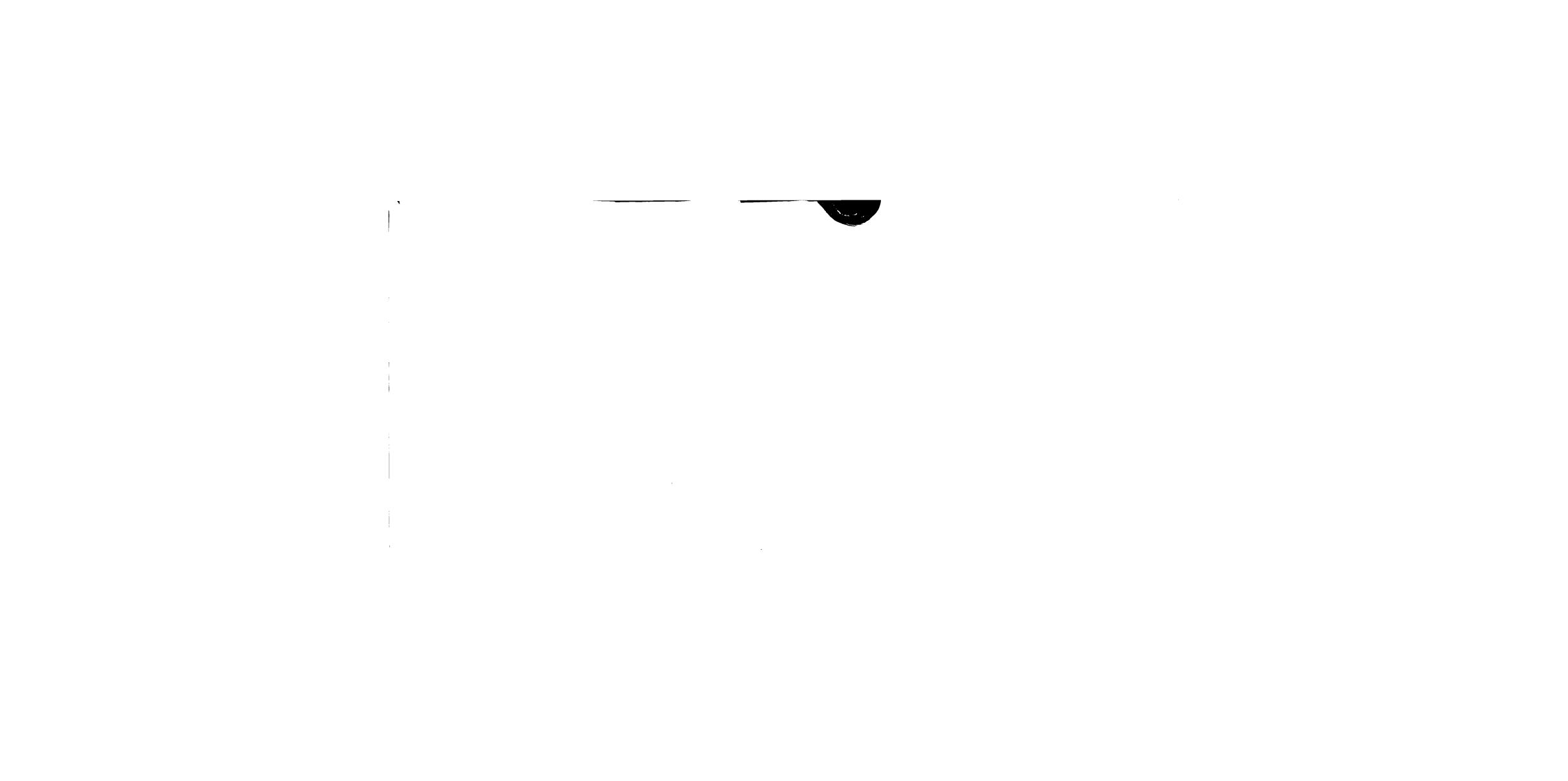

श्रीगरुडमहापुराणम्

THE GARUDAMANAM

खंभगाज श्रीकृष्णदामेन सम्पादितस्य मुम्बई श्री वेंकटेश्वरस्टीम मुद्रणालयन प्रकाशितस्य पुनर्मुद्रणम्

श्रीगरुड़महापुराणम्
THE GARUḌAMAHĀPURĀṆAM

11-A (U.A.) JAWAHAR NAGAR 11 - 110007 (INDIA)

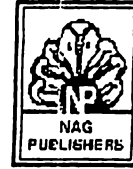
1000

1000

खेमराज श्रीकृष्णदासेन सम्पादितस्य मुम्बई श्री वेंकटेश्वरस्टीम मुद्रणालयेन प्रकाशितस्य पुनर्मुद्रणम् ।

श्रीगरुडमहापुराणम् THE GARUDAMAHAĀPURĀṆAM

देहलीस्थेन डॉ. राजेन्द्रनाथ शर्मणा प्रणीतया भूमिकया सनाथितम् श्रीनागशरणसिंह
सम्पादितश्लोकानुक्रमण्या सहितम् ।

NAG PUBLISHERS

11-A (U.A.) JAWAHAR NAGAR, DELHI - 110007 (INDIA)

©NAG PUBLISHERS

(1) 11-A, U.A., Jawahar Nagar, Delhi - 110007

(2) Jalalpurmafi, Chunar, Dist.- Mirzapur (U.P.)

Tel. : 011-23857975, 23855883

ISBN 81-7081-050-7

Introduction, Text, Textual Correction and Verse-Index

First Edition : 1984

Fifth Edition : 2012

Price Rs. 900.00

Printed in India

Published by Shri Surendra Pratap for Nag Publishers, 11-A, U.A., Jawahar Nagar, Delhi - 110007

Gian Ridhi Offset Printers, 308/2 Shahzadabagh, Dayabasti, Delhi - 110035

Introduction

A vast literature available in the form of Purāṇas, stands next to the Vedas, in importance and popularity. It envisages to popularize the precepts, morals and values, propounded in the Vedas, the Upanisads, the Epics, and the Dharmaśāstras. It not only succeeded in its mission, but also in completely revitalising and revolutionising, and modernising the Vedic religion. Later and modern Hindu religion is an offshoot of the Pauranic religion. The path of devotion and worship propounded in Vedic literature as against the path of ritualistic exercises was followed more vigorously in the Purāṇas. Thus, the Purāṇas freed Hinduism from the clutches of the chosen few and spilled it over to masses who were unable to understand the complexities of the Vedic doctrines. The simple and lucid language of these works made more easier the attainment of the desired objective of instruction to the masses in moral and mental education.

The value of Purāṇas cannot be minimized by calling them mythological or religious. Their avowed theme is the presentation of the history of the kings up to the end of the 5th century A.D. There is no doubt that the Purāṇas embody the earliest traditional history and that much of their mate-

rial is old and valuable.¹ Altekar has correctly stressed the importance of the Purāṇas as a source of valuable information for the archaic period of Indian history.² Taken collectively they may be described as a popular encyclopaedia of ancient and medieval Hinduism, religion, philosophy, history, politics, ethics etc.³

Indian tradition believes that the sage Vyāsa, with the help of the tales, anecdotes, songs and lore, which had come down from the ages, compiled a Purāṇa and taught it to his pupil, the Sūta. He made that Purāṇasamhitā into six versions and taught them to his six disciples. Evidently this handing over from teacher to his pupil continued for sometimes and resulted in the evolution of eighteen Purāṇas. The order of enumeration seems to be, more or less, stereotyped, with a few exceptions.⁴

The Purāṇas are classified on the basis of the trinity of gods Brahmā, Viṣṇu and Śiva. According to the Padma-Purāṇa, the Śaiva Purāṇas are : Matsya, Kūrma, Liṅga, Śiva, Skanda and Agni ; the Vaiṣṇavas are Viṣṇu, Nārada, Bhāgavata, Garuḍa, Padma and Varāha. The Purāṇas dedicated to Brahmā are Brahmāṇḍa, Vāmana, and Brahma. This would seem that the

three gods Brahmā, Viṣṇu, and Śiva would, respectively, be the object of adoration in their groups of the Purāṇas. But the two gods Viṣṇu and Śiva attained greater prominence which gave currency to the view that the Purāṇas advocate the worship of either Viṣṇu or Śiva.⁵

The Garuḍa-Purāṇa is a Vaiṣṇava Purāṇa and hence can be termed as sectarian in character. It is enumerated in all the lists available in the Purāṇas. Though these lists are not very ancient yet they show the popularity of the Garuḍa-Purāṇa in the paurāṇic literature. Not only this, the authors of digests and philosophical works quote extensively from the Garuḍa-Purāṇa.⁶ Thus it holds a unique place among the Purāṇas.

The word Garuḍa instead of Gāruḍa is frequently used in the digests. Therefore the word means that work or Purāṇa which is being told by the Garuḍa (*Garuḍena proktam*). Tārksa and Vainateya, which also denote Garuḍa, are sometimes used to signify this Purāṇa in the digests. Indian mythology shows Garuḍa as the vehicle of Viṣṇu, so it is named after Garuḍa. Viṣṇu declared this Purāṇa to Garuḍa who in turn narrated it to Kaśyapa. Kaśyapa passed it on to Vyāsa and he taught it to Sūta. Sūta related this Purāṇa to sages who assembled in Naimiśāranya in quest of knowledge.⁷ It describes the birth of Garuḍa from Vinatā.⁸ According to the Matsya Purāṇa,⁹ the Garuḍa-Purāṇa consists of 18,000 verses. But Nārada-Purāṇa gives 19,000 as the number of verses of this work.¹⁰ The Agni-Purāṇa¹¹ speaks of the Garuḍa Purāṇa containing 8000 verses. Prof. Wilson believes that the

Garuḍa-Purāṇa contains no more than about seven thousand stanzas. It does not contain an account of the birth of Garuḍa. There is hardly anything to justify the application of the name. Whether a genuine Garuḍa-Purāṇa exists is doubtful.¹² But this view of Prof. Wilson is not acceptable. Firstly we do find the episode describing the birth of Garuḍa from Vinatā. Secondly, it is quite plausible if not possible to think that may be the original Purāṇa which is profusely referred to by the other Purāṇas, is lost to us and in course of time present Purāṇa was composed at a later date. It is more condensed than the Viṣṇu and the Bhāgavata Purāṇas.

Little information concerning its exact age is to be derived from internal evidences, but it is supposed to be quite ancient in its origin. It gives an account of Pururavas, Aikṣvāku, Brhadratha dynasties. The name of Janamejaya occurring in this Purāṇa makes it a composition of that time. Since Śūdraka and Āndhra and Gupta kings are mentioned among the future rulers of the earth so this Purāṇa is older than the Viṣṇu and the Matsya Purāṇa. The influence of Buddhism is visible in the celebrated play Mṛcchakatikam of Śūdraka. It also refers to the worship of Buddha in then existing society. The Garuḍa-Purāṇa describes him as the twentyfirst incarnation of the God.¹³ Further the episodes occurring in the Pretakalpa of the Purāṇa correspond with that of the Petavatthu of the Buddhist literature.¹⁴ The vast nature of the subjects treated in this work, makes it an encyclopaedia of knowledge. This is evident from the fact that it includes even the subject matter of the Rāmā-

yaṇa, the Mahābhārata and the Harivaṃśa-Purāṇa.¹⁵ It frequently deals with the topics of the Dharmaśāstras. The description of the duties of different varṇas (chs. 93-106) as given in the Garuḍa-Purāṇa is based on the similar description found in the Yājñavalkya-smṛti. The Vyavahāra and Rājadharmā sections are not available in the Garuḍa-Purāṇa. A gist in 381 verses of the Parāśara smṛti is to be found in the 107th chapter of this work. This portion is not referred to in the table of contents of this Purāṇa, given in the Nārada-Purāṇa. So it is a later addition. The chapters from 168 to 172 seem to be a mere essence of some Āyurvedic work.¹⁶ According to Prof. Upadhyaya the subject matter of these chapters is borrowed from the Aṣṭāṅga-hṛdaya saṃhitā of Vāgbhaṭa. The Garuḍa-Purāṇa tacitly divided a chapter of the latter work into two or more chapters in order to make it look different. A Tibetan translation of 8th or 9th C.A.D. of Vāgbhaṭa's work is available. Hence date of the Garuḍa-Purāṇa may be placed in the 9th century but it cannot be later than this. Ballālasena has referred to the Garuḍa-Purāṇa by the name Tārṅkṣya-Purāṇa, in his well known work Dānasāgara. Alberuni has referred to it by name and Bhoja has cited many ślokaś from the work. So its lower limit can be fixed in the 10th century A.D. Dr. Sternbuch has conclusively proved that 390 verses pertaining to law and politics collected in the chapters from 108 to 115 of this Purāṇa by the name Nītiśāra or Bṛhaspati Saṃhitā have a close similarity with that of the Cāṇakyanītiśāstra. The Cāṇakyanītiśāstra was translated by a Tibetan monk Rinchenjonpo in 10th C.A.D. So the

date of this work would fall in 8th C.A.D. Because the essence of this work is to be found in the Bṛhaspati Saṃhitā of the Garuḍa-Purāṇa so the date of this work may be fixed in the 9th C.A.D. Dr. Hazara has assigned Mithilā as the place of origin of the Garuḍa-Purāṇa.¹⁷

The Garuḍa-Purāṇa has come down to us in different editions :

(1) The edition princeps was published at Calcutta in 1890 by Jivānanda. There are about 8000 stanzas in this edition.

(2) Another edition is known as Baṅgavāsi edition. It consists of two parts : (i) Pūrva-Khaṇḍa (ii) Uttara-Khaṇḍa. They contain 243 and 45 chapters respectively.

(3) Present edition was published first at Bombay by Venkateshwar Press. It contains two parts : (i) Pūrva Khaṇḍa of 240 chapters (ii) Uttara Khaṇḍa of two Kāṇḍas viz., Preta Kalpa and Brahma kāṇḍa of 42 and 29 chapters respectively.

(4) A critical edition of the Purāṇa was published at Varanasi in 1964 by Prof. Ramashankar Bhattacharya. It follows in main, the Jivānanda, edition.¹⁸

No full commentary in Sanskrit, is available on the Garuḍa-Purāṇa. An English translation on M.N. Dutta¹⁹ published from Calcutta is available. Hindi or Bangalā translations of the whole or some portion of the Garuḍa-Purāṇa are available. A German scholar named Abegg analysed and transla-

ted Preta Kalpa in his book entitled "Der Pretakalpa des Garuḍa Purāṇa" (Naunidirama's Sarvoddhāra) 1921. A small book entitled 'Garuḍa-Purāṇa ki Ālocanā' was written by Pt. Ganga Prasada. Dr. A.L. Awasthi has published 'Garuḍa-Purāṇa Eka Adhyayana', a valuable guide for the study of the Purāṇa.

The Garuḍa-Purāṇa is divided into two parts : Pūrvakhaṇḍa and Uttarakhaṇḍa. In the first part, which is called Ācāra Kāṇḍa and consists of 240 chapters, there is a brief notice of the creation, but the greater part is occupied with the description of vratas or religious observances, of holidays, of sacred places dedicated to the sun, to Śiva, to Viṣṇu. Besides, it also contains treatises on astrology, palmistry, politics, prosopdy Śāṅkhya, Yoga, anatomy, precious stones and still more extensive on medicine (Āyurveda) ²⁰

The first chapter of the Ācāra-Kāṇḍa of the Pūrv-Khaṇḍa opens with an invocation. Then we are told that this Garuḍa-Purāṇa was related by the lord Viṣṇu to Brahmā, Rudra and Garuḍa. Garuḍa gave the knowledge of this Purāṇa to Kaśyapa and Brahmā to Vāyu. Vyāsa imparted this knowledge to Sūta who being asked by the sages headed by Śaunaka, assembled at Naimiśāranya, narrated Garuḍa-Purāṇa to answer their philosophical questions. After the usual opening the Garuḍa-Purāṇa describes many avatāras or incarnations under the title Nārāyaṇa Mahimā. This description corresponds with one given in the Bhāgavata-purāṇa (1.3).

A brief sketch of the creation is given from chapters 2-6. It also contains episode explaining the reasons for instructing Rudra about Garuḍa-Purāṇa. Third chapter gives a small table of contents of this Purāṇa. Though there is a mention of Vyavahāra among its contents yet it is not to be found in the present Garuḍa-Purāṇa. In fact this chapter presents a gist of the Yājñavalkya-smṛti. Fourth chapter starts with a description of five essentials of a Purāṇa. It also contains a description of creation which is found in other Purāṇas. In the fifth chapter we are told that Prajāpatīs created the worlds. Sixth chapter gives the episodes of Dhruva, Pṛthu, Vena, Dakṣa and so on.

The method of the worship of Sūrya, initiation, Śrī and Navavyūha (worship of image in nine circles) are given in the chapters from 7-11.

An account of Tantric worship is available in the 12th chapter. The names of the Navavyūha (worship of an image in nine circles) mentioned in this chapter are Sudarśana, Śrīhari, Acyuta, Trivikrama, Caturbhuja, Vāsudeva, Pradyumna, Saṁkarṣaṇa and Puruṣa.

13th chapter contains Vaiṣṇava-pañjara, a sort of armour (Kavaca), meant for safeguarding from enemy or Upadevatā. The Tantra-works contain a number of such Kavacas.

Next chapter is on Yoga. It is a discourse on the meditation based on Vaiṣṇava viewpoint.

Ensuing few chapters (15-19) consist of Viṣṇusahasranāma, meditation upon Viṣṇu, worship of Viṣṇu and worship of Mṛtyuñjaya.

The following chapter is a collection of Tantric incantations and is called Mālāmantra.

Worship of Śiva, Gaṇa, Gopāla, Viṣṇu, Śrīdhara, Pañcatattva, Cakra form the subject of chapters from 21-33. The worship of Sadyojāta, Vāmadeva, Aghora, Tatpuruṣa and Īśāna is described in 21-23 chapters. These are the well known forms of Śiva. The description of the Gaṇa, Tripura, Pādukā, and Nyāsa is given in 24-32 chapters. All these subjects are Tantric in nature. A special worship of Viṣṇu is performed by the Trilokyamohana mantras (ch. 29). 32nd chapter deals with the Pañcatattva worship, worship of Vāsudeva, Saṁkarṣaṇa, Pradyumna, Aniruddha and Nārāyaṇa. It also contains a lengthy stotra of Viṣṇu.

From chapters 33-37 the Purāṇa describes worship of gods. Here the worship of Hayagrīva finds a special mention.

The Gāyatrī-Nyāsa, Vedic mantra connected with Sandhyā and innovation of Gāyatrī Prāṇāyāma, form the subject of chapters from 35-37.

Chapters from 38-48 contain worship of Lurgā, Sūrya, Māheśvarī, Pavitrārohaṇa. In the 42nd chapter there is a description of the placing of Pavitra, which resembles sacred thread, on the Śiva-līṅga.

Mūrtidhyāna or meditation on Brahma is described in chapter 44. It is based on Kaṭhopanīṣad. Śālāgrāma-Śilā-lakṣaṇa is given in chapter 45. The lakṣaṇa of Śālāgrāma alludes to the worship of Keśava, Nārāyaṇa, Mādhava.

Next two chapters (46-47) describe the science of architecture viz. town planning, the construction of palace, garden, fort, temple, maṭha etc. The 47th chapter contains a description of auspicious or inauspicious land for house, hall etc. Sixteen types of houses are described here.

Consecration of images, installation of the images of god, iconography, form of worship, employment of Vedic mantras etc. form the subject matter of the 48th chapter of the Purāṇa.

Details about the duties (dharma) of the Brahmin, the Kṣatriya, the Vaiśya, the Śūdra, Brahmacārī, Gṛhastha, Vānaprastha, Yati, Saṁnyāsī, are available in the 49th chapter. It also includes an account of eight-fold yoga. Next chapter (50) describes in brief the beginning of auspicious time, purity and impurity and general conduct of a householder.

The next chapter dwells upon gifts to be made, when the Purāṇas are read. It consists of Dānalakṣaṇa, types of Dāna and other details about Dāna.

The 52nd chapter gives an account of the expiations, and five types of great sins (Mahāpātakas).

The nature and form of the Nidhi of Hari are described in the 53rd chapter. They are Padma, Mahāpadma, Makara, Kacchapa, Mukunda, Nandī, Nīla, Śaṅkha

This chapter is followed by Bhuvana-kośa (chs. 54-56), the description of the universe. We are told that the seven sons of Svāyambhuva Manu ruled over this earth after having divided it into seven continents. They are, Jambu, Plakṣa, Sālmali, Kuśa, Krauñca, Śaka, Puṣkara. These dvīpas are surrounded by seven oceans. The fifty-fifth chapter deals with rivers and janapadas of India. In chapter 56th is described the rivers and janapadas, of the dvīpas other than Jambūdvīpa.

Chapter 57th of the Garuḍa-Purāṇa contains an account of the Pātāla-loka which is inhabited by demons and serpents. Then follows the description of nells existing in the Puṣkara dvīpa.

The description of the sun, moon, planets, constellations leads to the astronomical or astrological section (chs. 58-64). Phalita-*vyotis* forms the subject matter from 59-62. This matter includes gods of constellations, *yoginī*-*stūti*, *Siddhi*-*yoga*, *Amṛta*-*yoga*, *Dāsa* description, auspicious, and inauspicious time for travelling, *Candra*-*śuddhi*, twelve *rāśis*, fruits of marriage in *Meṣa* etc. and actions to be performed in different *lagnas*. Chapters 63-64 deal with the determinants of men and women. It is also known as *Aṅgavidyā*.

Chapters from 65-66 give an account of the auspicious and inauspicious signs on the bodies of men and women. It also takes into account the colour, height, limbs, of the smallness, thickness, of the bodies of men and women, while predicting about their lives. The qualities, actions and natures of different types of individuals are also given.

The following two chapters (66-67) deal with *Svarodaya-vidyā* which is accepted position of *Hathayoga*. They lay down means of winning over *Vāyu* and of wishfulfilling.

The following 13 chapters (68-80) contain a description of diamonds. It includes signs, examination and varieties of jewels. The names of jewels occurring in the text are *Mukta*, *Padma*, *Marakata*, *Indranīla*, *Vaidūrya*, *Puṣparāga*, *Karketan*, *Bhīṣma*, *Pulaka*, *Rudhira*, *Sphaṭika* and *Vidruma*. This account is very helpful for a gemologist.

Chapters from 81-86 take up the subject of *Tirthas* or places to which pilgrimage should be made. Among them are named *Prayāga*, *Gaṅgāsāgara*, *Vārāṇasi*, *Kurukṣetra*, *Somanātha*, *Dvārakāpurī*, *Kedāra*, *Badrikāśrama*, *Naimiṣa*, *Citrakūṭa*, *Ayodhyā*, *Puṣkara*, *Kāñci*, *Rāmeśvara*, *Ujjayinī*, *Kāmatīrtha*, *Mathurā*, *Kāmarūpa*, *Viraja*, *Kāveri*, *Godāvarī*, *Gomatī*, *Govardhana*, *Nandī*, *Kanakhala*, *Gayā* and so on. This is followed by importance and story regarding the origin of *Gayā Tirtha*. The fruits of bathing in the *Phalgu* river and of offering of oblation at *Pretaśīlā* etc. It also describes

the fruits of performing Śrāddha at Pretaśilā. The history of the king named Viśāla is also given in these chapters.

The above account is followed by the description of manvantaras (the period of Manus) in the 87th chapter, it includes the fourteen Manus, their sons, gods connected with Manus, sages, incarnation of the lord and the destruction of demons.

Chapters from 88-90 contain the episode of Ruci in the form of a dialogue between Mārkaṇḍeya and Kroṣṭuki. The story tells about the Pitṛstava done by Ruci, boon granting by manes, marriage of Ruci and the birth of Raucya-Manu.

The merits of worshipping and meditating on Hari form the subject matter of the chapters 91-92.

Chapters 93-96 of this work consist of topics pertaining to Saṁskāras like Garbhādhāna, Cūḍākarna, Vivāha etc., the Brahmacaryāśrama, the Grhasthāśrama, the names of persons born of inter-caste marriages and their duties. These chapters are based on the Yājñavalkya-Smṛti.

Chapters 97-107 dwell upon the following topics : purificatory rites of an object, almsgiving, Śrāddha along with a description of the Āmāvasya etc., worship of Vināyaka, the duties of forest dwellers and ascetics, the punishment of sins and their expiations, impurity on account of birth and death and duties of Varṇas and āśrama dwellers as laid down by Parāśara.

The principles of polity or statecraft cover the chapters from 108-115. These doctrines of statecraft are those which were declared by Bṛhaspati and Śaunaka. These doctrines include the means of protecting the wealth, characteristics of kings, merits and demerits of servants or ministers qualities of friends etc. Many of these verses are quoted in the Rājanīti-prakāśa.

Chapters 115-137 of the Purāṇa relate to Vratas or acts of self denial and devotion to be performed on particular occasion when worship is addressed to some form or other of Viṣṇu, Śiva etc.; also on certain specified days as the Aṅgatrāyodaśī, Akhaṇḍa-Dvādaśī, monthly-vow, Bhaimī Ekādaśī, Rohiṇi-aṣṭamī, Vīra-navamī, Vāmana-Dvādaśī and others.

The list of the Vratas is followed by the genealogical chapters (138-141) detailing the families of the Sun and Moon but more particularly the latter. These chapters agree generally with the description of the dynasties usually detailed. The solar race commenced from Viṣṇu as Brahmā was born from his naval, from him was born Dakṣa, from Dakṣa Aditi, from Aditi Sūrya and from Sūrya other kings. The lunar race also traces its origin from Nārāyaṇa, from him Soma Tārā, from Tārā Budha, from him Karṇasūta, from him Vṛṣasena and from him other kings. The kings like Parikṣita, Janamejaya etc., born in the Puru family belonged to the lunar race.

Five chapters (141-145) deal with the description of incarnation of lord

Viṣṇu such as Matsya, Kūrma, Rāma etc. Dhanvantari is also included in the incarnations. The character of Rāma is dealt with in great detail. The story of Kauśika-Brahmin is also described in the context of celibacy of Sitā. In the 143rd chapter the story of Rāmāyaṇa and the history of solar dynasty are given. Next chapter deals with the story of Kṛṣṇa. In the 145th chapter story of Bharata is given.

The next portion of the Garuḍa-Purāṇa (chs. 146-200) treats at considerable length and with many interesting particulars the subject of medicine, taken avowedly from the instruction given by Dhanvantari to Suśruta or from medical work attributed to the latter. It contains causes and symptoms of various types of diseases viz. high fever, blood-pressure, asthma, tuberculosis, diabetes, gastroenteritis, leprosy, etc. It also deals with treatment of fever, veins, wounds, and women diseases. Many medicines are prescribed for eye diseases, stomach disorder, snake bite etc. Besides medicines Viṣṇu-Kavaca, Garuḍa-Vidyā, Tripura-Vidyā, Prāṇacūḍāmani-Vidyā were applied to cure certain diseases. It includes much mystic medicine or curing by charms. The human anatomy, embryology and osteology are also discussed.

The Aśvavidyā is described in chapters 201-202. The qualities of horses, varieties of horses, training of horses, horse-riding etc. are treated in detail. The treatment of the diseases generally found among horses are also mentioned. The next chapters (203-204) deal with the medicines of animal diseases and herbal medicines.

The Garuḍa-Purāṇa contains two chapters (205-206) on grammar and grammatical usages and formations. We are told that teacher of the rules of grammar is Kumāra and taught is Kātyāyana. Kātyāyana spread this knowledge in later times. Dr. Bhattacharya holds that it alludes to Kātantra Vyākaraṇa. The rules regarding Subanta, Tiṅanta, Kāraka, Samāsa etc. are discussed in brief in these chapters.

Poetry and rhetoric form the next subjects (chs. 207-212) and conform to the systems usually received; the authority of Piṅgala is specified. The Śloka metre is generally used throughout the Garuḍa-Purāṇa but metres like Mālinī, Upajāti, Varṇāṣṭha, Vasantatilaka, Śārdūlavikrīḍita, Āryā and Puṣpitaṅgrā are also used. A detailed description of various metres is available in these chapters.

Chapters from 213-226 deal with miscellaneous series regarding the duties and conduct of the Varṇas and Āśramas, bathing with the recitation of mantras, water oblations with mantras, Vaiśvadeva offerings, Sandhyā, Śrāddhas at special occasions, daily Śrāddhas, Spindikarāṇa, the gist of Dharma, expiatory rites, duties of people in different yugas viz. Satya, Dvāpara etc., Eightfold-Yoga viz., Yama, Niyama, Āsana, Prāṇāyāma, Pratyāhāra, Dhyāna.

Viṣṇu-bhakti, Hari-Māhātmya, Viṣṇu māhātmya, Narasiṅgha-stava, Guhyā-ṣṭaka-Stotra, Viṣṇu-worship importance of meditation upon God, Acyutastotra, Mrtyuṣṭaka, Ātmajñāna, essence of Gītā, gist of Brahmagītā,

and the fruits of listening, and reciting of Garuḍa-Purāṇa mantras, tantras, astrology etc. are the other topics dealt with in the chapters from 227-240.

The Uttarakhaṇḍa consists of two khaṇḍas viz. Dharma Kāṇḍa and Brahma Kāṇḍa. These Kāṇḍas are divided into 42 and 29 chapters respectively. The latter portion, called the Preta-Kalpa, or Dharma Kāṇḍa contains directions for the performance of obsequial rites. The Preta-Kalpa portion of the Garuḍa-Purāṇa is generally recited during the period of mourning and so its importance is self-evident.

The Preta-Kalpa begins with the exposition of Dharma by the lord Viṣṇu to Garuḍa. Then it describes the cause of the various types of births, the fruit of ample donations, action pertaining to life after death, way to abode of Yama, the fruit of sixteen types of śrāddhas, affluence of Dharmarāja, tortures given to the Preta, the causes of Pretahood, consideration of Pretahood, sapindikarāṇa-rite, emancipation from pretahood, alms for emancipation, alms for the happiness of Preta, directions about body, Yamaloka, description of the performer of the rites at the time of the death of a person, rites prior to death, actions, sixteenfold śrāddhas, impurity period, Nārāyaṇa-bali-rite, importance of Vṛṣotsarga giving up a Niṣka, inglorious death, fruit of the actions of men, good and bad deeds, meditation upon Viṣṇu, attainment of heaven, heavenly bliss, earth, seven lokas, life hereafter, existence of Brahmāṇḍa, various doings of Brahmā, Brahma and Jiva, and deluge.

The Brahma Khaṇḍa consists of 29 chapters and is not found in the Jivananda edition of the Garuḍa-purāṇa. The first chapter opens with the question, "How firm devotion can be had towards Hari" ? of the sages assembled at Naimiṣāranya, to Śaunaka. Being thus asked by the sages Śaunaka approached Sūta staying at Śrī Siddhāśrama to answer this question. The sage Sūta answered this question and told them about the procedure of saluting Hari, difference between Sattva, Rajas etc. and classification of gods. The second chapter deals with the topic of the unity of Brahmā, Viṣṇu, and Maheśa, after describing Pralaya at the beginning of the creation. The third chapter treats the subject of the various activities of the God. The chapters from 4-5 contain the description of the origin of Brahmā from the different guṇas viz. Sattva, Rajas and Tamas ; and of gods overcome by arrogance. The following chapters (6-9) deal with Viṣṇu-stuti done by Brahmā, Śaci, Viśvakṣena, Ajāna and others.

The chapters from 10-14 deal with the creation of the universe, birth of Brahmā from lotus arising out of the naval of Viṣṇu, the usefulness or uselessness of the objects. The important incarnations of Viṣṇu and the incarnations of Lakṣmī are described in the chapters 15-16. The chapters from 17-28 deal with the story of Bhārati, Kālāṇanā, Nīlā who did penance for the attainment of Kṛṣṇa as husband against the wishes of her father named Havyavāha, penance of Bhadra for Kṛṣṇa, the marriage of Lakṣmaṇa.

the story of Kṛṣṇa's wife Jāmbavatī who was daughter of Soma in her previous birth, the meeting of the daughter of Soma with the sage Jaigīṣavya her ascending of Venkaṭācalaṃ along with the sage, the description of Puṣkara-Tīrtha, Naraśiṃha-incarnation, Śālagrāmaśilā, importance of many rivers as told by the sage, Kumāri-Tīrtha, Rudra-patni, worship of Viṣṇu.

The last chapter contains a description of Dharma which originated from Brahmā and is sustained by good men, the oneness of Bhāgīrathī and other deities, the Dharma which gives joy to Viṣṇu and the real nature of the God.

Going through the contents of this Purāṇa one would easily discern that it contains some of the five characteristics (Pañcalakṣaṇa)²¹ of a Purāṇa, laid down in the Amaraśa. They are, Sarga (creation) Manvantara, (the Manu-

period) Varṇānucarita history of the kings of both solar and lunar races). The Purāṇa mostly deals with the worship of Viṣṇu, Vaiṣṇava-observances, expiations and importance of the sacred places. The worship of five deities i.e. Viṣṇu, Śiva, Durgā, Sūrya and Gaṇeśa, was prevalent in the time of the Purāṇa. There is also a mention of Śakti-worship in the Purāṇa.

Thus it throws welcome light on religion, philosophy, culture, social conditions, geographical conditions, beliefs and faith of the people.

Oct. 4, 1984

Dr. R.N. Sharma,
Reader in Sanskrit,
Hindu College, University of Delhi,

Reference

1. Pusalkar (A.D.), Studies in Epics and Purāṇas, PLXVI.
2. Altekar (A.S.), TBHU, V, pp. 182-229.
3. Pargiter (F.E.), Article on Purāṇas in Encyclopaedia of Religion and Ethics Vol. X, p. 448.
4. Vāyu, 104, 2-11; Bhāgavata, XII, 723, 24; Padma, IV, 112, 90-94. Nag Publishers, Delhi.
5. Wilson (H.H.), Viṣṇu Purāṇa, Preface, Nag Publishers, Delhi.
6. Bhattacharya (R.S.), Garuḍapurāṇam, Varanasi, 1964, preface, p. 2.
7. Ibid. Nārada Purāṇa, 1.108.1-2. Nag Publishers, Delhi.
8. Garuḍapurāṇa, Ch. I, Nag Publishers, Delhi.
9. यदा च गारुडे कल्पे विश्वाण्डाद्गुरुद्वयम्
अधिकृत्याऽब्रवीद् विष्णुर्गारुडं तदिहोभयम् ।
सदृष्टादयकं चैव सहस्राणीह पठन्ते ॥ Matsya-Purāṇa, 53 : 5'.

- See also Gode's article in Poona Orientalist vol. XIII. No. 3-4.
10. Nārada-Purāṇa, 1.108.2-एकोनविंशसाहस्रं ।
  11. Agni-Purāṇa, 272-21 Nag Publishers, Delhi.
  12. Wilson (H.H.), Analysis of the Purāṇas, Nag Publishers, Delhi, 1979, preface.
  13. Mishra (J.P.), Aṣṭādaśa Purāṇadarpaṇa, Bombay 1905, p. 399.
  14. Pandeya (R.C.) Prācīna Bhāratīya Sāhitya, Vol. I. Pt. 2, p. 237.
  15. Wilson (H.H.), Analysis of Purāṇas, op. cit., Preface.
  16. Upadhyaya (B), Purāṇa Vimarśa, Varanasi, 1965, p. 566.
  17. Ibid, 566-68.
  18. Bhattacharya (R.S.), Garuḍa Purāṇam, p.10.
  19. Garuḍa Purāṇa, English translation by M.N. Dutt, appeared in Wealth of India, Vol. VIII, Calcutta, 1908.
  20. Wilson, (H.H.), op. cit., Preface.
  21. (a) Sarga (Creation), (b) Pratisarga (re-creation), (c) Vaṁśa (genealogies of Gods and sages), (d) Manvantarāṇi (the period of Manu), (e) Vaṁśā-nucaritam (the history of the dynasties).

अथ श्रीगरुडमहापुराणविषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते ।

अध्यायांकाः	विषयाः	अध्यायांकाः	विषयाः	अध्यायांकाः	विषयाः
१	पुराणारंभे व्यासमुनिकृतं मङ्गलाचरणम्, नैमिषे सृते प्रति जगदुत्पत्तिस्थितिलयकर्तृर्भगवतोऽवतारमनुवंशवर्णाभमादिविषयकः शौनकादिऋषीणां प्रश्नः, सृष्टकृते संक्षेपतो भगवदवतारक्रमवर्णनम्, एतत्पुराणप्रवृत्तिनिरूपणञ्च ॥	तः सुनीत्यां सुरुच्यां च ध्रुवोत्तमोत्पत्तिः, कश्यपादित्यां द्वादशादित्योत्पत्तिः, दित्यादीनां वंशवर्णनञ्च ॥	२०	विषनिवारणविषक्षसमुन्मूलनादिनानाविधक्रियासाधकमन्त्रवृन्दनिरूपणम् ॥	
२	भगवत्प्रसादतो ऋषिकश्यपायास्याः पुराणसंहिताया गरुडनिरूपितत्वात् गरुडेत्यभिधानम्, विष्णो रुद्रेण रुद्रतो ब्रह्मणा ब्रह्मतो भ्यासेन व्यापृतः सृतेन श्रुतस्यास्य पुराणस्य मुन्यग्रे प्रतिपादनम्, असृष्टसर्वगन्वन्तरवर्णनमाभमादिविषयको रुद्रस्य विष्णवे प्रश्नः, तत्प्रश्नोत्तरप्रदानम् विष्णुकृते गरुडपुराणोपक्रमणञ्च ॥	७ सूर्यादीनां सप्तक्रियायाः सरस्वत्याश्च मन्त्रनिरूपणम्, पूजाविधानञ्च ॥ ८ भगवतो विष्णोः पूजाविधिषष्ठिद्वये वज्रनाभमंडलनिर्माणनिरूपणम् ॥ ९ विष्णुदीक्षाप्रतिपादनस्वीकरणयोः शिष्यगुरुकृत्यनिरूपणम् ॥ १० पद्मगर्भमंडलस्थितदेवतावाहनपूर्वकं मंडलमध्ये मन्त्रसहितमहालक्ष्मीपूजननिरूपणम् ॥ ११ विस्तरेण नवव्यूहार्चननिरूपणम् ॥ १२ करकायन्यासकथनपूर्वकं दृष्ट्ययोगपीठगोपांगदेवतासहितविष्णुपूजानुक्रमनिरूपणम् ॥ १३ महिषासुरविनाशनाय कात्यायनीप्रथमपठितस्य विष्णुपंजराख्यस्तोत्रस्य निरूपणम् ॥ १४ विष्णुलोकप्रापकहरिध्यानयोगनिरूपणम् ॥ १५ श्रवणपठनफलकथनपूर्वकं विष्णुनामसहस्रस्तोत्रनिरूपणम् ॥ १६ प्रथमं हरिध्यानं निरूप्य श्रीसूर्यमंत्रकथनम् ॥ १७ पूर्वं घनदाय निरूपितस्य अष्टपत्र कमलस्य कक्षात्रयस्थितदेवतावर्णनम्, तन्मध्ये सूर्यस्य पूजाविधिकथनम् ॥ १८ मन्त्रोद्धारपूर्वकं ध्यानसहितामृतेशमृत्युल्लयपूजानिरूपणम् ॥ १९ आशीविषविषनिवारणक्षमगरुडदैवतप्राणेश्वरविद्यानिरूपणम् ॥	२१ पञ्चवक्त्रायाः शिवमूर्तेः पूजाविधिनिरूपणम् ॥ २२ होमविधानकथनपूर्वकं शिवार्चनप्रकारनिरूपणम् ॥ २३ मन्त्रोद्धारकथनपूर्वकं पीठाधिष्ठितदेवतावाहनादिनिरूप्य शिवार्चनपद्धतिप्रतिपादनम् ॥ २४ त्रिपुरामन्त्रकथनपूर्वकं तत्पूजनहवनजपविधानकथनम् ॥ २५ मनुनिरूपणपूर्वकं तत्तदासनस्थितपादुकापूजनविधिकथनम् ॥ २६ पूजाजपहोमांगभूतकरन्यासादिनिरूपणम् ॥ २७ नानाविधविषघरनागादिविषनिवारणमन्त्रनिवेदनम् ॥ २८ द्वारपालादिदेवताकथनपूर्वकं समन्त्रश्रीगोपालपूजाविधिनिरूपणम् ॥ २९ त्रैलोक्यगतजीववशंकरमोहिनीमंत्रनिरूपणम् ॥ ३० करन्यासमुत्तवा स्वस्तिकाख्यमण्डलाधिष्ठितदेवतानिवेदनपुरःसरं श्रीघरार्चननिरूपणम् ॥ ३१ अंगन्यासं विधायपीठ स्थितदेवतावाहनार्थनाममन्त्राग्निरूप्य च विष्णुपूजाविधिकथनम् ॥ ३२ न्यासपीठदेवतावाहनपूर्वकं पञ्चतत्त्वदेवतापूजनविधिनिरूपणम् ॥ ३३ ग्रहरोगादिपीडाभिरसनकारिसुदर्शनाख्यचक्रार्चनविधिनिरूपणम् ॥ ३४ न्यासकथनपूर्वकं नवाक्षरमंत्रसहितहयग्रीवार्चनविधिनिरूपणम् ॥		

अध्यायांकाः

विषयाः

- ८० विद्रुमोत्पत्तिस्थानगुणमूल्यपरिक्षणवर्णनम् ॥
 ८१ संक्षेपतो गंगादिसर्वतीर्थवर्णनम् ॥
 ८२ गयासुरस्य महता तपोबलेन तापितानां देवानां वचनात् हारिणा क्षीरा-
 ब्धितः कमलान्यानां शिवपूजनं तैः परिकल्प्य साष्टांगप्रणवस्य गदा
 प्रहारेण हननात् पञ्चक्रोशपरिमितस्य कीकटदेशान्तर्भागस्य गयाक्षे-
 त्राभिधानं तन्माहात्म्यवर्णनञ्च ॥
 ८३ संक्षेपतः पितृगणोद्धारकपञ्चक्रोशपरिमितगयाक्षेत्रस्थितयात्रावर्णनम् ॥
 ८४ श्राद्धं विधाय कार्पाटिकवेपथारी पादचारी नरो गयायां गयशीर्षे पि-
 तृभ्यः पिंडाभिर्वेपथैः तेन पितॄणां सहोकातिरिति दर्शयितुं मध्ये सं-
 क्षेपेण पिशाचवर्णिकुंसादानिरूपणम् ॥
 ८५ गयायां पिंडदानयोग्यानां मन्त्राणां निरूपणम् ॥
 ८६ गयायां मुण्डपृष्ठे प्रेतशिलास्ति तत्र गदाधरसहिताः सर्वे देवा निवसन्ति
 ततस्तत्र पिंडनिर्वपणात्पितॄणां निरयगतानामपि परमगतिलाभनिरू-
 पणम् ॥
 ८७ संक्षेपतश्चतुर्दशमन्वन्तरस्यमनुतत्पुत्रसप्तर्षिदेवगणभगवदवतारदैत्यना-
 शादीनां वर्णनम् ॥
 ८८ दारपरिग्रहं दुःखपापाधोगतिमूलं मन्यमानेन रुच्यभिधप्रजापतिनाऽअ-
 नग्निकेन विचरता पितॄणां समागमः तत्र विना सुतं उभयोरपि गत्य-
 लाभ इति सम्यगुपदिश्य पितॄणामन्तर्धानञ्च ॥
 ८९ कन्यामिलाषी कन्यामलभमानो रुचिस्तपस्यया ब्रह्मणं संतोष्य तत्क-
 थनात् पितृस्तुष्ट्या तुष्टेभ्यः पितृभ्यस्तस्य सुंदरी भार्या प्राप्य तस्यां
 मन्वन्तरकर्ता पुत्रो भविष्यतीति वरलाभः, पितृस्तोत्रपठनश्रवणफ-
 लकथनञ्च ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- ९० वरुणपुत्रात्पुष्कराद्यम्लोचायामुत्पन्नाया मानिन्या रुचिना सह विवाहः,
 रुचेर्मानिन्यां रौच्यमनोरुतत्तिश्च ॥
 ९१ स्वायंमुवादिमुनिभिर्हृदि ध्यातस्य हरेर्भगवतो ध्याननिरूपणम् ॥
 ९२ भगवतो हरेर्मूर्तामूर्तध्यानमध्ये पूर्वाध्यायोक्तादमूर्तध्यानादन्यस्य मूर्त-
 ध्यानस्य निरूपणम् ॥
 ९३ मिथिलायां मुनिपृष्ठयाज्ञवल्क्येन निरूपितेषु वर्णधर्मादिषु गर्भाधानमा-
 र्भ्य चंडालं स्त्रीणाममन्त्रकसंस्कारकरणं विवाहस्य ससन्ध्याव्यभि-
 रूपणञ्च ॥
 ९४ ब्राह्मणक्षत्रियविशामुपनयनकालकथनपूर्वकं ब्रह्मचर्याश्रमधर्मनिरूपणम्
 ९५ वर्णत्रयस्य ब्राह्मादिविवाहविधीनुत्तवा संक्षेपतो गृहस्थाश्रमधर्म-
 निरूपणम् ॥
 ९६ संकरोत्पन्नानां नामनिरूपणपूर्वकं विशेषतो गार्हस्थ्यावश्यकर्मनि-
 रूपणम् ॥
 ९७ सौवर्णराजतादिपात्राणां तथाऽन्येषामपि द्रव्याणां याज्ञवल्क्योक्तशुद्धि-
 निरूपणम् ॥
 ९८ प्रथमं पात्रमुत्तवा प्रतिग्रहाधिकार्यनधिकारिगुणदोषाविष्करणसहित-
 दानधर्मनिरूपणम् ॥
 ९९ अमावास्यादिकालकथनपूर्वकं श्राद्धविधिनिरूपणम् ॥
 १०० विनायकाख्यग्रहोपसृष्टस्य लक्षणानि प्रतिपाद्य तत्पीडानिरसनाया-
 श्विकापूजाविधिनिरूपणम् ॥
 १०१ ग्रहदृष्ट्यभिचारशान्तेय मन्त्रप्रतीककथनपूर्वकं सूर्यादिनवग्रहशान्ति-
 दानादिनिरूपणम् ॥
 १०२ संक्षेपतो वानप्रस्थाश्रमधर्मनिरूपणम् ॥
 १०३ समासतो याज्ञवल्क्यनिरूपितसंन्यासिधर्मनिरूपणम् ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- १०४ नरस्य संचितपातकानि नरकयातनाभोगेन क्षपयित्वाऽवशिष्टपातकशेन
 नानाविधदेहरोगादिधारणनिरूपणम् ॥
 १०५ ब्रह्महत्यादिपञ्चविधमहापापोपपातककथनपूर्वकं प्रायश्चित्ताविधिनि-
 रूपणम् ॥
 १०६ शावाशौचे स्नानाग्निदाहयोग्यकथनपूर्वकं आपद्रुत्तिनिरूपणम् ॥
 १०७ सामान्यतः पराशरोक्तवर्णाश्रमधर्मनिरूपणम् ॥
 १०८ शुभोदयकारेवृहस्पतिप्रोक्तनीतिमार्गनिरूपणम् ॥
 १०९ संसृतौ वर्तमानस्यापि नरस्य सुखाभिवृद्धिकरीतिरिति कथनम् ॥
 ११० सुरगुरुप्रणीतनीतिकथनम् ॥
 १११ नीतिसारनिरूपणम् ॥
 ११२ भृत्यस्वामिगुणदोषनिरूपणम् ॥
 ११३ नीतिनिरूपणम् ॥
 ११४ नीतिप्रतिपादनम् ॥
 ११५ शौनकोक्तनीतिसारनिरूपणम् ॥
 ११६ भगवत्पुत्रप्रतिपदाद्यमान्तिथिव्रततद्देवतानिरूपणम् ॥
 ११७ मार्गशीर्षे सिंहे पक्षे त्रयोदश्यां शिवस्य धत्तूरपुष्पैः पूजनवर्णनम्,
 पौषादिष्वपि देवतापुष्पनैवेद्यभेदकथनपूर्वकमनङ्गत्रयोदशीव्रत
 निरूपणम् ॥
 ११८ श्रीविष्णुप्रीतिकराखण्डद्वादशीव्रतनिरूपणम् ॥
 ११९ सिंहगते भास्करे दिनत्रयात्मकागस्त्यार्घ्यव्रतनिरूपणम् ॥
 १२० सौभाग्यश्रीसुतादिफलप्रदरम्भातृतीयाव्रतनिरूपणम् ॥
 १२१ संक्षेपतो भगवत्संतोषकरचातुर्मास्यव्रतनिरूपणम् ॥
 १२२ आश्विनशुक्लैकादशीमारम्य कार्तिकशुक्लैकादशीपर्यन्तमासोपवासव्रत
 निरूपणम् ॥

न. म. पु.

॥ २ ॥

अध्यायांकाः	विषयाः	अध्यायांकाः	विषयाः	अध्यायांकाः	विषयाः
११३	भगवदीयनाम काविक एकादशीमास्य षोडशोत्तमं भीष्मच- क्रमतनिरूपणम् ॥	दम्नकैर्देव्या यज्जनाहसनकनयमीवतम्, दिग्दशमीवतम्, एकाद- श्यां मरीच्यदिक्कपिमीतये कथ्येकादशीवतम् ॥	१५२ राजवस्त्रोपनिधाननिरूपणम् ॥	१५३ अरोचकरोपनिधाननिरूपणम् ॥	१५४ लट्टोपाश्विच्छेदोपनिधाननिरूपणम् ॥
११४	माषकण्यचतुर्दश्यां शिवरात्रिमतनुत्ता तन्माहात्म्यप्रस्थाननाम स- कुक्कुत्स्य सुन्दरलेकात्म्यनिपादस्य चतुर्दश्यां मृगयायां किमव्ययन- मलब्ध्या विस्ववृत्तावस्थितस्य रात्रौ मृगशया जगत्पण्डितैरपकवि- ल्पवाचां शिवोपरि प्रशेषेण तस्य शिवलोकावस्थितकथनम् ॥	११६ भवणनक्षत्रचतुर्दश्यां द्वादशी या विजयेति श्रेष्ठते तस्यां भाद्रपद- द्वादश्यां) भवणद्वादशीवतनिरूपणम् ॥	१५५ अनन्तब्रह्मोदस्यां दम्नकादिभिर्लोकपुत्राभिचिनिरूपणम्, शिवच- र्दश्यामीवतनिरूपणम्, काविक्यां धामनतकथनम्, वारनतकथनम्, द्वादश्यां पुं अच्युताचर्चनविधिनिरूपणम् ॥	१५६ अष्टोनिदानलक्षणनिरूपणम् ॥	१५७ अतीक्षारोपनिधानलक्षणविनिरूपणम् ॥
११५	उपोष्यानुपोष्याविविचारप्रकाशनपूर्वकमेकादशीवतनिरूपणम् ॥	११७ विष्णुनाभिं तो जला, तदंशुभाक्का, तत आदितिः, अदितेः सूर्यः, ततस्तदन्यपगतानां राशां वंशवर्णनम् ॥	१५८ मृगयातद्वृत्तचरोपनिधाननिरूपणम् ॥	१५९ प्रमेहरोपनिधाननिरूपणम् ॥	१६० विद्वत्पुस्तकरोपनिधाननिरूपणम् ॥
११६	परमातिप्रदमापयणाचर्चनविधिनिरूपणम् ॥	११९ नारायणतोऽन्योन्योन्निस्ततोऽन्निस्तः सोमः, सोमादुरूपत्वां तारायां वृषः, कर्णसुतवृषेनर्षितं तदन्यजनातदुपनिवेशवर्णनम् ॥	१६१ उदररोपनिदानलक्षणविनिरूपणम् ॥	१६२ बाह्यान्वेषप्रसंगेन विनिरूपणम् ॥	१६३ अतीक्षारोपनिधानलक्षणविनिरूपणम् ॥
११७	भीमोपोषितां सर्वनखत्रयुक्ता माषशुद्धैकादशी कर्बनातकद्वापरिणी विष्णु- मुक्तिप्रदा, तस्यां स्वर्गवपुर्देवतापूजनविधिः, एकादशीवतविधिश्च ॥	१२० सोमवैते पारीतिगतजननेजयान्नं पुरुषेऽपगतदृष्टिकथनम् ॥	१६४ वातरक्तरोपनिधाननिरूपणम् ॥	१६५ सामान्यतो वैद्यशास्त्रपरिभाषानिरूपणम् ॥	१६६ संक्षेपतो हितादिर्विषयककर्मनुष्ठानविधिनिरूपणम् ॥
११८	समप्रकलावस्थितकामस्य अतकः सामान्यतो नियमवचनाय अतपरि- भाषानिरूपणम् ॥	१२१ सोमवैते जन्मेजयतो भविष्यतिवर्णनम् ॥	१६७ कक्षवस्त्रोपनिधानप्रसंगेन चिकित्सानिरूपणम् ॥	१६८ नाडीवस्त्रोपनिधाननिरूपणम्, वृद्धोपाश्विच्छेदोपनिधाननिरूपणम्, आभ- विच्छाचिकित्सानिरूपणम्, नाडीवस्त्रोपनिधाननिरूपणम् ॥	१६९ नाडीवस्त्रोपनिधाननिरूपणम् ॥
११९	प्रतिपत्तुत्वाच्चतुर्धाष्टोदशरपंचमीवतनिरूपणम् ॥	१२२ संक्षेपतो दशावतारचरितवर्णनम्, शैलापातिव्यवर्णनप्रसंगेन कुटि- कौशिकभाष्यपातितव्यवर्णनप्रसंगेन ॥	१७० नाडीवस्त्रोपनिधाननिरूपणम् ॥		
१२०	मरीचमामसी-दलसप्तमी-ओदनसप्तमी-विजयव्रतमीवतनिरूपणम् ॥	१२३ संक्षेपतः श्रीरामचरितवर्णनम् ॥			
१२१	भाद्रपदशुद्ध्यां दुर्गाभीष्टनिरूपणम्, कृष्णशुद्ध्यां रोहिणीवर्गे श्री- कृष्णजन्मोत्सववतनिरूपणम् ॥	१२४ संक्षेपतः भारतेतिहासकथनम् ॥			
१२२	शुक्लवर्ण पुत्रायां वीणाद्यां जलाशये शुक्ल पुत्रनविधिः, पादलि- प्यनगरातवीरावस्थितिविवाहकथनम् ॥	१२५ संक्षेपतः भारतेतिहासकथनम् ॥			
१२३	वैष्णवसिं धिते वरेऽष्टमायवोकावस्थितनिरूपणम्, आश्विनशुद्धा- भ्यामृचरात्राद्यनुष्ठानां दुर्गाभीष्टनिरूपणम् ॥	१२६ समन्तिन रोगायां सामान्यतो निदाननिरूपणम् ॥			
१२४	महाकौशिकमन्त्रकथनपूर्वकं महानवमां तस्याप्यादिमातृकादेवीपूजा- विधिनिरूपणम् ॥	१२७ अमिषेदशरुद्रमत्तानुरूपेण कथनातिरिक्तवस्त्रलक्षणनिरूपणम् ॥			
१२५	देवीमूर्तिकप्रतिष्ठापनसूक्तप्रथमः श्रीरदनयमीवतम्, वैष्णवसूक्तप्रथमः	१२८ संक्षेपेण रक्तविलोपनिदानलक्षणोपनिधाननिरूपणम् ॥			
		१२९ काशरोगनिदानलक्षणोपनिधाननिरूपणम् ॥			
		१३० आतुररोगनिदानलक्षणोपनिधाननिरूपणम् ॥			
		१३१ हिंकारोपनिदाननिरूपणम् ॥			

अनु०

॥ २ ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- १७४ मेवाजनकब्राह्मीधृतविधिनिरूपणम्, वायुभग्नगात्रोपयोगिनारायणतैलविधिनिरूपणम्, गण्डमालीपहार्य जमोदातैलनिरूपणम् ॥
- १७५ घन्वन्तरिप्रयुक्तयोगकथनानन्तरं हरिप्रयुक्तयोगेषु ज्वरहरनानाविधयोगनिरूपणम् ॥
- १७६ सपरात्रात्स्वाटस्यापि केशोत्पत्तिकरस्य भृंगराजतैलस्य विधिकथनम्, कर्णगेगाहारिदेवदातैलकथनम्, लिंगबाहुस्तनकर्णवृद्धि कारिकुष्ठादिलेपकथनम् ॥
- १७७ नेत्ररोगहराञ्जनादिकथनम्, कामलाविनाशकोपायकथनम्, अग्निदग्धव्याहाराभ्यङ्गनिरूपणम्, डाकिनीमातृकाब्रह्मराक्षसपीडानिवारकनस्यनिरूपणम्, मक्षिकामशकविनाशकधूपनिरूपणम् ॥
- १७८ स्त्रीपुरुषवशीकरणधूपलेपतिलकतांबूलादिनिरूपणम् ॥
- १७९ कर्णस्त्रावनाशकमूलकरसनिरूपणम्, अजीर्णविपृचिकाहरगुटिकानिरूपणम् ॥
- १८० कामवन्महीविचरणार्थं धूपनिरूपणम्, स्त्रीवशीकरणलेपकथनम्, योनि-संकोचकरगुटिकाकथनम्, चातुर्थिकहरधूपकथनम्, मशकनाशकधूपकथनम् ॥
- १८१ चक्षुःशूलहरद्रव्यकथनम्, लोमशातनलेपकथनम्, दन्तशोधनद्रव्यनिरूपणम् ॥
- १८२ परिणामशूलजीर्णनाशककाथनिरूपणम्, अग्निस्तंभनयोगनिरूपणम्, जलस्तंभनयोगकथनम्, रिपूष्ठाटनकथनम्, गुल्मनाशकलेपकथनम्, रक्तातिसारनाशकपेयकथनम् ॥
- १८३ ज्वरहरभस्त्रनिरूपणम्, सर्वज्वरहरधूपनिरूपणम्, कुष्ठनाशकलेपकथनम् ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- १८४ अट्टर्यकारकधूपकथनम्, रौप्यस्पर्णकरणयोगकथनम्, शिरःशूलविनाशकलेपकथनम्, वातपित्तजशूलहारिकाथननिरूपणम् ॥
- १८५ धनविद्याप्रदगणेशमन्त्रविधिकथनम्, कामिनीलोत्कामकरमन्त्रकथनम्, जगद्रक्ष्यकरातिलककथनम्, अक्षिरोगहरवर्चिकादिनिरूपणम् ॥
- १८६ गण्डमालाहरलेपकथनम्, भगन्दरविनाशकलेपकथनम्, अग्निवृद्धिकरचूर्णादिनिरूपणम् ॥
- १८७ सर्वरोगहरैकयोगकथनम्, पयोदधिगुणकथनम् ॥
- १८८ नाडीव्रणपहयोगकथनम्, विद्रधिनाशकयोगकथनम्, ग्रहहराञ्जनधूपादिकथनम् ॥
- १८९ स्त्रीगुल्मशूलहरयोगकथनम्, घवलगुञ्जामूलपुष्पयोगकथनम्, विष्णुक्रान्तामूलयोगकथनम् ॥
- १९० सिन्धुरोगविनाशिरभ्रापामार्गाभ्यञ्जनकथनम्, दुर्गन्धिनाशयुद्धर्तनकथनम्, रक्तपित्तकामलापाण्डुरोगहरयोगकथनम्, कासहरधूमपानकथनम् ॥
- १९१ भल्लूकदन्तनिर्भितगरुडमूर्तिहरस्यमुजंगपीडानिरासकथनम्, विषहरलेपकथनम्, वृश्चिकविषहरयोगकथनम्, कुकुरविषहरलेपकथनम्, दूताविषहरयोगादिकथनम् ॥
- १९२ पाण्डुरोगहरमोदककथनम्, वातविकारहारितैलयोगकथनम्, चिरकालभवव्रणहरतैलादिनिरूपणम् ॥
- १९३ निर्मलमातिकरचूर्णकथनम्, ज्वरोन्मादहरधूपकथनम्, सर्वरोगहरविष्णुभजनपूजनादिकथनम् ॥
- १९४ सर्वरोगोपशमक्षमवैष्णवकवचनिरूपणम् ॥
- १९५ सगरात्रपठनाच्चित्रकेतोर्विद्यापराधिपत्यप्रापिकाया विद्याया निरूपणम् ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- १९६ अशेषवशीकरणाखिलकलुषोचनशक्तस्वर्गाशुसम्पदप्रदहस्त्रिण्युक्तमाख्यविद्यानिरूपणम् ॥
- १९७ श्रेष्ठपनागातिविशंकरगाढमन्त्रानिरूपणम् ॥
- १९८ निर्व्याहृन्नाख्यविद्यानिरूपणम् ॥
- १९९ नरस्य शुभाशुभसूचनायच्छास्त्रमणिस्तंभकथनोद्धारकथनम् ॥
- २०० जयापजयसूचकदक्षिणवामनासापुटगतवायुत्प्रेक्षणनिरूपणम् ॥
- २०१ तुरंगगाजायुर्वेदस्य संक्षेपेण निरूपणम् ॥
- २०२ योनिशूलहरयोगनिरूपणम्, जराहरणयोगनिरूपणम्, राजीकरणयोगकथनम् ॥
- २०३ चतुष्पदादीनां नानौषधप्रयोगविधिर्निरूपणम् ॥
- २०४ वन्यौषधिनामानिरूपणम् ॥
- २०५ सिद्धशब्दविवेकाय व्याकरणनिरूपणम् ॥
- २०६ संहितादिषु स्थितानां सिद्धप्रयोगाणां निरूपणम् ॥
- २०७ संक्षेपेण छन्दःशास्त्रगतसंज्ञापरिभाषानिरूपणम् ॥
- २०८ आर्यावृत्तादिछन्दोलक्षणनिरूपणम् ॥
- २०९ समवृत्तछन्दोलक्षणनिरूपणम् ॥
- २१० अर्द्धसमवृत्तछन्दोलक्षणनिरूपणम् ॥
- २११ विषमवृत्तछन्दोलक्षणनिरूपणम् ॥
- २१२ छन्दःशास्त्रगतप्रस्तावरक्षणनिरूपणम् ॥
- २१३ गृहस्थाश्रमिणां सदाचारनिरूपणम् ॥
- २१४ समन्त्रकलानविधिनिरूपणम् ॥
- २१५ देवविमनुष्यतर्पणनिरूपणम् ॥
- २१६ वैश्वदेवनिरूपणम् ॥
- २१७ ब्राह्मणावदानेयमंश्याविधिर्निरूपणम् ॥

विषयाः

विषयाः

२१९ बद्धिश्चाद्विविधनिरूपणम् ॥

२२१ सामान्यतोषणचतुष्टयोपकारिधर्मसारा

[illegible]

२२५ प्रादक्षिणमर्त्याण्य पातकिंनो नमस्य नमःशायना

पातकफलभोगाय नानाविधप्राणिदेहधारणानिरूपणम् ॥

२२७ सर्वमनोरथपूरकमगवत्प्रातिकरावण्युभाक्तनिरूपण

२३ - तस्यैवमस्मिन्महोदये विष्णोर्महादेवः ॥

तद्वक्षणाय शिवस्तुभीनविंदस्त्वोन्निकृष्टांम् ।

स्य माहात्म्यवर्णनम् ॥

कथनम् ॥

निरूपणम् ॥

२३६ अतीतारब्धागामिकर्मबंधविमोचनोपयोग्यात्म्यशान्तिरूपवर्णनम् ॥

विषयः

२३८ यमनियमासनाष्टांगयोगव्यवधानिरूपणम् ॥

२४० मन्त्रतंत्रज्योतिषवैद्यकादिन

॥ इति श्रीगुरुडपुराणान्तर्गता-

_____

तैमिश्रे सौमकस्य स्तवं एति पञ्चः ऋषिसंवायसाकारिणः स्तवः काण

नामस्ती भवति वा शरीरसंपादितसकृताद्यपराज्य पद्मादिभिर्भ-

कारेतिनिरूपयति ॥

कविधिकर्मविषाकादीनां निरूपणम् ॥

उद्भिजस्वेदजाण्डजस्वेदजभेदेन चतुरशीतिलक्षदेहायाप्तिकथनञ्च ॥

णम्, संक्षेपतः शब्दाहविधिनिरूपणम्, कृञ्जलश्राणकथनम्, धनि-

गमनरजस्वला मरणाविधानरूपणश्च ॥

कालः, प्रेतशालदानप्रकारः, दशदिनपिण्डदानात्मकमोगशरीरेत्यादिः
 वृषोत्सगाकरणे प्रेतत्पनिवृत्त्यभावः, नवभ्रातृकालनिरूपणम्, समा-

प्राप्तं दैतृगणिवर्णनम् । इत्युक्तं । इत्युक्तं । इत्युक्तं ।

वशिष्टवचनान्मथरायां वृषोत्सर्गेण वृषस्य चतुर्विधं रूपं ॥

ममागमः, पञ्चप्रेनेतिहासकथनम्, प्रेतानुवृत्तस्त्रोपामाचारहारहादि

८ क्रियाधर्माभिरूपणं, औपदेशिकावर्तमाने चतुः क्रियाधर्माः-

१. क्रियाकन्दुरमाय राजाडायकर हात नवसेवाकर चतुर्ग्राहनातदशाध्याः
नाने कलसकलसाय माणिकीयः सोमकाये कैलाशकायः

अथ नानायोगोक्तानां विभिन्नानां भेदव्याख्यासमाप्तिस्तथा ॥

न्याय्यकृतकथनम् । परिकरे रमेण आश्रितिकविज्ञान विज्ञान । १११

दशरथादिदर्शनवर्णनम्, तृणजलीकेय जीयस्य देहावाभिकथनम् ॥

३२ अणुजादिचतुर्भेदेन चतुरश्रविषयदर्शनेत्याहम्, समग्रत्र परित्यज्य

१३. हृत्प्राणोक्त्यादिना धर्मवृत्तिप्रमाणवत्त्वम्, अनन्यजात्यादिनाऽप्यप्यम् ॥

मनु०

—QU—
—22—

अध्यायांकाः

विषयाः

- १४ मृत्युमाणातर्कव्यनिरूपणम्, गोदानवृषोत्सर्गदशदानभूमिदानादि विधिनिरूपणञ्च ॥
- १५ मरणसमये मरणानन्तरञ्च पुत्रादिक्रियाकरणकथनम्, यमलोकविस्तारवर्णनम्, तत्रत्यनैकविधयातनावर्णनञ्च ॥
- १६ यातनाशरीराश्रितस्य जीवस्य मरणानन्तरं यमदूतैर्नीयमानस्य संवत्सरान्ते यमपुरगमनवर्णनम् ॥
- १७ त्रैलोक्यवृत्तपारिज्ञानाय ब्रह्मोत्पादितानां श्रमणात्यदेवतानां माहात्म्यनिरूपणम् ॥
- १८ वृषोत्सर्गोदकुम्भशय्यादिदानफल्यमलोककर्मजदेहप्राप्त्यादिनिरूपणञ्च
- १९ जीवस्य यममन्दिरप्रवेशवर्णनम्, यमशयैव लब्धमनुष्यादिनानाविधदेहान्तरप्राप्तिवर्णनञ्च ॥
- २० चतुरशीतिलक्षनरकयातना उपमुच्य वात्यारूपेण प्रेतानां स्वग्रहभित्रगृहादिषु पीडोत्पादनम्, तेषां पानाशनासनादिनिरूपणम्, तद्वाधाप्रकारनिरूपणञ्च ॥
- २१ प्रेतपीडानिरसनाय प्रेतस्य प्रेतत्वमुक्तये च तदुद्देशेनायुतगायत्रीजपकृष्णबलिबृषोत्सर्गादिनिरूपणम् ॥
- २२ जीवस्य प्रेतत्वप्रापकदुष्कर्मनिरूपणम्, भीष्मयुधिष्ठिरसंवादेन संतप्तकार्यद्विजेतिहासकथनम्, तत्र प्रेताहारप्रेतावासनिरूपणम्, प्रेतत्वाप्रापकसदाचारवर्णनञ्च ॥
- २३ प्रेतकृतिस्वरूपचिह्नस्वप्नादिनिरूपणम् ॥
- २४ वेदादिषु वर्णितस्य पुरुषशतायुर्मानस्य हासकराकालिकमरणहेतुनिरूपणम्, बालकस्यात्येष्टिनिरूपणञ्च ॥
- २५ मृतस्य बालकस्य वृषोत्सर्गमहादानादिरहितान्त्येष्टिवर्णनम्, सुतकृतमातापित्र्यन्त्येष्टिमहत्त्ववर्णनञ्च ॥

अध्यायांकाः

विषयाः

- २६ सपिण्डीकरणकालनिरूपणम्, सपिण्डीकरणादवोक् स्वर्गोत्तरे सर्वत्राशुचित्वकथनम्, सपिण्डीकरणाधिकारिनिरूपणञ्च ॥
- २७ बभ्रुवाहनप्रेतसंवादे प्रेतत्वनिवृत्त्युपायभूतघटदानादिनिरूपणम् ॥
- २८ गरुडकृतौर्ध्वदैहिककर्मकालक्रियमाणनानादानादिकल्पश्रुतिनिरूपणम् ॥
- २९ जीवस्य परत्र सुखावाप्तये और्ध्वदैहिककर्मणिपुत्रदभतिलतुलसीगोभलेपताम्रपात्रदानाद्यावश्यकत्वनिरूपणम् ॥
- ३० कार्पाससप्तधान्यलवणलोहहेमभूदानादिदानफलनिरूपणम् ॥
- ३१ मृतोद्देशेन पददानस्य विशेषतो वर्णनम्, पदास्थितवस्तुनिरूपणम्, जीवस्यान्यदेहप्रवेशादिवर्णनञ्च ॥
- ३२ स्त्रीपुरुषयोः शुक्रशोणिताभ्यां जीवस्य विशेषेण शरीरोत्पत्तिवर्णनम्, शरीरगतधात्वादिविभागवर्णनम्, भुयनादिविभागवर्णनञ्च ॥
- ३३ मानुषयमलोकान्तरवर्णनम्, वैवस्वतपुरमध्यगतयमचित्रगुप्तशूलादीनां मंदिरादिवर्णनञ्च ॥
- ३४ पुत्रशब्दार्थनिरूपणम्, विस्तरेण स्त्रीपुत्रमन्त्रौर्ध्वदैहिकक्रियाकलापविवरणञ्च ॥
- ३५ पिंडमेलनविधिनिरूपणम्, षोडशश्राद्धनिरूपणम्, पञ्चकमृतस्य दाहविधिवर्णनम्, शवस्मशाननयनविधिनिरूपणञ्च ॥
- ३६ मरणसमये भगवत्पादतीर्थसेविनो जीवत्यानशनमरणे सद्गतिलाभवर्णनम् ॥
- ३७ प्रेतस्य यमलोकमार्गे सुखार्थं पुत्रादिभिरवश्यप्रदेयसश्राद्धोदकुम्भदानविधिनिरूपणम् ॥
- ३८ अयोध्यादिसप्तमोक्षपुरीमध्ये मरणफलनिरूपणम्, ब्राह्मणाद्ये मृत-

अध्यायांकाः

विषयाः

- स्य मोक्षलामकथनम्, स्त्रीणां सहगमनमाहात्म्यनिरूपणम्, दमानि तादिसत्पात्रदानशून्यशिवलिंगपूजनानायप्रेतसंस्काराणां महाफलनिरूपणञ्च ॥
- ३९ ब्राह्मणस्त्रियविशां शूद्राणाञ्च सूतककालादिनिरूपणम् ॥
- ४० दुर्मरणमृतस्य जीवस्य सद्गतिलाभाय नारायणबलिंक्रियादिनिरूपणम् ॥
- ४१ वृषोत्सर्गविधिकालादिनिरूपणम् ॥
- ४२ भूमिसुवर्णगोदानादिनिरूपणम् ॥
- ४३ जलाग्निबन्धनादिनष्टानां शिशुरजस्वलादीनां शुद्धिनिरूपणम् ॥
- ४४ दुर्मरणमृतानां क्रियालोपात् वरीते शुद्धिकादस्यां सद्गतिलाभाय विष्णुयमादिपूजनपिण्डदानविधिनिरूपणम्, नागादिदद्यानां क्रियाविधिनिरूपणञ्च ॥
- ४५ प्रत्याब्दिकादिश्राद्धनिर्णयनिरूपणम् ॥
- ४६ शुभाशुभफलान्युपमुज्यान्नागतानां जीवानां देहचिह्नादिनिरूपणम् ॥
- ४७ यममार्गस्थितवैतरणीसरीर्द्धर्णम्, वैतरणीमज्जोन्मज्जनदुःखभोगार्हपापिजीववर्णनम्, वैतरणीदुःखनिवृत्तये गोदानविधिनिरूपणञ्च ॥
- ४८ भारतम्प्रशंसापूर्वकं गर्भस्थितनानाविधयातनापन्नजीवपरिदेहितवर्णनम्, यमदूतैर्निरये नीयमानाय जीवाय प्रतिपादितोपदेशस्य वर्णनम् ॥
- ४९ मनुजशरीरस्य दोलभ्यवर्णनम्, जीवस्य मोक्षप्राप्तये चित्तशुद्धिकरसदाचारं निरूप्य मोक्षधर्मवर्णनम्, प्रेतकल्पस्य अवपणपठनफलवर्णनञ्च ॥
- ॥ समाप्तं गुरुपुराणगतप्रेतखंडधर्मकाण्डविषयानुक्रमणिका ॥

॥ श्रीगणाधिपतये नमः ॥ सरस्वत्यैनमः ॥ अथ श्रीगरुडमहापुराणं प्रारभ्यते ॥ तत्रादौ कर्मकाण्डाख्यः पूर्वखण्डः प्रारभ्यते ॥ ॐ नारायणं नमस्कृत्य
 नरं चैव नरोत्तमम् ॥ देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ ॐ अजमजमनन्तं ज्ञानरूपं महान्तं शिखममलमनादिं भूतदेहादिहीनम् ॥
 सकलकरणहीनं सर्वभूतस्थितं तं हरिममलममायं सर्वगं वन्दे एकम् ॥ १ ॥ नमस्यामि हरिं रुद्रं ब्रह्माणं च गणाधिपम् ॥ देवीं सरस्वतीं चैव मनोवा
 क्कर्मभिः सदा ॥ २ ॥ सूतं पौराणिकं शान्तं सर्वशास्त्रविशारदम् ॥ विष्णुभक्तं महात्मानं नैमिशारण्यमागतम् ॥ ३ ॥ तीर्थयात्राप्रसङ्गेन उपविष्टं
 शुभासने ॥ ध्यायन्तं विष्णुमनघं तमभ्यर्च्यस्तुवन्कविम् ॥ ४ ॥ शौनकाद्या महाभागा नैमिषीयास्तपोधनाः ॥ मुनयो रविसङ्काशाः शान्ता यज्ञ
 परायणाः ॥ ५ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ सूत ! जानासि सर्वं त्वं पृच्छामस्त्वामतो वयम् ॥ देवतानां हि को देव ईश्वरः पूज्य एव कः ॥ ६ ॥ को ध्येयः
 को जगत्स्रष्टा जगत्पाति च हन्ति कः ॥ कस्मात्प्रवर्तते धर्मो दुष्टहन्ता च कः स्मृतः ॥ ७ ॥ तस्य देवस्य किं रूपं जगत्सर्गः कथं मतः ॥
 कैत्रेतैः स तु तुष्टः स्यात्केन योगेन वाप्यते ॥ ८ ॥ अवताराश्च के तस्य कथं वंशादिसम्भवः ॥ वर्णाश्रमादिधर्माणां कः पाता कः प्रवर्तकः ॥ ९ ॥
 एतत्सर्वं तथान्यच्च ब्रूहि सूत ! महामते ! ॥ नारायणकथाः सर्वाः कथयास्माकमुत्तमाः ॥ १० ॥ सूत उवाच ॥ पुराणं गरुडं वक्ष्ये सारं विष्णुकथा
 श्रयम् ॥ गरुडोक्तं कश्यपाय पुरा व्यासाच्छ्रुतं मया ॥ ११ ॥ एको नारायणो देवो देवानामीश्वरेश्वरः ॥ परमात्मा परं ब्रह्म जन्माद्यस्य यतो भवेत्
 ॥ १२ ॥ जगतो रक्षणार्थाय वासुदेवोऽजरोऽमरः ॥ स कुमारादिरूपेण अवतारान्करोत्यजः ॥ १३ ॥ हरिः स प्रथमं देवः कौमारं सर्गमास्थितः ॥
 चचार दुश्चरं ब्रह्मन् ब्रह्मचर्य्यमखण्डितम् ॥ १४ ॥ द्वितीयं तु भवायास्य रसातलगतां महीम् ॥ उद्धरिष्यन्नुपादत्ते यज्ञेशः सौकरं वपुः ॥ १५ ॥
 तृतीयमृषिसर्गं तु देवर्षित्वमुपेत्य सः ॥ तन्त्रं सात्वतमाचष्टे नैष्कर्म्यं कर्मणां यतः ॥ १६ ॥ नरनारायणो भूत्वा तुय्ये तेपे तपो हरिः ॥ धर्मसं
 रक्षणार्थाय पूजितः स सुरासुरैः ॥ १७ ॥ पञ्चमः कपिलो नाम सिद्धेशः कालविश्रुतम् ॥ प्रोवाच सूरये साङ्ख्यं तत्त्वश्रामवि
 निर्णयम् ॥ १८ ॥ षष्ठमत्रेरपत्यत्वं दत्तः प्राप्तोऽनसूयया ॥ आन्वीक्षिकीमलकाय प्रह्लादादिभ्य ऊचिवान् ॥ १९ ॥ ततः
 सप्तम आकृत्यां रुचेर्यज्ञोऽभ्यजायत ॥ सुत्रामाद्यैः सुरगणैर्यज्ञा स्वायम्भुवान्तरे ॥ २० ॥ अष्टमे मेरुदेव्यां तु नाभेर्जात उरुक्रमः ॥
 दर्शयन्वर्त्म नारीणां सर्वाश्रमनमस्कृतम् ॥ २१ ॥ ऋषिभिर्याचितो भेजे नवमं पार्थिवं वपुः ॥ दुग्धैर्महौषधैर्विप्रास्तेन संजीविताः प्रजाः ॥ २२ ॥
 रूपं स जगृहे मात्स्यं चाक्षुषान्तरसंप्लवे ॥ नाव्यारोप्य महीमय्यामपाद्वैवस्वतं मनुम् ॥ २३ ॥ सुरासुराणामुदधिं मथतां मन्दराचलम् ॥ दध्ने

ग. म. पु.
॥ १ ॥

कमठरूपेण पृष्ठ एकादशे विभुः ॥ २४ ॥ धान्वन्तरं द्वादशमं त्रयोदशममेव च ॥ आप्याययत्सुरानन्यान्मोहिन्या मोहयंस्त्रिया ॥ २५ ॥
चतुर्दशं नारासिंहं चैत्य (वैर) दैत्येन्द्रभृजितम् ॥ ददार करजैरुधैरैरर्का कटक्यथा ॥ २६ ॥ पञ्चदशं वामनको भूत्वागादध्वरं बलेः ॥ पाद
त्रयं याचमानः प्रत्यादित्सुस्त्रिविष्टपम् ॥ २७ ॥ अवतारे षोडशमे पश्यन्ब्रह्मद्वहो नृपान् ॥ त्रिःसप्तकृत्वः कुपितो निःशत्रामकरोन्महीम् ॥ २८ ॥
ततः सप्तदशे जातः सत्यवत्यां पराशरात् ॥ चक्रे वेदतरोः शाखां दृष्ट्वा पुंसोऽरूपमेषसः ॥ २९ ॥ नरदेवत्वमापन्नः सुरकार्य्यविकीर्णया ॥ ससुद्र
निग्रहादीनि चक्रे कार्याण्यतः परम् ॥ ३० ॥ एकोनविंशे विंशतिमे वृष्णिषु प्राप्य जन्मनी ॥ रामकृष्णाविति सुबो भगवानहरद्वारम् ॥ ३१ ॥
ततः कलेस्तु सन्ध्यान्ते सम्मोहाय सुरद्विषाम् ॥ बुद्धो नाम्ना जिनसुतः कीकटेषु भविष्यति ॥ ३२ ॥ अथ सोऽष्टमसन्ध्यायां नष्टप्रायेषु राजसु ॥
भविता विष्णुयशसो नाम्ना कल्की जगत्पतिः ॥ ३३ ॥ अवतारा ह्यसंख्येया हरेः सत्त्वनिधेर्द्विजाः ॥ मनुवेदविदो ह्याद्याः सर्वे विष्णुकलाः
स्मृताः ॥ ३४ ॥ तस्मात्सर्गादयो जाताः संप्रज्याश्च व्रतादिना ॥ पुराणं गारुडं व्यासः पुराऽसौ मेऽब्रवीदिदम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
पूर्वखण्डे प्रथमांशस्यै कर्मेकाण्डे एतत्पुराणप्रवृत्तिहेतुनिरूपणं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ कथं व्यासेन कथितं पुराणं
गारुडं तव ॥ एतत्सर्वं समाख्याहि परं विष्णुकथाश्रयम् ॥ १ ॥ ॥ सुत उवाच ॥ अहं हि सुनिभिः साद्वै गतो वदरिकाश्रमम् ॥ तत्र दृष्टो मया
व्यासो ध्यायमानः परेश्वरम् ॥ २ ॥ तं प्रणम्योपविष्टोऽहं पृष्टवान्हि मुनीश्वरम् ॥ ३ ॥ सुत उवाच ॥ व्यास ब्रूहि हरे रूपं जगत्सर्गादिकं ततः ॥ ३ ॥
मन्ये ध्यायसि तं यस्मात्तस्माज्जानासि तं विभुम् ॥ एवं पृष्टो यथा प्राह तथा विप्रा ? निर्वाचत ॥ ४ ॥ व्यास उवाच ॥ शृणु सुत ! प्रवक्ष्यामि पुराणं
गारुडं तव ॥ सह नारददक्षाद्यैर्ब्रह्मा मासुक्तवान्यथा ॥ ५ ॥ सुत उवाच ॥ दक्षनारदसुख्यैस्तु युक्तं त्वां कथयुक्तवान् ॥ ब्रह्मा श्रीगारुडं पुण्यं पुराणं
सारवाचकम् ॥ ६ ॥ व्यास उवाच ॥ अहं हि नारदो दक्षो भगवाद्याः प्रणिपत्य तम् ॥ सारं ब्रूहीति पप्रच्छैर्ब्रह्माणं ब्रह्मलोकगम् ॥ ७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पुराणं
गारुडं सारं पुरा रुद्रं च मां यथा ॥ सुरैः सहाब्रवीद्विष्णुस्तथाहं व्यास वच्मि ते ॥ ८ ॥ व्यास उवाच ॥ कथं रुद्रं सुरैः साद्वै भववीद्वि हरिः पुरा ॥ पुराणं
गारुडं सारं ब्रूहि ब्रह्मन्महार्थकम् ॥ ९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अहं गतोऽद्रिं कैलासमिन्द्राद्यैर्देवैः सह ॥ तत्र दृष्टो मया रुद्रो ध्यायमानः परं पदम् ॥ १० ॥
पृष्टो नमस्कृतः किं त्वं देवं ध्यायसि शङ्कर ? ॥ त्वत्तो नान्यं परं देवं जानामि ब्रूहि मां ततः ॥ ११ ॥ सारात्सारतरं तत्त्वं श्रोतुकामः सुरैः सह ॥ रुद्र

पू. खं.
आ. कां.
अ. २

॥ १ ॥

१ आर्यः प्रयोगः । अष्टाध्यायः । २ महर्षणमिति पा० ।

उवाच ॥ अहं ध्यायामि तं विष्णुं परमात्मानमीश्वरम् ॥ १२ ॥ सर्वदं सर्वगं सर्वं सर्वप्राणिहृदिस्थितम् ॥ भस्मोद्धृतदेहस्तु जटामण्डलमण्डितः
 ॥ १३ ॥ विष्णोराधनार्थं मे व्रतचर्यां पितामह ॥ तमेव गत्वा पृच्छामः सारं यं चिन्तयाम्यहम् ॥ १४ ॥ विष्णुं जिष्णुं पद्मनाभं हरिं देहविवर्जितम् ॥
 शुचिं शुचिषदं हंसं तत्पदं परमेश्वरम् ॥ १५ ॥ युक्ता सर्वात्मनात्मानं तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ यस्मिन्विश्वानि भूतानि तिष्ठन्ति च विशन्ति च ॥ १६ ॥
 गुणभूतानि भूतेशे सूत्रे मणिगणा इव ॥ सहस्राक्षं सहस्राङ्घ्रिं सहस्रोऽरुं वराननम् ॥ १७ ॥ अणीयसामणीयांसं स्थविष्ठं च स्थवीयसाम् ॥ गरीयसां
 गरिष्ठं च श्रेष्ठं च श्रेयसामपि ॥ १८ ॥ यं वाक्येष्वनुवाक्येषु निर्षत्सूपनिषत्सु च ॥ गृणन्ति सत्यकर्माणं सत्यं सत्येषु सामसु ॥ १९ ॥ पुराण
 पुरुषः प्रोक्तो ब्रह्मा प्रोक्तो द्विजातिषु ॥ क्षये सङ्कर्षणः प्रोक्तस्तमुपास्यमुपास्महे ॥ २० ॥ यस्मिँल्लोकाः स्फुरन्तीमे जले शकुनयो यथा ॥ ऋतमेकाक्षरं
 ब्रह्म यत्तत्सदसतः परम् ॥ २१ ॥ अर्चयन्ति च यं देवा यक्षराक्षसपन्नगाः ॥ यस्याग्निरास्यं द्यौर्मूर्द्धा खं नाभिश्चरणौ क्षितिः ॥ २२ ॥ चन्द्रादित्यौ
 च नयने तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ यस्य त्रिलोकी जठरेऽस्य काष्ठाश्च बाहवः ॥ २३ ॥ यस्योच्छ्वासश्च पवनः तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ यस्य केशेषु
 जीमूता नद्यः सर्वाङ्गसन्धिषु ॥ २४ ॥ कुक्षौ समुद्राश्चत्वारस्तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ परः कालात्परो यज्ञात्परः सदसतश्चयः ॥ २५ ॥ अनादिरादि
 विश्वस्य तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ मनसश्चन्द्रमा यस्य चक्षुषोश्च दिवाकरः ॥ २६ ॥ मुखादग्निश्च संजज्ञे तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ पद्भ्यां यस्य क्षितिर्जाता
 श्रोत्राभ्यां च तथा दिशः ॥ २७ ॥ मूर्द्धभागादिवं यस्य तं देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ॥ २८ ॥ वंशानुचरितं यस्मात्तं
 देवं चिन्तयाम्यहम् ॥ यं ध्यायाम्यहमेतस्माद्ब्रजामः सारमीक्षितुम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इत्युक्तोऽहं पुरा रुद्रः श्वेतद्वीपनिवासिनम् ॥ स्तुत्वा प्रणम्य तं विष्णुं
 श्रोतुकाम स्थितः सुरैः ॥ ३० ॥ अस्माकं मध्यतो रुद्र उवाच परमेश्वरम् ॥ सारान्त्सारतरं विष्णुं पृष्ट्वास्तं प्रणम्य वै ॥ ३१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यथा पप्रच्छ मां व्यास
 स्तथासौ भगवान् भवः ॥ पप्रच्छ विष्णुं देवाद्यैः शृण्वताममरैः सह ॥ ३२ ॥ रुद्र उवाच ॥ हरे कथय देवेशादेवदेवः क ईश्वरः ॥ को ध्येयः कश्च वै पूज्यः कैर्व्रतै
 स्तुष्यते परः ॥ ३३ ॥ कैर्धर्मैः कैश्च नियमैः कया वा धर्मपूजया ॥ केनाचारेण तुष्टः स्यात्किं तद्रूपं च तस्य वै ॥ ३४ ॥ कस्माद्देवाज्जगज्जातं जगत्पालयते
 च कः ॥ कीदृशैरवतारैश्च कस्मिन्त्याति लयं जगत् ॥ ३५ ॥ सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ॥ कस्माद्देवात्प्रवर्तन्ते कस्मिन्नेतत्प्रतिष्ठितम्
 ॥ ३६ ॥ एतत्सर्वं हरे ! ब्रूहि यच्चान्यदपि किञ्चन ॥ परमेश्वरमाहात्म्यं युक्तयोगादिकं तथा ॥ ३७ ॥ तथाष्टादश विद्याश्च हरी रुद्रं ततोऽब्रवीत् ॥

१ सहस्रोऽरुकरावलिमिति पा० । २ निषत्सु वेदेषु । ३ दिवं द्यौरित्यर्थः । आर्षः प्रयोगः ।

ग. म. पु.
॥ २ ॥

हरिरुवाच ॥ शृणु रुद्र ! प्रवक्ष्यामि ब्रह्मणा च सुरैः सह ॥ ३८ ॥ अहं हि देवो देवानां सर्वलोकेश्वरेश्वरः ॥ अहं ध्येयश्च पूज्यश्च तत्तुभ्योहं स्तुतिभिः
सुरैः ॥ ३९ ॥ अहं हि पूजितो रुद्र ! ददामि परमां गतिम् ॥ नियमैश्च व्रतैस्तुष्टु आचारेण च मानवैः ॥ ४० ॥ जगत्स्थितेरहं बीजं जगत्कर्ता
त्वहं शिव ! ॥ दुष्टनिग्रहकर्ता हि धर्मगोप्ता त्वहं हर ! ॥ ४१ ॥ अवतारैश्च मत्स्याद्यैः पालयाम्यविलं जगत् ॥ अहं भोज्यश्च मन्त्रार्थः पूजाभ्यामपरो
ब्रह्म ॥ ४२ ॥ स्वर्गादीनां च कर्ताहं स्वर्गादीन्यहमेव च ॥ योगी योगोहमेवाद्यः पुराणान्यहमेव च ॥ ४३ ॥ ज्ञाता श्रोता तथा भन्ता वक्ता वस्तुभूषित
च ॥ सर्वः सर्वात्मको देवो भुक्तिमुक्तिकरः परः ॥ ४४ ॥ ध्यानं पूजोपहारोऽहं मण्डलान्यहमेव च ॥ इतिहासान्यहं रुद्र ! सर्ववेदा ह्यहं शिव ! ॥ ४५ ॥
सर्वज्ञानान्यहं शम्भो ! ब्रह्मात्माहमहं शिव ! ॥ अहं ब्रह्मा सर्वलोकः सर्वदेवात्मको ह्यहम् ॥ ४६ ॥ अहं साक्षात्सत्तापारो धर्मोऽहं धेष्णवो ब्रह्म ॥
वर्णाश्रमास्तथा चाहं तद्भर्मोऽहं पुरातनः ॥ ४७ ॥ यमोऽहं निययो रुद्र ! व्रतानि विविधानि च ॥ अहं सूर्यस्तथा चन्द्रो मङ्गलादीन्यहं तथा ॥ ४८ ॥
पुरा मां गरुडः पक्षी तपसाराधयद्भुवि ॥ तुष्टु उवाच वरं ब्रूहि मत्तो वरे वरं स तु ॥ ४९ ॥ गरुड उवाच ॥ मम शतं च विनता नगैर्दोर्लभिता हरे ॥
यथाहं देव ताञ्जित्वा चाभृतं ह्यानयामि तत् ॥ ५० ॥ सास्वतोद्दिमोक्षधिष्यामि यथाहं वाहनस्तव ॥ महाबलो यद्वादीन्यैः सर्वज्ञो नागदातृणः ॥ ५१ ॥
पुराणसंहिताकर्ता यथाऽहं स्यां तथा कुरु ॥ विष्णुरुवाच ॥ यथा त्वयोक्तं गरुड तथा सर्वं भविष्यति ॥ ५२ ॥ नागदातृणां त्वं विनतां मोक्षयिष्यासि ॥
देवादीन्सकलाञ्जित्वा चाभृतं ह्यानयिष्यासि ॥ ५३ ॥ सहायलो वाहनस्त्वं भविष्यासि विषादनः ॥ पुराणं मत्प्रसादाच्च मम माहात्म्यवाचकम् ॥ ५४ ॥
यदुक्तं मत्स्वरूपं च तव चाविर्भविष्यति ॥ गारुडं तव नास्ति तल्लोके ख्यातिं गमिष्यति ॥ ५५ ॥ यथाहं देवदेवानां श्रीः ख्यातो विनतासुत ॥
तथा ख्यातिं पुराणेषु गारुडं गरुडैष्यति ॥ ५६ ॥ यथाहं कीर्तनीयोऽथ तथा त्वं गरुडात्मना ॥ मां ध्यात्वा पक्षिपुङ्गवदं पुराणं गद् गारुड उ
॥ ५७ ॥ इत्युक्तो गरुडो रुद्र ! कश्यपायाह पृच्छते ॥ कश्यपो गारुडं श्रुत्वा वृक्षं दधमजीवयत् ॥ ५८ ॥ स्वयं चान्यमना भूत्वा विष्णुनान्य
जीवयत् ॥ यत्किञ्चैवं स्वाहाजापी विवेकं गारुडो परा ॥ गरुडोक्तं गारुडं हि शृणु रुद्र ! मदात्मकम् ॥ ५९ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे प्रवचन
प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे श्रीगरुडमहापुराणेोत्पत्तिनिरूपणं नाम त्रितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ इति रुद्राब्जजो विष्णोः सुश्राव वरुणो
१ "स्तुत्यश्चस्तुतिभिः सह" इति पाठान्तरम् । "स्तुतोहस्तुति" ख० पा० । २ नृपसकत्वमार्थम् । ३ गरुडहं हि० पा० । ४ "पक्षिणं तस्मै स्वाहेति विधये गारुडो
परा" इति क० पा० ।

पू. स्त.
अ. कौ.
अ. ३

॥ २ ॥

मुनिः ॥ व्यासो व्यासादहं वक्ष्येहं ते शौनक नैमिषे ॥ १ ॥ मुनीनां शृण्वतां मध्ये सर्गाद्यं देवपूजनम् ॥ तीर्थं भुवनकोशं च मन्वन्तरमिहो
 च्यते ॥ २ ॥ वर्णाश्रमादिधर्माश्च दानराजादिधर्मकाः ॥ व्यवहारो व्रतं वंशा वैद्यकं सनिदानकम् ॥ ३ ॥ अंगानि प्रलयो धर्मकामार्थज्ञानमुत्तमम् ॥
 सप्रपञ्चं निष्प्रपञ्चं कृतं विष्णोर्निगद्यते ॥ ४ ॥ पुराणे गारुडे सर्वं गरुडो भगवानथ ॥ वासुदेवप्रसादेन सामर्थ्यातिशयैर्युतः ॥ ५ ॥ भूत्वा
 हरेर्वाहनं च सर्गादीनां च कारणम् ॥ देवान्विजित्य गरुडो ह्यमृताहरणं तथा ॥ ६ ॥ चक्रे क्षुधा हतं यस्य ब्रह्माण्डमुदरे हरेः ॥ यं दृष्ट्वा स्मृतमात्रेण
 नागादीनां च संक्षयः ॥ ७ ॥ कश्यपो गारुडादृक्षं दग्धं चाजीवयद्यतः ॥ गरुडः स हरिस्तेन प्रोक्तं श्रीकश्यपाय च ॥ ८ ॥ तच्छ्रीमद्गारुडं पुण्यं
 सर्वदं पठतस्तव ॥ वक्ष्ये व्यासं नमस्कृत्य शृणु शौनक तद्यथा ॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विषय
 निरूपणं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ रुद्र उवाच ॥ सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ॥ वंशानुचरितं चैव एतद् ब्रूहि जनार्दन ॥
 ॥ १ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ शृणु रुद्र ? प्रवक्ष्यामि सर्गादीन्पापनाशनान् ॥ सर्गस्थितिलयान्तां तां विष्णोः क्रीडां पुरातनीम् ॥ २ ॥
 नरनारायणो देवो वासुदेवो निरंजनः ॥ परमात्मा परं ब्रह्म जगज्जनिलयादिकृत् ॥ ३ ॥ तदेतत्सर्वमेवैतद्व्यक्ताव्यक्तस्वरूपवत् ॥
 तथा पुरुषरूपेण कालरूपेण च स्थितम् ॥ ४ ॥ व्यक्तं विष्णुस्तथाऽव्यक्तं पुरुषः काल एव च ॥ क्रीडतो बालकस्येव चेष्टास्तस्य निशामय
 ॥ ५ ॥ अनादिनिधनो धाता त्वनन्तः पुरुषोत्तमः ॥ तस्माद्भवति चाव्यक्तं तस्मादात्मापि जायते ॥ ६ ॥ तस्माद्बुद्धिर्मनस्तस्मात्ततः खं पवन
 स्ततः ॥ तस्मात्तेजस्ततस्त्वापस्ततो भूमिस्ततोऽभवत् ॥ ७ ॥ अण्डो हिरण्मयो रुद्रः । तस्यान्तः स्वयमेव हि ॥ शरीरग्रहणं पूर्वं सृष्ट्यर्थं कुरुते प्रभुः
 ॥ ८ ॥ ब्रह्मा चतुर्मुखो भूत्वा रजोमात्राधिकः सदा ॥ शरीरग्रहणं कृत्वाऽसृजदंतचराचरम् ॥ ९ ॥ अण्डस्यान्तर्जगत्सर्वं सदेवासुरमानुषम् ॥
 स्रष्टा सृजति चात्मानं विष्णुः पाल्यं च पाति च ॥ १० ॥ उपसंह्रियते चान्ते संहर्ता च स्वयं हरः ॥ ब्रह्मा भूत्वासृजद्विष्णुर्जगत्पाति हरिः स्वयम् ॥ ११ ॥
 रुद्ररूपी च कल्पान्ते जगत्संहर्तेऽखिलम् ॥ ब्रह्मा तु सृष्टिकालेऽस्मिञ्जलमध्यगतां महीम् ॥ १२ ॥ दंष्ट्रयोद्वरति ज्ञात्वा वाराहीमास्थितस्तनूम् ॥
 देवादिसर्गान्वक्ष्येऽहं संक्षेपाच्छृणु शङ्कर ॥ १३ ॥ (१) प्रथमो महतः सर्गो विरूपो ब्रह्मणस्तु सः ॥ (२) तन्मात्राणां द्वितीयस्तु भूतसर्गो हि स स्मृतः ॥ १४ ॥
 (३) वैकारिकस्तृतीयस्तु सर्गस्त्वैन्द्रियकः स्मृतः ॥ इत्येष प्राकृतः सर्गः सम्भूतो बुद्धिपूर्वकः ॥ १५ ॥ (४) मुख्यसर्गश्चतुर्थस्तु मुख्या वै स्थावराः स्मृताः ॥

ग. म. पु.
॥ ३ ॥

(५) तिर्यक्कृतस्तु यः प्रोक्तस्तिर्यग्योन्यः स उच्यते ॥ १६ ॥ (६) तद्दुर्द्धृतस्तु यः पृष्ठो देवसर्गस्तु स स्मृतः ॥ (७) ततोऽर्वाकृतस्तु सर्गः सप्तमः स तु मा-
नुषः ॥ १७ ॥ (८) अष्टमोऽनुग्रहः सर्गः सात्त्विकस्तामसस्तु सः ॥ पञ्चैते वैकृताः सर्गाः प्राकृतास्तु त्रयः स्मृताः ॥ १८ ॥ प्राकृतो वैकृतश्चापि (९) कौमारो
नवमः स्मृतः ॥ स्थावरान्ताः सुराद्यास्तु प्रजा रुद्राः चतुर्विधाः ॥ १९ ॥ ब्रह्मणः कुर्वतः सृष्टिं जज्ञिरे मानसाः सुताः ॥ ततो देवासुरपितृन्मानुषांश्च चतुष्ट-
यम् ॥ २० ॥ सिसृक्षुर्भ्रातृभ्योऽपि स्वमात्मानमश्रुजत् ॥ व्यक्तात्मनस्तमोमात्रादुद्रिक्तास्तत्प्रजापतेः ॥ २१ ॥ सिसृक्षोर्जवनात्पूर्वमसुरा जज्ञिरे ततः ॥
उत्ससर्ज ततस्तां तु तमोमात्रात्मिकां तनूम् ॥ २२ ॥ तमोमात्रा तनुस्त्यक्ता शङ्कराश्रुद्विभावरी ॥ यक्षोरक्षांसि तदेहे प्रीतिमाप्नुस्ततः सुराः ॥ २३ ॥
सत्त्वोद्रिक्तास्तु मुखतः संभृता ब्रह्मणो हरि ॥ सत्त्वप्राया तनुस्तेन सन्त्यक्ता साप्यश्रुदिनम् ॥ २४ ॥ ततो हि बलिनो राजावसुरा देवता दिवा ॥
सत्त्वमात्रां तनुं गृह्ण पितरश्च ततोऽभवन् ॥ २५ ॥ सा चोत्सृष्टाभवत्सन्ध्या दिननक्तान्तरस्थितिः ॥ रजोमात्रां तनुं गृह्ण मनुष्यास्त्वभवंस्ततः ॥ २६ ॥
सा त्यक्ता चाभवज्ज्योत्स्ना प्राक्सन्ध्या याभिधीयते ॥ ज्योत्स्ना राज्यद्वनी सन्ध्या शरीराणि तु तस्य वै ॥ २७ ॥ रजोमात्रां तनुं गृह्ण क्षुद्रवृत्कोप एव च ॥
क्षुत्तृक्ष्णामा अमृग्भक्षा राक्षसा रक्षणाच्च ये ॥ २८ ॥ यक्षाख्या जक्षणाज्ज्ञेयाः सर्पा वै केशसर्पणात् ॥ जाताः कोपेन धृतास्ते गन्धर्वा जज्ञिरे ततः ॥ २९ ॥
गायन्तो जज्ञिरे वाचं गन्धर्वाप्सरसश्च ये ॥ स्वर्गं द्यौर्वक्षसश्चके सुर्वतोऽजाः स सुष्टवान् ॥ ३० ॥ सुष्टवानुदराह्वाश्च पार्श्वार्भ्यां च प्रजापतिः ॥ पद्भ्यां
चैवात्यमातङ्गान्महिषोष्ठाविकारस्तथा ॥ ३१ ॥ ओषध्यः फलमूलिन्यो रोमभ्यस्तस्य जज्ञिरे ॥ गौरजः पुरुषो मेघ्यो ह्यश्वाश्चतरगर्दभाः ॥ ३२ ॥
पतान् ग्राम्यान्पशून्प्रादुरारण्यांश्च निबोध मे ॥ श्वार्पदं द्विखुरं हस्तिवानराः पक्षिपञ्चमाः ॥ ३३ ॥ औदकाः पशवः पद्याः सप्तमाश्च सरीसृपाः ॥
पूर्वादिभ्यो मुखेभ्यस्तु ऋग्वेदाद्याः प्रजज्ञिरे ॥ ३४ ॥ आस्याद्वै ब्राह्मणा जाता बाहुभ्यां क्षत्रियाः स्मृताः ॥ ऊरुभ्यां तु विशाः सृष्टाः शूद्राः पद्भ्याम-
जायत ॥ ३५ ॥ ब्रह्मलोको ब्राह्मणानां शाकः क्षत्रियजन्मनाम् ॥ मारुतं च विशां स्थानं गान्धर्वं शूद्रजन्मनाम् ॥ ३६ ॥ ब्रह्मचारिव्रतस्थानां
ब्रह्मलोकः प्रजायते ॥ प्राजापत्यं गृहस्थानां यथाविहितकारिणाम् ॥ ३७ ॥ स्थानं सप्तऋषीणां च तथैव वनवासिनाम् ॥ यतीनामक्षयं स्थानं
यदृच्छामिनां सदा ॥ ३८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रवैखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सृष्टिवर्णनं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ हरि

१ युक्तात्मनस्तमोमात्रा उद्रिक्ताश्रुजत्प्रजापतेरिति पा० । २ सत्स्वरकास्तु सुखतः सन्त्यक्ताः स्वस्वभावत इति क० पा० । ३ क्षुक्षामानसजद्रक्षा राक्षसावसणाच्च स इति क०
पा० । ४ सुहातृजोसृजनु सः पा० । ५ कौकोलूकस्येनभासावानरा० पा० ।

पृ. खं.
आ. कां.
अ. ५

॥ ३ ॥

रुवाच ॥ कृत्वेहामुत्रसंस्थानं प्रजासर्गं तु मानसम् ॥ अथामृजत्प्रजाकर्तृन्मानसांस्तनयान्प्रभुः ॥ १ ॥ धर्मं रुद्रं मनुं चैव सनकं च सनातनम् ॥
 भृगुं सनत्कुमारं च रुचिं श्रद्धां तथैव च ॥ २ ॥ मरीचिमज्जङ्घिरसौ पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ॥ वसिष्ठं नारदं चैव पितृन्बर्हिषदस्तथा ॥ ३ ॥ अग्निं
 प्वातांश्च कव्यादानाज्यपांश्च सुकालिनः ॥ उपहृतांस्तथा दीप्यां(प्रा)स्त्रींश्च मूर्तिविवर्जितान् ॥ ४ ॥ चतुरो मूर्तिपुक्ताश्च अंगुष्ठादक्षमीश्चम् ॥ वामां
 गुष्ठाक्षस्य भार्याममृजत्पद्मसम्भवः ॥ ५ ॥ तस्यां तु जनयामास दक्षो दुहितरः शुभाः ॥ ददौ ता ब्रह्मपुत्रेभ्यः सतीं रुद्राय दत्तवान् ॥ ६ ॥ रुद्र
 पुत्रा बभूवुर्हि असंख्याता महाबलाः ॥ भृगवे च ददौ ख्यातिं रूपेणाप्रतिमां शुभाम् ॥ ७ ॥ भृगोर्धाताविधातारौ जनयामास सा शुभा ॥ श्रियं च
 जनयामास पत्नी नारायणस्य या ॥ ८ ॥ तस्यां वै जनयामास बलोन्मादौ हरिः स्वयम् ॥ आयतिर्नियतिश्चैव मनोः कन्ये महात्मनः ॥ ९ ॥
 धाताविधात्रोस्ते भार्ये तयोर्जातौ सुतावुभौ ॥ प्राणश्चैव मृकण्डुश्च मार्कण्डेयो मृकण्डुतः ॥ १० ॥ पत्नी मरीचेः सम्भूतिः पौर्णमासमसूयत ॥
 विरजाः सर्वगश्चैव तस्य पुत्रौ महात्मनः ॥ ११ ॥ स्मृतेश्चाङ्घ्रिरसः पुत्राः प्रसूताः कन्यकास्तथा ॥ सिनीवाली कुहूश्चैव राका चानुमतिस्तथा ॥ १२ ॥
 अनसूया तथैवात्रेर्जज्ञे पुत्रानकल्मषान् ॥ सोमं दुर्वाससं चैव दत्तात्रेयं च योगिनम् ॥ १३ ॥ प्रीत्यां पुलस्त्यभार्यायां दत्तोलिस्तत्सुतोऽभश्च ॥
 कर्मशश्चार्थवीरश्च सहिष्णुश्च सुतत्रयम् ॥ १४ ॥ क्षर्मा तु सुषुवे भार्या पुलहस्य प्रजापतेः ॥ क्रतोश्च सुमतिर्भार्या बालखिल्यानसूयत ॥ १५ ॥
 षष्टिर्यानि सहस्राणि ऋषीणामूर्द्ध्वरेतसाम् ॥ अंगुष्ठपर्वमात्राणां ज्वलद्वास्करवर्चसाम् ॥ १६ ॥ ऊर्जायां तु वसिष्ठस्य सप्तजायन्त वै सुताः ॥ रजोगात्रोर्द्ध्ववा
 हुश्च शरणश्चानघस्तथा ॥ १७ ॥ सुतपाः शुक्र इत्येते सर्वे सप्तर्षयोऽमलाः ॥ स्वाहां प्रादात्स दक्षोऽपि सशरीराय बह्वये ॥ १८ ॥ तस्मात्स्वाहा
 सुतोऽल्लेभे त्रीनुदारौजसो हर ! ॥ पावकं पवमानं च शुचिं चापि जलाशिनः ॥ १९ ॥ पितृभ्यश्च स्वधा जज्ञे मेनां वैतरणीं तथा ॥ ते
 उभे ब्रह्मवादिन्यौ मेनायां तु हिमाचलः ॥ २० ॥ मैनाकं जनयामास गौरीं पूर्वं तु या सती ॥ ततो ब्रह्मात्मसम्भूतं पूर्वं स्वायंभुवं प्रभुः ॥ २१ ॥
 आत्मानमेव कृतवान्प्रजापाल्यं मनुं हर ! ॥ शतरूपां च तां नारीं तपोनिहतकल्मषाम् ॥ २२ ॥ स्वायम्भुवो मनुर्देवः पत्नीत्वे जगृहे विभुः ॥
 तस्माच्च पुरुषाद्देवी शतरूपा व्यजायत ॥ २३ ॥ प्रियव्रतोत्तानपादौ प्रसूत्याकृतिसंज्ञिते ॥ देवदूतिं मनुस्तासु आकूतिं रुचये ददौ ॥ २४ ॥ प्रसूतिं चैव

१ उपहृतास्तथा पंच सान्वया मूर्तिवर्जिताः पा० । २ दत्तोनिस्तत्सु० पा० । ३ श्रोत्रवीर्यांश्च मणिमांश्च० पा० । ४ ताम्रा तु सुषुवे
 इति पा० । ५ षष्टियोनिसह० पा० । ६ सवनस्तपनस्तथा० पा० । ७ चाप्यमलं शिव० पा० ।

ग. म. पु.
॥ ४ ॥

दक्षाय दवहृति च कदमे ॥ रुचेर्यज्ञो दक्षिणाधृदक्षिणायां च यज्ञतः ॥ २५ ॥ अभवन्द्वादश सुता यामा नाम महाबलाः ॥ चतुर्विंशतिकन्याश्च सृष्टवान्दक्ष
उत्तमाः ॥ २६ ॥ श्रद्धां चला धृतिस्तुष्टिः पुष्टिर्मथा क्रिया तथा ॥ बुद्धिर्लज्जा वपुः शान्तिकेन्द्रिः कीर्तिस्त्वयादर्शा ॥ २७ ॥ पत्न्यर्थं प्रतिजग्राह धर्मो
दाक्षायर्णीप्रभुः ॥ स्यातिः सत्यथ सम्भृतिः स्मृतिः प्रीतिः क्षमा तथा ॥ २८ ॥ सन्नतिश्चानसूया च ऊर्जा स्वाहा स्वधा तथा ॥ भृगुर्भवो मरीचिश्च
तथा चैवांगिरा मुनिः ॥ २९ ॥ पुलस्त्यः पुलहश्चैव ऋतुश्चर्षिवरस्तथा ॥ अतिर्वसिष्ठो बह्विश्च पितरश्च यथाक्रमम् ॥ ३० ॥ स्यात्याद्या जगद्गुरुः कन्या
पुनयो मुनिसत्तमाः ॥ श्रद्धा कामं चला दर्पं नियमं धृतिरात्मजम् ॥ ३१ ॥ सन्तोषं च तथा तुष्टिलोभं पुष्टिरसूयत ॥ मेधा श्रुतं क्रिया दण्डं लयं
विनयमेव च ॥ ३२ ॥ वीर्यं बुद्धिस्तथा लज्जा विनयं वपुरात्मजम् ॥ व्यवसायं प्रजज्ञं वैश्वं शान्तिरसूयत ॥ ३३ ॥ सुखमृद्धिर्यशः कीर्तिरित्येते धर्मसूतवः ॥
कामस्य च रतिर्भार्या तत्पुत्रो हर्ष उच्यते ॥ ३४ ॥ ईजे कदाचिद्यज्ञेन हयमेधेन दक्षकः ॥ तस्य जामातरः सर्वे यज्ञं जग्मुर्निमन्त्रिताः ॥ ३५ ॥
भाय्याभिः सहिताः सर्वे रुद्रं देवीं सर्तां विना ॥ अनाहुता सती प्राप्ता दक्षेणैवावमानिता ॥ ३६ ॥ त्यक्त्वा देहं पुनर्जाता मेनायां तु हिमालयात् ॥
शम्भोर्भार्यामवद्वीरी तस्यां जज्ञे विनायकः ॥ ३७ ॥ कुमारश्चैव भृंगीशः क्रुद्धो रुद्रः प्रतापवान् ॥ विष्वक्स्य यज्ञं दक्षं तु तं शशाप पिनाकधृक् ॥ ध्रुव
स्यान्वयसम्भूतो मनुष्यस्त्वं भविष्यसि ॥ ३८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रवृत्तखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे प्रजाकर्त्रादिसृष्टिर्नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥
हरिरुवाच ॥ उत्तानपादादभवत्सुरुच्यामुत्तमः सुतः ॥ सुनीत्यां तु ध्रुवः पुत्रः स लेभे स्थानमुत्तमम् ॥ १ ॥ मुनिप्रसादादग्राह्यं देवदेवं जनादेनम् ॥
ध्रुवस्य तनयः श्लिष्टिर्महाबलपराक्रमः ॥ २ ॥ तस्य प्राचीनवर्हिस्तु पुत्रस्तस्याप्युदारधीः ॥ दिवज्जयस्तस्य सुतस्तस्य पुत्रो रिपुः स्मृतः ॥ ३ ॥
रिपोः पुत्रस्तथा श्रीमार्थाश्रुपः कीर्तितो मनुः ॥ रुरुस्तस्य सुतः श्रीमानंगस्तस्यापि चात्मजः ॥ ४ ॥ अंगस्य वेणुः पुत्रस्तु नास्तिको धर्मवर्जितः ॥
अधर्मकारी वेणु(न)श्च मुनिभिश्च कुशेहेतः ॥ ५ ॥ ऊरु ममन्थुः पुत्रार्थं ततोऽस्य तनयोऽभवत् ॥ ह्रस्वोऽतिमान्नः कृष्णांगो निर्पीदेति ततोऽब्रुवन् ॥ ६ ॥
निषादस्तेन वै जातो विन्ध्यशैलनिवासकः ॥ ततोऽस्य दक्षिणं पाणिं ममन्थुः सहसा द्विजाः ॥ ७ ॥ तस्मात्तस्य सुतो जातो विष्णोर्मानसं स रूपधृक् ॥
पृथुरित्येवनामा स वेणुपुत्रो दिवं ययौ ॥ ८ ॥ दुदोह प्रथिवीं राजा प्रजातां जीवनाय हि ॥ अन्तर्द्धानः पृथोः पुत्रो हविर्द्धानस्तदात्मजः ॥ ९ ॥
प्राचीनवर्हिस्तत्पुत्रः पृथिव्यामेकराड् वभौ ॥ उपयेमे समुद्रस्य लवणस्य स वै सुताम् ॥ १० ॥ तस्मात्सुपाव सागुद्री दश प्राचीनवर्हिषः ॥ सर्वे

१ लक्ष्मीपुं० पा० । २ दाक्षायर्णी मं० पा० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ६

॥ ४ ॥

प्राचेतसा नाम धनुर्वेदस्य पारगाः ॥ ११ ॥ अपृथग्धर्मचरणास्तेऽतप्यन्त महत्तपः ॥ दशवर्षसहस्राणि समुद्रसलिलेशयाः ॥ १२ ॥ प्रजापतिर्वं
 संप्राप्य भार्या तेषां च मारिष ॥ अभवद्भवशापेन तस्यां दक्षोऽभवत्ततः ॥ १३ ॥ असृजन्मनसा दक्षः प्रजाः पूर्वं चतुर्विधाः ॥ नावर्द्धन्त च तास्तस्य
 अपध्याता हरेण तु ॥ १४ ॥ मैथुनेन ततः सृष्टिं कर्तुमैच्छत्प्रजापतिः ॥ असिक्रीमावहद्रार्था वीरणस्य प्रजापतेः ॥ १५ ॥ तस्य पुत्रसहस्रं तु वैरण्यां
 समपद्यत ॥ नारदोक्ता भुवश्चान्तं गता ज्ञातुं च नागताः ॥ १६ ॥ दक्षपुत्रसहस्रं च तेषु नष्टेषु सृष्टवान् ॥ शवलाश्वास्तेऽपि गता भ्रान्तृणां पदवीं हर !
 ॥ १७ ॥ दक्षः क्रुद्धः शशापाथ नारदं जन्म चाप्स्यसि ॥ नारदो ह्यभवत्पुत्रः कश्यपस्य मुनेः पुनः ॥ १८ ॥ यज्ञे ध्वस्तेऽथ दक्षोऽपि शशापोऽग्रं महेश्वरम् ॥
 स्तुत्वात्वामुपचारैश्च पूजयिष्यन्ति शंकर ॥ १९ ॥ जन्मान्तरेऽपि वैरेण ते विनश्यन्ति शङ्कर ! ॥ तस्माद्द्वै न कर्तव्यं कदाचिदपि केनचित् ॥ असिक्न्यां
 (महिष्यां) जनयामास दक्षो दुहितरो ह्यथ ॥ २० ॥ षष्टिं कन्या रूपयुता द्वे चैवांगिरसे ददौ ॥ द्वे प्रादात्स कृशाश्वाय दश धर्माय चाप्यथ
 ॥ २१ ॥ चतुर्दश कश्यपाय अष्टाविंशतिमिन्दवे ॥ प्रददौ बहुपुत्राय सुप्रभां भामिनीं तथा ॥ २२ ॥ मनोरमां भानुमतीं विशालां बहुदामथ ॥ दक्षः
 प्रादान्महादेव ! चतस्रोऽरिष्टनेमये (ने) ॥ २३ ॥ स कृशाश्वाय च प्रादात्सुप्रजां च तथा जयाम् ॥ अरुन्धती वसुर्या (जा) मी लम्बा भानुर्मरु
 द्वती ॥ २४ ॥ सङ्कल्पा च मुहूर्ता च साध्या विश्वा च ता दश ॥ धर्मपत्न्यः समाख्याताः कश्यपस्य वदाम्यहम् ॥ २५ ॥ अदितिर्दितिर्दनुः काला
 ह्यनायुः सिंहिका मुनिः ॥ कद्रूः साध्या इरा क्रोधा विनता सुरभिः खगा ॥ २६ ॥ विश्वेदेवास्तु विश्वायाः साध्या साध्यान्व्यजायत ॥ मरुत्वत्यां मरु
 त्वन्तो वसोस्तु वसवस्तथा ॥ २७ ॥ भानोस्तु भानवो रुद्र ! मुहूर्ताश्च मुहूर्तजाः ॥ लम्बायाश्चैव घोषोऽथ नागवीथिस्तु या (जा) मितः ॥ २८ ॥
 पृथिवीविषयं सर्वमरुत्वत्यां व्यजायत ॥ सङ्कल्पायास्तु सर्वात्मा जज्ञे संकल्प एव हि ॥ २९ ॥ आपो ध्रुवश्च सोमश्च धरश्चैवानिलोऽनलः ॥
 प्रत्यूषश्च प्रभासश्च वसवो नामभिः स्मृताः ॥ ३० ॥ आपस्य पुत्रो वेतुण्डिः (ण्डः) श्रमः श्रान्तो ध्वनिस्तथा ॥ ध्रुवस्य पुत्रो भगवान्कालो लोकप्रकालनः
 ॥ ३१ ॥ सोमस्य भगवान्वर्चा वर्चस्वी येन जायते ॥ धरस्य पुत्रो द्रुहिणो हुतहव्यवहस्तथा ॥ ३२ ॥ मनोहरायां शिशिरः प्राणोऽथ रमणस्तथा ॥
 अनिलस्य शिवा भार्या तस्याः पुत्रः पुलोमजः ॥ ३३ ॥ अविज्ञातगतिश्चैव द्वौ पुत्रावनिलस्य तु ॥ अग्निपुत्रः कुमारस्तु शरस्तम्भे व्यजायत
 ॥ ३४ ॥ तस्य शाखो विशाखश्च नैगमेयश्च पृष्ठजः ॥ अपत्यं कृतिकानां तु कार्तिकेय इति स्मृतः ॥ ३५ ॥ प्रत्यूषस्य विदुः पुत्रमृषिं नाम्ना तु

ग. म. पु.
॥ ५ ॥

देवलम् ॥ विश्वकर्मा प्रभासस्य विरुयातो देववर्द्धके ॥ ३६ ॥ अत्रैरुपादहिर्बुध्न्यस्त्वष्टा रुद्रश्च वीर्यवान् ॥ त्वष्टास्यात्माजः पुत्रो विश्वरूपो
महातपाः ॥ ३७ ॥ हरश्च बहुरूपश्च त्र्यम्बकश्चापराजितः ॥ वृषाकपिश्च शम्भुश्च कपर्दी रैवतस्तथा ॥ ३८ ॥ मृगव्याधश्च शर्वश्च कपाली च
महासुने ! ॥ एकादशैते कथिता रुद्रास्त्रिभुवनेश्वराः ॥ ३९ ॥ अदित्यां कश्यपाश्चैव सूर्या द्वादश जज्ञिरे ॥ विष्णुः शक्रोऽर्यमा धाता त्वष्टा पूर्वा
तथैव च ॥ ४० ॥ विवस्वान्सविता चैव मित्रो वरुण एव च ॥ अश्रुमांश्च भगश्चैव आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ ४१ ॥ सप्तविंशतिः सोमस्य पत्न्यो
नक्षत्रसंज्ञिताः ॥ हिरण्यकशिपुर्दित्यां हिरण्याक्षोऽभवत्तदा ॥ ४२ ॥ सिद्धिका चाभवत्कन्या विप्रचित्तिपरिग्रहा ॥ हिरण्यकशिपोः पुत्राश्चत्वारः
पृथुलोजसः ॥ ४३ ॥ अनुह्रादश्च ह्रादश्च प्रह्लादश्चैव वीर्यवान् ॥ संह्रादश्चावमस्तेषां प्रह्लादो विष्णुतत्परः ॥ ४४ ॥ संह्रादपुत्र आधुष्माञ्छि
वर्वाण्कल एव च ॥ विरोचनश्च प्राह्लादिवर्लिजज्ञे विरोचनात् ॥ ४५ ॥ बलेः पुत्रशतं त्वासीद्वाणज्येष्ठं वृषध्वज ! ॥ हिरण्याक्षपुत्राश्चासन्सर्वे
एव महाबलाः ॥ ४६ ॥ उत्कुरः शकुनिश्चैव भूतसन्तापनस्तथा ॥ महानागो महाबाहुः कालनाभस्तथापरः ॥ ४७ ॥ अभवन्दुपुत्राश्च द्विशृङ्ग
शंकरस्तथा ॥ अयोमुखः शंकुशिराः कपिलः शम्बरस्तथा ॥ ४८ ॥ एकचक्रो महाबाहुस्तारकश्च महाबलः ॥ स्वर्भानुर्गृषपवो च पुलोमा च
महासुरः ॥ ४९ ॥ एते दनोः सुताः स्याता विप्रचित्तिश्च वीर्यवान् ॥ स्वर्भानोः सुप्रभा कन्या शर्मिष्ठा वार्षपर्वणी ॥ ५० ॥ उपदानवी हयशिराः
प्रख्याता वरकन्यकाः ॥ वैश्वानरसुते चोभे पुलोमा कालका तथा ॥ ५१ ॥ उभे ते तु महाभागे मारीचेस्तु परिग्रहः ॥
ताभ्यां पुत्रसहस्राणि पृथिद्वानवसत्तमाः ॥ ५२ ॥ पौलोमाः कालकृज्जश्च मारीचतनयाः स्मृताः ॥ सिद्धिकायां समुत्पन्ना विप्रचित्तिमुतास्तथा
॥ ५३ ॥ व्यंशः शल्यश्च बलवान्नभश्चैव महाबलः ॥ वातापिर्नैमुचिश्चैव इत्थलः खसुमास्तथा ॥ ५४ ॥ अञ्ज (न्त) को नरकश्चैव काल
नाभस्तथैव च ॥ निवातकवचा दैत्याः प्रह्लादस्य कुलेऽभवन् ॥ ५५ ॥ षट् सुताश्च महासत्त्वास्ताम्रायाः परिकीर्तिताः ॥ शुक्रा श्येनी च
भासी च सुग्रीवा शुचिग्रिक्के ॥ ५६ ॥ शुक्रां शुकानजनयदुल्की प्रत्यलूककान् ॥ श्येनी श्येनास्तथा भासी भासान् गृध्रांश्च गृध्रपि ॥ ५७ ॥
शुक्रयोदकान्पक्षिगणान्सुग्रीवी तु व्यजायत ॥ (अश्वातुष्टान् गर्दभांश्च ताम्रावंशः प्रकीर्तितः ॥ ५८ ॥) विनतायास्तु पुत्रौ द्वौ विरुयातौ गरुडारुणौ ॥
सुरसायाः सहस्रं तु सर्पाणाममितौजसाम् ॥ ५९ ॥ काद्रवेयाश्च फणिनः सहस्रममितौजसः ॥ तेषां प्रधाना भूतेश ! शेषवासुकिस्तक्षकाः ॥ ६० ॥

१ औपदानवीति पा० । २ म्यलोदका० पा० ।

पू. सं.
आ. कां.
अ. ६

॥ ५ ॥

शङ्खः श्वेतो महापद्मः (शंखः) कम्बलाश्वतरौ तथा ॥ एलापत्रस्तथा नागः कर्कोटकधनञ्जयौ ॥ ६१ ॥ गणं क्रोधवशं विद्धि ते च सर्वे च दंष्ट्रिणः ॥
 क्रोधा तु जनयामास पिशाचांश्च महाबलान् ॥ ६२ ॥ गास्तु वै जनयामास सुरभिर्महिषांस्तथा ॥ इरा वृक्षलताबल्लीस्तृणजातीश्च सर्वशः ॥ ६३ ॥
 खगा च यक्षरक्षांसि मुनिरप्सरसस्तथा ॥ अरिष्टा तु महासत्त्वान् गन्धर्वान्समजीजनत् ॥ ६४ ॥ देवा एकोनपञ्चाशन्मरुतो ह्यभवन्निति ॥ एकज्यो-
 तिश्च द्विज्योतिचतुर्ज्योतिस्तथैव च ॥ ६५ ॥ एकशुक्रो द्विशुक्रश्च त्रिशुक्रश्च महाबलः ॥ ईदृक् सदृक् तथान्यादृक् ततः प्रतिसदृक् तथा ॥ ६६ ॥ मितश्च
 समितश्चैव सुमितश्च महाबलः ॥ ऋतजित्सत्यजिच्चैव सुषेणः सेनजित् तथा ॥ ६७ ॥ अतिमित्रोऽप्यमित्रश्च दूरमित्रोऽजितस्तथा ॥ ऋतश्च ऋतधर्मा-
 च विहर्ता वरुणो (चमसो) ध्रुवः ॥ ६८ ॥ विधारणश्च दुर्मेधा अयमेकगणः स्मृतः ॥ ईदृशश्च सदृक्षश्च एतादृशो मिताशनः ॥ ६९ ॥ एतेनः
 प्रसदृक्षश्च सुरतश्च महातपाः ॥ हेतुमान्प्रसवस्तद्वत्सुरभश्च महायशाः ॥ ७० ॥ नादिरुद्रो ध्वनिर्भासो विमुक्तो विक्षिपः सहः ॥ द्युतिर्वसुरनाधृष्यो
 लाभ कामो जयी विराट् ॥ ७१ ॥ उद्वेषणो गणो नाम वायुस्कन्धे तु सप्तमे ॥ एतत्सर्वं हरे रूपं राजानो दानवाः सुराः ॥ ७२ ॥ सूर्यादि-
 परिवारेण मन्वाद्या ईजिरे हरिम् ॥ ७३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे उत्तानपादवंशादिवर्णनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥
 रुद्र उवाच ॥ सूर्यादिपूजनं ब्रूहि कृतं स्वायम्भुवादिभिः ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं सारं व्यास ! संक्षेपतः परम् ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ सूर्यादिपूजां वक्ष्यामि
 धर्मकामादिकारिकाम् ॥ २ ॥ ॐ सूर्यासनाय नमः ॥ ॐ नमः सूर्यमूर्तये ॥ ॐ ह्रां ह्रीं सः सूर्याय नमः ॥ ॐ सोमाय नमः ॥ ॐ मङ्गलाय नमः ॥
 ॐ बुधाय नमः ॥ ॐ बृहस्पतये नमः ॥ ॐ शुक्राय नमः ॥ ॐ शनैश्चराय नमः ॥ ॐ राहवे नमः ॥ ॐ केतवे नमः ॥ ॐ तेजश्चण्डाय नमः
 ॥ ३ ॥ आसनावाहनं पाद्यमर्घ्यमाचमनं तथा ॥ स्नानं वस्त्रोपवीतञ्च गन्धपुष्पं च धूपकम् ॥ ४ ॥ दीपकं च नमस्कारं प्रदक्षिणविसर्जने ॥
 सूर्यादीनां सदा कुर्यादिति मन्त्रैर्वृषध्वज ! ॥ ५ ॥ ॐ ह्रां शिवाय नमः ॥ ॐ ह्रां शिवमूर्तये शिवाय नमः ॥ ॐ ह्रां हृदयाय नमः ॥ ॐ
 ह्रीं शिरसे स्वाहा ॥ ॐ हूं शिखायै वषट् ॥ ॐ ह्रै कवचाय हुं ॥ ॐ ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॐ ह्रः अस्त्राय नमः ॥ ॐ ह्रां सद्योजाताय नमः ॥
 ॐ ह्रीं वामदेवाय नमः ॥ ॐ हूं अघोराय नमः ॥ ॐ ह्रै तत्पुरुषाय नमः ॥ ॐ ह्रौं ईशानाय नमः ॥ ॐ ह्रौं गौर्यै नमः ॥ ॐ ह्रौं गुरुभ्यो नमः ॥
 ॐ ह्रौं इन्द्राय नमः ॥ ॐ ह्रौं चण्डाय नमः ॥ ॐ ह्रां अघोराय नमः ॥ ॐ वासुदेवासनाय नमः ॥ ॐ वासुदेवमूर्तये नमः ॥

१ एतदादीं ह्रीं ह्रीमित्येवमादिक्रमेण बीजपाठः क्वचित् । २ शिरसे नम इत्यादिक्रमेण पाठान्तरम् । ३ अत्र ह्रीं द्वौभिः पादौ सर्वत्र ह्रीमिते पाठः ।

ग.म.पु.
॥ ६ ॥

ॐ अं ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः ॥ ॐ आं ॐ नमो भगवते सङ्कर्षणाय नमः ॥ ॐ अं ॐ नमो भगवते प्रद्युम्नाय नमः ॥ ॐ अः ॐ नमो भगवते अनिरुद्धाय नमः ॥ ॐ नारायणाय नमः ॥ ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः ॥ ॐ ह्रां विष्णवे नमः ॥ ॐ ह्रीं नमो भगवते नरसिंहाय नमः ॥ ॐ भूः ॐ नमो भगवते वराहाय नमः ॥ ॐ कं टं पं शं चैतन्याय नमः ॥ ॐ जं खं रं सुदर्शनाय नमः ॥ ॐ खं ठं फं पं गदायै नमः ॥ ॐ वं लं मं क्षं पाञ्चजन्याय नमः ॥ ॐ वं ढं मं हं श्रियै नमः ॥ ॐ मं ढं वं सं पुष्ट्यै नमः ॥ ॐ यं षं वं सं वनमालायै नमः ॥ ॐ सं दं लं श्रीवत्साय नमः ॥ ॐ ठं चं भं यं कौस्तुभाय नमः ॥ ॐ गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ इन्द्रादितिविष्णुपालेभ्यो नमः ॥ ॐ विष्णुक्तेनाय नमः ॥ ६ ॥ आसनादीन्हेरेरेतेमन्त्रेदेव्याहृषध्वज ! ॥ विष्णुशक्त्याः सरस्वत्याः पूजां शृणु शुभप्रदाम् ॥ ७ ॥ ॐ ह्रीं सरस्वत्यै नमः ॥ ॐ ह्रां हृदाय नमः ॥ ॐ ह्रीं शिरसे नमः ॥ ॐ हूं शिखायै नमः ॥ ॐ ह्रूं कवचाय नमः ॥ ॐ ह्रौं नेत्रत्रयाय नमः ॥ ॐ ह्रः अस्त्राय नमः ॥ ८ ॥ श्रद्धा ऋद्धिः कला मेधा तुष्टिः पुष्टिः प्रभा मतिः ॥ ॐ ह्रींकाराद्या नमोऽन्ताश्च सरस्वत्याश्च शक्तयः ॥ ९ ॥ क्षेत्रपालाय नमः ॥ ॐ गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ परमगुरुभ्यो नमः ॥ १० ॥ पद्मस्थायाः सरस्वत्या आसनायै प्रकल्पयेत् ॥ सूर्यादीनां स्वर्गमन्त्रैः पवित्रोद्घोषं तथा ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सूर्यादीनां सरस्वत्याश्च पूजनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ हरिरुवाच ॥ भूमिष्ठे मण्डपे स्नात्वा मण्डले विष्णुमचयेत् ॥ पञ्चरंगिकवर्णेन वज्रनाभं तु मण्डलम् ॥ १ ॥ षोडशः कोष्ठकैस्तत्र सम्मिलनं कद्र ? कारयेत् ॥ चतुर्थपंचकोणेषु सूत्रपातं तु कारयेत् ॥ २ ॥ कोणसूत्रादुभयतः कोणा ये तत्र संस्थिताः ॥ तेषु चैव प्रकुर्वीत सूत्रपातं विचक्षणः ॥ ३ ॥ तदनन्तरकोणेषु एवमेव हि कारयेत् ॥ प्रथमा नाभिरुद्दिष्टा मध्ये रेखाप्रसंगमे ॥ ४ ॥ अन्तरेषु च सर्वेषु अष्टौ चैव तुनाभयः ॥ पूर्वमध्यमनाभिभ्यामथ सूत्रं तु भ्रामयेत् ॥ ५ ॥ अन्तरा स द्विजश्रेष्ठः पादानं भ्रामयेद्भर ! ॥ अनेन नाभिसूत्रस्य कर्णिकां भ्रामयेच्छिव ! ॥ ६ ॥ कर्णिकाया द्विभागेन केसराणि विचक्षणः ॥ तदध्रेण सदा विद्वान्दलान्येवं समालिखेत् ॥ ७ ॥ सर्वेषु नाभिसंज्ञेषु मानेनानेन सूत्रतः ! ॥ पद्मानि तानि कुर्वीत वैशिकः परमार्थवित् ॥ ८ ॥ आदिसूत्रविभागेन द्वाराणि परिकल्पयेत् ॥ द्वारशोभां तथा तत्र तदर्थेन तु कल्पयेत् ॥ ९ ॥ कर्णिकां पीतवर्णेन सितरत्नदिकैस्तैः ॥

पू. सं.
आ. कां.
अ. ७

॥ ६ ॥

१ ॐ कं ठं टं देव० पा० । २ ॐ खं रं० पा० । ३ खं चं फं वं ॐ नमो गदायै नमः । ४ ॐ वं क्षं मं लं० । ५ ॐ वं ढं० । ६ ॐ मं ढं रं सं पुष्ट्यै नमः । ७ वं रं वन० । ८ ॐ फं ढं वं पं० । ९ इदमध्यायमन्यत्र नास्ति । १० नाभिमामपसूत्रं तु० पा० । १० विद्वान्दलान्येवं रुदा० पा० ।

अन्तरं नीलवर्णेन दलानि असितेन च ॥ १० ॥ कृष्णवर्णेन रजसा चतुरश्रं प्रपूरयेत् ॥ द्वाराणि शुक्लवर्णेन रेखाः पञ्च च मण्डले ॥ ११ ॥
 सिता रक्ता तथा पीता कृष्णा चैव यथाक्रमम् ॥ कृत्वैव मण्डलश्चादौ न्यासं कृत्वा चर्चयेद्भरिम् ॥ १२ ॥ हन्मध्ये तु न्यसेद्विष्णुं कण्ठे सङ्कर्षणं तथा ॥
 प्रद्युम्नं शिरसि न्यस्य शिखायामनिरुद्धकम् ॥ १३ ॥ ब्रह्माणं सर्वगात्रेषु करयोः श्रीधरं तथा ॥ अहं विष्णुरिति ध्यात्वा कर्णिकायां न्यसेद्भरिम् ॥ १४ ॥
 न्यसेत्सङ्कर्षणं पूर्वे प्रद्युम्नं चैव दक्षिणे ॥ अनिरुद्धं पश्चिमे च ब्रह्माणं चोत्तरे न्यसेत् ॥ १५ ॥ श्रीधरं रुद्रकोणेषु इन्द्रादीन्दिक्षु विन्यसेत् ॥ ततोऽभ्यर्च्य
 च गन्धाद्यैः प्राप्नुयात्परमं पदम् ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विष्णुपूजोपयोगिवज्रनाभमण्डलनिरूप
 णं नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ हरिरुवाच ॥ समये (या) दीक्षितः शिष्यो बद्धनेत्रस्तु वाससा ॥ अष्टाहुतिशतं तस्य मूलमन्त्रेण होमयेत् ॥ १ ॥
 द्विगुणं पुत्रके होमं त्रिगुणं साधके मतम् ॥ निर्वाणदेशिके रुद्र ! चतुर्गुणमुदाहृतम् ॥ २ ॥ गुरुविष्णुद्विजैस्त्रीणां हन्ता बध्यस्त्व(श्च) दीक्षितैः ॥ अथ
 दीक्षां प्रवक्ष्यामि धर्माधर्मक्षयङ्करीम् ॥ ३ ॥ उपवेश्य बहिः शिष्यान्धारणं तेषु कारयेत् ॥ वायव्या कलया रुद्र शोष्यमाणान्विचिंतयेत् ॥ ४ ॥ आग्ने
 य्या दह्यमानांश्च प्लावितानम्भसा पुनः ॥ तेजस्तेजसि तं जीवमेकीकृत्य समाक्षिपेत् ॥ ५ ॥ प्रणवं चिन्तयेद्बोधि शरीरेऽन्यत्तु कारणम् ॥ एकैकं यो
 जयेत्तत्र क्षेत्रज्ञं देहकारणात् ॥ ६ ॥ उत्पाद्य योजयेत्पश्चादेकैकं वृषभध्वज ॥ मण्डलादिष्वशक्तस्तु कल्पयित्वाऽर्चयेद्भरिम् ॥ ७ ॥ चतुर्द्वारं भवेत्
 च ब्रह्मतीर्थादनुक्रमात् ॥ हस्तं पद्मं समाख्यातं पद्माण्यङ्गुलयः स्मृताः ॥ ८ ॥ कर्णिका तलहस्तन्तु नखान्यस्य तु केसराः ॥ तत्रार्चयेद्भरिं ध्यात्वा स्र
 य्येन्द्रश्यन्तरेव च ॥ ९ ॥ तं हस्तं पातयेन्मूर्ध्नि शिष्यस्य तु समाहितः ॥ हस्ते विष्णुः स्थितो यस्माद्विष्णुहस्तस्ततस्त्वयम् ॥ नश्यन्ति स्पर्शनात्
 स्य पातकान्यखिलानि च ॥ १० ॥ गुरुः शिष्यं समभ्यर्च्य नेत्रे बद्धे तु वाससा ॥ देवस्य प्रमुखं कृत्वा पुष्पमेवार्पयेत्ततः ॥ पुष्पं निपातितं यत्र मूर्ध्नो
 देवस्य शार्ङ्गिणः ॥ ११ ॥ तन्नाम कारयेत्तस्य स्त्रीणां नामांकितं स्वयम् ॥ शूद्राणां दाससंयुक्तं कारयेत्तु विचक्षणः ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
 पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विष्णुदीक्षानि० नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ हरिरुवाच ॥ श्यादिपूजां प्रवक्ष्यामि स्थण्डिलादिषु सिद्धये ॥ श्रीं ह्रीं
 महालक्ष्म्यै नमः ॥ श्रीं श्रीं श्रूं श्रैं श्रीं श्रः क्रमाद्भूदयं च शिरः शिखाम् ॥ कवचं नेत्रमस्त्रं च आसनं मूर्तिमर्चयेत् ॥ १ ॥ मण्डले पद्मगर्भे च चतु

१ दलानि च सितेन० पा० । २ रेखाः पञ्चममण्डले० पा० । ३ द्विजस्त्रीणां हन्ता बध्यश्च दीक्षि पा० । गुरुविष्णुशिवादीनां होमां वेद्यश्च दीक्षितैः पा० ।
 ४ आर्षं नपुंसकत्वम् ।

ग. म. पु.
१७॥

द्रोरि रजोऽन्विते ॥ चतुःषष्ट्यन्तमष्टादि स्वासे स्वाक्ष्यादि मण्डलम् ॥२॥ स्वासीन्दुसूर्यगं सर्वं स्वादिवेदेन्दुवर्त्तनात् ॥ लक्ष्मीमंगानि चैकस्मिन्कोणे
दुर्गा गणं गुरुम् ॥३॥ क्षेत्रपालमथास्यादौ होमाच्छहाव कामभाक् ॥ ॐ चं टं डं हं श्रीमहालक्ष्म्यै नमः ॥४॥ अनेन पूजयेच्छर्मां पूर्वोक्तपरिवारकैः ॥ ॐ सौ
सरस्वत्यै नमः ॥ ॐ ह्रीं सौ सरस्वत्यै नमः ॥५॥ ॐ ह्रीं वदवदवाग्वादिनि स्वाहा ॐ ह्रीं संस्वत्यै नमः ॥६॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
आचारकाण्डे लक्ष्म्यर्चननिरूपणं नाम दशमोऽध्यायः ॥१०॥ हरिरुवाच ॥ नवव्यूहाचर्चनं वक्ष्ये यदुक्तं कश्यपाय हि ॥ जीवसुतिस्य मूर्द्धन्यं नाम्नां व्योम्नि
निवेशयेत् ॥१॥ ततो रमिति बीजेन दहेद्रुतात्मकं वपुः ॥ यमित्यनेन बीजेन तच्च सर्वं विनाशयेत् ॥२॥ लमित्यनेन बीजेन ध्रुवयेत्सर्वचरम् ॥ वमित्य
नेन बीजेन चिन्तयेद्भूतं ततः ॥३॥ ततो बुद्धमध्ये तु पीतवासाश्चतुर्भुजः ॥ अहं मतस्तथात्मानं ध्यानेन परिचिन्तयेत् ॥४॥ मन्त्रन्यासं ततः
कुर्यान्निविधं करदेहयोः ॥ द्वादशाक्षरबीजेन उक्तबीजैरनन्तरम् ॥ ५॥ षडङ्गेन ततः कुर्यात्साक्षाद्येन हरिर्भवेत् ॥ दक्षिणाङ्गुलमारभ्य मध्याङ्गुलं
दले न्यसेत् ॥ ६॥ मध्ये बीजद्वयं न्यस्य न्यसेदङ्गे ततः पुनः ॥ हन्धिरासि शिखावर्मवक्राक्षुदरपृष्ठतः ॥ ७॥ बाह्वोश्च करयोर्जान्वोः पादयोश्चापि
विन्यसेत् ॥ पञ्चाकारौ करौ कृत्वा मध्येऽङ्गुलं निवेशयेत् ॥ ८॥ चिन्तयेत्तत्र सर्वेशं परं तत्त्वमनामयम् ॥ कमाच्चैतानि बीजानि तर्जण्यादिषु विन्य
सेत् ॥ ९॥ ततो मुखाक्षिवक्त्रेषु कण्ठे च हृदये तथा ॥ नाभौ गुह्ये तथा जान्वोः पादयोर्विन्यसेत्क्रमात् ॥ १०॥ पाण्योः षडङ्गबीजानि न्यस्य काये
ततो न्यसेत् ॥ अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं विन्यसेद्बीजपञ्चकम् ॥ ११॥ करमध्ये नेत्रबीजमङ्गन्यासेऽप्ययं क्रमः ॥ हृदये हृदयं न्यस्य शिरः शिरसि
विन्यसेत् ॥ १२॥ शिखायां तु शिखां न्यस्य कवचं सर्वतस्तनौ ॥ नेत्रं नेत्रे विधातव्यमस्त्रश्च करयोर्द्वयोः ॥ १३॥ तेनैव च दिशो यक्ष्यं पूजा
विधिमथाचरेत् ॥ हृदये चिन्तयेत्पूर्वं योगपीठं समाहितः ॥ १४॥ धर्मं ज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं च यथाक्रमम् ॥ आधेयादौ च भुविदावधर्मादींश्च विन्य
सेत् ॥ १५॥ एभिः परिच्छन्नतुलं पीठभूतं तदात्मकम् ॥ अनन्तं विन्यसेत्पश्चात्पूर्वैकाग्रतः स्थितम् ॥ १६॥ ततो विद्यार्त्तसंशोभं दलादस्यदि
ग्दलम् ॥ सिताब्जं शतपत्राब्जं विप्रकीर्णाद्धं कर्णिकम् ॥ १७॥ ध्यात्वा वेदादिना पश्चात्सूर्यसोमानलामनाम् ॥ मण्डलानि क्रमदिवसुपष्टुपरि चि
न्तयेत् ॥ १८॥ ततः पूर्वोदिदिकसंस्थाः शक्तीः केशवगोचराः ॥ विसल्लभ्या न्यसेदष्टौ नवमीं कर्णिकागताम् ॥ १९॥ २०॥ ध्यात्वा सम

पू. खं.
अ. कां.
अ. ११

॥ ७॥

१ स्वासे स्वाक्ष्यादि० पा० । २ स्वाक्षिरुवाचदि० पा० । ३ लं चं टं डं हं श्रीमहा० पा० । ४ चं टं डं हं श्रीमहा० पा० । ५ ॐ सर० । ६ मध्याङ्गुलिषु न्यसेत् । मध्ये बीजं
न्यसेदङ्गे सर्वाङ्गेषु ततः पुनः० पा० । ७ जातं दलमष्टदलान्वितम्० पा० ।

भ्यर्च्य योगपीठमनन्तरम् ॥ मनसावाह्य तत्रेशं हरिं शार्ङ्गं न्यसेत्पुनः ॥ २० ॥ हृदयादीनि पूर्वादिकतुर्दिग्दलयोगतः ॥ मध्ये नेत्रं तु
 कोणेषु अस्त्रमन्त्रं न्यसेत्ततः ॥ २१ ॥ सङ्कर्षणादिबीजानि पूर्वादिक्रमयोगतः ॥ द्वारि पूर्वे परे चैव वैनतेयं तु विन्यसेत् ॥ २२ ॥ सुदर्शनं
 सहस्रारं दक्षिणे द्वारि विन्यसेत् ॥ श्रियं दक्षिणतो न्यस्य लक्ष्मीमुत्तरतस्तथा ॥ २३ ॥ द्वाय्युत्तरे गदां न्यस्य शङ्खं कोणेषु विन्यसेत् ॥ देवदक्षि
 णतः शार्ङ्गं वामे चैव सुधीन्यसेत् ॥ २४ ॥ तद्वत्खड्गं तथा चक्रं न्यसेत्पार्श्वद्वयोर्द्वयम् ॥ ततोऽन्तर्लोकपालांश्च स्वादिग्भेदेन विन्यसेत् ॥ २५ ॥
 वज्रादीन्यायुधान्येव तथैव विनिवेशयेत् ॥ ऊर्ध्वं ब्रह्म तथानन्तमधश्च परिचिन्तयेत् ॥ २६ ॥ सर्वं ध्यात्वेति संपूज्य मुद्राः सन्दर्शयेत्ततः ॥
 अञ्जलिः प्रथमा मुद्रा क्षिप्रं देवप्रसाधनी ॥ २७ ॥ वन्दनी हृदयासक्तात्सार्द्धं दक्षिणतोन्नता ॥ ऊर्ध्वागुष्ठो वाममुष्टिर्दक्षिणांगुष्ठवन्धनः ॥ २८ ॥
 सव्यस्य तस्य चांगुष्ठो यः स ऊर्ध्वः प्रकीर्तितः ॥ तिस्रः साधारणा ह्येता मूर्त्तिभेदेन कल्पिताः ॥ २९ ॥ कनिष्ठादिप्रमोकेण अष्टौ मुद्रा यथाक्रमम् ॥
 अष्टानां पूर्वबीजानां क्रमशस्त्वधारयेत् ॥ ३० ॥ अंगुष्ठेन कनिष्ठान्तं नामयित्वांगुलित्रयम् ॥ मुद्रेयं नरसिंहस्य न्युब्जं कृत्वा करद्वयम् ॥ ३१ ॥
 सव्यहस्तं तथोत्तानं कृत्वोर्ध्वं भ्रामयेच्छनैः ॥ नवमीयं स्मृता मुद्रा वराहाभिमता सदा ॥ ३२ ॥ मुष्टिद्वयमथोत्तानमृज्वैकैकेन मोचयेत् ॥ उत्कुञ्चये
 त्सर्वमुक्ता अंगमुद्रेयमुच्यते ॥ ३३ ॥ मुष्टिद्वयमथो बद्धा एवमेवानुपूर्वशः ॥ दशानां लोकपालानां मुद्राश्च क्रमयोगतः ॥ ३४ ॥ सुरमाद्यं द्वितीयं
 च उपान्त्यश्चान्त्यमेव च ॥ वासुदेवो बलः कामो ह्यनिरुद्धो यथाक्रमम् ॥ ३५ ॥ प्रणवस्तत्सदित्येतद् हुं क्षौं भूरिति मन्त्रकाः ॥ नारायणस्तथा
 ब्रह्मा विष्णुः सिंहो वराहराट् ॥ ३६ ॥ सितारुणहरिद्राभा नीलश्यामललोहिताः ॥ मेघाग्निमधुपिगाभा वर्णतो नवनामकाः ॥ ३७ ॥ कं टं पं शं
 गरुर्मान्स्याज्जं खं वं च सुदर्शनम् ॥ षं चं फं षं गदादेवी वं लं मं क्षं च शंखकम् ॥ ३८ ॥ वँ ढँ भँ हँ भवेच्छीश्च गं जं वं शं च पुष्टिका ॥ घं वं च वनमाला
 स्याच्छ्री वसं दं सं भवेत् ॥ ३९ ॥ छं ङं पं यं कौस्तुभः प्रोक्तश्चान्तो ह्यहमेव च ॥ इत्यंगानि यथायोगं देवदेवस्य वै दश ॥ ४० ॥ गरुडोऽम्बुजसंकाशो
 गदा चैवासिताकृतिः ॥ पुष्टिः शिरीषपुष्पाभा लक्ष्मीः काञ्चनसन्निभा ॥ ४१ ॥ पूर्णचन्द्रनिभः शंखः कौस्तुभस्त्वरुणद्युतिः ॥ चक्रं सूर्यसहस्राभं

१ पार्श्वे द्वयद्वयमिति पा० । २ न्यायुधांश्चैव पा० । न्यायुधादेवं पा० । ३ आर्षः प्रयोगः । ४ भूतिभे० पा० । ५ तो नरनायकाः । ६ कटपेन
 गरुत्मान्स्याज्जस्वरं च पा० । ७ खं वं फं गदादेवी चानो (ली) में क्षेच० । ८ वँ ढँ भँ हँ । ९ गं जं ङं । १० श्रीवत्सर्वेभवेत् पा० । ११ तथैवकौस्तुभः
 पा० । तैत्तिरीयकौस्तु० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १२

三三三

सुब्रह्मण्य नमस्तेऽस्तु महापुरुष पूर्वज ॥ ४ ॥ होमकर्मणि चैतेषां स्वाहान्तमुपकल्पयेत् ॥ एवं जप्त्वा विधानेन शतमष्टोत्तरं तथा ॥ ५ ॥
 अर्घं दत्त्वा जितं तेन प्रणामं च पुनः पुनः ॥ ततोऽग्रावपि सम्पूज्य तं यजेत यथाविधि ॥ ६ ॥ देवदेवं सर्वबीजेन अंगादिभिरथाच्युतम् ॥ पूर्वमुल्लि
 ख्य चाभ्युक्ष्य प्रणवेन तु मन्त्रवित् ॥ ७ ॥ भ्रामयित्वानलं कुण्डे पूजयेच्च शुभैः फलैः ॥ पूर्वं तत्सकलं ध्यात्वा मण्डले मनसा न्यसेत् ॥ ८ ॥ वासुदे
 वाख्यतत्त्वेन हुत्वा चाष्टोत्तरं शतम् ॥ संकर्षणादिबीजेन यजेत्पङ्कं तथैव च ॥ ९ ॥ त्रयंत्रयं तथांगानामेकैकान्दिक्पतींस्तथा ॥ पूर्णाहुतिं तथैवांते
 दद्यात्सम्यगुपस्थितः ॥ १० ॥ वागतीति परे तत्त्वे आत्मानं च लयं नयेत् ॥ उपविश्य पुनर्मुद्रां दर्शयित्वा नमेत्पुनः ॥ ११ ॥ नित्यमेवंविधं होमं
 नैमित्ते द्विगुणं भवेत् ॥ गच्छगच्छ परं स्थानं यत्र देवो निरञ्जनः ॥ १२ ॥ गच्छन्तु देवताः सर्वाः स्वस्थानस्थितिहेतवे ॥ सुदर्शनः श्रीहरिश्च अ
 च्युतः स त्रिविक्रमः ॥ १३ ॥ चतुर्भुजो वासुदेवः षष्ठः प्रद्युम्न एव च ॥ संकर्षणः पूरुषोऽथ नवव्यूहो दशात्मकः ॥ १४ ॥ अनिरुद्धो द्वादशात्मा
 अत ऊर्ध्वमनन्तकः ॥ एते एकादिभिश्चक्रेर्विज्ञेया लक्षिताः सुराः ॥ १५ ॥ चक्रांकितैः पूजितः स्याद्ब्रूहे रक्षेत्सदानरैः ॥ ॐ चक्राय स्वाहा, ॐ विचक्राय
 स्वाहा, ॐ सुचक्राय स्वाहा, ॐ महाचक्राय स्वाहा, ॐ महाचक्राय असुरान्तकृत् हुं फट् ॐ हुं सहस्रार हुं फट् ॥ १६ ॥ द्वारकाचक्रपूजेयं गृहे
 रक्षाकरी शुभा ॥ १७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पूजानुक्रमनिरूपणं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
 हरिरुवाच ॥ प्रवक्ष्याम्यधुना ह्येतद्वैष्णवं पंजरं शुभम् ॥ नमोनमस्ते गोविन्द चक्रं गृह्य सुदर्शनम् ॥ १ ॥ प्राच्यां रक्षस्व मां विष्णो ! त्वामहं
 शरणं गतः ॥ गदां कौमोदकीं गृह्ण पद्मनाभ नमोऽस्तु ते ॥ २ ॥ याम्यां रक्षस्व मां विष्णो ! त्वामहं शरणं गतः ॥ हलमादाय सौनन्दे नमस्ते
 पुरुषोत्तम ॥ ३ ॥ प्रतीच्यां रक्ष मां विष्णो ! त्वामहं शरणं गतः ॥ मुसलं शातनं गृह्य पुण्डरीकाक्ष रक्ष माम् ॥ ४ ॥ उत्तरस्यां जगन्नाथ ! भव
 न्तं शरणं गतः ॥ खड्गमादाय चर्मार्थ अस्त्रशस्त्रादिकं हरे ! ॥ ५ ॥ नमस्ते रक्ष रक्षोन्न ! ऐशान्यां शरणं गतः ॥ पांचजन्यं महारक्षमनुचोष्यं च
 पंकजम् ॥ ६ ॥ प्रगृह्य रक्ष मां विष्णो आग्नेय्यां रक्ष सुकर ॥ चन्द्रसूर्य्यं समागृह्य खड्गं चान्द्रमसं तथा ॥ ७ ॥ नैऋत्यां मां च रक्षस्व दिव्यमूर्ते
 नृकेसरिन् ॥ वैजयन्तीं सम्प्रगृह्य श्रीवत्सं कण्ठभूषणम् ॥ ८ ॥ वायव्यां रक्ष मां देव हयग्रीव नमोऽस्तु ते ॥ वैनतेयं समारुह्य त्वन्तरिक्षे जना
 र्दन ! ॥ ९ ॥ मां रक्षस्वाजित सदा नमस्तेऽस्त्वपराजित ॥ विशालाक्षं समारुह्य रक्ष मां त्वं रसातले ॥ १० ॥ अकूपार नमस्तुभ्यं महा

१ देवदेवं सर्वबीजांलताद्यादिभिः । देवी सर्वीजं गतमानालाद्यादिभिः । २ द्वादशाक्षरमन्त्रेण विज्ञेयाः ।

ग. म. पु.
॥ ९ ॥

मीन नमोऽस्तु ते ॥ कर्त्तृषाद्यंशुलीषु सत्य त्वं बाहुपंजरम् ॥ ११ ॥ कृत्वा रक्षस्व मां विष्णो नमस्तुते पुरुषोत्तम ॥ इतदुक्तं शंकराय
वैष्णवं पंजरं महत् ॥ १२ ॥ पुरा रक्षार्थमीशान्याः कात्यायन्या वृषध्वज ॥ नाशयामास सा येन चार्क्षन्महिषासुरम् ॥ १३ ॥
दानवं रक्तबीजं च अन्यौश्च सुरकण्टकात् ॥ एतच्चपन्नो भक्त्या शत्रुन्विजयते सदा ॥ १४ ॥ इति श्रीगारुडे प्रथमांशुखण्डे आचारकाण्डे
विष्णुपंजरस्तोत्रं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ हरिरुवाच ॥ अथ योगं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिकरं परम् ॥ ध्यायिभिः प्रोच्यते ध्येयो ध्यानेन
हरिरीश्वरः ॥ १ ॥ तच्छृणुष्व महेशान सर्वपापविनाशनम् ॥ विष्णुः सर्वेश्वरोऽनन्तः पद्मिष्ठपरिवर्जितः ॥ २ ॥ बाहुद्वयो जगन्नाथो
ब्रह्मात्मात्म्यहमेव हि ॥ देहिदेहस्थितो नित्यः सर्वदेहविवर्जितः ॥ ३ ॥ देहधर्म्मविहीनश्च सरासरनिवर्जितः ॥ पद्मिष्ठो नित्यतो मृषा
श्रोता प्राता द्यातीन्द्रियः ॥ ४ ॥ तद्धर्म्मरहितः स्रष्टा नामगोत्रविवर्जितः ॥ मन्ता मनःस्थितो देवो मनसा परिवर्जितः ॥ ५ ॥
मनोधर्म्मविहीनश्च विज्ञानं ज्ञानमेव च ॥ बोद्धा बुद्धिस्थितः साक्षी सर्वज्ञो बुद्धिवर्जितः ॥ ६ ॥ बुद्धिधर्म्मविहीनश्च सर्वैः सर्वगतो मनः ॥
सर्वप्राणविनिर्मुक्तः प्राणधर्म्मविवर्जितः ॥ ७ ॥ प्राणप्राणो महाशान्तो भयेन परिवर्जितः ॥ अहंकारादिहीनश्च तद्धर्म्मपरिवर्जितः ॥ ८ ॥
तत्साक्षी तन्निवन्ता च परमानन्दरूपकः ॥ जाग्रत्स्वप्रसुप्तिस्थस्तत्साक्षी तद्विवर्जितः ॥ ९ ॥ तुरीयः परमो धाता हृद्यो रणवर्जितः ॥
मुक्तो बुद्धेऽजरो व्यापी सत्य आत्मात्म्यहं शिवः ॥ १० ॥ एवं ये मानवा विज्ञा ध्यायन्तीशं परं पदम् ॥ भक्तपुरतो च तद्धर्म्मनाम कार्या विचा-
रणा ॥ ११ ॥ इति ध्यानं समाप्तवान् तत्र धाङ्करं सुव्रत ॥ पठेद्य एतत्सततं विरजुलोकं स गच्छति ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रथम-
खण्डे प्रथमांशुखण्डे आचारकाण्डे ध्यानयोगो नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ रुद्र उवाच ॥ संसारसागराद्वेद्यासुच्यते किं जपन्यसौ ॥ नरस्तनो
परं जप्यं कथयस्व तं जनाहने ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ परेश्वरं परं ब्रह्म परमात्मानवध्ययम् ॥ विष्णुं नामसहस्रेण रतुर्वन्मुक्तो भवेन्नरः ॥ २ ॥ यत्प-
वित्रं परं जप्यं कथयामि वृषध्वज ! ॥ शृणुष्वान्वहितो भूत्वा सर्वपापविनाशनम् ॥ ३ ॥ ॐ नमोऽस्तुते महाविष्णुर्वात्मनो वासवो बभूव ॥ बालचन्द्र-
निभैः बालो बलभद्रो बलाधिपः ॥ ४ ॥ बलिवन्धनकुक्ष्या (५१) केरण्यो वेदविलम्बिवः ॥ वेदकृतो वेदकृतो वैभो वेदपरिप्लुतः ॥ ५ ॥ वेदाङ्गवेदा-
वेदेशो (६०) बलापारो बलावर्तः ॥ अतिकारो वरेशश्च वरुणो वरुणाधिपः ॥ ६ ॥ वीरहा च ब्रह्मरीरो वन्दितः परमेश्वरः (६०) ॥ आत्मा च

१ चामरं महि ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १५

॥ ९ ॥

परमात्मा च प्रत्यगात्मा वियत्परः ॥ ७ ॥ पद्मनाभः पद्मनिधिः पद्महस्तो गदाधरः ॥ परमः (४०) परभूतश्च पुरुषोत्तम ईश्वरः ॥ ८ ॥ पद्मजङ्घः
 पुण्डरीकः पद्ममालाधरः प्रियः ॥ पद्माक्षः पद्मगर्भश्च पर्जन्यः (५०) पद्मसंस्थितः ॥ ९ ॥ अपारः परमार्थश्च पराणां च परः प्रभुः ॥ पण्डितः
 पण्डितेन्द्रश्च पवित्रः पापमर्दकः ॥ १० ॥ शुद्धः (६०) प्रकाशरूपश्च पवित्रः परिरक्षकः ॥ पिपासावर्जितः पाद्यः पुरुषः प्रकृतिस्तथा ॥ ११ ॥
 प्रधानं पृथिवीपद्मं पद्मनाभः (७०) प्रियप्रदः ॥ सर्वेशः सर्वगः सर्वः सर्ववित्सर्वदः सुरः ॥ १२ ॥ सर्वस्य जगतो धाम सर्वदर्शी च सर्वभृत् (८०) ॥
 सर्वानुग्रहकृद्देवः सर्वभूतहृदि स्थितः ॥ १३ ॥ सर्वपूज्यश्च सर्वाद्यः सर्वदेवनमस्कृतः ॥ सर्वस्य जगतो मूलं सकलो निष्कलोऽनलः (९०) ॥ १४ ॥
 सर्वगोता सर्वनिष्ठः सर्वकारणकारणमा सर्वध्येयः सर्वमित्रः सर्वदेस्वरूपधृक् ॥ १५ ॥ सर्वाध्यक्षः सुराध्यक्ष सुरासुरनमस्कृतः ॥ दुष्टानां च सुराणां
 च सर्वदा घातकोऽन्तकः (१०१) ॥ १६ ॥ सत्यपालश्च सन्नाभः सिद्धेशः सिद्धवन्दितः ॥ सिद्धसाध्यः सिद्धसिद्धः साध्यसिद्धो (सिद्धिसिद्ध) हृदी
 श्वरः ॥ १७ ॥ शरणं जगतश्चैव (११०) श्रेयः क्षेमस्तथैव च ॥ शुभकृच्छोभनः सौम्यः सत्यः सत्यपराक्रमः ॥ १८ ॥ सत्यस्थः सत्यसङ्करूपः स
 त्यवित्सत्य (त्प) दस्तथा (१२१) ॥ धर्मो धर्मी च कर्मी च सर्वकर्मविवर्जितः ॥ १९ ॥ कर्मकर्ता च कर्मैव क्रिया कार्यं तथैव
 च ॥ श्रीपतिर्नृपतिः (१३१) श्रीमान्सर्वस्य पतिरुर्जितः ॥ २० ॥ सदेवानां पतिश्चैव वृष्णीनां पतिरीडितः ॥ पतिर्हिरण्यगर्भस्य त्रिपुरा
 न्तपतिस्तथा ॥ २१ ॥ पशूनां च पतिः प्रायो वसूनां पतिरेव च (१४०) ॥ पतिराखण्डलस्यैव वरुणस्य पतिस्तथा ॥ २२ ॥
 वनस्पतीनां च पतिर्गनिलस्य पतिस्तथा ॥ अनलस्य पतिश्चैव यमस्य पतिरेव च ॥ २३ ॥ कुबेरस्य पतिश्चैव नक्षत्राणां पतिस्तथा ॥ ओषधीनां
 पतिश्चैव वृक्षाणां च पतिस्तथा (१५०) ॥ २४ ॥ नागानां पतिर्कस्य दक्षस्य पतिरेव च ॥ सुहृदां च पतिश्चैव नृपाणां च पतिस्तथा ॥ २५ ॥
 गन्धर्वाणां पतिश्चैव अमूनां पतिरुत्तमः ॥ पर्वतानां पतिश्चैव निम्नगानां पतिस्तथा ॥ २६ ॥ सुराणां च पतिः श्रेष्ठः (१६०) कपिलस्य पतिस्तथा ॥
 लतानां च पतिश्चैव वीरुधां च पतिस्तथा ॥ २७ ॥ मुनीनां च पतिश्चैव सूर्यस्य पतिरुत्तमः ॥ पतिश्चन्द्रमसः श्रेष्ठः शुक्रस्य पतिरेव च ॥ २८ ॥
 ब्रह्माणां च पतिश्चैव राक्षसानां पतिस्तथा ॥ किन्नराणां पतिश्चैव (१७०) द्विजानां पतिरुत्तमः ॥ २९ ॥ सरितां च पतिश्चैव समुद्राणां पतिस्तथा ॥
 सरसां च पतिश्चैव भूतानां च पतिस्तथा ॥ ३० ॥ वेतालानां पतिश्चैव कूर्माण्डानां पतिस्तथा ॥ पक्षिणां च पतिः श्रेष्ठः पशूनां पतिरेव च ॥ ३१ ॥

ग. म. पु.
॥ १० ॥

महात्मा (१८०) मंगलो मेयो मन्दरो मन्दरेश्वरः ॥ मेरुर्माता प्रमाणं च माधवो मलवर्जितः ॥ ३२ ॥ मालाधरो (१९०) महादेवो महादेवेन पूजितः ॥
महाशान्तो महाभागो मधुसूदन एव च ॥ ३३ ॥ महावीर्यो महाप्राणो मार्कण्डेयर्षिवन्दितः (२००) ॥ मायात्मा मायया बद्धो मायया तु विवर्जितः ॥ ३४ ॥
मुनिस्तुतो मुनिर्मेवो (२१०) महाना (ग) सो महाहनुः ॥ महाबाहुर्महादान्तो मरणेन विवर्जितः ॥ ३५ ॥ महावक्त्रो महात्मा च महाकायो महोदरः ॥
महापादो महाग्रीवो महामानी महामनाः ॥ ३६ ॥ महागतिर्महाकीर्तिर्महारूपो (२२२) महासुरः ॥ मधुश्च माधवश्चैव महादेवो महेश्वरः ॥ ३७ ॥
मखेज्यो मखरूपी च माननीयो (२३०) मलेश्वरः ॥ महावातो महाभागो महेशोऽतीतमातुषः ॥ ३८ ॥ मानवश्च मधुश्चैव मानवानां प्रियकरः ॥ वृगश्च
मृगपूज्यश्च (२४०) मृगाणां च पतिस्तथा ॥ ३९ ॥ बुधस्य च पतिश्चैव पतिश्चैव बृहस्पतेः ॥ पतिः शनैश्चरस्यैव राहोः केतोः पतिस्तथा ॥ ४० ॥
लक्ष्मणो लक्षणश्चैव लम्बोष्ठो ललितस्तथा (२५०) ॥ नानालंकारसंयुक्तो नानाचन्दनचर्चितः ॥ ४१ ॥ नानारसोज्ज्वलद्रक्तो नानापुष्पोपशोभितः ॥
रामो रमापतिश्चैव सभाय्यः परमेश्वरः ॥ ४२ ॥ रत्नदो रत्नहर्ता च (२६०) रूपी रूपविवर्जितः ॥ महाहृषोर्मुखश्च सौम्यरूपस्तथैव च ॥ ४३ ॥
नीलमेघनिभः शुद्धः कालमेघनिभस्तथा ॥ ध्रुमवर्णः पीतवर्णो नानारूपो (२७०) ध्रुवर्णकः ॥ ४४ ॥ विरूपो रूपदश्चैव भुवर्णस्तथैव च ॥
सर्ववर्णो महायोगी यज्ञो (याज्यो) यज्ञकृदेव च ॥ ४५ ॥ सुवर्णवर्णवांश्चैव सुवर्णालयस्तथैव च (२८०) सुवर्णवयवश्चैव सुवर्णः स्वर्णमेखलः ॥ ४६ ॥
सुवर्णस्य प्रदाता च सुवर्णशस्तथैव च ॥ सुवर्णस्य प्रियश्चैव (२९०) सुवर्णद्वयस्तथैव च ॥ ४७ ॥ सुपर्णी च भद्रापर्णी सुपर्णस्य च कारणम् (२९०) ॥
वैनेतस्तथादित्य आदिगदिकरः शिवः ॥ ४८ ॥ कारणं महानश्चैव प्रधानस्य च कारणम् ॥ बुद्धीनां कारणं चैव कारणं मनसस्तथा ॥ ४९ ॥
कारणं चेतसश्चैव (३००) अहंकारस्य कारणम् ॥ भूतानां कारणं तद्रूपकारणं च विभावसोः ॥ ५० ॥ आकाशकारणं तद्रूपयिष्याः कारणं परम् ॥
अण्डस्य कारणं चैव प्रकृतेः कारणं तथा ॥ ५१ ॥ देहस्य कारणं चैव चक्षुषश्चैव कारणम् ॥ श्रोत्रस्य कारणं (३१०) तद्रूपकारणं च तद्वस्तुतथा ॥ ५२ ॥
जिह्वायाः कारणं चैव घ्राणस्यैव च कारणम् ॥ हस्तयोः कारणं तद्रूपदयोः कारणं तथा ॥ ५३ ॥ नासश्च कारणं तद्रूपस्यैव च कारणम् ॥
इन्द्रस्य कारणं चैव कुबेरस्य च कारणम् ॥ ५४ ॥ यमस्य कारणं चैव (३२०) ईशानस्य च कारणम् ॥ यक्षणां कारणं चैव रक्षसां कारणं परम् ॥ ५५ ॥
नृपाणां कारणं श्रेष्ठं धर्मस्यैव तु कारणम् ॥ जन्तूनां कारणं चैव वसूनां कारणं परम् ॥ ५६ ॥ मनुनां कारणं चैव पक्षिणां कारणं परम् ॥ सुनीनां

पू. खं.
आ. कां.
अ. १६

कारणं श्रेष्ठं (३३०) योगिनां कारणं परम् ॥ ५७ ॥ सिद्धानां कारणं चैव यक्षाणां कारणं परम् ॥ कारणं किन्नराणां च (३४०) गन्धर्वाणां च कारणम् ॥ ५८ ॥
 नदानां कारणं चैव नदीनां कारणं परम् ॥ कारणं च समुद्राणां वृक्षाणां कारणं तथा ॥ ५९ ॥ कारणं वीरुधां चैव लोकानां कारणं तथा ॥ पाताल
 कारणं चैव देवानां कारणं तथा ॥ ६० ॥ सर्पाणां कारणं चैव (३५०) श्रेयसां कारणं तथा ॥ पशूनां कारणं चैव सर्वेषां कारणं तथा ॥ ६१ ॥ देहा
 त्मा चेन्द्रियात्मा च आत्मा बुद्धिस्तथैव च ॥ मनसश्च तथैवात्मा चात्माहंकारचेतसः ॥ ६२ ॥ जाग्रतः स्वपतश्चात्मा (३६०) महदात्मा परस्तथा ॥
 प्रधानस्य परात्मा च आकाशात्मा ह्यपां तथा ॥ ६३ ॥ पृथिव्याः परमात्मा च रसस्यात्मा तथैव च ॥ गन्धस्य परमात्मा च रूपस्यात्मा परस्तथा
 ॥ ६४ ॥ शब्दात्मा चैव (३७०) वागात्मा स्पर्शात्मा पुरुषस्तथा ॥ श्रोत्रात्मा च त्वगात्मा च जिह्वायाः परमस्तथा ॥ ६५ ॥ घ्राणात्मा चैव
 हस्तात्मा पादात्मा परमस्तथा (३८०) ॥ उपस्थस्य तथैवात्मा पायात्मा परमस्तथा ॥ ६६ ॥ इन्द्रात्मा चैव ब्रह्मात्मा रुद्रा(शान्ता)त्मा च मनोस्तथा ॥
 दक्षप्रजापतेरात्मा सत्या (सप्त) आत्मा परमस्तथा ॥ ६७ ॥ ईशात्मा (३९०) परमात्मा च रौद्रात्मा मोक्षविद्यतिः ॥ यज्ञर्वाश्च तथा यज्ञश्चर्मन् स्वर्गी
 मुरान्तकः ॥ ६८ ॥ हविप्रवर्तनशीलश्च यतीनां च हिते रतः ॥ यतिरूपी च (४००) योगी च योगिध्येयो हरिः शितिः ॥ ६९ ॥ संविन्मेधा च
 कालश्च ऊष्मा वर्षा म(न) तिस्तथा (४१०) ॥ संवत्सरो मोक्षकरो मोहप्रध्वंसकस्तथा ॥ ७० ॥ मोहकर्ता च दुष्टानां माण्डव्यो वडवामुखः ॥ संवर्तः कालकर्ता
 च गौतमो भृगुरंगिराः (४२०) ॥ ७१ ॥ अविर्वासिष्ठः पुलहः पुलस्त्यः कुत्स एव च ॥ याज्ञवल्क्यो देवलश्च व्यासश्चैव पराशरः ॥ ७२ ॥ शर्मदश्चैव (४३०)
 गांगेयो हर्षिकेशो बृहच्छ्रवाः ॥ केशवः क्लेशहन्ता च सुकर्णः कर्णवर्जितः ॥ ७३ ॥ नारायणो महाभागः प्राणस्य पतिरेव च (४४०) ॥ अपानस्य पतिश्चैव व्यान
 स्य पतिरेव च ॥ ७४ ॥ उदानस्य पतिः श्रेष्ठः समानस्य पतिस्तथा ॥ शब्दस्य च पतिः श्रेष्ठः स्पर्शस्य पतिरेव च ॥ ७५ ॥ रूपाणां च पतिश्चाद्यः खड्गपाणि
 हंलायुधः (४५०) ॥ चक्रपाणिः कुण्डली च श्रीवत्सांकस्तथैव च ॥ ७६ ॥ प्रकृतिः कौस्तुभश्रीवः पीताम्बरधरस्तथा ॥ सुमुखो दुर्मुखश्चैव मुखेन तु विव
 र्जितः ॥ ७७ ॥ अनन्तोऽनन्तरूपश्च (४६१) सुनखः सुरमन्दरः ॥ सुकपोलो विभुर्जिष्णुर्भ्राजिष्णुश्चेषुधीस्तथा ॥ ७८ ॥ हिरण्यकशिपोर्हन्ता
 हिरण्याक्षविमर्दकः (४७०) ॥ निहन्ता पूतनायाश्च भास्करान्तविनाशनः ॥ ७९ ॥ केशिनो दलनश्चैव मुष्टिकस्य विमर्दकः ॥ कंसदानवभेत्ता
 च चाणूरस्य प्रमर्दकः ॥ ८० ॥ अरिष्टस्य निहन्ता च अक्रूरप्रिय एव च ॥ अक्रूरः क्रूररूपश्च (४८०) अक्रूरप्रियवन्दितः ॥ ८१ ॥ भगहा भग

ग. म. पु.
॥ ११ ॥

वान् भानुस्तथा भागवतः स्वयम् ॥ उद्धवश्चोद्धवस्येशो ह्युद्धवेन विचिन्तितः ॥ ८२ ॥ चक्रधृक् चञ्चलश्चैव (४९०) चलाचलविवर्जितः ॥ अहं
कागेपमश्चित्तं गगनं पृथिवी जलम् ॥ ८३ ॥ वायुश्चक्षुस्तथा श्रोत्रं (५००) जिह्वा च घ्राणमेव च ॥ वाक्पाणिपादजननः पादपृष्ठस्तथैव च
॥ ८४ ॥ शंकरश्चैव सर्वश्च क्षान्तिदः क्षान्तिकृन्नरः (५११) ॥ भक्तप्रियस्तथा भक्ता भक्तिमात्र भक्तिवर्द्धनः ॥ ८५ ॥ भक्तस्तुतो भक्तपरः कीर्तिदः
कीर्तिवर्द्धनः ॥ कीर्तिर्दीप्तिः (५२०) क्षमाकांतिर्भक्तश्चैव (५३०) दया परा ॥ ८६ ॥ दानं दाता च कर्ता च देयदेवयिनः शुचिः ॥ शुचिमा
न्मुखदो (५३१) मोक्षः कामश्चार्थः सहस्रपात् ॥ ८७ ॥ सहस्रशीर्षा वैद्यश्च मोक्षद्वारं तथैव च ॥ प्रजाद्वारं सहस्राक्षः सहस्रकर एव च (५४०) ॥ ८८ ॥
शुकश्च सुकिरीटी च सुग्रीवः कौस्तुभस्तथा ॥ प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च हयग्रीवश्च सूकरः ॥ ८९ ॥ मत्स्यः परशुरामश्च (५५०) महादो बलिरेव
चाशगण्यश्चैव नित्यश्च बुद्धो युक्तः शरीरभृत् ॥ ९० ॥ खरदूषणहंता च रावणस्य प्रमर्दनः ॥ सीतावनिश्च (५६०) यक्षिण्यभेदश्च तथैव च
॥ ९१ ॥ कुम्भद्रजिह्विहन्ता च कुम्भकर्णप्रमर्दनः ॥ नरगतकृतकश्चैव देवांतकविनाशनः ॥ ९२ ॥ युगसुरनिहंता च पञ्चभेदकश्चैव च ॥
नरकस्य निहन्ता च विशीर्षस्य विनाशनः (५७०) ॥ ९३ ॥ यमलार्जनमेतां च तपोहितकरस्तथा ॥ धार्मिकं चैव वाक्चैव सुतः चैव
वग्प्रदः ॥ ९४ ॥ सारः सारप्रियः सौरः कालहन्तुनिहन्तनः (५८०) ॥ अगस्त्यो देवलश्चैव नन्दो नन्दप्रियः ॥ ९५ ॥ वायोऽप्यनरकतप्तः ॥
रजः सत्त्वं तमः (५९०) शरत् ॥ उदानश्च समानश्च भेषजं च भिषक् तथा ॥ ९६ ॥ क्रूटस्थः स्वच्छरूपश्च लवणैकविवाजितः ॥ भृशुषिः प्रदीनश्च वाक्
द्रियविवर्जितः (६००) ॥ ९७ ॥ हस्तेन्द्रियविहीनश्च पादाभ्यां च विवर्जितः ॥ पादपृष्ठविहीनश्च सकृत्पण्डितः ॥ ९८ ॥ अनेन विहीनस्य सुदृढता विम
वर्जितः ॥ चेतसा विगतश्चैव प्राणेन च विवर्जितः ॥ ९९ ॥ अपानेन विहीनश्च व्यानेन च विवर्जितः (६१०) ॥ उन्मेषेन विहीनश्च सन्मेषेन विवर्जितः ॥ १०० ॥
आकाशेन विहीनश्च वायुना पण्डितः ॥ अग्निना च विहीनश्च उदकेन विवर्जितः ॥ १०१ ॥ पृथिव्या च विहीनश्च शब्देन च विवर्जितः ॥ रसनेन
च विहीनश्च सर्वरूपविवर्जितः (६२०) ॥ १०२ ॥ रागेण विगतश्चैव अयेन परिवर्जितः ॥ शोकेन विगतश्चैव यचसा परिवर्जितः ॥ १०३ ॥ धर्म
विवर्जितश्चैव विकारैः बहुभिरेव च ॥ कामेन वर्जितश्चैव क्रोधेन परिवर्जितः ॥ १०४ ॥ लोभेन विगतश्चैव दम्भेन च विवर्जितः ॥ मूढश्चैव (६३०)
सुसूक्ष्मश्च स्थूलात्स्थूलतन्मन्तथा ॥ १०५ ॥ विशारदो बलाभ्यक्षः सर्वस्य क्षोभकस्तथा ॥ प्रहृष्टः क्षोभकश्चैव प्रहृतः क्षोभकस्तथा ॥ १०६ ॥

१ पाणिपादविति पा० ।

शू. खं.
आ. कां.
अ. १६

॥ ११ ॥

भूतानां क्षोभकश्चैव बुद्धेश्च क्षोभकस्तथा ॥ इन्द्रियाणां क्षोभकश्च (६४०) विषयक्षोभकस्तथा ॥ १०७ ॥ ब्रह्मणः क्षोभकश्चैव रुद्रस्य क्षोभकस्तथा ॥
 अगम्यश्चक्षुगदेश्च श्रोत्रागम्यस्तथैव च ॥ १०८ ॥ त्वचा न गम्यः कूर्मश्च जिह्वाऽग्राह्यस्तथैव च ॥ प्राणेन्द्रियागम्य एव वाचाऽग्राह्यस्तथैव च (६५०)
 ॥ १०९ ॥ अगम्यश्चैव पाणिभ्यां पदागम्यस्तथैव च ॥ अप्राह्यो मनसश्चैव बुद्ध्याऽप्राह्यो हरिस्तथा ॥ ११० ॥ अहं बुद्ध्या तथा ग्राह्यश्चेतसा ग्राह्या
 एव च ॥ शंखपाणिश्चाव्ययश्च गदापाणिस्तथैव च (६६०) ॥ १११ ॥ शार्ङ्गपाणिश्च कृष्णश्च ज्ञानमूर्तिः परन्तपः ॥ तपस्वी ज्ञानगम्यो हि
 ज्ञानी ज्ञानविदेव च ॥ ११२ ॥ ज्ञेयश्च ज्ञेयहीनश्च (६७०) ज्ञप्तिश्चैतन्यरूपकः ॥ भावो भाव्यो भवकरो भावनो भवनाशनः ॥ ११३ ॥ गो
 विन्दो गोपतिर्गोपः (६८०) सर्वगोपीसुखप्रदः ॥ गोपालो गोगतिश्चैव गोमतिर्गोधरस्तथा ॥ ११४ ॥ उपेन्द्रश्च नृसिंहश्च शौरिश्चैव जनार्दनः ॥
 आरण्यो (६९०) बृहद्भानुर्बृहदीतिस्तथैव च ॥ ११५ ॥ दामोदरस्त्रिकालश्च कालज्ञः कालवर्जितः ॥ त्रिसन्ध्यो द्वापरं त्रेता प्रजाद्वारं (७००) त्रिविक्रमः
 ॥ ११६ ॥ विक्रमो दण्ड (७१०) हस्तश्च ह्येकदण्डी त्रिदण्डधृक् ॥ सामभेदस्तथोपायः सामहूयी च सामगः ॥ ११७ ॥ सामवेदो (७१०) ह्यथर्वश्च सुकृतः सुतरु
 पणः ॥ अथर्ववेदविज्ञैव ह्यथर्वाचार्य एव च ॥ ११८ ॥ ऋग्वेदो ऋग्वेदेषु प्रतिष्ठितः ॥ यजुर्वेत्ता यजुर्वेदो (७२०) यजुर्वेदविदेकपात् ॥ ११९ ॥ बहुपात्र
 सुपात्रैव तथैव च सहस्रपात् ॥ चतुष्पात्र द्विपात्रैव स्मृतिर्न्यायो यमो बली (७३०) ॥ १२० ॥ सत्यासी चैव सत्यासश्चतुराश्रम एव च ॥ ब्रह्मचारी
 गृहस्थश्च वानप्रस्थश्च भिक्षुकः ॥ १२१ ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः (७४०) शूद्रो वर्णस्तथैव च ॥ शीलदः शीलसम्पन्नो दुःशीलपरिवर्जितः
 ॥ १२२ ॥ मोक्षोऽध्यात्मसमाविष्टः स्तुतिः स्तोता च पूजकः ॥ पूज्यो (७५०) वाक् करणं चैव वाच्यं चैव तु वाचकः ॥ १२३ ॥ वेत्ता व्याकरणं
 चैव वाक्यं चैव च वाक्यवित् ॥ वाक्यगम्यस्तीर्थवासी (७६०) तीर्थस्तीर्थी च तीर्थवित् ॥ १२४ ॥ तीर्थादिभूतः सांख्यश्च निरुक्तं त्वधिदैवतम् ॥
 प्रणवः प्रणवेशश्च प्रणवेन प्रवन्दितः (७७०) ॥ १२५ ॥ प्रणवेन च लक्ष्यो वै गायत्री च गदाधरः ॥ शालग्रामनिवासी च (७८०) शालग्रामस्तथैव च ॥ १२६ ॥
 जलशायी योगशायी शेषशायी कुशेशयः ॥ महीभर्ता च (७९०) कार्य्य च कारणं पृथिवीधरः ॥ १२७ ॥ प्रजापतिः शाश्वतश्च काम्यः कामयिता
 विराट् ॥ सम्राट् पूषा (८००) तथा स्वर्गो रथस्थः सारथिर्बलम् ॥ १२८ ॥ धनी धनप्रदो धन्यो यादयानां हिते रतः ॥ अर्जुनस्य प्रियश्चैव ह्यर्जुनो
 (८१०) भीम एव च ॥ १२९ ॥ पराक्रमो दुर्विषहः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ सारस्वतो महाभीष्मः पारिजातहरस्तथा ॥ १३० ॥ अमृतस्य प्रदाता च क्षीरोदः क्षीरमेव
 च (८२०) ॥ इन्द्रात्मजस्तस्य गोप्ता गोवर्द्धनधरस्तथा ॥ १३१ ॥ कंसस्य नाशनस्तद्गदस्तपो हस्तिनाशनः ॥ शिपिविष्टः प्रसन्नश्च सर्वलोकार्तिनाशनः

ग. म. पु.
॥ १२ ॥

॥१३२॥मुद्रो(८३०)मुद्रा करश्चैव सर्वमुद्राविवर्जितः॥देहो देहस्थितश्चैव देहस्य च नियामकः॥१३३॥श्रोत्रा श्रोत्रनियन्ता च श्रोतव्यःश्रवणं तयोः॥त्वक् स्थितश्च(८४०)स्पर्शयित्वा स्पर्शश्च स्पर्शनं तथा॥१३४॥रूपद्रष्टा च चक्षुःस्थो नियन्ता चक्षुपस्तथा॥दृश्यं चैव तु जिह्वास्थो रसज्ञश्च नियामकः (८५०)॥१३५॥घ्राणस्थो घ्राणकृद् घ्राता घ्राणेन्द्रियनियामकः॥वाक्स्थो वक्ता च वक्तव्यो वचनं वाङ्नियामकः॥१३६॥प्राणिस्थः (८६०) शिल्प कृच्छिलो हस्तयोश्च नियामकः॥पदव्यश्चैव गन्ता च गन्तव्यं गमनं तथा॥१३७॥नियन्ता पादयोश्चैव पाद्ययात्र च विसर्गकृत् (८७०)॥विसर्गस्य नियन्ता च ह्युपस्थस्थः सुखं तथा ॥ १३८ ॥ उपस्थस्य नियन्ता च तदानन्दकरश्च हाशश्चन्द्रः कार्त्तवीर्यश्च दत्तात्रेयस्तथैव च॥१३९॥अलकस्य हितश्चैव कार्त्तवीर्यनिकृन्तनः (८८०) ॥ कालनेमिर्महानेमिर्मैत्रो मेघपतिस्तथा ॥ १४० ॥ अन्नप्रदोऽन्नरूपी च ह्यन्नादोऽन्नप्रवर्तकः ॥ धूमकूटमरूपश्च (८९०) देवकीपुत्र उत्तमः ॥ १४१ ॥ देवक्यानन्दनो नन्दो रोहिण्याः प्रिय एव च ॥ वसुदेवप्रियश्चैव वसुदेवसुतस्तथा ॥ १४२ ॥ दुन्दुभिर्हासरूपश्च पुण्यहासस्तथैव च (९००) ॥ अट्टहासप्रियश्चैव सर्वाध्यक्षः शरोऽक्षरः ॥ १४३ ॥ अच्युतश्चैव सत्येशः सत्यायाम् प्रियो वरः ॥ रुक्मिण्याश्च पतिश्चैव रुक्मिण्या वल्लभस्तथा ॥ १४४ ॥ गोपीनां वल्लभश्चैव (९१०) पुण्यशोकस्य मित्रतः ॥ वृषाक्षप्रियो युद्धो मकुलश्च वृषस्तथा ॥ १४५ ॥ राहुः केतुग्रहो ग्राहो (९२०) गजेन्द्रमुल्लमेलकः ॥ आहस्य विनिहन्ता च आभर्षो रक्षकस्तथा ॥ १४६ ॥ किन्नरश्चैव सिद्धश्च छन्दः स्वच्छन्द एव च ॥ विश्वरूपो विशालाक्षो (९३०) दैत्यसुदन एव च ॥ १४७ ॥ अनन्तरूपो भूतस्थो देवदाववसतिस्थितः ॥ सुषुप्तिस्थः सुषुप्तिश्च स्थानं स्थानान्त एव च ॥ १४८ ॥ जगत्स्थश्चैव जागृतां स्थानं जागरितं तथा (९४०) ॥ स्वप्नस्थः स्वप्नविस्मयप्रस्थानं स्वप्नस्तथैव च॥१४९॥जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तैश्च विहीनो वै चतुर्थकः॥विज्ञानं वेद्यरूपं च जीवो जीवयिता तथा(९५०)॥१५०॥भुवनाधिपतिश्चैव भुवनानां नियामकः॥ पातालवासी पातालं सर्वज्जरादिनाशनः॥१५१॥परमानन्दरूपी च धर्माणां च प्रवर्तकः॥सुखो दुर्लभश्चैव प्राणासामप्रस्तभा(९६०)॥१५२॥प्रत्याहारो धामकश्च प्रत्याहारकरस्तथा ॥ प्रभा कान्तिस्तथा ह्यग्निः शुद्धस्फटिकसन्निभः ॥ १५३ ॥ अमाहश्चैव गौरश्च सर्वः (९७०) ॥ नृचिरमिधुतः ॥ वषट्कारो वषट् वौषट् स्वधा स्वाहा रतिस्तथा ॥ १५४ ॥ पक्ता नन्दयिता (९८०) मोक्ष बोद्धा भवयिता तथा ॥ ज्ञानात्मा चैव देहात्मा भू (उ) मा सर्वेश्वरश्च ॥ १५५ ॥ नदी नन्दी च नन्दीशो (९९०) भारतस्तत्तुनाशनः॥चक्रपः श्रीपतिश्चैव नृपाणां चक्रवर्त्तिनाम्॥१५६॥

१ मङ्गलश्च बुध इति पा० । २ गजेन्द्रमुपमेल० ।

पृ. सं.
आ. कां.
अ. १५

॥ १२ ॥

ईशश्च सर्वदेवानां द्वारकासंस्थितस्तथा ॥ पुष्करः पुष्कराध्यक्षः पुष्करद्वीप एव च (१०००) ॥ १५७ ॥ भरतो जनको जन्यः सर्वाकारवि
 वर्जितः ॥ निराकारो निर्निमित्तो निरातंको निराश्रयः (१००८) ॥ १५८ ॥ इति नामसहस्रं ते वृषभध्वज कीर्तितम् ॥ देवस्य विष्णोरीशस्य सर्व
 पापविनाशनम् ॥ १५९ ॥ पठन्दिजश्च विष्णुत्वं क्षत्रियो जयमाप्नुयात् ॥ वैश्यो धनं सुखं शूद्रो विष्णुभक्तिसमन्वितः ॥ १६० ॥ इति श्रीगारुडे
 महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे श्रीविष्णुसहस्रनामस्तोत्रनिरूपणं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ रुद्र उवाच ॥ पुनर्ध्यानं
 समाचक्ष्व शंखचक्रगदाधर ॥ विष्णोरीशस्य देवस्य शुद्धस्य परमात्मनः ॥ १ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ शृणु रुद्र ! हरेर्ध्यानं संसारतरुनाशनम् ॥
 दृशिरूपमनन्तं च सर्वव्याप्यजमव्ययम् ॥ २ ॥ अक्षरं सर्वगं नित्यं महद्ब्रह्मास्ति केवलम् ॥ सर्वस्य जगतो मूलं सर्वगं परमेश्वरम् ॥ ३ ॥ सर्व
 भूतहृदिस्थं वै सर्वभूतमहेश्वरम् ॥ सर्वाधारं निराधारं सर्वकारणकारणम् ॥ ४ ॥ अलेपकं तथा मुक्तं मुक्तयोगिविचिर्तितम् ॥ स्थूलदेहविहीनं च
 चक्षुषा परिवर्जितम् ॥ ५ ॥ वागिन्द्रियविहीनं च प्राणिधर्मविवर्जितम् ॥ पादेन्द्रियविहीनं च वाग्धर्मपरिवर्जितम् ॥ पायूपस्थविहीनं च सर्वेन्द्रिय
 विवर्जितम् ॥ ६ ॥ मनोविरहितं तद्वन्मनोधर्मविवर्जितम् ॥ बुद्ध्या विहीनं देवेशं चेतसा परिवर्जितम् ॥ ७ ॥ अहंकारविहीनं वै बुद्धिधर्मविव
 र्जितम् ॥ प्राणेन रहितं चैव ह्यपानेन विवर्जितम् ॥ ८ ॥ व्यानाख्यवायुहीनं वै प्राणधर्मविवर्जितम् ॥ हरिरुवाच ॥ पुनः सूर्यार्चनं वक्ष्ये यदुक्तं
 भृगवे पुरा ॥ ९ ॥ ॐ खखोल्काय नमः ॥ सूर्यस्य मूलमन्त्रोऽयं भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ॥ १० ॥ ॐ खखोल्काय त्रिदशाय नमः ॥ ॐ विचिं ठठ
 शिरसे नमः ॥ ॐ ज्ञानिने ठठ शिखायै नमः ॥ ॐ सहस्ररश्मये ठठ कवचाय नमः ॥ ११ ॥ ॐ सर्वतेजोऽधिपतये ठठ अस्त्राय नमः ॥ ॐ
 ज्वलज्वल प्रज्वलप्रज्वल ठठ नमः ॥ १२ ॥ अग्निप्राकारमन्त्रोऽयं सूर्यस्याघविनाशनः ॥ ॐ आदित्याय विद्महे, विश्वभा
 वाय धीमहि, तन्नः सूर्यः प्रचोदयात् ॥ १३ ॥ सकलीकरणं कुर्याद्वायव्या भास्करस्य च ॥ धर्मात्मने च पूर्वस्मिन्यमा
 येति च दक्षिणे ॥ १४ ॥ दण्डनायकाय ततो दैवतायेति चोत्तरे ॥ श्यामपिंगलमैशान्यामाग्नेय्यां दीक्षितं यजेत् ॥ १५ ॥
 वज्रपाणिं च नैऋत्यां भूर्भुवःस्वश्च वायवे ॥ ॐ चन्द्राय नक्षत्राधिपतये नमः ॥ ॐ अंगारकाय क्षितिमुताय नमः ॥ ॐ बुधाय सोमसुताय
 नमः ॥ ॐ वागीश्वराय सर्वविद्याधिपतये नमः ॥ ॐ शुक्राय महर्षये भृगुसुताय नमः ॥ ॐ शनैश्वराय सूर्यात्मजाय नमः ॥ ॐ राहवे नमः ॥

ग. म. पु.
॥ १३ ॥

ॐ केतवे नमः ॥ १६ ॥ पूर्वादीशानपर्यन्ता एते पूज्या वृषध्वज ॥ ॐ अर्नकाय नमः ॥ ॐ प्रथमनार्थाय नमः ॥ ॐ बुद्धाय नमः ॥ १७ ॥ ॐ
भगवन्नपरिभितमयूखमालिन् ! सकलजगत्पते ! सप्ताश्ववाहन ! चतुर्भुज ! परमासिद्धिप्रद ! विष्णुलिङ्गापिङ्गल ! तत एहोहि इदमर्घ्यं मम शिरसि गतं
युक्लयुक्ते तजोर्ध्वरूपम् अनम्रं ! ज्वलज्वल ठठ नमः ॥ १९ ॥ अनेनावाह्य मन्त्रेण ततः सूर्यं विसर्जयेत् ॥ ॐ नमो भगवते आदित्याय सहस्र
किरणाय गच्छ सुखं पुनरागमनायेति ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे हरिश्चयानसूर्याचनयोर्निरूपणं नाम
षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ हरिरुवाच ॥ पुनः सूर्याचनं वक्ष्ये यदुक्तं धनदाय हि ॥ अष्टपत्वं लिखेत्पञ्च शुचौ देशे सकणिकम् ॥ १॥ आवाहनीं ततो
बद्धा मुद्रामावाहयेद्विम् ॥ खलोक्तं स्थाप्य मुद्रां तु स्थापयेन्मन्त्ररूपिणीम् ॥ २ ॥ आग्नेय्यां दिशि देवस्य हृदयं स्थापयेच्छिव ! ॥ ऐशान्यां तु
शिरः स्थाप्य नैऋत्यां विन्यसेच्छिखाम् ॥ ३ ॥ पौरन्दर्यां न्यसेद्धर्ममेकाग्रस्थितमानसः ॥ वायव्यां चैव नेत्रं तु वारुण्यामलमेव च ॥ ४ ॥ ऐशान्यां
स्थापयेत्सोमं पौरन्दर्यां तु लोहितम् ॥ आग्नेय्यां सोमतनयं ग्राम्यां चैव बृहस्पतिम् ॥ ५ ॥ नैऋत्यां दानवशुक्रं वारुण्यां तु शनिश्चरम् ॥ वायव्यां
च तथा केतुं कौबेर्यां गान्धर्वम् ॥ ६ ॥ इतीत्याद्यां तु कक्षायां सूर्यान्द्वादश पूजयेत् ॥ भगः सूर्योऽयं मा चैव मित्रो दे वरुणस्तथाऽऽसीसविता चैव
धाता च विवस्वत् ॥ महाबलः ॥ त्वष्टा पूषा तथा चैन्द्रो द्वादशो विष्णुरुच्यते ॥ ८ ॥ पूर्वादावचयेदेकमिन्द्रादींश्छद्मया नमः ॥ जया च विजया चैव
जयन्ती चापराजिता ॥ शेषश्च वासुकिश्चैव नागानित्यादि पूजयेत् ॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सूर्याचनं
विधिर्नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ सुत उवाच ॥ गरुडोक्तं कश्यपाय वक्ष्ये मृत्युञ्जयार्चनम् ॥ उद्धारपूर्वकं पुण्यं सर्वदेववन्द्यं सतम् ॥ १ ॥ आह्वारं
पूर्वमुद्धृत्य उ(ह)ङ्कारं तदनन्तरम् ॥ सविसर्गं तृतीयं स्थान्मृत्युदारिद्र्यमर्दनम् ॥ २ ॥ ईशविष्णवर्कदेव्यादिकवचं सर्वसायकम् ॥ अनुनेशं महाप्रणमं
व्यक्षरं पूजनं समम् ॥ जपनाम्नृत्युहीनाः स्युः सर्वपापविवर्जिताः ॥ ३ ॥ शतजप्याद्विदफलं यद्वातीर्थफलं लभेत ॥ अष्टोत्तरशतं चाप्याविस्मर्य सर्वं
॥ ४ ॥ ध्यायेच्च सितपद्मस्थं वरदं चाभयं करो ॥ द्वाभ्यां चामृतकुम्भं तु चिन्तयेदमृतेश्वरम् ॥ ५ ॥ तस्यैवांगता देवीममृतामृतभाषिणी (विनि)युक्ता कलत्रं वक्षिणे
हस्ते वामहस्ते सरोरुहम् ॥ ६ ॥ जपेदष्टसहस्रं वै त्रिसन्ध्यं मासमेकतः ॥ जरा मृत्युमहाव्याधिश्च जच्छिक्वशान्तिदम् ॥ ७ ॥ आह्वानं स्थापनं रोच्यं सन्निधानं निवे

पू. खं.
आ. कां.
अ. १८

॥ १३ ॥

१ अनुकृपाय० । २ प्रथमनायाय० पा० । ३ आपः सलोपः । ४ रूपचन्द्र० । रूपमलम् । ५ हयहरिमिति पा० । ६ नागादित्यादि । ७ हङ्कारं तदम् ।

शनम्॥पाद्यमाचमनं स्नानमर्घ्यं सगनुलेपनम्॥८॥दीपांबरं भूषणं च नैवेद्यं पानवीजनम्॥मात्रामुद्राजपध्यानं दक्षिणा चाहुतिः स्तुतिः॥९॥वाद्यं गीतं च नृत्यं च न्यासयोगं प्रदक्षिणम् ॥ प्रणतिर्मन्त्रशय्या च वन्दनं च विसर्जनम् ॥ १० ॥ षडंगादिप्रकारेण पूजनं तु क्रमोदितम् ॥ परमेशमुखोद्गीतं यो जानाति स पूजकः ॥ ११ ॥ अर्घ्यपात्रार्चनं चादावस्त्रेणैव तु ताडनम् ॥ शोधनं कवचेनैव अमृतीकरणं ततः ॥ १२ ॥ पूजा चाधारशक्त्यादेः प्राणायामं तथासने ॥ पीठशुद्धिं ततः कुर्याच्छोषणाद्यैस्ततः स्मरेत् ॥ १३ ॥ आत्मानं देवरूपं च करांगन्यासकं चरेत् ॥ आत्मानं पूजयेत्पश्चाज्योतीरूपं हृदयजतः ॥ १४ ॥ मूर्तौ वा स्थण्डिले वापि क्षिपेत्पुष्पं तु भास्वरम् ॥ आह्वानद्वारपूजार्थं पूजा चाधारशक्तिः ॥ १५ ॥ सान्निध्यकरणं देवपरिवारस्य पूजनम् ॥ अंगषट्कस्य पूजा वै कर्तव्या च विपश्चितैः ॥ १६ ॥ धर्मादयश्च शक्राद्याः सायुधाः परिवारकाः ॥ युगवेदमुहूर्ताश्च पूजयेत् भुक्तिमुक्तिवृत् ॥ १७ ॥ मातृकाश्च गणांश्चादौ नन्दिगंगे च पूजयेत् ॥ महाकालं च यमनां देहल्यां पूजयेत्पुरा ॥ १८ ॥ ॐ अमृतेश्वर ॐ भैरवाय नमः ॥ एवं ॐ जुं हंसः सूर्याय नमः ॥ १९ ॥ एवं शिवाय कृष्णाय ब्रह्मणे च गणाय च ॥ चण्डिकायै सरस्वत्यै महालक्ष्मादि पूजयेत् ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डेऽमृतेशमृत्युञ्जयपूजनं नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ सूत उवाच ॥ प्राणेश्वरं गारुडं च शिवोक्तं प्रवदाम्यहम् ॥ स्थानान्यादौ प्रवक्ष्यामि नर्गदष्टो न जीवति ॥ १ ॥ चितावल्मीकशैलादौ कपे च विवरे तरोः ॥ दंशे रेखात्रयं यस्य प्रच्छन्नं स न जीवति ॥ २ ॥ षष्ठ्यां च कर्कटे मेषे मूलाश्लेषामघादिषु ॥ कक्षाश्रोणिगले सन्धौ शंखकर्णोदरादिषु ॥ ३ ॥ दण्डी शस्त्रधरो भिक्षुर्न ग्रादिः कालदूतकः ॥ बाहौ च वक्त्रे ग्रीवायां दंष्ट्रायां न हि जीवति ॥ ४ ॥ पूर्वं दिनपतिर्भुङ्क्ते अर्द्धयामं ततोऽपरे ॥ शेषा ग्रहाः प्रतिदिनं षट्संख्या परिवर्त्तनैः ॥ ५ ॥ नागभोगः क्रमाञ्ज्ज्यो रात्रौ बाणविवर्त्तनैः ॥ शेषोऽर्कः फणिपश्चन्द्रस्तक्षको भौम ईरितः ॥ ६ ॥ कर्कोटो ज्ञो गुरुः पद्मो महापद्मश्च भार्गवः ॥ शङ्खः शनैश्चरो राहुः कुलिकश्चाहयो ग्रहाः ॥ ७ ॥ रात्रौ दिवा सुरगुरोर्भागो स्याददरान्तकः ॥ पंगोः काले दिवा राहुः कुलिकेन सह स्थितः ॥ ८ ॥ यामार्द्धसन्धिसंस्थां च वेलां कालवर्ती चरेत् ॥ बाणद्विषड्विवाजियुगभूरेकभागतः १ ॥ ९ ॥ दिवा षडेदनेत्राद्रिपञ्चत्रिमांनुषांशकैः ॥ पादांगुष्ठे पादपृष्ठे गुल्फे जानुनि लिंगके ॥ १० ॥ नाभौ हृदि स्तनतटे कण्ठे नासापुटेऽक्षिणि ॥

१ पिण्डशुद्धिः । २ आर्घ्यः प्रयोगः । कर्तव्यादिग्विभागत इति पा० । ३ नन्दिगंगे० । ४ ॐ हंसः सु० । ५ कालानादौ० पा० । ६ नद्यां दष्टो न जी० पा० । ७ वायां वक्त्रायां न हि० । ८ हतयामार्द्धसन्धिस्थां वे० । ९ पञ्चत्रिमाशुषां (मुखां) शकैः० ।

ग. म. पु.
॥ १४ ॥

कर्णयोश्च ध्रुवोः शंखे मस्तके प्रतिपत्क्रमात् ॥ ११ ॥ तिष्ठेच्चन्द्रश्च जीवेच्च धुंसो दक्षिणभागके ॥ कायस्य वामभागे तु स्त्रिया वायुवहा
त्करात् ॥ १२ ॥ अमृतस्तत्कृतो मोहो निवर्तैत च मर्दनात् ॥ आत्मनः परमं बीजं हंसाख्यं स्फटिकामलम् ॥ १३ ॥ दातव्यं विषपापघ्नं बीजं तस्य
चतुर्विधम् ॥ विन्दुपंचस्वरयुतमाद्यमुक्तं द्वितीयकम् ॥ षष्ठाख्यं तृतीयं स्यात्साविसर्गं चतुर्थकम् ॥ ॐ कुरु कुले स्वाहा ॥ १४ ॥ विद्या त्रैलोक्यरक्षार्थे
गरुडेन धृता पुरा ॥ वधेषुनागनागानां मुखेऽथ प्रणवं न्यसेत् ॥ १५ ॥ गेले कुरु न्यसेद्बीजान्कुले च गुरुफयोः स्मृतः ॥ स्वाहा पादयुगे चैव
युगहा न्यास ईरितः ॥ १६ ॥ ग्रहे विलिखिता यत्र तन्नागाः संत्यजन्ति च ॥ सहस्रमन्त्रं जप्त्वा तु कर्णे सूत्रं धृतं तथा ॥ १७ ॥ यद्वहे शंकरा जप्ता
क्षिता नागास्त्यजन्ति तत् ॥ सप्तलक्षस्य जप्याद्धि सिद्धिः प्राप्ता सुरासुरैः ॥ १८ ॥ ॐ पुवर्णरेखे कुङ्कुटाविग्रहरूपिणि स्वाहा ॥ एवञ्चाष्टदले
पद्मे दले वर्णयुगं लिखेत् ॥ १९ ॥ नामैतद्धारिधाराभिः स्नातो दृष्टो विषं त्यजेत् ॥ ॐ पक्षि स्वाहा ॥ २० ॥ अंगुष्ठादि कनिष्ठान्तं करे न्यस्या
थ देहके ॥ के (कै) वक्त्रे हृदि लिंगे च पादयोर्गुरुडस्य हि ॥ २१ ॥ नाकामन्त्रि च तच्छ्रवणं स्वप्नेऽपि विषपन्नगाः ॥ यस्तु लक्षं जपेच्चास्याः स दृष्ट्वा
(ष्टया) नाशयेद्विषम् ॥ २२ ॥ ॐ ह्रीं ह्रीं ह्रीं भि (भी) रुण्डायै स्वाहा ॥ कर्णे जप्ता त्विर्यं विद्या दृष्टकस्य विषं हरेत् ॥ २३ ॥ अ आ न्यसेत्तु माहायै
इ ई गुल्फेऽथ जानुनि ॥ उ ऊ ए ऐ कटितटे ओ नाभौ हृदि औ न्यसेत् ॥ २४ ॥ वक्त्रे अङ्गुष्ठमणि अः न्यसेद्देहं संसंयुताः ॥ हंसो विषादि च
हरिः कृता ध्यातोऽथ पूजितः ॥ २५ ॥ गरुडोऽहमिति ध्यात्वा कुर्व्याद्विषहरां (रं) क्रियाम् ॥ हंसमन्त्रं गात्रविन्यस्तं विषादिहरमोरितम् ॥ २६ ॥
न्यस्य हंसं वामकरे नासामुखनिरोधकृत् ॥ मंत्रो हरेदृष्टकस्य त्वङ्मांसादिगतं विषम् ॥ २७ ॥ स वायुना समाकृष्य दद्यात्तं गरलं हरेत् ॥ तनौ
न्यसेदृष्टकस्य नीलकण्ठादि संस्मरेत् ॥ २८ ॥ पीतं प्रत्यंगिरामूलं तण्डुलाद्धिर्विषापहम् ॥ पुनर्नवाफलिनीनां मूलं वज्रजम्रीदृशम् ॥ २९ ॥ मूलं
शुक्रवृहत्यास्तु कर्कोट्यागैरिणीकम् ॥ अङ्घ्रिष्वृष्टतोपेतलेपोऽयं विषमर्दनः ॥ ३० ॥ विषयुद्धि न घ्नयेच्च उष्णं पिबति यो घृतम् ॥ पंचांगं तु
शिरीषस्य मूलं गुंजनजं तथा ॥ ३१ ॥ सर्वांगलेपतश्चापि पानाद्वा विषहृद्भवत् ॥ ह्रीं गोमन्त्रादिविषहत् ॥ ३२ ॥ हल्ललाटाविसर्गान्तं ध्यातं वक्ष्यामि

पू. खं.
आ. कां.
अ. १९

१ अयं श्लोको नास्ति कश्चित् । २ ह्रीं ह्रीं ह्रीं भित्तुण्डायै० पा० । ३ ह्रीं ह्रीं ह्रीं भ्रूद्रायै० पा० । ४ तण्डुलकवशापम् । ५ पुनर्नवाफलिनेषु मूलं वज्रजम् । पुनर्नवाफलि
निष्कार्मा० ।

दिकृद्रवेत् ॥ न्यस्तं योनौ वशेत्कन्यां कुर्यान्मदजलाविलाम् ॥ ३३ ॥ जप्त्वा सप्ताष्टसाहसं गरुत्मानिव सर्वगः ॥ कविः स्याच्छ्रुतिधारी च
 वक्ष्याः स्त्रीश्चायुरायुयात् ॥ विषहत्स्यात्कथा तद्वन्मणिर्व्यासः स्मृतो ध्रुवम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
 आचारकाण्डे सर्पविषहरोपाय(प्राणेश्वरविद्या)निरूपणं नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ वक्ष्ये तत्परमं
 गुह्यं शिवोक्तं मन्त्रवृन्दकम् ॥ पाशं धनुश्च चक्रं च मुद्गरं शूलपट्टिशम् ॥ १ ॥ एतैरेवायुधैर्युद्धे मन्त्रैः शत्रूञ्जयेन्नृपः ॥ मन्त्रोद्धारः
 पद्मपात्रे आदि पूर्वादिके लिखेत् ॥ २ ॥ अष्टवर्गं चाष्टमं च ख्यातमीशानपत्रके ॥ ॐकारो ब्रह्म बीजं स्याद्बीजकारो विष्णुरेव च ॥ ३ ॥ ह्रींका
 रश्च शिवः शूले त्रिशारे तु क्रमान्यसेत् ॥ ॐ ह्रीं ह्रीं ॥ ४ ॥ शूलं गृहीत्वा हस्तेनाभ्राम्य चाकाशसम्मुखम् ॥ तदर्शनाद्ब्रह्मा नागा दृष्ट्वा वा नाशमाप्नु
 युः ॥ ५ ॥ धूमरक्ते करं मध्ये ध्यात्वा खे चिन्तयेन्नरः ॥ दुष्टा नागा ग्रहा मेघा विनश्यन्ति च राक्षसाः ॥ ६ ॥ त्रिलोकात्रक्षयेन्मन्त्रो मर्त्यलोकस्य का
 कथा ॥ ॐ जूं सूं हूं फट् ॥ ७ ॥ खादिरान्कीलकानघौ क्षेत्रे संमन्त्र्य विन्यसेत् ॥ न तत्र वज्रपातस्य स्फूर्जश्चादेरुपद्रवः ॥ ८ ॥ गरुडोक्तैर्महामन्त्रैः
 कीलकानघ मन्त्रयेत् ॥ एकविंशतिवाराणि क्षेत्रे तु निखनेन्निशि ॥ ९ ॥ विद्युन्मूषकवज्रादिसमुपद्रव एव च ॥ हरक्षमलवरयऊ बिंदुयुक्तः सदाशिवः
 ॥ १० ॥ ॐ ह्रां सदाशिवाय नमः ॥ तर्जन्या विन्यसेत्पिण्डं (ण्डे) दाडिमीकुसुमप्रभम् ॥ ११ ॥ तस्यैव दर्शनादुष्टा मेघविद्युद्विपादयः ॥ राक्षसा
 भूतडाकिन्यः प्रद्रवंति दिशो दश ॥ १२ ॥ ॐ ह्रीं गणेशाय नमः ॥ (ॐ ह्रीं) स्तम्भनादिचक्राय नमः ॥ ॐ ऐं ब्रह्मैवै लोक्यडामराय नमः ॥ १३ ॥
 भैरवं पिंडमाख्यातं विषपापग्रहापहम् ॥ क्षेत्रस्य रक्षणं भूतराक्षसादेः प्रमर्दनम् ॥ १४ ॥ ॐ नमः ॥ इंद्रवज्रं करे ध्यात्वा दुष्टमेघादिवारणम् ॥ विष
 शत्रुगणा भूता नश्यन्ते वज्रमुद्रया ॥ १५ ॥ ॐ क्षुं(क्ष) नमः ॥ स्मरेत्पाशं वामहस्ते विषभूतादि नश्यति ॥ ॐ ह्रां (ह्रीं) नमः ॥ हरेदुच्चारणान्मन्त्रो विष
 मेघग्रहादिकान् ॥ १६ ॥ ध्यात्वा कृतांतं च दहेच्छेदकास्त्रेण वै जगत् ॥ ॐ क्षणं (क्षम) नमः ॥ ध्यात्वा तु भैरवं कुर्याद्ब्रह्मभूतविषापहम् ॥ १७ ॥
 ॐ लसं द्विजिह्वाक्ष स्वाहा ॥ क्षेत्रादौ ग्रहभूतादिविषपक्षिनिवारणम् ॥ १८ ॥ ॐ क्ष्व (क्षणं) नमः ॥ रक्तेन पटहे लिख्य शब्दात्रेसुर्ग्रहादयः ॥ ॐ मर
 मर मारयमारय स्वाहा ॥ ॐ हुं फट् स्वाहा ॥ १९ ॥ शूलं चाष्टशतैर्मन्त्र्य भ्रामणाच्छत्रुवृन्दहत् ॥ ऊर्ध्वशक्तिनिपातेन अधःशक्तिं निकुञ्चयेत् ॥ २० ॥

१ योनौ रसेत्कन्यामिति पा० । २ 'ॐ जों सों हों फट्' इति पा० । ३ ॐ मुक्षणात्सदाशिवायेति पा० । ४ हृद्वर्णेशमन्त्रोयं स्तम्भना० । ५ आर्षभ्यात्मनेपदम् ।
 ६ ॐ हं नमः । हरे० । ७ ॐ क्ष्य नमः । ध्यात्वात० । ८ क्षणसम्राजिह्वाक्षस्वाहा० ।

ग. म. पु.
॥१५॥

पूरके पूरिता मंत्राः कुम्भकेन सुमान्विताः ॥ प्रणवेनाप्यायितास्ते मनवस्तदुदीरिताः ॥ एवमाप्यायिता मंत्रा भृत्यवत्फलदायकाः ॥ २१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमशास्त्रे आचारकांडे विषादिहरमन्त्रवृन्दनिरूपणं नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ सूत उवाच ॥ पंचवत्काञ्चनं वक्ष्ये पृथग्भट्टाक्तिसुक्तिम् ॥ ३ ॥ भविष्ये आदिभूताय सर्वोपाराय मूर्तये स्वाहा ॥ १ ॥ सद्योजातस्य चाह्वानमनेन प्रथमं चरेत् ॥ २ ॥ हां सद्योजातायैव कला इष्टो प्रकीर्त्तिताः ॥ २ ॥ सिद्धिर्द्धिर्धृतिर्लक्ष्मीर्मेधा कान्तिः स्वधा स्थितिः (८) ॥ ३ ॥ हां वामदेवायैव कलास्तस्य त्रयोदश ॥ ३ ॥ रक्षा रतिः पाल्या कान्तिस्तृष्णा मतिः क्रिया ॥ कामा बुद्धिश्च रात्रिश्च त्रासनी मोहिनी तथा (१३) ॥ ४ ॥ मनोन्मनी अवोरा च तथा मोहा शुभा कला ॥ निद्रा मृत्युश्च माया च (८) अष्टसंख्या भयंकर ॥ ५ ॥ ३ ॥ हे तत्पुरुषायैव (पाय) निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्या शान्तिर्न केवला ॥ ६ ॥ ३ ॥ ईशानाय नमो निश्चला च निरञ्जना ॥ शशिनी चांगना चैव मरीचिर्जालिनी तथा ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमशास्त्रे आचारकाण्डे पञ्चवक्त्रपूजनं नामैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ सूत उवाच ॥ शिवार्चनं प्रवक्ष्यामि सुक्तिशुक्तिकरं परम् ॥ शान्तं सर्वगतं ज्ञानं भावाद्वाट्यकं स्थितम् ॥ १ ॥ पञ्चवक्त्राणि ह्रस्वानि दीर्घाण्यंगानि विन्दुना ॥ सविसर्गं वदेद्वर्धं शिव ऊर्ध्वं तथा पुरः ॥ २ ॥ एतेनायो महापद्मे दैवित्वेनवासिलो र्थदः ॥ हस्ताभ्यां संस्पृशेत्पादावूर्ध्वं पादौ मस्तकम् ॥ ३ ॥ महासुद्रा हि सर्वेषां करांगन्यासमाचरेत् ॥ तालहस्तेन पुटं च अक्षमन्त्रेण शोषयेत् ॥ ४ ॥ कनिष्ठामादितः कृत्वा तर्जन्यंगानि विन्यसेत् ॥ पूजनं संप्रवक्ष्यामि कर्णिकायां हृदयगुजे ॥ ५ ॥ धर्मं ज्ञानं च पराजयमेधव्योदहृदाचयेत् ॥ आवाहनं स्थापनं च पाद्यमर्घ्यं हृदापयेत् ॥ ६ ॥ आचामं क्षपनं पूजामेकाधारणतुल्यकम् ॥ अक्षिकार्यैर्विवि वक्ष्ये अक्षयोद्धेवनं चरेत् ॥ ७ ॥ कर्मणाभ्युक्षणं कार्यं शक्तिन्यासं हृदा चरेत् ॥ हृदि वा शक्तिगतं च प्रक्षिपेत्वातवदसम् ॥ ८ ॥ गभोधानादिकं कृत्वा निष्कृतिं चास्य पश्चिमां ॥ हृदा कृत्वा सर्वकर्म शिवं सांगं तु होमयेत् ॥ ९ ॥ पूजयेन्मण्डले शम्भुं पद्मगर्भं मूर्ध्नि ॥ चतुःपद्मयन्त्रमष्टादि स्वादि स्वाद्यादिमण्डलम् ॥ १० ॥ खाक्षीन्द्रसूर्य्यां सर्वखादिवेद्वन्दु (वेवेन्दु) वर्त्तनम् ॥ आग्नेय्यां कारयेत्कुण्डमद्वैचन्द्रनिर्गमं शुभम् ॥ ११ ॥ अग्नीशाल्म पराशुस्थो हृदयादिमणोन्मयेति ॥ अस्त्रं दिशां सुपन्नस्य कर्णिकायां सदाशिवः ॥ १२ ॥ दीक्षां वक्ष्ये पञ्चतत्त्वे स्थितां भूम्यादिकं पुरे ॥ निवृत्तिं प्रतिष्ठायैविद्याभिः शान्तिवज्रिजः ॥ १३ ॥ शान्त्यतीतं भवेज्ज्योम तत्परं शान्तमव्ययम् ॥ एवैकस्य शान्तं होमा इत्यर्थे पंच होमयेत् ॥ १४ ॥

१ ग्रन्थपातः अन्यथा अथोरपूजनत्यागुक्तेः कथं पञ्चवक्त्रपूजनमत्र स्यादिति चिन्तनीयम् । २ शान्तिरक्षेयला० । ३ पूर्वपादे तु मस्तः ।

पू. खं
आ. कां.
अ. २२

॥ १५ ॥

पश्चात्पूर्णाहुतिं दत्त्वा प्रा(प्र)सोदनं शिवं स्मरेत् ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धयर्थमेकैकाष्टाहुतिं क्रमात् ॥ १५ ॥ होमयेदस्त्रबीजेन एवं दीक्षां समाप्तिं
 येत् ॥ यजनव्यतिरेकेण गोप्यं संस्कारमुत्तमम् ॥ १६ ॥ एवं संस्कारशुद्धस्य शिवत्वं जायते ध्रुवम् ॥ १७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
 पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे शिवार्चनप्रकारो नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ सूत उवाच ॥ शिवार्चनं प्रवक्ष्यामि धर्मकामा
 दिसाधनम् ॥ त्रिभिर्मन्त्रैराचमेत्तु स्वाहान्तैः प्रणवादिकैः ॥ १ ॥ ॐ हां आत्मतत्त्वाय विद्यातत्त्वाय ह्रीं तथा ॥ ॐ हूं शिवतत्त्वाय
 स्वाहा हृदा स्याच्छ्रोत्रवदनम् ॥ २ ॥ भस्मस्नानं तर्पणं च ॐ हां स्वाहा सर्वमन्त्रकाः ॥ सर्वे देवाः सर्वमुनिर्नमोऽन्तो वीषडन्तकः ॥ ३ ॥
 स्वधान्ताः सर्वपितरः स्वधान्ताश्च पितामहाः ॥ ॐ हां प्रपितामहेभ्यस्तथा मातामहादयः ॥ ४ ॥ हां नमः सर्वमातृभ्यस्ततः स्यात्प्राणसंयमः ॥
 आचामं मार्जनं चाथो गायत्रीं च जपेत्ततः ॥ ५ ॥ ॐ हां तन्महेशाय विद्महे, वाग्विशुद्धाय धीमहि, तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ ६ ॥ सूर्य्योपस्थानकं
 कृत्वा सूर्य्यमन्त्रैः प्रपूजयेत् ॥ ॐ हां ह्रीं हूं हैं हौं हः शिवसूर्य्याय नमः ॥ ॐ हं खखोल्काय सूर्य्यमूर्त्तये नमः ॥ ॐ हां ह्रीं सः सूर्य्याय नमः ॥ ७ ॥
 दण्डिने पिङ्गले त्वातिभूतानि च ततः स्मरेत् ॥ अश्यादौ विमलेशानमाराध्य परमं सुखम् ॥ ८ ॥ यजेत्पद्मां च रां दीप्तां रीं सूक्ष्मां हूं जयां च रें ॥
 भद्रां च रें विभूतिं रौं विमलां रौममोधि (रोधि) काम् ॥ ९ ॥ रं विद्युतां च पूर्वादौ रा (रं) मध्ये सर्वतोमुखीम् ॥ अर्कासनं सूर्य्यमूर्त्तिं ह्रां हूं (ह्रीं)
 सः सूर्य्यमर्चयेत् ॥ १० ॥ ॐ आं हृदकाय च शिरः शिखा च भूर्भुवः स्वरोम् ॥ ज्वालिनीं हूं कवचस्य चास्त्रं राज्ञां च दीक्षिताम् ॥ ११ ॥ यजेत्सूर्य्यहृदा
 सर्वान्सौं सोमं मं च मंगलम् ॥ बं बुधं बृं बृहस्पतिं भं भार्गवं शं शनैश्चरम् ॥ १२ ॥ रं राहुं कं यजेत्केतुं ॐ तेजश्चण्डमर्चयेत् ॥ सूर्य्यमभ्यर्च्य चाच
 म्य कनिष्ठातोऽङ्गकांन्यसेत् ॥ १३ ॥ हां हृच्छिरो हूं शिखा हें वर्म्म हौं चैव नेत्रकम् ॥ होऽस्त्रं शक्तिस्थितिं कृत्वा भूतशुद्धिं पुनर्न्यसेत् ॥ १४ ॥
 अर्घ्यपात्रं ततः कृत्वा तदग्निः प्रोक्षयेद्यजेत् ॥ १५ ॥ आत्मानं पद्मसंस्थं च हौं शिवाय ततो बहिः ॥ द्वारे नन्दिमहाकालौ गंगा च यमुनाथ गौः ॥ १६ ॥
 श्रीरस्त्रं वास्त्वधिपतिं ब्रह्माणं च गणं गुरुम् ॥ शक्त्यनन्तौ यजेन्मध्ये पूर्वादौ धर्मकादिकम् ॥ १७ ॥ अधर्माद्यं च वृहद्यादौ मध्ये पद्मस्य कर्णिके ॥ वामा
 ज्येष्ठा च पूर्वादौ रौद्री काली च पूर्वदः ॥ १८ ॥ ॐ हौं कलविकरिण्यै बलविकरिणी ततः ॥ बलप्रमथिनी सर्वभूतानां दमनी ततः ॥ १९ ॥

१ मयेदमुवी० । २ कुर्यादिति शेष इति भाति । ३ ॐसां स्वात्मत० ।

४ ॐ हूं आत्मतत्त्वाय० ।

५ प्रभूता निशि न स्मरेरिति पा० ।

६ चास्त्रं राज्ञां शुभे

जपे० । ७ पर्वदः । शिवासितेति पा० ।

ग. म. पु.
॥ १६ ॥

मनोन्मनी यजेदेताः पीठमध्ये शिवाग्रतः ॥ शिवासनं महामूर्ति मूर्तिमध्ये शिवाय च ॥२०॥ आवाहनं स्थापनं च सन्निधानं निरोधनम् ॥ सकली
करणं मुद्रादर्शनं चार्घ्यपाद्यकम् ॥२१॥ आचामाभ्यङ्गमुद्रां स्नानं निर्ममथनं चरेत् ॥ वस्त्रं विलेपनं पुष्पं धूपं दीपं चरुं ददेत् ॥ २२ ॥ आचामं मुख
वासं च ताम्बूलं हस्तशोधनम् ॥ छत्रचामरपावित्रं परमीकरणं चरेत् ॥२३॥ रूपकल्पेन चैकाहजपो जाप्यसमर्पणम् ॥ स्तुतिर्नैतिहृदाद्यैश्च ज्ञेयं नामाङ्ग
पूजनम् ॥२४॥ अग्नीशारक्षो वायव्ये मध्ये पूर्वोदितन्त्रकम् ॥ इन्द्राद्यांश्च यजेच्चण्डं तस्मै निर्मात्यमर्पयेत् ॥२५॥ गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गृहाणास्मत्कृतं
जपम् ॥ सिद्धिर्भवतु मे देव तत्प्रसादात्त्वयि स्थितिः ॥२६॥ यत्किञ्चित्कियते कर्म सदासुकृतदुष्कृतम् ॥ तन्मे शिवपदस्थस्य रुद्र क्षपय शङ्कर ॥२७॥
शिवो दाता शिवो भोक्ता शिवः सर्वमिदं जगत् ॥ शिवो जयति सर्वत्र यः शिवः सोऽहमेव च ॥२८॥ यत्कृतं यत्करिष्यामि तत्सर्वं सुकृतं तव (तस्तवम्) ॥
त्वं ज्ञाता विश्वनेता च नान्योनाथोऽस्ति मे शिव ॥२९॥ अथान्येन प्रकारेण शिवपूजां वदाम्यहम् ॥ गणः सरस्वती नदी महाकालोऽथ गङ्गा ॥३०॥ पवनारुद्र
वास्तवधियो द्वारि पूर्वोदितस्त्वमे ॥ इन्द्राद्याः पूजनीयाश्च तत्त्वानि पृथिवी जलम् ॥३१॥ तेजो वायुर्व्योम गंधो रसरूपे च शब्दकः ॥ स्पर्शो वाक् पाणि
पादं च पायुपस्थं श्रुतिवचम् ॥३२॥ चक्षुर्जिह्वा घ्राणमनो बुद्धिश्चाहं प्रकृत्यपि ॥ उमात्रागो बुद्धिविद्ये कला कालो नियत्यपि ॥३३॥ माया च गुह्य
विद्या च ईश्वरश्च सदाशिवः ॥ शक्तिः शिवश्च ताञ्ज्ञात्वा मुक्तो ज्ञानी शिवो भवेत् ॥३४॥ यः शिवः स हरिश्चैव सोऽहं ब्रह्मास्मि शङ्कर ॥३५॥
भूतशुद्धिं प्रवक्ष्यामि यथा शुद्धः शिवो भवेत् ॥ हृत्पद्मे संध्योर्मनः स्यान्निशुलिश्च कला इडा ॥३६॥ पिंगला देव च नाड्यो तु प्राणोऽपानश्च मासुतो ॥
इन्द्रो देहो ब्रह्महेतुश्चतुर्गमे च मण्डलम् ॥३७॥ वक्त्रेण लान्छितं वायुमेकोद्घातगुणाः शराः ॥ हस्तस्थानसादृश्यकृतं शतकोटिप्रविस्तरम् ॥३८॥
अँ ह्रीं प्रतिष्ठायै हूँ ह्रः फट् ॥ अँ ह्रीं हूँ विद्यायै हूँ ह्रः फट् ॥ चतुरश्रान्तिकोटीनामुच्छ्रयं भूमितन्त्रकम् ॥३९॥ तन्मध्ये भवद्वारं च आत्मानं
च विचिन्तयेत् ॥ अथोसुखां ततः पृथ्वीं तत्तच्छुद्धं भवेद्भुवम् ॥४०॥ धामा देवीं प्रतिष्ठा च गुणद्वयं धामिका तथा ॥ सप्तानोत्तमवक्रणा देवता विष्णु
कारणम् ॥४१॥ उद्घाताश्च गुणा वेदाः श्वेतं ध्यानं तथैव चाणवं कुर्यात्कण्ठपद्ममर्द्धचन्द्रालयमण्डलम् ॥४२॥ पञ्चाङ्कितं द्विविंशतिककोटिर्विस्तीर्णमौ स्म
रेत् ॥ चतुर्नवसुच्छ्रयं च आत्मानं च अथोसुखम् ॥४३॥ तालुस्थानं च पद्मं च अथोरे विद्यमान्वितः ॥ नान्यो (ज्यो) ह्ययोर्हस्तिजिह्वाभ्यामो नामोऽग्निर्ग

पृ. खं.
आ. कां.
अ. २३

१ निर्मच्छनं चरेदिति पा० । २ चामरोपवीतमिति पा० । ३ सूर्यकल्पेन कैलाशे इति पा० । ४ ब्रह्मास्मि मुक्तकः ० । ५ हृत्पद्मे सत्यो (न्यो) मन्त्र इति पा० ।
६ छायि हूँ फट् । ७ अँ हूँ विद्यायै हूँ ह्रः फट् । ८ यामंदेवी ।

॥ १६ ॥

ता ॥ ४४ ॥ रुद्रहेतुस्त्रिरुद्धातास्त्रिगुणा रक्तवर्णकम् ॥ ज्वालाकृते त्रिकोणं च चतुःकोटिशतानि च ॥ ४५ ॥ विस्तीर्णं च समुत्सेधं रुद्रतत्त्वं विचि-
 न्तयेत् ॥ ललाटे वै तत्पुरुषः शान्तिर्यः शादलं बुधाः (वृषा) ॥ ४६ ॥ कूर्मश्च कृकरो वायुर्देव ईश्वरकारणम् ॥ द्विरुद्धातो गुणौ द्वौ च धूम्रपद्मको-
 णमण्डलम् ॥ ४७ ॥ विद्वाङ्मितं चाष्टकोटिविस्तीर्णं चोच्छ्रयस्तथा ॥ चतुर्दशाधिकं कोटिवायुतत्त्वं विचिन्तयेत् ॥ ४८ ॥ द्वादशति सरसिजे शान्त्य-
 तीतास्तथेश्वराः ॥ कुहूश्च शंखिनी नाड्यौ देवदत्तो धनञ्जयः ॥ ४९ ॥ शिवैशानकारणं च सदाशिव इति स्मृतः ॥ गुण एकस्तथोद्धातः शुद्धस्फटिक-
 वत्स्मरेत् ॥ ५० ॥ षोडशकोटिविस्तीर्णं पञ्चविंशतिकोच्छ्रयम् ॥ वर्तुलं चिंतयेद्योम भूतशुद्धिरुदाहता ॥ ५१ ॥ गुण्यो गुरुर्वीजगुरुः
 शक्त्यनंतौ च धर्मकः ॥ ज्ञानवैराग्यमैश्वर्यैस्ततः पूर्वादिपत्रके ॥ ५२ ॥ अधोर्द्धवदने द्वे च पद्मकर्णिककेसरम् ॥ वामाद्या आत्म-
 विद्या च सदा ध्यायेच्छिवाख्यकम् ॥ ५३ ॥ तत्त्वं शिवासने मूर्तिर्हो हौं विद्यादेहाय नमः ॥ बद्धपद्मासनासीनः सितः षोडशवार्षिकः ॥ ५४ ॥
 पञ्चवक्त्रः कराग्रैः स्वैर्दशभिश्चैव धारयन् ॥ अभयं प्रसादं शक्तिं शूलं खट्वाङ्गमीश्वरः ॥ ५५ ॥ दक्षैः करैर्वामकैश्च भुजगं चाक्षसुत्रकम् ॥ डमरुकं
 नीलोत्पलं बीजपूरकमुत्तमम् ॥ ५६ ॥ इच्छाज्ञानक्रियाशक्तिस्त्रिनेत्रो हि सदाशिवः ॥ एवं शिवार्चनध्यानी सर्वदा कालवर्जितः ॥ ५७ ॥ इहाहोरा-
 त्रचारेण त्रीणि वर्षाणि जीवति ॥ दिनद्वयस्य चारेण जीवेद्वर्षद्वयं नरः ॥ ५८ ॥ दिनत्रयस्य चारेण वर्षमेकं स जीवति ॥ नाकाले शीतले मृत्युरुष्णे चैव
 तु कारके ॥ ५९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे शिवार्चननिरूपणं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ (इति शिवादि-
 पूजा समाप्ता) ॥ सूत उवाच ॥ वक्ष्ये गणादिकाः पूजाः सर्वदा स्वर्गदाः पराः ॥ गणासनं गणमूर्तिं गणाधिपतिमर्चयेत् ॥ १ ॥ गामादिहृदयाद्यं
 दुर्गाया गुरुपादुकाः ॥ दुर्गासनं च तन्मूर्तिं ह्रीं दुर्गे रक्षणीति च ॥ २ ॥ हृदादिकं नव शक्तयो रुद्रचण्डा प्रचण्डया ॥ चण्डोऽग्रा चण्डनायिका चण्डा-
 चण्डवती क्रमात् ॥ ३ ॥ चण्डरूपा चण्डिकाख्या दुर्गेदुर्गेऽथ रक्षिणि ॥ वज्रखट्वादिका मुद्राः शिवाद्या वह्निदेशतः ॥ ४ ॥ सदाशिवमहाप्रेतपद्मासन-
 मथापि वा ॥ ऐं ह्रीं (ह्रीं) सौस्त्रिपुरायै नमः ॥ ॐ ह्रीं ह्रीं क्षं क्षं स्त्रीं स्त्रीं रं स्फं स्फीं शां पद्मासनं च मूर्तिं च त्रिपुराहृदयादिकम् ॥ ५ ॥ पीठाम्बुजे तु
 ब्राह्म्यादीर्ब्रह्माणी च महेश्वरी ॥ कौमारी वैष्णवी पूज्या वाराही चेन्द्रदेवता ॥ ६ ॥ चामुण्डा चण्डिका पूज्या भैरवाख्यास्ततो यजेत् ॥ असितांगो

ग. म. पु.
॥ १७ ॥

रुरुश्चण्डः क्रोध उन्मत्तभैरवः ॥ ७ ॥ कपाली भीषणश्चैव संहारश्चाष्ट भैरवाः ॥ रतिः प्रीतिः कामदेवः पञ्च बाणाश्च योगिनी ॥ ८ ॥ वटुक
दुर्गया विप्रराजो गुरुश्च क्षेत्रपः ॥ पद्मगर्भे मण्डले च विक्रोणे चिन्तयेद्भुदि ॥ ९ ॥ शुद्धां वरदासहस्रपुरस्तामयसामन्विताम् ॥ लक्षजप्याञ्च
होमाञ्च त्रिपुरा सिद्धिदा भवेत् ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विपुरादिपूजानिरूपणं नाम चतुर्विंशोऽ
ध्यायः ॥ २४ ॥ सूत उवाच ॥ ऐं ह्रीं श्रीं स्फैं क्षौं अनन्तशक्तिपादुकां पूजयामि नमः ॥ १ ॥ ऐं ह्रीं श्रीं श्रीं क्षौं आधारशक्तिपादुकां पूजयामि नमः ॥
ॐ ह्रूं कालाग्निरुद्रपादुकां पूजयामि नमः ॥ २ ॥ ॐ ह्रीं ह्रूं हाटकेश्वरदेवपादुकां पूजयामि नमः ॥ ॐ ह्रीं शेषभद्ररुद्रपादुकां पूजयामि नमः
॥ ३ ॥ ॐ ह्रीं श्रीं पृथिवीतत्सवर्णभुवनद्वीपसमुद्रदिशामनन्तात्मसासन् पद्मासनं पूजयामि नमः ॥ ४ ॥ ह्रीं श्रीं निष्ठुर्यादि
कला पृथिव्यादितत्त्व मनन्तादिभुवनमोहारादिवर्णम् ॥ हकारादिनवात्मकपदः सद्योजातादिमन्त्रः ह्रूं ह्रद्वयाद्यङ्गः ॥ सर्वं मन्त्रमहेश्वर
सिद्धिविद्यात्मकः परामृताणवः सर्वभूतो दिक्समस्तपट्टमः मदारिशिवाणवपयः पूर्णोदधिपञ्चश्रीमान्तास्पदभयकः निश्चिन्तापूर्णहृत्पङ्कज
त्वलक्षणज्येष्ठाचक्ररुद्रशक्त्यात्मककर्णिकः ॥ नवशक्तिशिवादिभिर्मूलमण्डलत्रयकुजात्मकोत्पन्नापद्मासनपादुकां पूजयामि नमः ॥ ५ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे आसनपूजानिरूपणं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ सूत उवाच ॥
अनन्तरं कर्न्यासः ॥ विद्याकरी शुद्धिः काव्या ॥ पद्मसुश्रां बद्धा मन्त्रन्यासं कुर्यात् ॥ कीं केनिष्ठायै नमः ॥ नौ अनामिकायै नमः ॥ मौ मध्य
मायै नमः ॥ तौ तर्जन्यै नमः ॥ अं अंगुष्ठायै नमः ॥ लां करतलायै नमः ॥ वां करपुष्ठायै नमः ॥ १ ॥ अथ देहन्यासः ॥ स्वस्त्वे मणिवन्ध्याय
नमः ॥ ऐं ह्रीं श्रीं करास्फालाय नमः ॥ महातेजोरूपं हुंहुंकारेण करास्फालनं कुर्यात् ॥ २ ॥ ऐं ह्रीं श्रीं ह्रीं स्फैं नमोः पञ्चोक्ते स्फैः कुर्यात्
नमः ॥ ह्रूं ह्रीं ह्रीं ङञ्जनमे अघोरासुखि ह्रूं ह्रीं किलिकिलि विन्ने रघौल्यक्रीशी ह्रीं ह्रीं श्रीं ऐं नमोः अगवते अङ्गुलमौलि नमः ॥ नमोः कुम्भि

१ ऐं श्रीं श्रीं क्षौं अनन्तेति पा० । ऐं ह्रीं श्रीं क्षौं अनन्तेति पा० । २ श्रीं के क्षौं आना० । ३ ॐ ह्रीं ह्रूं हा० । ४ अथ उच्यते नृपाणां योगिनां शक्तिरूपकानामन-
स्वरसतः सङ्गतिर्भवति विनातवशात्किञ्चादिभिरिति पदेन-प्रकारान्तरं गतिर्निति भाति । ५ अथमहारादिसामन्विते पा० । निष्ठुर्यादिनवात्मक- । ६ निष्ठुर्या-
नमः । वांवांकरपुष्ठायै इति पाठा० । अत्र तदभिमानिदेवतायास्त्रिंशत्परं योग्यम् । कीं कीं किलिकिलि । नमोः अनामिकायै । तौ तौ नमः । अं अं अंगु-
लांकर । वांवांकरपु० इति पा० । २ कश्चित् पश्चिमोत्पत्त्यै पूर्वदिशि नास्रवक्रक्रमेण मन्त्रपाठोक्तिः ।

पु. खं.
आ. कां.
अ. २६

॥ १७ ॥

कायै पूर्ववक्त्राय नमः ॥ ह्रीं श्रीं ह्रीं डजणनमे दक्षिणवक्त्राय नमः ॥ ॐ ह्रीं श्रीं किलिकिलि पश्चिमवक्त्राय नमः ॥ ॐ अणोगमुखि उत्तरव
 क्राय नमः ॥ ॐ नमो भगवते हृदयाय नमः क्षौं (क्षें ऐं) कुब्जिकायै शिरसे स्वाहा ॥ ह्रीं क्रीं ह्रीं आं ड ज ण नमे शिखायै वषट् ॥ अघोरासु
 खि कवचाय हुं ॥ हैं हैं ई नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ किलिकिलि विच्चे अस्त्राय फट् ॥ ३ ॥ (१) ऐं ह्रीं श्रीं अखण्डमण्डलाकारमहाशूलमण्डलाय
 नमः (२) ऐं ह्रीं श्रीं वायुमण्डलाय नमः ॥ (३) ऐं ह्रीं श्रीं सोममण्डलाय नमः ॥ (४) ऐं ह्रीं श्रीं महाकुलबोधावलिमण्डलाय नमः (५) ऐं ह्रीं
 श्रीं महाकौलमण्डलाय नमः ॥ (६) ऐं ह्रीं श्रीं गुरुमण्डलाय नमः (७) ऐं ह्रीं श्रीं साममण्डलाय नमः (८) ऐं ह्रीं श्रीं समग्र (९) सिद्ध (१०)
 योगिनीपीठोपपीठ (११) क्षेत्रपक्षेत्रमहासन्तानमण्डलाय नमः ॥ एवं मंडलानां द्वादशकं क्रमेण पूज्यम् ॥ ४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे
 आचारकाण्डे करन्यासादिनिरूपणं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ सूत उवाच ॥ ॐ कणिचिकीणिककाणी चर्वाणी भूतहारिणि फणिविषिणि
 विरथनारायणि उमे दहदह हस्ते चण्डे रौद्रे माहेश्वरि महामुखि ज्वालामुखि शंकुकर्णि शुक्रमुंडे शत्रुं हनहन सर्वनाशिनि स्वेदय
 सर्वांगशोणितं तन्निरीक्षसि मनसा देवि सम्मोहयसम्मोहय रुद्रस्य हृदये जाता रुद्रस्य हृदये स्थिता ॥ रुद्रो रौद्रेण रूपेण त्वं देवि रक्षरक्ष मां हूं
 मां हूं फफफ ठठ स्कन्दमेखलाबालग्रहशत्रुविषहारी ॐ शाले माले हरहर विषोकाररहिविषवेगे हां हां शर्वरि हूं शर्वरि आकौलवेशेश
 सर्वे विचमेघमाले सर्वनागादिविषहरणम् ॥ १ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नागादिविविधविषहर
 मन्त्रानिरूपणं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ सूत उवाच ॥ गोपालपूजां वक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिप्रदायिनीम् ॥ द्वारे धाता विधाता च गंगायमुनया सह ॥
 ॥ १ ॥ शंखपद्मनिधी चैव सारंगः शरभः श्रिया ॥ पूर्वे भद्रः सुभद्रो द्रौ दक्षे चण्डप्रचण्डकौ ॥ २ ॥ पश्चिमे बलप्रवलौ जयश्च विजयो यजेत् ॥
 उत्तरे श्रीश्चतुर्द्वारे गणो दुर्गा सरस्वती ॥ ३ ॥ क्षेत्रस्याग्यादिकोणेषु दिक्षु नारदपूर्वकम् ॥ सिद्धो गुरुर्नलकूवरं कोणे भागवतं यजेत् ॥ ४ ॥
 पूर्वे विष्णुं विष्णुतपो विष्णुशक्तिं समर्चयेत् ॥ ततो विष्णुपरीवारं मध्ये शक्तिं च कूर्मकम् ॥ ५ ॥ अनन्तं पृथिवीं धर्मं ज्ञानं वैराग्यमग्निः ॥ ऐश्व
 र्यं वायुपूर्वं च प्रकाशात्मानमुत्तरे ॥ ६ ॥ सत्त्वाय प्रकृतात्मने रजसे मोहहृदि ॥ तमसे कन्द पद्माय यजेत्कं काकतत्त्वकम् ॥ ७ ॥ विद्यातत्त्वं

१ हां ह्रीं ह्रीं दक्षि० । २ ॐ इं ई किलि० । ३ स्वाहा । हां ह्रीं ह्रीं हः जम० । ४ हां ह्रीं ह्रीं नेत्रत्र० । ५ ऐं ह्रीं श्रीं आज्ञाम० । ६ कालविकालकङ्कालिचार्वाणि भूतभाविनि
 फणिविषस्मि (विषणि) विरथनारायणि० । ७ वरिआकौलवेशेशर्वरिचमेघमाले । सर्वनागादि० । ८ सत्त्वाय प्रवृत्त्यात्मने० ।

ग. म. पु.
॥ १८ ॥

परं तत्त्वं सूर्येदुवह्निमण्डलम् ॥ विमलाद्या आसनं च प्राच्यां श्रीं ह्रीं प्रपूजयेत् ॥ ८ ॥ गोपीजनवल्लभाय स्वाहान्तो मत्तुच्यते ॥ अंगानि यथा-आच-
कं च सुचकं च विचकं च तथैव च ॥ ९ ॥ त्रैलोक्यरक्षकं चक्रमसुरारिसुदशनम् ॥ हृदादिपूर्वकोणेषु अक्षं शक्तिं च पूर्वतः ॥ १० ॥ रुक्मिणी सत्य-
भामा च सुनंदा नाम्रजित्यापि ॥ लक्ष्मणा भिवाविदा च जाम्बवत्या सुशीलया ॥ ११ ॥ शंखचक्रगदापद्मं सुसलं शार्ङ्गमचयेत् ॥ खड्गं पाशाक्षुरां प्राच्यां
श्रीवत्सं कौस्तुभं यजेत् ॥ १२ ॥ मुकुटं वलमालां च ऐन्द्राद्यान्ध्वजमुख्यकात् ॥ कुमुदाद्यान्विष्वक्सेनं श्रिया कृष्णं सहाचयेत् ॥ ज्येष्ठाद्यानात्पूजना-
च्च सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे श्रीगोपालपूजानिरूपणं नामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥
हरिरुवाच ॥ त्रैलोक्यमोहिनीं वक्ष्ये पुरुषोत्तममुख्यकाम् ॥ पूजामन्त्राञ्छ्रीधराद्यान्धर्मकामादिदायकात् ॥ १ ॥ ॐ ह्रीं श्रीं ह्रीं हूं
ॐ नमः ॥ पुरुषोत्तम अप्रतिरूप लक्ष्मीनिवास जगत्सोमण सर्वस्त्राहृदयदारण त्रिभुवनमोहनादनकर सुरासुरमनुज सुदरी
जनमनांसि तापयतापय शोषयशोषय मारयमारय स्तम्भयस्तम्भय द्रावयद्रावय आकर्षयआकर्षय, परमसुखं सर्वसौभाग्यकर सर्वकायप्रद
अमृतं हनहन चक्रेण गदया खड्गेन सर्वबाणेभिर्धिमिन्धिय पाशेन कुट्टकुट्ट अंकुशेन ताडयताडय तुरुतुरु किं तिष्ठसि तारयत्तारय यावत्समोहितं मे
सिद्धं भवति ह्रीं (हूं) फट् नमः ॥ २ ॥ ॐ श्रीं (श्रीः) श्रीधराय त्रैलोक्यमोहनाय नमः ॥ ह्रीं पुरुषोत्तमाय त्रैलोक्यमोहनाय नमः ॥ ३ ॥
ॐ विष्णवे त्रैलोक्यमोहनाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ श्रीं ह्रीं ह्रीं त्रैलोक्यमोहनाय विष्णवे नमः ॥ ५ ॥ त्रैलोक्यमोहना मंत्राः सर्वे सर्वार्थसाधकाः ॥ सर्वे चित्या-
वृथग वापि व्यासात्संक्षेपतोऽथ वा ॥ ६ ॥ आसनं मूर्तिमंत्रं च होमार्धगर्भदंगकम् ॥ चक्रं गदां च खड्गं च सुसलं शंखशार्ङ्गकममममं शूरं पाशं चक्रं
च लक्ष्मीगर्भदसंयुतम् ॥ विष्वक्सेनं विस्तराद्वा नरः सर्वमवाप्नुयात् ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे त्रैलोक्यमोहिनीं
(श्रीधर) पूजनविधिर्नामिकोविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ सुत उवाच ॥ विस्तरेण प्रवक्ष्यामि श्रीधरस्यार्चनं शुभम् ॥ श्रीधरस्य सर्वेषां शोभो हि विहितः ॥ १ ॥ ॐ
श्रीं हृदयाय नमः ॥ २ ॥ ॐ श्रीं शिरसे स्वाहा ॥ ३ ॥ श्रीं शिखायै वषट् ॥ ४ ॥ ॐ श्रीं कवचाय हुं ॥ ५ ॥ ॐ श्रीं नेत्रत्रयाय वषट् ॥ ६ ॥ ॐ श्रीं अस्त्राय फट् इति ॥ ७ ॥ ॐ श्रीं पादाभ्यां धूम्रं ॥ ८ ॥
मुद्रां शङ्खचक्रगदादिकाम् ॥ व्यात्वात्मानं श्रीधराख्यं शंखचक्रगदाधरम् ॥ ९ ॥ तत्तत्त्वं पूजयेद्देवं प्रण्डले स्वस्तिकादिके ॥ आसनं पूजयेद्दक्षिणे ॥ देवदेवस्य
शाङ्गिणः ॥ एभिर्मन्त्रैर्महादेवं तान्मन्त्राञ्छृणु शङ्कर ॥ १० ॥ ॐ श्रीधरासनदेवताः आगच्छत ॥ ११ ॥ समस्तपारिवाराय च्युतासनाय नमः ॥ १२ ॥ ॐ धाम्ने नमः ॥

१ प्राच्यां श्रीः ह्रीं ह्रीं मपु० । २ स्वाहाहोमे जपे नमः ० ।

पू. खं.
आ. का.
अ. ३०

॥ ३८ ॥

ॐ विधात्रे नमः॥ॐ गंगायै नमः॥ॐ यमुनायै नमः॥ॐ आधारशक्त्यै नमः॥ॐ कूर्माय नमः॥ॐ अनन्ताय नमः ॥ ॐ पृथिव्यै नमः ॥ ॐ
 धर्माय नमः॥ॐ ज्ञानाय नमः॥ॐ वैराग्याय नमः॥ॐ ऐश्वर्याय नमः ॥ ॐ अधर्माय नमः ॥ ॐ अज्ञानाय नमः ॥ ॐ अवैराग्याय नमः ॥ ॐ
 अनैश्वर्याय नमः ॥ ॐ कन्दाय नमः ॥ ॐ नालाय नमः ॐ पद्माय नमः ॥ ॐ विमलायै नमः ॥ ॐ उत्कर्षिण्यै नमः॥ ॐ ज्ञानायै नमः॥ॐ
 क्रियायै नमः ॥ ॐ योगायै नमः ॥ ॐ प्रह्वयै नमः ॥ ॐ सत्यायै नमः ॥ ॐ ईशानायै नमः ॥ ॐ अनुग्रहायै नमः ॥ ६ ॥ अर्चयित्वा समं रुद्र
 हरिमावाह्य संयजेत् ॥ मन्त्रैरेभिर्महाप्राज्ञः सर्वपापप्रणाशनैः ॥ ७ ॥ ॐ ह्रीं श्रीधराय त्रैलोक्यमोहनाय विष्णवे नमः आगच्छ ॥८॥ ॐ श्रियै नमः॥
 ॐ श्रीं हृदयाय नमः ॥ ॐ श्रीं शिरसे नमः ॥ ॐ श्रीं शिखायै नमः ॥ ॐ श्रीं कवचाय नमः ॥ ॐ श्रीं नेत्रत्रयाय नमः ॥ ॐ श्रीं अस्त्राय नमः ॥
 ॐ शंखाय नमः ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ॐ चक्राय नमः ॥ ॐ गदायै नमः ॥ ॐ श्री वत्साय नमः ॥ ॐ कौस्तुभाय नमः ॥ ॐ वनमालायै नमः ॥
 ॐ पीताम्बराय नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ॐ नारदाय नमः ॥ ॐ गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ इन्द्राय नमः ॥ ॐ अग्नये नमः॥ ॐ यमाय नमः॥ ॐ
 निर्व्रतये नमः ॥ ॐ वरुणाय नमः ॥ ॐ वायवे नमः ॥ ॐ सोमाय नमः ॥ ॐ ईशानाय नमः ॥ ॐ अनन्ताय नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ॐ
 सत्त्वाय नमः ॥ ॐ रजसे नमः ॥ ॐ तमसे नमः ॥ ॐ विष्वक्सेनाय नमः ॥ ९ ॥ अभिषेकं तथा वस्त्रं ततो यज्ञोपवीतकम् ॥ गन्धं पुष्पं तथा
 धूपं दीपमन्नं प्रदक्षिणम् ॥ १० ॥ दद्यादेभिर्महामन्त्रैः समग्रार्थं जपेन्मनुम् ॥ शतमष्टोत्तरं चापि जप्त्वा ह्यथ समर्पयेत् ॥ ११ ॥ ततो मुहूर्तमेकन्तु
 ध्यायेद्देवं हृदि स्थितम् ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ १२ ॥ प्रसन्नवदनं सौम्यं स्फुरन्मकरकुण्डलम् ॥ किरीटिनमुदाराङ्गं वनमालासम
 न्वितम् ॥ १३ ॥ परब्रह्मस्वरूपं च श्रीधरं चिन्तयेत्सुधीः ॥ अनेन चैव स्तोत्रेण स्तुवीत परमेश्वरम् ॥ १४ ॥ श्रीनिवासाय देवाय नमः श्रीपतये नमः॥
 श्रीधराय सशार्ङ्गाय श्रीप्रदाय नमोनमः ॥ १५ ॥ श्रीवल्लभाय शान्ताय श्रीमते च नमोनमः ॥ श्रीपर्वतनिवासाय नमः श्रेयस्कराय च ॥ १६ ॥
 श्रेयसां पतये चैव ह्याश्रमाय नमोनमः॥नमः श्रेयःस्वरूपाय श्रीकराय नमोनमः ॥ १७ ॥ शरण्याय वरेण्याय नमो भूयो नमोनमः ॥ स्तोत्रं कृत्वा
 नमस्कृत्य देवदेवं विसर्जयेत् ॥ १८ ॥ इति रुद्र समाख्याता पूजा विष्णोर्महात्मनः ॥ यः करोति महाभक्त्या स याति परमं पदम् ॥ १९ ॥ इमं यः
 पठतेऽध्यायं विष्णुपूजाप्रकाशकम् ॥ स विधूयेह पापानि याति विष्णोः परं पदम् ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार
 काण्डे श्रीधरा(विष्णु)र्चनविधिर्नाम त्रिंशोऽध्यायः॥३०॥रुद्र उवाच॥भूय एवं जगन्नाथ पूजां कथय मे प्रभो ॥ यया तरेयं संसारसागरं ह्यतिदुस्त

ग. म. पु.
॥ १९ ॥

रम् ॥ १॥ हरिरुवाच ॥ अर्चनं विष्णुदेवस्य वक्ष्यामि वृषभध्वज ॥ तच्छृणुष्व महाभाग भुक्तिमुक्तिप्रदं शुभम् ॥ २ ॥ कृत्वा स्नानं ततः सन्ध्यां ततो यागगृहं
ब्रजेत् ॥ प्रक्षाल्य पाणी पादौ च आचम्य च विशेषतः ॥ ३ ॥ मूलमन्त्रं समस्तं तु हस्तयोर्व्यापकं न्यसेत् ॥ मूलमन्त्रं च देवस्य शृणु रुद्र वदामि
ते ॥ ४ ॥ ओं श्रीं श्रीधराय विष्णवे नमः ॥ अयं मन्त्रः सुरेशस्य विष्णोरीशस्य वाचकः ॥ ५ ॥ सर्वव्याधिहरश्चैव सर्वग्रहहरस्तथा ॥ सर्वपापहरश्चैव
भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ॥ ६ ॥ अग्न्यासं ततः कुप्योदेभिर्मन्त्रैर्विचक्षणः ॥ ७ ॥ ओं ह्रीं हृदयाय नमः ॥ ८ ॥ ओं ह्रीं शिरसे स्वाहा ॥ ९ ॥ ओं ह्रीं शिखायै वषट् ॥ १० ॥
ओं ह्रीं कवचाय हुं ॥ ११ ॥ ओं ह्रीं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ १२ ॥ ओं ह्रीं अस्त्राय फट् ॥ १३ ॥ इति मन्त्रः समास्यातो मया ते प्रयविष्णुना ॥ न्यासं कृत्वा ततो शुद्धां
दर्शयेद्विजितात्मवान् ॥ ८ ॥ ततो ध्यायेत्परं विष्णुं हृत्कोटरसमाश्रितम् ॥ शंखचक्रसमायुक्तं कुन्देन्दुधवलं हरिम् ॥ ९ ॥ श्रीवत्सकौस्तुभयुतं वन
मालासमन्वितम् ॥ रत्नहारकिरीटिनं सयुक्तं परमेश्वरम् ॥ १० ॥ अहं विष्णुरिति ध्यात्वा कृत्वा वै शोधनादिकम् ॥ यं क्षीं रमिति कीर्त्तयन् त्रिभिः
कृत्य नामभिः ॥ ११ ॥ अण्डमुत्पाद्य च ततः प्रणवेनैव भेदयेत् ॥ तत्र पूर्वोक्तरूपं तु भावयित्वा वृषध्वज ॥ १२ ॥ आत्मपूजां ततः कुर्याद्
न्यपुष्पादिभिः शुभैः ॥ आवाह्यं पूजयेत्सर्वां देवता आसनस्य याः ॥ १३ ॥ मन्त्रैर्भिरुद्गादेव तन्मन्त्रं शृणु शंकर ॥ विष्ण्वास्तवदेवता आस
च्छत ॥ १४ ॥ ओं समस्तपरिवारावाच्युताय नमः ॥ ओं धात्रे नमः ॥ ओं विधात्रे नमः ॥ ओं गंगायै नमः ॥ ओं यमुनायै नमः ॥ ओं सिन्धुविषये
नमः ॥ ओं पञ्चविषये नमः ॥ ओं चण्डाय नमः ॥ ओं प्रचण्डाय नमः ॥ ओं द्वारत्रिणये नमः ॥ ओं आधारशालये नमः ॥ ओं कृष्णाय नमः ॥ ओं
अनन्ताय नमः ॥ ओं त्रिणये नमः ॥ ओं धर्माय नमः ॥ ओं ज्ञानाय नमः ॥ ओं वैराग्याय नमः ॥ ओं वैश्याय नमः ॥ ओं अश्विन्याय नमः ॥
ओं अज्ञानाय नमः ॥ ओं अवैराग्याय नमः ॥ ओं अमैश्वर्याय नमः ॥ ओं संसृताय नमः ॥ ओं रं गजे नमः ॥ ओं तं तमसे नमः ॥ ओं कं कन्दाय
नमः ॥ ओं तं नालाय नमः ॥ ओं लां पद्माय नमः ॥ ओं अं अर्कमण्डलाय नमः ॥ ओं सौं सोममण्डलाय नमः ॥ ओं न चक्षिमण्डलाय नमः ॥
ओं विमलायै नमः ॥ ओं उत्कर्षिण्यै नमः ॥ ओं ज्ञानायै नमः ॥ ओं क्रियायै नमः ॥ ओं योगायै नमः ॥ ओं ब्रह्मणे नमः ॥ ओं सत्याय
नमः ॥ ओं ईशानायै नमः ॥ ओं अतुग्रहायै नमः ॥ १५ ॥ मन्त्रपुष्पादिभिस्तैर्मन्त्रैस्तास्तु पूजयेत् ॥ पूजयेत्तथा ततो विष्णुं सूर्यसिंहारकारिणम् ॥ १६ ॥
आवाह्यं मण्डले रुद्र पूजयेत्पद्मे श्वरम् ॥ अनेन विधिना रुद्र सर्वपापहरं परम् ॥ १७ ॥ यथात्मनि तथा देवे न्यासं कृत्वा ततः चारितः ॥ १८ ॥

१ यक्षोत्तमिति ० । पत्नीर० पा० । २ पूर्वोक्तरूपेण भाव० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. २१

॥ १९ ॥

प्रदर्शयेत्पश्चादध्यादीनर्पयेत्ततः ॥ १८ ॥ स्नानं कुर्यात्ततो वस्त्रं दद्यादाचमनं ततः ॥ गन्धपुष्पं तथा धूपं दीपं दद्याच्चतुर्दश ततः ॥ १९ ॥ प्रदक्षिणं ततो जप्यं ततस्तस्मिन्समर्पयेत् ॥ अंगादीनां स्वमन्त्रैश्च पूजां कुर्वीत साधकः ॥ २० ॥ देवस्य मूलमन्त्रेणेत्येवं विद्धि वृषध्वज ॥ मन्त्रान्छृणु त्रिनेत्र त्वं कथ्यमानान्मयाधुना ॥ २१ ॥ ॐ हां हृदयाय नमः ॥ ॐ हीं शिरसे नमः ॥ ॐ हूं शिखायै नमः ॥ ॐ हँ कवचाय नमः ॥ ॐ हौं नेत्रत्रयाय नमः ॥ ॐ हः अस्त्राय नमः ॥ ॐ श्रियै नमः ॥ ॐ शंखाय नमः ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ॐ चक्राय नमः ॥ ॐ गदायै नमः ॥ ॐ श्रीवत्साय नमः ॥ ॐ कौस्तुभाय नमः ॥ ॐ वनमालायै नमः ॥ ॐ पीताम्बराय नमः ॥ ॐ खड्गाय नमः ॥ ॐ मुसलाय नमः ॥ ॐ पाशाय नमः ॥ ॐ अंकुशाय नमः ॥ शार्ङ्गाय नमः ॥ ॐ शराय नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ॐ नारदाय नमः ॥ ॐ पूर्वसिद्धेभ्यो नमः ॥ ॐ भागवतेभ्यो नमः ॥ ॐ गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ परमगुरुभ्यो नमः ॥ ॐ इन्द्राय सुराधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ अग्नये तेजोऽधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ यमाय प्रेताधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ निरृतये रक्षोऽधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ वरुणाय जलाधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ वायवे प्राणाधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ सोमाय नक्षत्राधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ ईशानाय विद्याधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ अनन्ताय नागाधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे लोकाधिपतये सवाहनपरिवाराय नमः ॥ ॐ वज्राय हुं फट् नमः ॥ ॐ शक्त्यै हुं फट् नमः ॥ ॐ दंडाय हुं फट् नमः ॥ ॐ खड्गाय हुं फट् नमः ॥ ॐ पाशाय हुं फट् नमः ॥ ॐ ध्वजाय हुं फट् नमः ॥ ॐ गदायै हुं फट् नमः ॥ ॐ त्रिशूलाय हुं फट् नमः ॥ ॐ चक्राय हुं फट् नमः ॥ ॐ पद्माय हुं फट् नमः ॥ ॐ वौं विष्वक्सेनाय नमः ॥ २२ ॥ एभिर्मन्त्रैर्महादेव पूज्या अंगादयो नरैः ॥ पूजयित्वा महात्मानं विष्णुं ब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ २३ ॥ स्तुवीत चानया स्तुत्या परमात्मानमव्ययम् ॥ विष्णवे देवदेवाय नमो वै प्रभविष्णवे ॥ २४ ॥ विष्णवे वासुदेवाय नमः स्थितिकराय च ॥ असिष्णवे नमश्चैव नमः प्रलयशायिने ॥ २५ ॥ देवानां प्रभवे चैव यज्ञानां प्रभवे नमः ॥ मुनीनां प्रभवे नित्यं यक्षाणां प्रभविष्णवे ॥ २६ ॥ जिष्णवे सर्वदेवानां सर्वगाय महात्मने ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्रवन्द्याय सर्वेशाय नमोनमः ॥ २७ ॥ सर्वलोकहितार्थाय लोकाध्यक्षाय वै नमः ॥ सर्वगोप्त्रे सर्वकर्त्रे सर्वदुष्टविनाशिने ॥ २८ ॥ वरप्रदाय शान्ताय वरेण्याय नमोनमः ॥ शरण्याय सुरूपाय धर्मकामार्थदायिने ॥ २९ ॥ स्तुत्वा ध्यायेत्स्वहृदये ब्रह्मरूपिणमव्ययम् ॥ एवं तु पूजयेद्विष्णुं मूलमन्त्रेण शंकर ॥ ३० ॥ मूलमन्त्रं

ग. म. पु.
॥ २० ॥

जपेद्वापि यः स याति नरो हरिम् ॥ एतत्ते कथितं रुद्र विष्णोर्चनमुत्तमम् ॥ ३१ ॥ रहस्यं परमं गुह्यं श्रुत्वा श्रुतिश्रुतिप्रदं परम् ॥
एतद्वक्ष्ये पठेद्भिक्षान्निष्पन्नभक्तः पुमान्हर ॥ शृणुयाच्छ्रावयेद्वापि विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ३२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
आचारकाण्डे विष्णुपूजाविधिर्नामैकाविंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ महेश्वर उवाच ॥ पञ्चतत्त्वार्चनं ब्रूहि शंखचक्रगदाधर ॥ येन विज्ञानमात्रेण नरो याति
परं पदम् ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ पञ्चतत्त्वार्चनं वक्ष्ये तव शङ्कर सुमत ॥ मंगलं मंगलं दिव्यं रहस्यं कायदं परम् ॥ २ ॥ तच्छृणुष्व महदेव पवित्रं
कलिनाशनम् ॥ एक एवाव्ययः शांतः परमात्मा सनातनः ॥ ३ ॥ वासुदेवो ध्रुवः शुद्धः सर्वव्यापी निरञ्जनः ॥ स एव मायाया देव पञ्चधा संस्थितो
हरिः ॥ ४ ॥ लोकासुग्रहकृद्दिष्णुः सर्वदुष्टविनाशनः ॥ वासुदेवस्वरूपेण तथा सङ्कर्षणेन च ॥ ५ ॥ तथा प्रद्युम्नरूपेणानिरुद्धास्त्वेन च स्थितः ॥
नारायणस्वरूपेण पञ्चधा ह्यद्वयः स्थितः ॥ ६ ॥ एतेषां वाचकान्मंत्रानेताच्छृणु वृषध्वज ॥ ७ ॥ अं वासुदेवाय नमः ॥ ८ ॥ ओं संकर्षणाय नमः ॥
९ ॥ अं प्रद्युम्नाय नमः ॥ १० ॥ अनिरुद्धाय नमः ॥ ११ ॥ ॐ नारायणाय नमः ॥ १२ ॥ पञ्च मंत्राः समाख्याता देवानां वाचकारस्तव ॥ सर्वपापहराः
पुण्याः सर्वरोगविनाशनाः ॥ १३ ॥ अधुना संप्रवक्ष्यामि पञ्चतत्त्वार्चनं शुभम् ॥ विविना येन कर्त्तव्यं यैर्वा सर्वैश्च शङ्कर ॥ १४ ॥ आदौ स्नानं प्रकुर्वीत
स्नात्वा सन्ध्यां समाचरेत् ॥ अर्चनागारमासाद्य प्रशालयाऽऽध्यादिकं तथा ॥ १५ ॥ आचम्योपविशेत्प्राज्ञो बद्धासनमभीष्टितम् ॥ शोषणादि
ततः कुर्याद् अं क्षीं रंमिति मंत्रकैः ॥ १६ ॥ सामान्यं कठिनोक्तं चण्डमुखादयेत्ततः ॥ विविधांस्ततो ह्यण्डे शाययेत्परमेश्वरम् ॥ १७ ॥ वासु
देवं जगन्नाथं पीतक्रीशंदवाससम् ॥ सहस्रादित्यसङ्काशं स्फुरन्मकरकुण्डलम् ॥ १८ ॥ आत्मनो हृदि पद्मे तु ध्यायन् परमेश्वरम् ॥ ततः संकर्षणं
देवमात्मानं चितयेत्प्रभुम् ॥ १९ ॥ प्रद्युम्नमनिरुद्धं च श्रीमन्नारायणं ततः ॥ इंद्रादींश्च सुरारतस्मादेवदेवान्समुत्थिताच ॥ २० ॥ चिन्तयेच्च ततो
न्यासं कुर्यादे करयोर्द्वयोः ॥ व्यापकं मूलमंत्रेण चांगन्यासं ततः परम् ॥ २१ ॥ अंगमंत्रमिहादयः ॥ तान्मंत्रान्शृणु सुमत ॥ २२ ॥ ओं ह्रदयाय
नमः ॥ २३ ॥ ई शिरसे नमः ॥ २४ ॥ ऊं शिखायै नमः ॥ २५ ॥ ऐं कवचाय नमः ॥ २६ ॥ ओं नेत्रत्रयाय नमः ॥ २७ ॥ अं अस्त्राय नमः ॥ २८ ॥ ॐ
समस्तपनिग्रहायच्युताय नमः ॥ २९ ॥ वागे नमः ॥ ३० ॥ विषाद्रे नमः ॥ ३१ ॥ आधारशक्तये नमः ॥ ३२ ॥ कूर्माय नमः ॥ ३३ ॥ अनंताय नमः ॥ ३४ ॥ पृथिव्यै
नमः ॥ ३५ ॥ अर्थाय नमः ॥ ३६ ॥ ज्ञानाय नमः ॥ ३७ ॥ वैराग्याय नमः ॥ ३८ ॥ ऐश्वर्याय नमः ॥ ३९ ॥ अवसाय नमः ॥ ४० ॥ अज्ञानाय नमः ॥ ४१ ॥ अनेश्वर्याय

१ यक्षरमिति पा० । २ क्षीरं पा० । ३ (पेक्षां)मि० पा० । ४ यक्षरमिति पा० । ५ समान्यकठि० ।

वृ. ख.
आ. कां.
अ. ३२

॥ २० ॥

नमः ॥ ॐ अं अर्कमण्डलाय नमः ॥ ॐ सों सोममण्डलाय नमः ॥ ॐ वं वह्निमण्डलाय नमः ॥ ॐ वं वासुदेवाय परब्रह्मणे शिवाय तेजोरूपाय
 व्यापिने सर्वदेवाधिदेवाय नमः ॥ ॐ पाञ्चजन्याय नमः ॥ ॐ सुदर्शनाय नमः ॥ ॐ गदायै नमः ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ॐ श्रियै नमः ॥ ॐ
 द्वियै नमः ॥ ॐ पुष्ट्यै नमः ॥ ॐ गीत्यै नमः ॥ ॐ शक्त्यै नमः ॥ ॐ प्रीत्यै नमः ॥ ॐ इन्द्राय नमः ॥ ॐ अग्नये नमः ॥ ॐ यमाय नमः ॥ ॐ निर्ऋ
 तये नमः ॥ ॐ वरुणाय नमः ॥ ॐ वायवे नमः ॥ ॐ सोमाय नमः ॥ ॐ ईशानाय नमः ॥ ॐ अनन्ताय नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ॐ विष्णवे
 सेनाय नमः ॥ १८ ॥ एते मन्त्राः समाख्यातास्तव रुद्र समासतः ॥ पूजा चैव प्रकर्तव्या मण्डले स्वस्तिकादिके ॥ १९ ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ अंगन्यासं
 च कृत्वा तु मुद्राः सर्वाः प्रदर्शयेत् ॥ आत्मानं वासुदेवं च ध्यात्वा चैव परेश्वरम् ॥ २० ॥ आसनं पूजयेत्पश्चादावाह्य विधिवन्नरः ॥ द्वारे धातुर्वि
 धातुश्च पूजा कार्या वृषध्वज ॥ २१ ॥ गरुडं पूजयेदग्रे वासुदेवस्य शंकर ॥ शंखादिपद्मपर्यन्तं मध्यदेशे प्रपूजयेत् ॥ २२ ॥ धर्मं ज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं
 पूर्वदेशतः ॥ आग्नेयादिष्वर्चयेद्वै अधर्मादिचतुष्टयम् ॥ २३ ॥ मण्डलत्रयमध्ये तु कीर्तिता ह्यासनस्थितिः ॥ पूर्वादिपद्मपत्रेषु पूज्याः संकर्ष
 णादयः ॥ २४ ॥ कर्णिकायां वासुदेवं पूजयेत्परमेश्वरम् ॥ पाञ्चजन्यादयः पूज्याः ऐशान्यादिषु संस्थिताः ॥ २५ ॥ शक्तयश्चैव पूर्वादौ देवदेवस्य शंकर ॥
 इन्द्रादयो लोकपालाः पूज्याः पूर्वादिषु स्थिताः ॥ २६ ॥ अधो नाग तदूद्ध तु ब्रह्माणं पूजयेत्सुधीः ॥ इति स्थानक्रमो ज्ञेयो मण्डले शंकर त्वया
 ॥ २७ ॥ आवाह्य मण्डले देवं कृत्वा न्यासं तु तस्य च ॥ मुद्रां प्रदर्श्य पाद्यादीन्दद्यान्मूलेन शंकरा ॥ २८ ॥ स्नानं वस्त्रं तथा चामं गन्धं पुष्पं च धूपकम् ॥ दीपं
 नैवेद्यमाचामं नमस्कारं प्रदक्षिणम् ॥ कुर्याच्छंकर मूलेन जपं चापि समर्पयेत् ॥ २९ ॥ इदं स्तोत्रं जपेत्पश्चाद्वासुदेवमनुस्मरन् ॥ ॐ नमो वासुदेवाय नमः
 संकर्षणाय च ॥ ३० ॥ प्रद्युम्नायादिदेवायानिरुद्धाय नमोनमः ॥ नमो नारायणायैव नराणां पतये नमः ॥ ३१ ॥ नरपूज्याय कीर्त्याय स्तुत्याय वरदाय
 च ॥ अनादिनिधनायैव पुराणाय नमोनमः ॥ ३२ ॥ सृष्टिसंहारकर्त्रे च ब्रह्मणः पतये नमः ॥ नमो वै वेदेवेद्याय शंखचक्रधराय च ॥ ३३ ॥
 कलिकल्मषहर्त्रे च सुरेशाय नमोनमः ॥ संसारवृक्षच्छेत्रे च मायाभेत्रे नमोनमः ॥ ३४ ॥ बहुरूपाय तीर्थाय त्रिगुणायागुणाय च ॥ ब्रह्मविष्णुवीशरू
 पाय मोक्षदाय नमोनमः ॥ ३५ ॥ मोक्षद्वाराय धर्माय निर्माणाय नमोनमः ॥ सर्वकामप्रदायैव परब्रह्मस्वरूपिणे ॥ ३६ ॥ संसारसागरे घोरे निमग्नं मां समुद्धर ॥
 त्वदन्यो नास्ति देवेश नास्ति त्राता जगत्प्रभो ॥ ३७ ॥ त्वामेव सर्वगं विष्णुं गतोऽहं शरणं गतः ॥ ज्ञानदीपप्रदानेन तमोमुक्तं प्रकाशय ॥ ३८ ॥

ग. म. पु.
॥२१॥

एवं स्तुवीत देवेशं सर्वकृशाविनाशनम् ॥ अन्यैश्च वार्दकः स्तोत्रैः स्तुत्वा वै नीललोहित ॥ २१ ॥ पञ्चतत्त्वसमायुक्तं ध्यायेद्विष्णुं नरो हृदयैः क्विसर्जयत्ततो देवमि
ति पूजा प्रकीर्तिता ॥ ४० ॥ सर्वकामप्रदा श्रेष्ठा वासुदेवस्य शंकरा एतत्पूजनमात्रेण कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ ४१ ॥ हर्षं च यः पठेद्बुद्धं पञ्चतत्त्वार्चनं नरः ॥
शृणुयाच्छ्रावयेद्वापि विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ४२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पंचतत्त्वा (विष्णव) च
नविधिनाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ ॥ रुद्र उवाच ॥ सुदर्शनस्य पूजां मे वद शंखगदाधर ॥ ग्रहरोगादिकं सर्वं यत्कृत्वा नाशयेति वै ॥ १ ॥
हरिरुवाच ॥ सुदर्शनस्य चक्रस्य शृणु पूजां वृषध्वज ॥ स्नानमादौ प्रकुर्वीत पूजयेच्च हरिं ततः ॥ २ ॥ सुलभं नृपेण वै न्यासं सुलभं शृणुष्व
च ॥ सहस्रारं तु फट् नमो मन्त्रः प्रणवपूर्वकः ॥ ३ ॥ कथितः सर्वदुष्टानां नाशको मन्त्रभेदकः ॥ ध्यायेत्सुदर्शनं देवं हृदि पद्मेऽमले शुभे ॥ ४ ॥
शंखचक्रगदापद्मधरं सौम्यं किरीटिनम् ॥ आवाह्य मण्डले देवं पूर्वाक्षविधिना हर ॥ ५ ॥ पूजयेत्तन्धनुष्पाद्यैरुपचारैर्महेश्वर ॥ पूजयित्वा
जपेन्मन्त्रं शतमष्टोत्तरं नरः ॥ ६ ॥ एवं यः कुरुते रुद्र ! चक्रस्यार्चनं शुभतमम् ॥ सर्वरोगविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं सयाप्नुयात् ॥ ७ ॥ एतरेतानि
जपेत्पश्चात्सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ नमः सुदर्शनायैव सहस्रादित्यवर्चसे ॥ ८ ॥ उवालाभालाप्रदीपाय सहस्राराय चक्षुषे ॥ सर्वदुष्टविनाशाय
सर्वपातकमर्दिने ॥ ९ ॥ सुचक्राय विचक्राय सर्वमन्त्रविभेदिने ॥ प्रसादिने जगद्धात्रे जगद्विभूतिने नमः ॥ १० ॥ पालनाभंगे लोकानां
दुष्टासुरविनाशिने ॥ उग्राय चैव सौम्याय चण्डाय च नमोनमः ॥ ११ ॥ नमश्चक्षुःस्वरूपाय ससारभयभेदिने ॥ मायापंजरभेदे च शिनाय च
नमोनमः ॥ १२ ॥ अहातिग्रहरूपाय ग्रहाणां पतये नमः ॥ कालाय मृत्यवे चैव भीमाय च नमोनमः ॥ १३ ॥ भक्तानुग्रहदात्रे च भक्त
गोत्रे नमोनमः ॥ विष्णुरूपाय शान्ताय चायुधानां धराय च ॥ १४ ॥ विष्णुशस्त्राय चक्राय नमो भूया नमोनमः ॥ इति स्तोत्रं महाबुधैश्चक्र
स्य तव कीर्तितम् ॥ १५ ॥ यः पठेत्परया भक्त्या विष्णुलोकं स गच्छति ॥ चक्रपूजाविधिं यश्च पठेद्बुद्धं जितेन्द्रियः ॥ स पापं भरमसाहस्य
विष्णुलोकाय कुरुते ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सुदर्शनपूजाविधिनाम त्रयविंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥
रुद्र उवाच ॥ पुनर्देवार्चनं शृद्धि हृषीकेश गदाधर ॥ शृण्वतो नास्ति दुर्तिर्मे गदतस्तव पूजनम् ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ हृषीकेश त्वत्स्य पूजनं कथयामि
ते ॥ तच्छृणुष्व जगन्नाथो येन विष्णुः प्रतुष्यति ॥ २ ॥ सुलभं महादेवं हृषीकेशस्य वाचकम् ॥ प्रवक्ष्यामि परं पुण्यं तदादां शृणु शंकर ॥ ३ ॥

१ शर्मदाय च देवानां दुः ।

प. खं.
आ. कां.
अ. ३४

॥२१॥

ॐ सौं क्षौं शिरसे नमः इति प्रणवसंयुतः॥अयं नवाक्षरो मन्त्रः सर्वविद्याप्रदायकः॥४॥अस्यांगानि महादेव तान्छृणुष्व वृषध्वज ॥ ॐ क्षौं हृदयाय नमः॥ ॐ क्षौं शिरसे स्वाहा शिरः प्रोक्तं क्षुं वषट् तथा ॥५॥ ॐ कारयुक्ता देवस्य शिखा ज्ञेया वृषध्वज ॥ ॐ क्षौं कवचाय हुं वै कवचं परिकीर्तितम् ॥६॥ ॐ क्षौं नेत्रत्रयाय वौषट् नेत्रं देवस्य कीर्तितम् ॥ ॐ हः अस्त्राय फट् अस्त्रं देवस्य कीर्तितम् ॥७॥ पूजाविधिं प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः नृपु आदौ स्नात्वा तथाचम्य ततो यागगृहं ब्रजेत् ॥ ८ ॥ ततः प्रविश्य विधिवत्कुर्व्याद्र शोपणादिकम् ॥ यं क्षौं रमिति बीजैश्च कठिनीकृत्य लभिति ॥ ९ ॥ अण्डमुत्पाद्य च ततः ॐ कारणेव भेदेयेत् ॥ अण्डमध्ये हयग्रीवमात्मानं परिचिन्तयेत् ॥ १० ॥ शंखकुन्देन्दुधवलं मृणालरजतप्रभम् ॥ गोक्षीरसदृशं तद्रत्नमूर्त्येकोटिसमप्रभम् ॥ शंखं चक्रं गदां पद्मं धारयन्तं चतुर्भुजम् ॥ ११ ॥ किरीटिनं कुण्डलिनं वनमालासमन्वितम् ॥ सुचक्रं सुरूपोले च पीताम्बरधरं विभुम् ॥ १२ ॥ भावयित्वा महात्मानं सर्वदेवैः समन्वितम् ॥ अंगमन्त्रैस्ततो न्यासं मूलमन्त्रेण वै तथा ॥ १३ ॥ ततश्च दर्शयेन्मुद्रां शंखपद्मादिकां शुभाम् ॥ ध्यायेद्भवात्वाचयेद्विष्णुं मूलमन्त्रेण शंकर ॥ १४ ॥ ततश्चावाहयेद्ब्रह्म देवता आसनस्य याः ॥ ॐ हयग्रीवासनस्य आगच्छत च देवताः ॥ १५ ॥ आवाह्य मण्डले तास्तु पूजयेत्स्वरित्कादिके ॥ द्वारे धातुर्विधातुश्च पूजा कार्या वृषध्वज ॥ १६ ॥ समस्तपरिवाराय अच्युताय नम इति ॥ अस्य मध्येऽर्चनं कार्यं द्वारे गंगाञ्च पूजयेत् ॥ १७ ॥ यमुनां च महादेवीं शंखपद्मानिधौ तथा ॥ गरुडं पूजयेदग्रे मध्ये शक्तिञ्च पूजयेत् ॥ १८ ॥ आधाराख्यां महादेव ततः कर्म समर्चयेत् ॥ अनन्तं पृथिवीं पश्चाद्भूमिज्ञाने (ती) ततोऽर्चयेत् ॥ १९ ॥ त्रैगुण्यस्य चैश्वर्यमाग्नेयादिषु पूजयेत् ॥ अधर्माज्ञानावैराग्यानेश्वर्यादीन्तु पूर्वतः ॥ २० ॥ सर्वं रजस्तमश्चैव मध्यदेशेऽथ पूजयेत् ॥ कन्दं नालं च पद्मं च मध्ये चैव प्रपूजयेत् ॥ २१ ॥ अर्कसोमाग्निसंज्ञानां मण्डलानां हि पूजनम् ॥ मध्यदेशे प्रकृतैर्व्यभिति रुद्र प्रकीर्तितम् ॥ २२ ॥ विमलोत्कर्षिणी ज्ञाना क्रियायोगे वृषध्वज ॥ प्रह्वी सत्या तथेशानानुग्रही शक्तयो ह्यमूः ॥ २३ ॥ पूर्वोदिषु च पत्रेषु पूज्याश्च विमलादयः ॥ अनुग्रहा कर्णिकायां पूज्या श्रेयोऽर्थिभिरनैः ॥ २४ ॥ प्रणवाद्यैर्नमोऽन्तैश्च चतुर्थ्यन्तैश्च नामभिः ॥ मन्त्रैरेभिर्महादेव आसनं परिपूजयेत् ॥ २५ ॥ स्नानगन्धप्रदानेन पुष्पपत्रप्रदानतः ॥ दीपनैवेद्यदानेन आसनस्यार्चनं शुभम् ॥ २६ ॥ कर्त्तव्यं विधिनानेन इति ते हर कीर्तितम् ॥ ततश्चावाहयेद्देवं हयग्रीवं सुरेश्वरम् ॥ २७ ॥ वामनासापुटनेव आगच्छन्तं विचिन्तयेत् ॥ आगच्छतः प्रयोगेण मूलमन्त्रेण शंकर ॥ २८ ॥ आवाहनं प्रकृतैर्व्य देवदेवस्य शक्तिः ॥ आवाह्य १ हौं क्षौं शिरः पा० । ॐ सौं क्षौं शिरः पा० । २ अत्र स्रगं धरी क्षरुभिर्ये पा० । ३ यक्षोभिमि० । ४ सुरक्त० । ५ ध्यायेत्ततोऽर्चयेदिति पाठः सरक्तः ।

ग. म. पु.
॥ २२ ॥

मण्डले तस्य न्यासं कुर्यादतन्द्रितः ॥ २९ ॥ न्यासं कृत्वा च तत्रस्थं पिन्तयेत्परमेश्वरम् ॥ हयग्रीवं महाविं सुरासुरनमस्कृतम् ॥ ३० ॥
इन्द्रादिलोकपालैश्च संयुक्तं विष्णुमव्ययम् ॥ ध्यात्वा प्रदर्शयेन्नुद्गाः शंखचक्रादिकाः शुभाः ॥ ३१ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयानि ततो दद्याच्च विष्णवे ॥
स्नापयेच्च ततो देवं पद्मनाभमनामयम् ॥ ३२ ॥ देवं संस्थाप्य विधिवद्ब्रह्मं दद्याद्दुपध्वज ॥ ततो ह्याचमनं दद्यादुपवीतं ततः शुभम् ॥ ३३ ॥ ततश्च
मण्डले रुद्रं ध्यायेद्देवं परेश्वरम् ॥ ध्यात्वा पाद्यादिकं भूयो दद्याद्द्विवाय शंकर ॥ ३४ ॥ दद्याद्गैरवदेवाय मूलमन्त्रेण शंकर ॥ ॐ सां हृदयाय नमः
अनेन हृदयं यजेत् ॥ ३५ ॥ ॐ शीं शिरसे नमश्च शिरसः पूजनं भवेत् ॥ ॐ धूं शिखायै नमश्च शिखामतेन पूजयेत् ॥ ३६ ॥ ॐ हूं कवचाय नमः
कवचं परिपूजयेत् ॥ ॐ शौं नेत्राय नमश्च नेत्रं चानेन पूजयेत् ॥ ३७ ॥ ॐ क्षः अजाय नम इति अक्षं चानेन पूजयेत् ॥ हृदयं च शिरश्चैव
शिखां च कवचं तथा ॥ ३८ ॥ पूर्वादिपु मण्डेषु क्षेत्रासु परिपूजयेत् ॥ कोणेष्वाक्षं यजेद्गृहं नेत्रं मध्यं प्रपूजयेत् ॥ ३९ ॥ पूजयेत्परमां देवीं
लक्ष्मीं लक्ष्मीमदां शुभाय ॥ शंखं पद्मं तथा चक्रं वरुणं पूर्वादिताडयेत् ॥ ४० ॥ खड्गं च सुसलं पारमर्शुनां सशरं यदुः ॥ पूजयेत्सर्वतो रुद्रं
सभिर्मन्त्रैः त्वनामकैः ॥ ४१ ॥ श्रीवत्सं कौस्तुभं मालां तथा पीताम्बरं शुभम् ॥ पूजयेत्पूर्वतो रुद्रं शंखचक्रगदाधरम् ॥ ४२ ॥ ब्रह्माणं नारदं
सिद्धं गुरुं परगुरुं तथा ॥ गुरोश्च पादुके तद्भस्मस्य गुरोस्तथा ॥ ४३ ॥ इन्द्रं सदाहनं वायु परिवारयुतं तथा ॥ आग्नें यमं विवर्धति च वरुणं वायु
येव च ॥ ४४ ॥ त्तोमजीशानमेवं वै यज्ञानं परिपूजयेत् ॥ पूर्वादिदिकोर्ध्वपर्यन्तं पूजयेदुपध्वज ॥ ४५ ॥ वज्रं शक्तिं तथा दण्डं खड्गं पारां ध्वजं
तद्वत् ॥ विष्णुं वक्रपद्मे च आमुष्मन्वभ पूजयेत् ॥ ४६ ॥ विष्णुस्तेन ततो देवमैशान्यां दिशि पूजयेत् ॥ सभिर्मन्त्रैर्नमोऽन्तैश्च जगन्नाथैर्दुपध्वज
॥ ४७ ॥ पूजां समाप्य शङ्कोत्तं सुवस्त्रं वपुध्वज ॥ देवस्य मूलमन्त्रेण पूजां कुर्यात् वपुध्वज ॥ ४८ ॥ गन्धं धूपं तथा धूपं दीपं देवेभ्यमेव च ॥
परिपूजयेत् नमस्कृतं जप्यं तस्यैव सुवर्णम् ॥ ४९ ॥ सतुषीत चान्ता स्तुत्या प्रणमार्थेऽपुध्वज ॥ ॐ नमो हयशिरसे विद्याध्वजाय वै नमः ॥ ५० ॥
ततो विष्णुस्त्वङ्गाय विद्यादायै नमोऽयम् ॥ नमः शान्तदाय देवाय विष्णुण्यात्मने नमः ॥ ५१ ॥ सुरासुरदिहन्त्रे च सर्वदुष्टविनाशिने ॥ त्वल्लोका
विश्वेभ्यः सद्गुरुभ्यो वै नमः ॥ ५२ ॥ पूजयेत्शरदन्त्याय शंखनाभराय च ॥ नम आद्याय हांताय सर्वसत्त्वहिताय च ॥ ५३ ॥ विष्णुणागुणयिन
महर्षिपुत्रवरुणिने ॥ केशं हर्मं रुश्याय सर्वभाय नमोनमः ॥ ५४ ॥ इत्येवं संस्तवं कृत्वा देवदेवं विचिन्तयेत् ॥ हृत्पद्मे विमले रुद्रं शंखचक्रगदाध
रम् ॥ ५५ ॥ इत्येवं देवं विचिन्तयेत् ॥ दद्यात्तद्विष्णुशिरां परमात्मानमव्ययम् ॥ ५६ ॥ इति ते कथिता पूजा हयग्रीवरूप शंकर ॥ यः पठेत्

पू. सं.
आ. कां.
अ. ३४

॥ २२ ॥

रया भक्त्या स गच्छेत्परमं पदम् ॥५७॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे हयग्रीवपूजाविधिनाम चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३४॥
 हरिरुवाच ॥ न्यासादिकं प्रवक्ष्यामि गायत्र्याः शृणु शङ्करा ॥ विश्वामित्रऋषिश्चैव सविता चाथ देवता ॥१॥ ब्रह्मशीर्षा रुद्रशिखा विष्णोर्हृदयसंश्रिता ॥
 विनियोगैकनयना कात्यायनसगोत्रजा ॥ २ ॥ त्रैलोक्यचरणा ज्ञेया पृथिवीकुक्षिसंस्थिता ॥ एवं ज्ञात्वा तु गायत्रीं जपेद्वादशलक्षकम् ॥ ३ ॥ त्रिप
 दाष्टाक्षरा ज्ञेया चतुष्पादा षडक्षरा ॥ जपे च त्रिपदा प्रोक्ता अर्चने च चतुष्पदा ॥ ४ ॥ न्यासे जपे तथा ध्याने अग्निकार्यं तथा चर्चने ॥ गायत्रीं
 विन्यसेन्नित्यं सर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ ५ ॥ पादांशुषे गुल्फमध्ये जङ्घयोर्विद्धि जानुनोः ॥ ऊर्वोर्गुह्ये च वृषणे नाड्यां नाभौ तनूदरे ॥ ६ ॥ स्तनयोर्ह
 दि कण्ठौष्ठमुखे तालुनि चांसयोः ॥ नेत्रे भ्रुवोर्ललाटे च पूर्वस्यां दक्षिणोत्तरे ॥ ७ ॥ पश्चिमे मूर्ध्नि चाकारं न्यसेद्वर्णान्विदाम्यहम् ॥ इन्द्रनीलं च
 वह्निं च पीतं श्यामं च कापिलम् ॥ ८ ॥ श्वेतं विश्रुत्प्रभं तारं कृष्णं रक्तं क्रमेण तत् ॥ श्यामं शुक्लं तथा पीतं श्वेतं वै पञ्चरागवत् ॥ ९ ॥ शङ्ख
 र्णं पाण्डुरं च रक्तं चासवसन्निभम् ॥ अर्कवर्णसमं सौम्यं शंखाभं श्वेतमेव च ॥ १० ॥ यद्यत्स्पृशति हस्तेन यच्च पश्यति चक्षुषा ॥ पूतं भवति तत्स
 र्वं गायत्र्या न परं विदुः ॥११॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे गायत्रीन्यासानिरूपणं नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥३५॥
 हरिरुवाच ॥ सन्ध्याविधिं प्रवक्ष्यामि शृणु रुद्राघनाशनम् ॥ प्राणायामत्रयं कृत्वा सन्ध्यास्नानमुपक्रमेत् ॥ १ ॥ सप्रणवां सव्याहतिं गायत्रीं शिर
 सा सह ॥ त्रिः पठेदायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ २ ॥ मनोवाक्कायजं दोषं प्राणायामैर्दहेद्विजः ॥ तस्मात्सर्वेषु कालेषु प्राणायामपरो भवेत्
 ॥ ३ ॥ सायमग्निश्च मेत्युक्ता प्रातः सूर्य्येत्यपः पिबेत् ॥ आपः पुनन्तु मध्याह्ने उपस्पृश्य यथाविधि ॥ ४ ॥ आपोहिष्ठेत्युक्ता कुर्यान्मार्जनं तु कुशो
 दकैः ॥ प्रणवेन तु संयुक्तं क्षिपेद्भारि पदेपदे ॥ ५ ॥ रजस्तमःस्वमोहोत्थाञ्जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिजान् ॥ वाङ्मनःकर्मजान्दोषान्नैवैतान्नवभिर्दहेत् ॥ ६ ॥
 समुद्रत्योदकं पाणौ जम्बा च द्रुपदां क्षिपेत् ॥ त्रिपट्टौ द्वादशया वर्तयेदघमर्षणम् ॥ ७ ॥ उदुत्यं चित्रमित्याभ्यामुपतिष्ठेद्दिवाकरम् ॥ दिवा रात्रौ
 च यत्पापं सर्वं नश्यति तत्क्षणात् ॥ ८ ॥ पूर्वसंध्यां जपंस्तिष्ठेत्पश्चिमासुपविश्य च ॥ महाव्याहतिसंयुक्तां गायत्रीं प्रणवान्विताम् ॥ ९ ॥ दशभिर्ज
 न्मजनितं शतेन तु पुरा कृतम् ॥ त्रियुगं तु सहस्रेण गायत्रीं हन्ति दुष्कृतम् ॥ १० ॥ रक्ता भवति गायत्री सावित्री शुक्लवर्णिका ॥ कृष्णा सर
 स्वती ज्ञेया संध्यात्रयमुदाहृतम् ॥ ११ ॥ ॐ भूर्विन्यस्य हृदये ॐ भुवः शिरसि न्यसेत् ॥ ॐ स्वरिति शिखायां च गायत्र्याः प्रथमं पदम् ॥ १२ ॥

१ छन्दोगायत्रं गायत्र्याः ० पा० । २ आर्ष परस्मैपदम् । ३ सुवारिति पाठोपि ।

ग. म. पु.
॥२३॥

विन्यसेत्कवचे विद्वान्द्वितीयं नेत्रयोन्यसेत् ॥ तृतीयनांगविन्यासं चतुर्थं सर्वतो न्यसेत् ॥ १३ ॥ संध्याकाले तु विन्यस्य जपेद्वे वेदमातरम् ॥ शिवस्तस्यास्तु सर्वाङ्गे प्राणायामपरं न्यसेत् ॥ १४ ॥ विपदा या तु गायत्री ब्रह्मविष्णुमहेश्वरी॥विनियोगमृषिच्छन्दो ज्ञात्वा तु जपमारभेत् ॥१५॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ परोरजसि सावदो तुरीयपदमोरितम् ॥ १६ ॥ तं हन्ति सूर्यः सन्ध्यायां नोपास्ति कुरुते तु यः॥ तुरीयस्य पदस्यापि ऋषिर्निर्मल एव च ॥ १७ ॥ छन्दस्तु देवी गायत्री परमात्मा च देवता ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे संध्याविधिनाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥३६॥ ॥ हरिरुवाच ॥ गायत्री परमा देवी भुक्तिमुक्तिप्रदा च ताम्॥यो जपेत्तस्य पापानि विनश्यन्ति महान्त्यापि ॥ १ ॥ गायत्रीकल्पमाख्यास्ये भुक्तिमुक्तिप्रदं च तत् ॥ अष्टोत्तरं सहस्रं वा अथवाष्टशतं जपेत् ॥ २ ॥ त्रिसन्ध्यं ब्रह्मलोकी स्याच्छतं जप्त्वा जले पिबेत्॥संध्यायां सर्वपापघ्नीं देवीमावाह्यं पूजयेत् ॥ ३ ॥ भूभुवः स्वः स्वमंत्रेण युतां द्वादशनामाभिः ॥ गायत्र्यै नमः सावित्र्यै सरस्वत्यै नमोनमः ॥ ४ ॥ वेदमन्त्रे च सांक्रित्यै ब्रह्मणी कौशिकी क्रमात् ॥ सांध्यै सर्वार्थसाधिन्यै सहस्राक्ष्यै च भूभुवः ॥५॥ स्वरेवं जुहुया दग्नौ समिदाज्यं हविष्यकम् ॥ अष्टोत्तरसहस्रं वाप्यथवाष्टशतं घृतम् ॥ ६ ॥ धर्मकामादिसिद्धयर्थं जुहुयात्सर्वकर्मसु ॥ प्रतिमां चंदनस्वर्णनिर्मितां प्रतिपूज्य च ॥ ७ ॥ यथा लक्षं तु जतव्यं पयोमूलफलार्थिनैः ॥ अयुतद्वयहोमेन सर्वकामानवाप्नुयात् ॥ ८ ॥ उत्तरे शिखरे जाता भूम्यां पर्वतवासिनी ॥ ब्रह्मणा समनुज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम् ॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे गायत्रीकल्पनिर्हूपणं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ नवम्यादां यजेदुर्गां ह्रीं दुर्गे गक्षिणीति च ॥ मातर्मातर्वे दुर्गे सर्वकामार्थसाधनि ॥ १ ॥ अनेन बलिदानेन सर्वकामान्प्रयच्छ मे ॥ गौरी काली उमा दुर्गा भद्रा कान्तिः सरस्वती ॥ २ ॥ मंगला विजया लक्ष्मीः शिवा नारायणी क्रमात् ॥ मार्गे तृतीयामारभ्य पूजयेन्न वियोगमाक् ॥ ३ ॥ अष्टादशभुजां खेटकं घण्टां दर्पणं तर्जनीम् ॥ धनुर्ध्वजं डमरुकं परशुं पारमेव च ॥ ४ ॥ शक्तिमुद्रशूलानि कपालशरकाकुशात् ॥ वेत्रं चक्रं शलाकां च अष्टादशभुजां स्मरेत् ॥ ५ ॥ मन्त्रः श्रीभगवत्याश्च प्रवक्ष्यामि जपादिकम् ॥ ६ ॥ ॐ नमो भगवति चासुण्डे भ्रमशानवासिनि कपालहस्ते महाभैतसमारूढे महाविमानमालाकुले कालरात्रि बहुगुणपरिवृते महासुख बहुभुजे सुघण्टाडमरुकिणीके अट्टाट्टहासे किलिकिलि ह्रु सर्वनादशब्दबहूले गजचर्मप्रावृतशरीरे रुधिरमांसदिग्धे लोलोमजिह्वे महाराक्षसि रौद्रदं

१ चखेचके चवामादी० ।

पु. खं.
आ. कां.
अ. ३८

॥ २३ ॥

प्राकगले भीमाट्टाट्टहासे स्फुरितविद्युत्समप्रभे चलचल करालनेत्रे हिलिहिलि ललजिह्वे ह्रीं ह्रीं भृकुटिमुखि ॐ कारभद्रासने कपालमालावेष्टिते
 जटामुकुटशार्ङ्गधारिणि अट्टाट्टहासे किलिकिलि हुंहुं दंष्ट्राबोराङ्गधारिणि सर्वविभवविनाशिनि इदं कर्म साधय साधय शीघ्रं कुरुकुरु कहकह
 अंकुशेन समनुप्रवेशय वर्गवर्गे (वंगवंग) कम्पयकम्पय चलचल चालयचालय रुधिरमांसमद्यभिधे हनहन कुट्टकुट्ट छिन्दछिन्द मारयमारय
 अनुब्रूमअनुब्रूम वज्रशरीरं साधयसाधय त्रैलोक्यगतमपि दुष्टमदुष्टं वा गृहीतमगृहीतम् आवेशयआवेशय कामयकामय नृत्यनृत्य वन्धवन्ध वल्ग
 वल्ग कोटरासि ऊर्द्धकेशि उलूकवदने कर्ककिणि कर्कमालाधारिणि दहदह पचपच गृह्णगृह्ण मण्डलमध्ये प्रवेशयप्रवेशय किं विलम्बसि ब्रह्म
 सत्येन विष्णुसत्येन ऋषिसत्येन रुद्रसत्येन आवेशयआवेशय किलिकिलि विलिखिलि मिलिमिलि चिलिचिलि विकृतरूपधारिणि कृष्णभुजंग
 वेष्टितशरीरं सर्वग्रहावाशिनि प्रलम्बोष्टि भ्रूमग्रनासिके विकटमुखि कपिलजटे ब्राह्म भंजभंज ज्वलज्वल कालमुखि खलखल स्वरस्वरः पातयपा
 तय रक्तासि घूर्णापयघूर्णापय भूमिं पातयपातय शिरो गृह्णगृह्ण चक्षुर्मालयमालय भंजभंज पादौ गृह्णगृह्ण सुद्रीं स्फोटयस्फोटय हुं हुं फट् विदारय
 विदारय त्रिशूलेन भेदयभेदय वज्रेण हनहन दण्डेन ताडयताडय चक्रेण छेदयछेदय शक्तिना भेदयभेदय दंष्ट्रा दंष्ट्रा दंष्ट्रा कालकेन कालय
 कालय कर्त्तरिकया पाटयपाटय अंकुशेन गृह्णगृह्ण शिरोऽतिज्वरमैकादिकं द्वायादिकं त्रयादिकं चतुर्थिकं डाकिनीस्कन्दग्रहान् सुखापयसुखापय
 लललल उत्थापयउत्थापय भूमिं पातयपातय गृह्णगृह्ण ब्रह्माणि एहिणहि माहेश्वरि एहिणहि कोमारि एहिणहि वाराहि एहिणहि ऐन्द्र एहिणहि
 चामुण्डे एहिणहि वैष्णवि एहिणहि नारसिंहि एहिणहि शिवदूति एहिणहि कपालिनि एहिणहि महाकालि एहिणहि रेवति एहिणहि मुष्करवति
 एहिणहि आकाशरेवति एहिणहि हिमवन्तचारिणि एहिणहि कैलासचारिणि एहिणहि परमन्त्रं छिन्धिछिन्धि किलिकिलि विम्बे अचरे वोररू
 पिणि चामुण्डे रुरुकोधाधिनिःसृते अगुरक्षर्यंकरि आकाशगामिनि पाशेन बन्धवन्ध समये तिष्ठतिष्ठ मण्डलं प्रवेशयप्रवेशय पातयपातय
 गृह्णगृह्ण सुखं बन्धवन्ध चक्षुर्वन्धयवन्धय हृदयं बन्धवन्ध हस्तपादौ च बन्धवन्ध दुष्टग्रहान् सर्वान् बन्धवन्ध दिशां बन्धवन्ध विदिशां
 बन्धवन्ध ऊर्ध्वं बन्धवन्ध अधस्ताद् बन्धवन्ध भस्मना पानीयेन मृत्तिकाया सर्पपैशं आवेशयआवेशय पातयपातय चामुण्डे किलिकिलि
 विचेद्वीं (हुं) फट् स्वाहा ॥ ७ ॥ अष्टोत्तरपदानां हि माला मन्त्रमयी जपः ॥ एकैकपदमष्टसहस्रवा त्रिमशुराकतिलाष्टसहस्रहोमः ॥ ८ ॥

१ चलचकोलेत्रे । २ शक्तिजितनाभावआर्षः । ३ आप्येययोगः ।

ग. म. पु.
॥ २४ ॥

महामासेन-त्रिमपुरात्केन अष्टोत्तरसहस्रं च एकैकं च पदं यजेत् ॥ तिलांश्चिमपुरात्कांश्च सहस्रं चाष्ट होमयेत् ॥ ९ ॥ महाभासं त्रिमपुरादथ वा
सर्वकर्मकृत् ॥ वारितपपभस्मादिसेपायुद्वादिके जयः ॥ १० ॥ अष्टाविंशभुजा ध्येया अष्टादशभुजायावाग्निद्वाराश्चभुजा वाग्नि ध्येया वापि चतुर्भुजा
॥ ११ ॥ असिखेटान्वितो हस्तो गदादण्डयुतो परो ॥ शरचापयुतो चान्यो सङ्ग्रहद्वन्द्वयुतो ॥ १२ ॥ शंसवण्टान्वितो चान्यो ध्वजदण्डयुतो
परो॥अन्यो परशुचक्राढयो डमरुदर्पणान्वितो॥१३॥शक्तिहस्ताश्रितो चान्यो रटोणो सुमलान्वितो ॥ पाशतोमरसंयुतो द्वापरापवसंयुतो ॥ १४ ॥
तर्जयन्ती परैणैव अन्यं कलकलध्वनिम् ॥ अमयवस्तिकायाश्च प्रहिपसी च सिंहमा ॥१५॥ जय त्वं किल भूतेश सर्वभूतसमायुतः ॥ रस मां निज
भूतेशो बलिं यद्ध नमोऽस्तु ते ॥ १६ ॥ इति श्रीभागवतं महापुराणं पूर्वखण्डे प्रथमांशध्यायः अचरकाले दुर्गापूजाविधानंमन्त्रनिर्णयः नामाष्ट
विंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ इदं ब्रुवाच ॥ पुनर्दत्तामर्षं ब्रूहि संसृजय जगत्पते ॥ सूर्यवर्षं विष्णुः कृष्णवर्षं शुक्रिःशुक्रिःपद्मद्वयः ॥ १ ॥ वायुदेव उवाच ॥
शृणु सूर्यस्यैव रुद्र त्वं पुनर्वक्ष्यामि पूजनम् ॥ अ० उदैःश्रवते नमः ० अ० अरुणाय नमः ॥ अ० दण्डिने नमः ॥ अ० पिङ्गलाय नमः ॥ एते द्वौ
प्रपूज्या वै एषिमन्त्रैश्चैष्वज्ज ॥ २ ॥ अ० अं प्रभुताय नमः ॥ एतं तु पूजयेन्मन्त्रेण प्रभुतामलसंयुक्तम् ॥ अ० अं विमलाय नमः ॥ अ० अं साराय
नमः ॥ अ० अंओषधाय नमः ॥ अ० अं परमबुधाय नमः॥इत्येतांयमादिक्तेषुपूज्या वै विमलादयः ॥३॥ अ० पद्माय नमः ॥ अ० कर्णिकायै नमः ॥
॥ पण्ये तु प्रजयेद्बुद्धं दृष्टांविदु तथैव च ॥ वीतायाः पूजयेन्मन्त्रेण बुलयेःसर्वतोद्भासी ॥ अ० वां (रां) वीतायै नमः ॥ अ० वीं (रीं) मूल्यायै नमः ॥
अ० हूं (हं) भद्रायै नमः ॥ अ० वैं (रैं) जयायै नमः ॥ अ० वीं (रीं) विभूतयै नमः ॥ अ० वैं (रैं) अयोरायै नमः॥अ० वैं (रैं) वैभुतायै नमः ॥
अ० वः (रः) विलुप्तयै नमः॥अ० एते सर्वतोद्भासी नमः ॥ अ० अं अर्जुनाय नमः ॥ अ० हां सूर्यवर्षाय नमः ॥ एतान्पुनःपुनःपुनः पूजयेन्मन्त्रेण धर्म्यमा
जन्तुम् शतम् ॥ अ० हूं हं खलोत्क्राय कां कीं स्वः स्वाहा ॥सूर्यपूजयेत् नमः ॥ अनेनावाहनं कुर्यात्पुनःपुनः सन्निधापनम् ॥ सूर्योपनयनेन सक
लौकिकं तथा ॥ ६ ॥ मुद्राया दर्शनं रुद्र सन्मन्त्रेण वा हर ॥ तेजोहर्षं रक्तवीरं सितपद्मीपरं स्थितम् ॥ हनुवज्रार्याखरं दिवाहं धृतपद्मजम् ॥ ६ ॥
एवं ध्यायेत्सदा सूर्यं सूर्यप्रेषं शृणुष्व च ॥ अ० हां हां स्वः सूर्याय नमः ॥ ७ ॥ वारयं पद्मभुदां विजयभुदां च स्थीयेत् ॥ अ० आं हदयाय नमः॥
अ० अकाय शिरसं स्वाहा॥ अ० अः भुजुवः स्वः ज्वालिमि शिरसाय वदम् ॥ अ० हुं कवचाय हुं ॥ अ० मां नमः॥ वादम् ॥ अ० वः अजाय प्रतिहिता॥

पू.सं.
आ.कां.
अ. ३३

2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025
2026
2027
2028
2029
2030
2031
2032
2033
2034
2035
2036
2037
2038
2039
2040
2041
2042
2043
2044
2045
2046
2047
2048
2049
2050
2051
2052
2053
2054
2055
2056
2057
2058
2059
2060
2061
2062
2063
2064
2065
2066
2067
2068
2069
2070
2071
2072
2073
2074
2075
2076
2077
2078
2079
2080
2081
2082
2083
2084
2085
2086
2087
2088
2089
2090
2091
2092
2093
2094
2095
2096
2097
2098
2099
2100
2101
2102
2103
2104
2105
2106
2107
2108
2109
2110
2111
2112
2113
2114
2115
2116
2117
2118
2119
2120
2121
2122
2123
2124
2125
2126
2127
2128
2129
2130
2131
2132
2133
2134
2135
2136
2137
2138
2139
2140
2141
2142
2143
2144
2145
2146
2147
2148
2149
2150
2151
2152
2153
2154
2155
2156
2157
2158
2159
2160
2161
2162
2163
2164
2165
2166
2167
2168
2169
2170
2171
2172
2173
2174
2175
2176
2177
2178
2179
2180
2181
2182
2183
2184
2185
2186
2187
2188
2189
2190
2191
2192
2193
2194
2195
2196
2197
2198
2199
2200
2201
2202
2203
2204
2205
2206
2207
2208
2209
2210
2211
2212
2213
2214
2215
2216
2217
2218
2219
2220
2221
2222
2223
2224
2225
2226
2227
2228
2229
2230
2231
2232
2233
2234
2235
2236
2237
2238
2239
2240
2241
2242
2243
2244
2245
2246
2247
2248
2249
2250
2251
2252
2253
2254
2255
2256
2257
2258
2259
2260
2261
2262
2263
2264
2265
2266
2267
2268
2269
2270
2271
2272
2273
2274
2275
2276
2277
2278
2279
2280
2281
2282
2283
2284
2285
2286
2287
2288
2289
2290
2291
2292
2293
2294
2295
2296
2297
2298
2299
2300
2301
2302
2303
2304
2305
2306
2307
2308
2309
2310
2311
2312
2313
2314
2315
2316
2317
2318
2319
2320
2321
2322
2323
2324
2325
2326
2327
2328
2329
2330
2331
2332
2333
2334
2335
2336
2337
2338
2339
2340
2341
2342
2343
2344
2345
2346
2347
2348
2349
2350
2351
2352
2353
2354
2355
2356
2357
2358
2359
2360
2361
2362
2363
2364
2365
2366
2367
2368
2369
2370
2371
2372
2373
2374
2375
2376
2377
2378
2379
2380
2381
2382
2383
2384
2385
2386
2387
2388
2389
2390
2391
2392
2393
2394
2395
2396
2397
2398
2399
2400
2401
2402
2403
2404
2405
2406
2407
2408
2409
2410
2411
2412
2413
2414
2415
2416
2417
2418
2419
2420
2421
2422
2423
2424
2425
2426
2427
2428
2429
2430
2431
2432
2433
2434
2435
2436
2437
2438
2439
2440
2441
2442
2443
2444
2445
2446
2447
2448
2449
2450
2451
2452
2453
2454
2455
2456
2457
2458
2459
2460
2461
2462
2463
2464
2465
2466
2467
2468
2469
2470
2471
2472
2473
2474
2475
2476
2477
2478
2479
2480
2481
2482
2483
2484
2485
2486
2487
2488
2489
2490
2491
2492
2493
2494
2495
2496
2497
2498
2499
2500
2501
2502
2503
2504
2505
2506
2507
2508
2509
2510
2511
2512
2513
2514
2515
2516
2517
2518
2519
2520
2521
2522
2523
2524
2525
2526
2527
2528
2529
2530
2531
2532
2533
2534
2535
2536
2537
2538
2539
2540
2541
2542
2543
2544
2545
2546
2547
2548
2549
2550
2551
2552
2553
2554
2555
2556
2557
2558
2559
2560
2561
2562
2563
2564
2565
2566
2567
2568
2569
2570
2571
2572
2573
2574
2575
2576
2577
2578
2579
2580
2581
2582
2583
2584
2585
2586
2587
2588
2589
2590
2591
2592
2593
2594
2595
2596
2597
2598
2599
2600
2601
2602
2603
2604
2605
2606
2607
2608
2609
2610
2611
2612
2613
2614
2615
2616
2617
2618
2619
2620
2621
2622
2623
2624
2625
2626
2627
2628
2629
2630
2631
2632
2633
2634
2635
2636
2637
2638
2639
2640
2641
2642
2643
2644
2645
2646
2647
2648
2649
2650
2651
2652
2653
2654
2655
2656
2657
2658
2659
2660
2661
2662
2663
2664
2665
2666
2667
2668
2669
2670
2671
2672
2673
2674
2675
2676
2677
2678
2679
2680
2681
2682
2683
2684
2685
2686
2687
2688
2689
2690
2691
2692
2693
2694
2695
2696
2697
2698
26

आग्नेय्यामथवेशान्यां नैऋत्यामचयेद्धर ॥ हृदयादि हि वायव्यां नेत्रं चान्तः प्रपूजयेत् ॥ ९ ॥ दिक्ष्वर्चः पूजयेद्बुधं सोमं तु श्वेतवर्णकम् ॥
 दले पूर्वोऽचयेद्बुधं बुधं चामीकरप्रभम् ॥ १० ॥ दक्षिणे पूजयेद्बुधं पीतवर्णं गुरुं यजेत् ॥ पश्चिमे चैव भूतेशं उत्तरे भार्गवं सितम् ॥ ११ ॥ रक्तमंगारकं
 चैव आग्नेये पूजयेद्धर ॥ शनैश्चरं कृष्णवर्णं नैऋत्यां दिशि पूजयेत् ॥ १२ ॥ राहुं वायव्यदेशे तु नन्द्यावर्त्तनिभं हर ॥ ऐशान्यां धूम्रवर्णं तु केतुं सं
 परिपूजयेत् ॥ १३ ॥ एभिर्मन्त्रैर्महादेवं तच्छृणुष्व च शङ्कर ॥ १४ ॥ ॐ सौ सोमाय नमः ॥ ॐ बुं बुधाय नमः ॥ ॐ बुं बृहस्पतये नमः ॥ ॐ
 भं भार्गवाय नमः ॥ ॐ अं अंगारकाय नमः ॥ ॐ शं शनैश्चराय नमः ॥ ॐ रं राहवे नमः ॥ ॐ कं केतवे नमः इति ॥ १५ ॥
 पाद्यादीन्मूलमन्त्रेण दत्त्वा सूर्याय शङ्कर ॥ नैवेद्यान्ते धेतुमुद्रां दर्शयेत्साधकोत्तमः ॥ १६ ॥ जप्त्वा चाष्टसहस्रं तु तच्च तस्मै समर्पयेत् ॥
 ऐशान्यां दिशि भूतेशं तेजश्चण्डं तु पूजयेत् ॥ १७ ॥ ॐ तेजश्चण्डाय हुं फट् स्वधा स्वाहा वाँपदा ॥ निर्माल्यं चार्पयेत्तस्मै ह्यर्घ्यं दद्यात्ततो हर ॥ १८ ॥
 तिलतण्डुलसंयुक्तं रक्तचन्दनचर्चितम् ॥ गन्धोदकेन संमिश्रं पुष्पपुष्पसमन्वितम् ॥ १९ ॥ कृत्वा शिरसि तत्पात्रं जालुभ्यामवर्त्तितं गतः ॥ २० ॥
 दध्यं तु सूर्याय हन्मन्त्रेण वृषध्वज ॥ २० ॥ गणं गुरुन्प्रपूज्याथ सर्वान्देवानन्प्रपूजयेत् ॥ ॐ गं गणपतये नमः ॥ ॐ अं गुरुभ्यो नमः ॥ २१ ॥
 सूर्यस्य कथिता पूजा कृत्वैतां विष्णुलोकभाक् ॥ २२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सूर्यार्चनप्रकारो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥
 शङ्कर उवाच ॥ माहेश्वरीं च मे पूजां वद शंखगदाधर ॥ यां ज्ञात्वा मानवाः सिद्धिं गच्छन्ति परमेश्वर ॥ १ ॥ हरि
 रुवाच ॥ शृणु माहेश्वरीं पूजां कथ्यमानां वृषध्वज ॥ आदौ स्नात्वा तथाचम्य ह्यासने चोपविश्य च ॥ २ ॥ न्यासं कृत्वा मण्डले वै पूजयेच्च महेश्वरम् ॥ मन्त्रैरतेर्महेशानं परिवारयुतं हरम् ॥ ३ ॥ ॐ हां शिवासनदेवता आगच्छतेति ॥ अनेनावाहयेद्बुधं देवता आसनस्य याः ॥ ४ ॥ ॐ हां
 गणपतये नमः ॥ ॐ हां सरस्वत्यै नमः ॥ ॐ हां नान्दिने नमः ॥ ॐ हां महाकालाय नमः ॥ ॐ हां गङ्गायै नमः ॥ ॐ हां लक्ष्म्यै नमः ॥ ॐ हां
 महाकालायै नमः ॥ ॐ हां अस्त्राय नमः इति ॥ ५ ॥ एते द्वारे प्रपूज्या वै स्नानगन्धादिभिर्हर ॥ ॐ हां ब्रह्मणे वास्तवधिपतये नमः ॥ ॐ हां
 गुरुभ्यो नमः ॥ ॐ हां आधारशक्त्यै नमः ॥ ॐ हां अनन्ताय नमः ॥ ॐ हां धर्माय नमः ॥ ॐ हां ज्ञानाय नमः ॥ ॐ हां वैराग्याय नमः ॥
 ॐ हां ऐश्वर्याय नमः ॥ ॐ हां अथर्माय नमः ॥ ॐ हां अज्ञानाय नमः ॥ ॐ हां अवैराग्याय नमः ॥ ॐ हां अनैश्वर्याय नमः ॥ ॐ हां ऊर्ध्व

य. म. पु.
॥ २५ ॥

छन्दाय नमः ॥ ॐ हां अधश्छन्दाय नमः ॥ ॐ हां पद्माय नमः ॥ ॐ हां कर्णिकायै नमः ॥ ॐ हां वामायै नमः ॥ ॐ हां ज्येष्ठायै नमः ॥
ॐ हां रौद्रायै नमः ॥ ॐ हां काल्यै नमः ॥ ॐ हां कलविकरण्यै नमः ॥ ॐ बलप्रमथिन्यै नमः ॥ ॐ हां सर्वभूतदमन्यै नमः ॥ ॐ हां मनोन्मन्यै
नमः ॥ ॐ हां मण्डलाव्रितवाय नमः ॥ ॐ हां हं शिवमूर्तये नमः ॥ ॐ हां विद्याधिपतये नमः ॥ ॐ हां हौं शिवाय नमः ॥ ॐ हां ह्रू
याय नमः ॥ ॐ शिरसे नमः ॥ ॐ हूं शिखायै नमः ॥ ॐ हूं कवचाय नमः ॥ ॐ हौं नेत्रत्रयाय नमः ॥ ॐ हः अस्त्राय नमः ॥ ॐ सञ्जोजातायै नमः ॥ ॐ
ॐ हां सिद्धयै नमः ॥ ॐ हां ऋद्धयै नमः ॥ ॐ हां विद्युतायै नमः ॥ ॐ हां लक्ष्म्यै नमः ॥ ॐ हां बोधायै नमः ॥ ॐ हां काल्यै नमः ॥ ॐ हां स्वधायै
नमः ॥ ॐ हां प्रभायै नमः ॥ ७ ॥ सत्यस्याष्टौ कला ज्ञेयाः पूज्याः पूर्वविदुः स्थिताः ॥ ८ ॥ ॐ हां वामदेवाय नमः ॥ ॐ हां रजसे नमः ॥ ॐ
हां रक्षायै नमः ॥ ॐ हां रत्यै नमः ॥ ॐ हां कन्यायै नमः ॥ ॐ हां कामायै नमः ॥ ॐ हां जनन्यै नमः ॥ ॐ हां क्रियायै नमः ॥ ॐ हां वृद्धयै
नमः ॥ ॐ हां काव्यायै नमः ॥ ॐ रा(धा)यै नमः ॥ ॐ हां भ्रातृण्यै नमः ॥ ॐ हां मोहिन्यै नमः ॥ ॐ हां अ(त्त)भ्यायै नमः ॥ ॐ वामदेवकला ज्ञेयास्त्रयो
दश वृषध्वज ॥ ९ ॥ ॐ हां तत्पुरुषाय नमः ॥ ॐ हां निवृत्त्यै नमः ॥ ॐ हां प्रतिग्रायै नमः ॥ ॐ हां विद्यायै नमः ॥ ॐ हां शान्त्यै नमः ॥
ज्ञेयास्तत्पुरुषस्यैव चतस्रो वृषभध्वज ॥ १० ॥ ॐ हां अघोराय नमः ॥ ॐ हां उमायै नमः ॥ ॐ हां क्षमायै नमः ॥ ॐ हां निद्रायै नमः ॥
ॐ हां व्याधयै नमः ॥ ॐ हां क्षुधायै नमः ॥ ॐ हां तुष्णायै नमः ॥ कलापटङ्कं ह्यधोऽस्थं विज्ञेयं मेरुं हरं ॥ ११ ॥ ॐ हां ईशानाय नमः ॥ ॐ हां
समित्यै नमः ॥ ॐ हां अङ्गदायै नमः ॥ ॐ हां कुण्डलायै नमः ॥ ॐ हां यरिन्यै नमः ॥ ॐ हां उवालयै नमः ॥ ॐ हां शैवाल्यै
कलाः पञ्च जानीहि वृषभध्वज ॥ १२ ॥ ॐ हां शिवपरिवारेभ्यो नमः ॥ ॐ हां इन्द्राय सुराधिपतये नमः ॥ ॐ हां अग्नये तेजोऽधिपतये नमः ॥
ॐ हां यमाय प्रेताधिपतये नमः ॥ ॐ हां निर्ऋतये रक्षोऽधिपतये नमः ॥ ॐ हां वरुणाय जलाधिपतये नमः ॥ ॐ हां वायवे प्राणाधिपतये नमः ॥
ॐ हां सोमाय नेत्राधिपतये नमः ॥ ॐ हां ईशानाय सर्वविद्याधिपतये नमः ॥ ॐ हां अनन्ताय नाम्नाधिपतये नमः ॥ ॐ हां ब्रह्मणे सर्वलोक
धिपतये नमः ॥ ॐ हां धूलिचण्डेश्वराय नमः ॥ १३ ॥ आवाहनं स्थापनं सन्निधानं च शङ्कर ॥ सन्निरोधं तथा कुर्व्यात्सकलीकरणं तथा ॥ १४ ॥
तत्त्वन्यासं च मुद्राया दर्शनं ध्यानमेव च ॥ पाद्यमाचमनं ह्यर्घ्यं पुष्पाण्यभ्यङ्गदानकम् ॥ १५ ॥ तत उदत्तं क्लानं सुगन्धं चातुल्यनमः ॥ वस्त्राच्छ

१ ॐ हां हौं शिवः । २ विद्यादेहाय नमः । ३ ॐ हां हौं शिवाय ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. ९०

॥ २५ ॥

कारमागाश्च ह्यग्न्यासं च धूपकम् ॥१६॥ दीपं नैवेद्यदानं च हस्तोद्वर्तनमेव च ॥ पाद्यार्घ्याचमनं गन्धं ताम्बूलं गीतवादनम् ॥ १७ ॥ नृत्यं छत्रा-
 दिकरणं मुद्राणां दर्शनं तथा ॥ रूपं ध्यानं जपञ्चाथ एकवद्भाव एव च ॥ १८ ॥ मूलमन्त्रेण वै कुर्याज्जपपूजासमर्पणम् ॥ महेशी कथिता पूजा रुद्र-
 पापविनाशिनी ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे महेश्वरपूजाविधिर्नाम चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ वासुदे-
 व उवाच ॥ ॐ विश्वावसुर्नाम गन्धर्वः कन्यानामधिपतिर्लभामि ते कन्यां समुत्पाद्य तस्मै विश्ववासवे स्वाहा ॥ स्त्रीलाभो मन्त्रजाप्याच्च कालरात्रिं
 वदाम्यहम् ॥ १ ॥ ॐ नमो भगवति ऋक्षकार्णं चतुर्भुजे ऊर्ध्वकेशि त्रिनयने कालरात्रि मानुषाणां वसारुधिरभोजने अमुकस्य प्राप्तकालस्य मृत्युप्रदे हुं
 फट् हनहन दहदह मांसरुधिरं पचपच ऋक्षपति स्वाहा । न तिथिर्न च नक्षत्रं नोपवासो विधीयते ॥ २ ॥ क्रुद्धो रक्तेन संमार्ज्यं करौ ताभ्यां प्रगृह्य च ॥
 प्रदोषे संजपेच्छिद्रमामपात्रं च मारयेत् ॥ ॐ नमः सर्वतो यन्त्राण्येतद्यथा जम्भानि मोहनि सर्वशत्रुविदारिणि रक्षरक्ष माममुकं सर्वभयोपद्रवभ्यः
 स्वाहा ॥ शुंके नष्टे महादेव वक्ष्येऽहं द्विजपादिह ॥ ३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे वक्ष्यादिसा-
 धिकमन्त्रनिरूपणं नामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ पवित्रारोपणं वक्ष्ये शिवस्याशिवनाशनम् ॥ आचार्यः
 साधकः कुर्यात्पुत्रकः समयी हर ॥ १ ॥ संवत्सरकृतां पूजां विघ्नेशो हरतेऽन्यथा ॥ आपाठे श्रावणे मांवे कुर्याद्भद्रपदेऽपि वा ॥ २ ॥
 सौवर्णरौप्यताम्रं च सूत्रं कार्पासिकं क्रमात् ॥ ज्ञेयं कुजादौ संग्राह्यं कन्यया कर्त्तितं च यत् ॥ ३ ॥ त्रिगुणं त्रिगुणीकृत्य ततः कुर्यात्पवित्रकम् ॥
 ग्रन्थयो वामदेवेन सत्येन क्षालयेच्छिव ॥ ४ ॥ अघोरेण तु संशोध्य बद्धस्तैत्पुरुषाद्भवेत् ॥ धूपयेदीशमन्त्रेण तन्तुदेवा इति (मे) स्मृताः ॥ ५ ॥
 ॐकारश्चन्द्रमा वह्निर्ब्रह्मा नागः शिखिध्वजः ॥ रविर्विष्णुः शिवः प्रोक्तः क्रमात्तन्तुषु देवताः ॥ ६ ॥ अष्टोत्तरशतं कुर्यात्पञ्चाशत्पञ्चविंशतिम् ॥
 रुद्रोऽत्तमादि विज्ञेयं मानं च ग्रन्थयो दश ॥ ७ ॥ चतुरङ्गुलान्तराः स्युर्ग्रन्थिनामानि च क्रमात् ॥ प्रकृतिः पौरुषी वीरा चतुर्थी चापराजिता ॥ ८ ॥
 जया च विजया रुद्रा अजिता च सदाशिवा ॥ मनोन्मनी सर्वमुखी द्र्यङ्गुलाङ्गुलतोऽथवा ॥ ९ ॥ रज्जयेत्कुंकुमाद्यैस्तु कुर्याद्गन्धैः पवित्रकम् ॥
 सप्तम्यां वा तयोदश्यां शुक्लपक्षे तथेतरे ॥ १० ॥ क्षीरादिभिश्च संस्त्राप्य लिङ्गं गन्धादिभिर्यजेत् ॥ दद्याद्गन्धपवित्रं तु आत्मने ब्रह्मणे हर ॥ ११ ॥

१ समुत्पन्नां तस्मै विश्वावसुः स्वाहा० । २ शत्रुविदारिणि । ३ शुंकेनास्ता महादेव रक्षेयं जहि याहि च० । ४ श्रावणे मासे कुर्या० । ५ रज्जस्त० । ६ त्र्यङ्गुला० ।
 ७ आत्मनो ब्रह्मणो हरेः० ।

ग. म. पु.
॥ २६ ॥

पुष्पं गन्धयुतं दद्यान्मूलेनेशानगोचरे ॥ पूर्वे च दण्डकाष्ठं तु उत्तरे चामलकीफलम् ॥ १२ ॥ मृत्तिकां पश्चिमे दद्यादक्षिणे भस्म धृतयः ॥ नैर्ऋते
ह्यगुरुं दद्याच्छिवामन्त्रेण मन्त्रवित् ॥ १३ ॥ वायव्यां सर्पं दद्यात्कवचन वृषध्वज ॥ गृहं संवेष्ट्य सूत्रेण दद्याद्गन्धपवित्रकम् ॥ १४ ॥ होमं कृत्वा
ग्रथे दत्त्वा दद्याद्भुतबलिं तथा ॥ आमन्त्रितोऽसि देवेश गणैः सार्द्धं महेश्वर ॥ १५ ॥ ग्रातस्त्वां पूजयिष्यामि अत्र सन्निहितो भव ॥ निमन्त्र्यानेन
तिष्ठतु कुर्वन् गीतादिकं निशि ॥ १६ ॥ मन्त्रितानि पवित्राणि स्थापयेद्देवपाश्वतः ॥ स्नात्वादित्यं चतुर्दश्यां प्राष्टुद्रं च प्रपूजयेत् ॥ १७ ॥ लला
टस्थं विश्वरूपं ध्यात्वात्मानं प्रपूजयेत् ॥ अस्त्रेण प्रोक्षितान्येव हृदयेनाचितान्यथ ॥ १८ ॥ संहितामन्त्रितान्येव धूपितानि समर्पयेत् ॥ शिवतत्त्वा
त्मकं चादौ विद्यातत्त्वात्मकं ततः ॥ १९ ॥ आत्मतत्त्वात्मकं पञ्चदेवकाव्यं ततोऽर्चयेत् ॥ ॐ ह्रीं हौं शिवतत्त्वाय नमः ॥ ॐ ह्रीं (ह्रीः) विद्यातत्त्वाय
नमः ॥ २० ॥ ॐ हां (होः) आत्मतत्त्वाय नमः ॥ ॐ हां ह्रीं हौं सर्वतत्त्वाय नमः ॥ कालात्मना त्वया देव यहृष्टं मामके विधौ ॥ २१ ॥ कृतं
क्लिष्टं ससुत्सुष्टं हुतं गुप्तं च यत्कृतम् ॥ सर्वोत्तमात्मना शम्भो पवित्रेण त्वदिच्छया ॥ २२ ॥ पुरयपुरय मखन्नतं तन्नियमेश्वराय सर्वतत्त्वात्मकाय
सर्वकारणपालिताय ॐ हां ह्रीं हौं शिवाय नमः ॥ २३ ॥ पूर्वैरनेन यो दद्यात्पवित्राणां चतुष्टयम् ॥ दत्त्वा वहेः (वरे) पवित्रं च गुरवे दक्षिणां
दिशेत् ॥ २४ ॥ बलिं दत्त्वा द्विजान् भोज्य चण्डं प्राच्यै विसर्जयेत् ॥ २५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे शिवपवि
त्रारोपणं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ हरिरुवाच ॥ पवित्रारोपणं वक्ष्ये क्षुत्क्षुत्तिग्रदं हरेः ॥ पुरा देवासुरे शुद्धे ब्रह्मायः शरणं ययुः ॥ १ ॥
विष्णुश्च तेषां देवानां ध्वजं श्रैवेयकं ददौ ॥ एतौ दृष्ट्वा विनङ्क्ष्यन्ति दानवानश्रीद्वारिः ॥ २ ॥ विष्णुं क्ते ह्यद्वैतज्ञानो वासुदेवतुल्यतदा
वृणीत च पवित्राख्यं वरं चेदं वृषध्वज ॥ ३ ॥ श्रैवेयं हरिदत्तं तु मन्नाद्रा ख्यातिमभ्याति ॥ ईक्षुते तेन ते देवास्तन्नामा तद्वरं विभुः ॥ ४ ॥
प्रावृट्काले तु ये मर्त्या नाचिष्यन्ति पवित्रकैः ॥ तेषां सावित्रसौ पूजा विफला च भविष्यति ॥ ५ ॥ तस्मात्सर्वेषु देवेषु पवित्रारोपणं कर्तव्यम्
प्रतिपत्पौर्णमास्यन्ता यस्य या तिथिरुच्यते ॥ ६ ॥ द्वादश्यां विष्णवे कार्यं शुक्ले कृष्णेऽथ वा हरि ॥ व्यतीपातौ चैव चन्द्रमस्यग्रे शिव ॥ ७ ॥
विष्णवे वृद्धिकार्यं च गुरोरगमने तथा ॥ नित्यं पवित्रशुद्धिं प्रावृट्काले त्ववश्यकम् ॥ ८ ॥ कौशेयं पद्मसूत्रं वा कापोसं क्षौममेव वा ॥
कुशसुतं द्विजानां स्याद्वाज्ञां कौशेयपट्टकम् ॥ ९ ॥ वैश्यानां कीरणं क्षौमं शूद्राणां शण्वल्कजम् ॥ कापोसं पद्मजं चैव सर्वेषां शस्त्रसौम्यम् ॥ १० ॥

१ अर्चनीः ह्रीः सर्वे २ गुरुदे ब्राह्मणादिके ३ इत्युक्ते तेन देवास्तामन्त्रा वा तद्वरं ददौ ४ क्षौमं क्षौमं ५ सर्वेषां नववल्कजम् ६ कापोसं पद्मजं च ७

पू. खं.
आ. कां.
अ. ४३

॥ २६ ॥

ब्राह्मण्या कर्तितं सूत्रं त्रिगुणं त्रिगुणीकृतम् ॥ ॐकारोऽथ शिवः सोमो ह्यग्निर्ब्रह्मा फणी रविः ॥ ११ ॥ विघ्नेशो विष्णुरित्येते स्थितास्तन्तुषु देवताः ॥
 ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च त्रिसूत्रे देवताः स्मृताः ॥ १२ ॥ सौवर्णे राजते ताम्रे वैणवे मृन्मये न्यसेत् ॥ अंगुष्ठेन चतुःषष्टिः श्रेष्ठं मध्यं तदर्द्धतः ॥ १३ ॥
 तदर्द्धां तु कनिष्ठा स्यात्सूत्रमष्टोत्तरं शतम् ॥ उत्तमं मध्यमं चैव कन्यसं पूर्ववत्क्रमात् ॥ १४ ॥ उत्तमोऽंगुष्ठमानेन मध्यमो मध्यमेन तु ॥
 कन्यसे च कनिष्ठेन अंगुल्या ग्रन्थयः स्मृताः ॥ १५ ॥ विमाने स्थण्डिले चैव एतत्सामान्यलक्षणम् ॥ शिवोद्धृतं पवित्रं तु प्रतिमायां च कारयेत् ॥ १६ ॥
 हन्नाभिह (रु) रुमाने च जानुभ्यामवलम्बिनी ॥ अष्टोत्तरसहस्रेण चत्वारो ग्रन्थयः स्मृताः ॥ १७ ॥ षट्त्रिं (ङि) शच्च चतुर्विंशद्वादश ग्रन्थयोऽ
 थवा ॥ उत्तमादिषु विज्ञेयाः पर्वभिर्वा पवित्रकम् ॥ १८ ॥ चर्चितं कुंकुमेनैव हरिद्राचन्दनेन वा ॥ सोपवासः पवित्रन्तु पात्रस्थमधिवासयेत् ॥ १९ ॥
 अश्वत्थपत्रपुटके अष्टदिक्षु निवेशितम् ॥ दण्डकाष्ठं कुशाग्रं च पूर्वं सङ्कर्षणेन तु ॥ २० ॥ रोचनाकुंकुमेनैव प्रद्युम्नेन तु दक्षिणे ॥
 युद्धार्थी फलसिद्धयर्थमनिरुद्धेन पश्चिमे ॥ २१ ॥ चन्दनं नीलयुक्तं च तिलमस्माक्षतं तथा ॥ आग्नेयादिषु कोणेषु श्यादीनां तु क्रमाव्यसेत् ॥ २२ ॥
 पवित्रं वासुदेवेन अभिमन्त्र्य सकृत्सकृत् ॥ दृष्ट्वा पुनः प्रपूज्याथ वस्त्रेणाच्छाद्य यत्नतः ॥ २३ ॥ देवस्य पुरतः स्थाप्यं प्रतिमामण्डलस्य वा ॥
 पश्चिमे दक्षिणे चैव उत्तरे पूर्ववत्क्रमात् ॥ २४ ॥ ब्राह्मादींश्चापि संस्थाप्य कलशं चापि पूजयेत् ॥ अस्त्रेण मण्डलं कृत्वा नैवेद्यञ्च समर्पयेत् ॥ २५ ॥
 अधिवास्य पवित्रं तु त्रिसूत्रेण नवेन वा (च) ॥ वेदिकां वेष्टयित्वा तु आत्मानं कलशं घृतम् ॥ २६ ॥ अग्निकुण्डं विमानं च मण्डपं गृहमेव च ॥
 सूत्रमेकं तु संगृह्य दद्यादेवस्य मूर्धानि ॥ २७ ॥ दत्त्वा पठेदिमं मन्त्रं पूजयित्वा महेश्वरम् ॥ आवाहितोऽसि देवेश पूजार्थं परमेश्वर ॥ २८ ॥
 तत्प्रभातेऽर्चयिष्यामि सामग्याः सन्निधौ भव ॥ एकरात्रं त्रिरात्रं वा अधिवास्य पवित्रकम् ॥ २९ ॥ रात्रौ जागरणं कृत्वा प्रातः संपूज्य केशवम् ॥
 आरोपयेत्क्रमेणैव ज्येष्ठमध्यकनीयसम् ॥ ३० ॥ धूपयित्वा पवित्रं तु मन्त्रेणैवाभिमन्त्रयेत् ॥ प्रजप्तग्रन्थिकं चैव पूजयेत्कुसुमादिभिः ॥ ३१ ॥
 गायत्र्या चार्चितं तेन देवं संपूज्य दापयेत् ॥ समं पुत्रकलत्राद्यैः सूत्रपुच्छं तु धारयेत् ॥ ३२ ॥ विशुद्धग्रन्थिकं रम्यं महापातकनाशनम् ॥
 सर्वपापक्षयं देव तवाग्रे धारयाम्यहम् ॥ ३३ ॥ एवं धूपादिनाभ्यर्च्य मध्यमादीन्समर्पयेत् ॥ पवित्रं वैष्णवं तेजः सर्वपातकनाशनम् ॥ ३४ ॥
 धर्मकामार्थसिद्धयर्थं स्वकंठे धारयाम्यहम् ॥ वनमालां समभ्यर्च्य स्वेन मन्त्रेण दापयेत् ॥ ३५ ॥ नैवेद्यं विविधं दत्त्वा कुसुमादेर्बलिं हरेत् ॥

१. म. पु.
॥ २७ ॥

अग्निं संतप्यं तत्रापि द्वादशांगुलमानतः ॥ ३६ ॥ अष्टोत्तरशतेनैव दद्यादेकपवित्रकम् ॥ आदौ दत्त्वाध्वंमादित्ये तत्र चैकं पवित्रकम् ॥ ३७ ॥
विष्वक्सेनं ततः प्राच्यं गुरुमर्घ्यादिभिर्हैर ॥ देवस्याग्रे पठेन्मन्त्रं कृताञ्जलिपुटः स्थितः ॥ ३८ ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि पूजनादि कृतं मया ॥
तत्सर्वं पुणमेवास्तु त्वत्प्रसादात्सुरेश्वर ॥ ३९ ॥ मणिविद्रुममालाभिर्मन्दारकुसुमादिभिः ॥ इयं सावत्सरी पूजा तवास्तु गरुडध्वज ॥ ४० ॥
वनमाला यथा देव कौस्तुभं सततं हृदि ॥ तद्वत्पवित्रं तन्तूनां मालां त्वं हृदये धर ॥ ४१ ॥ एवं प्राच्यं द्विजान् भोज्यं दत्त्वा तेष्वथ दक्षिणाम् ॥
विसर्जयेत्तु तेनैव सायान्ने त्वपरेऽहनि ॥ ४२ ॥ सावत्सरीमिमां पूजां सम्पाद्य विधिवन्मया ॥ व्रजेः पवित्रकेदानीं विष्णुलोकं विसर्जितः ॥ ४३ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विष्णुपवित्रारोपणं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ पूजयित्वा
पवित्रार्थब्रह्म ध्यात्वा हरिर्भवेत् ॥ ब्रह्मध्यानं प्रवक्ष्यामि मायायन्त्रप्रसदकम् ॥ १ ॥ यच्छेद्ब्राह्मणसं प्राज्ञस्तं व्रजेज्ज्ञानमात्मनि ॥ ज्ञानं महति संय-
च्छेद्य इच्छेज्ज्ञानमात्मनि ॥ २ ॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धिप्राणाहंकारवर्जितम् ॥ वर्जितं भूततन्मात्रेणैव जन्माशानादिभिः ॥ ३ ॥ स्वप्रकाशं निराकारं सदानं
दमनादि यतः ॥ नित्यं शुद्धं बुद्धयुद्धं सत्यमानन्दमद्रयम् ॥ ४ ॥ तुरीयमक्षरं ब्रह्म अहमस्मि परं पदम् ॥ अहं ब्रह्मेत्यवस्थानं समाधिपरि (रिति) गीयते ॥ ५ ॥
आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमव तु ॥ बुद्धिं च सारथिं विद्धि मनः प्रग्रहमव च ॥ इन्द्रियाणि हयानाहुविषयास्तेषु शीघराः ॥ ६ ॥ आत्मब्रियमनोयुक्तो भोक्तेत्या-
मर्नाषिणः ॥ यस्तु विज्ञानंवाह्येन युक्तेन मनसा सदा ॥ ७ ॥ स तु तत्पदमाप्नोति स हि भूयो न जायते ॥ विज्ञानसारथिर्यस्तु मनःप्रग्रहवाह्यः ॥ ८ ॥ स्वयं-
न्याः पारमाप्नोति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ अहिंसादियमः प्रोक्तः शौचादिर्नियमः स्मृतः ॥ ९ ॥ आसनं पद्मकाशुक्तं प्राणायामो मरुन्मयः ॥ प्रत्याहा-
रो जयः प्रोक्तो ध्यानसीश्वरचिन्तनम् ॥ १० ॥ मनोभूतिधारणा स्थात्समाभिर्जलाणि स्थितिः ॥ पूर्वं चेतः स्थिरं न ह्यासतो मूर्तिं निनिन्तयेत् ॥ ११ ॥
हृत्पद्मकर्णिकामध्ये शंखचक्रगदाधज्वाल ॥ श्रीवत्सर्कोस्तुभयुतो वनमालाधिया युतः ॥ १२ ॥ नित्यः शुद्धो भूतियुक्तः सत्यमानन्दहृदयः परः ॥ आ-
त्माहं परमं ब्रह्म परमं ज्योतिरेव तु ॥ १३ ॥ चतुर्विंशतिमूर्तिः स शालग्रामशिलास्थितः ॥ द्वारकादिशिलासंस्थो ध्येयः पुण्योऽप्यहं च सः ॥ १४ ॥
मनसोऽभीप्सितं प्राप्य देवो वैमानिको भवेत् ॥ निष्कामो भुक्तिमाप्नोति मूर्तिं ध्यायन्स्तुवञ्जयन् ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे अष्ट-

पूर्. खं.
आ. कई
अ. ४४

१ यच्छेद्ब्राह्मणसं प्राज्ञस्तं व्रजेज्ज्ञानमात्मनि ० । २ य इच्छेद्ब्रह्म आत्मनः ० । ३ वास्तव्यं गीत ० । ४ विज्ञानवान्मात्रां युक्तं ० । ५ अमूर्तां पदवीं स्यात् ततो ० ।

६ पुण्योपि वा हरिः ० ।

॥ २७ ॥

मांशाख्ये आचारकोण्डे ब्रह्ममूर्तिध्याननिरूपणं नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ हरिरुवाच ॥ प्रसंगात्कथयिष्यामि शालग्रामस्य लक्षणम् ॥
 शालग्रामशिलास्पर्शात्कोटिजन्माधनाशनम् ॥ १ ॥ शखचक्रगदापद्मी (हस्तः) (केशवाख्यो) गदाधरः ॥ साब्जकौमोदकीचक्रशंखी (नाराय
 णो) विभुः ॥ २ ॥ सचक्रशंखाब्जगदो (माधवः) श्रीगदाधरः ॥ गदाब्जशंखचक्री वा (गोविन्दो) ऽर्च्यो गदाधरः ॥ ३ ॥ पद्मशंखारिगदिने
 (विष्णुरूपाय) ते नमः ॥ सशंखाब्जगदाचक्र (मधुसूदनमूर्तये) ॥ ४ ॥ नमो गदारिशंखाब्जयुक्त (त्रैविक्रमाय) च ॥ सारिकौमोदकीपद्मशंख
 (वामनमूर्तये) ॥ ५ ॥ चक्राब्जशंखगदिने नमः (श्रीधरमूर्तये) ॥ (हृषीकेशाया) ऽब्जगदाशंखिने चक्रिणे नमः ॥ ६ ॥ साब्जचक्रगदाशङ्ख (पद्म
 नाभस्वरूपिणे) ॥ शङ्खचक्रगदापद्मिन् (दामोदर) नमोनमः ॥ ७ ॥ सारिशङ्खगदाब्जाय (वासुदेवाय) वै नमः ॥ शङ्खाब्जचक्रगदिने नमः (सङ्कर्षणाय)
 च ॥ ८ ॥ सुशंखसुगदाब्जारिधृते (प्रद्युम्नमूर्तये) ॥ नमो (ऽनिरुद्धाय) गदाशंखाब्जारिविधारिणे ॥ ९ ॥ साब्जशंखगदाचक्र (पुरुषोत्तममूर्तये) ॥ नमो
 (ऽधोक्षजरूपाय) गदाशंखारिपद्मिने ॥ १० ॥ (नृसिंहमूर्तये) पद्मगदाशंखारिधारिणे ॥ पद्मारिशंखगदिने नमो (स्त्वच्युतमूर्तये) ॥ ११ ॥ सशंखचक्राब्जगदं
 (जनार्दन) मिहानये ॥ (उपेन्द्रः) सगदः सारिः पद्मशङ्खिन्नमोनमः ॥ १२ ॥ सुचक्राब्जगदाशङ्खयुक्ताय (हरिमूर्तये) ॥ सगदाब्जारिशङ्खाय नमः
 (श्रीकृष्णमूर्तये) ॥ १३ ॥ शालग्रामशिलाद्वारगतलग्नद्विचक्रधृक् ॥ शुक्लामो (वासुदेवाख्यः) सोऽव्याद्रः श्रीगदाधरः ॥ १४ ॥ लग्नद्विचक्रो रक्ताभः पूर्वभागस्तु
 पुष्कलः ॥ संकर्षणोऽथ (प्रद्युम्नः) सूक्ष्मचक्रस्तु पीतकः ॥ १५ ॥ स दीर्घः सशिरश्छिद्रो यो (ऽनिरुद्धस्तु) वर्तुलः ॥ नीलो द्वारि त्रिरैवश्च अथ (नारायणो) ऽसितः
 ॥ १६ ॥ मध्ये गदाकृती रेखा नाभिचक्रो (क्र) महोन्नतः ॥ पृथुवक्षा (नृसिंहो) वः कपिलोऽव्यात्रिबिन्दुकः ॥ १७ ॥ अथवा पञ्चबिन्दुस्तत्पूजनं ब्रह्मचा
 रिणः ॥ (वराहः) शक्तिर्लिङ्गोऽव्याद्रिषमद्वयचक्रकः ॥ १८ ॥ नीलस्त्रिरेखः स्थूलोऽथ (कूर्ममूर्तिः) स बिन्दुमान् ॥ (कृष्णः) स वर्तुलावर्तः पातु वो
 नतपृष्ठकः ॥ १९ ॥ (श्रीधरः) पञ्चरेखोऽव्या (द्वनमाली) गदाङ्कितः ॥ (वामनो) वर्तुलो ह्रस्वो वा (रा) मचक्रः सुरेश्वरः ॥ २० ॥ नानाव
 र्णोऽनेकमूर्तिर्नागभोगी (त्वनन्तकः) ॥ स्थूलो (दामोदरो) नीलो मध्येवक्रः सुनीलकः ॥ २१ ॥ संकीर्णद्वारकः सोऽव्यादथ ब्रह्मा सुलोहितः ॥
 सदीर्घरेखः सुषिर एकचक्राम्बुजः पृथुः ॥ २२ ॥ पृथुच्छिद्रः स्थूलचक्रः (कृष्णो) (विष्णुश्च) बिल्ववत् ॥ (हयग्रीवो) ऽङ्कुशाकारः पञ्चरेखः सकौ
 स्तुभः ॥ २३ ॥ (वैकुण्ठो) मणिरत्नाभ एकचक्राम्बुजोऽसितः ॥ (मत्स्यो) दीर्घोऽम्बुजाकारो द्वाररेखश्च पातु वः ॥ २४ ॥ रामचक्रो दक्षरेखः श्यामो

१ हृषीकेशः सारिगदाशङ्खपद्म नमोनमः । २ पूर्वभागे तु पद्मभृत् । ३ मध्ये चक्रः सनीलकः । ४ कृष्णो बिन्दुश्च बिन्दुमत् ।

ग. म. पु.
॥ २८ ॥

वोऽप्या(त्रिविक्रमः) ॥ शालग्रामे द्वायकायां स्थिताय गदिने नमः ॥ २५ ॥ एकद्वारश्चतुश्चक्रो वनमालाविभूषितः ॥ स्वर्णरेखासमायुक्तो गोण्पदेन
विराजितः ॥ २६ ॥ कदम्बकुसुमाकारो (लक्ष्मीनारायणो)ऽवतु ॥ एकेन लक्षितो योग्याद्गदाधारी (सुदर्शनः) ॥ २७ ॥ (लक्ष्मीनारायणो) द्वाभ्यां
त्रिभिर्मूर्ति (त्रिविक्रमः) ॥ चतुर्भिश्च (चतुर्व्यूहो) (वासुदेवश्च) पञ्चभिः ॥ २८ ॥ (प्रद्युम्नः) षड्भिरव स्यात् (संकर्षण) इतस्ततः ॥ (पुरुषो
त्तमो)ऽष्टभिः स्यात् (ब्रह्मव्यूहो) नवाङ्कितः ॥ २९ ॥ (दशावतारो) दशभिरनिरुद्धोऽवतादय ॥ (द्वादशात्मा) द्वादशभिरत ऊर्द्ध (मनन्तकः) ॥
॥ ३० ॥ विष्णोर्मूर्तिमयं स्तोत्रं यः पठेत्स दिवं व्रजेत् ॥ (ब्रह्मा) चतुर्मुखो दण्डो कमण्डलुयुगान्वितः ॥ ३१ ॥ (महेश्वरः) प्रध्वजो द्वाबाहु
वृषध्वजः ॥ यथायुधस्तथा गौरी चण्डिका च सरस्वती ॥ ३२ ॥ महालक्ष्मीर्मातरश्च पद्महस्तो (दिवाकरः) ॥ गजास्यश्च गणः स्कन्दः पद्मसुखो
नेकधा गुणाः ॥ ३३ ॥ एतेऽर्चिताः स्थापिताश्च प्रासादे वास्तुप्रजिते ॥ धर्मार्थकाममोक्षाद्याः प्राप्यन्ते पुरुषेण च ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे शालग्राममूर्तिलक्षणं नाम पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ हरिरुवाच ॥ वास्तुं संक्षेपतो वक्ष्ये गृहादौ विघ्नना
शनम् ॥ ईशानकोणादाग्न्यं द्वेकांशोतिपदे यजेत् ॥ १ ॥ ईशाने च शिरः पादौ नैर्ऋतेऽभ्यतिले कर्णौ ॥ आवासवासवश्चमादौ ॥ पुंश्रामे ऋषिदक्षधे ॥ २ ॥
प्रासादारामदुर्गेषु देवालयमण्डेषु च ॥ द्वाविंशति सुगन्वाह्ये तदन्तश्च त्रयोदश ॥ ३ ॥ ईशश्चैवाथ पर्जन्यो जयन्तः कुलिशावुचः ॥
सूर्यः सत्यो भृगुश्चैव आकाशो वायुरेव च ॥ ४ ॥ पूषा च वितथश्चैव श्रद्धेयवमाहुर्भौ ॥ गन्धर्वो भृगुगजस्तु द्रुमः पितृगणस्तथा ॥ ५ ॥
दीवारिकोऽथ सुग्रीवः दुष्पदन्तो गणाधिपः ॥ असुरः शेषपायी (दौ) च गेगोऽहिर्बुध्न्य (स्य) एव च ॥ ६ ॥ भस्माटः मोमसर्पा च अदितिश्च दितिसन्तथा ॥
वह्निर्द्वाविंशदेते तु तदन्तश्चतुरः शृणु ॥ ७ ॥ ईशानादिचतुष्कोणसंस्थितान्पूजयेदयः ॥ आपश्चैवाथ सारित्री जयोऽद्वन्द्वय च ॥ ८ ॥
मध्यं नवपदे ब्रह्मा तस्यार्द्धौ च समीपयात्र ॥ देवानेकोत्तरानेवान्पूर्वादौ नायनः शृणु ॥ ९ ॥ अर्धेऽप्यसविता चैव विवस्वान्पितृभ्याधिपः ॥
मित्रोऽथ गजयक्ष्मा च तथा पृथ्वीधरः क्रमात् ॥ १० ॥ अष्टमश्चापवन्तश्च पत्नितो ब्रह्मणः स्मृताः ॥ ईशानकोणादाग्न्यं द्वुम च (जयौ) देवा
उच्यते ॥ ११ ॥ अग्निश्चकोणादाग्न्यं वंशो भवति दुर्द्धरः ॥ अदितिं दिनयन्तं च जयन्तं च इदं त्रयम् ॥ १२ ॥ नायिका कालिका नाम शका

पू. खं.
आ. कां.
अ. ४६

॥ २८ ॥

द्वन्धर्वगाः पुनः ॥ वास्तुदेवान्पूजयित्वा गृहप्रासादकृद्भवेत् ॥ १३ ॥ सुरेज्यः पुरतः कार्यो यस्याग्नेय्यां महानसम् ॥ कपिनिर्गमने (णी) ? येन
 पूर्वतः सत्रमण्डपम् ॥ १४ ॥ गन्धपुष्पगृहं कार्यमैशान्यां पट्टसंयुतम् ॥ भाण्डागारं च कौबेर्या गोष्ठागारं च वायवे ॥ १५ ॥ उदगाश्रयं च वारुण्यां
 वातायनसमन्वितम् ॥ समित्कुशेन्धनस्थानमायुधानां च नैर्ऋते ॥ १६ ॥ अभ्यागतालयं रम्यसशय्यासनपादुकम् ॥ तोयाग्निदीपसद्भृत्यैर्युक्तं
 दक्षिणतो भवेत् ॥ १७ ॥ गृहान्तराणि सर्वाणि सजलैः कदलीगृहैः ॥ पंचवर्णैश्च कुसुमैः शोभितानि प्रकल्पयेत् ॥ १८ ॥ प्राकारं तद्बहिर्दद्यात्
 तपश्चहस्तप्रमाणतः ॥ एवं विष्ण्वाश्रमं कुर्याद्ब्रह्मैश्वरोपवनैर्युतम् ॥ १९ ॥ चतुःषष्टिपदो वास्तुः प्रासादादौ प्रपूजितः ॥ मध्ये चतुष्पदो ब्रह्मा द्विप
 दास्त्वर्ग्यमादयः ॥ २० ॥ कर्णे चैवाथ शिख्याद्यास्तथा देवाः प्रकीर्तिताः ॥ तेभ्यो ह्युभयतः सार्द्धादन्येऽपि द्विपदाः सुराः ॥ २१ ॥ चतुःषष्टिपदा
 देवा इत्येवं परिकीर्तिताः ॥ चरकी च विदारी च पूतना पापराक्षसी ॥ २२ ॥ ईशानाद्यास्ततो बाह्ये देवाद्या हेतुकादयः ॥ हेतुकस्त्रिपुरान्तश्च
 अग्निवेतालकौ यमः ॥ २३ ॥ अग्निजिह्वः कालकश्च करालो ह्येकपादकः ॥ ऐशान्यां भीमरूपस्तु पाताले प्रेतनायकः ॥ २४ ॥ आकाशे
 गन्धमाली स्यात्क्षेत्रपालांस्ततो यजेत् ॥ विस्ताराभिहतं दैर्घ्यं राशिं वास्तोस्तु कारयेत् ॥ २५ ॥ कृत्वा च वसुभिर्भागं शेषं बद्धा यमादिशेत् ॥
 पुनर्गुणितमष्टाभिर्ऋक्षभागं तु भाजयेत् ॥ २६ ॥ यच्छेषं तद्भवेदृक्षं भागैर्हत्वाव्ययं भवेत् ॥ ऋक्षं चतुर्गुणं कृत्वा नवभिर्भागहारितम् ॥ २७ ॥
 शेषमंशं विजानीयादेवलस्य मतं यथा ॥ अष्टाभिर्गुणितं पिण्डं षष्टिभिर्भागहारितम् ॥ २८ ॥ यच्छेषं तद्भवेज्जीवं मरणं भूतहारितम् ॥ वास्तु
 क्रोडे गृहं कुर्यान्न पृष्ठे मानवः सदा ॥ २९ ॥ वामपार्श्वेन स्वापिति नात्र कार्यो विचारणा ॥ सिंहकन्यातुलायां च द्वारं शुध्येदथोत्तरम् ॥ ३० ॥
 एवं च वृश्चिकादौ स्यात्पूर्वदक्षिणपश्चिमम् ॥ द्वारं दीर्घाद्द्विस्तारं द्वाण्यष्टौ स्मृतानि च ॥ ३१ ॥ सन्तानप्रेष्यनीचत्वं स्वयानं स्वर्णभूषणम् ॥
 सुतहीनं तु रौद्रेण वीर्यघ्नं दक्षिणे तथा ॥ ३२ ॥ वह्नौ वैद्यश्चायुर्वृद्धिपुत्रलाभसुतपिदः ॥ धनदे नृपपीडादमर्थघ्नं रोगदं जले ॥ ३३ ॥ नृपभी
 तिर्मृतापत्यं ह्यनपत्यं न वैरदम् ॥ अर्थदं चार्थहान्यै च दोषदं पुत्रमृत्युदम् ॥ ३४ ॥ द्वाण्युत्तरसंज्ञानि पूर्वद्वाण्यणि वच्यहम् ॥ अग्निभीतिर्बहु
 कन्याधनसम्मानकोपदम् ॥ ३५ ॥ राजघ्नं कोपदं पूर्वं फलतो द्वारमीरितम् ॥ ईशानादौ भवेत्पूर्वमाग्नेय्यादौ तु दक्षिणम् ॥ ३६ ॥ नैर्ऋत्यादौ

१ काय (कप) निर्गमने इति लिखितपुस्तके पा० । २ वसुभिर्भागशुद्धिं च शेषाबद्धा० । ३ तद्भवेज्जीवो मरणाभिति युक्तः पाठः । पुस्तकत्रयेजीवमिति पाठो दृश्यते । ४ वह्नौ
 वन्यश्च वायौ च पुत्रलाभः सुतपिदः ।

गं. म. पु.
॥ २९ ॥

पश्चिमं स्याद्वायव्यादौ तु चोत्तरम् ॥ अष्टभागे कृते भागे द्वाराणां च फलाफलम् ॥ ३७ ॥ अश्वत्थपुस्तन्यग्रोधाः पूर्वोदौ स्यादुदुम्बरः ॥ गृह
स्य शोभनः प्रोक्त ईशाने चैव शास्त्रमलिः ॥ प्रजितो विष्णुहारी स्यात्प्रासादस्य गृहस्य च ॥ ३८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
आचारकाण्डे वास्तुमानलक्षणं नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ प्रासादानां लक्षणं च वक्ष्ये शौनक तच्छृणु ॥ चतुः
षष्टिपदं कृत्वा दिग्विदक्षुपलक्षितम् ॥ १ ॥ चतुष्कोणं चतुर्भिश्च द्वाराणि सूर्य्यसंख्यया ॥ चत्वारिंशाष्टभिश्चैव भित्तीनां करुपना भवेत् ॥ २ ॥
ऊर्ध्वक्षेत्रसमा जंवा जंवार्षद्विगुणं भवेत् ॥ गर्भविस्तारविस्तीर्णः शुकाद्विभूष विधीयते ॥ ३ ॥ तद्विभागेन कर्त्तव्यः पञ्चभागेन वा पुनः ॥ निर्ग
मस्तु शुकाद्विभूष उच्छ्रायः शिखराद्वर्गः ॥ ४ ॥ चतुर्द्धा शिखरं कृत्वा त्रिभागे वेदिबन्धनम् ॥ चतुर्थे पुनरस्यैव कण्ठमासूलसाधनम् ॥ ५ ॥
अथ वापि समं वास्तु कृत्वा षोडशभागिकम् ॥ तस्य मध्ये चतुर्भागमादौ गर्भं तु काश्येत् ॥ ६ ॥ चतुर्भागेन भित्तीनामुच्छ्रायः स्यात्प्रमाणतः ॥ ७ ॥
द्विगुणः शिखरोच्छ्रायो भिस्तुच्छ्रायाच्च मानतः ॥ शिखराद्वर्गस्य चाद्वेन विधेयास्तु प्रदक्षिणाः ॥ ८ ॥ चतुर्दिक्षु तथा ज्ञेया निर्गमस्तु तथा कुपेः ॥
पञ्चभागेन संभज्य गर्भमानं विचक्षणः ॥ ९ ॥ भागमेकं गृहीत्वा तु निर्गमं करुपयत्पुनः ॥ गर्भसूत्रसमो भागादधतो मुखमण्डपः ॥ १० ॥
एतत्सामान्यमुद्दिष्टं प्रासादस्य हि लक्षणम् ॥ लिगमानमथो वक्ष्ये षोडो लिगसमो भवेत् ॥ ११ ॥ द्विगुणेन भवेद्गर्भः समन्ताच्छैनक ध्रुवम् ॥
तद्विधा च भवेद्भूतिर्जवा तद्विस्तराद्वर्गः ॥ १२ ॥ द्विगुणं शिखरं प्रोक्तं जंवायाश्चैव शौनक ॥ षोडशभागेन कर्म तन्यानेन शुकाद्विभूषः ॥ १३ ॥ नि
र्गमस्तु समाख्यातः शेषं पूर्ववदेव तु ॥ लिगमानं स्मृतं ह्येतद्वारमानमथोच्यते ॥ १४ ॥ कर्मायं वेदवस्तुत्वा द्वारं भागादधतो भवेत् ॥ विस्तेजः समाख्यातं द्विगुणं
स्वेच्छया भवेत् ॥ १५ ॥ द्वारवत्षोडमध्ये तु शेषं सुषिरकं भवेत् ॥ नादिकं शेषिकं भित्तिर्द्वारद्वेन परिगृह्यते ॥ १६ ॥ तद्विस्तराद्वर्गमा जंवा शिखरं द्विगुणं
भवेत् ॥ शुकाद्विभूषः पूर्ववज्ज्ञेया निर्गमोच्छ्रायकं भवेत् ॥ १७ ॥ मण्डपे मानमेतत् स्वरूपं चापरं वदे ॥ वेदेन कर्मोत्तेजः अथ विधित्तिं देवताः ॥ १८ ॥
इत्थं कृतेन मानेन बाह्यभागविनिर्गतम् ॥ नेमिः पादेन विस्तीर्णः प्रासादस्य सप्तततः ॥ १९ ॥ गर्भं तु द्विगुणं कुल्यान्निम्ना सानं भवेद्विह ॥ स
एव भित्तेरुत्सेधो शिखरो द्विगुणो मतः ॥ २० ॥ प्रासादानां च वक्ष्यामि मानं योगं च सानतः ॥ विस्तरः पुष्पकरस्यश्च केलसौ सालिकाद्वयः ॥ २१ ॥
त्रिविष्टपं च पञ्चैते प्रासादाः सर्वयोगिनः ॥ प्रथमश्चतुरश्रो हि द्वितीयस्तु तद्विधतः ॥ २२ ॥ कृत्वा वृत्तायत्तन्मानोऽष्टमश्चैव च पञ्चमः ॥ एतेभ्य

१ जंवार्ष चैव ० ।

पृ. खं.
आ. कां.
अ. २७

॥ २९ ॥

एव सम्भूताः प्रासादाः सुमनोहराः ॥ २३ ॥ सर्वप्रकृतिभूतेभ्यश्चत्वारिंशत्तथैव च ॥ मेरुश्च मन्दरश्चैव विमानश्च तथापरः ॥ २४ ॥ भद्रकः सर्वतो
 भद्रो रुचको नन्दनस्तथा ॥ नन्दिवर्द्धनसंज्ञश्च श्रीवत्सश्च नवेत्यमी ॥ २५ ॥ चतुरश्राः समुद्रूता वैराजादिति गम्यताम् ॥ वलभी गृहराजश्च शा
 लागृहं च मन्दिरम् ॥ २६ ॥ विमानं च तथा ब्रह्ममंदिरं भवनं तथा ॥ उत्तमं शिविका वेश्म नवेते पुष्पकोद्भवाः ॥ २७ ॥ वलयो दुन्दुभिः पद्मो
 महापद्मस्तथापरः ॥ मुकुली चास्य उष्णीषी शंखश्च कलशस्तथा ॥ २८ ॥ गुवावृक्षस्तथान्यश्च वृत्ताः कैलाससम्भवाः ॥ गजोऽथ वृषभो हंसो गरुडः
 सिंहनामकः ॥ २९ ॥ भूमुखो भूधरश्चैव श्रीजयः पृथिवीधरः ॥ वृत्तायताः समुद्रूता नवेते मणिकाह्वयात् ॥ ३० ॥ वज्रं चक्रं तथान्यच्च मुष्टिकं वधुसंज्ञितम् ॥
 वक्रः स्वस्तिकखड्गौ च गदा श्रीवृक्ष एव च ॥ ३१ ॥ विजयो नामतः श्वेतस्त्रिविष्टिपसमुद्भवाः ॥ त्रिकोणं पद्ममर्द्धेन्दुश्चतुष्कोणं द्विष्टकम् ॥ ३२ ॥ यत्र
 तत्र विधातव्यं संस्थानं मण्डपस्य तु ॥ राज्यं च विभवश्चैवः ह्यायुर्वर्द्धनमेव च ॥ ३३ ॥ पुत्रलाभः स्त्रियः पुष्टिस्त्रिकोणादिक्रमाद्भवेत् ॥ कुर्याद्ध
 जादिकं ख्यातद्वारि गर्भगृहं तथा ॥ ३४ ॥ मण्डपः समसंख्याभिर्गुणिनः सूत्रकस्तथा ॥ मण्डपस्य चतुर्थांशाद्भद्रः कार्यो विज्ञानता ॥ ३५ ॥
 स्पर्धागवाक्षकोपेतो निर्गवाक्षोऽथ वा भवेत् ॥ सार्द्धभित्तिप्रमाणेन भित्तिमानेन वा पुनः ॥ ३६ ॥ भित्तेर्द्वैगुण्यतो वापि कर्तव्या मण्डपाः क्वचित् ॥
 प्रासादे मञ्जरी कार्य्या चित्रा विषमभूमिका ॥ ३७ ॥ परिमाणविरोधेन रेखावैषम्यभूषिता ॥ आधारस्तु चतुर्द्वारश्चतुर्मण्डपशोभितः ॥ ३८ ॥
 शतशृङ्गसमायुक्तो मेरुः प्रासाद उत्तमः ॥ मण्डपास्तस्य कर्तव्या भद्रैस्त्रिभिरलङ्कताः ॥ ३९ ॥ घटनाकारमानानां भिन्नाभिन्ना भवन्ति ते ॥
 कियन्तो येषु चाधारा निराधाराश्च केचन ॥ ४० ॥ प्रतिच्छन्दकभेदेन प्रासादाः सम्भवन्ति ते ॥ अन्योन्यासंकरास्तेषां घटनानामभेदतः ॥ ४१ ॥
 देवतानां विशेषाय प्रासादा बहवः स्मृताः ॥ प्रासादे नियमो नास्ति देवतानां स्वयम्भुवाम् ॥ ४२ ॥ तानेव देवतानां च पूर्वमानेन कारयेत् ॥
 चतुरश्रायतास्तत्र चतुष्कोणसमन्विताः ॥ ४३ ॥ चन्द्रशालान्विता कार्य्या भेरीशिखरसंयुता ॥ पुरतो वाहनानां च कर्तव्या लग्न(घु)मण्डपाः ॥ ४४ ॥
 नाट्यशाला च कर्तव्या द्वारदेशसमाश्रया ॥ प्रासादे देवतानां च कार्य्या दिक्षु विदिक्ष्वपि ॥ ४५ ॥ द्वारपालाश्च कर्तव्या मुख्या गत्वा पृथक्पृथक् ॥
 किञ्चिददूरतः कार्य्या मठास्तत्रोपजीविनाम् ॥ ४६ ॥ प्रावृता जगती कार्य्या फलपुष्पजलान्विता ॥ प्रासादेषु सुरांस्थाप्य पूजाभिः पूजयेन्नरः ॥
 वासुदेवः सर्वदेवः सर्वभाक् तद्गुहादिकृत् ॥ ४७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशे आचारकाण्डे प्रासादलिङ्गमण्डपादिलक्षणां रूपणं

ग. म. पु.
॥ ३० ॥

नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः॥३७॥ सूत उवाच ॥ प्रतिष्ठां सर्वदेवानां संक्षेपेण वदाम्यहम् ॥ सुतिथ्यादौ सुरभ्यां च प्रतिष्ठां कारयेद्गुरुः ॥ १ ॥
ऋत्विग्भिः सह चाचार्यं वरयेन्मध्यदेशगम् ॥ स्वशास्त्रोक्तविधानेन अथ वा प्रणवेन तु ॥ २ ॥ पञ्चभिर्देवभिर्वाथ कुर्व्यात्पाद्याभ्यंगे च ॥
सुद्रिकाभिस्तथा वल्लैर्गन्धमाल्यानुलेपनैः ॥ ३ ॥ मन्त्रन्यासं गुरुः कृत्वा ततः कर्म समारभेत् ॥ प्रासादस्याग्रतः कुर्यान्मण्डपं दशहस्तकम् ॥३८॥
कुर्याद्दशहस्तं वा स्तम्भैः षोडशभिर्भुतम् ॥ ध्वजाष्टकैश्चतुर्हस्तां मध्ये वादं च कारयेत् ॥ ५ ॥ नदीसंगमतीराभ्यां बालुकां तत्र दापयेत् ॥
चतुर्थं कारुणिकार्थं वल्लं कमलाकृति ॥ ६ ॥ पूर्वोदितः समारभ्य कर्त्तव्यं कुण्डपञ्चकम् ॥ अथवा चतुरश्राणि सर्वाण्येतानि कारयेत् ॥ ७ ॥
शान्तिकर्मविधानेन सर्वकामार्थसिद्धये ॥ शिरः स्थाने तु देवस्य आचार्यो होममाचरेत् ॥ ८ ॥ ऐशान्यां केचिदिच्छन्ति उपलिप्यावन्ति शुभाय ॥
द्वाराणि चैव चत्वारि कृत्वा वै तोरणान्तिके ॥ ९ ॥ न्यग्रोधाद्दुम्बराश्वत्थैस्त्वपालाशखादिराः ॥ तोरणाः पञ्चहस्ताश्च वस्त्रपुष्पाद्यलङ्कृताः ॥३०॥
निखनेद्धस्तमेककं चत्वारश्चतुरो दिशः ॥ पूर्वद्वारे मृगेन्द्रं तु हयराजं तु दक्षिणे ॥ ११ ॥ पश्चिमे गोपतिर्नाम सुरशाहूलुचतुरे ॥
अग्निमीलेति हि मन्त्रेण प्रथमं पूर्वतो न्यसेत् ॥१२॥ ईषेति हि मन्त्रेण दक्षिणस्यां द्वितीयकम् ॥ अग्नयाहिमन्त्रेण पश्चिमस्यां तृतीयकम् ॥१३॥
शन्नोदेवेति मन्त्रेण उत्तरस्यां चतुर्थकम् ॥ पूर्वं अम्बुदवत्कार्या आग्नेयां धूमरूपिणी ॥१४॥ याम्यां वै कुण्डरूपा तु नैर्ऋत्यां श्यामला (धुमरा)
भवेत् ॥ वारुण्यां पाण्डुरा ज्ञेया वायव्यां पीतवर्णिका ॥ १५ ॥ उत्तरे रक्तवर्णा तु शुक्लेशी च पताकिका ॥ बहुरूपा तथा मध्ये हन्मन्निमेति पूर्वके
॥ १६ ॥ अग्निं संसृजिमन्त्रेण यमोनागेति दक्षिणे ॥ पूज्या रक्षोहन्नेति पश्चिमे उत्तरेऽपि च ॥ १७ ॥ वात इत्यभिषिक्त्याथ आप्यायस्वति चोत्तरे ॥
तमोशानमतश्चैव विष्णोर्लुकेति मध्यमे ॥ १८ ॥ कलशौ तु ततो ब्रौह्मै निवेश्यां तोरणान्तिके ॥ वस्त्रपुष्पसमस्तपुष्पाश्चन्दनाद्यैः स्वलङ्कृताः ॥१९॥
पुष्पैर्वितानैर्बहुलैरादिगणैरभिनिविताः ॥ दिक्पालाश्च ततः पूज्याः शास्त्रप्रयेन कर्मणा ॥ २० ॥ त्रातरामिन्द्रमन्त्रेण अग्निर्द्वेदिनि चापरे ॥
अस्मिन्बृक्ष इतं चैव प्रचारीति परा स्मृता ॥ २१ ॥ किञ्चेदयातु आचत्वाऽभित्वादिति च सप्तमी ॥ इमांश्चैति दिक्पालान्पूजयित्वा विषयान् ॥२२॥
होमद्रव्याणि वायव्ये कुर्यात्सोपस्कराणि च ॥ शंखाञ्छास्त्रादितान्छ्रुताग्नित्रयैर्वा विन्यसेद्गुरुः ॥ २३ ॥ आलोकनेन द्रव्याणि ब्रुञ्जि यान्ति न संश
यः ॥ हृदयादीनि चाङ्गानि व्याहृतिप्रणवेन च ॥२४॥ अह्नं चैव समस्तानां न्यस्योऽयं सर्वकामिकः ॥ असतान्निघ्नं चैव अख्येणैवाभिसन्निवृत्तम् ॥२५॥

१ पूर्वोदयाधुचिमाकार्या० क० पु० । २ अग्निकर्म च मन्त्रेण० । ३ ईकलेरादि० ।

पू. स्व.
आ. का.
अ. २८

॥ ३० ॥

विष्टरेण स्पृशेद्व्यान्यागमण्डपसंभृतान् ॥ अक्षतान्विकिरत्पश्चादस्त्रपूतान्समन्ततः ॥ २६ ॥ शार्कान् दिशमथारभ्य यावदीशानगोचरम् ॥
 अवकीर्याक्षतान्सर्वोल्लेपयेन्मण्डपं ततः ॥ २७ ॥ गंधाद्यैर्घ्यपात्रे च मंत्रग्रामं न्यसेद्गुरुः ॥ तेनार्घ्यपात्रतोयेन श्रोक्षयेद्यागमण्डपम् ॥ २८ ॥ प्रतिष्ठा
 यस्य देवस्य तदाख्यं कलशं न्यसेत् ॥ ऐशान्यां पूजयेद्याग्ये अस्त्रेणैव च वर्द्धनीम् ॥ २९ ॥ कलशं वर्द्धनीं चैव ग्रहान्वास्तोष्पतिं तथा ॥ आसने
 तानि सर्वाणि प्रणवाख्यं जपेद्गुरुः ॥ ३० ॥ सूत्रग्रीवं रत्नगर्भं वस्त्रयुग्मेन वेष्टितम् ॥ सर्वौषधीगन्धलितं पूजयेत्कलशं गुरुः ॥ ३१ ॥ देवस्तु कलशे
 पूज्यो वर्द्धन्या वस्त्रयुत्तमम् ॥ वर्द्धन्या तु समायुक्तं कलशं भ्रामयेदनु ॥ ३२ ॥ वर्द्धनीधारया सिञ्चन्नग्रतो धारयेत्ततः ॥ अभ्यर्च्य वर्द्धनीकुम्भं स्थ
 ण्डिले देवमर्चयेत् ॥ ३३ ॥ घटं चावाह्य वायव्यां गणानां त्वेति सद्गणम् ॥ देवमीशानकोणे तु जपेद्वास्तोष्पतिं बुधः ॥ ३४ ॥ वास्तोष्पतीति मन्त्रे
 ण वास्तुदोषोपशान्तये ॥ कुम्भस्य पूर्वतो भूतं गणदेवं बलिं हरेत् ॥ ३५ ॥ पठेदिति च विद्याश्च कुर्यादालम्भनं बुधः ॥ योगेयोगेति मन्त्रेणास्तर
 णं शाद्वलैः कुशैः ॥ ३६ ॥ ऋत्विग्भिः सार्द्धमाचार्यः स्नानपीठे गुरुस्तदा ॥ विविधैर्ब्रह्मघोषैश्च पुण्याहजयमङ्गलैः ॥ ३७ ॥ कृत्वा ब्रह्मरथे देवं प्रतिष्ठ
 न्ति ततो द्विजाः ॥ ऐशान्यामानयेत्पीठमण्डपे विन्यसेद्गुरुः ॥ ३८ ॥ भद्रं कर्णेत्यथ स्नात्वा सूत्रवल्कलजेन तु ॥ संस्त्राप्य लक्षणोद्धारं कुर्यात्तूर्या
 दि (दूराभि) वादनैः ॥ ३९ ॥ मधुसर्पिःसमायुक्तं कांस्ये वा ताम्रभाजने ॥ अक्षिणी चांजयेच्चास्य सुवर्णस्य शलाकया ॥ ४० ॥ अग्निर्ज्योतीति मन्त्रेण नेत्रो
 द्घाटं तु कारयेत् ॥ लक्षणे क्रियमाणे तु नामैकं स्थापको व(द)देत् ॥ ४१ ॥ इमम्मेगंगेमन्त्रेण नेत्रयोः शीतलक्रिया ॥ अग्निर्मूर्द्धेति मन्त्रेण दद्याद्बल्मी
 कमृत्तिकाम् ॥ ४२ ॥ बिल्वोदुम्बरमश्वत्थं वटं पालाशमेव च ॥ यज्ञायज्ञेति मन्त्रेण दद्यात्पञ्चकषायकम् ॥ ४३ ॥ पञ्चगव्यं स्त्रापयेच्च सहदेव्यादि
 भिस्ततः ॥ सहदेवी बला चैव शतमूली शतावरी ॥ ४४ ॥ कुमारी च गुडूची च सिंही व्याघ्री तथैव च ॥ या ओषधीति मन्त्रेण स्नानमोषधिमञ्जलैः
 ॥ ४५ ॥ याः फलिनीति मन्त्रेण फलस्नानं विधीयते ॥ द्रुपदादिवेति मन्त्रेण कार्य्यमुद्घर्तनं बुधैः ॥ ४६ ॥ कलशेषु च विन्यस्य उत्तरादिष्वनुक्रमात् ॥
 रत्नानि चैव धान्यानि ओषधीं शतपुष्पिकाम् ॥ ४७ ॥ समुद्रांश्चैव विन्यस्य चतुरश्वतुरो दिशः ॥ क्षीरं दधि क्षीरोदस्य घृतोदस्येति वा पुनः ॥ ४८ ॥
 आप्यायस्व दधिक्राव्णो याओषधीरितीति च ॥ तेजोऽसीति च मन्त्रैश्च कुम्भं चैवाभिमन्त्रयेत् ॥ ४९ ॥ समुद्राख्यैश्चतुर्भिश्च स्त्रापयेत्कलशैः पुनः ॥
 स्नातश्चैव सुवेषश्च धूपो देयश्च गुग्गुलुः ॥ ५० ॥ अभिषेकाय कुम्भेषु तत्तत्तीर्थानि विन्यसेत् ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि सरितः सागरास्तथा ॥ ५१ ॥

ग. म. पु.
॥ ३१ ॥

याओषधीति मन्त्रेण कुम्भं वैवाभिमन्त्रयेत् ॥ तेन तोयेन यः स्नायात्स युच्येत्सर्वपातकैः ॥ ५२ ॥ अभिषिच्य संयुद्धैश्च त्वर्घ्यं दद्यात्ततः पुनः ॥
गन्धद्वारेति गन्धं च न्यासं वै वेदमन्त्रकैः ॥ ५३ ॥ स्वशास्त्रविहितैः प्राप्तयुर्वेदस्रोतैः वस्त्रकम् ॥ कविहाविति मन्त्रेण आनेयन्मण्डपं शुभम् ॥ ५४ ॥
शम्भवायेति मन्त्रेण शय्यायां विनिवेशयेत् ॥ विश्वतश्चक्षुर्मन्त्रेण कुर्यात्सकलनिष्कलम् ॥ ५५ ॥ स्थित्वा चैव परे तत्त्वे मन्त्रन्यासं तु कारयेत् ॥
स्वशास्त्रविहितो मन्त्रो न्यासस्तस्मिन्स्तथादितः ॥ ५६ ॥ वस्त्रेणाच्छादयित्वा तु पूजनीयः स्वभावतः ॥ यथाशास्त्रं निवेद्यानि पादमूले तु दापयेत् ॥ ५७ ॥
अथ प्रणवसंयुक्तं वस्त्रयुग्मेन वेधितम् ॥ कलशं सहिरण्यं च शिरःस्थानं निवेदयेत् ॥ ५८ ॥ स्थित्वा कुण्डसमीपेऽथ अग्नेः स्थापनमाचरेत् ॥
स्वशास्त्रविहितैर्मन्त्रैर्वेदोक्तैर्वार्थं वा गुरुः ॥ ५९ ॥ श्रीसूक्तं पावमान्यं च वासदास्यसवाजिनम् ॥ वृषाकार्पं च मित्रं बहवः पूर्वतो जपेत् ॥ ६० ॥
रुद्रं पुरुषसूक्तं च श्लोकाध्यायं च शुक्रियम् ॥ ब्रह्माणं पितृमैत्रं च अप्वयुर्दक्षिणे जपेत् ॥ ६१ ॥ वेदव्रतं वामदेव्यं ज्येष्ठसामं स्वन्तरम् ॥
भरुण्डानि च सामानि छन्दोगः पश्चिमे जपेत् ॥ ६२ ॥ अथवेशिरसं चैव कुम्भसूक्तमथर्वणः ॥ नीलरुद्रांश्च तैमं च अथर्वश्रोत्रं जपेत् ॥ ६३ ॥
कुण्डं चास्त्रेण संप्रोक्ष्य आचार्यस्तु विशेषतः ॥ ताम्रपात्रे शरवे वा यथाविसर्गोऽपि वा ॥ ६४ ॥ जातवेदसमानीय अग्रतस्तं निवेशयेत् ॥
अस्त्रेण ज्वालयेद्वाह्निं कवचेन तु वेष्टयेत् ॥ ६५ ॥ अमृतीकृत्य तं पश्चान्मन्त्रैः सर्वैश्च देशिकः ॥ पात्रं शुद्धं कराम्यां च कुण्डं धाम्प्य ततः पुनः ॥ ६६ ॥
वैष्णवेन तु योगेन परं तेजस्तु निःक्षिपेत् ॥ दक्षिणे स्थापयेद्ब्रह्म प्रणीताञ्चोत्तरेण तु ॥ ६७ ॥ साधारणेन मन्त्रेण स्वसुविहितेन वा ॥
दिक्षुदिक्षु ततो दद्यात्परिधिं विष्टरैः सह ॥ ६८ ॥ ब्रह्मविष्णुशैशवानां पूज्याः साधारणेन तु ॥ दक्षेणु स्थापयेद्वाह्निं दक्षेणु परिनेरितम् ॥ ६९ ॥
दक्षतोयेन संस्पृष्टो मन्त्रहीनोऽपि शुध्यति ॥ प्रागग्रैरुदगग्रैश्च प्रत्यगग्रैरसृष्टितैः ॥ ७० ॥ चित्तैर्वेष्टितो वह्निः स्वयं सान्निध्यमाप्नुजेत् ॥ अथ
स्तु रक्षणार्थाय यदुक्तं कर्म नञ्चित् ॥ ७१ ॥ आचार्याः केचिदिच्छन्ति जातकर्ममध्यमन्तरम् ॥ परित्तं तु ततः कृत्वा कुर्यादाज्यस्य संस्क्रुतिर्वा ॥ ७२ ॥
आचार्योऽथ निरीद्यापि नीराज्यमभिमन्त्रितम् ॥ आज्यभागविवागरान्तमपेक्षताज्यसिद्धये ॥ ७३ ॥ पञ्चपञ्चाहुतीहुत्वा आज्येन तदनन्तरम् ॥
गर्भोधानादितस्तावद्यावद्गोदानिकं भवेत् ॥ ७४ ॥ स्वशास्त्रविहितैर्मन्त्रैः प्रणवेनाथ होमयत् ॥ ततः पूर्णाहुतिं दत्त्वा पूर्णात्पूर्णयनारथः ॥ ७५ ॥ एवमु
त्पादितो वह्निः सर्वकर्मसु सिद्धिः ॥ पूजयित्वा ततो वह्निं कुण्डेषु विहरेत्तथा ॥ ७६ ॥ इन्द्रादीनां स्वमन्त्रैश्च तथाहुतिरातशतम् ॥ पूर्णाहुतिं शत

१ अभिषिच्य सन्मन्त्रैश्च ।

पु. खं.
आ. कां.
अ. ४८

॥ ३१ ॥

स्यान्ते सर्वेषां चैव होमयेत् ॥ ७७ ॥ स्वामाहुतिमथाज्येषु होता तत्कलशे न्यसेत् ॥ देवताश्चैव मन्त्रांश्च तथैव जातवेदसम् ॥ ७८ ॥ आत्मानमेकतः
 कृत्वा ततः पूर्णं प्रदापयेत् ॥ निष्कृष्य बहिराचार्यो दिक्पालानां बलिं हरेत् ॥ ७९ ॥ भूतानां चैव देवानां नागानां च प्रयोगतः ॥ तिलाश्च समि
 धश्चैव होमद्रव्यं द्वयं स्मृतम् ॥ ८० ॥ आज्यं तयोः सहकारि तत्प्रधानं यदङ्ग(क्ष)योः ॥ पुरुषसूक्तं पूर्वेणैव रुद्रचैव तु दक्षिणे ॥ ८१ ॥ ज्येष्ठसाम च
 भारुण्डं तन्नयामीति पश्चिमे ॥ नीलरुद्रो महामन्त्रः कुम्भसूक्तमथर्वणः ॥ ८२ ॥ हुत्वा सहस्रमेकैकं देवं शिरसि कल्पयेत् ॥ एवं मध्ये तथा पादे
 पूर्णाहुत्या तथा पुनः ॥ ८३ ॥ शिरःस्थानेषु जुहुयादविशेषाप्यनुक्रमात् ॥ वेदानामादिमन्त्रैर्वा मन्त्रैर्वा देवनामाभिः ॥ ८४ ॥ स्वशास्त्रविहितैर्वापि
 गायत्र्या वाथ ते द्विजाः ॥ गायत्र्या वाथवाचार्यो व्याहृतिप्रणवेन तु ॥ ८५ ॥ एवं होमविधिं कृत्वा न्यसेन्मन्त्रास्तु देशिकः ॥ चरणावग्निसीले
 तु इषेत्वो गुरुफयोः स्थिताः ॥ ८६ ॥ अग्न आयाहि जङ्घे द्वे शन्नो देवीति जानुनी ॥ बृहद्रथन्तरे ऊह उदरेष्वातिलो (स्वातिनो) न्यसेत् ॥ ८७ ॥ दीर्घा
 युष्माय हृदये श्रीश्च ते गलके न्यसेत् ॥ त्रातारमिन्द्रमुगसि नेत्राभ्यां तु त्रियम्बकम् ॥ ८८ ॥ मूर्द्धाभव तथा मूर्ध्नि आलङ्घ्याद्धोममाचरेत् ॥ उत्था
 पयेत्ततो देवमुत्तिष्ठब्रह्मणस्पते ! ॥ ८९ ॥ वेदपुण्याहशब्देन प्रासादानां प्रदक्षिणम् ॥ पिण्डकालंभनं कृत्वा देवस्यत्वेति मन्त्रवित् ॥ ९० ॥ दिक्पा
 लान्सह रत्नैश्च धातूनोषधयस्तथा ॥ लौहबीजानि सिद्धानि पश्चाद्देवं तु विन्यसेत् ॥ ९१ ॥ न गर्भे स्थापयेद्देवं न गर्भे तु परित्यजेत् ॥ ईषन्मध्यं
 परित्यज्य ततो दोषापहं तु तत् ॥ ९२ ॥ तिलस्य तुषमात्रं तु उत्तरं किञ्चिदानयेत् ॥ ॐ स्थिरो भव शिवो भव प्रजाभ्यश्च नमोनमः ॥ ९३ ॥
 देवस्य त्वा सवितुर्वः षड्भ्यो वै विन्यसेद्गुरुः ॥ तत्त्ववर्णकलामात्रं प्रजानि भुवनात्मजे ॥ ९४ ॥ षड्भ्यो विन्यस्य सिद्धार्थं ध्रुवार्थैरभिमन्त्रयेत् ॥
 सम्पातकलशेनैव स्नापयेत्सुप्रतिष्ठितम् ॥ ९५ ॥ दीपधूपसुगन्धैश्च नैवेद्यैश्च प्रपूजयेत् ॥ अर्घ्यं दत्त्वा नमस्कृत्य ततो देवं क्षमापयेत् ॥ ९६ ॥
 पात्रं वस्त्रयुगं छत्रं तथा दिव्याङ्गुलीयकम् ॥ ऋत्विग्भ्यश्च प्रदातव्या दक्षिणा चैव शक्तिः ॥ ९७ ॥ चतुर्थीं जुहुयात्पश्चाद्यजमानः समाहितः ॥ आहु
 तीनां शतं हुत्वा ततः पूर्णं प्रदापयेत् ॥ ९८ ॥ निष्क्रम्य बहिराचार्यो दिक्पालानां बलिं हरेत् ॥ आचार्यः पुष्पहस्तस्तु क्षमस्वेति विसर्जयेत् ॥ ९९ ॥
 यागान्ते कपिलां दद्यादाचार्याय च चामरम् ॥ मुकुटं कुण्डलं छत्रं केयूरं कटिसूत्रकम् ॥ १०० ॥ व्यजनं ग्रामवस्त्रादीन्सोपस्कारं सुमण्डपम् ॥ भोजनं
 च महत्कुर्यात्कृतकृत्यश्च जायते ॥ यजमानो विमुक्तः स्यात्स्थापकस्य प्रसादतः ॥ १०१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये

ग. म. पु.
॥ ३२ ॥

आचारकाण्डे देवप्रतिष्ठादिनिरूपणं नामाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ इति प्रतिष्ठाप्रकरणं समाप्तम् ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सर्वविदुःश्रेष्ठः सैव पूज्यः
स्वायम्भुवादिभिः ॥ विप्रैः स्वेन धर्मेण तद्धर्मं व्यास ॥ वै शृणु ॥ १ ॥ यजनं याजनं दानं ब्राह्मणस्य प्रतिग्रहः ॥ अध्यापनं चाध्ययनं च कर्माणि
द्विजोत्तम ॥ २ ॥ दानमध्ययनं यज्ञो धर्मः क्षत्रियवैश्ययोः ॥ दण्डस्तथा क्षत्रियस्य कृषिवैश्यस्य शस्यते ॥ ३ ॥ कुशुपेन द्विजातीनां शूद्राणां धर्मः
साधनम् ॥ कारुर्धमं तथाऽऽजीवो पाकयज्ञोऽपि धर्मतः ॥ ४ ॥ भिक्षाचर्याथ कुशुपा गुरोः स्वाध्याय एव च ॥ सन्ध्याकर्मभिक्षाचर्या धर्मोऽयं ब्रह्मच-
रिणः ॥ ५ ॥ सर्वपापमाश्रमाणां च द्वैविध्यं तु चतुर्विधम् ॥ ब्रह्मचार्यपण्डितो नैष्ठिको ब्रह्मतत्परः ॥ ६ ॥ योऽपीत्य विधिवद्देवान् गृहस्थाश्रममाचरे-
त् ॥ उपकुर्वाणको ज्ञेयो नैष्ठिको मरणान्तिकः ॥ ७ ॥ अग्रयोऽतिथिशुश्रूषा यज्ञो दानं सुरार्चनम् ॥ गृहस्थस्य समासेन धर्मोऽयं द्विजसत्तम ॥ ८ ॥
उदासीनः साधकश्च गृहस्थो द्विविधो भवेत् ॥ कुटुम्बभरणे युक्तः साधकोऽसौ गृही भवेत् ॥ ९ ॥ ऋणानि शीघ्रपाकृत्य त्यक्त्वा भात्यापनादिकम् ॥
एकाकी यस्तु विचरेदुदासीनः स मौनिकः ॥ १० ॥ भूमौ मूलफलाशित्वं स्वाध्यायस्तप एव च ॥ संविभागो यथान्यायं धर्मोऽयं वनवासिनः ॥ ११ ॥
तपस्तप्याति योऽरण्ये यजेद्देवान्नुहोति च ॥ स्वाध्याये चैव निरतो वनस्थस्तापसोत्तमः ॥ १२ ॥ तपसा कर्षितोऽल्पार्थं यस्तु ध्यानपरो भवेत् ॥
सन्ध्यां स हि भिक्षो वानप्रस्थाश्रमे स्थितः ॥ १३ ॥ योगाभ्यासरतो नित्ययाकरुणजितेन्द्रियः ॥ ज्ञानाय वसन्ते शिष्टः प्रोच्यते पादशेषिकः ॥ १४ ॥
यस्तन्मात्रमतिरेव स्यान्नित्यतृप्तो महासुनिः ॥ सम्यक् च दमसम्पन्नः स योगी शिष्टरुच्यते ॥ १५ ॥ भैक्ष्यं श्रुतं च मौनित्वं तपो ध्यानं विशेषतः ॥
सम्यक् च ज्ञानवैराग्यं धर्मोऽयं भिक्षुके मतः ॥ १६ ॥ ज्ञानसन्ध्यासिनः केचिद्देवसन्ध्यासिनोऽपरे ॥ कर्मसन्ध्यासिनः केचिद्विचित्रः पारमेश्वरिणः ॥ १७ ॥
योगी च त्रिविधो ज्ञेयो भौतिकः क्षत्र एव च ॥ तृतीयोऽन्त्याश्रमी प्रोक्तो योगशक्तिसमास्थितः ॥ १८ ॥ प्रथमा भावना पूर्वं भोक्ते त्वत् (दुष्क) रभावना ॥
तृतीये चान्तिमा प्रोक्ता भावना पारमेध्वरी ॥ १९ ॥ अमोहसंजायते भोक्ता ह्यर्थात्कामोऽभिजायते ॥ प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च द्विविधं कर्म वैदिकम् ॥ २० ॥
ज्ञानं पूर्वं निवृत्तं स्यात्प्रवृत्तं चाग्निदेवकृत् ॥ क्षमा दमो दया दानमलोभा (भो) ध्यास एव च ॥ २१ ॥ आज्ञं चानुसूया च तीर्थावसरणं तथा ॥
सत्यं संतोष आस्तिक्यं तथा चेन्द्रियनिग्रहः ॥ २२ ॥ देवताभ्यर्चनं पूजा ब्राह्मणानां विशेषतः ॥ आहंसा प्रियवाद्दत्तमपेक्षुन्यमरुहता ॥ २३ ॥
एते आश्रमिका धर्माश्चानुर्गम्यं ब्रवीम्यतः ॥ प्राजापत्यं ब्राह्मणानां स्मृतं स्थानं क्रियावताम् ॥ २४ ॥ स्थानमेन्द्रं क्षत्रियाणां सग्रामेष्वपलायिनाम् ॥

ग. म. पु.
॥ ३३ ॥

॥ ३३ ॥

वैश्यानां मारुतं स्थानं स्वधर्ममनुवर्तताम् ॥ २५ ॥ गान्धर्वं शूद्रजातीनां परिचारे च वर्तताम् ॥ अष्टाशीतिसहस्राणामृषीणामुद्धरेतसाम् ॥ २६ ॥
 स्मृतं तेषां तु यत्स्थानं तदेव वनं (गुरु) धामिनाम् ॥ सप्तर्षीणां तु यत्स्थानं स्थानं तद्देवनोक्तसाम् ॥ २७ ॥ यतीनां यतचित्तानां न्यासिनामुद्धरेत
 साम् ॥ आनिदं ब्रह्म तत्स्थानं यस्मान्नावर्तते क्षुनिः ॥ २८ ॥ योगिनाममृतस्थानं व्योमाख्यं परमाक्षरम् ॥ आनन्दमैश्वरं यस्मान्मुक्तो नावर्तते नरः ॥ २९ ॥
 मुक्तिरष्टाङ्गविज्ञानात्संक्षेपात्तद्वदे शृणु ॥ यमाः पञ्च त्वर्हिसाद्या अहिंसा प्राण्यहिंसनम् ॥ ३० ॥ सत्यं भूतहितं वाक्यमस्त्येयं स्वाग्रहं परम् ॥ अमे
 धुनं ब्रह्मचर्यं सर्वत्यागोऽपरिग्रहः ॥ ३१ ॥ नियमाः पञ्च सत्याद्या बाह्यमाभ्यन्तरं द्विधा ॥ शौचं तृप्तिश्च सन्तोषस्तपश्चैद्विनिग्रहः ॥ ३२ ॥ स्वा
 ध्यायः स्यान्मंत्रजपः प्रणिधानं हरेर्यजिः ॥ आसनं पद्मकाष्ठकं प्राणायामो मरुज्जयः ॥ ३३ ॥ मन्त्रध्यानं तो गभो विपरीतो ह्यगर्भकः ॥ एवं
 द्विधा त्रिधाऽप्युक्तं पूरणात्पूरकः स च ॥ ३४ ॥ कुर्याको निश्चलत्वाच्च रेचनात्रैककस्त्रिधा ॥ लघुद्वादशमात्रः स्याच्चतुर्विंशतिकः परः ॥ ३५ ॥ पद्मत्रिंशत्प्रा
 विकः श्रेष्ठः प्रत्याहारश्च रोधनम् ॥ ब्रह्मात्मचिन्ता ध्यानं स्याद्धारणा मनसो धृतिः ॥ ३६ ॥ अहं ब्रह्मेत्यवस्थानं समाधिब्रह्मणः स्थितिः ॥ अहं
 यास्या परं ब्रह्म सत्यं ज्ञानमनन्तकम् ॥ ३७ ॥ ब्रह्म विज्ञानमानन्दः स तत्त्वमसि केवलम् ॥ अहं ब्रह्मास्म्यहं ब्रह्म अशरीरमानीन्द्रियम् ॥ ३८ ॥
 अहम्भवेदुःखमदहङ्कारादिवर्जितम् ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्यादिषु कज्योतिस्तदीयकम् ॥ ३९ ॥ नित्यं शुद्धं बुद्धयुक्तं सत्यमानन्दमयम् ॥ योऽसावादिन्य
 पुरुषः सोऽसावहम्बुधितम् ॥ इति ध्यायन्विमुच्येत ब्राह्मणो भववेधनात् ॥ ४० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
 आचारकाण्डे वर्णाश्रमधर्मनिरूपणं नामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अहन्यहनि यः कुर्यात्क्रियां स ज्ञानमाप्नुयात् ॥
 ब्राह्मे सुदुर्लभं चोत्थाय धर्ममेतै च चिन्तयेत् ॥ १ ॥ चिन्तयेद्ब्रह्म पद्मस्थमानन्दमजरं हरिम् ॥ उपः काले तु संप्राप्ते कृत्वा चावश्यकं बुधः ॥ २ ॥
 स्नायात्प्रातः शुद्धासु शौचं कृत्वा यथावीधि ॥ प्रातः स्नानेन पूर्यते येऽपि पापकृतो जनाः ॥ ३ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन प्रातः स्नानं समाचरेत् ॥
 प्रातः स्नानं प्रशंसन्ति दृष्टादृष्टकरं हि तत् ॥ ४ ॥ सुखात्सुप्तस्य सततं लालाद्याः संस्रवन्ति हि ॥ अतो नैवाचरेत्कर्मोप्यकृत्वा स्नानमादितः ॥ ५ ॥
 अलक्ष्मीः कालकर्णी च दुःस्वप्नं दुर्विचिन्तितम् ॥ प्रातः स्नानेन पापानि ध्रुयन्ते नात्र संशयः ॥ ६ ॥ न च स्नानं विना पुंसोऽप्यशस्त्रं कर्म सम्पुनः ॥
 होमे जपे विशेषेण तस्मात्स्नानं समाचरेत् ॥ ७ ॥ अशक्तावशिरस्कं तु स्नानमस्य विधीयते ॥ आर्द्धेण वाससां वापि मार्जनं कायिकं स्मृतम् ॥ ८ ॥

ग. म. पु.
॥ ३३ ॥

ब्राह्मनाग्रेयसुदिष्टं वायव्यं दिव्यमेव च ॥ वारुणं यौगिकं तद्वत्तदङ्गं स्नानभाष्ये ॥ १० ॥ गवां हि रजसा श्रोतं वायव्यं स्नानभाष्ये ॥ यत्तु सातपथीयं स्नानं तदिदं सुच्यते ॥ ११ ॥
वारुणं चावगाहं च मानसं त्वात्मवेदनम् ॥ यौगिकं स्नानभाष्यातं योगेन हरिचिन्तनम् ॥ १२ ॥ आत्मतीर्थसिद्धिं ज्ञेयं भवेत्तु ब्रह्मादिभिः ॥
शीघ्रसुसुद्धृतं मालतीसम्भवं शुभम् ॥ १३ ॥ अपामार्गं च विल्वं च करवीरं च धावते ॥ उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा भस्मप्रेक्षितपादपाद ॥ १४ ॥ दद्यात्
त्य शुक्ला तच्चक्षुःशुचौ देशे समाहितः ॥ स्नात्वा सन्तपेयेदेवानुषांस्त्रिपुण्ड्रं रतया ॥ १५ ॥ आचम्य विधिवन्नित्यं पुनराचम्य वायव्यं ततः ॥ सप्तमं सप्त
रात्मानं कुरीः सौदकविन्दुभिः ॥ १६ ॥ आपोहिष्टाव्याहतिभिः सावित्र्या वारुणैः कुरीः ॥ अङ्कशव्याहतिभिर्यो वायवीयेत्यस्तथा ॥ १७ ॥
जम्बा जलाञ्जलि दद्याद्भस्करं प्रति तन्मनाः ॥ प्राङ्मुखो ततः स्थित्वा दर्भेषु सुसमाहितः ॥ १८ ॥ पाणामार्गं ततः कृत्वा सन्तपेयसन्ध्यां प्रति श्रुतिः ॥
या सन्ध्या सा जगत्सृतिर्मायातीता हि निष्कला ॥ १९ ॥ ऐश्वरी केवला शक्तिस्तत्त्ववयसमुद्भवा ॥ ध्यात्वा रक्तं सितां कृष्णां वायवीं वै जपे
द्वयः ॥ २० ॥ प्राङ्मुखः सततं विप्रः सन्ध्यापासनमाचरेत् ॥ सन्ध्याहीनोऽशुचिर्नित्यभनरैः सर्वकर्मसु ॥ २१ ॥ यद्व्याकुल्ये किञ्चिन्न तस्य
फलभागभवेत् ॥ अनन्यचेतसः सन्तो ब्राह्मण वेदपारगाः ॥ २२ ॥ उपास्य विधिवत्सन्ध्यां प्राप्ताः पूर्वपरां गतिम् ॥ सन्ध्याय कुर्वन् यत्
कार्यं द्विजोत्तमः ॥ २३ ॥ विहाय सन्ध्यामगतिं स याति नरकायुतम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सन्ध्यापासनमाचरेत् ॥ २४ ॥ उपासितो भवेत्तु
देवो योगतनुः परः ॥ सहस्रपरमां नित्यां शतमध्यां दशावधम् ॥ २५ ॥ वायवीं वै जपेद्ब्रह्माङ्गुलसुः शतम् ॥ अथोपनिषदादिभिरुक्तं
यस्य भगवति ॥ २६ ॥ मन्त्रैस्तु विविधैः सैरिः ऋग्वज्रसामसंज्ञितैः ॥ उपस्थाय महाभागं देवदेवं विनाकरम् ॥ २७ ॥
कुर्वीत श्रुतिं श्रुतीं श्रुतानभिमन्त्रितः ॥ २८ ॥ सुखोत्काय शान्तताम कारयन्प्रयोगेन ॥ २८ ॥ निवेदयामि पातमानं त्वत्पदं
सान्द्रपिणं ॥ नैवेद्यं ब्रह्म परममापो ज्योती रसोऽमृतम् ॥ २९ ॥ शुरुषः स्वस्त्यशोकानः सर्वे सन्तः सन्तः ॥ एतद्देवस्य
उदयं ज्ञात्वा रतन्नुत्तमम् ॥ ३० ॥ यातः काले च मन्त्राणि नमस्कृत्यादिवाकरम् ॥ अवागम्य ह्यं निमः (पश्चात्) तस्मात्तस्य सप्तमिभिः ॥ ३१ ॥
पञ्चास्य वक्ति विधिवच्छ्रुत्वाद्यातवेदसम् ॥ कर्त्तव्यं शुद्धोऽथ पत्नी वा शिष्या वापि सदादरः ॥ ३२ ॥ प्रातस्तुतो विविधेण सङ्गमना ज्ञातव्यम् ॥ ३३ ॥

पु. खं.
आ. कां.
अ. ५०

॥ ३३ ॥

१. म. पु.
॥ ३४ ॥

देवान्ब्रह्मरूपीश्चैव तर्पयेदक्षतोदकैः ॥ ५९ ॥ पितृन्देवान्मुनीन् भक्त्या स्वसृजोक्तविधानतः ॥ ६० ॥ देवर्षीस्तर्पयेद्विमातुदकाञ्जलिभिः पितृन् ॥
यज्ञोपवीतीं देवानां निवीतीं ऋषितपणे ॥ ६१ ॥ प्राचीनावीतीं पित्र्ये तु तेन तीर्थेन भारत ॥ निष्पीड्य ह्यनवहं वै समाचम्य च वाग्यतः ॥ ६२ ॥
स्वैर्मन्त्रैश्चैव देवान्पुष्टैः पञ्चैस्तथाम्बुभिः ॥ ब्रह्माणं शंकरं सूर्यं तथैव मधुसूदनम् ॥ ६३ ॥ अन्यांश्चाभिमतान्देवान् भक्त्या चाक्रोधनो हर ! ॥
प्रदद्याद्वायुं पुष्पादि मूक्तेन पुरुषेण तु ॥ ६४ ॥ आपो वा देवताः सर्वास्तेन सम्यक् समर्चिताः ॥ ध्यात्वा प्रणवपूर्वै वै देवै वारिसमाहितः ॥ ६५ ॥
नमस्कारेण पुष्पाणि विन्यसेद्दे प्रथक्प्रथक् ॥ नतं ह्याराधनात्पुण्यं विद्यते कर्म वैदिकम् ॥ ६६ ॥ तस्मात्तत्रादिमध्यान्ते चेतसा धारयेद्भरिम् ॥
तद्विष्णोर्गतिं मन्त्रेण मूक्तेन पुरुषेण तु ॥ ६७ ॥ निवेदयेच्च आत्मानं विष्णवेऽमलतेजसे ॥ तदाध्यात्ममनाः शान्तस्तद्विष्णोरिति मन्त्रतः ॥ ६८ ॥
अग्नेने मशिम वतियजेत्वा पुष्पके हरिम् ॥ देवयज्ञं भूतयज्ञं पितृयज्ञं तथैव च ॥ मातुर्पुं ब्रह्मयज्ञं च पञ्च यज्ञान्समाचरेत् ॥ ६९ ॥ यदि स्यात्तर्पणाद
वाङ्ब्रह्मयज्ञं कुतो भवेत् ॥ कृत्वा मनुष्ययज्ञं वै ततः स्वाध्यायमाचरेत् ॥ ७० ॥ वैश्वदेवस्तु कर्त्तव्यो देवयज्ञः स तु स्मृतः ॥ भूतयज्ञः स वै ज्ञेयो
भूतेभ्यो यम्स्वयं बलिः ॥ ७१ ॥ श्वभ्यश्च श्वपचैभ्यश्च पतितादिभ्य एव च ॥ दद्याद्भूयो वहिस्त्वं पक्षिभ्यश्च द्विजोत्तमः ॥ ७२ ॥
एकं तु भोजयेद्भिर्भ पितृनुदिश्य नत्तमाः ॥ नित्यश्चाहं तदुदिश्य पितृयज्ञो गतिप्रदः ॥ ७३ ॥ उद्धृत्य वा पथाशक्तिं किञ्चिदन्नं समाहितः ॥
वेदनस्वार्थविदुषं द्विजैर्यवोपपादयेत् ॥ ७४ ॥ पूजयेदतिथिं नित्यं नमस्तेदचैवेद्विजम् ॥ मनोवाक्कर्मभिः शान्तं स्वागतैः स्वमृदं वतः ॥ ७५ ॥
निक्षामाहुर्ग्राममात्रमन्नं तत्स्याच्चतुर्गुणम् ॥ पुष्कलं हस्तकारं तु तच्चतुर्गुणमुच्यते ॥ ७६ ॥ गोदोहमात्रकालं वै प्रतीक्ष्यो ह्यतिथिः स्वयम् ॥
अभ्यागतान्यथाशक्तिं पूजयेदतिथिं तथा ॥ ७७ ॥ भिक्षां वै भिक्षवे दद्याद्भिषवद्ब्रह्मचारिणे ॥ दद्यादन्नं यथाशक्तिं अर्थिभ्यो लोभवर्जितः ॥ ७८ ॥
भुञ्जीत वन्धुभिः सार्द्धं वाग्यनोऽन्नमकुत्सयन् ॥ अकृत्वा तु द्विजः पञ्च महायज्ञान् द्विजोत्तमः ॥ ७९ ॥ भुञ्जीते चेत्स सदात्मा तिर्यग्भ्योनि च गच्छति ॥
वेदाभ्यामोऽन्वहं शक्त्या महायज्ञक्रियाश्रमाः ॥ ८० ॥ नाशयन्त्याहु पापानि देवानामर्चनं तथा ॥ यो मोहादथ बालस्मादहस्ता देवताचमनम् ॥ ८१ ॥
भुङ्क्ते स याति नृकान्त्संकरेष्वेव जायते ॥ अशीर्षं संप्रवक्ष्यामि अशुचिः पातकी सः ॥ ८२ ॥ अशीर्षं चैव संसर्गान्मुद्दिः संसर्गवर्जनाम् ॥
दशाहं ग्राह्यगोनं सर्वविघ्ना विपश्चितः ॥ ८३ ॥ घृतं वाथ जलं वाथ ब्राह्मणानां द्विजोत्तम ॥ आदन्तजननाद् सद्य आहूतदिकराजकम् ॥ ८४ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. ५०

॥ ३४ ॥

विराजमोपनयनादशरात्रमतः परम् ॥ अत्रियो द्वादशाहेन दशाभिः पञ्चभिर्विशः ॥ ८५ ॥ शुध्येन्मासेन वै शूद्रो यतीनां नास्ति पातकम् ॥ रात्रि
 भिर्मासतुल्याभिर्गर्भेष्वाविषु शौचकम् ॥ ८६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नित्यकर्मशौचयोगनिरूपणं नाम पञ्चा
 शत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि दानधर्ममनुत्तमम् ॥ अर्थानामुचिते पात्रे श्रद्धया प्रतिपादनम् ॥ १ ॥ दानं तु
 कथितं तज्ज्ञैर्भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ न्यायेनोपाजयेद्वित्तं दानभोगफलं च तत् ॥ २ ॥ अध्यापनं याजनं च वृत्तमाहुः प्रतिग्रहम् ॥ कुर्मादं कृषिवा
 णिज्यं क्षत्रवृत्तोऽथ वज्रयेत् ॥ ३ ॥ यदीयते तु पात्रेभ्यस्तदानं परिकीर्तितम् ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यं विमलं दानभीरितम् ॥ ४ ॥ अहन्महति
 यत्किञ्चिदीयतेऽनुपकारिणे ॥ अनुदिश्य फलं तस्माद्ब्राह्मणाय तु नित्यशः ॥ ५ ॥ यत्तु पापोपशान्त्यै च दीयते विदुषां करे ॥ नैमित्तिकं तदुचितं
 दानं सद्भिरनुष्ठितम् ॥ ६ ॥ अपत्यविजयैश्चैश्वर्यस्वर्गार्थं यत्प्रदीयते ॥ दानं तत्काम्यमाख्यातशुभिर्मर्माचिन्तकैः ॥ ७ ॥ ईश्वरप्रेरणनाथाय ब्रह्मविदु
 प्रदीयते ॥ चेतसा सत्त्वबुक्तेन दानं तद्विमलं शिवम् ॥ ८ ॥ इक्षुभिः सन्ततां भूमिं यवगोधूमशालिनीम् ॥ ददाति वैदविदुषे स न भूयोऽभिजायते
 ॥ ९ ॥ भूमिदानात्परं दानं न भूतं न भविष्यति ॥ विद्यां दत्त्वा ब्राह्मणाय ब्रह्मलोके महीयते ॥ १० ॥ दद्यादहरहस्तास्तु श्रद्धया ब्रह्मचारिणे ॥
 सर्वपापविनिर्मुक्तो ब्रह्मस्थानमवाप्नुयात् ॥ ११ ॥ वैशाख्यां पौर्णमास्यां तु ब्राह्मणान्सत पंच च ॥ उपोष्याभ्यर्चयेद्विद्वान्मधुना तिलैर्सापिपा ॥ १२ ॥
 गन्धादिभिः समभ्यर्च्य वाचयेद्वा स्वयं वेदेत् ॥ प्रीयतां धर्मराजेति यथा मनसि वसते ॥ १३ ॥ यावज्जीवं कृतं पापं तस्मिन्नादेव नश्यति ॥ कृष्णा
 जिने तिलान्कृत्वा हिरण्यमधुसापिपा ॥ १४ ॥ ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥ घृताब्रशुद्धं चैव वैशाख्यां च विशेषतः ॥ १५ ॥
 निर्दिश्य धर्मराजाय विप्रेभ्यो मुच्यते भयात् ॥ द्वादशयामर्चयेद्विष्णुमुपोष्यावप्रणशानम् ॥ १६ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो नरो भवति निश्चिन्तः ॥
 यो हि यां देवतामिच्छेत्समाराधयितुं नरः ॥ १७ ॥ ब्राह्मणान्पूजयेद्यन्नाद्रोजयेद्वापितः सुराय ॥ सन्तानकामः सततं पूजयेद्दे
 वपुरन्दरम् ॥ १८ ॥ ब्रह्मवर्चसकामस्तु ब्राह्मणान्ब्रह्मनिश्चयात् ॥ आरोग्यकामोऽथ रवि धनकामो हुताशनम् ॥ १९ ॥ कर्मणां सिद्धिकामस्तु
 पूजयेद्देविनायकम् ॥ भोगकामो हि शशिनं बलकामः समीरणम् ॥ २० ॥ सुसुप्तुः सर्वसंसारामयबेनाचयेद्दरिद्रं ॥ अकामः
 सर्वकामो वा पूजयेत्तु गदाधरम् ॥ २१ ॥ वारिदस्तुमिमांशोति सुखमश्व्यमव्रदः ॥ तिलप्रदः प्रजामिषां दीपदध्नुस्तुतम् ॥ २२ ॥

गं.म.पु.
॥ ३५ ॥

भूमिदः सर्वमाप्नोति दीर्घमायुर्हिरण्यदः ॥ गृहदोऽज्याणि वेश्मानि रूपयदो रूपमुत्तमम् ॥ २३ ॥ वासोदम्बन्धसालोक्यर्वाश्वसालोक्यम
श्वदः॥अनडुदः श्रियं पुष्टां गोदो ब्रह्मस्य विष्टपम् ॥ २४ ॥ यानशय्याप्रदां भाग्यमिष्वर्ग्यमभयप्रदः ॥ धान्यदः शाश्वतं सौख्यं ब्रह्मदो ब्रह्म शाश्व
तम् ॥ २५ ॥ वेदविस्तु ददज्ज्ञानं स्वर्गलोके प्रहीयते ॥ गवां धातुप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २६ ॥ इन्धनानां प्रदानेन वीताभिर्जयते नरः ॥
औषधं ब्रह्माहारं रोगिणोऽपान्तये ॥ २७ ॥ दानो रोगरहितः सुखी दीर्घायुश्च ॥ अस्तिपञ्चनं मार्गं भुक्त्वास्तस्य निश्चितम् ॥ २८ ॥ तीक्ष्ण
तपं च तरतिच्छत्रोपान्तप्रदो नरः ॥ यद्यादिष्टतमं लोके यद्यास्य दयितं गृहे ॥ २९ ॥ तत्तदुपवते देयं तदेवाक्षयमिच्छता ॥ अथेन विपुले चैव भद्रणे
चन्द्रसूर्ययोः ॥ ३० ॥ संक्रान्त्यादिषु कालेषु दत्तं भवति चाक्षयम् ॥ प्रयागादिषु तीर्थेषु गयायां च विशेषतः ॥ ३१ ॥ दानयज्जपः परमो धर्मो
भूतानां नेह विद्यते ॥ स्वर्गायुर्भुक्तिकामेन दानं पापोपशान्तये ॥ ३२ ॥ दानमात्रं तु यो मोहद्वेषोऽभिमुखेन च ॥ निदास्यति पापान्मा
तिय्यग्योर्नि वज्रघ्नः॥३३॥यस्तु दुर्भिक्षवेलायामन्नाद्यं न प्रयच्छति॥ त्रियमाणेषु विधिषु ब्रह्मदा स तु गार्हितः॥३४॥इति श्रीमहादेव ब्रह्मकुण्डे धर्मसूत्रे
प्रथमाध्याये आचारकाण्डे दानधर्मानुरूपं नामैकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि धार्म्यं श्रुत्वा तैवि विना ॥
ब्रह्मा च सुगपश्च स्नेयो च गुरुतरुपगः ॥ १ ॥ पञ्च पातकिनस्त्वेते तत्संयोगी च पञ्चमः ॥ उपवापानि मोहत्याज्यभूतानि ह्य
जयुः ॥ २ ॥ ब्रह्महा डादशध्वानि कुटी कृत्वा यने वसेत् ॥ कुर्यादनुशानं वाथ भृगोः पतनमेव च ॥ ३ ॥ ज्वलन्तं वा विशेषेण जलं वा
प्रविशन्त्ययम् ॥ ब्राह्मणार्थं गवायं वा मय्यर्कं प्राणान्पतित्यजेत् ॥ ४ ॥ दत्त्वा चार्द्रं च विदुषे ब्रह्महत्यां व्यपेक्षति ॥ अन्धमेवाचशुभ्यके
क्षात्वा वा सुच्यते द्विजः ॥ ५ ॥ सर्वत्वं वा वेदविदे ब्राह्मणाय प्रदापयेत् ॥ परस्वत्यास्त्रस्त्रिणां सूक्ष्मे लोकविद्युते ॥ ६ ॥ कुटे सिपवण
क्षात्वास्त्रिगणोपिना द्विजः ॥ सेतुवन्द्ये नरः क्षात्वा सुच्यते ब्रह्महत्यायाः॥७॥कपालमोचने सान्ना अरणस्यां स्थेयं वा॥सुशपस्तु सुरां पीत्वा अश्विनौ
द्विजोत्तमः ॥ ८ ॥ पयो धृतं वा गोमूत्रं तस्मात्पापान्मुच्यते ॥ सुवर्णत्वेदी दुक्तः रथान्मुपलैव हनो हृषेः ॥ ९ ॥ यौवनात्ता द्विजोऽरण्ये
चरेद्ब्रह्महणव्रतम् ॥ गुरुभार्या ममारुह्य ब्राह्मणः काममोहितः ॥ १० ॥ अयमूहस्त्रिषं ततां दैर्घ्यां कान्तायमां कुतश्च ॥ सुवेङ्कनाया
विनश्च चरेदुर्वैर्लव्रतम् ॥११॥ चान्द्रावणानि वा कुर्व्यात्पञ्च चत्वारि वा पुनः ॥ पातितेन च संवर्गे कुरुते अस्तु यं द्विजः ॥ १२ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. ५२

॥ ५३ ॥

स तत्पापानोदार्थं तस्यैव व्रतमाचरेत् ॥ तप्तकृच्छ्रं चरेद्वाथ संवत्सरमतन्द्रितः ॥ १३ ॥ सर्वस्वदानं विधिवत्सर्वपापविशोधनम् ॥
 चान्द्रायणं च विधिना कृतं चैवातिकृच्छ्रकम् ॥ १४ ॥ पुण्यक्षेत्रे गयादौ च गमनं पापनाशनम् ॥ अमावस्यां तिथिं प्राप्य यः समाराधयेद्भवम् ॥
 ॥ १५ ॥ ब्राह्मणान् भोजयित्वा तु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ उपोषितश्चतुर्दश्यां कृष्णपक्षे समाहितः ॥ १६ ॥ यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चान्तकाय च ॥
 ववम्बताय कालाय सर्वभूतक्षयाय च ॥ १७ ॥ प्रत्येकं तिलसंयुक्तान्दद्यात्सप्त जलाञ्जलीन् ॥ स्नात्वा नद्यां तु पूर्वह्ने मुच्यते सर्वपातकैः ॥ १८ ॥
 ब्रह्मचर्यमयः शय्यासुपवासं द्विजार्चनम् ॥ व्रतेष्वेतेषु कुर्वीत शान्तः संयतमानसः ॥ १९ ॥ पष्ठ्यामुपोषितो देवं शुक्रपक्षे समाहितः ॥
 नतम्यामर्चयेद्भ्रातुं मुच्यते सर्वपातकैः ॥ २० ॥ एकादश्यां निराहारः समभ्यर्च्य जनार्दनम् ॥ द्वादश्यां शुक्रपक्षस्य महापापैः प्रमुच्यते ॥ २१ ॥ तपो जप
 स्तीर्थसेवा देवब्राह्मणपूजनम् ॥ ग्रहणादिषु कालेषु महापातकनाशनम् ॥ २२ ॥ यः सर्वपापयुक्तोऽपि पुण्यतीर्थेषु मानवः ॥ निचमेन त्यजेत्प्राणान्मु-
 च्यते सर्वपातकैः ॥ २३ ॥ ब्रह्मघ्नं वा कृतघ्नं वा महापातकदूषितम् ॥ भर्तारमुद्धरेन्नारी प्रविष्टा सह पावकम् ॥ २४ ॥ पतिव्रता तु या नारी भर्तुः शुश्रूषणा-
 त्सुका ॥ न तस्या विद्यते पापमिदं लोके परत्र च ॥ २५ ॥ तस्या रामस्य सुभगा सीता त्रैलोक्यविश्रुता ॥ पत्नी दाशरथ्यदेवी विजिग्ये राक्षसश्वरम् ॥
 ॥ २६ ॥ फल्गुतीर्थादिषु स्नातः सर्वाचारफलं लभेत् ॥ इत्याह भगवान्विष्णुः पुरा मम यतःप्रताः ॥ २७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे
 प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे प्रायश्चित्तनिरूपणं नाम द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ एवं ब्रह्माब्रवीच्छ्रुत्वा हरेरश्विनीं
 स्तथा ॥ तत्र पद्ममहापद्मी तथा मकरकच्छपौ ॥ १ ॥ शुक्रन्दुकु (न) न्दौ नीलश्च शङ्खश्चैवापरो निधिः ॥ सत्यामुद्धौ भवन्त्येते स्वरूपं कथयाम्यहम् ॥ २ ॥
 पद्मेन लक्षितश्चैव सात्त्विको जायते नरः ॥ दाक्षिण्यसारः पुरुषः सुवर्णादिकसंग्रहम् ॥ ३ ॥ रूपादि कुम्भदिद्यात् यतिर्देवादियज्वनाम् ॥ महापद्मा
 द्वितो दद्याद्दनाद्यं धार्मिकाय च ॥ ४ ॥ निधी पद्ममहापद्मी सात्त्विको पुरुषो स्मृतो ॥ मकरेणाङ्गितः खड्गबाणकुन्तादिसंग्रहो ॥ ५ ॥
 दद्याच्छ्रुताय मैत्रीं च याति नित्यं च राजभिः ॥ द्रव्यार्थं शत्रूणां नाशं संग्रामे चापि संग्रजेत् ॥ ६ ॥ मकरः कच्छपश्चैव तामसो
 तु निधी स्मृतौ ॥ कच्छपी विश्वसन्नेव न भुङ्के न (ना) ददाति च ॥ ७ ॥ निधानमुर्व्यां कुरुते निधिः सौम्यैकपूरुषः ॥ राजसेन
 १ अस्याध्यायस्य प्रमोत्तरादिकं विहायावतरणं कथमिति न ज्ञायते । तेन प्रसिद्धं ज्ञायते । अयं विषयो यार्कण्डेयपुराणे ६८ तमाध्याये स्पष्टः । स एवायं कविः शत्रुपूर्वी
 भेदेन किञ्चित्किञ्चित्नामेन चार्शोक्तः ।

ग. म. पु.
॥ ३६ ॥

मुकुन्देन ललितो राज्यसंग्रही ॥ ८ ॥ भुक्तभोगो गायनेभ्यो दद्याद्देश्यादिकामु च ॥ रजस्तमोयथो नन्दी आधारः स्यात्कुलस्य च ॥ ९ ॥ स्तुतः
प्रीतो भवति वै बहुभाष्यो भवन्ति च ॥ पूर्वमित्रेषु शौधित्यं प्रीतिमन्यैः करोति च ॥ १० ॥ नीलेन चाङ्कितः सत्पतेजसा संयुतो भवेत् ॥ वस्त्र
धान्यादिसंग्रही तडागादि करोति च ॥ ११ ॥ विष्ट (पौ) रूपो निधिश्चैव आधारादि कारयेत् ॥ एकस्य स्यान्निधिः शङ्खः स्वयं मुकुंठे धनादि
(न्त) कम् ॥ १२ ॥ कदम्बमुक्तापरिजनो न च शोभनवस्त्रधृक् ॥ स्वपोषणपरः शंखी दद्यात्परनरं वृथा ॥ १३ ॥ मिश्रानलेकान्निभस्त्वस्यवफलदा
यितः ॥ निर्धानां रूपमुक्तं तु हरिणापि हरादिके ॥ हरिर्भुवनकोशादि यथोवाच तथा वेदे ॥ १४ ॥ इति श्रीमाकडे महापुराणे धर्मसंग्रहे प्रथमोऽध्याये
आचारकाण्डे नवनिधिवर्णनं नाम विपचाशतमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ अर्थाध्याधिवानुश्च वपुष्मान्मुनिर्मास्तथा ॥ प्रेषामेवातिविभक्त्यः
शबलः पुत्र एव च ॥ १ ॥ ज्योतिष्मान्दशमो जातः पुत्रा ह्येते प्रियवताम् ॥ भगवन्निवाहुपुत्रास्तु द्वयोः योगपराधमाः ॥ २ ॥ जातिस्मरा महाभागा
निराज्याय मनो दुष्टः ॥ विभज्य सत द्वीपानि सत्तानां प्रवर्द्धं तपः ॥ ३ ॥ योजनानां प्रमाणेन पञ्चाशत्कोटिराप्नुता ॥ जलोपरि
मही यानि त्रीणिशतं सन्धिले ॥ ४ ॥ जम्बूद्वीपाद्वयो द्वीपौ शास्त्रमलम्बापयो द्वौ ॥ कुराः क्रौञ्चस्तथा शाकः पुष्करश्चैव सप्तमः ॥ ५ ॥ एते द्वीपाः
समुद्रेण सत सतभिरावृताः ॥ लवणैश्चुम्बुसापिर्देविदुग्धजलैः समरः ॥ ६ ॥ द्वीपास्तु द्विगुणो द्वीपः समुद्रश्च वृषध्वजः ॥ जम्बूद्वीपे स्थितो मेरुर्ल
स्योजनविस्तृतः ॥ ७ ॥ चतुर्शीतिषाद्वैयोजनैरस्य चोच्छ्रयः ॥ प्रविष्टः षोडशाधस्ताद्विंशत्युभि विस्तृतः ॥ ८ ॥ अयः षोडशमात्रस्य
कर्णिकारसंस्थितः ॥ द्विप्रवान्हेमङ्कटश्च निषधश्चास्य दक्षिणे ॥ ९ ॥ नीलः श्वेतश्च शुभो च उत्तरे वर्षपर्वताः ॥ प्लसादिषु नरा रुद्र ये वसन्ति
सनातनाः ॥ १० ॥ शङ्खगण त तेष्वस्ति युगावस्था कथञ्चन ॥ जम्बूद्वीपेश्वरात्पुत्रा ह्यमीषादभवन् ॥ ११ ॥ नाभिः किंपुरुषश्चैव हरिवर्षाभिला
वृतः ॥ गम्यो द्विगमयास्वश्च कुरुर्भद्राश्च एव चाः ॥ १२ ॥ केतुमालो वृषस्तेभ्यस्तत्संज्ञान् खण्डकान्ददां ॥ नाभेस्तु मेरुदेव्यां तु पुत्रोऽभूदप्यभौ हः ॥ १३ ॥
तत्पुत्रो भवतो नाम शालग्रामे स्थितो वृत्ती ॥ सुमनिर्भरस्तस्याधुनात्पुत्रस्तेजसोऽभवत् ॥ १४ ॥ इन्द्रमुञ्चत् तत्पुत्रः जगदीश्वरः ॥ प्रतोदरश्चतुर्भुजः
प्रतिहतां तदात्मजः ॥ १५ ॥ सुतस्तस्मादयो जातः प्रस्तास्तत्सुतो विष्णुः ॥ पुत्रश्च तत्सुतो नन्दो नक्त्यापि गयः स्मृतः ॥ १६ ॥ नरो गयस्य तनयस्त

पृ. खं.
आ. कां.
अ. ५४

॥ ३६ ॥

तुत्रोभूदिराडगतः ॥ ततो धीमान्महातेजा भौवनस्तस्य चात्मजः ॥ १७ ॥ त्वष्टा त्वष्टुश्च विरजा रजस्तस्याप्यभूत्सुतः ॥ शतजिद्रजसस्तस्य विष्वग्ज्योतिः
 सुतः स्मृतः ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे भुवनकोशवर्णनोपयोगिप्रियव्रतवंशानिरूपणं नाम चतुःपञ्चाशत्तमो
 ऽध्यायः ॥ ५४ ॥ हरिरुवाच ॥ मध्ये त्विलावृतो वर्षा भद्राश्वः पूर्वतोऽद्भुतः ॥ पूर्वदक्षिणतो वर्षा हिरण्वान्पृथग्भुज ॥ १ ॥ ततः किम्पुरुषो वर्षा मेरोदक्षिणतः
 स्मृतः ॥ भारतो दक्षिणे श्रोक्तो हरिर्दक्षिणपश्चिमे ॥ २ ॥ पश्चिमे केतुमालश्च रम्यकः पश्चिमोत्तराऽत्तरे च कुरोर्वर्षः कल्पवृक्षसमावृतः ॥ ३ ॥ सिद्धिः
 स्वाभाविको रुद्र ! वर्जयित्वा तु भारतम् ॥ इन्द्रद्वीपः कशेरुमांस्ताव्रवर्णो गभस्तिमान् ॥ ४ ॥ नागद्वीपः कटाक्षश्च सिंहलो वारुणस्तथा ॥ अयं तु
 नवमस्तेषां द्वीपः सागरसंवृतः ॥ ५ ॥ पूर्वे किरातास्तस्यास्ते पश्चिमे यवनाः स्थिताः ॥ अग्रा दक्षिणतो रुद्र ! तुरष्कास्त्वपि चोत्तरे ॥ ६ ॥ ब्राह्म
 णाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चान्तरवासिनः ॥ महेन्द्रो मलयः सह्यः शुक्तिमानृक्षपर्वतः ॥ ७ ॥ विन्ध्यश्च पारियात्रश्च सप्तान्न कुलपर्वताः ॥ वेदस्मृति
 नर्मदा च वरदा सुरसा शिवा ॥ ८ ॥ तापी पयोणी सरयूः कावेरी गोमती तथा ॥ गोदावरी भीमरथी कृष्णवेणी महानदी ॥ ९ ॥ केतुमाला ता
 व्रवर्णी चन्द्रभागा सरस्वती ॥ द्रविडकुल्या च कावेरी मत्तगङ्गा पयस्विनी ॥ १० ॥ सिन्धुर्वा च शतद्रुश्च वक्षः वापहराः शुभाः ॥ आसौ पिवन्ति
 सलिलं मध्यदेशादयो जनाः ॥ ११ ॥ पाञ्चालाः कुरवो मत्स्या योधियाः सपटञ्जराः ॥ कुन्तयः शूरसेनाश्च मध्यदेशजनाः स्मृताः ॥ १२ ॥ वृष
 भुज ! जनाः पाञ्चाः सूतमागधचेदयः ॥ काशय (पाया)श्च विदेहाश्च पूर्वस्यां कोसलास्तथा ॥ १३ ॥ कलिमवगपुण्ड्राणां वैदर्भी मूलकास्तथा ॥
 विन्ध्यान्तर्निहया केशाः पूर्वदक्षिणतः स्मृताः ॥ १४ ॥ पुलिन्दश्चकजीसूतनयैराप्रनिवासिनः ॥ कर्णा (नो) ऽकम्बोजयण दक्षिणायववासिनः
 ॥ १५ ॥ अम्बष्ठद्रविडा लाटाः काम्बोजाः स्त्रीशुखाः शकाः ॥ आनतैवासिनश्चैव ज्ञेया दक्षिणपश्चिमे ॥ १६ ॥ क्षीराज्याः सिन्धवा स्लेच्छा नास्ति
 का यवनास्तथा ॥ पश्चिमेन च विज्ञेया माथुरा नैषधैः सह ॥ १७ ॥ माण्डव्याश्च तुषाराश्च मल्लिकाश्च सुखाः ॥ महाकेशाः मदानासा देशास्तु
 तरपश्चिमे ॥ १८ ॥ लम्ब (म्पा) का स्तननागाश्च माद्रगान्धारवाहिकाः ॥ हिमाचलालास्ते स्लेच्छा उदीर्वा दिग्गताश्चिताः ॥ १९ ॥ प्रियव्रतं तलको
 लात (भ) ब्रह्मपुत्राः सटङ्गणाः ॥ अभीषाहाः सकाशमीरा उदक्पर्वणे कीर्तिताः ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये
 आचारकाण्डे भुवनकोशवर्णनं नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ हरिरुवाच ॥ सप्त मेधातिथेः पुत्राः प्रसूताः पञ्चमेऽथ ॥

ग. म. पु.
॥ ३७ ॥

ज्येष्ठः शान्तभवो नाम शिशिरस्तदन्तरः ॥ १ ॥ सुखोदयस्तथा नन्दः शिवः क्षेमक एव च ॥ ध्रुवश्च सप्तमस्तेषां पुनर्द्वीपेश्वरा हि ते ॥ २ ॥
गोमेदश्चैव चन्द्रश्च नारदो दुन्दुभिस्तथा ॥ सोमकः सुमनाः शैलो वैभ्राजश्चात्र सप्तमः ॥ ३ ॥ अनुतप्ता शिखी चैव विपाशा विदिवा क्रसुः ॥
अमृता मुकृता चैव सप्तैतास्तत्र निम्नगाः ॥ ४ ॥ वपुष्मान्छात्मलस्येशस्तत्सुता वर्षनामकाः ॥ श्वेतोऽथ हरितश्चैव जीमूतो रोहितस्तथा ॥ ५ ॥
वैद्युतो मानसश्चैव सप्तमश्चापि सप्तमः ॥ कुमुदश्चोन्नतो द्रोणो महिपोऽथ बलाहकः ॥ ६ ॥ क्रौञ्चः ककुब्जान्द्वेते वै गिरयः सरितस्त्रिभवाः ॥
योगिनियोया वितुष्णा च चन्द्रा शुक्ला विमोचनी ॥ ७ ॥ विधृतिः सप्तमी तासां स्मृताः पापप्रशान्तिदाः ॥ ज्योतिष्मतः कुशद्वीपे तप्त पुत्राः शृणुष्व
ताव ॥ ८ ॥ उद्भिदो वैष्णवाश्चैव द्वैर्यो लम्बनो धृतिः ॥ प्रभाकरोऽथ कपिलस्तत्रामा वर्षपद्मतिः ॥ ९ ॥ विट्टमो हेमशैलश्च द्युतिमान्पुष्पवास्तथा ॥
कुशेशो हरिश्चैव सप्तमो मन्दराचलः ॥ १० ॥ धूतपापा शिवा चैव पवित्रा सन्मतिस्तथा ॥ विद्युदध्वा मही चान्या सर्वपापहरास्त्रिभवाः ॥ ११ ॥
क्रौञ्चद्वीपे द्युतिमतः पुत्राः सप्त महात्मनः ॥ कुशला मन्दगश्चोष्णः पीवरोऽथोन्मकारकः ॥ १२ ॥ छुनिश्च दुन्दुभिश्चैव सप्तैते तत्सुता हर ॥
क्रौञ्चश्च वामनश्चैव तृतीयान्ध (५) कारकः ॥ १३ ॥ शिवावृत्पञ्चमश्चान्यो दुन्दुभिः पुण्डरीकश्च ॥ गौरी कुम्भद्वीपे चैव सप्तमः सप्तैते तत्सुता
॥ १४ ॥ स्यातिश्च पुण्डरीका च सप्तैता वर्षनिम्नगाः ॥ शाकद्वीपे चराद्रव्यास्तप्त पुत्राः सप्तैते ॥ १५ ॥ अलदश्च कृष्णश्च सुकुमारोऽपि वकः ॥
कुसुमोदः समोदार्कः सप्तमश्च महाह्रमः ॥ १६ ॥ सुकुमारी कुमारी च नलिनी धेनुका च या ॥ इक्षुश्च वेणुका चैव सप्तमी तथा ॥ १७ ॥
शबलात्पुष्करेशाच्च महावीरश्च धातकिः ॥ अभद्रपैद्वयं चैव मानसोत्तरपर्वतः ॥ १८ ॥ योजनानां सहस्राणि स्रष्टुं पञ्चाशदुच्छ्रितः ॥
तावच्चैव च विस्तीर्णः सर्वतः परिमण्डलः ॥ १९ ॥ स्वाहृदकेनोदधिना पुष्करः परिवेष्टितः ॥ स्वाहृदकस्य पुत्रो ह्रस्वते लोकसंरिपतिः ॥ २० ॥
द्विगुणा काञ्चनी भूमिः सर्वजन्तुविवाजिता ॥ लोकालोकस्ततः शैलो योजनानुतविस्तृतः ॥ तप्तसा पर्वतो व्याप्तस्तप्तोऽप्यण्डकदाहतः ॥ २१ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे भुवनकोशवर्णनं नाम षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ ॥ हरिश्चैव ॥ सप्तैते
सहस्राणि भूम्यच्छायांऽपि कथ्यते ॥ दशसाहस्रमेकैकं पातालं वृषभध्वज ॥ १ ॥ अतलं वितलं चैव नितलं च भवस्तिमत् ॥ महात्सवं सुतलं च ॥
पातालं चापि सप्तमम् ॥ २ ॥ कृष्णा शुक्लारुणा पीता शर्करा शैलकाञ्चना ॥ भूमयस्तत्र दैतेया वसन्ति च भुजङ्गमाः ॥ ३ ॥ रौद्रे तु पुष्करद्वीपे नरकाः

१ कंकः षष्ठः ककुब्जाश्च गिरयः ० । २ सैरयो लम्बनो ० । ३ मारोऽपि वकः ० । ४ दार्कित्यस्तत्रामलण्डकाः ० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ५७

॥ ३७ ॥

सन्ति ताञ्छृणु ॥ रौरवः सूक्तो रोषस्तालो विनशनस्तथा ॥४॥ महाज्वालस्तप्तकुम्भो लवणोऽथ विमोहितः ॥ रुधिराल्यो वैतरणी कुमिशः कुमिभो
 जनः ॥५॥ असिपत्रवनः कृष्णो नानाभक्षश्च दारुणः ॥ तथा पूयवहः पापो वह्निज्वालस्त्वधःशिराः ॥६॥ संदंशः कृष्णसूत्रश्च तमश्चावीचिरेव च ॥
 श्वभोजनोऽथाप्रतिष्ठोष्णवीचिर्नरकाः स्मृताः ॥ ७ ॥ पापिनस्तेषु पच्यन्ते विपशन्नाग्निदायिनः ॥ उपर्युपरि वै लोका रुद्र ! भूतादयः स्थिताः ॥८॥
 वारिवह्नयनिलाकाशैर्वृतं भूतादिना च तत् ॥ तदण्डं महता रुद्र ! प्रयानेन च वेष्टितम् ॥ ९ ॥ अण्डं दशगुणं व्यातं व्याप्य नारायणः स्थितः ॥१०॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे भुवनकोशगतपातालनरकादिनिरूपणं नाम सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥
 हरिरुवाच ॥ वक्ष्ये प्रमाणसंस्थाने सूर्यादीनां शृणुष्व मे ॥ योजनानां सहस्राणि भास्करस्य रथो नव ॥११॥ ईषादण्डस्तथैवास्त्रं द्विगुणो वृषभध्वज ॥
 सार्द्धकोटिस्तथा सप्त निधुतान्यधिकानि च ॥ २ ॥ योजनानां तु तस्याक्षस्तत्र चक्रं प्रतिष्ठितम् ॥ त्रिनाभिमति पञ्चारे घृणेभिन्यक्षयात्मके ॥ ३ ॥
 संवत्सरमये कृत्स्नं कालचक्रं प्रतिष्ठितम् ॥ चत्वारिंशत्सहस्राणि द्वितीयोऽक्षो विवस्वतः ॥ ४ ॥ पञ्चान्यानि तु साद्रानि स्यन्दनस्य वृषध्वज ॥
 अक्षप्रमाणमुभयोः प्रमाणं तु ध्रुवाद्वयोः ॥ ५ ॥ ह्रस्वोऽक्षस्तद्युगाद्धेन ध्रुवापरे रक्षरय वै ॥ द्वितीयेऽक्षे तु तथैव संस्थितं मानसाचले ॥ ६ ॥
 गायत्री सवृहत्युष्णिग्जगतीत्रिष्टुबेव च ॥ अनुष्टुप्छन्दस्तिरिक्त्युक्ताः छन्दोऽसि हरयो रवः ॥ ७ ॥ यता क्रतुस्थला वैव क्रतुस्थले वतुक्षितया ॥
 रथक्रद्गामणीर्हेतिस्तुम्बुरुक्षेत्रमासके ॥ ८ ॥ अर्घ्यमा पुलहश्चैव रथोजाः पुञ्जिकस्थला ॥ प्रहेतिः कञ्छनीरश्च नारदश्चैव मायवे ॥ ९ ॥
 मित्रोऽविस्तक्षको रक्षः पौरुषेयोऽथ मेनका ॥ हाहा रथस्वनश्चैव ज्येष्ठे भानो रथे स्थिताः ॥ १० ॥ वरुणो वसिष्ठो रम्भा सहजन्या कुहवैयः ॥
 रथचित्रस्तथा शुक्रो वसन्त्याषाढसंज्ञिते ॥ ११ ॥ इन्द्रो विश्वावसुः स्रोत (श्रोत्र) एलापत्रस्तथाङ्गिराः ॥ प्रम्लोवा च नभस्येते सर्पाश्चाके तु सन्ति
 वै ॥ १२ ॥ विवस्वानुग्रसेनश्च भृगुराग्रस्तथा ॥ अनुम्लोचाशङ्कपालो व्याघ्रो भाद्रपदे तथा ॥ १३ ॥ पूषा च सुरचिर्भोता गौतमोऽथ धनञ्जयः ॥
 सुषेणोऽन्यो घृताची च वसन्त्याथपुजे रवी ॥ १४ ॥ विश्वावसुर्भरद्वाजः पर्जन्यैरावतौ तदा ॥ विश्वाची सेनजिज्ञापः (वि) कात्तिके चाधिकारिणः ॥ १५ ॥
 अंशुश्च काश्यपस्ताक्ष्यौ महापद्मस्तथोर्वशी ॥ चित्रसेनस्तथा विद्युन्मार्गशीर्षाधिकारिणः ॥ १६ ॥ क्रतुर्भर्गस्तथोर्णावुः स्कूर्जः कर्कोटकस्तथा ॥
 अरिष्टनेमिश्चैवान्या पूर्वचित्तिवरात्सराः ॥ पौषमासे वसन्त्येते सप्त भास्करमण्डले ॥ १७ ॥ त्वष्टाश्च जमदग्निश्च कम्बलोऽथ तिलोत्तमा ॥

ग. म. पु.
॥ ३८ ॥

ब्रह्मापेतोऽथ ऋतजिद्धतराष्ट्र सप्तमः ॥ मावमासे वसन्त्येते सप्त भास्करमण्डले ॥ १८ ॥ विष्णुश्चतुरो रम्भा सूर्यवर्चाश्च सत्यजिद् ॥
विश्वामित्रस्तथा रक्षो यज्ञापतो हि फाल्गुने ॥ १९ ॥ सवितुर्मण्डले ब्रह्मन्विष्णुश्चतुर्गृहिताः ॥ स्तुवन्ति युनयः सूर्यं गन्धर्वैर्गीयते पुरः ॥ २० ॥
नृत्यन्त्योऽप्सरसो यान्ति सूर्यस्यानुनिशाचराः ॥ वहन्ति पद्मगा यक्षैः क्रियतेऽभीषुसंग्रहः ॥ २१ ॥ बालसित्यास्तथैवेनं परिवार्य्य समासते ॥
रथस्त्रिचक्रः सोमस्य कुन्दाभास्तस्य वाजिनः ॥ २२ ॥ वामदक्षिणतो युक्ता दश तेन चरन्त्यसौ ॥ वार्यं (व्यं) विद्वज्यसम्भूतो रथश्चन्द्रसुतरस्य
च ॥ २३ ॥ पिरगेस्तुरगैर्बुक्तः सोऽष्टाभिर्बाधुवेगिभिः ॥ सवरूपः सानुकर्षो युक्तो भूमिभैर्वहैवैः ॥ २४ ॥ सोपासंगपताकस्तु मुक्रस्यापि रथो
महान् ॥ रथो भूमिसुतस्यापि तप्तकाञ्चनसङ्गिभिः ॥ २५ ॥ अष्टाश्वः कांचनः श्रीमान् भौमस्यापि रथो महाच ॥ २६ ॥ पञ्चरामारुणैरश्वैः संयु
क्तो वह्निसंभवेः ॥ अष्टाभिः पाण्डुरैर्बुक्तैर्वाजिभिः कांचने रथे ॥ २७ ॥ तिष्ठतिष्ठति वर्षं वै राशोराशौ बृहस्पतिः ॥ आकाशसम्मवरथैः शतलेः
स्यन्दनं युतम् ॥ २८ ॥ समारुह्य शनैर्याति मन्दमामी शनैश्चरः ॥ स्वर्मानोस्तुरगा ह्येषा भङ्गमा भूत्तरे तपम् ॥ २९ ॥ सङ्कथुकास्तु भूतेश
वहन्यविरतं शिव ॥ तथा केतुरथस्याश्वः अष्टौ ते वाक्महसः ॥ ३० ॥ पञ्चालबृधवर्णाभा लक्षारसनिभारुणाः ॥ द्विपदद्वयवहन्यन्तो भुवनजि
ह्वरेस्ततुः ॥ ३१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे भुवनकोशानिरूपणं नामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥
(अथ ज्योतिःशास्त्रम्) ॥ सूत उवाच ॥ ज्योतिश्चक्रं भुवो मानसुक्ता प्रोवाच केशवः ॥ चतुर्लक्षं ज्योतिरस्य सारं रज्जाय सर्वदः ॥ १ ॥
हरिरुवाच ॥ कृत्तिकास्त्वग्निदेवत्या रोहिण्यो ब्रह्मणः स्मृताः ॥ इत्थलाः सोमदेवत्या रौद्रं चाद्रिमुदाहृतम् ॥ २ ॥ पुनर्वसुस्तथादित्यस्तिष्यश्च गुरु
देवतः ॥ अरुणः सर्पदेवत्या मघाश्च पितृदेवताः ॥ ३ ॥ मघाश्च पूर्वफल्गुन्य अर्वाशा च तथोत्तराः ॥ सावित्रश्च तथा हस्ता चित्रा त्वरा
प्रकीर्तितः ॥ ४ ॥ स्वाती च वायुदेवत्या नक्षत्रं परिकीर्तितम् ॥ इन्द्राग्निदेवता प्रोक्ता विशाखा वृषभध्वज ॥ ५ ॥ मृगशृङ्गमनूराजा ज्येष्ठा शार्क
प्रकीर्तितम् ॥ तथा निर्वृतिदेवत्यो मूलस्तज्ज्वरुदाहृतः ॥ ६ ॥ आप्यास्तवाषाढपूर्वास्तु उत्तरा वैश्वदेवताः ॥ ब्राह्मश्रैवामिजित्योक्तः श्रवणा वैष्णवः
स्मृतः ॥ ७ ॥ वासवस्तु तथा ऋक्षं धनिष्ठा प्रोच्यते तुषैः ॥ तथा शतभिषा प्रोक्तं नक्षत्रं वारुणं शिव ॥ ८ ॥ आजं भाद्रपदा पूर्वा अहिर्बुध्न्यस्त
थोत्तरा ॥ पौष्णं च रेवती ऋक्षमश्वयुज्वाश्वदेवतम् ॥ ९ ॥ भरणीश्च तथा याम्यं प्रोक्तास्ते ऋक्षदेवताः ॥ ब्रह्मणी संस्थिता पूर्वे प्रतिपदममि
तिथौ ॥ १० ॥ माहेर्वा चोत्तरे च द्वितीया दशमीतिथौ ॥ पञ्चम्यां च त्रयोदश्यां वाराही दक्षिणे स्थिता ॥ ११ ॥ षष्ठ्यां चैव चतुर्दश्यामि

पू. सं.
आ. कां.
अ. ५९

॥ ३८ ॥

न्द्राणी पश्चिमे स्थिता ॥ सप्तम्यां पौर्णमास्यां च चासुण्डा वायुगोचरे ॥ १२ ॥ अष्टम्यमावास्यायोगे महालक्ष्मीशगोचरे ॥ एकादश्यां तृतीयायामग्निकोणे तु वैष्णवी ॥ १३ ॥ द्वादश्यां च चतुर्थ्यां तु कौमारी नैऋते तथा ॥ योगिनीसम्मुखेनैव गमनादि न कारयेत् ॥ १४ ॥ अश्विनीमेरेवत्यो मृगशूलपुनर्वसु ॥ पुष्या हस्ता तथा ज्येष्ठा प्रस्थाने श्रेष्ठमुच्यते ॥ १५ ॥ हस्तादिपंचमृगशाणि उत्तरात्रयमेव च ॥ अश्विनी रोहिणी पुष्या धनिष्ठा च पुनर्वसु ॥ १६ ॥ वज्रप्रावरणे श्रेष्ठो नक्षत्राणां गणः स्मृतः ॥ कुत्तिका भरण्याश्लेषा मघा मूलविशाखयोः ॥ १७ ॥ ज्रीणि पूर्वा तथा चैव अधोवक्राः प्रकीर्तिताः ॥ एषु वापीतडागादिकूपभूमितृणानि च ॥ १८ ॥ देवागारस्य खननं निधानखननं तथा ॥ गणितं ज्योतिषा स्मभं खनिविलप्रवेशनम् ॥ १९ ॥ कुर्यादयोगतान्येव अन्यानि च वृषध्वज ॥ रेवती चार्श्विनी चित्रा स्वाती हस्ता पुनर्वसु ॥ २० ॥ अनु राधा मृगो ज्येष्ठा एते पार्श्वमुखः स्मृताः ॥ गजोष्ट्राश्वबलीवर्द्धमनं महिषस्य च ॥ २१ ॥ वीजानां वपनं कुर्याद्गमनागमनादिकम् ॥ चक्रयन्त्र स्थानां च नावादीनां प्रवाहनम् ॥ २२ ॥ पार्श्वेषु यानि कर्माणि कुर्यादितेषु तान्यपि ॥ रोहिण्यार्द्रा तथा पुष्या धनिष्ठा चोत्तरात्रयम् ॥ २३ ॥ वारुणं श्रवणं चैव नव चोर्ध्वमुखः स्मृताः ॥ एषु राज्याभिषेकं च पट्टवन्धं च कारयेत् ॥ २४ ॥ ऊर्ध्वमुख्यान्धुच्छित्तानि सर्वाण्येतेषु कारयेत् ॥ चतुर्थी चाशुभा षष्ठी अष्टमी नवमी तथा ॥ २५ ॥ अमावास्या पूर्णिमा च द्वादशी च चतुर्दशी ॥ अशुक्ला प्रतिपच्छेष्टा द्वितीया चन्द्र सुतुना ॥ २६ ॥ तृतीया भूमिपुत्रेण चतुर्थी च शनैश्चरे ॥ गुरौ शुभा पंचमी स्यात्षष्ठीमङ्गलशुक्रयोः ॥ २७ ॥ सप्तमी सोमपुत्रेण अष्टमी कुज भास्करो ॥ नवमी चन्द्रवा (सौ) रेण दशमी तु गुरौ शुभा ॥ २८ ॥ एकादश्या गुरुशुक्रौ द्वादश्यां च पुनर्वसुः ॥ त्रयोदशी शुक्रभौमौ शनौ श्रेष्ठा चतुर्दशी ॥ २९ ॥ पौर्णमास्यप्यमावास्या श्रेष्ठा स्याच्च बृहस्पतौ ॥ द्वादशीं दहते भानुः शशी चैकादशीं दहते ॥ ३० ॥ कुजो दहेच्च दशमीं नवमीं च बुधो दहेत् ॥ अष्टमीं दहते जीवः सप्तमीं भार्गवो दहेत् ॥ ३१ ॥ सूर्यपुत्रो दहेत्षष्ठीं गमनाद्यासु नास्ति वै ॥ प्रतिपन्नवमीष्वेव चतुर्दश्यष्टमीषु च ॥ ३२ ॥ बुधवारेण प्रस्थानं दूरतः परिवर्जयेत् ॥ मेष कर्कटके षष्ठी कन्यायां मिथुनेऽष्टमी ॥ ३३ ॥ वृषे कुम्भे चतुर्थी च द्वादशी मकरे तुल ॥ दशमी वृश्चिके सिंह धनुर्मीने चतुर्दशी ॥ ३४ ॥ एता दग्धा न गन्तव्यं पीडादिः किल मानवैः ॥ विशाखात्रयमादित्ये पूर्वाषाढा ज्ये रेवती ॥ ३५ ॥ धनिष्ठात्रितयं भौमे बुधे वै रेवतीत्रयम् ॥ रोहिण्यादिव्रयं जीवे शुक्रे पुष्यात्रयं शिव ॥ ३६ ॥ शनिवारे वज्रयेच्च उत्तराफल्गु

ग. म. पु.
॥ ३९ ॥

नीत्रयम् ॥ एषु योगेषु चोत्पातमृत्युरोगादिकं भवेत् ॥ ३७ ॥ मूलैर्ऋतः श्रवणे चन्द्रः प्रोष्ठपशुतरे कुजः ॥ कृत्तिकासु बुधश्चैव गुरौ रुद्रः पुनर्वसुः ॥ ३८ ॥ पूर्वफल्गुनी शुके च स्वातिश्चैव शनैश्चरे ॥ एते चाभूतयोगाः स्युः सर्वकार्यप्रसाधकाः ॥ ३९ ॥ कालं प्रवक्ष्यामि शक्तिदा नृपेष्टमं द ॥ शेषे पर्वादस्तु ज्ञेयः कालः कालविशारदैः ॥ ४० ॥ एकीकृत्याक्षरान्मात्रं नाम्नोः स्त्रीर्पुंसयोस्त्रिभिः ॥ भागे द्विशेषे स्त्रीनाशः पुंसः स्यादेकशून्ययोः ॥ ४१ ॥ विष्कम्भे वटिकाः पंच शूले सप्त प्रकीर्तिताः ॥ षड्गण्डे चातिगण्डे च नव व्याघातवज्रयोः ॥ ४२ ॥ व्यतीपाति च परिधे वैधृते च दिनेदिने ॥ एते मृत्युयुता ह्येषु सर्वकर्माणि वर्जयेत् ॥ ४३ ॥ हस्तेऽर्कश्च गुरुः पुण्ये अनुराधा बुधे शुभा ॥ रोहिणी च शनी श्रेष्ठा सोमं सोमेन वै शुभम् ॥ ४४ ॥ शुके च रेवती श्रेष्ठा अश्विनी मंगले शुभा ॥ एतेषु सिद्धियोगा वै सर्वदोषविनाशनाः ॥ ४५ ॥ भार्गवे भरणी चैव सोमं चित्रा वृषध्वज ॥ गौमे चैव वात्तराषाढा धनिष्ठा च बुधे हर ॥ ४६ ॥ गरी शतभिषा रुद्र ॥ शुके वै रोहिणी तथा ॥ शनी च रेवती शम्भो ॥ विषयोमाः प्रकीर्तिताः ॥ ४७ ॥ पुण्यः पुनर्वसुश्चैव रेवती चित्रया सह ॥ श्रवणं च धनिष्ठा च हस्ताश्विनीमृगास्तथा ॥ ४८ ॥ कुर्याच्छतभिषार्यां च जातकर्मादि भावदः ॥ विशाखा चोत्तराश्विणि मघादां भरणी तथा ॥ आश्लेषा कृत्तिका रुद्र ॥ प्रस्थाने मरणप्रदाः ॥ ४९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वतण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे नक्षत्रतद्देवतादग्धयोगादिनिरूपणं नामैकोनपञ्चतमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ हरिरुवाच ॥ पढादित्ये दशा ह्येषा सोमे पञ्चदश स्मृताः ॥ अष्टावंगारके च बुधे सप्तदश स्मृताः ॥ १ ॥ शनैश्चरे दश ज्ञेया गुरोरेकोनविंशतिः ॥ राहोर्द्वौदशवर्षाणि एकविंशतिर्भोगे ॥ २ ॥ रवर्दशा दुःखदा स्यादुद्वेगवृपनाशकृत् ॥ विधृतिदा सोमदशा सुखमिष्टाप्रदा तथा ॥ ३ ॥ दुःखप्रदा कुजदशा राज्यतः स्याद्विनाशिनी ॥ शिख्यक्षीदा बुधदशा राज्यदा कोशवृद्धिदा ॥ ४ ॥ शनैर्दशा राज्यनाशवन्धुदुःखकरी भवेत् ॥ गुरोर्दशा राज्यदा स्यात्सुखप्रदाविदायिनी ॥ ५ ॥ राहोर्दशा राज्यनाशवृद्धिदा दुःखदा भवेत् ॥ हस्त्यश्वदा शुक्रदशा राज्यक्षोलाभदा भवेत् ॥ ६ ॥ भेष अंगारकक्षेत्रं वृषः शुक्रक्षेत्रं कीर्तिताः ॥ मितुनस्य वृषो ज्ञेयः सोमः कर्कटकस्य च ॥ ७ ॥ मृत्युक्षेत्रं भवेत्तिसहः कन्या क्षेत्रं बुधस्य च ॥ भार्गवस्य तुला क्षेत्रं वृश्चिकक्षेत्रकस्य च ॥ ८ ॥ धनुः शरगुरोश्चैव शनैर्मकरकुम्भकौ ॥ मीनः सुगुरोश्चैव ग्रहक्षेत्रं प्रकीर्तितम् ॥ ९ ॥ पौर्णमास्याद्वयं तत्र पूर्वाषाढाद्वयं भवेत् ॥ द्विषाढाः स द्विजयो विष्णुः स्वांति कर्कटे ॥ १० ॥ अश्विनी रेवती चित्रा धनिष्ठा स्यादलङ्कृतौ ॥ सुभाहिकाभिमाजश्वानः सुकरपक्षिणः ॥ ११ ॥ मृकुरोः सुवधश्चैव याम्यायां दक्षिणे शुभः ॥ विप्रकन्या शिवा एषां शङ्खभेरीवसुन्धराः ॥ १२ ॥ वेष्टुस्त्रीर्पूजकुम्भस्थ यात्रायां दर्शनं शुभम् ॥ जम्बूकोटप्रसरज्जम्भ नामायां

पू. खं.
आ. कां.
अ. ६९

॥ ६९ ॥

रामके शुभाः ॥ १३ ॥ कार्पासौषधितैलं च पक्काङ्गारभुजङ्गमाः ॥ मुक्तकेशी रक्तमाल्यनग्नाद्यशुभमाक्षितम् ॥ १४ ॥ हिक्राय लक्षणं वक्ष्ये लभं
 त्पूर्वे महाफलम् ॥ आग्नेये शोकसन्तापौ दक्षिणे हानिमाप्नुयात् ॥ १५ ॥ नैऋत्ये शोकसन्तापौ मिष्टान्नं चैव पश्चिमे ॥ अथ प्राप्नोति वायव्ये उत्तरे कलहो
 भवेत् ॥ १६ ॥ ईशाने मरणं प्रोक्तं हिक्रायाश्च फलाफलम् ॥ विलिख्य रविचक्रं तु भास्करो नरसन्निभः ॥ १७ ॥ यस्मिन्नुक्षे वसेद्भानुस्तदादि त्रीणि मस्तके ॥
 त्रयं वक्त्रे प्रदातव्यमेकैकं स्कन्धयोर्न्यसेत् ॥ १८ ॥ एकैकं बाहुयुग्मे तु एकैकं हस्तयोर्द्वयोः ॥ हृदये पञ्च ऋक्षाणि एकं नामौ प्रदापयेत् ॥ १९ ॥
 ऋक्षमेकं न्यसेद्बुधे एकैकं जानुके न्यसेत् ॥ नक्षत्राणि च शेषाणि रविपादे नियोजयेत् ॥ २० ॥ चरणस्थेन ऋक्षेण अल्पायुर्जायते नरः ॥
 विदेशगमनं जानौ गुह्यस्थे परदारवान् ॥ २१ ॥ नाभिस्थेनाल्पसन्तुष्टो हृत्स्थेन स्यान्महेश्वरः ॥ पाणिस्थेन भवेच्चौरः स्थानभ्रष्टो भवेद्धजं ॥ २२ ॥
 स्कन्धस्थिते धनपतिर्मुखे मिष्टान्नमाप्नुयात् ॥ मस्तके पटवस्त्रं स्यान्नक्षत्रं यदि स्थितम् ॥ २३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डं प्रथमांशाख्ये
 आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे ग्रहदशादिनिरूपणं नाम षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ हरिरुवाच ॥ सप्तमोपचयाद्यस्थश्चन्द्रः सर्वत्र शोभनः ॥ शक्रपक्षे द्विती
 यस्तु पंचमो नवमस्तथा ॥ १ ॥ संपूज्यमानो लोकैस्तु गुरुवदृश्यते शशी ॥ चन्द्रस्य द्वादशावस्था भवन्ति शृणु ता अपि ॥ २ ॥ त्रिःत्रिः च
 ऋक्षेषु अश्विन्यादि वदाम्यहम् ॥ प्रवासस्थं पुनर्दष्टं मृतावस्थं जयावहम् ॥ ३ ॥ हास्यावस्थं नता (क्रीडा) वस्थं प्रमोदावस्थमेव च ॥
 विषादावस्थभोगस्थे ज्वरावस्थं व्यवस्थितम् ॥ ४ ॥ कम्पा (न्या) वस्थं सुखावस्थं द्वादशावस्थगं भवेत् ॥ प्रवासो हानिमृत्पृष्ठं च जयो हासो
 रतिः सुखम् ॥ ५ ॥ शोको भोगो ज्वरः कम्पः सुखं चेति क्रमात्फलम् ॥ जन्मस्थः कुरुते तुष्टिं द्वितीये नास्ति निर्वृतिः ॥ ६ ॥ तृतीये राजसन्मानं
 चतुर्थे कलहागमः ॥ पञ्चमेन मृगांकेन स्त्रीलाभो वै तथा भवेत् ॥ ७ ॥ धनधान्यागमः षष्ठे रतिः पूजा च सप्तमे ॥ अष्टमे प्राणसन्देहो नवमे
 कोशसञ्चयः ॥ ८ ॥ दशमे कार्यनिष्पत्तिध्रुवमेकादशे जयः ॥ द्वादशेन शशांकेन मृत्युरेव न संशयः ॥ ९ ॥ कृत्तिकादौ च पूर्वेण सप्तर्क्षाणि च वै
 ब्रजेत् ॥ मघादौ दक्षिणे गच्छेदनुराधादि पश्चिमे ॥ १० ॥ प्रशस्ता चोत्तरे यात्रा धनिष्ठादिषु सप्तसु ॥ अश्विनी रेवती चित्रा धनिष्ठा समलंकृतौ
 ॥ ११ ॥ मृगाश्विचित्रापुष्याश्च मूला हस्ता शुभाः सदा ॥ कन्याप्रदाने यात्रायां प्रतिष्ठादिषु कर्मसु ॥ १२ ॥ शुक्रचन्द्रौ हि जन्मस्थौ शुभदौ च
 द्वितीयके ॥ शशिज्ञशुक्रजीवाश्च राशौ चाथ तृतीयके ॥ १३ ॥ भौममन्दशशांकार्का बुधः श्रेष्ठश्चतुर्थके ॥ शुक्रजीवौ पञ्चमे च चन्द्रकेतुसमाहितौ
 ॥ १४ ॥ मन्दाकौ च कुजः षष्ठे गुरुचन्द्रौ च सप्तमे ॥ ज्ञशुक्रावष्टमे श्रेष्ठौ नवमस्थौ गुरुः शुभः ॥ १५ ॥ अर्कार्किचन्द्रा दशमे ग्रहा एकादशे

ग. म. पु.
॥ ४० ॥

खिलाः ॥ बुधोऽथ द्वादशे चैव भार्गवः सुखदो भवेत् ॥ १६ ॥ सिंहो मकरः श्रेष्ठः कन्यया मेष उत्तमः ॥ तुलया सह मीनस्तु कुम्भेन सह
कर्कटः ॥ १७ ॥ धनुषा वृषभः श्रेष्ठो मिथुनेन च वृश्चिकः ॥ एतत्षडष्टकं ? प्रीत्यै भवत्येव न संशयः ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापु-
राणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे ग्रहाणां शुभाशुभस्थानादिनिरूपणं नामैकपधितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥
हरिरुवाच ॥ उद्यातु समारभ्य राशौ भातुः स्थितो हरिः ॥ स्वराश्याद्यैर्नैजेदङ्गि षड्भिः षडभिस्तथा निशि ॥ १ ॥ मीने मेषे च पञ्च स्तुष्यतस्त्रो वृष-
कुम्भयोः ॥ मकरे मिथुने तिलः पंच चापे च कर्कटे ॥ २ ॥ सिंहे च वृश्चिके षट् च सप्त कन्यातुले तथा ॥ एता लघुप्रमाणेन घटिकाः परिकीर्त्तिताः
॥ ३ ॥ मसृष्टावसानेषु रसाब्धिप्वरिसागराः ॥ लङ्कोदया हि तद्वच्च लग्ना मेषादयोऽथ वा ॥ ४ ॥ मेषलग्ने भवेद्गन्ध्या वृषे भवति कामिनी ॥ मिथुने
सप्रभम् कन्या वेश्या भवति कर्कटे ॥ ५ ॥ सिंहे चैवाल्पपुत्रा च कन्यायां रूपसंयुता ॥ तुलायां रूपमैश्वर्यं वृश्चिके कर्कशा भवेत् ॥ ६ ॥ सौभाग्य-
वतुषि स्याच्च मकरे नीचगामिनी ॥ कुम्भे चैवाल्पपुत्रा स्यान्मीने वैराग्यसंयुता ॥ ७ ॥ तुला कर्कटको मेषो मकरश्चैव राशयः ॥ चरका-
र्याणि कुर्याच्च स्थिरकार्याणि चैव हि ॥ ८ ॥ पञ्चाननो वृषः कुम्भो वृश्चिकः स्युः स्थिराणि हि ॥ कन्या धनुश्च मीनश्च मिथुनं द्विस्वभावतः
॥ ९ ॥ द्विस्वभावानि कर्माणि कुर्यादेषु विचक्षणः ॥ यात्रा चरेण कर्तव्या प्रवेष्टव्यं स्थिरेण तु ॥ १० ॥ देवस्थापनवैवाह्यं द्विस्वभावेन कारयेत् ॥
प्रतिपञ्चाथ षष्ठी च नन्दा चैकादशी स्मृता ॥ ११ ॥ द्वितीया सप्तमी भद्रा द्वादशी वृषभध्वज ॥ जयाष्टमी तृतीया च स्मृता रूद्र त्रयोदशी ॥ १२ ॥
चतुर्थी नवमी रिक्ता सा वज्याथ चतुर्दशी ॥ पञ्चमी दशमी पूर्णा पूर्णिमा च शुभाः स्मृताः ॥ १३ ॥ चरः सौम्यो गुरुः शिष्यो बृहः शुक्रो रविर्भुवः ॥
शनिश्च दारुणो ज्ञेयो रौम उग्रः शशां समः ॥ १४ ॥ चरश्चिभः प्रयातव्यं प्रवेष्टव्यं बृहद्वैः ॥ दारुणैश्च योद्धव्यं शनिर्वैजयकांशभिः ॥ १५ ॥
नृपभिषेकोऽग्निकाव्यं सोमवारे प्रशस्यते ॥ सोमे तु लपमानं च कुर्यात्सर्वं गृहादिकम् ॥ १६ ॥ सैनापत्यं शौर्ययुद्धं शस्त्राभ्यासः कुजे स्मृतः ॥
सिद्धिकार्यं च मन्त्रश्च यात्रा चैव बुधे स्मृता ॥ १७ ॥ पठनं देवपूजा च वस्त्राद्याभरणं गुरौ ॥ कन्यादानं गजारेहः शुके स्यात्समयः खिथाः ॥ १८ ॥
स्थायं गृहप्रवेशश्च गजवन्धः शनौ शुभः ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे लघुघटिका ग्रहा-
णादिनिरूपणं नाम द्विपधितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ हरिरुवाच ॥ नरस्त्रीलक्षणं वक्ष्ये संक्षेपान्मृगु शंकर ॥ अस्मदीनौ मृदुतलो कमलोदरस-

पु. सं.
आ. का.
अ. ६३

॥ ४० ॥

१ ल (न) कोटयादि (हि) हवा (व) स्त्रलम (मा) मेषा० । २ सोमवलेप्रमाणं च० ।

त्रिमै ॥ १ ॥ छिष्टांगुली ताम्रनखौ सुगुल्फौ शिरयोऽञ्जितौ ॥ कूर्मोन्नतौ च चरणौ स्यातां नृपवरस्य हि ॥ २ ॥ विहङ्गपाण्डुरनखौ
 वक्रौ चैव शिरानतौ ॥ शूपाकारौ च चरणौ संशुष्कौ विरलांगुली ॥ ३ ॥ दुःखदारिद्र्यदौ स्यातां नात्र कार्य्यं विचारणा ॥ अल्परोमयुता
 श्रेष्ठा जंचा हस्तिकरोपमा ॥ ४ ॥ रोमैकैकं रूपके स्याद्भूपानां तु महात्मनाम् ॥ द्वेद्वे रोम्णी पण्डितानां श्रोत्रियाणां तथैव च ॥ ५ ॥
 रोमत्रयं दरिद्राणां रोगी निर्मासजानुकः ॥ अल्पलिङ्गी च यनवान्स्याच्च पुत्रादिवाजितः ॥ ६ ॥ स्थूललिङ्गो दरिद्रः स्याद्दुःखेकवृषणी भवेत् ॥ विपमे
 स्त्रीचञ्चली वै नृपः स्याद्दूषणे समे ॥ ७ ॥ प्रलम्बवृषणोऽल्पायुर्निर्द्रव्यः कुमणिर्भवेत् ॥ पाण्डुरैर्मलिनैश्चैव मणिभिश्च सुखी नरः ॥ ८ ॥ निःस्वाः
 सशब्दघृत्राः स्थुर्नृपा निश्शब्दधारया ॥ भोगाढ्याः समजठरा निःस्वाः स्थुर्वटसन्निभाः ॥ ९ ॥ सपौदरा दरिद्राः स्यू रेखाभिश्चायुरुच्यते ॥ ललाटे
 यस्य दृश्यन्ते तिस्रो रेखाः समाहिताः ॥ १० ॥ सुखी पुत्रसमायुक्तः स पाटि जीवते नरः ॥ चत्वारिंशच्च वर्षाणि द्विरेखादर्शनात्तरः ॥ ११ ॥ विशत्य
 वदं त्वेक्रेखा आकर्णान्ताः शतायुषः ॥ १२ ॥ सप्तत्यायुर्द्विरेखा तु पष्ट्यायुस्तिष्ठतिर्भवेत् ॥ व्यक्तव्यक्ताभी रेखाभिर्विशत्यायुर्भवेन्नरः ॥ १३ ॥
 चत्वारिंशच्च वर्षाणि द्विरेखास्तु जीवति ॥ भिन्नाभिश्चैव रेखाभिरपमृत्युर्नरस्य हि ॥ १४ ॥ त्रिशूलं पट्टिं वापि ललाटे यस्य दृश्यते ॥ यनपुत्र
 स्यायुक्तः स जीवेच्छन्दः शतम् ॥ १५ ॥ तर्जन्या मध्यमांगुल्या आयूरेखा तु मध्यतः ॥ संप्राप्ता या भवेद्दुद्र ! स जीवेच्छन्दः शतम् ॥ १६ ॥
 प्रथमा हस्तरेखा तु छेदुष्टादनुवर्तते ॥ मध्यमांगुलगा रेखा आयूरेखा अतः परम् ॥ १७ ॥ कनिष्ठिकां समाश्रित्य आयूरेखा समाविशेत् ॥ अच्छि
 त्वा विभक्ता वा स जीवेच्छन्दः शतम् ॥ १८ ॥ यस्य पाणितले रेखा आयुस्तस्य प्रकाशयेत् ॥ शतवर्षाणि जीवेच्च भोगी रुद्र ! न संशयः ॥ १९ ॥
 कनिष्ठिकां समाश्रित्य मध्यमायामुपागता ॥ पष्टिवर्षायुषं कुर्यादायूरेखा तु मानवम् ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे
 अक्षरखण्डे ज्योतिःशास्त्रे सामुद्रिके बुद्धिज्ञाननिरूपणं नाम विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ हरिरुवाच ॥ यस्यास्तु कुञ्जिताः केशा युक्ता च परिम
 ण्डलम् ॥ नाभिश्च दक्षिणावर्त्ता सा कन्या कुलवर्धिनी ॥ १ ॥ या च काञ्चनवर्णाभा रक्तहस्तसरोरुहा ॥ सहस्राणां तु नारीणां भवेत्सापि पतिव्रता
 ॥ २ ॥ वक्रकेशा च या कन्या मण्डलाक्षी च या भवेत् ॥ भर्ता च श्रियते तस्या नियतं दुःखभागिनी ॥ ३ ॥ पूर्णचन्द्रमुखी कन्या बालसूर्यसमप्र
 भा ॥ विशालनेत्रा विम्बोष्ठी सा कन्या लभते सुखम् ॥ ४ ॥ रेखाभिर्वहुभिः कुशं स्वल्पाभिर्वनहीनता ॥ रक्ताभिः सुखमाप्नोति कृष्णाभिः प्रेक्ष्यतां
 १ निर्द्रव्यो मणिर्भवेत् ॥ २ स्तागतायुः ॥

ग. म. पु.
॥ ४१ ॥

ब्रजेत् ॥ ५ ॥ कार्ये च मन्त्री सत्त्री स्यात्सती (स्त्री) स्यात्करणेषु च ॥ जेहेषु भाव्या माता स्याद्विश्वा च शयने शुभा ॥ ६ ॥ अंकुरं कुण्डले
चक्रं यस्याः पाणितले भवेत् ॥ पुत्रं प्रसूयते नारी नरेन्द्रं लभते पतिम् ॥ ७ ॥ यस्यास्तु रोमशो पाशो रोमशो च पयोधरो ॥ उन्नतो चाश्रोष्ठौ च क्षिप्रं मारय
ते पतिम् ॥ ८ ॥ यस्याः पाणितले रेखा प्राकारस्तोरणं भवेत् ॥ अपि दासकुले जाता राज्ञीत्वमुपगच्छति ॥ ९ ॥ उद्वृत्ता कपिला यस्या रोमराज्ञी निरन्तरम् ॥
अपि राजकुले जाता दासीत्वमुपगच्छति ॥ १० ॥ यस्या अनामिकादुष्ठौ प्रथिव्या नैव तिष्ठतः ॥ पतिं मारयते क्षिप्रं स्वेच्छाचारेण वर्तते ॥ ११ ॥
यस्या गमनमात्रेण भूमिकम्पः प्रजायते ॥ पतिं मारयते क्षिप्रं स्वेच्छाचारेण वर्तते ॥ १२ ॥ चक्षुःश्लेहन सौभाग्यं दन्तश्लेहन भोजनम् ॥
त्वचः श्लेहन शय्यां च पादश्लेहन वाहनम् ॥ १३ ॥ क्षिप्रोन्नतौ ताम्रनखौ नार्याश्च चरणौ शुभौ ॥ मत्स्याङ्गुशाब्जचिह्नौ च चक्रलाङ्गलक्षितौ ॥ १४ ॥
अस्वेदिनौ मृदुतलौ प्रशस्तौ चरणौ स्त्रियाः ॥ शुभे जंघे विरोधे च ऊरू हस्तिकरोपमौ ॥ १५ ॥ अश्वत्थपत्रलक्षं विपुलं शुद्धसूतमम् ॥ नाभिः
प्रशस्ता गम्भीरा दक्षिणावर्तिका शुभा ॥ अरोमा त्रिवली नाभ्यां हस्ततनौ रोमवर्जितौ ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे भद्रापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमशास्त्रे
आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे सागुद्रिके स्त्रीलक्षणनिरूपणं नाम चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ हरिरुवाच ॥ समुद्रोक्तं प्रवक्ष्यामि नखोलक्षणं शुभम् ॥
येन विज्ञातमात्रेण अतीतानागतप्रमा ॥ १ ॥ अस्वेदिनौ मृदुतलौ कमलोदरसन्निभौ ॥ शिष्टाङ्गुली ताम्रनखौ पादाङ्गुणौ शिरोज्जितौ ॥ २ ॥
कूर्मोन्नतौ गृध्रगुल्फौ सुपाणौ नृपतेः स्मृतौ ॥ झु (स) पांकरौ विहङ्गौ च वक्रौ पादौ शिरालकौ ॥ ३ ॥ संश्रुन्तौ पाण्डुरनखौ निःस्वस्व विरला
ङ्गुली ॥ मार्गोपात्कटको पादौ कषायसदृशौ तथा ॥ ४ ॥ विच्छिन्तिदौ च वंशस्य ब्रह्मसौ शङ्कु (पक) सन्निभौ ॥ अमग्न्याममने प्रीतिं जंघा विर
लरोमिका ॥ ५ ॥ मृदुरोमा समा जंघा तथा करिकरप्रभा ॥ ऊरवौ जानकस्तुल्या नृपस्योपयिताः स्मृताः ॥ ६ ॥ निःस्वस्य हृणालजंघा रोमैर्जक
च कूपके ॥ नृपाणां श्रोत्रियाणां च द्वेष्टे श्रिये च धीमताम् ॥ ७ ॥ ज्याद्यैर्निःस्वा भानवाः स्फुटुः स्वभाजश्च निर्दिताः ॥ केशाश्च वै कुक्षिताश्च प्रवास
द्विपते नरः ॥ ८ ॥ निर्मासजातुः सौभाग्यमस्त्यैर्निर्गतेः स्त्रियाः ॥ विकटेश्च दरिद्राः स्थुः समाक्षि राज्यमेव च ॥ ९ ॥ मरुद्भिः सृष्टास्त्यैर्निर्गतेः स्त्रियाः
धनो नरः ॥ अपत्यरहितश्चैव स्थूललेङ्गो धनोऽपि नरः ॥ १० ॥ मेढू वामनते चैव सुतार्थरहितौ भवेत् ॥ वक्रं न्यथा पुत्रवान्स्त्र्याद्विद्वच्च विनते
त्वयः ॥ ११ ॥ अल्पे त्वतनयो लिङ्गे शिरालेऽथ सुखी नरः ॥ स्थूलग्रन्थियुते लिङ्गे भवेत्पुत्रादिसंयुतः ॥ १२ ॥ कोशमूढे नृपो दीर्घसुखश्च धनद

१ अत्रिमोऽध्यायोऽस्मादध्यायागमने कस्मिन्पुस्तके पठ्यते ॥ २ मसादेवियते ॥

पू. ख.
आ. का.
अ. ६६

॥ ४१ ॥

जितः ॥ बलवान्युद्धशालश्च लघुरोफः स एव च ॥ १३ ॥ दुर्बलस्त्वेकवृषणो विषमाभ्याञ्चलः स्त्रियाम् ॥ समाभ्यां क्षितिपः श्रोतः प्रलम्बेन
 शताब्दवान् ॥ १४ ॥ उट्टं (द्र) ताभ्यां च बह्व्या रूक्षैर्मणिभिरिभ्रः ॥ पाण्डुरैर्मणिभिर्नःस्वा मलिनैः सुखभागिनः
 ॥ १५ ॥ मशब्दानिःशब्दसूत्राः सुदर्दिद्राश्च मानवाः ॥ एकद्वित्रिचतुःपञ्चषड्भिर्योराभिरिव च ॥ १६ ॥ दक्षिणावर्तचलितमृत्रा
 भिश्च नृपाः स्मृताः ॥ विकीर्णमृत्रा निःस्वाश्च प्रधानसुखदायिकाः ॥ १७ ॥ एकधाराश्च वनिताः स्निग्धैर्यणिभिरुन्नतैः ॥
 समैः स्त्रीरत्नधनिनो मध्ये निम्नैश्च कन्यकाः ॥ १८ ॥ शुष्कैर्नःस्वा विशुष्कैश्च दुर्भगाः परिकीर्तिताः ॥ पुष्पगन्धे नृपाः शुक्ले मधुगन्धे धनं बहु ॥ १९ ॥
 पुत्राः शुक्ले मत्स्यगन्धे तनुशुक्ले च कन्यकाः ॥ महाभोगी मांसगन्धे यज्वा स्यान्मदगन्धनि ॥ २० ॥ दरिद्रः क्षारगन्धे च क्षीरगन्धे शीघ्रमैश्वरी ॥
 अशीघ्रमधुन्यत्पायुः स्थूलस्फिक् स्याद्धनोज्झितः ॥ २१ ॥ मांसलस्फिक् सुखी स्याच्च सिंहस्फिक् प्रपतिः स्मृतः ॥ भवेत्सिंहकटी राजा निःस्वः
 कपिकटिनरः ॥ २२ ॥ सर्पदरा दरिद्राः स्युः पिठरैश्च घटैः समैः ॥ धनिनो विपुलैः पार्श्वैर्निःस्वा रत्नैश्च निम्नैः ॥ २३ ॥ समकक्षाश्च भोगाढ्या
 निम्नकक्षा धनोज्झिताः ॥ नृपाश्चोन्नतकक्षाः सुजिह्वा विषमकक्षाः ॥ २४ ॥ मत्स्योदरा बहुधना नाभिभिः सुखिनः स्मृताः ॥ विस्तीर्णाभिर्बहुलाभिर्नि
 म्नाभिः क्लेशभागिनः ॥ २५ ॥ वलिमध्यगता नाभिः शूलवाधां करोति हि ॥ वामावर्तैश्च सार्धं वै भेषां दक्षिणतस्तथा ॥ २६ ॥ पार्श्ववता चिरादुदा तृप्त
 विष्टा धनेश्वरम् ॥ अथो गवाढ्यं कुर्याच्च नृपत्वं पद्मकर्णिका ॥ २७ ॥ एकबलिः शतायुः स्याच्छ्रीभोगी द्विबलिः स्मृतः ॥ त्रिबलिः क्षमाप आचार्यो
 ऋजुभिर्बलिभिः सुखी ॥ २८ ॥ अगम्यागामी जिल्लबलिर्भूपाः पार्श्वैश्च मांसलैः ॥ मृदुभिः सुसमैश्च दक्षिणावर्तभोगिभिः ॥ २९ ॥ विपरीतैः
 परप्रेष्या निद्रेय्याः सुखवज्रिताः ॥ अनुद्धतैश्च शुक्लैश्च भवन्ति सुभगा नराः ॥ ३० ॥ निर्धना विपमेर्द्विर्विः पीतोपचितकैर्नृपाः ॥ समोन्नतं च हृदयम्
 कम्पं मांसलं वृधु ॥ ३१ ॥ नृपाणामधमानां च खरोमशिरालकम् ॥ अर्थवान्समवक्षाः स्यात्पीनैर्वसोभिरुज्जितः ॥ ३२ ॥ वसोभिर्विपमेर्निः
 स्वः शस्त्रेणनिधनास्तथा ॥ विपमेर्जंशुभिर्निःस्वा अस्थिनद्धैश्च मानवाः ॥ ३३ ॥ उन्नतैर्मणिनो निम्नैर्निःस्वाः पीनैर्धनान्विताः ॥ निःस्वश्चिपिट
 कण्ठः स्याच्छिराशुष्कगलः सुखी ॥ ३४ ॥ शूरः स्यान्महिषग्रीवः शीघ्रात्तो मृगकण्ठकः ॥ कम्बुग्रीवश्च नृपतिलेखकण्ठोऽतिभसकः ॥ ३५ ॥
 अरोमशा सुप्रपृष्टं शुभं चाशुभमन्यथा ॥ कक्षाश्वत्थदला श्रेष्ठा सुगन्धिधृगरोमिका ॥ ३६ ॥ अन्यथा त्वर्थहीनानां दारिद्र्यस्य च कारणम् ॥

१ धनवान्मुहुत्तश्च लघु ॥ २ अतान्नयक ॥ ३ सर्पदरा बहु ॥ ४ शस्त्रात्तो मृग ॥ ५ अरोमशाम्भ ॥ अथपार्श्वः प्रयोगः ॥

ग. म. पु.
॥ ४२ ॥

संमामौ चैव सुम्रास्वौ शिष्टौ च विपुलौ शुभौ ॥ ३७ ॥ आजानुलम्बितौ बाहू धृतौ पीनी नृपेश्वरे ॥ निःस्वानां रोमशो ह्रस्वौ श्रेष्ठौ करिकर
प्रभौ ॥ ३८ ॥ हस्तांगुलय एव स्थुवायुर्द्राखुताः शुभाः ॥ मेधाविनां च सूक्ष्माः स्थुर्भृत्यानां चिपियाः स्मृताः ॥ ३९ ॥ स्थूलांगुलीभिनिःस्वाः स्फुर्नताः
स्थुः सुकुरौस्तदा ॥ कपितुल्यकराः निःस्वा व्याघ्रतुल्यकरैर्वलय ॥ ४० ॥ पितृवित्तविनाशश्च निम्नात्करतलाग्नराः ॥ मणिवन्धैर्निश्टैश्च
सुश्लिष्टः शुभमन्त्रिभिः ॥ ४१ ॥ नृपा हीनाः करच्छेदैः सराक्षैर्धनवजिताः ॥ संवृतेष्वेव निक्षैश्च धनिनः परिकीर्त्तिताः ॥ ४२ ॥ प्रोत्तानक
गदातारो विपर्मविपमा नराः ॥ करैः करतलैश्चैव लाशामैरीश्वरास्तलेः ॥ ४३ ॥ परदाररताः पीतेरुद्धैर्निःस्वा नरा मताः ॥
तुषतुल्यनखाः क्लीवाः कुटिलैः स्फुटितैर्नराः ॥ ४४ ॥ निःस्वाश्च कुनसैस्तद्विधैर्नरैः परतर्ककाः ॥ ताग्रैर्घृषा घनाढ्याश्च अंगुष्ठैः सयदैस्तथा
॥ ४५ ॥ अंगुष्ठमूलजैः पुत्री स्यादीर्घांगुलिपर्वकः ॥ दीर्घांगुः सुभगश्चैव निर्वर्णो विरलांगुलिः ॥ ४६ ॥ वर्णांगुलिश्च सधनस्तिस्रो रेखाश्च
चम्य व ॥ मृष्टैः करतलमा मणिवन्धास्तमुत्थिताः ॥ ४७ ॥ युगमीनांकितनरो भवेत्सर्वप्रदो नरः ॥ दन्ताकारश्च धनिनो मत्स्यपुच्छनिशा कुप
॥ ४८ ॥ शिखातपत्रशिःविकामजपशोपमा नृपे ॥ कुम्भाकुशपताकासा मृणालाभा विधीरे ॥ ४९ ॥ दासाभारश्च गदाध्वजां स्थितिकासा नृपे
रे ॥ यक्रासितैः मण्यनुकुन्तासा नृपतेः के ॥ ५० ॥ उल्लखलाया यज्ञाढ्या वेदीभा चाग्निहोत्रिणि ॥ वापिदिवकुन्तासास्त्रिकोणाभारश्च
धार्मिके ॥ ५१ ॥ अंगुष्ठमूला रेखाः पुत्राः सूक्ष्माश्च दारिकाः ॥ मदेशिनीयता रेखा कनिष्ठांगुलगाभिनी ॥ ५२ ॥ शतपुत्रं च कुरुते विप्रया तरुतो
भयश्च ॥ निःस्वाश्च वटुगयाः स्फुटितैर्व्याशिवतुकेः कुर्याः ॥ ५३ ॥ मांसलैश्च धनोपेता आरक्तैर्वैर्नृपाः ॥ विष्णुपदैश्च स्फुटितैर्मिहलैश्च
खण्डितैः ॥ ५४ ॥ विपदैर्धनदीनाश्च दन्ताः स्निग्धा वनाः शुभाः ॥ तीक्ष्णा दन्ताः सभाः श्रेष्ठा जिह्वा रक्ता समा शुभा ॥ ५५ ॥ छरणा पीनो
च विजिगा नात्र भवेत्त पदशये ॥ कृष्णे च परुषो वक्रं समं लोम्यं च संवृतम् ॥ ५६ ॥ भूपानाममलं त्र्यक्षं विपरीतं च दुःखिनाम् ॥ महा
दुर्गं दुर्गमाणां कौतुभे पुत्रप्राप्तुताम् ॥ ५७ ॥ आढ्यानां वर्तुलं वक्रं निद्रैश्वाणां च दीर्घकम् ॥ भीरुवक्रः पापकर्मो हर्षाणां चतुरश्रकम् ॥ ५८ ॥ निम
वक्रमपुत्राणां कृपणाणां च हस्तकम् ॥ सप्तपुर्णं भोगिनां कान्तं शमश्च स्निग्धं शुभं वृद्धम् ॥ ५९ ॥ संहतं वास्तुदितानं रक्तशृङ्गं च नौकः ॥ रक्तशृङ्गश्च
शमश्च कर्णाः स्तुः सापृष्टवः ॥ ६० ॥ निमीसैश्च पिदैर्भोगाः कृपणा हस्तकम् ॥ शकुणैश्च राजानो रोमकर्णा गतांगुः ॥ ६१ ॥ गृहकर्णाश्च धनिनो

पू. लं.
आ. कां.
अ. ६६

॥ ४२ ॥

राजानः परिकीर्तिताः ॥ कर्णैः स्निग्धवनद्वैश्च व्यालम्बैर्मौसैर्नृपाः ॥६२॥ भोगी वै निम्नगण्डः स्थान्मञ्जी सम्पूर्णगण्डकः ॥ शुक्रनासः सुखी स्याच्च
 शुष्कनासोऽतिजीवनः ॥६३॥ छिन्नाग्रकूपनासः स्यादगम्यागमने रतः ॥ दीर्घनासे च सोभाग्यं चौरश्चाकुञ्चितेन्द्रियः ॥६४॥ मृत्युश्चिपटनासे स्याद्धीनो
 भाग्यवर्ता भवेत् ॥ स्वल्पच्छिद्रो सुपुटो च अवक्रो च नृपेश्वरः ॥६५॥ क्रूरं दक्षिणवक्त्रा स्याद्वलिनां च धुतं सकृत् ॥ स्याद्विनिष्पिण्डतं द्वादि सानुनादं
 च जीवकृत् ॥६६॥ वक्रान्तैः पञ्चपत्रामैर्लोचनैः सुखभागिनः ॥ मार्जारलोचनैः पाप्मा दुर्गन्धा मधुपिङ्गलैः ॥६७॥ क्रूराः केकरनेत्राश्च हरिताक्षाः
 सकल्मषाः ॥ जिह्वैश्च लोचनैः शूराः सेनान्यो गजलोचनाः ॥६८॥ गम्भीराक्षा ईश्वराः स्युर्मन्त्रिणः स्थूलचक्षुषः ॥ नीलोत्प
 लाक्षा विद्वांसः सोभाग्यं श्यामचक्षुषाम् ॥६९॥ स्यात्कृष्णतारकाक्षणामक्ष्णसुत्पादनं किल ॥ मण्डलाक्षश्च पापाः स्युर्निःस्वाः स्युर्दीनलोचनाः ॥७०॥
 दृक् स्निग्धा विपुला भोगे अरुपायुरधिकोन्नता ॥ विशालोन्नता सुखिनी दारिद्र्या विषमध्रुवः ॥७१॥ धनदीर्घासुसक्तभ्रूवल्लेङ्गव्रतसुध्रुवः ॥ आढ्यो
 निःस्वश्च खण्डभ्रूमध्ये च विनतध्रुवः ॥७२॥ स्त्रीषु गम्यासु सक्ताः स्युः सुतार्थं परिवर्जिताः ॥ उन्नतैर्विपुलैः शङ्खलैर्लटविषमस्तथा ॥७३॥
 निर्धना धनवन्तश्च अर्द्धेन्दुसदृशेनराः ॥ आचार्याः शुक्तिविशालैः शिरालैः पापकारिणः ॥७४॥ उन्नताभिः शिराभिश्च स्वस्तिकाभिर्धनेश्वराः ॥
 निम्नैर्लटैर्वेन्धार्याः क्रूरकर्मरतास्तथा ॥७५॥ संवृत्तैश्च ललाटैश्च कृपणा उन्नतैर्नृपाः ॥ अनश्रु स्निग्धरुदितमदीनं शुभदं नृणाम् ॥७६॥ प्रचुराशु
 दीनं हृक्षं च रुदितं च सुखावहम् ॥ अकम्पं हसितं श्रेष्ठं मीलिताक्षमघावहम् ॥७७॥ असकृद्वसितं दुष्टं सोन्मादस्य ह्यनेकधा ॥ ललाटोपमृता
 स्तिक्ष्णो रेखाः स्युः शतवर्षिणाम् ॥७८॥ नृपत्वं स्याच्चतसृभिरायुः पञ्चनवत्यथ ॥ अरेखेणायुनेवतिर्विच्छिन्नाभिश्च पुश्चलाः ॥७९॥ केशान्तोपग
 ताभिश्च अशीत्यायुनेरो भवेत् ॥ पञ्चभिः सप्तभिः षड्भिः पञ्चाशद्बहुभिस्तथा ॥८०॥ चत्वारिंशच्च वक्राभिस्त्रिंशद्बहुभिस्तथा ॥ विंशतिर्वांमवक्रा
 भिरायुः क्षुद्राभिरल्पकम् ॥८१॥ छत्राकारैः शिरोभिस्तु नृपा निम्नशिरा धनी ॥ चिपिटैश्च पितृमृत्युर्गवाद्याः परिमण्डलैः ॥८२॥ घटसूत्रो
 पापचर्चिर्चनाद्यैः परिवर्जितः ॥ कृष्णराकुञ्चितैः केशैः स्निग्धैरकैकसम्भवेः ॥८३॥ अभिन्नाभैश्च मृदुभिर्न चातिबहुभिर्नृपाः ॥ बहुमूलैश्च विषयैः
 स्थुलाभैः कपिलैस्तथा ॥८४॥ निःस्वाश्चैवातिकुटिलैर्वेनैरसित (धिक) मृद्वजैः ॥ यद्यद्वात्र महाहृक्षं शिरालं मांसवर्जितम् ॥८५॥ तप्तस्या
 दशुभं सर्वं शुभं सर्वं ततोऽन्यथा ॥ विपुलास्त्रिषु गम्भीरो दीर्घः सूक्ष्मश्च पञ्चसु ॥८६॥ षडुन्नतश्चतुर्द्वत्सो रक्तः सप्तस्वसो वृषः ॥ नाभिः स्वश्च स

१ स्त्री मृत्युश्चिपटनासः हीनः । २ दीर्घासक्तवः । ३ स्त्री गम्यासु सक्ताः स्युः सुतार्थः । सुताव्यपरितः ।

ग. म. पु.
॥ ४३ ॥

सत्त्वं च त्रयं गम्भीरमीरितम् ॥ ८७ ॥ पुंसः स्यादतिविस्तीर्णं ललाटं वदनं ह्रस्वः ॥ चक्षुःकक्षा नासिका च पदं स्थु र्धृक्काटिकाः ॥ ८८ ॥
उन्नतानि च ह्रस्वानि जङ्घा ग्रीवा च लिङ्गकम् ॥ पृष्ठं चत्वारि रक्तानि करतास्त्वधरा नखाः ॥ ८९ ॥ नेत्रान्तपादजिह्वाः पञ्च सूक्ष्माणि सन्ति वै ॥
दशानांगुलिपर्वणि नखकेशत्वचः शुभाः ॥ ९० ॥ दीर्घाः स्तनान्तरं बाहुदन्तलोचननासिकाः ॥ नराणां लक्षणं श्रोतं वदामि स्त्रीषु लक्षणम् ॥ ९१ ॥
राह्याः स्निग्धो समो पादौ तलौ ताम्रो नखौ तथा ॥ छिद्रांगुली चोन्नताधौ तं प्राप्य वृषतिर्भवेत् ॥ ९२ ॥ निगूढगुल्फोभयौ पञ्चकान्तितलौ
शुभौ ॥ अश्वेदिनौ दृढतलौ मत्स्याङ्कुशध्वजाधितौ ॥ ९३ ॥ वज्रान्जहलानिहौ च दारुणः पादौ ततोऽप्यथा ॥ जङ्घे च रोमराहिते सुवृत्ते विशि
शुभे ॥ ९४ ॥ अनुत्त्वर्णं सन्निवेशं समं जातुद्वयं शुभम् ॥ ऊरूः करिकराकारावरोमौ च समौ शुभौ ॥ ९५ ॥ अश्वत्थपत्ररट्ठां विपुलं गुह्यतुल्यमथ
श्राणीललाटकं स्त्रीणामुरु कूर्मोन्नतं शुभम् ॥ ९६ ॥ गूढो मणिश्च शुभदो नितम्बश्च गुरुः शुभः ॥ विस्तीर्णं शोषोपविता गम्भीरा विपुला शुभा ॥ ९७ ॥
नाभिः प्रदक्षिणावर्त्ता मध्यं त्रिकालशाभितम् ॥ अरोमरी रतनौ पीतौ घनासविपरी शुभौ ॥ ९८ ॥ कठिनौ रोमश्च शरत्ता दृढमोमा च कम्पना ॥
आरक्तावर्गौ श्रेष्ठौ मांसलं वर्तुलं सुखम् ॥ ९९ ॥ कुन्तपुष्पासमा दन्ता भाषितं कोकिलासमम् ॥ दासिग्वस्तुक्रमशः हंसराजमुखावहम् ॥ १०० ॥
नासा समा समपुटा स्त्रीणां तु रुचिरा शुभा ॥ नीलोत्पलनिर्भं चक्षुर्नीसालम् न लम्बकम् ॥ १०१ ॥ न पृष्ठं घालेन्दुनिर्भं शुभौ चाप ललाटकम् ॥
शुभमर्द्धेन्दुसंस्थानशतुङ्गं स्वादलोमशम् ॥ १०२ ॥ समंसलं कर्णमुग्धं समं मृदु समाहितम् ॥ सिन्धु नरीलास्य युक्तौ युद्धजाः कुशिताः क्षत्र
॥ १०३ ॥ स्त्रीणां समं शिरः श्रेष्ठं पादे पाणितलेऽथ वा ॥ काजिकुञ्जरश्रीवृक्षश्रेष्ठवृक्षवनाभौ ॥ १०४ ॥ ध्वजचामरमालाभिः शैलकुण्डलपद्भिः ॥
राह्यातपत्रपद्भिः सरस्वस्तिक्कशत्रुभिः ॥ १०५ ॥ लक्षणैरक्षुशार्थश्च क्षियः स्थूराजवह्मभाः ॥ निगूढयगिधन्यौ च पद्मगोपधौ करो ॥ १०६ ॥
न निमं नोन्नतं स्त्रीणां भवेत्करतलं शुभम् ॥ रेखान्वितं त्वविषयां कुम्भ्योत्संयोगिनीं स्थिभम् ॥ रेखा वा भणिवन्धोत्था गता यथाचुलिं करे ॥ १०७ ॥
गता पाणितले वा च योद्धेपादतले स्थिता ॥ स्त्रीणां पुंसां तथा सा स्वाज्ञायाच च सुखाय च ॥ १०८ ॥ कानोटीकाकुलमवा रत्ना कुण्डलोच्छता
युग्मम् ॥ प्रदेशिनीमध्यभाऽयामन्तरालमता सती ॥ १०९ ॥ ऊना उन्नाशुर्प कुम्भ्यद्विस्तीर्णां गुह्यमूलकाः ॥ गूढत्वः पुत्रास्तन्मरुतः समदाः परितो
ताः ॥ ११० ॥ स्वरूपयुधौ वहु (लघु) चिह्ना दीर्घादिभ्या महायुग्मम् ॥ शुभं तु लक्षणं स्त्रीणां श्रोतं त्वजुषमन्यथा ॥ १११ ॥ कानोटीकानासिका

१ स्वरश्च बुद्धिश्च त्रये ॥ २ मत्स्याङ्कुसपवाङ्मिती ॥ ३ राह्याः पादौ ततौ ॥ ४ नसिलमी न लम्बको ॥

पू. सं.
आ. कां.
अ. ६५

॥ ४३ ॥

वा यस्या न स्पृशते महीम् ॥ अंगुष्ठं वा गतातीत्य तर्जनी कुलया च सा ॥ ११२ ॥ ऊर्ध्वं द्वाभ्यां पिण्डकाभ्यां जङ्घे चाग्निशिखालके ॥ रोमशो
 चातिमांसि च कुम्भाकारं तथोदरम् ॥ ११३ ॥ वामावर्तं निम्नमल्पं दुःखितानां च गुह्यकम् ॥ शीवया द्वस्वया निःस्वः शीवया न कुलस्यः
 ॥ ११४ ॥ पुथुलया प्रचण्डाश्च स्त्रियः स्तुनात्र संशयः ॥ केक्रे पिङ्गले नेत्रे श्यामे लोलेक्षणा सती ॥ ११५ ॥ निम्ने लोपे भण्डयोश्च रा धृतं
 व्यभिचारिणी ॥ प्रलम्बिनी ललाटे तु देवरं हन्ति चाङ्गना ॥ ११६ ॥ उदरे श्वशुरं हन्ति पतिं हन्ति स्निग्धोद्वेगः ॥ या तु रामोत्तरोष्ठी स्यात्
 शुभा भर्तुरेव हि ॥ ११७ ॥ स्तनौ सरोमावशुभौ कर्णौ च विषमौ तथा ॥ कराला विषमा दन्ताः कुशाय च भवन्ति ते ॥ ११८ ॥ चौर्मर्या
 कृष्णमांसाश्च दीर्घा भर्तुश्च मृत्यवे ॥ क्रव्यादरूपैर्हस्तैश्च वृक्काकादिसन्निभैः ॥ ११९ ॥ शिरालैर्विषमैः शुष्कैर्वित्तीना भवन्ति हि ॥
 समुन्नतोत्तरोष्ठी या कलहे रुक्मभाषिणी ॥ १२० ॥ स्त्रीषु दोषा विरूपासु पत्राकारो गुणास्ततः ॥ नरस्त्रीलक्षणं प्रोक्तं वक्ष्ये तज्ज्ञानदायकम् ॥ १२१ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे ज्योतिःशास्त्रे सामुद्रिके स्त्रीनरलक्षणं नाम पञ्चपटितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥ हरि
 रुवाच ॥ निर्लेक्षणा शुभा स्याच्च चक्राङ्कितशिलाचैनात् ॥ आदौ सुदर्शनो शृङ्गिलक्ष्मीनारायणः परः ॥ १ ॥ त्रिचक्रोऽस्रवच्युतः स्याच्चतुश्चक्रश्च
 त्र्युजः ॥ वामुद्वेगश्च प्रद्युम्नस्ततः सङ्कर्षणः स्मृतः ॥ २ ॥ पुरुषोत्तमश्चाष्टमः स्यान्नवव्यूहो दशात्मकः ॥ एकादशोऽनिरुद्धः स्यादादशो द्वादशा
 त्मकः ॥ ३ ॥ अत ऊर्ध्वमेतन्तः स्याच्चक्रे रेखादिकैः क्रमात् ॥ सुदर्शना लक्षिताश्च प्रजिताः सर्वकामदाः ॥ ४ ॥ शालग्रामाश्च यत्र देवो डार
 वतीभवः ॥ उभयोः संगमो यत्र तत्र सुक्तिर्न संशयः ॥ ५ ॥ शालग्रामो द्वारका च नैमिषं पुष्करं गया ॥ वाराणसी प्रयागश्च कुरुक्षेत्रं च सूक्त
 रम् ॥ ६ ॥ गंगा च नर्मदा चैव चन्द्रभागा सरस्वती ॥ पुरुषोत्तमो महाकालस्तीर्थान्येतानि शंकर ॥ ७ ॥ सर्वपापहराण्येव सुक्त्युक्तिप्रदानि वै ॥
 प्रभवो विभवः शुद्धः प्रमोदोऽथ प्रजापतिः ॥ ८ ॥ अंगिराः श्रीमुखो भावः युवा धाता तथैव च ॥ ईश्वरो बहुधान्यश्च प्रमाथी विक्रमो विपुः ॥ ९ ॥
 चित्रभानुः स्वभावश्च तारणः पार्थिवो व्ययः ॥ सर्वजिस्त्वैधारी च विरोधी विकृतिः खरः ॥ १० ॥ नन्दनो विजयश्चैव जयो मन्मथदुर्मुखौ ॥
 हेमलम्बो विलम्बश्च विकारः शर्वरी ध्रुवः ॥ ११ ॥ शुभकृच्छोभनः क्रोधी विश्वावसुपरामर्षी ॥ ध्रुवंगः कालकः सौम्यः साधारणविरोधकृत
 ॥ १२ ॥ परिधारी प्रमादी च आनन्दो राससो नलः ॥ पिंगलः कालसिद्धार्थो रोद्विर्दुर्मतिस्तथा ॥ १३ ॥ दुन्दुभी रुधिराद्वारी रक्ताक्षः क्रोध

१ शिरालैर्विष्वेः शु० २ दारुणः पार्थि० ॥

न. म. पु.
॥ १४ ॥

नोऽक्षयः ॥ अशोभनाः शोभनाश्च नार्धैवेति हि वत्सराः ॥ १४ ॥ कालं वक्ष्यामि संसिद्धये रुद्र पंचस्वरोदयात् ॥ राजा सा (मा) जा उदासा
च पीडा मृत्युस्तथैव च ॥ १५ ॥ आ ई ऊ ए औ स्वरांश्च लिखेत्पंचाग्निकोष्ठके ॥ ऊर्ध्वतिथ्यंगते रस्तेः षडङ्गिक्रममागतेः ॥ १६ ॥ िथी एका
ग्निकोष्ठेषु त्रयो राजाय सा (मा) जयाः ॥ उदासा मृत्युपीडाश्च कुजः सोमसुतः क्रमात् ॥ १७ ॥ गुरुशुक्रौ च मन्दश्च रविचन्द्रौ यथोदितम् ॥
रेवत्यादिमृगान्ताश्च ऋक्षाणि प्रथमा कला ॥ १८ ॥ पंचपंचान्यध्वानि चैत्राद्य उदयस्तथा ॥ द्वादशाहर्द्वयोर्मोसनाम्नोरावक्षरं तथा ॥ १९ ॥
कलालिगा च या तिष्ठेत्पंचमस्तस्य वै मृतिः ॥ कला तिथिस्तथा वारो नक्षत्रं मासमेव च ॥ २० ॥ नामोदयस्य पूर्वं च तथा भवति नान्यथा ॥
ओं शौ (शौः) शिवाय नमः ॥ २१ ॥ क्षामाद्यंगशिवायमासा विषग्रहमतिर्हर ॥ त्रैलोक्यमोहनं वीजं नृसिंहस्य तु पद्म(द्रो)मप ॥ २२ ॥ मृत्युंजयो
गणो लक्ष्मी रोचनाद्यैस्तु लेखितः ॥ भूर्जे तु धारिताः कण्ठे वाहौ चेति जयादिदाः ॥ २३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये
आचारक्राण्डे ज्योतिःशास्त्रे शालग्रामपृथ्व्युदस्वरोदयानां निरूपणं नाम पट्पठितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ॥ (इति ज्योतिःशास्त्रं समाप्तम्) ॥
मृत उवाच ॥ हरेः श्रुत्वा हरो गौरी देहस्थं ज्ञानमब्रवीत् ॥ १ ॥ कुजो वज्री रविः पृथ्वी सौरिरागः प्रकीर्तितः ॥ वायुसंस्थास्थितो राहुदधरश्चा
वभासकः ॥ २ ॥ गुरुः शुक्रस्तथा सौम्यश्चन्द्रश्चैव चतुर्थकः ॥ वामनाडौ तु मध्यस्थौ कारयेन्नात्मनस्तथा ॥ ३ ॥ यदाचर इत्युक्तस्तदा कर्ष
समाचरेत् ॥ स्थानसर्वा तथा ध्यानं वाणिज्यं राजदर्शनम् ॥ ४ ॥ अन्यानि शुभकर्मणि कारयेत् प्रयत्नतः ॥ दक्षनाडीप्रवाचे तु शनिर्मोमश्च
सौहिकः ॥ ५ ॥ इनश्चैव तथाप्येव पापानामुदयो भयेत् ॥ शुभाशुभविषयो हि ज्ञायते तु स्वरोदयात् ॥ ६ ॥ देहमध्ये स्थिता नाड्यो बहुरूपाः
सुविस्तराः ॥ नाभेरवस्ताद्यः कन्दस्वेकुरास्तत्र निर्गताः ॥ ७ ॥ द्विसप्ततिसहस्राणि नाभिमध्ये व्यवस्थिते ॥ यत्रावच स्थितारुतारु सर्वा
प्राणहराः स्मृताः ॥ ८ ॥ तासां मध्ये त्रयः श्रेष्ठा वायवक्षिणमध्यमाः ॥ वामा सोमात्मिका प्रोक्ता दक्षिणा रविसंज्ञिता ॥ ९ ॥ मध्यमा च अं
दग्निः फलंती कालरूपिणी ॥ वामा ह्यमृतरूपा च जगदाध्यायने स्थिता ॥ १० ॥ दक्षिणा रौद्रभर्गिन जमच्छोपयते सदा ॥ द्वयोर्मोहे तु धृतुः
स्यात्सर्वकार्यविनाशिनी ॥ ११ ॥ निगमे तु भवेद्वामा प्रवेशे दक्षिणा स्मृता ॥ इडाचारे तथा सौम्यं चन्द्रसूर्यगतस्तथा ॥ १२ ॥ कर्मभेदे
कर्माणि प्राण पिंगलसंस्थिते ॥ यात्रायां सर्वकार्येषु विषापहरणे इडा ॥ १३ ॥ भोजने मैथुने युद्धे पिंगला सिद्धिदायिका ॥ उमाटमत्प्राणेषु

पू. खं.
आ. कां.
अ. ६७

॥ १४ ॥

१ न्यत्र तानि चैत्राय उदयः । २ द्वादशाहो द्विषासिध्व नाम्ना आद्यः । ३ वामनाड्यो दुः । ४ यदाचर इडायास्तदा । ५ नाड्यो सर्वाः ।

कर्मस्वेतेषु पिंगला ॥ १४ ॥ मैथुने चैव संग्रामे भोजने सिद्धिदायिका ॥ शोभनेषु च कार्येषु यात्रायां विषकर्मणि ॥ १५ ॥ शान्तिमुत्तय
 र्थसिद्धयै च इडा योज्या नराधिपैः ॥ द्वाभ्यां चैव प्रवाहे च क्रूरसौम्यविवर्जने ॥ १६ ॥ विषवर्त्तं तु जानीयात्संस्परेतु विचक्षणः ॥ सौम्या
 दिशुभकार्येषु लाभदिजयजीविते ॥ १७ ॥ गमनागमने चैव वामा सर्वत्र पूजिता ॥ युद्धादिभोजने घाते स्त्रीणां चैव तु संग्रामे ॥ १८ ॥
 प्रशस्ता दक्षिणा नाडी प्रवेशे क्षुद्रकर्मणि ॥ शुभाशुभानि कार्याणि लाभालाभौ जयाजयौ ॥ १९ ॥ जीवाजीवाय यत्पृच्छेन्न सिध्यति च मध्यमा
 वामाचारेऽथवा दक्षे प्रत्यये यत्र नायकः ॥ २० ॥ तनुस्थः पृच्छते यस्तु तत्र सिद्धिर्न संशयः ॥ वेच्छन्द्वा वामदेवस्तु यदा वहति चात्मानि ॥ २१ ॥
 तत्र भागे स्थितः पृच्छेत्सिद्धिर्भवति निष्फला ॥ वामे वा दक्षिणे वापि यत्र संक्रमते शिवा ॥ २२ ॥ चोरे चोराणि कार्याणि सौम्ये वै मध्यमानि
 चाप्रस्थिते भागतो हंसे द्वाभ्यां वै सर्ववाहिनी ॥ २३ ॥ तदा मृत्युं विजानीयाद्योगी योगविशारदः ॥ यत्रयत्र स्थितः पृच्छेद्दामदक्षिणसंस्तः ॥ २४ ॥
 तत्रतत्र समं दिश्याद्वातस्योदयनं सदा ॥ अग्रतो वामिका श्रेष्ठा पृष्ठतो दक्षिणा शुभा ॥ २५ ॥ वामेन वामिका प्रोक्ता दक्षिणे दक्षिणा शुभा ॥
 वामे वामा शुभे चैव दक्षिणे दक्षिणा शुभा ॥ २६ ॥ जीवो जीवति जीवेन यच्छून्यं तस्त्वरो भवेत् ॥ यत्किञ्चिन्कार्यं युद्धिदं जयादिशुभलक्षणम्
 ॥ २७ ॥ तत्सर्वं पूर्णनाड्यां तु जायते निर्विकल्पतः ॥ अन्यनाड्यादिपर्यन्तं पञ्चयस्युदाहृतम् ॥ २८ ॥ यावत्पण्डी तु पृच्छायां पूर्णायां प्रथमा
 जयेत् ॥ रिक्तायां तु द्वितीयस्तु कथयेत्तदशङ्कितः ॥ २९ ॥ वामाचारसमा वायुजायते कर्मसिद्धिदः ॥ प्रवृत्ते दक्षिणे मार्गे विषमे विषमाक्षरम्
 ॥ ३० ॥ अन्यत्र वामवाहे तु नाम वै विषमाक्षरम् ॥ तदासौ जयमाप्नोति योयः संग्राममध्यतः ॥ ३१ ॥ दक्षवातप्रवाहे तु यदि नाम समाक्षरम् ॥
 जा(ज) यते नात्र सन्देहो नाडीमध्ये तु लक्षयेत् ॥ ३२ ॥ पिंगलान्तर्गते प्राणे शमर्नेयाहवं जयेत् ॥ यावत्पण्डी तु पृच्छायां पूर्णायां प्रथमा
 न दातुं जायते सोऽपि नात्र कार्या विचारणा ॥ अथ संग्राममध्ये तु यत्र नाडी सदा वहेत् ॥ ३३ ॥ सा दिशा जयमाप्नोति शून्ये भंगं विनिदि
 शेत् ॥ जातचारे जयं विद्यान्मृतकं स्तयादिशः ॥ ३४ ॥ जयं पराजयं चैव यो जानाति स पण्डितः ॥ वामे वा दक्षिणे वापि यत्र सञ्चरेत् शिवम्
 ॥ ३५ ॥ कृत्वा तत्पदमाप्नोति यात्रा सन्ततशोभना ॥ शशिसूर्यप्रवाहे तु सति युद्धं समाचरेत् ॥ ३६ ॥ यस्तु पृच्छति तत्रस्थः स साधुजयति
 ध्रुवम् ॥ यां दिशं वहते वायुस्तां दिशं यावदाजयः ॥ ३७ ॥ जायते नात्र सन्देह इन्द्रो यद्यधतः स्थितः ॥ मध्याह्ना दश या नाड्यो दक्षिणा वाम

१ यावत्पण्डी तु पृच्छायां पूर्णायां प्रथमा जयेत् ॥ २ शमर्नेयाहवं जयेत् ॥ ३ यावत्पण्डी तु पृच्छायां पूर्णायां प्रथमा

ग. म. पु.
॥ ४५ ॥

संस्थिताः ॥ ३९ ॥ चरेस्थिरे ताद्विमाणे तादृशेतादृशे क्रमात् ॥ निर्गमे निर्गमं याति संग्रहे संग्रहं विदुः ॥ ४० ॥ पृच्छकस्य वचः श्रुत्वा घण्टाका
रेण लक्षयेत् ॥ वामे वा दक्षिणे वापि पञ्चतत्त्वास्थितः शिवे ॥ ४१ ॥ ऊर्ध्वेऽग्निरथ आपश्च तिर्य्यक्संस्थः प्रमञ्जनः ॥ मध्ये तु पृथिवी ज्ञेया नभः
सर्वत्र सर्वदा ॥ ४२ ॥ ऊर्ध्वे मृत्युरथः शान्तिस्तिर्य्यक् चोच्चाटयेत्पृथ्वीः ॥ मध्ये स्तम्भं विजानीयान्मोक्षः सर्वत्र सर्वगे ॥ ४३ ॥ इति श्रीगारुडे
महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमांशाख्ये आचारकांडे स्वरोदये शुभाशुभनिरूपणं नाम सप्तवर्षितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ परीक्षां वच्मि
रत्नानां बलो नामासुरोऽभवत् ॥ इन्द्राद्या निर्जितास्तेन विजेतुं तैर्न शक्यते ॥ १ ॥ वरुणाजिनं पशुतां याचितः स सुरैर्मखे ॥ बलो ददौ स (स्त्र) पशु
तामतेतत्त्व सुरैर्हतः ॥ २ ॥ पशुवत्स विशस्तस्तैः स्ववाक्याशानियन्त्रितः ॥ बलो लोकोपराय देवानां हितकाम्यया ॥ ३ ॥ तस्य सत्त्वविशुद्धस्य विशुद्धेन च
कर्मणा ॥ कायस्यावयवाः सर्वे रत्नबीजत्वमाययुः ॥ ४ ॥ देवानामथ यक्षाणां सिद्धानां पवनाशिनासां रत्नबीजं रत्न (जम्) यं ग्राहः सुमहानभवत्तदा ॥ ५ ॥ तेषां
तु पततां वेगाद्विमानेन विहायसा ॥ यद्यत्पपात रत्नानां बीजं कचन किञ्चन ॥ ६ ॥ ग्रहाद्वैतं सरिति वा पवते काननेऽपि वा ॥ तत्तदाकरतां यातं
स्थानमाधेयगौरवात् ॥ ७ ॥ तेषु रक्षोविषव्यालव्याधिभ्रान्यधहानि च ॥ प्रादुर्भवन्ति रत्नानि तथैव विदुषानि च ॥ ८ ॥ वर्जं भुक्तायणवः सपत्न्या
रागाः समरकताः श्रेष्ठाः ॥ अपि चेन्द्रनीलमणिवरेद्वय्याः पुष्परामाश्च ॥ ९ ॥ कर्कतं सपुलकं रुचिरास्मसमन्वितं तथा स्फटिकम् ॥ विद्रुममणिश्च
चन्नादुद्दिष्टं संग्रहे तज्ज्ञैः ॥ १० ॥ आकारवर्णौ प्रथमं गुणदोषौ तत्फलं परीक्षा च ॥ मूल्यं च रत्नकुशलैर्विज्ञेयं सर्वशास्त्राणां ॥ ११ ॥ कुलयेषुप
जायन्ते यानि चोपहृतेऽहानि ॥ दोषैस्तान्यपि पुज्यन्ते हीयन्ते गुणसम्पदा ॥ १२ ॥ परीक्षापरिशुद्धानां रत्नानां वृत्तिर्विभुजा ॥ धारणं संग्रहो वापि
कार्यः त्रियम्भीपसता ॥ १३ ॥ शास्त्रज्ञाः कुशलाश्चापि रत्नभाजः परीक्षकाः ॥ त एव मूल्यमात्रायां विचारः परीक्षोत्तिताः ॥ १४ ॥ महा
प्रभावं विबुधैर्यस्माद्भ्रज्यमुदाहृतम् ॥ वज्रपूर्वां परीक्षेयं ततोऽस्माभिः प्रकीर्त्यते ॥ १५ ॥ तस्यास्थिलेशो निषपातं श्रेष्ठं भुवः प्रदंशेऽपि कथञ्चिदेव ॥
वज्राणि वज्रायुधानि जिगीषोर्भवन्ति नानाकृतिमन्ति तेषु ॥ १६ ॥ हैममातंगसौराष्ट्राः पौण्ड्रकालिङ्गकोसलाः ॥ केशोतटाः सतोनीरा वज्ररणा
विहारकाः ॥ १७ ॥ आताम्रा हिमशैलजाश्च शशिभा वज्रातटीयाः स्मृताः ॥ सेविरै स्वसिताम्बुभवसदृशास्ताम्राश्च सौराष्ट्रजाः ॥ कालिङ्गाः कन
कावदातरुचिराः पीतप्रभाः कोसले श्यामाः पुण्ड्रिका मल्लगविषये नात्यन्तपीतप्रभाः ॥ १८ ॥ अन्यथै लघु वर्णतश्च गुणवन्त्यश्चैषु सम्बन्धं समं

१ चरस्थिरादिमाणं तादृशेतादृशे क्रमः ॥ २ मात्रायाश्चेत्तारः ॥ ३ येषां तादृशसंख्येयः ॥

पू. सं.
आ. कां.
अ. ६८

॥ ४५ ॥

रेखाविन्दुकलङ्काकपदकत्रासादिभिर्वर्जितम् ॥ लोकेऽस्मिन्परमाणुमात्रमपि यद्वज्रं क्वचिद्दृश्यते तस्मिन्देवसमाश्रयो ह्यावितथस्तीक्ष्णाग्रधारं
 यदि ॥ १९ ॥ वज्रेषु वर्णयुक्त्या देवानामपि विग्रहः प्रोक्तः ॥ वर्णेभ्यश्च विभागः कार्यो वर्णाश्रयादेव ॥ २० ॥ हरितसितपीतपिंगइयामास्ताम्राः
 स्वभावतो रुचिराः ॥ हरिवरुणशक्रहुतवहपितृपतिमरुतां स्वका वर्णाः ॥ २१ ॥ विप्रस्य शङ्खकुमुदस्फटिकावदातः स्यात्क्षत्रियस्य शशवध्रुविलो
 चनाभः ॥ वैश्यस्य कान्तकदलीदलसन्निकाशः शूद्रस्य धौतकरवालसमानदीप्तिः ॥ २२ ॥ द्वौ वज्रवर्णौ पृथिवीपतीनां सद्भिः प्रदिष्टौ
 न तु सार्वजन्यौ ॥ यः स्याज्जवाविद्रुमभंगशोणो यो वा हरिद्वारसन्निकाशः ॥ २३ ॥ ईशत्वात्सर्ववर्णानां गुणवत्सार्ववर्णिकम् ॥
 कामतो धारयेद्राजा न त्वन्योऽन्यत्कथञ्चन ॥ २४ ॥ अधरोत्तरवृत्त्या हि यादृक् स्याद्वर्णसङ्करः ॥ ततः कष्टतरो वज्रवर्णानां सङ्करो
 मतः ॥ २५ ॥ न च मार्गविभागमात्रवृत्त्या विदुषा वज्रपरिग्रहो विधेयः ॥ गुणवद्गुणसम्पदां विभूतिर्विपरीतो व्यसनोदयस्य हेतुः
 ॥ २६ ॥ एकमपि यस्य शृंगं विदलितमवलोक्यते विशीर्णं वा ॥ गुणवदपि तन्न धार्यं वज्रं श्रेयोऽर्थिभिर्भवने ॥ २७ ॥ स्फुटिताग्निवि
 शीर्णशृंगदेशं मलवर्णैः पृषतैरुपेतमध्यम् ॥ न हि वज्रभृतोऽपि वज्रमाशु श्रियमप्याश्रयलालसां न कुर्व्यात् ॥ २८ ॥ यस्यैकदेशः क्षतजावभासो
 यद्वा भवेच्छोहितवर्णचित्रम् ॥ न तन्न कुर्व्याद्वियमाणमाशु स्वच्छन्दमृत्योरपि जीवितान्तम् ॥ २९ ॥ कोट्यः पार्श्वानि धाराश्च षडष्टौ द्वादशेति च ॥
 उत्तुङ्गसमतीक्ष्णाग्राः वज्रस्याकरजा गुणाः ॥ ३० ॥ षट्कोटि शुद्धममलं स्फुटतीक्ष्णधारं वर्णान्वितं लघु सुपार्श्वमपेतदोषम् ॥ इन्द्रायुधांशुविमृतिच्छु
 रितान्तरिक्षमेवंविधं भुवि भवेत्सुलभं न वज्रम् ॥ ३१ ॥ तीक्ष्णाग्रं विमलमपेतसर्वदोषं धत्ते यः प्रयततनुः सदैव वज्रम् ॥ वृद्धिस्तं प्रतिदिनमेति याव
 दायुः स्त्रीसम्पत्सुतधनधान्यगोपशूनाम् ॥ ३२ ॥ व्यालवह्निविषव्याघ्रतस्कराम्बुभयानि च ॥ दूरात्तस्य निवर्तन्ते कर्माण्यथर्वणानि च ॥ ३३ ॥
 यदि वज्रमपेतसर्वदोषं विभृयात्तण्डुलविंशतिं गुरुत्वे ॥ मणिशास्त्रविदो वदन्ति तस्य द्विगुणं रूपकलक्षमग्रमूल्यम् ॥ ३४ ॥ त्रिभागहानाद्धतदद्धं
 शेषं त्रयोदशं त्रिंशदतोऽर्द्धभागाः ॥ अशीतिभागोऽथ शतांशभागः सहस्रभागोऽल्पसमानयोगः ॥ ३५ ॥ यत्तण्डुलैर्द्वादशाभिः कृतस्य वज्रस्य मूल्यं
 प्रथमं प्रदिष्टम् ॥ द्वाभ्यां क्रमाद्धानिमुपागतस्य त्वेकावमानस्य विनिश्चयोऽयम् ॥ ३६ ॥ न चापि तण्डुलैरेव वज्राणां धरणक्रमः ॥ अष्टाभिः सर्प
 पैर्गौरैस्तण्डुलं परिकल्पयेत् ॥ ३७ ॥ यत्तु सर्वगुणैर्युक्तं वज्रं तरति वारिणि ॥ रत्नवर्गे समस्तेऽपि तस्य धारणमिष्यते ॥ ३८ ॥ अल्पेनापि हि

१ वज्रेषु वज्रमुक्ता देवाः । २ सद्भिः प्रकृष्टेन तु सार्वजन्यैः । ३ वज्री वर्णाः ।

ग. म. पु.
॥ ४६ ॥

दोषेण लक्ष्यालक्ष्येण दूषितम् ॥ स्व (स) मूल्यादशमं भागं वज्रं लभति मानवः ॥ ३९ ॥ प्रकटानेकदोषस्य स्वल्पस्य महतोऽपि वा ॥
स्व (सु) मूल्याच्छतशो भागो वज्रस्य न विधीयते ॥ ४० ॥ स्पष्टदोषमलङ्कारे वज्रं यद्यपि दृश्यते ॥ रत्नानां परिकर्मार्थं मूल्यं तस्य भवेच्छु ॥
॥ ४१ ॥ प्रथमं गुणसम्पदाभ्युपेतं प्रतिबद्धं सञ्जुपैति यच्च दोषम् ॥ अलमाभरणेन तस्य राज्ञो गुणहीनोऽपि मणिर्न भूषणाय ॥ ४२ ॥
नाय्या वज्रमधार्य गुणवदपि सुतप्रभृतिमिच्छन्त्या ॥ अन्यत्र दीर्घाचिपिट्यश्राद्यगुणैर्विमुक्ताच्च ॥ ४३ ॥ अयसा पुष्परागेण तथा गोमेदकेन च ॥
वैदूर्यस्फटिकाभ्यां च काचैश्चापि पृथग्विधैः ॥ ४४ ॥ प्रतिरूपाणि कुर्वन्ति वज्रस्य कुशला जनाः ॥ परीक्षा तेषु कर्तव्या विद्वद्भिः सुपरीक्षकैः ॥
॥ ४५ ॥ शारोल्लेखनशाणाभिस्तेषां कार्यं परीक्षणम् ॥ पृथिव्यां यानि रत्नानि ये चान्ये लोहधातवः ॥ ४६ ॥ सर्वाणि विलिखेद्वज्रं तच्च तेन
विलिख्यते ॥ गुरुता सर्वरत्नानां गौरवाधारकारणम् ॥ ४७ ॥ वज्रे तां वैपरीत्येन सूरयः परिचक्षते ॥ जातिरजातिं विलिखति जातिं विलिखति
वज्रकुरुविन्दाः ॥ ४८ ॥ वज्रैर्वज्रं विलिखति नान्येन विलिख्यते वज्रम् ॥ वज्राणि मुक्तामणयो ये च केचन जातयः ॥ ४९ ॥ न तेषां
प्रतिबद्धानां भा भवत्युद्धरामिनी ॥ तिर्यक् क्षतत्वात्केषाञ्चित्कथञ्चिद्यदि जायते ॥ तिर्यग्विलिख्यमानानां सा (स) पार्श्वेषु
विहन्यते ॥ ५० ॥ यद्यपि विशाण्वोऽतिः सविन्दुरेखान्वितो विवर्णो वा ॥ तदपि धनधान्यपुत्रान्करोति सेन्द्रायुषो वज्रः ॥ ५१ ॥ सौदा
मिनीविस्फुरिताभिरागं राजा यथोक्तं कलिशं दधानः ॥ पराक्रमाक्रान्तपरप्रतापः समस्तसामन्तभुवं भुनक्ति ॥ ५२ ॥ इति श्रीपारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये ३. चारकाण्डे रत्नतट्टिशेषवज्रपरीक्षणविषयं नामाष्टपदितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ द्विपेन्द्रजी
सूतवराहशंखमस्त्राहिस्तुतयुद्धवेषेणुजानि ॥ मुक्ताफलानि प्रथितानि लोके तेषां च शुक्तयुद्धमेव धूरि ॥ १ ॥ तत्रैव चैकस्य हि मूलमात्र
नेविश्यते ग्नपदस्य जातु ॥ वैध्यं तु शुक्तयुद्धमेव तेषां शेषाण्यवेध्यानि वदन्ति तज्ज्ञाः ॥ २ ॥ त्वक्कसामागेन्द्रतिमिसृते यच्छंखजं यच्च वरा
हजातम् ॥ प्रायो विधुलानि भवन्ति भासा शस्त्रानि माङ्गल्यतया तथापि ॥ ३ ॥ या मौक्तिकानामिह जातयोऽष्टौ प्रकीर्तिता ग्नविनिश्चयज्ञैः ॥
कम्बूद्रवं तेष्वधमं प्रदिष्टमुत्पद्यते यच्च गजेन्द्रकुम्भात् ॥ ४ ॥ स्वयोनिमध्यच्छवितुल्यवर्णं शाखं बृहल्लोलफलप्रमाणम् ॥ उत्पद्यते वारणकुम्भस
ध्यादापीतवर्णं प्रभया विहीनम् ॥ ५ ॥ ये कम्बवः शार्ङ्गमुत्पावमशपीतस्य शंखप्रवरस्य गोत्रे ॥ मत्तगजाश्चापि विशुद्धवैश्यास्ते मौक्तिकानां प्रभवाः

१ कपञ्चिद्यदि दृश्यते ० । २ अयोनि ० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ६९

॥ ५६ ॥

प्रादिष्टाः ॥ ६ ॥ उत्पद्यते मौक्तिकमेव वृत्तमापीतर्णं प्रभया विहीनम् ॥ पाठीनपृष्ठस्य समानवर्णं मीनात्सुवृत्तं लघु चातिसूक्ष्मम् ॥ ७ ॥ उत्पद्यते
 वारिचराननेषु मत्स्याश्च ते मध्यचराः पयोधेः ॥ वराहदंष्ट्राप्रभवं प्रदिष्टं तस्यैव दंष्ट्रांकरतुल्यवर्णम् ॥ ८ ॥ कचिकथञ्जितस्य सुवः प्रदेशे प्रजायते
 सुकरराड्ढिशिष्टः ॥ वर्षोपलानां समवर्णशोभं त्वक्सागपर्वप्रभवं प्रदिष्टम् ॥ ९ ॥ ते वेणवो दिव्यजनोपभोग्ये स्थाने प्ररोहन्ति न सार्वजन्ये ॥ भौजं
 गमं मीनविमुल्लुङ्घनं संस्थानतोऽत्युज्ज्वलवर्णशोभम् ॥ १० ॥ नितान्तद्यौतप्रविकल्पमाननिर्लिख्यधारासमवर्णकान्ति ॥ प्राप्यातिरत्नानि महाप्रभा
 णि राज्यं श्रियं वा महतीं दुरापाम् ॥ ११ ॥ तेजोऽन्विताः पुण्यकृतो भवन्ति मुक्ताफलस्याहिशिरोभवस्य ॥ जिह्वास्यारत्नधनं विधिज्ञैः शुभे
 सुहृत्तं प्रयतैः प्रयत्नात् ॥ १२ ॥ रक्षाविधानं सुमहद्विधाय हर्म्योपरिष्ठं क्रियते यदा तत् ॥ तदा महादुन्दुभिर्मन्त्रैर्वापिर्विमुल्लताविस्फुरितान्तरालैः
 ॥ १३ ॥ पयोधराक्रान्तिविलम्बितं, नैनैर्वैरात्रियतेऽन्तरिक्षम् ॥ न तं भुजंगा न तु यातुधाना न व्याधयो नाण्डुपसर्गदोषाः ॥ १४ ॥ हिंसन्ति
 यस्याहिशिरःसमुत्थं मुक्ताफलं तिष्ठति कोशमध्ये ॥ नाभयेति मेवप्रभवं परित्रां विप्रदत्तं तद्विदुषा हन्ति ॥ १५ ॥ अचिःप्रभानावृतदिग्भिर्भोगमा
 दित्यवदुःखविभाव्यविष्यम् ॥ तेजस्तिरस्कृत्य हुताशनेन्दुनक्षत्रताराप्रभवं समग्रम् ॥ १६ ॥ दिवा यथा दीर्घिकरं तथैव तमोऽवगाढास्त्रपि तन्निशा
 सु ॥ विचित्ररत्नद्युतिचारुतोया चतुःसुद्वर्णभरणोपपन्ना ॥ १७ ॥ मूल्यं न वा स्यादिति निश्चयो मे कृत्स्ना मही तस्य सुवर्णपूर्णौ ॥ हीनोऽपि
 यस्तल्लभते कदाचिद्विपाकयोगान्महतः शुभस्य ॥ १८ ॥ सापत्न्यहीनां स महीं समग्रां भुनक्ति तत्तिष्ठति यावदेव ॥ न केवलं तच्छुःकृष्टपस्य
 भाम्यैः प्रजानामपि तस्य जन्म ॥ १९ ॥ तद्योजनानां परितः सहस्रं सर्वाननर्थान्निमुखी करोति ॥ नक्षत्रमालेव दिवो विशीर्णा दन्तावलिस्तस्य
 महासुरस्य ॥ २० ॥ विचित्रवर्णेषु विमुद्वर्णा पयःसु पत्युः पयसां पपात ॥ सम्पूर्णचन्द्रांशुकलापकान्तेर्मणिप्रवेकस्य महागुणस्य ॥ २१ ॥ तच्छु
 क्तिमत्सु स्थितिमाप वीजमासन्दुराऽप्यन्यभवानि यानि ॥ यस्मिन्प्रदेशेऽम्बुनिधौ पपात सुचारुमुक्तामणिरत्नवीजम् ॥ तस्मिन्पयस्तोयध
 रावकीर्णं शुक्लं स्थितं मौक्तिकतामवाप ॥ २२ ॥ सैहलिकपारलौकिकसौराष्ट्रिकताम्रपर्णपारशवाः ॥ कोवेरपाण्ड्यहाटकहेमकमित्याकरास्त्वर्थे ॥ २३ ॥
 सुत्तयुद्धवं नातिनिष्ठवर्णं प्रमाणसंस्थानगुणप्रभाभिः ॥ उत्पद्यते वर्द्धनपारसीकपातालालोकान्तरसिंहलेषु ॥ २४ ॥ चिन्त्या न तस्याकरजा विशेष
 णा रूपे प्रमाणे च येतेत विद्वान् ॥ न च व्यवस्थास्ति गुणागुणेषु सर्वत्र सर्वाकृतयो भवन्ति ॥ २५ ॥ एकस्य शुक्तिप्रभवस्य मुक्ताफलस्य चान्येन

१ विलम्बितम् ० २ तिष्ठति ० ३ चतुःसुद्वर्णभवनभिरीमा ० ४ ताम्रपर्णपारसराः ०

ग. म. पु.
॥ ४७ ॥

समुन्मितस्य ॥ मूल्यं सहस्राणि तु रूपकाणां त्रिभिः शतैरप्यधिकानि पंच ॥ २६ ॥ यन्मापकाद्भेन ततो विहीनं तत्पंचमात्रद्वयहीनमूल्यम् ॥
यन्मापकांस्त्रीन्विभूयात्सहस्रे द्वे तस्य मूल्यं परमं प्रदिष्टम् ॥ २७ ॥ अर्द्धाधिकं द्वौ बहवोऽस्य मूल्यं त्रिभिः शतैरप्यधिकं सहस्रम् ॥ द्विमाप
कोन्मानितगौरवस्य शतानि चाष्टौ कथितानि मूल्यम् ॥ २८ ॥ अर्द्धाधिकं मापकमुन्मितस्य समं च विंशवितर्य शतानाम् ॥ गुंजाश्च पद्मं धर
यतः शते द्वे मूल्यं परं तस्य वदन्ति तज्ज्ञाः ॥ अर्द्धद्विगुन्मान(प)कृतं शतं स्यान्मूल्यं गुणैस्तस्य समन्वितस्य ॥ २९ ॥ यदि पौडशभिर्भवेद्वृत्तं
धरणं तत्प्रवदन्ति दार्विकाख्यम् ॥ अधिकं दशभिः शतं च मूल्यं समवाप्नोत्यपि बालिशस्य हस्तात् ॥ ३० ॥ द्विगुणैर्दशभिर्भवेद्वृत्तं धरणं तद्भ
वकं वदन्ति तज्ज्ञाः ॥ नवसप्ततिमाधुयात्स्वमूल्यं यदि न स्याद्गुणसम्पदा विहीनम् ॥ ३१ ॥ विंशता धरणं पूर्णं शिष्यं तस्येति कीच्येते ॥
चत्वारिंशद्भवेत्तस्याः परं मूल्यं त्रिनिश्चयः ॥ ३२ ॥ चत्वारिंशद् भवेत्तस्यास्त्रिंशन्मूल्यं लभेत सा ॥ पंचाशत्तु भवेत्सोमस्तस्य मूल्यं तु विंशतिः
॥ ३३ ॥ पष्टिर्निकरशीर्पं स्यात्तस्या मूल्यं चतुर्दश ॥ अशीतिर्नवतिश्चैव कूप्येति परिकीर्तिता ॥ एकादश स्यान्नव च तयोर्मूल्यमनुक्रमात् ॥ ३४ ॥
आदाय तत्सकलमेव ततोऽन्नभाण्डं जम्बीरजातरसयोजनया विपक्रम ॥ घृष्टं ततो नृदुतनृकृतपिण्डमूलः कुश्याद्यथेष्टमसु मौक्तिकमात्रं विष्टम्
॥ ३५ ॥ मृष्टितमस्यघुटमध्यगतं तु कृत्वा पश्चात्पचेत्तनु ततश्च विडालघुटया ॥ दुग्धे ततः पयसि तं विपचेत्सुषोमां पक्वं ततोऽपि पयसा
शुचिचिकणेन ॥ ३६ ॥ शुद्धं ततो विमलवज्जनिवर्णेन स्यान्मौक्तिकं विगुलवद्गुणकांतिगुक्तम् ॥ व्याडिजंगाद जगतां हि महाप्रभावः सिद्धो
विदग्धहिततत्परया दयालुः ॥ ३७ ॥ श्वेतकाचसमं तारं हेमांशतयोजितम् ॥ रसमध्ये प्रवार्येत मौक्तिकं देहभूषणम् ॥ ३८ ॥ एवं हि
सिंहले देशे कुर्वन्ति कुशला जनाः ॥ यत्स्विन्कृत्रिमसन्देहः कचिद्भवति मौक्तिके ॥ ३९ ॥ उष्णे सलवणे लेहे निशां तद्भास्येज्जलं ॥ ब्रह्मिर्मवेदनीयं
वा शुष्कवस्त्रोपवेशितम् ॥ ४० ॥ यत्तु नायाति वैवर्ण्यं विज्ञेयं तदङ्गत्रिमम् ॥ सितं प्रमाणवस्त्रिग्वं गुरु स्वच्छं सुनिर्मलम् ॥ ४१ ॥ तजोऽ
धिकं सुवृत्तं च मौक्तिकं गुणवत्स्वतम् ॥ ४२ ॥ प्रमाणवद्गौरवस्त्रिगुक्तं सितं सुवृत्तं सममुद्धमवैद्यम् ॥ अनेकगुणवद्भवति प्रसादं यन्मौक्तिकं तद्गु
णवत्प्रदिष्टम् ॥ ४३ ॥ एवं समस्तेन गुणोदयेन यन्मौक्तिकं योगसुपागतं स्यात् ॥ न तस्य भर्तारसनधेज्जात एकैऽपि काश्चित् समुपति दीपः ॥ ४४ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे धूर्तखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे मुक्ताफलप्रमाणादिवर्णनं नाम मुक्ताफलपरीक्षा नामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

१ चत्वारिंशद्भवेच्छिष्याः ।

पृ. खं.
आ. कां.
अ. ६९

॥ ४७ ॥

मृत उवाच ॥ दिवाकरस्तस्य महामहिम्नो महासुरस्योत्तमरत्नबीजम् ॥ असृग्महीत्वा चरितुं प्रतस्थे निखिंशनीलेन तमःस्थलेन ॥ १ ॥ जेष्ठा
 सुराणां समरेष्वजस्रं वीर्यावलेपोद्धतमानसेन ॥ लंकाधिपेनार्द्धपथे समेत्य स्वर्भानुनेव प्रसभं निरुद्धः ॥ २ ॥ तत्सिहलीचारुनितम्बविम्बविशे
 भितागाधमहाह्रदायाम् ॥ पृष्ठमावद्धतटद्वयायां सुभोच सूर्यः सरिदुत्तमायाम् ॥ ३ ॥ ततः प्रभृति सा गंगा तुल्यपुण्यफलोदया ॥ नाम्ना रावण
 गंगेति प्रथिमानमुपागता ॥ ४ ॥ ततः प्रभृत्येव च शर्वरीषु कूलानि रत्नेर्निचितानि तस्याः ॥ सुवर्णनाराचशतैरिवान्तर्बहिः प्रदीप्तनिशितानि भान्ति
 ॥ ५ ॥ तस्यास्तटेपूष्पलचारागा भवन्ति तोयेषु च पद्मरागाः ॥ सौगन्धिकोत्थाः कुरुविन्दजाश्च महागुणाः स्फाटिकसंयुताः ॥ ६ ॥ बन्धू
 कगुंजासकलेन्द्रगोपजवासमासृक्कसमवर्णशोभाः ॥ भ्राजिष्णवो दाडिमवीजवर्णास्तथापरे किंशुकपुष्पभासः ॥ ७ ॥ खिन्दूरपद्मोत्पलकुंकुमानां
 लाक्षारसस्यापि समानवर्णः ॥ सद्भिर्जपि रागे प्रभया स्वयैव भान्ति स्वलक्ष्याः स्फुटमध्यशोभाः ॥ ८ ॥ भानोश्च भासामनुवेषयोगमासाद्य रश्मि
 प्रकरेण दूरम् ॥ पार्श्वानि सर्वाण्यतुरंजयति गुणोपपन्नाः स्फटिकप्रसूताः ॥ ९ ॥ कुसुमनीलव्यतिमिश्ररागप्रभुप्ररक्ताम्बुजतुल्यभासः ॥ तथापरेऽ
 रुक्मरकण्टकारिपुष्पत्विषो हिमगुलवत्त्वपोऽन्ये ॥ १० ॥ चकोरपुष्कोकिलसारसानां देवावभासश्च भवन्ति केचित् ॥ अन्य पुनः सन्ति च पुष्पि
 तानां तुल्यत्विषाः कोकनदीत्तमानाम् ॥ ११ ॥ प्रभावकाटिन्यगुरुत्वयोगेः प्रायः समानाः स्फटिकोद्भवाताम् ॥ आनीलरक्तोत्पलचारुभासः सौग
 न्धिकोत्था मणयो भवन्ति ॥ १२ ॥ कामं तु रागः कुरुविन्दजेषु स नैव यादृक् स्फटिकोद्भवेषु ॥ निरचिपोऽन्तर्बहुला भवन्ति प्रभाववन्तोऽपि
 नैतेः समस्तैः ॥ १३ ॥ ये तु रावणगंगायां जायन्ते कुरुविन्दकाः ॥ पद्मरागवनं रागं विभ्राणाः स्फटिकाचिपः ॥ १४ ॥ वर्णानुयायिनस्तेषा
 मान्ध्रदेशे तथा परे ॥ न जायन्ते हि ये केचिन्मूल्यलेशमवाप्नुयुः ॥ १५ ॥ तथैव स्फटिकोत्थानां देशे तुम्बुरुसंज्ञके ॥ स्वर्माणः प्रजायन्ते स्वल्प
 मूल्या हि ते स्मृताः ॥ १६ ॥ वर्णाधिक्यं गुरुत्वं च स्निग्धता समताच्छता ॥ अर्थिष्मत्ता महत्ता च मणीनां गुणसंग्रहः ॥ १७ ॥ ये कर्करन्धि
 द्रमलोपदिग्धाः प्रभाविमुक्ताः परुषा विवर्णाः ॥ न ते प्रशस्ता मणयो भवन्ति समानतो जानिगुणैः समस्तैः ॥ १८ ॥ दोषोपसृष्टं मणिमप्रबोधाद्भि
 र्भक्ति यः कश्चन कश्चिदेव ॥ तं शोकचिन्तामयमृत्युवित्तनाशादयो दोषगणा भजन्ते ॥ १९ ॥ कामं चारुतराः पंच जातीनां प्रतिरूपकाः ॥ विजा
 तयः प्रयत्नेन विद्वान्स्तानुपलभयेत् ॥ २० ॥ कलशपुरोद्भवसिंहलतुम्बुरुदेशोत्थमुक्तपाणीयाः ॥ श्रीपूर्वकाश्च सदृशा विजातयः पद्मरागाणाम् ॥ २१ ॥

ग. म. पु.
॥ ४८ ॥

तुषोपसर्गात्कलशाभिधानमाताप्रभावादापि तुम्बूहृत्यमा॥काण्व्यात्तथा सिंहलदेशजातं युकाभिधानं नमसः स्वभावात् ॥२२॥ श्रीपूर्णकं दीप्तिविनाकृत
त्वाद्विजातिलिगाश्रय एव भेदः॥यस्ताम्रिकां पुष्यति पद्मरागो योगातुवाणाभिध पूर्णमध्यः॥२३॥सिंहप्रविष्टः प्रतिभाति यश्च यो वा प्रवृष्टः प्रवृष्टाति दी
तिमा॥आक्रान्तमूर्द्धा च तथाङ्गुलिभ्यां यः कालिकां पार्श्वगतां विभक्तिं॥२४॥संप्राप्य चोत्तिष्ठत्य यथातुष्टिं विभक्तिं यः सर्वगुणानतीव॥तुल्यप्रमाणस्य
च तुल्यजातेर्यो वा गुरुत्वेन भवेत्तु तुल्यः॥प्राप्यापि रत्नाकरजा स्वजातं लक्ष्मेश्वरत्वेन गुणेन विद्वान्॥२५॥अग्रगण्यति सन्देहो शोभे तु परिलेखयेत् ॥
सु (स्व) जातकसमुत्थेन लिखित्वापि परस्परम् ॥ २६ ॥ वज्रं वा कुरुविन्दं वा विद्युच्चानेन केनचित् ॥ नाशक्यं लेखनं कर्तुं पद्मरागेन्द्रनीलयोः
॥२७॥जात्यस्य सर्वेऽपि मणेरनं जातु विजातयः सन्ति समानवर्णाः॥तथापि नानाकरणार्थमेव भेदप्रकारः परमः प्रदिष्टः॥२८॥गुणोपपन्नेन सहावबद्धो
मणिर्न धार्यो विद्युणो हि जात्या॥न कौस्तुभेनापि सहावबद्धं विद्वान्विजातिं विभ्रुयान्कदाचित्॥२९॥चाण्डाल एकोऽपि यथा द्विजातीन्समेत्य भूरी
नपि हन्त्ययत्नात्॥अथो मणीन्धुरिगुणोपपन्नान्छकोति विष्टावन्निर्तुं विजात्यः॥३०॥सपत्नमप्येऽपि कृताधिकारं प्रमादवृत्तानपि वर्त्तमानम्॥ न पद्मरा
गस्य महागुणस्य भर्तारमापत्सुशतं हि काचित्॥३१॥देविपत्यप्रभवाश्च ये न नोपद्रवस्तु समभिव्रवन्ति ॥ गुणैः सृष्टेर्जितवारुण्यं यः पद्मरागो
प्रयतो विभक्तिं ॥ ३२ ॥ वज्रस्य यत्तण्डुलसंख्ययोक्तं मूल्यं ससुत्मादितमौरवस्य ॥ न त्वप्यन्यस्य महागुणस्य ॥ न मापकस्य कालिङ्गस्य सुल्यम् ॥ ३३ ॥
वर्णदोस्तुपपन्नं हि मणिरत्नं प्रशस्यते ॥ ताभ्यामीपदपि भ्रष्टं मणिसुलयात्प्रहीयते ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्य आचा
रकाण्डे पद्मरागपरीक्षणं नाम सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ सूत उवाच ॥ दानवाधिपतेः पितृमादाय भुजगाधिपः ॥ द्विषा कुर्वन्निव श्याम सत्सर्व
वासुकिर्ययौ ॥ १ ॥ स तदा स्वशिरोरत्नप्रभादंति नभोऽप्युर्वौ ॥ राजतः स महानिकः खण्डसंतुरिवावभौ ॥ २ ॥ ततः पक्षिनिपातस्य संहरन्निव रोद
सी ॥ गरुत्मान्पद्मगेन्द्रस्य प्रहर्तुमुपचक्रमे ॥ ३ ॥ महसैव सुमोच तत्प्रणीन्द्रः सुरमाभ्यामगुरुष्क (रक्षक) पादाभ्याम् ॥ कलिकावामभ्यामवसिता
यां वरमाणिक्यगिरिरुपत्यकायाम् ॥ ४ ॥ तस्य प्रपातसमनन्तरकालमेव तद्भद्रालयमतीत्य रमासमीपे ॥ त्थानं क्षितिरुपपत्तातिथितोरुपे
तत्प्रत्ययान्मरकताकरतां जगाम ॥ ५ ॥ तत्रैव किञ्चित्पततस्तु पितादुपैत्य जग्राह ततां गरुत्मान् ॥ सूच्छोपरीतः सहस्रं श्रेणान्श्रद्धयैत
प्रसुप्तोच सर्वम् ॥ ६ ॥ तत्राकटोरशुककण्ठशिरोपपुष्पखद्योतपुष्टचरशार्दूलशायकानाम् ॥ कटहरावप्यकुशुजकुशुजाश्च पद्ममातृविषो मरकताः

१ शालाघोषरिल्लस्येत ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. ७७

॥ ४८ ॥

शुभदा भवन्ति ॥ ७ ॥ तद्यत्र भोगीन्द्रधुजाभियुक्तं पपात पित्तं दितिजाधिपस्य ॥ तस्याकरस्यातितरां स देशो दुःखोपल
 भ्यश्च गुणैश्च युक्तः ॥ ८ ॥ तस्मिन्मरकतस्थाने यत्किञ्चिदुपजायते ॥ तत्सर्वं विपरोगाणां प्रशमाय प्रकीर्त्यते ॥ ९ ॥ सर्वमन्त्रौ
 पाधिगणैर्यत्र शक्यं चिकित्सितम् ॥ महाहिदंष्ट्राप्रभवं विषं तत्तेन शाम्यति ॥ १० ॥ अन्यदप्याकरे तत्र यदोषैरुपवर्जितम् ॥ जायते तत्प
 विज्ञाणायुत्तमं परिकीर्तितम् ॥ ११ ॥ अत्यन्तहरितवर्णं कोमलमर्चिर्विभेदजटिलं च ॥ काञ्चनवर्णस्यान्तः पूर्णमिव लक्ष्यते यच्च ॥ १२ ॥ युक्तं
 संस्थानगुणैः समरागं गौरवेण न विहीनम् ॥ सवितुः करसंस्पर्शाच्छुरयति सर्वाश्रमं दीप्त्या ॥ १३ ॥ हित्वा च हरितभावं यस्यान्तर्विनिहिता
 भवेद्दीप्तिः ॥ अचिरप्रभाप्रभाहतनवशाद्वलसन्निभा भाति ॥ १४ ॥ यच्च मनसः प्रसादं विदधाति निर्दोष्यमतिमात्रम् ॥ तन्मरकतं महागणश्रिति
 रत्नविदा मनोवृत्तिः ॥ १५ ॥ वर्णस्याति विधुत्वाद्यस्यान्तःस्वच्छकिरणपरिधानम् ॥ सान्द्रस्निग्धविशुद्धं कोमलवाहिप्रभादिसमकान्ति ॥ १६ ॥
 वर्णोऽवलया कान्त्या सान्द्राकारो विभासया भाति ॥ तदपि गुणवत्संज्ञामाप्नोति हि यादृशी पूर्वम् ॥ १७ ॥ शबलकठोरमलिनं रूक्षं पाषाणकर्क
 रोपेतम् ॥ दिग्धं शिलाजलुना मरकतमेवंविधं विगुणम् ॥ १८ ॥ यत्सन्निधंशोपितं रत्नमन्यमरकताद्भवेत् ॥ श्रेयस्कामेन तद्भार्य्यं केतव्यं वा कथञ्चन
 ॥ १९ ॥ भ्रष्टातकी पुत्रिका च तद्वर्णसमयोगतः ॥ मणेरमरकतस्यैते लक्षणाया विजातयः ॥ २० ॥ सौम्येण वाससा मृष्टा दीप्तिं त्यजति पुत्रिका ॥
 लाघवेनैव काचस्य शक्या कर्तुं विभावेना ॥ २१ ॥ कस्यचिदनेकरूपैर्मरकतमनुगच्छतोऽपि गुणवर्णैः ॥ भ्रष्टातकस्यैव सन्नातु वैपम्यमुपैति वर्णस्य
 ॥ २२ ॥ वज्राणि मुक्ताः सन्त्यन्ये ये च केचिद्विजातयः ॥ तेषां नाप्रतिवद्धानां भा भवत्युद्धं गामिनी ॥ २३ ॥ ऋजुत्वाच्चैव केषाञ्चित्किञ्चिदुपजायते ॥
 तिर्य्यगालोच्यमानानां सद्यश्चैव प्रणश्यति ॥ २४ ॥ स्नानाचमनजप्येषु रक्षामन्त्रक्रियाविधौ ॥ ददद्भिर्गोहिरण्यानि कुर्वद्भिः सावधानं च ॥ २५ ॥ देवाधि
 ऽयातिथेयेषु गुरुसंपुजनेषु च ॥ वाच्यमानेषु विविधैर्दोषजातैर्विषोद्भवैः ॥ २६ ॥ दोषैर्हीनं गुणैर्युक्तं काञ्चनप्रतियोजितम् ॥ संयामे विचरद्भिश्च धार्य्य
 मरकतं बुधैः ॥ २७ ॥ तुलया पद्मरागस्य यन्मूल्यमुपजायते ॥ लभतेऽन्यधिकं तस्माद्गुणैर्मरकतं युतम् ॥ २८ ॥ तथा च पद्मरागाणां दोषैर्मूल्यं प्रहीयते ॥
 ततोऽस्याप्यधिका हानिर्दोषैर्मरकते भवेत् ॥ २९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे मरकतपरीक्षणं नामकसप्ततितमोऽ
 ध्यायः ॥ ७ ॥ मृत उवाच ॥ तत्रैव सिंहलवधूकरपल्लवाग्रव्यालूनबाललवलीकुसुमप्रवालेऽदेशे पपात दितिजस्य नितान्तकान्तं प्रोत्कुलनैरजसमद्युति नव

१ तिबडुत्वा ० । २ यत्सन्निधंशोपितं ० । ३ भ्रष्टातकीरसानां ० ।

ग. म. पु.
॥ ४९ ॥

युग्मम् ॥ १ ॥ तत्प्रत्ययादुभयशोभनवीचिभासा विस्तारिणी जलनिधेरुपकच्छामिः ॥ प्रोक्षितकेतकवनप्रतिवङ्गलेखासान्द्रेन्द्रीलमगिरत्नवती विभाति ॥ २ ॥ तत्रासिताञ्जलभृदसनासिभृगशाङ्गोयुवांगहरकण्ठकपायपुष्पैः ॥ कुक्षेतिश्व कुसुमैर्गिरिकर्णिकयास्तस्याद्भवन्ति मणयः सदृशावभासः ॥ ३ ॥ अन्ये प्रसन्नपयसः पयसां निधातुरम्बुतिपः शिखिगणप्रतिमास्तथान्वे ॥ नीलीरसमभवबुद्धभाश्च केचित्केचित्ता समदकोकिलकण्ठभासः ॥ ४ ॥ एकप्रकारा विस्पष्टवर्णशोभावभासिनः ॥ जायन्ते मणयस्तस्मिन्निन्दनीला महागुणाः ॥ ५ ॥ सुत्पापागशिलारन्ध्रकर्करात्राससंयुताः ॥ अत्रिकापटलच्छायावर्णदोषैश्च दूषिताः ॥ ६ ॥ तत एव हि जायन्ते मणयस्तत्र भूरयः ॥ शालसम्भोषितामिगस्तान्पश्यन्ति सूरयः ॥ ७ ॥ धार्यमाणस्य ये दृष्टा पद्मरागमण्युणाः ॥ धारणादिन्द्रीलस्य तानेवाप्नोति मानवः ॥ ८ ॥ यथा च पद्मरागाणां जातकमित्रव्यं भवेत् ॥ इन्द्र नीलेष्वपि तथा द्रष्टव्यमविशेषतः ॥ ९ ॥ परीक्षाप्रत्ययेयैश्च पद्मरागः परीक्ष्यते ॥ त एव प्रत्यया दृष्टा इन्द्रनीलमणेरपि ॥ १० ॥ यावन्तं च क्रमेदमि पद्मरागोपयोगतः ॥ इन्द्रनीलमणिस्तस्मात्क्रमेत् सुमहत्तरम् ॥ ११ ॥ तथापि न परीक्षार्थं गुणानामभि (ति) दृष्टये ॥ दण्डिस्मै समाधेयः कथञ्चिदपि कश्चन ॥ १२ ॥ अग्रिमत्रापरीक्षाने दाहदोषैश्च दूषितः ॥ सोऽनर्थमि मेवेदुर्लभः कर्तुः कारयितुस्तथा ॥ १३ ॥ काचित्प लकरवीरस्फटिकाद्या इह बुधैः संवेद्व्योः ॥ कथिता विजातय इमे सदृशा मणिनेन्द्रीलेन ॥ १४ ॥ युरभासकटिगभावावेतेषां नित्यमेव विज्ञेयो ॥ काचाद्यथावदुत्तरविवर्द्धमानौ विशेषण ॥ १५ ॥ इन्द्रनीलो यथा कश्चिद्विभक्त्याताम्रवर्णताम् ॥ रसुणीयो तथा ताभौ कश्चिरोत्पलावुभौ ॥ १६ ॥ यस्य मध्यगता भाति नीलस्येन्द्राद्युवप्रभा ॥ तस्मिन्द्रीलमित्वाद्दुर्लभाहं भुवि दुर्लभम् ॥ १७ ॥ यस्य वर्णस्य भूषस्तत्रासीनं शतगुणे स्थितः ॥ नीलतां तद्वयेत्सर्वं महानीलः स उच्यते ॥ १८ ॥ यत्पद्मरागस्य महागुणस्य सूर्ये भवेन्मापसमुत्पन्नस्य ॥ तदिन्द्रनीलस्य महागुणस्य भुवनं संस्थापु लितस्य सूर्यम् ॥ १९ ॥ इति श्रीमार्कण्डे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे इन्द्रनीलपरीक्षणं नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ मूल उवाच ॥ वैद्व्येषु पुराणाणां कर्कंते भीष्मके वहेः परीक्षां वल्लभा प्रोक्तां व्यासेन कथितां द्विज ॥ १ ॥ कल्पयान्तकालमुभितामुरागिनिद्रादकल्पादिति जस्य नादात् ॥ वैद्व्येषु पत्रमनेकवर्णं शोभाभिरभ्युतिवर्णवीजम् ॥ २ ॥ अविद्वे विद्वदस्य गिरिकुलंगरोपसः ॥ कामपुतिकसीमानमनु तस्याकरोभवत् ॥ ३ ॥ तस्य नादसमुत्पत्त्यादाकरः सुमहागुणः ॥ अभुदुत्तरितो लोके लोकत्रयविभूषणः ॥ ४ ॥ तस्यैव दानवपतेर्निनदातुरुपाः ॥ प्रादुर्गपनोदवरद्वर्षित चारुकाः ॥ वैद्व्येभ्यस्तमणयो विविधावभासस्तस्मात्सुकुलिननिवहा इव संवभ्रुः ॥ ५ ॥ पद्मरागप्रदाय सगुणर्णां हि ये शिखौ ॥ मवीम्वान्वज्ज

प्र. खं.
आ. कां.
अ. ७३

॥ ४९ ॥

शोभाभिर्वैदूर्यमनुगच्छति ॥ ६ ॥ तेषां प्रधानं शिखिकण्ठनीलं यद्वा भवेद्रेणुदलप्रकाशम् ॥ चापात्रपक्षप्रतिमश्रियो ये न ते ग्रशस्ता मणिशास्त्र
 विद्भिः ॥ ७ ॥ गुणवान्चैदूर्यमणियोजयति स्वामिनं परंभा (भो) ग्यैः ॥ दोषैर्बुक्तो दोषैस्तस्माद्यत्नात्परीक्षित ॥ ८ ॥ गिरिकाचशिशुपालौ काच
 स्फटिकाश्च धूसनिभिन्नाः ॥ वेदूर्यमणरेते विजातयः सन्निभाः सन्ति ॥ ९ ॥ लिख्याभावात्काचं लघुभावाच्छेक्षुपालकं विद्यात् ॥ गिरिकाचसदी
 तित्यात्स्फटिकं वर्णाञ्चलत्वेन ॥ १० ॥ यदिन्द्रनीलस्य महागुणस्य सुवर्णसंख्याकालितस्य सूक्ष्मम् ॥ तदेव वैदूर्यमणेः प्रदितं पलद्वयोन्मापि
 तर्गौरवस्य ॥ ११ ॥ जात्यस्य सर्वेऽपि मणेरस्तु यादृग्विजातयः सन्ति समानवर्णाः ॥ तथापि नानाकरणातुमेयभेदप्रकारः परमः प्रदिष्टः
 ॥ १२ ॥ सुत्वोपलक्ष्यश्च सदा त्रिचाप्यो ह्ययं प्रभेदो विदुषा नरेण ॥ स्नेहप्रभेदो लघुता वृद्धत्वं विजातिलिगं खलु सार्वजन्यम् ॥ १३ ॥ कुशलाकु
 शलः प्रपूर्यमाणः प्रतिवद्धः प्रतिसत्त्विकाप्रयोगेऽगुणदोषसमुद्भवं लभन्ते मणयोऽर्थोत्तरमूल्यमेष भिन्नाः ॥ १४ ॥ क्रमशः समतीतवर्तमानाः
 प्रतिवद्धा मणिवन्धकेन यत्नात् ॥ यदि नाम भवन्ति दोषहीना मणयः पङ्कणमाधुवन्ति सूर्यस्य ॥ १५ ॥ आकरान्समतीतानामुदयेस्तीरस
 त्रिधा ॥ मूल्यमेतन्मणीनां तु न सर्वत्र महीतले ॥ १६ ॥ सुवर्णो मनुना यस्तु प्रोक्तः पौडशमापकः ॥ तस्य समतीतो भागः संज्ञारूपं करिष्यति
 ॥ १७ ॥ शाणश्चतुर्मापमानो मापकः पंचकृष्णलः ॥ पलस्य दशमो भागो वरणः परिकीर्तितः ॥ १८ ॥ इत्थं मणिविधः प्रोक्तः रत्नानां मूल्यनिश्चये
 ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे वैदूर्यपरीक्षणं नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ ॥ सूत उवाच ॥
 पतितया हिमाद्रौ तु त्वचस्तस्य सुरद्विपः ॥ प्रादुर्भवन्ति ताम्ब्यस्तु पुष्प(प्य)रागा महागुणाः ॥ १ ॥ आपीतपाण्डुरुचिरः पापाणः पद्मरागसंज्ञस्तु ॥
 कर्कण्डकनामा स्यात्स एव यदि लोहितापीतः ॥ २ ॥ आलोहितस्तु पीतः स्वच्छः काषायकः स एवाकतः ॥ आनीलमुज्ज्वलः श्लिषः सोमाल
 (न) कः सूर्युणः ॥ ३ ॥ अत्यन्तलोहितो यः स एव खलु पद्मरागसंज्ञः स्यात् ॥ अपि चन्द्रनीलसंज्ञः स एव कथितः सुनीलः स च ॥ ४ ॥
 मूल्यं वैदूर्यमणेरिव गदितं ह्यस्य रत्नसाराविदा ॥ धारणफले च तद्वर्तिकं तु स्त्रीणां सुतप्रदो भवति ॥ ५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे
 प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पुष्परागपरीक्षणं नाम चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ सूत उवाच ॥ वादुर्मेखान्देत्यपतेष्टेहीत्वा चिक्षेप सत्पद्मवनेषु
 ह्यष्टः ॥ ततः प्रसूतं पवनोपपन्नं कर्कतं न पूज्यतमं पृथिव्याम् ॥ १ ॥ वर्णेन तद्विषसोमसुधुकाशमातम्रपीतदहनान्चर्चितं विजानति ॥

ग. म. पु.
॥ ५० ॥

नीलं पुनः खलु सितं परुषं विभिन्नं व्याध्यादिदोषकरणेन च तादृभाति ॥ २ ॥ स्निग्धा विशुद्धाः समराणिगन्ध आपीतवर्णा गुरवो विचित्राः ॥ त्रा
सव्रणव्यालविवर्जिताश्च कर्केतनास्ते परमं पवित्राः ॥ ३ ॥ पत्रेण कांचनमयेन तु वेष्टयित्वा तप्तं यदा हुतवहे भवति प्रकाशम् ॥ रोगप्रणारानकरं क
लिनाशनं तदायुष्करं कुलकरं च सुखप्रदं च ॥ ४ ॥ एवंविधं बहुगुणं मणिगावहन्ति कर्केतनं शुभमलङ्कृतये नरा ये ॥ ते पूजिता बहुधना बहुवा
न्धवाश्च नित्योच्चलाः प्रशुदिता अपिते भवन्ति ॥ ५ ॥ एकेऽपनद्धा विकृताः कलनीलभासाः प्रस्लानगगलुलिताः कलुषा विरूपाः ॥ तेजोऽतिदीप्ति
कुलपुष्टिविहीनवर्णाः कर्केतनस्य सदृशं वपुरुद्रहन्ति ॥ ६ ॥ कर्केतनं यदि परीक्षितवर्णरूपं प्रत्यक्षमास्वशदिवाकरसुप्रकाशम् ॥ तस्योत्तमस्य मणि
शास्त्रविदां महिम्ना तुल्यं तु मूल्यमुदितं तुलितस्य कार्यम् ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशोऽख्ये आचारकाण्डे कर्केतनपरीक्षणं
नाम पञ्चसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ सूत उवाच ॥ हिमवत्सुत्तरदेशे वीथ्यै पतितं सुरक्षितस्तस्य ॥ संप्रामुत्तमानामाकरतां भीष्मस्त्वानाम् ॥ १ ॥
शुद्धाः शंखाजनिमाः त्येनाकर्सेन्निभा प्रभावन्तः ॥ प्रभवन्ति ततस्तस्मिन् वज्रनिभा भीष्मपापाणाः ॥ २ ॥ हेमादिप्रतिवद्धाः सुद्वसपि श्रद्धया विधत्ते
यः ॥ भीष्ममणिं ग्रीवादिषु सुसम्पदं स सर्वदा लभते ॥ ३ ॥ निरीक्ष्य पलायन्ते च तमस्पर्शनिवासिनः समीपेऽपि ॥ क्षीपित्रकशरभक्तुञ्जरसिंहव्या
घ्रादयो हिंसाः ॥ ४ ॥ तस्योत्कलतटतरोर्भवति भयं न चोत्सीशमुपहसन्ति ॥ भीष्ममणिं गुणयुक्तां सख्यकृष्णतानुलीकलवत् ॥ ५ ॥
पितृनृपेण पितृणां तृप्तिर्बहुवापि की भवति ॥ शम्भुस्य द्रुतान्यपि सर्पाण्डजान्द्रुवश्चिकविषाणि ॥ सलिलाक्षिवैरितस्करभयानि भीमानि
नश्यन्ति ॥ ६ ॥ शैवलवलाहकामं पुरुषं पीतम्रं प्रभादीनम् ॥ सलिलमुति च विवर्णं दूरतपरिवर्जयेत्प्राज्ञः ॥ ७ ॥ मूल्यं प्रकल्पयेत्
विषुववैदेशकालविज्ञानात् ॥ दूरं भूतानां बहु किंचिन्निकटप्रसूतानाम् ॥ ८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशोऽख्ये आचारकाण्डे
वैदूर्यपरीक्षणं नाम षट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ सूत उवाच ॥ पुण्येषु पर्वतवरेषु च निश्चमातु स्थानान्तरेषु च तपोत्तरेदशगत्वात् ॥ संस्था
पिताः स्वर्नस्त्राहुगतेः प्रकाशं संपूज्य दानवपतिं प्रथिते प्रदेशे ॥ १ ॥ दारुणार्णवागदर (व) येकलकालगदी मुञ्जाजनीकदृष्टमालवर्णाः ॥
गन्धर्ववाहिकदलीसदृशावभासा एते प्रशस्ताः पुलकाः प्रसूताः ॥ २ ॥ शंखाजभृद्गार्कविचित्रभङ्गा मुखे (व्यं) पेटाः फसाः पवित्राः ॥
मङ्गल्ययुक्ता बहुभक्तिचित्रा बुद्धिप्रदास्ते पुलका भवन्ति ॥ ३ ॥ काका (क) श्वाससमसृगालवृकोद्गुरुपैथैः समासस्थिराद्रिमुखैरुपेताः ॥ मूल्युधै

पू. खं.
आ. कां.
अ. ७७

॥ ५० ॥

१ सोनोकासिन्धु २ विषमगोभासने ३ तस्योत्कलतटतरोर्भवति ४ न चोत्सीशमुपहसन्ति ५ भीष्ममणिं गुणयुक्तां ६ सख्यकृष्णतानुलीकलवत् ७ मूल्यं प्रकल्पयेत् ८ दूरं भूतानां ९ दारुणार्णवागदर (व) येकलकालगदी मुञ्जाजनीकदृष्टमालवर्णाः १० गन्धर्ववाहिकदलीसदृशावभासा एते प्रशस्ताः ११ पुलकाः प्रसूताः १२ शंखाजभृद्गार्कविचित्रभङ्गा मुखे (व्यं) पेटाः फसाः पवित्राः १३ मूल्युधै

दाक्ष विदुषा परिवर्जनीया मूल्यं पलस्य कथितं च शतानि पञ्च ॥ ४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पुलकप
 रीक्षणं नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ हुतभुशुमादाय दानवस्य यथेप्सितम् ॥ नर्मदायां निचिक्षेप किञ्चिद्दीनादिभूमि
 पु ॥ १ ॥ तत्रेन्द्रगोपकलितं शुक्रवक्रवर्णं संस्थानतः प्रकटपीलुसमानमावृष्टानानाप्रकारविहितं रुधिराक्ष(स्य)रत्नमुद्गत्य तस्य खलु सर्वसमान
 मेव ॥ २ ॥ मध्येन्दुपाण्डुरमतीव विशुद्धवर्णं तच्चन्द्रनीलसदृशं पटलं तुल्यं स्यात् ॥ सेश्वर्यभृत्यजननं कथितं तदेव पक्कञ्च तत्किञ्च भवेत्सुरवज्र
 वर्णम् ॥ ३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे रुधिराक्षरत्नपरीक्षणं नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ सूत
 उवाच ॥ कविरविन्ध्ययवनचीननेपालभूमिषु ॥ लाङ्गली व्यकिरन्मेदो दानवस्य प्रयत्नतः ॥ १ ॥ आकाशशुद्धं तैलाख्यमुत्पन्नं स्फटिकं ततः ॥
 मृणालशङ्खधवलं किञ्चिद्गुणान्तरान्वितम् ॥ २ ॥ न तत्तुल्यं हि रत्नानामथवा पापनाशनम् ॥ संस्कृतं शिल्पिना सद्यो मूल्यं किञ्चिद्धमेततः (दा) ॥ ३ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे स्फटिकपरीक्षणं नामैकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ आदाय
 शेषस्तस्यान्त्रं बलस्य केरलादिषु ॥ चिक्षेप तत्र जायन्ते विदुषाः सुमहागुणाः ॥ १ ॥ तत्र प्रधानं शशलोहिताभं गुञ्जाजपापुष्पनिभं प्रदिष्टम् ॥
 सुनीलकं देवकरोमकञ्च स्थानानि तेषु प्रभवं सुरागम् ॥ २ ॥ अन्यत्र जातं च न तत्प्रधानं मूल्यं भवेच्छिल्पिविशेषयोगात् ॥ प्रसन्नं कोमलं स्निग्धं
 सुरागं विदुषं हि तत् ॥ ३ ॥ धनधान्यकरं लोके विपार्तिभयनाशनम् ॥ परीक्षा पुलकस्योक्ता रुधिराक्षस्य वै मणेः ॥ स्फटिकस्य विदुषस्य रत्नज्ञानाय
 शौनकः ॥ ४ ॥ इति श्रीरुद्रादे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विदुषपरीक्षणं नामाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ (इति रत्नमुक्तादि
 परीक्षा समाप्ता) ॥ (अथ तीर्थक्षेत्रमाहात्म्यमारभ्यते) ॥ ॥ सूत उवाच ॥ सर्वतीर्थानि वक्ष्यामि गङ्गा तीर्थोत्तमोत्तमा ॥ सर्वत्र सुलभा गङ्गा
 त्रिषु स्थानेषु दुर्लभा ॥ १ ॥ गङ्गाद्वारे प्रयागे च गङ्गासागरसङ्गमे ॥ प्रयागं परमं तीर्थं मृतानां भुक्तिमुक्तिदम् ॥ २ ॥ सेवनात्कृतपिण्डानां
 पापजित्कामदं नृणाम् ॥ वाराणसी परं तीर्थं विश्वेशो यत्र केशवः ॥ ३ ॥ कुरुक्षेत्रं परं तीर्थं दानाद्यैर्भुक्तिमुक्तिदम् ॥ प्रभासं परमं तीर्थं सोमनाथो हि
 तत्र च ॥ ४ ॥ द्वारका च पुरी रम्या भुक्तिमुक्तिप्रदायिका ॥ प्राची सरस्वती पुण्या सप्तसारस्वतं परम् ॥ ५ ॥ केदारं सर्वपापघ्नं स (श) म्मलग्राम
 उत्तमः ॥ नरनारायणं तीर्थं मुक्तये वदरिकाश्रमः ॥ ६ ॥ श्वेतद्वीपं पुरी माया नैमिषं पुष्करं परम् ॥ अयोध्या चाध्वेतीर्थं तु चित्रकूटं च गोमती ॥ ७ ॥

१ शेषस्तस्यागु यमास्याकम्बलादिषु ।

ग. म. पु.
॥५१॥

वैनायकं महातीर्थं रामगिर्याश्रमं परम् ॥ काञ्चीपुरी तुङ्गभद्रा श्रीशैलं सेतुवन्धनम् ॥ ८ ॥ रामेश्वरं परं तीर्थं कार्तिकेवं तथोत्तमम् ॥ श्रुतुङ्गं
कामतीर्थं तीर्थं चामरकटकम् ॥ ९ ॥ उजायिन्यां महाकालः कुब्जके श्रीपरो हरिः ॥ कुब्जाश्रकं महातीर्थं कालसर्पिश्च कामदम् ॥ १० ॥ महा
केशी च कावेरी चन्द्रभागा विपाशया ॥ एकाग्रं च तथा तीर्थं ब्रह्मेशं देवकोटकम् ॥ ११ ॥ मथुरा च पुरी रम्या शोणश्चैव महानदः ॥ जम्बूसरो
महातीर्थं तानि तीर्थानि विद्धि च ॥ १२ ॥ सूर्यः शिवो गणो देवी हरियं च तिष्ठति ॥ एतेषु च यथान्येषु स्नानं दानं जपस्तपः ॥ १३ ॥ पूजा
आर्द्रं पिण्डदानं सर्वं भवति चाक्षयम् ॥ शालग्रामं सर्वदं स्यात्तीर्थं पशुपतेः परम् ॥ १४ ॥ कोकामुखं च वाराहं भा (भु) ण्डीरं त्वाशिरसं
कम् ॥ लो (सो) हृदण्डे महाविष्णुर्मन्दारे मधुसूदनः ॥ १५ ॥ कामरूपं महातीर्थं कामाख्या (क्षा) यत्र तिष्ठति ॥ पुण्ड्रवर्द्धनकं तीर्थं कार्तिकेयश्च
यत्र च ॥ १६ ॥ विरजस्तु महातीर्थं तीर्थं श्रीपुरुषोत्तमम् ॥ महेन्द्रपर्वतस्तोत्रं कावेरी च नदी परा ॥ १७ ॥ गोदावरी महातीर्थं पयोष्णी वरदा नदी ॥
विन्ध्यः पापहरं तीर्थं नर्मदाभेद उत्तमः ॥ १८ ॥ गोकर्णं परमं तीर्थं तीर्थं माहिष्मती पुरी ॥ कालाञ्जरं महातीर्थं शुक्लतीर्थमनुत्तमम् ॥ १९ ॥
कुते शौचे मुक्तिदं च शार्ङ्गधारी तदन्तिके ॥ विरजं सर्वदं तीर्थं स्वर्णाक्षं तीर्थमुत्तमम् ॥ २० ॥ नन्दितीर्थं मुक्तिदं च कोटितीर्थफलप्रदम् ॥ नाभिकर्म
च महातीर्थं गोवर्द्धनमतः परम् ॥ २१ ॥ कृष्णवेणी भीमरथी गण्डकी या त्रिरावती ॥ तीर्थं विन्दुसरः पुण्यं विष्णुपादोदकं परम् ॥ २२ ॥ ब्रह्मा
ध्यानं परं तीर्थं तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥ दमस्तोत्रं तु परमं भावशुद्धिः परं तथा ॥ २३ ॥ ज्ञानद्वये स्नानजले रामद्वयमलादहे ॥ यः स्नाति मत्तमं
तीर्थं स याति परमां गतिम् ॥ २४ ॥ इदं तीर्थमिदं नेति ये नरा भेददर्शिनः ॥ तेषां विधीयते तीर्थगमनं तत्फलं च यत् ॥ २५ ॥ सर्वं ब्रह्मेति
योऽवेति नातीर्थं तस्य किञ्चन ॥ एतेषु स्नानदानानि आर्द्रं पिण्डमयाक्षयम् ॥ २६ ॥ सर्वा नद्यः सर्वशैलाः तीर्थं देवादिस्त्वितम् ॥ श्रीरामं च
इहेस्तोत्रं तापो श्रेष्ठा महानदी ॥ २७ ॥ सप्तगोदावरं तीर्थं तीर्थं कोणमिरिः परम् ॥ महालक्ष्मीयं देवी प्रणीता परमा नदी ॥ २८ ॥
सद्माद्री देवदेवेश एकवीरः सुरेश्वरी ॥ गंगाद्वारे कुशावर्त्तं विन्ध्यके नीलपर्वते ॥ २९ ॥ स्नात्वा कनखले तीर्थं तु भवेन्न पुनर्भवे ॥
सुत उवाच ॥ एतान्यन्यानि तीर्थानि स्नानार्थः सर्वदा हि ॥ ३० ॥ शुक्लाश्वविद्धरेण्यं व्यासं दक्षामिस्तुतम् ॥ एतान्यन्या च तीर्थानि पुन
स्तीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ गयाख्यं ग्राह सर्वेषामक्षयं ब्रह्मलोकदम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीमालदे महापुराणे पूर्वखण्डे अथविनायक्ये आचमनखण्डे सप्ततीर्थं

१ कान्तिः पुरी० । २ नलसेतुम० ।

पू. स्तं.
आ. कां.
अ. ८१

॥५१॥

माहात्म्यं नामैकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ (अथ गयामाहात्म्यं प्रारभ्यते) ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सारत्सारतरं व्यास गयामाहात्म्यं
 सुतमस्य ॥ प्रवक्ष्यामि तमासेन मुक्तिमुक्तिप्रदं शृणु ॥ १ ॥ गयासुरोऽभवत्पूर्वं वीर्यवान्परायः स च ॥ तपस्तप्यन्महाघोरं सर्वभूतोपतापनम् ॥ २ ॥
 तत्तपस्तापिता देवास्तद्रथार्थं हर्षिताः ॥ शरणं हरिरूचे तान् भवितव्यं शिवात्मभिः ॥ ३ ॥ पात्यनेऽस्य महादेहो तथेत्यनुः सुरा हरिम् ॥
 कदाचिच्छिवपूजार्थं श्रीरात्रेः कमलानि च ॥ ४ ॥ आनीय कीकटे देशे शयनं चाकरोद्वली ॥ विष्णुमायाविमूढोऽसौ गदया विष्णुना हतः ॥ ५ ॥
 अतो गदाधरो विष्णुर्गयायां मुक्तिदः स्थितः ॥ तस्य देहो लिङ्गरूपी स्थितः शुद्ध पितामहः ॥ ६ ॥ जनाहंनश्च कालेशस्तथान्यः प्रपितामहः ॥
 विष्णुराहाय मर्यादां पुण्यक्षेत्रं भविष्यति ॥ ७ ॥ यज्ञं श्राद्धं पिण्डदानं स्नानादि कुरुते नरः ॥ स स्वर्गं ब्रह्मलोकं च गच्छेन्न तरकं नरः ॥ ८ ॥
 गयातीर्थं परं ज्ञात्वा यागं चक्रे पितामहः ॥ ब्राह्मणान्पूजयामास ऋत्विगर्थमुपागतान् ॥ ९ ॥ महानदीं स्मरन् सृष्ट्वा वाप्यादिकं तथा ॥
 भक्ष्यभोज्यफलादींश्च कामयेतुं तथासृजत् ॥ १० ॥ पञ्चकोशं गयाक्षेत्रं ब्राह्मणेभ्यो ददौ प्रभुः ॥ धर्मयागेषु लोभात्तु प्रतिगृह्य धनादिकम् ॥ ११ ॥
 स्थिता विप्रास्तदा शता गयायां ब्राह्मणास्ततः ॥ मा भूत्रैपुरुषा विद्या मा भूत्रैपुरुषं धनम् ॥ १२ ॥ युष्माकं स्याद्भारिवहा नदी पाषाणपर्वतः ॥
 शनैस्तु प्रार्थितो ब्रह्मातुग्रहं कृतवान्प्रभुः ॥ १३ ॥ लोकाः पुण्या गयायां हि श्राद्धिनो ब्रह्मलोकगाः ॥ युष्मान्ये पूजयिष्यन्ति तेरहं पूजितः सदा ॥
 १४ ॥ ब्रह्मज्ञानं गयाश्राद्धं गोमूत्रं मरणं तथा ॥ वासः पुसां कुरुक्षेत्रे मुक्तिरप्या चतुर्विधा ॥ १५ ॥ समुद्राः सरिताः सर्वा वापीकूपह्रदास्तथा ॥
 स्नातुकामा गयातीर्थं व्यास यान्ति न संशयः ॥ १६ ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं युर्वगनागमः ॥ पापं तत्संगजं सर्वं गयाश्राद्धाद्दिनश्रयति ॥ १७ ॥
 असंस्कृता मृता य च पशुचोरहताश्च ये ॥ सर्पदंष्ट्रा गयाश्राद्धान्मुक्ताः स्वर्गं व्रजन्ति ते ॥ १८ ॥ गयायां पिण्डदानेन यत्फलं लभते नरः ॥
 न तच्छ्रव्यं मया बलुं वर्षकोटिशतैरपि ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे गयामाहात्म्यं नाम अशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥
 ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कीकटेषु गया पुण्या पुण्यं राजगृहं वनम् ॥ विषयश्चरणः पुण्यो नदीनां च पुनःपुनः ॥ १ ॥ सुण्डपृष्ठं तु पूर्वं
 स्मिन्पश्चिमे दक्षिणोत्तरे ॥ सार्द्धकोशद्वयं मानं गयायां परिकीर्तितम् ॥ २ ॥ पञ्चकोशं गयाक्षेत्रं कोशमेकं गयाशिरः ॥ तत्र पिण्डप्रदानेन तृप्तिर्भव
 ति शाश्वती ॥ ३ ॥ नगाज्जनाहंनश्चिव कूपाच्चोत्तरमानसात् ॥ एतद्गयाशिरः प्रोक्तं फल्युतीर्थं तदुच्यते ॥ ४ ॥ तत्र पिण्डप्रदानेन पितृणां परमा
 गतिः ॥ गयागमनमात्रेण पितृणामनृणो भवेत् ॥ ५ ॥ गयायां पितृरूपेण देवदेवो जनाहंनः ॥ तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं मुच्यते वै ऋणत्रयात् ॥ ६ ॥

ग. म. पु.
॥ ५२ ॥

रथमार्गं गयातीर्थे दृष्ट्वा रुद्रपदादिके ॥ कालेश्वरं च केदारं पितृणामनुगो भवेत् ॥ ७ ॥ दृष्ट्वा पितामहं देवं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ लोकं त्वनामयं याति दृष्ट्वा च प्रपितामहम् ॥ ८ ॥ तथा गदाधरं देवं माधवं पुरुषोत्तमम् ॥ तं प्रणम्य प्रयत्नेन न ध्रुवो जायते नरः ॥ ९ ॥ मौनादित्यं महात्मानं कनकार्कं विशेषतः ॥ दृष्ट्वा मौनेन विप्रैः पितृणामनुगो भवेत् ॥ १० ॥ ब्रह्माणं पूजयित्वा च ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ गायत्रीं प्रातरुत्थाय यस्तु पश्यति मानवः ॥ ११ ॥ सन्ध्यां कृत्वा प्रयत्नेन सर्ववेदफलं लभेत् ॥ सावित्रीं चैव मध्याह्ने दृष्ट्वा यज्ञफलं लभेत् ॥ १२ ॥ सरस्वतीं च सायान्ने दृष्ट्वा दानफलं लभेत् ॥ नगस्थमीश्वरं दृष्ट्वा पितृणामनुगो भवेत् ॥ १३ ॥ धर्मारण्यं धर्ममीशं दृष्ट्वा स्याद्विनाशनाशनम् ॥ देवं श्रेष्ठेश्वरं दृष्ट्वा को न मुच्येत बन्धनात् ॥ १४ ॥ धेनुं दृष्ट्वा धेनुवने ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ प्रभासेशं प्रभासे च दृष्ट्वा याति परां गतिम् ॥ १५ ॥ कोटीश्वरं चाश्वमेधं दृष्ट्वा स्याद्विनाशनाशनम् ॥ स्वर्गद्वारेश्वरं दृष्ट्वा मुच्यते भवबन्धनात् ॥ १६ ॥ रामेश्वरं गदालोलं दृष्ट्वा स्वर्गमवाप्नुयात् ॥ ब्रह्मेश्वरं तथा दृष्ट्वा मुच्यते ब्रह्महत्याया ॥ १७ ॥ मुण्डपृष्ठं महाचण्डीं दृष्ट्वा कामानवाप्नुयात् ॥ फल्गुवीशं फल्गुचण्डीं च गौरीं दृष्ट्वा च मङ्गलम् ॥ १८ ॥ गोमकं गोपतिं देवं पितृणामनुगो भवेत् ॥ अङ्गारेशं च सिद्धेशं यथादित्यं गजे तथा ॥ १९ ॥ माकण्डेयेश्वरं दृष्ट्वा पितृणामनुगो भवेत् ॥ फल्गुतीर्थं नरः स्नात्वा दृष्ट्वा देवं गदाधरम् ॥ २० ॥ एतेन किं न पर्युतं नृणां सुकृतकारिणां ॥ ब्रह्मलोकं प्रयान्तीह पुरुषा एकविंशतिः ॥ २१ ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि ये समुद्राः सरासि च ॥ फल्गुतीर्थं यापिष्यन्ति वारमकं दिनेदिने ॥ २२ ॥ पृथिव्यां च गया पुण्या गयायां च गयाशिरः ॥ श्रेष्ठं तथा फल्गुतीर्थं तन्मुखं च सुरस्य हि ॥ २३ ॥ उदीचि कनकानयो नाभितीर्थं तु मध्यतः ॥ पुण्यं ब्रह्मसदस्तीर्थं स्नानात्स्याद्ब्रह्मलोकदम् ॥ २४ ॥ कूपं पिण्डादिकं कृत्वा पितृणामनुगो भवेत् ॥ तथाश्ववटे आद्रीं ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ २५ ॥ हंसतीर्थं नरः स्नात्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ कोटितीर्थं गयालोलं वैतरण्यां च गोमके ॥ २६ ॥ ब्रह्मलोकं नयेच्छाद्रीं पुरुषानेकविंशतिम् ॥ ब्रह्मतीर्थं रामतीर्थं अग्नेये सोमतीर्थके ॥ २७ ॥ आद्रीं रामद्वेदे ब्रह्मलोकं पितृकुलं नयेत् ॥ उत्तरे मानसे आद्रीं न ध्रुवो जायते नरः ॥ २८ ॥ दक्षिणे मानसे आद्रीं ब्रह्मलोकं पितृव्रजेत् ॥ स्वर्गद्वारे नरः आद्रीं ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ सीम्पतर्पणकृतस्य कृते तारवते पितृन् ॥ श्रेष्ठेश्वरं तथा आद्रीं पितृणामनुगो भवेत् ॥ २९ ॥ आद्रीं च धेनुकारण्ये ब्रह्मलोकं पितृव्रजेत् ॥ तिलवेनुप्रदः स्नात्वा दृष्ट्वा धेनुं न संशयः ॥ ३० ॥

१ चरे आद्रीं व्रज ० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ८३

५२

येन्द्रे वा नरतीर्थे च वासवे वैष्णवे तथा ॥ महानद्यां कृतश्राद्धो ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ ३१ ॥ गायत्रे चैव सावित्रे तीर्थे सारस्वते तथा ॥ स्नानस
 न्ध्यातर्पणकुच्छ्राद्धी चैकोत्तरं शतम् ॥ ३२ ॥ पितृणां तु कुलं ब्रह्मलोकं नयति मानवः ॥ ब्रह्मयोनिं विनिर्गच्छेत्प्रयतः पितृमानसः ॥ ३३ ॥ तर्प
 यित्वा पितृन् देवान् विरोद्योनि सङ्कटे ॥ तर्पणे काकजङ्घायां पितृणां तृप्तिरक्षया ॥ ३४ ॥ धर्मरूपे मर्तगस्य वाप्यां श्राद्धादिवं व्रजेत् ॥ धर्मयूपे च रूपे
 च पितृणामनृणो भवेत् ॥ ३५ ॥ प्रमाणं देवताः सन्तु लोकपालाश्च साक्षिणः ॥ मयागत्य मर्तगेऽस्मिन्पितृणां निष्कृतिः कृता ॥ ३६ ॥ रामतीर्थे नराः
 स्नात्वा श्राद्धं कृत्वा प्रभासके ॥ शिलायां श्रेतभावात्स्युक्तः पितृगणाः किल ॥ ३७ ॥ श्राद्धकुञ्चं स्वपुत्रायां त्रिःसप्तकुलमुद्धरेत् ॥ श्राद्धकुन्मुण्डपृ
 ष्ठादौ ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ ३८ ॥ गयायां न हि तत्स्थानं यत्र तीर्थं न विद्यते ॥ पञ्चकोशे गयाक्षेत्रे यत्र तत्र तु पिण्डदः ॥ ३९ ॥ अक्षयं फल
 माप्नोति ब्रह्मलोकं नयेत्पितृन् ॥ जनार्दनस्य हस्ते तु पिण्डं दद्यात्स्वकं नरः ॥ ४० ॥ एष पिण्डो मया दत्तस्तव हस्ते जनार्दन ! ॥ परलोकं गते
 मोक्षमक्षय्यमुपतिष्ठताम् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति पितृभिः सह निश्चितम् ॥ गयायां धर्मपृष्ठे च सरसि ब्रह्मणस्तथा ॥ ४२ ॥ गयाशीर्षेऽक्षयवटे
 पितृणां दत्तमक्षयम् ॥ धर्मरूपं धर्मपृष्ठं धेनुकारण्यमेव च ॥ ४३ ॥ दृष्ट्वानि पितृन् श्रायं वेश्यान्विशतिमुद्धरेत् ॥ ब्रह्मारण्यं महानद्याः पश्चिमो भाग
 उच्यते ॥ ४४ ॥ पूर्वो ब्रह्मसदो भागो नागाद्विभ्रंरताश्रमः ॥ भरतस्याश्रमे श्राद्धी मर्तगस्य पदे भवेत् ॥ ४५ ॥ गयाशीर्षादक्षिणतो महानद्याश्च पश्चि
 मे ॥ तत्स्मृतं चम्पकवनं तत्र पाण्डुशिलास्ति हि ॥ ४६ ॥ श्राद्धी तत्र तृतीयायां निश्चिरायाश्च मण्डले ॥ महाद्वदे च कौशिक्यामक्षयं फलमाप्नुया
 त् ॥ ४७ ॥ वैतरण्याश्चोत्तरतस्तृतीयाख्यो जलाशयः ॥ पदानि तत्र क्रौञ्चस्य श्राद्धी स्वयं नयेत्पितृन् ॥ ४८ ॥ क्रौञ्चपादादुत्तरतो निश्चिराख्यो
 जलाशयः ॥ सङ्ख्यत्राभिगमनं सङ्कर्त्तिपण्डप्रपातनम् ॥ ४९ ॥ दुर्लभं किं पुनर्नित्यमस्मिन्नेव व्यवस्थितिः ॥ महानद्यामुपस्पृश्य तर्पयेत्पितृदेवताः
 ॥ ५० ॥ अक्षयान्प्राप्नुयाल्लोकान्कुलं चापि समुद्धरेत् ॥ सावित्रे पठ्यते सन्ध्या कृता स्याद्वादशाब्दिकी ॥ ५१ ॥ शुक्लकृष्णावुभौ पक्षौ गयायां यो वसेन्नरः
 पुनात्यासममं चैव कुलं नास्त्यत्र संशयः ॥ ५२ ॥ गयायां मुण्डपृष्ठं च अरविन्दं च पर्वतम् ॥ तृतीयं क्रौञ्चपादं च दृष्ट्वा पापि प्रमुच्यते ॥ ५३ ॥
 मकरे वर्त्तमाने च ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ॥ दुर्लभं त्रिषु लोकेषु गयायां पिण्डपातनम् ॥ ५४ ॥ महाद्वदे च कौशिक्यां मूलक्षेत्रे विशेषतः ॥
 गुहायां शुभ्रकूटस्य श्राद्धं दत्तं (सप्त) महाफलम् ॥ ५५ ॥ यत्र माहेश्वरी धारा श्राद्धी तत्रानृणो भवेत् ॥ पुण्यां विशालामासाद्य नदीं त्रैलोक्य
 विश्रुताम् ॥ ५६ ॥ अग्निधोममवाप्नोति श्राद्धी प्रायादिवं नरः ॥ श्राद्धी मासपदे स्नात्वा वाजपेयफलं लभेत् ॥ ५७ ॥ रविपादे पिण्डदानात्पतितो

द्वारणं भवेत् ॥ गयास्थो यो ददात्यत्र पितरस्तेन पुत्रिणः ॥ ५८ ॥ कांश्चन्ते पितरः पुत्राब्रह्माकाश्रयभीरवः ॥ गयां यास्यति यः कश्चित्तोऽप्यनस्रं
न्तारयिष्यति ॥ ५९ ॥ गयाप्राप्तं सुतं दृष्ट्वा पितृणामुत्सवो भवेत् ॥ पञ्चामपि जलं स्पर्श्या अस्मभ्यं किल दास्यति ॥ ६० ॥ आत्मजो वा गन्धर्वा
वा गयाकूपे यदा तदा॥ यत्रात्रा पातयेत्पिण्डं तं नयेद्ब्रह्म शाश्वतम् ॥ ६१ ॥ पुण्डरीकं विष्णुलोकं प्राप्नुयात्करोमिति र्थः ॥ गया सा वैतरणी नाम त्रिषु लोकेषु
विश्रुता ॥ ६२ ॥ गन्धर्वाणां गयाक्षेत्रे पितॄणां ताराण्या हि ॥ आद्रदः पिण्डदस्तत्र गोपदानं करोति यः ॥ ६३ ॥ एकविंशतिर्वयस्यान्स तार्यन्नात्र संशयः ॥ यदि
पुत्रो गयां गच्छेत्कदाचित्कालार्पयेत् ॥ ६४ ॥ तानेव भोजयेद्दिनात्रह्णाया ये प्रकल्पिताः ॥ तेषां ब्रह्मदयः स्थानं सोमपात्रं नयेत् वा ॥ ६५ ॥ ब्रह्मचरकल्पितं
स्थानं विद्या ब्रह्मप्रकल्पिताः ॥ पुत्रितः प्रजिताः सर्वे पितृभिः सह देवताः ॥ ६६ ॥ तपयेषु गयाविप्राण्डयकचर्चैर्विधानतः ॥ स्थानं देहपरित्यज्यो
गयायां तु विधीयते ॥ ६७ ॥ यः करोति वृषात्सर्गं गयाक्षेत्रे ह्यनुत्तमे ॥ अग्निष्टोमशतं पुण्यं लभेत तत्र संशयः ॥ ६८ ॥ आत्यन्तोऽपि महादुः
खिर्गन्धर्वा तु हिलेखिता ॥ पिण्डनिर्वाणं कुर्यादपि तस्मिन् विमानतः ॥ ६९ ॥ द्यावन्तो ज्ञातयः पित्रा वाचन्याः सुहृदस्तथा ॥ तेभ्यो व्यास
गयाधूमौ पिण्डो देव्यो विधानतः ॥ ७० ॥ रामतीर्थं नरः क्षात्वा गोरास्रान्द्विषाण्डयकफलम् ॥ मर्तगन्धर्वौ क्षात्वा च गोमहादहलं लभेत ॥ ७१ ॥
निश्चिरासंगमे क्षात्वा ब्रह्मलोकं नयेत्पितॄन् ॥ वसिष्ठस्याश्रमे क्षात्वा राजपेयं च विन्दति ॥ ७२ ॥ महाकौशल्या समावासादश्वमेयफलं लभेत ॥
पितामहस्य सरसः प्रसुता लोकपावनी ॥ ७३ ॥ समीपे तत्रिधरेति विश्रुता कपिला हि सा ॥ अग्निष्टोमफलं आद्री क्षात्वा च कृतकृत्या ॥ ७४ ॥
आद्री कुमारधारायामश्वमेयफलं लभेत ॥ कुमारभूमिगन्धर्वा नत्वा सुकित्तवावृषात् ॥ ७५ ॥ सोमकुण्डं सरः क्षात्वा सोमलोकं च गच्छति ॥
संस्तरस्य नरो वाय्वां सुमनाः स्यात् पुण्ड्रः ॥ ७६ ॥ यैत्र्यायो नरो यापि प्रेतपुण्ड्रे च पिण्डतः ॥ देवतानां लेखिते यत्नेन जानुवसेत् ॥ ७७ ॥
एवमादिषु तीर्थेषु पिण्डदस्तारयेत्पितॄन् ॥ नत्वा देवान्परिष्टोऽप्यनुतिष्ठान्तमनसः ॥ ७८ ॥ इति श्रीमत्तुलसीदासजीविते महापुण्ये लेखिते अथमहाभारत
गयामाहास्यान्व नाम त्र्यश्वीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ शैलवाचां उग्रतस्तु गयां गन्तुं आद्री कृत्वा विधानतः विधानां कर्षयेत्पिण्डं यास्यत्पि प्रदक्षिणयेत् ॥ १ ॥
ततो ग्रामान्तरं गत्वा आश्वीरस्य भोजनम् ॥ कृत्वा प्रदक्षिणं गच्छेत्प्रतिमहाभारतजितः ॥ २ ॥ महाबलितमाश्रय्य गयायां गमनं प्रति ॥ स्वर्गो
रोहणसौदानं पितॄणां तु पदेदरे ॥ ३ ॥ शुष्पनं चोपायासश्च सर्वतीर्थेष्वर्थं विधिः ॥ नरजित्वा कुरुक्षेत्रं विभालां विजयां गयाम् ॥ ४ ॥ दिवा च
रात्रौ गत्वा गयायां आश्वत्थज्वरेत् ॥ वाराणस्यां कृतं आद्री तीर्थं शौगनदे तथा ॥ ५ ॥ पुनःपुनरागन्तवां आद्री स्पर्शं पितृज्वरेत् ॥ उत्तरं

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

मानसं गत्वा सिद्धिं प्राप्नोत्यनुत्तमाम् ॥ ६ ॥ तस्मिन्निवर्तयेच्छ्राद्धं स्नानं चैव निवर्तयेत् ॥ कामान्स लभते दिव्यान्मोक्षोपायं च सर्वशः ॥ ७ ॥
 दक्षिणं मानसं गत्वा मौनी पिण्डादि कारयेत् ॥ ऋणत्रयापाकरणं लभेदक्षिणमानसे ॥ ८ ॥ सिद्धानां प्रीतिजननेः पापानां च भयंकरैः ॥ लेलि
 हानैर्महाघोरैरक्षतैः पन्नगोत्तमैः ॥ ९ ॥ नाम्ना कनकलं तीर्थं त्रिषु लोकेषु विद्युतम् ॥ उदीच्यां सुण्डपुष्टस्य देवपिण्यमेवितम् ॥ १० ॥ तत्र स्नात्वा
 दिवं याति श्राद्धं दत्तमथाक्षयम् ॥ सूर्यं नत्वा त्विदं कुर्यात्कृतपिण्डादिमत्किञ्च ॥ ११ ॥ कथं वा तस्मात् सोमो यस्यैवात्स्यं तया ॥ अग्नि
 प्वात्ता वह्निपदः सोमपाः पितृदेवताः ॥ १२ ॥ आयच्छन्तु ब्रह्मभानां शुष्माग्नी गतिनास्तिवह ॥ मदीयाः पितरो यं कुलं जाताः सुनामयः
 ॥ १३ ॥ तेषां पिण्डप्रदानार्थमागतोऽस्मि गयामिमाम् ॥ कृतपिण्डः फल्गुतीर्थे पश्येदेवं पितामहम् ॥ १४ ॥ रक्षाधरं ततः
 पश्येत्पितृणामनुणो भवेत् ॥ फल्गुतीर्थे नरः स्नात्वा दृष्ट्वा देवं गदाधरम् ॥ १५ ॥ आत्मानं तत्पथेऽस्यो दशं दृष्ट्वा नृशरपरां ॥ प्रथमेऽह्नि
 विधिः प्रोक्तो द्वितीयदिवसे व्रजेत् ॥ १६ ॥ धर्मारण्यं मतंगस्य वाण्यां पिण्डादिकृद्भवेत् ॥ धर्मारण्यं समासाद्य वाजपेयफलं लभेत् ॥ १७ ॥ राज
 मूयाश्वमेधाभ्यां फलं स्याद्ब्रह्मतीर्थके ॥ श्राद्धं पिण्डोदकं कार्यं मध्ये वै कूपयूपयोः ॥ १८ ॥ कूपोदकेन तत्कार्यं पितृणां दत्तमक्षयम् ॥ तृती
 येऽह्नि ब्रह्मसदो गत्वा स्नात्वाथ तर्पणम् ॥ १९ ॥ कृत्वा श्राद्धादिकं पिण्डं मध्ये वै यूपकूपयोः ॥ गोपचारसमीपस्था आनक्ष ब्रह्मकल्पिताः ॥ २० ॥
 तेषां सेवनमात्रेण पितरो मोक्षगामिनः ॥ यूपं प्रदक्षिणीकृत्य वाजपेयफलं लभेत् ॥ २१ ॥ फल्गुतीर्थे चतुर्थेऽह्नि स्नात्वा देवादिनर्पणम् ॥ कृत्वा श्राद्धं
 गयाशीर्षे कुर्याद्दृष्ट्वादिषु ॥ २२ ॥ पिण्डान्देहिमुखे व्यासे पंचाशौ च पदत्रये ॥ सूर्येन्दुकार्तिकेयेषु कृतं श्राद्धं तथाक्षयम् ॥ २३ ॥
 श्राद्धं तु नवदेवत्यं कुर्याद्वा दशदेवतम् ॥ अन्वष्टकासु वृद्धौ च गयायां सुतवासरे ॥ २४ ॥ अत्र मातुः पुत्रकः श्राद्धमन्यत्र पतिना
 सह ॥ स्नात्वा दशाश्वमेधे तु दृष्ट्वा देवं पितामहम् ॥ २५ ॥ रुद्रपादं नरः स्पृष्ट्वा न चेहावर्तते पुनः ॥ त्रिविंशत्पूर्णां पृथिवीं दत्त्वा
 यत्फलमाप्नुयात् ॥ २६ ॥ स तत्फलमवाप्नोति कृत्वा श्राद्धं गयाशिरं ॥ शमीपत्रम्रमाणेन पिण्डं दद्याद्गयाशिरं ॥ २७ ॥
 पितरो यान्ति देवत्वं नात्र कार्या विचारणा ॥ सुण्डपुष्टे पदं न्यस्तं महादेवेन धीमता ॥ २८ ॥ अल्पेन तपसा तत्र बह्मपुण्यमवाप्नुयात् ॥ गयाशी
 र्षे तु यः पिण्डाग्रात्रा येषां तु निर्वपेत् ॥ २९ ॥ नरकस्था दिवं यान्ति स्वर्गस्था मोक्षमाप्नुयुः ॥ पञ्चमेऽह्नि गदाखिले स्नात्वा वटतले ततः ॥ ३० ॥
 पिण्डान्दद्यात्पितृणां च सकलं तारयेत्कुलम् ॥ वटमूलं समासाद्य शार्ङ्गान्श्राद्धकं वा ॥ ३१ ॥ एकस्मिन् भोजिते विभं कोटिर्भोजिते भोजिताः ॥

ग. म. पु.
॥ ५४ ॥

कृते श्राद्धेऽक्षयवटे दद्यात् च प्रपितामहम् ॥ ३२ ॥ अक्षयहोभते लोकान्कुलानामुद्धरेच्छतम् ॥ एष्टव्या बहवः पुत्रा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् ॥ ३३ ॥
यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुत्तुजेत् ॥ प्रेतः कश्चित्समुद्दिश्य वणिजं कश्चिदवधीत् ॥ ३४ ॥ मम नाम्ना गयाशीर्षं पिण्डनिर्वपणं कुरु ॥ अंतर्भावो
द्विमुक्तः स्यात्स्वर्गदो दातुरेव च ॥ ३५ ॥ श्रुत्वा वणिग्गयाशीर्षं प्रेतराजाय पिण्डकम् ॥ प्रददावतुजैः सार्द्धं स्वपितृभ्यस्ततो ददौ ॥ ३६ ॥ सर्वे
सुक्ता विशालोऽपि सपुत्रोऽधुन पिण्डः ॥ विशालायां विशालोऽभुज्राजपुत्रोऽन्नवीहिजान् ॥ ३७ ॥ कथं पुत्रादयः स्युर्गो विप्राश्चोत्तुर्विशालकम् ॥
गयायां पिण्डदानेन तव सर्वं भविष्यति ॥ ३८ ॥ विशालोऽथ गयाशीर्षं पिण्डदोऽधुन पुनवान् ॥ दृष्ट्वाकारो सितं रक्तं कृष्णं पुरुषमवधीत् ॥ ३९ ॥
के यूयं तेषु चैवैकः सितः प्रोच्य विशालकम् ॥ अहं सितस्ते जनक इन्द्रलोकं गतः अभम् ॥ ४० ॥ मम पुत्र पिता रक्तो ब्रह्महा पापकृत्यम् ॥
अयं पितामहः कृष्ण ऋषयोऽनेन घातिताः ॥ ४१ ॥ अवीचि नरकं प्रातो मुक्तो जातो च पिण्डदाः मुक्तोऽकृतास्ततः सर्वे व्रजामः स्वर्गमुत्तमम् ॥ ४२ ॥
कृतकृत्यो विशालोऽपि राज्यं कृत्वा दिवं ययौ ॥ येऽस्मत्कुले तु पितरो लुप्तपिण्डोदकक्रियाः ॥ ४३ ॥ ये चाप्यकृतकृतास्तु ये च गर्भोद्भिनिस्तु
ताः ॥ येषां दाहो न क्रियाच येऽस्मिदन्वास्तथापरे ॥ ४४ ॥ भूमौ दत्तेन तृणान्तु तृता यान्तु परां गतिम् ॥ पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः
॥ ४५ ॥ माता पितामही चैव तथैव प्रपितामही ॥ तथा मातामहश्चैव प्रमातामह एव च ॥ ४६ ॥ वृद्धप्रमातामहश्च तथा मातामही परम् ॥ प्रमा
तामही तथा वृद्धप्रमातामहीति वै ॥ ४७ ॥ अन्येषां चैव पिण्डोऽयमक्षय्यसुपतिष्ठताम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वोत्तरांशे
आचारकाण्डे गन्धामाहात्म्यं नाम चतुर्शीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्नात्वा अंतर्शिलादीं तु वरुणास्थानृतेन च ॥ पिण्डं दद्याद्विषमैर्नरेष्वहो न
पित्रन्वरात् ॥ १ ॥ अस्मत्कुले मृता ये च गतिर्येषां न विद्यते ॥ आवाहयिष्येतां सर्वान् तर्धपुष्टे तिलोदकैः ॥ २ ॥ पितृवशे मृता ये च मातृवशे च ये
मृताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ३ ॥ मातामहकुले ये च गतिर्येषां न विद्यते ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ४ ॥
अजातदन्ता ये कचिद्ये च गर्भे प्रणीहिताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ५ ॥ कन्धुवर्गाश्च ये केचिन्नामगोमविजिताः ॥ स्वर्गोने
परगोत्रे वा गतिर्येषां न विद्यते ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ६ ॥ उद्धन्यनमृता ये च विपशस्तृताश्च ये ॥ आत्मोपवातिनो य च
तेभ्यः पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ७ ॥ अग्निदाहे मृता ये च सिंहव्याग्रहताश्च ये ॥ दंष्ट्रिभिः शृंगिभिर्वापि तेषां पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ८ ॥ अग्निदग्धाश्च
ये केचिन्नामिदन्वास्तथापरे ॥ पितृवोऽहता ये च तेभ्यः पिण्डं दद्याम्यहम् ॥ ९ ॥ गेधे पाण्डवतामिले कालदूरे च ये मृताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय

पू. ख.
आ. कां.
अ. ८६

॥ ५४ ॥

इमं पिण्डं ददाम्यहम् ॥ १० ॥ असिपत्रवने घोरे कंभीपाके च ये गताः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ॥ ११ ॥ अन्येषां यातना-
 स्थानां प्रेतलोकनिवासिनाम् ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ॥ १२ ॥ पशुयोनिं गता ये च पक्षिकीटसरीसृपाः ॥ अथवा वृक्षयोनि-
 स्थास्तभ्यः पिण्डं ददाम्यहम् ॥ १३ ॥ असंख्ययातनासंस्था ये नीता यमशासनैः ॥ तेषामुद्धरणार्थाय इमं पिण्डं ददाम्यहम् ॥ १४ ॥ जात्य-
 न्तरसहस्रेषु भ्रमन्ति स्वेन कर्मणा ॥ मातुष्यं दुर्लभं येषां तेभ्यः पिण्डं ददाम्यहम् ॥ १५ ॥ ये बान्धवाऽबान्धवा वा येऽन्यजन्मानि बांधवाः ॥ ते सर्वे
 तृप्तिमायान्तु पिण्डदानेन सर्वदा ॥ १६ ॥ ये केचित्प्रेतरूपेण वर्तन्ते पितरो मम ॥ ते सर्वे तृप्तिमायान्तु पिण्डदानेन सर्वदा ॥ १७ ॥ ये मे
 पितृकुले जाताः कुले मातुस्तथैव च ॥ गुरुश्वशुरवन्धूनां ये चान्ये बान्धवा मृताः ॥ १८ ॥ ये मे कुले लुप्तपिण्डाः पुत्रदारविवर्जिताः ॥ क्रियालो-
 पहता ये च जात्यन्याः पद्मवस्तथा ॥ १९ ॥ विरूपा आमगर्भाश्च ज्ञाताज्ञाताः कुले मम ॥ तेषां पिण्डं मया दत्तमक्षय्यमुपतिष्ठताम् ॥ २० ॥ सा-
 क्षिणः सन्तु मे देवा ब्रह्मेशानादयस्तथा ॥ मयं गयां समासाद्य पितॄणां निष्कृतिः कृता ॥ २१ ॥ आगतोऽहं गयां देव ! पितृकार्यं गदाधर ॥
 तन्मे साक्षी भवत्वद्य अनृणोऽहमृणवयात् ॥ २२ ॥ महानदी ब्रह्मसरोऽक्षयो वटः प्रभाससुख्यन्तमहो ? गयाशिरः ॥ सरस्वतीधर्मकधेनुपृष्ठा एते कुरु-
 क्षेत्रगता गयायाम् ॥ २३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकण्डे गयामाहात्म्यं नाम पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥
 ब्रह्मोवाच ॥ येयं प्रेतशिला ख्याता गयायां सा त्रिधा स्थिता ॥ प्रभासे प्रेतकुण्डे च गयासुरशिरस्यपि ॥ १ ॥ धर्मेण भारिता भृत्यैः सर्वदेवमयी
 शिला ॥ प्रेतत्वं ये गता नृणां मित्राद्या बान्धवादयः ॥ २ ॥ तेषामुद्धरणार्थाय यतः प्रेतशिला शुभा ॥ अतोऽत्र मुनयो भूपा राजपत्न्यादयः सदा
 ॥ ३ ॥ तस्यां शिलायां श्राद्धादिकर्तारो ब्रह्मलोकगाः ॥ गयासुरस्य यन्मुण्डं तस्य पृष्ठे शिला यतः ॥ ४ ॥ मुण्डपृष्ठो गिरिस्तस्मात्सर्वदेवमयो ह्य-
 यम् ॥ मुण्डपृष्ठस्य पादेषु यतो ब्रह्मसरोमुखाः ॥ ५ ॥ अरविन्दवनं तेषु तेन चैवोपलक्षितः ॥ अरविन्दो गिरिर्नाम क्रौञ्चपादाङ्गितो यतः ॥ ६ ॥ तस्मा-
 द्गिरिः क्रौञ्चपादः पितॄणां ब्रह्मलोकदः ॥ गदाधरादयो देवा आद्या आदौ व्यवस्थिताः ॥ ७ ॥ शिलारूपेण चाव्यक्तास्तस्माद्देवमयी शिला ॥ गया-
 शिरश्छादयित्वा गुरुत्वादास्थिता शिला ॥ ८ ॥ कालान्तरेण व्यक्तश्च स्थित आदिगदाधरः ॥ महारुद्रादिदेवैस्तु आनादिनिधनो हरिः ॥ ९ ॥ धर्म-
 संरक्षणार्थाय अधर्मादिविनिष्टये ॥ दैत्यराक्षसनाशार्थं मत्स्यः पूर्वं यथाभवत् ॥ १० ॥ क्रमो वराहो नृहरिर्वामनो राम ऊर्जितः ॥ यथा दाशरथी रामः
 कृष्णो बुद्धोऽथ कल्क्यपि ॥ ११ ॥ तथा व्यक्तोऽव्यक्तरूपी आसीदादिर्गदाधरः ॥ आदिरादौ वृजितोऽत्र देवब्रह्मादिभिर्यतः ॥ १२ ॥ पाद्यान्नैर्गन्धपु-

ग. म. पु.
॥५५॥

ष्पाद्यैरत आदिगदाधरः ॥ गदाधरं सूरैः सार्द्धमाद्यं गत्वा ददाति यः ॥ १३ ॥ अर्धं पात्रं च पात्रं च गन्धपुष्पं च धूपकम् ॥ दीपं नैवेद्यमुत्कृष्टं
माल्यानि विविधानि च ॥ १४ ॥ वस्त्राणि मुकुटं वण्टा चामरं प्रेक्षणीयकम् ॥ अलङ्कारादिकं पिण्डमम्रदानादिकं तथा ॥ १५ ॥ तेषां तावद्धनं धान्यमागुरो
ग्यसम्पदः ॥ पुत्रादिसन्ततिश्रेयोविद्यार्थं काम ईप्सितः ॥ १६ ॥ भार्या स्वर्गादिवासश्च स्वर्गादागत्य राज्यकम् ॥ कुलीनः सत्त्वसम्पन्नो रणे यदि
तशात्रवः ॥ १७ ॥ वधवन्धविनिर्मुक्तश्चान्ते मोक्षमवाप्नुयात् ॥ श्राद्धपिण्डादिकर्तारः पितृभिर्ब्रह्मलोकगः ॥ १८ ॥ जगन्नाथं येऽर्चयन्ति सुभद्रां बल
भद्रकम् ॥ ज्ञानं प्राप्य श्रियं पुत्रान्ब्रजन्ति पुरुषोत्तमम् ॥ १९ ॥ पुरुषोत्तमराजस्य सूर्यस्य च गणस्य च ॥ पुरतस्तन पिण्डादि पितृणां ब्रह्मलोकदः
॥ २० ॥ नत्वा कृपार्हविशेषं सत्त्वविशेषं प्रसूच्यते ॥ कर्त्तिकेयं पूजयित्वा ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ २१ ॥ द्वादशादित्यसम्पत्त्यं त्वरंतिः प्रसूच्यते ॥
वैश्वानरं समभ्यर्च्य उत्तमां दीप्तिमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ रेवन्तं पूजयित्वा अश्वनामोत्पत्तुमाप्नुयात् ॥ अभ्यर्च्येन्द्रं भृशैश्चर्च्य गौरीं सौभाग्यमाप्नुयात् ॥ २३ ॥
विद्यां सरस्वतीं प्राच्यं लक्ष्मीं संपूज्य च श्रियम् ॥ गरुडं च समभ्यर्च्य विप्रपुन्दा नृपुच्यते ॥ २४ ॥ क्षेत्रपालं समभ्यर्च्य ग्रहपुन्देः प्रसूच्यते ॥ पु
ण्डपुष्टं समभ्यर्च्य सर्वकाममाप्नुयात् ॥ २५ ॥ नागाष्टकं समभ्यर्च्य नागदधो विप्रुच्यते ॥ ब्रह्माणं पूजयित्वा च ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ २६ ॥ बलभद्रं
समभ्यर्च्य बलारोग्यमवाप्नुयात् ॥ सुभद्रां पूजयित्वा तु सौभाग्यं परमाप्नुयात् ॥ २७ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति संपूज्य पुरुषोत्तमम् ॥ नारायणं तु संपूज्य नराणाम
धिपो भवेत् ॥ २८ ॥ सृष्ट्वा नत्वा नारसिंहं संग्रामे विजयी भवेत् ॥ वरहं पूजयित्वा तु भूमिराज्यमवाप्नुयात् ॥ २९ ॥ गलविद्यां नृपस्य स्युष्मा दिशः परपदं लोतम् ॥
सर्वान्कामानवाप्नोति संपूज्यादिगदाधरम् ॥ ३० ॥ सोमनाथं समभ्यर्च्य शिवलोकमवाप्नुयात् ॥ रुद्रेश्वरं नमस्कृत्य रुद्रलोकं गच्छेत् ॥ ३१ ॥ रामेश्वरं नरो नत्वा
रामवत्सुभिषेकः भवेत् ॥ वलेश्वरं नरः स्तुत्वा ब्रह्मलोकम् कल्पयेत् ॥ ३२ ॥ कालेश्वरं समभ्यर्च्य नरः कालजयो भवेत् ॥ केशवः पूजयित्वा तु शिवलोकं गच्छेत् ॥
यते ॥ ३३ ॥ सिद्धेश्वरं च संपूज्य सिद्धो ब्रह्मपुरं ब्रजेत् ॥ आद्यै रुद्रादिभिः सार्द्धं दृष्ट्वा ह्यादिगदाधरम् ॥ ३४ ॥ कुलानां शतमुद्धृत्य नृपद्वयपुरं नरः ॥
धर्मार्थी प्राप्नुयाद्भयमर्थी नार्थमाप्नुयात् ॥ ३५ ॥ कामान्तेमाप्नुयात्कर्मो मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् ॥ राज्यार्थी राज्यमाप्नोति शान्त्यर्थी
शान्तिमाप्नुयात् ॥ ३६ ॥ सर्वार्थी सर्वमाप्नोति संपूज्यादिगदाधरम् ॥ पुत्रान्पुत्रार्थिनी स्त्री च सौभाग्यं च तदर्थिनी ॥ ३७ ॥ वंशार्थिनी च वंशान्वे
प्राप्याच्योदिगदाधरम् ॥ श्राद्धेन पिण्डदानेन अन्नदानेन वारिदः ॥ ३८ ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति संपूज्यादिगदाधरम् ॥ हृथिव्यां सर्वतीर्थेभ्यो यथा श्रेष्ठा
नत्वा स्त्री ॥ ३९ ॥ नत्वा शिवलोकम् शिवेश्वरं नत्वा नरः सर्वं भवदधरः ॥ ४० ॥ इति श्रीमत्तन्त्रे शिवस्य दशमोऽध्यायः ॥

प. ख.
आ. कां.
अ. ८६

॥५५॥

प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे गयामाहात्म्यं नाम पडशीतितमोऽध्यायः ॥८६॥ (इति गयामाहात्म्यं समाप्तम्) ॥ हरिरुवाच ॥ चतुर्दश मन्त्रवक्ष्ये तत्सु
 तांश्च मुकादिकान् ॥ मनुः स्वायम्भुवः पूर्वमग्निद्राद्याश्च तत्सुताः ॥ १ ॥ मरीचिरय्यङ्गिरसौ पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः ॥ वसिष्ठश्च महतेजा ऋषयः सप्त
 कीर्त्तिताः ॥ २ ॥ जयाख्याश्चामिताख्याश्च मुका यामास्तथैव च ॥ गणा द्वादशकाश्चेति चत्वारः सोमपायिनः ॥ ३ ॥ विश्वसृग्वामदेवेन्द्रो वाष्कलिस्त
 दरिहर्ष इव ॥ स हतो विष्णुना दैत्यश्चक्रेण सुमहात्मना ॥ ४ ॥ मनुः स्वरोचिषश्चाथ तत्पुत्रो मण्डलेश्वरः ॥ चित्रको विनतश्चैव कर्णान्तो विद्युतो रविः
 ॥ ५ ॥ बृहद्गणो नभश्चैव महाबलपराक्रमः ॥ ऊर्जस्तम्बस्तथा प्राण ऋषभो निश्चलः (र) स्तथा ॥ ६ ॥ दत्तो (भ्यो) लिङ्गविरिवाश्च ऋषयः सप्त
 कीर्त्तिताः ॥ तुषिता द्वादश प्रोक्तास्तथा पारावताश्च ये ॥ ७ ॥ इन्द्रो विपश्चिद्देवानां तद्विपुः पुरुक्त्सरः ॥ जघान हस्तिरूपेण भगवान्मधुसूदनः
 ॥ ८ ॥ औत्तमस्य मनोः पुत्रा आजश्च परशुस्तथा ॥ विनीतश्च सुकेतुश्च सुमित्रः सुबलः शुचिः ॥ ९ ॥ देवो देवावुषो रुद्र ! महोत्साहोऽभितरतथा ॥
 रथौजा ऊर्ध्वबाहुश्च शरणश्चानवो मुनिः ॥ १० ॥ सुतपाः शंक्रित्येते ऋषयः सप्त कीर्त्तिताः ॥ वशवर्त्तिस्त्वधामानः शिवाः सत्याः प्रतर्दनाः ॥ ११ ॥
 पञ्च देवगणाः प्रोक्ताः सर्वे द्वादशकास्तु ते ॥ इन्द्रः स्वशान्तिस्तच्छुक्रः प्रलम्बो नाम दानवः ॥ १२ ॥ मत्स्यरूपी हरिर्विष्णुस्तं जघान च दानवम् ॥
 तामसस्य मनोः पुत्रा जातुजङ्घोऽथ निर्भयः ॥ १३ ॥ नवख्यातिर्नयश्चैव प्रियभृत्यो विविक्षिपः ॥ दृढेष्टुधेः प्रस्तलाक्षः कृतयन्तुः कृतस्तथा ॥ १४ ॥
 ज्योतिर्धामा पृथुः (धृष्ट) काव्यश्चैत्रश्चेताग्निहेमकाः (कौ) ॥ मुनयः कीर्त्तिताः सप्त सुरागाः सुधियस्तथा ॥ १५ ॥ हरयो देवतामां च चत्वारः
 पञ्च (सप्त) विशकाः ॥ गणा इन्द्रः शिविस्तस्य शत्रुभीमरथाः स्मृताः ॥ १६ ॥ हरिणा कूर्मरूपेण हतो भीमरथोऽसुरः ॥ रैवतस्य मनोः पुत्रो यज्ञ
 प्राणश्च साधकः ॥ १७ ॥ वन (ल) वन्धुर्निरसिन्नः प्रत्यङ्गः परहा शुचिः ॥ दृढव्रतः केतुर्भृगु ऋषयस्तस्य वर्ण्येते ॥ १८ ॥ वेदशीविषबाहुश्च
 ऊर्ध्वबाहुस्तथैव च ॥ हिरण्यरोमा पर्जन्यः सत्यनेत्रः (नामा) स्वधाम च ॥ १९ ॥ अभूतरजसश्चैव तत्रा देवाश्चमेधसः ॥ वैकुण्ठ (पञ्च) इवाष्ट
 (ता) श्वैव चत्वारो देवतागणाः ॥ २० ॥ गणे चतुर्दश सुरा विभुर्इन्द्रः प्रतापवान् ॥ शान्तः शत्रुहन्तो दैन्यो हंसरूपेण विष्णुना ॥ २१ ॥ चाक्षु
 षस्य मनोः पुत्रा ऊरुः पुरुर्महाबलः ॥ शतद्युम्नस्तपस्वी च सत्यबाहुः (वयो) कृतिस्तथा ॥ २२ ॥ अग्निष्णुर्गतिरात्रश्च सुद्युम्नश्च तथा नरः ॥

१ मुकादि माभीमाद्याः । २ तत्पुत्रा मण्डलेश्वराः । ३ चैवः किमुपपन्नस्येति । पा० । काव्यश्चैत्राग्निधर्मविधराः । पा० । ४ ऋचमोनिचलस्तथा । ५ स्वायिधीरवचः ।
 ६ आर्षां मयागः । अग्निष्टोमोति० पा० ।

ग. म. पु.
॥ ५६ ॥

हविष्मत्तुतमः श्रीमान्स्व (सु) धामा विरजस्तथा ॥ २३ ॥ अभिमानः सहिष्णुश्च मधुश्रीकपयः स्मृताः ॥ आप्याः प्रभृता भाव्याश्च लेखाश्च
पृथुकास्तथा ॥ २४ ॥ अष्टकस्य गणाः पञ्च तथा श्लोका दिवौकसाश्च ॥ इन्द्रो मनोजवः शत्रुर्महोकालो महाभजः ॥ २५ ॥ अश्वरूपेण स हतो हरिणा
लोकधारिणा ॥ मनोर्वैवस्वतस्येते पुत्रा विष्णुपरायणाः ॥ २६ ॥ इक्ष्वाकुश्च नाभागो धृष्टः शर्यातिरेव च ॥ नहिष्यन्तस्तथा पांसुर्नभो नेदिष्ठ एव च
॥ २७ ॥ करूपश्च पृषधश्च सुद्युम्नश्च मनोः सुताः ॥ अविश्वेसिधो भगवाञ्जमदग्निश्च कश्यपः ॥ २८ ॥ गौतमश्च भरद्वाजो विश्वामित्रोऽथ सतमः ॥
तथा ह्येकोनपञ्चाशन्मरुतः परिकीर्त्तिताः ॥ २९ ॥ आदित्या वसवः साध्या गणा द्वादशकास्त्रयः ॥ एकादश तथा रुद्रा वसवोऽष्टौ प्रकीर्त्तिताः ॥ ३० ॥
द्रावश्विनौ विनिर्दिष्टौ विश्वेदेवास्तथा दश ॥ दशैवाग्निर्लो देवा नव देवगणास्तथा ॥ ३१ ॥ तेजस्वी नाम वै शक्रो हिरण्याक्षो रिपुः स्मृतः ॥ हतो
वराहरूपेण हिरण्याख्योऽथ विष्णुना ॥ ३२ ॥ वक्ष्ये मनोर्भविष्यस्य सावण्याख्यस्य वै सुताञ्च ॥ विजयश्चार्बवीरश्च निर्मोहः सत्यवाकृती ॥ ३३ ॥
वरिष्ठश्च गरिष्ठश्च वाचः संगतिरेव च ॥ अश्वत्थामा कृपो व्यासो गालवो हतिमानथ ॥ ३४ ॥ ऋष्यशृंगस्तथा राम ऋषयः सप्त कीर्त्तिताः ॥
सुतपा अमृताभाश्च सुख्याश्चापि तथा सुराः ॥ ३५ ॥ तेषां गणस्तु देवानामेकैको विंशकः स्मृतः ॥ विरोचनस्तु तस्तेषां बलिर्निद्रो भविष्यति ॥ ३६ ॥
दत्स्वर्मा याचमानाय विष्णवे यः पदत्रयम् ॥ क्रद्धिभिन्द्पदं हित्वा ततः सिद्धिमवाप्स्यति ॥ ३७ ॥ वारुणेर्दक्षसावर्णेर्नवमस्य सुताञ्छृणु ॥ धृतिर्बलुर्दो
मिकेतुः पञ्चहन्तो निरामयः ॥ पृथुश्च वा इन्द्रश्चुम्नः अचीको वृद्धो धुमः ॥ ३८ ॥ मेधातिथिर्बुधिरिव सप्तसो वसुसेव च ॥ ज्योतिष्मान्हव्यकन्यो
न ऋषयो विरुद्विपरः ॥ ३९ ॥ परा मरीचिमेवैव स्म (सु) धर्माश्च ते त्रयः ॥ देशराजः कालकाशस्तद्वन्ता पञ्चनाभकः
॥ ४० ॥ (भविष्यन्ति तदा देवा एकैको द्वादशो गणः ॥ तेषामिन्द्रो महावीर्यो भविष्यत्यहोतो हर ॥) धमपुत्रस्य पुत्रास्तु दश
मस्य मनोः शृणु ॥ सुश्रश्चोत्तमो जाश्च धृष्टिरेण्यश्च वीर्यवान् ॥ ४१ ॥ शतानीको गिरमित्रो वृषसेनो जयदत्तः ॥ धृतिर्युमः
सुवर्चाश्च शान्तिरिन्द्रः शतपदाश्च ॥ ४२ ॥ अर्धे (पर) पुरिस्त्रिभिर्मात्रैः सकृन्विश्वव्ययकथा ॥ नाभागोऽतिमो जाश्च सौम्यः सप्तवस्तथा ॥ ४३ ॥
प्राणाख्याः शतमस्यस्तु देवनां गणस्तदा ॥ तेषामिन्द्रश्च भविता शान्तिर्नाम महाबलः ॥ धृतिः भवन्ते हरिश्च नक्षत्रा नागानिप्यति ॥ ४४ ॥
१ हविष्मान् सुततुः श्री० । २ महाशानो महा० । ३ नाभाख्यो विष्टिः राजाति० । ४ विरजाकर्वावर्वाश्च निर्दिष्टः । ५ वाचः क्षयति० । ६ निराकृतिः । ७ पारीमरी
चिगर्भव० । ८ लाभगोप्रातिमर्भव० ।

प. ख.
आ. कां.
अ. ८७

॥ ५६ ॥

रुद्र पुत्रस्य ते पुत्रान्वक्ष्याम्येकादशस्य तु ॥ सर्वत्रगः सुशर्मा च देवानीकः पुरुर्गुरुः ॥ ४५ ॥ क्षेत्रवर्णो दृढेपुश्च आर्द्रकः पुत्रकस्तथा ॥ हवि
 र्मांश्च हविष्यश्च वरुणो विश्वविस्तरौ ॥ ४६ ॥ विष्णुश्चेवाश्रितेजाश्च ऋषयः सप्त कीर्तिताः ॥ विहंगमाः कामगमा निर्माणरुचयस्तथा ॥ ४७ ॥
 एकैकस्त्रिंशकस्तेषां गणश्चेन्द्रश्च वै वृषः ॥ दशर्षीवो रिपुस्तस्य श्रीरूपी वातयिष्यति ॥ ४८ ॥ मनोस्तु दक्षपुत्रस्य द्वादशस्यात्मजाञ्छृणु ॥ देववातु
 पदेवश्च देवश्रेष्ठो विदूरथः ॥ ४९ ॥ मित्रवान्मित्रदेवश्च मित्रविन्दुश्च वीर्यवान् ॥ मित्रवाहः प्रवाहश्च दक्षपुत्रमनोः सुताः ॥ ५० ॥ तपस्वी सुतपाश्चैव
 तपोभूतिस्तपोरतिः ॥ तपोधृतिर्द्युतिश्चान्यः सप्तमश्च तपोधनाः ॥ ५१ ॥ स्वधर्माणः सुतपसो हरितो रोहितास्तथा ॥ सुरारयो गणाश्चैते प्रत्येकं
 दशको गणः ॥ ५२ ॥ ऋतधामा च भद्रे (तत्रे) न्द्रस्तारको नाम तद्विपुः ॥ हरिर्नेपुंसकं भूत्वा वातयिष्यति शङ्कर ॥ ५३ ॥ त्रयोदशस्य रौच्य
 स्य मनोः पुत्रात्रिवोष मे ॥ चित्रसेनो विचित्रश्च तपोधर्मरतो धृतिः ॥ ५४ ॥ सुनेत्रः क्षेत्रशुत्तिश्च सुनयो धर्मपो दृढः ॥ धृतिमानव्ययश्चैव निशाहूपा
 निरुत्सुकः ॥ ५५ ॥ निर्मोहस्तत्त्वदर्शी च ऋषयः सप्त कीर्तिताः ॥ स्व (सु) रोमाणः स्व (सु) धर्माणः स्व (सु) कर्माणस्तथामराः ॥ ५६ ॥
 त्रयस्त्रिंशद्विभेदास्ते देवानां तत्र वै गणाः ॥ इन्द्रो दिवस्पतिः शत्रुस्त्रिर्हृषो नाम दानवः ॥ ५७ ॥ मायूरेण च रूपेण वातयिष्यति माधवः ॥ चतु
 र्दशस्य भौत्यस्य शृणु पुत्रान्मनोर्मम ॥ ५८ ॥ ऊरुर्गभीरो धृष्टश्च तरस्वी या (य) ह एव च ॥ अभिमानी प्रवीरश्च जिष्णुः संक्रन्दनस्तथा ॥ तेज
 स्वी दुर्लभश्चैव भौत्यस्यैते मनोः सुताः ॥ ५९ ॥ अग्नीध्रश्चाग्निवाहुश्च मागधश्च तथा शुचिः ॥ अजितो मुक्तमुक्तौ च ऋषयः सप्त कीर्तिताः ॥ ६० ॥
 चाक्षुषाः कर्मनिष्ठाश्च पवित्रा भ्राजिनस्तथा ॥ वचोर्वृद्धा देवगणाः पञ्च प्रोक्तास्तु सप्तकाः ॥ ६१ ॥ शुचिरिन्द्रो महादित्यो रिपुहन्ता हरिः स्वयम् ॥ एक
 देवश्चतुर्धा तु व्यासरूपेण विष्णुना ॥ ६२ ॥ कृतस्ततः पुराणानि विद्याश्चाष्टादशैव तु ॥ अङ्गानि चतुर्गे वेदा मीमांसा न्यायविस्तारः ॥ ६३ ॥
 पुराणं धर्मशास्त्रं च आयुर्वेदार्थशास्त्रकम् ॥ धनुर्वेदश्च गान्धर्वो विद्या ह्यष्टादशैव ताः ॥ ६४ ॥ इति श्रीमत्कण्डे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये
 आचारकण्डे मनुतद्गशनिर्हृषणं नाम सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ सुत उवाच ॥ हरिर्मेन्वन्तराज्याह ब्रह्मादिभ्यो हराय च ॥ मार्कण्डेयः पितृस्तो
 त्रं क्रौञ्चकिं प्राह तच्छृणु ॥ १ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ रुचिः प्रजापतिः पूर्वं निर्ममो निरहंक्रतिः ॥ अत्रस्तोऽमितमौयी च चचार पृथिवीमिमाम् ॥ २ ॥
 १ वपुष्मान्विष्णुवारुणौ ॥ निश्चराम् ॥ २ एकैकरुचयस्तेषां ॥ ३ मित्रवाहः सुवर्चाश्च ॥ ४ सप्तर्षयस्तपोधनाः ॥ सुवर्गा ॥ ५ हरितोरोहितस्त ॥ ६ पाराशिवगमा
 षष्ठ ॥ ७ सुतपास्तथा ॥ ८ शुष्टिर्हृषो ॥ ९ चाक्षुषाश्च कनिष्ठाश्च ॥ १० वाचाहृया ॥ ११ स्तो मितसार्था च ॥

ग. म. पु.
॥५७॥

अनग्रिमनिकेतं तमेकाहारमनाश्रमम् ॥ विशुक्तसंगं तं दृष्ट्वा प्रोचुः स्वपितरौ सुनिम् ॥ ३ ॥ पितर उचुः ॥ वत्स कस्मात्पुण्या पुण्यो न कृतो दार
संग्रहः ॥ स्वर्गोपवर्गहे (से) तुत्वाद्बन्धस्तेनानिशं (नमिपं) विना ॥ ४ ॥ ग्रही समस्तदेवानां पितृणां च तथार्हणम् ॥ ऋषीणामर्थिनां चैव कुर्वन्
कानवाप्रयात् ॥ ५ ॥ स्वाहोच्चारणतो देवान्स्वधोच्चारणतः पितृन् ॥ विभज्यन्नदानेन श्रुत्याश्चानतिथीनपि ॥ ६ ॥ स त्वं दैवाहणाद्रन्ध्रमिममस्मदहणा
दपि ॥ अवातोऽसि मनुष्येण भूतेभ्यश्च दिनेदिने ॥ ७ ॥ अन्नपाद्यं मुतान्दमानसन्तर्प्यं पितृस्तथा ॥ अकृत्वा च कर्ष्यमाण्ड्यं स्वर्गातिं प्राप्नुमिच्छ
सि ॥ ८ ॥ कुशवौधेककं पुत्रं अन्यायेन भवेत्तव ॥ दृढस्य नरकं त्यक्त्वा कुशं स्वानन्दजननात् ॥ ९ ॥ रुचिरुवाच ॥ परिश्रद्दोऽतिदुःस्वाय पापाया
भोगतेस्तथा ॥ भवत्यतो मया पूर्वं न कृतो दारसंग्रहः ॥ १० ॥ आत्मनः संशयोपायः क्रियते क्षणभङ्गनात् ॥ स्वमुक्तिहेतुर्न भवत्यसामपि परिश्र
दात् ॥ ११ ॥ प्रक्षाल्यतेऽतुदिवसं य आत्मा निष्परिश्रहः ॥ मम त्वपङ्कदिग्धाऽपि विद्याभ्यामिवर्गं हि तत् ॥ १२ ॥ अनेकभवसंप्रतर्कमपङ्काङ्कितो
बुधैः ॥ आत्मा तत्त्वज्ञानतयैः प्रक्षाल्यो नियतेन्द्रियैः ॥ १३ ॥ पितर उचुः ॥ शुक्तं प्रक्षालनं कर्तुमात्मनोऽपि यतेन्द्रियैः ॥ किं तु नोपायमार्गोऽ
यं यतस्त्वं पुत्र वर्तसे ॥ १४ ॥ पञ्चयज्ञैस्तपोदानैरगुभं नृदत्तस्तव ॥ फलाभिसन्धिरहितैः पूर्वकमं शुभाशुभैः ॥ १५ ॥ एवं न बन्धो भवति कुर्व
तः कारणात्मकम् ॥ न च बन्धाय तत्कर्म भवत्यनतिशयिभम् ॥ १६ ॥ पूर्वकर्म कृतं भागः क्षीयते क्षान्तिशून्यता ॥ सुखदुःखात्मकेभ्यस्तु पुण्या
पुण्यात्मकं नृणाम् ॥ १७ ॥ एवं प्रक्षाल्यते प्राज्ञैरात्मा बन्धाच्च रक्ष्यते ॥ रक्ष्यश्च स्वविवेकैर्न पापपङ्केन दह्यते ॥ १८ ॥ रुचिरुवाच ॥ अविद्या पच्यते
वदे कर्ममार्गात्पितामहाः ॥ तत्कथं कर्मणो मार्गं भवन्तो योजयन्ति माम् ॥ १९ ॥ पितर उचुः ॥ अविद्या सर्वमेवेतत्कर्मणतन्पुषा वचः ॥ किं तु
विद्यापरिप्राप्तो हेतुः कर्म न संशयः ॥ २० ॥ विहिताकरणजन्यो न सद्भिः क्रियते तु गः ॥ संप्रसादं सुरुचे योऽन्यः प्रत्युतायोगतिप्रदः ॥ २१ ॥
प्रक्षालयामीति भवान्यदेतन्मन्यते वरम् ॥ विहिताकरणोद्धतैः पापैस्त्वमपि दह्यसे ॥ २२ ॥ अविद्यायुपकाराय विषयमायेत नृणाम् ॥ अनुष्ठाना
भ्युपायेन बन्धयोग्यापि नो हि सा ॥ २३ ॥ तस्माद्वत्स कुरुष्व त्वं विधिवद्दारसंग्रहम् ॥ आजन्म विफलन्तेस्तु अस्मद्भाष्यान्यलौकिकम् ॥ २४ ॥
रुचिरुवाच ॥ बुद्धोऽहं सम्प्रतं को मे पितरः सम्प्रदास्यति ॥ भाषान्तथा दारिद्र्यस्य दुष्करो दारसंग्रहः ॥ २५ ॥ पितर उचुः ॥ अस्माकं पतनं वत्स भवतश्चा
प्ययोगतिः ॥ नूनं भावि भवित्री च नाभिनन्दसि नो वचः ॥ २६ ॥ हस्त्युक्ता पितरस्तस्य पश्यतो मुनिसत्तमा ॥ वसुः सहसाऽदृश्या दीप्ता वातहता इव ॥ २७ ॥

१ संनोपायः क्रियते सुनियन्नात् ० २ आत्मसद्भासनात् ० ३ न नाया भव ० ४

पू. खं.
आ. कां.
अ. ८८

॥५७॥

मुनिः कौचुकये प्राह मार्कण्डेयो महातपाः ॥ रुचिबृत्तान्तमखिलं पितृसंवादलक्षणम् ॥ २८ ॥ इति श्रीमारुदे महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमांशाख्ये
 आचारकांडे कर्मज्ञानमा० नामाष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ ॥ मृत उवाच ॥ पृष्टः कौचुकिनोवाच मार्कण्डेयः पुनश्च तम् ॥ स तेन पितृवाक्येन
 भृशमुद्विग्नमानसः ॥ १ ॥ कन्याभिलाषी विप्रार्थिः परिवभ्राम मेदिनीम् ॥ कन्यामलभमानोऽसौ पितृवाक्येन दीपितः ॥ चिन्तामवाप महतीमती
 योद्विग्नमानसः ॥ २ ॥ किं करोमि क्व गच्छामि कथं मे दारसंग्रहः ॥ क्षिप्रं भवेन्मत्पितृणां ममाभ्युदयकारकः ॥ ३ ॥ इति चिन्तयतस्तस्य
 मतिर्जाता महात्मनः ॥ तपसाराध्याम्येनं ब्रह्माणं कमलोद्भवम् ॥ ४ ॥ ततो वर्षशतं दिव्यं तपस्तेषु महामनाः ॥ तत्र स्थितश्चिरं कालं वनेषु
 नियमस्थितः ॥ आराधनाय स तदा परं नियममास्थितः ॥ ५ ॥ ततः प्रदर्शयामास ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ उवाचाथ प्रसन्नोऽस्मीत्युच्यताम्
 भिवाञ्छितम् ॥ ६ ॥ ततोऽसौ प्रणिपत्याह ब्रह्माणं जगतो गतिम् ॥ पितृणां वचनात्तेन यत्कर्तुमाभिवाञ्छितम् ॥ ७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ प्रजाप
 तिसत्त्वं भविता स्रष्टव्या भवता प्रजाः ॥ सृष्ट्वा प्रजाः सुतान्विप्र ससृत्पाद्य क्रियास्तथा ॥ ८ ॥ कृत्वा कृताधिकारस्त्वं ततः सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ स
 त्वं यथोक्तं पितृभिः कुरु दारपरिग्रहम् ॥ ९ ॥ कामं चेममभिध्याय क्रियतां पितृपूजनम् ॥ त एव तुष्टाः पितरः प्रदास्यन्ति त्वत्पितम् ॥ पत्नी
 सुतांश्च सन्तुष्टाः किं न दद्युः पितामहाः ॥ १० ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ इत्थं पितृवचनं श्रुत्वा ब्रह्मणोऽप्यक्तजन्मनः ॥ नद्या विविक्ते पुलिनं चकार
 पितृतर्पणम् ॥ ११ ॥ तुष्टाव च पितृन्विप्रः स्तवैरेभिरथाहृतः ॥ एकाग्रप्रयतो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकन्धरः ॥ १२ ॥ ॥ रुचिरुवाच ॥ नमस्येऽ
 हं पितृन् भक्त्या ये वसन्त्यर्थिदेवतम् ॥ देवैरपि हि तर्प्यन्ते ये श्राद्धेषु स्वयत्तैः ॥ १३ ॥ नमस्येऽहं पितृन् स्वर्गे ये तर्प्यन्ते मर्हसिभिः ॥ श्राद्धे
 मनेमयेभक्त्या भुक्तिभुक्तिमभीप्सुभिः ॥ १४ ॥ नमस्येऽहं पितृन्स्वर्गे सिद्धाः सन्तर्पयन्ति यान् ॥ श्राद्धेषु दिव्यैः सकलैरुपहृन्नुत्तमैः ॥ १५ ॥
 नमस्येऽहं पितृन् भक्त्या येऽर्च्यन्ते गुह्यकैर्दिवि ॥ तन्मयत्वेन वाञ्छद्भिः ऋद्धिमात्यन्तिकीं पराम् ॥ १६ ॥ नमस्येऽहं पितृन्मर्त्यैर्ऋच्यन्ते भुवि ये
 सदा ॥ श्राद्धेषु श्रद्धयाभीष्टलोकगुणप्रदायिनः ॥ १७ ॥ नमस्येऽहं पितृन्विप्रैर्ऋच्यन्ते भुवि ये सदा ॥ वाञ्छिताभीष्टलाभाय प्राजापत्यप्रदायिनः ॥ १८ ॥
 नमस्येऽहं पितृन्ये वै तर्प्यन्तेऽरण्यवासिभिः ॥ वन्यैः श्राद्धैर्यथाहारस्तपानिर्धृतकल्मषैः ॥ १९ ॥ नमस्येऽहं पितृन्विप्रैर्नैष्ठिकैर्यस्यैचारिभिः ॥ ये
 संयतात्मभिर्नित्यं सन्तर्प्यन्ते समाधिभिः ॥ २० ॥ नमस्येऽहं पितृन्श्राद्धैः राजन्यास्तर्पयन्ति यान् ॥ कर्ष्यैरशोभिर्भिक्षालोकद्वयफलप्रदाय ॥ २१ ॥
 नमस्येऽहं पितृन्वैश्वैर्ऋच्यन्ते भुवि ये सदा ॥ स्वकर्माभिरतैर्व्रित्यं पुष्पपूपाव्रधारिभिः ॥ २२ ॥ नमस्येऽहं पितृन्श्राद्धैः शूद्रैरपि न भक्तिः ॥

प्र. सं.
आ. कां.
अ. ८९

1992年

वरो वरेण्यो वरदस्तुष्टिदः पुष्टिदस्तथा ॥ विश्वपाता तथा धाता सैते च गणाः स्मृताः ॥ ४५ ॥ महान्महात्मा महितो महिमावान्महाबलः ॥
 गणाः पञ्च तथैवैते पितॄणां पापनाशनाः ॥ ४६ ॥ सुखदो धनदश्चान्यो धर्मदोऽन्यश्च भूतिदः ॥ पितॄणां कथ्यते चैव तथा गणचतुष्टयम् ॥ ४७ ॥
 एकत्रिंशत्पितृगणा यैर्व्याप्तमखिलं जगत् ॥ त एवात्र पितृगणास्तुष्यन्तु च मदाहितात् ॥ ४८ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ एवं तु स्तुवतस्तस्य तेजसो
 राशिरुच्छ्रितः ॥ प्रादुर्बभूव सहसा गगनव्याप्तिकारकः ॥ ४९ ॥ तदृष्ट्वा सुमहतेजः समाच्छाद्य स्थितं जगत् ॥ जानुभ्यामवनीं गत्वा रुचिः स्तोत्रमिदं
 जगौ ॥ ५० ॥ रुचिरूवाच ॥ अर्चितानाममूर्त्तानां पितॄणां दीप्तेजसाम् ॥ नमस्यामि सदा तेषां ध्यानिनां दिव्यचक्षुषाम् ॥ ५१ ॥ इन्द्रादीनां च
 नेतारो दक्षमारीचयोस्तथा ॥ सप्तर्षीणां तथान्येषां तान्नमस्यामि कामदान् ॥ ५२ ॥ मन्वादीनां च नेतारः सूर्याचन्द्रमसोस्तथा ॥ तान्नमस्याम्यहं
 सर्वान्पितॄनप्युदधावपि ॥ ५३ ॥ नक्षत्राणां ग्रहाणां च वायूर्योर्नभसस्तथा ॥ द्यावापृथिव्योश्च तथा नमस्यामि कृताञ्जलिः ॥ ५४ ॥ प्रजापतेः कश्यप
 पाय सोमाय वरुणाय च ॥ योगेश्वरेभ्यश्च सदा नमस्यामि कृताञ्जलिः ॥ ५५ ॥ नमो गणेभ्यः सप्तभ्यस्तथा लोकेषु सप्तसु ॥ स्वायम्भुवे नमस्यामि
 ब्रह्मणे योगचक्षुषे ॥ ५६ ॥ सोमाधारान्पितृगणान्योगमूर्त्तिधरांस्तथा ॥ नमस्यामि तथा सोमं पितरं जगतामहम् ॥ ५७ ॥ अग्निरूपांस्तथैवान्या
 न्नमस्यामि पितॄनहम् ॥ अग्निसोममयं विश्वं यत एतदशेषतः ॥ ५८ ॥ ये च तेजसि ये चैते सोमसूर्याग्निमूर्त्तयः ॥ जगत्स्वरूपिणश्चैव तथा ब्रह्मस्व
 रूपिणः ॥ ५९ ॥ देव्योऽखिलेभ्यो योगिभ्यः पितृभ्यो यतमानसः ॥ नमोनमो नमस्तेऽस्तु प्रसीदन्तु स्वधाभुजः ॥ ६० ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥
 एवं स्तुतास्ततस्तेन तजसो मुनिसत्तमाः ॥ निश्चक्रमुस्ते पितरो भासयन्तो दिशो दश ॥ ६१ ॥ निवेदनञ्च यत्तेन पुष्पगन्धानुलेपनम् ॥
 तद्भूषितानथ स तान्ददृशे पुरतः स्थितान् ॥ ६२ ॥ प्रणिपत्य रुचिर्भक्त्या पुनरेव कृताञ्जलिः ॥ नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यमित्याह पृथगादृतः ॥ ६३ ॥
 ततः प्रसन्नाः पितरस्तमूचुर्मुनिसत्तमम् ॥ वरं वृणीष्वेति स तानुवाचानतकन्धरः ॥ ६४ ॥ रुचिरूवाच ॥ प्रजानां सर्गकर्तृत्वमादिष्टं ब्रह्मणा मम ॥
 सोऽहं पत्नीमभीप्सामि धन्यां दिव्यां प्रजावतीम् ॥ ६५ ॥ पितर उचुः ॥ अत्रैव सद्यः पत्नी ते भवत्वतिमनोरमा ॥ तस्याश्च पुत्रो भविता भवतो मुनिसत्तम !
 ॥ ६६ ॥ मन्वन्तराधिपो धीमांस्त्वन्नाम्रैवोपलक्षितः ॥ रुचे ! रौच्य इति ख्यातिं प्रयास्यति जगत्रये ॥ ६७ ॥ तस्यापि बहवः पुत्रा महाबलपराक्रमाः ॥
 भविष्यन्ति महात्मानः पृथिवीपरिपालकाः ॥ ६८ ॥ त्वं च प्रजापतिर्भूत्वा प्रजाः सृष्ट्वा चतुर्विधाः ॥ क्षीणाधिकारो धर्मज्ञस्ततः सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ ६९ ॥
 स्तोत्रेणानेन च नरो योऽस्मांस्तोष्यति भक्तिः ॥ तस्य तुष्टा वयं भोगानात्मजं ध्यानमुत्तमम् ॥ ७० ॥ आयुरारोग्यमर्थं च पुत्रपौत्रादिकं तथा ॥

ग. म. पु.
॥ ५९ ॥

वाँछद्भिः सततं स्तव्याः स्तोत्रेणानेन वै यतः ॥ ७१ ॥ आद्रेषु य इमं भक्त्या त्वस्मत्प्रीतिकरं स्तवम् ॥ पाठिष्यति द्विजाध्यानां भुञ्जतां पुरतः स्थितः ॥ ७२ ॥ स्तोत्रश्रवणसंप्रीत्या सन्निधाने परे कृते ॥ अस्माभिरक्षयं आर्द्रं तद्भविष्यत्यसंशयम् ॥ ७३ ॥ यद्यप्यश्रोत्रियं आर्द्रं यद्यप्युपहतं भवेत् ॥ अन्ययोपात्तवित्तेन यदि वा कृतमन्यथा ॥ ७४ ॥ अथाद्वाहैरुपहतरुपहारस्तथा कृतेः ॥ अकालेऽप्यथ वा देशे विधिहीनमथापि वा ॥ ७५ ॥ अश्रद्धया वा पुरुषैर्देम्भमाश्रित्य यत्कृतम् ॥ अस्माकं तृप्तये आर्द्रन्तथाप्येतदुद्दिश्यात् ॥ ७६ ॥ यत्रैतत्पठ्यते आर्द्रं स्तोत्रमस्मत्सुखायहम् ॥ अस्माकं जायते तृप्तिस्तत्र द्वादशवार्षिकी ॥ ७७ ॥ हेमन्ते द्वादशाब्दानि तृप्तिमेतत्प्रयच्छति ॥ शिशिरे द्विगुणाब्दानि तृप्तिं स्तोत्रमिदं शुभम् ॥ ७८ ॥ वसन्ते षोडश समास्तृप्तये आर्द्रकर्मणि ॥ ग्रीष्मे च षोडशैवितत्पठितं तृप्तिकारकम् ॥ ७९ ॥ विकलेऽपि कृते आर्द्रं स्तोत्रेणानेन साधिते ॥ वर्षासु तृप्तिरस्माकमक्षय्या जायते रुचे ॥ ८० ॥ शरत्कालेऽपि पठितं आर्द्रकाले प्रयच्छति ॥ अस्माकमेतत्पुरुषैस्तृप्तिं पंचदशाब्दिकीम् ॥ ८१ ॥ यस्मिन् गेहे च लिखितमेतत्तिष्ठति नित्यदा ॥ सन्निधानं कृते आर्द्रं तत्रास्माकं भविष्यति ॥ ८२ ॥ तस्यादेतत्स्वया आर्द्रं विप्राणां भुञ्जतां पुरः ॥ श्रावणीयं महाभाग अस्माकं पुष्टिकारकम् ॥ ८३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डे रुचिकृतपितृस्तोत्रं नामैकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ ततस्तस्माद्ब्रह्मध्यात्समुत्तस्थौ मनोरमा ॥ प्रम्लोचा नाम तन्वंगी तत्समीपे वराप्सराः ॥ १ ॥ सा चोवाच महात्मानं रुचिं सुमधुराक्षरम् ॥ दसादयामसु ब्रह्मः प्रम्लोचा च वराप्सराः ॥ २ ॥ अतीव रूपिणी कन्या मत्प्रसादरांगना ॥ जाता वरुणपुत्रेण पुष्करेण महात्मना ॥ ३ ॥ तां गृहाण सया इत्तां आर्याणि वराणिनीम् ॥ प्रतुर्गहायतिस्तस्मां ससुप्तस्यति ते सुतः ॥ ४ ॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ तथेति तेन सायुक्ता तस्मात्तोयाद्ब्रह्मपत्नीम् ॥ उद्धारततः कन्यां मानिनीं नाम नामतः ॥ ५ ॥ नद्याश्च पुलिने तस्मिन्स सुनिर्मुनिसत्तमाः ॥ जग्राह पाणिं विधिवत्समानीय महाभुनिः ॥ ६ ॥ तस्यां तस्य सुतो जज्ञे महावीर्य्यो महाद्युतिः ॥ रुचे रौच्य इति ख्यातो यो मया पूर्वमीरितः ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डे प्रम्लोचागमनं नाम नवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ सूत उवाच ॥ स्वायम्भुवाद्यां भुनयो हरिं ध्यायन्ति कर्मणा ॥ व्रताचारार्चनाध्यानस्तुतिजप्यपराधनाः ॥ १ ॥ देहनिद्रयमनोबुद्धिप्राणाहंकारयजित्मा ॥ आकशेन विहीनं वै तेजसा परिचरितम् ॥ २ ॥ उदकेन विहीनं वै तद्धर्मपरिचरितम् ॥ पृथिवीरहितं चैव सर्वभूतविचरितम् ॥ ३ ॥ सूताभ्यर्चं तथा बद्धं नियन्तारं प्रभुं विभुम् ॥ चैतन्यरूपवत्कल्पं सर्वोप्यर्थं निश्चयम् ॥ ४ ॥ भूतेशानं सर्वदेवप्रजितमातिजोह्यमसत्त्वं च तपसा परिचरितम् ॥ ५ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. ९१

॥ ५९ ॥

रहितं रजसा नित्यं व्यतिरिक्तं गुणैस्त्रिभिः॥सर्वरूपविहीनं वै कर्तृत्वादिविवर्जितम् ॥६॥ वासनारहितं शुद्धं सर्वदोषविवर्जितम्॥पिपासावर्जितं तत्तच्छो
 कमोहविवर्जितम् ॥ ७ ॥ जरामरणहीनं वै कूटस्थं मोहवर्जितम् ॥ उत्पत्तिरहितं चैव प्रलयेन विवर्जितम् ॥ ८ ॥ सत्यं सर्वोच्चारहीनं निष्कलं पर
 भेश्वरम् ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुत्यादिवर्जितं नामवर्जितम् ॥ ९ ॥ अध्यक्षं जाग्रदादीनां शान्तरूपं सुरेश्वरम् ॥ जाग्रदादिस्थितं नित्यं कार्यकारणवर्जि
 तम् ॥ १० ॥ सर्वदृष्टं तथा सूर्यं सूर्यं सूर्यमतरं परम् ॥ ज्ञानदृक् श्रोत्रविज्ञानं परमानन्दरूपकम् ॥ ११ ॥ विश्वेन रहितं तद्वत्तैजसेन विवर्जि
 तम् ॥ प्राज्ञेन रहितञ्चैव तुरीयं परमाक्षरम् ॥ १२ ॥ सर्वगोष्ठं सर्वहन्तु सर्वभूतात्मरूपि च ॥ बुद्धिधर्मविहीनं वै निराधारं शिवं हरिम् ॥ १३ ॥
 विक्रियारहितं चैव वेदान्तैर्वैद्यमेव च ॥ वेदरूपं परं भूतमिन्द्रियेभ्यः परं शुभम् ॥ १४ ॥ शब्देन वर्जितञ्चैव रसेन च विवर्जितम् ॥ स्पर्शेन रहितं
 देवं रूपमात्रविवर्जितम् ॥ १५ ॥ रूपेण रहितं चैव गन्धेन परिवर्जितम् ॥ अनादि ब्रह्म रन्धान्तमहं ब्रह्मास्मि केवलम् ॥ १६ ॥ एवं ज्ञात्वा महादेवं
 ध्यानं कुर्व्याजितेन्द्रियः ॥ ध्यानं यः कुरुते ह्येवं स भवेद्ब्रह्म मानवः ॥ १७ ॥ इति ध्यानं समाख्यातमश्वरस्य मया तव ॥ अधुना कथयाम्यन्य
 त्किन्तद्ब्रह्म वृषध्वज॥१८॥इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रथमखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे हरिध्यानं नामैकनवतितमोऽध्यायः ॥१९॥ रुद्र उवाच॥
 विष्णोर्ध्यानं पुनर्ब्रूहि शङ्खचक्रगदाधर॥ येन विज्ञातमात्रेण कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥१॥ हरिरुवाच॥प्रवक्ष्यामि हरेर्ध्यानं मायातन्त्रविमर्दकम् ॥सूर्योयुतो
 दिभेदेन तद्वचानं द्विविधं हर॥२॥अमूर्तं रुद्र कथितं हन्त सूर्यं ब्रवीम्यहम्॥सूर्यकोटिप्रतीकांशो जिष्णुर्भाजिष्णुरेकतः॥३॥कुन्दगोक्षीरधवलो हरिर्ध्वयो
 सुसुभुभिः॥विशालेन सुसौम्येन शंखेन च समन्वितः॥४॥सहस्रादित्यतुल्येन ज्वालामालोग्ररूपिणा॥चक्रेण चान्वितः शान्तो गदाहस्तः शुभाननः॥५॥
 किरीटेन महार्हेण रत्नप्रज्वालितेन च ॥ सायुधः सर्वगो देवः सरोरुहधरस्तथा ॥ ६ ॥ वनमालाधरः शुभः समसो हेमधृपणः ॥ सुवस्त्रः शुद्धदेहश्च
 सुकर्णः पद्मसंस्थितः ॥ ७ ॥ हिरण्ययशरीरश्च चारुहारी शुभाङ्गदः ॥ केयूरेण समायुक्तो वनमालासमन्वितः ॥ ८ ॥ श्रीनरसत्तैस्तुभ्युता लक्ष्मी
 वन्द्येक्षणांनितः ॥ अणिमादिगुणैर्धुक्तः सृष्टिसंहारकारकः ॥ ९ ॥ मुनिर्ध्वयोऽसुरर्ध्वयो देवर्ध्वयोऽतिमुन्दरः ॥ ब्रह्मादिस्तम्बपर्वन्तभूतजातहादि
 स्थितः ॥ १० ॥ सनातनोऽव्ययो मेध्यः सर्वानुग्रहकृत्प्रभुः ॥ नारायणो महादेवः स्फुरन्मकरकुण्डलः ॥ ११ ॥ सन्नापनाशनोऽभ्यर्च्यो मंगल्यो
 दुष्टनाशनः ॥ सर्वारिमा सर्वरूपश्च सर्वगो ग्रहनाशनः ॥ १२ ॥ सर्वैश्वर्यलोकसंयुक्तः सुदीप्तनख एव च ॥ शरण्यः सुखकारी च तैस्त्रिरूपो महेश्वरः
 ॥ १३ ॥ सर्वालङ्कारसंयुक्तश्चारुचन्दनचर्चितः ॥ सर्वदेवसमायुक्तः सर्वदेवाग्रियङ्करः ॥ १४ ॥ सर्वलोकहितेयी च सर्वेशः सर्वभावनः ॥

ग. म. पु.

॥ ६० ॥

आदित्यमण्डले संस्थो अग्निस्थो वारिसंस्थितः ॥ १५ ॥ वासुदेवो जगद्धाता ध्वेयो विष्णुर्मुमुक्षुभिः ॥ वासुदेवोऽहमस्मीति आत्मा ध्वेयो वारि-
रिः ॥ १६ ॥ ध्यायन्त्येवं च ये विष्णुं ते यान्ति परमां गतिम् ॥ याज्ञवल्क्यः पुरा ह्येवं ध्यात्वा विष्णुं सुरेश्वरम् ॥ १७ ॥ धर्मोपदेशकृत्स्नं संग्र-
प्यागात्परं पदम् ॥ तस्मात्त्वमपि देवेश ! विष्णुं चिन्तय शङ्कर ! ॥ १८ ॥ विष्णुध्यानं पठेद्यस्तु प्रामोति परमां गतिम् ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे विष्णुध्यानं नाम द्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ महेश्वर उवाच ॥ याज्ञवल्क्येन यत्पूर्वं धर्मोपदे-
कृतं हरे ! ॥ तन्मे काथय केशिन् ! यथा तत्त्वेन माधव ! ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ याज्ञवल्क्यं नमस्कृत्य मिथिलायां समास्थितम् ॥ अपृच्छन्नृपयो-
गत्वा वर्णधर्मोद्यशेषतः ॥ तेभ्यः स कथयामास विष्णुं ध्यात्वा जितेन्द्रियः ॥ २ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ यस्मिन्देहे शृगः कृष्णस्तस्मिन्धर्मो-
न्निबोधत ॥ पुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्राङ्गमिश्रिताः ॥ ३ ॥ वेदाः स्थानानि विद्यानां धर्मस्य च चतुर्दश ॥ वक्तारो धर्मशास्त्राणां मनुर्विष्णुदेवोऽ-
ङ्गिराः ॥ ४ ॥ वसिष्ठदक्षसंवत्सरावतपपराशराः ॥ आपस्तम्बोशनोव्यासाः कात्यायनबृहस्पतीः ॥ ५ ॥ शौतमः शङ्खलिलितो हारीतोऽनिरुहं तथा ॥ एते
विष्णुं समाराध्य जाता धर्मोपदेशकाः ॥ ६ ॥ देशकाल उपायेन द्रव्यं श्रद्धासमन्वितम् ॥ पात्रे प्रदीयते यत्तत्सकलं धर्मलक्षणम् ॥ ७ ॥ ईज्यान्ना-
रो दमोऽहिंसा दानं स्वाध्यायकर्म च ॥ अयं च परमो धर्मो यद्योगेनात्मदर्शनम् ॥ ८ ॥ चत्वारो वेदधर्मज्ञाः परस्मिन्निद्योगे वा ॥ सा ब्रूते यस्त्वं
धर्मः स्वयमेको वाध्यात्मवित्तमः ॥ ९ ॥ ब्रह्मक्षत्रियविद्वशूद्रा वर्णास्त्वाद्यास्त्रयो द्विजाः ॥ निषेकाद्याः श्रमशानान्तास्तेषां वै मन्त्रतः क्रियाः ॥ १० ॥
गर्भोधानमृतौ पुंसः सवनं स्पन्दनापुरा ॥ षष्ठेऽष्टमे वा सीमन्तः प्रसवे जातकर्म च ॥ ११ ॥ अह्नयेकादशे लाभं चतुर्थे घ्रासि निष्क्रमः ॥
षष्ठेऽन्नप्राशनं घ्रासि चैर्द्धां कुर्याद्यथाकुलम् ॥ १२ ॥ एवमेतः शर्म याति बीजगर्भसमुद्भवम् ॥ तूष्णीमेताः क्रियाः क्षीणां विवाहश्च सप्तम्यकः ॥ १३ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तवर्णधर्मनिर्णयः नाम त्रिनवतितमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ याज्ञवल्क्य-
उवाच ॥ गर्भोपदेष्टुमे वान्दे ब्राह्मणस्योपनायनम् ॥ राज्ञामेकादशैः सैकं विशामेकं यथाकुलम् ॥ १ ॥ उपनीतं सुरुः सिध्दं महात्माहतिपूर्वकम् ॥
वेदमध्यापयेदं शौचाचारान्श्च शिक्षयेत् ॥ २ ॥ दिवा सन्ध्यासु कर्णस्थब्रह्मसूत्र उदङ्मुखः ॥ कुर्यान्धूमपुरीषं तु रात्रौ चदक्षिणमुखः ॥ ३ ॥

१ अभिमोक्षः सर्वोपि याज्ञवल्क्यस्मृतौ कचिकचिकिचिदिदातृपूर्वोभेदेन पठ्यते । २ इष्टाचारः । ३ मार्यत इति पा० । मासधा या० पा० । ४ ब्रूता कार्या यथात पा० ।

५ रात्रौ वै व० ।

ग. म. पु.

॥ ६० ॥

आ. कां.

अ. ९३

॥ ६० ॥

गृहीतशिश्नश्चोत्थाय मृद्गिरभ्युद्धतैर्जलैः ॥ गन्धलेपक्षयकरं शौचं कुर्यान्महाव्रतः ॥ ४ ॥ अन्तर्जानुः शुचौ देशे उपविष्ट उदङ्मुखः ॥
 प्राग्वा ब्राह्मेण तीर्थेन द्विजो नित्यमुपस्पृशेत् ॥ ५ ॥ कनिष्ठादेशिन्यंगुष्ठमूलान्यग्रं करस्य च ॥ प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुकृमात् ॥ ६ ॥
 त्रिः प्राश्यापो द्विरुन्मृज्य खान्याद्भिः समुपस्पृशेत् ॥ अद्भिस्तु प्रकृतिस्थाभिर्हीनाभिः फेनबुद्बुदैः ॥ ७ ॥ हृत्कण्ठतालुगाभिस्तु यथासंख्यं द्विजातयः ॥
 शुध्येरंस्त्री च शुद्रश्च सकृत्स्पृष्टाभिरन्ततः ॥ ८ ॥ स्नानमब्देवैतैर्मन्त्रैर्मार्जनं प्राणसंयमः ॥ सूर्यस्य चाप्युपस्थानं गायत्र्याः प्रत्यहं जपः ॥ ९ ॥
 गायत्रीं शिरसा सार्द्धं जपेद्ब्राह्मतिपूर्विकाम् ॥ प्रतिप्रणवसंयुक्तां त्रिरयं प्राणसंयमः ॥ १० ॥ प्राणानायम्य सम्प्रोक्ष्य त्र्युचेनाब्देवतेन तु ॥
 जपन्नासीत सावित्रीं प्रत्यगातारकोदयात् ॥ ११ ॥ सन्ध्यां प्राक् प्रातरें हि तिष्ठेदासूर्यदर्शनात् ॥ अग्निकार्यं ततः कुर्यात्सन्ध्ययोरुभयोरपि ॥ १२ ॥
 ततोऽभिवादेयद्ब्रह्मानसावहमिति ब्रुवन् ॥ गुरुं चैवाप्युपासीत स्वाध्यायार्थं समाहितः ॥ १३ ॥ आहूतश्चाप्यधीयीत सर्वं चारुमै निवेदेयेत् ॥
 हितं तस्याचरेन्नित्यं मनोवाक्कायकर्मभिः ॥ १४ ॥ दण्डाजिनोपवीतानि मेखलां चैव धारयेत् ॥ ब्राह्मणेषु चरेद्भैक्षमनिन्द्येष्वात्मवृत्तये ॥ १५ ॥
 आदिमध्यावसानेषु भवेच्छन्दोपलक्षिता ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां भैक्षचर्या यथाक्रमम् ॥ १६ ॥ कृताग्निकार्यो भुञ्जीत विनीतो गुर्वनुज्ञया ॥
 आपोशानक्रियापूर्वं सत्कृत्यान्नमकुत्सयन् ॥ १७ ॥ ब्रह्मचार्यास्थितो नैकमन्नमद्यादनापदि ॥ ब्राह्मणः काममश्रीयाच्छ्राद्धे व्रतमपीडयन् ॥ १८ ॥
 मधु मांसं तथा स्विन्नामित्यादि परिवर्जयेत् ॥ स गुरुर्यः क्रियाः कृत्वा वेदमस्मै प्रयच्छति ॥ १९ ॥ उपनीय ददात्येनमाचार्यः स प्रकीर्तितः ॥
 एकदेशमुपाध्याय ऋत्विग्यज्ञकृदुच्यते ॥ २० ॥ एते मान्या यथापूर्वमेभ्यो माता गरीयसी ॥ प्रतिवेदं ब्रह्मचर्यं द्वादशाब्दानि पञ्च वा ॥ २१ ॥
 ग्रहणान्तिकमित्येके केशान्तश्चैव षोडशे ॥ आषोडशाऽऽर्वाविंशाच्चतुर्विंशाच्च वत्सरात् ॥ २२ ॥ ब्रह्मक्षत्रविशां काल औपनायनिकः परः ॥ अत ऊर्ध्वं
 पतन्त्येते सर्वधर्मविवर्जिताः ॥ २३ ॥ सावित्रीपतिता ब्राह्म्या ब्राह्म्यस्तोमादृते क्रतोः ॥ मातुर्यदग्रे जायन्ते द्वितीयं मौञ्जिवन्धनम् ॥ २४ ॥ ब्राह्मणक्षत्रिय
 विशस्तस्मादेते द्विजातयः ॥ यज्ञानां तपसां चैव शुभानां चैव कर्मणाम् ॥ २५ ॥ वेद एव द्विजातीनां निःश्रेयसकरः परः ॥ मधुना पयसा चैव स देवा

१ इत उत्तरं कृतज्ञादेर्हिमेधविशुचिकल्पानसूयकाः । अध्याप्या धर्मतः साधुशक्ताज्ञानवित्तदा इति श्लोकोधिकः पठ्येततत्समृतौ । २ द्विजेषु चारयेद्भैक्षः ।
 ३ वाग्यतो गुर्वः । ४ मधुमांसाञ्जनोच्छिष्टशुक्लस्त्रीप्राणिर्हसनम् । भास्करालोकनाक्षीरपरीवादादिष्वर्जयेदिति तत्र पाठः । ५ षोडशः इति पा० । ६ धर्मबहिष्कृताः ।

ग. म. पु.
॥ ६१ ॥

स्तर्पयेद्विजः ॥ २६ ॥ पितृन्मधुघृताभ्यां च ऋचोऽधीते हि सोऽन्वहम् ॥ यजुः साम पठेत्तद्वदधर्वाङ्गिरसं द्विजः ॥ २७ ॥ सन्तर्पयेत्पितृन्देवान्सोऽन्वहं हि घृतामृतैः ॥ वाकोवाक्यं पुराणं च नाराशांसींश्च गाथिकाः ॥ २८ ॥ इतिहासांस्तथा विद्या योऽधीते शक्तितोऽन्वहम् ॥ संतर्पयेत्पितृन्देवान्सर्षीरादनादिभिः ॥ २९ ॥ ते तृप्तास्तर्पयन्त्येनं सर्वकामफलैः शुभैः ॥ यंयं क्रतुमधीतेसो तस्य तस्याप्नुयात्फलम् ॥ ३० ॥ भूमिदानस्य तपसः स्वाध्यायफलभाग्द्विजः ॥ निष्ठिको ब्रह्मचारी तु वसेदाचार्य्यसन्निधौ ॥ ३१ ॥ तदभावेऽस्य तनये पत्न्यां वैश्वानरेऽपि वा ॥ अनेन विधिना देहे सार्धेद्विजि तेन्द्रियः ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति न चेह जायते पुनः ॥ ३२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तवर्णधर्मनिरूपणे नाम चतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ शृण्वन्तु मुनयो धर्मान् ग्रहस्थस्य यतवताः ॥ गुरवे च धनं दत्त्वा स्नात्वा च तदनुज्ञया ॥ १ ॥ समापितब्रह्मचर्य्यो लक्षण्यां स्त्रियमुद्वहेत् ॥ अनन्यपूर्विकां कान्तामसापिण्डां यवीयसीम् ॥ २ ॥ अरोगिणो भ्रातृमतीमसमानार्पणोन्नजाम् ॥ पञ्चमात्ससमादुर्द्धं मातुतः पितृतस्तथा ॥ ३ ॥ दशपुरुषविख्याताच्छ्रोत्रियाणां महाकुलात् ॥ सर्वर्ष्यः श्रोत्रियो विद्वान्वरो दोषान्वितो न च ॥ ४ ॥ यदुच्यते द्विजातीनां शूद्राहारोपसंग्रहः ॥ न तन्मम मतं यस्मात्तत्रायं जायते स्वयम् ॥ ५ ॥ तिस्रो वर्णानुपुर्त्येण द्वे तथैका यथाक्रमम् ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां भार्य्याः स्वा शूद्रजन्मनः ॥ ६ ॥ ब्राह्मो विवाह आहूय दीयते शतयलङ्कृता ॥ तज्जः पुनार्युभयतः पुरुषानेकविरातिम् ॥ ७ ॥ यज्ञस्थायार्त्विजे दैवमादायार्पस्तु गोयुगम् ॥ चतुर्दश प्रथमजः पुनार्युत्तरजश्च षट् ॥ ८ ॥ इत्युक्त्वा चरतो धर्म सह या दीयतेऽर्थिने ॥ स कायः पावयेत्तजः षडंश्यानात्मना सह ॥ ९ ॥ आसुरो द्विविणादानाद्धान्धर्वः समयाग्निमथः ॥ राक्षसो युद्धहरणात्पैशाचः कन्यकाच्छलात् ॥ १० ॥ चत्वारो ब्राह्मणस्याद्यास्तथा गान्धर्वराक्षसौ ॥ राजस्तथासुरो वैश्ये शूद्रे चान्यस्तु गार्हितः ॥ ११ ॥ पाणिभोहः सर्वाणामु गृह्णीत क्षत्रिया शरम् ॥ वैश्या प्रतेदमाद्याद्वेदने चाग्नजन्मनः ॥ १२ ॥ पिता पितामहो भ्राता सकुलस्यो जननी तथा ॥ कन्याप्रदः पूर्वनाशो प्रकृतिस्थः परः परः ॥ १३ ॥ अमयच्छन्समाप्नोति श्रूणहत्यामृतावृत्तौ ॥ ऐषामभावे दातृणां कन्या कुर्यात् स्वयंवरम् ॥ १४ ॥ सङ्कल्पमहीयते कन्या हरस्तां वीरदण्डभाक् ॥ अदुष्टां हि त्यजन्दण्डयः सुदुष्टां तु परित्यजेत् ॥ १५ ॥ ॐ पुण्यं दुष्कृतान्तो वैवर्गः पुत्रकान्चक ॥ सन्निधौ नैः सन्तनौ वा भ्राताभक्तः कृत्या ॥

१ अनाधिकः पाठस्तत्र० । २ स्तया वेदान्यो० । ३ स्तयां तद० । अनाधिकः पाठस्तत्र । ४ द्विपञ्चनवविख्या० । ५ गर्भ्यं त्वभाव० । ६ द्रव्यं त्वभाव० । ७ अयुषी० ।

पू. लं.
आ. कां.
अ. ९६

॥ ३३ ॥

मातृ ॥ १६ ॥ आगर्भसम्भवं गच्छेत्पतितस्त्वन्यथा भवेत् ॥ अनेन विभिन्ना ज्ञातः क्षेत्रस्य भवेत्सुतः ॥ १७ ॥ हताधिकारा मलिनां पिण्ड
 मात्रोपसेविनीम् ॥ परिभूतामयः शय्यां वासयेद्यभिचारिणीम् ॥ १८ ॥ सोमः शौचं ददौ तासां गन्धर्वश्च शुभां गिरम् ॥ पावकः सर्वमेध्यत्वं
 मेध्या वै योषितो यतः ॥ १९ ॥ व्यभिचारादृतोऽद्विर्भेत्यागं करोति च ॥ गर्भभर्तृवेषे तासां तथा महति पातके ॥ २० ॥ सुरापी व्याधिता
 द्रेष्ट्री वन्ध्यार्थेऽन्यप्रियंवदा ॥ अधिविन्ना च भर्तव्या महदनोन्यथा भवेत् ॥ २१ ॥ युत्राविरोधो दम्पत्योस्त्रिवर्गस्तत्र वृद्धते ॥ मृते जीवति या पत्यौ
 या नान्यमुपगच्छति ॥ २२ ॥ सह कीर्तिमवाप्नोति मोदते चोमया सह ॥ शुद्धां त्यजस्तृतीयांशं दद्यादाभरणं स्त्रियाः ॥ २३ ॥ स्त्रीभिर्भर्तुर्वचः
 कार्यमेव धर्मः परः स्त्रियाः ॥ षोडशर्तुनिशाः स्त्रीणां तासु युग्मासु संविशेत् ॥ २४ ॥ ब्रह्मचारी च पर्वाण्याद्याश्चतस्रस्तु वर्जयेत् ॥ एवं गच्छं
 स्त्रियं क्षामां मवां मूलां च वर्जयेत् ॥ २५ ॥ लक्षण्यं जनयेदेव पुत्रं रोगविवर्जितमायथा कामी भवेद्वापि स्त्रीणां (स्म) वरमनुस्मरन् ॥ २६ ॥
 स्वदारनिरतश्चैव स्त्रियो रक्ष्या यतस्ततः ॥ भर्तुभ्रातृपितृज्ञातिश्वश्रुश्चशुरदेवरैः ॥ २७ ॥ वन्धुभिश्च स्त्रियः पूज्या भूषणाच्छादनाशनैः ॥ संयतो
 पस्करा दक्षा हृष्टा व्ययपराङ्मुखी ॥ २८ ॥ श्वश्रुश्चशुरयोः कुर्व्यात्पादयोर्वेन्दनं सदा ॥ क्रीडाशरीरसंस्कारसमाजोत्सवदर्शनम् ॥ २९ ॥ ह्यस्यं
 प्रसूद्वै यानं त्यजेत्प्रोषितभर्तृका ॥ रक्षेत्कन्यां पिता वात्ये यौवने पतिरेव ताम् ॥ ३० ॥ वार्षिक्ये रक्षते पुत्रो ह्यन्यथा ज्ञातयस्तथा ॥ पति
 विना न तिष्ठेत्तु दिवा वा यदि वा निशि ॥ ३१ ॥ ज्येष्ठां धर्मविधौ कुर्व्यान्न कनिष्ठां कदाचन ॥ दाहयेदग्निहोत्रेण स्त्रियं वृत्तवतीं पतिः ॥ ३२ ॥
 आहरेद्विधिवद्दारानग्निं चैवाविलम्बितः ॥ हिता भर्तुर्दिवं गच्छेद्विह कीर्तारवाप्य च ॥ ३३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशालये
 आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तगृहस्थधर्मनिर्णयो नाम पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ वक्ष्ये सङ्करजात्यादिगृहस्थादि
 विधिं परम् ॥ विप्रान्मूर्धावपिक्तो हि क्षत्रियायां विशः स्त्रियाम् ॥ १ ॥ जातोऽम्बष्ठस्तु शूद्रार्थां निषादः पर्वतोऽपि वा ॥ माहिष्यः क्षत्रियाज्जातो
 वैश्यायां म्लेच्छसंज्ञितः ॥ २ ॥ शूद्रार्थां करणो वैश्याद्विभ्रास्वेष विधिः स्मृतः ॥ ब्राह्मण्यां क्षत्रियात्सुतो वैश्याद्विदेहकस्तथा ॥ ३ ॥ शूद्रा
 ज्ञातस्तु चांडालः सर्ववर्णविगर्हितः ॥ क्षत्रिया मागर्ध वैश्याच्छूद्रा क्षत्तारमेव च ॥ ४ ॥ शूद्रादयोगवं वैश्या जनयामास वै सुतम् ॥ माहिष्येण
 १ पत्नीवनीम् ० । २ भर्तृवधादीव ० । ३ व्याधिताभूता ० । ४ यज्ञानुकूल्यं ० । ५ समद्रव्योभरणं स्त्रियाः ० । ६ यतः स्मृताः । ७ अम्बष्ठः शूद्रा निषादो जातः
 पारक्षावपि वा ० । ८ सर्वधर्मवहिष्कृतः ० ।

ग. म. पु.
॥ ६२ ॥

करण्यां तु रथकारः प्रजायते ॥ ५ ॥ असत्सन्तस्तु वै ज्ञेयाः प्रतिलोमानुलोमजाः ॥ जात्युत्कर्षाद्विजो ज्ञेयः सप्तमे पञ्चमेऽपि वा ॥ ६ ॥
व्यत्यये कर्मणां साम्यं पूर्ववच्चोत्तरावरम् ॥ कर्म स्मार्तं विवाहाभौ कुर्वीत प्रत्यहं गृही ॥ ७ ॥ दायकालाद्वैतं वापि श्रौतं वैतानिकामिषु ॥ शरीर-
धर्मानाधिगच्छेच्च शास्त्राणि विविधानि च ॥ योगक्षोमादिसिद्धयर्थमुपेयादीश्वरं गृही ॥ १० ॥ स्नात्वा देवान्पितृन्क्षेव तर्पयेदक्षयत्तथा ॥ वेदान्त-
पुराणानि सेतिहासानि शक्तितः ॥ ११ ॥ जपयज्ञानुसिद्धयर्थं विद्यां चाध्यात्मिकां जपेत् ॥ बलिकर्मस्वपाहोमस्वाध्यायातिथिसंक्रियाः ॥
॥ १२ ॥ भृतपित्रमरब्रह्ममनुष्याणां महामखाः ॥ देवेभ्यस्तु हुतं चाभौ क्षिपेद्भुतबालं हरत् ॥ १३ ॥ अन्नं भूमौ च चाण्डालवायसेभ्यश्च निःक्षिपेत् ॥
अन्नं पितृमनुष्येभ्यो देयमप्यन्वहं जलम् ॥ १४ ॥ स्वाध्यायमन्वहं कुर्यान्न पचेच्चान्नमात्मने ॥ बालस्ववासिनीपुद्गलमभिष्यातुरकन्मकाः ॥ १५ ॥
संभोज्यातिथिभृत्यांश्च दम्पत्योः शेषभोजनम् ॥ प्राणाग्निहोत्रविधिनाश्रीवाद्ब्रह्मभुत्सयत् ॥ १६ ॥ सितं विपाकं च हितं भक्ष्यं बालादिभृत्यकम् ॥
आपोशानेनोपरिष्टादथस्ताच्चैव भुज्यते ॥ १७ ॥ अनग्नममृतं चैव कार्यमन्नं द्विजन्मना ॥ अतिथिभ्यस्तु वर्णभ्यो देयं शक्त्याऽनुपूर्वशः
॥ १८ ॥ अप्रणोद्योऽतिथिः सायमपि नात्र विचारणा ॥ सत्कृत्यं भिक्षवे भिक्षा दातव्या सुमताय च ॥ १९ ॥ आगताय भोजयेत्सर्वान्महोक्ष-
श्रोत्रियाय च ॥ प्रतिसंवत्सरं त्वर्च्याः स्नातकाचार्य्यपार्थिवाः ॥ २० ॥ प्रियो विवाहश्च तथा यज्ञं व्रत्यन्तिजः पुनः ॥ अश्वत्थारोऽतिथिः
प्रोक्तः श्रोत्रियो वेदपारगः ॥ २१ ॥ मान्यवित्तो गृहस्थस्य ब्रह्मलोकमभीप्सतः ॥ परपाकरूपिने स्यादनिन्यामन्मृणाद्वैते ॥ २२ ॥ वाचपा-
णिपादचापस्यं वर्जयेच्चतिभोजनम् ॥ श्रोत्रियं वातिथिं तप्तमासीमान्तादनुव्रजेत् ॥ २३ ॥ अहर्थाषं सदासौत शपेत्तिष्ठेच्च वन्मुनिः ॥
उपास्य पश्चिमां सन्ध्यां हुत्वाभौ भोजनं ततः ॥ २४ ॥ कुर्यान्नृत्यैः समासुर्लोभित्येवमात्मनो हितम् ॥ शस्त्रे दुहर्तुं चोत्थाय यान्त्यो विभो भूनादि-
भिः ॥ २५ ॥ वृद्धात्तानां समादेयः पन्था वै भारवाहिनाम् ॥ इज्याध्ययनदानानि वैश्यस्य क्षत्रियस्य च ॥ २६ ॥ प्रतिग्रहोऽधिको विभ्रे याजनाध्यापने
तथा ॥ प्रधानं शंतिर्ये कर्म प्रजानां परिपालनम् ॥ २७ ॥ कुसीदकुपिवाणज्यं पाशुपाल्यं विराः स्मृतम् ॥ गृहस्थं द्विजशूद्रयोः द्विजो यज्ञात्तं हाययेत् ॥ २८ ॥

१ जात्युत्कर्षां युगेज्ञेय इति पाठभिन्यः । २ दानकालाद्वैतं वापि श्रौतं वैवाहिकामिषु । पा० । दायकालाद्वैतं । ३ वेदायवेभूरा० । ४ यज्ञमति० । ५ स्वहृत्पादजायते
पाठतः । ६ भूमौ च चाण्डालः । ७ अणम्योतिथिः सायमपि वाभूतपोदकैः । ८ संहत्यभिः । ९ दानादि० । १० सत्त्विये भर्माः प्रजानां गति पा० ।

हृ. सं.
आ. कर्म.
अ. ९६

॥ ६२ ॥

अहिंसा सत्यमस्तेयं शौचमिन्द्रियसंयमः ॥ दमः क्षमाजैवं दानं सर्वेषां धर्मसाधनम् ॥ २९ ॥ आचरेत्सदृशीं श्रुतिमाजिह्वामशयान्तथा ॥ त्रैवार्षिका
धिकान्नो यः स सोमं पातुमर्हति ॥ ३० ॥ स्यादन्नं वार्षिकं यस्य कुर्यात्प्राक्सौमिकीं क्रियाम् ॥ प्रतिसंवत्सरं सोमः पशुः प्रत्ययनं तथा ॥ ३१ ॥
कर्त्तव्याऽऽग्रहणेष्टिश्च चातुर्मास्यानि यवतः ॥ एषामसम्भवे कुर्यादिष्टिं वैश्वानरीं द्विजः ॥ ३२ ॥ हीनकल्पं न कुर्वीत सति द्रव्ये फलप्रदम् ॥
चण्डालो जायते यज्ञकरणाच्छूद्रमिषितात् ॥ ३३ ॥ यज्ञार्थलब्धं नादद्याद्वासः काकोऽपि वा भवेत् ॥ कुसूलकुम्भीधान्यो वा न्याहिकः श्वस्तनोऽपि
वा ॥ ३४ ॥ जीवेद्वापि शिलोच्छेन श्रेयानेषां परःपरः ॥ न स्वाध्यायविरोध्यर्थमहिंसा न यतस्ततः ॥ ३५ ॥ राजान्तेवासियाज्यैभ्यः सीदन्निच्छेद्
नं क्षुधा ॥ दम्भहैतुकपापिण्डवकवृत्तौश्च व्रजेत् ॥ ३६ ॥ शुक्लाम्बरधरो नीचैर्केशश्मश्रुनखः शुचिः ॥ न भाय्यादर्शनेऽश्रीयन्नैकवासा न संस्थि
तः ॥ ३७ ॥ अप्रियं न वदेन्नातु ब्रह्मसूत्रो विनीतवान् ॥ देवप्रदक्षिणाङ्कुर्य्याद्यष्टिमान्सकमण्डलुः ॥ ३८ ॥ न तु महेन्द्रदीच्छायाभस्मगोष्ठ्याम्बुवत्स
सु ॥ न प्रत्यय्यर्कगोसोमसन्ध्याम्बुस्त्रोद्विजन्मनाम् ॥ ३९ ॥ नैक्षेताय्यर्कनम्रां स्त्रीं न च संसृष्टमैथुनाम् ॥ न च मूत्रं पुरीषं वा स्वपेत्प्रत्यक्शिरा
न च ॥ ४० ॥ घ्रीवनासृक्शक्नुमृत्रविषाण्यप्सु न संक्षिपत् ॥ पादौ प्रतापयेन्नाग्नौ न च नमभिलङ्घयेत् ॥ ४१ ॥ पिबेन्नाञ्जलिना तोयं न शयानं
प्रबोधयेत् ॥ नाक्षैः क्रीडिष्व कितवैर्व्यापितैश्च न संविशेत् ॥ ४२ ॥ विरुद्धं व्रजेत्कर्म प्रेतभूमं नदीतरम् ॥ केशभस्मतुपाङ्गारकपालेषु च संस्थितिम्
॥ ४३ ॥ नाचक्षीत ध्यन्तीं गां नाद्वारेणाविरोक्त्वचित् ॥ न राज्ञः प्रतिगृह्णीयाद्बुधस्येच्छास्त्रवर्त्तिनः ॥ ४४ ॥ अध्यायानामुपाकर्म श्रावण्यां श्रवणेन
वा ॥ हस्तेनोपधिभावे वा पञ्चम्यां श्रावणस्य च ॥ ४५ ॥ पौषमासस्य रोहिण्यामष्टकायामथापि वा ॥ जलान्ते छन्दसां कुर्यादुत्सर्गं विधिवद्
हिः ॥ ४६ ॥ अनध्यायरुयहं प्रेते शिष्यास्त्विगुरुवन्धुषु ॥ उपाकर्मणि चोत्सर्गे स्वशास्त्रोत्रेणैव मृते ॥ ४७ ॥ सन्ध्यागर्जितनिचोतभूकम्पोल्का
निपातने ॥ समाप्य वेदं शुनिशमारण्यकमधीत्य च ॥ ४८ ॥ पञ्चदश्यां चतुर्दश्यां तृप्त्यां राहुमृतके ॥ ऋतुसन्धिषु शुक्ला वा श्राद्धिकं प्रतिगृह्णा च
॥ ४९ ॥ पशुमण्डूकनकुलश्वाहिमाजारसूकरैः ॥ कृतेऽन्तरे त्वहोरात्रं शक्रपाते तथोच्छ्रये ॥ ५० ॥ श्वक्रोष्टुगर्दभोऽरूकसामबाणात्तानिःस्वने ॥ अमेध्यशवशूद्रा
न्त्यश्मशानपतितान्तिके ॥ ५१ ॥ देशेऽशुचावातानि च विद्युत्स्तनितसंघवे ॥ शुक्लाद्रैपाणिर्मन्त्रोऽन्तरद्वारावेऽतिमारुते ॥ ५२ ॥ दिग्दाहे पांसुवर्षेषु सन्ध्यानां
हारभीतिषु ॥ धावतः प्रतियग्वे च शिष्टे च गृहमागते ॥ ५३ ॥ खरोष्ठयानहस्त्यश्चनैर्बुधैर्गिरिरोहणे ॥ सप्तत्रिंशदन्ध्यायनेतस्तत्तात्कालिकान्विदुः ॥ ५४ ॥

१ दानं दमो दया क्षान्तिः सर्वे ० २ वासिगोत्रेभ्यः ० ३ निवृत्तमश्वकेशनक्षेः ० ४ नदीतटम् ० ५ माजारैर्हूषकः ० ६ बुधौ कर्म ० ७ दूरेणरोह ० ।

ग. म. पु.
॥ ६३ ॥

वेददिष्टं तथाचार्यं राजच्छायां परस्त्रियम् ॥ नाक्रामेद्रक्तविष्णुमृगधीवनोद्धर्त्तनानि च ॥ ५५ ॥ विप्राहिंसत्रियात्मानो नावज्ञेयाः कदाचन ॥ दुरादु
च्छिष्टविष्णुमृगपादाम्भासि ससुत्सुजेत् ॥ ५६ ॥ श्रुतिस्पृष्ट्युक्तमाचारं कुर्यान्मर्मणि न स्पृशेत् ॥ न निन्दाताडने कुर्व्यात्सुतं शिष्यं च ताडयेत्
॥ ५७ ॥ आचरेत्सर्वदा धर्मं तद्विरुद्धं तु नाचरेत् ॥ मातापित्रतिथीभ्यामवैविवादं नाचरेद्द्विही ॥ ५८ ॥ पञ्च पिण्डाननुद्धृत्य न स्नायात्पर
वारिषु ॥ स्नायान्नदीप्रसवणदेवखातहृदेषु च ॥ ५९ ॥ वर्जयेत्परशय्यादि न चाश्रीयादनापदि ॥ कदर्यवद्वचो (वै) राणां तथा चान्निकस्य च
॥ ६० ॥ वैणाभिशस्तवाहुष्यगणिकागणदीक्षिणाम् ॥ चिकित्सैकातुरकुड्डीवरङ्गोपजीविनाम् ॥ ६१ ॥ भूरोम्रपतितन्नात्यदाग्निमोच्छिष्टभोजिनाम् ॥
शास्त्रविक्रयिणश्चैव स्त्रीजितशामयाजिनाम् ॥ ६२ ॥ नृशंसराजरजककृतप्रवधजीविनाम् ॥ पिशुनाभूतिनोश्चैव सोमविक्रयिणस्तथा ॥ ६३ ॥ बन्दिनां
स्वर्णकाराणामम्रेषां कदाचन ॥ न भोक्तव्यं वृथीं मांसं केशकीटसमन्वितम् ॥ ६४ ॥ अर्कं पर्युपितोच्छिष्टं श्वस्पृष्टं पतितो(ति)क्षितम् ॥ उदक्यास्पृष्टं
घुष्टमेपर्याप्तं च वर्जयेत् ॥ ६५ ॥ गोम्रातं शकुनोच्छिष्टं पादस्पृष्टं च कामतः ॥ शूद्रेषु दासगोपालकुलमिवाद्धंसीरिणः ॥ ६६ ॥ भोज्यान्नो नापित
श्चैव यश्चात्मानं निवेदयेत् ॥ अन्नं पर्युपितं भोज्यं स्नेहाकं चिरसंभृतं (स्थ) तश्च ॥ ६७ ॥ अस्नेहा अपि मोक्षस्य नोपरस्विक्रियाः ॥ औहृदिकशर्प
स्त्रीणां पचश्च परिवर्जयेत् ॥ ६८ ॥ क्रव्यादपक्षिदाह्यहसुकर्मासानि वर्जयेत् ॥ सारसैकशफान्दंसां चलाकचकटिभात् ॥ ६९ ॥ वृथा कृसरसंयाव
पायसापुपशङ्कुलीः ॥ कुररं जालपादं च खञ्जरीटमृगद्विजान् ॥ ७० ॥ बाष्पान्मत्स्यान्नक्तपादाञ्जङ्गान् वै कामतो नरः ॥ बल्लून् कामतो जग्मुः सोऽप
वासस्त्यहं भवेत् ॥ ७१ ॥ पलाण्डुलशुनादीनि जग्मुः चान्द्रायणं चरेत् ॥ श्राद्धे देवान्पितॄन्मन्त्राच्ये स्वादन्मांसं न दोषभाक् ॥ ७२ ॥ वसेत्स नरके
घोरे दिनानि पशुरोमतः ॥ सम्मितानि दुराचारो यो हन्यथविधिना पशून् ॥ मांसं सन्न्यज्य संप्राप्य कामन्याति ततो हरिम् ॥ ७३ ॥ इति श्रीगा
रुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तश्राद्धनिरूपणं नाम षण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ इत्यश्रुद्धि
प्रवक्ष्यामि तन्निबोधत सत्तमाः ॥ सौवर्णैरजताब्जानां शङ्खैश्चोदिवर्षणम् ॥ १ ॥ पात्राणां चारुतानां च वारिणां सुक्षिरिण्यतोऽङ्गनाभः ॥
सुवयोर्धन्यादेः प्रोक्षणेन च ॥ २ ॥ तक्षणादारुभुङ्गदंशकपादस्य सार्जनात् ॥ सौम्यैश्चकर्मोद्भिः सुगन्ताविकर्मोशिकम् ॥ ३ ॥ यैश्च योषिभ्यस्तु
पश्यन्पुनः पाकान्महीप्रयम् ॥ गाध्रातेऽग्निं तथा केशमक्षिकाकोटदूषिते ॥ ४ ॥ मत्स्यैश्चान्द्रि सुद्धिः स्वाद्भुक्षिर्माजनादिना ॥ त्रुष्टीसकताम्राणां

पू. सं.
आ. कां.
अ. ९७

॥ ६३ ॥

१ देवविक्रमातकाचार्यराज्ञां छायां परस्त्रियाः ० । २ पात्रांतरचिकित्सानां क्षीवः ० । ३ पयसां च ० ।

क्षाराम्लोदकवारिभिः ॥ ५ ॥ भस्मान्निलोहकांस्यानामज्ञातं च सदा शुचि ॥ अमेध्याक्तस्य मृतपैर्गेन्वलेपापकर्षणात् ॥ ६ ॥ शुचिं गोतृतिदं तोयं
 प्रकृतिस्थं महीगतम् ॥ तथा मांसं श्वचाण्डालकव्यादादिनिपातितम् ॥ ७ ॥ रश्मिरग्नौ रजश्छाया गौरस्थो वसुधानिलाः ॥ अश्वाजविष्टो मेध्या
 स्तथाचमनविन्दवः ॥ ८ ॥ स्नात्वा पीत्वा क्षुते सुप्ते भुङ्क्ता रथ्याप्रसर्पणे ॥ आचान्तः पुनराचामेद्वासोऽन्यत्परिधाय च ॥ ९ ॥ क्षुते निष्ठीविते स्वापे
 परिधानेऽश्रुपातने ॥ पञ्चस्वेतेषु नाचामेदक्षिणं श्रवणं स्पृशेत् ॥ तिष्ठन्त्यस्यादयो देवा विप्रकर्णोऽतु दक्षिणे ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्व
 खण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तद्रव्यशुद्धिनिर्हपणं नाम सप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ अथ दानविधि
 वक्ष्ये तन्मे शृणुत सुव्रताः ॥ अन्येभ्यो ब्राह्मणाः श्रेष्ठास्तेभ्यश्चैव क्रियापराः ॥ १ ॥ ब्रह्मवेत्ता च तेभ्योऽपि पात्रं विद्यात्तपोऽन्विताः (तम्) ॥ गो
 भूधान्यहिरण्यादि पात्रे दातव्यमर्चितम् ॥ २ ॥ विद्यात्तपोभ्यां हर्निन न तु ग्राह्यः प्रतिग्रहः ॥ शुक्लप्रदातारमथो नैयत्यात्मानमेव च ॥ ३ ॥ दातव्यं
 प्रत्यहं पात्रे निमित्तेषु विशेषतः ॥ याचितेनापि दातव्यं श्रद्धापूर्तं तु शक्तिः ॥ ४ ॥ हेमशृङ्गो शर्फः रोप्येः सुशीला वस्त्रसंयुता ॥ सर्कास्यपात्रा दात
 व्य क्षीरिणी गौः सदक्षिणा ॥ ५ ॥ दशसौवर्णिकं शृङ्गं शर्फं सप्तपलैः कृतम् ॥ पञ्चाशत्पलिकं पात्रं कांस्यं वत्सस्य कीर्त्यते ॥ ६ ॥ स्वर्णपिप्पलपा
 त्रेण वत्सो वा वत्सिकापि वा ॥ अस्या अपि च दातव्यमपत्यं रोगवर्जितम् ॥ ७ ॥ दाता स्वर्गमवाप्नोति वत्सरात्रोमसंभितान् ॥ कपिला चेतारयेत
 भूयश्चासप्तमं कुलम् ॥ ८ ॥ यावद्वत्सस्य द्वौ पादौ सुखं योन्यां प्रदश्यते ॥ तावद्द्वौ पृथिवी ज्ञेया यावद्द्वौ न सुञ्चति ॥ ९ ॥ यथा कथञ्चिद्दत्त्वा गां
 धेनुं वाऽधेनुमेव वा ॥ अरोगामपरिक्षिप्तं दाता स्वर्गं महीयते ॥ १० ॥ श्रान्तसंवाहनं रोगिपरिचर्यां सुरार्चनम् ॥ पादशौचं द्विजोच्छिष्टमार्जनं
 गोप्रदानवत् ॥ ११ ॥ द्विजाय यदभीष्टं तु दत्त्वा स्वर्गमवाप्नुयात् ॥ भूदीपांश्चात्रवस्त्राणि सर्पिर्देत्त्वा ब्रजेच्छियम् ॥ १२ ॥ गृहयान्यच्छत्रमाल्यवृक्ष्या
 नघृतं जलम् ॥ शय्यानुलेपनं दत्त्वा स्वर्गलोके महीयते ॥ १३ ॥ ब्रह्मदाता ब्रह्मलोकं प्राप्नोति सुरदुर्लभम् ॥ वेदार्थयज्ञशास्त्राणि धर्मशास्त्राणि चैव
 हि ॥ १४ ॥ मृत्येनापि लिखित्वापि ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ एतन्मूलं जगद्यस्मादसृजत्पृथ्वीश्वरः ॥ १५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कार्यो वेदार्थसंग्रहः ॥
 इतिहासपुराणं वा लिखित्वा यः प्रयच्छति ॥ १६ ॥ ब्रह्मदानसमं पुण्यं प्राप्नोति द्विगुणोन्नतिम् ॥ लोकायतं कुतर्कश्च प्राकृतस्लेच्छभाषितम् ॥ १७ ॥
 न श्रोतव्यं द्विजनैतदधो नयति तं द्विजम् ॥ समर्थो यो न शुद्धीयाद्वातलोकानवाप्नुयात् ॥ १८ ॥ कुशाः शाकं पयो गन्धाः प्रत्याख्येया न वारि च ॥

१ सुप्ते उक्ता २० । २ याचितेचापि । ३ गोष्पदासमम् । ४ नापि लिखेद्वापि । ५ देवायसं ।

ग. म. पु.
॥ ६४ ॥

अयाचिताहृतं ब्राह्मणं दुष्कृतकर्मणः॥११॥ अन्यत्र कुलटापण्डपतिभ्यो द्विपस्तथा॥ देवातिथ्यर्चनकृते पितृव्यर्थमेव च॥ सर्वतः प्रतिशुद्ध्यादात्यट
पस्यमेव च॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तदानधर्मनिरूपणं नामाष्टमवतितमोऽध्यायः
॥९८॥ याज्ञवल्क्य उवाच॥ अथ आर्द्धविधिं वक्ष्ये सर्वपापप्रणाशनम्॥ अमावस्याष्टकाष्टद्विकृष्णपक्षायनद्वयम्॥ १॥ द्वयं ब्राह्मणसम्पत्तिर्विपुलसूर्यसं
क्रमः॥ व्यतीपातो गजच्छाया ग्रहणं चन्द्रसूर्ययोः॥ २॥ आर्द्धं प्रतिरुचिश्चैव आर्द्धकालाः प्रकीर्तिताः॥ अग्निः सर्वदेवेषु श्रोत्रियो वेदविलुवा॥ ३॥ वेदो
र्थविष्यष्टसामा त्रिमधुस्त्रिसुपर्णिकः॥ स्वसीयऋत्विग्जामातायाज्यश्वमुग्रमातुलाः॥ ४॥ त्रिणाचिकेतदौहित्रशिष्यसम्बन्धिवान्ववाः॥ कर्मनिष्ठा
स्तपोनिष्ठाः पञ्चाग्निब्रह्मचारिणः॥ ५॥ पितृमातृपराश्चैव ब्राह्मणाः आर्द्धदेवताः॥ रोगी हीनातिरिक्ताङ्गः काणः पौनर्भवस्तथा॥ ६॥ अवर्कण्योद
यो ये च ये चाचारविजिताः॥ अवैष्णवाश्च ते सर्वे न आर्द्धार्हाः कदाचन॥ ७॥ निमन्त्रयेच्च पूर्वयुद्धिजैर्भावं च संयतैः॥ आजान्ताश्चैव पूर्वोक्ते
ह्यासनेषूपवेशयेत्॥ ८॥ युग्मान्देवे तथा पित्र्ये स्वर्प्रदेशेषु शक्तिः॥ द्वौ देवौ प्रागुदक् पित्र्ये त्रीण्येकं चोभयोः पृथक्॥ ९॥ मातामहतामप्येवं
तन्त्रं वा वैश्वदेविकम्॥ हस्तप्रक्षालनं दत्त्वा विष्टरार्थं कुर्यान्नपि॥ १०॥ आवाह्यं तदनुज्ञातो विश्वदेवासहस्यचां॥ यवैरन्नं विकीर्यार्थं भाजने
सपवित्रके॥ ११॥ शन्नोदेव्या पयः क्षित्वा यवोऽसीति यवांस्तथा॥ यादेव्या इति मन्त्रेण हस्तेष्वेव विनिःक्षिपेत्॥ १२॥ गन्धोदके तथा
दीपमाल्यदामप्रदीपकम्॥ अपसव्यं ततः कृत्वा पितृणामप्रदाक्षिणम्॥ १३॥ द्विगुणांस्तु कुर्यान्मन्त्रा उशन्तस्त्वेत्यूचा पितृन्॥ आवाह्यं तदनु
ज्ञातो जपेदायन्तुनस्ततः॥ १४॥ यवार्थस्तु तिलैः कार्य्यैः कुर्यादध्यादि पूर्ववत्॥ दत्त्वाच्यं संस्रवांस्तेषां पात्रे कृत्वा विधानतः॥ १५॥ पितृ
भ्यः स्थानमसीति न्युल्लं पात्रं करोत्यधः॥ अग्नौ करिष्य आदाय पृच्छत्यन्नं घृतप्लुतम्॥ १६॥ कुरुष्वेति तथाक्तोसौ ह्रस्वाग्नौ पितृयज्ञवत्॥
हुतरोषं प्रदद्याच्च भाजनेषु समाहितः॥ १७॥ यथालाभोपपन्नेषु रौप्येषु च विशेषतः॥ दत्त्वात्र पृथिवीपात्रमिति पात्राभिमन्त्रणम्॥ १८॥ कृत्वा
दक्षिणुरित्येवं द्विजागुष्टं निवेशयेत्॥ सव्याहतिं च गायत्र्या मधुवानेत्त्यूचस्तथा॥ १९॥ जप्त्वा यथासुखं वाच्यं सुजीरंस्तेऽपि वाग्यताः॥ अन्न
मिष्टं हविष्यं च दद्यादक्रोधनोत्तरः॥ २०॥ आतृसेस्तु पवित्राणि जप्त्वा पूर्वजपं तथा॥ अन्नमादाय तृताः स्थः शंस वैश्वतुभ्यं च॥ २१॥
तदन्नं विकिरेदमौ दद्याच्चापः सकृत्सकृत्॥ सर्वमन्नमुपादाय सतिलं दक्षिणासुखः॥ २२॥ उच्छिष्टसन्निधौ पिण्डान्प्रदद्यात्पितृ
१ तिथिज्ञाने च कुशलः० २ युग्मदेशेष्वशक्तिः० ३ मन्त्रे वा० ४ गन्धं तथोदकं चैव धूपार्क्ष पवित्रकम्० ।

शू. खं.
आ. कां.
अ. ९९

यज्ञवत् ॥ मातामहानामप्येवं दद्यादाचमनं ततः ॥ २३ ॥ स्वस्ति वाच्यं ततो दद्यादक्षय्योदकमेव च ॥ दत्त्वा च दाक्षिणां
 शक्त्या स्वधाकारमुदाहरेत् ॥ २४ ॥ वाच्यतामित्यनुज्ञातः पितृभ्यश्च स्वधोच्यताम् ॥ विप्रैरस्तु स्वधेत्युक्तो भूमौ सिञ्चेत्ततो जलम् ॥ २५ ॥
 प्रीयन्तामिति चाहैवं विश्वेदेव्यं जलं ददत् ॥ दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव च ॥ २६ ॥ श्रद्धा च नो मा व्यगमद्बहु देयं च नोऽस्त्विति ॥
 इत्युत्क्रोत्त्वा प्रिया वाचः प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥ २७ ॥ वाजेवाजे इति प्रीत्या पितृपूर्वं विसर्जनम् ॥ यस्मिंस्ते संस्तवाः पूर्वमर्घ्यपात्रे निपातिताः ॥
 ॥ २८ ॥ पितृपात्रं तदुत्तानं कृत्वा विप्रान्विसर्जयेत् ॥ प्रदक्षिणमनुव्रज्य भुञ्जीत पितृसेवितम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मचारी भवेत्तां तु रजनीं भार्यया सह ॥
 एवं प्रदक्षिणं कृत्वा वृद्धौ नान्दीमुखानपि ॥ ३० ॥ यजेत्तदधिकर्कन्धूमिश्राः पिण्डा यवैः श्रिताः ॥ एकोद्दिष्टं दैवहीनं एकान्नैकपवित्रकम् ॥ ३१ ॥
 आवाहनाग्नौकरणरहितं त्वपसव्यवत् ॥ उपतिष्ठतामित्यक्षय्यस्थाने विप्रान्विसर्जयेत् ॥ ३२ ॥ अभिरम्यतां प्रब्रूयाद् ब्रूयस्तेभिरंताः स्म ह ॥ गन्धो
 दं कतिलैर्मिश्रं कुर्यात्पात्रचतुष्टयम् ॥ ३३ ॥ अर्घ्यार्थं पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं प्रसेचयेत् ॥ येसमाना इति द्वाभ्यां शेषं पूर्ववदाचरेत् ॥ ३४ ॥ एतत्सपि
 ण्डीकरणमेकोद्दिष्टं स्त्रिया अपि ॥ अर्वाक् सपिण्डीकरणं यस्य संवत्सराद्भवेत् ॥ ३५ ॥ तस्याप्यन्नं सोदकुम्भं दद्यात्संवत्सरं द्विजः ॥ पिण्डांश्च गोज
 विप्रेभ्यो दद्यादग्नौ जलेऽपि वा ॥ ३६ ॥ हविष्यान्नेन वै मासं पायसेन तु वत्सरम् ॥ मात्स्यहारिणकौरभ्रशाकुनच्छागपार्षतैः ॥ ३७ ॥ ऐणरौरववा
 राहशाशमांसैर्यथाक्रमम् ॥ मासवृद्ध्यापि तुष्यन्ति दत्तैरिह पितामहाः ॥ ३८ ॥ दद्याद्दर्षान्नयोदश्यां मघासु च न संशयः ॥ प्रतिपत्प्रभृतिष्वेवं कन्या
 दीञ्छाद्ददो लभेत् ॥ ३९ ॥ शस्त्रेण निहतानां तु चतुर्दश्यां प्रदीयते ॥ स्वर्गं ह्यपत्यमोजश्च शौर्य्यं क्षेत्रं बलं तथा ॥ ४० ॥ पुत्रश्रैष्ठ्यं स सौभाग्यं
 समृद्धिं मुख्यतां शुभम् ॥ प्रवृत्तचक्रतां चैव वाणिज्यप्रभृतींस्तथा ॥ ४१ ॥ अरोगित्वं यशो वीतशोकतां परमां गतिम् ॥ धनं विद्यां च वाक्सिद्धिं
 कुप्यं गोजाविकं तथा ॥ ४२ ॥ अश्वानायुश्च विधिवद्यः श्राद्धं संप्रयच्छति ॥ कृत्तिकादिभरण्यन्तं स कामान्प्राप्नुयादिमान् ॥ ४३ ॥ वस्त्राद्याः प्रीण
 यन्त्येव नरं श्राद्धकृतं द्विजाः ॥ आयुः प्रजा धनं विद्यां स्वर्गमोक्षसुखानि च ॥ ४४ ॥ प्रयच्छति यथा राज्यं प्रीत्या नित्यं पितामहः ॥ ४५ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तश्राद्धविधिनिर्ूपणं नाम नवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ याज्ञवल्क्य
 उवाच ॥ विनायकोपसृष्टस्य लक्षणानि निबोधत ॥ स्वप्नेऽवगाहतेऽत्यर्थं जलं मुंडांश्च पश्यति ॥ १ ॥ विमना विफलारम्भः संसीदित्यनिमित्ततः ॥

१ ततः कुर्याद० । २ प्रकृतेभ्यः० । ३ पितृशेषितम् । ४ अभिरताः स्मः इत्यर्थः । आर्षः सलोपः । ५ मासवृद्ध्याभितु० । ६ पुत्रश्रेष्ठान्सौ०

गं. म. पु.
॥ ६५ ॥

राजा राज्यं कुमारी च पतिं पुत्रं च शुर्विणी ॥ २ ॥ नायुयात्सपनं तस्य पुण्येऽह्निविधिपूर्वकम् ॥ गौरसर्पपकलेन साज्येनोत्सारितस्य तु ॥ ३ ॥
सर्वौषधैः सर्वगन्धैर्विलिप्तशिरसस्तथा ॥ भद्रासनोपविष्टस्य स्वस्ति वाच्यं द्विजाञ्छुभान् ॥ ४ ॥ घृत्तिकां रोचनां गन्धाव् गुग्गुलुं चाप्सु निःक्षिपेत् ॥
यां आहता एकवर्णैश्चतुर्भिः कलशैर्हृदात् ॥ ५ ॥ चर्मण्यानुडुहे रक्ते स्थाप्यं भद्रासने तथा ॥ सहस्रांशं शतधारशृभिः पावनं स्मृतम् ॥ ६ ॥
तेन त्वामभिषिञ्चामि पावमान्यः पुनन्तु ते ॥ भगं तु वरुणो राजा भगं सूर्यो बृहस्पतिः ॥ ७ ॥ भगमिन्द्रश्च वायुश्च भगं सतर्षयो ददुः ॥
यत्ते केशेषु दौर्भाग्यं सीमन्ते यच्च मूर्द्धनि ॥ ८ ॥ ललाटे ऽर्णयोः रक्षोरापस्तद्व्रतं तु सदा ॥ स्नातस्य सर्पं तेलं सुवेणोदुम्बरेण तु ॥ ९ ॥
जुहुयान्मूर्द्धनि कुशान्सव्येन परिगृह्य च ॥ मितश्चसमितश्च तथा शालकटङ्कटौ ॥ १० ॥ कुष्माण्डो राजपुत्रश्च अन्ते स्वाहासमन्वितैः ॥
दद्याच्चतुष्पथे भूमौ कुशानास्तीर्थ्य सर्वशः ॥ ११ ॥ कृताकृतार्तस्तण्डुलांश्च पल्लोदनमेव च ॥ पुष्पं चित्रं सुगन्धं च सुरां च त्रिविधामपि ॥ १२ ॥
मूलकं पूरिकापूपं तथैवौण्डेरकलजः ॥ दधि पायसमन्त्रं च गुडापिष्टं समोदकम् ॥ १३ ॥ एतान्सर्वानुपाहृत्य भूमौ कृत्वा ततः शिरः ॥ अम्बिकाघृप
तिष्ठेच्च दद्यादर्घ्यं कृताञ्जलिः ॥ १४ ॥ दूर्वासर्पपुष्पैश्च पुत्रजन्मभिरन्ततः ॥ कृतस्वस्त्ययनं चैव प्रार्थयेदम्बिकां सतीम् ॥ १५ ॥ रूपं देहि यशो
देहि भगं भगवति ! देहि मे ॥ पुत्रान्देहि त्रियं देहि सर्वान्कामांश्च देहि मे ॥ १६ ॥ ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चाच्छुक्लवस्त्रानुलेपनैः ॥ वस्त्रयुग्मयुरोद
द्यासंपूज्य च ग्रहास्तथा ॥ श्रेयः कर्मफलं विन्द्यात्सूर्यार्चनरतस्तथा ॥ १७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञव
ल्क्योक्तगणपतिकर्त्तृपरिहर्षणं नाम शततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ श्रीकामः शान्तिकामो वा ग्रहदृष्ट्यभिचारवान् ॥
ग्रहयज्ञं समं कुर्याद्ब्रह्मैते बुधैः स्मृताः ॥ १ ॥ सूर्यः सोमो मंगलश्च बुधश्चैव बृहस्पतिः ॥ शुक्रः शनैश्चो राहुः केतुर्ग्रहगणाः स्मृताः ॥ २ ॥
ताम्रकात्स्फटिकाद्रक्तचन्दनात्स्वर्णकाडुभौ ॥ रजतादयसः सीसात्कांस्याद्वर्णाश्रिवोधत ॥ ३ ॥ रक्तः शुक्लस्तथा रक्तः पीतः पीतः सितोसितः ॥
कृष्णः कृष्णः क्रमाद्वर्णां द्रव्याणि मुनयस्ततः ॥ ४ ॥ स्थापयेद्ग्रहवर्णानि होमार्थं प्रलित्वत्पटे ॥ स्नापयेद्धोमयेच्चैव ग्रहद्रव्यैर्विधानतः ॥
सुवर्णानि प्रदेयानि वासांसि कुसुमानि च ॥ ५ ॥ गन्धाश्च बलयश्चैव धूपो देयश्चगुग्गुलुः ॥ कर्तव्यास्तत्र मन्त्रैश्च चरवैः प्रतिदेवतम् ॥ ६ ॥

१ सर्पपण्येन ० । २ एकाकृत्याहिक ० । ३ श्वणे मस्तके तथा । ४ दद्यादन्नं कृ ० । ५ ब्राह्मणार्तोपये ० । ६ ताम्रकात्स्फटिकाच्च रक्तचन्दनस्वर्णकाव । रजतादयसः
सीसात्कांस्यादृष्टिः प्रशाम्यति ० । ७ अभिमन्युर्देवतैः ० ।

प्र. खं.
आ. का.
अ. १०१

॥ ६५ ॥

आकृष्णेन इमे देवा अग्निर्मुद्रादिवः ककुत् ॥ उन्मुध्यस्वेति जुहुयादेभिरेव यथाक्रमम् ॥ ७ ॥ बृहस्पतेपरिदीयेति सर्वे अन्नात्परिभुतम् ॥
 शन्नो देवी कर्मानश्च केतुकृष्णव्रित्तिः क्रमात् ॥ ८ ॥ अर्कः पलाशः खदिरस्त्वपामागोऽथ पिप्पलः ॥ औदुम्बरः शमी दूर्वा कुशाश्च समिधः क्रमात् ॥ ९ ॥ होतव्या मधुसर्पिभ्यां दध्ना चैव समन्वितः ॥ गुडोदनं पायसं च हविष्यं क्षीरपायिकम् ॥ १० ॥ इध्योदनं हविः पूषान्मांसं चित्राग्नेमेव च ॥
 दद्याद्ब्रह्मक्रमादेतान् ग्रहेभ्यो भाजनं ततः ॥ ११ ॥ घेतुः शङ्खस्तथानङ्गान्हेम वासो हयस्तथा ॥ कृष्णा गौरायसं छाग एता वै दक्षिणाः क्रमात् ॥
 ग्रहाः पूज्याः सदा यस्माद्वाज्यादि प्राप्यते फलम् ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तग्रह
 शान्तिनिरूपणं नामैकोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ वानप्रस्थाश्रमं वक्ष्ये तच्छृण्वन्तु महर्षयः ॥ पुत्रेषु भार्या निः
 क्षिप्य वनं गच्छेत्सहैव वा ॥ १ ॥ वानप्रस्थो ब्रह्मचारी साग्निः सोपासनः क्षमी ॥ अफालकृष्टेनाग्नींश्च पितृदेवातिथींस्तथा ॥ २ ॥
 भृत्यास्तु तर्पयेच्छुजटालोमभृदात्मवान् ॥ दान्तस्त्रिषवणस्त्रायानि निवृत्तश्च प्रतिग्रहात् ॥ ३ ॥ स्वाध्यायवान्ध्यानशीलः सर्वभूतहिते रतः (तिः) ॥
 अह्नो मासस्य मध्ये वा कुर्याद्धार्यपरिग्रहम् ॥ ४ ॥ कृतं त्यजेदाश्वयुजे युज्येत्कालं व्रतादिना ॥ पक्षे मासे तथाश्वनीयाहन्तोर्लुखलिको भवेत् ॥ ५ ॥
 चान्द्रायणी स्वपेद्भूमौ कर्म कुर्यात्फलदिना ॥ ग्रीष्मे पंचाग्निमध्यस्थो वर्षासु स्थण्डिलेशयः ॥ ६ ॥ आर्द्रवासास्तु हेमन्ते योगाभ्यासादिनं
 नयेत् ॥ यः कण्टकेर्वितुदति चन्दनैर्यश्च लिम्पति ॥ अक्रुद्धः परितुष्टश्च समस्तस्य च तस्य च ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमां
 शाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तवानप्रस्थधर्मनिरूपणं नाम द्वाविंशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ भिक्षोर्वै प्रवक्ष्यामि
 तं निबोधत सत्तमाः ॥ वनाह्वहाद्वा कृत्वैष्टिं सर्ववेदसदक्षिणाम् ॥ १ ॥ प्राजापत्यन्तदन्तेऽपि अग्निमारोप्य चात्मनि ॥ सर्वभूतहितः शान्तस्त्रिदण्डी
 सकर्मंडलुः ॥ २ ॥ सर्वारामं परिब्रज्य भिक्षार्थी ग्राममाश्रयेत् ॥ अप्रमत्तश्चरेद्भक्ष्यं सायाह्ने नाभिलक्षितः ॥ ३ ॥ रोहिते भिक्षुक्रयामे यात्रामात्र
 मलालुपः ॥ भवेत्परमहंसो वा एकदंढी यमादितः ॥ ४ ॥ सिद्धयोगस्त्यजन्देहममृतत्वमिहाप्नुयात् ॥ देताऽतिथिप्रियो ज्ञानी शुद्धी श्राद्धेऽपि मुच्यते ॥ ५ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे याज्ञवल्क्योक्तवानप्रस्थसंन्यासधर्मनिरूपणं नाम त्र्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

१ शन्नो देवीस्तथोक्तकृष्णव्रिताः कृणुस्तथा ० पा० । शन्नो देवीस्तथाकाण्डात्केतुकृष्णव्रिताः कृणुस्तथा ० पा० । २ ग्रहेभ्योभाजनं ततः । ३ क्षमदमक्षमी ० । ४ अर्चयेत्सा
 भिक्षान्विमान्निवृत्तः । ५ अह्नो मासस्य ० । ६ कुर्यात्स्वार्थप ० पर ० । कुर्याद्धार्यपरि ० । ७ निराश्रयः तर्पे ० । ८ यः क्रकचैर्वितुः । ९ श्यामेनाभिलक्षितः ० । १० क्षमादिहृत ० ।
 ११ इदमर्थमसम्बद्धतयैकस्मिन्नेव पुस्तके दृश्यते ।

ग. म. पु.
॥ ६६ ॥

याज्ञवल्क्य उवाच ॥ नरकात्पातकोद्भूतात्स्यात्पापस्य कमणः ॥ ब्रह्महाथा खरोष्ट्रः स्याद्रको यकः सुराप्यपि ॥ १ ॥ स्वर्णचौरः क्रुमिः
क्रीटः तृणादिगुरुतल्पगः ॥ क्षयरोगी श्यावदन्तः कुनखी शिपिविष्टकः ॥ २ ॥ ब्रह्महत्याक्रमात्स्युश्च तत्सर्वं वा शिशोर्भवेत् ॥ अन्नहता
मयावी स्यान्मूको वागपहारकः ॥ ३ ॥ धान्यहार्यतिरिक्तांगः पिशुनः प्रतिनासिकः ॥ तैलाहारी तैलपायी प्रतिवक्त्रस्तु सूचकः ॥ ४ ॥ ब्रह्मस्व
कन्यकां क्रीत्वा वने रक्षो भवेद्दूषः ॥ रत्नहर्दीनजातः स्यात्पवशाकहरः शिखी ॥ ५ ॥ गुच्छं चुचुन्दरी हत्वा धान्यहन्मूषको भवेत् ॥ फलं कपिः
पशून्हत्वा त्वजा काकः पयस्तथा ॥ ६ ॥ मांसं गृध्रः पटं श्वित्री चोरी लवणहारकः ॥ यथाकर्म फलं प्राप्य तिर्यक्कं कालपर्ययात् ॥ ७ ॥ जायन्ते
लक्षणभ्रष्टा दरिद्राः पुरुषाधमाः ॥ ततो निष्कलुषीभूता कुले महति योगिनः ॥ ८ ॥ जायन्ते लक्षणोपेता धनधान्यसमन्विताः ॥ ९ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमांशाख्ये आचारकांडे याज्ञवल्क्योक्तकर्मविपाकरूपणं नाम चतुर्त्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥
विहितस्याननुष्ठानान्निन्दितस्य च सेवनात् ॥ अनिग्रहाच्चेन्द्रियाणां नरः पतनमुच्छति ॥ १ ॥ तस्माद्यत्नेन कर्तव्यं प्रायश्चित्तं निमुद्ध्ये ॥ एवम
स्यान्तरात्मा च लोकश्चैव प्रसीदति ॥ २ ॥ लोकः प्रसीदेदात्मैव प्रायश्चित्तैरवश्यः ॥ प्रायश्चित्तमकुर्वाणा पश्चात्तापविवर्जितः ॥ ३ ॥ नरकान्या
न्ति पापा वै महारौरवरौरवान् ॥ तामिदं लोहरकुं च प्रतिगन्धसमाकुलम् ॥ ४ ॥ हंसाभं लोहितोदं च सज्जीवननदीपथम् ॥ महानिलयकाकोलम
न्धतामिषवापनम् ॥ ५ ॥ अवीचिं कुम्भीपाकं च यान्ति पापां ह्यपुण्यतः ॥ ब्रह्महा मद्यपः स्तेयी संयोगी गुरुतरुपाः ॥ ६ ॥ गुरुनिन्दा वेदनिन्दा
ब्रह्महत्यासमे ह्युभे ॥ निषिद्धभक्षणं जिह्नक्रियाचरणमेव च ॥ ७ ॥ रजस्वलसुखास्वादः दुःखयाननस्यानि तु ॥ अशक्त्यादिरूपं सुवर्णस्तेनजन्मिदम्
॥ ८ ॥ सखिभार्याकुमारीषु स्वयोनिष्वन्त्यजास्तु च ॥ सगोत्रास्तु तथा स्त्रीषु गुरुतल्पसमं स्पृष्टम् ॥ ९ ॥ पितुः स्वस्य मातुश्च मातुलानां स्तुपाम
पि ॥ मातुः सपत्नीं भगिनीमाचार्य्यतनयां तथा ॥ १० ॥ आचार्य्यपत्नीं स्वसुतां गच्छंस्तु गुरुतल्पगः ॥ छित्त्वा लिङ्गं वधस्तस्य सकाशस्थाः स्त्रि
यास्तथा ॥ ११ ॥ गोवैधो ब्राह्म्यतास्तेयमृणानां च परिक्रिया ॥ अनाहिताग्निताऽपण्यविक्रयः परिवेदनम् ॥ १२ ॥ भुल्यावाध्ययनादानं धृतक्राध्या
पनन्तथा ॥ पारदार्य्यं पारिवित्त्यं वारुण्यं लवणक्रिया ॥ १३ ॥ सच्छूद्रविट्सञ्चक्रन्धोर्निन्दितार्थोपजीविता ॥ नास्तिक्यं व्रतलोपश्च भृत्यं गोश्वेन

१ नरकात्पातकोद्भूत्याक्षया० । २ अन्यापदत्तमायावी० पा० । ३ धान्यहर्ताखनहारी० पा० । ४ पापान्विता नराः० । ५ अन्यादिपु० । ६ गोवैधोवाह्यनस्तेय० ।
७ चानपाक्रिया० ।

पू. खं.
आ. कं.
अ. १०६

॥ ६६ ॥

विक्रयः ॥ १४ ॥ पितृमातृसुहृत्यागस्तडागारामविक्रयः ॥ कन्यायादूषणं चैव परिविन्दकयाजनम् ॥ १५ ॥ कन्याप्रदानं तस्यैव कौटिल्यं व्रतलोप
 नम् ॥ आत्मनोऽर्थे क्रियारम्भो मद्यपस्त्रीनिषेवणम् ॥ १६ ॥ स्वाध्यायाग्निसुतत्यागो बान्धवत्याग एव च ॥ असच्छास्त्राभिगमनं भार्यात्मपरिवि
 क्रयः ॥ १७ ॥ उपपापानि चोक्तानि प्रायश्चित्तं निबोधत ॥ शिरःकपालध्वजवान् भिक्षाशी कर्म वेदयन् ॥ १८ ॥ ब्रह्महा द्वादश समा मितभुक् शुद्धि
 माप्नुयात् ॥ लोमभ्यः स्वाहेति च वा लोमप्रभृति वै तनुम् ॥ १९ ॥ मज्जान्तां जुहुयाद्वापि स्वस्वमन्त्रैर्यथाक्रमम् ॥ शुद्धिः स्याद्ब्राह्मणत्राणात्कृत्वैव
 शुद्धिरेव च ॥ २० ॥ निरातङ्गं द्विजं गां च ब्राह्मणार्थं हतोऽपि वा ॥ अरण्ये नियतो जप्त्वा त्रिकृत्वो वेदसंहिताम् ॥ २१ ॥ सरस्वतीं वा संसेव्य धनं
 पात्रे समर्पयेत् ॥ यागस्थक्षत्रविद्धाते चरेद्ब्रह्महणो व्रतम् ॥ २२ ॥ गर्भहा वा यथावर्णं तथात्रेयीनिषू (सु) दनम् ॥ चरेद्ब्रतमहत्वापि घातनार्थं
 मुपागतः ॥ २३ ॥ द्विगुणं सवनस्थे तु ब्राह्मणे व्रतमाचरेत् ॥ सुराम्बुधृतगोमूत्रं पीत्वा शुद्धिः सुरापिणः ॥ २४ ॥ अग्निवर्णं घृतं वापि चीरवासा जटी भवेत् ॥
 व्रतं ब्रह्महणः कुर्यात्पुनः संस्कारमर्हति ॥ २५ ॥ रेतोविण्मूत्रपानाच्च सुरापा ब्राह्मणी तथा ॥ पतिलोकपरिभ्रष्टा गृध्री स्यात्सुकरी शुनी ॥ २६ ॥
 स्वर्णहारी द्विजो राज्ञे दत्त्वा तु मुसलं तथा ॥ कर्मणः ख्यापनं कृत्वा हतस्तेन भवेच्छुचिः ॥ २७ ॥ आत्मतुल्यं सुवर्णं वा दत्त्वा शुद्धिमियाद्विजः ॥
 शयने सार्द्धमायस्या योषिता निभृतं स्वपेत् ॥ २८ ॥ उच्छेद्य लिङ्गं वृषणं नैर्ऋत्यामुत्सृजेद्दिशि ॥ प्राजापत्यं चरेत्कृच्छ्रं समा वा गुरुतल्पगः ॥ २९ ॥
 चान्द्रायणं वा त्रीन्मासानभ्यसेद्वेदसंहिताम् ॥ पञ्चगव्यं पिबेद्गोघ्नो मासमासीत संयतः ॥ ३० ॥ गोष्ठेशयो गोऽनुगामी गोप्रदानेन शुध्यति ॥
 उपपातकशुद्धिः स्याच्चान्द्रायणव्रतेन च ॥ ३१ ॥ पयसा वापि मासेन पराकेणापि वा पुनः ॥ ऋषभैकं सहस्रं गा दद्यात्क्षत्रवधे पुमान् ॥ ३२ ॥
 ब्रह्महत्याव्रतं वापि वत्सरत्रितयं चरेत् ॥ वैश्यहाऽब्दं च (ब्दांश्च) रेदेत्दद्याद्वैकशतं गवाम् ॥ ३३ ॥ षण्मासाच्छूद्रहा चैतद्दद्याद्वा धेनवो दश ॥
 अप्रदुष्टां स्त्रियं हत्वा शूद्रहत्याव्रतं चरेत् ॥ ३४ ॥ मार्जारगोधानकुलपशुमण्डूकघातनात् ॥ पिबेत्क्षीरं त्र्यहं पापी कृच्छ्रं वाप्यधिकं चरेत् ॥ ३५ ॥
 गजे नीलान्वृषान्पञ्च शुके वत्सं द्विहायनम् ॥ खराजमेषेषु वृषो देयः क्रौञ्चे त्रिहायनः ॥ ३६ ॥ वृक्षगुल्मलतावीरुच्छेदने जप्यमृकशतम् ॥
 अवकीर्णी भवेद्ब्रत्वा ब्रह्मचारी च योषितम् ॥ ३७ ॥ गर्दभं पशुमालभ्य नैर्ऋतं च विशुध्यति ॥ मधुमांसाशने कार्यं कृच्छ्रं शेषव्रतानि च ॥ ३८ ॥
 कृच्छ्रत्रयं गुरुः कुर्यान्निषेयतः प्रहितो यदि ॥ प्रतिकूलं गुरोः कृत्वा प्रसाद्यैव विशुध्यति ॥ ३९ ॥ रिपून्धान्यप्रदानाद्यैः स्नेहाद्यैर्वाप्युपक्रमेत् ॥

१ लोमवान् बिभृन्ननम् ॥ ग्रहांश्च ० । २ शुद्धिः स्याद्ब्रह्महणनात्कृ ० । ३ सुरायाः रक्षणकर्त्रीत्यर्थः । ४ गृहीत्वोक्तं वृषणौ ० । ५ ऋषभैकसहस्रा गा दद्या ० ।

ग. म. पु.
॥ ६७ ॥

क्रियमाणोपकारे च मृते विप्रे न पातकम् ॥ ४० ॥ महापापोपपापाभ्यां योमिशेस्तो मृषा परम् ॥ अंभशो मासमासांत स जापो नियतेन्द्रियः ॥ ४१ ॥ अनियुक्तो भ्रातृभार्या गच्छश्चान्द्रायणं चरेत् ॥ विरात्रान्ते घृतं प्राश्य गत्वादक्यां शुचिर्भवेत् ॥ ४२ ॥ गोष्ठे वसन्ब्रह्मचारी मासमेकं पयो व्रती ॥ गायत्रीजप्यनिरतो मुच्यतेऽसत्प्रतिग्रहात् ॥ ४३ ॥ त्रिःकुच्छ्रमाचरेद्वात्ययाजकोऽपि चरन्नपि ॥ वेदं ध्यात्वा यवाश्वयं त्यक्त्वा च शरणागतान् ॥ ४४ ॥ प्राणायामत्रयं कुर्यात्स्वयानोष्ट्यानगः ॥ नमः स्नात्वा च सुप्त्वा च गत्वा चैव दिवा स्त्रियम् ॥ ४५ ॥ गुरुत्वं कृत्य दुर्कृत्य विप्रं निर्जित्य वाद तः ॥ प्रसाद्य तं च मुनयस्ततो ह्युपवसेद्दिनम् ॥ ४६ ॥ विप्रे दण्डोद्यमे कुच्छ्रमातिकृच्छ्रं निपातने ॥ देशं कालं वयः शक्तिं पापं चावेक्ष्य यत्नतः ॥ ४७ ॥ प्रार्थयितुं प्रकल्प्य स्याद्यत्र चोक्ता तु निष्कृतिः ॥ गर्भत्यागो भर्तृनिन्दा स्त्रीणां पतनकारणम् ॥ ४८ ॥ एष ग्रहान्तिके दोषः तस्मात्तां दूतरस्त्यजेत् ॥ विख्यातदोषः कुर्वीत गुरोरनुमतं व्रतम् ॥ ४९ ॥ असंविख्यातदोषस्तु रहस्यं व्रतमाचरेत् ॥ विरात्रोपोषणो जप्त्वा ब्रह्महा त्वघमर्षणम् ॥ ५० ॥ अन्तर्जले विशुद्धे च दत्त्वा गां च पयस्विनीम् ॥ लोमभ्यः स्वाहिनि ऋचा दिवसं मारुताशनः ॥ ५१ ॥ जले जप्त्वा तु लुहयाचत्वारिंशद्घृताहुतीः ॥ विरात्रोपोषणो हुत्वा कूष्माण्डीभिर्घृतं शुचिः ॥ ५२ ॥ सुरापः स्वर्णहारी च रुद्रजापो जले स्थितः ॥ सहस्रशीर्षजप्येन मुच्यते गुरुतल्पगः ॥ ५३ ॥ प्राणायामशतं कुर्यात्सर्वपापापनुत्तये ॥ अकाराभिद्युतं सोमसलिलप्राशनाच्छुचिः ॥ ५४ ॥ कृत्योपवासं रेतोविण्मृदाणां प्राशने द्विजः ॥ अज्ञानकृतपापस्य नाशः सन्ध्याव्रये कृते ॥ ५५ ॥ रुद्रैकादशजप्याद्धि पापनाशो भवेद्भिजैः ॥ वेदाभ्यासरतं शान्तं पञ्चयज्ञक्रियापरम् ॥ ५६ ॥ न स्पृशन्ति हि पापानि चाशु स्मृत्वा ह्यपोहितः ॥ जप्त्वा सहस्रगायत्रीं शुचिर्ब्रह्मणादते ॥ ५७ ॥ ब्रह्मचर्यं दया क्षान्तिध्यानं सत्यं मकलकता ॥ आर्हिंसा स्तेयमाधुर्यं दमश्चैते यमाः स्मृताः ॥ ५८ ॥ स्नानमौनोपवासोऽप्याभ्यासोपस्थानिग्रहः ॥ तपोऽक्रोधो गुरुभक्तिः शौचं च नियमाः स्मृताः ॥ ५९ ॥ पञ्चगव्यं तु गोक्षीरं दधिमूत्रशङ्खदूधतम् ॥ जग्ध्वा परह्नुपवसेत्कुच्छ्रं सान्तपनं चरेत् ॥ ६० ॥ युधक् सान्तपनैर्नृप्यैः षडहः सोपवासकः ॥ सप्ताहेन तु कुच्छ्रोऽयं महासान्तपनः स्मृतः ॥ ६१ ॥ पणोदुःस्वरराजीवविल्वपत्रकुशौदकैः ॥ प्रत्येकं प्रत्यहभ्यरतैः पणैः कुच्छ्र उदाहृतः ॥ ६२ ॥ तत्तक्षीरधृताभ्युनामेकैकं प्रत्यहं पिवेत् ॥ एकरात्रोपवासश्च तप्तकुच्छ्रश्च पावनः ॥ ६३ ॥ एकभक्त्येन नक्त्येन तथैवापि ॥ ६४ ॥

१ यो वदेच्च मृषा वचः । २ अप्रेक्षो । ३ अयाची । पा० । स्वयमी० । ४ ह्यापी वेदं यथाशब्दं । पा० । पठेद्वदं यथाशक्ति । ५ प्रायश्चित्तमकल्पः स्यात् । ६ पर्वदो नुमते । ७ पोषितो । ८ स्पृशन्तीह पापानि महापातकान्यापि । पा० । चाशुसन्ध्याहोहितः पा० । ९ ध्यायेन्मिथुनि ।

पू. लं.
आ. कां.
अ. १०५

चितेन च ॥ उपवासेन चकन पादकृच्छ्र उदाहृतः ॥ ६४ ॥ यथा कथञ्चित्त्रिगुणः प्राजापत्योऽयमुच्यते ॥ अयमेवातिकृच्छ्रः स्यात्पाणिपूर्णान्भु
भोजनात् ॥ ६५ ॥ कृच्छ्रातिकृच्छ्रं पयसा दिवसानेकाविंशतिम् ॥ द्वादशाहोपवासैश्च पराकः समुदाहृतः ॥ ६६ ॥ पिण्याकाचामतकाम्बुसकृता
प्रतिवासरम् ॥ एकैकमुपवासश्च कृच्छ्रः सौम्योऽयमुच्यते ॥ ६७ ॥ एषां त्रिरात्रमभ्यासादेकैकं स्याद्यथाक्रमात् ॥ तुलापुरुष इत्येष ज्ञेयः पंचदशा
हिकः ॥ ६८ ॥ तिथिपिण्डांश्चैरेद्वया शुक्ले शिख्यण्डसंमितान् ॥ एकैकं ह्यासयेत्कृष्ण पिण्डं चान्द्रायणं चरेत् ॥ ६९ ॥ यथाकथञ्चित्पिण्डानां
चत्वारिंशच्छतद्वयम् ॥ मासैर्नैवोपशुज्जीत चान्द्रायणमथापरम् ॥ ७० ॥ कृत्वा त्रिषवणं स्नानं पिण्डं चान्द्रायणं चरेत् ॥ पवित्राणि जपेत्पि
ण्डान् गायत्र्या चाभिमन्त्रयेत् ॥ ७१ ॥ अनादिश्रेष्ठ पापेषु शुद्धिश्चान्द्रायणेन तु ॥ धर्माधीं यश्चरेदेतच्चन्द्रस्यैति सलोकताम् ॥ ७२ ॥ कृच्छ्रकृद्धमे
कामस्तु महतीं श्रियमश्नुते ॥ ७३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमांशाख्ये आचारकांडे याज्ञवल्क्योक्तप्रायश्चित्तविवेको नाम पञ्चो
त्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ ॥ याज्ञवल्क्य उवाच ॥ प्रेता (त) शौचं प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्वं यतव्रताः ॥ अनद्विषैर्निखनेन कुर्यादु
दकं ततः ॥ १ ॥ आ श्मशानादनुव्रज्य इतरैर्ज्ञातिभिर्भुतः ॥ यमसूक्तं तथा जप्यं जपद्विर्लोकिकाग्निना ॥ २ ॥ स दग्धव्य उपेतश्चेदाहिताभ्यावृताथे
वत् ॥ सप्तमादशमाद्यापि ज्ञातयोऽभ्युपयान्त्यपः ॥ ३ ॥ अपनःशोशुचदवमनेन पितृदिङ्मुखाः ॥ एवं मातामहाचार्य्यपत्नीनां चोदकक्रियाः
॥ ४ ॥ कामोदकाः पुत्रसखिस्वस्वीयश्चतुर्विजः ॥ नामगोत्रेण ह्युदकं सकृत्सञ्चन्ति वाग्यताः ॥ ५ ॥ पाषण्डपतितानां तु न कुर्युरुदकक्रियाः ॥
न ब्रह्मचारिणो ब्राह्म्या योषितः कामगास्तथा ॥ ६ ॥ सुग्राप्यस्वात्मघातिन्यो नाशौचोदकभाजनाः ॥ ततो न रोदितव्यं हि त्वनित्या जीवस
स्थितिः ॥ ७ ॥ क्रिया कार्या यथाशक्ति ततो गच्छेद्ब्रह्मप्राप्तिं ॥ विदश्य निम्बपत्राणि नियता द्वारि वेश्मनः ॥ ८ ॥ आचम्याथाम्रिसुदकं
गोमयं गौरसर्षपां ॥ प्रविशेयुः समालभ्य कृत्वाश्मनि पदं शनैः ॥ ९ ॥ प्रवेशनादिकं कर्म प्रेतसंस्पर्शनादपि ॥ ईक्षतां तत्क्षणाच्छुद्धिः परेषां
स्नानसंयमात् ॥ १० ॥ क्रीतलब्धशाना भूमौ स्वपेयुस्ते पृथक्पृथक् ॥ पिण्डयज्ञकृता देवं प्रतायात्रं दिनत्रयम् ॥ ११ ॥ जलमेकाहमाकरो
स्थाप्यं क्षीरं तु मृन्मये ॥ वैतानोपासनाः कार्याः क्रियाश्च श्रुतिचोदिताः ॥ १२ ॥ आदन्तजन्मनः सद्यः आबुद्धं नैशिकी स्मृता ॥ त्रिरात्रमा
व्रतदेशादशरात्रमतः परम् ॥ १३ ॥ त्रिरात्रं दशरात्रं वा शावमाशौचमुच्यते ॥ अनद्विषैर् उभयोः सूतकं मातुरेव हि ॥ १४ ॥ अन्तरा जन्म

१ कुर्याद्विष० । २ ज्ञानं कृच्छ्रं चान्द्रा० । ३ पाषण्डपतितस्तेन० । ४ व्यः स्वात्म० । ५ न शौचो० । ६ पिण्डयज्ञाहृता० ।

ग. म. पु.
॥ ६८ ॥

मरणे शोषाहोभिर्विशुष्यति ॥ दश द्वादश वर्णानां तथा पञ्चदशैव च ॥ १५ ॥ त्रिंशद्दिनानि च तथा भवति प्रेतसुतकम् ॥ अहस्त्वदत्तकन्यासु
वालेषु च विशोधनम् ॥ १६ ॥ गुर्वन्तेवास्यद्विचानमातुलश्रोत्रियेषु च ॥ अनौरसेषु पुत्रेषु भाग्योस्त्वन्यगतासु च ॥ १७ ॥ निवासराजानि तथा
तदहःशुद्धिकारकं (ण) म् ॥ हतानां नृपगोविप्रैरन्वक्षं चात्मघातिनाम् ॥ १८ ॥ विषाद्यैश्च हतानां च नाशोचं पृथिवीपतेः ॥ सन्निवृत्तिश्रद्धाया
रिदात्तब्रह्मविदां तथा ॥ १९ ॥ दाने विवाहे यज्ञे च संग्रामे देशविप्लवे ॥ आपद्यपि च कष्टायां सद्यः शौचं विधीयते ॥ २० ॥ कालोऽग्निः कर्म
मृदायुर्मनो ज्ञानं तपो जपः (लम्) ॥ पश्चात्तापो निराहारः सर्वेषां शुद्धिहेतवः ॥ २१ ॥ अकार्य्यकारिणां दानं वेगो नद्यास्तु शुद्धिहृत् ॥ क्षत्त्रेण
कर्मणा जीवेद्विशां वाप्यापदि द्विजः ॥ २२ ॥ फलसोमसौमवीरुद्वि कीरं घृतं जलम् ॥ तिलोदनरससारमधु लाक्षा शृतं हविः ॥ २३ ॥
वस्त्रोपलसवं पुष्पं शाकमृच्चर्मपादुकम् ॥ एणत्वचं च कौशेयं लवणं मांसमेव च ॥ २४ ॥ पिण्याकमूलगन्धार्थं वैश्यवृत्तौ न विक्रयेत् ॥
धर्मार्थं विक्रयं नेयास्तिला धान्येन तत्समाः ॥ २५ ॥ लवणादि न विक्रीयात्तथा चापहृतो द्विजः ॥ हीनाद्विशो विगृह्यते लिप्यते नार्कवद्विजः
॥ २६ ॥ कुर्यात्कृष्यादिकं तद्वद्विक्रिया हयास्तथा ॥ बुभुक्षितस्यैव स्थित्वा० दृष्ट्वा वृत्तिविवर्जितम् ॥ राजा धर्म्यो प्रकृतिं वृत्तिं विप्रादिकस्य च
॥ २७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमांशाख्ये आचारकांडे यज्ञवल्क्योक्तशौचापदृत्योक्तिरूपणं नाम पष्ठोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥
सूत उवाच ॥ पराशरोऽब्रवीद्भासं धर्मं वर्णाश्रमादिकम् ॥ कल्पेकल्पे क्षयोत्पत्त्या क्षीयन्ते तु प्रजादयः ॥ १ ॥ श्रुतिः स्मृतिः सदाचारो यः कश्चिदे
दकर्तृकः ॥ वेदाः स्मृता ग्राह्यणादौ धर्मो मन्वादिभिः सदा ॥ २ ॥ हानं कलिद्युगे धर्मः कर्त्तारं च कलौ त्यजेत् ॥ पापकृत्यं तु तत्रैव शापं कलौ
वर्षतः ॥ ३ ॥ आचाराद्यामुयात्सर्वं पद कर्माणि दिनेदिने ॥ सन्ध्या स्नानं जपा होमो देवातिथ्यादिपूजनम् ॥ ४ ॥ अपूर्तः सुवर्ती विप्रो ह्यश्रुत
यतयस्तदा ॥ क्षत्रियः परसैन्यानि जित्वा पृथ्वीं प्रपालयेत् ॥ ५ ॥ वाणिक् कृष्यादि वश्ये स्याद्विजसक्तिश्च शूद्रकं ॥ अभक्ष्यभक्षणसौम्योदगम्या
गमनात्पतेत् ॥ ६ ॥ कृषिं कुर्वन्निजः श्रान्तं बलीवर्दं न बाहयेत् ॥ विनास्त्रं स्नानयोगादिकारो विभ्रांश्च भोजयेत् ॥ ७ ॥ निवैपैत्यश्च यज्ञानि क्लृ
न्निन्दां च कारयेत् ॥ तिलाज्यं न विक्रीणितं मूत्रायज्ञमघान्वितः ॥ ८ ॥ राज्ञो दत्त्वा तु पद्मभगं देवतानां च विशातिम् ॥ त्रयस्त्रिंशच्च विप्राणां
कृषिकर्त्ता न लिप्यते ॥ ९ ॥ कर्षकाः क्षत्रविद्वद्ब्राह्मणैः खलेऽदत्त्वा तु चौरकः ॥ दिनत्रयेण शुष्यते ब्राह्मणः प्रेतसुतकं ॥ १० ॥ क्षत्रो दशाहा

१ आपद्यपि हतानां च० २ धर्मार्थं विक्रयस्तेषां तिलधान्येन तत्समम् ।

पू. खं.
आ. का.
अ. १०७

॥ ६८ ॥

द्वैश्यस्तु द्वादशाहान्मासि शूद्रकः ॥ याति विप्रो दशाहात्तु क्षत्रो द्वादशकादिनात् ॥ ११ ॥ पञ्चदशाहद्वैश्यस्तु शूद्रो मासेन शुध्यति ॥ एकपिण्डास्तु
 दायादाः पृथग्द्वारनिकेतनाः ॥ १२ ॥ जन्मना च विपत्तौ च भवेत्तेषां च सूतकम् ॥ चतुर्थे दशरात्रं स्यात्पण्णिशाः पुंसि पञ्चमे ॥ १३ ॥ षष्ठे चतुर
 हाच्छुद्धिः सप्तमे च दिनत्रयम् ॥ देशान्तरे मृते बाले सद्यः शुद्धिर्यतो मृते ॥ १४ ॥ अजातदन्ता ये बाला ये च गर्भाद्विनिःसृताः ॥ न तेषामग्निसं
 स्कारो न पिण्डं नोदकक्रिया ॥ १५ ॥ यदि गर्भो विपद्येत स्रवते वापि योषितः ॥ यावन्मासं स्थितो गर्भस्तावद्दिनानि सूतकम् ॥ १६ ॥ आ
 नामकरणात्सद्य आचूडान्तादहर्निशम् ॥ आब्रतात्तु त्रिरात्रेण तदूर्ध्वं दशभिर्दिनैः ॥ १७ ॥ आचतुर्थाद्भवेत्स्त्रावः पातः पञ्चमषष्ठयोः ॥ ब्रह्मचर्या
 दग्निहोत्रात्राशुद्धिः सङ्गवर्जनात् ॥ १८ ॥ शिल्पिनः कारवो वैद्या दासीदासाश्च भृत्यकाः ॥ अग्निमाञ्छ्रोत्रियो राजा सद्यःशौचाः प्रकीर्तिताः ॥ १९ ॥
 दशाहाच्छुध्यते माता स्नानात्सूते पिता शुचिः ॥ सङ्गात्सूतौ सूतकं स्यादुपस्पृश्य पिता शुचिः ॥ २० ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषु अन्तरा मृतसूतके ॥
 पूर्वसंकल्पितादन्यवर्जनं च विधीयते ॥ २१ ॥ मृतेन शुध्यते सूतिः मृतवज्जातकं जनौ ॥ गोग्रहादौ विपन्नानामेकरात्रं तु सूतकम् ॥ २२ ॥
 अनाथप्रेतवहनात्प्राणायामेन शुध्यति ॥ प्रेतशूद्रस्य वहनान्त्रिरात्रं शुचिर्भवेत् ॥ २३ ॥ आत्मघातिविषोद्वन्धकृमिदष्टे न संस्कृतिः ॥
 गोहतं कृमिदष्टं च स्पृष्ट्वा कृच्छ्रेण शुध्यति ॥ २४ ॥ अदुष्टापतितं भार्या यौवने या परित्यजेत् ॥ सप्तजन्म भवेत्स्त्रीत्वं वैधव्यं च पुनःपुनः ॥ २५ ॥
 बालहत्या त्वगमनादृतौ च स्त्री तु सूकरी ॥ अगम्या व्रतकारिण्यो भ्रष्टपानोदकक्रियाः ॥ २६ ॥ औरसः क्षेत्रजः पुत्रः पितृजौ पिण्डदौ पितुः ॥ परि
 वित्तेस्तु कृच्छ्रं स्यात्कन्यायाः कृच्छ्रमेव च ॥ २७ ॥ अतिकृच्छ्रं चरेद्दाता होता चान्द्रायणञ्चरेत् ॥ कुब्जवामनषण्डेषु गद्गदेषु जडेषु च ॥ २८ ॥
 जात्यन्धबधिरे मूके न दोषः परिवेदने ॥ नष्टे मृते प्रव्रजिते क्लीबे वा पतिते पतौ ॥ २९ ॥ पञ्चस्वापत्सु नारीणां पतिरन्यो विधीयते ॥ भर्ता सह
 मृता नारी रोमाब्दानि वसेदिवि ॥ ३० ॥ श्वादिदृष्टस्तु गायत्र्या जपाच्छुद्धो भवेन्नरः ॥ दाह्यो लोकाग्निना विप्रश्चाण्डालाद्यैर्हतोऽग्निमान् ॥ ३१ ॥
 क्षीरैः प्रक्षाल्य तस्यास्थि स्वाग्निना मन्त्रतो दहेत् ॥ प्रवासे तु मृते भूयः कृत्वा कुशमयं दहेत् ॥ ३२ ॥ कृष्णाजिने समास्तीर्य षट् शतानि पला
 शजान् ॥ शमीं शिश्रे विनिःक्षिप्य अरणिं वृषणे क्षिपेत् ॥ ३३ ॥ कण्डं दक्षिणहस्ते तु वामहस्ते तथोपभृत् ॥ पार्श्वे तूलूखलं दद्यात्पृष्ठे तु मुसलं
 ददेत् ॥ ३४ ॥ उरे निःक्षिप्य दृषदं तण्डुलाज्यातिलान्मुखे ॥ श्रोत्रे च प्रोक्षणीं दाद्यदाज्यस्थालीं च चक्षुषोः ॥ ३५ ॥ कर्णे नेत्रे मुखे घ्राणे हिरण्य

१ कल्पितादन्नाद्गोजनं तु वि० । २ मृतकं जातकं ज० । ३ न विद्यते० पा० । ४ दह्योलोका० ।

ग. म. पु.
॥ ६९ ॥

शकलान् क्षिपेत् ॥ अग्निहोत्रोपकरणाद्ब्रह्मलोकगतिर्भवेत् ॥ ३६ ॥ असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहेत्याज्याहुतिः सकृत् ॥ हंससारसकौशानां चक्रवार्कं
च कुक्कुटम् ॥ ३७ ॥ मयूरमेघघाती च अहोरात्रेण शुध्यति ॥ पक्षिणः सकलान्हत्वा अहोरात्रेण शुध्यति ॥ ३८ ॥ सर्वाश्चतुष्पदान्हत्वा अहोरात्रो
षितो जपेत् ॥ शूद्रं हत्वा चरेत्कृच्छ्रमतिकृच्छ्रं तु वैश्यहा ॥ क्षत्रं चान्द्रायणं विप्रं द्वाविंशतिविंशमाहरे (वहे) त् ॥ ३९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे
प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पराशरोक्तधर्मनिरूपणं नाम सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ सूत उवाच ॥ नीतिसारं प्रवक्ष्यामि अर्थशास्त्रादि
संश्रितम् ॥ राजादिभ्यो हितं पुण्यमायुःस्वर्गादिदायकम् ॥ १ ॥ सद्भिः सङ्गं प्रकुर्वीत सिद्धिकामः सदा नरः ॥ नासद्भिर्निहलाकाय परलोकाय वा
हितम् ॥ २ ॥ वज्रयेत्शूद्रसंवादमदुष्टस्य तु दर्शनम् ॥ विरोधं सह मित्रेण संप्रीतिं शत्रुसेविना ॥ ३ ॥ मुखशिष्योपदेशेन दुष्टस्त्रीभरणेन च ॥ दुष्टानां
संप्रयोगेण पण्डितोऽप्यवसीदति ॥ ४ ॥ ब्राह्मणं बालिशं क्षत्रमयोद्धारं विशं जडम् ॥ शूद्रमश्वसंयुक्तं दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ५ ॥ कालेन सिपुणा
सन्धिः काले मित्रेण विग्रहः ॥ कार्यकारणमाश्रित्य कालं क्षिपति पण्डितः ॥ ६ ॥ कालः पचति भूतानि कालः संहरते प्रजाः ॥ कालः सुषुप्तं
जागर्ति कालो हि दुरतिक्रमः ॥ ७ ॥ कालेषु हरते वीर्यं काले गर्भे च वर्तते ॥ कालो जनयते सृष्टिं पुनः कालोऽपि संहरेत् ॥ ८ ॥ कालः सूक्ष्म
गतिर्नित्यं द्विविधश्चेह भाव्यते ॥ स्थूलसंयहचारेण सूक्ष्मचारान्तरेण च ॥ ९ ॥ नीतिसारं सुरेन्द्राय इममृचं बृहस्पतिः ॥ सर्वज्ञो येन चेन्द्रोऽभूद्वैत्या
न्हत्वायुयादिवम् ॥ १० ॥ राजर्षिब्राह्मणैः कार्यं देवविप्रादिपूजनम् ॥ अश्वमेधेन यष्टव्यं महापातकनाशनम् ॥ ११ ॥ उत्तमैः सह माङ्गल्यं पण्डितैः
सह सत्कथाम् ॥ अलुब्धैः सह मित्रत्वं कुर्वाणो नावसीदति ॥ १२ ॥ परीवादं परार्थं च परिहासं परस्त्रियम् ॥ धर्मवैश्वानरि वासं च न कुर्वीत कदाचन
॥ १३ ॥ परोऽपि हितवान्बन्धुबन्धुवैरिण्यहितः परः ॥ आहितो देहजो व्यापिहितमारण्यमोषघ्नम् ॥ १४ ॥ स बन्धुर्व्यो हिते युक्तः स पिता गस्तु षोषकः ॥
तन्मित्रं यत्र विश्वासः स देशो यत्र जीव्यते ॥ १५ ॥ स भृत्यो यो विधेयस्तु तद्भीजं यत्प्ररोहति ॥ सा भाव्यो या प्रियं धृतं स प्रजो यस्तु जीवति ॥
॥ १६ ॥ स जीवति गुणा यस्य धर्मो यस्य स जीवति ॥ गुणधर्मविहीनो यो निष्फल तस्य जीवकम् ॥ १७ ॥ सा भाव्यो या ब्रूहे दक्षा सा भाव्यो
या प्रियंवदा ॥ सा भाव्यो या पतिप्राणा सा भाव्यो या पतिव्रता ॥ १८ ॥ नित्यं ज्ञाता ज्ञानया च नित्यं च प्रियमादिनी ॥ अस्त्वसुस्तत्पतिरिति
च सततं मङ्गलैर्युता ॥ १९ ॥ सततं धर्मबहुला सततं च पतिप्रिया ॥ सततं प्रियवक्त्रो च सततं त्वष्टुकामिनी ॥ २० ॥ एतदादिक्रियायुक्ता सर्वसौ

१ इत्या हन्ति यः स इत्येवामप्याहारः । २ द्वाविंशं त्रिंशः । ३ हितान्जनाः । ४ भाषिणीसः ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १०८

॥ ६९ ॥

भाग्यवर्द्धिनी ॥ यस्येदृशी भवेद्भाग्या स देवेन्द्रो न मानुषः ॥२१॥ यस्य भाव्यां विरूपाक्षी कश्मला कलहप्रिया ॥ उत्तरोत्तरवादा स्या सा जरा न जरा जरा ॥ २२ ॥ यस्य भाव्यां श्रितान्यञ्च परवेश्माभिकांक्षिणी ॥ कुक्रिया त्यक्तलज्जा च सा जरा न जरा जरा ॥२३॥ यस्य भाव्यां गुणज्ञा च भर्तारमनुगामिनी ॥ अल्पालपेन तु सन्तुष्टा सा प्रिया न प्रिया प्रिया ॥ २४ ॥ दुष्टा भाव्यां शठं मित्रं धृत्यश्नोत्तदायकः ॥ ससर्पे च गृहे वासो मृत्युरेव न संशयः ॥ २५ ॥ त्यज दुर्जनसंसर्गं भज साधुसमागमम् ॥ कुरु पुण्यमहोरात्रं स्मर नित्यमनित्यताम् ॥ २६ ॥ व्यालकण्ठप्रदेशाह्वापि च फणभृङ्गापणा या च रौद्री या कृष्णा व्याकुलांगी रुधिरनयनसंव्याकुला व्याघ्रकल्पा॥क्रोधे यैवोद्यवक्त्रा स्फुरदनलशिखा काकजिह्वा कराला सेव्या न स्त्री विदग्धा परपुरगमना भ्रान्तचित्ता विराक्त ॥ २७ ॥ सक्तिः सुतोके सुकृतं कृतघ्नं शीतं च वह्नौ (सीतापहो ह्यतपयैव) ? हैमो॥उत्पद्यते दैवशा त्कदाचिद्रेश्यासु रागो न भवेत्कदाचित् ॥ २८ ॥ भुजङ्गमे वेश्मनि दृष्टिदृष्टे व्याधौ चिकित्साविनिवर्तिते च ॥ देहं च बाल्यादिवयोऽन्विते च काला वृत्तोऽसौ लभते धृतिं कः ॥ २९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे बृहस्पतिप्रोक्तं नीतिसारनिरूपणं नामाष्टोत्तर शततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ मृत उवाच ॥ आपदर्थे धनं रक्षेद्दारात्रक्षेद्दैनैरपि ॥ आत्मानं सततं रक्षेद्दरैरपि धनैरपि ॥ १ ॥ त्यजेदकं कुलस्यार्थं ग्रामस्यार्थं कुलं त्यजेत् ॥ ग्रामं जनपदस्यार्थं आत्मार्यं पृथिवीं त्यजेत् ॥२॥ वरं हि नरके वासो न तु दुश्चरिते गृहे ॥ नरकात्क्षीयते पापं कुशहात्र निवर्त्तते ॥३॥ चलत्येकेन पादेन तिष्ठत्येकेन बुद्धिमान् ॥ न परीक्ष्य परं स्थानं पूर्वमायतनं त्यजेत् ॥४॥ त्यजेद्देशमसदृशं वासं सोपद्रवं त्यजेत् ॥ त्यजेत्कृपणराजानं मित्रं स्रायामयं त्यजेत् ॥५॥ अर्थेन किं कृपणहस्तगतं केन ज्ञानेन किं बहुरादाग्रहसंकुलेन ॥ रूपेण किं गुणपराक्रमवर्जितेन मित्रेण किं व्यसनकालपराङ्मुखेन ॥६॥ अदृष्टपूर्वा बहवः सहायाः सर्वे पदस्थस्य भवन्ति मित्राः ॥ अर्थेर्विहीनस्य पदच्युतस्य भवत्यकाले स्वजनोऽपि शत्रुः ॥७॥ आपत्सु मित्रं जानी याद्वारेण शूरः रहः शुचिम् ॥ भाव्यां च विभवे क्षीणे दुर्भिक्षे च प्रियातिथिम् ॥ ८ ॥ वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति विहगाः शुष्कं सरः सारसा निद्रं व्यं पुरुषं त्यजन्ति गाणिका भ्रष्टं वृषं मन्त्रिणः ॥ पुण्यं पथ्युषितं त्यजन्ति मधुपाः दग्धं वनान्तं मृगाः सर्वेः कार्यवशाज्जनो हि रमते कस्यांस्ति को बल्लभः ॥ ९ ॥ लुब्धमर्थेप्रदानेन श्लाघ्यमञ्जलिकर्मणा ॥ सर्वं छन्दानुवृत्त्या च याथातथ्येन पण्डितम् ॥ १० ॥ सद्भावेन हि तुष्यन्ति देवाः सत्पुरुषा द्विजाः ॥ इतरेः खाद्यपानेन मानदानेन पण्डिताः ॥ ११ ॥ उत्तमं प्रणिपातेन शठं भेदेन योजयेत् ॥ नीचं स्वल्पप्रदा

१ गतेन पुंसां ० । २ कस्यापि नो बल्लभः ० ।

ग. म. पु.
॥ ७० ॥

नेन समं तुल्यपराक्रमैः ॥ १२ ॥ यस्यस्य हि यो भावस्तस्यतस्य हितं वदत् ॥ अनुप्रविश्य मेधावी सिप्रमात्मवशं नयेत् ॥ १३ ॥ नदीनां च नैखी
नां च शृङ्गिणां शस्त्रपाणिनाम् ॥ विश्वासो नैव गन्तव्यः स्त्रीषु राजकुलेषु च ॥ १४ ॥ अर्थनाशं मनस्तापं गृहे दुश्चरितानि च ॥ वञ्चनं चाप
मानं च मतिमात्रं प्रकाशयेत् ॥ १५ ॥ हीनदुर्जनसंसर्गं अत्यन्तविरहादरः ॥ स्नेहोऽन्यगेहवासश्च नारीसच्छीलनाशनम् ॥ १६ ॥ कस्य
दोषः कुले नास्ति व्याधिना को न पीडितः ॥ केन न व्यसनं प्राप्तं श्रियः कस्य निरन्तराः ॥ १७ ॥ कोऽयं प्राप्य न गर्वितो भुवि तस्य कस्यापि
नागताः स्त्रीभिः कस्य न खण्डितं भुवि मनः को नाम राज्ञां प्रियः ॥ कः कालस्य न गोचरान्तरगतः कोऽर्थी गतो गौरवं को वा दुर्जनवासुरा
निपतितः स्नेहेण यातः पुमात् ॥ १८ ॥ सुहृत्स्वजनबन्धुने बुद्धिर्यस्य न चात्मानि ॥ यस्मिन्कर्मणि सिद्धेऽपि न दृश्येत फलोदयः ॥
विपत्तौ च महदुःखं तदुधः कथमाचरेत् ॥ १९ ॥ यस्मिन्देशे न संमानं न प्रीतिर्न च बान्धवाः ॥ न च विद्यागमः कश्चित् देशं परिवर्जयेत् ॥ २० ॥
धनस्य यस्य राजतो भयं न चास्ति चौरतः ॥ मृतं च यत्र मुच्यते समर्जयस्व तद्धनम् ॥ २१ ॥ यदर्जितं प्राणहरैः परिश्रमैर्धृतस्य ते वै विभजन्ति
रिविधनः ॥ कृतं च यदुष्कृतमर्थलिप्सया तदेव दोषोपहतस्य योतुकम् ॥ २२ ॥ सखितं निहितं हव्यं परामृश्यं सुदुर्लभम् ॥
आखारिव कदर्यस्य धनं दुःखाय केवलम् ॥ २३ ॥ नया व्यसनिनो हक्षाः कपालाङ्कितपाणयः ॥ दर्शयन्तीह लोकस्य अदाहः
फलमीदृशम् ॥ २४ ॥ शिष्यन्ति च याचन्ते देहीति कृपणा जनाः ॥ अवस्थेयमदानस्य सा भूदेवं भवानपि ॥ २५ ॥ सखितं क्रतुशतैर्न
युज्यते याचितं गुणवते न दीयते ॥ तत्कदर्यपरिराशितं धनं चारपार्थिवगृहे प्रयुज्यते ॥ २६ ॥ न दुर्बन्धो न विभन्धो न विभन्धो न विभन्धो
कदर्यस्य धनं याति त्वग्निस्कराजसु ॥ २७ ॥ अतिक्रूरो न येऽप्यर्था धर्मस्यातिक्रमेण च ॥ अरेर्वाग्निपातेन सा भूवन्ते कदाचन ॥ २८ ॥ वि
द्याचातो ह्यनभ्यासः स्त्रीणां वातः कुचैलता ॥ व्याधीनां भोजनं जीर्णं शत्रोघातः प्रपञ्चता ॥ २९ ॥ तस्करस्य कथं लण्डः कुमित्रस्य लण्डः भयप
म् ॥ पृथक् शय्या तु नारीणां ब्राह्मणस्यानिमन्त्रणम् ॥ ३० ॥ दुर्जेनाः शिल्पिनो दासा दुष्टश्च पटहाः क्षिपः ॥ ताडिता मादेव यासन्ति न ते स
त्कारभाजनम् ॥ ३१ ॥ जानीयात्प्रेषणे भृत्यान्बान्धवान्व्यसनागमे ॥ मित्रमपि काले च भार्याश्च विवशये ॥ ३२ ॥ स्त्रीणां द्विगुण आहारः
प्रज्ञा चैव चतुर्गुणा ॥ पट्टगुणो व्यवसायश्च कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ॥ ३३ ॥ न स्वप्नं जयेन्निद्रां न कामेन स्निग्धं जयेत् ॥ न चेन्धनं जयेद्भक्तिं

१ नखिनी ० । २ मगन्धता । ३ मापत्तिका ० ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ३०३

॥ ७० ॥

मध्येन तृषां जयेत् ॥ ३४ ॥ समसिर्भोजनैः स्निग्धैर्मद्यैर्गन्धर्विलेपनैः ॥ वस्त्रैर्मनोरमैर्माल्यैः कामः स्त्रीषु विजृम्भ्यते ॥ ३५ ॥ ब्रह्मचर्य्येऽपि वक्तव्यं
 प्राप्तं मन्मथचेष्टितम् ॥ इयं हि पुरुषं दृष्ट्वा योनिः प्रकृष्यते स्त्रियाः ॥ ३६ ॥ सुवेषं पुरुषं दृष्ट्वा भ्रातरं यदि वा सुतम् ॥ योनिः कृष्यति नारीणां
 सत्यंसत्यं हि शौनक ! ॥ ३७ ॥ नद्यश्च नाव्यश्च समस्वभावाः स्वतन्त्रभावे गमनादिकेच ॥ तोयैश्च दोषैश्च निपातयन्ति नद्यो हि कूलानि कुला
 नि नाव्यः ॥ ३८ ॥ नदी पातयते कूलं नारी पातयते कुलम् ॥ नारीणाञ्च नदीनां च स्वच्छन्दा ललिता गतिः ॥ ३९ ॥ नमस्तेऽस्तुत्यति काष्ठानां नापथानां
 महोदधिः ॥ नान्तकः सर्वभूतानां न पुंसां वामलोचनाः ॥ ४० ॥ न तृप्तिरस्ति शिष्टानामिष्टानां प्रियवादिनाम् ॥ सुखानाञ्च सुतानाञ्च जीवितस्य
 वरस्य च ॥ ४१ ॥ राज्ञा न तस्य धनसंचयेन न सागरस्तृप्तिमगाज्जलेन ॥ न पण्डितस्तृप्यति आपतेन तृप्तं न चक्षुर्नपदशनेन ॥ ४२ ॥ स्वकर्म
 धर्माजितजीवितानां शास्त्रेषु दारेषु सदा रतानाम् ॥ जितेन्द्रियाणामतिथिप्रियाणां गृहेऽपि योक्षः पुरुषोत्तमानाम् ॥ ४३ ॥ शनोऽनुकूलाः प्रथम
 रूपवत्यः स्वलंकृताः ॥ वासः प्रासादपृष्ठेषु स्वर्गः स्याच्छुभकर्मणः ॥ ४४ ॥ न दानेन न मानेन नाजनेन न सेवया ॥ न शस्त्रेण न शस्त्रेण सत्त्वं
 था विषमा स्त्रियः ॥ ४५ ॥ शनैर्विद्या शनैरथाः शनैः पर्वतमारुहेत् ॥ शनैः कर्म च धर्मं च पश्येत्तानि शनैः शनैः ॥ ४६ ॥ शाश्वतं देवपूजादि विप्रदानं च
 शाश्वतम् ॥ शाश्वतं सगुणा विद्या सुहृन्मित्रं च शाश्वतम् ॥ ४७ ॥ ये बालभावात्र पठन्ति विद्यां ये यौवनस्था ह्यपनात्मद्वाराः ॥ ते शौचनीया
 इह जीवलोके मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ति ॥ ४८ ॥ पठने भोजने चित्तं न कुर्यान्निष्ठास्नसवकः ॥ सुदूरमपि विद्यायां भ्रजद्रुष्टवैगवान् ॥ ४९ ॥ ये
 बालभावे न पठन्ति विद्यां कामातुरा यौवननष्टवित्ताः ॥ ते बुद्धभावे परिभ्रम्यमानाः संदग्धमानाः शिशिरं यथान्धम् ॥ ५० ॥ तर्कैः प्रतिष्ठा श्रुतयो
 विभिन्नाः नासावुपर्य्यस्य मतं न भिन्नम् ॥ धर्मस्य तत्त्वं निहितं गुहायां महाजनो येन गतः स पन्थाः ॥ ५१ ॥ आकरिषिषितैर्मत्या चेष्टया आ
 पितेन च ॥ नेत्रवक्रविकाराभ्यां लक्ष्यतेऽन्तर्गतं मनः ॥ ५२ ॥ अनुक्तमप्युहति पण्डितो जनः परेऽङ्गितज्ञानफला दि बुद्धयः ॥ उदीरितोयः पशुनापि गृह्यते
 हयश्च नागाश्च वहन्ति दर्शितम् ॥ ५३ ॥ अर्थाद्ब्रह्मस्तथिर्थाज्ञां तु गच्छेत्सत्साद्वृष्टो गैरवं वै व्रजेच्च ॥ योगाद्ब्रह्मः सत्त्ववृत्तिश्च गच्छेद्ब्रह्माद्ब्रह्मो ह्यनभ्यास
 व्रजेच्च ॥ ५४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे बृह ० नीतिसारे नवोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ स्मृतं ब्रह्मचर्यं ॥ यो
 ध्रुवाणि परित्यज्य ह्यध्रुवाणि निषेवते ॥ ध्रुवाणि तस्य नश्यन्ति ह्यध्रुवं नष्टमेव च ॥ १ ॥ नाभ्यस्त्रहोतस्य नरस्य विद्या शस्त्रं यथा कापुरुषस्य इत्येते ॥

१ मध्यक्षोऽध्यायः ० पा० । २ नष्टाचिताः । ३ चांदिताः । ४ आचारकाण्डेनस्य ।

गं. म. पु.
॥ ७१ ॥

न तुष्टिमुत्पादयते शरीरे ह्यन्धस्य दारा इव दर्शनीयाः ॥ २ ॥ भोज्ये भोजनशक्तिश्च रतिशक्तिर्विराग्यः ॥ विभवे दानशक्तिश्च नाल्पस्य तपसः
फलम् ॥ ३ ॥ अग्निहोत्रफला वेदाः शीलवृत्तिफलं शुभम् ॥ रतिपुत्रफला दारा दत्तमुक्तफलं धनम् ॥ ४ ॥ वरयेत्कुलजां प्राज्ञो विरूपामपि कन्यकाम् ॥ सुरुपां
सुनितम्बाश्च नाकुलीनां कदाचन ॥ ५ ॥ अर्थेनापि हि किं तेन यस्यानर्थं तु संगतिः ॥ को हि नाम शिखाजातं पद्मस्य माणि हरेत् ॥ ६ ॥ हविर्दुष्टकुलद्राह्यं
बालादपि सुभाषितम् ॥ अमेध्यात्काञ्चनं ग्राह्यं स्त्रीरत्नं दुष्कुलादपि ॥ ७ ॥ विषादप्यमृतं ग्राह्यममेध्यादपि काञ्चनम् ॥ नीचादप्युत्तमां विद्यां स्त्रीरत्नं दुष्कु
लादपि ॥ ८ ॥ न राज्ञा सह मित्रत्वं न सपौ निर्विषः क्वचित् ॥ न कुलं निर्मलं तत्र स्त्रीजनो यत्र जायते ॥ ९ ॥ कुले नियोजयेद्भक्तं पुत्रं विद्यासु योजयेत् ॥
व्यसने योजयेच्छत्रुमिष्टं धर्मे नियोजयेत् ॥ १० ॥ स्थानेष्वेव प्रयोक्तव्या भृत्याश्चाभरणानि च ॥ न हि ब्रह्मणिः पादे शोभते वै कदाचन ॥ ११ ॥
चूडामणिः समुद्रोऽग्निर्वेण्टा चाखण्डमम्बरम् ॥ अथवा पृथिवीपालो मूर्ध्नि पादे प्रमादतः ॥ १२ ॥ कुसुमस्तवकस्येव द्वे गती तु मनस्विनः ॥
मूर्ध्नि वा सर्वलोकानां शीर्षतः पतितो वने ॥ १३ ॥ कनकभूषणसंग्रहणाचितो यदि मणिस्रपुणि प्रतिवध्यते ॥ न च विरोति न चापि स शोभते
भवति योजयितुर्वचनीयता ॥ १४ ॥ वाजिवारणलौहानां काष्ठपाषाणवाससाम् ॥ नारीपुरुषतोयानामन्तरं महदन्तरम् ॥ १५ ॥ कदर्थितस्यापि हि
धैर्यवृत्तेन शक्यते सर्वगुणप्रमायः ॥ अधःखलेनापि कृतस्य वद्वेर्नाथः शिल्पा याति कदाचिदेव ॥ १६ ॥ न सदश्वः कशाघातं सिंहो न गजगर्ज
तम् ॥ वीरो वा पगनिर्दिष्टं न सहेर्द्रामनिःस्वनम् ॥ १७ ॥ यदि विभवविहीनः प्रच्युतो वाशुं देवात्र तु खलजनसेवां काङ्क्षयेन्नैव नीचा
म् ॥ नैव नृणमदनकार्यं सुश्रुषात्तोऽस्ति सिंहः पिबति रुधिरमुष्णं प्रायशः कुञ्जराणाम् ॥ १८ ॥ सकृदुष्टश्च यो मित्रं पुनः सन्धातुमिच्छति ॥
स मृत्युमेव गृह्णीयाद्भर्मश्वतरी यथा ॥ १९ ॥ शत्रोरपत्यानि श्रियंवदानि नोपशितव्यानि दुर्धर्मनृप्यैः ॥ तान्येव कालेषु विपत्कराणि त्रिपस्य
पात्राण्यपि दारुणानि ॥ २० ॥ उपकारगृहीतेन शत्रुणा शत्रुमुद्धरेत् ॥ पादलभं करस्थेन कण्ठकेनेव कण्ठकम् ॥ २१ ॥ अपकारपराश्रित्यं चिन्त
येन्न कदाचन ॥ स्वयमेव पतिष्यन्ति कूलजाता इव द्रुमाः ॥ २२ ॥ अनर्था ह्यर्थरूपाश्च अर्थार्थानर्थरूपिणः ॥ भवन्ति ते विनाशाय देवायत्तस्य
वै सदा ॥ २३ ॥ कार्यकालोचिताऽपाया मतिः सज्जायते हि वै ॥ सावुकुले तु देवे शं पुंसः सर्वत्र जायते ॥ २४ ॥ धनप्रयोगकार्येषु तथा निद्या
गमेषु च ॥ २५ ॥ आहारे व्यवहारे च त्यक्तलब्धः सदा भवेत् ॥ २६ ॥ धनिनः श्रोत्रियो राजा नदी वैद्यस्तु पञ्चमः ॥ पञ्च यत्र न विद्यन्ते न कुप्यन्ते

१ श्रुतम् । २ वा स्वदेशात् । ३ न नृणमशति सिंहः सुश्रुषात्तोऽपि काले ।

पू. खं.
आ. का.
अ. १५०

॥ ७१ ॥

संस्थितिम् ॥ २६ ॥ लोकयात्रा भयं लज्जा दाक्षिण्यं दानशीलता ॥ पञ्च यत्र न विद्यन्ते न तत्र दिवसं वसेत् ॥ २७ ॥ कालविच्छ्रोत्रियो राजा
 नदी साधुश्च पञ्चमः ॥ एते यत्र न विद्यन्ते तत्र वास न कारयत् ॥ २८ ॥ नैऋतं परिनिष्ठास्ति ज्ञानस्य किल शौनक ॥ सर्वैः सर्वं न जानाति
 सर्वज्ञो नास्ति कुत्रचित् ॥ २९ ॥ न सर्ववित्कश्चिदिहास्ति लोके नात्यन्तमूर्खो भुवि चापि कश्चित् ॥ ज्ञानेन नीचोत्तममध्यमेन योऽयं विजानाति
 स तेन विद्वान् ॥ ३० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ मृत उवाच ॥
 पार्थिवस्य तु वक्ष्यामि श्रुत्यानाञ्चैव लक्षणम् ॥ सर्वोऽपि हि महीपालः सम्यग्दित्यं परीक्षयेत् ॥ १ ॥ राज्यं पालयते नित्यं सत्यधर्मपरायणः ॥ निजि-
 त्य परसैन्यानि क्षितिं धर्मेण पालयेत् ॥ २ ॥ पुण्यात्पुण्यं विचिन्वीत मूलच्छेदं न कारयेत् ॥ मालाकार इवारण्ये न यथांगारकारकः ॥ ३ ॥
 दोगधारः क्षीरं शुभ्रानां विकृतं तत्र भुञ्जेत् ॥ परराष्ट्रं महीपालेर्भोक्तव्यं न च दूषयेत् ॥ ४ ॥ नोपशिक्षन्त्यात्तु यो धन्वाः क्षीरार्थी लभते पयः ॥ एवं
 राष्ट्रं प्रयोगेण पीड्यमानं न वर्द्धते ॥ ५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पृथिवीमनुपालयेत् ॥ पालकस्य भवेद्भूमिः कीर्तिराधुर्यशो बलम् ॥ ६ ॥ अभ्यर्च्य
 विष्णुं धर्मात्मा गोब्राह्मणहिते रतः ॥ प्रजाः पालयितुं शक्तः पार्थिवो विजितेन्द्रियः ॥ ७ ॥ ऐश्वर्य्यमधुवं प्राप्य राजा धर्मं मतिञ्छरेत् ॥ शणेन वि-
 भवो नश्येन्नात्मायत्तं धनादिकम् ॥ ८ ॥ सत्यं मनोरमाः कामाः सत्यं रम्या विभूतयः ॥ किन्तु वै वनितापांगमंगिलोलं हि जीवितम् ॥ ९ ॥ व्याघ्रो व ति-
 द्रुति जरा परितर्जयन्ती रोगाश्च शत्रव इव प्रभवन्ति गात्रे ॥ आयुः परिस्रवति भिन्नवटादिवाम्भो लोको न चात्महितमाचरतीह कश्चित् ॥ १० ॥
 निःशंकं किं मनुष्याः कुरुत परहितं युक्तमग्रे हितं यन्मोदध्वं कामिनीभिर्मम इतः शरहता मन्दमन्दातिदृष्ट्या ॥ मा पापं संकुरुध्वं द्विजहरिपरमा-
 संभजध्वं सदैव आयुर्निःशेषमेति स्वलति जलघटीभूतमृत्युच्छलेन ॥ ११ ॥ मानुवत्परदारं परद्रव्येषु लोहवत् ॥ आत्मवत् सर्वभूतेषु यः
 पश्यति स पण्डितः ॥ १२ ॥ एतदर्थं हि विप्रेन्द्रा राज्यमिच्छन्ति भूभृतः ॥ यदेषां सर्वकार्य्येषु वचा न प्रतिहन्यते ॥ १३ ॥ एतदर्थं हि कुर्वन्ति
 राजानो धनसञ्चयम् ॥ रक्षयित्वा तु चात्मानं यद्धनं तद्विजातये ॥ १४ ॥ ॐ कारशब्दे विप्राणां येन राष्ट्रं प्रवर्द्धते ॥ स राजा वर्द्धते योगाद्या-
 धिभिश्च न वध्यते ॥ १५ ॥ असमर्थाश्च कुर्वन्ति सुनयो द्रव्यसञ्चयम् ॥ किं पुनस्तु महीपालः पुत्रवत्पालयन्प्रजाः ॥ १६ ॥ यस्यार्थस्तस्य
 मित्राणि यस्यार्थस्तस्य बान्धवाः ॥ यस्यार्थाः स पुमाँल्लोके यस्यार्थाः स च पण्डितः ॥ १७ ॥ त्यजति मित्राणि धनैर्विहीनं पुत्राश्च दाराश्च

१ अर्जुनायनन्तः । पुण्यं पुण्यमिति वा पाठः । २ समासः ।

ग. म. पु.
॥ ७२ ॥

सुहृन्नाश्च ॥ ते चार्थवन्तं पुनराश्रयन्ति ह्यर्थो हि लोके पुरुषस्य बन्धुः ॥ १८ ॥ अन्यो हि राजा भवति यस्तु शास्त्रविवर्जितः ॥ अन्य
पश्यति चारेण शास्त्रहो न पश्यति ॥ १९ ॥ यस्य पुत्राश्च भृत्याश्च मन्त्रिणश्च पुरोहिताः ॥ इन्द्रियाणि प्रसूतानि तस्य राज्यं चिरं न हि ॥ २० ॥
येनाजितास्त्रयोऽप्येते पुत्रा भृत्याश्च बान्धवाः ॥ जिता तेन समं भूपैश्चतुरभिधर्वसुन्धरा ॥ २१ ॥ लवयेच्छास्त्रयुक्तानि हेतुयुक्तानि यानि च ॥ स
हि नश्यति वै राजा इह लोके परत्र च ॥ २२ ॥ मनस्तार्पणं कुर्वीत आपदं प्राप्य पार्थिवः ॥ समबुद्धिः प्रसन्नात्मा सुखदुःखे समो भवेत् ॥ २३ ॥
धीराः कष्टमनुप्राप्य न भवन्ति विषादिनः ॥ प्रविश्य वदनं राहोः किं नोदति पुनः शशी ॥ २४ ॥ धिग्भिक् शरीरमुखलालितमानवेषु मा खेद
येद्धनकृशं हि शरीरमेव ॥ सदास्का ह्यधनपाण्डुसुताः श्रुता हि दुःखं विहाय पुनरेव सुखं प्रपन्नाः ॥ २५ ॥ गन्धर्वविद्यामालोक्य बाह्यं च
गणिकागणान् ॥ धनुर्वेदार्थशास्त्राणि लोके रक्षेच्च भूपतिः ॥ २६ ॥ कारणेन विना भृत्ये यस्तु कुप्यति पार्थिवः ॥ स गृह्णाति विषोन्मादं कुप्यस्य
विसर्जितम् ॥ २७ ॥ चापलाद्धारयेद्दृष्टिं मिथ्यावाक्यञ्च वारयेत् ॥ मानवे श्रोत्रिये चैव भृत्यवर्गे सदैव हि ॥ २८ ॥ लीलां करोति यो राजा
भृत्यस्वजनगर्वितः ॥ शासने सर्वदा क्षिप्रं रिपुभिः परिभ्रूयते ॥ २९ ॥ हुंकारे भृकुटीं नैव सदा कुर्वीत पार्थिवः ॥ विना दोषेण यो भृत्यानाञ्च
धमण शास्ति च ॥ लीलासुखानि भोग्यानि त्यजेद्दिह महीपतिः ॥ ३० ॥ सुखप्रवृत्तैः साध्यन्तैः शत्रवो विग्रहे स्थितैः ॥ ३१ ॥ उद्योगः साहसं
धैर्यं बुद्धिः शक्तिः पराक्रमः ॥ षड्विधो यस्य उत्साहस्तस्य देवोऽपि शंकरे ॥ ३२ ॥ उद्योगेन कृते कार्ये सिद्धिर्यस्य न विद्यते ॥ देव तस्य प्रमाणं
हि कर्त्तव्यं पौरुषं सदा ॥ ३३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे बृह० नीतिसारे एकादशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥
सूत उवाच ॥ भृत्या बहुविधा ज्ञेया उत्तमाधममध्यमाः ॥ नियोक्तव्या यथाहं पुत्रिविधेष्वेव कर्मसु ॥ १ ॥ भृत्ये परित्यक्तस्य राज्यस्य हि यो गुणः ॥
तमिमं संप्रवक्ष्यामि ये यथाकथितं किल ॥ २ ॥ यथा चतुर्भिः कनकं परिभ्रूयते निषर्षणच्छेदनतापताडनेः ॥ तथा चतुर्भिर्भुक्तं परिक्षये
द्वृतेन शीलेन कलेन कर्मणा ॥ ३ ॥ कुलशीलगुणोपेतः सत्यधर्मपरायणः ॥ रूपवान्सुमसन्नश्च कोशार्थ्यक्षो विधीयते ॥ ४ ॥ वृत्त्यङ्गपरिक्षाङ्गले
द्रव्यपरीक्षकः ॥ बलबलपरिज्ञाता सेनाध्यक्षो विधीयते ॥ ५ ॥ इंगिताकारतत्त्वज्ञो बलवान् म्रियदर्शनः ॥ अभिमादी प्रमाथी न प्रतीक्षतः स उच्यते
॥ ६ ॥ मेधावी वाक्पटुः प्राज्ञः सत्यवादी जितेन्द्रियः ॥ सर्वशास्त्रसमालोको ह्येष साधुः स लेखकः ॥ ७ ॥ बुद्धिमान्मतिमान्श्च परचित्तोपलम्बकः ॥
क्रूरो यथोक्तवादी च एष द्रुतो विधीयते ॥ ८ ॥ समस्तस्मृतिशास्त्रज्ञः षण्डितोऽथ जितेन्द्रियः ॥ शस्त्रैर्वीर्यसुगुणोपेतो धर्मोपशो विधीयते ॥ ९ ॥

सू. खं.
आ. का.
अ. ११२

॥ ७२ ॥

पितृपैतामहो दक्षः शास्त्रज्ञः सत्यवाचकः ॥ शुचिश्च कठिनश्चैव मृपकारः स उच्यते ॥ १० ॥ आयुर्वेदकृताभ्यासः सर्वेषां प्रियदर्शनः ॥ आयुः
 शीलरुणोपेतो वैद्य एव विधीयते ॥ ११ ॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञो जपहोमपरायणः ॥ आशीर्वादपरो नित्यमेष राजपुरोहितः ॥ १२ ॥ लेखकः पाठकः
 श्वैव गणकः प्रतिरोधकः ॥ आलस्ययुक्तश्चेद्राजा कर्म संवर्जयेत्सदा ॥ १३ ॥ द्विजिह्वमुद्वेगकरं क्रूरमेकान्तदारुणम् ॥ खलस्याहेश्व वदनमपका
 राय केवलम् ॥ १४ ॥ दुर्जनः परिहर्तव्यो विद्ययाऽलंकृतोऽपि सन् ॥ मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः ॥ १५ ॥ अकारणाविष्कृतकोप
 धारिणः खलाद्भयं कस्य न नाम जायते ॥ विषं महाहोर्विषमस्य दुर्वचः सद्यः सहं सन्निपतेत्सदा मुखे ॥ १६ ॥ तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं ममज्ञं व्यव
 सायिनम् ॥ अर्द्धराज्यहरं भृत्यं यो हन्यात्स न हन्यते ॥ १७ ॥ शूरत्वयुक्ता मृदुमन्दवाक्या जितेन्द्रियाः सत्यपराक्रमाश्च ॥ प्रागेव पश्चाद्विपरी
 तरूपा ये ते तु भृत्या न हिता भवन्ति ॥ १८ ॥ निरालस्याः सुसन्तुष्टाः सुस्वप्नाः प्रतिबोधकाः ॥ सुखदुःखसमा धीरा भृत्या लोकेषु दुर्लभाः ॥ १९ ॥
 क्षान्तिसत्यविहीनश्च क्रूरबुद्धिश्च निन्दकः ॥ दाम्भिकः कपटी चैव शठश्च स्पृहयाऽन्वितः ॥ अशक्तो भयभीतश्च राज्ञा त्यक्तव्य एव सः ॥ २० ॥ सुस
 न्धानानि चास्त्राणि शस्त्राणि विविधानि च ॥ दुर्गे प्रवेशितव्यानि ततः शत्रुं निपातयेत् ॥ २१ ॥ षण्मासमथ वर्षं वा सन्धिं कुर्यान्नराधिपः ॥ पश्यन्स
 श्वितमात्मानं पुनः शत्रुं निपातयेत् ॥ २२ ॥ मूर्खान्नियोजयेद्यस्तु त्रयोऽप्येते महीपतेः ॥ अयशश्चार्थनाशश्च नरके चैव पातनम् ॥ २३ ॥ यत्कि
 श्वित्कुरुते कर्म शुभं वा यदि वाऽशुभम् ॥ तेन स्म वर्द्धते राजा सूक्ष्मतो भृत्यकार्यतः ॥ २४ ॥ तस्माद्भूमिश्चरः प्राज्ञं धर्मकामार्थसाधने ॥ नियोजयेद्दि
 सततं गोब्राह्मणहिताय वै ॥ २५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे बृहस्पत्युक्त नीतिः ॥ द्वादशोत्तरकशततमोऽ
 ध्यायः ॥ ११२ ॥ सूत उवाच ॥ गुणवन्तं नियुञ्जीत गुणहीनं विवर्जयेत् ॥ पण्डितस्य गुणाः सर्वे मूर्खे दोषाश्च केवलाः ॥ १ ॥ सद्भिरासीत
 सततं सद्भिः कुर्वीत सद्भितिम् ॥ सद्भिर्विवादं मैत्रीञ्च नासद्भिः किञ्चिदचरेत् ॥ २ ॥ पण्डितैश्च विनतैश्च धर्मैः सत्यवादिभिः ॥ बन्धन
 स्थोऽपि तिष्ठेच्च न तु राज्ये खलैः सह ॥ ३ ॥ सावशेषाणि कार्याणि कुर्वन्त्येव युज्यते ॥ तस्मात्सर्वाणि कार्याणि सावशेषाणि कारयेत् ॥ ४ ॥
 मधुहेव दुहेत्सारं कुसुमञ्च न घातयेत् ॥ वत्सापेक्षी दुहेत्क्षीरं भूमिं गाश्चैव पार्थिवः ॥ ५ ॥ यथाक्रमेण पुष्पेभ्यश्चिनुते मधु पटपदः ॥ तथा वित्तमु
 पादाय राजा कुर्वीत सञ्चयम् ॥ ६ ॥ वल्मीकं मधुजालञ्च शुक्रकणं न चन्द्रमाः ॥ राजद्रव्यञ्च भैक्ष्यञ्च स्तोकंस्तोकं प्रवर्द्धते ॥ ७ ॥ अर्जितस्य
 क्षयं दृष्ट्वा संप्रदत्तस्य सञ्चयम् ॥ अवन्ध्यं दिवसं कुर्याद्दानाध्यायः ॥ ८ ॥ वनेऽपि दोषाः प्रभवन्ति राणिणां गृहेऽपि पञ्चेन्द्रियनिग्रहस्त

ग. म. पु.
॥ ७३ ॥

पः ॥ अकृत्सिते कर्मणि यः प्रवर्तते निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनम् ॥ ९ ॥ सत्येन रक्ष्यते धर्मो विद्या योगेन रक्ष्यते ॥ मृजया रक्ष्यते पात्रं कुलं
शालिन रक्ष्यते ॥ १० ॥ वरं विन्ध्याटव्यां निवसनमसुक्तस्य मरणं वरं सर्पोर्काणं शयनमथ कूपे निपतनम् ॥ वरं भ्रान्तावर्तं समयजलमध्ये प्रवि
शेनं न तु स्वीये पक्षे हि धनमणुः देहीति क्रथनम् ॥ ११ ॥ भाग्यक्षयेषु क्षीयन्ते नोपभोगेन सम्पदः ॥ पूर्वोर्जिते हि सुकृते न नश्यन्ति कदाचन
॥ १२ ॥ विप्राणां भूषणं विद्या पुंथिव्या भूषणं नृपः ॥ नभसो भूषणं चन्द्रः शीलं सर्वस्य भूषणम् ॥ १३ ॥ एते ते चन्द्रतुल्याः शितिपतितनया
भीमसेनार्जुनाद्याः शूराः सत्यप्रतिज्ञा दिनकरवपुषः केशवेनोपगृहाः ॥ ते वै दुष्टग्रहस्थाः कृपणवशगता भैक्ष्यचर्या प्रयाताः को वा कस्मिन्समर्थो
भवति विधिवशाद्धामयेत्कर्मरेखा ॥ १४ ॥ ब्रह्मा येन कुलालवाद्भियमितो ब्रह्माण्डभाण्डोदरे विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षिमो महासङ्कटे ॥ रुद्रो
येन कपालभाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः सूर्या भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥ १५ ॥ दाता बलिर्योचकको मुरारिर्दानं मही विप्र
सुखस्य मध्ये ॥ दत्त्वा फलं बन्धनमेव लब्धं नमोऽस्तु ते देव यथेष्टकारणे ॥ १६ ॥ माता यदि भवेच्छ्रीः पिता साक्षाज्जनादेनः ॥ कुबुद्धौ
प्रतिपत्तिश्चेत्तरिमन्दण्डः पतेत्सदा ॥ १७ ॥ येनयेन यथा यद्वत्पुरा कर्म सुनिश्चितम् ॥ तत्तदेवान्तरा भुङ्क्ते स्वयमाहितमात्मना ॥ १८ ॥ आत्मना
विहितं दुःखमात्मना विहितं सुखम् ॥ गर्भशय्यामुपादाय भुङ्क्ते वै पौर्वदौहिक्म् ॥ १९ ॥ न चान्तरिक्षे न समुद्रमध्ये न पर्वतानां विवरप्रवेशे ॥
न मातृगर्भे प्रधूतस्तथाङ्के त्यक्तं क्षमः कर्म कर्तुं नरो हि ॥ २० ॥ दुर्गोक्तकूटः परिखा समुद्रो रक्षांसि योधाः परमा च वृत्तिः ॥ शास्त्रञ्च वै तृथानसा
प्रदिष्टं स रावणः कालवशाद्दिनष्टः ॥ २१ ॥ यस्मिन्वयसि यत्काले यदिवा यच्च वा निशि ॥ यन्सुहृते क्षणे वापि तत्तथा न तदन्यथा ॥ २२ ॥
गच्छन्ति चान्तरिक्षे वा प्रविशन्ति महीतले ॥ धारयन्ति दिशः सर्वा नादत्तसुपलभ्यते ॥ २३ ॥ पुराधीता च या विद्या पुरा दत्तञ्च यद्धनम् ॥
पुरा कृतानि कर्माणि ह्यग्रे धावन्ति धावतः ॥ २४ ॥ कर्माण्यत्र प्रधानानि सम्यगृक्षे शुभग्रहे ॥ वसिष्ठकृतलगाऽपि जानकी दुःखभाजनम् ॥ २५ ॥
स्थूलजं यदा रामः शब्दगामी च लक्ष्मणः ॥ वनकेशी यदा सीता त्रयस्ते दुःखभाजनम् ॥ २६ ॥ न पितुः कर्मणा पुत्रः पितुः वा पुत्रकर्मणा पुत्रः
स्वयं कृतेन गच्छन्ति स्वयं वक्त्राः स्वकर्मणा ॥ २७ ॥ कर्मजन्यशरीरेषु रोगाः शरीरमानसाः ॥ शरा इव पतन्तीह विमुक्ता दृढधन्विभिः ॥ २८ ॥
अन्यथा शास्त्रगर्भिण्या धिया धीरोऽर्भमीहते ॥ स्वामिवत्प्रावृत्तं कर्म विहधाति तदन्यथा ॥ २९ ॥ बालो युवा च वृद्धश्च यः करोति ज्ञानात्तु भयम् ॥

१ प्रपतनमिच्छति पात्रः । २ हस्ताग्रपात्राः ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. ११३

॥ ७३ ॥

तस्यातस्यामवस्थायां भुङ्क्ते जन्मानिजन्मानि ॥ ३० ॥ अनीक्षमाणोऽपि नरो विदेशस्थोऽपि मानवः ॥ स्वकर्मपातवातेन नीयते यत्र तत्फलम् ॥ ३१ ॥ प्रातव्यमर्थं लभते मनुष्यो देवोऽपि तं वारयितुं न शक्तः ॥ अतो न शोचामि न विस्मयो मे ललाटलेखा न पुनः प्रयाति (यदस्मदीयं न तु तत् परेषाम्) ॥ ३२ ॥ सर्पः कूपे गजः स्कन्धे विल आसुश्च धावति ॥ नरः शीघ्रतरादेव कर्मणः कः पलायते ॥ ३३ ॥ नात्पा भवति सद्विद्या दीयमानाऽपि वद्धते ॥ कूपस्थमिव पानीयं भवत्येव बहुदकम् ॥ ३४ ॥ येऽर्था धर्मेण ते सत्या येऽधर्मेण गताः श्रियः ॥ धर्मार्थी च महौल्लोके तत्स्मृत्या ह्यर्थकारणात् ॥ ३५ ॥ अन्नार्थं यानि दुःखानि करोति कृपणो जनः ॥ तान्येव यदि धर्मार्थं न भूयः क्लेशभाजनम् ॥ ३६ ॥ सर्वेषामेव शौचानामन्नशौचं विशिष्यते ॥ योऽन्नार्थं शुचिः शौचान्न मृदा धारिणा शुचिः ॥ ३७ ॥ सत्यं शौचं मनः शौचं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥ सर्वभूते दया शौचं जलशौचञ्च पञ्चमम् ॥ ३८ ॥ यस्य सत्यञ्च शौचञ्च तस्य स्वर्गो न दुर्लभः ॥ सत्यं हि वचनं यस्य सोऽश्वमेधाद्रिशिष्यते ॥ ३९ ॥ श्रुतिकानां सहस्रेण चोदकानां शतेन हि ॥ न शुध्यति दुराचारी भावोपहतचेतनः ॥ ४० ॥ यस्य हस्तौ च पादौ च मनश्चैव सुसंयतम् ॥ विद्या तपश्च कीर्तिश्च स तीर्थफलमश्नुते ॥ ४१ ॥ न प्रहृष्यति सम्मानैर्नोपमानैः प्रकुप्यति ॥ न क्रुद्धः परुषं ब्रूयदेतत्साधोस्तु लक्षणम् ॥ ४२ ॥ दरिद्रस्य मनुष्यस्य प्राज्ञस्य मधुरस्य च ॥ काले श्रुत्वा हितं वाक्यं न कश्चित्परितुष्यति ॥ ४३ ॥ न मन्त्रवल्बीर्येण प्रज्ञया पौरुषेण च ॥ अलभ्यं लभ्यते मर्त्यस्तत्र का परिवेदना ॥ ४४ ॥ अमाचिता मया लब्धो पुनर्मर्त्यपणादितः ॥ यत्रागतस्तत्र गतस्तत्र का परिवेदना ॥ ४५ ॥ एकवृक्षे सदा रात्रौ नानापक्षिसमागमः ॥ प्रभतेऽन्यादिशो यान्ति का तत्र परिवेदना ॥ ४६ ॥ एकसार्धप्रयातानां सर्वेषान्तत्र गामिनाम् ॥ यस्त्वेकस्त्वरितो याति का तत्र परिवेदना ॥ ४७ ॥ अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि शौनक ॥ अव्यक्तनिधनान्येव का तत्र परिवेदना ॥ ४८ ॥ नाप्राप्तकालो म्रियते विद्धः शरशतैरपि ॥ कुशाग्रेण तु संपृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ ४९ ॥ लब्धव्यान्त्येव लभते गन्तव्यान्त्येव गच्छति ॥ प्राप्तव्यान्त्येव प्राप्नोति दुःखानि च सुखानि च ॥ ५० ॥ तत्तत्प्राप्नोति पुरुषः एक प्रलापिः करिष्यति ॥ आचोद्यमानानि यथा पुष्पाणि च फलानि च ॥ स्वकालं नातिवर्त्तन्ते तथा कर्म पुराकृतम् ॥ ५१ ॥ शीलं कुलं नैव न चैव विद्या ज्ञानं गुणानैव न बीजशुद्धिः ॥ भाग्यानि पूर्वं तपसाजितानि काले फलन्त्यस्य यथैव वृक्षाः ॥ ५२ ॥ तत्र ह्यनुचर्य हन्ता तत्र श्रीयत्र सम्पदः ॥ तत्र तत्र स्वयं याति प्रेयस्त्रैः स्वकर्मभिः ॥ ५३ ॥ भूतपूर्वं कृतं कर्म कर्तारमनुतिष्ठति ॥ यथा धेनुस्तुल्लेषु वस्ते विन्दन्ति मातरम् ॥ ५४ ॥ एवं पूर्वकृतं

ग. म. पु.
॥ ७४ ॥

कर्म कर्तारमनुतिष्ठति ॥ सुकृतं भुङ्क्ते चात्मीयं मृढं किं परितप्यसे ॥ ५५ ॥ येषां पूर्वकृतं कर्म शुभं वा यदि वा अशुभम् ॥ तथा जन्मान्तरे तद्वै कर्ता
रममुच्छति ॥ ५६ ॥ नीचः सपपमात्राणि परच्छिद्वाणि पश्यति ॥ आत्मनो वित्तमात्राणि पश्यन्नापि न पश्यति ॥ ५७ ॥ रागद्वेषादियुक्तानां न
सुखं कुतश्चिद्भिज ॥ विचार्यं स्तु पश्यामि तत्सुखं यत्र निर्वृतिः ॥ ५८ ॥ यत्र स्नेहो भयं तत्र स्नेहो दुःखस्य भाजनम् ॥ स्नेहमूलानि दुःखानि
तारिमस्यक्ते महत्सुखम् ॥ ५९ ॥ शरीरमेवायतनं दुःखस्य च सुखस्य च ॥ जीवितञ्च शरीरञ्च जात्यैव सह जायते ॥ ६० ॥ सर्वं परवशं दुःखं सर्वं
मात्मवशं सुखम् ॥ एतद्विद्यात्समासेन लक्षणं सुखदुःखयोः ॥ ६१ ॥ सुखस्यानन्तरं दुःखं दुःखस्यानन्तरं सुखम् ॥ सुखं दुःखं मनुष्याणां चक्रव
त्परिवर्तते ॥ ६२ ॥ यद्गतं तदतिक्रान्तं यदि स्यात्तच्च दूरतः ॥ वर्तमानेन वर्तते न स शोकेन बाध्यते ॥ ६३ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे पूर्वखण्डे
प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे बृह० नीतिसारे त्रयोशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ सूत उवाच ॥ न कश्चिन्कस्यचिन्मित्रं न कश्चित्कस्यचिद्विपुः ॥
कारणदेव जायन्ते मित्राणि रिपवस्तथा ॥ १ ॥ शोकत्राणं भयत्राणं प्रीतिविश्वासभाजनम् ॥ केन रत्नायद्दं सुष्टं मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥ २ ॥ सकृदु
चरितं येन हरिरित्यक्षरद्वयम् ॥ बद्धः परिकरस्तेन मोक्षाय गमनं प्रति ॥ ३ ॥ न मातरि न दारेषु न सोदर्ये न चात्मजे ॥ विश्वासस्तादृशः पुंसो
य दङ्कमित्रे स्वभावे ॥ ४ ॥ यदीच्छेच्छाश्वर्तौ प्रीतिं त्रीन्दोषान्परिहर्जेत् ॥ दूतमर्थप्रयोगञ्च परोक्षं दारदर्शनम् ॥ ५ ॥ मात्रा स्वला दुहित्रा वा न
विविक्तसन्तो वसेत ॥ बलवानिन्द्रिययामो विद्रांसमपि कर्षति ॥ ६ ॥ विपरीतगतिः कामः स्वायत्तेषु न विद्यते ॥ यथोपायो वधो दण्डस्तथैव ह्यनु
वर्तते ॥ ७ ॥ अपि कल्पानिलस्यैव तुरगस्य महोदधेः ॥ शक्यते प्रसरो वोढुं न ह्यरक्तस्य चतसः ॥ ८ ॥ क्षणां नास्ति रहो नास्ति न स्ति प्रार्थ
यिता जनः ॥ तेन शौनक नारीणां सतीत्वमुपजायते ॥ ९ ॥ एकं वै सर्वते नित्यमन्यश्चेत्तु रोचते ॥ पुरुषाणामलक्षणेन नारी चैव प्रतिवर्तते ॥ १० ॥
जननी यानि कुरुते रहस्यं मदनातुरा ॥ सुतेस्तानि न चिन्त्यानि शीलविविधतिपत्तिभिः ॥ ११ ॥ पराधीना निद्रा परदयक्रूरवानुसरणं
सदा हेला हास्यं नियतमपि शोकेन रहितम् ॥ पणे न्यस्तः कायो विटजनमुखोर्दारितगलो बहूकण्ठावृत्तिर्जगति गणिकाया बहुमतः ॥ १२ ॥
अभिरापः स्त्रियो मूर्खाः सर्पा राजकुलानि च ॥ नित्यं परोपसेव्यानि सद्यः प्राणहराणि पट ॥ १३ ॥ किं चिदं यदि वेदं (शब्द) श्लाघ्यं गलो विमो भवे
त्पण्डितः किं चिदं यदि दण्डनीतिकुशलो राजा भवेद्दार्मिकः ॥ किं चिदं यदि रूपयौवनवती साध्वी भवेत्कामिनी तस्मिन् यदि निर्वृत्तौ पापे
पुरुषः पापं न कुर्यात्काचित् ॥ १४ ॥ नात्मच्छिद्रं परे दद्याद्विद्याच्छिद्रं परस्य च ॥ गृहेत्कर्म इवाङ्गानि परमायश्च लक्षयेत् ॥ १५ ॥ पातालतलस्य

पू. सं.
आ. कां.
अ. ११४

॥ ७४ ॥

सिन्य उच्चप्राकारसंस्थिताः ॥ यदि नो चिकुरोद्रेदाह्वयन्ते कैः स्त्रियो न हि ॥ १६ ॥ समधर्मा हि मर्मज्ञस्तीक्ष्णः स्वजनकण्टकः ॥ न तथा बाधते
 शत्रुः कृतवैरो बहिः स्थितः ॥ १७ ॥ स पण्डितो यो ह्यनुरञ्जयेद्वै मिष्टेन बालं विनियेन शिष्टम् ॥ अर्थेन नारीं तपसा हि देवान्सर्वाश्च लोकांश्च
 सुसंग्रहेण ॥ १८ ॥ छलेन मित्रं कलुषेण धर्मे परोपतापेन समृद्धिभावम् ॥ सुखेन विद्यां पुरुषेण नारीं वाञ्छन्ति वै ये न च पण्डितास्ते ॥ १९ ॥
 फलार्थी फलिनं वृक्षं यच्छिन्द्यादुर्मतिर्नरः ॥ निष्फलं तस्य वै कार्यं महादोषमवाप्नुयात् ॥ २० ॥ सधनो हि तपस्वी च दूरतो वै कृतश्रमः ॥ मद्यप
 स्त्री सतीत्येवं विप्र न श्रद्धान्यहम् ॥ २१ ॥ न विश्वसेदविश्वस्ते मित्रस्यापि न विश्वसेत् ॥ कदाचित्कुपितं मित्रं सर्वं गुह्यं प्रकाशयेत् ॥ २२ ॥
 सर्वभूतेषु विश्वासः सर्वभूतेषु सात्त्विकः ॥ स्वभावमात्मना गूहेदेतत्साधोर्हि लक्षणम् ॥ २३ ॥ यास्मिन्कस्मिन्कृते कार्यं कर्तारमनुवर्त्तते ॥ सर्वथा
 वर्त्तमानोऽपि धैर्यबुद्धिन्तु कारयेत् ॥ २४ ॥ वृद्धाः स्त्रियो नवं मद्यं शुष्कं मांसं त्रिमूलकम् ॥ रात्रौ दधि दिवा स्वप्नं विद्वान्षट् परिवर्जयेत् ॥ २५ ॥ विषं
 गोष्ठी दरिद्रस्य वृद्धस्य तरुणी विषम् ॥ विषं कुशिक्षिता विद्या अजीर्णं भोजनं विषम् ॥ २६ ॥ प्रियं गानमकुण्ठस्य नीचस्योच्चासनं प्रियम् ॥ प्रियं दानं
 दरिद्रस्य यूनश्च तरुणी प्रिया ॥ २७ ॥ अत्यम्बुपानं कठिनाशनञ्च धातुक्षयो वेगविधारणञ्च ॥ दिवाशयो जागरणञ्च रात्रौ षड्भिर्नराणां निर्वसन्ति रोगाः
 ॥ २८ ॥ बालातपश्चाप्यतिमैथुनञ्च श्मशानधूमः करतापनञ्च ॥ रजस्वलावत्क्रानिरीक्षणञ्च सुदीर्घमायुर्ननु कर्षयेच्च ॥ २९ ॥ शुष्कं मांसं
 स्त्रियो वृद्धा बालार्कस्तरुणं दधि ॥ प्रभाते मैथुनं निद्रा सद्यः प्राणहराणि षट् ॥ ३० ॥ सद्यः पक्वघृतं द्राक्षा बाला स्त्री क्षीरभोजनम् ॥ उष्णोदकं
 तरुच्छाया सद्यः प्राणहाराणि षट् ॥ ३१ ॥ कूपोदकं वटच्छाया नारीणाञ्च पयोधरः ॥ शीतकाले भवेदुष्णमुष्णकाले च शीतलम् ॥ ३२ ॥
 त्रयो बलकराः सद्यो बालाभ्यंगसुभोजनम् ॥ त्रयो बलहराः सद्यो ह्यध्वा वे मैथुनं ज्वरः ॥ ३३ ॥ शुष्कं मांसं पयो नित्यं भार्यामित्रैः सहैव तु ॥ न
 भोक्तव्यं नृपैः सार्द्धं दियोगं कुरुते क्षणात् ॥ ३४ ॥ कुचेलिनं दन्तमलोपधारिणं बह्वाशिनं निष्ठुरवाक्यभाषिणम् ॥ सूय्योदये ह्यस्तमयेऽपि
 शायिनं विमुञ्चति श्रीरपि चक्रपाणिनम् ॥ ३५ ॥ नित्यं छेदस्तृणानां धरणिविलिखनं पादयोश्चापमार्ष्टिः दन्तानामप्यशौचं मलिनवसनता रूक्ष
 ता मूर्खजानाम् ॥ द्वे संध्ये चापि निद्रा विवसनशयनं ग्रासहासातिरेकः स्वाङ्गे पीठे च वाद्यं निधनमुपनयेत्केशवस्यापि लक्ष्मीम् ॥ ३६ ॥ शिरः
 सुधौतं चरणौ सुमार्जितौ वरांगनासेवनमल्पभोजनम् ॥ अनग्रशायित्वमपर्वमैथुनं चिरप्रनष्टां श्रियमानयन्ति षट् ॥ ३७ ॥ यस्य कस्य तु

य. म. पु.
॥ ५५ ॥

पुष्पस्य पाण्डरस्य विशेषतः ॥ शिरसा धार्यमाणस्य ह्यलक्ष्मीः प्रतिहन्यते ॥ ३८ ॥ दीपस्य पश्चिमा छाया छाया शय्यासनस्य च ॥ रजकस्य
तु यत्तीर्थमलक्ष्मीस्तत्र तिष्ठति ॥ ३९ ॥ बालातपः प्रेतधूमः स्त्री वृद्धा तरुणं दधि ॥ आयुष्कामो न सेवेत तथा सम्पार्जनरीरजः ॥ ४० ॥
गजाश्वरथधान्यानां गवाश्चैव रजः शुभम् ॥ अशुभं च विजानीयात्स्वरोष्ठाजाविकेषु च ॥ ४१ ॥ गवां रजो धान्यरजः पुत्रस्यांगभवं रजः ॥
एतद्रजो महारास्तं महापातकनाशनम् ॥ ४२ ॥ अजारजः खररजो यत्तु सम्पार्जनरीरजः ॥ एतद्रजो महापार्षं महाकिल्बिषकारकम् ॥ ४३ ॥
शूर्पवातो नलाग्राम्बु स्नानवस्त्रभृजोदकम् ॥ केशाम्बु मार्जनीरिगुहान्ति पुण्यं पुरा कृतम् ॥ ४४ ॥ विप्रयोर्विप्रवह्नयोश्च दम्पत्योः स्वामिनोस्तथा ॥
अन्तरेण न गन्तव्यं ह्यस्य वृषभस्य च ॥ ४५ ॥ स्त्रीषु राजाभिसर्पेषु स्वाध्याये शत्रुसेवने ॥ भोगास्वादेषु विश्वासं कः प्राज्ञः कर्तुमर्हति ॥ ४६ ॥
न विश्वसेदविश्वस्तं विश्वस्तं नातिविश्वसेत ॥ विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलादपि निकृन्तति ॥ ४७ ॥ वैरिणा सह सन्धाय विश्वस्तो यदि तिष्ठति ॥
स वृक्षाग्रे प्रसुप्तो हि पतितः प्रतिबुध्यते ॥ ४८ ॥ नात्यन्तं मृदुना भाव्यं नात्यन्तं क्रूरकर्मणा ॥ मृदुनैव मृदुं हन्ति दारुणैव दारुणम् ॥ ४९ ॥
नात्यन्तं सरलैर्भाव्यं नात्यन्तं मृदुना तथा ॥ सरलास्तत्र छिद्यन्ते कुब्जास्तिष्ठन्ति पादपाः ॥ ५० ॥ नमन्ति फलिनो वृक्षा नमन्ति मुष्णिजो
जनाः ॥ शुष्कवृक्षाश्च सुर्वाश्च भिद्यन्ते न नमन्ति च ॥ ५१ ॥ अप्राथितानि दुःखानि यथैवायान्ति यान्ति च ॥ मार्जार इव लुप्येत तद्वा प्रार्थे
यिता नरः ॥ ५२ ॥ पूर्वं पश्चाच्चरन्त्यायं सदैव बहुसम्पदः ॥ विपरीतमनाभ्यं च यथेच्छसि तथा चर ॥ ५३ ॥ षट्कर्णां सिद्धते गन्धश्च ऽऽकर्णश्च
धार्यते ॥ द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्त न बुध्यते ॥ ५४ ॥ तथा गवां किं क्रियते या न दाम्भ्री न गामेर्षी ॥ कोऽर्थः पुत्रेण जातेन यो न
विद्राक्ष धार्मिकः ॥ ५५ ॥ एकेनापि सुपुत्रेण विद्यायुक्तेन धीमता ॥ कुलं पुरुषसिद्धेन चन्द्रेण भयनं तथा ॥ ५६ ॥ एकेनापि सुदूतेन दुःपितेन शुभं
धिना ॥ वनं सुवासितं सर्वं सुपुत्रेण कुलं यथा ॥ ५७ ॥ एको हि गुणवान्पुत्रो निगुणेन शतेन किम् ॥ यन्मो हन्ति तस्मात्पेको न च ऽप्योतिः सहस्र
कम् ॥ ५८ ॥ लालयेत्पुत्रं वर्षाणि दश वर्षाणि ताडयेत् ॥ प्राप्ते तु षोडशे वर्षे पुत्रं मित्रपक्षाचरेत् ॥ ५९ ॥ ज्ञापमाणो हरेदाराय वयस्यनो हरेद्वयम् ॥
म्रियमाणो हरेत्प्राणास्ति पुत्रसमो रिपुः ॥ ६० ॥ केचिन्मृगयुक्ता व्याघ्राः केचिद्व्याघ्रयुक्ता शृगाः ॥ तत्स्वरूपपरिज्ञाने ह्यविश्वसाः पदेपदे ॥ ६१ ॥
एकः क्षमावतां दोषो द्वितीयो नोपपद्यते ॥ यदेवं क्षमया युक्तमशक्तं भव्यते जनः ॥ ६२ ॥ एतदेवायुष्मन्नेत भोग्यं हि सगर्भमिन्द्रः ॥
क्षिण्येषु च विदग्धस्य मतयो वै हानाकुलाः ॥ ६३ ॥ उद्येष्टः पितृसमो भ्राता मृते पितरि शौनक ॥ सर्वेषां स पिता हि त्यात्सर्वेषामनुपा

पू. खं.
आ. कां.
अ. ११४

॥ ५५ ॥

लकः ॥ ६४ ॥ कनिष्ठेषु च सर्वेषु समत्वेनातुवर्तते ॥ समापभोगजीविषु यथैवं तनयेषु च ॥ ६५ ॥ बहूनामल्पसाराणां समवायो हि दारुणः ॥
तृणैरावेष्टिता रज्जुस्तया नागोऽपि बध्यते ॥ ६६ ॥ अपहृत्य परस्वं हि यस्तु दानं प्रयच्छति ॥ स दाता नरकं याति यस्याथोस्तस्य तत्फलम् ॥ ६७ ॥ देवद्रव्यविनाशेन ब्रह्मस्वहरणेन च ॥ कुलान्यकुलतां याति ब्राह्मणातिक्रमेण च ॥ ६८ ॥ ब्रह्मणे च सुरापे च चोरे भगवते तथा ॥
निष्कृतिर्विहिता सद्भिः कृतमे नास्ति निष्कृतिः ॥ ६९ ॥ नाश्रन्ति पितरो देवाः क्षुद्रस्य वृषलीपतेः ॥ भार्योजितस्य ताश्रन्ति यस्याक्षोपपतिर्गृहे ॥ ७० ॥ अकृतज्ञमनार्यश्च दीर्घरोपमनार्जवम् ॥ चतुरो विद्धि चाण्डालाञ्जाल्या नायेत पञ्चमः ॥ ७१ ॥ नोपेक्षितव्यो दुर्बुद्धिः शत्रुरल्पोऽप्यवज्ञया ॥ वह्निर्ल्पोऽप्यसहाय्यः कुरुते भस्मसाज्जगत् ॥ ७२ ॥ नवे क्यांसं यः शान्तः स शान्त इति मे गतिः ॥ धातुषु क्षीयमाणेषु रामः कस्य न जायते ॥ ७३ ॥ पन्थान इव विप्रेन्द्र सर्वसाधारणाः श्रियः ॥ मदीया इति मत्वा वै न हि हर्षयुतो भवेत् ॥ ७४ ॥
चित्तायत्तं धातुवश्यं शरीरं चित्ते नष्टे धातवो यांति नाशम् ॥ तस्माच्चित्तं सर्वदा रक्षणीयं स्वस्थे चित्ते धातवः सम्भवन्ति ॥ ७५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वसण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे बृह० नीतिसागे चतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥
सूत उवाच ॥ कुमार्यां च कुमित्रं च कुराजानं कुपुत्रकम् ॥ कुकन्यां च कुदेशं च दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १ ॥ धर्मः प्रवृजितस्तपः प्रचलितं सत्यं च दूरं गतं पुथ्वी बन्धयफला जनाः कपटिनो लोल्ये स्थिता ब्राह्मणाः ॥ मर्त्याः स्त्रीवशगाः स्त्रियश्च चपला नीचा जना उन्नताः हा कष्टं खलु जीवितं कलियुगे धन्या जना ये मृताः ॥ २ ॥ धन्यास्ते ये न पश्यन्ति देशभङ्गं कुलक्षयम् ॥ परचित्तगतात् दारान्पुत्रं कुव्यसने स्थितम् ॥ ३ ॥
कुपुत्रे निर्गुतिनास्ति कुभार्यायां कुतो रतिः ॥ कुमित्र नास्ति विश्वासः कुराज्ये नास्ति जीवितम् ॥ ४ ॥ परात्र च परस्वं च परशय्याः परस्त्रियः ॥ परवे श्मनि वासश्च शक्रादपि हरेच्छ्रियम् ॥ ५ ॥ आलापाद्वात्रयस्पर्शोत्सर्गोत्सह भोजनात् ॥ आसनाच्छयनाद्यानात्पापं संक्रमते नृणां ॥ ६ ॥
स्त्रियो नश्यन्ति रूपेण तपः क्रोधेन नश्यति ॥ गावो दुरप्रचारेण शुद्धाग्नेन द्विजोत्तमः ॥ ७ ॥ आसनादिकशय्यायां भोजनात्पक्षिसङ्क्रात् ॥ ततः संक्रमते पापं घटादट्ट इवोदकम् ॥ ८ ॥ लालने बहवो दोषास्ताडने बहवो गुणाः ॥ तस्माच्छिष्यं च पुत्रं च ताडयेन्न तु लालयेत् ॥ ९ ॥
अध्वा जरा देहवर्ता पर्वतानां जलं जरा ॥ असंभोगश्च नारीणां वस्त्राणामातपो जरा ॥ १० ॥ अधमाः कलियच्छन्ति सन्धिषिच्छन्ति मध्यमाः ॥ उत्तमा मानमिच्छन्ति मानो हि महतां धनम् ॥ ११ ॥ मानो हि मूलमर्थस्य माने मनि धनेन किम् ॥ प्रप्रष्टमानहर्षस्य किं धनेन किमाधुना ॥ १२ ॥

ग. म. पु.
॥ ७६ ॥

अथमा धनमिच्छन्ति धनमानौ हि मध्यमाः ॥ उत्तमा मानमिच्छन्ति मानो हि महतां धनम् ॥ १३ ॥ वनेऽपि सिंहा न नभन्ति कं च बुभुक्षिता मांसनिरीक्षणं च ॥ धनैर्विहीनाः सुकुलेषु जाता न नीचकर्माणि समारभन्ते ॥ १४ ॥ नाभिषेको न संस्कारः सिंहस्य क्रियते वने ॥ नित्यमूर्जितसत्त्वस्य स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥ १५ ॥ वणिक्प्रमादी भृतकश्च मानी भिक्षुर्विलासी ह्यधनश्च कामी ॥ वराङ्गना चाप्रियवादिनी च न ते च कर्माणि समारभन्ते ॥ १६ ॥ दाता दरिद्रः कृपणोऽर्थयुक्तः पुत्रोऽविधेयः कुजनस्य सेवा ॥ परोपकारेषु नरस्य मृत्युः प्रजायते दुश्चरितानि पञ्च ॥ १७ ॥ कान्तावियोगः स्वजनापमानं ऋणस्य शेषः कुजनस्य सेवा ॥ दारिद्र्याभावाद्विपुलाश्च मित्रा विनामिना पञ्च दहन्ति तीमाः ॥ १८ ॥ चिन्तासहस्रेषु च तेषु मध्ये चिन्ताश्चतस्रोऽप्यासिधारतुल्याः ॥ नीचापमानं क्षुधितं कलत्रं भार्या विरक्ता सहजोपरोधः ॥ १९ ॥ वश्यश्च पुत्रोऽर्थकरी च विद्या अरोगिता सज्जनसङ्गतश्च ॥ इष्टा च भार्या वशवर्तिनी च दुःखस्य भूलोद्वरणानि पञ्च ॥ २० ॥ कुरङ्गमातङ्गपतङ्गभृगमीना हताः पञ्चभिरेव पञ्च ॥ एकः प्रमाथी स कथं न घातयो यः सेवते पञ्चभिरेव पञ्च ॥ २१ ॥ अवीरः कर्कशः स्तब्धः कुचलः स्वयमागतः ॥ पञ्च विप्रा न पूज्यन्ते बृहस्पतिसमा अपि ॥ २२ ॥ आशुः कर्म च विरतं च विद्या निधनमेव च ॥ पञ्चैतां विविच्यन्ते जायमानस्य देहिनः ॥ २३ ॥ पर्वतारोहणे तोये गोकुले दुष्टनिग्रहे ॥ पतितस्य सप्तस्थाने शस्ताः पञ्च (ह्येत) गुणाः स्पृताः ॥ २४ ॥ अश्रच्छाया खले प्रीतिः परनारीषु संगतिः ॥ पञ्चैते ह्यास्थिरा भावा यौवनानि धनानि च ॥ २५ ॥ अस्थिरं जीवितं लोके अस्थिरं धनमौवनम् ॥ अस्थिरं पुत्रदाराद्यं धर्मः कीर्तिर्यशः स्थिरम् ॥ २६ ॥ शतं जीवितमस्य हर्षं शत्रुस्त्वस्य ह्यहंकारिणी ॥ व्याधिशोकजरापशश्चै तदपि निष्फलम् ॥ २७ ॥ आयुर्वर्षशतं वृणां परिमितं राज्ञो तदद्वै गतं तस्याद्वै स्थितं किं दैर्द्वै यद्वै किं वाल्यस्य काले भवति ॥ किंचिद्विदुर्विद्योऽसदुःखमरणप्रेषपालसमागतं शेषं वारितरंगमर्भचपलं मानेन किं मानिनाम् ॥ २८ ॥ अहोरात्रमयो लोके जराहृपेण संचरेत् ॥ मृत्युर्धसति भूतानि पवनं पद्ममो यथा ॥ २९ ॥ गच्छतस्तिष्ठतो वापि जाग्रतः स्वपतो न चेत् ॥ सर्वसत्त्वहितायां पशोरिव विचेष्टितम् ॥ ३० ॥ अहितहितविचारभूयमुद्वेः क्षुतिसमये बहुभिर्निर्वाक्यैतस्य ॥ उदरभरणमात्रतुष्टुद्वेः पुरुषपशोश्च पशोश्च को विशेषः ॥ ३१ ॥ शौर्यं तपसि दाने च यस्य न श्रथितं यशः ॥ विद्वत्प्राप्त्यर्थं यशः वा मातुरुच्चार एव सः ॥ ३२ ॥ यज्जीव्यते क्षणमपि श्रथितं मनुष्यैर्विज्ञानविक्रमयशोभिरभ्यमानैः ॥ तन्नाम जीवितमिति प्रवदन्ति तज्ज्ञः काकोऽपि वा

र. खं.
आ. कर्म.
अ. ११६

॥ ७६ ॥

जीवाति चिरं च बलिं च मुह्यते ॥ ३३ ॥ किं जीवितेन धनमानविवाजितेन मित्रेण किं भवति भीतिसशङ्कितेन ॥ सिंहवत् चरत गच्छत मा विषा
दं काकोऽपि जीवाति चिरं च बलिं च मुह्यते ॥ ३४ ॥ यो वात्मनीह न गुरो न च भृत्यवर्गे दीने दयां न कुरुते न च मित्रकार्ये ॥ किं तस्य जीवितकलेन
मनुष्यलोके काकोऽपि जीवाति चिरं च बलिं च मुह्यते ॥ ३५ ॥ यस्य त्रिवर्गशून्यानि दिनान्यायान्ति धावन्ति च ॥ स लौहकारभक्षेव स्तस्यपि म
जीवाति ॥ ३६ ॥ स्वाधीनवृत्तेः साफल्यं न पराधीनवर्तिता ॥ ये पराधीनकर्माणो जीवन्तोऽपि च ते मृताः ॥ ३७ ॥ सु(स्व) पूरा वै कापुरुषाः सु(स्व)पूरा
मूषिकांजलिः ॥ असन्तुष्टः कापुरुषः स्वल्पकेनापि तुष्यति ॥ ३८ ॥ अभ्रच्छाया तृणादग्निर्नाचसेवा पथो जलम् ॥ वेश्यारागः खले प्रीतिः पडेते
बुद्धोपमाः ॥ ३९ ॥ वाचा विहितसार्थेन लोकौ न च सुखायते ॥ जीवितं मानमूलं हि माने भ्रष्टाने कुतः सुखम् ? ॥ ४० ॥ अवलस्य बलं शून्यं
बालस्य रुदितं बलम् ॥ बलं सूर्यस्य मौनं हि तस्करस्यानृतं बलम् ॥ ४१ ॥ यथायथा हि पुरुषः शास्त्रं समधिगच्छति ॥ तथातथास्य शेषः स्या
द्विज्ञानं चास्य रोचते ॥ ४२ ॥ यथायथा हि पुरुषः कल्याणे कुरुते मतिम् ॥ तथातथा हि सर्वत्र श्लिष्यते लोकसुमित्रः ॥ ४३ ॥ लोभममाम्बुवि
श्वासः पुरुषो नश्यति त्रिभिः ॥ तस्माल्लोभो न कर्तव्यः प्रमादो नो न विश्वसेत् ॥ ४४ ॥ तान्द्रयस्य भेतव्यं याद्व्ययमनामृतम् ॥ उत्पन्ने
तु भये तन्नि स्थातव्यं वै ह्यभीतवत् ॥ ४५ ॥ ऋणशेषं चाभिशेषं व्याधिशेषं तथैव च ॥ पुनः पुनः प्रवर्द्धन्ते तस्माच्छेषं न कारयेत् ॥ ४६ ॥
कृतं प्रतिकृतं कुप्योद्विषिते प्रतिहिंसितम् ॥ न तत्र दोषं पश्यामि दुष्टे दोषं समाचरेत् ॥ ४७ ॥ एतेनैव कार्यदन्तारं मत्पक्षे मियवादिनम् ॥
वर्जयेत्तादृशं मित्रं मायामयमहिं तथ्य ॥ ४८ ॥ दुर्जनस्य हि संगेन सुजनोऽपि विनश्यति ॥ प्रसन्नमपि पानीयं कर्दमेः कलुषीकृतम् ॥ ४९ ॥
भुङ्क्ते सद्विजो भुङ्क्ते समशेषनिरूपणम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन द्विजः पूज्यः प्रयत्नतः ॥ ५० ॥ तदुज्यत यद्विजसुक्तशेषं स बुद्धिमान्यो न करोति
पापम् ॥ तत्सौहृदं यद्विजयेत परोक्षं दम्भैर्विना यः क्रियते स पर्यः ॥ ५१ ॥ न सा सभा यत्र न सन्ति वृद्धाः वृद्धा न ते ये न वदन्ति पर्यः ॥ यत्र
स नो यत्र न सत्यमस्ति नैतत्सत्यं गच्छेनानुविद्धम् ॥ ५२ ॥ ब्राह्मणोऽपि मनुष्याणां यादित्यथैव तेजसात् ॥ शिरोऽपि सर्वमात्राणां व्रतानां सत्य
मुत्तमम् ॥ ५३ ॥ तन्ममलं यत्र मनः प्रसन्नं तज्जीवनं यत्र परस्य सेवा ॥ तद्विजितं यस्त्वजनेन भुङ्क्ते तद्विजितं यत्समरे रिपुणाम् ॥ ५४ ॥ सा जी

१ स्वपूरा वै कुनदिका स्वपूरा सु० । २ येन लोके न च० । ३ अस्मै इत्यर्थः । संभ्रान्तस्य शैक्यविरक्षया पट्टा । ४ श्लिष्यन्त्यायकश्रिया० । ५ शब्दलुपमाव आपे ।
६ सम्यग्भुङ्क्ते जनः सोहि द्विजायाणां हि यस्य वै० ।

ग. म. पु.
॥ ७७ ॥

या न मदं कुर्व्यात्स सुखी तृष्णयोऽज्झितः ॥ तान्मित्रं यत्र विश्वासः पुरुषः स जितेन्द्रियः ॥ ५५ ॥ तत्र मुक्तादरस्नेहो विलुप्तं यत्र सौहृदम् ॥ तद्वेद
केवलं श्लाघ्यं यस्यात्मा क्रियते स्तुतौ ॥ ५६ ॥ नदीनामग्निहोत्राणां भारतस्य कलस्य च ॥ मूलान्वेषो न कर्तव्यो मूलादोषो न हीयते ॥ ५७ ॥
लवणजलान्ता नद्यः स्त्रीभेदान्तं च मेधुनम् ॥ वैशुन्यं जनवातान्तं वित्तं दुःखत्रयान्तकम् ॥ ५८ ॥ राज्यश्रीर्ज्ञानशापान्ता पोपान्तं ब्रह्मवर्चसम् ॥
आचान्तं घोषवासान्तं कुलस्यान्तं स्त्रिया प्रभो (भुः) ॥ ५९ ॥ सर्वे क्षयान्ता निलयाः पतनान्ताः समुच्छ्रयाः ॥ संयोगा विप्रयोगान्ता मरणान्तं
हि जीवितम् ॥ ६० ॥ यदीच्छेत्पुनरागन्तुं नातिहरमनुब्रजेत ॥ उदकान्ताश्रितं स्निग्धवर्णाच्च पादपात् ॥ ६१ ॥ अनायके न वस्तव्यं न चैव
बहुनायके ॥ स्त्रीनायके न वस्तव्यं वस्तव्यं बालनायके ॥ ६२ ॥ पिता रक्षति कौमारे भर्ता रक्षति यौवने ॥ पुत्रस्तु स्थविरं काले न स्त्री स्वातन्त्र्य
महति ॥ ६३ ॥ त्यजेद्वन्ध्यामष्टमेऽन्दे नवमे तु मृतप्रजाम् ॥ एकादशे स्त्रीजननीं सद्यश्चाप्रियवादिनीम् ॥ ६४ ॥ अनर्थित्वान्मनुष्याणां भिया परि
जनस्य च ॥ अर्थादपेतमय्यादास्त्रयस्तिष्ठन्ति भर्तृषु ॥ ६५ ॥ अश्वं श्रान्तं गर्जं मत्तं गावः प्रथमसूतिकाः ॥ अन्नदके च मण्डूकान्याहो दूरेण व्रजे
येत ॥ ६६ ॥ अर्थातुराणां न सुहृन्न वन्धुः कामातुराणां न भयं न लज्जा ॥ चिन्तातुराणां न सुखं न निद्रा क्षुधातुराणां न बलं न तेजः ॥ ६७ ॥
कुतो निद्रा दरिद्रस्य परप्रेष्यवरस्य च ॥ परनारीप्रसक्तस्य परद्रव्यहरस्य च ॥ ६८ ॥ सुखं स्वपितृनृणवान्ध्याधिसुक्तं यो नरः ॥ सावकाशा
स्तु वै भुङ्क्ते यस्तु दारिद्र्यं सङ्गतः ॥ ६९ ॥ अम्भसः परिमाणेन उन्नतं कमलं भवेत् ॥ स्वस्वामिना बलवता भृत्यो भवति गर्वितः ॥ ७० ॥
स्थानस्थितस्य पद्मस्य मित्रे वरुणभास्करौ ॥ स्थानच्युतस्य तस्यैव कुक्ष्योपणकाग्नौ ॥ ७१ ॥ ये पदस्यस्य मित्राणि ते तस्य रिपुतां गताः ॥
भानोः पद्म जले प्रीतिः स्थलोद्वरणशोषणः ॥ ७२ ॥ स्थानस्थितानि पूज्यन्ते पूज्यन्ते च पदे स्थिताः ॥ स्थानभ्रष्टा न पूज्यन्ते केशां दन्ता
वस्त्रा नसः ॥ ७३ ॥ आचारः कुलमाख्याति देशमाख्याति भाषितम् ॥ सम्भ्रमः स्नेहमाख्याति वपुराख्याति भोजनम् ॥ ७४ ॥ वृथा वृष्टिः सम
द्रस्य वृथा तृप्तस्य भोजनम् ॥ वृथा दानं समृद्धस्य नीचस्य सुकृतं वथा ॥ ७५ ॥ दूरस्थोऽपि समीपत्न्यो यो यस्य हृदये स्थितः ॥ हृदयादपि
निष्क्रान्तः समीपस्थोऽपि दूरतः ॥ ७६ ॥ मुखभङ्गः स्वरो दीनो गात्रस्वेदो महद्भयम् ॥ मरणे यानि चिह्नानि तानि चिह्नानि याचके ॥ ७७ ॥
कुञ्जरस्य कीटघातस्य वाताग्निष्कासितस्य च ॥ शिखरे वसतस्तस्य वरं जन्म न याचितम् ॥ ७८ ॥ जगत्पतिर्हि याचित्वा विष्णुर्वाग्मिनां यतः ॥

१ हालान्तं म० । २ न भक्तिः ० ।

प. जे.
आ. कां.
अ. ११

॥ ७७ ॥

काऽन्योऽधिकतरस्तस्य योऽर्थी याति न लाघवम् ॥ ७९ ॥ माता शत्रुः पिता वैरी बाला येन न पाठिताः ॥ सामध्ये न शोभन्ते हंसमध्ये वका
यथा ॥ ८० ॥ विद्या नाम कुरूपरूपमधिकं विद्यातिष्ठत् धनं विद्या साधुर्करी जनप्रियकरी विद्या गुरुणां गुरुः ॥ विद्या बन्धुर्जनाभिनाशकरी
विद्या परं देवतं विद्या राजसु पुञ्जिता हि मनुजो विद्याविहीनः पशुः ॥ ८१ ॥ गृहे चाभ्यर्त्तेऽर्द्रं लभ्यं च त्रुट्यते ॥ अरोपं हरणीयं च विद्या
न द्वियते परः ॥ ८२ ॥ शौनकोयं नीतिसारं विष्णुः सर्वत्रतानि च ॥ कथयामास वै पुत्रं तत्र शुश्राव शंकरः ॥ शंकरादशृणोष्यासा व्यासादस्मा
भिरेव च ॥ ८३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशखण्डे आचारकाण्डे शौनकोक्तनीतिसारादिवर्णनं नाम पंचदशोत्तरशततमोऽध्यायः
॥ ११५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ब्रतानि व्यास वक्ष्यामि हरिर्षेः सर्वदा भवेत् ॥ सर्वमाससंतिथिषु वारेषु हरिराचैतः ॥ १ ॥ एकभक्तेन नक्तेन उपवास
फलादिना ॥ ददाति धनधान्यादि पुत्रराज्यजयादिकम् ॥ २ ॥ वैश्वानरः प्रतिपदि कुंवरः पुजितोऽर्थदः ॥ पोष्य ब्रह्मा प्रतिपद्यदितः
श्रीस्तथाश्विनी ॥ ३ ॥ द्वितीयायां यमो लक्ष्मीनारायण इहायं दः ॥ तृतीयायां त्रिदशश्च गौरीविश्वशङ्कराः ॥ ४ ॥ चतुर्थ्यां च
चतुर्व्यूहः पंचम्यामर्चितो हरिः ॥ कार्तिकेयो रविः षष्ठ्यां सतम्यां भास्करोऽर्थदः ॥ ५ ॥ दुर्गाष्टम्यां नवम्यां च मातराऽथ विशोऽ
र्थदाः ॥ दशम्यां च यमश्चन्द्र एकादश्यामृषीन्यजेत् ॥ ६ ॥ द्वादश्यां च हरिः कामस्त्रयोदश्यां महेश्वरः ॥ चतुर्दश्यां पंचदश्यां
ब्रह्मा च पितरोऽर्थदाः ॥ ७ ॥ अमावास्यां पूजनीया वारा वै भास्करादयः ॥ नक्षत्राणि च योगाश्च पुजिताः सर्वदायकाः ॥ ८ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशखण्डे आचारकाण्डे तिथ्यादिवर्णनं नाम षोडशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
मागंशीपं सिते पक्षे व्यासोऽनङ्गत्रयोदशी ॥ मल्लिकार्जं दन्तकाष्ठं धुनैः पूजयेच्छिवम् ॥ १ ॥ अनङ्गायेति नैवेद्यं ययवाश्याय पोषकं ॥
योगेश्वरं पूजयेच्च विल्वपत्रैः कदम्बजम् ॥ दन्तकाष्ठं चन्दनादि नैवेद्यं कसरादिकम् ॥ २ ॥ माघे नटेश्वरायार्घ्यं कुन्दैर्मौक्तिकमालयां ॥ प्रभेण
दन्तकाष्ठं च नैवेद्यं प्रीतिरा सुने ॥ ३ ॥ मेरिश्वरं फाल्गुने तु पुजयेत्तु मरुत्तकैः ॥ शंकराशाकमण्डाश्च चूतजं दन्तधावनम् ॥ ४ ॥ चैत्रं यजेत्सु
रूपाय कर्पूरं प्राशयेन्नृशि ॥ दन्तवावतः ॥ ५ ॥ नैवेद्यं शण्डकुलीं ददेत् ॥ ६ ॥ पूजा दमनकः शम्भोर्वैशाखेऽशोकपुष्पकैः ॥ महारूपाय नैवेद्यं शुडभक्तैः
१ विद्या नाम नरस्य रूपं ॥ २ प्रच्छन्नगुप्तं ॥ ३ भोगकरी यशः सुखकं ॥ ४ बन्धुजनां विद्वन्मननं ॥ ५ राजसु पुज्यते न हि यत्नं ॥ ६ शौनकोयं नीतिसारं विष्णोः
सर्वत्रतानि च ॥ हरिराचैतं हरिदेव अजाद्यासाच्छ्रुतः स्मृत इति श्रीगारुडे ॥ ७ त्रयोदशमासपुनितः ॥ ८ नैवेद्यं शण्डकुलीं ददेत् पां ॥ ९ वैश्वानरायनोदिकम् ॥ १० मल्लिक
कमासनम् ॥ १० कर्कोलासमण्डकाश्च ॥

ग. म. पु.
॥ ७८ ॥

मुद्रम्भारम् ॥ ६ ॥ दन्तकाष्ठं प्राशयेच्च ददेन्नातीफलं तथा ॥ प्रयुज्यते पूजयेज्येष्टे चम्पकैर्विल्वजं दशोत्तमम् ॥ लवंगारां तथा षडेऽस्मभ्येति रासनः ॥
अयुक्तं दन्तकाष्ठं च तमपामार्गकैर्यजेत् ॥ ८ ॥ श्रावणे करवीरं च शम्भवे शूलपाणये ॥ गन्धाशनो घृताद्यैश्च करवीरजोष्णम् ॥ ९ ॥ सद्योजातं
भाद्रपदे वकुलैः पुष्पकैर्यजेत् ॥ गन्धर्वाशो मदनकमाश्विने च सुराधिपम् ॥ १० ॥ चम्पकैः स्पर्णना (वा) योदो जेन्मोदकसंप्रदः ॥
साहिंरं दन्तकाष्ठं च कार्तिके रुद्रमर्चयेत् ॥ ११ ॥ बदर्यां दन्तकाष्ठं च मदनो दशमाशनः ॥ क्षीरशाकप्रदः पञ्चैस्त्वान्ते शिवमर्चयेत् ॥ १२ ॥
रतिभुक्तमनंगं च स्वर्णमण्डलसंस्थितम् ॥ गन्धाद्यैर्दशसाहस्रं तिलवीद्वादि होमयेत् ॥ १३ ॥ जागरं गीतवादिभ्यं प्रभतिभ्यश्च वेदयेत् ॥
द्रिजाय शय्यां पात्रं च छत्रं वस्त्रमुपानहौ ॥ १४ ॥ गां द्विजं भोजयेद्भक्त्या कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ एतदुद्यापनं सर्वं व्रतेषु ध्येयमोदशम् ॥ फलञ्च
श्रीसुतारोग्यसौभाग्यस्वर्गतं भवेत् ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डेऽनंगजयोदशीव्रतं नाम सप्तदशोत्तरश
ततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वत्तं कैवल्यशमनमखण्डद्वारं वदे ॥ मागशीर्षे सिते पद्मे गव्याशीं समुपपितः ॥ १ ॥ द्वादश्यां पूजये
द्रिष्णुं दद्यान्मासचतुष्टयम् ॥ पञ्चश्रीहिद्युतं पात्रं विप्रायेदमुदाहरत् ॥ २ ॥ सतजन्मानं हे विष्णो यन्मया हि व्रतं कृतम् ॥ अगर्वस्वत्प्रसादेन तद
खण्डमिहास्तु मे ॥ ३ ॥ यथाखण्डं जगत्सर्वं त्वमेव पुरुषोत्तम ॥ तथाखिलान्यखण्डानि व्रतानि मम सन्ति वै ॥ ४ ॥ सक्तुपात्राणि चैत्रादौ श्रावणादौ घृता
न्वितानि ॥ व्रतकृद्भूतपुण्यं स्त्रीपुत्रस्वर्गभागभवेत् ॥ ५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डेऽनंगजयोदशीव्रतकथनं नाम द्वादशोत्तर
शततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अगस्त्यार्च्यव्रतं वक्ष्ये भुक्तिभुक्तिप्रदायकम् ॥ अगस्ति आस्करं कन्यां सति भोगं त्रिभिर्दिने ॥ १ ॥
अर्घ्यं दद्यादगस्त्याय मूर्तिं संपूज्य वै मुने ! ॥ काशपुष्पमयीं कुम्भे प्रदोषे कृतजगरः ॥ २ ॥ दध्यक्ष्ताद्यैः संपूज्य लपोष्य फलपुष्पकैः ॥
पञ्चवर्णसमायुक्तं हेमरौप्यसमन्वितम् ॥ ३ ॥ सतधान्ययुतं पात्रं दधिचन्दनचर्चितम् ॥ अगस्त्यः सनमानेति मन्त्रेण मन्त्रेण प्रदणयेत् ॥ ४ ॥
काशपुष्पप्रतीकाशं अग्निमास्तसम्भव ! ॥ मित्रावरुणयोः पुत्रौ कुम्भयोने नमोऽस्तु ते ॥ ५ ॥ गुरुदशमिरेतेनैव त्यजेद्भक्त्यै फलं वसम् ॥
दद्याद्भिजातये कुम्भं सद्दिग्यं सदक्षिणम् ॥ भोजयेच्च द्विजान्सप्त वर्षं कृत्वा तु सर्वभाक् ॥ ६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रथमांशस्ये आचार
काण्डेऽगस्त्यार्च्यव्रतं नाम कोनविंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्मरानुतीर्थां वक्ष्ये च सौभाग्यश्रीसुतादिदम् ॥ भगवता

प. स्त.
आ. की.
अ. १३०

सिते पक्षे तृतीयायासुपोषितः ॥ १ ॥ गौरी यजेद्विष्वपत्रैः कुशोदककरस्ततः ॥ कदम्बादौ गिरिसुतां पीषे मरुवैर्यजेत् ॥ २ ॥ कर्पूरादः कुस-
 रदो मल्लिकादन्तकाष्ठकृत् ॥ माघे सुभद्रां कल्हारेष्टताशो मण्डकप्रदः ॥ ३ ॥ गीतीमधं दन्तकाष्ठं फाल्गुने गोमतीं यजेत् ॥ कुन्दिः कुत्वा
 दन्तकाष्ठं जीवाशः शङ्कुलीप्रदः ॥ ४ ॥ विशालाक्षीं दमनकैश्चैव च कुसरप्रदः ॥ दधिप्राशो दन्तकाष्ठं तगरं श्रीमुखीं यजेत् ॥ ५ ॥
 वैशाखे कर्णिकारैश्च अशोकाशो वटप्रदः ॥ ज्येष्ठे नारायणीमर्चच्छतपत्रैश्च खण्डदः ॥ लवंगाशो भवेदेव आपादे माधवीं यजेत् ॥ ६ ॥ ति-
 लाशो बिल्वपत्रैश्च क्षीरान्नवटकप्रदः ॥ औदुम्बरं दन्तकाष्ठं तगण्याः श्रावणे श्रियम् ॥ ७ ॥ दन्तकाष्ठं मल्लिकाया क्षीरदो ह्युत्तमां यजेत् ॥ पञ्च-
 यजेद्वाद्रपदे शृंगदारो गुडादिदः ॥ ८ ॥ राजपुष्पां चाश्वयुजे जपापुष्पैश्च जीरकम् ॥ ग्राशयेत्रिंशे नैवेद्यैः कुसरेः कात्तिके यजेत् ॥ ९ ॥
 जातीपुष्पैः पद्मजां च पञ्चगव्याशनो यजेत् ॥ धृतोदनं च वर्षान्ते सपत्नीकान्निहजान्यजेत् ॥ १० ॥ उमामहेश्वरं पूज्य प्रदद्याच्च गुडादिकम् ॥
 वस्त्रच्छत्रसुवर्णाद्यैः राजौ च कृतजागरः ॥ गीतवाद्यैर्दद्यात्पार्श्ववाद्यं सर्वमायुयात् ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पुनर्वसुखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार-
 काण्डे सम्भातृतीयाव्रतं नाम विंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ चातुर्मास्यव्रतान्युचैः एकादश्यां समाचरेत् ॥ आपाद्यां पीणसास्यां वा
 सर्वेण हरिमर्च्य च ॥ १ ॥ इदं व्रतं मया देव गृहीतं पुरतस्तव ॥ निर्विघ्नं सिद्धिमाप्नोतु प्रसन्ने त्वयि केशव ॥ २ ॥ गृहीतेऽस्मिन्व्रते वेद नवद्वयं श्रियाप्यहम् ॥
 तन्मे भवतु सम्पूर्णं त्वत्प्रसादाज्जनादेन ॥ ३ ॥ एवमभ्यर्च्य गृह्णीयाद्ब्रतार्चनजपादिकम् ॥ सर्वांश्च च क्षयं याति विकीर्षणो हरेव्रतम् ॥ ४ ॥ ह्या-
 त्वायोभ्यर्च्य गृह्णीयाद्ब्रतार्चनजपादिकम् ॥ स्नात्वा यश्चतुरो मासानेकभक्तेन पूजयेत् ॥ विष्णुं स याति विष्णोर्वं लोकं मलविधजितम् ॥ ५ ॥ मद्य-
 मांससृगत्याग्नी वेदविद्धरिपूजनात् ॥ तैलवर्जं विष्णुलोकं विष्णुभाक्कृत्पादकृत् ॥ ६ ॥ एकमात्रपवासाच्च देवा येमानिके भवेत् ॥ श्वेतद्वीपं गिरा-
 ज्ञाचु ब्रजेत्पद्मप्रकुन्नरः ॥ ७ ॥ चान्द्रायणाद्धरयोर्म लभेन्मुक्तिमग्राचिताम् ॥ ग्राजापत्रं विष्णुलोकं पराकन्तकृद्धरिम् ॥ ८ ॥ सत्क्यावकभिर्वाशी-
 पयोदधिपृताशनः ॥ गोमूत्रयावकाहारः पञ्चगव्यकृताशनः ॥ शाकमलफलाद्याशी रसवर्जां च विष्णुभाक् ॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पुनर्वसुखण्डे
 प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे चातुर्मास्यव्रतनिरूपणं नामकावशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ व्रतं मासोपवासाख्यं सर्वत्कृष्टं वदामि
 ते ॥ वानप्रस्थो यतिर्नारी कुन्यान्मासोपवासकम् ॥ १ ॥ आश्विनस्य सिते पक्षे एकादश्यासुपोषितः ॥ व्रतमेतत् गृह्णीयादमर्चनानि तु ॥ २ ॥

१ गीतामयं २ उमामाहेश्वरस्या(स्या)त्तु लवणे तु गुडे स्थितम् ३ फलवर्गी ४

ग. म. पु.
॥ ७९ ॥

अद्यप्रभृत्यहं विष्णो यावदुत्थानकं तव ॥ अर्चयेत्स्वामनश्रंतु दिनानि त्रिशदेव तु ॥ ३ ॥ कार्तिकाश्विनयोर्विष्णोः त्रयोदशयोः शुक्लपौर्णमासी ॥ त्रिषु
यद्यन्तराले तु व्रतभंगो न मे भवेत् ॥ ४ ॥ हरिं यजेत्त्रिषवणस्नायी गन्धादिभिर्ब्रवीति ॥ गात्राभ्यंगं गन्धलेपं देवतायतने त्यजेत् ॥ ५ ॥ द्वादश्यामथ
संपूज्य प्रदद्याद्भिज्जभोजनम् ॥ ततश्च पारणं कुर्याद्विष्णोसोपवासकृत् ॥ ६ ॥ दुग्धादिप्राशनं कुर्याद्भक्तस्थो मूर्च्छितोऽन्तरा ॥ दुग्धाद्येन व्रतं नश्ये
दुक्तिमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे मासोपवासव्रतं नाम द्वाविंशत्तुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥
ब्रह्मोवाच ॥ व्रतानि कार्तिके वक्ष्ये स्नात्वा विष्णुं प्रपूजयेत् ॥ एकभक्तेन नक्तेन मासं वायाचितेन वा ॥ १ ॥ दुग्धशक्कफलाद्यैर्वा उपवासनं वा पुनः ॥
सर्वपापविनेशुक्तः प्राप्तकामो हरिं व्रजेत् ॥ २ ॥ सदा हरेव्रतं श्रेष्ठं ततः स्यादक्षिणायने ॥ चातुर्मास्ये ततस्तस्मात्कार्तिके भीष्मपञ्चकम् ॥ ३ ॥
ततः श्रेष्ठव्रतं शुक्लस्यैकादश्यां समाचरेत् ॥ स्नात्वा त्रिकालं पित्रादीन्पुत्राद्यैरर्चयेद्भारिम् ॥ ४ ॥ यजेन्मीनां घृताद्यंश्च पञ्चगव्येन वारिभिः ॥ स्नाप
यित्वाथ कर्पूरसुखैवानुलेपयेत् ॥ ५ ॥ घृताक्तगुग्गुलैर्घृपं द्विजः पञ्चादिनं दहेत् ॥ नैवद्यं परमात्रं तु जपेदष्टोत्तरं शतम् ॥ ६ ॥ ॐ नमो
वासुदेवाय घृतघ्नोदितिलादिकम् ॥ अष्टाक्षरेण मन्त्रेण स्वाहान्तेन तु होमयेत् ॥ ७ ॥ प्रथमेष्टि हरेः पादौ यजेत्पञ्चैर्द्वितीयके ॥
वित्त्वपत्रैर्जातुदेशं नाभिं गन्धेन चापरे ॥ ८ ॥ स्कन्धा वित्त्वजवाभिश्च पञ्चमेष्टि शिरोऽर्चयेत् ॥ मालत्या भूमिशर्पा स्याद्गोमये प्राशयेत्क्रमात् ॥ ९ ॥
गोमूत्रं च दधि क्षीरं पञ्चमे पञ्चगव्यकम् ॥ नक्तं कुर्यात्पञ्चदश्यां व्रती स्याद्दुक्तिमुक्तिभाक् ॥ १० ॥ एकादशीव्रतं नित्यं तत्कुर्यात्पुण्योद्भवैः ॥
अघोचनरक्तं हन्यात्सर्वदं विष्णुलोकदम् ॥ ११ ॥ एकादशीं द्वादशीं च निशान्ते च त्रयोदशीं ॥ नित्यमेकादशीं यत्र तत्र समिहितो हरिः ॥ १२ ॥
दशम्यैकादशीं यत्र तत्रस्थाश्वासुरादयः ॥ द्वादश्यां पारणं कुर्यात्सुतके घृतके चरेत् ॥ १३ ॥ चतुर्दशीं प्रतिपदं पूर्वमिश्राशुपावसेत् ॥ पौर्णमास्या
ममावास्यां प्रतिपन्मिश्रितां मुने ॥ १४ ॥ द्वितीयां तृतीयांमिश्रां तृतीयांश्चाप्युपावसेत् ॥ चतुर्थ्यां सङ्क्रान्तां नित्यं चतुर्थीञ्चानया युताम् ॥ पञ्चमीं
षष्ठ्यसंयुक्तां षष्ठ्या शुक्लाञ्च सप्तमीम् ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे भीष्मपञ्चकादिव्रतं नाम त्रयोविंशत्तु
त्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शिवराजिव्रतं वक्ष्ये कथां वै सर्वकामदायाम् ॥ यथा च गौरी भूतेशां पुच्छति स्म परं व्रतम् ॥ १ ॥ ईश्वर
उवाच ॥ माचफाल्गुनयोर्मध्ये कृष्णा या तु चतुर्दशी ॥ तस्यां जागरणाद्ब्रह्मः प्रजितो भुक्तिमुक्तिदः ॥ २ ॥ कामशुक्तो हरः पूज्यो द्वादश्याशिव केशवः ॥

{ पदसंख्या ० }

पू. सं.
आ. कां.
अ. १२४

॥ ७९ ॥

उपोषितैः पूजितः सन्नरकात्तारयन्तथा ॥३॥ निपादश्चुदे राजा पापी सुन्दरसेनकः ॥ स कुक्कुरैः समायुक्तो मृगान्दन्तुं वनं गतः ॥ ४ ॥ मृगादि
 कमसंप्राप्य क्षुत्पिपासादितो गिरौ ॥ राज्ञौ तडागतंरिपु निरुद्धे जाग्रदास्थितः ॥ ५ ॥ तत्रास्ति लिंगं स्वं रक्षञ्छरीरं चाक्षिपत्ततः ॥ पर्णानि चाप
 तन्मृद्धिं लिंगस्थेव न जानतः ॥ ६ ॥ तेन धूलिनिरोधाय क्षिप्तं नीरं च लिंगके ॥ शरः प्रमादेनैकस्तु प्रच्युतः करपङ्कवात् ॥ ७ ॥ जानुभ्यामवनीं
 गत्वा लिंगं स्पृष्ट्वा गृहीतवान् ॥ एवं स्नानं स्पर्शनं च पूजनं जाग्रोऽभवत् ॥ ८ ॥ प्रातर्गृहागतो भाय्यादत्ताग्रं युक्तवान्स च ॥ काले मृतो यमभटैः
 पार्श्वैर्द्धा तु नीयते ॥ ९ ॥ तदा मम गणयुद्धे जित्वा मुक्तीकृतः स च ॥ कुक्कुरेण सहैवाधुद्रुणो मत्पाश्वर्गोऽमलः ॥ १० ॥ एवमज्ञानतः पुण्यं
 ज्ञानात्पुण्यमथाक्षयम् ॥ त्रयोदश्यां शिवं पूज्य कुर्यात्त निवर्तते ॥ ११ ॥ प्रातर्देव ! चतुर्दश्यां जागरिष्याम्यहं निशि ॥ पूजां दानं तपो होमं
 करिष्याम्यात्मशक्तितः ॥ १२ ॥ चतुर्दश्यां निराहारो भूत्वा शम्भो परेऽहनि ॥ सोऽस्येऽहं युक्तियुक्तयर्थं शरणं मे भवेश्वर ॥ १३ ॥ पञ्चगव्यामृतैः
 स्नाप्य तत्काले गुरुं श्रितः ॥ ॐ नमो नमः शिवाय गन्धाद्यः पूजयेद्धरम् ॥ १४ ॥ तिलतण्डुलबीर्हिश्च जुहुयात्सधृतं चरुम् ॥ हुत्वा
 पूर्णाहुतिं दत्त्वा गृध्रयाद्रीतसत्कथाम् ॥ १५ ॥ अर्द्धरात्रे त्रियामे च चतुर्थे च पुनर्यजेत् ॥ मूलमन्त्रं तथा जप्त्वा प्रभाते तु क्षमापयेत् ॥ १६ ॥
 अविघ्नेन व्रतं देव ! त्वत्प्रसादान्मयाचितम् ॥ क्षमस्व जगतां नाथ ! त्रैलोक्याधिपते हर ! ॥ १७ ॥ यन्मयाद्य कृतं पुण्यं यद्गुह्यस्य निवेदितम् ॥
 त्वत्प्रसादान्मया देव ! व्रतमद्य समापितम् ॥ १८ ॥ प्रसन्नो भव मे श्रीमन् गृहं प्रति च गम्यताम् ॥ त्वदालोकनमात्रेण पवित्रोऽस्मि न संशयः
 ॥ १९ ॥ भोजयेद्विद्याननिष्ठांश्च वस्त्रच्छादिकं ददेत् ॥ देवादिदेव भूतेश लोकानुग्रहकारक ॥ २० ॥ यन्मया श्रद्धया दत्तं प्रीयतां तेन मे प्रभुः ॥
 इति क्षमाप्य च व्रती कुर्याद्वादशवार्षिकम् ॥ २१ ॥ कीर्त्तिपुत्रराज्यादि प्राप्य शैवं पुरं व्रजेत् ॥ द्वादशेष्वपि मासेषु प्रकुर्व्यादिह जागरम् ॥ २२ ॥
 व्रती द्वादश संभोज्य दीपदः स्वर्गमाप्नुयात् ॥ २३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे शिवरात्रिव्रतं नाम चतुर्विंश
 न्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ पितामह उवाच ॥ मान्धाता चक्रवर्त्यासीदुपोष्यैकादशीं नृपः ॥ एकादश्यां न भुञ्जीत पक्षयोरुभयोरपि ॥ १ ॥
 दशम्येकादशीमिथा गान्धार्यां समुपोषिता ॥ तस्याः पुत्रशतं नष्टं तस्मात्तं परिवर्जयेत् ॥ २ ॥ द्वादश्येकादशी यत्र तत्र सन्निहितो हरिः ॥ दशम्येका
 दशी यत्र तत्र सन्निहितोऽसुरः ॥ बहुवाक्यविरोधेन सन्देहो जायते यदा ॥ ३ ॥ द्वादशी तु तदा ग्राह्या त्रयोदश्यान्तु पारणम् ॥ एकादशी कलापि
 स्यादुपोष्या द्वादशी तथा ॥ ४ ॥ एकादशी द्वादशी च विशेषेण त्रयोदशी ॥ त्रिंशत्तथा सा तिथिर्ग्राह्या सर्वपापहरा शुभा ॥ ५ ॥ एकादशीसुपोष्येव

ग. म. पु.
॥ ८० ॥

द्वादशीम यथा द्विज ! ॥ त्रिमिश्रां चैव कुर्वीत न दशम्या युतां क्वचित् ॥ ६ ॥ रात्रौ जागरणं कुर्वन्पुण्यश्रवणं नृपः ॥ गदाधरं पूजयन् उपोष्यैका
दशीद्वयम् ॥ रुक्माङ्गदो ययौ मोक्षमन्यै चैकादशीव्रतम् ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकादशीमाहात्म्यं
नाम पञ्चविंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ येनार्चनेन वै लोको जगाम परमां गतिम् ॥ तमर्चनं प्रवक्ष्यामि भुक्तिभुक्तिकरं परम्
॥ १ ॥ सामान्यमण्डलं न्यस्य धातारं द्वारदेशतः ॥ विधातारं तथा गङ्गां यमुनां च सहानदीम् ॥ २ ॥ द्वारश्रियं च दण्डं च प्रचण्डं वास्तुधरुपम् ॥
मध्ये चाधारशक्तिं च कूर्मं चानन्तमर्चयेत् ॥ ३ ॥ भूमिं धर्मं तथा ज्ञानं वैराग्यैश्चर्यमेव च ॥ अधर्मादींश्च चतुरः कन्दं नालं च पङ्कजम् ॥ ४ ॥
कर्णिकां केसरं सत्त्वं राजसं तामसं गुणम् ॥ सुय्यादिमण्डलान्येव विमलाद्याश्च शक्तयः ॥ ५ ॥ दुर्गां गणं सरस्वतीं क्षेत्रपालं च कोणके ॥ आसनं
मूर्तिसम्यक् च वासुदेवं बलं रमरत्नम् ॥ ६ ॥ अनिरुद्धं महात्मानं नारायणमथावयेत् ॥ हृदयादीनि चांगानि शङ्खादीन्यायुधानि च ॥ ७ ॥ श्रियं
पुष्टिं च गरुडं गुरुं परगुरुं यजेत् ॥ इन्द्रादिन्दिवधो नागसृङ्गं ब्रह्माणमर्चयेत् ॥ ८ ॥ विष्वक्सेनमथैशान्यां प्रोक्तं पूजनमागमे ॥ सङ्कटान्मोचिती
देवो येनैवं विधिपूर्वकम् ॥ ९ ॥ न तस्य सम्भवो भूयः संसारिऽरिमन्महात्मनः ॥ पुण्डरीकाय संप्रज्य ब्रह्माणं च गदाधरम् ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे पञ्चविंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ माघमासे शुक्लपक्षे सूर्योक्षेण युता पुरा ॥
एकादशी तथा चैका भीमेन समुपोषिता ॥ १ ॥ आश्चर्यं तु व्रतं कृत्वा पितृणामनुगोऽभवत् ॥ भीमद्वादशी विख्याता प्राणिनां पुण्यवर्द्धनी ॥ २ ॥
नक्षत्रेण विनाय्येपा ब्रह्महत्यादि नाशयेत् ॥ विनिहन्ति महापार्पं कुतूषो विषयं यथा ॥ ३ ॥ कुपुत्रस्तु कुलं यद्वत्कुमार्यां च पतिं यथा ॥ अधर्मं
च यथा धर्मः कुमन्त्रो च यथा नृपम् ॥ ४ ॥ अज्ञानेन यथा ज्ञानं शोचमाशौचकं यथा ॥ अश्रद्धया यथा श्रद्धा सौम्यैर्विवर्तयेत् ॥ ५ ॥ हिमं
यथोष्णमाहन्वादनर्थं चार्थसंचयः ॥ यथा प्रकृतिनाहानं तपो वै विस्मयाद्यथा ॥ ६ ॥ अशिक्षया यथा पुत्रो गावो दूरगतैर्यथा ॥ कोपेन च यथा
शान्तिर्यथा वित्तमवर्द्धनात् ॥ ७ ॥ दानेन च यथा निष्कामेन यथा फलम् ॥ तथैव पापनाशाय प्रोक्तं द्वादशीं शुभम् ॥ ८ ॥ ब्रह्महत्या सुरा
पान स्तेयं गुर्वगनागमः ॥ युगपद्युज्जताः निहन्ति विपुलकरम् ॥ ९ ॥ न यस्मिन् वैशिष्ट्यं क्षेत्रं कुरक्षते यथासक्त्या कालिन्दीं समुद्रां गंगां च नैव न
सरस्वती ॥ १० ॥ चैव सर्वतीर्थानि एकादश्याः समानि हि ॥ न दानं न जपो होमो न चान्यत्सुकृतं क्वचित् ॥ ११ ॥ एकतः प्रथिवीदानमेक

१ तर्पणं सरस्वतीं दुर्गामिति पाठे कश्चनङ्ग इत्याक्षयः ।

प्र. सं.
आ. कां.
अ. १२७

॥ ८० ॥

तो हरिवासरः ॥ ततोऽप्येका महापुण्या इयमेकादशी वरा ॥ १२ ॥ अस्मिन्वराहपुरुषं कृत्वा देवं तु हाटकम् ॥ घटोपरि नवे पात्रे कृत्वा वै ताम्रभा
 जने ॥ १३ ॥ सर्वबीजश्रुते विप्राः सितवस्त्रावगण्ठिते ॥ सहिरण्यप्रदीपाद्यैः कृत्वा पुजां प्रयत्ननः ॥ १४ ॥ वराहाय नमः पादौ क्रोडाकृतये नमः कटि
 म् ॥ नाभिं गभीरघोषाय उरः श्रीवत्सधारिणे ॥ १५ ॥ बाहुं सहस्रशिरसे श्रीवां सर्वेश्वराय च ॥ सुखं सर्वात्मने पुज्यं ललाटं प्रभवाय च ॥ १६ ॥
 केशाः शतमयूखाय पुज्या देवस्य चक्रिणः ॥ विधिना पूजयित्वा तु कृत्वा जागरणं निशि ॥ १७ ॥ श्रुत्वा पुराणं देवस्य माहात्म्यप्रतिपादकम् ॥
 प्रातर्विप्राय दत्त्वा च वाचकाय शुभाय तत् ॥ १८ ॥ कनकक्रोडसहितं सन्निवेद्य परिच्छदम् ॥ पश्चात्तु पारणं कुर्यान्नातिवृत्तः सकृद्व्रतः ॥ १९ ॥
 एवं कृत्वा नरो विद्यान् भूय स्तनपो भवेत् ॥ उपोष्येकादशीं पुण्यां मुच्यते वै ऋणत्रयात् ॥ मनोऽभिलषितावाप्तिः कृत्वा सर्वव्रतादिकम्
 ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकादशीमाहात्म्यं नाम सप्तविंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥
 ब्रह्मोवाच ॥ व्रतानि व्यास वक्ष्यामि यैस्तुष्टः सर्वदो हरिः ॥ शास्त्रोदितो हि नियमो व्रतं तच्च तपो मतम् ॥ १ ॥ नियमास्तु विशेषाः स्युः व्रत
 स्यास्य दमादयः ॥ नित्यं त्रिषवणं स्नायादयः शायी जितेन्द्रियः ॥ २ ॥ स्त्रीशुद्रपतितानां तु वर्जयेदभिभाषणम् ॥ पवित्राणि च पथैव जुहु
 याच्चैव शक्तितः ॥ ३ ॥ कृच्छ्राण्येतानि सर्वाणि चरेत्सुकृतवाग्नरः ॥ केशानां रक्षणार्थं तु द्विगुणं व्रतमाचरेत् ॥ ४ ॥ कस्मिं मासं यमूरं च
 चणकं कोरदुपकम् ॥ शकं मधु पराग्नं च वर्जयेदुपवासवान् ॥ ५ ॥ पुष्पालङ्कारवस्त्राणि धूपगन्धानुलेपनम् ॥ उपवासेन दुप्येत्तु दन्तधावनम्
 ज्ञनम् ॥ ६ ॥ दन्तकाष्ठं पंचगव्यं कृत्वा श्रतव्रतं चरेत् ॥ असकृज्जलपानाच्च ताम्बूलस्य च भक्षणम् ॥ ७ ॥ उपवासः प्रदुष्यत दिवास्वप्ना
 क्षेमधुनात् ॥ क्षमा सत्यं दया दानं शौचमिन्द्रियनिग्रहः ॥ ८ ॥ देवपूजाभिह्वने सन्तोषोस्तेयमेव च ॥ सर्वव्रतेष्वयं धर्मः सामान्या दशधा
 स्मृतः ॥ ९ ॥ नक्षत्रदर्शनान्नक्तमनक्तं निशि भोजनम् ॥ गोमूत्रं च पलं दद्यादर्धगुणं तु गोमयम् ॥ १० ॥ क्षीरं सप्तपलं दद्यादधश्चैव पलत्रयम् ॥
 घृतमेकपलं दद्यात्पलमेकं कुशोदकम् ॥ ११ ॥ गायत्र्या चैव गन्धेति आप्यायस्व दक्षिणः ॥ तेजोऽस्तीति च देवस्य ब्रह्मरूपव्रतं चरेत् ॥ १२ ॥
 अध्याधानं प्रतिष्ठां तु यज्ञदानव्रतानि च ॥ वेदव्रतश्रुतिव्रतसर्वलक्षणसेवकाः ॥ १३ ॥ सगित्यमभिषेकं च जलमासे विनयेत् ॥ दशार्द्रास्त्य
 चान्द्रः स्यान्निशाहोभिस्तु सावनः ॥ १४ ॥ रावेसंक्रमणात्क्षीरो नाक्षत्रः सप्तविंशतिः ॥ संप्लो मासो विवाहाय यज्ञादौ सावनस्थितिः ॥ १५ ॥
 युग्माग्निद्युगभूतानि पण्डुर्योर्वसुरध्रयोः ॥ रुद्रेण द्वादशी युक्ता चतुर्दश्या धृणिमा ॥ १६ ॥ अतिपञ्चम्यायास्त्य निष्ठोर्गर्ग्यं प्रवर्तयन् ॥

ग. म. पु.
॥ ८१ ॥

एतच्चस्तं महाचोरं हन्ति पुण्यं पुरा कृतम् ॥ १७ ॥ प्रारब्धतपसा स्त्रीणां रजो हन्याद्भूतं न हि ॥ अन्यैर्दानादिकं कुर्यात्कार्यकं स्वयमेव च ॥ १८ ॥ क्रीयात्प्रमादाद्धोभाद्रा व्रतभङ्गो भवेद्यदि ॥ दिनत्रयं न भुञ्जीत शिरसो मुण्डनं भवेत् ॥ १९ ॥ असामर्थ्ये शरीरस्य पुत्रादीन्कारयेद्भूतम् ॥ व्रतस्थं मूर्च्छितं विप्रं जलादीन्यनुपायेयेत् ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे व्रतपरिभाषा नामाष्टाविंशत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १२८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वक्ष्ये प्रतिपदादीनि व्रतानि ब्यास शृण्वथ ॥ वक्ष्यानरपत्ं याति शिखिव्रतामिदं स्मृतम् ॥ १ ॥ प्रतिपद्येकभक्त्याशी समप्ते कपिलाग्रदः ॥ चैत्रादौ कार्येचैव ब्रह्मपूजां यथाविधि ॥ गन्धपुष्पाचनैर्दानैर्माल्याद्यैश्च मनोरमैः ॥ २ ॥ सहोमैः पूजयेद्देवं सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ कार्तिके त मितेऽष्टम्यां पुष्पहारी च वत्सरम् ॥ ३ ॥ पुष्पाविदाता रूपेण रूपभागो भवेन्नरः ॥ कुष्णपक्षे तृतीयायां श्रावणे श्रीपूरं त्रिया ॥ ४ ॥ यजेदशुन्यशय्यायां फलं दद्याद्दिजातये ॥ शय्यां दत्त्वा प्रायेयेच्च श्रीपराय नमः श्रियै ॥ ५ ॥ उमाशिवं हुताशं च तृतीयायां च पूजयेत् ॥ हविष्यमन्नं नैवेद्यं दद्यात् दमनकं तथा ॥ ६ ॥ चैत्रादौ फलमाप्नोति उग्रया मे प्रभाषितम् ॥ फाल्गुनादि तृतीयायां लवणं यस्तु व्रजेयेत् ॥ ७ ॥ समाप्ते शयनं दद्याद्ब्रह्मं चोपस्करान्पितम् ॥ संपूज्य विप्रमियनं भवानी श्रीव्रतामिति ॥ ८ ॥ गौरीलोके वसन्निवर्त्य सौभाग्यकरमुत्तमम् ॥ गौरी काली उमा भद्रा दुर्गा कान्तिः सरस्वती ॥ ९ ॥ मंगला वैष्णवी लक्ष्मीः शिवा नारायणी क्रमात् ॥ मार्गे तूर्तायामारभ्य अविनाशमादिमाप्नुयात् ॥ १० ॥ चतुर्थ्यां सितमाघादौ निराहारो व्रतान्वितः ॥ दत्त्वा तिलांस्तु विद्राव्य स्वयं भुंक्ते तिलादकम् ॥ ११ ॥ वर्षद्वये समाप्तिश्च निर्विघ्नादि समाप्नुयात् ॥ गः स्वाहा सुलभन्त्रोऽयं प्रणवेन समन्वितः ॥ १२ ॥ ग्लौं ग्लौं हृदये गौं गौं ॥ ह्रीं ह्रीं शिरः शिरसा ॥ गूं वर्म गौं च गौं नेत्रं गौं च आवाहनादिषु ॥ १३ ॥ अगच्छोत्तमाय नमोऽस्तु ॥ पुष्पोत्तमाय नमोऽस्तु ॥ दीपोत्तमाय नमोऽस्तु ॥ विष्णोः विष्णोः (मा) र्जनय ॥ १४ ॥ सिद्धोत्तमाय च नमोऽस्तु ॥ (न) न्यासोत्तमादिरेवितः ॥ १५ ॥ महाकर्णाय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि नमोऽस्तु ॥ प्रचोदयात् ॥ १६ ॥ पूजयेत्तिलहमिश्च एते पूज्या गणस्तथा ॥ गणाय गणपतये स्वाहा कृष्णान्डकाय च ॥ १७ ॥ असौ चोत्तमायैकदन्ताय त्रिपुरान्तकहृदिने ॥ १८ ॥ श्याम (व) दन्ताधिकराज्ञास्वाहावेवाय वै नमः ॥ १७ ॥ पद्मदंष्ट्राय स्वाहान्ते मुद्रा वै नर्तनं गणे ॥ हस्ततालश्च हसनं सौभाग्यादिकलं भवेत् ॥ १८ ॥ मार्गशीर्षे तथा शुक्रेषु चैव पूजयेद्गण ॥ अन्दं मामोति विद्याश्रीकीर्त्यामुः पुत्रसन्ततिम् ॥ १९ ॥ सोम

पू. सं.
आ. का.
अ. १२९

॥ ८१ ॥

वारे चतुर्थ्यां च सप्तपोष्याचयेद्वणम् ॥ जपञ्जुह्वस्मरन्विद्यां स्वर्गं निर्वाणतां व्रजेत् ॥ २० ॥ यजेच्छुक्लचतुर्थ्यां यः खण्डलद्वन्द्वकमोद (मण्ड) कैः ॥
 विघ्नाचनेन सर्वान्स कामान्सौभाग्यमाप्नुयात् ॥ २१ ॥ पुत्रादिकं दमनकैर्दमनाख्या चतुर्थ्यपि ॥ औं गणपतये नमः चतुर्थ्यन्तं यजेद्वणम् ॥ २२ ॥
 मासे तु यस्मिन् स्मिन्विज्जुह्याद्रा जपेत्स्मरेत् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति सर्वविघ्नविनाशनम् ॥ २३ ॥ विनायकं मुक्तिकायं यजेदभिश्च नामभिः ॥
 सोऽपि सद्गतिमाप्नोति स्वर्गमोक्षमुखानि च ॥ २४ ॥ गणपूज्यो वक्रतुण्ड एकदंष्ट्री त्रियम्बकः ॥ नीलवीरो लम्बोदरो विकटो विघ्नराजकः
 ॥ २५ ॥ धूम्रवर्णो भालचन्द्रो दशमस्तु विनायकः ॥ गणपतिर्हस्तिमुखो द्वादशारे यजेद्वणम् ॥ २६ ॥ पृथक् सप्तमं यजेत्तु नवमं नामान्
 वायुयात् ॥ श्रावणे चाश्विने भाद्रे पंचम्यां कार्तिक शुभे ॥ २७ ॥ वासुकिस्तक्षकश्चैव कालीयो सणिभद्रकः ॥ पराशरं धृतराष्ट्रं
 कर्कोटकधनञ्जयौ ॥ २८ ॥ धृतायैः स्नापिता ह्येते आयुरारोग्यसम्पदः ॥ अनन्तं वाष्पिकं शंखं पञ्चं कम्बलमेव च ॥ २९ ॥ तथा कर्कोटकं
 नागं धृतराष्ट्रं च शंखकम् ॥ कालीयं तक्षकं चैव पिङ्गलं मासिमासि च ॥ ३० ॥ यजेद्वाद्रसिते नागानघौ सुक्तिं दिवं व्रजेत् ॥ द्वास्तयोभयतो
 लेख्याः श्रावणे तु सिते यजेत् ॥ ३१ ॥ पञ्चम्यां पूजयेन्नागाननन्तार्थायान्महोत्तमान् ॥ क्षीरं सर्पिश्च नेत्रेभ्यो देयं सर्वविघ्नपहम् ॥ नागा अभयहस्ताश्च
 दद्याद्वा रातु पञ्चमी ॥ ३२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार्यकाण्डे द्रष्टृद्वारापञ्चमीव्रतं नामकोशविंशोत्तरशततमोऽध्यायः
 ॥ १२९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवं भाद्रपदे मासि कार्तिकेयं प्रपूजयेत् ॥ स्नानदानादिकं सर्वयस्यायस्यमुच्यते ॥ १ ॥ सप्तम्यां प्राशयेच्चापि भोज्यं
 विप्राव्रविं यजेत् ॥ २ ॥ खलोत्कायमृतत्वं (ततः) प्रियसङ्गमो भव सद् स्वाहा ॥ २ ॥ अष्टम्यां पारणं कुर्यान्मरीचं प्राश्य स्वर्गभाक् ॥ (इति
 मरीचसप्तमी) ॥ सप्तम्यां नियतः स्नात्वा पूजयित्वा दिवाकरम् ॥ ३ ॥ दद्यात्फलानि विघ्नभ्यो मार्तण्डः प्रीयतामिति ॥ खर्चं नारिकेलं वा प्राश
 येन्मातुलुङ्गकम् ॥ ४ ॥ सर्वे भवन्तु सफला मम कामाः समन्ततः ॥ (इति फलसप्तमी) ॥ संपूज्य देवं सप्तम्यां पायसेनाथ भोजयेत् ॥ ५ ॥ विमर्शं दक्षिणं
 दत्त्वा स्वयं चाथ पयः पिबेत् ॥ अर्घ्यं चोष्यं तथा लेह्यं ओदनं चैति कार्त्तिकम् ॥ ६ ॥ धनपुत्रादिकामस्तु त्वज्येदन्तर्द्वान् ॥ (इत्यनौदनसप्तमी
 व्रतम्) ॥ वाशाशी विजयेत्क्षुचं कुर्याद्विजयसप्तमीम् ॥ अद्यादिकं च कामञ्जुर्पयासे तस्मिन्मदम् ॥ ७ ॥ गोधूमसपथयवपाटिकं कंठ्यपात्रं पाषाणपि
 ष्टमधुमैथुनमद्यमासम् ॥ अभ्यञ्जनाञ्जनातिलांश्च विवर्जयेद्यः तस्येपितं भवति सत्तु सप्तमीषु ॥ ८ ॥ (इति विजयसप्तमीव्रतम्) ॥ इति

१ त्रिव्यं स्वर्गं निविघ्नतां । २ आदौ दिवं ततो यत्किमियर्थः । ३ द्रष्टृद्वारापञ्चमी । ४ अक्षय्याख्यसप्तम्यां प्रा । ५ उपवासे न कामदम् ।

ग. म. पु.
॥ ८२ ॥

श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे सप्तमीव्रतनिरूपणं नाम त्रिंशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥
 वाच ॥ ब्रह्मन् भाद्रपदे मासि शुक्लाष्टम्यामुपोषितः ॥ दूर्वा गौरीं गणेशं च फलपुष्पैः शिवं यजेत् ॥ १ ॥ फलश्रीद्व्यादिभिः सर्वैः शस्त्रैः
 नमः शिवाय च ॥ त्वं दूर्वेऽमृतजन्मासि ह्यष्टमी सर्वकामभाक् ॥ २ ॥ अतस्त्रिपक्षमश्रीयान्मुच्यते ब्रह्महत्याया ॥ (इति दूर्वाष्टमीव्रतम्) ॥
 कृष्णाष्टम्यां च रोहिण्यामर्द्धरात्रेऽर्चनं हरेः ॥ ३ ॥ कार्यो विद्वापि सप्तम्या हन्ति पापं त्रिजन्मनः ॥ उपोषितोऽर्चयेन्मन्त्रैस्त्रिभिः
 भान्ते च पारणम् ॥ ४ ॥ योगाय योगपतये योगेश्वराय योगसम्भवाय गोविन्दाय नमोनमः ॥ (स्नानमन्त्रः) यज्ञाय यज्ञेश्वराय यज्ञपतये गोवि
 न्दाय नमोनमः ॥ ५ ॥ (अर्चनम्) - विश्वाय विश्वेश्वराय विश्वपतये गोविन्दाय नमोनमः ॥ (शयनम्) - सर्वाय सर्वेश्वराय सर्वताय सर्वसम्भवा
 य गोविन्दाय नमोनमः ॥ ६ ॥ स्थण्डिले पूजयेद्देवं सचन्द्रां रोहिणीं तथा ॥ शङ्खे तोयं समादाय सपुष्पफलचन्दनम् ॥ ७ ॥ जातुभ्यामननी
 गत्वा चन्द्रायार्घ्यं निवेदयेत् ॥ क्षीरोदार्णवसंभूत ! अत्रिनेत्रसमुद्भव ! ॥ ८ ॥ गुह्याण्यर्घ्यं श्याङ्गेश (स) रोहिण्या सहितो मम ॥ श्रियं च वसुदे
 वाय नन्दाय च बलाय च ॥ ९ ॥ यशोदायै ततो दद्यादर्घ्यं फलसमन्वितम् ॥ अनन्तं (च) वासनं शौरिं वैकुण्ठं पुरुषोत्तमम् ॥ १० ॥ वासुदेव
 हर्षकेशं माधवं मधुसूदनम् ॥ वराहं पुण्डरीकाक्षं नृसिंहं दैत्यसूदनम् ॥ ११ ॥ दामोदरं पद्मनाभं केशवं गरुडध्वजम् ॥ गोविन्दं च युक्तं देवमनन्तम्
 पराजितम् ॥ १२ ॥ अथोक्षजं जगद्भोजं सर्गस्थित्यन्तकारणम् ॥ अनादिनिघनं विष्णुं त्रिलोकेशं त्रिविक्रमम् ॥ १३ ॥ नारायणं चतुर्बाहुं शङ्खच
 क्रगदाधरम् ॥ पीताम्बरधरं दिव्यं वनमालाविभूषितम् ॥ १४ ॥ श्रीवत्सङ्कं जगद्धाम श्रीपतिं श्रीयं हरिम् ॥ यं देवं देवकी देवी वल्लभेवाहजीजनत्
 ॥ १५ ॥ भौमस्य ब्रह्मणो गुप्त्यै तस्मै ब्रह्मात्मने नमः ॥ नामान्येतानि संकीर्त्य गन्तव्यं प्रार्थयेत्पुनः ॥ १६ ॥ ब्राह्मि मां देवदेवेश ! हरे ! संसारसाग
 रात् ॥ ब्राह्मि मां सर्वपापघ्न ! दुःखशोकाणव्यात्यभो ! ॥ १७ ॥ देवकीनन्दन ! श्रीश ! हरे ! संसारसागरात् ॥ दुर्बलसंज्ञायसं विष्णो ! यं स्मरन्ति
 सकृत्सकृत् ॥ १८ ॥ सोऽहं देवातिदुर्वृत्तच्छाहि मां शोकसागरात् ॥ पुष्कराल ! निमग्नोऽहं महत्यज्ञानसागरे ॥ १९ ॥ ब्राह्मि मां देवदेवेश ! त्वास्ते
 ऽन्यो न रक्षिता ॥ स्वजन्म वासुदेवाप गोब्राह्मणहिताय च ॥ २० ॥ जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमोनमः ॥ शान्तिरस्तु शिवं वास्तु भवति
 स्वातिराज्यभाक् ॥ २१ ॥ (इति कृष्णाष्टमीव्रतम्) ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे कृष्णाष्टमीव्रतनिरूपणं ना
 म त्रिंशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नक्तः शी त्वष्टमी यावद्भस्मिन्ने वैव धेनुदः ॥ पौनर्दास्यं याति सप्तविनसुच्यते ! ॥ १ ॥

पृ. सं.
आ. को.
अ. १३२

॥ ८२ ॥

शुक्लाष्टभ्यां पौषमासे महारुद्रेति साधु वै॥मत्प्रीतये कृतं देवि शतसाहस्रिकं फलम् ॥ २ ॥ अष्टमी बुधवारेण पञ्चयोरुभयोर्यदा ॥ भविष्यति तदा त
 स्यां व्रतमेतत्कथा परा ॥ ३ ॥ तस्यां नियमकर्तारो न स्युः खण्डितसम्पदः ॥ तण्डुलस्याष्टमुष्टीनां वर्जयित्वांगुलिद्वयम् ॥ ४ ॥ भक्तं सद्भक्तिश्रद्धा
 भ्यां मुक्तिकामी हि मानवः॥आम्रपत्रपुटे कृत्वा यो भुङ्क्ते दुःखवर्धितः॥५॥कलम्बिकास्त्रिकोपेतं काम्यं तस्य फलं भवे (लभे) त्॥बुधं पंचोपचारेण
 पूजयित्वा जलाशये ॥ ६ ॥ शक्तितो दक्षिणां दद्यात्कर्करां तण्डुलान्विताम् ॥ तुं वृंथायेति वीजं स्यात्स्वाहान्तः कमलादिकः ॥ ७ ॥ वाणचापशरं
 श्यामं दले चांगानि मध्यतः ॥ बुधाष्टमीकथा पुण्या श्रोतव्या कृतिभिर्भुवम् ॥ ८ ॥ पुं पाटलिपुत्राख्ये वीरो नाम द्विजोत्तमः ॥ गम्भा भार्या तस्य
 चासीत्कौशिकः पुत्र उत्तमः ॥ ९ ॥ दुहिता विजयानां वी (थ) नपाला वृंपोऽभवत् ॥ गृहीत्वा कौशिकस्तं च श्रीप्ये गंगां गतोऽसत् ॥ १० ॥
 गोपालकैवृपश्चैरैः क्रीडास्योपहतो बलतः॥गंगातः स च उत्थाय वनं वभ्राम दुःखितः ॥११॥ जलार्थं विजया चागाढा(न्मा)या आर्क्षे च साप्ययात् ॥
 पिपासितो घृणालार्थी आगतोऽथ सरोवरम् ॥ १२ ॥ दिव्यस्त्रीणां च पूजादीन् दृष्ट्वा चाप्यथ विस्मितः ॥ य ता गत्वा गयाचोऽसं सातुजोऽहं कुमुदितः
 ॥ १३ ॥ स्त्रियोऽब्रुवन्व्रतं कर्तुं दास्यामश्च कुरु व्रतम् ॥ पत्न्यर्थं धनपाना (ला) र्थं पूजयामासतुबुधम् ॥ १४ ॥ पुटद्वयं गृहीत्वाहं कुमुजति प्रदत्त
 कम् ॥ स्त्रियो गतास्तौ धनदौ धनपानमपश्यताम् ॥१५॥ चौरैर्दत्तं गृहीत्वाथ प्रदोषे प्राप्तवान् गृहम् ॥ वीरं च दुःखितं तत्त्वा शत्रौ सुतो यथासुखम्
 ॥ १६ ॥ कन्यां च युवतीं दृष्ट्वा कस्मै देया सुता मया ॥ यमायेत्यब्रवीद्दुःखात्माचागच्छतमत्फलान् ॥ १७ ॥ स्वर्गं गतो च पितरौ व्रतं गन्तव्यं कौ
 शिकः ॥ चक्रेऽप्योध्यामहाराज्यं दत्त्वा च भगिनीं यमे॥१८॥यमोऽपि विजयासाह गृहस्था भव मे पुं ॥ नोद्विष्टाऽन्यत्र भवे यमे सा न तथाकरोत् ॥
 अपश्यन्मातरं स्वां सा पौशयातनया स्थिताम् ॥ १९ ॥ अथोद्दिश्या कौशिकोक्तं ज्ञात्वा मुक्तिप्रदं व्रतम् ॥ चक्रे च सा ततो मुक्ता माता तस्माच्छ्रेष्ठ
 तम् ॥ २० ॥ व्रतपुण्यप्रभावेण स्वर्गं गत्वावसत्सुखम् ॥ २१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे मथुराशाख्ये आचार्यखण्डे बुधाष्टमीव्रतनिर्णय
 नाम द्वाविंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अशोककलिका इष्टौ ये पिबन्ति पुनर्वसौ ॥ चैत्रे सासि सिताष्टम्यां न ते शोकमवाप्नुयुः
 ॥ १ ॥ त्वामशोक ! हराभीष्ट ! मधुमाससमुद्रव ॥ पिबामि शोकमन्नतो मामशोकं सदा कुरु ॥ २ ॥ (इत्यशोकप्रसीधतम्) ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शुक्रा

१ कामनायुक्त (क्ति) मा० । वीजैः (नोष्टैः) स्वातुराकमलादिके० । २ कालम्बिकास्त्रिको । ३ वृं वृंथायेति० । ४ वृं वृंथायेति० । ५ यद्वागम्ये० । ६ गृहस्थं
 पुरोतरम् । ७ स्वांसिग्रामक पाशयातना० ।

ग.म.पु.
॥ ८३ ॥

[illegible]

पू. र्ष.
आ. कां.
अ. १२४

三

चैव माहेशी कौमारी वैष्णवी तथा ॥ ४ ॥ वाराही चैव महिन्द्रा चामुण्डा चण्डिका तथा ॥ जयन्ती मंगला काली भद्रकाली कपालिनी ॥ ५ ॥
 दुर्गा क्षमा शिवा धात्री स्वाहा स्वधा नमोऽस्तु ते ॥ श्रीराघेः स्नापयेद्देवीं कन्यकाः प्रमदास्तथा ॥ ६ ॥ द्विजाती (दी) नथ पापण्डान्नदानेन
 पूजयेत् ॥ ध्वजपत्रपताकाद्यै रथयात्रासु वस्त्रकैः ॥ महानवम्यां पूजेयं जयराज्यादिहायिका ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमां
 शाख्ये आचारकाण्डे महानवम्यां महाकौशिकमन्त्रकृत्यादिविवरणं नाम चतुस्त्रिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नवम्यामाश्विने
 शुक्ले एकमर्केन पूजयेत् ॥ देवीं विष्णुलक्ष्मिं कंजपद्मैरं व्रती नरः ॥ १ ॥ (इति वीरनवमीव्रतम्) ॥ ब्रह्मोवाच ॥ चैत्र शुक्लनवम्यां च देवीं दमनकं यजेत् ॥ आयुषारो
 ग्यसौभाग्यं शत्रुभिश्चापराजितः ॥ २ ॥ (इति दमनकनवमीव्रतम्) ॥ ब्रह्मोवाच ॥ दशम्यामिहमलार्थी समान्ते दशवन्दुवः ॥ दिशश्च काश्चनीदिरवा ब्रह्मण्डा विप
 तिर्भवेत् ॥ ३ ॥ (इति दिग्दशमीव्रतम्) ब्रह्मोवाच ॥ एकादश्यामृषिपूजा कार्थ्या सर्वोपकारिका ॥ श्रवणानुव्रजान्तरुपिलोके महीयते ॥ ४ ॥ मरीचिगन्धं
 गिरसौ पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः ॥ प्रचेताश्च वसिष्ठश्च भृगुर्नारद एव च ॥ ५ ॥ चेन्नादौ कार्थ्येत्पूजां मत्स्यश्च दमनोऽर्जुनः ॥ अशोकस्यामोऽमोक्षा कर्णस्या नवमी
 तथा ॥ ६ ॥ दमनाख्या दिग्दशमी नवम्येकादशी तथा ॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे अष्टम्येकादशीव्रतं नाम
 पञ्चविंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ श्रवणद्वादशीं वक्ष्ये मुक्तिमुक्तिप्रदायिनीम् ॥ एकादशीं द्वादशीं च श्रवणेन च संयुता ॥ १ ॥ विजया सा
 तिथिः प्रोक्ता हरिपूजादि चाक्षयम् ॥ एकमर्केन नैकेन तथैवायाचितेन च ॥ २ ॥ उपवासनं भक्ष्यं नैवाद्वादशिका भवेत् ॥ कार्थ्यं मांसं तथा शीर्षं लोभं वितथ
 भाषणम् ॥ ३ ॥ व्यायामं च व्यायमं च दिवास्वप्नमथाञ्जनम् ॥ शिलापिष्टं मसूरं च द्वादश्यां वर्जयेन्नरः ॥ ४ ॥ मांसि भाद्रपदे शुक्ला द्वादशी श्रवणा
 न्विता ॥ महती द्वादशी ज्ञेया उपवासे महाफला ॥ ५ ॥ सगम सरितां स्नानं बुधयुक्ता महाफला ॥ कुम्भे सरत्वे सजले यजेत्स्वर्णं तु वामनम् ॥ ६ ॥ सितवस्त्रयुग
 च्छत्रं छत्रोपानयुगान्वितम् ॥ ७ ॥ नमो वासुदेवाय शिरः संपूजयेत्ततः ॥ ८ ॥ श्रीवराय सुखं तद्रक्तण्डं कृष्णाय वै नमः ॥ नमः श्रीपतये वशो
 भुजौ सर्वास्त्रधारिणे ॥ ९ ॥ व्यापकाय नमः कुसौ केशवायोदरं बुधः ॥ त्रैलोक्यपतये भद्रं जंवे सर्वश्रेष्ठे नमः ॥ १० ॥ सर्वात्मने नमः पादौ नैवेद्ये
 घृतपायसम् ॥ कुम्भांश्च मोदकान्दद्यान्नागरं कारयेन्नृशि ॥ १० ॥ स्नात्वा चान्तोऽर्चयित्वा तु कृतपुष्पाञ्जलिर्वेदेन ॥ नमो नमस्ते गोविन्द बुध श्रेय
 णसंज्ञक ॥ ११ ॥ अथोषधिसंक्षेपं कृत्वा सर्वसौख्यप्रदो भव ॥ प्रीयतां देवदेवेशो विप्रभ्यः कलशान्द्वन्द्वेन ॥ नयस्त्विहऽथवा कुर्यात्सर्वान्कामान्

१ चेन्नादौ च नव० । २ मालाभिर्दम० । ३ श्रावणी एकमर्केन तथै० ।

ग. म. पु.
॥ ८४ ॥

वायुयात् ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे श्रवणद्रादशीव्रतनिरूपणं नाम पञ्चविंशद्विंशततमोऽध्यायः ॥ १३६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कामदेवत्रयोदश्यां पूज्यो दमनकादिभिः ॥ रतिप्रीतिसयायुक्तो ह्यशोको मणिभूषितः ॥ १ ॥ (इति मदनकन्योदशीव्रतम्) ॥ चतुर्दश्यां तथाष्टम्यां पक्षयोः गुरुकृष्णयोः ॥ योऽब्देमेकं न भुञ्जीत मुक्तिमाकुर्यात् शिवपूजनात् ॥ २ ॥ (इति शिवचतुर्दश्यष्टमीव्रतम्) ॥ त्रिरात्रोपाषितो दद्यात्कार्तिक्यां भवनं शुभम् ॥ सूर्यलोकमवाप्नोति धामव्रतमिदं शुभम् ॥ ३ ॥ अमात्रस्यां पितृणां च दत्तं जलादि तदक्षयम् ॥ नक्ताभ्याशी वारनाम्ना यजन्वाराणि सर्वमाक ॥ ४ ॥ (इति वारव्रतानि) ॥ द्वादश्याणि विप्रैः प्रतिमासं तु यानि वै ॥ तन्नामां तेऽच्युतं तेषु सम्यक् संपूजयेन्नरः ॥ ५ ॥ केशवं मार्गशीर्षे तु इत्यादौ कृतिकादिरे (का) ॥ ध्रुवो मन्मथमांसं कृमयन् निवेदयेत् ॥ ६ ॥ आपादादौ पायसं तु विप्रांस्तेनैव भोजयेत् ॥ पञ्चगव्यजलस्नाननैवेद्यैर्नक्तमाचरेत् ॥ ७ ॥ अश्विपूजनं द्वादश्यां त्रैलोक्यं सर्वमुत्पद्यते ॥ विसृजितं जगन्नाथे निर्माल्यं भवति क्षणात् ॥ ८ ॥ पञ्चरात्रविदो गुरुयां नैवेद्यं भुञ्जते स्वयम् ॥ एवं संवत्सरस्यान्ते विशेषेण प्रपूजयेत् ॥ ९ ॥ नमो नमस्तेऽच्युत ! संक्षयोऽस्तु पापस्य वृद्धिं समुपेतुं पुण्यम् ॥ ऐश्वर्यवित्तानि सदाऽस्य मे तथास्तु मे सन्ततिरश्वयैव ॥ १० ॥ यथाच्युत ! त्वं परतः परस्मात्स ब्रह्मभूतः परतः परस्मात् ॥ तथाच्युतं मे कुरु वान्छितं यदा मया कृतं पापहराप्रमेयं ॥ ११ ॥ अच्युतानन्त ! भोविन्द ! प्रसीद यदभीष्टितम् ॥ तदक्षयममेयात्सङ्कुरुष्व पुरुषोत्तम ॥ १२ ॥ कुर्याद्विंशतं वर्षाणि आयुःश्रीसंभर्तृभिः ॥ उपोष्येकदशौन्दमष्टमां च चतुर्दशीम् ॥ १३ ॥ सप्तमां पूजयद्विष्णुं दुर्गां शम्भुं रविं क्रमात् ॥ तेषां लोकं समाप्नोति सर्वकामांश्च निर्मलः ॥ १४ ॥ एकमुक्तेन नक्तेन त्रैलोक्याधिपेन च ॥ उपवासनं शाकाद्यैः पूजयन्सर्वदेवताः ॥ १५ ॥ सर्वैः सर्वानु त्रिपिण्डं भुक्तिं मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ धनदाऽग्निः प्रविष्टो नापत्यो दक्ष अभितः ॥ १६ ॥ श्रीर्यमश्च द्वितीयायां पञ्चम्या पावती त्रिया ॥ तामाः पट्ट्यां कार्तिकेयः सप्तम्यां आस्फुरोऽर्धदः ॥ १७ ॥ दुर्गाष्टम्यां मातरश्च नवम्यामथ तत्तकः ॥ इन्द्रो दशम्यां धनद एकादश्यां सुनीश्वराः ॥ १८ ॥ द्वादश्यां च हरिः कालत्रयोदश्यां महेश्वरः ॥ चतुर्दश्यां वसुदेव्यां ब्रह्मा च पितरोऽपरे ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे नियमव्रतव्रतव्रतनिरूपणं नाम सप्तविंशद्विंशततमोऽध्यायः ॥ १३७ ॥ (इति व्रतानि समाप्तानि) ॥ हरिरुवाच ॥ राज्ञां वेशान्प्रवक्ष्यामि यथास्तु चरितानि च ॥ विष्णुनाम्भोजतो ब्रह्मा वक्षोऽङ्गुष्ठाव तरुण्ये ॥ १ ॥ ततोऽर्चितं

पु. खं.
आ. कृ.
अ. १३८

॥ ८४ ॥

१ सोममेकः २ मार्गशीर्षादौ नक्षत्रे कृत्तिकादिरे इति युक्तः पाठ इति भाति ३ आयुर्मेमेन ४० ४ यमदेवमतिवर्द्धि नाम गारुडः ५० ॥

विवस्वांश्च ततः सृष्टुर्विवस्वतः मरुतिश्चाकुशर्याती नृगो धृष्टः प्रपन्नकः ॥ २ ॥ नरिष्यन्तश्च नाभागो दिष्टः शशक एव च ॥ मरुतासीदिला कन्या
 सुपुत्रोऽस्य सुतोऽभवत् ॥ ३ ॥ इलायां तु बुधाब्जातो राजा रुद्रः पुरुखाः ॥ सुतास्त्रयश्च सुपुत्रादुत्कलो विनतो गयः ॥ ४ ॥ अभृच्छ्रो गोवर्धोत्तु
 प्रपन्नस्तु मनोः सुतः ॥ करूपात्क्षत्रिया जाता कारूपा इति विस्तृताः ॥ ५ ॥ दिष्टपुत्रस्तु नाभागो वैश्यतामगमत्स च ॥ तस्माद्भलन्देनः पुत्रो वत्स
 प्रीतिर्भलन्दनात् ॥ ६ ॥ ततः पांशुः खनित्रोऽभृद्धपरस्तस्मात्ततः क्षुपः ॥ क्षुपाद्रिशोऽभवत्पुत्रो विशाब्जातो विविशकः ॥ ७ ॥ विविशाच्च खनीनेत्रो
 विभृतिस्तत्सुतः स्मृतः ॥ करन्धमो विभृतेस्तु ततो जातोऽप्यविशितः ॥ ८ ॥ मरुतोऽविक्षितस्यापि नरिष्यन्तस्ततः स्मृतः ॥ नरिष्यन्तात्तमो जात
 स्ततोऽभृद्राजवर्द्धनः ॥ ९ ॥ राजवर्द्धोत्सुधृतिश्च नैरोऽभृत्सुधृतेः सुतः ॥ नराच्च केवलः पुत्रः केवलाद्दुन्धुमानापि ॥ १० ॥ धुन्धुमतो वेगवांश्च बुधो
 वेगवतः सुतः ॥ तृणविन्दुर्बुधाब्जातः कन्या चैलविला तथा ॥ ११ ॥ विशालं जनयामास तृणविन्दोस्त्वल्मुषा ॥ विशालाद्धेमचन्द्रोऽभृद्धेम
 चन्द्राच्च चन्द्रकः ॥ १२ ॥ धृम्राश्वश्चैव चन्द्रात्तु धृम्राश्वात्सृजयस्तथा ॥ सृजयात्सहदेवोऽभृत्कुशाश्वस्तत्सुतोऽभवत् ॥ १३ ॥ कुशाश्वत्सोमदत्तस्तु
 ततोऽभृच्चनमेजयः ॥ तत्पुत्रश्च सुमन्तिश्च एते वैशालका वृषाः ॥ १४ ॥ शय्यातेस्तु सुकन्याऽभृत्सा भार्या च्यवनस्य तु ॥ अनन्तो नाम शायते
 रनन्ताद्रिवतोऽभवत् ॥ १५ ॥ रैवतो रैवतस्यापि रैवताद्रिवती सुता ॥ धृष्टस्य धार्यं (तं) कं क्षेत्रं वैष्णवं (श्यकं) तद्रभूव ह ॥ १६ ॥ नाभागपुत्रो
 नेष्टो ह्यम्बरीपोऽपि तत्सुतः ॥ अम्बरीपाद्रिरूपोऽभृत्पृषदश्वो विरूपतः ॥ १७ ॥ रथीनरश्च तत्पुत्रो वासुदेवपरायणः ॥ इक्ष्वाकोस्तु त्रयः पुत्राः
 विकुक्षिनिमिदण्डकाः ॥ १८ ॥ इक्ष्वाकुजो विकुक्षिस्तु शशादः शशभक्षणात् ॥ पुरजयः शशादाच्च ककुत्स्थारूपोऽभवत्सुतः ॥ १९ ॥ अनेनास्तु
 ककुत्स्थाच्च पृथुः पुत्रस्त्वनेनसः ॥ विश्वरातः पृथोः पुत्र आर्द्रोऽभृद्विश्वराततः ॥ २० ॥ युवनाश्वोऽभवच्चार्द्राच्छावस्तो युवनाश्वतः ॥ बृहदश्वस्तु
 शावस्तात्तत्पुत्रः कुवलाश्वकः ॥ २१ ॥ धुन्धुमारो हि विख्यातो दृढाश्वश्चततोऽभवत् ॥ चन्द्राश्वः कपिलाश्वश्च हय्यश्वश्च दृढाश्वतः ॥ २२ ॥ हय्य
 श्वाच्च निकुम्भोऽभृद्विताश्वश्च निकुम्भतः ॥ पुजाश्वश्च हिताश्वश्च तत्सुतो युवनाश्वकः ॥ २३ ॥ युवनाश्वश्च मान्धाता विन्दुमत्यास्ततोऽभवत् ॥
 सुबुक्तुन्दोऽम्बरीपश्च पुरुकुत्सस्त्रयः सुताः ॥ २४ ॥ पञ्चाशत्कन्यकाश्चैव भार्यास्ताः सौभरेभुनेः ॥ युवनाश्वोऽम्बरीपाच्च हरितो युवनाश्वतः ॥ २५ ॥
 पुरुकुत्सात्रिमदायां त्रसदस्युरभृत्सुतः ॥ अनरण्यस्ततो जातो हय्यश्चोऽप्यनरण्यतः ॥ २६ ॥ तत्पुत्रोऽभृदसुमनास्त्रिधन्वा तस्य चात्रमजः ॥ त्रय्यारुण

१ गौरवानु० । २ तस्माद्भलन्दनः पुत्रो वत्समात्रिभनन्दरा (ना) त० । ३ भूदिश्वकश्चत० । ४ मनोभूत्सु० ।

न. म. पु.
॥ ८५ ॥

स्तस्य पुत्रस्तस्य सत्यरतः सुतः ॥ २७ ॥ यन्निशङ्कः समाख्यातो हरिश्चन्द्रोऽभवत्ततः ॥ हरिश्चन्द्राद्रोहिताश्वो हरितो रोहिताश्वतः ॥ २८ ॥ हरि-
तस्य सुतश्चन्द्रोऽश्वो विजयः सुतः ॥ विजयादुरुको जङ्गं रुरुकात्तु वृकः सुतः ॥ २९ ॥ वृकाद्वाहुर्वृषोऽभूच्च बाहोस्तु सगरः स्मृतः ॥ षष्टिः पुत्र-
सहस्राणि सुमत्यां सगराद्धर ॥ ३० ॥ केशिन्यामेक एवासावसमञ्जससंज्ञकः ॥ ३१ ॥ तस्यांशुमान् सुतो विद्वांस्त्रिलोकपस्तस्तुतोऽभवत् ॥ भर्गोरथो
दिलीपाच्च यो गङ्गामानयद्भुवम् ॥ ३२ ॥ श्रुतो भर्गोरथसुतो नाभागश्च श्रुतात्किल ॥ नाभागादम्बरीपोऽधुस्तिष्ठद्भीयोऽम्बरीपतः ॥ ३३ ॥
सिन्धुद्वीपस्याधुतायुर्ऋतुपर्णस्तदात्मजः ॥ ऋतुपर्णात्सर्वकामः सुदासोऽभूत्तदात्मजः ॥ ३४ ॥ सुदासस्य च सौदासो नाभा मित्रसहः स्मृतः ॥ कल्पाप-
पादसंज्ञश्च दमयन्त्यां तदात्मजः ॥ ३५ ॥ अश्वकाख्योऽभवत्पुत्रो ह्यश्वकान्मूल (न्मुच्छ) कोऽभवत् ॥ ततो दशरथो राजा तस्य चैलविलः सुतः ॥ ३६ ॥
तस्य विश्वसहः पुत्रः खट्वाङ्गश्च तदात्मजः ॥ खट्वाङ्गादीर्घवाहुश्च दीर्घबाहोर्हजः सुतः ॥ ३७ ॥ तस्य पुत्रो दशरथश्चत्वारस्तत्पुताः स्मृताः ॥ रामल-
क्ष्मणशत्रुघ्नभरताश्च महाबलाः ॥ ३८ ॥ रामात्कुशलवो जातो भरतात्ताक्षोपुष्करौ ॥ विष्वाङ्गदश्चन्द्रकेतुलेक्ष्मणात्संवभूवतुः ॥ ३९ ॥ सुबाहुर्गुह्यसो च
शत्रुघ्नात्संवभूवतुः ॥ कुशस्य चातिथिः पुत्रो निषयो ह्यतिथेः सुतः ॥ ४० ॥ निषयस्य नलः पुत्रो नलस्य च नभसः स्मृतः ॥ नभसः पुण्डरीकरत्न-
क्षेमघन्वा तदात्मजः ॥ ४१ ॥ देवानीकस्तस्य पुत्रो देवानीकादहीनकः ॥ अहीनकाद्रुक्थ्येष्टे पामिथ्यो रुरोः सुतः ॥ ४२ ॥ पामिथ्यादहो जज्ञे नल-
पुत्रश्छलः स्मृतः ॥ छलादुक्थस्ततो ह्युक्थाद्भ्रनाभस्ततो गणः ॥ ४३ ॥ उपिताश्वो गणाज्ज्ञे ततो विश्वसहोऽभवत् ॥ विश्वसनाभस्तत्पुत्रस्तत्पुत्रः
पुष्पकः स्मृतः ॥ ४४ ॥ ध्रुवसन्धिरथत्पुष्पाद्भुवसन्धेः सुदर्शनः ॥ सुदर्शनादग्निवर्णः पद्मवर्णोऽग्निवर्णतः ॥ ४५ ॥ शीघ्रस्तु पद्मवर्णात्तु शीघ्रात्पुत्रो
मरुत्संवभूत् ॥ मरोः प्रसुधुतः पुत्रस्तस्य चादावसुः सुतः ॥ ४६ ॥ उदावसोर्निन्दवर्द्धनः सुकेतुर्निन्दवर्द्धनात् ॥ सुकेतोदकरातोऽहहदुक्थस्ततः सु-
तः ॥ ४७ ॥ बृहदुक्थान्महावीर्य्यः सुधृतिस्तस्य चात्मजः ॥ सुधृतेर्धृष्टकेतुश्च हव्यश्चो धृष्टकेतुतः ॥ ४८ ॥ हव्यश्चात्तु मरुजानो मरोः प्रतीत्यन्त-
ऽभवत् ॥ प्रतीत्यन्तात्कृतिरथो देवमीडस्तदात्मजः ॥ ४९ ॥ विबुधो देवमीडात्तु विबुधात्तु महाधृतिः ॥ महाधृतेः कौसिरातो महारोमा तदात्मजः ॥ ५० ॥
महारोमः स्वर्णरोमा ह्रस्वरोमा तदात्मजः ॥ सौरध्वजो ह्रस्वरोमः तस्य सीताभवत्पुता ॥ ५१ ॥ आता कुशध्वजस्तस्य सौरध्वजात्तु आनुमान् ॥
शतशुभ्रो आनुमतः शतशुभ्राच्छुचिः स्मृतः ॥ ५२ ॥ ऊर्जनामा शुचिः पुत्रः सनद्वाजस्तदात्मजः ॥ सनद्वाजात्कुलिजोतोऽनजेनस्तु कुलिः सुतः ॥ ५३ ॥
अनजनाच्च कुलिजस्तस्यापि चाधिनेमिकः ॥ श्रुतासुतरस्य पुत्रोऽहस्तुपायश्च तदात्मजः ॥ ५४ ॥ शुपायश्चात्तुजयो जातः शेमारिः ॥ शेमारिः शेमारिः ॥ ५५ ॥

पू. सं.
आ. कां.
अ. १३८

॥ ८५ ॥

तस्त्वेनेनाश्च तस्य रामरथः स्मृतः ॥५५॥ सत्यरथो रामरथात्तस्मादुपगुरुः स्मृतः ॥ उपगुरोरुपगुरुः स्वागतश्चोपगुतः ॥ ५६ ॥ स्वनरः स्वागता
 ज्ञे सुवर्चास्तस्य चात्मजः ॥ सुवर्चसः सुपाश्वस्तु सुश्रुतश्च सुपाश्वतः ॥५७॥ जयस्तु सुश्रुताब्जं जयात्तु विजयोऽभवत् ॥ विजयस्य ऋतः पुत्रः
 ऋतस्य सुनयः सुतः ॥ ५८ ॥ सुनयाद्गीतहव्यस्तु वीतहव्याद्धतिः स्मृतः ॥ बहुलाश्वो धृतेः पुत्रो बहुलाश्वत्कृतिः स्मृतः ॥५९॥ जनकस्य द्वये वशे
 उक्तो योगसमाश्रयः ॥६०॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सूर्यवंशवर्णनं नामाष्टविंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥१३८॥
 हरिरुवाच ॥ सूर्यस्य कथितो वंशः सोमवंशं शृणुष्व मे ॥ नारायणसुतो ब्रह्मा ब्रह्मणोऽजः समुद्भवः ॥ १ ॥ अजः सोमस्तस्य भाय्यां तारा सुरगुरोः
 श्रिया ॥ सोमात्तारा दुर्धं जज्ञे दुधपुत्रः पुरुजवाः ॥ २ ॥ दुधपुत्रादथोर्वंश्यां पट पुत्रास्तु श्रुतात्मकः ॥ विश्वावसुः शतायुश्च आयुर्वीमानमावसुः ॥३॥
 अमावसोर्भीमनामा भीमपुत्रश्च काञ्चनः ॥ काञ्चनस्य सुहोत्रोऽभृजहश्चाभृत्सुहोत्रतः ॥ ४ ॥ जह्नोः सुमन्तुरभवत्सुमन्तोरपजापकः ॥ बलाकाश्व
 स्तस्य पुत्रो बलाकाश्वत् कुशः स्मृतः ॥ ५ ॥ कुशाश्च कुशनाभश्चाभृत्तरयो वसुः कुशात् ॥ गाधिः कुशाश्वत्संजज्ञे विश्वामित्रस्तदात्मजः ॥ ६ ॥
 कन्या सत्यवती दत्ता ऋचीकाय द्विजाय सा ॥ ऋचीकायमदमिश्रं रामस्तस्याभवत्सुतः ॥ ७ ॥ विश्वामित्रादेवरातमबुच्छन्दादयः सुताः ॥ आयु
 षो नहुपस्तस्मादनेना रजिरम्भकौ ॥ ८ ॥ क्षत्रवृद्धः क्षत्रवृद्धात्सुहोत्रश्चाभवन्नृपः ॥ काश्यकाशौयत्समदः सुहोत्रादभवंल्लयः ॥ ९ ॥ मृत्समदाच्छोन
 कोऽभृत्काश्यादीर्वतमास्तथा ॥ वैद्यो धन्वन्तरिस्तस्मात्केतुर्मांश्च तदात्मजः ॥ १० ॥ भीमरथः केतुमतो दिवोदासस्तदात्मजः ॥ दिवोदासात्प्रतदेनः
 शत्रुजित्सोऽत्र विश्रुतः ॥११॥ ऋतध्वजस्तस्य पुत्रो द्यौलकेश ऋतध्वजात् ॥ अलर्कात्सन्नतिर्जज्ञे सुनीतः सन्नतेः सुतः ॥१२॥ सत्यकेतुः सुनीतस्य
 सत्यकेतोर्विभुः सुतः ॥ विभोस्तु सुविभुः पुत्रः सुविभोः सुकुमारकः ॥१३॥ सुकुमाराद्धकेतुर्वीतिहोत्रस्तदात्मजः ॥ वीतिहोत्रस्य भगोऽभृद्भगोभृमिस्त
 दात्मजः ॥ १४ ॥ वैष्णवाः स्युर्महात्मान इत्येते काशयो नृपाः ॥ पञ्चपुत्रशतान्यासन्नजेः शक्रेण संहताः ॥ १५ ॥ प्रतिसन्नः सत्त्वश्रुतात्संजयश्च त
 दात्मजः ॥ विजयः संजयस्यापि विजयस्य कृतः सुतः ॥ १६ ॥ कृताद्बृषधनश्चाभृत्सहदवस्तदात्मजः ॥ सहदेवाददीनोऽभृजयत्सोऽप्यदी
 नतः ॥ १७ ॥ जयत्सेनात्संकृतिश्च क्षत्रधर्मा च संकृतेः ॥ यतिर्ययातिः संयातिर्यातिर्विकृतिः क्रमात् ॥ १८ ॥ नहुपस्य सुताः स्याता ययातेर्नृपते
 स्तथा ॥ यदुं च तुर्वसुं चैव देवयानी व्यजायत ॥ १९ ॥ द्रुह्युं चारुं च पूरुं च शर्मिष्ठा वार्षपार्वणी ॥ सहस्रजिक्कोष्टुमना रघुश्चैव यदोः सुताः ॥२०॥

ग. म. पु.
॥ ८६ ॥

सहस्रजितः शतजित्स्माद्वै हयहैहयौ॥अनरण्यो हयात्पुत्रो धर्मो हैहयतोऽभवत्॥२१॥धर्मस्य धर्मनेत्रोऽभूत्कुन्तिर्वै धर्मनेत्रतः ॥ कुन्तेर्बभूव साहजिर्महि
प्माश्च तदात्मजः॥२२॥भद्रश्रेण्यस्तस्य पुत्रो भद्रश्रेण्यस्य दुर्देमः॥धनको दुर्देमाश्चैव कृतवीर्यश्च जानकिः॥२३॥कृतासिः कृतकर्मा च कृतौजाः सुमहा
बलः ॥ कृतवीर्यादूर्जुनोऽभूदूर्जुनाच्छरसेनकः ॥ २४ ॥ जयध्वजो मधुः शूरा वृषणः पंच स्रजताः ॥ जयध्वजात्तालजह्वा भरतस्तालजह्वा ॥ २५ ॥
वृषणस्य मधुः पुत्रो मधोवृष्ण्यादिवंशकः ॥ क्रोधोर्जिज्जिह्वान्पुत्र आहिस्तस्य महात्मनः ॥ २६ ॥ आहिरुशकुः संजज्ञैतस्य चित्ररथः सतः ॥ राशवि
न्दुश्चित्ररथात्पत्न्यो लक्षश्च तस्य हा॥२७॥दशलक्षश्च पुत्राणां पृथुकीर्त्यादयो वराः॥पृथुकीर्तिः पृथुजयः पृथुदानः पृथुश्रवाः ॥२८॥ पृथुश्रवसोऽभूत्तम
उशानास्तमसोऽभवत् ॥ तत्पुत्रः शितयुनाम श्रीरुक्मकवचस्ततः ॥ २९ ॥ रुक्मश्च पृथुरुक्मश्च ज्यामघः पालितो हरिः ॥ श्रीरुक्मकवचस्ततः
विदर्भो ज्यामघात्तथा ॥ ३० ॥ भार्यायाश्चैव शैव्यायां विदर्भात्कथकौशिकौ ॥ रोमपादो रोमपादाद्भुवर्षोऽतिस्तथा ॥ ३१ ॥ कौशिकस्य क्वचिः
पुत्रः ततश्चैवो नृपः किल ॥ कुन्तिः किलास्य पुत्रोऽभूत्कुन्तेर्गुणिः सुतः स्मृतः ॥ ३२ ॥ वृष्णेश्च निवृतिः पुत्रो दशार्हो निवृतेस्तथा ॥ दशार्हस्य
सुतो व्योमा जीमूतश्च तदात्मजः ॥ ३३ ॥ जीमूतोऽद्रिहृतिर्जज्ञे ततो भीमरथोऽभवत् ॥ ततो मधुरथो जज्ञे शकुनिस्तस्य चात्मजः॥ ३४ ॥ करम्भिः
शकुनेः पुत्रस्तस्य वै देववान्स्मृतः ॥ देवक्षत्रो देवनतो देवक्षत्रान्धधुः स्मृतः ॥ ३५ ॥ कुरुवंशो मधोः पुत्रो ह्यनुश्च कुरुवंशतः ॥ पुरुहोवो ह्यनोः पुत्रो
ह्यनुश्च पुरुहोवतः ॥ ३६ ॥ सत्त्वधुतः सुतश्चाभीरुस्ततो वै सात्वतो नृपः ॥ भजिनो भजमानश्च सात्वतादन्धकः सुतः ॥ ३७ ॥ महाभोजो वृष्णि
दिव्यावन्त्यो देवावृषोऽभवत् ॥ निमिवृष्णी भजमानात्पुत्राजित्तथैव च ॥ ३८ ॥ शतजिज्ञे सहस्राजिह्वद्वयो बृहस्पतिः ॥ महाभोजात् भोजोऽभूत्
वृष्णश्च सुमित्रकः ॥ ३९ ॥ स्वधाजित्संज्ञकरस्तत्सादान्वित्वाश्रितौ तथा ॥ अनमित्रस्य निमोऽभून्निमित्राच्छवाजितोऽभवत् ॥ ४० ॥ प्रसेनश्चापरः
ख्यातो ह्यनमित्राच्छविस्तथा ॥ शिवस्तु सत्यकः पुत्रः सत्यकास्तत्यकिस्तथा ॥ ४१ ॥ सत्यकेः सञ्जयः पुत्रः कुलिश्चैव तदात्मजः ॥ कुले
युगन्तरः पुत्रस्ते शैवेयाः प्रकीर्तिताः ॥ ४२ ॥ अनमित्रान्वयं वृष्णिः श्वफल्कश्चित्रकः सुतः ॥ श्वफल्काच्चैव गान्धिन्यामकुरो वैष्णवोऽभवत् ॥ ४३ ॥
उपमद्भरथाक्रादेवद्योतस्ततः सुतः ॥ देववानुपदेवश्च कुकुराश्च सुतौ ॥ ४४ ॥ पृथुर्विपुश्चित्रस्य त्वग्धकस्य शुचिः स्मृतः ॥ कुकुरो भज
मानस्य तथा कम्बलवाहिनः ॥ ४५ ॥ धृष्टस्तु कुकुराब्जं तस्मात्कापीतरोमकः ॥ तदात्मजो विलोमा च विलोमस्तुस्मृतः सुतः ॥ ४६ ॥ तस्माच्च
दुन्दुभिर्जज्ञे पुनर्वसुरतः स्मृतः ॥ तस्याहुकश्चाहुकी च कन्या चैवाहुकस्य तु ॥ ४७ ॥ देवकश्चोमसेनश्च देवकश्चैवकी त्वद्भृत् ॥ दृष्टेयोमदेव

पू. खं.
आ. का.
अ. १३९

॥ ८६ ॥

च सहदेवा सुगतिता ॥४८॥ श्रीदेवी शान्तिदेवी च वसुदेव उवाह ताः ॥ देववानुपदेवश्च सहदेवासुतौ स्मृतौ ॥ ४९ ॥ अग्रसेनस्य कंसोऽभूत्सुनामा च
 वटादयः ॥ विदूरथो भजमानाच्छूरश्चाभूद्विदूरथात् ॥ ५० ॥ विदूरथसुतस्याथ शूरस्यापि शमी सुतः ॥ प्रतिक्षत्प्रश्च शमिनः स्वयम्भोजस्तदा
 त्मजः ॥ ५१ ॥ हृदिकश्च स्वयम्भोजात्कृतवर्मा तदात्मजः ॥ देवः शतवतुश्चैव शूराद्वै देवमीदृषः ॥ ५२ ॥ दश पुत्रा मारिपाया वसुदेवादयोऽभवन् ॥
 पृथा च श्रुतदेवी च श्रुतकीर्तिः श्रुतश्रवाः ॥ ५३ ॥ राजाधिदेवो शूराच्च पृथा कुन्तेः सुतामदात् ॥ सा दत्ता कुन्तिना पाण्डोस्तस्या धर्मानिलेन्द्रकैः ॥ ५४ ॥
 युधिष्ठिरा भीमपाथौ नकुलः सहदेवकः ॥ माद्र्या नासत्यदक्षाभ्यां कुन्त्यां कर्णः पुराऽभवत् ॥ ५५ ॥ श्रुतदेव्यां दन्तवक्रो जज्ञे वै युद्धदुर्मदः ॥
 सन्तर्हनादयः पञ्च श्रुतकीर्त्याञ्च कैकयात् ॥ ५६ ॥ राजाधिदेव्यां जज्ञाते विन्दश्चैवानुविन्दकः ॥ श्रुतश्रवा दमवोपात्प्रजज्ञे शिशुपालकम् ॥ ५७ ॥
 पौरवी रोहिणी भार्या मदिरानकदुन्दुभेः ॥ देवकीप्रसूता भद्रा रोहिण्यां बलभद्रकः ॥ ५८ ॥ सारणाद्याः शठश्चैव रेवत्यां बलभद्रतः ॥ निशठश्चोत्प्लुको
 जानो देवक्यां पट्ट च जज्ञिरे ॥ ५९ ॥ कीर्त्तिमार्श्च सुपेणश्च ह्युदाय्यां भद्रसेनकः ॥ ऋजुदासो भद्रदेवः कंस एवावधीच तात् ॥ ६० ॥ संकर्षणः
 सतमोऽभूदृष्टमः कृष्ण एव च ॥ पौडशस्त्रीसहस्राणि भार्याणाञ्चाभवन्हरेः ॥ ६१ ॥ रुक्मिणी सत्यभामा च लक्ष्मणा चारुहासिनी ॥ श्रेष्ठा जाम्ब
 वती चाष्टौ जज्ञिरे ताः सुतान्वहन् ॥ ६२ ॥ प्रद्युम्नश्चारुदेव्यश्च प्रधानाः साम्ब एव च ॥ प्रद्युम्नादनिरुद्धोऽभूत्ककुक्षिन्यां महाबलः ॥ ६३ ॥
 अनिरुद्धात्सुभद्रायां वक्रो नाम नृपोऽभवत् ॥ प्रतिवाहुर्वैजसुतश्चारुस्तस्य सुतोऽभवत् ॥ ६४ ॥ बह्विस्तु तुर्वसोर्वेशे बह्वैर्भगोऽभवत्सुतः ॥ भगो
 द्रातुर्गुप्तपुत्रो भानोः पुत्रः कर्णश्चमः ॥ ६५ ॥ कर्णश्चमस्य मरुतो दुह्योर्वेशं निबोध मे ॥ दुह्योस्तु तनयः सेतुरारद्धश्च तदात्मजः ॥ ६६ ॥ आर
 द्रस्यैव गान्ध गे चर्मो गान्धारतोऽभवत् ॥ घृतस्तु घर्मपुत्रोऽभूदुर्गमश्च घृतस्य तु ॥ ६७ ॥ प्रचेता दुर्गमस्यैव अनोर्वेशं शृणुष्व मे ॥ अनोः समा
 नः पुत्रस्तस्मा कालञ्जयोऽभवत् ॥ ६८ ॥ कालञ्जयात्सुञ्जयोऽभूत्सुञ्जयात् पुरञ्जयः ॥ जनमेजयस्तु तत्पुत्रो महाशालस्तदात्मजः ॥ ६९ ॥
 महामना महाशालादुशीनर इह स्मृतः ॥ उशीनराच्छिविर्जज्ञे वृषदर्भः शिवः सुतः ॥ ७० ॥ महामनोजात्तितिक्षोः पुत्रोऽभूच्च रूपद्रथः ॥ हेमो रूपद्र
 थाञ्जज्ञे सुतपा हेमतोऽभवत् ॥ ७१ ॥ बलिः सुतपसो जज्ञे ह्यङ्गवङ्गकलिङ्गकाः ॥ अन्यः पौड्रश्च बालेया ह्यनपानस्तथाङ्गतः ॥ ७२ ॥ अनपाना
 दिविरथस्ततो धर्मरथोऽभवत् ॥ रोमपादो धर्मरथाच्चतुरंगस्तदात्मजः ॥ ७३ ॥ पृथुलाक्षस्तस्य पुत्रश्चम्पोऽभूत्पृथुलाक्षतः ॥ चम्पपुत्रश्च हव्यग
 स्तस्य भद्रग्रथः सुतः ॥ ७४ ॥ बृहत्कर्मा सुतस्तस्य बृहद्रातुस्ततोऽभवत् ॥ बृहन्मना बृहद्रानोस्तस्य पुत्रो जयद्रथः ॥ ७५ ॥ जयद्रथस्य विजयो

म. म. पु.
॥ ८७ ॥

विजयस्य धृतिः सुतः ॥ धृतेर्धृतव्रतः पुत्रः सत्यधर्मा धृतव्रतात् ॥ ७६ ॥ तस्य पुत्रस्त्वधिरथः कर्णस्तस्य सुतोऽभवत् ॥ ७७ ॥ वृषेसेनस्तु कर्णस्य
पुरुवंश्याञ्छणुष्व स ॥ ७८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशखण्डे आचारकांडे चन्द्रवंशवर्णनं नामकौनचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १३९ ॥
हरिरुवाच ॥ जनमेजयः पुरोश्वाभूद्रमस्त्युर्जनमेजयात् ॥ तस्य पुत्रश्चाभयदः सुशुश्चाभयदादभूत् ॥ १ ॥ सुद्योबहुगतिः पुत्रः संजातिस्तस्य
चात्मजः ॥ वत्सजातिश्च सञ्जातेः रौद्राश्वश्च तदात्मजः ॥ २ ॥ ऋतेयुः स्थण्डिलेयश्च कक्षेयुश्च कृतेयुकः ॥ जलेयुः सन्ततेयुश्च रौद्राश्वस्य सुता वराः
॥ ३ ॥ रतिनार ऋतेयोश्च तस्य प्रतिरथः सुतः ॥ तस्य मेधातिथिः पुत्रस्तत्पुत्रश्चैनिलः स्मृतः ॥ ४ ॥ ऐनिलस्य तु दुष्यन्तो भरतस्तस्य
चात्मजः ॥ शकुन्तलायां संजज्ञे वितथो भरतादभूत् ॥ ५ ॥ वितथस्य सुतो मन्धुर्मन्धोश्चैव नरः स्मृतः ॥ नरस्य संकृतिः पुत्रो गगो वै संकृतेः सुतः
॥ ६ ॥ गगादमन्धुः पुत्रो वै शिनिः पुत्रो व्यजायत ॥ मन्धुपुत्रान्महावीर्यात्सुतोऽभवदुरुक्षयः ॥ ७ ॥ उरुक्षयात्पय्यारुणिव्यूहस्रवाच मन्धुजात् ॥
सुहोत्रस्तस्य हस्ती च अजमीढद्विमीढकौ ॥ ८ ॥ हस्तिनः पुरुमीढश्च कण्वोऽभूदजमीढतः ॥ कण्वान्मेधातिथिर्जज्ञे यतः कण्वायना द्विजः ॥ ९ ॥
अजमीढाद्बृहदिपुस्तत्पुत्रश्च बृहद्वनुः ॥ बृहत्कर्मा तस्य पुत्रस्तस्य पुत्रो जयद्रथः ॥ १० ॥ जयद्रथाद्विथिर्जिच्च सेनजिच्च तदात्मजः ॥ रुचि
राशः सेनजितः पृथुसेनस्तदात्मजः ॥ ११ ॥ पारस्तु पृथुसेनस्य पारादीपोऽभवन्नृपः ॥ नृपस्य सुमरः पुत्रः सुकृतिश्च पुंशोः सुतः ॥ १२ ॥
विभ्राजः सुकृतेः पुत्रो विभ्राजादश्वहोऽभवत् ॥ कृत्यां तस्माद्ब्रह्मदत्तो विष्वक्सेनस्तदात्मजः ॥ १३ ॥ यक्षीनरो द्विधीर्दस्य धृतिर्नाम यक्षीनरात् ॥
धृतिमतः सत्यधृतिर्दृढनेमिस्तदात्मजः ॥ १४ ॥ दृढनेमिः सुपार्थाऽभूत् सुपार्थात्सप्ततिस्तथा ॥ कृतस्तु सप्ततेः पुत्रः कृतादुद्राधुषोऽभवत् ॥ १५ ॥
उद्राधुषाच्च क्षेम्योऽभूत्सुधिरस्तु तदात्मजः ॥ सुधिरश्च सुधिराच्च तस्य पुत्रो विदूरथः ॥ १६ ॥ अजमीढाज्जालन्वाश्च नीलो नाम सुपोऽभवत् ॥
नीलाच्छान्तिरभूत्पुत्रः सुशान्तिस्तस्य चात्मजः ॥ १७ ॥ सुशान्तेश्च पुरुर्जातो ह्यर्कस्तस्य सुतोऽभवत् ॥ अर्कस्य चैव ह्यर्यश्चो ह्यर्यश्चान्सुकु
लोऽभवत् ॥ १८ ॥ यवीनरो बृहद्रातुः काम्पिष्ठः सृञ्जयस्तथा ॥ पांचालान्सुकुलाञ्जले शरद्वन्वैष्णवो महात् ॥ १९ ॥ दिवोदासो द्वितीयोऽस्य ह्यह
ल्यायां शरद्वतः ॥ शतानन्दोऽभवत्पुत्रस्तस्य सत्यधृतिः खतः ॥ २० ॥ कृपः कृपी सत्यधृतेरुर्वेश्यां वीर्य्यदानितः ॥ द्रोणपत्नी कृपी जज्ञे अश्व
त्थामानसुतम् ॥ २१ ॥ दिवोदासान्मित्रयुश्च मित्रयोश्च्यवनोऽभवत् ॥ सुदासश्च्यवनाञ्जले सोदासस्तस्य चात्मजः ॥ २२ ॥ सहदेवस्तस्य पुत्रः
सहदेवात्तु सोमकः ॥ जन्तुस्तु सोमकाञ्जले पृपत्थापरो महात् ॥ २३ ॥ पृपताहपदो जज्ञे धृष्टयुजस्ततोऽभवत् ॥ धृष्टयुज्जाहपदकुरुक्रैशोऽभूदजमी

पू. खं.
आ. कां,
अ. १४०

॥ ८७ ॥

ढतः ॥ २४ ॥ ऋक्षात्संवरणो जज्ञे कुरुः संवरणादभूत् ॥ सुधनुश्च परीक्षिच्च जहृश्चैव कुरोः सुताः ॥ २५ ॥ सुधनुषः सुहोत्रोऽभूच्चयवनोऽभूत्
 सुहोत्रतः ॥ चयवनात्कृतको जज्ञे तथोपरिचरो वसुः ॥ २६ ॥ बृहद्रथश्च प्रत्यग्रः सत्याद्याश्च वसोः सुताः ॥ बृहद्रथात्कुशाश्च कुशाग्रादृषभोऽभवत्
 ॥ २७ ॥ ऋषभात्पुष्पवांस्तस्माज्ज्ञे सत्यहितो नृपः ॥ सत्यहितात्सुधन्वाभूजहृश्च सुधन्वनः ॥ २८ ॥ बृहद्रथाज्जरासन्धः सहदेवस्तदात्मजः ॥
 सहदेवाच्च च सोमापिः सोमापेः श्रुतवान्मुतः ॥ २९ ॥ भीमसेनोऽग्रसेनौ च श्रुतसेनोऽपराजितः ॥ जनमेजयस्तथान्योऽभूजहोस्तु सुरथोऽभवत् ॥ ३० ॥
 विदूरथस्तु सुरथात्सार्वभौमो विदूरथात् ॥ जयसेनः सार्वभौमादावधीतस्तदात्मजः ॥ ३१ ॥ अयुतायुस्तस्य पुत्रस्तस्य चाक्रोधनः सुतः ॥ अक्रो
 धनस्यातिथिश्च ऋक्षोऽभूदतिथेः सुतः ॥ ३२ ॥ ऋक्षाच्च भीमसेनोऽभूदिलीपो भीमसेनतः ॥ प्रतीपोऽभूदिलीपाच्च देवापिस्तु प्रतीपतः ॥ ३३ ॥
 शन्तनुश्चैव वाह्नीकस्त्रयस्ते भ्रातरो नृपाः ॥ वाह्नीकात्सोमदत्तोऽभूद्भूरिभूरिश्रवास्ततः ॥ ३४ ॥ शलश्च शन्तनोर्भीष्मो गंगायां धार्मिको महान् ॥
 चित्रांगदविचित्रौ तु सत्यवत्यान्तु शन्तनोः ॥ ३५ ॥ भार्ये विचित्रवीर्यस्य त्वम्बिकाम्बालिके तयोः ॥ धृतराष्ट्रं च पाण्डुश्च तद्द्वार्यां विदुरन्तथा
 ॥ ३६ ॥ व्यास उत्पादयामास गान्धार्गी धृतराष्ट्रतः ॥ शतपुत्रं दुय्योधनायं पाण्डोः पंच प्रजज्ञिरे ॥ ३७ ॥ प्रतिविन्ध्यः श्रुतसोमः श्रुतकीर्तिस्तथा
 जुनात् ॥ शतानीकः श्रुतकर्मा द्रौपद्यां पंच वै क्रमात् ॥ ३८ ॥ यौधेयी च हिडिम्बा च कौशी चैव सुभद्रिका ॥ विजया वै रेणुमती पंचभ्यस्तु
 सुताः क्रमात् ॥ ३९ ॥ देवको घटोत्कचश्च ह्यभिमन्युश्च सर्वगः ॥ सुहोत्रो निरमित्रश्च परीक्षिदाभिमन्युजः ॥ ४० ॥ जनमेजयोऽस्य ततो भविष्यांश्च
 नृपाञ्छृणु ॥ ४१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे चन्द्रवंशवर्णनं नाम चत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥ हरि
 रुवाच ॥ शतानीको ह्यश्वमेधदत्तश्चाप्यधिसोमकः ॥ कृष्णोऽनिरुद्धश्चाप्युष्णस्ततश्चित्ररथो नृपः ॥ १ ॥ शुचिद्रथो वृष्णिमांश्च सुषेणश्च सुनीथकः ॥
 नृचक्षुश्च मुखाबाणः मेधावी च नृपञ्जयः ॥ २ ॥ पारिप्लवश्च मुनयो मेधावी च नृपञ्जयः ॥ बृहद्रथो हरिस्तिग्मो शतानीकः सुदानकः ॥ ३ ॥
 उदानोऽहिनरश्चैव दण्डपाणिर्निमित्तकः ॥ क्षेमकश्च ततः शूद्रः पिता पूर्वस्ततः सुतः ॥ ४ ॥ बृहद्रथस्तु कथ्यन्ते नृपाश्चेक्ष्वाकुवंशजाः ॥ बृह
 द्रथालादुरुक्षयो वत्सव्यूहस्ततः परः ॥ ५ ॥ वत्सव्यूहान्ततः सूर्यः सहदेवस्तदात्मजः ॥ बृहदश्वो भानुरथः प्रतीच्यश्च प्रतीतकः ॥ मनुदेवः
 सुनक्षत्रः किन्नरश्चान्तरिक्षकः ॥ ६ ॥ सुपर्णः कृतजिच्चैव बृहद्भ्राजश्च धार्मिकः ॥ कृतंजयो धनंजयः संजयः शाक्य एव च ॥ ७ ॥
 शुद्धोदनो बाहुलश्च सेनजिच्छुद्रकस्तथा ॥ सुमित्रः कुडवश्चातः सुमित्रान्मागधाञ्छृणु ॥ ८ ॥ जरासन्धः सहदेवः सोमापिश्च श्रुतश्रवाः ॥

ग. म. पु.
॥ ८८ ॥

अद्युतायुर्निरमित्रः सुक्षत्रो बहुकर्मकः ॥ ९ ॥ श्रुतं जयः सेनजिच्च भूरिश्वेव शुचिस्तथा ॥ क्षेम्यश्च सुवतो धर्मः श्मश्रुलो दृढसेनकः ॥ १० ॥ सुम-
तिः सुबलो नीतो सत्यजिद्विश्वजित्ता ॥ इषुज्यश्च इत्येते नृपा बार्हद्रथाः स्मृताः ॥ ११ ॥ अघर्मिष्ठाश्च शूद्राश्च भविष्यन्ति वृषास्ततः ॥ स्व-
र्गादिकृद्धि भगवान्साम्राज्यरायणोऽव्ययः ॥ १२ ॥ नैमित्तिकः प्राकृतिकस्तथैवात्यन्तिको लयः ॥ याति भूः प्रलयं चाप्सु ह्यापस्तेजसि पावकः ॥ १३ ॥
वायो वायुश्च वियति त्वाकाशो यात्यहंकृतौ ॥ अहं बुद्धौ मतिर्जीवे जीवोऽव्यक्ते तदात्मनि ॥ १४ ॥ आत्मा परेश्वरो विष्णुरेको नारायणो नरः ॥
अविनाश्यपरं सर्वं जगत्स्वर्गादि नाशि हि ॥ १५ ॥ नृपादयो गता नाशमतः पापं विवर्जयेत् ॥ धर्मं कुर्यात्स्थिरं येन पापं हित्वा हरिं व्रजेत् ॥ १६ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे भविष्य राजवंशो नामैकचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वंशादी-
न्पालयामास ह्यवतीर्णो हरिः प्रभुः ॥ दैत्यधर्मस्य नाशार्थं वेदधर्मादिश्रुतये ॥ १ ॥ मत्स्यादिकस्वरूपेण त्ववतारं करोत्यजः ॥ मत्स्यो भूत्वा हय-
ग्रीवं दैत्यं हत्वाजिकण्टकम् ॥ २ ॥ वेदानानीय मन्वादीन्पालयामास केशवः ॥ मन्दरं धारयामास कूर्मो भूत्वा हिताय च ॥ ३ ॥ क्षीरोदमथने वै-
द्यो देवो धन्वन्तरिहोर्ध्वेत् ॥ विभ्रत्कमण्डलुं पूर्णममृतेन समुत्थितः ॥ ४ ॥ आद्युर्वेदमभाष्टाङ्गं सुश्रुताय स उक्तवान् ॥ अमृतं पाययामास क्रीरुषो न-
सुरान्हरिः ॥ ५ ॥ अवतीर्णो वराहोऽथ हिरण्याक्षं जवान ह ॥ पृथिवीं धारयामास पालयामास देवताः ॥ ६ ॥ नरसिंहोऽवतीर्णोऽथ हिरण्यकशिपु-
रिपुम् ॥ दैत्यान्निहतवान्वेदधर्मादीन्भयपालयत् ॥ ७ ॥ ततः परशुरामोऽधृज्जसदग्नेर्जगत्प्रभुः ॥ त्रिःसप्तकृत्वः पृथिवीं चक्रे निःशस्त्रियां हरिः ॥ ८ ॥
कार्तवीर्य्यं जवानाजौ कश्यपाय महीं ददौ ॥ यामं कृत्वा महाबाहुर्महेन्द्रे पर्वते स्थितः ॥ ९ ॥ ततो रामो भविष्युश्च चतुर्धा दुष्टमर्दनः ॥ पुत्रो-
दशरथाब्जज्ञे रामश्च भरतोऽनुजः ॥ १० ॥ लक्ष्मणश्चाथ शत्रुघ्नो रामभार्या च जानकी ॥ रामश्च पितृसत्यार्थं सानुभ्यो हितमाचरत् ॥ ११ ॥
शृंगवेरं चित्रकूटं दण्डकारण्यमागतः ॥ नासां शूर्पणखायाश्च क्लिष्टश्चाथ खरदूषणम् ॥ १२ ॥ हत्वा स राक्षसं सीतापहारिरजनीचरम् ॥
रावणं चानुजं तस्य लङ्कापुत्र्यां विभीषणम् ॥ १३ ॥ रक्षोराज्ये च संस्थाप्य सुग्रीवहतुमन्मुले ॥ आरुह्य पुष्पकं रात्रौ सीतया-
पतिभक्तया ॥ १४ ॥ लक्ष्मणेनानुकूलेन ह्ययोध्यां स्वपुरीं गतः ॥ राज्यं चकार देवादीन्पालयामास स प्रजाः ॥ १५ ॥ धर्मसं-
रक्षणं चक्रे ह्यश्वमेधादिकान्क्रान्त् ॥ मा महीपतिना रेमे गमेणैव यथासुखम् ॥ १६ ॥ रावणस्य गते सीतां स्थिता मेने न रावणम् ॥

पु. खं.

आ. कां.

अ. १४२

८८

कर्मणा मनसा वाचा सा गता राघवं सदा ॥ १७ ॥ पतिव्रता तु सा सीता ह्यनसूया यथैव तु ॥ पतिव्रताया माहात्म्यं शृणु त्वं कथयाम्यहम् ॥ १८ ॥
 कौशिको ब्राह्मणः कुष्ठे प्रतिष्ठानेऽभवत्पुरा ॥ तं तथा व्याधितं भार्य्या पतिं देवमिवाचयत् ॥ १९ ॥ निर्भस्मितापि भर्तारं तममन्यत देवतम् ॥
 भर्त्रोक्ता सानयद्रेश्यां शुल्कमादाय चाधिकम् ॥ २० ॥ पथि शूले तदा श्रोतमचौरं चौरशङ्कया ॥ माण्डव्यमतिदुःखार्तामन्यकारेऽयं स द्विजः ॥ २१ ॥
 पत्नीस्कन्धसमाहूढश्चालयामास कौशिकः ॥ पादावमर्शणत्कुद्धो माण्डव्यस्तमुवाच ह ॥ २२ ॥ सूर्य्योदये मृतिस्तस्य येनाहं चालितः पदा ॥
 तच्छ्रुत्वा ग्राह तद्भार्य्या सूर्य्यो नोदयमेप्यति ॥ २३ ॥ ततः सूर्य्योदयाभावादभवत्सततं निशां ॥ बहुन्यन्दप्रमाणानि ततो देवा भयं ययुः ॥ २४ ॥
 ब्रह्माणं शरणं जग्मुस्तामूचे पद्मसम्भवः ॥ प्रशाम्यते तेजसैव तपस्तेजस्त्वनेन वै ॥ २५ ॥ पतिव्रताया माहात्म्यान्नेदच्छति दिवाकरः ॥ तस्य चातु
 दयाद्धानिमर्त्यानां भवतां तथा ॥ २६ ॥ तस्मात्पतिव्रतामञ्जनसूयां तपस्विनीम् ॥ प्रसादयत वै पत्नी भानोरुदयकाम्यया ॥ २७ ॥ तैः सा प्रसा
 दिता गत्वा ह्यनसूया पतिव्रता ॥ कृत्वादित्योदयं सा च तं भर्तारमजीवयत् ॥ पतिव्रतानसूयायाः सीताभूदधिका किल ॥ २८ ॥ इति श्रीगारुडे
 महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशालये आचारकाण्डे दशावतारः नाम द्विचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ रामायणमतो
 वक्ष्ये श्रुतं पापविनाशनम् ॥ विष्णुनाभ्युज्जतो ब्रह्मा मरीचिस्तत्सुतोऽभवत् ॥ १ ॥ मरीचिः कश्यपस्तस्माद्रविस्तस्मान्मनुः स्मृतः ॥ मनोरिश्वाक
 रस्याभूद्रश्मि गजा गृध्रः मृतः ॥ २ ॥ रवोरजस्ततो जातो राजा दशरथो बली ॥ तस्य पुत्रास्तु चत्वारो महाबलपराक्रमाः ॥ ३ ॥ कौसल्यायाम
 भूद्रामो भूतः कैकयीसुतः ॥ सुतो लक्ष्मणशत्रुघ्नौ सुमित्रायां वभूवतुः ॥ ४ ॥ रामो भक्तः पितुर्मातुर्विश्वामित्रादवातवान् ॥ अस्त्रग्रामं ततो यक्षीं
 ताटकां प्रजघान ह ॥ ५ ॥ विश्वामित्रस्य यज्ञे वै सुबाहुं न्यवधीद्वली ॥ जनकस्य कर्तुं गत्वा उपयमेऽयं जानकीम् ॥ ६ ॥ उर्मिलां लक्ष्मणो
 वीरो भरतो माण्डवीं सुताम् ॥ शत्रुघ्नो वै कीर्त्तिमतीं कुशध्वजसुते उभे ॥ ७ ॥ पित्रादिभिर्योऽध्यायां गत्वा रामादयः स्थिताः ॥ युवाजिनं मातुलञ्च
 शत्रुघ्नभरतो गतौ ॥ ८ ॥ गतयानुपवर्ष्योऽसौ राज्यं दातुं समुद्यतः ॥ स रामाय तत्पुत्राय कैकेय्या प्रार्थितस्तदा ॥ ९ ॥ चतुर्दशसमा
 वासो वनेरामस्य वाञ्छितः ॥ गमः पितृहितार्थञ्च लक्ष्मणेन च सीतया ॥ १० ॥ राज्यञ्च तृणवत्त्यक्ता शृङ्गवरपुरं गतः ॥ रथं त्यक्त्वा
 प्रयागञ्च चित्रकूटगिरिं गतः ॥ ११ ॥ रामस्य तु वियोगेन राजा स्वर्गं समाश्रितः ॥ संस्कृत्य भरतश्चागाद्राममाह बलान्वितः ॥ १२ ॥

ग. म. पु.
॥ ८९ ॥

अयोध्यान्तु समागत्य राज्यं कुरु महामते ॥ स नैच्छत्पादुके दत्त्वा राज्याय भरताय तु ॥ १३ ॥ विसर्जितोऽथ भरतो रामराज्यमपालयत् ॥
नन्दिग्रामे स्थितो भक्तो ह्ययोध्यां नाविशद्वती ॥ १४ ॥ रामोऽपि चित्रकूटाच्च ह्यत्रैराश्रममाययौ ॥ नत्वा सुतीक्ष्णं चागस्त्यं दण्डकारण्यमागतः
॥ १५ ॥ तत्र शूर्पणखा नाम राक्षसी चातुर्मागता ॥ निकृत्य कर्णौ नासे च रामेणाथापवारिता ॥ १६ ॥ तत्प्रेरितः स्वरश्वागाद्वषणस्त्रिशिरास्त
था ॥ चतुर्दशसहस्रेण रक्षसान्तु बलेन च ॥ १७ ॥ रामोऽपि प्रेषयामास वाणैर्यमगुरश्च तान् ॥ राक्षस्याः प्रेरितोऽभ्यागाद्रावणो हरणाय हि ॥ १८ ॥
मृगरूपं स मारीचं कृत्वाप्रेऽथ त्रिदण्डधृक् ॥ सीतया प्रेरितो रामो मारीचं निजघान ह ॥ १९ ॥ त्रियमाणः स च प्राह हा सीति ॥ लक्ष्मणेति च ॥ सीतो
क्तो लक्ष्मणोऽभ्यागाद्रामश्चातुर्दशं तम् ॥ २० ॥ उवाच राक्षसी माया नूनं सीता हतेति सः ॥ रावणोऽन्तरमासाद्य ह्यङ्गेनादाय जानकीम् ॥ २१ ॥
जटायुषं विनिर्भिद्य ययौ लङ्कां ततो बली ॥ अशोकवृक्षच्छायायां राक्षितां तामधारयत् ॥ २२ ॥ आगत्य रामः शून्याश्च पर्णशालां ददर्श ह ॥
शोकं कृत्वाथ जानक्या मार्गेण कृतवान्प्रभुः ॥ २३ ॥ जटायुषश्च संस्कृत्य तदुक्तो दक्षिणां दिशम् ॥ गत्वा सख्यं ततश्चके सुग्रीवेण च राघवः
॥ २४ ॥ सप्त तालान्विनिर्भिद्य शरेणानतपर्वणा ॥ वालिनश्च विनिर्भिद्य किष्किन्धायां हरीश्वरम् ॥ २५ ॥ सुग्रीवं कृतवान्नाम क्रश्यमुके स्वयं
स्थितः ॥ सुग्रीवः प्रेषयामास वानरान्पर्वतोपमान् ॥ २६ ॥ सीताया मार्गेण कर्तुं पूर्वाद्याशासु रोत्सवान् ॥ प्रतीचीमुत्तरां प्राचीं दिशं गत्वा
समागताः ॥ २७ ॥ दक्षिणान्तु दिशं ये च मार्गयन्तोऽथ जानकीम् ॥ वनानि पर्वतान्द्वीपावन्दीनां पुलिनानि च ॥ २८ ॥ जानकीन्ते ह्यपश्यन्तो
मरणे कृतनिश्चयाः ॥ सम्पातिवचनाज्ज्ञात्वा हनूमान्कपिकुञ्जरः ॥ २९ ॥ शतयोजनविस्तीर्णं पुल्लेखे मकरालयम् ॥ अपश्यजानकीं तत्र ह्यशोकव
निकास्थिताम् ॥ ३० ॥ भक्तितां राक्षसीभिश्च रावणेन च रक्षसा ॥ भव भाव्येति वदता चिन्तयन्तीश्च राघवम् ॥ ३१ ॥ अङ्गुलीयं कपिर्दत्त्वा
सीतां कौशल्यमब्रवीत् ॥ रामस्य तस्य दूतोऽहं शोकं मा कुरु मेधिलि ॥ ३२ ॥ स्वाभिज्ञानश्च मे देहि देव रावः स्मरिष्यति ॥ तच्छ्रुत्वा प्रद्वौ सीता
वणीरत्नं हनूमते ॥ ३३ ॥ यथा रामो नयेच्छीघ्रं तथा वाच्यं त्वया कपे ॥ तथेत्युक्त्वा तु हनुमान्वनं दिव्यं बभञ्ज ह ॥ ३४ ॥ इत्वास्तं राक्षसांश्चान्या
न्वन्धनं स्वयमागतः ॥ सर्वैरिन्द्रजितो वाणैर्दृष्ट्वा रावणमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ रामदूतोऽस्मि हनुमान्देहि राघवाय मेधिलीम् ॥ स्तच्छ्रुत्वा प्रकुपितो दीपयामास
पुच्छकम् ॥ ३६ ॥ कपिर्ज्वलितलांगुलो लङ्कां देहे महाबलः ॥ दग्ध्वा लङ्कां समायातो रामपार्श्वं स वानरः ॥ ३७ ॥ जग्ध्वा फलं मधुवने दष्टा

१ जात्यनेपदमार्पम् ।

पू. सं.
आ. कर्ष.
अ. १४३

॥ ८९ ॥

सीतं त्वेदयत् ॥ वेणीरत्नं रामाय रामो लङ्कापुरीं ययौ ॥ ३८ ॥ समुप्रीवः स हनुमान्सांगदश्च सलक्ष्मणः ॥ विभीषणोऽपि सम्प्रातः शरणं राघवं
 प्रति ॥ ३९ ॥ लङ्काश्चर्येष्वभ्युपि च द्वाभस्तं रावणाजुजम् ॥ रामो नलेन सेतुश्च कृत्वाभ्यौ चोत्ततर तम् ॥ ४० ॥ सुवेलावस्थितश्चैव पुरीं लङ्कां
 ददर्श ह ॥ अथ ते वानरा वीरा नीलागदनलादयः ॥ ४१ ॥ धूम्रधूम्राक्षवोर्निद्रा जाम्बवत्प्रसुप्तास्तदा ॥ सैन्यं दिवि दधुल्यास्ते पुरीं लंकां वभक्षिरे
 ॥ ४२ ॥ राक्षसांश्च महाकायान्कालाञ्जनचयोपमात् ॥ रामः सलक्ष्मणो हत्वा सकपिः सर्वराक्षसान् ॥ ४३ ॥ विष्णुनिहृत्तं धूम्राक्षं देवान्तकनरान्त
 को ॥ महोदरमहापाश्र्वावतिकायं महाबलम् ॥ ४४ ॥ कुम्भं निकुम्भं सत्तश्च मकराक्षं ह्यकम्पनम् ॥ ग्रहस्तं वीरमुन्मत्तं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥ ४५ ॥
 रावणिं लक्ष्मणोऽच्छिन्त ह्यस्त्राद्यै राघवो बली ॥ निकुल्य बाहुचक्राणि रावणन्तु न्यपातयत् ॥ ४६ ॥ सीतां शुद्धां शृङ्गनाथ विमाने पुष्पके स्थितः ॥
 सवानरः समायातो ह्ययोध्यां प्रवरां पुरीम् ॥ ४७ ॥ तत्र राज्यं चकाराथ पुत्रवत्पालयन्प्रजाः ॥ दशार्धमेवानाहत्य गयाशिरसि पातनम् ॥ ४८ ॥
 पिण्डानां विधिवत्कृत्वा दत्त्वा दानानि राघवः ॥ पुत्रौ कुशलवौ दृष्ट्वा तौ च राज्येऽभ्युपेचयत् ॥ ४९ ॥ एकादशसहस्राणि रामो राज्यमकारयत् ॥
 शत्रुघ्नो लवणं जैत्रे शैल्युपं भरतस्ततः ॥ ५० ॥ अगस्त्यादीन्मुनीन्ब्रत्वा श्रुत्वेत्पत्तिश्च रक्षसाम् ॥ स्वर्गं गतो जनिः साद्धर्मयोध्यास्थैः कृतार्थकः ॥ ५१ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे रामायणवर्णनं नाम त्रिचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
 हरिवंशं प्रवक्ष्यामि कृष्णमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ वसुदेवात्तु देवक्यां वासुदेवो बलोऽभवत् ॥ १ ॥ धर्मादिरक्षणार्थाय ह्यधर्मादिविनश्ये ॥ कृष्णः
 पीत्वा स्तनौ गार्डं पूतनामनयत्क्षयम् ॥ २ ॥ शकटः परिवृत्तोऽथ भग्नौ च यमलार्जुनौ ॥ दमितः कालियो नागो धेनुको विनिपातितः ॥ ३ ॥
 धृतो गोवर्द्धनः शैल इन्द्रेण परिपूजितः ॥ भारवतरणं चक्रे प्रतिज्ञां कृतवान्हरिः ॥ ४ ॥ रक्षणायाजुनादिश्च ह्यरिष्टादिनिपातितः ॥ केरी विनिहतो
 दैत्या गोपाद्याः परितोपिताः ॥ ५ ॥ चाफुरो मुष्टिको मल्लः कंसो मन्त्राभिपातितः ॥ रुक्मिणीसत्यभामाद्याः ह्यष्टौ पत्न्यो हरेः पराः ॥ ६ ॥ षोडश
 स्त्रीसहस्राणि ह्यन्यान्यासम्महात्मनः ॥ तासां पुत्राश्च पौत्राद्याः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ७ ॥ रुक्मिण्याञ्चैव प्रद्युम्नो न्यवधीच्छंवरश्च यः ॥ तस्य
 पुत्रोऽनिरुद्धोऽभ्युदुपावाणसुतापतिः ॥ ८ ॥ हरिः करयोर्यत्र महायुद्धं बभूव ह ॥ बाणबाहुसहस्रश्च च्छिन्नं बाहुद्वयं ह्यभूत् ॥ ९ ॥ नरको निहतो येन
 पारिजातं जहार यः ॥ बलश्च शिशुपालश्च हतश्च द्विविदः कपिः ॥ १० ॥ अनिरुद्धादधुद्रश्च स च राजा गते हरी ॥ सान्दीपानं गुरुश्चक्रे सप्रवञ्च चकार स ॥

ग. म. पु.
॥ ९० ॥

मथुरायां चोयसेनं पालनं च दिवौकसाम् ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे हरिवंशवर्णनं नाम चतुश्चत्वारिंशद्वत्तर
शततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ भारतं संयवक्ष्यामि भारवतरणं भुवः ॥ चक्रे कृष्णो युध्यमानः पाण्डवादिनिमित्ततः ॥ १ ॥ विष्णुना
भ्यञ्जतो ब्रह्मा ब्रह्मपुत्रोऽत्रिरत्रितः ॥ सोमस्ततो बुधस्तस्मादिलायां च पुरुषाः ॥ २ ॥ तस्यायुस्तत्र वंशोऽभ्युदयातिर्भरतः कुरुः ॥ शन्तनुस्तस्य
वंशोऽभूद्भृगायां शन्तनोः सुतः ॥ ३ ॥ भीष्मः सर्वगुणैर्युक्तो ब्रह्मवैवर्तपारगः ॥ ४ ॥ शन्तनोः सत्यवत्यां च द्वौ पुत्रौ संवभृवतुः ॥ चित्रांगदन्तु
गन्धर्वः पुत्रं चित्राङ्गदोऽवधीत् ॥ ५ ॥ अन्यो विचित्रवीर्योऽभूत्काशीराजमुतापतिः ॥ विचित्रवीर्यं स्वयांते व्यासात्तत्सेव्रतोऽभवत् ॥ ६ ॥ धृतरा
ष्ट्रोऽम्बिकापुत्रः पाण्डुरन्ध्रालकासुतः ॥ भुजिष्यायान्तु विदुरो गान्धार्या धृतराष्ट्रतः ॥ ७ ॥ दुर्योधनप्रधानास्तु शतसंख्या महाबलाः ॥ पाण्डोः कुन्त्याञ्च
माद्यां च पञ्च पुत्राः प्रजज्ञिरे ॥ ८ ॥ युधिष्ठिरो भीमसेनो ह्यर्जुनो नकुलस्तथा ॥ सहदेवश्च पञ्चैते महाबलपराक्रमाः ॥ ९ ॥ कुरुपाण्डवयोर्वै देवयो
गाद्रभुव ह ॥ दुर्योधनेनार्धगुणं पाण्डवाः समुपद्रुताः ॥ १० ॥ दग्धा जनुग्रहे वीरास्ते मुक्ताः स्वधियामलाः ॥ ११ ॥ ततस्तदेकचक्रायां ब्राह्मणस्य
निवेशने ॥ विविशुस्ते महात्मानो निहत्य बक्राससम् ॥ १२ ॥ ततः पाञ्चालविषये द्रोपद्यास्ते स्वयंवरम् ॥ विज्ञाय वीर्यश्रुत्कान्तां पाण्डवा उपयेमिरे
॥ १३ ॥ द्रोणभीष्मातुमत्या तु धृतराष्ट्रः समानयत् ॥ अर्द्धराज्यं ततः प्राप्ता इन्द्रप्रस्थे पुरोत्तमे ॥ १४ ॥ राजसूयन्ततश्चक्रुः सर्वो कृत्वा यतप्रताः ॥
अर्जुनो द्वापवत्यान्तु सुभद्रां प्रातवान्प्रियाम् ॥ वापुदेवस्य भगिनीमनुमत्या मुरद्विषः ॥ १५ ॥ नन्दिद्वयोपं ग्धं दिव्यमग्रेर्गुरुतुत्तमम् ॥ गण्डीवं नाम
तद्विष्यं त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ॥ अस्रयान्सायकांश्चैव तथाभेद्यञ्च दंशनम् ॥ १६ ॥ स तेन धनुषा वीरः पाण्डवो जातवेदसम् ॥ कृष्णद्वितीयो वीर्य
स्सुरतपेयत वीर्यवान् ॥ १७ ॥ नृपान्दिग्विजये जित्वा रत्नान्पादाय वै ददौ ॥ युधिष्ठिराय महते भ्रात्रे नीतिविदे मुदा ॥ १८ ॥ युधिष्ठिरोऽपि यथा
रमा भ्रातृभिः परिवारितः ॥ जितो दुर्योधनेनैव मायायुतेन पापिना ॥ कर्णदुःशासनमते स्थितेन शकुनेर्मते ॥ १९ ॥ अथ द्वाविंश सर्वाणि वने तेषुमहत्तराः ॥
सधौम्या द्रोपदीपृष्टा सुनिवृन्दाभिसंवृताः ॥ २० ॥ ययुर्विराटनगरं गुप्तरूपेण संश्रिताः ॥ वर्षमेकं महाप्राज्ञा गीमहात्तमपालयन् ॥ २१ ॥
तते याताः स्वर्कं राष्ट्रं प्रार्थयामासुराहताः ॥ पञ्चग्रामानर्द्धराज्याद्वीरा दुर्योधनं नृपम् ॥ २२ ॥ नातवन्तः कुलभेमे मुद्वञ्चकुर्वन्त्यन्विताः ॥
असौहिणीभिर्विव्याभिः सप्तभिः परिवारिताः ॥ २३ ॥ पञ्चदशभिरुज्जितैः युक्ता दुर्योधनादयः ॥ आसीदुर्ध्वं संकुलं च देवासुररणोपमम् ॥ २४ ॥

१ मेन वीरेण ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. १४५

॥ ९० ॥

भीष्मः सेनापतिरश्रुदागौ दौर्व्योघने बले ॥ पाण्डवानां शिखंडी च तयोर्दुर्द्धं बभूव ह ॥ शस्त्राशस्त्रिं महाबोरं दशसत्रं शराशरि ॥ २५ ॥
 शिखण्डयजुर्नबाणेश्च भीष्मः शरशतैश्चितः ॥ उत्तरायणमावीक्ष्य ध्यात्वा देवं गदाधरम् ॥ २६ ॥ उक्त्वा धर्मोन्वहुविषांस्तर्पयित्वा पितृन्बहून् ॥
 आनन्दे तु पदे लीनो विमले मुक्तकल्बिषे ॥ २७ ॥ ततो द्रोणो ययौ योद्धुं धृष्टद्युम्नेन वीर्यवान् ॥ दिनानि पंच तद्युद्धमासीत्परमदारुणम् ॥ २८ ॥
 यत्र ते पृथिवीपाला हताः पार्थेन संगरे ॥ शोकसागरमासाद्य द्रोणोऽपि स्वर्गमाप्तवान् ॥ २९ ॥ ततः कर्णो ययौ योद्धुं धर्मराजेन धीमता ॥
 दिनद्वयं महायुद्धं कृत्वा पार्थसैन्यसंगरे ॥ निमग्नः सूर्यलोकेऽनु ततः प्राप स वीर्यवान् ॥ ३० ॥ ततः शल्यो ययौ योद्धुं धर्मराजेन धीमता ॥
 दिनाद्वेन हतः शल्यो बाणैर्ज्वलनसन्निभैः ॥ ३१ ॥ दुर्व्योघनोऽथ वेगेन गदामादाय वीर्यवान् ॥ अभ्यवावत वै भीमं कालान्तकयमोपमः ॥ ३२ ॥
 अथ भीमेन वीरेण गदया विनिपातितः ॥ अश्वत्थामा गतो द्रौणिः सुप्तसैन्यं ततो निशि ॥ ३३ ॥ जवान् बाहुवीर्येण पितुर्वधमनुत्सरन् ॥
 धृष्टद्युम्नं जघानाथ द्रौपदेयांश्च वीर्यवान् ॥ ३४ ॥ द्रौपद्यां रुद्धमानायामश्वत्थाम्नः शिरोमणिम् ॥ ऐषिकास्त्रेण तं जित्वा जघ्राहार्जुन उत्तमम् ॥ ३५ ॥
 युधिष्ठिरः समाश्रास्य स्त्रीजनं शोकसंकुलम् ॥ स्नात्वा सन्तप्य देवांश्च पितृन्थ पितामहान् ॥ ३६ ॥ आश्वासितोऽथ भीष्मेण राज्यञ्चैवाकरोन्म
 हत् ॥ विष्णुमीजेऽश्वमेधेन विधिवद्दक्षिणावता ॥ ३७ ॥ राज्ये परीक्षितं स्थाप्य यादवानां विनाशनम् ॥ श्रुत्वा तु मौसले राजा जत्वा नामसह
 स्रकम् ॥ ३८ ॥ विष्णोः स्वर्गं जगामाथ भीमाद्यैर्भ्रोतृभिर्भुतः ॥ वासुदेवः पुनर्बुद्धः संमोहाय सुरद्विषाम् ॥ ३९ ॥ कल्किर्विष्णुश्च भविता शंभल
 ग्रामके पुनः ॥ अश्वारूढोऽखिललोहोकास्तदा भस्मीकरिष्यति ॥ ४० ॥ देवादीनां रक्षणाय ह्यधमहरणाय च ॥ दुष्टानाश्च वधायाय ह्यवतारं करोति च
 ॥ ४१ ॥ यथा धन्वन्तरिवेशे जातः क्षीरोदमन्यने ॥ देवादीनां जीवनाय ह्यायुर्वेदमुवाच ह ॥ ४२ ॥ विश्वामित्रसुतायैव सुश्रुताय महात्मने ॥
 भारतांश्चावतारान्श्च श्रुत्वा स्वर्गं ब्रजेन्नरः ॥ ४३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे भारतादिवर्णनं नाम पञ्चचत्वारिंश
 दशतमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ सर्वरोगनिदानञ्च वक्ष्ये सुश्रुत तत्त्वतः ॥ आज्ञेयाद्यैर्मुनिवरैर्यथा पूर्वमुदीरितम् ॥ १ ॥
 रोगः पाप्मा ज्वरो व्याधिर्विकारो दुष्ट आत्मयः ॥ यक्षमातङ्कगदा बाधाः शब्दाः पर्ण्यायवाचिनः ॥ २ ॥ निदानं पूर्वरूपाणि रूपान्धुपशयस्तथा ॥
 संप्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगाणां पञ्चधा स्मृतम् ॥ ३ ॥ निमित्तहेत्वायतनप्रत्ययोत्थानकारणैः ॥ निदानमाहुः पर्ण्यायैः प्राक्षरैर्प येन लक्ष्यते ॥ ४ ॥
 उत्पित्सुरामयो दोषविशेषेणानधिष्ठितः ॥ लिङ्गमव्यक्तमल्पत्वाद्बचाधीनां तद्यथायथम् ॥ ५ ॥ तदेव व्यक्तां यातं रूपमित्यभिधीयते ॥

ग. म. पु.
॥ ९१ ॥

संस्थानं व्यञ्जनं लिङ्गं लक्षणं चिह्नमाकृतिः ॥ ६ ॥ हेतुव्याधिविपर्यस्तविपर्यस्तार्थकारिणाम् ॥ औषधान्नविहारानामुपयोगं सुखावहम् ॥ ७ ॥
विद्यादुपशयं व्याधेः स हि सात्म्यमिति स्मृतः ॥ विपरीतोऽनुपशयो व्याध्यसात्स्येति संज्ञितः ॥ ८ ॥ यथा दुष्टेन दोषेण यथा चानुवितर्पता ॥
निर्घृतिरामयस्यासौ संप्रानिरभिधीयते ॥ ९ ॥ संख्याविकल्पप्राधान्यबलकालविशेषतः ॥ सा भिद्यते यथात्रैव वक्ष्यन्तेऽष्टौ ज्वरा इति ॥ १० ॥
दोषाणां समवेतानां विकल्पोऽशक्यरूपना ॥ स्वातन्त्र्यपारतन्त्र्याभ्यां व्याधेः प्राधान्यमादिशेत् ॥ ११ ॥ हेत्वादिकालस्त्र्यवयवैर्बलावलविशेष
षणम् ॥ नक्तदिनाद्रभुकाशैर्व्याधिकालो यथामलम् ॥ १२ ॥ इति श्रोको निदानार्थः स व्यासिनोपदेक्ष्यते ॥ सर्वेषामेव रोगाणां निदानं कुपिता
मलाः ॥ १३ ॥ तन्प्रकोपस्य तु प्रोक्तं विविधाहितसेवनम् ॥ अहितस्त्रिविधो योगस्त्रयाणां प्रागुदाहृतः ॥ १४ ॥ त्रिकोषणकपायाम्लरूपाप्रमित
भोजनैः ॥ यावनोदीर्गणनिशाजगरात्युच्चभाषणैः ॥ १५ ॥ क्रियाभियोगभीशाकचिन्ताव्यायाममैथुनैः ॥ ग्रीष्माहोरात्रभुक्त्यन्ते प्रकृष्यति रात्री
गणः ॥ १६ ॥ पित्तं कटुस्लतीक्ष्णोष्णकटुकोधविदाहिभिः ॥ शरन्मध्याह्नरात्र्यर्द्रविदाहसमयेषु च ॥ १७ ॥ स्वाद्वस्त्वलवणस्निग्धगुर्वभिप्यन्दिशी
तलैः ॥ आम्यास्त्रप्रसुत्वाजीर्णदिवास्वप्नादिबृंहणैः ॥ १८ ॥ प्रच्छर्दनाद्ययोगेन भुक्तान्नस्याप्यजीर्णकैः ॥ पूर्वोक्ते पूर्वरात्रे च श्लेष्मा वक्ष्यामि सङ्कराच
॥ १९ ॥ मिथ्रीभावान्समस्तानां सन्निपातस्तथा पुनः ॥ संकीर्णाजीर्णविषमविरुद्धाद्यशनादिभिः ॥ २० ॥ व्यापन्नमद्यपानीयशुष्कशकाममूलकैः ॥
पिण्याकमृत्यवसंगृतिशुष्ककुशामिषैः ॥ २१ ॥ दोषत्रयकरैस्तैस्तैस्तथाप्यपरिवर्ततः ॥ घातोर्दुष्टात्पुरो वाताद्विग्रहविशेषिषुवात् ॥ २२ ॥ दुष्टामा
त्रैर्गन्धिप्रेम्प्रेमैर्जन्मशर्पाडनात् ॥ मिथ्यायोगाच्च विविधात्पापानाञ्च निषेवणात् ॥ स्त्रीणां प्रसववैषम्यात्तथा मिथ्योपचारतः ॥ २३ ॥ प्रतिरोगमिति
कुद्धा गंगाविध्यनुगामिनः ॥ ग्वायनं प्रपद्याशु दोषा देहे विकुर्वते ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्य आचारकाण्डे सर्वरोग
निदानं नाम पट्वचस्वाग्निशुद्धततमोऽध्यायः ॥ १४६ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ वक्ष्ये ज्वरनिदानं हि सर्वज्वरविदुद्वेगं ॥ ज्वरो रोगपतिः
पाप्मा मृत्युगजोऽश्विनोऽन्तकः ॥ कुद्धदशाध्वरध्वंसिरुद्धोद्धनयनोद्भवः ॥ १ ॥ तत्सन्तापो मोहमयः सन्तापात्मापचारजः ॥ विविधैर्नामभिः शूरो
नानायानिषु वर्तते ॥ २ ॥ पाकलो गजेष्वभितापो वाजिष्वलकः ॥ कुक्कुरेषु ॥ इन्द्रमदो जलदेष्वप्सु नीलिका ज्योतिरोपथीषु भुश्यासुपरो नाम ॥ ३ ॥
हृष्टासश्छर्देन कासः स्तंभः शैत्यं त्वगादिषु ॥ अंगेषु च ससुद्धताः पिडकाश्च कफोद्भवे ॥ ४ ॥ काले यथास्वं सर्वेषां प्रवृत्तिर्बुद्धिरिव वा ॥ निदानो
क्तोऽनुपशयो विपरीतोपशयिता ॥ ५ ॥ अरुचिश्चाविपाकश्च स्तंभमालस्यमेव च ॥ हृद्वाहश्च विपाकश्च तन्ना चालस्यमेव च ॥ वस्तिर्विमदविनया

पू. खं.
आ. कां.
अ. १४७

॥ ९१ ॥

दोषाणामप्रवर्त्तनम् ॥ ६ ॥ लालाप्रसेको ह्रस्वासः क्षुन्नाशो रसदं मुखम् ॥ स्वच्छसुष्णगुरुत्वञ्च गात्राणां बहुसूत्रता ॥ न विर्जाणं न च ग्लानिज्वरं
 स्यामस्य लक्षणम् ॥ ७ ॥ क्षुत्क्षामता लघुत्वं च गात्राणां ज्वरमादवम् ॥ दोषप्रवृत्तिरष्टाह्निरामज्वरलक्षणम् ॥ ८ ॥ यथा स्वर्णिगं संसर्गे ज्वरसंसर्गं
 जोऽपि वा ॥ शिरास्तेमृच्छोवमिदेहदाहकण्ठास्यशोषारुचिपर्वभेदाः ॥ उन्निद्रता संभ्रमरोमहर्षो जंभातिवाक् पवनात्सपित्तात् ॥ ९ ॥ तापहान्य
 रुचिपर्वशिरोरुक्कृष्टीवनश्वसनकासविपर्णाः ॥ शीतजाड्यतिमिरभ्रमितन्द्वाश्लेष्मवातजनितज्वरलिङ्गम् ॥ १० ॥ शीतस्तम्भस्वेददाहाव्यवस्थास्तृष्णा
 कासः श्लेष्मपित्तप्रवृत्तिः ॥ मोहस्तन्द्वालिप्ततिकास्यता च ज्ञेयं रूपं श्लेष्मपित्तज्वरस्या ॥ ११ ॥ सर्वजो लक्षणेः सर्वदाहोऽत्र च क्षुदुर्मुहुः ॥ तदुच्छीतं महा
 निद्रा दिवा जागरणं निशि ॥ १२ ॥ सदा वा नैव वा निद्रा महास्वेदो हि नैव वा ॥ गीतनत्तनहास्यादिः प्रकृतेहाप्रवर्त्तनम् ॥ १३ ॥ साधुणी कलुपे
 रक्ते भुगे ललितपक्ष्मणी ॥ अक्षिणी पिण्डकापार्श्वशिरःपर्वस्थिरुभ्रमः ॥ १४ ॥ सस्वनौ सरुजौ कर्णौ महारीतौ हि नैव वा ॥ परिदग्धा खरा जिह्वा
 गुरुत्वाङ्गसन्धिता ॥ १५ ॥ घ्रीवनं रक्तपित्तस्य लोठनं शिरसोऽतिवृद्धं ॥ कोष्ठानां श्यावरक्तानां मण्डलानां च दर्शनम् ॥ १६ ॥ हृद्यथा मलसंसर्गः
 प्रशुत्तिर्वाल्पशोऽति वा ॥ स्निग्धास्यता बलभ्रंशः स्वरसादः प्रलापितः ॥ १७ ॥ दोषपाकश्चिरं तन्द्वा प्रतर्त कण्ठकूजनम् ॥ सन्निपातमभिन्यासं तं
 ब्रूयाच्च हतौजसम् ॥ १८ ॥ वायुना कण्ठरुद्धेन पित्तमन्तः सुपीडितम् ॥ व्यवायित्वाच्च सौख्याच्च वहिर्मार्गे प्रपद्यते ॥ तेन हारिद्रनेत्रत्वं सन्निपातोद्भवे
 ज्वरे ॥ १९ ॥ दोषे विवृद्धे नष्टेऽग्नौ सर्वसंपूर्णलक्षणः ॥ सान्निपातज्वरोऽसाध्यः कुच्छसाध्यस्ततोऽन्यथा ॥ २० ॥ अन्यत्र सन्निपातोत्थं यत्र पित्तं पुष्टकं
 स्थितम् ॥ त्वचि कोष्ठे च वा दाहं विदधाति पुरोऽनु वा ॥ २१ ॥ तद्ब्रह्मातकफे शीतं दाहादिर्दुस्तरस्तयोः ॥ शीतादौ तत्र पित्तेन कफे स्यान्निद्रतशोपिते ॥ २२ ॥
 पित्ते शान्तेऽथ वै मूर्च्छा मदस्तृष्णा च जायते ॥ दाहादौ पुनरन्तेषु तन्द्वालस्ये वमिः क्रमात् ॥ २३ ॥ आगन्तुरभिघाताभिर्षंगशापाभिचरतः ॥
 चतुर्धा तु कृतः स्वदा दाहाद्यैरभिघातजः ॥ २४ ॥ श्रमाच्च तस्मिन्पवनः प्रायो रक्तं प्रवृष्यन् ॥ सव्यथाशोकवैषण्यं सुरुजं कुरुते ज्वरम् ॥ २५ ॥
 ग्रहावशौषधिषिक्रायमौशोककामजः ॥ २६ ॥ अभिषंगग्रहोऽप्यस्मिन्नकस्माद्दासरोद्धेन ॥ ओषधीगन्धजे मूर्च्छां शिरोरुग्ममधुः क्षयः ॥ २७ ॥ वि
 षान्मूर्च्छातिसारश्च श्यावता दाहकृद्धमः ॥ क्रोधात्कम्पः शिरोरुक्च प्रलापो भयशोकजे ॥ २८ ॥ कामाद्भ्रमोऽरुचिर्दाहो ह्रीनिद्राघोषतिसयाः ॥ श्वादादौ
 सन्निपातस्य रूपादौ मरुतस्तयोः ॥ २९ ॥ कोपात्कोपेऽपि पित्तस्य यौ तु शापाभिचारजौ ॥ सन्निपातज्वरौ घोरौ तावसंश्रुतमौ मतौ ॥ ३० ॥ तं तत्रा
 भिचारिर्किमन्वैर्दुयमानञ्च तप्यते ॥ पूर्वञ्चेतस्ततो देहस्ततो विस्फोटदिग्भ्रमेः ॥ ३१ ॥ सदाहमूर्च्छाश्रतस्य प्रत्यहं वद्धेते ज्वरः ॥ इति ज्वरोऽष्ट

ग. म. पु.
॥ ९२ ॥

धा दृष्टः समासाद्विविधस्तु सः ॥ ३२ ॥ शरीरो मानसः सौम्यस्तीक्ष्णोन्तर्बहिराश्रयः ॥ प्राकृतो वैकृतः साध्योऽसाध्यः सामो निरामकः ॥ ३३ ॥
पूर्वं शरीरे शरीरे तापो मनसि मानसे ॥ पवनयोगवाहित्वाच्छीतं श्लेष्मयुते भवेत् ॥ ३४ ॥ दाहः पित्तयुते मिश्रं मिश्रेऽन्तःसंश्रये पुनः ॥ ज्वरेऽपि
कं विकाराः स्फुरन्तःक्षोभो मलयहः ॥ ३५ ॥ बहिरेव बहिर्वेगे तापोऽपि च स साधितः ॥ वर्षांशरद्रसन्तेषु वाताद्यैः प्राकृतः क्रमात् ॥ ३६ ॥ वैकृतो
ऽन्यः स दुःसाध्यः प्रायश्च प्राकृतोऽनिलात् ॥ वर्षासु मारुतो दुष्टः पित्तश्लेष्मान्वितं ज्वरम् ॥ ३७ ॥ कुर्याच्च पित्तं शरदि तस्य चातुर्चरः कफः ॥
तन्प्राकृत्या विसर्गाच्च तत्र नानशानाद्रयम् ॥ ३८ ॥ कफो वसन्ते तमापि वातपित्तं भवेदु ॥ बलवत्स्वल्पदोषेषु ज्वरः साध्योऽनुपद्रवः ॥ ३९ ॥ सर्व
था विकृतिज्ञाने प्रागसाध्य उदाहृतः ॥ ज्वरोपद्रवतीक्ष्णत्वं मन्दाग्निर्वहुमुग्रता ॥ ४० ॥ न प्रवृत्तिर्न विजीर्णा न क्षुत्सामज्वराकृतिः ॥ ज्वरवेगोऽधिक
स्तृष्णा प्रलापः श्वसनं भ्रमः ॥ ४१ ॥ मलप्रवृत्तिरुत्केशः पच्यमानस्य लक्षणम् ॥ जीर्णतामविपय्यासात्सतरात्रं च लंघनम् ॥ ४२ ॥ ज्वरः पंचवि
धः प्रोक्तो मलकालबलाबलात् ॥ प्रायशः सन्निपातेन भूयसाधुपदिश्यते ॥ ४३ ॥ सन्ततः सततोऽन्येषु स्तृतीयकचतुर्थकौ ॥ धातुमूत्रशुक्राहिस्रोत
सां व्यापिनो मलाः ॥ ४४ ॥ तापयन्तस्तर्जुं सर्वां तुल्यदृष्ट्यादिबद्धिताः ॥ बलिनो गुरुवस्तस्याविशेषेण रसाश्रिताः ॥ ४५ ॥ सततं निष्प्रतिद्रव
ज्वरं कुर्युः सुदुःसहम् ॥ मलं ज्वरोष्णधातुत्वा स शीघ्रं क्षपयेत्ततः ॥ ४६ ॥ सर्वाकारं रसादीनां शुद्ध्याशुद्ध्यापि वा क्रमात् ॥ वातपित्तकफः सतद
शद्वादशवासरात् ॥ ४७ ॥ प्रायोऽनुयाति मर्यादां मोक्षाय च वधाय च ॥ इत्येविविशस्य भूतं हारीतस्य पुनः स्मृतिः ॥ ४८ ॥ द्विगुणा सप्तमी या च नवम्येकाद
शी तथा ॥ एषा त्रिदोषमर्यादा मोक्षाय च वधाय च ॥ ४९ ॥ शुद्ध्याशुद्ध्या ज्वरः कालं दीर्घमप्यत्र वर्तते ॥ कृष्णानां व्यापिक्तानां मिथ्याशरणदिसेनिवास
॥ ५० ॥ अल्पोऽपि दोषो दुष्ट्यादेर्लघ्वान्यतस्ततो ॥ लघुमासं शस्यतीति विचारं यस्माद्विज्ञेयान्वितः ॥ ५१ ॥ सति विक्षेपो ज्वरं कुर्याद्विषयसमुद्यदिमात्रम् ॥
दोषः प्रवर्तते तेषां स्वे काले ज्वरयन्त्रली ॥ ५२ ॥ निवर्तते पुनश्चैव शस्यतीति लक्षणम् ॥ क्षीणक्षोभो ज्वरः सूक्ष्मो रसादिष्वेव लोचते ॥ ५३ ॥
लीनत्वात्कार्श्येवैवर्ण्यलाख्यादीनां दृश्यते सः ॥ अतस्तर्जुं कृत्वा मृदुत्वात्कालेन रसवादिनाम् ॥ ५४ ॥ अम्लो सत्सर्वेषु पदेषु व्याप्तिदोषो न जायते ॥
सन्ततः सततस्तेन विपरीतो विपर्ययात् ॥ ५५ ॥ विषयो विषयारम्भः शयनकालेन सङ्गमात् ॥ दोषो रक्तशयः प्रायः करोति सन्ततं ज्वरम् ॥ ५६ ॥
अहोरात्रस्य सन्धौ स्यात्सङ्कटमेषु रात्रितः ॥ तल्लक्षणमात्रेण ग्राही संवेदनादी एवोच्यते ॥ ५७ ॥ ग्राही पित्ताग्निर्यत्सङ्कटमिदं कफश्रितातः ॥
सप्रुष्टस्यानिलकफात्स वैकाहान्तरः स्मृतः ॥ ५८ ॥ चतुर्थकौ मलेर्दोषमात्रस्यन्तरं स्थितः ॥ मज्जास्थ एव क्षपः यथावमनुदृश्येत् ॥ ५९ ॥

पू. ख.
आ. कां.
अ. १४७

॥ ९२ ॥

द्विधा कफोणिजं चाभ्यां स पूर्वं शिरसानिलात् ॥ अस्थिमज्जोरुपगतश्चतुर्थकविपर्ययः ॥ ६० ॥ त्रिधा त्र्यहं ज्वरयति दिनमेकन्तु मुञ्चति ॥ बला
 बलेन दोषाणामन्यचेष्टादिजन्मनाम् ॥ ६१ ॥ पक्वानामविपर्यासात्सप्तरात्रञ्च लंघयेत् ॥ ज्वरः स्यान्मनसस्तद्वत्कर्मणश्च तदातदा ॥ ६२ ॥
 गम्भीरधातुचारित्वात्सन्निपातेन सम्भवात् ॥ तुल्योच्छ्रयाच्च दोषाणां दुश्चिकित्स्यश्चतुर्थकः ॥ ६३ ॥ सूक्ष्मात्सूक्ष्मज्वरेष्वेषु दूरादूरतरेषु च ॥ दोषो
 रक्तादिमार्गेषु शनैरल्पश्चिरेण यत् ॥ ६४ ॥ याति देहञ्च नाशेषं सन्तापादीन्करोत्यतः ॥ क्रमो यत्नेन विच्छिन्नः सतापो लक्ष्यते ज्वरः ॥ ६५ ॥
 विषमो विषमारम्भः क्षपाकालानुसारवान् ॥ यथोत्तरं मन्दगतिर्मन्दशक्तिर्यथायथम् ॥ ६६ ॥ कालेनाप्नोति सदृशान्स रसादींस्तथातथा ॥ दोषो
 ज्वरयति कुद्धश्चिराच्चिरतरेण च ॥ ६७ ॥ भूमौ स्थितं जलैः सिक्तं कालं नैव प्रतीक्षते ॥ अंकुराय यथा बीजं दोषबीजं भवेत्तथा ॥ ६८ ॥ वेगं कृत्वा
 विषं यद्वदाशये नयते बलम् ॥ कुप्यत्याप्तबलं भूयः कालदोषविषन्तथा ॥ ६९ ॥ एवं ज्वराः प्रवर्तन्ते विषमाः सततादयः ॥ उत्केशो गौरवं दैन्यं
 भङ्गोऽङ्गानां विजृम्भणम् ॥ ७० ॥ अरोचको वमिः श्वासः सर्वस्मिन्नसगे ज्वरे ॥ रक्तनिष्ठीवनं तृष्णा रूक्षोष्णं पीडकोद्यमः ॥ ७१ ॥ दाहराग
 भ्रममदप्रलापो रक्तसंश्रिते ॥ तृङ्गलानिःस्पृष्टवर्चस्कमन्तर्दाहो भ्रमस्तमः ॥ ७२ ॥ दौर्गन्ध्यं गात्रविक्षेपो मांसस्थे मेदसि स्थिते ॥ स्वेदोऽतितृष्णा
 वमनं दौर्गन्ध्यं वा सहिष्णुता ॥ ७३ ॥ प्रलापो ग्लानिररुचिरस्थिगे त्वास्थिभेदनम् ॥ दोषप्रवृत्तिरुद्रोऽधः श्वासांगक्षेपकूजनम् ॥ ७४ ॥ अन्तर्दाहो
 बहिः शैत्यं श्वासो हिक्का हि मज्जमे ॥ तमसो दर्शनं मर्मच्छेदनं स्तब्धमेद्रता ॥ ७५ ॥ शुक्रप्रवृत्तौ मृत्युस्तु जायते शुक्रसंश्रये ॥ उत्तरोत्तरदुःसाध्याः
 पञ्चान्ये तु विपर्यये ॥ ७६ ॥ प्रलिम्पन्निव गात्राणि श्लेष्मणा गौरवेण च ॥ मन्दज्वरप्रलापस्तु शशीतः स्यात्प्रलेपकः ॥ ७७ ॥ नित्यं मन्दज्वरो रूक्षः
 शीतकृच्छ्रेण गच्छति ॥ स्तब्धांगः श्लेष्मभूयिष्ठो भवेदंगबलाशकः ॥ ७८ ॥ हरिद्राभेदवर्णाभस्तद्वल्लेपं प्रमेहति ॥ स वै हरिद्रको नाम ज्वरभेदोऽन्तकः
 स्मृतः ॥ ७९ ॥ कफवातौ समौ यत्र हीनपित्तस्य देहिनः ॥ तीक्ष्णोऽथ वा दिवा मन्दो जायते रात्रिजो ज्वरः ॥ ८० ॥ दिवाकरार्पितबले व्यायामाच्च
 विशोषिते ॥ शरीरे नियतं वाताज्वरः स्यात्पौर्वरात्रिकः ॥ ८१ ॥ आमाशये यदात्मस्थे श्लेष्मपित्ते ह्यधः स्थिते ॥ तदद्भं शीतलं देहे ह्यद्भं चोष्णं
 प्रजायते ॥ ८२ ॥ काये पित्तं यदा न्यस्तं श्लेष्मा चान्ते व्यवस्थितः ॥ उष्णत्वं तेन देहस्य शीतत्वं करपादयोः ॥ ८३ ॥ रसरक्ताश्रयः साध्यो मांस
 मेदोगतश्च यः ॥ अस्थिमज्जागतः कृच्छ्रस्तैस्तैः स्वर्गैर्हृतप्रभः ॥ ८४ ॥ विसंज्ञो ज्वरवेगार्तः सक्रोध इव वीक्षते ॥ सदोषमुष्णञ्च सदा शक्नुमुञ्चति
 वेगवत् ॥ ८५ ॥ देहो लघुर्व्यपगतकृममोहतापः पाको मुखे करणसौष्ठवमव्ययत्वम् ॥ स्वेदः क्षुब्धः प्रकृतियोगिमनोऽन्नलिप्सा कण्डूश्च मूर्ध्नि विगतः

ग. म. पु.
॥ ९३ ॥

ज्वरलक्षणानि॥८६॥इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे ज्वरनिदानादिकं नाम सप्तचत्वारिंशदुत्तरशततमोऽध्यायः॥१४७॥
धन्वन्तरिरुवाच ॥ अथातो रक्तपित्तस्य निदानं प्रवदाम्यहम् ॥ भृशोष्णतिककट्टमलवणादिविदाहिभिः ॥ १ ॥ कोद्रवोहालकैश्चान्यैस्तदुक्तैरिति
सेवितैः ॥ कुपितं पित्तिकैः पित्तं द्रवं रक्तञ्च मूच्छति ॥ २ ॥ तैर्मिथस्तुल्यरूपत्वमागम्य व्यापुर्वस्तुम् ॥ पित्तरक्तस्य विकृतेः संसर्गोपपन्नाह्नि ॥३॥
गन्धवर्णानुपुत्तेषु रक्तेन व्यपदिश्यते ॥ प्रभवत्यसृजः स्थानात्प्रीहतो यकृतश्च सः॥४॥ शिरोमुखत्वमरुचिः शीतेच्छा धूमकोऽम्लकः ॥ छदितञ्छदित्वे
भत्स्यं कासः श्वासो भ्रमः कृमः ॥ ५ ॥ लोहितो न हितो मत्स्यगन्धास्त्यवश्च विज्वरे ॥ रक्तहारिद्रहरितवर्णता नयनादिषु ॥ ६ ॥ नीललोहित
पीतानां वर्णानामविवेचनम् ॥ स्वप्ने इन्मादधार्मेत्वं भवत्यस्मिन्भविष्यति ॥ ७ ॥ अर्द्धं नासाक्षिकर्णाभ्यर्ध्मेद्भयोविशुद्धैरथः ॥ कुपितं रोमकूपैश्च सम
स्तेस्तत्प्रवर्त्तते ॥ ८ ॥ अर्द्धं साध्यं कफाद्यस्मात्तद्विरेचनसाधितम् ॥ बह्वैषधानि पित्तस्य विरेको हि वरौषधम् ॥ ९ ॥ अनुवन्धी कफो यत्र तत्र
तस्यापि शुद्धिर्भूत ॥ कपायाः स्वादवो यस्य विशुद्धौ श्लेष्मला हिताः ॥ १० ॥ कटुतिककपाया वा ये निसर्गात्कफावराः ॥ अथो यान्यश्च नाम
ष्मास्तत्प्रच्छर्दनसाधकम् ॥ ११ ॥ अल्पोपधश्च पित्तस्य वमनं नावमौषधम् ॥ अनुवन्धि वलं यस्य शान्तापित्तनरस्य च ॥ १२ ॥ कषायश्च
हितस्तस्य मधुरा एव केवलम् ॥ कफमारुतसंस्पृष्टमसाध्यमुपनाशनम् ॥ १३ ॥ असह्यं प्रतिशेयत्वादेष्टाभ्यादौषवरस्य च ॥ न हि
संशोभनं किञ्चिदस्य च प्रतिलोमिनः ॥ १४ ॥ शोषनं प्रतिलोमश्च रक्तपित्तोऽभिसञ्चितम् ॥ एवमेवोपशमनं संशोषनमिदमप्यते ॥
॥ १५ ॥ संतुष्टु हि दोषेषु सर्वथा छर्दनं हितम् ॥ तत्र दोषोऽत्र गमनं शिवास्त्र इव लक्ष्यते ॥ १६ ॥ उपद्रवाश्च विहृतिं पालतस्तेषु साधितम् ॥
॥ १७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे रक्तपित्तनिदानं नामाष्टनवत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥
धन्वन्तरिरुवाच ॥ आशुकारी यतः कासः स एवातः प्रवक्ष्यते ॥ पथ कासाः स्मृता वातपित्तश्लेष्मक्षतसंघेः ॥ १ ॥ क्षमाद्योपेक्षिताः सर्वे
वलिनश्चोत्तरोत्तरम् ॥ तेषां भविष्यतां रूपं कण्ठे कण्ठूरोचकः ॥ २ ॥ श्लेष्मकणस्थिकण्ठत्वं तत्रावोपेक्षितोऽपिलः ॥ अर्द्धं मृदुतः प्राण्या
स्तस्मिन्कण्ठे च संसृजन् ॥ ३ ॥ शिरस्योतासि संपूर्य्य ततोऽङ्गान्युत्तिष्ठन्ति च ॥ क्षिप्रजिह्वाक्षिणीः क्षिप्रः पथे च पीडयन् ॥ ४ ॥ प्रव
र्त्तते सवक्त्रेण भिन्नकार्णोपमध्वनिः ॥ हृत्पाथोऽक्षिरःशूलमोदक्षोभस्वरसंघात् ॥ ५ ॥ करोति श्लेष्मकासश्च महाविश्रुजालस्य ॥ संग्रहणीं कफं
॥ ६ ॥ पित्तात्पीनादिकत्वं च तिकास्त्यत्वं ज्वरो भ्रमः ॥ पित्तासृग्वमनं तुष्णा वैस्वर्ध्वं धूमको गदः॥७॥ प्रततं कासः

पु. सं.
आ. का.
अ. १४९

॥ ९३ ॥

वेगे च ज्योतिषामिव दर्शनम् ॥ कफादुरोऽल्परुद्धमुद्धि हृदयं स्तिमितं गुरु ॥ ८ ॥ कण्ठे प्रलेपमदजं पीनसच्छर्द्यरोचकाः ॥ रोमदूर्ध्वो घनसिंघ
 श्लेष्मणाञ्च प्रवर्त्तनम् ॥ ९ ॥ युद्धाद्यैः साहसैस्तेस्तिः सेवितैरयथाबलम् ॥ उरस्यन्तःक्षतो वायुः पित्तानुगतो बली ॥ १० ॥ कुपितः कुरुते कासं
 कफं तेन सशोणितम् ॥ पीतं श्यावञ्च गुष्कञ्च ग्रथितं कुपितं बहु ॥ ११ ॥ धीवेत्कण्ठेन रुजता विभिन्नैव चोरसा ॥ सूक्ष्मिभिरिव तीक्ष्णाभि
 स्तुद्यमानेन शूलिना ॥ १२ ॥ दुःखस्पर्शेन शूलेन भद्रीपादाहितापिना ॥ पर्वभेदज्वरश्चासतृष्णावैस्वय्यकम्पवान् ॥ १३ ॥ पारावत इवात्कुञ्ज्याथैशुली
 ततोऽस्य च ॥ कफाद्यैर्वमनं पक्विलवर्णञ्च ह्रीयते ॥ १४ ॥ क्षीणस्य सासृङ्सूत्रत्वं श्वासपृष्टकटिग्रहः ॥ पाथुप्रधानाः कुपिता धावता राजभक्ष्मणः
 ॥ १५ ॥ कर्षन्ति यस्मायतने कासं धीवत्कफं ततः ॥ प्रतिपुयोपमं वीतं मिश्रं हरितलोहितम् ॥ १६ ॥ सुप्यते तुद्यत इव हृदयं पचन्तीव च ॥
 अकस्मादुष्णशीतेच्छा बह्वाशित्वं वलक्षयः ॥ १७ ॥ श्लिग्धप्रसन्नवक्त्रत्वं श्रीमदर्थेननेत्रता ॥ ततोऽस्य क्षयरूपाणि सर्वाण्यनिमग्नानि च ॥ १८ ॥
 इत्येव क्षयजः कासः क्षीणानां देहनाशनः ॥ याप्यौ वा बलिनां तद्वत्क्षतजोऽपि नवौ तु ते ॥ १९ ॥ सिध्येतामपि सामान्यानि व्यादौ च
 पृथक्क्रमः ॥ मिश्रा याप्याश्च ये सर्वे जरसः स्थविरस्य च ॥ २० ॥ कासश्चासक्षयच्छर्दिस्वरसादादयो गदाः ॥ भवन्त्युपेक्षया यस्मात्तस्मात्तान्स्वरसा
 जयेत् ॥ २१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार्यकाण्डे कासनिदानां नमिकोनर्पचाशुदुर्गराजतन्मोक्षदायः ॥ १४९ ॥
 धन्वन्तरिरुवाच ॥ अथातः श्वासरोगस्य निदानं प्रवदाम्यहम् ॥ कासवृद्ध्या भवेच्छ्वासः पूर्वैर्वा दोषकोपनैः ॥ १ ॥ आमातिसारवमपथिवपाण्डु
 ज्वरैरपि ॥ रजोघ्नमानिलैर्ममैवातादपि हिमाम्बुना ॥ २ ॥ क्षुद्रकस्तमकश्छिन्नो महानृद्धश्च पंचमः ॥ कफोपरुद्धगमनपवनो विष्वगास्थितः ॥ ३ ॥
 प्राणोदकात्रवाहीनि दुष्टस्रोतांसि दूषयन् ॥ उरःस्थः कुरुते श्वासयामाशयसमुद्भवम् ॥ ४ ॥ प्राणैर्प तस्य हृत्पार्श्वशूलं प्राणविलोयता ॥ आनाहः
 शङ्खभेदश्च तत्रायासोऽतिभोजनैः ॥ ५ ॥ प्रेरितः प्रेरयन्क्षुद्रं स्वयं स समलं मरुत ॥ प्रतिलामं शिरा गच्छेदुदीर्य पवनः कफश्च ॥ ६ ॥ परिहृत्य
 शिरोघ्रावमुरःपार्श्वं च पीडयन् ॥ कासं पुष्टैर्कं मोहमरुचिम्पीनसं भृशम् ॥ ७ ॥ कर्गति तत्रिवेगञ्च श्वासं प्राणोपतापिनम् ॥ प्रताप्येतास्य देगेन
 घ्रीवनान्ते क्षणं सुखी ॥ ८ ॥ कृच्छ्राच्छयातः श्वसिति निपण्णः स्वास्थ्यमर्हति ॥ उच्छ्रिताक्षो ललाटेन स्विद्यता भृशमासिवात् ॥ ९ ॥ विहङ्गाकारस्यो
 मुहुःश्वासः काङ्क्षत्युष्णं सवेपथुः ॥ मेघानुशीतप्राग्वातैः श्लेष्मलैश्च विकर्द्धते ॥ १० ॥ स याप्यस्तमकः सांध्यो नरस्य बलिना भवेत् ॥ ज्वरमु
 च्छिन्नतः शीतैर्न शाम्येत्प्रथमस्तु सः ॥ ११ ॥ कासश्चसितवच्छीर्णममच्छेदकजादितः ॥ सप्तोदसूच्छः सानाहो यस्मिन्नाहविको यवान् ॥ १२ ॥ अ

ग. म. पु.
॥ ९४ ॥

योदाधिः सुताक्षस्तु सिद्धाद्रकैकलोचनः ॥ गुष्कास्यः प्रलपन्दीनो नष्टच्छयो विचेतनः ॥ १३ ॥ महतामहता दीनो नादेन श्वसिति कथम् ॥ उड्
यमानः संख्यो मत्तर्षभ इवानिशम् ॥ १४ ॥ प्रनष्टज्ञानविज्ञानो विभ्रान्तनयनाननः ॥ नेत्रे समाक्षिपन्वक्ष्यवर्चा विशीर्णवाक् ॥ १५ ॥ गुष्क
ण्डो सुदुश्चैव कर्णशंखशिरोऽतिरुक् ॥ यो दीर्घपुच्छसित्यूद्धं न च प्रत्याहरत्यथः ॥ १६ ॥ छेप्मावृतमुखश्रोत्रः कुद्गन्धवहार्दितः ॥ ऊर्द्धं समीक्षते
भ्रान्तमक्षिणी परितः क्षिपन् ॥ १७ ॥ मर्मसु च्छिद्यमानेषु परिदेवी निरुद्धवाक् ॥ एते सिध्येयुरव्यक्ताः व्यक्ताः प्राणहरा ध्रुवम् ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे श्वासनिदाना० नाम पञ्चाशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १५० ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ हिकारोगनिदानं
वक्ष्ये सुश्रुत ! तच्छृणु ॥ श्वासिकहेतुः प्राश्रूपं संख्या प्रकृतिसंश्रया ॥ १ ॥ हिका भक्षयोद्भवा क्षुद्रा यमला महतीति च ॥ गम्भीरा च मरुत्तत्र त्वरया
युक्तिसंवितैः ॥ २ ॥ रुक्षतीक्ष्णखराशान्तेरन्नपानैः प्रपीडितः ॥ करोति हिकां श्वसनः मन्दशब्दां धुधानुगाम् ॥ ३ ॥ समं सन्ध्यान्नपानेन या प्रयाति
च सान्नजा ॥ आयासात्पवनः कुद्गः क्षुद्रां हिकां प्रवर्त्तयेत् ॥ ४ ॥ जनुमुलात्परिमृता मन्दवेगवती हि सा ॥ वृद्धिमायासतो याति भुक्तभागे
च मार्दवम् ॥ ५ ॥ चिरेण यमलैर्बैरैर्यां हिका संप्रवर्त्तते ॥ परिणामान्मुखे वृद्धिं परिणामे च गच्छति ॥ ६ ॥ कम्पयन्ती शिरो श्रोत्रां यमलां तां
विनिर्दिशेत् ॥ प्रलापच्छर्दतीसारनेत्रविप्लुतजृम्भिता ॥ ७ ॥ यमला वेगिनी हिका परिणामवती च सा ॥ ध्वस्तश्रृंखलयुग्मस्य श्रुतिविप्लुतच
क्षुषः ॥ ८ ॥ स्तम्भयन्ती तनुं वाचं स्मृतिं संज्ञां च मुंचती ॥ तुदन्ती मार्गमाणस्य कुर्वती सर्गचट्टनम् ॥ ९ ॥ पुष्टतो नयनं सान्धं महाहिका
प्रवर्त्तते ॥ महाशूला महाशब्दा महावेगा महाबला ॥ १० ॥ पकाशयाच्च नाभेर्वां पूर्ववत्सा प्रवर्त्तते ॥ ११ ॥ तद्गूपा सा महत्कुर्व्यान्नुम्भया
गप्रसारणम् ॥ गम्भीरेण निदानेन गम्भीरा तु सुसाधयेत् ॥ १२ ॥ आद्ये द्वे वर्जयेदन्यं सर्वल्लिङ्गां च वेगिनीम् ॥ सत्यस्य संचितामस्य स्थविरस्य
व्यवायिनः ॥ १३ ॥ व्याधिभिः क्षीणदेहस्य भक्तच्छेदकृशस्य च ॥ सर्वेऽपि रोगा नाशाय न त्वेवं शीघ्रकारिणः ॥ १४ ॥ हिकाश्वासी यथा ती
हि मृत्युकाले कृतालयौ ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे हिकानिदाना० नामैकपञ्चाशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥
॥ १५१ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ अथातो यक्ष्मरोगस्य निदानं प्रवक्ष्याम्यहम् ॥ अनेकरोगाण्युगतो बहुरोगपुरोगमः ॥ १ ॥ राजयक्ष्मा क्षयः शोषः
रोगराडिति कथ्यते ॥ नक्षत्राणां द्विजानाञ्च राज्ञोऽप्युदयं पुरा ॥ २ ॥ यच्च राज्ञा च यक्ष्मा च राजयक्ष्मा ततो मतः ॥ दशोपचक्ष्यकुलेः क्षयस्त
त्सम्भवाच्च मः ॥ ३ ॥ रसादिशोषणाच्छोषो रोगराडिति राजयत् ॥ साहसं वेगसंरोधः शुक्रौजःक्षेहसंशयः ॥ ४ ॥ अन्नपानविषित्यागश्चत्वारस्तय

पू. खं.
आ. कां.
अ. १५२

॥ ९४ ॥

हेतवः ॥ तेरुदीर्घोऽनिलः पित्तं व्यर्थं चोदीर्य सर्वतः ॥ ५ ॥ शरीरसन्धिमाविश्य ताः शिराः प्रतिपीडयन् ॥ मुखानि स्नानसां रक्षा तथैवातिविद-
 ज्य वा ॥ ६ ॥ मध्यमूर्द्धमधस्तिव्यंग्ययां सज्जनयेद्ददः ॥ रूपं भविष्यतस्तस्य प्रतिश्यायो भृशं ज्वरः ॥ ७ ॥ प्रसेको मुखमाजुष्यं भर्तुं वाह्ये
 इयोः ॥ लौल्यभावोऽन्नपानादौ शुचावशुचिर्वाक्षयम् ॥ ८ ॥ मक्षिकारुणकेशादिपातः प्रायोऽन्नपानयोः ॥ हृत्प्रासच्छर्दिस्त्विरध्वानेऽपि बलक्षयः ॥ ९ ॥
 पाण्योरुवक्षःपादास्यकुक्ष्यक्ष्णोरतिशुक्रता ॥ बाह्वोः प्रतोदो जिह्वायाः काये वैभत्स्यदर्शनम् ॥ १० ॥ स्त्रीष्वधर्मासप्रियता घृणिता मुनेःशुण्डनम् ॥
 नखकेशास्थिवृद्धिश्च स्वप्ने चाभिभवो भवेत् ॥ ११ ॥ पतनं कृकलासाहिकपिश्वापदपक्षिभिः ॥ केशास्थितुषभस्मादितरो यमधिरुहणम् ॥ १२ ॥
 शून्यानां ग्रामदेशानां दर्शनं शुष्यतोऽम्भसः ॥ ज्योतिर्दिशि दवाक्षीनां ज्वलतां च प्रहीरुहाम् ॥ १३ ॥ पीनसश्वासकार्त्तं च कफप्रवृत्तेरुत्पत्तिः ॥
 ऊर्ध्वनिःश्वाससंशोषावधच्छदिश्च कोष्ठगे ॥ १४ ॥ स्थिते पार्श्वे च रुग्णोपे सन्निवस्ये भवति ज्वरः ॥ रूपज्यैकान्तैस्तानि जगन्ते रात्रिचरुषणः ॥ १५ ॥
 तेषांशुपद्रवान्विद्यात्कण्ठध्वंसकरी रुजाः ॥ जुम्भांगमर्दनिर्दीप्तवद्विमान्थास्यप्रतिता ॥ १६ ॥ तत्र दान्तिष्ठिगन्धमाधेगुलनं मन्त्रिभर्तृनम् ॥ कण्ठोप-
 स्वरभ्रंशः पित्तात्पादांसपाणिषु ॥ १७ ॥ दाहोऽतिसारोऽसृक् छर्दिमुखगन्धो ज्वरो मवः ॥ कफाद्वोचकच्छर्दिकासा अर्द्धगौरवम् ॥ १८ ॥
 प्रसेकः पीनसः श्वासः स्वरभेदोऽल्पवर्द्धिता ॥ दोषैर्भेदानलत्वेन शोथलेपकफोत्सवणः ॥ १९ ॥ श्रोतोऽल्लेपु रूढेषु भातुषु स्वस्वकेषु च ॥
 विदाहो मनसः स्थाने भवन्त्यन्ये क्षुपद्रवाः ॥ २० ॥ पच्यते कोष्ठ एवात्रमम्लयुक्तै रसैर्बुनम् ॥ प्रायोऽस्य क्षयभागानां नेत्रात्र चामपुष्टये ॥ २१ ॥
 रसो ह्यस्य न रक्ताय मांसाय कुरुते तु तत् ॥ उपपृण्वः समन्ताच्च केवलं वर्तते क्षयी ॥ २२ ॥ लिम्पेष्वस्त्वैवाक्षीणं व्याधौ यद्वृक्कणक्षयम् ॥
 वर्जयेत्साधयेदेव सर्वेष्वपि ततोऽन्यथा ॥ २३ ॥ दोषैर्व्यस्तैः समस्तैश्च क्षयात्सर्वस्य मदसः ॥ स्वरभेदो भवेत्तस्य श्वासे रुद्राक्षलः स्वरः ॥ २४ ॥
 शुक्रवर्णोभकण्ठत्वं स्निग्धोष्णोपशमोऽनिलात् ॥ पित्तात्तालुगले दाहः शोषो भवति सन्ततम् ॥ २५ ॥ लिम्पस्त्रिव कफैः कण्ठं कुलं द्रव्यमस्यते ॥
 स्वयं विरुद्धैः सर्वैस्तु सर्वोल्लेगैः क्षयो भवेत् ॥ २६ ॥ धूमायतीव चात्यर्थमुदगे छेपलक्षणम् ॥ कृच्छ्रसाध्याः क्षयश्चात्र सर्वरूपाश्च वर्जयेत् ॥
 २७ ॥ इति श्रीगारुडे महाधुराणि पूर्वतण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे यक्ष्मनिदानां नाम द्विपञ्चादुत्तरतमोऽध्यायः ॥ १५२ ॥ अन्त्यन्तर-
 रुदाच ॥ अरोचकनिदानन्ते वक्ष्येऽहं सुश्रुतायुना ॥ अरोचको भवेदोर्भिर्जिह्वाहृदयसंश्रये ॥ १ ॥ सन्निपातेन मनसः सन्तपेन त पश्यः ॥
 कषायतिक्तमधुरं वातादिषु मुखं क्रमत् ॥ २ ॥ सर्वं वीतरसं शोककोपादिषु यथा मनः ॥ छर्दिदोषैः पृथक्पर्वैर्दुष्टैरन्यैश्च पचयः ॥ ३ ॥ उदा-

ग. म. पु.
॥ ९५ ॥

अधिकृतान्दोषान्सर्वं सन्ध्यहर्मस्यति ॥ आशु केशोऽस्य लावण्यप्रसेकारुचयः क्रमात् ॥ १ ॥ नाभिपुष्टं रुजत्याशु पार्श्वे चाहारपुच्छिपेत् ॥ ततो विच्छिन्नमल्पात्पकषायं फेनिलं वमेत् ॥ ५ ॥ शब्दोद्गारयुतः कुच्छ्रममुकुच्छ्रेण वेगवत् ॥ कासास्यशोषकं वातस्वरसिद्धिसमान्वितम् ॥ ६ ॥ पित्तात्सारोदकनिर्भं धृष्टं हरितपीतकम् ॥ सासुगमलं कटुतिक्तं तुष्णमुच्छादाहपाकवत् ॥ ७ ॥ कफात्स्निग्धं घनं पीतं श्लेष्मन्तस्तु समाक्षिकम् ॥ मधुरं लवणं भूरि प्रसक्तं लोमहर्षणम् ॥ ८ ॥ मलश्वयधुमाधुर्यतन्वाह्लासकासवान् ॥ सर्वैल्लिङ्गेः समापन्नस्त्याज्यो भवति सर्वथा ॥ ९ ॥ सर्वं यस्य च विद्विष्टं दर्शनश्रवणादिभिः ॥ वातादिनिव संकुञ्चक्रामिदुष्टाग्रे गदे ॥ शूलवेपथुह्लासो विशेषात्कुपिजे भवेत् ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डेऽशोकनिदाना० नाम विपश्चादुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ हृद्रोगादिनिदानं ते वक्ष्येऽहं सुश्रुताधुना ॥ कृमिहृद्रोगाल्लिङ्गैश्च स्मृताः पञ्च तु हृद्रोगाः ॥ १ ॥ वातेन शून्यदास्यैर्धुन्यते गोरुदीति च ॥ भिद्यते शुष्यते स्तब्धं हृदयं शून्यता भ्रमः ॥ २ ॥ अकस्माद्दीनता शोको भयं शब्देऽसहिष्णुता ॥ वेपथुर्वैपश्चान्येभ्यः शूलशोथोऽल्पनिद्रता ॥ ३ ॥ पित्तात्तृष्णा श्रमो दाहो स्वेदोऽम्लकफजः क्रमः ॥ छर्दनं ह्यम्लपित्तस्य धूपकलिपतको ज्वरः ॥ ४ ॥ श्लेष्मणा हृदयं लवणं भौरिकं साश्रमर्भवत् ॥ कासास्थिसादिनिष्ठीवनिद्रालस्यारुचिज्वराः ॥ ५ ॥ हृद्रोगे हि विभिदोषैः कृमिभिः श्वायमेवता ॥ तमः प्रवेतो हृद्रोगः शोथः कण्डूः कफस्तुतिः ॥ ६ ॥ हृदयं सततं चात्र ककवेनेव दीप्यते ॥ चिकित्सदामयं (१) चोरं तच्छीवं शीघ्रेमारिणम् ॥ ७ ॥ वातादिपित्तकफात्तृष्णा सन्निपाताद्रलक्षयः ॥ पथी स्यादुपसर्गाच्च वातपित्ते च कारणम् ॥ ८ ॥ सर्वेषु तन्मकोषो हि सम्यग्भातुप्रशोषकात् ॥ सर्वैर्देहभोजनैकम्पतापहृदाहमोहकृत् ॥ ९ ॥ जिह्वाभुलगलक्लोमतालुतोयवहाः शिराः ॥ संशोष्य तृष्णा जायन्ते तामां सामान्यलक्षणम् ॥ १० ॥ शूलशोषो जलातृप्तिरन्निद्राः स्वरक्षयः ॥ कण्ठोद्यतालुकार्कश्याजिह्वानिष्क्रमणे क्रमः ॥ ११ ॥ भुलगम्यतिविभ्रंशो दुर्गन्धोऽस्यस्थामयः ॥ पास्तास्तागतो देव्यं शैवमे (तो) दः शिरोभ्रमः ॥ १२ ॥ गन्धाज्ञानास्यवैरस्यश्रुतिनिद्रावलक्षयाः ॥ शीताम्लफेनवृद्धिश्च पित्तान्मूर्च्छास्थितिकता ॥ १३ ॥ रक्तेक्षणत्वं सततं शोषो दाहोऽतिधूपकः ॥ कफो रसाद्रिकुपितस्तोयवाहिषु मारुतः ॥ १४ ॥ स्रोतस्तु सकफं तेन पङ्कज्योप्यते दहः ॥ शूलैर्विचाचितः कण्ठो निद्रा मधुरवक्रता ॥ १५ ॥ आध्मानं शिरसो जाड्यं स्तेमित्यच्छर्दोचकम् ॥ अलक्ष्यमविपाकश्च यः स स्यान्सर्वलक्षणः ॥ १६ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. १५३

॥ ९५ ॥

आमोदवाच रक्तस्य संरोधाद्वातपित्तता ॥ उष्णाक्रान्तस्य सहसा शीताम्भो भजतस्तृषा ॥ १७ ॥ उष्णादूर्ध्वं गतः कोष्ठं कुप्याद्वि पित्तजैव
 सा ॥ या च पानातिपानोत्था तीक्ष्णाग्ने स्नेहपाकजा ॥ १८ ॥ स्निग्धकटुम्ललवणभोजनेन कफोद्भवा ॥ तृष्णारसक्षयोक्तेन लक्षणेन क्षयात्मिका ॥
 ॥ १९ ॥ शोषमोहज्वराद्यन्यदीर्घरोगोपसर्गतः ॥ या तृष्णा जायते तीव्रा सोपसर्गात्मिका स्मृता ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे
 प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे आम्लपित्तनिदाना० नाम चतुःपञ्चाशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ वक्ष्ये मदात्ययदिश्व
 निदानं मुनिभाषितम् ॥ तीक्ष्णाम्लरूक्षसूक्ष्माभ्यवायासुकरं लघु ॥ १ ॥ विकृतिं विशदं मद्यं मेदसोऽस्माद्विपर्ययः ॥ तीक्ष्णोदयाश्च
 दिव्युक्ताश्चित्तोपप्लवितो गुणाः ॥ २ ॥ जीवितान्ताः प्रजायन्ते विषेणोत्कर्षवर्तिना ॥ तीक्ष्णादिभिर्गुणैर्मद्यं मान्द्यदीनोजसो गुणान् ॥ ३ ॥
 दशभिर्गुणैः संक्षोभ्यं चेतो नयति चाक्रियम् ॥ आद्ये मदे द्वितीयेऽपि प्रम (मो) दायतने स्थितः ॥ ४ ॥ दुर्विकल्पहतो मूढः सुखमित्यभिसृच्यते ॥
 मध्यमोत्तमयोः सन्धिं प्राप्य राजासनो मदः ॥ ५ ॥ निरंकुश इव व्यालो न किञ्चित्वाचेरत्ततः ॥ इयं भूमिरवाच्यानां दौःशीलस्येदमास्पदम् ॥ ६ ॥
 एकोऽयं बहुमार्गायाः दुर्गं (मं) तदेतैः परम् ॥ निश्चेष्टः सन्नवाकशेते तृतीयेऽत्र मदे स्थितः ॥ ७ ॥ मरणादपि पापात्मा गतः पापतरां दशाम् ॥
 धर्माधर्मं सुखं दुःखं मानानर्थं हिताहितम् ॥ ८ ॥ न वेद शोकमोहात्तौ शोष (क) मोहादिसंयुतः ॥ सोन्मादभ्रप्रसृच्छायां सापस्मारः पतत्यवः ॥ ९ ॥
 नाति माद्यन्ति बलिनः कृताहारा महाशानाः ॥ वातात्पित्तात्कफात्सर्वैर्भेदो गो मदात्ययः ॥ १० ॥ सामान्यलक्षणं तेषां प्रमोहो हृदयव्यथा ॥ विभेदः
 प्रसभं तृष्णा सौम्यो ग्लानिज्वरोऽरुचिः ॥ ११ ॥ पुरोविबन्धस्तिमिरं कासः श्वासः प्रजागरः ॥ स्वेदोऽतिमात्रं विष्टम्भः श्वयथुश्चित्तविभ्रमः ॥ १२ ॥
 स्वप्नेनवाभिभवति न चोक्तश्च स भाषते ॥ पित्तादाहज्वरः स्वेदो मोहो नित्यं च विभ्रमः ॥ १३ ॥ स्लेष्मणश्छर्दिर्हृत्लासो निद्रा चोदरगौरवम् ॥
 सर्वज्ञे सर्वलिङ्गत्वं ज्ञात्वा मद्यं पिवेतु यः ॥ १४ ॥ सहसा रुचिरं चान्यतरध्वंसकरोऽपिणौ ॥ भवेतां ! मारुतात्कष्टाद्भवेत्तस्य विशेषतः ॥ १५ ॥
 ध्वंसकस्लेष्मनिष्ठीवाः कण्ठशोषोऽतिनिद्रता ॥ शब्दासहत्वं तच्चित्तविक्षेपोऽङ्गं हि वातरूढः ॥ १६ ॥ हृत्कण्ठरोगः सम्मोहः श्वासतृष्णावमिज्वराः ॥
 निवर्त्तयस्तु मद्येभ्यो जितात्मा बुद्धिपूर्वकम् ॥ १७ ॥ विकारैः क्लिश्यते जातु न स शरीरमानसः ॥ रजोमोहहिताहारपरस्य स्तुस्त्रयो गदाः ॥ १८ ॥
 १ कुप्याद्वि पित्तजैरसा० । २ इन्द्रियाणि च संक्षोभ्य चे० । ३ नयति विक्रियाम्० । ४ भव्यपाने मतिर्यस्य० । ५ सोम्याप्रयोगरो० । ६ स्लेष्मेनस्तु चतति०
 ७ नित्यं च हृदयमः० ।

ग. म. पु.
॥ ९६ ॥

वसासुक्कलेदनावाहिलोतोरधःसमुद्रवाः ॥ मदसूच्छोपसंन्यासा यथोत्तरबलोद्भवः ॥ १९ ॥ मदोऽत्र दोषैः सर्वैस्तु रक्तमद्यविषैरपि ॥ राक्तयान
न्याद्वाताभासश्चल्लोलितवेष्टितः ॥ २० ॥ रूक्षश्यामारुणतनुमेषे वातोद्भवे भवेत् ॥ पितेन कोषनो रक्तपीताभः कलहप्रियः ॥ २१ ॥ त्वमेऽसम्मा
द्रवाभ्यादिः कफाद्रवानपरो हि सः ॥ सर्वोत्थसन्निपातेन रक्तस्तम्भाद्गृह्यणम् ॥ २२ ॥ पित्तलिगत्वभायेन विकृतेहा स्वराज्ञता ॥ विसत्कम्पोति
निद्रा च सर्वेभ्योऽभ्यधिकं श्रमः ॥ २३ ॥ लक्षयेच्छणोत्कर्षाद्वातादीञ्छोणितादिषु ॥ अरुणं नीलकृष्णं वा सम्प्रविश्यन्विशेत्तमः ॥ २४ ॥ शीघ्रं
च प्रतिवृध्येत हृत्पीडा वेपथुश्रमः ॥ कासः श्यावारुणा च्छाया सूच्छायां मारुतात्मकः ॥ २५ ॥ पितेन रक्तं पीतं वा नभः पश्यन्विशेत्तमः ॥ विवृ
ध्येत च सस्वेदो दाहवृणोपपीडितः ॥ २६ ॥ भिन्नवत्पीतनीलाभो रक्तनीलाकुलक्षणः ॥ कफेन मेघसंकाशं पश्यत्याकाशमाविरोत् ॥ २७ ॥
तमश्चिराच्च बुध्येत हृदुरःसुप्रसेकवान् ॥ गुरुभिस्तिमितै (रे) रगै राजघर्माववन्धवान् (वत्) ॥ २८ ॥ सर्वाङ्गतिस्त्रिभिर्दोषैरप्यस्यार इवापरः ॥
पातयन्त्याशु निश्चेष्टं विना कीभत्सचेष्टितैः ॥ २९ ॥ दोषैस्तु मदसूच्छायां कृतवेगेषु देहिनाम् ॥ स्वयमेवोपशमयन्ति संन्यासेनौषधैर्दिना ॥ ३० ॥
वाग्देहमनसां चेष्टासाक्षिण्यातिबलाऽमलाः ॥ सुसन्ध्यासं निषत्तिताः प्राणावातनर्पश्रमाः ॥ ३१ ॥ भवन्ति तेन पुरुषाः काष्ठभूता दूतोपमाः ॥ त्रिभूत शीघ्रं
शीघ्रं चेष्टिक्लिप्ता न प्रयुज्यते ॥ ३२ ॥ अमाश आहवहलं सलिलौघ इवर्णये ॥ संन्यासे विनिमज्जन् नरमाशु निवर्तयेत् ॥ ३३ ॥ मदमानरोषतोप
प्रवृत्तिभिरितस्ततः ॥ युक्तयुक्तं च समं युक्तिं युक्ते न मयेन ॥ ३४ ॥ बलकासंदेशपात्रं प्रकृतिसहतामथवा वयांसि ॥ प्रविभज्यत्सुहृद्गणं पिबति
ततः पिबत्यमृत ॥ ३५ ॥ इति श्रीमारुदे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे सदात्सयादिनिदानं नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
॥ १५५ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ अथार्शां निदानं च व्याख्यास्यामि च सुश्रुत ! ॥ सर्वदा प्राणिनां मांसं कौलकाः प्रभवन्ति ये ॥ १ ॥
अर्शांसि तस्मादुच्यन्ते युधमार्गजिरोधनाम् ॥ दोषस्त्यङ्गमांसमेवांसि सन्नुष्य विविधाकृतीन् ॥ २ ॥ अर्शाङ्गानामांसौ कुर्वन्त्यर्शांसि ताभ्यः
सहजन्मान्तरोत्थेन भेदो द्वेधा समासतः ॥ ३ ॥ शुष्काद्यावाविभेदाश्च गुदस्थानानुसंध्याः ॥ अद्वैपञ्चाङ्गुलिस्तस्मिन्सितसोऽन्धद्वीगुलिस्थिताः
॥ ४ ॥ वाल्यप्रवाहिणी तासामन्त्रमध्ये विसर्जिनी ॥ बह्वांसं वरुणे तस्या गुदादौ बहिरङ्गुले ॥ ५ ॥ साद्वीगुलप्रागेन रोमाण्यत्र ततः परम् ॥
तत्र हेतुः सदात्थानां वाल्ये बीजोपततता ॥ ६ ॥ अर्शां बीजमृष्टिस्तु मातापित्रपचारतः ॥ देवतानां प्रकोपे हि सावित्रातस्य चान्यतः ॥ ७ ॥

१ ओतोवाहिसम् ॥ २ सभेच्छलितं वेष्टितः ॥ ३ हवाते ॥ ४ सुमललाभा ॥ ५ रक्तप्रवा ॥ ६ मातापितृपका ॥ ७ देवतापत्यानां कोपे हि ॥ १ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. १५६

॥ ९६ ॥

असाध्या एवमाख्याताः सर्वे रोगाः कुलोद्भवाः ॥ सहजान्नि विशेषेण ह्यसदुद्देशानि तु ॥ ८ ॥ अन्तर्मुखानि पाण्डूनि दारुणोपद्रवाणि च ॥
 योज्यानि च पृथग्दोषसंसर्गनिचयात्स्वतः ॥ ९ ॥ शुष्काणि वातलेष्मभ्यामाद्राणि त्वस्य पित्ततः ॥ दोषप्रकोपहेतुस्तु प्रागुक्तैर्वज्रसादिभिः ॥ १० ॥
 अग्नौ मलेऽतिनिचिते पुनश्चायं (ति) व्यवायतः ॥ पानसंक्षोभविषमकठिनक्षुद्रकाशनात् ॥ ११ ॥ वस्तिनेत्रगलोष्ठोत्थतलभेदादिबद्धनात् ॥ शृशरी
 ताम्बुसंस्पर्शप्रततातिप्रवाहनात् ॥ १२ ॥ गतमूत्रशङ्केद्विगधारणात्तदुदीरणात् ॥ जुगुप्सातीसारमेव ग्रहणी सोऽप्युपद्रवः ॥ १३ ॥ कर्षणाद्रिषमोदश्च
 चेष्टाभ्यो योषितां पुनः ॥ आमगर्भप्रपतनाद्गर्भवृद्धिप्रपीडनात् ॥ १४ ॥ ईदृशेश्चापरेर्वायुरपानः कुपितो मले ॥ पायोर्वलीषु सद्वृ
 त्तिभास्वान्निःपुणंमूर्तिषु ॥ १५ ॥ जायन्तेऽर्शांसितु तत्पूर्वं लक्षणं बद्धिमन्दता ॥ विष्टम्भः सास्थिसदनं पिण्ड (घ) कोद्वेष्टनं भ्रमः ॥ १६ ॥
 सान्द्रोत्प्लेनत्रयोः शोथः शङ्केदोऽथ वा ग्रहः ॥ मारुतः पुरतो मूढः प्रायो नाभेरधश्चरन् ॥ १७ ॥ सरक्तः परिक्लृप्तश्च कृच्छ्रादकृच्छाति श्वसन् ॥
 अन्त्रकृजनमाटोपः क्षारितोद्गारधुरिता ॥ १८ ॥ प्रभूतमूत्रमल्पा विडश्रद्धा धृष्टकोष्ठकः ॥ शिरःपृष्ठोरसां शूलमालस्यं श्लेष्मचर्षस्य ॥ १९ ॥
 इन्द्रियाग्नेषु लौह्यं च क्रोधो दुःखोपचारतः ॥ आशङ्का ग्रहणी शोथः पाण्डुगुल्मोदरेषु च ॥ २० ॥ एतान्येव विष्टेष्टे ज्ञातेष्वहत्तमास्तु ॥
 निवर्त्तमानो भ्रानो हि तैरधोमागरोधतः ॥ २१ ॥ क्षोभयेदनिलानन्यान् सर्वेन्द्रियशरीरान् ॥ तथा मूत्रशङ्केतिर्गन्धान्वायुश्च शोषयन् ॥ २२ ॥
 मुष्णात्यग्निं ततः सर्वे भवन्ति प्रायशोऽर्शसः ॥ कुशो भृशं हतोत्साहो दीनः क्षामोऽथ निष्प्रभः ॥ २३ ॥ असावी विगतच्छायो जम्बुदन्ध ॥
 द्रुमः ॥ कृच्छ्रैरुग्रद्रवैर्मस्तो यक्ष्मोर्कैर्मर्मपीडनैः ॥ २४ ॥ तथा काशपिपासास्यवैरस्यश्वातपीनसैः ॥ क्लमाङ्गभङ्गवमयुक्ष्वयुश्चयुश्चरैः ॥ २५ ॥
 कृव्यवाधिर्यस्तैमित्यशर्करापरिपीडितः ॥ क्षामो भिन्नस्वरो ध्यायन्मुहुः शीवन्नरोचकी ॥ २६ ॥ सर्वैर्वास्थिहन्नाभोपायुर्वक्षणाशूलवान् ॥ युदेन
 खवता पित्तं वलाकोदरसन्निभम् ॥ २७ ॥ विशुष्कं चैव मुक्तायं पक्वम् चान्तरान्तरम् ॥ पाण्डुपित्तं ह्यरेद्राक्तं पिच्छिलं चोपदेश्यते ॥ २८ ॥
 गुंदाङ्कुरा बह्वनिलाः शुष्काश्चिमचिमान्विताः ॥ पीनाङ्गारारुणाः स्तब्धा विषमाः परुपाकराः ॥ २९ ॥ मिथो विसदृशा वक्रास्तीक्ष्णा विलकुटि
 (रि) ताननाः ॥ शिथिलाश्चैव कर्कशकापीसफलसन्निभाः ॥ ३० ॥ केचित्कदम्बपुष्पाभाः केचित्तिक्ष्णार्थकोपमाः ॥ शिरः पार्श्वोत्तरोक्ष्णवर्णाश्च
 १ षोडाशीतिः ॥ २ सारमामग्रहिणीः ॥ ३ त्विक्तकफस्थानानि शोषः ॥ ४ सर्वममास्थिः ॥ ५ गुदानिलावः ॥ ६ विषमाः परुषत्तराः ॥ ७ रुपाकराः ॥ ८
 ९ विम्वलज्वरः ॥

[illegible]

१ हृदंगरात्रोः । २ द्रुपताल्लोच्यती । ३ यत्र कस्या हरेर्नीडाति हृदिप्रवृत्तत्वाः । ४ स्थिराः । ५ सोललापिसन्निः । ६ नादयिद्विभूः । ७ भेकानः । ८ इक्ष्वाक
रिक्त्तानात् । ९ परमं क्लमराणः ।

प्र. सं.
आ. कां.
अ. १६६

11 26 11

णानि च ॥ ५५ ॥ अशीसि सुखसाध्यानि न चिरोत्पत्तिकानि च ॥ मेधादिष्वपि वक्ष्यन्ते यथास्वं नाभिजानि तु ॥ ५६ ॥ गण्डपदस्य रूपानि
 पिच्छलानि मृदूनि च ॥ व्यानो गृहीत्वा श्लेष्माणं करोत्यशस्तवचो बहिः ॥ ५७ ॥ कीलोपमं स्थिरस्तरं चर्मकीलं च तद्विदुः ॥ वातेन तोदः
 पारुष्यं पितादसितवक्रता ॥ ५८ ॥ श्लेष्मणः स्निग्धता तस्य ग्रथितत्वं सवर्णता ॥ अशंसां प्रशमे यत्नमाशु कुर्यात् बुद्धिमान् ॥ तान्माशु हि मत्
 वा (का) व्यं कुर्युर्वैद्वद्युदोदरम् ॥ ५९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डेऽशोनिदानां नाम वृक्षप्रशस्तिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ अतीसारग्रहण्योश्च निदानं वच्मि सश्रुतं ॥ दोषैर्व्यस्तैः समस्तैश्च भयाच्छोकाच्च बहुविध
 ॥ १ ॥ अतीसारः स सुतरां जायतेऽप्यम्बुपानतः ॥ विशुष्काब्रवसासिहतिलपिष्टविरुद्धकैः ॥ २ ॥ मलककण्टिकाभिरसतिश्लेहसि
 भ्रमात् ॥ कृमिघोर्षविरोधाच्च तद्विधेः कुपितोनिलः ॥ ३ ॥ विस्सयत्यर्थोवातं हत्वा तेनैव चानलम् ॥ व्यापाय्योन्नतकोष्ठपुरीषद्वता
 दयः ॥ ४ ॥ प्रकल्पतेऽतीसारस्य लक्षणं तस्य भाविनः ॥ भेदो हृद्बद्धकोष्ठेषु गान्धर्वभेदो मलमयः ॥ ५ ॥ अग्न्यातमनिपाकश्च तत्र
 वातेन विज्वरम् ॥ अरुपात्पं शब्दशून्याढ्यं विरु (द) दसुपदेश्यते ॥ ६ ॥ भयं सप्तमेव च कुर्यात् दंष्ट्रमयः ॥ तथा
 दग्धगदाभासं पिच्छलं परिकर्तयन् ॥ ७ ॥ सशुष्कप्रष्टपायश्च हृष्टरेण्यो विनिश्चयन् ॥ पित्तं पीतवशितं हारिद्रं शाठलमनम् ॥ ८ ॥
 सरक्तमतिदुर्गन्धं तुण्डमूर्च्छास्त्वेददाहवान् ॥ सञ्जलपायुपन्तापपाकदाहश्चैव धनम् ॥ ९ ॥ पिच्छलं तत्रातुसारमरुपात्पं सप्तमादिकम् ॥ शरीरं
 हर्षः सेकुशो गुरुवस्तिगुदोदरः ॥ १० ॥ कृतेऽप्यकृतसङ्गश्च सर्वात्मा सर्वलक्षणः ॥ अथैनं क्षुभितं चित्तं शायितं द्रावयेत्स (च्छ) कृत्वा ॥ ११ ॥
 वायुस्ततो निवार्येत शिप्रमुष्णं द्रवं पुनम् ॥ वातपित्तं समं लिङ्गमाहुस्तद्वन्न शोकतः ॥ १२ ॥ अतीसारः समसेन द्वेषा साभो निराश्रयः ॥ क्षामिजानं
 रसद्रोगो गौरवादप्यु सुश्रुतिः ॥ शङ्खदुर्गन्धमादोषविघ्नभ्रातिप्रमेकिनः ॥ १३ ॥ विपरीतो निधायस्तु कफादिकोऽपि न भवति ॥ अतीसारो यो नाति
 यन्नवाच ग्रहणीगदः ॥ १४ ॥ तस्य स्यादग्निनिर्वाणकार्यैरत्यर्थसञ्चितैः ॥ सामं शङ्खशिरामं वा जीर्णं येनातिसाध्यते ॥ १५ ॥ सोऽतिसारोऽतिमरण
 दाशुकारीः स्वभावतः ॥ सामंशोर्णमजीर्णं जीर्णं पक्वं तु नैव च ॥ १६ ॥ चिरकृद् ग्रहणीदोषः सञ्चर्याभोपेक्षयेत् ॥ अकरमाह्वारुच्यैव न करम्

१ निवादिहतरक्तता ० । २ कुटुम्बैरुदो ० । ३ दृक्कृत्वा निवार्यतिलपिष्टविरुद्धकैः । ४ किमिच्छां वेत्तु ० । ५ व्यवेष्टां हत्वा ० । ६ पालनम् ० । ७ लेपमण्डं च ।
 ८ अदसारो वात्पार्यम् । ९ गुरुरति । १० द्रवं लवम् ० पा० । ११ कफाकोलोपिम् ० ।

ग. म. पु.
॥ ९८ ॥

त्सन्धिनीमुहुः ? ॥ स चतुर्द्धा पृथग्दोषैः सन्निपाताच्च जायते ॥ १७ ॥ प्रार्थपाङ्क्तस्य सदनं चिरात्पवनअलङ्कः ॥ प्रसेको वक्रवैरस्यमरुचिस्तदुद्भवे
भ्रमः ॥ १८ ॥ आव (त) द्योदरता छर्दिः कर्णकेऽप्यनुकूलकम् ॥ सामान्यलक्षणं काश्चैव वमक स्तमको ज्वरः ॥ १९ ॥ सूच्छो शिरोरुविष्मभः श्वयधुः
करपादयोः ॥ तन्द्रानिलात्तालुशोपास्तिमिरं कर्णयोः स्वनः ॥ २० ॥ पाश्वोरुवङ्गक्षणशीवोरुजा तीक्ष्णविपुचिका ॥ रुग्णेषु बुद्धिः सर्वेषु क्षुब्धेषु
रिहत्रिका ॥ २१ ॥ जीर्णजीव्येति चाध्मानं भुक्ते स्वास्थ्यं समश्नुते ॥ वातादुद्गोमुत्सारीः छिहपाङ्कुराक्षिताः ॥ २२ ॥ चिरादुत्सवं द्रवं कृष्णं तुन्दारं
शब्दफेनवत् ॥ पुनः पुनः सृजेद्रव पायुरुन्नासकासवान् ॥ २३ ॥ पीतेन पीतनील्यानं पीताभं भुजति द्रवम् ॥ प्रत्यक्षोद्गारहृत्कण्ठदाहवितुडादितः
॥ २४ ॥ छेष्मणा पच्यते दुःखे मनश्छद्मिरोचकः ॥ आस्योपवाहनिटीवकासाह्लासापीनसाः ॥ २५ ॥ हृदयं मन्थते सत्यानमुदरं स्तिभितं गुरु ॥ उद्गतो
दुष्टमधुरः सदनं सप्रहर्षणम् ॥ २६ ॥ सम्भिन्नछेष्मसंश्लिष्टगुरुचाम्लैः (वर्चः) प्रवर्त्तय ॥ अह्नास्यापि दौर्बल्यं सर्वजे सर्वदर्शनम् ॥ २७ ॥ विभगेऽ
रुस्य ये प्रोक्ता पिपासाद्याल्लयो मलाः ॥ तेऽप्यस्य ग्रहणीदापाः समन्तेऽप्यस्ति कारणम् ॥ २८ ॥ वातव्याध्यश्मरीकुष्ठपेहोदरभगन्दम् ॥ अशोसि ग्रहणी
त्यष्टौ महारोगाः सुदुस्तराः ॥ २९ ॥ इति श्रीमारुते महापुराणे पूर्वखण्डे मध्मभाष्ये आचार्यकाम्येति सारनिदानं नाम सप्तसप्ततितुत्तरतमोऽध्यायः
॥ १५ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ अथातो मूत्रघातस्य निदानं शृणु शुभ्रम् ॥ वस्तिवस्तिशिरसिहृत्कटीवृषणयानु च ॥ १ ॥ मूर्धन्यदन्तः श्रोत्रा गुहास्थिति
कराश्रयाः ॥ अथोमुखोऽपि वस्तिर्ह मूत्रवाहिरासुखैः ॥ २ ॥ पाश्वर्ध्वः पृथ्वी च क्लृप्ते (सूक्ष्मे) स्यन्दमानैरनारतम् ॥ तैस्तैरेव प्रविश्यैव दोषान्कुर्वन्ति विना
तिम् ॥ ३ ॥ मूत्राघातः प्रमेहस्य कृच्छ्रान्मर्म समाश्रयेत् ॥ वस्तिवङ्क्षणसङ्घातिमुक्तोत्पार्णं युहुहुहुः ॥ ४ ॥ मूत्राण्यवातजे कृच्छ्रपीति पीति सदाहृद् ॥ रक्तं
वा कफजो वस्तिमृदुगौरवशोधवान् ॥ ५ ॥ सपिच्छं सनिरुद्धं च सर्वैः सर्वान्मर्क मलैः ॥ यदा वामुमुखं वस्तेन्मोचयत्यं परिशोषयन् ॥ ६ ॥ मूत्रं सपिच्छं
सकफं ससृक्कं वा तदा क्रमात् ॥ संजायतेऽश्मरी घोरा पित्तं गौरिव रोचना ॥ ७ ॥ छेष्माश्रया च सर्वा स्यादश्रयाः पूर्वलक्षणम् ॥ वस्त्याध्मानं त
दासन्नदेशा हि परितोऽतिरुहः ॥ ८ ॥ वस्तौ च मूत्रसङ्घितं मूत्रकृच्छ्रं ज्वरोऽरुचिः ॥ सामान्यलिङ्गं रुड्नाभिपीनवीनवस्तिमुद्ग्रे ॥ ९ ॥ विस्तीर्णवा
सं मूत्रं स्यात्तथा मार्गनिरोधने ॥ बद्धं वद्धा मुखं येहेदुर्लभं गोमूदकपमम् ॥ १० ॥ तत्संशोषः प्रवेत्तासुद्धयसिम्ध्वानि कम्पयेत् ॥ तत्र वाताभिरुत्पत्ता
दन्तान् रसादति वेपते ॥ ११ ॥ सल्लसति मेदनं नाभि पीडयत्यनिलक्षणम् ॥ सानिलं सुभ्रति शङ्खसुदुमेहति विन्दुशः ॥ १२ ॥ श्यामरुक्षाश्मरी वा

१ प्रपतस्य ० २ कणकल्याणकृतनमः ० ३ कवाभासु वि ० ४ मर्दानमकम्बले ० ५ तथावाहुरियेयने ०

इ. खं.
आ. कां.
अ. १५८

॥ ९८ ॥

स्य स्याचिता कण्टकैरिव ॥ पितेन दह्यते वस्तिः पच्यमान इवोष्णवान् ॥ १३ ॥ भ्रष्टाकारस्थिसंस्थाना रक्तः शिता सिताश्मरा ॥ वस्तिर्निस्तुद्यत
 इव श्लेष्मणा शीतलो गुरुः ॥ १४ ॥ अश्मरी महती क्षरुणा मधुवर्णाथ वा सिता ॥ पता भवति बालानां तेषामेव च भूयसाम् ॥ १५ ॥ आशयोपच
 याल्पत्वाद्वहणाहरणे सुखी ॥ शुक्राश्मरी तु महती जायते शुक्रधारणात् ॥ १६ ॥ स्थानच्युतमशुक्तं अण्डयोरन्तरेऽनिलः ॥ शोषयत्युपसंग्रह्य शु
 क्रं तच्छुक्रमश्मरी ॥ १७ ॥ वस्तिरुक्कच्छूभूजवं शुक्रा श्वयधुकारिणी ॥ तस्यामुत्पन्नमात्रां शुष्कमेत्य विलीयते ॥ १८ ॥ पीडिते ज्वरेकासेऽस्मि
 न्नश्मर्येव च शर्करा ॥ असौ वा वायुना भिन्ना सा त्वस्मिन्नतुल्यमगे ॥ १९ ॥ निरेति सह मूत्रेण प्रतिलोमे विपच्यते ॥ मूत्रसंचारणं कुप्यात्कुप्यो
 वस्तेमुखे मरुत् ॥ २० ॥ मूत्रसङ्गं रुजं कण्डू कदाचिच्च सुवामतः ॥ प्रच्छद्य वस्तिमुद्धत्य गमोन्तं स्थूलविष्टुताम् ॥ २१ ॥ करोति तत्र रुग्दाहं स्प
 न्दनाद्विष्टनानि च ॥ बिन्दुशश्च प्रवर्त्तते मूत्रं वस्तौ तु पीडिते ॥ २२ ॥ धारावरोधश्चाप्येष वातवस्तिरिति स्मृतः ॥ दुस्तरो दुस्तरतरो द्वितीयः प्र
 लोऽनिलः ॥ २३ ॥ शक्र-माणस्य वस्तेश्च वायुरन्तरमाधितः ॥ अधोलोमं घनं ग्रन्थि करोत्येव (व) लघुव्रतम् ॥ २४ ॥ वाताधिलेति सात्या
 नं विण्ण्वानिल (ति) सर्गकृत् ॥ विगुणः कुण्डलीभूतो वस्तौ तीव्रव्यथानिलः ॥ २५ ॥ आवध्य मूत्रं भ्रमति संस्तम्भोद्वेष्टगौरवम् ॥ मूत्रमल्पाल्पम
 थवा विमुञ्चति सकृत्सकृत् ॥ २६ ॥ वातकुण्डलिकेत्येव मूत्रं तु विष्टुतेऽचिरम् ॥ न निरेति निरुद्धं वा मूत्रातीतं तदल्परुक् ॥ २७ ॥ विधारणात्प्र
 तिहंतं वातादावर्त्तितं यदा ॥ नाभेरधस्तादुदरं मूत्रमापूरयेत्तदा ॥ २८ ॥ कुप्यात्तौत्ररुगाध्मानमशक्तिं मलसंग्रहम् ॥ तन्मूत्रं जाठरच्छिद्रैवेसुण्येनानि
 लेन वा ॥ २९ ॥ आक्षिप्तमल्पमूत्रस्य वस्तौ नाभौ च वा मले ॥ स्थित्वा पुवेच्छनैः पश्चात्सरुजं वायवाऽरुजम् ॥ ३० ॥ मूत्रोत्सर्गं सविच्छिन्नं
 तच्छ्रेयो गुरुशफसोः ॥ अन्तर्वस्ति मुखे तृष्णा स्थिराऽल्पं सहसा भवेत् ॥ ३१ ॥ अश्मरीतुल्यरग्ग्रन्थिर्मुत्रग्रन्थिः स उच्यते ॥ मूत्रवत्स्य स्त्रियं याता
 वायुना शुक्रमुद्धतम् ॥ ३२ ॥ स्थानाच्युतं मूत्रयतः प्राक् पश्चाद्वा प्रवर्त्तते ॥ भस्मोदकप्रतीकाशं मूत्रशुक्रं तदुच्यते ॥ ३३ ॥ रुक्शदुर्बलयोर्वातनोदा
 वर्त्तं शक्यदा ॥ मूत्रलोतोऽनुपपेयं संसृष्टं शक्यता तदा ॥ ३४ ॥ मूत्रविन्दुं तुल्यगन्धं स्याद्विघातं तमादिशेत् ॥ पित्तव्याध्याभतीक्ष्णालभोजना
 ध्मानकादिभिः ॥ ३५ ॥ प्रवृद्धवायुना मूत्रे वस्तिस्थे चैव दाहकृत् ॥ मूत्रं वत्तयेत् पूर्वं सरक्तं रक्तमेव वा ॥ ३६ ॥ उष्णं पुनःपुनः कृच्छ्राटुष्णवातं
 वदन्ति तम् ॥ रुक्षस्य क्लान्तदहस्य वस्तिस्थौ पित्तमारुतौ ॥ ३७ ॥ मूत्रक्षयं सरुग्दाहं जनयेतां तदाह्वयम् ॥ पित्तं कफां द्वावपि वा संहन्येतेनिलेन
 १ पीडिते त्वक्काशेऽस्मि ॥ २ प्रतिलोमे विरुच्यते ॥ ३ चिबभ्रुसागतः ० पा ० ॥ चिबस्वयामतः ० ४ शुक्रं तु ० ५ हतोवातो ० ६ तच्छ्रेयं गुरु शोषयत् ० ७ मुखे वृत्तः ० ८

ग. म. पु.
॥ १९१ ॥

चेत् ॥ ३८ ॥ कृच्छ्रान्मूर्ध्नि तदा पीतं रक्तं श्वेतं चर्नं सृजेत् ॥ सदाहं रोचनां शङ्खवर्णवर्णं भवेत् तत् ॥ ३९ ॥ श्लेष्कं समस्तवर्णं वा घृतसादं वदन्ति
तम् ॥ इति विस्तारतः प्रोक्ता रोगा मूत्रप्रवर्तिताः ॥ ४० ॥ इति श्रीगुरुदे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्य आचारकाण्डे मृगशिरस्योक्त्या
दानं नामाष्टपञ्चाशदुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १५८ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ प्रमेहाणां निदानान्ते वक्ष्येऽहं गुणं सुसुत ॥ प्रमेहा निरतिस्त्वयं लेप
णो दश पित्ततः ॥ १ ॥ षट्पञ्चवारोऽनिलात्तेषु प्रमेदोऽप्येककावहाः ॥ हारिप्रमेही कटुकं हरिद्रासन्निभं शकत् ॥ २ ॥ विषं माञ्जिप्रमेहे च मन्त्रिया
सलिलोपमम् ॥ निस्सुष्णं सलवणं रक्ताभं रक्तमेहतः ॥ ३ ॥ वसाप्रेही वसामिश्रं वसाभं मूत्रयेऽसुहृदः ॥ मज्जाभं मज्जामिश्रं वा मज्जमेही सुहृदुर्ह
॥ ४ ॥ हस्ती मत्त इवाजस्रं मूत्रं वेगविवर्जितम् ॥ सलसीकं विवर्द्धं च हस्तिमेही प्रमेहति ॥ ५ ॥ मधुमेही मधुसर्पं जायते स किल क्षिप्तः ॥ क्रुद्धं वा
तुक्ष्णयाद्रायौ दोषावुत्पद्ये यदा ॥ ६ ॥ आवृतो दोषलिङ्गानि सोऽनिमित्तं प्रदर्शयेत् ॥ क्षणात्क्षणः क्षणान्क्षणं मूत्रं कृच्छ्रसाध्यताम् ॥ ७ ॥ कालेनोपेतं
सर्वोद्वायाति मधुमेहताम् ॥ मधुरं यच्च मेहेषु प्राप्यो मध्विव मेहति ॥ ८ ॥ सर्वे ते मधुमेहाख्या माधुर्याच्च तनोर्वतः ॥ अविपाकोऽरुचिः क्षर्दिग्धा कासः सर्प
नसः ॥ ९ ॥ उपद्रवाः प्रजायन्ते महानां कफजन्मनाम् ॥ वस्तिमेहनयोस्तोदोऽध्वावदरणं ज्वरः ॥ १० ॥ दाहस्तृष्णाभिलका यूच्छं विड्वेदः पित्तजन्यताम् ॥
वातजानामुदावर्तः कम्पहृद्बलोलताः ॥ ११ ॥ शूलश्लेष्मिता शोषः श्वासः कासश्च जायते ॥ शराविका कच्छपिका ज्वालितौ विनतालजौ ॥ १२ ॥
मसुरिका सर्पपिका कुत्रिणी सविदारिका ॥ विद्विष्वेति पिडिकाः प्रमेहोपेक्षया दश ॥ १३ ॥ अन्नस्य कफसंश्लेषात्प्रायस्तत्र प्रवर्तनम् ॥ रुचाद्रल्लक्षण
स्निग्धगुरुपिच्छलशतलम् ॥ १४ ॥ नवं धान्यं दुरासृपमांसि शुगुहमेरुताम् ॥ एकस्मान्नासनपते शतम् विविक्तनम् ॥ १५ ॥ वस्तिमिश्रं
कुरुते प्रमेहावपितः कफः ॥ दूषयित्वा वषट्केन त्वेदमेदोवसाभिवम् ॥ १६ ॥ पित्तं रक्तमतिक्षीणं कफादौ मूत्रसंश्लेषम् ॥ धातुं परित्यज्य
नयि तत्स्येच्चैव मारुतः ॥ १७ ॥ साध्यसाध्यप्रतीत्याद्याः मेहारतेनैव तद्रवाः ॥ समे समकृता दोषे परस्परान्तराणि च ॥ १८ ॥ समान्य
लक्षणन्तेषां प्रभूताविलम्बता ॥ दोषद्वया विशेषेऽपि तत्संयोगविशेषतः ॥ १९ ॥ मूत्रवर्णादिभेदेन मेदो संज्ञेयं कल्पते ॥ अर्धं वक्ष
सितं शीतं निर्गन्धमुदकापमम् ॥ २० ॥ मेहमुदकमेहेन किञ्चिदाविलपिच्छलम् ॥ हृक्षो रसमिवाप्यर्थं मधुरं चक्षुमेहताम् ॥ २१ ॥ सान्द्रो
भवेत्पथ्यवितं सान्द्रमेहेन मेहति ॥ दुरामेही दुरादुल्लेखपथ्यच्छमधोवनम् ॥ २२ ॥ सहस्रोऽसौ पिष्टुन पिष्टवद्गुलं सितम् ॥ शुकाश
शुकमिश्रं वा शुक्रमेही प्रमेहति ॥ २३ ॥ मूत्रयन्त्रिकतामेही सिकतारूपिणी मलान् ॥ शीतमेही सुबहुशो मधुरं शुभ्रमतिनलम् ॥ २४ ॥

पू. सं.
आ. का.
अ. १५९

॥ १९१ ॥

शनैःशनैः शनैर्मही मन्दं मन्दंप्रमेहति ॥ लालातन्तुपुतं मूत्रं लालामेहेन पिच्छलम् ॥ २५ ॥ गन्धवर्णरसस्पर्शः क्षारेण क्षारतोयवत् ॥
 नीलमेहेन नीलाभं कालमेही मसीनिभम् ॥ २६ ॥ सन्धिमर्मसु जायन्ते मांसलेषु च धामसु ॥ अन्तोन्नता मध्यनिम्ना अङ्गेदसुरुजान्विता ॥
 ॥ २७ ॥ शरावमानसंस्थाना पिडिका स्याच्छराविका ॥ सदाहा कर्मसंस्थाना ज्ञेया कच्छपिका बुधैः ॥ २८ ॥ महती पिडिका नीला
 विनता नाम सा स्मृता ॥ दहति त्वचमुत्थाने ज्वालिनी कष्टदायिनी ॥ २९ ॥ रक्ता सिता स्फोटयिता दारुणा त्वलजी भवेत् ॥ मसूराकृति
 संस्थाना विज्ञेया तु मसूरिका ॥ ३० ॥ सर्पपौषमसंस्थाना जिह्वापाकमहारुजा ॥ पुत्रिणी महती चाल्पा सुसुक्ष्मा पिडिका स्मृता ॥ ३१ ॥
 विदारिकन्दवृद्धता कठिना च विदारिका ॥ विद्रवेलक्षणैर्युक्ता ज्ञेया विद्रविका तु सा ॥ ३२ ॥ पुत्रिणी च विदारी च दुःसहा बहुवेदसः ॥ लघुः पित्तो
 त्वणास्त्वन्याः सम्भवन्त्यस्त्वमेदसः ॥ ३३ ॥ पिडिकास्ता भवेयुः स्याद्दोषादिका यथाश्रयम् ॥ प्रमेहेण विनाशयेत् जायन्ते दुष्टमेदसः ॥ ३४ ॥
 तावच्च नोपलक्ष्यन्ते यावद्गुणं च वर्जितम् ॥ हारिद्रं रक्तवर्णं वा मेदप्राशपवर्जितम् ॥ ३५ ॥ यो मूत्रयेत तन्मेहं रक्तपित्तस्तु तद्विदुः ॥ स्वेदोऽङ्गमन्यः
 शिथिलत्वमङ्गे शय्याशनस्वप्नसुखाभिर्षगः ॥ हृत्रेज्जिह्वाश्रवणोपदाहा वनोन्नता केशनखाभिर्बुद्धिः ॥ ३६ ॥ शीतश्रियत्वं गलतालुशोषो माधुर्यं
 मास्यं करपाददाहः ॥ भविष्यतो मेहराणस्य रूपं मूत्रपि धावन्ति पिपीलिकाश्च ॥ ३७ ॥ तृष्णा प्रमेहे मयुर्गं प्रपिच्छे मध्यामये स्याद्विषयो विहारः ॥
 सम्पूर्णद्रा कफसम्भवः स्यात्क्षीणेषु दोषेष्वनिलात्मको वा ॥ ३८ ॥ सम्पूर्णरूपाः कफपित्तमेहाः क्रमेण ये वै रतिसम्भवाश्च ॥ संक्रामते पित्तकृता
 स्तु याप्याः माध्योऽस्ति मेहो यदि नास्ति दिष्टम् ॥ ३९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमाध्याये आचारकाण्डे प्रमेहनिदानं ० नमोऽस्तेन पश्यन्तः
 शततमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥ चन्वन्तरिरुवाच ॥ निदानं विद्रवेष्वेव गुल्मस्य शृणु सुश्रुत ! ॥ भुक्तैः पथ्यपित्तस्तुष्णमुष्णकृशविदग्धिभिः ॥ १ ॥
 जिह्वशय्याविचेष्टाभिस्तैस्तैश्चामृक्प्रदूषणैः ॥ दुष्टस्त्वङ्मांसमेदोऽस्थिमदासृष्टोदराश्रयः ॥ २ ॥ यः शोथो वहिरन्तश्च महाक्षुलो महारुजः ॥ वृत्तः
 स्यादायतो यो वा स्मृतो रोगः स विद्रविः ॥ ३ ॥ दोषैः पृथक्समुद्भिः शोणितेन स्रोतेन च ॥ वहते तत्र तत्राग्रे दारुणे ग्रथितोऽङ्गुलः ॥ ४ ॥
 अन्तरा दारुणश्चैव गर्भरो गुल्मवर्द्धनः ॥ वल्मीकवत्सुत्वावी क्षाग्रिमान्बन्ध जायते ॥ ५ ॥ नाभिवर्तितयकृतमोहोऽमलकृतिर्लसिभिः
 हृदये वेपमाने तु तत्रतत्रातितीव्ररुजः ॥ ६ ॥ श्यामारुणशितोदःपपाको विषमसंस्थितिः ॥ सञ्जाच्छेदप्रमानाहस्यन्दसर्पणशब्दान् ॥ ७ ॥

ग. म. पु.
॥१००॥

रक्ताम्रासितः पित्तातृणोहज्वरदाहवान् ॥ क्षितोत्थानप्रपाकश्च ण्डुः कण्डूयुतः कफात् ॥ ८ ॥ संक्षेराशीतकस्तम्भज्मभारोचकगौरवाः ॥
चिरोत्थानोऽविपाकश्च संकीर्णः सन्निपातजः ॥ ९ ॥ सामर्थ्याच्चात्र विद्धेदो बाह्याभ्यन्तरलक्षणम् ॥ कृष्णस्फोटानुत्थामस्तीव्रदाहरुजाज्वरः ॥
॥ १० ॥ पित्तलिंगोऽमुजा बाह्ये स्त्रीणामेव तथान्तरम् ॥ शस्त्राद्यैरभिवातोत्थरक्तैश्च रोगकारणम् ॥ ११ ॥ क्षतोत्थो वायुना क्षितः स रक्तः
पित्तमीरयन् ॥ पित्तासृग्लक्षणं कुर्याद्विद्रधि भ्रूयुपद्रवम् ॥ १२ ॥ तेनोपद्रवभेदश्च स्मृतोऽधिष्ठानभेदतः ॥ नाभौ हि ध्मात् चेद्रस्तौ मूत्रकृच्छ्रश्च
जायते ॥ १३ ॥ श्वासप्रश्वासरोधश्च ग्रीहायामतिवृद्धं परम् ॥ मलोद्यश्च क्रोभि स्यात्सर्वांगप्ररुजा हृदि ॥ १४ ॥ प्रसोहस्तमकः कस्यो हृदयोऽद्वेष्टने
तथा ॥ कुक्षिपार्श्वान्तरे चैव कुक्षौ दोषोपजन्म च ॥ १५ ॥ तथा चेद्रुसन्धौ च वक्षणे कटिपृष्ठयोः ॥ पार्श्वयोश्च व्यथा पायो पवनस्य निरावनम्
॥ १६ ॥ आमपक्वविदग्धत्वं तेषां शोथवदादिरेत् ॥ नाभेरुर्ध्वमुखतात्पक्वात्पद्रवन्त्यपरे गुदात् ॥ १७ ॥ गुदास्यनाभिजे विद्यादापण्डेदोच्चविद्रवो ॥
कुरुते स्वाधिष्ठानस्य विवर्तं सन्निपातजः ॥ १८ ॥ पको हि नाभिवर्तितस्यो भिन्नोऽन्तर्बहिरेव वा ॥ पाकश्चान्तः प्रवृद्धस्य क्षीणस्योपद्रवादितः ॥ १९ ॥
विद्रधिश्च भवेत्तत्र पापानां पापयोपिताम् ॥ मृते तु गर्भेने चैव सम्भवेच्छ्रययर्चनः ॥ २० ॥ स्तने समस्थे दुःखं वा बाह्यानिद्रधिलक्षणम् ॥
नारीणां मूष्मरक्तत्वात्कन्यायान्तु न जायते ॥ २१ ॥ क्रुद्धो रुद्धगतिर्वायुः शोफमूलकरो हि सः ॥ शुष्कवंक्षणतः प्राप्य फलकोषातिवाहिनीम् ॥ २२ ॥
आपीडय धमनीवृद्धिं करोति फलकोषयोः ॥ दोषो भेदस्तु तत्रास्ते सवृद्धिः सतथा गदः ॥ २३ ॥ मूत्रन्तर्गोरणानिलाहास्त्रे वाभ्यन्तरे तथा ॥
वातपूर्णः स्वरस्पर्शो रुक्षो वाताब् दाहकृद् ॥ २४ ॥ पकोऽनुत्थरसङ्काशः पित्तादाहोऽप्यपाकवान् ॥ कफात्तीव्रो गुरुः क्षिणः कण्डूमान्कटिनोऽल्प
रुक् ॥ २५ ॥ कृष्णः स्फोटानुत्थः पिण्डो वृद्धिलिंगश्च रक्ततः ॥ कफवन्मेदसां वृद्धिर्धुतालफलोपमः ॥ २६ ॥ मूत्रधारणरीलस्य मूत्रजस्तत्र
गच्छतः ॥ अलोभः पूर्णभूतिमात्क्षीयं याति सरन्मृदु ॥ २७ ॥ मूत्रकृच्छ्रमथस्ताच्च वलगः फलकोषयोः ॥ वातकोपिभिराहरेः शीततोयावगाहने
॥ २८ ॥ विषमप्रधारणाच्चैव विषमांगविचेष्टनैः ॥ क्षोभितैः क्षोभितोजाश्च क्षीणान्तर्बहिनी यदा ॥ २९ ॥ पवनो विगुणीभूय शोणितं तद्यो
नयेत् ॥ कुर्यात्तत्क्षणसन्निधस्यो ग्रन्थ्याभः श्वयधुस्तीदा ॥ ३० ॥ उपेक्ष्यमाणस्य च गुरुमवृद्धिमाध्मानरुचौ विविधाश्च रोगाः ॥ सुपीडितोऽन्तः
स्वनवान् प्रयाति प्रध्मापयमेति पुनश्च मृष्टि ॥ ३१ ॥ रक्तवृद्धिरसाध्यैऽप्यं वातवृद्धिस्तमाह्वतिः ॥ रुक्कृष्णारुणारिरा लम्बीयुतमवाशब्द ॥ ३२ ॥

१. विस्फोटका इति शेषः ।

पू. खं.
आ. को.
अ. ३६०

॥१००॥

वातोऽष्टया पृथग्दोषैः संस्पृष्टैर्नचयं गतः ॥ आर्तवस्य च दोषेण नारीणां जायतेऽष्टमः ॥ ३३ ॥ ज्वरसूच्छातिसरिश्च वमनाद्यैश्च कर्मभिः ॥
 कर्शितो बलवान्याति शीतात्तैश्च बुभुक्षितः ॥ ३४ ॥ यः पित्त्यन्नपानानि लघनप्लावनादिकम् ॥ सेवते हीनसंज्ञाभिर्दितः समुदीरयन् ॥ ३५ ॥
 स्नेहस्वेदावनभ्यस्य शोषणं वा निषेवयेत् ॥ शुद्धो वा शुद्धिहानिर्वा भजेत स्पन्दनानि वा ॥ ३६ ॥ वातोत्वणास्तस्य मलाः पृथक्चैव हि तेऽथ
 वा ॥ सर्वा रक्तयुतो वाताद्देहक्षोतोऽनुसारिणः ॥ ३७ ॥ ऊर्ध्वाधोमार्गमावृत्य वायुः शूलं करोति वै ॥ स्पर्शोपलभ्यं गुल्मोत्थमुष्णं ग्रन्थि
 स्वरूपिणम् ॥ ३८ ॥ कर्षणात्कफविड्घातैर्मार्गस्यावरणेन वा ॥ वायुः कृताश्रयः कोष्ठे रौक्ष्यात्काठिन्यमागतः ॥ ३९ ॥ स्वतन्त्रः स्वाश्रये
 दुष्टः परतन्त्रः पराश्रये ॥ ततः पिण्डकवच्छेप्त्वा मलसंसृष्ट एव च ॥ ४० ॥ गुल्म इत्युच्यते बस्तिनाभिहृत्पाश्वर्यसंश्रयः ॥ वातजन्ये शिरःशूलज्वर
 ग्रीहान्त्रकृज्जनम् ॥ ४१ ॥ वेधः सूच्येव निद्वंशः कृच्छ्रे मूर्धं प्रवर्तते ॥ गात्रे सुखे पदे शोथः ह्यग्निमान्द्यं तथैव च ॥ ४२ ॥ हृक्षकृष्णत्वगादित्वं चलत्वादनिलस्य
 चा ॥ अनिरूपितसंस्थानो विविधाञ्जनयद्बधाम् ॥ ४३ ॥ पिपीलिकाव्यात इव गुल्मः स्फुरति नुयते ॥ पितादाहाम्लकौ मूच्छां विद्वभेदः स्वेदमृदुज्वराः ॥ ४४ ॥
 हारिद्र्यं सर्वगात्रेषु गुल्माच्छोथस्य दर्शनम् ॥ हीयते दीप्यते श्लेष्मा स्वस्थानं दहतीव च ॥ ४५ ॥ कफास्तैर्मित्यमरुचिः सदनं शिरसि ज्वरः ॥ पीनसाल
 स्य हृष्टासौ शुक्लकृष्णत्वगादिता ॥ ४६ ॥ गुल्मो गर्भारः कठिनो गुरुर्गर्भस्थबालवत् ॥ स्वस्थानस्था अथावन्तस्तत एवात्र मारकाः ॥ ४७ ॥
 प्रायस्तु यत्तद्वन्दोत्था गुल्माः संस्पृष्टमैथुनाः ॥ सर्वजस्तीव्ररुग्दाहः शीघ्रपाकी घनोन्नतः ॥ ४८ ॥ सोऽसाध्यो रक्तगुल्मस्तु स्त्रिया एव प्रजायते ॥
 ऋतौ या चैव शूलार्ता यदि वा योनिरोगिणी ॥ ४९ ॥ सेवते वानिलांश्च स्त्री कुद्वस्तस्याः समीरणः ॥ निरुध्यात्पातैर्वे योन्यां प्रतिमासं व्यव
 स्थितम् ॥ ५० ॥ कुक्षौ करोति तद्वर्मे लिंगमाविष्करोति च ॥ हृष्टासदोहदस्तन्त्यदर्शनं कामचारिता ॥ ५१ ॥ क्रमेण वायोः संसर्गात्पित्तं योनिषु
 सञ्चयम् ॥ रक्तस्य कुरुते तस्या वातपित्तोक्तगुल्मजाय ॥ ५२ ॥ गर्भाशये च सुतरां शूलंश्चैवासुगाश्रये ॥ योनिस्त्रावश्च दौर्गन्ध्यं भूयः स्पन्दनवेदने
 ॥ ५३ ॥ कदापि गर्भवहूलमः सर्वे ते रतिसम्भवाः ॥ पाकश्चिरेण भजते नैषते विद्वधिः पुनः ॥ ५४ ॥ पच्यते शीघ्रप्रत्यर्थं दुष्टरक्तश्रयस्तु सः ॥
 अतः शीघ्रं विदाहिवाद्रिद्विधाः सोऽभिधीयते ॥ ५५ ॥ गुल्मान्तराश्रये बस्तिदाहश्च ग्रीहवेदना ॥ अग्निवर्णवलप्ररो वेगानां वा प्रवर्तनम् ॥ ५६ ॥
 अतो विपर्यये बाह्यकोष्ठगेषु च नातिरुहः ॥ वैवर्ण्यमथ वा कासो बहिरुन्नतताधिकम् ॥ ५७ ॥ साटोपमत्युग्ररुजाम्भानमुदरे भृशम् ॥ ऊर्ध्वाधो
 वातरोधेन तमानार्हं प्रचक्षते ॥ ५८ ॥ घनश्चाष्ट्युपमो ग्रन्थिलोऽष्टीलातु समुन्नता ॥ समस्तालिंगसंयुक्तः प्रत्यष्टीला तदाकृतिः ॥ ५९ ॥ पक्

ग. म. पु.
॥१०॥

शयोद्धवोऽप्येवं वायुस्तीव्ररुजाश्रयात् ॥ उद्गारबाहुल्यपुरीषबन्धतत्त्वमत्वात्त्रविकृजनानि ॥ ६० ॥ आटोपमाध्मानमपक्वशक्तिः आसन्नगुल्मस्य
भवेच्च चिह्नम् ॥ ६१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचार्यकाण्डे विद्वद्भिर्गुल्मनिदानं नाम षष्ठ्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १६० ॥
धन्वन्तरिरुवाच ॥ उदराणां निदानञ्च वक्ष्ये सुश्रुत तच्छृणु ॥ रोगाः सर्वेऽपि मन्दाग्रौ सुतरामुदराणि तु ॥ १ ॥ अनीणां मयाश्वाप्यन्ये जायन्ते
मलसंचयात् ॥ ऊर्द्धाग्रौ वायवो रुद्धा न्याकुलाविप्रवाहिणौ ॥ २ ॥ प्राणानपानान्संदृष्य कुर्युस्तान्मांससन्निधगार ॥ आध्माप्य कुत्तिमुदरमृष्टया
ते च भेदतः ॥ ३ ॥ पृथग्दोषैः समस्तेश्च ग्रीहवद्धसर्वादकैः ॥ तेनात्तोः शुष्कतात्वाद्याः सर्वपादकरोदराः ॥ ४ ॥ नष्टचेष्टवलाहाराः कृतप्रध्मात्
कुक्षयः ॥ गुरुपाः स्युः प्रेतरूपा भाविनस्तस्य लक्षणम् ॥ ५ ॥ क्षुब्धशोऽर्धचिह्नमर्धं सविदाहश्च पच्यते ॥ जीर्णाग्रं यो न जानाति सोऽप्यन्यं सेवते
नरः ॥ ६ ॥ क्षीयते बलमंगस्य श्वसित्यल्पोऽविचेष्टितः ॥ विषयावृत्तिमुद्दिश्य शोकशोषादयोऽपि च ॥ ७ ॥ रुग्बस्तिस्त्वयौ सततं लघ्वत्पमोजनेरपि ॥
जराजीर्णौ बलभ्रंशो भवेष्वाठरोगिणः ॥ ८ ॥ स्वतन्त्रतन्द्रालसता मलमर्गोऽल्पवह्निता ॥ दाहः श्वयधुराध्मानमन्त्रे सलिलसम्भवे ॥ ९ ॥
सर्वत्र तोये मरणं शोचनं तत्र निष्फलम् ॥ गवाक्षवच्छिराजालैरुदरं गुह्यगुहायते ॥ १० ॥ नाभिमन्त्रश्च विष्टभ्य वेणुं कृत्वा प्रणश्यति ॥
मारुते हृत्कटीनाभिप्रायुवङ्गणवेदनाः ॥ ११ ॥ सशब्दो निःसरोद्राधुर्वहते मृत्रमल्पकम् ॥ नातिमात्रं भवेद्धौल्यं नरस्य विरसं सुखम् ॥ १२ ॥ तत्र
वातोदरे शोथः पाणिपानमुखकुक्षिषु ॥ कुक्षिमाथोदरे कटीपृष्ठरूपवर्धमेदतम् ॥ १३ ॥ शुष्ककासाङ्गमर्दोवोगुरुतामलसंभवे ॥ श्वासाश्वासात्वादिभ्यः
मुखे च रसवद्धिता ॥ १४ ॥ सतोदभेदमुदरं नीलकृष्णशिराततम् ॥ आध्मातमुदरं शब्दमकुतं वा करोति सः ॥ १५ ॥ वायुश्वायं सुरुक्कृन्दं वि
धत्ते सर्वथा गतिम् ॥ पित्तोदरे ज्वरो मूर्च्छा दाहिल्वं कटुकास्थिता ॥ १६ ॥ भ्रमनिमग्नः पलित्वं त्वगाहातुदरं ददितुं ॥ पीतनामभिरादित्वं सस्वेदं यो
प्य दहते ॥ १७ ॥ धूमायते मृदुस्पर्शं क्षिप्रपाकं प्रदूयते ॥ श्लेष्मोदरेषु सदनं स्वदश्वयधुरोरवम् ॥ १८ ॥ निद्रा क्षुशीर्ज्वरः क्षामः कशः शुक्ल
गादिता ॥ उदरं तिमिरं स्निग्धं शुक्लकृष्णशिरावृतम् ॥ १९ ॥ नीरातिवृद्धौ कठिनं शीतस्पर्शं गुरु स्थिरम् ॥ विदोषकोपने तेस्तेष्विदोषजनितामलैः
॥ २० ॥ सर्वद्रवणदुष्टाश्च सरक्तः सञ्चिता मलाः ॥ कोष्ठं प्राप्य विकृर्वाणाः शोषमूर्च्छाभ्रमान्विता ॥ २१ ॥ कुर्युस्त्रिलिङ्गमुदरं रोगिण्यकं सुदारुण
म् ॥ वद्धेते तच्च सुतरां शीतवातप्रदरानि ॥ २२ ॥ अल्पशनाच्च संक्षोभाद्यनपानादिचोदितैः ॥ अवहितैश्च पानाद्येवमनव्याधिकरणैः ॥ २३ ॥ वा

प. सं.
आ. कां.
अ. १६१

॥१०॥

मपार्थस्थितः ग्रीहा च्युतस्थानो विवर्द्धते ॥ शोणिताद्वा रसादिभ्यो विवृद्धं जनयेद्वधाम् ॥ २४ ॥ सोऽग्रीला चातिकठिनः श्रोत्रतः कूर्मपृष्ठवत् ॥
क्रमेण वद्धमानश्च कुक्षौ व्याततिमाहरेत् ॥ २५ ॥ श्वासकासपिपासास्यवैरस्याऽन्मानकज्वरः ॥ पाण्डुत्वमृच्छाच्छिदित्त्वग्दाहमोहैश्च संयुतः ॥ २६ ॥
अरुणार्धं विचित्रार्धं नीलहारिद्राजितम् ॥ उदावर्त्तनं चानाहमोहवृद्धिदहनज्वरः ॥ २७ ॥ गौरवारुचिकाठिन्यैर्विवातभ्रमसंक्रमात् ॥ ग्रीहवदक्षिणा
त्पार्श्वोत्कुर्याद्यकृदपि च्युतम् ॥ २८ ॥ पक्वे भूते यकृति च सदा वद्धमलो गुदे ॥ दुर्नामभिरुदावर्त्तैरन्यैर्वा पीडितो भवेत् ॥ २९ ॥ वक्त्रेऽपि पित्तकफा
न्वद्वान्करोति कुपितोऽनिलः ॥ अपानो जठरे तेन संरुद्धो ज्वररुक्करः ॥ ३० ॥ काशश्वासासृग्दहनं शिरोरुद्धनाभेपाश्वरुक् ॥ मलासंगोऽरुचिच्छ
दिरुदरे मलमारुतः ॥ ३१ ॥ स्थिरनीलारुणशिराजलेरुदरमावृतम् ॥ नाभेरुपि च प्रान्त्यो गोपुच्छाकृति जायते ॥ ३२ ॥ अस्थ्यादिशल्मे
रन्यैश्च विद्धे चैवोदरे तथा ॥ गृह्यते यकृतादिश्च तच्छिद्रेश्च सस्त्वदिः ॥ ३३ ॥ आम एव गुदादेति ततोऽरुपरुपः शल्लदसः ॥
स स्याद्विकृतगन्धोऽपि पिच्छिलः पीतलोहितः ॥ ३४ ॥ शेषश्चाप्युच्यते जठरं वाग्मरामने ततः ॥ वद्धते तदधो नाभेरग्रे चैति जलात्मकम् ॥ ३५ ॥
उद्वेगे दोषरूपे च व्याप्ते च श्वासस्तृप्तिभ्यः ॥ छिद्रोदरमिदं प्राहुः परिमार्वाति चापरे ॥ ३६ ॥ प्रवृत्तसंज्ञेहपानादेः सहसापथ्यसेविनः ॥
अन्यम्बुपानान्मन्दाग्नेः क्षीणस्यातिकृशस्य च ॥ ३७ ॥ रुद्धः स्वमार्गोऽनिलः कफश्च जलमुच्छिद्यतः ॥ वधेते तु तदेवाम्बु तन्वात्राद्विन्दुराशितः ॥ ३८ ॥
तत्कोपादुदरं कृष्णगुदस्तुतिरुजान्वितम् ॥ काशश्वासासृचिपुतं नानावर्णाशिरागतम् ॥ ३९ ॥ तोचपूर्णान्मृदुस्पर्शास्त्रिदशसंभिवंधुः ॥ वक्रोदरं स्थिरं
स्निग्धं नाडीमावृत्य जायते ॥ ४० ॥ उपेक्षायाश्च सर्वेषां स्वस्थानां परिचालिताः ॥ पाका द्रवा द्रवीकुटुम्बः सन्निधत्तोऽनुलान्धपि ॥ ४१ ॥ स्वेदे चैव
तु संरुद्धे मुच्छिन्नाश्चान्तरस्थिताः ॥ तदेवोदरमापूर्य्य कुर्यादुदरामयम् ॥ ४२ ॥ गुरुदरं स्थितं वृत्तमाहृतश्च न शब्दकृत् ॥ ह्रीनवर्त्तं तथा धेरे
नाड्यां स्पृष्टश्च संपतिः ॥ ४३ ॥ शिरान्तर्धानमुदरे सर्वलक्षणमुच्यते ॥ वातपित्तकफग्रीहसंक्षिपातोऽर्कोदरम् ॥ ४४ ॥ पक्षाघातं जातसलिलं
विष्टम्भोपद्रवान्वितम् ॥ जन्मनैवोदरं सर्वे प्रायः कृच्छ्रतमं मतम् ॥ ४५ ॥ इति श्रीयोगरुद्धे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशोऽख्ये आचलकपण्डे एकपटल
धिकशततमोऽध्यायः ॥ १६१ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ पाण्डुशोथनिदानश्च शृणु सुश्रव ॥ वच्मि ते ॥ पित्तप्रधानाः कुपिता यथाकैः कोपितैर्मलाः ॥ १ ॥
तन्नाजिलेन बलिना क्षिप्ताक्षिप्तं यदि स्थितम् ॥ धमनीदेशमीः प्राप्य व्याधुवन्मकलां तदुभु ॥ २ ॥ त्वगसुकृद्धेभ्रमसां सानि ग्रहण्यत्र समाश्रितम् ॥

१ उदरे इति मसङ्गल्लभ्योर्ध्वः ।

ग. म. पु.
॥१०२॥

त्वङ्मांसयोस्तु कुरुते त्वचि वर्णान् पृथग्विधान् ॥२॥ त्वचं हरिद्रा हारिद्रं पाण्डुत्वं तेषु चाधिकम् ॥ यातोऽयं प्रहरेदुयः स रोमस्तोत्रं गौरवम् ॥ ४ ॥
धातूनां स्पर्शोऽथिल्यमामजश्च गुणक्षयः ॥ ततोऽल्परक्तमेदोऽस्थिनिःसारः स्याच्छुभेन्द्रियः ॥ ५ ॥ शीर्यमाणेतिवाङ्मेस्तु द्रवता हृदयेन च ॥
शूलोक्षिकृत्वदने तैमित्यं तत्र लालया ॥ ६ ॥ हीनतट् शिशिरद्वेषी शीर्णलोभो हतानलः ॥ मन्दशक्तिर्ज्वरी श्वासी कर्णशुली तथा श्रमी ॥ ७ ॥
स पञ्चधा पृथग्दोषैः समस्तैर्मृत्तिकादनात् ॥ प्रायूपमस्य हृदयस्पन्दनं रूक्षता त्वचि ॥ ८ ॥ अरुचिः पीतमूत्रत्वं स्वेदाभावोऽल्पमूत्रता ॥ मेदः
समानिलात्तत्र गाढरुक्तेदगात्रता ॥ ९ ॥ कृष्णक्षर्णं कृष्णशिरानखविष्मूत्रनेत्रता ॥ शोथो नासारयैरस्यं विद्रोषः पाश्वेदृच्छता ॥ १० ॥
पित्ते हारिद्रपित्ताभः शिरादिषु ज्वरस्तमः ॥ तट्शोषमुच्छादौर्गन्ध्यं शीतेच्छा कटुवक्रता ॥ ११ ॥ विड्मेदश्चाऽम्लको दाहः कफव हृदयाद्वेत्ता ॥
तन्द्वा लवणवक्रत्वं रोमहर्षः स्वरक्षयः ॥ १२ ॥ काशश्छर्दिश्च निचयान्नघलङ्घोऽतिदुःसहः ॥ उत्कृष्टेनिलपित्तस्य कटुता
मधुरः कफः ॥ १३ ॥ हृपयित्वा वसादींश्च रौक्ष्याद्भक्तविमोक्षणम् ॥ स्रोतसां संक्षयं दुःख्यादुत्तुरुध्यं च पूर्ववत् ॥ १४ ॥ पाण्डुत्वमेव
जाते नामिषादास्यमेहनम् ॥ पुरीषं क्रामिवन्मुञ्चेद्भिन्नं सार्धं कफान्वितम् ॥ १५ ॥ यः पित्तरोगी सेवेत पित्तलं तस्य कामम् ॥ कोष्ठशो
नात्तत् पित्तं दग्ध्वासुहृत्समाहरेत् ॥ १६ ॥ हारिद्रमूत्रनेत्रत्वं सुखं रक्तं शकृत्तथा ॥ दाही विपाकतृष्णाचान् भेकाभो दुर्बलेन्द्रियाः ॥ १७ ॥
भवेत्पित्तानुगः शोथः पाण्डुरोगावृत्तस्य च ॥ उपेक्षया च शोथाद्याः सकृच्छाः कुम्भकामलाः ॥ १८ ॥ हरितश्यामपित्तस्य पाण्डुरोगो यदा
भवेत् ॥ दातपित्तं भ्रयस्तृष्णा स्त्रीषु हर्षो मृदुज्वरः ॥ १९ ॥ तन्द्वा वा चानलश्रास्तं वदन्ति हलीमकम् ॥ आलस्यश्रातिवदन्ति तयोः पूर्वेषु
द्वयः ॥ २० ॥ शोथः प्रयानः कथितः स एवातो निगद्यते ॥ पित्तरक्तकफान्वाधुर्दुर्गो दुष्टान्बन्धिः शिरः ॥ २१ ॥ नीत्या रुक्तातिरिक्तं कुम्भकाम
लमांससंश्रयम् ॥ उत्प्रेषं संहतं शोथं तयाहुर्निनयादतः ॥ २२ ॥ सर्वहेतुविशेषस्तु रूपमेवात्रयामकम् ॥ दोषैः पृथग्विधैः सर्वैरपि यथावत्
दापि ॥ २३ ॥ तदेव नीत्यमान्तु सर्वाङ्गे कामजम्भवेत् ॥ पृथुव्रताग्रयथैर्विशेषैश्च निधा विदुः ॥ २४ ॥ सामान्यहेतुः शोथोऽन्तः शोथमात्र
विशेषतः ॥ व्याधिक्रमोपवासादिशीणस्य भवति दुतम् ॥ २५ ॥ अतिमानं यदासंयुक्तमत्यन्तशरीरलक्ष ॥ लवणस्योपेक्षामात्रं
भुस्वप्नजागरम् ॥ २६ ॥ रोथो वेगस्य वल्गूरमजीर्णश्रमयैथुनम् ॥ पच्यते भार्गवमनं यानेन सोभिनापि वा ॥ २७ ॥ श्वासकामतिसारशो
जठरप्रवरज्वराः ॥ विष्टमालस्यकच्छर्दिक्कापाण्डुविमर्षकम् ॥ २८ ॥ ऊर्ध्वशोथमधो वस्ती मध्ये कुर्वन्ति मध्यगाः ॥ सर्वोऽंगः सर्वगतः प्रत्य

खं.
आ. का.
प. १६२

॥१०२॥

प्रत्यगेति तदाश्रयः ॥ २९ ॥ तत्पुर्वरूपं सवधुः शिरायामङ्गौरवम् ॥ वाताच्छोथश्चलो रुक्मः खरोमारुणोऽसितः ॥ ३० ॥ शङ्खवस्त्यन्त्रशोकार्ति
 भेदोभेदाः प्रसृतिता ॥ वातोत्तानः कृमः शीघ्रमुन्नेत्पीडितां तनुम् ॥ ३१ ॥ सिग्धस्तु मर्दनैः शान्धेद्रात्रावल्पो दिवा महान् ॥ त्वक्सर्पपविलिते
 च तस्मिन्निमिचिमायते ॥ ३२ ॥ पीतरक्तासिताभासः पित्तजातश्च शोषकृत् ॥ शीघ्रं नासो वा प्रशमेन्मध्ये प्राग्दहते तनुम् ॥ ३३ ॥ सतृद्धा
 हज्वरस्वेदो भ्रमक्रेदमदभ्रमाः ॥ साभिलाषी शक्नुद्रेदो गन्धः स्पर्शसहो मृदुः ॥ ३४ ॥ कण्डूमान्पाण्डुरोमा त्वक्कठिनः शीतलो तुरुः ॥ स्निग्धः
 श्लक्ष्णः स्थिरः शूलो निद्राच्छर्द्यग्निमान्यकृत् ॥ ३५ ॥ आवातेन च शस्त्रादिच्छेदभेदक्षतादिभिः ॥ हिमानिलैर्दध्यनिलैर्मल्लतकपिकच्छजैः ॥ ३६ ॥
 रसेः शुष्कैश्च संस्पृशोच्छ्वदधुः स्याद्विसर्पवान् ॥ भृशोष्मा लोहिताभासः प्रायशः पित्तलक्षणः ॥ ३७ ॥ विषजः सन्निधिशोणितसर्पणमृगणात् ॥
 दंष्ट्रादन्तनखावातादविषप्राणिनामपि ॥ ३८ ॥ विण्मृत्शुक्रोपहतमलवद्वस्तुसंहरात् ॥ विषवृक्षानिलस्पर्शोत्तरयोगावर्ज्जनात् ॥ ३९ ॥ सुदृक्शूलो
 वलम्बी च शीघ्रो दाहरुजाकरः ॥ नवोऽनुपद्रवः शोथः साध्योऽसाध्यः पुरेरितः ॥ ४० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रथमेऽध्याये मन्त्रशाल्ये
 आचारकाण्डे पाण्डुशोधनिदानं नाम द्विषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ विसर्पोदिनिदानंते वक्ष्ये सुश्रुत तच्छृणु ॥
 स्याद्विसर्पो विवातात्तु दोषैर्दुर्बैश्च शोथवत् ॥ १ ॥ अधिष्ठानश्च तं प्राहुर्बाह्वं तत्र भयाच्छ्रमात् ॥ यथोत्तरश्च दुःसाध्यस्तत्र दोषो यथावयवम् ॥ २ ॥
 प्रकोपनैः प्रकुपिता विशेषेण विदाहिभिः ॥ देहे शीघ्रं विशन्तीह तेऽन्तरे हि स्थिता वहिः ॥ ३ ॥ तृष्णाभियोगाद्देवानां विषमाश्च भवन्तेनाह ॥
 आशु चाग्निबलभ्रंशदतो बाह्वं विसर्पयेत् ॥ ४ ॥ तत्र वातात्स वीसर्पो वातज्वरसमव्यथः ॥ शोथस्फुरणनिस्तोदयेदायासातिहर्षवान् ॥ ५ ॥
 पित्ताद्भुतगतिः पित्तज्वरलिङ्गोऽतिलोहितः ॥ कफात्कण्डूयुतः स्निग्धः कफज्वरसमानरुक् ॥ ६ ॥ सन्निपातसमुत्थाश्च सर्वलिङ्गसमन्विताः ॥
 स्वदोषलिङ्गैश्चीयन्ते सर्वैः स्फोटैरुपेक्षिताः ॥ तेऽपि स्वेदान्विमुञ्चति विप्रतो ब्रणलक्षणम् ॥ ७ ॥ वातपित्ताद्वरच्छर्दिच्छोतेसारहृद्भ्रमैः
 ग्रन्थिभेदाग्निसूदनतमकारोचकैर्युतः ॥ ८ ॥ करोति सर्वमङ्गुश्च दीप्ताङ्गारावकीर्णवत् ॥ खंयं देशं विसर्पैश्च विसर्पेति भवेत्सप्तः ॥ ९ ॥ शान्ता
 ज्वरासितो नीलो रक्तो वायु च चीयते ॥ अग्निदग्ध इव स्फटिः शीघ्रगत्वाद्भुतं स च ॥ १० ॥ मर्मातुसारो वीसर्पः स्याद्भुतोऽतिबलस्ततः ॥
 व्यथतेऽङ्गं हरेत्संज्ञां निद्राश्च स्वासमीरयेत् ॥ ११ ॥ हिक्काश्च स गतोऽवस्थामीदृशीं लभते नरः ॥ कश्चिन्मर्मास्तिवस्तो भूमिशय्यासन
 दिषु ॥ १२ ॥ चेष्टमानस्ततः क्षिप्रो मनोदेहममोहवान् ॥ दुष्प्रवोहोऽभ्युते निद्रां सोऽग्निवीसर्प उच्यते ॥ १३ ॥ कफेन रुद्धः पवनो भित्तः

ग. म. पु.
॥१०३॥

तं बहुधा कफम् ॥ रक्तं वा बुद्धरक्तस्य त्वविच्छेदाद्युमांसगम् ॥ १४ ॥ दूषयित्वा तु दीर्घादिभिरुत्पल्लवरात्मिकम् ॥ ग्रन्थीनां कुरुते मालां सरक्तं
तीव्रगुञ्ज्वरम् ॥ १५ ॥ श्वासकासातिसारास्यशोषहिक्कावमिश्रमेः ॥ मोहवैषण्यमूर्च्छाभङ्गाग्निसङ्घर्षेण ॥ इत्ययं ग्रन्थिवासर्पः कफमारुत
कोपजः ॥ १६ ॥ कफपित्ताञ्चरः स्तम्भो तिद्रा तन्द्रा शिरोरुजा ॥ अङ्गवसादविक्षेपौ प्रलापारोचकप्रमाः ॥ १७ ॥ मूर्च्छाभिहानिर्मेढोऽस्त
पिपासेन्द्रियगौरवम् ॥ आमोपवेशनं लेपः क्षोतसां स च सर्पति ॥ १८ ॥ प्रायेणामारायं गृह्यते केशं न चानिरुक्तं ॥ पीडकैरपकीर्णै
तिपीतलोहितपाण्डुरैः ॥ १९ ॥ स्निग्धोऽसितो मेचकाभो मलिनः शोथवान्गुरुः ॥ गम्भीरपाकः प्रामोष्मस्पृष्टः क्षिप्तोऽवदीर्यते ॥ २० ॥
पक्वश्चर्मीमांसश्च स्पष्टस्त्रायुशिरोगणः ॥ सर्वगो लक्षणैः सर्वैः सर्वगतवक्षसमर्पणः ॥ शवगन्धी च वीसर्पः कर्दमास्यसुशान्ति तम् ॥ २१ ॥
बाह्यहेतोः क्षतात्क्रुद्धः सरक्तं पित्तमीरयन् ॥ वीसर्पं मारुतः कुप्यात्कुलन्त्यसहशैश्चितम् ॥ २२ ॥ स्फोटैः शोथगुञ्ज्वररुजादाहादिवं श्पानशो
णितम् ॥ पथगदोषैश्चैव साध्या दन्द्रजाश्चातुपद्माः ॥ २३ ॥ असाध्याः क्लृप्तसर्पेभ्यः सर्वे चाक्रान्तमर्पणः ॥ शिरोप्राप्त्युशिरायांसाः क्षिप्तश्च
शवगन्धयः ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डे वीसर्पनिदानं नाम त्रिषष्ट्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥
अन्यन्तरिरुवाच ॥ मिथ्याहारविहरिणं विशेषेण विरोधिना ॥ साङ्गनिन्दावचाखुद्रहरणाद्यैश्च रोचितः ॥ १ ॥ पाप्माभिः कर्मभिः सद्यः शक्तैः प्रारता
मलाः ॥ शिराः प्रपृथ्य तैर्धुक्तस्त्वग्भसारक्तमामिषम् ॥ २ ॥ दूषयन्ति च संशोण्य निश्चरन्तस्ततो बहिः ॥ त्वचः क्षुब्धैर्निवैषम्यै शिराः कुष्ठमुशान्ति
तम् ॥ ३ ॥ कालेनोपपत्तिं यत्स्यात्सर्वै कोष्ठानि तदपुः ॥ प्रपृथ्य भस्म्याह्वानाः सगन्तव्ये चान्द्रे ॥ ४ ॥ सन्निवृत्तेऽसङ्गोऽपि नानुमीयते सुखमा
दायकम् ॥ लोमस्यवस्त्राद्युपमनीरिकायति यथाक्रमम् ॥ ५ ॥ अस्माच्छादितवत्कुम्भमाद्विष्टं कुपसुहाहतम् ॥ कृष्णानि सतप्ता दोगैः प्रथग्वन्द्यैः सम
गैः ॥ ६ ॥ सर्वेष्वपि त्रिदोषेषु व्यपदेशोऽधिकस्ततः ॥ वतिनं कृष्टं कापालं पित्तैर्गोदुम्बरं कफम् ॥ ७ ॥ मण्डलारुदं विषचीं च भस्मालम्
वातपित्तजम् ॥ चर्मैककुष्ठं किटिं सिम्भालसविपादिका ॥ ८ ॥ वातक्षेप्मोद्भवाः क्षेप्मपित्ताद्दृशतादरी ॥ पुण्डरीकं सविष्णोः पादा चर्मदलं
तथा ॥ ९ ॥ सर्वेभ्यः काक्यं प्रुत्तमिकं दद्वं सकाकेणम् ॥ पुण्डरीकं चर्मिह ॥ महाकुष्ठानि सत तु ॥ १० ॥ अतिक्षुरणवरस्पर्शनेदास्वेदवि
र्णताः ॥ दाहः कण्डूस्त्वचि स्वापस्तोदः कोचोन्नतिस्तमः ॥ ११ ॥ अणानामधिकं शूलं शीमोत्पत्तिश्चिररिपतिः ॥ रुढानामपि रुद्धत्वं निमित्तैः
ल्पेऽनिकोपनम् ॥ १२ ॥ रामहर्षाऽप्युजः कार्ण्यं कुष्ठलक्षणमजम् ॥ कृष्णारुणकपालां यद्भूतं पुरुषं ततु ॥ १३ ॥ निवृत्ताकृतिपय्येस्त

पू. स्तं.
आ. का.
अ. १६३

॥१०३॥

द्युपतिलोमभिरिवतम् ॥ कापालं तोदवदुलं तच्छुभं विभम् स्मृतम् ॥ १४ ॥ उदुम्बरफलाभासं कुष्ठमौदुम्बरं वेदेत् ॥ वल्लं बहुलं वेदेत् ॥
 रुजाधिकम् ॥ १५ ॥ असेच्छामदरणं कुमिवत्स्यादुदुम्बरम् ॥ स्थिरं स्थानं गुरु क्षिप्रं येतस्ते मलयन्वितम् ॥ १६ ॥ अन्योन्याक
 च्छूनवदुक्कण्डुतिष्ठमि ॥ छक्ष्णपीतामासंयुक्तं मण्डलं परिकीर्तितम् ॥ १७ ॥ सकण्डपिटिका श्यावा सङ्केदा च विचक्षणता ॥ पर्येत
 रक्तान्तमन्तःस्थामं समुन्नतम् ॥ १८ ॥ ऋष्यजिह्वाकृतिशोक्तं ऋष्यजिह्वं बहुकिमि ॥ हस्तिचर्मस्पर्शं चर्मालयं कुष्ठमुच्यते ॥ १९ ॥ अस्वेदश्च
 मत्स्यशल्कसन्निभं किटिभं पुनः ॥ रुक्षाग्निवर्णं दुःस्पर्शं कण्डूमत्परुमासितम् ॥ २० ॥ अन्ता रुसं बहिः क्षिप्रमन्तं शुभं रजः क्रोश ॥ क्षुण्ण
 स्पर्शं तनु क्षिप्रं स्वच्छमस्वेदपुष्पवत् ॥ २१ ॥ प्रायेण चोर्ध्वकाश्रयश्च कुण्डैः कण्डूपरैश्चितम् ॥ रक्तैरलङ्गुका पाणिप्रादे कुष्ठोद्विगच्छति ॥ २२ ॥
 तन्निर्वाति ग्राटकण्डूश्च सरागापिडिकाचितम् ॥ दीर्घप्रतानद्वावदतसीकुसुमच्छवि ॥ २३ ॥ उच्छूनमण्डलो दहः कण्डूमानिति कथ्यते ॥
 स्थूलमूलं सदाहाति रक्तसारं बहुवणम् ॥ २४ ॥ सदाहकण्डेरुजं प्रायशः सर्वजन्म च ॥ रक्ताक्तमण्डलं पाण्डु कण्डूदाहकृतास्त्वितम् ॥ २५ ॥
 सोत्सेधमाचितं रक्तेः कंजपणभिवाम्बुभिः ॥ पुण्डरीकं भवेत्तद्धि चितं स्फोटैः सितारुणैः ॥ २६ ॥ विस्फोटपिटिका पाण्डु कण्डूद्विगच्छति ॥
 सूक्ष्मा श्यामारुणा रुक्षा प्रायः स्निग्धपाणिकूपरे ॥ २७ ॥ सस्फोटसंस्पर्शसहं कण्डूरक्तातिदाहवत् ॥ रक्तदले चर्मदले काकण तन्निर्वाहकम् ॥ २८ ॥
 प्रवेरक्तश्च कृष्णश्च काकणं त्रिफलोपमम् ॥ कृष्णलिङ्गेयुतेः सर्वैः स्वस्वकारणतो भवेत् ॥ २९ ॥ दोषमेदाय विहितैरादिशेद्धिभक्तमिति ॥ कुष्ठं
 स्वदोषानुगतं सर्वदोषगतं त्यजेत् ॥ ३० ॥ कुष्ठोक्तं यच्च यच्चास्थिमन्वाशुकसमाश्रयम् ॥ कृच्छ्रं मेदोमतश्चैव याप्यं श्लाघास्थिनांसगम् ॥ ३१ ॥
 अकृच्छ्रं कफजातोत्थं त्वग्गतं त्वमलञ्च यत् ॥ तत्र त्वचि स्थिते कष्टे काये वैकण्यरुक्षता ॥ ३२ ॥ स्वेदतापश्चयश्चः शोणिते पितृते पुनः ॥
 पाणिपादाश्रिताः स्फोटाः कुशात्सान्निधु चाधिकम् ॥ ३३ ॥ दोषस्याभीक्ष्णयोगेन दलनं स्याच्च मेदसि ॥ नातिसंज्ञास्ति मन्वास्थिनेनोपसंस्पर्शतः ॥
 ॥ ३४ ॥ स्ते च किमिभिः शुके स्वदारापत्यवाचनम् ॥ यथाप्राणाणि सर्वाणि स्वलिङ्गानि मृगादिषु ॥ ३५ ॥ कष्टैकसम्भवं शिवं किल्लासं दारुणं
 भवेत् ॥ निदिष्टमपरिखावि विधातुद्रवसंश्रयम् ॥ ३६ ॥ वाताहृशारुणं पित्तात्ताम्रं कमलफवत् ॥ सदाहं रोमाविधेसि कफाच्छेदं क
 गुरु ॥ ३७ ॥ सकण्डूरं क्रमाद्रक्तमांसमेदःसु चादिशेत् ॥ वर्णेनैवेदगुभयं कृच्छ्रं तत्रोत्तरोत्तरम् ॥ ३८ ॥ अशुक्ररोमपङ्कजसंक्षिप्तं क्षिप्रं नम्रम् ॥
 अनभिदग्धजं सान्यं शिवं कर्ज्यमक्तेऽन्यथा ॥ ३९ ॥ गुह्यपाणितलोष्ठेषु ज्ञातम्यविरन्तस्म ॥ सर्वनीयं विशेषेण किल्लासं विनिर्दिष्टमिति ॥ ४० ॥

ग. म. पु.
॥१०४॥

स्पर्शकाहारसंगादिसेवनात्प्रायशो गदाः ॥ एकराध्यासनावैव वल्लमात्यातुलेपनात् ॥ ४१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाल्ये
आचारकाण्डे कुष्ठरोगनिदानं नाम चतुःषष्ट्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १६४ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ किमयं द्विधा प्रोक्ता बाह्याभ्यन्तरभेदतः ॥
बहिर्मलकफासृगविट्जन्मभेदाच्चतुर्विधाः ॥ १ ॥ नामतो विंशतिविधा बाह्यास्तत्र मलोद्भवाः ॥ तिलप्रमाणसंस्थानवर्णाः केशाम्बराश्रयाः ॥ २ ॥
बहुपादाश्च सुक्ष्माश्च यूका लिङ्गाश्च नामतः ॥ द्विधा ते कोष्ठपिडिकाः कण्डूगण्डान्प्रकुर्वते ॥ ३ ॥ कुष्ठैकहेतवोऽन्तर्जाः श्लेष्मजा बाह्यसम्भवाः ॥
मधुरात्र्युडसीरदधिमतस्यनवौदनैः ॥ ४ ॥ कफादामाशये जाता वृद्धाः सर्पन्ति सर्वतः ॥ पृथुप्रतिभाः केचित्केचिद्वृण्वदोपमाः ॥ ५ ॥
रूढधान्याङ्गुराकारस्तनुदीर्घास्तथागवः ॥ श्वेतास्ताम्रावभासाश्च नामतः सप्तधा तु ते ॥ ६ ॥ अन्त्रादा उदरवेष्टा हृदयादा महाक्षुदाः ॥
च्युरवो दम्बकुसुमाः सुगन्धास्ते च कुर्वते ॥ ७ ॥ इल्लासमास्त्यश्रवणमविपाकमरोचकम् ॥ सूक्ष्मच्छर्दिज्वरानाहकार्यक्ष्वद्युपीनसान् ॥ ८ ॥
रक्तवाहिरास्थानरक्तजा जन्तवोऽणवः ॥ अपादा वृत्ताम्राश्च सौक्ष्म्यात्केचिदर्शनाः ॥ ९ ॥ केशादा रोमविश्वसा रोमद्वीपा उदुम्बराः ॥ पृथुते कुष्ठै
ककर्माणः सहस्रौसमातरः ॥ १० ॥ पक्षाशये पुरीषोत्था जायन्तेऽत्रोविसर्पिणः ॥ वृद्धास्ते स्तुभेवेमुश्च ते यदाभाशयेन्मुखाः ॥ ११ ॥ तदास्योद्ग
रनिःश्वामविद्वन्धातुविधायिनः ॥ पृथुवृत्ततनुस्थूलाः श्वावपीतसितासिताः ॥ १२ ॥ ते पञ्चनामा किमयः कर्करूपमकरुकाः ॥ श्लेष्मुरादाः स
शूलाख्या लेलिहा जनयन्ति हि ॥ १३ ॥ विड्भेदशूलविष्टम्भकाश्चर्यपारुष्यपाण्डुताः ॥ रोमहर्षाभिसदनं शुक्लकण्ठविमर्गमाः ॥ १४ ॥ इति
श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाल्ये आचारकाण्डे किमिनिदानं नाम पञ्चपष्ठचापिकशततमोऽध्यायः ॥ १६५ ॥ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ वान
व्याधिनिदानं ते वक्ष्ये सुश्रुत तच्छृणु ॥ सर्वधानर्थकथने विप्र एव च कारणम् ॥ १ ॥ अट्टरुदुष्यपन्नशरीरसविशेषतः ॥ सृष्टिभक्त्या विश्वतः
विश्वरूपः प्रजापतिः ॥ २ ॥ सदा धाता विशुर्विष्णुः संहर्ता वृत्तुरन्तकः ॥ तद्रुक्तं च नत्नेन यतितव्यमतः सदा ॥ ३ ॥ तस्योक्तं दोषविज्ञाने कमे
प्राकृतवैकृतम् ॥ समासव्यासतो दोषभेदानामवधार्य च ॥ ४ ॥ प्रत्येकं पंचधा वसि व्यापारश्चैव वैकृतः ॥ तस्योच्यते विभागिन सनिदानं सलक्षण
म् ॥ ५ ॥ धातुसयक्रेवायुः कुष्ठो नातिनिपेव्यते ॥ चतुःस्रोतोऽवकारेषु भूयस्तान्येव पूरयेत् ॥ ६ ॥ तेभ्यस्तु दोषपूर्णैः प्रच्छाद्य विवरं ततः ॥
तन् वायुः सक्तकुष्ठः शूलनाहान्वकृजन्म ॥ ७ ॥ मलरोधं स्वरभ्रंशं दृष्टिपृष्ठकटिग्रहम् ॥ करोत्येव पुनः कामं कृच्छ्रानन्यानुपद्रवान् ॥ ८ ॥ अ
माशयोत्यवमपुश्चासकासविपृष्टिकाः ॥ कण्डूपरोधवर्मादिभ्यामौद्भूतैश्च नाशितः ॥ ९ ॥ श्लेष्मदीन्द्रियशक्ताश्च त्वयि स्फोटनरुक्ताम् ॥ चके

पू. खं.
आ. कां.
अ. १६६

॥१०४॥

तीव्ररुजाश्वासगरामयविवर्णताः ॥ १० ॥ अन्त्रस्यान्तश्च विष्टम्भमरुचि कुरातां भ्रमम् ॥ मांसमेदोगतग्रन्थि चमादातुपककराम् ॥ ११ ॥ गुर्वक्लं
 तुषतेऽप्यर्थं दण्डमुष्टिहतं यथा ॥ अस्थित्यः सन्धिसन्ध्यस्थिशूलं तीव्रञ्च लक्षयेत् ॥ १२ ॥ मज्जस्थोऽस्थिषु चास्थैर्यमस्त्रमं यत्तदा रुजाम् ॥
 शुक्रस्य शीघ्रशुत्सङ्गसर्गोन्विकृतिमेव वा ॥ १३ ॥ तत्तद्भवेत्थशुक्रस्थः शिरस्याध्मानरिक्ता ॥ तत्र स्थानस्थितः कुप्योत् क्रुद्धः श्वयथुकृच्छताम्
 ॥ १४ ॥ जलपूर्णदृतिस्पर्शं शोषं सन्धिगतोऽनिलः ॥ सर्वोद्भूतसंश्रयस्तोदभेदस्फुरणमज्जनम् ॥ १५ ॥ स्तम्भनाशेषणं स्वप्नः सन्धिभजनकम्पनम् ॥
 यदा तु घमनीः सर्वाः क्रुद्धोऽप्येति मृदुमुदुः ॥ तदाङ्गमाक्षिपत्येष व्याधिराक्षेपणः स्मृतः ॥ १६ ॥ अथः प्रतिहतो वायुर्वज्रवृद्धं यदा पुनः ॥ तदा
 वष्टभ्य हृदयं शिरःशङ्खौ च पीडयेत् ॥ १७ ॥ सङ्क्षिपेत्परितो गात्रं हनुं वा चास्य नामयत् ॥ कृच्छ्रादुच्छसितं चापि निमीलनयनद्वयम् ॥ १८ ॥
 कपोत इव कृजेच्च निःसंगः सोपतन्त्रकः ॥ स एव वामनासायां युक्तस्तु मरुता हृदि ॥ १९ ॥ प्राप्नोति च मृदुः स्वास्थ्यं सुदुरस्यास्थ्यवाञ्छयेत् ॥
 अभिघातसमुत्थश्च दुश्चिकित्स्यतमो मतः ॥ २० ॥ स्वेदस्तम्भं तदा तस्य वायुच्छिन्नतनुयुदा ॥ व्यामोति सकलं देहं यत्र सायाम्यते पुनः ॥ २१ ॥
 अन्तर्गतुगतश्चैव वेगस्तम्भं च नेत्रयोः ॥ करोति जृम्भां सदनं दशनानां हतोद्यमम् ॥ २२ ॥ पार्श्वयोर्वेदनां वाह्यां हनुप्रद्वारिरोमहम् ॥ देहस्य वक्षि
 शःकां प्रपतेः हृदये शिरः ॥ २३ ॥ उरश्चोत्क्षिप्यते तत्र स्कन्धो वा नाभ्यते तदा ॥ हन्तेऽवास्ये च वेकप्यं ह्यस्वेदस्तत्र गात्रतः ॥ २४ ॥ वाह्यायासं
 हनुस्तम्भं हनुते दातुमिगिणम् ॥ विण्मृत्रमसृजं प्राप्य ससर्मारसमीरणाः ॥ २५ ॥ आयच्छन्ति ततोर्दोषाः सर्वभाषादमस्तकम् ॥ तिष्ठतः पाण्डु
 गात्रस्य त्रणायामः सुवर्द्धितः ॥ २६ ॥ गात्रवेगे भवेत्स्वास्थ्यं सर्वेऽवास्येपणेन तत् ॥ जिह्वाविलेखनादुष्णभक्षणार्द्रतमानतः ॥ २७ ॥ कुपितो हनुम
 लस्थः स्तम्भयित्वानिलो हनुम् ॥ करोति विवृतास्यत्वमथवा संवृतास्यताम् ॥ २८ ॥ हनस्तम्भः स तेन स्यात्कृच्छ्राववेणभाषणम् ॥ वाग्वादिनी
 शिरास्तम्भो जिह्वां स्तम्भयतेऽनिलः ॥ २९ ॥ जिह्वास्तम्भः स तेनात्रपानवाक्येष्वनृशितः ॥ शिरसा भारहरणादतिहास्यप्रभाषणात् ॥ ३० ॥
 विषमादुपयानाच्च कठिनानां च चर्वणात् ॥ वायुर्विवर्द्धते तैश्च वातुल्लङ्घ्यमास्थितः ॥ ३१ ॥ वक्त्रिकरोति वक्त्रं च तुज्ज्वलितमीक्षितम् ॥ ततोऽस्य कु
 स्ते मृद्धी वाक्शक्तिः स्तब्धनेत्रताम् ॥ ३२ ॥ दन्तचालं स्वरञ्चांशः श्रुतिहानांक्षितयहो ॥ गन्धाज्ञानं स्थितिध्वस्तज्ञासः श्वासश्च जायते ॥ ३३ ॥
 निष्ठोवः पार्श्वतोदश्च ह्येकस्याक्ष्णो निमीलनम् ॥ जत्रोरुद्धं रुजस्तीव्राः शरीराद्धेयरोपि वा ॥ ३४ ॥ तमादुरार्द्रितं केचिदेकानसथ चापरे ॥ रक्तभा
 श्रित्य च शिराः कुप्यन्मृद्धैर्धराः शिराः ॥ ३५ ॥ रुक्षः सवेदनः कृष्णः सोऽसाध्यः स्याच्छिरोग्रहः ॥ तनुं मृद्धीत्वा वायुश्च शिराः क्षायुस्तथैव चा॥ ३६ ॥

पक्षमन्यतरं हन्ति पक्षाघातः स उच्यते ॥ कृत्स्नस्य कायस्यार्द्धं स्यादकमेण्यमचेतनम् ॥ ३७ ॥ एकांगरोमतां केचित्पुन्ये कक्षकां विदुः ॥
सर्वांगरोषः स्तम्भश्च सर्वकायाश्रितोऽनिलः ॥ ३८ ॥ शुद्धवातकृतः पक्षः कृच्छ्राध्यतमो मतः ॥ कृच्छ्राध्यन्नेन संगृहो विदुः अन्तेतुलः ॥
३९ ॥ आमसद्व्यानः कुप्यातोस्तस्यांगं कफान्निष्ठं ॥ असाध्य एव सर्वो हि भवेदाप्युपतामकः ॥ ४० ॥ अंससुक्ष्मतिष्ठो
वायुः शिराः संकुच्य तत्रगः ॥ बहिः प्रस्थन्निद्वारं जनयत्येव वायुकम् ॥ ४१ ॥ तले प्रप्रेष्युर्लोतः कण्ठ्या वायुःपुनः ॥ बाहिः
कर्मस्यकरी विवृची वेति सोच्यते ॥ ४२ ॥ वायुः कट्याश्रितः सक्त्रः कण्ठ्यामाक्षिपेद्यदा ॥ तदा खञ्जो भवेच्चक्षुः पशुः सख्योश्चैवावेषात ॥ ४३ ॥
कम्पते गमनारम्भे खञ्जिवि च गच्छति ॥ कलापसज्जं तं विद्यान्मुक्तसन्निवप्रवचनम् ॥ ४४ ॥ शीतोष्णप्रवसंशु ककुक्षिर्गन्धेश्वर सेवितः ॥
जीर्णाजीर्णं तथाप्यसोमश्लिष्यजगर्गः ॥ ४५ ॥ सल्लम्पयेदः सम्यगपरमस्यसंसिद्धम् ॥ अभिष्येत्तं दोषं शरीरं प्रतिपश्यतः ॥ ४६ ॥ तद्व्यवस्थीनि
प्रपूर्यान्तःश्लेष्मणा स्तम्भितेन तपः ॥ तदास्ति श्रान्ति तेनोरास्तथा शीतानिलेन तु ॥ ४७ ॥ श्यामांगमंगरतेमित्यतस्त्राकृच्छ्राङ्गसङ्केतः
सुखान्तप्रभमियाहा बाह्यावततयत् ॥ ४८ ॥ वातशरीरितसंशयो जायते यस्य महारुजः ॥ ज्ञेयः कोटुकापिरेतुः स्थूलकोटुकापिरेतुः ॥ ४९ ॥
रक्तापविषमन्यत्ते श्रम्यादा जायते यदा ॥ वातेन शुक्रमाश्लिष्यतामुपार्तकपटङ्कः ॥ ५० ॥ पाणिपादशूलोनामी कृते वा मारुतादिति
सातिक्षिपं निमुह्यति श्वर्षसां तां प्रचक्षते ॥ ५१ ॥ हृष्यते वरणी यस्य भवेतां चापि रुक्मी ॥ पादद्वयः स विक्षेपः कफपातकोपजः ॥ ५२ ॥
पादयोः कुले दाहं पित्तामृक्षसहितोऽनिलः ॥ विशेषतश्चक्रेमतः पाददाहं तमादिशेत् ॥ ५३ ॥ इति श्रीभारुहः प्रह्लादाय प्रवक्ष्यते प्रह्लादशतस्य
आचारकाण्डे वाङ्मन्याविनिर्वातं नाम षष्ठ्यष्टविंशतस्तमोऽध्यायः ॥ १३६ ॥ अथस्वत्तरिक्वाच ॥ वातरक्तनिदानं तं वक्ष्ये सुश्रुतं तच्छुभं
विरुद्धाव्यशनकोयदिविषमप्रजगर्गः ॥ १ ॥ प्रायशः सुकुमारलोपि स्थिराहारविदारिणाम् ॥ स्थूलकानां मुखिनां चापि कुक्षौ वातरक्तोऽपि ॥ २ ॥
अग्निचातुर्दशेदुःखं नृणामपिना विवृते ॥ वातलेः शीतलोवायुबुद्धः कुक्षौ विभाग्यः ॥ ३ ॥ तादृशंवातज्ज्वा रुधः प्राकटयेव प्रहृष्यत
पुनः तातो शुदे पीडां श्वश्यां वाशाशीलेम् ॥ ४ ॥ संस्तप्य जनयेत्तस्य प्रवासस्त्रं वाचति ॥ विशेषाद्वमाद्यैश्च प्रहृष्यस्त्वस्य लक्षणम् ॥ ५ ॥
सविष्यतः कुष्ठसमं तथा सामुद्रसंज्ञकम् ॥ जातुजह्नोत्कचसंवेदस्तपादांसास्तिथुः ॥ ६ ॥ कण्ठदुःखपानिस्तोदभेदोपशमप्रसूतां
भ्रूवा श्रुत्या प्रशाम्यन्ति बुध्दुपाविर्भवन्ति च ॥ ७ ॥ पादयोर्मूलमन्याय कदाचिद्वस्तयोरपि ॥ आचारो विनोः कृष्टः कुम्भनं देहं विधावति ॥ ८ ॥

11-20-11

त्वद्धर्मासाश्रयमत्तानं तत्पूर्वं जायते ततः ॥ कालान्तरेण गम्भीरं सर्ववालुनाभिर्भवेत् ॥ ९ ॥ कटचादिसंयतस्थाने त्वक्तान्धस्यवल्लो
 हिताः ॥ श्वथुश्रेयितः पाकः स वायुश्चास्थिमज्जसु ॥ १० ॥ छिन्दन्निव चरत्यन्तश्चकीकुर्वन् च वेगवान् ॥ करोति स्वर्जं पटुं वा शरीरं सर्वतश्चरन् ॥
 ॥ ११ ॥ वाताधिकेऽधिकं तत्र शूलस्फुरणभजनम् ॥ शोथस्य रौक्ष्यं कृष्णत्वं श्यावतांघ्रिद्विहानयः ॥ १२ ॥ धमन्युल्लिसन्धीनां संकोचांगभ्रमे
 तिरुक् ॥ शीतद्वेषानुपशयौ स्तम्भवेपथुसुतयः ॥ १३ ॥ रक्ते शोथोऽतिरुक्तोदत्ताग्निश्चिमायते ॥ क्षिण्वरुक्षौ समं सैति कण्डुकुहमन्वितः ॥ १४ ॥
 पित्ते विदाहः सम्मोहः स्वादो मूच्छो मदस्तृषा ॥ रूपासहस्रं रुमावः शोणः पाक्वाभूयोगता ॥ १५ ॥ कफे स्तेमित्यसुक्ताः क्षुमिद्विभक्तप्राणिताः ॥
 कण्डूमेन्दा च रुद्रद्वन्द्वं सर्वलिङ्गश्च संकरात् ॥ १६ ॥ एकहोपश्च संसाध्यं याप्यश्चैव द्विदोषजम् ॥ विदोषजन्यजेषु रक्तापितं सुदारुणम् ॥ १७ ॥
 रक्तभङ्गे निहन्त्याग्नौ शास्तासन्विषु मारुतः ॥ निर्वेश्यान्योन्यमावाप्य वेदनाभिहरत्यसूत्रं ॥ १८ ॥ वायो यक्ष्मभक्तं मांसं रक्षसावपस्यलक्ष्मणः ॥
 अत्याहाराभिघाताच्च वेगोदीरणचारणैः ॥ १९ ॥ कुपितश्चक्षुरादीनामुपघातं प्रकल्पयेत् ॥ घातसो दाहतटकासश्वासमधिक्यं जायते ॥ २० ॥ कण्ठ
 रोधोमलभ्रंशच्छर्शरोचकपीनसात् ॥ कुर्याच्च मलगण्ढादीस्ताज्जसुसुद्धसंश्रयः ॥ २१ ॥ व्यानोऽन्तगमनस्त्रासकावावपयचोघ्नैः ॥ विरुद्धरुः प्रो
 दधं विषावायैश्च दूषितः ॥ २२ ॥ पुस्त्वोत्साहवलभ्रंशोऽकचित्तमुवज्ज्वरान् ॥ सर्वोकारादिनिस्तेऽदोमहर्षं सुपुनः ॥ २३ ॥ कुलं विरपेगम्य
 च कुर्व्यात् सर्वाङ्गसादनम् ॥ समानो विषमार्जोऽपि शीतघङ्गोर्भोजनः ॥ २४ ॥ करोत्यकालशयनजामराद्यंश्च शृणुते ॥ शूलमुस्ममहपथादी
 न्यकृत्कामाश्रयान्गदात् ॥ २५ ॥ अगानो रूक्षगुर्वन्नेवेगाघातातिवाहनैः ॥ यानपानसमुत्थानचङ्क्रमैश्चातिमविते ॥ २६ ॥ कुपितः क्रुते
 रोगान्कृत्स्नान् पक्वाशयाश्रयान् ॥ मृदुशुक्रभदोपाशोऽगुदभ्रंशदिकान्बहून् ॥ २७ ॥ सर्वाङ्गमाततं सार्धं तन्म्रास्तोमित्थगौरवे ॥ क्षिण्वत्वाद्दोष
 कालस्य शैत्यशोथोऽग्निहानयः ॥ २८ ॥ कण्डूरूक्षातिनाशनं तद्विदोषशमेन च ॥ क्षुक्तिं विद्याभिरामं तं तन्म्रादीनां विषयव्यात् ॥ २९ ॥ वायो
 रावरणं वातो बहुभेदं प्रचक्षते ॥ पित्तलिङ्गभृते दाहस्त्वृष्णा शूलं भ्रमस्तमः ॥ ३० ॥ कटुकैर्गण्णाम्लद्वेषादिदाहशीतकामना ॥ शैत्यमोतसूत्रा
 धिकद्वान्यपयसोऽधिकम् ॥ ३१ ॥ लघनायासरूक्षोष्णकामता च कफावृते ॥ कफावृतेऽङ्गमर्दः स्यादुल्लोमो मुरुताऽर्धचः ॥ ३२ ॥ रक्तावृते सहा
 र्तिस्त्वद्धर्मासाश्रयजा भ्रूशम् ॥ भवेत्सरागः श्वयधुर्जायन्ते मण्डलानि च ॥ ३३ ॥ शोथो मासेन कठिनो हृष्टासपिटिकास्तथा ॥ हर्षे पिपीलिकानां
 च संस्रम इव जायते ॥ चललग्नो बभुः शीतो शोथो यात्रु रोचकः ॥ ३४ ॥ आश्वत्थ इव क्षेयः स कुच्छो मदमावतः ॥ रूपां आश्वत्थवित्युष्णः

श्रीतल्लस् त्वनावृते ॥ मजावृते तु विषमं कुम्भमं परिवेष्टयम् ॥ ३६ ॥ झुल्लश्च पञ्चमानस्य पाणिभ्यां लभते सुखम् ॥ झुल्लवृते तु शिथे दे पातिविषयो न
विद्यते ॥ ३६ ॥ भुक्ते कुलौ रुजा जीणे निवृत्तिर्भवति ध्रुवम् ॥ गुमाप्रस्तिराध्मानं बरेतेमूजावृते भवेत् ॥ ३७ ॥ म्रिदावृते विषयोऽप्य स्वस्थानं परिकृतं
ति ॥ पतत्याज्यु ज्वराक्रांते मूर्च्छां च लभते नः ॥ ३८ ॥ सक्वृत् पीडितमन्येन दुष्टं शुक्लं चिरात्सुजेत ॥ सर्वथात्वावृते वायौ श्रोत्रियवङ्मणप्रसृक् ॥ ३९ ॥
विलोमे मारुते चैव हृदयं परिपीड्यते ॥ अग्रे मूर्च्छां रुजा दाहः पित्तं प्राण आवृते ॥ ४० ॥ रुजा तन्ना स्वश्चरो दाहो व्यने तु सर्वशः ॥ क्रमो
गणेषामंश सन्नापः सहवेदनः ॥ ४१ ॥ समान उष्णोऽपहृतिः सस्तेदोपरतिः सुट्टः ॥ दाहश्च स्यादपाने तु भेदः हारिद्रवणता ॥ ४२ ॥ रजोवृद्धिस्तानाश्च
तथा चानाहमेहनम् ॥ श्लेष्मणा प्रावृते प्राणे नादः स्रोतोऽज्वरोऽयम् ॥ ४३ ॥ श्रोत्रेनचैव सत्वेऽश्वासपानेऽश्वाससंशयः ॥ उदाने गुमात्रत्वमपचित्वा
क्वस्वरग्रहः ॥ ४४ ॥ वलवर्णप्रणालाश्चा पाने पवास्थिसंशयः ॥ गुरुतागेषु सर्वेषु स्थूलत्वज्ञातं भृशम् ॥ ४५ ॥ समानंऽतिक्रियाज्ञत्वमन्येदो मन्दवहति ॥
अपाने सकलं सूत्रं शङ्कतः स्याद्वतन्तं ॥ ४६ ॥ इति द्वाविपतिविषयं वातकाशेषं विदुः ॥ प्राणादपि विषयोऽन्योऽन्यं समकान्ता यथाकामम् ॥ ४७ ॥
सर्वत्रैष विरहितविनेः विद्यादातरणयः ॥ हृष्टासौख्यमसरोयः प्रतिद्विषयः शिरोग्रहः ॥ ४८ ॥ हृद्रोगो मुखरोगश्च प्राणेनापानम् ॥ ४९ ॥ उदानेना
नुते प्राणे भवेद्दे वलसंशयः ॥ ५० ॥ विचारणेन विभजेतेषामावरणं भिन्नम् ॥ स्थानान्यपेक्ष्य वतानां बुद्धिर्दानं च कर्माणम् ॥ ५१ ॥
प्राणादीनाश्च पञ्चानां पित्तमावरणं मिथः ॥ पित्तादीनामावसतिविश्राणां मिश्रितैश्च तैः ॥ ५२ ॥ मिथैः पित्तादिभिस्तद्विभक्त्याप्यन्य
त्वेनकथा ॥ तौल्यस्यैववहति यथास्वं लसणोदयात् ॥ ५३ ॥ अग्नेः सन्निधौऽपानादहवनिं सुष्ठुः ॥ मिथैर्मात्राभिर्नैव प्राण
पदानो वलमुच्यते ॥ स्यात्तयोः पीडनाद्विनिराधुषश्च वलस्य च ॥ ५४ ॥ अज्ञाता वायवोऽज्ञाता ज्ञाता वा स्थानविश्रुताः ॥
प्रप्लेताणि दुःस्थान्या भेदयुक्तोपपन्नाः ॥ ५५ ॥ विद्विषीहृद्दहोगुल्माभितदनादयः ॥ भवन्त्युपपन्नास्तेषामाज्ञानाधुषदया ॥ ५६ ॥ निदा
युधुत ! यथा आवेयोक्तं समीरितम् ॥ सर्वरोगविषेकान् नराद्याधुः प्रवृण्वे ॥ ५७ ॥ एवं विज्ञाय सगर्वादिभिरुत्ताराय चैव ॥ विफला सवरोऽप्य
सम्भाव्यगुग्गुदसंयुता ॥ ५८ ॥ सन्त्योषा विफला वापि सर्वरोगप्रमर्दिना ॥ शतावरीगुल्फचिन्तामिदगेन युतायाः ॥ ५९ ॥ शतावरी गुल्फचिन्तामिः गुल्फ
सर्पाकला कलाः पुननया च वदन्ति निगुण्डो निम्बपत्रिका ॥ ६० ॥ शृंगराजश्चक्रेकं वासकस्तद्वसेन वा ॥ भाविता विफला सवरोऽप्ययमकामया
वा ॥ ६१ ॥ सर्वैश्च नृपराजैश्चक्रेकं रोहकः ॥ अजिकरा चक्रेकं वा सवरोऽप्ययमकामया ॥ ६२ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशारूपे आचारकाण्डे वातरक्तनिःसतपष्टचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥ निदानं समाप्तम् ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥
सर्वरोगहरं सिद्धं योगसारं वदाम्यहम् ॥ शृणु सुश्रुत संक्षेपात्प्राणिनां जीवहेतवे ॥ १ ॥ कषायकटुतिक्ताम्लरूक्षसहारादिभोजनात् ॥ चिन्ताव्यवायव्या
यामभयशोकप्रजागरात् ॥ २ ॥ उच्चैर्भाषातिभागश्च कर्मयोगातिकर्षणात् ॥ वायुः कुप्यति पर्जन्ये जीर्णोन्ने दिनसंक्षये ॥ ३ ॥ अणाम्ल
लवणक्षारकटुकार्जीर्णभोजनात् ॥ तीक्ष्णातपाग्निसन्तापमद्यकोधनिषेवणात् ॥ ४ ॥ विदाहकाले भुक्तस्य मध्याह्ने जरुदात्यये ॥ शीघ्रकालेऽप्ये
रात्रेऽपि पित्तं कुप्यति देहिनः ॥ ५ ॥ स्वाह्मल्लवणस्निग्धगुरुशीतातिभोजनात् ॥ नवात्रपिच्छिलानृपमांसदेः सेवनादपि ॥ ६ ॥ अव्यायाम
दिवस्त्वप्प्रशय्यासनसुखादिभिः ॥ कफप्रदोषो भुक्ते च वसन्ते च प्रकुप्यति ॥ ७ ॥ देहपारुष्यसंकोचतोदविष्टमकावयः ॥ तत्र च भुङ्क्ते रोग
हर्पस्तम्भनशोषणम् ॥ ८ ॥ श्यामत्वमङ्गविलेपबलमायासवर्द्धनम् ॥ वायोलिङ्गानि तेषु रोगं वातस्पर्कं वेदतु ॥ ९ ॥ दाहोष्णपदसंज्ञे कफोष्ण
गपरिश्रमाः ॥ कटुमृदुशर्ववर्गन्ध्यस्वेदमुच्छ्रितितृट्प्रमाः ॥ १० ॥ हारिद्रं हरितत्वञ्च पित्तलिङ्गान्वितैर्नरैः ॥ देहे क्षिप्तमलमादुष्यन्ति रक्तवर्ण
न्धनम् ॥ ११ ॥ स्तौमित्यनुतिसङ्घातशोथशतिलगौरवम् ॥ कण्डूनिद्राभियोगश्च लक्षणं कफसम्भवम् ॥ १२ ॥ हेतुलक्षणसंसर्गाद्विद्याद्याधि द्विदे
षजम् ॥ सर्वहेतुसमुत्पन्नं त्रिलिङ्गं सान्निपातिकम् ॥ १३ ॥ दोषघातुमलाधारो देहिनां देह उच्यते ॥ तेषां समत्वमारोग्यं क्षयवृद्धेर्विपर्ययः ॥ १४ ॥
वसासृङ्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्राणि वातवः ॥ वातपित्तकफा दोषा विष्णुत्रया मलाः स्मृताः ॥ १५ ॥ वायुः शीतो लघुः सूक्ष्मः स्वरनाशि
स्थिरो बली ॥ पित्तमम्लकटुष्णञ्चापद्धत्ती रोगकारणम् ॥ १६ ॥ मधुरो लवणः स्निग्धो गुरुः श्लेष्मातिपिच्छिलः ॥ रुदश्रोण्याश्रयो वायुः पित्तं
पकाशयस्थितम् ॥ १७ ॥ कफस्यामाशयस्थानं कण्ठो वा सूक्ष्मसन्धयः ॥ कटुतिक्तकषायाश्च कोपयन्ति समीरणम् ॥ १८ ॥ कटुम्ललवणाः
पित्तं स्वादूष्णलवणाः कफम् ॥ एत एव विपर्यस्ताः शमायैषां प्रयोजिताः ॥ भवन्ति रोगिणां शान्त्यै स्वस्थाने सुखहेतवः ॥ १९ ॥ चक्षुष्यो
मधुरो ज्ञेयो रसाघातुविर्द्धनः ॥ अम्लोत्तरो मनोहर्ष्यं तथा दीपनपाचनम् ॥ २० ॥ दीपनोऽजरतृष्णाप्रस्तिकः शोधनशोषणः ॥ पित्तलो लेखन
स्तम्भी कषायो ग्राहिशोषणः ॥ २१ ॥ रसवीर्य्यविपाकानामाश्रयं द्रव्यमुत्तमम् ॥ रसपाकान्तरस्थापि सर्वद्रव्याश्रयं द्रुतम् ॥ २२ ॥ शीतोष्ण
लवणं वीर्य्यमथ वा शक्तिरिव्यते ॥ रसानां द्विविधः पाको मधुरः कटुरेव च ॥ २३ ॥ भिषग्भेषजरोगात्परिचारकमम्पद्ः ॥ चिकित्साङ्गानि
चत्वारि विपरीतान्यसिद्ध्ये ॥ २४ ॥ दशकालवयोवृद्धिसाम्यप्रकृतिभेषजम् ॥ देहसत्त्वबलव्याधीन्बुद्धिः समाचरेत् ॥ २५ ॥ (बहूदकनमोऽ

ग. म. पु.
॥१०७॥

वृषः कफमारुतकोपवान् ॥ जाङ्गलोऽपरशाखी च रक्तपित्तगदोत्तरः ॥ १ ॥) संसृष्टलक्षणपित्तो देशः साधारणः स्मृतः ॥ बाल आ षोडशान्मध्यः
सप्ततैर्बुद्ध उच्यते ॥ २६ ॥ कफपित्तानिलाः प्रायो यथाक्रममुदीरिताः ॥ क्षाराग्निशस्त्रहिता शीघ्रे प्रवयासि क्रियाः ॥ २७ ॥ कृशस्य वृंहणं काथ्यं
स्थूलदेहस्य कर्षणम् ॥ रक्षणं मध्यकायस्य देहभेदास्त्रयो मताः ॥ २८ ॥ स्थैर्यव्यायामसन्निविद्योद्वेगं वातजो बलम् ॥ अतिकारी महीत्सवि
महासाहसिको नरः ॥ २९ ॥ पानाहारादयो यस्य विरुद्धाः प्रकृतेरपि ॥ श्वसुखायोपकल्प्यन्ते तस्माभ्यमिति कथ्यते ॥ ३० ॥ गर्भण्याः श्लेष्मिके
र्भक्ष्यैः श्लेष्मिको जायते नरः ॥ वातलेः पित्तलेस्तद्रत्समधातुहिताशानात् ॥ ३१ ॥ कृशो रुक्षोऽल्पकेशश्च चलाचित्तो नरः स्थितः ॥ बहुवाक्परतः स्वप्ने
वातप्रकृतिको नरः ॥ ३२ ॥ अकालपलितो गौरः प्रस्वेदी कोपनो बुधः ॥ स्वप्नेऽपि दीप्तिमत्प्रेक्षी पित्तप्रकृतिरुच्यते ॥ ३३ ॥ रित्यवित्तः स्वधः क्षुद्रमः
प्रसन्नः श्लिग्धमुद्वेजः ॥ स्वप्ने जलशिलालोकी श्लेष्म प्रकृतिको नरः ॥ ३४ ॥ सम्मिश्रलक्षणैरेषो द्वित्रिदोषान्वयो नरः ॥ दोषस्थैरसत्तुविद्वेषिका
प्रकृतिः स्मृताः ॥ ३५ ॥ मन्दस्तीक्ष्णोऽथ विषमः समश्चेति चतुर्विधाः ॥ कफपित्तानिलाधिक्यात्तत्त्वाम्बात्रोऽनलः ॥ ३६ ॥ सत्कव वातरः
कार्थ्यं विषमे वातनिग्रहः ॥ तीक्ष्णे पित्तप्रतीकारो मन्दे श्लेष्मविशोधनम् ॥ ३७ ॥ प्रभवः सर्वोपाणामर्जाणं चाग्निनाशनम् ॥ आग्न्याल्लसति
लक्षणं तच्चतुर्विधम् ॥ ३८ ॥ आमाद्रिपूचिका चैव हृदालस्यादयस्तथा ॥ वचालवणतेधेन ऊर्ध्वं तत्र कारयेत् ॥ ३९ ॥ मुक्तभासो भ्रमो भूयः
तर्षोऽम्लात्संप्रवर्तते ॥ अपक्वं तत्र शीताम्बुपानं वातनिषेवणम् ॥ ४० ॥ गात्रमंगं शिरोजाख्यं भगदोषादयो गदाच ॥ तस्मिन्त्रयोषो दिवा काथ्यं
लघनं च विवर्जनम् ॥ ४१ ॥ मूलगुल्मी च विष्णुत्रस्थानविष्टमसुचकौ ॥ विधेयं स्वेदनं तत्र पानाय लघ्णोदकम् ॥ ४२ ॥ आसमल्लं च विष्टमं
कफपित्तानिलैः क्रमात् ॥ आलिय जठरं प्राज्ञो द्विगुव्यूषणसैन्यवैः ॥ ४३ ॥ दिवास्वप्ने प्रकुर्वीत सर्वाङ्गोपनिनाशनम् ॥ अहितमि शयराशिरहितानि
ततस्त्यजेत् ॥ ४४ ॥ उष्णान्धु वातुपानं च मासिकैः पाचनं भवेत् ॥ करिद्विधिमस्त्यैश्च श्रावः क्षीरं विरुच्यते ॥ ४५ ॥ बिरुः शोणितं च गुग्म
री पाटला गणिकारिका ॥ दीपनं कफवतत्रं पञ्चमूलविदं गदह्व ॥ ४६ ॥ शालपर्णी पृथिगर्णी वृद्धतीक्ष्णगोक्षुरा ॥ वातपित्तदरं हृष्यं कर्मायः पञ्च
मूलकम् ॥ ४७ ॥ उभयं दृशन्तुलं त्यात्तानिपातज्वरापहम् ॥ कासि श्वासे च तन्मद्यां पाथेऽल्लं च रास्यते ॥ ४८ ॥ एतेस्तेलानि सर्वाणि प्रत्यपादल
कां जयेत् ॥ काथाचतुर्गुणं वाणि पादम्बं न्याचतुर्गुणम् ॥ ४९ ॥ ज्वरश्च तत्परमं क्षीरं दध्नाश्च श्लेष्मपादकः ॥ तैरिनिर्निर्गन्धिः ॥ तैरिनिर्निर्गन्धिः ॥ तैरिनिर्निर्गन्धिः ॥

पृ. खं.
आ. कां.
अ. १६८

॥१०७॥

त्वरोऽयं गे मृदुर्नस्ये पाकोऽपि संप्रकल्पयेत् ॥ ५० ॥ स्थूलदेहेन्द्रियांश्चिन्त्याः प्रकृतियां त्वधिष्ठिता ॥ आसेम्ममिति तं विद्यावापुष्पन्तसुपाचरेत्
 ॥ ५१ ॥ मो छद्मातीन्द्रियैरथान्विपरीतान्स मृत्युभाक् ॥ भिषग्भिन्नगुरुद्वेषी प्रियारातिश्च यो भवेत् ॥ ५२ ॥ गुरुजानुललाटं च हनुर्गण्डस्तथैव च ॥
 भ्रष्टं स्थानच्युतं यस्य स जहात्यचिरादमृतं ॥ ५३ ॥ वामाक्षिमज्जनं जिह्वा श्यामा नासा विकारिणी ॥ कृष्णो स्थानच्युतो चोद्धो कृष्णाक्ष्यं यस्य
 तं त्यजेत् ॥ ५४ ॥ इति श्रीमारुते महापुराणे पुत्रैखण्डे प्रथमंशाख्ये आचारकाण्डे वैद्यकशास्त्रपरिभाषा० नामाष्टपष्टयधिकशततमोऽध्यायः
 ॥ १६८ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ हिताहितविवेकाय अनुपानविधिं ब्रूवे ॥ रक्तशालि विदोषं तृष्णामेदोनिवारकम् ॥ १ ॥ प्रहारात्तु परं वृष्यं कलमः
 श्लेष्मपित्ताहा ॥ शीतो गुरुस्त्रिदोषघ्नः प्रायशो गौरवधिकः ॥ २ ॥ श्यामाक्षः शोषणो रुधो वातलः श्लेष्मपित्ताहा ॥ तद्वत्पित्तगुनीचारकोद्भूताः प्रकी-
 र्तिताः ॥ ३ ॥ बहुवारः सकृच्छीतः श्लेष्मपित्तहरो यवः ॥ वृष्यः शीतो गुरुः स्वादुर्गोष्ठ्यो वातनाशनः ॥ ४ ॥ कफपित्तासनिःकुलः कफो यो मधुरो
 लघुः ॥ माषो बहुवलो वृष्यः पित्तश्लेष्महरो गुरुः ॥ ५ ॥ अगुष्मः श्लेष्मपित्तघ्नो राजमाषाऽनिलाभिस्तु ॥ कुलस्यः श्वासहिक्काहः कफगुल्मानिलाग्रहः ॥
 ॥ ६ ॥ रक्तपित्तज्वरोन्माथो शीतो ग्रही मकुष्ठकः ॥ पुंस्त्वामुकफपित्तघ्नश्चणको वातलः स्मृतः ॥ ७ ॥ यमूरो मधुरः शीतः संमही कफपित्ताहा ॥
 तद्वत्सर्वगुणाढ्यश्च कलायश्चातिवातलः ॥ ८ ॥ आढकी कफपित्तघ्नो शुक्ला च तथा रघुता ॥ अतसी पित्तला ज्ञेया विद्वार्थः कफनाशनि ॥
 ॥ ९ ॥ सक्षारमधुरस्त्रिगुणो बलोष्णपित्तकुत्तिलः ॥ बलमा कसलाः शीतो विविधाः सस्यजातयः ॥ १० ॥ चित्रकैर्गुदिनालीकाः पिप्पलीपञ्चरिष-
 वः ॥ चव्याचरणनिगुण्डितकरीकक्षामर्दकाः ॥ ११ ॥ सवित्वाः कफपित्तघ्नाः क्रिमिघ्ना लघुर्द्विपकाः ॥ वर्षाभूमार्करो वातकफघ्नौ दोषनाशिनौ ॥
 ॥ १२ ॥ तिक्तसः स्यदिग्दः काकमाषी विदोषहृत् ॥ नालेरी कफवातघ्नौ सर्वपः सर्वदोषहृत् ॥ १३ ॥ तद्वदेव च कोस्तुम्भं राजिका वातपित्तघ्ना ॥
 नाडीचः कफपित्तघ्नः चुडुर्मधुरशीतलः ॥ १४ ॥ दोषघ्नं पद्मपत्रश्च त्रिष्टुटं वातकृत्परम् ॥ सक्षारः सर्वदोषघ्नो वास्तुको रोचनः परः ॥ १५ ॥ तपसुद्धी-
 योविषहृत् पालङ्क्याश्च तथापरे ॥ मूलकं दोषकृशमं स्वित्रं वातकफापहम् ॥ १६ ॥ सर्वदोषहर् हर्षं केशं तत्पक्रभियते ॥ कर्कोटकं सवातकं मर-
 लं कार्वेल्लकम् ॥ १७ ॥ कुट्टमेहज्वरश्वासकासपित्तकफापहम् ॥ सर्वदोषहर् हर्षं कृष्णगण्डं वस्तिनाशनम् ॥ १८ ॥ त्रिलालात्रुनी पित्तनाशि-
 नी वातकारिणी ॥ त्र्युषोवालके वातश्लेष्मले पित्तवारणे ॥ १९ ॥ वृक्षस्य कफनाशकं जन्वीरं कफनाशिनम् ॥ यस्तु वृक्षस्य

१ पुंस्त्वामर्षम् । २ सर्वदोषान्घ्नतीति विग्रहः ।

ग. म. पु.
॥१०८॥

ग्राहि नागरंगफलं गुरु ॥ २० ॥ केशरं मातुलुगं च दीपनं कफवातनुत् ॥ वातपित्तहरो मापस्त्वक्त्रिग्वोष्णानिलापहः ॥ २१ ॥ सरया
मलकं वृष्यं मधुरं हृद्यमम्लकृतं ॥ भुक्तप्रोचका पुण्या हरीतक्यचुतोपमा ॥ २२ ॥ रंसर्गो कफवातघ्नो ह्यस्तद्रविदोषजित् ॥
वातलेष्महरं त्वन्लं खंसनं तिन्तिडीफलम् ॥ २३ ॥ दोषलं लकुचं स्वादु वकुलं कफवातजित् ॥ गुल्मवातकफश्वासकासघ्नं बीजपूरकम् ॥ २४ ॥
कपित्थं ग्राहि दोषघ्नं पक्वं गुरु विषापहम् ॥ कफपित्तकरं बालमापूषं पित्तवर्द्धनम् ॥ २५ ॥ पकाग्रं वातशून्यांतशुक्रवर्णविलम्बदम् ॥ वातघ्नं कफ
पित्तघ्नं ग्राहि विष्टम्भि जाम्बवम् ॥ २६ ॥ तिन्दुकं कफवातघ्नं वदरं वातपित्तहत् ॥ विष्टम्भि वातलं बिल्वं प्रियालं पचनापहम् ॥ २७ ॥ राजादन
फलं मोचं पनसं नारिकेलजम् ॥ शुक्रमांसकराण्याहुः स्वादुस्निग्धगुहाभि च ॥ २८ ॥ द्राक्षासपृक्खर्जूरं कुङ्कुमं वातरकाजित् ॥ मागधी मधुरा
पका श्वासपित्तहरा परा ॥ २९ ॥ आद्रकं रोचकं वृष्यं दीपनं कफवातहत् ॥ गुण्ठीभरिचपिप्पल्यः कफवातजितो मताः ॥ ३० ॥ अत्रुष्यं सनेचं
विद्यादिति वैद्यकसम्मतम् ॥ गुल्मशूलविषंघ्नं हिङ्गुवातकफापहम् ॥ ३१ ॥ यवानीचन्यकाजाज्यः वातलेष्मनुदः परम् ॥ चक्षुष्यं सैन्धवं
वृष्यं त्रिदोषरामनं स्मृतम् ॥ ३२ ॥ सौवर्चलं विवन्धन्नसुणं हृच्छूलनाशनम् ॥ उष्णं शूलहरं तीक्ष्णं विहङ्गं वातनाशनम् ॥ ३३ ॥ रोमकं
वातलं स्वादु रोचकं जेदने गुरु ॥ हन्ताण्णुमल्लरोगं यवशरीरमिदीपनः ॥ ३४ ॥ दहनं दीपनस्तीक्ष्णः सजिह्वारो विदारणः ॥ दोषघ्नं नाभसं वारि
लघु हृद्यं विषापहम् ॥ ३५ ॥ नादेयं वातलं रुक्षं सारसं मधुरं लघु ॥ वातलेष्महरं वाप्यं ताडार्गं वातलं स्मृतम् ॥ ३६ ॥ रोच्यमाशिकरं रुक्षं कफघ्नं
लघु नैर्जरम् ॥ दीपनं पित्तलं कौपमोद्विदं पित्तनाशनम् ॥ ३७ ॥ दिवार्ककिरणैर्जुष्टं रात्रौ चैवेन्दुरशिशिः ॥ सर्वदोषविनिर्मुक्तं तत्तुल्यं गङ्गा
भुना ॥ ३८ ॥ उष्णं वारि ज्वरश्वासमेदोऽनिलकफापहम् ॥ शृतं शीतत्रिदोषघ्नश्चितं तच्च दोषलम् ॥ ३९ ॥ गोक्षीरं वातपित्तघ्नं स्निग्धं कु
रसायनम् ॥ गव्याद्गुरुतरं स्निग्धं माहिषं वृद्धिनाशनम् ॥ ४० ॥ छागं रक्तातिसाग्रे कासश्वासकफापहम् ॥ चक्षुष्यं जीवर्णं स्त्रीणां रक्तपित्ते च
नावनम् ॥ ४१ ॥ परं वातहरं वृष्यं पित्तलेष्मकरं दधि ॥ दोषघ्नं सन्यजातन्तु मस्तु श्रोतोविशोधनम् ॥ ४२ ॥ ग्रहण्यशोऽर्द्रितात्तत्रं नवनीते
नवोद्धतम् ॥ विकाराश्च किलाद्या गुरवः कुष्ठहेतवः ॥ ४३ ॥ परं ग्रहणीशोथारोऽपाण्डुवीसारशूलमनुत् ॥ त्रिदोषशमनं तर्कं कथितं पूर्वेष्वरि
भिः ॥ ४४ ॥ वृष्यञ्च मधुरं सर्पिर्वातपित्तकफापहम् ॥ गव्यं मध्यञ्च चाक्षुष्यं संस्काराच्च त्रिदोषजित् ॥ ४५ ॥ अयस्मारुतदोन्मादभूच्छघ्नं संलुप्तं
वृतम् ॥ अजादीनाञ्च सर्पाणि विद्याद्गोक्षीरसद्गैः ॥ कफवातहरं मूत्रं सर्वकिमिविषापहम् ॥ ४६ ॥ पाण्डुत्वोदरकुष्ठारोऽथशूलमभमेहतुत् ॥

पृ. सं.
आ. की
अ. १६२

॥१०८॥

वातश्लेष्महरं बल्यं तैलं केश्यं तिलोद्भवम् ॥ ४७ ॥ सार्धपं कृमिपाण्डुग्रं कफमेदोऽनिलापहम् ॥ क्षौमं तैलमचक्षुष्यं पित्तहृद्वातनाशनम् ॥ ४८ ॥
 अक्षजं कफपित्तघ्नं केश्यं त्वक्श्रोत्रतर्पणम् ॥ त्रिदोषघ्नं मधु प्रोक्तं वातलघुं प्रकीर्तितम् ॥ ४९ ॥ हिक्काश्वासकृमिच्छर्दिमेहतृण्णाविषापहम् ॥ इक्ष्वो
 रक्तपित्तघ्ना बल्या वृष्याः कफप्रदाः ॥ ५० ॥ फाणितं पित्तलं तत्रिं सुरा मत्स्यण्डिका लघुः ॥ खण्डं वृष्यं तथा स्निग्धं स्वाद्रसृक्पित्तवात
 जित् ॥ ५१ ॥ वातपित्तहरो रूक्षो वातघ्नः कफकृद्गुडः ॥ स पित्तघ्नः परः पथ्यः पुराणोऽमृक्प्रसादनः ॥ ५२ ॥ रक्तपित्तहरो वृष्या सस्नेहा गडश
 केरा ॥ सर्वपित्तकरं मद्यमम्लत्वात्कफवातजित् ॥ ५३ ॥ रक्तपित्तकरास्तीक्ष्णास्तथा सौवीरजातयः ॥ पाचनो दांपनः पथ्यो मण्डः स्याद्गृष्ट
 तण्डुलः ॥ ५४ ॥ वातानुलोमनी लघ्वी पेया बस्तिविशोधनी ॥ सतक्रदाडिमव्योषा सगुडा मधुपिप्पली ॥ ५५ ॥ हन्तीयं सुकृता पेया कासश्वा
 सप्रवाहिकाः ॥ पायसः कफकृद्बल्यः कुशरा वातनाशिनी ॥ ५६ ॥ सुधौतः प्रसृतः स्निग्धः सुखोष्णो लघुरोचनः ॥ कन्दमूलफलेहैः साधितो बृंहणो
 गुरुः ॥ ५७ ॥ ईषदुष्णसेवनाच्च लघुः सूयः सुसाधितः ॥ स्विन्नान्प्योडितं शाकं हितं स्नेहादिसंस्कृतम् ॥ ५८ ॥ दाडिमामलकैर्ग्रयो वह्निकृद्वा
 तपित्तहा ॥ श्वात्सकासप्रतिश्यायकफघ्नो मलकैः कृतः ॥ ५९ ॥ यवकोलकुलत्थानां यूयः कण्ठचोऽनिलापहः ॥ सुदामलकजो ग्राही श्लेष्मपित्तवि
 नाशनः ॥ ६० ॥ सगुडं दधि वातघ्नं सक्तवो रूक्षवातुलाः ॥ घृतपूर्णोऽग्निकारी स्याद्बल्या गुर्वी च शण्डुली ॥ ६१ ॥ बृंहणाः सामिषा भक्ष्यपिष्ट
 का गुरवः स्मृताः ॥ तैलसिद्धाश्च दृष्टिघ्नास्तोयस्विन्नाश्च दुर्जराः ॥ ६२ ॥ अत्युष्णा मण्डकाः पथ्याः शीतला गुरवो मताः ॥ अनुपानञ्च पानीयं श्रमत्
 णादिनाशनम् ॥ ६३ ॥ अन्नपानादिना रक्षा कृत्स्याद्रोगवर्जितः ॥ अनुष्णः शिखिकण्ठाभो विषञ्चैव विवर्णकृत् ॥ ६४ ॥ गन्धस्पर्शरसास्तीव्रा
 भोक्तृश्च स्यान्मनोव्यथा ॥ आघ्राणे चाक्षिरोगः स्यादसाध्यश्च भिषग्वरैः ॥ वेपथुर्जृम्भणाग्रं स्याद्रिपस्यैतत्तु लक्षणम् ॥ ६५ ॥ इति श्रीगारुडे महा
 पुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे अनुपानादिविधिकथनं नामैकोनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ ज्वरोऽष्टधा
 पृथग्द्वन्द्वसंवातागन्तुजः स्मृतः ॥ मुस्तर्पपटकोशीरचन्दनोदीच्यनागरैः ॥ शृतशीतं जलं दद्यात्पिपासाज्वरशान्तये ॥ १ ॥ नागरं देवकाष्ठञ्च धान्याकं
 बृहतीद्वयम् ॥ दद्यात्पाचनकं पूर्वं ज्वरिताय ज्वरापहम् ॥ २ ॥ आरग्वधामयामुस्तातिकाग्रान्थिकनिर्मितः ॥ कषायः पाचनः सामे सशूले च ज्वरे
 हितः ॥ ३ ॥ मधूकसारसिन्धूत्थवचोषणकणाः समाः ॥ श्लक्ष्णं पिष्ट्वाभसा नस्यं कुर्यात्संज्ञाप्रबोधनम् ॥ ४ ॥ त्रिवृद्रिशालात्रिफलाकटुकारग्वधैः कृतः ॥
 सक्षारो भेदनः काथः पेयः सर्वज्वरापहः ॥ ५ ॥ महौषधामृतामुस्तचन्दनोशीरधान्यकैः ॥ काथस्तृतीयकं हन्ति शर्करामधुयोजितः ॥ ६ ॥

ग. म. पु.
॥ १०९॥

अपामांशदाकट्यां लोहितैः सप्ततनुभिः ॥ बद्धा वारे खेनुतं ज्वरं हन्ति तृतीयकम् ॥ ७ ॥ गङ्गाया उत्तरे कूले अपुवस्तापसो मृतः ॥ तस्मै
तिलोदकं दद्यान्मुञ्चत्येकाहिको ज्वरः ॥ ८ ॥ गुडच्याः कायकल्काभ्यां विफलावासकस्य च ॥ मुद्गीकाया बलायाश्च सिद्धाः स्नेहा ज्वरच्छिदः ॥
॥ ९ ॥ धार्वाशिवाकणावाङ्गिकाथः सर्वज्वरान्तकः ॥ ज्वरातिसारहरणमौषधं प्रवदाम्यथ ॥ १० ॥ पृश्निपर्णीविलावित्वनागरात्पलधान्यकेः ॥
पाण्डुरद्वयवभूतिस्वमुस्तपर्वटकैः श्रुताः ॥ जयन्त्याममतीसारं सज्वरं समहौषधाः ॥ ११ ॥ नागातिविपासुस्तभूनिम्बाशुतवत्सकैः ॥ सर्वज्वरहरः
काथः सर्वातिसारनाशनः ॥ १२ ॥ सुस्तपर्वटकदिव्यशृङ्गवेरशृतं पयः ॥ शालपर्णी पृश्निपर्णी वृत्ती कण्टकारिका ॥ १३ ॥ बलाश्चदंष्ट्रावित्वादि
पाठाभ्यामन्यान्यकम् ॥ एतदाहारसंयोगं हितं सर्वातिसारिणाम् ॥ १४ ॥ विरञ्चूतास्थिस्थश्च खण्डं मध्वतिसारनुत ॥ अनिसारं हिता तद्रक्तु
टजत्सङ्कायुता ॥ १५ ॥ वत्सकानिविपांश्च कणाकन्दकपायकः ॥ प्रयुक्तश्चापशूलाब्जं ह्यतीसारं सशोणित ॥ १६ ॥ चिकित्साथ ग्रहण्यास्तु
ग्रहणी चाग्निनाशनी ॥ चित्रकाकायकल्काभ्यां ग्रहणीघ्नं शृतं हविः ॥ गुल्मशोथोदग्ग्रीहशूलाशोघ्नं प्रदीपनम् ॥ १७ ॥ सौवर्चेलं सन्धवञ्च विडंगो
द्विदम्ब च ॥ सायुद्धेण मधुं पञ्चलवणान्यत्र योजयत् ॥ १८ ॥ भेषजं शस्त्रक्षारग्न्यास्त्रिधा वै चारोसां हम् ॥ विन्दि तज्जाशमात्रे तु यदि तर्कं
नशाद्भयम् ॥ १९ ॥ गुड्यां पिप्पलीयुक्ताप्रभवां घृतभञ्जिताम् ॥ त्रिवृदशोविनाशार्थं भक्षयेदमल्लोणिकाम् ॥ २० ॥ तिलक्षुरससंयोगश्चार्शुकुट
विनाशनः ॥ पञ्चकोलं ममरिचं सञ्चूषणमथाश्लिष्टम् ॥ २१ ॥ हरितकी भक्ष्यमाणा नागरेण गुडेन वा ॥ सन्धवोपहिता वापि सातन्येनाग्निदीपनी
॥ २२ ॥ फलत्रिकासुतावासातिकाभूनिम्बनिम्बजः ॥ काथः श्रोत्रयुतं हन्यात्पाण्डुरागं सकामलम् ॥ २३ ॥ त्रिषुचं त्रिफलाभ्यामा पिप्पली
शक्रेण मधु ॥ मादकः सन्निपातान्तो ग्नापितज्वरापहः ॥ २४ ॥ वासायां विद्यमानायामाशायां जीवितस्य च ॥ ग्नापिती शर्वा कासी किमथमव
सीदति ॥ २५ ॥ आटहपकमुद्गीकापथ्याकाथः सशक्रेः ॥ क्षौद्राट्यः कासनिःश्वासरक्तपित्तनिवहणः ॥ २६ ॥ वासामसः खण्डमधुयुतः पीतोऽथ
रक्तजित् ॥ मल्लकावदरीजभुम्रियालाभ्राजुतं धवः ॥ पीतं क्षीरञ्च मन्वाट्यं पृथक्शोणितवारणम् ॥ २७ ॥ समूलपलपत्राया निगुण्डयाः स्वरसञ्चुतम् ॥
सिद्धं पीत्वा श्वशोणी निर्व्याधिर्भोति देववत् ॥ २८ ॥ हरितकी कणा गुण्ठी मरिचं गुडसञ्चुतम् ॥ कासघ्नो मादकः प्राक्स्तृष्णारोचकनाशनः ॥ २९ ॥
कण्टकारिगुडुचिभ्यां पृथक्त्रैशत्पले रसे । प्रस्थं सिद्धं घृतं स्याच्च कासनुद्वहिदापनम् ॥ ३० ॥ कृष्णा धात्री शिता गुण्ठी हिकाम्रो मधुसञ्चुता ॥
हिकाश्वासी पिबद्वाङ्गी मविश्वामुष्णवारिणा ॥ ३१ ॥ तैलाक्तं स्वरभेदं वा ग्वादिर् धारयेन्मुखे ॥ पथ्यां पिप्पलिकायुक्तां संयुक्तां नागरेण वा ॥ ३२ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. १७०

॥ १०९॥

विडङ्गत्रिफलाचूर्णं छर्दिहन्मधुना सह ॥ आम्रजम्बूकषायं वा पिबेन्माक्षिकसंयुतम् ॥ ३३ ॥ छर्दिं सर्वा प्रणुदति तृष्णाञ्चैवापकर्षति ॥ त्रिफला भ्रमरु
 च्छर्दिहत्पीता सा मधुनापि वा ॥ ३४ ॥ पञ्चगव्यं हितं पानादपस्मारग्रहादिनुत् ॥ कृष्माण्डकरसो वाज्यं सयष्टिकं तदर्थकृत् ॥ ३५ ॥ ब्राह्मीरसवचा
 कुष्ठशङ्खपुष्पीभिरेव च ॥ पुराणं सेव्यमुन्मादग्रहापस्मारद्रघूनुतम् ॥ ३६ ॥ अश्वगन्धाकषाये च कल्के क्षीरे चतुर्गुणे ॥ घृतपक्वतु वातघ्नं वृष्यं मां
 साय पुत्रकृत् ॥ ३७ ॥ नीलीमुण्डीरिकाचूर्णं मधुसर्पिःसमान्वितम् ॥ छिन्नाक्वाथं पिबन्हन्ति वातरक्तं सुदुस्तरम् ॥ ३८ ॥ सगुडाः पञ्च पथ्याश्च कुष्टा
 शोवातसादनाः ॥ गडचीस्वरसं कल्कं चूर्णं वा काथमेव वा ॥ ३९ ॥ वातरक्तान्तकं कालागुडूचीक्वाथकल्कतः ॥ कुष्ठव्रणादिशमनं शृतमाज्यं सद्गु
 ग्धकम् ॥ ४० ॥ त्रिफलागुग्गुलुर्वातरक्तमूर्च्छापहारकः ॥ ऊरुस्तम्भविनाशाय गोमूत्रेण च गुग्गुलुः ॥ ४१ ॥ शुण्ठीगोक्षुरकक्वाथः सामवातार्तिशूल
 नुत् ॥ दशमूलाभृतैरण्डरास्त्रानागरदारुभिः ॥ ४२ ॥ काथो हन्ति महाशोथं मरीचगुडसंयुतः ॥ कासघ्नो मोदकः प्रोक्तस्तृष्णारोचकनाशनः ॥ ४३ ॥
 कण्टकारिगुडूचीभ्यां पृथक् त्रिंशत्पले रसे ॥ प्रस्थसिद्धं घृतञ्चैव कासनुद्धिदि दीपनः ॥ ४४ ॥ कृष्णाधात्रीसिताशुण्ठीमरीचसैन्धवान्वितः ॥ काथ
 एरण्डतैलेन सामं हन्त्यनिलं गुरुम् ॥ ४५ ॥ बला पुनर्नवैरण्डबृहतीद्वयगोक्षुरैः ॥ सार्हिगुलवर्णं पीतं वातशूलविमर्दनम् ॥ ४६ ॥ त्रिफलानिम्बयष्टीक
 कटुकारग्वधैः शृतम् ॥ पाययेन्मधुना मिश्रं दाहशूलोपशान्तये ॥ ४७ ॥ त्रिफलापः सयष्टीकाः परिणामार्तिनाशनाः ॥ गोमूत्रशुद्धमण्डूरं त्रिफलाचू
 र्णसंयुतम् ॥ विलिहन्मधुसर्पिभ्यां शूलं हन्ति त्रिदोषजम् ॥ ४८ ॥ त्रिवृत्कृष्णाहरीतक्यो द्विचतुष्पञ्चभागिकाः ॥ गुटिका गुडतुल्यास्ता विड्भिबन्धग
 दापहाः ॥ ४९ ॥ हरीतकीयवक्षारपिप्पलीत्रिवृत्स्तथा ॥ घृतैश्चूर्णमिदं पेयमुदावर्त्तविनाशनम् ॥ ५० ॥ त्रिवृद्धरीतकीश्यामाः सुहीक्षीरेण भाविताः ॥
 वटिका मूत्रपीतास्ताः श्रेष्ठाश्चानाहमेदिकाः ॥ ५१ ॥ त्र्यषणत्रिफलाधन्यविडंगचव्यचित्रकैः ॥ कल्कीकृतैर्घृतं सिद्धं संस्कारं वातगुल्मनुत् ॥ ५२ ॥
 मूलं नागरमानीतं सक्षीरं हृदयार्तिनुत् ॥ सौवचलं तद्वर्द्धतु शिवानां च घृतं पिबेत् ॥ ५३ ॥ कणापाषाणभेदैर्वा शिलाजतुकचूर्णकम् ॥
 तण्डुलीभिर्गुण्डेनापि मूत्रकृच्छ्रीति जीवति ॥ ५४ ॥ अमृतानागरीधात्रीवाजिगन्धात्रिकण्टकाम् ॥ प्रपिवेद्रात्रोरोगार्तः सशूलो मूत्रकृ
 च्छवान् ॥ ५५ ॥ सितातुल्यो यवक्षारः सर्वकृच्छ्रनिवारणः ॥ निदिग्धिकारसो वापि सक्षौद्रः कृच्छ्रनाशनः ॥ ५६ ॥ लवणं
 त्रिफलाकल्कैर्मूत्राघातहरं स्मृतम् ॥ मूत्रे विरुद्धे कर्पूरचूर्णं लिङ्गे प्रवेशयेत् ॥ ५७ ॥ काथश्च शिमुमूलोत्थः कटूष्णोश्मानिपातनः ॥ सर्वमेहहरो
 धान्या रसः क्षौद्रानिशायुतः ॥ त्रिफलादारुदार्यष्टक्वाथः क्षौद्रेण मेहहा ॥ ५८ ॥ अस्वप्नं च व्यवायं च व्यायामाश्चिन्तनानि च ॥ स्थौल्यमिच्छन्प

ग. न. पु.
॥ ३१० ॥

परित्यक्तं क्रमेणाभिप्रवर्द्धयेत् ॥ ५९ ॥ यवस्यामाकभोजी स्यात्स्थौल्यकृन्मधुनाग्निः ॥ उष्णसन्नं समण्डं वा पिवन्कृत्तुभवेत् ॥ ६० ॥ सचल्य
जीरकं व्योषा हिमसौवर्चलामलाः ॥ मधुना सक्तवः पीता मेदोमा सर्वदेपनाः ॥ ६१ ॥ चतुर्गुणं जले धृत्वा द्विगुणं चित्रकाणि च ॥ कल्कैः सिद्धं घृतं
प्रस्थं सर्षपं जठेर्गं पिबेत् ॥ ६२ ॥ क्रमवृद्ध्या दशाहानि दशं पेषालिकं दिनम् ॥ वद्धेयत्पयसा सार्द्धं तथैवापानयेत्पुनः ॥ ६३ ॥ क्षीरपटिकभोजी
स्याद्वं कृष्णसहस्रकम् ॥ बृंहणं सुदमायुष्यं ग्रीहादगवेनाशनम् ॥ ६४ ॥ पुनर्नवाक्राथकल्कैः सिद्धे शोथहरे घृतम् ॥ गवा मन्त्रेण संसृत्यं पिप्पली वा
पयोऽन्विताः ॥ गुडनं शोथस्य तुल्यां विश्वं वा शोथगोषिणा ॥ ६५ ॥ तिलसण्डजं पीत्वा बलासिद्धं पयोऽन्विनम् ॥ आध्मानशूलोपशितान्मन्त्रद्वि
जयेन्नरः ॥ ६६ ॥ श्लेष्मिकं तिलेन कल्कः पथ्यासमुद्भवः ॥ कृष्णसन्धवसंयुक्तो वक्षिणे गहरः परः ॥ ६७ ॥ निर्गुडीमूलनस्येन भण्डमाला विनश्यति ॥
स्नुहीगण्डिकास्वेदो नाशयेदुद्वेदानि च ॥ ६८ ॥ हन्तिकर्णपलाशस्य गलभण्डं तु लेपनः ॥ शर्तुरण्डनिर्गुडीवपाशिशुसर्षपः ॥ ६९ ॥ प्रलेपः
श्लोपदं हन्ति चिरात्पथमनिदारुणम् ॥ शोभाजनकसिन्धुत्वर्दिगुं चिद्रविनाशनम् ॥ ७० ॥ शङ्खुस्य मधुयुता यास्वसंघर्षणरूपिणी ॥ निम्बवज्रस्य वा
लेपः श्वसथुन्नगपणः ॥ ७१ ॥ त्रिफला खिदरा दार्दी ग्वयोले व्रणशोथनः ॥ तक्षः क्षतं व्रणं विसः सकुलं घृषिष्येत् ॥ ७२ ॥ यक्षीमधुकुटुम्ब
किञ्चिदुष्णं मर्षिषा ॥ वृद्धागन्तुव्रणान्वयो घृतलोद्गसमन्विता ॥ ७३ ॥ शिलां शिलां भुञ्जीत पित्तकोपनाशिनम् ॥ कप्या वृषाद्वरेण्डः
दंष्ट्राविनाशकृतः ॥ ७४ ॥ महिगुमेन्धवः पीतः काष्ठस्थं खाद्यदसृक ॥ यवकोलकुलस्थानां निःस्मदनं स्मेन वा ॥ ७५ ॥ भुञ्जीताम् यवावा
वा पित्रमेन्धवसंयुतम् ॥ कर्माग्निनिर्गुडीसो हन्याद्व्रणकिर्मान् ॥ ७६ ॥ त्रिफलागुणसंयुक्तो गुग्गुलुर्वटकीकृतः ॥ निर्यन्त्रणो विषमन्त्रा य
धनगणः ॥ ७७ ॥ दूर्वास्वर्गसिद्धं वा तलं कम्पिलेन वा ॥ दार्पित्विचक्षुः कल्केन प्रघातं व्रणगणः ॥ ७८ ॥ ॥ इति
श्रीभारुह मद्रापुराणं पृथ्वण्डं प्रथमांशस्य आचारकाण्ड उवगादिचिकित्सानिरूपणं नाम सप्तसुतशतनमोऽध्यायः ॥ १७० ॥ ॥
धन्वन्तरिकथा च ॥ ॥ नाडीव्रणाद्विराजाणां चिकित्सां ऽष्टु सुश्रुत ॥ नाडीं शङ्खेण संघादय नाडीनां व्रणवक्रिया ॥ १ ॥ सुसुश्रुति
फलाज्योषः समर्थैराज्ययोजितैः ॥ नाडीदुष्टव्रणं मूलं भगन्दर्मथा जयेत् ॥ २ ॥ निर्गुडीसुतसौतलं नाडीदुष्टव्रणपहणं ॥ हितं पाशमयानां तु
पानाभ्यञ्जननावने ॥ ३ ॥ गन्धविफलाकृष्णानिषधैर्काशयाजिता ॥ घृदि (गुडि) का शोथमुत्सर्गोभगन्दर्वता हिता ॥ ४ ॥ ध्वजमयै शिरोवेधे

पू. सं.
आ. ता.
अ. १७१

॥ ३१० ॥

विशुद्धिरुपदर्शके ॥ पाको रक्ष्यः प्रयत्नेन शिश्रक्षयकरो हि सः ॥ ५ ॥ पटोलनिम्बत्रिफलागुडूचीकाथमापिबेत् ॥ सगुग्गुलुं सखदिरमुपदर्शो विन
 श्यति ॥ ६ ॥ दहेत्कटाहे त्रिफलां सामसी (पी) मधसंयुताम् ॥ उपदर्शे प्रलेपोऽप्य सद्यो रोपयते व्रणम् ॥ ७ ॥ त्रिफलानिम्बधुनिम्बकरञ्जखदिरा
 दिभिः ॥ कल्कैः काथैर्धृतं पक्कमुपदर्शहरं परम् ॥ ८ ॥ आर्षो भग्नं विदित्वा तु सेचयेच्छीतलांबुना ॥ पक्केनालपनं कार्यं वन्धनं च कुशान्वितम्
 ॥ ९ ॥ मांसं मांसं तथा सर्पिः क्षीरं शृषः सतीजलः ॥ इंहणं चात्रपानं स्यात्प्रदयं भर्त्रागिणे ॥ १० ॥ रसानमधुनासाज्यसिताकल्कं समश्नुता ॥
 छिन्नभिन्नच्युतास्थीनां सन्धानमचिराद्भवेत् ॥ ११ ॥ अश्वत्थत्रिफलाव्योषाः सक्वामिः सर्माकृतैः ॥ तुल्यो गुग्गुलुना योज्यो भग्नसन्धिप्रसाध (कृत्) कः
 ॥ १२ ॥ सर्वकुष्ठेषु दमनं रचनं रक्तमाक्षण ॥ वचायासापटोलानां निम्बस्य कर्लनात्त्वचः ॥ १३ ॥ कपायो ग्रधुना पीतो वातहन्मदनान्वितः ॥
 विरेचनं प्रयोक्तव्यं त्रिभुक्कणफलत्रिकैः ॥ १४ ॥ मनःशिलांमरीचैस्तु तैलं कुष्ठविनाशनम् ॥ सर्वकुष्ठे विलेपोऽयं शिवापञ्चगुडादनम् ॥ १५ ॥
 कर्जेलभृजैः कुष्ठं गोमूत्रेण प्रलेपतः ॥ कर्षीरोद्धर्तनं च तैलाक्तस्य च कुष्ठहृत् ॥ १६ ॥ हरिद्रा मलयं राक्ष्वा गुडूच्यङ्गजस्तथा ॥ आरग्वयः
 करञ्जश्च लेपः कुष्ठहरः परः ॥ १७ ॥ मनःशिलाविडङ्गानि वाग्जी सपंपास्तथा ॥ कर्जैर्भृजपिष्टोऽयं लेपः कुष्ठहरोऽर्कवत् ॥ १८ ॥ विडंगैडवचा
 कुष्ठनिशासिन्धुत्थसर्पैः ॥ सूत्राम्लपिष्टो लेपोऽयं ददृकुष्ठविनाशनः ॥ १९ ॥ ग्रधुनाटसुवीजानि धात्री सञ्जरसः सुही ॥ सोवीरपिष्टं ददृणांभतदुद्धर्त
 नं परम् ॥ २० ॥ आरग्वयस्य पत्राणि आरनालेन पेषयेत् ॥ ददृकिट्टिम (भ) कुष्ठानि हन्ति सिन्धुमानमेव च ॥ २१ ॥ उष्णा पीता वायुजी च
 कुष्ठजित्सीरभोजनः ॥ तिलाज्यत्रिफलाक्षौद्रव्योपभस्त्रातशर्कराः ॥ वृष्याः सप्त समा मध्याः कष्टहाः कामचारिणः ॥ २२ ॥ विडंगत्रिफलाकृष्णाचूर्ण
 लीढं समाक्षिकम् ॥ हन्ति कुष्ठकिमिमहनाडीव्रणभगन्दरान् ॥ २३ ॥ यः खेदेदभयारिष्टमरिष्टामलकानिशाः ॥ स जयस्सर्वकुष्ठानि
 मासादूर्ध्वं न संशयः ॥ २४ ॥ दह्यमानायुतः कुम्भे मूलगे खदिराङ्कुरः ॥ साक्षधात्रीरसः क्षौद्रो हन्यात्कुष्ठं रसायनम् ॥ २५ ॥ धात्री
 खदिरयोः काथं पीत्वा वागजिसंयुतम् ॥ शङ्खेन्दुधवलं शिवत्रं हन्ति तूष्णं न संशयः ॥ २६ ॥ पीत्वा भस्त्रातकं तैलं यासाव्याधि जयेन्नरः ॥ सधितं
 खदिरं वारि पानाद्यैः कुष्ठजिद्वेत् ॥ २७ ॥ भावितं मलपूकाथैः सोमराजीफलं बहु ॥ कर्षं भक्षेदलवणां क्षयफलस्युतं पिबेत् ॥ २८ ॥ हन्ति धियम
 १ विघ्नम् ० २ मासमासासर्माणि ० ३ क्षीरयुषसः ० ४ भ्रमाय जानता ० ५ फलिनीचति पाठो युक्त इति भाति ॥ ६ त्रिहृन्तीफ ० ७ लामरिचानां (नि)
 तैलपाकं पयोद्वरेत् ० ८ कर्जैर्मन्त्रि ० ९ लेपयेत् ० १० यः स्वादे ० ११ दह्यमानस्युतः कु ० १२ मासव्याधि ०

ग. म. पु.
॥३३१॥

साध्यं च लेपे योज्यापगजिना ॥ वासा शुद्धा च त्रिफला पटोलं च करञ्जकम् ॥ २९ ॥ निम्बाशनं कृष्णवेवं काथकलेन यद्वत्तम् ॥ वज्रकं तद्वेत्तुष्टं शतव
पौणिर्जावति ॥ ३० ॥ स्वरसेन च दूर्वायाः पचत्तेलं चतुर्गुणम् ॥ कच्छावेचचिका पामा अभ्यङ्गादेव नश्यति ॥ ३१ ॥ इमत्त्वगककुष्ठानि लवणानि च मूत्रक
म् ॥ गम्भागिकाचित्रकैस्तेलं कुष्ठवणादिनुत् ॥ ३२ ॥ (अथाम्लपित्तचिकित्सा) धात्रीनिम्बफलं तद्वद्गमूत्रेण च चित्रकम् ॥ वासामृतापपटिकानिम्ब
निम्बमाकैः (वैः) ॥ त्रिफलाकुलथैः काथैः सक्षौद्रश्चांम्लपित्तहा ॥ ३३ ॥ फलत्रिकं पटोलं च तिककाथः सितायुतः ॥ पीतो यद्यमधुयुतो ज्वरच्छद्यंम्लपित्त
जित् ॥ ३४ ॥ वासायुतं तिकपूतं पिप्पलीयुतमेव च ॥ अम्लपित्ते प्रयोक्तव्यं गुडकृष्माण्डकं तथा ॥ ३५ ॥ पिप्पली मधुसंयुक्ता अम्लपित्तविनाशिनी ॥
श्लेष्माग्निमान्द्यनुत्पत्त्यापिप्पलीगुडमादकः ॥ ३६ ॥ पिष्ट्वाजार्जा सधन्याका घृतप्रस्थं विपाचयेत् ॥ कफपित्तावविहरं मन्दानलवमि हरेत् ॥ ३७ ॥
(इत्यम्लपित्तचिकित्सा) पिप्पल्यमृतधूनिम्बवासकारिष्टपटैः ॥ खेदिगाण्डिकैः काथो विस्फोटार्तिज्वरपहः ॥ ३८ ॥ त्रिफलरससंयुक्तं सर्पिस्त्रिवृतया
सह ॥ ग्र्याक्तव्यं विगैर्वाथोसपज्वरशान्तये ॥ ३९ ॥ खादिरात्रिफलागिष्टपटोलाभूतवासकैः ॥ काथोऽष्टकाख्यो जयाति रोगातिकममूरिकाम् ॥ ४० ॥
कुष्ठधीसपेविस्फोटकण्डादीनां विपातकः ॥ लघुनानां तु वृणम्य वषो मशकनाशनः ॥ ४१ ॥ चर्मकीलं जरुमणिं मशकंस्तिलकालकाव ॥
उत्क्रम्य शस्त्रेण देहत्वाग्निभ्यामशेषतः ॥ ४२ ॥ पटोलनीलीलपः स्वाजाल (ज्वाला) गदभरंगनुत् ॥ गुञ्जाफलैः शृतं तलं भृङ्गराजरसेन तु ॥
कण्ड (पटु) टारुणकृन्कुटशतव्याधिविनाशनम् ॥ ४३ ॥ अर्कोरिथमजात्रिफलानालीछा भृङ्गराजकम् ॥ जीर्णे पके लोहवृणं काञ्चिकं कृष्णकेशकृत
॥ ४४ ॥ श्रीगत्सशकैर्गसाङ्घिप्रस्थो मधुकात्पले ॥ तैलम्य कुडवं पक्वं तन्नस्यं पलितपहम् ॥ ४५ ॥ सुखरोगे तु त्रिफलागण्डूपपरिपारणम् ॥ यद्वभूम
यवशःपटाव्यापगसाञ्जनम् ॥ ४६ ॥ तजोदं त्रिफलालोत्रं चित्रकं चेति वृणितम् ॥ सक्षौद्रं धारयद्रक्ते श्रीवादन्तास्यरोगनुत् ॥ ४७ ॥ पटोल
निम्बजन्त्राग्रमालनीनवपलवाः ॥ पञ्चपल्लवकः श्रेष्ठः कपायो मुखधाने ॥ ४८ ॥ लघुनादिकशिष्टाणां पौलव्या मूलकस्य च ॥ रुद्धन्त्याश्च रसः
श्रेष्ठः कटुपुष्पः कर्णपूरेण ॥ ४९ ॥ तत्रिशूलोत्तरं कर्णे सशब्दे कृद्धवाहिनि ॥ वस्तस्यं क्षिप्तोष्णं सन्धवेनाववृणितम् ॥ ५० ॥ जालीपत्रसे तेलं
पक्वं प्रतिकर्णजित् ॥ गुण्डीतैलं सार्षपं च क्रोष्णं स्यात्कर्णशूलनुत् ॥ ५१ ॥ पञ्चमूर्लीयुतं क्षीरं स्वादिचित्रकहरातकी ॥ सर्पिगुडः पडंगश्च

१ पिप्पलीयुतः २ खदिरालाक्षयुतः ३ नयराकांतः ४ स्ववषोमासकनाशनैः ५ चर्मकीलं जीर्णमानं मशकं ६ पा० ७ नणिमसकंस्तिलः ८ क्षामाग्निभ्यामशेषः ९
१० आचारियः ११ नीलेध भृङ्गराजकः १२ सहस्यामूलः १३

पू. ख.
आ. कां.
अ. १७१

॥३३१॥

धूपः पीनसशान्तये ॥ ५२ ॥ अशिक्षिभवा रोगाः प्रतिश्यायवणज्वराः ॥ पञ्चैते पञ्चरात्रेण प्रथमं यान्ति लघनात् ॥ ५३ ॥
 धात्रीरसानां च दशः कोपं हरति घृणात् ॥ सशैद्रः सन्धवो वापि शिष्टदात्रीरसाञ्जनम् ॥ ५४ ॥ हरिद्रादारुसिन्धुस्थपथ्याजनवगौरिकैः ॥ पिष्टैर्देतो
 वह्निलपो नेत्रव्याधिनिवारकः ॥ ५५ ॥ मृतप्रघाभयालेपात्रिफला क्षीरसंयुता ॥ शुण्ठीनिम्बदलैः पिष्टैः सुखोष्णैः स्वरूपसैन्धवैः ॥ चार्प्यंश्चक्षुषि संश्ले
 पाच्छेद्यकण्डूरुजापहः ॥ ५६ ॥ अभयाक्षापृतं चैकद्विचतुर्भोगिकं युतम् ॥ मध्वाज्यलीढं काथो वा सर्वेनेत्ररुगर्दनम् ॥ ५७ ॥ चन्दनत्रिफलापुगपलाशतै
 मूलकैः ॥ जलपिष्टैरित्यं वृत्तिरशेषतिमिगपद्मा ॥ ५८ ॥ दन्तातिघृष्टं मरिचं राध्यान्ध्यापहमञ्जनम् ॥ त्रिफलाकायकल्काभ्यां सपयस्कं शृतं घृतम् ॥ ५९ ॥
 तिमिगण्यचिराद्दन्त्यान्पीतमेनत्रिशामुले ॥ पिप्पलीत्रिफला द्राक्षालोहचूर्णं सैन्धवम् ॥ ६० ॥ भृंगराजस्यैष्टुष्टं बुटिकाञ्जनमिष्यते ॥ आन्ध्रं सति
 भिर्गं काचं हन्त्यन्यात्रिग्रेगकान् ॥ ६१ ॥ त्रिकटु त्रिफला नक्त सैन्धवं च मनःशिला ॥ रुचकं शंखनाभिश्च जातीपुष्पाणि निम्बकम् ॥ ६२ ॥
 रसाञ्जनं भृंगराजं घृतं मधु पयस्तथा ॥ एतत्पिपद्मा च वटिका सर्वेनेत्ररुगर्दिनी ॥ ६३ ॥ दग्धमेण्डकं मूलं लेपात्काकिकपेपितम् ॥ शिरोऽर्चि
 नाशयत्याशु पुष्पं वा मुञ्जकुन्दकं (ज) म् ॥ ६४ ॥ शतमूल्याण्डमूलचक्राव्याघ्रीपलैः शृतम् ॥ तैलं नस्यमरुक्ष्मन्तिमिरोध्वं (द्र्वं) गदाप
 हम् ॥ ६५ ॥ नाचनं (लवणं) समुदं विश्वं पिप्पली वा ससैन्धवा ॥ भुजस्तम्भादिरेगेषु सर्वेष्वङ्गदेषु च ॥ ६६ ॥ मूर्ध्यावर्त्ते विधातव्यं
 नस्यकमोदिभेषजम् ॥ दशमूलिकपायं तु सर्पिः सैन्धवसंयुतम् ॥ नस्यमगविभेदघ्नं सूर्यावर्त्तशिरोऽर्चिनुत् ॥ ६७ ॥ दध्ना सौवर्चलाजाजीमन्त्रं
 नीलमुत्पलम् ॥ पिबेत्सौद्रघृतं नारी वातामृगदरपीडिता ॥ ६८ ॥ वासकस्वरसं पेषते गुडन्या रसमेव वा ॥ जलेनामलकीवीजं कल्कं वाससिता
 मधु ॥ ७१ ॥ आमलक्या मधुरसं मूलं कार्पासमेव वा ॥ पाण्डुप्रदरशान्त्यर्थं पिबेत्तण्डुलवारिणा ॥ ७० ॥ तण्डुलीयकमूलं तु ससैद्रं सरसा
 ञ्जनम् ॥ तण्डुलोदकसपीतं सर्वोश्वासकृदराञ्जयेत् ॥ कुशमूलं तण्डुलाद्रिः पीतं चासृक्कदरं जयेत् ॥ ७१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे
 प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नाडीव्रणादिचिकित्सावर्णनं नामैकसप्तत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १७१ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ स्त्रीरोगादिचिकित्सां
 च वक्ष्ये सुश्रुतं तच्छृणु ॥ योनिव्यापत्सु भ्रूयिष्ठं शस्यते कर्म वातजित् ॥ १ ॥ वचोपकुञ्चिकाजातीकृष्णावासकसैन्धवम् ॥ अजमोदः

१ घृतम् ॥ २ त्रिफलाशिक्षिगर्दभाः ॥ ३ पिण्डसुखैकः सुखसैन्धवः ॥ ४ पलाशतण्डुलाणि ॥ ५ त्रिफलाक्षारलोहः ॥ ६ कुम्भमेण्डजः ॥ मूलं ॥ ७ शस्यमेण्डमूलोद्भावन
 व्याघ्रीपलैर्वनम् ॥

ग. म. पु.
॥ ११२ ॥

यवशां चित्रकं शर्करान्वितम् ॥ २ ॥ पिङ्गालोडय जलवैश्व खादयेद्दधभर्जितम् ॥ योनिपाशोत्तिहृद्गुल्ममारुतं विनिवर्तयेत् ॥ ३ ॥
वदगीपत्रसंलेपाद्योनिर्भिन्ना प्रशाम्यति ॥ लोभ्रहृन्मीफललेपाद्योनेर्दादर्थं करोति च ॥ ४ ॥ पञ्चपल्लवपिष्टाह्ममालतीकुसुमैर्घृतम् ॥
ग्विपक्वममृगधारं योनिगन्धविनाशनम् ॥ ५ ॥ सुकाञ्चिकं जपापुष्पपुष्पं ज्योतिष्मतीदलम् ॥ दूर्वापिष्टं च संप्राश्य चित्रकं शर्करान्वितम् ॥ ६ ॥
आज्यजनाभयावर्णं नोद्यपीनं रजो हरेत् ॥ सटुग्वा लक्ष्मणा पीता नम्याद्वा पुत्रदा वेदेना ॥ ७ ॥ दुग्धस्याद्वैटिकं राज्यसश्वगन्धा च पुत्रदा ॥ वन्ध्या
पुत्रं लभेत्पीत्वा घृतनं ज्योतिष्मम् ॥ ८ ॥ कुशकाशोक्तुक्षानां मूलेर्गोक्षुरकस्य च ॥ शूनं दुग्धं सिताशुतं गन्धिण्याः शूलतुत्पम् ॥ ९ ॥ पाठाला
ह्मलिप्तिहास्यमयूरकूटजः पुष्पक ॥ नाभिरस्तिभगलेपात्सुतं नार्ति प्रमृयते ॥ १० ॥ जूनाया हृच्छिरोवस्तिशूलमकेन्द (कलह) संज्ञितम् ॥ यव
शां पिवेत्तत्र मस्तु कोष्णोत्केल वा ॥ ११ ॥ दशहलीकृतः काशः साज्यः मृतिरजापक्वः ॥ शालितण्डुलवृणो तु सटुग्वं दुग्धकूटजवत् ॥ १२ ॥
विदागि कन्दम्वग्मं मूले वागोमजं तथा ॥ धात्री स्नन्वविजुद्धयर्थं पुद्गुपरसाधिश ॥ १३ ॥ दुग्धा वन्ध्याया साही मधुसा शौद्रसर्पिषा ॥ वणा
गुःकान्तिजननं लेह्यं बालस्य दापयेत् ॥ १४ ॥ स्नन्वामात्र पञ्चद्वारं भव्यं वा तह्मणं पिवेत् ॥ स्वेदनं ताक्षिोफार्ते मृदा स्यादधिततया ॥ १५ ॥
महो मुस्तविषायाश्च वमिकामज्जं पिवेत् ॥ मुस्तगुण्टीविषाघ्नवकुटजेनित्तान्नत ॥ १६ ॥ मधु व्योषं सातुल्यं हिक्काच्छादित्विवावरणम् ॥ कुष्ठे
पुद्गुलनिकार्थं निशा दुर्यो च कञ्जित ॥ १७ ॥ मदासुपिष्टिनिषेधित्व्यकथिः क्षान् वमपत्रम् ॥ नदप्यदानवनिशाचन्दनैश्चातुलेपनम् ॥ १८ ॥
गोमयसीजनकाश्च वसादीहाविषाणम् ॥ ओं के टं वं मं वननेवास नमः ॥ ओं हौं तां हः मन्वेण शान्तिवर्त्तानां मावेनाद्रुलिदानतः ॥ ओं ह्रीं बाल
मन्त्रादि रक्षितः शार्कं मुद्गं च्वासा ॥ १९ ॥ नग्दुलालिः शिपिणस्य मूलं पीते विषापहम् ॥ नग्दुलालिश्च कर्पशाः शुक्रायाः सर्पदेशतुत ॥ २० ॥
दध्याज्यं तण्डुलैश्च च दहदुमा निशा तथा ॥ पिष्टे पानं तथा शौद्रं तिग्मवस्त्रं विषान्तकम् ॥ २१ ॥ अह्नेतण्डुलविषाधः साज्यः पीतो विषा
न्तकः ॥ यम्वराव्याधिविध्वंसि भेषजं तद्रमाचनम् ॥ २२ ॥ सिन्धुव्याधिकर्माण्डौक्यामधुगुडैः क्वात ॥ वषादिष्वभया सेव्या गसायनगुणैषिणा
॥ २३ ॥ जन्ममान्नेऽपार्थं चर्मा प्रमुहकं च विधीते ॥ गुक्ता सध्वाउयुधाजोषां चतुष्कं शनवर्धकम् ॥ २४ ॥ पीतायगन्धा पयसा घृतेनाशेप
दोगसुत ॥ मण्डकपर्ण्याः त्वग्मं विद्याम्याश्चालापनः ॥ २५ ॥ निलयात्रीभृंगपात्रो जग्ध्या वर्धनी भवेत् ॥ त्रिकटु विफला वह्निर्गुडौ च शता

१. ले.
आ. कां.
२७. १७२

॥ ११२ ॥

* नग्दुलालिः ० । १. पवित्रा नग्दुलालिः ० । २. पुद्गुलालिः ० । ३. पुद्गुलालिः ० । ४. पुद्गुलालिः ० । ५. पुद्गुलालिः ० । ६. नग्दुलालिः ० । ७. मन्त्रादि रक्षितः ० ।

[illegible]

ग. म. पु.
॥११३॥

लवणानि यवसारसर्जिकादिश्च लावणः ॥ शोथनः पाचनः ऊदी विस्लेषसर्पणादिकृत् ॥ १० ॥ मार्गरोषी मादवकृत्स एकः परिपेवितः ॥
गात्रकण्डूकोष्ठशोथवैषण्यं जनयेद्रसः ॥ रक्तवातं पित्तरक्तं पुंस्त्वेन्द्रियरुजादिकम् ॥ ११ ॥ व्योषशिख्रमूलकं देवदारु च कुष्ठकम् ॥ लघुनं बलगुजी
फलं सुस्तागुगुलुलाङ्गली ॥ १२ ॥ कटुको दीपनः शोथी कुष्ठकण्डूकफान्तकृत् ॥ स्थोल्यालस्यकिमिहरः शुक्रमेदोविरोधनः ॥ एकोऽन्यथ
सेव्यमानः भ्रमदाहादिकृद्भवत् ॥ १३ ॥ कृतमालः करीराणि हरिद्रेन्द्रयवास्तथा ॥ स्वादुकण्टकवेवाणि बृहतीद्वयराहिनी ॥ १४ ॥ गुडची च
द्रवन्ती च विघृन्मण्डूकपर्ण्यपि ॥ कार्वेलकवातोकुकरवीरकवासकाः ॥ १५ ॥ गेहिणी शौद्धचूर्णं च ककोटो वै जयन्तिका ॥ जातीवारुणकं
निम्बो ज्योतिष्मती पुनर्नवा ॥ १६ ॥ तिक्तो स्फुटेदनः स्याद्रोचनी दीपनस्तथा ॥ शोथनो ज्वरतृष्णाघ्नो मूर्च्छकण्ठातिकादिजित् ॥ १७ ॥
विष्मूत्रेकदसरोषो ह्यत्यर्थं स च सेवितः ॥ हनुस्तम्भाक्षेपकार्तिशिरःशूलव्रणादिहृत् ॥ १८ ॥ त्रिफलासल्लकीजम्बु आघ्रातकवटादिकम् ॥ तिन्दुकं
वकुलं शालं पालङ्गीमुद्गचिल्लकम् ॥ १९ ॥ कपायो ग्राहको रोपी स्तम्भनकृद्दशोषणः ॥ एकोऽन्यथं सेव्यमानो हृदयं चाथ पीडकः ॥ सुखशो
षज्वरार्धान्नमन्यास्तम्भादिकारकः ॥ २० ॥ हरिद्राकुष्ठलवणं मेघशृङ्खिलाद्रयम् ॥ केन्दुरा सल्लकी पाठा पुनर्नवा शतावरी ॥ २१ ॥ अग्नि
मन्थो ब्रह्मदण्डी श्वदंष्ट्रैरण्डके तथा ॥ यवकोलकुलत्पादिकर्षोशी दशमूलकम् ॥ पृथक् समस्तो वातनेत्रिदुपित्तहरस्तथा ॥ २२ ॥ शतावरी
विदारी च बालकोशीरचन्दनम् ॥ दूर्वा वटः पिप्पली च बदरी सल्लकी तथा ॥ २३ ॥ कदली चोत्पलं पद्मशुद्धुम्बरपटोलकम् ॥ अथ स्लेष्महरो
वर्गो हरिद्रागुडकुष्ठकम् ॥ २४ ॥ शतपुष्पी च जाती च व्योषाग्न्यथलाङ्गली ॥ सर्पिलौलवसामन्त्रः ज्वहेतु धवरं स्फुटत् ॥ २५ ॥ तथा धौस्त
तिमधाम्रिकाङ्गिणां शस्यते घृतम् ॥ केवलं पैत्तिकं सर्पिर्वातिके लवणान्वितम् ॥ २६ ॥ देयं बहुकफे वापि व्योषक्षामसमायुतम् ॥ ग्रन्थिनाडीक
मिष्टेष्ममेदोमासतरोगिषु ॥ २७ ॥ तैलं लाचवदार्द्रांय कूरकोष्ठेषु देहिषु ॥ वातातपाभुभारस्त्रीव्यायमर्सेणधातुषु ॥ २८ ॥ रक्तकृशान्तात्पान्तिनात्ता
वृतपथेषु ॥ २९ ॥ अर्थं दग्धं शिराजालं योनिकर्म शिरोरुजि (जम्) ॥ २९ ॥ उत्तमस्य पलं मात्रा त्रिभिश्चाक्षैश्च मध्यमे ॥ जघन्यस्य पलाद्वयं
मेहकाथापथेषु च ॥ ३० ॥ जलमुष्णं घृते देयं पृथक् तैले तु शस्यते ॥ क्षेहे पिते तु तुष्ण्यायां पितेदुष्णोदकं नरः ॥ ३१ ॥ वातातुलोर्मं दातो

१ शङ्खपुष्पी च ॥ २ अग्निदिव ॥ ३ हृदयपौष्टकृत् ॥ ४ हनुस्तम्भा ॥ ५ रुद्धः सल्ल ॥ ६ कपायः पाठा ॥ ७ कर्षाग्राहकः ॥ ८ तथादग्धं
हर भृष्टा ॥ ९ चिप्लैलेट ॥ १० प्राग्मिचने ॥ ११ अमर्षदन्तम् ॥

पृ. खं.
आ. कौ.
अ. १७३

॥११३॥

शिवेऽर्चः शिवस्य तन्मन्त्रम् ॥ रुद्रस्य शिवेन कार्यमभिशिवस्य रुद्रणम् ॥ ३२ ॥ श्यामाककोटोपाव्रतकपिण्याङ्गुलिः ॥ वातश्लेष्माणि वाने वा
 कते वा स्वेद इष्यते ॥ न स्वेदयेदतिन्युल्लस्यदुर्वैलमुच्छितान् ॥ ३३ ॥ इति श्रीगारुडे मन्त्रापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे
 द्वाविंशतितमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥ ॥ धन्वतारिणवाच ॥ वृत्तैलादि वक्ष्यामि शृणु सुश्रुत
 गोपदुत ॥ अथ हृषी वचा मोमा ब्राह्मी ब्रह्मसुवर्चला ॥ १ ॥ अमया च गुडुची च अट्कपकवायुजी ॥ एतैस्त्वमभोगैर्वृत्तप्रभं
 विपाचयेत् ॥ २ ॥ कण्टकावर्वा मसपस्थशीर्गप्रस्थमसन्वितम् ॥ एतद्ब्राह्मीवृत्तं नाम श्रुतिमेवाकं पम् ॥ ३ ॥ शिफलाचित्रकवल्गुनिर्गुण्डो
 निम्बवासकः ॥ पुनर्नवा गुडुची च वृद्धी च अनादरी ॥ ४ ॥ एतैर्वृत्तं यथालाभं सर्वगोपाविमर्दनम् ॥ वृत्तशतकपाथे तु तैलम्याद्वाटकं पनेत् ॥
 कल्कमेवमात्रिष्टाचन्दनोत्पलपङ्कजैः ॥ ५ ॥ लूकैःलापिपपलीकुष्ठमृगैलागुल्कैर्मैः ॥ गन्धाश्वजीवनीयैश्च शीघ्रकर्ममाश्रितम् ॥ ६ ॥ एतन्म
 द्भित्ता एकं स्थापयेद्वाग्ने शुभे ॥ सर्ववार्ताविकारान्नु सर्वशान्त्वन्गथयान् ॥ ७ ॥ तैलमेतन्मथामयेद्व्याम्यं राजवह्मम् ॥ शतावर्गमप्रस्थं
 शीघ्रस्थं तथैव च ॥ ८ ॥ अतएव देवदारु मांसी शैल्यकं वला ॥ चन्दनं तमः कुष्ठं मर्चः शिला ज्योतिष्मता ॥ ९ ॥ एतैः कर्पमसैः क्लृप्तैः वृत्त
 स्थं विपाचयेत् ॥ कुञ्जवामनपंगुनां वधिष्यंयकुष्ठिनाम् ॥ १० ॥ वायुना भग्नगात्राणां ये च मीढान्ति मेथुने ॥ जराजर्जगात्राणां चाध्मानसुख
 शोषिणाम् ॥ ११ ॥ स्वग्गताश्चापि ये वाता शिगन्नायुगताश्च ये ॥ सर्वस्नात्राभयन्याशु तैलं गेयकुलान्तकम् ॥ १२ ॥ नागयणमिदं तैलं विष्णु
 नोक्तं रुद्रदेनम् ॥ पृथक् तैलं घृतं कुर्यात्समस्मर्गपरैः पृथक् ॥ १३ ॥ अनावय्यां गुडुच्या वा चित्रकं नेचनान्वितैः ॥ निरुण्ड्या वा प्रपातः श्यामक
 ण्टकाव्यां म्मादिभिः ॥ १४ ॥ वषोभुवालया वापि वामकन फलविकैः ॥ ब्राह्मवा चैण्डकेनापि भृंगजितं कृष्टिना ॥ १५ ॥ सुमलया दशमूलैः खदिग्ग
 वटादिभिः ॥ वटिका मोदको वापि पूर्णं स्यात्सर्वगगतु ॥ १६ ॥ वृत्तं मधुना वापि अग्निः सृण्डलुटादिभिः ॥ लवणैः कटुकैर्बुक्ते यथालाभं च गेय
 त ॥ १७ ॥ चित्रकाकैर्विष्टेद्रापि यवानीहयमाकम् ॥ सुषो च वायुं गणिको मतपणैःसुवर्गिकाय ॥ १८ ॥ ज्योतिष्मतीश्च संश्रुत्य तैलं वीरी विपाचयेत् ॥
 एतन्निष्यन्दनं तैलं भृशं दद्याद्भृगन्दरे ॥ १९ ॥ शोथनं गेपर्णं चैव सर्ववर्गैकं पम् ॥ चित्रकायं सङ्गत्तैलं सर्वगोपप्रभञ्जनम् ॥ २० ॥ अत्रयोदं ममिन्द्र
 १. बृहती च अनादरी २. मालावायुमर्चः ३. तपा ४. कल्कैः ५. मर्चः ६. लूकैः ७. लवणैः ८. वृत्तैः ९. चित्रकैः १०. चित्रकैः ११. चित्रकैः १२. चित्रकैः १३. चित्रकैः १४. चित्रकैः १५. चित्रकैः १६. चित्रकैः १७. चित्रकैः १८. चित्रकैः १९. चित्रकैः २०. चित्रकैः

ग. म. पु.
॥११४॥

हरितालं निशाद्वयम् ॥ क्षारद्वयं फेनयुतमाद्रकं सरः (शब) लोद्वयम् ॥ २१ ॥ इन्द्रवारुण्यशमार्गकदलैः स्थन्दनैः समम् ॥ एभिः सर्पपत्रं तैलमजामृत्रैश्च
योजितम् ॥ २२ ॥ मृद्वग्निना पचेदेतद्रव्यक्षरिणं संयुतम् ॥ अजमोदादिकं तैलं गण्डमालां व्यपोहति ॥ २३ ॥ विदग्धस्तु पचेत्पक्वं पक्वं चैव विशोधयेत् ॥
रोपणं मुहुर्भावं च तैलनानेन कारयेत् ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे ब्राह्मीवृत्तादिवर्णनं नाम चतुः सप्त
त्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १७४ ॥ ॥ रुद्र उवाच ॥ एवं धन्वन्तरिर्विष्णुः सुश्रुतादीनुवाच ह ॥ हरिः पुनर्हरायाह नानायोगान्नुमर्दनात् ॥ १ ॥
॥ हरिरुवाच ॥ सर्वज्वरेषु प्रथमं कार्यं शङ्कर लङ्घनम् ॥ कथितोदकपानं च तथा निर्वृत्तसेवनम् ॥ २ ॥ अग्निस्त्वैवाज्वरस्त्वैवं नाशमायान्ति
होश्चर ॥ वातज्वरहरः काथो गुडस्या सुस्तकेन च ॥ ३ ॥ दुग्गलमैश्चैव घृतं पित्तज्वरहरः शुण्ठि ॥ शुण्ठीपर्वटसुस्तैश्च बालकोशिरचन्दनैः ॥ ४ ॥
साज्यः काथः श्लेष्मजं तु सल्लुण्ठिः सदुरालयः ॥ सवालकः सर्वज्वरं सल्लुण्ठिः सहपर्वटः ॥ ५ ॥ किरीततिलैर्नारीगुडचामुण्डिसुस्तकैः ॥ पित्त
ज्वरहरः स्यात् शुण्ठ्यन्यं योगमुत्तमम् ॥ ६ ॥ बालकोशिरपाठाभिः कण्टकारिकसुस्तकैः ॥ ज्वरमुच्यते कृतः काथस्तथा वै सुरदायकः ॥ ७ ॥
धन्याकनिम्बसुस्तानां समधुः स तु शङ्कर ॥ पटोलपत्रयुक्तस्तु गुडचैर्विफलायुतः ॥ ८ ॥ पीतोऽखिलज्वरहरः क्षुधाकृद्वाततृत्विदम् ॥ हरीतकी
पिप्पलीनाममलीचित्रकोद्वयम् ॥ ९ ॥ चूर्णं ज्वरं च कथितं धान्यं (धन्या) कोशिरपपर्वटैः ॥ आमलक्या गुडच्या च यशुधुक्तं सचन्दनम् ॥ १० ॥
समस्तज्वरमुच्यते स्यान्मन्त्रिपातहरं शुण्ठि ॥ हरिद्रानिम्बत्रिफलासुस्तकैर्देवदारुणा ॥ ११ ॥ कपार्यं कटुरोहिण्या सपटोलं सपत्रकम् ॥ त्रिनेत्रज्वरमुच्यते
स्यात्पित्तं तु कथितं जलम् ॥ १२ ॥ कण्टकाय्यां नागमस्य गुडच्या धुष्करेण च ॥ जग्ध्या नागवलाचूयैश्चासकासादिमुद्वेष्ट ॥ १३ ॥ कफ
वातज्वरे देवं जलमुष्णं पिबामिने ॥ विश्वपर्वटकोशिरसुस्तचन्दनसाधितम् ॥ १४ ॥ दद्यात्सुरीतलं वारि तृदण्यं ज्वरदाहनुत् ॥ विल्वविष
पञ्चमूलस्य काथः स्याद्वातिक ज्वरे ॥ १५ ॥ पाचनं पिप्पलीशूलं गुडचैर्विश्वमेघजम् ॥ वातज्वरे त्वयं काथो दत्तः शान्तिकरः परः ॥ १६ ॥
पित्तज्वरश्च मन्त्रिः काथः पर्वटनिम्बयोः ॥ विधाने क्रियमाणेऽपि यस्य संज्ञा न जायते ॥ १७ ॥ पादयोस्तु ललाटे वा दक्षेष्टीहरालक्याः ॥ तिल
पाठा पर्वटाश्च विशाला त्रिफला विडुव ॥ सक्षीरो भेदनः काथः सर्वज्वरविशोपनः ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये
आचारकाण्डे ज्वरहस्तानां योगादिवर्णनं नाम पञ्चसप्तत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सप्तरात्राभ्यां यन्ते स्त्वैवाटस्थं कचः

पू. ख.
आ. का.
अ. १७५

शुभाः ॥ दग्धहस्तिदन्तलेपात्साजावीरगसाञ्जनात् ॥ १ ॥ भृङ्गराजसेनैव चतुर्भागेन साधितम् ॥ केशवृद्धिकरं तैलं गुञ्जाचूर्णान्वितेन च ॥ २ ॥
 एलामासीकुट्टमुगयुक्तमभ्यङ्गतः शिवम् ॥ गुञ्जाफलं समादेयं लेपनं चन्द्रलुतनुत् ॥ ३ ॥ आम्रास्थिचूर्णलेपाद्वै केशाः सूक्ष्मा भवन्ति च ॥
 करंजामलकैलाललावालेपोऽरुणापहः ॥ ४ ॥ आम्रास्थिमज्जामलकलेपात्केशा भवन्ति वै ॥ बद्धमूला घना दीर्घाः स्निग्धाः स्युर्नोत्पतन्ति च ॥
 ॥ ५ ॥ विडंगगन्धपापणसाधितं तैलमुत्तमम् ॥ मच्चतुर्गुणगोमूत्रं मनसः शिलमेव वा ॥ ६ ॥ शिरोऽयंमाच्छिराजन्मयूकालिख्याः क्षवं नयेत् ॥
 नवदग्धं शंखचूर्णं पुष्टसीसकलेपनम् ॥ ७ ॥ कचाः शङ्खणा महाकृष्णा भवन्ति वृषभध्वज ॥ भृङ्गराजं लोहचूर्णं विफला वीजपूरकम् ॥ ८ ॥
 नीली च कर्णोऽयं च गुडमेतैः समं ॥ ९ ॥ पलितानां ह कुष्णानि कृषोऽहपांमहोपधम् ॥ १० ॥ आम्रास्थिमज्जा विफला नी (ता) ली च भृङ्ग
 राजकम् ॥ जीर्णं पक्वं लोहचूर्णं काजिकं कुष्णकेशकृतं ॥ १० ॥ चक्रमदकवीजानि कुट्टमेरुमूलकम् ॥ अत्यम्लकाजिकं पिष्ट्वा लेपान्मस्तकरो
 गनुत् ॥ ११ ॥ सन्धवं च वचा हिंरा कुट्टं नागेश्वरं तथा ॥ शतपुष्पा देवदारु एभिस्तैलं तु साधितम् ॥ १२ ॥ गोपुरीपरसेनैव चतुर्भागेन संयु
 तम् ॥ तत्कणभरणादुग्रकर्णशूलं क्षयं नयेत् ॥ १३ ॥ मपमुत्रभेन्धवाभ्यां कर्णयोभरणाच्छिव ॥ कर्णयोः प्रतिनाशः स्यात्कृमिनां च दिकस्य च ॥ १४ ॥
 मालतीपुष्पदलयो र्मन भरणात्तथा ॥ गोत्रलेनैव पूरेण प्रयक्षावो विनश्यति ॥ १५ ॥ कटुमापमरीचानि तगरं मधु पिप्पली ॥ अपामागोऽश्वगन्धा
 च बृहती मितसर्पपाः ॥ १६ ॥ यवास्तिलाः सन्धवं च पादिकोद्वर्तनं शुभम् ॥ लिङ्गवाहुस्तनानां च कर्णयोर्वृद्धिकृद्भवेत् ॥ कटुतैलं भङ्गातकं बृहती
 फल्गुडिमम् ॥ १७ ॥ वलकलैः साधितैर्लिप्तं लिङ्गं तेन विवर्द्धते ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे केशो
 त्पत्त्यादिवर्णनं नाम पटसप्तत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥ हरिश्चन्द्राच ॥ सोभोजनपत्रसं मधुयुक्तं हि चक्षुषोः ॥ भ (च) रणाद्रोगहरणं भवे
 त्नास्त्यत्र संशयः ॥ १ ॥ अशीतितिलपुष्पाणि जात्याश्च कुट्टमानि च ॥ उपानिम्बामलाशुष्ठीपिप्पलीतंडुलीयकम् ॥ २ ॥ छायाशुष्कं वर्दी
 कुर्यात्पिष्ट्वा तण्डुलवार्णि ॥ मधुना सहसा चाक्ष्णोर्गजनात्तिमिरादितु ॥ ३ ॥ विभीतकास्थिमज्जा तु शंखनाभिर्मनःशिला ॥ निम्बपत्रमरीचा
 नि अजामूत्रेण पेपयेत् ॥ ४ ॥ पुष्पं राज्यन्धतां हन्ति तिमिरं पटलं तथा ॥ चतुर्भागानि शंखस्य तद्वर्द्धनं मनःशिला ॥ ५ ॥ सैन्धवं च तद्वर्द्धनं
 त्वेतिपिष्ट्वादकेन तु ॥ छायाशुष्कां तु वटिकां कृत्वा नयनमज्जयेत् ॥ ६ ॥ तिमिरं पटलं हन्ति पिचिटे च महोपधम् ॥ विकटु विफलां चैव कर

१ ललासांशो ॥ २ शुष्का तु वटिकाः कुर्यात्पिष्ट्वा तु चारि ॥ ३ पिष्ट्वा तण्डुलम् ॥

म. म. पु.
॥११५॥

जस्य फलानि च ॥ ७ ॥ सैन्धवं रजनीं द्वे व भृंगराजसेन हि ॥ पिङ्गा तर्जनादेव तिमिरादिविनाशनम् ॥ ८ ॥ आट् रूपकमूलं तु कांजिकापिष्टमेव तु ॥
तेनांशिमिलेयाच्च चक्षुःशूलं विनश्यति ॥ ९ ॥ सतकं बदरीमूलं पीतं वांक्षिण्यां हरेत् ॥ सैन्धवं कटुतेलं च अपामार्गस्य मूलकम् ॥ १० ॥
क्षीरकांजिकसंपृष्टं ताम्रपात्रे तु तेन च ॥ अञ्जनात्पिञ्जटस्यैव नारो भवति शंकर ॥ ११ ॥ ॐ दहं सर को हीं ठः दह सर हीं हीं ॐ उं ऊ सर
को कीं ठः ठः ॥ आद्या हि वशामायान्ति मन्त्रेणानेन चाञ्जनात् ॥ १२ ॥ विस्वकर्त्रीलिकामूलं पिष्टमभ्यञ्जनेन च ॥ अनेनाञ्जितमात्रेण नश्यति
तिमिराणि हि ॥ १३ ॥ कटुकं (पिप्पली) तगरं चैव हरिद्रामूलकं वचा ॥ खदिरापिष्टवात्स्य अञ्जनाञ्जितेनोत्तु ॥ १४ ॥ नीरपूर्णमुत्थो धोति बृहन्भानेन
योऽक्षिणी ॥ प्रभाते नेत्ररोगेश्च नित्यं सर्वैः प्रमुच्यते ॥ १५ ॥ शुक्लेरण्डस्य मूलेन पत्रेणापि प्रसाधितम् ॥ जगद्गुरुधसेकसौष्ण्यान्त्रभुषोर्वान्शलद्वय ॥
॥ १६ ॥ चन्दनं सैन्धवं वृद्धपालाशश्च हरितकी ॥ पटलं कुसुमं नीली च (व)क्रिकां हस्तेऽञ्जनम् ॥ १७ ॥ गुञ्जामूलं जगद्गुरु धृष्टं तिमिरनुच तत्
रौप्यताम्रमुवर्णानां हस्तघृष्टशलाकया ॥ १८ ॥ घृष्टमुद्गत्तनं रुद्र कामलाव्याधिनशनम् ॥ घोषाफलमपात्रातं पीतकामलनाशनम् ॥ १९ ॥
इवादाडिमपुष्पं तु अलक्तकहरितकी ॥ नासार्शवातरक्तनुम्रस्याद्रै स्वरसेन हि ॥ २० ॥ आपिङ्गा जाङ्गली मू (१) लं तद्वसेन वृषध्वज ॥
नस्यादादादिनश्येत नाशाशौ नीललोहित ॥ २१ ॥ गव्यं घृतं सर्जरसं रुद्र धन्याकसैन्धवम् ॥ धुतूरकं गैरिकं च प्लैः साधितसिक्थकम् ॥
॥ २२ ॥ सतेलं व्रणनुत्स्याच्च स्फुटितोद्धृतापरे ॥ जातीपर्वं च चर्वित्वा विधृतं सुखरोगनुत् ॥ २३ ॥ अक्षतैः सरसैः जस्य दन्ताः स्फुटन्ति
स्थिराः ॥ सुष्टकं कुष्ठमेला च यष्टिकं यधुवालकम् ॥ २४ ॥ धन्याकमेतददन्तान्मुसलदुर्गन्धनुद्धर ॥ कषायं कटुकं वापि तित्तिशाकस्य भक्षणात्
॥ २५ ॥ तलयुक्तस्य नित्यं स्यान्मुखदुर्गन्धनाशयः ॥ दन्तव्रणानि सर्वाणि क्षयं गच्छन्त्यनेन तु ॥ २६ ॥ कांजिकस्य सतेलस्य भण्डकवला
स्थितिः ॥ ताम्बूलचूर्णदग्धस्य मुखस्य व्याधिनृच्छिव ॥ २७ ॥ परित्यक्तक्षौद्राण्यश्च शुण्ठीचवणतो यथा ॥ सातुलैर्गुणैश्चैला यथै मधु त
पिप्पली ॥ २८ ॥ जातीपत्रमथैषां च वर्णं लीङ्गा तथा कृतम् ॥ शोफालिकजटायाम् च वर्णं गलशुण्ठितम् ॥ २९ ॥ नासार्शवातरक्तकषायांश्च
च्छलाकर जिह्विका ॥ रसः शिरीषबीजानां हरिद्रायाश्चतुर्गुणः ॥ ३० ॥ तेन पक्वेन भूतेश नित्यं मस्तकरोगनुत् ॥ गलरोगा विनश्यन्ति नस्यमात्रेण

१ तेनास्थोर्धुरिलपा ० २ ॐ दण्डामर हीं हीं ठठ नवायावशामायान्ति मन्त्रेणानेन ० ३ धोति क्षितजलेन यो ० ४ घृष्टं तद्वसेन रुद्र ० ५ मादाशिवारक ० तस्यविकरले
नहि ० ६ यष्टि मधुपवाप्यकम् ० ७ तित्ति वै तस्य भक्ष ० ८ हलदस्य चतुर्गुणः ॥

पू. सं.
आ. कां.
अ. १७७

॥११५॥

तत्त्वगत ॥ ३१ ॥ दन्तकीर्तिनाशः स्याद्विनाशः सर्वगत ॥ काकजवास्तुनीलीकेशयोः सङ्गुपानितः ॥ ३२ ॥ दन्तकाशान्तरात्तु कृमी
 त्राशयेन शिव ॥ ३३ ॥ कर्कटपादौ दुर्गन्धिमश्रेण साधितम् ॥ ३४ ॥ वन चापविनाशनाः कुम्भुः कटकात्तु हि ॥ शिवायान्तरात्तु कर्मदन्तवशा
 शिव ॥ ३५ ॥ विवताई वापिष्टानिः ज्योतिष्मन्त्याः फलानि हि ॥ मुद्राभयान्तरात्तु कर्कटकात्तु ॥ ३६ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 लेयकानि च ॥ यवनकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ३७ ॥ वापिष्टानिः कर्कटकात्तु शिवायान्तरात्तु कर्मदन्तवशा ॥ शिवायान्तरात्तु कर्मदन्तवशा
 ॥ ३८ ॥ तत्त्वगतमजिष्टलोहका कर्पकण वा ॥ ३९ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ४० ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 पश्चिम्ब कर्कटकात्तु शिवायान्तरात्तु कर्मदन्तवशा ॥ ४१ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ४२ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 न्यल्लोभिते श्रमापदः ॥ ४३ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ४४ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 निपनञ्जुदेव ॥ ४५ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ४६ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 गोदुरिगलन च ॥ ४७ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ४८ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ग ॥ ४९ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ५० ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 गन्धितम् ॥ ५१ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ५२ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ५३ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ५४ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 दत्वा हिगुयवार्म पीते वातविनाशनम् ॥ ५५ ॥ पिप्पली पिप्पलीमूलं तथा भट्ठातक शिव ॥ वार्मितः कर्कटपादौ वरुणपदार्थकृत ॥ ५६ ॥
 अश्वगन्धामूलान्या मिष्टाः शर्षपकुम्भिका ॥ ५७ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ५८ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 संवातवातस्य विपाटनेकुदेव च ॥ ५९ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ६० ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 स्विषहार्मकेन भक्तन सह लादितम् ॥ ६१ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ६२ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ६३ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ६४ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ६५ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ६६ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ६७ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ६८ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ६९ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ७० ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ७१ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ७२ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ७३ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ७४ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ७५ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ७६ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ७७ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ७८ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ७९ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ८० ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ८१ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ८२ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ८३ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ८४ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ८५ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ८६ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ८७ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ८८ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ८९ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ९० ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ९१ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ९२ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ९३ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ९४ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ९५ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ९६ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ९७ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ ९८ ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका
 ॥ ९९ ॥ दन्तकुलमेतैश्च यथा मधुममन्त्रितैः ॥ १०० ॥ लोभप्रेतपमजिष्टलोहका

ग.म.पु.
॥११६॥

नश्येत्सोप्ये चान्न संशयः ॥ ५६ ॥ मध्याज्यसैन्धवं सिक्थं गुहगैरिकगुग्गुलैः ॥ ससर्जरसस्फुटितः क्षौभशुद्धिश्च लेपनात् ॥ ५७ ॥ कटुतैलेन
लितो वै विधूमाग्नौ प्रतापितः ॥ श्रुतिकामादितः पादः समः स्याद्वृषभध्वज ॥ ५८ ॥ सर्जरसाः सिक्थकं च जीरकं च हरीतकी ॥
उत्साधितवृताभ्यक्तो ह्यग्निदग्धव्यथापनुत् ॥ ५९ ॥ तिलतैलं चाग्निदग्धं यवभस्मसमान्वितम् ॥ अग्निदग्धवर्णं नश्येद्बुधशः कुतलेभतः ॥ ६० ॥
नवनीतं माहिषं च दग्धपिष्टतिलानि च ॥ समल्लकं वर्णं नश्येद्बुधशः नस्यलेपनात् ॥ ६१ ॥ कर्पूरमन्यसपिण्डी प्रहारः प्रीतिरु हर ॥
शस्त्रोद्भवः सबद्धश्च शुद्धवर्णेन शङ्कर ! ॥ पाकं च वेदनां चैव संशुशोषभध्वज ॥ ६२ ॥ आम्र (तस्य) मूलरसेनैव शस्त्रघातः प्रपूरितः ॥ दौकते
शस्त्रघाताभ्यां निर्वेणो धृतपूरितः ॥ ६३ ॥ शरपुद्गा लज्जालुका पादा चैषां तु मूलकम् ॥ जलपिष्टं तस्य लेपान्छलाघातः प्रशान्त्यति ॥ ६४ ॥
मूलं च काकजङ्घायास्त्रिरात्रेणैव शोषितं ॥ पाकशर्तं वेदनां च हन्ति वै रोहितो म्रेण ॥ ६५ ॥ सजलं तिलतैलं च अपामार्गस्य मूलकम् ॥ तत्सकदा
नात्रस्येच्च प्रहारोद्भववेदना ॥ ६६ ॥ अभयां सैन्धवं शुण्ठीभेतत्पिष्टोदकेन तु ॥ असयिना ह्यजीर्णस्य नाशो भवति शङ्कर ! ॥ ६७ ॥ कटिचर्दं
निम्बमूलमक्षिशूलहरं भवेत् ॥ शणसूलं सतामूलं दग्धमिन्द्रियकस्य (तस्य) हृत् ॥ ६८ ॥ अन्नस्विन्नहारिद्रा च श्वेतसर्पपमूलकम् ॥ बीजानि सातुल्लङ्घनस्य
एषाशुद्धतनं समम् ॥ सतरात्रप्रयोगेण शुभदेहकरं भवेत् ॥ ६९ ॥ श्वेतापराजितापत्रं निम्बपत्ररसेन तु ॥ नस्यद्वानाङ्गाकिनीनां मातृणां ब्रह्मरससा
म् ॥ मोक्षः स्यान्मधुसारेण नस्याश्च वृषभध्वज ॥ ७० ॥ मूलं श्वेतजयन्त्याश्च शुष्मशं तु स्यात्तस्य ॥ श्वेतापराजिताकेस्य निजकस्य च मूलकम् ॥
कुत्वा तु वटिकां नारी तिलकेन वशी भवेत् ॥ ७१ ॥ पिप्पलीलोहचूर्णं तु शुण्ठीआमलकानि च ॥ समानि रुद जानीयात्सैन्धवं मधुराकरा ॥ ७२ ॥
उदुम्बरप्रमाणेन सप्ताहं भक्षणत्समम् ॥ पुमांश्च वलवान्स स्यान्जीवेद्भरतद्वयम् ॥ ७३ ॥ ठं ठं इति सर्ववैश्वप्रयोगेषु प्रयुक्तः सर्वकामकृत् ॥ ७४ ॥
संयुद्धा विद्वान्काकरय तिलव्यं प्रदेह्य तत् ॥ चित्तमग्नौ भरत तच्छोषेद्दत्तं शिरसि शङ्कर ॥ ७५ ॥ तलुकाप्यते रुदं दृष्टु तथोगुह्यतमम् ॥
निःक्षिप्तं च पुरीषं वै वनस्पतिकचमोधि ॥ ७६ ॥ कटितन्तुनिबद्धं वै कुर्यान्मलनिरोधनम् ॥ कुण्ठकाकस्य रक्तेन यस्य नाथ प्रलिय च ॥ ७७ ॥
च्युतदले मध्यमध्ये ततो निः क्षिप्यते हर ! ॥ स खान्ते काकवृन्दैर्नारी पुरुष एव च ॥ ७८ ॥ शर्करामध्वजालीरं तिलगोक्षुरकं समम् ॥ स शङ्खं
नारायणद्वन्द्वं ! उच्चादितमिदं हर ! ॥ ७९ ॥ उल्लुककुण्ठकाकस्य सित्वस्याथ समिच्छतम् ॥ रुचिरेण समाधुक्तं यथोनीमा तु हयते ॥ तयोर्मध्ये

पू. सं.
आ. कां.
अ. १७७

॥११६॥

१. ससर्जरसः २. सर्जरसस्फुटितः ३. क्षौभशुद्धिः ४. कुतलेभतः ५. कर्पूरमन्यसपिण्डी ६. प्रहारः ७. प्रीतिरु ८. हरीतकी ९. कटिचर्दं १०. कर्पूरमन्यसपिण्डी ११. प्रहारः १२. दौकते १३. शस्त्रोद्भवः १४. सबद्धश्च १५. शुद्धवर्णेन १६. शङ्कर ! १७. पाकं च १८. वेदनां च १९. संशुशोषभध्वज २०. आम्र (तस्य) २१. मूलरसेनैव २२. शस्त्रघातः २३. प्रपूरितः २४. दौकते २५. शस्त्रघाताभ्यां २६. निर्वेणो २७. धृतपूरितः २८. शरपुद्गा २९. लज्जालुका ३०. पादा ३१. चैषां ३२. तु ३३. मूलकम् ३४. जलपिष्टं ३५. तस्य ३६. लेपान्छलाघातः ३७. प्रशान्त्यति ३८. मूलं च ३९. काकजङ्घायास्त्रिरात्रेणैव ४०. शोषितं ४१. पाकशर्तं ४२. वेदनां च ४३. हन्ति वै ४४. रोहितो ४५. म्रेण ४६. सजलं ४७. तिलतैलं च ४८. अपामार्गस्य ४९. मूलकम् ५०. तत्सकदा ५१. नात्रस्येच्च ५२. प्रहारोद्भववेदना ५३. अभयां ५४. सैन्धवं ५५. शुण्ठीभेतत्पिष्टोदकेन तु ५६. असयिना ५७. ह्यजीर्णस्य ५८. नाशो ५९. भवति ६०. शङ्कर ! ६१. कटिचर्दं ६२. निम्बमूलमक्षिशूलहरं ६३. भवेत् ६४. शणसूलं ६५. सतामूलं ६६. दग्धमिन्द्रियकस्य (तस्य) ६७. हृत् ६८. अन्नस्विन्नहारिद्रा ६९. च ७०. श्वेतसर्पपमूलकम् ७१. बीजानि ७२. सातुल्लङ्घनस्य ७३. एषाशुद्धतनं ७४. समम् ७५. सतरात्रप्रयोगेण ७६. शुभदेहकरं ७७. भवेत् ७८. श्वेतापराजितापत्रं ७९. निम्बपत्ररसेन तु ८०. नस्यद्वानाङ्गाकिनीनां ८१. मातृणां ८२. ब्रह्मरससा ८३. म् ८४. मोक्षः ८५. स्यान्मधुसारेण ८६. नस्याश्च ८७. वृषभध्वज ८८. मूलं ८९. श्वेतजयन्त्याश्च ९०. शुष्मशं ९१. तु ९२. स्यात्तस्य ९३. श्वेतापराजिताकेस्य ९४. निजकस्य च ९५. मूलकम् ९६. कुत्वा ९७. तु ९८. वटिकां ९९. नारी १००. तिलकेन १०१. वशी १०२. भवेत् १०३. पिप्पलीलोहचूर्णं १०४. तु १०५. शुण्ठीआमलकानि १०६. च १०७. समानि १०८. रुद १०९. जानीयात्सैन्धवं ११०. मधुराकरा १११. ७२ ११२. उदुम्बरप्रमाणेन ११३. सप्ताहं ११४. भक्षणत्समम् ११५. पुमांश्च ११६. वलवान्स ११७. स्यान्जीवेद्भरतद्वयम् ११८. ठं ११९. ठं १२०. इति १२१. सर्ववैश्वप्रयोगेषु १२२. प्रयुक्तः १२३. सर्वकामकृत् १२४. ७३ १२५. संयुद्धा १२६. विद्वान्काकरय १२७. तिलव्यं १२८. प्रदेह्य १२९. तत् १३०. चित्तमग्नौ १३१. भरत १३२. तच्छोषेद्दत्तं १३३. शिरसि १३४. शङ्कर १३५. ७५ १३६. तलुकाप्यते १३७. रुदं १३८. दृष्टु १३९. तथोगुह्यतमम् १४०. निःक्षिप्तं १४१. च १४२. पुरीषं १४३. वै १४४. वनस्पतिकचमोधि १४५. ७६ १४६. कटितन्तुनिबद्धं १४७. वै १४८. कुर्यान्मलनिरोधनम् १४९. कुण्ठकाकस्य १५०. रक्तेन १५१. यस्य १५२. नाथ १५३. प्रलिय १५४. च १५५. ७७ १५६. च्युतदले १५७. मध्यमध्ये १५८. ततो १५९. निः १६०. क्षिप्यते १६१. हर ! १६२. स १६३. खान्ते १६४. काकवृन्दैर्नारी १६५. पुरुष १६६. एव च १६७. ७८ १६८. शर्करामध्वजालीरं १६९. तिलगोक्षुरकं १७०. समम् १७१. स १७२. शङ्खं १७३. नारायणद्वन्द्वं ! १७४. उच्चादितमिदं १७५. हर ! १७६. ७९ १७७. उल्लुककुण्ठकाकस्य १७८. सित्वस्याथ १७९. समिच्छतम् १८०. रुचिरेण १८१. समाधुक्तं १८२. यथोनीमा १८३. तु १८४. हयते १८५. तयोर्मध्ये

महावैरं भवेन्नास्त्यत्र संशयः ॥ ७९ ॥ भावितं ऋक्षदुग्धेन मत्स्यस्य रोहितस्य च ॥ मांसं तत्साधितं तैलं तदभ्यङ्गाच्च रोगनुत् ॥ चन्दनोदकन
 स्यात्तु रोमोत्थानं भवेत्पुनः ॥ ८० ॥ हस्ते लाङ्गलिकाकन्दं गृहीतं तेन लेपितम् ॥ शरीरं येन स पुमान्वृद्धेर्दपि व्यपोहति ॥ ८१ ॥
 मयूररुधिरैव जीवं संहरेते शिव ॥ ज्वलतां तु भुजङ्गानां विलस्थानामपीश्वर ॥ ८२ ॥ देहश्चिताम्रौ दग्धश्च सर्पस्याजगरस्य हि ॥
 तद्रस्म संमुखे क्षितं शत्रूणां भङ्गकृद्भवेत् ॥ ८३ ॥ मन्त्रेणानेन तत्क्षितं महाभङ्गकरं रिपोः ॥ ॐ ठ ठ ठ चाहीहिचाहीहि स्वाहा ॥
 ॐ उदरं पाहिहि पाहिहिस्वाहा ॥ ८४ ॥ सुदर्शनाया मलं तु पुष्पक्षे तु समाहृतम् ॥ निःक्षितं गृहमध्ये तु भुजंगा वर्जयन्ति तत् ॥ ८५ ॥ अर्कं
 मूलेन रविणा अर्काग्निज्वलिता शिव ॥ युक्ता सिद्धार्थतैलेन वर्त्तिर्मार्गाहिनाशिनी ॥ ८६ ॥ मार्जारपललं विष्टा हरितालं च भावितम् ॥ छाग
 मूत्रेण तल्लितो मूषिको मूषिकान्हरेत् ॥ ८७ ॥ मुक्तो हि मन्दिरे रुद्र नात्र कार्या विचारणा ॥ विफलार्जुनपुष्पाणि भङ्गातकशिरीषकम् ॥ ८८ ॥
 लाक्षा सर्जरसश्चैव विडंगश्चैव गुग्गुलुः ॥ एतैर्धूपो मक्षिकाणां मशकाणां विनाशनः ॥ ८९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये
 आचारकाण्डे नेत्राञ्जनादिनिरूपणं नाम सप्तसप्तत्युत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १७७ ॥ हरिरुवाच ॥ ब्रह्मदण्डीवचाकुष्ठं प्रियंगुर्गङ्गकेशरम् ॥ दद्यात्ता
 म्बूलसंयुक्तं स्त्रीणां मन्त्रेण तद्रशम् ॥ ॐ नारायण्यै स्वाहा ॥ १ ॥ ताम्बूलं यस्य दीयेत स वशी स्यात्सुमन्त्रतः ॥ ॐ हरिः हरिः स्वाहा ॥ २ ॥
 गोदन्तं हरितालञ्च संयुक्तं काकजिह्वया ॥ चूर्णीकृत्य यस्य शिरे दीयते स वशी भवेत् ॥ श्वेतसर्षपनिर्माल्यं यद्गृहे तद्विनाशकृत् ॥ ३ ॥ वैभी
 तकं शाखोटकं मूलं पत्रेण संयुतम् ॥ स्थाप्यते यद्गृहद्वारे तत्र वै कलहो भवेत् ॥ ४ ॥ खञ्जरीटस्य मांसं तु मधुना सह पेषयेत् ॥ ऋतुकाले
 योनिलेपात्पुरुषो दासतामियात् ॥ ५ ॥ अगुरुं गुग्गुलुं चैव नीलोत्पलसमन्वितम् ॥ गुडेन धूपयित्वा तु राजद्वारे प्रियो भवेत् ॥ ६ ॥ श्वेताप
 राजितामूलं पिष्टं रोचनया युतम् ॥ यं पश्येत्तिलकेनैव वशी कर्ष्यान्नृपालये ॥ ७ ॥ काकजंघा वचा कुष्ठं निम्बपत्रं सुकुंकुमम् ॥ आत्मरक्तसमा
 युक्तं वशी भवति मानवः ॥ ८ ॥ आरण्यस्य विडालस्य गृहीत्वा रुधिरं शुभम् ॥ करञ्जतैले तद्भाव्यं रुद्राग्नौ कज्जलं ततः ॥ पातयेत्पद्मपत्रेण
 ह्यदृश्यः स्यात्तदञ्जनात् ॥ ९ ॥ ॐ नमः खड्गवज्रपाणये महायक्षसेनापतये स्वाहा ॥ ॐ रुद्रं ह्नां ह्नीं वरशक्ता त्वरिताविद्या ॥ ॐ मातरः स्तम्भय

१ ॐ नमो नारायणाय स्वाहा पा० । २ अस्यादन्तत्वमपि कीडादौ तदुक्तं भारते । कुण्डलैर्वृष्टगण्डानां कुमारानां तरस्विनाम् ॥ निचकर्त शिरान्द्रौभिर्त्रिलिभ्य इव पंकजान् ॥ १ ॥

३ एतैस्तिलके कृते इति शेषः । ४ वज्रं पा० ।

ग. म. पु.
॥११७॥

स्वाहा ॥ सहस्रं परिजप्यात् विद्येयं चौरवारिणी ॥ महासुगन्धिकामुलं शुक्रं स्तम्भेत्कटौ स्थितम् ॥ १० ॥ ॐ नमः सर्वसत्त्वेभ्यो नमः सिद्धिं
कुरु कुरु स्वाहा ॥ सप्ताभिमन्त्रितं कृत्वा करवीरस्य पुष्पकम् ॥ स्त्रीणामग्रे भ्रामयच्च क्षणाद्वै सा वशो भवेत् ॥ ११ ॥ ब्रह्मदण्डो वचां पत्रं
मधुना सह पेषयेत् ॥ अंगलेपाच्च वनिता नान्यं भर्तारमिच्छति ॥ १२ ॥ ब्रह्मदण्डीभिरा वक्त्रे सिता शुक्रस्य स्तम्भनम् ॥ मूलं जयन्त्या
वक्त्रस्थं व्यदहारे जयप्रदम् ॥ १३ ॥ भृंगराजस्य मूलं तु पिष्टं शुक्रेण संयुतम् ॥ अक्षिणी चांजयित्वा तु वशी कर्प्यान्नरं किल ॥ १४ ॥ अपराजि
ताशित्वान्तु नीलोत्पलसमन्विताम् ॥ ताम्बूलेन प्र (दाना) दद्याच्च वशीकरणमुत्तमम् ॥ १५ ॥ अंगुष्ठे च पदे गुल्फे जानौ च जवने तथा ॥
नाभौ वक्षसि कुक्षौ च कक्षे कण्ठे कपोलके ॥ १६ ॥ ओष्ठे नेत्रे ललाटे च मूर्ध्नि चन्द्रकलाः स्थिताः ॥ स्त्रीणां पक्षे सिते कृष्णे ऊर्ध्वाधः संस्थिता नृणाम्
॥ १७ ॥ वामाग्ने दक्षिणाग्ने च क्रमाद्बुधं द्वादिकृत् ॥ चतुःपदि कलाः प्रोक्ताः कायशास्त्रे वशीकराः ॥ आलिंगनाद्या नारीणां कमरीणां वशीकराः ॥
॥ १८ ॥ रोचनागन्धपुष्पाणि निम्बपुष्पं प्रियंगवः ॥ कुंकुमं चन्दनञ्चैव तिलकेन जगद्देशेत् ॥ १९ ॥ ओं ह्रीं गौरि देवि सौभाग्यं पुत्रवशादि देहि मे ॥
ओं ह्रीं लक्ष्मि ! देवि सौभाग्यं सर्वं त्रेलोक्यमोहनम् ॥ २० ॥ सगन्धस्य हरिद्रायाः कुंकुमानां च लेपतः ॥ वशयेद्बुधं बुधश्च तथापुष्पसुगन्धयोः ॥
॥ २१ ॥ दुग्धला वचा कण्टं कुङ्कुमञ्च शतावरी ॥ तिलतैलेन संयुक्तं योनिलेपाद्वशी नरः ॥ २२ ॥ निम्बकाष्ठस्य धूमेन धूपयित्वा भगं वधूः ॥ सुमगा
स्यात्सति रुद्र पतिर्दासो भविष्यति ॥ २३ ॥ माहिषं नवनीतञ्च कलः स मधुयष्टिका ॥ सौभाग्यं भगलेपास्त्वस्य पतिर्दासो भवेत्तथा ॥ २४ ॥ मधुय
ष्टिञ्च गोक्षीरं तथा च कण्टकारिका ॥ एतानि समभागानि पिबेदुष्णेन वारिणा ॥ चतुर्भोगावशेषेण गर्भसम्भवमुत्तमम् ॥ २५ ॥ मातुलुंगस्य बीजानि
क्षीरेण सह भावयेत् ॥ तर्पीत्वा लभते गर्भं नात्र कार्या विचारणा ॥ २६ ॥ मातुलुंगस्य बीजानि मूलान्येण्डकस्य च ॥ घृतेन सह संयोज्य
पाययेत्पुत्रकाक्षिणी ॥ २७ ॥ अस्वगन्धा घृतं दुग्धं क्षयितं बुधकास्त्वम् ॥ पलाशस्य तु बीजानि क्षौद्रेण सह पेषयेत् ॥ रजस्वला तु पीत्वा न्यस्त
ष्पगर्भं विवर्जिता ॥ २८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे ब्रह्मसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥ हरिरुवाच ॥
हरिताले यवक्षारं पत्राङ्गं रक्तचन्दनम् ॥ जातिर्हिगुलकं लाक्षां पक्वा दन्तान्प्रलेपयेत् ॥ १ ॥ हरीतकीकषायिण मुद्गा दन्तान्प्रलेपयेत् ॥ दन्ताः
स्थुलोहिताः पुंसः श्वेता रुद्र न संशयः ॥ २ ॥ सुलकं स्विद्य मन्दासौ रसं तस्य प्रहूरयेत् ॥ कर्णयोः पूरणात्तेन कर्णसाधो विनश्यति ॥ ३ ॥

१ शम्भुगभावसंसारणाभावापार्थी । २ सन्धिच मधुना सह पा० ।

पू. सं.
आ. का.
अ. १७९

॥११७॥

अर्कपत्रं गृहीत्वा तु मन्दाग्रौ तापयेच्छनैः ॥ निष्पीड्य प्रयेत्कर्णौ कर्णशूलं विनश्याते ॥ ४ ॥ त्रियंशुमधुका चैव धातव्युत्पलपांक्तिभिः ॥ मज्जिघ्रा
 लोभ्रलाभाभिः कपित्थस्वरसेन च ॥ पंचतैलं तथा स्त्रीणां नश्येच्छेदः प्रसूणात् ॥ ५ ॥ मुष्कसुलककुण्डीनां सारो हिंशुमहोषधम् ॥ शतपुष्पा
 वचा कुष्ठं दारु शिप्य रसाञ्जनम् ॥ ६ ॥ सोवचेलं यवशारं तथा सज्जकपेन्धवम् ॥ तथा ग्रन्थिविडं सुस्तं मधुसुक्तं चतुर्गुणम् ॥ ७ ॥ मातुल
 गरसस्तद्रक्तदल्याश्च र्गसो हि तैः ॥ पक्वतैलं हरेदाशु नावादींश्च न संशयः ॥ ८ ॥ कर्णयोः क्षत्रिणाशः स्थान्कटुतैलस्य प्रहारात् ॥
 हरिद्रा निम्बपत्राणि पिप्पल्या मरिचानि च ॥ ९ ॥ विडंगभट्टं सुस्तञ्च सप्तमं विश्वयेपजम् ॥ गोमूत्रेण च पिष्ट्व कृत्वा च यटिका
 हर ! ॥ अजीर्णहृद्रवेचैकं द्वयं विशुचिकापहम् ॥ १० ॥ पटोलं मधुना हन्ति गोमूत्रेण तथानुदम् ॥ एषा च शङ्खनी वत्तिः सज्जनेनामया
 पहा ॥ ११ ॥ ॥ इति श्रीमारुदे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकोनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७९ ॥ ॥
 हरिरुवाच ॥ वचा मांसी च विल्वञ्च तगरं पत्रकैसरम् ॥ नागपुष्पं त्रियंशुञ्च समभागानि चूर्णयेत् ॥ अनेन धुषितो मर्त्यः कामवद्विचरेन्महीम् ॥
 ॥ १ ॥ कर्पूरं देवदारुञ्च मधुना सह योजयेत् ॥ लिङ्गलेपाच्च तेनैव वशीकुर्याद्विद्वान् ॥ २ ॥ मधुनं पुरुषो गच्छेद्ब्रह्मीयात्स्वकमिन्द्रियम् ॥
 वामहस्तेन वामञ्च हस्तं लिपेत्तु यत्स्त्रियाः ॥ आलिता स्त्री वशं याति नान्यं पुरुषमिच्छति ॥ ३ ॥ ओ रक्तचास्रण्डे अम्लकं भवशामानय आनय
 ओ ह्रीं ह्रीं ह्रः फट् ॥ इमं जवायुतं मन्त्रं तिलकेन च शङ्ख ॥ गोरोचनासंयुतेन स्वरक्तेन वशी भवेत् ॥ ४ ॥ सैन्धवं कृष्णलवणं सोवीरं
 मत्स्यपित्तकम् ॥ मधु सर्पिसितायुलं स्त्रीणां तद्गलगलपनात् ॥ ५ ॥ यः पुमान्मधुनं गच्छेन्नान्यां नारो गमिष्यति ॥ शङ्खपुष्पी वचा मांसी सोम
 राजी च फल्गुकम् ॥ ६ ॥ माहिषं नवनीतञ्च त्वेकीकृत्य भिषग्वरः ॥ समूलानि स पत्राणि क्षीरेणाज्येन पेपयेत् ॥ ७ ॥ गुटिकां शोधितां कृत्वा नारो
 योन्या प्रवेशयेत् ॥ दशवारं प्रसृतापि पुनः कन्या भविष्यति ॥ ८ ॥ संपपाश्च वचा चैव मदनस्य फलानि च ॥ माज्जरविद्या धनुर् चोकिरेण समन्त्रि
 तः ॥ ९ ॥ चातुर्थिकहरो धूपो डाकिनीज्वरनाशकः ॥ अजुनस्य च पुष्पाणि भस्मातकविडङ्गके ॥ १० ॥ बाल्येनैव सज्जं सौवीरसर्पपात्तथा ॥
 सर्पयूकामसिकाणां धूमो मरकताशनः ॥ ११ ॥ भूतलायाश्च चूर्णेन स्तम्भः स्थाप्योनिपूरणात् ॥ तेन स्तेष्वन्तो योनौ भगस्तम्भस्तु जायते ॥ १२ ॥
 इति श्रीमारुदे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे अशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८० ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ताम्बूलञ्च घृतं क्षौद्रं
 १ भगवत्पितामहः ॥ २ हनन्तानि स च हृदि ॥ कन्ध केनो सम्मर्शे नम्यन्महाराजे ॥ ३ हनन्तानि स च हृदि ॥ ४ हनन्तानि स च हृदि ॥ ५ हनन्तानि स च हृदि ॥ ६ हनन्तानि स च हृदि ॥ ७ हनन्तानि स च हृदि ॥ ८ हनन्तानि स च हृदि ॥ ९ हनन्तानि स च हृदि ॥ १० हनन्तानि स च हृदि ॥ ११ हनन्तानि स च हृदि ॥ १२ हनन्तानि स च हृदि ॥

ग. म. पु.
॥११८॥

लवणं ताम्रभाजने ॥ तथा पयःसमायुक्तं चक्षुःशूलहरं परम् ॥ १ ॥ हरीतकी वचा कुष्ठं व्योषं हिङ्गु मनःशिला ॥ कासे श्वासे च हिक्रिया
लिङ्गात्सौद्रं घृतप्लुतम् ॥ २ ॥ पिप्पलीत्रिफलाचूर्णं मधुना लेहयेन्नरः ॥ नश्यते पीनसः कासः श्वासश्च बलवत्तरः ॥ ३ ॥ समूलचित्रकं भस्म
पिप्पलीचूर्णकं लिहत् ॥ श्वासं कासञ्च हिक्राञ्च मधुमिश्रं वृषध्वज ! ॥ ४ ॥ नीलोत्पलं शर्करा च मधुकं पद्मकं समम् ॥ तण्डुलोद
कसंमिश्रं प्रशमेद्वक्तविक्रियाः ॥ ५ ॥ शुण्ठी च शर्करा चैव तथा क्षौद्रेण संयुता ॥ कोकिलस्वर एव स्याद्वटिका भुक्तिमात्रतः ॥ ६ ॥
हरितालं शङ्खचूर्णं कदलीदलभस्मना ॥ एतद्वन्येण चोद्वर्त्य लोमशातनमुत्तमम् ॥ ७ ॥ लवणं हरितालञ्च तुम्बिन्याश्च फलानि च ॥ लासारसमायुक्तं
लोमशातनमुत्तमम् ॥ ८ ॥ सुषा च हरितालञ्च शङ्खभस्म मनःशिला ॥ सैन्यवेन सहैकत्र छागमृत्रेण पेपयेत् ॥ ९ ॥ तत्क्षणोद्वर्त्तनादेव लोमशातन
मुत्तमम् ॥ शङ्खमामलकं पत्रं घातक्याः कुसुमानि च ॥ १० ॥ पिङ्गा तत्पयसा सार्द्धं सप्ताहं धारयेन्मुखे ॥ स्निग्धाः श्वेताश्च दन्ताश्च भवन्ति विम
लप्रभाः ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८१ ॥ हरिरुवाच ॥ शरद्वोष्मवसन्तेषु
प्रायशो दधि गार्हितम् ॥ हेमन्ते शिशिरं चैव वर्षासु दधि शस्यते ॥ १ ॥ भुक्ते तु शर्करा पीता नवनीतेन बुद्धिकृत् ॥ गुडस्य तु पुराणस्य पलमेक
न्तु भक्षयेत् ॥ स्त्रीसहस्रञ्च संगच्छेत्पुमान्बलयुतो हर ! ॥ २ ॥ कुष्ठं संचूर्णितं कृत्वा घृतमाक्षिकसंयुतम् ॥ भक्षयेत्स्वप्नवेलायां बलीपलितनाशनम् ॥
॥ ३ ॥ अतस्तीमापगोष्ठमचूर्णं कृत्वा तु पिप्पली ॥ घृतेन लेपयेद्वात्रमोर्भिः सार्द्धं विचक्षणः ॥ कन्दर्पसदृशो मर्त्यो नित्यं भवति शङ्कर ! ॥ ४ ॥
यवास्तिलाश्चगन्धा च सुशली सरला गुडम् ॥ एभिश्च रचितं जग्ध्वा तरुणो बलवान्भवेत् ॥ ५ ॥ हिङ्गु सौवर्चलं शुण्ठी पीत्वा तु कथितोदकैः ॥
परिणामारुयशूलञ्च अजीर्णञ्चैव नश्यति ॥ ६ ॥ घातकी सोमराजीञ्च क्षीरेण सह पेपयेत् ॥ दुर्बलश्च भवेत्स्थूलो नात्र कार्या विचारणा ॥ ७ ॥
शर्करामधुसंयुक्तं नवनीतं बलीं लिहत् ॥ क्षीराशी च क्षयीं पुष्टिं मेधाञ्चैवातुलां व्रजेत् ॥ ८ ॥ कुलीरचूर्णं सक्षीरं पीतञ्च क्षयरोगमुत् ॥ भ्रष्टातकं वि
डङ्गञ्च यवसारञ्च सैन्यवम् ॥ ९ ॥ मनःशिला शङ्खचूर्णं तैलपकं तथैव च ॥ लोमानि शातयत्येव नात्र कार्या विचारणा ॥ १० ॥ मातृरस्य रसं
गृह्यं जलीकं तत्र पेपयेत् ॥ हस्तौं सलिपयेत्तेन त्वग्निस्तम्भनमुत्तमम् ॥ ११ ॥ शाल्मलीरसमादाय खरसूत्रे निधाय तम् ॥ अग्न्यादौ विक्षिपेत्तेन
ह्यग्निस्तम्भनमुत्तमम् ॥ १२ ॥ वायस्या उदरं गृह्यं मण्डूकवसया सह ॥ शुटिकां कारयेत्तेन ततोऽग्नौ संक्षिपेत्सुषीः ॥ एवमेतत्प्रयोगेण ह्यग्निस्तम्भनमु

१ शर्कराः । २ गुटिकामिति शेषः । ३ न्यवार्षः ।

पू. खं.
आ. का.
अ. १८२

॥११८॥

तमम् ॥ १३ ॥ मुण्डीत्वक्च वचा मुस्तं मरिचं तगरं तथा ॥ चर्वित्वा च त्रिषं सद्यो जिह्वा ज्वलनं लिहेत् ॥ १४ ॥ गोरोचनां मृगराजं वृषाङ्गुलं
 घृतं समम् ॥ दिव्याम्भसः स्तम्भनं स्यान्मन्त्रेणानेन वै तथा ॥ ओं अग्निस्तम्भनं कुरु कुरु ॥ १५ ॥ ओं नमो भगवते जलं स्तम्भय त्वं सर्वं केक
 केकः चरचर ॥ जलस्तम्भनमन्त्रोऽयं जलं स्तम्भयते शिव ! ॥ १६ ॥ गृध्रास्थिश्च गवास्थिश्च तथा निर्माल्यमेव च ॥ अर्थेभ्यो निखनेद्वारे पञ्चत्वम्
 पयाति सः ॥ १७ ॥ पञ्चरक्तानि पुष्पाणि पृथग्जात्या समालभेत् ॥ कुङ्कुमेन समामुक्तयात्सरक्तसमन्वितम् ॥ १८ ॥ पुष्पेण तु सर्वं शिवा रोचनायाः
 पलेकतः ॥ स्त्रिया पुंसां कृतो रुद्र ! तिलकोऽयं वशीकरः ॥ १९ ॥ ब्रह्मदण्डी तु पुष्पेण भक्ष्ये पाने वशीकरः ॥ यदि मसु पलेकेन पञ्चदण्डीत्येकं पि
 वेत् ॥ २० ॥ विष्टम्भिकाश्च हृच्छूलं हर्म्येव महेश्वर ! ॥ ओं हूं जः ॥ मन्त्रोऽयं हरते रुद्र ! सर्वदुष्टिकर्तुं विष्णु ॥ २१ ॥ शिपुर्ग्रीवांश्च शिपुर्ग्रीवांश्च शिपु
 वरं च सैन्यवम् ॥ मरिचं दधि कुष्ठञ्च नस्ये पाने विषं हरेत् ॥ २२ ॥ चिपल्लार्द्रकुपुं च सन्दनं द्रुमस्युतम् ॥ पातयन्नाहं लेपाय विष्णुस्यो गये
 च्छिव ! ॥ २३ ॥ पागवतस्य चाक्षीणि हरितालं मनःशिला ॥ एतद्योगाद्विषं हन्ति वैवदेव दशैरिषाच ॥ २४ ॥ सैन्यं वृषाणं चैव दण्डिस्तन्मापयेत्
 तम् ॥ वृश्चिकस्य विषं हन्ति लेपोऽयं वृषभध्वज ! ॥ २५ ॥ ब्रह्मदण्डीतिलान्काष्ठ्यं कृष्णं त्रिकटुकं पिबेत् ॥ नाशयेद् रुद्र ! बुलमानि निरुद्धं तन्मेव च
 ॥ २६ ॥ पीत्वा क्षीरं क्षौद्रयुतं नाशयेदहजः सुनिम् ॥ आटरूपकमुलेन भगं नामि च लेपयेत् ॥ सुगवं प्रसूयते नारी दात्र काव्यो विचारणा ॥ २७ ॥
 शक्रेण मधुसंयुक्ता पीत्वा तण्डुलवाणिना ॥ गतातिमारशामनं भवतीति वृषध्वज ! ॥ २८ ॥ इति श्रीभारुदे महापुण्ये पूरुषदे मधुसंशक्त्ये आचार
 कडि द्वाशाश्विन्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८२ ॥ हरिरुवाच ॥ मरिचं भृगवेणं च कुटजत्वचमेव च ॥ पानाच्च ग्रहणी नश्येच्छाङ्गाङ्गुलिभेत्वर ! ॥ १ ॥
 पिप्पली पिप्पलीशूलं मरिचं तगरं वचा ॥ देवदारुरसं पाठं क्षीणि सह वेपयेत् ॥ २ ॥ अनेनैव प्रयोगेण क्षतिसाहो विनश्यति ॥ मरीचतिलपुष्पाण्य
 मञ्जनं कामलापहम् ॥ ३ ॥ हरीतकी सममुडा मधुना सह योजिता ॥ विरेचनकरी रुद्र ! भवतीति न संशयः ॥ ४ ॥ विपला चित्रकं चित्रं तथा
 कटुकगोहिणी ॥ ऊरुस्तम्भहं ह्येतदुत्तमन्तु विरेचनम् ॥ ५ ॥ हरीतकी भृगवेणं देवदारु च चन्दनम् ॥ क्वाथयेच्छाशुभुधेन अपामार्गस्य मूलकम् ॥
 ऊरुस्तम्भं जयन्त्या वा मत्तत्रयेण नाशयेत् ॥ ६ ॥ अनन्ताशुभदेवस्य मूकसङ्गानि काशयेत् ॥ सुमूर्धं सुहृत्सु च सुनिम्नापुष्पज
 च ॥ वायुः स्नायुगतं चय अग्निमान्द्यं च नाशयेत् ॥ ७ ॥ कृष्णान्तु पुष्पेण ससुद्धाय सपविकाम ॥ सारल्यं व्यगदुम्भन

ग.म.पु.
॥११९॥

अपस्मारहरं पिबेत् ॥ ८ ॥ अश्वगन्धामये चैव उदकेन समं पिबेत् ॥ रक्तपित्तं विनश्येत् नाना कार्या विचारणा ॥ ९ ॥
हरीतकीकुष्ठचूर्णं कृत्वा आस्यं च पूरेयेत् ॥ शीतं पीत्वाथ पानीयं सर्वच्छर्दिनिवारणम् ॥ १० ॥ मधुचीपत्रकारिष्ठधान्याकं रक्तचन्दनम् ॥
पित्तलेप्यज्वरच्छर्दिदाहवृणाम्नममिकृत् ॥ ओं हुं नम इति ॥ ११ ॥ श्रोत्रे वद्ध्वा शीतपुष्पां ज्वरं मन्त्रेण वै हरेत् ॥ ओं जम्भिनी त्तम्भिनी मोहय
सर्वव्याधीन्मे वज्रेण ठः ठः सर्वव्याधीन्मे वज्रेण फट् इति ॥ १२ ॥ पुष्पमण्डशतं जप्त्वा हस्ते दत्त्वा नखं स्पृशेत् ॥ चातुर्थिको ज्वरो रुद्ध
अन्ये चैव ज्वरास्तथा ॥ १३ ॥ जम्बुफलं हरिद्रा च सर्पस्यैव तु कंचुकम् ॥ सर्वज्वराणां धूपोऽयं हरश्चातुर्थिकस्य च ॥ १४ ॥ करवीरं भृङ्गपत्रं
लवणं कुष्ठककटे ॥ चतुर्गुणेन मूत्रेण पचेत्तैलं हरेच्च तत् ॥ पामां विचर्चिकां कुष्ठमभ्यङ्गाद्वि व्रणानि वै ॥ १५ ॥ पिप्पलीमधुपानाच्च तथा मधु
रभोजनात् ॥ ग्रीहा निनश्यते रुद्ध तथा मूत्रणसेवनात् ॥ १६ ॥ पिप्पलीञ्च हरिद्राञ्च गोमूत्रेण समन्विताम् ॥ प्रक्षिपेच्च गुदद्वारे अर्शांसि विनि
वारयेत् ॥ १७ ॥ अजादुग्धमार्द्रकञ्च पीतं ग्रीहादिनाशनम् ॥ सैन्धवञ्च विडङ्गानि सोमराजी तु सपेपाः ॥ १८ ॥ रजनी द्वे विषञ्चैव गोमूत्रेणैव
पेषयेत् ॥ कुष्ठनाशञ्च तलेपान्निम्बपत्रादिना तथा ॥ १९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पुर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचरकाण्डे अष्टमोऽध्यायः
ध्यायः ॥ १८३ ॥ हरिरुवाच ॥ रजनीकदलीक्षारलेपः सिध्मविनाशनः ॥ कुष्ठस्य आगमेकन्तु पथ्याभागद्वयं तथा ॥ उष्णोदकेन संपीय कटिज्वलनि
नाशनम् ॥ १९ ॥ अथया नवनीतञ्च शर्करापिप्पलीयुतम् ॥ पात्रादशोहरं स्याच्च नाना कार्या विचारणा ॥ २० ॥ आट्ठरूपकपत्रेण घृतं मृद्वग्निना पचेत् ॥
चूर्णं कृत्वा तु लेपोऽयं अशरोगहरः परः ॥ २१ ॥ गुग्गुलिफलायुक्तं पीत्वा नश्येद्भगन्दरम् ॥ अजाजीशुद्धवेरञ्च तथा मण्डं विपाचयेत् ॥ २२ ॥
लवणं तु संयुक्तं मूत्रकृच्छ्रविनाशनम् ॥ यवसारं शर्करा च मूत्रकृच्छ्रविनाशकम् ॥ २३ ॥ चित्ताग्निः खंजरीटस्य विष्टा फेनो हयस्य च ॥ सोमा
अन्नं वासनत्रं नर एतेस्तु धूपितः ॥ अट्ठशर्करादशैः संवेः किं पुनर्मानवेः शिव ॥ २४ ॥ तिलतैलं यवान्दग्ध्वा मर्षां कृत्वा तु लेपयेत् ॥ तेनैव
सह तैलेन अग्निदग्धः सुखी भवेत् ॥ २५ ॥ लज्जालोः शरपुंखाया लेपः सान्ध्योऽग्निनाशनः ॥ २६ ॥ नमो भगवते ठ ठ छिन्धि छिन्धि ज्वलनं प्रज्व
लितं नाशय नाशय हुं फट् ॥ २७ ॥ हरे वद्धं तु निगुण्डाया मूलं ज्वरहरं दुतम् ॥ मूलञ्च श्वेतशुजायाः कृत्वा तत्सप्तखण्डकम् ॥ २८ ॥ हस्ते बध्वा ना
शयेच्च अर्शांस्येव न संशयः ॥ विष्णुकान्ताजमूत्रेण चौरव्याम्रादिरक्षणम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मदण्ड्यास्तु मूलानि सर्वकर्माणि कारयेत् ॥ विफलयास्तु चूर्ण
हि साज्यं कुष्ठविनाशनम् ॥ ३० ॥ आज्यं पुनर्नवाविल्वैः पिप्पलीभिः साधितम् ॥ हरेद्विकां श्वासकालौ पीतं क्षीणाञ्च गभेकृत् ॥ ३१ ॥ मक्षयेद्वा

पू. खं.
आ. कां.
अ. १८४

॥११९॥

नरीबीजं पयसाज्येन पाचितम् ॥ धृतराक्षस्य युक्तं शुक्रः स्यादस्यस्ततः ॥ १३ ॥ विडम् मधुकं पाठां मांसां सज्जरसं तथा ॥ हरिद्रां त्रिफलाञ्चैव
 मपामार्गं मनःशिलां ॥ १४ ॥ उडुम्बरं यातकीञ्च तिलतैलेन पेषयेत् ॥ योनिं लिङ्गं च ब्रक्षेत स्त्रीषुसोः स्यात्त्रिपयं मियः ॥ १५ ॥ नमस्ते ईश
 वरदाय आकर्षिणि विकर्षिणि मुण्ये स्वाहा इति ॥ योनिर्लिङ्गस्य तैलेन शंकरः स्लक्षणात्ततः ॥ १६ ॥ पुनर्नवावृता दूर्वा कनकचन्द्रवारुणी ॥ बीजे
 नैषां जातिकाया ग्मेन ग्ममर्दनम् ॥ १७ ॥ सूपाया मध्यगं कृत्वा रसे मारणमर्गितम् ॥ मध्वाज्यसहितं द्रव्यं बलीपलितनाशनम् ॥ १८ ॥
 मध्वाज्यं गुडनाम्रञ्च कार्पवेल्लसस्तथा ॥ दहनाच्च भवेद्द्राव्यं सुवर्णकरणं शुभम् ॥ १९ ॥ पीतं धरतृपुष्पञ्च सनीकञ्च पलं मतम् ॥ लांगलिकायाः
 शाखा च स्वर्णञ्च दहनाद्भवेत् ॥ २० ॥ धृतराक्षसैलेन दीपप्रज्ज्वलनाद्भः ॥ तमाधातुपत्रिष्टन्तु मग्नवायो न पश्यति ॥ २१ ॥ वृक्स्थं सुन्मयस्यैव
 युक्तो भेको निष्ठह्यते ॥ शंकरावयवयुक्तो धूपे ब्राह्म्या च गर्जति ॥ विस्मयं कुक्कुते चैव वृषभलाजं शशयः ॥ २२ ॥ गन्धा च सापयं तले कौटं खद्यो
 तनामकम् ॥ ताभ्यां दीपः प्रज्वलितो वाग्मिज्वालकलापवत् ॥ २३ ॥ चूर्णं कुक्कुन्दरिहदं दग्ध्वा रुद्रं प्रलेपयेत् ॥ तप्यते तक्षणादस्यो यदि सम्यक्प्र
 लेपयेत् ॥ चन्दनेन भवेन्मोक्षः पानाष्टेषात्सुखी भवेत् ॥ २४ ॥ कुञ्जरस्य यवाक्तस्य स्वयं नेत्रे शिवां जयेत् ॥ गुद्रे विजयते सोऽपि महाशूरश्च जायते
 ॥ २५ ॥ दन्तं दुण्डुभसर्पस्य सुखे संशुद्धं वै क्षिपेत् ॥ तिष्ठते च जलात्तस्मिन् विविक्लस्य स्थले यथा ॥ २६ ॥ कुम्भीरनेत्रदंष्ट्राभ्यः अस्थीनि रुधिरं
 तथा ॥ वसानैलसमायुक्तमकत्र तन्निर्वाजयेत् ॥ आत्मानं स्लक्षयेत्तेन जले तिष्ठेद्विद्वज्जयम् ॥ २७ ॥ कुम्भीरकस्य नेत्राणि हृदयं कच्छपस्य च ॥
 मृषिकस्य वसास्थीनि शिशुमारवसा तथा ॥ एतान्येकत्र संलेपाज्जले तिष्ठेद्यथा गुहे ॥ २८ ॥ लोहचूर्णं तक्षपीतं पाण्डुरोगहरं भवेत् ॥ तण्डुलीय
 कर्माक्षरसूलं पीतं पयोन्मित्रम् ॥ २९ ॥ कमलादिहरं पीतं कुजरोगहरं तथा ॥ जार्तासूलं तक्षपीतं कोलसूलं त्वजोगतुम् ॥ ३० ॥ सतकं कुशमलं
 वा मकटीं मूलमेव वा ॥ काञ्जिकेन च वाकुल्या मूलं वै दन्तरोगगतुम् ॥ ३१ ॥ तथेन्द्रवारुणीसूलं वाग्मिपीतं विपादिहत् ॥ सुरभिकामूलया
 नाद्वा तन्नाशो भवेच्छिव ॥ ३२ ॥ शिरारोगहरं लेपाद्गन्धाङ्गुली सकाञ्जकम् ॥ बला चातिबला यदी शक्यं मधुसंयुता ॥ ३३ ॥ वन्ध्यागर्भकरी
 पीता दास काट्या विचारणा ॥ श्वेतापराजितसूलं पिप्पलीजुणिकायुतम् ॥ ३४ ॥ परिषिपं शिरालेपाच्छिरःशूलविनाशनम् ॥ निरुण्डिका
 शिखां पीत्वा गण्डमालां विनाशयेत् ॥ ३५ ॥ केतकीपत्रजं क्षारं गुडेन सह भक्षयेत् ॥ तक्षणे शरपुंवां वा पीत्वा श्लेहां विनाशयेत् ॥ ३६ ॥

ग. म. पु.
॥१२०॥

मातुलंगस्य निर्यासं गुडाज्येन समन्वितम् ॥ वातपित्तजशूलानि हन्ति वै पानयोगतः ॥ जुष्टौ सौवर्चलं हिंशु पीतं हृदयरोगनुत् ॥ ३७ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे वैद्यशास्त्रे चतुरशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥ हरिरुवाच ॥ आं गणपतये
इति अयं गणपतेर्म्मन्त्रो धनविद्याप्रदायकः ॥ १ ॥ इममष्टसहस्रञ्च जप्त्वा बद्धा शिखां ततः ॥ व्यवहारे जयः स्याच्च शतं जापावृणां प्रियः ॥
॥ २ ॥ तिलानां तु घृताक्तानां कृष्णानां रुद्र होमयेत् ॥ अष्टोत्तरसहस्रन्तु राजा वक्ष्यस्त्रिभिर्दिनैः ॥ ३ ॥ अष्टम्याञ्च चतुर्दश्यामुपोष्याभ्यर्च्य विघ्न
राट् ॥ तिलाक्षतानां जुहुयादष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ अपाजितः स्याद्युद्धे च सर्वं तञ्च सिधेर्विरं ॥ ४ ॥ जप्त्वा चाष्टसहस्रन्तु ततश्चाष्टशतेन हि ॥
शिखां बद्धा राजकुले व्यवहारे जयो भवेत् ॥ ५ ॥ ह्रींकारं सविसर्गञ्च प्रातःकाले नरस्तु यः ॥ स्त्रीणां ललाटे विन्यस्य वशतां नयति ध्रुवम् ॥
॥ ६ ॥ सुसमाहितचित्तेन विन्यस्य प्रमदालये ॥ सोत्कामां कामिनां कुर्यान्नात्र काव्यां विचारणा ॥ ७ ॥ जुहुयादयुतं यस्तु शुचिः प्रयतमानसः ॥
दृष्टिमात्रे सदा तस्य वक्ष्यमायान्ति योषितः ॥ ८ ॥ मनः शिलापत्रकञ्च सगोरोचनाकुंकुमम् ॥ कृत एभिश्च तिलकं वक्ष्यमायाति योषितः ॥ ९ ॥
भृंगराट् सहदेवा च वचा श्वेतापराजिता ॥ तेनैव तिलकं कृत्वा त्रैलोक्यं वशतां नयेत् ॥ १० ॥ गोरोचना मीनपित्तमाभ्याञ्च कृतवार्तिकः ॥
यः पुमांस्तिलकं कुर्याद्भ्रामहस्तकनिष्ठया ॥ स करोति वशे सर्वं त्रैलोक्यं नात्र संशयः ॥ ११ ॥ गोरोचना महादेव ! धातुशोणितभाविता ॥ एतैर्वै
तिलकं कृत्वा सा नरं यं निरीक्षते ॥ तत्क्षणात्तं वशे कुर्यान्नात्र काव्यां विचारणा ॥ १२ ॥ नागेश्वरञ्च शैल्यं त्वक्पत्रञ्च हरीतकी ॥ चन्दनं
कुष्ठमृक्षमैलारक्तशालिसमन्विता ॥ १३ ॥ एतैर्वृषो वशकरः स्मरबाणैः स्मरार्दनः ॥ रतिकाले महादेव पार्वतीप्रिय शंकर ॥ १४ ॥ निजशुकं गृही
त्वा तु वामहस्तेन यः पुमान् ॥ कामिनीचरणं वामं लिपेत्स स्यात्स्त्रियाः प्रियः ॥ १५ ॥ सैन्धवञ्च महादेव पारावतमलं मधु ॥ एभिर्लिप्ते तु लिङ्गे
वै कामिनीवशाद्भवेत् ॥ १६ ॥ पुष्पाणि पञ्चरक्तानि गृहीत्वा यानि कानि च ॥ तत्तुल्यञ्च प्रियं पुञ्च पेषयेदकयोगतः ॥ अनेन लिप्तलिङ्गस्य
कामिनीवशतामियात् ॥ १७ ॥ हयगन्धा च मञ्जिष्ठा मालतीकुसुमानि च ॥ श्वेतसर्पं एतैश्च लिप्तलिङ्गः स्त्रियाः प्रियः ॥ १८ ॥
मूलन्तु काकजंघाया दुग्धपीतन्तु शोषजुत् ॥ अश्वगन्धानामवलगुडमाषानिषविणः ॥ रूपं भवेद्यथा तद्भस्त्रयोवनचारिणाम् ॥
॥ १९ ॥ लोहचूर्णसमायुक्तं त्रिफलाचूर्णमेव वा ॥ मधुना सेवितं रुद्र परिणामाख्यञ्छलनुत् ॥ २० ॥ कथितोदकपानन्तु

१ अम्बुगार्धः । विघ्नपमिति वा । पा ० । २ तं भजति समे जनाः । ३ सकामामिति पा ० ।

पृ. खं.
आ. कां.
अ. १८५

॥१२०॥

शम्भुकक्षारकं तथा ॥ मृगशृङ्गं ह्यग्निदग्धं गव्याज्येन समन्वितम् ॥ पीतः हृत्पृष्ठशूलानां भवेन्नाशकरं शिव ॥ २१ ॥ हिड्डु सौवर्चलं
 गुण्ठी वृषध्वज महीषधम् ॥ एभिस्तु कथितं वारि पीतं वै सर्वशूलनुत् ॥ २२ ॥ अपामार्गस्य वै मूलं सासुद्रलवणान्वितम् ॥ आस्त्रादि
 तमजीर्णस्य शूलस्य स्याद्विमर्दनम् ॥ २३ ॥ वटरोहाङ्कुरो रुद्र तण्डुलोदकवर्षितः ॥ पीतः सतक्रोशोत्तसारं त्रयं नश्यति शङ्कर ॥ २४ ॥ अङ्गो
 टमूलं कर्पारं पिष्टं तण्डुलवारिणा ॥ सर्वातोसारग्रहणी पीतं हरति भूतप ॥ २५ ॥ मरीचगुण्टिकुटजवक्चूर्णञ्च गुडान्वितम् ॥ कमात्ताद्विगुणं पीतं
 ग्रहणीव्याधिनाशनम् ॥ २६ ॥ श्वेतापराजितामूलं हरिद्रासिक्थतण्डुलाः ॥ अपामार्गत्रिकटुकमेपाञ्च वटिका शिव ॥ विपृच्छिकामहाध्यायं हरत्येव
 न संशयः ॥ २७ ॥ त्रिफलागुरु भूतेश शिलाजतु हरीतकी ॥ एकैकमेपां चूर्णन्तु मधुना च विमिश्रितम् ॥ पीतं सर्वञ्च मेहन्तु त्रयं नश्यति
 शङ्कर ॥ २८ ॥ अर्कक्षीरप्रस्थमेकं तिलतैलं तथैव च ॥ मनःशिलामरीचानां सिन्दूरस्य पलं पलम् ॥ २९ ॥ चूर्णं कृत्या ताम्रपत्रे त्वातये
 शोषयेत्ततः ॥ पीतं सुहीगतं दुग्धं सैन्धवं शूलनुद्वेत् ॥ ३० ॥ त्रिकटुत्रिफलानर्कं तिलतैलं तथैव च ॥ मनःशिला निम्बपत्रं जातीपुष्पमजा
 पयः ॥ ३१ ॥ तन्मूत्रं शङ्खनाभिश्च चन्दनं घषयेत्ततः ॥ एभिश्च वर्तिकां कृत्वा त्र्यक्षिणीं चाञ्जयेत्ततः ॥ ३२ ॥ नश्यते पटलं काचं पुष्पञ्च तिमिरा
 दिकम् ॥ विभीतकस्य वै चूर्णं समधु श्वासनाशनम् ॥ ३३ ॥ पिप्पलीत्रिफलाचूर्णं मधुसैन्धवसंयुतम् ॥ सर्वरोगज्वरश्वासशोषपीनसहजवेत् ॥ ३४ ॥
 दुषदारोश्च वै चूर्णं अजामत्रेण भावयेत् ॥ एकविंशतिवारं वै त्र्यक्षिणीं तेन चाञ्जयेत् ॥ राक्षस्यभता पटलता नश्यन्त्रिलोमता तथा ॥ ३५ ॥ पिप्पली
 केतकं रुद्र हरिद्रामलकं वचा ॥ सर्वाक्षिरोगा नश्येयुः सक्षीरादजनात्ततः ॥ ३६ ॥ काकजं चाशिशुमूले सुखेन विधुते शिव ॥ चर्वित्वा दन्तकीटानां
 विनाशो हि भवेद्भर ॥ ३७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे मन्वतन्त्रवेद्यप्रयोगे पञ्चाशीत्यधिशततमोऽध्यायः ॥
 ॥ १८५ ॥ हरिरुवाच ॥ पीतः सारो युद्धय्याश्च मधुना च श्रमेहनुत् ॥ पीतं गोक्षालिकामूलं तिलदध्याज्यसंयुतम् ॥ १ ॥ निरुद्धमूत्रं कथितं निवर्तयति
 शङ्कर ॥ तथा द्विक्वां हरेत्पीतं सौवर्चलसंयुतञ्च वै ॥ २ ॥ गोरक्षकर्मटोमूलं पिष्टं शीतोदकेन च ॥ पीतं दिनत्रयेणैव नाशयेद्गुह्यं शर्कराम् ॥ ३ ॥
 विट्वा वै मालतीमूलं श्रीमङ्गले समहितम् ॥ साधितं छागदुग्धेन पीतं शर्करायाश्चितम् ॥ हरत्युग्रनिरोधञ्च हरेत्ते पाण्डुराशकं गम् ॥ ४ ॥
 द्विजयष्ट्याश्च वै मूलं पिष्टं तण्डुलवारिणा ॥ मण्डमालां हरलेपादसाध्यां गलगण्डकम् ॥ ५ ॥ रसाज्जनं हरति कषारचूर्णं तेनैव मुण्डनात् ॥ नश्यति

१ प्रायश्लेषाः । २ तगरमिति पा० ।

ग. म. पु.
॥१२॥

तुरुषो व्याधीनात्र कार्या विचारणा ॥ ६ ॥ करवीरमूललेपादौ लेपात्पुगफलस्य च ॥ पुंव्याधिर्नश्यते रुद्र योगमन्यं वदाम्यहम् ॥ ७ ॥ दन्तमूल
हरिद्रा च चित्रकं तस्य लेपनात् ॥ भगन्दरविनाशः स्यादन्यं योगं वदाम्यहम् ॥ जलौकाजग्धरक्तञ्च भगन्दरसुमापते ॥ ८ ॥ विफलाजलपुष्टञ्च
माजरास्थि विलेपितम् ॥ ततो न प्रसवेद्रक्तं नात्र कार्या विचारणा ॥ ९ ॥ हरिद्राऽनिकवारञ्च स्तुहीक्षरिण भाविता ॥ वटिकाऽशोपिनाशाय तलेपनात्
पमध्वज ॥ वोषाफलं सैन्धवञ्च पिट्ठा चार्शोहरं परम् ॥ १० ॥ गव्याज्यं साधितं पीतं पलाशक्षारवारिणा ॥ विधुनेन त्रिकटुकं अरासि क्षपये
च्छिव ॥ ११ ॥ बिल्वस्य च फलं दुग्धं रक्तार्शःप्रविनाशनम् ॥ जग्ध्वा कृष्णतिलानेव नवनीतधुतानपि ॥ १२ ॥ गुण्डाचूर्णं यवक्षारयुक्तं
तुल्यगुडान्वितम् ॥ अग्निवृद्धिं करोत्येव भ्रूषे वृषभध्वज ॥ १३ ॥ शुण्ठ्या च कथितं वारि पीतं चार्द्रिं करोति वै ॥ हरिकी सैन्धवञ्च चित्रकं
रुद्र पिप्पली ॥ १४ ॥ चूर्णमुष्णोदकेनैषां पीतं चातिक्षुधाकरम् ॥ साज्यं सुकरमांसं वै पीतं चातिक्षुधाकरम् ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे षडशीत्यधिकतमोऽध्यायः ॥ ३८६ ॥ हारिरुवाच ॥ हस्तिकर्मपलाशस्य पत्राणि ? चूर्णवेज्जर ॥ सर्वरोगानि
निर्मुक्तं चूर्णं पलशतं शिव ॥ १ ॥ सक्षीरं भक्षितं कुर्यात्सप्ताहेन वृषध्वज ॥ नरं श्रुतिचरं रुद्र मुनेन्द्रगतिविक्रमम् ॥ २ ॥ पद्मरागप्रतीकाशं
युक्तं दशशतायुषा ॥ षोडशाब्दाकृतिं रुद्र सततं दुग्धभोजनात् ॥ ३ ॥ मधुसर्पिस्समायुक्तं दुग्धमायुष्करं भवेत् ॥ तत्कर्णं मधुना साधे दशवर्षं
सहस्रिणम् ॥ ४ ॥ कुर्यान्नरं श्रुतिचरं प्रमदाजनवल्लभम् ॥ दध्ना नित्यं भक्षितन्तु वज्रवेहकरं भवेत् ॥ ५ ॥ केरागजिसमायुक्तं नरं वर्षसहस्रिणम् ॥
तच्च काजिकसंयुक्तं नरं कुर्यान्न भक्षितम् ॥ ६ ॥ शतवर्षं दिव्यदेहं वलीपलितवर्जितम् ॥ जग्धं विफला लोहं चक्षुष्मन्तं करोति वै ॥ ७ ॥
अन्यः पश्येत्तु चूर्णस्य साज्यस्यैव तु भक्षणात् ॥ महिषीक्षीरसंयुक्तस्तलेपः कृष्णकेशकृत् ॥ ८ ॥ खलवाटस्य च वै केशा भवन्ति वृषभध्वज ॥
तैलयुक्तेन चूर्णेन वलीपलितनाशनम् ॥ ९ ॥ तदुद्रसैनमात्रेण सर्वरोगः प्रशुच्यते ॥ सच्छगक्षीरचूर्णेन दष्टिः स्थान्मासतोऽजनात् ॥
॥ १० ॥ पलाशस्य च बीजानि श्रावणे वितुपाणि च ॥ गृहीत्वा नवनीतं तेषां चूर्णं च भक्षयेत् ॥ ११ ॥ कर्पाईमेकं सेवेत नत्वा
नित्यं हरिं प्रभुम् ॥ पुषाणपटिधान्यस्य पथ्यमम्भु पिवन्हर ॥ जीवेद्वर्षसहस्राणि वलीपलितवर्जितः ॥ १२ ॥ भुङ्क्ताजस्य वै
मूलं पुष्यक्षे तु सप्ताहवत् ॥ विषाय तस्य चूर्णं वै सप्तमीरञ्च भक्षयेत् ॥ १३ ॥ भासमात्रप्रयोगेन वलीपलितवर्जितः ॥ शतानि
पञ्च जीवेन्न नरो नागवली भवेत् ॥ भवेच्छ्रुतिचरो रुद्र पुष्यक्षे नैव भक्षणात् ॥ १४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे

पू. खं.
आ. कां.
अ. १८७

॥१२॥

आचारकाण्डे आयुष्करयोगोऽसताशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८७ ॥ हरिरुवाच ॥ निर्व्रणः स्यात्पुण्यहीनो महारो वृत्तव्रतः ॥ अपामार्गस्य वै
 मूलं हस्ताभ्याश्च विमर्दितम् ॥ तद्वसेन प्रहारस्य रक्तबावो न पूरणात् ॥ १ ॥ रुद्र लाङ्गलिकामूलं चक्षुर्भस्तथैव च ॥ तेन व्रणपुत्रं लिप्तं शल्यं निःस-
 रति व्रणात् ॥ चिरकालप्रविष्टोऽपि तेन मार्गेण शङ्कर ॥ २ ॥ बालमूलं मेघशृङ्गीमूलं वा वारिचार्पितम् ॥ तेन लिप्तं चिरं जातं व्रणं नाब्धाः प्रशा-
 म्यति ॥ ३ ॥ जग्धं माहिषदन्ता च युक्तं कोद्रवभक्तकम् ॥ विड्मूलस्य वै चूर्णं दत्तं वाडीव्रणापहम् ॥ ४ ॥ व्रणयष्टिफलं विष्टं वारिणा तेन
 लेपितम् ॥ तेन वृष्टं रक्तदोषः प्रणश्यति न संशयः ॥ ५ ॥ यवस्य च विडद्वयं गन्धपापापहव च ॥ जुष्टिरेपाश्चैव चूर्णं भावितं क्षयिण-
 वै ॥ ६ ॥ कृकलासस्य तल्लितं विद्रधि नाशयेच्छिव ॥ सौभाग्यनस्य वीजानि त्वत्समीक्षितानि सदा ॥ ७ ॥ गौरसर्पपुष्पकानि सर्वाण्येतानि शङ्कर ॥
 पिष्टान्यनम्लतन्त्रेण ग्रन्थिकं नाशयेद्भि वै ॥ ८ ॥ श्वेतापराजितामूलं पितं तण्डुलवारिणा ॥ देहं वरस्यभदानात्पादूतदुन्दरं विद्रवः ॥ ९ ॥
 अगस्त्यपुष्पनस्य वै समरीचं तु शूलहत् ॥ सुजङ्गचर्म वै दिङ्गु निम्बपत्रं तथा यवाः ॥ गौरसर्पपुष्पैः स्वास्त्रेण भूतहरः शिव ॥ १० ॥ गोरो-
 चना मरीचानि पिप्पली सैन्धवं मधु ॥ अञ्जनं कुतसेभिः स्याद्ब्रह्मभूतहरं शिव ॥ ११ ॥ गुग्गुलुलक्ष्मण्यश्च शृङ्गो ब्रह्मभूतं भवेत् ॥ चतुर्थिकस्यैरुक्तो
 कृष्णवस्त्रावगुण्ठितः ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे पूषेखण्डे प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे व्रणवि-
 ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ श्वेतापराजितापुष्परसेनाक्ष्णोश्च पूरणे ॥ पटलं नाशमायानि नात्र कार्या विचारणा ॥ १ ॥ मूलं गोक्षुरकस्यैव चर्वित्वा नीलले-
 हित ॥ दन्तक्रीटव्यथा नश्येत्सुरासुरविमर्दन ॥ २ ॥ नारी पुष्पादिने पीत्वा गोक्षुरिणापवासात् ॥ श्वेताकंस्य तु वै मूलं तस्यास्तद्ब्रह्मशूलवत् ॥
 ॥ ३ ॥ श्वेताकंपुष्पं विधिना गृहीतं पूषेमग्निमतम् ॥ ऋतुशुद्धा च ललना कटी वद्धा प्रसूयते ॥ ४ ॥ हरतवद्धं पलाशस्य अपामार्गस्य वा हर ॥
 मूलं सर्वज्वरहरं भूतमेतादिरुद्रयेत् ॥ ५ ॥ पीतं दुग्धिकमूलं भातः पशुपित्तमुना ॥ साई विनाशयेद्वाङ्गज्वरश्च परमेश्वर ॥ ६ ॥
 शिम्बायाश्चैव तद्बद्धं भवेदेकादिकदितुम् ॥ पीतं पशुपिताद्विश्च भवेत्सर्वविपाहृतम् ॥ ७ ॥ यस्य लज्जालुकासुलं द्रव्यं ते च स्वरेतसा ॥ साई स वैरं
 संयाति पुमान्क्षी वा न संशयः ॥ ८ ॥ पिष्ट्वा गव्यवृत्तनैव पाशमूलं पिवेत्तु यः ॥ सर्वं विषं विनश्येच्च नात्र कार्या विचारणा ॥ ९ ॥ मूलं पशुपि-
 तोदेन शिरीषस्य यथा तथा ॥ रक्तचित्रकमूलस्य रसस्य भरणशरः ॥ कर्णयोः कामलाव्याधेनाशः स्यान्नात्र संशयः ॥ १० ॥ श्वेतकांठिका-
 क्षमूलं छागीक्षीरेण संयुतम् ॥ त्रिसप्ताहेन वै पीतं क्षयरोगं क्षयं नयेत् ॥ ११ ॥ नारिकेलस्य वै पुष्पं छागक्षीरेण संयुतम् ॥ पिवेच्च त्रिविधस्तस्य

ग.म.पु.
॥१२२॥

रक्तवातो विनश्यति ॥ १२ ॥ कुर्यात्सुदर्शनामूलं मात्स्येन सुसमाहृतम् ॥ कण्ठवद्ध व्याहिकादिग्रहभूतविनाशनम् ॥ १३ ॥ पुष्पं धवलगुंजाया
गृहीतं मूलमेव च ॥ सुखे तु निहितं रुद्र हरेन्नानाविधं बहु ॥ १४ ॥ हस्ते वद्धं कांडयुक्तं कंठे वद्धं ग्रहादिहृतम् ॥ कृष्णायान्तु चतुर्दश्यां कटिवद्धं समाह
तम् ॥ सिंहादिश्वापदाङ्गीतिं हरेच्च नीललोहितम् ॥ १५ ॥ विष्णुकान्तामूलमीश कर्णवद्धन्तु धारयेत् ॥ पट्टसूत्रेण भूतेश मकरादिभयं न वै ॥ १६ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकोनवत्स्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥ हरिरुवाच ॥ अपराजिताया मूलञ्च गोमु
त्रेण समन्वितम् ॥ पीतञ्चाशु हरत्येव गण्डमालां न संशयः ॥ १ ॥ अथेन्द्रवारुणीमूलं विधिता पीतमीश्वर ॥ जिमिर्धेरण्डकं रुद्र शूकशिष्य्या
समन्वितम् ॥ शीतोदकञ्च तत्र्यस्तं बाहुवीवाव्यथां हरेत् ॥ २ ॥ माहिपं नवनीतञ्च अश्वगन्धा च पिप्पली ॥ वचा कुष्ठञ्च लेपो लिङ्गस्रोतस्तना
त्तिहत् ॥ ३ ॥ कुष्ठनागवलाचूर्णं नवनीतसमन्वितम् ॥ तलेपो युवतीनाञ्च कुर्याद्भुज्जर्को शुभो ॥ ४ ॥ इन्द्रवारुणिकामूलं यस्य नाम्ना सुहृतः ॥
निःक्षिप्यते समुत्पाट्य तस्य ग्रीवा विनश्यति ॥ ५ ॥ पुनर्नवाथाः शुक्लाया मूलं तण्डुलवारिणा ॥ पीतं विद्विधितुस्याच्च नात्र काय्यो विचारणा
॥ ६ ॥ कदलीदलक्षान्तु पानीयेन प्रसाधितम् ॥ तस्यादनाद्रिनश्यन्ति उदरव्याधयोऽखिलाः ॥ ७ ॥ कदल्या मूलमादाय गुडाज्येन समन्वितम् ॥
अग्निना साधितं जग्धसुदग्धस्थकिमीन्दरेत् ॥ ८ ॥ नित्यं निम्बदलानाञ्च चूर्णमायलकस्य च ॥ प्रत्युपे भक्षयेच्च तस्य कुष्ठं विनश्यति ॥ ९ ॥
हरीतकीविडगञ्च हरिद्रा सितसर्पपाः ॥ सोमराजस्य मूलानि करञ्जस्य च सन्धवम् ॥ गोमूत्रपिष्टान्येतानि कुष्ठरोगहराणि वै ॥ १० ॥ एकञ्च
त्रिफलाभागस्तथा भागद्वयं शिवा ॥ सोमराजस्य बीजानां जग्धं पथ्येन दृढमुत ॥ ११ ॥ अम्लतर्कं सगोमूत्रं कथितं लवणान्वितम् ॥
कांस्यघृष्टं खरं लेपात्कुष्ठदृढविनाशनम् ॥ १२ ॥ हरिद्रा हरितालश्च दूर्वागोमूत्रसन्धवम् ॥ अयं लेपो हन्ति बृहं पामानं च गरं तथा ॥ १३ ॥ सोम
राजस्य बीजानि नवनीतयुतानि च ॥ भयुनास्वातेनानि स्युः शुक्लकुष्ठञ्च ॥ वै ॥ तकाशपानतो रुद्र नात्र काय्यो विचारणा ॥ १४ ॥ खेतापरा
जितामूलं वर्तितं चास्य वारिणा ॥ तलेपो रुद्र मासेव शुक्लकुष्ठविनाशनः ॥ १५ ॥ माहिपं नवनीतञ्च सिन्दूरं समरीचकम् ॥ पाप्मा विलेपनात्रश्वेद
नामा वृषभध्वज ॥ १६ ॥ विष्णुष्कगाम्भारीमूलं पक्वं क्षरेण संयुतम् ॥ भक्षितं शुक्लपित्तस्य विनाशकरमीश्वर ॥ १७ ॥ मूलकस्य तु बीजानि क्षपा
मार्गसेन वै ॥ पिष्टानि तेन लेपेन सिन्धुकं रुद्र नश्यति ॥ १८ ॥ कदलीक्षारसंयुक्तहरिद्रा सिन्धुकापहा ॥ रम्भापामार्गयोः क्षार एण्डेन वि
मिश्रितः ॥ तदभ्यङ्गान्महादेव ॥ सद्यः सिन्धु विनश्यति ॥ १९ ॥ कृष्मांडनालक्षारश्च सगोमूत्रश्च तत्त्वतः ॥ जलपिष्टा हरिद्रा च सिद्धा मन्दानलेन

पू. खं.
आ. कां.
अ. ११०

॥१२२॥

दि ॥ २० ॥ माहिषेण पुरीषेण वेष्टिता वृषभध्वज ॥ अस्या उद्धर्तनं कुर्यादंगसौष्ठवमीश्वर ॥ २१ ॥ तिलसर्पपसंयुक्तं हरिद्राद्रयकुष्ठकम् ॥ तेनोद्भूतितदेहः स्यादुर्गन्धः सुरभिः पुमान् ॥ २२ ॥ मनोहरश्चानुदिनं दूर्वाणां काकजंवाया ॥ अर्जुनस्य तु पुष्पाणि जम्बूपत्रयुतानि च ॥ सलोध्राणि च तल्लपो देहदुर्गन्धतां हरेत् ॥ २३ ॥ युक्तं लोध्रभवेनीरैश्चूर्णन्तु कनकस्य च ॥ तेनोद्भूतितदेहस्य न स्याद्भीष्मप्रवाधिका ॥ २४ ॥ दुग्धेनोषसि सेकश्च चर्मदोषश्च नश्यति ॥ काकजं चोद्धर्तनन्तु ह्यंगरागकरं भवेत् ॥ २५ ॥ मधुयष्टी शर्करा च वासकस्य रसो मधु ॥ एतत्पीतं रक्तपित्तकामलापाण्डुरोगनुत् ॥ २६ ॥ रक्तपित्तं हरेत्पीतो वासकस्य रसो मधु ॥ प्रातः काले तोयपानात्पीनसं दारुणं हरेत् ॥ २७ ॥ विशीतकस्य वै चूर्णं पिप्पल्याः सैन्धवस्य च ॥ पीतं सकाजिकं हन्ति स्वरभेदं महेश्वर ॥ २८ ॥ चूर्णमामलकं सैन्धवं पीतं गन्धपयोऽन्वितम् ॥ मनःशिला बलाभूलं कोलपणं च गुग्गुलुः ॥ २९ ॥ जातिपत्रं कोलपत्रं तथा चैव मनःशिला ॥ एभिश्चैव कृता वर्तिर्विदग्ध्यग्रो महेश्वर ॥ धूमपानं कासहरं नात्र कार्या विचारणा ॥ ३० ॥ त्रिफलापिप्पलीचूर्णं भक्षितं मधुना युतम् ॥ भोजनादौ हि समधु पिपासाज्व(त्वरितं हरेत् ॥ ३१ ॥ क्लृप्तमूलश्च समधु पुट्टूचोक्थितं जलम् ॥ पीतं हरेच्च त्रिविधं छर्दि नेवात्र संशयः ॥ पीता दूर्वा छर्दिनुत्स्यातिपिष्टा तण्डुलवारिणा ॥ ३२ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे प्रवृत्तं प्रथमांशाख्ये आचारकांडे नवत्यधिकः शततमोऽध्यायः ॥ १९० ॥ हरिरुवाच ॥ पुनर्नैवाया मूलश्च खेतं पुण्ये समाहृतम् ॥ वारि पीतं तस्य प्राप्तं भवन्तेषु न पन्नगाः ॥ १ ॥ तादृशश्रुतिं वहेद्यो वै भल्लकदन्तनिर्मिताम् ॥ स पन्नगैर्न दृश्येत यावज्जीवं वृषध्वज ॥ २ ॥ पिवेच्छल्लमूलं यः पुण्यक्षं रुद्र वारिणा ॥ तस्मिन्नपास्तदशना नागाः स्युर्नात्र संशयः ॥ ३ ॥ पुण्ये लज्जालुकामूले हस्तवद्धे तु पन्नगाश्च ॥ यत्कीयाल्लपतो वापि नात्र कार्या विचारणा ॥ ४ ॥ पुण्ये श्वेताकर्मूलन्तु पीतं शीतेन वारिणा ॥ नश्येत् दंशकविषं करवीरादिजं विषम् ॥ ५ ॥ महाकालस्य वै मूलं पिष्टं तत्कामजिकेन वै ॥ योद्धानां दुण्डुमा नां च तल्लपो हरेते विषम् ॥ ६ ॥ तण्डुलीयकमूलं च पिष्टं तण्डुलवारिणा ॥ घृतेन सह पीतन्तु हरेत्सर्वविषाणि च ॥ ७ ॥ नीलीलज्जालुकामूलं पिष्टं तण्डुलवारिणा ॥ पीतं तदंशकविषं नश्येदेकेन वाभयोः ॥ ८ ॥ कृष्णामण्डकस्य स्वरसः सगुडः सहशर्करः ॥ पीतः सदुग्धो हन्याच्च दंशकस्य विषं च वै ॥ ९ ॥ तथा कोद्रवमूलस्य मोहस्य हर एव च ॥ यष्टीमधुसमायुक्ता तथा पीता च शर्करा ॥ १० ॥ सदुग्धा च त्रिरात्रेण सूथकानां विषं हरेत् ॥ चुलुकत्रयपानाच्च वारिणः शीतलस्य वै ॥ ११ ॥ ताम्बूलदग्धधुपस्य लालासावो विनश्यति ॥ घृतं सशर्करं पीत्वा मय्यपानमदो न वै ॥ १२ ॥ कृष्णांकोलस्य मूलं पीतं सुकथितं जलम् ॥ ततो नश्येद्भरविषं त्रिरात्रेण महेश्वर ॥ १३ ॥ उष्णं गन्धघृतं चैव सैन्धवेन समन्वितम् ॥

ग. म. पु.
॥३२३॥

नाशयेत्तन्महादेव वेदनां वृश्चिकोद्भवाम् ॥ १४ ॥ कुसुमं कंकुमश्चैव हरितालं मनःशिला ॥ करंजं पिपितं चैव हार्कमूलं च शंकर ॥ १५ ॥ विषं
वृणां विनश्येत्तु एतेषां भक्षणाच्छिव ॥ दीपतैलप्रदानाच्च दशैराकीटजैः शिव ॥ खड्गैरकविषं नश्येत्तदा वै नात्र संशयः ॥ १६ ॥ दशस्थानं वृश्चि-
कस्य शुण्ठी तगरसंयुता ॥ नश्येन्मधुमक्षिकाया एतेषां लेपतो विषम् ॥ १७ ॥ शतपुष्पा सैन्धवश्च सार्ज्यं वा तेन लेपयेत् ॥ शिरोपस्य तु बीजं
वै सिद्धं क्षीरेण वर्षितम् ॥ १८ ॥ तल्लेपेन महादेव नश्येत्कुङ्कुजं विषम् ॥ ज्वलितशिवांरिसेको तथा दुर्दुरजं विषम् ॥ १९ ॥ धत्तूरकरसोन्मिश्रं
क्षीराद्यशुडपानतः ॥ शून्यां विषं विनश्येत्तु शशांकाकितशेखर ॥ २० ॥ वटनिम्बशमीनाश्च वल्गुलैः कथितं जलम् ॥ तत्सेकान्धुसदन्तानां नश्ये-
द्द्वै विषवेदना ॥ २१ ॥ लेपनादेवदारोश्च गैरिकस्य च लेपनात् ॥ नागेश्वरो हरिद्रे द्वे तथा मञ्जिष्ठा हर ॥ एभिलेपाद्विनश्येत्तु लूताविषमुमापते
॥ २२ ॥ करञ्जस्य तु बीजानि वरुणच्छदमेव च ॥ तिलाश्च सर्पपा हन्युर्विषं वै नात्र संशयः ॥ २३ ॥ घृतं कुमारीपत्रं वै दूतं सलवणं हर ॥
तुरंगमशरीराणां कण्डून्श्येद्दशाहतः ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे एकनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९१ ॥
हरिरुवाच ॥ चित्रकस्याऽऽभागाश्च शूरणस्य च षोडश ॥ शुण्ठ्या भागाश्च चत्वारो मरिचानां द्वयं तथा ॥ १ ॥ वितर्य पिप्पलीमूलं विडङ्गानां चतु-
ष्टयम् ॥ अर्धं मुशलिभागास्त्रिफलायाश्चतुष्टयम् ॥ द्विगुणेन गुडनैषां मोदकानिह कारयेत् ॥ २ ॥ तद्भक्षणमजीर्णं हि पाण्डुरोगञ्च कामलम् ॥
अतीसारंश्च मन्दाग्निं ङ्गीहाश्चैव निवारयेत् ॥ ३ ॥ बिल्वाम्रिमन्थः श्योनाकपाटलापारिमद्रकम् ॥ प्रसारण्यश्वगन्धा च बृहती कण्टकारिका ॥ ४ ॥
बला चातिबला राम्ना श्वदंष्ट्रा च पुनर्नवा ॥ एरंडः शारिवा पर्णा गुडूची कपिकच्छुका ॥ ५ ॥ एषां दशपलान्भागान्काथयेत्सलिलेऽमले ॥ तेन
पादावशेषेण तैलपात्रे विपाचयेत् ॥ ६ ॥ आजं वा यदि गव्यं क्षीरं दत्त्वा चतुर्गुणम् ॥ शतावरी सैन्धवश्च तैलतुल्यं प्रदापयेत् ॥ ७ ॥ द्रव्याणि
यानि पेष्याणि तानि वक्ष्यामि तच्छृणु ॥ शतपुष्पा देवदारुवेला पर्णा वचामरु ॥ ८ ॥ कुष्ठं मांसी सैन्धवश्च पलमेकं पुनर्नवा ॥ पाने नस्ये तथा
भ्यङ्गे तैलमेतत्प्रदापयेत् ॥ ९ ॥ हृच्छूलं पार्श्वशूलश्च गण्डमालाश्च नाशयेत् ॥ अपस्मारं वातरक्तं वपुष्मांश्च पुमान्भवेत् ॥ १० ॥ नर्ममश्वतरी वि-
न्यात्किं पुनर्मातुषी हर ॥ अश्वानां वातभग्नानां कुञ्जराणां वृणां तथा ॥ तैलमेतत्प्रयोक्तव्यं सर्ववातविकारिणाम् ॥ ११ ॥ हिङ्गुतुम्बुरुशुण्ठीभिः सि-
द्धं तैलन्तु सार्षपम् ॥ एतद्वि पूरणं श्रेष्ठं कर्णशूलपहं परम् ॥ १२ ॥ शुष्कमूलकशुण्ठीनां क्षारो हिमुलनागरम् ॥ तर्कं चतुर्गुणं दद्यात्तैलमेतद्विपाच-

१ इडार्थः ।

वृ. खं.
आ. कां.
अ. १९२

॥३२३॥

येत् ॥ १३ ॥ बाधिव्यं कर्णशूलश्च पूयसावश्च कर्णयोः ॥ क्रिमयश्च विनश्यन्ति तैलस्यास्य प्रपूरणात् ॥ १४ ॥ गुष्कसुलकगुण्डीनां क्षारो दिगुल-
 नागरम् ॥ शतपुष्पा वचा कुष्ठं दारुशिष्टुरसाञ्जनम् ॥ १५ ॥ सौवर्चलं यवक्षारं सामुद्रं सैन्धवं तथा ॥ ग्रन्थिकं विट्पुस्तं च मधु शुक्लं चतुर्गुणम् ॥ १६ ॥ मातुलुङ्गरसश्चैव कदलीरस एव च ॥ तैलमेभिर्विपक्तव्यं कर्णशूलापहं परम् ॥ १७ ॥ बाधिव्यं कर्णनादश्च पूयसावश्च दारुणम् ॥ पूरणाद-
 स्य तैलस्य क्रिमयः कर्णयोर्हरे ॥ १८ ॥ सद्यो विनाशमायान्ति शशाङ्ककृतशेखर ॥ क्षारतैलमिदं श्रेष्ठं सुखदन्तमलापहम् ॥ १९ ॥ चन्दनं कुङ्कुमं
 मांसी कपूरं जातिपत्रिका ॥ जातीकङ्कोलपूगानां लवङ्गस्य फलानि च ॥ २० ॥ अगुरुणि च कस्तूरी कुष्ठं तगरपादिका ॥ गोरोचना भिन्दुसुषु म-
 ला चैव तथा नखी ॥ २१ ॥ सरलं सप्तपर्णं च लाक्षा चामलकी तथा ॥ तथा तु पद्मकं चैव ह्येतैस्तैलं प्रसाधयेत् ॥ २२ ॥ प्रसिद्धमलदुर्गन्धकं ह-
 कुष्ठहरं परम् ॥ गच्छति स्त्रीशतं रुद्र वन्ध्यापि लभते सुतम् ॥ २३ ॥ यवानो चित्रकं धान्यं गूढपर्णं जीरकं तथा ॥ सौवर्चलं विट्पुस्तं च विष्णुलीङ्गुल-
 राजिकम् ॥ २४ ॥ एभिः पचेद्भूतप्रस्थं जलप्रस्थाष्टसंयुतम् ॥ तथाऽशौगुरुमश्वयथुं हन्ति वह्निं करोति वै ॥ २५ ॥ मरिचं त्रिवृतं कुष्ठं हस्तिमूलं मनः-
 शिला ॥ देवदारु हरिद्रे द्वे कुष्ठं मांसी च चन्दनम् ॥ २६ ॥ विशाला करवीरश्च अकसीरं शङ्खद्वयः ॥ एषाश्च कार्ष्णिको भागो विपस्थाद्वेपलं भवेत् ॥ २७ ॥ प्रस्थं कटुकतैलस्य गोमूत्रेऽष्टगुणे पचेत् ॥ मृत्पात्रे लोहपात्रे वा शनैर्भूद्विना पचेत् ॥ २८ ॥ तामा विचर्चिका चैव दद्रुर्विरुक्तोऽति-
 च ॥ अभ्यगेन प्रणश्यन्ति कोमलत्वश्च जायते ॥ २९ ॥ प्रभूतान्यपि शिवत्राणि तैलनानेन मदेयेत् ॥ चिरोत्थितमापि शिवं विनष्टं तत्क्षणाद्भवेत् ॥ ३० ॥
 पटोलपत्रं कटुका मञ्जिष्ठा शारिवा निशा ॥ जातीशमीनिम्बपत्रं मधुकं काथितं घृतम् ॥ ३१ ॥ एभिलेपास्त्युरुरुजो वृणा विस्वाविणः शिव ॥ शंस-
 पुष्पी वचा सोमो ब्राह्मी ब्रह्मसुवर्चलाः ॥ ३२ ॥ अभया च गुडुची च आटरुषकवाङ्गुची ॥ दत्तैरक्षसमैर्गोमैर्हृत्प्रस्थं विपादयेत् ॥ ३३ ॥ कण्टकाग्नौ
 रसप्रस्थं क्षीरप्रस्थसमन्वितम् ॥ एतद्ब्राह्मीघृतं नाम स्मृतिमेषाकरं परम् ॥ ३४ ॥ अग्निमन्थो वचा वासा पिप्पली यधु सैन्धवम् ॥ तदरात्रययोगेण
 किन्नरैरिव गीयते ॥ ३५ ॥ अपामार्गः गुडुची च वचा कुष्ठं शतावरी ॥ शंसवृष्पाभया साल्यं विडङ्गं भक्षितं समथ ॥ त्रिभिर्दिनेभ्यः कृत्वाऽष्टमांशत-
 धारिणम् ॥ ३६ ॥ अद्रिकां पयसाज्येन मासमेकान्तु सेविता ॥ वचा कर्पूरान्नं शालं शुतिधारणसंयुतम् ॥ ३७ ॥ चन्दनस्यैव ग्रहे पीतं फलमेकं पयोऽ-
 न्वितम् ॥ वचायास्तत्क्षणं कुर्व्यान्महाप्रज्ञासुतं नरम् ॥ ३८ ॥ धूमिन्मन्त्रिन्वाजिकलापदैश्च शुभं भवेत् ॥ एतेलीङ्गुस्तत्क्षणाच्च कामकेन च माशये-

१ एवामिति शेषः ।

ग. म. पु.
॥१२४॥

त ॥ ३९ ॥ विस्फोटकानि रक्तञ्च नात्र कार्य्या विचारणा ॥ कतकस्य फलं शंखं सैन्धवं त्र्यूपणं वचा ॥ ४० ॥ फेनी रसाञ्जनं शौद्रं विडङ्गानि म
नःशिला ॥ एषां वृत्तिर्हन्ति काचं तिमिरं पटलं तथा ॥ ४१ ॥ प्रस्थद्वयं मापकस्य काथश्च द्रोणमम्भसाम् ॥ चतुर्भागावशेषेण तैलप्रस्थं विपाचयेत्
॥ ४२ ॥ काञ्जिकस्यादकं दत्त्वा पिष्टान्येतानि दापयेत् ॥ पुनर्नवा गोक्षुरकं सैन्धवं त्र्यूपणं वचा ॥ ४३ ॥ लवणं सुरदारुश्च मज्जिष्ठा कण्टकारिका ॥
नस्यात्पानाद्वरत्येव कर्णशूलं सुदारुणम् ॥ ४४ ॥ वायिर्य्यं सर्वरोगांश्च ह्यभ्यगाच्च महेश्वर ॥ पलद्वयं सैन्धवश्च शुण्ठी चित्रकपंचकम् ॥ ४५ ॥
सौवीरपंचप्रस्थं च तैलप्रस्थं पचेत्ततः ॥ असृग्दस्वर्गुह्यासर्ववातविकारतुत् ॥ ४६ ॥ उदुम्बरं वटं पुस्तं जम्बूद्वयमथार्द्धेनम् ॥ पिप्पली च
कदम्बश्च पलाशं लोभ्रतिन्दुकम् ॥ ४७ ॥ मधुकमाप्रसज्जंश्च वदरं पञ्चकेशरम् ॥ शिरीषवीजङ्गतकमेतत्काथेन साधितम् ॥ तैलं हन्ति
व्रणाल्लेपासिक्कालभवानपि ॥ ४८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमांशाख्ये आचारकण्डे त्रिनवत्यधिक शततमोऽध्यायः ॥ १९२ ॥
॥ हरिरुवाच ॥ पलाण्डुजीरके कुष्ठमश्वगन्धाजमोदकम् ॥ वचा त्रिकटुकश्चैव लवणं त्र्यणमुत्तमम् ॥ १ ॥ ब्राह्मीरसेर्भावितश्च सर्पिर्मुसुमन्वितम् ॥
सताहं भक्षितं कुर्यात्त्रिमलाञ्च मतिं पराम् ॥ २ ॥ मिद्वार्थकं वचा हिङ्गु करञ्जं देवदारु च ॥ मज्जिष्ठा त्रिफला विश्वं शिरीषो रजनीद्वयम् ॥ ३ ॥
प्रियङ्गुनिम्बत्रिकटु गोसुवैणैव धर्पितम् ॥ नस्यमालेपनश्चैव तथा चोद्वत्तेन हितम् ॥ ४ ॥ अपस्मारविषोन्माहशोपालक्ष्मीज्वरपहम् ॥ भूतभयश्च
भयं हन्ति राजद्रागेषु योजनात् ॥ ५ ॥ निम्बं कुष्ठं हरिद्रे शिथु सर्पपञ्च तथा ॥ देवदारु पटोलश्च धान्यं तक्रेण चर्पितम् ॥ ६ ॥ दुग्धं तैलक
गावं वै नयदुद्रत्तेनैव च ॥ पामाः कुष्ठानि नश्येयुः कण्ठं हन्ति च निश्चितम् ॥ ७ ॥ सासुद्रं सैन्धवं क्षारो राजिका लवणं विडम् ॥ कटुलोहरजश्चैव
त्रिवृत्सूरणकं समम् ॥ दधिगोसूत्रपयसा मन्दपावकपाचितम् ॥ ८ ॥ वलाशिवर्धकं त्र्यणं पिबेदुष्णैव वारिणा ॥ जीर्णं जीर्णं तु शुभ्रं मांसादिश्रुतम्
त्तमम् ॥ ९ ॥ नाभिशूलं मूत्रशूलं गुल्मघ्नीहभवश्च यत् ॥ सर्वशूलहरं त्र्यणं जठरानलदीपनम् ॥ परिणामसमुत्थस्य शूलस्य च हितं परम् ॥ १० ॥
अभयामलकं द्राक्षा पिप्पली कण्टकारिका ॥ शृङ्गा पुनर्नवा शुण्ठी जन्था कासं निहन्ति वै ॥ ११ ॥ असयामलकं द्राक्षा पाटा चैव विभीतकम् ॥
शर्करया समं चैव जघं ज्वरहरं भवेत् ॥ १२ ॥ त्रिफला वदरं द्राक्षा पिप्पली च विरेककृतम् ॥ हरीतकी सोष्णानीरलवणश्च विरेककृतम् ॥ १३ ॥
कूर्ममत्स्याश्वमहिपगोशृगालाश्च वानराः ॥ विडालवर्हिकाकाश्च वगर्होलुककुक्कुटाः ॥ १४ ॥ हंस एपाश्च विण्मूत्रं मांसं वा रोम शोणितम् ॥ त्र्य
दद्याच्चर्गतेभ्य उन्मत्तेभ्यश्च शान्तये ॥ १५ ॥ एतान्यौषधजतानि कथितानि उमापते ॥ निश्रान्ति तांश्च रोगांश्च ब्रह्मसिद्धिराविर्षया ॥ १६ ॥ औषध

पू. खं.
ओं. कौ.
अ. १९३

॥१२४॥

भगवान्विष्णुः संस्मृतो रोगनुद्वेष्ट ॥ ध्यातोऽर्चितः स्तुतो वापि नात्र कार्य्या विचारणा ॥ १७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे द्वैतखण्डे प्रथमो
 शाख्ये आचारकाण्डे विनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ सर्वव्याधिहरं वक्ष्ये वैष्णवं कवचं शुभम् ॥ येन रक्षा कृता शम्भो
 दैत्यान्क्षययतः पुरा ॥ १ ॥ प्रणम्य देवमीशानमर्जं नित्यमनामयम् ॥ देवं सर्वेश्वरं विष्णुं सर्वव्यापिनमव्ययम् ॥ २ ॥ वध्नायै प्रति सत् नमस्कृत्य
 जनादेनम् ॥ अमोवाप्रतिमं सर्वं सर्वदुःखनिवारणम् ॥ ३ ॥ विष्णुर्मांममृतः पातु कृष्णो रक्षतु घृष्टतः ॥ हरिर्मे रक्षतु शिरो हृदयश्च जनादेनः ॥ ४ ॥
 मनो मम हृषीकेशो जिह्वां रक्षतु केशवः ॥ प्रातु नेत्रे वासुदेवः श्रोत्रे सङ्कर्षणो भिक्षुः ॥ ५ ॥ प्रद्युम्नः पातु मे ज्ञानमनिरुद्धस्तु चर्म च ॥ वनमाली
 गलस्यान्तं श्रीवत्सो रक्षतामयः ॥ ६ ॥ पार्श्वे रक्षतु मे चक्रं वामं दैत्यनिवारणम् ॥ दक्षिणस्तु यदा देवीं सर्वोत्तरनिवारिणी ॥ ७ ॥ उदरे कुसलं
 पातु पृष्ठे मे पातु लाङ्गलम् ॥ ऊर्ध्वे रक्षतु मे शार्ङ्गं जङ्घे रक्षतु नन्दकः ॥ ८ ॥ पार्श्वीं रक्षतु शङ्खश्च पद्मं मे चरणानुभौ ॥ सर्वकार्यार्थविज्ञश्च
 पातु मां गरुडः सदा ॥ ९ ॥ वराहो रक्षतु जले विपद्मेषु च वामनः ॥ अटव्यां नरसिंहश्च सर्वतः पातु केशवः ॥ १० ॥ हिरण्यगर्भो भग
 वान्निहरण्यं मे प्रयच्छतु ॥ सांख्याचार्यस्तु कपिलो धातुसाम्यं करोतु मे ॥ ११ ॥ श्वेतद्वीपनिवासी च श्वेतद्वीपं नयत्वजः ॥ सर्वान्पुद्गलान् श्वे
 त्मधुकैटभमर्दनः ॥ १२ ॥ सदाकर्पतु विष्णुश्च कित्वापं मम विग्रहात् ॥ हंसो मत्स्यस्तथा कूर्मः पातु मां सर्वतोदिशम् ॥ १३ ॥ त्रिविक्रमस्तु मे देवः
 सर्वपापानि कृन्ततु ॥ तथा नारायणो देवो बुद्धिं पालयतां मम ॥ १४ ॥ शेषो मे निर्मलं ज्ञानं करोत्वज्ञाननाशनम् ॥ बडवासुखो नाशयतां कल्मष
 यत्कृतं मया ॥ १५ ॥ पद्मचां ददातु परमं सुखं सुप्रि मम प्रभुः ॥ दत्तात्रेयः प्रकृतां सपुत्रपुत्रवान्वयम् ॥ १६ ॥ सर्वानरीक्ष्यशमो रागः पर
 भुना मम ॥ रक्षोघ्नस्तु दाशतथिः पातु नित्यं महाभुजः ॥ १७ ॥ शत्रून्हलेन मे हन्याद्भामो यादवनन्दनः ॥ यलम्बकेरीचापपूतनाकमनाशनः ॥
 कृष्णस्य यो बालभावः स मे कामान्प्रयच्छतु ॥ १८ ॥ अन्यकारतमो वीरं पुरुषं कृष्णपिङ्गलम् ॥ पश्यामि भयसन्वस्तः पाशहन्तमिवान्त
 कम् ॥ १९ ॥ ततोऽहं पुण्डरीकाक्षमच्युतं शरणं गतः ॥ धन्योऽहं निर्भया नित्यं यस्य मे भगवान्हृदि ॥ २० ॥ ध्यात्वा नारायणं देवं
 सर्वोपद्रवनाशनम् ॥ वैष्णवं कवचं वाङ्मा विचरामि महीतले ॥ २१ ॥ अप्रभुष्योऽस्मि भूतानां सर्वदेवमयो ह्यहम् ॥ स्मरणोद्भवदेवस्य विष्णो
 रमिततेजसः ॥ २२ ॥ सिद्धिर्भवतु मे नित्यं यथास्मन्प्रभुदाहतम् ॥ यो मां पश्यति चक्षुर्भ्यां यश्च पश्यामि चक्षुषा ॥ सर्वपां पापदुष्टानां
 विष्णुवध्नातु चक्षुर्भ्यां ॥ २३ ॥ वासुदेवस्य यश्चकं तस्य चक्षुष्य ये त्वराः ॥ ते हि लिङ्गदन्तु पापान्ये मय हिंसन्तु हिंसकां ॥ २४ ॥

ग. म. पु.
॥१२५॥

राक्षसेषु पिशाचेषु कान्तारेष्वटवीषु च ॥ विवादे राजमार्गेषु द्यूतेषु कलेषु च ॥ २५ ॥ नदीसन्तारणे घोरे संग्राते प्राणसंशये ॥ अश्विचौरानि
पातेषु सर्वग्रहनिवारणे ॥ २६ ॥ विद्युत्सर्पविषोद्वेगे रोगे वै विषसङ्कटे ॥ जप्यमेतत्त्रयोविंशत्यं शरीरे भयमायते ॥ २७ ॥ अयं भगवतो मन्त्रो
मन्त्राणां परमो महान् ॥ विख्यातं कवचं गुह्यं सर्पपापप्रणाशनम् ॥ स्वमायाकृतिमिषोर्णं कल्पान्तगहनं महत् ॥ २८ ॥ अनाद्यन्त ! जगद्गज !
पद्मनाभ ! नमोऽस्तु ते ॥ ओं कालाय स्वाहा । ओं कालपुरुषाय स्वाहा । ओं कृष्णाय स्वाहा । ओं कृष्णरूपाय स्वाहा । ओं चण्डाय स्वाहा ।
ओं चण्डरूपाय स्वाहा । ओं प्रचण्डाय स्वाहा । ओं प्रचण्डरूपाय स्वाहा । ओं सर्वाय स्वाहा । ओं सर्वरूपाय स्वाहा । ओं नमो भुवनेशाय
त्रिलोकधामने इह विटि सिविटि सिविटि स्वाहा । ओं नमः अयोस्वितये ये ये संज्ञापय देत्यदानवयशसराक्षसभूतपिशाचकूष्माण्डान्तापस्मारकच्छदेन
दुर्द्वेराणाभेकाहिकव्याहिकचातुर्थिकमौहूर्तिकदिनज्वररात्रिज्वरसन्ध्याज्वरसर्वज्वरादीनां लूताकीटकण्टकभूतनाभुजङ्गस्थावरजङ्गमविषादी
नाभिर्दं शरीरं मम पथ्यं त्वं कुरु स्फुट स्फुट प्रकोट लफट विकटदंष्ट्र पूर्वतो रक्षतु ओं हे हे हे हे दिनकरसहस्रकालसमाहृतो जय पश्चिमतो रक्ष
ओं निवि निवि प्रदीपज्वलनज्वालाकार महाकपिल उत्तरतो रक्ष ओं विलि विलि मिलि मिलि गरुडि गरुडि गौरीगान्धारीविषमोहविषमविषमां
मोहयतु स्वाहा दक्षिणतो रक्ष मां पश्य सर्वभूतभयोपद्भ्यो रक्ष रक्ष जय जय विजय तेन ह्रीयते रिपुना सहस्रकृतवाद्यतो भयबुद्धभयतोऽभयं दिशतु
च्युतं ॥ तदुदरमखिलं विशन्तु युगपरिवर्त्तसहस्रसंख्येभ्योऽस्तं हंसमिव अविशन्ति रश्मयः ॥ वासुदेवसङ्कर्षणमयुष्मानिहृदयः ॥ सर्वज्वरान्नाम
घ्नन्तु विष्णुनारायणो हरिः ॥ २९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे वैष्णवकवचकथनं नाम चतुर्विंशत्युक्तं
शततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥ हरिरुवाच ॥ सर्वकामप्रदां विद्यां सदाश्रेण तां शृणु ॥ तस्मिन्नुच्यं भगवते वासुदेवाय धीमहि ॥ १ ॥ मूर्च्छमाचान्तिरु
द्राय नमः सङ्कर्षणाय च ॥ नमो विज्ञानशाय परमानन्दसूत्रेण ॥ २ ॥ आत्माराय शान्तारं निबुद्धतद्वद्वये ॥ त्वद्व्यापि च सर्वाणि तस्या
नुभ्यं नमो नमः ॥ ३ ॥ हृषीकेशाय महते नमस्तेऽनन्तभूतये ॥ यस्मिन्निर्दं यत्तैर्लपित्ययेऽपि जायते ॥ ४ ॥ भुन्मयी वहसि क्षीर्णां तस्यै ते ब्रह्मणे
नमः ॥ यन्न स्पृशन्ति न विदुः मनोबुद्धीन्निद्रासवः ॥ अन्तर्बहिस्त्वं वरसि ध्योमधुर्द्वं नमाम्यहम् ॥ ५ ॥ ओं नमो भगवते महापुरुषाय महाप्र
तपतये सकलसत्त्वभाविश्रीडनिकरकमलरेणुतपलान्भयमार्क्यविद्यया ? चरणारविन्दयुगल परमेश्वर नमस्ते ॥ अवाप विद्याधरतां चित्रकेतोश्च विद्यया
॥ ६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे एतन्मन्त्राधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९५ ॥ हरिरुवाच ॥ अवाप जय

पू. ख.
आ. कां.
अ. १९६

॥१२५॥

चेन्द्रत्वं विष्णुवर्मोऽल्यविद्यया ॥ सर्वान्छत्रनिर्जित्य ताश्च वक्ष्ये महेश्वर ॥ १ ॥ पादयोर्जातुनोऽहोऽहो हययोरसि ॥ सुखे शिरस्यानुपुर्वमोका
 रादीनि विन्यसेत् ॥ २ ॥ नमो नारायणायि विपर्ययासमथापि च ॥ कन्यासं ततः कुप्याद्वादक्षरविद्यया ॥ ३ ॥ प्रणवादिप्रकारान्तमगुल्य
 गुष्ठपत्रेषु ॥ न्यसेद्धृदय ओंकारं मनुं मुनिं समस्तकम् ॥ ४ ॥ ओंकारन्तु भ्रुवोर्मध्ये शिखरेनादिमूर्तः ॥ ॐ विष्णवे हनि इमं धन्यव्यासपुत्री
 रयेत् ॥ ५ ॥ आत्मानं परमं ध्यायेच्छेषं यच्छक्तिभिर्गुणैः ॥ अथ रक्षां हस्तिः कुप्यान्त्यस्त्वष्टिर्जलेऽपु ॥ ६ ॥ निविक्रमस्तथाकथे स्थले रक्षतु
 वामनः ॥ अटव्यां नरसिंहस्तु रामो रक्षतु पर्वते ॥ ७ ॥ वृषो रक्षतु वाराहे व्योम्नि नारायणेऽपु ॥ कर्मवन्त्याश्च कपिलो दत्तो रोगाञ्च रक्षतु ॥ ८ ॥
 हयग्रीवो देवताभ्यः कुमारो मकरध्वजात् ॥ नारदोऽन्यार्चनादेवः कूर्मो वै नैऋते सदा ॥ ९ ॥ धन्वन्तरिश्चापव्यासं मागः क्रोधवशात्किञ्च ॥ यज्ञो रोगात्स
 मस्ताच्च व्यासोऽज्ञानाच्च रक्षतु ॥ १० ॥ बुधः पाण्डसेवातास्करश्च रक्षतु कल्पपार ॥ पाशान्धन्वनि विष्णुः पाशविराट्पुत्रोऽपु ॥ ११ ॥ यधुदो
 चापराद्धे च सायं रक्षतु माधवः ॥ हर्षकिशः प्रदोषेऽव्यात्प्रत्ययेऽव्याजनादनः ॥ १२ ॥ श्रीवरोऽव्यादक्षरात्रे पञ्चनाभो निशीथके ॥ चक्रकौमोऽभी
 बाणा प्रन्तु शत्रुश्च राक्षसात् ॥ १३ ॥ शंखः पद्मं च शत्रुभ्यः शार्ङ्गं वै गरुडस्तथा ॥ कुक्षौन्द्रियमनःप्राणान्पान्तु पार्श्वेभिर्भूषणः ॥ १४ ॥ शेषः
 सर्पस्वरूपश्च सदा सर्वत्र पातु माम् ॥ विदिक्षु दिक्षु च सदा तारसिंहश्च रक्षतु ॥ १५ ॥ पञ्चदशस्यमाणश्च वं सं पश्यति चक्षुषा ॥ स वरुणो रथादिषा
 प्मा च रोगमुक्तो दिवं व्रजेत् ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्ववर्ण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे षण्णवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥
 धन्वन्तरिरुवाच ॥ गारुडं संप्रवक्ष्यामि गरुडेन ह्युदीरितम् ॥ कश्यपाय सुमित्रेण विप्रहृदयेन गारुडः ॥ १ ॥ पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकारमेव
 चाक्षित्यादिविव वगांश्च ह्येते वै मण्डलाधिपाः ॥ २ ॥ पञ्चतत्त्वे स्थिता देवाः प्रार्थ्यते विष्णुसर्वकेशोऽदीर्घस्त्वग्निभिर्नाथ ननुसकविर्वाजताः ॥ ३ ॥ सपडङ्गः
 शिवः प्रोक्तो हच्छिरश्च शिखा क्रमात् ॥ कवचं नेत्रमङ्गं स्यान्ध्यासः स्वस्वलयस्तथितिः ॥ ४ ॥ सर्वसिद्धिप्रदरूपान्ते कालवह्निर्धोऽनिलः ॥ पृथुस्व
 रसमायुक्तमर्द्धेन्दुसंयुतं परम् ॥ ५ ॥ परापरविभिन्नाश्च शिवस्योद्बोध ईरिताः ॥ रेकणाङ्गेषु सर्वं न्यासं कुप्याद्वाधाविधिः ॥ ६ ॥ इति पाणिनिले देव
 कर्णे नेत्रे करोति च ॥ जपालु सर्वसिद्धिः स्याच्चतुर्वेदसमायुताम् ॥ ७ ॥ चतुर्थां सुविस्तारो पीतवर्णान्तु चिन्तयेत् ॥ पृथिवीं चेन्द्रदेवतां मध्ये
 वरुणमण्डलयाम् ॥ ८ ॥ मध्ये पद्मं तथायुक्तमर्द्धेचन्द्रं सुशीतलम् ॥ इन्द्रनीलमुत्तं सौम्यमथवामेयमण्डलम् ॥ ९ ॥ त्रिकोणं स्वस्तिकंयुक्तं ज्वालामा
 लानलं स्मरेत् ॥ भिन्नाञ्जननिभाकारं स्ववृत्तं चिन्दुभूषितम् ॥ १० ॥ शीरोनिसदृशकारं सुदृक्स्फटिकवनेसम् ॥ प्राथयन्ते जगत्सर्वं न्योमाशंसन्मह

म. पु.
॥१२६॥

स्मरेत् ॥ ११ ॥ वासुकिः शंखपालश्च स्थितौ पार्थिवमण्डले ॥ कर्कोटः पद्मनाभश्च वारुणे तौ व्यवस्थितौ ॥ १२ ॥ आग्नेये चापि कुलिकस्तत्रैव महा-
वज्रकौ ॥ वायुमण्डलसंस्थौ च पञ्च भूतानि विन्यसेत् ॥ १३ ॥ अंगुष्ठादिकनिष्ठान्तमनुलोमविलोमतः ॥ पूर्वसन्धिषु च न्यस्या जथा च विजया तथा ॥ १४ ॥
आस्यादित्वपुरस्थाने न्यस्याच्छिवपदङ्गकम् ॥ कनिष्ठादौ हृदादौ च शिखायां करयोन्यसेत् ॥ १५ ॥ व्यापकन्तु तत्पूर्वं क्रमाद्गुलिपर्वसु ॥
भूतानाञ्च पुनन्यासः शिवाङ्गानि तथैव च ॥ १६ ॥ प्रणवादिनमस्थान्ते नाम्नैव च समन्वितः ॥ सर्वमन्त्रेषु कथितो विधिः स्थापनपूजने ॥ १७ ॥
आद्याक्षरं तन्नाम्रश्च मन्त्रोऽयं परिकीर्तितः ॥ अष्टानां नामजातीनां मन्त्रः सान्निध्यकारकः ॥ १८ ॥ ॐ स्वाहा क्रमशश्चैव पञ्चदशपुरोगतम् ॥
एष साक्षाद्भवेत्ताक्षर्यः सर्वकर्मप्रसाधकः ॥ १९ ॥ करन्यासं स्वैरैः कृत्वा शरीरे तु पुनन्यसेत् ॥ ज्वलन्तं चिन्तयेत्प्राणभातमसंगुदिकारकम् ॥ २० ॥
बीजन्तु चिन्तयेत्पश्चाद्वर्णान्तमनुतात्मकम् ॥ एवञ्चाप्यायनं कृत्वा मूर्ध्नि सञ्चिन्त्य चात्मनः ॥ २१ ॥ पृथिवीं पादयोर्दद्यात्तत्तत्काले च सप्रभाम् ॥
अशेषपुष्पवनाकीर्णौ लोकपालसमन्वितौ ॥ २२ ॥ एतां भगवतां पृथ्वीं स्वदेहं विन्यसेद्बुधः ॥ श्यामवर्णमयं ध्यायेत्पृथिवीं द्रुमुर्ध्वं भवेत् ॥ २३ ॥
ज्वालामालाकुलं दीप्तमात्रहृत्पुवनान्तकम् ॥ नाभिग्रीवान्तरे न्यस्य त्रिकोणं मण्डलं रवेः ॥ २४ ॥ भिन्नाञ्जननिष्ठाकारं निखिले व्याप्त्यं संस्थितम् ॥
आत्मसूक्तिस्थितं ध्यायेद्वायव्यं तीक्ष्णमण्डलम् ॥ २५ ॥ शिखोपरि स्थितं दिव्यं शुद्धस्फटिकवर्चसम् ॥ अप्रमाणमहाव्योमव्यापकं चाधुनापमम् ॥ २६ ॥
भूतन्यासं पुरा कृत्वा नागानाञ्च यथाक्रमम् ॥ लकारान्ता विन्दुयुता मन्त्रा भूतक्रमेण तु ॥ २७ ॥ शिवबीजं ततो दद्यात्ततो ध्यायेत् मण्डलम् ॥
योगस्य क्रमआख्यातो मण्डलस्य विचक्षणः ॥ तस्य तच्चिन्तयेद्गणं कर्मकाले विधानवित् ॥ २८ ॥ पादपदौस्तथा च चक्रमण्डपमग्नौ विनिवेश्य ॥
ताक्षर्यं ध्यायेत्ततो नित्यं विषे स्थावरजगमे ॥ २९ ॥ ग्रहभूतपिशाचे च डाकिनीयक्षराक्षसे ॥ नागाविंशतिं कृत्वा स्वदेहं विन्यसेच्छिवम् ॥ ३० ॥
द्विधा न्यासः समाख्यातो नागानां चैव भूतयोः ॥ एवं ध्यात्वा कर्म कुर्यादात्मतत्त्वादिर्क क्रमात् ॥ ३१ ॥ त्रितरुं प्रथमं कृत्वा शिवतत्त्वं ततः परम् ॥
यथा देहे तथा देवे अंगुलीनां च पर्वसु ॥ ३२ ॥ देहे न्यासं पुरा कृत्वा ह्यनुलोमविलोमतः ॥ रुन्दं नालं तथा पर्वं धर्मं ज्ञानादिमेव च ॥ ३३ ॥
द्वितीयस्वरसम्भिन्नं वर्गातेन तु पूजयेत् ॥ शोभिति कर्णिकामध्ये मूर्ध्नि रेफेण संयुतम् ॥ ३४ ॥ अकचटपपश्या तृणाः एवादिक् न्यसेत् ॥
पञ्चतकेसरान्ते तु द्वौ द्वौ पूर्वादिक्ौ तथा ॥ ३५ ॥ केशरे तु स्वराव्यस्यादीशां तत्सप्तोडशाश्चयेत् ॥ वामाद्याः शक्तयः श्रोत्रास्त्रितत्त्वनन्तु ततो न्यसेत् ॥
॥ ३६ ॥ आवाहयेत्ततो मूर्ध्नि शिवमंगं ततः परम् ॥ कर्णिकायां न्यसेद्देवं मांगं तत्र पुरःसरम् ॥ ३७ ॥ पृथिवीं पश्चिमे पदे आपस्यात्तरसंस्थिताः ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. १९७

॥१२६॥

तेजस्तु दक्षिणे पत्रे बायुं पूर्वेण पूजयेत् ॥ ३८ ॥ स्वर्वाङ्गं मूर्तिरूपं प्रायुक्तं पारिकल्पयेत् ॥ यं बायुमूलं नैऋत्ये रेफस्त्वचलसंस्थितः ॥ ३९ ॥
 वं च त्वीशे सदा पूज्य ॐ हृदिस्थं पूजयेत् ॥ तन्मात्रान्भूतमात्रांस्तान्वाहिरेव प्रपूजयेत् ॥ ४० ॥ शिवाङ्गानि ततः पश्चाद्वात्मा संपूजयेत्ततः ॥
 आग्नेय्यां हृदयं पूज्य शिर ईशानगोचरे ॥ ४१ ॥ नैऋत्ये तु शिखां दद्याद्वायव्यां कवचं न्यसेत् ॥ अस्त्रान्तु बाह्यतो दद्यात्त्रेयशुक्लसंस्थितम् ॥ ४२ ॥
 पद्मायै कर्णिकायै तु बीजानि परिपूजयेत् ॥ अनन्तादिकुलीराङ्गा अष्टौ नागाः क्रमात्स्थिताः ॥ ४३ ॥ पूर्वोदिकक्रमेणैव त्वीशपर्यन्तमेव च ॥
 पूजयेच्च सदा मन्त्री विधानेन प्रयक्नुयुक् ॥ ४४ ॥ हृदि पद्मे विधानेन शिलादौ दत्तमण्डले ॥ एतत्काव्यं समुद्दिष्टं नित्येनैमित्तिकेऽपि च ॥ ४५ ॥
 आत्मानं चिन्तयेन्नित्यं कामरूपं मनोहरम् ॥ ग्राहयन्तं जगत्सर्वं सृष्टिसंसारकारकम् ॥ ४६ ॥ ज्वालाभालाभिरुदीप्तं आभ्रद्वयुवनान्तकम् ॥
 दशबाहुं चतुर्वक्त्रं पिङ्गाक्षं शूलपाणिनम् ॥ ४७ ॥ दंष्ट्राकरालमत्पुत्रं त्रिनेत्रं शशिरोत्तरम् ॥ भैरवन्तु स्मरेत्सिद्धये गरुडं सर्वकर्मसु ॥ ४८ ॥
 नागानां नाशनार्थाय गरुडं भीमभीषणम् ॥ पादौ पाताल संस्थौ च दिशः पक्षास्तु संस्थिताः ॥ ४९ ॥ सप्त स्वर्गा उरसि च ब्रह्माण्डं कण्ठमाश्रितम् ॥
 पूर्वोदीशानपर्यन्तं शिरस्तस्य विचिन्तयेत् ॥ ५० ॥ सदाशिवशिखान्तस्थं शक्तिवितयमेव च ॥ परात्परं शिवं साक्षात्पादौ भुवननायकम् ॥ ५१ ॥
 त्रिनेत्रशुक्रपञ्च विषनागक्षयङ्करम् ॥ ग्रसनं भीमवक्त्रं च गरुडं मन्त्रविग्रहम् ॥ ५२ ॥ कालाभिमित्रं दीर्घं च चिन्तयेत्सर्वकर्मसु ॥ एवं न्यासविधिं
 कृत्वा यद्यन्मनसि चिन्तयेत् ॥ ५३ ॥ तत्तदेव भवेत्साध्यं नरो वै गरुडावन्ते ॥ श्रेता भूतास्तथा यक्षा नागा गंधर्वराक्षसाः ॥ द्रुमिन्तस्य नश्यति
 ज्वराश्चातुर्थिकादयः ॥ ५४ ॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ एवं स गरुडं श्रोत्रे गरुडः कश्यपाय च ॥ महेश्वरो यथा गौरौ ग्राह विद्वां तथा शृणु ॥ ५५ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशोऽध्याये आचारकाण्डे सप्तमव्याख्यानशततमोऽध्यायः ॥ १९७ ॥ भैरव उवाच ॥ नित्यं ह्यस्मिन्मन्त्रे यद्यपि
 त्रिपुरां भुक्तिमुक्तिदाम् ॥ ॐ ह्रीं आगच्छ देवि ऐं ह्रीं ह्रीं रेखाकरणम् ॥ ओं ह्रीं ह्रीं देविनी भं नमः मदनक्षोभिणा तथा ॥ ऐं यं यं कीं वा
 गुणरत्नया ह्रीं मदनान्तरे च ॥ ऐं ह्रीं ह्रीं च निरञ्जना वागति मदनान्तरेखे खनेशवलीति च ॥ वेगवति महाभितासनाय च पूजयेत् ॥ ओं ह्रीं
 क्रं नैं कीं नित्यं यद्देवे कीं नमः ॥ ऐं ह्रीं त्रिपुराये नमः ॥ ओं ह्रीं कीं स्त्रियवर्कं ओं ऐं ह्रीं ह्रीं च तथोत्तरम् ॥ ऐं ह्रीं दक्षिणमूर्ध्वं तु
 पश्चिमम् ॥ ओं ह्रीं पाशाय कीं अंशुशाय ये कषालाय नमः ॥ आर्धं भयं ऐं ह्रीं च तथा शिरः तथा शिखायै कवचे ॥ ऐं ह्रीं कीं अस्त्राय
 पट् ॥ १ ॥ पूर्वं कामरूपाय अस्तितायै भैरवाय नमो ब्रह्माण्डे ॥ दक्षिणे चैव कन्दाय वै नमः दक्षिणे चैव कन्दाय वै नमः ॥ २ ॥

ग. म. पु.
॥१२७॥

तथा पश्चिमे चण्डाय वै नमः ॥ कौमार्ये चोत्तरे चोल्काय क्रोधाय नमः वैष्णव्यै ॥ ३ ॥ अग्निकोणे अचोरायोन्मतभैरवायेति वाराहै ॥ रक्षकोणे
साराय कपालिने भैरवाय माहेन्द्रायै ॥ ४ ॥ वायुकोणे जालन्धराय भीषणाय भैरवाय चासुण्डायै ॥ ईशकोणे वटुकाय संहारञ्जिकाय प्रपूजये
त् ॥ ५ ॥ रतिप्रीतिकामदेवान्पञ्चवाणान्यजेदथ ॥ ध्यानार्चनाजप्यहोमादेवी सिद्धा च सर्वदा ॥ ६ ॥ नित्या च त्रिपुरा व्याधिं हन्यान्ज्वालासुखी
क्रमात् ॥ ज्वालासुखीकर्म वक्ष्ये सा पूज्या मध्यतः शुभा ॥ ७ ॥ नित्यारुणा मङ्गलातुरा महानोदा प्रकृत्यपि ॥ महेन्द्राणी च कलनाकर्षिणी
भारती तथा ॥ ८ ॥ ब्रह्माणी चैव माहेशी कौमारी वैष्णवी तथा ॥ वाराही चैव माहेन्द्री चासुण्डा चापराजिता ॥ ९ ॥ विजया चाजिता चैव
मोहिनी त्वारिता तथा ॥ स्तम्भिनी जम्भिणी पूज्या कालिका पद्मबाह्वतः ॥ ज्वालासुखीकर्म चार्चैर्द्विपादिहरणं भवेत् ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे अष्टमवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९८ ॥ ॥ भैरव उवाच ॥ अथ ब्रह्माणि वक्ष्ये शुभशुभानि
शुद्धये ॥ सूर्य्य देवीं गणं सोम स्मृत्वा तु विलिखेन्नरः ॥ १ ॥ विरेखा गोमूर्धिकाभा अथवा प्रश्रवावयतः ॥ दिशस्थानं प्रसूतो वा ध्वजस्तान्मये
त्क्रमात् ॥ २ ॥ ध्वजो धूमोऽथ सिंहश्च श्वा वृषः खरदन्तिनौ ॥ ध्वंशश्च अष्टमो ज्ञेयो नाम मन्त्रैश्च ताडयसेत् ॥ ३ ॥ ध्वजस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा
राज्यचिन्ताधनादिकम् ॥ ध्वजस्थाने स्थितो धूम्रो धातुचिन्ता च लाभकृत् ॥ ४ ॥ ध्वजस्थाने स्थिते सिंहे धनलाभादिकं भवेत् ॥ स्थिते ह्यग्नि
ध्वजस्थाने दासीचिन्तासुखादिकम् ॥ ५ ॥ ध्वजस्थाने वृषं दृष्ट्वा स्थानचिन्ता च लाभकम् ॥ ध्वजस्थाने खरं दृष्ट्वा ह्यग्निरादिकं भवेत् ॥ ६ ॥
ध्वजस्थाने गजं दृष्ट्वा स्थानचिन्ताजयादिकम् ॥ ध्वजस्थाने तथा ध्वसि ह्येषाचिन्ता धनक्षयः ॥ ७ ॥ धूम्रस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा ह्यै दुःखं ततो धनम् ॥
धूम्रे धूम्रं तथा दृष्ट्वा कलिदुःखादिकं भवेत् ॥ ८ ॥ धूम्रस्थाने स्थिते सिंहे मनश्चिन्ताधनादिकम् ॥ धूम्रस्थाने ह्यग्नि स्थिते जयलाभादिकं
भवेत् ॥ ९ ॥ धूम्रस्थाने वृषं दृष्ट्वा नारीगोऽश्वधनादिकम् ॥ धूम्रस्थाने खरं दृष्ट्वा व्याधिक्षापि धनक्षयः ॥ १० ॥ धूम्रस्थाने गजे दृष्टे राज्यलाभजया
दिकम् ॥ धूम्रस्थाने स्थिते ध्वसि धनराज्यविनाशनम् ॥ ११ ॥ सिंहस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा राज्यलाभादि निर्दिशेत् ॥ सिंहस्थाने स्थिते धूम्रे
कन्याप्राप्तिर्धनादिकम् ॥ १२ ॥ सिंहस्थाने स्थिते सिंहे जयो मित्रसमागमः ॥ कोट्यके सिंहगते ह्यग्निचिन्ता ग्रामलाभकम् ॥ १३ ॥ सिंह स्थाने
वृषं दृष्ट्वा गृहक्षेत्रार्थलाभकम् ॥ सिंहस्थाने गजं दृष्ट्वा ग्रामस्वाप्तित्वमेव च ॥ १४ ॥ सिंहस्थाने गजं दृष्ट्वा आरोग्यायुःसुखादिकम् ॥ सिंहस्थाने
स्थिते ध्वसि कन्याधान्यगुणादिकम् ॥ १५ ॥ धूम्रस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा स्थानचिन्तासुखादिकम् ॥ धूम्रस्थाने स्थिते धूम्रे कलहं कार्यनाराधनम् ॥ १६ ॥

पू. सं.
आ. कां.
अ. १९९

॥१२७॥

शुनः स्थान स्थिते सिंहे कार्यसिद्धिर्भविष्यति ॥ स्थिते शुनि शुनः स्थाने धननाशो भविष्यति ॥ १७ ॥ शुनः स्थाने वृषं दृष्ट्वा रोगी रोगादि
 मुच्यते ॥ शुनः स्थाने खरं दृष्ट्वा कलहस्य भयं भवेत् ॥ १८ ॥ शुनः स्थाने गजं दृष्ट्वा पुत्रभार्यासमागमः ॥ श्वस्थाने च स्थिते ध्वक्षि पीडा
 स्यात्कुलनाशनम् ॥ १९ ॥ वृषस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा राजपूजासुखादिकम् ॥ वृषस्थाने स्थिते धूम्रे राजपूजासुखादिकम् ॥ २० ॥ वृषस्थाने स्थिते
 सिंहे सोभाग्यश्च धनादिकम् ॥ स्थिते शुनि वृषस्थाने बलश्रीकाम ईरितः ॥ २१ ॥ वृषस्थाने वृषं दृष्ट्वा कीर्तिगुप्तिमुखादिकम् ॥ वृषस्थाने खरं दृ
 ष्ट्वा महालाभादिकं भवेत् ॥ २२ ॥ वृषस्थाने गजं दृष्ट्वा स्त्रीगजादिसमागमः ॥ वृषस्थाने स्थिते ध्वक्षि स्थानमानसमागमः ॥ २३ ॥ खरस्थाने
 ध्वजं दृष्ट्वा रोगशोकादिकं भवेत् ॥ खरस्थाने स्थिते धूम्रे तस्करादिभयं भवेत् ॥ २४ ॥ खरस्थाने स्थिते सिंहे पूजाश्रीविजयादिकम् ॥ स्थिते शुनि
 खरस्थाने सन्तापधननाशनम् ॥ २५ ॥ खरस्थाने वृषं दृष्ट्वा सुखं प्रियसमागमः ॥ खरस्थाने खरं दृष्ट्वा दुःखपीडादि निर्दिशत् ॥ २६ ॥ खरस्थाने
 गजं दृष्ट्वा सुखपुत्रादिकं भवेत् ॥ खरस्थाने स्थिते ध्वक्षि कलहो व्याधिरिव च ॥ २७ ॥ गजस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा स्त्रीजयश्रीसुखादिकम् ॥ गजस्थाने
 स्थिते धूम्रे धनधान्यसमागमः ॥ २८ ॥ गजस्थाने स्थिते सिंहे जयसिद्धिसमागमः ॥ स्थिते शुनि गजस्थाने आरोग्यं सुखसम्पदः ॥ २९ ॥ गज
 स्थाने वृषं दृष्ट्वा राजमानधनादिकम् ॥ गजस्थाने खरं दृष्ट्वा पुत्रं दुःखं ततः सुखम् ॥ ३० ॥ गजस्थाने गजं दृष्ट्वा क्षेत्रधान्यसुखादिकम् ॥ गजस्थाने
 स्थिते ध्वक्षि धनधान्यसमागमः ॥ ३१ ॥ ध्वक्षिस्थाने ध्वजं दृष्ट्वा कार्यनाशो भविष्यति ॥ ध्वक्षिस्थाने स्थिते धूम्रे कलहोऽसुखं भविष्यति ॥ ३२ ॥
 ध्वक्षिस्थाने स्थिते सिंहे विग्रहो दुःखमेव च ॥ ध्वक्षिस्थाने स्थिते श्वाने गृहभंगभयादिकम् ॥ ३३ ॥ ध्वक्षिस्थाने वृषं दृष्ट्वा स्थानजयसमागमः ॥ ३४ ॥
 ध्वक्षिस्थाने खरं दृष्ट्वा धननाशपराजयौ ॥ ३५ ॥ ध्वक्षिस्थाने गजं दृष्ट्वा धनकीर्त्यादिकं भवेत् ॥ ध्वक्षिस्थाने स्थिते ध्वक्षि विदेशगमनादिकम् ॥ ३६ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकांडे नवनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥ शैरव उवाच ॥ वक्ष्ये वागुजयं हवि जया
 जयविदेशकम् ॥ वाय्वग्निजलशक्राख्यं मंगलानाञ्चतुष्टयम् ॥ १ ॥ वामदक्षिणसंस्थश्च वायुश्च बहुलो भवेत् ॥ ऊर्ध्ववाही भवेदग्निरवस्तु वरुणो भवे
 त् ॥ २ ॥ महेन्द्रो मध्यसंस्थस्तु शुक्रपक्षे तु वामगः ॥ कृष्णपक्षे दक्षिणग उदयस्य व्यहंयहम् ॥ ३ ॥ वहेत्यतिपदाद्ये च विपरीते भवेन्नतिः ॥

१ कलि कृत्वा । २ अस्यादन्तमार्षम् ।

ग. म. पु.
॥१२८॥

उदयः सूर्यमार्गेण चन्द्रेणास्तमयो यदि ॥४॥ वर्द्धन्ते गुणसंघाता अन्यथा विप्रमौचितम् ॥ संक्रान्त्यः षोडश प्रोक्ता दिवा रात्रौ वरानने ॥५॥
यदा च संक्रमेद्राशुरर्द्धाप्रहरे स्थितः ॥ स्वास्थ्याहानिस्तदा ज्ञेया वायुर्भ्रमति देहिषु ॥६॥ दक्षिणे च पुटे वायुर्हीनो भोजनमैथुने ॥ खड्गहस्तो ज
येद्युद्धे रिपून्कामसमन्वितः ॥७॥ वामेन गमनं श्रेष्ठं सर्वकार्येषु भूषितम् ॥ वायुर्वेहति तत्रस्थः प्रश्नो भूतस्य शोभनः ॥८॥ माहेन्द्रे वारुणे वाते
कोऽपि दोषो न जायते ॥ अनावृष्टिदेशवाहे वृष्टिः स्याद्रामवाहके ॥९॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्याये आचारकाण्डे द्विशततमो
ऽध्यायः ॥२००॥ धन्वन्तरिरुवाच ॥ हयायुर्वेदमाख्यास्ये हयं सर्वार्थलक्षणम् ॥ कार्केतुण्डः कृष्णजिह्वो वृक्षास्यश्चोष्णतालुकः ॥१॥ करालो हीनद
न्तश्च शृङ्गी विरलदन्तकः ॥ एकाण्डश्चैव जाताण्डः कंचुकी द्विखुरी स्तनी ॥२॥ मार्जारपादो व्याघ्राभः कुष्ठविद्रधिस्त्रिभः ॥ यमजो वामनश्चैव
मार्जारः कपिलोचनः ॥३॥ एतदोषी हयस्त्याज्य उत्तमोऽथस्तुरुष्कजः ॥ मध्यमः पञ्चहस्तश्च कर्नीयाश्च त्रिहस्तकः ॥४॥ असंहता ये च वाहा
ह्रस्वकर्णास्तथैव च ॥ श्वलाभाः प्रभावेषु न दीनाश्चिरजीविनः ॥५॥ रेवन्तपूजनाद्धोमाद्रक्ष्याश्च द्विजभोजनात् ॥ सरलं निम्बपत्राणि युग्मलं सप
पान्धृतम् ॥६॥ तिलश्चैव वचां हिंगुं वप्रीयाद्वाजिनो गले ॥ आगन्तुजं दोषजन्तु व्रणं द्विविधमीरितम् ॥७॥ चिरपाकं वातजन्तु छेप्पजं क्षिप्रपा
कम् ॥ कण्ठदाहात्मकं पित्ताच्छोणितान्मन्दवेदनम् ॥८॥ आगन्तुजन्तु शस्त्राद्यैर्दुष्पणविशोधनम् ॥ एरण्डमूलं त्रिनिशं चित्रकं विश्वयेपजम् ॥
॥९॥ रसोनं सैन्धवं वापि तक्रकाञ्जिकपेपितम् ॥ तिलसकुपिण्डिका दधियुक्ता ससैन्धवा ॥ निम्बपत्रयुतं पिण्डं व्रणशोधनरोपणम् ॥१०॥
पटोलं निम्बपत्रञ्च वचा चित्रकमेव च ॥ पिप्पलीशृङ्गवेरश्च चूर्णमेकत्र कारयेत् ॥११॥ एतत्पानात्किमिच्छेष्मसंज्ञानिलविनाशतम् ॥ निम्बपत्रं पटो
लञ्च त्रिफला खदिरं तथा ॥१२॥ क्वाथयित्वा ततो वाहं सुतरकं विचक्षणः ॥ व्यहमेव प्रदातव्यं हयकुलोपशान्तये ॥१३॥ सव्रणेषु च कुष्ठेषु
तैलं सपंपजं हितम् ॥ ललुनादिकवायश्च पान्धुरासुपशान्तये ॥१४॥ मातुलग्रसंघितं मांसीनां रसज्जनं वा ॥ ज्वरो दग्धात्मा नरसमन्वयेति सन्सुते ॥
॥१५॥ पलद्वयं प्रथमोऽह्नि एकैकपलमुद्वितः ॥ आवादिनां च पुण्यानि पलास्तथावर्धते ॥१६॥ अथपिण्डपलासि रज्जुर्भूयसे रज्जुस्तर्दशांशरानिदाचयोनैव
देयं नैव तु दापयेत् ॥१७॥ तैलिन आतिके रोमे शर्कराज्यपयोनिवहैः ॥ कटुतैलैः कफे व्योषिः पित्ते च त्रिफलान्मुनिः ॥१८॥ शालिपट्टिकदुग्धराशौ हयो हि न ख

१ कटकः इति पा० ।

पू. खं.
आ. का.
अ. २०१

॥१२८॥

शुषितः॥पक्वजम्बूनिभो हेमवर्णोऽश्वो न जुगुप्सितः॥१९॥अद्वैतहरणे ध्रुव्यं गुग्गुलुं प्राशयेद्वयम्॥भोजयेत्पायसं दुग्धं सत्वरं सुस्थिरो हवः ॥ २० ॥
 विकारं भोजने दुग्धं शाल्यं वातले ददेत् ॥ कर्षमांसरसेः पित्ते मधुमुद्रसज्यकैः ॥ २१ ॥ कफे सुहृन्कुलस्थान्वा कण्डूतिक्तान्कफे हये ॥
 बाधिव्यं व्याधितं ग्रसे विदोषादौ तु गुग्गुलुः ॥ २२ ॥ चासैर्द्वौ सर्वरोगे प्रथमेऽह्नि पलं ददेत् ॥ विवर्द्धयेत्तनः कर्षमेकाऽह्नि पलपञ्चकम् ॥ २३ ॥
 पाने च भोजने चैव अशीतिपलकं परम् ॥ मध्ये षष्टिश्चाघमेषु चत्वारिंशच्च भोगिषु ॥ २४ ॥ व्रणे कुष्ठेषु खजेषु विफलाकाथसंयुतम् ॥ मन्दाम्बु
 शोथरोगे च गवां मूत्रेण योजितम् ॥ २५ ॥ वातपित्ते व्रणे व्याधौ गोक्षीरं घृतसंयुतम् ॥ देयं कृशानां पुष्टयर्थं ससिंयुक्तं च भोजनम् ॥ २६ ॥ सुप्ति
 घायाः प्रदातव्यं गुडूच्याः पलपंचकम् ॥ प्रभाते घृतसंयुक्तं शरद्वौष्णे च वाजिनाम् ॥ २७ ॥ रोगग्रं पुष्टिदं चापि बलतेजोविवर्द्धनम् ॥ तदेवाश्वाय
 दातव्यं क्षीरयुक्तमथापि वा ॥ २८ ॥ गुडूचीकल्पयोगेन शताव्यर्थंश्वगन्धयोः ॥ चत्वारि त्रीणि मध्यस्य जघन्यस्य पलानि हि ॥ २९ ॥ अक
 स्माद्यत्र बाह्यानामेकरूपं यदा भवेत् ॥ भ्रियते च यदा क्षिप्रमुपसर्गं तमादिशत ॥ ३० ॥ होमाद्यै रक्षया चिप्रभोजनैर्वैलकर्मणः ॥ शान्त्योपसर्ग
 शान्तिः स्याद्व्रणतक्यादिकल्पतः ॥ ३१ ॥ हरीतकी गवां मूत्रेस्तैलेन लवणान्विता ॥ आदौ पंच ततः पंच वृद्ध्या पूर्णशतानि ॥ उत्तया च
 शतं मात्रास्त्वशीतिः पष्टिरेव वा ॥ ३२ ॥ गजायुर्वेदमाख्यास्ये उक्तः कल्पा गजे हितः ॥ गजे चतुर्मुष्णा मात्रास्तान्धियेजस्यदेनः ॥ ३३ ॥ गजे
 पसर्गव्याधीनां शमनं शान्तिकर्म च ॥ पूजयित्वा सुरान्विप्राज्जैर्गौ कपिलां ददेत् ॥ ३४ ॥ दन्तिदन्तद्वये मालां निगध्रियाहुपोषितः ॥ मन्त्रेण
 मन्त्रितान्वेद्यैर्वासिद्धार्थकास्तथा ॥ ३५ ॥ सूर्यादिशिवदुर्गाथीविष्णवर्चा रक्षयेद्भजम् ॥ बालं दद्याच्च भूतभ्यः स्नापयेच्च चतुर्घटे ॥ ३६ ॥
 भोजनं मन्त्रितं दद्याद्भस्मनादूनयेद्भजम् ॥ भूतरक्षा जुभा मेध्या वारणं रक्षयेत्सदा ॥ ३७ ॥ विफलपंचकोले च दशमूलं विद्वङ्कम् ॥ शतावरी
 गुडूची च निम्बवासककिंशुकाः ॥ ३८ ॥ गजरोमविनाशाय दितो रुक्षः कषायकः ॥ आयुर्वेदद्रव्योक्तानामुक्तं संक्षेपसारतः ॥ ३९ ॥
 ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखंडे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डे गजाश्वयुर्वेदनिरूपणं नामैकाधिकाद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥ हरिरुक्षच ॥
 एकं पुनर्नवामूलमपामार्गस्य वा शिव ॥ सरसं योनिविः क्षितं वराहकृत्य व्यथां हरेत् ॥ मसुविदग्गजैव तरुणीनां व्यथां हरेत् ॥ १ ॥ प्राप्ति

ग. म. पु.
॥१२९॥

कूष्माण्डमूलं वै शालिचूर्णमथापि वा ॥ सप्ताहं दुग्धपीतं स्यात्स्त्रीणां बहुपयस्करम् ॥ २ ॥ रुद्रेन्द्रवारुणीमूलं लेपात्स्त्रीस्तनवेदना ॥
नश्येत् घृतपक्वा च काय्यावश्यन्तु पोलिका ॥ ३ ॥ भक्षिता सा महेशानः योनिशूलं विनाशयेत् ॥ प्रलेपिता कारवेष्टमूलेनैव विनिगता ॥ ४ ॥
योनिः प्रवेशमायाति नात्र काय्या विचारणा ॥ नीलीपटोलमूलानि साज्यानि तिलवारिणा ॥ ५ ॥ पिष्टान्येषां प्रलेपो वै ज्वालामर्द्भरोगहृत् ॥
पाठामूलं रुद्र पीतं पिष्टं तण्डुलवारिणा ॥ ६ ॥ पापरोगहरं स्याच्च कुष्ठपानं तथैव च ॥ वास्योदकञ्च समधु पीतमन्तर्गतस्य वै ॥ ७ ॥ पापरो
गस्य सन्तापनिवृत्तिं कुरुते शिव ॥ घृततुल्या रुद्र लाक्षा पीताक्षरेण वै सह ॥ ८ ॥ प्रदरं हरते रोगं नात्र काय्या विचारणा ॥ द्विजयष्टी
त्रिकटुकं चूर्णं पीतं हरेच्छिव ॥ ९ ॥ तिलकाथेन संयुक्तं रक्तगुल्मं स्त्रिया हर ॥ कुसुमस्य निवद्धञ्च तरुणीनां महेश्वर ॥ १० ॥ रक्तोत्पलस्य वै
कन्द-शर्करातिलसंयुतम् ॥ पीतं सशर्करं स्त्रीणां धारयेद्गर्भपातनम् ॥ ११ ॥ रक्तसावस्य नाशः स्याच्छीतोदकानिपेवणात् ॥ पीतन्तु काञ्चिकं
रुद्र कथितं शरपुङ्खया ॥ १२ ॥ हिगुलैन्धवसंयुक्तं शीघ्रं स्त्रीणां प्रसूतिकृत् ॥ मातुलुङ्गस्य वै मूलं कटिबद्धं प्रसूतिकृत् ॥ १३ ॥ अपामार्गस्य वै
मूले गर्भवत्यास्तु नामनः ॥ उत्पल्यमाने सकले पुत्रः स्यादान्यथा सुता ॥ १४ ॥ अपामार्गस्य वै मूले नारीणां शिरसि स्थिते ॥ गर्भमूलं विन
श्येत् नात्र काय्या विचारणा ॥ १५ ॥ कर्पूर-मदनफल-मधुकैः पूरितः शिव ॥ योनिः शुभा स्याद्भद्राया युधत्याः किं पुनर्हर ॥ १६ ॥ यस्य बाल
स्य तिलकः कृतो गौराचनाख्यया ॥ शर्करा-कुष्ठपानञ्च दत्तं स स्याच्च निर्भयः ॥ विष-भूत-ग्रहादिभ्यो व्याधिभ्यो बालकः शिव ॥ १७ ॥ शङ्ख-ना
भि-वचा-कुष्ठ-लोहानां धारणं सदा ॥ बालानामुपसर्गेभ्यो रुद्र रक्षाकरं भवेत् ॥ १८ ॥ पलशचूर्णं समधु गल्याज्यामलकान्वितम् ॥ सविड्
पीतमात्रं नरं कुर्यान्महामतिम् ॥ १९ ॥ मासिकेन महादेव जरा-भरणवर्जितः ॥ २० ॥ पलाशबीजं सङ्घर्तं तिल-मध्वन्वितं समम् ॥ सप्ताहं भक्षितं
रुद्र जरां नयाति संस्रयम् ॥ २१ ॥ रुद्रामलकचूर्णं वै मधु-तैल घृतान्वितम् ॥ जग्ध्वा मासं युवा स्याच्च नरो वार्गीश्वरो भवेत् ॥ २२ ॥ शिवामलक
चूर्णं वै मधुना उदकेन वा ॥ बलानि कुर्यान्नासायाः प्रस्थपे भक्षितं शिव ॥ २३ ॥ कुष्ठचूर्णं साज्य-मधु घ्रातजर्ग्ध्वा भवेन्नरः ॥ साक्षात्सुरभिर्देहो वै
जीवेद्भर्षसहस्रकम् ॥ २४ ॥ मावस्य विदलान्वेव वितुषाणि महेश्वर ॥ घृतभावितकुष्काणि पयसा साधितानि वै ॥ २५ ॥ समध्वाज्यपयैर्भक्ष्य

पू. खं.
आ. कां.
अ. २०२

॥१३९॥

भक्षयित्वा च कामयेत् ॥ स्त्रीणां शतं महादेव तत्क्षणान्नसंशयः ॥ २६ ॥ रसश्चैरण्डतैलेन गन्धकेन जुषो भवेत् ॥ त्रिकालोदकसंयुक्तो बल्यः
 कुद्रसणाद्भवेत् ॥ २७ ॥ दुग्धं वितुषमापैश्च शिम्बावीजैश्च साधितम् ॥ अपामार्गस्य तैलेन पीतं स्त्रीशतकामकृत् ॥ २८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नानाविधौषधप्रयोगनिरूपणं नाम द्रुततरङ्गिशततमोऽध्यायः ॥ २०२ ॥
 ॥ हरिरुवाच ॥ या गौर्द्वेष्टिं स्वकं वत्सं तस्या देयं स्वकं पयः ॥ लवणेन समायुक्तं तस्या वत्सः प्रियो भवेत् ॥ १ ॥ शुनोऽस्त्वि कण्ठबद्धं हि
 महिषाणां गवां तथा ॥ कुमिजालं पातयति सकलं नात्र संशयः ॥ २ ॥ गोजंगनाभिपातः स्याद्द्विजालस्य भक्षणान्न ॥ ३ ॥ वरुणकलस्पर्शः के
 ण मथितं शिव ॥ चतुष्पादद्विपदयोः कुमिजालं निपातयेत् ॥ ४ ॥ व्रणश्च शमयेद्भद्रं जयायाः पूरणात् तथा ॥ गजसूत्रस्य वै पानं गोमहिषजुषसो
 नुत् ॥ ५ ॥ समसूत्रं शालिबीजं पीतं तर्केण वर्धितम् ॥ क्षीरे गोमहिषस्यैव गोः पुंसश्च हितं भवेत् ॥ ६ ॥ पत्रञ्च शरपुष्पञ्च दत्तं सलवणे शिव ॥
 वारिस्फोटं हयानां च केसराणां विनाशयेत् ॥ ७ ॥ दूतकुमारीपत्रमेव दत्तं सलक्षणे हर ॥ तुरंगम-केसराणां कण्डूनेत्रेण संशयः ॥ ८ ॥
 ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे नानाविधौषधप्रयोगनिरूपणं नाम द्रुततरङ्गिशततमोऽध्यायः ॥ २०३ ॥
 मृत उवाच ॥ एवं धन्वन्तरिः प्राह सुश्रुताय च वैद्यकम् ॥ अथ नामानि वक्ष्यामि औषधीनां समासतः ॥ १ ॥ स्थिरा विदारिगन्ध्या च शालपण्यद्रुमस्य
 पि ॥ लाल्गली कलसी चैव क्रोडुपुच्छां गुहा मता ॥ २ ॥ पुनर्नवाथ वर्षासुः कटिल्लयौ कारुणा तथा ॥ कण्ठस्त्रोत्रतुकः स्यादादादौ वर्द्धयामकः ॥ ३ ॥
 झपा नागबला ज्ञेया श्वदंष्ट्रा गोक्षुरो मतः ॥ शतावरी वरा भीरु पीवरीन्दीवरी वरी ॥ ४ ॥ व्याघ्रो तु बृहती कृष्णा हंसपादी मधुक्षया ॥ धाथनी
 कण्टकारी स्यात्क्षुद्रा सिंही निदिग्धिका ॥ ५ ॥ शुशिक्या ज्यमृता काली विषम्री सर्पदंष्ट्रिका ॥ मर्कटो चात्मगुहा स्यादाप्येयो कपिकच्छुका ॥ ६ ॥
 मुद्गपर्णी धुद्रसहा मापपर्णी महासहा ॥ त्यजा परा च महा ज्ञेया दण्डयोन्त्यकसंज्ञया ॥ न्यग्रोपस्तु वयो ज्ञेयः अश्वत्थः कपिलो मतः ॥ ७ ॥
 पुक्षोऽथ गदभाण्डः स्यात्पकटी च कपीतनः ॥ पार्थस्तु ककुभो धन्वी विज्ञेयोऽर्जुननामभिः ॥ ८ ॥ नन्दीवृक्षः प्ररोहो स्यात्पुष्टिकर्पति चोच्यते ॥
 वंजुलो वेतसो ज्ञेयो भट्टातश्चाप्यरुकरः ॥ ९ ॥ लोभ्रः सारवको धुष्टत्तिरीट्श्चापि कौत्तितः ॥ बृहत्फला महाजम्बूजंया बालफला परा ॥ १० ॥

ग. म. पु.
॥१३०॥

तृतीया जलजम्बुः स्यान्नादेयी सा च कीर्तिता ॥ कणा कृष्णोपकुंची च शौण्डी मागधिकेति च ॥ ११ ॥ कथिता पिप्पली तज्जैस्तन्मूलं ग्रन्थिकं स्मृतम् ॥ ऊषणं मरिचं ज्ञेयं शुण्ठी विश्वं महौषधम् ॥ १२ ॥ व्योषं कटुज्यं विद्यात्तूषणं तच्च कीर्त्यते ॥ लांगली हलिनी च स्याच्छेयसी गज पिप्पली ॥ १३ ॥ त्रायन्ती त्रायमाणा स्यादुत्साया सुवहा स्मृता ॥ चित्रकः स्याच्छिखी वह्निरग्निसंज्ञाभिरुच्यते ॥ १४ ॥ पट्टग्रन्थोग्रा वचा ज्ञेया श्वेता हैमवतीति च ॥ कुटजो वृक्षकः शक्रो वत्सको गिरिमालिका ॥ १५ ॥ कलिंगन्द्यवारिष्टं तस्य बीजानि लक्षयेत् ॥ सुस्तको मेघनामा स्यात्को न्ती ज्ञेया हरेणुका ॥ १६ ॥ एला च बहुला प्रोक्ता सुस्मैला च तथा झुटिः ॥ पत्रा भार्ज्मी तथा कांजी ज्ञेया ब्राह्मणयष्टिका ॥ १७ ॥ मूर्वा मञ्जुरसा ज्ञेया तेजनी तित्तवालिका ॥ महानिम्बो बृहन्निम्बो दीप्यकः स्याद्यवानिका ॥ १८ ॥ विडङ्गं किमशत्रुः स्याद्रामष्टं हिगुरुच्यते ॥ अजाजी जीरकं ज्ञेया कारवी चोपकुञ्चिका ॥ १९ ॥ विज्ञेया कटुका तिका तथा कटुकरोहिणी ॥ तगरं स्यान्नतं वकं चोचं त्वचवरंगकम् ॥ २० ॥ उदीच्यं बालकं प्रोक्तं द्वीवरं चाम्बुनामभिः ॥ पवकं दलसंज्ञाभिश्चारकं तस्कराह्वयम् ॥ २१ ॥ हेमार्भं नागसंज्ञाभिर्नागकेशर उच्यते ॥ अमृङ्कुममाख्यातं तथा काश्मीरवाहिकम् ॥ २२ ॥ अयो लोहं समुद्दिष्टं यौगिकैर्लोहनामभिः ॥ पुरं कुटनटं विद्यान्महिषाक्षः पलङ्कपा ॥ २३ ॥ काश्मरी कटुफला ज्ञेया श्रीपर्णी चेति कीर्तिता ॥ शल्लकी गजभक्ष्या च पत्री च सुरभी खवः ॥ २४ ॥ धात्रीमामलकी विद्यादक्षश्चैव विभीतकः ॥ पथ्याभथा च विज्ञेया प्रतना च हरीतकी ॥ २५ ॥ विफला फलमेवोक्ता तच्च ज्ञेयं फलविकम् ॥ उदकीर्यो दीर्घवृन्तः करंजश्चेति कीर्तितः ॥ २६ ॥ यष्टी यष्ट्याह्वयं प्रोक्तं मधुकं मधुयष्टिका ॥ धातकी ताम्रपर्णी स्यात्समंगा कुंजरा मता ॥ २७ ॥ सितं मलयजं शीतं गोशीर्षं सितचन्दनम् ॥ विद्यामृतं चन्दनं च द्वितीयं रक्तचन्दनम् ॥ २८ ॥ काकोली च स्मृता वीरा वयस्या चार्कगुणिका ॥ शृंगी कर्कटशृंगी च महाधोपा च कीर्तिता ॥ २९ ॥ तुनाक्षीरि शुभा वांशी विज्ञेया वंशलोचना ॥ मृदिका च स्मृता द्राक्षा तथा गोस्तनिका मता ॥ ३० ॥ स्यादुशीरं मृणालश्च सेव्यं लाम्बकं तथा ॥ सारश्च गोपवल्ली च गोपी भद्रा च कथ्यते ॥ ३१ ॥ दन्ती कटुङ्कटेरी च ज्ञेया दाहनिशेति च ॥ हरिद्रा रजनी प्रोक्ता पीतिका रात्रिनामिका ॥ ३२ ॥ वृक्षादनी छिन्नरुहा नीलवल्ली रसामृता ॥ वसुकोटश्च विज्ञेयो वाशिरः काम्पिल्लो मतः ॥ ३३ ॥ पायणभेदकोऽरिष्टो हृक्षसंभित्कुडभेदकः ॥ वण्टाकः

१ ग्रथितमिति पा० । २ दुरभ्येति पा० । स्यादुदभ्येति पा० प्रतिभाति ।

प्र. खं.
आ. कां.
अ. २०४

॥१३०॥

शुष्कको ज्ञेयो वचोऽथ सूचको मतः ॥ ३४ ॥ सुरसो बीजकश्चैव पीतशालोऽभिधीयेत ॥ वज्रवृक्षो महावृक्षः सुखी सुवच सुधा गुडा ॥ ३५ ॥ तुलसी
 सुरसा विद्यादुपस्थेति च कथ्यते ॥ कुटेरकोऽप्यर्धनकः पर्णी सौगन्धिकः ॥ ३६ ॥ नीलश्च सिन्धुवारश्च निर्गुण्डीति सुगन्धिका ॥ ज्ञेया सुग
 न्धिपर्णीति वासन्ती कुलजेति च ॥ ३७ ॥ कालीयकं पीतकाष्ठं कतकाख्यः पुनः स्मृतः ॥ गायत्रीखदिरो ज्ञेयस्तद्रदः कन्दरो मतः ॥ ३८ ॥ इन्दी
 वरं कुवलयं पद्मं नीलोत्पलं स्मृतम् ॥ सौगन्धिकं शतदलमब्जं कमलमुच्यते ॥ ३९ ॥ अजवर्णो भवेद्भूर्जो वाजिकर्णोऽश्वकर्णकः ॥ छेप्मांतकस्तथा
 शैलुवहुवारश्च कथ्यते ॥ ४० ॥ सुनन्दकः ककुद्रदं छात्राकी छात्रसंज्ञका ॥ कवरी कुम्भको धृष्टः क्षुद्रिषो धनकृतथा ॥ ४१ ॥ कृष्णार्जकः काल
 श्च कालमानः प्रकीर्तितः ॥ प्राची बला नदीक्रान्ता काकजङ्घाय वायसी ॥ ४२ ॥ ज्ञेया सुषिकपर्णी तु भ्रमन्ती चाक्षुषाणिका ॥ विपसुष्टिद्विव
 णश्च केशमुष्टिरुदाहृता ॥ ४३ ॥ किलिंहीं कटुकी विद्यादन्तकश्चास्त्ववेतसः ॥ अश्वत्था बहुपर्णा च विज्ञेया चामलक्यपि ॥ ४४ ॥ अरुषकं धव
 शुकं क्षीरी राजादनं मतम् ॥ महापर्णं दाडिमं च तमेव करकं वदेत् ॥ ४५ ॥ मर्मरी विदली शष्पा कालिन्दीति निरुच्यते ॥ कण्टकारुया महा
 श्यामा वृक्षपादीति वक्ष्यते ॥ ४६ ॥ विद्या कुन्ती निकुम्भा च त्रिभङ्गी त्रिपुटी विवृत् ॥ सतला यवतिक्ता च चर्मो चर्मकसेति च ॥ ४७ ॥
 शङ्खिनी सुकुमारी च तिकाक्षी चाक्षिपीलुकम् ॥ गवाक्षी चामृता श्वेता गिरिकर्णी गवादिनी ॥ ४८ ॥ काम्पिलकोऽथ रक्ताङ्गो गुण्डा रोचनिकेति च ॥
 हेमक्षीरी स्मृता पीता गौरी वै कालदुग्धिका ॥ ४९ ॥ गाङ्गेरुकी नागवला विशाला चेन्द्रवारुणी ॥ तार्क्ष्यं शैलं नीलवर्णमञ्जनश्च रसाञ्जनम् ॥ ५० ॥
 नियांसो यश्च शाल्मल्याः स मोचरससंज्ञकः ॥ प्रत्यक्पुष्पी खरी ज्ञेया अपामार्गो मयूरकः ॥ ५१ ॥ सिंहास्यवृषवासकमाटलपक्यादिशेत् ॥
 जीवको जीवशाकश्च कर्तुरंश्च शर्दं विदुः ॥ ५२ ॥ कटफलं सोमवृक्षः स्यादग्निगन्धा सुगन्धिका ॥ शताङ्गं शतपुष्पा च भिसिर्मथुरिका
 मता ॥ ५३ ॥ ज्ञेयं पुष्करमूलश्च पुष्करं पुष्कराह्वयम् ॥ यासोऽथ धन्वयासश्च दुष्पर्योऽथ दुरालभा ॥ ५४ ॥ वाकुची सोम
 राजी च सोमवल्लीति कीर्तिता ॥ मार्कवः केशराजश्च भृङ्गराजो निगद्यते ॥ ५५ ॥ प्रोक्तस्त्वेदगजस्तज्ज्ञैश्चैर्मदकसंज्ञकः ॥ सुपुङ्गी

१ काममान इति पा० । २ किणिहीमिति पा० । ३ अश्मधेति पा० । ४ बहुपुत्रेति पा० । ५ महापत्रः स्मृतः साकः अक्षुष्यं करकं वदेत्० पा० । ६ सर्वावविष्टलोचयामिति
 पा० । चर्मरुहेति च० पा० । ७ चक्रामदंश्च चक्रकः ।

ग. म. पु.
॥१३॥

तगरः स्रायुः कलनाशा तु वायसी ॥ ५६ ॥ महाकालः स्मृतो बेलस्तण्डुलीये वनस्तनः ॥ इक्ष्वाकुस्तिकटम्भी स्यात्तिकाळसु
निगद्यते ॥ ५७ ॥ धामार्गवोऽथ विज्ञेयः कोषातकथय यामिनी ॥ विद्यात्कोशातकीभेदं द्रुतभेदनसंज्ञया ॥ ५८ ॥ तथा जीवतकास्या च
गुडुकाको देवताडकः ॥ गृध्रादना गृध्रनखौ हिङ्गुकाकादनी मता ॥ ५९ ॥ अथारिश्चैव बोद्धव्यः करवीरोऽथमारकः ॥ सिन्धुः सैन्धवसि
न्धूत्यमणिमन्थसुदाहृतम् ॥ ६० ॥ शारो यवाग्रजश्चैव यवक्षारोऽभिधीयते ॥ सजिका सजिकाशारो द्वितीयः परिकीर्तितः ॥ ६१ ॥ काशीशं
पुष्पकाशीशं विज्ञेयं नेत्रभेषजम् ॥ वातुकाशीशकाशी च संज्ञेयं तच्च कीर्तितम् ॥ ६२ ॥ सीगर्भी घृष्टिकाशारं काशी वै पङ्कपपंटी ॥ विद्या
त्समाक्षिकं धातु ताप्यं ताप्युत्थसम्भवम् ॥ ६३ ॥ शिला मनःशिला ज्ञेया नेपाली कुलटीति च ॥ आलं मनस्त्वालकं वा हरितालं विनिर्दिशेत् ॥
॥ ६४ ॥ गन्धको गन्धपापाणो रसः पारद उच्यते ॥ ताम्रमौदुम्बरं शुल्बं विद्यान्मलेच्छमुखं तथा ॥ ६५ ॥ अद्रिसारस्त्वयस्तीक्ष्णं लोहकञ्चापि
कथ्यते ॥ माक्षिकं मधु च शौद्रं तच्च पुष्परसं स्मृतम् ॥ ६६ ॥ ज्येष्ठन्तु सोढकं तत्स्यात्काञ्चिकन्तु सुवीरकम् ॥ सिता सितोपला चैव मत्स्यण्टी
शर्करा स्मृता ॥ ६७ ॥ त्वगेलापत्रकैस्तुल्यैस्त्रिसुगन्धि विजातकम् ॥ नागकेशरसंयुक्तं तच्चतुर्जातमिष्यते ॥ ६८ ॥ पिप्पली पिप्पलीमूलं चव्यचि
त्रकनागरेः ॥ कथितं पञ्चकालञ्च कोलकं कोलसंज्ञया ॥ ६९ ॥ प्रियंगुः कंगुका ज्ञेया कोरदृषश्च कोद्रवः ॥ त्रिपुष्टः पुष्टसंज्ञश्च कलापो लङ्गको
मतः ॥ ७० ॥ सतीनो वृत्तलश्चैव वेणुश्चापि प्रकीर्तितः ॥ पिचुकं पित्तलं चाप्यं विडालम्पदकं तथा ॥ ७१ ॥ विद्यात्कणै तथा चाम्पि सुतर्पणं कन
लप्रहम् ॥ पलाई शुक्तिमिच्छन्ति तथाष्टौमापकास्त्विति ॥ ७२ ॥ पलं वित्त्वञ्च गृष्टिः स्याद्दे पले प्रसृति वदेत् ॥ अञ्जलि कुडवश्चैव विद्यात्पलच
तुष्टयम् ॥ ७३ ॥ अष्टमानं पलान्यष्टौ तच्च मानमिति स्मृतम् ॥ चतुर्भिः कुडवैः प्रस्थं प्रमाश्वत्सार आडकः ॥ ७४ ॥ काशपायश्च संयोज्यो द्रोणश्च
चतुराडके ॥ तुला पलशतं प्रोक्तं भागो विंशत्पलः स्मृतः ॥ ७५ ॥ मानमेव विषं प्रोक्तं अस्थद्रव्येषु पण्डितैः ॥ द्रवद्रव्येषु चोडैर्द्विगुणं परिकी
र्तितम् ॥ ७६ ॥ भद्रदारु देवकाष्ठं दारु स्याद्देवदारुकम् ॥ कुष्ठमापयमाख्यातं मांसीश्च गलदेशनम् ॥ ७७ ॥ शङ्खः शुक्तिनखः शंखो व्याघ्रो
व्याघ्रनखः स्मृतः ॥ पुरं पलङ्कपं विद्यान्महिषासञ्च गुग्गुलुः ॥ ७८ ॥ रसो गन्धरसो बोले सर्जः सर्जरसो मतः ॥ प्रियङ्गुः फलिनी श्यामा गौरी

पू. खं.
आ. कां.
अ. २०४

॥१३॥

कान्तेति चोच्यते ॥ ७९ ॥ करञ्जो नक्तमालः स्यात्पूतिकश्चिरविल्वकः ॥ शिषुः शोभाञ्जनो नाम ज्ञानमानश्च कीर्तितः ॥ ८० ॥ जया जयन्ती
 शरणी निर्गुण्डी सिन्धुवारकः ॥ मोरटा पीलुपर्णी च तुण्डी स्यात्पिण्डिकेरिका ॥ ८१ ॥ मदनो गालवो बोधो घोटो घोटो च कथ्यते ॥ चतुरंगुल
 सम्पाको व्याधिघाताभिसंज्ञकः ॥ ८२ ॥ विद्यादारग्वधं राजवृक्षं रैवतसंज्ञकम् ॥ दन्ती काकेन्दुतिका स्यात्कण्टकी च विकङ्कतः ॥ ८३ ॥ निम्बोऽ
 रिष्टः समाख्यातः पटोलं कोलकं विदुः ॥ वयस्था च विशल्या च चिञ्जवा छिन्नरुहा मता ॥ ८४ ॥ वशा दन्त्यमृता चेति गुडूचीनामसंग्रहः ॥ किरात
 तित्तकश्चैव भूनिम्बः काण्डतित्तकः ॥ ८५ ॥ सूत उवाच ॥ नामान्येतानि च हरे वन्यानां भेषजां तथा ॥ अतो व्याकरणं वक्ष्ये कुमारोक्तञ्च शौनक
 ॥ ८६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे चतुरत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०४ ॥ कुमार उवाच ॥ अथ व्याकरणं
 वक्ष्ये कात्यायन समासतः ॥ सिद्धशब्दविवेकाय बालव्युत्पत्तिहेतवे ॥ १ ॥ सुप्तिङन्तं पदं ख्यातं सुपः सप्त विभक्तयः ॥ स्वौजसः प्रथमा प्रोक्ता
 सा प्रातिपदिकात्मके ॥ २ ॥ सम्बोधने च लिंगादावुक्ते कर्मणि कर्त्तरि ॥ अर्थवत्प्रातिपदिकं धातुप्रत्ययवर्जितम् ॥ ३ ॥ अमौशसो द्वितीया स्यात्त
 त्कर्म क्रियते च यत् ॥ द्वितीया कर्मणि प्रोक्तान्तरान्तरेण संयुते ॥ ४ ॥ टाभ्यांभिसस्तृतीया स्यात्करणे कर्त्तरीरिता ॥ येन क्रियते करणं तत्कर्त्ता
 यः करोति सः ॥ ५ ॥ डेभ्यांभ्यसश्चतुर्थी स्यात्सम्प्रदाने च कारके ॥ यस्मै दित्सा धारयते रोचते सम्प्रदानकम् ॥ ६ ॥ पंचमी स्यान्डसिभ्यांभ्यो
 ह्यपादाने च कारके ॥ यतोऽपैति समादत्ते उपादत्ते भयं यतः ॥ ७ ॥ डसोसामश्च षष्ठी स्यात्स्वामिसम्बन्धमुख्यके ॥ डयोःसुपो वै सप्तमी स्यात्सा
 चाधिकरणे भवेत् ॥ ८ ॥ आधारश्चाधिकरणं रक्षार्थानां प्रयोगतः ॥ ईप्सितं चानीप्सितं यत्तदपादानकं स्मृतम् ॥ ९ ॥ पंचमी पर्युपाङ्योगे इत
 रत्तेऽन्यदिङ्मुखे ॥ एनयोगे द्वितीया स्यात्कर्मप्रवचनीयकैः ॥ १० ॥ वीप्सेत्थम्भावचिह्नेऽभिर्भागेनैव परिप्रती ॥ अनुरेषु सहाय्ये च हीनेऽनूपश्च
 कथ्यते ॥ ११ ॥ द्वितीया च चतुर्थी स्याच्चेष्टायां गतिकर्मणि ॥ अप्राणे हि विभक्ती द्वे मन्त्यकर्मण्यनादरे ॥ १२ ॥ नमः स्वस्तिस्वधास्वाहालं वषड्यो
 ग ईरिता ॥ चतुर्थी चैव तादर्थ्ये तुमर्थाद्भाववाचिनः ॥ १३ ॥ तृतीया सहयोगे स्यात्कुत्सितेऽंगे विशेषणे ॥ काले भावे सप्तमी स्यादेतैर्योगेऽपि
 षष्ठ्यपि ॥ १४ ॥ स्वामीश्वराधिपतिभिः साक्षिदायादप्रसूतैः ॥ निर्द्धारणे द्वे विभक्तौ षष्ठी हेतुप्रयोगके ॥ १५ ॥ स्मृत्यर्थकर्मणि तथा करोतः प्रति
 यत्नके ॥ हिंसार्थानां प्रयोगे च कृति कर्मणि कर्त्तरि ॥ १६ ॥ न कर्त्तृकर्मणोः षष्ठी निष्ठयोः प्रातिपदिके ॥ द्विविधं प्रातिपदिकं नाम धातुस्तथैव च ॥ १७ ॥

१ नामान्येतानि च हरिरन्यानि च विषेश्वरि । रोगिहन्ता रोगिसेगी विभ्रुव्याकरणादिकम् । गारुडो गारुडं विष्णुं गारुडो गारुडश्च । अतो व्याकरणं १ । २ दायादसूतकैः १ ।

ग. म. पु.
॥१३२॥

भ्रवादिभ्यस्तिङो लः स्याल्लकारा दश वै स्मृताः ॥ तितमृलि प्रथमो मध्यः सिण्यस्योत्तमपुरुषः ॥ १८ ॥ मिष्वस्मस्तु फस्त्वे हि पदानां चात्य
नेपदम् ॥ ताताज्ञ प्रथमो मध्यः स्यासाथान्ध्वमथोत्तमः ॥ १९ ॥ आदेशाद्भूमिहि धातुतोष णिजादिवत् ॥ नामि प्रबुज्यमानेऽपि प्रथमः
पुरुषो भवेत् ॥ २० ॥ मध्यमो गुप्तादि प्रोक्त उत्तमः पुरुषोऽस्मादि ॥ भ्रवाद्या धातवः प्रोक्ताः सनाद्यन्तास्तथा ततः ॥ २१ ॥
लडीरितो वर्तमाने स्मेनातीति च धातुतः ॥ भृतेऽनद्यतने लङ् लोडाद्याशिषि धातुतः ॥ २२ ॥ विध्यादावेवातुमतो लोङ्वाच्यो मन्त्रणे भवेत् ॥
निमन्त्रणाधीष्टसंप्रश्ने प्रार्थनेषु तथाशिषि ॥ २३ ॥ लिङ्गीते पराक्षे स्याल्लिङ् भृते लङ् भविष्यति ॥ स्यादनद्यतने तद्वद्विष्यति तु धातुतः ॥ २४ ॥
धातोल्लङ् क्रियातिपत्तौ लिङ्गर्थे लेट् प्रकीर्तितः ॥ कृतस्त्रिष्वपि वर्तन्ते भावे कर्मणि कर्त्तरि ॥ २५ ॥ सहशास्तन्वता ण्यद्यदनीयाश्च तुजादयः ॥
॥ २६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे व्याकरणनिरूपणं नाम पञ्चोत्तराद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २० ॥ सूत उवाच ॥
सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये संहितादिपुरःसरम् ॥ विप्राः स्वसागता वीदं सूक्तं स्यात्पितृषभः ॥ १ ॥ लृकारो विश्रुता सेनं लाङ्गलीषा मनीषया ॥ गङ्गादेकं
तवल्कार ऋणार्णं प्राणमित्यपि ॥ २ ॥ शीतात्तैश्च तवल्कारः सैन्द्री सौकार इत्यपि ॥ वध्वासनञ्च पित्र्यो लनुषन्धो न्ये जयंत ॥ ३ ॥ नायको
लवणं गावस्त पते न त ईश्वराः ॥ देवीगृहमथो अत्र अ अवेहि पटू इमौ ॥ ४ ॥ अमी अश्वाः पडस्येति तस्य वाक् पडहलानि च ॥ तच्चरेत्तलु
नातीति तच्चलं तच्छ्रानकम् ॥ ५ ॥ सुगन्ध पचन्नत्र भवाञ्छादयतीति च ॥ भवाञ्छानन्तरश्चैव भवस्तरति संस्मृतम् ॥ ६ ॥ भवोऽस्ति
ताश्चक्रे भवाञ्छतेऽप्यनीदृशः ॥ भवाण्डीनं त्वन्तरसि त्वङ्करोषि सदाचनम् ॥ ७ ॥ कश्चरेत्कष्टकारेण क ऽ कुर्व्यात्क ऽ फले स्थितः ॥ कश्चरेति च
कष्पण्डः कस्को याति च गौरवम् ॥ ८ ॥ क इहात्र क एवाहुर्देवा आहुश्च भो व्रज ॥ स्वभूविष्णुव्रजति च गोप्यतिश्चैव धूर्पतिः ॥ ९ ॥ अस्मानेष व्रजे
त्सस्यादिक्राम स च गच्छति ॥ कुटीच्छाया तथा छाया सन्धयोऽन्ये तथेदृशाः ॥ १० ॥ समासाः पदं समाख्याताः स द्विजः कर्मधारयः ॥ द्विजु
स्त्रिवेदी आमश्च अयं तत्पुरुषः स्मृतः ॥ ११ ॥ तत्कृतश्च तदर्थश्च वृकभीतिश्च यद्गन्धम् ॥ ज्ञानदलेण तत्त्वज्ञो बहुमीद्विरथाभ्यसी ॥ १२ ॥ भावोऽ
धिस्त्रि यथोक्तं तु द्रन्द्वा देवर्षिमानवाः ॥ तद्विताः पाण्डवः शैवी ब्राह्मणं च ब्रह्मनादयः ॥ १३ ॥ देवार्मिसिण्यस्युक्तोऽपि स्वार्थरुतुवः पिता ॥
ना प्रशस्ताश्च रा गौर्लोरवज्रन्ताश्च पुंस्यपि ॥ १४ ॥ हलन्तश्चाश्चयुक्त्स्मानुङ्मरुत्कन्यान्भुमाविवः ॥ आत्मा राजा भुवा पृथ्वीः सुप्रमत्तजो

१ त्रैकमासं स०।

पू. लं.
आ. कां.
अ. २०६

॥१३२॥

हली ॥ १५ ॥ विङ्गिया उशानान्डान्मधुलिङ्ग काष्ठतट तथा ॥ वनवाय्यस्थिवस्तूनि जगत्सामाहनी तथा ॥ १६ ॥ कर्मसर्पिर्विपुस्तेज अज्ज
 लन्ता नपुंसके ॥ जाया जरा नदी लक्ष्मीः श्रीक्षीधमिर्वैभूरपि ॥ १७ ॥ भ्रुः पुनर्धस्तथा धेतुः स्वसा माता च नौ स्त्रियः ॥ वाक्सिद्विद्विषुक्तयः
 प्रायो युवतिः कुकुभस्तथा ॥ १८ ॥ द्योदिवो प्रावृषश्चैव सुमना उष्णिगस्त्रियाम् ॥ गुणद्रव्यक्रियायोगात्स्त्रीलिङ्गाश्च वदामि ते ॥ १९ ॥ शुक्र
 कीलालपाश्चैव शुचिश्च ग्रामणीः सुधीः ॥ पटुः कमलभूः कर्ता सुमतो बहवः सुनौः ॥ २० ॥ सत्या नामस्तथा पुंसो ह्यथस्तथा दीर्घपादः ॥ सर्वैश्चोभ
 ये चोभौ एकोन्यान्यतराणि च ॥ २१ ॥ उतरो उतमो नेमस्त्वः समोऽथ मिमेतौ ॥ पूर्वश्चैवाधश्चैव दक्षिणश्चोत्तरावरौ ॥ २२ ॥ पुनश्चान्तराण्येव दक्षिण
 त्किमदसस्त्विदम् ॥ युष्मदस्मत्तत्प्रथमचरमात्पतयार्थकाः ॥ २३ ॥ तथा कतिपयो ह्ये चेत्येवं सर्वादयस्तथा ॥ शृणोत्याद्यां तुहोतिश्च जलतिश्च दया
 त्यापि ॥ २४ ॥ दीप्यतिः स्तूयतिश्चैव पुत्रीयति धनीयति ॥ उज्याति श्रियते चैव चिचीपति निनीपति ॥ २५ ॥ सर्वे तिष्ठन्ति सर्वस्मै सर्वस्मात्सर्वतो गतः ॥
 सर्वेषां चैव सर्वस्मिन्नेवं विश्वादयस्तथा ॥ २६ ॥ पूर्वे पूर्वाश्च पूर्वस्मात्पूर्वस्मिन्पूर्वं ईरितः ॥ सुत उवाच ॥ सुतिष्ठन्तं सिद्धरूपं नाममोज्ज्वलं दर्शितम् ॥
 कात्यायनः कुमारानु शुन्वा विस्तरमश्रवीत् ॥ २७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रवक्ष्ये षष्ठः प्रथमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ आचारः ॥ सारां पञ्चतरङ्गिणस्ततमोऽध्यायः ॥ २९ ॥
 सुत उवाच ॥ वासुदेवं गुरुं नत्वा गणं शम्भुं सरस्वतीम् ॥ साक्षात्पण्येभ्यः चन्दो वक्ष्येऽस्त्युद्धये ॥ १ ॥ सर्वोदिसन्त्यान्तरालो श्री भ्यो श्री स्तो
 त्रिका गणाः ॥ आर्या चतुष्कलाद्यन्तसर्वमभ्ये चतुर्गणाः ॥ २ ॥ व्यञ्जनान्तो विसर्गान्तो दीर्घो युक्तपरो गुरुः ॥ सातुस्वारश्च पादान्तो वा इत्युक्तो
 द्विमात्रकः ॥ ३ ॥ यदा नापि क्रमं योगे लघुतापि कचिद्गुरोः ॥ श्लोकचार्यादिसंज्ञा स्याद्यतिर्विच्छेदसंज्ञिका ॥ ४ ॥ ज्ञेयः पादश्च तुर्व्यंशो
 युक्त समं विषमन्त्वयुक्तं ॥ सममर्द्धसमं वृत्तं विषमञ्च तृतीयकम् ॥ ५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे प्रवक्ष्ये षष्ठः प्रथमोऽध्यायः ॥ २९ ॥ आचारः ॥ सारां पञ्चतरङ्गिणस्ततमोऽध्यायः ॥ २९ ॥
 सुत उवाच ॥ आर्यालक्ष्म त्वष्ट गणाः सदा जौ विषमं न हि ॥
 षष्ठे जौ द्रव्यौ वापि भवेत् षष्ठे द्वितीयव्यात् ॥ १ ॥ आदितः सप्तमे हस्ते द्वितीयार्द्धे, सरे ततः ॥ विमणाद्विंशति पथ्या स्याद्विपुला
 बह्विलङ्घनात् ॥ २ ॥ मध्ये द्वितुर्व्यो जौ चपला सुलपूर्वादिवापला ॥ द्वितीयाद्धं सजघना आर्याजातेश्च लक्षणम् ॥ ३ ॥ आर्या
 प्रथमाद्विलक्ष्म गोतिः स्याच्चद्विलक्ष्म ॥ उपगोतिर्द्वितीयाद्धाद्वितीयात्तुर्व्यं स्याद्वैत ॥ ४ ॥ आर्यागोतिश्चान्तगुरुर्गोतिजनेश्च लक्षणम् ॥ षट् कला
 विषमे चेत्तुः समेऽष्टौ न निरन्तराः ॥ सप्ता पराश्रिता न स्याद्विंतालीये रलौ गुरुः ॥ ५ ॥ अन्ते यौ कृत्वेनविदमौपच्छन्दसिकं सतम् ॥ ६ ॥

ग. म. पु.
॥१३३॥

भाद्रौ स्यादापातलिका ज्ञेयाथो दक्षिणान्तिका ॥ पराश्रितो द्वितीयो लः पादेषु निखिलेष्वपि ॥७॥ उदीच्यवृत्तिरसमे प्राच्यवृत्तिस्तु युग्मके ॥ सप
अमश्चतुर्थो युगपत्तौ प्रवृत्तकम् ॥ ८ ॥ उदीच्याद्यङ्गमिसंयोगाद्युग्मपादैकपादिका ॥ चारुहासिन्ययुग्माङ्गौ वैताल्यस्य संग्रहः ॥ ९ ॥ वक्रं
नाद्यान्नसौ स्यातां चतुर्थाद्यगणो भवेत् ॥ पथ्यावक्रं जेन समे विपरीतादिरन्यथा ॥ १० ॥ असमे नश्च चपला विपुला लघुसमा ॥ निखिले वा
सेतवस्य श्रो न्तौ चाब्धेस्तत्पूर्वकौ ॥ ११ ॥ षोडशलोऽचलधृतिर्मात्रासमकमुच्यते ॥ १२ ॥ नवमलस्तथा गोऽन्यः जो न्लौवाथान्बुधेयथा ॥
विश्लोकः स्यात्तत्तुष्कद्रिगुणाद्वा नवासिका ॥ १३ ॥ बाणाष्टनवकेषु स्याच्छाश्विना षोडशात्मिका ॥ सममात्रासमादिष्टं पदाकुलकमीरितम् ॥ १४ ॥
वृत्तमात्रा विना वर्णैर्ला वर्णा गुरुभिर्विना ॥ गुरुवो लैर्देले नित्यं प्रमाणमिति निश्चितम् ॥ १५ ॥ अष्टाविंशतिला गन्ता प्रथमाद्द्वितीयके ॥ वि
शदस्यां शिखा गन्ता खजातव्यत्ययाद्भवेत् ॥ १६ ॥ षोडशानङ्गकीडा गा द्वाविंशच्चरमे च लाः ॥ सप्तविंशतिला गन्ता दलयो रुचिरा द्वयोः ॥ १७ ॥
मात्रावृत्तानि चोक्तानि वर्णवृत्तानि वच्मि वै ॥ १८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे छन्दःशास्त्रे आर्यावृत्तादि
छन्दोलक्षणनिरूपणं नामाष्टोत्तरद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २०८ ॥ सुत उवाच ॥ श्रीरुक्मया गेन सा ज्ञेया अखुक्थया स्त्री गुरुद्वयम् ॥ मो नारी रो
मुगी मध्या मगौ कन्या प्रतिष्ठया ॥ १ ॥ भो गौ पङ्क्तिः सुप्रतिष्ठा तनुमध्या तयो स्मृता ॥ नयाभ्यां वालललिता गायत्रीच्छन्द एव हि ॥ २ ॥
मसगेर्मदलेखा स्यादुष्णिगच्छन्दः स्मृतं बुधैः ॥ भौ गौ चित्रपदा स्याता विद्युन्माला ममौ गगौ ॥ ३ ॥ माणवकं शातलगा श्रो गौ हंसरुतं स्मृतम् ॥
समानिका रजगला जरला गः प्रमाणिका ॥ आभ्यामन्याद्वितानं स्यादनुष्टुप्छन्द ईरितम् ॥ ४ ॥ रनसैः स्याद्वलमुखी नो मः शिशुभृता भवेत् ॥
बृहतीछन्द इत्युक्तं स्मौ जगौ स विराजितम् ॥ ५ ॥ पणवं स्यान्मनयगैर्मधुरसारिणी भवेत् ॥ रजाभ्याञ्च रगाभ्याञ्च रुक्मवती भवौ सगौ ॥ ६ ॥
मत्ता मभसगेर्युक्ता नरजा गो मनोरमा ॥ पङ्क्तिच्छन्दः समाख्यातं जसता गावुपस्थितम् ॥ ७ ॥ तौ जो गाविन्द्वक्त्रा स्याज्जतजगा गुपधृक्का ॥ ८ ॥
उपजातयोऽन्याद्यन्ताः सुमुखी नजजा लगौ ॥ भभभा गौ दोषकं स्याच्छालिनी मतता गगौ ॥ ९ ॥ अविधोलैश्च विच्छेदो वातोऽर्मी मयता गगौ ॥
श्रीभंतौ ननगाः प्रोक्ता पञ्चभिः षड्भिरिव च ॥ १० ॥ मगना नो गो भ्रमरविलसितमुदाहृतम् ॥ रथोद्धता नौ रलगाः स्वागता रत्नभा गगौ ॥ ११ ॥
वृत्ता ननो सगौ गः स्यान्नौ रलौ गः समद्रिका ॥ रजरा लगौ श्येनिका स्याज्जसता गौ शिखण्डितम् ॥ विद्युच्छन्दः समाख्यातं पिङ्गलेन महात्मना ॥ १२ ॥

१ अपरान्तिकेति पिङ्गलादौ । २ चण्डरसेति माकृतपैङ्गले नाम । शशिवदनेति धृतराजाकरादौ । ३ शुद्धविराडिति वैज्रजादौ ।

पू. त्वं.
आ. कां.
अ. २०९

॥१३३॥

रनौ भसौ चन्द्रवर्त्म वंशस्थं स्याज्जतो जरी ॥ ततो जराविन्द्रवंशा वेदसैस्तोष्टकं स्मृतम् ॥ न्यौ औ द्रुतविलम्बितं पुटश्च स्यान्ननौ मयौ ॥ १३ ॥
 वसुवैश्व विरतिशुदितवदना त्वियम् ॥ ननरैः समाख्याता नयना यस्तथा भवेत् ॥ १४ ॥ सा तु कुसुमविचित्रा जलोद्भूतगती रसैः ॥ जशौ जतौ
 च पादेषु चतुरैः समिन्नी मता ॥ १५ ॥ भुजङ्गप्रयातं वृत्तं चतुर्भिः प्रकीर्तितम् ॥ प्रियंवदा नमज्जैश्च मणिमाला तयौ तयौ ॥ १६ ॥ गृहवक्षैश्च
 सन्निद्रा ललितता स्यात्तभौ जरी ॥ प्रमिताक्षरा सजससैरुज्ज्वला तु ननौ मरी ॥ १७ ॥ ममौ ययौ वैश्वदेवी पञ्चाश्वैश्च यतिर्भवेत् ॥ मयौ सयौ जल
 धरमालाध्यन्त्यैर्यतिर्भवेत् ॥ १८ ॥ नौ ततौ गः क्षमावृत्तं तुरगैश्च रसैर्यतिः ॥ प्रह्वर्षिणी मनौ औ गा वृद्धिभिर्देशभिर्यतिः ॥ १९ ॥ जभौ सजौ गो
 रुचिरा चतुर्भिश्च ग्रहैर्यतिः ॥ मत्तमयूरं मतयाः सगौ वेदग्रहैर्यतिः ॥ २० ॥ मञ्जुभाषिणी सजसा जगौ सुनन्दिनी सजसा मयौ ॥ ननौ तनौ चन्द्रिका
 गः सतभिश्च रसैर्यतिः ॥ २१ ॥ असम्प्राया मतनसा गगौ वाणग्रहैर्यतिः ॥ ननराः सो लघुगुरुः स्वर्गैः प्रोक्तापराजिता ॥ २२ ॥ ननौ मनौ प्रहरणक
 लिकेयं लगौ तथा ॥ वसन्ततिलका सिंहेत्रता तभजा जगौ गुरुः ॥ २३ ॥ भजौ सनौ गगाविन्दुवदनाथ सुकेशरम् ॥ ननरा रलमाः पादे शर्करी
 प्रतिपादिता ॥ २४ ॥ चतुर्दशलघुः स्याच्च श्रेष्ठा शशिकला समा ॥ रसग्रहयतिः स्वक्त्वा वसुशैल्यतिस्तथा ॥ २५ ॥ स्यान्मणिगुणनिकरो बालिनी
 ननमा ययौ ॥ वसुस्वरस्यतिः स्याच्च नजौ भद्राः प्रभद्रकम् ॥ २६ ॥ एला तयौ ननौ यस्त्वयिभिलेखास्वराष्टकैः ॥ मनौ मयौ यश्च भवेदुत्तममति
 शर्करी ॥ २७ ॥ स्वरात्वं वृषभमज्जुम्भितं भ्रनना नयौ ॥ नजभजरा वाणिनी गः पिङ्गलनास्तिरिता ॥ २८ ॥ रसरुद्रेः शिखरिणी ययौ नस
 भला गुरुः ॥ वसुग्रहयतिः पृथ्वी जसौ जसयला गुरुः ॥ २९ ॥ दशस्वरैश्चपवपतितं भ्रात्रमा लगौ ॥ पङ्कवेदाभैश्च हरिणी नसमा रसला गुरुः
 ॥ ३० ॥ मन्दाक्रान्तापिषड्भनगैर्मयनास्ततया गुरुः ॥ नर्दटकं नजभजा जलौ गो यातिरेव च ॥ ३१ ॥ सप्तत्विधः काकिलकमत्याष्टिः स्याच्च
 पुर्व्वेव ॥ भूतत्वंशैः कुसुमितलता स्तौ न्यौ ययौ धृतिः ॥ ३२ ॥ रसत्वंशैर्मयौ ननौ रौ मेवविस्फूर्जिता रयौ ॥ शादेलविक्रीडितं मः सूर्य्यार्यैः
 मजसतास्तगौ ॥ ३३ ॥ छन्दो ह्युतिधृतिः प्रोक्तमत ऊर्द्ध कृतिर्भवेत् ॥ सताश्वत्थैः सुवदना औ मनौ यमला गुरुः ॥ ३४ ॥ वृत्तं रजौ रजौ पादे
 रजौ गो लः कृतिर्भवेत् ॥ विसतकेः क्षमरा स्यात्प्रकृतिर्भनैस्त्रियैः ॥ ३५ ॥ दिग्गर्भैर्भद्रकं औ नौ नरना गो यथाकृतिः ॥ नजौ भवाश्च
 ललितं जभौ जभलमा भवेत् ॥ ३६ ॥ मत्ताक्रीडआष्टवाणदशकैर्मौ तनौ ननौ ॥ नलौ गुरुश्च विकृतिभिर्लगा संकृतिरुच्यते ॥ ३७ ॥ पञ्चाश्या
 कर्मतौ तन्यौ नसभा मनया गणाः ॥ कोचपदा बागरायधुलिर्भनौ सयौ ॥ ३८ ॥ नौ नौ योऽतिधृतिः प्रोक्ता छन्दो कुम्भ

ग. म. पु.
॥१३१॥

तिरुच्यते ॥ वस्वीशास्त्रैर्ममतनैः स्यादुजङ्गविजृम्भितम् ॥ ३९ ॥ ननरैर्लेगयुक्तैश्च अपवाहाख्यैकं यतिः ॥ गुह्यः पट्टभी रसैर्वाणैर्मौनाः पट्ट
सगगा गणाः ॥ ४० ॥ चण्डवृत्तिप्रपातोऽसौ दण्डको नौ ततोऽगराः ॥ रेफत्रुद्धान्तकादस्य व्यालजीघृताकादयः ॥ ४१ ॥ इति श्रीगारुडे
महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे समवृत्तलक्षणविनिरूपणं नाम नवोत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०९ ॥ ॥ सूत उवाच ॥
सससलगाश्च विषमे पादे यद्युपचित्रकम् ॥ समे भौ भगगाः स्थुष्य द्रुतमध्या भभौ भगौ ॥ १ ॥ गः पादे विषमेऽन्यत्र नजौ ज्यौ च
गणौ स्मृतौ ॥ २ ॥ विषमे वेगवती सा गः समे भौ भौ गणौ गणाः ॥ पादेऽस्ये तजौ रो गः समे ससौ जगौ गरुः ॥
भवेद्भद्रविराट् केतुमती तु विषमे सजौ ॥ ३ ॥ सगौ समे भौ नगमा आख्यानकी त्वयासमे ॥ तौ जो गणौ समे पादे जजजा गुरुद्वयम् ॥ ४ ॥
विपरीताख्यानकं स्याद्विषमे जस्तजौ गणौ ॥ ततौ जगौ समे गः स्यात् पिङ्गलेन बुद्धाडतम् ॥ ५ ॥ पादेऽथ विषमे चैव गुप्तिताया ननौ रयौ ॥
समे नजौ जरौ गश्च वैतालीयं वदन्ति हि ॥ वृत्तश्चापरवक्राख्यमौपच्छन्दसिकं परम् ॥ ६ ॥ वाङ्मती रजरा यः स्यादयुग्मे जरजा रगौ ॥
॥ ७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे समवृत्तलक्षणविनिरूपणं नाम दशोत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१० ॥
सूत उवाच ॥ प्रथमोऽष्टाक्षरैः पादे द्वितीयो द्वादशाक्षरैः ॥ तृतीयः षोडशाक्षरैश्च विशद्वर्णैश्चतुर्थकः ॥ १ ॥ सामान्यलक्षणं पदचतुष्टयैर्वाभिरक्ष्य हि
॥ १ ॥ आपीडः सर्वलः श्रोतः पूर्वपादान्तगद्वयः ॥ २ ॥ द्वितीयोऽष्टाक्षरैः पादे कलिका प्रथमोऽक्षरे ॥ लवली स्यात्तृतीयोऽय पूर्ववशात्
काक्षरे ॥ शोका चानुतथार्यं चतुष्टाक्षरे सति ॥ ३ ॥ (इति पदचतुष्टयप्रकरणम्) ॥ सजौ सलौ च प्रथमे नसजा गौ द्वितीयके ॥ तृतीये भनभ
गश्च चतुर्थं सजसा जगौ ॥ ४ ॥ पूर्ववत्स्यात्सौरभकं तृतीयोऽक्षरौ ननौ भगौ ॥ ललितश्चोद्गतावस्यात्तृतीयोऽक्षरौ ननौ ससौ ॥ ५ ॥
(इत्युद्गताप्रकरणम्) ॥ उपस्थितप्रचुपितं प्रथमोऽक्षरौ ससौ जभौ ॥ गौ द्वितीये सनजरा गस्तृतीये ननौ च सः ॥ नौ नजौ यश्चतुर्थे स्याच्छेष
पादाश्च पूर्ववत् ॥ ६ ॥ तृतीयोऽक्षरौ विशेषश्च वृत्तं स्याद्वि सतौ नसौ ॥ ७ ॥ आर्षभं तजराः पादे तृतीयोऽन्यत्र पूर्ववत् ॥ पूर्ववत्प्रथमं शेषे तजराः
बुद्धविराड्भवेत् ॥ ८ ॥ (इत्युपस्थितप्रचुपितप्रकरणम्) ॥ विषमाक्षरपादं वा पञ्चपदकादि यावकम् ॥ छन्दोऽत्र नोक्ता गायति दशवर्णादिवद्भवेत्
॥ ९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशख्ये आचारकाण्डे विषमवृत्तलक्षणविनिरूपणं नामैकादशोत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २११ ॥

१ मतीति वैज्ञले ।

पू. खं.
आ. कृ.
अ. २११

॥३३॥

सूत उवाच ॥ प्रस्तार आद्यगोऽथो लः परतुल्योऽथ पूर्वगः ॥ नष्टमप्ये समेऽङ्गे लः समेऽङ्गे विपरीते तुल्यः ॥ १॥ मलिलोत्प्लुगं लाघवं विशिष्टकं वक्रं
 त् ॥ २॥ संख्या द्विरङ्गे रूपे तु शून्यं शून्ये द्विरितम् ॥ तावदङ्गे तद्विपरीतं द्विर्युक्तं तदन्तः ॥ ३॥ परं पूर्णं परं पूर्णं मेरुः प्रस्तारतो भवेत् ॥ ४॥
 लगसंख्या वृत्तसंख्या चाद्यागुलमयोद्धतः ॥ संख्यैव द्विगुणैकोनाच्छन्दःसारोऽयमीरितः ॥ ५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पुनर्वण्डे प्रथमोऽ
 आचा० छन्दोलक्षणं नाम द्वादशोत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१२ ॥ सूत उवाच ॥ ईशः श्रुत्वाऽवर्षाद्भिक्षां यथा स्वास्मान् शौनक ॥ ब्राह्मणादेसमाचारं
 सर्वदं ते तथा वदे ॥ १॥ श्रुतिस्मृती तु विज्ञाय श्रौतं कर्म समाचरेत् ॥ श्रौतं कर्म न चेदुक्तं तदा स्मार्तं स्याच्चरेत् ॥ २॥ तत्राप्यशकः करणे सदाचारं
 चरेद्बुधः ॥ श्रुतिस्मृती ह विश्राणां लोचने कर्मदर्शने ॥ ३ ॥ श्रुत्युक्तः परमो धर्मः स्मृतिशास्त्रगतोऽपरः ॥ शिष्टाचारेण संयातस्तयो धर्मोः सनातनः
 ॥ ४ ॥ सत्यं दानं दयाऽल्लोभो विद्येज्या पूजनं दमः ॥ अष्टौ तानि पवित्राणि शिष्टाचारस्य लक्षणम् ॥ ५ ॥ तेजोयवानि पूर्वेषां शरीराणीन्द्रिया
 णि च ॥ न लिप्यते पातकेन पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥ ६ ॥ निवासस्तुल्या वर्णानां धर्मोचाराः प्रकीर्तिताः ॥ सत्यं यज्ञस्तपो दानमेतद्वर्त्मस्य लक्षणम्
 ॥ ७ ॥ अदत्तस्यानुपादानं दानमध्ययनं जपः ॥ विद्या वित्तं तपः शौचं कुले जन्म नरोपिता ॥ ८ ॥ संसातोऽपि हिरेदुषः धर्मो देव प्रवर्तते ॥ धर्मो
 त्सुखं च ज्ञानं च ज्ञानान्मोक्षोऽधिगम्यते ॥ ९ ॥ इत्याध्ययनदानानि यथारतार्त्रं सपातनः ॥ ब्रह्मशक्तिर्यथैश्वर्यानां सामान्यो धर्म उच्यते ॥ १० ॥
 याजनाध्ययने शुद्धे विद्वद्वाच्य प्रतिग्रहः ॥ वृत्तिव्यभिदं प्रादुर्भूतयः श्रेष्ठवर्णिनः ॥ ११ ॥ शस्त्रेणाजीवनं राज्ञो भूतानाश्चाभिरक्षणम् ॥ पाशुपाल्यं कु
 पिः पण्यं वैश्यस्याजीवनं स्मृतम् ॥ १२ ॥ शुद्रस्य द्विजशूद्रा द्विजानामनुपूर्वशः ॥ शूरो वातोऽग्निशूद्रा स्वाध्यायो ब्रह्मचारिणः ॥ १३ ॥
 मिः स्नाता स्नापिता भैक्ष्यं गुरौ प्राणान्तिकी स्थितिः ॥ समेखले जयी दण्डी सुण्डी वा सुरुसंश्रयः ॥ १४ ॥ अग्निहोत्रोपचर्यं जीवनं च स्वकर्म
 भिः ॥ धर्मदारेषु कल्पेते पूर्ववर्ज रतिक्रियाः ॥ १५ ॥ देवपिब्रतिथिभ्यश्च पूजादिष्वनुकल्पनम् ॥ श्रुतिस्मृत्यर्थसंस्थानं वर्मोऽयं गृहमेधिनः ॥ १६ ॥
 जटित्वमग्निहोत्रत्वं भूशय्याजिनधारणम् ॥ वने वासः पयोमूलनीवारफलवृत्तिता ॥ १७ ॥ प्रतिपिद्धाग्निवृत्तिश्च विःस्नानं व्रतधारिता ॥ देवतातिथिषु
 जा च धर्मोऽयं वनवासिनः ॥ १८ ॥ सर्वारम्भपरित्यागो भिक्षात्रं वृक्षमूलता ॥ निष्परिग्रहताऽद्भोहः समता सर्वजन्तुषु ॥ १९ ॥ श्रियाग्निवपरिष्वेगे
 सुखदुःखाधिकारिता ॥ सवाह्याभ्यन्तरे रौचं वाग्वयो ध्यानधारिता ॥ २० ॥ सर्वैर्द्विषसमाहारो धारणाभ्यन्तनिरुत्ता ॥ भावसंयुक्तेत्येव परिष्ठाद्व
 धर्मे उच्यते ॥ २१ ॥ अहिंसा मृदुता वाणी सत्यशौचं क्षमा दया ॥ वणिनां लिगिनां चैव सामान्यो धर्म उच्यते ॥ २२ ॥ यथोक्तकारिणः सर्वे

ग. म. पु.
॥१३५॥

प्रयान्ति परमां गतिम् ॥ आ बोधात्स्वपनं यावत् ग्रहिण्यै च वन्मि ते ॥२३॥ ब्रह्मे लुहते बुध्येत धर्माथो वातुचिन्तयेत् ॥ कान्तेरांश्च तन्मूला
न्वेदत्त्वार्यमेव च ॥ २४ ॥ शर्व्यन्ते समुत्थाय कृतशौचः समाहितः ॥ स्नात्वा सन्ध्यामुपासते सर्वकालमतन्द्रितः ॥ २५ ॥ प्रातःसन्ध्यामुपा
सित दन्तधावनपूर्विकम् ॥ उभे मुखपुरीषे च दिवा कुर्यादुदङ्मुखः ॥२६॥ रात्रौ च दक्षिणे कुर्यादुभे सन्ध्ये यथा दिवा ॥ छायायामन्धकारे वा
रात्रौ बालनि वा द्विजः ॥ २७ ॥ यथा तु समुखः कुर्यात्प्राणवाधाभयेषु च ॥ गोमयगारवल्मीकफालाकृष्टे जले सुभे ॥ २८ ॥ शर्मापञ्जीव्यच्छायासु
न सूर्यं च पुरीषकम् ॥ अन्तर्जलदेवगृहाद्वल्मीकान्मृषिकस्थलात् ॥ २९ ॥ परेषां शौचशिष्टाश्च श्मशानाच्च घृदं त्यजेत् ॥ एतां लिङ्गे नृदं दद्याद्ब्रह्म
हस्ते नृदं दिवा ॥ ३० ॥ उभयोर्द्वे च दातव्ये सूत्रशौचं प्रचक्षते ॥ एकां स्त्रियं शुद्धे तिष्ठस्तथा वामकरे ददा ॥३१॥ पञ्च पादे दशैकरिमन्करयोः सप्त
मृत्तिकाः ॥ अर्द्धप्रमृतिमात्रा तु प्रथमा मृत्तिका स्मृता ॥ ३२ ॥ द्विताया च तृतीया च तदूर्ध्वं परिकल्पिता ॥ उपविष्टस्तु विष्णुपुत्रं कर्तुं यस्तु न
विन्दति ॥ ३३ ॥ स कुर्यादर्द्धशौचं तु स्वस्य शौचस्य सर्वदा ॥ दिवा शौचस्य राज्यद्वे यद्वा पादो विधीयते ॥ ३४ ॥ स्वस्थस्य तु यथोदिष्टमार्गः
कुर्याद्यथावलम् ॥ वसा शुक्रमसृङ् मन्त्रा लाला विष्णुवर्णविद् ॥ ३५ ॥ छेप्माश्चक्षुषिणः स्वेदां द्वादशैते गुणा मलाः ॥ मन्थेत यावत्ता शुद्धि
तावच्छौचं समाचरेत् ॥ ३६ ॥ प्रमाणं शौचसंख्याया नोदिष्टैरवशिष्यते ॥ शौचं तु द्विविधं प्रोक्तं ब्राह्मणार्थन्तरं तथा ॥ ३७ ॥ मृज्जलाभ्यां स्मृतं
बाह्यं भावशुद्धिरथान्तरम् ॥ त्रिराचामेदपः पूर्वं द्विः प्रमृज्यात्ततो मुखम् ॥ ३८ ॥ संमृज्यांछुपूलेन विभिरासामुपस्पृशेत् ॥ अंगुष्ठेन
प्रदेशिन्या प्राणं पश्चादनन्तरम् ॥ ३९ ॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यां च चक्षुःश्रोत्रे पुनःपुनः ॥ कनिष्ठान्गुष्ठयोर्मांसे द्वयं तु तलेन वै ॥ ४० ॥
सर्वाभिस्तु शिरः पश्चाद्बाहू चाग्नेण संस्मृशेत् ॥ ऋचो यजुषि सामानि त्रिः पठन्प्रीणयेत्क्रमात् ॥ ४१ ॥ अथवीगिरिसौ पूर्व
द्विः प्रसाष्टव्यं तन्मुखम् ॥ इतिहासपुराणानि वेदंगानि यथाक्रमम् ॥४२॥ त्वं सुखे नासिक्तं वायुं नेत्रं सूर्यं श्रुती (तीर्त्ति) दिशः ॥ प्राणधन्विमयो
नाभिं ब्रह्माणं हृदये स्पृशेत् ॥ ४३ ॥ रुद्रं सुभ्रौ समालभ्य श्रीणत्यथ शिखांघृणीत् ॥ बाहू चन्दनद्रव्यकुर्वेत्स्नानलात् ॥ ४४ ॥
अभ्युक्ष्य चरणौ विष्णुमिन्द्रं विष्णुं करद्वयम् ॥ अग्निर्वायुश्च सूर्येन्दुगिरयोऽङ्गुलिपर्वसु ॥ ४५ ॥ गंगाद्याः सतिस्तत्तासु वा रेखाः करमध्यगाः ॥
उपःकाल तु संयात्रे शौचं कृत्वा यथाथेवत् ॥ ४६ ॥ ततः स्नानं प्रकुर्वीत दन्तधावनपूर्वकम् ॥ सुखे पय्युपि विरलं भवत्यप्रयतो नरः ॥ ४७ ॥

१ नादिधेरुपश्लिष्य (दिव्य) ते० ।

सू. सं.
अ. का.
अ. २१३

॥१३५॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन कुर्याद्विद्वन्तधावनम् ॥ कदम्बविल्वखादिरकरवीरवटार्जुनाः ॥ ४८ ॥ वृथी च वृहती जाती करञ्जाकांतिशुक्ताः ॥ जम्बूमवृक्षा
 पामार्गशिरीषोदुम्बरासनाः ॥ ४९ ॥ क्षीरकण्टकिट्टशाखाः प्रशस्ता दन्तधावने ॥ कटुतिक्तकषायश्च भनारोग्यमुखप्रदाः ॥ ५० ॥ प्रक्षाल्य भुक्त्वा
 च शुचौ देशे त्यक्त्वा तदीचामृत ॥ अमायां च तथा पृथ्यां नवम्यां प्रतिपद्यापि ॥ ५१ ॥ वज्रयेदन्तकाष्ठं तु तथैवाकंस्य वासरे ॥ अभावे दन्त
 काष्ठस्य निषिद्धायां तथा तिथौ ॥ ५२ ॥ अपां द्वादशगण्डवैः कुर्वीत सुखशोधनम् ॥ प्रातः स्नानं प्रशंसन्ति दृष्टादृष्टकरं हितम् ॥ ५३ ॥ सर्वम
 हति शुद्धात्मा प्रातःस्नायी जपादिकम् ॥ अत्यन्तमलिनः कायो नवच्छिद्रसमन्वितः ॥ ५४ ॥ स्रजत्येष दिवा रात्रौ प्रातःस्नानं विशेषम् ॥ सजः
 प्रसादजननं रूपसौभाग्यवर्द्धनम् ॥ ५५ ॥ श्लोकदुःखप्रशमनं गंगास्नानवदाचरेत् ॥ अद्य हस्ते तु न संजे दशम्यां ज्येष्ठे सिते ॥ ५६ ॥ दशपाप
 हरायां च अदत्त्वा दानकल्मषम् ॥ विरुद्धाचरणं हिंसा परदारोपसेवनम् ॥ ५७ ॥ पारुष्यान्नृतपैशुन्यमसम्प्रदाभिषाषणम् ॥ परद्रव्याभिधानं च
 मनसानिष्टचिन्तनम् ॥ ५८ ॥ एतद्दशाघवातार्थं गंगास्नानं करोम्यहम् ॥ प्रातः संक्षेपतः स्नानं वानप्रस्थग्रहस्थयोः ॥ ५९ ॥ यत्नेस्त्रिपदं स्नानं
 सकृन् ब्रह्मचारिणः ॥ आचम्य तीर्थमावाह्य स्नायात्सृत्वाव्ययं हरिम् ॥ ६० ॥ तिस्रः कोट्यस्तु विज्ञेया मन्देहा नाम राक्षसाः ॥ उदयन्तं दृष्ट्वा स्नानं
 सूर्यमिच्छन्ति खादितुम् ॥ ६१ ॥ स हन्ति सूर्यं सन्ध्यायां नोपास्तिं कुरुते तु यः ॥ दहन्ति यन्त्रपूतेन तोयनानलरूपिणा ॥ ६२ ॥ अहोरात्र
 स्य यः सन्धिः सा सन्ध्या भवतीति ह ॥ द्विनाडिका भवेत्सन्ध्या यावद्भवति दर्शनम् ॥ ६३ ॥ सन्ध्याकर्मोपसर्गं तु स्वयं होमो विधीयते ॥
 स्वयं होमफलं यत्तु तदन्येन न जायते ॥ ६४ ॥ ऋत्विक्पुत्रो गुरुर्धोता भागिनयोऽथ विद्वपतिः ॥ एभिरेव हुतं वत्तु तद्धुतं स्वयमेव हि ॥ ६५ ॥
 ब्रह्मा वै गार्हपत्याभिर्दक्षणाभिस्त्रिलोचनः ॥ विष्णुराहवनीयाऽग्निः कुमारः सत्य उच्यते ॥ ६६ ॥ कृत्वा होमं यथाकालं सारान्मन्त्राञ्जपेत्ततः ॥
 समाहितात्मा सावित्रां प्रणवं च यथोदितम् ॥ ६७ ॥ प्रणवे नित्यशुक्तस्य व्याहृतीषु च सप्तसु ॥ त्रिपदायां च सावित्र्यां न भयं विद्यते क्वचित् ॥
 ॥ ६८ ॥ गायत्री यो जपेन्नित्यं कल्प्यमुत्थाय मानवः ॥ लिप्यते न स पापेन पञ्चपन्नमिवाम्भसा ॥ ६९ ॥ श्वेतवर्णा समुद्दिष्टा कौशिकवसना तथा ॥
 अससूत्रधरा देवी पद्मासनगता शुभा ॥ ७० ॥ आवाह्य यजुषानेन तेजोऽसीति विधानतः ॥ पतञ्जलः पुरा देवैर्होमिन्द्रोक्तशिविः ॥ ७१ ॥ आदि

ग. म. पु.
॥१३६॥

त्यमण्डलान्तःस्थां ब्रह्मलोकस्थितामपि ॥ तत्रावाह्य जपित्वातो नमस्काराद्विसर्जयेत् ॥ ७२ ॥ पूर्वाह्ण एव कुर्वीत देवतानां च पूजनम् ॥ न विष्णोः
परमो देवस्तस्मात्तं पूजयेत्सदा ॥ ७३ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवान्देवान् पृथग्भावयेत्सुधीः ॥ लोकेऽस्मिन्मंगलान्यथौ ब्राह्मणो गौर्दुताश्चतः ॥ ७४ ॥
हिरण्यं सर्पिरादित्य आपो राजा तथाष्टमः ॥ एतानि सततं पश्येदचैवेच प्रदक्षिणम् ॥ ७५ ॥ वेदस्याध्ययनं पूर्वं विचारोभ्यसनं जपः ॥ तद्दानं चैव
शिष्येभ्यो वेदाभ्यासो हि पञ्चथा ॥ ७६ ॥ वेदायै यज्ञशान्नाणि धर्मशान्नाणि चैव हि ॥ मृत्येन लेखयित्वा यो दद्याद्याति स वैदिकम् ॥ ७७ ॥ इतिहा
सपुराणानि लिखित्वा यः प्रयच्छति ॥ ब्रह्मदानसमं पुण्यं प्राप्नोति द्विगुणोक्तम् ॥ ७८ ॥ तृतीये च तथा भागे पोष्यवर्गार्थसाधनम् ॥ माता पिता गुरुर्भ्रा
ता प्रजा दीनाः समाश्रिताः ॥ ७९ ॥ अभ्यागतोऽतिथिश्चाग्निः पोष्यवर्गो उदाहृतः ॥ भरणं पोष्यवर्गस्य प्रशस्तं स्वर्गसाधनम् ॥ ८० ॥ भरणं पोष्य
वर्गस्य तस्माद्यत्नेन कारयेत् ॥ स जीवति वरश्चैको बहुभिर्योपजीव्यति ॥ ८१ ॥ जीवन्तो मृतकास्तस्यै पुरुषाः स्वोदरम्भराः ॥ स्वकीयोदरपूतिश्च
कुक्कुटस्यापि विद्यते ॥ ८२ ॥ अर्थेभ्योऽपि विवृद्धेभ्यः सम्भृतेभ्यस्ततस्ततः ॥ क्रियाः सर्वाः प्रवर्तते पतेभ्य इवापगाः ॥ ८३ ॥ सर्ववाक्यं भूषिधा
न्यानि पशवः स्त्रियः ॥ अर्थस्य कार्ययोगित्वादर्थ इत्यभिधीयते ॥ ८४ ॥ अद्रोहेणैव धृतानामल्पद्रोहेण वा धृतः ॥ या वृत्तिस्तां समास्थाय विप्रो
जीवेदनापदि ॥ ८५ ॥ धनं तु त्रिविधं ज्ञेयं शुक्रं शबलेमेव च ॥ कृष्णं च तस्य विज्ञेया विभागः सतथाप्युक्तः ॥ ८६ ॥ क्रमायत्तं प्रीतिदत्तं प्राप्तं च
सह भाष्यया ॥ अविशेषण सर्वेषां वर्णानां विविधं धनम् ॥ ८७ ॥ वैशेषिकं धनं द्रष्टुं ब्राह्मणस्य विलक्षणम् ॥ याजनाभ्यापने नित्यं विमुञ्च्य (द्रष्टुं)
प्रतिग्रहः ॥ ८८ ॥ त्रिविधं क्षविकस्यापि प्राहुर्वैशेषिकं धनम् ॥ शुद्धार्थं लब्धकरजं दण्डार्तं जयजं तथा ॥ ८९ ॥ वैशेषिकं धनं द्रष्टुं वैश्यस्यापि विलक्षणम् ॥
कृषिगोरक्षवाणिज्यं शूद्रस्यैभ्यस्स्वतुग्रहात् ॥ ९० ॥ कुसीदं कृषिवाणिज्यं प्रकुर्वीत स्वयं परम् (कृतम्) ॥ आपत्काले स्वयं कुर्वन्नेनाना युज्यते विजः ॥ ९१ ॥
बहवो वर्तन्तोपाया ऋषिभिः परिकीर्तिताः ॥ सर्वेषामपि चैवैषां कुसीदमधिकं विदुः ॥ ९२ ॥ अनादृत्या राजभयान्कृषिकार्यैरुद्वेगः ॥ कृष्यादिक
भवेद्वाया सा कुसीदं न विद्यते ॥ ९३ ॥ शुक्रपक्षे तथा कृष्णे गज्ज्यां दिवसेपि वा ॥ उष्णे वर्षति शीते वा वर्द्धनं न निवर्तते ॥ ९४ ॥ देशं गतानां या
वृद्धिर्नानापण्योपजीविनाम् ॥ कुसीदं कुर्वतः सम्यक् संस्थितस्यैव जायते ॥ ९५ ॥ लब्धलानः पितृदेवान्ब्राह्मणैश्च पूजयेत् ॥ ते क्षारतरस्य तदोप
शमयन्ति न संशयः ॥ ९६ ॥ वाणिक्कुसीदं दद्याद्यो वस्त्रं गांकाश्चनाविकम् ॥ कृषीवलेऽन्नपानादित्यनैश्चान्नसनाग्निं च ॥ ९७ ॥ राजभ्यो विंशतिं दत्त्वा
पशुस्वर्णादिकं शतम् ॥ पादिनास्य च यावक्यं कुर्यात्संचयमात्मवान् ॥ ९८ ॥ अयं चान्नभरणं नित्यनैमित्तिकान्वितम् ॥ पादं चैत्यर्थमासस्य मूलधृतं

प. सं.
आ. को.
अ. २१३

॥१३६॥

विवर्धयेत् ॥ १९ ॥ विद्या शिल्पं श्रुतिः सेवा गोरक्षा विपणिः कृषिः ॥ वृत्तिर्भैक्ष्यं कुसीदे च दश जीवनहेतवः ॥ १०० ॥ प्रतिग्रहाजिता विद्रे सन्निभे
 शस्त्रनिजिता ॥ वैश्वे न्यायाजिताः स्वार्थाः शुद्धे शुश्रूषयाजिताः ॥ १०१ ॥ नदी वृद्धका शाकमुत्पण्णिनि समिस्तुष्टाः ॥ आग्नेयो ब्रह्मसोमश्च विष्णोर्मा
 धनमुत्तमम् ॥ १०२ ॥ अयाचितोपपन्ने तु नास्ति दोषः प्रतिग्रहे ॥ अमृतं तद्विदुर्देवास्तस्मात्तन्निव व्रजेयेत् ॥ १०३ ॥ गुरुव्याश्रोजिह्वुराचिप्यन्दे
 वतातिथीन् ॥ सर्वतः प्रतिगृह्णीयान्न तुल्ये तु स्वयं ततः ॥ १०४ ॥ सायुतः प्रतिगृह्णीयादथ वसिष्ठतो द्विजः ॥ गुणवानल्पदोषश्च नियुणो हि निम
 ज्जति ॥ १०५ ॥ एवं त्वक्षरवृत्त्या वा कृत्वा भरणमात्मनः ॥ कुर्याद्विद्वान्नि परतः प्रायश्चित्तं द्विजोत्तमः ॥ १०६ ॥ चतुर्थे च तथा ममे सानार्थं मुद
 माहरेत् ॥ तिलपुष्पकुशादीनि स्नानं चाकृत्रिमे जले ॥ १०७ ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यं क्रियाङ्गं मलकर्षणम् ॥ मार्जनाचमावगाहान्नास्नानं प्रकीर्त
 तम् ॥ १०८ ॥ अस्नातस्तु पुमात्राहो जपाभिह्वनादिषु ॥ प्रातःस्नानं तदर्थं तु नित्यस्नानं प्रकीर्तितम् ॥ १०९ ॥ चाण्डालशवनिसाध्वान्पृष्ठा स्नानं रज
 स्वलाम् ॥ स्नानाहस्तु यदा स्नाति स्नानं नैमित्तिकं हि ततः ॥ ११० ॥ एष्यस्नानादिकं स्नानं देवज्ञाविधिचोदितम् ॥ तद्धि काम्यं समुद्दिष्टं नाकाम
 स्तत्प्रयोजयेत् ॥ १११ ॥ जगुःकामः पवित्राणि आचिप्यन्देवतातिथीन् ॥ स्नानं समाचरेद्यस्तु क्रियाङ्गं तच्च कीर्तितम् ॥ ११२ ॥ मलापकर्षणार्थं
 प्रवृत्तिस्तत्र नान्यथा ॥ सरःसुर्देवस्थानेषु तीर्थेषु च नदीषु च ॥ ११३ ॥ स्नानमेव क्रिया यस्मात्क्रियास्नानमतः परम् ॥ अद्विगन्त्राणि क्लृप्तानि
 तीर्थस्नानात्फलं लभेत् ॥ ११४ ॥ मार्जनात्मजनेर्मन्त्रैः पापघ्नाशु प्रणश्यति ॥ नित्यं नैमित्तिकं चापि क्रियाङ्गं मलकर्षणम् ॥ ११५ ॥ तीर्थो
 भावे तु कर्तव्यमुष्णोदकपरोदकैः ॥ भूमिषाडुद्धतं पुण्यं ततः प्रस्रवणोदकम् ॥ ११६ ॥ ततोऽपि सारसं पुण्यं तस्माज्जादेयमुच्यते ॥ तीर्थेनोप्यं ततः
 पुण्यं गामं पुण्यं तु सर्वतः ॥ ११७ ॥ गामं पयः पुनात्याशु पापमामरणान्तिकम् ॥ गयार्थं च कुरुक्षेत्रे यत्तथैव समुपस्थितम् ॥ ११८ ॥ तस्मात्तु
 गङ्गामपरं जानीयात्तोयमुत्तमम् ॥ पुत्रजन्मानि योगेषु तथा सक्रमणे रवेः ॥ ११९ ॥ राहोश्च दर्शने स्नाने प्रशस्तं निशि नान्यथा ॥ उपस्तुचोति
 यत्स्नानं सन्ध्यायाद्युदिते रवेः ॥ १२० ॥ प्राजापत्येन तत्तुल्यं महापातकनाशनम् ॥ यत्फलं द्वादशाब्दानि प्राजापत्ये कृते भवेत् ॥ १२१ ॥ प्रातः
 स्नायी तदाम्नाति वर्षेण श्रद्धयान्वितः ॥ य इच्छेद्विपुलान् भोगान्श्रद्धयुष्यग्रहोपमात् ॥ १२२ ॥ प्रातःस्नायी भवेन्नित्यं भासी द्वौ भावफालमुतौ ॥
 यस्तु सार्धं समासाद्य प्रातःस्नायी हविष्ययुक् ॥ १२३ ॥ अतिपार्थ महावारं मासादेव न्यमोहति ॥ मातरं पितरं चापि भ्रातरं सुहृदं गुरुम् ॥ १२४ ॥

ग. म. पु.
॥१३७॥

यमुद्दिश्य निमज्जेत द्वादशारां लभेत् सः ॥ तुष्यत्यामलकैर्विष्णुर्कादश्या विशेषतः ॥ १२५ ॥ श्रीकामः सर्वदा स्नानं कुर्वीतामलकैर्नरः ॥
सन्तापः कीर्तिरल्पायुर्जनं निधनमेव च ॥ १२६ ॥ आतिथ्यं सर्वकामातिरूप्यगाद्वास्करादिषु ॥ उपोषितस्य श्रुतिनः कृतकेशस्य नापितेः ॥
॥१२७॥ तावच्छीस्तिष्ठति प्रीता यावत्तैलं न संस्फुरेत् ॥ एवं स्नात्वा पितृन्देवान्मनुष्यांस्तपेयैव ॥ १२८ ॥ नाभिमन्त्रे जले स्थित्वा चिन्तयेद्ब्रह्म
मानसः ॥ आगच्छन्तु मे पितर इमं शृङ्खन्त्वपोञ्जलिम् ॥ १२९ ॥ त्रींस्त्रीनिवाञ्जलीन्दद्यादाकाशे दक्षिणे तथा ॥ वसित्वा वसनं शुष्कं स्थलस्था
स्तीर्णवाहिषि ॥ १३० ॥ विधिज्ञास्तर्पणं कुर्यान्न पत्रे तु कदाचन ॥ यदपां क्रूरमासात्तु यदमेध्यं तु किञ्चन ॥ १३१ ॥ अशान्तं मलिनं यद्वा
तत्सर्वमपगच्छतु ॥ शहीत्वानेन मन्त्रेण तोयं सव्येन पाणिना ॥ १३२ ॥ प्रक्षिपेद्विशि नैऋत्यां रक्षोऽपहतये तु तत् ॥ निषिद्धयसणाद्यत्तु पापाद्य
च्च प्रतिग्रहात् ॥ १३३ ॥ दुष्कृतं यच्च मे किञ्चिद्वाङ्मनःकायकर्मभिः ॥ पुनातु मे तदिन्द्रस्तु वरुणः सद्गुरुपातिः ॥ १३४ ॥ सविता च भूमश्चैव
मुनयः सनकादयः ॥ आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं जगत्पृथिवीति ब्रुवन् ॥ १३५ ॥ क्षिपेद्ब्रह्मज्जलं ह्यस्तु कुर्वन्सर्वतर्पणम् ॥ सुराणामर्चनं कुर्याद्ब्रह्मा
र्दानाममत्सरी ॥ १३६ ॥ ब्राह्मवैष्णवरौद्रैश्च सावित्रैर्मंत्रवारुणैः ॥ तल्लिङ्गैरर्चयेन्मन्त्रैः सर्वदेवात्मस्य च ॥ १३७ ॥ नमस्कारेण पुष्पाणि विन्यसेत्
पृथक्पृथक् ॥ सर्वदेवमयं विष्णुं भास्करं चाप्यथाचयेत् ॥ १३८ ॥ दद्यात्पुरुषसूक्तेन यः पुष्पाण्यप एव वा ॥ अर्चितं स्याज्जगदिदं तेन सर्वं
चराचरम् ॥ १३९ ॥ अन्यैश्च तान्त्रिकैर्मन्त्रैः पूजयेच्च जनादेनम् ॥ आदावर्घ्यं प्रदातव्यं ततः पश्चाद्दिलेपनम् ॥ १४० ॥ ततः पुष्पाञ्जलिं धूपमु
पहारफलानि च ॥ स्नानमन्तर्जले चैव मार्जनाचमनं तथा ॥ १४१ ॥ जलाभिमन्त्रणं यच्च तीर्थस्य परिकल्पयेत् ॥ अवमर्षणसूक्तेन निवारं त्वेव नि
त्यशः ॥ १४२ ॥ स्नाने चरितमित्येतत्समुद्दिष्टं महात्मभिः ॥ ब्रह्मसूत्रविशां चैव मन्त्रवत्स्नानमिष्यते ॥ १४३ ॥ तूष्णीमत्र तु हृदयस्य सन्मस्कारकं
स्मृतम् ॥ अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृयज्ञस्तु तर्पणम् ॥ १४४ ॥ होमो देवी वलिर्भातो न यज्ञोऽतिथिपूजनम् ॥ यथा गोष्ठे दशसुभं जस्यगरे शतचिकम् ॥
॥ १४५ ॥ सिद्धक्षेत्रेषु तीर्थेषु देवतायतनेषु च ॥ सहस्रशतकोटीनामनन्तं विष्णुसन्निधौ ॥ १४६ ॥ पञ्चमे च तथा भागे संविभागे यथायैतः ॥ पितृदे
वमनुष्याणां कोटीनां चोपदिश्यते ॥ १४७ ॥ ब्राह्मणेभ्यः प्रदायामं यः सुहृद्भिः सहश्नुते ॥ स प्रेत्य लभते स्वर्गमब्रह्मनं सयाचरत् ॥ १४८ ॥ पूर्वं
मधुरमश्रीयाल्लवणम्लं च मध्यतः ॥ कटुतिक्तकपायांश्च पयश्चैव तथान्ततः ॥ १४९ ॥ शाकं च रात्रौ भूमिष्ठमत्यन्तं च विवर्जयेत् ॥ न

पू. खं.
आ. कां.
अ. २१३

॥१३७॥

वैकरससेवायां प्रसजेत कदाचन ॥ १५० ॥ अमृतं ब्राह्मणस्यात्रं क्षत्रियात्रं पयः स्मृतम् ॥ वैश्यस्य चान्नमेवात्रं शूद्रात्रं रुधिरं स्मृतम् ॥ १५१ ॥
 अमावासी वसेदत्र एकहायनमेव वा ॥ १५२ ॥ तत्र श्रीश्वेव लक्ष्मीश्च वसते नाम संशयः ॥ उदरे गार्हपत्याग्निः पृष्ठदेशे तु दक्षिणः ॥ १५३ ॥
 आस्ये चाहवनीयोऽग्निः सत्यः पूर्वं च मुर्धनि ॥ यः पंचाग्नीनिमान्वेद आदिताग्निः स उच्यते ॥ १५४ ॥ शरीरमापः सोमं च विविधं चान्नमुच्य
 ते ॥ प्राणो ह्यग्निस्तथादित्यस्त्रिभोक्ता एक एव तु ॥ १५५ ॥ अन्नं बलाय मे भूमेरपाभ्यनिलस्य च ॥ शक्त्येतत्परिणतौ भ्रमाप्यव्यहृतं सुखम्
 ॥ १५६ ॥ हस्तेन परिमार्ज्याथ कुर्यात्ताम्बूलभक्षणम् ॥ श्रवणं चेतिहासस्य तस्मिन्मस्तुभ्रमदितः ॥ १५७ ॥ इतिहासपुराणयोः पष्ठसप्तमके
 नयेत् ॥ ततः सन्ध्यामुपासीत स्नात्वा वै पश्चिमां नरः ॥ १५८ ॥ एतद्विंशतिं प्रोक्तमनुष्ठानं यथा द्विज ॥ अत्रान्नं यः पठेद्विद्वान्मुखात्स दिवं
 व्रजेत् ॥ आचारादिर्धर्मकर्ता केशवो हि स्मृतो द्विज ॥ १५९ ॥ इति श्रीमहादेव भद्राष्टावक्रे पुरुषसूक्ते प्रथमाध्याये आचारसंग्रहे पञ्चोत्तम
 दिशततमोऽध्यायः ॥ २१३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अथ स्नानविधिं वक्ष्ये स्नानशूला मिथ्या यतः ॥ शूद्रास्यतिलान्दभान्पुष्पाणि सुरभीणि च ॥ ११॥ आहरे
 त्स्नानकाले च स्नानार्थी प्रयतः शुचिः ॥ गन्धोदकान्तं विविक्ते (धं) स्थापयेत्तान्यथ सितौ ॥ २ ॥ त्रिधा कृत्वा धुंवां तां तु गोमयं च त्र्यश्वयः ॥
 अद्रिर्द्रुद्रिश्च चरणौ प्रक्षाल्याथ करौ तथा ॥ ३ ॥ उपवीती वद्वशिवः सम्यगाचम्य दाग्यतः ॥ ऊरुं राजेत्यूचा तोयमुपस्थाय प्रदक्षिणम् ॥ ४ ॥
 आवर्त्तयेत्तदुदकं ये ते शतमितिऽवृचा ॥ ५ ॥ ॐ उरुं हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पुन्याय नमस्ते वाउ ॥ प्रतिपात्ता च वक्तास्तदाहन्त्याविपश्चिदम् ॥
 नमोऽभ्यरुणाया भिष्ठोवरुणस्य पाशः ॥ वरुणाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ ये ते शतं वरुणये सहस्रं यज्ञियाः पाशा वितता महान्तः ॥ तेषिर्नो अय
 सचितोत विष्णुर्विश्वे धुंचन्तु मरुतः स्वर्काः स्वाहा ॥ सुमित्रियाय इत्यवज्जलिमाकृत्योत्तरं तोयं पश्चाद्विराज्य चैव त्रिनिःक्षिपेत् ॥ ७ ॥ सुमित्रिया न
 आप ओषधयः सन्तु ॥ दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु योऽस्मान्द्वेष्टि यश्च वयं द्विष्मः ॥ ८ ॥ पादौ जंघे कटं चैव पूर्वं द्रुद्रिजिभिर्हस्तिभिः ॥ प्रक्षाल्य इस्ता
 वाचम्य नमस्कृत्य जलं ततः ॥ ८ ॥ ॐ इदं विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम् सन्तु नमस्य पांशुरे ॥ महाव्याकृतितिभिः पश्चादाचमेत्प्रथमोऽपि सच
 ॥ ९ ॥ माजयेद्रे मृदागानि इदं विष्णुरिति त्यूचा ॥ भास्कराभिमुखो मजेदापो अस्मान्निवर्त्तयेत् ॥ १० ॥ ॐ अग्रे अस्मिन्मातरः सुवचन्तु

१ मासं मासार्थमेव वा० पा० । अमावासी वसे० पा० । २ एतद्विंशतः श्लो० । ३ उरुहिश्च मृचा० । ४ तत्राउ अपदे पादामतिपातये क तताप्यवकादयपिच (५)
 शिद् । नमोवरुणायाभिष्ठितो० ।

ग. म. पु.
॥१३८॥

धृतेन नो धृतव्यः पुनन्तु ॥ विश्वं हि रिपं प्रवहन्ति देवीरुदिदाभ्यः शुचिराभूत एमि ॥११॥ ततोऽवधृष्य पात्राणि निमज्ज्योन्मज्ज्य वै शनैः ॥ गोम
येन विलिप्याथ मानस्तोक इत्युच्यते ॥ १२ ॥ ॐ मानस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः ॥ मा नो वीराशुभ्र
भामिनोऽवधीर्हविष्मन्तः सदमित्वा हवामहे ॥ १३ ॥ ततोऽभिषिचिन्मन्त्रैस्तु वरुणस्तु यथाक्रमम् ॥ इमम्मे वरुणे द्वाभ्यां त्वन्नः सत्तन्न इत्यपि
॥ १४ ॥ आपो त्वन्तुमसीति च सुञ्जन्त्ववधृतेति च ॥ ॐ इमम्मे वरुण शुधीहवमद्या च मृडयत्वा मवस्युराचके ॥ १५ ॥ ॐ तत्स
यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ॥ अहेडमानो वरुणेह वोध्युर्क्षं समान आयुः प्रमाषीः ॥ ॐ त्वन्नो अग्ने वरुणस्य विद्वान्देव
स्य हेडो अवयासिसीष्टाः ॥ यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसिप्रमुमुग्ध्यस्मत्स्वाहा ॥ ॐ स त्वन्नो अग्नेवयो भवती नेदिद्यो अस्या उपसो
व्युष्टौ ॥ अवयक्ष्वनो वरुण रराणो वीहिमृडीकं सुहवो न एधि ॥ ॐ आपो नौपधि हिंसाधेन्नो राजस्ततो वरुणो नोमुञ्चा यदाहरण्य इति वरुणे
ति शपामहे ततो वरुण नो मुञ्च ॥ ॐ उदुत्तम वरुण पारायस्मदवाधमं विमध्यमं श्रुताम् ॥ अथावयमादित्यमते तवाग्राग्रा अदिते तयाग ॥ सुवन्तु
मामप्यथाद्वरुणस्य त्वत् ॥ अहो यमस्य पत्नीमानः सर्वस्मादेव क्लिवपात ॥ अवधृष्य निचं दुर्निचैरुसि नित्यं श्रन्नः ॥ अवधृष्य कुता मनेत्यासि सव
वमत्यै कृतं पुष्पाच्छा देवधीमरुपाही ॥ १६ ॥ अभिषिच्य तथात्मानं निमज्ज्याचम्य वै पुनः ॥ दर्भेण पात्येन्मन्त्रैरलिङ्गेः पात्यनेरिः ॥ १७ ॥
आपोहिष्ठेति तिसृभिरिदमापो हविष्मतीः ॥ देवीराप इति द्वाभ्यां आपोदेवा इति श्रुत्वा ॥१८॥ द्रुपदादेव इति च शन्नो देवीरपो रसः ॥ आपो देवो
पावमान्यः पुनन्त्वाद्या ऋचो नव ॥ १९ ॥ चित्पतिर्मेति च शनैः श्रुत्वात्मानं समाहितः ॥ हिरण्यवर्णा इति च पावमान्यस्तथा पराः ॥ २० ॥ तत्र
त्सामा शुद्धवत्यः पवित्राणि च शक्तिः ॥ वारुण्या वहदः पुण्याः शक्तिः संप्रयोजयेत् ॥ २१ ॥ ॐ रुक्मिण व्याहृतिर्मिर्गन्ध्या च समन्वितः ॥
आदावन्ते च कुर्वीत अभियेकं यथाक्रमम् ॥ २२ ॥ जलप्रध्वस्थितस्यैव मार्जनं तु विधीयते ॥ अन्तर्जले जपेन्मन्त्रे त्रिः कृत्वा चाधमर्षणम् ॥
॥२३॥ द्रुपदाद्यास्त्रिरावर्तैर्द्वयं गौरिति च श्रुचम् ॥ अन्यैश्चैव तु मन्त्रान्वा सृष्टिदृष्टान्समाहितः ॥ २४ ॥ स्वयाहतिं समग्रयां गायत्रीं वा जपेद्द्रुपदः
आवर्तयेद्वा प्रणवं स्मरेद्वा विष्णुमन्यदस्य ॥ २५ ॥ विष्णोरायतनं त्वापः स धृत्वापतिरुच्यते ॥ तस्यैवं तनवस्त्वेतान्नस्मानं द्रुपद मन्त्रेति ॥ २६ ॥ तदि
ष्णोरिति मन्त्रेण निमज्ज्याप्सु पुनःपुनः ॥ गायत्री वैष्णवी ह्येषा विष्णोः संस्मरणाय वै ॥ २७ ॥ ॐ इदमापमहता स्वं मलं क्षालयेदित्युच्यते ॥ २८ ॥

१ मायोर्धेयमिति ।

प. खं.
आ. फ.
अ. २१४

॥१३८॥

त्वहोत्राभूतं यच्च शोफे अभीषणम् ॥२८॥ आपो मा तरमादेनसः पावमानश्च सुञ्जतु हविष्मतो विमा आपोहविष्यान् आविरासति ॥ हविष्मान् देवअ
 खरो हविष्मान् अस्तु सूर्यः ॥ देवीरापो अपा पत्न्या यश्च ऊर्मिहोविष्यः इन्द्रियवान्मादित्यन्तनः तं देवेभ्यो देवता दासुः शुक्रलेभ्यस्तेषां भागकार्षिचसिस
 शुद्रस्य दक्षिण्याग्रयासिमेनापोग्रभिर्रश्मतमोघोः ॥ आपो देवी मधुमतीरशुक्लन्तु द्वात्रती राजस्वतिलाः ॥ याभिर्मित्रावरुणस्य सिञ्चयाभिरिन्द्रमनयस्यस
 वार्ता बहुपदां शन्नो देवी अपामसृद्ध्यसंसूर्यं सन्तं समाहितं अपां रसरय यो रस्य यो शृङ्गास्तुत्तमम् ॥ आपो देवीरुपसूर्यं मधुमतीयचत्वाय प्रजाभ्यः
 तासा मास्थानातर्जिहतामोपधयः सपिप्पलाः ॥ पुनंतु मा पितरः सोम्यासः पुनन्स्वनापि पिता सहसाः पवित्रेण गताशुषा ॥ पुनंतु मा पितामहाः पुनंतु
 प्रपितामहाः ॥ पवित्रेण गताशुषा विश्वग्रायुर्व्यश्रवैः ॥ अग्न आगुं पि परसत्माचरोर्जमिषश्च त्वचे वाक्स्वत्वच्छनाम् ॥ पुनन्तु मा देवतन्माः पुनन्तु
 मनसा धियः ॥ पुनन्तु विश्वा भूतानि जातवदः ॥ पुनोहि मा ॥ पवित्रेण पुनोहि मा शुक्रेण देव दीद्यत् ॥ अग्ने कत्वा क्रतून्तु ॥ यत्ते पवित्रमधि
 व्यग्ने विततमन्तरा ब्रह्मा तेन पुनातु मा ॥ पवमानः सुवर्जनः ॥ पवित्रेण विचर्षणिः ॥ यः पोता स पुनातु मा ॥ उभामन्यां देव सुवितः ॥ पवित्रेण सवेन
 च ॥ इदं ब्रह्मपुनीमहे ॥ वैश्वदेवीः पुनती देव्या शुभ्नास्यामिसावक्ष्यस्ताश्रोवीत प्रज्याः ॥ तयामदन्तः सधमाद्वेषु ध्यं स्याम पतयो रवीणाम् ॥ चित्प
 तिर्मा पुनातवच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ तस्य ते पवित्रपुत्रस्य यत्कामः ॥ प्रणितच्छकेयं देवो वादतिर्मा सविता त्वच्छिद्रेण पवित्रेण
 सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ तस्य ते पवित्रपते ॥ पवित्रपुत्रस्य यत्कामः ॥ पुनरतच्छकेयं सुपति अयं गौः शुश्रिकर्मासदशशतं यातरं पुनः पितरश्च
 प्रयस्मः ॥ देवो मा सविता पुनातवच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ तस्य ते पवित्रपते पवित्रपुत्रस्य यत्कामः पुनातच्छकेयम् ॥ ॐ तदङ्गिणो
 परमं पदं सदा पश्यन्ति सूर्यः ॥ दिवीव चक्षुराततम् ॥२९॥ क्षामैवं वाससी धीते अच्छिन्ने परिधाय च ॥ प्रशाल्य च मृदाद्विश्च हस्ती प्रशाल्य
 वै तदा ॥ ३० ॥ आचान्ते पुनराचामेन्मन्त्रेण स्नानभोजने ॥ द्रुपदां च त्रिरावर्त्य तथा चैवावमर्षणम् ॥ ३१ ॥ आचम्याद्वाग्यं चात्मानं त्रिराचम्य
 शनैरमुन् ॥ अथोपतिष्ठदादित्यं शुभ्रं पुष्पांश्चिताञ्जलिः ॥ ३२ ॥ प्रक्षिप्योदकमक्षयं उदुत्यं चित्रमित्यापि ॥ तच्चक्षुर्देव इति च हंसः शुचिपदित्यपि
 ॥ ३३ ॥ गताऽपेदृद्धं वाहुः सूर्यमाक्षयं समाहितः ॥ गायत्रीं च तथा शक्त्या उपस्थाप्य दिवाकरम् ॥ ३४ ॥ विभ्राडित्यनुवाकितं सुक्तेन पुरुषस्य च ॥
 शिवसङ्कल्पेन च तथा मण्डलवाहणेन च ॥ ३५ ॥ दिवाकरिः तथा चान्यैः सौरैर्मन्यैश्च सक्तितः ॥ जपयस्तु कर्त्तव्यः तत्तदेवमंगलितकैः ॥ ३६ ॥
 अध्यात्मविद्यां विचिबन्धेन जपसिद्धये ॥ सर्व्यं कृत्वा त्रिराचम्य श्रियं मेधां धूर्तं सितम् ॥ ३७ ॥ वाचं वागीश्वरीं पुष्टिं तुष्टिश्च परितपयेत् ॥

ग. म. पु.
॥१३९॥

उमामरुन्धती चैव शची मातरमेव च ॥ ३८ ॥ जयां च विजयां चैव सावित्रीं शान्तिमेव च ॥ स्वाहां स्वधां धृतिं चैव तथैवादिनिमुत्तमां ॥
॥ ३९ ॥ ऋषिपत्नींश्च कन्याश्च तर्पयेत्काम्यदेवताः ॥ सर्वमङ्गलकामस्तु तर्पयेत्सर्वमङ्गलात् ॥ ३० ॥ आग्रहास्तम्बपर्यन्तं जगत्प्रातिवर्दं तु यत् ॥
सिपेदेपोऽञ्जलींश्च कुर्वन्काङ्क्षेत तर्पणम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे अष्टमोऽध्यायः ॥ आचारकाण्डे स्नातृविधिरुपनामं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २१४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ तर्पणं सम्प्रवक्ष्यामि देवादिपितृभ्यश्चिदम् ॥ १ ॥ ॐ मोदास्तृप्यन्ताम् । ॐ प्रमोदास्तृप्यन्ताम् ।
ॐ सुमुखास्तृप्यन्ताम् । ॐ दुर्मुखास्तृप्यन्ताम् । ॐ विम्रास्तृप्यन्ताम् । ॐ विप्रकर्तारस्तृप्यन्ताम् । ॐ रुद्रांसि तृप्यन्ताम् । ॐ वेदास्तृप्यन्ताम् । ॐ ओषधयस्तृप्यन्ताम् । ॐ सनातनस्तृप्यन्ताम् । ॐ इतराचार्यास्तृप्यन्ताम् । ॐ संवत्सरस्सावयवस्तृप्यन्ताम् । ॐ देवास्तृप्यन्ताम् । ॐ अप्सरस्तृप्यन्ताम् । ॐ देवान्यकास्तृप्यन्ताम् । ॐ समरास्तृप्यन्ताम् । ॐ नागास्तृप्यन्ताम् । ॐ पर्वतारस्तृप्यन्ताम् । ॐ सारिन्मनुष्या यक्षास्तृप्यन्ताम् । ॐ रक्षांसि तृप्यन्ताम् । ॐ पिशाचास्तृप्यन्ताम् । ॐ सुपर्णास्तृप्यन्ताम् । ॐ भूतानि तृप्यन्ताम् । ॐ भूतग्रामाश्चतुर्विधास्तृप्यन्ताम् ॥ २ ॥ दक्षस्तृप्यन्ताम् । ॐ प्रचेतारस्तृप्यन्ताम् । ॐ मरीचिस्तृप्यन्ताम् । ॐ अत्रिस्तृप्यन्ताम् । ॐ अङ्गिरास्तृप्यन्ताम् । ॐ पुलस्त्यस्तृप्यन्ताम् । ॐ पुलहस्तृप्यन्ताम् । ॐ क्रतुस्तृप्यन्ताम् । ॐ नारदस्तृप्यन्ताम् । ॐ शुक्रस्तृप्यन्ताम् । ॐ विश्वामित्रस्तृप्यन्ताम् । ॐ कश्यपस्तृप्यन्ताम् । ॐ जमदग्निस्तृप्यन्ताम् । ॐ वसिष्ठस्तृप्यन्ताम् । ॐ स्वायम्भुवस्तृप्यन्ताम् । ॐ स्वरोचिपस्तृप्यन्ताम् । ॐ तामसस्तृप्यन्ताम् । ॐ रेवतस्तृप्यन्ताम् । ॐ चाक्षुपस्तृप्यन्ताम् । ॐ महातेजास्तृप्यन्ताम् । ॐ वेवस्वतस्तृप्यन्ताम् । ॐ ध्रुवस्तृप्यन्ताम् । ॐ धवस्तृप्यन्ताम् । ॐ अनिलस्तृप्यन्ताम् ॥ ३ ॥ ॐ प्रभासस्तृप्यन्ताम् ॥ ४ ॥ नीवीती । ॐ सनकस्तृप्यन्ताम् । ॐ सनन्दनस्तृप्यन्ताम् । ॐ सनातनस्तृप्यन्ताम् । ॐ कपिलस्तृप्यन्ताम् । ॐ आशुविस्तृप्यन्ताम् । ॐ वासुदेवस्तृप्यन्ताम् । ॐ पञ्चशिखस्तृप्यन्ताम् । ॐ भनुव्याणां कव्यवाहस्तृप्यन्ताम् । ॐ अनलस्तृप्यन्ताम् । ॐ सोमस्तृप्यन्ताम् । ॐ यमस्तृप्यन्ताम् । ॐ अर्यमास्तृप्यन्ताम् ॥ ५ ॥ ॐ आश्विष्वात्ताः पितरस्तृप्यन्ताम् । ॐ सोमपाः पितरस्तृप्यन्ताम् । ॐ वह्निपदः पितरस्तृप्यन्ताम् ॥ यमाय नमः । धर्मराजाय नमः । सूर्यवे नमः । अन्तकाय नमः । नवस्वताय नमः । कालाय नमः । सर्वभूतक्षयाय नमः । औदुम्बराय नमः । दध्राय नमः । नीलाय नमः । परमेष्ठिने नमः । वृकोदराय नमः । वित्राय नमः । विमरुताय नमः ॥ ६ ॥ ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तं जगत्प्रातिवर्दं ॥ ३९ ॥ पितृभ्यः स्वधा नमः । ॐ पितृभ्यः स्वधा नमः । ॐ प्रपितामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ मातृभ्यः स्वधा

प्र. सं.
आ. कां.
अ. २१५

॥३३५॥

नमः । ॐ पितामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ प्रपितामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ मातामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ प्रमातामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ बुद्धप्र
 मातामहेभ्यः स्वधानमः तृप्यतामिति । उदीरतामवर उत्परासो उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः । अस्तु य ईषुवुकाऋतज्ञास्तेनोऽवन्तुपितरोहवेषु गोत्रो
 चारणेन प्रथमाञ्जलिः पितुः । ॐ अङ्गिरसो नः पितरो- । अथवाणोभृगवः- । तेषां वयं सुमतौ यज्ञियानां अपि भद्रे सोमनसे स्याम ।
 ॐ आयन्तु नः पितरः सौम्यासोऽग्निष्वात्ताः पथिभिर्देवयानैः । अस्मिन्त्यज्ञे स्वयया मदन्तोऽधिबुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान् ॥ ५ ॥ ॐ ऊर्जो
 वहन्तीरमृतं घृतं पयः कीलालं परिभुतं स्वधा स्थ तर्पयत मे पितॄन् ॥ ॐ पितृभ्यः स्वधा नमः । ॐ पितामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ प्रपितामहेभ्यः
 स्वधा नमः । ॐ मातामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ प्रमातामहेभ्यः स्वधा नमः । ॐ बुद्धप्रमातामहेभ्यः स्वधा नमः । पितामहेभ्यः ॐ अस्मिन्पितरो
 अमीमदन्त पितरो अमी तृप्यन्तः पितरः शुं(स्व)ध्वं पिबेह पितरोऽपि वानव्यांश्च विशयांश्च भवनपवित्रता स्थपति ते जातयेदाः स्वधाभिर्येन
 सुकृतं जुपस्व ? । ॐ मधुवाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः । माध्वीनः सन्तोषधीर्मधुनक्तुतोषसो मधुपत्पाथिर्न रजः । यदु ह्योस्तु नः पिता
 मधु मासो वनस्पतिर्मधुभाम् अस्तु सूर्यो माध्वीगावो भवन्तु नः ॥ ६ ॥ प्रपितामहेभ्यः अञ्जलिदानम् । ॐ नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरः
 शुष्माय नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः स्वधायै नमो वः पितरो चौराय नमो वः पितरो सन्यवे । नमो वः पितरो शुक्लाय पितरो दत्तः ।
 नमो वः पितरो धम्मे तद्वः पितरो वासः । मातामहानां त्रिरञ्जलिः । ततो मातादीनां ॥ ७ ॥ ये चारुसाकं कुले जाता अष्टाशोऽग्निर्गोमि प्लुतः ॥
 ते तृप्यन्तु मया दत्तं वद्वानिष्पीडनोदकम् ॥ ८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे ध्रुवखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे देवादिपूजाविधिर्षणं नाम पञ्चदशो
 त्तरेऽंशतमोऽध्यायः ॥ २१५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वैश्वदेवं प्रवक्ष्यामि होमलक्षणमुत्तमम् ॥ प्रजापत्ये चार्चिं पश्येत्स्व- ॐ क्रत्यादमर्चिं महिणोमि दूरं यमराज्यं
 गच्छतु रिप्रवाहः ॥ इहेवायमितरो जातयेदा देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानाम् ॥ ॐ पावकं वैश्वानरं इदमासनं अरणीगर्भैर्दस्कुततेजोरूप महाशरीरं पुहन्तो
 ह्निषु वैश्वानरं प्रतिबोधयामि । ॐ वैश्वानरे न उभयं आप्रयातु परावतः अग्निर्न स्वयुतीहपृष्टो दिवि पुष्टोऽग्निश्चै प्रथिव्यां पृष्ठा विववा ओषधी
 चाविवेशो वैश्वानरः सदसा पुष्टोऽग्निः नमो दिव्य स षड्वां नक्तम् ॥ १ ॥ ॐ प्रजापतये स्वाहा । ॐ सोमाय स्वाहा । ॐ बृहस्पतये स्वाहा । ॐ
 अग्निगोमाभ्यां स्वाहा । ॐ इन्द्राग्निभ्यां स्वाहा । ॐ आवापृथिवीभ्यां स्वाहा । ॐ इन्द्राय स्वाहा । ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा । ॐ ब्रह्मणे स्वा
 हा । ॐ अद्भ्यः स्वाहा । ॐ ओषधिवनस्पतिभ्यः स्वाहा । ॐ ब्रह्माय स्वाहा । ॐ देवदेवतभ्यः स्वाहा । ॐ इन्द्राय स्वाहा । ॐ इन्द्रपुरुषेभ्यः स्वाहा ।

ग.म.पु.
॥१४०॥

ॐ यमाय स्वाहा । ॐ यमपुरुषाय स्वाहा । ॐ सर्वेभ्यो भूतेभ्यो दिवाचारिभ्यः स्वाहा । ॐ वसुधापितृभ्यः स्वाहा । ॐ ये भूता प्रचरन्ति दीना च निमिहन्तो भुवनस्य मध्ये । तेभ्यो बलिं पुष्टिकामो ददामि मयि पुष्टिं पुष्टिपतिर्ददातु । ॐ आचाण्डालपतिर्ददातु आचाण्डालपतितवायसेभ्यः ॥२॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वसण्डे प्रथमांशस्ये आचारकाण्डे वैश्वदेवनिरूपणं नाम षोडशोत्तराद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २१६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अथ सन्ध्याविधिं वक्ष्ये द्विजातीनां समासतः ॥ अपवित्रः पवित्रो वा सर्ववस्थां गतोऽपि वा ॥ १ ॥ यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥ ॥२॥ गायत्रीच्छन्दो विश्वामित्रऋषिस्त्रिपात् ॥ समुद्राः कुक्षिश्चन्द्रादित्यो लोचनौ । अग्निर्देवता विष्णुर्देवमा ब्रह्मरुद्रौ शिरः । रुद्रः शिखा । उपनव ने विनियोगः । ॐ भूः पादे । भुवः जानुति । स्वः हृदये । महः शिरसि । जनः शिरसायाम् । तपः कण्ठे । सत्यं ललाटे । ॐ हव्याय नमः । ॐ भूः शिरसे स्वाहा । ॐ भुवः शिरसायै वोषद् । ॐ स्वः कवचाय हुं । ॐ भूर्भुवः स्वः अस्त्राय फट् ॥ ३ ॥ ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यं ततोऽस्त्रपद्मा । ॐ आपो ज्योति रसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः स्वरोम् । ॐ सूर्यश्चेत्यादि । ॐ आपः पुनन्तिवत्यादि । ॐ अग्निश्चे त्यादि ॥ ४ ॥ ॐ आयातु वरदे देवि । वृषाह्ने ब्रह्मदेवता ॥ गायत्री नाम या सन्ध्या रक्षाञ्ज्नी रक्तवाससा ॥ वरहंससमाहूता श्रीमत्पुष्करसंस्थिता ॥ ५ ॥ कमण्डलुयरा शान्ता अक्षमालाविधारिणी ॥ आयातु वरदा देवी मध्याह्ने श्वेतरूपिणी ॥ ६ ॥ मारुश्वरी च सावित्री शुक्लवस्त्रादिमाण्डिता ॥ वृषस्कन्धसमाहूता विशालवरधारिणी ॥ ७ ॥ आयातु वरदा देवी अपराह्ने सुरस्वती ॥ अतसीकुसुमप्रख्या वैष्णवी गरुडासना ॥ ८ ॥ पीतवस्त्रा शङ्खचक्रगदापद्मसमन्विता ॥ श्वेतवर्णा समुद्रिष्टा रश्मिण्डलसंस्थिता ॥ ९ ॥ श्वेतपद्मसनासीना श्वेतपुष्पांशसंस्थिता ॥ आपो हिमः स्यो भुवस्ता न उर्जं दधात नः ॥ १० ॥ महेश्वराय नमः ॥ ११ ॥ यो वः शिवितमो रसः । तस्य भोजयेतेह नः उशतीतिव सातरः ॥ १२ ॥ तस्मा अरुजसाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ । आपो जन यथा च नः ॥ १३ ॥ सुमित्रिणा न आप ओषधयः सन्तु ॐ सुमित्रिणास्तस्मै सन्तु वोऽस्त्वान् द्वेष्टि यश्च ब्रं द्विष्मः ॥ १४ ॥ वृषदादिव समुचानः स्विन्नः स्नातो सलादिव ॥ दूतं पवित्रेणैवाज्यमायः शुन्धन्तु येनसः ॥ १५ ॥ दूतं च सत्यं चाभीक्षातपसोऽभ्यजायत । ततो राज्यमायत । ततः समुद्राणवः समुद्राणवोवाहयिसेवस्मो अजायत । अहोरात्राणं विवकद्विषस्य मिततो वरीनां सूर्याचन्द्रमसौ याता यथापूर्वमकल्पयत । दिवं च प्रथिवी चान्तस्तिमयो स्वः ॥ १६ ॥ गायत्र्या विश्वामित्र ऋषिर्गायत्रीछन्दः सविता देवता जप विनियोगः । ॐ उदृत्यं जातवेदस देवं वहन्ति केतवः । दशे विश्वाय सूर्यये ॥ १७ ॥ चित्रं देवानां सुहृद्गान्दीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्निः । आपाः आवापुथिवी अन्तरिक्षं सूर्य्य आत्मा जगतस्तत्पुत्रश्च ॥ १८ ॥ तच्चक्षदेवदिते

ह. लं.
आ. कां.
अ. २१७

॥१४०॥

पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत् ॥ पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् । शृणुयाम शरदः शतम् । ॐ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतो बाहुरुत विश्वतस्पात् ॥
 संवाहुभ्यां धमति संपतवैद्यावाभूमी जनयन् देव एकः । देवा गातुविदो नाङ्गविद्वानाद्रमितमनसस्पत इमं देवयज्ञं स्वाहा वातेषाः जुषत् ॥ १२ ॥ उत्तरे
 शिखरे जातिभूम्यां पर्वतवासिनां ॥ ब्रह्मणा समनुज्ञाता गच्छ देवि ! यथासुखम् ॥ १३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूजैरण्डे प्रथमं शास्त्रं आचारकाण्डे
 सन्ध्याविधिरूपं नाम सप्तदशोत्तरदिशतमोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ व्यास ! आद्यमहं वक्ष्ये सुक्तिमुक्तिमदं गुणम् ॥ पूर्वं निमन्त्रयेद्विप्रा
 निवेशपाद्मद्वारिणः ॥ १ ॥ प्रदक्षिणोपवीतेन देवान् वामोपवीतिना ॥ पितृभिर्मन्त्रयेत्पार्श्वं सायने द्वावयमन्त्रतः ॥ २ ॥ ॐ स्वागतं भवद्विरिति प्रश्नः ।
 ॐ सुस्वागतमिति तैरुक्तं ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्य एतत्पादोदकमर्च्यं स्वाहेति देवब्राह्मणपादयोर्देवतीर्थनाशुभकुशसहितजलदानम् ॥ ३ ॥ ततो दक्षिणा
 भिसुखेन वामोपवीतेनासुकगोत्रेभ्यो अस्मात्पितृपितामहप्रपितामहेभ्यो यथानामशर्मभ्य एतत्पादोदकमर्च्यं स्वधेति पित्रादिब्राह्मणपादयोः पितृतीर्थेन
 आशुभकुशसुखसहितजलदानम् ॥ ४ ॥ एवं मातामहादिभ्यः । एतदाचमनीयं स्वाहा स्वधेति ब्राह्मणहस्ते एषोऽर्घ्यं इति ब्राह्मणहस्ते पुष्पदानम् ॥
 ॥ ५ ॥ ॐ सिद्धमिदमासनम् इह सिद्धमित्यभिधाय ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यामिति सप्तव्याहृतिभिः पूर्वमुखे देवब्रा
 ह्मणोपवेशनम् । उत्तरदिङ्मुखं पितृब्राह्मणोपवेशनम् ॥ ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च ॥ नमः स्वधाये स्वाहाये नित्यमेव भवन्तु
 इति त्रिजपेत् ॥ ६ ॥ ॐ अद्यास्मिन्देशे असुकमासे असुकराशिगते सवितर्यमुकृतिश्रावसुक्लगोत्राणामस्मत्पितृपितामहप्रपितामहानां यथानामशर्मणां
 विश्वेदेवपूर्वकं ॐ आद्यं करिष्ये । ॐ विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा ॐ विश्वेदेवानावाहयिष्ये । आवाहयेत्युक्तं ॐ विश्वेदेवाः स आगतं शृणुताम इमं हवम् ।
 एवं बर्हिनिपीदत ॐ विश्वेदेवाः शृणुतमं हवं ये ये अन्तरिक्षे य उषधविष्ट । ये अग्निजिह्वा जत या यजमा आसत्यास्मिन्वर्हिनि मादधन्वम् । ॐ
 ओषधयः संयदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणाति ब्राह्मणस्तै राजन्पारथासि । ॐ आगच्छन्तु महाभगा विश्वेदेवा महाबलाः ॥ ये अत्र
 विहिताः श्राद्धे साधयाना भवन्तु ते ॥ ॐ अपहतासुरा रक्षसि भेदिषु इति त्रिभिर्धर्मविकिरणम् ॥ ७ ॥ ॐ पात्रमहं करिष्ये । ॐ कुरुत्वेत्यनुज्ञातः
 सामकुशपद्मद्वयं प्रादेशप्रमाणं कृत्वा ॐ पवित्रे स्था वैष्णव्यौ अनेन कुशान्तरेण छिन्ना ॐ विष्णुमेनसा पुनस्त्य इत्यनुक्षुं कुशान्तरेण विधृतं
 कृत्वा वाजे यवित्त्रनिषवणम् ॥ ८ ॥ ॐ शस्त्रो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पतिये । शंखारभिस्रवन्तु न हति पवित्रे जलदानम् ॥ ॐ यदोर्जस यव

१ चाभिनि ! ब्राह्मणेभ्योऽनुज्ञा ० । २ नित्यमेव नमो नमः ।

ग. म. पु.
॥१२१॥

यास्मद्रेषो यवयारातीरिति यवदानम् । गन्धद्वारां दुरावर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् ॥ ईश्वरं सर्वभूतानां ता (त्वा) मिहोपहृये श्रियमिति
गन्धदानम् । ॐ या दिव्या आपः पयसा संवधुतयां अन्तरिक्षतः पार्थवीभ्योः । हिरण्यवर्णां यज्ञियास्तान आपः शिवाः शं स्योना
सुहवा भवन्तु । एषोऽर्घ्यो नम इति ब्राह्मणहस्ते जलं दत्त्वा नेनेव पात्रेण पवित्रग्रहणं कृत्वा संस्रवं पवित्रं च ब्राह्मणपार्श्वे दद्यात् । ततः प्रथमपात्रे
संस्रवजलं संस्थाप्य कुशोपरि ऊर्द्धमुखं स्थापनं कुर्यात् । तदुपरि कुशदानम् ॥ ९ ॥ विश्वेभ्यो देवेभ्यः एतानि गन्धपुष्पपुष्पदीपवासो
दुरगन्धोपवीतानि नमः । गन्धादिदानमच्छिद्रमस्तु । अस्ति वा ब्राह्मणप्रतिवचनम् ॥ १० ॥ ततः पितृपितामहभितामहानां माताम
हप्रमातामहशुद्धप्रमातामहानां सपत्नीकानां श्राद्धमहं करिष्ये इति अनुज्ञावचनम् । कुरुष्वेति ब्राह्मणैरुक्ते । ॐ देवताभ्यः पितृभ्यश्च ० इति
मिजपेत् ॥ ११ ॥ ओं अमुकगोत्रेभ्योऽस्मत्पितृपितामहेभ्यो यथानामशर्मभ्यः सपत्नीकेभ्यः इदमासनं स्वधा इति ब्राह्मणवामे आसन
दानम् । ओं पितृनावाहयेत्युक्ते ओं उशन्तस्त्वा निधीमश्रुशान्तः समिधीमहि । उशानु शत आवहं पितृन्हाविषे अत्तवे । ॐ
आयन्तु नः पितरः सौम्यासोऽग्निष्वात्ताः पथिभिर्देवयानैः । अस्मिन्यज्ञे स्वधया मदन्तोऽधिष्ठवन्तु तेवन्स्वस्मान् इत्यावाहनम् । ओं अपहता
सुंग ग्नांसि वेदिपदः इति तिलविकिरणम् । पुनर्वक्रमेण स्थापितपात्रेपूतकदानम् । ओं तिलोऽसि सोमदेवत्यो गोसवो देवनिर्मितः । प्रब्रमाहिः
पुक्तः स्वधया पितृलोकांश्चोर्णहि नः स्वाहा इति तिलदानम् ॥ १२ ॥ गन्धपुष्पे हरताभ्यां दत्त्वा पितृपात्रसुस्थाप्य या दिव्येति पठित्वा
अमुकगोत्रास्मत्पितरः ! अमुकदेवशर्मन् ! सपत्नीक ! एष तेऽर्घ्यः स्वधा । सपवित्रं पात्रं गृहीत्वा वामपार्श्वे दक्षिणे कुशोपरि ओं पितृभ्यः स्थान
मसीत्यथोमुखपात्रस्थापनम् ॥ १३ ॥ ॐ जुषन्तां लोकाः पितृसदनाः पितृसदनमसि । अथोमुखपात्रस्पर्शनम् । अमुकगोत्रेभ्योऽस्मत्पितृपितामह
प्रपितामहेभ्यः सपत्नीकेभ्य एतानि गन्धपुष्पपुष्पदीपवासोऽगुणसोऽरारीयज्ञोपवीतानि वः स्वधा पितृतीर्थेन गन्धादिदानम् । गन्धादिदानमक्षय्यमस्तु ।
संकरूपसिद्धिरस्तु । ब्राह्मणवचनम् । एवं मातामहादीनामनुज्ञापनादिकर्म । ॐ यादिव्येतिभूमिसंमार्जनम् । ततो भूताक्तमन्नं गृहीत्वा दक्षिणोपवीतो
पितृब्राह्मणम् ॐ अग्नौ करणमहं करिष्ये । ओं कुरुष्वेति तेनेके ओं अग्नये कव्यवाहनाय स्वाहा इति आहुतिद्वयं देवब्राह्मणहस्ते दत्त्वा अवशिष्टान्नं पि
ण्डार्थं स्थापयित्वा अपरमर्द्धं पित्रादिपात्रे मातामहादिपात्रं च निःक्षिपेत् ॥ १४ ॥ पात्रमुद्रादि निधाय कुशं दत्त्वा अथोमुखपात्र्यां पाणिभ्यां पात्रं गृहीत्वा
ॐ पृथिवी नै पात्रं धौरपिधानं ब्राह्मणस्यः मुखे अन्नं अमृतं जहोमि स्वाहा पात्राभिमन्त्रणमाहर्द्धं विष्णुर्विचक्रमे जेथा निदधे पदम् । समुद्रमस्य पंसुरे ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. २३८

॥१२१॥

विष्णो हव्ये रक्षस्व इत्यग्नये अथोमुसद्विजाडुष्टनिवेशनम् ॥ १५ ॥ अपहतेति त्रिव्यविकिरणम् । अं निहन्मि सर्वं यदमेध्यवद्भेदताश्च सर्वेऽसुरदानवा
 मया ॥ रक्षासि यक्षाः सपिशाचसङ्घा इता मया यातुपानाश्च सर्वे इति सिद्धार्थविकिरणम् ॥ १६ ॥ ततो ध्रुवलोचनसंज्ञकेभ्यो देवेभ्य एतदन्नं सधृतं सपानी
 यं सव्यजनं स्वाहेति वारिकुशाद्यैरनुसङ्कल्पनम् । अं अन्नमिदमक्षयमस्तु ॥ संकल्पसिद्धिरस्तु ॥ १७ ॥ ततो विपरीतोपवीतेन सव्यजनं सधृतमन्नं पित्रादि
 ब्राह्मणपात्रे निधाय तदुपरि भूमिसंलग्नकुशं दत्त्वा ॥ पृथिवी ते पात्रं इति मन्त्रेण उत्तानाभ्यां पात्रं गृहीत्वा ॥ इदं विष्णोरेत्युक्तोपरि उत्तानं द्विजाडुष्टं
 निवेशयेत् ॥ अपहतेति निलविकिरणम् । क्षमिपातितवामजानुः अमुकगोत्रेभ्यः अस्मत्पितृपितामहेभ्यः सपत्नीकेभ्यः एतदन्नं सधृतं सपानीयं सव्य
 जनं प्रतिपिद्धवर्जितं स्वया ॥ अन्नं सङ्कल्प्य ॥ उर्जं वहन्तीरमृतं धृतं पयः कीलालं परिस्रुतं स्वधास्तु तर्पयत मे पितरमादक्षिणासुस्ववारिधारात्यागः ॥
 ॥ १८ ॥ ॥ आदमिदमच्छिदमस्तु ॥ संकल्पसिद्धिरस्तु ॥ ॥ अं अमुकः स्वस्तस्मवितुर्केण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् इति विसर्जयि
 त्वा ॥ मधुवाता ऋतायते मधुस्रगन्तु सिन्धवः माध्वीतः सन्त्वोपधीमधुनक्तधुतोषसो मधुमत्पार्थिवं रजः । मधुयौरस्तु नः पिता मधुमात्रो वनस्पतिः
 मधुमानस्तु सूर्यो माध्वीगावो भवन्तु नः ॥ मधु मधु मधु इति जपः ॥ १९ ॥ यथासुखं वाग्यता जुषध्वम् इति वृथात् ॥ भुक्तवत्सु सतव्याचारिकं
 पितृस्तोत्रं जपेत् ॥ तच्च-सतव्याया दशार्णेषु युयाः कालजरे गिरी ॥ चक्रवाकाः शम्भोपि हंसाः सरसि मानसे ॥ २० ॥ तेषां भिजाताः कुरुक्षेत्रे
 ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ प्रस्थिता दूरमध्वानं ध्रुवं किमवसीदथ ॥ २१ ॥ ततस्तुप्यस्व दक्षिणाभिमुखो वामोपवीती तदुत्सृष्टाग्रतः ॥ २२ ॥ अग्निरथाश्च
 ये जीवा येऽप्यदग्धाः कुले मम ॥ इषीं दत्तेन नृप्यन्तु तृप्ता यान्तु पराङ्गतिम् इति भूमीं कुशोपरि सधृतमन्नं जलप्लुतं विकिरत् ॥ २२ ॥ ततो
 ब्राह्मणक्रमेण जलगणदूषं दत्त्वा पूर्ववत्सव्याहृतिकां गायत्रीं मधुवातितृप्त्युचं जप्त्वा ॥ रुचितं भवद्भिरिति देवब्राह्मणप्रश्नः सुरुचितमिति तेनोक्ते ॥ शेष
 मन्नमिति प्रश्नः ॥ इष्टः सह भोजनम् । पित्रादिब्राह्मणं वामोपवीतेन ॥ तृप्ताः स्य इति प्रश्नः ॥ तृप्ताः स्य इति तेनोक्ते ॥ सुखं सुखं अण्डलचतुर्कोणं ति
 लविकिरणम् ॥ २३ ॥ ॥ अमुकगोत्रं ! अस्मत्पितः ! अमुकदेवदर्शनं ! सपत्नीक ! एतस्ते पिण्डासनं स्वधा ॥ इत्थं रेखामध्ये पितामहाय सव्या
 हृतिकां गायत्रीं मधुवातेति विजपन्नं सान्यं पिण्डं कृत्वा कुशोपरि अनुकगोत्रं अस्मत्पिताः ! अमुकदेवदर्शनं ! सपत्नीक एव पिण्डस्ते स्वधा ॥ इत्थं
 रेखामध्ये पितामहाय ! ततः सव्याहृतिकां गायत्रीं मधुवातेति विजपन्पिण्डविकिरणं पिण्डान्तिके । ॥ लेपयुजः प्रीयन्तामिति स्तरणकुशो
 हस्तमाजनें प्रक्षालितपिण्डोदकेन ॥ अमुकगोत्रं ! अस्मत्पितः ! अमुकदर्शनं सपत्नीक एतस्ते जलमवनेनिरुच्ये चान्नस्वामनुजाश्च त्वामनु तस्मै ते

ग. म. पु.
॥१४२॥

स्वधेति पितृपिण्डसेचनम् ॥ पिण्डपात्रमधोमुखं कृत्वा बद्धाञ्जलिः ॐ पितरो मादयध्वं यथाभागमावृषायध्वमिति जपेत् । अपः स्पृष्ट्वा वामेन पराशु-
त्य उदङ्मुखः प्राणास्त्रिः संयम्य षड्भ्यः ऋतुभ्यो नमः इति जपः ॥२४॥ वामेनैव परावृत्य पुष्पदानम् ॥ अक्षतश्चारिष्ट्यास्तु मे पुण्यं शान्तिपुष्टिः । द-
क्षिणामुखः अमी मदन्तः पितरो यथाभागमावृषायिपत इति जपः ॥ वासः शिथिलीकृत्वाञ्जलिं कृत्वा ॐ नमो वः पितरो नमो वः इति जपः ॥ गृहा-
ग्रः पितरो दत्त इति गृहवीक्षणम् । ततः सदा वः पितरो द्रेष्म इति वीक्ष्य एतद्भ्यः पितरो वास इत्युच्चार्य्य असुकगोत्र एतत्ते वासः स्वधा इति
सूत्रदानम् ॥ वामेन पाणिना उदकपात्रं गृहीत्वा ऊर्जं वहन्तीरमृतं घृतं पयः इत्यादि पिण्डोपरि धारात्यागः ॥ २५ ॥ पूर्वस्थापितपात्रशेषो-
दकैः प्रत्येकं पिण्डसेचनं—पिण्डमावाह्य गन्धादिदानं—पिण्डोपरि कुशपत्रञ्च दत्त्वा ॐ अक्षत्रमीमदन्तद्वाव मिया अपूरुत अस्तोपत
स्वभानवो विप्रा नविष्टयामती । यो जान्विद्र ते हरीति त्रिर्जपः ॥ २६ ॥ ॐ इत्थं मातामहादिब्राह्मणानामाचमनम् । ॐ सुसुप्रोक्षित
मस्त्विति भूम्यभ्युक्षणं कृत्वा ॥ ॐ अपां मध्ये स्थिता देवाः सर्वमसु प्रतिष्ठितम् ॥ ब्राह्मणस्य करे न्यस्ताः शिवा आपो भवन्तु नः ॥
शिवा आपः सन्तिवति ब्राह्मणहस्ते जलदानम् । लक्ष्मीर्वसतिपुष्पेषु लक्ष्मीर्वसति पुष्करे ॥ लक्ष्मीर्वसति गोष्ठेषु सोमनस्यं सदास्तु ते ॥ सोमन-
स्यमस्त्विति पुष्पदानम् । अक्षतं चास्तु मे पुण्यं शान्तिः पुष्टिर्भूतिश्च मे ॥ यद्यच्छेयस्करं लोकं तत्तदस्तु सदा मम ॥ ॐ अक्षतश्चारिष्ट्यास्तु इति यम-
तण्डुलदानम् ॥ २७ ॥ असुकगोत्राणामस्मत्पितृपितामहप्रपितामहानां सपत्नीकानामिदमब्रूपाणादिकमक्षय्यमस्त्विति पित्रादिब्राह्मणहस्ते तिल-
जलदानम् ॥ अस्त्विति ब्राह्मणो वदेत् । एतन्मातामहादीनामक्षय्यमाशिषः । ॐ अवोराः पितरः सन्तु गोत्रं नो वर्द्धतां—दातारो नोऽभिवर्द्धन्तां
वेदाः सन्ततिरेव च ॥ श्रद्धा च नो मा व्यगमद्बहुदेयश्च नोऽस्त्विति ॥ अन्नञ्च नो बहु भवेदतिथींश्च लभेमहि । याचितान्श्च नः सन्तु मा च
याचिष्म कञ्चन । एताः सत्याशिषः सन्तु ॥ २८ ॥ सोमनस्यमस्तु । अस्त्वित्युक्ते प्रदत्तपिण्डस्थाने अर्घ्याथपवित्रमोचनम् । कुशपत्रञ्च गृहीत्वा
तेन कुशेन पित्रादिब्राह्मणं स्पृष्ट्वा स्वधां वाचयिष्ये—ॐ वाच्यतां—ॐ पितृपितामहेभ्यो यथानामशर्मभ्यः सपत्नीकेभ्यः स्वधाच्यताम् । अस्तु
स्वधा इत्युक्ते ऊर्जं वहन्तीरमृतं घृतमिति पिण्डोपरि वारिधारां दद्यात् ॥ २९ ॥ ततः ॐ विश्वेदेवा अस्मिन्मन्त्रे मीयन्तां—देवब्राह्मणहस्ते यमोक्त-
दानम् ॥ ॐ श्रीयन्तामिति तेनोक्ते ॐ देवताभ्य इति विज्ञेयम् ॥ ३० ॥ अधोमुखः पिण्डपात्राणि चालयित्वा आचम्य दक्षिणोपवीतीं पुत्रांभिसुखः

? जडापः ।

पृ. सं.
आ. कां.
अ. २१८

॥१४३॥

ॐ असुकगोत्राय असुकदेवशर्मणे ब्राह्मणाय सपत्नीकाय श्राद्धप्रतिष्ठार्थदक्षिणामेतद्रजतं तुभ्यमहं सम्प्रददे इति दक्षिणां दद्यात् ॥ इति देवब्राह्मणाय
 दक्षिणादानम् ॥ ३१ ॥ ततः पितृब्राह्मणे पिण्डाः सम्पन्ना इति प्रश्नः । सुसम्पन्ना इति पिण्डे क्षीरधारां दत्त्वा पिण्डचालनं अतिथिब्राह्मणे पिण्ड
 पात्रसुत्तानं कृत्वा ॐ वाजे वाजे वत वाजिनो नो धनेषु विप्रा अमृता ऋतज्ञाः । अस्यमध्वः पिबत मादयध्वं तृप्ता यात पथिभिर्देवयानिरिति पिण्डा
 दिविसर्जनं-आमावाजस्य प्रसवो जगम्यादेमे द्यावापृथिवी विश्वरूपे आमागन्तां पितरा मातरा चामा सोमोऽमृतत्वेन गम्यात् । इति देवविसर्ज
 नम् ॥ ॐ अभिगम्यतामिति पितृब्राह्मणविसर्जनम् ॥ ब्राह्मणैरनुवृत्तस्य निवर्त्तनम् ॥ गवादिषु पिण्डप्रतिपादनमिति शेषः ॥ ३२ ॥ अयं श्राद्धविधिः
 योक्तः पठितः पापनाशनः ॥ अनेन विधिना श्राद्धं कृतं वै यज्ञ कुत्रचित् ॥ ३३ ॥ अक्षया स्यात्पितृणाञ्च स्वर्गप्राप्तिर्धृत्वा तथा ॥ इत्युक्तं पार्वणं
 श्राद्धं पितृणां ब्रह्मलोकदम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे धार्तराष्ट्रकथनं नामाष्टदशधिकद्विंशतमोऽ
 ध्यायः ॥ २१८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नित्यश्राद्धं प्रवक्ष्यामि पूर्ववत्तद्विशेषवत् ॥ ॐ असुकगोत्राणामस्मत्पितृपितामहानां असुकशर्मणां सपत्नीकानां श्राद्धं
 सिद्धान्नेन युष्मास्वहं करिष्ये ॥ आसनादिकमत्र स्याद्दिश्वेदेवाविर्जितम् ॥ ३५ ॥ वृद्धिश्राद्धं प्रवक्ष्यामि तद्विशेषकम् ॥ जातपुत्रसुखदर्शनादौ वृद्धि
 श्राद्धं पूर्वाभिमुखेषु दक्षिणोपवीतिषु सयववदरकुशैर्देवतीर्थेन नमस्कारान्तेन दक्षिणोपचारेण कर्त्तव्यम् ॥ २ ॥ दक्षिणजातु यद्विद्या अद्यास्मदीयासुकवृद्धौ
 असुकगोत्राणामस्मत्पितामहीपितामहीमातृणामसुकदेवीनामसुकगोत्राणां श्राद्धे कर्त्तव्ये वसुसत्यसंज्ञकानां विश्वेषां देवानां श्राद्धं सिद्धान्नेन
 युष्मासु मया कर्त्तव्यमिति देवब्राह्मणामन्त्रणम् ॥ ३ ॥ करिष्यसीति तेनोक्त इत्थमेवापरदेवब्राह्मणामन्त्रणम् ॥ ३ ॥ ततः असुकवृद्धौ असुकगोत्राया
 मत्पितामह्या असुकदेव्या नान्दीसुर्याः श्राद्धं सिद्धान्नेन युष्मासु मया कर्त्तव्यमिति प्रपितामहीब्राह्मणामन्त्रणम् । करिष्यामीति तेनोक्त इत्थमेव
 प्रमातामह्यादिव्राह्मणामन्त्रणम् ॥ ४ ॥ देवपितृसर्वदेवब्राह्मणं श्राद्धकृणानुज्ञापनम् । आसने ॐ विश्वेदेवास आगत शृणुताम इमं वदस्व । तं वद्विनि
 दत् । ॐ विश्वेदेवाः शृणुतेमं हवं ये मे अन्तरिक्षे य उधध्वनि । पे अग्निजिह्वा उतवा धनवा आसाद्यारिषन्वर्हिषि मादयध्वम् । ॐ आगच्छन्तु इति
 विश्वेदेवावाहनं-गन्धादिदानम् । अन्विष्टद्रावधारणवाचनम् ॥ ५ ॥ ततः प्रपितामहीममृतीनामनुज्ञापनमासनदानं गन्धादिदानञ्च अन्विष्टद्रावधारण
 वाचनम् । इत्थं पितामह्याः मातुः । ततः प्रपितामहादीनां अनुज्ञापनम् । आसनमावाहनं-गन्धादिदानं वृद्धममातामहादीनामनुज्ञापनादिकरणम् । ॐ
 वसुसत्यसंज्ञकेभ्यो देवेभ्य एतदन्नं सधृतं सधानीयं सन्ध्यञ्जनं सवद्वरं सदाधि प्रतिपिद्वर्जितं नम इति अन्नसङ्कल्पनम् । ॐ असुकगोत्रे । मत्पितामहि

ग. म. पु.
॥१४३॥

अमुकदेवि नान्दीमुखि ! एतदन्नं सबदरं सदाधि नमः । एवं मातामहप्रमातामहेभ्यः ॥ ६ ॥ एकोदिष्टं पुरोऽप्यर्थं तद्विशेषं वदे शृणु ॥ प्रथमं निमन्त्रणं
पादप्रक्षालनम् आसनम् । अद्य अमुकगोत्रस्य मत्पितुरमुकदेवशर्मणः प्रतिसावत्सारिकमेकोदिष्टश्राद्धं सिद्धाग्नेन शुष्मास्वहं करिष्ये ! श्राद्धकरणाजुज्ञाप
नम् आसनं गन्धादिदानम् अन्नानुकरणम् ॥ जप्यं निवीती । उत्तराभिमुखीभूयातिथिश्राद्धं कुर्यात् ॥ ७ ॥ ततस्तूर्पितं ज्ञात्वा दक्षिणाभिमुखी
वामोपवीती उच्छिष्टसमीपे अग्निदग्धा इति अन्नविकिरणम् । अमुकगोत्रमत्पितरमुकदेवशर्मन्नेतत्ते जलमवनेनित्स्व ये चात्र त्वामनुयाश्च त्वामनु
तस्मै ते स्वधा इति रेखोपरि वारिधारादानम् । शर्षं पूर्ववत् ॥ ८ ॥ इति श्रीमहाकण्डे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमशाल्ये आचमकाण्डे एकोनविंश
धिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २१९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सपिण्डीकरणं वक्ष्ये पूर्णोऽन्वे तत्संयेऽहनि ॥ कृतं सम्पन्नधाकाले प्रेतादिः पितृलोकदम् ॥ १ ॥
सपिण्डीकरणं कुर्यादपराह्णे तु पूर्ववत् ॥ पितामहादिब्राह्मणनिमन्त्रणम् । ॐ पुण्डरीकं देवेभ्यः एतदासनं नमः । वामपाशे चासन
दानम् । आवाहनम् । ततः पितामहप्रपितामहवृद्धप्रपितामहानां सपत्नीकानां श्राद्धमहं करिष्ये इत्यनुज्ञाग्रहणं-पात्रत्रयकरणं-पात्रोपरि कुशं दत्त्वा
पात्रान्तरेण पिधाय अच्छिद्रावधारणान्तं परिसमाप्य तथैव पितुरपि सपत्नीकस्य श्रेतपदान्तनामा श्राद्धकरणाजुज्ञापनं देवपात्राच्छिद्राधारणम्
॥ २ ॥ तत्पारिसमाप्य पितामहप्रपितामहवृद्धप्रपितामहकरणे पात्रानां गन्धाच्च चालनम् । उद्धादनं कृत्वा-ॐ ये समानाः सप्त
नसः पितरो यमराज्ये ॥ तेषां लोकः स्वधा नमो यज्ञो देवेषु कल्पताम् ॥ ॐ ये समानाः सप्तनमो जीवा जीनेषु सामकाः ॥
तेषां श्रीमयि कल्पतामस्मिन् लोके शतं समाः ॥ एतन्मन्त्रद्वयेन पितृपात्रोदकं पितामहप्रपितामहपत्नी वृद्धप्रपितामहपात्रं परित्यज्य पितामहप्रपि
तामहयोरुदकं पवित्रञ्च पितृपात्रे क्षिपेत् ॥ ३ ॥ ततः पितृब्राह्मणहस्ते पात्रस्थपवित्रदानम् । पात्रस्थपुष्पेण शिरसः करपादाश्चतं ब्राह्मणहस्तोऽन्य
जलदानं-हस्ताभ्यां पात्रसुरथाप्य ॐ या दिव्येति पठित्वा ॐ अमुकगोत्र मत्पितामह अमुकदेवशर्मन् सपत्नीक एष ते अर्घ्यः स्वधा । पितृपात्रेणैव
पितामहब्राह्मणहस्ते स्तोत्रमर्घ्योदकं सपत्नीकं वृहीत्वास्तोकमुदकं पिण्डसेचनार्थं पात्रान्तरेण पिधाय पितृब्राह्मणवामपाशे दक्षिणाग्रदुरोपरि पितृभ्यः
स्थानमसीति अघोमुखपात्रस्थापनम् ॥ ४ ॥ पितामहप्रपितामहवृद्धप्रपितामहेभ्यो गन्धादिदानमक्षीकरणम् । अवशिष्टान्नं श्रुतिमहा
दिपात्रे क्षिपेत् । पितामहपात्राभिमन्त्रणपर्वन्तक्रमेण समाप्यापि ब्राह्मणपात्राभिमन्त्रणम् । अंगुष्ठानिवशानं तिलविकरणं कृत्वा अमुकगोत्र
एतत्ते अन्नं सप्तं सपत्नीकं सव्यजनं प्रतिपिद्धवर्जितं ये चात्र त्वामनुयाश्च त्वामनु तस्मै ते स्वधा इति ॥ ५ ॥ ततो देवप्रभृतिभ्य अपोरानं

पू. सं.
आ. क्रो.
अ. २२.

॥१४३॥

दद्यात् ॥ अतिथिप्राप्तौ अतिथिश्राद्धं कुर्यात् । अस्मिन्नवसरे विक्रिणम् । पितामहादौ प्रश्रं कृत्वा पितृब्राह्मणम् ॐ स्वदितं भवद्विरिति प्रश्रः ।
 ॐ असुकगोत्र मत्पितः असुकशर्मन् सपत्नीक एष ते पिण्डो ये चाग्रत्वामनुयाश्च त्वामनु तस्मै स्वधेति पिण्डपात्रमाच्छिद्रमस्तु । ततः सङ्कल्प
 सिद्धिवाचनं समाप्य पिण्डं द्विधा कृत्वा ये समानाः सुमनस इति मन्त्रद्वयं पठित्वा पितामहज्जपितामहपात्रेषु क्षिपेत् ॥ पिण्डेषु गन्धादिकं
 दत्त्वा पिण्डचालनम् । अतिथिब्राह्मणे स्वदितादिप्रश्रः । ब्राह्मणानामाचमनम् । मुक्तिक्रमेण ताम्बूलदानम् । सुप्रोक्षितमस्तु शिवा आपः सन्तु-वृद्धम्
 पितामहक्रमेण ब्राह्मणहस्ते जलदानम् । गोत्रस्याक्षय्यमस्तु पितृब्राह्मणहस्ते उपतिष्ठतामिति सतिजलदानम् ॥ ६ ॥ अवोराः पितरः सन्तु अस्ति
 त्थुक्ते स्वर्धा वाचयिष्य इति पितामहादिब्राह्मणानुज्ञापनम् ॥७॥ ॐ वाच्यतां इत्थुक्ते ॐ पितामहादिभ्यः स्वधोच्यताम् । अस्तु स्वधेत्युक्ते पितृब्राह्मण
 पितृभ्यः स्वधोच्यतामिति । अस्तु स्वधेत्युक्ते ॐ ऊर्जं वहन्तीरिति दक्षिणाभिमुखवारिधारात्यागः । ॐ विश्वेदेवा अस्मिन् यज्ञे ग्रीयन्तामिति देवब्रा
 ह्मणहस्ते ॐ यवोदकदानम् । ॐ देवताभ्य इति त्रिजपः ॥ ८ ॥ पिण्डपात्राणि चालयित्वा आचम्य पितामहादिभ्यो दक्षिणां दत्त्वा ततः पितृ
 ब्राह्मणाय आशिषो मे प्रदीयन्तामित्याशीःप्रार्थनम् । प्रतिगृह्यतामित्युक्ते दातारो नोऽभिवर्द्धन्तामिति पात्रसुत्तानं कृत्वा वाजे वाजे० विसर्जनम् । अभिर
 म्यतामिति पितृब्राह्मणविसर्जनम् ॥ ९ ॥ सपिण्डीकरणश्राद्धं व्यासप्तोक्तं मया तव ॥ श्राद्धे विष्णुः श्राद्धकर्ता फलं श्राद्धादिकं हरिः ॥ १० ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे श्राद्धाष्टप्रानं नाम विंशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥२२०॥ ब्रह्मोवाच ॥ धर्मसारमहं वक्ष्ये
 संक्षेपाच्छृणु शंकरा॥भुक्तिमुक्तिप्रदं सूक्ष्मं सर्वपापविनाशनम् ॥१॥ शुतं धर्मं बलं धैर्यं सुखसुखाहमेव च॥ शोको हर्षो वै नृणां तस्माच्छोकं परित्यजेत्॥२॥
 कर्मदाराः कर्मलोकाः कर्मसम्बन्धिवान्वयाः ॥ कर्माणि प्रेरयन्तीति पुरुषे सुखदुःखयोः ॥ ३ ॥ दानमव परो धर्मो दानात्सर्वेभवाप्यते ॥ दानात्सर्वकर्मा
 राज्यश्च दद्यादानं ततो नरः ॥ ४ ॥ एकतो दानमेवाहुः समश्रवरदक्षिणम् ॥ एकतो भयभीतस्य प्राणिनः प्राणरक्षणम् ॥ ५ ॥ तपसा ब्रह्मचर्येण
 यज्ञैः स्नानेन वा पुनः ॥ धर्मस्य नाशका ये च ते वै निरयगायिनः ॥ ६ ॥ ये च होमजपस्नानदेवताचर्चनतत्पराः ॥ सत्यशमादयाद्युक्तास्ते नराः
 स्वर्गगायिनः ॥ ७ ॥ न दाता सुखदुःखानां न च हर्षास्ति कश्चन ॥ सुजते स्वकृतान्येव दुःखानि च सुखानि च ॥ ८ ॥ धर्मार्थं जीवितं येषां दुर्गो
 पधातितरन्ति ते ॥ सन्तुष्टः को न शक्नोति कलमूलैश्च वर्तितुम् ॥ ९ ॥ सर्व एव हि सौस्थेन सङ्कटान्यवगाहते ॥ इदमेव हि लोभस्य कारणं स्या
 दसिद्धिदम् ॥ १० ॥ लोभात्कोपः प्रभवति लोभाद्दोहः प्रवसते ॥ लोभान्मोहश्च माया च भानो मत्सर एव च ॥ ११ ॥ शमोदेवानुत्तमोऽथलोभ

ग. म. पु.
॥१४४॥

मोहमदोज्झितः ॥ यः स शान्तः परं लोकं याति पापविवर्जितः ॥ १२ ॥ देवता मुनयो नागा गन्धर्वा गुह्यका हर ॥ धार्मिकं पूजयन्तीह न धनं
दत्तं न कामिनम् ॥ १३ ॥ अनन्तबलवीर्येण प्रज्ञया पौरुषेण वा ॥ अलभ्यं लभते मर्त्यस्तत्र का परिवेदना ॥ १४ ॥ सर्वसत्त्वदयालुत्वं सर्वेन्द्रि
यविनिग्रहः ॥ सर्वत्रानित्यबुद्धित्वं श्रेयः परमिदं स्मृतम् ॥ १५ ॥ पश्यन्निवाग्रतो मृत्युं यो धर्मं नाचरेन्नरः ॥ अजागलस्तनस्येव तस्य जन्म निरर्थ
कम् ॥ १६ ॥ भ्रूणहा ब्रह्महा गोघ्नः पितृहा गुरुतरुपगः ॥ भूमिं सर्वगुणोपेतां दत्त्वा पापैः प्रमुच्यते ॥ १७ ॥ न गोदानात्परं दानं किञ्चिदस्तीति मे
मतिः ॥ या गौन्यायार्जिता दत्ता कृत्स्नं तारयते कुलम् ॥ १८ ॥ नात्रदानात्परं दानं किञ्चिदस्ति वृषध्वज ! ॥ अन्नेन धार्यते सर्वं चराचरमिदं जग
त् ॥ १९ ॥ कन्यादानं वृषोत्सर्गस्तीर्थसेवा श्रुतं तथा ॥ हस्त्यश्वरथदानानि मणिरत्नवसुधराः ॥ २० ॥ अन्नदानस्य सर्वाणि कलां नाहन्ति पोटशीघ्रम् ॥
अन्नात्प्राणा बलं तेजश्चाग्नादीर्यै धृतिः स्मृतिः ॥ २१ ॥ रूपवापीतडागादीनारामाश्चि व कारयेत् ॥ विसतकुलमुद्रुत्य विष्णुलोकं महोयते ॥ २२ ॥
साधूनां दर्शनं पुण्यं तीर्थादपि विशिष्यते ॥ कालेन तीर्थं फलति सद्यः साधुसमागमः ॥ २३ ॥ सत्यं दमस्तपः शौचं सन्तोषश्च क्षमावैरम् ॥ ज्ञानं
धर्मो दया दानमेष धर्मः सनातनः ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे धर्मसारकथनं नामैकविंशोऽधिक
द्विंशततमोऽध्यायः ॥ २२१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ प्रायश्चित्तादि बन्धयेऽहं नरकौघविमर्दनम् ॥ मक्षिका विष्टयो नारी मुचि तोयं हुताशनः ॥ मार्जारो नकुल
मैव शुचीन्येतानि नित्यशः ॥ १ ॥ यः शूद्रोच्छिष्टसंस्पृष्टं श्रमादाद्भक्षयेद्भिजः ॥ अहोरात्रोपितो भूत्वा पञ्चगव्येन युज्यते ॥ २ ॥ विष्टो विमेष
संस्पृष्ट उच्छिष्टेन कदाचन ॥ स्नानं जप्यञ्च कर्त्तव्यं दिनस्यान्ते च भोजनम् ॥ ३ ॥ अन्नं समक्षिकाकेशं शुष्यद्धान्तेन तत्क्षणात् ॥ यश्च पाणित
ले भुङ्क्ते अंगुल्या बाहुना च यः ॥ ४ ॥ अहोरात्रेण शुष्येत पिवेद्यदि न वायुयुतं ॥ पीतशेषन्तु यत्तोयं वामहस्तेन यद्यवत् ॥ ५ ॥ चर्ममध्यगतं तोयं
मशुचि स्यान्न तत्पिबेत् ॥ अन्यजातिरिविज्ञातो निवसेद्यस्य वेश्मनि ॥ ६ ॥ चान्द्रायणं पराकं वा द्विजातीनां विशेषमम् ॥ प्राजापत्यन्तु शूद्रस्य
पश्चाज्ज्ञाते तथापरे ॥ ७ ॥ यस्तत्र भुङ्क्ते पक्वान्नं कृच्छ्राद्धं तस्य दापयेत् ॥ तेषामपि च यो भुङ्क्ते कृच्छ्रपादो विर्योयते ॥ ८ ॥ राजानाञ्च शूल
पवपुचमोपजीविनाम् ॥ पतद्भक्ष्यं यो भुङ्क्ते द्विजश्चान्द्रायणं चरेत् ॥ ९ ॥ चाण्डालकूपभाण्डेषु अज्ञानाचेतिपेवकुलम् ॥ कुर्यात्सान्त्तयन् विभ्रस्त
दर्द्धञ्च विराः स्मृतम् ॥ १० ॥ पादं शूद्रस्य दातव्यमज्ञानादन्त्यवेश्मनि ॥ प्रायश्चित्तं विकृष्टं स्नान्त्पराकमन्त्यजागतौ ॥ ११ ॥ अन्त्यजोच्छिष्टेषु

१ दयात्यर्थः ।

१. ख.
आ. का.
अ. २२२

॥१४४॥

कच्छुध्यैजिज्ञासायणेन च ॥ चाण्डालात्रं यदा भुङ्क्ते प्रमादादेन्दवश्चेत् ॥ १२ ॥ क्षत्रजातिः सान्तपनं षड्विंशत् परं तथा ॥ एकवृक्षं तु चण्डालः प्रमादाद्वाह्मणो यदि ॥ फलं भक्षयेत् तत्र अहोरात्रेण शुष्यति ॥ १३ ॥ भुक्तोपविष्टोऽनाचान्तश्चण्डालं यदि संस्पृशेत् ॥ गायत्र्यष्टसहस्रन्तु दुपदां वा शतं जपेत् ॥ १४ ॥ चाण्डालश्चपचैवापि विष्णुमूत्रे तु कृते द्विजाः ॥ प्रायश्चित्तं त्रिंशत् स्यात्पराकश्चान्यजागतौ ॥ १५ ॥ अकामतः स्त्रियो गत्वा पराकस्तत्र साधकः ॥ अन्यजातिप्रसूतस्य प्रायश्चित्तं न विद्यते ॥ १६ ॥ मद्यादिदुष्टभांडेषु यदापः पिबति द्विजः ॥ कृच्छ्रपादेन शुध्येद्दे पुनः संस्कारकर्मणा ॥ १७ ॥ ये प्रत्यवसिता विद्या वज्राग्निपवनादिषु ॥ अन्नपानादि संगृह्य चिकीर्षन्ति गृहान्तरम् ॥ १८ ॥ चारयेन्नीणि कृच्छ्राणि त्रीणि चान्द्रायणानि वै ॥ जातकर्मादिसंस्कारं वसिष्ठो मुनिरब्रवीत् ॥ १९ ॥ प्राजापत्यादिभिर्दृष्टा स्त्री शुध्येत्तु द्विभोजनात् ॥ उच्छिष्टाच्छिष्टसंस्पृष्टं शुना शूद्रेण वा द्विजः ॥ २० ॥ उपोष्य रजनीमिकां पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ वर्णवाह्येन संस्पृष्टः पञ्चरात्रेण वै तदा ॥ २१ ॥ अदुष्टाः सन्तता धाराः वाताद्गताश्च रेणवः ॥ स्त्रियो वालाश्च वृद्धाश्च न दुष्यन्ति कदाचन ॥ २२ ॥ नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणां शकुन्तेः पानितं फलम् ॥ ग्रसवे च शुचिर्वत्सः स्था मृगग्रहणे शुचिः ॥ २३ ॥ उदके चादकस्थं तु स्थलेषु स्थलजं शुचि ॥ पादौ स्थाप्यौ च तत्रैव आचान्तः शुचितामियात् ॥ २४ ॥ शुध्ये तद्भस्मना कांस्यं सुरया यत्र लिप्यते ॥ मूत्रेण सुरया मिश्रं तपनेः खलु शुध्यति ॥ २५ ॥ गवाश्रतानि कांस्यानि शुद्धाच्छिष्टानि यानि च ॥ काकश्वापहतान्येव शुध्यन्ति दश भस्मना ॥ २६ ॥ शूद्रभाजनभोक्ता यः पञ्चगव्यं त्र्युपोषितः ॥ उच्छिष्टं स्पृशते विप्रः श्वसूद्रश्चापरिविकः ॥ २७ ॥ उपोषितः पञ्चगव्याच्छुध्येत्स्पृष्टा रजस्वलाम् ॥ अनुदकेषु देशेषु चारव्याघ्राकुले पथि ॥ २८ ॥ कृत्वा मूत्रपुरीषन्तु द्रव्यहस्ता न दुष्यति ॥ भूमौ निःक्षिप्य तद्वयं शौचं कृत्वा समाहितः ॥ २९ ॥ आरनालं दाधे क्षीरं तक्रन्तु कृसरश्च यत् ॥ शुद्धादपि च तद्वाह्यं मांसं मधु तथान्यजात् ॥ ३० ॥ गौडीं पृष्ठीं च माथ्वीकं विप्रादियैः सुरां पिबत् ॥ सुरां पिबन्निद्रजः शुध्येदग्निवर्णां सुरां पिबत् ॥ ३१ ॥ विप्रैः पञ्चशतं जप्यं गायत्र्याः क्षत्रियस्य च शतं विप्रस्य भुक्तात्र पानपात्रेण सूतके ॥ ३२ ॥ शुचिर्विप्रो दशाहेन क्षत्रियो द्वादशाहतः ॥ वैश्यः पञ्चदशाहेन शूद्रो मासिनः शुध्यति ॥ ३३ ॥ राज्ञां युद्धेषु यज्ञादौ देशान्तरगतेषु च ॥ बाले प्रेते मासिके च सद्यः शौचं विधीयते ॥ ३४ ॥ अविवाहा तथा कन्या द्विजो मौज्जीविवर्जितः ॥ जातदन्तश्च बालश्च कुमारी च त्रिवर्षिका ॥ ३५ ॥ तेषां शुद्धिस्त्रिरात्रेण गर्भेस्त्रात्रं त्रिरात्रिभिः ॥ सूतायां मासतुल्याश्च चतुर्थेऽर्द्धे रजस्वला ॥ ३६ ॥ दुर्भिक्षे राष्ट्रसंपाते सूतके मृतकेपि वा ॥ नियमाश्च न दुष्यन्ति दानधर्मपरास्तथा ॥ ३७ ॥ दक्षिणकले विमारादिः देवद्विजविप्रमन्विते ॥ पूर्वसंकल्पिते

ग. म. पु.
॥१४५॥

ते वापि नाशोचं मृतमृतके ॥३८॥ प्रसूतपत्नीसंस्पर्शादशुचिः स्यात्तथा द्विजः ॥ अग्नयो यत्र ह्यन्ते वेदो वा यत्र पठ्यते ॥ ३९ ॥ सततं वैश्वदेवा
दि न तेषां मृतकं भवेत् ॥ अशुद्धे च गृहे भुक्ते त्रिरात्राच्छुध्यति द्विजः ॥४०॥ ब्राह्मणी क्षत्रिया वैश्या शूद्रा चैव रजस्वला ॥ अन्योन्यस्पर्शोनात्तत्र
ब्राह्मणी तु त्रिरात्रतः ॥ ४१ ॥ द्विरात्रतः क्षत्रिया च शुद्धा वैश्या षोडशोपिता ॥ शूद्रा स्नानेन शुध्येतु द्रोणार्थं न विसर्जयेत् ॥४२॥ काकश्वानोपनी
तन्तु अन्नं बाह्यन्तु न त्यजेत् ॥ सुवर्णाद्रेः समभ्युक्ष्य हुताशे च प्रतापयेत् ॥ ४३ ॥ कूपे च पातितान्दृष्ट्वा श्वशृगालौ च मर्कटम् ॥ तत्कूपस्योदके
पात्वा शुध्येद्विप्रस्त्रिभिर्दिनेः ॥ क्षत्रियोऽहर्द्वयेनैव वैश्यो वेंकाहतः परम् ॥ ४४ ॥ अस्थि चर्म मर्ले वापि सुषिकां यदि कूपतः ॥ उद्धृत्य चोदकं पञ्च
गव्याच्छुद्धयेत् शोधितम् ॥ ४५ ॥ तडागे पुष्करिण्यादौ भस्मादि पातयेत्तथा ॥ प२ कुम्भानप उद्धृत्य पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ ४६ ॥ क्षीरजःपतितं
मध्ये त्रिंशत्कुम्भान्समुद्धरेत् ॥ अगम्यागमनं कृत्वा मद्यगोमांसभक्षणम् ॥ ४७ ॥ शुध्येच्चान्द्रायणाद्विप्रः प्राजापत्येन भूमिपः ॥ वैश्यः सान्तपना
च्छुद्धः पञ्चाहाभिर्विशुध्यति ॥४८॥ प्रायश्चित्ते कृते दद्याद्दवां ब्राह्मणभोजनम् ॥ क्रीडार्थां शयनीयादौ नीलीवस्त्रं न दुप्यति ॥४९॥ नीलीवस्त्रं न स्पृ
शेच्च नीली च निरयं व्रजेत् ॥ ब्रह्मघ्नश्च सुरापश्च स्तेयी च गुरुतल्पगः ॥ ५० ॥ ऋक्षे हृष्टा विशुध्यन्ते तत्संयोगी च पञ्चमः ॥ ततो धेनुशतं दद्या
द्ब्राह्मणान्तु भोजनम् ॥५१॥ ब्रह्महा द्वादशाव्दानि कुर्यात् कृत्वा वने वसेत् ॥ न्यत्येदात्मानमग्नौ वा सुसगिद्धे सुरापकः ॥ ५२ ॥ स्तेयी सक्त
वेदविदे ब्राह्मणायोपपादयेत् ॥ वृषमेकं सद्धं गां दद्याच्च गुरुतल्पगः ॥ ५३ ॥ कृतपापश्चेद्द्वौ धौ पादौ वन्यवन्पशोः ॥ सर्वकृच्छ्रे निपाते
स्यात्कान्तारे गृहदाहनः ॥ ५४ ॥ कण्ठाभरणदोषेण कृच्छ्रपादं मृते गवि ॥ अस्थिभङ्गं गवां कृत्वा शुद्धं भङ्गस्यथापि वा ॥ ५५ ॥ त्वग्भेदं
पुच्छनाशो वा मासाद्धं यावकं पिबेत् ॥ सर्वे हस्त्यश्वशस्त्राद्यैर्निश्चयं कृच्छ्रमेव तु ॥ ५६ ॥ अज्ञानात्प्राश्य विण्मूत्रं सुरासंस्पृष्टमेव च ॥
पुनः संस्कारमायान्ति त्रयो वर्णा द्विजातयः ॥ ५७ ॥ वपनं येस्त्वला वण्डो वैश्यचर्याश्रितानि च ॥ निवर्तन्ते द्विजातीनां पुनः संस्कारकर्मणि ॥
॥ ५८ ॥ आमसांसं घृतं सौंद्रं स्नेहश्च कालसम्भवाः ॥ अन्त्यभाण्डस्थिताः सर्वे निष्कान्ताः शुचयः स्मृताः ॥ ५९ ॥ तैलादिघृतमाध्वनिकं
पण्यद्रव्यं द्रवस्तथा ॥ एकभक्तं क्रमाशक्तं एकैकाहमयाचितम् ॥ उपवासः पादकृच्छ्रे कृच्छ्राद्धेद्विसृणुं हि यत् ॥ ६० ॥ प्राजापत्यन्तु तत्स्याच्च
सर्वपातकनाशनम् ॥ कृच्छ्रे सतोपवासैश्च महासाग्नपनं स्मृतम् ॥ ६१ ॥ व्यहसृण्यं पिबेच्चापः ॥ व्यहसृण्यं पयः पिबेत् ॥ व्यहसृण्यं

१ अदन्तवमार्षम् । २ आत्मनेपदमार्षम् ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. २२२

॥३८५

पिबेत्सर्पिस्ततश्चक्रमवापहम् ॥ ६२ ॥ द्वादशाहोपवासेन पराकः सर्वपापहा ॥ एकैकं वद्वयेत्पिण्डं शुक्ले कृष्णे च द्वासयेत् ॥ ६३ ॥
 पयः काञ्चनवर्णायाः श्वेतवर्णं च गोमयम् ॥ गोमूत्रं ताम्रवर्णाया नीलवर्णं भवं घृतम् ॥ ६४ ॥ दधि स्यात्कृष्णवर्णाया दमोदकसप्रायुतम् ॥
 गोमूत्रमापकाप्यष्टौ गोमयस्य चतुष्टयम् ॥ ६५ ॥ हरिस्त्य द्वादश प्रोक्ता दध्नस्तु दश उच्यते ॥ घृतस्य मापकाः पञ्च पञ्चमर्थ्यं मलापहम् ॥ ६६ ॥
 ॥ इति श्रीगण्डे महापुराणे दूर्वासण्डे प्रथमांशाख्ये आचार्यकाण्डे प्रायश्चित्तकथनं नाम द्वाविंशत्यधिकविंशततमोऽध्यायः ॥ २२२ ॥ ब्रह्मोवाच
 मुनिभिश्चरिणा धर्मा भक्त्या व्यास प्रयोदिताः ॥ अर्चयन्तुस्तुष्यते चैव सूर्योदयपरिवारणात् ॥ १ ॥ तपेणेन च होमेन सन्ध्याया वन्दनेन च ॥
 प्राप्यते भगवान् विष्णुर्धर्मकामार्थमोक्षदः ॥ २ ॥ धर्मो हि भगवान्विष्णुः पूजा विष्णोस्तु तर्पणम् ॥ होमः सन्ध्या तथा ध्यानं धारणा सकलं हरिः
 ॥ ३ ॥ मृत उवाच ॥ प्रलयं जगतो वक्ष्ये तत्सर्वं शृणु शौनक ॥ चतुष्टयमसहस्रं कुरुष्वैकद्वयं चतुष्टयम् ॥ ४ ॥ कृतव्रताद्वापरादिपुत्रावस्था निवोध
 मे ॥ कृते धर्मश्चतुष्पात्र सत्यं दानं तपो दया ॥ ५ ॥ धर्मपाता हरिश्चैति सन्तुष्टा ज्ञानिनो नराः ॥ चतुर्धर्मद्वाराणि नरा जीवन्ति वै तदा ॥ ६ ॥
 कृणान्ते क्षत्रियैर्विप्रा विद्वद्भ्याश्च जिता द्विजैः ॥ ब्राह्मणैस्तु विष्णु रक्षासि च जवान ह ॥ ७ ॥ अत्राद्युग विपाक्षयैः सत्यदानदयात्मकः ॥
 नरा यज्ञपरमस्मिन्स्वतथा क्षत्रोद्भव जगत ॥ ८ ॥ रक्तो हरिर्नरः पूज्यो नरा दशशतायुवः ॥ तत्र विष्णुर्धर्मस्थः क्षत्रिया राक्षसानह्व ॥ ९ ॥
 द्विपादविग्रहो धर्मः पीतताम्रच्युते गते ॥ चतुःशतायुषो लोका द्विजक्षेत्राद्भवाः प्रजाः ॥ १० ॥ तत्र दृष्ट्वास्वर्गद्वारं विष्णुर्व्यासस्वरूपधृक् ॥
 तदेकं चतुर्वेदं चतुर्धा व्यभजत्पुनः ॥ ११ ॥ शिष्यान्ध्यापयामास समस्तैस्तान्निवोध मे ॥ ऋग्वेदमथ यजुस्तु सामवेदश्च जैमिनिम् ॥ १२ ॥
 अथर्वणं सुमन्तुस्तु यजुर्वेदं महाशुनिम् ॥ वैशम्पायनमज्जन्तु पुराणं सूतमेव च ॥ अष्टादशपुराणानि ये वैद्यो हरिरेव हि ॥ १३ ॥ सर्गश्च
 प्रतिसर्गश्च वैशो मन्वन्तराणि च ॥ वंशातुचरितश्चैव पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥ १४ ॥ ब्राह्मं पादं वैष्णवश्च शर्वं भागवतन्तथा ॥ भविष्यभारद्वायश्च
 स्कान्दं लिङ्गं पराह्वरम् ॥ १५ ॥ मार्कण्डेयं तथाज्ञेयं ब्रह्मवैवर्तेमेव च ॥ कौर्मै भारव्यं गरुडश्च वायवीयमनन्तरम् ॥ अष्टादशसंख्यं ब्रह्मण्ड
 मिति संज्ञितम् ॥ १६ ॥ अन्यान्युपुराणानि मुनिभिः कथितानि तु ॥ आद्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहमथापरम् ॥ १७ ॥ तृतीयं स्कान्दमु
 दिष्टं कुमारिण तु भाषितम् ॥ चतुर्थं शिवधर्माख्यं स्यान्नन्दोदधरभाषितम् ॥ १८ ॥ दुर्वाससोक्तमाख्यं नारदात्मकतः परम् ॥ कापिलं वामनञ्चैव

१ एक वचनमार्गम् । २ विभक्त्यभावात् आर्गः । ३ वैशिष्ट्यो हरिरेव पा० ।

ग. म. पु.
॥१४६॥

तथैवोशनसेरितम् ॥ १९ ॥ ब्रह्माण्डं वारुणञ्च कालिकाह्वयमेव च ॥ महेश्वरं तथा साम्बमेवं सर्वार्थसंख्यम् ॥ पराशरोक्तमपरं मरीचं भार्गवा
ह्वयम् ॥ २० ॥ पुराणं धर्मशास्त्रञ्च वेदास्त्वंगानि यन्मुने ॥ न्यायः शौनक मीमांसा आयुर्वेदार्थशास्त्रकम् ॥ गान्धर्वञ्च धनुर्वेदो विद्या ह्यष्टादश
स्मृताः ॥ २१ ॥ द्वापरान्तेन च हरिर्गुरुभारमपाहरत् ॥ एकपादस्थिते धर्मे कृष्णत्वञ्चाच्युते गते ॥ २२ ॥ जनास्तदा दुराचारा भविष्यन्ति न
निर्दयाः ॥ सत्त्वं रजस्तम इति दृश्यन्ते पुरुषे गुणाः ॥ कालसञ्ज्ञादितास्तेऽपि परिवर्तन्ते आत्मनि ॥ २३ ॥ प्रभृतश्च यदा सत्त्वं मनो बुद्धीन्द्रि
याणि च ॥ तदा कृतधुर्गं विद्याज्ज्ञानं तपसि यदतिः ॥ २४ ॥ यदा कर्मसु काष्ण्डेषु शक्तिर्यशसि देहिनाम् ॥ तदा वेता रजोभूतिरिति जानीहि
शौनक ॥ २५ ॥ यदा लोभस्त्वसन्तोषो मानो दम्भश्च मत्सरः ॥ कर्मेणाञ्चापि काम्यानां द्वापरं तद्वजस्तमः ॥ २६ ॥ यदा सदाशुर्वं तद्वा निद्रा
हिसादिसाधनम् ॥ शोकमोहौ भयं दैन्यं स कलिस्तमसि स्मृतः ॥ २७ ॥ यस्मिज्जनाः कामिनः स्युः शश्वत्कटुकभाषिणः ॥ दस्युरक्रुष्टा जनपदा
वेदाः पापण्डद्वाषिताः ॥ २८ ॥ राजानश्च प्रजाभिक्षाः शिश्रोवर्षपराजिताः ॥ अद्रता वटवोऽशौचा भिक्षवश्च कुटुम्बिनः ॥ २९ ॥ तपस्विनो
ग्रामवासाः न्यासिनो ह्यर्थलोलुपाः ॥ ह्रस्वकाया महाहागश्चैरिस्ते साधवः स्मृताः ॥ ३० ॥ त्यक्ष्यन्ति भृत्याश्च पति तापसस्त्यक्ष्यन्ति
व्रतम् ॥ शूद्राः प्रतिग्रहिष्यन्ति वैश्या व्रतपरायणः ॥ ३१ ॥ उद्विग्नाः सन्ति च जनाः पिशाचसदृशाः प्रजाः ॥ अग्न्यायशोजनेनाग्नि
देवतातिथिपूजनम् ॥ ३२ ॥ करिष्यन्ति कलौ प्राप्ते न च पित्र्योदकोक्तयाम् ॥ स्त्रीपराश्च जनाः सर्वे शूद्रमायाश्च शौनक ॥ ३३ ॥
बहुप्रजाल्पभाग्याश्च भविष्यन्ति कलौ स्त्रियः ॥ शिरःकण्डूयनपरा आर्जा भस्त्रयन्ति भैरिसताः ॥ ३४ ॥ विष्णुं न पूजयिष्यन्ति
पापण्डोपहता जनाः ॥ कलदाषनिघवित्रा अस्ति ह्येका महारुणः ॥ ३५ ॥ कान्तनादेव कृष्णस्य महावन्धं पारित्यजेत् ॥ कृते
यद्वचायतो विष्णुं वेतायां जपत् फलम् ॥ ३६ ॥ द्वापरे परिचर्य्यार्थां कलौ तद्वर्कैर्योवात् ॥ तस्माद्वच्येया हरिर्नित्यं मेघः पूज्यश्च शौनक ॥ ३७ ॥
इति श्रीगारुड महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डे युगधर्मकथनं नाम त्रयोविंशत्यधिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २२३ ॥ मृत उवाच ॥
चतुर्धुमसदृशान्ते शस्त्रा नैमित्तिको लयः ॥ अनाश्रुधिश्च कल्पाग्नौ जायते शतवार्षिकी ॥ १ ॥ उत्तिष्ठन्ति तदा रीडा दिवि सप्त दिवाकराः ॥
ते तु पीत्वा जलं सर्वे शोषयति जगन्नयम् ॥ २ ॥ ध्रुवः स्वर्गहल्लोकं चराचरं जनस्तथा ॥ विष्णुश्च रुद्रो भूतवासो पातालानि दहत्यथः ॥ ३ ॥

पू. खं.
आ. कां.
अ. २२४

विष्णुदेहेत्रिलोकीञ्च मुत्तान्मेघान् मुजत्येलम् ॥ वर्षन्ते वै वर्षशते नानावर्णा महावनाः ॥२॥ विष्णुरूपशतं वाति वर्षाणां वायुवर्जितः ॥ विष्णु-
 कार्णवी भूते वर्षं ब्रह्मस्वरूपधृक् ॥ शतान्तासने विष्णुनेष्टे स्थावरजगमे ॥ ५ ॥ सुप्त्वा वर्षसदसं स जगद्भयोऽमुजद्धरिः ॥ अथ प्राकृतिकं वक्ष्ये
 प्रलयं शृणु शौनक ॥ ६ ॥ पूर्णे संवत्सरशते संहृत्य सकलं जगत् ॥ ब्रह्माणं न्यस्य देहे हि मुक्तो योगबलैर्हतिः ॥ ७ ॥ ये गता ब्रह्मणः स्थानं
 तेऽपि यान्ति परं पदम् ॥ अनावृष्ट्यर्कसम्पन्ना आसन्मेवास्तथा द्विज ॥ शते वर्षाणि वर्षैर्द्विर्मेघैरुण्डं प्रपूर्यन्ते ॥ ८ ॥ अन्तर्गतेन तोयेन शिखण्डे
 जगत्पतेः ॥ पूर्णे ब्रह्माणुषि गते भिद्यतेऽम्भसि लीयते ॥ ९ ॥ एवं सा जगदाधारा तोये शोभां प्रलीयते ॥ आपस्तेजसि लीयन्ते तेजो वायौ प्रलीयते
 ॥ १० ॥ वायुः खे तञ्च भूतादौ विशते च तदा महान् ॥ महान्प्रपद्यतेऽप्यक्तं प्रकृतिः पुरुषे परे ॥ ११ ॥ शतवर्षं हरिः शते मुजत्यथ दिनागमे ॥
 अव्यक्तादिक्रमेणैव व्यक्तीभूतं चगचरम् ॥ १२ ॥ इति श्रौगारुडे महापुरुषे पूर्वस्वर्ण्डे प्रथमं भाष्ये आचारकाण्डे नैमित्तिकप्रलयोनाम चतुर्विंशत्यधिक
 द्वाशततमोऽध्यायः ॥ २२४ ॥ सूत उवाच ॥ आध्यात्मिकादितापार्छिञ्छात्वा संसारचक्रवित् ॥ उत्पन्नज्ञानवैराग्यः प्रामोत्यात्यन्तिकं लयम् ॥ १ ॥
 संसारचक्रं वक्ष्येऽहमादाबुत्कान्तिकालतः ॥ यद्विना पुरुषार्थो न लीनः स्वात्परमात्मनि ॥ २ ॥ अद्विवासी नरस्त्यक्ता देहमन्यत्पथते ॥ नीयते
 द्वादशाहेन यमस्य यमपूरुषः ॥ ३ ॥ तत्र यद्वाग्धवास्तोत्रं प्रयच्छन्ति तिलैः सह ॥ यच्च पिण्डं प्रयच्छन्ति यमलोके तदश्नुते ॥ ४ ॥ गतश्च नरकं
 पापा त्स्वर्गं याति स्वपुण्यतः ॥ पापकृद्वाति नरकं पुण्यकृद्वाति वै दिवम् ॥ ५ ॥ स्वर्गाच्च नरकात्यक्तः स्त्रीणां गर्भे भवत्यपि ॥ नाभिभूतश्च तस्यैव
 याति वीजद्वयं हि तत् ॥ ६ ॥ कललं बुद्धमयं ततः शोणितमेव च ॥ पश्चात् फलसमोऽण्डः स्यादकुलं तत उच्यते ॥ ७ ॥ उपगम्यन्त्यमुलीनेत्रनासास्य
 श्रवणानि च ॥ आवर्तं याति चरिभ्यस्तत्परन्तु न स्वादिकम् ॥ ८ ॥ त्वचो रोमाणि जायन्ते केशाश्च ततः परम् ॥ नरश्चाधोमुखः स्थित्वा दशमे च
 सः जायते ॥ ९ ॥ ततस्तु वैष्णवी माया वृणोत्यत्यन्तमोहिनी ॥ बालत्वं त्वथ कौमार्यं यौवनं वृद्धतामपि ॥ १० ॥ ततश्च मरणं तत्तद्वर्गमप्योति मानवः ॥
 एवं संसारचक्रेऽस्मिन् भ्राम्यते घटीयवत् ॥ ११ ॥ नरकात्प्रतिमुक्तस्तु कुमिर्भवति याचकः ॥ उपाध्यायव्यलीकं तु कृत्वा श्वा भवति द्विज ॥ १२ ॥ तत्त्वाय मनसा बांछितं ब्रह्म वाप्यसंशयम् ॥ गद्गभो
 नरकात्प्रतिमुक्तस्तु कुमिर्भवति याचकः ॥ १३ ॥ पितरौ पीडयित्वा तु कच्छपत्वञ्च जायते ॥ भर्तुः पिण्डमुपाहरितो वज्रपित्वा तमेव यः ॥ १४ ॥

१ सुनत्ययेति पा० । २ आत्मनोपदमाधमम् । ३ तदेति पा० । ४ आत्मनोपदमाधमम् ।

ग. ३३
॥१४७॥

सोऽपि मोहसमापन्नो जायते वानरो मृतः ॥ न्यासापहर्ता नरकाद्रिमुक्तो जायते कृमिः ॥ १६ ॥ असूयकश्च नरकान्मुक्तो भवति राक्षसः ॥
विश्वासहर्ता च नरो मीनयोनी प्रजायते ॥ १७ ॥ यवधान्यानि संहत्य जायते मृपकः मृदः ॥ एन्दुराभिमर्शो वृको घोरोऽभिजायते ॥ १८ ॥
प्रातृभार्याप्रसंगेन कोकिलो जायते नरः ॥ गुवादिभार्यागमनाच्छूकरो जायते नरः ॥ १९ ॥ यज्ञदानविवाहानां विप्रकर्ता भवेत्कृमिः ॥
देवतापितृविप्राणामदत्त्वा योऽन्नमश्नुते ॥ २० ॥ प्रभुको नरकाद्वापि वायसः सन्प्रजायते ॥ ज्येष्ठप्राजपमानाश्च क्रोधयानो प्रजायते ॥ २१ ॥
शूद्रस्तु ब्राह्मणो गत्वा कृमियोनी प्रजायते ॥ तस्यामपत्यमुत्पाद्य काष्ठान्तः कीटको भवेत् ॥ २२ ॥ कृतघ्नः दुर्मिकः कीटः पतङ्गो वृश्चिकस्तथा ॥
अशस्त्रं पुरुषं हर्ता नरः स जायते खरः ॥ २३ ॥ कृमिः स्त्रीवधकर्ता च बालहन्ता च जायते ॥ भोजनश्रोत्रित्वा तु मक्षिका जायते नरः ॥ २४ ॥
हत्वाज्यश्चैव मार्जारस्तिलहृद्भैव मृपकः ॥ घृतं हत्वा च नकुलः काको मटुरमाभिपम् ॥ २५ ॥ मधु हत्वा नरो देशः पूर्णं हत्वा पिपीलिकः ॥ अया
हत्वा तु पापात्मा वायसः सम्प्रजायते ॥ २६ ॥ हते काष्ठे च हारीतः कपोतो वा प्रजायते ॥ हत्वा तु काञ्चनं भाण्डं कृमियोनी प्रजायते ॥
॥ २७ ॥ कापासिके हते क्रौञ्चो वह्निहर्ता बकस्तथा ॥ मयूरो वर्णकं हत्वा शाकपत्रञ्च जायते ॥ २८ ॥ जीवजीवकर्ता याति रक्तवस्त्वपह्नवरः ॥
छुल्लुन्दरिः शुभान्गन्धान्छर्त्ता हत्वा शशो भवेत् ॥ २९ ॥ षण्डाः कलापहरणे काष्ठहर्षणकीटकः ॥ पुष्पं हत्वा द्रिद्रस्तु पशुयोचकहन्नरः ॥ ३० ॥
शाकहर्ता च हारीतस्तोयहर्ता च चातकः ॥ गृहहन्नरकान्गत्वा रौद्रादीन्सुदारुणान् ॥ ३१ ॥ तृणयुस्मलतावल्लीत्वग्धारी तरुतां व्रजेत् ॥ एष
एव क्रमा दृष्टो गोसुवर्णादिहारणाम् ॥ ३२ ॥ विद्यापहारी मृकः स्याद्दत्ता च नरकान्वहन् ॥ अस्मिन्ने हुते चामो मन्दाग्निः खलु जायते ॥ ३३ ॥
परनिन्दा कुतर्जनं परसीमाभिघातनम् ॥ नेष्टुर्व्यं निर्धृणस्वश्च परदारोपसेवनम् ॥ ३४ ॥ परस्वहरणशौचे देवतानां च कुत्सनम् ॥ निकृष्य बन्धनं
नृणां कार्पण्यञ्च नृणां वधः ॥ उपलक्षणाद्विजानीयान्मुक्तानां नरकादनु ॥ ३५ ॥ दया भूतेषु संवादः परलोकं प्रति क्रिया ॥ सत्यं हिताथंभुक्तिश्च
वेदप्रामाण्यदर्शनम् ॥ ३६ ॥ गुरुद्वेषिसिद्धिपेसेवनं साधुसंयमः ॥ सत्क्रियात्पसनं मैत्री स्वर्गस्य लक्षणं विदुः ॥ अष्टांगयोगविज्ञानात्प्राप्तोत्पात्य
न्तिकं फलम् ॥ ३७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः आचारकाडि कर्मविपाकादिकथनं नाम पञ्चविंशत्यधिकविंशतितमोऽध्यायः
॥ २२५ ॥ मृत उवाच ॥ वक्ष्ये साङ्गं महायोगं भुक्तिमुक्तिकरं परम् ॥ सर्वपापप्रशमनं भक्त्यानुपठितं शृणु ॥ १ ॥ ममेति सूलं दुःखस्य न
ममेति निवर्तनम् ॥ दत्तात्रेया श्रुत्वायं दममाह महामनिः ॥ २ ॥ अहमित्यङ्कुरोत्पन्नो ममेति स्कन्धवान्महात्मा ॥ गृहक्षेत्राणि शाखाश्च यत्र

पू. लं.
आ. कां.
अ. २२६

॥१४७॥

दारभिपल्लवः ॥ ३ ॥ धनधान्ये महापत्रे पापमूलोऽतिदुर्गमः ॥ विधिवत्सुखशान्त्यर्थं जातोऽज्ञानमहातरुः ॥ ४ ॥ छिन्नो विद्याकुठारेण ते गता
 लयमीश्वरे ॥ प्राप्य ब्रह्मरसं पतिं नीरजस्कमकण्टकम् ॥ ५ ॥ प्राप्नुवन्ति पराः प्राज्ञाः सुखनिर्वृतिमेव च ॥ मूर्तेन्द्रियलयं नूनं न त्वं राजन्
 न चाप्यहम् ॥ ६ ॥ न तन्मात्रादिकं वाचा नैवान्तःकरणं तथा ॥ कं वा पश्यासि राजेन्द्र प्रधानमिदमावयोः ॥ ७ ॥ मृतः परेऽह्नि क्षेत्रज्ञः
 संजातोऽयं गुणात्मकः ॥ एकत्वेऽपि पृथग्भावस्तथा क्षेत्रात्मनो नृप ॥ ८ ॥ ज्ञानपूर्ववियोगोऽसौ ज्ञाने नष्टे च योगिनः ॥ सा मुक्तिर्ब्रह्मणा चैक्य
 मनैक्यं प्राकृतैर्गुणैः ॥ ९ ॥ तद्ब्रह्म यत्र वसति तद्भोज्यं येन जीवति ॥ यन्मुक्तये तदेवोक्तं ज्ञानाज्ञाने न चान्यथा ॥ १० ॥ उपभोगेन पुण्याना
 मपुण्यानाञ्च पार्थिव ॥ कर्तव्यानाञ्च नित्यानां क्षयन्त्वकरणात्तथा ॥ ११ ॥ अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यार्पणग्रहौ ॥ यमाः पञ्चाथ नियमाः
 शौचं द्विविधमीरितम् ॥ १२ ॥ सन्तोषस्तपसा शान्तिर्वासुदेवार्चनं दमः ॥ आसनं पद्मकाद्युक्तं प्राणायामो मरुजयः ॥ १३ ॥ प्रत्येकं त्रिविधः
 सोऽपि पूरकुम्भकरेचकैः ॥ लघुर्यो दशमात्रस्तु द्विगुणः स तु मध्यमः ॥ १४ ॥ त्रिगुणाभिस्तु मात्राभिरुत्तमः स उदाहृतः ॥ जपध्यानयुतौ गर्भो
 विपरीतस्त्वर्भकः ॥ १५ ॥ प्रथमे नजयेत्स्वप्नं मध्यमेन च वेपथुम् ॥ विपाकं हि तृतीयेन जातान्दोषास्त्वनुक्रमात् ॥ १६ ॥ आसनस्थन्तु
 युञ्जीत कृत्वा च प्रणवं हृदि ॥ पार्णिभ्यां लिंगवृषणौ स्पर्शत्रेकाग्रमानसः ॥ १७ ॥ रजसा तमसो वृत्तिं सत्त्वेन रजसस्तथा ॥ निरुध्य निश्चलो
 भूत्वा स्थितो युञ्जीत योगवित् ॥ १८ ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यः प्राणादीन्मन एव च ॥ निगृह्य समवायेन प्रत्याहार मुपक्रमेत् ॥ १९ ॥ प्राणायामा दशाष्टौ
 च धारणा सा विधीयते ॥ द्वे धारणे स्मृतो योगो योगिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ २० ॥ प्राङ्मनाड्यां हृदये चात्र तृतीया च तथोरसि ॥ कण्ठे मुखे ना
 सिकाग्रे नेत्रे भ्रूमध्यमूर्द्धसु ॥ २१ ॥ किञ्चित्तस्मात्परस्मिन् च धारणा दशधा स्मृता ॥ दशैता धारणाः प्राप्य प्राप्नोत्यक्षररूपताम् ॥ २२ ॥ यथाग्निर
 ग्रौ संक्षिप्तस्तथात्मा परमात्मनि ॥ ब्रह्मरूपं महापुण्यमोमित्येकाक्षरं जपेत् ॥ २३ ॥ अकारश्च तथोकारो मकारश्चाक्षरत्रयम् ॥ एतास्तिष्ठस्ततो मात्राः
 सत्त्वराजसतामसाः ॥ २४ ॥ निर्गुणा योगिगम्याद्यार्द्धमात्रा परा स्थिता ॥ गान्धारीति च विज्ञेया गान्धारस्वरसंश्रया ॥ इत्येतदक्षरं ब्रह्म परमोङ्कारसं
 क्षितम् ॥ २५ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः स्थूलदेहविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्जरामरणवर्जितम् ॥ २६ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः पृथिव्या मलव
 र्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्वाय्वाकाशविवर्जितम् ॥ २७ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः सूक्ष्मदेहविवर्जितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः स्थानास्थानविव

१ संस्थाप्य निश्चले शब्दे इति पा० । २ साम्यतामिति पा० ।

ग.म.पु.
॥१४८॥

जितम् ॥ २८ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्गन्धमात्रविजितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः श्रोत्रत्वपरिजितम् ॥ २९ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्विह्वामाश्रयि
वजितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिः प्राणापानविजितम् ॥ ३० ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्व्यानोदानविजितम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिरक्षानपरिजितम्
॥ ३१ ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिस्तुरीयं परमं पदम् ॥ देहेन्द्रियमनोबुद्धिमाहाङ्गस्यजितम् ॥ ३२ ॥ नित्यशुद्धबुद्धिमुक्तमहामानन्दमयम् ॥ अहं
ब्रह्म परं ज्योतिर्ज्ञानरूपो विमुक्तये ॥ ३३ ॥ मृत उवाच ॥ इत्यष्टाङ्गो मया योग उक्तः शौनक मुक्तिदः ॥ नित्यनेमित्तिकं मत्वा लयं प्राकृतवन्ध
नाः ॥ ३४ ॥ उत्पद्यन्ते हि संसारे नैकं यात्वा परात्मनाम् ॥ विमुच्यते विमुक्तश्च ज्ञानादज्ञानमोहितः ॥ ३५ ॥ ततो नं म्रियते दुःखी न योगी न
च बन्धवान् ॥ न पापैर्बुध्यते योगी नरके न विपच्यते ॥ ३६ ॥ गर्भवासं स नो दुःखो स स्वाप्नारण्योऽप्ययः ॥ भक्त्या त्वनन्यया लभ्यो भगवा
न्मुक्तिमुक्तिदः ॥ ३७ ॥ ध्यानेन पूजया जपैः सम्यक् स्तोत्रैर्यतव्रतैः ॥ यज्ञैर्दानैश्चित्तशुद्धिस्तया ज्ञानञ्च लभ्यते ॥ ३८ ॥ मणवादिमन्त्रैश्च
जप्यैर्मुक्तिं गता द्विजाः ॥ इन्द्रोऽपि परमं स्थानं गन्धर्वाप्सरसो वराः ॥ ३९ ॥ प्राप्ता देवाश्च देवत्वं सुनिर्वाणयो गताः ॥ गन्धर्वैश्च गन्धर्वो
राजत्वञ्च नृपादयः ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाख्ये आचारकाण्डेष्टाङ्गयोगकथनं नाम पञ्चविंशत्यधिकद्विशततमो
ऽध्यायः ॥ २२६ ॥ ॥ मृत उवाच ॥ विष्णुभक्तिं प्रवक्ष्यामि यथा सर्वमवाप्स्यते ॥ यथा भक्त्या हरिस्तुष्येत्तथा नान्येन केनचित् ॥ १ ॥
महतः श्रेयसो मूलं प्रसवः पुण्यसन्ततेः ॥ जीवितस्य फलं स्वाधु नियतं स्मरणं हरिः ॥ २ ॥ तस्मात्सेवा कृपैः प्रोक्ता भक्तिमाधनमृषसी ॥
ते भक्ता लोकनाथस्य नामकमादिकीर्तने ॥ ३ ॥ सुखान्यश्रूणि सहस्रांश्च प्रहृत्यनुरुदाः ॥ जगद्गत्यर्हेशस्य दिव्याज्जातया वयम् ॥ ४ ॥
इह नित्यक्रियाः कुर्याः श्रिग्या ये वैष्णवास्तु ते ॥ ब्रह्माक्षरं न शृण्वन्वै तथा भगवत्परितम् ॥ ५ ॥ प्रणामपूर्वकं भक्त्या यो वदेद्देवतां हि सः ॥ त
द्रक्तजनवात्सल्यं पूजनं चानुमोदनम् ॥ ६ ॥ तत्कथाश्रवणं श्रोत्रिश्रुनेत्राहविक्रियाः ॥ येन सर्वात्मना विष्णो भक्त्या भावो निवेशितः ॥ ७ ॥
विशेषश्च कृतात्मत्वान्महाभागवतो हि सः ॥ विशेषकरणं नित्यं तदर्थं सङ्गवर्जनम् ॥ स्वयमभ्यर्चनैश्चैव यो विष्णुश्चोपजीवाति ॥ ८ ॥ भक्तिर्ग्राविषा
क्षेया यस्मिन्लेच्छोऽपि वर्तते ॥ स विभेन्द्रो मुनिः श्रीमान्स याति परमां गतिम् ॥ ९ ॥ तस्मै देवं ततो ब्राह्मं स न पूज्यो यथा हरिः ॥ स्मृतः
संभावितो वापि पूजितो वा द्विजोत्तमः ॥ पुनाति भगवद्रक्तश्चण्डालोऽपि यदृच्छया ॥ १० ॥ दयां कुरु प्रपन्नय तवास्मीति च यो वदेत् ॥ अभयं
सर्वभूतेभ्यो दद्यादेतद् व्रतं हरिः ॥ ११ ॥ मन्त्रजापिसहस्रेभ्यः सर्ववेदान्तपारंगतः ॥ सर्ववेदान्तविरकोऽर्था विष्णुभक्तो विशिष्यते ॥ १२ ॥ एकान्ततनः स्व

पू. सं.
भा. को.
अ. २२७

॥१४८॥

वपुषा गच्छन्ति परमं पदम् ॥ एकान्तेन समो विष्णुस्तस्मादेवां परायणः ॥ १३ ॥ सस्मादेकान्तिनः प्रोक्तास्तद्भागवतचेतसः ॥ भियाणामपि सर्वे
 षां देवदेवस्य सुप्रियः ॥ १४ ॥ आपस्तम्बापि सदा यस्य भक्तिरव्यभिचारिणा ॥ या प्रीतिरधिका विष्णोर्विप्रेष्वनपायिनी ॥ १५ ॥ विष्णुं संस्मरतः
 सा मे हृदयाग्नौपसर्पति ॥ दृढभक्तोऽपि वेदादिसर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ १६ ॥ यो न सर्वेश्वरे भक्तस्तं विद्यात्पुरुषाधमम् ॥ नाप्रीतिवेदशास्त्रोऽपि न कृतो
 ऽध्वरसम्भवः ॥ यो भक्तिं वहते विष्णौ तेन सर्वं कृतं भवेत् ॥ १७ ॥ यज्ज्वातः कसुसुस्मानां वेदानां पारगा अपि ॥ न तां याति गतिं भक्ता यां
 याति मुनिसत्तमाः ॥ १८ ॥ यः कश्चिद्वैष्णवो लोके मिथ्याचारोऽप्यनाश्रमी ॥ पुनाति सकललोकान्सहस्रांशुर्मनोदितः ॥ १९ ॥ ये वृथा इरा
 त्मानः पापाचारतास्तथा ॥ तेषां यान्ति परं स्थानं नागयणपरायणाः ॥ २० ॥ दृढा जनादने भक्तिर्येवाव्यभिचारिणी ॥ तदा कियत्स्वर्गसुखं
 सैव निर्वाणहेतुका ॥ २१ ॥ श्राव्यतां तत्र संसारे तराणां कर्मदुर्गमे ॥ इस्तातलस्यने श्लेके येन दुष्प्रेष्यनादेनः ॥ न शृणोति गुणान्दिव्यान्देवस्य
 चक्रिणः ॥ स नरो दयिरो ज्ञेयः सर्वधर्मवहिकृतः ॥ २२ ॥ तस्मिन् संकीर्तिं विष्णोर्यस्य पुंसो न जायते ॥ शरीरं पुलकोद्भासि तद्भवेत्कुणपोप
 मम् ॥ २३ ॥ यस्मिन् भक्तिर्द्विजश्रेष्ठ मुक्तिरप्यचिराद्भवेत् ॥ निविष्टमनसां पुमां सर्वथा वृजिनक्षयः ॥ २४ ॥ स्वपुरुषमभिर्वीक्ष्य पाशादस्ते वदति
 यमः किल तस्य कर्णधूले ॥ परिहर मधुसूदनप्रपन्नान्मधुरहमन्धनृणां न वेष्णयानाम् ॥ २५ ॥ अपि चेत्सुदुर्गाचारो भजते मासतन्यभाह ॥ साधु
 र्वे स मन्तव्यः सम्प्रव्यवसितो हि सः ॥ २६ ॥ विप्रं भवति यमोत्तमां शरवच्छान्तिं स गच्छति ॥ विप्रेन्द्र प्रतिजानीहि विष्णुभक्तो न नश्यति ॥
 ॥ २७ ॥ धर्मार्थकामः किं तस्य भक्तिस्तस्य कर्म स्थिता ॥ समस्तजगतां मुलं यस्य भक्तिः स्थिरा हरी ॥ २८ ॥ दीप्यते गुणमयी हरेर्माया दुरत्यया ॥
 तमेव ये प्रपद्यन्ते मायाभेदां तस्मिन् ते ॥ २९ ॥ किं यद्भागवतं पुंसां शिष्यते हरिमयमा ॥ अतयेवाभाष्यते विष्णुर्मान्यत्रोपकारकम् ॥ ३० ॥
 न दानैर्विर्विधैर्देवैः पुष्पैर्नैवातुलेपनैः ॥ तोषमेति भगवात्मासौ यथा भक्त्या जनादेनः ॥ ३१ ॥ संसारविषवृक्षस्य द्वे फले ह्यमृतोपमे ॥ कदाचित्के
 शवे भक्तिस्तद्भक्तैर्वा समागमः ॥ ३२ ॥ पत्रेषु पुष्पेषु फलेषु तोषेष्वाकलभ्येषु भवेत् सात्तु ॥ अतयेकलभ्ये पुरुषे पुराणे मुक्तयेकलभे कियते
 प्रयवः ॥ ३३ ॥ आस्त्रोद्यन्ति पितरः प्रदृत्यन्ति पितामहाः ॥ वेष्णवोऽस्मत्कुलं जातः स नः सन्तारयिष्यति ॥ ३४ ॥ अज्ञानिनः सुखं सम
 यक्षिपन्तो यत्पापिनोऽपि शिङ्गुपालसुयोयनाद्याः ॥ मुक्तिं सताः स्मरन्सत्तत्रविभूतपापाः कः संशयः परमभक्तिमतां जनानाम् ॥ ३५ ॥ शरणं तं

ग. म. पु.
॥१७९॥

प्रपन्ना ये ध्यानयोगविवर्जिताः ॥ तेषां मृत्युमतिक्रम्य यान्ति तद्विष्णवं पदम् ॥ ३६ ॥ भवोद्भवच्छेदशतैर्हन्तस्तथा परिभ्रमन्निन्द्रियरन्ध्रकैर्हयैः ॥ नियम्य
तां माधव ! मे मनोहयस्त्वदङ्घ्रिशङ्खौ दृढभक्तिवन्धने ॥ ३७ ॥ विष्णुस्य परं ब्रह्म त्रिभेदमिह पठ्यते ॥ वेदसिद्धान्तमार्गेषु तत्र जानन्ति मोहिताः
॥ ३८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशाल्ये आचारकाण्डे भगवद्भक्तिविवरणं नाम सप्तविंशत्यधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २२७ ॥ स्त
उवाच ॥ मुक्तिहेतुमनाद्यन्तमजमव्ययमक्षयम् ॥ यो न मेतु सर्वलोकस्य नमस्यो जायते नरः ॥ १ ॥ विष्णुमानन्दमद्वैतं विज्ञानं सर्वगं प्रभुम् ॥ प्रणमा
मि सदा भक्त्या चेतसा हृदयालयम् ॥ २ ॥ योऽन्तस्तिष्ठन्नशेषम् पश्यतीशः शुभाशुभम् ॥ तं सर्वमाक्षिणं विष्णुं नमस्य परमेश्वरम् ॥ ३ ॥ शक्ति
नापि नमस्कारः प्रयुक्तश्चक्रपाणये ॥ संसारतृणवर्गाणामुद्वेजनकरा हि सः ॥ ४ ॥ कृष्णे स्फुरन्मलयरोदरचारुकृष्णे लोकाधिकारपुरुषे परमप्रमेये ॥
एको हि भावगुणमात्रदृष्टप्रणामः सद्यः श्वपाकमपि साधयितुं सशक्तः ॥ ५ ॥ प्रणम्य दण्डवद्भूमौ नमस्कृतेण योऽर्चयेत् ॥ स यां गतिमवाप्नोति न
तां क्रतुशतैरपि ॥ ६ ॥ दुर्गसंसारकान्ताराकूपारेऽपि प्रभावताम् ॥ एकः कृष्णे नमस्कारो मुक्तयः तान्स्मारयिष्यति ॥ ७ ॥ आसीनो वा शयानो वा
तिष्ठन् वा यत्र तत्र वा ॥ नमो नारायणायेति मन्त्रैकशरणो भवेत् ॥ ८ ॥ नारायणेति शब्दोऽस्ति वागस्ति वशवर्तिनी ॥ तथापि नरके युद्धाः पत
न्तीति किमद्भुतम् ॥ ९ ॥ चतुर्मुखो वा यदि कोटिवक्रो भवेन्नरः कोपि विशुद्धचेताः ॥ स वै गुणानामभ्युक्तैर्देशं वदेन्न वा देववरस्य विष्णोः ॥
॥ १० ॥ व्यासाद्या मुनयः सर्वे स्तुवन्तो मधुसूदनम् ॥ मतिक्षयान्निवर्तन्ते न गान्दिन्दुगुणक्षयात् ॥ ११ ॥ अवशेनापि सन्नाशि कीर्तिते सर्वपातके ॥
पुमान् विमुच्यते सद्यः सिद्धवन्तो मृगा यया ॥ वक्रः परिकरस्तेन मोक्षाय गमनं प्रति ॥ १२ ॥ स्वप्नोऽपि नाम स्पृशतोऽपि पुंसः क्षयं करोत्यथ
यपापरशिम् ॥ प्रत्यक्षतः किं पुनस्तु पुंसां प्रकीर्तिते नाम्नि जनादेनस्य ॥ १३ ॥ नमः कृष्णाच्छुतानन्तवासुदेवेत्युदीरितम् ॥ यैर्भावभावेनैव विम
न ते यमपुरं ययुः ॥ १४ ॥ अयो भवेद्यथा वहेस्तमसो भास्करोदये ॥ तथैव कलुषैश्चर्य नामसंकीर्तनाद्रेः ॥ १५ ॥ क्व नाकष्टप्रगमनं पुन
रायाति न क्षयम् ॥ गच्छतां हरमध्वानं कृष्णमुच्छितचेतसाम् ॥ १६ ॥ पार्थेयं पुण्डरीकक्षनामसंकीर्तनं हरेः ॥ संसारसर्पसंघविषवैद्यैकमेव
जम् ॥ कृष्णेति वैष्णवं शान्तं जन्मा शुक्तो भवेन्नरः ॥ १७ ॥ ध्यायन् कृते जपन्मन्त्रैर्लेतायां ज्ञापरेऽर्चयेत् ॥ यदाप्नोति तदाप्नोति कलौ संस्पृश्य
केशवम् ॥ १८ ॥ जिह्वायि वर्त्तते यस्य हरिरित्यक्षरद्वयम् ॥ संसारसागरं तीर्त्स्वो स गच्छेद्द्वैषणं पदम् ॥ १९ ॥ विज्ञातदुष्कृतिसदृशसमावृतोऽपि

१ उपवभावो विष्णुपनात् ।

पू. खं.
आ. कां.
अ. २२८

॥१७९॥

श्रेयः परन्तु परिशुद्धिमभीप्समानः ॥ स्वप्नान्ते न हि पुनश्च भवं स पश्येन्नागवणस्तुतिकथापरमो मतुष्यः ॥ २० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
 पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे विष्णुभक्तिविवर्णं नामाष्टाविंशत्युत्तरदिशततमोऽध्यायः ॥ २२८ ॥ स्तुत उवाच ॥ अशेषलोकनाथस्य सार
 मागधनं हरेः ॥ दद्यात् पुरुषभूक्तेण यः पुण्याप्यप एव च ॥ १ ॥ अचितं सदान्मगदिदं तेन सर्वं चराचरम् ॥ यो न पूजयते विष्णुं ते विद्याद्ब्रह्मा
 तकम् ॥ २ ॥ यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं तनम् ॥ तं यो न ध्यायते विष्णुं स विद्यायां किमभवेत् ॥ ३ ॥ नरके पच्यमानस्तु यमेन परि
 भाषितः ॥ किन्त्वया नाचिनो देवः केशवः क्लेशनाशनः ॥ ४ ॥ उदकेनाप्यभावेन द्रव्याणामचितः प्रभुः ॥ यो ददाति त्वकं लोकं स त्वया किं
 न चाचितः ॥ ५ ॥ न तन्करोति सा माता न पिता नापि बान्धवः ॥ यत्करोति हरीकेशः सन्तुष्टः श्रद्धयाचितः ॥ ६ ॥ वर्णाश्रमाचारवतः
 पुरुषेण परः पुमान् ॥ विष्णुग्राह्यते पन्था नान्यस्ततोपकारकः ॥ ७ ॥ न दानैर्विविधैर्देवैर्न पुष्पैर्नातुलेपनैः ॥ तोपमेति महात्मासौ यथा भक्त्या
 जनार्दनः ॥ ८ ॥ सम्पदश्चर्यमाहात्म्यैः सन्तत्या न च कर्मणा ॥ विष्णुर्कैश्वर्यकृता लभ्या मूलमागधनं हरेः ॥ ९ ॥ ॥ इति श्रीगारुडे
 महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे विष्णुपूजानिरूपणं नामैकोनविंशत्युत्तरदिशततमोऽध्यायः ॥ २२९ ॥ ॥ स्तुत उवाच ॥
 आलोक्य सर्वशास्त्राणि विचार्य च पुनःपुनः ॥ इदमेकं दुर्निष्पन्नं ध्येयो नागवणः सदा ॥ १ ॥ किं तस्य दानैः किं
 तीर्थैः किं तपोभिः किमध्वरैः ॥ यो नित्यं ध्यायते देवं नागवणमनन्यधीः ॥ २ ॥ पश्चिस्तीर्थसुहृत्वाणि पश्चिस्तीर्थशतानि च ॥
 नागवणप्रणामस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ ३ ॥ प्रायश्चित्तान्यथेषाणि तपः कर्माणि यानि वै ॥ विडि तेषामथेषाणां कृष्णानुस्मरणं परम् ॥
 ॥ ४ ॥ कृतपापेऽनुगच्छिष्य बन्धु पुनः प्रजायते ॥ प्रायश्चित्तानु तस्मैकं हरेः संस्मरणं तम् ॥ ५ ॥ सुहृत्तमपि यो ध्यायिन्नारागवणमनन्धितः ॥
 सोऽपि स्वर्गतिमाप्नोति किं पुनस्तन्परावणः ॥ ६ ॥ जायस्त्वप्रसुप्तेषु योगस्थस्य च योगिनः ॥ या काचिन्मनसो द्युतिः सा भवत्यच्युताश्रयात्
 ॥ ७ ॥ उत्तिष्ठन्निपतन्विष्णुं प्रलपन्विशस्तथा ॥ भुञ्जिष्येति गोविन्दं माधवं यश्च संस्मरेत् ॥ ८ ॥ स्वेच्छे कर्मण्यभिरतः कुर्याच्चित्तं जनार्दनं ॥
 एषा शास्त्रानुसारीतिः किमन्यैर्वहुभाषितैः ॥ ९ ॥ ध्यानमेव परं धर्मा ध्यानमेव परं तपः ॥ ध्यानमेव परं शौचं तस्माद्विद्यानपरो भवेत् ॥ १० ॥
 नास्ति विष्णोः परं ध्येयं तपो नागशलाहकम् ॥ तस्मात्प्रधानमशोकं दाहयेदस्य चिन्तनम् ॥ ११ ॥ यदुच्छेसं परं प्राप्य प्रसक्तो यत्तु गोचरम् ॥
 तदप्यभाषितं ध्याना ददाति मनुष्यद्वयः ॥ १२ ॥ प्रसादात्कुर्वता कर्म प्रत्यवेताध्वरेषु यत् ॥ स्मरणेनैव तद्विष्णोः सङ्गं स्यादिति श्रुतिः ॥ १३ ॥

ग. म. पु.
॥१५०॥

ध्यानेन सहशो नास्ति शोधनं पापकर्मणाम् ॥ आगमिदहदेतुनां दाहको योगपावकः ॥ १४ ॥ वितिप्पन्नसमाधिस्तु मुक्तिमत्रैव जन्मनि ॥ प्राप्नोति
योगी योगाभिदग्धकर्मां च योऽचिरात् ॥ १५ ॥ यथाभिरुद्यतशिल्पः कर्षं दहति वानिलः ॥ तथा चित्तस्थिते विष्णौ योगिनां सर्वकिल्बिषम् ॥ १६ ॥
यथाग्नियोगात्कनकममलं संप्रजायते ॥ संप्लुष्टो वासुदेवेन मनुष्याणां सदा मलः ॥ १७ ॥ गङ्गास्नानसहस्रेषु पुष्करक्षानकोटिषु ॥ यत्पापं निलम्
याति स्मृते नश्यति तद्भरो ॥ १८ ॥ प्राणायामसहस्रैस्तु यत्पापं नश्यति ध्रुवम् ॥ क्षणमात्रेण तत्पापं हरेर्ध्यानात्प्रणश्यति ॥ १९ ॥ कलिप्रभावा
दुद्योक्तिः पाषण्डानां तथोक्तयः ॥ न कामेन्मानसं तस्य यस्य चेतसि केशवः ॥ २० ॥ सा तिथिस्तदहोरात्रं स योगः स च चन्द्रमाः ॥ लग्नं तदेव
निरुयातं यत्र संस्पृश्यते हरिः ॥ २१ ॥ सा हानिस्तन्महाच्छिद्रं सा चार्थजडभुक्ता ॥ यन्मुहूर्तं क्षणो वापि वासुदेवो न चिन्त्यते ॥ २२ ॥ कलौ कृत
युगं तस्य कलिस्तस्य कृते युगे ॥ हृदि नो यस्य गोविन्दो यस्य चेतसि नाच्युतः ॥ २३ ॥ यस्याग्रतस्तथा पृष्ठे गच्छतस्तिष्ठतोऽपि वा ॥ गोविन्दे नियतं
चेतः कृतकृत्यः सदैव सः ॥ २४ ॥ वासुदेवे मनो यस्य जपहोमार्चनादिषु ॥ तस्यान्तराद्यो मेघव देवेन्द्रत्वादिकं फलम् ॥ २५ ॥ असंत्यज्य च गार्हस्थ्यं
स तत्त्वा च महत्तपः ॥ छिनत्ति पौरुषीं मार्यां केशवार्पितमानसः ॥ २६ ॥ अमां कुर्वन्ति क्रुद्धेषु दयां सुखेषु मानवाः ॥ सुदृक् परमेशील्लेखो गोविन्दे लङ्घ्य
स्थिते ॥ २७ ॥ ध्यायिन्नारायणं देवं स्नानदानादिकर्मसु ॥ प्रायश्चित्तेषु सर्वेषु दुष्कृतेषु विशेषतः ॥ २८ ॥ लाभस्तेषां जयस्तेषां कृतस्तेषां पराभवः ॥
येषामिन्दीवश्यामो हृदयस्थो जनादेनः ॥ २९ ॥ कीटपक्षिगणानाञ्च हर्षो संन्यस्तचेतसां ॥ ऊर्द्धा ह्येव गतिश्चास्ति किं पुनर्ज्ञानिनां वृणाम् ॥ ३० ॥
वासुदेवतच्छ्रया नातिशीतातितापदा ॥ नरकद्रवशमनी सा किमर्थं न देव्यते ॥ ३१ ॥ न च दुर्गमसः शापो मय्यश्वापि शस्त्रीभवे ॥ हन्तु
समर्थं हि सखे हत्कृते मधुसूदने ॥ ३२ ॥ वदतस्तिष्ठतोऽन्यथा स्वेच्छया कर्म कुर्वतः ॥ नापयाति यदा चिन्ता सिद्धां मन्येत धाम्नाम् ॥ ३३ ॥
ध्येयः सदा सवितुमण्डलमध्यवर्ती नारायणः सन्निजामनसस्त्रिविष्टः ॥ केशवान्मयकङ्कुण्डलवान्किरीटं हारी हिरण्यवपुर्धृतशङ्खचक्रः ॥ ३४ ॥
न हि ध्यानेन सदृशं पवित्रमिह विद्यते ॥ श्वपचात्राणि शुजानो पापी नैवात्र लिप्यते ॥ ३५ ॥ सदा चित्तं समासक्तं जन्तोर्दिव्यमगोचरे ॥ यदि
नारायणेऽप्येवं को न मुच्येत बन्धनात् ॥ ३६ ॥ सूत उवाच ॥ विष्णुशक्त्यस्य चित्ते कं वा जीवो नसेत्सदा ॥ स तारयति चारुमानं तदेव दुरितं
णवात् ॥ ३७ ॥ तज्ज्ञानं यत्र गोविन्दः सा कथा यत्र केशवः ॥ तत्कर्म यत्तदर्थं किमन्येदेहमापितं ॥ ३८ ॥ सा जिह्वा या हरिं स्वीति तन्निष्ठं
यत्तदपिनम्र ॥ तावेव केवली श्लाघ्यौ यौ तत्पूजाकर्मा कर्मा ॥ ३९ ॥ प्रणाममीशस्य शिरःफलं विदुस्तदर्चनं पाणिफलं दिवौकसः ॥ मनःफलं

पू. खं.
आ. कां.
अ. २३०

॥१५०॥

तद्वृणकर्मचिन्तनं वचस्तु गोविंदवृणस्तुतिः फलम् ॥ ४० ॥ मेरुमन्दरमात्रोऽपि राशिः पापस्य कर्मणः ॥ केशवस्मरणदेव तस्य सर्वं विनश्य
 ति ॥ ४१ ॥ यत्किञ्चित्कुरुते कर्म पुरुषः साध्वसाधु वा ॥ सर्वं नारायणे न्यस्य कुर्वन्नपि न लिम्पति ॥ ४२ ॥ तृणादिचतुरास्यान्तं भूतग्रामं चतु
 विधम् ॥ चराचरं जगत्सर्वं प्रसृतं मायया तव ॥ ४३ ॥ यस्मिन्मृत्युस्तमतिर्न याति नरकं स्वर्गोऽपि यच्चिन्तने विप्रो यत्र नवा विशेषकथमपि ब्राह्मणोऽपि
 लोकोऽल्पकः ॥ मुक्तिञ्चेतासि संस्थितो जडधियां पुंसां ददात्यव्ययः किञ्चिदं यद्यं प्रयाति विलयं तत्राच्युते कीर्तिते ॥ ४४ ॥ अग्निकाम्यं जपः
 स्नानं विष्णोर्ध्यानञ्च पूजनम् ॥ गन्तुं दुःखोदधेः कुर्व्युयं च तत्र तरन्ति ते ॥ ४५ ॥ राष्ट्रस्य शरणं राजा पितरो बालकस्य च ॥ धर्मस्य पूर्वस्य
 त्यागं सर्वस्य शरणं हरिः ॥ ४६ ॥ ये नमन्ति जगद्भ्यानि वासुदेवं सनातनम् ॥ न तेभ्यो विद्यते तीर्थमधिकं मुनिसत्तम ॥ ४७ ॥ अनर्चस्त्वं
 जाञ्च कुर्यात्स्वाध्यायमेव च ॥ तमेवोद्दिश्य गोविंदं ध्यायन्नित्यमतन्द्रितः ॥ ४८ ॥ द्वाद्रं वा भगवद्भक्तं निपादं श्यपचं तथा ॥ द्विजजाति
 सममन्यो न याति नरकं नरः ॥ ४९ ॥ आदरेण सदा स्तोति धनवन्तं धनेच्छया ॥ तथा विश्वस्य कर्तारं को न मुच्येत वन्द्यनात् ॥ ५० ॥
 यथा प्रातवनो वह्निर्दहत्याद्रिमधीन्धनम् ॥ तथाविधः स्थितो विष्णुयोगिनां सर्वकलिवपश्च ॥ ५१ ॥ आर्तार्थं पवतं यद्विश्रमति नृगादयः ॥
 तद्रूपापानि सर्वाणि योगाभ्यासरतं नरम् ॥ ५२ ॥ यस्य यावांश्च विश्वासस्तस्य सिद्धिस्तु तावती ॥ एतवानेव कृष्णस्य प्रभावः परिमीयते ॥ ५३ ॥
 विद्वेषादपि गोविन्दं दमघोपात्मजः स्मरन् ॥ शिष्टपालो गतस्त्वत्वं किं पुनस्तत्परायणः ॥ ५४ ॥ इति श्रीगुरुदे महापुराणे पूर्वखण्डे अथमा
 शाख्ये आचारकाण्डे विष्णुमहात्म्यवर्णनं नाम त्रिंशत्तद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३० ॥ ॥ एत उवाच ॥ चारुसिंहरुति वक्ष्ये शिवोक्तं शैलका
 थुना ॥ पूर्वं मातृगणाः सर्वे शङ्करं वाक्यमब्रुवन् ॥ १ ॥ भगवन् भक्षयिष्यामः सदेवास्तुमातृपुत्र ॥ त्वत्प्रसादात्त्वमात्मनो तदुद्धानुमहंति ॥ २ ॥ शङ्क
 उवाच ॥ भवतीभिः प्रजाः सर्वो रक्षणीया न संशयः ॥ तस्माद्भिरतरप्रार्थं मनः शीघ्रं निवर्त्यताम् ॥ ३ ॥ इत्येवं शंकरेणोक्तमनादृत्य तु तदवः ॥
 भक्षयामास्तुभ्यमस्त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ ४ ॥ त्रैलोक्ये भक्ष्यमाणे तु तदा मातृगणेन वै ॥ तस्मिन्महापिणं देवं प्रदध्वा भगवाञ्छिवः ॥ ५ ॥ अना
 दिनिवर्तं देवं सर्वभूतभवोदकम् ॥ विद्युज्जिह्वं महादंष्ट्रं स्फुरत्केसरमालिनम् ॥ ६ ॥ रत्नागर्दं समुकुटं हेमकेसरमुपितम् ॥ शोणित्युषेण प्रवता काशनेन
 विराजितम् ॥ ७ ॥ त्रिलोचनदलक्ष्यामं रत्ननूपुरधुषितम् ॥ तेजसाकान्तसत्त्वब्रह्माण्डोद्भरमण्डपम् ॥ ८ ॥ अवर्त्तसदृशाकरैः संयुक्तं देहरोमाभिः ॥

१ वचसद्वचनः । २ भवतीति शेषः ।

ग. म. पु.
॥१५१॥

सर्वपुण्यैर्जिताश्च धारयंश्च महास्रजम् ॥ ९ ॥ स ध्यातमात्रो भगवान्प्रददौ तस्य दर्शनम् ॥ यादृशेनैव रूपेण ध्यातो रुद्रैस्तु भक्तिः ॥ १० ॥
तादृशेनैव रूपेण दुर्निरीक्ष्येण देवतैः ॥ प्राणिपत्य तु देवेशं तदा तुष्टाव शंकरः ॥ ११ ॥ शंकर उवाच ॥ ममस्तेऽस्त्वजगन्नाथ नरसिंहपुंशे ॥
दैत्यैश्चरेन्द्रमहागिरिखशुक्तिविगर्जित ॥ १२ ॥ नन्वमण्डलसभिन्नहमपिगलविग्रह ॥ नमोऽस्तु पद्मनाभाय शोभनाय जगद्गरो ॥ कल्पान्ताऽभ्योदयि
घोषं सूर्यकोटिसमप्रभ ॥ १३ ॥ सहस्रधर्मसंज्ञां सहस्रेन्द्रपराक्रम ॥ सहस्रधनदस्फीत सहस्रचरणात्मक ॥ १४ ॥ सहस्रचन्द्रप्रतिम ! सहस्रांशु
हरिक्रम ॥ सहस्ररुद्रतेजस्क सहस्रब्रह्मसंस्तुत ॥ १५ ॥ सहस्ररुद्रसंजत सहस्राक्षनिरीक्षण ॥ सहस्रजन्ममथन सहस्रबन्धनमोचन ॥ १६ ॥ सहस्र
वायुवेगाश्च सहस्राङ्गुपाकर ॥ स्तुतवैव देवदेवेशं नृसिंहवपुषं हारम् ॥ विज्ञापयामास पुनर्विनयावनतः शिवः ॥ १७ ॥ अन्धकस्य विनाशाय या
सृष्टा मातरो मया ॥ अनादृत्य तु मद्राक्षयं भक्षयन्वद्रुताः प्रजाः ॥ १८ ॥ सृष्ट्वा तांश्च न शक्तोऽहं संहर्तुमपराजितः ॥ पूर्वं कृत्वा कथं तासां विनाश
मभिरोचये ॥ १९ ॥ एवमुक्तः स रुद्रेण नरसिंहवपुर्हरिः ॥ सहस्रहेवीर्जिह्वायास्तदा वागीश्वरो हरिः ॥ २० ॥ तथा सुरगणान्सर्वान्मृगान्मृगान्विभुः ॥
संहृत्य जगतः शर्म कृत्वा चान्तर्दधे हरिः ॥ २१ ॥ नारासिंहमिदं स्तोत्रं यः पठेन्नियतोद्दिश्यः ॥ मनोरथप्रदस्तस्य रुद्रस्येव न संशयः ॥ २२ ॥
ध्यायेन्नृसिंहं तरुणाकनेत्रं सिताम्बुजातं ज्वालिताम्बिवत्कम् ॥ अनादिमध्यान्तमज पुराणं परापरं जगतां निधानम् ॥ २३ ॥ जपेदिदं सन्ततदुः
खजालं जह्याति नीहारमिवांशुमाली ॥ समानृवर्गस्य करोति सृष्टिं यदा तदा तिष्ठति तत्समीपे ॥ २४ ॥ देवेशस्यैवापि नृसिंहमूर्तेः पूजां विधातुं
त्रिपुरान्तकारी ॥ प्रसाद्य तं देववरं स लब्ध्वा अद्याज्जगन्मातृगणेभ्य एव च ॥ २५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः आचारकाण्डे
नृसिंहस्तोत्रं नामैकविंशदुत्तरदिशतमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ कुलामृतं प्रवक्ष्यामि स्तोत्रं यत्तु ह्योऽम्बवीत् ॥ पृष्टः श्रीनारदेनैव नार
दाय तथा शृणु ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ यः संसारे सदा ब्रह्मैः कायकायैः क्षुभाक्षुभैः ॥ शुद्धादिविषयेष्वेहः प्रीडयमानः स दुर्बलः ॥ २ ॥ क्षणं
विमुच्यते जन्तुर्मुखसंसारसागरात् ॥ भगवच्छ्रोतुमिच्छामि त्वत्तो हि त्रिपुरान्तक ॥ ३ ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा नारदस्य त्रिलोक्यः ॥ उवाच तद्यत्
शम्भुः प्रसन्नवदना हरः ॥ ४ ॥ महेश्वर उवाच ॥ ज्ञानाधृतं परं शुद्धं रहस्यमष्टषोडशम् ॥ वक्ष्यामि शृणु हृत्पत्रं भवबन्धनयापहम् ॥ ५ ॥ तृणादि
चतुरास्यान्तं धृतधामं चतुर्विधम् ॥ चराचरं जगत्सर्वं प्रलपं यस्य मायया ॥ ६ ॥ तस्य विष्णोः प्रसादेन यदि कश्चिदभ्युप्यते ॥ स निस्तरति संसारं
देवानामपि दुस्तरम् ॥ ७ ॥ भगैश्वर्यमदोन्मत्तस्तत्त्वज्ञानपराङ्मुखः ॥ पुनवारकुटुम्बेषु मत्ताः सीदन्ति जन्तवः ॥ ८ ॥ सर्वे एकाग्रेण ममा जीर्णो

पू. खं.
आ. कां.
अ. २३ः

॥१५१॥

वनगजा इव ॥ यस्त्वाननं निबध्नाति दुर्मतिः कोशकारवत् ॥ ९ ॥ तस्य मुक्तिं न पश्यामि जन्मकोटिशतैरपि ॥ तस्मान्नारद सर्वेषां देवानां देवमव्य-
 यम् ॥ आराधयेत्सदा सम्यग्ध्यायेद्विष्णुं मुदान्वितः ॥ १० ॥ यस्तु विश्वमनाद्यन्तमजमात्मानि संस्थितम् ॥ सर्वज्ञमचलं विष्णुं सदा ध्यायेत्स-
 मुच्यते ॥ ११ ॥ देवं गर्भोचितं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ अशरीरं विधातारं सर्वज्ञानमनोरतिम् ॥ अचलं सर्वगं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते
 ॥ १२ ॥ निर्विकल्पं निराभासं निष्प्रपञ्चं निरामयम् ॥ वासुदेवं गुरुं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १३ ॥ सर्वात्मकञ्च वै यावदात्मचैतन्यरूपकम् ॥
 शुभमेकाक्षरं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १४ ॥ वाक्यातीतं त्रिकालज्ञं विश्वेशं लोकसाक्षिणम् ॥ सर्वस्मादुत्तमं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १५ ॥
 ब्रह्मादिदेवगन्धर्वैर्मुनिभिः सिद्धचारणैः ॥ योगिभिः सेवितं विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १६ ॥ संसारबन्धनान्मुक्तिमिच्छन्लोको ह्यशेषतः ॥ स्तुतुं वै वरदं
 विष्णुं सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १७ ॥ संसारबन्धनात्कोऽपि मुक्तिमिच्छन्समाहितः ॥ अनन्तमव्ययं देवं विष्णुं विश्वप्रतिष्ठितम् ॥ विश्वेश्वरमजं विष्णुं
 सदा ध्यायन्विमुच्यते ॥ १८ ॥ सूत उवाच ॥ नारदेन पुरा पृष्ट एवं स वृषभध्वजः ॥ यत्नेन तस्मै व्याख्यातं तन्मया कथितं तव ॥ १९ ॥ तमेव सततं
 ध्यायन्निर्व्ययं ब्रह्म निष्कलम् ॥ अवाप्स्यसि ध्रुवं तात ॥ शाश्वतं पदमव्ययम् ॥ २० ॥ अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च ॥ क्षणमेकाग्रचित्तस्य
 कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ २१ ॥ श्रुत्वा सुरक्राविर्विष्णोः प्राधान्यमिदमीश्वरात् ॥ स विष्णुं सम्यगाराध्य सिद्धः पदमवाप्तवान् ॥ २२ ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वा
 पि नित्यमेव स्तवोत्तमम् ॥ कोटिजन्मकृतं पापमपि तस्य प्रणश्यति ॥ २३ ॥ विष्णोः स्तवमिदं दिव्यं महादेवेन कीर्तितम् ॥ प्रयत्नाद्यः पठेन्नित्य-
 ममृतत्वं स गच्छति ॥ २४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे कुलामृतस्तोत्रं नाम द्वात्रिंशदुत्तराद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २३२ ॥ सूत उवाच ॥ स्तोत्रं तत्सं-
 प्रवक्ष्यामि मार्कण्डेयेन भाषितम् ॥ दामोदरं प्रपन्नोऽस्मि किन्नो मृत्युः करिष्यति ॥ १ ॥ शङ्खचक्रधरं देवं व्यक्तरूपिणमव्ययम् ॥ अधोऽक्षजं प्रपन्नो
 स्मि किन्नो मृत्युः करिष्यति ॥ २ ॥ वराहं वामनं विष्णुं नारसिंहं जनार्दनम् ॥ माधवं च प्रपन्नोऽस्मि किन्नो मृत्युः करिष्यति ॥ ३ ॥ पुरुषं पुष्करक्षेत्रबीजं
 पुण्यं जगत्पतिम् ॥ लोकनाथं प्रपन्नोऽस्मि किन्नो मृत्युः करिष्यति ॥ ४ ॥ सहस्रशिरसं देवं व्यक्ताव्यक्तं सनातनम् ॥ महायोगं प्रपन्नोऽस्मि किन्नो
 मृत्युः करिष्यति ॥ ५ ॥ भूतात्मानं महात्मानं यज्ञयोनिमयोनिजम् ॥ विश्वरूपं प्रपन्नोऽस्मि किन्नो मृत्युः करिष्यति ॥ ६ ॥ इत्युदीरितमाकर्ण्य स्तोत्रं
 तस्य महात्मनः ॥ अपयातस्ततो मृत्युर्विष्णुदूतैः प्रपीडितः ॥ ७ ॥ इति तेन जितो मृत्युर्मार्कण्डेयेन धीमता ॥ प्रसन्ने पुण्डरीकाक्षे नृसिंहे नास्ति
 दुर्लभम् ॥ ८ ॥ मृत्यवष्टकमिदं पुण्यं मृत्युप्रशमनं शुभम् ॥ मार्कण्डेयहितार्थाय स्वयं विष्णुरुवाच ह ॥ ९ ॥ इदं यः पठते भक्त्या त्रिकालं नियतं

ग.म.पु.
॥१५२॥

शुचिः ॥ नाकाले तस्य घृत्युः स्यान्नरस्याच्युतचेतसः ॥ १० ॥ इत्येवमप्ये पुरुषं पुराणं नारायणं शाश्वतमप्रमेयम् ॥ विचिन्त्य सूर्यादतिराजमानं
मृत्युं स योगी जितवांस्तथैव ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे मार्कण्डेयकृतः भूतव्यष्टकस्तोत्रं नाम त्रयस्त्रिंशदुत्तराद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २३३ ॥
सूत उवाच ॥ वक्ष्येऽहमच्युतस्तोत्रं शृणु शौनक सर्वदम् ॥ ब्रह्मा धृष्टो नारदाय यथोवाच तथा परम् ॥ १ ॥ नारद उवाच ॥ यथाक्षयोऽप्ययो
विष्णुः स्तोतव्यो वरदो मया ॥ श्रुत्वा चार्चनाकाले तथा त्वं वल्लभर्हसि ॥ २ ॥ ते वन्यास्ते सुजन्मानस्ते हि सर्वसुखप्रदाः ॥ सकलं जीवितं तेषां ये स्तुवन्ति
सदाच्युतम् ॥ ३ ॥ ब्रह्मा उवाच ॥ सुने स्तोत्रं प्रवक्ष्यामि वासुदेवस्य श्रुतिदम् ॥ शृणु येन स्तुतः सन्वत् पूजाकाले प्रसीदति ॥ ४ ॥ ॐ नमो (अपवर्ते) वासुदे
वाय नमः सर्वोपहारिणे ॥ नमो विशुद्धदेहाय नमो ज्ञानस्वरूपिणे ॥ ५ ॥ नमः सर्वसुरेशाय नमः श्रीवत्सधारिणे ॥ नमश्चर्मोत्सिहस्ताय नमः पङ्कजमा
लिने ॥ ६ ॥ नमो विश्वप्रतिष्ठाय नमः पीताम्बराय च ॥ नमो नृसिंहरूपाय वैकुण्ठाय नमोनमः ॥ ७ ॥ नमः पङ्कजनाभाय नमः क्षीरोदशायिने ॥ नमः
सहस्ररिषाय नमो नागाङ्गशायिने ॥ ८ ॥ नमः परब्रह्महाय नमः क्षत्रान्तकारिणे ॥ नमः सत्यप्रतिज्ञाय ह्यजिताय नमोनमः ॥ ९ ॥ नमः
लोचननाथाय नमश्चक्रवर्त्तये च ॥ नमः शिवाय सूर्याय पुराणाय नमोनमः ॥ १० ॥ नमो वासनरूपाय बलिराज्यापहारिणे ॥ नमो यज्ञवराहाय
गोविन्दाय नमोनमः ॥ ११ ॥ नमस्ते परमानन्द नमस्ते परमात्मर ॥ नमस्ते ज्ञानसद्भाय नमस्ते ज्ञानदायक ॥ १२ ॥ नमस्ते परमद्वित नमस्ते
पुरुषोत्तम ॥ नमस्ते विश्वकृदेव नमस्ते विश्वभावन ॥ १३ ॥ नमस्ते त्वादिश्वनाथ नमस्ते विश्वकारण ॥ नमस्ते मधुदैत्यघ्न नमस्ते रावणा
न्तक ॥ १४ ॥ नमस्ते वामदेवेशि नमस्ते कैटभादेन ॥ नमस्ते शतपञ्चाक्ष नमस्ते गरुडध्वज ॥ १५ ॥ नमस्ते कालनेत्रिण नमस्ते गरुडासन ॥
नमस्ते देवकौपुत्र नमस्ते शुष्णिगन्दन ॥ १६ ॥ नमस्ते रुक्मिणीकान्त नमस्ते त्रितिनन्दन ॥ नमस्ते गोकुलवासा नमस्ते गोकुलप्रिय ॥ १७ ॥
जय गोपपुत्रः कृष्ण जय गोपीजनप्रिय ॥ जय गोवर्द्धनाधार जय गोकुलवर्द्धन ॥ १८ ॥ जय रावणघोरघ्न जय चाणूरनाशन ॥ जय शुष्णिगकुलो
द्भयोत् जय कालीयमर्दन ॥ १९ ॥ जय सत्य जन्तुसाक्षि जय सर्वार्थसाधक ॥ जय वेदान्तविद्वेद्य जय सर्वद माधव ॥ २० ॥ जय सर्वोपकारिण जय
जय सर्वेण माधव ॥ जय सूक्ष्म चिदानन्दन जय चित्तनिरञ्जन ॥ २१ ॥ जयस्तेऽस्तु निरालम्ब जय शान्त सनातन ॥ जय नाथ जगत्पुष्ट (त्वज्य)
जय विष्णो तमोऽस्तु ते ॥ २२ ॥ त्वं गुरुस्त्वं हरे शिष्यस्त्वं वृक्षामन्त्रमण्डलम् ॥ त्वं न्याससुद्धासमयास्त्वं च उपपादिसाधनम् ॥ २३ ॥ त्वमाध्या
रस्तत्त्वं ह्यनन्तत्त्वं कर्मस्तत्त्वं धारण्युजम् ॥ त्वमज्ञानाद्व्यस्तत्त्वं हि वेदिमण्डलशक्तम् ॥ २४ ॥ त्वं प्रभो छलद्वामस्तत्त्वं पुनः स खरात्तकः ॥ त्वं ब्रह्मविद्य

पू. सं.
आ. कां.
अ. २३३

॥१५२॥

वेपस्त्वं विष्णुः सत्यपराक्रमः ॥२५॥ त्वं श्रुसिंहः परानन्दो वराहस्त्वं धरावरः ॥ त्वं सुपर्णस्तथा चक्रं त्वं गदा शङ्ख एव च ॥ २६ ॥ त्वं श्रीः प्रभो
 त्वं सृष्टिस्त्वं त्वं माला देव शाश्वती ॥ श्रीवत्सः कौस्तुभस्त्वं हि शाङ्गी त्वंच तथेष्टुषिः ॥ २७ ॥ त्वं खड्गचर्मणा साद्वै त्वं दिक्पालास्तथा प्रभो ॥
 त्वं वेधास्त्वं विधाता च त्वं यमस्त्वं हुताशनः ॥ २८ ॥ त्वं धनेशस्त्वमीशानस्त्वमिन्द्रस्त्वमर्पापतिः ॥ त्वं रक्षोऽधिपतिः साध्यस्त्वं वायुस्त्वं
 निशाकरः ॥ २९ ॥ आदित्या वसवो रुद्रा अश्विनौ त्वं मरुद्गणाः ॥ त्वं दैत्या दानवा नागास्त्वं यक्षा राक्षसाः खगाः ॥ ३० ॥ गन्धर्वाप्सरसाः
 सिद्धाः पितरस्त्वं महामराः ॥ भूतानि विषयस्त्वं हि त्वमव्यक्तेन्द्रियाणि च ॥ ३१ ॥ अनेतुर्द्विरहङ्कारः क्षेत्रज्ञस्त्वं हृदीश्वरः ॥ त्वं यज्ञस्त्वं
 वषट्कारस्त्वमोङ्कारः समित्कुशाः ॥ ३२ ॥ त्वं वेदी त्वं हरे दीक्षा त्वं वृषस्त्वं हुताशनः ॥ त्वं पत्नी त्वं पुरोडाशस्त्वं शाला खुक्च त्वं स्तुवः ॥ ३३ ॥
 यावाणः सकलं त्वं हि सदस्यस्त्वं सदाक्षिणः ॥ त्वं शूर्पादिस्त्वं च ब्रह्मा सुसलोलखले ध्रुवम् ॥ ३४ ॥ त्वं होता यजमानस्त्वं त्वं धाम्न्यं पशुधाजकः ॥
 त्वमध्वर्युस्त्वमुद्राता त्वं यज्ञः पुरुषोत्तमः ॥ ३५ ॥ दिक्पालात्महि व्योम द्यौस्त्वं नक्षत्रकारकः ॥ देवतिर्य्यङ्मनुष्येषु जगदेतच्चराचरम्
 ॥ ३६ ॥ यत्किञ्चिद्दृश्यते देव ब्रह्माण्डमखिलं जगत् ॥ तव रूपमिदं सर्वं दृष्टव्यं संप्रकाशितम् ॥ ३७ ॥ नाथयन्ते परं ब्रह्म देवेरपि दुरासदम् ॥
 कस्तज्जानाति विमलं योगगम्यमतीन्द्रियम् ॥ ३८ ॥ अक्षयं पुरुषं नित्यमव्यक्तमजमव्ययम् ॥ प्रलयोत्पत्तिरहितं सर्वव्यापिनमीश्वरम् ॥ ३९ ॥
 सर्वज्ञं निर्गुणं शुद्धमानन्दमजरं परम् ॥ बोधरूपं ध्रुवं शान्तं पूर्णमद्वैतमक्षयम् ॥ ४० ॥ अवतारिषु या स्मृतिर्विहरे देव दृश्यते ॥ परं भावमजानन्त
 स्त्वां भजान्ति दिवौकसः ॥ ४१ ॥ कथं त्वामीदृशं सूक्ष्मं शक्नोमि पुरुषोत्तम ॥ अराधायेतुमीशान मनोगम्यमगोचरम् ॥ ४२ ॥ इह यन्मण्डले नाथ
 पूज्यते विधिवत्क्रमैः ॥ पुष्पशृपादिभिर्यज्ञं तत्र सर्वा विभूतयः ॥ ४३ ॥ संकर्षणादिभेदेन तव यत् प्रजिता मया ॥ क्षन्तुमर्हसि तत्सर्वं यत्कृतं न कृतं
 मया ॥ ४४ ॥ न शक्नोमि विभो सम्यक्कर्तुं पूजां यथोदिताम् ॥ यन्कृतं जपहोमादि असाध्यं पुरुषोत्तम ॥ ४५ ॥ विविक्वाद्यदितुं भक्त्या अत स्त्वां
 क्षमयाम्यहम् ॥ दिवा रात्रौ च सन्ध्यायां सर्वावस्थासु चेष्टतः ॥ ४६ ॥ अचला तु हरे ! भक्तिस्तवाम्बुमुगले मम ॥ शरीरे न (ण) तथा प्रीतिर्न च
 धर्मादिकेषु च ॥ ४७ ॥ यथा त्वयि जगन्नाथ प्रीतिरात्यन्तिकी मम ॥ किं तेन न कृतं कर्म स्वर्गमाप्तादिसाधनम् ॥ ४८ ॥ वस्य विष्णौ दृढा भक्तिः
 सर्वकामफलप्रदे ॥ पूजां कर्तुं तथा स्तोत्रं कः शक्नोति तवाग्र्यतः ॥ ४९ ॥ स्तुतं तु पुनितं मेऽद्य तत्समस्व नयोस्तु ते ॥ इति चक्रभस्तोत्रं मया
 सम्यग्मुदाहृतम् ॥ स्तोहि विष्णुं मुने भक्त्या चर्चिषसि परं पदम् ॥ ५० ॥ स्तोत्रेणानेन यः स्तौति पूजाकाले जगद्गुरुम् ॥ ५१ ॥ अचिराच्छान्ते मोक्ष

ग. म. पु.
॥१५३॥

छित्वा संसारबन्धनम् ॥ अन्योऽपि यो जपेद्भक्त्या त्रिसन्ध्यं नियतः शुचिः ॥ ५२ ॥ इदं स्तोत्रं श्रुते सोऽपि सर्वकाममाप्नुयात् ॥ पुत्रार्थी लभते
पुत्रान्बन्धो मुच्येत बन्धनात् ॥ ५३ ॥ रोगाद्विमुच्यते रागी लभते विद्वानो धनम् ॥ विद्यार्थी लभते विद्यां भ्राम्यं कभीर्षिं च विन्दति ॥ ५४ ॥ जाति
स्मरत्वं मेधावी यद्यविच्छति चेतसा ॥ स बन्धः सर्वविघ्नोऽस्मिन् साधुः सर्वकर्मकृत् ॥ ५५ ॥ स सत्यवाक्कुचिर्दाता यः स्तौति पुरुषोत्तमम् ॥
असंभाष्या हि ते सर्वे सर्वधर्मवर्हिष्कृताः ॥ ५६ ॥ येषां प्रवर्त्तने नास्ति हविर्बुद्धिश्च सत्क्रिया ॥ न शुद्धं विद्यते तस्य मनो वाक्च दुरात्मनः ॥
॥ ५७ ॥ यस्य सर्वार्थेदे विष्णो भक्तिर्नाम्यभिचारिणी ॥ आराध्य जिघ्रिषेद्देवं हरिं सर्वसुखप्रदम् ॥ ५८ ॥ श्रोत्रोति पुरुषः सम्यग्ब्रह्मार्थयतः
फलम् ॥ कर्म कामादिकं सर्वं धृष्टधानः सुरोत्तमः ॥ असुरादेवपुः सिद्धेर्वायते यस्य नान्तरम् ॥ ५९ ॥ सकलश्रुतिभिराद्यभिन्यते यो हि शुद्धो
निखिलहृदि निविष्टो वेत्ति यः सर्वसत्ता ॥ तमजममृतमीशं वासुदेवं नतोऽस्मि भयमरणविहीनं नित्यमानन्दरूपम् ॥ ६० ॥ निखिलभुवन
नाथं शाश्वतं सुप्रसन्नं त्वतिविमलविभूतं निर्गुणं भावपुण्यैः ॥ सुखसहितसमस्तं पूजयाम्यात्मभार्षं विशांतु हृदयपथे सर्वसत्ता चिदात्मा
॥ ६१ ॥ एवं मयोक्तं परमप्रभावमाद्यन्तहीनस्य परस्य विष्णोः ॥ तस्माद्विचिन्त्यः परमेश्वरोऽस्मै विष्णुक्तिकामेन नरेण सम्यक् ॥ ६२ ॥
बोधस्वरूपं पुरुषं पुराणमादित्यवर्णं विमलं विभूतम् ॥ सखिन्त्य विष्णुं परमद्वितीयं कस्तत्र योगी न लयं प्रयाति ॥ ६३ ॥ इमं स्तवं यः संततं
मनुष्यः पठेच्च तद्भक्त्युतः प्रशान्तः ॥ स श्रुतपाप्मा विनतप्रभावः प्रयाति लोकं विततं सुरैः ॥ ६४ ॥ यः प्रार्थयत्यर्थमशेषसौख्यं धर्मं च
कामं च तथैव मेक्षम् ॥ ॥ सर्वशुभं परं पुराणं प्रयाति विष्णुं शरणं वेत्त्यक् ॥ ६५ ॥ विष्णुं प्रभुं विश्वधरं विभूतमशेषसंसारविनाशहेतुम् ॥
यो वासुदेवं विमलं प्रपन्नः स मोक्षमाप्नोति विमुक्तसङ्गः ॥ ६६ ॥ इति श्रीनारद उवाच ॥ महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः ॥ अथारकाष्टोऽध्यायस्तोत्रं नाम
चतुर्विंशदुत्तरदिशतमोऽध्यायः ॥ २३४ ॥ सूत उवाच ॥ वेदांतसाङ्गचरिणां तन्मन्त्रानां वदाम्यहम् ॥ अहं ब्रह्म परं ज्योतिर्विष्णुरित्येव चिन्तय
॥ १ ॥ सूर्ये इन्द्रोऽग्निं वज्रं च ज्योतिरिक्तं त्रिधा स्थितम् ॥ यथा सार्षपं शरीरस्थं गवां न दुरुते बलम् ॥ २ ॥ निर्वर्तं कर्मसंयुक्तं दत्तं तासां महा
बलम् ॥ तथा विष्णुः शरीरस्थो न करोति हितं नृणां ॥ ३ ॥ विनाराधनया देवः सर्वगः परमेश्वरः ॥ आरुरुक्षुमतीनां तु कर्मज्ञानमुदाहृतम् ॥
॥ ४ ॥ आरुडयोगवृक्षाणां ज्ञानं त्रयम् परं मतम् ॥ ज्ञातुमिच्छति शब्दादीनामो द्वेषोऽथ जायते ॥ ५ ॥ लोभो मोहः क्रोध एतेभ्यः पापं नरस्य
रेत ॥ हन्तावप्यस्थसुदरं वाक्चतुर्थी चतुष्टयम् ॥ ६ ॥ एतत्सुसंयतं यस्तु स विप्रः कथ्यते बुधैः (धः) ॥ परवित्तं न यच्छाति न हिंसा कुरुते

पू. ख.
आ. कां.
अ. २३५

॥१५३॥

तथा ॥७॥ नाशकीडारतो यस्तु इत्थौ तस्य सुसंयतौ ॥ परस्त्रीवर्जनरतस्तस्योपस्थं सुसंयतम् ॥ ८ ॥ अलोलुपमिदं भुक्ते जअं तस्य संयतम् ॥
 सत्यं हितं मितं ब्रूते यस्माद्वाक्यस्य संयता ॥ ९ ॥ यस्य संयतान्येतानि तस्य किं तपसाध्वरे ॥ ऐक्यं यद्वद्विभनसौरिन्द्रियाणां च सर्वदा ॥१०॥
 सबीजं वापि निबीजं ध्यानमेतत्प्रकीर्तितम् ॥ भुवोर्मध्ये स्थितां बुद्धिं विषयेषु युनक्ति यः ॥ ११ ॥ इन्द्रियाणां ह्यपरमे मलासि सुव्यवस्थिते ॥ १२ ॥
 स्वप्नान्पश्यत्यसौ जीवो बाह्यानाभ्यन्तरानय ॥ जीवो जाग्रदवस्थायामेवमाहुर्विपश्चितः ॥ १३ ॥ हृदि स्थितः स तमसा मोहितो न स्मरत्यपि ॥
 यदा तस्य कुतो वेति सुषुप्तिरिति कथ्यते ॥ १४ ॥ जाग्रतो यस्य नो तन्द्रा न मोहो न भ्रमस्तथा ॥ उत्पद्यते न जानाति शब्दार्थविषयान्वशो
 ॥ १५ ॥ इन्द्रियाणि समाहृत्य विषयेभ्यो मनस्तथा ॥ बुद्ध्याहङ्कारमपि च प्रकृत्या बुद्धिमेव च ॥ १६ ॥ संयम्य प्रकृतिं चापि वि
 च्छत्तया केवले स्थितः ॥ पश्यत्यात्मनि चात्मानमात्मनात्मदकाराकम् ॥ १७ ॥ चिद्रूपसंयुतो बुद्धे निष्क्रियं व्यापकं शिवम् ॥ तुरी
 यायामवस्थायामास्तितोऽसौ न संशयः ॥ १८ ॥ शब्दादयो गुणाः पञ्च सत्त्वाद्याश्च गुणास्तयः ॥ पुण्यं प्रकृत्य पञ्चस्य पञ्चाण्यष्टौ च तानि हि ॥१९॥
 साम्यावस्था गुणकृता प्रकृतिस्तत्र कणिका ॥ कणिकायां स्थितो देवो देही चिद्रूप एव हि ॥ २० ॥ पुण्यं प्रकृत्य परित्यज्य प्रकृतिं च गुणात्मिकम् ॥
 यदा जति तदा जीवो याति मुक्तिं न संशयः ॥ २१ ॥ प्राणायामो जपश्चैव प्रत्याहारोऽयं धारणा ॥ ध्यानं समाधिरित्येते षड् योगस्य प्रसाधकाः ॥
 ॥ २२ ॥ पापक्षये देवतानां प्रीतिरिन्द्रियसंयमः ॥ जपध्यानयुतो गर्भो विपरीतरत्नगर्भकः ॥ २३ ॥ षट्त्रिंशन्मात्रकः श्रेष्ठश्चतुर्विंशतिमात्रकः ॥
 मध्यो द्वादशमात्रस्तु उच्चारं सततं जपेत् ॥ २४ ॥ वाचके प्रणवे द्वाते वाच्यं ब्रह्म प्रसीदति ॥ (ॐ नमो विष्णवे)-षट्पादस्य जपस्यो गायत्री
 द्वादशाक्षरी ॥ २५ ॥ सर्वेषामिन्द्रियाणां तु प्रवृत्तिर्विषयेषु च ॥ निवृत्तिर्मनस्तस्याः प्रत्याहारः प्रकीर्तितः ॥ २६ ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियार्थैः समाह
 र्य हितो हि सः ॥ सहसा स ह बुद्ध्या च प्रत्याहारेषु संस्थितः ॥ २७ ॥ प्राणायामे द्वादशभिर्गोत्रकालः कुतो भवेत् ॥ यस्तावत्कालपर्यन्तं मनो
 ब्रह्मणि धारयेत् ॥ २८ ॥ तस्यैव ब्रह्मणा प्रोक्तं ध्यानं द्वादश धारणाः ॥ (तृण्यतं नियतो मुक्तः समाधिः सोऽभिधीयते ॥) ध्यायन्न चलेते यस्य
 मनोऽभिध्यायतो भूषाम् ॥ २९ ॥ प्राणायामविहृतं कालं यावत्सा धारणा स्मृता ॥ ध्येये सक्तं मनो यस्य ध्येयमेशानुपश्यति ॥ ३० ॥ तान्यं पदार्थं
 जानाति ध्यानमेतत्प्रकीर्तितम् ॥ ध्येये मनो निश्चलतां याति ध्येयं चिन्तितम् ॥ ३१ ॥ यत्तद्व्यानं परं प्रोक्तं मुनिभिर्ध्यानचिन्तकैः ॥ ध्येयमे
 व हि सर्वत्र ध्याता तन्मयतां गतः ॥ ३२ ॥ पश्यति द्वैतरहितं समाधिः सोऽभिधीयते ॥ मनः सङ्कल्परहितमिन्द्रियायान्न चिन्तयेत् ॥ ३३ ॥

ग. म. पु.
॥१५२॥

यस्य ब्रह्मणि संलीनं समाधिस्थं तदोच्यते ॥ ध्यायतः परमात्मानमात्मस्थं यस्य योगिनः ॥ ३४ ॥ मनस्तन्मयतां याति समाधिस्थः स कीर्तिताः ॥
चित्तस्य स्थिरता भ्रान्तिर्दोर्मनस्य प्रमादता ॥ ३५ ॥ योगिनां कथिता दोषा योगविप्रप्रवर्त्तकाः ॥ स्थित्यर्थं मनसः सर्वं स्थूलरूपं विचिन्तयेत्
॥ ३६ ॥ तद्गतं निश्चलीभूतं सूर्यस्थं स्थिरतां ब्रजेत् ॥ न विना परमात्मानं किञ्चिजगति विद्यते ॥ ३७ ॥ विश्वरूपं तमेवैकमिति ज्ञात्वा विसृज्य
ति ॥ ३८ ॥ परमं ब्रह्म ध्यायेद्वज्रस्थितं विभुम् ॥ ३८ ॥ शेषशेषज्वरहितं जपेन्मात्रात्रयान्वितम् ॥ हृदि सञ्चिन्तयेत्पूर्वं प्रधानं तस्य चोपरि
॥ ३९ ॥ तमो रजस्तथा सत्त्वं मण्डलवितयं क्रमात् ॥ कुम्भरक्तसितं तस्मिन्पुरुषं जीवसंज्ञितम् ॥ ४० ॥ तस्यापरि रणेऽश्वत्थं मष्टपत्रं सरोरुहम् ॥
ज्ञानं तु कर्णिका तत्र विज्ञानं केसराः स्मृताः ॥ ४१ ॥ वैराग्यनालं तत्कन्दो वैष्णवो धर्म उत्तमः ॥ कर्णिकायां स्थितं तत्र जीवबन्धित्वं विभु
॥ ४२ ॥ ध्यायेदुरसि संयुक्तमोङ्कारं मुक्तिसाधकम् ॥ ध्यायन् यदि त्यजेत्प्राणान्याति ब्रह्म स्वसन्निविष्टम् ॥ ४३ ॥ हरिं संस्थाप्य देहाग्रे ध्यायन् यो
गी च भक्तिभाक् ॥ आत्मानमात्मना केचित्पश्यन्ति ध्यानचक्षुषः ॥ ४४ ॥ सांख्यबुद्ध्या तथैवान्ये योगेनान्ये तु योगिनः ॥ ब्रह्मकारकं ज्ञानं
भवबन्धविभेदनम् ॥ ४५ ॥ तत्रैकचित्ततायोगो मुक्तिदो नात्र संशयः ॥ जितेन्द्रियात्मकणो ज्ञानदक्षो हि यो भवेत् ॥ ४६ ॥ स मुक्तः कल्पते
योगी परमात्मन्यवस्थितः ॥ आसनस्थानविषयो न योगस्य प्रसाधकाः ॥ ४७ ॥ विलम्बजनकाः सर्वे विस्तराः परिकीर्त्तिताः ॥ शिरोभालः
सिद्धिमाप स्मरणाभ्यासगौरवात् ॥ ४८ ॥ योगाभ्यासं प्रकुर्वन्तः पश्यन्त्यात्मानमात्मना ॥ सर्वभूतेषु कारुण्यं विद्रेषं विषयेषु च ॥ ४९ ॥ गुप्त
शिरोदरादिश्च कुर्वन्योगी विमुच्यते ॥ इन्द्रियैरिन्द्रियार्थास्तु न जानाति नरो यदा ॥ ५० ॥ काष्ठवद्ब्रह्मसंलीनो योगी सुकस्तदा भवेत् ॥ सर्ववर्णीः
भ्रियः सर्वाः कृत्वा पापानि भस्मसात् ॥ ५१ ॥ ध्यानाग्निना च मेधावी लभते परमां गतिम् ॥ मन्थनादृश्यते समिस्तद्रह्यवान्निव वै हरिः ॥ ५२ ॥
ब्रह्मात्मनोर्यदैकत्वं स योगश्चोत्तमोत्तमः ॥ बाह्यरूपैर्न मुक्तिस्तु चान्तस्थैः स्याद्यमादिभिः ॥ ५३ ॥ साङ्ख्यज्ञानेन योगेन वैष्णवतत्त्ववर्णनं च ॥ श्रेय
क्षतात्मनो या हि सा मुक्तिरधिधीयते ॥ अनात्मन्यात्मरूपत्वं मसतः सत्त्वरूपता ॥ ५४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमोऽध्यायः समाप्तः ॥
रकाण्डे ब्रह्मविज्ञानस्वरूपनिरूपणं नाम पञ्चाविंशदुत्तरदिशतमोऽध्यायः ॥ २३५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ आत्मज्ञानं प्रवक्ष्यामि शृणु नारद तत्त्वतः ॥
अद्वैतं साङ्ख्यमित्याहुर्योगस्तत्रैकचित्ता ॥ १ ॥ अद्वैतयोगसम्पन्नास्ते मुच्यन्तेऽतिबन्धनात् ॥ अतीतारब्धमागामि कर्म नश्यति योगतः ॥ २ ॥

पु. खं.
आ. को.
अ. २३६

सद्भिचारकुठारेण च्छिन्नसंसारपादपः ॥ ज्ञानवैराग्यतीर्थेन लभते वैष्णवं पदम् ॥ ३ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तं च माया त्रिपुरमुच्यते ॥ अत्रैवान्तर्गतं सर्वं
 शाश्वते नाद्वये पदे ॥ ४ ॥ नामरूपक्रियाहीनं सर्वं तत्परमं पदम् ॥ जगत्कृत्वेश्वरोऽनन्तं स्वयमत्र प्रविष्टवान् ॥ ५ ॥ वेदाहमेतं पुरुषं चिद्रूपं तमसः
 परम् ॥ सोऽहमस्मीति मोक्षाय नान्यः पन्था विमुक्तये ॥ ६ ॥ श्रवणं मननं ध्यानं ज्ञानानां चैव साधनम् ॥ यज्ञदानतपस्तीर्थवेदैर्मुक्तिर्न लभ्यते
 ॥ ७ ॥ त्यागेन केनचिद्ध्यानपूजाकर्मादिभिर्न्या ॥ द्विविधं वेदवचनं कुरु कर्म त्यजेति च ॥ ८ ॥ यज्ञादयो विमुक्तानां निष्कामानां विमुक्तये ॥
 अन्तःकरणशुद्धयर्थमचुरेवात्र केचन ॥ ९ ॥ एकेन जन्मना ज्ञानान्मुक्तिर्न द्वैतभाविनाम् ॥ योगभ्रष्टाः कुयोगाश्च विप्रा योगिकुलोद्भवाः ॥ १० ॥
 कर्मणा बध्यते जन्तुर्ज्ञानान्मुक्तो भवाद्वेत् ॥ आत्मज्ञानन्वाश्रयेद्वै अज्ञानं यदतोऽन्यथा ॥ ११ ॥ यदा सर्वे विमुच्यन्ते कामा येस्य
 हृदि स्थिताः ॥ तदाभृतत्वमाप्नोति जीवन्नेव न संशयः ॥ १२ ॥ व्यापकत्वात्कथं याति को याति क्व स रतुति च ॥ अनन्तत्वाच्च
 देशोऽस्ति अमूर्त्तित्वाद्भूतिः कुतः ॥ १३ ॥ अद्वयत्वाच्च कोऽप्यस्ति बोधत्वाज्जडता कुतः ॥ एकोदिष्टं यदन्यस्य मतिरगतिरसंस्थिति (म्) ॥ १४ ॥
 कथमाकाशकल्पस्य गतिरागतिसंस्थिति ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तं च मायया परिकल्पितम् ॥ १५ ॥ वस्तु तैजसकं प्राज्ञे यत्तु पुण्यमखण्डकम् ॥ यथा
 ते प्रियआत्मा नः सर्वेषां च तथा प्रियः ॥ १६ ॥ बोधमार्गे यथा चित्तं सर्वेषां च तथा मते ॥ सर्वदा सर्वभूतानां सर्वस्य च महामुने ॥ १७ ॥ नाहम्
 त्रात्मविज्ञानं तस्मात्पूर्णं निरन्तरम् ॥ जाग्रत्स्वप्नं तथा वृत्तं सौषुप्तसुखमेव च ॥ १८ ॥ स्मरणं विस्मृतार्थस्य नास्ति चेत्कस्य जायते ॥ सत्य
 मस्तु तथा वाणुअशरीरं परं तथा ॥ १९ ॥ नास्ति चेत्सुखदुःखानां सर्वेषां वेदनं कथम् ॥ सदा सर्वत्र सर्वज्ञः सर्वस्य हृदये न चेत् ॥ २० ॥ साक्षि
 भूतः समाश्रित्य को जानाति विचेष्टितम् ॥ सत्य ज्ञानानन्तं भिन्नं स्यान्नसत्यं ज्ञानतः पृथक् ॥ २१ ॥ नानन्त्यात्पृथगानन्दं नाप्यमानन्दतः पृथक् ॥
 त्वमेव परमं ब्रह्म सत्यज्ञानादिलक्षणम् ॥ २२ ॥ अहं ब्रह्म परं तत्त्वं ज्ञात्वा त्वखिलविद्भवेत् ॥ यथैकमृन्मये ज्ञाते सर्वमेतच्चराचरम् ॥ २३ ॥ यथैकहे
 ममणिना सर्वं हेममयं भवेत् ॥ ज्ञानं तथैवमीशेन ज्ञानिनाप्यखिलं जगत् ॥ २४ ॥ यथान्धकारदोषेण रज्जुः सम्यङ् दृश्यते ॥ यथा सम्मोहदोषेण
 चात्मा सम्यङ् दृश्यते ॥ २५ ॥ सर्पधारादिभिर्भेदैरन्यथा वस्तुकल्पनम् ॥ व्योमादिना सरूपाद्यैरन्यथात्मा प्रकल्प्यते ॥ २६ ॥ प्रत्यक्षमपि यद्व्यं
 दुर्दर्शमिति भाषते ॥ व्योमादिना सरूपाद्यैरन्यथा कल्पितैस्तथा ॥ २७ ॥ तथा हि रज्जुरुरगः शुक्तिः कारजतं यथा ॥ मृगतृष्णापथायाम्भस्तृप्ति

ग.म.पु.
॥१५५॥

विष्णो तथा जगत् ॥ २८ ॥ हादिष्णोद्दिज्ञा काथ ब्रह्ममिति ॥ ॥ महानाशतुमर्थायस्वज्ञात्वं मन्यते यथा ॥ २९ ॥ मायानिष्ठस्तथा जीवो देहोद्भूति मन्यते ॥ मायानाशतुमः स्वीयरूपं ब्रह्मसिम् मन्यते ॥ ३० ॥ अहनाशाया मायजनानाश्रयवसेते ॥ स्वरूपधर्माचार्य माया नाशतया विना ॥ ३१ ॥ अनादित्वं समं द्रव्याय स्वरूपं तदिलक्षणम् ॥ एकः सत्यं तथा भागी विभोषणं प्रपृषा ॥ ३२ ॥ अजीवि हि सकृद्येव संभवायात्ममायया ॥ मायेच्छया द्विधा स स्यात्पतिः पत्नी सुखं जगत् ॥ ३३ ॥ अष्टाविंशतिभेदेस्तु वैषण्यं विद्यते पृथक् ॥ चतुरांगितिलक्ष्यं न्ते नानायां कृतीनि च ॥ ३४ ॥ एषुविषं प्रभवति स्वपडं मायया यथा ॥ आदावन्ते च सन्त्येते नामरूपकियादाय ॥ ३५ ॥ सत्तावतिरुक्तं काले न सन्ति परमार्थतः ॥ यथा रथादयः स्मरे सन्तो नैव च सत्यतः ॥ ३६ ॥ तथा जाग्रदवस्थायां भूतानि न तु सत्रिया ॥ हेतुत्वं सागगा यानि जाग्रत्स्वप्नपदज्ञ (व) योः ॥ ३७ ॥ एवमेतत्परं ब्रह्म स्वप्नजाग्रत्पदद्वये ॥ सुषुप्तमचलं रूपमद्वयं परमुच्यते ॥ ३८ ॥ मायाविचारसिद्धेव विचारेण विलीयते ॥ आपातरहितं सापि कल्पना कालवार्त्तिनी ॥ ३९ ॥ एवं तस्या (दान्या) त्मनादिति सिद्धमेकस्य सत्यज्ञ ॥ सतोस्तित्वं वगातितादस्तित्वाभ्यन्तरां ततः ॥ ४० ॥ ज्ञानं तोत्योनयनः पूर्णतनः सुखमात्मनः ॥ न नित्यभावाज्जातोहमहमनादित्युक्तस्यमहम् ॥ दीपद्वयं यजोतिर्ह ब्रह्मसिम् सुक्तये ॥ ४१ ॥ इति श्रीगुरुदे महापुराणे ब्रह्मवैवर्ते प्रथमांशाख्ये अचारकाख्ये आत्मब्रह्मस्वरूपवर्णने नाथ पदविंशतुर्वादितामोऽध्यायः ॥ २३६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ गीतासारं प्रवक्ष्यामि अर्जुनायोदितं पुरा ॥ अष्टाङ्गयोगमुक्तात्मा सर्ववैदात्तपारगः ॥ १ ॥ आत्मलाभः परो नाम्न्य अन्त्यदेहादिवर्जितः ॥ हीनरूपादिदेहान्तःकरणत्वादिलोचनः ॥ २ ॥ विज्ञानरहितः प्राणः सुखी हि प्रतीयते ॥ नाहमात्मा च दुःखादिप्रसंसारदिसमन्वयात् ॥ ३ ॥ विषुम इव दीप्ताचिरादिति (हित) इव क्षीमिनात् ॥ सुखदुःखप्रियव्याकरो हसह्र आत्मनाम्नि ॥ ४ ॥ श्रेयसाद्रीनि न पश्यति स्वस्वमात्मनात्मा त्मना ॥ सर्वज्ञः सर्वदर्शी च क्षेत्रज्ञतानि पश्यति ॥ ५ ॥ यदा प्रकाशते ब्रह्मा पदे दीपो ज्वलतिव ॥ ज्ञानजलप्लवते पुंसं स्वातन्त्र्यपदस्य कर्मणः ॥ ६ ॥ यथादत्तलभस्य पश्यत्यात्मनामनामनि ॥ इन्द्रियाणीन्द्रियायस्य सदाभूतानि पञ्चकम् ॥ ७ ॥ मनोबुद्धिरहंकारमन्यक्तं पुरुषं तथा ॥ प्रसंख्यमाणं प्रव्यातो विकृतो कर्त्तव्यमेवेत् ॥ ८ ॥ इन्द्रियाणामलसिलं मनसाग्निविशेष च ॥ मनश्चैवात्मनो प्रतीक्ष्य च पाण्डव ॥ ९ ॥ अहंकारं यदा बुद्धिं च व्रत्तयति ॥ प्रकृतिं पुरुषे स्थाप्य पुरुषं ब्रह्मणि न्यस्यत् ॥ १० ॥ अहं बह्म परं भवेत्तु विदः प्रसंख्यमाणं विवृण्यते ॥ नवद्वारमिदं गहं तिसृणां पञ्चसाक्षिकम् ॥ ११ ॥ क्षेत्रज्ञाधिष्ठितं विद्वान्यां वेद स वरः कविः ॥ अन्धमेघसहस्राणि वाजपेयशतानि च ॥ ज्ञानयज्ञस्य

पृ. सं.
आ. कां.
अ. २३७

॥३६६॥

सर्वाणि कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ १२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे श्रीमद्भगवद्गीतासारनिरूपणं नाम सप्तविंश
 उत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यमश्च नियमः पार्थ आसनं प्राणसंयमः ॥ मत्प्राहारस्तथा ध्यानं धारणाञ्चैनं सप्तमी ॥ १ ॥
 समाधिरिति चाष्टाङ्गे योग उक्तो विमुक्तये ॥ कर्मणा मनसा वाचा सर्वभूतेषु सर्वदा ॥ २ ॥ हिसाविरामको धर्मो ह्यदिता परमं सुखम् ॥ विधिना
 या भवेद्विज्ञा सा त्वहिंसा प्रकीर्तिता ॥ ३ ॥ सत्यं ब्रूयात्प्रियं ब्रूयान्न ब्रूयात्सत्यमभियम् ॥ प्रियं च नानृतं ब्रूयादेव धर्मः सनातनः ॥ ४ ॥ यच्च
 द्रव्यापहरणं चौर्याद्राद्य बलेन वा ॥ स्तेयं तस्यानाचरणमस्तेयं धर्मसाधनम् ॥ ५ ॥ कर्मणा मनसा वाचा सर्ववस्थासु सर्वदा ॥ सर्वेषु मेयुनत्यागं
 ब्रह्मचर्यं प्रचक्षते ॥ ६ ॥ द्रव्याणामप्यनादानमापत्स्वपि तथेच्छया ॥ अपरिग्रहमित्याहस्तं प्रयत्नेन वर्जयेत् ॥ ७ ॥ द्विधा शौचं मृच्छलाभ्यां वाह्य
 भावादयान्तरात् ॥ यदृच्छालाभतस्तुष्टिः सन्तोषः सुखलक्षणम् ॥ ८ ॥ मनसश्चेन्द्रियाणां च ऐक्यं परमं तपः ॥ शरीरशौचं वापि कृच्छ्रचान्द्रा
 यणादिभिः ॥ ९ ॥ वेदान्तशतकद्वीपप्रणवादिजपं वृथाः ॥ सत्त्वगुहिकरं पुंसां स्वाध्यायं चिन्तयन्ते ॥ १० ॥ क्लृप्तेस्मरणपूजादिबाह्यमनःकायकमे
 भिः ॥ अनिश्चला हरौ भक्तिरेतदीश्वरचिन्तनम् ॥ आसनं स्वस्तिकं प्रोक्तं पद्ममर्दान्तं तथा ॥ ११ ॥ प्राणः स्वदेहो वायुरायामस्तत्रिरोपनम् ॥
 इन्द्रियाणां विचरतां विषयेषु त्वसत्स्विव ॥ १२ ॥ नियमः प्रोच्यते सद्भिः प्रत्याहारस्तु पाण्डव ॥ मूर्तामूर्तब्रह्मसचिन्तनं ध्यानमुच्यते ॥ १३ ॥
 योगारम्भे हरिं मूर्तममूर्तमपि चिन्तयेत् ॥ अग्निमण्डलमध्यस्थो वायुदेवश्चतुर्भुजः ॥ १४ ॥ शक्तिचक्रगदाप्रभुर्गुरुः कौस्तुभतंडितः ॥ वनमाली कौरस्तु
 भेन युतोऽहं ब्रह्मसंज्ञकः ॥ १५ ॥ धारणेऽप्युच्यते चेयं धार्यते यन्मनो लभे ॥ अहं ब्रह्मेत्यवस्थानं समाधिरिति चोच्यते ॥ एकाकारः सप्ताधिः स्वादेशाल
 म्बनवर्जितः ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशस्थे आचारकाण्डे श्रीगीतासारनिरूपणं नामाष्टाविंशोत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २८ ॥
 ब्रह्मोवाच ॥ ब्रह्मगीतां प्रवक्ष्यामि यज्ज्ञात्वा मुच्यते भवान् ॥ अहं ब्रह्मास्मि वाक्प्रोक्तवान्मनोबोद्धुं भवेन्नृणाम् ॥ १ ॥ वाक्प्रज्ञानं भवेज्ज्ञानादहं ब्रह्म
 पदार्थयोः ॥ पदद्वयार्थो द्विविधो वाच्यो लक्ष्यो रम्यतो वुधैः ॥ २ ॥ वाक्प्रज्ञाचक्षुषा शब्दो लक्ष्यः सुदुर्लभः प्रकीर्तितः ॥ प्राणपिंडात्मकोऽयं
 चेतसामतुलं न यत् ॥ ३ ॥ तथा वैदेरवाष्टपमहंशब्देन सेव्यते ॥ प्रत्यक्षं त्वद्वितीयमहंशब्देन स्मर्यते ॥ ४ ॥ अग्रयानं चैव न्यमं परावसदितं
 परम् ॥ प्राणपिंडात्मको योय स द्वितीयविभक्तः ॥ ५ ॥ पारोक्ष्ये प्रसंगो ह्यत्र भागो लक्ष्येत वाहसा ॥ तथा ब्रह्मपदैर्नैव प्राणपिंडादधिकारधीम् ॥ ६ ॥

ग. म. पु.
॥१५६॥

निष्ठा परोक्षता चेति परित्यागेन वक्ष्यते ॥ अद्वयानन्दचैतन्यं प्रत्यग्ब्रह्मपदेन तु ॥ ७ ॥ अद्वयानन्दचैतन्यं लक्षयित्वा स्थितस्य च ॥ ब्रह्मात्मस्य
ब्रह्म चार्हब्रह्मपदार्थयोः ॥ ८ ॥ अर्हब्रह्मास्मिन्नाक्याच्च स्वातुभूतिफलार्थकम् ॥ ऐक्यज्ञानं तु हि भवेद्भेदतात्पर्यतो भुवम् ॥ ९ ॥ ज्ञानादज्ञानकार्य
स्य निवृत्त्या मुक्तिरुच्यते ॥ १० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमाध्याये आचारकाण्डे ब्रह्मगीतासारवर्णनं नामैकोनचत्वारिंशदुत्तर
दिशतमोऽध्यायः ॥ २३९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सन्नपि ब्रह्म तस्मात्त्वं महत्त्वाच्च ततोऽनलः ॥ १ ॥ अग्निरावस्तनः पृथ्वी प्रपंचाकृतिसृष्टिका ॥
ततः सप्तदशं लिङ्गं पंचकर्मद्रियाणि च ॥ २ ॥ वाक्पाणिपादं पाशुआण्युपस्थमथ धीन्द्रियम् ॥ श्रोत्रं त्वक्चक्षुषी जिह्वा घ्राणं स्यात्तपश्च वायवः
॥ ३ ॥ प्राणोपानः समानश्च व्यानस्तुदान एव च ॥ मनोऽन्तःकरणं धौक्षं स्थानघनः संज्ञाप्रसक्तः ॥ ४ ॥ बुद्धिर्निश्चयरूपा तु भूतत्वमस्व
रूपकम् ॥ हिरण्यगर्भमात्मीयसूत्रं तत्कार्योल्लेखकम् ॥ ५ ॥ पंचीकृतानि भूतानि ह्यपंचीकृतभूततः ॥ पंचीकृतेभ्यो भूतेभ्यो ब्रह्माहं समजायत
॥ ६ ॥ लोकप्रसिद्धं स्थूलार्त्तं शरीरं चरणादिभ्यः ॥ पंचीकृतानि भूतानि तत्कार्यं तत्स्थभेन च ॥ ७ ॥ सर्वं शरीरजातं च प्राणिनां स्थूलमात्रं
तम् ॥ त्रिधा हि परमात्मस्थं शरीरं प्रोच्यते तुषेः ॥ ८ ॥ देहद्रव्याभिगामी च त्वमर्थो जीव एकतः ॥ स्वभेदवाक्याद्ब्रह्मैव प्रविष्टं देहमोदयोः ॥ ९ ॥
जलाक्रेवद्रवजीवः प्राणादिवारगः ॥ आग्नेस्त्वमग्न्युत्पत्तीनां साक्षी जीवः स च रूढतः ॥ १० ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्त्याख्यैर्व्यतिरिक्तः निर्गुणः ॥
निर्गतावयवोसंगो नित्यशुद्धस्वभावकः ॥ ११ ॥ परमात्मैव यन्मात्रस्त्वमाद्यैरेष्विवा भूतः ॥ अन्तःकरणरशेर्भेदतः करणसंस्थितः ॥ १२ ॥
जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तींश्च पश्यता विकृतिः सदा ॥ फलक्रियाकारकयोर्जाग्रदादीन्वदात्पदम् ॥ १३ ॥ इन्द्रियैश्च विज्ञानं जाग्रत्स्थानमुदीरितम् ॥ जाग्रत्सं
स्कारसंभूतप्रत्ययो विषयार्थिनः ॥ १४ ॥ स्वप्ने सुषुप्तिः करणोपसंवाते विषयः (प) स्थितः (ति) ॥ ब्रह्मणः कारणावस्थायाम् स्थितिः कालका
त्मना ॥ १५ ॥ कस्मत्तोकमतो जीवो जाग्रदादि स पश्यति ॥ समाचारं न काले तु पूर्वमेवावधारयेत् ॥ १६ ॥ सुषुप्तावयव संज्ञानं व्यतःकरणकमेव ॥
विलापयेत्क्षेत्रजातं तत्क्षेत्रं परिशेषयेत् ॥ १७ ॥ पंचीकृतेभ्यो भूतेभ्यो भांडादि व्यतिरिक्तकम् ॥ यथा मुदो घटो भिन्नो नास्ति तत्कार्यतस्तथा
॥ १८ ॥ पंचीकृतानि भूतानि अपंचीकृतभूततः ॥ भवसि व्यतिरिक्ते शिष्टाः सूक्ष्मशरीरकम् ॥ १९ ॥ अपंचीकृतभूतेभ्यो न लिङ्गं व्यतिरिक्त
कम् ॥ पृथ्व्याधारं विना नास्ति विना नास्ति च तेन सा ॥ २० ॥ तेजश्च वायुना नास्ति वायुः स्वेन विना न हि ॥ यद्ब्रह्मणो च सं नास्ति
शुद्ध ब्रह्म विना च सत् ॥ २१ ॥ शुद्धभावस्तदा जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तीनामसंभेदः ॥ जीवत्वमितिः प्राप्ताः सचैतन्यामुच्यते ॥ २२ ॥ नित्यं शुद्धं

पु. खं.
आ. कां.
अ. २४०

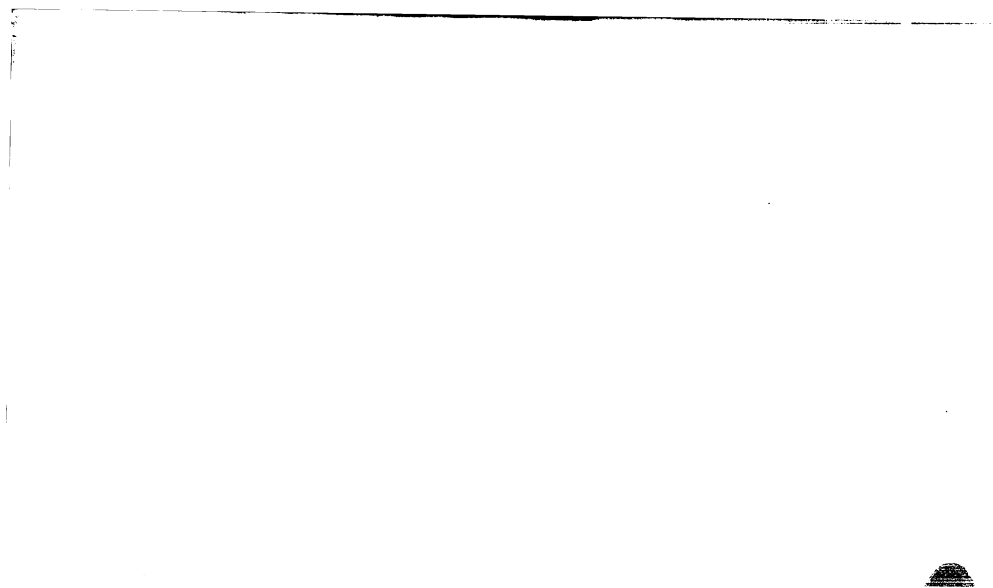
॥१५६॥

बुद्धमुक्तं सत्यं ब्रह्माद्वितीयकम् ॥ तत्त्वं पदांतौ शिष्टौ च तत्कारो ब्रह्मवाचकः ॥ २३ ॥ उकारश्च अकारश्च मकारोऽयमृगद्वयः ॥ ब्रह्माहमस्म्यहं ब्रह्म
 ज्ञानमज्ञानवर्द्धनम् ॥ २४ ॥ अयमात्मा परं ज्योतिश्चिन्मामानंदरूपकः ॥ सत्यं ज्ञानमनंतं हि त्वमसीति श्रुतीरितम् ॥ २५ ॥ अहं ब्रह्मास्मि निले
 पमहं ब्रह्मास्मि सर्वगम् ॥ योसावादित्यपुरुषसोसावहमनादिमत् ॥ गीतासारोऽर्जुनायोक्तो येन ब्रह्मणि वै लयः ॥ २६ ॥ इति श्रीगारुडे महापु
 राणे प्रथमांशे आचारकांडे ब्रह्मगीतासारो नामेकोनचत्वारिंशदुत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २३९ ॥ हरिरुवाच ॥ पुराणं गारुडं रुद्र प्रोक्तं सारं मया
 तव ॥ ब्रह्मादीनां शृण्वतां च भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ १ ॥ विद्याकीर्तिप्रभालक्ष्मीजयारोग्यादिकारकम् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्बुद्ध सर्ववित्स दिवं व्रजेत् ॥
 ॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इति व्यास मया विष्णोः पुराणं मुक्तिदं श्रुतम् ॥ व्यास उवाच ॥ श्रुत्वा तद्गारुडं पुण्यं ब्रह्माऽस्मानित्युवाच ह ॥ ३ ॥ दक्षनारद
 मुख्यादीन् ब्रह्म ध्यायन्हरिं गतः ॥ मयापि तुभ्यं सूतेन पुराणं कथितं परम् ॥ ४ ॥ यच्छ्रुत्वा सर्ववित्प्राप्तकामो ब्रह्म फलं भवेत् ॥ विष्णुः सारतमं
 प्राह गारुडं गारुडं ततः ॥ ५ ॥ महासारं धर्मकामधनमोक्षादिदायकम् ॥ सूत उवाच ॥ शौनक प्रवरं प्रोक्तं पुराणं गारुडं तव ॥ ६ ॥ यदब्रवी
 तपुरा व्यासः सारं मां गारुडेरितम् ॥ व्यासः श्रुत्वा ब्रह्मणश्च पुराणं गारुडं शुभम् ॥ देवं ध्यायन्वेदमेकं चतुर्धा व्यभजद्भरिः ॥ ७ ॥ अष्टादश
 पुराणानि तानि मां प्राह वै शुकः ॥ इदं तु गारुडं श्रेष्ठं मया ते शौनकेरितम् ॥ ८ ॥ मुनीनां शृण्वतां मध्ये पृच्छतः सर्ववाचकम् ॥ यः पठे
 च्छृणुयाद्वापि श्रावयेद्वा समाहितः ॥ ९ ॥ संलिखेद्वेदस्येद्वेदापि धारयेत्पुस्तकं ननु ॥ धर्मार्थी प्राप्नुयाद्भर्ममर्थार्थी चार्थमाप्नुयात् ॥ १० ॥ कामा
 नवाप्नुयात्कामी मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् ॥ यद्यदिच्छति तत्सर्वं गारुडश्रवणाद्भवेत् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणो वेदपारस्य गता स्यान्नात्र संशयः ॥ क्षत्रियो
 क्षत्रियस्यापि रक्षिता भवतीह च ॥ १२ ॥ नान्यस्य श्रवणं हि स्यात्पुराणं वेदसंमिश्रम् ॥ वदेद्यदि स मृदात्मा कीर्तिहानिमवाप्नुयात् ॥ १३ ॥ अन्यस्मै
 च वदेद्विद्वान् ब्राह्मणान्तरितो यदि ॥ ब्राह्मणान्तरितैः सर्वैः श्रोतव्यं गारुडं विदम् ॥ १४ ॥ यथा विष्णुस्तथा ताक्ष्यस्तार्क्ष्यस्तोत्राद्भरिः स्तुतः ॥ गारुडं
 वसुराजश्च श्रुत्वा सर्वमवाप ह ॥ १५ ॥ वरुवाच ॥ नमस्यामि महाबाहुं स्वर्गं हरिवाहनम् ॥ विष्णोर्ध्वजोर्ध्वसंस्थानं विशासितमहासुरम् ॥ १६ ॥
 नमस्ते नागदर्पघ्न विनतानंदवर्द्धन ॥ सुपक्षपात निहंभ दीनदैत्यनिरीक्षित ॥ १७ ॥ परस्परस्य शापेन सुप्रतीकविभावसू ॥ गजकच्छपतां प्राप्तौ भ्रातरौ
 चैव संयुतौ ॥ १८ ॥ यदुच्छ्रितौ योजनानि जगत्तद्विगुणायतः ॥ कूर्मस्त्रियो जन्तोस्तेषां योजनमंडलः ॥ १९ ॥ न खाद्यौ तौ त्वया नीचौ चतुर्भुजौ
 च पाक्षिप ॥ परस्परकृताच्छापदोषाच्च परिमोचितौ ॥ २० ॥ निषाददेशस्वादेन देवं वृ. म. हि. त्म् ॥ विषादीशस्ततो मुक्तस्तत्रापि ब्राह्मणस्त्वया ॥ २१ ॥

वटारोहिणवृक्षस्य योजनानां शतायुता ॥ शाखा भिन्ना त्वया यत्र वालखिल्याः समास्थिताः ॥ २२ ॥ त्वया यत्र कृता कृत्वा-नखस्थौ गजकच्छपौ ॥
नभस्पपिनिरालंबे सर्वतः परिवारितौ ॥ २३ ॥ त्वया जिता रणे देवाः सर्वे शक्रपुरोगमाः ॥ आहृतं तत्पुरा सोमं वह्निं निर्वाप्य काश्यपे ॥ २४ ॥
नागौ दृष्टिविषौ कृत्वा रजसा तु विचक्षुषौ ॥ तक्षिणाग्नेन सा भङ्क्ताविक्रवेतौ मनोहतः ॥ आहृत्यापि त्वया सोमं नीतमेव न भक्तिः ॥ तेन विष्णो
ध्वजस्थानं वाहनत्वं गतो ह्यसि ॥ २५ ॥ त्वया निःक्षिप्य दर्भेषु सोमं नागाश्च वञ्चिताः ॥ जहार चामृतं पात्रं शीघ्रं वै ब्रह्मसूदन ॥ २६ ॥ यत्र जिह्वा
द्विधाभूताः पन्नगानां द्विजोत्तमा विनता मोचिता दास्यात्कद्रा पूर्वजिता रणे ॥ २७ ॥ उच्चैः श्रवाः स किं वर्णः शुक्ल इत्येव भाषते ॥ कृष्णवर्णमहं मन्ये पूर्व
दृष्टमुवाच ह ॥ २८ ॥ त्वया वज्रप्रहारेण पक्षमुक्तं पुरा स्वतः ? ॥ दधीचवज्रशक्राणां मातुरर्थाय नान्यथा ॥ २९ ॥ तस्य पक्षस्य देवेन्द्रो यदानां
हि दृष्टवान् ॥ तदा तव सुपर्णेति नाम स्थानं जगत्रये ॥ ३० ॥ ध्यानमात्राद्विनश्येत्तु विषं स्थावरजंगमम् ॥ पठेद्वा शृणुयाद्यश्च भुक्तिं मुक्तिमवाप्नु
यात् ॥ ३१ ॥ सूत उवाच ॥ वसुराजो गारुडं वै श्रुत्वा सर्वमवाप्तवान् ॥ गरुडो भगवान्विष्णुध्यायन्सर्वमवाप्तवान् ॥ ३२ ॥ तदुक्तं गारुडं पुण्यं
पुराणं यः पठेन्नरः ॥ सर्वकामसुवाप्याथ प्राप्नोति परमां गतिम् ॥ ३३ ॥ श्लोकपादं पठित्वा च सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ यस्येदं वर्तते गेहे तस्य सर्व
भवेदिह ॥ ३४ ॥ गारुडं यस्य हस्ते तु तस्य हस्तगतो नयः ॥ यः पठेच्छृणुयादेतद्भुक्तिं मुक्तिं सप्तामुयात् ॥ ३५ ॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्च प्राप्नुयाच्छ्र
वणादितः ॥ पुत्रार्थी लभते पुत्रान् कामार्थी काममाप्नुयात् ॥ ३६ ॥ विद्यार्थी लभते विद्यां जयार्थी लभते जयम् ॥ ब्रह्महत्यादिना पापी पापशुद्धिम्
वाप्नुयात् ॥ ३७ ॥ वंध्यापि लभते पुत्रं कन्या विंदति सत्पतिम् ॥ क्षेमार्थी लभते क्षेमं भोगार्थी भोगमाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ मंगलार्थी मंगलानि
गुणार्थी गुणमाप्नुयात् ॥ काव्यार्थी च कवित्वं च सारार्थी सारमाप्नुयात् ॥ ३९ ॥ ज्ञानार्थी लभते ज्ञानं सर्वसंसारमर्दनम् ॥ इदं स्वस्त्ययनं धन्यं
गारुडं गरुडेरितम् ॥ ४० ॥ नाकाले मरणं तस्य श्लोकमेकं तु यः पठेत् ॥ श्लोकार्द्धपठनादस्य दुष्टशत्रुक्षयो ध्रुवम् ॥ ४१ ॥ सूताच्छ्रुत्वा शौनकस्तु
नौमिषे मुनिभिः क्रतौ ॥ अहं ब्रह्मेति संध्यायन्मुक्तो भूद्गरुडध्वजात् ॥ ४२ ॥ ॐ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे पूर्वखण्डे प्रथमांशे आचारकाण्डे
गरुडपुराणमाहात्म्यं नाम चत्वारिंशदुत्तरद्विशततमोऽध्यायः ॥ २४० ॥ शुभं भूयात् ॥

१ अयमध्यायः पुस्तकान्तरस्य सर्वथानुपलम्भात्सामान्यतः संशोधितः । पुनर्मुद्रणसमये पुस्तकान्तरं सम्प्राप्य यथावत्संशोधनीयम् । सर्वान्तेस्य सन्निवेशो युक्तः ।

॥ इति श्रीगारुडे प्रथमांश आचारकाण्डः समाप्तः ॥

श्रीगणेशाय नमः॥ तत्रादिमे द्वितीयांशे प्रेतकाण्डो धर्मकाण्डनामारभ्यते ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ नारायणं ॥ १॥ धर्मदृढबद्धमूलो वेदस्क
 न्यःपुराणशाखादयः ॥ क्रतुकुसुमो मोक्षफलो मधुसूदनपादपो जयति ॥ १॥ नैमिषेऽनिमिषक्षेत्रे शौनकाद्या मुनीश्वराः ॥ कर्मणामन्तरे सृतं स्वासी
 नमिदमब्रुवन् ॥ २ ॥ सूत जानासि सकलं वस्तु व्यासप्रसादतः ॥ तेन नः सन्दिहानानां सन्देहं छेत्तुमर्हसि ॥ ३ ॥ यथा तृणजलौकेति न्यायमा
 श्रित्य कंचन ॥ देहिनोऽन्यतनुप्राप्तिं केचित्त्वेवं वदन्ति हि ॥ ४ ॥ केचित्पुनर्यातनानां यामीनामुपभागतः ॥ पश्चाद्देहान्तरप्राप्तिं वदन्ति किमु तत्र
 सत् ॥ ५ ॥ सूत उवाच ॥ साधु पृष्ठं महाभागाः शृणुध्वं भवतां पुनः ॥ सन्देहो नोपपद्येत लोकार्थं किल पृच्छताम् ॥ ६ ॥ तदहं कृष्णगरुडसंवा
 दद्वारकं द्विजाः ॥ अपाकरिष्ये सन्देहं भवतां भावितात्मनाम् ॥ ७ ॥ नमः कृष्णाय मुनये य एनं समुपाश्रिताः ॥ अञ्जस्तरन्ति संसारसागरं
 कुनदीमिव ॥ ८ ॥ एकदा वैनतेयस्य लोकानां लोकनस्पृहा ॥ बभूव सोऽथ बभ्राम तेषु नाम हर्यृणन् ॥ ९ ॥ स पातालं भुवं स्वर्गं भ्रान्त्वाऽलब्ध
 शमाशयः ॥ लोकदुःखेनातिदुःखी पुनर्वैकुण्ठमागमत् ॥ १० ॥ न रजो न तमश्चैव सत्त्वं ताभ्यां च मिश्रितम् ॥ यत्र प्रवर्तते नैव सत्त्वमेव प्रवर्त
 ते ॥ ११ ॥ न यत्र माया नाशश्च न चै रागादयो मलाः ॥ श्यामावदाताः सुरुचः शतपत्रविलोचनाः ॥ १२ ॥ सुरासुरार्चिता यत्र गणा विष्णोः सुपेशसः ॥
 पिशंगवस्त्राभरणा मणियुङ्गनिष्कभूषिताः ॥ १३ ॥ चतुर्भुजाः कुण्डालिनो मौलिनो मालिनस्तथा ॥ भ्राजिष्णुभिर्विमानानां पङ्क्तिभिर्ये महात्मनाम्
 ॥ १४ ॥ द्योतन्ते द्योतमानानां प्रमदानां च पङ्क्तिभिः ॥ श्रीर्यत्र नानाविभवैर्हरेः पादौ मुदाच्यते ॥ १५ ॥ हरिं गायति दोलास्थं गीयमानालिभिः स्वयम् ॥
 ददर्श श्रीहारं तत्र श्रीपार्तिं सान्त्वनां पतिम् ॥ १६ ॥ जगत्पतिं यज्ञपार्तिं पार्षदैः परिपेवितम् ॥ सुनन्दनन्दप्रबलार्हणमुख्यैर्निरन्तरम् ॥ १७ ॥
 भृत्यप्रसादसुखमायतारुणलोचनम् ॥ किरीटिनं कुण्डलिनं श्रिया वक्षसि लक्षितम् ॥ १८ ॥ पीतांशुकं चतुर्बाहुं प्रसन्नहसिताननम् ॥ अभ्यर्ह
 णासनासीनं ताभिः शक्तिभिरावृतम् ॥ १९ ॥ प्रधानपुरुषाभ्यां च महता चाहमा तथा ॥ एकादशोन्द्रियैश्चैव पञ्चभूतैस्तथैव च ॥ २० ॥ स्वरूपे
 रममाणं तमीश्वरं विनतासुतः ॥ तद्दर्शनाद्वादयुतस्वान्तो हृष्यत्तनूरुहः ॥ २१ ॥ लोचनाभ्यामश्रु मुञ्चन्प्रेममग्नौ ननाम ह ॥ तस्मागतं नतं स्वीय

१ सर्वेषु पुस्तकेषुक्ता एव विषयाः प्रश्नभेदेन विषयभेदेन प्रसङ्गसङ्ख्या च तत्रतत्र लोकानां श्रद्धात्पादनद्वारा प्रवृत्तौ सत्यां नरकपातो न भवेदिति दृढज्ञानोत्पत्तयेत्र खण्डे
 पुनः पुनरुपन्यस्ता इति न पौनरुक्त्यशङ्का कार्या । यथाष्टोत्तरशतोपनिषद्सु वेदान्तेषुक्ता एवांशाः पुनः पुनरुक्तास्तैरेव वचनैर्वचनभेदैरपि । २ स जयति कल्पद्रुमोविष्णुः । ३ मुनयः
 शौनकादयः । सत्रं स्वर्गाय लोकाय सहस्राब्दप्रकुर्वन्त ॥ एकादा मनयः सव प्रातस्ते द्रुतवह्नयः ॥ पौराणिकं समासीनं सूतं पप्रच्छुरादरात् ॥ सूत जाना ॥ ४ तथैव च ॥ नैसर्गिकै
 रर्थैश्चैव वाजिभक्तादिभिस्तथा ॥ स्वरूपे ॥

ग. म. पु.
॥३५९॥

वाहनं विष्णुरब्रवीत् ॥ भूमिः का लविता पक्षिस्त्वयेयन्तमनेहसम् ॥ २२ ॥ गरुड उवाच ॥ तव प्रसादाद्वैकुण्ठत्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ २३ ॥ मया विलोकितं सर्वं जगत्स्थावरजंगमम् ॥ भूलोकात्सत्यपर्यन्तं पुरं याम्यं विना प्रभो ॥ २४ ॥ भूलोकः सर्वलोकानां प्रभुरः सर्वजन्तुषु ॥ मातृष्यं सर्वभूतानां भुक्तिभुक्त्यालयं शुभम् ॥ २५ ॥ अतः सुकृतिनां लोको न भूतो न भविष्यति ॥ २६ ॥ गायन्ति देवाः किल गीतकानि धन्यास्तु ये भारतभूमिभागे ॥ स्वर्गोपवर्गस्य फलार्जनाय भवन्ति भूयः पुरुषाः सुरत्वात् ॥ २७ ॥ प्रेतः कौक्षिप्यते कस्मात्पञ्चरत्नं मुखे कथम् ॥ अच स्ताच्चालिता दर्भाः पादौ याम्यां व्यवस्थितौ ॥ २८ ॥ किमर्थं पुत्रपौत्राश्च तस्य तिष्ठन्ति चाग्रतः ॥ किमर्थं दीयते दानं गोदानमपि केशव ॥ २९ ॥ वन्धुमित्राण्यमित्राश्च क्षमापयति तत्कथम् ॥ तिलालोहं हिरण्यं च कर्पासं लवणं तथा ॥ ३० ॥ सप्तधान्यं शितिर्गोवो दीयन्ते केन हेतुना ॥ कथं हि श्रियते जन्तुमृतो वे कुत्र गच्छति ॥ ३१ ॥ अतिवाहरीरं च कथं हि श्रियते तदा ॥ शवं स्कन्धे वदन्पुत्रो अभिदाता च पौत्रकः ॥ ३२ ॥ आज्येनाभ्यजनं कस्मात्कुत एकाहुकिरिया ॥ वसुधरा किमर्थं च कुतः स्त्रीशव्दकीर्तनम् ॥ ३३ ॥ यमसूक्तं किमर्थं च उदीच्य दिशमाहरत ॥ पानीयमेकवस्त्रेण सूर्यविम्बनिरीक्षणम् ॥ ३४ ॥ यवसर्पपदव्यास्तु पाषाणे निम्बपत्रकम् ॥ वस्त्रं नरश्च नारी च विदध्यादशोत्तरम् ॥ ३५ ॥ अन्नाद्यं गृहमागत्य न भोक्तव्यं जनैः सह ॥ नवकांश्च पण्डांश्च किमर्थं ददते सुताः ॥ ३६ ॥ किमर्थं चत्वेरं दुग्धं पाने पक्वं च घृन्मये ॥ काष्ठत्रयं गणावद्वं कृत्वा रात्रौ चतुष्पथे ॥ ३७ ॥ निशायां दीयते दीपा यावद्वन्द्वे दिनेदिनं ॥ दाहोदकं किमर्थं च किमर्थं च जनेः सह ॥ ३८ ॥ भगवन्नाति वाहश्च नव पण्डाः प्रदापयेत् ॥ कथं दयं पितृभ्यश्च वाहस्यावाहनं कथम् ॥ ३९ ॥ इदञ्चेत्किञ्च देव कस्मात्पण्डं अदापयेत् ॥ किं तस्य दीयते तस्य पण्डदानाद्यनन्तरम् ॥ ४० ॥ अस्थिसञ्चयनं चैव वटस्फोटं तथैव च ॥ द्वितीयं हि कुतः स्नानं चतुर्थं साविके द्विजे ॥ ४१ ॥ दशमे किं मलक्षानं कार्यं सर्वजनेः सह ॥ कस्मात्तैलोद्भूतं च स्कन्धवाहग्रहं नयेत् ॥ ४२ ॥ तैलोद्भूतं च चापि दधुः स्थूलजलाशये ॥ दशभिर्हनि यन्पण्डं तदृषा दामिषेण तु ॥ ४३ ॥ पण्डश्चैकादशे कस्मादुपासयन्निर्वृत्तम् ॥ भाजनोपायदो च्छत्रं वासांसि स्नानालोकम् ॥ ४४ ॥ वयोवृद्धे हि देयं स्यात्पददानं किमर्थकम् ॥ आश्रानि पोडरीतानि अब्दं यावत्कुतो वटः ॥ ४५ ॥ अन्नाद्ये गोदकेनैव षडचायिकशतत्रयम् ॥ दिनेदिने च दातव्यं वटश्च प्रेतव्रतयोः ॥ ४६ ॥ प्राणे काले वे श्रियते अनित्या मानवाः प्रभो ॥ ४७ ॥ छिद्रं तु न च पश्यामि कुतो जीवः स निर्गतः ॥ कुतो गच्छन्ति भूतानि पुष्टिर्वापि

१ सत्यः सुकृतिनां लोके प्रभवति जना यदि । २ सुधनात् ।

प्रे. सं.
व. कां.
अ. १

॥३५९॥

मनस्तथा॥तेजो वदस्व मे नाथ बायुराकाशमेव च ॥४८॥ कुतः कर्मैन्द्रियाणीह पञ्चतन्मात्राणां च ॥ वायवधैव पथैरे कथं गच्छन्ति चात्स्यम् ॥
 ॥४९॥ लोभमोहादयः पञ्च शरीरे चैव तस्कराः ॥ तृष्णा कामो धर्मकारः कुतो यान्ति जनाईन ॥५०॥ पुण्यं वाप्यथवाऽपुण्यं यत्किञ्चित्सुकृतं तथा ॥
 नष्टे वेहे कुतो यान्ति दानानि विविधानि च ॥ ५१ ॥ सपिण्डनं किमर्थं च पूर्णं संवत्सरेऽपि वा ॥ भेतस्य मेलनं केषां किञ्चिन् तत्र कायेत् ॥
 ॥ ५२ ॥ मृच्छन्तास्पतनाद्वापि विपत्तिर्यदि जायते ॥ ये दग्धा ये त्वदग्धाश्च पतिता ये नरा भुवि ॥ ५३ ॥ यानि चान्यानि भूतानि तेषामन्ते
 भवेच्च किम् ॥ पापिनो ये दुराचारा ये चान्ते गतवुद्भयः ॥ ५४ ॥ आत्मवाती ब्रह्महा च स्तेयी विश्वासघातकः ॥ कपिलायाः पिबेच्छूद्रो यः
 पठेदिदमक्षरम् ॥ ५५ ॥ धारयेद्ब्रह्मसूत्रं वा का गतिस्तस्य साधवः ॥ शूद्रस्य ब्राह्मणी भाष्यां संशुद्धीता यदा भवेत् ॥ ५६ ॥ भीतोऽहं पापिनस्तस्मात्
 नमो बहू जगत्प्रभो ॥ अन्यच्च शृणु निश्वात्मन्मया कौतुकिवा रमात् ॥ ५७ ॥ लोकाल्लोकयता लोके जगाहे विश्वखण्डलम् ॥ तत्राजनि जयान्दद्वा
 दुःखेष्वेव निमज्जतः ॥ ५८ ॥ स्वान्ते मे दुर्धरा पीडा तत्पीडातो गभीरसी ॥ त्रिदिने विनिज्जातेभ्यो प्रसां शृणुमादिभिः ॥ ५९ ॥ इष्टस्तुविद्यो
 गैश्च पाताले मामकं भयम् ॥ एवं न निर्भयं स्थानमन्यदीश भवत्प्रसात् ॥ ६० ॥ अमर्यं स्वप्नमायावत्कालेन कवलौक्यतः ॥ तत्रापि भारते
 वर्षे बहुदुःखस्य भागिनः ॥ ६१ ॥ जना दृष्टा मया रामद्वैपमोहादिविप्लुताः ॥ केचिदन्याः केकराश्चात्मलज्जावस्तु पंगवः ॥ ६२ ॥ खजाः का
 पाश्च वधिरा सूकाः कुष्ठश्च लोमशाः ॥ नानारोगपरिताश्च स्रग्पुष्पाद्याभिमानिनः ॥ ६३ ॥ तेषां दोषस्य वेचिष्यं मृत्योर्मां वरतामपि ॥ दृष्ट्वा मधु
 मनाः प्रातः को मृत्सुश्चित्रता कथम् ॥ ६४ ॥ श्रुतिर्यस्य वियानेन मरणादप्यनन्तरम् ॥ विधिनाम्नः क्रिया यस्य न स दुर्गतिमाप्नुयात् ॥ ६५ ॥
 ऋषिभ्यस्तु मया पूर्वमिति सामान्यतः श्रुतम् ॥ ज्ञानाय तद्दिशेषस्य घृच्छाभीदधिति प्रभो ॥ ६६ ॥ श्रियमाणस्य किं कृत्यं किं दानं वासना
 नुज ॥ बाहस्योरन्तर्गले को विधिर्देहनस्य च ॥ ६७ ॥ तद्यो विलम्बते वा किं देहस्य प्रपद्यते ॥ संयमन्यां कस्यमाणमावर्षे का श्रुतिक्रिया ॥
 ॥ ६८ ॥ प्रायश्चित्तं दुर्मतेः किं पञ्चकादियुतस्य च ॥ प्रसादं कुरु मे मोहं छेत्तुमहम्यशेषतः ॥ ६९ ॥ सर्वमन्तेमया पृष्टं ब्रूहि लोकहिताय वै ॥ ७० ॥
 इति श्रीगारुडे महापुगणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये धर्मकाण्डे (भेतखण्डे) श्रीकृष्णशरदसंवादे प्रथमपञ्चो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण
 उवाच ॥ साधु पृष्टं त्वया भद्रं मातृपात्रां हिताय वै ॥ शृणुष्वावहितो भूत्वा सर्वभूतहितं हरेर्द्विदिकम् ॥ १ ॥ सस्यमिव भद्रदितं श्रुतिस्मृतिसमुद्गतम् ॥
 यत्र दृष्टं सुरैः सैन्द्रियैर्मित्रिर्गोपित्वैः ॥ २ ॥ गुह्यं ह्युक्तं तत्र नास्तीति कस्यचित्कचित् ॥ अतस्त्वं हि महाभाग वैततेयं व्रीमि ते ॥ ३ ॥

ग. म. पु
॥१६०॥

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गो नैव च नैव च ॥ येन केनाप्युपायेन कार्यं जन्म सुतस्य हि ॥ ४ ॥ नार्येन्नरकात्पुत्रो यदि मोक्षो न विद्यते ॥
स्कन्धः पुत्रेण कर्त्तव्यो ह्यभिदाता च पौत्रकः ॥ ५ ॥ तिलदर्भश्च भूम्यां वै कुटी ऋतुमती भवेत् ॥ पञ्च रत्नानि वक्त्रे तु येन जीवः प्ररोहति ॥ ६ ॥
यदा पुष्पं प्रनष्टं हि क तदा गर्भवाणम् ॥ आदराच्च ततो भूसौ येन गर्भे प्रधाप्यते ॥ ७ ॥ लेप्या तु गोमयेर्धमिस्तिलान्दर्भाभिवानिःक्षिपेत् ॥
तस्यामिवातुरो मुक्तः सर्वं दहति किल्बिषम् ॥ ८ ॥ दर्भतुली नयेत्स्वर्गमातुरस्य न संशयः ॥ दर्भास्तत्र क्षिपेद्वाथ तूलागेन्दुकमध्यतः ॥ ९ ॥
सर्वत्र वसुधाऽपृता यत्र लेपो न विद्यते ॥ यत्र लेपः स्थितस्तत्र पुनर्लेपेन मुच्यति ॥ १० ॥ यातुधानाः पिशाचाश्च राक्षसाः क्रूरकर्मिणः ॥
अलेपे ह्यातुरं मुक्ते विशन्त्येते विधानयः ॥ ११ ॥ नित्यहोमस्तथा श्राद्धं पादशौचं द्विजे तथा ॥ मण्डलेन विना भूम्यामातुरो मुच्यते न हि ॥
॥ १२ ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च श्रीहृत्ताशस्तथैव च ॥ मण्डले चोपतिष्ठन्ति तन्मां कुर्वन्ति मण्डलम् ॥ १३ ॥ अन्यथा श्रियते वालो बुद्धस्ताक्षर्ययुवाऽ
धवा ॥ योन्यन्तरं न गच्छेत्स क्रीडते वायुना सह ॥ १४ ॥ मिश्रितं लोहितमिश्रं तद्वर्जं जन्म जायते ॥ तस्मिन् वायुभूतस्य न श्राद्धं नोदकक्रिया ॥ १५ ॥
मम स्वेदसमुद्भूतास्तिलास्तार्क्ष्यं पवित्रकाः ॥ असुरा दानवा दैत्या विद्वन्ति तिलस्तथा ॥ १६ ॥ तिलाः श्वतास्तिला कृष्णास्तिला गोमूत्रसंनिभाः ॥
दहन्तु ते मे पापानि शरीरेण कृतानि वै ॥ १७ ॥ एक एव तिलो दत्तो हेमद्रोणतिलः समः ॥ तपणे दानदोमेषु दत्तो भवति वाक्षयः ॥ १८ ॥
दर्भो रामसमुद्भूतास्तिलाः श्वेदेषु नान्यथा ॥ दत्ता दानवास्तृप्ताः श्राद्धेन पितरस्तथा ॥ १९ ॥ प्रयोगविधिना ब्रह्मा विश्वं चाप्नुपजीविनात् ॥ अप
सन्त्यादितो ब्रह्मा पितरं देवदेवताः ॥ २० ॥ तेन ते पितरस्तृप्ता अपसव्ये कृते मति ॥ दर्भसूले स्थितो ब्रह्मा मध्ये देवो जगद्गनः ॥ २१ ॥ दर्भा
शंकरं विद्यात्रयो देवाः कुशे स्मृताः ॥ विष्णो मन्त्राः कशा वह्निस्तुलसी च सगेश्वर ॥ २२ ॥ नैवे निर्भास्यतां यानि त्रिधमाणाः पुनः पुनः ॥
तुलसी ब्राह्मणा गावो विष्णुरेकादशी खग ॥ २३ ॥ पंच प्रवहणान्येव भवाव्यो मज्जन्तां नृणां ॥ विष्णुरेकादशी शीता तुलसी विप्रधेनवः ॥ २४ ॥
असुरा दुर्गसंसारं चटपदी मुक्तिदायिनी ॥ तिलाः पवित्रसूतले दर्भाश्चापि तुल्यव्यथ ॥ २५ ॥ निवारयन्ति चेतानि दुर्माते यान्तमातुरम् ॥ हस्ता
भ्यामुद्धरेद्दर्भास्तोत्रेण प्रोक्षयेज्जुवि ॥ २६ ॥ मृत्युकाले क्षिपेद्दर्भान्करयोगातुरस्य च ॥ दर्भेस्तु क्षिप्यते योऽसौ दर्भेस्तु पाप्मदोहतः ॥ २७ ॥ विष्णु
लोके स वै याति मन्त्रहीनोऽपि मानवः ॥ तुल्यं कृत्वा कृतो पादो संस्थितो क्षितिप्रदतः ॥ २८ ॥ आपाश्रितं विष्णुद्वारस्य संसारोत्सतसंगे ॥
गोमयेनोपलिङ्गेन दर्भास्नर्गणसंस्थिते ॥ २९ ॥ यने दत्तेन दानेन सर्वं पापं व्यपोहति ॥ लवणं तद्वसं दिव्यं सर्वकामप्रदं नृणाम् ॥ ३० ॥

प्रे. खं.
प. का.
अ. २

॥१६०॥

यस्मादन्नरसाः सर्वे नोत्कटा लवणं विना ॥ पितृणां च प्रियं भव्यं तस्मात्स्वर्गप्रदं भवेत् ॥ ३१ ॥ विष्णुदेहसमुद्भूतो यतोऽयं लवणो रसः ॥
 एतत्सलवणं दानं तेन शंसन्ति योगिनः ॥ ३२ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशां स्त्रीणां शूद्रजनस्य च ॥ आतुरस्य यदा प्राणा न यान्ति वसुधातले ॥ ३३ ॥
 लवणं तु तदा देयं द्वारस्योद्घाटनं दिवः ॥ अन्यच्च शृणु पक्षीन्द्र मृत्यो रूपं प्रपंचतः ॥ ३४ ॥ यस्य कालेन नो यायाद्वियोगः प्राणदेहयोः ॥
 प्राणिनश्च स्वसमये मृत्युरत्यन्तविस्मृतिः ॥ ३५ ॥ यथा वायुर्जलधरान्विकर्षति यतस्ततः ॥ तद्वज्रलदवत्ताड्यं कालस्यैव वशानुगाः ॥ ३६ ॥
 सात्त्विका राजसाश्चैव तामसा ये च केचन ॥ भावाः कालात्मकाः सर्वे प्रवर्तन्ते हि जन्तुषु ॥ ३७ ॥ आदित्यश्चन्द्रमाः शम्भुरापो वायुः शत
 क्रतुः ॥ अग्निः खं पृथिवी मित्र ओषध्यो वसवस्तथा ॥ ३८ ॥ सरितः सागराश्चैव भावाभावौ च सर्पहन् ॥ सर्वे कालेन सृज्यन्ते संक्षिप्यन्ते यथा
 पुनः ॥ ३९ ॥ कालेन संक्षिप्यन्ते च नूनं मृत्यावुपस्थिते ॥ दैवयोगात्तदा व्याधिः कश्चिदुत्पद्यते खग ॥ ४० ॥ वैकल्यमिन्द्रियाणां च बलौ
 जोरंहसां भवेत् ॥ युगपदश्विककोटिशूकदंशो भवेद्यदि ॥ ४१ ॥ तदानुमीयते तेन गीडा मृत्युभवा खग ॥ ततः क्षणेन चैतन्ये विकले जडतां गते
 ॥ ४२ ॥ प्रचाल्यन्ते ततः प्राणा याम्यैर्निकटवर्तिभिः ॥ बीभत्सं तु तदा रूपं प्राणैः कण्ठगतैर्भवेत् ॥ ४३ ॥ फेनमुद्गिरते सोऽथ मुखं लालाकुलं
 भवेत् ॥ अंगुष्ठमात्रपुरुषो हाहा कुर्वन्तस्तनोः ॥ ४४ ॥ तदैव नीयते दूतैर्याम्यैर्वीक्षन्स्वकं गृहम् ॥ भूय एव हिते तात मृत्युकालदशामिमाम्
 ॥ ४५ ॥ उष्मा प्रकुपितः काये तीव्रवायुसमीरितः ॥ भिनत्ति मर्मस्थानानि दीप्यमानो निरिन्धनः ॥ ४६ ॥ उदानो नाम पवनस्ततश्चोर्ध्वं प्रव
 र्त्तते ॥ भक्तानामबुभुक्षाणामधोगतिनिरोधकृत् ॥ ४७ ॥ यैर्नानुतानि चोक्तानि प्रीतिभेदः कृतो न च ॥ आस्तिकः श्रद्धधानश्च स मुखं मृत्युमृच्छति ॥ ४८ ॥
 यो न कामात्र संरंभाद् द्वेषाद्धर्ममुत्सृजेत् ॥ यथोक्तकारी सौम्यश्च स मुखं मृत्युमृच्छति ॥ ४९ ॥ मोहज्ञानप्रदातारः प्राप्नुवन्ति महत्तमः ॥
 कूटसाक्षी मृषावादी ये च विश्वासघातकाः ॥ ५० ॥ ते मोहं मृत्युमृच्छन्ति तथा ये वेदानिन्दकाः ॥ विभीषकाः पूतिगन्धा यष्टिमुद्गरपाणयः ॥ ५१ ॥
 आगच्छन्ति दुर्गात्मानो यमस्य पुरुषास्तदा ॥ प्राप्ते त्वीदृक्पथे घोरे जायते तस्य वेपथुः ॥ ५२ ॥ क्रन्दत्यविरतं सोऽपि पितृमातृसुतानपि ॥ सास्य
 वागस्फुटा यत्नैर्नैकवर्णा विभासते ॥ ५३ ॥ दृष्टिर्वै भ्राम्यते त्रासाच्छासाच्छुष्यति चाननम् ॥ स ततो वेदनाविष्टस्तच्छरीरं विमुञ्चति ॥ ५४ ॥ अस्पृश्यं
 कुत्सनीयं च तत्क्षणादेव जायते ॥ उक्तं मृत्योः स्वरूपं तु प्रसङ्गादन्यदप्यथ ॥ ५५ ॥ वैचित्र्यस्योत्तरं प्रश्ने द्वितीयस्य वदामि ते ॥ कर्मणां प्राक्तना
 नां तु तदसत्त्वेन भेदतः ॥ ५६ ॥ भवेद्भोगस्य वैचित्र्यं भ्राम्यतां प्राणिनामिह ॥ देवत्वमसुरत्वं च यक्षत्वादिसुखप्रदम् ॥ ५७ ॥ मानुषत्वं पशुत्वं च

ग. म. पु.
॥१६१॥

पक्षित्वाद्यतिदुःखदम् ॥ कर्मणां तारतम्येन भवतीह खगेश्वर ॥ ५८ ॥ अत्र ते कीर्तयिष्यामि विपाकं कर्मणामहम् ॥ वैचित्र्यस्य स्फुटत्वाय
यैर्जीवः संसरत्ययम् ॥ ५९ ॥ महापातकजान्वोरात्ररकान्प्राप्य दारुणान् ॥ कर्मसंज्ञात्प्रजायन्ते महापातकिनः क्षितौ ॥ ६० ॥ जायन्ते लक्षणैर्यस्तु
तानि मे शृणु सत्तम ॥ मृगाश्वसुकरोष्णां ब्रह्महा योनिमृच्छति ॥ ६१ ॥ कुमिकीटपतङ्गत्वं स्वर्णहारी समाप्नुयात् ॥ तृणगुल्मलतात्वं च क्रमशो
गुरुतल्पगः ॥ ६२ ॥ ब्रह्महा क्षयरोगी स्यात्सुरापः श्यावदन्तकः ॥ हेमहारी तु कुनखी दुश्कर्मा गुरुतल्पगः ॥ ६३ ॥ यो येन संवसत्येषां स तद्धि
होऽभिजायते ॥ संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन् ॥ ६४ ॥ संलापस्पर्शनिःश्वाससहयानाशनासनात् ॥ याजनाध्यापनाद्यौनात्पापं संक्रमते नृणाम्
॥ ६५ ॥ गत्वा दारान्परेषाञ्च ब्रह्मस्वमपहत्य च ॥ अरण्ये निर्जने देशे जायते ब्रह्मराक्षसः ॥ ६६ ॥ हीनजातौ प्रजायते रत्नानामपहारकः ॥ पत्रं च
शाखिनो हत्वा गन्ध्यांश्छुच्छुन्दरी पुमान् ॥ ६७ ॥ मूषको धान्यहारी स्याद्यानमुष्टः फलं कपिः ॥ निम्बमन्त्रभोजनात्काको गृध्रो हत्वा छुपस्करम्
॥ ६८ ॥ मधुदंशः फलं गृध्रो गां गोधामिं वकस्तथा ॥ स्याच्छ्वेतकुष्ठी स्त्रीवस्त्रं ह्यरुची रसहारकः ॥ ६९ ॥ कांस्यहारी तु हंसः स्यात्परस्वस्य च
हारकः ॥ अपस्मारी गुरोर्हन्ता क्रूरकुद्रामनो भवेत् ॥ ७० ॥ धर्मपत्नीं त्यजच्छब्द्वेषी प्राणी भवेत्क्षितौ ॥ देवविप्रस्वापहारी पाण्डुरः परमांसमुक्
॥ ७१ ॥ भक्ष्याभक्ष्यो गण्डमाली महारोगी प्रजायते ॥ न्यासापहारी काणः स्यास्त्रीजीवः खञ्जको भवेत् ॥ ७२ ॥ कोमारदारस्यागो च दुर्भगोऽथ
कमिष्टमुक् ॥ वातगुल्मी विप्रयोषिद्वामी वा जम्बुको भवेत् ॥ ७३ ॥ शय्याहर्ता क्षपणकः पतङ्गो दन्तहारकः ॥ मांसस्यार्थेऽपि जात्यन्वो कपालो
दीपहारकः ॥ ७४ ॥ कौशिको मित्रहन्ता च क्षयी पित्रादिनिन्दकः ॥ स्वलद्वागनूतवादी कूटसाक्षी जल्योदरी ॥ ७५ ॥ मशकः सोऽथ च्छिन्नोष्ठो
विवाहे विप्रकुद्रवेत् ॥ स्याद्वाथ वृषलः सोऽयं चत्सरे वै विष्मृत्रकृत् ॥ ७६ ॥ सूत्रकृच्छ्रीं दूषकस्तु कन्यायाः क्रीवतामियात् ॥ द्वीपी स्याद्देवदिके
ता वराहोऽप्याज्ययाजकः ॥ ७७ ॥ यतस्ततोऽश्वन्मार्जारो खद्योतो वनदाहकः ॥ कुमिः पय्युषितादः स्यान्मत्सरी भ्रमरो भवेत् ॥ ७८ ॥ अश्व
त्सारी तु कुष्ठी स्याददत्ताऽऽदानतो वृषः ॥ सर्पो गोहारकोऽन्नस्य हारकः स्यादजीर्णवाद् ॥ ७९ ॥ जलहारी तु मत्स्यः स्यात्सौरहारी वलाकिका ॥
अन्नं पय्युषितं विप्रे प्रदत्तकुञ्जतां व्रजेत् ॥ ८० ॥ फलानि हृते यस्तु सन्ततिर्भियते खग ॥ अदस्वा भक्ष्यमभ्राति क्षुनपत्यो भवेन्नरः ॥ ८१ ॥
प्रवज्याऽगमनाद्वाजन् भवेन्महपिशाचकः ॥ चातको जलहर्ता स्याजन्मान्यः पुस्तकं हरन् ॥ ८२ ॥ प्रतिष्ठत्यग्निज्जिह्वोऽथमदक्षभुको भवेत् ॥
परिवादादिजातीनां लभते काच्छपी तनुम् ॥ ८३ ॥ दुर्भगः फलविक्रेता वृकश्च वृषलीपतिः ॥ मार्जारोऽपि पदा स्पृष्ट्वा रोगवान्परमांसमुक् ॥ ८४ ॥

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. २

॥१६३॥

जलप्रसवणं यस्तु भिन्धान्मत्स्यो भवेन्नरः ॥ हरेः कथां न शृण्वन्ति ये न साधुजनस्तवम् ॥ ८५ ॥ तान्नरान्कर्णमुलोऽयं व्याप्नुयान्नेतराञ्जनान् ॥
परस्याननसंस्थं यो ग्रासं हरति मन्दधीः ॥ ८६ ॥ देवोपकरणान्येनं गण्डमालिनमीहते ॥ दम्भेनाचरते धर्मं गजचर्मा भवेत्तु सः ॥ ८७ ॥ शिरोऽ
र्त्तिप्रमुखा रोगा यान्ति विश्वासघातकम् ॥ लिङ्गपीडो शिवस्वं च शिवनिर्म्माल्यमेव च ॥ ८८ ॥ स्त्रियोऽप्यनेन मार्गेण हत्वा दोषमवाप्नुयुः ॥
एतेषामेव जन्तूनां भार्यात्वमुपजायते ॥ ८९ ॥ भोगान्ते नरकस्यैतत्सर्वमित्यवधारय ॥ खग प्रदर्श्यमेतत्तु मयोक्तं ते समासतः ॥ द्रव्यप्रकारा
हि यथा तथैव प्राणिजातयः ॥ ९० ॥ एवं विचित्रैर्निजकर्मभिर्नृणां सुखस्य दुःखस्य च जन्मनामपि ॥ वैचित्र्यमुक्तं शुभकर्मतः शुभं तथाऽशुभा
श्चाशुभमीरयन्ति ॥ ९१ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्पृष्टोऽहमिह त्वया ॥ ९२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे प्रेतका(ख)ण्डे श्री
कृष्णगरुडसंवादे और्ध्वदेहिकविधिकर्मविपाकयोर्वर्णनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ एवमुत्साहितः पक्षी स्वरूपं निरयस्य तु ॥ पप्रच्छ
नरकाण्येवं श्रुत्वा चोत्कूलितान्तरः ॥ १ ॥ गरुड उवाच ॥ नरकाणां स्वरूपं मे वद येषु विकर्मिणः ॥ पात्यन्ते दुःखभूयिष्ठास्तेषां भेदांश्च कीर्तय
॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ नरकाणां सहस्राणि वर्तन्ते द्यारुणानुज ॥ शक्यं विस्तरतो नैव वक्तुं प्राधान्यतो ब्रुवे ॥ ३ ॥ रौरवं नाम नरकं मुख्यं तद्वै
निबोध मे ॥ रौरवे कूटसाक्षी तु याति यश्चानृती नरः ॥ ४ ॥ योजनानां सहस्रे द्वे रौरवो हि प्रमाणतः ॥ जालुमात्रप्रमाणं तु तत्र गर्तं सुदुस्तरम् ॥ ५ ॥
तत्राङ्गारचयौघेन कृतं तद्धरणीसमम् ॥ तत्राग्निना सुतीव्रेण तापिताङ्गारभूमिना ॥ ६ ॥ तन्मध्ये पापकर्माणं विमुञ्चन्ति यमानुगाः ॥ स दह्यमान
स्तीव्रेण वह्निना परिधावति ॥ ७ ॥ पदेपदे च पादोऽस्य स्फुर्यते शीर्यते पुनः ॥ अहोरत्रेणोद्धरणं पादन्यासेन गच्छति ॥ ८ ॥ एवं सहस्रं विस्ती
र्णं योजनानां विमुच्यते ॥ ततोऽन्यत्पापशुद्ध्यर्थं तादृङ्निरयमृच्छति ॥ ९ ॥ रौरवस्ते समाख्यातः प्रथमो नरको मया ॥ महारौरवसंज्ञं तु शृणुष्व
नरकं खग ॥ १० ॥ योजनानां सहस्राणि सन्ति पञ्च समन्ततः ॥ तत्र ताग्रमयी भूमिरधस्तस्या हुताशनः ॥ ११ ॥ तया तपन्त्या सा सर्वा प्रोद्य
द्विद्युत्समप्रभा ॥ विभाव्यते महारौद्रा पापिनां दर्शनादिषु ॥ १२ ॥ तस्यां बद्धकराभ्यां च पद्भ्यां चैव यमानुगैः ॥ मुच्यते पापकृन्मध्ये लुण्ठमानः
स गच्छति ॥ १३ ॥ काकैर्वकैर्वृकोलूकैर्मशकैर्वृश्चिकैस्तथा ॥ भक्ष्यमाणैस्तथा रौद्रैर्गतो मार्गे विकृष्यते ॥ १४ ॥ दह्यमानो गतमतिभ्रान्तस्तातेति
चाकुलः ॥ वदत्यसकृदुद्विग्नो न शान्तिमधिगच्छति ॥ १५ ॥ एवं तस्मान्नरैर्मोक्षस्त्वतिक्रान्तैरवाप्यते ॥ वर्षायुतायुतैः पापं यैः कृतं दुष्टबुद्धिभिः
॥ १६ ॥ तथान्यस्तु ततो नाम सोऽतिशीतः स्वभावतः ॥ महारौरववद्दीर्घस्तथान्यतमसा वृतः ॥ १७ ॥ शीतार्त्तास्तत्र बध्यन्ते नरास्तमसि दारुणे ॥

न. म. पु.
॥१६२॥

परस्परं समासाद्य परिस्मयाश्रयन्ति ते ॥ १८ ॥ दन्तास्तेषां च भज्यन्ते शीतात्तिरिक्मपिताः ॥ क्षुत्प्रातिवलाः पक्षिणश्च तवाप्युपद्रवाः ॥ १९ ॥
हिमखण्डवहो वायुभनत्स्यस्थीनि दारुणः ॥ मन्वासुगस्थिगलितमश्रन्त्यश्च क्षुधान्विताः ॥ २० ॥ आलिङ्गयमाना भ्राम्यन्ते परस्परसमागमे ॥
एवं तत्रापि सुमहान्केशस्तमसि मानवैः ॥ २१ ॥ प्राप्यते शङ्कुनिश्रेष्ठ यो बहुकृतसञ्चयः ॥ निष्कन्तन इति रूपास्ततोऽन्यो नरकोत्तमः
॥ २२ ॥ कुलालचक्राणि तत्र भ्राम्यन्त्यविरतं खग ॥ तेषां गोप्य निष्कन्तने कालमृत्रेण मानवाः ॥ २३ ॥ यमानुपाङ्गुलिस्थेन
आपादतलमस्तकम् ॥ न चैषां जीवितश्रेष्ठो जायते पक्षिसत्तम ॥ २४ ॥ छिन्नाणि तेषां शतशः खण्डान्येकं व्रजन्ति हि ॥
एवं वर्षसहस्राणि भ्राम्यन्ते पापकर्मिणः ॥ २५ ॥ तावन्नात्रदर्शे च तत्पापं संशयं गतम् ॥ अग्रतलं च नरकं शृणुष्व गदतो मम ॥ २६ ॥
तत्रस्थैर्नारकैर्दुःखमसह्यमनुभूयते ॥ तान्येव तत्र चक्राणि घटीयन्वाणि चान्वृतः ॥ २७ ॥ दुःखस्य हेतुभूतानि पापकर्मकृतां नृणाम् ॥ चक्रे
ष्वगोपिताः केचिद्भ्राम्यन्ते तत्र मानवाः ॥ २८ ॥ यावद्रूपमहस्याणि न तेषां स्थितिरन्तरा ॥ घटीयन्त्रेषु वद्धा ये वद्धा तेष्ववटी यथा ॥ २९ ॥
भ्राम्यन्ते मानवाः कमुद्रिन्तः पुनः पुनः ॥ अन्त्रेषुं वनिष्कान्तेनैत्रेण्वावलम्बिभिः ॥ ३० ॥ दुःखानि प्राप्नुवन्तीह यान्यसृग्गानि जन्तुभिः ॥
असिपत्रवनं नाम नरकं शृणु चापरम् ॥ ३१ ॥ योजनानां महत्वं यो ज्वलत्यध्याश्रुतावनिः ॥ सप्ततीव्रकण्ठेण्डयं तीव्रे सुदारुणे ॥ ३२ ॥
प्रतपन्ति सदा तत्र प्राणिनो नरकौकसः ॥ तन्मध्ये चरणं शीतस्निग्धपत्रं विभाव्यते ॥ ३३ ॥ पत्राणि यत्र खण्डानि फलानां पक्षिसत्तम ॥ श्वानश्च
तत्र सुबलाश्चरन्त्याभिषमोजनाः ॥ ३४ ॥ महावक्त्रा महादंष्ट्रा व्याघ्रा इव महाबलाः ॥ ततश्च वनमालोक्य शिशिःच्छायमग्रतः ॥ ३५ ॥
प्रयान्ति प्राणिनस्तत्र क्षुत्तापपरिपीडिताः ॥ मातभ्रातृमृता इति क्रन्दमानाः सुदुःखिताः ॥ ३६ ॥ दह्यमानांश्चिदुगला धरणिस्थेन वह्निना ॥
तेषां गतानां तत्रापि अति शीतिः समीरणः ॥ ३७ ॥ प्रजाति तेन पात्यन्ते तेषां खड्गास्तथोपरि ॥ छिन्नाः पतन्ति ते भूमौ ज्वलत्पावकसंघे
॥ ३८ ॥ ललितमाने चान्यत्र तत्राशेषमहीतले ॥ सारमेयाश्च ते शीघ्रं शान्तयन्ति शरीरतः ॥ ३९ ॥ तेषां खण्डान्यनेकानि रुद्रतामतिभौषणे ॥
असिपत्रवनं तात मयेतत्परिर्कातितम् ॥ ४० ॥ अतः परं भीमतरं तसकुर्मं निबोध मे ॥ दहन्तस्तत्सकृन्नां वह्निज्वालासमन्विताः ॥ ४१ ॥
ज्वलदग्निचयास्तप्ततैलायश्चूर्णधरिताः ॥ एषु दुष्कृतकर्माणो याम्यैः क्षिता ह्यधोमुखाः ॥ ४२ ॥ काप्यन्ते विस्फुटद्वात्रा गलन्मन्वाज्जलान्विताः ॥
स्फुटन्कपालनत्रास्थिच्छिद्यमाना विभीषणैः ॥ ४३ ॥ गृध्रेरुपाटय सुच्यन्ते पुनस्तेष्वेव वेगितः ॥ पुनश्चिमायन्ते तैलेनैक्यं व्रजन्ति च ॥ ४४ ॥

प्रे. ख.
घ. कां.
अ. ३

॥१६२॥

द्रवीभूतैः शिरोगात्रैः स्नायुमांसत्वगास्थिभिः ॥ ततो याम्यैर्नरैराशु दर्व्यावहनघटिताः ॥ ४५ ॥ कृतावर्त्ते महातैले काथ्यन्ते पापकर्मिणः ॥
 एष ते विस्तरेणोक्तस्तप्तकुम्भो मया खग ॥ ४६ ॥ आदिमो रौरवः प्रोक्तो महारौरवकोऽपरः ॥ अतिशीतस्तृतीयस्तु चतुर्थो हि निकृन्तनः ॥ ४७ ॥
 अप्रतिष्ठः पञ्चमः स्यादसिपत्रवनोऽपरः ॥ सप्तमस्तप्तकुम्भस्तु सप्तैते नरका मताः ॥ ४८ ॥ श्रूयन्तेन्यान्यपि तथा नरकाः नराधमाः ॥ कर्म
 णां तारतम्येन तेषुतेषु पतन्ति हि ॥ ४९ ॥ तथा हि नरको रोधः शूकरस्ताल एव च ॥ तप्तकुम्भो महाज्वालः शबलोऽथ विमोहनः ॥ ५० ॥
 क्रिमिश्च क्रिमिभक्षश्च लालाभक्षो विषञ्जनः ॥ अधःशिराः पूयवहो रुधिरान्धश्च विड्भुजः ॥ ५१ ॥ तथा वैतरणी सू (मू) मसिपत्रवनं तथा ॥
 अग्निज्वालो महाघोरः सन्दंशो वाप्यभोजनः ॥ ५२ ॥ तमश्च कालसूत्रं च लोहश्चाप्यभिदस्तथा ॥ अप्रतिष्ठोऽप्यवीचिश्च नरका एवमादयः ॥ ५३ ॥
 तामसा नरकाः सर्व्वे यमस्य विषये स्थिताः ॥ येषु दुष्कृतकर्माणः पतन्ति हि पृथक्पृथक् ॥ ५४ ॥ भूमेरधस्तात्ते सर्व्वे रौरवाद्याः प्रकीर्तिताः ॥
 रोधो गोघ्नो भ्रूणहा च अग्निदाता नरः पतेत् ॥ ५५ ॥ सूकरे ब्रह्महा मज्जेत्सुरापः स्वर्णतस्करः ॥ ताले पतन्त्यब्रह्मन्ता हत्वा वैश्यं च दुर्गतिः ॥ ५६ ॥
 ब्रह्महत्यां च यः कुर्याद्यश्च स्याद्भूरुतल्पगः ॥ स्वसृगामी तप्तकुम्भो तथा राजभटोऽनृती ॥ ५७ ॥ तप्तलोहश्च विक्रेता तथा बन्धनरक्षिता ॥ माध्वी
 विक्रयकर्त्ता च यस्तु भक्तं पारित्यजेत् ॥ ५८ ॥ महाज्वाली दुहितरं सुषां गच्छति यस्तु वै ॥ वेदो विक्रीयते यैश्च वेदं द्रुपयते तु यः ॥ ५९ ॥
 गुरुं चैवावमन्यन्ते वाक्शरैस्ताडयन्ति च ॥ अगम्यागामी च नरो नरकं शबलं व्रजेत् ॥ ६० ॥ विमोहं पतते शूरं मर्यादां यो भिनत्ति वै ॥ दुरिष्टं
 कुरुते यस्तु क्रिमिभक्षं प्रपद्यते ॥ ६१ ॥ देवब्राह्मणविद्वेषा लालाभक्षे पतत्यपि ॥ कुण्डकर्त्ता कुलालश्च न्यासहर्त्ता चिकित्सकः ॥ ६२ ॥ आरामेष्व
 अग्निदाता च एते यान्ति विषञ्जने ॥ असत्प्रतिग्रही यस्तु तथैवायाज्ययाजकः ॥ ६३ ॥ न क्षत्रैर्जीवन्तं यस्तु नरो गच्छेद्धोमुखम् ॥ क्षीरं सुरां च मांसं
 लाक्षां गन्धं रसं तिलान् ॥ ६४ ॥ एवमादीनि विक्रीणन् घोरे पूयवहे पतेत् ॥ यः कुक्कुटाग्निबध्नाति मार्जाग्नं सूकरांश्च तान् ॥ पक्षिणश्च मृगांश्च
 गान्सोऽप्येवं नरकं व्रजेत् ॥ ६५ ॥ आजाविको माहिषिकस्तथा चक्री ध्वजी च यः ॥ रङ्गोपजीविको विप्रः शाकुनिर्ग्रामयाजकः ॥ ६६ ॥
 अगारदाही गरदः कुण्डाशी सोमविक्रयी ॥ सुरापो मांसभक्षी च तथा च पशुघातकः ॥ ६७ ॥ रुधिरान्धे पतन्त्येते एवमाहुर्मर्नाषिणः ॥ उपविष्टं
 त्वेकपङ्क्त्यां विपं सम्भोजयन्ति ये ॥ ६८ ॥ पतन्ति निरये घोरे विड्भुजे नात्र संशयः ॥ मधुग्राहो वैतरणीमाक्रोशी सूत्रसंज्ञके ॥ ६९ ॥ असिपत्र
 वनेऽशौची क्रोधनश्च पतेदपि ॥ अग्निज्वालां मृगव्याधो भोज्यते यत्र वायसैः ॥ ७० ॥ इज्यायां व्रतलोपाच्च सन्दंशे नरके पतेत् ॥ स्कन्देते यदि

वा स्वरेषु यतिनां ब्रह्मचारिणः ॥७१॥ पुत्रैरध्यापिता ये च पुत्रैराज्ञापिताश्च योऽते सर्वे नरकं याप्सि नित्यं चायुभोजनेन ॥७२॥ वषांशमविरुद्धानि
क्रोधहर्षसमन्विताः ॥ कर्माणि ये तु कुर्वन्ति सर्वे नरयवासिनः ॥७३॥ उपरिष्ठास्थितो घोर उष्णत्वा रौघो मरुतः ॥ सुदारुणः सुशीतात्मा तस्या
भरतामसः स्मृतः ॥७४॥ एवमादिकमेव सर्वेऽप्येषः परिस्थिताः ॥ दुःखोत्कर्षश्च सर्वेषु कर्मस्वपि निमित्ततः ॥७५॥ सुखोत्कर्षश्च सर्वत्र धर्मस्येह
निमित्ततः ॥ पश्यन्ति नरकान्देवैर्द्वेषेन कान्तेषु सदाशुचि ॥७६॥ नारकाश्चापि ते देवास्त्वं पश्यन्ति उच्छ्वाजः ॥ एताप्यन्यानि शत्रो नरकाणि विद्य
न्ते ॥७७॥ दिग्दिग्ने तु नरकं पच्यते दह्यते नयतः ॥ शीत्यते भिद्यतेऽप्यत्र ब्रूयते छिद्यतेन्यतः ॥७८॥ कथ्यते दीप्यतेऽप्यत्र तथा बाहवोऽन्यतः ॥ एकं
द्वितं वर्षशतद्रमाणं नरकं भवेत् ॥७९॥ तस्यैव नरकः ॥ पृथिवी निस्तीर्णः पापी तिष्ठति समस्तुते ॥ कुम्भीकटपत्रेषु स्थावैरक्षरैश्च ततः ॥८०॥ गत्वा वनजगद्वेषे
गोचरु ॥८१॥ च सार्वभौमोऽक्षतरो गौः शरभश्चापि तथा ॥८२॥ एते चैकरक्षाः पृथु च शृणु पतन्तलाततः ॥ अन्धाश्च नृपुष्पाश्च दुःखदाश्च च यो
निपु ॥८३॥ मानुष्यं प्राप्यते कुञ्जो कुरिसितो वामनोऽपि वा ॥ चण्डालोऽप्युक्त्याद्यस्य नरयोनिषु जायते ॥८४॥ सुहृदोऽपि वसन्त्येव विप्रते च सुहृदोऽपि
अवशिष्टेन पापेन पुण्येन च समन्वितः ॥८५॥ ततश्चाराहीर्णो योनिं शुद्धैश्च नृपादिकम् ॥ विशुद्धैश्चन्द्रां चापि कदाचिद्विरोहति ॥८६॥ एवं
तु पापकर्माणां निरेषु पतन्त्यथः ॥ यथा पुण्यकृतो याति तन्म निमदतः शृणु ॥८७॥ ते यमेन विनिर्दिष्टा योनिं पुण्यमति नराः ॥
प्रसीदन्त्येवमेणा नृपयससवसाह्वलाः ॥८८॥ हारनृपमाधुर्य्यः शोभितान्ममलानि तु ॥ प्रयान्त्याशु विमानानि दिव्यान्पथसुचक्षलाः ॥८९॥
तस्माच्च प्रयुक्ता गङ्गासमन्धर्षा च महातमनाम् ॥ जायन्ते नीरुजा गेह स दुष्टपीरपालकाः ॥९०॥ भोगासम्प्राप्त्युत्तराततो यात्युद्धमन्वचा ॥
अवरोहिणे समप्रस्था पूर्ववत्पुण्यं तान्वावा ॥९१॥ जातस्य शृङ्गुल्ये वे प्राणिनो यस्मां भुवम् ॥ पापिद्वान्तेवमेवामागिनीते निष्कामते भुवम् ॥
॥९२॥ प्रुष्टियां लोयते धृतिं आपश्चैव तथासु ॥ तेजस्तस्मिन् लीयते समीरे ॥ यस्मां यस्मां ॥९३॥ आकाराश्च तथार्काश्च सव्यवर्णाश्च भुवम् ॥
तत्र कामतन्त्राः कोषः कायं पञ्चेन्द्रियाणि च ॥९४॥ एते तादर्थ्यं समायासाद् देहे तिष्ठन्ति तत्कराः ॥ कायः कोषो ह्लाहंकारी यवस्तत्तैव नायक
॥९५॥ संहारश्च कालोऽसौ पुण्यपापेन संयुतः ॥ पञ्चेन्द्रियसमायुक्तः सकलैर्विषुषैः सह ॥९६॥ अथैवमथ नृप देहे पृथु ॥९७॥

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. ३

शरीरे ये समास्त्रिः सर्वे वै सप्त धानवः ॥ ९६ ॥ षाट्कौशिको ह्ययं कायः सर्व्वे वाताश्च देहिनाम् ॥ मूत्रं पुरीषं तद्योगाद्यै चान्ये व्याधयस्तथा ॥ ९७ ॥ पित्तं श्लेष्मा तथा मज्जा मांसं वै मेद एव च ॥ अस्थि शुक्रं तथा स्नायुर्देहेन सह दहति ॥ ९८ ॥ एष ते कथितस्तादृश्यं विनाशः सर्व्वदेहिनाम् ॥ कथयामि पुनस्तेषां शरीरं च यथा भवत् ॥ ९९ ॥ एकस्तम्बस्नायुबद्धं स्थूणात्रयविभूषणम् ॥ इन्द्रियैश्च समायुक्तं नवद्वारं शरीरकम् ॥ १०० ॥ विषयैश्च समाक्रान्तं कामक्रोधसमाकुलम् ॥ रागद्वेषसमाकीर्णं तृष्णादुर्गमतस्करम् ॥ १०१ ॥ लोभजालपरिच्छिन्नं मोहवस्त्रेण वेष्टितम् ॥ सुबद्धं मायया चैतलोभेनाधिष्ठितं पुरम् ॥ १०२ ॥ एतद्गुणसमाकीर्णं शरीरं सर्व्वदेहिनाम् ॥ आत्मानं ये न जानन्ति ते नराः पशवः स्मृताः ॥ १०३ ॥ एवमेव समाख्यातं शरीरं ते चतुर्विधम् ॥ चतुरशीतिलक्षाणि निर्मिता योनयः पुरा ॥ १०४ ॥ उद्भेजाः स्वेदजाश्चैव अण्डजाश्च जरायुजाः ॥ एतत्ते सर्व्वमाख्यातं निरयस्य प्रपञ्चतः ॥ १०५ ॥ कथयामि क्रमप्राप्तं प्रष्टुं वा वर्त्तते स्पृहा ॥ १०६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे धर्मकाण्डे द्वितीयांशे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे नरकतत्प्रवेशनिर्गमनादिवर्णनं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि यन्नरैः कलुषं कृतम् ॥ तस्य पापस्य शुद्धयर्थं विधेया निष्कृतिर्नरैः ॥ १ ॥ भस्मादिस्नानदशकमादौ कुर्याद्विचक्षणः ॥ यथाशक्ति षडब्दादिप्रत्या प्रायाञ्चरेदपि ॥ २ ॥ तदर्द्धं वा तदर्द्धं वा तदर्द्धार्द्धमथापि वा ॥ यथाशक्त्या ततः कुर्याद्दश दानानि वै शृणु ॥ ३ ॥ गोभूतिलहिरण्याज्यवासो धान्यगुडास्तथा ॥ रजतं लवणं चैव दानानि दश वै विदुः ॥ ४ ॥ प्रायश्चित्ते त्वागता ये तेभ्यो दद्यान्नरो दश ॥ ततो यमद्वारपथे पूयशोणितसंकुले ॥ ५ ॥ नदीं वैतरणीं तर्त्तुं दद्याद्वैतरणीं च गाम् ॥ कृष्णस्तनीं सकृष्णांगीं सा वै वैतरणी स्मृता ॥ ६ ॥ तिला लोहं हिरण्यं च कर्पासं लवणं तथा ॥ सप्तधान्यं क्षितिर्गाव एकैकं पावनं स्मृतम् ॥ ७ ॥ एतान्यष्टौ महादानान्युत्तमाय द्विजातये ॥ आतुरेण तु देयानि पदरूपाणि मे शृणु ॥ ८ ॥ छत्रो पानहवस्त्राणि मुद्रिका च कमण्डलुः ॥ आसनं भाजनं भोज्यं पदं चाष्टविधं स्मृतम् ॥ ९ ॥ तिलपात्रं सर्पिःपात्रं शय्या सोपस्करा तथा ॥ एतत्सर्वं प्रदातव्यं यदिष्टं चात्मनोऽपि तत् ॥ १० ॥ अश्वो रथश्च महिषी व्यञ्जनं वस्त्रमेव च ॥ ब्राह्मणेभ्यः प्रदातव्यं ब्रह्मपूर्वमपि स्वयम् ॥ ११ ॥ दानान्यन्यापि खग तर्पयेत्स्वीयशक्तितः ॥ प्रायश्चित्तं कृतं येन दश दानान्यपि क्षितौ ॥ १२ ॥ दानं गोवैतरण्याश्च दानान्यष्टौ तथापि वा ॥ तिलपात्रं सर्पिःपात्रं शय्यादानं तथैव च ॥ १३ ॥ पददानं च विधिवन्नासौ निरयगर्भगः ॥ स्वातन्त्र्येणापि लवणदानमिच्छन्ति सूरयः ॥ १४ ॥ विष्णुदेहसमुत्पन्नो यतोऽयं लवणो रसः ॥ आतुरस्य यदा प्राणा न यान्ति वसुधातले ॥ १५ ॥ लवणं च तदा देयं द्वारस्योद्घाटनं दिवः ॥ यानि

ग. म. पु.
॥१६॥

कानि च दानानि स्वयं दत्तानि मानवैः ॥ १६ ॥ तानितानि च सर्वाणि उपातिष्ठन्ति चाग्रतः ॥ प्राणश्चित् कृतं येन साङ्गं स्वयं स वै पुमान् ॥ १७ ॥
पापानि भस्मसात्कृत्वा स्वर्गलोके महीयते ॥ अमृतं तु गवां क्षीरं यतः पतनसत्तम ॥ १८ ॥ तस्माददाति यो धेनुममृतत्वं स गच्छति ॥ दानो
न्यष्टौ तु दत्त्वा वै गन्धर्वानिलये वसेत् ॥ १९ ॥ आलयस्तत्र गेहं हि दहते येन यानवः ॥ छत्रदानेन सुखाया जायते पथि पुष्टिदा ॥ २० ॥
असिपत्रवत्तं घाग्मानिकामति वै सुप्तम् ॥ अश्वारूढश्च व्रजति ददते यद्युपानहौ ॥ २१ ॥ भोजनासनदानेन सुखं मार्गे सुनक्ति वै ॥ प्रवेशे निर्जले
दाता सुखी म्याद्रि कम्पण्डलाः ॥ २२ ॥ यमदूता महारोद्धाः कगलाः कृष्णपिङ्गलाः ॥ न पीडयन्ति दाक्षिण्यादस्वाभरणदानतः ॥ २३ ॥ तिलपात्रं
तु विप्राय दत्तं पत्रस्थं ध्रुवम् ॥ नाशयेन्निविधं पापं वाङ्मनः कायसम्भवम् ॥ २४ ॥ घृतपात्रप्रदानेन रुद्रलोके वसन्नः ॥ सर्वोपस्करसंयुक्तं शय्या
दत्त्वा द्विजातये ॥ २५ ॥ नानाभरणभिराकीर्णं विमानमधिरोहति ॥ पश्चिमपर्वतहवाणि कीडित्वा शकमन्दिरं ॥ २६ ॥ इन्द्रलोकात्परिभ्रष्ट इह लोके
नृपा भवेत् ॥ सर्वोपस्कराणां युवानं दाषवाञ्छितम् ॥ २७ ॥ योऽभवे ददाति विप्राय स्वर्गलोके च तिष्ठति ॥ यावन्ति गोमाणि हयं भवन्ति हि त्वगे
श्वर ॥ २८ ॥ तावतो गजितोऽस्त्रिकानामुवन्ति हि पुष्कलान् ॥ चतुर्भिस्तुरगैर्भुक्तं सर्वोपकरणैर्भुतम् ॥ २९ ॥ रथं द्विजातये दत्त्वा राजसूयपले
लभेत् ॥ ३० ॥ दुःशयाकां च महिषीं नवमश्ववर्णां सन्तुष्टतणकवलीं जघनाभिरामाम् ॥ दत्त्वा सुवर्णतिलकां द्विजपुङ्गवाय लोकादयं स जयतीति
किमत्र चित्रम् ॥ ३१ ॥ तालवृन्तस्य दानेन वायुना वीज्यते पथि ॥ कौतियुक् सुभगः श्रीमान् भवत्यम्बरदानतः ॥ ३२ ॥ रसाभ्युपस्करणेन गृहं
विप्राय योऽर्पयेत् ॥ न क्षीयते तस्य वंशः स्वर्गं प्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥ ३३ ॥ भवत्यत्र खगश्रेष्ठ फलगौरवलावकम् ॥ अद्वाअद्वाविभेदेन दानगौरवलाव
वात् ॥ ३४ ॥ ततो यनाम्बुदानानि कृतान्यत्र रसास्तथा ॥ तदा स्वयं तथाह्लादमाप्तिं प्रतिपद्यते ॥ ३५ ॥ अन्नानि येन दत्तानि श्रद्धापूर्तानि चेतसा ॥
सोऽपि तृप्तिप्रवाप्नोति विनाप्यन्नेन वै तदा ॥ ३६ ॥ आसन्नं मरणं कुल्यासंन्यासं चादिधानतः ॥ जावत्तैतं दुतर्गोसौ ब्रह्मज्ञानाय कल्पते ॥ ३७ ॥
आसन्नमरणा मृत्यश्चैतर्था प्रतिनयिते ॥ तीर्थप्राप्तौ भवेन्मुक्तिर्भवेत् यदि मार्गः ॥ पदपदे ऋतुसमं भवेत्तस्य न संशयः ॥ ३८ ॥ गृह्णीत्याचिदन
शानं व्रतं विधिवदागते ॥ मृत्यो न सोऽपि संसारं भूयः पश्येदति द्विज ॥ ३९ ॥ किं दानमिति तुल्यस्य भवत्यसौ सत्समीरितम् ॥ दानं तुल्यं
स्मरते किमिति प्रश्नोत्तरं शृणु ॥ ४० ॥ गतप्राणं ततो ज्ञात्वा स्नात्वा पुनर्दादिरस्य तम् ॥ शवं जलेन सुलेन सालयेद्विचित्रयन् ॥ ४१ ॥
परिघाट्याहने वस्त्रे रुद्रवैः प्राक्षयेत्तनुम् ॥ ततो मृतस्य स्थाने वै एकोद्दिष्टं समाचरेत् ॥ ४२ ॥ श्रवणपूर्वकं दाहस्य योग्यतादियथा भवेत् ॥

पं. खं.
ध. कां.
अ. ४

॥१६॥

आसनं प्रोक्षणं च स्यान्न स्यादेतच्चतुष्टयम् ॥ ४३ ॥ आवाहनार्चनं चैव पात्रालम्भावगाहने ॥ भवेदानात्रसङ्कल्पः पिण्डदानं सदा भवेत् ॥ ४४ ॥
 पदार्थपञ्चकं न स्याद्रक्षा प्रत्यवेनेजनम् ॥ दद्यादक्षय्यमुदकं न स्यादेतत्रयं पुनः ॥ ४५ ॥ स्वधावाचनमाशीश्च तिलकं च खगोत्तम ॥ घटं दद्यात्समापात्रं दद्याल्लोहस्य दक्षिणाम ॥ ४६ ॥ पिण्डस्य चालनं प्रोक्तं नैव प्रोक्तमिदं त्रिकम् ॥ प्रच्छादनविसर्गौ च स्वस्तिवाचनकं तथा ॥ ४७ ॥
 एषु षट्सु विधिः प्रोक्तः श्राद्धेषु मलिनेषु ते ॥ पडेव मरणस्थाने द्वारि चात्वारिके तथा ॥ ४८ ॥ विश्रामे काष्ठचयने तथा सञ्चयने खग ॥ मृतिस्थाने शवां नाम भूमिस्तुप्यति देवता ॥ ४९ ॥ पान्थो द्वारि भवेत्तेन प्रीता स्याद्वास्तुदेवता ॥ चत्वरे खेचरस्तेन तुष्येद्धृतादिदेवता ॥ ५० ॥
 विश्रामे भूतसंज्ञोऽयं तुष्टास्तेन दिशो दश ॥ चितायां साधक इति सञ्चितौ प्रेत उच्यते ॥ ५१ ॥ तिलदर्भघृतेधांसि गृहीत्वा तु सुतादयः ॥ गाथां यमस्य सूक्तं वाप्यधीयाना ब्रजन्ति हि ॥ ५२ ॥ अहरहर्नीयमाना गामश्वं पुरुषं वृषम् ॥ वैवस्वतो न तृप्येत सुरया त्विव दुष्मतिः ॥ ५३ ॥ इमां गाथामपेतति सूक्तं वा पथि संपठत ॥ दक्षिणस्यां दिश्यग्न्यं ब्रजेयुः सर्व्वबान्धवाः ॥ ५४ ॥ पथि श्राद्धद्रव्यं कुर्यात्पूर्व्वोक्तविधिना खग ॥ ततः शनैर्भूतले वै दक्षिणाशिरसं शवम् ॥ ५५ ॥ स्थापयित्वा चिताभूमौ पूर्व्वोक्तं श्राद्धमाचरेत् ॥ तृणकाष्ठतिलाज्यादि स्वयं निन्युः सुतादयः ॥ ५६ ॥
 शुद्धानीतैः कृतं कर्म सर्व्वं भवति निष्फलम् ॥ प्रार्चनावीतिना भाव्यं दक्षिणाभिमुखेन च ॥ ५७ ॥ वेदी तत्र प्रकर्त्तव्या यथाशास्त्रमथाण्डज ॥ प्रेतवस्त्रं द्विधा कृत्वाद्धेन तं द्यादेयत्ततः ॥ ५८ ॥ अर्द्धं श्मशानवासार्थं भूमावेव विनिःक्षिपेत् ॥ ततः पूर्व्वोक्तविधिना पिण्डं प्रेतकरं न्यसेत् ॥ ५९ ॥
 आज्येनाभ्यञ्जनं कार्य्यं सर्व्वगेषु शवस्य च ॥ दाहमृत्योरन्तराले विधिः पिण्डस्य तं शृणु ॥ ६० ॥ पूर्व्वोक्तैः पञ्चभिः पिण्डैः शवस्याहुतियोग्यता ॥ अन्यथा चोपधाताच्च राक्षसाद्या भवन्ति हि ॥ ६१ ॥ संमृज्य चोपलिप्याथ उल्लिख्योद्धृत्य वेदिकाम् ॥ अभ्युक्ष्योपसमाधाय वह्निं तत्र विधानतः ॥ ६२ ॥ पुष्पाक्षतैश्च संपूज्य देवं क्रव्यादसंज्ञकम् ॥ श्रौतेन तु विधानेन ह्याहिताग्निं दहेद्बुधः ॥ ६३ ॥ चण्डालाग्निं चिताग्निं च पतिताग्निं परित्यजेत् ॥ त्वं भूतकृज्जगद्योनिस्त्वं लोकपरिपालकः ॥ ६४ ॥ उपसंहर तस्मात्त्वमेनं स्वर्गं नयामृतम् ॥ इति क्रव्यादमभ्यर्च्य शरीराहुतिमाचरेत् ॥ ६५ ॥ अर्द्धदग्धे तथा देहे दद्यादाज्याहुतिं ततः ॥ अस्मात्त्वमधिजातोऽसि त्वदयं जायतां पुनः ॥ ६६ ॥ असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहेत्युक्त्वा तु नामतः ॥ एवमाज्याहुतिं दत्त्वा तिलमिश्रां समन्त्रकम् ॥ ६७ ॥ रोदितव्यं ततो गाढमेवं तस्य सुखं भवेत् ॥ दाहस्यानन्तरं तत्र कृत्वा सञ्चयनक्रियाम् ॥ ६८ ॥ प्रेतपिण्डं प्रदद्याच्च दाहार्तिशमनं खग ॥ ततः प्रदक्षिणं कृत्वा चिताप्रस्थानवीक्षकाः ॥ ६९ ॥ कनिष्ठपूर्वाः स्नानार्थं गच्छेयुः सूक्तजा

ग. म. पु.
॥१६५॥

पकाः ॥ ततो जलसमीपं तु गत्वा प्रक्षाल्य चांशुकम् ॥ ७० ॥ परिधाय पुनस्तत्र दृढस्तं धूलिं नति ॥ उदकं तु करिण्यामः सचैलं धुक्पास्ततः ॥
॥ ७१ ॥ कुरुध्वमित्येव वदेच्छतवर्षावेरं मृते ॥ पुत्राद्या वृद्धपूर्वोस्ते एकवस्त्राः शिलां विना ॥ ७२ ॥ प्राचीनवीतिनः सर्वे विरोधुर्वांनिनो जलम् ॥
अपनःशोशुचदचमनेन पितृदिङ्मुखाः ॥ ७३ ॥ जलावचद्वर्नं चैव न कुर्यात् स्नानकारकाः ॥ ततस्तदे सभागत्य शिलां धृष्ट्वा ऋतुर् कुशाद् ॥ ७४ ॥
दक्षिणप्रहस्तयोस्तु कृत्वाथ सतिलं जलम् ॥ आदायाञ्जलिना याम्यां दुःखी पैतृकतर्थितः ॥ ७५ ॥ एकवारं विचारं वा दशवारमथवागि वा ॥ द्वा
वर्षमनि वा सर्वे क्षिपयुर्वाग्गताः स्वग ॥ ७६ ॥ तप्यन्तु तप्यतां वापि तर्पयाम्युपतिष्ठताम् ॥ प्रेतैतदुक्तमन्त्रेणैकेष्वेयं समुच्यते ॥ ७७ ॥ जलाञ्जलि
कृते पश्चाद्विधेयं दन्तधावनम् ॥ त्यजन्ति गोत्रिणः सर्वे दिनानि नवकाश्वप ॥ ७८ ॥ तत उत्तीर्यादिकान्दे वस्त्राणि परिधाय च ॥ स्नानवस्त्रं सकृ
त्पीडय विशेषः शुचिभूतल ॥ ७९ ॥ अशुपातं न कुर्वीत दत्त्वा दाहजलाञ्जलिम् ॥ श्लेष्माशु वान्धवैर्मुक्तं प्रेतो भुङ्क्ते यतोऽवशः ॥ ८० ॥
अतो न गेदितव्यं हि क्रियाः कार्यः स्वशक्तिः ॥ ततस्तत्पुत्रविष्टेषु पुराणज्ञः सुकृत्स्वकः ॥ ८१ ॥ शाकापवादं कुर्वीत संसारान्तिगतां श्वनं
मातुष्यं कदलीस्तन्मे असारं सारमार्गणम् ॥ ८२ ॥ करोति यः स समुद्रो जलबुद्धसन्निभे ॥ पञ्चधा संभृतः कायो यदि पञ्चत्वमागतः ॥ ८३ ॥
कर्म्मभिः स्वशरीराथैस्तत्र का परिदेवना ॥ गन्त्री वसुमती नाशमुदधिदेवतानि च ॥ ८४ ॥ फेनप्रलयः कथं नाशं भर्त्यलोको न यास्यति ॥
एवं संश्रव्यत्तत्र मुद्रुशालसंस्थितान् ॥ ८५ ॥ तेषां संश्रुत्य गच्छेद्युद्धं बालपुरःसराः ॥ विहस्य निवपन्नाणि नियता द्वारि वैश्वमनः ॥ ८६ ॥
आचम्य वस्त्रिसलिलं गोमयं गोमसपपात्र ॥ दुर्वाग्रवालं वृषभमन्यदप्यथ मङ्गलम् ॥ ८७ ॥ प्रविशेयुः समालभ्य कृत्वाश्वमनि पदं शनिः ॥ श्रौतन
तु विधानेन आदिताग्निं दहन् ॥ ८८ ॥ अत्राद्विषं निखनेन कुर्यादुदकं ततः ॥ योषित्यतिमता या स्नादत्तरं वातुमच्छति ॥ ८९ ॥ अथोम
धुर्वै भर्तां नमस्कृत्यारुहंछतिम् ॥ चितित्रया तु या मोहात्सा भ्राजापत्यभाचरेव ॥ ९० ॥ तिस्रः कोज्योर्द्वयोटी च यानि लोमानि मातुषे
तावत्कालं वसस्त्वगे भर्तां यातुमच्छति ॥ ९१ ॥ ब्यालमाही यथा व्यालं बिलादुद्धरते बलात् ॥ तद्वदुद्धत्य सा भर्ता वैजैव सह गौदते ॥ ९२ ॥
तत्र सा भर्तृपरमा स्तूयमानात्सरोगणैः ॥ ऋडते पतिना सार्द्धं यावद्विन्ध्याश्वतुर्दश ॥ ९३ ॥ ब्रह्मभो वा कृतभो वा मित्रभो वा भवेत्पतिः ॥
धुनात्यविधवा नारी तंभोदाय श्रुता तु या ॥ ९४ ॥ मृते भर्तारं वा नारी समागतेद्विज्जुताशनम् ॥ सारुन्धतोसमाचारा स्वर्गलोके महीयते ॥ ९५ ॥
यावच्चाभो मृतं पत्यो ह्ये नात्मानं प्रदाहयेत् ॥ तावन्न युज्यते सा हि स्त्रीशरीरात्कथञ्चन ॥ ९६ ॥ मातृकं पैतृकं चैव यत्र चैव प्रदीयते ॥

प्रे. सं.
प. को.
अ. ३

॥१६६॥

कुलत्रयं पुनात्येषा भर्तारं यानुगच्छति ॥ ९७ ॥ आर्त्तांते मुदिते दृष्टा प्रोषिते मलिना कृशा ॥ मृते म्रियेत या पत्यौ सा स्त्री ज्ञेया पतिव्रता ॥ ९८ ॥
 पृथक् चितां समारूढा न प्रिया गन्तुमर्हति ॥ क्षत्रियाद्याः सवर्णाश्च आरोहेयुरपीह ताः ॥ ९९ ॥ चाण्डालीमवधिं कृत्वा ब्राह्मणीतः समो विधिः ॥
 अगर्भिणीनां सव्वासामबालताकमं (का) नामपि ॥ १०० ॥ दहनस्य विधिः प्रोक्तः सामान्येन मया खग ॥ विशेषमपि तस्यास्य कश्चित्किं श्रोतुमिच्छ
 ति ॥ १०१ ॥ गरुड उवाच ॥ प्रोषिते तु मृते स्वामिन्यस्त्रिनाशमुपेयुषि ॥ कथं दाहः प्रकर्तव्यस्तन्मे वद जगत्पते ॥ १०२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
 अस्थीनि चेन्न लभ्यन्ते प्रोषितस्य नरस्य च ॥ तेषाञ्च हि गतिस्थानं विधानं कथयाम्यहम् ॥ १०३ ॥ शृणु तादृश्यं परं गोप्यं पत्युर्दुर्मरणेषु यत् ॥
 लघ्वनैर्ये मृता जीवा दंष्ट्रिभिश्चाभिघातिताः ॥ १०४ ॥ कण्ठग्रहे विलग्नानां क्षीणानां तुण्डघातिनाम् ॥ विषाग्निवृषविप्रेभ्यो विषूच्या चात्मघात
 काः ॥ १०५ ॥ पतनोद्बन्धनजलैर्मृतानां शृणु संस्थितिम् ॥ सर्पव्याघ्रैः शृङ्गिभिश्च उपसर्गोपलोदकैः ॥ १०६ ॥ ब्राह्मणैः श्वापदैश्चैव पतनैर्वृक्षै
 व द्युतैः ॥ नखैर्लोहैर्गिरैः पातैर्भित्तिपातैर्भृगोस्तथा ॥ १०७ ॥ खट्वायामन्तरिक्षे च चौरचाण्डालतस्तथा ॥ उदक्याशुनकीशूद्ररजकादिविभूषिताः
 ॥ १०८ ॥ ऊर्ध्वोच्छिष्टाधरोच्छिष्टेभ्योच्छिष्टास्तु ये मृताः ॥ शस्त्रघातैर्मृता ये चास्यश्वस्पृष्टास्तथैव च ॥ १०९ ॥ तत्तु दुर्मरणं ज्ञेयं यच्च जातं
 विधिं विना ॥ तेन पापेन नरकान् भुक्त्वा प्रेतत्वभागिनः ॥ ११० ॥ न तेषां कारयेद्दाहं मृतकं नोदकक्रियाम् ॥ न विधानं मृताद्यञ्च न कुर्या
 दौर्द्धदैहिकम् ॥ १११ ॥ न पिण्डदानं कर्तव्यं प्रमादाच्चेत्करोति हि ॥ नोपतिष्ठति तत्सर्वमन्तरिक्षे विनश्यति ॥ ११२ ॥ अतस्तस्य
 सुतैः पौत्रैः सपिण्डैः शुभमिच्छुभिः ॥ नारायणबलिः कार्यो लोकगर्हाभिया खग ॥ ११३ ॥ तथा तेषां भवेच्छौचं नान्यथेत्यब्रवीद्यमः ॥
 कृते नारायणबलावौर्ध्वदैहिकयोग्यता ॥ ११४ ॥ तस्य शुद्धिकरं कर्म तद्भवेन्न तदन्यथा ॥ नारायणबलिं सम्यक् तीर्थे सर्वं प्रकल्पयेत् ॥ ११५ ॥
 कृष्णाग्रे कारयेद्विप्रैर्येन पूतो भवेन्नरः ॥ पूर्वन्तु तर्पणं कार्यं विप्रैः पारणवैदिकैः ॥ ११६ ॥ सर्वोषध्यक्षतैर्मिश्रैर्विष्णुमुद्दिश्य तर्पयेत् ॥ कार्यं
 पुरुषमुक्तेन मंत्रैर्वा वैष्णवैरपि ॥ ११७ ॥ दक्षिणाभिमुखो भूत्वा प्रेतं विष्णुमिति स्मरन् ॥ अनादिनिधनो देवः शङ्खचक्रगदाधरः ॥ ११८ ॥ अक्षयः
 पुण्डरीकाक्षः प्रेतमोक्षप्रदो भव ॥ तर्पणस्यावसाने स्याद्वीतरागो विमत्सरः ॥ ११९ ॥ जितेन्द्रियमना भूत्वा शुचिष्मान्धर्मतत्परः ॥ भक्त्या तत्र
 प्रकुर्वीत श्राद्धान्येकादशैव तु ॥ १२० ॥ सर्वकर्मविधानेन एकैकाग्रे समाहितः ॥ तोयव्रीहियवान्दद्याद्गोधूमांश्च प्रियङ्गवः ॥ १२१ ॥ हवि
 प्यान्नं शुभं मुद्रां छत्रोष्णीषे च दापयेत् ॥ दापयेत्सर्वसंस्थानि क्षीरं क्षौद्रसमान्वितम् ॥ १२२ ॥ वस्त्रोपानहसंयुक्तं दद्यादष्टविधं पदम् ॥

ग. म. पु.
॥१६६॥

दापयेत्सर्वपापेभ्यो न कुर्यान्पद्मिवनम् ॥१२३॥ भूमौ स्थितेषु पिंडेषु मन्त्रबुद्ध्यास्तस्मान्वितम् ॥ दानत्वं सर्वविभेभ्यो वैश्रावस्मिन्धानतः ॥१२४॥
शङ्खे खड्गेऽथ वा ताम्रे तपणश्च पुथक्पुथक् ॥ ध्यानधारणमंयुक्तो जानुभ्यामननो भवः ॥१२५॥ ऋचा वै दापयेदवैगर्वादिष्टं वृषक्पुथक् ॥ ऋचा
विष्णुश्च रुद्रश्च यमः श्वेतश्च पञ्चमः ॥१२६॥ वृषपकुम्भे ततः स्थाप्याः पञ्चरत्नसमन्विताः ॥ वस्त्रयज्ञोपवीतानि पुथङ्गुहाः पदानि च ॥१२७॥
पञ्च श्राद्धानि कुर्वीत देवतानां यथाविधि ॥ उत्तरधारां ततः कुर्वातिनण्डेदिपण्डे वृषक्पुथक् ॥१२८॥ रत्ने वा ताम्रपात्रे वा अर्चयेत् सन्मये
पि वा ॥ तिलादकं समादाय सर्वोपाधिसमन्वितम् ॥१२९॥ ताम्रपात्रं तिलः पूर्णं सहिरण्यं सदक्षिणम् ॥ दद्याद्वाङ्गणक्षुत्वाय पददानं तथैव ॥
॥१३०॥ यमोद्वेगे तिलौलौहं ततो दद्याच्च दक्षिणम् ॥ एवं विष्णुर्बलिं दत्त्वा यथाशक्त्या विधातः ॥१३१॥ समुद्ररति तस्मिन् नात्र कार्यो विचारण
नागदशान्मुनो यस्तु विशेषस्तस्तु मे ऽगुण ॥१३२॥ सुवर्णभागनिष्पन्नं नागं कृत्वा तथैव गास ॥ विधाय दत्त्वा विधिवत्पुत्रानुत्पन्नागुमान् ॥१३३॥
एवं सर्पबलिं दत्त्वा सर्पदोषाद्भिषुच्यते ॥ पश्चात्पुत्तलकं कार्यं सर्वोपाधिसमन्वितम् ॥१३४॥ पलाशस्य च वृतात्तां विभान् ऽगुण काश्यप ॥
कुण्डाजिनं समास्तीर्य कुशेऽथ पुनराकृतम् ॥१३५॥ शतत्रयेण पटद्या च वृन्तेः श्रोतोऽस्थिसञ्चयः ॥ विन्ध्यस्य तानि वृन्तानि अङ्गेष्वेव पुथक्
पुथक् ॥१३६॥ चत्वारिंशच्छिरोभागे श्रीवायां दश विन्यसेत् ॥ विधन्त्युगस्थले दद्याद्दिशान्तेजदरे तथा ॥१३७॥ बाहुद्वये शतं दद्यात्काटिदशं च
विशतिम् ॥ ऊरुद्वये शतञ्चापि त्रिशन्ध्याद्वये न्यसेत् ॥१३८॥ दद्याच्चतुष्टयं शिश्ने षड् दद्याद्द्विषण्ड्वये ॥ दश पादांशुलीभागे एवमस्तीनि
विन्यसेत् ॥१३९॥ नारिकेलं शिरःस्थाने तुभ्यं दद्याच्च नासुके ॥ पश्चात्ते सुते दद्याच्चिह्नायां कपलीफलम् ॥१४०॥ शन्नेषु तालिकं तद्याद्राजुकां
शोणेष्व च ॥ वसत्यां मुत्तिकां दद्यादग्निनालमन्ःशिलाः ॥१४१॥ पार्श्वे रेतसः स्थाने पुमिपि शिले तथा ॥ यतःशिला तथा मात्रे तिलपकान्ते
मन्त्रिषु ॥१४२॥ वसपिष्टं तथा मसि मधु शोणितमेव च ॥ केशेषु च जटाजूटं स्वसायाञ्च मृगतत्रचम् ॥२४३॥ कर्णयोस्तालपत्रञ्च स्तनयो
श्चैव गुञ्जिकाः ॥ नासायां शतपत्रञ्च कमलं नाभिमण्डले ॥१४४॥ वृन्ताकं वृषण्डेऽत्रे लिंगे स्वाङ्गजेन शुभम् ॥ घ्रातं नाभ्यां प्रदधे स्थातकीं
पाने च त्र्युत्सुतम् ॥१४५॥ मौक्तिकं स्तनयोर्मूर्ध्नि कुकुमेन विलेपनम् ॥ कर्पूरागुरुधूपैश्च शुभैर्मार्चयेः सुगन्धिभिः ॥१४६॥ परिधानं पटसूत्रं
हृदये चैव विन्यसेत् ॥ ऋद्धिदृष्टी भुजो द्वौ च चक्षुभ्याञ्च कपदैकम् ॥१४७॥ दन्तेषु दाडिमीबोजान्यंगुलेषु च चम्पकम् ॥ सिन्दूरं नेत्रकोणे

१ पश्चादिमादयः श्लोकश्चाध्यातस्तथाप्यायेपि पठयन्ते । २ चोत्सर्गमिति पा० ।

मे. खं.
ध. कां.
अ. ७

॥१६६॥

च ताम्बूलानुपहारकम् ॥ १४८ ॥ सर्वौषधियुतं प्रेतं कृत्वा पूजां यथोदिताम् ॥ साम्रिके चापि विधिना यज्ञपात्रं न्यस्येत्क्रमात् ॥ १४९ ॥
 स्त्रियः पुनन्तु मे शिर इमं मे वरुणेन च ॥ प्रेतस्य पावनं कृत्वा शालग्रामशिलोदकैः ॥ १५० ॥ विष्णुमुद्दिश्य दातव्या सुशीला गौः पयस्विनी ॥
 तिला लौहं हिरण्यञ्च कर्पासं लवणं तथा ॥ १५१ ॥ सप्तधान्यं क्षितिर्गाव एकैकं पावनं स्मृतम् ॥ तिलपात्रं ततो दद्यात्पददानं तथैव च ॥ १५२ ॥
 कर्तव्यं वैष्णवं श्राद्धं प्रेतमुत्तयर्थमात्मनः ॥ प्रेतमोक्षं ततः कुर्याद्भुवि विष्णुं प्रकल्प्य च ॥ १५३ ॥ एवं पुत्तलकं कृत्वा दाहयेद्विधिपूर्वकम् ॥ तच्छु
 द्धये तु संस्कर्त्ता पुत्रादिर्निष्कृतिं चरेत् ॥ १५४ ॥ त्रीन्कृच्छ्रान्षड्द्वादश च तथा पञ्चदशापि च ॥ प्रायश्चित्तनिमित्तानुसारेण विप्रवत्स्मृतः ॥ १५५ ॥
 अशक्तौ गोहिरण्यादि प्रत्याम्नायं चरेदपि ॥ आत्मनोऽनधिकारित्वे शुद्धिमेवं चरेद्भुवः ॥ १५६ ॥ अशुद्धेन तु यद्वत्तमुद्दिश्याशुद्धिमेव च ॥ नोप
 तिष्ठति तत्सर्वमन्तर्गिरे विनश्यति ॥ १५७ ॥ शुद्धिं सम्पाद्य कर्तव्यं दहनाद्यौर्ध्वदेहिकम् ॥ अकृत्वा निष्कृतिं यस्तु कुरुते दहनादिकम् ॥ १५८ ॥
 मतिपूर्वममत्या च क्रमात्तन्निष्कृतिं शृणु ॥ कृत्वाग्निमुदकं स्नानं स्पर्शनं वहनं कथाम् ॥ १५९ ॥ रज्जुच्छेदाश्रुपातं च तत्तत्कृच्छ्रेण शुध्यति ॥
 एषामन्यतमं प्रेतं यो वहेत्तु दहेत् वा ॥ १६० ॥ कटोदकक्रियां कृत्वा कृच्छ्रं सान्तपनं चरेत् ॥ निमित्ते लघुनि स्वल्पं महन्महति कल्पयेत् ॥
 ॥ १६१ ॥ गरुड उवाच ॥ कृच्छ्रस्य तत्तत्कृच्छ्रस्य तथा सान्तपनस्य च ॥ लक्षणं ब्रूहि मे स्वामिन्स्रयाणामपि सुव्रत ॥ १६२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
 त्र्यहं प्रातरुह्यहं सायं त्र्यहमद्यादयाचितम् ॥ उपवासरुह्यहञ्चैव एष कृच्छ्र उदाहृतः ॥ १६३ ॥ तत्तत्क्षीरघृताम्बूनामेकैकं प्रत्यहं पिबेत् ॥
 एकरात्रोपवासश्च तत्तत्कृच्छ्र उदाहृतः ॥ १६४ ॥ गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ॥ जग्ध्वा परेऽह्नेयुपवसेत्कृच्छ्रं सान्तपनं
 चरन् ॥ १६५ ॥ मया तेऽयं समाख्यातो दुर्मृतस्य विधिः खग ॥ तदा मृतं विजानीयादीपनिर्वाणमागतः ॥ १६६ ॥
 अग्निदाहं ततः कुर्यात्स्मृतकञ्च दिनत्रयम् ॥ दशाहं गर्तपिण्डञ्च कर्तव्यं प्रेतपूर्वकम् ॥ १६७ ॥ एवं विधिं ततः कुर्यात्ततः प्रेतश्च मुक्तिभाक् ॥ मृत
 भ्रान्त्या प्रतिकृतेः कृते दाहे स वै यदि ॥ १६८ ॥ आयाति तेन कर्तव्यं मज्जनं घृतकुण्डके ॥ जातकर्मणादिसंस्काराः कर्तव्याः पुनरेव तु ॥ १६९ ॥
 उढामेव स्वकां भार्यामुद्ग्रहेद्विधिवत्पुमान् ॥ वर्षे पञ्चदशे पश्चिन् द्वादशे वा गते सति ॥ १७० ॥ अज्ञातस्य प्रोषितस्य कृत्वा प्रातिकृतिं दहेत् ॥
 रजस्वलासूतिकयोर्विशेषं मरणे शृणु ॥ १७१ ॥ सूतिकायां मृतायान्तु एवं कुर्वन्ति याज्ञिकाः ॥ कुम्भे सलिलमादाय पञ्चगव्यं तथैव च ॥ १७२ ॥
 पुण्याभिरभिमन्त्र्यापो वाचा शुद्धिं लभेत्ततः ॥ शतशूर्पोदकेनादौ स्नापयित्वा यथाविधि ॥ १७३ ॥ तेनैव स्नापयित्वा तु दाहं कुर्यात्त्वगेश्वर ॥

ग. म. पु.
॥१६७॥

पञ्चभिः स्नापयित्वा तु गव्यैः प्रेतां रजस्वलायां ॥१७॥ वस्त्रान्तराङ्गानि कृत्वा दाहयेद्विधिपूर्वकम् ॥ मृतस्य पञ्चके दाहविधिं वक्षि मृगुत्सवे ॥१७५॥
आदौ कृत्वा धनिष्ठार्द्धमेतन्नस्य पञ्चकम् ॥ रेत्यन्तं सदा दूष्यमशुभं सर्वदा भवेत् ॥ १७६ ॥ दाहस्तत्र न कर्तव्यो विषादः सर्वजन्तुषु ॥ न जले
दीयते तेषु अशुभं सर्वदा भवेत् ॥ १७७ ॥ पञ्चकानन्तरं सर्वे कार्ये कर्तव्यमन्यथा ॥ पुत्राणां गोत्रिणां तस्य सन्तापोऽप्युपजायते ॥ १७८ ॥
गृहे हानिर्भवत्येव ऋक्षेषु मृतस्य च ॥ अथ वा ऋक्षमध्ये च दाहस्तु विधिपूर्वकः ॥ १७९ ॥ क्रियते मानुषाणाम् तु स वा आहुतिपूर्वकः ॥ विधेर्वि
धिरतः कार्यो मन्त्रैस्तु विधिपूर्वकम् ॥ १८० ॥ शवस्थानसमीपे तु श्वेतव्याः पुत्तलास्ततः ॥ दर्भकुशास्तु चत्वारः ऋक्षसन्नाभिमन्त्रिताः ॥ १८१ ॥
ततो दाहः प्रकर्तव्यस्तेष्व पुत्तलैः सह ॥ सूतकान्ते तदा पुत्रैः कार्यं शान्तिकर्षादिकम् ॥ १८२ ॥ पञ्चकेषु मृतो योऽसौ न गतिं लभते नरः ॥
तिलान् गाश्च सुवर्णश्च तमुद्दिष्य घृतं ददेत् ॥ १८३ ॥ विप्राणां दापयेद्दानं सर्वविप्रविनाशनम् ॥ भोजनोपानहौ च्छत्रं देमधुद्रा च वाससी ॥ १८४ ॥
दक्षिणा दीयते विप्रे पातकस्य प्रमोचनः ॥ प्रयातेऽयं समाख्यातो विधिः पञ्चहरः स्थितः ॥ संयमिन्यां यथायानं यथावर्षं मृतक्रिया ॥ १८५ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे दहनविधिकृच्छ्रलक्षणदग्धागमनरजस्वलासर्पणविधिपञ्चकमरणश्राद्धाश्रितनिरूपणं
नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ एवं दग्ध्वा नरं प्रेतं स्नात्वा तिलोदकम् ॥ अमृतं स्त्रीजनैर्गच्छेद्भजेयुः पुष्टतां नराः ॥ १ ॥
श्रायेश्विम्बपत्राणि रुदन्तो नामपूर्वकम् ॥ विधातव्यं चाचमनं पाषाणोपरि संस्थिते ॥ २ ॥ ते प्रविश्य गृहं खर्वं सुताद्याश्च सपिण्डकाः ॥ भवेमुदश
रात्रं वै यत आशौचकं खग ॥ ३ ॥ क्रीतलव्याशानाः सर्वे स्वपेयुस्ते पृथक्पृथक् ॥ अक्षरलवणान्नः स्युर्निमलेयुश्च ते न्यहम् ॥ ४ ॥ अमर्षमो
जनाश्चापः शयीरन्त्रचारिणः ॥ परस्परं न संस्पृष्टा दानाभ्ययनवर्जिताः ॥ ५ ॥ भलिनाश्चाधोमुखश्च दीना भोगविवालिताः ॥ अङ्गसंवाहनं केश
मार्जनं वर्जयन्ति ते ॥ ६ ॥ मून्मये पत्रजे वापि भुञ्जीरंस्ते च भाजने ॥ उपवासन्तु ते कुल्युरेकाहस्य वा न्यहम् ॥ ७ ॥ गरुड उवाच ॥ आशीर्वात इति
प्रोक्तमाशौचस्य च वै प्रभो ॥ लक्षणं किं क्रियस्कालं भाव्यं वा ननु वेनेरं ॥ ८ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अपनोद्यन्निवर्तं कालादिभिराशु निषेधकृतं ॥ पिण्डाध्य
यनदानादः पुंगवोऽतिशयो हि तत्वा ॥ ९ ॥ दशाहं श्रावमारशौचं सपिण्डेषु विधीयते ॥ जननेऽप्येवमेव स्याद्विपुर्णं शुद्धिमिच्छताम् ॥ १० ॥ जन्ममृत्योर्दकानान्तु
विराजन्त्युद्दिश्यते ॥ शवस्य शोपाच्छ्रयन्ति न्यहादुदकदायिनः ॥ ११ ॥ आदन्तजननासस्य आ चोलाभिराको रमता ॥ विराममा जेतोदरादराज

१ धनिष्ठोत्तरार्द्धमात्रेणैव यः ।

प्रे. खं.
ध. कां
अ. ६

॥१६७॥

मतः परम् ॥१२॥ आशौचं ते समाख्यातं संक्षेपात्प्रकृतं ब्रूवेः॥ जलं त्रिदिवसात्मकं स्थाप्यं शीरश्च घृन्मये ॥ १३ ॥ अत्र स्नाहि पिबान्नं मन्त्रेणानेन
 काश्यपा॥ काष्ठत्रये शुण्वेदे शीत्यै रात्रौ चतुष्पये ॥१४॥ प्रथमेऽह्नि तृतीये वा सप्तमे नवमे तथा ॥ अस्थिसंचयनं कार्यं दिने तद्गोजैः सह ॥१५॥
 तदूर्ध्वमङ्गसंस्पर्शः सपिण्डानां विधीयते ॥ योग्याः सर्वक्रियाणां च समानललितास्तथा ॥ १६ ॥ प्रेतपिण्डं तदिहैवाद्भैरवाच्च निमित्तम् ॥
 प्राशुदीर्घ्यां चरुं कृत्वा स्नात्वा प्रथयमानसः ॥ १७ ॥ भूमावसंस्कृतानां च संस्कृतानां कुशेषु च ॥ नवभिर्दिवसैः पिण्डाञ्च दद्यात्समाहितः ॥ १८ ॥
 दशमं पिण्डमुत्तम्य रात्रिशेषे शुचिर्भवेत् ॥ असगोत्रः सगोत्रो वा यदि स्त्री यदि वा पुमान् ॥ १९ ॥ प्रथमेऽह्नि सो दद्यात् दशाहं समाधेयम् ॥
 शालिना सक्तुमिवापि शकैर्वाप्यथ निर्व्वेदेत् ॥ २० ॥ प्रथमेऽह्नि यद्व्यं तदेव स्यादशाहिकम् ॥ तावदाशौचमेककस्याञ्जलेर्दानं कुच्यते ॥ २१ ॥
 यद्वा यस्मिन्दिने दानं तस्मिन्तदिनसंख्यया ॥ दशाहेऽञ्जलयः पक्षिन्पञ्चपञ्चाशदन्तिमे ॥ २२ ॥ द्विद्वयं वा भवेत्पक्षिञ्जलीनां शतं पुनः ॥ यद्वा
 हि त्र्यहमशौचं तदा वाञ्जलयो दश ॥ २३ ॥ त्रयोऽञ्जलय एवं तु प्रथमेऽह्नि वै तदा ॥ चत्वारस्तु द्वितीयेऽह्नि तृतीये स्युस्तथा ॥ २४ ॥
 शताञ्जलि यद्वा पक्षिन्नावे त्रिंशत्तदाहनि ॥ चत्वारिंशद्वितीयेऽह्नि त्रिंशद्वि तृतीये ॥ २५ ॥ एवं जलस्याञ्जलयो विभाज्याः पक्षयोर्द्वयोः ॥
 सज्वेषु पितृकार्येषु पुत्रो मुख्योऽधिकारवान् ॥ २६ ॥ पिण्डमसेकस्तृष्णीञ्च पुनर्द्वपदिकं तथा ॥ दशमेऽह्नि सन्प्राप्तिं स्नानं ग्रामाद्वा हि स्थेत् ॥ २७ ॥
 तत्र त्याज्यानि वासांसि केशश्मश्रुनखानि च ॥ त्रिप्रः क्षुब्धतपः स्मृष्टा क्षत्रियो वाहनं तथा ॥ २८ ॥ वैश्यः प्रतोदं शमीन्चा शूद्रो यदि कृत
 क्रियः ॥ कृतादत्तपत्रयोर्मैश्व सपिण्डैः परिव्राजकम् ॥ २९ ॥ कार्यन्तु षोडशीं पशुभिः पिण्डेदशभिरेव च ॥ प्रथमा मलिना ह्येतद्दशाहं भूतेभ्य
 वेत् ॥ ३० ॥ दिनानि दश यांश्चिपिण्डान्कुर्व्वन्त्यत्र सुतादयः ॥ प्रत्यहं ते विभज्यन्ते चतुर्भाभिः स्वगोत्तम ॥ ३१ ॥ आराद्धयेन देहः स्वात्तृतीयेन
 यमालुगाः ॥ तप्यन्ति हि चतुर्थेन स्वयमप्युपजीवति ॥ ३२ ॥ अहोरात्रस्तु नवभिर्देहो निष्पत्तिमाप्नुयात् ॥ शिरस्तायेन पिण्डेन प्रेतस्य क्रियते
 तथा ॥ ३३ ॥ द्वितीयेन तु कर्णशिरासिकं तु समासतः ॥ गलांसमुत्तमस्य तृतीयेन तथा क्रमात् ॥ ३४ ॥ चतुर्थेन च पिण्डेन नाभिलिङ्गमुखं
 तथा ॥ जालुजं तथा पादौ पञ्चमेन तु सर्वदा ॥ ३५ ॥ मर्धमस्मादि पठेन सप्तमेन तु नाड्यः ॥ दन्तलोमान्पद्मेन वीर्यन्तु नवमेन च ॥ ३६ ॥
 दशमेन तु पुण्यत्वं तुलतां हृदि पार्थिवः ॥ मध्यमां षोडशीं वृद्धिं वैतनेय शृणुष्व मे ॥ ३७ ॥ विष्ण्वादि विष्णुपत्यन्तान्येकादश तथा खग ॥ आद्यानि
 पञ्च देवानाभित्वेषां मध्यषोडशी ॥ ३८ ॥ निमित्तं दुर्धमेन कृत्वा यदि नागवणो बलिः ॥ एकादशाहे कर्त्तव्यो द्वापेत्सर्गादपि तत्र वै ॥ ३९ ॥

ग. म. पु.
॥१६८॥

एकादशाहे प्रेतस्य यस्यात्सृज्येत नो वृषः ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥ ४० ॥ अकृत्वा यद्रूपोत्सर्गं कृतं वै पिण्डपातनम् ॥ निष्फलं सकलं विद्यात्प्रमीताय न तद्भवेत् ॥ ४१ ॥ वृषोत्सर्गादृते नान्यत्किञ्चिदस्ति महीतले ॥ पुत्रः पत्न्यथ दौहित्रः पिता वा दुहिताथ वा ॥ ४२ ॥ मृतादनन्तरं तस्य ध्रुवं कार्य्यो वृषोत्सवः ॥ चतुर्वैतसतरीयुक्तो यस्यात्सृज्येत वा वृषः ॥ ४३ ॥ अलंकृतो विधानेन प्रेतत्वं तस्य नो भवेत् ॥ एकादशोऽह्नि सम्प्राप्ते वृषालाभो भवेद्यदि ॥ ४४ ॥ दर्भैः पिष्टिस्तु सम्पाद्य तं वृषं मोचयेद्यः ॥ वृषोत्सर्जनवेलायां वृषामाव (लाभ) : कथंचन ॥ ४५ ॥ मृत्तिकाभिस्तु दर्भैर्वा वृषं कृत्वा विमोचयेत् ॥ यदिष्टं जीवतस्तस्य दद्यादिकादशोऽहनि ॥ ४६ ॥ मृतमुद्दिश्य दातव्यं शय्याधेन्वादिकं तथा ॥ विप्रान्वहूतं भोजयीत प्रेतस्य क्षुद्रिशान्तये ॥ ४७ ॥ तृतीयां षोडशीं वस्मि वैनतेय शृणुष्व ताम् ॥ द्वादश प्रतिमास्यानि आद्यं पाण्मासिकं तथा ॥ ४८ ॥ सपिण्डीकरणं चैव तृतीया षोडशी मता ॥ द्वादशाहे त्रिपक्षे च पण्मासे मासिकेऽव्दिके ॥ ४९ ॥ तृतीयां षोडशीमिनां वदन्ति मतभेदतः ॥ यस्यैता नि न दत्तानि प्रेतश्राद्धानि षोडश ॥ ५० ॥ पिशाचत्वं स्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥ एकादशे द्वादशे वा दिने आद्यं प्रकीर्तितम् ॥ ५१ ॥ मासादौ प्रतिमासञ्च शुद्धं मृततिथौ खग ॥ एकेनाह्ना विभिर्वापि ह्रीनेषु विनतासुत ॥ ५२ ॥ मासपण्मासवर्षेषु त्रिपक्षेषु भवन्ति हि ॥ श्राद्धान्यथ स्यात्सापिण्डञ्च पूर्णं वर्षे तदर्द्धके ॥ ५३ ॥ त्रिपक्षेऽन्यदये वापि द्वादशाहेऽथ वा नृणाम् ॥ आनन्यान्कूलधर्माणां पुंसाञ्चैवायुपः क्षयात् ॥ ५४ ॥ अस्थिरत्वाच्छरीरस्य द्वादशाहे प्रशस्यते ॥ सपिण्डीकरणेऽप्येवं विधिं पक्षीन्द्र मे शृणु ॥ ५५ ॥ एकोद्दिष्टविधानेन कार्य्यं तदपि काश्यप ॥ तिलगन्धोदकेयुक्तं कुर्व्यात्पात्रचतुष्टयम् ॥ ५६ ॥ पात्रं प्रेतस्य तत्रैकं पित्र्यं पात्रत्रयं तथा ॥ सैचयेत्पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं खग त्रिषु ॥ ५७ ॥ चतुरो निर्व्वन्धोऽपि पितृपात्रेषु समापयेत् ॥ ततः प्रभृति वै प्रेतः पितृसामान्यमश्नुते ॥ ५८ ॥ ततः पितृत्वमापन्नं तस्मिन्प्रेते खगेऽक्षर ॥ श्राद्धधर्मस्यैव तस्य तत्पूज्योऽप्येव तस्य ॥ ५९ ॥ एकचित्त्यारोहणे च एकाह्नि मरणे तथा ॥ सापिण्डयन्तु स्त्रिया नास्ति द्यूति भर्ताः स्त्रियो भवेत् ॥ ६० ॥ पक्षैर्दयश्रुथ कालेऽप्यं कर्त्तव्यञ्च भवेत्सम ॥ श्राद्धादौ सह दाहे च पतिपत्न्योर्न संशयः ॥ ६१ ॥ भर्तुर्भृत्यतिथेरन्यतिथौ चितिमयास्ते ॥ तां मृताहनि तु सम्प्राप्ते पुण्यं पिण्डेन योजयेत् ॥ ६२ ॥ प्रत्यव्दञ्च नवश्राद्धं युगपत्तु समापयेत् ॥ ६३ ॥ यस्य संवत्सरादव्धाकं सपिण्डीकरणं भवेत् ॥ मासिकञ्चोदकुम्भञ्च देयं तस्यापि वत्सरम् ॥ ६४ ॥ नवश्राद्धं सपिण्डत्वं श्राद्धान्यापि च षोडश ॥ एकेनैव तु कार्य्यणि संविभक्तयेऽपि ॥ ६५ ॥

१ आन्येऽपिः ।

प्रे. सं.
ध. का.
अ. ५

॥१६८॥

पितामहीभिः सापिण्ड्यं तथा मातामहैः सह ॥ उक्तं भर्तापि सापिण्ड्यं स्त्रिया विषयभेदतः ॥ ६६ ॥ नवश्राद्धस्य ते कालं वक्ष्यामि तृणु काश्यप ॥
 मरणाद्धि दृतिस्थाने श्राद्धं पक्षिन्प्रकल्पयेत् ॥ ६७ ॥ द्वितीयञ्च ततो मार्गे विश्रामो यत्र कारितः ॥ ततः सञ्चयनस्थाने तृतीयं श्राद्धं सुच्यते ॥
 ॥ ६८ ॥ पञ्चमे सममे तद्वदष्टमे नवमे तथा ॥ दशमैकादशे चैव नव श्राद्धानि वै खग ॥ ६९ ॥ श्राद्धानि नव चैतानि तृतीया षोडशी स्मृताः ॥
 एकोद्दिष्टविधानेन काय्याणि मनुजैस्तथा ॥ ७० ॥ प्रथमेऽह्नि तृतीये वा पञ्चमे सप्तमे तथा ॥ नवमैकादशे चैव नवश्राद्धं प्रकीर्तितम् ॥ ७१ ॥
 उच्यन्ते षडिमानिह नव स्युरपि योगतः ॥ उक्तानि ते मया तानि ऋषीणां भूतशेवतः ॥ ७२ ॥ रुद्रिपशो ममाभीष्टो योगः कैश्विदित्येवते ॥
 आद्ये द्वितीये दातव्यस्तथैवैकं पवित्रकम् ॥ ७३ ॥ प्रेताय पिण्डो दातव्यो भुक्तवत्सु द्विजातिषु ॥ प्रश्रस्तवामिरयति यजमानद्विजन्यना ॥ ७४ ॥
 अक्षय्यमयुक्तस्येति वक्तव्यं विरतो तथा ॥ एकोद्दिष्टं मे निगोष् चैवमावत्सारं स्मृतम् ॥ ७५ ॥ सापिण्डीकरणाद्दृष्टं यानि श्राद्धानि षोडश ॥
 एकोद्दिष्टविधानेन चरेद्वा पार्वणादृते ॥ ७६ ॥ प्रत्येदं यो यथा कथ्यात्तथा कुप्योऽस ताभ्यपि ॥ एकादशे द्वादशेऽह्नि प्रतो भुङ्क्ते दिनद्वयम् ॥ ७७ ॥ अग्रे
 तः पुरुषस्यापि पिण्डं प्रेतैति निर्व्वपेत् ॥ सापिण्ड्यं तु कृते तस्य प्रेतशब्दो निवर्त्तते ॥ ७८ ॥ दीपदानं प्रकृतेऽप्यमावर्त्तन्तु शुभाह्निः ॥ अत्र दीपो जलं वक्ष्य
 मन्यद्वा दीयते च यत् ॥ ७९ ॥ तृतिदं प्रेतशब्देन सापिण्डीकरणावधि ॥ अद्वैतार्थं मयोक्तं ते समासाद्भिन्नतासुत ॥ ८० ॥ वैश्वसुतगृहे शानं यथा तत्तु निगो
 धमे ॥ त्रयोदशेऽह्नि श्रवणाकर्मणोनन्तरन्तु सः ॥ ८१ ॥ त्वगृहीताहिवत्सारथ्यं गृहीतो यमकिङ्करैः ॥ तस्मिन्मार्गे व्रजत्येको गृहीत इव संकेतः ॥ ८२ ॥
 वाय्वप्रसारिवद्वृषं देहमन्यप्रपद्यते ॥ तत्पिण्डं पातनार्थमन्यत्तु पितृसम्भवम् ॥ ८३ ॥ तत्प्रमाणव्योऽनस्थासंस्थानां प्राग्भवो यथा ॥ षडशीति
 सहस्राणि योजनानां प्रमाणतः ॥ ८४ ॥ अध्वान्तरालिको ज्ञेयो यममासुपलोकयोः ॥ सापिकाद्वैकोऽयुतं योजनानां शतद्वयम् ॥ ८५ ॥ चत्वारि
 शतं सप्त प्रत्येदं याति तत्र सः ॥ अष्टाचत्वारिंशता च त्रिंशता दिवसैरिति ॥ ८६ ॥ वैश्वसुतपुरं याति कृष्यमाणो यमातुरैः ॥ एदं कर्मण यातव्ये
 मार्गे पापरतैस्तु यत् ॥ ८७ ॥ जायते सप्रपञ्चं तच्छृणु त्वमरुणानुज ॥ त्रयोदशदिने दत्तः पारिवेद्धातिदारुणः ॥ ८८ ॥ यमस्यांशुः शत्रुः ॥ वै
 टिलाननः ॥ दण्डप्रहारसम्प्रान्तः कृष्यते दक्षिणां दिशम् ॥ ८९ ॥ कृशकण्टकवल्मीकशकुपापाणककेशो ॥ तथा प्रदीपज्वलेन कचिच्छप्रशतोत्कट
 ॥ ९० ॥ प्रदीपादित्यतः च दह्यमानः सर्वशक्ते ॥ कृष्यते यमदूतैश्च शिवावभादभीषणैः ॥ ९१ ॥ प्रयातिः सारुणे यानं पापकर्मो यमालये ॥ कलवरे
 दह्यमाने महान्तं क्षयमृच्छति ॥ ९२ ॥ मद्वयमाणे तथैवाह्ने शिद्यमाने च दारुणम् ॥ छिद्यमाने चिरतरं जन्तुर्दुःखमवाप्नुते ॥ ९३ ॥ त्वेन कर्मवि

ग. म. पु.
॥१६९॥

पाकेन देहान्तरगतोऽपि सन् ॥ पुराणि षोडशाशुभिर्मन्त्राणै तानि च मे शृणु ॥ १४ ॥ याम्यं सौरिपुरं नगेन्द्रभवनं गन्धर्वशैलममौ कौञ्चं कूरपुरं
विचित्रभवनं बह्मपदं दुःखदम् ॥ नानाकन्दपुरं सुततभवनं रौद्रं पयोवर्षणं शीताढ्यं बहुभूतिषोडशपुराण्येतान्यदृष्टानि ते ॥ १५ ॥ तत्र याम्यं
पुरं गच्छन्पुत्रपुत्रेति च शृण्वन् ॥ हाहेति क्रन्दते नित्यं स्वकृतं दुःकृतं स्मरन् ॥ १६ ॥ अष्टादशोदिने तार्ष्यं तत्पुरं प्राप्नुयादसौ ॥ पुष्पमद्रा नदी
यत्र न्यग्रोधः प्रियदर्शनः ॥ १७ ॥ विश्रामेच्छां करोत्यत्र कारयन्ति न ते भटाः ॥ सितौ दत्तं सुतेस्तस्य स्नेहाद्रा कृपया तथा ॥ १८ ॥ मासिकं
पिण्डमर्हति ततः सौरिपुरं व्रजेत् ॥ व्रजमेवं विलपते सुहृद्गतिपीडितः ॥ १९ ॥ जलशयो नैव कृता मया तदा मत्स्यतृप्ते पशुपतिव्रतम् ॥
गोलुतिहेतोर्न च गोचरः कृतः शरीरं हे निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २० ॥ तत्र माम्ना तु राजासौ जंगमः कर्मरूपधृक् ॥ भवात् तद्वरनाम्ना
हुक्ते पिण्डं स शोभितः ॥ २० १ ॥ त्रिपक्षे जलसंयुक्तं सितौ दत्तं ततो व्रजेत् ॥ व्रजमेवं विलपते स्वज्ञायातप्रपीडितः ॥ २० २ ॥ न नित्यमार्गं न
गवाहिकं कृतं पुस्तं च दत्तं न हि वेदशास्त्रयोः ॥ पुराणद्वयो न हि सेवितोऽप्या शरीरं हे निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २० ३ ॥ न्येन्द्रनगरं गत्वा
शुक्ला चान्नं तथाविधम् ॥ मासि द्वितीये यदत्तं वान्यवैस्तु ततो व्रजेत् ॥ २० ४ ॥ व्रजमेवं विलपते कृपाण्णरुतताडितः ॥ पद्मवागमद्वयस्य
मम मूलेशिरोमणेः ॥ २० ५ ॥ महता पुण्ययोगेन मातुष्यं लब्धवानहम् ॥ तृतीये मासि सम्प्राप्ते गन्धर्वनगरं श्रुमम् ॥ २० ६ ॥ तृतीयेमासिकं
पिण्डं तत्र शुक्ला व्रजायसौ ॥ व्रजमेवं विलपते तदधेणाहतः पथि ॥ २० ७ ॥ मया न दत्तं न हुतं हुताशने तपो न तर्पं क्षिप्रशैलमहरे ॥ न सेवितं
गांगमहो महाजलं शरीरं हे निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २० ८ ॥ दुर्म्यं शैलममं मासि प्राप्नुयात्तत्र न्यग्रोधम् ॥ तस्मिन्महि भवेत्पक्षिणापाणान्तं
निस्तरम् ॥ २० ९ ॥ चतुर्थेमासिकं श्राद्धं शुक्ला तत्र प्रसपति ॥ स पतन्नेव विलपन्पाषाणायतिपीडितः ॥ २१ ० ॥ न ज्ञानमार्गो
न च योगमार्गो न कर्ममार्गो न च भक्तिमार्गः ॥ न साधुसङ्गारिकमपि श्रुतं मया शरीरं हे निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २१ १ ॥ ततः कूरपुरं
मासि पञ्चमे याति काश्यप ॥ अत्र दत्तं पिण्डजलं शुक्ला कूरपुरं व्रजेत् ॥ २१ २ ॥ व्रजमेवं विलपते पट्टिरीः प्रतितः पथि ॥ हा मातुष्यं
पितृभ्रातः सुता हा हा मम स्त्रियः ॥ २१ ३ ॥ दुःखमभिर्नोपदिष्टोऽहमवस्थां यात ईदृशीम् ॥ एवं लालयमानं तं समदृष्ट्वा वृद्धनि
॥१६९॥

मे. खं.
य. कौ.
अ. ६

१ वक्रभवनं पाठः २ परेभवनं पाठः ३ क्षिप्रान्तरात् सौम्यं सौरिपुरमित्युक्तं ४ शीताढ्यं शीताढ्यं वक्रभवनं याम्यं पुराणद्वयं पाठः पाठः ५ ते पते स्त्रीः ६ वक्रभवनं

हि ॥ ११४ ॥ क माता क पिता मूढ क जाया क सुतः सुदृढ ॥ स्वकर्मोपाज्जितं सुखं यत्नं याताश्चरं पथि ॥ ११५ ॥ जानासि राम्वलमलं बल
 मध्वगानां नोऽशम्बलः प्रयतते परलोकगत्यै ॥ गन्तव्यमस्ति तव निश्चितमेव तेन मार्गेण येन न भवेत् कयविक्रयोऽपि ॥ ११६ ॥ ऊनपाण्मासिके
 कोष्ठे भुक्त्वा पिण्डन्तु सोदकम् ॥ घटीमात्रन्तु विश्रम्य विचित्रनगरं व्रजेत् ॥ ११७ ॥ व्रजव्रतं विलपते शूलमिण विदारितः ॥ ११८ ॥ कुत्र यामि
 न हि गामि जीवितं हा मृतस्य मरणं पुनर्न वै ॥ इत्थमेव विलपन् प्रयात्यसौ यातनाहृतविग्रहः पथि ॥ ११९ ॥ विचित्रनगरे तत्र विचित्रो नाम
 पार्थिवः ॥ तत्र षण्मासपिण्डेन तृतः सन् व्रजते पुरः ॥ १२० ॥ व्रजव्रतं विलपते प्रासाग्रेणः प्रपीडितः ॥ १२१ ॥ माता भ्राता पिता पुत्रः कोऽपि मे वृत्ते
 न वा ॥ यो मासुद्धरते पापं पतन्तं दुःखसागरे ॥ १२२ ॥ व्रजतस्तत्र मार्गे तु तत्र वैतरणी सुधा ॥ शतयोजनविस्तीर्णां धृशोणिगतसंजुला ॥ १२३ ॥
 आयाति तत्र दृश्यन्ते नाविका वीवरदयः ॥ ते वदन्ति प्रदत्ता गौर्यादि वैतरणी त्वया ॥ नावसनां समाराह मुखेनात्तर वै नदीम् ॥ १२४ ॥ तत्र येन
 प्रदत्ता गौः स सुखेनैव तां तरत् ॥ अद्यापि तत्र घृष्येत कम्प्राहन्तु नाविकैः ॥ १२५ ॥ उखैः काकिवैकोलैकस्तीक्ष्णतुण्डैर्वितुष्यते ॥ मनुजानां हितं
 दानमन्ते वैतरणी खम ॥ १२६ ॥ दत्ता पापं दहेत् सर्वं मम लोकन्तु सा नयत् ॥ सतमे मासि सम्प्राप्ते पुरं बह्मापदं मृतः ॥ १२७ ॥ व्रजेत्तु सोदकं
 भुक्त्वा पिण्डं वै सप्तमासिकम् ॥ व्रजव्रतं विलपते परिवाहतिपीडितः ॥ १२८ ॥ न दत्तं न हृतं तमे न सातं न कृतं हितम् ॥ यादृशं चरितं
 कर्म मूढात्मन् सुखं तादृशम् ॥ १२९ ॥ मासपटमे दुःखदे तु परे भुक्त्वा सोदकम् ॥ पिण्डं प्रयात्यसौ तादृशं नानाकन्दपुरं ततः ॥ १३० ॥
 प्रयागे च प्रवदते सुसलावातपीडितः ॥ क जायाचटुलश्वाटुपटुभिवचनैर्मम ॥ १३१ ॥ भोजनं भल्लभस्त्रीभिर्मुखैश्च क भारणम् ॥ नवम्
 मासि दत्तं वै नानाकन्दपुरं ततः ॥ १३२ ॥ पिण्डमश्नाति करुणं नानाकन्दाच्च करोत्यपि ॥ दशमे मासि दत्तं वै सुतसम्भवनं ततः ॥ १३३ ॥ सप्तमे
 विलपते इलाहतिहतः पथि ॥ क सुतुपेशलकरैः पादसंवाहनं मम ॥ १३४ ॥ क दूतवज्रप्रतिसर्करैर्मत्पदकर्षणम् ॥ दशमे मासि पिण्डादि तत्र भुक्त्वा
 प्रत्यर्पति ॥ १३५ ॥ मासे चकादशे पूर्णे पुरं रोद्धुं स गच्छति ॥ गच्छव्रतं विलपते यथा प्रुष्ट प्रपीडितः ॥ १३६ ॥ क्वाहं सत्प्रीत्यने परिवर्तय स्मरे
 क्षमः ॥ अट्टस्तभयपिण्डपट्टः क वा पुनः ॥ १३७ ॥ क्षितौ दत्तश्च पिण्डादि भुक्त्वा तत्र ततो व्रजेत् ॥ पयोवर्षणमित्येतन्नामकं पुरमण्डज ॥ १३८ ॥
 व्रजव्रतं विलपते कुठारेर्मुग्धिं ताडितः ॥ क भृत्यकामलकरगन्धतैलावसेचनम् ॥ १३९ ॥ क कीनशरभुजैः क्रोधाकुठारैः शिरसि व्यथा ॥ ऊना
 न्दिकश्च यच्छास्त्रं तत्र शुकं सुदुःखितः ॥ १४० ॥ संपूर्णं तु ततो वपं शितादयं नगरं व्रजेत् ॥ गच्छव्रतं क्षुरिकया च्छिन्नजिह्वस्तु रोदिति ॥ १४१ ॥

ग. म. पु.
॥१७०॥

मियालापैः क च रसमधुरत्वस्य वर्णनम् ॥ उक्तमात्रेऽसिपत्रादिजिह्वाच्छेदः क चेव हि ॥ १४२ ॥ वार्षिकं पिण्डदानादि भुक्त्वा तत्र प्रसर्पति ॥ बहुभोतिकरं तत्तत् पिण्डजं देहमास्थितः ॥ १४३ ॥ प्रकाशयति पाप्मानमात्मानश्च विनिन्दति ॥ योषित्वेयमेतस्मिन् ग्रामे वै परिदेवति ॥ १४४ ॥ ततो याम्यं नातिदूरे नगरं स हि गच्छति ॥ चत्वारिंशद्योजनानि चतुर्युक्तानि विस्तृतम् ॥ १४५ ॥ त्रयोदश प्रतीहाराः श्रवणा नाम तत्र वै ॥ श्रवणाकर्मस्तुप्यन्यन्यथा क्रोधमायुयुः ॥ १४६ ॥ ततस्तत्राशु रक्षासं भिन्नाञ्जनचयोपमम् ॥ मृत्युकालान्तकादीनां मध्ये पश्यति वै याम् ॥ १४७ ॥ दृष्टाकरालवदनं भृङ्गुटीदारुणाकृतिम् ॥ विरूपैर्भाषणैर्वैवेकैर्द्वैतं व्यापिशतैः प्रभुम् ॥ १४८ ॥ दण्डासक्तमहाबाहुं पाशहस्तं सुभैरवम् ॥ तन्निर्दिष्टां ततो जन्तुर्गतिं याति शुभाशुभम् ॥ १४९ ॥ पापी पापां गतिं याति यथा ते कथितं पुरा ॥ छत्रोपानहदातारो ये च वैश्यप्रदायकाः ॥ १५० ॥ ये तु पुण्यकृतस्तत्र ते पश्यन्ति यमं तदा ॥ सौम्याकृतिं कुण्डलिनं मौलिमन्तं धृताश्रयम् ॥ १५१ ॥ एकादशे द्वादशे हि पण्मासे आदिके तथा ॥ विप्रान् बहून् भोजयेत् तत्र यन्महती क्षुधा ॥ १५२ ॥ जीवन् पुत्रकलत्रादिपदिप्रसिद्धेः सन् ॥ यो न साधयति स्वाध्यायेन पश्चाद्वि सिध्यते ॥ १५३ ॥ एतत् ते सर्वमाख्यातं संयमिन्यां यथागति ॥ प्रोक्तमावर्षकृत्यं ते किमन्यच्छेत्तुमिच्छसि ॥ १५४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे वर्षकृत्ययमलोकभार्गवातनादितिरूपर्ण नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ गरुड उवाच ॥ अपि साधनयुक्तस्य तीर्थदानरतस्य च ॥ अकृते तु वृषोत्सर्गे परलोकगतिर्न हि ॥ १ ॥ तस्मात् कृष्ण वृषोत्सर्गः कर्तव्य इति मे श्रुतम् ॥ किं फलं वृषयज्ञस्य पुरा केन कृतो हर ॥ २ ॥ अनङ्गान् कीदृशः प्रोक्तः करिन् काले विरपतः ॥ को विचिन्तयति निर्दिष्टः सर्वं मे कृपया वद ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ इतिहासं महापुण्यं प्रवक्ष्यामि खगेश्वर ॥ ब्रह्मपुत्रेण यत् प्रोक्तं राजानं वीरवाहनम् ॥ ४ ॥ विराटनगरे राजा वीरवाहननामकः ॥ धर्मात्मा सत्यसन्धश्च वदान्यो विप्रतुष्टिकृत् ॥ ५ ॥ स कदाचिद्धनं वीरो महात्माखेटकं गतः ॥ किञ्चित् प्रभुयनास्तास्य वस्त्रिहस्त्याश्रमं ययौ ॥ ६ ॥ नमस्कृत्य मुनिं तत्र कृतासनपरिग्रहः ॥ प्रश्रयावनतो राजा पप्रच्छ ब्रह्मविसेसदि ॥ ७ ॥ राजावाच ॥ सुने मया कृता धर्मा यथाशक्ते श्रयन्तः ॥ यमस्य शासनं श्रुत्वा विभेभि नितरां हृदि ॥ ८ ॥ यमश्च यमदूताश्च निरयाव चोरवर्गनाम् ॥ न पर्यामि महाभाग तथा वद वृत्तानि मे ॥ ९ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ धर्मा बहुनिघा राजन् वर्ण्यन्ते शास्त्रकोविदि ॥ सूक्ष्मत्वाच्च विजानन्ति कर्मभारविमोहिताः ॥ १० ॥ दाम्बं तीर्थं तपो यज्ञाः

१ एतदध्यायोक्ता विषयाः पञ्चदशेऽध्याये विवक्ष्यन्ते ।

प्र. खं.
घ. कं.
अ. द

॥१७०॥

संन्यासः पैतृको महः ॥ धर्मेषु गृह्यमाणेषु वृषोत्सर्गो विशेषितः ॥ ११ ॥ एष्टव्या बहवः पुत्रा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् ॥ यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा
 वृषमुत्सृजेत् ॥ १२ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानि ज्ञानाज्ञानकृतानि च ॥ नीलोद्वाहेन शुष्येत्तु समुद्रप्लवनेन वा ॥ १३ ॥ एकादशाहे राजेन्द्र यस्य नो
 त्सृज्यते वृषः ॥ प्रेतत्वं निश्चलं तस्य कृतैः श्राद्धैस्तु किं भवेत् ॥ १४ ॥ यथाकथञ्चित् कर्तव्यस्तीर्थे वा पत्तनेऽथ वा ॥ वृषयज्ञैः प्रमुच्येत नान्यथा
 साधनैः खग ॥ १५ ॥ वृषभं पञ्चकल्याणं युवानं कृष्णकंबलम् ॥ गोयूथमध्ये नितरां विचरन्तं विधानतः ॥ १६ ॥ चतसृभिर्वत्सकाभिर्द्राभ्या
 श्वैर्वैकया खग ॥ विवाह्य मङ्गलद्रव्यैर्मन्त्रवत्तं समुत्सृजेत् ॥ १७ ॥ इह रतीति षडङ्गभिर्होमं कुर्याद्विभावसोः ॥ कार्तिक्यां माघवैशाख्यां संक्रमे
 पातपर्वसु ॥ १८ ॥ तीर्थे पित्र्येक्षयाहे च विशेषेण प्रशस्यते ॥ लोहितो यस्तु वर्णेन मुखे पुच्छे च पाण्डुरः ॥ १९ ॥ पीतः सुरविषाणेषु स
 नीलो वृष उच्यते ॥ श्वेतवर्णो भवेद्विप्रो लोहितः क्षत्र उच्यते ॥ २० ॥ पीतवर्णो भवेद्वैश्यः शूद्रः कृष्णः स्मृतो बुधैः ॥ यथावर्णं समुद्दिष्टो वर्णेषु
 ब्राह्मणादिषु ॥ २१ ॥ अथ वा रक्तवर्णस्तु सर्वेषामेव शस्यते ॥ पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ॥ २२ ॥ आशासते सुतं जातं वृषोत्सर्गं करि
 ष्यति ॥ धर्मस्त्वं वृषरूपेण जगदानन्ददायकः ॥ २३ ॥ अष्टमूर्त्तेरविष्टानमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ गङ्गायमुनयोः पेयमन्तर्व्वेदि तृणं चर
 ॥ २४ ॥ धर्मराजस्य पुरतो वाच्यं मे सुकृतं वृष ॥ दक्षिणांसे त्रिशूलाङ्कं वामोरौ चक्रचिह्नितम् ॥ २५ ॥ इति संप्रार्थ्य वृषभं गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥
 वृषं वत्सतरीयुक्तं पूजयित्वा समुत्सृजेत् ॥ २६ ॥ तस्माद्राजन् विधानेन वृषोत्सर्गं समाचर ॥ बहुसाधनयुक्तस्य नान्यथा सद्गतिस्तव ॥ २७ ॥
 आसीन्नेतायुगे पूर्वं विदेहनगरे नृप ॥ ब्राह्मणो धर्मवत्सेति स्वकर्मनिरतः सुधीः ॥ २८ ॥ विष्णुभक्तोऽतितेजस्वी यथालाभेन तुष्टिकृत् ॥
 पितृपर्व्वणि संप्राप्ते कुशार्थी काननं ययौ ॥ २९ ॥ अटन्नितस्ततस्तत्र चिन्वन् कुशपलाशकम् ॥ सहसोपेत्य पुरुषाश्चत्वारश्चारुदर्शनाः ॥ ३० ॥
 विभ्रान्तमनसं गृह्य प्रत्यग्जग्मुर्विहायसा ॥ बहुवृक्षसमाकीर्णं गिरिदुर्गभयानकम् ॥ ३१ ॥ वनाद्रनान्तरं निन्युर्नदीनदसमाकुलम् ॥ स तत्र
 नगरं राजन् ददर्श बहुविस्तरम् ॥ ३२ ॥ गोपुरद्वाररचितं सौधप्रासादमण्डितम् ॥ चत्वारोपणण्यादिनरनारीसमाकुलम् ॥ ३३ ॥ तूर्य्यद्वन्द्वा
 भिनिर्घोषवीणापटहनादितम् ॥ कांश्चित्शुधादितान्दीनान्मलिनान्विगतौजसः ॥ ३४ ॥ ततोऽतितुष्टान्मलिनान्वस्त्रखण्डसमावृतान् ॥ अग्रतो हृष्ट
 पुष्टांश्च स्वर्णवस्त्रोपशोभितान् ॥ ३५ ॥ ततोऽपि सुरसंकाशान्स दृष्ट्वा विस्मितोऽभवत् ॥ किं स्वप्न उत माया वै मदीयो मानसो भ्रमः ॥ ३६ ॥
 सन्दिहानं द्विजं निन्युः पुरुषा राजसन्निधिम् ॥ सतद्दर्शं विप्रस्तु स्वर्णप्रासादमन्दिरे ॥ ३७ ॥ सिंहासनमहादिव्यं छत्रचामरवीजितम् ॥ तत्रोप

ग.म.पु.
॥१७१॥

विष्टं राजानं किरीटकनकोज्वलम् ॥ ३८ ॥ महत्या च श्रिया युक्तं स्तूयमानं सुवन्दिभिः ॥ राजापि दृष्ट्वा तं विप्रं प्रत्युत्थाय कृताञ्जलिः ॥ ३९ ॥
पूजयामास विधिवन्मधुपर्कासनादिभिः ॥ सन्तुष्टमनसं देवमस्तौपात्परया मुदा ॥ ४० ॥ अद्य मे सफलं जन्म पावितञ्च कुलं प्रभो ॥
विष्णुभक्तस्य धर्मस्य यत्ते दृग्गोचरं गतः ॥ ४१ ॥ नत्वा स्तुत्वा बहुविधसुखाचारुवसन्नपः ॥ यतः समागतो देवः पुनस्तत्रैव नीयताम् ॥ ४२ ॥
इति श्रुत्वा वचो राज्ञः पप्रच्छ द्विजपुङ्गवः ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ कोऽयं देशः कुतो लोका उत्तमा मध्यमाधमाः ॥ ४३ ॥ केन पुण्येन तु भवान्पार
मेष्ठ्यविभूषितः ॥ किमर्थमहमानीतः पुनस्तत्रैव नीयते ॥ ४४ ॥ अपूर्वमिव पश्यामि सर्वं स्वप्नगतो यथा ॥ राजोवाच ॥ स्वधर्मनिरतो यस्तु
हरिभक्तिरतः सदा ॥ ४५ ॥ विरक्त इन्द्रियार्थेभ्यः स मे पूज्यो न संशयः ॥ तीर्थयात्रापरो नित्यं वृषोत्सर्गविशेषवित् ॥ ४६ ॥ सत्यदानपरो
यस्तु स नमस्यो दिवौकसाम् ॥ दर्शनार्थमिहानीतः पूजाहंश्च परन्तप ॥ ४७ ॥ अनुगृहाण मां देव क्षमस्व मम साहसम् ॥ इत्युक्त्वा दर्शयामास
मन्त्रिणां संज्ञया ध्रुवः ॥ ४८ ॥ वदिष्यति समग्रं ते स्वयं वक्तुं न साम्प्रतम् ॥ सामन्तः सर्ववेदज्ञो ज्ञात्वा हार्दं नृपस्य च ॥ ४९ ॥ विपश्चिदुवा
च ॥ पूर्वजन्मानि वैश्योऽयं विश्वम्भर इति श्रुतः ॥ विराधनगरं विप्र द्विजदेवविभूषितं ॥ ५० ॥ वैश्यवृत्त्या सदा जीवन्कुटुम्बपरिपालकः ॥ गवां
शुश्रूषकां नित्यं ब्राह्मणानाञ्च पूजकः ॥ ५१ ॥ पात्रदानपरो नित्यमातिथेयाऽग्निसेवकः ॥ गार्हस्थ्यं विधिवच्चक्रे आर्य्यया सत्यमेधया ॥ ५२ ॥ स्मा
त्तेन लोकानजयच्छ्रैतेन न हविर्भुजः ॥ कदाचिद्वन्धुभिः साकं कृत्वा तीर्थानि भूरिशः ॥ ५३ ॥ यावदायाति सदनं दृष्ट्वाल्लोमशं पथि ॥ दण्डव
त्प्राणपत्याशु कृताञ्जलिपुष्टं स्थितम् ॥ ५४ ॥ पप्रच्छ विनयापेतं करुणावारिचामिधिः ॥ ऋषिरुवाच ॥ कुत आगम्यते साधो ब्राह्मणेन्युभिथुनः
॥ ५५ ॥ दृष्ट्वा त्वां धर्मानिलयं प्रहृष्टं मानसं मम ॥ विश्वम्भर उवाच ॥ शीर्ष्यमाणं शरीरं हि ज्ञात्वा मृत्युं पुरःस्थितम् ॥ ५६ ॥ आर्य्यया
धर्मचारिण्या तीर्थयात्रां विनिर्गतः ॥ कृत्वा तीर्थानि विधिवद्विश्राप्य विपुलं वसु ॥ ५७ ॥ यावद्ब्रजान्यहं वैश्वं भवान् दृष्टिपथं गतः ॥ लोमश
उवाच ॥ तीर्थानि सन्ति भूरीणि वर्षेऽस्मिन् भारते शुभे ॥ ५८ ॥ यत्तद्यां क्षुपचीर्णानि तानि रुर्वाणि मे वद ॥ वैश्य उवाच ॥ गङ्गां च सूर्य
तनया महापुण्या सरस्वती ॥ ५९ ॥ दशाश्वमेधैरयजद्यत्र ब्रह्मा सुरेश्वरः ॥ तीर्थराजस्ततः काशी महादेवो दयानिधिः ॥ ६० ॥ मृतानां यत्र ज
न्तूनां कर्णे जपति तारकम् ॥ पुलहस्याश्रमं पुण्यं फल्गुतीर्थञ्च गण्डकी ॥ ६१ ॥ चक्रतीर्थं नमिषञ्च शिवतीर्थमनन्तकम् ॥ गोप्रतारकनागेशमयो
ध्याविन्दुसंज्ञितम् ॥ ६२ ॥ यत्रास्ते शुक्तिदः सासाद्रामो राजीवलोचनः ॥ आग्नेयं वायुकीर्णं कामरं धरुहां पुनः ॥ ६३ ॥ सौकरं मधुरा यत्र

प्रे. खं.
घ. कॉ.
अ. ६

॥१७१॥

नित्यं सन्निहितो हरिः ॥ पुष्करं सत्यतीर्थञ्च ज्वालातीर्थं दिनेश्वरम् ॥ ६४ ॥ इन्द्रतीर्थं कुरुक्षेत्रं यत्र प्राची सरस्वती ॥ तापी पयोष्णी निर्विन्ध्या
मलयः कृष्णवेणिका ॥ ६५ ॥ गोदावरी दण्डकञ्च ताम्रचूडं सदोदकम् ॥ द्यावाभूमीश्वरं दृष्ट्वा श्रीशैलः पर्वतेश्वरः ॥ ६६ ॥ असंख्यलिङ्गतीर्थानि
यत्र सन्ति सदा मुने ॥ वेङ्कटाद्रौ महातेजाः श्रीरङ्गाख्यः स्वयं हरिः ॥ ६७ ॥ वेङ्कटी नाम तत्रैव देवी महिषमर्दिनी ॥ चन्द्रतीर्थं भद्रवटः कावेरी
कुटिलाचलौ ॥ ६८ ॥ अवटोदा ताम्रपर्णी त्रिकूटः कोल्लको गिरिः ॥ वासिष्ठं ब्रह्मतीर्थञ्च ज्ञानतीर्थं महोदधिः ॥ ६९ ॥ हर्षिकेशं विराजञ्च विशालं
नीलपर्वतः ॥ भीमकूटः श्वेतगिरी रुद्रतीर्थमुमावनम् ॥ ७० ॥ अवाप गिरिजा देवी तपसा यत्र शङ्करम् ॥ वारुणं सूर्यतीर्थञ्च हंसतीर्थं महोदयम्
॥ ७१ ॥ निमज्ज्य यत्र काकोला राजहंसत्वमाययुः ॥ असुरो यत्र देवत्वमवाप स्नानमात्रतः ॥ ७२ ॥ विश्वरूपं वन्दितीर्थं रत्नेशः कुहकाचलः ॥
नग्नागयणं दृष्ट्वा मुच्यते पापकोटिभिः ॥ ७३ ॥ सरस्वतीदृषद्वत्यौ नर्मदा शर्मदा नृणाम् ॥ नीलकण्ठं महाकालं पुण्यं चामरकण्टकम् ॥ ७४ ॥
चन्द्रभागा वेत्रवती वीरभद्रं गणेश्वरम् ॥ गोकर्णं विल्वतीर्थञ्च कर्मकुण्डं सतारकम् ॥ ७५ ॥ स्नानमात्रेण यत्राशु मुच्यते कर्मबन्धनात् ॥ अन्या
न्यपि च तीर्थानि कृतानि कृपया तव ॥ ७६ ॥ उत्पद्यते शुभा बुद्धिः साधूनां यदनुग्रहः ॥ एकतः सर्वतीर्थानि करुणाः साधवोऽन्यतः ॥ ७७ ॥
अनुग्रहाय भूतानां चरन्ति चरितव्रताः ॥ त्वं गुरुः सर्ववर्णानां विद्यया वयसाधिकः ॥ ७८ ॥ अतः पृच्छाम्यहं किञ्चिदाधिभूतं चिरन्तनम् ॥ किं
कुर्यां कं नु पृच्छेऽहं मनो मेऽतिचलं मुने ॥ ७९ ॥ निःस्पृहं ब्रह्मविषये विषयेष्वतिलालसम् ॥ मनागपि न सहते विरहं तिमिरं ब्रुवत् ॥ ८० ॥
मोहितं विविधैर्भावैः कर्मणां क्षेत्रमुत्तमम् ॥ शान्तिं यथा समायाति सम्पन्नमिव भूसुर ॥ ८१ ॥ विवेकप्रवणं शुद्धं यथा स्यात्कृपया वद ॥ ऋषिरु
वाच ॥ मनस्तु प्रबलं नित्यं सविकारं स्वभावतः ॥ ८२ ॥ वशं नयन्ति करिणं प्रमत्तमपि हस्तिपाः ॥ तथापि साधुसङ्गत्या साधनैरप्यतन्द्रितः
॥ ८३ ॥ तीव्रेण भक्तियोगेन विचारेण वशं नयेत् ॥ इतिहासं प्रवक्ष्यामि तव प्रत्ययकारकम् ॥ ८४ ॥ नारदोऽकथयन्मह्यं स्ववृत्तगतजन्मनः ॥
नारद उवाच ॥ कस्यचिद्विजमुख्यस्य दासीपुत्रः पुरा मुने ॥ ८५ ॥ शिक्षितो बालभावेऽपि पाठितो नितरामहम् ॥ तत्रापि सङ्गतिर्जाता महतां
पुण्यकर्मणाम् ॥ ८६ ॥ प्रावृट्काले मम गृहे स्थितानां भाग्ययोगतः ॥ शुश्रूषणानुवृत्त्या च प्रश्रयेण दमेन च ॥ ८७ ॥ सन्तोषं परमं प्राप्य कृपया
त्विदमब्रुवन् ॥ मनीषा निर्मला येन जाता मम शुभार्थिनी ॥ ८८ ॥ यया विष्णुमयं सर्वमात्मन्येव ददृशिवान् ॥ मुनय ऊचुः ॥ शृणु वत्स प्रवक्ष्या
मो हिताय तव बालक ॥ ८९ ॥ येन वै ध्रियमाणेन इहामुत्र सुखं भवेत् ॥ देवतिर्य्यङ्मनुष्याश्च संसारे विविधा जनाः ॥ ९० ॥ निबद्धाः कर्मप

ग-म.पु.
॥१७२॥

शैस्ते भुज्जन् भोगान् पृथग्विधात् ॥ देवत्वं याति सत्त्वेन रजसा च मनुष्यताम् ॥ ११ ॥ तिर्यक् तमसा जन्तुर्वासनातुगतोऽनुषः ॥ मातुलंश्वा
पुनर्जन्म म्रियते च पुनःपुनः ॥ १२ ॥ एवं गत्वा ह्यसंख्याता योनीस्ताः कर्मभूरपि ॥ मातुष्यं दुर्लभं लब्ध्वा कदाचिद्देवयोगतः ॥ १३ ॥ अनुग्रहेण
महतां हरिं ज्ञात्वा विमुच्यते ॥ रोगग्राहं मोहजालमपारं भवसागरम् ॥ १४ ॥ न पश्यामि त्रितीयेऽन्यद् रामस्मरणं विना ॥ तव नीतं यथा द्रष्टो ज्यो
तिः काष्ठादपि क्वचित् ॥ १५ ॥ मन्यते साधनैरेवं परं ज्ञात्वा सुखी भवेत् ॥ आत्मा नित्योऽज्ययः सत्यः सर्वगः सर्वभून्महान् ॥ १६ ॥ अग्रमे
यः स्वयं ज्योतिरग्राह्यो मनसापि यः ॥ सखिदानन्दरूपोऽसौ सर्वग्राणिहृदि स्थितः ॥ १७ ॥ विनश्यत्स्वपि भावेषु न विनश्यति कर्हिचित् ॥
आकाशः सर्वभूतेषु स्थितस्तेजोजले तथा ॥ १८ ॥ आत्मा सर्वत्र निलपः पार्थिवेषु यथानिलः ॥ भक्तानुकम्पी भगवान् साधुनां रक्षणाय च
॥ १९ ॥ आविर्भवति लोकेषु युणीवाज्ञैः प्रतीयते ॥ एवं विवेकत्वया यो बुद्ध्या संशीलयेद्बुद्धिः ॥ २० ॥ भक्तियोगेन सन्तुष्ट आत्मानं दर्शयेद्
जः ॥ ततः कृतार्थो भवति सदा सर्वत्र निःस्पृहः ॥ २१ ॥ अतोऽहङ्कारमुत्सृज्य मातुष्यं कलेदरे ॥ चन्दमणौ लोकेषु स्वयं भावेषु निर्मलपः
॥ २२ ॥ क स्वप्ने नियतं धैर्यमिन्द्रजाले क सत्यता ॥ क नित्यता शन्यमेव क वा मर्त्यं कलेदरे ॥ २३ ॥ अविद्याकर्मजनिनं दृश्यमानं चर
चरम् ॥ ज्ञात्वाचारवशी योगी ततः सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वा ते गताः सन्त्ये सावरो दीनवत्सलाः ॥ सोऽहं तदुक्तमार्गेण त्वयाचारमन्य
हम् ॥ २५ ॥ ततोऽचिरंणात्मनीदं दृष्टवानहमद्रुतम् ॥ ज्योतिर्मयं सदानन्दं शरच्छितांशुनिर्मलम् ॥ २६ ॥ निरिच्छं सुखसन्नेहमां कृत्वा
धिकमस्पृहम् ॥ अन्तर्हितं महतेजो यथा सौदामिनी दिवि ॥ २७ ॥ भक्त्या तदेव भगवि भावयन्नहमद्रुतम् ॥ काले कलेवं त्यक्त्वा गतवान्
हरिमव्ययम् ॥ २८ ॥ तस्यच्छया पुनर्ब्रह्मन् ब्रह्मणो भवभञ्जनिः ॥ अतुल्यहास्यवर्त्मिन् लोकेषु निःस्पृहः ॥ २९ ॥ आशिं दृष्ट्वा सुदुर्लभां
गायमानश्रगम्यहम् ॥ इत्युक्त्वा मे स्वातुभवं ययौ यादृच्छिको मुनिः ॥ ३० ॥ भगपि परमाश्चर्यं सन्तोषश्च महानभूत् ॥ अतस्त्वे माधुतं कृत्या
भक्त्या च परमात्मनः ॥ ३१ ॥ विमुद्धं निर्मलं शान्तं मनो निर्वृतिमेप्स्यसि ॥ अनेकजन्मजनितं पातकं साधुसंगम् ॥ ३२ ॥ भिमं तृष्यति
यस्मिन् जलानां शरदो यथा ॥ वैश्य उवाच ॥ पीत्वा ते वाक्यपीयूषं स्वान्तं मे शान्तिमागमत् ॥ ३३ ॥ सर्वतीर्थफलं मेऽद्य मजानं तव दर्श
नात् ॥ इति श्रुत्वा वचस्तस्य प्रोवाच ऋषिसत्तमः ॥ ३४ ॥ लोपश उवाच ॥ हिताय तव राजेन्द्र त्रिकलमिच्छतः ॥ यस्वया सुकृतं भूमि
वृषोत्सर्गं विना कृतम् ॥ ३५ ॥ मन्येऽकिञ्चत्करं सर्वं नीहारसलिलं यथा ॥ वृषोत्सर्गसमं किञ्चित् साधनं न महीतले ॥ ३६ ॥ अनायासेन गच्छ

प्र. खं.
ध. कां.
अ. द

॥१७२॥

न्ति गतिं ते पुण्यकर्मणाम् ॥ वृषोत्सर्गः कृतो येन अश्वमेधस्य याजकः ॥ ११७ ॥ उभौ समौ मया दृष्टौ दिव्यौ तौ शक्रसन्निधौ ॥ अतस्त्वं पुष्करं गत्वा
 वृषोत्सर्गं विधाय च ॥ ११८ ॥ ततो याहि गृहं साधो येन सर्व्वं कृतं भवेत् ॥ विपश्चिदुवाच ॥ ततः स पुनरगत्य कार्तिक्यां पुष्करे वरे ॥ ११९ ॥
 वराहरूपी भगवान् यत्रास्ते यज्ञप्रसक्तः ॥ चकार विधिवत् सर्व्वं यदुक्तमृषिसत्तमैः ॥ १२० ॥ गतानि बहुतीर्थानि ततो लोपशयंगतिः ॥ ततोऽ
 धिकतरं जातं पुण्यं नीलविवाहजम् ॥ १२१ ॥ स भुक्त्वा विषयाञ्च दिव्याञ्च विमानवरमाश्रितः ॥ तेन राजकुले जन्म वीरसेनस्य धर्ममतः ॥ १२२ ॥
 वीरपंचाननाख्यातञ्चतुर्वर्गेकसाधकम् ॥ प्रकुर्व्वतो वृषोत्सर्गं तत्र ये परिचारकाः ॥ १२३ ॥ दिव्यरूपाऽभवन् स्पृष्ट्वा गोपुच्छोदकशीकरैः ॥ सुकृपाः
 पुष्टवपुषः पश्यन्तो दूरसंस्थिताः ॥ १२४ ॥ ततो दूरतश्च ये च दृश्यन्ते मलिनः जनाः ॥ दुर्गमा मलिनः कृशाः कृशा विगतवाससः ॥ १२५ ॥
 वृषयज्ञमपश्यन्तो ये चामृष्यां प्रकुर्व्वते ॥ सर्व्वं निवेदितं राज्ञश्चरितं पूर्व्वजन्मनः ॥ १२६ ॥ धर्म्यं विचित्रमाख्यानं श्रुतं मे यत् पराशराम् ॥ अत
 स्त्वं स्वगृहं गच्छ कृपां कृत्वा ममोपरि ॥ १२७ ॥ श्रुत्वा विपश्चिद्वाक्यं स विन्मयं परमं गतः ॥ गृहं जगाम विप्रोऽसौ प्रापितो राजसेवकैः ॥ १२८ ॥
 वसिष्ठ उवाच ॥ तस्माद्वाजन् वृषोत्सर्गं वरिष्ठं सर्व्वकर्मणाम् ॥ समाचर्य विधानेन यदि शीतो यथावपि ॥ १२९ ॥ वृषोत्सर्गस्य किञ्चित् साधनं न
 दिवः परम् ॥ मया धर्मरहस्यं ते कथितं राजसत्तम ॥ १३० ॥ पतिपुत्रवर्त्ता नारी भर्तृरग्रे मुता यदि ॥ वृषोत्सर्गं न कुर्व्वीत शौ दद्याच्च पयस्वि
 नीम् ॥ १३१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ श्रुत्वा वाक्यं वसिष्ठस्य राजा मधुपुरीं गतः ॥ चकार विधिवत् सर्व्वं वृषोत्सर्गमहं स्वयं ॥ १३२ ॥ गृहं गत्वा स
 आत्मानं कृतकृत्यमप्रन्यत ॥ कालेन निधनं प्राप्नोतीति वेवस्वतातुंगः ॥ १३३ ॥ स कालनगरं हित्वा गतो दूरतः पथि ॥ आह्वयेवपुं कुन्नेलये
 दूतानपुच्छत ॥ १३४ ॥ पापिनो यत्र पात्यन्ते याम्यै पापविशुद्धये ॥ यत्र देवः स धर्मोऽस्य धर्मो धर्मो विचेतनः ॥ १३५ ॥ गतं पापपुरं
 तत्तु न द्रष्टव्यं भवाद्दृष्टेः ॥ अत्रे दृष्ट्वा धर्मराजममुकुलं परमादरात् ॥ १३६ ॥ दिव्यरूपस्त्वद्वा देवो देवगन्धर्व्वसंयुतः ॥ आत्मानं दर्शयि
 मास तस्य राज्ञो महामनः ॥ १३७ ॥ प्रणम्य दण्डवद्वाजा कृताञ्जलिः पुरः स्थितः ॥ सुधाव बहुधा देवं हृष्यपूरितमानसः ॥ १३८ ॥
 धर्मराजोऽपि राजानं प्रशस्येदमुवाच ह ॥ नीयतां देवलैकाग्र्यं यत्र योगाः सुपुष्कराः ॥ १३९ ॥ तद्गीरवाहनः श्रुत्वा परमच्छ
 समवसितम् ॥ न जाने केन पुण्येन स्वर्गं नयसि मां विप्रो ॥ १४० ॥ धर्मराज उवाच ॥ त्वया कृतापि पुण्यानि दानं यज्ञाः सविस्तराः ॥
 मथुरायां वृषोत्सर्गो वसिष्ठवचनात् किल ॥ १४१ ॥ धर्मः स्वस्वोऽपि वृषते यदि सम्प्रवृत्तासितः ॥ द्विजदेवप्रसादेन स आति बहुविस्तरम् ॥ १४२ ॥

स्तुष्टुका यशुनाश्राता क्षणादन्तर्दिमभयौ ॥ वरिषादुर्विदं गत्वा देवैः सह सुभोद ह ॥ ११४३॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ मया ते कथितं पक्षीरु वृषजः सुवि
स्तरः ॥ प्राणिनां कर्म्मनिर्द्धारं श्रुत्वा पापैः प्रमुच्यते ॥ ११४४॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्विं चं प्रेतकल्पे श्रीकृष्णव्याख्यादर्शनायै वृषोत्त
र्गमाहात्म्यनिरूपणं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ गरुड उवाच ॥ द्यूतं मे महाशारथ्यान् वृषोत्तमेरुफलं हरे ॥ पुनर्न्यां कथां हृदि यत्र ते मधिराजुतः ॥
१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अहं ते कथयामासुं संवादं परमाद्भुतम् ॥ सन्ततकस्य च प्रेतैरन्तर्हृत्वापनाय वै ॥ २ ॥ विप्रः सन्ततकः कश्चिद तपसा
दयकविलिप्तः ॥ संसागरातारं ज्ञात्वप्राप्येव च चार ह ॥ ३ ॥ वैतालसमुनिव्रतैः प्रणिपातकृतक्षणेः ॥ स कदाचित् तीर्थयात्रासुदिश्य स्वादति
द्रिजः ॥ ४ ॥ प्रत्याकुण्ठेन्द्रियव्याधं बहिर्वृत्तिनिरोधकः ॥ संस्तुतामजगन्मनं मार्गधरो वृष ह ॥ ५ ॥ चक्रवर्ते रमानकाकं मयाहं व्याधिला
पुकः ॥ जलस्योन्मील्य नयने दिशः सर्वां न्यभीलयत् ॥ ६ ॥ स ददर्श तदा सुस्मेरुर्विन्दुस्रवशतोक्षितम् ॥ त्वक्करैः शरिणामिषाणः संकुलं धवनं
वनम् ॥ ७ ॥ तत्र तालस्तमालाश्च विमलाः पुनस्तस्तथा ॥ श्रीगर्भी शालशासोदरपद्मं शरित्तुङ्गारस्तथा ॥ ८ ॥ तत्कालोन्मात्रात्मकां देव्या
तकभीभीतकौ ॥ पिबुमपि तस्मिन् च कर्कटप्राकारिकाः ॥ ९ ॥ एते चान्ये च यवो वृषास्तु न दृश्यते ॥ पक्षिणामपि च पथा मण्डपस्य
कुरुः पुनः ॥ १० ॥ तस्मिन् यने महाहोरे निहन्वाप्रसजालः ॥ तरुमन्वयैर्कर्मसंहितैश्च निविष्टैः ॥ ११ ॥ कुञ्जं रम्यं सर्वगर्भिकैरेव तथा
सुगैः ॥ स्वार्पयश्च तथा कार्यैः पिशाचै रक्षसैरेव ॥ १२ ॥ सन्ततकः द्विजः विश्वामित्रसन्तमानसः ॥ कान्दिश्यैः ससप्तद्वयद्विजैः ययौ
पुनः ॥ १३ ॥ वंकाण्डे च झिल्लीनां वक्रानां वृक्षेनेष्वपि ॥ दत्तकणैः कुनीलांश्चक्राला पद्मपञ्चकम् ॥ १४ ॥ स तत्र वटशृङ्गे श्रुतुवन् शयं तया
दहसौ तदुज्ज्वलं पंच प्रेताद सुदारुणम् ॥ १५ ॥ शिरास्थिचर्भशरिणां च घृष्टलमादिरात्र खग ॥ त्यक्तमात्रिकाया तेषूपपानपथान्वर ॥ १६ ॥
सुषीकचक्रमपानपातपातिकां कर्मजम् ॥ वसतान्वमरित्पञ्चत्वारिंशत्तुष्टपद्मोन्मत्तम् ॥ १७ ॥ रणकोटिमहाप्रभुनस्यैव पद्मचक्रवर्तिनाम् ॥ ताम्र
हस्ता नरतहवरे गतिमपिपुष्यं संरिचत् ॥ १८ ॥ ते त्रिलोक्यगतानि विषमवर्गी जन्मवर्षिताम् ॥ अहं हृदयं पूर्णं गायत्रीत्यका पठेदुतः
॥ १९ ॥ ततः पुनः श्रेयान्श्रेयान्तरं हस्ताचरपरे ॥ द्वैदी पादावधुतानां सुदानं पञ्चमोन्मत्तम् ॥ २० ॥ स नानुसूचितवत्प्राणैः सुदृढप्राणैः
श्रवत् ॥ अहं प्रज्ञासंयमे भ्रामासीदि कर्षणतत्परः ॥ २१ ॥ तदसौ मे महाबाहुं हृदीत्या ध्वगमन्विषत् ॥ कियत्स्थित्यं नदीं सति कियतेति

प्रे. सं.
ध. का
स. ७

॥ ५७३ ॥

न्यमालयन ॥ २२ ॥ तेऽपश्यन्निजदंष्ट्रायः पाटितान्त्रिमिमं शवम् ॥ अवतीव्यं ततो व्योम्नो गृहीत्वा चरणैः शवम् ॥ २३ ॥ स्वखण्डितरारी
रन्तु पुनर्व्योमिव चक्रसुः ॥ स नीयमानमात्मानं विलोक्य वियति द्विजः ॥ २४ ॥ जगाम मनसा मां स शरणं भयविह्वलः ॥ नमस्करो
चक्रधरं चेतसा चिन्मयं समम् ॥ २५ ॥ वक्रं नक्रं चक्रपातेन दूरे कृत्वा हत्वा तस्य दुःखं सुकुन्दः ॥ मातङ्गं योऽमृषुचक्रवक्त्रात्पाशं
सोऽसौ कर्मणां मे लुनातु ॥ २६ ॥ रुद्रान्शुक्रान् भूपतीन्मागधेन भीयेनेन घातयित्वा शुरार्तिः ॥ निर्वहान्यो भयंयद्वाय उक्त
श्वको मेऽसौ कर्मपाशं लुनातु ॥ २७ ॥ मनसैवैव मामस्तौत्तुयमानोऽदृष्टुत्थितः ॥ अपच्छं सहसा तत्र यत्र प्रेतैः स नीयते ॥ २८ ॥ दृष्ट्वा तेनीं
यमानन्तु कौतुकं मेऽभवत्तन ॥ पप्रच्छ न किमन्तं वै कालं तान्पृष्टोऽन्वगाम ॥ २९ ॥ मम सन्निधिमोत्रेण द्विजातिं तत्र सर्पहन् ॥ तत्कालं
शिविकामुदङ्गपालमुखमाविशत् ॥ ३० ॥ मणिमद्रस्ततो मेरुं गच्छन्ष्टो मया पथि ॥ निकोच्योऽसि त्वपाशैः स नीतो वै यक्षराण्मया ॥ ३१ ॥
तमवोचं महायज्ञं त्वं हि श्रुतिभयो अव ॥ प्रेतान्नाशाय तद्भयः शवश्च हर तद्गतम् ॥ ३२ ॥ इत्युक्तः स महाघोरं कृत्वा रोषं सुदुःसहम् ॥ जयाह
प्रेतरूपं तदधितानामपि दुःखदम् ॥ ३३ ॥ स विवृत्य स्वकीं बाहू शुक्रेणी परिलेखितम् ॥ भेदयन्तुरुवातेन शैलांस्तान्संस्मृतो ययो ॥ ३४ ॥ बाहुभ्यां
ग्री द्वौ च पद्भ्यां सूक्ष्मे च समाहरत् ॥ प्रेतानथापि सहसा जघान दृढसुधिना ॥ ३५ ॥ ते विवर्णमुखाः सर्वे तं द्विजश्च शर्व तथा ॥ एकैकं
कल्पपादैश्च गृहीत्वा मुह्यमारभन् ॥ ३६ ॥ ते नखैस्तलयतिश्च पादघातैस्तथैव च ॥ तेषामालैश्च सर्वे तमेकं प्रेतं व्यदमयन् ॥ ३७ ॥ तेषां महारा
न्विपुलान्दृष्ट्वा संभ्रति तानथ ॥ जीवं न तु शवं तेषां जह्ने प्राणमिवान्तकः ॥ ३८ ॥ हतमात्रे शवे ते तु पारियात्रे गिरौ द्विजम् ॥ मुक्ताऽथावन्
प्रदक्षिता एकं प्रेतं सुदार्ढ्यः ॥ ३९ ॥ स वायुगमनः प्रेतः प्राप्तस्तैः क्षणमावतः ॥ अदृश्यतां ययौ तेऽथ हताशा विप्रभागमन् ॥ ४० ॥ प्राग्वथमपि
विप्रस्य पाटने तत्र पर्वते ॥ मम स्थानस्य विप्रस्य महिषेव च तत्क्षणे ॥ ४१ ॥ सद्यः स्मृतिः सल्लपसा तेषां पूर्वस्य जन्यतः ॥ विप्रं प्रदक्षिणीकृत्य
द्विजप्रेमभयाद्वन् ॥ ४२ ॥ अद्य नः सन्तुमहोऽसीत्पुच्छा ते सुगदाभिकाः ॥ गिरैरेव परावर्तं समुदस्येव शोषणम् ॥ ४३ ॥ तेषां तद्वचनं श्रुत्वाऽपृच्छकं
युवसिन्धुम् ॥ किं प्राया किमु वा स्वप्न उताहो चित्तविभ्रमः ॥ ४४ ॥ प्रेता ऊतुः ॥ अवेदि तत्त्वमैव तत्प्रेता वै कर्मजा वयम् ॥ ब्राह्मण उवाच ॥
किमाचारः किमाचाराः कथं श्रेयां तशां गताः ॥ ४५ ॥ अविनीताः कथं पूर्वं विनीताः साम्प्रतं कथम् ॥ प्रेता ऊतुः ॥ शृणु विभन्द् वक्ष्यामः
रश्मान्मनुजैर्वैशः ॥ ४६ ॥ उत्तराणि महायोगिस्त्वहं न गताहसः ॥ अहं पश्युषितां नाम्ना ण्य भूचोऽसुखः स्मृतः ॥ ४७ ॥ तृतीयाः शीघ्रस्तुत्याः

न. म. पु.
॥१७॥

रोधको लेखकः परः ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ प्रेतानां कर्मजातानां कुतो नाम निरर्थकम् ॥ ४८ ॥ निरुक्तिमेवां गान्गा वै प्रेता वदत मां चिरम् ॥ श्री
कृष्ण उवाच ॥ एवमुक्तास्तु विप्रेण पृथगुत्तरमब्रुवन् ॥ ४९ ॥ पय्युषित उवाच ॥ कदाचिद्ब्राह्मणकाले वै मया विप्रो निमन्त्रितः ॥ ५० ॥ स च कृत्वा
विलम्बेन ब्रूहो मद्ब्रह्मगतः ॥ अकृतश्राद्धकर्मार्हं तं पाकं भुक्तवान् क्षुधा ॥ ५१ ॥ अद्वयमस्य कृप्य विप्रे पय्युषितं कियत् ॥ तस्मात् पापान्
न्यतः पापो योनि वै कुत्सितां गतः ॥ ५२ ॥ यतः पय्युषितं दत्तं ततः पय्युषितः सृष्टः ॥ सूचीसुत उवाच ॥ कदाचिद्ब्राह्मणो काचितीर्थ
भद्रवर्तं ययौ ॥ ५३ ॥ पञ्चवर्षसुतो ब्रूहो पुत्रमात्रैकजीविता ॥ अहं क्षत्रियदायादस्तस्या रोधमकारिचम् ॥ ५४ ॥ वने तु विजने तत्र पापाध्वगाति
गतः ॥ तस्याः सवस्त्रं पाथेयं तत्सुनोर्वसनानि च ॥ ५५ ॥ गृहीतानि मया विप्र शिरस्यापीडय सुयिना ॥ तृणसंस्तक्षणं बालः पानसंस्थं जलं
पिबन् ॥ ५६ ॥ तावन्मात्रोदके देशे मया हुंकृत्य वारितः ॥ मयाथ सकलं पीतं जलं पात्राक्षुपावत्रा ॥ ५७ ॥ बालोऽपि भयसन्वस्तः पिपासुर्ग्येसु
रापतत् ॥ पुत्रशोकान्मृत्युता याता कृपे प्रास्य निर्जं वपुः ॥ ५८ ॥ एतस्मान्पातकोद्विप्र प्रेतत्वं प्राप्तवानहम् ॥ सूच्यग्रप्रायविवरमुखः पर्वतदहवाव
॥ ५९ ॥ यद्यपि प्राप्नुयां भक्ष्यं भक्षितुन्तु न शक्यते ॥ मया क्षुधानलेनऽपि ज्वलनाभ्यं निकीर्तितम् ॥ ६० ॥ अत आस्ये तु विप्रं सूच्यग्रेण समं
मम ॥ एतस्मान्कारणाद्विप्र नाम्ना सूचीमुखोऽस्यहम् ॥ ६१ ॥ शीघ्रग उवाच ॥ पुराहं वैश्यजातीयः साकं सख्या च केनचित् ॥ वाणिज्यं कर्तुमगमं
देशमन्यं महावनः ॥ ६२ ॥ मित्रं च मे बहुवनं तस्य लोभो महास्त्रवः ॥ आतापयद्दण्डैस्तुल्यान्मे नष्टं सुखमभुव ॥ ६३ ॥ ततस्तस्मात्तु निष्का
न्तावावां नावाथ निम्नगाय् ॥ मार्गमां तजुमारव्यो लोहितामति भारकरे ॥ ६४ ॥ तस्मात् स च गडुस्तुङ्गे सुप्रागाध्वकाकुलः ॥ अप्रतदाति
पापस्य कृणु मतिरतीव मे ॥ ६५ ॥ तस्मिन्नुत्तमं सुरं नष्टं पूरेतिपि तवा ॥ तत्कृत्यं कुर्वतो नाति लोकैस्तु ज्ञातमेव न ॥ ६६ ॥ तस्य यद्वरतु
तत्सर्वं मणिमुक्तादिकाञ्चनम् ॥ आदाय शीघ्रगस्तस्माद्देशात्स्वपुद्गमगतः ॥ ६७ ॥ तत्सर्वं स्वगृहे भुक्त्वा तस्य पत्न्यै न्यवेदयम् ॥ दत्पुत्रिभिर्दत्तो
भ्राता धनमाच्छिद्य वै पथि ॥ ६८ ॥ प्रजावति प्रदुतोऽहं मा रोदीत्येवमब्रुवम् ॥ शोकात्तो मापि तत्कालं समत्वं गृहवन्धुषु ॥ ६९ ॥ त्यक्त्वा चाति
भियान्प्राणाञ्छवावांसौ यथासिधि ॥ ततो निष्कण्टकं तस्मिन् विद्वं हस्ते गतो गृहम् ॥ ७० ॥ अभुञ्जं सर्वमागत्य यावन्मीनं तु तद्वनम् ॥ मित्रं
पुरे हि निःसिप्य यदहं शीघ्रमगतः ॥ ७१ ॥ एतस्मान्कारणात्प्रेतः शीघ्रमीदं तु वामतः ॥ रोधक उवाच ॥ अहन्तु ब्रह्मजातीयः पुराश्रवं धनीश्वर
॥ ७२ ॥ राजप्रसादात्तमहाशतव्रतमाधिकारवान् ॥ ब्रूहो मे पितरायास्तां लज्जरेकः सरोदरः ॥ ७३ ॥ शीर्षं स च मया आता लुब्धेनेकः प्रयच्छतः ॥

ने. खं.
ध. का.
अ. ७

॥१७॥

आसवान्परमं दुःखं सोमवस्त्रविवर्जितः ॥ ७४ ॥ अदत्तां पितरौ च्छत्रं किञ्चित्किञ्चित्तु तस्य च ॥ तस्मै पितृभ्यां यदक्षयमातेभ्यस्तन्मया श्रुतम् ॥
 ॥ ७५ ॥ तत्सर्वं तत्त्वतो ज्ञात्वा पित्रो रोचमकारयम् ॥ शून्यमन्दिर एकस्मिन्बद्धा तु निगडैर्ददौः ॥ ७६ ॥ ततस्तौ जइतुः प्राणान्दुःखितौ विच-
 पानतः ॥ सोसौ बालोऽपि बभ्राम पितृभ्यां रहितो द्विज ॥ ७७ ॥ पुरःपत्तनस्वर्वादान् खेटानपि मृतः क्षुब्धः ॥ एतस्मात्पातकाद्विप्र मृतः मेतस्य
 मागतः ॥ ७८ ॥ रुद्धौ तु पितरौ यस्मान्नाम्नाहं रोषकस्ततः ॥ लेखक उवाच ॥ अहं विप्र पुत्राधुवमवन्त्यां द्विजसत्तमः ॥ ७९ ॥ भद्रस्य राज्ञो
 देवानां पूजनेऽधिकृतो ह्यहम् ॥ बह्व्यस्तु प्रतिमास्तत्र बधुबुधैर्हनामिकाः ॥ ८० ॥ हेभ्यस्तद्गेषु बहु रत्नजातं वधुव ह ॥ तासां मे कुर्वतः पूजां
 पापा मतिगजायत ॥ ८१ ॥ अखिलं तीक्ष्णलोहेन तासामङ्गं विशीर्य च ॥ उल्लेखनञ्च रत्नानां नेत्रादिभ्यः कृतं मया ॥ ८२ ॥ तथाकृतान्यथांगानि
 प्रतिमानां निरीक्ष्य च ॥ नेत्राणि च विरत्नानि नृपश्चक्रोथ वह्निवत् ॥ ८३ ॥ प्रतिजज्ञे नृपः पञ्चादेष ब्राह्मणधुमेवः ॥ आभ्यो रत्नं सुवर्णञ्च हतं येन
 भविष्यति ॥ ८४ ॥ ज्ञातश्च स हि मे वध्यो भविष्यति न संशयः ॥ अहं तत्सकलं ज्ञात्वा राजावसिधरो धृष्टम् ॥ ८५ ॥ राज्ञः मविश्य राजानं
 पशुमारममायम् ॥ गृहीत्वाथ मणीन् स्वर्णं निरीथेऽहं गतोऽन्यतः ॥ ८६ ॥ व्याश्रेण महत्तरुण्ये नखट्कैर्विदंकितः ॥ लेखनात्प्रतिमाया यन्मया
 लोहेन कर्तितम् ॥ ८७ ॥ एतस्मात्पातकात्प्रेतो लेखको नामतोऽस्म्यहम् ॥ आसीन्नरकभोगान्ते नः प्रेतत्वमिदं द्विज ॥ ८८ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥
 संज्ञास्तादृश्य आख्याता यथैता भवता दशाः ॥ वदन्त्वाचारमात्रं मे प्रेता आहारमप्युत ॥ ८९ ॥ प्रेता उज्जुः ॥ वेदुर्भागान्दुसरणं लम्बा बर्मा दयः
 क्षमा ॥ धृतिर्ज्ञानं नैव वञ्च वयं तत्र वसामहे ॥ ९० ॥ तस्य पीडां वयं कुर्मो नैव श्राद्धं न तर्पणम् ॥ यस्य गेहे तद्गोचु मांसञ्च कविर् कमार ॥ ९१ ॥
 जक्षामश्च पिबामश्च उक्त आचार एष नः ॥ शृणु चाहारमस्माकं सव्यलोकविगदितम् ॥ ९२ ॥ दृष्टस्तथा च किञ्चिद्देवमोक्षान् त्वयान्त च ॥
 वमनं विद्म दुषिका च लेप्सा मुञ्चाशुणी तथा ॥ ९३ ॥ एतद्रक्ष्यञ्च पानञ्च मा पृच्छतः परं द्विज ॥ लम्बा नो जायते स्वामिन्नाहारं वदतां स्वकम्
 ॥ ९४ ॥ अज्ञानात्तामसा मग्ना कान्दिरीका वयं विभो ॥ अकस्माच्चान्मनां विप्र स्थितिः प्राप्ता तु पौर्विकी ॥ ९५ ॥ विनीतत्वाविनीतये जा-
 नीमो नैव नः प्रभो ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ एवं वदस्तु प्रेतो तथा श्रुतवति द्विजे ॥ ९६ ॥ अदरीयमहं रूपं तदा तदर्थं दमेव वै ॥ स तु दृष्ट्वा द्विजश्रेष्ठो
 हतं पुरुषं पुरः ॥ ९७ ॥ स्तोत्रैस्तृष्ट्याव पसींश दण्डवत्प्रणनाम माम् ॥ तेषपि तेषुस्ततः प्रेता आश्चर्योत्पुच्छयक्षुभः ॥ ९८ ॥ मगयन् स्वलक्ष्मीं
 चः खग न्येजुः किमप्युत ॥ रजसा वीरचित्ताङ्गां तमसा बृढचेतसां ॥ कृपया यः समुद्धारं कुरुषे वै नमोऽस्तु ते ॥ ९९ ॥ एवं द्विजातौ हनति प्रभ-

ग. म. पु.
॥१७५॥

तप्रभैश्च सुख्यावरचारिण्युक्तैः ॥ तदा मदच्छाप्रभवैर्विमानैः पद्मभिः समन्ताद्ब्रह्म गिरिः सः ॥ १०० ॥ इत्थं विमानेन मदीयलोकं गतो द्विज
रसोऽप्यथ पञ्चभिस्तेः ॥ प्रता ययुः स्वर्गमगण्य पुण्यं सत्सङ्गसंसर्गवशात्सुपर्ण ॥ १०१ ॥ प्रताः संगवशेन नाक्रमयन्तः ततस्ते प्राङ्गणो विन्ध्यरसन
इति प्रसिद्धविभवो नाम्ना गणे मेऽभवत् ॥ एतत्ते सकलं मया निगदितं यश्चेतुःकीर्त्तयेद्यश्चेदं शृणुयान्न सोऽपि पुरुषः प्रेतत्वमाप्नोति हि ॥ १०२ ॥
इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽंशे धर्मकाण्डे श्रीकृष्णगरुडसंवादे प्रेतकल्पे पञ्चप्रेतोपाख्यानां नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥
गरुड उवाच ॥ स्वामिन्कस्याधिकारोऽत्र सर्वं एवैवेदिके ॥ क्रियाः कतिविधाः प्रोक्ता वदैतत्सर्वमेव मे ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पुत्रः पौत्रः
प्रपौत्रो वा तद्भाता भ्रातृसन्ततिः ॥ सपिण्डसन्ततिर्वापि क्रियाहांः स्वग ज्ञातयः ॥ २ ॥ तेषामयाने सर्वेषां समानोदकसन्ततिः ॥ कुलद्वयेऽपि
चाच्छिन्ने स्त्रीभिः काव्याः क्रियाः स्वग ॥ ३ ॥ इच्छयोच्छिन्नवन्धश्च कारयेदवर्जितः ॥ पुत्राः क्रिया मध्यमाश्च तथा चैवोत्तराः क्रियाः ॥ ४ ॥
प्रतिसंवत्सरं पक्षिद्विकीर्त्तयिष्यान्नतः ॥ आर्द्धं तत्र प्रकृतैर्व्यं फले तस्य शृणुष्व मे ॥ ५ ॥ मन्वेन्द्रद्रव्यान्त्यस्यस्योश्रिवसुमारुताम् ॥ विधेदेवान्पितृ
गणान्वयांसि मनुजान्पशून् ॥ ६ ॥ सतीसुषान्मातृगणान्यक्षान्यद्रुतसंज्ञितम् ॥ आर्द्धं श्रद्धावित्तः कुर्वन्प्रीणयत्यविलं जगत् ॥ ७ ॥ ते तुमास्त
पेयन्त्येनं पुत्रदारयन्तस्तथा ॥ अधिकारः क्रियामेदः समासात्ते निरूपितः ॥ ८ ॥ गरुड उवाच ॥ उक्तेष्वेकोऽपि चेन्न स्यादधिकारी सुरोत्तम ॥ कर्तव्यं
किं तदा विष्णोः पुरेषेण विजानता ॥ ९ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अभिकारो यदा नास्ति तदा नास्ति च निश्चयः ॥ जीविते सति जीवाय दद्याच्छ्राद्धं
स्वयं नरः ॥ १० ॥ इतोपवासः रुद्रातः कृष्णः समाहितः ॥ कर्त्तरमथ भोक्तारं विष्णुं सर्वेश्वरं यजेत् ॥ ११ ॥ सदाक्षिणाश्च सतिलास्तिष्ठश्च जल
धेनवः ॥ निवेदयेत्पितृभ्यश्च स्वधेति सुसमाहितः ॥ १२ ॥ अक्षये कृत्यवाहनाय स्वधा नम इति स्मरन् ॥ सोमायस्वा पितृभ्यते स्वधा नम इति स्मर
न् ॥ १३ ॥ दक्षिणेन तु दद्याच्च तृतीयां दक्षिणांयुताम् ॥ यमयाङ्गिरसे चाथ स्वधा नम इति स्मरन् ॥ १४ ॥ तयोर्मध्ये तु निःक्षिप्य विप्रान्समन्त्य भो
जयेत् ॥ प्रथममुत्तरं न्यस्य द्वितीयां दक्षिणं न्यसेत् ॥ १५ ॥ मध्ये तृतीयां विन्यस्य पश्चादावाहनादिकम् ॥ आवाहनादिना पूर्वं विश्वेदेवान्पूज्य
च ॥ १६ ॥ वसुभ्यस्त्वामहं विप्र रुद्रेभ्यस्त्वामहं ततः ॥ सूर्येभ्यस्त्वामहं विप्र भोजयामीति तान्वदेत् ॥ १७ ॥ आवाहनादिकं शेषं कुर्याच्च पितरो
पवत् ॥ साध्यां चतुर्तता दद्याद्रुद्रेशं द्विजाय तु ॥ १८ ॥ आग्नेय्यां चाथ रुद्राय चाम्यां सूर्याद्विजाय तु ॥ विधेभ्यश्चाथ देवेभ्यस्तिलपात्रं निवेद
य ॥ १९ ॥

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. ८

॥१७५॥

१ पञ्चप्रेतोपाख्यानामात्रोपायाः द्वाविंशतितमपि । ततो भिद्यते । किञ्चिदप्यम् ।

येत् ॥१९॥ स्वस्तीत्येव तथास्त्रयं जलं दत्त्वाथ तान्द्विजान् ॥ विसर्जयेत्स्मरन्विष्णुं देवमष्टाक्षरं विशुम् ॥२०॥ ततः कामं कुलेशानीं शिवं नारायणं
 स्मरेत् ॥ चतुर्दश्यां ततो गच्छेद्यथाप्राप्तां सरिद्राम् ॥ २१ ॥ वस्त्राणि लोहखण्डानि जितं त इति संज्ञपन् ॥ दक्षिणाभिमुखो बहिर्ज्वालयेत्तत्र च
 स्वयम् ॥ २२ ॥ पञ्चाशतां कुशैर्गोमूत्रं कृत्वा प्रतिष्ठति देहेत् ॥ हुत्वा श्मशानिकं होमं पूर्णाहुत्यन्तमेव हि ॥ २३ ॥ निरग्निमथ वा धूमि यमं रुद्रश्च
 संस्मरेत् ॥ हुत्वा प्राधानिकं स्थाने पश्चादावाहयेच्च तम् ॥ २४ ॥ अपयेच्चापरं वह्नीं सुद्रुमिथं चरुं ततः ॥ तिलतण्डुलमिश्रञ्च द्वितीयं सपवित्रकम्
 ॥ २५ ॥ ॐ पृथिव्यै नमस्तुभ्यमिति चैकं निवेदयेत् ॥ ॐ यमाय नमश्चेति द्वितीयं तदनन्तरम् ॥ २६ ॥ ॐ नमश्चाथ रुद्राय श्मशानपतये नमः ॥
 ततो दीप्तिं समिद्धेऽग्नौ धूमौ प्रकृतिदारुणे ॥ २७ ॥ सप्तभ्यो यमसंज्ञेभ्यो दद्यात्सप्त जलाञ्जलीन् ॥ यस्याय धर्मराजाय श्रुत्येव चान्तकाय च ॥ २८ ॥
 वैवस्वताय कालाय सर्वप्राणहराय च ॥ स्वधाकारनमस्कारप्रणवैः सह सप्तधा ॥ २९ ॥ असुकासुकगोत्रैतस्तुभ्यमस्तु तिलोदकम् ॥ यदद्यादश
 पिण्डास्तु अर्घ्येषु सप्तमन्वितान् ॥ ३० ॥ धूपो दीपो बलिर्गन्धः सर्वेषामस्तु चक्षयः ॥ दश पिण्डास्तु तान्दत्त्वा विष्णोः सौम्यं
 सुखं स्मरेत् ॥ ३१ ॥ कुर्याच्च मासिकं मासि सपिण्डांकरणं ततः ॥ आशौचान्ते ततः कुर्यादात्मनो वा परस्य तु ॥ ३२ ॥
 कुर्यादन्तिगतां ज्ञात्वा शक्त्यारोग्यवनायुषम् ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं जीवच्छ्राद्धं मया खग ॥ ३३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽ
 षोऽध्यायः ॥ धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्ण गरुडसंवादे श्राद्धकर्त्तव्यश्राद्धयोनिरूपणं नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ गरुड उवाच ॥ उक्तमाद्यां क्रियां यावद्वृषोऽपीति
 त्वयानय ॥ कस्यचित्केनचिद्राज्ञा किमाद्या सा कृता पुरा ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ सुपर्ण शृणु वक्ष्यामि यथा राजा क्रियां कृता ॥ आसीत् कृत
 युगे राजा वाङ्मनो वं बहुवाहनः ॥ २ ॥ पृथिव्याश्चतुरन्ताया गोप्ता पक्षीन्द्र धर्मतः ॥ चतुर्भोगां भुवं कुरुक्षां स सुकृ वसुधाधिपः ॥ ३ ॥ न पापकृ
 त्कश्चिदासीत्तस्मिन्नाज्यं प्रशासति ॥ नासीच्चौरभयं ताक्ष्यं न क्षुद्रयथमेव हि ॥ ४ ॥ नासीद्व्याधिपयश्चापि तस्मिन्जनपदेश्वरे ॥ स्वयमर्थे रोमरे चासी
 तोजसा भास्करोपमः ॥ ५ ॥ अक्षुण्णत्वेऽर्चलसमः सहिष्णुत्वे धरासमः ॥ स कदाचिन्महाबाहुः प्रभूतबलवाहनः ॥ ६ ॥ वनं जगाम गहनं ह्यनाना
 शतेवृतः ॥ सिंहनादैश्च योधानां शङ्खदुन्दुभिनिः स्वनैः ॥ ७ ॥ आसीत्किल्बिषाशब्दस्तस्मिन् गच्छति पार्थिव ॥ तत्रतत्र च विप्रन्धेः स्तूयमानः सप्तान्त
 तः ॥ ८ ॥ निर्ययौ परया प्रीत्या वनं मृगाजिघांसाया ॥ स गच्छन् दृष्टो धीमान्नन्दनप्रतिमं वनम् ॥ ९ ॥ विल्वार्कस्वदिराकीर्णं कपित्थध्वजसंयुतम् ॥ वि
 पमैः पर्वतैश्चैव सर्वतश्च समन्वितम् ॥ १० ॥ निज्जलं निर्गन्तुष्यञ्च बहुयोजनमायतम् ॥ मृगासिंहैर्ह्यघोरैरन्वैष्यापि वनेचरैः ॥ ११ ॥ तद्वनं मनुज

ग.म.पु.
॥१७६॥

न्यात्रः सभृत्यबलवाहनः ॥ लीलया लोडयामास सुदयन्विधान्मुगान् ॥ १२ ॥ श्रुगस्य कस्यचित्कुर्त्ति ततो विव्याध धुमिपः ॥
राजा मृगप्रसङ्गेन तमनु प्राविशद्वनम् ॥ १३ ॥ एकाकी वै हतबलः क्षुत्प्रपासासमन्वितः ॥ स वनस्यान्तमासाद्य महश्चारण्यमासदत् ॥ १४ ॥
तृषया परयाविष्टोऽन्विष्यजलमितस्ततः ॥ स दूरात्प्रचक्राहं हंससारसनादितैः ॥ १५ ॥ सुचितं सर आगत्य साश्च एव व्यगाहत ॥ पद्मानाञ्च
परागेण उत्पलानां रजेन च ॥ १६ ॥ सुगन्धममलं शीतं पीत्वाम्भो निर्जंगाम ह ॥ मार्गश्रमपरिश्रान्तस्तडगतटमण्डपम् ॥ १७ ॥ न्यग्रोधं
वीक्ष्य तस्याशु जटास्वश्वं बबन्ध ह ॥ स तत्रास्तरमास्तीत्यै खेदकानुपधाय च ॥ १८ ॥ सुष्वाप बाधुना तत्र सेव्यमातस्तदा क्षणम् ॥
क्षणं मुने नृपे तत्र प्रेतो वै प्रेतवाहनः ॥ १९ ॥ कश्चिद्व्राजगामाय युक्तः प्रेतशतेन च ॥ अस्थिचर्मोशिरारोपशरीरः परिविभ्रमन् ॥ २० ॥ भ्रूयं
पयं मार्गमाणा न वध्नाति धृतिं कश्चित् ॥ तमप्रध्वं नृपो दृष्ट्वाऽकरोदक्षं शरासने ॥ २१ ॥ दृष्ट्वा सोऽपि चिरं भूय तस्थौ स्थानुरिवामृतः ॥ तमय
स्थितमालोक्य राजा प्रातकुतुहलः ॥ २२ ॥ पप्रच्छ तच्च कोऽसीति कुतो वा विकृतिं गतः ॥ प्रेत उवाच ॥ प्रेतमावो मया त्यक्तो गतिं प्राप्नोऽ
स्म्यहं पराम् ॥ २३ ॥ त्वत्संयोगान्महाबाहो नास्ति धन्यतरो मया ॥ बभ्रुवाहन उवाच ॥ किमेतद्विपिने वीरे सर्वजाविभयानके ॥ २४ ॥
दोधुयमाने वातेन वात्यारूपेण कोणप ॥ पतंगा मशकाः क्षुद्राः कबन्धाश्च शिरोसि च ॥ २५ ॥ मत्स्याः कूर्माः कृकलासा वृश्चिका श्रमराहयः ॥
अधोमुखोऽधोपादास्ते क्रन्दमानाः सुदारुणम् ॥ २६ ॥ प्रवान्ति वायवो रुक्षा ज्वलन्तो विधुदधयः ॥ इतस्ततो श्रमन्तीव बाधुना तृणसन्ततिः
॥ २७ ॥ दृश्यन्ते विविधा जीवा नागाश्च शूलभृजः ॥ श्रूयन्ते बहुधा यथा न दृश्यन्ते क्षत्रिकर्माचत् ॥ २८ ॥ दृष्ट्वा विकृते त्वयं वेपथे दारुणं
मम ॥ प्रेत उवाच ॥ येषां नैवाग्निस्तंस्कारा न श्राद्धं नोदकक्रियाः ॥ २९ ॥ षट् पिण्डा दश गात्राणि सपिण्डिकरणं न हि ॥ विश्वासवतिनां ये
च सुरापाः स्वर्णहारिणः ॥ ३० ॥ मृता दुस्मरणाद्ये च ये चासृथापरा जनाः ॥ प्रायश्चित्ताविहीना ये अगम्यागमने रताः ॥ ३१ ॥ कर्मविभोभ्यस्या
णास्त प्राणिनः स्वकृतैरिह ॥ दुर्लभाद्भारपानीया दृश्यन्ते पीडिता मृशम् ॥ ३२ ॥ एतेषां कृपया राजस्त्वं कृष्णैर्हृदैर्दिकम् ॥ येषां न भाता न
पिता न पुत्रो न च बान्धवाः ॥ ३३ ॥ तेषां राजा स्वयं कुयोऽकृष्णाणि तु सतो नृपः ॥ आत्तनस्य सुयं कर्म कृतव्यं पारलोकिकम् ॥ ३४ ॥
विमुक्तः सर्वदुःखेभ्यो येनाजो दुर्गात् तरेत् ॥ आतरः कस्य के पुत्रास्त्रियोऽपि स्वार्थकोविदाः ॥ ३५ ॥ न कार्यस्तेषु विश्रम्भ स्वकृतं सुज्योते

१ मत्त इत्यर्थः ।

प्र. खं.
ज. कां.
अ. ९

॥१७६॥

यतः ॥ श्रेष्ठार्थो निर्वर्तते श्मशाने चैव बान्धवाः ॥ ३६ ॥ शरीरं काष्ठमादत्ते पापं पुण्यं सह ब्रजेत् ॥ तस्मादाशु त्वया सम्यगात्मनः श्रेय
 इच्छता ॥ ३७ ॥ अस्थिरेण शरीरेण कर्तव्यञ्चैर्ध्वदोहिकम् ॥ राजोवाच ॥ कुरारूपः करालाक्षस्त्वं प्रेत इव लक्ष्यसे ॥ ३८ ॥ कथयस्व मम प्रीत्या
 प्रेतराज यथातथम् ॥ तथा गृष्टः स वै राज्ञा उवाच सकलं स्वकम् ॥ ३९ ॥ प्रेत उवाच ॥ कथयामि नृपश्रेष्ठ सर्वमेवादितस्तव ॥ प्रेतत्वे कारणं
 श्रुत्वा दयां कर्तुमिहाहंसे ॥ ४० ॥ वेदिशं नाम नगरं सर्वसम्पत्सुखावहम् ॥ नानाजनपदाकीर्णं नानास्नसमाकुलम् ॥ ४१ ॥ नानापुण्यवना
 कीर्णं नानापुण्यजनावृतम् ॥ तत्राहं न्यसं भूप देवास्त्वनरतः सदा ॥ ४२ ॥ वैश्यजातिः सुदेवोऽहं नाम्ना विदितमस्तु ते ॥ इव्येन तर्पिता देवाः
 कट्येन पित्रा मया ॥ ४३ ॥ विविधदानयोगेश्व विप्राः सन्तर्पिता मया ॥ आहारश्च विहारश्च मया वै सुनिवेशितः ॥ ४४ ॥ दीनान्स्थविरीश्वर्यो
 मया दत्तमनेकवा ॥ तत्सर्वं निष्फलं जातं मम देवादुपागतम् ॥ ४५ ॥ न मेऽस्ति सन्ततिस्तात न सुहृन् च बान्धवाः ॥ न च मितं हितस्ताह्वयः
 कुस्यादौर्ध्वदोहिकम् ॥ ४६ ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तन मम जातं नृपोत्तम ॥ एकादशं त्रिपक्षश्च पाण्मासिकमथाव्दिकम् ॥ ४७ ॥ प्रतिमास्थानि चान्य
 नि ह्येवं श्राद्धानि पीडश ॥ यस्यैतानि न दीयन्ते प्रेतश्राद्धानि भूपते ॥ ४८ ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तस्यः दत्तैः श्राद्धशतैरपि ॥ एवं ज्ञात्वा महाराज
 प्रेतत्वादुद्गरस्व माम् ॥ ४९ ॥ वर्णानाञ्चैव सर्वेषां राजा बन्धुरिहोच्यते ॥ तन्मां तारय गजेन्द्र मणिरत्नं ददामि ते ॥ ५० ॥ यथा मम शुभावसि
 भवेन्नृपवरोत्तम ॥ तथा कार्यं महोपाल दयां कृत्वा मयि प्रभो ॥ ५१ ॥ सपिण्डेषां सगात्रैवां निधुरेन कृता हि मे ॥ वृषोत्सर्गस्ततो दुष्टं प्रेतत्वं
 प्राप्तवानहम् ॥ ५२ ॥ क्षुत्तृपाविष्टदेहश्च भक्ष्यं पानं न चाभुयाम् ॥ अतो विकृतिरेषा वै कुरात्वादिरमांसका ॥ ५३ ॥ क्षुत्तृङ्जन्यं महादुः खमनुभ
 वामि पुनःपुनः ॥ अकल्याणं हि प्रेतत्वं वृषोत्सर्गं विना कृतम् ॥ ५४ ॥ तस्माद्वाजन्दयासिन्धो प्रार्थयामि तवाग्रतः ॥ राजोवाच ॥ वरते मत्कुले
 प्रेत इति ज्ञेयं कथं नरे ॥ ५५ ॥ तन्ममाचक्ष्व हि प्रेत प्रेतत्वान्मुच्यते कथम् ॥ प्रेत उवाच ॥ लिङ्गेन पीडया प्रेतोऽनुमातव्या नरैः सुदा ॥ ५६ ॥
 वक्ष्यामि पीडास्ता राजन्या वै प्रेतकृता भुवि ॥ ऋतुः स्यादफलः स्त्रीणां यदा वंशो न वर्द्धते ॥ ५७ ॥ स्त्रियन्ते चास्त्वयसः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥
 अकस्माद्गतिहरणमप्रतिष्ठा जनेषु वै ॥ ५८ ॥ अकस्माद्बृहदाहः स्यात्सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ स्वर्गं हि कलहो निरयं स्यात् मिथ्याभिरिभ्यस्त
 ॥ ५९ ॥ राजयक्ष्मादिसम्पत्तिः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ अपि स्वयं धनं मुक्तं वयत्नादनेव वधि ॥ ६० ॥ नैव लभ्येत नश्येत सा पीडा प्रेतसम्भ
 वा ॥ सुवृष्टौ कृषिनाशः स्याद्वाणिज्यादृत्तिनाशनम् ॥ ६१ ॥ कलत्रं प्रतिक्लृप्तं स्यात्सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ सवन्तु पीडया राजन्प्रेतज्ञानं भवेन्न

ग. म. पु.
॥१७७॥

णाम् ॥ ६२ ॥ वृषोत्सर्गो यदि भवेत्प्रेतत्वान्मुच्यते तदा ॥ तस्मान्नप त्वमप्येवं वृषोत्सर्गं कुरु प्रभो ॥ ६३ ॥ मासुद्दिश्य नृपेऽप्यवाधिकरोऽन्यतु
कम्पया ॥ राजपुत्रो हतः कश्चिन्मयेवाप्तस्ततो मया ॥ ६४ ॥ कुरुष्व त्वं शहीत्वा मे तदनेन वृषोत्सवम् ॥ कार्तिक्यां पूर्णमास्यां वाऽऽथयुद्धमध्येऽ
थवा नृप ॥ ६५ ॥ रेवतीयुक्तदिवसे कृपांष्टा मे वृषोत्सवम् ॥ पुण्यान्विप्रान्समाहूय वह्निं स्थाप्य विधानतः ॥ ६६ ॥ मन्त्रैर्होमस्तथा कर्तव्यः
पङ्कभिर्नृप विधानतः ॥ बहुन्विप्रान् भोजयेथास्तद्रत्नात्तधनेन वै ॥ एवं कृते महीपाल मम सुक्तिर्भविष्यति ॥ ६७ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ तथेति प्रति
जग्राह मां राजा ततः खग ॥ ६८ ॥ क्रियाधिकारस्तस्यैव यो धनप्राहको भवेत् ॥ कुर्वतोस्तु तयोर्वात्तमिवं प्रेतमहीक्षितोः ॥ ६९ ॥ झणत्कारस्तु
वृणानां भेरीणां भाङ्गतिस्तथा ॥ जातस्तदा राजसेना चतुरङ्गा समापतत् ॥ ७० ॥ तस्यामागतमात्रायां प्रेतश्चादृश्यतां गतः ॥ तस्माद्भगद्विनि-
सृत्य गजापि पुनमागमत् ॥ ७१ ॥ स कार्तिक्यां पूर्णमास्यां प्रेतमुद्दिश्य संव्यधात् ॥ वृषोत्सर्गं विधानेन तन्मण्यात्तधनेन च ॥ ७२ ॥ प्रेतोऽप्यथ
सपदिलब्धसुवर्णदेहः कस्मान्त आगत इति प्रणनाम भूपम ॥ देव त्वदीयमहिमायमिति स्तुवन् स यातो दिवं गरुड भूपतिना कृतज्ञः ॥ ७३ ॥
एतत्त सर्वमाख्यातं यथा भूपतिनापि सः ॥ उद्धतः प्रेतभावाद्दे किमन्यच्छेत्तुमिच्छसि ॥ ७४ ॥ इति श्रीगरुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽंशो
धर्मकाण्डे प्रतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे राजकृतवृषोत्सर्गक्रियादिनिरूपणं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ गरुड उवाच ॥ सपिण्डोत्तरं जात आन्विके
च स्वकर्मभिः ॥ देवत्वं वा मनुष्यत्वं पक्षित्वं वाऽप्युत्तराः ॥ १ ॥ तेषां विभिन्नाहाराणां आर्द्रं वै तृतिदं कथम् ॥ यदप्यन्येद्विजेशुकं हृयते यदि वानले ॥
॥ २ ॥ शुभानुभात्मकैः प्रेतस्तद्वत् शुज्यते कथम् ॥ आर्द्रस्नावश्यकत्वन्तु अमावास्यादिषु शुभम् ॥ ३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ प्रेतानां नृणु पसीन्द्र
यथा आर्द्रन्तु तृतिदम् ॥ देवो यदपि जातोऽयं मनुष्यः कर्मयोगतः ॥ ४ ॥ तस्यान्नममृतं भक्ता देवत्वेऽप्यनुयाति च ॥ गान्धर्व्ये भोगरूपेण प्रतुल्ये
च तृणं भवेत् ॥ ५ ॥ आर्द्रं हि वायुरूपेण नागत्वेऽप्यनुगच्छति ॥ फलं भवति पक्षित्वे राक्षसेषु तथापिषम् ॥ ६ ॥ दानवत्वे तथा मांसं प्रेतत्वे
राक्षसं तथा ॥ मनुष्यत्वेऽन्नपानादि वास्त्ये भोगरसो भवेत् ॥ ७ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ कथं कथ्यानि इत्तानि ह्यथानि च जनेरिह ॥ गच्छन्ति
पितृलोकं वा प्रापकः कोऽन्न गच्छते ॥ ८ ॥ मृतानामपि जन्तूनां आर्द्रमायायनं यदि ॥ निर्व्याणस्य धर्मापस्य तैलं संवर्द्धयेत्स्वस्मिन् ॥ ९ ॥ मृताश्च
पुरुषाः स्वामिन् स्वकर्मजनितां गतिम् ॥ गाहन्तः के कथं स्वस्य सुतस्य श्रेय आशुषुः ॥ १० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ श्रुतेः प्रत्यक्षतस्तत्सर्वं प्राप्ता
प्यं बलवत्तरम् ॥ श्रुत्या तु बोधितार्थस्य पीडपत्वादिरूपता ॥ ११ ॥ नामगोचं पितृणां वै प्रापकं ह्यव्यकथ्ययोः ॥ आर्द्रस्य मन्त्रास्तद्रूप प्राप

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. १०

काश्चैव भक्तिः ॥ १२ ॥ अचेतनानि चैतानि प्रापयन्ति कथन्ति ॥ सुपर्णं नावगन्तव्यं प्रापकं वच्मि तेऽपरम् ॥ १३ ॥ अग्निष्वात्तादयस्तेषां
 माषिपत्न्ये व्यवस्थिताः ॥ काले न्यायागतं पात्रे विधिना प्रतिपादितम् ॥ १४ ॥ अन्नं नयन्ति तत्रैते जन्तुर्यत्रावतिष्ठते ॥ नाम गोत्रञ्च ग्रन्थाश्च
 दत्तमन्नं नयन्ति ते ॥ १५ ॥ अपि योनिशतं प्राप्तांस्तारुतिरुपतिष्ठति ॥ तेषां लोकान्तरस्थानां विविधैर्नामगोत्रकैः ॥ १६ ॥ अप्सव्यं क्षितौ
 दर्भे दत्ताः पिण्डास्त्रयस्तु वै ॥ यान्ति तस्तिर्पयन्त्येवं प्रतस्थानस्थितान्पितॄन् ॥ १७ ॥ अघ्रातघ्रातनास्थानाः श्रेष्ठा ये सुवि पञ्चया ॥ नानारूपा
 स्तु जाता ये तिर्यग्योन्यादिजातिषु ॥ १८ ॥ यदाहारा भवन्त्येते पितरो यत्र योनिषु ॥ तामुतासु तदाहारः श्राद्धः तेषु ॥ १९ ॥ यथा
 गोषु प्रनष्टासु वत्सो विन्दति मातरम् ॥ तथा न्नं नयेत विप्रः जन्तुर्यत्रावतिष्ठते ॥ २० ॥ पितरः श्राद्धं जरा विश्वेर्देवैः सदा सह ॥ एते श्राद्धं सदा
 भुक्त्वा पितॄन्सन्तर्पयन्त्यतः ॥ २१ ॥ वसुरुद्रादितिमुताः पितरः श्राद्धदेवताः ॥ प्रीणय्यां पितॄन्श्राद्धेषु तर्पिताः ॥ २२ ॥
 आत्मानं गुर्विणी गर्भमपि प्रीणाति वै यथा ॥ दोहयेत् तथा देवाः श्राद्धैः स्वांश्च पितॄन्नुत्तमम् ॥ २३ ॥ हृष्यन्ति पितरः सुखा श्राद्धकालमुप
 स्थितम् ॥ अन्योन्यं मनसा ध्यात्वा सम्पतन्ति मनोजवम् ॥ २४ ॥ ब्राह्मणैः सह चाश्रन्ति पितरो ह्यन्तरिक्षगाः ॥ वायुभृताश्च तिष्ठन्ति भुक्त्वा यान्ति
 परां गतिम् ॥ २५ ॥ निर्मान्त्रतास्तु ये विप्राः श्राद्धपृथ्वेर्दिनेऽखम् ॥ प्रविश्य पितरस्तेषु भुक्त्वा यान्ति स्वमालयम् ॥ २६ ॥ श्राद्धकर्म तु यथैकः
 श्राद्धे विप्रो निर्मान्त्रतः ॥ उदरस्थः पिता तस्य वामपार्श्वे पितामहः ॥ २७ ॥ प्रपितामहो दक्षिणतः पृष्ठतः पिण्डभक्षकः ॥ श्राद्धकाले यमः प्रेतो
 निपतृन्श्चापि यमालयात् ॥ २८ ॥ विसर्जयति मानुष्ये निरयस्थांश्च काश्यप ॥ बुधात्ताः कीर्तयन्तश्च दुष्कृतश्च स्वयंकृतम् ॥ २९ ॥ कांक्षति पुत्रपुत्रि
 भ्यः पायसं मधुसंयुतम् ॥ तस्मात्तांस्तत्र विधित्वा तर्पयेत्पायसेन तु ॥ ३० ॥ गरुड उवाच ॥ स्वामिन्केनापि ते द्रष्टुं आगताः पितरो दिव ॥
 लोकादधुष्मादगत्स्य भुञ्जन्तो भुवि मानद ॥ ३१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ गरुडमन्त्रेषु वक्ष्यामि यथा दृष्टास्तु सीतया ॥ पितरो विप्रदेवैश्च श्रुत्वा श्राद्धयः
 कञ्चित् ॥ ३२ ॥ यदीत्वा पितुराज्ञां ये रामो वनमुपायमत ॥ ततः पुष्करयानार्थं रामोऽध्यात्सीतया सह ॥ ३३ ॥ तीर्थे चापि समागत्य श्राद्धं ग्रन्थ्य
 वांस्तु सः ॥ फलं पक्वन्तु जानक्या सिद्धं रामे निवेदितम् ॥ ३४ ॥ स्वातन्त्र्योक्तवाक्याच्च श्रुत्वाता तमपालयत् ॥ तथोमध्यगते सूर्ये काले
 कुतुप आगते ॥ ३५ ॥ अयाता क्रुष्यः सर्व्वे ये रामेण निर्मान्त्रताः ॥ तान्मुनीनागतान्दृष्ट्वा वदेही जनकात्मका ॥ ३६ ॥ रामाज्ञयाव्रमादाय परि
 वेष्टुमुपायता ॥ अपासर्पत्तते दूरे विश्रम्ये तु संस्थिता ॥ ३७ ॥ सुलक्ष्मस्यैव चामांसे निरुद्धं स्यात्स्थिता तदा ॥ एकस्मिन् तु तदा सीतां ज्ञात्वा

ग. म. पु.
॥१७८॥

राघवनन्दनः ॥३८॥ विमुश्य मुचिरं कालमिदं किमिति सत्वरम् ॥ किञ्चित्कचिहता साध्वी वपायाः कारणेन हि ॥३९॥ किं वा न भोजयन्निप्रान्सी
तामन्वेपयाम्यहम् ॥ विमृशन्नेमेवं स स्वयं विप्रान्भोजयत् ॥ ४० ॥ गतेषु द्विजसंस्थेषु प्रियां रामोऽववादिदम् ॥ कथं लतासु लीना त्वं मुनिर्नटडा
समागतान् ॥ ४१ ॥ तत्सर्वं मम तन्वद्भिः कारणं वद मा चिरम् ॥ पवशुक्ला तदा भर्ता सीता सायोमुखी स्थिता ॥ सुञ्चन्ती चाश्रुसंवातं राघवं
वाक्यमब्रवीत् ॥४२॥ सीतोवाच ॥ शृणु त्वं नाथ गृहस्थाश्चर्योमिह यादृशम् ॥४३॥ पिता तव मया दृष्टो ब्रह्मणमेव तु राघवः ॥ सर्वोभरणसंयुक्तो
द्वौ चान्यौ च तथाविधौ ॥ ४४ ॥ दृष्ट्वा त्वपितरश्चाहमपकान्ता तवान्तिकात् ॥ वल्कलाजैनसंवीता कथं राज्ञः पुरः प्रभो ॥४५॥ भवामि हि पुनरिप्र
सत्यमेतदुहाहतम् ॥ स्वहस्तेन कथं देवं राज्ञे वा भोजनं भया ॥४६॥ दासानामपि ये दासा नोपशृङ्खन्ति कर्हिचिद् ॥ वृणोते कथं तस्मै अन्नं दातुं
हि शक्नुयाम् ॥ ४७ ॥ गार्ह गङ्गा पुरा दृष्टा सर्वोभरणभूषिता ॥ सा स्वेदमलदिग्गङ्गा कथं यान्यामि भूपतिम् ॥ अपक्वस्मि तेनाहं उपया रघु
नन्दन ॥ श्रीभगवानुवाच ॥४८॥ इति श्रुत्वा प्रियावाक्यं रामो विस्मयमानसः ॥४९॥ आश्चर्यमिति तज्जान्त्वा तदा स्वस्थानमागतम् ॥ सीताया
पितरो दृष्टा यथा तत्ते निवेदितम् ॥ ५० ॥ अपरं श्राद्धमादात्म्यं किञ्चिच्छृणु समासतः ॥ अमावस्यादिने प्राप्ते गृहद्वारे समास्थिताः ॥ ५१ ॥
वायुभृताः प्रवाञ्छन्ति श्राद्धं पितृगणा नृणाम् ॥ यावदस्तमयं भानोः क्षुत्पिपासासमाकुलाः ॥ ५२ ॥ ततश्चास्तं यत्ते सुख्ये निराशा दुःखसंयुताः ॥
निःश्वसन्तश्चिरं यान्ति गर्हयन्तस्तु वंशजम् ॥ ५३ ॥ तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन अमायां कर्तुमर्हति ॥ यदि श्राद्धं प्रकुर्वन्ति पुत्राद्यास्तस्य वान्धवाः
॥ ५४ ॥ उद्धृता ये गयाश्राद्धे ब्रह्मलोकं च तेः सह ॥ भजन्ते क्षुत्पिपासा वा न तेषां जायते क्वचित् ॥ ५५ ॥ तस्माच्छ्राद्धं प्रयत्नेन सम्यक्कुयोद्विच
क्षणः ॥ तस्माच्छ्राद्धं चरेद्भक्त्या शक्तिरपि यथाविधि ॥ ५६ ॥ कुर्वीत समये श्राद्धं कुले कश्चिन्न सीदति ॥ आयुः पुत्रान्पुत्राः स्वर्गः कीर्तिं पुष्टिं तल्ल
भियम् ॥ ५७ ॥ गृहस्थस्यैर्यं धनं चान्यं प्राप्नुयात्पितृपूजनात् ॥ देवकार्यादिपि सदा पितृकार्यं विशिष्यते ॥ ५८ ॥ देवताभ्यः पितृणां हि पूर्व
प्राप्त्यायनं शुभम् ॥ ये यजन्ति पितृन्देवान्प्राज्ञांस्तु हुताशनम् ॥ ५९ ॥ सर्वभूतान्तरात्मात्वं ममैव हि यजन्ति ते ॥ स्मरन् विधिना श्राद्धं
कृत्वा स्वविभवोचितम् ॥ ६० ॥ अहङ्गास्तम्बपर्यन्तं जगत्स्थिताति मानवः ॥ अन्नप्रकरणं यत्तु मनुष्यैः कियते सुवि ॥ ६१ ॥ तेन वृत्तिमुपायान्ति
थे पिशाचत्वमागताः ॥ यच्चानुस्नानवस्त्रेभ्यो धूमो पतति त्वेव ॥ ६२ ॥ तेन ये तल्लभं प्राप्तास्तेषां वृत्तिः प्रजायते ॥ आनि गन्धार्घ्यानि चैव

१ मीनपत्नीत्यर्थः ।

मे. खं.
ध. कर्.
अ. ३०

॥१७८॥

पतन्ति धरणीतले ॥ ६३ ॥ तेन चाप्यायनं तेषां ये देवत्वमुपागताः ॥ ये चापि स्वकुलाद्राद्याः क्रियायोग्या ह्यर्सेरुताः ॥ ६४ ॥ विपद्भास्ते तु
 विकिरसम्मानजलाशिनः ॥ भुक्ता चाचमनं यच्च जलं यच्चाह्नि सेवितम् ॥ ६५ ॥ ब्राह्मणानां तथैवान्यत्तेन कृतिं प्रयाति वै ॥ पिशाचत्वम
 नुप्राप्ताः कुमिकोटत्वमेव ये ॥ ६६ ॥ उद्धृतेष्वन्नपिण्डेषु भुवि ये चात्रकांक्षिणः ॥ तैरवाप्यायनं तेषां ये मनुष्यत्वमागताः ॥ ६७ ॥ एवं ये क्रियमा
 णानां तेषां चैव द्विजन्मनाम् ॥ कश्चिन्नलान्नविशेषः शुचिरुच्छिष्ट एव वा ॥ ६८ ॥ तेनास्त्रेण कुले तेषां ये वै जात्यन्तरं गताः ॥ भवत्याध्यायनं
 तेषां सम्यक् श्राद्धे कृते सति ॥ ६९ ॥ अन्यायापार्जितेद्रव्येयं च श्राद्धं क्रियते नैः ॥ तृप्यन्ति तेन चण्डालाः पुक्रुसादुपपन्निपु ॥ ७० ॥
 एवं संग्राप्यते पसिन् यदत्तमिह बान्धवैः ॥ श्राद्धं कुर्वन्निस्त्रिमासपुराणं स्मृतिर्हि जायते ॥ ७१ ॥ एतत्ते सर्वसास्त्रात् सन्ना तं परिशुद्धम् ॥
 सद्यो देहान्तरप्राप्तिर्विलम्बेनावनीतले ॥ ७२ ॥ पृष्ठवानसि तत्तेऽहं प्रवक्ष्यामि समासतः ॥ सुद्यो विस्मयितव्यं तेन भवति कलेयसः ॥ ७३ ॥ एत
 दि मर्त्यः प्राप्नोति तद्विशेषश्च मे शृणु ॥ अधुमकज्योतिरिव शिष्टमात्रः पुमांस्ततः ॥ ७४ ॥ इदमेकं मुख एव वायवीये प्रपद्यते ॥ यथा तुल्यमन्त्रेण
 हि पश्चात्पार्श्वं तत्रोद्धरेत् ॥ ७५ ॥ स्थितिस्त्रयस्य पादस्य यदा जाता दृढा भवेत् ॥ एवं देहो पूर्वदेहं सशुक्लजति तं मया ॥ ७६ ॥ भोगार्थमात्रे
 स्याद्देहो वायवीय उपस्थितः ॥ विषयग्राहकं यद्वन्निश्चयमाणस्य चेन्द्रियम् ॥ ७७ ॥ निर्यागं तत्र देहं वायवीयं स गच्छति ॥ शरीरं यदवशिष्टम्
 तच्चाप्युत्क्रम्यति स्वयम् ॥ ७८ ॥ गृहीत्वा स्वं विनिर्याति जीवो यमं ईवाशयात् ॥ उत्क्रामन्तं स्थितं वापि भुञ्जानं वा भुजान्तिवत् ॥ ७९ ॥
 विस्मृता नानुपश्यन्ति पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः ॥ आतिवाहिकमित्येवं वायवीयं वदन्ति हि ॥ ८० ॥ एवं तु यातुयानानां तमेव च वदन्ति हि ॥ सुपय
 ईदृशो देहो नृणां भवति पिण्डजः ॥ ८१ ॥ पुत्रादिभिः कृताश्चेत्स्युः पिण्डा दश दशाहिकाः ॥ पिण्डजेन तु देहेन बाहुज्येकतां व्रजेत् ॥ ८२ ॥
 पिण्डजो यदि नैव स्याद्बाहुजोऽर्हति यातनाम् ॥ देहिनोऽस्मिन्न्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ॥ तत्र देहान्तरप्राप्तिः परादिदेस्यवशात् ॥ ८३ ॥
 वासांसि क्षीयन्ति यथा विहाय तवानि यद्भ्रमते नरोपरणि ॥ तथा शरीराणि विहाय जीणान्यन्यानि संयाति नवानि देहा ॥ ८४ ॥ नैव हि वदन्ति
 शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ॥ न चैनं कुद्वयन्त्यापो न शोषयति मास्तः ॥ ८५ ॥ वायवीयां तनुं याति सद्य इत्युक्तमेव ते ॥ गतविलम्बो यस्मि
 तं देहं खलु मे शृणु ॥ ८६ ॥ कचिद्विलम्बतो देहं पिण्डजं स समाधुयान् ॥ अथो गतो यात्यलोकं स्वीयकर्मभुविमतः ॥ ८७ ॥ चिमयुतस्य

१ पुरुषः कर्मणो वशात् ० पा० १ २ अयं श्लोकस्मिन्प्रायेण पठ्यते । ३ अयं श्लोकोऽप्युक्तसाध्यायेति पठ्यते ।

ग. म. पु.
॥१७९॥

वाक्येन निरयाणि भुनक्ति सः ॥ यातनात्समवाप्याथ पञ्चपक्ष्यादिकीं तनुम् ॥ ८८ ॥ या गृह्णाति नरः सा स्यान्मोहेन ममतास्पदम् ॥ जुभाशुभं
कर्मफलं भुक्त्वा मुच्येत मानवः ॥ ८९ ॥ गरुड उवाच ॥ तीर्त्वा दुःखभवाभ्योधिं भवन्तं कथमाधुयात् ॥ बहुपातकशुक्लोऽपि तद्वदस्य दयानिधे
॥ ९० ॥ भूयो दुःखस्य संसर्गो नरस्य न भवेद्यथा ॥ ब्रूहि शुश्रूषमाणस्य पृच्छतो मे रमापते ॥ ९१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ स्वस्त्वे कर्मण्यभिमतः
संसिद्धिं लभते नरः ॥ स्वकर्मनिगतः सिद्धिं यथा विन्दति तच्छृणु ॥ ९२ ॥ कर्मविप्रप्रकालप्यो वासुदेवालुचिन्तया ॥ बुद्ध्या विमुक्त्या युक्तो
धृत्यात्मानं नियम्य च ॥ ९३ ॥ शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वा गगद्वेषो व्युदस्य च ॥ विरक्तसेवी लब्ध्वाशी यतवाक्कायमानसः ॥ ९४ ॥ ध्यानयोगमनो
नित्यं वैराग्यं समुपाश्रितः ॥ अहंकारं बलं द्वेषं कामं क्रोधं परिग्रहम् ॥ ९५ ॥ विमुच्य निर्म्ममः शान्तो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ अतः परं नृणां कृत्यं ना
स्ति कश्चपनन्दन ॥ ९६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुं उत्तरखण्डे द्वितीयेऽध्याये प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे आर्जुनस्य मुनिदत्तादिनिरूपणं नाम दशमोऽ
ध्यायः ॥ १० ॥ गरुड उवाच ॥ मातुपत्वं लभेत्कस्मान्मृत्युमाप्नोति तत्कथम् ॥ श्रियते कः सुरश्रेष्ठ देहमाश्रित्य कुत्रचित् ॥ १ ॥ हन्दित्रयाणि कुतो यान्ति
ह्यस्पृश्यः स कथं भवेत् ॥ क कस्माणि कृतानोह कथं भुंक्ते प्रसपति ॥ २ ॥ प्रसादं कुरु मे मोहं छत्तुमर्हस्यशेषतः ॥ काश्यपोऽहं सुरश्रेष्ठ विनतागमं
संभवः ॥ यमलोकं कथं यांति विष्णुलोकं च मानवाः ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ परस्व योषितं हत्वा ब्रह्मस्वमपहृत्य च ॥ ४ ॥ अण्ये निर्जने देशे जाय
ते ब्रह्मराक्षसः ॥ हीनजातौ प्रजायेत ग्नानामपहारकः ॥ ५ ॥ येयं काममभिध्यायेन्म तछिद्रोऽभिजायते ॥ नेनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नेनं दहति पावकः
॥ ६ ॥ न चैनं क्लेदयन्त्यापा न भोषयति मारुतः ॥ वाक् चक्षुर्नासिका कणा गुरु भूतस्य सखरः ॥ ७ ॥ अण्डजादिकजन्तुनां छिद्राण्येतांनि सन्वराः
आनाभेर्मुखेपर्यन्तमुर्ध्वेच्छिद्राणि चाष्ट वै ॥ ८ ॥ सन्नः सुकृतिनो मर्त्या उर्ध्वेच्छिद्रेण यान्ति वै ॥ मृतो वायिकं यावद्ययोक्तवित्तो स्वयं ॥ ९ ॥
कुप्यात्सर्वाणि कस्माणि निर्द्वेनोऽपि हि मानवः ॥ देहे यत्र वसेजन्तुस्तत्र भुंक्ते जुभाशुभम् ॥ १० ॥ मनोवाक्यजान्दोषस्तथा भुंक्ते स्वगन्धम् ॥
मृतः स सुखमाप्नोति मायापारेण वध्यते ॥ पाशवद्धो नरो यस्तु विकर्मनिर्गतो भवेत् ॥ ११ ॥ इति श्रीगारुडे महापुण्ड्रे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः
काण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे उर्ध्वयोगतिज्ञापकोत्क्रमणद्वारनिरूपणं नामकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ सर्वे ते कथितस्तादृशे
जावितस्य विनिर्णयः ॥ मातृपाणां हिताधीनं प्रेतत्वं विनिवृत्तये ॥ १ ॥ चतुरशीतिलक्षाणि चतुर्भेदाश्च जन्तवः ॥ अण्डजाः स्वेदजाश्चैव उद्भिजाश्च
जरायुजाः ॥ २ ॥ एकविरातिलक्षाणि अण्डजाः परिकीर्त्तिताः ॥ स्वेदजाश्च तथा प्रोक्ता उद्भिजाश्च क्रमेण तु ॥ ३ ॥ जरायुजास्तथा प्रोक्ता मनुष्याः

प. खं.
घ. कं
अ. ३३

॥१७९॥

१ अयं लोकः एतत्पञ्चाध्यायेऽपि पठितः ।

धास्तथा परे ॥ सर्वेषामेव जन्तूनां मातृपत्वं हि दुर्लभम् ॥ ४ ॥ पञ्चेन्द्रियनिधानत्वं महापुण्यैरवाप्यते ॥ ब्राह्मणाः शत्रिया वैश्याः शूद्रास्तत्परजा
 तयः ॥ ५ ॥ रजकश्चर्मकारश्च नटो बुरुड एव च ॥ कैवर्त्तमेदभिष्टाश्च सत्तैरेहान्यजाः स्मृताः ॥ ६ ॥ स्लेच्छतुस्वविभेदेन जातिभेदास्त्वनैकशः ॥
 जन्तूनामेव सर्वेषां जातिभेदाः सहस्रशः ॥ ७ ॥ जन्तूनामेव सर्वेषां भेदाश्चैव सहस्रशः ॥ आहारो मेधुनं निद्रा भय क्रोधस्तथैव च ॥ ८ ॥ सर्वेषां
 मेव जन्तूनां विवेको दुर्लभः परः ॥ एकपादादिरूपेण देहभेदास्त्वनैकशः ॥ ९ ॥ कृष्णसारो सुगो यत्र धर्मसंज्ञा न उच्यते ॥ ब्रह्माद्या देवताः
 सर्वोस्तत्र तिष्ठन्ति सर्वेशः ॥ १० ॥ भूतानां प्राणिनः श्रेष्ठाः प्राणिनां मतिजीविनः ॥ मतिमत्सु नराः श्रेष्ठाः सन्तु ब्राह्मणाः स्मृताः ॥ ११ ॥
 मातृपत्वं यः समासाद्य स्वर्गमैश्वर्यसाधकम् ॥ तपोनं साधयेदकं तेनात्मा वञ्चितो भुवम् ॥ १२ ॥ इच्छति क्षणं सहस्रं सहस्रीं लक्ष्मीकले कर्मम् ॥
 लक्षाधिपती राज्यं राजापि सकलां धनं लब्धुम् ॥ १३ ॥ चक्रधरोऽपि सुरत्वं सुम्भावे सकलसुखमितिर्भवितुम् ॥ सुखनिर्द्वेषगतित्वं तथापि न
 निवर्त्तते तृष्णा ॥ १४ ॥ तृष्णया चाभिभूतस्तु नरकं प्रतिपद्यते ॥ तृष्णालुक्तास्तु ये केचित्स्वर्गं वासं लभन्ति ते ॥ १५ ॥ आत्मधीनः पुमाँल्लोक
 सुखी भवति निश्चितम् ॥ शब्दः स्पर्शश्च रूपं च रसो गन्धश्च तद्गुणाः ॥ १६ ॥ तथा च विषयाधीनो दुःखी भवति निश्चितम् ॥ १७ ॥ कुम्भ
 मातङ्गपनङ्गभृङ्गमीना इताः पञ्चभिरेव पञ्च ॥ एकः प्रमादी स कथं न हृष्यते यः सेवते पञ्चभिरेव पञ्च ॥ १८ ॥ पितृमातृपयो वस्तु
 योवने दधितामयः ॥ पुत्रपौत्रमयश्चान्ते सुढो नात्ममयः क्वचित् ॥ १९ ॥ लोहदारुमयैः पार्श्वे पुमान्बद्धो विमुच्यते ॥ पुत्रदारुमयैः पार्श्वे निव
 बद्धो विमुच्यते ॥ २० ॥ एकः कगेति पापानि फलं मुक्ते महाजनः ॥ भोक्तारो विप्रमुज्यन्ते कर्ता दोषेण लिप्यते ॥ २१ ॥ कोऽपि शत्रुं न जयति
 बालो बृद्धो युवापि वा ॥ सुखदुःखाधिको वापि पुनरायाति याति च ॥ २२ ॥ सर्वेषां पश्यतामेव मृतः सर्वं परित्यजेत् ॥ एकः प्रजायते जन्तुरेक एव
 प्रलयते ॥ २३ ॥ एकोऽपि भुङ्क्ते सुकृतमेक एव च दुष्कृतम् ॥ मृतं शरीरमस्तु ज्य काष्ठलोष्टसमं शिवौ ॥ २४ ॥ वाग्धवा विमुक्ता यान्ति धर्मस्तमनुमुच्छति ॥
 गृहेष्वथो निवर्त्तन्ते श्मशानान्मित्रदानधवाः ॥ २५ ॥ शरीरं बहिरादत्ते सुकृतं दुष्कृतं ब्रजेत् ॥ शरीरं बहिरादत्तं दुष्कृतं पापं सह स्थितम् ॥ २६ ॥
 शुभं वा यदि वा पापं भुङ्क्ते सर्वत्र मानवः ॥ यदनस्तमिते सुख्ये न दत्तं धनमर्थनाम् ॥ २७ ॥ न जानि तस्य तद्विस्तं यातः कस्य भविष्यति ॥
 रारटीति धनं तस्य को मे भर्ता भविष्यति ॥ २८ ॥ न दत्तं द्विजमुष्येभ्यः परोपकृत्ये तथा ॥ पुत्रजन्मकृतास्तुण्याग्रहणं बहु चालपकम् ॥ २९ ॥
 तदीदृशं परिह्राय धर्मार्थं दीयते धनम् ॥ धनेन धार्यते धर्मः शूद्रादृतेन वेतसा ॥ ३० ॥ शूद्राविश्वहितो धर्मो नैवास्तु च तत्फलम् ॥ धर्मार्थं

ग. म. पु.
॥१८०॥

जायते ह्यर्थो धर्मात्कामोऽपि जायते ॥ ३१ ॥ धर्म एवापवर्गाय तस्याद्धर्म समाचरेत् ॥ अथवा साध्यते धर्मो बहुविधार्थराशिभिः ॥ ३२ ॥
अकिञ्चना हि मुनयः श्रद्धावन्तो दिवं गताः ॥ अश्रद्धया हुतं दत्तं तपस्तप्तं कृतं च यत् ॥ असदित्युच्यते पत्न्येत्येव न तत्फलम् ॥ ३३ ॥ इति
श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगारुडसंवादे मृतस्य धर्ममात्रानुयायित्वनिरूपणं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
गरुड उवाच ॥ कर्मणा केन देवेश प्रेतत्वं नैव जायते ॥ प्राथिव्यां सर्वजन्तूनां तद् ब्रूहि परमेश्वर ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अथ वक्ष्यामि संक्षेपे
त्सयाद्वादौर्ध्वदेहिकम् ॥ स्वहस्तेनैव कर्तव्यं मोक्षकामेस्तु मानवैः ॥ २ ॥ स्त्रीणामपि विशेषेण पञ्चवर्षाधिके शिरौ ॥ वृषोत्सर्गादिकं कर्म प्रेतस्य
विनिवृत्तये ॥ वृषोत्सर्गादिते नान्यत्किञ्चिदस्ति महीतले ॥ ३ ॥ जीवन्वापि मृतो वापि वृषोत्सर्गं करोति यः ॥ प्रेतत्वं न भवत्तस्य विना दानमस्य
व्रतेः ॥ ४ ॥ गरुड उवाच ॥ कस्मिन्काले वृषोत्सर्गं जीवन्वापि मृतोऽपि वा ॥ कुर्यात्सुरवरश्चेष्ट ब्रूहि मे मधुसूदन ॥ ५ ॥ किं फलं तु भवेदन्ते कृतेः
श्राद्धेस्तु षोडशैः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अकृत्वा तु वृषोत्सर्गं कुरुते पिण्डपातनम् ॥ नोपतिष्ठति तच्छ्रेयो दातुः प्रेतस्य निष्फलम् ॥ ७ ॥
एकादशाहं प्रेतस्य यस्य नोत्सृज्यते वृषः ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशर्तिरपि ॥ ८ ॥ गरुड उवाच ॥ सर्पादि प्रेतगृहस्थानामग्निदाहादि न किया ॥
जलेन शृङ्गिणा वापि शस्त्राद्यैश्चिद्यते यदि ॥ ९ ॥ असन्मृत्युयुताभां च कथं मुञ्चिष्येत्प्रभो ॥ एतन्मे संशयं देव चेत्तुमर्हस्यशक्तः ॥ १० ॥
श्रीकृष्ण उवाच ॥ षण्मासैर्ब्राह्मणः शुद्धेद्युग्मे सार्द्धं तु बाहुजः ॥ सार्द्धमासेन वैश्यस्तु शूद्रो मासेन शुच्यति ॥ ११ ॥ दत्त्वा दानान्यराणां पुत्रार्थं
प्रियते यदि ॥ ब्रह्मचारी शुचिर्भूत्वा न स यातीह दुर्गतिम् ॥ १२ ॥ वृषोत्सर्गादिकं कृत्वा यतिधर्म समाचरेत् ॥ यतिवै मृगुमाश्रानि स गच्छेद्ब्रह्म
शाश्वतम् ॥ १३ ॥ विकर्मं कुरुते यस्तु शिष्टाचारविवर्जितः ॥ वृषोत्सर्गादिकं कृत्वा न गच्छेत्सशाश्वतम् ॥ १४ ॥ पुत्र्यां वा मोक्षे कानि पानि
वन्धुजनस्तथा ॥ गोविणश्चार्थभागी च मृते कुर्याद् वृषोत्सवम् ॥ १५ ॥ पुत्राभावे तु पत्नी स्यादौहित्र्यो दुहित्यापि वा ॥ पुत्रेण विप्रमानेन पुं वृषं ना
न्येन कारयेत् ॥ १६ ॥ गरुड उवाच ॥ पुत्रा यस्य न विद्यन्ते नरा नार्यः सुरेश्वर ॥ एतन्मे संशयं देव चेत्तुमर्हस्यशक्तः ॥ १७ ॥ श्रीकृष्ण
उवाच ॥ अपुत्रस्य मतिनास्ति स्वर्गो नैव च नैव च ॥ तस्यात्किनाप्युपायेन पुत्रस्य जननं करेत् ॥ १८ ॥ यानि कानि च दानानि स्वयं दत्तानि
मानवैः ॥ नानितानि च सर्वाणि तुपतिष्ठन्ति चाश्रतः ॥ १९ ॥ व्यञ्जनानि विवित्राणि भक्ष्यभोजनानि यानि च ॥ स्वहस्तेन भवन्तानि देहानि
चाक्षयं फलम् ॥ २० ॥ गोधूहिरेण्यवासानि भोजनानि पदानि च ॥ यवयव वसेज्जन्तुस्तत्रतत्रोपतिष्ठति ॥ २१ ॥ यावत्स्वस्थं शरीरं हि तावद्धर्मं

प्रे. खं.
ध. कर्म.
अ. १३

॥१८०॥

समाचरेत् ॥ अस्वस्थः प्रेरितश्चान्यैर्न किञ्चित्कर्तुमर्हति ॥ २२ ॥ जीवतोऽपि मृतस्येह न भूतं चौर्ध्वदैहिकम् ॥ वायुभूतः क्षुधाविष्टः श्रमते च दिवानि
शम् ॥ २३ ॥ कृमिः कीटः पतङ्गो वा जायते म्रियते पुनः ॥ असद्रूपं भवेत्सोऽपि जातः सद्यो विनश्यति ॥ २४ ॥ यावत्स्वस्थमिदं शरीरमरुजं याव
ज्जरा दूरतो यावच्चैन्द्रियशक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नायुपः ॥ आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो महान्सन्दीप्तं भवने तु कूपखननं प्रखुद्य
मः कीदृशः ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे वृषोत्सर्गदानधर्मपुत्रादिप्रशंसन
नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ गरुड उवाच ॥ ॥ आत्मेन म्रियमाणेन यद्वृत्तं तत्फलं वद ॥ स्वस्थावस्थेन दत्तेन विविर्हानेन वा विभो ॥ १ ॥
श्रीकृष्ण उवाच ॥ एका गोः स्वस्थचित्तस्य ह्यातुरस्य च गोशतम् ॥ सहस्रं म्रियमाणस्य दत्तं वित्तविशर्जितम् ॥ २ ॥ मृतस्यैव पुनर्लभं विधिपूर्तं
च तत्समम् ॥ तीर्थपात्रसमायोगादेका गौर्लक्षपुण्यदा ॥ ३ ॥ पात्रे दत्ते खगश्चेष्ट अहन्यहनि वद्धंते ॥ दातुर्दानमपापाय ज्ञानिनां च प्रतिग्रहः ॥ ४ ॥
विपशीतापहो मन्त्रवह्निः किं दोषभाजनम् ॥ दातव्यं प्रत्यहं पात्रे निमित्तेषु विशेषतः ॥ ५ ॥ नापात्रे विदुषा किञ्चिदात्मनः श्रेय इच्छता ॥ अपात्रे
जातु गोर्दत्ता दातारं नरकं नयेत् ॥ ६ ॥ कुलैकविंशतियुतं ग्रहीतारं च पातयेत् ॥ देहान्तरं परिप्राप्य स्वहस्तेन कृतं च यत् ॥ ७ ॥ धनं भूमिगतं
यद्गस्वहस्तेन निवेशितम् ॥ तद्वत्फलमवाप्नोति ह्यहं वन्मि स्वर्गेश्वर ॥ ८ ॥ अपुत्रोऽपि विशेषेण क्रियां चैवाध्वदैहिकाम् ॥ प्रकुर्यान्मोक्षकामश्च
निर्धनश्च विशेषतः ॥ ९ ॥ स्वल्पेनापि हि वित्तेन स्वयं हस्तेन यत्कृतम् ॥ अक्षयं याति तत्सर्वं यथाज्यं च हुताशने ॥ १० ॥ एका चैकस्य दात
व्या शय्या कन्या पयस्विनी ॥ सा विक्रीता विभक्ता वा दहत्यासप्तमं कुलम् ॥ ११ ॥ तस्मात्सर्वं प्रकुर्वीत चंचले जीविते सति ॥ गृहीतज्ञानपा
थेयः सुखं याति महाध्वनि ॥ १२ ॥ अन्यथा क्लिश्यते जन्तुः पाथेयरहितः पथि ॥ एवं ज्ञात्वा खगश्चेष्ट वृषपदं समाचरेत् ॥ १३ ॥ अकृत्वा म्रियते
यस्तु अपुत्रो नैव सुक्तिभाक् ॥ अपुत्रोऽपि हि यः कुर्यात्सुखं याति महापथे ॥ १४ ॥ अग्निहोत्रादिभिर्यज्ञैर्दानश्च विविधैरपि ॥ न तां गतिमवाप्नोति
वृषोत्सर्गेण वा गतिः ॥ १५ ॥ यज्ञानां चैव सर्वेषां वृषयज्ञस्तथोत्तमः ॥ तस्मात्सर्व्वप्रयत्नेन वृषयज्ञं समाचरेत् ॥ १६ ॥ गरुड उवाच ॥ कथयस्व
प्रसादेन क्षयाहं चौर्ध्वदैहिकम् ॥ कस्मिन्काले तिथौ कस्यां विधिना केन तद्भवेत् ॥ १७ ॥ कृत्वा किं फलमाप्नोति एतन्मे वद साम्प्रतम् ॥ त्वय
सादेन गोविन्द मुक्ते भवति मानवः ॥ १८ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ कार्तिकादिषु मासेषु याम्यायनगते गवौ ॥ शुक्लपक्षे तथा मसिन्द्रादश्यादित्तौ

१ स्वहस्तेः किं फलं देव परहस्तेः तद्भद ॥ स्वस्थावस्थेः संज्ञां ० पा० ।

ग. म. पु.
॥३८१॥

शुभे ॥ १९ ॥ शुभे लग्ने मुहूर्ते वा शुचौ देशे समाहितः ॥ ब्राह्मणं तु समाह्वय विधिजं शुभलग्नम् ॥ २० ॥ जपहोमैस्तथा दानैः कुर्याद्दिहस्य शोच-
नम् ॥ पुण्येऽभिजित्सुनक्षत्रे ग्रहान्देवान्समर्चयेत् ॥ २१ ॥ होमं कुर्याद्यथाशक्ति मन्त्रैश्च विविधैरपि ॥ ग्रहाणां स्थापनं कुर्यात्पूर्वं चैव खगेक्ष-
॥ २२ ॥ मातृणां पूजनं कार्यं वसोधारं च पातयेत् ॥ बह्निं संस्थाप्य तत्रैव पूर्णं होमं तु कारयेत् ॥ २३ ॥ शालग्रामं च संस्थाप्य वैष्णवं
श्राद्धमाचरेत् ॥ वृषं सम्पूज्य तत्रैव वस्त्रालंकारभूषणैः ॥ २४ ॥ चतस्रो वस्तुसंस्थं पूर्वं समधिवासयेत् ॥ प्रदक्षिणं ततः कुर्याद्दोभान्ने च
विसर्जनम् ॥ २५ ॥ इमं मन्त्रं समुच्चार्य उत्तराभिमुखः स्थितः ॥ धर्मं त्वं वृषरूपेण ब्रह्मणा निर्मितः पुरा ॥ २६ ॥ तवोत्सर्गप्रेमावान्माह्वदस्व
भवाणवात् ॥ अभिषिच्य शुभैर्मन्त्रैः पावनैर्विधिपूर्वकम् ॥ २७ ॥ तेनकीडन्तिमन्त्रेण वृषोत्सर्गं तु कारयेत् ॥ अभिषिच्य ततो गीर्लं रुद्रकुम्भो
दकेन तु ॥ २८ ॥ नाभिसुलं समास्थाय तदस्य मूर्ध्नि न्यसेत् ॥ अन्नं (आत्मं) श्राद्धं ततः कुर्यादद्यादानं द्विजोत्तमं ॥ २९ ॥ उदके
चैव गन्तव्यं जलं तत्र प्रदापयेत् ॥ यदिष्टं जीवतस्त्वासीत्तच्च दद्यात्स्वशक्तितः ॥ ३० ॥ न्यूनं संपूर्णं वाति वृषोत्सर्गे कृते सति ॥
सुवृत्तो दुस्तरे मार्गे दृतो दाति न संशयः ॥ ३१ ॥ यमलोकं न पश्यन्ति सदा दानरता नराः ॥ यावन्न दायते जन्तोः श्राद्धं वैकदाश्रादिकम् ॥ ३२ ॥
स्वदत्तं परदत्तं वा देहाशुभोपतिष्ठति ॥ त्रयोदश तथा सप्त पञ्च त्रीणि क्रमेण तु ॥ ३३ ॥ पददानानि कुर्वीत श्राद्धभक्तिसमन्वितः ॥ तिलपात्राणि
कुर्वीत सप्त पञ्च दशाक्रमम् ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणान् भोजयेत्पश्चादेकं गां च प्रदापयेत् ॥ वृषं हि शस्त्रोदेवीति वेदोक्तविधिना ततः ॥ ३५ ॥ जलसुमित्रं
त्सतरीभिः परिणयनमाचरेत् ॥ वामे चक्रं प्रदातव्यं त्रिशूलं दक्षिणे तथा ॥ ३६ ॥ मूलं दद्यात् वृषस्यापि तं वृषं च विसर्जयेत् ॥ एकादिष्टविधानेन
स्वाहाकरेण बुद्धिपात्रं ॥ ३७ ॥ कुर्यादेकादशाहं च द्वादशाहं च यन्ततः ॥ सपिण्डीकरणादन्वैककुर्याच्छ्राद्धानि षोडश ॥ ३८ ॥ मातृपात्रं
भोजयित्वा तु पददानानि दापयेत् ॥ कार्पासोपरि संस्थाप्य ताम्रपात्रे तथाच्युतम् ॥ ३९ ॥ वस्त्रेणाच्छाद्य तत्रस्थमर्च्यं दद्याच्छुभैः फलैः ॥ नाव-
मिश्रमर्चां कृत्वा पद्मसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ ४० ॥ कास्थपात्रे धृतं स्थाप्य वैतरण्या निमित्ततः ॥ नावजालोहं कुर्यात्पुजयेद् रुद्रपञ्चम् ॥ ४१ ॥ अ-
स्मवितातुसारिणं तच्च दानमनन्तकम् ॥ भवसागरमग्नानां शोकतापार्तिदुःखिनाम् ॥ ४२ ॥ धर्मदुर्गविहीनानां तारको हि जनादेनः ॥ तिला लोहं
हिरण्यं च कार्पासं लवणं तथा ॥ ४३ ॥ सप्तधान्यं क्षितिगावो ह्येकैकं पावनं स्मृतम् ॥ तिलपात्राणि कुर्वीत शय्यादानं च दापयेत् ॥ ४४ ॥

१ दधेसुल० । २ अन्न आ० ।

श्रे. सं.
ध. कां.
अ. १४

॥३८१॥

दीनानाथविशिष्टेभ्यो दद्याच्छक्त्या च दक्षिणाम् ॥ एवं यः कुरुते ताक्ष्यं पुत्रवानप्यपुत्रवान् ॥ ४५ ॥ स सिद्धिं समवाप्नोति यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥
 नित्यं नैमित्तिकं कुर्याद्यावज्जीवति मानवः ॥ ४६ ॥ यः कश्चित्क्रियते धर्मस्तत्फलं चाक्षयं भवेत् ॥ तीर्थयात्राव्रतादीनां श्राद्धं संवत्सरस्य हि
 ॥ ४७ ॥ देवतानां गुरुणां च मातापित्रोस्तथैव च ॥ पुण्यं देयं प्रयत्नेन प्रत्यहं वर्द्धते खग ॥ ४८ ॥ अस्मिन्यज्ञे हि यः कश्चिद्भूरिदानं प्रयच्छति ॥
 तत्तस्य चाक्षयं सर्वं वेदिकायां यथा किल ॥ ४९ ॥ यथा पूज्यतमा लोके यतयो ब्रह्मचारिणः ॥ तथैव प्रतिपूज्यन्ते लोके सर्वे च नित्यशः ॥ ५० ॥
 वरदोऽहं सदा तस्य चतुर्वक्त्रस्तथा हरः ॥ ते यान्ति परमाँल्लोकानिति सत्यं वचो मम ॥ ५१ ॥ उत्सृष्टो वृषभो यत्र पिबत्यपो जलाशये ॥ शृङ्गे
 णालिखते वापि भूमिं नित्यं प्रहर्षितः ॥ ५२ ॥ पितृणामन्नपानं च प्रभूतमुपातिष्ठति ॥ पौर्णमास्यामन्नायां वा तिलपात्राणि दापयेत् ॥ ५३ ॥ संक्रा
 न्तीनां सहस्राणि सूर्यपर्वशतानि च ॥ दत्त्वा यत्फलमाप्नोति तद्वै नीलविसर्जने ॥ ५४ ॥ वत्सतय्यः प्रदातव्या ब्राह्मणेभ्यः पदानि च ॥ तिलपा
 त्राणि देयानि शिवभक्तद्विजेषु च ॥ ५५ ॥ उमामहेश्वरं चैकं परिधाय प्रदापयेत् ॥ अतसीपुष्पसङ्काशं पीतवाससमच्युतम् ॥ ५६ ॥ ये नमस्यन्ति
 गोविन्दं न तेषां विद्यते भयम् ॥ प्रेतत्वान्मोक्षमिच्छन्तो ये करिष्यन्ति सत्क्रियाम् ॥ ५७ ॥ यास्यन्ति ते पराँल्लोकानिति सत्यं वचो मम ॥ एतत्ते
 सर्वमाख्यातं मया चैवौर्द्धदैहिकम् ॥ ५८ ॥ यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ श्रुत्वा माहात्म्यमतुलं गरुडो हर्षमागतः ॥ मानुषाणां
 हितार्थाय पुनः प्रपच्छ केशवम् ॥ ५९ ॥ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे गोदानवृषो
 त्सर्गदशदानभूरिदानादिनिरूपणं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ गरुड उवाच ॥ भगवन्ब्रूहि मे सर्वं यमलोकस्य निर्णयम् ॥ जन्तोः प्रयाणमारभ्य
 माहात्म्यं वर्त्मविस्तरम् ॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि यममार्गस्य निर्णयम् ॥ प्रयाणकानि सर्वाणि नगराणि च षोडश ॥ २ ॥
 षडशीतिसहस्राणि योजनानां प्रमाणतः ॥ यमलोकस्य चोर्द्ध्वं वै अन्तरा मानुषस्य च ॥ ३ ॥ सुकृतं दुष्कृतं वापि भुक्त्वा लोके यथार्जितम् ॥
 कर्मयोगाद्यदा कश्चिद्व्याधिरुत्पद्यते खग ॥ ४ ॥ निमित्तमात्रं सर्वेषां कृतकमर्मानुसारतः ॥ यस्य यो विहितो मृत्युः स तं ध्रुवमवाप्नुयात् ॥ ५ ॥
 कर्मयोगाद्यदा देही मुञ्चत्यत्र निजं वपुः ॥ तदा भूमिगतं कुर्याद्भोमयेनोपलिप्य च ॥ ६ ॥ तिलान्दर्भान्विकीर्यार्थं मुखे स्वर्णं विनिःक्षिपेत् ॥
 तुलसीसन्निधौ कृत्वा शालग्रामशिलां तथा ॥ ७ ॥ सेतु (एवं) सामादिसूक्तैस्तु मरणं मुक्तिदायकम् ॥ शलाकास्वर्णविक्षपैः प्रेतप्राणिगृहेषु

१ पौर्णमास्यां च रेवत्यां ० । २ भूयः प्रपच्छ देवेशं कृत्वा चानतकन्धरः ० पा० । ३ प्रमाणं विस्तरं तस्य माहात्म्यं च सुविस्तरम् ० पा० ।

ग. म. पु.
॥१८२॥

च ॥ ८ ॥ एका वक्त्रे तु दातव्या प्राणयुग्मे तथा पुनः ॥ अक्ष्णांश्च कर्णयोश्चैव द्वे द्वे देये यथाक्रमम् ॥ ९ ॥ अथ लिङ्गे तथा चैका त्वेकां ब्रह्माण्डके
सिपेत् ॥ कर्णयुग्मे च कण्ठे च तुलसीं च प्रदापयेत् ॥ १० ॥ वक्षयुग्मे च दातव्यं कङ्कमैश्चाक्षतेयजेत् ॥ पुष्पमालायुतं कुर्यादन्यद्वारेण सन्नयेत्
॥ ११ ॥ पुत्रस्तु बान्धवैः सार्द्धं विप्रस्तु पुरवासिभिः ॥ पितुः प्रेतं स्वयं पुत्रः स्कन्धमारोप्य बान्धवैः ॥ १२ ॥ गत्वा श्मशानदेशे तु प्राङ्मुख
श्चोत्तरासुखम् ॥ अदग्यपूर्वां या भूमिंश्चित् तत्रैव कारयेत् ॥ १३ ॥ श्रीखण्डतुलसीकाष्ठसमिन्पालाशसंभूताम् ॥ विकलेन्द्रियसङ्घाते चैतन्ये
जडतां गते ॥ १४ ॥ प्रचलन्ति ततः प्राणा याम्यैर्निकटवर्तिभिः ॥ एकीभूतं जगत्पश्येद्वैवी दृष्टिः प्रजायते ॥ १५ ॥ वीभत्सं दारुणं रूपं
प्रणैः कण्ठं समाश्रितैः ॥ फेनमुद्गिरते कोपि मुखं लालाकुलं भवेत् ॥ १६ ॥ दुरात्मानश्च ताञ्जन्ते किंकरैः पाशबन्धनैः ॥ सुखेन कृतिनस्तत्र
नीयन्ते नाकनायकैः ॥ १७ ॥ दुःखेन पापिनो यान्ति यमसामं च दुर्गमे ॥ यमश्चतुर्भुजो भूत्वा शंसचक्रगदादिभूत् ॥ १८ ॥ पुण्यकर्म
रतान्स्म्यक शुभान्निमग्नवदाचरेत् ॥ आहूय पापिनः सर्वान्यसो दण्डनं तर्जयेत् ॥ १९ ॥ प्रलयाम्बुदनिर्घोषस्त्वज्जनाद्रिसमप्रभः ॥ गृहि
पस्थो दुर्गाराध्यो विद्युतेजःसमद्युतिः ॥ २० ॥ योजनत्रयविस्तारदेहो रोद्रेऽतिभीषणः ॥ लोहदण्डधरो भीमः पाशपाणिर्दुराकृतिः ॥ २१ ॥
वक्रनेत्रोऽतिभयदो दर्शनं याति पापिनाम् ॥ अंगुष्ठापात्रः पुरुषो हाहा कुर्वन् कलेवरात् ॥ २२ ॥ तदैव नीयते दूतैर्याम्यैर्वीक्षन्स्वकं गृहम् ॥
निर्विचेष्टं शरीरं तु प्राणैर्मुक्तं लुण्ठितम् ॥ २३ ॥ अस्पृश्यं जायते तूर्णं दुर्गमं सर्वनिन्दितम् ॥ त्रिधावस्था हि देहस्य कृमिविड्मस्मसं
ज्ज्ञिता ॥ २४ ॥ को गवः क्रियते ताक्ष्यं क्षणविध्वंसिनिर्गः ॥ दानं विच्छादता वाचः कीर्त्तिधर्मा तथासुखः ॥ २५ ॥ परोपकरणं कायादसतः
सारमुद्धृतम् ॥ तस्यैवं नीयमानस्य दूताः सन्तर्जयन्ति हि ॥ २६ ॥ दर्शयन्तो भयं तीक्ष्णं नरकम् पुनः पुनः ॥ शीघ्रं प्रचल दृष्टान्मनः गतोऽस्मि
त्वं यमालये ॥ २७ ॥ कुम्भीपाकादिनरकास्त्वां नृप्यामश्च सा चिरम् ॥ सर्वं वाचस्तदा शृण्वन्मन्थूनां रुदितं तथा ॥ २८ ॥ उच्चैर्दोहते विलपतीयते
यमाकिंकरैः ॥ स्थाने शार्द्धं प्रकुर्वन्ति तथा चेकादृशेऽहनि ॥ २९ ॥ धृतरथोत्क्रान्तिसमयात्पट्टं पिण्डान्कमरो ददेत् ॥ धृतरथाने तथा द्वारे चत्तरो
ताक्ष्यं कारणात् ॥ ३० ॥ विश्रामे काष्ठचयने तथा सञ्चयने च पट्टम् ॥ शृणु तत्संस्मरणं ताक्ष्यं पट्टं पिण्डपरिकल्पने ॥ ३१ ॥ धृतरथाने शयो
नाम तेन नाम्ना प्रदीयते ॥ तेन वृत्तेन कृष्यन्ति गृहवास्तवादिदेवताः ॥ ३२ ॥ तेन भूमिष्वेतुष्टातदविष्टाददेवता ॥ द्वारे तु पिण्डं देयं च पाण्य
मित्यभिधाय तु ॥ ३३ ॥ दत्तेन तेन ग्रीणन्ति द्वारस्था गृहदेवताः ॥ चत्तरे खेचरो नाम तमुद्दिश्य प्रदापयेत् ॥ ३४ ॥ न चोपचातं कुर्वन्ति

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. १५

॥१८२॥

भूताद्या देवयोनयः ॥ विश्रामे भूतसंज्ञाऽयं तेन तत्र प्रदापयेत् ॥ ३५ ॥ पिशाचा राक्षसा यज्ञा ये चान्ये दिशि वासिनः ॥ तस्य होतव्यदेहस्य
 नैवायोग्यत्वकारकाः ॥ ३६ ॥ चित्तापिण्डप्रभृतितः प्रेतत्वमुपजायते ॥ चित्तायां साधकं नाम वदन्त्येके खगेश्वर ॥ ३७ ॥ केचित्तं प्रेत्यवाहुर्यथा
 कल्पविदो बुधाः ॥ तदादि तत्रतत्रापि प्रेतनाम्ना प्रदीयते ॥ ३८ ॥ इत्येवं पञ्चभिः पिण्डैः शवस्याहुतियोग्यता ॥ अन्यथा चोपघाताय पूर्वोक्ता
 स्ते भवन्ति हि ॥ ३९ ॥ उत्क्रामे प्रथमं पिण्डं तथा चार्धपयेपि च ॥ चित्तायां तु तृतीयं स्यान्नयः पिण्डाश्च कल्पिताः ॥ ४० ॥ विधाता प्रथमे
 पिण्डे द्वितीये गरुडध्वजः ॥ तृतीये यमदूताश्च प्रयोगः परिकीर्तितः ॥ ४१ ॥ दत्ते तृतीये पिण्डेऽस्मिन् देहदोषैः प्रसूच्यते ॥ आधारभूतजीवश्च
 ज्वलन्नेज्ज्वालयेचिताम् ॥ ४२ ॥ समृज्य चोपलिप्याथ उल्लिख्योद्धृत्य वेदिकाम् ॥ अभ्युक्तोपसमाधाय वह्निं तत्र विधानतः ॥ ४३ ॥ पुष्पाक्षतैश्च
 सम्पूज्य देवं क्रव्यादसंज्ञकम् ॥ त्वं भूतकृत्वगद्योने त्वं लोकपरिपालकः ॥ ४४ ॥ उपसंहारकस्तस्मादेनं स्वर्गं मृतं नय ॥ इति क्रव्यादमभ्यर्च्य
 शरीराहुतिमाचरेत् ॥ ४५ ॥ अर्द्धदग्धे तथा दग्धे दद्यादाज्याहुतिं ततः ॥ लोमभ्यः स्वेतिवाक्येन कुर्याद्धोमं यथाविधि ॥ ४६ ॥ चित्तामारोप्य तं
 प्रेतं हुनेदाज्याहुतिं ततः ॥ यमाय चान्तकायेति मृत्यवे ब्रह्मण तथा ॥ ४७ ॥ जातवेदोमुखे देया एका प्रेतमुखे तथा ॥ ऊर्ध्वं तु ज्वालयेद्वाह्निं पूर्वं
 भागे चित्तां पुनः ॥ ४८ ॥ अस्मात्त्वमधिजातोसि त्वदयं जायतां पुनः ॥ असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहा ज्वलति पावकः ॥ ४९ ॥ एवमाज्याहुतिं
 दत्त्वा तिलमिश्रां समन्त्रकाम् ॥ ततो दाहः प्रकर्तव्यः पुत्रेण किल निश्चितम् ॥ ५० ॥ रोदितव्यं ततो गाढमेवं तस्य सुखं भवेत् ॥ दाहस्यान
 न्तरं तत्र कृत्वा सञ्चयनक्रियाम् ॥ ५१ ॥ प्रेतपिण्डं प्रदद्याच्च दाहार्तिशमनं खग ॥ तावद्भूताः प्रतीक्षन्ते तं प्रेतं बान्धवाभिनम् ॥ ५२ ॥ दाहस्यान
 न्तरं कार्यं पुत्रैः स्नानं सचैलकम् ॥ तिलोदकं ततो दद्यान्नामगोत्रेण तिष्ठतु ॥ ५३ ॥ ततो जनपदैः सर्वैर्दातव्या करतालिका ॥ विष्णुर्विष्णुरिति
 ब्रूयादुभौः प्रेतमुदीरयेत् ॥ ५४ ॥ जनाः सर्वे समास्तस्य गृहमागत्य सर्वशः ॥ द्वारस्य दक्षिणे भागे गोमयं गौरसर्पपात्रम् ॥ ५५ ॥ निशाय वरुणं देवमन्त
 र्धाय स्ववेश्मनि ॥ भक्षयन्निम्बपत्राणि घृतं प्राश्य गृहं व्रजेत् ॥ ५६ ॥ केचिद्गृध्रेण सिञ्चन्ति चित्तास्थानं खगेश्वर ॥ अश्रुपातं न कुर्वीत दद्या
 दस्मै जलाञ्जलीम् ॥ ५७ ॥ छेप्माशु बान्धवैर्मुक्तं प्रेतो भुङ्क्ते यतोऽवशः ॥ अतो न रोदितव्यं हि क्रियाः कार्याः स्वशक्तितः ॥ ५८ ॥
 दुग्धं च मृन्मये पात्रं तोयं दद्याद्दिनत्रयम् ॥ सूर्य्यं चास्तं गते ताक्ष्यं बलभ्यां चत्वरं वि वा ॥ ५९ ॥ वज्रः समूढहृदयो देहमिच्छन्कृतानुगः ॥

ग. म. पु.
॥१८३॥

श्मशानं चत्वरं गृहं वीक्षन्त्याम्यैः स नीयते ॥ ६० ॥ गते पिण्डा दशाहं च दातव्याश्च दिनेदिने ॥ जलाञ्जलीः प्रदातव्याः प्रेतमुद्दिश्य नित्यशः ॥ ६१ ॥ तावद्द्विंशं कर्त्तव्या यावत्पिण्डं दशाहिकम् ॥ पुत्रेण हि क्रिया कार्या भार्यया तदभावे सहे ॥ ६२ ॥ तदभावे च शिष्येण तदभावे सहो ॥ ६३ ॥ श्मशाने चान्यतीर्थे वा जलं पिण्डं च दापयेत् ॥ ६४ ॥ ओदनानि च सकनूश्च शाकमूलफलादिना ॥ प्रथमेऽहनि यदद्यात्तदद्यादुत्तरेऽहनि ॥ ६५ ॥ दिनानि दश पिण्डांश्च कुर्वन्त्यस्य सुतादयः ॥ प्रत्यहं ते विभज्यन्ते चतुर्भागाः स्वगेश्वर ॥ ६६ ॥ भागद्वयं तु देहार्थं प्रीतिदं भूतपञ्च ॥ ६७ ॥ तृतीयं यमदूतानां चतुर्थं चोपजीव्यति ॥ ६८ ॥ अहोरात्रैस्तु नवभिः प्रेतो निष्पात्तिमाप्नुयात् ॥ जन्तोर्निष्पन्नदेहस्य दशमे बलवत्क्षुधा ॥ ६९ ॥ न विधिनं च मन्त्रश्च न स्वधावाहनाशिषः ॥ नाम गोत्रं समुच्चार्य यद्वत्तं तदशाहिकम् ॥ ७० ॥ दग्धे देहे पुनर्देहमेवमुत्पद्यते स्वर्ग ॥ प्रथमे ॥ ७१ ॥ पिण्डस्तेन मूर्द्धा प्रजायते ॥ ७२ ॥ श्रोत्रा स्कन्धौ द्वितीये च तृतीये हृदये भवेत् ॥ चतुर्थेन भवेत्पृष्ठं पञ्चमे नाभिरव च ॥ ७३ ॥ षष्ठे सनमे कटी गुह्यमुरु चाप्यष्टमे तथा ॥ तालू पादौ च नवमे दशमेऽङ्गि क्षुधा भवेत् ॥ ७४ ॥ दहं प्रातः क्षुधाविद्यो गृहे द्वारे च तिष्ठति ॥ दशमेऽहनि यः पिण्डं दद्यादाशिषेण तु ॥ ७५ ॥ यतो देहं समुत्पन्नं प्रेतोऽतीव क्षुधान्वितः ॥ अतस्त्वामिषवाक्षेन क्षुधा तस्य न नश्यति ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ एकादशे द्वादशहे प्रेतो युक्ते दिनद्वयम् ॥ योषितः पुरुषस्यापि प्रेतशब्दं सप्रचरेत् ॥ ७८ ॥ क्षीपमन्त्रं जलं वस्त्रं यात्किंचिद्वस्तु दायते ॥ प्रतश्चैनं तदेयं मृतस्यानन्ददायकम् ॥ ७९ ॥ त्रयोदशेऽङ्गि स प्रेतो नीयते च महापथे ॥ पिण्डजं देहमाश्रित्य दिवा नक्तं सुभुक्षितः ॥ ८० ॥ शीतोष्णशुक्रव्यादवर्षादिमार्गान्तु पापिनाम् ॥ क्षुधा तृष्णारिपका चैव सर्व सौम्यं कृतात्मनाम् ॥ ८१ ॥ मार्गे चैतानि दुःखानि असिपत्रवनाङ्गिते ॥ क्षुत्पिपासादिनो नित्यं यमदूतैः प्रपीडितः ॥ ८२ ॥ अहन्यहानि वै प्रेतो योजनानां शतद्वयम् ॥ चत्वारिंशत्तथा सप्त अहोरात्रेण गच्छति ॥ ८३ ॥ गृहीतो यमपाशं हारितं रुदति तु सः ॥ स्वगृहं तु पारित्यज्य याम्यं पुरमनुव्रजेत् ॥ ८४ ॥ क्रमेण याति स प्रेतः पुरं याम्यं क्षुधाक्षुभम् ॥ अतीत्य नामिनान्येव मार्गे पुरवराणि च ॥ ८५ ॥ याम्यं सौरिपुरं नगेन्द्रभवनं गन्धर्वशैलालयम् ॥ क्रोशं क्रूरपुरं विचित्रभवनं ब्रह्मपदं दुःखदम् ॥ ८६ ॥ नानाकन्दुं सुतनभवनं रौद्रे पयोवर्षणं शीताढ्यं बहुधम्मभीतिभवनं याम्यं पुरं चाप्रतः ॥ ८७ ॥ त्रयोदशेऽङ्गि स प्रेतो गृहीतो यमकिंकरैः ॥

१ ओदनानिपसकं ० पा० । २ षष्ठे च सप्तमे चैव कटिगुं प्रजायते ॥ ऊरु चाष्टमे चैव शान्ध्वी नवमे तथा ॥ नवमिदं देहमासाद्य दशमे पा० । ३ आत्मनोपद्रवाय च । ४ गन्धर्वशैलालयम् ।

प्रे. सं.
प. कां.
अ. ३५

॥१८३॥

तस्मिन्मार्गे ब्रजत्येको गृहीत इव मर्कटः ॥ ८४ ॥ तथैव स ब्रजन्मार्गे पुनपुत्राते च बुधन् ॥ हाहेति क्रन्दते नित्यं कीदृशं तु मया कृतम् ॥ ८५ ॥
 मातुष्यं लभ्यते कस्मादिति ब्रूते प्रसर्पति ॥ महता पुण्ययोगेन मातुष्यं जन्म लभ्यते ॥ ८६ ॥ न तस्याप्य प्रदत्तं हि याचकेभ्यः स्वकं धनम् ॥
 पराधीनं तदभवदिति ब्रूते (गौति) सगद्गदः ॥ ८७ ॥ किंकरेः पीडयतेऽप्यर्थं स्मरते पूर्वदैहिकम् ॥ ८८ ॥ सुखस्य दुःखस्य न कोपि दाता परो ददा
 तीति कुतुब्धिरेषा ॥ पुरा कृतं कर्म सदैव भुज्यते देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ८९ ॥ मया न दत्तं न दत्तं हुनाशनं तपो न तप्तं हिमशैलगह्वरे ॥
 न सेवितं गङ्गामहो महाजलं देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ९० ॥ न नित्यदानं नै गवत्किञ्च कृतं न वददानं न च शोष्णस्य कम् ॥ पुरा न
 ददं न च सेवितोऽध्वा देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ९१ ॥ जलाशयो नैव कृता हि निर्जलं मरुप्यहोः पशुपक्षितेषु गोतृप्तिहेतोः कृतं
 हि गोचरं देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ९२ ॥ मया न भुक्तं पतिसङ्गसौख्यं बह्विप्रवेशो न कृतो घृते मति ॥ तस्मिन्मृते तद्वनपालनं वा
 देहिन्काचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ ९३ ॥ मासोपवासिनं विशोषितं वपुश्चान्द्रायणेषु नियमैश्च संहतेः ॥ नागीशरीरं बहुदुःखमाजनं लब्धं मया पूर्वं
 कृतैर्विकर्मभिः ॥ ९४ ॥ उक्तानि वाच्यानि मया नराणामतः गृण्यवाहितोऽपि पश्चिद् ॥ स्त्रीणां शरीरं प्रातिलभ्य देहो यवीति कर्मभिः कृतानि
 पूर्वं ॥ ९५ ॥ इति श्रीगालडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मो प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे यमलोकविरतारतन्माहात्म्यतत्त्वान्निरूपणं नाम
 पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवं विलपतस्तस्य प्रेतस्येवं खगेश्वर ॥ कन्दमानस्य नितरां पीडितस्य च किङ्करः ॥ १ ॥ यतदश
 दिनान्येको वायुमार्गे विकृष्यते ॥ अष्टादशे त्वहोरात्रे पूर्वं याम्यपुरं व्रजेत् ॥ २ ॥ तस्मिन्पुरे रम्ये प्रेतानां च गणो महान् ॥ पुण्यभद्रा नदी तत्र
 न्यग्रोधः प्रियदर्शनः ॥ ३ ॥ पुरे स तत्र विश्रामं प्राप्यते यमकिङ्करः ॥ जायापुत्रादिकं सौख्यं स्मरेत्तत्र सुदुःखितः ॥ ४ ॥ रुदते करुणैर्वाक्यै
 स्तृषार्त्तः श्रमपीडितः ॥ स्वयनं स्वकलत्राणि गृहे पुत्राः सुपत्नि च ॥ ५ ॥ श्रुत्यमित्राणि चान्यच्च सर्वं शोचति तदा ॥ क्षुधात्तस्य पुरे तस्मि
 न्किङ्करैस्तस्य चोच्यते ॥ ६ ॥ किङ्करा उचुः ॥ क धनं क सुता जाया क गृहं क त्वमीदृशः ॥ स्वकर्मोपाश्रितं सुखं चिरं गच्छ भद्रादये ॥ ७ ॥
 जानासि शैबलवशं बलमध्वगानां नो शैबलः प्रयतते परलोकपान्थ ॥ गन्तव्यमस्ति तव निश्चितमेव तेन मार्गेण यत्र भयतः कथयिष्यौ न ॥ ८ ॥
 यमदूतोदितं वाक्यं पक्षिन्नेवं त्वया श्रुतम् ॥ एवमुक्तरततः सर्वैर्देव्यमानः स सुहरेः ॥ ९ ॥ अत्र दत्तं सुतेः पात्रे (वै) क्षेमाद्वा कुपयाथ वा ॥ मासिकं

१ शरीरं हे निस्तर यत्त्वया कृतम् ० पा० १ २ एते श्लोकाः पञ्चमाध्यायेऽपि पठिताः । ३ एतद्व्याधोक्ता विषयाः पञ्चमाध्यायेऽपि निरूपिताः ।

ग.म.पु.
॥१८९॥

पिण्डमश्राति ततः सौरिपुरं व्रजेत् ॥ १० ॥ तत्र नाम्ना तु राजा वै जङ्गमः कालरूपवृक् ॥ तं दृष्ट्वा भयभीतस्तु विश्रामे कुरुते मतिम् ॥ ११ ॥
उदकं चात्रसेयुक्तं भुङ्क्ते तस्मिन्पुरे गतः ॥ त्रैपक्षिके तु यदत्तं तत्पुरं स व्यतिक्रमेत् ॥ १२ ॥ नगेन्द्रनगरे गम्ये प्रेतो याति दिवानिशम् ॥ गच्छन्व
नानि रौद्राणि दृष्ट्वा क्रन्दति तत्र सः ॥ १३ ॥ भीषणेः क्रिश्यमानस्तु रुदते च पुनःपुनः ॥ मासद्वयावसाने तु तत्पुरं सोऽतिगच्छति ॥ १४ ॥
भुक्त्वा चात्र जलं पीत्वा यदत्तं वान्धवैरिह ॥ क्रिश्यमानस्ततः पार्श्वेर्नीयते यमकिङ्करैः ॥ १५ ॥ तृतीये मासि सस्यासे गन्धर्व्वनगरं गृभ्यम् ॥ तृतीय
मासिकं भुक्त्वा तत्र गच्छत्यसौ पुरः ॥ १६ ॥ शैलगमं चतुर्थे स मासे प्राप्नोति वै पुरम् ॥ पाषाणास्तत्र वर्पन्ति प्रेतस्योपरि संस्थिताः ॥ १७ ॥
चतुर्थमासिके श्राद्धं भुङ्क्ते तत्र सुखी भवेत् ॥ १८ ॥ नतो याति पुनं प्रेतः कूरं मासे तु पञ्चमे ॥ इह दत्तं सुतं भुङ्क्ते प्रेतो वै तत्पुरे स्थितः ॥
षष्ठे मासि ततः प्रेतो याति कौञ्चाभिधं पुरम् ॥ १९ ॥ तत्र दत्तेन पिण्डेन श्राद्धेनाप्यायितः पुरे ॥ सहस्राब्दे तु विश्रम्य कम्पमानः सुदुःखितः
॥ २० ॥ तत्पुरं स व्यतिक्रम्य तस्मिन् यमकिङ्करैः ॥ प्रयाति चित्रनगरं विचित्रो यत्र पार्थिवः ॥ २१ ॥ यमस्येवानुजः सौरियं
राज्यं प्रशास्ति हि ॥ मासेस्तु पञ्चभिः सार्द्धैरुनपाष्मासिकं भवेत् ॥ २२ ॥ ऊनपाष्मासिकं तत्र भुङ्क्ते याम्यसमाहतः ॥ मार्गे पुनःपुन
स्तस्य बुभुक्षा पीडयत्यलम् ॥ २३ ॥ सन्निष्ठते घृते कोऽपि मर्दायः सुतवान्धवः ॥ सौम्यं यो मे जनयति पतनः शोकसागरे ॥ २४ ॥
एवं मार्गे विलपति वार्यमाणश्च किङ्करैः ॥ आयान्ति तस्मत्पुत्रास्तत्र केवत्तास्तु सहस्रशः ॥ २५ ॥ वयं ते तत्तुकाभाय महावैतर्ण्यो नदीम् ॥ शत
योजनविस्तीर्णा पूयशोणितकुलाम् ॥ २६ ॥ नानाज्ञापसमाकीर्णा नानापक्षिगणैर्गुताम् ॥ वयं त्वां तागयिष्यामः सुखेनेति वदन्ति ते ॥ २७ ॥
अन्तरं देहि भो पान्थ बहुला चेद्रुचिस्त्वव ॥ तेन तत्र प्रदत्ता गौस्तया नावा प्रमयति ॥ सनुजानां हितं दानमन्ते वैतर्ण्यो स्मृता ॥ २८ ॥ परा
पापं दहेत्सर्व्वं विष्णुलोकं च सा नयेत् ॥ न दत्तां चेल्वगश्रेष्ठ तं समेत्य समञ्जति ॥ २९ ॥ स्वस्थावस्थे शरिरिऽत्र वैतरण्या व्रतं चरेत् ॥
देया च विदुषे धेनुस्तां नदीं ततुमिच्छता ॥ ३० ॥ अवदन्मन्त्रमानस्तु निन्दत्यात्मानमात्मना ॥ पाथेयार्थं मया किञ्चित् प्रदत्तं द्विजाय च ॥ ३१ ॥
न दत्ते न हृतं जप्तं न स्वातं न कृतं स्तुतम् ॥ यादृशं कर्म चरितं सुदं मुदक्षेति तादृशम् ॥ ३२ ॥ तदैव हृदि संसृजस्ताडितो भापते भेटः ॥ तैर
प्याः पतटे भुङ्क्ते दत्तं घटादिकम् ॥ ३३ ॥ ऊनपाष्मासिकश्राद्धं भुक्त्वा गच्छति चाग्रतः ॥ ताक्ष्यं तत्रः विशेषेण भोजयति द्विजाञ्छुभान् ॥ ३४ ॥
चत्वारिंशत्तथा सप्त योजनानि भवद्वयम् ॥ मयानि भव्यहं ताक्ष्यं श्रेष्ठोऽपि कर्त्तव्यः ॥ ३५ ॥ समये मासि सस्यासे पुरं वहापदं व्रजेत् ॥ तत्र भुक्

प्रे. खं.
प. कां.
अ. १६

॥१८९॥

प्रदत्तं यच्छ्राद्धं सप्तममासिकम् ॥३६॥ अष्टमे मासि सम्प्राप्ते नानाकन्दपुरं ब्रजेत् ॥ नानाकन्दगणान्दृष्ट्वा कन्दमानान्मुदारुणम् ॥ ३७ ॥ स्वयं च
 शून्यहृदयः समाकन्दति दुःखितः ॥ तन्मासिकं च यच्छ्राद्धं भुक्त्वा तत्र सुखी भवेत् ॥ ३८ ॥ विहाय तत्पुरं प्रेतो याति तत्पुरं प्रति ॥ सुतप्तनगरं
 प्राप्य नवमे मासि सोऽश्नुते ॥ द्विजभोज्यं पिण्डदानं कृतं श्राद्धं सुतेन यत् ॥ ३९ ॥ मासि वै दशमे प्राप्ते रौद्रं स्थानं स गच्छति ॥ दशमे मासि
 यद्दत्तं तद्भुक्त्वा च प्रयाति सः ॥ ४० ॥ दशैकमासिकं भुक्त्वा पयोवर्षणमुच्छति ॥ मेघास्तत्र प्रवर्षन्ति प्रेतानां दुःखदायकाः ॥ ४१ ॥ (ततः प्रचलितो
 प्रेतो बहुवर्षमवर्षादितः) ॥ द्वादशे मासि यच्छ्राद्धं तत्र भुङ्क्ते सुदुःखितः ॥ ४२ ॥ किञ्चिद्भूते ततो वर्षे साद्धं चैकादशेऽथ वा ॥ याति शीतपुरं
 तत्र शीतं यत्रातिदुःखदम् ॥ ४३ ॥ शीतात्तः क्षुधितः सोऽथ वीक्षते हि दिशो दश ॥ तिष्ठेत्तु बान्धवः कोऽपि यो मे दुःखं व्यपोहति ॥ ४४ ॥
 किङ्करास्तं वदन्त्येवं कृते पुण्यं हि तादृशम् ॥ श्रुत्वा तेषां तु तद्वाक्यं हा देव इति आपते ॥ ४५ ॥ देवं हि पूर्वमुकृतं तन्मया नेव सञ्जितम् ॥
 एवं सञ्चिन्त्य बहुशो धैर्यमालम्बते पुनः ॥ ४६ ॥ चत्वारिंशद्योजनानि चतुर्थेकानि वै ततः ॥ धर्मराजपुरं रम्यं गन्धर्वोप्सरआकुलम् ॥ ४७ ॥
 चतुरशीतिलक्षैश्च सूतामृत्तैरधिष्ठितम् ॥ त्रयोदश प्रतीहारा धर्मराजपुरे स्थिताः ॥ ४८ ॥ शुभाशुभं तु यत्कर्म ते विचार्य पुनः पुनः ॥ श्रवणा ब्रह्म
 णः पुत्रा मनुष्याणां च चेष्टितम् ॥ कथयन्ति तदा लोके प्रजिताः प्रजिताः स्वयम् ॥ ४९ ॥ नैस्तुष्टैश्च पुष्टैश्च यत्प्राप्तं च कृतं च यत् ॥ सर्वमपि दत्तं
 न्नि स्म चित्रयुतं यमे च तत् ॥ ५० ॥ दूराच्छ्रवणविज्ञाना दूरादर्शनगोचराः ॥ एवं चेष्टास्तु ते ह्यष्टौ स्वर्भूपातालचारिणः ॥ ५१ ॥ तेषां एतन्त्यस्तथै
 वोप्रा श्रवण्यः पृथगाह्वयाः ॥ एवं तेषां शक्तिरस्ति यत्त्यं मर्त्याधिकारिणः ॥ ५२ ॥ ब्रतैर्दानैस्तैर्वैश्वं पूजयेदिह मानवः ॥ जायन्ते तस्य ते
 सौम्याः सुखमृत्युप्रदायिनः ॥ ५३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे प्रेतयात्रादिभिरूपणं
 नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ एको मे संशयो देव हृदये सम्प्रवाधते ॥ श्रमणाः कस्य पुत्राश्च कथं यत्रपुरे स्थिताः ॥ १ ॥
 मातुषैश्च कृतं कर्म कस्मान्नान्ति ते प्रभो ॥ कथं नृपवन्ति ते सर्वे कस्माज्ज्ञानं समागतम् ॥ २ ॥ कुत्र भुञ्जन्ति देवेश कथं यत्र श्रमणाः ॥
 पक्षिराजवचः श्रुत्वा भगवान्वाक्यमब्रवीत् ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ शृणुष्व वचनं सत्यं सर्वेषां सौख्यदायकम् ॥ तदहं कथयिष्यामि श्रवणानां
 विचेष्टितम् ॥ ४ ॥ एकीभूतं यदा सर्वं जगत्स्थायरजङ्गमम् ॥ क्षीरोदसागरे पूर्वं मयि सुप्ते जगत्पतौ ॥ ५ ॥ नास्मिन्स्थो जस्तस्तेषु वर्गेषु सुखदू
 न्यपि ॥ एकीभूतं जगत्सृष्टं भूतग्रामचतुर्विधम् ॥ ६ ॥ ब्रह्मणा निर्मितं पूर्वं विष्णुना पालितं तदा ॥ रुद्रः संहारभूतं च निर्मितं ब्रह्मणा ततः ॥ ७ ॥

ग. म. पु.
॥१८५॥

वायुः सर्वगतः सृष्टः सूर्यस्तेजोभिर्बुद्धिमान् ॥ धर्मराजस्ततः सृष्टश्चित्रगुप्तेन संयुतः ॥ ८ ॥ सृष्टैतदादिकं सर्वं तपस्तेपे तु पञ्चजः ॥ गतानि बहुव
षाणि ब्रह्मणो नाभिर्पंकजे ॥ ९ ॥ योयो हि निर्मितः पूर्वं तत्तत्कर्म समाचरेत् ॥ कस्मिंश्चित्समये तत्र ब्रह्मा लोकसमन्वितः ॥ १० ॥ रुद्रो विष्णु
स्तथा धर्मः शासयन्ति वसुन्धराम् ॥ न जानीमो वयं किंचिल्लोककृत्यमिहोच्यताम् ॥ ११ ॥ इति चिन्तापराः सर्वे देवा विपश्चिदस्तदा ॥ संचिन्त्य
ब्रह्मणो मन्त्रं विबुधैः प्रेरितस्तदा ॥ १२ ॥ गृहीत्वा पुष्पपत्राणि सौमजद्वादशात्मजा ॥ तेजोराशीन्विशालाक्षान्ब्रह्मणो वचनात्तु ते ॥ १३ ॥ योयं
वदति लोकेस्मिञ्छुभं वा यदि वाऽशुभम् ॥ शपयन्ति ततः शीघ्रं ब्रह्मणः कर्णमोचरम् ॥ १४ ॥ दूराच्छ्रवणविज्ञानं दूरादर्शनमोचरम् ॥ सर्वे श्रुत्वा
न्ति यत्पार्श्वेस्तेनैव श्रवणा मताः ॥ १५ ॥ स्थित्वा चैव तथाकारो जन्तूनां चेष्टितं च यत् ॥ तज्ज्ञात्वा धर्मराजायै सन्धुकाले वदन्ति च ॥ १६ ॥
धर्मं चार्थं च कामं च मोक्षं च कथयन्ति ते ॥ एको हि धर्ममार्गश्च द्वितीयश्चार्थमार्गकः ॥ १७ ॥ अपरः काममार्गश्च मोक्षमार्गश्चतुर्थकः ॥ उत्तमा
धममार्गेण वैनतेय प्रयान्ति हि ॥ १८ ॥ अर्थदाता विमानिस्तु अर्थः कामप्रदायकः ॥ हंसयुक्तविमानिश्च मोक्षार्काक्षी विसर्पति ॥ १९ ॥ इतरः
पादचारेण त्वसिपत्रवनानि च ॥ पापाणैः कण्टकैः क्लिष्टः पाशबद्धोऽथ याति वै ॥ २० ॥ यः कश्चिन्मातुषे लोके श्रवणात्पूजयेदिह ॥ वर्द्धन्या जल
पात्रेण पक्वाप्रपरिपूर्णया ॥ २१ ॥ श्रवणान्पूजयेत्तत्र मया सह स्वर्गेश्वर ॥ तस्याहं तत्प्रदास्यामि यत्सुखं हि दुर्लभम् ॥ २२ ॥ संभोज्य ब्राह्मणान्
भक्त्या त्वेकादश शुभाञ्छुचीन् ॥ द्वादशं सकलत्रं च मम शीत्यै प्रयुजयेत् ॥ २३ ॥ देवैः सर्वैश्च संपूज्य स्वर्गं यान्ति सुखेप्सया ॥ तैः पूजितैर्ह तुष्ट
श्चित्रगुप्तेन धर्मराट् ॥ २४ ॥ तेस्तुष्टैर्मत्सुरं यान्ति लोका धर्मपरायणाः ॥ श्रवणानां च भाहात्म्यमुत्पत्तिं चेष्टितं शुभम् ॥ २५ ॥ शृणोति पश्चिशा
कुलं स च पापेन लिप्यते ॥ इह लोके सुखं भुञ्जते स्वर्गलोके महीयते ॥ २६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः प्रेतकल्पे
श्रवणमाहात्म्यनिरूपणं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ श्रवणानां वयः श्रुत्वा शर्णं यात्वा पुनस्ततः ॥ यश्चतुर्न तु सगुणैश्च
पुण्यं पापमहर्निशम् ॥ १ ॥ तस्मै च परिज्ञाय चित्रगुप्तो निवेदयेत् ॥ चित्रगुप्तस्ततः सर्वं कर्म तस्मै वदत्यथ ॥ २ ॥ याचेत यस्तु
कर्म कृतं चैव तु कायिकम् ॥ मातसं च तथा कर्म कृतं श्रेष्ठं शुभाशुभम् ॥ ३ ॥ सर्वं ते कथितस्मात्तु प्रेतमार्गस्य निर्णयः ॥ विश्रान्ति
दानि सर्वाणि स्थानानि कथितानि ते ॥ ४ ॥ तमुद्दिश्य ददात्यत्रं सुखं यानि महात्मनि ॥ दिवा गत्रौ तमुद्दिश्य स्थाने दीपप्रदो भवेत् ॥ ५ ॥

१ धर्मराजोऽपि नृपः भवति यन्मयाः ।

प्रे. खं.
ध. की.
अ. ३८

॥१८५॥

अन्धकारे महाघोरे श्वपूर्णे लक्ष्यवर्जिते ॥ दीप्तेऽध्वनि च ते यान्ति दीपो दत्तश्च यैर्नरैः ॥ ६ ॥ कार्तिके च चतुर्दश्यां दीपदानं सुखाय वै ॥
 अथ वक्ष्यामि संक्षेपाद्यममार्गस्य निष्कृतिम् ॥ ७ ॥ वृषोत्सर्गस्य पुण्येन पितृलोकं स गच्छति ॥ एकादशाहपिण्डेन शुद्धदेहो भवेत्ततः ॥ ८ ॥
 उदकुम्भप्रदानेन किङ्करास्तृप्तिमाप्नुयुः ॥ ९ ॥ शय्यादानाद्विमानस्थो याति स्वर्गेषु मानवः ॥ तद्वह्नि दीयते सर्व्व द्वादशाहे विशेषतः ॥ १० ॥ पदा
 नि सर्व्ववस्तूनि वरिष्ठानि त्रयोदशे ॥ यो ददाति मृतस्येह जीवन्नप्यात्महेतवे ॥ ११ ॥ तदाश्रितो महामार्गे वैनतेय स गच्छति ॥ एक एवास्ति सर्व्व
 त्रं व्यवहारः खगाधिप ॥ १२ ॥ उत्तमाधममध्यानां तत्तदावर्जनं भवेत् ॥ यावद्भाग्यं भवेद्यस्य तावन्मार्गेऽतिरिच्यते ॥ १३ ॥ स्वयं स्वस्येन यदत्तं
 तत्तत्राधिकरोति तम् ॥ मृते यद्वान्धवैर्दत्तं तदाश्रित्य सुखी भवेत् ॥ १४ ॥ गरुड उवाच ॥ कस्मात्पदानि देयानि किंविधानि त्रयोदश ॥ दीयते कस्य
 देवेश तद्वदस्व यथातथम् ॥ १५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ छत्रोपानहवस्त्राणि मुद्रिका च कमण्डलुः ॥ आसनं भाजनं चैव पदं सप्तविधं स्मृतम् ॥ १६ ॥
 आतपस्तत्र यो रौद्रो दह्यते येन मानवः ॥ छत्रदानेन सुच्छाया जायते प्रेततुष्टिदा ॥ १७ ॥ असिपत्रवनं घोरं सोऽतिक्रामति वै ध्रुवम् ॥ अश्वारू
 ढाश्च गच्छन्ति ददते य उपानहौ ॥ १८ ॥ आसने स्वागते (भोजने) चैव दत्तं तस्मै द्विजायते ॥ सुखेन भुङ्क्ते स प्रेतः पथि गच्छच्छनैः शनैः
 ॥ १९ ॥ बहुधर्मसमाकीर्णं निर्व्वान्ते तोयवर्जिते ॥ कमण्डलुप्रदानेन सुखी भवति निश्चितम् ॥ २० ॥ मृतोद्देशेन यो दद्यादुदपात्रं तु ताप्रजम् ॥
 प्रपादानसहस्रस्य तत्फलं सोऽश्नुते ध्रुवम् ॥ २१ ॥ यमदूता महारौद्राः करालाः कृष्णपिङ्गलाः ॥ न पीडयन्ति दाक्षिण्याद्वस्त्राभरणदानतः ॥ २२ ॥
 सायुधा धावमानाश्च न मार्गे दृष्टिगोचराः ॥ प्रयान्ति यमदूतास्ते मुद्रिकायाः प्रदानतः ॥ २३ ॥ भाजनासनदानेन आमाम्नभोजनेन च ॥ आज्य
 यज्ञोपवीताभ्यां पदं सम्पूर्णतां व्रजेत् ॥ २४ ॥ एवं मार्गे गच्छमानस्तृषार्तः श्रमपीडितः ॥ महिषीरथ (दुग्ध) दानाच्च सुखी भवति निश्चितम्
 ॥ २५ ॥ गरुड उवाच ॥ मृतोद्देशेन यत्किञ्चिदीयते स्वगृहे विभो ॥ स गच्छति महामार्गे तदत्तं केन गृह्यते ॥ २६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ गृह्णाति
 वरुणो दानं मम हस्ते प्रयच्छति ॥ अहं च भास्करे देवे भास्करात्सोऽश्नुते सुखम् ॥ २७ ॥ विकर्मणः प्रभावेण वंशच्छेदे क्षिताविह ॥ सर्व्वे ते
 नरकं यान्ति यावत्पापस्य संक्षयः ॥ २८ ॥ कस्मिंश्चित्समये पूर्णे महिषासनसंस्थितः ॥ नरकान्वीक्ष्य धर्मात्मा नानाकन्दसमाकुलान् ॥ २९ ॥
 चतुरशीतिलक्षाणां नरकाणां स ईश्वरः ॥ तेषां मध्ये श्रेष्ठतमा घोरा या एकविंशतिः ॥ ३० ॥ तामिस्रं लोहशङ्कुश्च महारौरवशाल्मली ॥ रौरवं

ग. म. पु.
॥१८६॥

कुडलं कालसूत्रकं प्रतिष्ठितिका ॥ ३१ ॥ सङ्घातं लोहतोदं च सविषं सम्प्रतापनम् ॥ महानरककालोलः सजीवनमहापथः ॥ ३२ ॥ अवीचिरन्धवा
मिसः कुम्भीपाकस्तथैव च ॥ असिपत्रवनं चैव पतनश्चैकविंशतिः ॥ ३३ ॥ येषां तु नरके घोरे बद्धव्यानि गतानि वै ॥ सन्तापितं विद्येत दूतस्यै ते तु
(प्रेत्य) यान्ति हि ॥ ३४ ॥ यमेन प्रेषितास्ते वै मातुषस्य भृतस्य तु ॥ दिनेदिने प्रगृह्णन्ति दत्तमन्नाद्यपानकम् ॥ ३५ ॥ प्रेतस्यैव विष्णुप्रतिष्ठि शय्ये
मागं बुभुक्षिताः ॥ मासान्ते भोजनं पिण्डमेकं यच्छन्ति तत्र वै ॥ ३६ ॥ गृप्तिं प्रयान्ति ते सर्वे प्रत्यहं चैव वत्सरम् ॥ वत्समादिहृतैः पुण्यैः क्रमात्सी
रिपुरं व्रजत् ॥ ३७ ॥ ततः संवत्सरस्यान्ते प्रत्यासन्ने यमालये ॥ बहुभीतिकरे प्रेतो हस्तमात्रं सङ्कल्पयेत् ॥ ३८ ॥ दिवसैर्दशभिर्भोजं ते देहे दशभि
ण्डजम् ॥ जामदग्न्यस्येव रामं दृष्ट्वा तेजः प्रसर्पति ॥ ३९ ॥ कर्मजं देहमात्रित्य पूर्वदेहं सङ्कल्पयेत् ॥ अङ्गुष्ठमात्रो वायुश्च क्षमापन्नसमाकृते ॥ ४० ॥
व्रजस्तिष्ठन्पदैकेन यथैवेकेन गच्छति ॥ यथा तृणजलौकेन देही कर्मांतुगोऽवशः ॥ ४१ ॥ वासांसि जीर्णानि यथा विहाय नवानि नरोऽप्यस
णि ॥ तथा शरीराणि विहाय जीर्णान्यन्यानि संयाति नवानि देही ॥ ४२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ १८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
संवादे वृषोत्सर्गनादानादनफल्यमलोकगमनकर्मजदेहप्राप्तिरूपं नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ वायुपुत्रः सुवर्णः कर्मजं देहमा
श्रितः ॥ तं देहं स समासाद्य यमेन सह गच्छति ॥ १ ॥ चित्रगुप्तपुरं तत्र योजनानां तु विंशतिः ॥ कायस्थास्तत्र पश्यन्ति पापपुण्यानि सर्वथा ॥ २ ॥ महाहाने
पुद्गलेषु गतस्तत्र सुखी भवेत् ॥ योजनानां चतुर्विंशत्पुरं वैवस्वतं शुभम् ॥ ३ ॥ लोहं लवणकार्पासं तिलपात्रं च यन्नेन ॥ दत्तं तेनैव सृज्यन्ति सप्तस्य
पुरचारिणः ॥ ४ ॥ गत्वा च तत्र ते सर्वे प्रतीहारं वदन्ति हि ॥ धर्मध्वजप्रतीहारस्तत्र तिष्ठति सर्वदा ॥ ५ ॥ सप्तधास्यस्य दानेन प्रीतिं धर्म
ध्वजो भवेत् ॥ तत्र गत्वा प्रतीहारो ब्रूते तस्य शुभाशुभम् ॥ ६ ॥ धर्मध्वजस्य यद्वपुं सन्तः सुकृतिनो जनाः ॥ पश्यन्ति च पुराणानि अथर्व
सुभीषणम् ॥ ७ ॥ तं दृष्ट्वा भयभीतस्तु हाहेति वदते जनः ॥ कृतं दानं च धर्मस्यैतेषां नास्ति भयं क्वचित् ॥ ८ ॥ प्राप्तं सुकृतिनो दद्यात् स्वयमेव
लति सूर्यजः ॥ एष मे मण्डलं भित्वा ब्रह्मलोकं प्रयास्यति ॥ ९ ॥ दानेन सुलभो धर्मो यममार्गः सुखायुः ॥ एष मार्गो विशालोऽयं स केनाप्य
नुगम्यते ॥ दानपुण्यं विना वत्स न गच्छेद्धर्ममन्दिरम् ॥ १० ॥ तस्मिन्मार्गे तु रात्रि वै भीषणा दमकिङ्कराः ॥ एकैकस्य पुरस्कारं तिष्ठन्पतन्मनः ॥
॥ ११ ॥ पचन्ति पापिनं प्राप्य उदके यातनाकराः ॥ गृह्णन्ति मासमासान्ते पादशपं तु तद्वेत् ॥ १२ ॥ औद्धर्दाहिकदानानि येन दत्तानि काश्यप ॥

१ मन्त्रपटाधिकम् ० २ चतुर्विंशतिवर्षापरिमाणकमित्यर्थः ।

अ. ख.
भ. क.
अ. १९

॥१८६॥

महाकष्टेन ते यान्ति तस्मादेयानि शक्तिः ॥ अदत्त्वा पशुवयान्ति गृहीतो वन्धवन्धनैः ॥ १३ ॥ एवं कृतेन सम्पश्येत्स नरः भूतकर्मणा ॥
 देविकां पितृकां योनिं मातृकां वाथ नारकीम् ॥ १४ ॥ धर्मराजस्य वचनान्मुक्तिर्भवाति वा ततः ॥ मातृपुत्रं तत्त्वतः प्राप्य स पुत्रः पुत्रतां व्रजेत् ॥
 ॥ १५ ॥ यथायथा कृतं कर्म तांतां योनिं व्रजेत् ॥ तत्तथैव च भुञ्जानो विचरेत्सर्वलोकगः ॥ १६ ॥ अशाश्वतं परिज्ञाय सर्वलोकोत्तरं सुखम् ॥
 यदा भवति मातृपुत्रं तदा धर्मं समाचरेत् ॥ १७ ॥ क्रमयो भस्म विष्टा वा देहानां प्रकृतिः सदा ॥ अन्धकूपे महारौद्रे दीपहस्तः पतितु वै ॥ १८ ॥
 महापुण्यप्रभावेण मातृपुत्रं जन्म लभ्यते ॥ यस्तत्प्राप्य चरेद्धर्मं स गच्छेत्परमां गतिम् ॥ १९ ॥ अपि जानन्वृथा धर्मं दुःखमायाति याति च ॥ २० ॥
 जातोऽन्तेन लभते किल मातृपुत्रं तत्रापि दुर्लभतरं खग भो द्विजत्वम् ॥ यस्तत्र पालयति लालयति व्रतानि तस्यामृतं भवति हस्तगतं प्रसादा
 त ॥ २१ ॥ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ १९ ॥ गुरु उवाच ॥ ये केचित्प्रेतरूपेण कुत्र वासं लभन्ति ते ॥ प्रेतलोकाद्विनिर्मुक्ताः कथं
 कुत्रं व्रजन्ति त ॥ १ ॥ चतुर्थकाशीति लक्षेनैरर्कैः पृथुपासिताः ॥ यमेन रक्षितास्तत्र भूतैश्चैव सङ्गताः ॥ २ ॥ विचरन्ति कथं लोके नरकाच्च
 विनिर्गताः ॥ गुरुडादीरितं श्रुत्वा लक्ष्मीनारायोऽब्रवीद्विदम् ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पश्चिमाजं नृपुत्रं त्वं यत्र प्रेतान्तरन्ति वै ॥ परार्थदत्तद्वेषा
 च्छ (य) लङ्काद्विनिर्गताः ॥ ४ ॥ तथैव सर्वपापिष्ठाः स्वात्मजान्वेषणे रताः ॥ शिष्यस्त्वयशरोरास्त क्षत्रिपासाहृता भूताम् ॥ ५ ॥ वन्दोगृहवि
 निर्मुक्ता येभ्यो नश्यन्ति जन्तवः ॥ ते व्यवस्थान्ति च प्रेता वधोपायं च वन्दुषु ॥ ६ ॥ पितृद्वाराणि रुन्धन्ति तन्मार्गोच्छेदकास्तथा ॥ पितृभा
 गान्विगृह्णन्ति ग्रन्थेभ्यस्तस्करा इव ॥ ७ ॥ एवं वेश्म पुनरागस्त्य सिनस्थानं विभ्रान्ति ते ॥ तत्र स्थिता निरीक्षन्ते योगशोकादिवन्धनाः ॥ ८ ॥
 पीडयन्ति उदगैश्च एकान्तरमिषेण तु ॥ दुर्नीयकञ्चरा भूत्वा शक्तिमता विपीडया ॥ ९ ॥ अन्यथाश्च विविधास्त्रेमाश्चिरेभर्त्सं च विपूचिकाश्च ॥ चिन्त
 यन्ति सदा तपायुच्छिद्यद्विस्थलस्थिताः ॥ १० ॥ आत्मजानां छलछोका भूतसङ्घैश्च रक्षिताः ॥ विवर्तिन्ते ते च पालासं भोजनं चिच्छन्ति जतप
 ॥ ११ ॥ एवं प्रेताः प्रवर्त्तन्ते नानादोषविकर्मिणः ॥ १२ ॥ गुरु उवाच ॥ कथं कुर्वन्ति ते प्रेताः केन रूपेण कल्पं किम् ॥ ज्ञायते केन भवि
 ना जल्पन्ति न वदन्ति वा ॥ १३ ॥ एनं छिन्वि यनोमोहं यम चेदिच्छसि प्रियम् ॥ कलिकाले हृषीकेश प्रेतत्वं जायते बहु ॥ १४ ॥ श्रीविष्णु

ग. म. पु.
॥१८७॥

वाच ॥ स्वकुलं पीडयेत्प्रेतः परादिद्रेण पीडयेत् ॥ जीवन्स दृश्यते रोही मृतो दुष्टत्वमाप्नुयात् ॥ १५ ॥ रुद्रजापी धर्मरतो देवतानिधिप्रजकः ॥
सत्यवाक् प्रियवादी च न प्रेतैः स हि पीड्यते ॥ १६ ॥ सर्वक्रियापरिभ्रष्टो नास्तिको धर्मेनिन्दकः ॥ असत्यवादनितो नरः प्रेतैः स पीड्यते ॥
कलो प्रेतत्वमाप्नोति ताश्यांशुद्विज्यापरः ॥ १७ ॥ कृतादौ द्रापराजते च न प्रेतो नैव पीडनम् ॥ बहुनामेकजातानामेकः सौम्यं समश्नुते ॥ १८ ॥
एको दुष्कृतकर्मा च एकः सन्ततिमाञ्जनः ॥ एकः सम्पीड्यते प्रेतैरेकः सुतधनान्वितः ॥ १९ ॥ एकस्य पुत्रनाशः स्यादेको दुहितृमान् भवेत् ॥
विरोधो बन्धुभिः सार्द्धं प्रेतदोषेण काश्यप ॥ २० ॥ सन्ततिर्दृश्यते नैव समुत्पन्ना विनश्यति ॥ पशुद्रव्याविनाशश्च सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २१ ॥
प्रकृतैः परिवर्त्तः स्याद्विद्रेषः सह बन्धुभिः ॥ अकस्माद्व्यसनप्राप्तः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २२ ॥ नास्तिक्यं वृत्तिलोपश्च मद्यालोपस्तथैव च ॥
स्यादन्तकलहो नित्यं सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २३ ॥ पितृमातृनिहन्ता च देवश्राद्धाणनिन्दकः ॥ हन्यादोषमवाप्नोति सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २४ ॥
नित्यकर्मविनिम्मुक्तो जपहोमविवर्जितः ॥ परद्रव्याणां च हर्ता सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २५ ॥ सुवृष्टौ कृषिनाशश्च व्यवहारो विनश्यति ॥ लोकि
कलहकारी च सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २६ ॥ मार्गे जगम्यमानं तं पीडयेद्वातमण्डली ॥ प्रेतपीडा तु सा ज्ञेया सत्यं सत्यं सगेव ॥ २७ ॥
हीनजात्वा च सम्बन्धो हीनकर्म करोति यः ॥ अधर्मे रमते नित्यं सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २८ ॥ व्यसनद्रेव्यनाशः स्यादुपक्रान्तं विनश्यति ॥
चौराग्निराजभिहानिः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ २९ ॥ महारोगोपलब्धिश्च बालकानां च पीडनम् ॥ जायाः सम्पीड्यते यच्च सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३० ॥
श्रुतिस्मृतिदुराणेषु धर्मशास्त्रसमुद्भवे ॥ अभावो जायते धर्मे सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३१ ॥ देवतीर्थद्विजानां तु निन्द्यो यः कुरुते नरः ॥ प्रत्यक्षं वा
परोक्षं वा सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३२ ॥ स्ववृत्तिहरणं यच्च स्वप्रतिष्ठाहतिस्तथा ॥ दशच्छेदः नदृश्येत प्रेतदोषाद्विनाशयथा ॥ ३३ ॥ स्त्रीणां गर्भविनाशः
स्यान्न पुष्पं दृश्यते तथा ॥ बालानां मरणं यच्च सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३४ ॥ भावशुद्ध्या न कुरुते श्राद्धं सावित्रराविदम् ॥ त्यययेव न कुर्वति
सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३५ ॥ तीर्थं गत्वा परासक्तः स्वकृत्यं च परित्यजेत् ॥ धर्मकार्यं न सम्पत्तिः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३६ ॥ दुष्पत्न्यो-
कलहश्चैव भोजने कोपसंयुतः ॥ परद्रोहि मतिश्चैव सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३७ ॥ पुष्पं यत्र न दृश्येत न दृश्येत फलं तथा ॥ विरदा भार्यया यत्र
सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३८ ॥ येषां वै जायते विह्वं सदोद्याटपरं नृणाम् ॥ स्वक्षेत्रे निष्फलं तेजः सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ३९ ॥ स्वगोमघातक-
श्चैव हन्ति शत्रुमित्रान्मरुम् ॥ न श्रान्तिनापि सौम्यं च सा पीडा प्रेतसम्भवा ॥ ४० ॥ पितृवाक्यं न कुरुते स्वयम्भो च न सेवते ॥ सदा क्रूरमति-

प्रे. खं.
य. फा.
अ. २०

॥१८७॥

व्यग्रः सा पीडा प्रतसम्भवा ॥४१॥ विकर्मा जायते प्रेतो ह्यविधिक्रियया तथा ॥ तत्कालदुष्टसंस्पर्शाद्भोत्सर्गादिते तथा ॥ ४२ ॥ दृष्टदुष्टवशाद्भावि
 अदग्धवपुषस्तथा ॥ प्रेतत्वं जायते ताक्ष्यं पीडयन्ते येन जन्तवः ॥ ४३ ॥ एवं ज्ञात्वा स्वगश्रेष्ठ प्रेतमुक्तिं समाचरेत् ॥ यो वै न मन्यते प्रेतान्मृतः प्रेतत्वमाप्नुयात्
 ॥ ४४ ॥ प्रेतदोषः कुले यस्य सुखं तस्य न विद्यते ॥ मतिः प्रीती रतिर्दुर्लभैर्दृष्टीः पञ्चविनाशनम् ॥ ४५ ॥ तृतीये पञ्चमे पुंसि वंशच्छेदो हि जायते ॥ दृष्टिदो नि
 क्षेपश्चैव पापकर्म भवभवे ॥ ४६ ॥ ये केचित्प्रेतरूपा विकृतमुखदंशो रौद्ररूपाः कराला मन्यन्ते नैव गोत्रं सुतदुहितृपितृव प्रातृजायां वपुं वा ॥
 कृत्वा काम्यं च रूपं सुवर्गतिरहिता भाषमाणा यथेष्टं हा कष्टं भोक्तुकामा विधिदशपतिताः संस्मरन्ति स्वपाकम् ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीनारद महर्षि
 पुराणे उत्तरेण्डे त्रिंशत्यां धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे प्रेतावाततद्वाधाप्रकारनिरूपणं नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ गरुड उवाच ॥
 मुक्तिः यतस्त्विदं प्रेतास्तदहं प्रष्टुमसुकः ॥ यन्मुक्तिं च भनुष्याणां न पीडा जायते पुनः ॥ १ ॥ एतैश्च लक्षणेर्देव पीडोक्ता प्रेतजा त्वया ॥
 तेषां कदा भवन्मुक्तिः प्रेतत्वं न कथं भवत् ॥ २ ॥ प्रेतत्वं हि प्रमाणं च कति वपाणि संख्यया ॥ चिरं प्रेतत्वमापन्नः कथं मुक्तिं माप्नुयात् ॥ ३ ॥
 श्रीकृष्ण उवाच ॥ मुक्तिं प्रयान्ति ते प्रेतास्तदहं कथयामि ते ॥ यदैव मनुजोऽवैति मम पीडा कृता त्वियम् ॥ ४ ॥ पुच्छार्थं हितमस्मिच्छन्दै
 वज्ञे विनिर्णयेत ॥ स्वप्ने दृष्टः शुभो वृक्षः फलितश्चूतचम्पकः ॥ ५ ॥ विप्रो वा शुपभो देवा भ्रमते तीर्थेमां यदि ॥ एवं दृष्टो यदा स्वप्नो भूतः कोऽपि
 स्वर्गोन्नतः ॥ ६ ॥ स्वप्ने सख्यं परिज्ञाय दृष्टं प्रेतप्रभावतः ॥ अद्भुतानि प्रदृश्यन्ते प्रेतदोषाद्विनिश्चितम् ॥ ७ ॥ तीर्थेक्षाने मतिर्यावन्वितं धर्मपरा
 यणम् ॥ धर्मपापार्थं प्रकुरुते प्रेतपीडा तदा व्रजेत् ॥ ८ ॥ तदा तत्र विनाशाय चित्तभंगं करोति सा ॥ श्रेयांसि बहुविधानि सम्भवन्ति पदेपदे ॥ ९ ॥
 अश्रेयसि सन्मुक्तिं च प्रययन्ति पुनः पुनः ॥ उच्चाटनं च कुरुते सर्वे प्रेतकृते खगे ॥ १० ॥ सर्वो विघ्नानि सन्त्यज्य सुतपुपायं करोति यः ॥ तस्य
 कर्मफलं नाहु प्रेतवृत्तिश्च शाश्वती ॥ ११ ॥ स भवेत्तेन मुक्तस्तु दत्तं श्रेयस्करं परम् ॥ स्वयं तुष्यति सोः पक्षिण्यस्योद्देशेन दीयते ॥ १२ ॥ तुष्ट
 सत्यमिदं ताक्ष्यं यददाति भुनक्ति सः ॥ अन्तर्मानं श्रेयसा युज्यते प्रितरतुति चिरं व्रजेत् ॥ १३ ॥ ते तुष्टाः शुभमिच्छन्ति निजबन्धुषु सर्वदा ॥
 अज्ञातयस्तु यं दुष्टाः पीडयन्ति स्ववंशजाच ॥ १४ ॥ निवारयन्ति तु तस्ते जायमानानुक्रमकाः ॥ पश्चात्ते मुक्तिमायागतिं काले मासि स्फुटवतः ॥
 सदा बन्धुषु यच्छन्ति बुद्धिश्चिद्वि खगाधिप ॥ १५ ॥ दर्शनाद्भाषणाद्यस्तु चेद्यातः पीडनाद्वातिष्ठ ॥ न प्रापयति सुदात्या प्रेतशायिः स लिप्यते ॥ १६ ॥

ग. म. पु.
॥१८८॥

अपुत्रकोऽपञ्चैव दारिद्र्यो व्याधितस्तथा ॥ वृत्तिहीनश्च हीनश्च भवेज्जन्मनिज्जन्माने ॥ १७ ॥ एवं कुर्वन्ति ते प्रेताः पुनर्याम्यं समाश्रिताः ॥ तत्रस्था
नां भवेन्मुक्तिः स्वकाले कर्मसंक्षये ॥ १८ ॥ गरुड उवाच ॥ नाम गोत्रं न दृश्येत प्रतीतिर्नैव जायते ॥ केचिद्वदन्ति देवज्ञाः पीडां प्रेतसमुद्रवाप
॥ १९ ॥ न स्वप्नश्चेदितं नैव दर्शनं न कदाचन ॥ किं कर्त्तव्यं सुरश्रेष्ठ तत्र मे ब्रूहि निश्चितम् ॥ २० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सत्यं वाप्यनृतं वापि
वदन्ति सितिदेवताः ॥ तदा सञ्चिन्त्य हृदये सत्यमेतद्विजेरितम् ॥ २१ ॥ भावभाक्तिं पुरस्कृत्य पितृभक्तिपरमयणः ॥ कृत्वा कृष्णबलिं चैव पुरश्चर्य
पूर्वकम् ॥ २२ ॥ जपहोमस्तथा दानैः प्रकुर्व्याद्देहशोधनम् ॥ कृतेन तेन विघ्नानि विनश्यन्ति स्वर्गेश्वर ॥ २३ ॥ श्रुतप्रेतापिशाचैर्वा स च दृश्ये
प्रपीड्यते ॥ पितृद्वेषेन वै कुर्यान्नाशयणबलिं तदा ॥ विमुक्तः सर्वपीडाभ्य इति सत्यं वच्चां मम ॥ २४ ॥ पितृपीडा भवेद्यत्र कृत्यैरन्येन मुच्यते ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पितृभक्तिपरो भवेत् ॥ २५ ॥ नवमे दशमे वर्षे पितृद्वेषेन वै पुमांश्च ॥ गायत्रीमयुनं जप्त्वा दशारिणं च होमयेत् ॥ २६ ॥ कृत्वा
कृष्णबलिं पूज्यं वृषात्सर्गादिकाः क्रियाः ॥ सर्वोपद्रवहीनस्तु सर्वसौख्यमवाप्नुयात् ॥ उत्तमं लोकमाप्नोति ज्ञातिमाचार्यमेव च ॥ २७ ॥ पितृमा
तृप्तमं लोकं नान्यन्यद्देवतं परम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पूजयेत्पितरौ सदा ॥ २८ ॥ हितानामुपदेष्टा हि प्रत्यक्षं देवतं पिता ॥ अन्धा या देवता
लोके न देहप्रभवा हि ताः ॥ २९ ॥ ररिरेव जन्तूनां स्वर्गमसौकसाधनम् ॥ देहो दत्तो हि येनैवं कोऽन्यः पूज्यतमन्ततः ॥ ३० ॥ इति सञ्चिन्त्य
हृदये पश्चिन्यद्रत्नप्रच्छति ॥ तत्सर्वमात्मना मुक्ते दानं वेदविदो विदुः ॥ ३१ ॥ पुत्रायनरकाशस्मात्पितरं वायते सुतः ॥ तस्मात्पुत्र इति शोक्त इह
चापि परत्र च ॥ ३२ ॥ अपपुत्रमुच्यते स्थातां पितरौ कस्माच्चिरस्य ॥ वतर्तार्थविवादादिश्चाहं संवत्सरं त्यजेत् ॥ ३३ ॥ स्वप्नाध्यायमिषं वस्तु श्रेत
लिङ्गानन्दकम् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि प्रेतचिह्नं न पश्यति ॥ ३४ ॥ इति श्रीभारुडे महापुराणि उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मका-भक्तकल्पे श्रीकृष्णमण्ड
संवाद स्वप्नाध्याया नामैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ गरुड उवाच ॥ सम्भवात्तु कथं प्रेताः कर्त्तव्यां गतिरनेह ॥ कीदृक्तेषां भवद्वयं भोजनं किं
भवत्पथो ॥ १ ॥ सुप्तोतास्तु कथं प्रेताः कृतिष्ठन्ति सुरेश्वर ॥ प्रसन्नः कृपया देव प्रश्नेभ्यं वदस्व मे ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पापकर्मरता ये
वै पूर्वकर्मवशात्तुगाः ॥ जायन्ते ते मृताः प्रेतास्ताञ्छन्पुण्यं वदाम्यहम् ॥ ३ ॥ वापीकूपतडागांश्च आरामं सुरमन्दिरम् ॥ प्रणं सन्न सुवृक्षांश्च तथा
भोजनशालिकाः ॥ ४ ॥ पितृप्रेताग्रहं धर्मं विकीर्णानि स पापभाक् ॥ मृतः प्रेतत्वमाप्नोति यावदाश्रितसञ्चरम् ॥ ५ ॥ शोचरं श्वाशनीयां च तडागम्

प्रे. खं.
प. कों.
अ. २२

॥१८८॥

१ येहं पितृन्० गुरुन् पा० । २ पितृणां यत्प्रच्छति० पा० । ३ इदमुपाख्यानं भागविभक्तकारान्तरेण । ४ कीदृक्तेषां गतिः पा० ।

रामगह्वरम् ॥ कर्षयन्ति च ये लोभात्प्रेतास्ते वै भवन्ति हि ॥ ६ ॥ चण्डालादुदकात्सर्पाद्ब्राह्मणाद्देयुताग्रितः ॥ दांष्ट्र्यश्च पशुभ्यश्च मरणं
 पापकर्मिणाम् ॥ ७ ॥ उद्वन्धनमृता ये च विषशस्त्रहताश्च ये ॥ आत्मोपघातिनो ये च विषूच्यादिहतास्तथा ॥ ८ ॥ महारोगैर्मृता ये च
 पापगेगैश्च दस्थुभिः ॥ असंस्कृतप्रमृता ये विहिताचारवर्जिताः ॥ ९ ॥ वृषोत्सर्गादिलुप्ताश्चलुप्तमासिकपिण्डकाः ॥ यस्यानयति शूद्रोग्निं
 तृणकाष्ठहवींषि सः ॥ १० ॥ पननात्पर्वतानां च भित्तिपतेन ये मृताः ॥ रजस्वलादिदोषैश्च न च भूमौ मृताश्च ये ॥ ११ ॥ अन्त
 रिक्षे मृता ये च विष्णुस्मरणवर्जिताः ॥ मृतकैः श्वादिसंपर्कैः प्रेतभावा इह क्षितौ ॥ १२ ॥ एवमादिभिर्गन्धैश्च कुमृत्युवशागाश्च ये ॥ ते
 मर्त्ये प्रेतयोनिमया विनगन्ति मरुत्थले ॥ १३ ॥ मातरं भगिनीं भार्यां स्नुषां दूहितरं तथा ॥ अदृष्टदोषां त्यजति स प्रेतो जायते
 ध्रुवम् ॥ १४ ॥ भ्रातृधृग्व्रह्महा गोघ्नः सुगणो गुस्तल्पगः ॥ हेमशैलमहस्ताक्षर्य स वै प्रेतत्वमाप्नुयात् ॥ १५ ॥ न्यासापहर्ता मित्रधुक परदा
 गस्तथा ॥ विश्वासघाती क्रूरस्तु स प्रेतो जायते ध्रुवम् ॥ १६ ॥ कुलमार्गीश्च सन्त्यज्य परधर्मरतस्तथा ॥ विद्यावृत्तविहीनश्च स प्रेतो जायते
 ध्रुवम् ॥ १७ ॥ अश्वेवादाहगन्तीमामिनिहासं पुरातनम् ॥ युधिष्ठिरस्य स्यादं भीष्मेण सह सुव्रत ॥ तदहं कथयिष्यामि यच्छ्रुत्वा सौख्यमाप्नुयात् ॥
 ॥ १८ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ केन कर्मविपाकेन प्रेतत्वमुपजायते ॥ केन वा मुच्यते कस्मात्तन्मे ब्रूहि पितामह ॥ यच्छ्रुत्वा न पुनर्मोहमेवं यास्या
 मि सुव्रत ॥ १९ ॥ भीष्म उवाच ॥ येनैव जायते प्रेतो येनैव स विमुच्यते ॥ प्राप्नोति नरकं घोरं दुस्तरं दैवतैरपि ॥ २० ॥ सततं श्रवणाद्यस्य
 पुण्यश्रवणकीर्तनात् ॥ मानवा विप्रमुच्यन्ते आपन्नाः प्रेतयोनिषु ॥ २१ ॥ श्रूयते हि पुरा वत्स ब्राह्मणः शंसितव्रतः ॥ नाम्ना सन्तस्रकः ख्यात
 स्तपोऽर्थे वनमाश्रितः ॥ २२ ॥ स्वाध्याययुक्तो होमेन यो (या) गयुक्तो दयान्वितः ॥ यजन्स सकलान्यज्ञान्युत्तया कौलं च विक्षिपन् ॥ २३ ॥
 ब्रह्मचर्यसमायुक्तो युक्तस्तपसि मार्दवे ॥ परलोकभयोपेतः सत्यशौचैश्च निर्मलः ॥ २४ ॥ युक्तोऽहि गुरुवाक्येन युक्तश्चातिथिपूजने ॥ आत्म
 योगे सदोद्युक्तः सर्वद्वन्द्वविवर्जितः ॥ २५ ॥ योगाभ्यासे सदा युक्तः संसारविजिगीषया ॥ एवंवृत्तः सदाचारो मोक्षकांक्षी जितेन्द्रियः ॥ २६ ॥
 बहुन्यब्दानि विजने वने तस्य गतानि वै ॥ तस्य बुद्धिस्ततो जाता तीर्थानुगमनं प्रति ॥ २७ ॥ पुण्यैस्तीर्थजलैरेव शोषयिष्ये कलेवरम् ॥ स तीर्थे
 त्वरितं स्नात्वा तपस्वी भास्करोदये ॥ कृतजाप्यनमस्कारो ह्यध्वानं प्रत्यपद्यत ॥ २८ ॥ एकस्मिन्दिवसे विप्रो मार्गभ्रष्टो मत्ततपाः ॥ ददर्शा

ग. म. पु.
॥१८९॥

ध्वनि गच्छन्स पञ्च प्रेतान् सुदारुणान् ॥ २९ ॥ अरण्ये निर्जने देशे संकटे वृक्षवर्धिते ॥ पञ्चैतान्विकृताकारान्दृष्ट्वा वै घोरदर्शनान् ॥
इषत्सन्वस्तहदयोऽतिष्ठदुर्नील्य लोचने ॥ ३० ॥ अवलम्ब्य ततो धैर्यं भयमुत्सृज्य दूरतः ॥ पप्रच्छ मधुराभाषी के सूर्यं विकृताननाः ॥ ३१ ॥
किञ्चाशुभं कृतं कर्म येन प्राप्ताः स्थ वैकृतम् ॥ कथं वा चैकतः कर्म प्रस्थिताः कुत्र निश्चितम् ॥ ३२ ॥ प्रतराज उवाच ॥ स्वैःस्वैस्तु कर्मभिः
प्राप्तं प्रेतत्वं हि द्विजोत्तम ॥ परद्रोहरताः सर्वे पापघ्न्युवशं गताः ॥ ३३ ॥ क्षुत्पिपासादिता नित्यं प्रेतत्वं सधुपागताः ॥ हतवाक्या हेतुश्रीका हत
संज्ञा विचेतसः ॥ ३४ ॥ न जानीमो दिशं तात विदिशं चातिदुःखिताः ॥ कः तु गच्छामहे मृदाः पिशाचाः कर्मजा वयम् ॥ ३५ ॥ न माता न
पितास्माकं प्रेतत्वं कर्मभिः स्वकैः ॥ प्राप्ताः स्म सहसा जातदुःखोद्विगसमाकुलम् ॥ ३६ ॥ दर्शनेन च ते ब्रह्मन्मुदिताप्यायिता वयम् ॥ मुहूर्तं
तिष्ठ वक्ष्यामि तुत्तान्तं सर्व्वमादितः ॥ ३७ ॥ अहं पय्युषितो नाम एष सूचीमुखस्तथा ॥ शीघ्रगो रोच (ह) कश्चैव पञ्चमो लेखकः स्मृतः ॥ ३८ ॥
एवं नाम्नाः सर्व्वे वै संश्रुताः प्रेततां वयम् ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ प्रेतानां कर्मजातानां कथं वै नामसम्भवः ॥ क्रिञ्चित्कारणमुदिश्य येन श्रूयाः स्वना
मदातव ॥ ३९ ॥ प्रेताः प्रेताः उवाच ॥ मया स्वादु सदा भुक्तं दत्तं पय्युषितं द्विज ॥ ४० ॥ शीघ्रं गच्छति विप्रेण याचितः क्षुधितेन वै ॥ एतत्कारणमु
दिश्य नाम वक्ष्यामि सम ॥ ४१ ॥ शीघ्रं गच्छति विप्रेण याचितः क्षुधितेन वै ॥ एतत्कारणमुदिश्य शीघ्रगोऽयं द्विजोत्तम ॥ ४२ ॥ सूचिता
बहवोऽन्ते मया अन्नादिकोक्षया ॥ एतत्कारणमुदिश्य एष सूचीमुखः स्मृतः ॥ ४३ ॥ एकाकी भिष्टमश्रुति पोष्यवर्गेश्वरे सदा ॥ ब्राह्मणानामभवेन
रोच (ह) कस्तेन चोच्यते ॥ ४४ ॥ पुरायं मोनमास्थाय याचितो विलिखेद्भुवम् ॥ तेन कर्मविपाकेन लेखको नाम चोच्यते ॥ ४५ ॥ प्रेतत्वं
कर्ममद्वेषा नाम नामानि च द्विज ॥ भेषाननो लेखकोऽयं रोच (ह) कः पञ्चताननः ॥ ४६ ॥ शीघ्रगः पशुवृकश्च सूचकः सूचिवक्रवान् ॥ दुः
खिताः प्रेताः स्वाभिन्त्य रूपविपर्य्ययम् ॥ ४७ ॥ कृत्वा मायामयं रूपं विचरामा महीतले ॥ सर्व्वे च विकृताकारा लम्बोष्ठा विकृताननाः
॥ ४८ ॥ बृहच्छरीरिणो रौद्रा जाताः स्वैरेव कर्मणा ॥ एतत्ते सर्व्वमाख्यातं प्रेतत्वे कारणं मया ॥ ४९ ॥ ज्ञानिनोऽपि वयं सर्व्वे जाताः स्म तव
दर्शनात् ॥ यत्र ते श्रवणे श्रद्धा तत्पृच्छ कथयामि ते ॥ ५० ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ये जीवा भुवि जीवन्ति सर्व्वेऽप्याहारमूलकाः ॥ शुष्माकमपि
चाहारं श्रोतुमिच्छामि तत्स्वतः ॥ ५१ ॥ प्रेता उचुः ॥ यदि ते श्रवणे श्रद्धा आहाराणां द्विजोत्तम ॥ अस्माकं तु महीभाग शृणुत्वं सुसमाहितः ॥ ५२ ॥

प्र. खं.
ध. कां.
अ. २२

॥१८९॥

ब्राह्मण उवाच ॥ कथयन्त महाप्रेता आहारं च पृथक्पृथक् ॥ इत्युक्तो ब्राह्मणेनेममुचुः प्रेताः पृथक्पृथक् ॥५३॥ प्रेता उचुः ॥ शृणु चाहारमस्माकं
 सर्वसत्त्वविगर्हितम् ॥ यच्छ्रुत्वा गृहेषु ब्रह्मण भूयोभूयश्च गर्हितम् ॥ ५४ ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषोत्थं शरीराणां मलेः सह ॥ उच्छिष्टैश्चैव चान्यैश्च
 प्रेतानां भोजनं भवेत् ॥ ५५ ॥ गृहाणि चाप्यशौचानि प्रकीर्णोपस्कराणि च ॥ मलिनानि प्रसृतानि प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ५६ ॥ नास्ति सत्यं
 गृहे यत्र न शौचं न च संयमः ॥ पतितैर्दस्युभिः सङ्गः प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ५७ ॥ बलिमन्त्रविहीनानि होमहीनानि यानि च ॥ स्वाध्याय
 व्रतहीनानि प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ५८ ॥ न लज्जा न च मर्यादा यदात्र स्त्रीजितो गृही ॥ गुरवो यत्र पुत्र्या न प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ५९ ॥
 यत्र लोभस्तथा क्रोधो निद्रा शोको भयं मदः ॥ आलस्यं कलहो नित्यं प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ६० ॥ भर्तृहीना च या नारी परवीर्यं निषेवते ॥
 वीजं मुत्रसमायुक्तं प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ६१ ॥ लज्जा मे जायते तात वदतो भोजनं स्वकम् ॥ यस्त्रीरजो योनिगतं प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥
 ॥ ६२ ॥ निर्विण्णाः प्रेतभावेन पृच्छामि त्वां दृढव्रत ॥ यथा न भविता प्रेतस्तन्मे वद तपोधन ॥ नित्यं मृत्युर्वरं जन्तोः प्रेतत्वं मा भवेत्कचित्
 ॥ ६३ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ उपवासपरो नित्यं कृच्छ्रचान्द्रायणे रतः ॥ अतैश्च विविधैः पूतो न प्रेतो जायते नरः ॥ ६४ ॥ एकादश्यां व्रतं कुर्वन्नाग
 रेण समन्वितम् ॥ अपरेः सुकृतैः पूतो न प्रेतो जायते नरः ॥ ६५ ॥ इष्ट्वा वै वाश्वमेधादीन्दद्यादानानि यो नरः ॥ आराभोद्यानवाप्यादेः प्रपाया
 श्चैव कारकः ॥ ६६ ॥ कुमारि ब्राह्मणानां तु विवाहयति शक्तिः ॥ विद्यादोऽभयदश्चैव न प्रेतो जायते नरः ॥ ६७ ॥ शूद्राग्निं तु शुक्रेण जठर
 स्थेन यो मृतः ॥ दुष्मृत्युना मृतो यश्च स प्रेतो जायते नरः ॥ ६८ ॥ अयाज्ययाजकश्चैव याज्यानां च विवर्चकः ॥ कोरुभिश्च रतो नित्यं स प्रेतो
 जायते नरः ॥ ६९ ॥ कृत्वा मद्यपसम्पर्कं मद्यपस्त्रीनिषेवणम् ॥ अज्ञानाद्भक्षयन्मांसं स प्रेतो जायते नरः ॥ ७० ॥ देवद्रव्यं च ब्रह्मस्वं गुरुद्रव्यं
 तथैव च ॥ कन्यां ददाति शुक्रेण स प्रेतो जायते नरः ॥ ७१ ॥ मातरं भगिनीं भार्यां सुषां दुहितरं तथा ॥ अदृष्टदोषास्त्यजति स प्रेतो जा ॥ ७२ ॥
 न्यासापहतां मित्रशुकपरदारतः सदा ॥ विश्वासचार्ता कूटश्च स प्रे ॥ ७३ ॥ भ्रातृधृग्बल्लाहा गोम्रः सुरापो गुरुतल्पगः ॥ कुलमार्गं परित्यज्य ह्यनुतो
 क्तौ सदा रतः ॥ हतां हेमश्च भूमेश्च स प्रे ॥ ७४ ॥ भीष्म उवाच ॥ एवं ब्रुवति वै विप्रे आकाशो दुन्दुभिस्त्वनः ॥ अपतत्पुष्पवर्षं च देवैर्मुक्तं द्विजोपरि
 ॥ ७५ ॥ पञ्च देवविमानानि प्रेतानामागतानि वै ॥ स्वर्गं गता विमानिस्ते दिव्यैः संपृच्छ्य तं मुनिम् ॥ ७६ ॥ ज्ञानं विप्रस्य सम्भाषाण्युपसंकीर्त्तं

ग. म. पु.
॥१९०॥

नेन च ॥ प्रेताः पापविनिर्मुक्ताः परं पदमवाप्नुयुः ॥७७॥ मृत उवाच ॥ इदमास्थानकं श्रुत्वा कम्पितोऽभवत्पुत्रवत् ॥ यातुपाणां हितायां गुरुः
पृष्टवान्पुनः ॥ ७८ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे भीष्म युधिष्ठिरसंवादे प्रेतलोत्पत्तिरक्षुत्पत्तिप्रेतोपास्थान-
निरूपणं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ गुरु उवाच ॥ किं कुर्वन्ति वै प्रेताः पिशाचत्वेव्यवस्थिताः ॥ वदन्ति वा कदाचित्किं तद्वदस्व सुरेश्वर-
॥ १ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तेषां स्वरूपं वक्ष्यामि चिह्नं स्वप्नं यथातथम् ॥ क्षुत्पिपासादितास्ते वै प्रविशेयुः स्वदेश्मनि ॥ २ ॥ प्रतिष्ठा वायुदेहेषु
शयानास्तु स्ववेशाजान् ॥ तत्र यच्छन्ति लिङ्गानि दर्शयन्ति स्वगेश्वर ॥ ३ ॥ स्वपुत्रस्वकलत्राणि स्ववन्धुतत्र गच्छन्ति ॥ हयो गजो वृषो वस्त्रो-
दृश्यते विह्वलाननः ॥ ४ ॥ शयानं विपरीतं तु आत्मानं च विपश्येयम् ॥ उत्थितः पश्यति यस्मिन् तद्विन्यासेतनिर्मितम् ॥ ५ ॥ रंजते नरो हि निग-
डैर्वध्यते बहुधा यदि ॥ अन्नं च याचते स्वप्ने कुवेषः पूर्वजो मृतः ॥ ६ ॥ स्वप्ने यो भुज्यमानस्य गृहीत्वाग्रं पलायते ॥ आत्मनस्तु एषो वापि तृपा-
तस्तु जलं पिबेत् ॥ ७ ॥ वृषभागेहणं स्वप्ने दुर्घमेः सह गच्छति ॥ उत्पद्य गमनं यानि तीर्थे यानि क्षुदानुरः ॥ ८ ॥ स्वपाना वदते दग्धं नोदुप-
द्रिजवाजिषु ॥ लिंगे गजे तथा देवे पुनः प्रेत निशाचर ॥ ९ ॥ स्वप्ने मध्ये तु पक्षीन्द्र प्रेतलिङ्गान्यनेकधा ॥ स्वकलत्रं स्ववन्धुं वा स्वसुतं स्वपति-
विभुम् ॥ विद्यमानं मृतं पश्येत्प्रेतदोषेण निश्चितम् ॥ १० ॥ याचते चः परं स्वप्ने श्रुतुं दुर्भ्यां च पण्डितः ॥ तीर्थं गत्वा ददेत्पिण्डान्प्रेतदोषैर्न संश-
यः ॥ ११ ॥ निर्गच्छेद्वा गृहाद्रापि स्वप्ने पुत्रस्तथा पुत्रः ॥ पिता भ्राता कलत्रं च प्रेतदासस्तु पश्यति ॥ १२ ॥ चिह्नान्प्रेतानि पक्षीन्द्र प्रायश्चित्त-
निवेदयेत् ॥ कृत्वा स्नानं गृहे तीर्थं श्रीवृक्षं तपेण जलेः ॥ १३ ॥ कृष्णयान्यानि पुत्रां च प्रदद्याद्वैदुषाग्ने ॥ होमं कुर्याद्विधायकं नम्रपुत्रं वाचयेत्पुत्रीभिः ॥
॥ १४ ॥ एतद्दि श्रद्धया यस्तु प्रेतलिङ्गनिर्दर्शनम् ॥ पश्यते गृध्रे वापि प्रेतचिह्नं विलभ्यति ॥ १५ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे उत्तरखण्डे
द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगुरुसंवादे प्रेतकृतितदुक्तिचिह्नान्निरूपणं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ गुरु उवाच ॥
ब्राह्मणा पूर्वममृतं तद्धि दृश्यते ॥ वेदैरुक्तं तु यद्वाक्यं शतं जीवति मानुषे ॥ २ ॥ जीवन्ति मानुषे लोके सर्वे वर्णा द्विजादयः ॥

प्रे. खं.
च. कां.
अ. २४

॥१९०॥

अन्यजाभ्येच्छाश्चैव खण्डे भारतसंज्ञके ॥ ३ ॥ न दृश्यते कलौ तच्च कस्मादेव समादिश ॥ (आधानान्मृत्युमाप्नोति वालो वा स्थविरौ युवा ॥ ४ ॥ सधनो निर्यनो वापि सुकुमारः सुरुपवान् ॥ अविद्राश्चैव विद्राश्च ब्राह्मणस्त्वित्रो जनः ॥ ५ ॥ तपोरतो योगशीलो महाज्ञानी च यो नरः ॥ सर्वज्ञानरतः श्रीमान्धर्मात्मातुलविक्रमः ॥ ६ ॥) सर्वमेतदशेषेण जायते वसुधातले ॥ कस्मान्मृत्युमाप्नोति राजा वा श्रोत्रियोऽपि वा ॥ ७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ साधुमाधु महाप्राज्ञ यस्त्वं भक्तोऽसि मे प्रियः ॥ श्रुत्वा तं वचनं युष्मन् नानादेशविनाशनम् ॥ ८ ॥ विधातुविहितो मृत्युः शीघ्रमादाय गच्छति ॥ ततो वक्ष्यामि पक्षीन्द्र काश्यपेय महाश्रुते ॥ ९ ॥ मातुषः शतजीवीति युगं वेदेन भाषितम् ॥ विकर्मणः प्रभावेण शीघ्रं चापि वित्तं श्रयति ॥ १० ॥ वेदानभ्यसनेनैव कुलाचारं न मेवत ॥ आलस्यात्कर्मणां न्यायो निषिद्धिऽप्याहः सदा ॥ ११ ॥ यत्र तत्र गृहेऽश्नाति पक्षेयमेतत्तथा ॥ एतेन्येभ्योऽपि जायते चातुषः क्षयः ॥ १२ ॥ अश्वदानमनुमि तारिणं यत्कर्मफलम् ॥ पद्मेदाहृतकरं ब्राह्मणं यत् (य) बन्दिनम् ॥ १३ ॥ अग्नितारं राजानं नित्यं धर्मविवर्जितम् ॥ क्रूरं व्यसनिनं मुखं वेदशास्त्रनिष्कृतम् ॥ प्रतापीडनकारिं राजानं यमशासनम् ॥ १४ ॥ प्रापयन्ति वशं मृत्योस्तनो यानि च यातनाम् ॥ स्वकर्मणि परित्यज्य मुख्यवृत्तानि यानि च ॥ १५ ॥ परकर्मणो नित्यं यमलोके म गच्छति ॥ शूद्रः कगेति यत्किञ्चिद्विजमुश्रूषणं विना ॥ १६ ॥ उत्तमायममध्ये वा यमलोके म पच्यते ॥ स्नानं दानं जपो हारो म्याभ्यायो दयताञ्जनम् ॥ १७ ॥ यस्मिन्दिने न मेव्यन्ते न युथा विप्रसो गुणाश्च ॥ अतिव्यममुषं वेदमन्त्राचारं वसोऽवम् ॥ १८ ॥ असौदकस्ये देहे गुणानेतान्ब्रह्मण्यहम् ॥ यन्मृतः संस्मृतं मायं तत्तमन्नं वित्तं यति ॥ १९ ॥ तदीयममममृष्टकाये का यत निगमता ॥ गतं ज्ञात्वा तु पक्षीन्द्र वपुर्हृदं स्वकर्मभिः ॥ २० ॥ नरः पापविनाशाय कुर्वीत परमोपयम् ॥ देहः किमलगतुः स्त्रिभिरपलुप्तोदरेव वा ॥ २१ ॥ उभयोर्वा प्रभावापि वालनाभिः शुनोऽपि वा ॥ कस्तत्र परमो यज्ञः कृमिबिहृत्परमं जके ॥ २२ ॥ कर्तव्यः परमो यस्तः पातकस्य विनाशने ॥ अनेकभवममृतं यातकं तु भिक्षा कृतम् ॥ २३ ॥ यदा प्राप्नोति मातुष्यं तदा सर्वं तपन्यपि ॥ सर्वजन्मानि संसृज्य विपादौ कृतचेतनः ॥ २४ ॥ अवैदय गभैवासांश्च कर्मजा यतयस्तथा ॥ मातुषोदगवासी चेतसा भवति पातकी ॥ २५ ॥ अण्डजादिषु भूतेषु यत्रयत्र प्रसर्पति ॥ आधयो व्याधयः कुशा जगरूपविपर्ययः ॥ २६ ॥ गभैवान्नाद्रिनिम्बैकस्त्वज्ञानतिसिगदतः ॥ न जानाति सगश्चेष्ट बालमार्गं मयाश्रितः ॥ २७ ॥ योवने तिसिरान्धश्च यः पश्यति स सुक्तिपाह ॥ आधानान्मृत्युमाप्नोति वालो वा स्थविरौ युवा ॥ २८ ॥ सधनो निर्धनश्चैव सुकुमारः सुरुपवान् ॥ अविद्राश्चैव विद्राश्च ब्राह्मणस्त्वित्रो जनः ॥ २९ ॥

म.म.पु.
॥१९३॥

तपोरतो योगशीलो महाज्ञानी च यो नरः॥ महादानरतः श्रीमान्धर्मात्मातुल्यविक्रमः ॥ विना प्रातुपदेहं तु सुखं दुःखं न विन्दति ॥ ३० ॥ प्राप्तेः
कर्मपाशेस्तु मृत्युमाप्नोति मानवः ॥ आधानात्पञ्च वर्षाणि स्वल्पपापैर्विपच्यते ॥ ३१ ॥ पञ्चवर्षाधिको भूत्वा महापापैर्विपच्यते ॥ योर्न श्रूयते
यस्मान्मृतोऽप्यायाति याति च ॥ ३२ ॥ मृतो दानप्रभावेण जीवन्मर्त्यैश्वरं भुवि ॥ मृत उवाच ॥ इति कृष्णवचः श्रुत्वा गरुडो वाक्यमब्रवीत् ॥
॥ ३३ ॥ गरुड उवाच ॥ मृते बाले कथं कुर्यात्पिण्डदानादिकाः क्रियाः ॥ गर्भेषु च विपद्गानामाह्वयकारणाच्छिशोः ॥ ३४ ॥ कथं किं केन दातव्यं
मृतान्ते को विधिः स्मृतः ॥ गरुडोक्तमिति श्रुत्वा विष्णुर्वाक्यमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ यदि गर्भो विपद्येत स्रवते वापि योषितः ॥ वायु
न्मासं स्थितो गर्भस्तावद्दिनमशौचकम् ॥ ३६ ॥ तस्य किञ्चिन्न कर्तव्यमात्मनः श्रेय इच्छता ॥ ततो जाति विपद्ने तु आ ब्रह्मकारणाच्छिशोः ॥ ३७ ॥
दुग्धं भोज्यं यथाशक्ति बालानां च प्रदीयते ॥ आ ब्रह्मात्पञ्चवर्षं तु वेददाहो विधीयते ॥ ३८ ॥ दुग्धं तस्य प्रदेयं स्याद्बालानां भोजनं सुभम् ॥
पञ्चवर्षाधिके भ्रूते स्वजातिविहितानि च ॥ ३९ ॥ कुर्यात्कर्मणि सर्वणि चोदकुम्भादि धायमम् ॥ दातव्यं तु खमश्वेष्ट ऋणसम्पन्नकस्तु ए-
॥ ४० ॥ जातस्य हि श्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म श्रुतस्य च ॥ कर्तव्यं पक्षिशार्दूल पनर्दक्षयाय वै ॥ ४१ ॥ तस्मै यद्वाचते देयमदन्ना निहने कुले ॥
स्वल्पपापुर्निह्नो भूत्वा गतिभक्तिविवर्जितः ॥ ४२ ॥ पुनर्जन्मागुप्यान्मत्तस्मादेवमृते शिशोः ॥ पुराणे गीयते माथा सर्वथा प्रतिभाति मे ॥ ४३ ॥
मिष्टान्नं भोजनं देयं दाने शक्तिस्तु दुर्लभा ॥ भोज्यं भोजनशक्तिश्च गतिशक्तिर्वैश्वर्यम् ॥ ४४ ॥ विभवे दानशक्तिश्च नारुपस्य तपसः फलम् ॥
दानाद्भोगानवाप्नोति सौख्यं तीर्थस्य सवनात् ॥ सुभाषणान्मनो यस्तु स किञ्चान्वशेरित्तवः ॥ ४५ ॥ अदत्तदानाच्च भवेदग्निदो दग्निद्राणाञ्च करोति
पापम् ॥ पापप्रभावान्नरकं प्रयाति पुनर्दग्निदः पुनरेव पापी ॥ ४६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशस्यैवमर्कण्डे प्रेतकल्पे
श्रीकृष्णगरुडसंवादेऽल्पपापुर्मण्डे तुवालान्त्येष्टयोनिरूपणे नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि पुरुषसो-
विनिर्णयम् ॥ जीवन्वापि मृतो वापि पञ्चवर्षाधिकोऽपि वा ॥ ३१ ॥ पूर्णे तु पञ्चमे वर्षे पुनश्चैव प्रतिष्ठितो स सर्वेन्द्रियाणि जानाति रूपारूपाविषयै-
॥ २२ ॥ पूर्वकर्मविपाकेन प्राणिनां वधवन्धनम् ॥ विप्रादीनस्य जान्मसर्वापापं मारयति ध्रुवम् ॥ २३ ॥ यस्मै नष्टे किंवा नास्ति दुग्धं देयं मृते शिशोः ॥
परं च पायसं क्षीरं दद्याद्बालविपातितः ॥ २४ ॥ एकादशाहं द्वादशाहं त्रयं वृषविधिं विना ॥ महादानविहीनं च कुमारं कृत्यमादिशत् ॥ २५ ॥
कुमाराणां च यं बालानां भोजनं वस्त्रवेष्टनम् ॥ बाले वा गरुणे युद्धे यदो भवति वै सुखे ॥ २६ ॥ भूमौ विनिर्लिपिद्वलं द्विमासोर्न विनायिकम् ॥

मे. सं.
य. कां
अ. २६

॥१९३॥

ततः परं खगश्रेष्ठ देहदाहो विधीयते ॥ ७ ॥ शिशुरा दन्तजन्नाद्बालः स्याद्यावदाशिश्वम् ॥ कथ्यते सर्वशस्त्रेषु कुमारो योजिवन्धनात् ॥ ८ ॥
 शूद्रादीनां कथं कुर्यात्संशयो मोजिवर्जनात् ॥ गर्भाच्च नवमं त्वा शिशुरामासपोडशम् ॥ ९ ॥ बालश्चाथ परं ज्ञेयं आमासततविराति ॥ आ पञ्च
 वर्षात्कोमारः पौगण्डो नवहायनः ॥ १० ॥ किशोरः पोडशाब्दः स्यात्ततो यौवनमादिशेत् ॥ मृतोऽपि पञ्चमे वर्षे अवृतः सद्युतोऽपि वा ॥ ११ ॥
 पूर्वोक्तिमेव कर्तव्यमोदते दशपिण्डकम् ॥ स्वल्पकर्मप्रसङ्गान् स्वल्पाद्विपयवन्धनात् ॥ १२ ॥ स्वल्पाद्वापि वस्त्राच्च क्रियां स्वल्पाभपीच्छति ॥
 यावदुपचयो जन्तुर्यावद्विपयवेदितः ॥ १३ ॥ यद्यद्यस्वोपजीव्यं स्यात्तत्तदेवमिदं छति ॥ ब्रह्मर्षीजोद्भवाः पुत्रा देवर्षीणां च वल्लभाः ॥ १४ ॥ यमेन
 यमद्वैतश्च शास्यन्ते निश्चितं खग ॥ बालो बृद्धो युवा वापि षट्मिच्छन्ति देहिनः ॥ १५ ॥ सुखं दुःखं सदा वेत्ति देही वै सर्वगस्त्विह ॥ पश्चित्यज्य
 तदात्मानं जीर्णं त्वचमिवोरगः ॥ १६ ॥ अंगुष्ठमात्रः पुरुषो वायुभूतः क्षुधान्वितः ॥ तस्मादेयानि दानानि मृते बाले मुनिश्चितम् ॥ १७ ॥
 जन्मतः पञ्च वर्षाणि भुङ्क्ते दत्तममस्कृतम् ॥ पञ्चवर्षाधिके बाले विपत्तिर्यां जायते ॥ १८ ॥ वृषोत्सर्गादिकं कर्म सपिण्डीकरणं विना ॥ द्वादशे
 हनि सम्प्राप्ते कुर्याच्छ्राद्धानि पोडश ॥ १९ ॥ पायसेन गुडेनापि पिण्डान्दद्याद्यथाक्रमम् ॥ उदकुम्भप्रदानं च पद् (उप) दानानि यानि च ॥ २० ॥
 भोजनानि द्विजे दद्यान्महादानादि शक्तिनः ॥ दीपदानादि शक्तिश्चित्पञ्चवर्षाधिके सदा ॥ २१ ॥ कर्त्तव्यं च खगश्रेष्ठ व्रताभ्याम् भेततृते ॥ यदा न
 क्रियते सर्वं मुद्रलक्षं स गच्छति ॥ २२ ॥ व्रताभ्यामेव देयं तु तनः पितृगणस्य च ॥ स्वाहाकारेण ये कुर्यादेकोद्विष्टानि पोडश ॥ २३ ॥
 ऋजुदर्भैरितलः शुक्लः प्रार्चनावीनि निश्चितम् ॥ अपमव्यं च कर्त्तव्यं कृते वांति परां गतिम् ॥ २४ ॥ पुनश्चिरादुपो भूत्वा जायते स्वकुले भुवम् ॥
 सर्वसौख्यप्रदः पुत्रः पित्रोः प्रीतिविवर्द्धनः ॥ २५ ॥ आकाशमकं दि यथा चन्द्रादित्यो यथैकतः ॥ यदादिषु प्रथक् सर्वे पश्य कर्म च तत्समम्
 ॥ २६ ॥ आत्मा तथैव सर्वेषु पुत्रेषु विचरेन्मदा ॥ या यस्य प्रकृतिः पूर्वैः शुकशोणितसङ्क्रमे ॥ २७ ॥ सा (स) तेन आश्रयेणेन पुत्रास्तत्क
 र्मकारिणः ॥ पितृरूपं समादाय कर्मविजायते मुतः ॥ २८ ॥ पितृतः कोऽपि रूपादयो मुण्डानां दानतत्परः ॥ सदृशः कोऽपि लोकैर्लक्ष्यते भूतो न
 भविष्यति ॥ २९ ॥ अन्यादन्वो न भवन्ति मुक्तामसको न जायते ॥ वधिराद्वधिरा नैव विद्यावान्विदुषो न हि ॥ अशुक्रपा न दृश्यते सदीर्यं वचन
 शृणु ॥ ३० ॥ गरुड उवाच ॥ औरसतेजजाद्याश्च पुत्रा दशविधाः स्मृताः ॥ संशुद्धीतः सुतो यस्तु दासीपुत्रश्च तेन क्रिय ॥ ३१ ॥ कौर्का गति

न. म. पु.
॥१९२॥

मवाप्नोति जातो मृत्युवशं गतः ॥ भवेन्न दुहिता यस्य न दौहित्रो न वा पुनः ॥ ३२ ॥ आर्द्रं तस्य कथं कार्यं विविना केन तद्भवेत् ॥ श्रीभगवा
नुवाच ॥ मुखं दृष्ट्वा तु पुत्रस्य मुच्यते पैतृकादृणात् ॥ ३३ ॥ पीत्वस्य दर्शनं जन्तुमुच्यते ऋणत्रयात् ॥ लोकानन्त्यं दिवः प्राप्तिः पुत्रपीत्व
प्रपीत्वकैः ॥ ३४ ॥ अन्येष्वेवोद्भवाद्या ये भुक्तिमात्रप्रदाः सुताः ॥ कुर्वन्ति पात्रवर्णं आर्द्रशीरो यो विधिवत्सुतः ॥ ३५ ॥ कुर्वन्त्यन्ये सुताः आर्द्रमे
कोहिर्घं न पात्रवर्णम् ॥ ब्राह्मोदात्तस्तृप्तमति संगृहीतस्तथो नयेत् ॥ आर्द्रं सविस्तरं कुर्वन्जायते नरकाय वै ॥ ३६ ॥ सर्वदानानि दद्यान् हि
दानादृते खग ॥ संगृहीतः सुतः कुर्व्यादिकोहिर्घं न पात्रवर्णम् ॥ ३७ ॥ मातृवर्द्धं पितृयातृभ्यां आर्द्रं दद्यात् न लिप्यते ॥ एकोहिर्घं परित्यज्य पात्रव
र्णं कुरुते यदि ॥ ३८ ॥ आत्मानं च पितृक्षेत्रं स नयेद्यमगन्दिनम् ॥ संगृहीतरतु यः केचिदासीष्टुत्रादयश्च ये ॥ ३९ ॥ तौर्यं कुर्व्युः पितृश्राद्धं दानं
(मासं) दद्युर्द्विजन्मने ॥ संगृहीतसुतो भूत्वा पाकं वा यः प्रयच्छति ॥ ४० ॥ इषा आर्द्रं विजानीयाच्छ्रद्धाग्निं यथा द्विजः ॥ न प्रीणयति तच्छ्राद्धं
पितामहसुखान्पितृन् ॥ एवं ज्ञात्वा स्वयमेव हीनजातीन्सुतास्त्यजेत् ॥ ४१ ॥ (ब्राह्मण्यां ब्राह्मणाच्चतश्चाण्डालादधमः स्मृतः) ॥ यस्तु प्रव्रजिता
जातो ब्राह्मण्यां शूद्रतश्च यः ॥ ४२ ॥ द्रवितां विद्धि चाण्डालां मर्यादायाम् जायत ॥ स्वयमेव विहितान्पुत्रः समुन्माद्य खगेश्वर ॥ ४३ ॥ तेः
सुवृत्तैः सुखं प्राप्यं कुर्वतैर्नरकं व्रजेत् ॥ हीनजातिसमुद्भूतैः सुवृत्तैः सुखमेयते ॥ ४४ ॥ कलिकलुषविमुक्तः प्रजितः सिद्धसङ्क्षेपमरचमरयाधवाज्य
मानोऽप्सरोगभिः ॥ पितृशतमपि बन्धुपुत्रपीत्यप्रपीत्वानपि नरकनिमग्नानुद्धरेद्देव ॥ ४५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे
धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे सुतवाक्यान्त्योपनिशान्तिमुत्तमकुत्सान्त्येष्टयौवर्णेन नाम पञ्चेविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ गुरु उवाच ॥ सत्यं
ब्रूहि सुरश्रेष्ठ कृपां कृत्वा मयि प्रभो ॥ मृतानां चैव जन्तूनां कदा कुर्यात्सपिण्डनम् ॥ १ ॥ सपिण्डत्वे कुतो याति अस्तपिण्डे कुतो गतिः ॥
केनैव सहपिण्डत्वं स्त्रीपुंसोर्वकुमहसि ॥ २ ॥ भ्रातृभार्याः सहकथं प्रापुनः कथमुत्तमम् ॥ जीविद्रुतौ नारीणां सपिण्डीकरणं कुतः ॥ ३ ॥ मरुलोकं
कथं यान्ति स्वर्गलोकं सुश्वर ॥ अयसरोरु कथं आर्द्रं वृषोत्सवेः कथं भवेत् ॥ ४ ॥ वटदानं कथं कार्यं सपिण्डीकरणे कुतः ॥ कथयस्व प्रसादेन
हिताय जगतां प्रभो ॥ ५ ॥ श्रीभगवान्वाच ॥ यथावत्कथयिष्यामि सपिण्डीकरणं खग ॥ वदं यावत्खगश्रेष्ठ यदावसति मानवः ॥ ६ ॥ सपिण्डनं
ततो वृत्ते पितृलोकं म गच्छति ॥ तन्मास्तुत्रेण कर्तव्यं सपिण्डीकरणं पितुः ॥ ७ ॥ संवत्सरे तु सम्पूर्णं कुर्व्यात्पिण्डप्रवेशनम् ॥ पिण्डप्रवेशवि

प्रे. खं.
च. का.
अ. २६

॥१९२॥

धिना तस्य नित्यं मृताह्निकम् ॥ ८ ॥ निश्चितं पक्षिशार्ङ्गल वर्षान्ते पिण्डमेलनम् ॥ सहपिण्डे कृते प्रेतस्ततो याति परां गतिम् ॥ तन्नाम
 सम्पत्त्यज्य ततः पितृगणो भवेत् ॥ ९ ॥ विपक्षे वापि पण्मासे मेलयेत्पितामहः ॥ ज्ञात्वा वृद्धिविवाहादि स्वगोत्रविहितानि च ॥ १० ॥ विवाहं
 नैव कर्वाति मृतं च दृढमेधनि ॥ भिक्षुभिक्षां न गृह्णाति यावत्कुर्यात्सपिण्डनम् ॥ ११ ॥ स्वगोत्रेऽप्यनुचितं तदद्यावत्पिण्डं न मलयत् ॥ मलना
 त्प्रेतशब्दस्तु निवर्तते लगेऽक्षर ॥ १२ ॥ आनन्त्यात्कुलधर्माणां पुंसाञ्चैवायुषः क्षयात् ॥ अस्थिरत्वाच्छरीरस्य द्वादशाहः प्रशस्यते ॥ १३ ॥ निर-
 भ्रिकः साधिका वा द्वादशाहं सपिण्डयेत् ॥ १४ ॥ द्वादशाहं विपक्षे वा पण्मासे वत्सरेऽपि वा ॥ सपिण्डीकरणं प्राक्तनपि भिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ १५ ॥
 सपुत्रस्य न कर्तव्यमेकोदिष्टं कदाचन ॥ सपिण्डीकरणाद्बुद्धे यत्रयत्र प्रदीयते ॥ १६ ॥ तत्रतत्र त्रयं कार्यमन्यथा पितृवातकः ॥ त्रिभिः कुर्याद्दश-
 त्तश्च पाद्वर्णं मुनिनादितम् ॥ १७ ॥ तद्दिने तद्दिने कुर्यात्पितामहमुत्तमान्यतः ॥ अज्ञानादिनमासानां तस्मात्पदवर्णमिष्यते ॥ १८ ॥ अनुत्पन्नशरीरस्य
 न दानं पितृभिः सह ॥ एतैः पादशभिः श्राद्धैः प्रतो मुक्तस्तु जायते ॥ १९ ॥ अपुत्रस्य सपिण्डत्वं नैव कुर्यात्तद्व्यापि वा ॥ यावज्जीव च सपुत्र्या न
 कुर्यात्सहपिण्डताम् ॥ २० ॥ ब्राह्मादिषु विवाहेषु या वधुरिह संस्कृता ॥ भर्तृगोत्रेण कर्तव्यास्तत्त्वाः पिण्डादकक्रियाः ॥ २१ ॥ आतुरादिविवा-
 हेऽपि या व्युदा कन्यका भवेत् ॥ तस्यास्तु पितृगोत्रेण कुर्यात्पिण्डादकक्रियाः ॥ २२ ॥ पितुः पुत्रेण कर्तव्यं सपिण्डीकरणं सदा ॥ पुत्राभावे
 तु पत्नी स्यात्पत्न्यभावे सहोदरः ॥ २३ ॥ भ्राता वा भ्रातृपुत्रो वा सपिण्डः शिष्य एव वा ॥ सपिण्डनक्रियां कृत्वा कुर्यान्नान्दीमुखं ततः ॥ २४ ॥
 ज्येष्ठस्यैव कर्त्तव्येन भ्रातृपुत्रेण भार्यया ॥ सपिण्डीकरणं कार्यं पुत्रहीनं नैव यम् ॥ २५ ॥ भ्रातृणामेकजातानामेकश्वेतुयवान् भवेत् ॥ सर्वे
 ते तेन पुत्रेण जुषिषीं मनुजवतीत् ॥ २६ ॥ सर्वेषां पुत्रहीनानां पत्नी कुर्यात्सपिण्डनम् ॥ ऋत्विजाः कारयेद्रापि पुरोहितमथापि वा ॥ २७ ॥
 कृतबुडोपनीतश्च पितुः श्राद्धं समाचरेत् ॥ उच्चारयेत्स्वधाकारं न तु वेदाक्षराण्यसौ ॥ २८ ॥ भर्त्रादिभिस्त्रिभिः कार्यं सपिण्डीकरणं स्त्रियाः ॥ पितृ-
 व्यभ्रातृपुत्रेण सादरेण कर्त्तव्यम् ॥ २९ ॥ अर्ध्यां संवत्सरात्सन्धौ पूर्णं संवत्सरेऽपि वा ॥ ये सपिण्डीकृताः प्रेतास्तेषां न स्यात्पृथक् क्रिया ॥ ३० ॥
 सपिण्डने कृते वत्स पृथक् तु विगर्हितम् ॥ यस्तु कुर्यात्पृथक् पिण्डं पितृहा सोऽभिजायते ॥ ३१ ॥ सपिण्डीकरणे वृत्ते पृथक् नोपपद्यते ॥
 पृथक् पिण्डे कृते पश्चादनुनः कुर्यात्सपिण्डनम् ॥ ३२ ॥ सपिण्डीकरणं कृत्वा एकोदिष्टं करोति यः ॥ आत्मानं च तथा प्रेतं स नयेद्यमशासनम्

ग. म. पु.
॥१९३॥

॥ ३३ ॥ वर्ष यावक्रिया कात्यां नामगोत्रेण धीमता ॥ वटादि भोजनं नित्यं पवेदानानि यानि च ॥ सविण्डीकरणे वृत्ते एकस्यैव तु वापयेत् ॥
॥ ३४ ॥ अन्नं पानीयसहितं संस्थां कृत्वाभ्युदकस्य च ॥ दातव्यं ब्राह्मणे पक्षिञ्जलपूर्णचटादिकम् ॥ ३५ ॥ पिण्डान्ते तस्य सकला वर्षभृतिः
स्वशक्तिः ॥ दिव्यदेहो विमानस्थः सुखं याति यमालयम् ॥ ३६ ॥ जीवमाने च पितरि न हि पुत्रे सविण्डता ॥ स्त्रीणां सविण्डनं नास्ति तथा
भर्तारि जीवति ॥ ३७ ॥ हुताशं या समारूढा चतुर्थेऽह्नि पतिव्रता ॥ तस्या भर्तुर्दिने कार्यं वृषोत्सर्गादिकं च यत् ॥ ३८ ॥ पुत्रिका पतिगोत्रा
स्यादधस्तात्पुत्रजन्मनः ॥ पुत्रोत्पत्तेः परस्तात्सा पितृगोत्रं व्रजेत्पुनः ॥ ३९ ॥ पतिपत्न्योः सदैकत्वं हुताशं याधिरोगति ॥ पुत्रेणैव पुत्रकृ श्राद्धं क्षया
ख्ये तस्य वासरा ॥ ४० ॥ अपुत्रो चेन्मृतौ स्यातामेकचित्यां समेऽहनि ॥ पुत्रकृ श्राद्धानि कुर्वीत सापिथ्यं पतिना सह ॥ ४१ ॥ पुत्रकृपुत्रकृ च पिण्डेन दम्पती
पतिना सह ॥ न लिप्यते महादेपितरतस्त्यं वचो मम ॥ ४२ ॥ एकचित्यां समारूढी दम्पती निधनं गतौ ॥ एकपाकं प्रकुर्वीत पिण्डान्दद्यात्पुत्रकृपुत्रकृ
॥ ४३ ॥ एकादशे वृषोत्सर्गे प्रेतश्राद्धानि पोडश ॥ वटादिपददानानि महादानानि यानि च ॥ वर्ष यावत्पुत्रकुर्वीतमेतस्मिन् व्रजेत्स्विरम् ॥ ४४ ॥
एकगोत्रे मृतानां तु स्त्रिया वा पुरुषस्य वा ॥ स्थाण्डिलं चैकतः कुर्व्याद्धोमं कुर्व्यात्पुत्रकृपुत्रकृ ॥ ४५ ॥ एकादशेऽह्नि यच्छ्राद्धं पुत्रकृ पिण्डाभ्य
भोजनम् ॥ पाकेन पतिस्त्रीणामन्येषां च विगर्हितम् ॥ ४६ ॥ एकेनैव तु पाकेन श्राद्धानि कुरुते सुतः ॥ एकं तु विकिरं कुर्व्यात्पिण्डान्दद्याद्ब्रह्म
नपि ॥ तीर्थे चापरपक्षे वा चन्द्रसूर्यग्रहेऽपि वा ॥ ४७ ॥ नारी भर्तारमासाद्य कुणपं दहते यदा ॥ अग्निर्दहति गात्राणि आत्मानं नैव पीडयेत् ॥
॥ ४८ ॥ दहते मायमानानां धातूनां हि यथा मलम् ॥ तथा नारी दहेद्देहं हुताशं ह्यमृतोपमे ॥ ४९ ॥ दिव्यादौ दिव्यदेहस्तु शुद्धौ भवति पुरुषः ॥
तप्तलेन लोहेन वह्निना नैव दहते ॥ ५० ॥ तथा सा पतिसंयुक्ता दहते न कदाचन ॥ अन्तरात्मा मृते तस्मिन्मृतोऽप्येकत्वमागतः ॥ ५१ ॥
भर्तृसंगं परित्यज्य अन्यत्र म्रियते यदि ॥ भर्तृलोके न सा याति यावदाभूतसंयुक्ता ॥ ५२ ॥ लक्ष्मीसुतान्परित्यज्य मातरं पितरं तथा ॥ मृते पति
मनुव्रज्य सा चरं सुखमेयते ॥ ५३ ॥ दिव्यवर्षप्रमाणेन तिष्ठः कोट्योऽह्नेकोट्यः ॥ तावत्कालं वसेत्स्वर्गे तस्मैः तद सत्त्वंदा ॥ ५४ ॥ तदन्ते सरते
लोके कुले भवति भोगिनाम् ॥ सां हि लब्धमहाम्रीतिर्भर्ता सह पतिव्रता ॥ ५५ ॥ एवं न कुरुते नारी धर्माढा पतिसंगमम् ॥ जन्मजन्मनि दुःखात्ता
दुःशीलाऽम्रियवादिनी ॥ ५६ ॥ वस्तुली ग्रहगोधा वा गोधा वा द्विसुखी भवेत् ॥ स्वभर्तारं परित्यज्य परपुंसोऽनुषरिणी ॥ ५७ ॥ तस्यात्सर्वत्रय

प्रे. खं.
घ. कां.
अ. २६

॥१९३॥

ज्ञेन स्वपाते श्री निषेवते ॥ मनसा कर्मणा वाचा मृतं जीवन्तमेव वा ॥ ५८ ॥ जीवमानं मृतं वापि कित्विषं कुरुते तु या ॥ सा च वैधव्यमाप्नोति जन्मजन्मानि दुर्भगा ॥ ५९ ॥ यदेवभ्यो यत्पितृभ्यः श्रद्धयेव प्रदीयते ॥ तत्फलं भर्तृपूजातः कुर्याद्भवेन्न ततः ॥ ६० ॥ एवं कृते खगश्रेष्ठ पितृलोके चिरं वसेत् ॥ यावदादित्यचन्द्रौ च तावदेवसमा दिवि ॥ ६१ ॥ पुनश्चिगधुषा भूत्वा जायन्ते विपुले कुले ॥ पतिव्रता यथा नारी भर्तुदुःखं न विन्दति ॥ ६२ ॥ सर्वमेतद्वि कथितं मया तव खगेश्वर ॥ विशेषं कथयिष्यामि मृतस्थैव सुखप्रदम् ॥ ६३ ॥ द्वादशाहि कृतं सर्वं वर्षं यावत्सपिण्डनम् ॥ पुनः कुर्यात्सदा नित्यं घटाक्षं प्रतिमाभिक्रम ॥ ६४ ॥ कृतस्य कर्णं नास्ति प्रतकाप्यार्हते खग ॥ यः करोति नरः कश्चित्कृतं पुण्यं निनश्यति ॥ ६५ ॥ मृतस्थैव पुनः कुर्यात्प्रेतोऽक्षय्यमवायुधात ॥ प्रतिमासं घटा दद्यात्सादना जलपूरिताः ॥ ६६ ॥ अवाकच वृद्धेः कर्णाक्ष ताक्ष्यं सपिण्डनं यः कुरुते हि पुत्रः ॥ तथापि मासं प्रतिपिण्डमेकमन्नं च कुम्भं सजलं च दद्यात् ॥ ६७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ धनकाण्डे श्रीकृष्णगरुडनेत्रादि धनकस्तप सपिण्डननिरूपणं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ताक्ष्यं उवाच ॥ कथं प्रता वसन्त्यत्र कीदृश्या भवन्ति न ॥ महाप्रताः पिशाचाश्च कैर्कः कर्मफलविभो ॥ सर्वेषामनुकम्पार्थं ब्रूहि मे सधुमुदित ॥ १ ॥ प्रेतस्त्वानुच्यते येन दानेन च शुभेन च ॥ तन्मे कथ्य देवेश मम चेद्विन्दति भित्तम् ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ साधुं पृष्टं त्वया ताक्ष्यं मानुषाणां हिताय वै ॥ शृणुचावहितो भूत्वा यद्विचिन्तयति ॥ ३ ॥ गुह्याद्ब्रूयन् ह्यतन्नास्तेयं यस्य कन्यनित ॥ भक्तस्त्वं हि महाबाहो तेन ते कथयाम्यहम् ॥ ४ ॥ पुरा जेतासु तात राजासीद्ब्रह्मवाहनः ॥ महादयपुरं गम्य धर्मनिष्ठो महाबलः ॥ ५ ॥ यत्वा दानपतिः श्रीमान्ब्रह्मण्यः साधुसम्मतः ॥ शीलान्धरागुणपिता दयादाशिष्यसंयुतः ॥ ६ ॥ प्रजाः पालयते नित्यं पुत्रानिव महाबलः ॥ शत्रुधर्मघ्नो नित्यं स हण्डान्दण्डयन्मुपः ॥ ७ ॥ स कदाचिन्महानाहुः ससैन्यो मृगयां गतः ॥ वने विवेश गहनं नानावृक्षममन्विनम् ॥ ८ ॥ शार्ङ्गलक्षतसंजुष्टं नानापक्षिनिनादितम् ॥ वनमध्ये तदा राजा मृगं दृग्दपश्यत ॥ ९ ॥ तेन विद्धो मृगोऽनीव वाणेन सुदृढेन च ॥ वाणमादाय तं तस्य स वनेऽदृशेनं ययौ ॥ १० ॥ कक्षं तच्छणितावात्स राजानुजगाम तम् ॥ ततो मृगप्रसङ्गेन वनमग्नद्विवेश सः ॥ ११ ॥ क्षुत्क्षामकण्ठो नृपतिः श्रमसन्तापमुच्छ्रितः ॥ मलस्थानं समासाद्य साद्य एवावगाहत् ॥ १२ ॥ पीत्वा तदुदकं शीतं पश्यामन्धाधिवासितम् ॥ तत उत्तौष्य सलिलाद्रिमलाद्ब्रह्मवाहनः ॥ १३ ॥ न्ययौधवृक्षमासाद्य शीतच्छाद्य मनोरुम् ॥ महाविदपिनं हयं

१ सा न भर्तारमाप्नोति ॥ २ यदेवभ्यो यत्पितृभ्यः श्रद्धयेव प्रदीयते ॥ तत्फलं भर्तृपूजातः कुर्याद्भवेन्न ततः ॥ ३ एवं कृते खगश्रेष्ठ पितृलोके चिरं वसेत् ॥ यावदादित्यचन्द्रौ च तावदेवसमा दिवि ॥ ४ पुनश्चिगधुषा भूत्वा जायन्ते विपुले कुले ॥ पतिव्रता यथा नारी भर्तुदुःखं न विन्दति ॥ ५ सर्वमेतद्वि कथितं मया तव खगेश्वर ॥ विशेषं कथयिष्यामि मृतस्थैव सुखप्रदम् ॥ ६ द्वादशाहि कृतं सर्वं वर्षं यावत्सपिण्डनम् ॥ पुनः कुर्यात्सदा नित्यं घटाक्षं प्रतिमाभिक्रम ॥ ७ कृतस्य कर्णं नास्ति प्रतकाप्यार्हते खग ॥ यः करोति नरः कश्चित्कृतं पुण्यं निनश्यति ॥ ८ मृतस्थैव पुनः कुर्यात्प्रेतोऽक्षय्यमवायुधात ॥ प्रतिमासं घटा दद्यात्सादना जलपूरिताः ॥ ९ अवाकच वृद्धेः कर्णाक्ष ताक्ष्यं सपिण्डनं यः कुरुते हि पुत्रः ॥ तथापि मासं प्रतिपिण्डमेकमन्नं च कुम्भं सजलं च दद्यात् ॥ १० इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ धनकाण्डे श्रीकृष्णगरुडनेत्रादि धनकस्तप सपिण्डननिरूपणं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ताक्ष्यं उवाच ॥ कथं प्रता वसन्त्यत्र कीदृश्या भवन्ति न ॥ महाप्रताः पिशाचाश्च कैर्कः कर्मफलविभो ॥ सर्वेषामनुकम्पार्थं ब्रूहि मे सधुमुदित ॥ १ ॥ प्रेतस्त्वानुच्यते येन दानेन च शुभेन च ॥ तन्मे कथ्य देवेश मम चेद्विन्दति भित्तम् ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ साधुं पृष्टं त्वया ताक्ष्यं मानुषाणां हिताय वै ॥ शृणुचावहितो भूत्वा यद्विचिन्तयति ॥ ३ ॥ गुह्याद्ब्रूयन् ह्यतन्नास्तेयं यस्य कन्यनित ॥ भक्तस्त्वं हि महाबाहो तेन ते कथयाम्यहम् ॥ ४ ॥ पुरा जेतासु तात राजासीद्ब्रह्मवाहनः ॥ महादयपुरं गम्य धर्मनिष्ठो महाबलः ॥ ५ ॥ यत्वा दानपतिः श्रीमान्ब्रह्मण्यः साधुसम्मतः ॥ शीलान्धरागुणपिता दयादाशिष्यसंयुतः ॥ ६ ॥ प्रजाः पालयते नित्यं पुत्रानिव महाबलः ॥ शत्रुधर्मघ्नो नित्यं स हण्डान्दण्डयन्मुपः ॥ ७ ॥ स कदाचिन्महानाहुः ससैन्यो मृगयां गतः ॥ वने विवेश गहनं नानावृक्षममन्विनम् ॥ ८ ॥ शार्ङ्गलक्षतसंजुष्टं नानापक्षिनिनादितम् ॥ वनमध्ये तदा राजा मृगं दृग्दपश्यत ॥ ९ ॥ तेन विद्धो मृगोऽनीव वाणेन सुदृढेन च ॥ वाणमादाय तं तस्य स वनेऽदृशेनं ययौ ॥ १० ॥ कक्षं तच्छणितावात्स राजानुजगाम तम् ॥ ततो मृगप्रसङ्गेन वनमग्नद्विवेश सः ॥ ११ ॥ क्षुत्क्षामकण्ठो नृपतिः श्रमसन्तापमुच्छ्रितः ॥ मलस्थानं समासाद्य साद्य एवावगाहत् ॥ १२ ॥ पीत्वा तदुदकं शीतं पश्यामन्धाधिवासितम् ॥ तत उत्तौष्य सलिलाद्रिमलाद्ब्रह्मवाहनः ॥ १३ ॥ न्ययौधवृक्षमासाद्य शीतच्छाद्य मनोरुम् ॥ महाविदपिनं हयं

ग. म. पु.
॥१९४॥

पक्षिसङ्घातनादितम् ॥ १४ ॥ वनस्य तस्य सर्व्वस्य केतुभूतमिवोच्छ्रितम् ॥ तं महातरुमासाद्य निषसाद् महीपतिः ॥ १५ ॥ अथ प्रेतं ददर्शासौ
धुनुष्णाव्याकुलन्दित्रयम् ॥ उत्कचं मलिनं कुब्जं (रुक्षं) निर्ममं भीमदर्शनम् ॥ १६ ॥ स्नायुवज्रास्थिचरणं धावमानमितस्ततः ॥ अन्यैश्च बहुभिः प्रेतैः
समन्तात्परिवारितम् ॥ १७ ॥ तं दृष्ट्वा विकृतं चोरं विस्मितो वधुवाहनः ॥ प्रेतोऽपि दृष्ट्वा तं घोरामटवीमागतं वपम् ॥ १८ ॥ तदा हृद्यमाना भूत्वा तस्या
न्तिकमुपागतः ॥ अत्रवीत्स तदा ताक्ष्यं प्रेतराजो वृषं वचः ॥ १९ ॥ प्रेतभावो मया त्यक्तः प्रातोऽस्मि परमां गतिम् ॥ त्वत्संयोगान्महाबाहो नास्ति
धन्यतरो मम ॥ २० ॥ नृपतिरुवाच ॥ कृष्णवर्णः करालास्यस्त्वं प्रेत इव लक्ष्यसे ॥ कथयस्व मम श्रौत्वा यथैवं चास्मि तत्त्वतः ॥ २१ ॥ तथा
पृष्टः स वै राज्ञां श्रेयाच सकलं स्तुतम् ॥ २२ ॥ प्रेत उवाच ॥ कथयामि नृपश्रेष्ठ सर्व्वमेवादितस्तव ॥ प्रेतत्वे कारणं श्रुत्वा दयां कर्तुं ममार्हासि
॥ २३ ॥ वैदिशो ताप नगरं सर्व्वसम्पत्समन्वितम् ॥ नानाजनपदाकीर्णं नानारत्नसमाकुलम् ॥ नानापुण्यसमायुक्तं नानाशक्तिसमाकुलम् ॥ २४ ॥
तत्राहं न्यवसे भूये देवाचनरतः सदा ॥ वैश्यो जात्वा सुदेवोऽहं तावदा विदितमस्तु ते ॥ २५ ॥ हव्येन तपिता देवाः कव्येन पितरस्ताया ॥ धिक्च
दानयोगश्च विद्मः मन्त्रपिता मया ॥ २६ ॥ आवाहाश्च विवाहाश्च मया वै सुनिवेशिताः ॥ दीनान्नाथैर्विशिष्टभ्यां मया दत्तमनेकधा ॥ २७ ॥
तत्सर्व्वं विकलं त्वत् मम देवाहुपागतम् ॥ यथा मे निष्फलं जातं सुकृतं तद्वदामि ते ॥ २८ ॥ न मेऽस्ति सत्त्वानिस्तान न सुहृज च शान्धवः ॥
न च मित्रं हि मे तादृग्यः कृत्वादौर्द्धदेहिकम् ॥ २९ ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तेन मम जातं नृपेत्तम ॥ एकादशं त्रिपक्षं च पाप्मातिक्रमथाविक्रमम् ॥
प्रतिमाम्यानि चान्यानि एवं श्राद्धानि षोडश ॥ ३० ॥ यस्येतानि न दीयन्ते प्रेतश्राद्धानि भूयते ॥ प्रेतत्वं सुस्थिरं तस्य वृत्तः श्राद्धशरीरपि ॥
॥ ३१ ॥ एवं ज्ञात्वा महाभज प्रेतत्वादुद्धरस्व माम् ॥ वर्णानां चापि सर्व्वेषां राजा वन्द्युरिहोच्यते ॥ ३२ ॥ तन्मां तारय राजन् नृपश्रेष्ठ सगिरहं ददामि
ते ॥ यथा मम शुभावातिभवनपर्वरात्तम् ॥ ३३ ॥ तथा कार्य्यं महाबाहो कृपा यदि मयाप्यते ॥ आत्मनश्च कुरु क्षित्रं सर्व्वमेवाद्धदेहिकम् ॥ ३४ ॥
नृपतिरुवाच ॥ कथं प्रेता भवन्तीह कृतैरप्यौर्द्धदेहिकैः ॥ पिशाचाश्च भवन्तीह कर्मभिः कैश्च तद्वत् ॥ ३५ ॥ प्रेत उवाच ॥ देवद्वयं च ब्रह्मत्वं
छोवालधनसञ्चयम् ॥ ये हरन्ति नृपश्रेष्ठ प्रेतयानि नृजन्ति ते ॥ ३६ ॥ तापसां च सगोत्रां च अगम्यां ये नृजन्ति हि ॥ भवान्ति ते
महाभेता अमृजानि हरन्ति ये ॥ ३७ ॥ प्रवालवज्रहर्ता ये च वस्त्रापहारकाः ॥ तथा हिरण्यहर्त्ताः संयुगेऽसन्सुखागताः ॥ ३८ ॥ कृतश्रा

१ हृद्यया गन्तुमद्यतः ० पा० ॥ २ दीनान्धकृपणभ्यश्च दत्तमभयनेकधा ० पा० ॥

प्रे. खं.
व. कां.
अ. २६

॥१९४॥

नास्तिका गैदास्तथा साहसिका नराः ॥ पञ्चयज्ञविनिर्मुक्ता महादानरताश्च ये ॥ ३९ ॥ स्वामिद्रोहकरा मित्रवद्रोहकराश्च ये ॥ तीर्थपापकरा
 राजजायन्ते प्रेतयोनयः ॥ एवमाद्या महाराज जायन्ते प्रेतयोनयः ॥ ४० ॥ राजोवाच ॥ कथं मुक्ता भवन्तीह प्रेतत्वात्त्वं च तेषां च ॥
 कथं चापि मया कार्यमौर्ध्वदैहिकमात्मनः ॥ विधिना केन तत्कार्यं सर्वमेतद्वदस्व मे ॥ ४१ ॥ प्रत उवाच ॥ शृणु राजेन्द्र संक्षिपाद्विधिं नारा
 यणात्मकम् ॥ सच्छास्त्रश्रवणं विष्णोः पूजा सज्जनसंगतिः ॥ ४२ ॥ प्रेतयोनिविनाशाय भवन्तीति मया श्रुतम् ॥ अतो वक्ष्यामि ते विष्णुपूजां प्रेत
 त्वनाशिनीम् ॥ ४३ ॥ सुवर्णद्रव्यमाहृत्य मूर्तिं भूष प्रकल्पयेत् ॥ नारायणस्य देवस्य सर्वशरणार्थीयताम् ॥ ४४ ॥ पीतवस्त्रधुनाच्छायां चन्दनाङ्गुली
 र्खितान् ॥ सप्तशेड्विधैस्तैर्विधिवान्मय यजतः ॥ ४५ ॥ पृथ्वे त्वां श्रीधरं देवं दक्षिणं यक्षुस्तनम् ॥ पश्चिं वायवं देवशुक्लं च दक्षिणम् ॥ ४६ ॥
 मध्ये पितामहं पुत्र्यं तथा देवं महेश्वरम् ॥ पूजयेच्च विधानेन गन्धपुष्पादिभिः पृथक् ॥ ४७ ॥ ततः प्रदक्षिणीकृत्य अग्नौ सन्तप्य देवताः ॥ घृतेन
 दध्ना क्षीणिं विश्वान्देवान् तथा वृष ॥ ४८ ॥ ततः स्नातो विनीतात्मा यजमानः समाहितः ॥ नारायणाय विधिवत्प्रक्रियामौर्ध्वदैहिकीम् ॥ ४९ ॥
 आग्नेत विनीतात्मा क्रोधलोभविवाञ्छितः ॥ श्राद्धानि कुर्यात्सर्वार्थिणं पुण्यं तत्सर्वमेतत् ॥ ५० ॥ त्रयोदशानां विप्राणां वस्त्रच्छायापुष्पावहो ॥
 अंगुलीयकमुक्तानि भाजनासनभोजनैः ॥ ५१ ॥ साक्षात् सोदका देया घटाः प्रेतहिताय वै ॥ शय्यादानमथो दत्त्वा वटं प्रेतस्य निवृत्तयेत् ॥ ५२ ॥
 नारायणेति मन्त्रां संपुटस्थं समञ्चयेत् ॥ एवं कृत्वाथ विधिवच्छुभाशुफलं लभेत् ॥ ५३ ॥ राजोवाच ॥ कथं प्रतवटं कुर्याद्व्याकन विधानतः ॥
 ब्रूहि सर्वानुक्रमार्थं वटं प्रेतविमुक्तिदम् ॥ ५४ ॥ प्रत उवाच ॥ साधु पृष्टं महाराज कथयामि निबोध ते ॥ प्रेतत्वं न भवेद्येन दानेन सुदृढेन च
 ॥ ५५ ॥ दानं प्रतवटं नाम सर्वानुभविनाशनम् ॥ दुर्लभं सर्वलोकानां दुर्मेनिक्षयकं कम् ॥ ५६ ॥ सन्ततसहस्रकर्मणं तु वटं विधाय ब्रह्मशक्तिव
 शुते सह लोकपालैः ॥ श्रीगणेशपुर्णविवरं प्राणिपत्य भक्त्या विप्राय देहि तव दानशतैः किमन्यैः ॥ ५७ ॥ ब्रह्मा मध्ये तथा विष्णुः शंकरः शिरोऽ
 व्ययः ॥ प्राच्यादिषु च तत्कण्ठे लोकपालान्क्रमेण तु ॥ ५८ ॥ सम्पूज्य विधिवद्राजपुत्रैः कुसुमचन्दनैः ॥ ततो गुणायकसहितं वटं देवं हिमम्
 यम् ॥ ५९ ॥ सर्वदानाधिकश्चेत्तन्महापातकनाशनम् ॥ कर्तव्यं श्रद्धया राजप्रेतस्यविनिधुतये ॥ ६० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवं संजलत्तत्तस्य
 प्रेतेन नियतात्मनः ॥ सेनाजगामापुपदं हस्त्यश्वरथसंकुला ॥ ६१ ॥ ततो ब्रूते समावाते दत्त्वा राज्ञे महासयिम् ॥ नमस्कृत्य पुनः प्राप्य प्रेतोऽ
 दर्शनीयविवाम् ॥ ६२ ॥ तस्माद्भनाद्विनिष्कम्य राजापि स्वर्गं ययी ॥ स्वपुत्रं स समासाद्य सर्वं तत्प्रेतभाषितम् ॥ ६३ ॥ ततः विधिवत्प्राप्ति

ग. म. पु.
॥१९५॥

श्रीध्वेदेहादिकं विधिम ॥ तस्य पुण्यप्रदानेन प्रेता सुतो दिवं ययौ ॥ ६४ ॥ आद्येन परवृत्तेन मृतः प्रेतोऽपि सङ्गतिम् ॥ किं पुनः पुनर्दत्तनं पिता
यातीति चाट्टनम् ॥ ६५ ॥ इति दाममिमं पुण्यं शृणोति श्रावयेच्च यः ॥ न तौ प्रेतस्वमायातः पापाचार्युतावपि ॥ ६६ ॥ इति श्रीगण्ड महापुराणे
उत्तरखण्डे द्वितीयाध्याये प्रमकाण्डे प्रेतकलेः श्रीकृष्णगरुडसंवादे वज्रवाहनप्रेतसंवादे प्रेतवर्हेषु तन्निवृत्त्युपायानिरूपणं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥
गरुड उवाच ॥ नवपापमदुःकर्माथ ब्रूहि मे मधुसूदन ॥ प्रेतत्वान्मुच्यते येन दानेन सुकृतन वा ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ शृणु दानं प्रवक्ष्यामि सर्वान्
भविष्यत्फलान् ॥ सन्ततहाटकमयं वटकं विधाय ब्रह्मशकेशवयुतं सह लोकपालः ॥ क्षीराज्यपूर्णाविवरं प्राणिपस्य अतया विप्राय दहि तव दानशतः
किमन्यैः ॥ २ ॥ गरुड उवाच ॥ किमेतद्विधितं देव विस्तरणं वदस्व मे ॥ आमुष्मिणीं क्रियां देव उत्क्रान्तिरसमयादतु ॥ ३ ॥ संसारं मायु मे नाथ ब्रूहि
कृत्यं जनाह्वनं ॥ यथा कार्यो नरैः सम्यक् क्रिया च श्रीध्वेदेहिकी ॥ ४ ॥ कथं मेना महाभागः गरुडः पापयानकः ॥ सन्तवन्ते पुनश्च कस्मिन्
कैः शुभाशुभैः ॥ ५ ॥ विद्यायाः सम्भवन्तीति कस्येह कर्मणः फलम् ॥ तन्म कथय देवता जहमिच्छामि वेदितुम् ॥ ६ ॥ भूम्यां प्रसिष्यते कस्मा
तपश्चरन्तं कुतो मुक्तिः ॥ अथ तस्मात्तिला दानं पादौ चाम्यां व्यवस्थिताः ॥ ७ ॥ किमर्थं मण्डलं भूमा गोमयेनोपलिप्यते ॥ किमर्थं रसपयं विष्णुः
विष्णुमुक्तश्च पापमोक्षः ॥ किमर्थं पुनरुद्राश्च तस्य तिष्ठन्ति चायताः ॥ किमर्थं दीपदायश्च किमर्थं विष्णुपूजनम् ॥ ९ ॥ किमर्थमातुरा दानं ददाति
द्विजपुङ्गव ॥ वन्द्यान्मन्त्राण्डमिश्रं क्षमापयति तत्कथम् ॥ १० ॥ तिलां लोहं हिरण्यं च कापासं लवणं तथा ॥ सप्तधान्यं क्षिनिर्गवा दीयते केन हे
तुना ॥ ११ ॥ कथं च श्रियते जन्तुमृतस्य च कृता गतिः ॥ अतिवाह्यशरीरं च कथं विश्रमते तदा ॥ १२ ॥ शवं स्कन्धं बद्धेत्पुत्रो बद्धिदाता च पात्रकः ॥
किमर्थं देव देवेभ्यो यान्तेनाभ्यर्जनं कुतः ॥ १३ ॥ दममुक्तं किमर्थं च उदीचीं दिशमाहरेत्पुण्यं प्रमेयं कृत्वा सुखावस्थानिरीक्षणम् ॥ १४ ॥ तान्त्रिकपपपपपप
पापाणं ॥ १५ ॥ किमर्थं च नारायणं नाम्नां च विदुष्यद्विभक्तम् ॥ १६ ॥ अन्नायं शुद्धमागम्य भोक्तव्यं गोविभिः सह ॥ नवकानि च पिण्डानि किमर्थं
वितरेत्पुनः ॥ १७ ॥ किमर्थं चत्वरं दुर्यं पात्रे पक्वे च मुन्मथे ॥ काष्ठमयं गुणं वज्रा कृत्वा राजा चतुष्पथे ॥ १८ ॥ निशायां दीयते दीपौ धावद्वद्वं
दिनेदिन ॥ द्वायदकं किमर्थं च संवादः स्वजनैः सह ॥ १९ ॥ भगवन्नतिवाहस्य नवापिण्डस्तु किं भवति ॥ कथं देवपितृभ्यश्च वाहस्यावाहनं कथम् ॥
इदं च क्रियते देवः कस्मादिपण्डं प्रहापयेत् ॥ २० ॥ किं तप्यदीयते तस्य पिण्डदानाद्वन्तरम् ॥ अस्थिसञ्चयं चैव शय्यादानं किमर्थकम् ॥ २१ ॥
द्वितीयोऽङ्गि कुतः स्नानं चतुर्थं सामिकं द्विजे ॥ दशमं किं मलस्नानं कार्यं सर्वजनैः सह ॥ २२ ॥ कस्मात्तैलोज्झर्तनं च स्कन्धवाहाय गृहं नयेत् ॥

प्र. सं.
य. कां
अ. २८

॥१९५॥

तैः समुद्रतनं चापि दधुः स्थलजलाश्रये ॥ २२ ॥ क्षमेऽहनि यः पिण्डस्तं दद्यादामिषेण तु ॥ पिण्डं चैकादशे कस्माद् वृषोत्सर्गः कथं भवेत् ॥
 ॥ २३ ॥ आह्वानि षोडशैतानि अर्घ्यं यावत्कुतो वद ॥ अन्नादिचोदकेनैव पृथगधिकशतत्रयम् ॥ २४ ॥ दिनेदिने च दातव्यं घटाग्रं प्रेततृप्तये ॥
 प्राप्ते काले च म्रियते अनित्यो मानवः प्रभो ॥ २५ ॥ छिद्रं तु नैव पश्यामि कुतो जीवः स निर्गतः ॥ कुतो गच्छन्ति भूतानि पृथिव्यापो मनस्तथा ॥
 ॥ २६ ॥ तेजो वदस्व मे नाथ वायुकाशमेव च ॥ वायवश्चैव पश्चिमे कः गच्छन्ति जातये ॥ २७ ॥ लोभमोहादयः पञ्च शरीरे चैव तस्कराः ॥
 तृष्णा कामोऽभ्यर्हकारः कुतो यान्ति जनार्दन ॥ २८ ॥ पुण्यं वाप्यय वापुण्यं उत्किञ्चित्सुकृतं तथा ॥ नष्टं देहे कुतो यान्ति दानानि विविधानि च ॥
 ॥ २९ ॥ सपिण्डनं किमर्थं च पूर्णं संवत्सरेऽपि वा ॥ प्रेतस्य मेलनं मार्द्धि कैः समं तत्र को विधिः ॥ ३० ॥ ये दग्धा ये त्वदग्धाश्च पतिता ये नरा
 भुवि ॥ यानि चान्यानि भूतानि तेषामन्ते भवेच्च किम् ॥ ३१ ॥ पापिनां ये दुराचारा मुद्गलत्वं च ये गताः ॥ आत्मघाती ब्रह्महा च स्तयो विश्वास
 वातकः ॥ ३२ ॥ कपिलां यः पिबेच्छूद्रो यः पटेऽहैदिकाशम् ॥ धारयेद्वा ब्रह्मभूवं का गतिस्तस्य माधव ॥ ३३ ॥ विप्रस्य ब्राह्मणी भार्या मण्डू
 ता यदा भवेत् ॥ तस्मात्पापाच्च भीतोऽहं तन्मे वद जगत्पते ॥ सर्वमेतन्मया पुरो वद लोकहिताय वै ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
 उत्तम्वण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे और्ध्वदैहिककर्मकालक्रियमाणनानादानादिफलप्रश्निरूपणं नामाष्टाविंशोऽध्यायः
 ॥ २८ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ साधु पुरं स्वया भद्र मातृपाणां हिताय वै ॥ शुश्रूषावर्तिना भूत्वा सर्वमर्ध्वदैहिकम् ॥ १ ॥
 सम्यग्विभेदरहितं श्रुतिस्मृतिसमुद्भूतम् ॥ यत्र दृष्टं सुरैः सेन्द्रियोगिम्रियोगचिन्तकैः ॥ २ ॥ सुहृद्ब्रह्मनरं वन्म नारुयानं कस्यचित्कचित् ॥
 भक्तस्त्वं हि महाभाग सर्वं ते कथयाम्यहम् ॥ ३ ॥ अपुत्रस्य गतिर्नास्ति स्वर्गो भव च नैव च ॥ येन केनाप्युपायेन कार्यं जन्म सुतस्य च ॥ ४ ॥
 तारयन्मरकात्पुत्रो यदि मोक्षो न विद्यते ॥ दाहः पुत्रेण कर्तव्यो देयः पौत्रेण पात्रकः ॥ ५ ॥ तिलैर्दूर्भैश्च भूम्यां वै कुटी श्रातृमती भवेत् ॥ पंचगन्धानि
 वक्त्रे तु येन जीवः प्ररोहति ॥ ६ ॥ लिप्यात्तु गोमयैर्धूमि तिलान्दूर्भैश्च निःक्षिपत् ॥ तस्यामेवातुरो मुक्तः सर्व्वं दहति पात्रकम् ॥ ७ ॥ दर्भमूली
 नयेत्स्वर्गं संस्थितं नात्र संशयः ॥ दर्भान्त्र हि ये भूम्यां निलयन्कान संशयः ॥ ८ ॥ सर्व्वत्र वसुधा पूता यत्र लेपो न विद्यते ॥
 यत्र लेपः स्थितस्तत्र पुनर्लेपेन शुध्यति ॥ ९ ॥ यातृयानाः पिशाचाश्च गक्षमाः क्रूरकर्मिणः ॥ अलिते शानुरं दुक्तं विशन्त्येने न संशयः ॥ १० ॥

म. पु.
१९६॥

नित्यमोमं तथा श्राद्धं विप्राणां पादशोभनम् ॥ मण्डलेन विना भूम्यां कूर्चन्त्येतच्च निष्फलम् ॥ ११ ॥ आतुरः सुखेन तत्र मण्डलेन विना
भुञ्जि ॥ ब्रह्मा रुद्रश्च विष्णुश्च श्रीहनुमान एव च ॥ मण्डले चोपनिष्ठस्तस्मात्कुर्वीत मण्डलम् ॥ १२ ॥ अन्यथा ज्ञायते ॥ अतु वाको वृद्धो
युवापि वा ॥ यान्यन्तरं स वै गच्छेत्कीडने वायुना सह ॥ १३ ॥ मिश्रितं लोहताम्रं तु तथैव जन्म जायते ॥ तस्यैवं वायुभृतस्य न श्राद्धं नोदकं
क्रिया ॥ १४ ॥ मम स्वेदममुद्रान्ति लान्ताक्ष्यं पवित्रकाः ॥ अमुग दानवा दैत्यास्तुष्यन्ति निलदानतः ॥ १५ ॥ तिलाः श्वेतास्तिलाः कृष्णा
स्तिला गोघृणत्रिभाः ॥ ते स दहनं पापानि शरीरेण कृतानि च ॥ १६ ॥ एक एव तिलद्रोणं हेमद्रोणविलेः समः ॥ तर्पणे दानहोमे च दानो
भवति चाश्रयः ॥ १७ ॥ दर्भा मल्लोममम्भुतस्तिलाः स्वेदममुद्रवाः ॥ तृप्ताः स्युर्देवता दानिः श्राद्धेन पितृमन्त्रा ॥ १८ ॥ अथ मन्त्रा वृक्षा विश्वव्या
पुपजीवनात् ॥ १८ ॥ सव्यपक्षापकीने ब्रह्माश्वस्तु विमलुतुः ॥ अपमन्त्रेण तुष्यन्ति पितरो विविदेवताः ॥ १९ ॥ अपमन्त्राक्षी वृक्षा एवमेव तु
केशवः ॥ दशोऽथ शंकरं दिक्षांश्चो देवाः कशे स्थिताः ॥ २० ॥ विप्रा मन्त्राः कृष्णा महिस्तुलसी च खरेश्च ॥ तेन निष्कर्तव्यं दानि किय
तायाः पुनः पुनः ॥ २१ ॥ कृष्णाः पिण्डेषु निर्मात्याः ब्राह्मणाः श्वेतमोतले ॥ मन्त्राः श्वेतु एतिताश्चितायाश्च वृताश्वतः ॥ २२ ॥ तुलसी ब्राह्मणा नावो
विष्णुर्गदादधी स्वरा ॥ पञ्च प्रवहणान्येव सवाव्यो मन्त्रा मन्त्रा ॥ २३ ॥ विष्णुर्गदादधी गीता तुलसीविमर्शितवः ॥ अथो पुनर्गदादधी पञ्चमी
शुक्तिदादधी ॥ २४ ॥ तिलाः पवित्रास्त्रिविधा दशोश्च तुलसीदलम् ॥ निवारयन्ति चैतांश्च दुर्मतिं पाप्ममातुरम् ॥ २५ ॥ तस्मात्पञ्चानुविध्यं त्यजेत्
प्राज्ञोऽनुव्रतम् ॥ लवणकाले शिष्टेष्टानातुरन्म दग्धये ॥ २६ ॥ तस्मै तु निष्पन्ने घोडमो दमन्तु परिधितः ॥ विष्णुलोकं स वै पाति मन्त्रहीनोऽपि
दानवः ॥ २७ ॥ दग्धमूलशिवो भूमौ दग्धपाणिस्तु यो मृतः ॥ श्राद्धेन विकुञ्जोऽसौ संसारपाप्मनः ॥ २८ ॥ गोमयेनोपलिते तु दग्धपास्तमये स्थितः ॥
तत्र दत्तेन दानेन सर्वं पापं व्यपेक्षति ॥ २९ ॥ लवणं तद्धर्मं दिव्यं सर्वदेवलयप्रदं वृषाभ ॥ वस्त्राद्वस्त्रायाः सर्वं नोत्कटं लवणं विना ॥ ३० ॥
पितृणां च प्रियं भव्यं तस्मात्सर्वप्रदं भवेत् ॥ विष्णुदेहममुद्रतो यतोऽयं लवणो रसः ॥ ३१ ॥ विशेषाच्छरणं दानं तेन शंसन्ति योगिनः ॥ जाकण
वाच्यविशां स्त्रीणां ब्रह्मजनस्य च ॥ ३२ ॥ आतुराणां यदा प्राणाः प्रयाति वसुधातले ॥ लवणं तु तदा देवं दारस्योद्धाटनं दिवः ॥ ३३ ॥ इति
श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये प्रथमोऽध्यायः ॥

१ कृतमप्यकृतं भवेत् पा० । २ दग्धमूलशिवः प्राणा संस्थितो भूमिपुत्रः ॥

प्रे. खं.
य. कां.
अ. २९.

॥१९६॥

दीनमाधवश्चकत्स्वरूपं नामैकानविशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पुत्रो ताक्ष्यं परं गुह्यं दानानां दानस्तथा ॥ परमं सर्वदानानां
परं गोप्यं दिव्यकस्मात् ॥ १ ॥ देयमेकं महादानं कापीमं चोत्तमात्तमम् ॥ येन दत्तं प्रीत्यर्थं भवतु स्वर्गतिं क्रमन् ॥ २ ॥ ब्रह्माद्या देवताः
सर्वाः कार्याश्च प्रीतिमाधुः ॥ देयेन महादानं पतेऽन्नदत्तेन ॥ ३ ॥ किं वमद्वैलोकं नतां गात्रा भवेद्दिह ॥ तस्मात्पुत्रोऽयं धर्मोऽस्मान्तुल
विक्रमः ॥ यमलोकं विनिजित्य स्वर्गं ताक्ष्यं स गच्छति ॥ ४ ॥ गां तिलांश्च क्षितिं हेम यो ददाति द्विजन्मने ॥ तस्य जन्माजितं पापं तदथापदेव
नश्यति ॥ ५ ॥ तिला गात्रा महादानं महापातकनाशनम् ॥ तद्वर्षं दीयते विदुः नान्यथैव कदाचन ॥ ६ ॥ कल्पितं दीयते दानं तिला पात्रव
मेक्षितं ॥ अन्येषु वर्षेषु पात्रैश्च कदाचन ॥ ७ ॥ तेषां चान्ये शान्तिं दत्तं वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ आतुरे वीर्यमं स दत्तं दानं विदितं वि ॥
आतुरे दीयते दानं तत्कालं चापनिष्ठति ॥ ८ ॥ जीवन्मुक्तं तस्मात्पुत्रवित्तविक्रमः ॥ ताक्ष्यमेकं एव सत्यं वदस्व विकल्परहित्यैः ॥ ९ ॥ यस्मात्
मोदते पुत्रस्तु तद्वानमन्तकम् ॥ अतो दद्यात् स पुत्रो वा वाचकवित्तवत् ॥ यित्वा ॥ यत्किञ्चिदप्यपि पतेः सोऽप्यत्र लब्धं वतः ॥ १० ॥ अन्यथा
तुरकालं तु देहपापं क्षितिर्हित्यते ॥ देहे तथातिबाह्वस्य परतः प्रीतनं भवेत् ॥ ११ ॥ पुत्रास्तु ये च काये च हृदयेऽपीत्यल्लभ्यते ॥ तैः च दीप्यमानैश्च
दानशक्तं तदक्षयम् ॥ १२ ॥ तिला लोहं हिरण्यकं कापीमं लवणं च ॥ नतवाच्यं क्षितिगांश्च एकैकं पावनं स्तुतम् ॥ १३ ॥ लोहदानायस्तुत्येवमं
गजसिलार्कपातम् ॥ लवणं दीयमानं तु भयं विद्यते यदातः ॥ १४ ॥ कपीमस्तु तु दानेन न पुत्रैर्भो भवेत् भवेत् ॥ तस्यचित्तं तं भावक्षितिर्भो
व पातकात् ॥ १५ ॥ देवदानादप्यथ स्वर्गं भूमिदानादप्यथ भवेत् ॥ वसुधैवप्रसादात् स पात्रं दत्तं भवेत् ॥ १६ ॥ सर्वेषां यद्वत्तत्स वसुधा विभो
एषाः ॥ सर्वे ते वदन्ता यान्ति सतथाप्येव प्रीणिताः ॥ १७ ॥ विष्णोः स्मरणाखण्डेन प्राप्तं वसुधा वतिः ॥ एतत् सर्वव्यापकं सर्वेषां च
ताप्यते ॥ १८ ॥ तस्मात् पुत्रं प्रशंसन्ति ददाति पितृगात्रया ॥ सुमतिं पित्रं दद्याद् द्यूतैर्नामिल्लभ्यते ॥ १९ ॥ तामिषं कालं सुतो यस्तु सत्तु
दानानि दाययत् ॥ गयाश्राद्धाक्षिप्यतः पुत्रः कुलतन्दनः ॥ २० ॥ वसुधासाक्षिलिन्ध्यामो विकल्परस्य पितुस्तदा ॥ पुत्रवर्धनं कर्तव्यं सत्तु
तायन्ति ते ॥ २१ ॥ किं दत्तैर्विद्वद्भिः पितुः सुखमाप्नोते ॥ अभ्यसेयं महाजघ्नः कर्त्ता नास्ति पात्रेभ्यः ॥ २२ ॥ अस्मान्मां स पुत्रो वै
देवैश्च सुपुत्र्यते ॥ तस्यैव पुत्रः सानि ह्यतोऽपि पुत्रं भुवि ॥ २३ ॥ लोहदानं दत्तं च वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ यत्तं भीषकं नामोति न गच्छेत्
तस्य वैरमणिः ॥ २४ ॥ सुतां सुपुत्रं वदन् विदुः कुर्यात् कदा नथा ॥ एतानि वदन्ते तु दद्यान्ति पात्रकर्मिणाम् ॥ २५ ॥ तस्माच्छेदस्य शान्त्य

ग. म. पु.
११९७॥

ब्राह्मणायातुगे ददेत् ॥ यमायुधानां सन्तुष्टये दानमेतदुदाहृतम् ॥ २६ ॥ गर्भस्थाः शिशवो ये च युवानः स्थविरास्तथा ॥ एभिर्दानाविशेषैस्तु निह
हेतुः स्वपातकम् ॥ २७ ॥ छुरिणः श्यामशबलौ पण्डामकौ उदुम्बराः ॥ शबला श्यामहता ये लोहदानेन प्रीणिताः ॥ २८ ॥ पुत्राः पौत्रास्तथा
बन्धुः सगोत्राः सुहृदस्तथा ॥ ददते नातुगे दानं ब्रह्मैस्तु समा हि ते ॥ २९ ॥ पञ्चत्वे भूमियुक्तस्य गृणु तस्य च या गतिः ॥ अतिवाहः पुनः प्रेो
वर्षार्धं सुकृतं लभेत् ॥ ३० ॥ अग्नित्रयं त्रयो लोकास्त्रयो वेदास्त्रयोऽमराः ॥ कालत्रयं त्रिसन्ध्यं च त्रयो वर्णास्त्रिशक्तयः ॥ ३१ ॥ पादादूर्ध्वं कटिं यावत्
तावद्ब्रह्माधितिष्ठति ॥ श्रीर्वा यावद्गर्भिणीभिः शरीरे मनुजस्य च ॥ ३२ ॥ मस्तके तिष्ठतीशानो व्यक्ताव्यक्तो भेदेश्वरः ॥ एकमुत्तमं त्रयो भागा ब्रह्मा
विष्णुमहेश्वराः ॥ ३३ ॥ अहं प्राणः शरीरम्यो भूतशालयतुल्ये ॥ धर्माधर्मं सति दस्मात् सुखदुःखे कृताकृते ॥ ३४ ॥ जन्तोर्बुद्धिं समाख्याय
पूर्वकमाधिवासिताम् ॥ अहमव तथा जीवान्प्रेमयासि च कर्मसु ॥ स्वर्गं च नर्कं मोक्षं प्रयान्ति प्राणिनो भुवम् ॥ ३५ ॥ स्वर्गस्थं त्रयकल्पं वा
श्राद्धे वाप्यायनं भवेत् ॥ तस्माच्छ्राद्धानि कुर्वीत विधिवानि विचक्षणः ॥ ३६ ॥ मत्स्यं कर्म च वाराहं नारसिंहश्च वामनम् ॥ गर्भं गर्भं च कृष्णं च
वृद्धं चैव सकस्किनम् ॥ एतानि दश नामानि स्मरन्त्येनानि सदा बुधैः ॥ ३७ ॥ स्वर्गं जीवाः सुखं यान्ति च्युताः स्वर्गाच्च मानवाः ॥ लब्ध्वा सुखं च
वित्तं च दद्यादासिष्यमनुताः ॥ पुत्रपौत्रैर्वनेगदद्या जिवैषुः शरदां शनम् ॥ ३८ ॥ आतुरं च दुर्बलानि विष्णुपूजाञ्च कारयन् ॥ अष्टाक्षरं तथा
मन्त्रं जपेद्वा श्राद्धशालम् ॥ ३९ ॥ पुत्रयेच्छाकल्यपुष्पञ्च तैवेष्टैर्घृतपाचिनः ॥ तथा गर्भश्च श्रुणुश्च श्रुतिस्मृतिसमुद्भितः ॥ ४० ॥
विष्णुमोना पिता विष्णुर्ब्रह्मणः स्वजनतन्त्रयः ॥ यश्च विष्णुं न पश्यामि तस्य वसित किं मम ॥ ४१ ॥ जले विष्णुः स्थले विष्णुर्विष्णुः
पर्वतमस्तके ॥ उवाकामात्राकुले विष्णुः सर्वदे विष्णुमयं जगत् ॥ ४२ ॥ वयमापो वयं पृथ्वी वयं द्यौ वयं तिलः ॥ वयं माता वयं गता वयं
वायुर्ब्रह्म प्रजाः ॥ ४३ ॥ वयं ह्येष वयं आन्यं वयं सधु वयं घृतम् ॥ वयं जिप्ता वयं देवा वयं शम्भुश्च धर्षुवः ॥ ४४ ॥ अहं दाता अहं
यात्री अहं यन्त्रा अहं कर्तुः ॥ अहं वला अहं यन्मो अहं परको अहं जलम् ॥ ४५ ॥ धर्माधर्मं सति दस्मात् कर्मोभस्सु क्षुमाक्षुभैः ॥ यत्
कर्म क्रियते क्वापि पूर्वजन्माचितं तत् ॥ ४६ ॥ धर्मं सतिमहं दद्यामधर्मोऽप्यहमेव च ॥ यातनां कुरुते मोऽपि धर्मं सुक्तिं दद्याम्यहम् ॥
॥ ४७ ॥ मनुजानां क्रिया नाश्व्यं अन्ते वेत्तुणी स्मृताः ॥ तस्मादमन्य पापीष्वं विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ४८ ॥ बालत्वे यच्च कोमारे यच्च परिणतां च
यत् ॥ सर्ववैभवाकृतं पापं यच्च जन्मान्नेच्छति ॥ ४९ ॥ यन्निशार्वा तथा प्राप्तयेन्मप्याज्ञापराह्वयोः ॥ मन्त्रयोर्वायत् कृतं कर्म कर्मणा मनसा

मे स्त.
व. कां
अ. ३०

॥११९७॥

गिरा ॥ ५० ॥ दत्त्वा वरां सकृदपि कपिलां सर्वकामिकाम् ॥ उद्धरेदन्तकाले स आत्मानं पापसञ्चयात् ॥ ५१ ॥ गावो ममाग्रतः सन्तु पृथतः
 पार्श्वतस्मनथा ॥ गावो मे हृदये सन्तु गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥ ५२ ॥ या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च देवे व्यवस्थिता ॥ धेनुरुपेण मा देवी मम पापं
 व्यपोहतु ॥ ५३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तमखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे नानादाननिरूपणं नाम विंशोऽध्यायः
 ॥ ३० ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ ये नराः पापसंयुक्तास्ते गच्छन्ति यमालयम् ॥ नृणां मत्सालिकं दत्तमनन्तफलदं भवेत् ॥ १ ॥ यावद्भजः प्रमाणाद्
 स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः ॥ अश्वारूढाश्च ते यान्ति ददन्ते ये ह्युपानहो ॥ २ ॥ आतपे श्रमयामेन न ददन्ते च कश्चित् ॥ छत्रदानेन वै प्रेता विचरन्ति
 सुखं पथि ॥ ३ ॥ यमुद्दिश्य ददात्यन्नं तेन चाप्यायितो भवेत् ॥ ४ ॥ अन्वकारे महाचोरे अमूर्ते लक्ष्यवर्जिते ॥ उद्वेगोन्मत्ते च ते यान्ति दीपदानेन
 मानवाः ॥ ५ ॥ आश्विने कार्तिके वापि माघे मृततिथावपि ॥ चतुर्दश्याश्च दीपदानं सुखाय वै ॥ ६ ॥ प्रत्यहञ्च प्रदानं च मार्गे सुविपमे नमः ॥
 यावत्तु संवत्सरं वापि प्रेतस्य सुखलिप्सया ॥ ७ ॥ कुले द्योतति शुद्धात्मा प्रकाशत्वं स गच्छति ॥ ज्योतिर्मर्मयोऽसौ पुज्योऽस्मां दीपदानप्रदो नमः ॥
 ॥ ८ ॥ प्राङ्मुखोऽदङ्मुखं दीपं देवागारे डिजानये ॥ कुर्याद्ग्राम्यमुखं पित्रे अग्निः सङ्कल्प्य सुस्थिम् ॥ ९ ॥ सर्वोपहारशुक्तानि प्रदान्यत्र त्रयोद-
 शं ॥ यो ददाति मृतस्यैव जीवन्नप्यात्महेतवे ॥ स गच्छति महामार्गे महाकण्ठविचरितः ॥ १० ॥ आसनं भाजनं भोज्यं दीप्येन यद्विजायते ॥ सुते-
 न सुजमानस्तु तेन गच्छन्त्यलं पथि ॥ ११ ॥ कमण्डलुप्रदानेन तृपितः पितृन् जलम् ॥ १२ ॥ भाजनं वस्त्रदानञ्च कुसुमञ्चाङ्गुलीयकम् ॥ एकादशां-
 शं दत्तव्यं प्रेताङ्गणहेतवे ॥ १३ ॥ त्रयोदशं पदानीन्धं प्रेतस्य शुभमिच्छता ॥ दानव्यानि यथाशक्त्या प्रेताऽप्यां शीणितो भवेत् ॥ १४ ॥ भोजना-
 नि निलाश्चैव उदकमभ्युदयौदशं ॥ तुष्टिकां वस्त्रयुग्मञ्च तथा शान्तिं पुरां गतिम् ॥ १५ ॥ योऽथैव नावं तज्जं वापि ब्राह्मणे शनिपादयेत् ॥ स महिम्नोऽ-
 नुसारेण तत्समुद्रमुपाभुजे ॥ १६ ॥ नानालोकान् विचरति महिषीञ्च ददाति यः ॥ यमपुत्रस्य वा माता महिषी सुगतिप्रदा ॥ १७ ॥ ताम्बूलं
 कुसुमं दयं याम्बानां हर्षवर्द्धनम् ॥ तेन सम्प्रीणिताः सर्वे तस्मिन् क्लेशं न कुर्वते ॥ १८ ॥ गो-भु-तिल-हिरण्यानि दानान्याहुः स्वशक्तिः ॥ १९ ॥
 धुनःशेनो यो यथाज्जलपात्रञ्च मृन्मयम् ॥ उदपात्रसहस्रस्य फलमाप्नोति मानवः ॥ २० ॥ यमदूता महारौद्राः कगलाः कृष्णपिङ्गलाः ॥ न भीष-
 यन्ति स याम्बा वस्त्रदानं कृते सति ॥ २१ ॥ मार्गे हि गच्छमानस्तु तुष्णाक्षः श्रमपीडितः ॥ यदाभिदानयोगेन सुखी भवति निश्चिन्तम् ॥ २२ ॥
 शय्या दक्षिणया युक्ता आयुषाम्बरमेयुता ॥ हेमश्रीपतिना युक्ता देया विप्राय शर्मणे ॥ तथा प्रेतसंयुक्तोऽसौ मोक्षं सदैव देवैः ॥ २३ ॥ एतन् न

[illegible]

1992

ग. म. पु.
३९॥

स्थिशुक्रमांसानि रोम रक्तं वलं तथा ॥ ३१ ॥ पादकौशिकमिदं पिण्डं स्वाजन्तोः पञ्चभौतिकम् ॥ नवमे दशमे मासि जायते पञ्चभौतिकः ॥ ३२ ॥
मुनिवर्तैः समाकृष्टः पीडया विह्वलीकृतः ॥ पुष्टो नाड्याः सुषुम्णाया योषिद्वर्भस्थितस्त्वरत् ॥ ३३ ॥ शितिवारि हविर्भोक्ता पवनाकाशमेव च ॥
पृथिभूतैः पीडितस्तु निवृद्धः स्यादुपवर्धनैः ॥ ३४ ॥ मूलभूता इमे प्रोक्ताः सप्त नाड्यन्तरे स्थिताः ॥ त्वचास्थिनाड्यो रोमाणि मांसश्चैवात्र पञ्चमम्
॥ ३५ ॥ एते पञ्च गुणाः प्रोक्ता मया धृमेः स्वशरीर ॥ यथा पञ्च गुणाश्चापस्तथा तच्छृणु काश्यप ॥ ३६ ॥ लाला मूत्रं तथा शुक्रं मज्जा रक्तञ्च पञ्च
मम् ॥ आपः पञ्चगुणाः प्रोक्ता ज्ञातव्यान्ते प्रयत्नतः ॥ ३७ ॥ क्षुधा तपा तथा निद्रा आलस्यं कान्तिरेव च ॥ तेजः पञ्चगुणं प्रोक्तं तार्क्ष्यं सर्व्वं
योगिभिः ॥ ३८ ॥ रागद्वेषौ तथा लज्जा भयं मोहश्चैव च ॥ इत्येतत् कथितं गुणैः पञ्चैव गुणपञ्चकम् ॥ ३९ ॥ आकृञ्चनं भावनञ्च लघनञ्च
प्रसारणम् ॥ निरोधः पञ्चमः प्रोक्तो वायोः पञ्च गुणाः स्मृताः ॥ ४० ॥ प्रापश्चिन्ता च गाम्भीर्य्यं श्रवणं सत्यसंक्रमः ॥ आकाशस्य गुणाः पञ्च ज्ञात
व्यास्ताक्षर्य्यं यत्नतः ॥ ४१ ॥ श्रोत्रं त्वक् चक्षुषी जिह्वा नासा बुद्धीन्द्रियाणि च ॥ पाणी पादौ गुदं प्राक् च गुह्यं कर्म्मन्द्रियाणि च ॥ ४२ ॥ इडा
च पिंगला चैव सुषुम्णा च तृतीयका ॥ गान्धारी गजजिह्वा च ॥ ४३ ॥ अलम्बुशा कुहश्चैव शखिनी दशमी स्मृता ॥ पिण्ड
मध्ये स्थिता ह्येताः प्रधाना दश नाडयः ॥ ४४ ॥ प्राणापानौ सप्तमश्च उदानो व्यान एव च ॥ नागः कूर्म्मश्च कृकरो देवदत्तो धनञ्जयः ॥ ४५ ॥
इत्येते वायवः प्रोक्ता दश देवैः सन्निभः ॥ केवलं सुक्तमत्रैव पुष्टिर्दं सर्व्वदेहिनाम् ॥ ४६ ॥ नयते प्राणदो वायुः शरीरे सर्व्वसन्निभु ॥ आहारो
रुक्तेभ्यस्तु वायुना क्रियते हि ॥ ४७ ॥ स प्राणश्च गुदं सन्यक् पृथग्गते पृथग्जलम् ॥ अग्नेर्गते जलं कृत्वा तदत्रैव जलोपरि ॥ ४८ ॥ अग्नेश्चायः
स्वयं प्राणस्तमग्निश्च धमेच्छनैः ॥ वायुना धम्यमानोऽग्निः पृथक्किञ्च पृथग्गमय ॥ ४९ ॥ मलैर्गतेऽग्निः किञ्च भिन्नं देहात् पृथग्भवेत् ॥ कर्णाक्षि
नासिका जिह्वा दन्तनाभिवर्गुदम् ॥ ५० ॥ नखा मलाश्च ह्येते विष्णुवक्ष्यन्तन्तकम् ॥ सुक्तशेषितं योगोदितं पादकौशिकं स्मृतम् ॥ ५१ ॥
रोम्णां कोट्यस्तथा तिस्रोऽप्यङ्कोटि समन्विताः ॥ द्वाविंशदशानाः प्रोक्ताः सामान्याद्विन्तास्तु ॥ ५२ ॥ सप्त लक्षणि केशाः स्युर्नखाः प्रोक्तास्तु
विंशतिः ॥ मांसं पलसहस्रैकं सामान्याद्देहसंस्थितम् ॥ ५३ ॥ रक्तं पलशतं तार्क्ष्यं बुद्धमेव पुरातनैः ॥ पलानि दश मेदश्च त्वचा चैव तु तत्समा ॥ ५४ ॥
पलद्वादशकं मज्जा महारक्तं पलत्रयम् ॥ शुक्रं द्विकुडवं ज्ञेयं शोणितं कुडवं स्मृतम् ॥ ५५ ॥ श्लेष्माणश्च पट्टध्वञ्च विष्णुर्न तत्प्रमाणतः ॥ अस्थि
हि ह्यधिकं प्रोक्तं पट्टपुत्रशतत्रयात् ॥ ५६ ॥ एवं पिण्डः सामान्यातो वैभवं सम्प्रचक्ष्महे ॥ सुखं दुःखं भयं क्षमं कर्म्मणैव हि प्राप्यते ॥ ५७ ॥

प्रे. सं.
ध. का.
अ. ३२

॥ ३९ ॥

अधोमुखं चोर्ध्वपादं गर्भाद्रायुः प्रकर्षति ॥ तले तु करयोन्यस्य वद्धंते जातुपार्थवोः ॥ ५८ ॥ अंगुष्ठी चोपरि न्यस्तौ जान्वोरथ करागुली ॥ जातु
 पृष्ठे तथा नेत्रे जातुमथ्ये च नासिका ॥ ५९ ॥ एवं वृद्धि क्रमाद्याति जन्तुः स्त्रीगर्भसंस्थितः ॥ काठिन्यमस्थीन्यायान्ति भुक्तपीतन जीवति ॥ ६० ॥
 नाडी वाप्यायनी नाम नाभ्यां तत्र निबध्यते ॥ स्त्रीणां तथान्वसुपिरे स निबद्धः प्रजायते ॥ ६१ ॥ कामन्ति भुक्तपीतानि स्त्रीणां गर्भोदरे तथा ॥
 तिराप्याथितदेहोऽसौ जन्तुर्वृद्धिमुपैति च ॥ ६२ ॥ स्मृत्यस्तत्र प्रयान्त्यस्य बह्वयः संसारभूतयः ॥ ततो निर्व्वेदमायाति पीडयमान इतस्ततः ॥ ६३ ॥
 पुनर्नैवं करिष्यामि भुक्तमात्र इहोदरात् ॥ तथातथा यतिष्यामि गर्भे नाश्रम्यहं यथा ॥ ६४ ॥ इति सखिन्तयजोचो स्मृत्वा जन्मशतानि वै ॥
 यानि पूर्वानुभूतानि देवभूतात्मजानि वै ॥ ६५ ॥ ततः कालक्रमाच्चरन्तुः परिवर्त्यन्त्ययोमुखः ॥ नवमे दशमे वापि मासि संजायते ततः ॥ ६६ ॥
 निष्क्रम्यमाणा वातेन प्राजापत्येन पीडयते ॥ र्भस्क्रमते च विलपस्तदा दुःखनिपीडितः ॥ ६७ ॥ निष्कामंश्चोदरान्मृच्छामसङ्गां प्रतिपद्यते ॥
 प्राप्नोति चेतनां चासौ वायुस्पर्शसुखान्वितः ॥ ६८ ॥ ततस्तं वैष्णवी माया समारकन्दति मोहिनी ॥ तया विमोहिताऽसौ ज्ञानभंशमवाधुते ॥
 ॥ ६९ ॥ भ्रष्टज्ञानं बालभावे ततो जन्तुः प्रपद्यते ॥ ततः क्रौमारकावस्थां यौवनं वृद्धतामपि ॥ ७० ॥ पुनश्च तद्वन्मरणं जन्म प्राप्नोति मानवः ॥
 ततः संसारं विमर्शं प्राप्यते वदन्ममत्वं ॥ ७१ ॥ कदाचित्स्वर्गमाप्नोति कदाचिद्विषयं ततः ॥ स्वर्गं च निष्यं चैव स्वकर्मफलमश्नुते ॥ ७२ ॥
 कदाचिदुक्तकर्मं च भुवं स्वल्पेन गच्छति ॥ स्वलोके नरके चैव भुक्तप्राये प्रियातयाः ॥ ७३ ॥ नरकेषु महदुःखमेतद्यत्स्वर्गवासिनः ॥ दृश्यते
 नात्र मोक्षेन पात्यमानास्तु नारकैः ॥ ७४ ॥ स्वर्गेऽपि दुःखशतलं घटानिहयकालतः ॥ भुक्त्यहं पतिष्यामीत्येतन्मनापि वसते ॥ ७५ ॥ नार
 काश्चैव सम्प्रेक्ष्य महदुःखमवाप्यते ॥ एवं गतिमहं गन्तव्यमिति श्रमनिवृत्तः ॥ ७६ ॥ गर्भवासि महदुःखं जायमानस्य योजनम् ॥ जातस्य बाल
 भावेऽपि वृद्धस्यैव दुःखमेव च ॥ ७७ ॥ कामिष्योऽपि यममन्वायौवनोऽपि च दुःसहम् ॥ दुःस्वप्नं वा वृद्धता च मरणे दुःखमुत्कटम् ॥ ७८ ॥ कृण्व
 माणश्च याम्यैः स नरकेऽपि च याम्ययः ॥ पुनश्च गर्भजन्म स्यात्समर्पणं दुष्कर्मं तथा ॥ ७९ ॥ एवं संसारचक्रेऽस्मिन्मन्तवो घटयन्मवत ॥ आश्रयन्ते
 प्राक्तनैर्वैषेवंद्धा विध्वान्तं यतःकृतं ॥ ८० ॥ नास्ति पश्चिन्मुखं किञ्चित्क्षये दुःखशताकुले ॥ विनतासुत सोऽसौ यतितन्व्यं ततो नरैः ॥ ८१ ॥ एतस्मि
 न् सर्वमाख्यातं यथा गर्भस्य संस्थितिः ॥ कथयामि क्रमशः पूर्वं वा वसतिं तदुक्ता ॥ ८२ ॥ गच्छ उवाच ॥ मध्ये कृतमहामभद्रपक्ष्मां गयोत्तरम् ॥
 प्रश्नस्यापि तृतीयस्य उत्तरं च विवीचताम् ॥ ८३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ शिवमाणस्य हि कृत्यमिति त्वं पृष्टवानपि ॥ शृणु तपोत्तरं तूक्तं कथया

ग. म. पु.
॥२००॥

मि समास्तः ॥ ८४ ॥ आसन्नमरणं ज्ञात्वा पुरुषं स्नापयेत्ततः ॥ गोमूत्रगोमयसुसृत्तीर्षोदककुशोदकैः ॥ ८५ ॥ वाससी परिवार्याथ धौने तु कुं
नी शुभे ॥ दशम्यादौ समास्तीर्ष्य दक्षिणाग्रान्विकीर्ष्य च ॥ ८६ ॥ तिलाच्च गोमयलितायां भूमौ तत्र निवेशयेत् ॥ ८७ ॥ प्रासुदं शिरसं वापि
मुखं स्पर्णं विनिक्षेपेत् ॥ शालग्रामशिला तत्र तुलसी च खगेश्वर ॥ ८८ ॥ विधेया सन्निधौ सर्पिर्दीपं प्रज्वालयेत्पुनः ॥ नमो भगवते वासुदेवायेति
जपस्तथा ॥ ८९ ॥ आदौ तु प्रणवं कृत्वा पूजादाने ततः स्मृते ॥ समभ्यर्च्य हर्षिकेशं पुष्पधूपादीभिस्ततः ॥ ९० ॥ प्रणिपातैः स्तवैः पुण्यैर्घ्या
नयोगेन पूजयेत् ॥ दत्त्वा दानं च विप्रभ्यो दीनानाथेभ्य एव च ॥ ९१ ॥ पुत्रे सिन्धे कलत्रे च क्षेत्रधान्यधनादिषु ॥ निवर्त्तयेन्ममत्वं च विष्णोः
पादौ हृदि स्मरन् ॥ ९२ ॥ दक्षैः पुरुषसूक्तं च यदि श्रेष्ठापदस्तदा ॥ पुत्राद्याः प्रपठेयुस्ते क्षियमाणे निजे जने ॥ ९३ ॥ एतत्ते सर्वमाख्याते
कृत्यं मृत्यावुपस्थिते ॥ फलमप्यस्य कुरास्य समासात्ते वदाम्यहम् ॥ ९४ ॥ ह्यानेन शुचिताम्राशिरपाविन्यहतिस्ततः ॥ ततो विष्णोः स्मृतिस्त
स्य ज्ञानास्त्वैफलप्रदा ॥ ९५ ॥ दभंतूली नयेत्स्वर्गमाहुरं तु न संशयः ॥ तिलैर्दधैश्च निःक्षितैः स्नानं कर्तुमयं भवेत् ॥ ९६ ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च
श्रीहृताशस्तथैव च ॥ मण्डले चोपतिष्ठन्ति तस्मात्कुर्वीत मण्डलम् ॥ ९७ ॥ प्रासुदं भाव कृतेनेह शिरसा लोकसुत्तनम् ॥ व्रजते यदि पापस्याल्पदं
पुस्तं भवेत्स्वरा ॥ ९८ ॥ एतदेव मुखे मुक्ते जिवि ज्ञानं प्ररोहति ॥ तुलसीं ब्राह्मणं नावो विष्णुरेकादृशी समा ॥ ९९ ॥ पञ्च प्रवहणान्येव भवाव्यो मन्वतां तृणपात्र ॥
विष्णुरेकादृशीं गीतां तुलसीं विप्रधेनवः ॥ १०० ॥ असारे दुर्गसंसारं पटपटी भक्तिदायिनी ॥ नमो भगवते वासुदेवायेति जपन्नरः ॥ १०१ ॥ उष्णपुष्पं साधु
ज्यं प्रासुदाह्वय संशयः ॥ पूजयापि च मल्लोक्रातिगरादिर्वं व्रजेत् ॥ १०२ ॥ यन्धमाभावे भस्मेन तु ज्ञानं पुरुषसूक्ततः ॥ यस्म्ययस्याधिकारं तु साधनेष्वेव
काश्यपा ॥ १०३ ॥ तत्तत्फलस्याप्याधिक्यं भवतीत्यवधारय ॥ दातव्यानि यथाशक्त्या श्रीतोऽस्तौ सर्वदा भवेत् ॥ १०४ ॥ एतत्ते सर्वमाख्याते स्नानादिषु फले
मया ॥ ब्रह्माण्डे ये गुणाः सन्ति शरीरे ते व्यवस्थिताः ॥ १०५ ॥ पातालध्वरा लोकस्तथान्ये द्वीपसगराः ॥ आदिस्त्यादिगहाः सर्वे पिण्डमध्ये
व्यवस्थिताः ॥ १०६ ॥ पादावस्तु तलं ज्ञेयं पादोर्द्धं वितलं तथा ॥ जातुभ्यां सुतलं विद्धि सकृदिदेशे महातलम् ॥ १०७ ॥ तथा तलातलक्षोरो सुहा
देशे रसातलम् ॥ पातालं कटिस्थं तु पादादौ लक्षयेदधः ॥ १०८ ॥ भूलोकं नाभिमध्ये तु भुवने लोकं तदूध्वतः ॥ स्वर्गलोकं हृदये विद्यात् कण्ठ
देशे महस्तथा ॥ १०९ ॥ जनलोकं वक्रदेशे तपोलोकं ललाटके ॥ सत्यलोकं महारन्ध्रे भुवनानि चतुर्दश ॥ ११० ॥ त्रिकोणं संस्थितं मेरु
धःकोणे च मन्दरः ॥ दक्षिणे चैव कैलासो वामभागे हिमाचलः ॥ १११ ॥ निपथञ्चोद्धाभागे च दक्षिणे गन्धमादनः ॥ मलयो (रमणो) वामरेखा

१. ल.
५. कां.
अ. ३२

॥२००॥

वां सतेते कुलपर्वताः ॥ ११२ ॥ अस्थिस्थाने स्थितो जम्बुः शाको मजासु संस्थितः ॥ कुशद्वीपः स्थितो मसि कीचद्वीपः शिरास्थितः ॥ ११३ ॥
 त्वचायां शास्मलिद्वीपे दुक्षः रोम्णां च सञ्चये ॥ नखस्थः पुष्करद्वीपः सागरास्तदनन्तरम् ॥ ११४ ॥ क्षारोदश्च तथा मूत्रे क्षारे क्षीरोदसागरः ॥
 क्षीरोदयिष्य छेष्मस्थः यक्षायां घृतसागरः ॥ ११५ ॥ रसोदधि रसे विद्याच्छोणिते दधिस्तामरम् ॥ स्वादुलं लम्बिकास्थाने गर्भोदं मुक्तास्थितम् ॥
 ॥ ११६ ॥ नादचक्रे स्थितः सूर्यो विन्दुचक्रे च चन्द्रमाः ॥ लोचनस्थः कुजो ज्ञेयो हृदये च बुधः स्मृतः ॥ ११७ ॥ विष्णुस्थाने शुक्रं विद्या
 चक्रे शुक्रो व्यर्थस्थितः ॥ नाभिस्थाने स्थितो मन्दो मुखे राहुः स्थितः सदा ॥ ११८ ॥ पाशु (द) स्थाने स्थितः केतुः शरीरे ग्रहमण्डलम् ॥
 विषमकक्ष समाख्यातमापादतलमस्तकम् ॥ ११९ ॥ उत्पन्ना ये हि ससारे मियन्ते ते न पुंशयः ॥ सुमुखा च तथा रौद्रा दारुद्रता न पुंशया
 ॥ १२० ॥ यत्र पीडास्ति यमा रौद्रास्ता वै शुक्लिकदेशजाः ॥ विनाशः पूर्णकाले च जायते सर्वदेहिनाम् ॥ १२१ ॥ अग्रे अग्रे हि यावन्ति यमलोकगत
 स्य वै ॥ तप्तवायुकमध्वेन प्रज्वलद्द्विगमध्यतः ॥ १२२ ॥ केशभाहेः समान्ता नायन्ते यमकिंकरेः ॥ पापिष्ठास्त्वयमास्ताक्ष्यं द्यायममविवर्जि
 ताः ॥ १२३ ॥ यमलोके वसन्त्येते कुड्यां जन्म न विद्यते ॥ एवं सञ्जायते ताक्ष्यं मर्त्ये जन्तुः स्वकर्मभिः ॥ १२४ ॥ उत्पन्ना ये हि ससारे त्रिय
 मे जे न संशयः ॥ आसुः कर्म च वित्तञ्च विद्या निधनयेव च ॥ १२५ ॥ पश्येतां हि मुज्यन्ते यमस्थस्यैव देहिनः ॥ कर्मणा ज्ञायते जन्तु
 कर्मणैव प्रलीयते ॥ १२६ ॥ सुखं दुःखं भयं क्षेमं कर्मणैवाभिपद्यते ॥ अयोमुखं चोद्धृष्टादं गर्भाद्वायुः प्रकपति ॥ १२७ ॥ जन्मतो वैष्णवी माया
 समोदयाति सत्वरम् ॥ स्वकर्मकृतसम्बन्धो जन्तुर्जन्म प्रपद्यते ॥ १२८ ॥ सुकृताहुतयो भोगभोग्यवारं सुकुले भवेत् ॥ यथायथा दुष्कृतं तद् कुले
 हीने प्रजायते ॥ १२९ ॥ वरिष्ठो व्याधितो मुखैः पापकृद्दुःखभाजनम् ॥ अतः परं किमर्थं ते कथयामि खगेश्वर ॥ १३० ॥ इति श्रीभारुह महापुराणे
 उत्तरखण्डे द्वितीये अर्धे प्रेतो श्रीकृष्णगरुडसंवादे जन्तुर्पाततद्वृत्तयात्वादेविभागधुवनादिविभागवर्णनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ गरुड उवाच ॥
 उत्पत्तिलक्षणं जन्तोः कथितं मयि पुत्रके ॥ यमलोकः कियमात्रल्लोकेन स पराचर ॥ विरतरं तस्य मे ब्रूहि अध्या वैव कियन्तु ररुतः ॥ १ ॥ केश
 पापः कृतैर्द्वय केन वा शुभकर्मणा ॥ गच्छन्ति मानवास्तत्र कथयस्व विशेषतः ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पदरगितिसहस्राणि योजनानां प्रमाणतः ॥
 यमलोकस्य बाध्वान्मन्तरा मानुषस्य च ॥ ३ ॥ ध्मातताम्रमिवाततो ज्वलद्गुर्गो महापथः ॥ तत्र गच्छन्ति पापिषा मानवा मृदचेतसः ॥ ४ ॥

१ स्वादुर्दं च विदस्थाने पा० १ २ यथा दुल्लक्ष्मं हि पा० १

कष्टकाश्च सुतीक्ष्णा वै विविधा वादरक्षाः ॥ तैस्तुवाभितित्यातां हुताशश्च तथालम्बः ॥ ५ ॥ द्रुवच्छाया न नरास्ति यत्र विमर्मेत नरः ॥
 गृहीतः कालपारोक्ष्य कृतैः कर्मभिरुत्पन्नैः ॥ ६ ॥ तस्मिन् मार्गे न चात्रार्थं येन प्राणान् प्रयोष्येत् ॥ न जलं द्रव्यते तत्र तुषा येन विलीयते ॥ ७ ॥ क्षुधया पीडितो याति तुण्डया च महापथे ॥ शीतेन कम्पते क्वापि यममार्गेऽतिदुर्गमे ॥ ८ ॥ यद्यस्य वाहशं पापं स पन्थास्तस्य तादृ-
 शः ॥ सुदीनाः कृपया मूढा दुःस्वैर्यानास्तस्मिन् तम् ॥ ९ ॥ रुदन्ति दारुणं कैचित् कविर्होहं वदन्ति च ॥ आत्मकर्मभेदोद्वेगैः पन्थमाना मुहुर्मुहुः ॥ १० ॥ ईदृग्विच स वै पन्था विज्ञेयो दारुणः खगः ॥ विदुष्या ये नरा लोके सुखं तस्मिन् द्रवन्ति च ॥ ११ ॥ यापिनाथिनं च दानानि दत्तानि
 स्मृति मानवैः ॥ तानि तावत्पुण्यतिष्ठति यमलोकैः पुरः पार्थ ॥ १२ ॥ पापिनो नोतिप्रतिष्ठति दार्ष्ट्याद्यजलाश्रितः ॥ अस्मिन् वायुभूतास्तैः यं ध्रुवाः
 पापकर्मिणः ॥ १३ ॥ ईदृशं वर्मे तद्वोद्गं कथितं तत्र सुव्रत ॥ पुनश्च कथयिष्यामि यममार्गेण स्य ॥ स्थितिः ॥ १४ ॥ आरुण्येनक्तयोर्मयैः पुरं
 वेवस्वतस्य तु ॥ सर्वं अत्रमयं दिव्यममर्थं तत् सुरासुरैः ॥ १५ ॥ चतुर्ध्वं चतुर्ध्वं सप्तप्राकारतोरणम् ॥ स्वयं निष्ठति वै यस्यां यमो द्वारैः सगन्वि-
 तः ॥ १६ ॥ योजनानां सहस्रं वै प्रमाणेन तदुच्यते ॥ सर्व्वलक्षणं दिव्यं विचित्रवालाक्षैर्जसम् ॥ १७ ॥ तद्वह चर्मपादस्य विस्तीर्णं काञ्चनमवधौ ॥
 योजनानां पञ्चतत्प्रमाणेन समुच्छ्रितम् ॥ १८ ॥ वृत्तं स्तम्भसहस्रेभ्यु वैदूर्य्यमालम्बयति ॥ मुक्ताजालमवाप्तं च पताकाजालसंयुतम् ॥ १९ ॥
 चण्डाशतनिनाशकं तोरणानां शतैर्वृतम् ॥ यस्मादिभिर्यमस्य पदभूषणैस्तैः सदा ॥ २० ॥ तत्रस्यो भवपात्रं चर्म आनेन तु समं शूरे ॥ द्वायमो
 जनविस्तीर्णं नीलजीवुतमग्निभे ॥ २१ ॥ चर्मैर्लो कर्षशालश्च चर्ममुक्तो दिता यमः ॥ ययवः पाण्डुकानां धार्मिकाणां सुप्रसदः ॥ २२ ॥ मन्त्रमार-
 तसंयोजकस्तैर्विदितवैस्तथा ॥ व्याख्यानेर्विचित्रैर्युक्तः शंसवादिजनिः स्ववैः ॥ २३ ॥ पुरःपश्चमर्शे तु चित्रशस्त्रे वै शूरे ॥ वैनविशिरसैर्युक्तानां
 योजनानां सुवैस्त्वम् ॥ २४ ॥ द्रुमोच्छ्रितं महातिष्ठं लोकाप्राकारभूषितम् ॥ प्रतोलीयन्तं चर्मं पताकाजालभूषितम् ॥ २५ ॥ दिव्यलोकानतस्तुङ्गीयं
 गीतध्वनिसमकलम् ॥ विचित्रचित्रकुशलीश्चत्रयुतस्य वै शूरे ॥ २६ ॥ मण्डिषुक्तयोः दिव्ये आसने परमादृतं ॥ तत्रस्यो गणयथायुगुप्तोऽपि चैत-
 र्गु च ॥ २७ ॥ न सुव्रति कदाचित् स सुकृते दुष्कृतोऽपि वा ॥ यद्वेनोपापाचितं यावत् तादृशं तस्य तत् ॥ २८ ॥ दशपदापि चतुर्ध्वं कृतं
 कर्मं लिखत्सवी ॥ चित्रशालयात् स सुकृते ज्वरस्यद्विष्ट महाशूरे ॥ २९ ॥ दक्षिणे पाणि शूलस्य त्वाविस्फोटकस्य च ॥ पश्चिमे काल-

1957

पाशस्य अजीर्णस्यारुचेस्तथा ॥ ३० ॥ मध्यपीठोत्तरे ज्ञेया तथा चान्या त्रिषुचिका ॥ पेशन्यां वै शिरोऽर्चिश्च आग्नेय्याञ्चैव सूकता ॥ ३१ ॥
 अतिसारश्च नेत्रहंत्वां वायव्यां दाहसंज्ञकः ॥ एभिः परिवृतो नित्यं चित्रगुप्तः स तिष्ठति ॥ ३२ ॥ यत् कर्म कुरुते कश्चित्तत् सर्वं विलिखत्यसौ ॥
 धर्मराजगृहद्वारं दूतास्ताक्षर्यं तथा निशि ॥ तिष्ठन्ति पापकर्मणः पच्यमाना नराधमाः ॥ ३३ ॥ यमदूतैर्महापारोहं न्यमानाश्च सुदूरैः ॥ वध्यन्ते
 विविधैः पापैः पूर्वकर्मकृतैर्नराः ॥ ३४ ॥ नानाप्रहरणार्थैश्च नानायन्त्रैस्तथा परे ॥ लिखन्ते पापकर्मणः क्रकचैः काष्ठवाहिना ॥ ३५ ॥
 अन्ये ज्वलद्भिर्द्वारैर्वैष्टिताः परितो भृशम् ॥ पूर्वकर्मविपाकेन ध्मायन्ते लोहपिण्डवत् ॥ ३६ ॥ सिपयान्ये च धरापृष्ठे कुडारेणावकस्तिताः ॥
 क्रन्दमानाश्च दृश्यन्ते पूर्वकर्मविपाकतः ॥ ३७ ॥ केचिद्गृहमध्येः पाकेस्तेलपाकेस्तथा परे ॥ पीड्यन्ते यमदूतैश्च पापिष्ठाः सुसूरा नराः ॥ ३८ ॥
 क्षणाद्विप्रार्थयन्त्यन्ये दहिदेहीति कोटिशः ॥ यमलोके यथा दृष्टा ममस्त्वं भक्षितं त्वया ॥ ३९ ॥ इत्येवं बहुशस्ताक्षर्यं नरकाः पापिषां स्मृताः ॥
 कर्मभिर्बहुभिः प्रोक्तैः सर्वशास्त्रेषु भाषितैः ॥ दानोपकारं वक्ष्यामि यथा तत्र सुखं भवेत् ॥ ४० ॥ इति श्रीगुरुदे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥
 धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे यमलोकविस्तृतिः ॥ वर्गनं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ शृणु ताक्षर्यं यमान्यायं
 धर्माधर्मस्य लक्षणम् ॥ सुकृतं दुष्कृतं तूणामये धावति धावताम् ॥ १ ॥ कृते तपः प्रशंसन्ति त्रेतायां ज्ञानसाधनम् ॥ द्वापरे यज्ञयज्ञे च दानं
 मेकं कलौ युगे ॥ २ ॥ गृहस्थानां स्मृतो धर्म उत्तमानां विचक्षणैः ॥ दद्यात्तं स्वशक्त्या हि कुर्वतां नास्ति पातकम् ॥ ३ ॥ दसस्तु रोपितो येन
 खनिकूपजलशयाः ॥ यममार्गे सुखं तस्य ब्रजतो नितरां भवेत् ॥ ४ ॥ अमितापप्रदातारं येः शीतपीडिते द्विजे ॥ तप्यमानाः सुखं वान्ति सर्वं
 कामैः प्रपूरिताः ॥ ५ ॥ सुवर्णमणिमुक्तादि वस्त्राण्याभरणानि च ॥ तेन सर्वमिदं दत्तं येन दत्ता वसुधरा ॥ ६ ॥ यानियानि च भूतानि दत्तानि
 भुवि मानवैः ॥ यमलोकपथे तानि तिष्ठन्त्येषां समीपतः ॥ ७ ॥ व्यञ्जनानि विचिन्नाणि भक्ष्यभोज्यानि यानि च ॥ ददाति विचिन्ना पुत्र भेदे तद्
 पतिष्ठति ॥ ८ ॥ आत्मा वै पुत्रनामास्ति पुत्रस्त्राता यमालये ॥ तारयेत् पितरं वीरात् तेन पुत्रः प्रक्षयते ॥ ९ ॥ अतो देयश्च पुत्रेभ्य आदमाजी
 वितावाधि ॥ अतिवाहस्तदा प्रेतो भोगात् वै लभते हि सः ॥ १० ॥ दक्षमानस्य भेतस्य स्वजनैर्यो जलाञ्जलिः ॥ दीयते प्रेतकृत्यांसि भीतो याति
 यमालये ॥ ११ ॥ अपके मृत्यये पात्रे दुग्धं दत्तं दिनत्रयम् ॥ काष्ठमयं धुणैर्वद्धा मीतै रस्रजौ चतुष्पथे ॥ १२ ॥ मयमेतद्विदित्वे च तृतीये च तथा

१ स्वमांसं भक्षयति हि० पा० । स्वमांसं जलपयति० पा० ।

ग. म. पु.
॥२०२॥

खग ॥ आकाशस्थं पिबेद्गुधं प्रेतो वायुवपुर्देहः ॥ १३ ॥ चतुर्थे सञ्चयः कार्यः चतुर्थे वापि साम्रिके ॥ अस्थिसञ्चयनं कार्यं दद्यादापाञ्जलिं ततः ॥ १४ ॥
न पूर्वोक्ते न मध्याह्ने नापराह्णे न सन्धिषु ॥ याते प्रथमयामि तु दद्यादापजलाञ्जलीन् ॥ १५ ॥ पुरेण दत्ते ते सर्वे गोविणो हितवान्वयाः ॥
स्वजात्यैः परजात्यैश्च देवो नद्यां जलाञ्जलिः ॥ १६ ॥ गन्तव्यं नैव विप्रेण दातुं शीघ्रं जलाञ्जलिम् ॥ निवृत्ताश्च यदा नार्यो लोकाचारः सदा
भवेत् ॥ १७ ॥ पञ्चत्वञ्च गते शूद्रे यः काष्ठं नयते चिताम् ॥ अनुव्रजेद्यदा विप्रस्त्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ १८ ॥ विरामे च ततः पूर्णे नदीं गच्छेत्
समुद्रगाम् ॥ प्राणायामशतं कृत्वा घृतं प्राश्य विष्णुप्याति ॥ १९ ॥ शूद्रो गच्छति सर्वत्र वैशंपस्त्रिषु द्वयोः परः ॥ गच्छति स्वीचवर्गेषु बाहुं प्रेतो
जलाञ्जलिम् ॥ २० ॥ दत्ते जलाञ्जलौ पश्चाद्विदध्यादन्तर्धानम् ॥ त्यजन्ति गोविणः सर्वे दिनानि नव काश्यप ॥ २१ ॥ जलाञ्जलिं तथा दातुं
गच्छन्ति द्विजसत्तमाः ॥ यत्र स्थाने मृतो यस्तु अध्वन्यपि शूद्रेऽपि वा ॥ विक्षेपस्तु ततः स्थानात् कचिद्विहितो बुधैः ॥ २२ ॥ स्त्रीजनस्यायतो
गच्छेत् पृथतो नवसञ्चयः ॥ आचमनं विधातव्यं पापाणोपरि संस्थितैः ॥ २३ ॥ यवांश्च सर्पपात्रं दूर्वाः पूर्णपात्रे विलोकयेत् ॥ आरायेन्नित्यम्
णि स्नेहस्नानं समाचरेत् ॥ २४ ॥ गोत्रिभेन च कर्त्तव्यं गृहान्नञ्च न भोजयेत् ॥ भुञ्जीत धूमये पात्रे उत्तानञ्च विवर्जयेत् ॥ २५ ॥ मृतकस्य गुप्ता
ग्राह्या यमगार्थां समुद्दिरेत् ॥ शुभाशुभे च ध्यातव्ये पूर्वकर्मोपसंखिते ॥ २६ ॥ लब्धेनैव च देहेन भुङ्क्ते सुकृतदुष्कृते ॥ वायुरूपो भ्रमत्येव वायु
रुर्ध्वं स गच्छति ॥ २७ ॥ दशाहकर्मक्रियया कुटी निष्पाद्यते ध्रुवम् ॥ नवैकैः षोडशाष्टैः प्रथमि हि कुटी नमः ॥ २८ ॥ तिलैर्दमैश्च धूम्यां
वे कुटी घातुमश्री भवेत् ॥ पञ्च रत्नानि वस्त्रे तु येन जीवः प्ररोहति ॥ २९ ॥ यद्वा पुष्पं प्रनष्टं हि तदा गर्भे न धारयेत् ॥ आदराच्च ततोऽन्यो तिलदर्भेण
विनिःशेषेत् ॥ ३० ॥ पशुत्वे स्थावरत्वे च यत्र कापि स जायते ॥ तत्रैव जन्तुर्नृपतः श्राद्धं तत्रोपतिष्ठति ॥ ३१ ॥ सन्निवृत्तः लक्ष्मसुहृदश्च सुतो वाणस्तदा
मुयात् ॥ यथा श्राद्धं यदुद्दिश्य कृतं तस्योपतिष्ठति ॥ ३२ ॥ यावन्नोत्पादितो देहस्तावच्छ्राद्धेनं प्राणनम् ॥ क्षुयाविश्रमभापत्रो दशहिनं च तपितः
॥ ३३ ॥ पिण्डदानं न यस्याभुवाकाशे भ्रमते तु सः ॥ दिनत्रयं वसन्तोये अग्रावापि दिनत्रयम् ॥ आकाशे वसते ऋषिं हिनमेकन्तु यासके ॥ ३४ ॥
दग्धे देहे च वह्नौ च जलेनैव तु तपितः ॥ स्नेहस्नानं जलेनैव पूषकैः कुर्यादेहे ॥ ३५ ॥ ग्रयमेऽह्नि तृतीये च पञ्चमे सप्तमेऽपि वा ॥ नवमेकादशे
चैव श्राद्धं नवकमुच्यते ॥ ३६ ॥ गृहद्वारे स्मरानि वा तीर्थं देवालयेऽपि वा ॥ यत्राग्नौ दीयते पिण्डस्तस्य सर्वान् समापयेत् ॥ ३७ ॥ एकात्
शाहे यच्छ्राद्धं तत् सामान्यमुदाहृतम् ॥ चतुणामेकवर्णानां शुद्धयर्थे स्नानमुच्यते ॥ ३८ ॥ कृत्वा चकादशाहञ्च पुनः स्नात्वा शुचिर्भवेत् ॥ दद्यादि

म. खं.
ध. कौ.
अ. ४६

५१२

॥२०२॥

प्राय यः शय्यां यथोक्तं प्रेतमोक्षदाम् ॥ ३९ ॥ न भवेत् यदा स गोत्रो परोऽपि विधिमाचरेत् ॥ भाय्या वा पुरुषः कश्चित् तुष्टश्च कुरुते स्त्रियः ॥
 ॥ ४० ॥ प्रथमेऽहनि यः पिण्डो दीयते विधिपूर्वकम् ॥ अत्राद्येन च तेनैव सर्वश्राद्धानि कारयेत् ॥ ४१ ॥ अमन्त्रं कारयेच्छ्राद्धं दशाहं नामगो-
 त्रतः ॥ श्राद्धं कृतन्तु यैर्वस्त्रैस्तानि त्यक्त्वा गृहं विशेषत् ॥ ४२ ॥ असगोत्रः सगोत्रो वा यदि स्त्री यदि वा पुमान् ॥ प्रथमेऽहनि यः कुर्यात् स दशाहं
 समापयेत् ॥ ४३ ॥ जीवस्य दशभिः पिण्डैर्देहो निष्पाद्यते ध्रुवम् ॥ वृद्धिश्च दशभिर्मासैर्गर्भस्थस्य यथा भवेत् ॥ ४४ ॥ आशौचं यावदेतस्य
 तावत् पिण्डोदकक्रिया ॥ चतुर्णामपि वर्णानामेव एव विधिः स्मृतः ॥ ४५ ॥ यत्र त्रिरात्रमाशौचं तत्रादौ त्रीन् प्रदापयेत् ॥ चतुरस्तु द्वितीयेऽहनि
 तृतीये त्रिंस्तथैव च ॥ ४६ ॥ पृथक् शरावयोर्देहादेकाहं क्षीरमम्बु च ॥ एकोद्दिष्टन्तु वै श्राद्धं चतुर्थेऽहनि कारयेत् ॥ ४७ ॥ प्रथमेऽहनि यः पि-
 ण्डस्तेन मूर्द्धा प्रजायते ॥ चक्षुः श्रोत्रञ्च नासा च द्वितीयेऽहनि प्रजायते ॥ ४८ ॥ गण्डौ वक्त्रं तथा ग्रीवा तृतीयेऽहनि जायते ॥ हृदयं कुक्षिरुदरं
 चतुर्थे तद्वदेव हि ॥ ४९ ॥ कटिपृष्ठं गुदञ्चापि पञ्चमेऽहनि जायते ॥ षष्ठे ऊरु च विज्ञेये सप्तमे गुल्फसम्भवः ॥ ५० ॥ अष्टमे दिवसे प्राप्ते जंघे च
 भवतोऽण्डज ॥ पादौ च नवमे ज्ञेयौ दशमे बलवत्क्षुधा ॥ ५१ ॥ एकादशाहे यः पिण्डस्तं दद्यादामिषेण तु ॥ सिद्धान्नं तस्य दातव्यं कृशराः पूष-
 काः पयः ॥ प्रक्षाल्य विप्रचरणावर्घ्यं धूपञ्च दीपकम् ॥ ५२ ॥ द्वादश प्रतिमास्यानि श्राद्धान्यैकादशे तथा ॥ त्रिपक्षञ्चापि षण्मासे द्वे श्राद्धानि च
 षोडश ॥ ५३ ॥ प्रति मासं प्रदातव्यं मृताहे या तिथिर्भवेत् ॥ स मासः प्रथमो ज्ञेय इति वेदविदो विदुः ॥ ५४ ॥ शवहस्ते च यच्छ्राद्धं मृतिस्थाने
 द्विजासने ॥ तदेव प्रथमं श्राद्धं तत् स्यादेकादशेऽहनि ॥ ५५ ॥ सा तिथिर्मासिके श्राद्धे मृतो यस्मिन् दिने नरः ॥ रिक्तयोश्च त्रिपक्षे च सा तिथि-
 र्नाद्रियेत वै ॥ ५६ ॥ पौर्णमास्यां मृतो योऽसौ चतुर्थी तस्य चोनका ॥ चतुर्थ्यान्तु मृतो यस्तु नवमी तस्य चोनका ॥ ५७ ॥ नवम्याञ्च मृतो
 यश्च रिक्ता तस्य चतुर्दशी ॥ एता रिक्ताश्च विज्ञेया अन्त्येष्टौ कुशलेन च ॥ ५८ ॥ एकादशाहे यच्छ्राद्धं नवकं तत् प्रकीर्तितम् ॥ चतुष्पथे त्यजे-
 दन्नं पुनः स्नानं समाचरेत् ॥ ५९ ॥ एकादशाहादारभ्य घटस्यान्नं जलान्वितम् ॥ दिनेदिने च दातव्यं नन्दं यावद्विजोत्तमे ॥ ६० ॥ मानुषस्य
 शरीरे तु विद्यते ह्यस्थिसञ्चयः ॥ तत्संख्यः सर्वदेहेषु षष्ट्यधिकशतत्रयम् ॥ ६१ ॥ उदकुम्भेन पुष्टानि तान्यस्थीनि भवन्ति हि ॥ एतस्मादीयते
 कुम्भः प्रीतिः प्रेतस्य जायते ॥ ६२ ॥ यस्मिन् दिने मृतो जन्तुरटव्यां विषमेऽपि वा ॥ यदा तदा भवेदाहः सूतकं मृतवासरात् ॥ ६३ ॥ तिल-
 पात्रं तथात्राद्यं गन्धधूपादिकञ्च यत् ॥ एकादशाहे दातव्यं तेन श्रद्धो द्विजो भवेत् ॥ ६४ ॥ क्षत्रियो द्वादशाहे तु वैश्यः पञ्चदशे तथा ॥ शुद्धिः

ग. म. पु.
॥२०३॥

शूद्रस्य मासेन मृतके जातमृतके ॥ ६५ ॥ मासत्रये विरावं स्यात् पण्मासेन तु पक्षिणी ॥ अहः संवत्सरादव्याहृष्टं वत्सोदकं क्षुधिः ॥ अनेदेवा
तुसायेण शुद्धिः स्यात् साव्वर्णिकी ॥ ६६ ॥ एकादशाहश्रुति पुरतः प्रतिवत्सरम् ॥ विश्वेदेवास्तु सम्पूज्य पिण्डमेकश्च निर्व्वपत् ॥ ६७ ॥ यथा
तारागणाः सर्व्वं च्छाद्यन्ते रविरभिभिः ॥ एवं प्रच्छाद्यते सर्व्वं न प्रतो भवति कश्चित् ॥ ६८ ॥ शय्यादानं प्रशंसन्ति सर्व्वदेव द्विजोत्तमाः ॥
अनित्यं जीवनं यस्मात् पश्चात् को नु प्रदास्यति ॥ ६९ ॥ तावद्वन्धुः पिता तावद्यावच्चावति मानवः ॥ मृते मृत इति ज्ञात्वा क्षणात् सेदो निव
र्त्तते ॥ ७० ॥ आत्मेव ह्यात्मनो बन्धुरेवं ज्ञात्वा सुदुर्मुहुः ॥ जीवद्वापीति सन्निव्य स्वीयं हितमनुस्मरेत् ॥ ७१ ॥ मृतानां कः सुतो दद्याद्विज
शय्यां सतूलिकाम् ॥ एवं जानन्निदं सर्व्वं स्वहस्तेनैव दापयेत् ॥ ७२ ॥ तस्माच्छय्यां समासाद्य सारदारुमयौ ददाम् ॥ दन्तादिरुचिरां रम्यां देणपु
रलंकृताम् ॥ तस्यां संस्थाप्य हेमश्च हरिं लक्ष्म्या समन्वितम् ॥ ७३ ॥ घृतपूर्णश्च कलशं तत्रैव परिकल्पयेत् ॥ विज्ञेयो गण्ड शीत्यै स निमग्नकलशा
बुधैः ॥ ७४ ॥ ताम्बूलकुङ्कुमसोदकपूरारगुरुचन्दनम् ॥ दीपिकोपानहच्छत्रचामरासनभाजनम् ॥ ७५ ॥ पार्श्वेषु स्थापयेच्छत्रा सतयन्त्र्यानि च
हि ॥ शयनस्थस्य भवति यथान्यदुपकारकम् ॥ ७६ ॥ भृङ्गारकरकादशं पञ्चवर्णं वितानकम् ॥ शय्यामेषविधां कृत्वा मातृणां च निमित्तयेत्
॥ ७७ ॥ सपत्नीकाय सम्पूज्य स्वलोकसुखदायिनीम् ॥ वस्त्रैः तुशोभनैः पूज्य चैलकं परिवापयेत् ॥ ७८ ॥ कर्णकपर्णमुलीवधृष्टवर्णं विनम्रवर्णं ॥
गृहोपकरणयुक्तं गृहं धेन्वा समन्वितम् ॥ ७९ ॥ ततोऽर्घ्यैः सम्प्रदातव्यः पञ्चमूलफलान्नैः ॥ ८० ॥ यथा न कुण्मशाय न क्षुण्ये सामरकनका ॥ शय्या
ममाप्यशून्यास्तु तथा जन्मनिजन्मनि ॥ ८१ ॥ दस्त्रैश्च तत्पममलं क्षमाप्य न विसर्जयेत् ॥ तथा चेकादशाहं तु विधिरप प्रकीर्तितः ॥ ८२ ॥ दद्यात्
यो हि धर्मार्थे वान्धवो वान्धवे सुते ॥ विशेषमत्र पक्षे तु कथ्यमानं मया श्रुतम् ॥ ८३ ॥ उपयुक्तश्च तस्यासीत् यत् किञ्चित् स्वस्येन पुरा ॥ तस्य यद्दानस
लम्बं वस्त्रं भाजनवाहनम् ॥ यदभीष्टञ्च तस्यासीत् तत् सर्व्वं परिकल्पयेत् ॥ ८४ ॥ स्थापयेत् पुराणं हेमं शय्यापरि क्षुभं बुधः ॥ पूजयित्वा भद्रान्वया
सुतशय्या यथोदिता ॥ ८५ ॥ पुनर्दृष्टे सर्व्वं सूर्य्यपुत्रालये तथा ॥ उपलिष्टेत् सुखं जन्तोः शय्यादानप्रभाषतः ॥ ८६ ॥ पीडयन्ति न ते यास्याः
पुरुषा भीषणाननाः ॥ न घम्मेण न शनिन वाध्यते स नरः कश्चित् ॥ ८७ ॥ शय्यादानप्रभाषेण प्रेतो मुच्येत बन्धनात् ॥ अपिः पापमसाङ्कः
स्वर्गलोकं स गच्छति ॥ ८८ ॥ वितानवग्माहटः सर्व्वमानाऽम्मरोगणैः ॥ आश्रुतसंश्रुतं यावत् विज्ञेयं धानकर्तृजिनः ॥ ८९ ॥ नवकं पादशश्राद्धं शय्या
सर्व्विन्नम् तथा ॥ भर्तृयां कृत्वा नारी नन्याः श्रेयो ह्यनन्दकम् ॥ ९० ॥ उपकाराय सा भर्तृजीविनी न सुता तथा ॥ उदरे जीवमाना सा सती सत्य

श्रे स्त्रे
प्र. कौ
अ. ३४

॥२०३॥

वती प्रियम् ॥ ९१ ॥ स्त्रिया दध्यन्नशयने हेमकुङ्कुममंजनम् ॥ वस्त्रभूषा तथा शय्या सर्वमेतद्धि दापयेत् ॥ ९२ ॥ उपकारकरं स्त्रीणां यद्रवोदह
 किञ्चन ॥ भूषणं गात्रलघञ्च वस्तु भोग्यादिकञ्च यत् ॥ ९३ ॥ तत् सर्वं मेलयित्वा तु स्वस्वे स्थाने नियोजयेत् ॥ पूजयेच्छोकपालांश्च ब्रह्मन् देवीं
 विनायकम् ॥ ९४ ॥ ततः शुक्लाम्बरधरो गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥ इममुच्चारयेन्मन्त्रं विप्रस्य पुरतो बुधः ॥ ९५ ॥ प्रेतस्य प्रतिमां श्लेषा सर्वोपकरणैः
 युता ॥ सर्वैरन्नसमायुक्ता तव विप्रनिवेदिता ॥ ९६ ॥ आत्मा शम्भुः शिवा गौरी शक्रः सुरगणैः सह ॥ तस्माच्छय्याप्रदानेन शेष आत्मा प्रसीदतु
 ॥ ९७ ॥ आचार्यार्योय प्रदातव्या ब्राह्मणाय कटुम्बिने ॥ गृहीते ब्राह्मणस्तत्र कोऽदादिति च कीर्तयेत् ॥ ९८ ॥ ततः अदक्षिणीकृत्य प्रक्षिपत्य विसृ
 जयेत् ॥ विधिनानेन वै पश्चिन् दानमेकस्य दापयेत् ॥ ९९ ॥ अष्टभुजो न प्रदेयानि गोष्ठे शयनं स्त्रियः ॥ विप्रस्य कदक्षिणां स्त्रिये दातारं प्राप्तयन्ति हि ॥ १०० ॥
 एवं यो वितरेत् तादृशं शृणु तस्य च यत् फलम् ॥ सार्धं वर्षशतं दिव्यं स्वर्गलोकं महीयते ॥ १०१ ॥ यत् पुण्यन्तु व्यतीयाते कालिस्यामयनद्वये ॥
 द्वावकायान्तु यत् पुण्यं चन्द्रसूर्यग्रहे तथा ॥ १०२ ॥ प्रयागे नैमिषे यच्च कुरुक्षेत्रे तथा बुधे ॥ गङ्गायां यमुनायाञ्च सिन्धुसागरसंगमे ॥ १०३ ॥
 तेषु यदीयते दानं तस्मादप्यधिकं निवदम् ॥ एतच्छय्याप्रदानस्य नास्ति पाङ्क्तिः कलम् ॥ १०४ ॥ यत्रासौ जायते प्राणी भुङ्क्ते तत्रैव तत् फलम् ॥
 कर्मक्षये सितौ याति मानुषः शुभदर्शनः ॥ १०५ ॥ महावनी च धर्मज्ञः सर्वशाल्वदिशः ॥ पुनः स याति वैकुण्ठं सुतोऽसीः नरसुम्बवः ॥ १०६ ॥
 दिव्यं विमानमारुह्य अप्सरोभिः समावृतः ॥ अहोऽसौ हयकण्ठेषु पितृभिः सह योदते ॥ १०७ ॥ अष्टकासु कृतं श्राद्धययासास्यादिने तथा ॥
 मवासु पितृपुत्राणि यानियानि च तेषु च ॥ १०८ ॥ शृणु तादृशं यथान्यायं श्रतत्वे पितरो यदि ॥ नोपनिवृत्तिं श्राद्धानि सपिण्डीकरणं विना
 ॥ १०९ ॥ सपिण्डीकरणं कार्यं पूर्णं वर्षे न संशयः ॥ आद्यन्तु शत्रुशुद्धयर्थं कृत्वा चैव त्रयोदशीम् ॥ ११० ॥ पितृपत्न्योश्च शुद्धयर्थं शतार्द्धेन तु योजयेत् ॥
 श्राद्धं प्राप्याग्रतः कुर्याच्छूद्रस्य स्वच्छयैव हि ॥ १११ ॥ सांस्थं सामिके कार्यं द्वादशोह सपिण्डनम् ॥ न चासौ कुरुते यावत् प्रेत एव स बह्निमान् ॥
 द्वादशोह ततः कार्यं सामिकेन सपिण्डनम् ॥ ११२ ॥ अस्थियेषु गयाश्राद्धं श्राद्धज्ञापकसिद्धिमाश्रय्य न कुर्वीत सपिण्डीकरणं विना ॥ ११३ ॥
 सप्तम्यो यदि बह्वयः स्युरेका पुत्रवती भवेत् ॥ सप्तोस्ताः पुत्रवत्यः स्युस्तैर्नैकेनात्मनेन हि ॥ ११४ ॥ नासपिण्डीक्षिमान् पुत्रः पितृशतं समाचरेत् ॥
 समाचाराद्भवेत् पापी पितृहा चापि जायते ॥ ११५ ॥ भुक्ते भर्तारं या नारी प्राणांश्च परित्यजेत् ॥ तत्रैव हि समं तस्याः प्रकुर्यात् सपिण्डनम् ॥ ११६ ॥
 अस्यानिकापि या वृद्धा वेश्या वा क्षत्रियापि वा ॥ याः पत्न्यो वै पितुः कश्चित् कुर्यात् पुत्रः सपिण्डनम् ॥ ११७ ॥ विप्रैरेव यदा श्राद्धं परिणीतम्

ग. म. पु.
॥२०४॥

प्रमादतः ॥ एकोहिष्टन्तु तच्छाब्द सा तु तेनैव युज्यते ॥ ११८ ॥ अन्ये तु दश च पुत्रा जाता वर्णवतुष्टये ॥ ते तासुतासु योक्तव्याः सपिण्डीकरणे
सदा ॥ ११९ ॥ अन्वयकासु यच्छाब्द यच्छाब्दं बुद्धिहेतुकम् ॥ पितुः प्रथमं प्रज्ञातव्यं स्त्रियः पिण्डे सपिण्डने ॥ १२० ॥ पितामहा सप्त मातुः पितुः
सहपितामहैः सपिण्डीकरणं कार्यमिति तादृश्यं मतं ममा ॥ १२१ ॥ अपुत्रायां पुत्रायां तु पतिः कुर्यात् सपिण्डनम् ॥ मौत्रादिति स्त्रिभिः सार्द्धमेवं धर्ममेव
योजयेत् ॥ १२२ ॥ पुत्रो नास्ति न भर्ता च स्त्रीणां तादृश्यं सपिण्डनम् ॥ कार्ययुक्तमित्येव मातृदायाद्वर्णः ॥ १२३ ॥ पतिपुत्रनिहीनानां गोत्री
नास्ति न देवः ॥ एकोहिष्टेन दातव्यं परेण सह भ्रातृभिः ॥ १२४ ॥ अज्ञानाद्विप्रतो वापि न कृतश्चेत् सपिण्डनम् ॥ त्वर्कं षोडशश्राद्धश्राद्धेकं
कारयेत् ततः ॥ १२५ ॥ अदोहे न च कर्त्तव्यं सदाहि कारयेद्वधः ॥ दधैपुत्रलोकं कृत्वा वक्षिता दाहयेच्छवम् ॥ १२६ ॥ पितुः पुत्रेण कर्त्तव्यं न
कुर्वीत पिता पुत्रे ॥ अतिश्रेष्ठं कर्त्तव्यं सपिण्डीकरणं सते ॥ १२७ ॥ वृद्धोऽपि वृद्धा पुत्रा विधियः समाचरेत् ॥ नवश्राद्धं सपिण्डत्वं श्राद्धान्य
न्यानि षोडश ॥ १२८ ॥ एकैनेव तु कार्योपि अतिभक्तधर्मोपि ॥ अत्योष्टिं कुरुते श्रेष्ठो पुत्रिभिः सप्तदाहत्वं ॥ १२९ ॥ विभक्तैश्च पृथक्
कार्या क्रिया सावत्सरादिका ॥ एकैकेन च कर्त्तव्या पुत्रेण च स्वयंस्वयम् ॥ १३० ॥ अत्येतांनि न दत्तानि प्रेतश्राद्धानि षोडश ॥ पिताचर्यं
स्थिरं तस्य कृतेः श्राद्धशतरापि ॥ १३१ ॥ आता वा भ्रातृपुत्रो वा सपिण्डः शिष्य एव वा ॥ सपिण्डीकरणं कुर्यात् पुत्रहीने त्वेभ्यः ॥ १३२ ॥
सर्वेषां पुत्रहीनानां पत्नी कुर्यात् सपिण्डनम् ॥ अतिवृजं कार्यद्वयं पुरोहितमथापि वा ॥ १३३ ॥ मृतं पितृव्यं दम्ये सुपरागो वसा भवेत् ॥ पात्रं
णं न मुतेः कार्यं श्राद्धं नान्दीकुलं न च ॥ १३४ ॥ तीर्थश्राद्धं गयाश्राद्धं श्राद्धमन्यत्रैतुकम् ॥ अन्धमन्ये न कुर्वीत महाकुसुमपातिषु ॥ १३५ ॥
यमके च गजच्छायामन्वादिषु युगादिषु ॥ पितृपिण्डो न दातव्यः सपिण्डीकरणं विना ॥ १३६ ॥ यज्ञपुरुषस्य यद्वा देवादीनाञ्च यत् तथा ॥
अष्टौऽप्यन्धमन्येपि कर्त्तव्यमिति के च न ॥ १३७ ॥ पितृभ्योपि हि यद्वत्तमर्घ्यपिण्डविवाञ्जितम् ॥ कर्त्तव्यं तच्च वै सर्वेश्वर एव विधिः स्मृतः ॥
॥ १३८ ॥ देवानां पितरो देवा पितृणां पृथयस्तथा ॥ ऋषीणां पितरो देवाः पिता जयति तेन वै ॥ १३९ ॥ पितृदेवमनुष्याणां यज्ञनाथो
विशुभवेत् ॥ यज्ञनाथस्य यद्वत् तद्वत् सर्वदेहिनाम् ॥ १४० ॥ मृतं पितृव्यं दम्ये यः श्राद्धं कारयेत् सुतः ॥ सप्तजन्मकृता वर्मोत् हीयते नात्र
संशयः ॥ १४१ ॥ प्रेतीभूतास्तु पितरो ह्यसपिण्डोदकक्रियाः ॥ भ्रमन्ति बाधुना सर्वे क्षुत्तुङ्गभ्यां परिपीडिताः ॥ १४२ ॥ पितरि भ्रततापस्य

मे. लं.
घ. मं.
अ. ३४

॥२०४॥

लुप्यते पितृकी क्रिया ॥ अथ मातृविपत्तिः स्यात् पितृकार्यं न लुप्यते ॥ १४३ ॥ मृता माता पिता तिष्ठेन्नीवन्ती च पितामही ॥ सपिण्डनन्तु
 कर्त्तव्यं पितामह्या सहैव तु ॥ १४४ ॥ सत्यं सत्यं पुनः सत्यं श्रूयतां वचनं मम ॥ न पिण्डो मिलितो येषां मृतानान्तु तृणां सुवि ॥ १४५ ॥
 उपतिष्ठन्न वे तेषां पुनैदं तमेन कथा ॥ हन्तकारस्तदुद्देशो आर्द्धं नैव जलाञ्जलिः ॥ १४६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्म
 काण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे औषध्वेदेहिकादिनिरूपणं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ ताक्ष्यं उवाच ॥ अपरं मम सन्देहं कथयस्व
 जनार्दन ॥ पुरुषस्य च कस्यापि माता पञ्चवमागता ॥ १ ॥ पितामही जीवति च तथा च प्रपितामही ॥ वृद्धप्रपितामही तदन्त्यातृसुतः
 पिता तथा ॥ २ ॥ प्रनातामहश्च तथा वृद्धप्रमातामहस्तथा ॥ केन सा भेल्यते माता एतत् कथय मे प्रभो ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पुनस्तत्
 प्रवक्ष्यामि सपिण्डीकरणं खग ॥ उमा लक्ष्मीश्च सावित्रीश्चैताभिर्मेलयेद्भुवम् ॥ ४ ॥ जयः पिण्डभुजां ज्ञेयास्त्यजामाक्ष्यं जयः सृताः ॥
 जयः पिण्डानुलेपाश्च दशमः पंक्तिसंज्ञिचः ॥ ५ ॥ इत्येते पुरुषाः ख्याताः पितृमातृकुलेषु च ॥ तारयेद्यजमानस्तु दश पूर्वान् दशावसान ॥
 ॥ ६ ॥ सपिण्डः स भवेदादौ सपिण्डीकरणे कृते ॥ अन्त्यश्च तस्याजको ज्ञेयो यो वृद्धप्रपितामहः ॥ ७ ॥ अन्तिमस्त्याजको ज्ञेयो ज्येष्ठः
 ज्येष्ठो भवेत् ॥ लेपकस्त्वंतिमो वस्तु स भवेत् पंक्तिसंज्ञिचः ॥ ८ ॥ यजमानो भवेदेका दश पूर्वैः दशावरे ॥ इत्येते पितरो ज्ञेयाश्चैव दशति
 संख्यकाः ॥ ९ ॥ विविना कुरुते यस्तु संसारे आर्द्धमुत्तमम् ॥ जायतेऽत्र न सन्देहः शृणु तस्यापि यत् फलम् ॥ १० ॥ पिता वदाति पुत्रान् वै
 विच्छिन्नसन्ततिः खग ॥ ह्यजदाता भवेत्सापि यस्तस्य प्रपितामहः ॥ ११ ॥ कृते आर्द्धे गुणा ह्येते पितृणां तपेण स्मृताः ॥ दद्याद्विपुलमन्त्राय वृद्धस्तु
 प्रपितामहः ॥ १२ ॥ यस्य पुंसश्च मर्त्ये वै विच्छिन्ना सन्ततिः खग ॥ स वरुणरके चोरे यङ्गे मग्नः कुरी यथा ॥ १३ ॥ योग्यन्तरेण ज्ञेयत यज
 वृक्षसरीसृपाः ॥ न सन्ततिं विना सोऽत्र सुच्यते नरकाद्भवम् ॥ १४ ॥ आचार्यैस्तस्य शिष्यो वा यो कुर्यात् दि गोविजः ॥ महायणवलिं कुर्यात्
 तस्याद्देशेन भक्तिः ॥ १५ ॥ विबुद्धः सर्वपापेभ्यो मुक्तः स नरकाद्भवम् ॥ निवसेन्नाकलोके च नम्रकाय्यां विचारणा ॥ १६ ॥ आदौ कृत्वा भूमि
 छात्रं सततश्रमपञ्चकम् ॥ रयत्यन्तं सदा दूष्यभूमिं सञ्चर्या भवेत् ॥ १७ ॥ दाह (कलि) रतन न कर्त्तव्यो विधाविद्युज्जातिः ॥ सीयते न जल
 तत्र अनुभवं जायते भुवम् ॥ लोकयात्रा न कर्त्तव्या दुःखात्तः स्वजनो यदि ॥ १८ ॥ यज्ञकानन्तरं तस्य कर्त्तव्यं तर्पणमन्यथा ॥ पुनश्च गोविनि ॥

१ पितामहप्रपितामही वृद्धश्च प्रपितामहः पा० ॥

ग. म. पु.
॥२०५॥

तस्य सन्तःपोऽप्युपजायते ॥१९॥ गृहं हानिभवेत्तस्य ऋक्षोऽप्युपजायते ॥२०॥ अथवा नृसमन्वेऽपि दाहस्तस्य विधीयते ॥२०॥ भिद्यते मनुष्याणाम्
सद्य आहुतिकरणत् ॥ सद्योऽहुतिकरं पुण्यं तीर्थं तदाह उक्तम् ॥ २१ ॥ विभिन्नियमतः कार्यः समन्त्रो विविधपूर्वकः ॥ शवस्य च समीपे तु सिध्यते
पुत्तलास्ततः ॥२२॥ दध्मयाश्च चत्वारो विप्रः मन्त्राभिर्मन्त्रिताः ॥ ततो दाहः प्रकृत्यः तैश्च पुत्तलकैः सह ॥२३॥ सूतकान्ते ततः पुनः कुर्याच्छा
न्तिकमुत्सवम् ॥२४॥ पञ्चकेषु सुतो गोऽसौ न गतिं लभते नरः ॥ तिलान् ग्राह्यं सुवर्णं च तद्गृहस्थं धृतं ददेत् ॥२५॥ विप्रानां दयिते दानं सर्वेष्वद्वयना
नम् ॥ सूतकान्ते च सत्पुत्रैः स प्रेतो लभते गतिम् ॥२६॥ भाजनोपानहौ च्छत्रं हेममुद्रा च वाससी ॥ दक्षिणा दीयते विप्रः सर्वपातकमोचनी ॥२७॥
वालवृद्धातुराणां च मृतानां पञ्चकेषु हि ॥ विधानं यो न कुर्वीत विप्रस्तस्य प्रजायते ॥ २८ ॥ अष्टादशैव वस्तूनि प्रतश्चाह विवर्जयेत् ॥ आशि
षो द्विषुषान् हस्तिन् प्रयवान् नैकपिण्डताम् ॥२९॥ अशौकराणमुच्छिष्टं श्राद्धं वै वैश्वदेविकम् ॥ विकिरं च स्वयाकारं पितृशव्दं न बोधयेत् ॥३०॥
अनुशव्दं न कुर्यात् नानाहानमथास्तुकम् ॥ आसीमान्तं न कुर्यात् प्रदक्षिणविमर्जनम् ॥३१॥ न कुर्यात् तिलहोमश्च द्विजः एषाहुतिं तथा ॥ न
कुर्यात्सिद्धं न सस्त्रं शस्त्रायधोभादिम् ॥ ३२ ॥ मलिनश्चादसंज्ञानं पूर्वपेडाशकं तथा ॥ स्थाने श्वरं चादेषां चित्तमां शयदस्तके ॥ ३३ ॥
श्मशानवत्सिद्धेभ्यः पञ्चमं प्रातिवश्यकम् ॥ षष्ठं सश्वने प्रोक्तं दश पिण्डा दशहिकाः ॥ श्राद्धपेडापकञ्चैतत् प्रथमे परिकीर्तितम् ॥ ३४॥ अन्यथा
पेडाशं मध्ये द्वितीयं तार्क्ष्यं मे शुणु ॥ कर्तव्यानीह विधिना श्राद्धान्येकादशैव तु ॥ ३५ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवाद्यश्च तथान्यच्छ्राद्धपञ्चकम् ॥ एवं
पेडाशं प्राहुरेतत् तत्त्वविदो जनाः ॥ ३६ ॥ द्वादशं प्रातिमास्यानि श्राद्धमेकादशं तथा ॥ विपक्षमन्मवधेव हे रिक्ते खग पेडाश ॥ ३७ ॥ आद्यं
शवविशुद्धयर्थं कुर्यान्मन्त्रं विधोऽशम् ॥ पितृप्राप्तिविशुद्धयर्थं शताह्नेन तु योजयेत् ॥ ३८ ॥ शताह्नेन विहीनो यो मिलितः पत्निमाहूतं हि ॥
चत्वारिंशत् तथैवाष्टश्राद्धं प्रेतत्वनाशनम् ॥ ३९ ॥ सक्कूटनशताह्नेन सम्भवत् पाक्सन्निधः ॥ मलनीयः शताह्नेन सन्निधः श्राद्धेन तत्त्वतः ॥ ४० ॥ (अथ
शवाविधिः) ॥ शवस्य शिविकार्यां करचरणवन्धने तत्र कर्तव्यम् ॥ एवं चेन्न विधानं विधीयते तपिश्रावपरिमवन्तम् ॥ ४१ ॥ संजायते रज्ज्याश्च
शवनिर्गमने राष्ट्रं भयश्चान्यथाशवं न शुभेन मुच्येत चेत् दुःस्पर्शादुदरतिभवेत् ॥४२॥ नाममन्त्रं स्थिते प्रेतो भुंक्तं यदृच्छया ॥ तद्वज्रं मांसपञ्चकम् ॥४३॥

प्रे. खं.
च. कौ.
अ. २२

॥२०५॥

१. यद्य आहुतिदा एव पा० । २. यतो बृहन् दाहस्तस्य पा० । ३. नकार्यो वैश्वदेवश्च पा० । ४. न कुर्याद्वैश्वदेवन्ते कर्ता पा० । ५. एकादशाहतः पुन श्राद्धं मलिनस्तुतम् ॥
स्थाने वापयन्तीति चित्तमां पा० । मान्य पा० पा० । ६. शिविकार्याः करचरणवन्धनक ० पा० । दिविषयाकर ० पा० ।

तत्तार्थं रुधिरापमसः॥४३॥ताम्बूलं दन्तकाष्ठञ्च भोजनं कृतुसेवनम् ॥ ग्राममध्ये स्थिते श्वेतं वर्जयेत् पिण्डपातनम् ॥४२॥ स्नानं दानं जपो होमस्त-
 र्पणं सुरपूजनम् ॥ ग्राममध्ये स्थिते श्वेतं शुद्धचर्यं ज्ञातिधर्मतः ॥४३॥ ज्ञातिसम्बन्धिनानामेवं व्यवहारः स्वर्गेश्वर ॥ विलप्य ज्ञातिधर्मञ्च श्वेतपापेन
 लिप्यते ॥४४॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयाध्याये प्रथमोऽध्यायः
 ॥४५॥ ताक्ष्यं उवाच ॥ कस्मादनशनं पुण्यमक्षय्यगतिदायकम् ॥ स्वशुद्धं परित्यज्य तीर्थं वं क्षियते यदि ॥४६॥ अत्राप्य तीर्थं क्षियते गृहे वा नृत्य-
 मागतः ॥ भूत्वा कुटीचरो वस्तु स कां गतिमवाप्नुयात् ॥४७॥ संन्यासं कुरुते वस्तु तीर्थं वापि गृहेऽपि वा ॥ कथं तस्य प्रकृत्यव्यवसायनिश्चयेऽपि वा
 ॥४८॥ नियमं चेत् कृते देव चित्तमद्भो हि जायते ॥ केन तस्य भवेत् सिद्धिः कृतनाप्यकृतं न वा ॥४९॥ श्रीकृष्णः उवाच ॥ कृत्वा निरशनं यो वै शूद्र-
 माप्नोति कोऽपि चेत् ॥ मानुषीं तनुमुत्सृज्य मम तुर्यां विराजते ॥५०॥ यादवन्धवानि जन्वितं मे निरशने कृतं ॥ शत्रुभिस्तानि तुल्यानि सप्त
 प्रवरदासिणैः ॥५१॥ तीर्थे गृहे वा संन्यासं नृत्वा चेन्निश्चये यदि ॥ प्रत्यहं लभते सोऽपि पुण्योक्तं हि दुष्कृतं फलम् ॥५२॥ महात्मानोपपत्तौ
 च गृहीतेऽनशने कृते ॥ पुनर्न जायते रोमो देवमहि विभक्तये ॥५३॥ य आहारः खलु सत्त्वात् शुद्धानि यदि शान्तः ॥ पुनर्न
 जायते भूमौ संसारं दुःखसागरे ॥५४॥ अहन्त्यहनि दातुम् श्राद्धपात्राञ्च भोजनम् ॥ तिलपात्रं यथाशक्ति दीपदानं सप्तधनम् ॥५५॥
 सर्ववृत्तस्य दहन्ते पापान्युखावचानि च ॥ श्रुतां मुक्तिमवाप्नोति यथा सर्व्वे भक्षयः ॥५६॥ तस्मादनशनं नृणां वैकुण्ठपदवाङ्मयम् ॥
 तस्मात् स्वरूपे चोदरे वा साधयेन्मोक्षलक्षणम् ॥५७॥ पुत्रप्रत्यादि सन्त्यज्य तीर्थं व्रजति यो नरः ॥ श्रद्धायां देवतास्तस्य भवेत्सुखदिव्यता
 ॥५८॥ यस्तर्पित्वं सप्सृजेत् श्रद्धा श्वेतं ह्यनशने कृतं ॥ चेन्निश्चयेतामृतालेऽपि श्राद्धिणां सफलं वसुतः ॥५९॥ श्रुतं निरशनं कृत्या स्वमहेऽपि सुते
 यदि ॥ स्वकुलानि परित्यज्य एकाम्नी विश्वेदेहि ॥६०॥ अश्वत्थं तथा तीर्थं परित्यज्य नरो दाहं ॥ पितृभ्यामादृतो यश्च न पुनर्जायते सिद्धिः ॥६१॥
 कुर्यात्सन्ततस्तर्पितुं रक्षन्ति वनहेवताः ॥ यमद्वारा विशेषेण न याम्बुजास्तस्य पापघनाः ॥६२॥ तीर्थसेवी नरो वस्तु सत्त्विकस्त्विषयवाञ्छितः ॥ तत्र
 क्षियते दह्यते तत्तीर्थफलभागमेव ॥६३॥ सेवितेऽपि सदा तीर्थं ह्यन्यत्र क्षियते यदि ॥ शुभे देशे कुले धर्मात् स भवेद्देवविहिजः ॥६४॥ कृत्वा
 निरशनं ताक्ष्यं पुनर्जायते मानवः ॥ ब्राह्मणान् स समाहूय सर्व्वस्यैव दातुं परित्यजेत् ॥६५॥ चाग्निपात्रं चरत् कृत्स्नमुज्जताम्बु तैर्हिजः ॥
 अमृतं न वधेत् पश्चादस्यैव समाचरेत् ॥६६॥ तीर्थं गत्वा च यः कोऽपि पुनरायाति वै शूद्रम् ॥ अनुकृतः स वै विप्रैः प्रायश्चित्तमाचरेत् ॥६७॥

ग. म. पु.
॥२०६॥

दत्तं वा स्वर्गदानानि गो-मही-गज-वाजिनः ॥ तर्प्य यदि लभेद्वस्तु मृत्युकाले स भाग्यवान् ॥ २३ ॥ गृहात् प्रचलितस्तर्प्य मरणे समुपस्थिते ॥
पदेपदे तु गोदानं यदि हिंसा न जायते ॥ २४ ॥ गृहे तु यत् कृतं पापं तर्प्यस्त्रानेन क्षुब्धति ॥ कुरुते तत्र पापक्षयश्चलेपस्य हि तद् ॥ २५ ॥
क्षिप्येत् स नाम सन्दर्शे यावज्जन्तकतारकम् ॥ तत्र दत्तानि दानानि जायन्ते चाक्षयाणि वै ॥ २६ ॥ आतुरे सति दातव्यं निद्वन्द्वैरपि मानवैः ॥
गावस्तिला हिण्यश्च सतधान्यं विशेषतः ॥ २७ ॥ दानवन्तं नरं दृष्ट्वा हृष्टाः सर्वे दिवोकसः ॥ अग्निभिः सह धर्मेण चित्रशुभेन सर्व्वदा ॥ २८ ॥
आत्मायुक्तं धनं यावत्तावद्विभक्तं समर्पयेत् ॥ परार्पणं श्रुते सर्व्वं कृपया कः प्रदास्यति ॥ २९ ॥ पित्रुद्देशेन यः पुत्रैर्धनं विप्रकरोति ॥
आत्मानं सधनं तेन चक्रे पुत्रप्रपौत्रकैः ॥ ३० ॥ पितुः शतशुभं दत्तं सहस्रं मातुरुच्यते ॥ भगिन्या शतसाहस्रं सोदय्य दत्तमक्षयम् ॥ ३१ ॥
यदि लोभाद् यच्छन्ति द्रमादानमोहतोऽपि वा ॥ मृताः शोचन्ति ते सर्व्वे कदर्याः पापिनस्त्विति ॥ ३२ ॥ अतिक्लेशेन लब्धस्य प्रकृत्या चञ्चल
स्य च ॥ गतिरिह विदुः शतमन्या विपश्यः ॥ ३३ ॥ कृत्यः शरीरमाहारं वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ दुःखारिणीन हसति स्वपतिं पुत्रवासलम् ॥ ३४ ॥
उदारो धार्मिकः सौरभः श्रव्यापि विदुलं धनम् ॥ लक्षणमन्यत तार्क्ष्यं आत्मानं विसमस्य ॥ ३५ ॥ न विदोपद्रवास्तरस्य मोहजाले न च न
हि ॥ मृत्युकाले न वा भयं समदृतसमुद्रवम् ॥ ३६ ॥ समाः सहस्राणि च सत वै जले दशैकमशौ पवने च पादश ॥ महाहवे पादिरतिगौरवै
अपारकं काश्यप चाक्षया गतिः ॥ ३७ ॥ इति श्रीभारुड महापुत्राय उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः ॥ ३८ ॥
भक्तिनिर्मुक्तं नाम प्रह्लादोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ तार्क्ष्य उवाच ॥ उदकुम्भप्रदानं मे कथयस्व यथातथम् ॥ त्रिभिना केन कर्तव्यं कृतिरपा
जनादन ॥ १ ॥ कलशपाः केन पुण्याः कश्य देया जनार्दन ॥ कस्मिन् काले प्रदातव्या भैतृतिप्रसाधकाः ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
नम्यं पुनः प्रह्लादे उदकुम्भप्रदानकम् ॥ प्रेतोद्देशेन दातव्या अन्नपानीयसंयुताः ॥ विशेषेण महापक्षिन् भैतृतिप्रसाधकाः ॥ ३ ॥
द्राक्ष्यते च परमासि विपक्षं वापि वासरे ॥ उदकुम्भाः प्रदातव्या भगिं तस्य सुखाय वै ॥ ४ ॥ अहन्यहनि दातव्या उदकु
म्भारितलेर्धुताः ॥ सुलले भूमिभागे तु वक्राजलशरिताः ॥ ५ ॥ प्रेतस्य तत्र दातव्यं भाजनञ्च यदृच्छया ॥ सुप्रीतस्तेन दत्तेन
भेनो याम्यः स नच्छति ॥ ६ ॥ द्वादशहो विशेषेण उदकुम्भाश्च प्रदापयेत् ॥ विविना तत्र सङ्कल्प्य घटान् द्वादशसंख्यकान् ॥ ७ ॥
एकमपि यज्जने तत्र वक्राजलशरिताः ॥ विष्णुसुहृदस्य दातव्या संकल्प्य ब्राह्मणे शुभे ॥ ८ ॥ एको वै धर्मराजाय तेन तुष्टेन सुक्तिभाक् ॥

प्रे. ख.
ध. कां.
अ. ३७

॥२०६॥

चित्रकुताय चैकं तु गतस्तत्र सुखी भवेत् ॥ ९ ॥ षोडशाद्याः प्रदातव्या माषात्रजलपूरिताः ॥ १० ॥ उक्रान्तिश्चाद्धमारभ्य श्राद्धषोडशकस्य तु ॥
 षोडशब्राह्मणानान्तु एकैकं विनिवदयेत् ॥ ११ ॥ एकादशाहात्प्रभृति देयो नित्यं दृढाह्वयः ॥ पक्वात्रजलपूर्णो हि यावत् संवत्सरं दिनम् ॥ १२ ॥
 जलपात्राणि वृद्धानि दत्तानिघटकानि च ॥ एका वै वर्द्धनी तत्र तस्यां पात्रन्तु वंशजम् ॥ १३ ॥ वस्त्रेणाच्छादयेत् तान्तु पूजयित्वा सुगन्धिभिः ॥
 ब्राह्मणेभ्यो विशेषेण जलपूर्णानि दापयेत् ॥ १४ ॥ अहन्यहनि सङ्कल्प्य विधिपूर्वम् स्वगेश्वर ॥ ब्राह्मणाय कुलीनाय वेदवृत्तयुताय च ॥ १५ ॥
 विद्यावृत्तवते देयं मूर्खे तन्न कदाचन ॥ समर्थो वेदवृत्ताढ्यस्तारणे तरणेऽपि च ॥ १६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे द्वितीयांशे प्रेतकल्पे धर्मकाण्डे
 सोदकुम्भश्राद्धनिरूपणं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ताक्ष्यं उवाच ॥ दानतीर्थार्थितं मोक्षं स्वर्गञ्च वद मे प्रभो ॥ केन मोक्षमवाप्नोति केन स्वर्गं
 वसेच्चिरम् ॥ १ ॥ केन गच्छति तेजस्तु स्वर्लोकात् सत्यलोकतः ॥ मानुष्यं केन लभते नरकेषु निमज्जति ॥ २ ॥ एतन्मे वद निश्चित्य भक्तानां मोक्षदायक ॥
 ब्रूहि कस्मिन् मृतं स्वर्गं पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ३ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ मानुष्यं भारते वर्षे त्रयोदशसु जातिषु ॥ ४ ॥ तत् प्राप्य म्रियते क्षेत्रे पुनर्जन्म न विद्यते ॥
 अयोध्या मथुरा माया काशी काञ्ची अवन्तिका ॥ ५ ॥ पुरी द्वारवती ज्ञेया सप्तैता मोक्षदायिकाः ॥ सन्न्यस्तामिति यो ब्रूयात् प्राणैः कण्ठगतैरपि ॥ ६ ॥
 मृतो विष्णुपुरं याति न पुनर्जायते क्षितौ ॥ सकृदुच्चरितं येन हरिस्त्यक्षरद्वयम् ॥ ७ ॥ बद्धः परिकरस्तेन मोक्षाय यमनं प्रति ॥
 कृष्णकृष्णेति कृष्णेति यो मां स्मरति नित्यशः ॥ ८ ॥ जलं भित्त्वा यथा पद्मं नरकादुद्धराम्यहम् ॥ शालग्रामजिला यत्र यत्र द्वारवती शिला ॥ ९ ॥
 उभयोः सङ्गमो यत्र मुक्तिस्तत्र न संशयः ॥ शालग्रामशिला यत्र पापदोषक्षयावहा ॥ १० ॥ तत्सन्निधानमरणान्मुक्तिर्जन्तोः सुनिश्चिता ॥ रोप
 णात् पालनात् सेकाद्व्यानस्पर्शनकीर्तनात् ॥ तुलसी दहते पापं नृणां जन्मार्जितं खग ॥ ११ ॥ ज्ञानहृदे सत्यजले रागद्वेषमलापहे ॥ यः स्नातो
 मानसे तीर्थे न स लिप्येत पातकैः ॥ १२ ॥ न काष्ठे विद्यते देवो न शिलायां कदाचन ॥ भावे हि विद्यते देवस्तस्माद्भावं समाचरेत् ॥ १३ ॥
 प्रातःप्रातः प्रपश्यन्ति नर्मदां मत्स्यवातिनः ॥ न ते शिवपुरीं यांति चित्तवृत्तिर्गरीयसी ॥ १४ ॥ यादृक् चित्तप्रतीतिः स्यात् तादृक कर्मफलं
 नृणाम् ॥ परलोकगतिस्तादृक सूचीसूत्रविचारवत् ॥ १५ ॥ ब्राह्मणार्थं गवार्थं च स्त्रीणां बालवधेषु च ॥ प्राणत्यागपरो यस्तु स वै मोक्षमवाप्नुयात्
 ॥ १६ ॥ अनाशके मृतो यस्तु स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ अनाशके मृतो यस्तु स मुक्तः सर्वबन्धनैः ॥ १७ ॥ दत्त्वा दानानि विप्रेभ्यस्ततो मोक्षमवा

ग. म. पु.
॥२०७॥

मुयात् ॥ एते वै मोक्षमार्गाश्च स्वर्गमार्गास्तथैव च ॥ १८ ॥ गोश्वहे देशविध्वंसे मरणं रणतीर्थयोः ॥ उत्तमाधममध्यस्य बाध्वनानस्य देहिनः ॥
आत्मानं तत्र सन्त्यज्य स्वर्गवासं लभेच्चिरम् ॥ १९ ॥ जीवितं मरणञ्च द्वयं शिखेत पण्डितः ॥ जीवितं ददाज्येणैव मरणं रणतीर्थयोः ॥ २० ॥
हरिक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे श्रुक्षेत्रे तथैव च ॥ ग्रभासि श्रीस्थले चैव अश्वेदे च त्रिपुरक्षेत्रे ॥ २१ ॥ भूतेश्वरे मृता यस्तु स्वर्गे वसति मानवः ॥ ब्रह्मणो
दिवसं यावत् ततः पतति भूतले ॥ २२ ॥ वर्षवृत्तिस्तु यो दद्याद्ब्राह्मणे दीपकजिते ॥ सर्व्वं कलं स सुदृत्स्व स्वर्गलोकं महीयते ॥ २३ ॥ कन्यां विवा
हयेद्यस्तु ब्राह्मणं वेदपारगम् ॥ इन्द्रलोके वसेत् सोऽपि स्वकलैः परिवेष्टितः ॥ २४ ॥ महादानानि दद्यात् च नरस्तत्फलमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ वापी
द्विपतडंगान्ते नारुसमुत्सङ्गनाम् ॥ जीर्णोद्धारं प्रहृव्वाणः पुण्यकर्तुः फलं लभेत् ॥ जीर्णोद्धारणं वा तेषां तत् पुण्यं द्विगुणं भवेत् ॥ २६ ॥ शीतवा
तात्पह्नमपि पर्णकुटीरकम् ॥ कृत्वा विप्राय विदुषे प्रददाति कुटुम्बने ॥ २७ ॥ तिस्रः कोट्यार्द्धकोटी च नरः स्वर्गे महीयते ॥ २८ ॥ या स्त्री
सवर्णा सुहृदा मृतं पतिमनुव्रजेत् ॥ सा मृता स्वर्गमाप्नोति वर्षाणां रोमसंख्यया ॥ २९ ॥ पुत्रपौत्रादिकं त्यक्त्वा स्वपतिं यातुमच्छति ॥ स्वर्गं
लभेत्तं वा काश्चिदिव्यस्त्रीभिरलंकृता ॥ ३० ॥ कृत्वा पापान्यनेकानि भर्तृव्रतेऽपि सदा ॥ प्रक्षालयति सर्वाणि या स्वं पतिमनुव्रजेत् ॥ ३१ ॥
महादापसमाचारां भर्ता चेदुच्छृती भवेत् ॥ तस्याप्यनुव्रता नारी नाशयेत् सर्व्वकलिवपम् ॥ ३२ ॥ आसमात्रं नियमतो नित्यदानं करोति यः ॥
चतुश्चाभिरसंशुक्तविमानेनाधिगच्छति ॥ ३३ ॥ यत् कृतं हि मनुष्येण पापशमरणान्निकम् ॥ तत् सर्व्वं नाशमायाति वर्षवृत्तिप्रदानतः ॥ ३४ ॥
भूतं भव्यं भविष्यञ्च पापं जन्मत्रयार्जितम् ॥ प्रक्षालयति तत् सर्व्वं विप्रकन्योपमायनात् ॥ ३५ ॥ दशकुपसखा वापी दशवापीसमं सरः ॥ सरो
भिर्दशभिरतुल्या या प्रथा निर्जले वने ॥ ३६ ॥ या वापी निर्जले देशे दद्यात् निर्जनं द्विजं ॥ प्राणिनां यो दयां करो स भवदासनायकः ॥ ३७ ॥
स्वमादिभिरन्यथ सुकृतेः स्वर्गभागभवेत् ॥ स तत् सर्व्वं फलं श्राव्य प्रतिष्ठां परमां लभेत् ॥ ३८ ॥ फलु कार्य्यं परित्यज्य नततं धर्मवात्
भवेत् ॥ दानं दमो दया चेति सारमतत् त्रयं शुचि ॥ ३९ ॥ दानं साधोदैरिदृशं धन्यवर्त्तित्य पूजनम् ॥ अनायसेतत्संस्कारः कोटियज्ञफलप्रदः
॥ ४० ॥ इति श्रीनारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये धर्मकाण्डे श्रेतकलेपे श्रीकृष्णरुडसंवादे उत्तमलोकमर्यादामिमोक्षमातुष्यहेतुनिर्हण
नामाध्यायश्चतुर्माध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥ तादर्थ्यं उवाच ॥ सूतकानां किमिह ब्रह्म दयां कृत्वा कथिष्ये ॥ विप्रकाय हि चित्तस्य मानवानां
हिताय च ॥ १ ॥ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ मृते जन्मानि यस्मीदृशं मृतकं सदागृह्णीत ॥ चतुर्णां विप्राणां त्रयान्येव विवर्त्तितम् ॥ २ ॥

श्रे. खं.
घ. कौ.
अ. ३९

॥२०७॥

उभयत्र दशाहानि कुलस्थानं विवक्षयेत् ॥ दानं प्रतिग्रहो दोषः स्वाध्यायश्च निवर्तते ॥ ३ ॥ देशं कालं तथात्मानं ब्रह्मं प्रवक्ष्यामि नमः ॥ उभय
 तिर्यक्स्थानं ज्ञानं कर्म समाचरेत् ॥ ४ ॥ उहावहिश्रेयः च देशान्तरसूतेषु च ॥ स्नानं सचेलं कर्तव्यं सूर्यः शीघ्रं विशिजेत् ॥ ५ ॥ आत्मनो
 श्च ये जीवा ये च गर्भादिति सुताः ॥ न तेषामपि संस्कारे नानां च नोदकक्रिया ॥ ६ ॥ शिल्पिनः कान्तो वेश्या दासीदासान्नथैव च ॥ गणनाः
 श्रोत्रियश्चैव सद्यःशौचाः प्रकीर्तिताः ॥ ७ ॥ सुत्री च (श्वी) सन्मृतश्च आहिताग्निर्वस्तथा ॥ एतेषां सूतकं नास्ति यत्नं वेच्छन्ति यः ॥ ८ ॥
 प्रसवे च सपिण्डानां न कुर्व्यात् सङ्करं द्विजः ॥ दशाहाच्छुध्यते माता अहगच्छ पिता भ्राता ॥ ९ ॥ विवाहादप्यहोरात्रं अन्तरा मृतम्
 तदहं ॥ पूर्वसङ्कल्पितं वित्तं भोज्यं तन्ममश्रवात् ॥ १० ॥ स्वपामश्रवमाशीचं मातापित्रोस्तु श्रुतम् ॥ मृतकं सत्सु दशादुपस्थितं पिता भ्राता ॥ ११ ॥
 अन्तर्देशाद् दद्यात् पुनर्मरणजन्मना ॥ तावत् स्यादशुचिर्विशो यावत् तत् स्यादनिहारा ॥ १२ ॥ अग्निं विश्वेन दत्तं आत्मा विद्रे निवेदयेत् ॥
 तथैव ऋषिभिः प्रोक्तं यथाकालं न दुष्यति ॥ १३ ॥ मृगमयेन तु पात्रेण तिलैर्मिश्रजलेऽहं ॥ शुचिकया तथान्ने च सः स्नात्वा भुञ्जिष्येत् ॥ १४ ॥
 दानं परिषद् दद्यात् सुवर्णं गोवृषं द्विज ॥ क्षत्रियो द्विष्टुर्न चैव वैश्यस्तु धिष्टुर्न तथा ॥ १५ ॥ चतुष्टयन्तु शुद्धेन दानेन शङ्करेण धनम् ॥ एतत्सूतकं
 मेणैव चातुर्वर्ण्यं विशुष्यति ॥ १६ ॥ सप्ताष्टयान्तरे शौचं शुद्धसंस्कारवर्जितं ॥ अहस्तु सूतकं तस्य तद्वानां सत्यका स्मृतम् ॥ १७ ॥ ब्राह्मणार्थं विप्रा
 ये नारीणां गोमूत्रेषु च ॥ आहवेषु विषमनामेकरात्रमशौचकम् ॥ १८ ॥ न तेषामशुभं किञ्चिद्विप्राणां शुभकर्मणि ॥ अनाथप्रेतसंस्कारं ये कुर्वन्ति
 नरात्तमाः ॥ १९ ॥ न तेषामशुभं किञ्चिद्विशेषेण सहकारिणा ॥ जलाद्वगाहनात्तेषां सद्यः शुद्धिसङ्कटा ॥ २० ॥ विविद्वशा यदा दृष्टा उदकान्तसुपरिथताः ॥
 तदाविश्वेन्द्रयव्या इति वदविदोविदुः ॥ २१ ॥ इति श्रीनारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयेऽध्यायेऽष्टमोऽंशः प्रतकल्पे श्रीकृष्णसकलदेवतादे मृतककालनिर्णयः नाम
 कोट्यष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ तास्य उवाच ॥ भगवन्ब्राह्मणाः कथिदमस्तु कथं मताः ॥ कथं तेषां संस्काराः किं स्थानं का मतिर्भवतु ॥ १ ॥ किञ्च
 युक्तं भवेत्तेषां विधानं वापि कीदृशम् ॥ तदहं श्रोतुमिच्छामि श्रद्धं मे सधुमुचत ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अतिदुर्लभास्तीर्णा स्मृतं कुरुवेकते ॥ तेषां
 मातृगतिस्थानं विधानं कथयाम्यहम् ॥ ३ ॥ शृणु तस्यै परं गोप्यं जानि दुर्मरगे सति ॥ लब्धये पुनः विना दूषितं श्रामिष्यामि नराः ॥ ४ ॥ कण्ठसह
 विमशानां क्षीणानां तुण्डघातिनाम् ॥ विषामिष्टपविश्रयो विपूच्याः चात्मघानकाः ॥ ५ ॥ पतकोद्वन्मजलेष्टानां शृणु स्थितिम् ॥ यानि ते नरके
 देवं ये च म्लेच्छादिभिर्हताः ॥ ६ ॥ दशमालादिसंस्पृष्टा अहस्याः क्षामिष्यन्तु ॥ उल्लिखिता सुता ये च महाभयश्च पीडिताः ॥ ७ ॥ अश्वत्थानास्तथा

१. इति पत्नी (श्वी) वस्तु च ० पा० १ २. सावनाम ० पा० १ ३. इति निर्वादादन्तर्गतं ० पा० १

ग. म. पु.
॥२०८॥

व्यङ्ग्यं ये च पापान्नपेषिताः ॥ चण्डालादुदकात्सर्पाद्वाह्मणाद्देहनाश्रितः ॥८॥ दक्षिण्यश्च पशुभ्यश्च वृथादिपतनान्मुताः ॥ उदक्याभूतकोशुद्राजकोसिद्ध
दूषिताः ॥९॥ तेन पापेन नरकान्मुक्ताः प्रेतत्वभागिनः ॥ न तेषां कान्येदाहं मृतकं नोदकक्रियाम् ॥१०॥ न विद्यां मृनाद्यं च न कुर्यादौष्वदेहिकम् ॥
तेषां ताक्ष्यं प्रकुर्वीत नारायणचलिक्रियाम् ॥११॥ सर्व्वलोकहितार्थाय दृष्टुं पापभयापहाम् ॥ एवमासं ब्राह्मणे दाहस्त्रिमासं शवित्रे मतः ॥१२॥ साह्यं
मासं तु वैश्यस्य सद्यः शूद्रे विधीयते ॥ गङ्गायां यमुनायाश्च नैमिषे पुष्करेऽथ च ॥१३॥ तडागे जलपूर्णं वा द्वे वा विमलोदके ॥ वाप्यां कूपे गवां
गोष्ठे गृहे वा प्रतिमालये ॥१४॥ कृष्णाग्ने कारयेद्विप्रं बलिं नारायणाह्वयम् ॥ प्रेतोऽथ तर्पणं कार्य्यं मन्त्रैः पौराणवैदिकैः ॥१५॥ सर्व्वोपश्रमैश्चैव
विष्णुस्तुद्दिश्य तर्पयेत् ॥ कार्य्यं पुरुषसूक्तेन मन्त्रैर्वा वैष्णवैरपि ॥१६॥ दक्षिणाभिमुखो भूत्वा प्रेतं विष्णुमिति स्मरेत् ॥ अनादिनिधयो देवः सर्व्वत्रयं
नदाधारः ॥१७॥ अथयः पुण्डरीकाक्षः प्रेतमोक्षप्रदो भवतु ॥ तर्पणस्यावसानं च वीतरात्रा विमत्सरः ॥१८॥ जितेन्द्रियमना भूत्वा सुविमानवर्म्मे
तत्परः ॥ दानधर्मैरतः शान्तः प्रणम्य वाग्यतः शुचिः ॥१९॥ यजमानो भवेत्तत्र शुचिर्वन्द्युत्तमन्वितः ॥ भक्त्या तत्र प्रकुर्व्वीत श्राद्धं त्रिकालदेशिकं
तु ॥२०॥ सर्व्वकर्मविपाकेन एकैकाये समाहितः ॥ तोयश्रीद्विषवात् पृथ्वा गोधूमाश्च प्रियंशुकात् ॥२१॥ हविष्यान्नं शुभं सुद्रां छन्दोमयीं च
चेलकम् ॥ दापयेत्सर्व्वमस्यानि क्षीरश्रीद्विषुतानि च ॥२२॥ वस्त्रापातहर्म्यं पुक्तं दद्यादश्विं पदम् ॥ दापयेत्सर्व्वविप्रभ्यो न कुर्व्यात्पत्तिदण्डम् ॥
॥२३॥ भूमौ स्थितेषु पिण्डेषु गन्धपुष्पाक्षतान्वितम् ॥ शंसपात्रे तथा तानि तर्पणञ्च पृथक्पृथक् ॥२४॥ ध्वजशरणं शुको जातुः कर्मवति
गतः ॥ दानव्यं सर्व्वविप्रभ्यो वेदशास्त्रविद्यानतः ॥२५॥ ऋचा वै दापयेदव्यं सेकोहिष्ठे पृथक्पृथक् ॥ आपदेवीसंभुमनीनादिपिष्टं प्रकल्पितम् ॥२६॥
उपयामगृहीतोऽसि द्वितीयोऽर्थं निवेदयेत् ॥ यनापावकचक्षुषा तृतीये च सकल्पितम् ॥२७॥ ये द्वासाश्चतुर्थे तु ससुद्धे गच्छ पञ्चने ॥ अग्निर्ज्योति
नन्वा पृष्ठं द्विष्यगर्भः सप्तमं ॥२८॥ यमांश्च स्वाष्टमं ऋगं यज्ञाप्रश्नमं तथा ॥ दशमं याः फलीति पिण्डं चैकादशं तनः ॥२९॥ अहं कर्मणि
गिति च कुर्व्यान्पिण्डविसर्जनम् ॥ कृत्वाकादशदेवत्यं श्राद्धं कुर्व्यात्प्रेऽहनि ॥३०॥ विश्वानावाहनेत्येकं चतुर्वेदविशालं द्वाय ॥ विश्वानावाहनापेतान्त्रयं
क्रीयाच्छीलसत्तमान् ॥ अव्यङ्गान्सप्रशान्नाश्च न त वज्र्यान्कदाचन ॥३१॥ विष्णुः स्वर्गेश्वरः कण्वः ऋक्षनामजगन्मता ॥ तस्मा हव्यप्रयजन
यमो लोहमयो भवेत् ॥३२॥ सीसकं तु भवत्प्रेतं त्वय या दमकं तथा ॥ शीतोऽपि मन्त्रेण गोविन्दं पश्चिमे न्यसेत् ॥३३॥ अहं आयाहति स्तुतुस्तरत्रयं

ये. खं.
य. कां.
अ. ४०

॥२०८॥

१ पूर्णं तु तर्पणं पा० । २ यज्ञाग्रलेखि नयमे दशमं याः फलीति च ॥ दद्याच्च विश्वतश्शुः पा० । ३ अहं आयाहि मन्त्रेण-न्यसेत् । अग्निमीलेनि मन्त्रेण पा० ।

विन्यसेत् ॥ अग्निमीलेति मन्त्रेण पूर्वेणैव प्रजापतिम् ॥ ३४ ॥ इपेत्वोलेति मन्त्रेण दक्षिणे स्थापयेद्यमम् ॥ मध्ये मण्डलं कृत्वा स्थाप्यो द्बर्धमयो
 नरः ॥ ३५ ॥ ब्रह्मा विष्णुस्तथा रुद्रो यमः प्रेतश्च पञ्चमः ॥ पृथक्कुम्भे ततः स्थाप्याः पञ्चरत्नसमन्विताः ॥ ३६ ॥ वक्ष्यन्तेऽप्येतां विष्णुसुव्रापरा
 णि च ॥ जपं कर्त्तव्यं पृथक् तत्र ब्रह्मादौ देवतासु च ॥ ३७ ॥ पञ्च श्राद्धानि कर्त्तव्यं देवतानां यथाविधि ॥ जलधारं ततो दद्यात्सोऽपि विष्णुपृथक् ॥
 ॥ ३८ ॥ शङ्खे वा ताम्रपात्रे वा अलभे मृन्मयेऽपि वा ॥ निलोदकं समादाय सर्वोपधिसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ आसनोपातहो स्तब्धं मुद्रिका च कथं
 पडलः ॥ भाजनं भाजनाधारं वक्ष्याम्यथविधं पदम् ॥ ४० ॥ ताम्रपात्रं तिलैः पूर्णं सहिरण्यं सदक्षिणम् ॥ दद्याद्ब्राह्मणसुख्यः च विधियुक्तं स्तब्धम् ॥
 ॥ ४१ ॥ ऋग्वेदपारगे दद्याज्जातसत्यां वसुन्धराम् ॥ यजुर्वेदमये विदे गाञ्च दद्यात्पयस्विनीम् ॥ ४२ ॥ सामगायशिवादेऽन्त्याय दद्यात्कलसैतकम् ॥
 यमोद्देशात्तिलाल्लिहं गतो दद्याच्च दक्षिणम् ॥ ४३ ॥ पश्चात्पुत्तलकं कार्यं सत्कोषयिसमन्वितम् ॥ पलाशस्य च वृत्तानां विभागं शृणु कार्यम् ॥
 ॥ ४४ ॥ कृष्णाजिनं समास्तीर्य कुशैश्च पुरुषाकृतिम् ॥ शतत्रयेण पृथक् च वृन्तैः प्रोक्तोऽस्थिसञ्चयः ॥ ४५ ॥ विन्यस्य तानि वृन्तानि अङ्गे
 ष्वेष्टु पृथक्पृथक् ॥ चत्वारिंशच्छिरोदेशे श्रोत्रायां दश विन्यसेत् ॥ ४६ ॥ दिशस्तुरःस्थले दद्याद्दिशति जठरेऽपि च ॥ बाहुभ्यां शनं दद्यात्कटि
 देशे च विशतिम् ॥ ४७ ॥ ऊरुद्वये शनञ्चापि त्रिशलंवाड्ये न्यसेत् ॥ दद्यात्तुष्टयं शिञ्जे पङ्क दद्याद् वृषणद्वये ॥ दश पादस्थिभ्यां षण्मस्यीति
 विन्यसेत् ॥ ४८ ॥ नारिकेलं शिरःस्थाने तुम्भं दद्याच्च तालुके ॥ पञ्चरत्नं मुखे दद्याच्चिह्नायां कदलीफलम् ॥ ४९ ॥ अङ्गेषु तालकं वक्ष्यामलकं
 प्राणेषु च ॥ वसायां मेदकं दद्याद्रौमृवेण तु सूत्रकम् ॥ ५० ॥ गन्धकं धातवां देया हरितालं मनःशिला ॥ रेतःस्थाने पाम्बु च पुरीषे पित्तं
 तथा ॥ ५१ ॥ मनःशिलां तथा गात्रे तिलकंरक्तञ्च सन्धिषु ॥ यवपिष्टं तथा मांसं मधु वै क्षौद्रमेव च ॥ ५२ ॥ केशेषु वै वटजटा
 त्वाचि दद्यान्मृगत्वचम् ॥ कणयोस्तालपत्रञ्च स्तनयोश्चैव गुञ्जिकाः ॥ ५३ ॥ नासायां शतपत्रं च कमलं नाभिमण्डलं
 वृन्ताकं वृषणद्वन्द्वे लिङ्गे स्याद्भजनं शुभम् ॥ ५४ ॥ वृत्तं नासायां प्रदेयं स्यात्कौपीनि च त्र्यु स्तनम् ॥ यौक्तिकं स्तनयाम्भुभिं कुङ्कुमेन तिलपत्रम्
 ॥ ५५ ॥ कर्पूरासुरूपैश्च शुभेमास्त्यैः सुगन्धिभिः ॥ परिधानं पङ्कमं हृदये रुक्मकं न्यसेत् ॥ ५६ ॥ जलद्विष्टी सुजौ हौ च चक्षुषोश्च कपर्दकौ ॥
 सिन्दूरं नेत्रकांश्च च ताम्बूलञ्चुपहारकैः ॥ ५७ ॥ सर्वोपाधियुतं प्रेतं कृत्वा प्रजा यथोदितम् ॥ सार्विकं (वैश्वं) चापि निधिया महामानं न्यसेत् ॥

१ पश्चादित्यादयः श्लोकाश्चतुर्धाऽप्येति गताः ।

ग. म. पु.
॥२०९॥

मात् ॥ ५८ ॥ शिरिमे श्रीरिति ऋचा पुनस्तु वरुणेति च ॥ प्रेतस्य पावनं कृत्वा शालिशालशिलोदके ॥ ५९ ॥ विष्णुमुद्दिश्य दातव्या सुशीला
गोः पर्यास्त्रिणी ॥ ६० ॥ (तिला लोहं हिरण्यं च कार्पासं लवणं तथा ॥ सप्तधान्यं क्षितिर्गाव एकैकं पावनं स्मृतम् ॥ ६१ ॥ तिलपात्रं ततो दत्त्वा
पददानं तथैव च ॥) महादानानि देवानि तिलपात्रं तथेति च ॥ ततो धैरणी देया सर्वाभरणभूषिता ॥ ६२ ॥ कर्त्तव्यं वैष्णवं श्राद्धं प्रेतसुतस्य
मात्मवान् ॥ प्रेतमोक्षं ततः कुर्याद्भूदि विष्णुं प्रकल्प्य च ॥ ६३ ॥ ॐ विष्णुरिति संस्तुत्य प्रेतं तन्मूर्त्युमेव च ॥ अभिदाहं ततः कुर्यात्सुतकन्तु
दिनत्रयम् ॥ ६४ ॥ दशोहकृत्वा पिण्डाश्च कर्त्तव्याः प्रेतसुतस्य ॥ सर्व्वे वर्ष्वविधिं कुर्यादेवं प्रेतस्य सुक्तिभाक् ॥ ६५ ॥ इति श्रीनारुडे महापुराणे
उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये प्रेतकल्पे श्रीकृष्णभरुडनंवादेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ३० ॥
श्रीविष्णुरुवाच ॥ वृषात्सर्पं प्रकुर्वीत विधिपूर्व्वं खगश्च ॥ कात्तिकादिषु मासेषु पाणमास्यां शुभे दिने ॥ १ ॥ त्रिवाहोत्सर्जनं श्राद्धं चान्वद्विषदुः
क्रमेत् ॥ कुर्याद्भुवश्च संस्कारानमिस्थापनमेव च ॥ २ ॥ वाप्यां कूपे तवां गोष्ठे स्थाप्याग्निं विधिवत्ततः ॥ विवाहविधिना सर्व्वं कुर्याद्भ्रातृजनवाच
नम् ॥ ३ ॥ पात्रास्तादृशं श्रपणमुपवसनकुशादिभ्यः ॥ पृथुक्षणान्तं होमं च कुर्याद्भैः ब्राह्मणेन तु ॥ ४ ॥ आचमनाज्जन्मार्गः च चक्षुषी च श्रवः
पयेत् ॥ प्रथमेऽह्निति मन्त्रेण होतव्याश्च षडाहुतीः (तयः) ॥ ५ ॥ आचारावाज्यभग्नौ तु पायलेनाह्नयेवताः ॥ अग्नय रुद्राय शम्भवाय पशुपतये
उवाच शिवाय ॥ भवाय महादेवायेशानाय यमाय च ॥ ६ ॥ पिष्टकेन सङ्कष्टोमं पूज्या इति मन्त्रतः ॥ उभयोः त्रिविधैर्होमैश्च पूज्याः पातयेत् च
॥ ७ ॥ प्रथमं व्याहृतिहोमः प्रायश्चित्तं प्रजापतिः ॥ संवत्शशानं कुर्यात्प्रगतितापमोक्षणम् ॥ ८ ॥ पूर्व्विग्रहतिपत्तिश्च ब्राह्मणे दक्षिणा ततः ॥
पण्डगरुडजाप्येन प्रतो भाक्षमवाधुयात् ॥ ९ ॥ एकवर्णं वृषध्वजं सङ्कष्टमर्त्तरीं खग ॥ क्षापयेन्वा ततः कुर्यात्सन्ध्यालङ्कारभूषितम् ॥ १० ॥ प्रतिष्ठाप्य
च तद्युग्मं प्रेतो मोक्षमवाधुयात् ॥ पुच्छे च तर्पणं कार्य्यं दुष्क्रियं यन्त्रपूर्व्वकम् ॥ ब्राह्मणात् प्रोजयेत्पश्चाद्दक्षिणां शिवं नोपयेत् ॥ ११ ॥ ततः श्राद्धं
सखुद्दिष्टमेकोदिष्टं यथाविधि ॥ जलमग्नं तथा देयं प्रेतोद्धरणहेतवे ॥ १२ ॥ द्वाहनाहं ततः कुर्यान्मासेमासे पृथक्पृथक् ॥ एवं विधिः सभायुक्तः
महाभाक्षं कर्त्तव्यं हि ॥ १३ ॥ इति श्रीनारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये प्रेतकल्पे श्रीकृष्णभरुडनंवादे वृषात्सर्पमोक्षणं नाम
कात्तिकादिषु मासेषु पात्रां गोष्ठे स्थाप्याग्निं विधिवत्ततः ॥ विवाहविधिना सर्व्वं कुर्याद्भ्रातृजनवाचनम् ॥ ३ ॥

प्रे. खं.
ध. कां
अ. ४२

॥२०९॥

आदित्यो वरुणो विष्णुर्ब्रह्मा सोमो हुताशनः ॥ शूलपाणिश्च भगवानभिनन्दति भूमिदम् ॥ २ ॥ नष्टि भूमिदम् दानं नास्ति भूमिदमो निधिः ॥
 नास्ति सत्यसमो धर्मो नातुतापातकं परम् ॥ ३ ॥ अग्नेरपत्यं प्रथमं सुवर्णं भुवैष्णवी सूर्यस्तुताश्च गावः ॥ लोकत्रयं तेन भवेत्प्रवृत्तं यः काश्चनं गां च
 महीं च दधात् ॥ ४ ॥ ग्रीष्मादुरतिदानानि गणवः प्रुथ्वी सरस्वती ॥ नरकादुद्धरन्त्येते जपपूजनहोमतः ॥ ५ ॥ कृत्वा बहुनि पापानि रौद्राणि विपुलानि
 च ॥ अपि गोचर्ममात्रेण भूमिदानेन शुध्यति ॥ ६ ॥ हस्तमपि लोभेन निरुध्यन् निवारयेत् ॥ स याति नरकं यो यस्तं न परिरति ॥ ७ ॥
 अकर्तव्यं न कर्तव्यं प्राणैः कण्ठगतरपि ॥ कर्तव्यमेव कर्तव्यमिति धर्मविदो विदुः ॥ ८ ॥ आकरप्रवर्तेन पापं गोसप्तत्रयैस्समम् ॥ तृत्तिच्छेदे
 नः प्रोक्तः कर्णं लक्षधेनुकम् ॥ ९ ॥ वरमेकाप्यपहता न तु दत्तं गवां शतम् ॥ एकां हत्वा शतं दत्त्वा न तेन समता भवेत् ॥ १० ॥ स्वयमेव तु यो
 दत्त्वा स्वयमेव प्रवापते ॥ स पापी नरकं याति यावदाभूतमप्युवम् ॥ ११ ॥ न चाश्वमेवेन तथा विधिवदक्षिणागतः ॥ अष्टुतिकर्शिते दीने ब्राह्मणे
 गन्ति यथा ॥ १२ ॥ न तद्व्रति वेदेषु यज्ञे सुबहुदक्षिणे ॥ यत्पुण्यं दुर्दले वस्ते ब्राह्मणे परिरक्षिते ॥ १३ ॥ ब्रह्मस्वैत्युपुष्टानि बाह्वानि बलानि च ॥
 सुदृक्काले विशीर्यन्ते सैकताः सतत्रा यथा ॥ १४ ॥ स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेज वस्तुभ्याम् ॥ पश्चिर्धर्मसङ्ग्राहि विद्यायां जायते कृषिः ॥ १५ ॥
 ब्रह्मस्वै प्रगयाद्रुक्तं दहत्यासतमं कुलम् ॥ तदेव चौर्यरूपेण दहत्याचन्द्रतारकम् ॥ १६ ॥ लोहवृक्षांश्चमूनीनि कदाचिज्जगत्वेदुर्गतरं ॥ जलस्य
 निधु लोकेषु कः पुमाञ्जरयिष्यति ॥ १७ ॥ देवद्रव्यविनाशेन ब्रह्मस्वहरणेन च ॥ कुलान्धकुलतां यान्ति ब्राह्मणवैतकिमेष च ॥ १८ ॥ ब्राह्मणादि
 क्रमा नास्ति विप्रे विद्याविवर्जिते ॥ उलन्तमस्मिन्नुत्पद्य न हि भस्मनि हुयते ॥ १९ ॥ सकांती यानि दानानि हव्यकव्यानि यानि च ॥ सततं
 रूपक्षयं यावद्दानयकः पुनःपुनः ॥ २० ॥ प्रतिग्रहाध्यापनयाजनेषु प्रतिग्रहं स्वेष्टतमं वदन्ति ॥ प्रतिग्रहाच्छुभ्यनि जाप्यहोमं न याजनं कर्म पुन
 न्ति वेदाः ॥ २१ ॥ नदा जपपी यदा होमी परपाकविवर्जितः ॥ रत्नपूर्णापि महीं प्रतिगृह्णन् लिप्यते ॥ २२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे
 द्वितीयोऽध्याये धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णमण्डसंवादे भूदानादिनिरूपणं नाम द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ श्रीविष्णुस्मृत्यः ॥ जलसिद्धिस्तथा
 प्रवृत्त्यानां शक्यताः ॥ एतद्वाच्यं विप्रुध्यन्ति दत्तां धेनुं तथा वृषम् ॥ १ ॥ उद्वह्यदशतपस्य अतुर्वर्षाधिकस्य च ॥ प्रायश्चित्तं चरन्त्याता
 पिता भान्योऽपि भान्यवः ॥ २ ॥ अतो बालनरस्यापि नापराधो न पातकम् ॥ रानवृणो न तस्यास्ति प्रायश्चित्तं न विधिते ॥ ३ ॥ रतस्य दर्शने
 ते अतुर्वर्षाधिकं प्रायश्चित्तं ॥ अतुर्वर्षाधिकं पदार्थं त्यक्त्वा स्नात्वा विप्रुध्यति ॥ ४ ॥ आतुरे स्नानं जपमे दशशतं वा जपेन ॥ स्नात्वा स्नात्वा

ग. म. पु.
॥२१०॥

स्पृशेदेनं ततः शुध्येत् स आतुरः ॥५॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे भेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे शुद्धिनिर्णयं नाम
त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ स्वेच्छया ताक्ष्यं मरणं शुद्धिर्द्विषीसरीसृपः ॥ चाण्डालाद्यात्मघातैश्च विषाधैस्ताडनैस्तथा ॥ १ ॥
जलाग्निपातवातैश्च निराहारादिभिस्तथा ॥ येषामेव भवेन्मृत्युः प्रोक्तास्ते पापकर्मिणः ॥ २ ॥ पापघटनाश्रमाश्चैव महापातकिनस्तथा ॥ क्षियश्च व्यभिच
रिण्य आरुढपातितास्तथा ॥ ३ ॥ न तेषां स्यान्नवश्राद्धं न संस्कारः सपिण्डनम् ॥ श्राद्धानि षोडशोक्तानि न भवन्ति च तात्त्रयपि ॥ ४ ॥ येतन्नेयत् सिपेदस्तु
यद्वाग्निश्च चतुष्पथे ॥ पात्राणि निर्द्वेदग्री साम्रिके पापकर्मणि ॥ ५ ॥ पूर्णे संवत्सरे तेषामित्यं कार्यं दयालुभिः ॥ एकादशीं समासाद्य तुल्यपले च
काश्यप ॥ ६ ॥ विष्णुं यमं च सम्पूज्य गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥ दश पिण्डान् घृताक्षांश्च दमेषु मनुसंयुताम् ॥ ७ ॥ यज्ञोपवीती सत्तिलाश्च धान्य
विष्णुं यमं तथा ॥ दक्षिणाभिमुखस्तृष्णीमेकैकं निर्व्वपेत् तुताम् ॥ ८ ॥ उद्धृत्य मिश्रितान् पश्चात् तीर्थेऽभ्यस्तु विनिःक्षिपेत् ॥ सिपेत् संज्ञीसैधे
ग्राम गोत्रं च मृतकस्य च ॥ ९ ॥ पुनरप्यर्चयेद्विष्णुं यमं कुसुमचन्दनैः ॥ धूपद्विपैः सनेद्वैधैर्मह्यभोज्यसमन्वितैः ॥ १० ॥ तस्मिन्नुपवसद्वाह्निं विप्रैश्चैव
निमन्त्रयेत् ॥ कुलविद्यातपोयुक्ताम् साधुशीलसमन्विताम् ॥ ११ ॥ न च समाश्रया पंच स्थसामभ्यर्चयितुस्ततः ॥ अपरेऽवनि भक्ष्यान् यमं विष्णुं
तथाञ्चयेत् ॥ १२ ॥ उद्धृत्य स्वांस्तथा विप्रास्तान् सम्यगुपवेशयेत् ॥ आवाहनार्चदानादीं विष्णुं यमसमन्वितम् ॥ १३ ॥ यज्ञोपवीती कुर्व्वीत भेतनाम्
प्रकीर्त्तयेत् ॥ भेतं यमं च विष्णुं च स्मरन् श्राद्धं समापयेत् ॥ १४ ॥ अन्वेष्टव्यश्चापि सर्व्वभ्यः पिण्डदानार्थमुद्धरेत् ॥ पृथक्वा दश पिण्डान् पंच दद्यात्
कर्मण तु ॥ १५ ॥ प्रथमं विष्णवे दद्याद्वाह्निं च शिवाय च ॥ मन्त्रायाय शिवायाय भेतन्यापि च पंचमम् ॥ १६ ॥ नाम गोत्रं स्मरेत् तत्पत्रं विष्णुरावदे
प्रकीर्त्तयेत् ॥ नयस्कारशिरस्कन्तु पंचमं पिण्डमुद्धरेत् ॥ १७ ॥ गोभूमिपिण्डदानाद्यैः शक्त्या भेतं स्मरन् च तम् ॥ तिलैस्तिलान्ति विप्रानां दमेकुल
पाणिषु ॥ १८ ॥ दद्यादन्नं दिजानां च ताम्बूलं दक्षिणां तथा ॥ एवं शिष्टतमं विधं हिरण्येन प्रपूजयेत् ॥ १९ ॥ नाम गोत्रं स्मरन् दद्याद्विष्णुप्रीतो
स्तिचानि कुवत् ॥ अनुम्रज्य द्विजान् पश्चात् त्यक्ताम्भो दक्षिणामुखः ॥ २० ॥ कीर्त्तयन्नाममोने तु भुवि प्रीतोऽस्तिचति सिपेत् ॥ सिपेत्तु नृपः सार्द्धं रामं
भुञ्जीत वाग्यतः ॥ प्रतिपत्संवत्सरादि स्यादेकोद्विष्टविधानतः ॥ २१ ॥ एवं कृते गमिष्यति स्वर्लोकं पापकर्मिणः ॥ सपिण्डीकरणार्थं तु कृते चेवायुवन्ति
त ॥ २२ ॥ अथ कश्चित् प्रमादेन म्रियते ह्युदकादिभिः ॥ संसारप्रसूतस्तस्य सर्व्वं कुर्याद्यथाविधि ॥ २३ ॥ प्रमादादिच्छया मर्त्यो न गच्छेत्तप
संस्तवः ॥ पत्न्योरुभयोनोर्गं पञ्चमीषु प्रपूजयेत् ॥ २४ ॥ कुर्यात् पितृमयीं लेखां नागानामाकृतिं भुवि ॥ अर्चयेत् तां भित्तिः पुण्यैः सुगन्धैश्चन्दनैः

प्रे. खं.
ध. कां.
अ. ४४

॥२१०॥

च ॥ २६ ॥ प्रदद्यात्पदोपन्तु तण्डुलोश्च सितान् क्षिपेत् ॥ आमपिष्टं तथैवान्नं क्षीरञ्च विनिवेदयेत् ॥ २६ ॥ उपस्थाय वदेदेवं मुंचन् मुद्रांशुकानि च ॥
 मधुरं तद्दिनेऽश्रीयादेवश्राद्धं समापयेत् ॥ २७ ॥ सौवर्णं शक्तितो नागं ततो दद्याद्विजोत्तमे ॥ धेनुं दत्त्वा ततो ब्रूयात् प्रीयतां नागराडिति ॥ २८ ॥
 यथाविभव्यं कुर्वीत कर्म्मण्यन्यानि पूर्ववत् ॥ स्वशाखोक्तविधानेन इत्थं कुर्याद्यथातथम् ॥ प्रेतत्तान्मोचयेत् तांस्तु स्वर्गमार्गं नयेत् च ॥ २९ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशाख्ये धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णगरुडसंवादे दुर्मरणे कार्याकार्यक्रियादिनिरूपणं नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ प्रत्यब्दं श्राद्धमेवं ते कथयामि खगेश्वर ॥ प्रत्यब्दं पार्वणेनैव कुर्यातां क्षेत्रजोरसौ ॥ १ ॥ विधिना
 चेतरैरेवमेकोद्दिष्टं न पार्वणम् ॥ २ ॥ अनग्रेऽथ सुतौ स्यातामनग्री क्षेत्रजोरसौ ॥ एकोद्दिष्टं न कुर्यातां प्रत्यब्दं तौ तु पार्वणम् ॥ ३ ॥ यदा
 त्वन्यतरः साग्निः पुत्रो वाप्यथवा पिता ॥ प्रत्यब्दं पार्वणं तत्र कुर्यातां क्षेत्रजोरसौ ॥ ४ ॥ अनग्रयः साग्नयो वा पुत्रा वा पितरोऽपि वा ॥ एकोद्दिष्टं
 सुतैः कार्यं क्षयाह इति केचन ॥ ५ ॥ दर्शकाले क्षयो यस्य प्रेतपक्षेऽथ वा पुनः ॥ प्रत्यब्दं पार्वणं कार्यं तस्य सर्वैः सुतैरपि ॥ ६ ॥ एकोद्दिष्टमपुत्राणां
 पुंसां स्याद्योपितामपि ॥ एकोद्दिष्टे कुशा ग्राह्याः समूला यज्ञकर्मणि ॥ बहिलूनाः सकलनाः श्राद्धं वृद्धिभृते सदा ॥ ७ ॥ कर्त्तव्ये पार्वणे श्राद्धे आ
 शौचं यदि जायते ॥ आशौचावगमे कुर्याच्छ्राद्धं हि तदनन्तरम् ॥ ८ ॥ एकोद्दिष्टे तु सम्प्राप्ते यदि विघ्नः प्रजायते ॥ मासेन्यस्मिन् तिथौ तस्यां
 कुर्याच्छ्राद्धं तदैव हि ॥ ९ ॥ तूष्णीं श्राद्धन्तु शूद्रस्य भार्यायास्तत्सुतस्य च ॥ कन्यायाश्च द्विजातीनामनुपेतद्विजस्य च ॥ १० ॥ एककाले गता
 सूनां ब्रह्मनामथ वा द्वयोः ॥ तन्त्रेण श्रपणं कुर्याच्छ्राद्धं कुर्यात् पृथक्पृथक् ॥ ११ ॥ दद्यात् पूर्वं मृतस्यादौ द्वितीयस्य ततः पुनः ॥ तृतीयस्य
 ततः कुर्यात् संनिपाते त्वयं विधिः (क्रमः) ॥ १२ ॥ प्रत्यब्दमेवं यः कुर्याद्यथातथमतन्द्रितः ॥ तारयित्वा पितृन् सर्वान् प्राप्नोति परमां गतिम्
 ॥ १३ ॥ न ज्ञायते मृताहश्चेत् प्रस्थानदिनमेव च ॥ मासश्चेत् स्यात् परिज्ञातस्तद्दर्शं स्यान्मृताहिकम् ॥ १४ ॥ यदा मासो न विज्ञातो विज्ञातं दिन
 मेव च ॥ तदा मार्गशिरे मासि माघे वा तद्दिनं भवेत् ॥ १५ ॥ दिनमासावविज्ञातौ मरणस्य यदा पुनः ॥ प्रस्थानदिनमासौ तु ग्राह्यौ श्राद्धे मयोदितौ
 ॥ १६ ॥ प्रस्थानस्यापि न ज्ञातौ दिनमासौ यदा पुनः ॥ मृतवार्त्ताश्रुतौ ग्राह्यौ पूर्वप्रोक्तक्रमेण तु ॥ १७ ॥ प्रवासमन्तरेणापि स्यातां तौ विस्मृतौ
 यदा ॥ तदानीमपि तौ ग्राह्यौ पूर्ववत् तु मृताहिके ॥ १८ ॥ गृहस्थे प्रापिते यच्च कश्चित्तु म्रियते गृहे ॥ आशौचापगमे यत्र प्रारब्धे श्राद्धकर्मणि ॥ १९ ॥

१ यदयं हि मृतः साग्निः० पा० ।

ग. म. पु.
॥२११॥

प्रत्यागतश्चेज्जानाति तत्र वृत्तं गृही तथा ॥ आशौचं गृहिणस्तेषां न द्रव्यादेस्तदा भवेत् ॥ २० ॥ पुत्रादिना यदारब्धं श्राद्धं तस्मिन् वासि
लम् ॥ समापनीयं तत्रापि श्राद्धं गृहीतु दूरतः ॥ २१ ॥ दात्रा भोक्त्रा च न ज्ञातं सूतकं मृतकं तथा ॥ उभयोरपि तदोषं नासिपयति कर्हिचित् ॥
॥ २२ ॥ यदा त्वन्यतरङ्गातं सूतकं मृतकं तथा ॥ भोक्त्रेव तदा दोषो नान्यो दाता प्रदुष्यति ॥ २३ ॥ इत्युक्तेन प्रकरणेन यः कुर्यान्मृतयासम् ॥
अविज्ञातमृताहस्य सततं तारयत्यसौ ॥ २४ ॥ नित्यश्राद्धेऽथ गन्धार्घ्यैर्द्विजानभ्यर्च्य भक्तिः ॥ सन्नात्र पितृगणात् सम्पत् सदैवोद्दिश्य योजयेत् ॥
॥ २५ ॥ आवाहनं स्वधाकारो पिण्डाग्राकरणादिकम् ॥ ब्रह्मचर्यादिनियमा विश्वेदेवास्तथैव च ॥ २६ ॥ नित्यश्राद्धे त्यजेदेतात् भोज्यमात्रं
प्रकल्पयेत् ॥ दत्त्वा तु दक्षिणां शक्त्या नमस्कारैर्विसर्जयेत् ॥ २७ ॥ देवानुद्दिश्य विश्वार्चनं यद्वाह्मिजभोजनम् ॥ तस्मिन्श्राद्धवत् कार्यं देवश्राद्धं
तदुच्यते ॥ २८ ॥ मातृश्राद्धन्तु पूर्व्वेण कर्मादौ पैतृकं तथा ॥ उत्तरेऽहनि बुद्धौ स्यान्मातामहगणस्य तु ॥ २९ ॥ श्राद्धवयं प्रकुर्यात्त वैश्वदेवन्तु
तान्त्रिकम् ॥ ३० ॥ मातृभ्यः कल्पयेत्पूर्व्वं पितृभ्यस्तदनन्तरम् ॥ मातामहेभ्यश्च तथा दद्यादित्यं क्रमेण तु ॥ ३१ ॥ मातृश्राद्धे तु विष्णुमात्रभाजं
सुकुलोद्भूताः ॥ पतिपुत्रान्विताः साध्व्यो योषितोऽष्टौ च भावयेत् ॥ ३२ ॥ इत्युक्तं तद्विके श्राद्धं कुर्याद्वास्तुदयं तथा ॥ उत्पत्तिदिग्भिर्विहितं नित्यं
श्राद्धवदेव तु ॥ ३३ ॥ नित्यं दैवञ्च बुद्धिञ्च काम्यं नैमित्तिकं तथा ॥ श्राद्धान्युक्तप्रकरणे कुर्वन् सिद्धिमवाप्नुयात् ॥ इति ते कथितं तार्क्ष्यं
किमन्यत्परिपृच्छति ॥ ३४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्याये धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे श्रीकृष्णभक्तउत्सवादि प्रत्यक्षविष्णुश्राद्धविष्णुपुत्र
नाम एञ्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ तार्क्ष्यं उवाच ॥ सुकृतस्य प्रसव्येण स्वर्गो नामाविष्टो ब्रह्मन् ॥ योगः सौम्यमग्नि इव च बलिं बुद्धिः परा
क्रमः ॥ १ ॥ सत्यं पुण्यवतां देव जायतेऽत्र परत्र च ॥ सत्यं सत्यं पुनः सत्यं वेदवाक्यं न चान्यथा ॥ २ ॥ यस्मां जयति वायुश्च सत्यं जयति
नाम्नतम् ॥ क्षमा जयति न क्रोधो विष्णुर्जयति नासुरः ॥ ३ ॥ तद्वासयं मया ज्ञातं सुकृताच्छास्त्रं भवेत् ॥ यथोक्तुष्टतमं पुण्यं तथोक्तुष्टतमं
नरः ॥ ४ ॥ एवन्तु श्रोतुमिच्छामि जायन्ते पापिना यथा ॥ येन कर्मविपाकेन यथा निश्चयसम्भवेत् ॥ ५ ॥ यस्यां गौनिमवाप्नोति यथाकृपञ्च
जायते ॥ तन्मे वद सुश्रेष्ठ समासेनापि काशितम् ॥ ६ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ शुभाशुभफलैस्तार्क्ष्यं सुकृताभोगा नरास्त्विह ॥ जायन्ते लक्षणयुस्तु
तानि मे शृणु काश्यप ॥ ७ ॥ गुरुरात्मवतां शास्ता राजा शास्ता दुरात्मनाम् ॥ इह ब्रह्मक्षपापानां शास्ता वैश्वदेवता यमः ॥ ८ ॥ मायश्चित्ते
ध्वजीर्णेषु यमलोकां ह्यनेकधा ॥ यातनाभिर्विसुक्ता ये यान्ति ते जीवसन्ततिम् ॥ ९ ॥ गत्वा आनुपभावे तु पापचिह्ना भवन्ति ते ॥

प्रे. खं.
य. का.
४७. ४६

॥२११॥

तान्यहं तव चिह्नानि कथयिष्ये खगोत्तम ॥ १० ॥ सोढ्वा वै यातनाः सर्वा गत्वा वैवस्वतक्षयम् ॥ निस्तीर्णयातनास्ते तु लोकमायान्ति चिह्निताः ॥ ११ ॥ गृह्णद्देऽनुतवादी स्यान्मूकश्चैव गवानृते ॥ ब्रह्महा जायते कुष्ठी श्यावदन्तश्च मद्यपः ॥ १२ ॥ कुनखी स्वर्णाहरणादुश्चर्मा गुरुतल्पगः ॥ संयोगी हीनयोनिः स्यादरिद्रोऽदत्तदानतः ॥ १३ ॥ अयाज्ययाजको याति ग्रामसूकरतां द्विजः ॥ खरो वै बहुयाजी स्यात्काको निर्म्मन्त्रभोजनान् ॥ १४ ॥ अपरीक्षितभोक्तारो व्याघ्राः स्युर्निर्जने वने ॥ बहुतर्जको मार्जारः खद्योतः कक्षदाहकः ॥ १५ ॥ पात्रे विद्याऽप्रदाता यो बलीवर्हो भवेत्तु सः ॥ अन्नं पर्युषितं विप्रे प्रददत्कुकरो भवेत् ॥ १६ ॥ मात्सर्यादपि जात्यन्धो जन्मान्धः पुस्तकं हरन् ॥ फलान्याहरतोऽपत्यं श्रियते नात्र संशयः ॥ १७ ॥ मृतो वानरतां याति तन्मुखो गण्डवान् भवेत् ॥ अदत्त्वा भक्ष्यमश्नाति अनपत्यो भवेत्तु सः ॥ १८ ॥ हरन्वस्त्रं भवेद्बोधा गरदः पव नाशनः ॥ प्रवृज्याऽगमनाद्राजन् भवेन्मरुपिशाचकः ॥ १९ ॥ चातको जलहर्ता स्याद्धान्यहर्ता च मूषिकः ॥ अप्राप्तयौवनां सेवन् भवेत्सर्प इति श्रुतिः ॥ २० ॥ गुरुदाराभिलाषी च कृकलासो भवेद्बुधम् ॥ जलप्रस्रवणं यस्तु भिन्द्यान्मत्स्यो भवेन्नरः ॥ २१ ॥ अविक्रेयक्रयाच्चैव वको गृध्रो भवेन्नरः ॥ अयोनिगो वृको हि स्यादुलूकः क्रयवञ्चनात् ॥ २२ ॥ मृतस्यैकादशाहे तु भुञ्जानश्चाभिजायते ॥ प्रतिश्रुत्य द्विजेभ्योऽर्थमददज्जम्बुको भवेत् ॥ २३ ॥ राज्ञो गत्वा भवेदंष्ट्री तस्करो विड्वराहकः ॥ शारिवा फलविक्रेता वृषश्च वृषलीपतिः ॥ २४ ॥ मार्जारोऽग्निं पदा स्पृष्ट्वा रोगवान्परमांसभुक् ॥ उदक्यागमनात्षण्डो दुर्गन्धश्च सुगन्धहृत् ॥ २५ ॥ यद्वा तद्वापि पारक्यं स्वरूपं वा हरते बहु ॥ हत्वा वै योनिमाप्नोति तिरश्चां नात्र संशयः ॥ २६ ॥ एवमादीनि चिह्नानि अन्यान्यपि खगेश्वर ॥ स्वकर्मविततान्येव ? दृश्यन्ते यैस्तु मानवैः ॥ २७ ॥ एवं दुष्कृतकर्मा हि भुक्ता च नरकान्क्रमात् ॥ जायते कर्मशेषेण उक्तास्वेतासु योनिषु ॥ २८ ॥ ततो जन्मशतं मर्त्ये सर्वजन्तुषु काश्यप ॥ जायते नात्र सन्देहः समीभ्रते शुभाशुभे ॥ २९ ॥ स्त्रीपुंसयो प्रसङ्गेन निरुद्धे शुक्रशोणिते ॥ समुपेतः पञ्चभूतैर्जायते पांचभौतिकः ॥ ३० ॥ इन्द्रियाणि मनः प्राणा ज्ञानमायुः सुखं धृतिः ॥ धारणा प्रेक्षणं दुःखं मिथ्याहङ्कार एव च ॥ ३१ ॥ प्रयताकृतिवर्णस्तु रागद्वेषौ भवाभवौ ॥ तस्येदमात्मनः सर्वमनादेरादिमिच्छतः ॥ ३२ ॥ स्वकर्म बद्धस्य तदा गर्भवृद्धिर्भवेदिति ॥ पुरा यथा मया प्रोक्तं तव जन्तोर्हि लक्षणम् ॥ ३३ ॥ एवं प्रवर्तितं चक्रं भूतग्रामे चतुर्विधे ॥ समुत्पत्तिर्विनाशश्च जायते तार्क्ष्य देहिनाम् ॥ ३४ ॥ स्वधर्मैर्नैवोर्द्धगतिरधर्मैर्नाप्यधोगतिः ॥ जायते सर्ववर्णानां स्वधर्मचलनात् खग ॥ ३५ ॥ देवत्वे मानुषत्वे च दानभोगादिकाः क्रियाः ॥ या दृश्यन्ते वैनतेय तत्सर्वं कर्मजं फलम् ॥ ३६ ॥ अकर्मविहिते घोरे कामक्रोधार्जितेऽशुभे ॥ पतैर्न नरके

ग. म. पु.
॥२१२॥

भूयो तस्योत्तरो न विद्यते ॥३७॥ इति श्रीगुरुदे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे भेतकल्पे जीवस्य शुभाशुभप्रतिनिरूपणं नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ गुरु उवाच ॥ भगवन्देवदेवेश कृपया परया वद ॥ दानं दानस्य माहात्म्यं वैतरण्याः प्रमाणकम् ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ या सा वैतरणी नाम यममार्गे महासरित् ॥ अगाधा दुस्तरा पापेद्वेषमात्रा भयावहा ॥२॥ पूयशोणिततोयादद्या मांसकहंसकुला ॥ पापिनः प्राणा नष्टा नानाभयसमाहता ॥ ३ ॥ काव्यते सत्वरं तोयं पात्रमध्ये धृतं यथा ॥ किमिभिः सङ्कुलं पूर्वं वज्रतुण्डेः समावृतम् ॥ ४ ॥ शिशुमर्षेऽथ यत्कंसं प्रकर्त्तरिकाधुतेः ॥ अन्यैश्च जलजीविष्व हिंसकैर्मोसभेदिभिः ॥ ५ ॥ उद्यान्ति द्वादशादित्याः प्रलयान्ते तथा हि ते ॥ तपन्ति तत्र वै मर्त्याः क्रन्दमानास्तु पापिनः ॥ ६ ॥ हा हातः पुत्र तातेति प्रलयन्ति सद्गुहः ॥ विचरन्ति निमज्जन्ति ग्लानिं गच्छन्ति जन्तवः ॥ ७ ॥ चतुर्विधैः प्राणिभिर्यदृष्टं व्याता महानदी ॥ तरन्ति गोप्रदानेन त्वन्यथा च पतन्ति ते ॥ ८ ॥ मां नरा येऽवगन्त्यन्ते चाचार्य्यं गुरुमेव च ॥ वृद्धानन्याश्चापि मृदास्तेषां वासस्तु तत्र वै ॥ ९ ॥ पतिव्रतां साधुशीलामृदां धर्मेषु निश्चलाम् ॥ परित्यजन्ति ये मृदास्तेषां वासस्तु सन्ततम् ॥ १० ॥ विश्वासप्रतिपन्नानां स्वाभिमुखपत्निनाम् ॥ ह्योवालविकलादीनां वयं कुत्सा पतन्ति हि ॥ पच्यन्ते तत्र मध्ये तु क्रन्दमानास्तु पापिनः ॥ ११ ॥ शान्तं वृक्षक्षितं विधेयो विज्ञावोपसर्पति ॥ किमिभिर्येष्यते तत्र यावदाभूतसंभवम् ॥ १२ ॥ ब्राह्मणाय प्रतिश्रुत्य यमार्थं न ददाति तम् ॥ आहूय नास्ति यो ब्रूयात्तस्य वासस्तु तत्र वै ॥ १३ ॥ अग्निदेो गरुडश्च कूटसाली च भद्रपः ॥ यज्ञविज्यंसकश्चैव राज्ञीगामी च वैभुनः ॥ १४ ॥ कथाभङ्गकरश्चैव स्वयंव्रताः ॥ क्षत्रेसुविधेदौ च परदारप्रघर्षकः ॥ १५ ॥ ब्राह्मणो रसविक्रता तथा यो वृषलीपतिः ॥ गोधनस्य तृपासस्य वाप्या भेदं करोति यः ॥ १६ ॥ कन्याविदूषकश्चैव दानं हस्वानुतापकः ॥ ह्यश्वस्तु कपिलापायी ब्राह्मणो मांसभोजनः ॥ १७ ॥ एते वसन्ति सततं मा विचारं कृथाः कथित ॥ कृपणाः नास्ति कः क्षुद्रः स तस्यां निवसेत्तस्य ॥ १८ ॥ सदावर्षी सदा क्रोधी निजवाक्यप्रमाणहृत् ॥ परास्तयुच्छेदको नित्यं वैतरण्यां वसेच्चिरम् ॥ १९ ॥ अस्ववर्हकारवान्पापी स्वविकथनकारकः ॥ कुतस्मां गभेसरतापी वैतरण्यां स मज्जति ॥ २० ॥ कदापि भाग्ययोगेन तरणच्छाभवेद्यदि ॥ सलुङ्गला भवेद्येन तदाकर्ण्य काक्षय ॥ २१ ॥ अयं विषुवे पुण्ये व्यतीपाते दिनोदये ॥ चन्द्रमुख्योपरामे वा संक्रान्तौ दर्शवासरे ॥ २२ ॥ अन्येषु पुण्यकालेषु दीयते दानसुसमम् ॥ यदा तदा भवेद्वापि श्रद्धा दानं प्रति ध्रुवम् ॥ २३ ॥ तदेव दानकालः स्यादतः सम्पत्तिरित्यरा ॥ अनित्यानि शरीराणि विभवा नैव शश्वदतः ॥ २४ ॥ नित्यं सन्निहितं ब्रह्मः कृत्स्नं धर्मसंपदः ॥ कृष्णां वा पाटलां वापि कुप्योद्रे

प्रे. सं.
व. कां.
अ. २५

॥२१२॥

तस्मात्तुल्यम् ॥ २८ ॥ स्वर्णं शुभा तत्त्वतः कल्पितमात्रमात्रम् ॥ कुण्डलसुभाच्छ्रिता सततान्यतमान्विताम् ॥ २९ ॥ कापासद्वापाशस्वर
 आसीनं ताप्रभाजनं ॥ यमं हेमं प्रकुर्वीत लोहदण्डसमन्वितम् ॥ इक्षुदण्डमयं वद्धा पुनं सुदृढबन्धनैः ॥ ३० ॥ उडुपोपरि तां धेनुं मृग्येदेहसु
 द्रवाम् ॥ कृत्वा प्रकल्पयद्विप्रश्छवोपानहसंयुतम् ॥ ३१ ॥ अंगुलीयकवासांसि ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ इममुच्चारयेन्मन्त्रं संगृह्य सजलान्कुशाञ्च
 ॥ ३२ ॥ यमद्वारं महाघोरं श्रुत्वा वैतरणीं नदीम् ॥ तनुकामो ददास्येनां तुभ्यं वैतरणीं नमः ॥ ३३ ॥ गावो मे अश्वतः सन्तु गावो मे सन्तु
 पाशवतः ॥ गावो मे हृदये सन्तु गावां मध्ये वसाम्यहम् ॥ ३४ ॥ विष्णुरूपं द्विजश्रेष्ठं मासुद्धं महीसुर ॥ सदक्षिणा मया दत्ता तुभ्यं वैतरणी
 नमः ॥ ३५ ॥ धर्मराजश्च सर्वेशं वैतरण्याम्यवमुक्ताम् ॥ सर्वं सदक्षिणां कृत्य ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ ३६ ॥ पुच्छं संगृह्य धन्याश्च अग्रे कृत्वा
 तु वै द्विजम् ॥ धनुर्कं त्वं प्रतीक्षस्व यमद्वारं महाभयं ॥ ३७ ॥ उत्तारणाञ्च देवशि वैतरण्ये नमोऽस्तु ते ॥ अनुवजेत्तु गच्छन्तं सर्वं तस्य गृहं नयेत्
 ॥ ३८ ॥ एवं कृते वनेतय सा सगन्तुतगं भवेत् ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति यो दद्याद्भुवि मानवः ॥ ३९ ॥ सुकृतस्य प्रभावेण सुखमेव परमं च ॥
 स्वस्थं सहस्रशुणितमातुं शतसम्मितम् ॥ ४० ॥ मृतस्थं च तु यद्दानं परं क्षे तस्मै स्मृतम् ॥ स्वहस्तेन ततो दत्तं मुने कः कस्य दाम्भ्यति ॥ ४१ ॥
 दानधर्मविहीनानां कृपणैर्जीवितेभितैः ॥ अस्थिरं शरीरेण स्थिरं कर्म समाचरेत् ॥ ४२ ॥ अवश्यमेव यम्यन्ति प्राणाः प्राणानि (वृणि) का
 इव ॥ ४३ ॥ इतीदृशं तव पक्षिगज विद्वन्मनं जन्तुगणस्य सर्वम् ॥ प्रतप्य मोक्षाय तदोद्धेदहिकं द्वितीयं लोकस्य चरच्छ्रमाय तु ॥ ४४ ॥
 सुत उवाच ॥ एवं विप्राः सुमादिष्टा विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ गरुडं प्रतचर्तुं श्रुत्वा सन्तुष्टिमागतः ॥ ४५ ॥ व्रततीर्थोदिकं सर्वं पुनः पश्यच्छ केश
 वम् ॥ ध्यात्वा मनसि सर्वं सर्वकारणकाणम् ॥ ४६ ॥ ऋषयः सर्वमेतज्जन्तूनां प्रभवादिकम् ॥ मरणं जन्म च तथा प्रतत्त्वबौद्धदहिकम् ॥
 ॥ ४७ ॥ मया प्रोक्तं वै मुत्स्ये निदानं चैव सर्वं ॥ लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ॥ यथाभिन्दीवरश्यामो हृदयस्थो जनाह्वनः ॥ ४८ ॥
 धर्मो जयति नायधर्मः सुखं जयति नादुःखम् ॥ धर्मो जयति न कथा विष्णुजयति नासुराः ॥ ४९ ॥ विष्णुमोक्षं पिता विष्णुनिष्णुः स्वजनवन्द्य
 वाः ॥ येषामेव स्थिरा बुद्धिर्न तेषां दुर्गतिर्भवेत् ॥ ५० ॥ यद्गुलं भगवन्निष्पुर्मङ्गलं गरुडध्वजः ॥ संगलं पुण्डरीकाक्षो संगलायतनं हरिः ॥ ५१ ॥
 हरिर्भोगीरथी विप्रा विप्रा भोगीरथी हरिः ॥ भोगीरथी हरिर्विप्राः सगतेतज्जगद्वयं ॥ ५२ ॥ इति सुतसुखोद्दिष्टां सर्वशास्त्रार्थमण्डिताम् ॥ वैष्णवी
 वाक्सुधां पीत्वा ऋषयस्तुष्टिमायुः ॥ ५३ ॥ यश्चास्मिन्मन्त्रेन सत्यं सर्वार्थं दर्शितम् ॥ प्रहर्षमनुलं प्राप्नुतेनयः शौनकादयः ॥ ५४ ॥ अपविनः

ग. म. पु.
॥२१३॥

पवित्रो वा सर्वावस्थां गतोपि वा ॥ यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरं शुचिः ॥६२॥ इति श्रीगुरुदे महापु० उत्तरखण्डे द्विती० धर्मका० श्रेत० श्री
कृष्णगुरुदेवस्य कर्मविपाकादिनिरूपणं नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥२७॥ ताक्ष्यं उवाच ॥ ये मर्त्यलोके निवसन्ति मानवास्ते सर्वजानां निधनं
प्रयान्ति ॥ काले स्वकीये निजपुण्यसंख्यया वदन्ति लोकं कथयस्व तन्मे ॥ १ ॥ गच्छन्ति मार्गेण सुदुस्तरेण विधातुनिष्पादितवत्स्यं स्थिताः ॥
केनैव पुण्येन मुदं प्रयान्ति तिष्ठन्ति केनैव कुलं बलं वयः ॥२॥ सुत उवाच ॥ श्रुत्वाथ देवो गुरुदे त्वयोवाच स्मृत्या वपुः कर्मभूषणं रूपम् ॥ गृह्य
धरा येन चराचरं जगत्सं येन शस्ता विहितो यमो विभुः ॥ ३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ धर्मार्थकामं चिरमोक्षसंख्यमन्यं द्वितीयं यममार्गगामिनाम् ॥
प्रविश्य चाऽङ्गुष्ठसमे स तत्र वै तं प्राप्य देहं स्वधुरं स्वमन्दिरम् ॥४॥ गृहीतपाशो रुदते पुनः पुनर्देहे सुपुण्ये द्विजदेहसंस्थितः ॥ देवेन्द्रपुत्रा पितृदेव
तृप्तिदं मोहाद् चेतं न च पुत्रसन्ततिः ॥ ५ ॥ न भेदस्ति बन्धुर्यममार्गगामिनो मया न कृत्यं द्विजदेहलिप्सया ॥ सम्प्राप्य विपत्तमतीव दुर्लभं
नापीतवान्चेदपुराणसंहिताः ॥ प्राप्तं सुरत्वं कर्तुं स्थितं गतं देहिनां चिन्ति स्तरं यत्तथा कृतम् ॥ ६ ॥ यः क्षत्रियो बाहुबलेन संपुगे ललाटदेशादुपरि
मुखे पपौ ॥ तत्सोमपानं हि कृतं महामखे जीवन्मृतः सोऽपि हि याति सुक्तिम् ॥ ७ ॥ स्थानान्यनेकानि कृतानि तानि पीतान्यनेकान्यापि गृहीता
नि ॥ शस्त्रं गृहीत्वा समरे रिपूणां यः सम्मुखं याति स मुक्तपापः ॥ ८ ॥ क्षत्रान्वयो वापि विशोन्वयो वा शूद्रान्वयो वापि हि नीचवर्णः ॥ संग्राम
देवद्विजबालवातीं स्त्रीषुद्रहा दीनतपस्विहन्ता ॥ ९ ॥ उपद्रुतेष्वेव पराङ्मुखो यः स्मृस्तस्य देवाः सकलाः पराङ्मुख्यः ॥ तिलोदके नैव पिबन्ति पूर्वं
हुतं न गृह्णाति दुताशोपि तत् ॥ १० ॥ द्वेषाद्भयाद्वा समरे समागते शस्त्रं गृहीत्वा परस्मैत्यसंमुखः ॥ न याति परीक्ष्य मृतश्च पश्चात्सात्यं नलं
तस्य गतं तथैव ॥ द्विजाय दत्त्वा कनकं महीमिमाम् भूयः स पश्चाद्भवतीह लोकः ॥ ११ ॥ दानं प्रदत्तं मह्यं द्विजैर्नृपैः कृतं तेन सदा सुतीर्थं ॥
गत्वा गवाक्षां पितृविण्डदानं कृतं सदा यो श्रियते तु युद्धे ॥ १२ ॥ यः क्षात्रदेहेन्दुं विहाय शोचते रणाङ्गणे स्वाधियये च गोमेहे ॥ स्त्रीबालवाते
पार्थ सायहेतवे मया स्वकरोशं न हतं न पातितम् ॥ १३ ॥ वैश्यः स्वकर्माणि विशोचते तदा गृहीतपाशो न मयापि सञ्चितम् ॥ सत्यं न चोक्तं कथं
विक्रयेण मोहाद्विष्टेन कुटुम्बहेतवे ॥ १४ ॥ शूद्रं वपुः प्राप्य यशस्करं सदा दानं द्विजेभ्यो न कृतं द्विजार्चनम् ॥ जलाशयो नैव कृतो धरातले अस्मि
स्कृतो विप्रवर्गे न संस्कृतः ॥ १५ ॥ त्यक्त्वा स्वकर्माणि प्रदेन सुस्थितं मया सुतीर्थं स्ववपुर्न चोद्दिशतम् ॥ धर्म्मोर्षितो नैव न देवपूजनं कृतं मया
चेव विमुक्तिहेतवे ॥ १६ ॥ देहं समासाद्य तथैव पिण्डजं वर्णास्तथैवाऽन्यजन्त्येव च भोजितान् ॥ अहमर्थं देहमिमं विदामि नैव देहानां पथि धर्मसं

ध. सं.
ध. कां.
अ. ४८

॥२१३॥

कुले ॥ १७ ॥ परस्परं धर्मकृतं स्वकीयं सम्पाद्य लक्ष्यं पथि सञ्चरन्स्वम् ॥ पक्षीन्द्र वाक्यानि शृणुष्व तानि मनोरमाणि प्रवदन्ति यानि ॥ १८ ॥
 सारा हि लोकेषु भवेत्त्रिलोकी द्वीपेषु सर्वेषु च जम्बुकाख्यम् ॥ देशेषु सर्वेष्वपि देवदेशः जीवेषु सर्वेषु मनुष्य एव ॥ १९ ॥ वर्णाश्च चत्वार इह
 प्रशस्ताः वर्णेषु धर्मिष्ठनराः प्रशस्ताः ॥ धर्मेण सौख्यं समुपैति सर्वं ज्ञानं समाप्नोति महापथे स्थितः ॥ २० ॥ देहं परित्यज्य यदा गतायुः
 पक्षिन् स्थितोऽहं कृमिकीटसंस्थितः ॥ सरीसृपोऽहं मशको विनिर्मितश्चतुष्पदोऽहं वनसूकरोऽहम् ॥ २१ ॥ सर्वं विजानाति हि गर्भसंस्थितो जात
 श्च सद्यस्तदिदञ्च विस्मरेत् ॥ यच्चिन्तितं गर्भसमागतेन वै बालो युवा वृद्धवया बभूव ॥ २२ ॥ मोहाद्विनष्टं यदि गर्भचिन्तितं स्मृतं पुनर्भूत्युगते च
 देहे ॥ तस्मिन्प्रनष्टे हृदि चिन्तितं गतं स्मृतं पुनर्गर्भगते च देहे ॥ २३ ॥ तस्मिन्प्रनष्टे हृदि चिन्तितं पुनर्मया स्वकोशे परवञ्चनं कृतम् ॥ द्यूतैश्छले
 नापि च चौर्यवृत्त्या धर्मं व्यतिक्रम्य शरीररक्षणे ॥ २४ ॥ कृच्छ्रेण लक्ष्मीः समुपार्जिता स्वयं मया न भुक्तं मनसेप्सितं धनम् ॥ ताम्बूलमन्त्रं
 मधुरं सगोरसं दत्त्वाग्निदेवातिथिबन्धुवर्गे ॥ २५ ॥ सोमग्रहे सूर्य्यसमागमेपि वा न सेवितं तीर्थवारिष्ठमुत्तमम् ॥ कोशं स्वकीयं मलमूत्रपूरितं देहि
 न्क्वचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २६ ॥ मया न दृष्टा न नता न पूजिता त्रैविक्रमी मूर्तिरिह स्थिता भुवि ॥ प्रभासनाथो न च भक्तिसंस्तुतो देहिन्क्व
 चिन्निस्तर यत्त्वया कृतम् ॥ २७ ॥ गत्वा वरिष्ठे भुवि तीर्थसन्निधौ धनं न दत्तं विदुषां करे मया ॥ आप्लुत्य देहं विधिना द्विजे गुरौ देहिन्क्वचिन्निस्तर
 यत्त्वया कृतम् ॥ २८ ॥ न मातृपूजा न च विष्णुशङ्करौ गणेशचण्ड्यौ न च भास्करोऽपि वा ॥ यश्चोपचारैर्बालियुक्तचन्दनैर्देहिन्क्वचिन्निस्तर यत्त्वया
 कृतम् ॥ २९ ॥ लब्धा मया मानवदेवतोपमा मोहाद्रता सर्वमिदञ्च पार्थिव ॥ गतिं न वीक्षेत स वै विमूढधीर्देहिन्क्वचिन्निस्तर यत्त्वया कृतम्
 ॥ ३० ॥ एतानि पक्षिन्मनसा विचिन्त्य वाक्यानि धर्मार्थयशस्कराणि ॥ मुक्तिं समायान्ति मनुष्यलोके वसन्ति ये धर्मरताः सुदेशे ॥ ३१ ॥ इति
 ब्रुवाणैर्यमदूतवर्गैर्विहन्यते कालमयैश्च मुद्गरैः ॥ हा दैव हा दैव इति स्मरन् वै धनं न दत्तं स्वयमार्जितं यत् ॥ ३२ ॥ न भूमिदानं न च गोप्रदानं न
 वारिदानं न च वस्त्रदानम् ॥ फलं सताम्बूलविलेपनं वा त्वया न दत्तं भुवि शोचसे कथम् ॥ ३३ ॥ पिता मृतस्ते च पितामहः सा यया धृतो
 वाप्युदरे स्वकीये ॥ मृतोऽप्यसौ बन्धुजनः समस्तो दृष्टं त्वया सर्वमिदं गतायुः ॥ ३४ ॥ कोशं त्वदीयं ज्वलितञ्च बाह्वेना पुत्रैर्गृहीतो धनधान्य
 सञ्चयः ॥ सुभाषितं धर्मचयं कृतञ्च यत्तदेव गच्छेत्तव पृष्ठसंस्थम् ॥ ३५ ॥ न दृश्यते कोऽपि मृतः समागतो राजा यतिर्वा द्विजपुङ्गवोऽपि वा ॥
 यो वै मृतः साहसिकः स मर्त्यको नाशं गतो योऽपि धरातले स्थितः ॥ ३६ ॥ एवं गणास्ते ब्रुवते सकिन्नरा धैर्य्यं समालम्ब्य विषादपूरितः ॥

ग. म. पु.
॥२१४॥

श्रुत्वा गणानां वचनं महाद्भुतं ब्रवीति पक्षीन्द्र मनुष्यानां नरः ॥ ३७ ॥ दानप्रभावेण विमानसंस्थितो धर्मः पिता मातृदयानुरूपिणी ॥
वाणी कलत्रं मधुरार्थभाषिणी स्नानं सुतीर्थं च सुवन्धवर्गः ॥ ३८ ॥ कार्पातं यत्सुकृतं समस्तं स्वर्गस्तदा स्यात्तव किङ्करोपमः ॥
यो धर्मवान् प्राप्स्यति सोऽनिसौख्यं पापी समस्तं विविधञ्च दुःखम् ॥ ३९ ॥ यो धर्मशीलो जितमानरोपो विद्याविनीतो न परोपतापी ॥ स्वदा
स्तुष्टः परदादूरस्त वै नरो नो भुवि वन्दनीयः ॥ ४० ॥ मिष्टान्नदाता चरिताभिहोत्रो वेदान्तविबुधसहस्रजीवी ॥ मासोपव्रामी च पतिव्रता च
पट् जीवलोके मम वन्दनीयाः ॥ ४१ ॥ एवं समाचारयुता नरोऽपि वार्पां सकृपां सजलं तडागम् ॥ प्रपाशुर्भं हृद्गदवमन्दिरं कृतं नरोत्तमं स धर्म
उत्तमः ॥ ४२ ॥ वर्षाशनं वेदविदं च दत्तं कन्याविवाहस्त्वणमोचनं द्विजे ॥ भूमिः सुकृष्टापि तृपात्तिदेतोस्तदेवमेतं सुकृतं नमस्तस्य ॥ ४३ ॥
अध्यायमेतं सुकृतस्य सारं शृणोति गायन्त्यपि भावशुद्धया ॥ स वै कुलीनः स च धर्मयुक्तो विश्वालयं याति परं न नूनम् ॥ ४४ ॥ इति
श्रीगारुड महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः प्रतकरूपे श्रीकृष्णगरुडसंवादे मनुष्यस्य सुखदुःखप्रापकधर्मधर्मानुरूपणं नामाष्टाव्यांश
तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ गरुड उवाच ॥ श्रुत्वा मया दयासिन्धो ह्यज्ञानात्मीवमंभूतिः ॥ अधुना श्रोतुमिच्छामि मोक्षोपायं मनागतम् ॥ १ ॥ भग
वन्देवदेवेश भरणगतवत्सल ॥ अमोगे घोमंभो मध्वदुःखमलीमसे ॥ २ ॥ नानाविधशरीरस्था अवन्ता जीवराशयः ॥ जायन्ते च म्रियन्ते च
तेषामन्तो न विद्यन्ते ॥ ३ ॥ सदा दुःखातुगा एव न मर्त्या विद्यन्ते क्वचित् ॥ केनोपायेन मोक्षोऽयं लभ्यते वद मे प्रभो ॥ ४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
शृणु तार्क्ष्य प्रवक्ष्यामि यन्मां त्वं परिपुच्छसि ॥ यस्य श्रवणमात्रेण संसारान्मुच्यते नरः ॥ ५ ॥ अस्ति देवः परब्रह्मस्वरूपो निष्कलः शिवः ॥
सर्वज्ञः सर्वकर्ता च सर्वेशो निम्मेलाद्भ्यः ॥ ६ ॥ स्वयंज्योतिरनाद्यन्तो निर्विकारः परात्परः ॥ निर्गुणः सच्चिदानन्दस्तदंशा जावत्सत्ताः
॥ ७ ॥ अनाद्यविद्योपहता यथासौ विष्णुलिङ्गकाः ॥ देवाद्युपाधिभिर्मिश्रान्ते कस्यापि शक्तद्विभिः ॥ ८ ॥ सुखदुःखप्रदः क्षणपापहर्षोऽनियन्तिताः ॥
तत्तत्त्वानिभुते देहमायुर्भोगश्च कर्मजम् ॥ ९ ॥ प्रतिजन्म प्रपद्यन्ते तेषामपि परं पुनः ॥ ससूक्ष्मालिङ्गशरीरमामोक्षादक्षरं खग ॥ १० ॥ स्थविशः
कृमयश्चाजाः पक्षिणः पशवो नराः ॥ धार्मिकास्त्रिदशास्तद्भन्तोऽक्षिणश्च यथाक्रमम् ॥ ११ ॥ चतुर्विधशरीराणि धृत्वा सुक्तां महेश्वराः ॥ सुकृतान्मा
नवो भूत्वा ज्ञानी नेमोक्षमाप्नुयात् ॥ १२ ॥ चतुर्दशीनिलशेषु शरीरेषु शरीरिणाम् ॥ न मानुषं विनान्यत्र तत्त्वज्ञानन्तु लभ्यते ॥ १३ ॥ अत्र
जन्ममहचाणां महर्षेऽपि कोटिभिः ॥ कदाचिद्भयते जन्ममोक्षं यत्तत्त्वज्ञानम् ॥ १४ ॥ सोऽग्रजप्रदं मोक्षदं प्राप्नुयै प्राप्य दुर्लभम् ॥ यस्तदा

प्रे. खं.
घ. कां.
अ. ४९

॥२१४॥

यति नात्मानं तस्मात्प्राप्तयेऽत्र कृः ॥१५॥ नरः प्राप्येतरजन्म लब्ध्वा चेन्द्रियसौष्ठवम् ॥ न वेत्त्यात्महितं यस्तु स भवेद्ब्रह्मघातकः ॥ १६ ॥ विना
 देहेन कस्यापि पुरुषार्थो न विद्यते ॥ तस्मादेहं धनं रक्षेत्पुण्यकर्माणि साधयेत् ॥१७॥ रक्षेच्चसर्वदात्मानमात्मा सर्वस्य भाजनम् ॥ रक्षणे यत्नमा
 तिष्ठेजीवन् भद्राणि पश्यति ॥१८॥ पुनर्ग्रामः पुनः क्षेत्रं पुनर्वित्तं पुनर्गृहम् ॥ पुनः शुभाशुभं कर्म न शरीरं पुनःपुनः ॥१९॥ शरीररक्षणोपायाः क्रि
 यन्ते सर्वदा बुधैः ॥ नेच्छन्ति च पुनस्त्यागमपि कुष्ठादिरोगिणः ॥२०॥ तद्वोपितं स्याद्धर्मार्थं धर्मो ज्ञानार्थमेव च ॥ ज्ञानं तु ध्यानयोगार्थमचिरात्प्र
 दिसृच्यते ॥२१॥ आत्मैव यदि नात्मानमहितेभ्यो निवारयेत् ॥ कोऽन्यो हितकरस्तस्मादात्मानं सुखयिष्यति ॥ २२ ॥ इहैव नरकव्याधेश्चक्रित्वा न
 करोति यः ॥ गत्वा निमेषधं देशं व्याधिस्थः किं करिष्यति ॥२३॥ व्याघ्रीवास्ते जरा चायुर्याति भिन्नवटाम्बुवत् ॥ निघ्नन्ति रिपुवद्रोगास्तस्माच्छ्रेयः
 समभ्यसेत् ॥२४॥ यावन्नाश्रयते दुःखं यावन्नायान्ति चापदः ॥ यावन्नेन्द्रियवैकल्यं तावच्छ्रेयः समभ्यसेत् ॥२५॥ यावन्निष्ठति देहोऽयं तावत्तत्त्वं सम
 भ्यसेत् ॥ मन्दीमकोशभवने कूपं खनति दुर्मतिः ॥२६॥ कालो न ज्ञायते नानाकार्यैः संसारसम्भवैः ॥ सुखं दुःखं जनो हन्त न वेत्ति हितमात्मनः
 ॥२७॥ जातानात्तान्मृतानापद्धष्टान्दृष्ट्वा च दुःखितान् ॥ लोको मोहसुगं पीत्वा न विभेति कदाचन ॥२८॥ सम्पदः स्वप्नसंकाशा यौवनं कुसुमोपमम् ॥
 तडिच्चपलमायुष्यं कस्य स्याज्ज्ञानतो धृतिः ॥ २९ ॥ शतं जीवितमत्यल्पं निद्रालस्यैस्तदर्द्धकम् ॥ बाल्यरोगजरादुःखैरल्पं तदपि निष्फलम् ॥३०॥
 प्रारब्धव्ये निरुद्योगी जागर्तव्ये प्रसुप्तकः ॥ विश्वस्तश्च भयस्थाने हा नरः को न हन्यते ॥ ३१ ॥ तोयफेनसमे देहं जीवेनाक्रम्य संस्थिते ॥ अनि
 त्याप्रयमवांस कथं तिष्ठाते निर्भयः ॥ ३२ ॥ अहिते हितसंज्ञः स्यादध्रुवे ध्रुवसंज्ञकः ॥ अनर्थं चार्थविज्ञानः स्वमर्थं यो न वेत्ति सः ॥ ३३ ॥
 पश्यन्नपि प्रस्खलति शृण्वन्नपि न बुध्यति ॥ पठन्नपि न जानाति देवमायाविमोहितः ॥ ३४ ॥ तन्निमज्जजगदिदं गर्भीरे कालसागरे ॥ मृत्युरोग
 जराग्राहैर्न कश्चिदपि बुध्यते ॥ ३५ ॥ प्रतिक्षणभयं कालः क्षीयमाणो न लक्ष्यते ॥ आमकुंभ इवांभःस्थो विशीणो न विभाव्यते ॥ ३६ ॥
 युज्यते वेष्टनं वायोगकाशस्य च खण्डनम् ॥ ग्रथनञ्च तस्याणामास्थौ तापुषि युज्यते ॥ ३७ ॥ पृथिवी दह्यते येन मेरुश्चापि विशीर्यते ॥ शुष्यते
 सागरजलं शरीरस्य च का कथा ॥ ३८ ॥ अप्रप्यं मे कलत्रं मे धनं मे बान्धवाश्च मे ॥ जल्पन्तमिति मर्त्याञ्जं हन्ति कालवृको बलात् ॥ ३९ ॥
 इदं कृतमिदं कार्यमिदमन्यत्कृताकृतम् ॥ एवमीहासमायुक्तं कृतान्तः कुरुते वशम् ॥ ४० ॥ श्वःकार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्ने चापराह्निकम् ॥ न हि
 मृत्युः प्रतीक्षेत कृतं वाप्यथ वाऽकृतम् ॥ ४१ ॥ जरादर्शितपन्थानं प्रचण्डव्याधिसैनिकम् ॥ अधिष्ठितो मृत्युशत्रुं व्रातारं किं न पश्यति ॥ ४२ ॥

ग. म. पु.
॥२१५॥

तृष्णासूचीविनिर्भिन्नं सिक्तं विषयसार्पपा ॥ रागद्वेषानले पक्वं मृत्युश्चादि मयव्रम ॥ ४३ ॥ बालांश्च यौवनस्थांश्च वृद्धान् गर्भगतानपि ॥ सर्वान्
नाविशते मृत्युगवम्भूतमिदं जगत् ॥ ४४ ॥ स्वदेहमपि जीवोऽयं मुक्ता याति यमालयम् ॥ स्त्रीमातृपितृपुत्रादिसम्बन्धः केन हेतुना ॥ ४५ ॥ दुःखस्य
लं हि संसारः स यस्यास्ति स दुःखितः ॥ तस्य त्यागः कृतो येन स सुखी नापरः क्वचित् ॥ ४६ ॥ प्रभवं सर्वदुःखानामालयं सकलापदाम् ॥
आश्रयं सर्वपापानां संसारं वञ्चयेत्तृष्णात् ॥ ४७ ॥ लोहदारुमयैः पार्श्वैः पुमान्वद्धो विमुच्यते ॥ पुत्रदारमयैः पार्श्वमुच्यते न कदाचन ॥ ४८ ॥
यावत् कुरुते जन्तुः सम्बन्धान्मनसः प्रियान् ॥ तावन्तोऽस्य निखन्यन्ते हृदये शोकशङ्कवः ॥ ४९ ॥ वञ्चिताशेषवित्तैस्तेनित्यं लोको विनाशितः ॥
हा हन्त विषयाहारैर्देहस्थोन्द्रियतस्करैः ॥ ५० ॥ मांसलुब्धो यथा मत्स्यो लोहशङ्कुं न पश्यति ॥ सुखलुब्धस्तथा देही यमवाचां न पश्यति ॥ ५१ ॥
हिताहितं न जानन्तो नित्यमुन्मार्गगामिनः ॥ दुःखिपुण्यनिष्ठा ये ते नरा नारकाः खग ॥ ५२ ॥ निद्रार्मिर्मधुनाहाराः सर्वेषां प्राणिनां समाः ॥
ज्ञानवान्मानवः प्रोक्तो ज्ञानहीनः पशुः स्मृतः ॥ ५३ ॥ प्रभाते मलमूत्राभ्यां क्षुत्तृड्भ्यां मध्ये ग्री ॥ रात्रौ मदननिद्राभ्यां बाध्यन्ते मृदमानवाः ॥
॥ ५४ ॥ स्वदेहवनदारादिनिरताः सर्वजन्तवः ॥ जायन्ते च म्रियन्ते च हा हन्ताज्ञानमोहिताः ॥ ५५ ॥ तस्मात्सङ्गः सदा त्याज्यः सचेत्यक्तं न
शक्यते ॥ महद्भिः सह कर्तव्यः सन्तः सङ्गस्य भेषजम् ॥ ५६ ॥ सत्सङ्गश्च विवेकश्च निर्मलं नयनद्वयम् ॥ यस्य नास्ति नरः सोऽन्यः कथं न स्यादमारोगः ॥
॥ ५७ ॥ स्वस्ववर्णाश्रमाचारनिरताः सर्वमानवाः ॥ न जानन्ति परं धर्मं वृथा नश्यन्ति दाम्भिकाः ॥ ५८ ॥ किमायसपराः केचिद्वत्तत्तत्तदिसंयुताः ॥
अज्ञानसंवृतात्मानः सक्षरन्ति प्रचारकाः ॥ ५९ ॥ नाममात्रेण सन्तुष्टाः कर्मकाण्डरता नराः ॥ सन्त्रोबाह्वारणहोमाद्यैश्चाभिदाः क्रतुविरताः ॥ ६० ॥
एकभुक्तोपवासाद्यैर्निर्यमैः कायशोपणैः ॥ मृदाः परोक्षमिच्छन्ति मम मायावियोद्दिनाः ॥ ६१ ॥ देहदण्डनमात्रेण का मुक्तिरविचिकित्सा ॥ वक्त्रो
कताडनादेव मृतः किन्तु महोरगः ॥ ६२ ॥ जटाभाराजिनैर्युक्ता दाम्भिका वेषयाणिः ॥ भ्रमन्ति ज्ञानिवल्लेकि आभयन्ति जनानपि ॥ ६३ ॥
संसारजसुखासक्तं ब्रह्मज्ञास्मीतिवादिनम् ॥ कर्मब्रह्मोभयभ्रष्टं तं त्यजेदन्त्यजं यथा ॥ ६४ ॥ गृहार्ण्यममा लेकि मत्तव्रीडा विगमराः ॥
चरन्ति गर्हभाद्याश्च विरक्तास्ते भवन्ति किम् ॥ ६५ ॥ मृदस्मोदलनादेव युक्ताः स्युर्वादि मानवाः ॥ मृदस्वनासां नित्यं श्वास किं युक्तं भवि
ष्यति ॥ ६६ ॥ तुणपणोदकाहाराः सततं वनवाग्मिनः ॥ जम्बूकाक्षुद्रभाद्याश्च तापमान्ते भवन्ति किम् ॥ ६७ ॥ अजन्मसंसारान्तञ्च गङ्गावित्

१ गृहं दाराः ।

प्रे. खं.
घ. कां
अ. ४९

॥२१५॥

दिनीस्थिताः ॥ मण्डूकमत्स्यप्रमुखा योगिनस्ते भवन्ति किम् ॥ ६८ ॥ पारावताः शिलाहाराः कदाचिदपि चातकाः ॥ न पिबन्ति महीतोयं
 व्रतिनस्ते भवन्ति किम् ॥ ६९ ॥ तस्मान्नित्यादिकं कर्म लोकरञ्जनकारकम् ॥ मोक्षस्य कारणं साक्षात्तत्त्वज्ञानं स्वगेश्वर ॥ ७० ॥ षड्दर्शमहाकुपे
 पतिताः पशवः खग ॥ परमार्थं न जानन्ति पशुपाशानियन्त्रिताः ॥ ७१ ॥ वेदशास्त्राण्येवैरैरुह्यमाना इतस्ततः ॥ षडूर्म्मिनिग्रहग्रस्तास्तिष्ठन्ति
 हि कुतार्किकाः ॥ ७२ ॥ वेदागमपुराणज्ञः परमार्थं न वेत्ति यः ॥ विडम्बकस्य तस्यैव तत्सर्वं काकभाषितम् ॥ ७३ ॥ इदं ज्ञानमिदं ज्ञेय
 मिति चिन्तासमाकुलाः ॥ पठन्त्यहर्निशं शास्त्रं परतत्त्वपराङ्मुखाः ॥ ७४ ॥ वाक्यच्छन्दोनिबन्धेन काव्यालङ्कारशोभिताः ॥ चिन्तया
 दुःखिता मूढास्तिष्ठन्ति व्याकुलेन्द्रियाः ॥ ७५ ॥ अन्यथा परमं तत्त्वं जनाः क्लिश्यन्ति चान्यथा ॥ अन्यथा शास्त्रसद्भावो व्याख्यां कुर्वन्ति
 चान्यथा ॥ ७६ ॥ कथयन्त्युन्मनीभावं स्वयं नानुभवन्ति च ॥ अहङ्कारस्ताः केचिदुपदेशादिवर्जिताः ॥ ७७ ॥ पठन्ति वेदशास्त्राणि बोधयन्ति
 परस्परम् ॥ न जानन्ति परं तत्त्वं दूर्वा पाकरसं यथा ॥ ७८ ॥ शिरो वहति पुष्पाणि गन्धं जानाति नासिका ॥ पठन्ति वेदशास्त्राणि दुर्लभो
 भावबोधकः ॥ ७९ ॥ तत्त्वमात्मस्थमज्ञात्वा मूढः शास्त्रेषु मुह्यति ॥ गोपः कक्षागते च्छगे कूपं पश्यति दुर्मतिः ॥ ८० ॥ संसारमोहनाशाय
 शाब्दबोधो न हि क्षमः ॥ न निवर्तेत तिमिरं कदाचिद्दीपवार्त्तया ॥ ८१ ॥ प्रज्ञाहीनस्य पठनं यथान्धस्य च दर्पणम् ॥ अतः प्रज्ञावतां
 शास्त्रं तत्त्वज्ञानस्य लक्षणम् ॥ ८२ ॥ इदं ज्ञानमिदं ज्ञेयं सर्वन्तु श्रोतुमिच्छति ॥ दिव्यवर्षसहस्राच्च शास्त्रान्तं नैव गच्छति ॥ ८३ ॥ अने
 कानि च शास्त्राणि स्वल्पायुर्विप्रकोटयः ॥ तस्मात्सारं विजानीयात्क्षीरं हंस इवाम्भसि ॥ ८४ ॥ अभ्यस्य वेदशास्त्राणि तत्त्वं ज्ञात्वाथ बुद्धिमान् ॥
 पलालमिव धान्यार्थी सर्वशास्त्राणि सन्त्यजेत् ॥ ८५ ॥ यथामृतेन तृप्तस्य नाहारेण प्रयोजनम् ॥ तत्त्वज्ञस्य तथा ताक्ष्यं न शास्त्रेण प्रयोजनम्
 ॥ ८६ ॥ न वेदाध्ययनान्मुक्तिर्न शास्त्रपठनादपि ॥ ज्ञानादेव हि कैवल्यं नान्यथा विनतात्मज ॥ ८७ ॥ नाश्रमः कारणं मुक्तेर्दर्शनानि न कार
 णम् ॥ तथैव सर्वकर्मणि ज्ञानमेव हि कारणम् ॥ ८८ ॥ मुक्तिदा गुरुवागेका विद्याः सर्वा विडम्बिकाः ॥ शास्त्रभारसहस्रेषु ह्येकं सजीवनं परम्
 ॥ ८९ ॥ अद्वैतं हि शिवं प्रोक्तं क्रिययापरिवर्जितम् ॥ गुरुवक्त्रेण लभ्येत नाधीतागमकोटिभिः ॥ ९० ॥ आगमोक्तं विवेकोत्थं द्विधा ज्ञानं प्रचक्षते ॥
 शब्दब्रह्मागममयं परं ब्रह्म विवेकजम् ॥ ९१ ॥ अद्वैतं केचिदिच्छन्ति द्वैतमिच्छन्ति चापरे ॥ समं तत्त्वं न जानन्ति द्वैताद्वैतविवर्जितम् ॥ ९२ ॥
 द्वे प्रदे बन्धमोक्षाय नममेति ममेति च ॥ ममेति बध्यते जन्तुर्नममेति प्रमुच्यते ॥ ९३ ॥ तत्कर्म यत्र बन्धाय सा विद्या या विमुक्तिदा ॥ आ

ग. म. पु.
॥२१६॥

यासायापरं कर्म विद्यान्या शिल्पनैपुणम् ॥ ९४ ॥ यावत्कर्माणि दीप्यन्ते यावत्संसारवासना ॥ यावदिन्द्रियचापस्य तावत्तत्त्वकथा कुतः
॥ ९५ ॥ यावद्देहाभिमानश्च ममता यावदेव हि ॥ यावत्प्रयत्नवेगोऽस्ति यावत्संकल्पकल्पना ॥ ९६ ॥ यावन्नो मनसः स्थैर्यं न यावच्छास्त्रचिन्त-
नम् ॥ यावन्न शुरुकारुण्यं तावत्तत्त्वकथा कुतः ॥ ९७ ॥ तावत्तपो व्रतं तीर्थं जपहोमाश्चैनादिकम् ॥ वेदशास्त्रागमकथा यावत्तत्त्वं न विन्दति ॥ ९८ ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सर्वावस्थासु सर्वदा ॥ तत्त्वनिष्ठो भवेत्तार्क्ष्यं यदीच्छेन्मोक्षमात्मनः ॥ ९९ ॥ धर्मज्ञानप्रसूनस्य स्वर्गमोक्षफलस्य च ॥ ताप-
त्रयादिसन्ततश्छायां मोक्षतरोः श्रेयेत् ॥ १०० ॥ तस्माज्ज्ञानेनात्मतत्त्वं विज्ञेयं श्रीगुरोर्मुखात् ॥ सुखेन मुच्यते जन्तुर्वैरसंसारबन्धनात् ॥ १०१ ॥
तत्त्वज्ञस्यान्तिमं कृत्यं शृणु वक्ष्यामि तेऽपुना ॥ येन मोक्षमवाप्नोति ब्रह्म निर्वाणसंज्ञकम् ॥ १०२ ॥ अन्तकाले तु पुरुष आगते गतसाध्वसः ॥
छिन्द्यादसंगशस्त्रेण स्पृहां देहेऽनु या च तम् ॥ १०३ ॥ गृहात्प्राजिनो धीरः पुण्यतीर्थजलाप्लुतः ॥ शुचौ विविक आसीनो विधिवत्कल्पितासने
॥ १०४ ॥ अभ्यसेन्मनसा शुद्धं विबुद्ब्रह्माक्षरं परम् ॥ मनो यच्छेजितश्चासौ ब्रह्म बीजमविस्मरन् ॥ १०५ ॥ नियच्छेद्विषयेभ्योऽक्षान्मनसा बुद्धि-
सारथिः ॥ मनः कर्मभिरासितं शुभार्थं धारयेद्विया ॥ १०६ ॥ अहं ब्रह्म परं धाम ब्रह्माहं परमं पदम् ॥ एवं समीक्ष्य चात्मानमात्मन्याधाय
निष्कले ॥ १०७ ॥ ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म व्याहरन्मामनुस्मरन् ॥ यः प्रयाति त्यजन्देहं स याति परमां गतिम् ॥ १०८ ॥ न यत्र दाम्भिका यान्ति
ज्ञानवैराग्यवर्जिताः ॥ सुधियस्तां गतिं यान्ति तानहं कथयामि ते ॥ १०९ ॥ निर्मानमोहा जितमंगदोषा अध्यात्मनित्या विनिवृत्तका-
माः ॥ इन्द्रैर्विमुक्ताः सुखदुःखसंज्ञैर्गच्छन्त्यमृताः पदमव्ययं तत् ॥ ११० ॥ ज्ञानद्वे सत्यजले गगद्वेपमलापहे ॥ यः ज्ञाति मानसे
तीर्थं स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १११ ॥ श्रोतवैराग्यमास्थाय भजते मामनन्यभाक् ॥ पूर्णदृष्टिः प्रसन्नात्मा स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥
॥ ११२ ॥ त्यक्त्वा गृहं च यस्तीर्थं निवसेन्मरणोत्सुकः ॥ मुक्तिर्लभेत्तु प्रियते स वै मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ११३ ॥ अयोध्या मधुरा
मायाः काशी काञ्ची अवन्तिक ॥ पुरी द्वारवती ज्ञेयाः समेता मोक्षदायिकाः ॥ ११४ ॥ इति ते कथितं तार्क्ष्यं मोक्षधर्मं सनातनम् ॥ ज्ञानवै-
राग्यमहितं श्रुत्वा मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ११५ ॥ मोक्षं गच्छन्ति तत्त्वज्ञा धार्मिकाः स्वर्गतिं नराः ॥ पापिनो दुर्गतिं यान्ति संसरन्ति
खगादयः ॥ ११६ ॥ सूत उवाच ॥ स्वप्रश्रोतराद्धान्मेवं भगवतो मुखात् ॥ शृत्वा हृष्टतनुस्ताक्ष्यो ननाम जगदीश्वरम् ॥ ११७ ॥
सन्देहो मे महात्रष्टो भवद्राक्षयविगेचनात् ॥ इत्युक्त्वा विष्णुमामन्य स गतः कश्यपाश्रमम् ॥ ११८ ॥ मयो देहान्तरं याति यथा याति विल-

प्रे. खं.
घ. कां.
अ. ४९

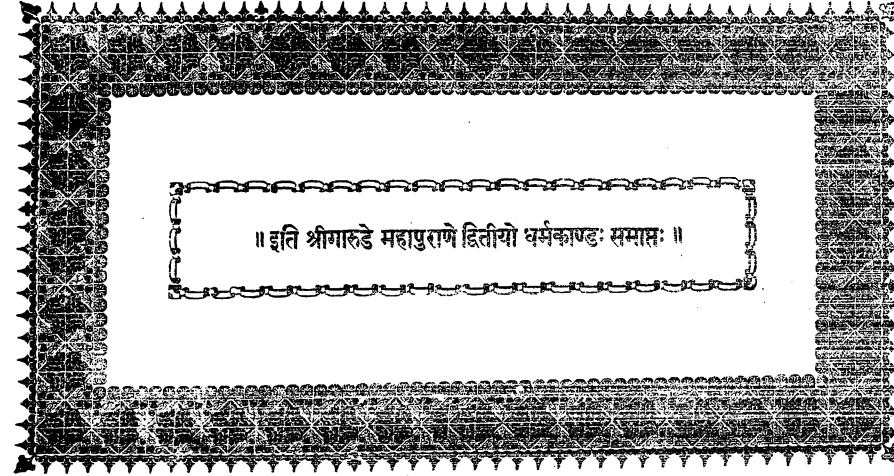
॥२१६॥

म्वतः ॥ अनयोरुभयोश्चैव न विरोधस्तथैव वः ॥ ११९ ॥ सर्वमास्यातवास्तात श्रुतो भगवतो यथा ॥ मारीचोऽपि सुदं लेभे श्रुत्वा वाक्यं
 रमापतेः ॥ १२० ॥ अपाकृतस्तु सन्देहो ब्राह्मणा भवतां मया ॥ उक्तं सुपर्णसंज्ञन्तु पुराणं परमाद्भुतम् ॥ १२१ ॥ इदमाप हरेस्तादृश्यं
 द्यादाप ततो भृगुः ॥ भृगोर्वसिष्ठः संप्राप वामदेवस्ततः पुनः ॥ १२२ ॥ पराशरमुनिः प्राप तस्माद्भ्यासस्ततो ब्रह्म ॥ मया तु भवतां प्रोक्तं परं
 गुह्यं हरेरिदम् ॥ १२३ ॥ य इदं शृणुयान्मर्त्या यो वाप्याभेदवाति च ॥ इहासुत्रं च लोकं स सर्वत्र सुखमाप्नुयात् ॥ १२४ ॥ व्रजतः संयमन्या
 यदुःखमत्र निरूपितम् ॥ अस्य श्रवणतः पुण्यं तन्मुक्तो जायते ततः ॥ १२५ ॥ अत्रोक्तकर्मपाकादिश्रवणाच्च तृणामिह ॥ वैराग्यमावेह्यस्मा
 तस्माच्छ्रोतव्यमेव च ॥ १२६ ॥ भजत जितहपीकाः कृष्णमेतं मुनीशं समजनि वत यस्माद्गीः सुधासारधारा ॥ वृषतमपि यदीयं
 वर्णरूपं निपीय श्रुतिपुटचुलकेन प्राप्नुयादात्मनैक्यम् ॥ १२७ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ इति मृतमुत्तोद्गीर्णसर्व्वशास्त्रार्थमण्डिताम् ॥
 वेष्णवीं वाक्सुधां पीत्वा ऋषयस्तुष्टिमाययुः ॥ १२८ ॥ प्रशशंसुस्तथान्योन्यं सुतं सर्व्वार्थदर्शिनम् ॥ महर्षमतुलं प्राप्नुनुनयः शौनकादयः ॥ १२९ ॥
 इति हरिवचनानि सुतवाचा खगपतिसंशयभेदकानि यानि ॥ स मुनिरपि निशम्य शौनकेन्द्रो बहुतरमानयति स्म चात्मनि स्वम् ॥ १३० ॥ अश्रुज्यं
 स्ते मुनयस्तदानीं सुदारवाग्भिर्बहुरेव सुतम् ॥ धन्योऽसि सुत त्वमिहानुदैरयन्व्यसज्जयस्ते य निवर्तितोऽर्थम् ॥ १३१ ॥ पुराणं गुरुहं पुण्यं पवित्रं
 पापनाशनम् ॥ शृण्वतां कामनापूर्वं श्रोतव्यं सर्व्वदेव हि ॥ १३२ ॥ श्रुत्वा दानानि देयानि वाचकायाम्बिलानि च ॥ पृक्वाकशयनादीनि नान्यथा
 सफलं भवेत् ॥ १३३ ॥ पुराणं पूजयेत्पूर्वं वाचकं तदनन्तरम् ॥ वस्त्रालङ्कारगोदानैर्दक्षिणाभिश्च सादरम् ॥ १३४ ॥ अन्नदानैर्हंसदानैर्भूमि
 दानैश्च भूमिभिः ॥ पूजयेद्वाचकं भक्त्या बहुपुण्यफलाप्तये ॥ १३५ ॥ यश्चेदं शृणुयान्मर्त्या यथापि पार्श्वकोत्तयेत् ॥ विहाय यातनां चोरां
 घृतपापो दिवं व्रजेत् ॥ १३६ ॥ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे श्रीकृष्णगरुडसंवादे द्वितीयोऽध्यायः धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे मोक्षोपायनिरूपणं
 नामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

॥ समाप्तोपसुत्तरखण्डे द्वितीयोऽध्यायः धर्मकाण्डः प्रेतकल्पः ॥ २ ॥

॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे द्वितीयो धर्मकाण्डः समाप्तः ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीलक्ष्मीनृसिंहाय नमः ॥ श्रीदत्तात्रेयाय नमः ॥ श्रीवेदव्यासाय नमः ॥ श्रीहयग्रीवाय नमः ॥ अथ गारुडे ब्रह्मकाण्डस्तुतीय
 आरभ्यते ॥३७॥ मल्लानामशानिर्गुणं नरवरः स्त्रीणां स्मरो मुक्तिमात्रं गोपानां स्वजनोऽसतां क्षितिभृतां शास्ता स्वपित्रोः शिशुः ॥ मृत्युभोजपतेविधातु
 विहितस्तत्त्वं परं योगिनां वृष्णीनां च पतिः सदैव शुशुभे रंगेऽच्युतः साम्रजः ॥ १ ॥ नमो नारायणायेति तस्मै वै मूलरूपिणे ॥ नमस्कृत्य प्रव
 क्ष्यामि नारायणकथामिमाम् ॥२॥ शौनकाद्या महात्मानो बृषयो ब्रह्मवादिनः ॥ नैमिषारूपे महापुण्ये तपस्तेषुर्महत्तरम् ॥ ३ ॥ जितेन्द्रिया जिताहाराः
 संतः सत्वपरायणाः ॥ यजंतः परया भक्त्या विष्णुमाद्यं जगद्गुरुम् ॥ ४ ॥ गृणतः परमं ब्रह्म जगच्चक्षुर्महोजसः ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञास्तेषु नोभेप
 कानने ॥५॥ यज्ञैर्यज्ञपतिं केचिज्ज्ञानैर्ज्ञानात्मकं परम् ॥ कश्चित्परमया भक्त्या नारायणमपूजयन् ॥६॥ एकदा तु महात्मानः समाजं चकुरुत्तमाः ॥
 धर्मार्थकाममोक्षाणामुपायं ज्ञातुमिच्छतः ॥ ७ ॥ षड्विंशतिसहस्राणि मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् ॥ तेषां शिष्यप्रशिष्याणां संख्या वक्तुं न
 शक्यते ॥ ८ ॥ मुनयो भावितात्मानां मिलितास्ते महोजसः ॥ लोकानुग्रहकर्तारो वीतरागा विमत्सराः ॥ ९ ॥ कथं हरो
 मनुष्याणां भक्तिरव्यभिचारिणी ॥ केन सिध्येत सकलं कर्म त्रिविधमात्मनः ॥ १० ॥ इत्येवं प्रष्टुमात्मानमुद्यतान्प्रेक्ष्य शौनकः ॥ त्वं
 लिङ्गव्यमह स्म विनयावनतः सुधीः ॥ ११ ॥ शौनक उवाच ॥ आस्ते सिद्धाश्रमे पुण्ये सृतः पौराणिकोत्तमः ॥ स एतद्विलं वेत्ति
 व्यासशिष्यो दत्तीश्वरः ॥ १२ ॥ तस्मात्तमेव पृच्छाम इत्येवं शौनको मुनिः ॥ अथ ते ऋषयो जग्मुः पुण्यं सिद्धाश्रमं ततः ॥ १३ ॥
 पप्रच्छुस्ते सुखसीनं नैमिषारण्यवासिनः ॥ ऋषय ऊचुः ॥ वयं त्वतिथयः प्रास्तास्त्वातिथेयोसि सुव्रत ॥ १४ ॥ स्नानदानोपचारेण पूज
 यित्वा यथाविधि ॥ केन विष्णुः प्रसन्नः स्यात्स कथं पूज्यत नरैः ॥ १५ ॥ मुक्तिसाधनभूतं च ब्रूहि तत्त्वविनिर्णयम् ॥ सूत उवाच ॥ शृणुष्वष्टपदः
 सर्वे हरिं तत्त्वविनिर्णयम् ॥ १६ ॥ नत्वा विष्णुं श्रियं वायुं भारतीं शेषसंज्ञकम् ॥ द्रिपायनं गुरुं कृष्णं प्रवक्ष्यामि यथासति ॥ १७ ॥ नास्ति नारा
 यणसमं न भूतं न भविष्यति ॥ एतन् सत्यवाक्येन सर्वाथोन्साधयाम्यहम् ॥ १८ ॥ शौनक उवाच ॥ किमर्थं नमनं विष्णोर्भैथादौ मुनिसत्तम ॥
 कर्तव्यं ब्रूहि मे ब्रह्मन्कृपया मम सुव्रत ॥ १९ ॥ ततः श्रियं ततो वायुं भारतीं च ततः परम् ॥ अंतो व्यासं किमर्थं च त्वं नमस्कृतवानासि ॥ सूतसूत
 महाभाग ब्रूहि कारणमत्र च ॥ २० ॥ सूत उवाच ॥ आदौ वंद्यः सर्ववेदेकवेद्यो वेदेऽग्रे सतिहासे पुराणे ॥ सत्तां प्रायो विष्णुर्वैक एव प्रकाशति

ग.म.पु.
॥२१८॥

ऽतो नम्य एको हरिर्हि ॥ २१ ॥ सर्वत्र मुख्यस्त्वधिकोन्यतोपि स एव नम्यो न च शंकराद्याः ॥ नमति ये प्रविनयाच्छंकरं तु विनायकं चंडिकां
रेणुकां च ॥ २२ ॥ तथा सूर्यं भोतारश्च तथा वाणीं गिरिजां वै श्रियं च ॥ सर्वेपि ते वैष्णवा नैव लोके न तद्भक्ता वेति चार्या वदन्ति ॥ २३ ॥ न
पार्थिवयान्नमनं कार्यमेव श्रौणति नेता देवताः पूजनेन ॥ पूजां गृहीत्वा देवताश्चैव सर्वाः किंचिदत्वा फलदानेन तांश्च ॥ २४ ॥ संतर्प्य तुष्टैः स्वमनोऽनु
सारात्तैः कारितां काम्यपूजां तथैव ॥ निवेदयित्वा परदेवतायां विष्णौ हरी श्रीपुरुषादिवंद्ये ॥ २५ ॥ इहापरत्रापि सुखेतराणि दास्यन्ति पश्चादपरं
वै तमश्च ॥ अतो ह्येते नैव पूज्या न नम्या मोक्षेच्छुभिर्ब्राह्मणार्थैर्द्विजैः ॥ २६ ॥ तथैव सर्वाश्रमिभिश्च नित्यं महाविपत्तावपि विप्रवर्याः ॥ श्रीकाम्य
या ये तु भजति नित्यं श्रीब्रह्मरुद्रेन्द्रयमादिदेवान् ॥ २७ ॥ इदं भजति महच्च दुःखं महापदः कुष्ठभगंदरादीन् ॥ नमति येऽप्येष्णवान्ब्रह्मरुदवापु
प्रतीकान्नैव ते विष्णुभक्ताः ॥ २८ ॥ अभिप्रायं त्वत्र वक्ष्ये सुनीद्राः परं गोप्यं हृदि धार्यं हि तद्धि ॥ वायोः प्रतीकं पूज्यमेवेह विप्रा न ब्रह्मरुदादिप्रती
कमेव ॥ २९ ॥ पूजाकाले देवदेवस्य विष्णोर्वायोः प्रतीकं योग्यभागे निधाय ॥ अंतर्गतं तस्य वायोहरिं च लक्ष्मीपतिं पूजयित्वा हि सम्यक्
॥ ३० ॥ पश्चाद्वायोः सुप्रतीकं च सम्यक् निर्मात्यशेषेण हरेः समर्चयेत् ॥ पृथक्च लग्नधूपविलेपनादिपूजां प्रकुर्वीत च ये विमूढाः ॥ ३१ ॥ तेषां
दुःखमिह लोके परत्र भविष्यते नात्र विचार्यमस्ति ॥ प्रायश्चित्तं स्वरितं विप्राः कथंचित्तत्कुर्वन्तु स्मरणं नाम विष्णोः ॥ ३२ ॥ पाषण्डरुद्रादिकसं
प्रतिष्ठितान्हरेर्वायोः शंकरस्य प्रतीकान् ॥ नमति ये फलबुद्ध्या विभ्रुडास्तेषां फलं शाश्वतं दुःखमेव ॥ ३३ ॥ वायोः प्रतीकं यदि विप्रवर्यैः प्रति
ष्ठितं चेन्नमनं हि कार्यम् ॥ नैवेद्यशेषेण हरेश्च विष्णोः पूजा कृता चेन्न हि दोषलेशः ॥ ३४ ॥ गुरुर्हि मुख्यो हनुमान्निर्महात्मा मांशभिर्भक्तो हनुमान्सर्वेव ॥
एवं विदित्वा परमं हरिं च पुत्रं पुनर्मुख्यदेवस्य वायोः ॥ ३५ ॥ नमस्कारो नान्यथा विप्रवर्या आशीयतां हृदि सर्वे रहस्यम् ॥ ये वैष्णवा वैष्ण
वदासभृत्याः सर्वेपि ते सर्वदा विष्णुमेव ॥ ३६ ॥ नमति ये वै प्रतिपादयन्ति तथैव पुण्यानि च सात्त्विकानि ॥ नमति ये वासुदेवं हरिं च सम्यक्
स्वशक्त्या प्रतिपादयन्ति ॥ ३७ ॥ प्रवृत्तिमार्गेण न पूजयति ह्यापत्काले परदेवं तदन्यम् ॥ ते वैष्णवा वैष्णवदासभृत्या अन्ये च सर्वेऽप्येष्णवमा
त्रकाः स्मृताः ॥ ३८ ॥ उपक्रमैरुपसंहारस्य लिङ्गे हरिं गुरुं ह्यंतरणैव याति ॥ तानेवाहुः सत्पुरुषाणि विप्राः कलौ युगे नाभ्यसृयन्ति सर्वे ॥ ३९ ॥
यतो हितान्ये प्रतिपादयन्ति प्रवृत्तिधर्मान्स्वस्ववर्णानुरूपान् ॥ अतो ह्यमृतं सदा विमूढाः कलौ हि विप्राः प्रभुरा हि तोपि ॥ ४० ॥ न चास्ति

१ मातरिश्वा नमित्यर्थः । २ रुद्रपत्न्या सङ्कतो भिन्नः । ३ तदिदं बान्धवकारणमादिग्रन्थेष्वप्युक्तम् ।

उ. खं
ब्र. कां.
अ. १

॥२१८॥

विष्णोः सदृशं च दैवतं न चास्ति वायोः सदृशो गुरुश्च ॥ न चास्ति तीर्थं सदृशं विष्णुपद्याः न विष्णुभक्तेन समोस्ति भक्तः ॥ ४१ ॥ अन्यानि
 विष्णोः प्रतिपादकानि सर्वाणि ते सात्त्विकानीति चाहुः ॥ श्रान्याणि तान्येव मनुष्यलोके श्रान्याणि नान्यानि च दुःस्वप्नास्ति ॥ ४२ ॥ कलौ युगे
 सर्वे पुराणमध्ये त्रीण्येव मुख्यानि हरिप्रियाणि ॥ मुख्यं पुराणं हि कलौ नृणां च श्रेयस्करं भागवतं पुराणम् ॥ ४३ ॥ पूर्वं हि सृष्टिः प्रतिपाद्यते
 न यतो ह्यतो भागवतं परं स्मृतम् ॥ यस्मिन्पुराणे कथयति सृष्टिं ह्यदौ विष्णोश्चेन्नरुद्रादिकानाम् ॥ ४४ ॥ नानाधर्मेभ्यं कथयन्ति विप्र नीचोच्चरूपे
 ज्ञानमाहुर्महातः ॥ तेनैव सिद्धे प्रवदन्ति सर्वे ज्ञानः परं भागवते पुराणम् ॥ ४५ ॥ ततः परं विष्णुपुराणमाहुस्ततः परं गारुडसंज्ञकं च ॥ त्रीण्येव मुख्या
 नि कलौ नृणां तु तथा विशेषा गारुडे किञ्चिदस्ति ॥ ४६ ॥ शृणुष्वैव तं विशेषं च विप्रारुण्यैश्वर्यं गारुडाख्यं पुराणम् ॥ आद्यांशं वै कर्मकाण्डं वदति
 द्वितीयांशं धर्मकाण्डं तमाहुः ॥ ४७ ॥ तृतीयांशं ब्रह्मकाण्डं वदन्ति तेषां मध्ये त्वन्तिमोऽयं वरिष्ठः ॥ तृतीयांशश्रवणात्पुण्यमाहुस्तुल्यं पुण्यं भागव
 तस्य विप्राः ॥ ४८ ॥ तृतीयांशे पठितं वेदतुल्यं फलं भवेन्नात्र विचार्यमस्ति ॥ तृतीयांशश्रवणादेव विप्राः फले प्रोक्ते पठतोऽप्यर्थमेवम् ॥ ४९ ॥
 तृतीयांशश्रवणादर्थं पुण्यं चाहुः पठतो वै दशांशम् ॥ ततो वरं मत्स्यपुराणमाहुस्ततो वरं कूर्मपुराणमाहुः ॥ ५० ॥ तथैव वै वायुपुराणमाहुस्त्री
 ण्येव चाहुः सात्त्विकानीति लोके ॥ तत्रापि किञ्चिद्वैदित्यं भवेच्च पुराणपदके सत्त्वरूपे मुनीन्द्राः ॥ ५१ ॥ सत्त्वायमे मात्स्यकोर्म तथाहुर्गोर्धुं चाहुः
 सात्त्विकं मध्यमं च ॥ विष्णोः पुराणं भागवतं पुराणं सत्त्वोत्तमं गारुडं चाहुर्गोर्धुः ॥ ५२ ॥ स्काण्डं पादं वायुनं वै वराहं तथात्रैयं भविष्यं पतन्मृष्टो
 एतान्याहु राजसानीति विप्रास्तत्रैकदेशः सात्त्विकस्तामसश्च ॥ ५३ ॥ रजःप्राचुर्याद्वाजसानीति च तुः श्रान्याणि नैतानि मुमुक्षुभिः सदा ॥ तेषां
 मध्ये सात्त्विकांशाश्च सन्ति तेषां श्रुतगारुडीयं फलं च ॥ ५४ ॥ ब्रह्मांडिलेभ्य ब्रह्मवैवर्तके वै मार्कण्डेयं ब्राह्ममादित्यकं च ॥ एतान्या
 हुस्तमसानीति विप्रास्तत्रैकदेशः सात्त्विकं राजसश्च ॥ ५५ ॥ श्रान्याणि नैतानि मनुष्यलोके तत्त्वेच्छुभिस्तमसानीत्यतो हि ॥ तेषु स्थिताः
 सात्त्विकांशा मुनीन्द्रास्तेषां श्रुतिगारुडकावितुल्या ॥ ५६ ॥ अल्पान्छुपपुराणानि वदन्त्यष्टादशानि च ॥ विष्णुपर्वोत्तरं चैव तत्रं भागवतं तथा ॥ ५७ ॥
 तत्त्वसारं नारसिंहं वायुप्रोक्तं तथैव च ॥ तथा हंसपुराणं च पठेतानि मुनीश्वराः ॥ ५८ ॥ सात्त्विकान्येव जानीष्वं प्रायशो नात्र संशयः ॥ एतेषां
 श्रवणादेव गारुडाख्यं फलं श्रुतम् ॥ ५९ ॥ सविष्णोत्तरनामानं ब्रह्मसारमेव च ॥ यमनाख्यं दसंवादं लघुनारदमेव च ॥ ६० ॥ विनायकपुराणं च कृष्ण
 ब्रह्मांडमेव च ॥ एतानि राजसान्याहुः श्रवणाद्भुक्तिरुत्तमा ॥ ६१ ॥ गारुडात्पादतुल्यं च फलं चाहुर्मनीषिणः ॥ पुराणं भागवतं शैवं नंदिप्रोक्तं

ग. म. पु.
॥२१९॥

तथैव च ॥ ६२ ॥ पाशुपत्यं रैणुकं च भैरवं च तथैव च ॥ एतानि तामसान्याहुर्हरितत्त्वार्थवेदिनः ॥ ६३ ॥ एतेषां श्रवणाद्विद्यागारुडाङ्गुलमेव च ॥
सर्वेष्वपि पुराणेषु श्रेष्ठं भागवतं स्मृतम् ॥ ६४ ॥ वैद्वेस्तुल्यं समं पाठे श्रवणे च तदर्थकम् ॥ अर्थतः श्रवणे चास्य पुण्यं दशगुणं स्मृतम् ॥ ६५ ॥
वक्तुः स्याद्विगुणं पुण्यं व्याख्यातुश्च तथाधिकम् ॥ अर्नववेदेस्साम्यमाहुर्महांतः भगान्महत्त्वाद्भारतस्यापि विद्याः ॥ ६६ ॥ वेदोभ्योस्य त्वर्थे
श्राधिकत्वं वदंति वै विष्णुरहस्यवेदिनः ॥ ६७ ॥ तत्र श्रेष्ठां गीतिकामाहुरार्योस्तथैव विष्णोर्नामसाहसकं च ॥ तयोस्तत्र श्रवणाद्भारतस्य दशाधिकं
फलमाहुर्महांतः ॥ ६८ ॥ दैत्याः सर्वे विप्रकुलेषु भूत्वा कृते युगे भारते पदसहस्रयाम् ॥ निष्कास्य कांश्चिन्नवनिर्मितानां निवेशनं तत्र कुर्वति नित्यम्
॥ ६९ ॥ मत्वा हरिं भगवान्यासरूपी चक्रे तदा भागवतं पुराणम् ॥ तथा समाख्याय च वैष्णवं तत्ततः परं गारुडाख्यं स चक्रे ॥ ७० ॥ अतो हि
गारुडं मुख्यं पुराणं शास्त्रसमतम् ॥ गारुडेन समं नास्ति विष्णुधर्मप्रदर्शने ॥ ७१ ॥ यथा सूर्याणां प्रवरो जनादेनो यथायुधानां प्रवरः सुदर्शनम् ॥
प्रयाश्चमेघः प्रवरः क्रतूनां छिन्नेषु भक्तेषु तथैव रुद्रः ॥ ७२ ॥ नदीषु गंगा जलजेषु पद्ममच्छिन्नभक्तेषु तथैव वायुः ॥ तथा पुराणेषु च गारुडं च
मुख्यं तदाहुर्हरितत्त्वदर्शने ॥ ७३ ॥ गारुडाख्यपुराणे तु प्रतिपाद्या हरिः स्मृतः ॥ अतो हरिर्नमस्कार्यो गम्यो योग्यो हरिः स्मृतः ॥ ७४ ॥
भाग्यात्मकत्वाच्छ्रीदेव्या नमनं तदनु स्मृतम् ॥ परो नरोत्तमो वा स साधकेशोपि च स्मृतः ॥ ७५ ॥ अतो नम्यो वायुरपि पुराणादौ द्विजोत्तमाः ॥
भारती वाक्यरूपत्वाद्भग्न्या वायोरनन्तरम् ॥ ७६ ॥ उपसायकां नरः प्रोक्तो यतोतस्तदनन्तरम् ॥ नम्य इत्युच्यते सद्भिरभारतम्येन सवेदा ॥ ७७ ॥
अतो व्यासं नमस्कृत्यांश्चैव कर्तव्यं हेतुतः ॥ शौनक उवाच ॥ व्यासस्य नमनं ह्येतं कथं कार्यं महात्मनः ॥ ७८ ॥ अतः च वन्दनं तस्य कारणं
ब्रूहि सुव्रत ॥ सूत उवाच ॥ विष्णोर्नन्तरं व्यासनमनं मुख्यमेव हि ॥ ७९ ॥ हरिरेव यतो व्यासो वाच्यचक्रस्वरूपकः ॥ व्यासो नैव समत्वेन
प्रोक्तो भगवतो हरः ॥ ८० ॥ तत्रापि कारणं वक्ष्ये सादरेण मुनीश्वराः ॥ व्यासस्तु कश्चन ऋषिः पुराणे तामसे स्मृतः ॥ ८१ ॥ इति ज्ञाना
बलेन वैद्या देव्यानुगैः समाः ॥ प्रविशंति ह्यन्यतम इति त्वेतं नमस्कृतः ॥ ८२ ॥ यदिदं परमं गोप्यं हृदि धार्यं न संशयः ॥ पराणां
नम्यमेवाक्तं प्रविषाद्यं यतोत्र हि ॥ ८३ ॥ समासव्यासभावाद्दि पराणां तत्प्रतीयते ॥ वास्तव तं न जानीयुरपुण्यव्यां यतो हरिः ॥ ८४ ॥
हरिव्यासस्त्वैक एव व्यासस्तु हरिवत्स्मृतः ॥ उपजीव्यतदीशत्वे तयोरेव न संशयः ॥ ८५ ॥ ईशकोटिप्रविष्टत्वाच्छिवः स्वाभित्वमभिरितम् ॥
त्रयाणामुपजीव्यत्वात्सर्वव्यत्वात्स्वामिता स्मृताः ॥ ८६ ॥ वाय्वादीनां त्रयाणां च सर्वव्यत्वात्सर्वव्यतां स्मृताः ॥ भूभारहरणं विष्णोः प्रया

उ. खं.
न. कां.
अ. २

॥२१९॥

१ दयोरप्युपजीव्यत्वादिति पाठो युक्तः । वक्ष्यमाणवाक्यविभागेण वा त्रयाणामिति पाठोपि साधुः ।

नामं हि मारुतिः ॥ ८७ ॥ वाक्यरूपा भारती तु द्वितीयांगं हि सा स्मृता ॥ तृतीयांगं हरेः शेषो न नम्याः साम्यतो हरेः ॥ ८८ ॥ प्रतिपाद्या
मुख्यतया नम्या एव समीरिताः ॥ अवांतराश्च वाक्याद्या न नम्यास्तेन ते स्मृताः ॥ ८९ ॥ भीष्मद्रोणादिनामानि भीमादिष्वेव मुख्यतः ॥ वाच
कानि यतो नित्यं तन्नम्यास्ते मुनीश्वराः ॥ ९० ॥ पगणामेव नम्यत्वं प्रतिपाद्यत्वमेव हि ॥ एतत्सर्वं भयाख्यातं किमन्यच्छ्रेतुमिच्छद् ॥ ९१ ॥
इति श्रीमार्कण्डे महापुराण सूतशौनकसंवादे उत्तरखण्डे तृतीयोऽध्यायः ॥ १० ॥ मारुतिर्वादिपुराणविभागनम्यात्सम्यदेवविभागादिविषयनिरूपणं नाम
प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ श्रीशौनक उवाच ॥ कथं समजं भगवांस्तत्तत्तत्त्वाभिमानिनः ॥ मृष्टिकसं न जानामि देवानां ह्यन्तर्गते ॥ १ ॥ शौनकेन
मुक्तस्तु मुनो वचनमब्रवीत् ॥ मृत उवाच ॥ सम्यग्भवसिता बुद्धिस्तव ब्रह्मर्षिसत्तम ॥ २ ॥ एवमेव कृतः प्रश्ना ह्येव तु गरुडेन वै ॥ यदुक्तवान्मरु
स्तस्मैतद् व्यामि तवानघ ॥ गरुड उवाच ॥ मृष्टिं ब्रूहि महाभाग सच्चिदानन्दविग्रह ॥ ३ ॥ मृष्ट्या ह्येति तयोत्कर्षां ज्ञानप्राप्तौ भविष्यति ॥ ब्रह्महीना
तातम्यज्ञानं मम भविष्यति ॥ ४ ॥ मोक्षोपायस्य न वांक्त मिततस्तस्य साधनस्य ॥ गरुडेनैव मुक्तस्तु कृष्णो वचनमब्रवीत् ॥ ५ ॥ श्रीकृष्ण उवाच
मूलरूपो ज्ञाता ज्ञेयो विष्णुत्वाद्विष्णुगम्ययः ॥ ६ ॥ अवतारमिदं प्रोक्तं पूर्णत्वादेव सुव्रत ॥ अनेको ह्येकतां प्राप्य संशये प्रलयाय वै ॥ ७ ॥ तत्रापि
च विशेषास्ति ज्ञातव्यं तत्त्वमेव सः ॥ ८ ॥ भेदेन दर्शनादपि भेदाभेदेन दर्शनात् ॥ विष्णोर्गुणानां रूपाणां तद्गानां सुखादिनाम् ॥ तत्रैव दर्शना
द्वापि क्षिप्रमेव तमो व्रजेत् ॥ ९ ॥ पुरुषांतर्गम्य कल्पिता ये द्विजोत्तम ॥ हारिर्ह्युपास्तु ते ज्ञेया एकीभूता हि तेन ते ॥ १० ॥ प्रलये समनुप्राप्ति
जीवाः स यानि मामकाः ॥ विगर्ह्य हरेः सन्ति तदा ते च ह्यनेकधा ॥ ११ ॥ एकीभावं प्राप्नुवन्ति मूलेन प्रलये द्विज ॥ विवेक
तु स्वयं विष्णुर्कीभावं व्रजेद्यदि ॥ १२ ॥ प्रतिविवेकं कथं जीवो संवेत्तारयणस्य च ॥ तदधीनस्तत्सहस्रो ह्येकीभावं न संशयः
॥ १३ ॥ प्रतिविवेकस्य शब्दाद्यो ह्ययमेवमुदाहृतः ॥ तस्माच्च विवरूपाणामेकीभावं न चिन्तयेत् ॥ १४ ॥ कृष्णरामादिवत्त्वं त्वेकी
भावो विवक्षितः ॥ विचारो मूलरूपस्य भेदो नात्र विवक्षितः ॥ १५ ॥ तत्रापि च विशेषास्ति ज्ञातव्यस्तत्त्वमिच्छुभिः ॥ एकशिन तु
विविस्तु चैकीभावं व्रजति ते ॥ १६ ॥ एकांशिन तु जीवत्वे संस्थिता नाम संशयः ॥ विषमूलं न जानति ते कृष्ण ह्यसुराः ॥ १७ ॥

ग.म.पु.
॥२२०॥

ताः ॥ १७ ॥ एक एव हरिः पूर्वं ह्याविद्यावशात् स्वयम् ॥ अनेको भवति ह्यागदादर्शप्रतिबिम्बवत् ॥ १८ ॥ एवं वर्तते ये मूढा
स्तेपि यांत्यधरं तमः ॥ उपाधिद्विविधः प्रोक्तः स्वरूपो बाह्य एव च ॥ १९ ॥ बाह्योपाधिल्लेयं याति मुक्तावन्यस्य संस्थितिः ॥ सर्वोपाधिवि
नाशे हि प्रतिबिम्बः कथं भवेत् ॥ २० ॥ चिद्रूपाख्यो ह्युपाधिस्तु मोक्षे येष्यधिकारिणः ॥ दुःखरूपो ह्युपाधिस्तु तमसो येष्यधिकारिणः ॥ २१ ॥
मिश्ररूपो ह्युपाधिस्तु नित्यसंसारिणां मतः ॥ बाह्योपाधिल्लिङ्गदेहः सर्वेषां नात्र संशयः ॥ २२ ॥ दैत्याः दुःखायते यस्मात्तस्मादुःखी हरिः
स्वयम् ॥ तत्तदुःखस्वरूपत्वादित्यानां विवरूपकः ॥ २३ ॥ दैत्यस्थितानां विवानां सुलूपस्य वै प्रभोः ॥ परस्परं तथा भेदं ह्यंतरं वा न
चितयेत् ॥ २४ ॥ श्रीभृदुर्गादिरूपाणां तथा सीतादिरूपिणाम् ॥ अन्योन्यं नाणुमानं च भेदो बाह्यातिरेपि च ॥ २५ ॥ चितनीयः कथमपि
ज्ञात्वा यांत्यधरं तमः ॥ प्रतिबिम्बस्थितो विवः स्त्रीरूपो ह्यास्ति सर्वदा ॥ २६ ॥ प्रलये समनुप्राप्ते लक्ष्म्या सह खगोत्तम ॥ एकीभावं नाप्नुवति
विवेन सह संस्थिताः ॥ २७ ॥ विवस्थितानां रूपाणां लक्ष्म्याश्च विनतासुत ॥ भेदस्तु नाणुमानं च शंकनीयः कथंचन ॥ २८ ॥ यदा हि शेते
प्रलयार्णवे विभुर्जीवांश्च सर्वातुदरे निवेश्य ॥ सुक्तांश्च ब्रह्मेन्द्रमरुद्वर्णादीन्प्राप्त्यसुक्तांश्च सुतो ? च संस्थितात् ॥ २९ ॥ प्रातःतच्छुपादिमम
स्तजीवास्तथैव प्राप्तव्यकलीनथापरान् ॥ तथैव नित्यं सृति संस्थिताञ्जनानचेतनामृतरूपादिजीवान् ॥ ३० ॥ एवं जनाञ्जले संनिधाय सम्यक्
शेते ब्रह्मसि वै स कल्पे ॥ लक्ष्मीस्तु सा सर्ववदात्मिका च भक्त्या हरी नित्यसंवर्धितापि ॥ ३१ ॥ अत्यादरं दर्शयतीव सा तु ईडे विष्णुं भक्तिसं
वर्धितापि ॥ चेष्टादिरूपेण तदा न किंचिदासीद्विना विष्णुमथ श्रियं च ॥ ३२ ॥ पर्यैकरूपेण बभूव देवी वासस्वरूपेण रमा विरेजे ॥ सर्वं रमा
सैव तदैव चामात्मिका देवी बहुरूपा वभापे ॥ ३३ ॥ त्वमुत्कृष्टः सर्वदेवोत्तमत्वात् स्वतः समः कश्चिदेवाधिको वा ॥ त्वं ब्रह्म एको न चतुर्थमप्य
नाहं रुद्रो न बृहस्पतिश्च ॥ ३४ ॥ विष्णावेव ब्रह्मशब्दो हि सुरुषो ह्यन्वेष्यमुख्यो ब्रह्मरुद्रादिकेषु ॥ अनंतगुणपूर्णत्वाद्ब्रह्मेति हरिरुच्यते
॥ ३५ ॥ गुणविपूर्णताभावाद्ब्रह्मन् ब्रह्मेत्युदाहृताः ॥ देशानंत्यं क्षुणतः कालतो वा नास्त्यानंतरं क्वापि देशे च काले ॥ ३६ ॥ यदा
नंत्यं किमु वक्तव्यमत्र गुणानंत्यं नास्ति ब्रह्मादिकेषु ॥ यद्यप्यहं देशतः कालतश्च समस्तदा बाधुदेवेन साधयम् ॥ ३७ ॥ तथापि स
गुणतो नास्त्वनंतं ततो धर्मा गुणतो नंततश्च ॥ संति शुभावविरुद्धाश्च देवे चिन्त्या ह्यर्चित्या बह्वया ते ह्यनंताः ॥ ३८ ॥ अतो गुणस्तव
देवस्य विष्णो स्तोतुं सदा स्मो न हरेः कदापि ॥ नाहं न केशो न च गीर्न रुद्रो न दशकन्या न च मेनकासुता ॥ ३९ ॥ न वै विडो जा न च

ल. खं.
अ. कां.
अ. २

॥२२०॥

वा पुलोमजा न चेष्मवाहो न यमो न चान्यः ॥ न नारदो नापि भृगुर्वसिष्ठो न विघ्नपो नापि बल्यादयश्च ॥ ४० ॥ न वै विराटो नापि भीमः
 शनिश्च न पुष्करो न कशेरुस्तथैव ॥ न कित्राः पितरो नैव देवा गंधर्वमुख्या नापि वा तुष्यसंज्ञाः ॥ ४१ ॥ न वै क्षितीशा न च मानुषाश्च वि
 ष्णोर्न जानन्ति किमत्र चान्ये ॥ सत्तोषमः कोटिगुणेन ब्रह्मा समो हि तस्य ब्रह्मणो मातरिश्वा ॥ ४२ ॥ तौ वै विरागे हरिभक्तिभावे धृतिस्तितिप्राणवलेषु
 योगे ॥ बुद्धौ समानौ संसृतौ मोक्षकाले परस्पराधारसमन्वितौ च ॥ ४३ ॥ अत्राभिमानं ब्रह्म चाहुर्गुरारिं जीवाभिमानं वायुमाहुर्महांतः ॥ न शक्तौसौ
 ब्रह्मदेवो विवस्तुं वायुं विना संसृतावेव नित्यम् ॥ ४४ ॥ न तं विना मानश्चि च वस्तुमन्योन्यमाप्तिः कालतो न्यूनता च ॥ यदा महत्तत्त्वनि
 यामकोभूद्ब्रह्मांडांतस्थूलसृष्टौ महात्मा ॥ ४५ ॥ तदा वायुर्नाशकद्रै महात्मा बाह्ये सृष्टौ कालभेदेन चास्ति ॥ सरस्वती भारती ब्रह्मणस्तु संवत्सरांतरं
 संबभूव ॥ ४६ ॥ यदा दशाब्दाः समतीता महात्मा तदा वायुः समभूल्लोकपूज्यः ॥ किंचिन्न्यूनत्वं स्थूलसृष्टौ महात्मत्रैतावता वानयोः सौम्य
 हानिः ॥ ४७ ॥ सरस्वती वत्सरात्संबभूव ह्यनंतरं ब्रह्मणो जन्मकालात् ॥ गिरः सकाशात्कालतो न्यूनतास्ति वायोस्तदा ह्यधमत्त्वे क्षतिः का ॥ ४८ ॥
 वायोरनंतरं वाणी ह्यभूत्संवत्सरात्परम् ॥ यावत्पश्चाज्जनिस्तावत्पूर्वदेहक्षयो भवेत् ॥ ४९ ॥ शेषस्त्विंद्रो रुद्र एते त्रयश्च समा ह्येते ज्ञानबलादिकेष्वपि
 तथापि तेषां कालतो न्यूनतास्ति कालोपि तेषां द्विव्येसहस्रवर्षम् ॥ ५० ॥ अनंतरुद्रो ब्रह्मवायू यथा वा तथा ज्ञेयो नैव हानिः स्वरूपे ॥ स्थूल
 स्य सृष्टौ बाह्यसृष्टौ महात्मन्कालान्यूनत्वं स मया नैव चिंत्यः ॥ ५१ ॥ तेषां सकाशाद्रारुणी पार्वती च सौपर्णीनाम्नी सिन्धु एता महात्मव ॥
 दशाब्देभ्योनन्तरं संबभूवुः सरस्वती भारतीवच्च बोध्या ॥ ५२ ॥ इंद्रो वरो रुद्रभार्यादिकेभ्य एवं ज्ञानं सर्वदा देह्यमंदम् ॥ एवं ज्ञानं यस्य भवेच्च
 लोके स वै ज्ञानी वेदवेद्यः स एव ॥ ५३ ॥ न वै ज्ञानीत्यंतरं यो न वेद स वेदवादी न च वेदपाठकः ॥ ५४ ॥ वेदाक्षराणि यावन्ति पठितानि
 द्विजातिभिः ॥ तावन्ति हरिनामानि प्रियाणि च हरेस्सदा ॥ ५५ ॥ मम स्वामी हरिर्नित्यं दासोहं सर्वदा हरेः ॥ ब्रह्माद्या देवताः सर्वा गुरवो मे यथाक्रमम्
 ॥ ५६ ॥ एतेषां च हरिः स्वामी वेदे सर्वत्र गीयते ॥ एवं जानस्तु यो वेदान्संपठेत्स द्विजोत्तमः ॥ ५७ ॥ स वेदपाठको ज्ञेयस्तदन्ये वेदवादिनः ॥
 वेदभारभराक्रांतः स वै ब्राह्मणगर्दभः ॥ ५८ ॥ ज्ञानाभिमानो वेदमानी उभौ तु परस्परं ह्युचतुः सर्वदैव ॥ जलं वेदो यत्र वासो मुरारेराचार्य्या
 णां संगदोषाद्विजानाम् ॥ ५९ ॥ महापराधाः संति लोके महात्मन्सहस्रशः शतशः कोटिश्च ॥ हरिश्च तान्क्षमते सर्वदैव नामत्रयस्मरणाद्रै
 कृपालुः ॥ ६० ॥ सर्वापराधाद्रहितं दानमानैर्युक्तं सदा तारतम्याच्च हीनम् ॥ दृष्ट्वापराधं तस्य विष्णुर्महात्मा हाहाकारं कुरुते क्रोधबुद्ध्या ॥ ६१ ॥

१. म. ४.
॥२२१॥

उत्तिष्ठ गोविन्द सुवेदवेद्य सोऽन्यात्कृताख्यो मयि सम्यक् प्रसीद ॥ भो केशवोत्तिष्ठ सुखस्वरूप मुष्टौ व्यये वर्तयितुं समर्थः ॥ ६२ ॥ यद्वा ब्रह्मणो
प्रेरयेत्पूज्यसुष्टौ सृष्ट्वा रुद्रं प्रेरयेत्संहतौ च ॥ प्राप्तव्ययोग्यान्ब्रह्मरोषादिदेवान्दृष्ट्वा दहि मोक्षं च सम्यक् ॥ ६३ ॥ हरे मुरारे स्वापहीनाद्य तिष्ठ कल्पा
विकानन्तरज्ञान (रं बुद्धि) (जान) हीनात् ॥ सम्यग् दृष्ट्वा कर्मदृष्ट्या महात्मैर्ध्वं तमो दाहि दुःखस्वरूपम् ॥ ६४ ॥ दैत्यादिकान्दुःखमतीन्द्र
यस्मात्तमस्यधिसर्वदा चित्स्वरूपी ॥ तस्मादाहुर्दुःखरूपी हरिस्त्वं दुःखस्वरूपात्त्वं च दुःखी हरे त्वम् ॥ ६५ ॥ उत्तिष्ठ नारायण धातुदेव ह्युत्तिष्ठ
कृष्णाच्युत माधवोति ॥ उत्तिष्ठ वैकुण्ठ दयादर्भुते उत्तिष्ठ लक्ष्मीश नमोऽस्तुते ॥ ६६ ॥ उत्तिष्ठ मध्वेश सरस्वतीश उत्तिष्ठ रुद्रेश तथाविदेश ॥ ६७
त्तिष्ठ चंद्रेश तथा शचीश विप्रेश भक्तेश गवेश नित्यम् ॥ ६८ ॥ शास्त्रप्रियोत्तिष्ठ ऋचि प्रियस्त्वं यजुःप्रियोत्तिष्ठ निदानमूर्ते ॥ सामप्रियस्त्वं च तथा
मुरारे अथर्ववेदप्रिय सर्वदा त्वम् ॥ ६९ ॥ गद्यप्रियस्त्वं च पुराणमूर्ते स्तुतिप्रियोत्तिष्ठ विचित्रमूर्ते ॥ सुभाषनप्रीतिकरस्त्वमेव ह्युत्तिष्ठ शीघ्रं कमला
पातिस्त्वम् ॥ ७० ॥ एवं स्तुतो विष्णुरजः पुराणो ह्यतिस्वगवानुत्थितो नित्यवदः ॥ ७१ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे कृष्णसरुडसंवादे उत्तरखण्डे
तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे ब्रह्मविष्णुमहेश्वरादिदेवतातारम्यनिरूपणं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ बभूवैच्छा मम देवस्य विष्णोः ऋद्धे
सृज्यान्मोक्षयोग्यांश्च मोक्तुम् ॥ इच्छाशक्तिः सर्वदेवास्ति विष्णोस्तथापि तद्याहरणं च लौकिकम् ॥ १ ॥ तदा हरिर्जैष्ठ्ये लौकिकं च तमःपाने
तेन रूपेण चक्रे ॥ तद्रूपमाहुः प्राकृतं वै तदज्ञा ब्रह्मं तमः प्रविशन्त्येव सर्वे ॥ २ ॥ अवतारा महाविष्णोः सर्वे पूर्णाः प्रकीर्तिताः ॥ पूर्णं च तत्परं रूपं
पूर्णात्पूर्णाः समुद्गताः ॥ ३ ॥ परावरत्वं तेषां तु व्यक्तिमात्रविशेषतः ॥ न देशकालसामर्थ्यात्परावरत्वं कथंचन ॥ ४ ॥ पूर्णरूपं च पूर्णं च पूर्णं पदवितारमम् ॥
रूपं तदात्मन्यादाय पूर्णमिवावशिष्यते ॥ ५ ॥ लौकिकव्यवहारेयं भूभारक्षपणादिकः ॥ तस्य ह्यष्टि विमा नान्यो लयः कृष्णादिना कश्चित् ॥ ६ ॥
तंस्त्वे पीडा न कर्तव्या तथा दुःखानि विदति ॥ अत्यंतपीडनात्तस्य गेयस्तस्यैव संशयः ॥ ७ ॥ ह्यतस्त्वयरे तु पीडा तु कर्तव्या गुरुणा सह ॥
तर्मेतवासिनं चाहुः स एव च गुरुः स्मृतः ॥ ८ ॥ ये कुर्वन्ति हरेस्तत्त्वविचारं तु परस्परम् ॥ तावेव गुरुशिष्यौ तु विनित्यं दंभयुत ॥ ९ ॥ शुक्रपा
पि समं हास्यं कर्तव्यं कुटिलं विना ॥ हर्षमपेयुतः शिष्यो गुरुः कौटिल्यसंयुतः ॥ १० ॥ उभौ तौ निरर्थं यानौ यावदाचंदेताकम् ॥ साक्षाद्
रिः पुरुषः पिगलाक्षः स्वमायायां गुणमय्यां महात्मा ॥ स्वपीरुपेणैव सुमंगलेन अवाप्तुं वीर्यं अगवात्वीर्यवांश्च ॥ ११ ॥ गरुड उवाच ॥ वीर्यस्वरूपं

उ. सं.
ब्र. कां.
अ. ६

॥२२३॥

१ लनीहीनयः । २ तत्त्वस्थाययः । ३ एतच्छक्तिरित्यर्थः ।

ब्रह्म मे वासुदेव वीर्यं त्वदीये संशयो मे विभाति ॥ किं वीर्यमीशस्य स्वरूपभूतं किं वा विभिन्नं वद साधु वेत्सि ॥ १२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
 यद्वीर्यमाधत्त हरिः स्वयं प्रभुर्मायाभिधायां विनतातनुज ॥ तद्वीर्यमाहुर्मुहुरेः स्वरूपं विपश्चितो निश्चिततत्त्वदर्शिनः ॥ १३ ॥ भिन्नं तदाहुः
 प्राकृतमेव चाहुः स्वनाभिपद्मादिकदम्ब बोध्यम् ॥ नैतावता ज्ञानरूपस्य विष्णोर्न वीर्यहानिरिति चिन्तनीयम् ॥ १४ ॥ वीर्यस्वरूपं भगवान्वा
 सुदेवः सर्वत्र देशोपि च सर्वकाले ॥ सर्वार्थवान्यदि न स्यात्स्वगद्व तर्हीश्वरः पुरुषो नैव स स्यात् ॥ १५ ॥ अचित्त्यवर्षीश्चित्त्यवीर्यं द्विरूपः स्त्रीरूपमेकं
 पुरुषं तथा पद्म ॥ उभे रूपे वीर्यवती खगेन्द्र तयोर्मभेदश्चित्तनीयो हि सम्यक् ॥ १६ ॥ स्त्रीरूपस्यापि न स्यात्स्वगद्व
 स्त्रीणां कथं प्रतिबिम्बत्वमेव ॥ १७ ॥ स्त्रीरूपमस्माद्ब्रह्मजं (द्वास्तवं) चित्तनीयं स्वरूपमेतन्नान्यथा चित्तनीयम् ॥ स्त्रीरूपवन्नेव
 विचित्तनीयं नपुंसकं त्वस्य जन्यं हि विद्धि ॥ १८ ॥ नपुंसकं नैव स्वरूपभूतमतो ह्येतास्ति विचित्तनीयम् ॥ स्त्रीविचरते हरिरूपे
 खगेन्द्र श्रीरूपमस्तीति विचित्तनीयम् ॥ १९ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ स्त्रिया स्त्रियश्च संयोगं व्यर्थमाहुर्मनीषिणः ॥ स्त्रीरूपभूते त्रिवे तु स्त्री
 रूपाः सन्ति सर्वदा ॥ २० ॥ स्थितौ तत्र निमित्तं च ब्रह्म कृष्ण मम प्रभो ॥ २१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ स्त्रीविचरते स्त्रीरूपे लक्ष्मीर्न स्यात्स्वगद्व
 र ॥ नित्यावियोगिनी देवी कथं स्यात्परमात्मनः ॥ २२ ॥ हरेर्गन्तव्यरूपाणां स्त्रीरूपाणां खगेन्द्र ॥ अन्तर्तान्तरूपेण नित्यं शुश्रूषणे रता ॥ २३ ॥
 अतो लक्ष्म्या वियोगस्तु शङ्कनीयः कथंचन ॥ नारायणो नाम हरिः स्वतंत्रः श्रिया विना नास्ति कदापि ताश्च ॥ हरेर्मुखदस्य पदारविंदे शुश्रूष
 माणा परमादरेण ॥ २४ ॥ हरिं विना श्रीरूपि देशकाले नास्तीति मोक्षच्छुभिरेव वैद्यम् ॥ यस्यास्यवादीर्यमनुक्षणं च सा मामिका चेद्रजाला
 त्मिकेति ॥ २५ ॥ वदन्ति ये असुरा मूढरूपा अधेमतः प्रविशंत्येव सर्वे ॥ माया नाम प्रकृतिस्त्वेवमाहुः सुसूक्ष्मरूपा न तु चंद्रमालिका ॥ २६ ॥
 तस्याभिमानः श्रीरिति वेदितव्यो वीर्याधानं तत्र तेषां च भलः ॥ कार्योन्मुखं भेलनं चादुराया इतो रूपं नादुरायाश्च विष्णोः ॥ २७ ॥ सानादि
 नित्या सत्यरूपा च विष्णोर्मिथ्या रूपा सा कथं स्यात्स्वगद्व ॥ मत्स्या तनुः प्रकृतेस्तन्निगूढा सत्यवमाहुर्व्यवहाररूपम् ॥ २८ ॥ व्यवहाररूपा सत्य
 ता चैत्यकृत्यास्तदा कथं स्याद्यदनादिभूता ॥ अनादिनित्या यदि न स्यात्स्वगद्व सुसूक्ष्मरूपेण न कारणं स्यात् ॥ २९ ॥ सुक्ष्मेण रूपेण च कारणं
 स्यात् तर्हि प्रपंचस्य च कारणं वद ॥ अविद्याया वशतो विष्णुरेव नानारूपेर्दृश्यते विष्णुश्च ॥ ३० ॥ शास्त्रज्ञानाभावात्तु चिन्ता न संशयो हरिणा
 चैक्यमेति ॥ एवं रूपे यदि दादान्स्वगद्व वक्ष्येह ते तत्र युक्तिं शृणु त्वम् ॥ ३१ ॥ सर्वज्ञरूपस्य हि मे सुरभिः कथं हरेर्वन्दते व्रजता च ॥ सुदे यथा

ग. म. पु.
॥२२२॥

तमो नास्ति तथा नारायणे हरौ ॥ अज्ञानं नास्ति पश्याद् कथं तत्त्वं ब्रवीष्यद्गो ॥ ३२ ॥ अतो नाहं ब्राह्मणस्त्वादिकालादुपाधिसंबन्धवशादज्ञता
चेत् ॥ सर्वज्ञोसौ कुत्र पश्यान्द् विष्णुरल्पज्ञजीवो ज्ञानशून्यश्च कुत्र ॥ ३३ ॥ विरुद्धयोश्चानयोः सर्वदेव कथं चैक्यं संवदिष्यन्ति वेदाः ॥ देशे काले
सर्वदा दुःखहीनो जगत्कर्ता पूर्णशक्तिः सदैव ॥ ३४ ॥ जीवः सदा स्वल्पकर्तास्ति पूर्णः संसाररूपे दुःखरूपे च नित्यम् ॥ विरुद्धयोश्चानयोरैक्यमा
हुरीशस्य मायावशतो मायितश्च ॥ ३५ ॥ ये वैष्णवा वैष्णवदासवश्यास्तेषां द्रोहं सर्वदा संचरेद्यः ॥ हरिप्रीतिस्तेन भवेन्न नित्यमानन्दवृद्धिस्तेन
भवेन्न मुक्तौ ॥ ३६ ॥ मायी सदा मायिभृत्यस्तथापि भेदज्ञानाविन्द्यते कार्यते च ॥ तेनापि तेषां दुःखवृद्धिर्भवेच्च ह्यर्थं तमः पुनरावृत्तिहीनम् ॥ ३७ ॥
खगेंद्रातः प्रकृतिः मूर्तरूपा सा नित्या सा सत्यभूता सदैव ॥ एवं स्वयं कालवाय्वादिकानां परा (रमा) णवः सत्यरूपाश्च सन्ति ॥ ३८ ॥ परा (माणु) नां
लक्षणे वेदितव्यं ज्ञानेच्छुभिर्नान्यथा वेदितव्यम् ॥ पदार्थानां पार्थिवानां खगेंद्र विशेषाणां चरमाख्यो विशेषः ॥ ३९ ॥ स एव स्यात्परमाणुद्विजैर्द्रव्यो
त्योवि (व) शेषोवयवश्च स स्मृतः ॥ ४० ॥ गरुड उवाच ॥ हे कृष्ण हे माधव मात्स्वनां पते पदार्थानां चरमांशः परमाणुः ॥ ४१ ॥ हति श्रोकं तत्र मे संशयो
स्ति योत्यो विशेषः स तु नांशयुक्तः ॥ यो ह्यंशयुक्तो न तु सौत्यो विशेष एव ममाभाति वचस्तु तथ्यम् ॥ ४२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ य एव लोके
संस्थिता मानुषास्तु विशेषाणां दर्शने शक्तियुक्ताः ॥ तथापि ते यस्य चांशित्वमेव विशेषं वै नैव द्रष्टुं समर्थाः ॥ ४३ ॥ नभेवाहश्चरमांशो विशेषं
ये चैवमाहुर्मुनयस्तेन चान्ये ॥ ये काणादा गौतमाद्याः खगेंद्र निरंशकं परमाणुं वदन्ति ॥ ४४ ॥ अनंतंशः संयुतत्वेपि तांश्च निरंशितो भ्रान्तिरस्य वदं
ति ॥ तस्मात्परा (रमा) णोः परमाणुत्वमस्ति तदंशानां विनतागर्भजात ॥ ४५ ॥ परा (रमा) णुतासेकदेशे खगेंद्र तन्त्रो मंति प्राणिनां राशयश्च ॥
प्रत्येकशः सन्ति रूपा हरेश्च ह्यतश्च तत्परमाणोरर्णायः ॥ ४६ ॥ यो वा त्वणीयान्परमस्य विष्णोः स एव रूपो यत्नो मदीयान् ॥ तेषामन्योन्ये
न विशेषास्ति कश्चिदचित्परूपे च विचिंतनीयः ॥ ४७ ॥ कालकोटिविहीनत्वं कालानन्त्यं विदुर्बुधाः ॥ देशकोटिविहीनत्वं देशानन्त्यं विदुर्बुधाः ॥ ४८ ॥
गुणानामप्रमेयत्वं गुणानन्त्यं विदुर्बुधाः ॥ आनन्त्यं त्रिविधं नित्यं हरनान्यस्य कस्मचित् ॥ ४९ ॥ तस्य सर्वस्वरूपं चानन्त्यं तु त्रिलक्षणम् ॥
तथापि देशतस्तस्य परिच्छेदोपि युज्यते ॥ ५० ॥ परिच्छेदस्तथा व्याप्तेरैकरूपेपि युज्यते ॥ तस्माच्चित्यादुत्तैश्वर्यं व्यवहारार्थमेव च ॥ ५१ ॥
गुणतः कालतश्चैव परिच्छेदो न कुत्रचित् ॥ व्यातत्वं देशतो ह्यस्ति सर्वभूतेषु यद्यपि ॥ ५२ ॥ न च भेदः क्वचित्सर्वं कश्चिदपि युज्यते ॥
तथापि विद्यतेषु त्वं तस्मादिश्वर्ययोगतः ॥ ५३ ॥ तस्माद्विद्वच्चवतारार्थं व्याप्तत्वं चापि भण्यते ॥ यत्तस्य व्यापकं रूपं परं नागवर्णं विदुः ॥ ५४ ॥

उ. खं.
न. कां.
अ. ३

॥२२२॥

अथैव परमाणुना पाथिवाऽनन्यवादिनाम् ॥ भेदः परस्परं ज्ञेयस्थस्थस्य महात्मनः ॥ ५५ ॥ जडेशयोर्जडानां च जीवानां च परस्परम् ॥ तथैव जडजीवानां नित्यं भेदो जडेशयोः ॥ ५६ ॥ पंच भेदा इमे नित्यं सर्वावस्थासु सर्वशः ॥ एतादृश्यां तु मायायां वीर्यमायत्त वीर्यजनम् ॥ ५७ ॥ पुरुषाख्यो हरिस्तरसाभिगुणानसृजत्प्रभुः ॥ ५८ ॥ इति श्रीगारुड महापुराणे कृ-ग-सं-७-खं-० तृतीयोऽर्धे ब्रह्मकांडे भगवद्गीयैस्वरूपतदाधानद्राक्गुणत्रय सृष्टिजडश्रभेदादिनिरूपणं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ यथा ससर्ज भगवांस्त्रि गुणान्प्रकृतेस्तदा ॥ लक्ष्मीह्रिद्या संधृता श्रीयुद्धेर्गते संज्ञिता ॥ १ ॥ सत्त्वाभिमानिनी श्रीरूप भूदेवी रजसाभिनी ॥ तमोभिमानिनी दुर्गा ब्रह्माहुर्मनीषिणी ॥ २ ॥ अंतरं न विजानीयाद्गुणाणां च परस्परम् ॥ गुणानां चैव संवत्साहगर्दीनां खगेश्वर ॥ ३ ॥ अंतरं ये विजानंति ते यांच्यंथंमतः परम् ॥ पुरुषस्तु त्रिकोपांशुद्विगुणब्रह्मा भवेति सः ॥ ४ ॥ सत्त्वं लोकांश्चर्यति विष्णुः साक्षाद्भरिः स्वयम् ॥ सृष्टिं कर्तुं च रजसा ब्रह्मण प्राविशद्भरिः ॥ ५ ॥ आद्यो ब्रह्म स विज्ञेयो न तु साक्षाद्भरिः स्वयम् ॥ तमसापि समान्देहं रुद्रे च प्राविशद्भरिः ॥ ६ ॥ रुद्रे स्थितो रुद्रसंज्ञो न रुद्रस्तु हरिः स्वयम् ॥ विष्णुश्च हरिः साक्षात्तावतु न हरी स्मृतौ ॥ ७ ॥ आविष्टपुत्री विज्ञेयो ब्रह्मरूपभियाचक्रे ॥ एवं ज्ञात्वा मोक्षमतिं नाप्यथा तत्तु कथंचन ॥ ८ ॥ विष्णुप्रादिकुरुणामयैव ज्ञानंति ये द्विजाः ॥ ते याति नरकं योः पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ ९ ॥ गुणत्रयं प्रविष्टस्तु पुरुषो हरिरत्ययः ॥ कायोन्युत्पद्यथा ध्यातास्त्रिभुवमास ये तथा ॥ १० ॥ जातशोभाद्रवतो महानासिद्धिगत्रयात् ॥ गुणत्रये विद्यमानाद्भगादेव न संशयः ॥ ११ ॥ महतो ब्रह्माव्यू च जज्ञाते स्वाभिमानिनौ ॥ तस्य संवत्सरात्पञ्चाद्यमलौ संवध्वतुः ॥ १२ ॥ रजःप्रधानं यत्तत्वं महत्तत्त्वमतीरतिम् ॥ सर्वं किमं विजानीयाद्गुणवैषम्यनान्यथम् ॥ १३ ॥ गरुड उवाच ॥ महत्तत्त्वस्वरूपस्य ज्ञानार्थं देवकीसुत ॥ त्वयोक्ता गुणवैषम्यनामिका सृष्टिरुत्तमा ॥ १४ ॥ गुणवैषम्यशब्दाद्यै सम ब्रूहि महाप्रभो ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ गुणवैषम्यशब्दाज्ज्ञापनाय खगेश्वर ॥ १५ ॥ अपेक्षितं च तत्रादौ गुणसाम्यं न संशयः ॥ सम्यग्ज्ञापयितुं तत्र स्वादीतावत्स्वगेश्वर ॥ १६ ॥ राशिभूतं गुणानां तु दर्शयिष्ये स्थितिं च वै ॥ राशिभूतस्य तमसः सकाशाद्विन्नातसु ॥ १७ ॥ राशीभूत रजो ज्यैष्ठ्यं द्विगुणं तत्तु नाप्यथा ॥ राशीभूतस्य रजसः सकाशाद्विन्नातसु ॥ १८ ॥ राशीभूतं तथा सर्वं द्विगुणं समुदाहृतम् ॥ मूलप्रकृतिजा ह्येते न मूला प्रकृतिः स्मृता ॥ १९ ॥ योः प्रवृत्तिरूपानां परिच्छेदो न विद्यते ॥ अतः प्रकृतिजा ज्ञेया न मूलास्ते खगेश्वर ॥ २० ॥ एवं तव गुणानां

ग. म. पु.
॥२२३॥

च परिमाणं खगेश्वर ॥ उक्तं स्वरूपं तेषां तु तव सम्यक् खगेश्वर ॥ २१ ॥ तत्र राशिभूते सत्त्वं केवलं समुदाहृतम् ॥ रजस्तमोभ्यां गरुड ह्यवि
मिश्रं ह्यतस्तु तत् ॥ २२ ॥ केवलं सत्त्वमित्युक्तं न तु श्रेष्ठस्वतः प्रभो ॥ सुष्टिकाले केवलं स्यात्प्रलये मिश्रितं भवेत् ॥ २३ ॥ सर्वदाप्यविमिश्रं
च सत्त्वरशि खगेश्वर ॥ सर्वदापि विमिश्रं च सत्त्वरशि द्विजोत्तम ॥ २४ ॥ ये विजानन्ति ते सर्वे विशति ह्यधरं तमः ॥ रजस्तमोगुणौ वीद्व इतरा
भ्यां विमिश्रितौ ॥ २५ ॥ सुष्टौ प्रलयकालेपि मिश्रवेव खगेश्वर ॥ राशिभूतेपि रजसि रजोभागाच्छताधिकम् ॥ २६ ॥ सत्त्वं च मिश्रितं ज्ञेयं
नान्यथा पक्षिसत्तम ॥ रजसः शतभागानां मध्ये तु विनतासुत ॥ २७ ॥ य एको भाग उद्दिष्टस्तावत्परिमितं तमः ॥ राशिभूतेपि रजसि मिश्रि
तं परिकीर्तितम् ॥ २८ ॥ रजोराशिस्थितिस्त्वेवं तात व्यासं तमोगुणैः ॥ राशिभूतेपि तमसि सत्त्वं च विनतासुत ॥ २९ ॥ तमः सत्त्वाद्गुरु
दशभागाधिकेन च ॥ मिश्रितं भवतीत्येवं ज्ञातव्यं नात्र संशयः ॥ ३० ॥ तमसो दशभागानां मध्ये तु विनतासुत ॥ य एको भाग उद्दिष्टस्तावत्प
रिमितं रजः ॥ ३१ ॥ राशिभूतेपि तमसि मिश्रितं भवति ध्रुवम् ॥ तमोराशिस्थितिस्त्वेवं ज्ञातव्या पक्षिसत्तम ॥ ३२ ॥ गरुड उवाच ॥ राशिभूतेपि
रजसि राशिभूते तमस्यपि ॥ सत्त्वांशा ह्यधिकाः संतीत्येवमुक्तं मयानव ॥ ३३ ॥ तत्र मे संशयो ह्यस्ति शुभं त्वं सात्त्वतां पते ॥ यद्राश्यां यद्रा
शिभागा ह्यधिकाः संति यावता ॥ ३४ ॥ तावता व्यवहारः स्यात्स्तीरनीरमिव प्रभो ॥ श्रुत्वा स गरुडेनोक्तं भगवान्पुरुषात्तमः ॥ ३५ ॥ उवाच पर
मप्रीत्या संस्तुवन् गरुडं हरिः ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ रजोराश्या तमोराश्या सत्त्वरश्याधिका सदा ॥ ३६ ॥ मिश्रितं चापि पक्षीन्द्र न सत्त्वमिति
कीर्त्यते ॥ रजोराशिस्तमोराशिरित्येवं विबुधा विदुः ॥ ३७ ॥ विषं तु चरुदुग्धस्थं विषमित्युच्यते तथा ॥ एवं सप्तोक्तं गरुड गुणानां निजसंस्थितिः
॥ ३८ ॥ साम्यावस्थां गुणानां च शुण्विदानीं खगेश्वर ॥ राशीकृताश्च रजसः जन्यं यच्च खगेश्वर ॥ ३९ ॥ महत्तत्त्वं प्रविष्टं च यद्रजः परिकीर्तितं
तम् ॥ प्रलये समनुप्राप्तिं महत्तत्त्वं स्थितं रजः ॥ ४० ॥ द्वादशराशिन तु ब्रह्मा विभक्तं भवति प्रभो ॥ राशीभूते हि सत्त्वं तु दशभागिन मिश्रितम्
॥ ४१ ॥ सम्यक् भवति पक्षीन्द्र तथैकशेन चांडज ॥ तमोराश्या मिश्रितं च अवत्येव न संशयः ॥ ४२ ॥ अन्यैरेकेन भागेन रजोराश्या
खगेश्वर ॥ मिश्रितं भवतीत्येवं ज्ञातव्यं नान्यथा क्वचित् ॥ ४३ ॥ गुणत्रयेषु भगवान्महत्तत्त्वं चांडज ॥ एवं लघुस्तु ज्ञातव्यं
हृदि तत्त्वार्थवेदिभिः ॥ ४४ ॥ एवं गुणत्रयाणां च मिश्रितत्वात्खगेश्वर ॥ गुणसाम्यमिति आहुरेवं जानाहि व खग ॥ ४५ ॥ अन्यथा य

१ ईकारान्तत्वं स्त्रीष्वं चार्पम् ।

उ. खं.
ब. का.
अ. ५

॥२२३॥

विजानांति ते यांति ह्यधरं तमः ॥ ४७ ॥ गरुड उवाच ॥ राशीकृतगुणानां च त्रयाणां परमेश्वर ॥ ४८ ॥ विशालानां परं ब्रह्मन्प्रलये गुणसाग्वता ॥
 कथं ब्रूहि महाभाग एतत्तत्त्वं समासतः ॥ ४९ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ राशीभूतगुणानां तु त्रयाणामपि सत्तम ॥ तदा विमिश्रितत्वेन ह्यवस्थानं
 विदुर्बुधाः ॥ ५० ॥ इदानीं गुणवैषम्यं शृणु सम्यङ् मम प्रिय ॥ सृष्टिकाले तु संश्रान्ते यत्पूर्वं प्रलये खग ॥ ५१ ॥ दशभागैश्च सत्त्वं तु मिश्रितं यद्
 जस्तथा ॥ तमस्यप्येकभागेन प्रविष्टं यत्तु तद्रजः ॥ ५२ ॥ रजस्यप्येकभागेन प्रविष्टं यच्च तद्रजः ॥ एवं द्वादशभागैश्च यविष्टं तदशो रजः
 ॥ ५३ ॥ सत्त्वस्थैर्दशभागैश्च तथैकेन रजोशिना ॥ एवमेकादशैर्भागैस्तमस्यंशान वै द्विज ॥ ५४ ॥ मिश्रितं भवति ह्यद्वा महत्तत्त्वं तदा
 स्मृतम् ॥ एतदन्यो विशेषश्च मन्तव्यो विनतासुत ॥ ५५ ॥ एकांशस्तामसो ज्ञेयो महत्तत्त्वं च संशयः ॥ एवं त्रयोदशैर्भागैर्मिश्रितं तच्च सत्त्वं
 ॥ ५६ ॥ एवमेतद्विजानीयान्नान्यथा तु कथंचन ॥ ५७ ॥ गरुड उवाच ॥ चतुर्मुखाच्छ्रुतं पूर्वं भगवन्सात्त्वतां पते ॥ ५८ ॥ चतुर्भागास्तत्सत्त्वपदे
 महत्तत्त्वमिति प्रभो ॥ त्रैकांशस्तमः प्रोक्तः त्रिभागो रज एव च ॥ ५९ ॥ तदाहुर्ब्रह्मणो रूपं गुणवैषम्यनामकम् ॥ चतुर्भागात्मकं प्रोक्तं महत्तत्त्वं
 श्रुतं मया ॥ ६० ॥ त्रयोदशांशैः संभूतमिति प्रोक्तं त्वयानघ ॥ तदेतत्संशयं छिधि हृषालो भक्तवत्सल ॥ ६१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥
 ब्रह्मात्मन्य मयाक्तस्य विवादो नास्ति सर्वथा ॥ मूलसत्त्वं मिश्रितं च दशभागेन यद्रजः ॥ ६२ ॥ तत्सत्त्वं च खिलित्वैव त्वेकां भागस्तु कीर्तितः प्रो
 मूल रजसि यच्चात्मा रजोभागः स्वर्गेश्वर ॥ ६३ ॥ भागे द्वितीये विज्ञेयस्तद्रजो नात्र संशयः ॥ मूल तमासि यच्चात्मा रजोभागस्तत्पेव च ॥ ६४ ॥
 तृतीयभागो विज्ञेयो नात्र कार्या विचारणा ॥ तथा मूले च तमासि ह्येकां भागस्तमः स्मृतः ॥ ६५ ॥ एवं त्रिभागो रजसः एकांशस्तमसः स्मृतः ॥
 तदाहुर्ब्रह्मणो देहं गुणवैषम्यनामकम् ॥ ६६ ॥ गरुड उवाच ॥ महत्तत्त्वस्य चत्वारो भागास्तेषु रजस्त्रयः ॥ तमसस्तत्त्वेक एवेति त्वयोक्तं गरुड
 ध्वज ॥ ६७ ॥ रजोभागोऽसको देहाः ब्रह्मणः परमेश्विनः ॥ इति प्रतीयते ब्रह्मन्वचनात्तत्त्वं माधव ॥ ६८ ॥ शुद्धसत्त्वात्मको देहा ब्रह्मणः परमेश्विनः ॥
 एवं हि श्रूयते कृष्ण संशयो मेव याचते ॥ ६९ ॥ तमेवं संशयं छिधि यद्वि तच्छ्रेतुमर्हति ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ त्रिभागभूते रजसि तथा द्वाद
 शभापि च ॥ ७० ॥ रजसोपक्षया सत्त्वं दशांशाधिकमेव च ॥ प्रविष्टमस्तीति खग ज्ञातव्यं तच्छृणु द्विज ॥ ७१ ॥ तमसोपक्षया सत्त्वं दशांशा
 विक्रमेव वै ॥ प्रविष्टमस्तीति खग वक्तव्यं नात्र संशयः ॥ ७२ ॥ तमसोपक्षया तत्र तम एकादशं स्मृतम् ॥ एकांशस्तु रजो ज्ञेयमेवमाहुर्जनाः

१ एकांशेन लोकवचनेन स्पष्टं प्रतीयते । २ द्वादशभागकं इति पाठो युक्त इति भाति । ३ एकादशभागकमित्यर्थः ।

ग. म. पु.
॥२२७॥

षिणः ॥ एवं च मिलितान्भागान्वक्ष्ये शृणु महामते ॥ ७० ॥ महत्तत्त्वसमुत्पत्ता उपादानं खगेश्वर ॥ त्रयोदशांशा विज्ञेया द्वादशांशं रजः
स्मृतम् ॥ ७१ ॥ एकांशस्तमसो ज्ञेयस्तत्र भागान्छृणु द्विजा ॥ आदौ तु द्वादशांशेषु भागान्वक्ष्यामि तच्छृणु ॥ ७२ ॥ एकांशस्तमसो ज्ञेयस्तद्दशां
शाधिकं रजः ॥ तच्छतांशाधिकं सत्त्वमेवमाहुर्मनीषिणः ॥ ७३ ॥ एकांशतमसि ह्येवं विभागान्छृणु सत्तम ॥ एकांशस्तु रजो ज्ञेयस्तमो ह्येका
दशाधिकम् ॥ ७४ ॥ तमोभागास्तु विज्ञेयास्तद्दशांशाधिकः स्मृतः ॥ सत्त्वभाग इति ज्ञेयो महत्तत्त्वे खगेश्वर ॥ ७५ ॥ सत्त्वांशो बहुलो यस्मा
च्छुद्धसत्त्वं चतुर्मुखः ॥ उत्पत्तिर्भूतश्रोता एवं च विनतासुत ॥ ७६ ॥ तज्ज्ञानान्मोक्षमाप्नोति नान्यथा तु कथंचन ॥ ७७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे
उत्तरखण्डे कृष्ण गरुडसंवादे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे गुणवैषम्यभेदब्रह्मदेहस्वरूपगुणसाम्यनिरूपणं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ एतादृशो महत्तत्त्वे लक्ष्म्या
सह हरिः स्वयम् ॥ प्रविवेश महाभाग क्षोभयामास वै हरिः ॥ १ ॥ अहंतत्त्वमभूत्तस्माज्ज्ञानद्रव्यक्रियात्मकम् ॥ अहंकारसमुत्पत्तावैकांशस्तमसि स्मृतः
॥ २ ॥ तद्दशांशाधिकं रजस्तद्दशांशाधिकं प्रभो ॥ सत्त्वमित्युच्यते सद्भिर्देवताया स्वहं स्मृतम् ॥ ३ ॥ अहंतत्त्वाभिमानो तु आदौ शेषो बभूवह ॥
सहस्राब्दाच्च पश्चात्तो जातो खगहरौ द्विज ॥ ४ ॥ अहंतत्त्वे खग ह्येषु प्रविष्टो हरिरव्ययः ॥ क्षोभयामास भगवान्लक्ष्म्या सह हरिः स्वयम् ॥ ५ ॥ वैका
रिकस्तामसश्च तैजसश्चेत्यहं त्रिधा ॥ त्रिधा बभूव रुद्रोऽपि यतस्तेषां नियामकः ॥ ६ ॥ वैकारिकस्थितो रुद्रो वैकारिक इति स्मृतः ॥ तामसे तु स्थितो
रुद्रस्तामसो ह्यभिधीयते ॥ ७ ॥ तैजसे तु स्थितो रुद्रो लोके वै तैजसः स्मृतः ॥ तैजसे तु ह्यहंतत्त्वे लक्ष्म्या सह हरिः स्वयम् ॥ ८ ॥ विशित्वा क्षोभ
यामास तदासौ दशधा त्वभूत् ॥ श्रोत्रं चक्षुः स्पर्शनं च रसनं घ्राणमेव च ॥ ९ ॥ वाक्पाणिपादं पायुश्च उपर्येति दश स्मृताः ॥ वैकारिके ह्यहं
तत्त्वे प्रविश्व ह्योभयद्वन्द्वः ॥ १० ॥ महत्तत्त्वमिदं अद्वैतद्विद्याणां च देवताः ॥ प्रकादशाविधा आसन्क्रमेण तु खगेश्वर ॥ ११ ॥ मनोभिमानि
नी ह्यद्वौ वारुणी त्वभयस्तौ ॥ अनन्तरं च सौमर्षी गौरीजोऽपि तथैव च ॥ १२ ॥ शेषादनेतदुपस्थातां दशवर्गादनेरम् ॥ उत्पत्तिरिति विज्ञेयं क्रमेण
तु खगेश्वर ॥ १३ ॥ मनोभिमानविवायव्याविंशकायां प्रजज्ञतुः ॥ ताक्ष्यं ह्यनन्तरं ज्ञेयं सुक्तं संसार एव च ॥ १४ ॥ तत्परत्वमात्मा ह्यभयस्तौहं
कारिक इरितः ॥ ततः पाण्यात्मकाश्चैव जङ्घिरे पक्षिसत्तम ॥ १५ ॥ शची गतिश्चानिरुद्धस्तथा स्वायंभुवो मरुः ॥ बृहस्पतिस्तथा दक्ष एतं पाण्या
त्मकाः स्मृताः ॥ १६ ॥ तत्तस्यानन्तरं जज्ञे प्रजाहो नाम चाण्डज ॥ स एवेतत्त्वान्निवाहो वायव्यत्वात्मचोदितः ॥ १७ ॥ दस्तादनन्तरं ज्ञेयो न
तु शच्यादिवत्स्मृतः ॥ ततोभवन्महाभाग चक्षुरिन्द्रियमात्मनः ॥ १८ ॥ स्वायंभुवमनोभौयां शतरूपा यमस्तथा ॥ चन्द्रसूयो तु चत्वारश्चक्षुरिन्द्रिय

उ. खं.
न. कां.
अ. ५

॥२२७॥

मानिनः ॥ १९ ॥ चन्द्रः श्रोत्राभिमानोति तथा ज्ञेयः खगेश्वर ॥ जिह्वेन्द्रियात्मा वरुणः सुरस्यान्तरोभवत् ॥ २० ॥ वागिन्द्रियाभिमानिन्यो ह्यभव
 न्वरुणादनु ॥ दक्षपत्नीः प्रमृतिश्च श्रुगमिस्तथैव च ॥ २१ ॥ तत्र वैते महात्मानो वागिन्द्रियनियामकाः ॥ ये क्रव्यादाद्यशोकास्तेनन्तस्त्वनि
 यामकाः ॥ २२ ॥ साम्यत्वाच्च तथैवोक्तिर्न तु तत्त्वाभिमानितः ॥ उपस्थमानिनो वीन्द्र वभ्रुवस्तदनन्तरम् ॥ २३ ॥ विश्वामित्रो वसिष्ठोविमर्शीचिः
 पुलहः ऋतुः ॥ पुलस्त्यो गिरसश्चैव तथा वैवस्वतो मनुः ॥ २४ ॥ मन्वादयोनन्तसंख्या उपस्थात्मान ईरिताः ॥ पायोश्च मानिनो वीन्द्र जज्ञिरे
 तदनन्तरम् ॥ २५ ॥ सूर्येषु द्वादशस्वर्गेषु मित्रस्तारा गुणैः प्रिया ॥ कोणाविषो निर्कतिश्च प्रवाहो प्रवहप्रिया ॥ २६ ॥ चत्वार एते पर्क्षाद्र वायुतत्त्वा
 भिमानिनः ॥ प्राणाभिमानिनः सर्वे जज्ञिरे द्विजसत्तम ॥ २७ ॥ विष्वक्सेनो वायुपुत्रो ह्यश्विनौ गणपस्तथा ॥ वित्तपः सप्त वसव उक्ता ह्यग्नि
 स्तथाष्टमः ॥ २८ ॥ सत्यानां शृणु नामानि द्रोणः प्राणो ध्रुवस्तथा ॥ अर्के दोपस्तथा वरुकः सप्तमस्तु विभावसुः ॥ २९ ॥ दश
 रुद्रान्तथा ज्ञेया मूलरुद्रो भवः स्मृतः ॥ दश रुद्रस्य नामानि शृणुष्व द्विजसत्तम ॥ ३० ॥ रवेतेयस्तथा भीमो वामदेवो वृषाकपिः ॥
 अजकपादहिरुध्या बहुरूपो महानिर्ति ॥ ३१ ॥ दश रुद्रा इति प्रोक्ताः पडादित्यान्ष्टु द्विज ॥ उरुकमस्तथा शक्रो विवस्वान्वरुणस्तथा
 ॥ ३२ ॥ पर्जन्योतिवाहुरेत उक्ताः पूर्वं द्विजोत्तम ॥ पर्जन्यव्यतिरिक्तास्तु पंचैवाक्ता न संशयः ॥ ३३ ॥ मेगासमस्तु पर्जन्य इति चोक्तः स्वर्ग
 ेश्वर ॥ सविता ह्यर्यमा याता वृषा स्वष्टा तथा भगः ॥ ३४ ॥ चत्वारिंशत्तथा सप्त महतः परिकीर्त्तिताः ॥ द्वातुकाधिति विज्ञेयो प्रवहोतिवहस्तथा ॥
 ॥ ३५ ॥ तथा दशविधा ज्ञेया विधेदेवाः स्वर्गेश्वर ॥ शृणु नामानि तेषां तु पुरुरवाद्रवसंज्ञकौ ॥ ३६ ॥ दूरिलोचनसंज्ञौ द्वौ ऋतुदत्तसंज्ञकौ ॥ द्वौ
 सत्यवसुसंज्ञौ च कामकालकसंज्ञकौ ॥ ३७ ॥ एवं दशविधा ज्ञेया विधेदेवाः प्रकीर्त्तिताः ॥ तथा ऋभुगणश्चोक्तस्तथा च पितरस्त्रयः ॥ ३८ ॥ द्यावा
 पृथिव्यौ विज्ञेयौ एते च पडशीतयः ॥ देवाः प्रजज्ञिरे सर्वे नासिकद्रियमानिनः ॥ ३९ ॥ आकाशस्याभिमानो तु गणपः समुदाहृतः ॥ उभयत्राभि
 मानोति ज्ञेयं तत्त्वार्थवादिभिः ॥ ४० ॥ विष्वक्सेनं विना सर्वे जयाद्या विष्णुपार्षदाः ॥ अभवन्समहीनाश्च विष्वक्सेनादन्तरम् ॥ ४१ ॥ एतेपि
 नासिकायाश्च अवांतरनियामकाः ॥ अतस्ते तत्त्वयानिभ्यो ह्यवरास्ते प्रकीर्त्तिताः ॥ ४२ ॥ रशतत्त्वाभिमानो तु अपानश्चेत्युदाहृतः ॥ रूपाभिमानो
 संज्ञे व्यानो नाम सहान्प्रभो ॥ ४३ ॥ रसात्पक उदानश्च समानो गंधनामकः ॥ अपां नाथाश्च चत्वारो मरुतः परिकीर्त्तिताः ॥ ४४ ॥ जयाद्यन्तरान्य
 स्य समुपज्ञान्स्वर्गेश्वर ॥ प्रवानांथे प्रथमजः पावकः समुदाहृतः ॥ ४५ ॥ शृगामर्हपः पुत्रश्च व्यवनः समुदाहृतः ॥ बृहस्पतेश्च पुत्रस्तु उत्तमः

ग. म. पु.
॥२२५॥

परिकीर्तितः ॥ ४६ ॥ रवेतश्चाक्षुषश्चैव तथा स्वरोविषः स्मृतः ॥ उत्तमो ब्रह्मसावर्णी रुद्रसावर्णिरिव च ॥ ४७ ॥ देवसावर्णिषावर्णिरिव द्रसावर्णिरिव च ॥ तथैव दक्षसावर्णिर्धर्मसावर्णिरिव च ॥ ४८ ॥ एकादशविधा ह्येवं मनवः परिकीर्तिताः ॥ पितॄणां सतकं चैवेत्याद्याः संजज्ञिरे खग ॥ ४९ ॥ तदनंतरमुत्पन्नास्तेभ्यो नीचाः शृणु द्विज ॥ वरुणस्य पत्नी गंगा पर्जन्याख्यो विभावसुः ॥ ५० ॥ यमभार्या श्यामला तु ह्यनिरुद्धप्रिया विराट् ॥ ब्रह्मण्डमानिनी सेव ह्युषानाम्ना सुशब्दिता ॥ ५१ ॥ रोहिणी चंद्रभार्याका सूर्यभार्या तु संज्ञका ॥ एता गंगादिषडसंख्या जज्ञिरे विनतासुत ॥ ५२ ॥ गंगाद्यनंतरं जज्ञे स्वाहा वै मंत्रदेवता ॥ स्वाहानामाभिभार्याका गंगादिभ्योऽधमा श्रुता ॥ ५३ ॥ स्वाहानंतरजो ज्ञेयो ज्ञानात्मा बुधनामकः ॥ बुधस्तु चंद्रपुत्रो यः स्वाहाया अधमः स्मृतः ॥ ५४ ॥ उषा नाम तथा जज्ञे बुधस्यानंतरं खग ॥ उषानामाभिमाना तु ह्यभिभार्या प्रकीर्तिता ॥ ५५ ॥ बुधाधमा सा विज्ञेया नात्र कार्या विचारणा ॥ ततः शनैश्चरो जज्ञे पृथिन्यात्मेति विश्रुतः ॥ ५६ ॥ उषाधमस्तु विज्ञेयस्ततो जज्ञेय पुष्करः ॥ कर्माभिमानो विज्ञेयः शनैश्चर इतीरितः ॥ ५७ ॥ तत्त्वाभिमानिनो देवानेव सुद्धा हरिः स्वयम् ॥ प्रविवेश स देवशस्तत्त्वेषु रमया सह ॥ ५८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे कृ० ग० सं० उ० खं० तृतीयांशे ब्रह्मकांडे तत्त्वाभिमानिदेवतोत्पत्तिस्तारतम्यनिरूपणं नाम पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ तत्रतत्र स्थितास्तत्त्वे तत्तत्तत्त्वाभिमानिनः ॥ स्वेस्वे ह्यायतने स्वाङ्गे तदर्थं च खगेश्वर ॥ १ ॥ हरिं नारायणं सम्यक् स्तोतुं ससुपचक्रिरे ॥ चित्याचित्यगुणे विष्णौ विरुद्धाः सति सङ्गणाः ॥ २ ॥ एकैकशो ह्यनंतास्ते तद्गुणानां स्तुतो मम ॥ क शक्तिरिति बुद्ध्या सा व्रीडयावनताग्रवीत् ॥ ३ ॥ श्रीरुवाच ॥ नतास्मि ते नाथ पदाराविंदं न वेद चान्यद्वरणादते तवात्त्वयोरिति सति गुणाः श्रुतास्तु तथाऽश्रुताः सति च देवदेव ॥ ४ ॥ सम्यक् स्तुतं स्वायतनं च दत्त्वा गोविंद दामोदर मां च पाहि ॥ स्तुत्या मदीयस्य सुखकृष्णः प्रियो जनो नास्ति तथा त्वदन्यः ॥ ५ ॥ ब्रह्मवाच ॥ लक्ष्मीपते सर्वजगन्निवास त्वं ज्ञानसिंधुः क्व च विश्वमूर्ते ॥ अहं क्व चाज्ञस्तव वै शक्तिरस्ति ह्यज्ञाहं वै ह्यल्पभक्तिर्ममास्ति ॥ ६ ॥ लक्ष्म्याश्चैव ज्ञानवैराग्यभक्ति ह्यल्पमद्रा मयि सर्वदेव ॥ तव प्रसादादस्ति जगन्निवास तव स्वामित्वं नास्ति विष्णो सर्वदेव ॥ ७ ॥ न देहि त्वं सर्वदा मे सुगरे अहंमत्वं प्राप्यमेतावेदव ॥ गम्यज्ञानं योग्यगुणे भ्रमश प्रमादो वा नास्ति नास्त्यद्य नित्य ॥ ८ ॥ तन्म हर्षिकाणि पतंत्यसत्पथे पदाराविंदे तु पतंतु सर्वदा ॥ लक्ष्म्या ह्यहं कोटिगुणैर्न हीनः स्तोतुं सामर्थ्यं नास्ति मे

समाहारे षष्ठः ।

उ. खं.
त्र. का.
अ. ६

॥२२६॥

सुप्रसीद ॥९॥ इति स्तवं विष्णुगुणान्विता ताक्ष्यस्थितः प्रांजलिस्तस्य चाग्रे ॥ तदा वायुर्देवदेवो महात्मा दृष्ट्वा विष्णुं भक्तिसंवर्धितात्मा ॥ १० ॥
 स्नेहात्परावः स्वलिताक्षरस्तं मुचन्कणान्प्रांजलिवाभाषे ॥ वायुर्वाच ॥ एते हि देवास्तव भृत्यभूताः पादारविंदं परमं सुदुर्लभम् ॥ ११ ॥ चतुर्विधा
 न्पुरुषार्थान्नमेश संप्रार्थये तच्च सदापि देव ॥ दृष्ट्वा हरेः सव मायैव तावत्सुकारणं किंचिदन्यत्र चास्ति ॥ १२ ॥ अतो नाहं प्रदयोपि भूमन् भव
 त्पदांभोजनिषवणोत्सुकः ॥ लोकस्य कृष्णाद्रिमुखस्य कर्मणा अपुण्यशीलस्य सुदुःखितस्य ॥ १३ ॥ अनुग्रहार्थं च तवावतारो नान्यश्च किंचि
 त्पुरुषार्थस्तवेव ॥ गोप्तृसुराणां च महीरुहाणां तथा सुराणां प्रवरावतारैः ॥ १४ ॥ क्षेमोपकाराणि च वासुदेव कीडन्विधत्ते न च किंचिदन्यत् ॥
 मनो न तृप्यत्यपि शंसतां नः सुकर्ममौलेश्वरितामृतानि ॥ १५ ॥ अच्छिन्नभक्तस्य हि मे सुकुंदं सदा भक्तिं देहि पादारविंदे ॥ सदा तदेवास्तु न
 किंचिदन्यद्यत्र त्वमासीः पुरुषे देवदेव ॥ १६ ॥ अहं च तत्रास्मि तव प्रसादाद्यत्रास्म्यहं तत्र भवान्महाप्रभो ॥ व्यसिममंभयं च शरीरमध्ये चतुर्मुख
 शैव न चैतदन्त्यैः ॥ १७ ॥ मदीयानिद्रा तव वंदनं प्रभो मदीययामाचरणं प्रदक्षिणम् ॥ मदीयव्याख्याहरणं स्तुतिः स्यादेवं विदित्वा च समर्पयामि
 ॥ १८ ॥ मद्द्वियोग्यं च पदार्थजातं दृष्ट्वा हरेः प्रतिमा एव तच्च ॥ इत्थं मत्वाहं सर्वदा देवदेव तत्रस्थितान्धारिरूपान् भजिष्ये ॥ १९ ॥ यच्चंदनं यत्तु पुष्पं
 च धूपं वस्त्रं च यद्भक्ष्यभोज्यादिकं च ॥ एतत्सर्वं विष्णुप्रीत्यर्थमेवेत्येतद्भक्तं सर्वदा वै करिष्ये ॥ २० ॥ अवेष्णवान्दृषयिष्ये मदाहं यद्देष्णव्यं
 न्पा (ह्यं) लयिष्ये सुरारे ॥ विष्णुद्रुहां छेदयिष्ये च जिह्वां तच्छृण्वतां पुरयिष्ये वपुस्काः ॥ २१ ॥ एतादृशीं शक्तिर्नमास्ति देव तव प्रसादाद्
 लिनापि विष्णो ॥ अथापि नाहं स्तवने समर्थः लक्ष्म्या ह्यहं कोटिगुणैर्विहीनः ॥ २२ ॥ एतत्स्तोत्रं ह्यर्थयेच्चैव यो नः तत्र प्रीतिर्ह्यसया मे सदा स्यात् ॥
 स्तोत्रं ह्येतत्पाठयंतीह लोके ते वैष्णवास्ते च हरिप्रियाश्च ॥ २३ ॥ कुर्वति ये पठन् नित्यमेव समर्पयिष्यति सदा हर्गै च ॥ तेषां हरिः प्रीयते केशवोऽहं
 हरौ प्रसन्ने किमलभ्यमस्ति ॥ २४ ॥ एवं स्तुत्वा बलदेवो महात्मा तूष्णीं स्थितः प्रांजलिप्रतो हरेः ॥ सरस्वत्युवाच ॥ कौ वा रमज्ञो भगवन्
 सुरारे हरं गुणस्तवनात्कीर्तनाद्वा ॥ २५ ॥ अलंगुह्यं प्राप्नुयाद्देवदेव ब्रह्मादिभिः सर्वदा स्तुयमान ॥ यः कर्णनाडीं पुरुषस्य यातो भवप्रदां देहरति
 छिनत्ति ॥ २६ ॥ न केवलं देहरति छिनत्त्यसद्ब्रह्मक्षेत्रभायांसुतेषु नित्यम् ॥ पश्चादिरूपेषु यनादिकेषु अनर्घ्यरत्नेषु प्रियं छिनत्ति ॥ २७ ॥ अनं
 तवेदप्रतिपादितोपि लक्ष्मर्नि वै वेद तव स्वरूपम् ॥ चतुर्मुखो तेव वेद न वायुर्लो न वेत्तीति किमत्र चित्रम् ॥ २८ ॥ एतादृशस्य स्तवने चास्ति

१ मदीयो व्याहार इत्यर्थः । २ स्तुयमाना इत्यर्थः । आर्षवाच्छतायमभावश्च ।

भ. म. पु.
॥२२६॥

शक्तिर्मम प्रभो ब्रह्मवाय्वोः सकाशात् ॥ शतैर्गुणैः सर्वदा न्यूनतास्ति अतो हरे दयया मां च पाहि ॥ २९ ॥ एवं स्तुत्वा हरिं सा तु तूष्णीमास
स्वमश्वराभारती तु तदा स्तोतुं हरिं समुपचक्रमे ॥ ३० ॥ भारत्युवाच ॥ ब्रह्मेश लक्ष्मीश हरे सुरोरे गुणास्त्विव श्रद्धानस्य नित्यम् ॥ तथा स्तुवंतोस्य
विवर्धमानां मतिं च नित्यं विषयेष्वसत्सु ॥ ३१ ॥ कुर्वति वैगम्यममुत्र लोके ततः परं भक्तिदृष्टां तथैव ॥ ततः परं चैव हरेः प्रसन्नतां कुर्वति
नित्यं तव देवदेव ॥ ३२ ॥ तेनापगेक्षं च भवेच्च तस्य अतो गुणानां स्तवने च मे गतिः ॥ सा तु प्रजाता पुरुषस्य नित्यं संसारदुःखं तु तदा
च्छिनत्ति ॥ ३३ ॥ विच्छिन्नदुःखस्य तदाधिकारिण आनन्दरूपाख्यफलं ददाति ॥ इंगुणानस्तुवतां च पापं तेषां हि पुण्यं च तथा क्षिणाति ॥ ३४ ॥
एवं विदित्वा परमो गुरुर्मम वायुर्दयालुर्मम वल्लभश्च ॥ इंगुणान्सर्वगुणप्रमार्गान्ममैव योग्यान्मुखस्यभूतात् ॥ ३५ ॥ उद्धृत्य पुण्येभ्य इवार्तवंधुः
शिवश्च नो द्वेष्टति पुण्यकौत्सिम ॥ तव प्रसादाच्च श्रियः प्रसादाद्वायोः प्रसादाच्च ममास्ति नित्यम् ॥ ३६ ॥ यद्यत्करोत्येव सदैव वायुस्तत्तत्करोत्येव सदैव
नित्यम् ॥ वायोर्विरोधं न करोति देवः स तद्विरोधं च करोति नित्यम् ॥ ३७ ॥ हरेर्विरोधं न करोति वायुर्वायोर्विरोधं न करोति विष्णुः ॥ वायोः
प्रसादान्मम नास्ति किंचिदतानभावश्च तव प्रसादात् ॥ ३८ ॥ यथैव मूलं च तथावतारे दुःखादिकं नास्ति समीरणम्यावायुस्तथान्ये च उभौ मुकुन्द
स्तथावतारेषु न दुःखरूपौ ॥ ३९ ॥ अशक्तवदृश्यते वायुदेवः युगानुसारं लोकायमोस्तु गन्धव ॥ नरावतारे तव देवे सुगमे द्युशक्तता नेति विवि
तनीयम् ॥ ४० ॥ अवताररूपे यमदुःखादिकं च न चितनीयं ज्ञानिभिर्देवदेव ॥ अहं कदाचित्मुखनाशप्रदेशे दैत्यांस्तथा मारयितुं गतोस्मि
॥ ४१ ॥ नैतावता मम वायोश्च नित्यं दुःखातनं नैव मंचितनीयम् ॥ एतादृशोहं स्तवनेन कास्ति शक्तिर्गुणानां मधुमूदन प्रभो ॥
वायोः सकाशाच्च गुणेन हीना संसाररूपे सुकरूपे च देव ॥ ४२ ॥ एवं स्तुत्वा भारती तु तूष्णीमास स्वमश्वर ॥ तदनन्तरजो
न्तरजः शेषः प्राञ्जलिः प्राह कंशवम् ॥ ४३ ॥ शेष उवाच ॥ नाहं च जानेः तव पादमूलं रुद्रो न वेति गरुडो न वेद ॥ अहं
वाण्याः शतपुण्ड्रशहीनो दत्त्वा ह्यायतनं पाहि मां वायुदेव ॥ ४४ ॥ एवं स्तुत्वा सशेषस्तु तूष्णीमास स्वमश्वर ॥ तदनन्तरजो वीशः
स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ ४५ ॥ गरुड उवाच ॥ तव पदोःस्तुतिं किं करोम्यहं मम पदाब्जं ह्यर्पितं मनः ॥ कथमहं मुखे पक्षियोनिजः कथमेवंगुणा
नीडितुं श्रमः ॥ ४६ ॥ एवं स्तुत्वा तु गरुडस्तूष्णीमास नयान्वितः ॥ तदनन्तरजो रुद्रस्तोतुं समुपचक्रमे ॥ ४७ ॥ रुद्र उवाच ॥ या वै तवेश

१ देवोन्मथः ।

उ. खं.
ब्र. का.
अ. ६

॥२२६॥

भगवन्न विदाम भूमन् भक्तिर्ममास्तु शिवपादमरोजमूले ॥ छत्रापि सा ननु सदा न ममास्ति देव तेनाद्दुर्हं तव विरुद्धमतः करोमि ॥ ४८ ॥ सर्वो
 न्न बुद्धिसहितस्य हरे सुरोरे का शक्तिरस्ति वचने मम मूढबुद्धेः ॥ वाण्या सदा शतगुणेन विहीनमेतं मां पाहि चेश मम चायतनं च दत्त्वा ॥ ४९ ॥
 एवं स्तुत्वा स रुद्रस्तु तूष्णीमास द्विजोत्तमः ॥ शेषानन्तरजा देवी वारुणी वाक्यमब्रवीत् ॥ ५० ॥ ॥ वारुण्युवाच ॥ लक्ष्मीपते ब्रह्मपते मनोः पते
 गिरः पते रुद्रपते नृणां पते ॥ गुणास्तव स्तोतुमहं समर्था न पावन्ती नापि सुपर्णपत्नी ॥ ५१ ॥ शेषादहं दशगुणैर्विहीना मां पाहि नित्यं जगता
 मधीश ॥ ५२ ॥ एवं स्तुत्वा वारुणी तु तूष्णीमास खगेश्वर ॥ तदनन्तरजा ब्राह्मी सौपर्णी ह्युपचक्रमे ॥ ५३ ॥ सौपर्ण्युवाच ॥ स्तोतुं गुणान्मम हरे जगदी
 शवाचा श्रोतुं हरे तव कथां श्रवणे न शक्तिः ॥ यस्तत्त्वतुं स्मरति देव तत्र स्वरूपं को वै तु वेद भुवि न भगवत्पदं येषु ॥ ५४ ॥ अतो गुणस्तवने नास्ति
 शक्तिर्वीद्वाहदं दशगुणैरवरा च नित्यम् ॥ ५५ ॥ एवं स्तुत्वा तु सौपर्णी तूष्णीमास खगेश्वर ॥ रुद्रानन्तरजा स्तोतुं शिरिजा त्वुपचक्रमे ॥ ५६ ॥ पार्वत्युवाच
 गोविन्द नागयण वासुदेव त्वया हि मे किञ्चिदपि प्रयोजनम् ॥ नास्त्येव स्वाभिन्नं च नाम दाचा मन्त्राभ्युक्तं पः सर्वदा एक एव ॥ ५७ ॥ नागयणेति तत्
 नाम च एकमेव वैराग्यभक्तिविभवे परमं समर्थम् ॥ असंख्यब्रह्मादिकहेत्यनाशाने गुर्वर्भनाकोटिविनाशाने च ॥ ५८ ॥ नास्यधिकं निधी वाहे गुणाणां च
 महाप्रभो ॥ स्तवने नास्ति मे शक्ती रुद्रादशगुणैरहम् ॥ ५९ ॥ अवरा च सदास्थेव नात्र कार्या विचारणा ॥ एवं स्तुत्वा सा शिरिजा तूष्णीमास खगे
 श्वर ॥ ६० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे श्रीकृष्णगरुडमंत्रादे उत्तर० तृतीयशि ब्रह्मकाण्डे तत्त्वभिमानितत्त्वदेवताकृतविष्णुस्तुतिवत्तदेवतातात्पर्यस्थिति
 रूपणं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ पार्वत्यानन्तरोत्पन्न इदो वचनमब्रवीत् ॥ इन्द्र उवाच ॥ तव स्वरूपं त्वदि शिरिजा तव वासुदेवकः
 स्यात्स्तवने यस्तु मूढः ॥ अजानतः स्तवनं देवदेव तदेवाद्दुर्हेलनं चक्रपाणे ॥ १ ॥ तथापि तद्धे तव नाम पूर्वं भवेत्तदा गुण्यकनं भवेदिति ॥ रुद्रादि
 कानां स्तवने नास्ति शक्तिस्तदा वक्तव्यं मम नास्तीति किं वा ॥ २ ॥ गुणांशतो दशभी रुद्रतो वै सदा न्यूनो मत्तस्य कामदेवः ॥ ज्ञाने
 बले समता सर्वदास्ति तथा कामः किं च दूतः सदैव ॥ ३ ॥ एवं स्तुत्वा देवदेवो हरि च तूष्णीं स्थितः प्राञ्जलितस्तब्रह्म ॥ तदनन्तरमो ब्रह्म
 अहंकारिक ऊचिवाच ॥ ४ ॥ ॥ अहंकारिक उवाच ॥ नमस्ते गणपूर्णीय नमस्ते ज्ञानयुक्ते ॥ तसोऽज्ञानविद्वराय ब्रह्मणं
 तभूतये ॥ ५ ॥ इन्द्रादहं दशगुणेः सर्वदा न्यून उक्तो न जाने त्वां सर्वदा ह्यप्रमेय ॥ तथापि मां पाहि जगद्धरा त्वं दत्त्वा

१ आर्षत्वाद्भस्वः । २ गुर्वङ्गनामनजपापकोटिनाशकमित्यर्थः ।

ग.म.पु.
॥२२७॥

दिव्यं द्वायतनं च विष्णो ॥ ६ ॥ आहंकारिक एवं तु स्तुत्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ तदनंतरजः
शच्युवाच ॥ संचितयामि अनिशं तव पादपद्मं वज्राङ्कुशध्वजसंगेरुहलाञ्छनाद्वयम् ॥ वामीश्वरगपि सदा
मीश तव पादरजः स्मरामि ॥ ८ ॥ आहंकारिकप्राणाश्च गुणेश्व दशभिः सदा ॥ न्यूनभूतां च मां पाहि कृपालो भक्तवत्सल ॥
शची देवी तूष्णीं भगवती द्वाभूत् ॥ तदनंतरजा स्तोतुं गतिः समुपचक्रमे ॥ १० ॥ रतिरुवाच ॥ संचितयामि बृहदेवंदनाश्विन्दं
धिया हि गृहीतमूर्तिम् ॥ यच्छ्रीनिकेतमजरुद्रमादिकेश्व संलालितं कुटिलकुंतलबुंदजुष्टम् ॥ ११ ॥ एतादृशं तव सुखं लुबितुं न शक्तिः शच्या
समापि भगवन्परिपाहि नित्यम् ॥ कृत्वा स्तुतिं गतिरियं परमादरेण तूष्णीं स्थिता भगवतश्च समीप एव ॥ १२ ॥ गत्यनंतरजो दक्षः स्तोतुं समुप
चक्रमे ॥ १३ ॥ दक्ष उवाच ॥ संचितये भगवतश्चरणोद्वर्तार्थं भक्त्या ह्यजेन परिषिक्तमजादिवंध्यम् ॥ यच्छ्रीचरितः सृजमजप्रवरावतारं गंगास्वतीर्थमभवत्स
रितां वरिष्ठम् ॥ १४ ॥ रुद्रोपि तेन विधूनेन जटाकलापपूतेन पादरजसा द्वाशिवः शिवाभूत् ॥ एतादृशं ते चरणं करुणेश विष्णो स्तोतुं शक्तिर्मम
नास्ति कृपावताम् ॥ गत्या समः श्रुतिगतो न गतोस्मि मोक्षमेतादृशं च परिपाहि निदानमूर्ते ॥ १५ ॥ एवं स्तुत्वा स दक्षस्तु तूष्णीं
मेव बभूव ह ॥ तदनंतरजः स्तोतुं बृहस्पतिरुपाक्रीत् ॥ १६ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ संचितयामि सततं तव चानताम्रं त्वं देहि दुष्टविषयेषु विरक्ति
मीश ॥ १७ ॥ एतेषु शक्तिर्विदि वै स जीवो कर्त्ता च भोक्ता च सदा च दाता ॥ योषां च पुत्रसुहृदो च पशून् च सर्वमेव विनश्यति यतो हि तदाशु छिधि
॥ १८ ॥ संसारचक्रभ्रमणेनैव देव संसारदुःखमनुभूयेहागतोस्मि ॥ शक्तिं चास्ति नृवने मम देवदेव सत्या समं च सततं परिपाहि नित्यम्
॥ १९ ॥ एवं श्रुत्वा च परमं तूष्णीमिव स्थितो मुनिः ॥ तदनंतरजस्तोतुं ह्यनिरुद्धापचक्रमे ॥ २० ॥ अनिरुद्ध उवाच ॥ एवं ब्रह्मेत्येव कथां रसिको
विहाय स्त्रीणां भगे च वदने परिसुहृद्वा नित्यम् ॥ विष्टांशुप्रतिविले रसिका हि नित्यं स्थायी च सुकृत्तदेव विमुह्यदृष्टिः ॥ २१ ॥ मन्त्रारिपित्तक
फक्तमलादिषु चर्मात्रवेष्टितमुखे पतितं ह पीतम् ॥ आस्वादने मम च पापगतेर्गुणे मायाबले तव विमो एवमं निमित्तम् ॥ २२ ॥ संसारचक्रे
भ्रमतश्च नित्यं सदुःखरूपे सुखलेशवर्जिते ॥ मलं वमनं नवाभिश्च द्रष्टुं शरीरमारुह्य समुद्विष्टः ॥ २३ ॥ नृमांसि नित्यं तप सत्कथामूर्ते विहाय
देव श्रुतिमूलनाशनम् ॥ कुटुंबपोषं च सदा च कुर्वन्दानाद्युर्विषयसक्त एवे च ॥ २४ ॥ दूरे च संसारमलं स्थितं कुरु देहि ह्यदो विन्यक्तमूर्ते
सदा ॥ एतादृशोहं तव सङ्गोपं स्तोतुं समर्था नास्मि शचीसमश्च ॥ २५ ॥ एवं स्तुत्वा निरुद्धस्तु तूष्णीमास स्वगेश्वर ॥ तदनंतरजः स्तोतुं सततं

॥२२७॥

स्वायंसुवोन्नरीत् ॥ २६ ॥ स्वायंसुव उवाच ॥ स्तोतुं ह्यनुप्रविशतोपि न गर्भदुःखं तस्मादहं परमपूज्यपदं गतस्ते ॥ २७ ॥ मनोभार्या मानवा च
 यमः संयमिनीपतिः ॥ दिशामिनी चंद्रस्तु सूर्यश्चक्षुर्नियामकः ॥ परस्परसमा ह्येते सुक्ता संसारमेव च ॥ २८ ॥ प्रवादद्विगुणानवेत्येव जानीहि
 चांडज ॥ सूर्यान्तरजः स्तोतुं वरुणः संप्रचक्रमे ॥ २९ ॥ वरुण उवाच ॥ त्वद्विच्छया स्थिते देहमेहे पुत्रे कलत्रेपि धेने द्रव्यजातो ॥ मयाहमि
 त्यल्पधिषा च क्षुद्रा संसारदुःखे विनिमज्जति सर्वे ॥ ३० ॥ अतो हरे तादृशी मे कुतश्चि विनाशये वेति न पाददात्यस्य ॥ अहं मनोः पादपा
 दार्धभूतगुणेन हीनः सर्वदा वै सुरारे ॥ ३१ ॥ एवं स्तुत्वा तु वरुणः प्राञ्जलिः समुपस्थितः ॥ दण्डानां लोत्पन्नो नारदो ह्यस्तुवद्वनिम् ॥ ३२ ॥
 नारद उवाच ॥ यन्नामधेयश्चणानुकीर्तनात्स्वाङ्गन्यतत्त्वं सम नास्ति विष्णो ॥ पुनीद्विभक्त्यैव परोक्षायान्यच्चिह्नामे वतते नाम तस्य ॥ ३३ ॥ यस्मिद्धा
 ये हारिनामिव नास्ति स ब्राह्मणो नैव स एव गोस्वरः ॥ अहं न जाने च तव स्वकर्णं न्यूनो ह्यहं वरुणात्मवदेव ॥ ३४ ॥ एवं स्तुत्वा नारदो वै
 खगोद्वस्तृष्णीमभूदेवदेवस्य चाग्रि ॥ यो नारदात्मतरे संवक्ष्य भृशमहात्मा स्तोतुमुपपन्नकम् ॥ ३५ ॥ भृशमजाय ॥ किमानन्ते मरुडाननाय
 कि प्रपणं कौस्तुभप्रपणाय ॥ लक्ष्मीकलत्राय किमस्ति देवं वागीश कि ते वयसीयमास्ते ॥ अतो न जाने तव सङ्गर्भाश्च ह्यहं सदा वरुणा त्पादो
 नः ॥ ३६ ॥ एवं स्तुत्वा हरिं देवं भृशस्तृष्णीं बभूव ह ॥ तद्भनेतरजो ह्यग्निगन्तावीपुरुषोत्तमम् ॥ ३७ ॥ अशिरुवाच ॥ यत्तेजसाहं सुसमिद्धतेजा
 हव्यं ब्रह्मध्वरे आज्ययिक्तम् ॥ ३८ ॥ यत्तेजसाहं जटरे मंत्रविश्व एचक्ष्मं सर्वदा पूजयामि ॥ अतो न जाने तव सङ्गर्भाश्च भृशोहं सर्वदेवं
 समोस्मि ॥ ३९ ॥ तद्भनेतरजा स्तोतुं प्रसूतिरुपचक्रमे ॥ ४० ॥ प्रसूतिरुवाच ॥ यत्तार्थविचारणेपि सुतयो मुमुनि वै सर्वदा त्वद्गीता अपि
 देवता ह्यो वेरतं स्त्रीभिः मर्शव स्थिताः ॥ मांयातुधुवनारदाश्च भृशवो वैवस्वनाद्यालिलाः प्रेम्णा वै प्रणमायुहं हितकृते तस्मै नमो विष्णवे ॥
 ॥ ४१ ॥ अतो न जाने तव सङ्गर्भान्सदा एवं विधा का मम आक्तिरस्ति ॥ स्तुत्वा ह्येवं प्रसूतिस्तु तृष्णीमास्तिगयनर ॥ ४२ ॥ अग्निर्वा
 गात्सको ब्रह्मभुवो भृशप्रपिस्तथा ॥ तद्भार्या वै प्रसूतिस्तु वय एते समाः स्मृताः ॥ ४३ ॥ वरुणात्पादहीनाश्च प्रवहाद्विगुणावमाः ॥ दक्षा
 च्छनावरा देव्या मित्रातु द्विगुणाधिकः ॥ ४४ ॥ प्रसूत्यनन्तरं जानी वसिष्ठः भृशभेदनः ॥ विनयावन्तो भूत्वा स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ ४५ ॥
 ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ ॥ नभोस्तु तस्मै पुरुषाय वैषमि नमो नमोऽमहजिनाच्छिद्रे नमः ॥ नमो नमो ब्राह्मणवाय नित्यं ततोस्मि हे नाथ तवाग्रिपंक्तः

ग. म. पु.
२२८॥

जम् ॥४६॥ मां पाहि नित्यं भगवन्वासुदेव ह्यग्रेरहं सर्वदा न्यून एव ॥ मित्रादहं सर्वदा किञ्चिदूनःस्तुत्वा देवं सोमवत्तत्र तूष्णीम् ॥ ४७ ॥ यो वसि
ष्ठान्तर्गजो मरीचित्रं ह्यनन्दनः ॥ हरिं तुष्टाव परया भक्त्या नागायणं गुरुम् ॥ ४८ ॥ मरीचिरुवाच ॥ देवेन चाहं हतधीर्भवनप्रसङ्गात्सवांशुभोप
मनाङ्गिमुखं द्विष्ट ॥ कुर्वे च नित्यं सुखलेशलवादिना त्वहं मनस्त्वगुभक्तं समाचरिष्ये ॥ ४९ ॥ एतादृशोहं भगवाननन्तः सदा वसि
ष्ठस्य ममान एव ॥ ५० ॥ एवं स्तुत्वा मरीचिस्तु तूष्णीमास तदा खग ॥ तदनन्तरजो ह्यग्रेस्तावीत्प्रांजलिर्हर्मिम् ॥ ५१ ॥ आधिभवनप्रसङ्गात्सवांशुभोप
तद्रक्षणार्थमनवयश्च तथाव्ययाय ॥ तत्त्वार्थमूलमविकारि न त्वत्त्वं ह्यनन्दमागमत् एव विकारमून्यम् ॥ ५२ ॥ त्रेष्टुष्यग्न्यमखिलेषु
च संविभक्तं तत्र प्रविश्य भगवन्न हि पश्यतीव ॥ अने मरीचिस्तत्र सद्गुणाश्च स्तोतुं न शक्नोमि मरीचिस्तुल्यः ॥ ५३ ॥ एवं स्तुत्वा ह्यग्रेरपि
तूष्णीमास तदा खग ॥ तदनन्तरजः स्तोतुमर्गिना वाक्यमब्रवीत् ॥ ५४ ॥ अर्गिना उवाच ॥ द्रष्टुं न शक्नोमि तव स्वरूपं ह्यनन्तवाहुदमन्तकं च ॥
अनन्तमाहवकिरीटजुष्टं महाहं नानाभगैश्च शोभितम् ॥ एतादृशं रूपमनन्तपारं स्तोतुं ह्यशक्तस्तु ममोस्मि चात्रे ॥ ५५ ॥ एवं स्तुत्वा ह्यगिराश्च
तूष्णीमास स्वर्गेश्वर ॥ तदनन्तरजः स्तोतुं पुलस्त्यो वाक्यमब्रवीत् ॥ ५६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ यो वा हरिस्तु भगवान् (स्व) उपासकानां संदर्शये
शुचनमङ्गलमङ्गलं च ॥ (लक्ष) तस्मै नमो भगवते पुरुषाय तुभ्यं यो वाचिता निगमभागमममङ्गे ॥ ५७ ॥ एतादृशस्तव गुणाव्रितं न शक्ते
मां पाहि भगवन्महेशो ह्यङ्गिमा च ॥ ५८ ॥ एवं स्तुत्वा पुलस्त्योपि तूष्णीमेव बभूव ह ॥ तदनन्तरजः स्तोतुं पुलहो वाक्यमब्रवीत् ॥ ५९ ॥
पुलह उवाच ॥ निष्कामरूपहितस्य समर्पितं च क्षान्तावरोत्तमपदः फलपुष्पभोज्यम् ॥ आराधनं भगवन्मन्त्रव मत्किंवाश्च व्यर्थं भवेदिति वदन्ति
महातुभावाः ॥ ६० ॥ तस्मै सदा भगवते प्रणमामि नित्यं निष्कामया तव समर्पणमावबुद्ध्या ॥ वैकुण्ठनाथ भगवन्स्त्ववने न भक्तिः मोहं पुल
स्त्यमहेशोस्मि न संशयोव ॥ ६१ ॥ एवं स्तुत्वा तु पुलहस्तूष्णीमास तदा खग ॥ तदनन्तरजः स्तोतुं क्रतुः समुपचक्रमे ॥ ६२ ॥ क्रतुरुवाच ॥
प्राणप्रयाणसमये भगवन्स्त्ववैव नामानि संस्मृतिजदुःखविनाशकानि ॥ येनैकजन्मशमलं महमेव हित्वा संयाति मुक्तिसमलं तमहं प्रपद्ये ॥ ६३ ॥
ये भक्त्या विवशा विष्णो नाममात्रिकजल्पकाः ॥ तेषु मुक्तिं प्रयांत्याशु किमुन ध्यायिनः सदा ॥ ६४ ॥ एवं स्तुत्वा क्रतुरपि तूष्णीमास स्वर्गेश्वर ॥
तदनन्तरजः स्तोतुं मनुर्वेवस्वतोब्रवीत् ॥ ६५ ॥ वैवस्वत उवाच ॥ मोहं हि कर्मकरणे निगतः सदैव क्षीणो भोगं च निगन्तश्च गृहे प्रमत्तः ॥ जिह
द्विये च निगन्तव्यं दर्शने च मध्यगिरागमाहितः परमो दरेण ॥ ६६ ॥ मांसास्थिमज्जारिषैः सहिते च देहे भक्तिं सदैव भगवत्प्रापि नक्ते च ॥

उ. ख.
श. का.
अ. ७

॥२२८॥

युवमिवाडवगवादिषु सत्सु दुःखात्सम्यग्विरक्तिसुपयामि सहस्व नित्यम् ॥ ६७ ॥ लोकानुवादश्रवणे परमा च शक्तिर्नारायणस्य नमने न च मेस्ति
 शक्तिः ॥ लोकानुयानकरणे परमा च शक्तिः क्षेत्रादिमार्गगमने परमा ह्यशक्तिः ॥ ६८ ॥ वैश्यादिकेषु धनिकेषु परा च शक्तिः सद्राज्ञेष्वपि न
 शक्तिरहो सुगरे ॥ ६९ ॥ वैवस्वतमनुदेवं स्तुत्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ तदनन्तरजः स्तोतुं विश्वामित्रोपचक्रमे ॥ ७० ॥ विश्वामित्र उवाच ॥ न ध्याते
 चरणांबुजे भगवतो संध्यापि नानुष्ठिता ज्ञानद्वारकपाटपाटनपटुर्धर्मोपि नोपाजितः ॥ अंतर्व्याप्तमलाभिघातकरणे पदी श्रुता ते कथा नो देव श्रवणेन
 पाहि भगवन्मामवितुल्यं सदा ॥ ७१ ॥ विश्वामित्रऋषिस्त्वेवं स्तुत्वा तूष्णीं बभूव ह ॥ भृगुनारदक्षांश्च विहाय ब्रह्मपुत्रकाः ॥ ७२ ॥ सप्तसंख्या
 वसिष्ठाद्या विश्वामित्रस्तथैव च ॥ वैवस्वतमनुस्त्वेते परस्परसमाः स्मृताः ॥ ७३ ॥ बह्वर्ष्यवरा नित्यं किंचिन्मित्राद्गुणाधिकाः ॥ तदनन्तरस्तोत्रं
 वक्ष्ये शृणु स्ववेश्वर ॥ ७४ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकांडे कृष्णगरुडसंवादे देवादिस्तुतितत्तत्सारतन्त्रानिरूपणं नाम सप्तमो
 ऽध्यायः ॥ ७५ ॥ क्रतोरनंतं जातो मित्रो (श्रो) नाम स्ववेश्वर ॥ नारायणं जगद्योनिं स्तोतुं सद्युपचक्रमे ॥ १ ॥ मित्र उवाच ॥ न दोषश्च जस्वत्स्वराणां विदं
 भवच्छिदं स्वस्त्ययनं भवच्छिदं ॥ वेद स्वयं भगवान्वासुदेवो नाहं नामिनें विदेवा सुनीद्राः ॥ २ ॥ अथापरे भगवतः शान्तां वदा न जानीश्वर आपरे
 कुतः ॥ मां पाहि नित्यं परतोप्यधीश विश्वामित्राभ्यून एवेति नित्यम् ॥ अहं पर्जन्याहिं गुण एव नित्यमतो मम स्ववने नास्ति शक्तिः ॥
 ॥ ३ ॥ एवं स्तुत्वा हरिं मित्रस्तूष्णीमास तदा खग ॥ तदनंतरजा तारा स्तोतुं सद्युपचक्रमे ॥ ४ ॥ तारोवाच ॥ ४ ॥ अनन्येन
 तु भावेन भक्तिं कुर्वति ये दृढात् ॥ त्वत्कृते त्यक्तकर्माणस्य कस्वजनवाधवाः ॥ ५ ॥ त्वदाश्रयां कथां श्रुत्वा (दृष्ट्वा) शृण्वति कथयति च ॥
 तथैते साधवो विष्णो सर्वसंगविवर्जिताः ॥ ६ ॥ तन्मध्यं पतितां पाहि सदा मित्रसमां प्रभो ॥ तारानंतरजः प्राह निऋतिश्च स्ववेश्वर ॥ ७ ॥
 निऋतिरुवाच ॥ योगेन त्वय्यर्पितया च भक्त्या संयाति लोकाः परमां गतिं च ॥ आसेवया सर्वगुणाधिकानां ज्ञानेन वैराग्ययुतेन
 दवे ॥ ८ ॥ चित्तस्य निग्रहेणैव विष्णोयीति परं पदम् ॥ अतो मां पाहि दयया सदा तारासमं प्रभो ॥ तदनन्तरजा स्तोतुं प्रावही तं प्रच
 क्रमे ॥ ९ ॥ ॥ प्रावद्युवाच ॥ सुताः प्रसेनेन भवन्ति दीर्घास्तिव प्रसादात्परसाः सम्पदश्च ॥ या ह्युत्पद्यते सदा ताराः ॥ कथं तस्मिन्नाहस्वपय
 गंवर्त्मनि ॥ १० ॥ भक्तिर्भवेत्सर्वदा देवदेव सदाप्यहं निःस्तेः साम्यमेव ॥ सहर्षाण्यकोमित्रः त्वयीतारः प्रकीर्तितः ॥ ११ ॥ कोणाधिपा निऋतिश्च प्रावही

ग. म. पु.
॥२२९॥

प्रवहप्रिया ॥ चत्वार एते पर्जन्यात्त्रिगुणाः परिकीर्तिताः ॥ १२ ॥ तदनन्तरजान्वक्ष्ये ताञ्छृणु त्वं खगेश्वर ॥ प्रवाहभार्यान्तरजो विष्वक्सेनोय
पापदः ॥ वायुपुत्रो महाभागः हरिं स्तोतुं प्रचक्रमे ॥ १३ ॥ विष्वक्सेन उवाच ॥ भगवान्मोक्षदः कृष्णः पूर्णानन्दो सदायदि ॥ यदि स्यात्परमा भक्तिर्ह्य
परोक्षत्वसाधना ॥ १४ ॥ तथा स्वगुरुमारभ्य ब्रह्मतिष्ठे च साधुषु ॥ तद्योग्यतानुसारेण भक्तिर्निष्कपटा यदि ॥ १५ ॥ तुलस्यादिषु जीवेषु यदि स्यात्प्रीतिरण्डज ॥
संस्मृतिश्च तदा नाशी भूयादेव न संशयः ॥ १६ ॥ एवं स्तुत्वा महाभागो विष्वक्से नो महाप्रभो ॥ नृणां बभूव गरुड प्रजलिर्नम्रकन्धरः ॥ मित्रादहं न्यून
एव नात्र कार्या विचारणा ॥ १७ ॥ इति श्रीगा० म० उ० तृ० ध० विष्णुस्तुतिदेवतारतम्यादि० अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ श्रीगरुड उवाच ॥ अजानजस्वरूप
च ब्रह्म कृष्ण महामते ॥ तदन्यांश्च क्रमेणैव वक्तुं कृष्ण त्वमर्हसि ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अजानाख्या देवतास्तु तत्तद्देवकुले भवाः ॥ अजानदेवतास्ता
हि तेभ्योऽद्याः कर्मदेवताः ॥ २ ॥ विराधश्चारुदेणश्च तथा चित्ररथस्तथा ॥ धृतराष्ट्रः किशोरश्च द्रुहर्हाहास्तथैव च ॥ ३ ॥ विद्याधरश्चोग्रसेनो
विश्वामित्रोऽपराजितः ॥ चित्रसेनश्च गोपालो बलः पञ्चदश स्मृताः ॥ ४ ॥ एवमाद्याश्च गंधर्वाः शतसंख्याः खगेश्वर ॥ अजानजसमा ज्ञेया मुक्ता
संसार एव च ॥ ५ ॥ अजानजास्तु मे देवाः कर्मजभ्यः शतावराः ॥ धृताची मेनका रंभा उर्वशी च तिलोत्तमा ॥ ६ ॥ सुकेतुः शवरी चैव मञ्जुवापा
च पिंगला ॥ इत्यादिकं यक्षरत्नं सह संपारकीर्तितम् ॥ ७ ॥ अजानजसमा ह्येते कर्मजभ्यः शतावराः ॥ विश्वामित्रो वसिष्ठश्च नारदश्चयवन
स्तथा ॥ ८ ॥ उत्थयश्च मुनिश्चैतान्द्राजपितृषु खगेश्वर ॥ ऋषयश्च महात्माना ह्यजानजसमाः स्मृताः ॥ ९ ॥ शताचिः कश्यपः ज्ञेयो मध्य
मश्च पगशरः ॥ पावमान्यः प्रगाथश्च क्षुद्रसूक्तश्च देवलः ॥ १० ॥ शतसमदो ह्यसुरिश्च भरद्वाजोऽथ मुद्गलः ॥ उद्दालको ह्यप्यशुगः शंसः सत्यव्रत
स्तथा ॥ ११ ॥ सुयज्ञश्चैव बाभ्रव्यो मांडूकश्चैव बाष्कलः ॥ धर्माचार्यस्तथागस्त्यो दाक्षश्चो दाहयंच्युतस्तथा ॥ १२ ॥ कवपो हरितः कण्वो विरूपो मुस
लस्तथा ॥ विष्णुवृद्धश्च आत्रेयः श्रीवसो वत्सलेऽथपि ॥ १३ ॥ भार्गवश्चाप्रवानश्च मांडूकेयस्तथैव ॥ मांडूकश्चैव जावलिः वीतिहयस्तथैव च ॥ १४ ॥ शत
मदः शौनकश्च इत्याद्या ऋषयः स्मृताः ॥ एतेषां श्रवणादेव हरिः प्रीणाति सर्वदा ॥ १५ ॥ ह्ये देवदत्तसहस्रं च नृणु ताक्षं गम स्त्रियः ॥ अग्निपुत्रास्तु
यद्वचस्पसहस्रं गम स्त्रियः ॥ अजानजसमा ह्येता (ते) नात्र कार्या विचारणा ॥ १६ ॥ त्वष्टुः पुत्री कशेरुश्च तासां मध्यं गुणाधिका ॥ तदनन्तरजान्व
क्ष्ये नृणु सम्यक् खगेश्वर ॥ १७ ॥ आजनिभ्यस्तु पितरः सप्तभ्यान्त्ये शतावराः ॥ तथाधिका हि पितर इति वेदविदां मतम् ॥ १८ ॥ तदनन्तराजा
न्वक्ष्ये नृणु त्वं द्विजसत्तम ॥ अपाभ्यो देवगंधर्वा अपोत्तरशतं विना ॥ १९ ॥ तेभ्यः शतगुणानंदा देवप्रेज्यास्तु मुख्यतः ॥ स्वसुखेनैव देवैश्च

उ. खं.
ब्र. का.
अ. ९

॥२२९॥

आज्ञाप्याः सर्वदा गणाः ॥ २० ॥ आख्याता देवगन्धर्वास्तेभ्यस्ते च शतावराः ॥ तेभ्यस्तु क्षितिपा ज्ञेया अवराश्च शतैर्गुणैः ॥ २१ ॥ तेभ्यः शतगुणा
 ज्ञेया मानुषेषूत्तमा गणाः ॥ एवं प्रासंगिकानुक्ता प्रकृतं ह्यनुसराम्यहम् ॥ एवं ब्रह्मादयो देवा लक्ष्म्याद्या अपि सर्वशः ॥ २२ ॥ स्तुत्वा तूष्णीं स्थिताः
 सर्वे प्रांजलीकृत्य भो द्विज ॥ २३ ॥ इति स्तुतश्च देवेशो भगवान् हरिरव्ययः ॥ तेषामायतनं दातुं मनसा समर्चितयत् ॥ २४ ॥ इदं पवित्रमारोग्यं
 पुण्यं पापप्रणाशनम् ॥ हरिप्रसादजनकं स्वरूपसुखसाधनम् ॥ २५ ॥ इदं तु स्तवनं विप्रा न पठन्तीह मानवाः ॥ न शृण्वन्ति च ये नित्यं ते सर्वे
 चैव मायिनः ॥ २६ ॥ नस्मरन्तोन्तरं नित्यं ये भुञ्जन्ति नराधमाः ॥ तैर्भुक्ता सततं विष्टा सदा क्रिमिशतैर्युता ॥ २७ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे तृती०
 उत्त० ब्रह्मकाण्डे देवकृतविष्णुस्तुतिदेवतातारतम्यनिरूपणं नाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ गरुड उवाच ॥ देवैरेवं स्तुतो विष्णुर्भगवान्सात्त्वतां पतिः ॥
 कीदृशं ह्याश्रयं दत्त्वैषां विवेश महाप्रभुः ॥ १ ॥ एतद्वेदितुमिच्छामि कृष्णकृष्ण महाप्रभो ॥ सम्यग् ब्रूहि दयालो त्वं यदि मच्छ्रोत्रमर्हति ॥ २ ॥
 श्रीकृष्ण उवाच ॥ तेषु तत्त्वेषु भगवान्स विवेश महाप्रभुः ॥ क्षोभयामास भगवान् संबंधविधुरो हरिः ॥ ३ ॥ अदौ ससर्ज भगवान् ब्रह्मांडं कन
 कात्मकम् ॥ पंचाशत्कोटिविस्तीर्णं योजनानां समंततः ॥ ४ ॥ तदूर्ध्वमण्ववयवस्तावान्कनकरूपकः ॥ वर्तते तत ऊर्ध्वं तु पंचाशत्कोटिभूतलम् ॥ ५ ॥
 एवं कोटिशतं तस्यावयवः परिकीर्तितः ॥ ततश्च सप्तावरणैः समंतात्परिधीकृतम् ॥ ६ ॥ कबंधावरणं ह्याद्यं कोट्या दशसहस्रकम् ॥ द्वितीया
 वरणं ज्ञेयं पावकस्य महात्मनः ॥ ७ ॥ अपां दशगुणैर्युक्तं समंतात्परिधी (खी) कृतम् ॥ तृतीयावरणं ज्ञेयं हरस्यैव महात्मनः ॥ ८ ॥ दशाधिकं
 पावकाच्च समंतात्परिवारितम् ॥ चतुर्थावरणं ज्ञेयं नभसोपि महाप्रभो ॥ ९ ॥ हरादशगुणैरेवं समंतात्परिवारितम् ॥ पञ्चमावरणं ज्ञेयमहङ्काराख्यमेव
 च ॥ १० ॥ व्योम्नो दशगुणैरेवं समंतात्परिवारितम् ॥ षष्ठमावरणं प्रोक्तं महत्तत्त्वं खगेश्वर ॥ ११ ॥ अहंकारादशगुणं समंतात्परिवारितम् ॥
 सप्तमावरणं प्रोक्तं त्रिगुणावरणं प्रभो ॥ १२ ॥ महत्तत्त्वादशगुणैरधिकं परिकीर्तितम् ॥ महत्तत्त्वानंतरं च तमो ह्यावरणं स्मृतम् ॥ १३ ॥ महत्त
 त्त्वात्पंचगुणैरधिकं परिकीर्तितम् ॥ तस्माच्च द्विगुणं ज्ञेयं रजो ह्यावरणं स्मृतम् ॥ १४ ॥ ततश्च द्विगुणं ज्ञेयं सत्त्वावरणमुत्तमम् ॥ त्रयश्चैवं मिलि
 त्वा तु एकावरणमीरितम् ॥ १५ ॥ अव्याकृताख्यमाकाशं तदनंतरमीरितम् ॥ मर्यादारहितश्चैवं तत्रास्ते हरिरव्ययः ॥ १६ ॥ अष्टमावरणं व्योम्नोरं
 तरा विरजा नदी ॥ पञ्चयोजनविस्तीर्णा समंतात्परिधीकृता ॥ १७ ॥ अस्ति पुण्यतमा ज्ञेया लोकसंसारनाशिनी ॥ एवं चतुर्मुखेनैव तदा हृष्यं
 ति चांडज ॥ १८ ॥ ते सर्वे विरजानद्यां सम्यक् स्नात्वा विसर्ज्य च ॥ लिंगदेहं ततः पश्चान्मोक्षं विंदन्ति ते हरेः ॥ १९ ॥ अपरोक्षदशमेवं ब्रह्मणा

ग. म. पु.
॥२३०॥

सह गामिनाम् ॥ विरजातरणं विद्धि नान्येषां विनतासुत ॥ २० ॥ अपरोक्षदशां ब्रह्मन्व्यासादीनां खगेश्वर ॥ विरजातरणं नास्ति भोक्तव्यत्वाच्च
कर्मणः ॥ २१ ॥ विरिञ्चनेनैव साकं तु कल्पेस्मिन्नधिकारिणाम् ॥ तेषां तु नियमेनैव सर्वप्रारब्धसंक्षयः ॥ २२ ॥ भवत्येवं न संदेहो नान्येषां सर्वसं
क्षयः ॥ अतस्तु विरजातरणं तेषामेव भवेत्पटो ॥ २३ ॥ विरजातरणं नास्ति तेषां त (तयोस्त) त्संगिनां तथा ॥ सर्वारब्धक्षयो नास्ति यतस्तेषां
खगाधिप ॥ २४ ॥ अतश्च सर्वथा नास्ति विरजातरणं प्रभो ॥ प्रलये विरजानद्या लक्ष्म्ये नास्ति खगेश्वर ॥ २५ ॥ लक्ष्म्यात्मिका तु सा ज्ञेया लिंग
देहविदारिणी ॥ ब्रह्मत्वयोग्या ऋजवो नाम देवाः प्रकीर्त्तिताः ॥ २६ ॥ तेषां प्रत्येकशः सन्ति ह्यनन्ताश्च पृथग्गणाः ॥ पृथक्पृथक् च तैः साकं मोक्ष
योग्याः खगेश्वर ॥ २७ ॥ जीवाः सन्ति ह्यनेके च प्रतिकल्पे सृजन्ति ते ॥ द्वाविंशच्छगैः सम्यग्मुक्ता बाधुत्वयोग्यकाः ॥ २९ ॥ अष्टाविंशच्छगैश्च
गिरीशपदयोगिनः ॥ चतुर्विंशतिमारभ्यापोडशाश्च सुराः स्मृताः ॥ २९ ॥ अष्टका ऋषयः प्रोक्तास्तद्नाश्चक्रवर्तिनः ॥ शतजन्म समारभ्य ब्रह्मणः
परमेष्ठिनः ॥ ३० ॥ अपरोक्षमिति प्रोक्तं तथा ह्यारब्धसंक्षयः ॥ एकेन शतकल्पेन बाधुत्वं याति भो द्विज ॥ ३१ ॥ शतजन्मनि ब्रह्मत्वं याति पश्चा
द्धरेः पदम् ॥ चत्वारिंशद्ब्रह्मकल्पं समारभ्य खगेश्वर ॥ ३२ ॥ रुद्रस्याप्यापरोक्ष्यं स्यात्तथा प्रारब्धसंक्षयः ॥ एकचत्वारिंशकल्पे शेषत्वं याति सुव्रत
॥ ३३ ॥ ब्रह्मणा सह मोक्षं च याति सम्यङ् न चान्यथा ॥ कल्पाविंशतिमारभ्य ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ ३४ ॥ इंद्रस्याप्यापरोक्ष्यं स्या
त्तथा प्रारब्धसंक्षयः ॥ ब्रह्मणैव सहायाति हरिं नारायणं परम् ॥ ३५ ॥ गरुड उवाच ॥ पंचाशीतिब्रह्मकल्पं समारभ्य महाप्रभो ॥
रुद्रस्याप्यापरोक्ष्यं स्यात्तथा प्रारब्धसंक्षयः ॥ ३६ ॥ इति श्रुतं मया ब्रह्मन्ब्रह्मणोक्तं हरेः प्रियात् ॥ इत्थं त्वयोक्तं श्रीकृष्ण संशयो
वायते मम ॥ ३७ ॥ अतो मे संशयं छिधि यथा न स्यात्तथा पुनः ॥ इति तद्वचनं श्रुत्वा कृष्णो वचनमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ ब्रह्मो
क्तस्य मयोक्तस्य विवादो नास्ति सर्वथा ॥ संदेहस्त्वज्ञदृष्टानां ज्ञानिनां नास्ति सर्वथा ॥ ३९ ॥ अशीतिब्रह्मका प्रोक्ता अप्यप्यं खगेश्वर ॥
चत्वारिंशद्ब्रह्मकल्प एव प्राह चतुर्मुखः ॥ ४० ॥ तत्त्वानां बहुगोप्यत्वात्तथोक्तं ब्रह्मणा पुरा ॥ अभिप्रायस्त्वेवमेव ज्ञातव्यो नात्र संशयः ॥ ४१ ॥ पंचा
शीतिब्रह्मकल्पं ये विजानन्ति भो द्विज ॥ तेन्यं तमः प्रविशन्ति सत्यं सत्यं मयोदितम् ॥ ४२ ॥ विरजानन्तरं विप्रं तथा व्याकृतमंबरम् ॥ अनंतपारं तदपि
लक्ष्मीस्तस्याभिमानिनी ॥ ४३ ॥ संख्यातुगणनं नाम यस्य नास्ति महाप्रभो ॥ न दानं जातिप्रोक्तं सर्वदा नास्ति संशयः ॥ ४४ ॥ अंडाभिमानो
ब्रह्मा तु विराडाख्यो ह्यधुत्तदा ॥ एवं मतं स निर्माय भगवान्हरिरव्ययः ॥ ४५ ॥ विशेषात्तत्र गरुड देवैस्तत्त्वाभिमानिभिः ॥ अथश्वोर्ध्वं तदाक्रम्य

उ. खं.
ब्र. कां.
अ. १०

॥२३०॥

हरिस्तिष्ठति सर्वदा ॥ ४६ ॥ एवं प्राकृतसर्गोक्तिवैकृतं शृणु पक्षिराट् ॥ ४७ ॥ गरुड उवाच ॥ सृष्टिरुक्ता त्वया पूर्वं श्रुता सम्यङ् मया हरे ॥ ४८ ॥
 किं नाम प्राकृतं ज्ञेयं तथा किं वैकृतं प्रभो ॥ एतद्विस्तीर्य मे ब्रूहि श्रोतुं कौतूहलं हि मे ॥ ४९ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अव्यक्ताद्याः पृथिव्यन्ता अंडा
 च बहिरुद्भवाः ॥ ते सर्वे प्राकृताः प्रोक्तास्तेषां ज्ञानाद्विमच्यते ॥ ५० ॥ ब्रह्मांडं विकृतं ज्ञेयं ब्रह्मांडांतः खगेश्वर ॥ या सृष्टिरुच्यते सद्भिः सैवोक्ता
 विकृतेति च ॥ ५१ ॥ सृष्टिश्च प्रलयश्चैव संसारो भक्तिरेव च ॥ देवता ऋषिमुखाश्च लोका भूरादयस्तथा ॥ ५२ ॥ अनाद्यनंतकालीनाः सर्वदैकप्रकार
 काः ॥ जगत्प्रवाहः सत्योऽयं नैव मिथ्या कथंचन ॥ ५३ ॥ यत्त्वेतदन्यथा ब्रूयुः सर्वहंतार एव ते ॥ जगत्प्रवाहः सत्योऽयं हरिसेवेतिसाथा ॥ ५४ ॥ सत्यं
 सत्यं पुनः सत्यमुद्धृत्य भुजमुच्यते ॥ वेदाच्छास्त्रं परं नास्ति न देवः केशवात्परः ॥ ५५ ॥ सर्वोत्कृष्टं केशवं च विहायान्यमुपासते ॥ तेषामंधं तमो
 ज्ञेयं पितृणां गरुणामपि ॥ ५६ ॥ इदानीं शृणु पक्षीन्द्र वैकृतं सर्गमुत्तमम् ॥ सम्यग्जानाति यो लोके स याति परमं पदम् ॥ ५७ ॥ इति श्रीगारुडे
 महापुराणे श्रीकृष्णगरुडसंवादे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे प्रेतकल्पे ब्रह्माण्डादिवैकृतैकदेशप्राकृतसृष्टिनिर्हणं नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ श्रीकृष्ण
 उवाच ॥ पुरुषाख्यो हरिः साक्षाद्भगवान्पुरुषोत्तमः ॥ शिष्ये त्वंडोदक विष्णुर्नृणां साहस्रवत्सरम् ॥ लक्ष्मीश्चोदकरूपेण शय्यारूपेण भोंडज ॥ १ ॥ विद्या
 तरंगरूपेण वायुरूपेण भोंडज ॥ २ ॥ तमोरूपेण सैवासी ब्रान्यदासीत्कथंचन ॥ असीद्भोदके चैव नान्यदासीत्कथंचन ॥ ३ ॥ लक्ष्मीस्तुष्टाव च हरिं
 गर्भोदे पक्षिसत्तम ॥ लक्ष्मीधराभ्यां रूपाभ्यां प्रकृतिर्हरिणा तथा ॥ ४ ॥ शेत श्रुतिस्वरूपेण स्तौति गर्भोदके हरिम् ॥ नारायण नमस्तेऽस्तु शृणु
 विज्ञापनं मम ॥ ५ ॥ अजां जहि महाभाग योग्यानां मुक्तिमावह ॥ अजा तु प्रकृतिः प्रोक्ता चापरा प्रकृतिः परा ॥ ६ ॥ शततोवरा तु ब्रह्माणी ब्रह्मपत्नी
 वरानना ॥ उमा शच्यवरा तस्या अवराः संप्रकीर्तिताः ॥ ७ ॥ एतासां हननं नैव प्रार्थयामः सदा हरे ॥ अस्ति प्रतिनृषु ब्रह्म प्रकृती द्वे व्यवस्थि
 ते ॥ ८ ॥ एका तु नित्यसंसारा त्वजशब्दाभिधायिका ॥ द्वितीया तु तमोऽपोह्या अजशब्दाभिधायिका ॥ ९ ॥ अत एव त्वजे ज्येष्ठे इति लोके प्रकीर्तिते ॥
 सुखदुःखप्रदा चैव अपरा दुःखदैव तु ॥ १० ॥ मोक्षाधिकारिणामेव ज्ञानैश्वर्यादयो गणाः ॥ तेषामाच्छादिका होका तमोंगा सा प्रकीर्तिता ॥ ११ ॥ जीवं
 प्रति महाविष्णुं पाह्याच्छादयति प्रभो ॥ सा परा प्रकृतिर्ज्ञेया परमाच्छादिका स्मृता ॥ १२ ॥ एवं सा परमा दुष्टा तमोंगा तु प्रकीर्तिता ॥ जीववर्गेष्वेव खग
 ब्रह्मादेर्नास्ति सा क्वचित् ॥ १३ ॥ पिशाचवत्समुद्दिष्टा जीवस्येत्यधिकारिणः ॥ प्रीरका तु तयोर्देव्यो स्त्वहमाद्या सुखात्मिका ॥ १४ ॥ तत्र विष्णो महाभाग
 सगुणाच्छादको हितः ॥ परमाच्छादिकां दुष्टां व्यामुच्यैव महाप्रभो ॥ १५ ॥ मोक्षं देहि महादेव त्वद्भक्तानां महाप्रभो ॥ परमाच्छादिका ह्यस्मान्नित्य संसारिणो य

ग. म. पु.
॥२३॥

तः॥१६॥अत एव च नित्यत्वात्तस्मात्तदपसारणम्॥कुरु देव महाभाग इति विज्ञायतां मम॥१७॥ एवं स्तुतो हरिः कृष्णो सुप्रबुद्धोऽपि सर्वदा॥नुबुद्धवन्महा
विष्णुरभूदज्ञपरीक्षया ॥ १८ ॥ तस्य नाभेरभूत्पर्शं सौवर्णं सुवनाश्रयम् ॥ तत्प्राकृतं च विज्ञेयं भूदेवी त्वभिमानिनी ॥१९॥ अनंतसूय्यं वक्ष्ये व्रकाशकं
रमोरितम् ॥ चिदानन्दमयो विष्णुस्तस्माद्भिन्नो न संशयः ॥ २० ॥ विष्णोः स्वरूपभूतं च ये विजानांति ते नराः ॥ ते याति ह्यधरं लोकं तथा तत्सं
गिसंगिनः ॥ २१ ॥ किरीटादिकवच्चैव ज्ञातव्यं च खगेश्वर ॥ किरीटाद्या अपि हरेर्दिधा संति न संशयः ॥ २२ ॥ स्वरूपा ह्यस्वरूपाश्च स्वस्वरूपनि
दर्शने ॥ गृहीता इति विज्ञेया न स्वरूपाः खगेश्वर ॥ २३ ॥ ब्रह्माण्डं ह्यसृजत्तत्र सर्वलोकविवायकम् ॥ प्रलये सुक्तिर्हीनश्च सुप्त इत्युच्यते पुनः ॥
॥२४॥ तस्य समिवस्त्रिं च न ज्ञातव्या खगेश्वर ॥ प्रलयोपि महाभाग ब्रह्मवाय्वोर्न चास्ति हि ॥२५॥ वृत्तिरूपं परं ज्ञानं पाद्यार्थ्यं नात्र संशयः ॥
इन्द्रियाणां सुपरतिः सुतिरित्युच्यते पुनः ॥ २६ ॥ ब्रह्मवाय्वोश्च पासमि वास्तवं स्यात्खगेश्वर ॥ कथं तर्हि तयोर्वैतं ह्यविलस्यत्तद्युच्यते ॥ २७ ॥ तस्मा
त्तद्वास्तवं नास्ति ब्रह्मवाय्वोः खगेश्वर ॥ स्वभावस्थायाः सदृशी ह्यवस्था सुतिसंज्ञिका ॥ २८ ॥ ब्रह्मण्यसुरस्या वृत्त्या ह्यस्तीत्येवं निवेद्य मे ॥
अतो न वास्तवमिदमंगीकार्यं खगेश्वर ॥ २९ ॥ वास्तवं ये विजानांति तेषां नित्यं धनं तपः ॥ श्रीमरुड उवाच ॥ सुतिसंज्ञानकार्यत्वात्सुदिनो
स्तीत्युदीरिता ॥ ३० ॥ यदा हि कारणं चास्ति तदा कार्यमिति प्रभो ॥ इत्यभिप्रायगर्भेण त्वं समावास्थंते यदि ॥ ३१ ॥ तर्हि तस्य महाभाग
कथं ब्रूहि भयादिकम् ॥ भयादिकं ह्यस्तु नाम का वास्माकं क्षतिर्भवेत् ॥ ३२ ॥ एवमुक्तस्तु गोविन्दोऽब्रवीत्तत्रापि कारणम् ॥ भयं त्वज्ञानकार्यं
स्यात्कार्यकारणमत्र हि ॥ ३३ ॥ प्रीयते मत्वा ब्रह्म तस्मात्सुतिश्च तत्र हि ॥ अज्ञादिकं यदि ब्रह्म तस्य न स्यात्कार्येण ॥ ३४ ॥ कथं सुखं
प्रदृश्येत न कथञ्चित्कारिष्यति ॥ कथं वा सुक्तिपर्यंतं ज्ञानव्यक्तिर्वहस्व मे ॥ ३५ ॥ यद्यज्ञानं तस्य सत्यं न स्यात्तर्हि महाप्रभो ॥ अस्माद्विद्वत्कार्यं
ब्रह्मच्छवणं कुरुते वद ॥ ३६ ॥ इति तस्य वचः श्रुत्वा कृष्णो वचनमब्रवीत् ॥ भयं च वास्तवं तस्य न जानीहि महामते ॥ ३७ ॥ दृश्यते मद्भयं
तस्य हरिप्रीत्यर्थमेव च ॥ भयाकामवर्तवान्मुवास्तवमीरितम् ॥ ३८ ॥ प्राप्तप्रारब्धलेशश्च तस्य नास्ति खगेश्वर ॥ दुःखाज्ञानादिकं किञ्चित्कथं
तस्मिन् अविष्यति ॥ ३९ ॥ विष्णोराज्ञानुसरणं भयाद्यनुकरोत्यसौ ॥ तेन प्रीणाति च हरिस्तस्य नास्त्यत्र संशयः ॥ ४० ॥ शृणोति सततं ब्रह्मा
न चिन्त्यात्तावताज्ञता ॥ कदाचिदृश्यते ब्रह्मा दुःखी न च खगेश्वर ॥ ४१ ॥ यद्ब्रह्म च न जानीयाद्विप्र्रीत्यर्थमेव च ॥ दुःखिवदृश्यते अज्ञा
आज्ञानां मोहनाय च ॥ ४२ ॥ योग्यतामनानिक्कम्य यावज्ज्ञानं च तिष्ठति ॥ ब्रह्मणस्तावदेवास्ति नात्र कार्या विचारणा ॥ ४३ ॥ ज्ञानस्य व्यक्तता

स. खं.
ब. कां.
अ. ११

॥२३॥

नाम विद्यमानस्य चादरात् ॥ ज्ञानस्यासादनं चैव ज्ञानव्यक्तिरिति स्मृता ॥ ४४ ॥ अतो ज्ञानादिकं नास्ति ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ पञ्चाद्विरण्म
 याब्जातो ब्रह्मा तु चतुराननः ॥ ४५ ॥ सर्वदाऽऽलोचनायुक्तस्तेन स्वालोचनं कृतम् ॥ अज्ञानां मोहनाथाय हरिप्रोत्यर्थमेव च ॥ ४६ ॥ संक
 ल्पोपि तथैवास्ति न ह्यज्ञानात्कृतस्तथा ॥ को वा मां सृष्टवानत्र इति ह्यालोच्य स प्रभुः ॥ ४७ ॥ तं विचारयितुं ब्रह्मा पञ्चनाडीं विवेश ह ॥ ४८ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे श्रीकृष्णगरुडसंवादेऽज्ञानहेतुनिरूपणं नामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥
 ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ नाडीं समाविश्य महातुभावः श्रीविष्णुभक्तो त्वय पुष्करस्थः ॥ विचारयामास गुरुं स्वमूलं नारायणं निर्गुणमद्वितयम् ॥
 ॥ १ ॥ एतावता हर्षभक्तस्य तस्याप्यच्छिन्नभक्तस्य चतसुखस्य ॥ विचारकाले च विचिन्तनीयो ह्यज्ञानलेशस्तु स्वयेश्वर ॥ २ ॥ यथास्ति
 विष्णोर्मनः सङ्कल्प एव तथैव मोपि प्रकरोति नित्यम् ॥ आलोचने तस्य सदास्ति श्रुतस्त्वयोर्यथायनतिक्रम्य चैव ॥ ३ ॥ हरेः स्वरूपे च
 तथा प्रपंचः स्वस्मिन्स्वरूपे च खगास्ति ज्ञानम् ॥ यथापि नित्यं परिचारवारि च अज्ञातवद्दृश्यते विष्णुना च ॥ ४ ॥ हरेः प्रीत्यर्थं कु
 रुते सौ कदाचित्तत्रापि कश्चिद्विशेषोऽस्ति वीर ॥ शृणुष्व सम्प्रज्ञनिष्ठहृत्तचित्तो यथा प्रोवाच स विजानाति देवः ॥ ५ ॥ सदा त्वदोपं प्रविशेषश्च शुक
 वेदास्तथा वा पविजानन्ति नित्यम् ॥ तस्य स्वरूपं न तथा हरिं च स्वयोर्यथायनतिक्रम्य वेधाः ॥ ६ ॥ हरेः स्वरूपं न विजानाति सर्वे स्वयो
 ग्यरूपं सर्वदा वोत्ति विष्णोः ॥ तत्राज्ञानं नास्ति किञ्चिद्विजेन्द्र यावत्स्वरूपं च तथैव लक्ष्म्याः ॥ ७ ॥ वेधा न जानाति कुतस्तदन्ये तयोः स्वरूपं
 न विजानाति सर्वम् ॥ तथापि वेदानेकदेशेन वेद जानाति लक्ष्मीर्हरिरूपं च यावत् ॥ ८ ॥ तावन्न जानाति मिथिः खगैश्च ज्ञाने विधातुश्च स्वयोर्य
 भूते ॥ अतो विरिचस्य न चिन्तनीयो ह्यज्ञानलेशः कापि देशे च काले ॥ ९ ॥ नाडीं समाविश्य तदा विरिचो न वेद नारायणमेकवच ॥
 तदाश्रुणोतं कमलासनं प्रभुस्तपस्तप द्रवक्षरं सादरेण ॥ १० ॥ अभिप्रायं तस्मै सम्प्रविदिता तपः कुरु त्वं हरितुष्टयर्थमेव ॥ तपोऽकराद्विरपदिक
 निष्ठो हरेः प्रीत्यर्थं दिव्यमहस्रवर्षम् ॥ ११ ॥ ततो हरिः प्रादुरासीत्स्वर्गेन्द्र वरं दातुं भक्तवरस्य दिव्यम् ॥ सदा विष्णुं देवदेवो ददर्श चतुर्भुजं तं
 जलजायताक्षम् ॥ १२ ॥ श्रीवत्सलक्ष्मं गलरोमिकौस्तुभं संपश्यन्तं सुमसन्नामैदृशम् ॥ दृष्ट्वा हरिं ब्रह्म नारायणं च पुरः स्थितं भक्तवश्यं दया
 लुम् ॥ १३ ॥ समर्चयामास महाविभूत्या भक्त्या हरिः पादतीर्थं दधार ॥ अस्तीन्महाभागवत्प्रधानो हरिं गुरुं भक्तिविवाधितात्मा ॥ १४ ॥ ब्रह्मो

ग. म. पु.
॥२३२॥

वाच ॥ रमेश लोकेश जगन्निवास तव स्वरूपं न विजानाति देवी ॥ तव प्रसादात्तुविजानाति देवी गुणान्वेदोक्तान्सर्वदा वीन्द्र सर्वान् ॥ १५ ॥
तथापि सा न विजानाति देवी साकल्येनाशेषितः सद्गुणैश्च ॥ यद्यप्यनुक्तं पञ्चभिर्नास्ति वेदैस्तथापि देवेऽत्र विशेष आस्ते ॥ १६ ॥ तत्वेच्छवः प्रवि
जानन्ति नित्यं वेदे सूक्तान्काव्यनुक्तैश्च संवाच ॥ आदौ जानन्त्यत्र वेदा सुरैः ऋगादयः सुष्ठु चत्वार एव ॥ १७ ॥ वेदा ह्येते वेद्यतीति देव
तथा पुराणं भारतं पञ्चरात्रम् ॥ क्रमादितो विचिन्त्य सा विष्णुगुणान्स्वयोग्यान्सदा विजानाति रमापि देवी ॥ १८ ॥ विशेषतो भुक्तगुणा
नृगादिषु स्वयोग्यभूतान्संविजानाति देवी ॥ सामान्यतः प्रविजानाति देवी हरेर्गुणान्न विशेषाच्च नित्यम् ॥ १९ ॥ अहं विजानामि रमाय
सादात्तव प्रसादाच्च गुणान्सदैव ॥ स्वयोग्यभूतान्छ्रुतिस्मृत्यान् गुणैश्च कश्चिद्विजानाति हरेर्न कश्चित् ॥ २० ॥ तव प्रसादाच्च मम प्रसा
दात्कालांतरे तांश्च जानाति शेषः ॥ दुष्कर्मलेशान्न तिरोहितात् गुणान्यानेव पूर्वं विदितान् स्वयोग्यान् ॥ २१ ॥ तानेव ज्ञात्वा पुनरेव शेषस्तिरो
हिताच्छेषगुणस्ततः स्मृतः ॥ सदा स्वयोग्यांश्च हरेर्गुणैश्च उमापतिश्चापि तव प्रसादात् ॥ २२ ॥ यदा विजानाति हरे सुरैः अप्राप्तलभ्येति
तदोच्यते हरः ॥ ममापि लोकं च यदा सुरैः तदा विजानाति तव स्वरूपम् ॥ २३ ॥ गोविन्द नित्याव्यय चित्सुपूर्णं तव प्रसादात्नास्ति शतेषु तन्मय
येषु हि देवाश्च शरीरधारिणस्ते ज्ञानहीना विषयेषु निष्ठाः ॥ २४ ॥ येय देवा विषयेषु निष्ठास्तेते देवा वहिरर्थभावाः ॥ येय देवा वहिरर्थभावा मोक्षा
दन्ये प्रलपन्तः सदैव ॥ २५ ॥ तव स्वरूपे च जगत्स्वरूपे तवासमानं नास्ति विष्णो सदैव ॥ यतस्तव प्राकृतो नास्ति देहो यतो ज्ञानं नास्ति नास्त्ये
व नित्यम् ॥ २६ ॥ पूर्णानन्दज्ञानदेहोऽपि नित्यं सदा शरीरी भाष्यते भक्तिमद्भिः ॥ यतस्तव प्राकृतो नास्ति देहो ह्यतोपि नित्यमशरीरोति च स्मृतः
॥ २७ ॥ नतोऽहं सर्वदास्मिन्शरीरेऽहंममेत्यभिमानेन ज्ञान्यः ॥ अतोऽप्यहं त्वशरीरी सदैव तथैव नित्यं वहिरर्थश्च ज्ञान्यः ॥ २८ ॥ स्वभोगभार्यासत्य
लोकादिभोगः स्वयोग्यभोगो वल्लभालयादिभोगः ॥ एते हि सर्वे वहिरर्थसंज्ञकाः नैसर्गिकामाः सर्वदा मे हि विष्णो ॥ २९ ॥ तथाप्यहं कामहीनो हि
नित्यं रुद्रादयः कामवन्तो यतोतः ॥ शरीरिणस्ते वहिरर्थभावा अज्ञानवन्तोऽपि च संस्पृताः स्वयं ॥ ३० ॥ स्वदूरभोगे केवला गीतिमेव
हरेरेवं सर्वदाहं करोति ॥ स्तम्बास्त्रादीन्धारियिष्ये सदैव विष्णोः प्रीत्यर्थं नैव गात्रार्थमेव ॥ ३१ ॥ नित्यानन्दादन्यकामो न मेस्ति अतः सदा
वहिरर्थश्च ज्ञान्यः ॥ ममापि भार्या वहिरर्थज्ञान्या अस्पृष्टावा स्पृष्टवतीव दृश्यते ॥ ३२ ॥ अस्पृष्टभूता ज्ञानिनां सर्वदेव तथाज्ञानां ज्ञानहीनेति
भाति ॥ यावज्ज्ञानं चास्ति मे वास्तुदेव तावज्ज्ञानं वास्तुदेवस्य चास्ति ॥ ३३ ॥ यावज्ज्ञानं वास्तुदेवस्य चास्ति तावज्ज्ञानं ज्ञानवतामृज्जनाम् ॥

उ. खं.
म. कां.
अ. १२

॥२३२॥

क्रमेणैवाज्ञानिनां वातृजुनामस्पष्टरूपो ज्ञानगतो विशेषः ॥ ३४ ॥ सौरिप्रकाशो च यथैव दर्शनं तथा मम ज्ञानगतो विशेषः ॥ दीपप्रकाशो च यथैव दर्शनं तथा ज्ञानं वासुदेवस्य चास्ति ॥ ३५ ॥ अस्पष्टरूपः न्यूनता ह्यस्ति वायौ तथा ज्ञानं नैव संचिन्तनीयम् ॥ एतादृशी ज्ञानशक्तिरुत्तरेणैव्यादीनां मोक्षपर्यंतमस्ति ॥ ३६ ॥ ज्ञानं त्वृजुनां मोक्षकाले पिपञ्चवाद्यादीनां प्रलयेनाज्ञादीर्न ॥ वायोर्मम प्रलये सृष्टिकाले तथा वायव्या नास्ति नास्त्येव मोहः ॥ ३७ ॥ गायत्रीवद्भगवत्या देवदेव ज्ञानव्यमेवं हगितत्त्ववेदिभिः ॥ ममाज्ञानं दृश्यते यत्र कुत्र दैत्यादीनां मोहनार्थं सर्वैव ॥ ३८ ॥ तेन प्रीतिर्देवदेवस्य विष्णोर्भविष्यतीत्येव विनिश्चितमा ॥ प्रश्नादिकं स्वज्ञवत्सर्वदेवं कल्पिहं मोहनायायमानाम् ॥ ३९ ॥ सूर्यादेवे नास्ति यथा तस्य तथा ज्ञानं नास्ति नास्त्येव देव ॥ कर्मोपदेहं श्रवणं सर्वदेवं हरिप्रोक्त्यर्थं निश्चितार्थं मतां हि ॥ ४० ॥ शतजन्मगतानां त्ववृजुनां पूर्वमेव तु अपरोक्षतः भाव एव ज्ञानं समुदीरितम् ॥ ४१ ॥ अपरोक्षानन्तरं तु नास्त्यज्ञानं न संशयः ॥ शतजन्मसु देवेश अपरोक्षेण सर्वदा ॥ ४२ ॥ पुण्यज्ञानं ममास्त्येव नात्र कार्या विचारणा ॥ शतजन्मसु पूर्वं तु परोक्षेण मम प्रभो ॥ ४३ ॥ पूर्वं ज्ञानं सदाप्यस्तीत्येवमाहुर्महर्षयः ॥ संज्ञाज्ञानमगतायाश्च सरस्य त्या महाप्रभो ॥ ४४ ॥ नाज्ञानं चिन्तनीयं हि ब्रह्मावबोधं देव हि ॥ अत्र कश्चिद्विशेषोऽस्ति ज्ञातव्यस्तत्त्वमिच्छुभिः ॥ ४५ ॥ अवतारसु भावत्याः कदाचिज्ज्ञानपूर्वकम् ॥ सर्वदा ज्ञानरूपा सा सर्वदुःखविजिता ॥ ४६ ॥ दैत्यानां मोहनार्थाय अंशो दुःखीव दृश्यते ॥ तस्या दुःखादिकं किंचिन्नान्तिनास्त्येव सर्वथा ॥ ४७ ॥ अपरोक्षतिरोभाव ईपत्काले प्रदृश्यते ॥ तावन्मात्रेण वाज्ञानं तस्यां नैवाहितं च यत् ॥ ४८ ॥ मूलरूपे तु नास्त्येव भावत्या ज्ञानविस्तृतिः ॥ भावत्यास्तु यथा नास्ति सरस्वत्यास्तु किं पुनः ॥ ४९ ॥ अंशावतरणं नास्ति सरस्वत्याः कदाचन ॥ अंशावतरणं नास्ति ममापि मधुसूदने ॥ ५० ॥ तथैव ज्ञानमस्त्येव हेतुर्नागमणस्य च ॥ वायोर्नाशवतरोस्ति यथा मूले तथैव च ॥ ५१ ॥ बलज्ञानादिकं सर्वं चिन्तनीयं न संशयः ॥ तथापि वायौ दृश्यते बलज्ञानादिव्यक्तयः ॥ ५२ ॥ अवतारेषु वायोस्तु सम्यक् शक्त्यात्मनास्ति हि ॥ अपरोक्षतिरोभावो नांशावतरणोऽपि ॥ ५३ ॥ बलज्ञानादिकं यावन्मूलरूपे प्रदृश्यते ॥ त्रेतायुगस्वरूपे च न दर्शयति तादृशम् ॥ ५४ ॥ त्रेतायुगस्वरूपे च यादृक् चादर्शयत्यप्रभो ॥ ज्ञापस्थे स्वरूपे तत्तदर्शयति तादृशम् ॥ ५५ ॥ त्रेतायुगस्वरूपे च यादृक् चादर्शयत्यप्रभो ॥ ५६ ॥ ज्ञापस्थे वायुरूपे यादृग्या दर्शयत्यप्रभुः ॥ वायुः कलिगुणे रूपे तदर्शयति तादृशम् ॥ ५७ ॥ तथा दर्शयते वासुदेव्यानां मोहनाय च ॥ अवतारेषु वायोऽयं अन्तरं ये विदुः प्रभो ॥ ५८ ॥ तेषां तमः प्रविशन्ते ते दैत्या न च ते सुताः ॥ यायावत्पन्नारं नास्ति हगितत्त्वविगिणये ॥ ५९ ॥ निर्मां कुर्वन्ति ये निष्पन्ना विवाहं ये

ग.म.पु.
॥२३३॥

म्यहम् ॥ तदर्थमेव वायोश्च अवतारः सदा भुवि ॥ ५९ ॥ गुणपूर्णस्य विष्णोस्तु निर्युगत्वविचिन्तनम् ॥ जातानंदादिगुणान्तरं सोऽहमित्यादिचि-
न्तनम् ॥ ६० ॥ चिदानंदात्मके देहे उत्पत्त्यादिविचिन्तनम् ॥ अच्छेष्टाभेद्यगात्रेषु च्छेदभेदादिविचिन्तनम् ॥ ६१ ॥ देव्या नित्यविद्योगिन्यस्य विद्यो-
गादिविचिन्तनम् ॥ केशशोकादिशून्यस्य हरेः केशादिविचिन्तनम् ॥ ६२ ॥ व्यासरागादिरूपेष्वनृषिविप्रव्यवचिन्तनम् ॥ कृष्णरागादिरूपेषु अन्तरस्य
विचिन्तनम् ॥ ६३ ॥ रामकृष्णादिरूपेषु अन्तरस्य विचिन्तनम् ॥ रामकृष्णादिरूपेषु पराजयविचिन्तनम् ॥ ६४ ॥ सन्तानार्थं तु कृष्णे
न शिवपूजादिविचिन्तनम् ॥ रामेण दुःस्वयुक्तेन लिंगस्य स्थापनं कृतम् ॥ ६५ ॥ पंचधातुमध्ये कृष्णे हरिरूपविविचिन्तनम् ॥ स्वयं व्यक्तस्थले चापि विद्वा-
नंदत्वकल्पनम् ॥ ६६ ॥ पितृमातृद्विजातीनां हरिरूपत्वविचिन्तनम् ॥ अस्वतंत्रेण कृष्णे हरेरेक्यदिविचिन्तनम् ॥ ६७ ॥ विष्णोः सुषुप्तं सार्कं च अभेदा-
दिविचिन्तनम् ॥ सर्वोत्तमः मूर्त्य एव विष्णवाद्यास्तस्य किंकराः ॥ ६८ ॥ इत्यादिविचिन्तनं दोषो हरिनिदेति चोच्यते ॥ अस्यैव व्यक्तिलिङ्गेन अखल्य-
तुलसीषु च ॥ ६९ ॥ शालग्रामं विहार्येव नमनं ये प्रकुर्वन्ते ॥ ते सर्वे हरिनिदायामविकारिण एव हि ॥ ७० ॥ मोक्षाविकारिणो यं तु अज्ञानात्परमे-
श्वरम् ॥ पार्थक्यनयनं येषु कुर्वति यर्हि वा प्रभो ॥ ७१ ॥ तर्हि तेषां हि कालेषु दुःखं याति न संशयः ॥ अतः प्रार्थक्यनयनं ये कुर्वन्त्येषु सर्वदा
॥ ७२ ॥ ते सर्वे त्वबुधा ज्ञेया नात्र कार्या विचारणा ॥ अस्वयं व्यक्तिलिङ्गेन नमनं ये प्रकुर्वन्ते ॥ ७३ ॥ ते सर्वे ह्यसुरा ज्ञेया नान्यथा तु कथंचन ॥
विहाय शून्यमश्वत्थं नमनं ये प्रकुर्वन्ते ॥ ७४ ॥ द्विमासहीनां तुलसीप्रसूतां च गां नवाग्र ॥ ते सर्वे ह्यसुरा ज्ञेया नात्र कार्या विचारणा ॥ ७५ ॥
गुल्माद्याश्च मनुष्यास्तास्ते ज्ञेया ब्रह्मवाहवः ॥ अस्मच्छतापुःपर्यंतमेक एव कालः स्मृतः ॥ ७६ ॥ कलौ संतिः कल्पमानं कलिरन्ते न संति च ॥
तस्मिन्दिने ब्रह्मरूपे गच्छति च तस्मान्तकम् ॥ ७७ ॥ तत्र स्थित्वा लोकसारं प्रतीक्षते न संशयः ॥ साधकैर्विष्णुकार्येण वायुवापेः प्रतीक्षेता-
॥ ७८ ॥ शतवर्षानंतरं च सर्वेषां कलिना सद् ॥ वायोगदाप्रहारेण लिंगमंगो भविष्यति ॥ ७९ ॥ तत्रोद्यं प्रविशत्येते तारतम्येन संशयः ॥ तमस्यधि-
पि संसारे नात्र कार्या विचारणा ॥ ८० ॥ सर्वपापसुप्तमोति यः कलिरिव न संशयः ॥ दूषको विष्णुभक्तानां तत्समो नास्ति सर्वदा ॥ ८१ ॥ संसारे
बाधतमसि सर्वत्र हरिदूषकः ॥ मिथ्यादाने ज्ञानगुह्यदुःखे च सुखश्रद्धिमान् ॥ ८२ ॥ तस्मात्कलिसमो लोकेशिव्यक्तो न कुत्रचित् ॥ दुर्वापनः
॥ एवोक्तो दुःखानंत्यस्वरूपवान् ॥ ८३ ॥ तस्माच्छतगुणशेन कलिभार्या तु सर्वदा ॥ अलक्ष्मीरिति विख्याता सा लोके मन्थरा स्मृता ॥ ८४ ॥
तस्माद्दशगुणशेनो विप्रचित्तिस्तु सर्वदा ॥ जरासंघः स एवोक्तः कालनेमिस्ततः परम् ॥ ८५ ॥ तस्माच्छतगुणशेनः स तु कंसति विश्रुतः ॥ तस्मात्प-

उ. लै.
म. श्री
अ. ५२

॥२३३॥

षण्णैर्हीनो मधुकैटभसंज्ञको ॥ ८६ ॥ तावेव हंसरिडंबको ज्ञेयौ तौ च जनाईन ॥ विप्रचित्सिमो ज्ञेयो भीमो वै भूतले स्मृतः ॥ ८७ ॥ तस्माद्दृष्ट-
 गुणैरुच्यो हिरण्यकशिपुः स्मृतः ॥ तस्माच्च त्रिगुणैर्हीनो हिरण्याक्षो महासुरः ॥ ८८ ॥ मणिमांस्तत्समो ज्ञेयः किंचिद्भूतो वक्रः स्मृतः ॥ तस्माद्दिशह-
 णैर्हीनस्तारकाख्यो महासुरः ॥ ८९ ॥ तस्मात्षड्गुणतो हीनः शंखरो लोककण्टकः ॥ शंखरस्य समो ज्ञेयः शाल्वो दैत्येषु चावयः ॥ ९० ॥ शंखराजु द्विगु-
 णतो हिडिबो न्यून उच्यते ॥ बाणस्ततोऽधमो ज्ञेयः स तु कीचकनामतः ॥ ९१ ॥ व्यापास्त्रो महाहासो व्याणात्पुनरसमः स्मृतः ॥ तस्माद्दशगुणैर्हीनो
 नमुचिर्देवसत्तमः ॥ ९२ ॥ नमुचेस्तु समो ज्ञेयौ पाक इत्थल इत्थुभौ ॥ तस्माच्चतुर्गुणैर्हीनो यातोपिहानवाधवः ॥ ९३ ॥ तस्मात्सार्धगुणैर्हीनो धेनु-
 को नाम दैत्यराट् ॥ धेनुकादधुणतः केशो दैत्यस्तु चावरः ॥ ९४ ॥ केशर्देवसमो ज्ञेयस्तु व्याघ्रः महासुरः ॥ तस्माद्दशगुणैर्हीनो हंसो नागर-
 मापते ॥ ९५ ॥ त्रिरिक्तस्तु समो ज्ञेयस्तत्समः पौरुकस्मृतः ॥ वेतः न एव विज्ञेयः धूर्जजन्मनि सत्तमः ॥ ९६ ॥ तस्माच्चतुर्गुणैर्हीनो कुम्भाङ्ककुराणे-
 को ॥ दुःशासनस्तु विज्ञेयो जरासंधसमः प्रभो ॥ ९७ ॥ कंसेन तुल्यो विज्ञेयो विकर्णो दैत्यसत्तमः ॥ कुम्भकर्णाच्छतगुणैर्हीनो कम्पेति विश्रुतः ॥
 ॥ ९८ ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनः शतधन्वा महासुरः ॥ समानस्तस्य विज्ञेयः कर्मारिर्देवसत्तमः ॥ ९९ ॥ कालकेयस्तु विज्ञेयः सदा वेगसमो मतः ॥ अय-
 मानां तु दैत्यानामुत्तमः साम्यमुच्यते ॥ १०० ॥ तत्राविशाच्च विज्ञेयं देवानां नात्र संशयः ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनश्चित्तमानसुरो महान् ॥ १०१ ॥
 तच्छरीराभिमानी तु तस्माच्छतगुणैर्वरः ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनो हस्तमानसुरो महान् ॥ १०२ ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनः पादमानसुरो महान् ॥
 नेत्रेन्द्रियाभिमानी तु तस्माच्छतगुणो वरः ॥ १०३ ॥ चक्षुरिन्द्रियमानी तु तस्माच्छतगुणो वरः ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनः स्पर्शमानसुरो महान् ॥
 ॥ १०४ ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनश्चङ्गमानसुरो महान् ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनः शिश्नमानसुरो महान् ॥ १०५ ॥ तस्माच्छतगुणैर्हीनः कर्ममाणसुरः
 स्मृतः ॥ कल्पार्थैः प्रेरिताः सर्वे रुद्राद्या अधिकारिणः ॥ १०६ ॥ कदाचित्सुविरुद्धं न कुर्वति तय सत्तमः ॥ कदाच्यतं न वायुम विचर्तं नाके-
 व भोः ॥ १०७ ॥ धूलेष्वंशावतरेषु रुद्रादीनां महाप्रभो ॥ बुद्धिर्वैनश्यते यस्मात्संस्थाधिष्ठया हि तेऽखिलाः ॥ १०८ ॥ महीपते च मदबुद्धिस्तस्माद-
 च्छिन्नसंज्ञिकः ॥ एतादृशोऽप्यद्वैदं न च शक्तिस्तु नस्तवे ॥ १०९ ॥ मह्यमच्छिन्नमकाय दयां कुक् महाप्रभो ॥ इति स्तुत्या हरिं ब्रह्मा स्थितः प्रज-
 लिरव्रतः ॥ ११० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे द्वितीयांशे धर्मकाण्डे श्रीकृष्णगरुडसंवादे ब्रह्मस्तुतिवर्णनं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥
 श्रीकृष्ण उवाच ॥ इति स्तुतः स भगवान् स्वपुत्रेण दयानिधिः ॥ मय्यभिप्रेत्या वाचा प्रोवाच यमुमुदमः ॥ १ ॥ सृज ब्रह्मनिमान्वेयान्ममसादा

ग. म. पु.
॥२३४॥

क्रमेण च ॥ यथा वै प्राक्क्षणे तद्रत्नं सर्वं महाप्रभो ॥ २ ॥ वारितं प्रयोजनं तेन तव मयीतये सुज ॥ एवमुक्तस्तु हारिणा ब्रह्मा स्तुत्वा हरिं
परम् ॥ ३ ॥ सृष्टिं कर्तुं मनो दध्रे प्रीणयन्नेव मायवम् ॥ महत्तत्त्वात्मको ब्रह्मा बाहुं जीवाभिमानिनम् ॥ ४ ॥ आदौ सत्तर्जं गरुडं पुरुषात्मा स
एव च ॥ ततो दक्षिणहस्तात्तु ब्रह्मार्णो भारती तथा ॥ ५ ॥ अमुज्जै महाभोगे अव्यक्तस्य नियामिके ॥ वामहस्तात्सत्यद्रुजो महत्तत्त्वात्मकोऽनलः
॥ ६ ॥ ब्रह्मणो दक्षिणाद्धस्तादर्हकारात्मको हरः ॥ आदौ शेषस्ततो जज्ञे गरुडतदनन्तरम् ॥ ७ ॥ तदनन्तरजो रुद्रः स एव सुष्ठवान्प्रभुः ॥
स्वोत्पत्त्यनन्तरं ब्रह्मा दशवर्षान्महाप्रभुः ॥ ८ ॥ बाहुसुत्पादयामास वत्सरानन्तरे प्रभुः ॥ गायत्रीं जनयामास वायोऽरुत्पत्त्यनन्तरम् ॥ ९ ॥ सवत्सरान्
न्तरे तु भारतीमसृजत्प्रभुः ॥ भारत्यनन्तरं शेषं दिव्यसाहस्रवत्सरात् ॥ १० ॥ अनन्तरं संवत्स्रं गरुडस्तु ततः परम् ॥ दिव्यसाहस्रवर्षास्तु तथा रुद्रं
च सुष्ठवात् ॥ ११ ॥ शेषस्यानन्तरं देवीं वारुणीं च महाप्रभुः ॥ दशवर्षानन्तरं तु ह्यसृजत्कमलासनः ॥ १२ ॥ गरुडानन्तरं देवीं सौपर्णीमसृजत्प्रभुः ॥
दशवर्षानन्तरं च पार्वतीं च तथैव सः ॥ १३ ॥ पार्वत्यनन्तरं चन्द्रं मनस्तत्त्वनिधामकम् ॥ दशवर्षानन्तरं तु वासवं ह्यमृजत्ततः ॥ १४ ॥ अभिषे
नी दक्षिणस्य बाहोश्च परमेष्ठिनः ॥ दशवर्षानन्तरं तु शचीं तामसृजत्प्रभुः ॥ १५ ॥ इन्द्रस्यानन्तरं कामं त्रिशद्वर्षानन्तरम् ॥ असृजद्ब्रह्मवाकोऽम्
मनस्तत्त्वाभिमानिनम् ॥ १६ ॥ तदनन्तरजो देवीं दशवर्षानन्तरम् ॥ गतिं स जनयामास कामाभ्यां महाप्रभुः ॥ १७ ॥ कामत्वाप्यभिमानिनी तु
स एव परिकीर्तितः ॥ ब्रह्माहंकारिकं प्राणं कार्यात्पत्तरनन्तरम् ॥ १८ ॥ दशवर्षानन्तरं तु निर्ममे नासिक ततः ॥ तस्य भाय्यो नासिकरयः
पञ्चवर्षानन्तरम् ॥ १९ ॥ निर्ममे नासिकां वायां ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ अदंकासदुतु ब्रह्मा सज्जानं च दुरुत्तमिम् ॥ २० ॥ निर्ममे न
वर्षयुग्मपञ्चवर्षानन्तरम् ॥ पञ्चवर्षानन्तरं तु तारां भायीं विनिर्ममे ॥ २१ ॥ शुरीरनन्तरं ब्रह्मा पंचानशादनन्तरम् ॥ स्वार्थयुग्मं सृ
चैव निर्ममे मनसा विभुः ॥ २२ ॥ पञ्चवर्षानन्तरं तु शतरूपां विनिर्ममे ॥ शतरूपानन्तरं तु त्रिशद्वर्षानन्तरम् ॥ २३ ॥ दक्षः
शिष्यात्मको जज्ञे दक्षिणागुष्ठतः प्रभोः ॥ पञ्चवर्षानन्तरं तु वामांगुष्ठावतुष्टुषः ॥ २४ ॥ अष्टमिस्तु जद्रह्मा सुष्ठुर्थे परमादरात् ॥ य
स्यानन्तरं ब्रह्मा पञ्चविंशानन्तरम् ॥ २५ ॥ निर्ममे ह्यनिरुद्धं च मध्यमांगुलिपर्वतः ॥ पञ्चवर्षानन्तरं तु ससर्जं भगवान्जः ॥ २६ ॥
विराजसंज्ञकां भायीं मध्यमांगुलिपर्वतः ॥ अनिरुद्धानन्तरं तु शतवर्षानन्तरम् ॥ २७ ॥ निर्ममे प्रवहं वायुं कनिष्ठांगुलिपर्वतः ॥ दशवर्षानन्तरं
तु प्रवाहीं निर्ममे प्रभुः ॥ २८ ॥ कनिष्ठांगुलिपर्वतं वामदंवं न संशयः ॥ प्रवहानन्तरं ब्रह्मा शतवर्षानन्तरम् ॥ २९ ॥ यमं विनिर्ममे वृथातप्य

ल. श्वं
म. कर्.
अ. १२

॥२३४॥

षादनंतरम् ॥ तद्वार्या शामला देवी तस्मादेव महाप्रभुः ॥ ३० ॥ यमस्यानंतरं चंद्रं त्रिंशद्वर्षादनंतरम् ॥ असृजदक्षिणाच्छोत्राच्छोत्रतत्त्वानि
 यामकम् ॥ ३१ ॥ नववर्षानंतरं तु रोहिणीमसृजत्प्रभुः ॥ वामश्रोत्राच्च गरुडं वामश्रोत्राभिमानिनम् ॥ ३२ ॥ चंद्रस्यानंतरं सूर्यं विंशद्वर्षादनंतरम् ॥
 सम्यग्विनिर्ममे ब्रह्मा दक्षिणाक्षश्च देवताम् ॥ ३३ ॥ वामाक्षो निर्ममे संज्ञां षड्वर्षानंतरं प्रभुः ॥ सूर्यस्यानंतरं ब्रह्मा शतवर्षादनंतरम् ॥ ३४ ॥
 रसनेन्द्रियाच्च वरुणं निर्ममे तस्य मानिनम् ॥ विंशद्वर्षानंतरं तु तस्मादेवेन्द्रियात्प्रभुः ॥ ३५ ॥ गंगां विनिर्ममे ब्रह्मा रसनेन्द्रियदेवताम् ॥ वरुणस्या
 नंतरं तु दशवर्षादनंतरम् ॥ ३६ ॥ उत्संगात्रिर्ममे ब्रह्मा नारदं भगवत्प्रियम् ॥ नारदस्यानंतरं तु षष्टिवर्षादनंतरम् ॥ ३७ ॥ अग्निं विनिर्ममे ब्रह्मा
 त्वगिन्द्रियतः प्रभुः ॥ अतो वागभिमानि स पंचवर्षादनंतरम् ॥ ३८ ॥ स्वाहां विनिर्ममे ब्रह्मा तामाहुर्मंत्रदेवताम् ॥ अग्रेरनंतरं वीन्द्र भृगुं ब्रह्मर्षिस
 त्तमम् ॥ ३९ ॥ दशवर्षानंतरं तु भ्रुवोर्मध्याद्विनिर्ममे ॥ संवत्सरानंतरं तु भृगुभार्या विनिर्ममे ॥ ४० ॥ भृगोरनंतरं ब्रह्मा शतवर्षादनंतरम् ॥ कश्यपं
 जनयामास मनसा च स्वयं प्रभुः ॥ ४१ ॥ संवत्सरानंतरं तु अदितिं निर्ममे प्रभुः ॥ कश्यपानंतरं चात्रिं दशवर्षादनंतरम् ॥ ४२ ॥ अत्रेरनंतरं
 ब्रह्मा दशवर्षादनंतरम् ॥ अजीजनद्भरद्वाजं वसिष्ठ तदनंतरम् ॥ ४३ ॥ दशवर्षानंतरं तु तेषां भार्याः क्रमेण तु ॥ संवत्सरानंतरेण असृजत्कमला
 सनः ॥ ४४ ॥ वसिष्ठस्यानंतरं तु गौतमं ह्यसृजत्प्रभुः ॥ दशवर्षानंतरेण जमदग्निं ततोऽसृजत् ॥ ४५ ॥ दशवर्षानंतरेण मनुर्वैवस्व
 तोऽभवत् ॥ मनोरनंतरं जज्ञे शतवर्षादनंतरम् ॥ ४६ ॥ विष्वक्सेनो महाभागो वायुपुत्रो महाबलः ॥ तस्माच्चतुर्दशे वर्षे गणपो ह्यभवद्वि
 भोः ॥ ४७ ॥ तदनंतरजो वींद्र अष्टवर्षादनंतरम् ॥ धनपो ह्यभवत्तत्र तद्वार्या वत्सरे परे ॥ ४८ ॥ विष्वक्सेनानंतरं तु दशवर्षादनंतरम् ॥ जयादीन्भ
 गवद्भक्तान्सृष्टवान् कमलासनः ॥ ४९ ॥ जयाद्यानंतरं ब्रह्मा वल्लाद्याः कर्मदेवताः ॥ शतवर्षानंतरं तु सृष्टवाञ्छिववाहनम् ॥ ५० ॥ कर्मदेवा
 नंतरं तु त्रिंशद्वर्षादनंतरम् ॥ पर्जन्यमसृजद्ब्रह्मा मंत्रयन्त्राभिमानिनम् ॥ ५१ ॥ पर्जन्यानंतरं ब्रह्मा दशवर्षादनंतरम् ॥ पुष्करं जनयामास कर्म
 तत्त्वाभिमानिनम् ॥ ५२ ॥ एवं विनिर्ममे ब्रह्मा मत्प्रसादात्खगेश्वर ॥ एवं ज्ञात्वा मोक्षमेति नान्यथा तु कथंचन ॥ ५३ ॥ इति श्रीगारुडे महा
 पुराणे श्रीकृष्णगरुडसंवादे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे देवोत्पत्तिनिरूपणं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ श्रीगरुड उवाच ॥ अवतारान्हरे ब्रूहि
 तथा लक्ष्म्या दिवौकसाम् ॥ गुणानामंतरं ब्रूहि शिष्यस्य मम स्रवतः ॥ १ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ यो मूलरूपी भगवाननंतो ब्रह्मादिभिः पूर्णगुणः
 स्वतंत्रः ॥ पुरातनः पूर्णतनुर्मदात्मा न तादृशाः संति कदापि वींद्र ॥ २ ॥ पादश्च पूर्णः पादतलं च पूर्णं नखाश्च पूर्णाः कटिकंठौ च पूर्णौ ॥

ग.म.पु.
॥२३५॥

ऊरु च पूर्ण उदरं च पूर्णं लब्ध्वापि पूर्णांशगृहे तथाऽप्युरः ॥ ३ ॥ स्कंधाः सुपूर्णाः सकलाश्च बाहवः पूर्णाः केशाः श्मश्रुदंताश्च पूर्णाः ॥
लोमानि पूर्णानि तथैव रोमकृपाश्च पूर्णास्तु तथैव शिश्रुः ॥ ४ ॥ अंडश्च पूर्णो ह्यण्डरोमाणि कक्षाश्चक्षुश्च श्रोत्रे सर्व एते च पूर्णाः ॥
किं वर्णये मूलरूपं हरेश्च यावद्भूलं पूर्णं समग्रदेहे ॥ ५ ॥ तावद्भूलं ह्येकरोमाविकेपु संवित्त्वमे हि यतः स एव पूर्णः ॥ स एव तु सर्वस्य कर्ता स एव
हता स तु सारांशभोक्ता ॥ ६ ॥ असारांशं नैव भोक्ता हरिस्तु सारान्वक्ष्ये शृणु पक्षीन्द्र सम्यक् ॥ द्रक्षिष्यस्यारं नारिकेलस्य सारं चूतस्य
सारं पुनसस्यापि सारम् ॥ ७ ॥ नारंगसारं कसुकस्यापि सारं खजूरसारं कदलीफलस्य ॥ नारायणो वैजकरूपस्य सारं गृह्णाति नित्यं
भक्तवर्षो दयालुः ॥ ८ ॥ ताम्बूलसारं खदिरस्य सारं पुष्पस्य सारं चंदनस्यापि सारम् ॥ गोपूषसारं धवार्ता च सारं यापस्य सारं हरेर्गोक्ष
सारम् ॥ ९ ॥ जुष्टं तथा ब्रीहनीवारसारं श्यामाकसारं शुद्धधान्यस्य सारम् ॥ १० ॥ निषिद्धान्सर्वशाकस्य सारांस्तथा निषिद्धलैव नस्यापि
सारान् ॥ गृह्णाति विष्णुः परमादरेण अन्नस्य सारं मध्यमोज्यस्य सारम् ॥ ११ ॥ मूषस्य सारं परमान्नस्य सारं दुग्धस्य सारं दधितकस्य सारम् ॥ घृतस्य
सारं रामठस्यापि सारं गृह्णाति विष्णुः सर्पस्यापि सारम् ॥ १२ ॥ मरीचसारं जीरकस्यापि सारं तथा हविर्पुतपकस्य सारम् ॥ तैलेषु पकस्य
च भजितस्य गुडस्य सारं नवनीतस्य सारम् ॥ १३ ॥ लवंगसारं शर्कराणां च सारमित्यादिसारां वाहुदेवस्तु शुक्रे ॥ लक्ष्मीपतिः सर्वद्रव्यविद्या
सस्तस्याज्ञया वासुदेवोपि नित्यम् ॥ १४ ॥ तच्छेषसारानपि चावनीशो महात्मनोऽपि शिष्यवर्षो ॥ एवं विष्टुडा वासुदेवस्य भक्ताः किं वक्तव्यं विष्णु
भक्ता हि लोके ॥ १५ ॥ कल्याणास्ते सारभोक्ता एव नैषां भवेत्तेन दुःखविहीनः ॥ भुञ्जति ये वैश्वदेवं विहाय दुर्गस्तान्यै भुक्तिर्विर्ताय विद्धि ॥ १६ ॥
वक्ष्ये विशेषं वैश्वदेवं स्वर्गद्वं श्रुत्वा गोप्यं नो वक्ष्याम्यत्र विद्वान् ॥ स्यादानीं ये च दाने च दद्युर्विना वायोरंतरस्थं हरिं च ॥ १७ ॥ ते वै सदा सारभोक्ता
एव ज्ञेयास्त्वतो विष्णुरेको महात्मा ॥ सारांशभोक्ता न तु सर्वस्य भोक्ता भुनक्ति सर्वं त्वविरुद्धशक्तिः ॥ १८ ॥ वक्ष्ये ह सारान्पुनरन्यान्वर्षेन्द्र
शृणुष्व गुह्यं परमादरेण ॥ द्वाधादयः सर्व एव त्वसाराः कालादिद्वया भावद्वयाः पदार्थाः ॥ १९ ॥ अतिपक्वानंतरं तु तथा दिनचतुष्टये ॥ असारं
कलुषा ज्ञेयास्तथा जंबूफलं स्थूतम् ॥ २० ॥ मासस्यानंतरं वीद्वि त्वसारं पनसं स्थूतम् ॥ षण्मासानंतरं वीद्वि खजूरं तिक्तवत्स्थूतम् ॥ २१ ॥ आर्द्रं वृत्तं
नारिकेलं स्फोटनानंतरं प्रभो ॥ अहोरात्रानंतरं तु असारं परिकीर्तितम् ॥ २२ ॥ शुष्कभूतं नारिकेलं खजूरं तु यथा तथा ॥ पक्षस्यानंतरं चूतमसारं परि
कीर्तितम् ॥ २३ ॥ वर्षस्यानंतरं वीद्वि प्रगीफलमुदाहृतम् ॥ चटिकानंतरं वीद्वि तांबूलं परिकीर्तितम् ॥ २४ ॥ यामस्यानंतरं चाम्रे सुपात्रे पायसं तथा ॥

उ. खं.
द्र. कां.
अ. १४

॥२३५॥

भक्ष्यं च कथितं वींद्र असारं परिकीर्तितम् ॥२५॥ त्रिपक्षानंतरं वींद्र तैलपक्कं तथा स्मृतम् ॥ चतुर्यामानन्तरं च त्वसारं घृतपक्ककम् ॥२६॥ त्रियामानन्तरं
 शाका निःसागः परिकीर्तिताः ॥ जंबीरं शृंगबेरे धात्री कर्पूरं च चूतकम् ॥२७॥ वत्सरानंतरं वीन्द्र निःसारं परिकीर्तितम् ॥ पर्पटः पक्षमात्रेण निःसारः परि
 कीर्तितः ॥२८॥ तुलसी सर्वदा सारा एकादश्यामपि द्विज ॥ आर्द्रा वाप्यथवा शुष्का सार्द्रा सारवती स्मृता ॥२९॥ एकादश्यां तु तुलसी सारा ग्राह्या
 मनीषिभिः ॥ त्वचा नासैन्द्रियेणापि न तु जिह्वेन्द्रियेण च ॥३०॥ एकादश्यां हरेरन्नं निःसारं परिकीर्तितम् ॥ एकादश्यां हरेस्तीर्थं मनुष्याणां खगेश्वर
 ॥३१॥ एकवारे च सारं स्याद्विवारे च ततोधिकम् ॥ एकादश्यां महाभाग तीर्थं गंधादिमिश्रितम् ॥३२॥ असारमिति संप्रोक्तं तथा स्वादूदमिश्रितम् ॥
 एकादश्यां हरेः सारं क्षीरं सर्पिर्मधूदकम् ॥३३॥ निःसारं मनुजैर्द्राणामिति वेदविदां मतम् ॥ आषाढमासे गरुड शाको निःसार उच्यते
 ॥३४॥ मासि भाद्रपदे वींद्र ह्यसारं दधि चोच्यते ॥ क्षीरं तु ह्याश्विने मासे निःसारं परिकीर्तितम् ॥३५॥ ऊर्ध्वपुंड्रगदाहीनां नार्यसारेति
 गीयते ॥ हरिभक्तिविहीना ये ह्यसुराः परिकीर्तिताः ॥३६॥ हरिनामविहीनं तु मुखं निःसारमुच्यते ॥ हरिनैवेद्यहीनस्तु पाको निःसार उच्यते ॥३७॥
 त्रिदिनैश्चातसीपुष्पं निःसारं परिकीर्तितम् ॥ प्रहरं मल्लिका सारं जाती तु प्रहरार्धकम् ॥३८॥ त्रियामं शतपत्रं स्यात्करवीरमहर्निशम् ॥
 घटिकावधि सारं स्यात्पारिजातं खगेश्वर ॥३९॥ त्रिवर्षं केसरं फलं सारमित्युच्यते बुधैः ॥ कस्तूरी दशवर्षं तु कर्पूरं वर्षमात्रकम् ॥४०॥
 ससारमिति संप्रोक्तं चंदनं सर्वदा स्मृतम् ॥ शुद्धनिःसारभूतांश्च वक्ष्ये शृणु खगेश्वर ॥४१॥ तुषा मेध्या आरनालं पुण्यकं भिःसटा तथा ॥
 उपोद्गजी अलाबूश्च बृहत्कोशातकी तथा ॥४२॥ धृताकं चुक्रशाकश्च बिल्वमौदुवरं तथा ॥ पलांडुलं शुनं धृतं कलंजं च तथा द्विज ॥४३॥ एतत्सर्वत्र
 काले च निःसारमिति कीर्तितम् ॥ एकादश्यां वैश्वदेवं श्राद्धं तर्पणमेव च ॥४४॥ मंत्रेण प्रेतदहनमसारं परिकीर्तितम् ॥ हविर्नारायणो देवो एतांश्च ह्यशुभात्र
 सान् ॥४५॥ न गृह्णाति न गृह्णाति न गृह्णाति हरिः स्वयम् ॥ तथापि सर्वं जानाति जीवानां पापकर्मणाम् ॥४६॥ आस्वादनं कारयति स्वयं नास्वादते
 हरिः ॥ असारभोजनं चैव जीवानां कर्मजं फलम् ॥४७॥ असुख्यभोजिनो जीवाः कुंत्याद्या मुख्यभोजिनः ॥ शुभानि च पिबेद्विष्णुरशुभं नो पिबेद्विशुः
 ॥४८॥ को वदेत्तस्य चेष्टां तु पूर्णानंदो हरिः स्वयम् ॥ न तेन सदृशः कोपि देशे काले च विद्यते ॥ तस्यावतारान्वक्ष्येहं शृणु पक्षीद्रसत्तम ॥४९॥

ग.म.पु
॥२३६॥

इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे वैश्वदेवार्थकसारासारवस्तुविवेको नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अथावता
रान्पुरुषाख्यो हरिश्च गतो ध्यानं कर्तुमीशो महात्मा ॥ प्रादुर्बभूवाखिलसद्गुणार्णवः स एव विष्णुः स च बीजभूतः ॥१॥ यो बीजभूतः पुरुषाख्य
विष्णुः स एवाभूद्रासुदेवो महात्मा ॥ सृष्टिं कर्तुं पुरुषाख्यस्य वायोर्जात्याख्यायां मूलरूपो यथाऽऽत् ॥२॥ यो वासुदेवस्तु स एव जातः संकषणाख्यो
खिलसद्गुणात्मा ॥ सृष्टिं कर्तुं सूत्रभूतस्य वायोर्जात्याख्यायां पूर्णसंवित्परात्मा ॥ ३ ॥ स एव संकषणनामधेयः प्रद्युम्ननामा च स एव विश्रुतः ॥ सर
स्वतीभारतीसर्जनार्थं स एव देव्या मूलरूपो बभूवा ॥४॥ सृष्ट्वा युक्तं षोडशाभिः कलाभिर्महत्तत्त्वं सूक्ष्मरूपं स एव ॥ साहंकारं क्रीडयामास देवः शृणु त्वं
वै षोडशाख्याः कलाश्च ॥ ५ ॥ भूतानि कर्मेन्द्रियपंचकानि ज्ञानेन्द्रियाणीह तथा मनश्च ॥ ततो बभूव ह्यनिरुद्धसंज्ञको जीवांश्च संयुहं सुपूर्णशक्तिः
॥ ६ ॥ सोऽयं विरिच्यादिसमस्तदेवान् स्थूलं देहेन ससर्ज नाथः ॥ तथा स विष्णुः पुरुषाभिर्वस्तु सनत्कुमारत्वमवाप वीन्द्र ॥ ७ ॥ अनन्यसा
ध्यं ब्रह्मचर्यं च कर्तुं दशेंद्रियाणां शोषणार्थं सदेव ॥ सनंदनादौ पाठितः कुमारस्तस्माद्भ्रात्र्यो नात्र विचार्यमस्ति ॥ ८ ॥ स एव विष्णुः सूकरत्वं ह्य
वाप सोणीमुद्धतुं दैत्यवपुर्निहतुम् ॥ हिरण्याक्षं सञ्जनानां खगेन्द्र तथा भूमेः स्थापनार्थं च देवः ॥९॥ ततो हरिर्मद्रिदासत्वमापात्रप्रेमार्थीयां यामिन्यां
यो महात्मा ॥ तत्रावतारे पंचरात्रं समग्रमुपादेष्टुं नाप दानं स्वतंत्रः ॥ १० ॥ स एव विष्णुः समश्रद्धदर्शी नारायणाख्यः शमलापहश्च ॥ तपस्तप्त
शिक्षयितुं त्वृषीणां तिरस्कृतुं ह्यप्सरसां सहस्रम् ॥११॥ ततो हरिः कपिलत्वं ह्यवाप्य तिराहितान्कालबलेन तेस्त्वान् ॥ चतुर्विंशति संशयं चोद्धरिष्य
वृषादिशचाद्युग्र्य महात्मा ॥१२॥ स एव दूतः समभूद्रपेशोऽनसूयासमन्वितः परात्मा ॥ आन्वीक्षिकिं नाम सुतर्कविद्याफलकनामे प्रवृत्तात्मा महा
त्मा ॥ १३॥ स एव वनेष्वभयद्वेषश्च आकृत्या वः सखिदानंदरूपः ॥ स्वार्थमुक्तं वस्तु भगवन्तरं च देवः साकं पालयामास वीन्द्र ॥१४॥ स एव विष्णुः
स उरुकर्मोभूदाग्नीप्रपुत्र्यां भरुदेव्यां च नाभेः ॥ विद्यारतानां गालिनां धनं ददसत्साधर्म्यं क्षयितुं च वीन्द्र ॥ १५॥ ततो हरिर्जगृहे कुर्यात्सुखं
गामुदधि विमथननाम् ॥ वृष्टे घृतं मंदं पक्वं च ब्रह्मकाण्डे वा धर्तुमीशो महात्मा ॥१६॥ ततो हरिः प्रादुर्भून्महात्मा भगवन्तरिनाम हरिन्मणिश्रुतिः ॥ अप
थ्यदोषान्पारितुमेव हस्ते गृहीत्वा पूर्णकुम्भं सुधाभिः ॥१७॥ ततो हरिर्जगृहे श्रोत्रप्रश्च यन्महिनीति प्रवदति लोकभट्टतानां दितिजानां महात्मा सम्यक्ते
षां वंचयितुं हरिर्वेलम् ॥१८॥ ततो हरिः प्रादुर्भून्महात्मा ह्यसिद्धनामा भगवाननंतः ॥ दिव्या हरिण्यकशिप्रुश्च तथोक्तदेशे संस्थापितः करजैर्दारितश्च ॥१९॥

१ तत्त्वानां गम्यः ।

उ. खं.
न. का.
अ. १५

॥२३६॥

ततो हरिर्भगवान्वात्मनोभूददित्या वै कश्यपादेवदेवः॥ इन्द्रायेदं दातुकामः खगेन्द्र तदर्थं वै पावितुं सोवितुं च ॥२०॥ ततो हरिर्जमदग्रेः सुतोभृल्लोके सर्वे
 पशुरामं वदन्ति ॥ ब्रह्मद्विषां क्षत्रियाणां च वींद्र भूमिं निःक्षत्रां कर्तुकामो महेशः ॥२१॥ ततोभवद्व्यासरूपी स विष्णुश्चतुर्वारं राघवास्यापि पूर्णः ॥
 पराशरात्सत्यवत्यां बभूव पैलादिभिर्वेदभागांश्च कर्तुम् ॥ २२ ॥ ततो हरी रघुवंशेवतीर्णः कौसल्यायां राघवः सूर्यवंशे ॥ समुद्रादेर्विग्रहं कर्तुमीशो हं
 तुं भूम्यां रावणादींश्च वींद्र ॥ २३ ॥ ततो हरिव्यासरूपी बभूव अष्टाविंशे द्वपरे ज्ञानरूपी ॥ पराशरात्सत्यवत्यां महात्मा स्वयं वेदान् संविभक्तुं
 च देवः ॥ २४ ॥ ततो हरिः कृष्णरूपी बभूव देवक्यां वै वसुदेवात्स विष्णुः ॥ कंसादीन्वै नितरां हंतुकामः सम्यक्पातुं पांडवांश्चापि वींद्र ॥ २५ ॥
 ततः कलौ संप्रवृत्ते हरिस्तु संमोहनार्थं चासुराणां खगेन्द्र ॥ नाम्ना बुद्धो कीकटेषु प्रजातो वेदप्रमाणं निराकर्तुमेव ॥२६॥ ततो हरिः कल्किर्ज्ञानश्च वींद्र
 उत्पत्स्यते युगयोर्मध्यसंधौ ॥ दस्युप्रायान्भूमिपान्वै निहतुं नाम्ना हरिर्विष्णुगुप्तस्य गेहे ॥ २७ ॥ केशवाद्याश्चतुर्विंशतिर्वै संकर्षणादयः ॥ विश्वादयः
 सहस्रं च पराद्या अमिताः स्मृताः ॥ २८ ॥ अवतारा ह्यसंख्याता विष्णोर्नारायणस्य च ॥ स्वयं नारायणास्ते ते नाणुमात्रं विभिद्यते ॥२९॥ बलतो
 ह्यपतश्चापि गुणतश्च कथंचन ॥ अनंतो नंतगुणतः पूर्णो विष्णुर्न चान्यथा ॥ ३० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकांडे
 विष्णोर्दत्तारनिरूपणं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ महालक्ष्म्याः स्वरूपं च अवतारान्खगेश्वर ॥ शृणु सम्यक् महाभाग
 तज्ज्ञानस्य विनिर्णयम् ॥१॥ ईशादन्यस्य जगतो ह्यात्मो लोचन एव तु ॥ विषयीकुरुते तत्स्याज्ज्ञानं लक्ष्म्याः प्रकीर्तितम् ॥२॥ नित्यावियोगिनी देवी
 हरिपादैकसंश्रया ॥ नित्यमुक्ता नित्यबुद्धा महालक्ष्मीः प्रकीर्तिता ॥३॥ मूलस्य च हरेर्भार्या लक्ष्मीः सा संप्रकीर्तिता ॥ पुंसो द्विभार्या प्रकृतिः प्रकृतेश्चा
 भिमानीनी ॥ ४ ॥ सृष्टिं कर्तुं गुणान्वींद्र पुरुषेण सह प्रभो ॥ तमःपानं तथा कर्तुं प्रकृत्याख्या तदाभवत् ॥ ५ ॥ वासुदेवस्य भार्या तु माया
 नाम्नी प्रकीर्तिता ॥ संकर्षणस्य भार्या तु जयेति परिकीर्तिता ॥ ६ ॥ अनिरुद्धस्य भार्या तु शांता नाम्नीति कीर्तिता ॥ कृतिः प्रद्युम्नभार्याऽपि सृष्टिं कर्तुं बभूव
 ह ॥ ७ ॥ विष्णुपत्नी कीर्तिता च श्रीदेवी सत्त्वमानिनी ॥ तमोभिमानीनी दुर्गा कन्यकेति प्रकीर्तिता ॥ ८ ॥ कृष्णावतारे कन्येव नंदपुत्रानुजा हि सा ॥
 रजोभिमानीभूदेवी भार्या सा सूकरस्य च ॥ ९ ॥ वेदाभिमानीनी वींद्र अन्नपूर्णा प्रकीर्तिता ॥ नारायणस्य भार्या तु लक्ष्मीरूपा त्वजा स्मृता ॥ १० ॥
 यज्ञाख्यस्य हरेर्भार्या दक्षिणा संप्रकीर्तिता ॥ ११ ॥ जयन्ती वृषभस्यैव पत्नी संपरिकीर्तिता ॥ विदेहपुत्री सीता तु रामभार्या प्रकीर्तिता ॥ १२ ॥
 रुक्मिणी सत्यभामा च भार्ये कृष्णस्य कीर्तिते ॥ इत्यादिका ह्यनंताश्चाप्यावताराः पृथग्विधाः ॥ १३ ॥ रमायाः संति विप्रेन्द्र भेदहीनाः परस्परम् ॥

ग.म.पु.
॥२३७॥

अनंतानंतगुणकाद्रिष्णोर्न्यूनाः प्रकीर्तिताः ॥ १४ ॥ अथ ब्रह्मा च वायुश्च त्रिभ्यः कोटिगुणाऽधमौ ॥ वक्ष्ये च ब्रह्मणो रूपं शृणु पश्चाद्वि-
त्तम ॥ १५ ॥ वासुदेवात्समुत्पन्नो मायायां च खगेश्वर ॥ स एव पुरुषो नाम विरिच इति कीर्तितः ॥ १६ ॥ अनिरुद्धात्तु शांतायां महत्तत्त्वतुल्यभूतः ॥
तदा महान्विरिचेति संज्ञामाप खगेश्वर ॥ १७ ॥ रजसाञ्च समुत्पन्नो मायायां वासुदेवतः ॥ विधिसंज्ञो विरिचः स ज्ञातव्यः पक्षिसत्तम ॥ १८ ॥ ब्रह्मा
डांतः पद्मनाभो यो जातः कमलासनः ॥ स चतुर्मुखसंज्ञां चाप्यवाप खगसत्तम ॥ १९ ॥ एवं चत्वारिरूपाणि ब्रह्मणः कीर्तितानि च ॥ वायो
नामानि वक्ष्येहं शृणु पश्चाद्विस्तृतम् ॥ २० ॥ संकर्षणाच्च गरुड जयायां यो वभूव ह ॥ स वायुः प्रथमो ज्ञेयो प्रधान इति कीर्तितः ॥ २१ ॥
लोकचेष्टाप्रदत्वात्स सूत्रनाम्नापि कीर्तितः ॥ बदरीस्थस्य विष्णोश्च धैर्येण स्ववनाय सः ॥ २२ ॥ धृतिरूपं ययौ वायुस्त्वस्माद्धतिरिति स्मृतः ॥ योग्यानां
हरिभक्तानां धृतिरूपेण संस्थितः ॥ २३ ॥ यतो हृदि स्थितो वायुस्ततो वै धृतिसंज्ञकः ॥ सर्वेषां च हृदि स्थित्वा स्मरते सर्वेषां हरिम् ॥ २४ ॥ अतो वायुः
स्थितिनाम वभूव खगसत्तम ॥ अथवा वायुरेवैकः श्वेतद्वीपगतं हरिम् ॥ २५ ॥ सदा स्मरति वै वांछ अतोसौ स्मृतिसंज्ञकः ॥ सर्वेषां च हृदि
स्थित्वा ज्ञातो विष्णोरुद्देशणतः ॥ २६ ॥ अतो मे मुक्तिनामाधुद्राद्युरेव न संशयः ॥ ज्ञानद्वारेण भक्तानां मुक्तिदो यदुज्जया ॥ २७ ॥ यतो
सौ वायुरेवैको मुक्तिनामा भूवह ॥ विष्णौ भक्तिं वर्धयति भक्तानां हृदि संस्थितः ॥ २८ ॥ अतोसौ विष्णुभक्तश्च कीर्तितो नात्र संशयः ॥ ययोसौ
मयंजीवानां चित्तसंज्ञानधेयः च ॥ २९ ॥ चित्तरूपो धृतो वायुरतश्चित्तमिति स्मृतः ॥ प्रभुः प्रभूणां गरुड सोदरगणां च सर्वेषां ॥ ३० ॥ अतश्चु यथा
रेवैको महाप्रभुरिति स्मृतः ॥ सर्वेषां च हृदि स्थित्वा बलं पश्यति सत्तम ॥ ३१ ॥ अतो बलमिति ह्यास्त्वामवाप विन्तासुत ॥ सर्वेषां च हृदि स्थित्वा पुनर्यो
जादिकर्जनः ॥ ३२ ॥ याजनं कुरुते नित्यमतोसौ गरुडसंज्ञकः ॥ अनंतकल्पमात्म्यं वायुपथैवमेव च ॥ ३३ ॥ यदाहं गच्छति योग्यं च हृदि
योग्य इति स्मृतः ॥ योगस्य वक्रता नाम काम्यता हरिपूजने ॥ ईशरुद्रादिकानां च काम्येन हरिपूजनम् ॥ ३४ ॥ कस्यचित्त्वथ पक्षीह ह्यतस्त्वनुजयः
स्मृताः ॥ ३५ ॥ ऋष्यादीनां च मध्येपि काम्येन हरिपूजनम् ॥ अतो न ऋजवो ज्ञेया मनुष्याणां च का कथा ॥ ३६ ॥ यावत्काम्यसंपर्कं य न जहाति
नरोत्तमः ॥ तथा ऋष्यादयश्चैव मोक्षस्य परिपंथिनीम् ॥ ३७ ॥ अनादिकालमात्म्यं कर्मजन्या च वासना ॥ मोक्षार्थिकारिणः सर्वे कुर्वन्ति कल्प
पूजनम् ॥ ३८ ॥ नष्टप्रार्थं च तस्मै सुरोः संज्ञानवोयकात् ॥ प्राप्ययोगं समाचर्य अतो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ३९ ॥ काम्येन पूजने विष्णो

१ काम्यकर्मकर्ताः ।

उ. सं.
ब्र. कां.
अ. १६

॥२३७॥

रीत्यर्थं प्रददाति च ॥ ज्ञानं च विपरीतं स्यात्तेन यात्यपरं तमः ॥ ४० ॥ तदेव विपरीतं चेज्ज्ञानाय परिकीर्तितम् ॥ शिलायां विष्णुबुद्धिस्तु विष्णु
 बुद्धिर्दिजे तथा ॥ ४१ ॥ सलिल तीर्थबुद्धिस्तु रोणुकायां तथैव च ॥ शिवे सूर्ये पण्डिते च विष्णुबुद्धिः स्वर्गेश्वर ॥ ४२ ॥ इत्याद्यमङ्गिलं ज्ञानं विप
 रीतमिति स्मृतम् ॥ शिलाद्येषु च सर्वेषु ऐक्येनैव विचिंतनम् ॥ ४३ ॥ विष्णुबुद्धिरिति प्रोक्तं न तु तत्रस्थवेदनम् ॥ अनाद्यनंतकालेपि काम्येन हरियुज
 नम् ॥ ४४ ॥ यतो नास्ति ततो वायुऋजुयोग्यः प्रकीर्तितः ॥ अन्येषां सर्वदा नास्ति अतो न ऋजवः स्मृताः ॥ ४५ ॥ हरिं दर्शयते वाग्नि
 अपरोक्षेण सर्वदा ॥ मोक्षाधिकारिणां काले अतः प्रज्ञेति कथ्यते ॥ ४६ ॥ परोक्षेणापि सर्वेषां हरिं दर्शयते सदा ॥ अतो वाहुः सदा वाग्निं ज्ञान
 मित्येव कीर्तितः ॥ ४७ ॥ हिताहितोपदेष्टृत्वाद्भक्तानां हृदये स्थितः ॥ ततश्च गुरुसंज्ञां चाप्यवाप स च मारुतः ॥ ४८ ॥ योगिनां हृदये स्थितः
 स ध्यायति हरिं परम् ॥ पार्थक्येनापि तं ध्यायन्महाभ्यातेति स स्मृतः ॥ ४९ ॥ यद्योग्यतागुसारेण विजानाति परं हरिम् ॥ कदाचिन्निवृत्तमानसं
 गुणाभ्रानाति सर्वदा ॥ ५० ॥ अतो वै विज्ञानामासौ प्रोक्तो हि खगसत्तम ॥ काम्यानां कर्मणां त्यागाद्विराग इति स स्मृतः ॥ ५१ ॥ अथवा
 योगिनां नित्यं हृदि स्थित्वा स मारुतः ॥ वैराग्यं संजनयति विराग इति स स्मृतः ॥ ५२ ॥ देवानां पुण्यपापाभ्यां सुखमोत्तरोत्तरम् ॥
 तस्सुखं तूत्तरेषां च वायुपर्यंतमेव च ॥ ५३ ॥ देवानां च ऋषीणां च उत्तमानां शुभां तथा ॥ सुखांशं जनयेद्राजुर्धनेति स स्मृतः ॥ ५४ ॥
 भुनक्ति सर्वदा वाग्निं तत्र मुख्यस्तु मारुतः ॥ दुःखशोकादिकं किंचिदेवानां भवति प्रभो ॥ ५५ ॥ तस्मादुरावेशशशादित्येवेहि न संशयः ॥
 तन्जीवस्य भवेत्किंचिदैत्यानां क्रमशो भवेत् ॥ ५६ ॥ यतः कलिश्चाधिकः स्यादतो दुःखीति स स्मृतः ॥ दैत्यानां पुण्यपापाभ्यां दुःख
 मवोत्तरोत्तरम् ॥ ५७ ॥ तदुःखमुत्तरेषां च कलिपर्यंतमेव च ॥ भुनक्ति सर्वदा वाग्निं ततः कलिरिति स्मृतः ॥ ५८ ॥ सुखहपादिकं किंचिदैत्यानां
 भवति प्रभो ॥ देवावेशो भवेत्तस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ ५९ ॥ देवानां निरवो नास्ति दैत्यानां विनतासुत ॥ सुखस्वरूपं तत्रास्ति
 विषयोत्तमपि द्विज ॥ ६० ॥ विषयोत्तं किंचिदपि देवावेशादुदीरितम् ॥ तमो नास्त्येव देवानां दुःखं नास्ति स्वरूपतः ॥ ६१ ॥ विषयोत्तं
 महादुःखं देवानां नास्ति सर्वदा ॥ दुःखशोकादिकं किंचिदसुरावेशतो भवेत् ॥ ६२ ॥ अतः कलिः सदा दुःखी सुखी वायुरस्तु सर्वदा ॥ मनुष्याणां
 सुखीणां च सुखं दुःखं स्वर्गेश्वर ॥ ६३ ॥ भवेत्तत्पुण्यपापाभ्यां पुण्यभोगी च मारुतः ॥ कष्टमनः कलिलयो नात्र कार्या विचारणा ॥ ६४ ॥
 प्राणादिसुखपर्यन्तां अंशा एकोनविंशतिः ॥ प्रविष्टाः संति लोकेषु पृथक्संति स्वर्गेश्वर ॥ ६५ ॥ मारुतेरवतारांश्च शृणु पक्षीद्विसत्तम ॥ चतुर्दशस्तु चंद्रेषु द्वितीयौ

ग. म. पु.
॥२३८॥

यो विरोचनः ॥६६॥ स वायुरिति संप्रोक्त इन्द्रादीनां खगेश्वर ॥ हरितत्वेषु सर्वेषु स विष्णुर्वायव्यतेक्षणः ॥६७॥ अतो रोचननामासौ मरुदंशः प्रकीर्तितः ॥ रामावतारे हनुमात्रामकार्यार्थसाधकः ॥ स एव भीमसेनस्तु जातो भूम्या महाबलः ॥६८॥ कृष्णावतारे विज्ञेयो मरुदंशः प्रकीर्तितः ॥६९॥ मणिमात्राम दैत्यस्तु संकराख्यो भविष्यति ॥ सर्वेषां संकरं यस्तु करिष्यति न संशयः ॥७०॥ तेन संकरनामासौ भविष्यति खगेश्वर ॥ धर्मान्भागवतान्सर्वान्विनाशयति सर्वथा ॥७१॥ तदा भूमौ वायुदेवो भविष्यति न संशयः ॥ यज्ञार्थैः सहशो यस्य नास्ति लोके चतुर्दशे ॥७२॥ अतः स प्रज्ञया पूर्णो भविष्यति न संशयः ॥ अवताराख्यो वायोर्मतं भागवताभिधम् ॥७३॥ स्थापनं दुष्टदमनं ह्ययमेव प्रयोजनम् ॥ नान्यत्प्रयोजनं वायोस्तथा वैरोचनात्मके ॥७४॥ अवतारत्रये वीर्यं दुःखं गर्भादिसंभवम् ॥ नास्ति नास्त्येव वायोस्तु तथा वैरोचनादिके ॥७५॥ शुकशोणितसंबंधो ह्यवतारचतुष्टये ॥ नास्ति नास्त्येव पक्षीन्द्र यतो नास्त्यशुभं ततः ॥७६॥ पूर्वं गर्भं समाशोष्य समये प्रभवस्य च ॥ प्रादुर्भवति देवेशी ह्यवतारचतुष्टये ॥७७॥ त्रयोविंशतिरूपाणां वायोश्चैव खगेश्वर ॥ रूपैर्ऋतुस्वरूपैश्च ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥७८॥ सत्यमेव न संदेहो नित्यानंदमुख्यादिषु ॥ एवमेव विजानीयान्नान्यथा तु कथंचन ॥७९॥ एतस्य श्रवणादेव मोक्षं यांति न संशयः ॥ तदन्तरजान्त्वक्ष्ये शृणु पक्षीन्द्रसत्तम ॥८०॥ कृतौ प्रद्युम्नतश्चैव समुत्पन्ने खगेश्वर ॥ स्त्रियौ द्वे यमले चैव तयोर्मध्ये तु यदिका ॥८१॥ वाणीतिसंज्ञकां वींद्र ब्रह्मणीसंज्ञकां विदुः ॥ पुरुषाख्यविरिचस्य भार्या सावित्रिका मता ॥ चतुर्मुखस्य भार्या तु कीर्तिता सा सरस्वती ॥८२॥ एवं निरूप्य विज्ञेयं वाण्याश्च खगसत्तम ॥ वक्ष्येऽवतारान् भारत्याः समाहितमनाः शृणु ॥८३॥ सर्ववेदाभिमानित्वात्सर्ववेदान्तिका स्मृता ॥ महाप्रभुश्च वायोश्च भार्या सा परिकीर्तिता ॥८४॥ ज्ञानरूपस्य वायोस्तु भार्या सा परिकीर्तिता ॥ सदा सुखस्वरूपत्वाद्भारती तु सुखात्मिका न ॥८५॥ सुखस्वरूपं वायोस्तु भार्या सा परिकीर्तिता ॥ गुरुस्तु वायुरेवोक्तस्तस्मिन् भक्तिभुजा सती ॥८६॥ तत्रस्तु भारती नित्या सुखमतिरिति स्मृता ॥ यदादुर्गतिर्वायोश्च भार्या वै परिकीर्तिता ॥८७॥ हरौ स्नेहयुतत्वाच्च हरिप्रतिरिति स्मृता ॥ धृतिरूपस्य वायोश्च भार्या सा परिकीर्तिता ॥८८॥ सर्वमंत्राभिमानित्वात्सर्वमंत्रात्मिका स्मृता ॥ महाप्रभुश्च वायोश्च भार्या वै सा परिकीर्तिता ॥८९॥ सुखमेव सर्वभोगस्तु सिष्णुर्भूतस्य भार्या च ॥ अतस्तु भारती ज्ञेया भुजिनाम्ना प्रकीर्तिता ॥९०॥ विजयरूपस्य वायोस्तु भार्या सा परिकीर्तिता ॥ रोचमैत्रस्य भार्या च अहोरात्र्या परिकीर्तिता ॥९१॥ हनुमांश्च तदा जज्ञे चैव भार्या पक्षिसत्तम ॥ तदा शिवालमयिमा जज्ञे सा भारती स्मृता ॥९२॥ तं केवलं भारती सा

घ. खं.
न. क्यं.
अ. १६

॥२३८॥

शय्यायैश्च संयुता ॥ तस्मिन्सज्जानेताः सत्ताः प्राप्नुयों स्वभर्तृभिः ॥ ९३ ॥ अन्यगेति च विज्ञेया कन्या तन्मतिस्त्रिका ॥ जेतति
 सेव पक्षाद् शय्यायैश्च संयुता ॥ ९४ ॥ दमयत्यनलाब्जाता इन्द्रसेनेति चोच्यते ॥ नलं नंदयते यस्मात्तस्माच्च नलनंदिनी ॥ ९५ ॥
 तत्र स्वभर्तृसंयोगं नैव चाप स्वगेश्वर ॥ तत्रान्यगात्वं विज्ञेयं पुरुषस्थेन बाधुना ॥ ९६ ॥ किंचित्कालं तथा स्थित्वा कन्यैव मृति
 माप सा ॥ शय्यादिसंयुता सैव द्रुपदस्य महात्मनः ॥ ९७ ॥ वेदिमध्यात्समुद्रता भीमसेनार्थमेव च ॥ तत्रान्यगात्वं नाम्नेव योगश्च
 नह भर्तृभिः ॥ ९८ ॥ केवला भारती ज्ञेया काशिराजस्य कन्यका ॥ काली नाम्ना तु सा ज्ञेया भीमसेनप्रिया सदा ॥ ९९ ॥ वाच्यमितिः संयुतेव
 द्रौपदी द्रुपदात्मजा ॥ देहं त्यक्त्वा विशिष्टैव कारटीग्रामसंज्ञके ॥ १०० ॥ संकरस्य वृहे वीद्रे भविष्यति कलौ धुरेताभ्यामरुतवीर्यवर्धे सा कन्यैव भुवि
 गता ॥ १०१ ॥ इत्याद्या बाधुभार्याश्च ब्रह्मभार्याश्च सत्तम ॥ स्वभर्तृभ्यां च पक्षाद् गुणैश्च शतावसाः ॥ १०२ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तराखण्डे तृता
 यशे ब्रह्मकांडे महालक्ष्म्यवतारादिनिरूपणं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ गरुड उवाच ॥ चतुर्जन्मसु च कृष्ण शय्यायैः सह भारती ॥ एकदेह
 विशिष्टैव भुवि जातेति चोक्तवान् ॥ १॥ कारणं ब्रूहि मे ब्रह्मन् शिष्याय तव सुवतः ॥ गरुडे नैव सुकस्तमुवाच मधुमुदन् ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ विशिष्टैव स
 प्रातौ भारत्याः पक्षिसत्तम ॥ वक्ष्यामि कारणं वीद्रे सावधानमनाः शृणु ॥ ३ ॥ पुरा कृतधुरे वीद्रे रुद्रभार्या च पार्वती ॥ इन्द्रभार्या शची देवी यमभार्या
 च शामला ॥ ४ ॥ अग्निभार्या उषा देवी भर्तृभिः सहिता खग ॥ ब्रह्मलोके यमुस्तत्र ब्रह्माणं ददृशुस्तदा ॥ ५ ॥ इदं भावं विचार्य च दर्शयामासुरं जनाः
 दृष्ट्वा ता उद्धृता ब्रह्मा शशाप खगसत्तमा ॥ ६ ॥ उद्धृताश्च यतो ब्रूयं मातुषी योनिमाप्स्यथ ॥ तत्र स्वभर्तृसंयोगमवाप्स्यथ स्वगेश्वर ॥ ७ ॥ एवं शतास्तु ताः
 सर्वा आजग्मुर्गैरुपवर्तय ॥ तत्रोपविष्टं ब्रह्माणं वंदयामासुरं जनाः ॥ ८ ॥ तृष्णीमेव स्थिते वीद्रे वंदयंत्यः स्थिताः पुनः ॥ ततस्तूर्ण्यं स्थितं वीद्रे
 वंदयामासुरं जनाः ॥ ९ ॥ विचारानंतरं ब्रह्मा शतवर्त्तमा महाप्रभुः ॥ विचारं वचनं यस्मादेकवारं च दर्शनम् ॥ १० ॥ किं चाश्रुत्वाऽयः पश्चा
 चतुर्जन्मसु भूतले ॥ एकदेहान्मातुषत्वं भविष्यति न संशयः ॥ ११ ॥ द्वितीये जन्मनि तथा अन्यगात्वमवाप्स्यथ ॥ तृतीये जन्मनि तथा भर्तृसंयोग
 माप्स्यथ ॥ १२ ॥ जन्मन्याद्ये चतुर्थे च नान्यगात्वमवाप्स्यथ ॥ तथा स्वभर्तृसंयोगं नावाप्स्यथ च सर्वशः ॥ १३ ॥ एवं शतास्तु ताः
 सर्वा ब्रह्मणा पक्षिसत्तम ॥ तत्र विचारयासां प्रसिद्धिर्वा पुरुषैर्वा ॥ १४ ॥ ब्रह्मसंपत्स्वनिर्वाय उपयिः शतशोपि च ॥ नीचैः समगम्ये
 निरुक्त्यैव च विपक्षिदः ॥ १५ ॥ उत्तमेन च संगेन हेतुनाप्यर्थो भवेत् ॥ नृजनाद्युत्तमो बाधुस्तदर्थं संगमाचरेत् ॥ १६ ॥ विचार्येव

ग.म.पु.
॥२३९॥

माया भारत्याः सेवां तु चक्रिरे ॥ सहस्रवत्सरति सा भारती तोषिताब्रवीत् ॥ १७ ॥ मत्सेवां च क्रिमर्थं वै ह्याचारीष्यति सुव्रताः ॥ तस्या
रक्ताश्च ता देव्यस्त्वखुवन्स्वाचिकीर्षितम् ॥ १८ ॥ पुरा वयं तु शताः स्म ब्रह्मणा क्रोधरूपिणा ॥ एकदेहान्मातुषत्वमवाप्स्यथ वरांगताः ॥ १९ ॥
चतुर्थजन्मन्यप्येवं द्वितीये जन्मनि प्रभो ॥ समाप्स्यथान्यगात्वं चेत्येवं शता ह भामिनि ॥ २० ॥ अस्माकं वायुना देवेनान्यगात्वं न दोषभाक् ॥
अतस्त्वथैकदेहत्वमिच्छामो देवि जन्मसु ॥ २१ ॥ इत्युक्ता ताभिरथ च तथेत्युक्ता द्विजोत्तम ॥ सा पार्वत्यादिभिर्मुक्ता भारतीत्यभवदुचि
॥ २२ ॥ शिवनाम्नो द्विजस्यैव श्वहे सा तु कुमारीका ॥ कर्मैक्यार्थं तपश्चक्रेः विष्णोश्च शिवसंज्ञिनः ॥ २३ ॥ तपसा तोषितो विष्णुः शिव
संज्ञो महाप्रभुः ॥ वरं प्रादान्तृतिस्मिन्कृष्णजन्मनि भो स्त्रियः ॥ २४ ॥ सम्यक्त्वभर्तृसंयोगो भविष्यति विना भवम् ॥ वतोनया च पूर्व
स्या प्रेरिता एव सर्वशः ॥ २५ ॥ विलासं दर्शयामास ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ अतः सा पार्वती श्रेष्ठा तद्गद्दे न संशयः ॥ २६ ॥ जन्मनेति
तस्यास्तु न भविष्यति संगमः ॥ अन्यगात्वं द्वितीयेस्मिन्भविष्यति न संशयः ॥ २७ ॥ कदांतःस्थो इतिश्चैव वरं दत्त्वा स्त्रियां प्रभुः ॥ अतः
धोनं यया श्रीमान्स्वलोकं गतवानभूत् ॥ २८ ॥ विसृज्य ताश्च तं देहं वधुमुनलकन्यकाः ॥ ईदृसेनेति संज्ञां च लब्ध्वा ताश्च तयोऽन्यथा
॥ २९ ॥ ययुस्तत्र चरंत्यस्ता ददृशुर्मुदलं त्वृषिम् ॥ तस्य दर्शनमात्रेण बभूवः काममोहिताः ॥ ३० ॥ मुदलस्याभिमानं हि नामाश्रितम् च
मारुतः ॥ रमयामास तत्रस्था भारत्यादिवरांगनाः ॥ ३१ ॥ तदेहेन विष्टया सा बभूव द्रौपदीति च ॥ वस्मात्सा द्रुपदाचार्या तस्मात्सा
द्रौपदी स्मृता ॥ ३२ ॥ वेदिमध्यात्समुद्भूता तस्मात्साऽयोनिजा स्मृता ॥ कृष्णवर्णा यतस्तस्मात्सा कृष्णा भूतले स्मृता ॥ ३३ ॥
कृष्णाद्वहेपि भारत्या अभिमानः सदा स्मृतः ॥ शय्यादेशमिमानस्तु तत्स्वन्देहं कदाचन ॥ ३४ ॥ यस्याः स्वभर्तृस्वयमकाले च
स्वगसत्तम ॥ अभिमानस्तदैव स्यात्तस्या एव न चान्यथा ॥ ३५ ॥ एतासां रमणे काले उमायाः पक्षिसत्तम ॥ अभिमानश्च नास्त्येव
स्वाप श्व रताः सदा ॥ ३६ ॥ पार्थस्य रमणे काले द्रौपद्याश्च कलेवरे ॥ भारत्याश्च तथाः शय्या अभिमानवद्भव स्मृतम् ॥ ३७ ॥ उमादेः श्याम
लादेश्च अभिमानश्चतिस्तदा ॥ सर्वासां स्वाप एव स्वाभाव्य कार्या विचारणा ॥ ३८ ॥ अर्जुनं वीररूपेण प्रविष्टो नकुले मरुतः च ॥ भारतीं द्रुपदं नित्यं
शामलां च युधिष्ठिरः ॥ ३९ ॥ सुंदरेण च रूपेण प्रविष्टो नकुले मरुतः ॥ रमते भारतीं नित्यं नकुलव्याप्तुर्षां स्वयं ॥ ४० ॥ वीरिरूपेण पारि
ष्टो सहदेवेन च मारुतः ॥ द्रौपदीं रमते नित्यं सहदेवोऽप्युषां स्वयं ॥ ४१ ॥ शय्याया द्रौपदीदेहे नासुः सनं च मारुतः ॥ तातामतोऽन्यमभित्वं कृष्णा

उ.खं.
न.कॉ.
अ. १७

॥२३९॥

देहे न चितयेत् ॥ ४२ ॥ धर्मादिदेहसंगं च भारत्या नैव चितयेत् ॥ मनुजस्य च देहस्य तासां संगं न चितयेत् ॥ ४३ ॥ अपरोक्षवतीनां तु
 तासां लेपो न सर्वथा ॥ अथवा मुद्रलस्येव रतिकाले खगेश्वर ॥ ४४ ॥ रमणं चक्रेत्वं ता अतो दोषो न विद्यते ॥ एकस्मिन्दिवसे वीं धर्मो बापुश्च
 तातुभौ ॥ ४५ ॥ रमणं चक्रेत्वं सम्यक्कृष्णादेहेऽपि मानद ॥ तथाप्यनन्यगामित्वं चितनीयं न संशयः ॥ ४६ ॥ सुराणां सुरभोग्याश्च भोगं जानन्ति
 देवताः ॥ न जानन्त्येव मर्त्यास्तु तेषु देहेषु ते पुनः ॥ ४७ ॥ नीरक्षीरविवेकं च हेतो वति न चापरः ॥ अतः स्वभवे संयोगं कृष्णादेहेन चित
 येत् कृष्णादेहेन्यगामित्वं नैव चित्यं खगेश्वर ॥ ४८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽध्याये ब्रह्मकाण्डे भारत्या विशिष्टदेह
 संप्राप्तये कारणनिरूपणं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ अथातस्तज्जानन्त्येव शृणु परीक्षिततम ॥ शृणु तान्सावधानेन
 श्रुत्वा तानवधारय ॥ १ ॥ पुरुषाख्यविरिंचातुजातः शेषो महाबलः ॥ हरे रमायाश्च यस्य स्वरूपमिदं प्रकृतं ॥ २ ॥ शयनार्थमभूदेव तेन कृतं
 हरेर्न तु ॥ सर्वदा हरिदासोऽहं सर्वदा हरिपूजकः ॥ ३ ॥ हरे सदा नमामि त्वां बहु जन्मनि जन्मनि ॥ एवं बुद्ध्या तु गरुडो ब्रह्मच शयनं हरेः
 ॥ ४ ॥ मूत्रनाम्नस्तथा वायोः सदायं चिततामृतं ॥ कालमाया च गरुडो शयनार्थं हरिभूतः ॥ ५ ॥ ततो महत्तत्त्वतोर्विरिंचातु खगेश्वर ॥ अहं
 कारात्मको रुद्रः समभूत्सेवितुं हरिम् ॥ ६ ॥ त्रय इति यज्ञभाग परस्परतयाः स्मृताः ॥ सायनोऽथानीश्वरः ते त्रयः शतमुष्मा वराः ॥ ७ ॥ शेषः स
 एव विज्ञेयो भक्तो नारायणस्य च ॥ विष्णोर्वायोर्नतस्य निमिस्तोऽमुतः सदा ॥ ८ ॥ सुमित्रांशो दशरथात्मजो यो लक्ष्मणः खग ॥ सोऽपि शेषस्तु
 विज्ञेयो वाय्वर्नतांशसंयुतः ॥ ९ ॥ रामस्य त्रैलोक्यं सा सीता श्रुत्या खगाधिप ॥ बलनयस्तु रोहिण्यां मधुदेवादभूत्तम ॥ १० ॥ सोऽयमेव तु
 विज्ञेयस्त्वंशत्रयसमन्वितः ॥ आविष्टः सुकृष्णैर्न हरिणा रोहिणीसुतः ॥ ११ ॥ त्रय इति माताभाग्यवताराः कनिनः स्मृताः ॥ न
 वीद्विस्त्यावतारोऽस्ति श्रुत्या चाज्ञा तथा हरेः ॥ १२ ॥ रुद्रावतारान्यदेहे तान्मृच्छु त्वं स्याद्विद्वतः ॥ योऽहंकारात्मको रुद्रः स एवाभूत्खगेश्वर ॥ १३ ॥
 सदाऽशिव इति स्वान्यामयाप स विवाशकः ॥ तमोऽभिमानो स ज्ञेयस्त्वरिवत्सदाशिवः ॥ १४ ॥ कपालमालामशिवो सदा धारयते यतः ॥
 अतः सदाऽशिवो ज्ञेयो न च भागवतः शिवः ॥ १५ ॥ गजाजिनं चापवित्रं यतो धारयते हरः ॥ लोकानर्नगलात्सर्वोद्धारते च सदा हरः ॥ १६ ॥
 द्वयोज्ञेया सदा लोकान्निषयासक्तचेतसः ॥ विमुखाः कुरुते वस्त्राद्विष्णोस्तस्मात्सदाशिवः ॥ १७ ॥ कर्माविदुस्तुविशद्विद्वद् कुरुते हरः ॥ अतः
 सदाशिवो ज्ञेयो न च भागवतः शिवः ॥ १८ ॥ सोऽयं रमरानवसतिं कर्तुमिच्छन्तो हरः ॥ अतः सदाशिवो ज्ञेयो न च भागवतः शिवः ॥ १९ ॥

ग.म.पु.
॥२४०॥

दशवर्ष तपः कर्तुं विवेश लवणाभसि ॥ अतो रुद्रस्तपःसंज्ञामवाप च खगोत्तम ॥ २० ॥ व्यासपुत्रः शुक्रः प्रोक्तो वायोरवेशसंयुतः ॥ रुद्रावतारो विज्ञेयो ज्ञानार्थमभवद्भुवि ॥ २१ ॥ अविपत्यनुसूयायां जज्ञे रुद्रो महातपाः ॥ दुर्वासस्तु स विज्ञेयो मानभंगाय भृशताम् ॥ २२ ॥ द्रोणाजातो द्रौणिसंज्ञा रुद्र एव प्रकीर्तितः ॥ प्रारब्धं भोक्तुकामोसौ परपत्न्यकाशकः ॥ २३ ॥ ईशानकोणे संस्थितो यस्तु रुद्रो ह्यवाप वै वामदेवेति संज्ञाम् ॥ स्ववामभागे संस्थितं चैव वायुस्तं योग्यभक्तं सेवते सर्वदेव ॥ २४ ॥ अतो रुद्रो वामदेवेति संज्ञा मवाप शिष्टत्वमथोत्तमत्वम् ॥ कात्यात्मकत्वं च बलात्मकत्वमवाप रुद्रो न तु सुंदरत्वतः ॥ २५ ॥ सदा रुद्रो त्रिपुरस्थांश्च दैत्यान्विष्णुदुहो हंतु कामो महात्मा ॥ अञ्जोरूपं धृतवाह्यद्र एव ततस्त्वघोरेति स आप संज्ञाम् ॥ २६ ॥ सेवां कर्तुं त्विच्छतो दैत्यसंवाङ्किचित्कालं तपसा क्रियमा नान् ॥ वरान्दातुं सद्य एवाभिजातः सद्योजातेत्येव संज्ञामवाप ॥ २७ ॥ उरोः पुत्रस्तु और्वश्च रुद्र एव प्रकीर्तितः ॥ उदित्यकृष्टवाचित्वाद्भुस्तु रेदनवाचकः ॥ २८ ॥ उरू रुद्रो ह्यतः प्रोक्तस्तत्पुत्रश्चोर्वसंज्ञकः ॥ रुद्रमुर्वरितं कर्तुमर्षोर्धुद्भुद्र एव सः ॥ २९ ॥ गरुड उवाच ॥ रोदनं कुरुते कस्मा दुरुसंज्ञो हरे इहः ॥ रुद्रमुर्वरितं कस्मात्कुरुते और्वकारकः ॥ ३० ॥ एतद्विस्तार्य मेज्ञहि पौत्राय तव सुव्रत ॥ इत्युक्तस्तेन स हरिरुवाच करुणा निधिः ॥ ३१ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ दृष्ट्वा हरिं पुलकांगस्तु रुद्रः सवाष्पचक्षु रुद्रकण्ठश्च दृष्टः ॥ अनाद्यनंतवज्रकल्पेषु नैव कृतं यया स्मरणं सर्वदेव ॥ ३२ ॥ पादारविदे मुनसैर्विभूषिते दृष्टे मया केन पुण्येन देव ॥ दृष्ट्वादृष्ट्वा पादपद्मं सुरारिः पुनःपुना रुद्रकंठो बभूव ॥ ३३ ॥ रुद्रो रुद्रो भयकपितांगः कथं पुनर्दर्शनं मे प्रभोः स्यात् ॥ मुकुंद नारायण विश्वमूर्ते वागिद्विधेण स्तवनं मे कथं स्यात् ॥ ३४ ॥ महर्शनं सर्वदा पापयुक्तं तथा मद्रव् सर्वदा पापयुक्ता ॥ महर्शनं सर्वदा स्त्रीषु सक्तमध्व ते दर्शनं मे ह्यसक्तम् ॥ ३५ ॥ आसक्ता पुत्रदारादिकानां सम्यक् शक्तिस्तवने नास्ति विष्णोः ॥ विष्णुस्तु तौ नावकाशोस्ति बाधो दृष्टोऽहं त्वं केन पुण्येन देव ॥ ३६ ॥ अनन्तकर्णेश सुचंद्रसंज्ञ श्रोत्रेण नित्यं न कया भुता ते ॥ भुता मया बहुधा लोकवातां दृष्टो मया त्वं केन पुण्येन देव ॥ ३७ ॥ दृष्ट्वादृष्ट्वा पादपीठं हरेश्च पुनःपुना रुद्रकंठो बभूव ॥ रुद्रो रुद्रो भयकपितांगः कथं पुनः श्रवणं स्यात्कथायाः ॥ ३८ ॥ त्वमीश वेङ्कट सुवायुसंज्ञस्त्वदापितं गंधपुष्पादिकं च ॥ सदा न लिप्तं च भुजैर्विलिप्तं तन्मूत्रविष्टादिभकदर्भा

१ दृष्टस्त्वं मे केनेति पाठो युक्त इति भाति ।

उ. खं.
प्र. कां.
अ. १८

॥२४०॥

भुभिः ॥ ४० ॥ स्त्रीणां कुचोदकश्च कचोदकैश्च कक्षोदकैर्गावजलेमुकुन्द ॥ अनर्पितैर्वस्त्रगन्धादिकैश्च दृष्टो मया केन पुण्येन देव ॥ ४१ ॥ स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा हरि
 निर्माल्यगन्धं पुनः पुनः रुद्रकंठो बभूव ॥ रुरोद रुद्रो भयकं पितागः कथं पुनः स्पर्शनं स्यात्सदा मे ॥ ४२ ॥ वृषिह नासास्थित नासिकेश मन्नासया
 कापि सुपद्मसौरभम् ॥ नाभ्रातमित्यं पुनराभ्रातमेव ह्यनर्पितं गन्धपुष्पादिकं च ॥ ४३ ॥ सुनासिकं सुमुदन्तं सुरोरे दृष्टं सुखं केन पुण्येन देव ॥ भ्रात्वा
 भ्रात्वा विष्णुनिर्माल्यगन्धं पुनः पुनः रुद्रकंठो बभूव ॥ ४४ ॥ रुरोद रुद्रो भयकं पितागो जिब्रासि विमलरयशिखं कथं ते ॥ जिह्वस्थितो जिह्वा
 संज्ञो सुरोरे जिह्वेन्द्रियेणापि तथार्पितं च ॥ ४५ ॥ नैवेद्यशेषं तुलसीविमिश्रितं विशेषतः पादजलेन सिक्तम् ॥ यो भ्राति नित्यं पुरतो
 सुरोरे प्राप्नोति यज्ञाद्युत्तकोटिपुण्यम् ॥ ४६ ॥ एतादृशं तव नैवेद्यशेषं न भुक्तं वै सर्वदादित्यह्मम् ॥ अनर्पितं तव देवस्य विष्णोर्भुक्तं
 मया बहुवारं मुकुन्द ॥ ४७ ॥ पादारविन्दे नार्पितं भक्ष्यभोज्यं दृष्टो मया केन पुण्येन देव ॥ धूम्राशुक्लः हरिर्नैवेद्यजाते सुखं त्वदीयं रक्षया
 लालितं च ॥ ४८ ॥ सुभवाश्रयं तव मूर्धानमाहुः विरीटयुक्तं कुटिलैः कुतलैश्च ॥ अनेकजन्मान्नितपुण्यसंयथैर्दृष्टं मया मज्जतस्त्रेणमात्रं ॥ ४९ ॥
 अनेकजन्मान्नितपापसंयथैर्दृष्टं मया नि देवेश्वर ॥ एवं सुभक्त्या च रुरोद रुद्रो दृष्ट्वा हरिं सुखेन्दुभिः संपूर्णम् ॥ ५० ॥ पादजलेन तव निखरितं
 योगीश्वरैर्दृष्टं संशुद्धितम् ॥ दृष्टं मया दक्षया वासुदेव दक्षये कथं पुनरित्यं रुरोद ॥ ५१ ॥ दृष्टं मया त्वरिवले भविनाशितस्तत्पञ्चादिकैश्च जगतापि
 च देव पूर्णम् ॥ एतादृशं त्वदुदरं च कथं रमेश दक्षये पुनः पुनरहं त्विति संरुरोद ॥ ५२ ॥ आनन्दपूर्णं नखपूर्णं सुकेशपूर्णं लोमादिपूर्णं सुगन्धपूर्णं
 सुवर्णपूर्णं ॥ वस्त्रस्थलं तव विभोस्तु विशालभूतं सद्गुणपूर्णं विमलकौस्तुभशीभिर्लक्ष्म्या ॥ ५३ ॥ सुकोमलं श्रोतुलरवास्तथैव सुगुणितं बद्ध
 नैश्चाचितं च ॥ एतादृशं तव वस्त्रस्थलं च दृष्टं मया तव कारुण्यदृष्टया ॥ ५४ ॥ पुनः पुनर्दर्शनं मे कथं स्यादेवं रुद्रः स च भक्त्या रुरोद ॥ अतः
 स्तुरुर्नाम संप्राप्य रुद्रस्तत्पुत्रोद्भवैः संज्ञः स एव ॥ ५५ ॥ यस्माद्दृष्टं चोर्वरितं वै चकार तस्मात्स रुद्रस्त्वैर्विंशजो बभूव ॥ और्वस्तु लोकान्मोक्ष
 योग्याश्च दृष्ट्वा ह्यत्यन्तं वै विषयेष्वेव निष्ठान् ॥ ५६ ॥ स्तुतिं चोर्वा विष्णुपादारविन्दं स्तुत्वा स्तुत्वा रुद्रकंठो बभूव ॥ ते पापिष्ठः पापकृपां न भजन्तो
 दिने दिने दुर्विषयान्कर्तुं प्रीतिः ॥ ५७ ॥ कदा चैतान् देयबुद्ध्या विमुचे न जनेहं चेति सम्पद् रुरोद ॥ एते हि मूर्खा विषयानर्थलक्ष्यं कुर्वन्ति यत्नं यत्नं
 मदरेण ॥ ५८ ॥ कविद्रियार्थं हि धनादिकं च त्यजन्ति च सर्वं विषयेषु निष्ठाः ॥ त्वन्मायया मोहिताश्च बुद्ध्या न कदा चैतान्मुच्यन्ति विवर्तन्ते

१ आदिवाङ्मुक्तवित्येव दर्शनम् !

ग.म.पु.
॥२४॥

॥ ५९ ॥ स्मृत्वास्मृत्वा वासुदेवस्य मायां रुरोद चौर्वो भयकपितांगः ॥ अतीव कष्टेन च लोकवृत्त्या श्रिता दैन्यं स्वीयकार्यं विहाय
॥ ६० ॥ अतीव दैन्येन धनादिकं च संपाद्य सर्वेऽपि सुपापशीलाः ॥ कष्टार्जितं द्रव्यधनादिकं च त्यजति सर्वे पशवो व्यर्थमेव ॥ ६१ ॥ सत्पा
त्रभूते विष्णुसुहृदा कदापि त्यजति नैते मायया वै सुरोः ॥ एषामासुर्व्यर्थमेवमाहुर्महातः कथं नष्टा इति सम्यग्रोद ॥ ६२ ॥ एषामासुर्व्यर्थमेव
गतं च एषां दृष्ट्वा यौवनं तु पुत्रं च ॥ स्कंधस्थं मृत्युर्हसते कृष्ण विष्णो तं वै न जानति विमुहचेतसः ॥ ६३ ॥ श्वं मदीयं शतवर्षं च जीवेत्पुत्रा
मदीया शतवर्षं तथैव ॥ अहं च जीवे शतवर्षं सुखेन मदीयभार्यापि सुलक्षणाऽऽस्ते ॥ ६४ ॥ गावश्च मे संति सदुग्धपूर्णा गित्रा
पि मे संति मुदा हि युक्ताः ॥ दास्ये सुतं वरणार्थं तु वध्वै पुत्रीं विवाहार्थं महं ददामि ॥ ६५ ॥ दास्ये चाहं सत्पु पुत्रीं धनं वा दास्ये
चाहं धनिकेष्वेव नित्यम् ॥ अदृष्टशून्यान् भगवान्वासुदेवो दृष्ट्वा दृष्ट्वा हसते सर्वदेव ॥ ६६ ॥ नाहं करिष्ये श्रद्धं कथाया मद्राग्यना
शश्च भविष्यतीति ॥ नाहं हरिं पूजयिष्ये सदैव पुत्रादिनाशश्च भविष्यतीति ॥ ६७ ॥ कालेकाले दिष्टनामा हरिस्तु फलप्रदो वासु
देवोऽखिलस्य ॥ एतादृशान्मृतजनांश्च दृष्ट्वा रुरोद चौर्वो वासुदेवैकनिष्ठः ॥ ६८ ॥ अतस्त्वेवो रुरोदपि स्वयं ज्ञातुं नित्यं
कृष्णसुरशिशितार्थः ॥ यदा सती दशपुत्री स्वर्गं दशाध्वरे स्वशरीरे विमुञ्च्य ॥ ६९ ॥ जज्ञे पुनर्मेनकायां हिमाद्रस्तदा रुद्रस्त्वैवसंज्ञा
मवाप ॥ ऊर्ध्वरेता भवेत्युक्ता ऊर्ध्वरेता वधूव ह ॥ ७० ॥ पाणिग्रहां रुद्रदेवो महात्मा यदा हिमाद्रिः कन्धकायाश्चकार ॥
तस्यां परं लपटः संवधूव अतो रुद्रः परसंज्ञामवाप ॥ ७१ ॥ सदाशिवाद्या दश रुद्रभ्रातरः सौमित्रियो रौहिणेयस्त्रयश्च ॥ सप्त
एते मोक्षकाले मृतौ च शतैर्गुणैर्न्यूनभूताश्च ताभ्याम् ॥ ७२ ॥ गरुड उवाच ॥ ॥ आनंदनिर्णयं ब्रूहि कृष्ण पूर्णदयानिवे ॥
निर्णेतुं ज्ञानिनं यद्वज्रापनार्थं तथा मम ॥ ७३ ॥ ब्रूहि शिष्याय दयया उद्धर्तुं मां च सर्वदा ॥ पूर्णकामस्य ते कृष्ण का स्पृहा विद्यते
प्रभो ॥ ७४ ॥ एवमुक्तो हृषीकेशः पक्षीशेन महात्मना ॥ उवाच कुपया कृष्णः प्रसन्नः कमलैक्षणः ॥ ७५ ॥ ॥ श्रीकृष्ण
उवाच ॥ गायत्र्याश्च शतानंद एकानंदस्तु वेधसः एतादृशः शतानंदो ब्रह्मणः परिकीर्तितः ॥ ७६ ॥ शेषादिश्च शतानंदः सरस्
त्याः खगोत्तम ॥ एकानंदस्तु विज्ञेयो भारत्या विनतासुत ॥ ७७ ॥ एवं तु निर्णयो ज्ञेय आनंदस्य सदा खग ॥ एवमुक्त
मया सर्वं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ७८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽध्यायः ॥

उ.खं.
म. कां.
अ. १८

॥२४॥

घादशोभ्यायः ॥ १८ ॥ गरुड उवाच ॥ त्वयोक्तं कृष्ण गोविंद रुद्राच्छतगुणादपि ॥ ब्रह्मणो भारती चोभे अधिके देवसत्तम ॥ १ ॥
 मया श्रुतं विरिंचेन उमापर्यंतमेव च ॥ अनंतशिर्विहीनत्वं विरिंचोक्तं सुराधिप ॥ २ ॥ सहस्रांशैर्विहीनत्वं त्वयोक्तं कृष्ण नावय ॥ सर्वेषां
 चैव प्रवेषामवेक्ष्यैव हरे विभो ॥ ३ ॥ ज्ञानानंदबलादीनां वायुपर्यन्तमेव च ॥ सहस्रांशैर्विहीनत्वं ज्ञानादीनां भद्रेश्वर ॥ ४ ॥ निर्णयं वृ
 हि गोविन्द सर्वज्ञोसि न संशयः ॥ गरुडेनैवमुक्तस्तु वासुदेवोब्रवीद्ब्रुवम् ॥ ५ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ आनंदशैर्विहीनत्वमपेक्षैव स्वमादिप ॥
 उत्तरेषामुत्तरेषां योगादेवमिति स्फुटम् ॥ ६ ॥ परिमाणे शतगुणे आनन्दे स्फुटतावशात् ॥ अनन्तभुगवत्त्वं च ब्रह्मणा सद्यदीरितम् ॥ ७ ॥
 सहस्रगुणितत्वं च वायुना समुदीरितम् ॥ यथानंदे तथा ज्ञाने विष्णौ भक्तौ बलाधिके ॥ ८ ॥ सर्वं गुणैः शतगुणैः कर्मणोक्तं तु तेजसि
 लाः ॥ भारत्याश्च शतं ज्ञानं सुखं भक्तिबलाधिके ॥ ९ ॥ एवं ज्ञानं सुविज्ञेयं मास्तेस्तु बलादिकम् ॥ एवं ज्ञानं शतं ज्ञेयं मान्ते नाम संरा
 यः ॥ १० ॥ भारत्याश्च शतं ज्ञानं बलं च सद्यदाहृतम् ॥ गवमेव च वायोश्च ज्ञानं चैवमिति स्फुटम् ॥ ११ ॥ यथा दीप्त्याहृतम् अ
 मिज्वाला न दीपवत् ॥ स्फुटीभवैश्चैवाग्निर्वहलापि न सयेकत् ॥ १२ ॥ यथैव सुमोहिसुमोहो नैव स्फुटीभेदः ॥ आनन्दानन्दं च पश्येत्
 तु मया तव ॥ १३ ॥ तथैव जानीहि खग नान्यथा तु कथंचन ॥ अहं विजानामि यच्च स्थितान् गुणान्सर्वविशेषां स्वप्नं सद्युतात् ॥ १४ ॥
 सुसूक्ष्मरूपांश्च सदा खगेंद्र मयाप्यदृष्टो नास्ति नास्त्येव कश्चिद् ॥ १५ ॥ सर्वोत्तमैश्चपि विद्यमानं हरिं विजानाति स्मापि देवी ॥ १६ ॥
 हरेर्गुणान्सर्वविशेषसंयुतानखण्डरूपांसा विजानाति देवी ॥ सुसूक्ष्मरूपांसा विजानाति देवी ब्रह्मादिभ्यो मत्प्रसादाधिकं च ॥ १७ ॥ स्वा
 त्मस्वरूपं प्रविजानाति देवी सुसूक्ष्मरूपं सुविशेषं युक्तम् ॥ स्वान्यं प्रपंचं प्रविजानाति लम्बीस्तथाप्यशेषैः सुविशेषं युक्तम् ॥ १८ ॥ ब्र
 ह्मापि पश्येत्सर्वं वासुदेवं वाय्वादिव्यो ह्यधिकान्सद्गुणांश्च ॥ श्रोत्रं च जानाति हरेर्गुणांश्च सुसूक्ष्मरूपांश्च विशेषसंयुतांश्च ॥ १९ ॥ स्पष्टरूपे
 ण यथा विदुः सुरा मुक्ता ब्रह्माणं न तथा तेप्यमुक्ताः ॥ स्वात्मानमन्यत्र सदा विशेषेण विजानाति विविधं मास्तः ॥ २० ॥ वाणी विजाना
 नाति हरेर्गुणांश्च स्वयंभुवो नैव तावद्विशेषान् ॥ त्रेगुण्यरूपान्तरतः सदैव पश्येद्विष्णुं कृष्णरूपं सगेंद्र ॥ २१ ॥ योगो रुद्रो वाँद सदैव सगेंद्र तस्यै
 मात्रे प्रविजानाति संस्थम् ॥ वाणीदृष्टान्सविशेषान् गुणांस्ते जानाति नो सत्यमेवोक्तसंग ॥ २२ ॥ उवाच सुपर्णो धारुणी चेति तिस्रःसहस्रं ततः प्रविजानाति
 सुस्थम् ॥ हरेर्विशेषान् रुद्र दृष्टान्खगेंद्र जानाति नेताः कापि देशे च काले ॥ २३ ॥ इमावयः प्रविजानाति वीद्वि अहंकारं व्यातिरूपं हारं च ॥ सदायां च

ग.म.पु
॥२४२॥

बुद्धितत्त्वे स्थितं तं जानाति ते सोमसुखादयश्च ॥ २४ ॥ विष्णुं हरिं भूततत्त्वे स्थितं च ये चान्ये च प्रविजानांति नित्यम् ॥ अन्ये च पश्यन्ति यथा
स्वयोग्यमंडांतरस्थं हरिरूपं खगेन्द्र ॥ २५ ॥ केचित्पश्यन्ति हरेश्च रूपं त्वदीयदृष्टस्थं हृदि केचित्सदैव ॥ एवं प्रकारं प्रविजानीहि वीन्द्र ह्यपो शृणु त्वं
मम भार्याः षडेताः ॥ २६ ॥ रुक्मिण्याद्याः षण्माहिष्यो मम श्रीर्नाला च या मम भार्या खगेन्द्र ॥ सगं पूर्वोत्पिन्हव्यवाहस्य पुत्री तास्ता भजे सद्य एवा
विरोषात् ॥ २७ ॥ कन्यैव सा कृष्णपत्नी च कामांस्तास्ताव भजेन्मनसा चितितांश्च ॥ अतीव यत्नं कन्यवाहं खगेन्द्र पितृष्वेकः सर्वदा वै
चकार ॥ २८ ॥ तथैव सा नैव भर्तारमाप यतस्तु सा कृष्णनिष्ठकविता ॥ २९ ॥ तदाश्वनीत्कन्यवाहश्च पुत्री पतिं किमर्थं नेच्छसि मूढबुद्धे ॥
तदाश्वनीत्कन्यवाहं च पुत्री हरिं विना सर्वगुणोपपन्ने ॥ जन्मन्यस्मिन् भवता नास्ति देव यतो भर्ता हरिरिवैक एव ॥ ३० ॥ यतो लोके सुखियः सर्व एव
सदा ज्ञेया विषवास्ते हि नित्यम् ॥ अनादि नित्यं भुवनैकसारं सुसुंदरं मोक्षदं कामदं च ॥ ३१ ॥ एतादृशं न विजानांति यास्तु सर्वास्ता वै विषवाः
सर्वदेव ॥ निमित्तभूतं भर्तृरूपं च जीवं देवोपेतं हरिभक्त्या विहीनम् ॥ ३२ ॥ सुकश्मलं नवरत्नेः खवंतं दुर्गंधयुक्तं सर्वदा कृत्सितं च ॥ एताः
दूरो भर्तृजीवे न तात प्रयोजनं नास्ति कृष्णं विहाय ॥ ३३ ॥ देवस्त्रियो निजभर्तृग्विहायु तत्र स्थितं श्रीणयत्येव नित्यम् ॥ अतश्च ताः सधवाः सर्वदेव
लोकेर्बद्धा नात्र विचार्यमास्ति ॥ ३४ ॥ भर्तास्ते हरिभक्ता यदि स्फुरासां स्त्रीणां जन्मसाफल्यमेव ॥ अनेकजन्माजितपुण्यसंचयेस्तद्गतो हरिभक्ता
भवेयुः ॥ ३५ ॥ यद्गतो हरिभक्ता न संति ताभिस्त्याज्यं स्वीयगात्रं भूरां हि ॥ स्वभर्तृभूतं कृष्णरूपं हरिं च स्मृत्वा सत्याय यदि गात्रं त्यजे
युः ॥ ३६ ॥ तदा नैव ह्यात्महत्यादिदोषाः स्त्रीणामेवं निर्णयोप्यं हि शास्त्रे ॥ यद्गतो न विजानांति विष्णुं तासां संगो नैव कार्यः कदापि ॥ ३७ ॥ अनेक
जन्माजितपुण्यसंचयात्तद्गतो विष्णुभक्ता भवेयुः ॥ कलौ युगे दुर्लभा विष्णुभक्ता हरेभक्तिदुर्लभा सर्वदेव ॥ ३८ ॥ हरेः कथा दुर्लभा यातुल्ये
हरेर्दीक्षा दुर्लभा दुर्लभा च ॥ हरेस्तत्त्वे निर्णयो दुर्लभो हि हरर्दासः संगो दुर्लभश्च ॥ ३९ ॥ ब्रह्मणि दुर्लभं वै सुरारिर्नमस्कारो दुर्लभो वै कला
च ॥ तद्गतानां पालनं दुर्लभं च सद्ग्रेष्णवानां दुर्लभं ह्यन्नदानम् ॥ ४० ॥ तन्त्रोक्तपूजा दुर्लभा वै सुरारिर्नामग्रहो दुर्लभश्चैव विष्णोः ॥ सुवैष्णवानां
पूजनं दुर्लभं हि सद्ग्रेष्णवानां भाषणं दुर्लभं च ॥ ४१ ॥ शालग्रामस्पर्शनं दुर्लभं च सद्ग्रेष्णवानां दर्शनं दुर्लभं हि ॥ गोस्पर्शनं दुर्लभं मत्पुलोके
सद्गायनं दुर्लभं सद्गुरुं च ॥ ४२ ॥ सद्गायोः सत्पुत्रका दुर्लभा हि शेषाचलस्थस्य हरेश्च दर्शनम् ॥ सुदुर्लभं रंगनाथस्य तीरे कावेर्यां वै दर्शनं विष्णुपद्याः
॥ ४३ ॥ कांचीक्षेत्रे वरदराजस्य सेवा सुदुर्लभा दर्शनं चैव लोके ॥ सुदुर्लभं दर्शनं रामसेतोः सुदुर्लभा मध्वशास्त्रे च शक्तिः ॥ ४४ ॥ श्रीमतीरे

उ. खं.
त्र. का.
अ. १९

॥२४२॥

संस्थितस्यापि विष्णोः सुदुर्लभं दर्शनं चाहुरार्याः ॥ रेवातीरे संस्थितस्यापि विष्णोर्गयात्रे विष्णुपादस्य चैव ॥ ४५ ॥ तथा बद्रौ संस्थित
 स्यापि विष्णोः सुदुर्लभं मर्त्यलोके स्थितानाम् ॥ शेषाचले श्रीनिवासाश्रमे च तपस्विनो दुर्लभा मर्त्यलोके ॥ ४६ ॥ प्रयागाख्ये माधवस्यापि
 नित्यं सुदर्शनं दुर्लभं वै नृणां हि ॥ ४७ ॥ अतो नेच्छामि भर्तारं कृष्णादन्यं कदाचन ॥ एवमुक्त्वा सा पितरं ययौ शेषाचलं प्रति ॥ ४८ ॥ कपि
 लाख्यमहातीर्थे आरुरोह महागिरिम् ॥ तत्रस्थं श्रीनिवासं च दृष्ट्वा नत्वा महासती ॥ ४९ ॥ त्रिदिनं समुत्तप्याथ गत्वा चापविनाशनम् ॥ तत्र
 स्नात्वा विवाहार्थमेकांतं प्रययावथ ॥ ५० ॥ तस्या उत्तरदिग्भागे कोशकुलमे महातले ॥ गतेभूते च एकस्मिन् अक्षरं तत्र उत्तमम् ॥ ५१ ॥ ध्यात्वा
 नारायणं देवं तत्रासीच्च कुमारिका ॥ दिव्यवर्षसहस्रानि स्तोतुं समुपचक्रमे ॥ ५२ ॥ कुनार्जुनापि ॥ त्वमेव श्यामा च पितुः स्वभक्त्या यदा
 त्वमेव ॥ त्वमेव पुत्रश्च गुरुर्गौर्यान्निभं स्वसा त्वं प्रम वल्लभश्च ॥ ५३ ॥ अनाद्यनंतं तेष्वपि जन्मसु प्रभो विचार्यमाणं न विज्ञानेभ्य ई च ॥ एतं हि सर्वं
 च निमित्तमाव्रतः पित्रादयस्त्वं ह्यनिमित्तमाव्रतः ॥ ५४ ॥ अतो मुरारेश्च तत्रैव भार्या भूयास्तमित्येव तदा व्रतं मे ॥ दुःसंगमादासि सप्तमं न संसिद्धिरित्येव
 वदान्यवृत्ते ॥ ५५ ॥ त्वद्वृत्तकाणां तव दासवर्यं विद्वृत्तकाणां दर्शनं छिधि देव ॥ गुरुद्वहां दर्शनं छिधि विष्णो भक्तद्वहां भिजतां छिधि कृष्ण
 ॥ ५६ ॥ तव भूमिभर्माषिणं छिधि देव त्वं संगमं देहि पदारविदे ॥ श्रीशैलवासाय नमो नमस्ते नमोनमः श्रीनिवासाय तभ्यम् ॥ ५७ ॥ स्वामिन
 परावर रमेश निदानमूर्ते कालो महानपि गतश्च निदर्शनं ते ॥ अनंतजन्माजितसाधनेश्च त्वदर्शनं स्याच्च चतुर्भुजस्य ॥ ५८ ॥ कथं मन स्यात्तव दर्शनं
 प्रभो सर्वैश्च दोषैश्च संसंगतायाः ॥ दास्यास्पदायास्तव दासदास्याः प्रसीद देवेश जगन्निवास ॥ ५९ ॥ एवं स्मृतस्तथा विष्णुः श्रीनिवासा
 दयानिधिः ॥ प्रादुरासीद्भरदराद् भक्त्या तस्या जनार्दनः ॥ ६० ॥ वरं वरच भद्रं ते वरदोहमिहागतः ॥ हरिणोद्धारितं वाक्यं श्रुत्वा प्राह स्मिता
 नना ॥ ६१ ॥ उवाच परया भक्त्या श्रीनिवासं जनप्रभुम् ॥ अहं हि भार्या भूयासं तव मायव सुंदरं दर्शयिष्ये तस्या वचः श्रुत्वा श्रीनिवासाज्जयो
 द्वयः ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अहं कुमारि सुभगे कृष्णजन्मानि भूतले ॥ ६२ ॥ भवामि तव भर्ताहं तव कर्ता विचारणा ॥ एवमुक्त्वा मुक्ता कन्या पुण्यराशि
 हरि परम् ॥ ६३ ॥ उवाच परमप्रीता हर्षगद्गदया गिरा ॥ ६४ ॥ कन्योवाच ॥ कृष्णजन्मन्याहं गत्वा भूयासं प्रथमेदनि ॥ ६५ ॥ संस्कारात्प्रथमं चाहमं
 गनाभ्यः समावृणे ॥ ओमित्युक्तः पुनर्वाक्यमुवाच मधुसूदनः ॥ ६६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कुमार्या विधुतत्वाच्च मत्पदनाच्च मामिति ॥ तेषां
 मनोभोदसिद्धिर्भविष्यति न संशयः ॥ ६७ ॥ इति तस्यै वरं दत्त्वा तत्रैवांतरधीयत ॥ देहं तत्रैव संत्यज्य कुमारि चैव प्रसिका ॥ ६८ ॥ कृष्ण

न.म.पु.
॥२७३॥

कस्य गृहे जाता नीला नाम्ना तु सा स्मृता ॥ कुंभकस्तु महाभाग नंदशोभस्य शालकः ॥ ६९ ॥ कल्पवाहः स विज्ञेयः पितृणां प्रथमः
स्मृतः ॥ तस्य गन्धा गृहमहं वृषभाचलवासिनः ॥ शिवस्य वरतश्चैव त्वजेयः खगसत्तम ॥ ७० ॥ दितिजाम्बिनिहत्वेन नीला प्राता
खगेभ्यः ॥ ततो नाग्निजितो राज्ञो गृहे जाता कुमारिका ॥ ७१ ॥ नाग्निजितकव्यवाहोभूतकन्या नीलाह्वयाभवत् ॥ तस्याः स्वयंकेरुं चाहं गोवृषा
न्सप्तसंख्यकान् ॥ ७२ ॥ शिवस्य वरतश्चैवाप्यवध्यान्देवमानुषैः ॥ वद्धा वृषाणुपाजित्वा प्राता नीला महाखग ॥ ७३ ॥ कुंभकस्य सुता नीला
देहस्थाः प्राविशन् भूशम् ॥ एकावयवतो यस्मात्तस्मात्तत्रैव साविशत् ॥ ७४ ॥ भूमौ द्विधा संप्रजाता कुमार्यैव न संशयः ॥ भद्राजन्म प्रवक्ष्यामि
शृणु पक्षोद्विजसत्तम ॥ ७५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकण्डे नीलाविवाहनिर्णयो नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ श्रीकृष्ण
उवाच ॥ या पूर्वसर्गे नल्लसंज्ञस्य वीद्रे पुत्री भूत्वा विष्णुपत्नी सकामा ॥ प्रदक्षिणं भ्रमणं वै चकार गुणेन भद्रा भद्रसंज्ञा नभूत ॥ १ ॥ कन्याभाने
संस्थिता भद्रसंज्ञा पिता नलस्त्ववचीता स पश्यन् ॥ भद्रे किमर्थं गात्रपीडां करोषि फलं हि तन्नन्दिनि मे वदस्व ॥ २ ॥ ॥ भद्रोवाच ॥ शृणु
त्वं मे तात नमस्क्रियादेः फलं वक्तुं का समर्था भवेच्च ॥ ३ ॥ तथाप्यहं त्वं वक्ष्यामि तात यत्प्राप्तव्यं ॥ शृणु सन्तुष्टित्वं मे ॥ तदा हरिभक्त
नाथो दयालुरहं हरेस्तव दासालुदासी ॥ मां पाहि विष्णोस्तव वेदं पदे हस्तपुच्छा प्रणामं चाकरोदंडरूपम् ॥ ४ ॥ हरेः प्रणामं विवति
कर्तव्यशून्यं व्यर्थं तमाहुर्ज्ञानिनस्तच्छृणु त्वम् ॥ रमेश मध्वेश सरस्वतीशेत्येवं वदन्प्रणमेद्विष्णुदेवम् ॥ ५ ॥ यथा प्रपन्नो वेदनादिवदेत्
स्तथा न तुष्टः पूजनात्कर्मतश्च ॥ यथा नामस्मरणाद्दन्तनादा पापान्निर्यच्छेत्तु तथा न चान्यैः ॥ ६ ॥ देहं तु वेदोपसंख्येव तात हरेः
प्रणामैः शून्यभूतं च पुष्टम् ॥ तदेवमाहुर्व्यर्थमेवेति तात तत्प्रापकाणां नरकं दुःखसाहः ॥ ७ ॥ यमोऽपि तं तत्र उद्धृत्वा तु
निधाय पिष्टं मुखलैः करोति ॥ यो वा परं न करोत्येव तात प्रदक्षिणं देवदेवस्य विष्णोः ॥ ८ ॥ तस्यैव पादौ तलवरे नि
धाय यमश्च नित्यं प्रकरोति पिष्टम् ॥ एषां जिह्वा हरिकृष्णेति नाम न वक्ति नित्यं व्यर्थभूता वदति ॥ ९ ॥ तेषां जिह्वा यमलक्ष्मिं यमस्तु
निष्कास्य पिष्टं प्रकरोति नित्यम् ॥ काशीनिवासेन च किं प्रयोजनं किं वा प्रयगे मरणेन तात ॥ १० ॥ किं वा रणभे मरणेन सौख्यं किं वा
मखादेः समलुब्धतेन ॥ समस्ततीर्थेष्वटनेन किं किमधीतशास्त्रेण सुतीक्ष्णबुद्ध्या ॥ ११ ॥ येषां जिह्वाये हरितामैव नास्ति तेषां गार्हपत्यं नास्ति

१ पुत्रीभूतत्यर्थः ।

उ. खं.
अ. कौ.
अ. २०

॥२७३॥

विष्णोः ॥ येषां पद्भ्यां नास्ति हरेः प्रदक्षिणं तेषां सर्वं व्यर्थमाहुर्महान्तः ॥ १२ ॥ हर्यर्पणाद्रहितं नाम कस्मात्प्रदक्षिणं नमनं चादुरर्घ्यम् ॥ अतो
 विष्णोर्नमनं कार्यमेव हरेर्नामस्मरणं तात कार्यम् ॥ १३ ॥ जन्म ह्येतदुर्लभं नश्वरं तु यथा जलस्थं बुद्बुदं तत्तथैव ॥ नो विश्वासं कुरु गात्रे त्वदीये
 जीवेष्वपि स्वः परश्चेति तात ॥ १४ ॥ सद्यः कृतं नमनं न त्वदीयं सद्यः कृतं स्मरणं न त्वदीयम् ॥ कदा प्राप्स्ये मरणं तत्र जाने न विश्वासं कुरु
 गात्रे महात्मन् ॥ १५ ॥ एतच्छ्रुत्वा नलो वीद्वं पुत्रीवाक्यं सुनिर्मलम् ॥ नमस्कारं च कृतवान्यथाशक्त्या प्रदक्षिणम् ॥ १६ ॥ सापि प्रदक्षिणं चक्रे
 नमस्कारं सदा हरेः ॥ एवं बहुदिनं कृत्वा ध्यात्वा नारायणं परम् ॥ १७ ॥ कलेवरं च तत्पाज मरणे हरिचितया ॥ मत्पितुर्वसुदेवस्य भगिन्या
 उदरे खग ॥ ८० ॥ कैकेयीति च नाम्ना सा त्वभवद्भद्रसंज्ञका ॥ यस्माद्भद्रगुणैर्युक्ता भद्रा सा भद्रनामिका ॥ १९ ॥ तस्यात्मजैश्च कैकेयैः पंचभिः
 खगसत्तम ॥ प्रत्याहृतामिमां भद्रां प्राप्तवान् खगसत्तम ॥ २० ॥ वक्ष्येह मित्रविदायाः पाणिग्रहणकारणम् ॥ सावधानमना भूत्वा शृणु पक्षीन्द्र
 सत्तम ॥ २१ ॥ मित्रविदोवाच ॥ यान्पूर्वसर्गेऽप्यवृणोन्निकामतो ह्यग्नीषोमात्रामिका मित्रविदा ॥ मित्रं हरिं प्राप्तुकामा सदैव तत्रोपायं चितयामास
 देवी ॥ २२ ॥ हरिप्राप्तौ सार्धनाः संति तेषु मुख्यं कचिच्चितयामास देवी ॥ तेषां मध्ये श्रवणं श्रेष्ठमाहुः पुराणानां सात्त्विकानां सदापि ॥ २३ ॥
 विष्णोरुत्कर्षो वर्तते यत्र वायोस्तथोत्कर्षः सज्जनानां पुराणे ॥ श्राद्धं सदा विष्णुबुद्ध्या सदैव नान्यच्छ्राव्यं साधनं तत्र चैव ॥ २४ ॥ यस्मिन्दिने
 श्रवणं नास्ति विष्णोस्तेषां जन्म व्यर्थमाहुः कथायाम् ॥ स्नानं जपः पंचयज्ञं व्रतं च इष्टापूर्ते कृच्छ्रचाद्रे च दत्तम् ॥ २५ ॥ सर्वं व्यर्थं वैष्णवानां च
 दीक्षा कथां विना सम्यगनुष्ठितां वै ॥ यैर्न श्रुतं भागवतं पुराणं ससंप्रदायैर्गुरुभिः संयुतैश्च ॥ २६ ॥ यैर्न श्रुतं भागवतं पुराणं यैर्न श्रुतं ब्रह्मकांडं
 पुराणम् ॥ तेषां जन्म व्यर्थमाहुर्महान्तस्तस्माच्छ्राव्या हरिवातां सदैव ॥ २७ ॥ न यत्र गोविंदकथामहानदी न यत्र नारायणपादसंश्रयः ॥ न यत्र
 विष्णोः सततं वचोस्ति न संवसेत्तत्क्षणमात्रं कथंचित् ॥ २८ ॥ यस्मिन् ग्रामे भागवतं न शास्त्रं न वर्तते भागवता रसज्ञाः ॥ यस्मिन् ग्रहे नास्ति
 गीतार्थसारः यस्मिन् ग्रामे नाम सहस्रकं वा ॥ २९ ॥ तयो रसज्ञा यत्र न सन्ति तत्र न संवसेत्क्षणमात्रं कथंचित् ॥ यस्मिन् दिने दिव्यकथा च विष्णो
 र्नास्ति जंतोस्तस्य चायुर्वृथैव ॥ ३० ॥ गर्भे गते नात्र विचार्यमस्ति तन्मन्यते दुर्लभं मर्त्यलोके ॥ कर्णं कल्पैर्भूषितं सुंदरं च न सुंदरं चादुरार्या रसज्ञाः
 ॥ ३१ ॥ विष्णोः कथाख्याभरणैश्च युक्तं तदेव कर्णं सुंदरं चादुरार्याः ॥ तस्मात्सदा भागवतार्थसारं शृण्वन्ति ये सततं वाचयन्ति ॥ ३२ ॥ तेषां

ग.म.पु.
॥२४४॥

जन्म स्वस्थमाहुर्मर्दातो महत्फलं चास्ति तथैव तेषाम् ॥ सोष्णीषकंबुकयुताश्च हरेः कथां वै शृण्वति योपि च पठन्ति सदैव मर्त्याः ॥ ३३ ॥ सर्वेपि ते पूजनीया हि लोके न वै शिश्रे चोदरे चैव सक्ताः ॥ ये दाक्षिण्यादर्थलोभाद्भदंति सदा पुराणं भगवत्तत्त्वसारम् ॥ ३४ ॥ प्रच्छादयति तत्त्वगोप्यानि ये तु तेषां गतिः सूर्यसुनुः सदैव ॥ ये धर्मकांडे कर्मकांडे सदैव उत्पादयति सुरुचिं तत्र नित्यम् ॥ ३५ ॥ मौल्येन ये कथयेयुः पुराणं तेषां गतिः सूर्यसुनुः सदैव ॥ मौल्येन ये भागवतं पुराणं शृण्वति वै हरिशाल्लार्थतत्त्वम् ॥ ३६ ॥ मौल्येन वेदाध्ययनं प्रकुर्वते तेषां गतिः सूर्यसुनुः सदैव ॥ यहच्छ या प्राप्तयेनेन ये तु संतुष्टास्ते ह्यत्र योग्याः सदैव ॥ ३७ ॥ धनार्जने ये त्वतितृष्णाभिमुक्तास्तेषां न वै भागवतेधिकारः ॥ मत्वा लोके हरिरेवति नित्यमतयोमी नास्ति तदन्य ईशः ॥ ३८ ॥ एवं सदा ये प्रविशितयति योगक्षेमं विश्रयाद्विष्णुरेषाम् ॥ सद्देष्णवानामशुभं नास्ति नास्ति प्रहश्यते संशयज्ञानरूपात् ॥ ३९ ॥ कर्मानुसारेण हरिर्ददाति फलं शुभानामशुभस्य चैव ॥ अतस्तदर्थं नैव यत्नं च कुर्याद्भनार्थं वै हरितस्त्वे च कुर्यात् ॥ ४० ॥ अतः स्नात्वा दिव्यमंत्रं जपित्वा विसर्जयित्वा विष्णुनिर्मात्यगन्धम् ॥ नुविष्ट्वा भागवतं पुराणं संश्राव येत्सर्ववैत्तापि नित्यम् ॥ ४१ ॥ कर्मानुसारेण धनार्जनं च वेदार्जनं शास्त्रसमार्जनं च ॥ भविष्यति श्रवणं चापि विष्णोरायादराच्छ्रवणं दुर्वैटं च ॥ ४२ ॥ अत्यादराद्भागवतस्य सारमास्वादयेदुर्वैटं मर्त्यलोके ॥ आस्वाद्य तद्भागवतं पुराणमनंदशान्पैर्मुक्ता दुर्वैटं च ॥ ४३ ॥ श्रुत्वा तत्त्वानां निर्णयं धारणं च सुदुर्वैटं चाहुरार्याः समस्तम् ॥ श्रुत्वा तत्त्वानां धारणानंतरं च कामक्रोधोर्जणं दुर्वैटं च ॥ ४४ ॥ श्रुत्वा तत्त्वानां धारणानंतरं च तथा योगे दुर्वैटं संगतं च ॥ ४५ ॥ श्रुत्वा तत्त्वानां धारणानंतरं च सद्देष्णवानां स्पर्शनं दुर्वैटं च ॥ एते दोषा ज्ञानप्रदानपीह कुर्वन्ति संदेहयुतान्सदैव ॥ ४६ ॥ अतो ह्यहं श्रवणं सत्कथायाः सदा करिष्ये नात्र विचार्यमस्ति ॥ तेनाप्यहं हरिनामाभिवाञ्छा निश्चित्य विसृज्य श्रवणं वै चकार ॥ आदेहमेवं श्रवणं च कृत्वा त्यक्त्वा देहं भूतले संभ्रजाता ॥ ४७ ॥ निवस्तुं यमुदेवस्य भगिन्या उदरे खग ॥ सुमित्रा सज्जकार्या च जाता वै मित्रविदिता ॥ ४८ ॥ श्रवणेन हरिं मित्रं प्राप्ता सा मित्रविदिता ॥ अतः सा मित्रविदिति संज्ञया संवक्षत ह ॥ ४९ ॥ त्वयंरे मित्रविदा राज्ञां मध्ये तु भामिनी ॥ ममासे व्यसृजन्मालां तां गृहीत्वा खगेश्वर ॥ विभूय नृपतीन्सर्वान्पुरीं प्राप्तः खगेश्वर ॥ ५० ॥ ॥ ५१ ॥ इति श्रीमगरुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽंशे ब्रह्मकांडे भद्राकृतसंभवत्पतित्प्रपकतपथ्यसौदिनिर्दणं नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ कालिद्या अपि चोत्पत्तिं प्रवक्ष्यामि खगेश्वर ॥ विवस्वानाम सुयोधतस्य पुत्री व्यजायत ॥ १ ॥ कालिन्दीसंज्ञका वदि

उ. खं.
ब्र. कां.
अ. २१

॥२४४॥

भयुना यातुजा स्मृता ॥ कृष्णपत्नीत्वकामेन चचार तप उत्तमम् ॥ २ ॥ तप आलोचनं श्रोतं तत्त्वानां च विनिर्णयः ॥ पूर्वोर्जितानां पा
 पानामनुतापस्तपः स्मृतम् ॥ ३ ॥ प्रायो नाम तपः श्रोतं चित्तनियम उच्यते ॥ प्रायश्चित्तमिति श्रोतं न तु श्रोतं स्वगेश्वर ॥ ४ ॥ अनु
 तापयुतं भूतं तच्छृणु त्वं स्वगेश्वर ॥ पूर्वं न जतं दिव्यमंत्रं मुकुन्द तत्तं सदा केशदायानलेन ॥ ५ ॥ न वै स्मृतं हरिनामाधृतं च सदा स्मृतं
 हरिदोषादिकं च ॥ न तु स्मृतं हरितत्त्वाधृतं च सम्यक् श्रुतं लोलवातादिकं च ॥ ६ ॥ न पूजितं हरिपादादिभिर्यत् पुञ्जितः पुञ्जमित्रादिकः
 च ॥ न वन्दितं हरिपादादिभिर्यत् सुवन्दितो मित्रपादः सुघोरः ॥ ७ ॥ न दृष्टं वै भूषणैरुपेतं हरेर्वक्त्रं कुतलैः संवृतं च ॥ पुत्रादिकं लालितं
 वै मुकुन्द न लालितं तव वक्त्रं सुरो ॥ ८ ॥ सुलालितं भूषणैः पुत्रमित्रं न लालितं सर्वपापापहारि ॥ न भुक्तं वै हरिनामधृतं मित्रालेन
 पङ्कसात्रं च भुक्तम् ॥ ९ ॥ सुपुष्पगंधा नापिता ते सुरो समपिताः पुत्रमित्रादिकैश्च ॥ सन्ततोहं पुत्रमित्रादिकेषु कदा द्रक्ष्ये तव वक्त्रं
 मुकुन्द ॥ १० ॥ अवैष्णवाग्निः शिष्याकादिकैश्च ह्यनर्पिताग्निश्च तथाप्यसंस्कृतैः ॥ तथाप्यमर्त्ये रसना च दग्धः कदा द्रक्ष्ये
 तव वक्त्रं मुकुन्द ॥ ११ ॥ अष्टासरीपूजया दिव्यतीर्थैर्विष्णोः पुरा भ्रातृभिः शंखतीर्थैः ॥ न पाचितं मच्छरीरं सुरो कदा द्रक्ष्ये तव व
 क्त्रं मुकुन्द ॥ १२ ॥ अनर्पितैर्गंधपुष्पादिकैश्च अनर्पितैर्भूषणैर्वस्त्रजातैः ॥ अवैष्णवानां दिग्दशपादिदेविमात्रं दग्धं कदा द्रक्ष्ये तव व
 क्त्रं ॥ १३ ॥ दग्धो च पादौ मम वासुदेव न गच्छंतौ क्षेत्रगर्थं हरेश्च ॥ नेत्रे च दग्धे मम सर्वदापि नाशोक्तं तव देव प्रतीकम् ॥ १४ ॥ दग्धो
 च हस्तौ मम वासुदेव न पूजितं तव विष्णोः प्रतीकम् ॥ मया कृतं पापजातं सुरो कदा द्रक्ष्ये तव वक्त्रं मुकुन्द ॥ १५ ॥ मदीयदोषान्गणयन् प्रणो
 दयां कुरु त्वं शुद्धमन्यामुकुन्द ॥ यावन्ति लोभानि मदीयमात्रे सन्ति प्रभो सर्वदोषविहङ्ग ॥ १६ ॥ तावन्ति पापानि मदीयमात्रे कदा द्रक्ष्ये तव
 वक्त्रं मुकुन्द ॥ अनन्तदेहे पतिपुत्रेष्टेष्टैश्च मित्रैर्धनैः पशुभृत्यादिकैश्च ॥ १७ ॥ सुखं नातं ह्यनुमात्रं मुकुन्द सेवां मुक्ता तव देवस्य विष्णोः ॥ इतः
 परं पुत्रमित्रादिकं च यास्ये नाहं तव दासो भवामि ॥ १८ ॥ मेमे भूषणैः पुत्रमित्रादिकैश्च सम्यक् सुखं जायते मत्पत्न्ये ॥ तेषामास्थे भूषणविधादिकं च
 सम्यक् सदा पतितं चेति जाने ॥ १९ ॥ मित्रादीनां यत्कृतं द्रव्यजातं बुधा गतं मलरूपं च जातम् ॥ सद्रैष्णवानां यत्कृतं द्रव्यजातं हरिनामः
 कारणं स्यात्सदैव ॥ २० ॥ एतादृशं तत्तु जातं मुकुन्द अलं ह्यलं तेन दुःखं च भुक्तम् ॥ संगं दत्तात्मजनानां सदा त्वं विना च त्वं दुर्जनानां च संगतः
 ॥ २१ ॥ संगेः सदा दुर्जनानां सुरो गात्रं दग्धं न विरामेण युक्तम् ॥ एतादृशाहं कां गतिं वा मुकुन्द यास्ये न जाने दयया मां च पाहि ॥ २२ ॥

ग.म.पु.
॥२४५॥

एतादृशो ह्यनुतापः खगेंद्र प्रायश्चित्तं न च सौरादिकं च ॥ भानोः कन्या ह्यनुतापं च कृत्वा विचारयामास हरेः सुतत्त्वम् ॥ २३ ॥ सर्वो
त्तमो हरिरिकः सदैव यतः पूर्णः सर्वगुणैस्ततश्च ॥ सृष्टौ यस्माज्जायते विश्वजातमतो हरिः सर्वगुणैश्च पूर्णः ॥ २४ ॥ यो देवानामाद्य अकार एव
यतो ब्रह्माद्या नैव पूर्णाः समस्ताः ॥ लक्ष्मीप्रसादाच्चिरपुण्येन जातो यथायोग्यं पूर्णगुणो विरिचः ॥ २५ ॥ न लक्ष्मीवद्गुणपूर्णो
विरिचो न विष्णुवद्गुणपूर्णो रमापि ॥ न वायुवद्भारती चापि पूर्णो न शेषवद्भारणी चापि पूर्णो ॥ २६ ॥ न वै रुद्रवत्पावती पूर्णकन्या ह्यन्येष्वेव नैव
पूर्णाः सदैव ॥ आलोचनामेवमेवा हि कृत्वा तपश्चक्रे यमुनायाश्च तीरे ॥ २७ ॥ तदाचारं यमुनायाश्च तीरं पार्थिव सार्कं श्रृगयां गतः खग ॥
दृष्ट्वा च तां तत्र तपश्चरन्तीं तदाऽब्रुवं मत्सखार्यं च पार्थिव ॥ २८ ॥ हे पार्थ शीघ्रं ब्रज कन्यासमीपं त्वं पृच्छ कस्मादत्र तपः करोषि ॥ एवं श्रोतुं
स्तत्समीपं स गत्वा प्रष्टुं चैतत्कारणं शीघ्रमेव ॥ २९ ॥ आगत्य मामवदत्फाल्गुनोऽयं सर्वं वृत्तान्तं त्वसौ मत्समीप ॥ ततस्त्वहं सुसुहृत्सु च तस्याः
पाणिग्रहं कृतवांस्तत्र सम्यक् ॥ ३० ॥ तस्याश्च तापात्संततं मद्विचारात्प्रसन्नोऽहं सततं सुप्रसन्नः ॥ पूर्णानन्दे रममाणस्य नित्यं तथा च मे किं सुखं
स्यात्खगेन्द्र ॥ ३१ ॥ मया विवाहोऽनुग्रहार्थं हि तस्या अंगीकृतो न तु सौख्याय वीर ॥ तथा वक्ष्ये लक्ष्मणायाश्च रूपं पाणिग्रहादे कारणं चापि वीर ॥ ३२ ॥
शृणुष्व तत्तव वक्ष्यामि गोप्यं सच्छिष्यके नास्ति गोप्यं गुरोश्च ॥ ३३ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽंशे ब्रह्मकाण्डे भगवतः कालिन्दा
विवाहे हेतुनिरूपणं नामैकविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ या लक्ष्मणा पूर्वसर्गे खगेंद्र पुत्री ह्यब्रह्महृद्विदस्य वेद्युः ॥ सुलक्षणैः संयुतत्वाद्यतः
सा सुलक्ष्मणेति प्रथिता खगेंद्र ॥ ३४ ॥ यथा लक्ष्मीलक्षणैः सा सुपूर्णा यथा हरिलक्षणैर्वै सुपूर्णः ॥ यथा वायुलक्षणैः पूर्ण एव यथा गायत्रौ लक्षणैः सा
सुपूर्णा ॥ ३५ ॥ यथा रुद्राद्या लक्षणैर्वै प्रपूर्णा रुद्रादिवल्लक्ष्मणा चैव पूर्णा ॥ गुणैर्नैव धर्मतः किंचिदेव तयातु संयानाद्विद्यते नाम चापि ॥ ३६ ॥ तस्मात्
दाहुरलक्ष्मणेत्येव सर्वं तल्लक्षणं शृणु चादौ खगेंद्र ॥ नारायणे पूर्णगुणे रमेशो द्वाविंशत्संख्यानां सुलक्षणानि ॥ ३७ ॥ संत्येव पञ्चोद्गु वदाम्यहं
कमान्मत्तः श्रुत्वा मोक्षमाप्नोति नित्यम् ॥ यः सतपावः पण्यवत्यंगुलैर्गन्धतुर्हस्तः पुरुषस्तीक्ष्णवंतः ॥ ३८ ॥ यः शतसर्वं विहितं
चैकमेव हरेर्विष्णोर्लक्षणं चाहुरायाः ॥ सुखं स्निग्धं वर्तुलं पुष्टिरूपं द्वितीयं तल्लक्षणं चाहुरायाः ॥ ३९ ॥ हतुर्पञ्चाङ्गुलं चास्ति
वीरं तल्लक्षणं प्राहुरायां स्मृती यम् ॥ यदन्ता वै तीक्ष्णमक्ष्माश्च सति तल्लक्षणं चाहुरायां स्मृत्यर्थम् ॥ ४० ॥ यस्यापरे रक्षिता तस्मिन् वीरं तल्ल
क्षणं पञ्चमं चाहुरायाः ॥ यस्य हस्ता अतिरक्ताः खगेंद्र तल्लक्षणं प्राहुरायां पठम् ॥ ४१ ॥ यस्मिन्नखाः सति रक्ताः सुरोभास्तल्लक्षणं सप्तमं

उ. खं.
व. कां.
अ. २२

॥२४५॥

चाहुरायोः ॥ यस्मिन्कपोले रक्तिमा त्वस्ति वीद्र तल्लक्षणं ह्यष्टमं प्राहुरास्योः ॥ ९ ॥ यस्मिन्करे शंखचक्रादिरेखा वर्तते तत्रयमं प्राहुरास्योः ॥ यस्यो
 दरं तत्तुरूपं सुपुष्टं बलित्रयैरंकितं सुंदरं च ॥ १० ॥ तल्लक्षणं दशमं प्राहुरास्योः एकादशं निम्ननाभि तदाहुः ॥ ऊरुद्वयं यस्य च मांसलं वै तल्लक्षणं द्वादशं
 प्राहुरास्योः ॥ ११ ॥ कटिर्हि दीर्घा पृथुलास्ति यस्य त्रयोदशं लक्ष्यं तदाहुरास्योः ॥ यस्यास्ति मुष्को सुपरिष्ठितो वै चतुर्दशं लक्ष्यं तदाहुरास्योः ॥ १२ ॥ ससु
 भ्रतं शिश्रमयो हि लक्ष्यं यस्यास्ति तत् पंचदशं वर्तते ॥ सुताम्रकं पादतलं खगेंद्रं तल्लक्षणं षोडशं प्राहुरास्योः ॥ १३ ॥ निम्नौ च श्रुकोऽसतदं तदाहुर्म
 वारूपं प्राहुरष्टादशं च ॥ एकोनविंशं त्वक्षिपत्रं सुरक्तं प्राहुर्बाहुं जानु विंशं तथैव ॥ १४ ॥ विस्तीर्णोऽर्धैकावैशं तदाहुः सिंहास्त्रकं ह्यष्टमं
 विशाहाहुः ॥ त्रयोविंशं सूक्ष्ममास्यं तदाहुश्चतुर्विंशं सुप्रसन्ने च दृष्टी ॥ १५ ॥ हस्तं लिंगं माद्वै चापि वीद्र तल्लक्षणं पंचविंशं वर्तते ॥ सप्तौ च
 पादौ कटिजानु चोर्ध्वं षड्विंशमाहुश्च सप्तौ च जपे ॥ १६ ॥ समानहस्तौ समकर्णौ मिलित्वा द्वाविंशत्कं लक्षणं प्राहुरास्योः ॥ द्वात्रिंशत्कं लक्षणं
 वै मुकुंदे द्वाविंशत्कं लक्षणं वै रमायाम् ॥ १७ ॥ द्वाविंशत्कं लक्षणं ब्रह्मणोऽपि तद्भारत्याः प्रवर्तयेव सत्यम् ॥ तथा च शंका सममेव चक्रियेत्येवं
 सदामा कुरु निर्णयं कृते ॥ १८ ॥ एकस्य वै लक्षणस्यापि विष्णोर्लक्ष्मोरितं नैव सत्यम् अपदे ॥ अतोऽनंतलक्षणैः संयुतं च हरिं चाहुर्लक्षणम्
 सदैव ॥ १९ ॥ जानाति लक्ष्मीलक्षणं वायुरूपे स्वापेक्षया द्वात्रिंशत्कं खगेंद्रं ॥ स्वलक्षणापेक्षया भारती तु शतैर्गुणैरधिकं वैश्वतोपि ॥ २० ॥ खगेंद्रं
 तस्माच्छरणे साम्याचितं विश्वादीनां सर्वदा मा कुरुष्व ॥ अष्टाविंशतिं प्राहुः रुद्रादिकानां ह्येव त्रयोऽलक्षणैर्नैव मीनाः ॥ २१ ॥ अलक्षणं मन्यते
 यद्धि तस्य दुर्लक्षणं नैव तच्चित्तनीयम् ॥ अष्टाविंशतिं लक्षणं वै हरस्य न भारतीवचिंतनीयं खगेंद्रं ॥ २२ ॥ अतो हरः कोऽपि सदैव तमेवमा
 वात्सल्यमुक्तं तथैतत् ॥ अतो द्वयं नास्ति रुद्रे खगेंद्रं शिश्रोदेरे किंचिदाधिक्यमस्ति ॥ २३ ॥ सतावैकैर्विशतिलक्षणैस्तु समानुताः पञ्चमियो
 लक्ष्मणाद्याः ॥ षड्विंशत्या लक्षणं चापि युक्ता वारुण्याद्या पंचविंशेश्च चंद्रः ॥ २४ ॥ अर्धेऽथ त्रिविंशतिभिश्चैव युक्ता नासताथोद्ध चैकिका विंशतिभ्य
 लक्षणैश्चैकविंशत्या शची युक्ता न संशयः ॥ २५ ॥ प्रवाहा विंशकैर्मुक्ता यम एकोनविंशकैः ॥ पादपद्माद्वाराभिर्मुक्ता दशपतयुतोऽनलः ॥ २६ ॥
 वैवस्वतः षोडशभिर्मित्रः पंचदशैर्युतः ॥ चतुर्विंशैस्तु धनपः पावकस्तु त्रयोदशैः ॥ २७ ॥ गंगा द्वादशभिर्मुक्ता बुध एकादशैर्युतः ॥ रश्मिस्तु
 दशसंख्याकैः पुष्करो नवभिर्मुतः ॥ २८ ॥ अथ षोडशासाहसं भायस्तु मम बलभाः ॥ अष्टमिश्चैव संयुक्ताः सतभिः पितरस्तथा ॥ २९ ॥ पृष्ट
 मिश्च देवगंधर्वाः पंचभिस्तदनेतराः ॥ चतुर्भिः क्षितिपाः श्रोत्राक्षिभिरस्य च संयुताः ॥ ३० ॥ उदरे किंचिदपि नैव हस्ते पादे च कर्णयोः ॥

च.म.पु.
॥२४६॥

शिखाधिक्यं विना विप्र भायायां च शिवस्य च ॥ ३१ ॥ लक्ष्मणायां पंच दोषाः शिरोगुल्फादिकं विना ॥ नाभ्याधिक्ये सहैवाष्टौ
दोषाः संत्यतिवाहिके ॥ ३२ ॥ जंवाधिक्ये सहैवाष्टौ दोषाः शच्याः सदा स्मृताः ॥ एवमेव हि दोषाश्चाप्यहनीयाः खगेश्वर ॥ ३३ ॥ दुर्लक्षणैः
सदा वीर्यं संश्रुतैस्तत्त्वविद्वज्जितं ॥ महोदरो लंबनाभिरौषामात्रोयदंष्ट्रकः ॥ ३४ ॥ अंबकृपगभीरासौ लंबकर्णौष्ठनासिकः ॥ लंबगुल्फो
वक्रपादः कुनखौ श्यावदंतकः ॥ ३५ ॥ दीर्घजंघा दीर्घशिरस्त्वेकांडश्चैकनासिकः ॥ रक्तश्मश्रु रक्तरोमा वक्रास्यः संप्रकीर्तितः ॥ ३६ ॥ दग्धपर्व
तसंकाशो रक्तपृष्ठः कलिः स्मृतः ॥ अलोमांसोऽलोमशिरा रक्तगंडकपोलकः ॥ ३७ ॥ ललाटे पांडुता नित्यं वामस्कंधे कोरे खग ॥
भ्रूरदृष्टिर्दृष्टिपादस्तथा वै घर्वरस्वरः ॥ ३८ ॥ अत्याशी चातिपानश्च स्तनौ गुष्कफलोपमौ ॥ ऊरौ नवांजिकारोमः तथा घृष्टे च
मस्तके ॥ ३९ ॥ ललाटे त्रीणि दीर्घं तु सप्त द्वौ संप्रकीर्तितौ ॥ सर्पाकारस्तु यो मत्स्यस्तस्य शिरे प्रकीर्तितः ॥ ४० ॥ पादत्राणोपमो मत्स्यो रस
नाग्रे प्रकीर्तितः ॥ शिखाकारश्च यो मत्स्यो गुदे तस्य प्रशस्यते ॥ ४१ ॥ वृश्चिकाकारमत्स्यस्तु पदोस्तस्य प्रशस्यते ॥ आकारश्चापि मत्स्यो
वै मुखे तस्य प्रकीर्तितः ॥ ४२ ॥ हस्ते तु बहुरेखाः स्थूलौम नासापुटे स्मृतम् ॥ अतिदीर्घं तु चांगुष्ठं कनिष्ठं चातिदीर्घकम् ॥ ४३ ॥ दुर्लक्षणं त्वे
वमादि कलावस्ति ज्ञानेकशः ॥ सुलक्षणान्यनेकानि मयि संति खगेश्वर ॥ ४४ ॥ द्वात्रिंशलक्षणं विष्णोर्ब्रह्माद्यापेक्षयेव तत् ॥ सहाभिप्राय
गर्भेण ब्रह्मणोक्तं तव प्रभो ॥ ४५ ॥ ब्रह्मोक्तस्य मयोक्तस्य विरोधो नास्ति सत्तम ॥ मयोक्तस्यैव स व्यासः कंडुभीवः प्रदर्शयते ॥ ४६ ॥ रक्ताधरं रक्त
तालु चेकीकृतस्य मयोदितम् ॥ अतो विरोधो नास्त्येव तथा ज्ञानात्प्रतीयते ॥ ४७ ॥ सप्ताधिकैर्विशतिलक्षणैस्तु समाधुता याः स्त्रियां लक्ष्म
णाद्याः ॥ ४८ ॥ भगे नेत्रे च हस्ते च स्तने कुक्षौ तथैव च ॥ भारत्यपेक्षया पंचभिर्न्यूना त्वस्ति लक्षणैः ॥ ४९ ॥ न रुद्रवन्न चान्यानि लक्षणानि ख
गेश्वर ॥ पट्टिशस्या लक्षणैश्चापि युक्ता वारुण्याः षड्लक्षणैश्चैव हीना ॥ ५० ॥ कर्णे कुक्षौ नासिकाकेशपारो गुल्फे भगे किंचिदाधिक्यमस्ति ॥
इंद्रो युक्तः पंचविंशत्या खगैश्च सदा हीनो लक्षणैः सप्तसंख्यैः ॥ ५१ ॥ हस्ते पादे उदरे कर्णयोश्च शिरे गुल्फे त्वधरोष्ठेधिकं च ॥ चतुर्विंशत्या
लक्षणैश्चापि युक्तो नास्ति क्यवायुस्तद्वदेवाष्टभिश्च ॥ ५२ ॥ नाभ्यां गुल्फे हतुरंध्योश्च स्कंधे द्विजे नेत्रे त्वधरोष्ठेधिकं च ॥ त्रयोविंशत्या लक्षणै
श्चापि युक्ता शची तथा नवदोषैश्च युक्ता ॥ ५३ ॥ भगे केशे ह्यधरोष्ठे च कर्णे जंघे गंडे वक्षसि गुल्फयोश्च ॥ तयोत्तरोष्ठे किंचिदाधिक्यमस्ति पवं

१ आर्षित्यात्ममध्यं तु मयमा ।

उ. सं.
प्र. कां.
अ. २२

॥२४६॥

विजानीहि स्वर्गोदसत्तम ॥ ५४ ॥ द्वाविंशत्या लक्षणैः संयुतस्तु दशभिर्दोषैः प्रवहो नाम वायुः ॥ तथागुष्टे किञ्चिदाधिक्यमस्ति विंशत्येकादश
 भिर्दोषतोर्कः ॥ ५५ ॥ तद्विंशत्या लक्षणैः संयुतस्तु तदा दोषैर्द्वादशभिश्च युक्तः ॥ एकोनविंशत्या लक्षणैश्चापि युक्तस्त्रयोदशभिस्तदभावैर्युतोमिः
 ॥ ५६ ॥ अष्टादशभिर्लक्षणैः संयुतस्तु वैवस्वतस्तदभावैश्चतुर्दशभिः ॥ मित्रस्तु सप्तदशभिर्लक्षणैः संयुतः खग ॥ ५७ ॥ सदोषैः पञ्चदशभिः
 संयुक्तो नात्र संशयः ॥ तैश्च षोडशभिर्युक्तो धनपो नात्र संशयः ॥ ५८ ॥ तदभावैः षोडशभिः संयुक्तः संप्रकीर्तितः ॥ तैः पञ्चदशभिश्चैव युक्तोमे
 ज्येष्ठपुत्रकः ॥ ५९ ॥ तैः सप्तदशभिर्दोषैः संयुक्तो नात्र संशयः ॥ तैश्चतुर्दशभिश्चैव गंगा संप्रकीर्तिता ॥ ६० ॥ तथाष्टादशभिर्दोषैः संयुता नात्र संश
 यः ॥ तैस्त्रयोदशभिश्चैव संयुतो बुध एव तु ॥ ६१ ॥ दोषैरेकोनविंशत्या संयुतो नात्र संशयः ॥ शनिर्विंशतिदोषेण युतो द्वादशलक्षणैः ॥ ६२ ॥
 लक्षणैश्चैकादशभिः पुष्करः पश्चिर्कीर्तितः ॥ एकविंशतिसंख्याकैरसद्रावैः प्रकीर्तितः ॥ ६३ ॥ दशभिर्लक्षणैर्युक्ताः पितरो ये चिराः खग ॥
 त्रयोविंशतिदोषैश्च संयुता नात्र संशयः ॥ ६४ ॥ अष्टाभिर्लक्षणैर्युक्ता देवगंधर्वसत्तमाः ॥ दोषैश्चतुर्विंशतिभिः संयुक्ताः परिकीर्तिताः ॥
 ॥ ६५ ॥ सप्तलक्षणसंयुक्ता गंधर्वा मानुषात्मकाः ॥ यैस्तु पञ्चविंशतिभिर्दोषैः संयुक्ताः प्रकीर्तिताः ॥ ६६ ॥ षड्गणैः क्षितिपा युक्ता
 षड्विंशत्या च दोषतः ॥ तदन्ये पञ्चभिर्युक्ताश्चतुर्भिः केचिदेव च ॥ ६७ ॥ त्रिभिः केचित्ततो हीना न संति खगसत्तम ॥ यस्मिन्नरे क्षितिपे
 वा स्वर्गेद्र आधिक्यं यदृश्यते लक्षणस्य ॥ ६८ ॥ न ते नरा नैव ते वै क्षितीशाः सर्वे नैव ह्युत्तमाः सर्वदेव ॥ ये देवा ये च दैत्याश्च
 सर्वेऽप्येवं खगाधिप ॥ ६९ ॥ लक्षणालक्षणैश्चैव क्रमेणोक्ता न संशयः ॥ लक्षणैः सप्तविंशत्याऽलक्षणैः संयुताः खग ॥ ७० ॥ अतः
 सलक्षणा ज्ञेया द्वात्रिंशलक्षणैर्न हि ॥ पितुर्गृहे वर्धमाना सदापि स्वकुटुंबं श्रेष्ठयितुं स्वर्गेद्र ॥ ७१ ॥ उवाच सा पितरं दीयमानमन्नादिकं
 त्रमित्रादिकेषु ॥ सदापि ये त्वनुसंधानेन युक्ता अंतर्गते तत्रतत्र स्थिते च ॥ ७२ ॥ अज्ञातत्वे चान्नपानादिकं च दत्तं संतो व्यर्थमेव
 वदन्ति ॥ हरिं वक्ष्ये तत्रतत्र स्थितं च तं वै शृणु त्वादरेणाद्य नित्यम् ॥ ७३ ॥ बालो हरिर्बालरूपेण कृष्णः क्षीरादिकं नवनीतं घृतं च ॥ गृह्णाति
 नित्यं भूषणं वस्त्रजातमेवं दद्यात्सर्वदा विष्णुतुष्ट्यै ॥ ७४ ॥ मित्रैर्हरिः केशवाख्यो मुकुंदो भुङ्क्ते दत्तं त्वन्नप्रानादिकं च ॥ पूर्वं दद्वन्नत्सर्वदा वै गृहस्थो
 धन्यो भवेदन्यथा व्यर्थमेव ॥ ७५ ॥ गृह्णाति नित्यं माधवाख्यो हरिश्चेत्येवं ज्ञात्वा देयमन्नादिकं च ॥ एवं ज्ञात्वा दीयमानेन नित्यं प्रीणा

ग.म.पु.
॥२४७॥

ति विष्णुर्नान्यथा व्यर्थमेव ॥ ७६ ॥ गृहे नित्यं वासुदेवो हरिस्तु श्रीणाति नित्यं तत्र तिष्ठन्सुपर्ण ॥ एवं ज्ञात्वा स्वग्रहं सर्वदेव अलङ्कृत्योद्गातुरूपैः
सदेव ॥ ७७ ॥ गोविंदाख्यास्तियति वैष्णवानां पुत्रैस्तुतिस्तियति वासुदेवः ॥ मित्रे मुकुन्दः शालके चानिरुद्धो नारायणो द्विजवर्ये सदास्ति ॥ ७८ ॥ गोष्ठे च
नित्यं विष्णुरूपी हरिस्तु अश्वे सदा तिष्ठति वामनाख्यः ॥ संकर्षणः शूद्रवर्णे सदास्ति वैश्वे प्रद्युम्नस्तियति सर्वदेव ॥ ७९ ॥ जनादेनः क्षत्रजातौ सदा
स्ति दारोष्ठे नित्यं महिदासो हरिस्तु ॥ मद्वां नित्यं तिष्ठति सर्वदेव ह्युपेन्द्राख्यो हरिरकः सुपर्ण ॥ ८० ॥ गजे सदा तिष्ठति चक्रपाणिः सदांतरे तिष्ठति विश्व
रूपः ॥ नित्यं शुनि तिष्ठति भूतभावनः पिपीलिकायामपि सर्वदेव ॥ ८१ ॥ त्रिविक्रमो हरिरूप्यन्तरिक्षे सर्वजातान्नतरूपी हरिश्च ॥ हरेर्नवर्णोस्ति न गोत्रम
स्ति न जातिरिति सर्वरूपे विचित्रे ॥ ८२ ॥ एवं ज्ञात्वा सर्वदा लक्ष्मणा तु हरिं सदा श्रीणयामास देवी ॥ सपर्यया वै क्रियमाणया हरिः पतिर्मम स्य दिति चिन्त
याना ॥ ८३ ॥ तत्प्राज देहं विष्णुपतित्वकामा मद्ग्रेषु वै वीर्यं पुत्री प्रजाता ॥ स्वयंवरे लक्ष्मणाया अहं च भित्त्वा लक्ष्यं शूपतीन्द्रावयित्वा ॥ ८४ ॥ पाणिग्रहं
लक्ष्मणायाश्च कृत्वा गत्वा पुरीं रमयामास देवी ॥ तथैवाहं जयिदन्त्या विवाहं मत्पत्नीत्वे कारणं त्वां ब्रवीमि ॥ ८५ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे
तीयंशो ब्रह्मकांडे लक्ष्मणाविवाहहेतुनिरूपणं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ सोमस्य पुत्री पूर्वसर्पे वधूः आसीत् भवत्या
जाम्बवती मम प्रिया ॥ तासां मध्ये द्वाधिका वीर्यं किंचिद्गुहादिभ्यः पंचगुणैर्विहीना ॥ १ ॥ यदावेशो बलवान्स्याद्भार्या तदात्मास भिन्न
ते केशवो लम् ॥ यदावेशाद्भासयुपैति काले तदा तासां साम्यमाहुर्महातः ॥ २ ॥ लक्ष्म्यावेशः किंचिदस्त्येव नित्यमतस्तत्तत्तः किंचिदाधिक्यमस्ति
॥ ३ ॥ गरुड उवाच ॥ तासां मध्ये जाम्बवन्ती तु कृष्ण आराधनं कीदृशं सा चकार ॥ तन्मे ब्रूहि कृपया विश्वसूते अग्निरस्य वै कारणं
ताभ्य एव ॥ ४ ॥ गरुडेनैवमुक्तस्तु भगवान् देवकीसुतः ॥ मेघांभीरया वान्ता उवाच विनतासुतश्च ॥ ५ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ सा
पूर्वसर्पे सोमपुत्री वधूः पितुर्गृहे वत्समानापि साध्वी ॥ जन्म स्वकीयं सार्धकं वै चकार पित्रा साकं विष्णुशुश्रूषणं न च ॥ ६ ॥ शुश्रूषा नित्यं
सत्पुत्राणि चैवं चक्रे सदा विष्णुपादप्रणामम् ॥ चक्रे सदा तारकस्यापि विष्णोः प्रलक्ष्णं स्मरणं कुर्वती सा ॥ ७ ॥ पित्रा साकं सा तु क
न्या खगेन्द्र वैराग्ययुक्ता श्रवणात्संवधूः ॥ कोशं च मित्रं द्विरदादिकं च अनघैरस्नानां गृहादिकं च ॥ ८ ॥ सर्वं स्नेतन्नश्चरैः चैव मेने रसादी
नं हरिणा वैकृतं च ॥ येनैव दत्तं पुत्रमिवाकिकं च तेना हतं वेदानां नैव चक्रे ॥ ९ ॥ अथैव विष्णुः परमो दयालुः दयां मयि कृतवान्स्ते
न सुष्ठु ॥ पित्रा साकं कन्यका सा तु वीर्यं सदात्मनि ह्यमले वासुदेवे ॥ १० ॥ एकांतत्वं सुष्ठु भक्त्या गता सा षट्छया सोमपत्नेन देवी ॥

उ. खं.
श. कां.
अ. २३

॥२४७॥

अकल्पयन्त्यात्मनो वाँद्र वृत्तिं चकार यत्सावधिराधं प्रथैव ॥ ११ ॥ सा वै वित्तं विष्णुपादारविंदे दुःखार्णवात्तारके संचकार ॥ वागीन्द्रि
 द्रियं खग सम्पक् चकार हरैर्गुणानां वर्णने वां सदैव ॥ १२ ॥ हस्तौ च विष्णोर्यहसंमार्जनादौ चकार देवी गात्रमलापहारम् ॥ श्रोत्रं च
 चक्रे हरितत्कथोदये मोक्षादिमार्गे ह्यमृतोपमे च ॥ १३ ॥ नेत्रं च चक्रे प्रतिमादिदर्शने अनादिकालीनमलापहारिणी ॥ स्रष्टृष्णवानां स्पर्शनि
 चैव संगे निर्मोत्यगंधानुविलपने त्वक् ॥ १४ ॥ घ्राणद्रियं सा हरिपादसारे चकार संसारविमुक्तिदे च ॥ जिह्वेन्द्रियं हरिनैवेक्ष्य श्रेयमलुल्लस्यदिविदि
 श्रिते च ॥ १५ ॥ पादौ हरैः क्षेत्रपथासुसर्पणे शिरो हृषीकेशपदाभिर्वन्दने ॥ कामं हृदास्ये तु हरिदास्यकान्त्या तथोरसशोकजन्माभ्यसि ॥ १६ ॥
 निष्कारग्रहणे च प्रति चकार वागीन्द्रियं स्तवनं स्वीचकार ॥ एवं सदा कार्यसमूहमात्मना समर्पयित्वा परमेशपादयोः ॥ १७ ॥ तीर्थयात्रार्थं तु
 जगाम पित्रा साकं हरैः प्रीणनाद्यर्थमेव ॥ आराधयित्वा श्राद्धगान्धर्वपुष्पमालादौ यदे वस्त्रसंभ्रमणार्थः ॥ १८ ॥ एवमेकैकं कामयावमाप्तुं देवी
 विष्णोस्त्रे तीर्थयात्रार्थमेव ॥ यावत्कालं तीर्थयात्रां मुकुन्द तावत्कालं वृष्यरेता भवामि ॥ १९ ॥ यावत्कालं तीर्थयात्रां करिष्ये तावदत्तादिष्णवानां च
 संगम् ॥ हरैः कथाश्रवणं स्यान्मुकुन्द नावैष्णवानां संगितामङ्गसंगम् ॥ २० ॥ सुहृज्जनैः पुत्रमित्रादिकैश्च तीर्थाटनं नैव कुर्वीत सुहृदः ॥ कुर्वति ते
 काम्यया तीर्थयात्रां तेषां संगं कुरु दूरं मुकुन्द ॥ २१ ॥ शालग्रामं ये विहायेव यात्रां कुर्वति तेषां किं फलं प्रादुरायाः ॥ यत्र तीर्थानां
 दर्शनं स्यात्तदैव शालग्रामं पुरतः स्थापयित्वा ॥ २२ ॥ तीर्थाटनं पादचारैः कृतं चैतृपूर्णं फलं प्रादुरायाः खगेन्द्र ॥ पादचारं पादचर्यां च कृत्वा
 तीर्थाटनं पादहीनं तदाहुः ॥ २३ ॥ यो वाहने तुरगे चोपविष्टस्तीर्थाटनं कुरुते चापेहीनम् ॥ वृषादीनां वाहने पादमाहुः पराश्रानां भोजने व्यर्थं
 माहुः ॥ २४ ॥ मन्नात्मनां वेदविदां यतीनां पराश्रानां भोजने नैव दोषः ॥ संकल्पयित्वा परमादरेण जगाम सा तीर्थयात्रार्थमेव ॥ २५ ॥
 आदौ स्नात्वा हरिनिर्मोत्यगंधं विसर्जयित्वा श्रवणं चकार ॥ पित्रा साकं भोजनं चापि कृत्वा अग्रे दिने क्रोशयेत् जगाम ॥ २६ ॥ तत्र द्विजा
 न्पूजयित्वाभ्रपानं राज्ञी तत्त्वं श्रावयामासु देवी ॥ एवं यात्रां ये प्रकुर्वन्ति नित्यं तेषां यात्रां सफलां प्रादुरायाः ॥ २७ ॥ विना इयां तीर्थयात्रां खगेन्द्र
 व्यर्थेत्येवं वाँद्र चाहुर्महातः ॥ दिवा रात्रौ ये न शृण्वन्ति दिव्यां हरैः कथां तीर्थमार्गे खगेन्द्र ॥ २८ ॥ व्यर्थेव्यर्थं तस्मै चाहुर्महातः ये अथा
 दीनां वाहनानां च विद्धि ॥ अन्धादीनामपराधं वदस्व गङ्गादीनां दर्शनात्पापनाशः ॥ २९ ॥ क्षेत्रस्थविष्णोर्दर्शनात्पापनाशो भोजनस्थान्यप

१-सञ्चकारित्यर्थः । २-संकल्पनित्यर्थः ।

ग.म.पु
॥२४८॥

राधं वदस्व ॥ क्षेत्रस्थविष्णोः पूजनात्पापनाशः पूजावतामपराधं वदस्व ॥ ३० ॥ जपादीनां कुर्वतां पापनाशो विष्णोर्ध्यानात्सद्य एवाचनाशः ॥ अनुसंधानाद्द्रष्टुं सर्वमेव कृतं कर्म व्यर्थमेवेति चाहुः ॥ ३१ ॥ अतो हरेः पापविनाशिनीं कथां श्रुत्वा विष्णोर्भक्तिमान्स्यात्त्वर्गेन्द्र ॥ दृष्ट्वा दृष्ट्वा हरिं पादाङ्कितं च स्मृत्वा स्मृत्वा भक्तिमान्स्यात्त्वर्गेन्द्र ॥ ३२ ॥ पित्रा साकं कन्यका सापि वीन्द्र शेषाचलस्थं श्रीनिवासं च द्रष्टुम् ॥ जगाम सा मार्गमध्ये हरिं च सा चितयामास रमापतिं च ॥ ३३ ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य वक्षः श्रीवत्सरत्नैर्भूषितं विस्तृतं च ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य तुंदं वलित्रयंङ्काङ्कितं सुंदरं च ॥ ३४ ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य कंठं महलोकस्याश्रयं कंबुतुल्यम् ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य नाभिं सदांतरिक्षस्याश्रयं वै सुपूर्णम् ॥ ३५ ॥ कदा द्रक्ष्ये वदनं वै मुरारेज्जलोकस्याश्रयं सर्वदेव ॥ ३६ ॥ शिरः कदा श्रीनिवासस्य द्रक्ष्ये सत्यस्य लोकस्याश्रयं सर्वदेव ॥ कटिं कदा श्रीनिवासस्य द्रक्ष्ये भूलोकस्याश्रयं सर्वदेव ॥ ३७ ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य चौर तलातलस्याश्रयं सर्वदेव ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य जातु सुकोमलं सुतलस्याश्रयं च ॥ ३८ ॥ कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य जंघे रसातलस्याश्रयेः सर्वदेव ॥ कदा द्रक्ष्ये पादतलं हरेः पाताललोकस्याश्रयं सर्वदेव ॥ ३९ ॥ इत्थं मार्गे चितयंती च देवी शेषाचले शेषदेवं ददर्श ॥ फणैः सहस्रैः सुविराजमानं नानाद्रुमैर्वा नैर्वा नरोभिः ॥ ४० ॥ अनंत जन्मार्जितपुण्यसंचयान्मयाद्य दृष्टः परमाचलो हि ॥ तद्देशेनाद्वाप्पकलाकुलेक्षणः सद्यः समुत्थाय नताम भूमां ॥ ४१ ॥ सुखं च दृष्ट्वा नमनं च कार्यं पृष्ठादिभागे नमनं न कार्यम् ॥ सापि द्विषट्कं नमनं च चक्रे शालग्रामं स्थापयित्वा पुरोऽस्य ॥ ४२ ॥ इत्थं कार्यं वैष्णवैः पर्वतस्य त्वं वैष्णवैर्विपरीतं च कार्यम् ॥ यथांतःस्थः पर्वतमिस्ति नित्यं रमाब्रह्माद्यैः पूजितः श्रीनिवासः ॥ ४३ ॥ सुसत्तमं परमं श्रीनिवासं द्रक्ष्येऽथाहं ह्यारुरुक्षेऽचलं च ॥ इत्येवमुक्त्वा कपिलाख्यतीर्थं स्थानं चक्रे सा स्वपित्रा सहैव ॥ ४४ ॥ अवैवास्ते श्रीनिवासो हरिस्तु द्रव्येण रूपेण न चान्यथेति ॥ आदौ स्नात्वा मुण्डनं तत्र कृत्वा तीर्थश्राद्धं कारयित्वा मुतीर्थं ॥ ४५ ॥ गोशुहरिण्यादिसमस्तदानं दत्त्वा शैलं चारुरोहाय साध्वी ॥ शालग्रामं स्थापयित्वा म चामि पुनः प्रणामं सापि चक्रे सुभक्त्या ॥ ४६ ॥ सोपानानां शतपर्यंतमेवमारुह्य सा ह्युपविष्टा तु तत्र ॥ शुश्राव सा भागवतं पुराणं शुश्राव वै वैकुण्ठः प्रशंसाम् ॥ ४७ ॥ जैगीषव्याह्वरुपादात्सुभक्त्या शुश्राव तत्त्वं वैकुण्ठद्वैतं सर्वम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकांडे वैकुण्ठशरिरीयात्राक्रमनिरूपणं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ जैगीषव्य उवाच ॥ कन्ये शृणु त्वं वैकुण्ठस्याचलस्य स्मेराननां पुण्यमां

१ अन्तर्यामीत्यर्थः ।

उ. ख.
त्र. कां.
अ. २४

॥२४८॥

ति सर्वे हरो तुष्टे किमलभ्यं च कन्ये ॥ २ ॥ सोपानदेशे यः पुराणं शृणोति तदा कृता सर्वतीर्थाद्यावा ॥ तदा दिवा प्रस्तुवतीह मार्गे सदा हरिं
 श्रीनिवासं गुरुं च ॥ ३ ॥ सोपानानां महिमानं च श्रुत्वा शालग्रामं स्थापयित्वा च तत्र ॥ नमस्कृत्वा पुनरेवापि सा तु सोपानानि त्वारुणेहाय स
 ध्वी ॥ ४ ॥ सोपानानां वीद्र चारोहणेन त्ववैष्णवानां हरितोषो न चैव ॥ तेनैव तेषां साधनं भूय एव तमस्यधे पातयितुं खगेन्द्र ॥ ५ ॥ स्थलेस्थले एव
 मेवापि कार्यं जैगीषव्यं पुनरेवाह देवी ॥ कन्योवाच ॥ जैगीषव्यः श्रीनिवासो हरिस्तु ब्रह्मादीनां दृश्यते श्रीनिवासः ॥ ६ ॥ जैगीषव्यं कृपया त्वं वद
 स्व जैगीषव्यो ह्येवमुक्तो हरिं तु ॥ उवाच कन्यां सोमपुत्रीं सतीं च ब्रह्मादीनां दृश्यते श्रीनिवासः ॥ ७ ॥ अनंतरूपोधिककृतकृतिमालादीनां
 दृश्यते वेंकटेशः ॥ समर्थलक्षाधिककृतकृतितो रुद्रादीनां दृश्यते श्रीनिवासः ॥ ८ ॥ सहस्रसूर्याधिककृतकृतितः सविधुस्त्वान्तापुष्पाणां रमेशः ॥
 ऋष्यादीनां दृश्यते चंद्रवच्च सन्मानुषाणामपरोक्षो हरिस्तु ॥ ९ ॥ नक्षत्रवदृश्यते श्रीनिवासः सदा ऋषीणामपरोक्षो हरिस्तु ॥ स सूर्यवदृश्यते श्रीनि
 वासः संसारिणां वेंकटेशः खगेन्द्र ॥ १० ॥ संदोहवदृश्यते वै प्रकाशो मिथ्यावतां दृश्यते श्रीनिवासः ॥ पापाणवन्नेत्ररूपप्रकाशः शिलामात्रे दृश्यते
 वै कलौ च ॥ ११ ॥ नृणां सर्वेषां श्रीनिवासो हरिस्तु कलौ स्वरूपं श्रीनिवासस्य देवी ॥ न यानुषाः परिवर्तयन्ति स्वै यतः कलौ ताराता राजतास्तु
 ॥ १२ ॥ तत्संगिनः सार्विकाः केचिदेव ह्यतो भक्ता दुर्लभा वै कलौ च ॥ ये दृश्यते भक्तवत्ते न भक्ताः शिशोदरयोभरणे चैव सत्ताः ॥ १३ ॥ कुर्वन्ति
 यात्रां च तदर्थमेव भक्तिज्ञानं दुर्लभं वै कलौ च ॥ भक्ता ये वै न विरक्ताः सदैव तेषां हरेर्दर्शनं दुर्लभं च ॥ १४ ॥ भक्तस्वरूपं तत्र वक्ष्ये खगद्रे यो
 ज्ञानपूर्णः परमे स्निग्ध एव ॥ न च द्वेषैर्बुधो भक्तियुक्तस्तत्र द्वेषाच्छृणु वक्ष्ये च सम्यक् ॥ १५ ॥ जीवाभिदा हरिणाऽप्यकुतेन स्वतंत्रेण ह्यस्वतंत्रस्य
 नित्यम् ॥ ज्ञानानन्दे परिपूर्णं हरो च गुणैरपूर्णं हरिरित्येव चिन्ता ॥ १६ ॥ श्रीब्रह्मरुद्रादिदेवैकसां सदा तथा द्विजानां संभानां वाच्यं चिन्ता ॥ विष्णोः
 सकाशाद्ब्रह्मरुद्रादिकानां सदाधिक्यालोचनं द्वेष एव ॥ १७ ॥ विष्णोभेदे दस्तपादादिकानां भेदज्ञानं द्वेषमाहुर्महातः ॥ अवताराणां छेदभेदादिकं
 च तथोच्यते मरणस्यापि चिन्ता ॥ १८ ॥ तद्रक्तानां द्वेषणं चादुरार्यास्तद्रावयानां रूपं द्वेष एव ॥ नच द्वेषैः संयुता ये च लोके कन्ये
 दृश्यते न तु भक्ताः कदाचित् ॥ १९ ॥ ॥ कन्योवाच ॥ जैगीषव्यं ब्रह्म मे के च भक्ता भक्तिं कथं दर्शयामासुरते ॥ तेषां हरिः श्रीनिवासो
 महात्मा ज्ञाता सदा भक्तवर्गं दयालुः ॥ २० ॥ जैगीषव्यस्त्वेवमुक्तो महाराम उवाच ॥ कन्यां संस्मरन् भक्तवर्गः ॥ जैगीषव्य उवाच ॥ प्रहादाद्यः

म.पु.
॥२७९॥

श्रीनिवासस्य भक्ताः कृत्वा नृसिंहे चोत्तमां भक्तिमेव ॥ २१ ॥ अवाप साम्राज्यमनुत्तमं च ज्ञानं नृसिंहात्ममवाप पश्चात् ॥ पराशरः श्रीनिवासस्य भक्तो भक्तिं कृत्वा व्यासरूपं हरिं च ॥ २२ ॥ स्तुत्वा तेन ज्ञानतत्त्वं ह्यवाप्य जगाम मोक्षं भक्तिसंवर्धितात्मा ॥ यो नारदः श्रीनिवासस्य भक्तो भक्तिं कृत्वा गर्भवासे हरौ च ॥ २३ ॥ तया भक्त्या ब्रह्मपुत्रत्वमाप ज्ञानप्राप्त्या तेन मुक्तिं जगाम ॥ यो ह्यंबरीषः श्रीनिवासस्य भक्तः कृत्वा भक्तिं परदेवे हरौ च ॥ २४ ॥ जप्त्वा ज्ञानं प्राप्य दुर्वासकश्चाप्यवाप मोक्षं तेन संवर्धितात्मा ॥ सुचक्रुर्दो वै श्रीनिवासस्य भक्तो वैराग्यतो भक्तिदाढ्यं च कृत्वा ॥ २५ ॥ तत्त्वज्ञानं प्राप्य विष्णोर्महात्मा ह्यवाप मोक्षं तेन संवर्धितात्मा ॥ स पुंडरीकः श्रीनिवासस्य भक्तः पित्रादिषो विष्णुभक्तिं च कृत्वा ॥ २६ ॥ हरिप्रसादाज्ज्ञानमनुत्तमं चाप्यवाप मोक्षं भक्तिसंवर्धितात्मा ॥ ब्रह्मा च वायुश्च सरस्वती च ज्ञातव्याः सर्वे ऋजुवीरगणश्च ॥ २७ ॥ अच्छिन्नभक्ताश्च सदा सुरारिणः काम्यरक्ताः शुद्धरूपा हि ते च ॥ गिरीशनागेशखगेशसंज्ञा देवाः शुक्रारो गुरुचंद्रमुखाः ॥ २८ ॥ जलेशो धर्मनुयमौ कुबेरः विघ्नेशनासत्यमरुद्वणाश्च ॥ पर्जन्यमित्रादय एव सर्वे सदा ह्येते श्रीनिवासस्य भक्ताः ॥ २९ ॥ विश्वामित्रो भृगुरौर्वश्च कुत्सो मरीचिरात्रिः पुलहः क्रतुश्च ॥ शक्तिर्वसिष्ठो गौतमीयो पुलस्त्यो भारद्वाजः श्रीनिवासस्य भक्ताः ॥ ३० ॥ मांघाता नहुषांबरीषसगरी राजा पृथुर्हृद्यो इक्ष्वाकुभेरतो यपातिस्तुतलो धर्मो विकुक्षिस्तथा ॥ उत्तानश्च विभीषणो दशरथो ह्येते महाज्ञागिनः श्रीमद्वैकटनायकस्य च गुरोर्भक्ताः सदा संस्मृताः ॥ ३१ ॥ भार्गवरथी समुद्रश्च यमुना च सरस्वती ॥ गोदावरी नर्मदा च कृष्णा भीमरथी तथा ॥ ३२ ॥ सरयुफल्लुकाविरीगंडकी कपिला स्तथा ॥ इत्येताश्च हरेर्भक्ताः सति चात्रैव भागिनि ॥ ३३ ॥ अभिप्रायं तत्र वक्ष्ये शृणु कन्ये मया सति ॥ यत्र प्रवर्तते मागं कथा विष्णोर्माहात्मनः ॥ ३४ ॥ वतैते वैष्णवा यत्र हरितत्त्वार्थबोधकाः ॥ तत्रैव भक्ताः सर्वेपि सति विष्णोस्तथैव च ॥ ३५ ॥ ये देवयार्त्रा परयात्माचितया कुर्वन्ति ते हारिभक्ताश्च नान्ये ॥ यतो हरौ परमे वैष्णवानां सर्वं निष्ठमिति कृत्यं स्वर्गेन्द्र ॥ ३६ ॥ शेषाचलं सभासाधं ह्यमवध्यादिभूषणम् ॥ यो न दद्याद्भक्तः स ततः को न परः पद्मः ॥ ३७ ॥ भक्ता हरेः श्रीनिवासाचले च गंगादिहृषणं च तत्रतप ॥ तिष्ठन्ति सेवायैमुक्तमस्य तेषां पूजा नैव कार्या च देवि ॥ ३८ ॥ अभिप्रायं तत्र वक्ष्ये शृणु स्वं तत्र स्थले नक्षत्रगणदिप्रणैः ॥ पुराणोक्ता अपि मेदेन पूज्या दृष्टा च तान्ब्रह्मवन्देत्प्राज्ञ एव ॥ ३९ ॥ सद्ब्राह्मणान्ब्रह्मवन्देत्पादमूले इस्तौ च द्रौ संपुटीकृत्य देवि ॥ साष्टांगरूपं ब्रह्मं चैव विष्णोः कुर्यात्तया गुरोर्वै विष्णुपुद्गला ॥ ४० ॥ गंगादीनां वंदनं कार्यमेव साष्टांगं वै तलसीनां तथैव ॥ अश्वत्थानां नमनं कार्यमेव गवादीनां नमनं मानसेन ॥ ४१ ॥

न. सं.
भ. का.
अ. २९

॥२७९॥

४३॥ सदा दयस्व विष्णोः कार्यो भक्त्या वैष्णवैरेव नान्यैः ॥ ये नामका ज्ञानवन्तः सुभक्ताः सदैव कार्यो विष्णुपूजा च कन्ये ॥ ४२ ॥ ये नामका
 ज्ञानवन्तः सुभक्ताः सदैव कार्यो विष्णुपूजा च कन्ये ॥ येनामका विष्णुभक्ताः सदैव पूजा विष्णोर्नैव कार्यात्र देवि ॥ ४३ ॥ मोहाद्यो वै पूजयेद्देवदेवं महाऽ
 धर्माद्याति चाधं तमो वै ॥ ब्रह्मादिनामानि हरेर्हि देवी विष्णोः स्वनामानि ददौ दिवौकसाम् ॥ ४४ ॥ नादाद्वीरः केशवादीनि कन्ये स्वकं पुरं प्रविहा
 यैव राजा ॥ एवं मयोक्तं कन्यके सर्वमेतदेतत्परं सम्यगारोहणीयम् ॥ ४५ ॥ गोविंद नारायण माधवेति यूयं मया सर्वमाराधितव्यम् ॥ सर्वे मिलित्वा
 पुनरेवं खगेन्द्र समारुहन्वेकंटाद्रिं गृणंतः ॥ ४६ ॥ हरेर्नामान्यत्र पूर्वं गृणंतस्त्वास्वादयंतः श्रीनिवासस्य नाम ॥ द्रष्टुं सर्वे श्रीनिवासं तथैव कुर्वतस्ते तल
 शब्दं नदंतः ॥ ४७ ॥ इति कृष्णवचः श्रुत्वा ताक्ष्यः कृष्णमुवाच ह कथमास्वादनं चक्रेतद्विस्तीर्य मे वद ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ भो श्रीनिवास तव नामैव चैत
 त्नाम स्वामी ननु नामैव स्वामी ॥ यां ब्रह्माद्या आश्रयंतीति यस्मात्तस्माद्रमा श्रीरिति नाम चाप ॥ ४८ ॥ रमाश्रयत्वान्नितरां सर्वदा चेत्यतो
 हरिः श्रीनिवासाभिधानः ॥ भो श्रीनिवासेति तु नर्तयंतो रोमांचमात्रास्तलशब्दकारिणः ॥ ४९ ॥ अद्यैव पश्याम हरेस्तवास्यं कदा वयं कृत
 कृत्या भवामः ॥ भोः केशवाद्यैव पदार्थविदं संदर्शयित्वा सुदयां कुरुष्व ॥ ५० ॥ ब्रह्माणमाहुश्च पुराणमाहुः कशब्दवाच्यं सर्वलोकेशमाहुः ॥
 ईशं चार्हं रुद्रमित्येव चाहुस्तत्प्रेरकं सृष्टिसंहारकार्ये ॥ ५१ ॥ अतो हरिः केशवनामधेयो भोः केशवेति च नर्तयंतः ॥ आनंदवापीं संस्रवंतोभि
 जग्मुर्नारायणेति प्रवदंतो हि जग्मुः ॥ ५२ ॥ अतो दोषास्तद्विरुद्धा गुणाश्च नाराश्च तेषामाश्रयत्वान्मुरारिः ॥ नारायणेति प्रवदंतीह लोके ना
 रानुबंधात्सर्वमुक्ताः खगेन्द्र ॥ ५३ ॥ नाराः प्रोक्ता आश्रयत्वाच्च तेषामतोपि नारायण एव वीन्द्र ॥ मुक्ताश्च ये तु प्रपदं नु जग्मुर्णडोदकं यस्य
 कटाक्षमात्रात् ॥ ५४ ॥ यदुत्पन्नं तेन नाराः खगेन्द्र तेषां सदाप्याश्रयत्वाच्च वीन्द्र ॥ नारायणेति प्रवदंतीह लोके ह्यनंतब्रह्मांडविसर्जकत्वात् ॥
 ॥ ५५ ॥ एवं ननृतुः परिशंसयंतो गोविंद नान्यो हि न चैव दर्शनम् ॥ गोशब्दवाच्यास्तु समस्तवाचो गोभिश्च सर्वैः प्रतिपाद्यते यतः ॥ ५६ ॥
 अतो हि गोविंद इति स्मृतः सदा भो वेदवेद्येति तथा न ननृतुः ॥ आनंदबाष्पैश्च समन्विता हि हरे मुरारे तव दर्शनं हि ॥ ५७ ॥ देहि प्रभो वै तव
 दासदासाश्चतुर्दशे भुवने सर्वदापि ॥ यतस्त्वमेवं वसतीति वासुश्चात्रैव नित्यं क्रीडते सर्वदैव ॥ ५८ ॥ यतो देवेत्येवमाहुर्महांतस्त्वतो हरिं
 वासुदेवेति चाहुः ॥ भो वासुदेवेति ननृतुः सर्वदैव भो माधवेति ननृतुश्चैव सर्वे ॥ ५९ ॥ लक्ष्मीपते चेति वदंति सर्वे धनीति शब्दः स्वामिवाची यतो
 हि ॥ अतोप्यार्या माधवेति ब्रुवंति लक्ष्मीपते पाहि तथैव भक्तान् ॥ ६० ॥ ते वै ब्रुवंतो ननृतुश्च जग्मुर्विष्णो सदास्मान्परिपाहि नित्यम् ॥ सर्वत्र यस्मा

ग.म.पु.
॥२५०॥

द्वितोसि तस्मादित्यादिनामानि यणंत एव ॥ जग्मुश्च सर्वे ददमुश्च तीर्थं भक्तयोपेताः श्रीनिवासं स्मरन्तः ॥ ६१ ॥ कन्योवाच ॥ किं नामकं तीर्थमिदं सुनीन्द्र किं कार्यमत्र प्रवदास्मान्कृतीश ॥ कस्मै प्रसन्नो भगवाच्छ्रीनिवासस्त्वस्मिन्सुतीर्थं वद विस्तरेण ॥ ६२ ॥ जैमीषव्य उवाच ॥ कन्ये शृणु त्वं ह्यभवत्सुबुद्धिमान्प्रह्लादसंज्ञो हरिभक्तवर्यः ॥ निष्कामबुद्ध्या तु यदा जगाम शेषाचलस्य श्रीनिवासं च द्रष्टुम् ॥ ६३ ॥ अस्मि स्थले दैत्यकुमारकान्प्रति हरेश्च तत्त्वं परिपृष्टवान्प्रभुः ॥ नृसिंहरूपं श्रीनिवासं भजस्व सुदुर्लभं मातुषं जन्म कन्ये ॥ ६४ ॥ तत्रापि विष्णोर्दृष्टे हरे सुतत्त्वं सुदुर्लभं सुष्ठु यात्रा तथैव ॥ यस्यां यात्रायां यत्र कुत्रापि देशे हरेः कथा वर्तते दैत्यवयोः ॥ ६५ ॥ तत्र स्थले हरिरास्ते सदैव यतो व्याप्तः सर्वतो वै नृसिंहः ॥ एतच्छ्रुत्वा दैत्यकुमारकास्ते प्रह्लादमुबुभक्तवर्यं हरेश्च ॥ ६६ ॥ ज्यानो हरिश्चेत्कथमत्र वै सत्ये न दृश्यते जलरूपी नृसिंहः ॥ स एवमुक्त्वा दानवानां सुतेश्च तुष्टाव विष्णुं परमादरेण ॥ ६७ ॥ तत्र स्वरूपं मम दर्शयस्व स्वयंभ्यरूपं दानवानां सुतानाम् ॥ इति स्तुतः श्रीनिवासो हरिस्तु तस्मिन्नंतर्जलरूपं समायात् ॥ ६८ ॥ अस्मिन्स्नानं ये प्रकुर्वन्ति तीर्थं तेषां ज्ञानं परमं दृढं स्यात् ॥ अत्र स्नाने मातुषाणां च तात बुद्धिर्न हि स्यात्कलिकाले विशेषात् ॥ ६९ ॥ दत्त्वा वरं दैत्यवराय विष्णुरंतर्दधे जलपूर्णे मुकुंढे ॥ अद्याप्यास्ते जलमध्ये नृसिंहः प्रह्लादोपि दैत्यकुमारकैः सह ॥ ७० ॥ तस्मिन् सुतीर्थं परितस्तत्रतत्र जयति शब्दः श्रूयते चापराद्धे ॥ इदं तीर्थं नारसिंहाभिधं च कन्ये स्नानं ह्यत्र कार्यं मनुजैः ॥ ७१ ॥ स्नानं कृत्वा तत्र तीर्थं च सम्यग्दीपं दत्त्वा द्विजवर्याय सम्यग् ॥ द्रष्टुं पुनः श्रीनिवासं प्रजग्मुर्गोविन्दगोविन्द इति ब्रुवंतः ॥ ७२ ॥ मुख्यप्राणाधिष्ठितं स्थानमाप्य उपविशत्तत्र देवी ह्युवाच ॥ जैमीषव्यः श्रीनिवासस्य विष्णोः कथं कार्यं दर्शय तद्भक्त्य ॥ ७३ ॥ जैमीषव्यः ग्राह संहृष्टचित्तो ब्रवीमि त्वं शृणु कन्यके त्वम् ॥ श्रुत्वा भक्तः कुरु सर्वं भयोजनार्थं द्वारं श्रीनिवासस्य दृष्ट्वा ॥ ७४ ॥ अपराधसहस्राणि क्रियतेऽज्ञानैर्नामया ॥ तानि सर्वाणि मे देव क्षमस्व पुरुषोत्तम ॥ ७५ ॥ नालसान्नायिकान्दोषान्कायिकानपि सर्वशः ॥ वैष्णवद्रष्टृहेतून्मे भस्मसात्कुरु माधव ॥ ७६ ॥ आद्यद्वारं श्रीनिवासस्य देवि सम्यक् स्मरेद्विजयं वै जयं च ॥ दत्तायै श्रीनिवासस्य देवि चंद्रं प्रचंडं संस्मरेत्सम्यगेव ॥ ७७ ॥ पश्चात्सममे श्रीनिवासस्य देवि नन्दं सुनन्दं संस्मरेद्वै भक्त्या ॥ सव्यद्वारे श्रीनिवासस्य कन्ये स्मरेत्कुसुदाशं कुसुदन्तमेव ॥ ७८ ॥ यश्चैव देहं प्रविशेद्वक्तिपूर्वं कदा दृश्ये सादरेण न देवि ॥ प्रदक्षिणद्वादशार्कं च कृत्वा पदे पदे संस्मरेच्छ्रीनिवासम् ॥ ७९ ॥ श्रीराममितीर्थं सम्यगाचम्य नत्वा भ्रातृवा नत्वा भुवरादं च देवि ॥ अनुद्धारं प्रविशेद्वक्तिपूर्वं गोविन्दगोविन्द इति

उ. खं.
ज. को.
अ. २६

॥२५०॥

७५ ॥ ८० ॥ कथाहरनमन कार्यमेव साष्टांगरूपं प्रविशेदेवगेहम् ॥ पुनर्विशोद्वारतः संस्थितः स पीठस्थदेवान्मनसा चिंतयति ॥ ८१ ॥ मध्ये
 पीठं श्रीनिवासं च देवी नारायणं प्रणमेत्पूर्णमेव ॥ देवस्य सव्ये पीठभागाद्वाहिंश्च नमस्कार्यं गुरुदेवाय चैव ॥ ८२ ॥ पीठस्याग्राचाप्यधस्तात्प्रदेशे
 आग्नेयकोणे प्रणमेद्वै खगेन्द्र ॥ नैऋत्यभागे व्यासदेवाय देवि नमस्कार्यो वैष्णवः सर्वदापि ॥ ८३ ॥ वायव्यकोणे भक्तिपूर्वं सुदुर्गा नमस्कार्याद्राक्तिसंवा
 र्धितात्मा ॥ पीठस्योर्ध्वं ह्यग्निकोणेषु देवी धर्माधिभूताय नमो यमाय ॥ ८४ ॥ पीठस्योर्ध्वं नैऋतस्योर्ध्वकोणे ज्ञानाधिपं प्रणमेद्वायुदेवम् ॥ पीठस्यो
 र्ध्वं वायुकोणे च सुभ्रूर्वाग्यानामधिपं चैव रुद्रम् ॥ ८५ ॥ पीठस्योर्ध्वं त्वीशकोणे च देवि ऐश्वर्याणामधिपं चन्द्रदेवम् ॥ पीठस्य पूर्वं प्रणमेन्नैऋतिं
 च अर्याम्णानामधिपं चात्र देवि ॥ ८६ ॥ देवस्य पीठस्य च दक्षिणे च दुर्गा नमेदुग्ररूपाभिधां च ॥ पीठस्य कन्ये प्रणमेत्पश्चिमे वै आरोग्याणा
 मधिपं कामदेवम् ॥ ८७ ॥ देवस्य पीठस्योत्तरे रुद्रदेवमनैश्वर्याणामधिपं संस्मरेच्च ॥ पीठस्य मध्ये प्रणमेद्वै वराहं सदा कन्ये परमं पूरुषाख्यम् ॥
 ८८ ॥ तस्योपरिष्ठाच्छक्तिसंज्ञां च लक्ष्मीमाधाररूपां प्रणमेच्चैव नित्यम् ॥ तस्योपरिष्ठाद्वायुकूर्मौ नमेच्च तस्योपरिष्ठाच्छेषकूर्मौ नमेच्च ॥ ८९ ॥
 तस्योपरिष्ठादभिमानिनीं भुवो भूदेवतां प्रणमेच्चैव सुभ्रूः ॥ तस्योपरिष्ठाद्वरुणं संस्मरेच्च क्षीरोदधेरधिपं चैव देवम् ॥ ९० ॥ तस्योपरिष्ठात्प्रणमेच्चैव
 लक्ष्मीं श्वेतद्वीपाख्यं कन्यके पूजयेच्च ॥ तस्योपरिष्ठात्प्रणमेच्चैव लक्ष्मीं महादिव्यां मंडपसंज्ञकां च ॥ ९१ ॥ पीठस्य मध्ये यमसंज्ञां च लक्ष्मीं सप्त
 र्चयेद्यममध्ये च देवीम् ॥ यमस्य देवस्य च दक्षिणे च सूर्यं नमेद्दीपरूपं च भद्रे ॥ ९२ ॥ यमस्य देवस्य च वामभागे श्रियं नमेद्दीपरूपां च
 देवीम् ॥ यमस्य देवस्य तु चाग्रभागे हुताशनं दीपरूपं नमेच्च ॥ ९३ ॥ देवस्याग्रे भूमिनाम्नीं नमेच्च तत्त्वाभिमानां संस्मरेच्चैव नित्यम् ॥ पर्यंक
 रूपं श्रीनिवासस्य विष्णोस्तमोभिमानां सन्नमेच्चैव दुर्गाम् ॥ ९४ ॥ पूर्वादिगं पीठसोपानरूपमात्मानमेकं प्रणमेच्च देवि ॥ दक्षस्थदिकपीठसोपानरूपं
 ज्ञानात्मकं प्रणमेच्चैव कन्ये ॥ ९५ ॥ पद्मस्य पूर्वस्थदले च देवि स्त्रीरूपाख्यं विमलारूपायामिमां च ॥ ब्रह्मादिदेवान्प्रणमेच्च देवि आग्नेयकोणस्थदले शृणु
 त्वम् ॥ ९६ ॥ उत्कर्षनाम्नीं परमां च देवीं नमेद्रमां ब्रह्मवायू च शेषम् ॥ दक्षस्थपद्मस्य दलाष्टके च नारायणाकारशेषादिकानाम् ॥ ९७ ॥ स्त्रीरूपेभ्यो नमनं
 कार्यमेव कन्ये मया पश्चिमस्थे दले च ॥ गोपाख्यनारायणब्रह्मवायुविप्रादिकानां शेषरुद्रादिकानाम् ॥ ९८ ॥ स्त्रीरूपेभ्यो नमनं कार्यमेव ईशान
 कोणस्थदलेषु चैव ॥ ईशाननारायणमाविर्चिवायुर्वियच्छेषसुरादिकानाम् ॥ ९९ ॥ स्त्रीरूपेभ्यो नमनं कार्यमेव तथैव पद्मस्य च मध्य
 भागे ॥ अनुग्रहाख्या विष्णुलक्ष्मीश्च देवी वायुर्वियच्छेषरुद्रादिकानाम् ॥ १०० ॥ स्त्रीरूपाणां नमनं कार्यमेव सुयोगपीठस्य स्वरूप

ग.म.पु.
॥२५१॥

भूतम् ॥ सदा नभेच्छ्रीमदनंतसंज्ञमेवं न भेच्छ्रीनिवासं च देवम् ॥ १०१ ॥ श्रीनिवासस्य वाम तु लक्ष्मी च प्रणमेदुयः ॥ श्रीनिवासस्य सव्ये तु धरायै प्रणमेच्छुभे ॥ १०२ ॥ पीठाद्वहिः पूर्वभागे कृपोलकं प्रणमेच्छुभम् ॥ महोल्कं दक्षिणे चैव वीरोल्कं पश्चिमेऽनमेत् ॥ १०३ ॥ उत्तरे च नमः कुर्याद्युल्लकाय च महात्मने ॥ चतुर्ष्वपि च कोणेषु सहस्रोल्कं नमेत्सुधीः ॥ १०४ ॥ पूर्वे तु मातृदेवाय नमस्कुर्याच्च दक्षिणे ॥ संकर्षणाय देवाय प्रद्युम्नाय च पश्चिमे ॥ १०५ ॥ उत्तरे ह्यानिरुद्धाय नमस्कुर्यादतर्दितः ॥ अग्नेये च नमस्कुर्यात्कन्ये भार्या सदा शुभे ॥ १०६ ॥ जपयि च नमस्कुर्यान्नैर्ऋत्ये चापि वायवे ॥ कृत्ये चैव नमस्कुर्यादीशान्ये शान्तिसंज्ञकम् ॥ १०७ ॥ केशवाय नमः पूर्वे तथा नारायणाय च ॥ माधवाय नमस्कुर्यान्नैर्ऋत्ये चापि वायवे ॥ १०८ ॥ आग्नेये कन्यकं नित्यं भक्त्या तु प्रयतः शुभे ॥ गोविंदाय नमस्कुर्यादक्षिणे विष्णवे तथा ॥ १०९ ॥ मधुसूदनाय भोः कन्ये नमस्कुर्यात्तु नैर्ऋतौ ॥ पश्चिमे त्रिविक्रमाय वामनाय तथैव च ॥ ११० ॥ विष्णवे श्रीवराय नमस्कुर्याच्च भामिनि ॥ उत्तरे तु महाकन्ये हृषीकेशाय वै नमः ॥ १११ ॥ तथा वै पद्मनाभाय नमस्कुर्यादतर्दितः ॥ दामोदराय चैशान्ये नमस्कुर्याच्च भामिनि ॥ ११२ ॥ चतुर्थोत्तरणे पूर्वे महाकृमायै वै नमः ॥ वराहाय नमस्कुर्यादाग्नेये कन्यके शुभे ॥ ११३ ॥ दक्षिणे नारसिंहाय वामनाय नमोनमः ॥ सारंगनाय नमस्कुर्यान्नैर्ऋत्ये शुद्धचेतसा ॥ ११४ ॥ पश्चिमे माधवाय तया कृष्णाय वै नमः ॥ बुद्धाय च नमस्कुर्याद्विष्णवे कन्यके शुभे ॥ ११५ ॥ उत्तरे युल्लरूपाय अनंताय नमोस्तुते ॥ ईशान्ये विश्वरूपाय नमस्कुर्यादतर्दितः ॥ ११६ ॥ आग्नेये वारुणी चैव गायत्री चैव नैर्ऋते ॥ वायव्ये भारती चैव ईशान्ये गिरिजां नमेत् ॥ ११७ ॥ गिरिजां वामभागे तु सौपर्णी चैव संनमेत् ॥ प्राग्विन्दाय नमस्कुर्यात्साधुनाथ तथैव च ॥ ११८ ॥ स परिग्रहाय श्रीविष्णोः पार्षदाय नमोनमः ॥ आग्नेयेत्यग्नये तुभ्यं साधुधायेति पूर्ववत् ॥ ११९ ॥ दक्षिणे तु वरायैव नैर्ऋत्यां निरंति यजेत् ॥ पश्चिमे वरुणायैव वायव्ये वायवे नमः ॥ १२० ॥ उत्तरे च कुबेराय ईशान्ये च शिवाय च ॥ ईशानशक्रयोर्मध्ये ब्रह्मणे साधुनाथ च ॥ १२१ ॥ निरंत्यपतिमप्ये तु शेवाय च नमोनमः ॥ एवं कृत्वाऽत्रमस्कारं प्रणम्य पुनः पुनः ॥ १२२ ॥ इत्येतत्सर्वमाख्यातं विधिपूर्वं तु दर्शयम् ॥ इतः परं तु गंतव्यं दर्शनार्थं रमापतेः ॥ १२३ ॥ एवमुक्त्वा तु सा देवी तैः सार्धं तु ययौ मुदा ॥ यदुक्तः श्रीनिवासस्य दर्शनस्य विधिः स्वयं ॥ कस्यचिन्नैव वक्तव्यो गोप्यत्वाच्च कदाचन ॥ १२४ ॥ समागमो दुर्वैद्य एव वेदिं सर्वान् च सत्स्वविधोऽपकानाम् ॥ अनेकजन्माजितपुण्यसंचयाद्ब्रह्मरौः संगम एव

उ. खं.
म. कौ.
अ. २७

॥२५१॥

तस्य ॥१२५॥ पयो विकारं च निजं जहाति शेषस्य शेषं नलिनस्य पंकजम् ॥ भावं चलं पंकजनाभयोगात्सत्संगयोगादशुभानि न स्युः ॥ १२६ ॥
 इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे श्रीवैष्णवेशगिर्यारोहणक्रमतद्गततत्पर्वतनामादिनिर्हणं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥
 सा द्वारदेशे श्रीनिवासस्य देवी स्वामिपुष्करिणीं दृष्ट्वा कैश्च सार्धम् ॥ स्वामिन्हेर श्रीनिवासेति सा तं ब्रह्मादीनां तारकं सम्प्रदध्यौ ॥ १ ॥
 देवैः सार्धं पालनार्थं च विष्णुरस्त्येव नित्यं पुष्करिण्यां जलेषु ॥ अतः स्वामिपुष्करिणीति चाहुस्तत्र स्नानं कन्यकान्याश्च चक्रुः ॥ २ ॥
 शुचिर्भूत्वा श्रीनिवासं च देवास्ततुं विविशुः शुद्धभक्त्या खगेन्द्र ॥ यथोपदिष्टं गुरुणा तथैव चक्रे कन्याश्च सर्वे खगेन्द्र ॥ ३ ॥ तदा हरिं
 दर्शयामास तस्यै स्वकं रूपं सुप्रतीके सुपूर्णम् ॥ सा कन्यका श्रीनिवासस्य रूपं ददर्श भक्त्या स्वमनोभिरामम् ॥ ४ ॥ सुवर्णचित्रं
 वसनं वसानं सोष्णीषकं कंचुकं संधानम् ॥ ५ ॥ मृगत्यमदगंधेन सुरभीकृतदिङ्मुखम् ॥ पुंडरीकविशालाक्षं कंबुग्रीवं
 महाभुजम् ॥ ६ ॥ हेमयज्ञोपवीतांगं साक्षात्कंदर्पसन्निभम् ॥ जगन्मोहनसौंदर्यं कौमलांगं मनोहरम् ॥ ७ ॥ दृष्ट्वा च कन्या सुमुदे रोमा
 श्रितसुगात्रका ॥ ८ ॥ तदर्शनाद्वादपरिष्ठुताशया प्रेम्णाथ रोमाश्रुकुलाकुलेशणा ॥ ननर्त देवी पुरतस्तस्य विष्णोः सा ध्वस्तदोषा परमाद
 रेण ॥ आनंदं मां पाहि सुखं च दत्त्वा मुकुंदं मां पाहि विमुक्तिदानात् ॥ ९ ॥ मां पाहि नित्यं ह्यरविन्दनेत्र प्रसन्नदृष्ट्या करुणासुधाद्रि ॥ गोविंद
 गोविंद सुदुःखितां मां ज्ञानादिदानेन हि पाहि नित्यम् ॥ १० ॥ जनार्दन त्वं हि सुदुष्टसंगान्कामादिरूपान्सततं वर्जयित्वा ॥ हरे हरे मां सततं पाहि दैत्या
 न्समाहृत्य प्रबलान्विघ्नरूपान् ॥ ११ ॥ रमेश मां पाहि चतुर्मुखेश विश्वेश मां पाहि सरस्वतीश ॥ रमेश मां पाहि निदानमूर्ते वृंदारवृंदैर्वदितपादपद्म
 ॥ १२ ॥ एवं तु नत्वा परमादरेण तुष्टाव विष्णुं परमं पुराणम् ॥ लक्ष्म्या सदा येऽविदिता गुणाश्च असंख्याताः संति विष्णौ च वीश ॥ १३ ॥
 तेषां सकाशादतिबाहुल्यसंख्या गुणा हरौ तेऽविदिता वै रमायाः ॥ अतो हरे स्तवने कास्ति शक्तिस्तथापि यत्नं स्तवने ते करिष्ये ॥ १४ ॥ तव
 प्रसादाच्च रमाप्रसादाद्विधिसादाद्भारतीशप्रसादात् ॥ रुद्रप्रसादात्स्तवनं ते करिष्ये तथापि विष्णो मयि शान्तिं कुरुष्व ॥ १५ ॥ यदि प्रसन्नोसि
 मयि त्वमीश त्वत्पादमूले देहि भक्तिं सदैव ॥ त्वदर्शनादेव शुभाशुभं च नष्टं मदीयं ह्यशुभं च नित्यम् ॥ १६ ॥ त्वन्मायया नष्टमिमं च लोकं मदे
 न मत्तं बधिरं चांधभूतम् ॥ ऐश्वर्ययोगेन च यो हि मूको जातः सदा दीनगुर्वादिकेषु ॥ १७ ॥ मा देहि ऐश्वर्यमनुत्तमं त्वत्पादारविन्दस्य विरुद्धम्

ग.म.पु.
॥२५२॥

तम् ॥ त्वं देव मे देहि सतां च संगं तव स्वरूपप्रतिपादकानाम् ॥ १८ ॥ पुत्रादीनामिहिकं वाप्सुदेव दग्ध्वा च मे देहि पादारविंदे ॥ सद्गुणवे
क्रियमाणं च कोपं दग्ध्वा च मे देहि पादारविंदे ॥ १९ ॥ द्रव्यादिके क्रियमाणं च लोभं दग्ध्वा च मे देहि पादाब्जभूले ॥ पुत्रादिके क्रिय
माणं च मोहं दग्ध्वा च मे देहि पादाब्जभूले ॥ २० ॥ विद्यां पुत्रं द्रव्यजातं मदं च दग्ध्वा च मे देहि पादाब्जभूले ॥ सद्गुणवासहमानस्वरूपं
दग्ध्वा मात्सर्यं पाहि मां वैकटेश ॥ २१ ॥ मंत्रं च मे देहि निदानमूर्ते येनैव मे स्यात्तव संगश्च भूयः ॥ नान्यं वृणे तव पादाब्जसंगात्तदेव मे
देहि मम प्रसन्नः ॥ २२ ॥ इतीरितः श्रीनिवासः प्रसन्न उवाच देवो ह्यमृतखर्वं च ॥ अत्रैव कन्ये प्रजपस्व मंत्रं सुगोप्यरूपं परमादरेण ॥ २३ ॥
वक्ष्यामि मंत्रं परमादरेण शृण्वद्य भक्त्या परमादरेण ॥ अंतःस्थमेत्यं ह्यायसंयुक्तमेव सविन्दु तद्रत्नस्पर्शकाद्येत युक्तम् ॥ २४ ॥ एकारयुक्तं प्रथमांतःस्थं
युक्तं समविकोणे चोष्मणा संयुतं च ॥ तकारसक्तं स्पर्शमन्तःस्थयुक्तमाद्यंत ओंकारसमन्वितं च ॥ २५ ॥ अनेन मंत्रेण तवेष्टितं च भवेद्धि कन्ये नानि
विचार्यमस्ति ॥ एवं स उक्त्वा श्रीनिवासो हरिस्तु प्रतीकवद्दर्शयामास रूपम् ॥ २६ ॥ नत्वा तु सा श्रीनिवासं च देवी उवास ह स्वामिसरः
समीपे ॥ तस्मिन्दिने ब्राह्मणादींश्च सर्वान्संतर्पयामास च षड्रसाग्नेः ॥ २७ ॥ सार्यकाले श्रीनिवासस्य दृष्ट्वा उत्साहरूपैः श्रीनिवासप्रतीकैः ॥
सारकं भक्त्या संप्रणम्याथ देवी प्रदक्षिणं श्रीनिवासस्य सुष्ठु ॥ २८ ॥ ननर्त देवी सुप्रतीकस्य चाग्रे लब्धा त्यक्त्वा जय देवति चोक्ता ॥ आनुत्त
काले च हरेश्च वक्त्रं दृष्ट्वा च दृष्ट्वा तु परं ननर्त ॥ २९ ॥ ममाद्य गात्रं पावितं श्रीनिवास ममाद्य नेत्रं सफलं संबभूव ॥ ममाद्य पादौ सार्थकौ
चैव जातौ प्रदक्षिणं श्रीनिवासेषा कृत्वा ॥ ३० ॥ हस्तौ च मे सार्थकावद्य जातौ अग्रे कृत्वा हस्तशब्दं सुरारेः ॥ एवं वंदती प्रीणयंती च देवं जगाम
सा स्तोत्रवचःकदम्बैः ॥ ३१ ॥ देवास्तदा दुर्दुर्भयो विनिदिरे तन्मस्तके पुष्पवृष्टिं च चक्रुः ॥ तस्मिन्काले उभयोः पार्श्वयोश्च नृत्यं चक्रुर्देवतावारनार्यः
॥ ३२ ॥ तथैव तास्तलशब्दं च कृत्वा तदा सर्वा नमनं चापि चक्रुः ॥ आनंदशैले सर्वदा त्विदमेव सा सर्वदा नतयंती च वीद्र ॥ ३३ ॥ आनंदमग्रा
सापि देवी जगाम स्वमाश्रमं जैगिषव्येण सार्थम् ॥ यात्रामेवं ये न कुर्वति वीद्र तेषां च सर्वं निष्फलं चाहुरार्याः ॥ ३४ ॥ गत्वाश्रमं जैगिष
व्येण सार्थं गुरुं त्वपृच्छद्वेकेशस्य मंत्रम् ॥ मन्त्रस्यार्थं ब्रूहि मे जैगिषव्य मंत्रावृत्तिं कुर्वतां वै फलाय ॥ ३५ ॥ जैगोषव्य उवाच ॥ शृणुष्व भद्रं वैकटे

उ. खं.
त्र. कां.
अ. २५

॥२५२॥

१ आरोहं ह्रस्वः ।

शस्य नाम्नस्त्वर्थं श्रुत्वा हृदये संनिधत्स्व ॥ ३६ ॥ विति ह्युत्तमवाची स्याद्येति ज्ञानमुदाहृतम् ॥ ककारः सुखवाची स्याद्येति चित्तमुदाहृतम् ॥
 ॥ ३७ ॥ ईशत्वमात्मवाचि स्यादेवं ज्ञेयं तु कन्यके ॥ पूर्णज्ञानं सुखं वित्तं व्याप्तत्वाद्यं कटाभिधः ॥ ३८ ॥ व्यं (वे) मिन्द्रियादिकं प्रोक्तं व्यंगभूतं
 हरौ यतः ॥ कटश्च समुदायार्थो व्यं (वे) कटश्चन्द्रियौघकः ॥ ३९ ॥ स्वस्मिन्प्रेरयते यस्मात्तस्माद्व्यंकटनामकः ॥ विषये प्रेषयेन्नित्यमतो व्यंकटना
 मकः ॥ ४० ॥ विशिष्टज्ञानरूपत्वाद्येति मुक्ताः सदा स्मृताः ॥ मुक्तानां च समूहस्तु व्यंकटेति प्रकीर्तितः ॥ ४१ ॥ सदा मुक्तसमूहानामीश
 त्वाद्व्यंकटाभिधः ॥ लिंगदेहमतो जीवो व्यंकटेति समाहृतः ॥ ४२ ॥ लिंगानां चैव स्वामित्वाद्व्यंकटेशेति संज्ञितः ॥ दैत्यानां च समूहस्तु
 ज्ञानादिविधुरा यतः ॥ अतो दैत्यसमूहस्तु व्यंकटेति प्रकीर्तितः ॥ ४३ ॥ तेषां संहरणे ईशस्त्वतो व्यंकटनामकः ॥ आनन्दस्य विरुद्धत्वात्कामक्रो
 धादयो गुणाः ॥ ४४ ॥ व्यंकटा इति संप्रोक्तास्तेषां नाशयिता प्रभुः ॥ अतस्तु व्यंकटेशाख्य एवं ज्ञात्वा जपं कुरु ॥ ४५ ॥ एवं व्यंकटमाहात्म्यं
 श्रुत्वा देवी स्वगेश्वर ॥ निद्रां चकार तत्रैव रात्रौ पित्रा सहैव च ॥ ब्राह्मे मुहूर्त्ते चोत्थाय हृदि सस्मार कन्यका ॥ ४६ ॥ (व्यंकटेशस्य प्रातः
 स्तुतिः) ॥ श्रीव्यंकटेशश्च नृसिंहमूर्तिः श्रीवरदराजश्च वराहमूर्तिः ॥ श्रीरंगशायी च अनन्तशायी कुर्वतु सर्वे मम सुप्रभातम् ॥ ४७ ॥ श्रीकृष्ण
 मूर्तिश्च गदाधरश्च श्रीविष्णुपादस्तु प्रयागवासः ॥ नारायणः श्रीवदरीनिवासः कुर्वतु सर्वे मम सुप्रभातम् ॥ ४८ ॥ दामोदरो वै त्रिजगन्निवासः श्री
 पांडुरंगश्च नृसिंहदेवः ॥ श्रीरामदेवश्च अमोघवासः कु० ॥ ४९ ॥ श्रीधर्मपुत्रश्च नृसिंहमूर्तिः श्रीपिप्पलस्थश्च मुहल्लावासः ॥ कोलानृसिंहः शूर्पकारस्थ
 सिंहः कुर्वन्तु० ॥ ५० ॥ चतुर्मुखश्चारुसरस्वती च स्वभारती शर्वसुपर्णशेषाः ॥ उमामहेंद्रश्च शचीमुखास्ताः कुर्वन्तु० ॥ ५१ ॥ द्वारावती काशिका
 वंतिका च प्रयागकांच्यौ मथुरापुरी च ॥ मायावती हस्तिमती पुरी च कुर्वन्तु स० ॥ ५२ ॥ भागीरथी चैव सरस्वती च गोदावरी सिंधुकृष्णे च वेणी ॥
 कलिंदकन्या यमुना च नर्मदा कुर्वन्तु० ॥ ५३ ॥ वितस्तिकावेरिसतुंगभद्राः सुवजरा भीमरथी विपाशा ॥ सुतात्रपर्णी च पिनाकिनी च कु० ॥ ५४ ॥
 स्वामिपुष्करिणी चैव सुवर्णमुखरी तथा ॥ श्रीपांडवी तौबरुश्च कपिला पापनाशनी ॥ ५५ ॥ गुरुर्वसिष्ठः क्रतुरंगिराश्च मनुः पुलस्त्यः पुलहश्च
 गौतमः ॥ रैभ्यो मरीचिश्च्यवनश्च दक्षः कुर्वन्तु सर्वे मम सुप्रभातम् ॥ ५६ ॥ सप्तार्णवाः सप्त कुलाचलाश्च द्वीपाश्च सप्तोपवनानि सप्त ॥ भूरादिकानि
 भुवनानि सप्त कुर्वन्तु स० ॥ ५७ ॥ मांधाता नहुषो बरीषसगरौ राजा नलो धर्मराट् प्रहादः क्रतुराड् विभीषणगयौ व्यासो हनुमानपि ॥ अश्वत्थाम
 कृपावुमा द्रुपदजा श्रीजानकी तारका मंदोदर्याखिलाः प्रभातसुमहं कुर्वन्तु नित्यं हरे ॥ ५८ ॥ अश्वत्थस्य वनानि किं च तुलसीधात्रीवनानि प्रभो

ग.म.पु.
॥२५३॥

पुत्रागस्य वनानि चंपकवनान्यन्यानि पुष्पाणि च ॥ मन्दारस्य वनानि यानि च हरेः सौर्गिकान्यप्यहो नित्यं तानि दिशंतु मत्प्रसुदितं श्री
वैकटेश प्रभो ॥ ५९ ॥ एवं स्मृत्वा श्रीनिवासस्य देवीं कृत्वा शौचं जैगिष्येण साकम् ॥ स्नातुं ययौ पुष्करिणीं हरेश्च स्नानं सम्यक् तत्र चकार
देशे ॥ सम्यग् जप्त्वा व्यंकटेशस्य मंत्रमुवाच सा जैगिष्यं गुरुं च ॥ ६० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽंशे ब्रह्मकाण्डे देवी
कृतवैकटेशदर्शनतस्तुत्यादिवर्णनं नाम पंचविंशोऽध्यायः ॥२५॥ कन्योवाच ॥ श्रीनिवासः किमर्थं वै आगतोऽत्र वदस्व मे ॥ शेषाचलोपि कुत्रा
भुक्तदायातश्च पापहा ॥ स्वामिपुष्करिणीं चात्र किमर्थं ह्यागता वद ॥ १ ॥ जैगीष्यं उवाच शृणु भद्रे महाभागे व्यंकटेशस्य चागमम् ॥ आव
योर्देवि पापानि विषमं याति भामिनि ॥ २ ॥ आसीत्पुरा हिरण्याक्षः काश्यपो दितिनन्दनः ॥ सनकादेश्च वाग्दंडाद्वितीयद्वार
पालकः ॥ ३ ॥ बभूवु देत्ययोनो च देवानां कंटको बली ॥ संजीवो विजयः प्रोक्तो हरिभक्तो महाप्रभुः ॥ ४ ॥ हिरण्याक्षः स्वयं देत्यो
हरिभक्तविदूषकः ॥ एतादृशो हिरण्याक्षस्तपस्तप्तुं समुद्यतः ॥ ५ ॥ तदा माता दितिर्देवी हिरण्याक्षमुवाच सा ॥ दितिरुवाच ॥ वत्सलस्त्वं महाभाग
मा तपस्वाष्ट्यायनः ॥ ६ ॥ त्वं मा ददस्व दुःखं मे पालयिष्यति कोविदः ॥ क्षणमात्रं न जीवामि त्वां विना जीवनं न हि ॥ ७ ॥ मा तप त्वं महा
भाग मम जीवनहेतवे ॥ एवमुक्तस्तु मात्रा स विजयोवशतोऽब्रवीत् ॥ ८ ॥ हिरण्याक्षो मातरं ग्राह जालं हित्वा विष्णोर्भजनेऽलं कुरुष्व ॥ मयि
स्नेहं पुत्रहेतोर्विरुद्धं सुखदुःखे चेह लोके परत्र ॥ ९ ॥ यावत्स्नेहं मयि मातः करोषि तावत्क्लेशं शाश्वतं यास्यसि त्वम् ॥ मातश्च ते मयि पुत्रत्वं
बुद्धिस्त्वय्यप्येषा मातृबुद्धिर्ममापि ॥ १० ॥ तति पूज्ये पितृबुद्धिर्ममास्ति तस्मिन्स्तु ते भवेद्बुद्धिर्हि मिथ्या ॥ निमाति यस्माद्भरिरेव सर्वं सम्यक् पाता
नियतोऽसौ मुरारिः ॥ ११ ॥ अतो हि माता हरिरेव सर्वदा त्वन्यासां वै मातृता चोपचारात् ॥ निर्मातृत्वं यदि मुख्यं त्वयि स्याद्दोषादीनां जननी
का वदस्व ॥ १२ ॥ मातृत्वं वै यदि मुख्यं त्वयि स्याद्भावादीनां जननी का वदस्व ॥ यतः सदा याति जगत्ततो हरिः सदा पिता विष्णुरजः पुराणः ॥
॥ १३ ॥ सदा पिता सुख्यपिता यदि स्याद्भ्रमेस्थबाले पालकः को वदस्व ॥ मातापित्रोः पालकत्वं यदि स्यात्कूर्मादीनां पालकौ कौ वदस्व
॥ १४ ॥ मातापित्रोः पालकत्वं यदि स्यात्कृपादीनां रक्षकौ कौ वदस्व ॥ पुत्रामकाभ्ररकाहह भजातस्माभतापुत्रविष्णुः पुराणः ॥ १५ ॥ न
तारकोहं नरकाच्च सुभूतं वै अतो नापि पित्रादयश्च ॥ न वै माता नानुजादिश्च सर्वः सर्वत्राता विष्णुरतो न चान्यः ॥ १६ ॥ मायां मदीयां ज्ञान
शस्त्रेण च्छित्त्वा भक्त्या हरेः स्मरणं त्वं कुरुष्व ॥ यद्भक्तिपूर्वं स्मरणं नाम विष्णोस्तत्सर्वथा पापहरं च मातः ॥ १७ ॥ यो वा भक्त्या स्मरणं नाम

उ. खं.
ब्र. कां.
अ. २६

॥२५३॥

विष्णोः करोत्यसौ पापहरो भविष्यति ॥ अयं देहो दुर्लभः कर्मभूमौ तत्रापि मध्ये भजनं विष्णुभूतैः ॥ १८ ॥ आपुर्गतं व्यर्थमेव त्वदीयं शीघ्रं
 भजेः श्रीनिवासस्य पादम् ॥ उपदिश्यैवं मातरं पुत्रवर्यो दैत्यावेशात्सोभवद्वै तपस्वी ॥ १९ ॥ चतुर्मुखं श्रीणयित्वैव भक्त्या ह्यवध्यत्वं प्राप तस्मा
 न्महात्मा ॥ ततो भूमिं करवद्वेष्टयित्वा निन्ये तदा दैत्यवर्यो महात्मा ॥ २० ॥ श्रीसुष्टुदेशे प्रादुरासीद्वरिस्तु वाराहविष्णुस्त्वजनः पुराणः ॥ भिच्वा
 चार्धं विविशे तं महात्मा रसातले संस्थितं भूतलं च ॥ २१ ॥ स्वदंष्ट्राग्रे स्थापयित्वाऽऽजगाम तदागमादागतो दैत्यवर्यः ॥ तं कर्णभूले ताडयित्वा
 जघान प्रसादयासास च पूर्ववद्भुवम् ॥ २२ ॥ सुदिग्गजान्स्थापयित्वा च विष्णुः श्रीसुष्टु वै संस्थितः श्रीवराहः ॥ तदा हरिश्चित्तवामास विष्णुर्भक्त्या
 मदीयं मानुषं देहमग्र ॥ २३ ॥ आराधयिष्यति च मां क एते तेषां दयां कुत्र वाहं करिष्ये ॥ एवं हरिश्चित्तयित्वा सुकन्ये वैकुण्ठलोकादचलं शेष
 संज्ञम् ॥ वीद्विस्कंघे स्थापयित्वा स्वयं च समागतोभृद्भूतलं भूतलेशः ॥ २४ ॥ सुवर्णमुखरीतीरमारभ्य गरुडध्वजः ॥ श्रीकृष्णवेणीपथेन स्थापया
 मास तं गिरिम् ॥ २५ ॥ गिरिः पुच्छे तु श्रीशैलं मध्यमेऽहोबलं स्मृतम् ॥ सुखं च श्रीनिवासस्य क्षेत्रं च समुदाहृतम् ॥ २६ ॥ अल्पेन तपसाभीष्टं
 सिध्यत्यस्मिन्नहोबले ॥ गंगादिसर्वतीर्थानि पुण्यानि ह्यत्र संति वै ॥ २७ ॥ य एनं मेवते नित्यं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ ज्ञानार्थो ज्ञानमाप्नोति
 द्रव्यार्थो द्रव्यमाप्नुयात् ॥ २८ ॥ पुत्रार्थो पुत्रमाप्नोति नृपो राज्यं च विदति ॥ यद्यं कामयते मत्पुस्तंतमाप्नोति सर्वथा ॥ २९ ॥ चितितं साध्यते यस्मात्तस्मै
 चित्तामणिं विदुः ॥ पुष्करिण्याश्च बाहुल्याद्विराजस्मिन्सरःसु च ॥ पुष्कराद्विरिति प्राहुरेवं तत्त्वार्थवेदिनः ॥ ३० ॥ शतकुंभस्यरूपत्वात्कनकाद्रिं च तं
 विदुः ॥ वैकुण्ठादागतनैव वैकुण्ठाद्विरिति स्मृतः ॥ ३१ ॥ अमृतैश्वर्यसंयुक्तो व्यंकटाद्विरिति स्मृतः ॥ व्यंकटेशस्य शैलस्य माहात्म्यं यावदस्ति हि ॥ ३२ ॥ तावद्रक्तं
 समग्रेण न समर्थश्चतुर्मुखः ॥ व्यंकटाद्रौ परां भक्तिं ये कुर्वति विनेदिने ॥ पंगजैवाल एव स्यादचक्षुः पद्मलोचनः ॥ ३३ ॥ सुको वाग्मी भवेदेव वधिरः
 श्रावको भवेत् ॥ वैध्या स्याद्बहुपुत्रा च निधनः सयनो भवेत् ॥ ३४ ॥ एतत्सर्वं गिरौ भक्तिमात्रेणैव भवेद्भुवम् ॥ तत्त्वतो व्यंकटाद्रिस्तु स्वरूपं वेत्ति
 को भुवि ॥ ३५ ॥ यस्मादस्य गिरिः गुणं माहात्म्यं वेत्ति यः पुमान् ॥ मायावी परमानन्दं त्यक्त्वा वैकुण्ठसुतसम् ॥ स्वाभिपुष्करिणीतीरे रमया सत्
 मोदते ॥ ३६ ॥ ऋत्याणाद्भुतमात्राय कामिताथप्रदायिने ॥ श्रीमद्व्यंकटनाथाय श्रीनिवासाय ते नमः ॥ ३७ ॥ श्रीस्वामिपुष्करिण्याश्च माहात्म्यं
 शृणु कन्यक ॥ स्वामिपुष्करिणीमध्ये श्रीनिवासेस्ति सर्वदा ॥ ३८ ॥ स्नानं कुर्वति ये तत्र तेषां सुक्तिः करे स्थिता ॥ तिस्रः कोट्योर्धकोटिश्च तीर्थानि
 भुवनत्रये ॥ तानि सर्वाणि तत्रैव संति तीर्थे हरः सदा ॥ ३९ ॥ तत्तीर्थं श्रीनिवासाख्यं सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ तदेनं श्रीनिवासस्य मंदिरं परिकीर्तयि

ग.म.पु.
॥२५९॥

तम् ॥ ४० ॥ तद्दर्शनादेव कन्ये याति पापानि भस्मसात् ॥ एकैकस्नानमात्रेण सत्संगो भवति ध्रुवम् ॥ ४१ ॥ सत्संगाज्ज्ञानमासाद्य ज्ञानमोक्षं च विदति ॥ अधिकारिणां भवेदेवं विपरीतमयोगिनाम् ॥ ४२ ॥ तीर्थानां स्नानमात्रेण मोक्षं यातीति ये विदुः ॥ ते सर्वे असुरा ज्ञेयास्ते याति ह्यस मां गतिम् ॥ ४३ ॥ श्रीनिवासस्य तीर्थस्मिन्वायुकोणे च कन्यके ॥ आस्ते वायुः सदा विष्णोः पूजां कर्तुमनुत्तमाम् ॥ ४४ ॥ वायुतीर्थं च तत्प्रोक्तं हस्तद्वादशकांतरम् ॥ हस्तषट्कप्रमाणं च पश्चिमे ससुदाहृतम् ॥ उत्तरे हस्तषट्कं तु वायुतीर्थमुदाहृतम् ॥ ४५ ॥ ये वैष्णवा वैष्णवदासवर्याः स्नानं कुर्यु स्तत्र पूर्वं सुकन्ये ॥ मध्वांतस्थाः श्रीनिवासस्तु नित्यमत्र स्नानात्प्रीयतां मे दयालुः ॥ ४६ ॥ ये मध्वतीर्थे स्नातुमिच्छन्ति देवि रुद्रादयो वायुभक्ता महांतः ॥ सदा स्नानं तत्र कुर्वन्ति देवि प्रातःकाले चोदयात्पूर्वमेव ॥ ४७ ॥ ये वायुतीर्थे विसृजन्ति देहजं मलं मूत्रं वमनं श्लेष्मकं च ॥ येऽपानशुद्धिं लिंगशुद्धिं च कन्ये कुर्वन्ति ते ह्यसुरा राजसाश्च ॥ ४८ ॥ शृण्वन्ति ये भागवतं पुराणं किं वर्णये तस्य पुण्यं तु देवि ॥ ये कृष्णमन्त्रं तु जपन्ति देवि ह्यष्टा क्षरं मंत्रवरं सुमोप्यम् ॥ ४९ ॥ तेषां हरिः प्रीयते केशवोऽलं मध्वांतस्थो नात्र विचार्यमस्ति ॥ एवं दानं तत्र कुर्वन्ति ये वै द्विजाग्र्याणां वैष्णवानां विदां च ॥ ५० ॥ तेषां पुण्यं नैव जानन्ति देवा जानात्येवं श्रीनिवासो हरिस्तु ॥ शालग्रामं वायुतीर्थे ददते तेषां पुण्यं वेत्ति स व्यंकटेशः ॥ ५१ ॥ सुदुर्लभो वायुतीर्थऽभिषेको निष्कामबुद्ध्या वैष्णवानां च देवि ॥ तत्रापि तीर्थे लभ्यते भाग्ययोगाद्भागवतस्य श्रवणं विष्णुदासिः ॥ ५२ ॥ तथैव तीर्थे दुर्लभं तत्र देवि शालग्रामस्य द्विजवर्गं च दानम् ॥ जंबूफलाकारसुनीलवर्णं मुखद्वयं चक्रचतुष्टयान्वितम् ॥ ५३ ॥ सुकेशरैः संयुतं स्वर्णचिह्नध्वजां कुशैर्वज्रचिह्नैर्वैश्वं ॥ जानादनीं मूर्तिमाहुर्महांतो दानं तस्या दुर्लभं तत्र तीर्थं ॥ ५४ ॥ अत्युत्तमं मूर्तिदानं तु भद्रे सुदुर्लभं परमं नात्र लोभः ॥ सुदु ल्भं बहुदोग्ध्याश्च गृष्टेदानं तथा वस्त्ररत्नादिकानाम् ॥ ५५ ॥ अत्युत्तमं द्रव्यदानं च देवि स्वापेक्षितं दानमाहुर्महांतः ॥ स्वस्थानपेक्षं फलदानं च वस्त्रदानं तस्य व्यर्थमाहुर्महांतः ॥ ५६ ॥ अत्युत्तमं गृष्टिदानं च पुण्यं नैवाप्यते दुग्धदोहाश्च गावः ॥ अत्युत्तमे वस्त्रदाने सुबुद्धिः सुदुर्वेदा प रमा वै जनानाम् ॥ ५७ ॥ अत्युत्तमं भागवतस्य पुस्तकं सुदुर्घटं वायुतीर्थं च कन्ये ॥ अत्युत्तमं द्रव्यदानं च देवि सुदुर्वेदं वायुतीर्थं नृणां हि ॥ सुदुर्लभो वैष्णवेश्वरतत्त्वविद्भिर्हेरविचारो वायुतीर्थं च कन्ये ॥ ५८ ॥ श्रीनिवासस्य तीर्थस्य उत्तरस्यां दिशि स्थितम् ॥ चंद्रतीर्थे मिति प्राक्तं तत्रास्ते चंद्रमाः सदा ॥ ५९ ॥ श्रीनिवासस्य पूजां च तत्र स्थित्वा करोत्ययम् ॥ तत्र स्नानं प्रकृर्वन्ति पुण्यदेशं च कन्यके ॥ ६० ॥ गुरुतत्त्वादिपापेभ्यो मुच्यन्ते नात्र संशयः ॥ तत्र स्नात्वा पूर्वभागे शालग्रामं ददाति यः ॥ ६१ ॥ ज्ञानद्वारा मोक्षमेति नात्र कार्या विचा

उ. ख.
ब्र. का.
अ. २६

॥२५९॥

राणा ॥ दधिवामनसूतेश्च दानं तत्र सुदुर्लभम् ॥ ६२ ॥ बदरीफलमात्रं तु वतुलं नीलवर्णकम् ॥ प्रसन्नवदनं सुखं सुस्निग्धं कन्यके लुपे ॥
 ॥ ६३ ॥ चक्रद्वयसमायुक्तं गोपुरैः पंचभिर्युतम् ॥ चापबाणसमायुक्तमनंतं कुडलाकृतिम् ॥ ६४ ॥ वनमालां मुखयुतं शृङ्गेसाहसंयुतम् ॥
 तौष्याविंदुसमायुक्तं सव्ये भद्राधमात्रकम् ॥ ६५ ॥ चंद्रेण सहितं देवि दधिवामनमुच्यते ॥ एतादृशं कलौ नृणां दुर्लभं बहुभाग्यदम् ॥ लक्ष्मीनारा-
 यणसमां तां श्रुतिं विद्धि भामिनि ॥ ६६ ॥ सुदुर्लभं तस्य सूतेश्च दानं तच्चंद्रतीर्थे श्रवणं दुर्वेदं च ॥ सम्यक् स्वरूपं दधिवामनस्य सुदुर्वेद-
 श्रवणं वैष्णवाच्च ॥ ६७ ॥ तत्र स्नात्वा वामनस्य स्वरूपश्रवणाद्विदुर्दानफलं समं च ॥ दशहस्तप्रमाणं तु चंद्रतीर्थमुदाहृतम् ॥ ६८ ॥ मध्योक्ते
 दुर्लभं स्नानं नृणां तत्र सुमंगले ॥ तत्र स्थित्वा धन्यतरः सदा भजति वै हरिम् ॥ ६९ ॥ वराहमुतिदानं तु शालग्रामस्य दुर्लभम् ॥ जंबुकलप्रमाणं
 तु एतद्वै कुकुटांडवत् ॥ ७० ॥ वदनं वलयाकारं प्रमाणं चणकादिवत् ॥ देवस्य वामभागे च मध्यदेशे विहाय च ॥ ७१ ॥ चक्रद्वयसमायुक्तं मध्यदेशे
 च भामिनि ॥ सुवर्णविंदुना युक्तं भूवराहाख्यमुच्यते ॥ ७२ ॥ पूजां कृत्वा भूवराहस्य मूर्तेर्दानं कृत्वा श्रवणं चापि कुर्यात् ॥ तत्र स्थितं भूवराहं च
 दृष्ट्वा स वै नरः कृतकृत्यो हि लोके ॥ ७३ ॥ तत्र स्नात्वा भूवराहस्य मूर्तेः शृणोति यो लक्षणं सम्यगेव ॥ स तेन पुण्यं समुपैति देवि स मुक्तिमाप्नु-
 विचार्यमस्ति ॥ ७४ ॥ ईशानकोणे श्रीनिवासस्य देवि रोद्धं तीर्थं परमं पावनं च ॥ तत्र स्थित्वा रुद्रदेवो महात्मा पूजां करोति श्रीनिवासस्य
 नित्यम् ॥ ७५ ॥ हस्ताष्टकं तत्प्रमाणं वर्दति तत्र स्नानं वैष्णवैः कार्यमेव ॥ तत्र स्नात्वा प्रयतो वै सुरारोः कथां दिव्यां शृणुयादादरेण ॥ स्नानं धानं
 तत्र दानं च कुर्याच्छ्रद्धांनुसिंहप्रोतये देवि नित्यम् ॥ ७६ ॥ बदरीफलमात्रं च वतुलं विदुसंयुतम् ॥ ७७ ॥ देवस्य वामभागे तु चक्रद्वयसमन्वितम् ॥
 सुवर्णरेखासंयुक्तं किंचिद्वक्तसमन्वितम् ॥ ७८ ॥ वैश्ववर्णं सवदनं पद्मरेखादिचिह्नितम् ॥ लक्ष्मीनुसिंहं तं विद्धि भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ ७९ ॥ एता-
 दृशं गंडिकायाः शिलाया मूर्तेर्दानं दुर्वेदं विद्धि वीर ॥ तत्र स्नात्वा श्रीनृसिंहस्वरूपं लक्ष्मीपतेः शृणुयाद्वक्त्युक्तः ॥ ८० ॥ मूर्तेर्दानात्फलमाप्नोति देवि
 सत्यं सत्यं नात्र विचार्यमस्ति ॥ ८१ ॥ ईशानशक्योर्मयेऽग्रातीर्थमुदाहृतम् ॥ दुर्लभं मातुषाणां तु स्नानं सर्वार्थसाधकम् ॥ ८२ ॥ शालग्रामस्य
 दानं तु दुर्लभं तत्र वै नृणाम् ॥ लक्ष्मीनारायणस्यैव मूर्तेर्दानं सुदुर्लभम् ॥ ८३ ॥ स्थलमीदुंवरसमं तत्प्रमाणमुदाहृतम् ॥ छात्राकारं वतुलं च
 प्रसन्नवदनं शुभम् ॥ ८४ ॥ चणकप्रदेशमात्रं च वदनं सयुदाहृतम् ॥ सव्ये दक्षिणपार्श्वे च समयोः पुष्कलाश्रितम् ॥ ८५ ॥ मौडपर्वतसर्गं च
 चतुश्चक्रसमन्वितम् ॥ गोखुरेश्च समायुक्तं सुवर्णकिणसंयुतम् ॥ ८६ ॥ वनमालाभिर्मंडुक्तं पद्मपुष्पैश्च संयुतम् ॥ एतादृशीं हरेर्भक्तिं लक्ष्मीनारायण-

ग.म.पु.
॥२५५॥

विदुः ॥८७॥ कलौ नृणां तस्य लाभो दुर्लभः संस्मृतो भुवि ॥ दानं च सुतरां देवि दुर्लभं किं वदामि ते ॥ ८८ ॥ ब्रह्मतीर्थे च संस्नाय श्रोतव्या वै
हरेः कथा ॥ गंडिकायाः शिलायाश्च लक्ष्मीनारायणस्य तु ॥८९॥ लक्षणं यो विजानाति तदा तत्सदृशं फलम् ॥ प्रामोत्येव न संदेहो नात्र कार्या विचारणा ॥९०॥ श्रीनिवासस्य तीर्थस्य पूर्वे स्याद्विद्वतीर्थकम् ॥ श्रीनिवासस्य पूजां तु कर्तुमास्ते शचीपतिः ॥९१॥ शालग्रामशिलादानं कर्तव्यं श्रोत्रियाय
वै ॥ शालग्रामशिलादानं इत्याकोटिविनाशनम् ॥९२॥ तस्मिंस्तीर्थे तु यो देवि सीतारामशिलाभिधाय ॥ ददाति भूतले भद्रे भूपतेः सदृशो भवेत् ॥९३॥
सीतारामशिला देवि द्विविधा संप्रकीर्तिता ॥ पंचचक्रयुता काचित्पद्मचक्रेण च संयुता ॥९४॥ तत्रापि पद्मचक्रयुता ह्युत्तमा संप्रकीर्तिता ॥ पंचचक्रयुतायाश्च
फलं द्विगुणमीरितम् ॥९५॥ कुकुटोडप्रमाणं च सुसिग्धं नीलवर्णकम् ॥ वदनत्रयसंयुक्तं सद्चक्रैः केसरैर्युतम् ॥९६॥ स्वर्णरेखासमायुक्तं ध्वजवज्रांकुरी
युतम् ॥ एतादृशं तु वै भद्रे सीतारामाभिधं स्मृतम् ॥९७॥ वदनेवदने देवि सीतारामस्य कोशकम् ॥ दुर्लभं तु कलौ नृणां स्वसाम्राज्यप्रदं शुभम् ॥९८॥
इद्वतीर्थे महादेवि सीतारामाभिधाशिला ॥ या तद्दानं दुर्लभं तन्नाल्पस्य तपसः फलम् ॥९९॥ दानस्य शक्त्यभावे तु श्रोतव्यं लक्षणं हरेः ॥ शालग्राम
शिलादानाद्यफलं तद्वत्फलमेतत् ॥१००॥ आग्नेयकोणे श्रीनिवासस्य देवि तीर्थं त्वास्ते वद्विसंज्ञं सुशस्तम् ॥ स वद्विदेवः श्रीनिवासस्य पूजां कर्तुं ह्यास्ते
सर्वदा तीर्थमध्ये ॥ १ ॥ यो वा तीर्थे वद्विसंज्ञे च देवि भक्त्या स्नानं कुरुतेऽजं स्मरन् हि ॥ ज्ञानद्वारा मोक्षमाप्नोति देवि तत्र स्नानं दुर्लभं वै नृणां च
॥ २ ॥ ज्ञात्वा स्नानं दुष्करं तीर्थराजे भक्तिस्तस्मिन्दुर्लभा चैव देवि ॥ शालग्रामे तच्छिलायाश्च दानं सुदुर्लभं वासुदेवाभिधायाः ॥ ३ ॥
ह्रस्वं तथा वतुलं नीलवर्णं सूक्ष्मं सुखचक्रं सुशुद्धम् ॥ सुवैष्णव्यं वासुदेवाभिधेयं दानं कलौ दुर्लभं तस्य भद्रे ॥ ४ ॥ दाने तस्याः शक्त्य
भावे च देवि स्नात्वा तीर्थे वासुदेवाभिधस्य ॥ सम्यक् श्राव्यं लक्षणं वै शिलायास्तयोस्तुत्यं फलमाहुर्महातः ॥ ५ ॥ दक्षिणे श्रीनिवासस्य
यमतीर्थं च संस्मृतम् ॥ तत्रास्ते यमराजस्तु पूजां कर्तुं हरेः सदा ॥ ६ ॥ तत्र स्नानं च दानं चाप्यक्षयं परमं स्मृतम् ॥ शालग्रामशिलादानं
कार्यं तत्र महायुगे ॥ ७ ॥ पट्टाभिरामसंज्ञायाः शिलाया दानमिष्यते ॥ तच्छ्रुतफलवत्स्थूलं वदनत्रयसंयुतम् ॥ ८ ॥ शिरश्चक्रेण रहितं सप्तचक्रैः
समन्वितम् ॥ नीलवर्णं स्वर्णरेखं गोचुराद्यैः समन्वितम् ॥ ९ ॥ पट्टवर्धनरामं तु दुर्लभं बहुभाग्यदम् ॥ पट्टवर्धनरामं तु यो ददाति च तत्र वै ॥
पट्टाभिरामो भवति नात्र कार्या विचारणा ॥११०॥ श्रीनिवासस्य नैऋत्ये नैऋतं तीर्थं युक्तम् ॥ आस्ते हि निऋतिस्तत्र पूजां कर्तुं च सर्वदा ॥१११॥
तत्र स्नानं प्रकृतं पुनर्जन्म न विद्यते ॥ शालग्रामशिलायाश्च पुरुषोत्तमसंज्ञिकाम् ॥ १२ ॥ मूर्तिं ददाति यो मर्त्यः स याति परमां गतिम् ॥

उ. सं.
ब्र. की.
अ २६

॥२५५॥

औदुवरफलाकारं प्रसन्नवदनं शुभम् ॥११३॥ चक्रद्वयसमायुक्तं शिरश्चक्रसमन्वितम् ॥ सुवर्णविंदुसंयुक्तं वज्राक्षुरासमान्वितम् ॥ ११४ ॥ तन्मूर्तिदानं
 दुर्लभं तत्र देवः प्रीणाति यस्माच्छ्रीनिवासो महात्मा ॥ यदा दानं दुर्घटं स्याच्च देवि तदा श्रोतव्यं लक्षणं तस्य मूर्तेः ॥ ११५ ॥ पाशिनैर्ऋतयोर्मध्ये
 शेषतीर्थं परं स्मृतम् ॥ तत्र स्नात्वा शेषमूर्तिं प्रददाति द्विजातये ॥ ११६ ॥ स याति परमं लोकं पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ औदुवरफलाकारं कुंडलाकृ
 तिमेव च ॥ ११७ ॥ शेषवद्वदनं तस्य तस्मिंश्चक्रद्वयं स्मृतम् ॥ फलं तमेकचक्रेण संयुतं बलिमकान्वितम् ॥ ११८ ॥ किंचिद्वर्णसमायुक्तं शेषमूर्ति
 मतिस्कुटम् ॥ सुप्ता प्रबुद्धा द्विविधा शेषमूर्तिरुदाहता ॥ ११९ ॥ फणोन्नता प्रबुद्धा स्यात्सप्तलक्षफणान्विता ॥ तत्रापि दुर्लभा सुप्ता महाभाग्यकरी
 स्मृता ॥ १२० ॥ इह लोके परत्रापि मोक्षदा नात्र संशयः ॥ नवचक्रादुपक्रम्य विंशत्यंतं च यत्र सः ॥ १२१ ॥ अनंत इति विज्ञेयो ह्यनंतफलदायकः ॥
 विश्वभरः स विज्ञेयो विंशत्यूर्ध्वं वराननं ॥ १२२ ॥ तत्रापि केसरैश्चक्रेलक्षणैश्च समन्वितम् ॥ कलौ तु दुर्लभं नणां तदानं चातिदुर्लभम् ॥ १२३ ॥
 स्नानं कृत्वा शेषतीर्थं विशुद्धिनैव चेतसा ॥ एतेषां लक्षणं श्रुत्वा प्रयाति परमां गतिम् ॥ १२४ ॥ ततः परं महाभागे वारुणं तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रास्ते
 वरुणो देवः पूजां कर्तुं हरः सदा ॥ १२५ ॥ तत्र स्नानं प्रकर्तव्यं दातव्यं दानमुत्तमम् ॥ शिशुमारं च मत्स्यं च त्रिविक्रममथापि वा ॥ दातव्यं भुक्तिकामेन
 तीर्थेस्मिन्वरवर्णिनि ॥ १२६ ॥ जंबूफलसमाकारा पुच्छे सूक्ष्मा सविंदुका ॥ चक्रत्रया च वदने पुच्छोपरि सचक्रका ॥ १२७ ॥ श्रीवत्सविंदुमालादया
 मत्स्यमूर्तिरुदाहता ॥ पुच्छादधश्चक्रयुतं शिशुमारमुदाहृतम् ॥ १२८ ॥ वक्रचक्रयुतश्चेत्स्यात्त्रिविक्रम उदाहृतः ॥ एतेषां लक्षणं श्रुत्वा वारुणं तीर्थं उत्तमम् ॥
 ॥ १२९ ॥ एतद्दानफलं प्राप्य मोदते विष्णुमंदिरं ॥ पूर्वोक्ता मूर्तयो यस्मिन् ग्रहे तिष्ठति भामिनि ॥ आगीरथी तीर्थवरा संनिधत्ते न संशयः ॥ १३० ॥ स्वामि
 पुष्करिणीस्नानं दुर्घटं तु कलौ नृणां ॥ तत्र स्थितानां तीर्थानां स्नानं चाप्यतिदुर्घटम् ॥ १३१ ॥ शालग्रामशिलादानं दुर्घटं च तथा स्मृतम् ॥ स्वामिपुष्क
 रिणीतीरे कन्यादानं सुदुर्घटम् ॥ १३२ ॥ दुर्घटं कपिलादानं भक्ष्यदानं सुदुर्घटम् ॥ स्वामिपुष्करिणीतीर्थे तीर्थेष्वाप्येषु भामिनि ॥ १३३ ॥ स्नानं कुरु यथाभ्या
 यं शय्यादानं तथा कुरु ॥ जंगीषव्येन सुनिना त्वेवमुक्ता च कन्यका ॥ १३४ ॥ स्वामिपुष्करिणीस्नानं सा चकार धृतव्रता ॥ तीर्थेष्तेषु सुस्नाता दानं चक्रे सुभा
 मिनी ॥ १३५ ॥ उवास तत्र सा दवी त्रिःसप्तकदिनानि च ॥ स्वामिपुष्करिणीतीरमहिमानं शृणोति यः ॥ स याति परमां भक्तिं श्रीनिवासे जगन्मये
 ॥ १३६ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखंडे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे व्यंकटगिरिमहात्म्ये स्वामिपुष्करिण्यादितीर्थतत्त्वतयदेवतदीयशालग्रामलक्षण
 तद्दानादिवर्णनं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ सा गता स्नातुकामाथ नंदां पापनिवारिणीम् ॥ पप्रच्छ तं गुरुं विप्रं विनयावतता सुधीः ॥ १ ॥

ग.म.पु.
॥२५६॥

किन्नामेयं नदी विप्र किं कार्यं चात्र मे वद ॥ जैगीषव्यस्त्वेवमुक्ते वाक्यमेतदुवाच ह ॥ २ ॥ जैगीषव्य उवाच ॥ शृणु भद्रे प्रवक्ष्यामि माहात्म्यं
पापनाशनम् ॥ इयं नदी महाभागे सदा पापविनाशिनी ॥ ३ ॥ ब्रह्महत्यादिपापेषु यत्र स्नानेन नश्यति ॥ प्रत्यक्षं दृश्यते ह्यत्र स्नानं कर्तुं
समुद्यतैः ॥ ४ ॥ जलं चाशुभ्ररूपेण पापैश्च परिदृश्यते ॥ यावच्छुभ्रोदकं देवि तावत्स्नानं च कारयेत् ॥ ५ ॥ यावच्छुभ्रोदकं नैव तावत्पापं
न नश्यति ॥ शुद्धोदके समायाते पापं नष्टमिति ध्रुवम् ॥ ६ ॥ कलावित्थं विशालाक्षि महिमा दृश्यते भुवि ॥ अत्र स्नानं प्रकर्तव्यं दातव्यं दानं
सुत्तमम् ॥ ततश्च ज्ञानमासाद्य विविष्णुलोकं स गच्छति ॥ ७ ॥ गुरुस्त्रीगमनाबद्ध अहल्यायां गतो हरिः ॥ सुरापानाच्च मुक्तस्तु सुवर्णहरणा
द्रुलिः ॥ ८ ॥ ब्रह्महत्यायाश्च रुद्रो नागो दत्तापहारकः ॥ सूतस्य हननाद्रामो निरुक्तो ह्यत्र भगमिनि ॥ ९ ॥ नानेन सदृशं तीर्थं न भूतं न भवि
ष्यति ॥ स्नानं कुरु महाभागे तेन सिद्धिं ह्यवाप्स्यसि ॥ १० ॥ जैगीषव्येण मुनिना पित्रा सह च कन्यका ॥ स्नानं चकार विधिवदुदतिष्ठच्च
भामिनि ॥ ११ ॥ यावच्च पौरुषं मुक्तं तावत्कालं हि तिष्ठति ॥ पश्चात्पुनरा महाभयं वैकट्याभयं परम् ॥ १२ ॥ द्विजातीन्प्रीणयित्वा सा
वस्त्रद्रव्यादिभूषणैः ॥ तस्माच्च प्रययौ देवी कमारीतीर्थमुत्तमम् ॥ १३ ॥ कुमारीमहिमानं च श्रुत्वा स्नानं चकार सा ॥ पुनरावृत्त्य सा देवी ह्यंतरा
विरजानदीम् ॥ १४ ॥ दृष्ट्वा पप्रच्छ सा देवी जैगीषव्यं गुरुं प्रभुम् ॥ किं संज्ञिकेयं विप्रैर्द्रु किं कार्यं ह्यत्र मे वद ॥ १५ ॥ जैगीषव्यः पृष्ट एव
मुवाच करुणानिधिः ॥ इयं भार्गीरथी कन्ये आयाति ह्यंतरेण तु ॥ १६ ॥ अतः सा प्रोच्यते ह्यन्तर्गंगेति परमर्षिभिः ॥ कन्ये त्वस्यास्तु सलिलं श्रीनि
निवासप्रियं सदा ॥ १७ ॥ अत्र स्नानं यः करोति स याति परमां गतिम् ॥ स्नानं चकार सा कन्या जले परमपावने ॥ १८ ॥ दानादिकं तथा
ज्ञात्वा जज्ञाप परमं मनुम् ॥ श्रीनिवाससमीपं तु पुनरागत्य भामिनी ॥ १९ ॥ अंगप्रदक्षिणं चक्रे अकन्या वैकट्याभयकम् ॥ ब्राह्मणादीन्प्रीणयित्वा
वस्त्रगंधादिभूषणैः ॥ २० ॥ पुनः परदिने प्रातः स्वामिपुष्करिणीजले ॥ स्नानं कृत्वा महाभागा ययौ तुंबुरुसंज्ञिकाम् ॥ २१ ॥ पप्रच्छ तं गुरुं देवी नाथ
किन्नामिका त्वयम् ॥ जैगीषव्य उवाच ॥ इयं तुंबुरुकाभिज्ञा नारी वै वरवर्णिनी ॥ २२ ॥ पुरा तुं बुरुणा साकं नारदस्तपासि स्थितः ॥ अत्र
प्रादुरभूद्विष्णुनारदस्य हिताय च ॥ २३ ॥ स्नानं यः कुरुते ह्यत्र स याति परमां गतिम् ॥ अत्र स्नानं मनुष्याणां सर्वपां दुर्लभं कलौ ॥ २४ ॥
अत्र स्नानं मनुष्याणां नाल्पस्य तपसः फलम् ॥ तत्र स्नात्वा च पीत्वा च दत्त्वा दानान्यनेकशः ॥ २५ ॥ पुनरागत्य सा देवी श्रीनिवासं

१ अतिष्ठदित्यर्थः ।

उ. खं.
त्र. कां.
अः २७

॥२५६॥

ननाम ह ॥ तस्मिन्दिने ब्राह्मणांश्च तर्पयामास भामिनी ॥ २६ ॥ स्वामिपुष्करिणीं प्राप्य दीपान्प्राज्जालयत्सती ॥ सोपानेषु महाभागा दीपावलिभि
 रंजसा ॥ श्रीणयामास देवेशं श्रीनिवासं जगद्गुरुम् ॥ २७ ॥ पुनः परदिने प्राति शकतीर्थमनुत्तमम् ॥ कपिलाख्योर्ध्वदेशे तु तत्तीर्थं पावनं स्मृतम् ॥ २८ ॥
 तत्र स्नात्वा महाभागा तदूर्ध्वं स्नापयेत्स्वयम् ॥ विष्वसेनसरस्तत्र सर्वपापविनाशनम् ॥ २९ ॥ तत ऊर्ध्वं महाभागा ययौ तत्र ददर्श सा ॥
 पंचायुधानां तीर्थानि तेषु स्नानं चकार सा ॥ ३० ॥ तदूर्ध्वं चाग्निकुंडं स्याद्दशरोहं ततोऽग्रतः ॥ तस्यापारि ब्रह्मतीर्थं ब्रह्महत्याविमो
 चनम् ॥ ३१ ॥ सप्तर्षीणां तदूर्ध्वं तु पुण्यतीर्थं च सत्फलम् ॥ दशाधिकफलं तेषां तीर्थानामुत्तमोत्तरम् ॥ ३२ ॥ एतेषां चैव माहात्म्यं
 को वा ब्रह्मिहार्हति ॥ ऋषितथिषु सा कन्या चचार तप उत्तमम् ॥ ३३ ॥ अष्टातारपर्यन्तं चरित्वा तप उत्तमम् ॥ योगवासने
 या देहं त्यक्त्वा जाववतो गृहे ॥ ३४ ॥ जाता जाववती नाम वयुषे तस्य वेश्मनि ॥ तस्याः पिता जाववान्स समादात्कन्यकां तदा ॥ कन्या अनं
 तरा संपा मम भार्या खगेश्वर ॥ ३५ ॥ इदं हि परमास्थानं वंक्तुं त्रिमेवागिरिः ॥ को वा वर्णयितुं शक्तो मदन्यः पुरुषो सुवि ॥ ३६ ॥ ऐक्ये
 शस्य नैवेद्यं सदा लक्ष्मीः करोति वै ॥ ब्रह्मा पूजयते नित्यमेवं शास्त्रस्य निर्णयः ॥ ३७ ॥ नैवेद्यसंक्षिणां पुंसामुपहास न करयेत् ॥ स्वस्य माता
 स्यभावे तु नैवेद्यादि गुडादिकम् ॥ ब्राह्मणैव न संदेहो अन्यथा नारको भवेत् ॥ ३८ ॥ श्रीनिवासात्परो देवो न भूतो न भविष्यति ॥ स्वयं च पाचयित्वा
 त्वं घृतपक्वादिकं तथा ॥ श्रीनिवासस्य नैवेद्यं दत्त्वा भोजनमाचरेत् ॥ ३९ ॥ इदं तु परमं गोप्यं तत्रोक्तं च खगेश्वर ॥ न कस्यापि च वक्तव्यं गोप्यत्वा
 त्खगसत्तमा ॥ इतः परं प्रवक्ष्यामि तारतम्यं शृणु प्रभो ॥ ४० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्त० तु० ब्रह्म० कन्याकृतनानातीर्थयात्रादिनिरूपणं नाम
 सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ या पूर्वसर्गे दक्षपुत्री सती तु रुद्रस्य पत्नी दक्षयज्ञे स्वदेहम् ॥ विस्तृत्य सा मेनकायां च जज्ञे धराधराद्वेष्टितां वै सकाशात्
 ॥ १ ॥ सा पार्वती रुद्रपत्नी खगेन्द्र या शेषपत्नी वारुणी नाम पूर्वा ॥ सैवायता बलभद्रेण रंतुं द्विरूपमास्थाय महापतिव्रता ॥ २ ॥ श्रीरित्याख्या
 इंदिरावेशयुक्ता तस्या द्वितीया प्रतिमा मेघरूपा ॥ शेषेण रूपेण यदा हि वीरं तपश्चचार विष्णुना सार्वभौमम् ॥ ३ ॥ तदैव देवी वारुणी शेषपत्नी तपश्च
 के इंदिराश्रीतये च ॥ तदा प्रीता इंदिरा सुभसत्रा उवाच तां वारुणीं शेषपत्नीयुग्मं ॥ यदा रामो वन्यचरीनं युक्तः सुव्रतस्येति श्रुतले रौद्रिगेन भयंभयंभयं
 त्संयुता त्वं तु भद्रे श्रीरित्याख्या बलभद्रस्य रंतुम् ॥ ५ ॥ संपत्स्यसे नात्र विचार्यमस्तीत्युक्त्वा सा वै प्रथमा विष्णुलोके ॥ श्रीलक्ष्म्यं शास्त्रीरिती
 ड्यां समाख्यां लब्ध्वा लोकं शेषपत्नीं वभूव ॥ ६ ॥ यदाहंभो विष्णुलसुङ्गे च तदा रामः श्रीमिहासंगमे चमकरोति तोपात्यवेदा वै रमायस्तस्याप्यपि

ग.म.पु.
॥२५७॥

शते व्यक्तितमोनसंनम् ॥७॥ या रेवती रेवतस्थैव पुत्री सा वारुणी बलभद्रस्य पत्नी ॥ सौपर्णनाम्नी बलपत्नी स्वर्गेश्वर्यास्तारितम् ॥
द्विगुणाधमा रुद्रशेषादिकेभ्यो दशाधमा त्वं विजानीहि पौत्र ॥ ८ ॥ ॥ गरुड उवाच ॥ रामेण रंतु सर्वदा वारुणी तु पुत्रीत्वमपि रेवतस्थैव
सुभ्रूः ॥ एवं विरूपा वारुणी शेषपत्नी द्विरूपधृता पार्वती रुद्रपत्नी ॥ ९ ॥ नीचाया जांबवत्याश्च शेषसाम्यं च कुत्रचित् ॥ श्रूयते च मया कृष्ण
निमित्तं ह्रीं मे प्रभो ॥ १० ॥ उमायाश्च तथा रुद्रः सदा बहुगुणाधिकः ॥ एवं त्वयोक्तं भगवन्निश्चयार्थं मम प्रभो ॥ ११ ॥ रेवती श्रीयुता श्रीश्च
शेषरूपा च वारुणी ॥ सौपर्णी पार्वती चैव तिस्रः शेषाशतो वराः ॥ १२ ॥ इत्यपि श्रूयते कृष्ण कुत्रचित्समुद्रतः ॥ निमित्तं ह्रीं मे कृष्ण तव
शिष्याय सुव्रत ॥ १३ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ विज्ञाय जांबवत्याश्च तदन्वेषां स्वमाभिप ॥ उत्तमानां च साम्यं तु उत्तमविरातो भवेत् ॥ १४ ॥ अदराणां गुण
स्यापि ह्युत्तमानामधीनता ॥ अस्तीति द्योतनायैव शतांशाधिकमुच्यते ॥ १५ ॥ यथा प्रयोज्यते वीद्रे तथा जानीहि नाम्नाया ॥ तद्वर्तमानान्वक्ष्ये
शृणु काश्यपजोत्तम ॥ १६ ॥ चतुर्दशसु चेद्रेषु सप्तमो यः पुरंदरः ॥ वृत्रादीनां शरीरं तु पुरमित्युच्यते बुधैः ॥ १७ ॥ तं पुरयति चत्रेण यत्प्राप्तस्वरा
पुरंदरः ॥ चतुर्दशसु चेन्द्रेषु मन्त्रद्युमस्तु पृथक् ॥ १८ ॥ मंत्रानष्ट महावीर्यं देवो द्योतयते यतः ॥ मंत्रद्युमस्ततो लोकं उभावप्येक एव तु ॥ १९ ॥
मंत्रद्युप्रावतारोभृत्कुंतीपुत्रोर्जुनो भुवि ॥ विष्णोर्वायोरनंतस्य चेद्रस्य स्वगसत्तम ॥ २० ॥ पार्थश्वतुर्भिः संयुक्त इन्द्र एव प्रकीर्तितः ॥ शत्रुर्षेपि च
वायोश्च विशेषास्ति सदाजुन ॥ २१ ॥ वालिनमा वानरस्तु पुरंदर इति स्मृतः ॥ चंद्रवंशे समुत्पन्नो गार्गिराजो विचक्षणः ॥ २२ ॥ मन्त्रद्युप्रावतारः
स विश्वामित्रपिता स्मृतः ॥ वेदोक्तमंत्रा गाः प्रोक्ता विद्या संचारयेद्यतः ॥ २३ ॥ अतो गार्गिरिति प्रोक्तस्तदर्थं भूतले खभृत् ॥ इक्ष्वाकुपुत्रो यो वीद्रे
विकुसिरिति विश्रुतः ॥ २४ ॥ स एवैवावतारोभृत्क्षरिसिंवाथमेव च ॥ विशेषेण हरिं कुमौ विज्ञानाच्च हरिः सदा ॥ २५ ॥ अतो विकु
क्षिनामासौ भूलोके विश्रुतः सदा ॥ रामपुत्रः कुशः प्रोक्त इन्द्र एव प्रकीर्तितः ॥ २६ ॥ वारुणीविष्णुविद्या यत्प्राप्तकुशेनैव विनिर्मितः ॥ अतः
कुश इति प्रोक्तो जानकीनंदनः प्रभुः ॥ २७ ॥ इन्द्रद्युमः पुरंदरस्तु गार्गी वाल्मी तथाजुनः ॥ विकुक्षिः कुश एवैते सप्त चेन्नाः प्रकीर्तिताः ॥ २८ ॥
यः कृष्णपुत्रः प्रद्युम्नः काम एव प्रकीर्तितः ॥ प्रहृष्टप्रकाशरूपत्वात्प्रद्युम्न इति नामवाच ॥ २९ ॥ यो रामश्चाता भरतः काम एवैवमिह ॥ रामाहो
भरते यत्प्राप्तस्माद्वरतनायकः ॥ ३० ॥ चक्राभिमानो कामस्तु सदर्शन इति स्मृतः ॥ ब्रह्मेण कृष्णपुत्रस्तु सांख्ये जाम्बवतीस्मृतः ॥ ३१ ॥ कामो
वतारो विज्ञेयः संवेहो नात्र विद्यते ॥ यो रुद्रपुत्रः स्कंदस्तु काम एव प्रकीर्तितः ॥ ३२ ॥ विष्णुनास्कंदेते निम्बमतः स्कंद इति स्मृतः ॥ यो वा सनत्कु

उ. सं.
म. कां.
अ. २८

॥२५७॥

मारस्तु ब्रह्मपुत्रः खगाधिप ॥ कामावतारो विज्ञेयो नात्र कार्यो विचारणा ॥ ३३ ॥ सुस्मृतिश्च परमः प्रबुधः तंन एव च ॥ सनत्कुमारः सांवश्य
 पडेते कामरूपकाः ॥ ३४ ॥ ततश्च इंद्रकामावपुमादिभ्यो दक्षावरी ॥ तयोर्द्वये तु गच्छ काम इंद्रावतः स्मृताः ॥ ३५ ॥ प्राणस्त्वहंकार एव अहं
 कारकसंज्ञकः ॥ गरुडदेशो विज्ञेयः कामेन्द्राभ्यां दशावतः ॥ ३६ ॥ तदनंतरजात्यद्वये शुभं वीर्यं समाहितः ॥ श्रवणान्मोक्षमाप्नोति महाबापा
 द्विमुच्यते ॥ ३७ ॥ कामपुत्रो निरुद्धोऽपि हेरन्यः प्रकीर्तितः ॥ स एवापुनरेः सेवां कर्तुं पात्रादुक्तो भुवि ॥ ३८ ॥ सधुश्च इति विख्यातः शत्रु
 न्मूढयते यतः ॥ अनिरुद्धः कृष्णपुत्रो यक्षपुत्राद्योऽजनिष्ट ॥ ३९ ॥ संकर्षणादिरूपेस्तु निभेता निष्ट एव सः ॥ एवं द्विरुपा विज्ञेयो ह्यनिरुद्धो महा
 मतिः ॥ ४० ॥ कामभार्यो रतिर्यो तु द्विरुपा संप्रकीर्तिता ॥ रुग्मपुत्री रुग्मवती कामभार्यो प्रकीर्तिता ॥ ४१ ॥ अतिप्रकाशबुक्तास्तस्माद्रुग्म
 वती स्मृता ॥ दुर्धनस्य या पुत्री लक्षणा सा रतिः स्मृता ॥ ४२ ॥ काष्ठा सांवश्य भार्या सा लक्षणं संयुक्तयतः ॥ लक्षणाभिधवापुत्रो दुष्ट
 वीर्योऽज्ञवा ह्यपि ॥ ४३ ॥ एवं द्विरुपा विज्ञेया कामभार्यो रतिः स्मृता ॥ स्वार्थशुभो ब्रह्मपुत्रो समुत्सवाद्यो गुरो सतः ॥ राजयमेण विष्णोश्च ज्ञातः
 प्रीणयितुं हेरः ॥ ४४ ॥ बृहस्पतिर्देवगुरुर्महात्मा तस्यावतारास्त्रय आसन् स्वर्गद्व ॥ रामावतारे भरतारूपो वभूव अंभोजजावेशशुतो बृहस्पतिः ॥ ४५ ॥
 देवावतारान्मानरांस्तारयित्वा श्रीरामादियाऽऽचरितान्वादीव ॥ अतो ह्यसौ नारदामा वभूव ह्यंगममातु रामेस्वरूप भूषाव ॥ ४६ ॥ कृष्णावतारे
 द्रोणनामा वभूव अंभोजजावेशशुतो बृहस्पतिः ॥ यस्माद्द्रोणात्संवभूव गुरुश्च तस्मादसौ द्रोगसेनो वभूव ॥ ४७ ॥ भुभारभुताऽप्युद्धर्ता ह्यंगश्रुतो विष्णोः
 सेवां कर्तुमेवास भूमौ ॥ बृहस्पतिः पवनवेशशुक्तः स उद्धवश्चेत्यभिधानमाप ॥ ४८ ॥ यस्मादुत्कृष्टो हरिरस सम्यगतो ह्यसौ बुधवर्माभ चाप ॥
 सत्वा ह्यश्रुत्कृष्णदेवस्य नित्यं महामतिः सर्वलोकेषु पूज्यः ॥ ४९ ॥ दक्षिणागुह्यो दक्षो धर्मपुत्रो महामतिः ॥ कन्यां लुद्धा हेरः प्रीणनास
 भूमा प्रजापतिः ॥ पुत्रादुदपादयद्दक्षस्त्वतो दक्ष इति स्मृतः ॥ ५० ॥ शर्मा भार्यो देवराजस्य भिक्षु तस्या ह्यवतारं शृणु सम्यक् स्वर्गद्व ॥
 रामावतारे नाम तारा वभूव सा वालिपत्नी शचीसंज्ञका च ॥ ५१ ॥ रामावतारे वालिपत्ने पत्नी हि सुवीरवर्मा यः चकाराय तारा ॥
 अतो नागास्त्वर्गलोकं च तारा क्रवा यायादंतरिक्षं च पापा ॥ ५२ ॥ कृष्णावतारे सन तारा च वीर्य बभूव भूमौ विजयस्थ पत्नी ॥
 पिशंगदेति ह्यभिधा स्याच्च तस्याः सामीप्यमस्वास्त्वर्गलोकं नैव चासीत् ॥ ५३ ॥ उत्पादयित्वा बभूवार्दे च पुत्रं तस्यां त्यक्त्वा जडैर्नो दे प्रहा
 त्मा ॥ अतश्चोभे वारवित्रांगदे च शचीरूपे नात्र विशयैरहित ॥ ५४ ॥ पुलोमजा मंत्रबुधस्य भार्यो वा कारिका नायि राजस्य भार्यो ॥

ग.म.पु.
॥२५८॥

विकुक्षिभार्या सुमतिश्चेति संज्ञा कुशस्य पत्नी कांतिमतीति संज्ञा ॥ ५५ ॥ एता हि सप्त ब्रह्मराशेश्च जानीहि वै नास्ति विचारणात्र ॥
शची रतिश्चानिरुद्धो मनुर्दक्षो बृहस्पतिः ॥ षडन्योन्यसमाः प्रोक्ता अहेकारादशावमाः ॥ ५६ ॥ अथ यः प्रवहे वायुर्गुण्यवायौः सुतो
बली ॥ स वायुपु महानद्य स वै कोणाधिपस्तथा ॥ ५७ ॥ नासिकासु स एवोक्तो भौतिकस्तुत्य एव च ॥ अतिवाहः स एवोक्तः
यतो गम्यो मुमुक्षुभिः ॥ ५८ ॥ दक्षादिभ्यः पंचगुणाद्यमः संप्रकीर्तितः ॥ गरुड उवाच ॥ ॥ प्रवक्ष्येति संज्ञां स किमर्थं प्राप तद्रद ॥ ५९ ॥
अर्थः कश्चास्ति तन्नामः प्रतीतस्तं वदस्व मे ॥ गरुडेनैवमुक्तस्तु भगवान्देवकीमुतः ॥ उवाच परमप्रीतः संस्तूय गरुडं हरिः ॥ ६० ॥ कृष्ण
उवाच ॥ प्रहर्षेण हरेस्तुल्यान्सर्वदा वहते यतः ॥ अतः प्रवहनामासौ कीर्तितः पक्षिसतम् ॥ ६१ ॥ सर्वोत्तमो विष्णुरवास्ति नाम्ना ब्रह्मादयस्तदधीनाः
सदापि ॥ मयोक्तमेतत्तु सत्यं न मिथ्या गृह्णामि हस्तेनारगं कोपयुक्तम् ॥ ६२ ॥ सर्वं तु सत्यं यदि मिथ्या भवेत्तु तदा त्वसौ मां दशतु
ह्यहीन्द्रः ॥ एवं ब्रुवन्नुरगं कोपयुक्तं समग्रहीन्नादशत्सोऽपुनरंगः ॥ ६३ ॥ एतस्य संचारणादेव वांद्र स वायुपुत्रः प्रवहेत्याप संज्ञाम् ॥ यो वा
लोके विष्णुमूर्तिं विहाय दैत्यस्वरूपा रेणुकाद्याः कुदेवाः ॥ ६४ ॥ तेषां तथा मत्पितृणां च पूजा व्यर्था सत्यं सत्यमेतद्ब्रवीमि ॥ एतत्सर्वं यदि
मिथ्या भवेत्तु तदा त्वसौ मां दशतु ह्यहीन्द्रः ॥ ६५ ॥ पित्र्यं नयामि प्रविहायैव येन तु पित्रुदेशात्केवलं यः करोति ॥ स पापात्मा नरकान्ते
प्रयातीत्येतद्वाक्यं सत्यमेतद्ब्रवीमि ॥ ६६ ॥ न श्रीः स्वतंत्रा नापि विधिः स्वतंत्रो न वायुदेवो नापि शिवः स्वतंत्रः ॥ तदन्ये नो गौरिपुलोम
जाद्याः किं वक्तव्यं नात्र लोके स्वतंत्रः ॥ ६७ ॥ ब्रवीमि सत्यं पुरुषो विष्णुरेव सत्यं सत्यं भुजमुद्धृत्य सत्यम् ॥ एतत्सर्वं यदि मिथ्या भवेत्तु तदा त्व
सौ मां दशतु ह्यहीन्द्रः ॥ ६८ ॥ जीवश्च सत्यः परमात्मा च सत्यस्तयोर्भेदः सत्ये प तत्सदापि ॥ जडश्च सत्यो जीवजडयोश्च भेदो भेदः सत्यः
किं च जडेशयोर्भिदा ॥ ६९ ॥ भेदः सत्यः सर्वज्ञेषु नित्यं सत्या जडानां च भेदाः सदापि ॥ एतत्सर्वं यदि मिथ्या भवेत्तु तदा त्वसौ
दशतु मां ह्यहीन्द्रः ॥ ७० ॥ एवं ब्रुवन्नुरगं कोपयुक्तं समग्रहीन्नादशत्सोऽपुनरंगः ॥ एतस्य संचारणादेव वांद्र स वायुपुत्रः प्रवहेत्याप संज्ञाम् ॥ ७१ ॥
द्रव्यं स्वरूपं प्रविदित्वैव पूर्वं त्वं स्वीकुरुष्व द्रव्यमेव नित्यम् ॥ स्नानादिकं च प्रकरोति नित्यं पापी स आत्मा नैव मोक्षं प्रयाति ॥ ७२ ॥ तस्मा
द्द्रव्यं प्रविचार्यैव नित्यं सुखी भवेन्नान्न विचार्यमस्ति ॥ एतत्सर्वं यदि मिथ्या भवेत्तु तदा त्वसौ मां दशतु ह्यहीन्द्रः ॥ ७३ ॥ गरुड उवाच ॥ किं तद्वयं
देवदेवेश किं वा तत्कारणं कीदृशं मे वदस्व ॥ द्रव्योस्त्यागं कीदृशं मे वदस्व त्यागात्सुखं कीदृशं मे वदस्व ॥ ७४ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ द्रव्यं चाहु

उ. खं.
ब्र. कां.
अ. २८

॥२५८॥

स्त्विन्द्रिये द्वे बलिष्ठे देहे ह्यस्मिन् श्रोत्रनेत्रे सुसृष्टे ॥ अवांतरे श्रोत्रनेत्रे खगेंद्र द्वयं चाहस्तत्स्वरूपं च वक्ष्ये ॥ ७५ ॥ श्रोत्रस्वभावो लोक-
 वार्ताश्रुतौ च ह्यतीव मोदस्त्वादरास्वादनेन ॥ हरेर्वार्ताश्रवणे दुःखजालं श्रोत्रस्वभावो जडता दमश्च ॥ ७६ ॥ नेत्रस्वभावो दर्शने स्त्रीनराणां
 ह्यत्यादरास्ति निद्रादिकं च ॥ हरेर्मत्तानां दर्शने दुःखरूपो विष्णोः पूजादर्शने दुःखजालम् ॥ ७७ ॥ तयोः स्वरूपं प्रविदित्वैव पूर्व पुनः पुनः
 स्वीकरोत्येव मूढः ॥ शिश्रं मौल्याच्चैव कुत्रापि योनौ प्रवेशयेत्सर्वदा ह्यादरेण ॥ ७८ ॥ भयं च लज्जा नैव चास्ते वधूनां तथा नृणां वानितानां शरी-
 नाम् ॥ स्वसारं ते ह्यविदित्वा दिनेपि सुवामयज्ञेन स्वभावश्च वीद्व ॥ ७९ ॥ रसास्वभावो भक्षणे सर्वदापि ह्यनर्पितस्मान्नभक्ष्यस्य विष्णोः ॥ तयो-
 पहारस्य च तत्स्वभावः अभक्ष्याणां भक्षणे तत्स्वभावः ॥ ८० ॥ अलेह्यलेहस्य च तत्स्वभावः पातुं त्वपेयस्य च तत्स्वभावः ॥ द्रव्यैः स्वरूपं
 च विहाय मूढः पुनः पुनः स्वीकरोत्येव नित्यम् ॥ ८१ ॥ तस्य स्नानं व्यर्थमाहुश्च यस्मात्तस्मात्स्वाज्यं न द्रव्योः कार्यमेव ॥ अभिप्रायं ह्येतमेव
 खगेंद्र जानीहि त्वं प्रहस्यैव नित्यम् ॥ ८२ ॥ भार्याद्वयं ह्यविदित्वा स्वरूपं स्वीकृत्य चैकां प्रविहायैव चैकाम् ॥ स्नानादिकं कुरुते मूढबुद्धिः
 व्यर्थं चाहमोक्षभोगौ च नैव ॥ एतत्सर्वं यदि मिथ्या भवेत् तदा त्वसौ मां दशतु ह्यर्हद्विद्व ॥ ८३ ॥ गरुड उवाच ॥ भार्याद्वयं
 किं वद त्वं ममापि तयोः स्वरूपं किं वद त्वं सुरारे ॥ तयोर्मध्ये ग्राह्यभार्या वद त्वमग्राह्यभार्या चापि सम्यग्वद त्वम् ॥ ८४ ॥ श्रीकृ-
 ण उवाच ॥ बुद्धिः पत्नी सा द्विरूपा खगेंद्र दुष्टा चैका त्वण्या सुष्ठुरूपा ॥ तयोर्मध्ये दुष्टरूपा कनिष्ठा ज्येष्ठा तु या सुष्ठुबुद्धिस्वरूपा
 ॥ ८५ ॥ कनिष्ठया नष्टतां याति जीवः सुतिष्ठन्त्या याति योग्यां प्रतिष्ठाम् ॥ कनिष्ठयाः गृणु वक्ष्ये स्वरूपं श्रुत्वा तस्यात्स्वाम्यबुद्धि-
 कुरुष्व ॥ ८६ ॥ जीवं यं वै प्रेरयती कनिष्ठा काम्यं धर्मं कुरुते सर्वदापि ॥ क ग्राह्यणाः क च विष्णुर्मात्मा क वै कथा क च यज्ञः क
 गावः ॥ ८७ ॥ क चाश्वत्थः क च स्नानं क शौचमेतत्सर्वं नाम नाशं करोति ॥ मूढं पतिं रेणुकां पूजयस्व मायादेव्या दीपदानं कुरुष्व ॥ ८८ ॥
 सुभैरवादीन् भज मूढ त्वमंघ हारिद्रूर्णधारथेः सर्वदापि ॥ ज्येष्ठाष्टम्यां ज्येष्ठेदेवीं भजस्व भक्त्या मूर्ध्नं गलवधं कुरुष्व ॥ ८९ ॥ मरिगंधाष्टम्यां
 मरिगंधं भजस्व तथा मूर्ध्नं स्वगले धारयस्व ॥ दीपस्तंभं सुदिने पूजयस्व तत्सूत्रमेव स्वगले धारयस्व ॥ ९० ॥ महालक्ष्मीं चाद्यलक्ष्मीं च सम्यक् पूजा-
 कुरु त्वं हि भक्त्याथ जीव ॥ लक्ष्मीसूत्रं स्वगले धारयस्व महालक्ष्मीं वाचं भवसीत्युत्तरम् ॥ ९१ ॥ विहाय मौञ्जोदितं भग्नकामः सुसुगुलं धारय-

ग.म.पु.
॥२५९॥

स्वातिभक्त्या॥सुवासिनीः पूजयस्वाद्य भक्त्या गन्धैः पुष्पैर्धूपदीपैः प्रतोष्य॥१२॥वर्तित्वं कांस्त्यपात्रे निधाय कुर्वतित्वं देवतादेवतानाम् ॥ पिबु
मंदपत्राणि वितत्य भूमौ नमस्व त्वं क्षम्यतां चेति चोक्ता ॥ १३ ॥ महादेवीं पूजयस्वाद्य भक्त्या सद्गुणवानां मा ददस्वाप्यथान्नम् ॥ सद्गुणवानां
यदि वात्रं ददासि भाग्यं च ते पश्यतो नाशमेति ॥ १४ ॥ स्ववामहस्ते वेणुपात्रे निधाय दीपं धृत्वा सव्यहस्ते पते त्वम् ॥ उत्तिष्ठ भोः पंचगुहेषु
भिक्षां कुरुष्व सम्यक् प्रविहायैव लक्ष्माम् ॥ १५ ॥ आदौ गृहे षड्सात्रं च कृत्वा जगद्गोप्यं भोजनं त्वं कुरुष्व ॥ तच्छेषात्रं भोजयित्वा पते त्वं
तासां च रे शरणं त्वं कुरुष्व ॥ १६ ॥ तासां हस्तं पुस्तके स्थापयित्वा ग्राहीत्येवं तन्मुखैर्वाचयस्व ॥ त्वं खड्गदेवं पूजयस्वाद्यभर्तस्तत्सेवकान्पूजय
स्वाद्य सम्यक् ॥ १७ ॥ तैः सार्धं त्वं श्वानशब्दं कुरुष्व हरिद्राचूर्णसर्वदा त्वं दधस्व ॥ कुरुष्व त्वं भीमसेनस्य पूजां पंचामृतैः षोडशभिर्भोपचारैः
॥ १८ ॥ तत्कोपीनं रौप्यजं कारयित्वा समर्पयित्वा दीपमालां कुरुष्व ॥ तद्वासव्यां च भोजयस्वाद्य भक्त्या गर्जस्व त्वं भीमभीमेति सुष्ठु ॥ १९ ॥
तद्वासव्यां न्मोदयस्व स्ववस्त्रैर्मणैर्मसिद्रव्यजालेन नित्यम् ॥ महादेवं पूजयस्वाद्य सम्यग् महारुद्रैरतिरुद्रैश्च सम्यक् ॥ १० ॥ हरिस्तुक्का जंगमान्पूजयस्व
शैवागमे निपुणान्छृङ्खलाताम् ॥ शार्कभरीं विवशः सर्वशाकान्सुपाचयित्वा च गृहे गृहे च ॥ १ ॥ ददस्व भक्त्या परमादरेण स्वलक्ष्म्यं प्रास्तु
स्तद्गुणांश्च ॥ कुलालदेवं पूजयस्वाद्य भक्त्या त्वं हम्भ्यां वै तादिने शंभुबुद्ध्या ॥ २ ॥ तद्भक्तवर्मान्पूजयस्वाद्य सम्यक् तत्पादसुले वेदनं त्वं कुरुष्व ॥
सुपंचम्यां मृन्मयीं शेषमूर्तिं पूजां कुरुष्व क्षीरलाजादिकैश्च ॥ ३ ॥ सुनागपाशं हि गले च बद्धा तच्छेषात्रं भोजयेमोः पुनस्तवम् ॥ दिने चतुर्थे भोज
यस्वाद्य भक्त्या त्रैवेद्यात्रं भोजयस्वाद्य सुष्ठु ॥ ४ ॥ इत्यादिकं प्रयित्वा पति सा जीवेन नष्टं प्रकरोत्येव नित्यम् ॥ तस्याः संगीच्छीवरूपः पतिरसौ
सम्यग्दृष्टामिहलोके परत्र ॥ ५ ॥ तस्याः संगं सुविदुर् विमुज्यचेद्वा समग्रं कुरु सर्वदा त्वम् ॥ सुबुद्धिरूपा त्वोरयंती जगद् भजस्व विष्णुं परमादरेण
॥ ६ ॥ हरिं विनान्यं न भजस्व नित्यं सा रेणुका त्वां तु न पालयेष्यति ॥ अदृष्टनामा हरिरेवं हि नित्यं फलप्रदो यदि न स्वात्सर्गम् ॥ ७ ॥ जगु
प्सितां श्रुत्यनुक्तां च देवीं पतिदृष्ट्वा सर्वदा सेवयित्वा ॥ तस्याः प्रसादात्कुष्ठमगदशैर्धुक्का दुःखं संवर्मिनीं प्रयाहि ॥ ८ ॥ तदा कुर्वीत कुम्भं गता वदस्व
मे ह्यतः पते त्वं न भजस्व देवीम् ॥ पते भज त्वं ब्राह्मणान्वैष्णवांश्च संसारदुःखात्तारकान्सुष्ठुरूपाञ्च ॥ ९ ॥ सेवादिकं प्रविहायैव त्वच्छं रायादेव्या भज
नात्किं वदस्व ॥ ज्येष्ठाष्टम्यां ज्येष्ठदेवीं ह्यलक्ष्मीं लक्ष्मीति बुद्ध्या पूजयित्वा च सम्यक् ॥ १० ॥ तस्याः सूर्यं गलवद्धं च कृत्वा नानाङ्गत्वं ह्यत
ध्यायः पते त्वम् ॥ यदा पते यमदूतैश्च पारिवर्द्धा च सम्यक् ताडयमानैः कशाभिः ॥ ११ ॥ तदा ह्यलक्ष्मीः कुत्र पलायतेऽसावतो धूलं विष्णुपाद

उ. खं.
श. कां.
अ. २८

॥२५९॥

भजस्व॥पते भज त्वं सर्वदा वायुतत्त्वं न चाश्रयेस्त्वं सूक्ष्मस्कंदं च मूढ ॥१२॥ तद्वत् त्वं नवनीतं च भक्त्या तदुच्छिष्टं भक्षयित्वा पते हि॥तस्याश्च सूत्रं
 गलबद्धं च कृत्वा इहैव दुःखान्यनुभूयाः पते त्वम् ॥१३॥ यदा पते यमदूतैश्च पारिविद्धा च सम्यक् ताड्यमानः कशाभिः ॥ तदा स्कंदः कुत्र पलायतेऽ-
 सावतो मूलं विष्णुपादं भजस्व ॥ १४ ॥ दीपस्तंभं दापयित्वा पते त्वं सूत्रं च बद्धा त्वगले च भक्त्या ॥ तदा बद्धा यमदूतैश्च पारिविद्धा
 स्तंभेस्ताड्यमानस्तु सम्यक् ॥ १५ ॥ दीपस्तंभः कुत्र पलायितोभूतो मूलं विष्णुपादं भजस्व ॥ लक्ष्मीं देवि पूजयित्वा च लक्ष्मीं सूत्रं तस्या-
 स्वगले धारय त्वम् ॥ १६ ॥ यदा पते यमदूतैश्च पारिविद्धा सम्यक् ताड्यमानः कशाभिः ॥ तदा लक्ष्मीः कुत्र पलायतेऽसावतो मूलं
 विष्णुपादं भजस्व ॥ १७ ॥ विवाहमौजोदिवसे मूढबुद्धे उगुसितान्धारयित्वा सुभक्त्या ॥ कार्त्तिकं कांस्वपात्रे निधाय कृत्यापिद्वयं उद्धरेत्
 शब्दम् ॥ १८ ॥ तथैव दद्यात् पित्रुमंदस्य पुत्रं सुनर्तयित्वा परमादरेण ॥ यदा तदा यमदूतैश्च पारिविद्धावद्धा ताड्यमानश्च सम्यक् ॥ १९ ॥
 तत्र स्वामिन्कुलदेवो महात्मन्पलायितः कुत्र मे तद्वदस्व ॥ स्वदेवानां पूजयित्वा च सम्यक्कण्ठाभरणैर्विभूषणां च केशः ॥ २० ॥ संतिष्ठमाने यम-
 दूता बलिष्ठः संताड्यमाने सुखलेभिदिपालः ॥ यदा तदा कुत्र पलायिता सा केशविहीना लंबकण्ठे च कृत्वा ॥ २१ ॥ स्वसामहस्ते वेणुपात्रे निधाय
 दीपं धृत्वा सव्यहस्ते च मूढः ॥ ग्रहेष्टहे भैरवचर्या च कृत्वा संतिष्ठमाने स्वग्रहं चैव देवी ॥ २२ ॥ यदा तदा यमदूतैश्च मूढ दीपैः सहैवर्द्धमानश्च
 सम्यक् ॥ निवासिका रेणुका मूढबुद्धे पलायिता कुत्र सा मे वदस्व ॥ २३ ॥ सदा मूढं खड्गदेवं च भक्त्या तं भक्तवत्पूजयित्वा च सम्यक् ॥ ते-
 सार्थं त्वं खानवद्भजयित्वा संतिष्ठमाने स्वग्रहे चैव नित्यम् ॥ २४ ॥ यदा तदा यमदूतैश्च सम्यक् संताड्यमानस्तत्र शम्भुं मूढवद् ॥ संतिष्ठमाने भक्त-
 वर्ये विहाय तदा देवः कुत्र पलायितोभूत् ॥ २५ ॥ स पार्थक्याद्रीमसंनयतीकं पंचाश्रुतः पूजयित्वा च सम्यक् ॥ सुव्यजनं चात्रकोपीनमेव दत्त्वा मूढ-
 स्तिष्ठमाने स्वग्रहे ॥ २६ ॥ यदा तदा यमदूतैश्च सम्यक् संताड्यमाने यममार्गे च मूढः ॥ भीमः स वै कुत्र पलायितोभूतो मूलं विष्णुपादं भजस्व
 ॥ २७ ॥ महादेवं पूजयित्वा च सम्यक् हरेस्तुक्ता स्वग्रहे विद्यमाने ॥ यदा ग्रहं दक्षते बह्निना तु तदा हरः कुत्र पलायितोभूत् ॥ २८ ॥ शार्कं
 भरीदिवसे सर्वमेव शार्कंभरी सा च देवी महात्मन् ॥ पलायिता कुत्र मे त्वं वदस्व कुलालदेवं पूजयित्वा च भक्त्या ॥ २९ ॥ कार्पासं चैतेन दत्त्वा
 गृहीत्वा संतिष्ठमाने यमदूतैश्च सम्यक् ॥ संनयमानस्सीक्ष्णधारैः कुम्भैः कुलालदेवं च सुदंष्ट्रेनच ॥ विहाय वै कुत्र पलायितोभूत् जायतेऽनेन
 पाचापि केन ॥ ३० ॥ यदा पंचम्यां सुन्मयीं शेषमूर्तिं संपूज्य भक्त्या विद्यमाने स्वग्रहे ॥ तदा बद्धा यमदूताश्च सम्यक् संवल्लमाने नागपारि-

ग.म.पु.
॥२६०॥

बद्धा ॥ ३१ ॥ स्वभक्तवर्ष प्रविहाय नागः पलायितः कुत्र वै संवद त्वम् ॥ दूर्वाङ्गुरैर्मोदकैः पूजयित्वा विनायकं पंचखाद्यैस्तथैव ॥ ३२ ॥ संति
ष्ठमाने यमदूतैश्च सम्यक् संताड्यमाने तप्तदण्डैश्च मूढ ॥ दंतं विहायैव च विप्रराजः पलायितः कुत्र मे तं वदत्वम् ॥ ३३ ॥ विवाहकाले पिष्टदेवी
सुभक्त्या संपूजयित्वा विद्यमानो गृहे स्वे ॥ यदा तदा यमदूतैश्च बद्धा संपीड्यमानो यममार्गे स मूढः ॥ ३४ ॥ विष्ठादेवी पीड्यमानं च भक्तं
विहाय सा कुत्र पलायिताभूत् ॥ विवाहकाले रजकस्य गेहं गत्वा सम्यक् प्रार्थयित्वा च मूढः ॥ ३५ ॥ यस्तंभसूत्रं कलशे परीत्य पूजां कृत्वा
विद्यमानो गृहे स्वे ॥ यदा तदा यमदूतैश्च सम्यक् तं स्तंभसूत्रं तस्य मुखे निधाय ॥ ३६ ॥ संताड्यमाने स्तंभसूत्रस्थदेवी पलायिता कुत्र मे संवद
स्व ॥ विवाहकाले पूजयित्वा च सम्यक् चंडालदर्वी भक्तवर्षा च तस्याः ॥ ३७ ॥ तद्रक्तवर्षैः शूर्पमच्ये च तीरे संसेवयित्वा विद्यमानो गृहे
स्वे ॥ यदा तदा यमदूतैश्च बद्धा संताड्यमानो यममार्गे महद्भिः ॥ ३८ ॥ चण्डलेदेवी क पलायिताभूत्समूढबुद्धे विष्णुपादं भजस्व ॥ ज्वरादिभिः
पीड्यमाने स्वपुत्रे गृहे स्थितं ब्रह्मदेवं च सम्यक् ॥ ३९ ॥ भूर्पदीपैर्भक्ष्यभोज्यैश्च पुण्यैः पूजां कृत्वा विद्यमानश्च गेहे ॥ यदा तदा यमदूतैश्च
बद्धा संताड्यमाने वेणुपाशादिभिश्च ॥ ४० ॥ स ब्रह्मदेवः क पलायितोभूत्समूढबुद्धे विष्णुपादं भजस्व ॥ सन्तानार्थं बृहतीं पूजयित्वा गलेन
बद्धा बृहतीं वै फलं च ॥ ४१ ॥ संतिष्ठमाने यमदूतैश्च बद्धा संताड्यमाने बृहतीकंटकैश्च ॥ तदा देवी बृहती मूढबुद्धे पलायिता कुत्र मे तद्रद त्वम्
॥ ४२ ॥ भजस्व मूढ परदेवतं च नारायणं तारकं सर्वदुःखात् ॥ सुक्षुद्रदेवेषु मतिं च मा कुरु न च शृणु त्वं फलपुत्राक्यं तथैव ॥ ४३ ॥
सुक्षुद्रदेवात् भिदिपाले निधाय विसर्जयित्वा दूरदेशे महात्मन् ॥ संधाय त्वं स्वकुलाचारधर्मं संपातने नरकं हेतुभूतम् ॥ ४४ ॥ पुनीहि
गात्रं सर्वदा मूढबुद्धे भञ्जाष्टकैर्जन्मतीर्थं पवित्रे ॥ हृदि स्थितामौख्यमुद्रां विहाय कृत्वाभूषां विष्णुमुद्राभिरभ्याम् ॥ ४५ ॥ सदा मूढो हरि
वार्तां भजस्व ह्यायुगेतं व्यर्थमेवं कुञ्जद्वया ॥ सद्ब्रह्मणवानां संगमो दुर्लभश्च क्षुब्धं ज्ञानं तारतम्यस्वरूपम् ॥ ४६ ॥ हरिं गुरुं ह्यनुसृत्यैव
सत्यं गतिं स्वकीयां तेन जानीहि मूढ ॥ दग्ध्वा दुष्टां बुद्धिमवं च मूढ सुबुद्धिरूपं मा भजस्वैव नित्यम् ॥ ४७ ॥ मया सायं सद्गुरुं
प्राप्य सम्यग्वैराग्यपूर्वं तत्त्वमात्रं विदित्वा ॥ तेनैव मोक्षं प्राप्नुमो नार्जयेयतायां विष्णोः संप्रसादाच्च लक्ष्म्याः ॥ ४८ ॥ इत्याशयं मनसा सन्निधाय तथा
चोक्तं भक्तवर्षी मदीयः ॥ अतो भक्तः प्रवहेत्येव संज्ञामवाप वोद्भूतं तं शृणु त्वम् ॥ ४९ ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयोऽंशे
ब्रह्मकाण्डे तारतम्यनिरूपणद्वारा विष्णोरेवोपास्यत्वमित्यर्थनिरूपणं नामाऽष्टाविंशतमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ प्रवहानंतरान्वक्ष्ये शृणु पक्षीन्द्रसत्तम ॥

उ. खं.
ब्र. कां.
अ. २९

॥२६०॥

यो धर्मो ब्रह्मणः पुत्रो ह्यादिमृष्टौ त्वगुद्भवः ॥ १ ॥ स जनान्सौम्यरूपेण चारुणाद्धर्मेनामकः ॥ स एव सूर्यपुत्रोऽभ्युपमसंज्ञामवाप सः ॥ पापि
 नां शिक्षकस्त्वात्स यम इत्युच्यते बुधैः ॥ २ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ प्रह्लादानंतरं गंगा भार्या वै वरुणस्य च ॥ प्रह्लादादभ्युपमसंज्ञां स हि भूना वरुणा
 यिका ॥ ३ ॥ स्वरूपपादधमा ज्ञेया नात्र कार्या विचारणा ॥ ज्ञानस्वरूपं विष्णु यमो जानाति सर्वदा ॥ ४ ॥ अतो गंगेति सा ज्ञेया सर्वदा
 लोकपावनी ॥ भक्त्या विष्णुपदीत्येव कीर्तिता नात्र संशयः ॥ ५ ॥ या पूर्वकाले यज्ञलिंगस्य विष्णोः साक्षाद्धरेर्द्विजगतः स्वर्गे ॥ दामस्य
 पादस्य नखाग्रतश्च निर्भिद्य चोष्णोऽहकटाहखण्डम् ॥ ६ ॥ तदुदरमतिविगातसम्प्रविश्यात्तदंती जगदधततिहेतुः पादाङ्गजलकञ्जुद्धाम ॥ निखि
 लमलनिर्दंती दर्शनात्स्पर्शनाच्च सकृदवगहनाद्वा भक्तिदां विष्णुपादे ॥ शशिकरवरगौरां मीननेत्रां सुपुञ्ज्यां स्मरति हरिपदां योऽस्मिन् क्रमेण ॥
 ७ ॥ इद्रेऽपि वायुकरमर्दितवायुकटाविंदुं च प्राश्य शिरसि ह्यसहिष्णुमानः ॥ भागीरथी हरिपदां कमिति स्म नित्यं जानन्महापरमभागवतप्र
 धानः ॥ भक्त्या च खिन्नहृदयः परमादरेण धृत्वा स्वर्गार्थं परमां ह्यशिवः शिवोऽभूत् ॥ ८ ॥ भागीरथ्याश्च चत्वारि रूपाण्यासन्स्वनेश्वर ॥
 महाभिपूजनेन्द्रस्य भार्या तु ह्यभिपेचनी ॥ ९ ॥ द्वितीयेनैव रूपेण गंगा भार्या च शतनोः ॥ सुषेणा वै सुषेणस्य भार्या सा वानरी स्मृता ॥ १० ॥
 मंडुकभार्या गंगा तु सैव मंडूकिनी स्मृता ॥ एवं चत्वारि रूपाणि गंगाया इति कीर्तितम् ॥ ११ ॥ आदित्याश्चैव गंगातः पूज्येभ्यः समुदाहृतः ॥ प्रव
 र्णाति सुवैराग्यं ह्यतः पूज्यनामकम् ॥ १२ ॥ शरंवराय पंचजन्यात्र पंच हित्वा जग्ध्वा यवकं पदक्रमेण ॥ स्वपाणस्य स्पृष्ट्वा संस्थितस्य भजेत्सदा नैव
 भक्तिविपं च ॥ १३ ॥ लिंगं पुष्टं नैव कार्यं सदैव लिंगं पुष्टं कार्यमेवं सदापि ॥ यो नो सक्तिर्नैव कार्या सदापि यो नो मुक्तेऽसंगतो वाति मुक्तिम् ॥ १४ ॥
 वैराग्यमेवं प्रकरोत्येव नित्यमतः पूज्यस्त्वेतकः पक्षिवय ॥ एतावता शरभाख्यो महात्मा स चांतरो स तु पूज्य एव ॥ १५ ॥ शश्वकेशा यस्य
 गात्रे खगेन्द्र प्रभास्यते शरभाख्यो पयोतः ॥ यमस्य भार्या श्यामला या खगेन्द्र यस्मात्सदा कलिभार्यापया च ॥ १६ ॥ सत्त्वा सम्पत्क मानसं या करा
 ह्यतश्च सा श्यामलासंज्ञकाभूत् ॥ मले वक्ष्ये हरिभक्त्यैवार्थां सुलोहपात्रं सन्निधानं च तस्य ॥ १७ ॥ तद्वैष्णवस्त्याज्यमेवं यद्वैव वल्लं दग्धं
 सन्धिर्जं चैव जन्यम् ॥ १८ ॥ चिकित्सितं परदुःखं खगेन्द्र हरभक्तस्त्याज्यमेवं सदैव ॥ १८ ॥ नोऽस्मात्ते हरिभक्त्यैवहीनास्तंतां संगी नैव कार्यः
 सदापि ॥ पुराणसंपर्कविजिज्ञं च पुराणवाल्मीकिं च पुराणवल्मीकिं ॥ १९ ॥ सुजायं कथां जिनमेखलं च यज्ञोपवीतं च कलिशिर्यं च ॥ शिर्यं यद्वं योर्णविता
 नकं च समित्कुशः परितः कृत्स्नं च ॥ २० ॥ सर्वं चेष्टकलिभार्याभिर्न च नैव शिर्यं शाङ्गपाणः कदाचित् ॥ कस्मिन् सुपर्कं यावन्मालस्य

११ म.पु.
॥२६१॥

चात्रं तुषः पिण्याकं तुम्बविल्वे पलांडुः ॥ २१॥ दीर्घं तक्रं स्वादुहीनं कटूष्णमेते सर्वे कलिभार्याप्रियाश्च ॥ सुदुर्मुखं निंदनं चार्यजानां सतोवमत्यात्म
जानां प्रसह्य ॥ २२ ॥ सुपीडनं सर्वदा भर्तृवर्गे गृहस्थितमीहिवस्त्रादिचोयांत ॥ प्रकीर्णधृतान्मूर्ध्वजान्संदधानं करैर्युतं देवकलिप्रियं च ॥ २३॥ इत्यादि
सर्वे कलिभार्याप्रियं च मुनिर्मलं प्रकरोत्येव सर्वम् ॥ अतश्च सा श्यामलेति स्वसंज्ञामवाप सा देवकी संवभूव ॥ २४ ॥ युधिष्ठिरस्यैव बभूव पत्नी
संभाविता तत्र च देवकी सा ॥ चंद्रस्य भार्या रोहिणी वै तदेयमभिन्यादिभ्योऽद्वाधिका सर्वदेव ॥ २५ ॥ रोणी धृत्वा रोहति योग्यस्थानं तस्माच्च
सा रोहिणीति प्रसिद्धा ॥ आदित्यभार्या नाम संज्ञा खगेंद्र ज्ञेया सा नारायणस्य स्वरूपा ॥ २६ ॥ संजानातीत्येव संज्ञामवाप संज्ञेति लोके मूर्ध
भार्या खगेंद्र ॥ ब्रह्माण्डस्य ह्यभिमानी तु देवो विराडिति ह्यभिधामाप तेन ॥ २७ ॥ गंगादिषु सममेव नित्यं परस्परं नोत्तमं नाधमं च ॥ प्रधा
नाग्नेः पाविकान्येव गंगा सदा शुभा नात्र विचार्यमस्ति ॥ २८ ॥ आसां ज्ञानात्पुण्यमप्नोति नित्यं सदा हरिः प्रीयते केशबालम् ॥ गंगादिभ्यो ह्यवरा
ह्यभिजाया स्वाहासंज्ञाधिगुणा नैव हीना ॥ २९ ॥ स्वाहाकारो मन्त्ररूपाभिमानी स्वाहेति संज्ञामाप सदैव वीद ॥ अग्नेर्भार्याति तुद्धिमात्र संवभूव
ब्रह्माभिमानी चंद्रपुत्रो बुधश्च ॥ ३० ॥ बुद्ध्याहरद्वे राष्ट्रजातं च सर्वं धृतं त्वतो बुधसंज्ञामवाप ॥ एवं चाधुर्दभिमन्सुर्गहात्मः सुभद्राया जट्ये ह्यर्जुनाच्च
॥ ३१ ॥ कृष्णस्य चंद्रस्य यमस्य चार्योः स संयुतस्त्वश्विनोर्वि हरस्य ॥ स्वाहाधमश्चंद्रपुत्रो बुधस्तु पादाराविंदे विष्णुदेवस्य भक्तः ॥ ३२ ॥ नामा
त्मिका त्वश्विभार्या उषा नाम प्रकीर्तिता ॥ बुधाधमा सा विज्ञेया स्वाहा दशगुणाधमा ॥ ३३ ॥ नकुलस्य भार्या मागधस्यैव पुत्री शल्यात्मजा
सहदेवस्य भार्या ॥ उभे ह्येते अश्विभार्या ह्युषापि उपासते षड्गुणं विष्णुमाद्यम् ॥ अतोऽप्युपासंज्ञका सा खगेंद्र अन्तराष्ट्रगुण वक्ष्ये महात्मन् ॥
॥ ३४ ॥ ततः शक्तिः पृथिव्यात्मा शनैश्चरति सर्वदा ॥ अतः शनैश्चरो नाम उपायाश्च दशाधमाः ॥ ३५ ॥ कर्मात्मा पुष्करो ज्ञेयः शनैरथ यमो मतः ॥ तथा
भिमानी पुरुषः किंचिन्नम्रो दशावरः ॥ ३६ ॥ हरिप्रीतिकरो नित्यं पुष्करे क्रीडते यतः ॥ अतस्तु पुष्कलो नाम लोके स परिकीर्तितः ॥ ३७ ॥ हरि
प्रीतिकरान्धर्मान्वक्ष्ये शृणु खगाधिप ॥ प्रातःकाले समुत्थाय स्मरेन्नारायणं हरिम् ॥ ३८ ॥ तुलसीवदनं कुर्याच्छ्रीविष्णुं स्मरेत्स्वर्ग ॥ विष्णुव्रीहत्स
गकाले च ह्यपानात्मककेशवम् ॥ ३९ ॥ त्रिविक्रमं शौचकाले गंगापानकरं हरिम् ॥ दंतधावनकाले तु चंद्रांतर्यामिणं हरिम् ॥ ४० ॥ सुखप्रसालने
काले माधवं स्मरेत्स्वर्ग ॥ गवां कंडुयने चैव स्मरेद्देवधनं हरिम् ॥ ४१ ॥ सदा गोदोहने काले स्मरेद्गोपालवच्छभम् ॥ अनंतपुण्याजितजन्मकर्मणां
सुपक्वकाले च खगेंद्रसत्तम ॥ ४२ ॥ स्पर्शं गवां चैव सदा नृणां वै भवत्यतो ॥ चार्यमस्ति ॥ यस्मिन् गृहे नास्ति सदात्तमा च गौर्यगण श्रोतु

उ. खं.
ब्र. कां.
अ. २९

॥२६१॥

लसी च नास्ति ॥४३॥ यस्मिन् गृहे देवमहोत्सवश्च यस्मिन् गृहे श्रवणं नास्ति तद्गोः ॥ तत्संसर्गाच्चाति दुःखादिकं च तस्य स्पर्शो नैव कार्यः कदा
पि ॥ ४४ ॥ गोस्पर्शनविहीनस्य गोदोहनमजानतः ॥ गोपोषणविहीनस्य प्राहुर्जन्म निरर्थकम् ॥४५॥ गोश्यासमयदातुश्च गोपुष्टिं चाप्यकुर्वतः ॥ गतिना
स्त्येव नास्त्येव ग्रामचांडालवत्स्मृतः ॥४६॥ वत्स्यस्य स्तनपाने च बालकृष्णं तु संस्मरेत् ॥ दधिनिर्वयने चैव संधाधारं स्मरेद्धरिम् ॥४७॥ वृत्तिकारानां
काले तु वगर्हं संस्मरेद्धरिम् ॥ पुंड्राणां धारणे चैव केशवादींश्च द्वादश ॥ ४८ ॥ मुद्राणां धारणे चैव शंखचक्रगदाधराणां पदां नारायणो मुद्रां कुक्षोरुकादींश्च संस्म
रेत् ॥४९॥ श्रीरामसंस्मृतिं चैव संधाकाले खगोत्तम ॥ अच्युतानंतगोविंदाच्छ्राद्धकाले च संस्मरेत् ॥ ५० ॥ प्राणादिकपंचहोमे वाऽनिरुद्धादींश्च संस्मरेत् ॥
अन्नाद्यर्पणकाले तु वासुदेवं च संस्मरेत् ॥ ५१ ॥ अपोशनस्य काले तु वायोरंतर्गतं हरिम् ॥ वज्रधारणकाले तु ज्येष्ठं संस्मरेद्धरिम् ॥ ५२ ॥
यज्ञोपवीतस्य च धारणे तु नारायणं वामनाख्यं स्मरेत् ॥ आतिथ्यकाले च तथैव विष्णोः सम्यक् स्मरेत्पशुगणस्य विष्णुम् ॥ ५३ ॥ अपोशने
वैश्वदेवस्य काले तदन्यहोमादिषु भस्मधारणे ॥ स्मरेत्तु भस्मया परमादरेण नारायणं जासदस्याख्ययासम् ॥ ५४ ॥ विवाहतीर्थप्रदणस्य काले कृष्णं
रामं व्यासदेवं क्रमेण ॥ शंखोदकस्योद्धरणे चैव काले सुकुंदरूपं संस्मरेत्सर्वदेवं ॥ ५५ ॥ आसेवासं स्मरणं चैव कार्यं गोविंदसंज्ञस्य विमुद्गमत्रय ॥
एकैकमक्षयग्रहणस्य काले सम्यक् स्मरेदच्युतं च खगेन्द्र ॥ ५६ ॥ शाकादीनां भक्षणे चैव काले धन्वंतरि संस्मरेच्चैव नित्यम् ॥ तथा पराशरस्य
च भोगकाले स्मरेच्च सम्यक् पांडुरंगं च विष्णुम् ॥ ५७ ॥ हेयंगवीनस्य च भक्षणे चैव सम्यक् स्मरेत्तांडवारूपं च कृष्णम् ॥ दध्यन्नमसं परमं
पुराणं गोपालकृष्णं संस्मरेच्चैव नित्यम् ॥ ५८ ॥ दुग्धान्नभोगे च तथैव काले सम्यक् स्मरेच्छ्रीनिवासं हरिं च ॥ सुतैलसर्पिःषु विपक्रमसंभोजने
संस्मरेद्रथंकटेशम् ॥ ५९ ॥ द्वाशामुजम्बूकदलीरसालनारिङ्गदाडिम्यकलाणि चारु ॥ स्मरेत्तु स्मभोक्तमनारिकेलधात्रीसुभोगे खलु बालकृष्णम् ॥ ६० ॥
सुपानकस्यैव च पानकाले सयक् स्मरेद्भारसिंहाख्यविष्णुम् ॥ गंगामृतस्यैव च पानकाले गंगामृतं संस्मरेद्विष्णुमेव ॥ ६१ ॥ प्रयाणकाले संस्मरेत्ता
दर्थ्यवाहं नारायणं निर्युषं विश्वसूतिम् ॥ पुत्रादीनां सुवने चैव काले सुवंपुङ्गवस्तं संस्मरेत्कृष्णमेव ॥ ६२ ॥ सुसंवाकाले स्वस्त्रियस्यैव नित्यं गोपी
कुचद्वन्द्वनिलसितं हरिम् ॥ तांबूलकाले संस्मरेच्चैव नित्यं प्रभुनाख्यं वासुदेवं हरिं च ॥ ६३ ॥ शय्याकाले संस्मरेच्चैव नित्यं संकर्षणारूपं
विष्णुरूपं हरिं च ॥ निद्राकाले संस्मरेत्पद्मनाभं कथाकाले व्यासरूपं हरिं च ॥ ६४ ॥ सुगानकाले संस्मरेद्विष्णुगीतं हरिं प्रवेदसर्वदेवं ॥

ग.म.पु.
॥२६२॥

श्रीमत्तुलस्याऽष्टेदने च काले श्रीरामगमेति च संस्मरेत्तु ॥ ६५ ॥ पुण्यादीनां छंदेन चैव काले सम्यक् स्मरेत्केपिलाख्यं हरिं च ॥ प्रदक्षिणे
गारुडातिर्गतं च हरिं स्मरेत्सर्वदा वै स्वर्गद्वारं ॥ ६६ ॥ प्रणामकाले देवदेवस्य विष्णोः शेषांतस्थं संस्मरेच्चैव विष्णुम् ॥ सुनोतिकाले संस्मरेन्नारासिंहं नारायणं
संस्मरेत्सर्वदापि ॥ ६७ ॥ पुत्तियेदा क्रियते कर्मणां च सम्यक् स्मरेद्भ्रातृदेवं हरिं च ॥ एवं कृतानि कर्माणि हरिप्रीतिकराणि च ॥ ६८ ॥ सम्यक्
प्रकुर्वन्नेतानि पुष्करो हरिवल्लभः ॥ ६९ ॥ एतस्मादेव पक्षीश कर्म यत्समुदाहृतम् ॥ पुष्कराख्यानमतुलं शृणोति श्रद्धयान्वितः ॥ हरिप्री
तिकरे धर्मे प्रीतियुक्तो भवेत्सदा ॥ ७० ॥ इति श्रीगारुडे महापुराणे उत्तरखण्डे तृतीयांशे ब्रह्मकाण्डे कृष्णगरुडसंवादे तत्त्वरहस्यं नामैकोनविंशो
ध्यायः ॥ २९ ॥ समाप्तमिदं गरुडमहापुराणम् ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ७२ ॥

उ. सि.
त्र. कां.
अ. २९

इति श्रीगरुडमहापुराणं समाप्तम् ।

॥२६२॥

अग्निप्राशनाग्निबहुवच (आ) ७.८६०	अङ्कोटमूलं कर्षांशपिष्टं (आ) १८५.२५	अचला तु हरे! भवति (आ) २३४.४७	अजीर्णमियाश्वव्यव्ये (आ) १६१.२	अण्डस्यान्तर्जगत्सर्वे (आ) ४.१०
अग्नीशरक्षो वायव्ये (आ) २३.२५	अङ्गु म्यासं ततः (आ) ३१.७	अचिरं वीर्यं विचरन् (उ) ३.१६	अर्जकपादहिरण्यस्त्वष्टा (आ) ६.३७	अण्डानिमित्तो बह्महा तु (उ) १०.४५
अग्नीशास्त्र परामुस्थो (आ) २२.१२	अङ्गु प्रत्यङ्ग सम्पूर्णो (प्रे) ३२.२८	अचिरात्त्वभते मोक्षं (आ) २३४.५२	अजोपि हि सङ्कल्पेन (आ) २३६.३३	अण्डो हिरण्ययोश्च (आ) ४.८
अग्नेयकव्यवाहनमाम (प्रे) ८.१३	अङ्ग प्रदंशिन चक्रे भवत्या २६.२०	अचेतनानि चेतानि (प्रे) १०.१३	अज्ञातत्वे चान्त्पानादिकं (उ) २२.७३	अत आस्ये तु विवरं (प्रे) ७.६१
अग्नेरप्रत्यं प्रथमं सुवर्णं (प्रे) ४२.४	अङ्गमर्जैर्महादेवः (आ) ३२.१७	अच्छिन्नभवत्स्य हि मे (उ) ६.१६	अज्ञातस्य प्रोक्षितस्य (प्रे) ४.१७१	अत क्रुर्ध्वमनन्तः (आ) ६६.४
अग्नेरापस्ततः पृथ्वी (आ) २४.०२	अङ्गस्य वेणः पुत्रस्तु (आ) ६.५	अच्छन्नभक्ताश्च सदा (उ) २४.२८	अज्ञानजास्तु मे देवाः (उ) ६.६	अत एव स्वर्जं ज्येष्ठं (उ) ११.१०
अग्नेश्चाद्यः स्वयं (प्रे) ३२.४६	अङ्गस्यवेणः पुत्रस्तु (आ) ६.५	अध्वतश्चैव सत्येशः (आ) १५.१४४	अज्ञानाद्याश्च विन्मूलं (आ) २२२.५७	अत एव च नित्यत्वा (उ) ११.१७
अम्नोकरणमुच्छिष्टं श्राद्धं (प्रे) ३५.३०	अङ्गानि प्रत्यो धर्मकामार्गं (आ) ३.८	अध्वतान्त! गोविन्द (आ) १३७.१२	अज्ञानाद्विप्लवो वापि न (प्रे) ३४.१२५	अतः कलि सदा दुःखो (उ) १६.६३
अम्नो मलेऽतिनिचिते (आ) १५६.११	अङ्गिराः श्रीमुखोभावः युवा ६६.६	अजमोढाद् बृहद्विद्युस्त (आ) १४०.१०	अज्ञानास्तामसा मन्दा (प्रे) ७.६५	अतः परं प्रवक्ष्यामि (प्रे) २५.१
अम्नो मलेऽतिनिचिते (आ) १५६.११	अङ्गुलीपकवासांसि (प्रे) ४७.२६	अजमोढात् बृहद्विद्युस्त (आ) १४०.१७	अज्ञानिनः सुरवरे (आ) २२७.१५	अतः परं प्रवक्ष्यामि (आ) ५२.१
अम्याधानं प्रतिष्ठा तु (आ) १२८.१३	अङ्गुलीयं कपिर्वत्त्वा (आ) १४३.३२	अजमोढं ससिन्दूरं (आ) १४७.२१	अज्ञानेन यथा ज्ञानं (आ) १२७.५	अतः परं भीमतरं तप्तं (प्रे) ३.४१
अम्युत्सादो तु कुष्ठो (प्रे) २.७६	अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषो (प्रे) २५.१७	अजवर्णो भवेदूर्ध्वं (आ) २०४.४०	अञ्जकोनरकरुचैव (आ) ६.५५	अतः पुण्ड्राग्रहं (प्रे) ६.७६
अग्राहश्चैव गौरश्च (आ) १५.१५४	अङ्गुष्ठमूलगा रेखा पुत्राः (आ) ६५.५२	अजतदन्ता ये बाला (आ) १०७.१५	अट्ठितस्ततस्ततः (प्रे) ६.३०	अतस्तं धितलं चैव नितलं (आ) ५७.२
अग्रे अग्रे हि धावन्ति (प्रे) ३२.१२१	अङ्गुष्ठमूलजैः पुत्री (आ) ६५.४६	अजतदन्ता ये केचित् (आ) ८५.५	अणीयसामणीयांसं (आ) २.१८	अतः विदुस्त्रिनामासो (उ) २८.२६
अग्रेष्वच तिसृभिः क्षाल्यं (आ) ५०.४१	अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्त (आ) १६७.१४	अजादुष्टमद्रिकञ्च (आ) १८३.१८	अण्डजादिकजन्तूनां (प्रे) ११.८	अतश्च परमागुणां पाप्मिणां (उ) ३.५५
अघोरः पितरः सन्तु (आ) २२०.७	अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं (आ) १६.२१	अजानजसमा ह्यतेकमन्त्रैः (उ) ६.८	अण्डजादिषु भूतेषु (प्रे) २४.२६	अतश्च सर्वेषा नास्ति (उ) १०.२५
अघोरेण तु संशोध्य (आ) ४२.५	अङ्गुष्ठानामिकाग्रं च (आ) २१३.४०	अजानजस्वरूपं च (उ) ६.१	अण्डजस्यैव च ततः (आ) ३१.१२	अतः स प्रज्ञा पूर्णो (उ) १६.७३
अघोषसंस्थं कृत्वा (आ) १३६.१२	अङ्गुष्ठे च पदे गुरुं (आ) १७८.१६	अजानाख्या देवतास्तु (उ) ६.२	अण्डभूत्पाद्य च ततः (आ) ३४.१०	अतः समक्षणा मया (उ) २२.७१
अङ्गुलं कुण्डलं चक्रं (आ) ६४.७	अङ्गुष्ठेन कनिष्ठान्तं (प्रे) ११.३१	अजां जहि महाभागयो (उ) ११.६	अण्डभूतानां व्याप्तं (आ) ५७.१०	अतः सामोक्ष्यते ह्यन्तर्गते (उ) २७.१७
अङ्कोटमूलनिष्ठवायः (आ) १७२.२२	अङ्गुष्ठो चोपरिच्यतो (प्रे) ३२.५६	अजारजः खररजो यमु (आ) ११४.४३	अण्डभूतानां व्याप्तं (आ) ५७.१०	अतस्तीमायनोद्युमपुष्पं (आ) १८२.४

श्रीगुरुभट्टमहापुराणम् : : श्लोकानुक्रमणो

अतः सुकृतिनां लोको न (प्रै) १.२६
अतस्त वायु रेवको महा-(उ) १६.३१
अतस्तस्य सुतैः पौत्रैः (आ) ४.११३
अतस्तस्वर्गो रुद्ररूपी (उ) १८.६६
अतः स्नात्वा दिव्यमन्त्रं (उ) २०.४१
अतिकृच्छ्रं चरेद्वाता (आ) १०७.२८
अतिक्लेशेन येऽप्यर्षा (आ) १०६.२८
अतिक्लेशेन लब्धस्य (प्रै) ३६.३३
अतिपञ्चानंतरं तु तथा (उ) १४.२०
अतिप्रकाशयुक्तत्वा (उ) २८.४२
अतिपापं महाघो (आ) २१३.१२४
अतिमानं वदासेवेद (आ) १६२.२६
अतिमोऽप्यमिश्र (आ) ६.६८
अतिबाहु शरीरं च कथं (प्रै) १.३२
अतिबलवन्धर स्पर्शं (आ) १६४.११
अतिसारश्च नैष्ट्रत्या (प्रै) ३३.३२
अतीव दैव्येनधनादिकं (उ) १८.६१
अतीव रूपणीकन्या (आ) ६०.३
अतीघोर ग्रहणोपच (आ) १५७.१
अतीसारः समन्वेन (आ) १५७.१३

अतीसारः स सुतरां (आ) १५७.२
अतीशूकारमुत्सृज्य (प्रै) ६.१०२
अतो मंगेति सा ज्ञेया (उ) २६.५
अतो गदाधरो विष्णु- (आ) ८२.६
अतो गाधिगतिप्रोक्त-(उ) २८.२४
अतो गुणांस्तवने नास्ति (उ) ६.५५
अतो गुणास्तव देवस्य (उ) २.३६
अतो आनादिकं नास्ति (उ) ११.४५
अतो दैवञ्च पुत्रेण (प्रै) ३४.१०
अतः दोषास्तेद्विरुद्धा (उ) २४.५३
अतो न अनित्यवसद्गुणान् (उ) ७.४२
अतो नम्यो वायुरगि (उ) १.७६
अतो न रोदितव्यं हि (आ) ४.८१
अतो माह प्रदयोपि भूमन् (उ) ६.१३
अतो माह ब्राह्मणस्तापि (उ) ३.३३
अतो नेच्छामि भर्तारं (उ) १६.४८
अतो बलमिति ह्यावधाम-(उ) १६.३२
अतो बालनरस्यापि (प्रै) ४३.३
अतोमुरारेण च तवैव भार्या (उ) १६.५५
अतो मे मुक्तिनामाशुभ्रा (उ) १६.१७

अतो मे संशयं छिद्यि (उ) १०.३८
अतो यदो वामदेवेति (उ) १८.२५
अतो रोचनतामासो (उ) १६.६८
अतो लक्ष्म्याविद्योगस्तु (उ) ३.२४
अतो नायुः स्थितिर्नाग (उ) १६.२५
अतो विषय्ये बाह्य (आ) १६०.५७
अतो वै विज्ञनामासो (उ) १६.५१
अतोसो विष्णुमवाच (उ) १६.२६
अतो हरः कोप्ररूपी महीव (उ) २९.२३
अतो हरिः केशवनाम (उ) २४.५२
अतो हरे तादृशीं मे बुधुद्धि (उ) ७.३१
अतो हरेः पाप विना (उ) २३.३२
अतो हो मानवं मुक्तं (उ) १.७१
अतो हि गोविंदं धनिरम् (उ) २४.५७
अतो हि माना हरिरेव (उ) २६.१२
अतो हाहं वचनं (उ) २०.४७
अत्यक्तलोहितो यः स एष (आ) ७४.४
अत्यक्त हरितवर्णो कोमल (आ) ७१.१२
अत्यन्तु पानं कठिन (आ) १४.२८
अत्यर्थं लघु वर्णतश्च (आ) ६८.१६

अत्ययनाच्च संतोभा-(आ) १६१.२३
अत्यादरं दशयतीव सा (आ) २.३२
अत्यादगाङ्गाभवतस्य (उ) २०.४३
अत्यासी चातिपात्रस्य (उ) २२.३६
अत्युत्तमं गृष्टिदानं च (उ) २६.५७
अत्युत्तमं द्रव्यदानं च (उ) २६.५६
अत्युत्तमं भागवतस्य (उ) २६.५८
अत्युत्तमं सुनिदानं न भद्रे (उ) २६.५५
अत्युत्तमा मण्यकाः (आ) १६६.६३
अत्र अग्नौ सद्गन्तानां (प्रै) ४६.१४
अत्र ते कीर्तयिष्यामि (प्रै) २.५६
अत्र दत्तं सुतैः पात्रैः (प्रै) १६.१०
अत्र मातुः पुत्रकृत्वाद् (आ) ८८.२५
अत्र भगवानं गच्छन्त्यानां (उ) २०.२५
अत्र स्नानं यः करोति स (उ) २०.१८
अत्र महाह्रीं स्तुतां नमि (प्रै) ५.१४
अतिपात्रयुगपदायां जमो (उ) १८.२९
अतिर्धर्मिष्ठः पुत्रहृः (आ) १५.७२
अत्यन्ततरं ब्रह्मा दणवपं (उ) ११४.४३
अष्टैः सोमस्तस्य शार्वर्गा (आ) १३६.२

अष्टौ व सद्यः पत्नी ते (आ) ८६.६६
अष्टौ वास्तो ओनिवास्तो (उ) २३.४५
अष्टौ बोदाहुरती (प्रै) २२.१८
अष्टौस्त कर्मणाः कान्ति (प्रै) ४६.१२२
अष्ट करिणस्तु प्रभवेन (प्रै) ४४.२३
अष्ट कुलाभिरु वश्ये (आ) १६६.१
अष्टदानानिधिवश्च तन्म (आ) ६८.१
अष्टद्वादश तपानिधये (आ) १४४.२०
अष्ट प्रणवस्तुप्रत्यक्षस्य (आ) ४८.५८
अष्ट प्रेत दशार्शोभु (प्रै) २७.१६
अष्ट ब्रह्मा य मयुदय (उ) १६.१३
अष्ट भागिन धीरेण (आ) १४५.३३
अष्ट यः अष्टौ वासु (उ) १८.२७
अष्ट योषं अष्टयामि (आ) १४.२
अष्टयोर्यस्य सद्यः कृष्ण (आ) ४८.६३
अष्टयरी गिरतो रूमे (आ) २१३.४२
अष्टयरीनां सुमन्नुव (आ) २१३.१६
अष्ट लिने तदा चक्रे (प्रै) १५.१०
अष्ट यक्षयामि संशया (प्रै) १३२
अष्टयन गच्छन्तिगुप्ततु (आ) ४८.१८

अथ वापि समं वास्तु (आ)	४७.६	अयेन्द्र वारुणोमूलं (आ)	१६०.२	अर्धैव विष्णुः परमो (उ)	२३.१०	असुना संप्रवक्ष्यामि (आ)	३२.६	अनङ्गामेति नैवेद्यं (आ)	११७.२
अथवा योगिनां नित्यं (उ)	१६.५२	अथोद्विग्नां कोणिकोक्तं (आ)	१३२.२०	अद्रिसारस्स्यवस्तीक्ष्णं (आ)	२०४.६६	असौख्यं जगद्बीजं (आ)	१३१.१३	अनंजनाच्च कुलत्रित (आ)	१३८.५४
अथवा रक्तवर्णस्तु (मै)	६.२२	अथोपतिष्ठेदवित्यभूत् (आ)	५०.५२	अद्रोहेषेव भूतानामल्प (आ)	२११.८५	असौष्टिः प्लुताक्ष- (आ)	१५०.१३	अनडवान् कोदुःखः प्रोक्तः (मै)	६.३
अथव्याकरणं वक्ष्ये (आ)	२०५.१	अदत्तदानाच्च मवेहरिद्रो (मै)	२४.४६	अद्रयत्वान्न कोऽप्यस्ति (आ)	२३६.१४	असौषद्वधवदने द्वे च (आ)	२३.५३	अनत्पाद्य सुतान्देवान (आ)	८८.८
अथश्चतुर्विधितिभिश्चैव (उ)	२२.२५	अदत्तस्यानुपादानं (आ)	२१३.८	अद्रयानन्द चैनस्य (आ)	२३६.८	असौनाय तद्दध्व तु (आ)	३२.२७	अनस्यायस्यगृहं प्रेते (आ)	६६.४७
अथ श्राद्धविधिवक्ष्ये (आ)	६६.१	अदत्तां पितरोच्छन्नं (मै)	७.१५	अद्रतं केचित्पिच्छन्ति (मै)	४६.६२	असौ मुखः पिण्डपात्रा (आ)	२१८.३१	अनंत इति विज्ञेययोगो (उ)	२६.१२२
अथ षोडश सहस्रभार्गो (उ)	१२.२६	अददामन्नमाहुष्य (मै)	७.५२	अद्रतं हि शिवं प्रोक्तं (मै)	४६.६०	असौ मुखं चोर्ध्वपार्श्वं (मै)	३२.५८	अनन्नं कर्माणि मुच्यन्ते (उ)	१८.३८
अथ संध्याविधिं वक्ष्ये (आ)	२१७.१	अदशैयमहंरूपतदा (मै)	७.६७	अद्रै तथोपसम्पन्नास्ते (आ)	२३६.२	असौ नागनादीनां (आ)	६१.१०	अनंत जन्मान्जितपुण्य (उ)	२३.४१
अथ सोऽष्टमसंख्यायां (आ)	१.३३	अदाहि न च कर्तव्यं (मै)	३४.१२६	अद्यः प्रतिहतोवायुर्वज्रे- (आ)	१६६.१७	अस्यास्मि विद्यां विधि (आ)	२१४.३७	अनन्तवत्त वीर्येण (आ)	२२१.१४
अथ स्नानविधिवक्ष्ये (आ)	२१४.१	अदितिदितिर्विदुः काला (आ)	६.२६	अद्यः कतिमिच्छन्ति (आ)	११४.११	अध्यापनं याजनं च (आ)	५१.३	अनन्तं पृथिवी चर्मज्ञानं (आ)	२८.६
अथानां स्वासरोमस्य (आ)	१५०.१	अदित्यां करुणपाञ्चैवसूर्या (आ)	६.५०	अधसा घनमिच्छन्ति (आ)	११५.१३	अध्यायमेतं सुकृतस्य (मै)	४८.४४	अनन्तरं मंत्रवभूव (उ)	१३.११
अथानां संप्रवक्ष्यामि (आ)	५१.१	अदुष्टापतितं धार्या (आ)	१०७.२५	अधमेऽष्टपत्तानि (आ)	२०१.१७	अध्यायानामुपाकर्म (आ)	६६.४४	अनंत रुद्रो गृह्या वायू यगा (उ)	२.५१
अथानां मूत्रघातस्य (आ)	१५८.१	अदुष्टं दुष्टपवनं शरीर (आ)	१६६.२	अधगोत्रं वृत्त्या हि (आ)	६८.२५	अध्याजरा देहवर्ता (आ)	११५.१०	अनंत लोघिककांनकांति (उ)	२४.८
अथानां यक्षमरोगस्य (आ)	१५२.१	अदुष्टं पुत्रं बहवः (आ)	१०६.७	अधर्मार्थं च बह्व्यादो (आ)	२३.१८	अध्वान्तरालिको ज्ञो यो (मै)	५.८५	अनन्तरुपोभूतस्यो (आ)	१५.१४
अथानां रक्तपित्तस्य (आ)	१५८.१	अदोससर्जभगवान् ब्रह्मांड (उ)	१०.४	अधमिच्छाश्च शूराण्य (आ)	१४१.१२	अनन्तममृतं चैव कार्यं (आ)	६६.१८	अनन्तं वैद प्रणिपद्यतोपि (उ)	६.२८
अथानां रक्तज्वक्ष्ये शृणु (उ)	१८.१	अद्रिर्वा पयसांज्येन (आ)	१६२.३७	अधः षोडश सहस्रः (आ)	५४.६	अनन्तयः सागरो वा पुत्रा (मै)	४५.५	अनन्तं वैद प्रणिपद्यतोपि (उ)	११.२०
अथानां प्रकरेण (आ)	२३.३०	अद्य नः दान्तुमहोऽसीत्यु- (मै)	७.४३	अधिकारो यदा नास्ति (मै)	८.१०	अनन्तपवत्रमस्मनीयान् (आ)	१११.३	अनन्तं वैद प्रणिपद्यतोपि (उ)	१८.३७
अथा परे भागवत प्रधाना (उ)	८.३	अद्य प्रभुत्वाद् विष्णो (आ)	१२२.३	अधिवास्य पवित्रं ते (आ)	४३.२६	अनन्तमिदं केतवमेकाहार (आ)	८८.३	अनन्तं ज्ञानरूपश्च (आ)	१५.७८
अथानां निदानं च (आ)	१५६.१	अद्य मे सफलं जन्म (मै)	६.४१	अधिष्ठानञ्च तं (आ)	१६३.२	अनन्तपवत्रमस्मनीयान् (आ)	१११.३	अनन्तमाध्वं ब्रह्मचर्यं (उ)	१५.८
अथानां रात्रिपुष्पाभ्यो (उ)	१५.१	अद्यैव पश्याम हरेस्त (उ)	२४.५०	अधिरः कर्कशः स्तब्धः (आ)	११५.३२	अनन्तं च सुतो स्याता- (मै)	४५.३	अनन्तं वैद प्रणिपद्यतोपि (उ)	८.५

अनपानाद्विरपस्ततो (आ) १३६.७३
 अनमित्रान्वये वृष्णिः (आ) १३६.४६
 अनसंरतं पुत्राञ्च (आ) २३०.४८
 अनर्था ह्यर्थरक्षाञ्च (आ) ११०.२३
 अनविश्वान्मनुष्याणां (आ) ११५.६५
 अनविर्गम्यपुष्पादिकञ्च (उ) २११.१३
 अपस्या तथैवात्र जंज्ञे (आ) ५.१३
 अपात्रये तवह्नात् (आ) १०७.२३
 अपात्रिकालं नारदश्च (उ) १६.३८
 अपात्रिस्थं समं द्वाभ्यां (आ) २३५.३२
 अपात्रिनिधनं देवं (आ) २३१.६
 अपात्रिनिधनो घाततवनन्त (आ) ४.६
 अपात्रिदिदि विषयस्य तं (आ) २.२६
 अपात्रिष्टेयु पापेयु (आ) १०५.७२
 अपात्रान्तं कालीनाः (उ) १०.५३
 अपात्रान्तैस्त्वपि जन्मसु (उ) १६.५४
 अपात्रात् ! जगद्बीज ! (आ) १६४.२६
 अपात्रविशेषहृदा यथान्तो (त्रे) ४६.८
 अपात्रके न वस्तव्यं न (आ) ११५.६२
 अपात्रासेन पण्डित (त्रे) ९.११७

अनावृष्ट्या राजभयान् (आ) २१३.६३
 अनाशके मृतो यस्तु (त्रे) ३८.१७
 अनियुक्त्वोभ्रातृभार्या (आ) १०५.४२
 अभिरुद्धं महात्मानं (आ) १२६.७
 अनिरुद्धम्यथापत्तुसांताः (उ) १६.७
 अनिरुद्धात् सांतायां (उ) १६.१७
 अनिरुद्धात्सुभद्रायां (आ) १३६.६४
 अनिरुद्धात्सुभद्रायाः स च (आ) १४४.११
 अनिरुद्धो द्वादशारमा (आ) १२.१५
 अनोक्षमाणोऽपिनरो (आ) ११३.३१
 अनुवतमप्युहतिपंडितो (आ) १०६.५३
 अनुग्रहाय मां देव क्षमस्व (त्रे) ६.४८
 अनुग्रहाय मृतानां (त्रे) ६.७८
 अनुग्रहायं च तवावतारो (उ) ६.१४
 अनुग्रहेण महतां हरि (त्रे) ६.६४
 अनुत्पन्ना ऋषीर्चैवविपाशा (आ) ५६.४
 अनुतापयुतं भूतच्छण (उ) २१.५
 अनुत्पन्नं हारीरस्य (त्रे) २६.१६
 अनुबन्धो कफो यत्र तत्र (आ) १४८.१०
 अनुराधा भृगो ज्येष्ठा (आ) ५६.२१

अनुत्पन्नं संघिदेशं ससं (आ) ६५.६५
 अनुशब्दं न कुर्वीत (त्रे) ३५.३१
 अनुह्लादश्च ह्लादश्च (आ) ६.४४
 अनेक जन्मनि तपाय संचयै (उ) १८.५०
 अनेक जन्मानि तपुष्य (उ) १६.३८
 अनेक भव संभूतकर्म (आ) ८८.१३
 अनेकानि च शास्त्राणि (त्रे) ४६.८४
 अनेन पुत्रनेस्तस्मै पूर्वोक्त (आ) १०.५
 अनेन वलिदानेन सर्वं (आ) ३८.२
 अनेनास्तु ककुत्स्थाञ्च (आ) १३८.२०
 अनेनैव प्रयोगेण (आ) १८३.३
 अनेन मंत्रेण तदेवित्तं (उ) २५.२६
 अन्तर्वासे तु पुष्प आगते (त्रे) ४६.१०३
 अन्तरं देहिमो पांच (त्रे) १६.२८
 अन्तरं ये विजानीया भूपाणां (उ) ४.३
 अन्तरं ये विजानीति ते (उ) ४.४
 अन्तरा जन्ममरणं (आ) १०६.१५
 अन्तरा दारुणश्चैव (आ) १६०.५
 अन्तरा सखिजं ब्रह्म (आ) ८.६
 अन्तरिक्षं मृता ये च (त्रे) २२.१२

अन्तरेषु च सर्वेषु अष्टो (आ) ८.५
 अन्तर्यं न तोयेन (आ) २२४.६
 अन्तर्जनमवाङ्मनो (आ) ५०.५६
 अन्तर्जले विणुद्धे च (आ) १०५.५१
 अन्तर्जानुः सुचो देश उप (आ) ६४.५
 अन्तर्दशोवह्निः शैत्यं (आ) १४७.७५
 अन्तर्धतुगतश्चैवगहः (आ) १६६.२२
 अन्तर्मुखानि पाण्डुरि (आ) १५६.६
 अन्तारुक्षं वह्निः स्निग्ध (आ) १६४.२१
 अन्तर्मस्त्राजको ज्ञेयो (त्रे) ३५.८
 अन्ते च बन्धने तस्य कारण (उ) १.७६
 अन्ते यो पृथक्वदियमोप (आ) २०८.६
 अन्त्यजोऽपिष्ठेष्टु (आ) २२२.१२
 अन्त्यस्यान्त्यजश्चिष्टधाम (आ) १६६.११
 अन्त्यादा उदरावेष्टा (आ) १६५.७
 अन्तेषु नामकं दद्याद् (त्रे) ४०.५०
 अन्तेषु नातिकतयाद्वाल्का (त्रे) ४.४१
 अन्धकस्य विनाशाय (आ) २३१.१८
 अन्धकारतमोकोरं (आ) १६४.१६
 अन्धकारे महाघोरे (त्रे) १.८

अन्धकारे महाघोरे (त्रे) ३१.५
 अन्धकूपगभीराभो (उ) २३.२५
 अन्धः पश्येत्तु ज्ञानं (आ) १८७.८
 अन्धादयो न भवति (त्रे) २५.३०
 अन्धो हि राजा भवति (आ) १११.१६
 अन्धञ्चैव तथा सोय (त्रे) ३६.१६
 अन्धदानस्य सर्वाणि (आ) २२१.२१
 अन्धदानं हेमदानैर्भवि (त्रे) ४६.१३५
 अन्धपानविधिरस्या (आ) १४२.५
 अन्धपानविना रक्षां (आ) १६६.६४
 अन्धस्य कफसंश्लेषात् (आ) १५६.१४
 अन्धस्विन्नहरिद्रा च (आ) १७०.६६
 अन्धं पानीयसहितं (त्रे) २६.३५
 अन्धप्ररोज्ज्वली च (आ) १५.१४१
 अन्धं न वान्त तत्रैति (त्रे) १०.१५
 अन्धं बलाय मे भूमेर (आ) २१३.१४६
 अन्धं भूमौ च चण्डाल (आ) ६६.१४
 अन्धं समक्षं चाण्डाल (आ) २२२.४
 अन्धानां गृहमागच्छ (त्रे) १.३६
 अन्धानां गृहमागच्छ (त्रे) २८.१२

अन्नाद्येनोपकेनेव (अं)	१:४६	अन्यस्यै च वदेद्विद्वान् (आ)	२४१.१४	अन्वष्टकासु यच्छाड (अं)	३४.१२०	अपरोक्षद्वारां ब्रह्मन् (उ)	१०.२१	अपां दशगुण्यु वत् (उ)	१०.८
अन्नानि येन दत्तानि (अं)	४.३६	अन्यानि विष्णोः प्रतिपाद (उ)	१.४२	अपकार परान्नित्यं (आ)	११०.२२	अपरोक्षमिति प्रोक्तं तया (उ)	१०.३१	अपां द्वादशगुण्यु वत् (आ)	२१३.५३
अन्नाभियानं ब्रह्म (उ)	२.४४	अंशानि शुभ कर्माणि (आ)	६७.५	अपक्षे मुनये पार्थ (अं)	३४.१२	अपरोक्षवतीमां तु तासां (उ)	१७.४४	अपारः परमार्थश्च (आ)	१५.१०
अन्नाधी यानि दुःखानि (आ)	११३.३६	अन्यान्पुपराणानि (आ)	२२१.१७	अपकोकृतमूलेभ्यो (आ)	२४०.२०	अपरोक्षानन्तरं तु नास्त्य (उ)	१२.४२	अपि कल्पानिकर्ष्येव (आ)	११४.८
अन्नोपक्रमये देहे (अं)	२४.१६	अन्यायो पात्रितर- (अं)	१०.७०	अपणश्यति सन्वेहे मात- (आ)	६०.२३	अपवित्रः पवित्रोवासर- (अं)	४७.५२	अपि चैत्सुदुराचारी (आ)	२२७.२६
अन्यगेति च विज्ञेया (उ)	१६.६४	अन्याश्च विविधान् (अं)	२०.१०	अपत्यं मे कलत्रं मे धनं (अं)	४६.३६	अपसव्यं सितो दमं (अं)	१०.१७	अपि जानन्पुत्राधर्म (अं)	१६.२०
अन्येष्वथोदृष्टं मध्ये (अं)	३५.३५	अन्याश्चाभिमतात्येवान् (आ)	५०.६४	अपत्यं विजयीष्वर्घ्यं (आ)	५१.७	अपसव्यादितो ब्रह्मा (अं)	२६.२०	अपि साधनयुक्तस्य (अं)	६.१
अन्यस्य कुलटाषण्यपति (आ)	६८.२०	अन्येभ्योऽङ्गवाद्या (अं)	२५.३५	अपनः शोणुचदधमनेन (आ)	१०६.४	अपस्मारगदीन्माद (आ)	१६६.४६	अपुत्रकोऽप्यशुर्वैव (अं)	२१.१७
अन्यत्र ज्ञातं च न तत्प्रधानं (आ)	८०.३	अन्ये ज्वलद्भिर्हृद्भार- (अं)	३३.३६	अपनोद्यन्तिर्व कालादिभिराशु (अं)	५.६	अपस्मारनिबोभमाद (आ)	१६३.५	अपुत्रस्यगतिर्नास्ति (अं)	१.४
अन्यस्य वामबाहे तुनाम (आ)	६७.३१	अन्ये तु दध ये पुत्रा (अं)	३४.११६	अपमृत्युमृतो त्पातां (अं)	२१.३३	अपहृतेति त्रिर्यववि- (आ)	२१.८.१६	अपुत्रस्यगतिर्नास्ति (अं)	२६.४
अन्यस्य सन्निपातोत्थं (आ)	१४७.२१	अन्येनैकेन भागेन (उ)	४.४३	अपयोनितानं प्राप्तांस्तो (अं)	१०.१६	अपहृत्य परस्वं हि (आ)	११४.६७	अपुत्रस्यनातिर्नास्ति (अं)	१३.१८
अन्यथा विसृज्यते (अं)	१४.१३	अन्ये प्रसन्नपयसः पयसां (आ)	७२.४	अपरः काममार्गश्च (अं)	१७.१८	अपाकृतस्तु सन्वेहो (अं)	४६.१२१	अपुत्रस्य सपिण्डत्वं (अं)	२६.२०
अन्यथा च गुणोभूय्यां (आ)	४०.५७	अन्येभ्यश्चापि सर्वेभ्य (अं)	४४.१५	अपर मम सन्वेहं (अं)	३५.१	अपानेन विहीनश्चव्या (आ)	१५.१००	अपुत्रस्य मृतायां तु (अं)	३४.१२२
अन्यथा स्वर्तहीनानां (आ)	६५.३७	अन्मेवां चैव पिण्डोदय (आ)	८४.४८	अपरं श्राद्धमाहात्म्यं (अं)	१०.५१	अपायार्गं च विद्वं च (आ)	५०.१४	अपुत्रां पुत्रं नृजातो (आ)	६५.१६
अन्यथा परमं सत्त्वं जनाः (अं)	४६.७६	अन्येषां यासना स्वानां (आ)	८५.१२	अपराजितायां मूलञ्च (आ)	१६०.१	अपानो रुक्मवत्स (आ)	१६७.२६	अपुत्रोऽपि विवेकेण (अं)	१४.६
अन्यथा श्रियते यस्तु (अं)	२६.१३	अन्येषां यासना स्वानां (आ)	८५.१२	अपराजिताभिधानु (आ)	१७८.१५	अपामार्गः मुद्रुको च (आ)	१६२.३६	अपुत्रोऽपि चेन्मृतो (अं)	२६.४१
अन्यथा श्रियते वालो (अं)	२.१४	अन्येषां पुन्यकालेषु (अं)	४७.२३	अपराधसहस्राणि क्रियन्ते (उ)	२४.७५	अपामार्गं नाकट्यां (आ)	१७०.७	अपुत्रवन्तस्ते मृतवस्त- (अं)	४६.१३१
अन्यथा ये विज्ञानि (उ)	४.४६	अन्येषां तान्निर्कर्मणः (आ)	२१३.१४०	अपरोक्षतिरोभाव (उ)	१२.४८	अपामार्गस्य वै मूलं (आ)	१८१.२३	अपुत्रवन्तस्ते पयसापि सत्त्वं (अं)	६.४५
अन्यथा शास्त्रभिमया (आ)	११३.२६	अन्येषां सौख्यविकल्प (आ)	५०.५४	अपरोक्षितभोक्ता (अं)	४६.१५	अपामार्गस्य वै मूलं (आ)	२०२.१४	अपुत्रवन्तस्ते सुखयो विप्रो (आ)	१०७.५
अन्यथन्याकरे सत (आ)	७१.११	अन्यो विपित्त शीत्यो (आ)	१४५.६	अपरोक्षद्वारामं ब्रह्मा (उ)	१०.२०	अपामार्गस्य वै मूलं (आ)	२०२.१५	अपुत्रवन्तस्ते चरणास्ते (आ)	६.१२

श्रीगरुडमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

[illegible]

अश्विनीनक्षत्रादिनामने (आ)	१५३.१	अश्विः प्रमानावृत्तदिव्य (आ)	६६.१६	यद्येन चासमभरण (आ)	२१३.६६	अल्पेन तत्पत्ता तत्त्वमाधुष्य (आ)	८५.२६	अवतारेषु मा मुक्तिं (आ)	२३५.५१
अश्वीकः कविः प्रवासः (आ)	१५७.७१	अश्विनीतमसंश्रद्ध (आ)	३०.७	अर्थमा पुनस्तुष्टीव स्थानाः (आ)	५५.६	अल्पेन तत्पत्ताभीष्टं (उ)	२६.२७	अवतारेषु बाहोर्नृपस्यकु (उ)	११५.१३
अश्विनीमाधुष्यपुनर्वसु मृगश (आ)	६५.६६	अश्विनीन विष्णु देवस्य (आ)	३१.२	अर्थमा साविता जैव (आ)	४६.०१	अल्पेनापि हि दोगेय (आ)	६८.६३	अवतारेषु गोडमये पश्यत (आ)	१.२८
अश्वीकः शरिरस्यमेकं (आ)	१८५.२६	अश्विनीतस्य स्य दृष्टा (आ)	१३.२८	अर्थमासं नैर्मादृश्य (आ)	१७०.८	अल्पोपनि श्रुतोपपत्तो (आ)	१४७.५१	अवतारेषु नमस्यारयोः (आ)	२.४२
अश्वेषः श्रुतीत्या तु (आ)	१७६.५	अश्वनी नृपः कृष्ण प्रविष्टो (उ)	१७.३६	अर्थमास्य बद्धेः सारमाच (प्र)	२६.६७	अल्पोपपद्यन् विस्तस्य (आ)	१४८.१२	अवतारेषु शरदोऽपिदृष्टिः (आ)	११२.६६
अश्वः पत्तासाः शरिरस्यरश्मि (आ)	१००.६६	अश्वः कश्चित्स्तिततत्तामनः (उ)	२.०१	अश्वीकः सौम्यरश्मिः शशी (प्र)	२६.५०	अश्वकीपद्यिषो वे च (आ)	६.७७	अश्वमयनमनसस्तु (प्र)	१६.३१
अश्वः ज्येष्ठेन रश्मिणा (आ)	१०१.६६	अश्वीदत्ता विमर्शित्यु (प्र)	१.१०.१६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१५५.७	अश्वकीपद्यिषो तत्पत्ता (आ)	५२.१६	अश्वमय च सप्तमयेन नात्र (उ)	६.६०
अश्वः शोभातिनक्षत्राणां (आ)	३४.२२	अश्वनाथं नमस्तपः पशुः (आ)	१०६.१५	अश्वीकः तत्पत्तावृत्तयुग (आ)	१६६.२	अश्वीकः कुम्भोपायं च (आ)	१०५.४२	अश्वनाथं गुणस्यारविः (उ)	२०.१५
अश्वीकः चन्द्रादयेन प्रहा (आ)	६१.६१	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	११५.६७	अश्वीकः सुखमाश्रयानि (आ)	१५६.५६	अश्वीकः चरकं प्राप्नो (आ)	८५.४२	अश्वमयस्य ततो धर्म्ये (प्र)	२२.३१
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिणा (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२
अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०१.६६	अश्वीकः शरिरस्यरश्मिः (आ)	१०६.५६	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२	अश्वीकः चरकं प्राप्नोः (प्र)	८५.४२	अश्वमयः चरकं विस्तस्य (उ)	२.२.२२

अविद्याप्युकारायविष- (आ) ८८.२३	अशान्तं मलिनं यच्च (आ) २१३.१३२	अश्वगन्धाघृतं दुग्धं (आ) १७८.२८	अष्टकासुकृतं श्राद्धम् (प्र) ३४.१०८	अष्टादशैव वस्तूनि (प्र) ३५.२६
अविद्या सर्वमेवैतत्कर्मण- (आ) ८८.२०	अशाश्वतं परिज्ञाय (प्रे) १६.१७	अश्वगन्धामये चैव (आ) १८३.६	अष्टमश्चापवत्सश्च- (आ) ४६.११	अष्टाभिलक्षणेयुक्ता (उ) २२.६५
अविनोताः कथं पूर्वं (प्रे) ७.४६	अशिक्षया यथा पुत्रो (आ) १२६.७	अश्वगन्धामूलकाभ्यां (आ) १७७.५२	अष्टमानं पलान्यष्टौ (आ) २०४.७४	अष्टाविंशतिभेदैस्तु (आ) २३६.३४
अविवाहा तथा कन्या (आ) २२२.३५	अशीतिलपुष्पाणि (आ) १७७.२	अश्वत्थत्रिफलाव्योषाः (आ) १७१.१२	अष्टमावरणं व्याम्नो- (उ) १०.१७	अष्टाविंशतिला गन्ता (आ) २०८.१६
अवृष्यं मरिचं विद्या- (आ) १६६.३१	अशीतिह्यष्टका प्रोक्ता (उ) १०.४०	अश्वत्थपत्रपुटके अष्ट (आ) ४३.२०	अष्टमी बुधवारेण पक्षयो (आ) १३२.३	अष्टाविंश भुजाध्येया (आ) ३८.११
अवृष्यः घ्लेष्मपित्तघ्नो (आ) १६६.६	अशुक्लरोम बहुलम् (आ) १६४.३६	अश्वत्थपत्रसदृशं विपुलं (आ) ६४.१६	अष्टमूर्त्तैरधिष्ठानमतः (प्रे) ६.२४	अष्टाविंशल्लक्षणैश्च (उ) १०.२६
अवक्षेत च शास्त्राणि (आ) ५०.३६	अशुद्धेन तु यदुक्त- (प्रे) ४.१५७	अश्वत्थपत्र सदृशं विपुलं (आ) ६५.६६	अष्टमे दिवसे प्राप्ते (प्रे) ३४.५१	अष्टाश्वः कांचनः (आ) ५८.२६
अवेक्ष्य गर्भवासांश्च (प्रे) २४.२५	अशेषलोकनाथस्य (आ) २२६.१	अश्वत्थप्लक्षान्यग्रोधाः (आ) ४६.३८	अष्टमे मासि सम्प्राप्ते (प्रे) १६.३७	अष्टोत्तर पदानां हि (आ) ३८.८
अवेहि तत्त्वमेवैतत्प्रेता (प्रे) ७.४५	अशोक कलिका ह्यष्टौ (आ) १३३.१	अश्वत्थस्य वनानि किं (उ) २५.५६	अष्टमे मेरुदेव्यां तु (आ) १.२१	अष्टोत्तरशतं कुर्यात् (आ) ४२.७
अवैष्णवानैः शिगुशाकादि (उ) २१.११	अशौचं चैव संसर्गा- (आ) ५०.८३	अश्वमेघसहस्राणि (आ) २३२.२१	अष्टमोऽनुग्रहः सगः (आ) ४.१८	अष्टोत्तरशतेनैव (आ) ४३.३७
अवैष्णवान्दूषयिष्ये (उ) ६.२१	अशौचं यावदेतस्य (प्रे) ३४.४५	अश्वं श्रान्तगर्जमतं (आ) ११५.६६	अष्टम्यवास्ययोगे (आ) ५६.१३	असंख्ययातनासंस्था वे (आ) ८५.१४
अन्धिलोकैश्च विच्छेद (आ) २०६.१०	अश्मरीतुल्यरुग्रंथि (आ) १५८.३२	अश्वरूपेण स हतोहुरिणा (आ) ८७.२६	अष्टम्याञ्च चतुर्दश्याम् (आ) १८५.४	असंख्य लिङ्ग तीर्थानि (प्रे) ६.६७
अव्यक्तादीनि भूतानि (आ) ११३.४८	अश्मरी महतील्लक्षणा (आ) १५८.१५	अश्वानामुश्चविधिवद्यः (आ) ६६.४३	अष्टम्यां नव गेहानि (आ) १३३.८	असंख्यममदरणं कृमि (आ) १६४.१६
अव्यक्ताद्याः पृथिव्यन्ता (उ) १०.५०	अश्रद्धानमगुचि (प्रे) २४.१३	अश्वारिश्चैवबोद्धव्यः (आ) २०४.६०	अष्टम्यां पारणं कुर्यात् (आ) १३०.३	असंख्यज्य च गार्हस्थ्यं (आ) २३०.२६
अव्ययः पुण्डरीकाक्षः (प्रे) ४०.१८	अश्रद्धयावा पुरुषैर्दम्भ- (आ) ८६.७६	अश्विनीमैत्रेयवत्यो (आ) ५६.१५	अष्टवर्गं चाष्टमं च (आ) २०.३	असंख्ययातवोषस्तु (आ) १०५.५०
अव्ययानन्द चैतन्यं (आ) २३६.५	अश्रपातं न कुर्वीतदत्त्वा (प्रे) ४.८०	अश्विनीरेवती चित्रा (आ) ६०.११	अष्टाक्षरीपूजया दिव्य (उ) २१.१२	असंस्कृता भूता य च (आ) ८२.१८
अव्याकृताख्यमाकाशं (उ) १०.१६	अश्राद्धार्हं रूपहते रूप- (आ) ८६.७५	अश्विनीरेवती चित्रा (आ) ६०.११	अष्टादश पुराणानि (आ) २४१.८	असंहता ये च वाहा- (आ) २०१.५
अशक्तवद् दृश्यते वायुदेव (उ) ६.४०	अश्रयसि प्रवृत्ति च (प्रे) २१.१०	अश्विनीरेवती चित्रा (आ) ६०.११	अष्टादशभिलक्षणैः (उ) २२.५७	असंकुद्धसितं दुष्टं (आ) ६५.७८
अशक्तावशिरस्कं तु (आ) ५०.८	अश्वकोरुयोऽभवत्पुत्रो (अ) १३८.३६	अश्वोरथश्च महिषी (प्रे) ४.११	अष्टादश भुजाखेटकं (आ) ३८.४	असगोत्रः सगोत्रो वा (प्रे) ३४.४३
अशक्ती गोहिरण्यादि (प्रे) ४.१५६	अश्वगन्धाकेसायै च (आ) १७०.३७	अष्टकस्यगणाः पञ्च (आ) ८७.२५	अष्टादशोदिने ताक्ष्यं (प्रे) ५.६७	असत्यं स्वप्नमायावत् (प्रे) १.६१

अस्मास्तत्सु ब्रवीयाः (आ)	६६.६	असूयकश्च नरकान्त- (आ)	२२५.१७	अस्तातस्तु पुषान्- (आ)	२१३.१०.६	अस्वेदिनो मुसुनो (आ)	६५.१५	अद्वाना अद्विष्टाही (प्र)	३०.५५
असमम्युत्पत्तानां ए कथं (प्र)	१३.१०	असुतेते महाभागे प्रथयत् (उ)	१२.६	अश्नेना अपि गोमूत्रम् व (आ)	६६.६.६	अस्वेदिनो मुसुनो (आ)	६५.२	अहं पय्यं पिबो नाम (प्र)	२२.३६
असमर्थाश्च कुर्वन्ति (आ)	१२.१६.१६	असुजनमाना बहः प्रजाः (आ)	५.१५	असूय्यकुसुतोऽयम् (प्र)	२.५५	अहङ्कारं गन्धा बुद्धौ (आ)	२३७.१०	अहं प्राणः शरीरस्थो (प्र)	३०.३५
असंवेधश्च चपला (आ)	२०.०.११	असौ स्वर्गाय लोकाय (प्र)	१.१४	असूय्यं यातेतयोर् (प्र)	१.५५	अहङ्कारचिह्नं च (आ)	१.६०	अहं बुद्ध्या भावः (आ)	१५.११
अस्यार्थांश्च मतस्तथा (आ)	२०.२.२२	असौ स्वर्गाय लोकाय (आ)	१०७.३७	अस्पृष्टस्यान्यमुत्ता (उ)	१२.३६	अहङ्कारादुत्पन्नं समतात् (उ)	१०.१२	अहं ब्रह्मपूरं ज्योतिः (आ)	२२.६.२६-३२
अस्यार्थं प्रतिलोमत्वाद् (आ)	१४.६	अस्तित्वेः परब्रह्मरूपको (प्र)	५४.६	अस्मत्कृतेन मयि व (आ)	८५.२	अहमर्थयजि यः कुर्व्यात् (आ)	५०.१	अहं ब्रह्म परं ज्योतिः (आ)	२३७.११
अस्यार्थं प्रतिलोमाध्यायाः (आ)	१४.६	अस्ति पृथुताया जीया (आ)	१०.१०	अस्माकं तमेन वसः (आ)	८८.२६	अहमर्थयजि दातव्यं (प्र)	३६.१०	अहं ब्रह्म परं तत्त्वं (प्र)	२२.३३
अस्यार्थाः कृतसौध्व्याः (आ)	१३.२.२५	अस्य चैव सस्यताः (आ)	५८.२५	अस्माकं मध्यतो ध्व (आ)	२.३१	अहमर्थयजि दातव्या (प्र)	३७.५	अहं ब्रह्म परं धाम (प्र)	४६ १०७
असामर्थ्यं शरीरम् (आ)	१२.८.२२	अस्तिनिकापि या व्युद्धा (प्र)	३५.११.७	अस्माकं वायुनादेवेनाय (उ)	१७.१२	अहमर्थयजि यत्किञ्चिदापरे (आ)	११.५६	अहं ब्रह्मास्मि निर्गुणः (आ)	२५०.२५
असार्थमिति सप्रोचनं (उ)	१५.३३	अस्यैव मयं नयि (आ)	२२.२२.५५	अस्थानयनिकापि (प्र)	११.५६	अहमर्थयजि ये प्रेते (प्र)	१४.१५	अहं ब्रह्मास्मि ब्रह्म- (आ)	२३.१०
असार्थाश्च नैव मोक्षता (उ)	१५.७	अस्यैव प्रोक्षे गया आर्द्रं (प्र)	३५.११.३३	अस्थानाये ब्रह्मेत्याद्वा (आ)	२०.६.१०	अहमर्थयजि संकल्प्य (प्र)	३७.१५	अहं ब्रह्म त्वयस्यानं (उ)	४६.३७
असार्गा विगतच्छाद्यो (आ)	१५.६.२४	अस्मिन्शरीरान्तोऽयम् (प्र)	५.५५	अस्मिन्मज्जहि हि यः (प्र)	१२.५६	अहमर्थयकांशे नाग (आ)	५३.१२	अहं विजगामि रमा- (उ)	१२.२०
असार्गां दुःखसंशयैर्यदौ (प्र)	१.५.२५	अस्मिन् शरीरं लोके (आ)	११.२.२६	अस्मिन्मज्जहि पुरुषं (आ)	१२.११	अहमर्थययौष्टि महोदह्कांर (आ)	६३.३३	अहं निष्कामि रितिध्यात्वा (आ)	३१ ११
असार्गां दुःखसंशयैर्यद्वै (प्र)	३२.१०.१	अस्मिन् शरीरेण (प्र)	६.३८	अस्मिन्मन्त्रे दैत्य (उ)	२.६५४	अहमर्थययौष्टि महोदह्कांर (आ)	२२.६३	अहं साक्षात्सदाचारो (उ)	२.५७
अस्मिन्संघातिनो हृत्तो (आ)	३८.१२	अस्मिन्शुक्लं तथा स्नायुः (प्र)	३१.३.३६	अस्मिन्मन्त्रेन ये प्रकुर्वन्ति (उ)	२२.६५	अहं गरीशंष्टि कौस्तभ- (आ)	२.१०	अहं हि देवो देवानां (आ)	२.६४
अस्मिन्संघातिनो हृत्तो (आ)	३८.१२	अस्मिन्संश्रयश्चयनं चैव (प्र)	१.५१	अस्मिन्मन्त्रेण महोदह्कांर (आ)	३५.५	अहं हं तन्मासि तव (उ)	६.१७	अहं हि नारो वक्षो (आ)	२.५७
अस्मिन्संघातिनो हृत्तो (आ)	५७.६	अस्मिन्संश्रयश्चयनं चैव (आ)	१७७.५५	अस्मिन्मन्त्रेण महोदह्कांर (आ)	३५.५	अहं हं तन्मासि तव (उ)	६.१७	अहं हि पुत्रिजो हव ! (आ)	२.५७
अस्मिन्संघातिनो हृत्तो (आ)	५७.६	अस्मिन्संश्रयश्चयनं चैव (आ)	१७७.५५	अस्मिन्मन्त्रेण महोदह्कांर (आ)	३५.५	अहं हं तन्मासि तव (उ)	६.१७	अहं हि मुनिभिः सार्द्धं (आ)	२.५७
अस्मिन्संघातिनो हृत्तो (आ)	५७.६	अस्मिन्संश्रयश्चयनं चैव (आ)	१७७.५५	अस्मिन्मन्त्रेण महोदह्कांर (आ)	३५.५	अहं हं तन्मासि तव (उ)	६.१७	अहं हि महामासिनामोयम्बं (प्र)	५.२३
अस्मिन्संघातिनो हृत्तो (आ)	५७.६	अस्मिन्संश्रयश्चयनं चैव (आ)	१७७.५५	अस्मिन्मन्त्रेण महोदह्कांर (आ)	३५.५	अहं हं तन्मासि तव (उ)	६.१७	अहं हि महामासिनामोयम्बं (प्र)	५.२३
अस्मिन्संघातिनो हृत्तो (आ)	५७.६	अस्मिन्संश्रयश्चयनं चैव (आ)	१७७.५५	अस्मिन्मन्त्रेण महोदह्कांर (आ)	३५.५	अहं हं तन्मासि तव (उ)	६.१७	अहं हि महामासिनामोयम्बं (प्र)	५.२३
अस्मिन्संघातिनो हृत्तो (आ)	५७.६	अस्मिन्संश्रयश्चयनं चैव (आ)	१७७.५५	अस्मिन्मन्त्रेण महोदह्कांर (आ)	३५.५	अहं हं तन्मासि तव (उ)	६.१७	अहं हि महामासिनामोयम्बं (प्र)	५.२३
अस्मिन्संघातिनो हृत्तो (आ)	५७.६	अस्मिन्संश्रयश्चयनं चैव (आ)	१७७.५५	अस्मिन्मन्त्रेण महोदह्कांर (आ)	३५.५	अहं हं			

अहितहितविचार- (आ) ११५.३१
अहिते हित संज्ञः (प्रे) ४६.३३
अहिंसा सत्यमस्तेयं (आ) ६६.२६
अहिंसा सत्यमस्तेयं (आ) २२६.१२
अहिंसा सनृता वाणी (आ) २१३.२२
अहोरात्रमयो लोके (आ) ११५.२६
अहोरात्रस्य यः संधिः (आ) २१३.६३
अहोरात्रस्य सन्धी (आ) १४७.५७
अहोरात्रेण शुष्येत (आ) २२२.५
अहोरात्रैस्तुनवमि (प्रे) १५.६७
अहोरात्रैस्तु नवमिः (प्रे) १५.६८

आ

आ ई ऊ ऐ औ स्वर (आ) ६६.१६
आकरप्रवर्तने पादं (प्रे) ४२.६
आकारवर्णो प्रथमं गूण- (आ) ६८.११
आकारैरिगितैर्गत्या (उ) १०६.५२
आकाकारणं तद्वत् (आ) १५.५१
आकाशमेकं हि यथा (प्रे) २५.२६
आकाशशुद्धं तैलाख्य (आ) ७६.२

आकाशस्याभिमानो तु (उ) ५.४०
आकाशेगन्धमालीस्यात् (आ) ४६.२५
आकाशे च तथाकाशं (प्रे) ३.६३
आकाशेनविहीनश्च (आ) १५.१०१
आकुञ्चनंघावनञ्च (प्रे) ३२.४०
आकृष्णेन इमं देवा (आ) १०१.७
आक्षिप्तमल्पमूत्रस्य (आ) १५८.३०
आख्यातादेवगन्धर्वा (उ) ६.२१
आगच्छन्ति दुरात्मानो (प्रे) २२.५२
आगच्छन्तु महाभागा (आ) ८४.१३
आगच्छोल्काय गन्धो (आ) १२६.१४
आगतान् भोजयेत् (आ) ६६.२०
आगतोऽहं गयां देव ! (आ) ८५.२२
आगत्यमामवदत् (उ) २१.३०
आगत्य रामःशून्याञ्च (आ) १४३.२३
आगन्तुजन्तुशस्त्रार्थं (आ) २०१.६
आगन्तुरभिघाता (आ) १४७.२४
आगमोक्तं विवेकोत्थं (प्रे) ४६.६१
आगमं सम्भवंगच्छेत् (आ) ६५.१७
आग्नेयकोणदारभ्य (आ) ४६.१२

आग्नेयकोणे श्रीनिवास (उ) २६.१०१
आग्नेयां चाथ रौद्राय (प्रे) ८.१६
आग्नेय्यादहमानांश्च (आ) ६.५
आग्नेय्यादिशि देवस्य (आ) १७.३
आग्नेय्यामथ वैशान्यां (आ) ३६.६
आग्नेयेकन्यके नित्य (उ) २४.१०६
आग्नेयेचापि कुलिक- (आ) १६७.१३
आग्नेयेवारुणीं चैव (उ) २४.११७
आधारावाज्यभागीच (प्रे) ४१.५
आधारावाज्यभागीतु (प्रे) ४१.६
आचतुर्थाद्भवेत्स्त्रावः (आ) १०७.१८
आचम्य च यथा शास्त्रं (आ) ५०.५८
आचम्य वह्निं सलिलं (प्रे) ४.८७
आचम्य विधिवन्नित्यं (आ) ५०.१६
आचम्याथान्निमुदकं (आ) १०६.६
आचम्याप्लाव्य चात्मानं (आ) २१४.३२
आचम्योपविशेत्प्राज्ञो (आ) ३२.११
आचरेत्सदृशीं वृत्तिं (आ) ६६.३०
आचरेत्सवदाधर्मं तद् (आ) ६६.५८
अचान्तः पुनराचामेन् (आ) ५०.४५

आचान्ते पुनराचामेन् (आ) २१४.३१
आचामं मुखं वासं च (आ) २३.२३
आचाम स्नपनं पूजा (आ) २२.७
आचामाभ्यङ्गमुद्वर्तनानं (आ) २३.२२
आचारः कुलमाख्याति (आ) ११५.७४
आचारात्प्राप्नुयात्सर्वं (आ) १०७.४
आचार्य्यपत्नीं स्वसुतां (आ) १०५.११
आचार्य्यस्तस्य शिष्यो (प्रे) ३५.१५
आचार्य्याः केचिद्विच्छन्ति (आ) ४८.७२
आचार्य्याय प्रदातव्या (प्रे) ३४.६८
आचार्य्योऽथ निरीक्षणी (आ) ४८.७३
आजन्ममरणान्तञ्च (प्रे) ४६.६८
आजंभाद्रपदापूर्वा (आ) ५६.६
आजं वा यदि गम्यं (आ) १६२.७
आजानुलम्बितौ बाहू (आ) ६५.३८
आजानेभ्यस्तु पितरः (उ) ६.१८
आजाविकोमाहिषिकस्तथा (प्रे) ३.६६
आज्यं तयोः सहकारि (आ) ४८.८१
आज्यं पुनर्नवाविल्लेः (आ) १८४.१२
आज्येनाभ्यञ्जनं कस्मात् (प्रे) १.३३

आज्येनाभ्यञ्जनं कार्यं (प्रे) ४.६०
आटरूपकपत्रेण घृतं (आ) १८४.३
आटरूपकमूढीकापध्या (आ) १७०.२६
आटरूपकमूलं तु (आ) १७७.६
आटोपमाध्यानमपत्ति (आ) १६०.६१
आढकीकफपित्तघ्नो (आ) १६६.६
आढ्यवात इव ज्ञेयः स (आ) १६७.३५
आढ्यानां वतुं लं वधत्रं (आ) ६५.५८
आतपस्तत्र यो रौद्रो (प्रे) १८.१७
आतपेभ्ययोगेन (प्रे) ३१.३
आताम्राहिमशैलजाश्च (आ) ६८.१८
आतुराणां यदा प्राणाः (प्रे) २६.३३
आतुरे च दवेदानं (प्रे) ३०.१६
आतुरे सति दातव्यं (प्रे) ३६.२७
आतुरे स्नान उत्पन्ने (प्रे) ४३.५
आतुरो मुच्यते नैव (प्रे) २६.१२
आतुप्तेस्तु पवित्राणि (आ) ६६.२१
आत्मघातिविषोद्वन्ध (आ) १०७.२४
आत्मघाती ब्रह्महाच (प्रे) १.५५
आत्मजानां छलास्लोका (प्रे) २०.११

[illegible]

[illegible]

[illegible]

इत्येते पुरुषाः स्थाता (प्रे) ३५.६
इत्येते बायवः प्रोक्ता (प्रे) ३२.५६
इत्येवं पञ्चभिः पिण्डैः (प्रे) १५.३६
इत्येवं प्रष्टुमात्मान (उ) १.११
इत्येवं बहुशस्ताश्वं (प्रे) ३३.४०
इत्येवं शंकरेणोक्त (आ) २३१.४
इत्येवं संस्तवंकुत्वा (आ) ३४.५५
इत्येषक्षयजः कासः (आ) १४६.१६
इदं कृतमिदं कार्यमिदम (प्रे) ४६.४०
इदं च यः पठेद्द्रु (आ) ३२.४२
इदं ज्ञानमिदं ज्ञेयमिति (प्रे) ४६.७४
इदं ज्ञानमिदं ज्ञेयं (प्रे) ४६.८३
इदञ्चैतन्निमित्तं देव कस्मात् (प्रे) १.४०
इदं तीर्थं मिदं नेति (आ) ८१.२५
इदं तु परमं गोप्यं (उ) २७.४०
इदं तु स्तवनं विप्रान् (उ) ६.२६
इदं पवित्रमारोग्यं पुण्यं (उ) ६.२५
इदं यः पठते षष्ठ्या (आ) २३३.१०
इदं ब्रतं सया देव शृणोते (आ) १२१.२
इदं स्तोत्रं जपेत्पश्चाद् (आ) ३२.२

इदं स्तोत्रं मुने सोऽपि (आ) २३४.५३
इदं हि परमास्थानं (उ) २७.३६
इदमास्थानकं श्रुत्वा (प्रे) २२.७८
इदमापः प्रबहुनव्याहृति- (आ) ५०.४८
इदमाप हरेस्ताश्च्यस्ता (प्रे) ४६.१२२
इदानीं गृण्वेयम्यं धृणु (उ) ४.४६
इदानीं शृणु पक्षीन्द्र (उ) १०.५७
इदमर्थेव तयाप्येव (आ) ६७.६
इदोवरं कुवलवं पयं (आ) २०४.३६
इन्द्रजालमिदं मम्ये (प्रे) ३२.४
इन्द्रतीर्थं कुण्डलं (प्रे) ६.६५
इन्द्रतीर्थं महादेवि (उ) २६.६६
इन्द्रस्तु गाधो (उ) २८.२८
इन्द्रद्युम्नश्च तनुजः (आ) ५४.१५
इन्द्रमीलो यथा कश्चिद् (आ) ७२.१६
इन्द्रलोकात्परिभ्रष्ट (प्रे) ४.२७
इन्द्रवारुणिकामूलं यस्य (आ) १६०.५
इन्द्रवारुण्यपामार्गं (आ) १७४.२२
इन्द्रस्मात्ततः कास (उ) १२.१६
इन्द्रस्यापारोक्ष्यं (उ) १०.३५

श्रीगण्डमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

इन्द्र संवाहनं ताम्र (उ) ३४.४४
इन्द्रात्मा चैव ब्रह्मात्मा (आ) १५.६७
इन्द्रादीनां च नैतारो (आ) ८६.५२
इन्द्रादीनां स्वमंत्रेश्च (आ) ४८.७७
इन्द्रादयः प्रविजानति (उ) १६.२४
इन्द्रादहं दशगुणैः सर्वदा (उ) ७.६
इन्द्रादिलोकपालेश्च (आ) ३४.३१
इन्द्रियप्राप्तमखिलं (आ) २३७.६
इन्द्रियाणामुपरमेमर्तन (आ) २३५.१२
इन्द्रियाणि कुतो गन्ति- (प्रे) ११.२
इन्द्रियाणि मनः प्राणाः (प्रे) ४६.२२
इन्द्रियाणि समाहृत्य- (आ) २३५.१६
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थस्य (आ) २२६.१६
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थस्य (आ) २३५.२७
इन्द्रियार्थस्य भूतोऽर्थं च (आ) १५६.२०
इन्द्रियैरथ विज्ञानं (आ) २४०.१४
इन्द्रियैश्च समायुक्तं (प्रे) ३१.३८
इन्द्रोपिवायुक्रमदित (उ) २६.८
इन्द्रो यरोक्षमाकर्षि- (उ) २.५३
इन्द्रो विपश्चिद्वागं (आ) ८७.८

इन्द्रो विषवावसुः श्रोत (आ) ५८.१२
इन्द्रानां प्रदानेन (आ) ५१.२७
इन्द्रमष्ट सहस्रञ्च (आ) १८१.२
इन्द्रमेतन्मोमेनेन नेत्रयो (आ) ४८.४२
इन्द्रं मंत्रं समञ्चकार्यं (प्रे) १४.२६
इन्द्रं यः पठतेऽप्यार्यं (आ) ३०.२०
इन्द्रं स्तवं यः सततं (आ) २३४.६४
इन्द्रां माध्यामयेति सूक्तं (प्रे) ४.५४
इन्द्राणां तु बुवाज्जातो (आ) १३८.४
इन्द्रे त्वो जज्ञेतिमंशेण (प्रे) ४०.३५
इन्द्रवस्तुविधांशैश्च (प्रे) ४.४०
इन्द्राणां वै वाक्चमेषादीन् (प्रे) २२.६६
इन्द्रं नित्यं क्रियाः कुर्वतुः (आ) २२७.५
इन्द्रं यन्मश्नेत् ताम्र (आ) २३४.४३
इन्द्रं रक्षति यन्मृग्यमिहोमि (प्रे) ६.१८
इन्द्रं लोके परमं (उ) २६.१२१
इन्द्रापरमं सुखेतराणि (उ) १.२६
इन्द्रापरमं नैतिनं (आ) २४.२८
इन्द्रं नरकमासे (प्रे) ४६.२३

१३

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

www.jagadgururambhadracharya.org

ईमाने च शिरः पादो (आ)	४६.२	उन्नेहीनविनिपणायीभूतं (प्र)	१५.२६	उत्तरे च युवशाय (उ)	२४.१०.१	उत्पाद्यवित्ता बहुपात्रं (उ)	२०.५४	उत्तमस्य पतिः श्रेष्ठः (आ)	१५.७५
ईमानं मरणं प्रीतिः (आ)	६०.१७	उत्तिष्ठन्तान्मन्त्रोपाश्रितः (आ)	६६.२३	उत्तरे च नवः युवोदरं (उ)	२४.१०.४	उत्पादो गणपतः परमार्थार्थं (आ)	६.७	उत्तमः उच्छिष्टात् (आ)	१४.३.५
ईमानोऽप्यन्यायं न हृष्टः (आ)	११.६	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	६६.६४.४	उत्तरे च जगन्नाथ (आ)	४८.६	उत्तिष्ठन्तान्मन्त्रोपाश्रितः (आ)	११६.५	अवसानं प्राप्नुयस्व (आ)	११०.४
ईषदुष्पुमेवमन्यन्तः (आ)	१६.५८	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	३०.६	उत्तमार्थानामर्थं (उ)	१६.३७	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	७.७८
ईना कश्चनपुमान् (आ)	५८.२	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	५.१०२	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	११७.१३	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
ईदंवेहोहमत्रेव (आ)	४८.१३	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
		उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उ		उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्कालस्य अकारणः (आ)	२०.२४	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्तमाद्या विद्या वाचस्पत्यं (प्र)	१.१६	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्तमाना वाद्यानिःश्वः (प्र)	१५.६५	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्तरेल्लेखोक्तिः (प्र)	८.६	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्तवा धः शिः (आ)	१४.५४.१७	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्क्रान्ति श्राद्धमाश्रयः (प्र)	३७.११	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्तः कावेर्भूतलोक्तिः (प्र)	५.१६.६	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्तमेत्यस्मि कंठोभूतः (आ)	१६.६३	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्तयाद्यश्च न्येयोः (आ)	१४.०.६	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्तयः पुरुष सुवर्तः च (प्र)	३२.६३	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्तर्भाषितनिपातकारकः (आ)	१६.६३	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८
उत्तयः श्रवाः सविपुः (आ)	५४.१.३८	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१०५.२४	उत्तरे च शिरः पादो (आ)	२४.१०.१	उच्छृङ्खलामिह दृष्टुः (आ)	१४.१२	उत्तमानां नाम परमवयं (उ)	३०.७८

उद्धृत्य पुण्येभ्य इवार्तवम्. (उ) ६.३६	उपकार गृहीतेन (आ) ११०.२१	उपवीतो बद्धसिखः (आ) २१४.४	उभेते महाभाने (आ) ६.५२
उद्धृत्य मिथितान् (प्रे) ४४.६	उपकाराय सा भर्तु- (प्रे) ३४.६१	उपवेश्य बहिः शिष्यान् (आ) ६.४	उभौ तौ निरयं यातो (उ) ३.११
उद्धृत्य वा यथासमित (आ) ५०.७४	उपक्रमैरूपसहारस्य (उ) १.३६	उपसंहर तस्मात्स्वमेन (प्रे) ४.६५	उभौ समौ मया दृष्टौ (प्रे) ६.११८
उद्धृत्यनमृता ये च (आ) ८५.७	उपजातयोऽप्याद्याः (आ) २०६.६	उपसंहारकस्तस्मादेनं (प्रे) १५.४५	उभौ मोहं च दातव्यं (आ) २१३.३१
उद्धृत्यनमृता ये च (प्रे) २२.८	उपतिष्ठेन्न वै तेषां (प्रे) ३४.१४६	उपसंहारो चान्ते (आ) ४.११	उमादेः श्यामलादेश्वर (उ) १७.३८
उद्भिज्ज्वाः श्वेतजालवैव (प्रे) ३.१०५	उपदानवी ह्यसिराः (आ) ६.५१	उपसाधको नरः प्रोक्तो (उ) १.७७	उमामहेश्वरं वैकं (प्रे) १४.५६
उद्भिदो वेणुमांसवैव- (आ) ५६.६	उपद्रवाः प्रजायन्ते (आ) १५६.१०	उपस्थस्यनिधता च (आ) १५.१३६	उमामहेश्वरं पूज्य (आ) १२०.११
उद्यतस्तु गवां गन्तुं (आ) ८४.१	उपद्रवाश्च विकृति (आ) १४८.१७	उपस्थाय वदेदेवंमुच्यते (प्रे) ४४.२७	उमायाश्च ततः स्रष्ट (उ) २८.११
उद्यन्ति द्वावशदित्याः (प्रे) ४७.६	उपद्रुतेष्वेषु पराङ्मुखो (प्रे) ४८.१०	उपासिनो भवेत्तेन देवो (आ) ५०.२५	उमासिखं हुताय (आ) १२६.६
उद्योगः साहसं धैर्यं (आ) १११.३२	उपनीय गुरुः सिष्यं (आ) ६४.२	उपस्थितप्रचुषितं (आ) २११.६	उमा मुपवां ताहयो वेति (उ) १६.२३
उद्योगेन कृते कार्यं (आ) १११.३३	अपनीय द्वात्येनमा- (आ) ६४.२०	उपांशानामुत्तीनेन (आ) २२५.८	उरश्चोदित्यप्येतत्त- (आ) १६६.२४
उद्योक्ते दोषरूपे च (आ) १६१.३६	उपपापानि चोक्तानि (आ) १०४.१८	उपाय विधिबन्धनां (आ) ५०.२३	उरुहर्षो ह्युत्तमः प्रोक्तस्त (उ) १८.२६
उद्योक्ताः सन्ति च (आ) २२३.३२	उपभोगेन पुण्यानाम- (आ) २२६.११	उपेसायाञ्च सर्वेषां (आ) १६०.४१	उर निःसिष्य दूषद (आ) १०७.३५
उद्भवणो गणो नाम (आ) ६.७२	उपमवृत्तुरथा क्रूरदेव- (आ) १३६.४४	उपेक्षयान्त्याहियम् ह (आ) १४०.८	उरः पुत्रस्तु भीमश्च (उ) १८.२८
उद्भूता कपिला यस्या (आ) ६४.१०	उपमागृहीतोऽसि- (प्रे) ४०.२७	उपेक्षयान्त्याहियम् ह (आ) १४.११५	उरु कृष्ण कारुण्य (आ) १७७.७७
उद्ध (उ) ताभ्यां च (आ) ६५.१५	उपमवृत्तञ्च तस्मात्तु (प्रे) ३४.८४	उपेक्षयान्त्याहियम् ह (आ) १४.११५	उरु कृष्ण कारुण्य (आ) १७७.७७
उन्मत्तानि च ह्यस्वानि (आ) ६५.८६	उपरिष्ठास्तिष्ठो घोर (प्रे) ३.७४	उपेक्षयान्त्याहियम् ह (आ) १४.११५	उरु कृष्ण कारुण्य (आ) १७७.७७
उन्मत्ताभिः शिराभिश्च (आ) ७५.२५	उपवासोपरि नित्यं (प्रे) २२६.४	उपेक्षयान्त्याहियम् ह (आ) १४.११५	उरु कृष्ण कारुण्य (आ) १७७.७७
उन्मत्तैर्भोगिनो निम्न- (आ) ६५.३४	उपवासः प्रदुष्येत (आ) १२८.८	उपेक्षयान्त्याहियम् ह (आ) १४.११५	उरु कृष्ण कारुण्य (आ) १७७.७७
उपकारकरं स्त्रीणां (प्रे) ३४.६३	उपवासिनं प्रेक्ष्येण (आ) १३६.३	उपेक्षयान्त्याहियम् ह (आ) १४.११५	उरु कृष्ण कारुण्य (आ) १७७.७७

ऊनपाण्यासिके कोञ्चे (मं) ५.११७
ऊना ऊनायुधं कुप्यद् (आ) ६५.११०
ऊरुद्वये क्षतञ्चापि (मं) ४०.४८
ऊरं ममन्तुः पुत्रार्थं (आ) ६.६
ऊर्ध्वशीरो वृष्टश्च (आ) ८७.५६
ऊर्ध्वनामा शुभेः पुनः (आ) १३८.५३
ऊर्ध्वार्थांस्तु वसिष्ठस्य (आ) ५.१७
ऊर्ध्वं शेषसमा चंघा (आ) ७७.३
ऊर्ध्वं द्वाभ्यां (आ) ६५.११७
ऊर्ध्वनासाभिकर्णस्यै (आ) १४८.८
ऊर्ध्वं सार्धं कफाद् (आ) १४८.६
ऊर्ध्ववासी नर- (आ) २९५.९
ऊर्ध्वयोगमघो वस्त्रो (आ) १६२.२६
ऊर्ध्वं शीनरथ आगच्छ (आ) ६७.४२
ऊर्ध्वं मृतुरथः वारि (आ) ६७.४३
ऊर्ध्वपुंश्चग्राहीना (उ) १४.३६
ऊर्ध्वं मुखान्मुष्टिस्तानि (आ) ५६.२५
ऊर्ध्वोन्मार्गमावृत्य (आ) १६०.३८
ऊर्ध्वोच्छिष्टाधरो- (मं) ४.१०६

ऋ
ऋक्षं दृष्ट्वा विषाध्यते (आ) २२२.५१
ऋक्षाञ्च भीमसेनो (आ) १४०.३३
ऋक्षास्त्वरणो जज्ञ (आ) १४०.२५
ऋयुषी च ऋग्वेद (आ) १५.१६
ऋग्वेदपारणे वद्याज्जात (मं) ४०.४२
ऋचा वै दापयेदधर्ममर्थो (मं) ५.१२६
ऋचा वै दापयेदधर्मं (मं) ४०.२६
ऋजुत्वाण्वैव केषाञ्चित् (आ) ७१.२४
ऋजुर्धर्मस्तिष्ठेः शुक्लैः (मं) २५.२४
ऋणशेषं पान्तिशेषं (आ) ११५.४६
ऋणानि वीष्यपाहृत्य (आ) ४६.१०
ऋतधामा च भद्रं नै (आ) ८७.५३
ऋतस्वजस्तस्य पुत्रो (आ) १३६.१२
ऋतुकाले च नारीणां (मं) ३२.७
ऋतेषुः स्थाण्डिलेमुक्च (आ) १४०.३
ऋतिविधः सहचाचार्य्य (आ) ४८.२
ऋतिवपुषो युद्धाता (आ) २१९.६५
ऋतिविधः सार्द्धमाचार्य्य (आ) ४८.३७

ऋ
ऋबिबुद्धी भुजो द्रो च (मं) ४०.५७
ऋषभास्तुष्ण्यास्तस्मा- (आ) १६०.२८
ऋषयः सर्वमेवेतज्जन्तूनां (मं) ४७.४४
ऋषि पत्नीश्च कन्या- (आ) २१४.४०
ऋषिभिर्वाचितो भेजे (आ) १.२२
ऋषिभ्यस्तु मया प्रवृत्तिमिति (मं) १.६६
ऋष्य जिह्वा कृति (आ) १६४.१६
ऋष्य शृंगस्तवा राम (आ) ८७.३५
ऋष्यादीनां च मध्येषि (उ) १६.३६
ए
एक एव तिलद्रोणो (मं) २६.१७
एक एव तिलो दत्तो (मं) २.१८
एक एव हरिः पूर्व (उ) २.१८
एकः करोरि पापानि (मं) १२.२१
एक काले मत्ता सुतां (मं) ४५.११
एकः क्षमावतां दोषो (आ) ११४.६२
एक ग्रीवं मृतानां तु (मं) २६.४५
एकचक्रो महाबाहुस्तारक (आ) ६.४६
एक चित्वां समाकृष्टो (मं) २६.४३

एक चित्वा रोहणे च (मं) ५.६०
एकतः पृथिवीदानमेक (आ) १२६.१२
एकतो दानमेवाहुः (आ) २२१.५
एकत्रिंशत्तितुगुणा (आ) ८६.४८
एकदा तु महात्मानः (उ) १.७
एकदा नैवतेयस्य लोका (मं) १.६
एकदोषञ्च संसार्य्य (आ) १६७.१७
एक द्वारं तुष्टुचक्रो (आ) ४५.२६
एकधाराश्च वनिताः (आ) ६५.१८
एक प्रकाश विस्फुल्लयर्थं (आ) ७२.५
एक बलिः क्षतायुः (आ) ६५.२८
एक भक्तेन नक्तेन (आ) १०५.६४
एक भक्तेन नक्तेन (आ) ११६.२
एक भक्तेन नक्तेन (आ) १३७.१५
एक भुक्त्वो मवाशार्द्धं (मं) ४६.६१
एकमात्रं यस्य शृंगं (आ) ६८.२७
एकं तु मोक्षयेद्विच (आ) २०.७३
एकं पुनर्विवाहं मया (आ) २०.२१
एकं वै सेवते मित्य- (आ) ११४.१०
एक राज्ञो पवासाञ्च (आ) १२१.७

एकवर्षं वृषज्वेन (मं) ४१.१०
एकवारं त्रिवारं वा (मं) ४.७६
एकवारं च सारे स्याद् (उ) १४.३२
एकचित्ति लभार्णि (मं) १२.३
एकविंशतिबंध्यांस (आ) ८३.६४
एकवृक्षं सदा रात्रौ (आ) १३३.४६
एकशुक्रो दिशुक्लश्च (आ) ६.६६
एकश्च चक्रलाभाय (आ) १६०.११
एव संवाहताः प्रोमता (आ) १५८.२
एकसार्धं अयातामां (आ) ११३.४७
एकस्तम्भं नमायुवर्द्धं (मं) ३.१००
एव स्मिन् विद्यते विप्रो (मं) २२.२६
एकस्मिन् भोजिते विप्र (आ) ८४.३२
एकस्थ पुत्रनाशः (मं) २०.२०
एकस्य वै लक्षणस्यापि (उ) २२.२६
एकस्य भुविस्तु प्रभवस्य (आ) ५८.२६
एकस्यो भित्तमन्मनि (मं) २२.४४
एकस्यो वै हस्तयसः (मं) ६.२४
एकस्यो स्वस्थमिच्छास्य (मं) १४.२
एकामरोमो कंठिदये (आ) १६६.३८

एका चैकस्य दातव्या (प्रे) १४.११	एकादशे द्वादशाहे प्रेतो (प्रे) १५.७४	एकी भावं प्राप्नुवन्ति मूलेन (उ) २.१२	एकोनविंशे विंशतिमे (आ) १.३१	एतत्स्तोत्रं ह्यर्पयेच्चैव (उ) ६.२३
एका तु नित्यसंसारा- (उ) ११.६	एकादशे द्वादशे हि (प्रे) ५.१५२	एकीभूतं यदा सर्वं (प्रे) १७.५	एको मे संशयो देव (प्रे) १७.१	एतदर्थं हि कुर्वन्ति (आ) १११.१४
एकादशभिर्बहुक्ता (आ) १४५.२४	एकादशे वृषोत्सर्गं (प्रे) २६.४४	एकेऽप्यनह्य विकृताकुल (आ) ७५.६	एको हि गुणवान् पुत्रो (आ) ११४.५८	एतदर्थं हि विप्रेन्द्रा (आ) १११.१३
एकादशविद्याह्यं मनवः (उ) ५.४६	एकादश्या गुरुशुक्लो (आ) ५६.२६	एकेन जन्मना ज्ञानान् (आ) २३६.१०	एतच्छ्रुत्वा नलो वीद्वं (उ) २०.१६	एतदादिक्रिया युक्ता (आ) १०८.२१
एकादश सहस्राणि (आ) १४३.५०	एकादश्यामृषिपूजा (आ) १३५.४	एकेनापि सुपुत्रेण (आ) ११४.५६	एतत् ते सर्व्वं माख्यातं (प्रे) ५.१५४	एतदेवानु मन्येते भोगा (आ) ११४.६३
एकादशाह प्रभृति पुरतः (प्रे) ३४.६७	एकादश्यां निराहारः (आ) ५२.२१	एकेनापि सुवृक्षेण (आ) ११४.५७	एतत्ते सर्व्वं माख्यातं (प्रे) ६.७४	एतद्गुण समाकीर्णं शरीरं (प्रे) ३.१०३
एकादशाहं द्वादशाहं (प्रे) २५.५	एकादश्यां व्रतं कुर्व्वं (प्रे) २२.६५	एकेनैव तु कार्याणि (प्रे) ३४.१३६	एतत्ते सर्व्वं माख्यातं (प्रे) १०.७२	एतद्गुणसमायुक्तं शरीरं (प्रे) ३१.४०
एकादशाहात् प्रभृति (प्रे) ३७.१२	एकादश्यां हरेरन्नं निः (उ) १४.३१	एकेनैव तु पाकेन (प्रे) २६.४७	एतत्ते सर्व्वं माख्यातं (प्रे) ३१.४३	एतद्दशाधघातार्थं (आ) २१३.५६
एकादशाहादारभ्य (प्रे) ३४.६०	एकादश्यां हरेस्तार्थं (उ) १४.३०	एकैकं बाहुयुग्मे तु एकैकं (आ) ६०.१६	एतत्ते सर्व्वं माख्यातं (प्रे) ३२.८२	एतद्दानफलं प्राप्य (उ) २६.१३०
एकादशाहे प्रेतस्य (प्रे) ५.४०	एकांतत्वं सुष्ठु भक्त्या (उ) २३.११	एकैकं शोभ्यन्तास्ते (उ) ६.३	एतत्ते सर्व्वं माख्यातं (प्रे) ३२.६४	एतद्दोषो ह्यस्त्यज्य (आ) २०१.४
एकादशाहे प्रेतस्य यस्य (प्रे) १३.८	एकान्तिनः स्ववपुषा (आ) २२७.१३	एकैकस्त्रिंशकस्तेषां (आ) ८७.४८	एतत्ते सर्व्वं माख्यातं (प्रे) ३२.१०५	एतद्धारयमाणश्च यं पं (आ) १६६.१६
एकादशाहे यच्छ्राद्धं (प्रे) ३४.३८	एकांशतमसि ह्येवं (उ) ४.७४	एकोऽपिभुंक्ते सुकृतमेक (प्रे) १२.२४	एतत्पानात्क्रिन्मिश्लेष्म (आ) २०१.१२	एतद्धि श्रद्धयायस्तु (प्रे) २३.१५
एकादशाहे यच्छ्राद्धं (प्रे) ३४.५६	एकांशस्तमसो ज्ञेयस्तदृशां (उ) ४.७३	एकोऽयं बहुमार्गायाः (आ) १५५.७	एतत्सपिण्डीकरणमेको (आ) ६६.३५	एतद्भक्ष्यञ्च पानञ्च (प्रे) ७.६४
एकादशाहे यः पिण्डस्तं (प्रे) ३४.५२	एकांशस्तमसो ज्ञेयस्तत्र (उ) ४.७२	एको दुष्कृतकर्म्मार्थं (प्रे) २०.१६	एतत्सर्व्वं काले च (उ) १४.४४	एतद्वा दिवसे प्रोषत- (आ) २१३.१५६
एकादशाहे राजेन्द्र (प्रे) ६.१४	एकांशस्तामसो ज्ञेयो (उ) ४.५४	एकोद्दिष्टं पुरोऽवश्यं (आ) २१६.७	एतत्सर्व्वं गिरी भक्ति (उ) २६.३५	एतद्विस्तार्य मे ब्रूहि (उ) १८.३१
एकादशी द्वादशी च (आ) १२३.१२	एकांशेन तु जीवत्वे (उ) २.१७	एकोद्दिष्टमपुत्राणां (प्रे) ४५.७	एतत्सर्व्वं तथान्यच्च (आ) १.१०	एतद्वेदितु मिच्छामि कृष्ण- (उ) १०.२
एकादशी द्वादशी च (आ) १२५.५	एकापि बद्धनी तत्र (प्रे) ३७.८	एकोद्दिष्टं विधानेन कार्य्यं (प्रे) ५.५६	एतत्सर्व्वं हरे ! ब्रूहि (आ) २.३७	एतन्मृद्वग्निना पक्वं (आ) १७४.७
एकादशी मुपोध्यैव (आ) १२५.६	एकारयुक्तं प्रथमांतःस्थ (उ) २५.२५	एकोद्दिष्टे तु सम्प्राप्ते (प्रे) ४५.६	एतत्सामान्यमुद्दिष्टं (आ) ४७.११	एतन्मे वद निश्चित्य (प्रे) ३८.३
एकादशी व्रतं नित्यं (आ) १२३.११	एका वक्त्रे तु दातव्या (प्रे) १५.६	एको वै घर्म्मराजाय (प्रे) ३७.६	एतत्सुसंयतं यस्य स (आ) २३५.७	एतस्मात्कारणात्प्रेतः (प्रे) ७.७२
एकादशोऽङ्गि यच्छ्राद्धं (प्रे) २६.४६	एकीकृत्या अरान्मात्रं (आ) ५६.४१	एकोनारायणो देवो (आ) १.१२	एतत्स्तोत्रं जपेत् पश्चात् (आ) ३३.८	एतस्मात्पातकात्प्रेतो (प्रे) ७.८८

एतस्मात्पासकाङ्क्षिप्र (अ) ७.५६	एतान्यौषधजातानि (आ) १६३.१६	एतेपि नासिकायाश्च (उ) ५.४२	एभि मर्चमहादेवपूज्या (आ) ३१.२३	एवमुक्तस्तु गोविन्दो (उ) ११.३३
एतस्मादेव पञ्जीष कर्म (उ) २६.७०	एतान्सर्वानुपाहृत्य (आ) १००.१४	एते मंताः समाख्याता- (आ) ३२.१६	एभिर्मन्त्रैर्महादेव (आ) ३६.१४	एवमुक्तो हृषीकेशः (उ) १८.७५
एतस्य श्रवणादेव मोक्षं (उ) १६.८०	एतां भगवती पृथ्वीं (आ) १६७.२३	एते मान्या यथापूर्वमेभ्यो (आ) ६४.२१	एभिर्नैपात्स्युरुजोव्रणा (आ) १६२.३२	एवमुक्त्वा तु सा देवी (उ) २४.१२४
एतस्य संघारणान्देव बीड (उ) २८.६४	एतावता हरिभक्तस्य (उ) १२.२	एते वसन्ति सततं मा (अ) ४७.१८	एरञ्जतैलं त्रिफला- (आ) १७२.४०	एवमुत्पादितो वह्निः (आ) ४८.७६
एताञ्चपेहृदयैर्बाहुः (आ) २१४.३४	एतासां रमणे काले (उ) १७.३६	एतेषां कृपया राजस्त्वर्च (अ) ६.३३	एता च बहुला प्रोक्ता (आ) २०४.१७	एवमुत्साहितः पञ्ची स्वरूपं (अ) ३.१
एताश्चक्षा न गन्तव्यं (आ) ५६.३५	एतासां हृन्मनं नैव (उ) ११.८	एतेषां च हरिः स्वामी (उ) २.५७	एतामांसी कुण्डमूला- (आ) १७६.३	एवमेतत्परं ब्रह्म स्वप्न (आ) २३६.३८
एतादृशं गङ्गिकायाः (उ) २६.८०	एताहि सप्तह्यवराश्च (उ) २८.५६	एतेषां चैव माहात्म्यं (उ) २७.३३	एता सयो ननी (आ) २०६.२७	एवमेतद्विजानीयान्मान्यया (उ) ४.५५
एतादृशं तप्तु जातं (उ) २१.२१	एतेऽर्चिताः स्वापिताश्च (आ) ४५.३४	एतेषां वाचकानः मंत्रा (आ) ३२.७	एवदशविद्या ज्ञो या विश्व- (उ) ५.३८	एवमेतः शायं याति (आ) ६३.१३
एतादृशं तव नैवेद्यमेवं (उ) १८.४७	एते आश्रमिकाधर्मा- (आ) ४६.२४	एतेषां श्रवणाङ्गिप्रा (उ) १.६४	एवन्तु श्रोतुमिच्छामि (अ) ४६.५	एवरे व कुलः प्रश्नो हरी (उ) २.३
एतादृशं तव सुखंनुचितं (उ) ७.१२	एते च वातजा रोगा (आ) १५६.५२	एतेषु श्रुतिर्यद्विर्वस (उ) ७.१८	एवम ज्ञानतः पुण्यं (आ) १२४.११	एवमेव समाख्यातं (अ) ३.१०४
एतादृशं न विजानेति (उ) १६.३२	एते चान्ये च बहुवो (अ) ७.१०	एतैः कर्षसमैः कर्कः (आ) १७४.१०	एवमभ्यर्च्य गृह्णीयाद् (आ) १२१.४	एवं ए मानवा विजा (आ) १४.११
एतादृशस्य स्तवनेकवास्ति (उ) ६.२६	एते चैकाशः षट् च (अ) ३.८२	एतैरेवायुर्गुह्यं मेरुः (आ) २०.२	एवमाज्याहुतिरल्पा (अ) १५.५०	एवं कृते खगश्चेष्ट (अ) २६.६१
एतादृशास्तव गुणान्वितुं (उ) ७.१८	एते तास्यै समाख्याता (अ) ३.६४	एतैर्धृयोवशकरः (आ) १८५.१४	एवमादिकमेवं (अ) ३.७५	एवं कृते गमिष्यति (अ) ४४.२२
एतादृशी शक्तिर्ममास्ति (उ) ६.२२	एते ते चन्द्रतुल्याः (आ) ११३.१४	एतैर्धृतं यथालाभं (आ) १७४.५	एवमादिनि चिह्नानि (अ) ४६.२७	एवं कृतेन सम्पश्येत्स (अ) १६.१४
एतादृशी महत्तत्त्वे (उ) ५.१	एतेदनीः सुताः ख्याता (आ) ६.५०	एतैर्नस्यपदानाश्च (आ) १७७.४६	एवमादीनि चिह्नाण (अ) ३.६५	एवं कृते वैनतेयसा (अ) ४७.३६
एतादृशो ह्यनुतापः खर्गैः (उ) २१.२३	एते द्वारे प्रपूज्या वै (आ) ४०.६	एतैश्च लक्षणैर्वै (आ) २१.२	एवमादिभिरग्यैश्च (अ) २२.१३	एवं कृत्वा नरोत्तिष्ठान् (आ) १२७.२०
एतानि पश्चिन्मनसा (अ) ४८.३१	एते द्वीपाः समुद्रंस्तु सप्त (आ) ५४.६	एतैर्स्तलानि सर्वाणि (आ) १६८.४६	एवमादिभिरग्यैश्च सुकृतैः (अ) ३.३८	एवं कोटिशात तस्यावयवः (उ) १०.६
एतादृशं ग्राम्यान् पशून् (आ) ४.३३	एतेन किं न पर्य्यति (आ) ८३.२१	एनं छिन्धि मनोमोहं (अ) २०.१४	एवमादिपु तीर्थेषु (आ) ८३.७८	एवं गणास्ते ब्रुवते (अ) ४८.३७
एतादृशं महादानान् (अ) ४.८	एतेन प्रसद्वशश्च (आ) ६.७०	एभिः पचेद्भुतप्रस्थं (आ) १६२.२५	एवमाद्याश्च गंधर्वाः (उ) ६.५	एवं गत्वाद्यासंख्याता (अ) ६.६३
एतान्येव विशदंते (आ) १५६.२१	एते पञ्चगुणाः प्रोक्ता (अ) ३२.३६	एभिः परिच्छिन्नतनुं (आ) ११.१६	एवमुक्तः सरस्वते (आ) २३१.२०	एवं गुणत्रयाणां च मिश्रित (उ) ४.५५

एवं चत्वारिहपाणि (उ) १६.२०	एवं निमग्नो रजसः (उ) ४.६३	एवं प्रवर्तिष्य चक्रं भूतग्रामे (आ) ४६.३४	एवं विधिं ततः कुर्यात्ततः (प्रे) ४.१६८	एवं सर्पं वलिं दत्त्वा (प्रे) ४.१३४
एवं च दृष्टिचक्री (आ) ४६.३१	एवं त्रिरुप विज्ञेय (उ) १६.८३	एवं प्राकृतसर्गाभिर्नवैकृतं (उ) ११.४७	एवं चिनिर्ममे बह्म (उ) १३.५३	एवं सङ्गं चिस्तीर्णं (प्रे) ३.६
एवं जनाञ्जठरे संनिधाय (उ) २.३१	एवं स्वधरवृत्त्या वा (आ) २१३.१०६	एवं प्रार्थ्यं द्विजान् (आ) ४३.४२	एवं विप्राः समादिष्टो (प्रे) ४७.४२	एवं मा जगदाधारा (आ) २२४.१०
एवं जलस्थाजलयो (प्रे) ५.२६	एवं दग्ध्वा नरं प्रेतं (प्रे) ५.१	एवं प्रेताः प्रवर्तन्ते (प्रे) २०.१२	एवं विलपतस्तस्य (प्रे) १६.१	एवं मा परमा दुष्टा (उ) ११.१३
एवं ज्ञात्वा ह्यग श्रेष्ठ (प्रे) २०.४४	एवं दुष्कृतकर्मा हि (प्रे) ४६.२८	एवं ब्रह्मा ब्रवीच्छ्रुत्वा (आ) ५३.१	एवं वृत्तस्य बह्मते (प्रे) ३६.७१	एवं संश्राम्यते पशिन् (प्रे) १०.७१
एवं ज्ञात्वा महावदेध्यानं (आ) ६१.१७	एवं द्विजानो ब्रुवति (प्रे) ७.१००	एवं ब्रुवति वै विद्रे (प्रे) २२.७५	एवं वृद्धि क्रमाद्याति (प्रे) ३२.६०	एवं स्तुनस्तथा विष्णुः (उ) १६.६०
एवं ज्ञात्वा महाराज (प्रे) २७.३२	एवं द्विरूपा विज्ञेया काम (उ) २०४.४	एवं ब्रुवन्ति ते प्रेताः (प्रे) २१.१८	एवं वै क्रियमाणानां (प्रे) १०.६८	एवं स्तुनास्तनस्तेन (आ) ८६.६१
एवं ज्ञात्वा सर्वदा (प्रे) २२.८३	एवं धन्वन्तरिः प्राज्ञ (आ) २०४.१	एवं ब्रुवन् हरमं (उ) २८.७१	एवं व्यंकटमाहात्म्यं (उ) २५.४६	एवं स्तुतो विष्णुरजः (उ) २.७०
एवं ज्ञानं सुविज्ञेयं (उ) १६.१०	एवं धन्वन्तरिर्विष्णुः (आ) १७५.१	एवं भाद्रपदे मासि (आ) १३०.१	एवं ज्ञात्वास्तु ताः सर्वा (उ) १७.८	एवं स्तुतो हरिः कृष्णो (उ) ११.१८
एवं ज्वराः प्रवर्तन्ते (आ) १४७.७०	एवं ध्यादिनाभ्यर्च्य (आ) ४३.३४	एवं मयोक्तं परम (आ) २३४.६२	एवं ज्ञात्वास्तुताः सर्वा (उ) १७.१४	एवं स्तुत्वा क्रमुरपि तूष्णी (उ) ७.६५
एवं तत्र गुणानां च (उ) ४.२१	एवं ध्यात्वा समभ्यर्च्य (आ) ११.२०	एवं मातामहादिभ्यः (आ) २१८.५	एवं ज्ञिवाय कृष्णाय (आ) १८.२०	एवं स्तुत्वा तु गरुडस्तूष्णी (उ) ६.४७
एवं तस्मान्मनैरमभिस्त्विति (प्रे) ३.१६	एवं ध्यायेत्सदा सूर्यं (आ) ३६.७	एवं मार्गं गच्छमानसु- (प्रे) १८.२५	एवं श्रुत्वा च परमं तूष्णी (उ) ७.२०	एवं स्तुत्वा तु पुलहस्तूष्णी (उ) ७.६२
एवं तस्यात्मनादित्यं (आ) २३६.४०	एवं न कुरुते नारी (प्रे) २६.५६	एवं मार्गं विलपति (प्रे) १६.२५	एवं संसारं चक्रं ऽस्मि (प्रे) ३२.८०	एवं स्तुत्वा तु वरुणः (उ) ७.३२
एवं तु मत्वा परमादरेण (उ) २५.१३	एवं न ननुतुः परिशंसयतो (उ) २४.५६	एवं यः कुरुते रुद्र (आ) ३३.७	एवं संस्कारगुह्यस्य (आ) २२.१७	एवं स्तुत्वा तु सांगर्षी (उ) ६.५६
एवं तु निर्णयोक्त्येय (उ) १८.७८	एवं न बन्धो भवति (आ) ८८.१६	एवं यो विवरेत् ताक्षमं (प्रे) ३४.१०१	एवं स गरुडं प्रोचे (आ) १६७.५५	एवं स्तुत्वा देवं देवो हरि (उ) ७.
एवं तु पापकर्ममाणो (प्रे) ३.८६	एवं नाम्ना च सर्वे वै (प्रे) २२.३६	एवं वर्धति ये मूढास्तेपि (उ) २.१६	एवं स जलपतस्तस्य (प्रे) २७.६१	एवं स्तुत्वा नारदो वै (उ) ७.३१
एवं तु यातुमानानां (प्रे) १०.८१	एवं पिण्डः समाख्यातो (प्रे) ३२.५७	एवं विचित्रैर्निजकर्मभिः (प्रे) २.६१	एवं स जलपतस्तस्त (प्रे) २७.६१	एवं स्तुत्वा पुलस्त्येपि (उ) ७.५६
एवं तु स्तवस्तस्य (आ) ८६.४६	एवं पुत्तलकं कृत्वा (प्रे) ४.१५४	एवं विजाय रोगादी- (आ) १६७.५७	एवं सदा ये प्रवर्चित- (उ) २०.३६	एवं स्तुत्वा निरुद्धस्तु (उ) ७.२६
एवं ते कथितस्ताक्ष्यं (प्रे) १२.१	एवं पूर्वैकृतं कर्म (आ) ११३.५५	एवं विदित्वा परमो गुरुर्मम (उ) ६.३५	एवं समस्तो यो प्रवर्चित- (उ) २०.३६	एवं स्तुत्वा वलदेवो (उ) ६.२५
एवं ते कथितस्ताक्ष्यं (प्रे) १८.४	एवं प्रक्षाल्यते प्राज्ञ- (आ) ८८.१८	एवं विधिं बहुगुणं (आ) ७५.५	एवं समाचारं युजोन्नरोऽपि (प्रे) ४८.४२	एवं स्तुत्वा भारती तु (उ) ६.४३

एवं स्तुत्वा मरीचिस्तु (उ) ७.५१
 एवं स्तुत्वा महाभागो (उ) ८.१७
 एवं स्तुत्वा वारुणी तु (उ) ६.५३
 एवं स्तुत्वा शची देवी (उ) ७.१०
 एवं स्तुत्वा स दक्षस्तु (उ) ७.१६
 एवं स्तुत्वा स रुद्रस्तु (उ) ६.५०
 एवं स्तुत्वा सशेषस्तु (उ) ६.४५
 एवं स्तुत्वा हरि देवं (उ) ७.३७
 एवं स्तुत्वा हरि मित्तस्तूष्णी (उ) ८.४
 एवं स्तुत्वा हरि सा तु (उ) ६.३०
 एवं स्तुत्वा ह्यगिराश्च (उ) ७.५६
 एवं स्तुत्वा ह्यति रपि (उ) ७.५४
 एवं स्तुत्वा तदेवेशं (आ) ३२.३६
 एवं स्मृत्वा श्रीनिवासस्य (उ) २५.६०
 एवं हरेस्तव कथां रसिकां (उ) ७.२१
 एवं हि सिंहलेदेशे कुर्वन्ति (आ) ६६.३६
 एवं होमविधिं कृत्वा (आ) ४८.८६
 एष ग्रहान्तिके दोषः (आ) १०५.४६
 एष ते कथितस्ताक्ष्यं (प्रे) ३.६६
 एष पिण्डो मया दत्तस्तव (आ) ८३.४१

एषामायुर्व्यर्थमेवं (उ) १८.६३
 एषां त्रिरात्रमभ्यासा- (आ) १०५.६८
 एषां दशपलान्भागान् (आ) १६२.६
 एषु विष्वं प्रभवति (आ) २३६.३५
 एषु षट्सु विधिः प्राक्नः (प्रे) ४.४८
 एष्टव्या बहवः पुत्रा (प्रे) ६.१२

ऐ

ऐणरौरव्वाराह शाशमांसै (आ) ६६.३८
 ऐनिलस्य तु दुष्यन्तो (आ) १४०.५
 ऐ क्रौं श्रीं स्फैं क्षौं (आ) २५.१
 ऐन्द्रे वा नरतीर्थे च (आ) ८३.३१
 ऐं ह्रीं श्रीं अखण्डमण्डला (आ) २६.४
 ऐं ह्रीं श्रीं फौं क्षौं आधार (आ) २५.२
 ऐं ह्रीं श्रीं ह्रीं स्फैं नमो (आ) २६.३
 ऐशान्यां केचिदिच्छन्ति (आ) ४८.६
 ऐशान्यां स्थापयेत्सोमं (आ) १७.५
 ऐश्वरी केवला शक्ति- (आ) ५०.२०
 ऐश्वर्यमध्रुवं प्राप्य राजा (आ) १११.८

ओ

ओंकारन्तु भ्रुवोर्मध्ये (आ) १६६.५
 ओंकार पूर्वमुद्धृत्य (आ) १८.२
 ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म (प्रे) ४६.१०८
 ओषध्यः फलमूलिन्यो (आ) ४.३२
 ओष्ठे नेत्रे ललाटे च (आ) १७८.१७

औ

औत्तमस्य मनोः पुत्रा (आ) ८७.६
 औदकाः पशवः षष्ठाः (आ) ४.३४
 औदध्वर्देहिकदानानि (प्रे) १६.१३
 औरसः क्षेत्रजः पुत्रः (आ) १०७.२७
 औरस क्षेत्र जाद्याश्च (प्रे) २५.३१
 औषधं भगवान् विष्णुः (आ) १६३.१७

ऊ

ऊं अं प्रभूनाय नमः (आ) ३६.३
 ऊं अग्निष्वात्ताः (आ) २१५.४
 ऊं अजमजरमनन्त (आ) १.१

ॐ अद्यास्मिन्देशे अमुक- (आ) २१८.७
 ॐ अमुक गोत्र ! (आ) २१८.२४
 ॐ अमुकगोत्राणामस्मत् (आ) २१६.१
 ॐ अमुकगोत्रेभ्योऽस्मत् (आ) २१८.१२
 ॐ अमृतेश्वर ऊं भैरवाय (आ) १८.१६
 ॐ अर्कासनाय नमः !! (आ) ३६.५
 ॐ आं हृदकाय च शिरः (आ) २३.११
 ॐ आपो अस्मान्मातर (आ) २१४.११
 ॐ आयातु वरदे देवि (आ) २१७.५
 ॐ इत्थं मातामहादि (आ) २१८.२७
 ॐ इदमापप्रवहता (आ) २१४.२८
 ॐ इदं विष्णुविचक्रमे (आ) २१४.६
 ॐ उरुं हि राजा वरुण (आ) २१४.६
 ॐ ऊर्जवहन्तोरमृतं (आ) २१५.६
 ॐ कणिचिकीणिकववाणी (आ) २७.१
 ॐ कारपूर्वसायुज्यं (प्रे) ३२.१०२
 ॐ कारयुक्ता देवस्य (आ) ३४.६
 ॐ कार शब्दोविप्राणां (आ) १११.१५
 ॐ कारश्चन्द्रमा वह्नि (आ) ४२.६
 ॐ कारेण व्याहृतिभि (आ) २१४.२२

ॐ क्षः अस्त्राय नम इति (आ) ३४.३८
 ॐ क्षीं शिरसेनमश्च (आ) ३४.३६
 ॐ क्षुं नमः ! स्मसेत्पाशं (आ) २०.१६
 ॐ क्षं कवचाय नमः कवचं (आ) ३४.३७
 ॐ क्षं हृदयाय नमः अनेन (आ) ३४.३५
 ॐ क्षीं नेत्रत्रयाय बौषट् (आ) ३४.७
 ॐ क्ष्व नमः !! रवतेन (आ) २०.१६
 ॐ खरवोत्काय त्रिदशाय (आ) १६.११
 ॐ खखोत्काय नमः (आ) १६.१०
 ॐ गणपतये इति अयं (आ) १८.५.१
 ॐ तत्त्वयामि ब्रह्मणा (आ) २१४.१६
 ॐ तेजश्चण्डाय हुं फट् (आ) ३६.१८
 ॐ दद्रु क्रौं ह्रीं ठः ठः (आ) १८७.१२
 ॐ धात्रे नमः । ऊं विधात्रे (आ) ३०.६
 ॐ नमः ॥ इन्द्रवज्रं करे (आ) २०.१५
 ॐ नमः खड्ग वज्रपाण्ये (आ) १७८.१०
 ॐ नमश्चाय रुद्राय (प्रे) ८.२७
 ॐ नमः सर्व सत्त्वभ्यो (आ) १७८.११
 ॐ नमो भगवति ऋक्षकर्णि (आ) ४१.२
 ॐ नमो भगवति चामुण्डे (आ) ३८.७

ॐ नमो भगवते जले (आ) १८२.१६	ॐ रतत चापुषेष्टअमुकं(आ) १८०.५	ॐ सुवर्णरेखे कुकुट (आ) १६.१६	ॐ ह्रीं कलचक्रिण्यै (आ) २३.११
ॐ नमो भगवते महा- (आ) ११५.६	ॐ लसद पिजिह्वाह (आ) २०.८	ॐ सूर्यास्तिनाय नमः (आ) ७.३	ॐ ह्रीं शिवाय नमः (आ) ७.६
ॐ नमो (भगवते)वायु- (आ) २३४.५	ॐ वाय्वतो ईश्वर्यते ऊं (आ)२२०.८	ॐ सौ सोमाय नमः !! (आ) ३६.५५	ॐ ह्रीं सदा विनाय (आ) २०.११
ॐ नमो वः पितरो रसायः(आ) २१५.७	ॐ वायवेदो महाविष्णवो (आ) ११.५	ॐ स्वागतं भवद्विरिति (आ) २८.३	ॐ ह्रीं वषेयाय नमः (आ) २०.१३
ॐ नमो वैदेवाय वृत (आ) १२३.७	ॐ विष्णवसुनां गधवः (आ) ४१.१	ॐ कृष्णशक्यवः (आ) ११७.१६	ॐ ह्रीं वीर्याय जेतोयम (आ) ३०.८
ॐ नारायणं नमस्कृत्य (आ) १.१	ॐ विष्णुरिति संस्मृत्य (प्रे) ४०.६४	ॐ ह्रीं अश्यां नमः (आ) ४०.११	ॐ ह्रीं गोविंदे (आ) १७८.२०
ॐ निहृमि सर्वयदमेव्य (आ) २१८.१७	ॐ विष्णवे वैलोच्य (आ) २६.४	ॐ ह्रीं आर्यतत्त्वाय (आ) २३.२	ॐ ह्रीं प्रतिपद्ये हूँ (आ) २३.१३
ॐ पपाय नमः । अं....(आ) ३९.२०	ॐ भग्नो देवीरभिष्टय (आ) २१.८६	ॐ ह्रीं आर्यतत्त्वाय (आ) ४२.२१	ॐ ह्रीं यवदवायवायिनि (आ) १०.६
ॐ पपाय नमः । ऊं कणि- (आ) ३६.४	ॐ शुभ्रतां लोकाः पितुः (आ) २१.१४	ॐ ह्रीं ईशानाय नमः (आ) ४०.१२	ॐ ह्रीं श्रीं वीं ह्रीं (आ) २६.११
ॐ पात्रपद्व करिष्ये ऊं (आ) ११.८८	ॐ आश्विदिग्धमच्छि- (आ) २१.१६	ॐ ह्रीं गणपतये नमः (आ) ४०.४	ॐ ह्रीं वृषिवाहिन्यस्य (आ) १०.४५
ॐ पृथिव्यै नमस्तुभ्य (प्रे) ८.२६	ॐ आंध्रद्वयाय नमः ऊं (आ) ३०.२	ॐ ह्रीं तत्पुष्पाय नमः (आ) ४०.१०	ॐ ह्रीं सरस्वतीनमः (आ) ७.५
ॐ प्रजाप्रपत्ये स्वाहाः ऊं (आ) ११६.२	ॐ अभ्यै नमः (आ) ३०.६	ॐ ह्रीं तमेवशाय विभवे (आ) २३.६	ॐ ह्रीं हूँ हावेदवरेव (आ) २५.३
ॐ भगवन्परमि- (आ) १६.१८	ॐ आंध्रवासनदेवताः (आ) ३०.४	ॐ ह्रीं वामदेवाय नमः (आ) ४०.६	ॐ ह्रीं ह्रीं ह्रीं भिरुवाये (आ) १३.२
ॐ भूः ऊं भुवः ऊं स्वः (आ) २१७.४	ॐ श्री श्रीधराय वंदोभ्य(आ) २६.३	ॐ ह्रीं शिवाय नमः (आ) ४०.१३	
ॐ मूलः शिवाय हूव्ये (आ) ३६.१२	ॐ श्री श्री श्रीधराय (आ) २१.५	ॐ ह्रीं गियासनदेवता (आ) ४०.४	
ॐ मल्लानामाभिननुं (आ) १.१	ॐ समरकृतं प्याताम् (आ) २१५.३	ॐ ह्रीं सिद्धयै नमः (आ) ४०.७	क
ॐ महा कौशिकाय नमः(आ) १३.४	ॐ समस्त परिश्रायः- (आ) ३१.१५	ॐ तौ ह्रीं ह्रीं ह्रीं ह्रीं ह्रीं (आ) ३३.७	कं टं पं शं गृह्णान्स्या (आ) ११.३०
ॐ सदा कौशिके कं तव्ये मां (आ) २१४.१३	ॐ समस्त परिश्राया (आ) २२.१८	ॐ ह्रीं हूव्याय नमः (आ) ३६.२२	कतेन तुरुपो विजो वो (उ) १२.६५
ॐ मोदास्तप्यताम् (आ) २१५.२	ॐ तस्मै नमोऽभिषयते (आ) १९.१२	ॐ ह्रीं तस्युत्तरायै (आ) ११.६	कंस्यस्य गायसन्त- (आ) १६.१३
ॐ येते शतं वरुण्ये (आ) २१४.७	ॐ सिद्धिमदासनम् इह (आ) २१.८	ॐ ह्रीं ईशानाय नमो (आ) २१.७	क दह्यै क एवाह्वात (आ) २०.६६
			कले तच्छोषिण सत्वात्स(प्रे) २७.११

४

कं टं पं शं गृह्णान्त्या (भा) ११.३८

कॉलेन तुल्यो विज्ञो यो (उ) १२.६५

कंसस्य नाशनस्त-(आ) १५.१३३

क इहाय क एनाह्वयभा (जा) २०६.६

कक्षे तच्छोणित्वात्स(प्रै) २७.११

कचाः श्लक्षणाः महा-(आ) १७६.८

कच्छं न लक्ष्मीः (मे) ४३.२५

कटितन्तु निद्रहं त्रै (सा) १७१७.५६

कटि पृष्ठं गृह्यन्तापि (त्रे) ३४.५०

कटि वल्लं निम्बमूल-(भा) १७७.३८

कटिहि दीर्घा गृह्यकारिणः (३) २२-१३

कटुकं (पिच्छली) तमरं (ल) १/१००, १/१००

कटको दीपनः शोषी (आ) १७३.१३

पुनर्विचार- (५५) १९७१

कदुक्षान्छ ताक्षिण्ड्य (अ) ३२.११
ताक्षिण्ड्य ताक्षिण्ड्य (अ) ३२.११

पञ्चमः प्रश्नः ।

महोदयक विनायक कल्याण कल्याण (पृष्ठ ४३)

कर्मण्ये धीमनः (४०) ३५४५

कल्याण संयत म्हासे (२०१) १३.१५.२

कटवन्मन्त्रणाः पिलां (५१) १६=१

कठिनी रोमजा शस्ताभद (आ) ६५.६

क्यासाबाग भेईवरी (आ) १७०.५

कलकत्ता विश्वविद्यालय (अ०) १९७५

कष्टकारिगुह्यीभ्यां (जा) १७०, ३।

श्री गरुडमहापुराणम् : : श्लोकानुक्रमणी

कण्टकाय्या नागरस्य (आ) १७५.१३
 कण्टकाय्या रसप्रस्थक्षीर- (आ) १७४.३
 कण्टकाय्यारस प्रस्थ (आ) १६२.३४
 कण्टकाश्च सुतीक्ष्णा (प्रे) ३३.५
 कण्ठग्रहे विलग्नानां (प्रे) ४.१०५
 कण्ठग्राह विमग्नानां (प्रे) ४०.५
 कण्ठरोधोमल भ्रंश (आ) १६७.२१
 कण्ठाभरण दोषेण (आ) २२२.५५
 कण्ठे प्रलेपमदजं (आ) १४६.६
 कण्ठं दक्षिणहस्ते तु (आ) १०७.३४
 कण्ठमान् पाण्डुरोमा (आ) १६२.३५
 कण्ठस्फुरणनिस्तोदभेद (आ) १६७.७
 कण्ठरक्षातिनाशेन (आ) १६७.२६
 कथमाकाशकल्पस्य (आ) २३६.१५
 कथमुत्पद्यते जन्तु- (प्रे) ३२.१
 कथं कव्यानि दत्तानि (प्रे) १०.८
 कथं किं केन दातव्यं (प्रे) २४.३५
 कथं कुर्वन्ति ते प्रेताः (प्रे) २०.१३
 कथं च म्रियते जन्तु (प्रे) २८.१२
 कथं त्वामीदृशं सूक्ष्मं (आ) २३४.४२

कथं पुत्रादयः स्युर्मो विप्रा (आ) ८४.३८
 कथं प्रेतघटं कुर्याद् (प्रे) २७.५४
 कथं प्रेताभवन्तीहि (प्रे) २७.३५
 कथं प्रेता महाकाया (प्रे) २८.५
 कथं प्रेता वसन्त्यत्र (प्रे) २७.१
 कथं मम स्यात्तव दर्शनं (उ) १६.५६
 कथं मुक्ता भवन्तीहि (प्रे) २७.४१
 कथं रुद्रं सुरैः सार्द्धं- (आ) २.६
 कथं व्यासेन कथितं पुराणं (आ) २.१
 कथं ससर्जं भगवांस्तत्ता (उ) २.१
 कथं सुखी प्रदृश्येत (उ) ११.३५
 कथं हरी मनुष्याणां (उ) १.१०
 कथमयन्तुमहाप्रेता (प्रे) २२.५३
 कथयन्त्युन्मनीभावं (प्रे) ४६.७७
 कथयस्व प्रसादेन (प्रे) १४.१७
 कथयस्व मम प्रीत्या (प्रे) ६.३६
 कथयामि क्रमप्राप्तं प्रष्टुं (प्रे) ३.१०६
 कथयामि नृपश्रेष्ठ (प्रे) ६.४०
 कथयामि नृपश्रेष्ठ (प्रे) २७.२३
 कथयामि परं गोप्यं (प्रे) ३२.५

कथयामि पुनस्तेषां (प्रे) ३१.३७
 कथाभङ्गकरश्चैव (प्रे) ४७.१५
 कथितः सर्वं दुष्टानां (आ) ३३.४
 कथिता पिप्पली (आ) २०४.१२
 कदन्नभुवपरिजनो न च (आ) ५३.१३
 कदल्या मूलमादाय (आ) १६०.८
 कदम्ब कुसुमाकारो (आ) ४५.२७
 कदथितस्यापि हि (आ) ११०.१६
 कदलीक्षार संयुक्त (आ) १६०.१६
 कदली चोत्पलं पद्म (आ) १७३.२४
 कदलीदल क्षारन्तु (आ) १६०.७
 कदाचिच्छ्राद्धकाले वे (प्रे) ७.५०
 कदाचित्सुविरुद्धं च (उ) १२.१०७
 कदाचित्स्वर्गमाप्नोति (प्रे) ३२.७२
 कदाचिदसुरावेशद्विरुद्धं (उ) १८.१८
 कदाचिद्भुक्तकर्मा च (प्रे) ३१.७३
 कदा चैतान्हेय बुद्ध्या (उ) १८.५८
 कदा द्रक्ष्ये वदनं वै मुरारे (उ) २३.३६
 कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य (उ) २३.३४
 कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य (उ) २३.३५

कदा द्रक्ष्ये श्रीनिवासस्य (उ) २३.३८
 कदा द्रक्ष्ये श्री निवासस्य (उ) २३.३६
 कदापि गर्भवद्गुल्मः (आ) १६०.५४
 कदापि भाग्ययोगेन (प्रे) ४७.२१
 कदिद्रियार्थं हि धनादिकं (उ) १८.५६
 कनक क्रोड सहितं (आ) १२७.१६
 कनकभूषण संग्रहणो (अ) ११०.१४
 कनिष्ठपूर्वार्धः स्नानार्थं (प्रे) ४.७०
 कनिष्ठया नष्टतां याति (उ) २८.८६
 कनिष्ठांगुलि पर्वच्च (उ) १३.२६
 कनिष्ठादि प्रमोकेण (आ) ११.३०
 कनिष्ठादेशिन्यंगुष्ठ (आ) ६४.६
 कनिष्ठामादितः कृत्वा (आ) २२.५
 कनिष्ठिकानामिका वा (आ) ६५.११२
 कनिष्ठिकामूलभवा (आ) ६५.१०६
 कनिष्ठिकां समाश्रित्य (आ) ६३.१८
 कनिष्ठिकां समाश्रित्य (आ) ६३.२०
 कनिष्ठेषु च सर्वेषु (आ) ११४.६५
 कन्यादानं वृषोत्सर्गं (आ) २२०.२०
 कन्याप्रदानं तस्यैव (आ) १०५.१६

कन्याभावे संस्थिता भद्रसंज्ञा (उ) २०.२
 कन्याभिलाषी विप्रविः (आ) ८६.२
 कन्यां च युष्मतीं च (आ) १३२.१७
 कन्याविदूषकश्चैव दानं (प्रे) ४७.१७
 कन्या विवाहयेद्यस्तु (प्रे) ३८.२४
 कन्या सत्यवती दत्ता (आ) १३६.७
 कन्ये शृणु त्वं वैकटाख्या (उ) २४.१
 कन्ये शृणु त्वं ह्यभवत् (उ) २४.६३
 कन्यैव सा कृष्णपत्नी (उ) १६.२८
 कपालमालामशिवां सदा (उ) १८.१५
 कपालमोचने स्नात्वा (आ) ५२.८
 कपाली भीषणश्चैव (आ) २४.८
 कपिस्थं ग्राहिदोषघ्नं (आ) १६६.२५
 कपिज्वलितलांगुली (आ) १४३.६७
 कपिलाख्य महासीधे (उ) १६.४६
 कपिलां यः पिबेच्छूद्रो (प्रे) २८.३३
 कपोत इव कूजेक्ष्व (आ) १६६.१६
 कफपित्ताज्ज्वरः स्तम्भो (आ) १६३.१७
 कफपित्तानित्यः प्रायो (आ) १६८.२७
 कफपित्तास्रजिन्मुद्गः (आ) १६६.५

कफवातज्वरे देयं (आ) १७५.१४	कण्व्यासं स्वरैः कृत्वाः (आ) १६७.२०	कर्णकण्ठागुली बाहु (प्रे) ३४.७६	कर्णस्य तु दानेन न (प्रे) ३०.१५	कर्णयत्र प्रधत्तानि (आ) ११३.२५
कफवातो समो यत्र (आ) १४७.८०	करा ये नेत्रवीज (आ) ११.१२	कर्णयोः कृमिनाशः (आ) १७६.६	कर्णरगव्यसर्पिर्मयी (आ) १७७.६२	कर्मात्मा पुण्य रोमैः यः (उ) २६.३६
कफस्वामाशय स्थानं (आ) १६८.१८	करस्मिः शकुनेः पुत्र- (आ) १३६.३५	कर्णयोस्ताल पत्रञ्च (प्रे) ४.१४४	कर्णर-मदनकन-मधुकैः (आ) २०२.१६	कर्मात्मादेव धर्माभ्यं (उ) २०.४२
कफात्तर्तमित्यमरुचिः (आ) १६०.४६	करवीर भृंगपत्रं लवणं (आ) १८३.१५	कर्णिकातलहस्तं तु (आ) ६.६	कर्णर टेवदाकञ्च मधुना (आ) १८०.२	कर्मात्मादेव कृत्रिदेवादि (उ) २०.४०
कफादामाशये जाना (आ) १६५.५	करवीर मूलनेपादौ (आ) १८६.७	कर्णिकां केसरं सत्त्वं (आ) १२६.५	कर्णरामुत्पुर्णश्च (प्रे) ४०.५६	कर्षस्मि मन्मानसने (आ) १४६.१६
कफेन रुद्धः पवनो (आ) १६३.१४	कराग्रं वेदवस्तुत्वा द्वारं (आ) ४७.१५	कर्णिकां पीतवर्णेन (आ) ८.१०	कर्णरैः कृमिर्यो (आ) १२०.३	कर्षका श्रमजिह्वाः (आ) १०७.१०
कफे सुदुग्धान्कुलत्थान् (आ) २०१.२२	करापितं यस्तु कुतं (प्रे) ४८.३६	कर्णिकायां द्विभागेन (आ) ८.७	कर्म्मकर्ता च कर्मव (आ) १५.२०	कर्षण-भकादिद्रुपानि (आ) १६०.३६
कफे स्तेमित्यगुरुता (आ) १६७.१६	करालो ह्रीनवन्तश्च (आ) २०१.२	कर्णिकायां वासुदेवं (आ) ३२.२५	कर्म्मजग्न शरीरेषु (आ) ११३.२८	कर्षणाद्विधायदेव (आ) १५६.१४
कफो वसन्ते तमपि (आ) १४७.३६	करिष्येति कलो प्राप्ये (आ) २२३.३३	कर्णे कुक्षो नासिकाकिम (आ) २२.५१	कर्म्मजं देहमाश्रित्य (प्रे) १८.४०	कर्षादिभेदं नेपेतनत्या- (आ) १८७.१२
कबंधावरणं ह्याचं कोट्या (उ) १०.७	करुषश्च प्रधप्रश्च (आ) ८७.२८	कर्णे वैवाय शिष्याद्या (आ) ४६.२१	कर्म्मणा केन देवेन (प्रे) १३.१	कर्णकोटिं विहर्त्तावं (उ) ३.४८
कमण्डलुषरा शान्ता (आ) २१७.६	करे बद्धं तु निगुं डया (आ) १८४.६	कर्णे नेत्रे मुखे प्राप्ते (आ) १०७.३६	कर्म्मणा वध्यते जन्तु (आ) २८६.११	कर्णं प्रतिकूलं स्यात्सा (प्रे) ६.६२
कमण्डलु प्रदानेन (प्रे) ३१.१२	करोति तत्र स्याद्वा (आ) १५८.२२	कर्णे च नासिके वक्षो (प्रे) ३२.२७	कर्म्मणा मनसा धाया (आ) २३८.६	कर्णमिबकामिबकोपेतं (आ) १३३.६
कमलादिहरिपीतं मुख (आ) १८४.३०	करोति तीव्रवेगञ्च श्वासं (आ) १५०.८	कर्णं च नासिके वक्षो (प्रे) ३२.२७	कर्म्मणा मिद्विकामरत्न (आ) ५१.२०	कर्णं युद्धयुद्धमयं ततः (आ) २६५.७
कम्पते गमनारम्भे (आ) १६६.४४	करोति यः स संमुखो (प्रे) ४.८३	कर्णं च नासिके वक्षो (प्रे) ३२.२७	कर्म्मदाराः कर्मलोकाः (आ) २११.३	कर्णमपुत्रोभुवविहर्त्ता (आ) ७०.२१
कम्पयन्ती शिरो श्रोत्रां (आ) १५१.७	करोति मुष्ककाञ्चन (आ) १४६.६	कर्णं च नासिके वक्षो (प्रे) ३२.२७	कर्म्मदेवानंतरं तु निगु- (उ) १३३.५१	कर्णं बद्धं नी चैव प्रधान- (आ) ४८.३०
कम्पा (न्या) वरुणं सुख- (आ) ६१.५	करोति सर्वमंगश्च (आ) १६३.६	कर्णं च नासिके वक्षो (प्रे) ३२.२७	कर्म्मभिन्नान्तरं तु निगु- (उ) १३३.५१	कर्णं युद्धयुद्धमयं ततः (आ) २६५.७
करञ्जस्य तु बीजानि (आ) १६१.२३	करोत्यकालशयन (आ) १६७.२५	कर्णं च नासिके वक्षो (प्रे) ३२.२७	कर्म्मभिन्नान्तरं तु निगु- (उ) १३३.५१	कर्णं युद्धयुद्धमयं ततः (आ) २६५.७
करंजो नक्तमालः (आ) २०४.८०	करं नक्तं यदि परिहित (आ) ७५.७	कर्णं च नासिके वक्षो (प्रे) ३२.२७	कर्म्मभिन्नान्तरं तु निगु- (उ) १३३.५१	कर्णं युद्धयुद्धमयं ततः (आ) २६५.७
करञ्जो नक्तमालः (आ) २०४.८०	कर्णेन सपुत्रकं शिष्टाङ्ग (आ) ६८.१०	कर्णं च नासिके वक्षो (प्रे) ३२.२७	कर्म्मभिन्नान्तरं तु निगु- (उ) १३३.५१	कर्णं युद्धयुद्धमयं ततः (आ) २६५.७
करञ्जस्य सक्तो (आ) १३६.६६	ककोटो नो गुरुः पथो (आ) १६.७	कर्णं च नासिके वक्षो (प्रे) ३२.२७	कर्म्मभिन्नान्तरं तु निगु- (उ) १३३.५१	कर्णं युद्धयुद्धमयं ततः (आ) २६५.७

कलिकल्मषहर्त्रे च (आ) ३२.३४	कश्चरेत्कष्टकारेण (आ) २०६.८	काकश्चरासभसृगाल (आ) ७७.४	कामं चाकृतराः पंच (आ) ७०.२०	कारणेन विना भूत्ये (आ) १११.२७
कलिगवंग पुण्ड्रांगा (आ) ५५.१४	कश्चिदज्ञाजगामाथ (प्रे) ६.२०	काकश्चानोपनी तन्तु (आ) २२२.४३	कामं चेममभिध्याय (आ) ८६.१०	कारयेत्क्रूर कर्माणि (आ) ६७.१३
कलिगालाबुनी पित्त- (आ) १६६.१६	कश्यपो गारुडाद्वक्षं दग्धं (आ) ३.८	काकैर्बकैर्वकोलूके- (प्रे) ३.१४	कामं तु रागः कुरुविन्द- (आ) ७०.१३	कार्तवीर्यं जघानाजी (आ) १४२.६
कलिगेन्द्रयवारिष्टं तस्य (आ) २०४.१६	कषायकटुतिक्ताम्ल (आ) १६८.२	काकोली च स्मृता (आ) २०४.२६	कामभार्या रतिर्या तु (उ) २८.४१	कार्तिकादिषु मासेषु (प्रे) १४.१६
कलिप्रभावादुष्टोक्तिः (आ) २३०.२०	कषायं कटुरोहिण्या (आ) १७५.१२	कांकां गतिमवाप्नोति (प्रे) २५.३२	काम युक्तो हरः पूज्यो (आ) १२४.३	कार्तिकाश्विनयो विष्णो (आ) १२२.४
कलेवरं च तत्याज मरणे (उ) २०.१८	कषायश्च हितस्तस्य (आ) १४८.१३	काक्षंति पुत्रपौत्रे (प्रे) १०.३०	कारूपं महातीर्थं (आ) ८१.१६	कार्तिके च चतुर्दश्यां (प्रे) १८.७
कली कृतयुगंतस्य (आ) २३०.२२	कषायो ग्राहको रोपी (आ) १७३.२०	कांक्षन्ते पितरः पुत्रान् (आ) ८३.५६	कामस्याप्यभिमानी तु (उ) १३.१८	कार्पासद्रोणशिखरे (प्रे) ४७.२७
कली नृणां तस्य लाभो (उ) २६.८८	कषायो मधुना पीतो (आ) १७१.१४	काचोत्पल करवीर (आ) ७२.१४	कामादभ्रमोऽरुचिर्दाहो (आ) १४७.२६	कार्यासं वै तेन दत्तं (उ) २८.१३०
कली युगे सर्वं पुराणमध्ये (उ) १.४३	कष्टमाषमरीचानि तगरं (आ) १७६.१६	कांचीक्षेत्रे वरदराजस्य (उ) १६.४४	कामानवाप्नुयात्कामी (आ) २४१.११	कार्पासिके हूते क्रीञ्चो (आ) २२५.२८
कली संति कल्पमानं (उ) १२.७७	कष्टैकसम्भवं शिवत्रं (आ) १६४.३६	काञ्जिकस्य सतैलस्य (आ) १७७.२७	कामान्संप्राप्नुयात्कामी (आ) ८६.३६	कार्पासौषधितैलं च (आ) ६०.१४
कल्किर्विष्णुश्च भविता (आ) १४५.४०	कस्मात्तैलोद्वर्त्तनं (प्रे) २८.२२	काञ्जिकस्याढकं दत्त्वा (आ) १६२.४३	कामावतारो विज्ञेयः (उ) २८.३२	कार्यकालोचिता- (आ) ११०.२४
कल्पवाहः सविज्ञेयः (उ) १६.७०	कस्मात्पदानि देयानि (प्रे) १८.१५	काद्रवेयाश्च फणिनः (आ) ६.६०	कामेर्घ्याक्रोधसम्बन्धाद् (प्रे) ३२.७८	कार्यं तु षोडशी पडभिः (प्रे) ५.३०
कल्पितं दीयते दानं (प्रे) ३०.७	कस्मादनशनं पुण्यम- (प्रे) ३६.१	कान्तावियोगः स्वजन- (आ) ११५.१८	कामोदकाः पुत्रसखिस्व- (आ) १०६.५	कार्या विद्वापि सप्तम्या (आ) १३१.४
कल्याणः कल्यादः कर्त्ता (आ) ८६.४४	कस्माद्देवाज्जगज्जातं (आ) २.३५	कांस्यपात्रे घृतं स्थाप्य (प्रे) १४.४१	काम्पित्तलोऽथरक्तांग (आ) २०४.४६	कार्यं च मंत्री सत्स्त्री (आ) ६४.६
कल्पान्तकालक्षुभिताम्बुरा (आ) ७३.२	कस्मिन्काले वृषोत्सर्गं (प्रे) १३.५	कांस्यं माषं मसूरं च (आ) १२८.५	काम्येन पूजनं विष्णो (उ) १६.४०	कालकेयस्तु विज्ञेयः (उ) १२.१००
कल्याणद्वुत्तगात्राय (उ) २६.३७	कस्मिन्चित्समये पूर्णं (प्रे) १८.२६	कांस्यहारी तु हंसः स्यात् (प्रे) २.७०	कायेपित्तं यदान्यस्तं (आ) १४७.८३	कालञ्जयात्सृञ्जयो (आ) १३६.६६
कल्याणास्ते सारभोक्ता (उ) १४.१६	कस्यचित्त्वथ प्रक्षीद्र (उ) १६.३५	कामः क्रोधो भयं लज्जा (प्रे) ३२.३	कारणं चेतसश्चैव (आ) १५.५०	कालः पचति भूतानि (आ) १०८.७
कवषो हरितः कन्वो (उ) ७.१३	कस्मिन्चिदनेक रूपं (आ) ७१.२२	कामः क्रोधः ह्यहंकारो (प्रे) ३१.३१	कारणं ब्रूहि मे ब्रह्मन् (उ) १७.२	कालं प्रवध्यन्ति ? (आ) ५६.४०
कव्यवाहस्तथा सोमो (आ) ८४.१२	कस्यदोषः कुले नास्ति (आ) १०६.१७	कामदेवत्रयोदश्यां पूज्यो (आ) १३७.१	कारणं महत्तत्त्वं प्रधानं (आ) १५.४६	कालं वक्ष्यामि संसिद्धयै (आ) ६६.१५
कव्यान्यशेषाणि च (आ) ८६.३४	काकजंघा वचा कुष्ठं (आ) १७८.८	कामपुत्रो निरुद्धोऽपि (उ) २८.३८	कारणं वीरुषां चैव (आ) १५.६०	काल विच्छोन्नियो (आ) ११०.२८

कालः सूक्ष्मगतिर्गतिः (आ) १०८.६	काशच्छादितश्च निचया- (आ) १६२.१३	किमर्थं चत्वरं दुग्धं (मे) २८.१७	किं फलं तु भवेदन्ते (मे) १३.६	कुञ्जरस्य मदाकृतस्य (आ) १८८.२५
कालाग्निमिव दीप्त (आ) १६७.५३	काशयवासोक्तसदनं (आ) १६१.३१	किमर्थं नमनं विष्णो- (उ) १.१६	किं यत्प्राप्तये पुंसां (आ) २२७.३०	कुञ्जरैस्तदभिर्नर्तै (मे) ७.१२
कालाग्निरेण व्यवनश्च- (आ) ८६.६	काशीयं पुष्पाशोषं (आ) २०४.६२	किमर्थं पुत्रपुत्राश्च (मे) २८.६	किं हि कृत्वा विद्या- (आ) २०४.४६	कुठारां मुसलो वण्डः (मे) ३०.२५
कालिन्दी सज्जकावद्रियमुना (उ) २१.२	काश्मरी कटफल (आ) २०६.२४	किमर्थं पुत्रपुत्राश्च तस्य (मे) १.२६	किं वान भोजयन् (मे) १०.४०	कुण्डं चाग्नेयं संतोष्य (आ) ४८.१४
कालिन्दी अपिचोत्पत्ति (उ) २१.१	काष्ठवद् ब्रह्मसंलीनो (आ) २३५.५१	किमर्थं मण्डल भूमौ (मे) २८.८	किं वा रथाग्रे भरणं (उ) २०.११	कुञ्जो दद्वेष्ट्य वसर्मा (आ) ५१.६१
कालीयक पीतकाष्ठ (आ) २०४.३८	काष्ठा सावस्य भार्या (उ) २८.४३	किमर्थमासुरो दानं (मे) २८.१०	किं वा गतिरुत्तरी (आ) १७५.६	कुतः कर्मैन्द्रियाणीह (मे) १.८६
काले जालेदिष्टनामा (उ) १८.६८	काशवसासक्षयच्छादि (आ) १४६.२१	किमायासपराः केचिद् (मे) ४६.५६	किं रोटादिकवक्त्रैव (उ) ११.२२	कुतो निद्रा परिश्रम (आ) ११५.८८
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	काशवसिन्वच्छादि (आ) १४०.१२	किमासनं ते मरुडासनायकि (उ) ७.३६	किं रोतिनं कुण्डलिनं (आ) ३४.१२	कुतो समुद्रावपत्वार्षं (आ) २.३५
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किमेतत्कथितं देव (मे) २८.३	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र भूजान्तं दक्षय (मे) १७.३
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं करोमि वयं मच्छामि (आ) ८६.२	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं चाश्रुत्वाऽतः पञ्चाच- (उ) १७.११	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं चित्रं यदि देव (आ) ११४.१४	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं जीवितेन धनमान (आ) ११५.३४	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं तत्परीयते तस्य (मे) २८.२०	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं तद् द्वयं देवदेवेश किं (उ) २८.७४	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं तस्य दानं किं (आ) २३०.२	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं वल्लर्बह्मिर्नर्तः (मे) ३०.२२	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं दानमिति तुल्यं मे (मे) ४.४०	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं नामकलोत्पत्तिं (उ) २४.६२	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६
कालेऽस्तिपुणा संधिः (आ) १०८.६	किञ्चूरास्तं वदन्त्येवं (मे) १६.४५	किं नामकलोत्पत्तिं (उ) २४.६२	किं रोतिनं महाह्यं गहन (आ) ६२.६	कुत्र वाशिः हि वाशि (मे) ५.९६

कुबजस्य पतिश्चैव (आ) १५.२४	कुसपाण्डवयोर्वरं देव (आ) १४५.१०	कुप्युं मित्रलिगमुदर (आ) १६१.२२	कुशाः शाकं पयो गन्धाः (आ) ६८.१६	कूपे च पतिता न (आ) २२२.४४
कुञ्जस्य कीटघातस्य (आ) ११५.७८	कुस्वभो मधोः पुत्रो (आ) १३६.३६	कुर्वीतप्रणति भूमौ (आ) ५०.२८	कुशाश्वः कुशनाभ (आ) १३६.६	कूपे पिण्डादिकं कृत्वा (आ) ८३.२५
कुमारश्चैव भूमीशः (आ) ५.३८	कुस्वत्वं गृहीत्वा (प्र) ६.६५	कुर्वीत यात्रां च तदर्थमेव (उ) २४.१४	कुण्डं पूर्णं साज्य-मधु (आ) २०२.२४	कूपोदकं वटच्छाया (आ) ११४.३२
कुमारानां चैव बालानां (प्र) २५.६	कुस्वेति तद्योवतोसौ (आ) ६६.१७	कुर्वीत ये पठन् नित्यमेव (उ) ६.२४	कुण्डनागवलाचूर्ण (आ) १६०.४	कूपोदकेन तत्कार्यं (आ) ८४.१६
कुमारी ब्राह्मणानां तु (प्र) २२.६७	कुर्याच्च चित्तं शरदि (आ) १४७.३८	कुर्वीत वैराग्यममूल (उ) ६.३२	कुण्डमेहज्वरश्वास कास- (आ) १६६.१८	कूर्ममस्याश्वमहिष- (आ) १६३.१४
कुमारी च गृह्वी च (आ) ४८.४५	कुर्याच्च मासिकं मासि (प्र) ८.६२	कुर्वन्त्यन्ये सुताः (प्र) २५.३६	कुण्डं मांसी सैन्धवञ्च (आ) १६२.६	कूर्मश्च कुरो वासुदेव (आ) २३.४७
कुमारी महिमार्जं च (उ) २७.१४	कुर्याच्छतभिः पायां च (आ) ५६.४६	कुर्वीत रामे श्राद्धं (प्र) १०.५७	कुण्डं विसर्पमन्यच्च (आ) १६७.२४	कूर्मनिनतो गृहगृह्णी (आ) ६५.३
कुमार्यां च कुमित्रं च (आ) ११५.१	कुर्यात्किमार्गिणं सर्वाणि (प्र) २४.४०	कुलमागश्च सन्त्यज्य (प्र) २२.१७	कुण्डं संवृणितं कृत्वा (आ) १८२.३	कूर्मो वराहो नृहरि (आ) ८६.११
कुमार्यां विपुलत्वाच्च (उ) १६.६७	कुर्यात्किञ्चादिकं (आ) १०६.२७	कुलनेषुपजायन्ते धानि (आ) ६७.१२	कुण्डवीसर्पं विस्फोट (आ) १७१.४१	कूर्माण्डकस्य स्वरसः (आ) १६१.६
कुम्भकस्य गृहे जाता (उ) १६.६६	कुर्यात्क्षीब्रह्माध्मा- (आ) १५८.२६	कुलशीलगुणोपेतः सत्य- (आ) ११.२४	कुण्डा व गभगा ब्राह्मो (आ) १७२.१४	कूर्मावतनालशारश्च (आ) १६०.२०
कुम्भकस्य सुतानीला (उ) १६.७४	कुर्यात्पिष्टमनीं लेखां (प्र) ४४.२५	कुलानां शतसुधूरतमेव (आ) ८६.३५	कुण्डैकहेतवोऽस्तजः (आ) १६५.४	कुरुनामस्य तालित्वं (आ) १८८.७
कुम्भको निषचलत्वाच्च (आ) ४६.३५	कुर्यात्सिद्धिर्नामूल (आ) १८६.१३	कुलामृत प्रवश्यमि स्तोत्र (आ) २३२.१	कुण्डोवतं यच्च (आ) १६४.३१	कुच्छुक्रुडर्मकागन्तु (आ) १०५.७३
कुम्भं निकुम्भं (आ) १८३.४५	कुर्यात्सिद्धिर्नामूल (आ) १८६.१३	कुलीर चूर्णं सक्षीरं (आ) १८२.६	कुम्भाण्डो राजपुत्रश्च (आ) १००.११	कुच्छुत्रयं गुरुः कुर्यान् (आ) १०५.३६
कुम्भी पाकादिनरकोम्बी (प्र) १५.२८	कुर्याद्विद्योगताम्येव (आ) ५६.२०	कुलेद्योतति मुदात्मा (प्र) ३१.८	कुम्भीवक्रुणि वाणिज्यं (आ) ६६.२८	कुच्छुसाध्यानि (आ) १५६.५५
कुम्भीरनेत्रदंष्ट्राश्च (आ) १८४.२८	कुर्यादिकावशाहं च (प्र) १४.२८	कुले निजयेद् भक्तं पुत्रं (आ) ११०.१०	कुम्भीवक्रुणि वाणिज्यं (आ) २१३.६१	कुच्छुद्य तत् कुच्छुर्य (प्र) ४.१६२
कुम्भेऽग्निनिहन्ता च (आ) १५.६२	कुर्याद् द्वादशहस्तं वा - (आ) ४८.५	कुलैः निजयेद् भक्तं पुत्रं (आ) ११०.१०	कुम्भं कंकुमञ्चैव (आ) १६१.१५	कुच्छुण्येतानि सर्वाणि (आ) १२८.४
कुरङ्ग मासङ्ग पतङ्ग (प्र) १२.८८	कुर्याद् भयैः समायुतै (आ) ६६.२५	कुशकटकवस्मीक (प्र) ५.६०	कुम्भनीलव्यतिमिश्र (आ) ७०.१०	कुच्छुण्येतानि सर्वाणि (आ) १२८.४
कुरंगमातंग पतंग (आ) १५.२१	कुर्याद् सप्तवर्षाणि (आ) १३७.१३	कुशकाशोरुचूकानां (आ) १७२.६	कुम्भस्तवयकस्येव द्वे (आ) ११०.१३	कुच्छुण्येतानि सर्वाणि (आ) १२८.४
कुरक्षत् परं तोषं दानार्हं (आ) ८१.४	कुर्यान्मरं श्रु निधरं (आ) १८७.५	कुशालाकुशवैः प्रारुध्य- (आ) ७३.१४	कुटस्थः स्वच्छरुचश्च (आ) १५.६७	कुच्छुण्येतानि सर्वाणि (आ) १२८.४
कुरक्षामत्येव (प्र) ४.७२		कुशाः पिण्डेषु निभार्याः (प्र) २६.२२	कुप बापो लडागादीना- (आ) २२१.२२	कुच्छुण्येतानि सर्वाणि (आ) १२८.४

कृतज्ञः कृमिकः कीटः (आ) २२५.२३	कृते प्रतिकृतं कृत्या- (आ) ११५.४७	कृत्वा ब्रह्मरूपे देवं (आ) ४८.३८	कृष्ण जन्ममृत्युं पत्नी (उ) १६.६५	कृष्णावतारे कन्येव नन्द- (उ) १६.६
कृतघ्ना नास्तिका (मै) २७.३६	कृते शोचि मुक्षितं च (आ) ८१.२०	कृत्वा भयसम्पर्कं (मै) २२.७०	कृष्णत्ववृद्धविष्णुत्रय- (आ) १५६.३४	कृष्णावतारे द्रोणनामा (उ) २८.४७
कृत बूढोपनीतश्च (मै) २६.२८	कृते श्राद्धं पुणा ह्येते (मै) ३५.१२	कृत्वा मायामयं रूपं (मै) २२.४८	कृष्णदेहेषितस्यास्तु न (उ) १७.२७	कृष्णावतारे विजयो (उ) १६.६६
कृतज्ञं तद्वापरादि (आ) २२३.५	कृतोपवासः सुस्नातः (मै) ८.११	कृत्वा भूतपुत्रीपत्नु (आ) २२२.२६	कृष्णधाम्यानि पुत्रां (मै) २३.१४	कृष्णावतारे सैव ताराच (उ) २८.५३
कृतपापेभ्यः श्रेष्ठोऽपि (आ) २२२.५४	कृतो प्रष्टुमन्तश्चैव (उ) १६.८१	कृत्वा रक्षस्व मां विष्णो (आ) १३.१२	कृष्णयामादिवचनैव (उ) २.१५	कृष्णा श्वन्सारणा पीता (आ) ५७.३
कृतपापेभ्यः श्रेष्ठोऽपि (आ) २३०.५	कृतिकादौ च पूर्वण (आ) ६१.१०	कृत्वा शिरसि तत्पात्रं (आ) ३६.२०	कृष्णवर्णः करासास्यस्व (मै) २७.२१	कृष्णक्षेत्रं कृष्णशिरा (आ) १६२.१०
कृतपापः करीरगि (आ) १७३.१४	कृतिकास्त्वन्निवेद्यया (आ) ५६.२	कृत्वा श्राद्धादिकं पित्रं (आ) ८४.२०	कृष्णवर्णनं राजसा (आ) ८.११	कृष्णे रघुरज्जित शत्रोश्च (आ) २२.८५
कृतं क्लिष्टं समुत्पद्यते (आ) ४२.२२	कृत्यासीनं तीर्थगतं (मै) ३६.१७	कृत्वा स्नानं ततः सन्ध्यां (आ) ३१.३	कृष्णवर्णो भीमगर्भो (आ) ८१.२२	कृत्यमाणाश्च धाम्यैः (मै) ३२.७६
कृतं यजेदाश्वयुजे यज्जितं (आ) १०.२५	कृत्यैर्द्विष्णुर्नित्यैव (आ) ६६.१६	कृत्वा होमं यथा कालं (आ) २१३.६७	कृष्ण सारो मृगो यत्र (मै) १२.१०	केचित्करम्य पुण्याभा (उ) १५६.३१
कृतस्तनः पुराणादि (आ) ८७.६३	कृत्वा किं फलमाप्नोति (मै) १४.१८	कृत्वा हेमाम्बुसंस्थानं (आ) ५.१	कृष्ण स्फोटावृतः पिण्डो (आ) १६०.२६	केचित्तं प्रेतमेवाहुर्मया (मै) १५.३८
कृतस्य कारणं नास्ति (मै) २६.६५	कृत्वा कृष्णं वनिं पूर्वं (मै) २१.२७	कृत्योपवासं रेतोविष्णु- (आ) १०५.५५	कृष्णस्य चन्द्रस्य यमस्य (उ) २६.३२	केचित्पुनर्मातृनामां (मै) १.५
कृतः कृतस्तपसाश्च (आ) १००.१२	कृत्वा वैकाट्याहञ्च (मै) ३४.३६	कृताः कृणो मत्स्यवृत्ते- (आ) १४०.२१	कृष्णाग्रे काशयेद्विभ्रं (मै) ४०.१५	केचित्पुनर्मातृनामां (मै) १.५
कृतान्निकायां भुङ्जीत (आ) ६४.१७	कृत्वा च वसुभिर्भामं (आ) ४६.२६	कृतयो भस्मविष्टा (मै) १६.१८	कृष्णाग्रे कारयेद्विभ्रं (मै) ४०.१५	केचित्पुनर्मातृनामां (मै) १.५
कृतार्तिः कृतकर्मा च (आ) १३६.२४	कृत्वा कृतघ्निकारणं (आ) ८६.६	कृमि कोटं पतङ्गवत् (मै) २.६२	कृष्णाजिनं समास्तीर्य (मै) ४०.४५	केचित्पुनर्मातृनामां (मै) १.५
कृतारो हापरागते च (मै) २०.१८	कृत्वा तत्त्वदमान्ति (आ) ६७.३७	कृमि कीटः पतङ्गो वा (मै) १३.२४	कृष्णाजिने समास्तीर्य (आ) १०७.३३	केचित्पुनर्मातृनामां (मै) १.५
कृतान् वृषधनश्चाभूत् (आ) १३६.१७	कृत्वा विषवर्णं स्नानं (आ) १०५.७१	कृमिः स्त्रीवधकर्ता च (आ) २२५.२४	कृष्णाकोलस्य मूलेन (आ) १६१.१३	केचित्पुनर्मातृनामां (मै) १.५
कृतान्ते क्षत्रियैः प्रा (आ) २२३.७	कृत्वा निष्कनं ताड्यं (मै) ३६.२०	कृमस्य वृद्धं कार्यं (आ) १६.२८	कृष्णादेहेषि भाग्यता (उ) १७.२४	केचित्पुनर्मातृनामां (मै) १.५
कृतार्त्तं महातले (मै) ३.४६	कृत्वा निरयानं यो वै (मै) ३६.५	कृत्वा भास्वतोदयस्तु (आ) १३८.१४	कृष्णा धाम्यैः क्षिता (आ) १७०.३१	केचित्पुनर्मातृनामां (मै) १.५
कृतोऽप्यकृतसंगश्च (आ) १५७.११	कृत्वा पापाग्नेकानि (मै) ३८.३१	कृणो कृष्णोऽप्येकेशश्च (आ) १६८.३२	कृष्णा धाम्यैः क्षिता (आ) १७०.४५	केचित्पुनर्मातृनामां (मै) १.५
कृते तपः प्रशंसति च तायां (मै) ३४.२	कृत्वा भूतिं पापानि (मै) ४२.६	कृपि कुर्वन्निः श्रान्तं (आ) १०७.७	कृष्णाजिनं करायाश्च (आ) २०.४२	केचित्पुनर्मातृनामां (मै) १.५

केन गच्छति तेजस्तु (प्रै)	३८.२	कैर्धर्मैः कैश्च नियमैः (आ)	२.३४	कीर्णं पट्टसूत्रं वा कार्पासं (आ)	४३.६	कुडो रक्तेन संमार्ज्यं (आ)	४१.३	नव धनं नव मुतात्रया (प्रै)	१६.७
केन पुण्येन तु भवान् (प्रै)	६.४४	कैश्चपापैः कर्तव्यैः (प्रै)	३३.२	नतोरनंतरं जातो मित्रो (उ)	८.१	कुडो रुद्धगतिर्वायुः (आ)	१६०.२२	नव माकपृष्ठममनं (आ)	२२८.१६
के यूयं तेषु संवेकः सितः (आ)	८४.४०	कोऽपि मृत्युं न जयति (प्रै)	१२.२२	क्रन्दत्यविरतं सोऽपि (प्रै)	२.५३	कुराः केकरनेत्राश्च (आ)	६५.६८	नव माना नव पिता (प्रै)	५.११५
केवलं सत्त्वमित्युक्तं (उ)	८.२३	कोऽयं प्राप्य न गवितो (आ)	१०६.१८	क्रमतोक्रमनो योयो (आ)	२४०.१६	कुरे दक्षिण वक्त्रा स्य (आ)	६५.६६	नव स्वप्ने नियतं (प्रै)	६.१०३
केवला भारती इवा (उ)	१६.६६	कोऽभामुखं च दाराहं (आ)	८१.१५	क्रमवृद्ध्या दशाहानि (आ)	१७०.६३	कुरोयपतितवात्यदा (आ)	६६.६२	नवाध्यात्वा ततो (आ)	२०१.१३
केणयज्ञैः समक्रान्ता (प्रै)	३२.१२३	को गर्वः क्रियते ताड्यं (प्रै)	१५.२५	क्रमशः समतीतयत्समानाः (आ)	७३.१५	क्रोधास्वमाशान्शोभाद (आ)	१२८.१६	नवाध्याश्च गिर्युक्तो (आ)	१७०.५८
केशरं मातुलुंगं च (आ)	१६६.२१	कोटं इवरं चाश्वमेध (आ)	८३.१६	क्रमायत्तं प्रतिदत्तं (आ)	२१३.८७	क्रौञ्चः ककुप्पाह्नोते (आ)	५६.७	नवाधो हस्ति महाकाशं (आ)	१७०.४३
केशराजि समायुक्तं नरं (आ)	१८७.६	कोट्यः पाश्वानि धारा- (आ)	६८.३०	क्रमेण वाति म प्रेतः (प्रै)	१५.८१	क्रौञ्चः द्वीपे शुसितः (आ)	५६.१२	नवाधोवधोगां सर्वासां (आ)	१७७.४३
केशरे तु स्वगन्तव्य (आ)	१६७.३६	कोणमुत्रादुभयतः कोणा (आ)	८.३	क्रमेण वायोः संसागति (आ)	१६०.५२	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६	नवाध्यात्वे सावर तोयं (प्रै)	८७.४
केशवं मार्गं शीघ्रं तु (आ)	१३७.६	कोणाधिपं निष्कृतिश्च (उ)	८.१२	क्रव्यादपक्षिणायुधं शुक्र (आ)	६६.६६	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६	नवाध्यात्वे विरभुटद्गात्रा (प्रै)	३.४३
केशवाधाश्चतुर्विनिर्बे (उ)	१५.२८	कोद्रवोद्वालकंश्चाग्निस्त- (आ)	१४८.२	क्रामन्ति भूतपीतानि (प्रै)	३२.६२	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६	नवाहं गन्तुमीयमे (प्रै)	५.१३७
केशवाय नमः पूर्वै तया (उ)	२४.१०८	कोधयेयः को जगत्सटा (आ)	१.७	क्रमयश्च द्विधा प्रोक्ता (आ)	१६५.१	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६		
केशवादा रोमविस्त्रंता (आ)	१६५.१०	कोपात्तदोपेऽपि पित्तस्य (आ)	१४७.३०	क्रमिश्च क्रिमि भक्षश्च (प्रै)	३.५१	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६		
केशाग्लोपयताभिश्च (आ)	६५.८०	को वेदस्तस्य चेष्टा तु (उ)	१४.४६	क्रियते गान्धर्वाणाम् (प्रै)	४.१८०	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६		
केशाः शतमयूखाय (आ)	१२७.१७	कोशगूढे नृपा दीर्घभूमिश्च (आ)	६५.१३	क्रियते मानपाणाम् (प्रै)	३५.२१	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६		
केशिने उलनश्चैव (आ)	१५.८०	कोशं त्वदीयं जयतिश्च (प्रै)	४८.३५	क्रिया कार्या यथाशक्ति (आ)	१०६.८	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६		
केशिचयमेक एवासाव- (आ)	१३८.३१	कोमारदरास्यागो च (प्रै)	२.७३	क्रियाश्रिकारस्तस्वीव (प्रै)	६.६६	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६		
केशीदैत्य समोर्ध्वे च (उ)	१२.६५	कोमरिक्वा ब्राह्मणः (आ)	१४२.१६	क्रियाभिभोगभीनो- (आ)	१४६.१६	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६		
केषोषु वै बटजटा त्वचि (प्रै)	४०.५२	कोमिको मित्रहृता च (प्रै)	२.७५	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	१०६.११	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६		
कैकेयोति च नाम्ना सा (उ)	२०.१६	कोमिकस्य ऋचिः गुचः (आ)	१३६.३२	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	५.४	क्रौञ्चपादादुत्तरतो- (आ)	८३.४६		

क्ष

क्षणं विमुक्तते जन्तु (आ) २३२.३
क्षणाङ्कं प्रायश्चित्तं (प्रै) ३३.३६
क्षणो नास्ति गृहां (आ) ११४.६
क्षेत्रं च क्रिमिभिः (आ) १६८.३५
क्षतान्धो वायुना (आ) १६०.१२
क्षत्रजातिः मातपनं (आ) २२२.१३
क्षत्रवृद्धः क्षत्रवृद्धात् (आ) १३६.६

क्षत्रान्वयो वापि (प्रे)	४८.६	क्षीरस्य द्वादश प्रोक्तः (आ)	२२७.६६	क्षेत्रपालायनम् (आ)	७.१०	खरस्थाने वृषं दृष्ट्वा (आ)	१६६.२६	गंगाधारे श्वाने च (आ)	८१.२
क्षत्रियो द्वादशाहे तु (प्रे)	३४.६५	क्षीरात्मगर्करमाद (आ)	१७१.४५	क्षेत्रगर्णो दृष्टेयुश्च (आ)	८७.४६	खरस्थाने स्थिते मिह (आ)	१६६.२५	गङ्गाया उत्तरे कुले (आ)	१७०.८
क्षत्रो दशाहर्हश्चसु (आ)	१०७.११	क्षीरातिभिश्च संस्माः (आ)	४२.११	क्षेत्रस्थविष्णोऽर्धमात (उ)	२३.३०	खरोष्ट्रयानश्च्यवनो (आ)	६६.५४	गंगा विनिर्मगच्छा (उ)	३.३६
क्षमा तु सुषुप्ते भाव्या (आ)	५.१५	क्षीरेः प्रक्षाल्य तस्याः (आ)	१०७.३२	क्षेत्रस्याभ्यादिकोणेषु (आ)	२८.४	खस्वाटस्य च वै केना (आ)	१८७.६	गंगासमस्तु पर्जन्य इति (उ)	५.३४
क्षमां कुर्वति क्रुद्धेषु (आ)	२३०.२७	क्षीरोदमयने वैद्यो दे (आ)	१४२.४	क्षेमोपकाराणि च वासुदेव (उ)	६.१५	खाक्षीन्द्रमूर्ध्वगंसर्व (आ)	१०.३	गङ्गां गन्तुं सङ्क्षेपु (आ)	२२०.१८
क्षयायोपेक्षिताः सर्वे (आ)	१४६.२	क्षीरोमि सद्वाकारं (आ)	१६७.११	क्षोभयेदनिमानयान् (आ)	१५६.२२	खाक्षीन्द्रसूर्यगंतवं (आ)	२२.११	गच्छतस्तिष्ठतो वापि (आ)	११५.३०
क्षयो भवेष्टया वल्लं (आ)	२२८.१५	क्षुते निष्ठीवते स्वाप (आ)	६७.१०	क्षोभिण वामसासृष्टा (आ)	७१.२१	खाक्षिरा त्रिकतागिष्ट (आ)	१७१.४०	गच्छन्ति चापवर्क्षे (आ)	११३.२३
क्षवधुद्वारविष्टम्भ (आ)	१५६.३२	क्षुतक्षाम कण्ठो नृपतिः (प्रे)	२७.१२	खं मुखे नामिके वामुं (आ)	२१३.४३	खाक्षिरां कोनकापटो (आ)	२०.८	गच्छन्ति मार्गेण (प्रे)	४८.२
क्षान्तिं सत्यविहीनश्च (आ)	११२.२०	क्षुत्क्षामता सधुत्वं च (आ)	१४७.८	खगा च यक्षरक्षामि (आ)	६.६४	खिन्दन् पयोऽपानकुङ्कुमा (आ)	७०.८	गच्छन्तु देवताः सर्वे (आ)	१२.१३
क्षारोदश्च तथा मूत्रे (प्रे)	३२.११५	क्षुत्क्षुन्नं महादुःख (प्रे)	६.५४	खगेश्वर तस्मात्तलक्षणे (उ)	२२.०१	ख्यातिश्च गुणशोका (आ)	५६.१५	गच्छन्तान् गजं दृष्ट्वा (आ)	१६६.३१
क्षितिर्वरि हविर्भोक्ता (प्रे)	३२.३४	क्षुत्क्षुपा विष्टदेहश्च (प्रे)	६.५३	खगेश्वर प्रकृतिः सुष्ठम (उ)	३.३८	ग्यायत्रा जगद्गुः क्रम्या (आ)	५.३१	गच्छन्तान् श्वय दृष्ट्वा (आ)	१६६.२८
क्षितो दत्तञ्च पिष्टादि (प्रे)	५.१३८	क्षुत्क्षुपा पीडितो यति (प्रे)	३६.८	खगेश्वरः प्रकृतिः सुष्ठम (उ)	३.३८	ग्यायत्रा जगद्गुः क्रम्या (आ)	५.३१	गच्छन्तान् श्वय दृष्ट्वा (आ)	१६६.२८
क्षिप्तवानये च घरापुष्टे (प्रे)	३३.३७	क्षुत्क्षुपा पीडितो यति (प्रे)	३६.८	खगेश्वरः प्रकृतिः सुष्ठम (उ)	३.३८	ग्यायत्रा जगद्गुः क्रम्या (आ)	५.३१	गच्छन्तान् श्वय दृष्ट्वा (आ)	१६६.२८
क्षिप्रं नश्यति धर्मेश (प्रे)	६.११३	क्षुत्क्षुपा पीडितो यति (प्रे)	३६.८	खगेश्वरः प्रकृतिः सुष्ठम (उ)	३.३८	ग्यायत्रा जगद्गुः क्रम्या (आ)	५.३१	गच्छन्तान् श्वय दृष्ट्वा (आ)	१६६.२८
क्षिप्रं भवति धर्मिणा (आ)	२२७.२७	क्षुत्क्षुपा पीडितो यति (प्रे)	३६.८	खगेश्वरः प्रकृतिः सुष्ठम (उ)	३.३८	ग्यायत्रा जगद्गुः क्रम्या (आ)	५.३१	गच्छन्तान् श्वय दृष्ट्वा (आ)	१६६.२८
क्षीणस्य सामुद्रमुत्सवं (आ)	१४७.१५	क्षुत्क्षुपा पीडितो यति (प्रे)	३६.८	खगेश्वरः प्रकृतिः सुष्ठम (उ)	३.३८	ग्यायत्रा जगद्गुः क्रम्या (आ)	५.३१	गच्छन्तान् श्वय दृष्ट्वा (आ)	१६६.२८
क्षीयते बलसंगस्य (आ)	१६१.७	क्षुत्क्षुपा पीडितो यति (प्रे)	३६.८	खगेश्वरः प्रकृतिः सुष्ठम (उ)	३.३८	ग्यायत्रा जगद्गुः क्रम्या (आ)	५.३१	गच्छन्तान् श्वय दृष्ट्वा (आ)	१६६.२८
क्षीर काजिकसंघुष्टं (आ)	१७७.११	क्षुत्क्षुपा पीडितो यति (प्रे)	३६.८	खगेश्वरः प्रकृतिः सुष्ठम (उ)	३.३८	ग्यायत्रा जगद्गुः क्रम्या (आ)	५.३१	गच्छन्तान् श्वय दृष्ट्वा (आ)	१६६.२८
क्षीर षष्टिकभोजीस्या (आ)	१७०.६४	क्षुत्क्षुपा पीडितो यति (प्रे)	३६.८	खगेश्वरः प्रकृतिः सुष्ठम (उ)	३.३८	ग्यायत्रा जगद्गुः क्रम्या (आ)	५.३१	गच्छन्तान् श्वय दृष्ट्वा (आ)	१६६.२८
क्षीर सप्ततलं दद्यात् (आ)	१२८.११	क्षुत्क्षुपा पीडितो यति (प्रे)	३६.८	खगेश्वरः प्रकृतिः सुष्ठम (उ)	३.३८	ग्यायत्रा जगद्गुः क्रम्या (आ)	५.३१	गच्छन्तान् श्वय दृष्ट्वा (आ)	१६६.२८

गणपूज्यो वक्रतुण्ड (आ) १२६.२५
गणं क्रोधवशं विद्धि ते (आ) ६.६२
गणं गुरुप्रपूज्याय (आ) ३६.२१
गणेशतुर्दश सुरा (आ) ८७.२१
गणहूपदस्य रूपाणि (आ) १५६.५७
गणेशो वक्त्रं तथा ग्रीवा (प्र) ३४.४६
गत प्राणं ततो ज्ञात्वा (प्र) ४.४१
गतस्य शकुन्तेगधार- (आ) १५६.१३
गतं पापपरं तत्तु न (प्र) ६.१३६
गतयोन्मृपवर्ज्योऽसौ (आ) १४३.६
गतस्य नरकं पापात् (आ) २२५.५
गतानि बहुतीर्थानि (प्र) ६.१२१
गता पाणितले या च (आ) ६५.१०८
गतेषु द्विजमुख्येषु (प्र) १०.४१
गत्वा च तत्र ते सर्वे (प्र) १६.५
गत्वा दारान्परेषाञ्च (प्र) २.६६
गत्वा सानुषमावे तु (प्र) ४६.१०
गत्वा वनगजा बभूवुः (प्र) ३.८१
गत्वा वरिष्ठे भुवि (प्र) ४८.२८
गत्वा स्वमानदेवो तु (प्र) १५.१३

गत्वा श्रमं जेमिषव्येण (उ) २५.३५
गदाधरं ततः पश्येत् (अ) ८४.१५
गदगदोऽनृतवादी स्वाम् (प्र) ४६.१२
गद्यप्रियस्त्वं च पुराणमूर्ते (उ) २.६६
गन्तव्यं नैव विप्रैः (प्र) ३४.१७
गन्धकं घातवां देवा (प्र) ४०.५१
गन्धको गन्धनापागो (आ) २०४.६५
गन्धपुष्पगृहं काव्यं (आ) ४६.१५
गन्धपुष्पाविभि- (आ) ३१.१६
गन्धपुष्पं हस्ताभ्या (आ) २१८.१३
गन्धं पुनं तथा धूतं शीघ्रं (आ) ३४.४६
गन्धं विद्यामालोचय (आ) १११.२६
गन्धर्वाणां पतिवर्चन (आ) १५.२६
गन्धर्वाणामसः (आ) २३४.३१
गन्धवर्णं तत्सुपर्णः (आ) १५६.२६
गन्धवर्णानुसृष्टे रक्तेन (आ) १४८.४
गन्धस्पर्शसंसास्तीना (आ) १६६.६५
गन्धाश्चानास्य (आ) १५४.१३
गन्धादिभिः समन्वयं (आ) ५१.१३
गंधादीर्यवंपात्रं च मंत्रं (आ) ४८.२८
गन्धाश्च बलवशंचैव (आ) १०१.६

गन्धोदके तथा दीपमात्स्य (आ) ६६.१३
ग.पादे विषभेऽभ्यन (आ) २१०.२
गमनागमने चैव वामा (आ) ६७.१८
गम्भीरधातु चारित्र्यत (आ) १४७.६३
गम्भीराक्षा ईश्वराः (आ) ६५.६६
गयातीर्थं पञ्जाला यानं (आ) ८२.६
गयाप्राप्तं सुतं दृष्ट्वा (आ) ८३.६०
गयाशं न हि तस्थानं (आ) ८३.३६
गयायां पिण्डदानेन (आ) ८२.१६
गयायां पितृभूषणं देव (आ) ८३.६
गयायां मुण्डपुत्रं च (आ) ८३.५३
गयायां पादोद्धारणं (आ) ८३.५६
गयाणीर्षोऽक्षयवटे (आ) ८३.४३
गयासुऽगोऽभ्यर्च्यं (आ) ८२.२
गरुडं पूजयेत्तं (आ) ३२.२२
गरुडानंतरं देवो (उ) १३.१३
गरुडेनैव मुक्तास्तु (उ) २३.५
गरुडोऽभ्युज संकपो (आ) ११.४१
गरुडोऽहमिति ध्यात्वा (आ) १६.२६
गरुडोक्तं कथयाम (आ) १८.१

गरुडोक्तं महामंत्रं (आ) २०.६
गरुडमञ्जुषु वक्ष्यामि (प्र) १०.३२
गरोक्तभिषा रुद्रा मुक्ते (आ) ५६.४७
गर्गादम्युः पुत्रो वैतिमि (आ) १४०.७
गर्ते पिण्डा दशाहं (प्र) १५.६१
गर्भं पशुमात्स्य (आ) १०५.३८
गर्भमश्नतरी विन्ध्या (आ) १६२.११
गर्भं तु द्विगुणं कुर्या (आ) ८७.२०
गर्भवासाद्विनिष्कृतस्त्व (आ) २४.२७
गर्भवासं महद्दुःखं (प्र) ३२.७७
गर्भवासं स नो दुःखो (आ) २२६.३७
गर्भस्थाः शिशवो ये (प्र) ३०.२७
गर्भहा वा यथावर्णं (आ) १०५.२३
गर्भधानमूर्तो पुंसः सवर्णं (आ) ६३.११
गर्भधानादिकं कृत्वा (आ) २२.६
गर्भोक्तये च सुतरा (आ) १६०.५३
गर्भाष्टमोऽष्टमवादे (आ) ६४.१
गर्भध्याः श्लेष्मिक- (आ) १६८.३१
गर्भं गतेनात्र विचार्य- (उ) २०.३१
गर्भनष्टे क्रिया नास्ति (प्र) २५.४

गर्वन्ते वास्यनुवान (आ) १०६.१७
गर्ले कुरुस्ये क्षीमाङ्गुले (आ) १६.१६
गवाध्रातानि कश्यपि (आ) २२२.२६
गवां रजो धाम्यरजः (आ) ११४.५२
गवां हि रजसा प्रोक्तं (आ) ५०.११
गव्यं मृतं सज्जं रसं (आ) १७७.२२
गव्याश्च माधित पीतं (आ) १०६.११
गवां पयः पुनराया (आ) २१३.१६
गाङ्गे रक्षां मानवला (आ) २०४.५०
गावभगं शिरोनाह्वयं (आ) १६८.४१
गाववेगं भवेत्स्वास्थ्यं (आ) १६६.२७
गाम्धर्वं कृत्वातीनां (आ) ४६.२६
गामादिहृदयाद्यं दुःखं (आ) २४.२
गां तिलाश्च क्षिति (प्र) ३०.५
गां द्विज भोऽयेऽभ्यर्च्य (आ) ११७.१५
गावर्जः कल्पमाख्यास्ये (आ) ३७.२
गायत्रीचन्द्रो (आ) २१७३
गायत्री परमा देवी (आ) ३७.१
गायत्री यो जपेत्तिल्यं (आ) २१३.६६
गायत्री वै जपेद्विन्द्यान् (आ) ५०.२६

गायत्रीं शिरसा सार्द्धं (आ) ६४.१०
गायत्री वद्धारत्या देव (उ) १२.३८
गायत्री स बृहत्युष्णिग- (आ) ५८.७
गायत्रे चैव सावित्रे तीर्थे (आ) ८३.३२
गायत्र्या चाचितं तेन (आ) ४३.३२
गायत्र्या चैव गन्धेति (आ) १२८.१२
गायत्र्या विश्वामित्र (आ) २१७.१२
गायत्र्याश्च शतानंद (उ) १८.७६
गायन्ति देवाः किल (प्रे) १.२७
गायन्तो जज्ञिरे वाचं (आ) ४.३०
गारुडं यस्य हस्ते (आ) २४१.३६
गारुडं संप्रवक्ष्यामि- (आ) १६७.१
गारुडाख्यपुराणे तु प्रति- (उ) १.७४
गारुडात्पादनुल्यं च फलं (उ) १.६२
गामश्च मे संति सदुग्ध- (आ) १८.६५
गावां समग्रतः सन्तु (प्रे) ३०.५२
गावां मे अग्रतः सन्तु (प्रे) ४७.३१
गास्तु वै जनयामास (आ) ६.६३
गिरिकाचशिशुपालौ (आ) ७३.६
गिरिजां वामभागे तु (उ) २४.११८

गिरेः पुच्छे तु श्री शैलं (उ) २६.२६
गीता सारं प्रवक्ष्यामि (आ) २३७.१
गीतीमयं दन्तकाष्ठं (आ) १२०.४
गुग्गुलुत्रिफला युक्तं (आ) १८४.४
गुग्गुलुत्रिफला व्योषं (आ) १७१.२
गुग्गुलूलूक पुच्छभ्यां (आ) १८८.१२
गुच्छं चुचुन्दरी हृत्वा (आ) १०४.६
गुञ्जामूलं छागमूत्रे (आ) १७७.१८
गुटिकां शोधितां कृत्वा (आ) १८०.८
गुडूचीकल्पयोगेन (आ) २०१.२६
गुडूची च द्रवन्ती च (आ) १७३.१५
गुडूचीं पिप्पलीयुक्ताम- (आ) १७०.२०
गुडूच्याः क्वाथ कल्का- (आ) १७०.६
गूढो मणिश्च शुभदो (आ) ६५.६७
गुणतः कालतरुचैव (उ) ३.५२
गुणत्रयं प्रविष्टस्तु पुरुषो (उ) ४.१०
गुणत्रयेऽपि भगवान्महत्तत्त्वं- (उ) ४.४४
गुणपूर्णस्य विष्णोस्तु (उ) १२.६०
गुणभाग्यनिधिः पुत्रस्तत्र (प्रे) ३२.१४
गुणभूतानि भूतेशे सूत्रे (आ) २.१७

गुणवन्तं नियुञ्जीत (आ) ११३.१
गुणावान्वैदूर्यं मणिर्यो- (आ) ७३.८
गुणवैषम्यशब्दार्थं मम (उ) ४.१५
गुणादिपूर्णता भावान्नान्ये (उ) २.३६
गुणानाम प्रमयेत्वे (उ) ३.४६
गुणांशतो दशभी रुद्रतो (उ) ७.३
गुणोपपन्ने न सहावबद्धो (आ) ७०.२६
गुण्यो गुरुर्बीज गुरुः (आ) २३.५२
गुदांकरा बह्वनिला (आ) १५६.२६
गुदास्यनाभिजे विद्या- (आ) १६०.१८
गुप्तशिष्टोदरादिश्च (आ) २३५.५०
गुरुणापि समं हास्यं (उ) ३.१०
गुरुतल्पादिपापैभ्यो (उ) २६.६१
गुरुदरं स्थितं वृत- (आ) १६१.४३
गुरुदाराभिलाषी च (प्रे) ४६.२१
गुरु देवापि सिद्धपि (आ) २२५.३७
गुरुद्रव्याश्चोच्चिहीषु (आ) २१३.१०४
गुरुनिन्दा वेद निन्दा (आ) १०५.७
गुरुभाव कठिनभावा- (आ) ७२.१५
गुरुं चैवाबमन्यन्ते (प्रे) ३.६०

गुरुत्वं कृत्य हुंकृत्य (आ) १०५.४६
गुरात्मवतां शास्ता राजा (प्रे) ४६.८
गुरुवसिष्ठः ऋतुरंगिरां- (उ) २५.५६
गुरुर्हि मुख्यो हनुमञ्जनि (उ) १.३५
गुरुविष्णुद्विजस्त्रीणां (आ) ६.३
गुरु शिष्यं समभ्यर्च्य (आ) ६.११
गुरुः शुक्रस्तथा सौम्यः (आ) ६७.३
गुरु शूक्री च मन्दश्च (आ) ६६.१८
गुरुस्त्रिगमनाच्चंद्र (उ) २७.८
गुरोरनन्तरं ब्रह्मापंच (उ) १३.२२
गुर्वङ्गतद्यतेऽत्यर्थं (आ) १६६.१२
गुल्फजानुललाटं च (आ) १६८.५३
गुल्म इत्युच्यते बस्ति (आ) १६०.४१
गुल्माद्याश्च मनुष्यांतास्ते (उ) १२.७६
गुल्मान्तराश्रये बस्ति- (आ) १६०.५६
गुल्मैराच्छाद्य चत्मानं (प्रे) १०.३८
गुल्मो गभीरः कठिनो (आ) १६०.४७
गुवावृक्षस्तथान्यश्च वृत्ताः (आ) ४७.२६
गुहवक्त्रं च सान्निद्रा (आ) २०६.१७

गुह्यपाणित लौष्ठेषु (आ) ६१४.४०
गुह्यातिगुह्य गोप्ता त्वं (आ) २३.२६
गुह्याद्गुह्यतरं (प्रे) २७.४
गुह्याद्गुह्यतरतच्च (प्रे) २.३
गुह्याद्गुह्यतरं वत्सा (प्रे) २६.३
गृणतः परमं ब्रह्म जग (उ) १.५
गृत्समदः शौनकश्च (उ) ६.१५
गृत्समदाच्छीनकोऽभूत (आ) १३०.१०
गृत्समदो ह्यासुरिश्च (उ) ७.११
गृध्रैरुत्पाटय मुच्यन्ते (प्रे) ३.४४
गृध्रास्थिञ्च ग्वास्थिव (आ) १८२.१७
गृध्रान्यच्छत्रमात्य- (आ) ६८.१३
गृहद्वारे श्मशाने वा (प्रे) ३४.३७
गृहं गत्वा स आत्मनं (प्रे) ६.१३३
गृह मदीयं शतवर्षं च (उ) १८.६४
गृहस्थानां स्मृतो धर्मः (प्रे) ३४.३
गृहस्थे प्रोषिते यच्च (प्रे) ४५.१६
गृहाच्चलितमात्रस्य (आ) ८४.३
गृहाणार्घ्यं शशाकेशं (आ) १३१.६

गृहाणि चाप्य शौचानि (अं) २२.५६	गृह्णाति नित्यं माधवाक्यो (उ) २२.७६	गोपीजनवल्लभाय (आ) २८.६	गोरोचना मीनपित्त- (आ) १८५.११	ग्रहणार्थोऽद्वितीयातिघ्नं (आ) १६६.४३
गृहात् प्रचलितस्तीर्थं (अं) ३६.२४	गृह्णाति मेहनं गाभि (आ) १५८.१२	गोपीनां वल्लभश्चैव (आ) १५.१४५	गोवधो ब्राह्मणास्तेव (आ) १०५.१२	ग्रहमासाद्यथा मास्य (आ) २३६.३१
गृहारप्रवाजितो धीरः (अं) ४६.१०४	गृह्णाति वरुणो दानं (अं) १८.२७	गोपुर द्वाररचितं (अं) ६.३३	गोविदाक्यरितकठिति (उ) २२.७८	ग्रहभूतपिशाचि च (आ) १६७.३०
गृहान्तराणि सर्वाणि (आ) ४६.१८	गृह्णायाच्येदन वनं व्रतं (अं) ४.३६	गोपुरीषस्तेनैव (आ) १७६.१३	गोविद नागमण माधवेति (उ) २४.४६	ग्रहाणां च पतिश्चैव (आ) १५.२६
गृहारण्यसम्यलोके (अं) ४६.६५	गोर्क्षं परमं तीर्थं तीर्थं (आ) ८१.१६	गोभूतिलहिरण्याज्यवासो (अं) ४.४	गोविन्द नारायण वासुदेव (उ) ६.५७	ग्रहाति ग्रहकृपाय ग्रहाणां (आ) ३३.१३
गृहीत पाशो रुदते पुनः (अं) ४८.५	गोर्क्षं वानपित्तघ्नं (आ) १६६.४०	गो-भू-तिल-हिरण्यानि (अं) ३१.१६	गोविन्द नित्याख्य (उ) १२.२४	ग्रहाविशेषाधि विषयोऽस्य (आ) १४७.२६
गृहीतशिश्नश्चोत्थाय (आ) ६४.४	गोक्षरं ववायतं त्वभिरु (आ) १७७.४१	गोभूमिपिण्डदानाद्यैः (अं) ४४.१८	गोविन्दो गोपतिगोपः (आ) १५.११४	ग्राम मध्ये स्थिते प्रेते (अं) ३५.४३
गृहीतानिमया विप्र (अं) ७.५६	गो ग्रहे देश विध्वसे (अं) ३८.१६	गोभूतिरूप्य वासांसि (अं) १३.२१	गोष्ठे च नित्यं चिष्णु- (उ) २२.७६	ग्रावाण सकलं त्वं हि (आ) २३४.३४
गृहीते अस्मिन्वते देव (आ) १२१.३	गो प्रासमप्रदातुश्च (आ) २६.४६	गोभूतिरूप्यादि समस्त (उ) २३.४६	गोष्ठे वसनं ब्रह्मचारो (आ) १०५.४३	ग्रासमात्रं नियमतो (अं) ३८.३३
गृहीतो यमपाशौश्च (अं) १५.८०	गोघ्रातं रुक्मोच्छिष्टं (आ) ६६.६६	गोमक गोपति देवं (आ) ८३.१६	गोष्ठजयो गोऽनुग्रामो (आ) १०५.३१	ग्रासि ग्रासि स्मरणं चैव (उ) २६.४६
गृहीत्वा पुष्पपत्राणि (अं) १७.१३	गोचरं ग्रामसोमं च (अं) २२.६	गोमयस्य प्रमाणं तु तेनायं (आ) ५०.४२	गोस्पृशेन विहीनस्य (उ) २६.४५	ग्राही पित्तानिलान्मूत्रं (आ) १४७.५८
गृहीत्वा त्वं विनियति (अं) १०.७६	गोचगनाभिपातः श्याद (आ) २०३.३	गोमयेनोपलिते तु (अं) २६.२६	गोष्ठो पेटोऽञ्च (आ) २२२.३१	ग्रीवा स्कन्धो द्वितीये (अं) १५.७०
गृहीत्वा पितुराज्ञां नै (अं) १०.३३	गोत्रिभिर्न च कर्त्तव्यं (अं) ३४.२५	गोमूत्रं गोमयं क्षीरं (अं) ४.१६५	गोतमः शंखलिखितो (आ) ६३.६	ग्रीवैश्च हरिदत्तं तु मन्त्राभ्यां (आ) १३.४
गृही रु मस्त देशानां पितृणां (आ) ८८.५	गोदत्तं हरितालञ्च (आ) १७८.३	गोमूत्रं च दधि क्षीरं (आ) १२३.१०	गोतमश्च भरद्वाजो (आ) ८७.२६	ग्रीवोऽन्तां हृदयेणां गीं गृ (आ) १२६.१३
गृहे चाभ्यतरे द्रव्यं लभे (आ) ११५.८२	गोदावरी दण्डकञ्च (अं) ६.६६	गोमेदश्चैव चण्डश्च (आ) ५६.३	गोतमार्हचिकाठिन्यै (आ) १६१.२८	
गृहे तु यत् कृतं पापं (अं) ३६.२५	गोदावरी महातीर्थं (आ) ८१.१८	गोमयवत्सवर्णं च (उ) २६.८६	गोरसर्पपदुवतानि (आ) १८८.८	
गृहे नित्यं वागुदेवो (उ) २२.७७	गोदोहमाश्रकालं वै (आ) ५०.७७	गोरक्ष कर्कटीमूलं पिष्ट (आ) १८६.३	गोरी यजेद्विष्वक्पत्रं (आ) १२०.२	
गृहे विलिखिता यश्च (आ) १६१.७	गोमृममाधयवधटिक (आ) १३०.८	गोरोचनां मृगराजं (आ) १८२.१५	गोरीलोके वसेन्नित्यं (आ) १२६.६	
गृहे हाभिर्भवेत्येव (अं) ४.१७६	गोपालकं वं वश्चोदरे (आ) १३२.११	गोरोचना मरीचानि (आ) १८८.११	मध्ये द्वित्यूयो जी (आ) २०८.३	
गृहे हानिर्भवेत्तस्य (अं) ३५.२०	गोपाल पूजां वक्ष्यामि (आ) २८.१	गोरोचना महादेव ! (आ) १८५.१२	ग्रहणातिमत्येके (आ) ६४.२२	

घ

घे ढे भे हं भवेच्छीशु (आ) ११.३६
घटदानं कथं कार्यं (अं) २६.५
घटनाकारमानानां (आ) ४७.४०

घटपूजापरुचिर (आ)	६५.८३	घोरे घोराणि वार्धणि (आ)	६७.२३	चक्राब्जशंखवादिने (आ)	४५.६	चतुरस्रां तिसाहस्रं योजने- (आ)	५४.८	चतुर्दश कश्यपाय (आ)	६.२२
घटं चावाह्यवायव्यां (आ)	४८.३४	घोषविचिता च (आ)	३२.४१	चक्राभिमानी कापस्तु (उ)	२८.३१	चतुरश्रं चतुर्द्वारं (मै)	३३.१६	चतुर्दश मन्त्रवन्द्ये (आ)	८७.१
घण्टासतनिनाद्यं (मै)	३३.२०	घ्राणस्वोघ्राणकृद् (आ)	१५.१३६	चक्र क्षुधा हतं (आ)	३.७	चतुरध्याः समुद्भूता (आ)	४७.२६	चतुर्दशानां सिंहैश्चैत्य (आ)	१.२६
घनश्चाष्टयुपमा ग्रन्थि (आ)	१६०.५६	घ्राणात्मा चैवहस्तात्मा (आ)	१५.६६	चक्षुजिह्वा घ्राण मनो (आ)	२३.३३	चतुरध्यां मुक्तिस्तारां (आ)	१६७.८	चतुर्दशसमा वासो (आ)	१४३.१०
घनदीर्घासुसक्तध्रु (आ)	६५.७२	घ्राणेश्वरं सा हरिपाव (उ)	२३.१५	चक्षुष्यो मधुरोज्ञो यो (आ)	१६८.२०	चतुरो निर्वर्णोत्तिष्ठान् (मै)	५.५८	चतुर्दशसु चैत्रे तु सप्तमो (उ)	२८.१७
घनघ्राग्यागमः पण्डे (आ)	६१.८	ड		चक्षुः स्नेहेन सोमायं (आ)	६४.१३	चतुरो मृत्तियुक्ताश्च (आ)	५.५	चतुर्दशो प्रतिपदं पूर्वं (आ)	१२३.१४
घनांगुलिश्च सघन (आ)	६५.४७	डोर्ध्वाभ्यसदचतुर्थी (आ)	२०५.६	चक्रप्रदेशमार्गं च (उ)	२६.८५	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दशो तयाष्टम्यां (आ)	१३७.२
घासिहं बोमर्बरोगप्रथमे (आ)	२०१.२३	च		चण्डकृपा चण्डिकाया (आ)	२४.४	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतकुमारीपत्रमेवदत्तं (आ)	२०३.८	चउलदेवीव (उ)	२८.१३६	चण्डनूतिप्रपातोऽग्रां (आ)	२०६.४१	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृततैलादिवध्यामि (आ)	१७४.१	चकार विधिवत्पक्षिणी (मै)	२७.६४	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	४.६४	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतपात्रप्रदानेनरुद्र लोके (मै)	४.२५	चकोर पुष्कोकिल (आ)	७०.११	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	२२.७	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतपूर्णञ्च कलशं (मै)	३४.७४	चकोरी नैमिषञ्च (मै)	६.६२	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	२२.७	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतं कुमारी पत्रं (आ)	१६१.२४	चक्रद्वयसमायुक्तं (उ)	२६.६४	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	२२.७	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृत ताम्बा प्रदेयं स्यात् (मै)	४०.५५	चक्रद्वयसमायुक्तं (उ)	२६.६४	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	२२.७	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतं शतावरी कल्किः (आ)	१७२.२६	चक्रद्वयसमायुक्तं (उ)	२६.६४	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	२२.७	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतान्नतसुगन्धैर्ध्रुवं (आ)	१२३.६	चक्रद्वयसमायुक्तं (उ)	२६.६४	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	२२.७	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतादयः स्तापिता (आ)	१०६.२६	चक्रधरोऽपि सुरैश्च (मै)	१२.१४	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	२२.७	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतलिप्तं सगुणं (आ)	१७७.५५	चक्रधरोऽपि सुरैश्च (मै)	१२.१४	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	२२.७	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृतेन मधुना वापि (आ)	१७४.१७	चक्रधरोऽपि सुरैश्च (मै)	१२.१४	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	२२.७	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३
घृष्टमुद्वर्त्तनंरुद्र (आ)	१७७.१६	चक्रधरोऽपि सुरैश्च (मै)	१२.१४	चण्डालाग्न चिन्तामणिं (मै)	२२.७	चतुर्गुणं लज्ज मूत्रे (आ)	१७०.६२	चतुर्दश्यां निराहारो (आ)	१२४.१३

चतुर्मुक्ताशीति लक्षे- (प्रे)	२०.२	चन्दन त्रिकला (आ)	१७१.५८	चलनेवं स्नानकाले (प्रे)	७.६	चान्द्रायणानि (आ)	५२.१२	चिदानंदात्मके देहे (उ)	१२.६१
चतुर्थगसहस्रान्ते (आ)	२२४.१	चन्दनं कुंभमुमांसी (आ)	१६२.२०	चलेत्येकेन पादेन (आ)	१०६.४	चापलाद्वारयेद् दृष्टि (आ)	१११.२८	चिद्रूपममृत गुडं (आ)	२३५.८८
चतुर्विध शरीराणि (प्रे)	४६.१२	चन्दनं नीलयुक्तं च (आ)	४३.२२	चाक्षुषस्य मनोः पुत्रा (आ)	८७.२२	चामुण्डा चण्डिका (आ)	२४.७	चिद्रपावयो ह्युपाधिस्तु (उ)	२.२१
चतुर्विधान् पुरुषार्थान् (उ)	६.१२	चन्दनं सैन्धवं बुद्ध- (आ)	१७७.१७	चक्षुषाः कर्मनिष्ठावच (आ)	८७.६१	चिकित्सा जायते तस्य (प्रे)	३२.२६	चितनीयः कथमपि ज्ञात्वा (उ)	२.२६
चतुर्विधेः प्राग्निमयी (प्रे)	४७.८	चन्द्रभागा वेदवती (प्रे)	६.७५	चाणूरो मुष्टिको मलः (आ)	१४४.६	चिकित्साय ग्रहण्यास्तु (आ)	१७०.१७	चित्तपेक्षवतोग्म्यासं (आ)	३२.१६
चतुर्विंशतिमूर्तिः स (आ)	४४.१४	चन्द्रशालान्विता कायर्वा (आ)	४७.४४	चाण्डाल एकोऽपि यथा (आ)	७०.३०	चित्तमारोप्य तं प्रेतं (प्रे)	१५.४७	चित्तयेत्तत्र सर्वेषां परं (आ)	११.६
चतुःषष्टिपदा देवा (आ)	४६.२२	चन्द्रः श्रोताभिमानोति (उ)	५.२०	चाण्डाल कुपभाण्डेषु (आ)	२२२.१०	चिता पिण्डप्रभृतिः (प्रे)	१५.३७	चित्तयेद्भुविपयस्थ- (आ)	५०.२
चतुःषष्टिपदो वायुः (आ)	४६.२०	चन्द्रसूर्यग्रहेणोत्तं (आ)	१६२.३८	चाण्डालगवविष्टा- (आ)	२१३.११०	चितावस्मीक शीलादोकूपे (आ)	१६.२	चित्तासहस्रं पु च तेषु (आ)	११५.१६
चतुष्कोणं चतुर्भिश्च (आ)	४७.२	चन्द्रश्चान्तं च सूर्यं विनाद (उ)	१३.३३	चाण्डालश्च पञ्चैवपि (आ)	२२२.१५	चित्तरूपो यो वायुरत (उ)	१६.३०	चितित साप्यते यस्मात् (उ)	२६.३०
चत्वार एते पक्षीन्द्र (उ)	५.२७	चन्द्रदिपौ च नयने (आ)	२.२३	चाण्डालीमवधि कृत्वा (प्रे)	४.१००	चित्तस्य निग्रहेर्णव (उ)	८.६	चित्त्या न तस्यांकरजा (आ)	६६.२५
चत्वारिंशच्च चक्राणि- (आ)	६५.८१	चाद्रेण सङ्गितं देवि (उ)	२६.८६	चातको जलहस्तां स्याद् (प्रे)	४६.२०	चित्ताग्निः खंजरोऽस्य (आ)	१८४.६	चिरकृद् ग्रहणीदोषः (आ)	१५७.१७
चत्वारिंशच्च वर्षाणि (आ)	६३.१४	चम्पकैः स्वर्णं वायादो (आ)	११७.११	चातुषिकहरोपूपो (आ)	१८०.१०	चित्तायत्तं धातुवश्य (आ)	११४.७५	चिरपाकं वातजम्बु- (आ)	२०१.८
चत्वारिंशच्छिरो भागे (प्रे)	४.१३७	चरभिः प्रयातव्यं (आ)	६२.१५	चातुर्मसि व्रतान्युचै (आ)	१२१.१	चित्त्वतिमति च जगैः (आ)	२१४.२०	चिरं वसेद्ब्रह्मलोकं (प्रे)	३०.४
चत्वारिंशत् या सत् (उ)	५.३५	चरणस्थेन ऋक्षेण (आ)	६०.२१	चान्द्रायणं चरेत् कुत्सन् (प्रे)	३६.२१	चित्रकस्याष्टभागावच (आ)	१६२.१	चिराद्मुखं द्रवं भुङ्क्ते (आ)	१५७.२३
चत्वारिंशत् या सत् (प्रे)	५.८६	चरः सोम्यो गुरुः क्षिप्रो (आ)	६२.१४	चान्द्रायणं पराकं वा (आ)	२२२.७	चित्रकाकं त्रिवृद्धाणि (आ)	१७४.१८	चिरेण यमनैर्वैभवं (आ)	१५१.६
चत्वारिंशत् या सत् (प्रे)	१६.३५	चरैस्त्रिरे तद्भिर्मायं (आ)	६७.४०	चान्द्रायणं वा श्रीमन्मा (आ)	१०५.३०	चित्रकंमुदिनालीकाः (आ)	१६६.११	चिह्नान्येतांति पशोन् (प्रे)	२३.१३
चत्वारिंशद् भवेत्तस्या- (आ)	६६.३३	चचितं कुंभेनैव हरिद्रा (आ)	४३.१६	चान्द्रायणाद्वरेष्टमि (आ)	१२१.८	चित्रगुप्तं पुरं तत्र (प्रे)	१६.२	चोरवासा द्विजोऽरण्ये (आ)	५२.१०
चत्वारिंशदोजनानि (प्रे)	१६.४७	चर्मकीलं जस्मणि (आ)	१७१.४२	चान्द्रायणी स्वपेद्वृमो (आ)	१०२.६	चित्रगुप्तस्य वाक्येन (प्रे)	१०.८८	वृद्धाग्निः समुद्रोऽग्निः- (आ)	११०.१२
चत्वारो ब्राह्मणस्या- (आ)	६५.११	चर्मप्यानुद्धरेत्क्षते (आ)	१००.६	चाथान्मत्स्थान् रक्तं (आ)	६६.७१	चित्रभानुः स्वभानुश्च (आ)	६६.१०	वर्णमात्मलकं सेव्यं (आ)	१६०.२६
चत्वारो वेदधर्मजाः (आ)	६३.६	चर्ममयगन्तोयम (आ)	२२२.६	चार्यगुलीपसंयुक्तः (आ)	६२.१३	चित्ररूपस्य वायोस्तु (उ)	१६.६१	वर्णमुष्णोदकेनैवां (आ)	१६६.१५

पूर्णं कृत्वा ताम्रपात्रे (आ) १८४.३०
 पूर्णं लुण्ठनीदेहं (आ) १८४.२४
 पूर्णं उवरं च बवपिनं (आ) १७५.१०
 चेष्टमानस्ततः (आ) १६३.१३
 चैवामि पलमाप्नोति (आ) १२६.७
 चैवामो कारये तृज्जां (आ) १३५.६
 चैवै त्वेत्सुखाय (आ) ११७.५
 चैवै शुक्लानवभ्यां च (आ) १३५.२
 चैतन्य बीजरूपं हि (प्र) ३२.२१
 चोर्द्धत्तं गृहीत्वापि (आ) १३२.१६
 चोऽय्याय कृष्णमांसाश्च (आ) ६५.११६
 क्युतदले मध्यमध्ये (आ) १७७.७७

छ

छ डं पं यं कोऽस्तुभः (आ) ११.४०
 छत्राकारैः शिराभिरस्तु (आ) ६५.८२
 छत्रोपानल्लुत्राणि (प्र) ४६
 छत्रोपानल्लुत्राणि (प्र) १८.१६
 छत्रगत् देवी गायत्री (आ) ३६.१८
 छत्रो ह्यति धृतिः (आ) २०६.३४

छदि सर्वा प्रणदति (आ) १७०.३४
 छलेन मित्रं कलुषेण (आ) ११४.१६
 छासं रवतातिसारस्त्रं (आ) १६६.४१
 छाया मुक्तां वटीं (आ) १७७.३
 छिदं तु नैव पश्यामि (प्र) १.४८
 छिद्रावृत्ते विदग्धोऽय (आ) १६७.३८
 छिद्रमिव चरत्यन्त (आ) १६७.११
 छिन्नाय कृपनासः (आ) ६५.६४
 छिन्नानि तेषां कृतवाः (प्र) ३.२५
 छिन्नो विद्याकुठारेण (आ) २२६.५

ज

जक्षामश्च विद्यामश्च (प्र) ७.६२
 जगतश्चस्वरूपम् (प्र) ३१.३२
 जगत्प्राक्षणाध्याय (आ) १.१३
 जगत्पतिं यज्ञपतिं पापदं (प्र) १.१७
 जगत्पतिर्हि ऽचिन्त्या (आ) ११५.७६
 जगत्पथचैव जगत्तां (आ) १५.१४६
 जगद्धिताय हृणाय (आ) १३१.२१
 जगत्वा फलं मधुबले (आ) १४३.३८

जगन्नाथ येऽच्युति (आ) ८६.१६
 जगाम मनसा मां स (प्र) ७.२५
 जगवस्थितेर्हं बीजं (आ) २.४१
 जग्धं माह्विदध्ना च (आ) १८८.४
 जघान बाहुवीर्येण (आ) १४५.३४
 जघाधिवये रईवाटो- (उ) २२.३२
 जटामारान्जनीयुं वता (प्र) ४६.६३
 जटायुश्च संस्कृतय (आ) १४३.२४
 जटायुषं विनिमित्तययी (आ) १४३.२२
 जटित्वमन्त्रिद्रोत्रस्वं (आ) २१३.१७
 जज्ञं पुनर्मनकायां द्विमात्रे (उ) १८.७०
 जज्ञं मृतात्परिमुता (आ) १४१.५
 जनकरथद्वये बंधो उवतो (आ) १३८.६०
 जननी यानि कुलं (आ) ११४.११
 जनमेजयः पुरोश्चाम- (आ) १४०.१
 जनमेजयोऽस्य सतो (आ) १४०.४१
 जनलोकां वक्त्रवेणे (प्र) ३२.११०
 जना दृष्टवा मया रागद्वेष (प्र) १.६२
 जनादेनः क्षत्रजालो (उ) २२.८०
 जनादेन त्वं हि सु दृष्ट- (उ) २५.११
 जपत्वा

जनाहं नवच जालेणस्तथान्य (आ) ८२.७
 जना सर्वे समास्तव्य (प्र) १५.५५
 जनास्तवा दुराकारा (आ) २२३.२३
 जन्तुनामेव सर्वेषां (प्र) १२.८
 जन्तो बृद्धि समाख्याय (प्र) ३०.३५
 जन्मतः पञ्च वर्षाणि (प्र) २५.१८
 जन्मतो वैष्णवी माया (प्र) ३२.१२८
 जन्मना न विपत्तौ च (आ) १०३.१३
 जन्मये कायकानागु (प्र) ५.११
 जन्मस्यैत दृ लुब्धं तववरं (उ) २०.१४
 जन्मागतेऽपि वरेण ते (आ) ६.२०
 जपयज्ञानुसिद्धयर्थं (आ) ६६.१२
 जपहोमैस्तथा दानैः (प्र) २१.२३
 जपहोमैस्तथा दानैः (प्र) १४.२१
 जपुःदीनां कुर्वतां पापः- (उ) २३.३१
 जपेष्टं सहस्रं वीतिसंघं (आ) १८.७
 जपे ददं मन्त्रजुष (आ) २३१.२४
 जपुः कामः पचिन्नाणि (आ) २१३.१२
 जपत्वा चाष्टसहस्रं तु (आ) ३६.१७
 जपत्वा चाष्टसहस्रम् (आ) १८.५५

जपत्वा जलाञ्जलिं (आ) ५०.१८
 जपत्वा शानं प्राप्य (उ) २४.२५
 जपत्वा दशाक्षरीं विद्यां (आ) १३३.१५
 जपत्वा यमासुखं वाचं (आ) ६१.२०
 जपत्वा तत्ताष्टं साहस्रं (आ) १६.३४
 जपौ सजो गोक्षिरा (आ) २०६.२०
 जम्बू त्वाक्षाङ्गुली द्वौगौ (आ) ५४.५५
 जम्बू फलं मयाकारा (उ) २६.१२७
 जम्बू फलं हरिद्रा च (आ) १८३.१४
 जमयोपवपुः कृष्ण जय (आ) २३४.१८
 जम त्वं विम भूतेश (आ) ३८.१६
 जमसेनारत्नं कुतश्च (आ) १३६.१८
 जमदग्निश्च शिष्यो (आ) १३६.७६
 जमदग्निश्च शिष्यश्च (आ) १३६.११
 जमदग्निश्च शिष्यश्च (आ) १३६.२५
 जमनीं वृषभस्थं पत्नी (उ) १६.१२
 जमं पराजयं चैव सो (आ) ६७.३६
 जम रावणं योग्यं जम (आ) २३४.१६
 जमस्यैव जमस्यैव (आ) २३४.२०
 जमस्यैव जमस्यैव (आ) २३४.२१

जयस्तु सुभृताञ्जने (आ) १३८.५८	नल प्रसवणं यस्तु (मे) २.८५	जाग्रतो यस्य नो तन्द्रा (आ) २३५.१५	जातोपशरतेतलं पवर्त्त (आ) १७१.५१	जितेन्द्रियमना भूत्वा (मे) ५.१२०
जयस्तेऽस्तु निरालम्ब (आ) २३४.२२	जलमध्यस्थितस्यैव (आ) २१४.२३	जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तं (आ) २३६.४	जातो गुह्यैः पयसा च (आ) १२०.१०	जितेन्द्रियमना भूत्वा (मे) ५०.१६
जयास्त्याश्चामितास्त्याश्च (आ) ८६.३	जलं चाशुभ्ररूपेण (उ) २७.५	जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तीश्च (आ) २४०.१३	जातीकृतेन लभते (मे) १६.२१	जितेन्द्रिया जिताहाराः (उ) १.४
जया च विजया रुद्रा (आ) ४२.६	जलं भिक्षा यथा पयः (मे) ३८.६	जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तेषु (आ) २३०.७	जातोऽम्बष्ठस्तु भृद्राघा (आ) ६६.२	जिष्णवे सर्वे देवानां (आ) ३१.२७
जया जयन्ती शरणी (आ) २०४.८१	जलशायी योगशायी (आ) १८.१२७	जाग्रत्स्वप्न सुषुप्तीश्च (आ) १५.१५०	जात्यन्तर सहस्रेषु (आ) ८५.१५	जिह्वाभ्याविचेष्टा (आ) १६०.२
जयाद्यन्तरान्वक्ष्ये (उ) ५.४५	जलहारी तु मत्स्यः (मे) २.८०	जाग्रत्स्वप्न सुषुप्त्या (आ) २४०.११	जात्यन्ध बर्धरे (आ) १०७.२६	जिह्वाभे वलते यस्य (आ) २२८.१६
जयाद्यान्तरं ब्रह्मा (उ) १३.५०	जलान्मिपाश्यातैश्च (मे) ४४.२	जातक्षोभाङ्गवतो (उ) ४.११	जात्यस्य सर्वेऽपि मनेस्तु (आ) ७३.१२	जिह्वाभ्युत्पन्नलोम- (आ) १५४.१०
जयां च विजयी चैव (आ) २१४.३६	जलानि बन्धनं भ्रष्टा (मे) ४३.१	जातपुत्रमुखश्चानादी (आ) २१६.२	जानकीनते ह्युपपद्यते (आ) १४३.२६	जिह्वायाः कारणं चैव (आ) १५.५३
जयायै च नमस्कुर्यात् (उ) २४.१०७	जलाजलि तयादातु (मे) ३४.२२	जातवदसमानोय (आ) ४८.६५	जानाति लक्ष्मोर्लक्षणं (उ) २२.२०	जिह्वास्तम्भः स तेनाग्न (आ) १६६.३०
जरादक्षिणपथानं प्रचण्ड (मे) ४६.४२	जलाभि मन्त्रेण यन्त्र (आ) २१३.१४२	जातवदामुखे देया एका (मे) १५.४८	जानाति शम्भलमलं (मे) ५.११६	जीमूताद्विकृतिर्जसो (आ) १३६.३४
जराभरण हीनं वै कूटस्थं (आ) ६१.८	जलाश्वेवद्वर वज्रीव (आ) २४०.१०	जातस्य मृत्यु लोके वै (मे) ३.६१	जानाति शंवलवर्णं (मे) १६.८	जीर्णं जीर्यति (आ) १५७.२२
जरायुजातस्या भोक्ता (मे) १२.४	जलावष्टुनं चैव न (मे) ४.७४	जातस्य मृत्यु लोचं वै (मे) ३१.२५	जानीयात्प्रपणं मृत्यान् (आ) १०६.३२	जीवंजीवकतां याति (आ) २२५.२६
जरासन्धः सहदेवः (आ) १४१.६	जलाशया नैव कृतामया (मे) ५.१००	जात्यस्य सर्वेऽपि मनेन (आ) ७०.२८	जानुभ्यामवनीं गत्वा- (आ) १२४.८	जीवतस्तु पुनर्वत (मे) ३०.६
जलदश्च कुमारश्च (आ) ५६.१६	जलाशयो नैव कृता हि (मे) १५.६२	जातस्य हि ध्रुवो (मे) २४.४१	जानुभ्यामवनीं गत्वा (आ) १३१.८	जीवतोऽपि मृत्युहे (मे) १३.२३
जलपूर्णस्तितस्थानं (आ) १६६.१५	जले विष्णुः स्थल विष्णुः (आ) ३०.४२	जाता जान्वतो नाम (उ) २७.३५	जायते नात्र सन्नेह इन्द्रो (आ) ७३.६६	जीवन्ति मानुषे लोके (मे) २४.३
जलभूषणं घृतेदेयं पुषक् (आ) १७३.३१	जलेष्वानिममं नृधर्मा (उ) २४.२६	जातानात्तन्मृतानां (मे) ४६.२८	जायते सप्रपञ्चं तच्छृणु (मे) ५.८८	जीवन् पुत्रकलादि (मे) ५.१५३
जलमेकाहमाकारो (आ) १०६.१२	जह्यान्मूर्द्धनि कुशान्- (आ) १००.१०	जाति पत्रं कोलपत्रं (आ) १६०.३०	जायन्तेऽप्यसितु तत्पुत्रं (आ) १५६.१६	जीवन्तो मृतकास्तस्यै (आ) २१३.८२
जलायं िजया चागाद् (आ) १३२.१२	जह्नाः सुमन्तुरभवत् (आ) १३६.५	जातिस्मरत्वं मेधावी (आ) २३४.५५	जायन्ते लक्षणभ्रष्टा (आ) १०४.८	जीवन्वापि भूतो वापि (मे) १३.४
जले जप्त्वा तु जुहुयाच् (आ) १०५.५२	जाग्रतं गीतवादिनं (आ) ११७.१४	जातिस्मरामहाभाग (आ) ५४.३	जायन्ते लक्षणैस्तु तानि (मे) २.६१	जीवमाने च पितरि (मे) २६.३७
जलपात्राणि वृद्धानि (मे) ३७.१३	जाग्रतः स्वपतश्चात्मा (आ) १५.६३	जातोपश्रमवर्धनं च (आ) १७७.२६	जायमानो हरेद्वारान् (आ) ११४.६०	जीवमाने मृते वापि (मे) २६.५६

जीवंप्रति महाविष्णु (उ)	११.१२	जैगीष व्यादुगुरु पादात (उ)	२३.४८	ज्वालामानामिह्नीत्त (आ)	१६७.४७	ज्ञानानंदवलादीनां (उ)	१६.४	तक्षणाद्वाक्युंगादेयंत (आ)	६६.३
जीवं यं वै प्रेरयता (उ)	२८.८७	जैगीषश्चेण मुनिना पिता(उ)	२७.११	ज्ञातध्यांशं तु पीडा तु (उ)	३.८	ज्ञानाभिमानो वेदमानी (उ)	२.५६	तच्छासुराविश्वशा (उ)	१६.५६
जीवश्च सत्यः परमात्मा (उ)	२८.६६	ज्येष्ठः सु सोदकं (आ)	२०४.६७	ज्ञातश्च स हि मे वध्यो (प्रे)	७.८५	ज्ञानामूर्तं परं मुखं (आ)	२३२.५	तच्छरीराभिमानो तु (उ)	१२.१०२
जीवः सदा स्वल्पकस्तस्मिन् (उ)	३.३५	ज्येष्ठः पितृसमो भ्राता(आ)	११४.६४	ज्ञाता श्रोता तथा मन्ता (आ)	२.४४	ज्ञानार्थी लभते ज्ञानं (आ)	२४१.४१	तच्छुचितमस्तु स्थिति (आ)	६६.२२
जीवस्य रक्षाभिः पिण्डैः (प्रे)	३४.४४	ज्येष्ठस्याम च भारुण्ड (आ)	४८.८२	ज्ञाति सम्बन्धनामेवं (प्रे)	३५.४६	ज्ञानिनोऽपि क्वं सर्व्वं (प्रे)	२२.५०	तच्छुभुध्व महा (आ)	३२.३
जीवा जीवाय यत्पृच्छन् (आ)	६७.२०	ज्येष्ठः शयैव कनिष्ठेन (प्रे)	२६.२५	ज्ञात्वा स्नानं पुष्करं (उ)	२६.१०३	ज्ञानेनैव यथा विद्या- (आ)	१२६.८	तच्छुण्ण्य गृहैस्तान् (आ)	१४.२
जीवाभिदा हरिणा- (उ)	२४.१६	ज्येष्ठं घर्मविद्यो कुट्यन्त (आ)	६५.३२	ज्ञानतोऽज्ञानतो वापि- (आ)	४३.३६	ज्ञेयश्च ज्ञेयहीनश्च (आ)	१५.११३	तच्छुपसारानपि (उ)	१४.१५
जीवाः संनिष्ठानेके च (उ)	१०.२८	ज्योतिर्धामा पुष्पः (आ)	८७.१५	ज्ञानतोऽज्ञानतो वाप्यन्तरे (प्रे)	४.१	ऋ		तच्छुभय्द्वारुणं पुण्यं (आ)	३.६
जीवितं मरणञ्चैव द्वयं (प्रे)	३८.२०	ज्योतिश्चक्रं भूयो मान- (आ)	५६.१	ज्ञानद्वारा मोक्षमेतिनात्र (उ)	२६.६२	संकारेषु च भ्रूलोनां (प्रे)	७.१४	तज्जायां मनसा (आ)	२२४.१४
जीवितान्ताः प्रजायन्ते (आ)	१५५.३	ज्योतिषमती मूलकानां (आ)	१७२.३४	ज्ञानपूर्वं विद्योगोऽज्ञाने (आ)	२२६.६	क्षणस्कारस्तु घट्टानां (प्रे)	६.७०	तज्ज्ञानं यत्र गोविंद (आ)	२३०.३८
जीवेद्वापि फ्रिस्तोऽच्छेन (आ)	६६.३५	ज्योतिष्मान्दशमो जातः (आ)	५४.२	ज्ञानं ततोऽप्यनन्तो नः (आ)	२३६.४१	क्षणान्मोक्षमाप्नोति (उ)	४.७७	तज्ज्ञानान्मोक्षमाप्नोति (उ)	४.७७
जीवो जीवति जीवेन (आ)	६७.२७	ज्योतिः पंचविद्यः (आ)	१४७.४३	ज्ञानं त्वज्जानं मोक्षकाले (उ)	१२.३७	भया नायवता ज्ञेया (आ)	२०४.४	तज्ज्ञाने जलपूर्णां वाहूदे (प्रे)	४०.१४
जुगुप्सतां श्रुयन्नुवतां (उ)	२८.१०८	ज्योतिर्मूर्च्छाति सारैश्च (आ)	१६०.३४	ज्ञानं पूर्वं निवृत्तं स्यात् (आ)	४६.२१	तडागे पुष्करिण्यादौ (आ)	२२२.४६	तज्ज्ञाने पुष्करिण्यादौ (आ)	२२२.४६
जुहुयादयुतं यस्तु (आ)	१८५.८	ज्योतिर्मूर्च्छाति सारैश्च (आ)	१७२.२४	ज्ञानं विप्रस्य सम्भाषात् (प्रे)	२२.७७	तज्ज्ञानाद्भिः शिरोधरैश्च (आ)	१७२.२०	तज्ज्ञानाद्भिः शिरोधरैश्च (आ)	१७२.२०
जत्रा सुराणां समरेण्व- (आ)	७०.२	ज्योतिर्मूर्च्छाति सारैश्च (आ)	१७४.१६	ज्ञानरूपस्य बाधोस्तु (उ)	१६.८५	तं दारुणं च ज्ञेयं (उ)	२८.१८	तज्ज्ञानाद्भिः शिरोधरैश्च (आ)	१६१.७
जैगीषयः कृपया त्वं (उ)	२४.७	ज्योतिर्मूर्च्छाति सारैश्च (आ)	१७४.१६	ज्ञानसत्यासिनः केचिद् (आ)	४६.१७	तं दृष्ट्वा भयभीतस्तु (प्रे)	१८.८	तज्ज्ञानाद्भिः शिरोधरैश्च (आ)	१७१.७१
जैगीषयः पृष्ट एव (उ)	२७.१६	ज्योतिर्मूर्च्छाति सारैश्च (आ)	१७४.१६	ज्ञानस्य व्यक्तता नाम (उ)	११.४४	तं दृष्ट्वा विकृतं (प्रे)	२७.१८	तज्ज्ञानाद्भिः शिरोधरैश्च (आ)	१६६.१६
जैगीषयः प्राह हृष्ट- (उ)	२४.७४	ज्योतिर्मूर्च्छाति सारैश्च (आ)	१७४.१६	ज्ञानरूपं वा विज्ञेयं (आ)	५२.४	तं विचारयितुं (उ)	११.४८	ततः श्रमकृत्वा अभुक् (आ)	२१६.४
जैगीषयः ब्रूहि मे के च (उ)	२४.२०	ज्योतिर्मूर्च्छाति सारैश्च (आ)	१७४.१६	ज्ञानरूपं वा विज्ञेयं (आ)	५२.४	तं हन्ति सूर्यः (आ)	३६.१७	तत उलोप्योदकाद् (प्रे)	४.७६
जैगीषयस्ते मुक्तो (उ)	२४.२१	ज्योतिर्मूर्च्छाति सारैश्च (आ)	१७४.१६	ज्ञानरूपं वा विज्ञेयं (आ)	५२.४	तं हस्तं पातयेन्मूर्ध्नि (आ)	६.१०	तत उहर्तनं स्नानं (आ)	४०.१६

तत ऊर्ध्वं महाभागाययी (उ) २७.३०
ततः ऊं विश्वेदेवा (आ) २१८.३०
तत एव हि जायन्ते (आ) ७२.७
ततः कर्णा ययीयोद्धुम् (आ) १४५.३०
ततः कलेस्तु सन्ध्यान्ते (आ) १.३२
ततः कलो संप्रवृत्ते (उ) १५.२६
ततः कामं कुलेशानीं (प्र) ८.२१
ततः कालं क्रमाञ्जन्तु (प्र) ३२.६६
ततः किम्पुरुषो वर्षो (आ) ५५.२
ततः क्रूरपुरं मासि (प्र) ५.११२
ततः पक्षनिपातेन (आ) ७१.३
ततः परं महाभागं (उ) २६.१२५
ततः परं विष्णु पुराण (उ) १.४६
ततः परशुरामोऽभुञ्ज (आ) १४२.८
ततः पाञ्चालविषये (आ) १४५.१३
ततः पणुः खनिस्तोभुम् (आ) १३८.७
ततः पितृत्वमापन्ने (प्र) ५.५६
ततः पितृपितामह (आ) २१८.११
ततः पितृ ब्राह्मण हस्ते (आ) २२०.४
ततः पितृ ब्राह्मणपिशाः (आ) २१८.३२

ततः पुष्पाञ्जलिधूतं (आ) २१३.१४७
ततः पूर्वदिदिक् संस्थाः (आ) ११.११
ततः प्रदक्षिणां कृत्य (आ) २७.४८
ततः प्रदक्षिणां कृत्य (प्र) ३४.६६
ततः प्रदक्षियामास ब्रह्मा (आ) ८६.६
ततः प्रचितामतोऽभनीती (आ) २१६.६
ततः प्रभृति सा गंगा (आ) ७०.४
ततः प्रभृत्येव च (आ) ७०.५
ततः प्रविश्य विधिवत् (आ) ३४.६
ततः प्रसन्नाः पितरस्त (आ) ८६.६४
ततः शनितः पुषिब्यास्या (उ) २६.३५
ततः शल्यो ययो योद्ध (आ) १४५.३१
ततः शुक्लाम्बर धरो (प्र) ३४.६५
ततश्च इन्द्रकागावप्यु (उ) ३८.३५
ततश्च दशमेयुम् (आ) ३४.१४
ततश्च द्विगुणं ज्ञेयं (उ) १०.१५
ततश्च मंडले रुद्रध्याये (आ) ३४.३४
ततश्च सरणं ततऽर्धम् (आ) २२४.११
ततश्चारीद्रिणीं योनिं (प्र) ३.८५
ततश्चपाशास्तेदुः (आ) ३४.१५

ततश्चास्तं गते सूर्ये (प्र) १०.५३
ततः श्राद्धं समुद्दिष्ट (उ) ४१.१२
ततः धियं ततो वायुं (उ) १.२०
ततः श्रेष्ठव्रते सुपुत्रस्य (आ) १२३.४
ततः सवत्सरस्यान्ते (प्र) १८.३८
ततः सप्तदशैजातः (आ) १.२६
ततः सप्तम आकृत्यां (आ) १.२०
ततः सव्यं निस्तीर्णः (प्र) ३.८०
ततः सूर्योदयाभानाद (आ) १४२.२४
ततस्तत्राशुं रक्ताक्षं (प्र) ५.१४७
ततस्तं देवककायां (आ) १४५.१२
ततस्तं पूजयेद्देवं (आ) ३०.४
ततस्तं वैष्णवी माया (प्र) ३२.६६
ततस्तस्यात्तु निष्कान्ता (प्र) ७.६४
ततस्तस्मान्मनोऽनध्यात् (आ) ६०.१
ततस्तु श्रेष्ठजो माया (आ) २२५.१०
ततस्तुलितं ज्ञात्वा (आ) २१.६८
ततस्तुल्यं दक्षिणाभिः (आ) २१८.२२
ततस्तो जहृत् बाणान् (प्र) ७.७७
ततस्त्रिचित्रः करकाग- (आ) १२.३

ततस्त्वगात्मा ह्यमवत् (उ) ५.१५
ततः स्नातोऽबिनीतारमा (प्र) २७.४६
ततः स्नानं प्रकुर्वीत (आ) २१३.४७
ततोऽचिरेणात्मनोद (प्र) ६.१०६
ततोऽतितुष्टान् मयिनान् (प्र) ६.३५
ततोऽदितिर्विवस्वाश्च (आ) १३८.२
ततोऽपि सारसं (आ) २१३.११७
ततोऽपि मुरसंकाशां (प्र) ६.३६
ततोऽभिवादेयुद्धा- (आ) ६४.१३
ततोऽभिर्गि वैन्मरैस्तु (आ) २४.१५
ततोऽप्यपृष्य पात्राणि (आ) २१४.१२
ततोऽर्थः सम्प्रदासक्याः (प्र) ३४.८०
ततोऽशीं प्रणिपत्याह (आ) ८६.७
ततोऽहं गुण्डरीकाश- (आ) १६४.२०
ततोऽश्यामन्तरं गत्वा (आ) ८४.२
ततो जगदीः मर्बः (प्र) १४.४४
ततो जगन्मर्त्यं (प्र) ४६.२६
ततो दक्षिणाभिर्भूय (आ) २१८.५
ततोऽराहः प्रकृत्य- (प्र) ४.१८२
ततो बुरतया च (प्र) ६.१२५

ततो देवप्रभृतिभ्य (आ) २२०.६
ततो द्रोणो वयो योद्ध (आ) १४५.२८
ततोऽध्यक्षेयचरं विष्णुं (आ) ३१.६
ततो न मिएते दुःखी (आ) २२६.३६
ततो बले रागाऽशान्ते (प्र) २७.६२
ततो बुद्धन्मर्यते (आ) ११.४
ततो ब्राह्मण क्रमेण (आ) २१८.२३
ततोऽमयदयामरूपी (उ) १५.२२
ततोऽभिधाहं समये (आ) ५०.३८
ततोऽभिरुच्यतेनो- (उ) १८.६
ततो मृगुन्मैकम्- (आ) ३०.६२
ततो मृगुन्मैकम्- (आ) ११.१०
ततो वाताः स्वर्गं (आ) १४५.२२
ततो गतिं पुत्रं (प्र) १६.१६
ततोऽश्यामन्तं पातिद्वरे (प्र) ५.१४४
ततो याहि मृहं (प्र) ४.३५
ततो रक्षितं कीर्त्तन (आ) ११.२
ततो रामो भविष्यच (अ) १४२.१०
ततो यक्षेयं दिव्यं (आ) ८६.५
ततो विद्यासरोजिनात् (आ) ११.७७

सतो विपरीतो पवोतेन (आ) २१८.१८	सत्सगोब्रतनादेव (आ) १८१.१०	तत्परिसमाप्य (आ) २२०.३	तत्र नाम्ना तु राजा (प्र) १६.११	तत्र श्रेयः गीतिकाठ- (उ) १.६८
सतो हरिः कपिलत्वं (उ) १५.१२	सत्सम्प्राप्तिं पुनः (आ) ११३.५१	तस्याज देहं विष्णु- (उ) २२.८४	तत्र नाम्ना तु राजासौ (प्र) ५.१०१	तत्र सा भलं परमा- (प्र) ४.६३
सतो हरिः कल्किर्गङ्गा (उ) १५.२७	तत्सकलस्याप्यधिक्यं (प्र) ३२.१०४	तत्पुनोऽमृदुमनासि (आ) १३८.२७	तत्र पिण्डप्रदानेन (आ) ८३.५	तत्र स्यने हरिरास्ते (उ) २४.६६
सतो हरिः कृष्णरूपी (उ) १५.२५	तत्तस्यादभुम् सर्वं (आ) ६५.८६	तत्पुनो भरतो नाम (आ) ५४.१४	तत्र प्रधानं गङ्गा लीहिताम् (आ) ८०.२	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिः प्रादुरभून्- (उ) १५.१७	तत्तदेव भवेत्साध्वं (आ) १६७.५४	तत्पुनं स व्यक्तिः कम् (प्र) १६.२१	तत्र भागे स्थितः पृच्छेत् (आ) ६७.२२	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिः प्रादुरभून्- (उ) १५.१६	तत्तद्गर्भं तस्याकृष्यः (आ) १६६.१४	तत्पूर्वरूपं शक्यः (आ) १६२.३०	तत्र मुक्तादरस्तेहो (आ) ११५.५६	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिः प्रादुरासीत् (उ) १२.१२	तत्तद्गुणवते देयं (आ) ५१.३०	तत्प्रकोपस्य तु प्रोक्त (आ) १४६.१४	तत्र मुत्तुर्गुणं हन्ता (आ) ११३.५३	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्प्रत्ययादभुमयोभन (आ) ७२.२	तत्र मे संयोगो ह्यस्ति (उ) ४.३८	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्प्रभातिः संप्रियासि (आ) ४३.२६	तत्र यद्वाग्वास्तोषं (आ) २२५.४	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्प्रमाणवयोऽवस्था (प्र) ५.८४	तत्र याम्यपुनं गच्छं (प्र) ५.६६	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत् प्राप्य ज्ञयते क्षेत्रं (प्र) ३८.५	तत्र येन प्रवृत्ता गो (प्र) ५.१२५	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्प्रेरितः खरचपागा- (आ) १४३.१७	तत्र राजवं चकाराथ (आ) १४३.४८	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्र कामस्तथा क्रोधः (प्र) ३१.३०	तत्र रात्रिपथे सत्यं (उ) ४.२२	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्र तत्र भयं कार्यं (प्र) २६.१७	तत्र वाताच्छिरः पाशवं (आ) १५२.१७	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्र तत्र समं विद्यात् (आ) ६७.२५	तत्र वातात्स वीसपो (आ) १६३.५	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्र तत्र स्थित्वास्तु (उ) ६.१	तत्र वातोदरे योषः (आ) १६१.१३	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्र तालास्तमालावच (प्र) ७.८	तत्र विष्णो महाभाग (उ) ११.२५	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्र दत्तेन पिण्डेन (प्र) १६.२०	तत्र दत्तेन महात्मानो (उ) ५.२२	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्र दृष्टवाच्यं बुद्धी- (आ) २२३.११	तत्र दृष्टवाच्यं नाम (आ) १४३.१६	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८
सतो हरिर्जगद्देहं कर्त्तुं (उ) १५.१६	तत्तत्परापितादेवा- (आ) ८२.३	तत्र द्विजाप्युपवित्तान (उ) २३.२७	तत्र श्रीशैव लक्ष्मी (आ) २१३.१५३	तत्र स्थित्वा लोकमार्गं (उ) १२.७८

तत्रापि षट्चक्रयुता (उ)	२६.६५	तत्सर्वं मम तवङ्गि (प्र)	१०.४२	तथा तेषां भवेच्छीर्षं (प्र)	४.११४	तथाष्टादशभिर्दोषैः (उ)	२२.६१	तदन्तर कोणेषु एवमेव (आ)	८.४
तत्राप्यश्वत्तः करणे (आ)	२१३.३	तत् सर्वं मेलयित्वा (प्र)	३४.६४	तथा दर्शयते वायु (उ)	१२.५७	तथाष्टा दश विधाश्च (आ)	२.३८	तदनन्तरजां देवीं दशावर्षं (उ)	१३.१७
तत्रावेणाश्च विज्ञेयं (उ)	१२.१०१	तत्सर्वं विफलं तात (प्र)	२७.२८	तथा दशविघ्नाश्च (उ)	५.३६	तथा सा पतिसंयुक्ता (प्र)	२६.५१	तदनन्तरजान्वक्ष्ये (उ)	८.११
तत्रास्तिताम्रहलभृद्- (आ)	७२.३	तत्सर्वं स्वगृहे (प्र)	७.६८	तथा धीस्मृतिमेधाग्नि (आ)	१७३.२६	तथा सुरयणान् (आ)	२३१.२१	तदनन्तरजान्वक्ष्ये शृणु (उ)	२८.३७
तत्रास्ति लिगं स्वं (आ)	१२४.६	तत्साक्षी तन्मियन्ता (आ)	१४.६	तथाग्न्यस्तु ततो ना (प्र)	३.१७	तथा सूर्यं भैरवं मातरिश्वं (उ)	१.२३	तदनन्तरजा स्तोतुं प्रसूति (उ)	७.४०
तत्राहं न्यवसं भूयो (प्र)	२७.२५	तत्सिंहलीचार्मुतम्ब- (आ)	७०.३	तथापि तद्वै तव नाम (उ)	७.२	तथा स्वगुरुमारभ्य (उ)	८.१५	तदनन्तरजो रुद्रः स एव (उ)	१३.८
तत्रिभागेन कर्त्तव्यः (आ)	४७.४	तथैव स श्रवन्मार्गे (प्र)	१५.८५	तथापि न परोक्षार्थं (आ)	७२.१२	तथा हि नरको रोधः (प्र)	३.५०	तदनन्तरजो वीरं बल (उ)	१३.४८
तत्रेन्द्रगोपकलितं (आ)	७८.२	तथा कफाटैर्कनार्यं (आ)	१२६.३०	तथापि मे गुणतो नास्त्य (उ)	२.३८	तथा हि रज्जुवरणः (आ)	२३६.२८	तदनन्तरमुत्पन्नास्तेष्मो- (उ)	५.५०
तत्रैकचित्तायोभो (आ)	२३५.४६	तथा कतिपयो द्वौ (आ)	२०६.२४	तथापि सा न विज्ञाताति (उ)	१२.१६	तथेति तेन सायुक्ता (आ)	६०.५	तदनन्तरजान्वक्ष्ये शृणु (उ)	६.१६
तत्रैव किञ्चित्ततस्तु (आ)	७१.६	तथा कार्यं महाबाहो (प्र)	२७.३४	तथा पृष्ठः सर्वराज्ञा (प्र)	२७.२२	तथेति प्रति जग्राह (प्र)	६.६८	तदन्ते चरते लोके (प्र)	२६.५५
तत्रैव चैकस्य हि (आ)	६६.२	तथा काशपिपासाय (आ)	१५६.२५	तथाप्यहं कामहीनो (उ)	१२.३०	तथेन्द्र वारुणीमूलं (आ)	१८४.३२	तदन्तं विकिरेज्जुमी (आ)	६६.२२
तत्रैव सिंहलवधूकर (आ)	७२.६	तथा कृताम्यथागानि (प्र)	७८.३	तथाप्यहं तव वक्ष्यामि (उ)	२०.४	तथैव जानीहि छप- (उ)	१६.१४	तदभावेऽप्य तनये (आ)	६४.३२
तत्संकोभाद्भवेत्- (आ)	१५८.११	तथा कोद्रवमूलस्य (आ)	१६१.१०	तथा प्रचुम्नरूपेणानि- (आ)	३२.६	तथैव ज्ञानमस्त्येव हरे (उ)	१२.५१	तदभावे च शिष्येण (प्र)	१५.६३
तत्संगिनः सार्विकाः (उ)	२४.१३	तथा गंधाधरं देवं (आ)	८३.६	तथा बडौसंरियतस्यापि (उ)	१६.४६	तथैव तीर्थं दुर्लभं तत्र (उ)	२६.५३	तदभावेः पांडुराभिः (उ)	४२.५६
तत्सर्गापो मोहमयः (आ)	१४७.२	तथा च पथरागाणां (आ)	७१.२६	तथा रामस्य सुभगा (आ)	५२.२६	तथैव दृष्ट्वा विचुमंद- (उ)	२८.१६	तदद्वं वा तदद्वं वा (प्र)	४.३
तत्सन्निधानमरणान् (प्र)	३८.११	तथा च विषयाधीनो (प्र)	१२.१७	तथा वेदैरवाभूयमहं (आ)	२३६.४	तथैव वै वायुपुराणमाहु- (उ)	१.५१	तदद्वं तु कनिष्ठा (आ)	४३.१४
तत्सर्वं च परिणाम (प्र)	१८.२	तथा चेदूस्सर्षो च (आ)	१६०.१६	तथा वैतरणी सूतसिपल- (प्र)	३.५२	तथैव सर्वं वापिष्ठाः (प्र)	२०.५	तदहं कृष्णमरुड संवाद (प्र)	१.७
तत्सर्वं च मिलित्वैव (उ)	४.६०	तथा ज्ञातव्यवस्थायां (आ)	२३६.३७	तथा वै पयनाभाय (उ)	४.११२	तथैव सर्वत्रिमिश्रच (उ)	१.२७	तदा कुदेवी कुत्र गता (उ)	२८.१०६
तत्सर्वं पूर्णतादृशं (आ)	६७.२८	तथा जीमूतकाक्ष्या (आ)	२०४.५६	तथा व्यक्तोऽप्यवस्तस्यै (आ)	८६.१२	तथैव सा नैव भर्तार- (उ)	१६.२६	तदाचाहं यमुनायाश्च (उ)	२१.२८
तत्सर्वं तत्त्वतोऽज्ञात्वा (प्र)	७.७६	तथा तत्तातश्चोरो (प्र)	३२.१०८	तथा शिलादि रूपवच (आ)	८६.४०	तथैव स्फाटिकोत्पानां (आ)	७०.१६	तदा तत्र विनाशाय (प्र)	२१.६

तथा द्राव प्रजाप्नोति (अ) ३२.२२	तदुद्धर्तनमात्रेण सर्वं (आ) १८७.१०	तद्विने तद्विने कुर्यात् (अ) २६.१८	तद्विनातकफे शीतं (आ) १४६.२२	तस्मै इत्येकानि पतन्त्य (उ) ६.३
तदानमीयते तेन वीडा (अ) २.४२	तदुद्धर्त्तं शीतं सां वष्टो (आ) ४.१७	तदुःखमुत्तरेषां च (उ) १६.५८	तद्विषायालक्षणीः (उ) २२.५६	तत्र शशोभनं प्रोचनं (उ) २१.३
तदानैवहृष्यास्महृष्यादि (उ) १६.३७	तदुद्धर्त्तं मणवयवस्तावान् (उ) १०.५	तद्देहेन विसृष्टा सा (उ) १७.३२	तद्विष्णोर्गति संश्लेष (आ) २१४.२७	तत्पक्षा क्षिप्तोऽप्ययं (आ) ४६.१३
तदा ब्रवीत्कव्य बाह्वच (उ) १६.३०	तदुद्धर्त्तं मणसंस्पृष्टः (अ) ५.१६	तद् दृष्ट्वा सुमहत्तेजः (आ) ८६.५०	तद्विस्तार समा जंघा (आ) ४७.१७	तत्पक्षा संपिन्ना निधु (उ) १७.२४
तदा भूमौ वासुदेवो (उ) १६.७२	तदेतत्सर्वं मेवैतदव्यक्ता- (आ) ४.४	तद्वर्त्मरहितः स्वप्ता नाम- (आ) १४.५	तद्वीरवाहनः श्रुत्वा (अ) ६.१४०	तत्पक्षा ब्रह्मचर्येण यज्ञः (आ) २२१.६
तदा मम गणैर्बुद्धे (आ) १२४.१०	तदेतन्नीयमागतु (आ) १६२.२४	तद्भक्तवर्गान्मृजयस्वाद्य (उ) २८.१०३	तद्वैष्णवं संप्रदायमेवं (उ) २६.१८	तत्पक्षावपि योऽर्थे (आ) ४६.१२
तदामातादितिर्येवो (उ) २६.६	तदेव विपरीतं चेज्जानाय (उ) १६.४१	तद्भक्तवर्गैः शृणुमध्वे (उ) २८.१३८	तदुभयः पृच्छते यस्तु (आ) ६७.२१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदामृत्युं विजानीया- (आ) ६७.२४	तदेव व्यवसतां यातं (आ) १४६.६	तद्भक्तानां द्वेषं चाहु (उ) २४.१६	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदा वायुर्नलिकटं (उ) २.४६	तदेव दानकालः (अ) ४७.२४	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदाश्रितो महायामं (अ) १८.१२	तदेव वेवो वाहणी क्षण (उ) २८.४	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदास्योद्गारस- (आ) १६५.१२	तदेव नीयते द्वैतवर्ग्ये (अ) २.४५	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदा हरिदर्शयामास (उ) २५.४	तदेव नीयते द्वैतवर्ग्ये (उ) १५.२३	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदा हरिर्जगृहे लोकिर्क (उ) ३.२	तदेव हृदि सेमूहस्तारितो (अ) १६.३३	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदाहु ब्रह्मणो रूपं गुण (उ) ४.५७	तदुद्गृहं धर्मराजस्य (अ) ३३.१८	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदा हृष्टमना भूत्वा (अ) २७.१६	तदुद्गृहं यत्र वसति (आ) २२६.१०	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदा स्मलक्ष्मीः कुत्र (उ) २८.११२	तदुद्गृहं यत्र वसति (अ) २२६.१०	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदोद्गारं परिजाय (अ) १२.३०	तदुद्गृहं यत्र वसति (अ) २२६.१०	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदीपरस समुष्टकायि (अ) २४.२०	तदुद्गृहं यत्र वसति (अ) २२६.१०	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदुत्तं गरुडं पुण्यं (आ) २४.२३४	तदुद्गृहं यत्र वसति (अ) २२६.१०	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०
तदुत्तरमतिवेगात्- (उ) २६.७	तदुद्गृहं यत्र वसति (अ) २२६.१०	तद्भक्तमणमजीर्णं हि (आ) १६२.३	तद्विनामि चारिकैर्मन्त्र- (आ) १४७.७१	तत्परिवर्तं वानवासा (आ) २२३.३०

तमा दुरक्षितं केचिद्वै (आ) १६६.३५	तस्मात्सामा शुद्धवत्यः (आ) २१४.२१	तव स्वरूपे च जगत्- (उ) १२.२६	तस्मात्तमेव पूजाम् (उ) १-१३	तस्मादवननं नृणां (प्रे) ३६.१२
तमुष्णाटयते रुद्र (आ) १७७.५५	तर्क्यप्रतिष्ठा श्रुतयो (आ) १०६.५१	तव स्वामिन्कुलदेवो (उ) २८.१२०	तस्मात्तस्यसुतो जातो (उ) ६.८	तस्माद् विद्वयवतासर्थं (उ) ३.५४
तमुत्संगगतं सूरं नष्टे (प्रे) ७.६६	तर्ज्या मध्य मांगुल्या (आ) ६३.१६	तबोत्सर्गप्रभावान् (प्रे) १४.२७	तस्मात्सु गायमपरं (आ) २१३.११६	तस्मादष्ट गुणैरुच्यो (उ) १२.८८
तमुद्दिश्य वदालम्नं (प्रे) १८.५	तर्जयन्ती परेणैव (आ) ३८.१५	तस्करस्य बधो वण्डः (आ) १०६.३०	तस्मात्पतिव्रतामर्च- (आ) १४३.२७	तस्मादाहुलेश्वणैर्येव (उ) २२.४
तमेव संशयं छिन्धिष्यद्भि- (उ) ५.६७	तर्पणं सग्नप्रव्यामि (आ) २१५.१	तस्माच्च दुन्दुभिज्ज्ञैः (आ) १३६.५७	तस्मात् पुत्रं प्रशंसति (प्रे) ३०.१६	तस्मादेकगुणैर्हीनो (उ) १२.६७
तमेव सततं व्यायन् (आ) २३२.२०	तर्पणेन च होमेन (आ) २२३.२	तस्माच्च प्रच्युता (प्रे) ३.८६	तस्मात्पुष्टगुणतो हीन (उ) १२.६०	तस्मादेतत्स्वया श्राद्धे (आ) ८६.८३
तमेवादुश्चरमाणं विचोषं (उ) ३.५४	तर्पयित्वापितुन्देवान् (आ) ८३.३५	तस्माच्छतपांमेन (उ) १२.८५	तस्मात्सङ्ग सदा (प्रे) ५६.५६	तस्माद्विगर्हिः कौचपादः (आ) ८६.७
तमोऽयं प्रविशत्येते (उ) १२.८०	तर्पयेत्तु गया विषाम् (आ) ८३.६७	तस्माच्छतगुणांभोनः (उ) १२.८६	तस्मात्सवाद्यो जाता (आ) १.३५	तस्माच्छदानियो धनुः (प्रे) ४.१६
तमोभागास्तु विज्ञेयास्त (उ) ५.७५	तर्हि तस्य महाभाग कथं (उ) १११.३२	तस्माच्छतगुणैर्हमिः (उ) १२.१०६	तस्मात्सर्वं प्रकुर्वीत (प्रे) १४.१२	तस्माद्यज्ञगुणांभो (उ) १२.८५
तमोभागा तनुस्यन्ता (आ) ५.२३	तर्हि तेषां हि कालेषु (उ) १२.७२	तस्माच्छतगुणैर्हीन (उ) १२.१०३	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (आ) ५०.४	तस्मात् इयं प्रविचार्येव (उ) २८.७३
तमो रजस्तथा सत्त्वं (आ) २३५.५०	तत्त्वं प्रत्यं गुणीनां यः (आ) १६६.५२	वस्माच्छतगुणैर्हीन (उ) १२.६६	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (आ) ६८.१६	तस्माद् बुद्धिर्मनस्तस्मात्ततः (आ) ५.७
तमो रूपेण सैवासी- (उ) ११.३	तत्त्वक्षणं वशमं प्राहु- (उ) २२.११	तस्माच्छतगुणैर्हीन (उ) १२.१०५	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (आ) १११.६	तस्माद् भूमौवचः (आ) ११२.२५
तमो वाचं महागर्भं त्वं (प्रे) ७.३२	तत्त्वैषेन महादेव (आ) १६१.१६	तस्माच्छ्रद्धां समासाय (प्रे) ३४.७२	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (आ) २१३.५८	तस्माद्यत्नेन कर्त्तव्यं (आ) १०५.२
तत्र त्याज्यानि वासांसि (प्रे) ५.२८	तत्त्वधूमिभिर्षणं छिद्यि (उ) १६.५७	तस्माच्छ्रद्धा प्रयत्नेन (प्रे) १०.५४	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (प्रे) २६.५८	तस्माद्राजन्वयासिन्धो (प्रे) ६.५५
तया गवा किं क्रियते (आ) ११४.५५	तव पदोः स्तुति किं (उ) ६.४६	तस्माच्छ्रद्धा प्रयत्नेन (प्रे) १०.५६	तस्मात्सर्वं प्रयत्नेन (प्रे) ४६.६६	तस्माद्राजन् विधानेन (प्रे) ६.२७
तया तपस्या सां सत्त्वां (प्रे) ३.१२	तव प्रसादाच्च मम (उ) १२.२१	तस्माच्छ्रद्धा प्रयत्नेन (प्रे) ४६.१०१	तस्मात्सर्वेषु देवेषु (आ) ४३.६	तस्माद् राजन् (प्रे) ६.१२६
तया मयस्या ब्रह्मपुत्रत्व (उ) २४.२४	तव प्रसादाच्च रमा- (उ) २५.१५	तस्माच्छ्रद्धा प्रयत्नेन (प्रे) १२.८३	तस्मात्सर्वेषु देवेषु (आ) ४३.६	तस्माद् राजन् (प्रे) ६.१२६
तयो रससा पत्त न (उ) २०.३०	तव प्रसादाद् कृष्ण नैवोत्तर्यं (प्रे) १२.२३	तस्माच्छ्रद्धा प्रयत्नेन (प्रे) ६.२	तस्मात्सर्वेषु देवेषु (आ) ४३.६	तस्माद् राजन् (प्रे) ६.१२६
तयोर्मध्ये तु निःक्षिप्य (प्रे) ८.१५	तव स्वरूपं मम (उ) २४.६८	तस्माच्छ्रद्धा प्रयत्नेन (प्रे) ५०.६७	तस्मात्सर्वेषु देवेषु (आ) ४३.६	तस्माद् राजन् (प्रे) ६.१२६
तयो स्वरूपं प्रविदित्वैव (उ) २८.७८	तव स्वरूपं हृदि (उ) ७.१	तस्माच्छ्रद्धा प्रयत्नेन (प्रे) ११.२८	तस्मात्सर्वेषु देवेषु (आ) ४३.६	तस्माद् राजन् (प्रे) ६.१२६

श्रीगरुडमहापुराणम् : : लोकानुक्रमणी

तस्मिन्निवर्तयेच्छाढं (आ)	८४.७	तस्य पीडां वयं कुर्मो (प्रे)	७.६१	तस्यान्तममृतं भूत्वा (प्रे)	१०.५	तस्यैव दानवपतेनिन (आ)	७३.५	तापसो व मगोत्रा (प्रे)	२७.३७
तस्मिन्नुपवसेदह्नि (प्रे)	४४.११	तस्य पुत्र महर्षे तु (आ)	६.१६	तस्यापि बहवः पुत्रा (आ)	८६.६८	तस्यैव पादो तलपंखे (उ)	२०.६	तापहाग्यश्चिपर्व (आ)	१४७.१०
तस्मिन्नुपवा नरः (प्रे)	३२.१७	तस्य पुत्रस्त्वधिरयः (आ)	१३६.७७	तस्याप्यन्नं सोढकुम्भं (आ)	६६.३६	तस्यैव ब्रह्मणा प्रोक्तं (आ)	२३५.२६	तापो गवोऽणी मग्मूः (आ)	५५.६
तस्मिन्पुत्रवरे रम्ये (प्रे)	१६.३	तस्य पुत्रो वनारयः (आ)	१३८.३८	तस्याभिमानः श्रौरिति (उ)	३.२७	तस्यैवांगमतां देवो (उ)	१८.६	तामसा नग्काः सध्वं (प्रे)	३.५४
तस्मिन्प्रनष्टे हृदि (प्रे)	४८.२४	तस्य प्रपातसमननर (आ)	७१.५	तस्यामागतमात्रायां (प्रे)	६.७१	तस्योवने दोषविज्ञाने (आ)	१६६.४	तामिच्छं लोहर्षकुम्भ (प्रे)	१८.३१
तस्मिन्प्रकृतस्थाने (आ)	७१.६	तस्य प्राचीनवर्हिस्तु (आ)	६.३	तस्यां तस्य सुतो जज्ञे (आ)	६०.७	तस्योत्कलनष्ट तरो- (अ)	७६.५	ताम्बूलकुटुम्भोद्भि (प्रे)	२४.७५
तस्मिन्मार्गे तु रौद्रे (प्रे)	१६.११	तस्य मुक्ति न (आ)	२३२.१०	तस्यां तु जनयामास (आ)	५.६	तस्योपरिगुणैश्चर्य्य (आ)	२३५.४१	ताम्बूलञ्च घृत खाद (आ)	१८१.१
तस्मिन् मार्गेन चान्ताद्यं (प्रे)	३३.७	तस्य यद्वदस्तुतस्तत्त्वं (प्रे)	७.६७	तस्यां नियमकतारो न (आ)	१३२.४	तस्योपरिष्टाच्छिव (उ)	२४.८६	ताम्बूलदध मुखस्य (आ)	१६१.१२
तस्मिन् वने महाधारे (प्रे)	७.११	तस्यः विश्व सहः (आ)	१३८.३७	तस्यां वडकगम्वां (प्रे)	३.१३	तस्योपरिष्टात्त्यगेमन्त्रैव (उ)	२४.६१	ताम्बूल पुष्प (प्रे)	३२.१८
तस्मिन् सुतीर्थे (उ)	२४.७१	तस्य विष्णोः प्रसादेन (आ)	२३२.७	तस्यां वै जनयामास (आ)	५.६	तां गृह्णाण गया दत्तां (आ)	६०.४	ताम्बूलं कुतुम् देव (प्रे)	३१.१८
तस्मिन्तीर्थे तुयो देवि (उ)	२६.६३	तस्य शाखो विष्णाच्छच (आ)	६.३५	तस्यां जिलाशं ध्याद दि (आ)	८५.४	तादर्थ्यमूर्ति वहेषो (आ)	१६१.२	ताम्बूल उक्तकाष्ठञ्च (प्रे)	३५.४४
तस्मै देय ततो ग्राह्यं (आ)	२२७.१०	तस्य श्रद्धि करं कर्म (प्रे)	४.११५	तस्यांशुमान्मुने (आ)	१३८.३२	ताने पूज्ये गिन्नुवृद्धिर्मे (उ)	२६.११	तांबूल यम्य शीयेन (आ)	१७८.२
तस्मै यदोचने देयम्- (प्रे)	२४.४२	तस्य सत्त्व विष्णुद्वय (आ)	६८.४	तस्यांशुस्तत्र वर्णऽभू- (आ)	१४५.३	तादृशं नैव रूपेण (आ)	२३१.१	ताम्बूलमारुखिगम्य (उ)	१४.६
तस्मै सदा भगवते (उ)	७.६१	तस्य समिधस्त्रिभवं (उ)	११.२५	तस्माच्च तापसस्ततं (उ)	२१.३१	तादृशैयाम्वा रुढः (आ)	१६७.४	ताम्रकास्तिका (आ)	१०१.३
तस्य किञ्चिन्न (प्रे)	२४.३७	तस्य सर्वस्वरूपेण (उ)	३.५०	तस्या संघं सुखिदूरं (उ)	२८.१०६	तानि तानि च सर्वाणि (प्रे)	४.१७	ताम्र पात्रं निकः (प्रे)	४.१३०
तस्य दद्रुचनं धृत्वा (आ)	२३२.४	तस्य स्नानं ध्ययं (उ)	२८.८२	तस्याः स्रग्मलवदं (उ)	२८.१११	तानेव ज्ञात्वा पुनरेव (उ)	१२.२२	ताम्र पात्रं निजैः (प्रे)	४०.४१
तस्य देवस्य कि रूपं (आ)	१.८	तस्य स्वादिनि निर्वाण (आ)	१५७.१५	तस्यास्तटेपूज्यल (आ)	७०.६	तानेव देवतानां च (आ)	४७.४३	तार्यन्तरकास्तुभो ययि (प्रे)	२.५
तस्य नाभसमुत्थाप्याशकर (आ)	७३.४	तस्या उत्तरदिग्भागे (उ)	१६.५१	तस्यास्त्रिलोको निपात (आ)	६७.१६	तानेव भोजयेद्विद्वान् (आ)	८३.६५	तार्यन्तरकास्तुभो ययि (प्रे)	२६.५
तस्य नाभेरभूत्ययं (उ)	११.१६	तस्या शवो नृपः (आ)	१३४.३	तस्येच्छया पुनर्ब ह्मन् (प्रे)	६.१०६	तान्वराग्न्यमूलोऽयं (प्रे)	२.८६	तालवृत्तस्थ दानेन (प्रे)	५.३२
तस्य पक्षस्य देवेभ्यो (आ)	२४१.३१	तस्यात्मजैश्च कैकेयैः (उ)	२०.२०	तस्यैववर्णनाद्दृष्टा (आ)	२०.१२	तापयन्तस्तन् सर्वा (आ)	१४७.५५	तालवृत्तस्थं च पक्षं (आ)	२३.४४

तावच्छीस्तिष्ठति (आ) २१३.१२८	तिक्तोषणमवायाम्ल (आ) १४६.१५	तिलसर्षप संयुक्तं (आ) १६०.२२	तिस्रः कीट्यस्तु (आ) २१३.६१	तीर्थे गृहे वा संन्यासं (प्रे) ३६.७
तावता व्यवहारः स्यात् (उ) ४.३५	तिथिपिण्डांश्चरेद् (आ) १०५.६६	तिलस्य तुषमात्रं तु (आ) ४८.६३	तिस्रः कोट्योद्धं कोटी (प्रे) ४.६१	तीर्थे पिथ्येक्षयाहे च (प्रे) ६.१६
तावितो राजिताल्लोकान (प्रे) ४.२६	तिथोष्माग्नि कोष्ठेषु (आ) ६६.१७	तिला गावो महादानं (प्रे) ३०.६	तिस्रः कोट्योद्धं कोटी (प्रे) ३८.२८	तीव्रशूलोत्तरे कणं (आ) १७१.५०
तावत्तपोव्रतं तीर्थं (प्रे) ४६.६८	तिन्दुकं कफवातघ्नं (आ) १६६.२७	तिलानां तु घृताक्तानां (आ) १८५.३	तिस्रो वर्णानुपूर्व्येण (आ) ६५.६	तीव्रास्ति गाढकण्डूञ्च (आ) १६४.२३
तावद्बलं ह्येकरोमादि (उ) १४.६	तिमिरं पटलं हन्ति (आ) १७७.७	तिलान् गोमयलिप्तायां (प्रे) ३२.८७	तीक्ष्णाग्रं विमलमपेतसवं (आ) ६८.३२	तीव्रेणभक्तियोगेन (प्रे) ६.८४
तावद्भयस्यभेतव्यं (आ) ११५.४५	तिमिराध्यचिराद्व्यात (आ) १७१.६०	तिलान्दभान् विकीर्याथि (प्रे) १५.७	तीक्ष्णातपं चतरित- (आ) ५१.२६	तुगाक्षीरी शुभावांशी (आ) २०४.३०
तावद्यावदशषं च (प्रे) ३.२६	तिर्य्यक्त्वं तमसा (प्रे) ६.६२	तिलाः पवित्रा स्त्रिविधा (प्रे) २६.२५	तोत्वां दुःखभवाभ्योधि (प्रे) १०.६०	तुरीय परमो धाता (आ) १४.१०
तावच्च नोपलक्ष्यन्ते (आ) १५६.३५	तिलकवाथेन संयुक्तं (आ) २०२.१०	तिलालोहं हिरण्यं (प्रे) ४०.६१	तीर्थं कुर्युः पितृ श्राद्धं (प्रे) २५.४०	तुरीयमक्षरं ब्रह्म अहमस्मि (आ) ४४.५
तावद्वक्तुं समग्रेण न (उ) २६.३३	तिलञ्चैववचां हिगुं (आ) २०१.७	तिलालोहं हिरण्यं (प्रे) २८.११	तीर्थं चापि समागत्य (प्रे) १०.३४	तूर्य्यद्वन्द्वाभिनिर्घोष (प्रे) ६.३४
तावद्वन्धुः पिता (प्रे) ३४.७०	तिलतण्डुलब्रीहौश्च (आ) १२४.१५	तिलालौहं हिरण्यं (प्रे) ३०.१३	तीर्थयात्राप्रसङ्गेन (आ) १.४	तूर्य्यं शैलागमं मासि (प्रे) ५.१०६
तावद् वृद्धिश्च कर्त्तव्या (प्रे) १५.६२	तिलतण्डुलसंयुक्तं (आ) ३६.१६	तिलालोहं हिरण्यं (प्रे) ४.७	तीर्थं श्राद्धं गयाश्राद्धं (प्रे) ३४.१३५	तुलया पञ्चरागस्य (आ) ७१.२८
तावन्ति पापानि मदीयगात्रे (उ) २१.१७	तिलतैलं चाग्निदग्धं (आ) १७७.६०	तिलाशो वित्त्वपत्रंश्च (आ) १२०.७	तीर्थं सेवी नरो यस्तु (प्रे) ३६.१८	तुलसी ब्राह्मण गावो (प्रे) २६.२३
तावन्न जानाति विधिः (उ) १२.६	तिलतैलं यवान्दग्धवा (आ) १८४.७	तिलाः श्वेतस्तिला (प्रे) २.१७	तीर्थं स्नाने मतिर्यावच्चित्तं (प्रे) २१.८	तुलसी सुरसा विद्याद् (आ) २०४.३६
तावन्मात्रोदये देशे (प्रे) ७.५७	तिलदर्भधृतेधांसि (प्रे) ४.५२	तिलां श्वेतस्तिलाः (प्रे) २६.१६	तीर्थाटनं पादचारैः (उ) २३.२३	तुलसीवन्दनं कुर्याच्छी- (उ) २६.३६
तानेव हंसहिडंबकौज्ञेयौ (उ) १२.८७	तिउदर्भैश्च भूम्यां (प्रे) १.६	तिलेश्वर संयोगशः (आ) १७०.२१	तीर्थाटनार्यं तु जगाम (उ) २३.१८	तुलसी सर्वदा सारा (उ) १४.२६
तासां मध्ये जाम्बवन्ती (आ) २३.४	तिलधात्री भृंगराजो (आ) १७२.२६	तिलैर्दर्भैश्च भूम्यां (प्रे) ३४.२६	तीर्थादिभूतः सांख्यश्च (आ) १५.१२५	तुलस्यादिषु जीवेषु (उ) ८.१६
तासां मध्ये त्रयः श्रेष्ठा (आ) ६७.६	तिलपात्रं ततो दत्त्वा (प्रे) ४०.६२	तिलैर्दर्भैश्च भूम्यां (प्रे) २६.६	तीर्थाभावे तु कर्त्तव्यं (आ) २३.११६	तुला कर्कटकोमेषो (आ) ६२.८
तासां हस्तं पुस्तके (उ) २८.६७	तिलपात्रं तथान्नाद्यं (प्रे) ३४.६४	तिष्ठंश्च वीक्ष्यमाणोऽर्क (आ) ५०.५५	तीर्थानां स्नानमात्रेण (उ) २६.४३	तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं (आ) ११२.१७
तिक्तरसः स्यादेरण्डः (आ) १६६.१३	तिलपात्रं तु विप्राय (प्रे) ४.२४	तिष्ठंस्तिष्ठति वर्षं वै (आ) ५८.२८	तीर्थगत्वा चयः कोऽपि (प्रे) ३६.२२	तुणा मेधया आरुनालं (उ) १४.४२
तिक्तोरसश्छेदनः (आ) १७३.१७	तिलपात्रं सपिः पात्रं (प्रे) ४.१०	तिष्ठेच्चन्द्रश्च जीवेच्च (आ) १६.१२	तीर्थे गत्वा परासक्तः (प्रे) २०.३६	तुषोपसर्गात्कलशाभिधान (आ) ७०.२२

मुष्टाव च पितृन्विप्रः (आ) ८६.१२	तृतीया सहयोगे स्यात् (आ) २०५.१४	तेजश्च वायुना नास्ति (आ) २४०.२१	तेन पक्वेन भूतेश (आ) १७७.३१	ते मोहं मत्पुमच्छन्ति (प्रे) २.५१
तूष्णीमेव तु शूद्रस्य (आ) २१३.१४४	तृतीयेऽघ्नौविशेषश्च (आ) २११.७	तेजस्वी नाम वै ऋक्त्रो (आ) ८७.३२	तेन पापेन नरकान्मुक्ताः (प्रे) ४०.१०	ते यमेन विनिर्दिष्टां (प्रे) ३.८७
तूष्णीमेव स्थिते वींद्र (उ) १७.६	तृतीये च तथा भागे (आ) २१३.७६	तेजोऽधिकं सुवृत्तं च (आ) ६६.४२	तेन प्रीतिर्देवदेवस्य (उ) १२.३६	ते विलोक्या गतं (प्रे) ७.१६
तूष्णीं श्राद्धन्तुशूद्रस्य (प्रे) ४५.१०	तृतीये पञ्चमे पुंसि (प्रे) २०.४६	तेजोऽन्विताः पुण्यकृतो- (आ) ६६.१२	तेन भूमिर्भवेत्तुष्टात् (प्रे) १५.३३	ते विवर्णमुखाः सर्व्वे (प्रे) ७.३६
तृणगुल्मलतावल्ली- (आ) २२५.३२	तृतीये मासि सम्प्राप्ते (प्रे) १६.१६	तेजोद् विफलालोघं (आ) १७१.४७	तेन ये तरुतां प्राप्तास्तेषां (प्रे) १०.६३	ते धेणवो दिव्यजनोपभो- (आ) ६६.१०
तृणपर्णोदकाहाराः (प्रे) ४६.६७	तृतीये राजसन्मानं (आ) ६१.७	तेजोमयामि पूर्व्वेषां (आ) २१३.६	ते नरवेस्तलघातैश्च (प्रे) ७.३७	ते वै ब्रुवन्तो ननृतुश्च (उ) २४.६१
तृणादि चतुरास्यान्तं (आ) २३०.४३	तृप्तिदं प्रेतशब्देन (प्रे) ५.८०	तेजो वदस्व मे नाथ (प्रे) २८.२७	तेन विद्धोमृगोऽस्तीव (प्रे) २७.१०	ते वै सदा सारभोक्तार (उ) १४.१८
तृणादि चतुरास्यान्तं (आ) २३२.६	तृप्तिं प्रयागति ते सर्व्वे (प्रे) १८.३७	तेजो वायुर्व्योमं गंध्रो (आ) २३.३२	तेन संकरनामासी (उ) १६.७१	तेषां खण्डान्यनेकानि (प्रे) ३.४०
तृतीयभागो विज्ञेयो (उ) ४.६२	तृप्यन्तु तृप्यतां वापि (प्रे) ४.७७	ते तृप्ताः शुभमिच्छन्ति (प्रे) २१.१४	तेनानेन कुले तेषां (प्रे) १०.६६	तेषां गणस्तु देवानामे (आ) ८७.३६
तृतीयमासिकं पिण्डं (प्रे) ५.१०७	तृप्यन्तु तेऽस्मिन्पितरः (आ) ८६.३०	ते तृप्तास्तर्पयन्तेनं (प्रे) ८.८	तेनापरोक्षं च भवेच्च (उ) ६.३३	तेषां जन्म स्वस्थमाहु (उ) २०.३३
तृतीयमृषिसर्गं तु (आ) १.१६	तृषया परयाविष्टो (प्रे) ८.१५	ते तृप्तास्पर्पयन्त्येनं (आ) ६४.३०	तेनैव च दिशो (आ) ११.१४	तेषां जिह्वा यमलोके (उ) २०.१०
तृतीयं स्कान्दमुद्दिष्टं (आ) २२३.१८	तृष्ण्या चाभिभूतस्तू (प्रे) १२.१५	ते घन्यास्ते सुजन्मानस्ते (आ) २४३.३	तेनैव स्नापयित्वा तु (प्रे) ४.१७४	तेषां तथा मत्पितृणां च (उ) २८.६५
तृतीयः शीघ्रगस्तर्ह्योराध (प्रे) ७.४८	तृष्णासूचीविनिर्मिन् (प्रे) ४६.४३	तेन क्रीडन्निमंत्रेण (प्रे) १४.२८	तेनोपद्रवभदेश्च स्मृतो (आ) १६०.१३	तेषां तावद्धनं घान्य (आ) ८६.१६
तृतीया जलजम्बूः (आ) २०४.११	तृष्णा प्रमेहे मधुरं (आ) १५६.३८	तेन चाप्यायनं तेषां (प्रे) १०.६४	तेपि प्रत्येकशः संति (उ) १०.२७	तेषां तद्वचनं श्रुत्वा (प्रे) ७.४४
तृतीया भूमिपुत्रेण (आ) ५६.२७	तृष्णाभियोगाद्वेगानां (आ) १६३.४	तेन चाभ्यंगितादन्ताः (आ) १७७.३४	ते प्रविश्य गृहं सर्व्वे (प्रे) ५.३	तेषां तु पततां वेगाद्विमाने (आ) ८६.६
तृतीयांशं ब्रह्मकांडं (उ) १.४८	तेऽघं तमं प्रविशंते ते (उ) १२.५८	तेन तृप्तिमुपायान्ति (प्रे) १०.६२	तेभ्यः शतगुणाज्ञेया (उ) ६.२२	तेषां दुःखमिहलोके (उ) १.३२
तृतीयांशश्चवणादर्थतश्च (उ) १.५०	तेऽप्यश्वयनिजदंष्ट्रायः (प्रे) ७.२३	तेन ते पितरस्तृप्ताः (प्रे) २.२१	तेभ्यः शतगुणानंदा (उ) ६.२०	तेषां दोषस्य वैचित्र्यं (प्रे) १.६४
तृतीयांशं पठिते वेदतुल्यं (उ) १.४६	तेऽभिजाताः कुरुक्षेत्रे (आ) २१८.२१	तेन त्वाममिषिञ्चामि (आ) १००.७	तेभ्यस्तु दोषपूर्णैः (आ) १६६.७	तेषां पत्यस्तथै (प्रे) १६.५२
तृतीयांशं षोडशोमेनां (प्रे) ५.५०	तेऽयिसंश्रत्य गच्छैयु- (प्रे) ४.८६	तेन धूलिनिरोधाय (आ) १२४.६	तेभ्योऽखिलेभ्यो योगि- (आ) ८६.६०	तेषां पिंडप्रदानार्थमागतो (आ) ८४.१४
तृतीयांशं षोडशीं वच्मि (प्रे) ५.४८	तेऽस्मिन्समस्ता मम पुष्प (आ) ८६.३७			तेषां पुण्यं नैव जानंति (उ) २६.५१

तेषां प्रधानं जिविष्यञ्च (आ) ७३.७	तेषु ह्यमुरा ज्ञेया (उ) १२.७४	त्यक्त्वा गृहं च यतोर्ध्वं (त्रे) ४६.११३	त्रयोदशानोः संभृतमिति (उ) ४.५७	विश्वेष्टं यथमं दत्त्वा (आ) १६७.३२
तेषां श्रेष्ठराजिविषयान् (त्रे) ७३.६	तैश्चोत्तु स्थितो रुडो (त्रे) ४.८	त्यक्त्वा काचित् प्रियाण् (त्रे) ७७.०	त्रयोदशैर्वाङ्मयैः स्यात् (त्रे) १.४५	विश्वेष्टं पिपलीमसुं (आ) १६७.२
तेषां भृगुपञ्चशेषिणात् (आ) १५५.१६	तैर्मिषमन्त्रैश्चर्याय (आ) १४८.३	त्यक्त्वा वेदां पुत्राजितां (आ) ५.३७	त्रयोदशैश्च स प्रेतो (त्रे) १६.७६	विश्वेष्टं जगदीश्वर गत्वा (उ) १६७.५
तेषामभयं सर्वभक्ष (त्रे) ८.३	तैर्गन्धोऽग्निं ततोऽसौ (आ) १७६.३३	त्यक्त्वा स्वर्गमार्गं (त्रे) ४८.६	त्रयोदशैश्च प्रेतो (त्रे) १६.८४	विश्वेष्टं भृगुपुत्रोऽपुत्रं (उ) १६७.६
तेषामुद्धरणार्थं दत्तः (आ) ६८.२	तैर्मन्त्रैश्च ततोऽसौ (आ) १७६.८	त्यक्त्वा स्वर्गमार्गं (आ) २२३.३१	त्रयोदशविश्वरूपाणां वायो (उ) १६.७८	विश्वः कृत्वा मृतं ता तु (आ) १६७.६
तेषां राजा स्वयं द्यात् (त्रे) ६.३४	तैर्मन्त्रैश्च पांश्या (आ) १७६.८६	त्यक्त्वा दुष्टेऽसंशयं (आ) १०८.२३	त्राता रश्मिर्ममंश्रु अग्निं (आ) ४८.२२	विश्वेष्टं ज्वररक्षितं (आ) १६७.६१
तेषां हिमिनाहाणानां (त्रे) १०.२	तैर्माधवद्वन्द्वयोः (आ) १७६.८८	त्यक्त्वा कुलशर्यां (आ) १०६.२	त्रासती मायमाना (उ) २०४.१४	विश्वेष्टं भृगुपञ्चमञ्च (आ) १६७.६२
तेषां शुद्धिश्च राशेण (आ) २२२.३६	तैर्माधवैश्च विन्यस्तान् (आ) १७७.२६	त्यक्त्वा मन्त्रैश्च मन्त्रैश्च वांतां (आ) १०६.४१	त्रासती मा देवदेवेभ्यः (आ) १३१.२०	विश्वरूपाणां त्रयो (उ) १६७.६३
तेषां सहागात्रस्तिसाहस्र्य (उ) २५.१४	तैर्मातं स्वर्गवेद्यं वा (आ) १७०.३२	त्यक्त्वा अर्ध्यामर्ध्यामर्ध्या (आ) ११५.६४	त्राहि मा देवदेवेभ्यः (आ) १३१.१७	विश्वेष्टं मन्त्रवेद्यं वाणि (त्रे) ५.५४
तेषां सहागात्राद्वारणी (उ) २.५२	तैर्मात्रिषुध्यामर्ध्यां (आ) २२२.६०	त्यगेनैकं चक्रमिदमान (आ) २२६.८	त्रिकटुविफनानामन्तवित्तं (आ) १८५.३१	विश्वेष्टं जलं भूयुक्तं (त्रे) ५.१०८
तेषां सहग्रेण ईशंस्त्वतो (उ) २५.४४	तैर्मात्रं याति किं रोगे (आ) २०१.१६	त्रय एते महाभाग परस्परं (आ) १६७.७	त्रिकटुविफनानामन्तं (आ) १८५.६२	विश्वेष्टं वायुपिपलीमसुं (त्रे) २२१.१०
तेषां सन्ततमार्गं पिपरी (आ) २८.२१	तैर्मातृहन्तं च जापि (त्रे) १.४३	त्रय एते माहाभागजगत्तरा (उ) १८.१२	त्रिःकुक्ष्या च चरेद्वार्या (आ) १०५.४४	विश्वेष्टा वा पायवती (आ) ३६.५५
तेषां स्वरूपं ब्रह्मणि (त्रे) २३.२	तैर्मा प्रशार्दिता गावा (आ) १४२.२८	त्रयः पिण्डभुजो ज्ञेयाः (त्रे) ३५.५	त्रिकोणं स्वस्तिकं युक्तं (आ) १६७.१०	विश्वेष्टा व्याघ्राभा मया (आ) ३५.६
तेषां शिष्टैः प्रीयते चक्रकोशे (उ) २८.५४	तैर्मा सार्धं च भवान्मन्त्रं (उ) २८.६८	त्रयं त्रयं चर्माणां गाने (आ) १२.१०	त्रिकोणे संस्थितो (त्रे) ३२.१११	त्रिगुहोऽपि प्राशस्त्यं (आ) ५३.६२
तेषु तस्मैषु भवान् (उ) १०.३	तैर्मुच्यतेः सुखं प्राप्तिं (त्रे) २५.४४	त्रयोदशैश्च विप्रैर्वातां (आ) ८७.४७	त्रिगुणैर्नीलकोलातं ब्रह्म (आ) ५५.२०	त्रिगुहोऽपि प्राशस्त्यं (आ) ६४.७
तेषु द्वीद्वान्गुह्नीतमस्य (त्रे) ६.२०	तैर्मुच्यतेः सुखं प्राप्तिं (त्रे) २५.४४	त्रयोदशैश्च एवैव त्रुं (त्रे) ५.२४	त्रिगुणैर्नीलकोलातं ब्रह्म (आ) ५५.२४	त्रिफलां छदितो दावी (आ) १७०.७२
तेषु यद्दीपते दानं (त्रे) ३५.१०४	तोमेषुगान्मुद्रपशात् (आ) १६१.४०	त्रयोदशपदानां शिष्टं (त्रे) ३१.१४	त्रिगुणैर्नीलकोलातं ब्रह्म (आ) ५५.२४	त्रिफलां मुमुक्षुवांतां (आ) १७०.४४
तेषु रक्षोविषयान्मर्याधि (आ) ६८.८	तोमेषुगान्मुद्रपशात् (आ) १६१.४०	त्रयोदश प्रतीहारा (त्रे) ५.१४५	त्रिगुणैर्नीलकोलातं ब्रह्म (आ) ५५.२४	त्रिफलां मुमुक्षुवांतां (आ) १७०.४४
ते सर्वं त्वेषुर्वा ज्ञेया (उ) १०.७३	तोमेषुगान्मुद्रपशात् (आ) १६१.४०	त्रयोदशैश्च रोष्यस्या (त्रे) २५.४५	त्रिगुणैर्नीलकोलातं ब्रह्म (आ) ५५.२४	त्रिफलां मुमुक्षुवांतां (आ) १७०.४४
ते सर्वं विरजानथा (उ) १०.१६	तोमेषुगान्मुद्रपशात् (आ) १६१.४०	त्रयोदशानां चिच्छ्रया (त्रे) २५.४५	त्रिगुणैर्नीलकोलातं ब्रह्म (आ) ५५.२४	त्रिफलां मुमुक्षुवांतां (आ) १७०.४४
	तोमेषुगान्मुद्रपशात् (आ) १६१.४०	त्रयोदशानां चिच्छ्रया (त्रे) २५.४५	त्रिगुणैर्नीलकोलातं ब्रह्म (आ) ५५.२४	त्रिफलां मुमुक्षुवांतां (आ) १७०.४४

त्रिफलाधूर्णसंयुवतो (आ) १७०.७७
त्रिफलाजलघृष्टञ्च (आ) १८६.६
त्रिफलानिम्बधूमिम्ब (आ) १७१.८
त्रिफला निम्बपण्टीक (आ) १७०.४७
त्रिफला पंचकोले च (आ) २१.३८
त्रिफलापः सपण्टीकाः (आ) १७०.४८
त्रिफलापिप्पली चूर्ण (आ) १६०.३१
त्रिफलाफलमेवोवत (आ) २०४.२६
त्रिफलाबदरं द्राक्षा (आ) १६३.१३
त्रिफलारससंयुक्तं (आ) १७१.३६
त्रिफलाद्रं ककुण्ठं च (आ) १८२.२३
त्रिफला सत्वकी पाठा (आ) १७३.१६
त्रिवृत्कृष्णाहरीतवतो (आ) १७०.४६
त्रिभागहीनार्द्धतर्द्धं शीघ्रं (आ) ६८.३५
त्रिभिः केचिचस्ततो हीना (उ) २२.६८
त्रिभागशतपत्रं स्यात् (उ) १४.३६
त्रिभागानंतरंशाकानिः (उ) १४.२७
त्रिरात्रमोघनयानादृषा (आ) ५०.८५
त्रिरात्रं दक्षरात्रं वा (आ) १०६.१४
त्रिरात्रं च ततः पूर्णं (अ) ३४.१६

त्रिरात्रोपोषितो दद्यात- (आ) १३७.३
त्रिरिक्तस्तु समोर्जेयस्त (उ) १२.६६
त्रिरैखागोमृतिकाभा- (आ) १६६.२
त्रिलोकान् ३क्षयेन् मंत्रो (आ) २०.७
त्रिवर्धं केसरं फल्गु- (उ) १४.४०
त्रिवारतीयं ग्रहणस्य (उ) २६.५५
त्रिवारानंतरं ब्रह्मा शपत् (उ) १७.१०
त्रिविक्रमं शौचकाले (उ) २६.४०
त्रिविक्रमस्तथाकाशे (आ) १६६.७
त्रिविक्रमस्तु मे देवः (आ) १६४.१४
त्रिविक्रमोहरिस्त्यन्तरिक्षे (उ) २२.८२
त्रिविधं क्षत्रियस्यापि (आ) २१३.८६
त्रिविष्टपं च पञ्चैते (आ) ४७.२२
त्रिवृत्त्रिफलाभ्यामा (आ) १७०.२४
त्रिवृद्धरीतकीभ्यामा (आ) १७०.५१
त्रिवृद्धिशालात्रिफला (आ) १७०.५
त्रिर्ध्वं ता धरणं पूर्णसिखरं (आ) ६६.३२
त्रिशाहिनाति च तथा (आ) १०६.१६
त्रिभूतं पट्टिमं वापि (आ) ६३.१५
त्रिधुत्रिधु च ऋक्षं च (आ) ६१.३

त्रिसंध्यं ब्रह्मलोकोत्थ्या- (आ) ३७.३
त्रिसप्ताहं वाः पिच्छानि (आ) १७७.३५
त्रिः स्नाता स्नापिता (आ) २१३.१४
त्रीणिः पूर्वा तथा चैव (आ) ५६.१८
त्तोष्याहुरतिदानानि (अ) ४२.५
त्रोग्गच्छान्धशृङ्गादवग (अ) ४.१५५
त्रीस्त्रीनेवाञ्जलीं (आ) २१३.१३०
त्रेतयुगस्वरूपे च याहुक (आ) १२.५५
त्रेतायुगे त्रिपाद्वर्गः (आ) २२३.८
त्रै गुण्यमयमखिलेषु (उ) ७.५३
त्रैलोक्यचरणाज्ञं या (आ) ३४.३
त्रैलोक्यमोहना मंत्राः सर्वे (आ) २६.५
त्रै लोभ्यमोहिनीं वश्ये (आ) २६.१
त्रैलोक्यसरकं चक्रम (आ) २८.१०
त्रैलोक्ये भक्ष्यमाणे तु (आ) २३१.५
त्र्यहमुष्णं पिवेच्चापः (आ) २२२.६२
त्र्यहं प्रातःस्थं हंसार्थं (अ) ४.१६३
त्र्यार्षेतिः स्थाः मानवाः (आ) ६५.८
त्र्युषणत्रिफलाघम्य (आ) १७०.५२
त्वं खड्गचर्मणा साढं (आ) २३४.२८

त्वं गुरुस्त्वं हरे (आ) २३४.२३
त्वं च प्रजापतिर्भूत्वा (आ) ८६.६६
त्वं होता यजमानस्त्वं (आ) २३४.३५
त्वं धने शस्त्वमीशान- (आ) २३४.२६
त्वं नृसिंहः परानन्दो (आ) २३४.२६
त्वं प्रभा छलमृद्रामस्त्वं (आ) २३४.२५
त्वं मा वदस्व दुःखं मे (उ) २६.७
त्वमासाश्रयमतानं (आ) १६७.६
त्वं यज्ञस्त्वं वयट्कार (आ) ५०.४६
त्वं वेदो त्वं हरे दीक्षा (आ) २३४.३३
त्वं श्री प्रभोत्वं मुष्टि- (आ) २३४.२७
त्वक्सारनागेन्द्रतिमिप्रसूतं (आ) ६६.३
त्वमभेदं पुच्छनाशे (आ) २२२.५६
त्वमेलापत्रकैस्तुल्यैस्त्रि (आ) २०४.६८
त्वम्यताश्वापि ये वाता (आ) १७४.१२
त्वमसृक्छलेष्ममांसानि (आ) १६२.३
त्वमगृहीताहिवत्सारियं (अ) ५.८२
त्वचा न गम्यः कूर्म- (आ) १५.१०६
त्वचायां शास्मन्निद्रो (अ) ३२.११४
त्वचो रोमाणि जायन्ते (आ) २२५.६

त्वत्संयोगान्महाबाहो (अ) ६.२४
त्वदा श्रयां कथां श्रुत्वा (उ) ८.६
त्वद्वृषकाणांतवदासवर्धं (उ) १६.५६
त्वद्विच्छया रचितेदेहेगेहे (उ) ७.३०
त्वमीशा वं कुंठ सुवायु (उ) १८.४०
त्वमुत्कृष्टः सर्ववेद्योत्त (उ) २.३४
त्वमेव माता च पिता (उ) १६.३५
त्वामशोक! हुराभोष्ट! (आ) १३३.२
त्वमाधारस्त्वं स्रगमन- (आ) २३४.२४
त्वामेव सर्वगं विष्णुं (आ) ३२.३८
त्वया कृतानि पुण्यानि (अ) ६.१४१
त्वया जिता रणे देवाः (आ) २४१.२४
त्वया निःक्षिप्य दर्शेषु (आ) २४१.२७
त्वया यत्नं कृतानखरस्यु (आ) २४१.२३
त्वया व्रजप्रहारेण (आ) २४१.३०
त्वयोक्त कृष्ण गोविन्द (उ) १६.१
त्वष्टा त्वष्टृश्च विरजा (आ) ५४.१८
त्वष्टाश्च जमदग्निश्च (आ) ५८.८
त्वष्टुः पुत्रो कशो हृष्य (उ) ६.१७

द

दंशस्थानं वृश्चिकस्य (आ) १६१.१७
दंष्ट्रयोद्धरति ज्ञात्वा (आ) ४.१३
दंष्ट्रा करालमत्युग्रं (आ) १६७.४८
दंष्ट्राकरालवदनं भृकुटी (प्रे) ५.१४८
दंष्ट्रिभ्यश्च पशुभ्यश्च (प्र) ४०.६
दक्षः क्रुद्धः शशापाथ (आ) ६.१८
दक्षनारद मुख्यादीन् (आ) २४१.४
दक्षनारदमुख्यैस्तु युक्तं (आ) २.६
दक्षपुत्र सहस्रं च तेषु (आ) ६.१७
दक्षवात प्रवाहे तु यदि (आ) ६७.३२
दक्षः शिष्यात्मको जज्ञे (उ) १३.२४
दक्षादिभ्यः पंचगुणादधम (उ) २८.५६
दक्षिणं मानसं गत्वा मौनी (आ) ८४.८
दक्षिणजानुगृहीत्वाः (आ) २१६.३
दक्षिणाग्रहस्तयोस्तु कृत्वा (प्रे) ४.७५
दक्षिणांगुष्ठजो दक्षो (उ) २८.५०
दक्षिणा दीयते विप्र (प्रे) ४.१८५
दक्षिणान्तु दिशं ये (आ) १४३.२८

दक्षिणाभिमुखो भूत्वा (प्र) ४.११८
दक्षिणाभिमुखो भूत्वा (प्रे) ४०.१७
दक्षिणा रौद्र भागेन (आ) ६७.११
दक्षिणावर्तचलितमूत्रा- (आ) ६५.१७
दक्षिणे च पुटे वायुहितो (आ) २००.७
दक्षिणे चापि शूलस्य (प्रे) ३३.३०
दक्षिणे तु यमायैव (उ) २४.१२०
दक्षिणे नारसिंहाय (उ) २४.११४
दक्षिणेन तु दद्याच्च (प्रे) ८.१४
दक्षिणे पूजयेद्बुध पीतवर्णं (आ) ३६.११
दक्षिणे मानसे श्राद्धी (आ) ८३-२६
दक्षिणे श्रीनिवासस्य (उ) २६.१०६
दक्षैः करैर्वमिकैश्च (आ) २३.५६
दग्धपर्वतसंकाशो (उ) २२.३७
दग्धमेरुण्डकं मूलं (आ) १७१.६४
दग्धाजतुगृहे वीरास्ते (आ) १४५.११
दग्धे देहे च वल्लौ च (प्रे) ३४.३५
दग्धेदेहे पुनर्देह- (प्रे) १५.६६
दग्धौ च पादौ मम (उ) २१.१४

दग्धौ च हस्तौ ममवासुदेव (उ) २१.१५
दण्डनायकायततो (आ) १६.१५
दण्डाजिनोपवीतानि (आ) ६४.१५
दण्डासक्तमहाबाहुं (प्रे) ५.१४६
दण्डिने पिगले त्वाति (आ) २३.८
दण्डी शस्त्रघरोभिधुर- (आ) १६.४
दत्ता पापं दहेत सर्वं (प्रे) ५.१२७
दत्ते जलाञ्जलौ पश्चाद् (प्रे) ३४.२१
दत्ते तृतीये पिण्डेऽस्मिन् (प्रे) १५.४२
दत्तेन तेन प्रीणन्ति (प्रे) १५.३४
दत्तोलिश्चार्चरीवाश्च (आ) ८७.७
दत्त्वा चान्नं च विदुषे (आ) ५२.५
दत्त्वा दानानि विप्रेभ्य (प्रे) ३८.१८
दत्त्वा दानान्यशेषाणि (प्रे) १३.१२
दत्त्वा पठेदिमं मंत्रं (आ) ४३.२८
दत्त्वा वरं दैत्य वराय (उ) २४.७०
दत्त्वा वरां सकृदपि (प्रे) ३०.५१
दत्त्वा वा स्वर्णदानानि (प्रे) ३६.२३
दत्त्वेमां याचमानाय (आ) ८७.३७

दत्त्वेवं तत्पममलं (प्रे) ३४.८२
ददस्व भक्त्या परम- (उ) २८.१०२
ददाति यस्तु विप्राय सर्वं (आ) ५१.१५
ददाति यो हि धर्मार्थे (प्रे) ३४.८३
ददानो रोगरहितः सुखी (आ) ५१.२८
दद्याच्चतुष्टयं शिशने (प्रे) ४.१३६
दद्याच्चरक्यै चै शान्त्या- (आ) १३३.१८
दद्यात्फलानि विप्रेभ्यो (आ) १३०.४
दद्याच्छ्रुताय मैत्रीं च (आ) ५३.६
दद्यात्पुरुष सूक्तैर्न यः (आ) २१३.१३६
दद्यात् पूर्वं मृतस्यादौ (प्रे) ४५.१२
दद्यात् सुशीतलं वारि (आ) १७५.१५
दद्यान्नं द्विजानां च (प्रे) ४४.१६
दद्यादहरहस्तास्तु (आ) ५१.११
दद्यादेभिर्महामंत्रं (आ) ३०.११
दद्याद्भैरवदेवाय (आ) ३४.३५
दद्याद्वर्षत्रयादेश्यां (आ) ६६.३६
दधितक्रं काञ्जिकं च (आ) १७३.७
दधि स्यात्कृष्णवर्णा या (आ) २२२.६५
दध्नाति घृष्टं मरिच (आ) १७१.५६

दध्ना सौवर्चलाजाजी- (आ) १७१.६८
दध्यक्षताद्यः संपूज्य (आ) ११६.३
दध्याज्यं तण्डुलीयं (आ) १७२.२१
दध्योदनं हविः पूषान्मांसं (आ) १०१.११
दन्तं डुण्डभसर्पस्य (आ) १८४.२६
दन्तकाष्ठं पंचगव्यं (आ) १२८-७
दन्तकाष्ठं प्राशयेच्च (आ) ११७.७
दन्तकाष्ठं मल्लिकाया (आ) १२०.८
दन्तकीट विनाशः (आ) १७७.३२
दन्तक्रान्तान्दन्तजांश्च (आ) १७७.३३
दन्तचालं स्वरभ्रंशः (आ) १६६.३३
दन्तास्तेषां च भज्यन्ते (प्रे) ३.१६
दन्तिदन्तद्वये मालां (आ) २०१.३५
दन्ती कटकटेरी च (आ) २०४.३२
दन्तीमूलं हरिद्रा च (आ) १८५.८
दन्तेषु दाडिमी बीजान् (प्रे) ४.१४८
दमनाख्या दिग्दशमी (आ) १३५.७
दमयंत्यनलाज्जाता इन्द्र (उ) १६.६५
दम्पत्योः कलहश्चैव (प्रे) २०.३७
दयां कुरु प्रपन्नाय (आ) २२७.११

दद्याभूतेषु संवादः (आ) २२५.३६	दशकूपसमावापी (प्रे) ३८.३६	दशलक्षञ्च पुत्राणां (आ) १३६.२८	दहनोद्योपनस्तीक्ष्णः (आ) १६६.३५	दानं तीर्थं तपो यज्ञाः (प्रे) ६.११
दरिद्रः क्षारगन्धे च (आ) ६५.२१	दशपापहरायां च (आ) २१३.५७	दशवर्षतपः कर्तुं विवेकः (उ) १८.२०	दहेत्कटाहे त्रिकलां (आ) १७१.७	दानं तु कथितं तज्ज- (आ) ५१.२
दरिद्रस्य मनुष्यस्य (आ) ११३.५३	दशपुत्रा मारिषाणां (आ) १३६.५३	दशवर्षानंतरं तु तेषां (उ) १३.४४	दहते ध्मायमानानां (प्रे) २६.४६	दानं दाला च कर्त्ता च (आ) १५.८७
दरिद्रो व्याधितो मूर्खः (प्रे) ३२.१३०	दशपुरुष विख्याता (आ) ६५.४	दशवर्षानन्तरं तु निमंमे (उ) १३.१६	दह्यमानस्य प्रेतस्य (प्रे) ३४.११	दानं प्रदत्तं ग्रहणे द्विजेभ्यः (प्रे) ४८.१२
दर्भं तूली नयेत्स्वर्गं (प्र) २.६	दशप्राणगुणोपेतं यो (प्रे) ३२.३१	दशवर्षानन्तरं तु भूवा (उ) १३.४०	दह्यमानार्निद्रस्यगला (प्रे) ३.३७	दानं प्रेतघटं नाम (प्रे) २७.५६
दर्भं तूली नयेत्स्वर्गमातुरं (प्रे) ३२.६६	दशभाषाश्च प्रविष्टं सर्वलो (उ) ४.५०	दशवर्षानन्तरं मनुर्वैवस्व (उ) १३.४६	दह्यमानायुतः कुम्भे (आ) १७१.२५	दानं साधोर्दण्डस्य (प्रे) ३८.४०
दर्भतोयिन संस्पृष्टो (आ) ४८.७०	दशभिर्लक्षणैश्च कनाः (उ) २२.६४	दशसौवर्णिकं श्रुगंशकं (आ) ६८.६	दह्यमानो गतमति श्रोत (प्रे) ३.१५	दानं तार्थापितं मोक्षं (प्रे) ३८.१
दर्भसयाश्च चत्वारो (प्रे) ३५.२३	दशभिर्जन्म जनितां (आ) ३६.१०	दशस्मानन्तरं जज्ञे प्रवाहो (उ) ५.१७	दाहिमामलकाञ्च च (आ) १७३.६	दानं धर्मं विहीनानां (प्रे) ४७.३६
दर्भमूलीयश्च लेपः (प्रे) २६.६	दशमं पिण्डभूतज्य (प्रे) ५.१६	दशस्वरैर्वैश पत्रपतितं (आ) २०६.३०	दाहिमामलकी कोल- (आ) १७२.३५	दानं धर्मस्त्वो धर्मो (आ) ५१.३२
दर्भं मूलोभता भूमौ (प्रे) २६.२८	दशमूली कृतः ववाच (आ) १७२.१२	दशाधिकं गावकाश्च (उ) १०.६	दाहिमामलकीवृषो (आ) १६६-५६	दानं प्रभावेण विमान- (प्रे) ४८.३८
दर्भाभि शंकरं विद्यात्रयो (प्रे) २.२२	दशमे कार्यं निष्पत्ति ध्रुव- (आ) ६१.६	दशावतारो दशभि- (आ) ४५.३०	दातव्यं प्रत्यहं पात्रे (आ) ६८.४	दानवैवे तया मांसं (प्रे) १०.७
दर्भामल्लोमसम्भूतास्तिला (प्रे) २६.१८	दशमे कि मलस्नानं कार्यं (प्रे) १.४२	दशाप्रवर्षेभ्य रयजयात्र (प्रे) ६.६०	दातव्यं विधवापवर्धनं (आ) १६.१४	दानवन्तं नरं दृष्ट्वा (प्रे) ४६.२८
दर्भारोमसमुद्भूता स्तिलाः (प्रे) २.१६	दशमेहृन् यः पिण्डस्त (प्रे) ५.३७	दशाष्टदोषरहितं कृतं (प्रे) ३३.२६	दाताः दरिद्राः कृपणार्थं (आ) ११५.१७	दानव रत्नं योजं च (आ) १३.१४
दर्भेषु क्षिप्यते योऽमी (प्रे) २६.२७	दशमेन तु पूर्णत्वं तृप्तता (प्रे) २८.२३	दशाहं गावमाशोचं (प्रे) ५.१०	दाता वलिर्वाचकको (आ) ११३.१६	दानव विधितेः पितृमादाय (आ) ७१.१
दर्भः पिण्डस्तु सम्पाद्य (प्रे) ५.५५	दशम्यामेक भवताशी (आ) १३५.३	दशाहकृत्वा पिण्डाश्च (प्रे) ४०.६५	दाताभोभया च न ज्ञातं (प्रे) ४५.२२	दानस्य सत्यभावस्तु (उ) २६.१००
दर्शनाति क्षयो सस्य (प्रे) ४५.६	दशम्येकादशीमित्रा (आ) १२५.२	दशाहकृत्वा क्रियया कृती (प्रे) ३६.२८	दाताभोभया च न ज्ञातं (प्रे) ४५.२२	दानादिकं तया प्राप्ता (उ) २७.१६
दर्शनादभाषणस्तु (प्रे) २१.१६	दशम्येकादशी यत्र (आ) १२३.१३	दशाहाङ्गुल्यते माता (आ) १०७.२०	दानमेष परो धर्मो (आ) २११.४	दानात्म्यमप्यपि क्षम (प्रे) ४.१२
दर्शनैतच्च तै ब्रह्मन् (प्रे) २२.३७	दशसद्वा इति श्रवताः (उ) ५.३२	दर्शक मासिकं भूकृत्वा (प्रे) १६.४१	दानमेव परो धर्मो (आ) २११.४	दानं तस्याः दण्ड्य (उ) २६.१०५
दर्शयन्तो भवं तीर्थं (प्रे) १५.२७	दशच्छास्त्राया ज्ञया मूल- (उ) ५.३०	दशोच्छ्रितं महापिप्पं (प्रे) ३३.२५	दानं वनियुते धर्मं कलारं (आ) १०७.३	दानेन सुखमो भवन्ति (प्रे) १८.१०
दर्शयेदात्मनो मुद्रां शंख (आ) ३०.३	दशभिर्गुणैः सद्योभ्य- (आ) १५५.४	दहनस्य विधि श्रवितः (प्रे) ४.१०१	दानं योजितं रणशस्त्रं (प्रे) ४.१२	दाने निवाहे तस्य च (आ) १०६.२०

दामाभासज गवाहयानां (आ) ६५.५०
दामोदरं पचानामं (आ) १३१.१२
दामोदरस्त्रिकालश्च (आ) १५.११६
दामोदरो वै त्रिजगत (उ) २५.४६
दायकालादुत्ते वापि (आ) ६६.८
दाशार्णं बागदर (क) (आ) ७७.२
दासानामपि ये दासा (त्रे) १०.४७
दास्याद्विपक्षविष्यामि (आ) २.५१
दास्ये चाहं सत्पुत्रो धनं (उ) १८.६६
दाहः पितृयुते मिथं (आ) १४७.३५
दाह (बलि) स्तन न (त्रे) ३५.१८
दाहरागधममदप्रलापो (आ) १४७.७२
दाहस्तन न कर्त्तव्यो (त्रे) ४.१७७
दाहस्तुष्णाम्लिका (आ) १५६.११
दाहस्त्यानन्तरं कार्यं (त्रे) १५.५३
दाहोऽतिसारोऽसुम् (आ) १५२.१८
दाहोऽप्यपादसंकेदको- (आ) १६८.१०
द्विष्पातालमहि ध्योम (आ) २३४.३६
द्विष्पातालमह रत्नैश्च (आ) ४८.६१
दिवस्वर्नं न जयेद्द्रुत सोमं (आ) ३६.१०

दिवर्गर्ध्वकं झोमो (आ) २०६.३६
दिव्याहे पांसुवर्षेषु सन्ध्या- (आ) ६६.५३
दितिजन्मिनिहर्षेव (उ) १६.७१
दिनस्तयस्य चारेण वर्षं (आ) २३.५६
दिनमासावविज्ञातो (त्रे) ४५.१६
दिनानि दशं पिष्ठांश्च (त्रे) १५.६५
दिनानि दशयानिषण्डान् (त्रे) ५.३१
दिने दिने च दातव्यं (त्रे) २८.२५
दिने दिने तु नरके पच्यते (त्रे) ३.७८
दिने दिने ये प्रतिगृह्णतेर्चा (आ) ८६.३५
दिवर्षेर्दशाभिर्जत तं (त्रे) १८.३६
दिवाकरापित वले (आ) १४७.८१
दिवाकरस्तस्य महामहिम्नो (आ) ७०.१
दिवाकोत्तर्यां तथा (आ) २१४.३६
दिवा च सर्वदा रात्रौ (आ) ८४.५
दिवायाथा दीर्घिकरं (आ) ६६.१७
दिवाकं किरणैर्जुष्टं (आ) १६६.३८
दिवावृत्त्यञ्चमश्चान्यो (आ) ५६.१४
दिवाषडेतेनाद्रिपञ्च (आ) १६.१०
दिवास्तम्भः दाययित्वा (उ) २८.११६

दिवा स्वपनं प्रकुर्वीत (आ) १६८.४४
दिवोदासाग्निप्रयुश्च (आ) १४०.२२
दिवो दासो द्वितीयो- (आ) १४०.२०
दिव्यं विमानमारुह्य (त्रे) ३४.१०७
दिव्यरूपाऽभवन् स्पृष्टां (त्रे) ६.१२४
दिव्य वर्षं प्रमाणं (त्रे) २६.५४
दिव्य स्त्रीणां च पूजा- (आ) १३२.१३
दिव्यादौ दिव्य देहस्तु (त्रे) २६.५०
दिष्ट पुत्रस्तु नाभागो (आ) १३८.६
दीक्षा काले विवाहादौ (आ) २२२.३८
दीक्षां वक्ष्येपञ्चतस्वे (आ) २२.१३
दीनानाश्च विशिष्टेभ्यो (त्रे) ६.४५
दीनानाश्च विशिष्टेभ्यो (त्रे) १४.४५
दीपकं च नमस्कारं प्रदक्षिण (आ) ७.५
दीपदानं प्रकर्त्तव्यमावर्त्तन् (त्रे) ५.७६
दीप धूप सुगन्धैश्च (आ) ४८.६६
दीपनोऽन्वरतृष्णाधन- (आ) १६८.२१
दीपमन्त्रं जनं वदन् (त्रे) १५.७५
दीपस्तम्भः कुत्र (उ) २८.११६
दीपस्तम्भः दाययित्वा (उ) २८.११५

दीपस्य पवित्रमा छाया (आ) ११४.३६
दीर्घावरं भूषणं च नैवेद्यं (आ) १८.६
दीपिकाशतसंकीर्णं (त्रे) ३३.२६
दीप्यतिः स्तुत्यतिर्बन्ध (आ) २०६.२५
दीयमानं तु यो मोहादयो (आ) ५१.३३
दीर्घजंघो दीर्घशिखस्तले (उ) २२.३६
दीर्घं तत्र स्वादुहीनं (उ) २६.२२
दीर्घां युष्ट्याय हृदये (आ) ४८.८८
दीर्घं नैवेद्यदानं च (आ) ४०.१७
दीर्घाः स्तनान्तरं बाहु- (आ) ६५.६१
दुःख दारिद्र्यदौ स्यातां (आ) ६३.४
दुःख प्रदा कुजदशा (आ) ६०.४
दुःखमूलं हि संसारः स (त्रे) ४६.४६
दुःख स्वर्गो न सूतेन (आ) १४६.१३
दुःखस्य हेतु भूतानि (त्रे) ३.२८
दुःखानि प्राप्नुवन्तीह (त्रे) ३.३१
दुःखेन पापिनो यान्ति (त्रे) १५.१८
दुग्धतोषिसि सेकश्च (आ) १६०.२५
दुग्धं च मम्ये वात्रे (त्रे) १५.५६
दुग्धं तस्य प्रदेयं (त्रे) २४.३६

दुग्धं पीतं तु संयुक्तं (आ) १७७.४४
दुग्धं भोज्यं यथाशक्ति (त्रे) २४.३८
दुग्धं त्रितुषमार्पणं च (आ) २०२.२८
दुग्धशाकफलादीर्वा (आ) १२३.२
दुग्धस्याढिकं चाज्यम- (आ) १७२.८
दुग्धादि प्राधानं कुप्यति- (आ) १२२.७
दुग्धाधिकां च महिषी (त्रे) ४.३१
दुग्धान्न भोगे च तर्पेव (उ) २६.५६
दुद्रोह पृथिवी राजा प्रजानां (आ) ६.६
दुग्धुभिर्हंसि रूपश्च (आ) १५.१३३
दुग्धुभ्यो सतिरोद्गारी (आ) ६६.१४
दुरात्मानश्च ताह्वन्ते (त्रे) १५.१७
दुरालभा वचा कुलं (आ) १७८.२२
दुरालभश्चैव घृतं (आ) १७५.४
दुर्गसंसार कान्तारा- (आ) २२८.७
दुर्गस्त्रि कूटः परिखा (आ) ११३.२१
दुर्गागणं सरस्वतीं क्षेत्र- (आ) १२६.६
दुर्गाष्टध्वा नवम्यां च (आ) ११६.६
दुर्गाष्टध्वां गायत्रश्च (आ) १३७.१८
दुर्गाग्निमा णिवा धात्री (आ) १३४.६

दुर्गे दुर्गे रक्षिणी स्वाहा (आ) १३३.६	दूरस्थोऽपि समीपस्थो (आ) ११५.७६	दृष्ट्वा त्वत्पितरञ्च (प्रे) १०.४५	देवता मुनयो नागा (आ) २२१.१३	देवस्य पीठस्य च दक्षिणे (उ) २४.८७
दुष्टं कपिलादानं (उ) २६.१३३	दूराच्छ्रवणविज्ञानं (प्रे) १७.१५	दृष्ट्वा त्वां धर्मं निलयं (प्रे) ६.५६	देवतीर्थं द्विजानां तु (प्रे) २०.३२	देवस्य पीठस्योत्तरे (उ) २४.८८
दुर्जनः परिहर्तव्यो (आ) ११२.१५	दूराच्छ्रवणविज्ञाना (प्रे) १६.५१	दृष्ट्वा दृष्ट्वा पादपीठं (उ) १८.३६	देवत्वे मानुषत्वे च (प्रे) ४६.३६	देवस्य पुरतः स्थाप्यं (आ) ४३.२४
दुर्जनस्य हि संगेन (आ) ११५.४६	दूरे च संसारमलं त्विदं (उ) ७.२५	दृष्ट्वा पप्रच्छ सा देवी (उ) २७.१५	देवदारोश्च वै चूर्णं (आ) १८५.३५	देवस्य भूलमंत्रेणेत्येवं (आ) ३१.२१
दुर्जनाः शिल्पिनो (आ) १०६.३१	दूर्वादाडिम पुष्पं तु (आ) १७७.२०	दृष्ट्वा पितामहं देवं (आ) ८३.८	देवदेवं स्वबीजेन (आ) १२.७	देवस्य वामभागे तु चक्रद्वयं (उ) २६.७८
दुर्बलस्त्वेकवृषणो (आ) ६५.१४	दूर्वासर्षपपुष्पैश्च पुत्र (आ) १००.१५	दृष्ट्वा सोऽपि चिरं भूषं (प्रे) ६.२२	देवद्रव्यं च ब्रह्मस्वं (प्रे) २२.७१	देवस्याग्रे भूमिनाम्नीं (उ) २४.६४
दुर्भंगः फलविक्रता (प्रे) २.८४	दूर्वास्वरससिद्धं वा (आ) १७०.७८	दृष्ट्वा स्वबिम्बं सगुणैस्तु (उ) १८.३२	देवद्रव्यं च ब्रह्मस्वं (प्रे) २७.३६	देवा एकोन पंचाशन्मस्तो (आ) ६.६५
दुर्भिक्षे राष्ट्रसंपाते (आ) २२२.३७	दूषयन्ति च संशोष्य (आ) १६४.३	दृष्ट्वा हरिं पुलकांगस्तु (उ) १८.३३	देव द्रव्यं विनाशेन (आ) ११४.६८	देवागारस्य खननं (आ) ५६.१६
दुर्घोघन प्रधानास्तुशत (आ) १४५.८	दूषयित्वा तु दीर्घानु- (आ) १६३.१५	दृष्ट्वेदं विष्टुः सर्वं (प्रे) ६.२६	देव द्रव्यं विनाशेन (प्रे) ४२.१८	देवाग्निसखिपत्यं शुक्रो (आ) २०६.१४
दुर्घोघनोऽयवेगेन (आ) १४५.३२	दूषयित्वा वसादींश्च (आ) १६२.१४	दृष्ट्वेतां पितृश्चार्य- (आ) ८३.४४	देव पितृ सर्वदेवं ब्राह्मणं (आ) २१६.५	देवादीनां रक्षणाय (आ) १४५.४१
दुर्लक्षणं त्वे वमादि (उ) २२.४४	दृढनेमेः सुपाश्वोऽभूत (आ) १४०.१५	देयमेकं महादानं (प्रे) ३०.२	देव पितृतिथिभ्यश्च (आ) २१३.१६	देवादीमथ यक्षाणनां (आ) ६८.५
दुर्लक्षणैः सदा वीर (उ) २२.३४	दृधा जनादने भक्तिर्य- (आ) २२७.२१	देय बहुकफं वापि व्योष (आ) १७३.२७	देव पूजाग्नि हवने (आ) १२८.६	देवानां च ऋषीणां च (उ) १६.५४
दुर्लभं किं पुनर्नित्यमस्मि- (आ) ८३.५०	दृश्यते मद्भयंतस्य हरि (उ) ११.३८	देवकश्चोग्रसेनश्च (आ) १३६.४८	देव ब्राह्मण विद्वेष्टा (प्रे) ३.६२	देवानां निरयोनास्ति (उ) १६.६६
दुर्वासोवतमाश्चर्य्यं (आ) २२३.१६	दृश्यन्ते विविधा जीवा (प्रे) ६.२८	देवकी नन्दन! श्रीश! (आ) १३१.१८	देवं गर्भोचितं विष्णुं (आ) २३४.१२	देवानां पितरो देवा (प्रे) ३४.१३०
दुर्विकल्पहतो मूढः (आ) १५५.५	दृष्ट मया त्वरिवले (उ) १८.५२	देवको घटोत्कचश्च (आ) १४०.४०	देवं संस्थाप्य विधिवत्- (आ) २४.३३	देवानां पुण्यपापाम्या (उ) १६.५३
दुष्कृतं यच्च मे (आ) २१३.१३४	दृष्ट मृत्युवशाद्वापि (प्रे) २०.४३	देवक्यानन्दनो नन्दो (आ) १५.१४२	देवर्षी स्तर्पयेद्दीमानु- (आ) ५०.६१	देवानां प्रभवेचैव यज्ञानां (आ) ३१.२६
दुष्टा भार्या शठं मित्तं (आ) १०८.२५	दृष्टस्त्वा च किञ्चिद्वा (प्रे) ७.६३	देवतानां गुरुणां च (प्रे) १४.४८	देवसार्वणि सार्वणिरिद्र (उ) ५.४८	देवानीकस्तस्य पुत्रो (आ) १३८.४३
दुष्टामान्नं रतिश्लेष्म (आ) १४६.२३	दृष्टिर्वै भ्राम्यते त्रासा (प्रे) २.५४	देवतानां विशेषाय (आ) ४७.४२	देवस्त्रियो निजभर्तुन (उ) १६.३४	देवानुद्दिश्य विश्वादीन् (प्रे) ४५.२८
दुष्टासुरनिहंता च (आ) १५.६३	दृष्ट्वा च कन्या मुमुदे (उ) २५.८	देवताभ्यः पितृणां हि (प्रे) १०.५६	देवस्थापनं वैवाह्यं (आ) ६२.११	देवावतारान्वानरी (उ) २८.४६
दुहिता विजयानाम्नी (आ) १३२.१०	दृष्ट्वा तैर्नीयमानान्तु (प्रे) ७.२६	देवताभ्यर्चनं पूजा (आ) ४६.२३	देवस्य त्वा सवितुर्वः (आ) ४८.६४	देवास्तडादं भयो (उ) २५.३३

देवेन चाहं हतघ्नीर्भवन (उ)	७.४६	देहं परित्यज्य यदा (प्रे)	४८.२१	दोष्यारः क्षीरमुञ्जाना (आ)	१११.४	द्यावा पृथिव्यो विक्तयो (उ)	५.३६	द्रवंचाहुस्त्विन्द्रिये द्वे (उ)	२८.७५
देवैरेवं स्तुतो विष्णु- (उ)	१०.१	देहं प्राप्तः क्षुधाविष्टो (प्रे)	१५.७२	दोष्युयमाने वातेन (प्रे)	६.२५	द्युम्बाश्रयं तवमूर्धनमाहुः (उ)	१८.४६	द्रव्यं स्वरूपं प्रविदित्वैव (उ)	२८.७२
देवैः सर्वैश्च संपूज्य (प्रे)	१७.२४	देहं समासाद्य तस्यैव (प्रे)	४८.१७	दोषर्जनं पचपन्नञ्च (आ)	१६६.१५	द्योतन्ते द्योतमानानां (प्रे)	१.१५	द्राक्षित्कं लक्षणं ब्रह्मणो- (उ)	२२.१८
देवैः साधं पालनार्थं च (उ)	२५.२	देहश्चित्तान्मो दग्यश्च (आ)	१७७.८३	दोषप्रय करैस्तैस्तै (आ)	१४६.२२	द्योदिवौ प्रावृषश्चैव (आ)	२०६.१६	द्राक्षित्कस्त्वक्षणं विष्णोर (उ)	२२.४५
देवो देवा वृधोरुद्रः (आ)	८७.१०	देहस्य कारणं चैव (आ)	१५.५२	दोषघातुमलाधारो (आ)	१६८.१४	द्रवीभूतैः शिरोगात्रै (प्रे)	३.४५	द्रादश प्रतिमास्यानि (प्रे)	३४.५३
देवोपकरणाग्नेनं (प्र)	२.८७	देहात्मा चेन्द्रियात्मा च (आ)	१५.६२	दोषपाकश्चिरतन्दा (आ)	१४७.१८	द्रव्यं ब्राह्मणसम्पत्ति (आ)	६६.२	द्रादश प्रतिमास्यानि (प्रे)	३५.३७
देव्या नित्याविद्योगिन्या (उ)	१२.६२	देहि प्रभो वै तवदास- (उ)	२४.५८	दोष भेदाय विहितैरा- (आ)	१६४.३०	द्रव्यं शुद्धिं प्रवक्ष्यामि (आ)	६७.१	द्रादशक्षाणि विप्रर्षे ! (आ)	१३७.५
द्वारपालाश्च कर्त्तव्या (आ)	४७.४६	देहेन्द्रियमनबुद्धिप्राण (आ)	४४.३	दोषलं लज्जुचं स्वायु- (आ)	१६६.२४	द्रव्याणामप्यनादान- (आ)	२३८.७	द्रादशादित्यमभ्युर्ध्वसर्व- (आ)	८६.२८
देश काल उपायेन द्रव्यं (आ)	६३.७	देहेन्द्रियमनोबुद्धिप्राण- (आ)	६१.२	दोषस्याभीष्टणयोगेन (आ)	१६४.३४	द्रव्याणि मधुराधीनिवक्ष्ये (आ)	१७३.१	द्रादशातेसरसिजे (आ)	२३.४६
देशकालवयोवह्निसाम्य (आ)	१६८.२५	देहेन्द्र्यासं पुराकृत्वा (आ)	१६७.३३	दोषाणां समवेनानां (आ)	१४६.११	द्रव्याणि यानि वेध्याणि (आ)	१६२.८	द्रादशांकेन तु ह्यद्धा (आ)	४.४१
देशं गतानां यावद्धि- (आ)	२१३.६५	देहोलघुर्व्यपगतकलम- (आ)	१४७.८६	दोषे विबुद्धे नष्टेऽम्नो (आ)	१४७.२०	द्रव्यादि क्रियमाणं च (उ)	२५.२०	द्रादशाहे कृतं सर्व्वं (प्रे)	२६.६४
देशोऽशुचाश्चात्मनि च (आ)	६६.५२	दैत्यादिकाऽद्भुतमतीन् (उ)	२.६५	दोषैः पृथक्समुदितै (आ)	१६०.४	द्रव्यं न शक्नोमि तव (उ)	७.५५	द्रादशारे च षण्मासे (प्रे)	३७.४
देहदण्डनमात्रेण का (प्रे)	४६.६२	दैत्याः दुष्खायलेयस्मात् (उ)	२.२३	दोषैः रक्तोनिविश्यासंयुतो (उ)	२०.६२	द्राक्षामधूकखजूरं (आ)	१६६.२६	द्रादशाहे ततः कुर्यान् (प्रे)	४१.१३
देहद्वयभ्रिगामो च (आ)	२४०.६	दैत्यानां मोहनार्णय (उ)	१२.४७	दोषैर्व्यस्तैः स्मस्तैश्च (आ)	१५२.२४	द्राक्षां सुजम्बूकदलोरसाल (उ)	२६.६०	द्रादशाहे त्रिपक्षे वा (प्रे)	२६.१५
देहधर्मं विहितश्च (आ)	१४.४	दैत्याः सर्वे विप्रकुलेषु (उ)	१.६६	दोषैस्तुमदमुच्छ्रियां (आ)	१५५.३०	द्रूपदादिव इति च (आ)	२१४.१६	द्रादशाहे विकषेणे (प्रे)	३७.७
देह धारण्य संकोच (आ)	१६८.८	दैत्यास्तियतानां विद्यानां (उ)	२.२४	दोषोपसर्गप्रभाक्च (आ)	७०.३२	द्रूपदाद्यास्त्वै रावत्तेदयं (आ)	२१४.२४	द्रादशाहोपवासेन (आ)	२२२.६३
देहमष्टैरस्थिता नाडयो (आ)	६७.७	दैवतानि नमस्कुर्व्यान् (आ)	५०.३४	दोषोपसृष्टं मणि- (आ)	७०.१६	द्रुमवर्गकं कुण्डानि (आ)	१७१.३२	द्रादशो तु तदा प्राक्षिा (आ)	१२५.४
देहमष्टैः सद्य एव (प्रे)	१०.७५	दैवपित्र्यातिथेयेषु (आ)	७१.२६	दोर्गन्ध्यं गात्रविक्षेपो (आ)	१४७.७३	द्रुह्युक्तं च पुरुचं (आ)	१३६.३०	द्रादशो मासियच्छाब्दं (प्रे)	१६.४२
देहं तु ये पोषयंत्येव (उ)	२०.७	दैवं हि पूर्वं संकृतं (प्रे)	१६.४६	दोषारिक्तोऽय सृष्टीवः (अर)	४६.६	द्रोणभीष्मभानुमत्या तु (आ)	१४५.१४	द्रादश्यामघ संपूज्य (आ)	१२२.६
देहं तैलाक्षत गात्रं वै (आ)	१६३.७	दैवी ह्येवा गुणमयी (आ)	२२७.२६	दोषैर्हीनं गुणैर्युक्तं (आ)	७१.२७	द्रोणाञ्जालो द्रोणसंज्ञो (उ)	१८.२३	द्रादश्यामघ संपूज्य (आ)	१२२.६

दृष्ट्यां च हरिः कामः (आ) १३७.१६	द्विगुणं मिखरं प्रोक्तं (आ) ४७.१३	द्वितीया सप्तमी भद्रा (आ) ६२.१२	द्वैपाद्व्याद्रा समरे (अ) ४८.११	धन्यास्ते ये न पश्यन्ति (आ) ११५.३
द्रादृश्यां पूजयेद् विष्णुं (आ) ११८.२	द्विगुणः मिखरोच्छ्रायो (आ) ४७.८	द्वितीयेऽष्टाक्षरे वादे (आ) २११.३	द्रौ वज्रवर्णा पथिवी- (आ) ६८.२३	धन्वन्तरिश्चापव्याज्च (आ) १६६.१०
द्रादृश्यां विष्णवे कार्यं (आ) ४३.७	द्विगुणा काञ्चनी भूमिः (आ) ५६.२१	द्वितीयेर्ध्वं कुतः स्नानं (अ) २८.२१	धत्तुरकरसोन्मिश्रं (आ) १६१.२०	धन्विनालक्ष्य मुद्दिश्य (अ) ३४.३२
द्रादृश्याकादशी यशस्तत्रा (आ) १२५.३	द्विगुणांस्तु कुशाभ्यस्त्वा (आ) ६६.१४	द्वितीये जन्मनि तथा (उ) १७.१२	धत्तुं वीजतैलेन (आ) १८४.२१	धमन्यगुलि सग्यीनां (आ) १६७.१३
द्रागारक्ष्यो महाहासो (उ) १२६.२	द्विगुणा सप्तमी या च (आ) १४७.४६	द्वितीयेन तु कर्णाक्षि- (अ) ५.३४	धन्यधाम्यकरं लोकं (आ) ८०.४	धर्मकामादि सिद्धयर्थं (आ) ३७.७
द्रास्थे वायुरूपे या (उ) १२.५६	द्विगुणेन भवेद्गर्भः (आ) ४७.१२	द्वितीयेनैव रूपेण गंगा (उ) २६.१०	धनधाम्ये महापत्रे (आ) २२६.४	धर्मज्ञानं च वेराग्यम् (आ) ११.१५
द्रागन्तेन च हरिगुरु- (आ) २२३.२२	द्विगुणैर्देशभिर्भवेदगुणं (आ) ६६.३१	द्विष्टा कफोणि जघाम्यां (आ) १४७.६०	धनपुत्रादिकामस्तु (आ) १३०.७	धर्मपाता हरिश्चेति (आ) २२३.६
द्रापरे परिचर्यायां (आ) २२३.३७	द्विजयस्यैवाश्च वै मूलं (आ) १८६.४	द्विधाम्यासः सपाख्यातो (आ) १६७.३१	धनप्रयोगकार्येषुः तथा (आ) ११०.२५	धर्मपुत्रस्य पुत्रास्तु (आ) ८७.४१
द्रात्रकाचक्र पूजयं गृहे (आ) १२.१७	द्विजातीनश्च पाषण्डानग्न (आ) १३४.७	द्विष्टाशोचं मुञ्जलाभ्यां (आ) २३८.८	धनं तु त्रिविधं ज्ञेयं (आ) २१३.८६	धर्मं प्रव्रजितस्तपः (आ) ११५.२
द्रात्रकाचपुरीरस्याभूविस्त (आ) ८१.५	द्विजातीर्ग्रीणयिषा सा (उ) २७.१३	द्विष्टादविषयो धर्मः (आ) २२३.१०	धनं भूमिगतं यदत् (अ) १४.८	धर्मस्त्वविविहो नानां (अ) १४.४३
द्रात्रवत्पीठमध्ये तु शयं (आ) ४७.१६	द्विजाय यद्विभोऽस्तु (आ) ६८.१२	द्विषेऽग्नौ भूतवराहमंख (आ) ६६.१	धनस्य यस्य राजतो (आ) १०६.२१	धर्मं कार्यं च कामं च (अ) १७.१७
द्रात्रयिचं च दण्डं च (आ) १२६.३	द्विजिह्वमुद्वेगकरं- (आ) ११२.१४	द्विमासहीनो तुलसीम- (उ) १२.७५	धनाज्ज्ञेये त्वति (उ) २०.३८	धर्मं ज्ञानं च वेराग्य (आ) २२.६
द्रात्रायुत्तरसंज्ञानि पूर्व (आ) ४६.३५	द्वितीयं यद्विभोऽस्तु (अ) ६८.१२	द्विराश्रितः क्षत्रिया च (आ) २२२.४२	धनार्जने ये त्वति (उ) २०.३८	धर्मं ज्ञानं च वेराग्यम् (आ) ३२.२३
द्रात्रावतो काशिकावतिका (उ) २५.५२	द्वितीयं तु भवायास्य (आ) ११.५	द्विबुद्धया च भवेत् पक्षिण (अ) ५.२३	धनितः श्रोत्रियो (आ) ११०.२६	धर्मं शत्रं मनुजैश्च समक (आ) ५.२
द्रात्र्युत्तरे गदायस्य (आ) ११.२४	द्वितीयस्वरसामिगन् (आ) १६७.३४	द्विस्वरूपस्तथा देवो (अ) ६.१३७	धनिष्ठाऽनितयं भोमे (आ) ५६.३६	धर्मरात्रि गृहं हरिः (अ) ३३.३३
द्रात्रयिचो विनिदृष्टो (आ) ८७.३१	द्वितीय च चतुर्थीस्या- (आ) २०५.१२	द्विस्ततिसहस्राणि नाभि (आ) ६७.८	धनीचनप्रदो धन्यो (आ) १५.१२६	धर्मं संरक्षणं चक्रे (आ) १४२.१६
द्रात्रिणां लक्षणः (उ) २२.५५	द्वितीया च तृतीया च (आ) २१३.३३	द्विस्वभावाति कर्माणि (आ) ६२.१०	धन्या वृषभः श्रेष्ठो (आ) ६१.१८	धर्मं संरक्षणार्थं (आ) ८६.१०
द्रात्रिं विद्विषाण्डालो (अ) २५.४३	द्वितीयां तृतीया मिश्रा (आ) १२३.१५	द्रादृश्यां च चतुर्थ्यां (आ) ५६.१४	धनुः गुरुरोदधैव (आ) ६०.६	धर्मसारं महं वचनं (आ) २२१.१
द्रात्रिणं पुनः होमं त्रिगुणं (आ) ६.२	द्वितीयायां तु कक्षायां द्वीपः (आ) ५४.७	द्रौपातु द्विगुणो द्वीपः (आ) ५४.७	धन्याकनिम्बस्तानां (आ) १७५.८	धर्मस्य धर्मवेगोऽभूत्- (आ) १३६.२२
द्रात्रिणं सवनस्थे तु (आ) १०५.२४	द्वितीयायां वमो लक्ष्मी- (आ) ११६.४	द्रौपदे वन्धमोक्षाय (अ) ४६.६३	धन्याकमेतदवनागन् (आ) १७७.२५	धर्मार्त्तं शान्तं मोक्षो (आ) ४६.२०

धर्मादयश्च शक्राद्याः (आ)	१८.१७	धर्मराजस्य यदुप (प्रे)	१८.७	धाताधिष्ठातोस्तेभ्यो (आ)	५.१०	धृमायसीव चात्यर्थ- (आ)	१५२.२७	ध्यानमात्राद्विनयेत् (आ)	१४१.३२
धर्मादिदेह संग च (उ)	१७.५३	धर्मराजस्य वचनान् (प्रे)	१६.१५	धात्री शिवाकणावाङ्गि (आ)	१७०.१०	धृमायते मुहुस्पर्शं (आ)	१६१.१८	ध्यानमेव परो धर्मो (आ)	२३०.१०
धर्मादिरक्षणार्थाय (आ)	१४४.२	धर्मं राजोऽपि राजानो (प्रे)	६.१३६	धात्र्यञ्जना भयावर्णं (आ)	१७२.७	धृमारक्ते करं मध्ये (आ)	२०.६	ध्यानं पुत्रो महरोऽहं (आ)	२.४५
धर्मादर्थं धर्ममोक्षं (आ)	८३.१४	धर्मः स्वल्पोऽपि नृपते (प्रे)	६.१४२	धात्र्य हास्यतिरिक्तांगः (आ)	१०४.४	धृमराक्षसाक्षीरेखा (आ)	१४३.४२	ध्यानमिना च मेधावी (आ)	२३५.५२
धर्मादर्थं मत्तगस्य (आ)	८४.१७	धर्ममिमा स नु पुत्रो (प्रे)	३०.२३	धात्र्यन्तरं द्वावधाम (आ)	१.२५	धृमवर्णो भाल चन्द्रो (आ)	१२६.२६	ध्यानेन पूजया जप्यः (आ)	२२६.३६
धर्मादर्थे मत्तगस्य (आ)	८३.३५	धर्मधर्मं मति वद्याम (प्रे)	३०.४६	धामार्गं वद्वच संयोज्याः (आ)	१७२.३७	धृमस्थाने ध्वजं (आ)	१६६.११	ध्यानेन सह दुष्टो नास्ति (आ)	२३०.१४
धर्मार्थं कामः किं तस्य (आ)	२२७.२८	धर्मार्थं कामं चिरमोक्ष (प्रे)	१८.४	धामार्गं बोध्य विज्ञेयः (आ)	२०४.५८	धृमलोचन संज्ञो द्वौ (उ)	५.३७	ध्यानयोग परो नित्यं (प्रे)	१०.६५
धर्मार्थं जीवितं येषां (आ)	२२१.६	धर्मं मतिमहं वद्याम (प्रे)	३०.४७	धारणं गुरुयुते चैवं (आ)	२३८.१६	धृतराष्ट्रोऽस्मिन्कायुधः (आ)	१४५.७	ध्यायन् कृते जपेऽर्चने (आ)	२२८.१८
धर्मार्थं काममोक्षाश्च (आ)	२४१.३७	धर्मो जयति नाधर्मः (प्रे)	४६.३	धारयेद् ब्रह्म सुत्रं वा (प्रे)	१.५६	धृति रूपं ययो वायुस्त- (उ)	१६.२३	ध्यायन्त्येवं च ये विष्णु (आ)	६२.१७
धर्मोऽपि धारिता मूर्त्यैर्न (आ)	८६.२	धर्मो जयति ना धर्म (प्रे)	४७.४६	धारारोधश्चाप्येव (आ)	१५८.२३	धृतो गोवर्द्धनः शैल (आ)	१४४.४	ध्यायेच्च सितवस्त्रं (आ)	१८.५
धर्मोपदेश कर्तुं त्वं (आ)	६२.१८	धर्मं विचिन्तयामास (प्रे)	६.१२७	धार्यमाणस्य ये दृष्टा (आ)	७२.८	धृष्टस्तु कुङ्कुमाञ्जलि (आ)	१३६.४६	ध्यायेदुरासि संयुक्त- (आ)	२३५.४३
धर्मो हि भगवान् विष्णुः (आ)	२२३.३	धातर्को सोमराजोऽयं (आ)	१८.७	धिष्णिकु शरीरं सुख- (आ)	१११.२५	धेनुं दृष्ट्वा धेनुवने (आ)	८३.१५	ध्यायेन्मारायणं देवं (आ)	२३०.२८
धर्मं एवाववर्णय (प्रे)	१२.३२	धाता ऋतुस्थला चैव (आ)	५.८	धीराः कष्टमनुप्राप्य न (आ)	१११.२४	धेनुः शंखस्तयानदृवा (आ)	१०१.१२	ध्यायेन्मूर्तिहं तस्मात्क- (आ)	२३१.२३
धर्मज्ञान प्रसूनस्य (प्रे)	४६.१००	धातु क्षयकरं वैयः क्रुद्धो (आ)	१६६.६	धर्ममतो वेमवांस च (आ)	१३८.११	धौतपापो नरो याति- (आ)	८३.७७	ध्वेयः सखा सखितु- (आ)	२३०.३४
धर्मज्ञो धर्ममोलुब्ध (प्रे)	३३.२२	धातूनां स्पर्शं कौतिल्य (आ)	१६२.५	धुधमारो हि विस्मयतो (आ)	१३८.२२	ध्यातताम्रयिवातलो (प्रे)	३३.४	ध्रुवसंधिर भूतुष्पाद् (आ)	१३८.४५
धर्मदुष्टबद्धमूलो (प्रे)	१.१	धातुर्लङ् क्रियाति- (आ)	२०५.२५	धृतपाया शिवाचैव (आ)	५६.११	ध्यात्वा कृतानं न (आ)	२०.१७	ध्रुमाश्वश्चैव चन्द्रात् (आ)	१३८.१३
धर्मपत्नीं त्यजच्छब्दवेष्टी (प्रे)	२.७१	धात्री खदिरयोः (आ)	१७१.२६	धृपयित्वा पवित्र वा (आ)	४३.३१	ध्यात्वा नारायणं देवं (उ)	१६४.२१	ध्रुवं चामरमालाभिः (आ)	६५.१०५
धर्मं बहुविधा राजन् (प्रे)	६.१०	धात्री निम्बफलं (आ)	१७१.३३	धर्मं कामार्थं सिद्धयर्थं (आ)	४३.३५	ध्यात्वा नारायणं देवं (उ)	१६४.२२	ध्रुवमप्ये शिरात्रेष्ठे (आ)	१७१.५
धर्मं राजञ्च सज्जं (प्रे)	४७.३३	धात्रीमामलकीं विद्या- (आ)	२०४.२५	धृपदीर्घं शंखभोग्यैश्च (उ)	२८.१४०	ध्यात्वा देवादिना (आ)	११.१८	ध्रुवं डमरुकं पार्श्वं (आ)	१३३.१०
धर्मराजस्य पुरतो वाच्यं (प्रे)	६.२५	धात्रीरसानां च दूषाः (आ)	१७१.५४	धृपो दीपो बलिगंधः (प्रे)	८.३१	ध्यानधारणसंयुक्तो (प्रे)	४०.२५	ध्रुवस्थाने गजं दृष्ट्वा (आ)	१६६.७

ध्वजस्थाने वर्षं दृष्ट्वा (आ) १६६.६	नक्षत्रं वत् दृश्यते श्री (उ) २४.१०	न चापि नैमिषं क्षेत्रं (आ) १२६.१०	न तुष्विदस्ति शिष्टानां (आ) १०६.४१	नदी नामभिहोनायां (आ) ११५.५७
ध्वजस्थाने स्थिते सिद्धे (आ) १६६.५	नक्षत्राणां ग्रहणां च (आ) ८६.५४	न चैव सर्वतीर्थानि (आ) १२६.११	न तं नरा नैव ते वै (उ) २२.६६	नदीनां च नदीनां च (आ) १०६.१४
ध्वजो धूमोऽथ सिद्धश्च (आ) १६६.३	नक्षत्रेण विनाप्येष (आ) १२७.३	न चाश्वमेधेन तथा (प्रे) ४२.१२	न तेषां कारयेद्वाहं (प्रे) ४.१११	नदीं पातयते कूलं गारी (आ) १०६.३६
ध्वजसकम्पेऽभ्यतिष्ठोवाः (आ) १६६.३३	न क्षत्रं जीवते यस्तु नरो (प्रे) ३.६४	न चास्ति विष्णोः सद्गुणं (उ) १.४१	न तेषां प्रतिग्रहानां (आ) ६८.५०	नदीं बहूष्फागाकमुत् (आ) २१३.१०२
ध्वजस्थाने खरं (आ) १५५.१६	नखमण्डलसभिन्न- (आ) २३१.१३	न चैनं क्लेदयन्पापो (प्रे) ११.७	न तेषां स्यान्नवश्चाहं (प्रे) ४४.४	नदीं चैतरणां तत्तुं (प्रे) ४.६
ध्वजस्थाने गजः (आ) १६६.३५	न खाद्यो तो त्वया (आ) २४१.२०	न चैवोप्रदवास्तस्य (प्रे) ३६.३६	न तोऽहं सर्वदास्मि (उ) १२.२८	नदीं नृणां कलमेव (उ) १.७३
ध्वजस्थाने ध्वजं (आ) १६६.३२	नखा मत्ताश्वया हृयेते (प्रे) ३२.५१	न चोपधातं कुर्वन्ति (प्रे) १५.३५	नत्वा कपटिविधेयां (आ) ८६.२१	नदीं देवखालेषु (आ) ५०.३६
ध्वजस्थाने वर्षं (आ) १६६.३४	नगर्भे स्थापयेद्देवं न (आ) ४८.६२	न जानीमो दिशं तात (प्रे) २२.३५	नत्वा तु सा श्री निवासं (उ) २५.२७	नदीं भर्ताश्वो भोरे (आ) १६४.५६
न	नगाञ्जनादेनाञ्चैव (आ) ८३.४	न जाने तस्य तद्विस्तं (प्रे) १२.२८	नत्वा विष्णुं शिवं (उ) १.१७	नदीं संगमं लोरोहयां (आ) ४८.६
न कर्तुं कर्मणोः पथो (आ) २०५.१७	न गृह्णाति न गृह्णाति (उ) १४.४६	न जायते तस्य तद्विस्तं (प्रे) १२.२८	नत्वा स्तुत्वा वदुनिध (प्रे) ६.४२	न दुरवते कली तपस (प्रे) २४.४
न कपिचत्कस्यचिन्मित्रं (आ) ११४.१	नगेन्द्र नगरं गत्वा (प्रे) ५.१०४	न जायते मुक्ताहृषेत् (प्रे) ४५.१४	न दत्तं द्विजमुद्यमेभ्यः (प्रे) १२.२६	न दुरगमे कोऽपि युतः (प्रे) ४८.३६
न कार्यस्तेषु विश्वम्भः (प्रे) ६.३६	नगेन्द्र नगरे रम्ये (प्रे) १६.१३	न तं विना मातरिष्वा (उ) २.४५	न दत्तं न हृतं जप्यं न (प्रे) १६.३२	न दुष्टं वै धृष्टमुद्रोत्तं (उ) २१.८
न काष्ठे विद्यते देवो न (प्रे) ३८.१३	न गोदानात्परं दानं (आ) २२१.१८	न तत्करोति सा माता (आ) २२६.६	न दत्तं न हृतं सत्तं (प्रे) ५.१२६	न देवैर्यो न पित्रैर्यो (आ) १०६.२७
न कुप्यात् तिलहोमञ्च (प्रे) ३५.३२	नग्ना व्यसनो रुक्षाः (आ) १०६.२४	न तत्सुखं हि रत्नानाम् (आ) ७६.३	न दानां कारणं चैव नदी (आ) १५.५६	न देहि त्वं सर्वदा मे मुरारे (उ) ६.८
न कुलस्य भार्या मागध- (उ) २६.३४	न च दुर्वाससः शायो (आ) २६०.३२	न तत्प्राप्य प्रवर्ता (प्रे) १५.८७	न दाता सुखं दुःखानां (आ) ४२.२८	न दधश्च गारुमेधन सप्त- (आ) १०६.३८
न कुलो भूषकचैव (आ) ६०.१२	न च भेदः क्वचित्तस्य (उ) ३.५३	न तन्मायादिकं बाधा (आ) २२६.७	न दामेन न दामेन (आ) १०६.४५	न दाशचतुर्भिने तस्मिन् (आ) ६०.६
न केवलं देहरति छिन्नस्य- (उ) ६.२७	न च मार्गविभागमात्र- (आ) ६८.२६	न तस्य सम्भवो भूयः (आ) १२६.१०	न दानं विविधैर्वैतः (आ) २२७.३१	न द्याते चरणांभुजै (उ) ७.७१
न केवलं भारती सा (उ) १६.६३	न च स्नानं विना पुत्रां (आ) ५०.७	न तारकोहं नरकाच्च (उ) २६.१६	न दानं विविधैर्वैतः (आ) २२६.८	नगरं लोभमुपैतव (आ) २०६.४०
नक्षत्राणी लब्धमी यावद् (आ) १३२.१	न चातारिखे न समुद्र- (आ) ११३.२०	न तास्मि ते नाथ पवारवि (उ) ६.४	न दातुं क्षमते सोऽपि- (आ) ६७.३४	न नतं वैदो सुप्रसीदस्य (उ) २५.२६
नक्षत्रवर्णान्मनसमनन्तरं (आ) १२८.१०	न चापि तन्मुनेरैव (आ) ६८.३७	न तु मेहेनवीच्छाया (आ) ६६.३६	नदी नन्दी च नन्दीषो (आ) १५.१५६	न निर्यदानं न गयान्निष्ठं (प्रे) ५.१०३

न नित्यदानं न भवार्हकं (श्रै) १५.६१	नमः कृष्णाय मनये य (श्रै) १.८	नमस्ते परमाद्र तनमस्ते (आ) २३४.१३	नमस्येऽहं पितृन्वैश्वर- (आ) ८६.२२	नमो विश्वप्रतिष्ठाय (आ) २३४.७
न निम्नं नोन्नतंस्त्रीणां (आ) ६५.१०७	नमस्ति कलनो वृक्षा (आ) ११५.५१	नमस्ते परमानन्द (आ) २३४.१२	नमस्येऽहं पितृन् स्वर्ग (आ) ८६.१४	नमोस्तु तस्मै पुष्पाय (उ) ७.४६
ननौ भनौ प्रहरणं लि (आ) २०६.२३	नमस्ति ये वै प्रतिपादयति (उ) १.३७	नमस्ते पुण्डरीकाक्ष नमस्ते (आ) १२.४	नमस्येऽहं पितृन्स्वर्ग (आ) ८६.१५	नयेत प्राणदो वायुः (श्रै) ३२.४७
नन्वतो विजयश्चैव (आ) ६६.११	न मंत्रबलवीर्य्यं (आ) ११३.४४	नमस्ते रक्ष रक्षोन् ! (आ) १३.६	नमः स्वस्ति स्वधा- (आ) २०५.१३	न यत्र गोविन्दकथा (उ) २०.२८
नन्विधोषं रथं दिव्य (आ) १४५.१६	नमः पञ्चजनाशाय (आ) २३४.८	नमस्ते रुक्मिणीकाग्न (आ) २३४.१७	न मातरि न दारेषु न (आ) ११४.४	न यत्र दार्ढ्यका यान्ति (श्रै) ४६.१०६
नन्वितीर्थं मुक्तिदं च (आ) ८१.२१	नमः परब्रह्मताय (आ) २३४.६	नमस्ते सताद्विष्वनाथ (आ) २३४.१४	न माता न पितास्माकं (श्रै) २२.३६	न यत्र माया नाशश्च न (श्रै) १.१२
नन्वीवृक्षाः प्रोही स्यात् (आ) २०४.६	नमश्चक्षुः स्वरूपाय (आ) ३३.१२	नमस्त्रै लोच्यतायाय (आ) २३४.१०	न मातृपूजा न च विष्णु (श्रै) ४८.२६	नरकस्था दिवं यान्ति (आ) ८४.३०
न पश्यामि त्रितीयादरग्यद् (श्रै) ६.६५	नमश्चेश्वरकन्दार्याय (आ) ३४.५३	नमस्यामि महाबाहुं (आ) २४१.१६	न मामि नित्यं तव सकथा- (उ) ७.२४	नरकाणां स्वरूपं मे वद (श्रै) ३.२
न पापकुन्कषिचटामोत (श्रै) ६.४	नमः सर्व सुरेशाय नमः (आ) २३४.६	नमस्यामि हरिं रुद्र (आ) १.२	न मुचेस्तुसमो ज्ञो पाक (उ) १२.६३	नरकाणां सहाणि वत्तन्ते (श्रै) ३.३
न पिण्डदानं कर्त्तव्यं (श्रै) ४.११२	नमस्कारेण पुण्याणि (आ) ५०.६६	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२१	न मुह्यति कदाचित् (श्रै) ३३.२८	नरकात्पातकोदभूनात् (आ) १०४.१
न पितुः कर्मणा पुत्रः (आ) ११३.२७	नमस्कारेण पुण्याणि (आ) २१३.१३८	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२३	न मेऽस्ति कदाचित् (श्रै) ४८.६	नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१२
न पुंसकं नैव स्वरूप भूत (उ) ३.१६	नमस्कारो नाग्यथा विप्रवर्या (उ) १.३४	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२४	न मेऽस्ति वस्तुममार्ग (श्रै) ४८.६	नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१३
न पुजितं हरिदादारविन्द (उ) २१.७	नमस्कारो नाग्यथा विप्रवर्या (उ) १.३६	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२५	न मेऽस्ति सन्ततिस्तात (श्रै) २७.२६	नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१३
न पुष्पाङ्गं न मस्याङ्गं (श्रै) ३४.१५	नमस्कारो नाग्यथा विप्रवर्या (उ) १.३६	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२५	न मेऽस्ति सन्ततिस्तात (श्रै) २७.२६	नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१३
न पुष्पं बालेन्दुनिभं (आ) ६५.१०२	नमस्तेऽस्तु जगन्नाथ (आ) २३१.१२	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२६	नमो गणेश्यः सप्तभ्यस्त. (आ) ८६.५६	नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१३
न प्रवृत्तिर्न विजोर्गति (आ) १०७.४१	नमस्ते ईश वरदाय (आ) १८४.१६	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२६	नमो गणेश्यः सप्तभ्यस्त. (आ) ८६.५६	नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१३
न प्रहृष्यति सम्मान- (आ) ११३.४२	नमस्ते कंसकेशिधन (आ) २३४.१५	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२६	नमो गणेश्यः सप्तभ्यस्त. (आ) ८६.५६	नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१३
न भवेत् यदा स गात्रो (श्रै) ३४.४०	नमस्ते कालनेमिहृन (आ) २३४.१६	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२६	नमो गणेश्यः सप्तभ्यस्त. (आ) ८६.५६	नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१३
न भूमिदानं नचमोप्रदान (श्रै) ४८.३३	नमस्ते गुणपूण्य नमस्ते (आ) ७.५	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२६	नमो गणेश्यः सप्तभ्यस्त. (आ) ८६.५६	नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१३
नमः कृष्णाभ्युतान्त (आ) २२८.१४	नमस्ते नागदर्पण (आ) २४१.१७	नमस्येऽहं पितृच्छादं (आ) ८६.२६	नमो गणेश्यः सप्तभ्यस्त. (आ) ८६.५६	नरकात्प्रतिमुक्तस्तु (आ) २२५.१३

श्रीगण्डमहापुराणम् :: श्लोकानुक्रमणी

५६

नरः पापविनाशाय (प्रे) २४.२१
नर पुण्याय कीर्त्याय (आ) ३२.३२
नरः प्रायस्तरज्जन्म (प्रे) ४६.१६
नरसिंहोऽवतीर्णोऽय (आ) १४२.७
'न राज्ञा सह मित्रत्वं (आ) ११०.६
नरिष्यन्तश्च ना भागो (आ) १३८.३
न रुद्रवन्म चाभ्यानि (उ) २२.५०
नरैस्तुष्टैश्च पुष्टैश्च (प्रे) १६.५०
नरो गयस्य तनयस्त (आ) ५४.१७
न लक्ष्मीवद्गुणपूर्णा (उ) २१.२६
न लज्जा न च मर्यादा (प्रे) २२.५६
नवकं षोडशाश्राढं शय्या (प्रे) ३४.६०
नवक्षयातिनयश्चैव (आ) ८७.१४
नवद्वारै रोमभिश्च (प्रे) ३१.२७
नवनीलं माहिषं च (आ) १७७.६१
नवमलस्तथा मौल्यः (आ) २०८.१३
नवमी केवला चापि (आ) १३३.४
नवमे दशमे वर्षे (प्रे) २१.१६
नवं धान्यं सुरारूप (आ) १५६.१५
नवम्याञ्च मृतोयश्च (प्रे) ३४.५८

नवम्यादौ यजेद्दुर्गा ह्रीं (आ) ३८.१
नवम्यामाश्विने शुक्ले (आ) १३५.१
नववर्षान्तरं तु रोहिणी (उ) १३.३२
नवव्यूहाचनं वक्ष्ये (आ) ११.१
नव श्राद्धं सपिण्डत्वं (प्रे) ५.६५
नव श्राद्धस्य ते कालं (प्रे) ५.६७
नव सप्तायवा पंच (प्रे) ४४.१२
न विषानं मृताद्यं च (प्रे) ४०.११
न विश्वसेदविश्वस्तं (आ) ११४.४७
न विश्वसेदविश्वस्ते (आ) ११४.२२
न वेद शोकमोहात्तं शोक (आ) १५५.६
न वेदाध्ययनामुभितनं (प्रे) ४६.८७
न वे वयसि यः शान्तः (आ) ११४.७३
न वै सितोषा न च मानुषा (उ) २.४२
न वै जानीत्यन्तरं यो न (उ) २.५४
न वै रुद्रवस्पावर्ती पूर्णकरा (उ) २१.२७
न वै विडोवा न च वा (उ) २.४०
न वै विराटो नापि भीमः (उ) २.४१
न वै स्मृतं हरिनामामृतं (उ) २१.६
न शक्नोमि विभो सम्म- (आ) २३४.४५

नश्यते पटलं काचं (आ) १८५.३३
न श्रीः स्वतंत्रा नापि (उ) २८.६७
न श्वोनव्यं द्विजेनैतदधो (आ) ६८.१८
नष्टचेष्ट वलाहाराः (आ) १६१.५
नष्टप्रायं च तत्सर्वं गुरोः (उ) १६.३६
न सवश्चः कणाघातं (आ) ११०.१७
न सर्ववित्कश्चिदपि (आ) ११०.३०
न सा सभा यत्र न (आ) ११५.५२
न सिद्ध्याधिभयञ्चापि (प्रे) ६.५
न स्पृशन्ति हि पापानि (आ) १०५.५७
न स्मरन्मोक्षं नित्यं (उ) ६.२७
न स्वप्नश्चेष्टितं नैव (प्रे) २१.२०
न स्वप्नेन जयेन्मिदं न (आ) १०६.३४
न हिष्मनेन सद्ग्यं (आ) २३०.३५
न हृष्यत्य मुखाः स्याता (आ) १३६.१६
नाकाले मरणं तस्य (आ) २४१.४२
नाकालं श्रियते कश्चन (प्रे) २४.१
नाक्रमन्ति च तरङ्गावा (आ) १६.२२
नाशक्रीडारतोयस्तु (आ) २३५.८
नागशास्त्रमात्रं त्वं (आ) २.५३

नागद्वीपः कटाहश्चमिहूनो (आ) ५५.२
नागभोगः कपाञ्च यो (आ) १६.६
नागरे देवकाण्डम्भ (आ) १७०.२
नागरानि विषामुस्तम्भ- (आ) १७०.१२
नागानां नाशनाशाय (आ) १६७.४६
नागानां पतिरर्कस्य (आ) १५.२५
नागाष्टकं सम्मयज्यं (आ) ८६.२६
नागेश्वरञ्च सौम्यं (आ) १८५.१३
नागो दृष्टिविषो कृत्वा (आ) २४१.२५
नागिनविक्रम्य बाहो (उ) १६.७२
नागिस्तुष्टयति काष्ठ- (आ) १०६.४०
नाचक्षीत ध्वन्ती गां (आ) ६६.४४
नाचनं (लवणं) समुद्रं (आ) १७१.६६
नाजानं चित्तनीयं हि (उ) १२.४५
नाट्यशाला च कलंघा (आ) ४७.५५
नाडी समाविश्य (उ) १२.१०
नाडी समाविश्य (उ) १२.११
नाडी बाध्याधिनो नाम (प्रे) ३२.६१
नाडी क्षयादि रोगानां (आ) १७१.१
नीलं माधुर्यं मलिनः (आ) १५५.१०

नारमण्डलं परं दद्यात्- (आ) ११४.१५
नारमनां भद्रता भाव्यं (आ) ११४.१६
नारमनां सन्मन्त्रं भाव्यं (आ) ११४.५०
नारमनां परं दद्यात् (आ) ११४.१८
नारमन्त्रे स्मृत्युक्तं (प्रे) १२.११७
नाराद्वीपः कैलाशदीपि (उ) २४.४५
नारिकेलो रश्मिभांशो- (आ) ६.७१
नारिकेलं शालाक्यं सारसं (आ) ११६.६६
नारिकेलं पुष्पमात्रं (आ) २३६.२२
नारिकेलपुरं सुखदायकं (प्रे) १५.५३
नारिकेलमाकाशं (प्रे) १६.२७
नारिकेलं वनाकोणं (प्रे) ६.४२
नारिकेलं प्रहरमाश्विनं (प्रे) ३३.३५
नारिकेलं रोमिनामि (प्रे) ४.२६
नारिकेलं मोक्षफलं (आ) १५.१२
नारिकेलं कवचमिति (उ) १.४५
नारिकेलं विवरति (प्रे) ३१.१७
नारिकेलं मुनिनाम (आ) ४५.२१
नारिकेलं रोगघ्ना (प्रे) ४६.३
नारिकेलं सौम्यं न (उ) २७.१०

नाम्नदानात्परं दानं (आ) २२१.१६
 नायं पदार्थं जानाति (आ) २३५.३१
 नायस्य श्रवणं हि (आ) २४१.१३
 नापात्रे विदुषा किञ्चित्- (प्र) १४.६
 नाप्तवन्तः कुक्षेत्रे (आ) १४५.२३
 नाप्नुयात्सनपनं तस्य (आ) १००.३
 नाप्राप्तकालो ज्ञायते (आ) ११३.४६
 नाभागं पुत्रोत्पटो- (आ) १३८.१७
 नाभिः किं पुरुषश्चैव (आ) ५४.१२
 नाभिपृष्ठं रुजस्याशु (आ) १५३.५
 नाभिः प्रदक्षिणावर्त्त (आ) ६५.६८
 नाभिर्मन्त्रश्च विष्टम्य (आ) १६१.११
 नाभिमात्रे जलेस्थित्व (आ) २१३.१०६
 नाभिर्मूले समास्थाय (प्र) १४.२६
 नाभिर्वस्तिपङ्कतलोह- (आ) १६०.६
 नाभिश्चलं मूत्रशूलं (आ) १६३.१०
 नाभिर्धेको न संस्कार (आ) ११५.१५
 नाभिस्थे नात्पसंतुष्टो (आ) ६०.२२
 नाभिस्थोजस्तपस्तेषु (प्र) १७.६
 नाभौ हृदिस्तनतरे कण्ठे (आ) १६.११

नाभ्यां गुल्फे हनुरंधयोवच (उ) २२.५१
 नाम गोत्रं न दृश्यते (प्र) २१.१६
 नाम गोत्रं न पितृणां वै (प्र) १०.१२
 नाम गोत्रं स्मरन् दद्याद् (प्र) ४४.२०
 नाम गोत्रं स्मरेत् तस्य (प्र) ४४.१७
 नामतो विज्ञातिविधा (आ) १६५.२
 नाम मात्रेण संतुष्टाः (प्र) ४६.६०
 नाम रूप क्रियाहीनं सर्वं (आ) २३.६५
 नामात्मिका त्वध्विचभार्या (उ) २६.३३
 नामाधिकरिणी चाहं (उ) ६.५६
 नामान्येतानि चहे (आ) २०४.८६
 नामैतद्धारिधारिभिः (आ) १६.२०
 नामोदयस्य पूर्वं च तथा (आ) ६६.२१
 नाम्ना कनखल नीचं (आ) ८४.१०
 नाम्नि संकीर्तिते (आ) २२७.२३
 नायको लवणं गावस्त (आ) २०६.४
 नायिका कालिका नाम (आ) ४६.१३
 नारकाश्चापि ते देवान् (प्र) ३.७७
 नारकाश्चैव सम्प्रैक्ष्य (प्र) ३२.७६
 नारगसारं क्रमुकस्यापि (उ) १४.८

नारदेन पुरा पृच्छ एवं (आ) २३२.१६
 नारदोऽक्षयम्पुष्पं (प्र) ६.८५
 नारसिंहमिदं स्तोत्रं (आ) २३१.२२
 नारसिंहं स्तुतिं वक्ष्ये (आ) २३१.१
 नाराः प्रोक्ता आश्रयत्वा- (उ) २४.५४
 नारायणं चतुर्बहिर्गुणं (आ) १३१.१४
 नारायणमिदं तैलं विष्णु (आ) १७४.१३
 नारायणेति तव नाम च (उ) ६.५८
 नारायणेति शब्दोऽस्ति (आ) २२८.६
 नारायणो महाभागः (आ) १५.७८
 नारिकेलं शिरः स्थाने (प्र) ४.१४०
 नारिकेलं शिरः स्थाने (प्र) ४०.४६
 नारिकेलस्यैव पुत्र्यं (आ) १८६.१२
 नारिकेलेश्वरामृगत्वा (आ) १७३.३
 नारी पुष्पदिने पीत्वा (आ) १८६.३
 नारी भर्तारिमासाद्य (प्र) २६.४८
 नाट्यं वज्रमाय्यं (आ) ६८.४३
 नाट्या भवति सद्विद्या (आ) ११३.३४
 नाशयस्याशु पापानि (आ) ५०.८१
 नाशनित् पितरो देवाः (आ) ११४.७०

नाश्रमः कारणं भुक्ते (प्र) ४६.८८
 नासपिण्डीमिमान् पुत्रः (प्र) ३४.११५
 नासायां शतपत्रं च (प्र) ४०.५४
 नासाशिराश्चतकचर्त्तु (आ) १७७.३०
 नासा समा समपुटा (आ) ६५.१०१
 नासिकासु स एवोक्ता (उ) २८.५८
 नास्तित्वं वृत्तिलोपश्च (प्र) २०.२३
 नास्ति चेत्सुखदुःखानां (आ) २३६.२०
 नास्ति नारायणसमं न (उ) १.१८
 नास्ति पक्षिस्तुल्यं किञ्चित् (प्र) ३२.८१
 नास्ति प्रयोजनं तेन तव (उ) १३.३
 नास्ति भूमिसमं-दानं (प्र) ४२.३
 नास्ति विष्णोः परं (आ) २३०.११
 नास्ति सत्यं गृहे यत्र (प्र) २२.५७
 नाहमत्रात्मविज्ञानं (आ) २३६.१८
 नाहं वरिष्ये श्रवणं (उ) १८.६७
 नाहं च जामे तव पात्रमूलं (उ) ६.४४
 निष्कृत्यप्यतिमध्ये तु (उ) २४.१२२
 निखनेऽस्तमेककं (आ) ४८.११
 निखिलं भुवननायं (आ) २३४.६१

निगुडगुल्फोपचितो वरम (आ) ६५.६३
 निजशुक्लं गृहीत्वा तु (आ) १८५.१५
 नितान्तघोतप्रचिकल्प (आ) ६६.११
 नित्यकर्मविनिम्नमती (प्र) २०.२५
 नित्यकिल्बन्नामयो वक्ष्ये (आ) १६८.१
 नित्यमास्यं शुचि स्त्री- (आ) २२२.२३
 नित्यमेवं विधं होम (आ) १२.१२
 नित्यं छेदरतृणानां (आ) ११४.३६
 नित्यं देवञ्च वृद्धिञ्च (प्र) ४५.३४
 नित्यं निम्बदलानाञ्च (आ) १६०.६
 नित्यं नैमित्तिकाम्यं (आ) २१३.१०८
 नित्यं मंदपत्रो रुक्षाः (आ) १४७.७८
 नित्यं मुखं बुद्धमूलं (आ) ४६.४०
 नित्यं गृहं बुद्धमूलं (आ) २४०.२३
 नित्यं गृहं बुद्धमूलं (आ) २२६.३३
 नित्यं समिहितो मृत्युः (प्र) ४७.२५
 नित्यः शृद्धो भूतिभूतः (आ) ४४.१३
 नित्यं श्राद्धं प्रवक्ष्यामि (प्र) २१६.१
 नित्यं श्राद्धेऽप्यग्न्याद्यै (प्र) ४५.२५
 नित्यं श्राद्धे त्यजेतान् (प्र) ४५.२७

श्रीगणेशमहापुराणम् : : श्लोकानुक्रमणी

नित्य स्नाता सुगन्धा च (प्र) १०८.१६
नित्य होम तथा श्राद्धं (प्र) २६.११
नित्यहोमस्तथा श्राद्धं (प्र) २.१२
नित्या च त्रिपुरा व्याधि (आ) १६८.७
नित्यानन्दादयका मो न (उ) १२.३२
नित्यारुणा मदनातुरा (आ) १६८.८
नित्याविद्योगिनी देवी (उ) १६.३
निदानं पूर्वरूपाणि (आ) १४६.३
निदानं विदग्धैर्वक्ष्ये (आ) १६०.१
निदानं सुश्रुत मया (आ) १६७.५६
निधो क्लेशोऽरुचिः (आ) १६१.१६
निद्राभीमैयुनाहाराः (आ) ४६.५३
निष्ठानमुख्यां कुरुते निधिः (आ) ५३.८
निधाय वरुणं देवमस्त- (प्र) १५.५६
निधी पद्ममहापथो (आ) ५३.५
निदा कुर्वति ये विष्णोर- (उ) १२.५६
निबद्धाः कर्म य शंस्ते (प्र) ६.६१
निजजय यत्र काकोला (प्र) ६.७२
निमग्न्येव च पूर्वेषु द्विजे- (आ) ६६.८
निमज्जितास्तु ये विप्राः (प्र) १०.२६

निमित्तमात्रं सर्वेषां (प्र) १५.५
निमित्तं दुर्मतिं कृत्वा (प्र) ५.३६
निमित्तं हेत्वायतनप्रत्ययो (आ) १४६.५
निम्नं वक्रमपुत्राणां (आ) ६५.५६
निम्नो च गुल्फो सप्तदश (उ) २२.१४
निम्बं कुण्डं हरिदं द्वे (आ) १६३.६
निम्बाशनं कृष्णवेत्रं (आ) १७१.३०
निम्बोऽरिष्टः समाक- (आ) २०४.८४
नियच्छद्विषयेभ्योऽर्शा (प्र) ४६.१०६
नियता पादयोश्चैव (आ) १५.१३८
नियमः प्रोच्यते सद्भिः (आ) २३८.१३
नियमाः पञ्च सत्याद्या (आ) ४६.३२
नियमास्तु विज्ञो वास्युः (आ) १२८.२
नियमे चेत् कैते द्वेः (प्र) ३६.४
निराग्निकः सारिणको (प्र) २६.१४
निरङ्गुण इव व्याप्तो न (आ) १५५.६
निराग्निसय धूमि (प्र) ८.२४
निरातर्कं द्विजं गां च (आ) १०५.२१
निरास्तथाः सुसन्तुष्टाः (आ) ११२.१६

निरौघ्य पलाकाने वं (आ) ७६.४
निरुचित मेधां नाम्नां (प्र) ७.४६
निरुद्धमूत्रं ववर्षितं (आ) १८६.२
निरुहदाने ऽपि विधि- (आ) १७२.४२
निरैरित सह मूर्च्छेण (आ) १५८.२०
निरुच्छेदा महादापि- (प्र) २३.१२
निरतं कर्मसेयुक्तं दत्तं (आ) २३५.३
निर्ममस्तु समाख्यातः (आ) ४७.१४
निर्ममे तु भवे दामा (आ) ६७.१२
निर्मुखा योगिगम्या- (आ) २२६.२५
निर्मुण्डो मूलनत्येन (आ) १७०.६८
निर्मुण्डो सतत्सर्व (आ) १७१.३
निर्जलं निर्ममपुत्रं च (प्र) ६.११
निर्गतं ब्रह्म गोविन्द (उ) १६.५
निर्दिश्य धर्मराजाय (आ) ५१.१६
निर्धना धनवस्तु च (आ) ६५.७४
निर्धना विपमैरीषैः (आ) ६५.३१
निर्ममस्तताप भर्तारं (आ) १४२.२०
निर्ममे च ययं सुम च- (उ) १३.२१
निर्ममे नास्ति वांसां (उ) १३.२०

निर्ममे प्रवर्हं वायुं (उ) १३.२८
निर्ममे ह्यनिरुद्धं च (उ) १३.२६
निर्मानमोहा जितसंग- (प्र) ४६.११०
निमोसजानुः सोभाग्य- (आ) ६५.६
निमोसि विचिपिटीभोगाः (आ) ६५.६१
निर्मोहस्तत्त्वदर्शी च (आ) ८७.५६
नियंयो परया प्राश्या (प्र) १०.६
निर्वासो यञ्च (आ) २०४.५१
निलक्षणा गुणां स्याच्च (आ) ६६.१
निर्वर्णः स्यात्पृथ्वीमो (आ) १८८.१
निर्वस्तते पुनश्चैव (आ) १४७.५३
निवसन् वपुदेवस्य (उ) २०.४८
निवारयन्ति सैन्यानि (प्र) २.२६
निवारयन्ति तृतास्ते (प्र) २.१.१५
निवासं मुदयां यणीमो (आ) २.३.७
निवानराजति तथा (आ) १०६.१८
निवेदनञ्च यत्नं न पुण्य- (आ) ८६.६२
निवेदयेच्च आत्मानं (आ) ५०.६८
निः शंकं किं मनुष्याः (आ) १११.११
निशाया दीयते दीपो (प्र) १.३८

निशाया दीयते दीपो (प्र) २८.१८
निश्चितं पक्षं शाकृतं (प्र) २६.६
निश्चिन्ना संगमे स्नात्या (आ) ८२.७२
निषधश्चोद्धर्मांगे (प्र) ३२.११२
निषधस्य मलः पुत्रो (आ) १३८.४१
निषाददेशस्वादिन देव (आ) २४१.७१
निषदश्चमुं द राजा (आ) १२४.४
निषारलेन च जानो विध्य- (आ) ६.७
निषिक्ता सुषसन्गोऽहर्मा (प्र) ६.१०७
निषिद्धाभ्यर्तनाकस्त (उ) १४.११
निषेकं समये पित्रोर्गोत्रं (प्र) ३३.११
निषेकं समये यावुद्गम्य- (प्र) ३२.१६
निष्कामकपरहितस्य (उ) ७.६०
निष्कामं क्लेशं च मर्ति च (उ) ७.३.१७
निष्कम्य बहिरावाप्तं (आ) ४८.६२
निष्कम्ययागो यतेन (प्र) ३२.६७
निष्काममर्षाद्वरान् (प्र) ३२.६८
निष्ठा परोक्षा वेति (आ) ५३.७
निष्ठीयः पापैर्विषयं च (आ) १६६.३४
निस्तारं मनुष्येभ्योऽभिनि (उ) १४.३४

निः स्पर्धुं ब्रह्मविषये (प्रं)	६.८०	नीलः श्वेतश्च मृगं ग्री (आ)	४५.१०	नुशंशरा जयजका (आ)	६६.६३	नँच लयेत नयेतः (आ)	६.६१	प	
निःस्वयं स्वयं गुणां वंश (आ)	६५.७	नीलस्त्रिखरेः स्फुली ज्व (आ)	४५.१६	नुसिह नासास्थित (उ)	१८.४३	नोच्चाश्रयते हे हरिश्चयते (उ)	११.१६	पलना नन्दयिता (आ)	१५.१५४
निःस्वयंश्च गुणवर्धन- (आ)	६५.४५	नीलं च कवीर्यो च (आ)	१७६.९	नुसिह्लुत्तये' पयाना' (आ)	१५.११	नोच्चाश्रित्युत्थायते (आ)	११.१६	पलवचमणीं मांसच (आ)	१६३.११
निःस्वाश्वैवाणि कुटिलै- (आ)	६५.८५	नीलो मुमुक्षोरिकापूर्ण (आ)	१७०.३८	नेशंतागम्यन्कनमां सतीं (आ)	६६.५६	नोपेक्षितवदो दुर्बुद्धिः (आ)	११४.७२	पलवशयोद्धोऽप्येवं (आ)	१६०.६०
निर्विभाः प्रेमाभावेन (प्रं)	२२.६३	नीलोत्पलवल्गु काभूलं (आ)	१६१.८	नेत्रं च नक्तं समादि- (उ)	२३.४७	नो ततो ग- क्षमापूर्त्तं (आ)	१०.१६	पलवनामो विमोषिता (आ)	१४७.९४
निर्विकसं निराभासं (आ)	२३२.१३	नीलोत्पलं च नृपक्ष्च (आ)	२२२.५१	नेत्रं रसं नातो दमने स्त्री (उ)	२३.७७	नो ती गोऽपिक्कितः (आ)	२०६.६१	पलवनाश्च वातकुम्भिता (आ)	१६६.२६
निर्विषादोऽपि तदं देहे (प्रं)	१०.७८	नोलेन वाङ्मूलः सखतेजः (आ)	४३.११	नेत्राननयादृष्टिहोष्टाः (आ)	६५.६०	नो गोपिक्कितः (आ)	१०६.६१	पलवाद्यावच नामंर्या (आ)	१५१.११
निर्वेपेयञ्च यज्ञानि (आ)	१०.७८	नीलोत्पलवल्गुमां (आ)	२३१.८	नेत्रावातं मल यद्योश्च (उ)	६.४२	नो गोपिक्कितः च (आ)	११३.१३	पलवाद्यो वातगाल्या (आ)	१६५.१
नीलैः सधनपात्रैश्च (आ)	११३.५०	नीलोत्पलं शङ्करां च (आ)	१८.१५	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्र्यां नीत्यस्तन्याश्च (प्रं)	६.१८	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीचाया जायवत्याश्च (उ)	२२.१०	नुगां सर्वयो श्री निवासं (उ)	२४.१२	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीति रूपेण चाविष्टो (उ)	१७.५१	नृत्यं श्रद्धादि कर्ण (आ)	५०.१८	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीतिस्तारं प्रवक्ष्यामि (आ)	१०.८१	नृत्यस्त्वोऽपरसतो (आ)	४८.२१	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीतिस्तारं मुद्रेभ्या (आ)	१०.८१	नृत्यं स्थापचन- (आ)	६५.७६	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीत्वाऽरुहति (आ)	१६२.२२	नृपभूमिं नोपाय (आ)	४६.३४	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीः क्षीरं विवर्कं च (उ)	१०.४८	नृपाना समप्रमानं च (आ)	६५.१२	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीः स्पर्शं मुमुक्षोऽपि (आ)	१७७.१५	नृपानां कारण श्रेष्ठं (आ)	१५.५६	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीः स्पर्शं मुमुक्षोऽपि (आ)	१७७.१५	नृपानां कारण श्रेष्ठं (आ)	१५.५६	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीराति मुद्रो कर्त्तव्यं (आ)	१६१.२०	नृपानां कारण श्रेष्ठं (आ)	१५.५६	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीलमेष निभः गूढः (आ)	१५.४५	नृपानां कारण श्रेष्ठं (आ)	१५.५६	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीलमलं सितं पादयो (आ)	१४.८५	नृपानां कारण श्रेष्ठं (आ)	१५.५६	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६
नीलमेष सितं वारच (आ)	२०.४.३७	नृपानां कारण श्रेष्ठं (आ)	१५.५६	नेत्रं ते न्मन्मन्तायै वाति (प्रं)	२.२३	न्यग्रयोऽवलयनायाच (प्रं)	२७.१४	पलवै मृगं कुर्वीत च (आ)	१६२.२६

पञ्चकेषु मृतो यो ऽसौ (प्रे) ४.१८३	पञ्च पंचान्यत्र भानि (आ) ६६.१६	पञ्च रत्ने मुखे मुक्ते (प्रे) ३२.६६	पंचीकृतानि भूतानि (आ) २४०.१६	पण्डितैश्च विनीतैश्च (आ) ११३.३
पञ्चकेषु मृतो यो ऽसौ (प्रे) ३५.२५	पञ्च पञ्चाहुतीहुत्वा (आ) ४८.७४	पञ्च वक्त्र करग्रैः (आ) २२.५५	पंचीकृतेभ्यो भूतेभ्यो (आ) २४०.१८	पतनं कृत्वा माहि- (आ) १५२.१२
पञ्चक्रोशं गयाक्षेत्रं (आ) ८२.११	पञ्चपल्लवीयष्टाह्व (आ) १७२.५	पञ्च वक्त्राणि ह्रस्वानि (आ) २२.२	पञ्चेन्द्रियाणिधानत्वं (प्र) १२.५	पतनात्पर्वतानां च (प्रे) २२.११
पञ्चक्रोशं गया क्षेत्रं (आ) ८३.३	पञ्च पातकिनस्त्वेते (आ) ५२.२	पञ्चवत्कार्चनं वक्ष्ये (आ) २१.१	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतनोद् बन्धीन जलै- (प्रे) ४.१०६
पञ्चगव्यं तु गोक्षीरं (आ) १०५.६०	पञ्चपादे दशैकस्मिन- (आ) २१३.३२	पञ्चवर्णं निभामाला (आ) ११.४३	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतनोद् बन्धन जलै (प्रे) ४०.६
पञ्चगव्यं स्नापयेच्च (आ) ४८.४४	पञ्चपिडाननुद्धृत्य (आ) ५०.४०	पञ्च वर्षं सुतावृद्धा (प्रे) ७.५४	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतन्नि निरयेछोरे (प्रे) ३.६६
पञ्चगव्यं हितं पानाद- (आ) १७०.३५	पञ्च पिण्डाननुद्धृत्य (आ) ६६.५६	पञ्च वर्षा धक्तो भूत्वा (प्रे) २४.३२	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतिताया हिमाद्रौ तु (आ) ७४.१
पञ्चगव्यामृतैः स्नाप्य (आ) १२४.१४	पञ्च प्रवहणान्येव (प्रे) २.२४	पञ्च वर्षानन्तरं तु (उ) १३.२३	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पति पत्न्योः मदैकत्वं (प्रे) २६.४०
पञ्चतत्त्वसंयुक्तं (आ) ३२.४०	पञ्च प्रवहणान्येव (प्रे) ३२.१००	पञ्च विंशति मे चाह्नि (प्रे) ३२.२५	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पति पुत्रवती नारी (प्रे) ६.१३१
पञ्चतत्त्वार्चनं ब्रूहि (आ) ३२.१	पञ्चभिर्बहुभिर्विंश (आ) ४८.३	पञ्च श्राद्धानि कुर्वीत (प्रे) ४.१२८	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पति पुत्र विहीनानां (प्रे) ३४.१२४
पञ्चतत्त्वार्चनं वक्ष्येतव (आ) ३२.२	पञ्चभेदादमे नित्यं (उ) ३.५७	पञ्च श्रद्धानि कुर्वीत (प्रे) ४०.३६	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतिव्रता तु या नारी (आ) ५२.२५
पञ्चतत्त्वे स्थिता देवाः (आ) १६७.३	पञ्चमः कपिलोनाम (आ) १.१८	पञ्च स्वापत्सु नारीणां (आ) १०७.३०	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतिव्रता तु सा सीता (आ) १४२.१८
पञ्चतत्त्वञ्च गते शूद्रे (प्रे) ३४.१८	पञ्चमंत्राः समाख्याता (आ) ३२.८	पञ्चाननो वृषः कुम्भो (आ) ६२.६	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतिव्रता सा धुशीलामूढा (प्रे) ४७.१०
पञ्चतत्त्वे भूमियुक्तस्य (प्रे) ३०.३०	पञ्चमी पथ्युपायोगे (आ) २०५.१०	पञ्चान्यानि तु सार्द्धानि (आ) ५८.५	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पतिव्रताया साहाय्या- (आ) १४२.२६
पञ्चदशं वामनको (आ) १.२७	पञ्चमूली श्रुतं क्षीरं (आ) १७१.५२	पञ्चाशया कुक्षौ ब्राह्मी (प्रे) ८.२३	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्नी मरीचेः सम्भतिः (आ) ५.११
पञ्चदशाहा द्वैश्वस्तु (आ) १०७.१२	पञ्चमे च तथा भागे (आ) २१३.१४७	पञ्चाशत्कन्यकाश्चैव (आ) १३८.२५	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्नी स्कन्ध समारूढ (आ) १४२.२२
पञ्चदश्यां चतुर्दश्याम- (आ) ६६.४६	पञ्चमे सप्तमे तद्वदष्टमे (प्रे) ५.६६	पञ्चाशीति ब्रह्म कल्पं (उ) १०.३६	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्न्यर्थं प्रतिजग्राह (आ) ५.२८
पञ्चदेवगणाः प्रोक्ता (आ) ८७.१२	पञ्चम्यां पूजयेन्नागान- (आ) १२६.३२	पञ्चाशीति ब्रह्म कल्पं (उ) १०.४२	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्नञ्च शुरुपुंखाया (आ) २०३.७
पञ्चदेवविमानानि (प्र) २२.७६	पञ्चयज्ञस्तपोदानैरशुभं (आ) ८८.१५	पञ्चाश्वार्कभंतौ तन्वी (आ) २०६.३८	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्राग्रे कणिकाग्रे तु (आ) १६७.४३
पञ्चधातुमये कृष्णे (उ) १२.६६	पञ्चरक्तानि पुष्पाणि (आ) १८२.१८	पञ्चीकृतानि भूतानि (आ) २४०.६	पञ्चेन्द्रिय समायुक्तं (प्रे) ३१.३३	पत्राणि यत्र त्र्यङ्गानि (प्रे) ३.३४

पद्मेण काञ्चनमयेन तु (आ) ७५.४	पद्मं क्षारिण्यदिने (आ) ४५.४	परं वात हरं वृष्यं पित्त(आ) १६६.४२	परिच्छेदस्तथा व्याप्ते (उ) ३.५१	परोपकरणं कायावस्तः (मे) १५.२१
प्रज्ञं पुष्पेयु फलेषु (आ) २२७.३३	पद्म स्थायाः सरस्वत्या (आ) ७.११	परमानन्दहारी च (आ) १५.१५२	परित्यक्तं श्लेष्मणश्च (आ) १७७.२८	परोमरीचिर्गोमंश्च स्व (आ) ८७.४०
पद्मि शूलं तदा प्रोतम (आ) १४२.२१	पद्मस्य पूर्वस्थदले च (उ) २४.६६	परश्चापनरमये (आ) २०६.२३	परिधानं पटुपुत्रं हृद्यमे (मे) ४.१४७	पर्जन्यान्तरं ब्रह्मादशवर्षं (उ) १३.५२
पद्मि आढ्यं कुम्भितु (मे) ४.५५	पद्मांकितं द्विविधातिक- (आ) २३.४३	परस्परं धर्मं कृतं (मे) ४८.१८	परिधात्री प्रमादी च (आ) ६६.१३	पर्जन्योतिबाहुरेत उक्ताः (उ) ५.३३
पद्म्यासध्याय्या एकाद्वि (आ) १७२.४३	पद्मे न तक्षितश्चैव (आ) ५३.३	परस्परस्य ज्ञापिन (आ) २४१.१८	परिधाय पुनस्तश्च (मे) ४.७१	पर्णोदुम्बरराजीव विस्व (आ) १०५.६२
पद्मानि शालयो (आ) १७३.३३	पद्मान इव विप्रेन्द्र (आ) ११४.७४	परस्य योषितं ह्रत्वा (मे) ११.४	परिधाध्याह्ने वस्त्रे (मे) ४.४२	पर्यंकस्त्रेण बभूवदेवी (उ) २.३३
पददानं च विधिधन्नासो (मे) ४.१४	पद्मच्छ तञ्चकोऽसीति (मे) ६.२३	परस्व हुरणाशीचं (आ) २२५.३५	परिपिष्टं गिरो (आ) १८४.३५	पर्वतारोहणं तोयेगोकुले (आ) ११५.२४
पददानानि कुर्वीत (मे) १४.३४	पद्मच्छ विनयोपेतं (मे) ६.५५	पराक्रमो दुविषहः सर्व (आ) १५.१३०	परिमाणं विरोधेन (आ) ४७.३८	पलद्वयं प्रथमेऽङ्गि एकैक (आ) २०१.१६
पदानि सत्त्वं वस्तुनि (मे) १८.११	पद्मच्छं स्ते सुखामीनं (उ) १.१४	पराणामिव नभ्यत्वं (उ) १.६१	परिमाणे शतगुणे आनन्दे (उ) १६.७	पलद्वापयकं मज्जा (मे) ३२.५५
पदार्थं पं चकं न स्याद (मे) ४.४५	पद्मः काञ्चनवर्णीयाः (आ) २२२.६४	परागूनामिदं शेषं खगेन्द्र (उ) ३.४६	परीक्षा परिशुद्धानां (आ) ६७.१३	पलनं विस्वञ्च मूर्धितः (आ) २०४.७३
पदे पदे च पादोऽप्य (मे) ३.८	पद्मसा वापि मांसेन (आ) १०५.३२	पराधीना निद्रा पर (आ) ११४.१२	परीक्षा प्रत्ययेर्वैच (आ) ७२.१०	पलायुजोरुन्दे कुलम्- (आ) १६३.१
पदे पदे श्री निवासश्च (उ) २४.२	पद्मो घृतं वा गोमूत्रं (आ) ५२.६	परानां लक्षणं वेदितव्यं (उ) ३.३६	परीक्षां वच्मिस्त्वानां बलो (आ) ६८.१	पलायुल्लुशुनादीनि जग- (आ) ६६.६२
पद्मभ्यां वदातु परमं (आ) १६४.१६	पद्मो घरा क्रान्ति (आ) ६६.१४	परान्नं च परस्वं च (आ) ११५.५	परिवाहं परार्थं च (आ) १०८.१३	पलायुल्लुशुनादीनि जग- (आ) ६६.६२
पद्मार्जः पुण्डरीकः (आ) १५.६	पद्मो विकारं च निजं (आ) २४.१२६	परपरविभिन्नाश्च (आ) १६७.६	परैर्पूर्णं परैर्पूर्णं मेहः (आ) २१२.४	पलायुल्लुशुनादीनि जग- (आ) ६६.६२
पद्मदंष्ट्राय स्वाहास्ते (आ) १२६.१८	पद्मो विकारं च निजं (आ) २४.१२६	परापापं देहस्तत्त्वं (मे) १६.२६	परेश्वरं परं ब्रह्मा (आ) १५.२	पलायुल्लुशुनादीनि जग- (आ) ६६.६२
पद्मनाभः पद्मनिधिः (आ) १५.८	पद्मास्ताः पतिरुक्ते- (आ) ६५.४४	परावत्त्वं तेषां तु व्यक्तित- (उ) ३.४	परेषां औचक्षिष्टाञ्च (आ) २१३.३०	पलायुल्लुशुनादीनि जग- (आ) ६६.६२
पद्म मुद्रां बद्ध्वाभंजं (आ) २६.१	परनिन्दा कृतघ्नत्वं (आ) २२५.३४	पराशरमुनिः प्राप (मे) ४६.१२३	परोऽपि हितवाच्य- (आ) १०८.१४	पलायुल्लुशुनादीनि जग- (आ) ६६.६२
पद्म राग प्रतीकार्हा (आ) १८७.३	परब्रह्म स्वर्णं च श्रीधरं (आ) ३०.१४	पराशरोऽब्रवीद् व्यासं (आ) १०७.१	परोऽपि हितवाच्य- (आ) १०८.१४	पलायुल्लुशुनादीनि जग- (आ) ६६.६२
पद्म राग मुपादाप (आ) ७३.६	परमात्मैव यज्जायत (आ) २४०.१२	परिगृह्य गिरो ग्रीवमुर (आ) १५०.७	परोऽपि हितवाच्य- (आ) १०८.१४	पलायुल्लुशुनादीनि जग- (आ) ६६.६२
पद्मरागा रुणेरश्वैः (आ) ५८.२७	परं ग्रहणी ओषार्हाः (आ) १६६.४४	परिश्रुतोऽति दुःखाय (आ) ८८.१०	परोऽपि हितवाच्य- (आ) १०८.१४	पलायुल्लुशुनादीनि जग- (आ) ६६.६२

पञ्चमो विष्णुर्भाभयमोणि-(आ) ११०.३०
 पवित्र प्रतिपत्तिश्च (प्रे) ४१.६
 पवित्रं वासुदेवेन (आ) ४३.२३
 पवित्रारोपणं वक्ष्ये शिव (आ) ४२.१
 पविन्नारोपणं वक्ष्ये (आ) ४३.१
 पशुत्वे स्थावरत्वे (प्रे) ३४.३१
 पशुनां च पतिः प्रायो-(आ) १५.२२
 पशून्सौख्यं घनं धान्यं (प्रे) १०.५८
 पशुमण्डकनकुलश्व (आ) ६६.५०
 पशुपति गताये च पक्षि (आ) ८५.१३
 पशुवत्स त्रिभारतैः (आ) ६८.३
 पश्चात्कर्त्तव्यं कारयामास (उ) २३.१६
 पश्चात्पुनर्लोकं कार्यं (प्रे) ४०.४४
 पश्चात्पुणर्हितं वत्सा (आ) २२.१५
 पश्चाच्छरेर्नमनं कार्यमेव (उ) २४.८१
 पश्चाद्वायोः सुप्रतीकं (उ) १.३१
 पश्चिमे माद्यवायाव (उ) २४.११५
 पश्चिमे केतुमालश्च (आ) ५५.३
 पश्चिमे गोपतिर्नाम (आ) ४८.१२
 पश्चिमे बल प्रबलोजरश्च (आ) २८.३

पश्चिमे मुनिं चाकारं (आ) ३५.८
 पश्यति द्वैतरहितं (आ) २३५.३३
 पश्यन्पि प्रखलति (प्रे) ४६.३४
 पश्यान्निवाप्रतो मृत्युं (आ) २२१.१६
 पश्वययामुपोषितो देवं (आ) ५२.२०
 पाकलो गाजेष्वभिज्ञापो (आ) १४७.३
 पार्श्वेयमथ कालैवमं (प्रे) ५.६१
 पाचनं पिप्पली मूलं (आ) १७५.१६
 पाञ्चरालविद्योमुक्ष्या-(आ) १३७.६
 पाञ्चालाः कुरवोमतस्या (आ) ५५.१२
 पाठालां गतिं सिंहास्य (आ) १७२.१०
 पाणिग्रहं लक्ष्मणायाश्च (उ) २२.८५
 पाणिग्रहं रुद्रदेवो महात्मा (उ) १८.७१
 पाणिग्रहास्तु सवर्णास्तु (आ) ६५.१२
 पाण्डुरवोदर कुण्डार्कः (आ) १६६.५७
 पाण्डुरोगक्षये जाते (आ) १६१.१५
 पाण्डुशोधनि दातञ्च (आ) १६२.१
 पाण्डोश्चक्षः पाशास्य (आ) १५२.१०
 पाण्ड्योः वज्रञ्जीवाणि-(आ) १११.११
 पाताल तलवा सिन्ध (आ) ११४.१६

पादादूर्ध्वं कटि यावत् (प्रे) ३०.३२
 पादाग्रस्तु तल्लज्यं (प्रे) ३२.१०७
 पादारविन्दं तव विश्वमूर्ते (उ) १८.५१
 पादारविन्दे नापि सं भक्ष्य-(उ) १८.४८
 पादारविन्दे सुनरवे (उ) १८.३४
 पादेऽथ विषमे चैव (आ) २१०.६
 पादो नञ्चे कटि चैव पूर्वै (आ) २१४.८
 पादो पाणी तथा गुह्यं (प्रे) ३१.२
 पादो हरेः क्षेत्रपथानु-(उ) २३.१६
 पादादीन्मूलमङ्गेण वत्सा (आ) ३६.१६
 पादाद्यैर्मन्थ पुष्पाद्यैरत (आ) ८६.१३
 पादाभ्यां च मनोयानि (आ) ३४.३२
 पादाहारादयो यस्य (आ) १६८.३०
 पादे च भोजने चैव (आ) २०१.२४
 पाण्डोद्धारि भवेत्तेन (प्रे) ४.५०
 पापकर्मरता ये वै (प्रे) २२.३
 पापक्षये देवलानां (आ) २३५.२३
 पापरोगस्य सन्ताप (आ) २०२.८
 पापरोगहर्तृं स्वाप्च (आ) २०२.७
 पापसेन पुत्रेनापि (प्रे) २५.२०

पापिनस्तेषु पच्यन्ते (आ) ५७.८
 पापनि भस्मक्षात्कृत्वा (प्रे) ४.१८
 पापिनो गोपतिष्ठाति (प्रे) ३३.१३
 पापिनो यत्र पात्यन्ते (प्रे) ६.१३५
 पापिनो ये दुराचारा (प्रे) २८.३२
 पापी पापां गतिं याति (प्रे) ५.१५०
 पाप्मभिः कर्मभिः सद्यः (आ) १६४.२
 पाप्मा विचक्षिका चैव (आ) १६२.२६
 पापु (व) स्थाने स्थितः (प्रे) ३२.१६
 पारवं दे तसः स्थाने पुरोषे (प्रे) ४.१४२
 पारस्तु पृथुसेनस्य (आ) १४०.१२
 पारावतस्य चा क्षीणि (आ) १८२.२४
 पारावताः शिलाहारा (प्रे) ४६.६६
 पारिलवबन्ध मुनयो-(आ) १४१.३
 पारिवाराद्दलोजर्ज (आ) १३८.४३
 पारुष्यान्तु वैभूत्यम-(आ) २१३.५८
 पारोक्ष्य प्रेक्षोक्षत्र (आ) २३६.६
 पार्श्वे चतुर्भिः सद्युक्त इन्द्र (आ) २८.२१
 पार्श्वस्य रमणे काले (उ) १७.३७

पायिवस्य तु बध्यामि (आ) १११.१
 पार्वत्यन्तरं चन्द्रं (उ) १३.१४
 पार्श्वं रक्षतु मे चक्रवायं (आ) १६४.७
 पार्श्वयोर्वेदनां बाह्यां (आ) १६६.२३
 पार्श्वविता चिरायुर्वा (आ) ६५.२७
 पार्श्वेभ्यः पुर्यते (आ) १५८.३
 पार्श्वेषु यानि कर्माणि (आ) ५६.२३
 पार्श्वेषु स्थापयेच्छक्त्या (प्रे) ३४.७६
 पार्श्वैस्त्वंक्षणश्रीवा- (आ) १५७.२१
 पारिणं प्रत्यंगुलीनाम्नो (आ) १६६.५१
 पार्ष्णी रक्षतु शंखश्च (आ) १६४.६
 पालनायाम् लोकानां (आ) ३३.११
 पाणिनं श्रुत्योर्मध्ये (उ) २६.११६
 पाशुपत्यं देणुकं च धैरवं (उ) १.६३
 पाशुपाल्यभागे श्रीनिवासं (उ) २४.७८
 पाशुपतपतितानां तु न (आ) १०६.६
 पाषण्डरुद्रादि कसं (उ) १.३३
 पावड्य नाश्वमाश्वेव (आ) ४४.३
 पाषाण भेदकोऽरिष्टो (आ) २०४.३४
 पिपला दे च नाड्योस्तु (आ) २३.३७

पिपलाग्नयते प्रापेश- (आ) ६७.३३
 पिच्छिलं तत्रानुसार- (आ) १५७.१०
 पिच्छिलाः स्तिमिताः (आ) १५६.२६
 पिच्छिकास्ता भवेद्युःस्याद् (आ) १५६.३४
 पिण्डजो यदि नैव (प्रे) १०.८३
 पिण्डञ्चैकादशे कस्माद् (प्रे) १.४४
 पिण्डदानं न यस्याभूदा- (प्रे) ३४.३४
 पिण्ड पात्राणि (आ) २२०.६
 पिण्डप्रेसे कस्तूष्णीञ्च- (प्रे) ५.२७
 पिण्डस्य चालनं प्रोक्तं (प्रे) ४.४७
 पिण्ड मग्नाति करुणं (प्रे) ५.१३३
 पिण्डानां विधिवत्कृत्वा (आ) १४३.४६
 पिण्डान्ते तस्य सकला (प्रे) २६.३६
 पिण्डान्दद्यात्पितृणां च (आ) ८४.३१
 पिण्डान्देहिं मुखे व्यासे (आ) ८४.२३
 पिण्डयाकमूलमग्राश्च (आ) १०६.२५
 पिण्याचामतक्राम्- (आ) १०५.६७
 पितरः श्राद्धभोक्तारो (प्रे) १०.२१
 पितरि प्रेततापने (प्रे) ३४.१४३
 पितरो यान्ति देवत्वं (आ) ८४.२८

पितरो पीडयित्वातु (आ) २२५.१५
 पिता तव मया दृष्टो (प्रे) १०.४४
 पिता ददाति पुत्रान् (प्रे) ३५.११
 पिता पितामहो भ्राता (आ) ६५.१३
 पितामह प्रपितामहद्वन्द्व- (आ) २२०.५
 पितामहो जोवति च (प्रे) ३५.२
 पित्तमहीभिः सपिण्ड्यं (प्रे) ५.६६
 पितामह्या समं मातुः (प्रे) ३४.१२१
 पितामृतस्ते च पितामह (प्रे) ४८.३४
 पिता रक्षति कौमारं (आ) ११५.६३
 पितुः पुत्रेण कलं व्यं (प्रे) २६.२३
 पितुः शतमुणं दत्तं (प्रे) ३६.३१
 पितुः पुत्रेण कलं व्यं (प्रे) ३४.१२७
 पितुः स्वसारं मातृश्व (आ) १०५.१०
 पितुतः कोऽपि रूपाद्यो (प्रे) २५.२६
 पितृदेव मनुष्याणां (प्रे) ३४.१४०
 पितृद्वाराणि रुग्णानि (प्रे) २०.७
 पितृपालं तदुत्तारं कृत्वा (आ) ६६.२६
 पितृपैतामहो दशः (आ) ११२.१०
 पितृभ्यश्च स्वधा अज्ञे (आ) ५.२०

पितृभ्यः स्थानमसीति (आ) ६६.१६
 पितृभ्योपि हि यद्वत्तमर्चं (प्रे) ३४.१३८
 पितुः पञ्चित्विषादयं (प्रे) ३४.१११
 पितृपीडाभवेद्यत्र (प्रे) २१.२५
 पितृपैतामहं धर्मं (प्रे) २२.५
 पितृमातृद्विजातीनां हरि- (उ) १२.६७
 पितृमातृ निहन्ता (प्रे) २०.२४
 पितृमातृ पराश्वेव बाह्याणां (आ) ६६.६
 पितृमातृमयो वात्ये- (प्रे) १२.१६
 पितृमातृ समं लोके (प्रे) २१.२८
 पितृमान् सुहृदयाम् (आ) १०५.१५
 पितृवंशे मृताये च (आ) ८५.३
 पितृ वाक्यं न कुरुते (प्रे) २०.४१
 पितृ वित्तविनाशश्च (आ) ६५.४१
 पितृणामन्मपादं च (प्रे) १४.५३
 पितृणां च प्रियं भव्यं (प्रे) २६.३१
 पितृणां तु कुलं ब्रह्मलोकं (आ) ८३.३३
 पितृतर्पणे पितृणां तृप्ति (आ) ७६.६
 पितृदेवान्मुनीन् भक्त्या (आ) ५०.६०
 पितृन्ममस्ये दिवियेच (आ) ८६.२६

पितृन्ममस्ये निवसन्ति (आ) ८६.२७
 पितृन्ममस्ये परमार्थभूता (आ) ८६.२८
 पितृन्मधुघृताभ्यां च (आ) ६४.२७
 पित्तज्वरघ्नः समधुः (आ) १७५.१७
 पित्त कटुवस्त्र तोषणोष्ण (आ) १४६.१७
 पित्तं रक्तमतिक्षीणे (आ) १५६.१७
 पित्तं श्लेष्मा तथा मज्जा (प्रे) ३.६८
 पित्त लाभ्य निलघ्नानि (आ) १७२.३६
 पित्तलिंगत्वमाद्येन (आ) १५५.२३
 पित्तलिगोऽमुजा बाह्ये (आ) १६०.११
 पितातृष्णा श्रमो दाहो (आ) १५४.४
 पितास्त्रीतामिकत्वं च (आ) १४६.७
 पिताद्भूतमतिः पित्त- (आ) १६३.६
 पित्तं रक्तं पीतं वा (आ) १५५.२६
 पित्तं विदाहः सम्मोहः (आ) १६७.१५
 पित्तं मान्तेऽथर्वमुच्छा (आ) १४७.२३
 पित्तो हरितपित्ताभः (आ) १६२.११
 पित्तोत्तरा नीलमुखा (आ) १५६.३५
 पित्रादिभिरयोऽप्यायां (आ) १४३.८
 पित्रासाकं कन्यकासापि (उ) २०.३३

पित्रासाकं सा तु कन्या (उ) २३.८	पिशाचवस्समुद्दिष्टा (उ) ११.१४	पीतं घस्तु पुण्यञ्च (आ) १८४.२०	पुण्य कर्मरतान्सम्यक (प्रे) १५.१६	पुत्रार्था पुत्रमाप्नोति नृपो(उ) २६.२६
पित्रुद्देशेन यः पुत्रैर्धनं (प्रे) ३६.३०	पिशाचा राक्षसा यथा (प्रे) १५.३६	पीतं प्रत्यगिरामूलं (आ) १६.२६	पुण्य क्षेत्रे मयादी च (आ) ५२.१५	पुत्रा मुक्ते मत्स्यमधे (आ) ६५.२०
पित्र्यं नमामि प्रविहार्यैव (उ) २८.६६	पिशाचाः सम्भवन्ती (प्रे) २८.६६	पीतं वृषिकर्मूलञ्च (आ) १८६.६	पुण्य वाण्ययवाऽपुण्यं (प्रे) १.५१	पुत्रिका पतिमोत्रा (प्रे) २६.३६
पिपीलिका व्याप्त इव (आ) १६०.४४	पिष्टकेन सकृद्धीमं (प्रे) ४१.७	पीतरक्ता सिताभासः (आ) १६२.३३	पुण्यं वाप्यय वापुण्यं (प्रे) २८.२६	पुत्रिणी च विदारी च (आ) १५६.३३
पिप्पली केतकं रुद्र (आ) १८५.३७	पिष्टान्येषां प्रसेपो वै (आ) २०२.६	पीतवर्णां महेदैव्यः (प्रे) ६.२१	पुण्याभिरभिमन्मयापो (प्रे) ४.१७३	पुत्रेण दत्ते ते सव्ये (प्रे) ३४.१६
पिप्पलीञ्च हरिद्राञ्च (आ) १८३.१७	पिष्टवा मव्यधृतेनैव (आ) १८६.६	पीत वस्त्र युगाच्छानां (प्रे) २७.४५	पुण्येषु पर्वतवरेषु च (आ) ७७.१	पुत्रे मित्रे वलत्रे च (प्रे) ३२.६२
पिप्पलीत्रिकला चूर्णं (आ) १८१.३	पिष्टवाजाजीं सधन्या (आ) १७१.३७	पीत वस्त्रा बांक्षचक्र (आ) २१७.६	पुण्येस्तीर्थं जलैरेव (प्रे) २२.२८	पुत्रैरध्यापिता ये च (प्रे) ३.७२
पिपली त्रिकला चूर्णं (आ) १८५.३४	पिष्टवा तल्पयसा साढं (आ) १८१.११	पीतसारो गुडूक्याश्च (आ) १८६.१	पुनद्रव्यादि सन्त्यज्य (उ) ३६.१३	पुत्रो नास्ति न भर्ता (प्रे) ३४.१२३
पिप्पली नवनीतञ्च (आ) १८२.२२	पिष्टवालौह्य जलाद्यैश्च (आ) १७२.३	पीता च पाण्डुराशोक्ता (आ) १३३.१४	पुनः पीत प्रपीत्रो (प्रे) ८.२	पुत्रो वा सोदरो वापि (उ) १३.१५
पिप्पली पिप्पली मूलं (आ) १७७.५१	पिष्टवा वै मासतोमूलं (आ) १८६.४	पीताशुकं चतुर्बाहुं (प्रे) १.१६	पुनः पीत्रादिकं त्यक्त्वा (प्रे) ३८.३०	पुनः परदिने प्रातः स्वामि (उ) २७.११
पिप्पली पिप्पली मूलं (आ) १८३.२	पीटस्याप्राच्याप्यधस्तात् (उ) २४.८३	पीताश्वमग्धा पयसा (आ) १७२.२५	पुनः पीत्रादिः स्त्रियः पुष्टि (आ) ४७.३४	पुनः परदिने प्राप्ते (उ) २७.२८
पिप्पली पिप्पली मूलं (आ) २०४.६६	पीटस्योर्ध्वं त्वीशकोणे (उ) २४.८६	पीतेन पीतनीलाभं (आ) १५७.२४	पुनर्ध्वं स सोभायं (आ) ६६.४१	पुनः पुनर्ध्वं न मे कथं (उ) १८.५५
पिप्पली मधुपानाश्च (आ) १८३.१६	पीटस्योर्ध्वं नैऋतस्योर्ध्वं (उ) २४.८५	पीतोऽखिलज्वरहरः (आ) १७५.६	पुनस्तु बाध्यवैः साढं (प्रे) १५.१२	पुनः पुनः महानद्यां (आ) ८४.६
पिप्पली मधुसंयुक्ता (आ) १७१.३६	पीठाद्बहिः पूर्वभागे (उ) २४.१०३	पीनसश्चकासं च (आ) १५२.१४	पुत्रादिकं दमनकैर्मना- (आ) १२६.२२	पुनरप्यन्वेषेद्विष्णुं (प्रे) ४४.१०
पिप्पली लोह चूर्णं तु (आ) १७७.७२	पीठाद्वज्रे तु ब्रह्मयादी- (आ) २४.६	पीत्वा क्षीरं क्षौद्रयुतं (आ) १२२.२७	पुत्रादिना यदाख्यं (प्रे) ४५.२१	पुनरागत्य सा वेदी (उ) २७.२६
पिप्पलयमृतभूमिन्च (आ) १७१.३८	पीठयन्ति ज्वरीभूय (प्रे) २०.६	पीत्वा तदुदकं क्षीतं (प्रे) २७.१३	पुत्रादिभिः कृताश्चेत्युः (प्रे) १०.८२	पुनस्वतं प्रवक्ष्यामि (प्रे) ३४.४
पिबेच्छलमलिमूलं यः (आ) १६१.३	पीठयन्ति न तं याम्याः (प्रे) ३४.८७	पीत्वा भल्लातकं तैलं (आ) १७१.२७	पुत्रादीनामैहिकं वासुदेव (उ) २५.१६	पुनर्ध्वं पुनः ध्वं च (प्रे) ४६.१६
पिबेन्नाञ्जलिना दोषं न (आ) ६६.४२	पीठोऽस्वस्वस्मिन् (आ) १५८.१६	पुच्छं संगृधेन्नाभ्रं (प्रे) ४७.३४	पुत्राः पीत्रास्तथा (प्रे) ३०.२६	पुनर्ध्वं पुनः पुनः पुनः (प्रे) २४.४३
पिबान्ग्रेस्तुरगैर्युतः (आ) ५८.२४	पीतः क्षुरविषाणेषु (प्रे) ६.२०	पुटद्वयं गृहीत्वान्नं (आ) १३२.१५	पुत्राभावे तु पत्नीस्याद्- (प्रे) १३.१६	पुनर्ध्वं वाचनं ब्रूहि ह्युपेय (आ) ३६.१
पिपाचलं स्थिरं तस्य (प्रे) ५.५१	पीतं तर्कणं मूलं च (आ) १७७.५४	पुण्डरीकं विष्णुलोकं (आ) ८३.६२	पुत्रायस्य न विद्यन्ते (प्रे) १३.१७	

पुनर्ध्यानं समाचक्ष्व (आ) १६.१	पुराकृतपुणे बीद्र रुद्रभायार् (उ) १७.४	पुरीषं बाताविष्मूषसंग(आ) १५६.४८	पुष्पं रात्र्यन्धतां हन्ति (आ) १७७.५	पूजयेद्गन्ध पुष्पाद्यै (आ) ३३.६
पुनर्नैवाकवाधकल्कैः (आ) १७०.६५	पुराण पुषवः प्रोक्तो (आ) २.२१	पुरुकुत्सान्मर्मदायां (आ) १३८.२६	पुष्पाक्षर्षव सस्पृज्य (त्रे) ४.६३	पूजयेन्मण्डले गार्भम् (आ) २२.१०
पुनर्नैवाथ वर्षाभिः (आ) २०४.३	पुराणं गारुडं पुष्पं (त्रे) ४६.१३२	पुष्पं पुष्करक्षेत्रबीजं (आ) २३३.४	पुष्पाक्षर्षव सस्पृज्य (त्रे) १५.४४	पूजा कार्या महादेव (आ) ३४.४८
पुनर्नैवामृता दूर्वा (आ) १८४.१७	पुराणं गारुडं रुद्र प्रोक्तं (आ) २४१.१	पुरुषाक्षयविरिचानुजातः (उ) १८.२	पुष्पाणि पञ्चरत्नानि (आ) १८५.१७	पूजा काले देवदेवस्य (उ) १३०
पुनर्नैवाया मूलञ्च (आ) १६१.१	पुराणं गारुडं वक्ष्ये (आ) १.११	पुरुषाक्ष्यो हतिः साक्षाद् (उ) ११.१	पुष्पासुष्वं विचिन्वीन (आ) १११.३	पूजां कृत्वा भूवराहस्य (उ) २६.७३
पुनर्नैवाया शुक्लायां (आ) १६०.६	पुराणं गारुडं सारंपुरा (आ) २.८	पुरुषाक्ष्यो हरिस्तस्मात् (उ) ३.५८	पुष्पादिदाता रूपेण (आ) १२६.४	पूजा चाधारात्मकस्यादे (आ) १८.१३
पुनर्नैवं करिष्यामि (त्रे) ३२.६४	पुराणं धर्म शास्त्रं च. (आ) ८७.६४	पुरुषोत्तम राजस्य (आ) ८६.२०	पुष्पादीनां छेदने चैव (उ) २६.६६	पूजा दमनकः शम्भो- (आ) ११७.६
पुनर्वैसुस्तथादित्यास्तिष्य (आ) ५६.३	पुराणं धर्मशास्त्रञ्च (आ) २२३.२१	पुरुषोत्तमश्चाष्टमः स्थानव (आ) ६६.३	पुष्पालंकार वस्त्राणि (आ) १२८.६	पूजानुक्रमसिद्धयर्थं (आ) १२.१
पुनश्च तद्वत्करणं जन्म (त्रे) ३२.७१	पुराणं पुण्ययेत्युक्त्वं (त्रे) ४६.१३४	पुरुषाक्षरमारभ्य कल्पिता (उ) २.१०	पुष्पेण तु समपिष्ट्वा (आ) १८२.१६	पूजां आर्द्रं पिण्डदानं (आ) ८१.१४
पुनश्चिरायुषो भूत्वा (त्रे) २५.२५	पुराणसंहिता कर्ता (आ) २.५२	पुरे पाटलिपुत्रास्थे (आ) १३२.६	पुष्पैर्वितानैर्बहुलैरादि- (आ) ४८.२०	पूजा सदा देव देवस्य (उ) २४.४२
पुनश्चिरायुषो भूत्वा (त्रे) २६.६२	पुराणे गारुडे सर्वं गृह्यो (आ) ३.५	पुरे स तत्र विद्यामं (त्रे) १६.४	पुष्पः पुनर्वैसुष्यैव रेवती (आ) ५६.४८	पूजा विधि प्रवक्ष्यामि (आ) ३४.८
पुनः सूर्यार्चनं वक्ष्ये (आ) १७.१	पुरा तु दृष्ट्वा साकं (उ) २७.२३	पुरो विद्यन्तिमिरं (आ) १५५.१२	पुष्प स्नानदिकं (आ) २१३.१११	पूज्या द्विजानां कुमुदेन्दु- (आ) ८६.३६
पुनोहि गार्भं सर्वदा (उ) ८८.१४५	पुरा श्रेतापुणेतात (त्रे) २७.५-	पुर्यष्टकं परित्यज्य (आ) २३५.२१	पुष्पे लज्जालुकांमूले (आ) १६१.४	पूज्य शोणितलोयादय (त्रे) ४७.३
पुन्यगस्य वनानि संपक (उ) २५.५६	पुराधीता च या विद्या (आ) ११३.२४	पुनस्त्यः पुलहश्चैव (आ) ५.३०	पुष्पैश्चेतार्कं मूलन्तु (आ) १६१.५	पूज्यैः पूरिता गवा (आ) २०.२१
पुन्यामनराकायस्मात् (त्रे) २१.३२	पुरा मां गुरुः पक्षी (आ) २.४६	पुलिन्दाश्मकं जीमूतनय (आ) ५५.१५	पूजयामास विधिवन् (त्रे) ६.४०	पूज्य पूज्य मखव्रतं (आ) ४२.२३
पुनः स्यादति विस्तीर्णं (आ) ६५.८८	पुरा रक्षार्थमीषान्या (आ) २२.४५	पुनर्मस्युत्तं दद्यात् (आ) ४२.१२	पूजयित्वा पवित्रार्चनं (आ) ४४.१	पूज्य चन्द्रनिभः नांघ्रः (आ) ११.४२
पुनस्त्वोत्साह बलध्ना- (आ) १६७.२३	पुरा वयं तु शान्ताः स्म (उ) १७.१६	पुनर्मस्युत्तं दद्यात् (आ) ४२.१२	पूजयेच्छुक्ल पुष्पैश्च (त्रे) ३०.४०	पूज्यं चन्द्रमुखी कन्या (आ) ६४.४
पुनस्त्वरगृहे सत्त्वं (त्रे) ३४.८६	पुरा वयं तु शान्ताः स्म (उ) १७.१६	पुनर्मस्युत्तं दद्यात् (आ) ४२.१२	पूजयं निलहोर्मश्च (आ) १२६.१६	पूज्यं ज्ञानं ममास्त्येव (उ) १२.४३
पुरः पत्तनखर्भटात् (त्रे) ७.७८	पुराह वैश्यजातीयः साकं (त्रे) ७.६२	पुनर्मस्युत्तं दद्यात् (आ) ४२.१२	पूजयेत्स्वर्मां देवीं (आ) ३४.४०	पूज्यं ज्ञानं सदात्पस्तीत्येव (उ) १२.४४
पुरमध्य प्रवेष्टे तु (त्रे) ३३.२४	पुरीद्वारवती मे या (त्रे) ३८.६	पुनर्मस्युत्तं दद्यात् (त्रे) २०.३८	पूजयेदतिथि नित्यं (आ) ५०.७५	पूजनिन्द ज्ञान वेदोपि (आ) १२.२७

पूर्ण तु पञ्चमे बर्षे (अ)	२५.२	पूर्वाषाढवर्षेदेवान्दिनाऽऽ (आ)	१६.६	पूषा च सुरुचिघाता (आ)	५८.१४	पूर्व्याथ लीयते पूर्व्यी (अ)	३१.२६	पूर्णमास्यं मृतो योऽसौ (अ)	३२.४७
पूर्णा सवस्वस्ते (अ)	२२.४५	पूर्वाषिक्त क्रमेणव (आ)	१६.७.४४	पूषकस्य चमः भृगुवा (आ)	६७.५१	पूर्व्याषाढा तु पुरातया (अ)	६.३	पूर्वोत्तमाः कालकञ्जाश्च (आ)	६.५३
पूर्णा संवत्सरे तेषामिष्ये (अ)	४४.६	पूर्वाषिक्तं पीठोऽस्तिनारूपः (उ)	२४.४५	पूषच्छात्रं हितान्निविन्दन्- (अ)	२.१४	पूर्वपुच्छिदः स्यूतः चक्रः (आ)	४४.३२	पूर्वोष्माय रोहिण्या- (आ)	६६.७६
पूर्वतिथ्यां क्रियते कर्मणां (उ)	२६.६८	पूर्वादिपङ्क्तः सप्ताश्वः (आ)	४८.७	पूषक शरावयोदेवा- (अ)	३४.४७	पूर्वपुच्छिपु विचरन्तः (आ)	१३.४४	प्रकलिनकोपयानः (आ)	६८.५०
पूर्वं कर्म कृतं भोविः (आ)	८८.१७	पूर्वाविष्णु च पञ्चु (आ)	३४.२४	पूषकमुभेततः स्वाध्याः (अ)	४१.७१	पूषन्त्याप्रशब्दाश्च (आ)	६४.११४	प्रकल्पतेऽग्नीभास्वस्य (आ)	११.७५.५
पूर्ववर्त्मन विपाकान् प्राप्तिनां (अ)	२५.३	पूर्वाविष्णु प्रवेशेषु (आ)	३४.३६	पूषक चित्तां समाश्रुतः न (अ)	४.६६	पूषा नृणां सवस्वस्य (आ)	१३६.७४	प्रकाशपतिं पापान्न (अ)	५१.४७
पूर्ववर्त्मनो मृतानाञ्च (अ)	३३.२६	पूर्ववर्षाधान पयस्यां (आ)	६६.१७	पूषकः पूषकः च पिबेते (अ)	२६.४२	पूषा नृणां सवस्वस्य (आ)	१३६.२६	प्रकृतिः कोऽसुभ्राजः (आ)	१६.७७
पूर्ववर्षे जन्मानि वैशेष्योऽर्थ (अ)	६.१०	पूर्वाह्णं कथं कुर्वीत (आ)	२१.३.७३	पूषक समस्तं मेधावी (आ)	१२६.२७	पूषितपण्यां वलादित्व- (आ)	१७०.११	प्रकृतेः पवित्रतः (अ)	२०.२२
पूर्ववर्षे कस्तुनी शुके च (आ)	५६.३३	पूर्वं कायराहुणां (आ)	१६.२२	पूषक सान्त्वयन् देव्यः (आ)	१०.४.११	पूषताह्णवर्षे ज्ञेयः (आ)	१४०.४४	प्रकृत्योऽऽऽकुशिता (आ)	१३.३५
पूर्वं वर्षं समुपगोष्य समये (उ)	१६.७७	पूर्वं किरातास्तस्यास्ते (आ)	५४.६	पूषक्योऽग्निः समस्तवैद्यः (आ)	१६.१४	पूषतोऽसुभ्राजः (आ)	६६.१	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२
पूर्वं दिनपतिं भुञ्जेते (आ)	१६.४	पूर्वं तु राहुपदेयान् (अ)	२४.४.४५	पूषवी दहते ज्ञेयः (अ)	६६.३८	पूषतो नमस्तस्यः कित्त्वं (आ)	२.११	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२
पूर्वं पञ्चमरात्र्यां (आ)	११.४.५३	पूर्ववर्षे तु शीघ्रं देवं (अ)	२०.१५	पूषवी विषमेषु पत्रे (आ)	१६.७.३१	पूषतो नमस्तस्यः कित्त्वं (आ)	२.११	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२
पूर्वं मधुराध्यायः (आ)	११.१.१४	पूर्ववर्षे तु शीघ्रं देवं (अ)	२०.१५	पूषवी विषमेषु पत्रे (आ)	१६.७.३१	पूषतो नमस्तस्यः कित्त्वं (आ)	२.११	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२
पूर्वं शरीर शरीररे (आ)	१४.७.३४	पूर्ववर्षे तु शीघ्रं देवं (अ)	२०.१५	पूषवी विषमेषु पत्रे (आ)	१६.७.३१	पूषतो नमस्तस्यः कित्त्वं (आ)	२.११	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२
पूर्वं हि मृष्टिः प्रियापिच्छे (उ)	१.४४	पूर्ववर्षे तु शीघ्रं देवं (अ)	२०.१५	पूषवी विषमेषु पत्रे (आ)	१६.७.३१	पूषतो नमस्तस्यः कित्त्वं (आ)	२.११	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२
पूर्वं रतन्तः कृष्णञ्च (आ)	१६.४.२४	पूर्ववर्षे तु शीघ्रं देवं (अ)	२०.१५	पूषवी विषमेषु पत्रे (आ)	१६.७.३१	पूषतो नमस्तस्यः कित्त्वं (आ)	२.११	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२
पूर्वं रूपं च पूर्णं च पूर्णं (उ)	३.४	पूर्ववर्षे तु शीघ्रं देवं (अ)	२०.१५	पूषवी विषमेषु पत्रे (आ)	१६.७.३१	पूषतो नमस्तस्यः कित्त्वं (आ)	२.११	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२
पूर्ववर्षे शाल्यालोचनकं (आ)	२१.१४	पूर्ववर्षे तु शीघ्रं देवं (अ)	२०.१५	पूषवी विषमेषु पत्रे (आ)	१६.७.३१	पूषतो नमस्तस्यः कित्त्वं (आ)	२.११	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२
पूर्वं संध्यां वा पत्न्यैऽहेतु (आ)	३६.६	पूर्ववर्षे तु शीघ्रं देवं (अ)	२०.१५	पूषवी विषमेषु पत्रे (आ)	१६.७.३१	पूषतो नमस्तस्यः कित्त्वं (आ)	२.११	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२
पूर्वं स्वाध्यापिपात्र (आ)	२८.२६	पूर्ववर्षे तु शीघ्रं देवं (अ)	२०.१५	पूषवी विषमेषु पत्रे (आ)	१६.७.३१	पूषतो नमस्तस्यः कित्त्वं (आ)	२.११	प्रक्षालयामि विषादयामि (आ)	८८.८२

प्रच्छेदनाद्युद्योगेन (आ)	१४६.१६	प्रणवे नित्य युक्तस्य (आ)	२१३.६८	प्रतिबिम्बः कर्षं जीवोभवे (उ)	२.१३	प्रत्यब्धं यो यथा कुर्व्यात्तया (मे)	५.७७	प्रथमेऽङ्गि तृतीये च (मे)	३४.३६
प्रच्छाद्यते तत्त्वमोप्यानि (उ)	२०.३५	प्रणाम काले देव देवस्य (उ)	२६.६७	प्रतिबिम्बस्य शाब्दायां (उ)	२.१४	प्रत्यब्धं धादमेवं ते (मे)	४५.१	प्रथमेऽङ्गिः तृतीये वा (मे)	५.१५
प्रजानां सर्गं कर्तुं ह्य (आ)	८६.६५	प्रणाम पूर्वकं भक्त्या (आ)	२२७.६	प्रतिमर्षोऽवपीडय (आ)	१७२.३०	प्रत्यहं च प्रदातव्यं (मे)	३१.७	प्रथमेऽङ्गि तृतीये वा (मे)	५.७१
प्रजापतित्वं संप्राप्त्य (आ)	६.१३	प्रणाममोक्षस्य निरः (आ)	२३०.५०	प्रतिमासं प्रदातव्यं (मे)	३४.५४	प्रत्याकृष्टेन्द्रियत्वाच्च (मे)	७.५	प्रथमेऽङ्गि द्वितीये च (मे)	३४.१३
प्रजापतिः शाश्वतश्च (आ)	१५.१२८	प्रणिपत्य रुचिर्भक्त्या (आ)	८६.६३	प्रतिमास्यानि चाग्न्यानि (मे)	६४८	प्रत्यागतश्चेज्जानाति (मे)	४५.२०	प्रथमेऽङ्गि हरिः पादो (आ)	१२३.८
प्रजापतिस्त्वं भविता (आ)	८६.८	प्रणिपातैः स्तवैः (मे)	३२.६१	प्रतिरोममिति कृद्धा (आ)	१४६.२४	प्रत्याहारपीडारकश्च (आ)	१५.१५३	प्रथमेऽङ्गि ज्येष्ठस्त्वयं (आ)	२२६.१६
प्रजापतेः कस्यपाय (आ)	८६.५५	प्रततं कास वेगे ज्योति- (आ)	१४६.८	प्रतिरूपाणि कुर्वन्ति (आ)	९८.४५	प्रत्युषस्य विदुः पुत्रमृषि (आ)	६.३६	प्रथमोऽष्टाक्षरैः पादो (आ)	२११.१
प्रजाः पालयते नित्यं (मे)	२७.७	प्रतपति सदातप प्राणिनो (मे)	३.३३	प्रतिश्लोमपुणं तापं (आ)	२१२.२	प्रत्येकं तिलसंयुक्तं (आ)	५२.१८	प्रथमो महतः सर्गो विरूपो (आ)	४.१४
प्रजावन्ति प्रदुतोऽहं (मे)	७.६६	प्रतिक्षण भयं कालः (मे)	४६.३६	प्रतिश्रुत्य द्वित्रेभ्योऽर्ध- (मे)	२.८३	प्रत्येकं त्रिविधः सोऽपि (आ)	२९६.१४	प्रदक्षिणं ततो जप्यं (आ)	३१.२०
प्रज्वाल्य वल्लिं विधि (आ)	५०.३२	प्रतिक्षणः क्षत्रवृद्धात्- (आ)	१३६.१६	प्रतिषिद्धनिवृत्तिश्च (आ)	२१३.१८	प्रत्येकं पंचघा वीरो (आ)	१६६.५	प्रदक्षिणं दुर्लभं वै सुरारि- (उ)	१६.४०
प्रज्ञाहीनस्य पठनं (मे)	४६.८२	प्रतिग्रहाध्यापन याज्ञेयु (मे)	४२.२१	प्रतिष्ठानां सर्वदेवानां (आ)	४८.१	प्रथमं गुणसम्पदाभ्युपेतं (आ)	६८.४२	प्रदक्षिणोपवीतेन (आ)	२१८.२
प्रणम्य दण्डवद्भूमौ (आ)	२२८.६	प्रतिग्रहाजिना विप्रं (आ)	२१३.१०१	प्रतिष्ठायस्य देवस्य (आ)	४८.२६	प्रथमं विश्वे देवाद् (मे)	४४.१६	प्रख्याद पवीर्यतु (मे)	४४.२६
प्रणम्य दंडवद्राजा (मे)	६.१३८	प्रतिग्रहोऽधि को विप्रे (आ)	६६.२७	प्रतिष्ठा वायु देहेषु (मे)	२३.३	प्रथमं व्याहृतिहीनः (मे)	४१.८	प्रवरं हरते रोमं नाभ (आ)	२०२.६
प्रणम्य देवमीशानमजं (आ)	१६४.२	प्रतिच्छादकभेदेन (आ)	४७.४१	प्रतिस्वत्सवं पालन्ते को (मे)	८.४	प्रथमा ज्ञानरेखा तु (आ)	६३.१७	प्रवीप्तादित्यतन्ने च दह्य (मे)	५.६१
प्रणयेन खल्लाघः (मे)	७.६६	प्रतिज्ञं नृपः पश्चादेव (मे)	७.८४	प्रतीच्यां रक्ष मां विष्णो! (आ)	१३.४	प्रथमा भावना पूर्व (आ)	४६.१६	प्रचुम्नः पातु मे द्राण- (आ)	१६४.६
प्रणवं चिन्तयेद्भ्योऽग्नि (आ)	६.६	प्रतिजन्म प्राच्यन्ते (मे)	४६.१०	प्रत्यक्षमपि यद्वद्वयं (आ)	२३६.२७	प्रथमेऽङ्गि च षडालो (मे)	३२.६	प्रद्युम्नमिन्द्रं च (आ)	३२.१५
प्रणवस्तत्सदित्येतद (आ)	११.३६	प्रतिपक्ष्यमावास्या (आ)	१२८.१७	प्रत्यक्षं नृपः भवताशी (आ)	१२६.२	प्रथमेऽङ्गि य द्द्वयं (मे)	५.२१	प्रद्युम्नश्चाक्षरेणश्च (आ)	१३६.६३
प्रणवादिनमश्चार्ते (आ)	१६७.१७	प्रतिपाद्यं भक्त्याशी (आ)	१२६.२	प्रत्यक्षं नृपः भवताशी (आ)	१२६.२	प्रथमेऽङ्गि यो दद्यात्स (मे)	५.२०	प्रद्युम्नः कृष्णभरेव (आ)	४५.२६
प्रणवादिप्रकारान्त (आ)	१६.६४	प्रतिपाद्यां मुख्यतया (उ)	१.८६	प्रत्यक्षं नृपः भवताशी (मे)	२५.३८	प्रथमेऽङ्गि यः पिण्डस्तेन (मे)	३५.४८	प्रद्युम्नयादिदेवाया (आ)	३२.३१
प्रणवेन च सख्यो वै (आ)	१५.१२६	प्रतिपिण्डः क्षुत्तसोमः (आ)	१४०.३८	प्रत्यक्षं नृपः भवताशी (मे)	४५.१३	प्रथमेऽङ्गि यः पिण्डो (मे)	३६.४१	प्रद्युम्नयानिरुद्धया (आ)	१६५.२

अध्वान पुरुषाभ्यां च (प्रे) १.२०
 अण्णटज्ञान विज्ञानो (आ) १५०.१५
 अपचक्ष तं गुरुं देवीनाथ (उ) २७.२२
 अपितामहोदक्षिणतः (प्रे) १०.२८
 अपुन्नाटमुबीजानिधात्री (आ) १७१.२०
 प्रबोधेन विहिनश्चबुद्ध्या (आ) १५.६६
 प्रभवं सर्वदुःखानामालयं (प्रे) ४६.४७
 प्रभवः सर्वरोगाणाम- (आ) १६८.३८
 प्रभाते मलमूत्राभ्यां (प्रे) ४६.५४
 प्रभावकाठिन्यगुरुत्वयोगै (आ) ७०.१२
 प्रभतञ्च यदा सत्त्वं (आ) २२३.२४
 प्रभूतमूत्रमल्याविडभ्रष्टा (आ) १५६.१६
 प्रभूतान्यपिश्वित्राणि (आ) १६२.३०
 प्रमाणं देवताः सन्तु (आ) ८३.३६
 प्रमाणं शौचसंख्याया (आ) २१३.३७
 प्रमाणवद्गौरवरश्मि- (आ) ६६.४३
 प्रमातामहश्च तथा (प्रे) ३५.३
 प्रमादात्कुर्वतां कर्म (आ) २३०.१३
 प्रमादादिच्छायामर्त्यो (प्रे) ४४.२४
 प्रभुक्तो नरकाद्यापि (आ) २२५.२१

प्रमेहाणां निदानन्ते (आ) १५६.१
 प्रमोहस्तमकः कासो- (आ) १६०.१५
 प्रयच्छति यथा राज्यं (आ) ६६.४५
 प्रयताकृतिवर्णस्तु (प्रे) ४६.३२
 प्रयागारुख्ये माधवस्यापि (उ) १६.४७
 प्रयागे नैमिषेयच्च (प्रे) ३४.१०३
 प्रयाण काले संस्मरेत्ता- (उ) २६.६२
 प्रयाणे च प्रवदते (प्रे) ५.१३१
 प्रयाति दारुणे मार्गे पाप- (प्रे) ५.६२
 प्रयान्ति प्राणिनस्तत्र (प्रे) ३.३६
 प्रयोगपूर्वं दाहस्य (प्रे) ४.४३
 प्रयोगपूर्वं भर्त्तरिं (प्रे) ४.६०
 प्रयोगविधिना ब्रह्मा विषवं (प्रे) २.२०
 प्रलयं जगतो वक्ष्ये (आ) २२३.४
 प्रलयाम्बुदनिर्घोष (प्रे) १५.२०
 प्रलये समनुप्राप्ते जीवाः (उ) २.११
 प्रलये समनुप्राप्ते लक्ष्म्या (उ) २.२७
 प्रलापश्चित्तविभ्रंशो (आ) १५४.१२
 प्रलापोग्लानिरुचिर (आ) १४७.७४
 प्रलिम्पन्निव गात्राणि (आ) १४७.७७

प्रलेपः श्लीपदं हन्ति (आ) १७०.७०
 प्रवक्ष्यामि हरेर्ध्यानं (आ) ६२.२
 प्रवक्ष्याम्यध्रुनाहोतद्- (आ) १३.१
 प्रवज्याऽगमनाद्वाजन् (प्रे) २.८२
 प्रवर्तते सवक्त्रेण (आ) १४६.५
 प्रवहानंतं राक्षस्ये श्रणु (उ) २६.१
 प्रवाति तेन पात्यन्ते तेषां (प्रे) ३.३८
 प्रवान्ति वायवोरुक्षा (प्रे) ६.२७
 प्रवाल वज्रहृत्तारो (प्रे) २७.३८
 प्रवासमन्तरेणापि स्यातां (प्रे) ४५.१८
 प्रवाहा विशकैर्युक्तायम (उ) २२.२६
 प्रविशेत्स नवे देहे (प्रे) ३.६६
 प्रविशेयुः समालभ्य (प्रे) ४.८८
 प्रवृत्तस्तेहपानादेः (आ) १६१.३७
 प्रवृत्तिमार्गेण न पूजयति (उ) १.३८
 प्रवृद्धवायुना मूत्रे (आ) १५८.३६
 प्रवेशनादिकं कर्मप्रेत- (आ) १०६.१०
 प्रशशंसुस्तथान्योन्यं (प्रे) ४७.५१
 प्रशशंसुस्तथान्योन्यं (प्रे) ४६.१२६
 प्रशस्ता चोत्तरे यात्रा (आ) ६१.११

प्रशस्ता दक्षिणा नाडी (आ) ६७.१६
 प्रसंगात्कथयिष्यामि (आ) ४५.१
 प्रसन्न वदनं सौम्यं (आ) ३०.११
 प्रसन्नो भव मे श्रीमन् (आ) १२४.१६
 प्रसादं कुरु मे मोहं (प्रे) ११.३
 प्रसादानां च वक्ष्यामि (आ) ४७.२१
 प्रसादानां लक्षणं च वक्ष्ये (आ) ४७.१
 प्रसूति पत्नी संस्पर्शाद (आ) २२२.३६
 प्रसूतिमसृजद्ब्रह्मा (उ) १३.३५
 प्रसूतिं चैव दक्षाय देव (आ) ५.२५
 प्रसूत्यनन्तरं जातो वसिष्ठो (उ) ७.४५
 प्रसेकः पीनसः श्वामः (आ) १५२.१६
 प्रसेको मुखमाधुर्यं (आ) १५२.८
 प्रसेनाश्चापरः ह्यातो (आ) १३६.४१
 प्रस्तार आद्यगोऽथोलः (आ) २१२.१
 प्रस्थद्वयं माषकस्य (आ) १६२.४२
 प्रस्थं कटुकतैलस्य (आ) १६२.२८
 प्रस्थानस्यापि न ज्ञातो (प्रे) ४५.१७
 प्रस्वेदमल दुर्गन्ध (आ) १६२.२३
 प्रहर्षेण हरेस्तुल्यान्संबंदा (उ) २८.६१

प्रह्लादानं तरं गंगा भार्या (उ) २६.३
 प्राकारं तद्बहिर्दद्यात् (आ) ४६.१६
 प्राकृतैः कर्मपाशैस्तु (प्रे) २४.३१
 प्राकृतो वैकृतश्चापि (आ) ४.१६
 प्रागुदक्शिरसं वापि (प्रे) ३२.८८
 प्रागुदग्वा कृतेनेह (प्रे) ३२.६८
 प्राग्रूपं तस्य हृत्याश्वं- (आ) १५०.५
 प्राग्रूपोऽङ्गस्य सदनं (आ) १५७.१८
 प्राङ्नाड्यां हृदये चात्र (आ) २२६.२१
 प्राङ्मुखः सततं विप्रः (आ) ५०.२१
 प्राङ्मुखेद्दङ्मुखं दीपं (प्रे) ३१.६
 प्राचीनं बहिस्तत्पुत्रः (आ) ६.१०
 प्राचीनावीती पित्र्ये तु (आ) ५०.६२
 प्राचीनावीतिनः सर्वे (प्रे) ४.७३
 प्राच्यां रक्षस्व मां विष्णो (आ) १३.२
 प्राजापत्यन्त दन्तेऽपि (आ) १०३.२
 प्राजापत्यन्तु तत्स्याच्च (आ) २२२.६१
 प्राजापत्येन तत्सुल्यं (आ) २१३.१३१
 प्राण प्रयाण समये (उ) ७.६३
 प्राणप्राणो महाशान्तो (आ) ४.८८

प्राणस्वहृकार एव ह (आ) २८.१६	प्राणोऽपान स्तथा ध्यातो (आ) १५.६६	प्राणान्मूर्जा विमोवेण (आ) ५०.३३	प्राशयेन्निम्ब पत्राणि (त्रे) ५.२
प्राणः स्वदेहगो (आ) २३८.१२	प्रातः काले च मध्याह्ने (आ) ५०.३१	प्राप्यावधिक्षुलं कालं (आ) २३५.३०	प्रसादाराम दुर्गेषु देवालय (आ) ५६.३
प्राणाख्याः शतसंख्यास्तु (आ) ८७.५४	प्रातः प्रातः प्रपद्यन्ति (त्रे) ३८.१४	प्रापयः सम्भवत्यत्र (त्रे) ३२.१५	प्रियंयुः कंयुका श्या (आ) २०४.७०
प्राणाविकं पंचहोमेचा (उ) २६.५१	प्रातर्महागतो भार्या (आ) १२४.६	प्रापयः सुकुमाराणां (आ) १९७.२	प्रियंयुः निम्ब विरुट् (आ) १६३.४
प्राणादिसुख पर्यता अंशा (उ) १६.६५	प्रातर्देव ! चतुर्दश्यां (आ) १२४.१२	प्रापयिचत दुर्मतेः कि (त्रे) १.६६	प्रियंयुमनुकाचं (आ) १७६.५
प्राणादीनाञ्च (आ) १६७.५१	प्रातः संध्यामुपासीत (आ) ६६.६	प्रापयिचत प्रकल्पं (आ) १०५.४८	प्रियंगानमकुण्ठस्य (आ) ११४.२७
प्राणान पानास्संदूष्य (आ) १६१.३	प्रातः संध्यामुपासीत (आ) २१३.२६	प्रापयिचतादि वक्ष्येऽहं (आ) २२२.१	प्रियवतोत्तानपादो प्रसूत- (आ) ५.२४
प्राणानागम्य सम्प्रोक्ष्य (आ) ६४.११	प्रातस्त्वां पूजयिष्यामि (आ) ४२.१६	प्रापयिचतादि वक्ष्येऽहं (आ) २३०.४	प्रियाप्रिय परिष्वजे (आ) २१३.१०
प्राणापानो समानश्च (त्रे) ३२.४५	प्रातः स्नायीतदा- (आ) २१३.१२२	प्रापयिचते कृते दद्याद (आ) २२२.४६	प्रियालार्चः ष्व च (त्रे) ५.१४२
प्राणायागमयं कुप्यति (आ) १०५.४५	प्रातः स्नायो भवे- (आ) २१३.१२३	प्रापयिचत्वागताले (त्रे) ४.५	प्रियो विवाह्यश्च तथा (आ) ६६.२१
प्राणायागमं ततः कृत्वा (आ) ५०.१६	प्रापयन्ति वषां मृत्यो- (त्रे) २४.१५	प्रापयिचतेऽन्वीचीषे (त्रे) ४६.६	प्रोत्थां पुलस्त्यभाष्ययां (आ) ५.१४
प्राणायागमशतं कुप्यात् (आ) १०५.५४	प्राप्त प्रारब्धलेशस्तु (उ) ११.३६	प्रापयस्तु यत्तद् दृढोत्था (आ) १६०.४८	श्रीयते मत्वा ब्रह्मा (उ) ११.३४
प्राणायाम सहस्रैस्तु (आ) २३०.१६	प्राप्तं सुकृतिनं दृष्ट्वा (त्रे) १८.६	प्रायेण चोर्ध्वं काश्यपं च (आ) १६४.२२	श्रीयतामिति चाहे- (आ) ६६.२६
प्राणायामा दशाष्टौ (आ) २२६.२०	प्राप्तस्यमर्थं लभते (आ) ११३.२३	प्रायेणामाशयं गृह्णन्तेक- (आ) १६३.१६	श्रेतः कोक्षिप्यते कस्मात् (त्रे) १.२८
प्राणायामैर्दोषा- (आ) २३५.२८	प्राप्ता देवाश्च देवत्वं (आ) २२६.४०	प्रारब्धतपसां स्त्रीणां (आ) १२८.१८	श्रेतत्वं कर्मभावेन (त्रे) २२.४६
प्राणायामो जपश्चैव (आ) २३५.२२	प्राप्तांश्चकृपादि समस्त (उ) २.३०	प्रारब्धमानं विप्रस्य (त्रे) ७.४१	श्रेतत्वं सुस्थिरं (त्रे) २७.३०
प्राणित्पः शिल्पः (आ) १५.१३७	प्राप्नुवन्ति पराः प्राजाः (आ) २२६.६	प्रारब्धव्ये निरुद्योगी (त्रे) ७६.३१	श्रेतत्वं सुस्थिरं तस्य (त्रे) ६.४६
प्राणोदकान् वाहोनि (आ) १५०.४	प्राप्नोति च मुहुः (आ) १६६.२०	प्रावृट्काले तु ये मर्यां (आ) ४३.५	श्रेतत्वं सुस्थिरं तेन मम (त्रे) ६.५७
प्राणेश्वरं शारदं च (आ) १६.१	प्राप्नोति पुरुषः सम्यग् (आ) २३४.५६	प्रावृट्काले मम गृहे (त्रे) ६.८७	श्रेतत्वांश्च येन (त्रे) २७.२
प्राणोपानः समानश्च (आ) २४०.४	प्राप्यते शकुनिष्व (त्रे) ३.२२	प्रावृता जगती कार्या (आ) ४७.४७	श्रेतत्वे हि प्रमाणं च (त्रे) २१.३

श्रेतः दोषः कुले यस्य (त्रे) २०.४५
 श्रेत पिण्डं प्रदद्याच्च (त्रे) ४.६६
 श्रेतपिण्डं प्रदद्याच्च (त्रे) १५.५२
 श्रेत पिण्डं बहिर्दद्याद्भूमि- (त्रे) ५.१७
 श्रेत भावो मयात्यक्तः (त्रे) २१.२०
 श्रेतयोनिविनाशाय (त्रे) २७.४३
 श्रेतस्म तत्त्व दातव्यं (त्रे) ३७.६
 श्रेतस्य प्रतिमा ह्येषा (त्रे) ३४.६६
 श्रेतस्यैव विनृण्ठन्ति (त्रे) १८.३६
 श्रेतानां शृणु पक्षीन्द्र (त्रे) १०.४
 श्रेताय पिण्डोदातव्यो (त्रे) ५.७४
 श्रेता शौचं प्रवक्ष्यामि (आ) १०६.१
 श्रेताः संगवशेन (त्रे) ७.१०२
 श्रेतो भूत द्विजातीनां (त्रे) ४०.३
 श्रेतोभूतास्तु पितरो (त्रे) ३४.१४२
 श्रेतोऽप्ययं सपदिनश्च (त्रे) ६.७३
 श्रेतः प्ररयन्मुहुं स्वयं (आ) १५०.६
 श्रेतस्त्वत्वेऽद्यग्रस्त- (आ) २०४.५६
 श्रेतानकरदातारो (आ) ६५.४३
 श्रेतवैराग्यमास्थाय (त्रे) ४६.११२

प्लासऽय गर्दभाष्टः स्यात् (आ) २०४.८
क
 फणोलता प्रबुद्धा (उ) २६.१२०
 फलत्रिकं पटोलं च (आ) १७१.३४
 फलत्रिकामृतावासा- (आ) १७०.२३
 फल औद्यादिभिः सर्वैः (आ) १३१.२
 फलसोमक्षोमवीरुद्धधि (आ) १०६.२३
 फलानि हरते यस्तु (त्रे) २.८१
 फलार्थी फलिनं वृक्षं (आ) ११४.२०
 फलु कार्यं परित्यज्य (त्रे) ३८.३६
 फलुलोषादिषु स्नातः (आ) ५२.२७
 फलुलोषं चतुर्ष्वङ्गि (आ) ८४.३२
 फाणितं पित्तलं तीव्रं (आ) १६६.५१
 फुलैकविशति युतं (त्रे) १४.७
 फलप्रकृत्यः कथं नाशं (त्रे) ४.८५
 फलमुद्गिरते सोऽयं मुखं (त्रे) २.४४
 फनी रसाञ्जनं शीघ्रं (आ) १६२.४१
ब
 बदरीफलमात्रं च वतुलं (उ) २६.७७
 बदरीफलं मात्रं तु वतुलं (उ) २६.६३
 बदर्या वल्लकाष्टं च (आ) ११७.१२
 बद्धः परिकरस्तेन (त्रे) ३८.८
 बद्धः समुद्रहृदयो (त्रे) १५.६०
 बन्नाभ्यहं प्रतिसरं (आ) १६४.३
 बन्दिनां स्वर्णं काराणा- (आ) ६६.६४
 बन्दीगृहविनिर्मुक्ता (त्रे) २०.६
 बन्धाभावे ममत्वे तु (त्रे) ३२.१०३
 बाणसुवा विमुखा शान्ति (त्रे) १२.२५
 बन्धुभिश्च स्त्रियः (आ) ६५.२८
 बन्धु मित्राण्यभिप्रायच (त्रे) १.३०
 बन्धु वार्ताय ये केचित्- (आ) ८५.६
 बन्धूकगुंजास कलेन्द्र- (आ) ७०.७
 बन्धु वैल्ययोगी च देवानां (उ) २६.४
 बन्धुवैच्छा मम देवस्य (उ) ३.१
 बलकासदेव पात्रं (आ) १५५.३५
 बलशानादिकं यावन्मूल- (उ) १२.५४
 बलशानादिकं सर्वं (उ) १२.५२
 बलतोऽरुपतद्विपत्ति (उ) १५.३०

बलमद्रं समम्यर्च्य (आ) ८६.२७
 बलवर्णं प्रणाशश्चा (आ) १६७.४५
 बलानिवर्धकं चूर्णं (आ) १६३.६
 बलाचातिबला रास्ता- (आ) १६२.५
 बला पुनर्नैवैरुण्ड (आ) १७०.४६
 बलाभ्रवदंष्ट्राविवन्नादि- (आ) १७०.१४
 बलिवन्धनकृद्देहा चरेप्यो (आ) १५.५
 बलिमध्यगता नाभिः (आ) ६५.२६
 बलिमन्त्रविद्विनामि (त्रे) २२.५८
 बलिवस्त्रवादिभान भोग्य (आ) ४२.२५
 बलिः सुतपसो जज्ञ (आ) १३६.७२
 बलेः पुत्रशतं स्वासीद्वान- (आ) ६.४६
 बलितनेत्र गलीच्छोत्य- (आ) १५६.१२
 बलितमाधिरव कुक्ते (आ) १५६.१६
 बलितरुक्कृच्छुमुत्रत्वं (आ) १५८.१८
 बस्तो च भूयसगित्वं (आ) १५८.६
 बहुवोर्जिप यदागुण- (त्रे) ३४.१२८
 बहुवो वल्लोपाया (आ) २६३.६२
 बहुवैव बहुवैव (आ) १४७.३६
 बहुधर्मसमाकीर्णं (त्रे) १८.२०

बहुपाच सुपाचैव (आ) १५.१२०
 बहुपादाश्च सूक्ष्माश्च (आ) १६५.३
 बहु प्रजास्वभावाश्च (आ) २२३.३४
 बहुभ्यो व प्रदेयानि (त्रे) ३४.१००
 बहुकृपाय तीर्थाय (आ) ३२.३५
 बहुवारः सकृच्छीनः (आ) १६६.४
 बहुतामलपतापाणां (आ) ११४.६६
 बहुव्यवहानि विज्ञाने (त्रे) २२.२७
 बाणलाप धरं वयामं (आ) १३२.८
 बाणच्छोलेनि रातामानं (आ) १५८.२५
 बाणित्यं कर्णनाददत्त (आ) १६२.१८
 बाणित्यं कर्णमूलञ्च (आ) १६२.१४
 बाणित्यं सर्वोपायच (आ) १६२.४५
 नाणित्यं लिखितः श्लाघ (आ) १५६.५१
 बालकोभोरपश्यानिः (आ) १७५.७
 बालखिलास्तयैवैतं (आ) ५८.२२
 बालरते सचन कीमारे (त्रे) ३०.४६
 बालमूलं सपश्टं वीमूलं (आ) १८८.३
 बालबुद्धा नुराणञ्च (त्रे) ३५.२८
 बालश्चाय परंजय (त्रे) २५.१०

बालहत्या स्वगमनादुत्तौ (आ) १०७.२६
 बालहरितानि रूपेण (उ) २२.७४
 बालाचैव सर्जरसं (आ) १८०.११
 बालासंगः प्रेतसूयः (आ) ११४.४०
 बालासपक्षायपति- (आ) ११४.२६
 बालाश्चयौवनस्याश्च (त्रे) ४६.४४
 बालाप्रताहिणीसारा सनं (आ) १५६.५
 बालोऽपि भयसंयस्त (त्रे) ७.५८
 बालोद्युया च युद्धस्य (आ) ११२.३०
 बालुद्वेगंभनवस्त्रात् (त्रे) ४.१२८
 बाहुभ्या द्वौ द्वौ च (त्रे) ७.३५
 बाहु सहस्रशिरमे शीर्षा (आ) १२७.१६
 बाहुद्वेगैः सतारभुक्ताः (आ) १६२.२२
 बाहुवायामं हनुस्तम्भ (आ) १६६.२५
 बाहुवायामिने शान्ति (उ) २.२०
 बाह्वाश्च करयोगिनोः (आ) ११.८
 बिभृक्षितं बाणकोटि- (आ) २३.४८
 बिभ्रीतकस्य वै चूर्णं (आ) १६०.२८
 बिभ्रीतकास्त्रियमृक्ता तु (आ) १७७.५
 बिबस्त्रिधानां रूपाणा (उ) २.२८

बिल्वकनीलिकामूलं (आ) १७७.१३	बृहच्छरीरिणो रौद्रा (मै) २२.४६	ब्रह्मचर्य्यसमायुक्तो (मै) २२.२४	ब्रह्मदण्डी यचाकुण्डं (आ) १७८.१	ब्रह्मवेत्ता च तेभ्योऽपि (आ) ६८.२
बिल्वचूतास्थिववाय (आ) १७०.१५	बृंहणाः सामिवाभश्य- (आ) १६६.६२	ब्रह्मचर्य्येऽपिवक्तव्यं (आ) १०६.३६	ब्रह्मवण्डीवचापचं (आ) १७८.१२	ब्रह्मणापस्वनिवाय (उ) १७.१५
बिल्व मूलञ्चसमधु (आ) १६०.३२	बृहतीकस्य वै मूलं (आ) १७७.५३	ब्रह्मचारो च पर्वण्या- (आ) ६५.२५	ब्रह्मवण्डीशिखावक्त्रे (आ) १७८.१३	ब्रह्मभोषां रुद्रनिवाविष्णो (आ) ३५.२
बिल्वः शोणा च (आ) १६८.४६	बृहत्कणश्च घनिनो (आ) ६५.६२	ब्रह्मचारोभवेत्तां तु (आ) ६६.३०	ब्रह्मवण्डयास्तु मूलानि (आ) १८४.११	ब्रह्मस्वंकयकां क्रीत्वा (आ) १०४.५
बिल्वस्य च फलं (आ) १८६.१२	बृहत्कर्मसुतस्तस्य (आ) १३६.७५	ब्रह्मज्ञानं गयाश्राद्धं (आ) ८२.१५	ब्रह्मदाताब्रह्मलोकं (आ) ६८.१४	ब्रह्मस्वंप्रणयादभुक्तं (मै) ४२.१६
बिल्वान्नमन्थः श्योना (आ) १६२.४	बृहद्वयभागमाहर्च्य्यः (आ) १३८.४८	ब्रह्मज्ञं वा कुतश्नं वा (आ) ५२.२४	ब्रह्मदानसंमुष्यं प्राप्नोति (आ) ६८.१७	ब्रह्मस्वैष्यचमुष्यटानि (मै) ४२.१४
बिल्वार्कखदिराकीर्णं (मै) ६.१०	बृहद्गुणोनभश्चैव (आ) ८७.६	ब्रह्मज्ञे च सुरापे च (आ) ११४.६६	ब्रह्मध्यानं परं तीर्थं (आ) ८१.२३	ब्रह्महत्याक्रमास्त्वृष्य (आ) १०४.३
बिल्वोदुम्बरमवलाय वटं (आ) ४८.४३	बृहद्वलास्तु कथ्यन्ते (आ) १४१.५	ब्रह्मज्ञो वा कुतश्नो वा (मै) ४.६४	ब्रह्मन् भाद्रपदेभासि (आ) १३१.१	ब्रह्महत्यादिपापानि (मै) ६.१३
बीजानां वपनं कुर्व्यद् (आ) ५६.२२	बृहद्रथश्चप्रत्ययः (आ) १४०.२७	ब्रह्मचर्य्यमधः शय्याम्- (आ) ५२.१६	ब्रह्मप्रकल्पितं स्थानं (आ) ८३.६६	ब्रह्महत्यादिपापीद्योयत्र (उ) २७.४
बीजस्तु चित्तयेत् (आ) १६७.२१	बृहद्रथारजरासम्भः (आ) १४०.२६	ब्रह्मचारिब्रतस्थानां (आ) ४.३७	ब्रह्मप्रकल्पितं पिष्टं (आ) १८८.५	ब्रह्महृत्वां च यः कुर्याद्यश्च (मै) ३.५७
बुद्धः पाषण्डप्रधातात्क (आ) १६६.११	बृहत्स्पर्तिर्वै गुरुर्महात्मा (उ) २८.४५	ब्रह्मचार्य्यास्थितो नैक- (आ) ६४.१८	ब्रह्मलोकमवाप्नोति (आ) ८३.४२	ब्रह्महृत्वा पाष्य रुद्रोनागो (उ) २७.६
बुद्धिः पत्नी सा द्विरूपा (उ) २८.८५	बृहत्स्पर्तेपरिदोयेति सर्वे (आ) १०१.८	ब्रह्मणः कुर्वतः सृष्टि (आ) ४.२०	ब्रह्मलोकमवाप्नोति (आ) ८६.३६	ब्रह्महृत्वा व्रतं वापि (आ) १०४.३३
बुद्धिधर्मविहीनश्च सर्वः (आ) १४.७	बुधभाग्ययाचितं (आ) २३६.१७	ब्रह्मणः क्षोभकश्चैव (आ) १५.१०८	ब्रह्मलोकं नयेच्छाद्री- (आ) ८३.२७	ब्रह्महृत्वा सुरापानं स्तेय (आ) ८२.१७
बुद्धिमान् सति माष्वैव (आ) ११२.८	बुधो बुद्धिस्तथा नज्जा (आ) ५.३३	ब्रह्मणा निमित्तं पूर्वं (मै) १७.७	ब्रह्मलोको ब्राह्मणानां (आ) ४.३६	ब्रह्महृत्वा सुरापानं स्तेयं (आ) १२६.६
बुद्धिनिश्चयख्या तु (आ) २४०.५	बुधोऽक्षस्वरूपं पुरुषं (आ) २३४.६३	ब्रह्मणा साहमोक्षं च याति (उ) १०.३४	ब्रह्मलोकं सकामस्तु (आ) ५१.१६	ब्रह्महृत्वा यरोमी स्यात्सुरायः (मै) २२.६३
बुद्ध्या ह्यहर्द्धं राष्ट्रजातं च (उ) २६.३१	बुधमी सत्यं पुरुषोविष्णु (उ) २८.६८	ब्रह्मणोऽक्षिणहस्तास्तु (उ) १३.७	ब्रह्मवाच्योऽक्षपासनि (उ) ११.२७	ब्रह्महा द्रावण समा- (आ) १०५.१६
बुद्धपुत्रायथोर्वश्यां षट् (आ) १३६.३	बुधसन्निश्चयकाल (आ) ६४.२३	ब्रह्मण्यमुख्यया ब्रूया (उ) ११.२६	ब्रह्मविज्ञानमानन्दः स (आ) ४६.३८	ब्रह्महा द्रावणाव्दानि कुटी (आ) ५२.३
बुधवारप्रेक्षणं दूरतः (आ) ५६.३३	बुधसन्निश्चयविद्वद्वा (आ) ६३.१०	ब्रह्मतीर्थं च संस्नाय (उ) २६.८६	ब्रह्मविष्णु शिवाष्टञ्च (मै) ३५.३६	ब्रह्महा द्रावणाव्दानि (आ) २२२.५२
बुधस्य च पतिश्चैव (आ) १५.४०	बुध गीता प्रवक्ष्यामि (आ) २३६.१	ब्रह्मदण्डी तिलान् वनाय (आ) १२२.२६	ब्रह्मविरुण्णिवान्देवान् (आ) २१३.७४	ब्रह्मा चतुर्मुखो मूला (आ) ४.६
बुधघमा सा विज्ञेया नात्र (उ) ५.५६	ब्रह्मचर्य्यं दया क्षाति (आ) १०४.५८	ब्रह्मदण्डी तु पुण्ये (आ) १८२.२०	ब्रह्मविष्णुहरेरानाः (आ) ४८.६६	ब्रह्माणं नारदं सिद्धं मुहं (आ) ३४.४३

ब्राह्मण पूजयित्वा च (आ)	८२.११	ब्रह्मा वै गार्हपत्याग्निः(आ)	११३.१६	ब्राह्मणी क्षत्रिया वैश्या (आ)	१२२.४१	भ	भगवन्नाति वाहृश्च नव (श्र)	१३.१६	
ब्राह्मणं शरणं जम्भस्ता(आ)	१४२.२५	ब्रह्माणकात् समुताय्यं (श्र)	३२.८	ब्राह्मणेषुः प्रदायागं (अ)	११३.१८	भक्तं पश्यतिपुच्छिच्छिष्टं (आ)	६६.६५	भगवन् देवदेवेश (श्र)	४६.२
ब्राह्मणं सर्वमात्रं यु कुरयोः (आ)	८.१४	ब्रह्मं न्द्रस्तनराश्वः (श्र)	८.६	ब्राह्मणोः श्वापदश्चैव (श्र)	४.१०.४	भक्तं सद्गुणभक्त्यध्याप्यं (आ)	१३२.५	भगवन्ब्राह्मणः किं चिद्वि (श्र)	४०.१
ब्राह्मणमाहूय च पुराणमाहुः (आ)	२२.४५	ब्रह्मं य लक्ष्मणं हरे मुपरादे (उ)	६.११	ब्राह्मणोः सहजाभ्रजन्ति (श्र)	१०.१४	भक्तस्तुभोगीभक्तवत् (आ)	१४.८६	भगवन्मुनिः सन्निव (श्र)	१४.१
ब्राह्मणो चैव माहेशी (आ)	१६.८६	ब्रह्मोत्पत्त्यस्य प्रयोगस्तस्य (उ)	४.५६	ब्राह्मणोऽपिमात्रमात्रा (आ)	११५.५३	भक्तस्त्वर्षः तव वधे (उ)	२४.५४	भगवन् भसिपथिमाः (आ)	१३१.२
ब्रह्माणं वागन्धवाय (आ)	२२३.२०	ब्रह्मोभक्तस्त्वयमभोक्तस्य (उ)	१०.३६	ब्राह्मणो रसविक्रतो तथा (श्र)	४७.१६	भक्तानुमुह्यतां च (आ)	३३.१४	भगवाःपीतशः कृष्णः (ऊ)	८.१४
ब्रह्माणं विकृतं जयं (उ)	१०.५१	ब्रह्मोभक्तस्यविरोधो नास्ति (उ)	२२.४५	ब्राह्मणो वेद पात्यस्य (आ)	२४.१.११	भक्तयो हरेः श्रीनिवाताः (उ)	२४.३६	भगवा भगवान् भावुः (आ)	१५.८८
ब्रह्माणं ह्युज्ज्वल (उ)	११.२४	ब्राह्मण क्षत्रियविभक्तः (आ)	६४.२५	ब्राह्मणो कर्त्तितं सूर्यं (आ)	४३.११	भक्त्या भक्तो सत्पुष्टि (श्र)	११.१०	भगो केशो ह्यष्टरोधः (उ)	२२.५४
ब्रह्माणं यो ब्रह्मवर्त्तकं (उ)	१.५५	ब्राह्मण क्षत्रियविभक्त्याः पुरो (उ)	२.३३	ब्राह्मणमाग्रेष्वर्त्तयेत् वायव्यं (आ)	५०.६	भक्तिरद्वैतविद्याहो मा (आ)	२२.७६	भगो नरेन्द्र न द्रुते न (उ)	२२.५४
ब्रह्माग्निनोदीर्घेक्षत् (आ)	२३५.५३	ब्राह्मण क्षत्रियो वैश्यः (आ)	१५.१२२	ब्राह्मं तु मार्जनं मयैः (आ)	५०.१०	भक्तिर्भक्तसर्वव्यापयश्च (उ)	८.११	भजन्तिस्तिहृदिकाः (श्र)	५६.११
ब्रह्मादिवेदमयः (आ)	२३२.१६	ब्राह्मणं दालितसंघः (आ)	१०.८५	ब्राह्मं पादं वेषणंच (आ)	२२३.१५	भक्त्या तदेव भजति (श्र)	६.१०८	भजत्यमृदुमृदवेतं (उ)	२०.१४४
ब्रह्मादित्यसम्पत्त्यर्थं न (आ)	२१५.५	ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः (आ)	१५.५४	ब्राह्मदेव्यामर्त्तयेत् वायव्यं (आ)	११३.१४	भक्त्या भक्तो रवीश्वर (आ)	१८.१८	भजो मनो योगाकिण्डः (आ)	२०.१४४
ब्राह्मणा देवताः सन्मार्गः (श्र)	२०.३	ब्राह्मणाति क्रधो नास्ति (श्र)	४२.१६	ब्राह्मदेवीमर्त्तयि संस्थाप्य (आ)	५३.२५	भगिता सा महेश्वरान (या)	२०.२४	भद्रकाः सन्तोभद्रा (आ)	४७.२५
ब्राह्मणि पश्येत्सर्वं न (श्र)	१६.१६	ब्राह्मणानां तर्षाभ्यान्तेन (श्र)	१०.९६	ब्राह्मणं गवायं च (श्र)	३८.१६	भक्षणाभ्यामर्त्तयेत् (श्र)	५.६३	भद्राश्च देवकाश्वरान् (आ)	२०.१७७
ब्राह्म मध्ये तथा विष्णु (श्र)	२७.५८	ब्राह्मणपूजयेत् (आ)	५१.११	ब्राह्मणपुत्र विवाहो (श्र)	१२६.११	भक्ष्यं क्लेशमर्त्तयेत् (आ)	१७.२४	भद्रं कर्मण्यप्यवस्थाप्य (आ)	५८.३६
ब्राह्मं ज्ञातः पयनाभो यो (उ)	१६.१६	ब्राह्मणान् भोजयित्वा (आ)	५२.६८	ब्राह्मिणश्च कृष्णं (आ)	१०.३६	भक्ष्यं पर्यं मांसंभाषो (श्र)	६.२१	भद्रं कर्मणिगतिं च (श्र)	४०.३७
ब्राह्मयेन कुलालवन् (आ)	११३.१५	ब्राह्मणान् भोजयित्वा (श्र)	१४.३६	ब्राह्मिणं रसविक्रिञ्च (आ)	१६३.२	भक्ष्यामाश्व्यं गच्छमावो (श्र)	१.७२	भद्रश्चैव्यस्तस्व युवा (आ)	१३६.२३
ब्राह्म निष्पन्नश्चन्द्रश्च (श्र)	२.११	ब्राह्मणान् भोजयेत् (आ)	१००.१७	ब्राह्मं मुहूर्तं बुधेति (आ)	११३.४४	भक्ष्यमिन्द्रश्च वायुश्च (आ)	१००.८	भद्रश्चोदतो देवानां (श्र)	७.८०
ब्रह्माविष्णुश्च च्छश्च (श्र)	३२.६७	ब्राह्मणान् भोजयेत् (श्र)	१४.५४	ब्राह्मो निवाहो ब्रह्म (आ)	६४.७	भगवन्नेवैवैवैवैव कृपाया (श्र)	१४.०८	भक्ष च लज्जा नैव पास्ते (उ)	२२.१६
ब्रह्माविष्णुश्च तथा ह्यो (श्र)	४०.३६	ब्राह्मणप्राप्तिश्च (श्र)	४७.११	बुधेद्विन्द्रश्च संक्षेपं (उ)	६.१६	भगवन्भक्तिपादं (श्र)	२८.१६	भक्षं गोप्यं दम्यं (आ)	१११.८८

भूत गुद्धि प्रवक्ष्यामि (आ) २३.३६
 भूतात्मानं महात्मानं (आ) २२३.६
 भूताध्यक्षं तथा बद्ध- (आ) ६१.४
 भूतानां शोभकश्चैव (आ) १५.१०७
 भूतानां चैव देवानां (आ) ४८.८०
 भूतानां प्राणिनः श्रेष्ठाः (प्रे) १२.११
 भूतानि कर्मिन्द्रिय (उ) १५.६
 भूतेश्वरे भूतो यस्तु (प्रे) ३८.२२
 भूत्वा हरेर्वाहनं च सर्गा- (आ) ३.६
 भूतिस्त्वनिम्ब त्रिफला- (आ) १६२.३६
 भूपानाममलं श्लक्ष्णं (आ) ६५.५७
 भूभार भूताद्युदघ्नो ह्यग- (उ) २८.४८
 भूभावसंस्कृतानां च (प्रे) ५.१८
 भूमिकुण्डमाण्डमूलं वै (आ) २०२.२
 भूमिदः सर्वमाप्नोति (आ) ५१.२३
 भूमिदानस्य तपसः (आ) ६४.३१
 भूमिदानात्परं दानं न (आ) ५१.१०
 भूमि धर्मं तथा ज्ञानं (आ) १२६.४
 भूमिष्ठे मण्डपे स्नात्वा (आ) ८.१
 भूमुखो भूधरश्चैव (आ) ४७.३०
 भूमेरथस्ताते सर्वे (प्रे) ३.५५
 भूमौ दत्तेन तृयस्तु (आ) ८४.४५
 भूमौ द्विवा संव्रजाना (उ) १६.७५
 भूमौ मूल फलागित्वं (आ) ४६.११
 भूमौ रक्षतु वाराहो (आ) १६६.८
 भूमा विनिः क्षिपेद्बालं (प्रे) २५.७
 भूमौ स्थितं जलैः (आ) १४७.६८
 भूमौ स्थितेषु पिण्डेषु (प्रे) ४.१२४
 भूमौ स्थितेषु पिण्डेषु (प्रे) ४०.२४
 भूम्यां प्रसिष्यते कस्मात् (प्रे) २८.७
 भूय एवं जगन्नाथ पुत्रां (आ) ३१.१
 भूमौ दुःखस्य संसर्गो (प्रे) १०.६१
 भु भू वः स्वर्गलोको (आ) २२४.३
 भू भू वः स्वस्त्वमोक्षार (आ) ५०.३०
 भू भू वः स्वः स्वर्गत्रेण (आ) ३७.४
 भूलोकं नाममध्येतु (प्रे) ३२.१०६
 भूलोकः सर्वलोकानां (प्रे) १.२५
 भूवादिस्यतिशालः (आ) २०५.१८
 भूगौरनंतरं ब्रह्मा शतवर्ष- (उ) १३.४१
 भूगौरट सहदेवा च (आ) १८५.१०

भूगोर्महर्षेः पुत्रश्चण्डवनः (उ) ५.४६
 भूग राजरत्नेनैव (आ) १७६.२
 भूग राजरत्नेर्बलं (आ) १७१.६१
 भूगराजश्चामलकं (आ) १६७.६०
 भूग राजस्य मूलं तु (आ) १७८.१४
 भूग राजस्य वै मूलं (आ) १८७.१३
 भूगारकरादसं (आ) ३४.७७
 भूत्य प्रयाद् सुमुखमायता- (प्रे) १.१८
 भूत्य मित्राणि न्यक्च (प्रे) १६.६
 भूत्याचाद्ययनाशानं (आ) १०५.१३
 भूत्यास्तु तपयेच्छुम्भु- (आ) १०२.३
 भूत्या बहुविधाशो- (आ) ११२.१
 भूत्ये परिक्षणं वध्ये (आ) ११२.२
 भेदः सत्यः सर्वं जीवेषु (उ) २८.७०
 भेदेन दर्शनादपि भेदाभेदेन (उ) २.६
 भेषजं वस्त्रधारान्ध- (आ) १७०.१६
 भैक्ष्यं योगिमूलं पश्यन् (आ) ६७.४
 भैक्ष्यं श्रुतं च मोहित्वं (आ) ४६.१६
 भैरवं पिबमास्थितं (आ) २०.१४
 भोगान्ते नरकस्यैतत् (प्रे) २.६०

भोगान्मन्मथान्बन्धुप्रा- (प्रे) ३.६०
 भोगार्थं मये स्याद्देहो (प्रे) १०.७७
 भोगी वै निम्नगण्डः (आ) ६५.६३
 भोगैश्चर्यं मद्योग्यत (आ) २३२.८
 भो गो पंक्तिं मुप्रतिष्ठा (आ) २०६.२
 भोजनं भस्मभस्वीभि- (प्रे) ५.१३२
 भोजनं मंत्रितं दद्याद्- (आ) २०१.३७
 भोजनानि तिलांश्चैव (प्रे) ३१.१५
 भोजनानि द्वित्रे दद्यात् (प्रे) २५.२१
 भोजनानमननेन मुखं (प्रे) ४.२२
 भोजने मयुने युद्धे (आ) ६७.१४
 भोजयेद्धाननिर्ठांश्च (आ) १२४.२०
 भोजनो नापिनश्चैव (आ) ६६.६७
 भोज्ये भोजनकवितरय (आ) ११०.३
 भोममन्धराणांकाका (आ) ५१.१४
 भामस्य ब्रह्मणा मुपायं (आ) १३१.१६
 भ्रमोत्तसारः पीतस्व (आ) १६१.१७
 भ्रष्ट ज्ञानं बालभाये (प्रे) २२.७०
 भ्रष्टाश्चकर्तैरेन कलक- (आ) १७०.६७
 भ्राता कुशध्वजस्तस्य (आ) १३८.५२

भ्राता वा भ्रातृपुत्रो (प्रे) २६.२४
 भ्राता वा भ्रातृपुत्रो वा (प्रे) ३४.१३२
 भ्रातृ धूम्रह्महा गोधनः (प्रे) २२.१५
 भ्रातृ धूम्रह्महा गोधनः (प्रे) २२.७४
 भ्रातृणामिकजातानामेक- (प्रे) २६.२६
 भ्रातृभार्याप्रसंगेन (आ) २२५.१६
 भ्रातृविरदानलं कंठ (आ) १२.८
 भ्रातृवतां तत्र संसारे (आ) २२७.२२
 भ्रातृवस्ते मन्वा २३त- (प्रे) ३.३०
 भ्रूह्रा ब्रह्महा गोधनः (आ) २२१.१७
 भ्रूः पुनर्मस्तथा धेनुः (आ) २०६.१८
 ब
 बकरः कण्ठागश्चैव (आ) ५३.७
 बभरे वत्सगाने च ग्रहमे (आ) ८३.५४
 बलिचक्रं पुनर्बलिचक्रा- (आ) १५२.८
 बलिचक्रा बिभ्रुषो भारी (आ) २२२.१
 बलिचक्रो गणराजि च (आ) १५.३८
 बगना मो गो भ्रमर- (आ) २०६.११
 बगलं भगवान् विष्णु (प्रे) ४७.४८

मंगलार्थी मंगलानि (आ) २४१.४०
मंगलाविजया लक्ष्मीः (आ) ३८.३
मङ्गला वैष्णवी लक्ष्मी (आ) १२६.१०
भञ्जस्थोऽस्त्येषु (आ) १६६.१३
भञ्जान्ता जुहुयाद्रापि (आ) १०५.२०
भञ्जाम्भु गोटकव- (आ) १७३.२
भञ्जाम्भुपित्तकफरक्त- (उ) ७.२२
मंजुभाषिणी सज्जन्मो- (आ) २०६.२१
मर्णि भद्रस्तनो मेहं (प्रे) ७.३१
मणिमार्गमा दैत्यस्तु (उ) १६७०
मणिमास्ततस्तमो ज्ञेयः (उ) १२.८६
मणिमुक्तामये दिव्ये (प्रे) ३३.२७
मणिविद्रुममालाभिर्- (आ) ४३.४०
मण्डपः समस्तस्याभिर्- (आ) ४७.३५
मण्डपेमानमेनत्तु स्वर्णं (आ) ४७.१८
मण्डलत्रयमध्ये तु (आ) ३२.२४
मण्डलाख्यं विचर्चो च (आ) १६४.८
मण्डले पद्मगर्भं चतुर्द्वारि (आ) १०.२
मङ्गकभार्या मंगला तु सैव (उ) २६.११
मत्तियुव्यंममत्या च (प्रे) ४.१५६

मत्तामभसमैयुक्ता (आ) २०६.७
मत्ताक्रीडन्वाष्टवाण- (आ) २०६.३७
मत्वा सम्पत् मानसं या (उ) २६.१७
मत्वाहृरि भगवान् व्यास (उ) १.७०
मत्सेवां च किमर्थं वै (उ) १७.१८
मत्स्यः परशुरामश्च (आ) १५.६०
मत्स्यः कर्म च वागहं (प्रे) ३०.३७
मत्स्यरूपो हरिर्विष्णुस्तं (आ) ८७.१३
मत्स्याः कूर्माः कुरुलासा (प्रे) ६.२६
मत्स्यादिकं स्वरूपेण (आ) १४२.२
मत्स्योदरा बहुधना (आ) ६५.२५
मथुरा च पुरीरम्या- (आ) ८१.१२
मदमो गालवो बोधो (आ) २०४.८२
मदमानरोषतोष (आ) १५५.३४
मदीयदीपान्मग्नयन (उ) २१.१६
मदीयनिद्रा तव वंदनं प्रभो (उ) ६.१८
मदोऽनदोषैः सर्वैस्तु (आ) १५५.२०
मद्यमांससुगत्यागो (आ) १२१.६
महर्षेण सर्वदा पापयुक्तं (उ) १८.३६

मद्बुद्धियोग्यं च पदार्थं (ज) ६.१६
मद्यक्षतिमानादि- (आ) १५७.३
मद्यादि दुष्टभाणेषु (आ) २२२.१७
मद्युर्वणः फलं गृध्रोगां (प्रे) २.६६
मद्यु मांसं तथा स्विन्न- (आ) ६४.१६
मद्युमेही मद्युममं जायते (आ) १५६.६
मद्युष्टिष्ठश्च गोक्षीरं (आ) १७८.२५
मद्युष्टो शर्करा च (आ) १६०.२६
मद्युरोलवण ! स्निग्धो (आ) १६८.१७
मद्युष्योषं मातुलुं नं (आ) १७२.१७
मद्युसर्पिः समायुक्तं (आ) ४८.४०
मद्युसर्पिस्तमायुक्तं (आ) १८७.४
मद्युसुदनाय भोः कन्ये (उ) २४.११०
मद्युष्टेव दुष्टेसारं कुमुदं च (आ) ११३.५
मद्युष्ट्वानरोदयाः (आ) २२५.२६
मद्युक्तमात्रसज्जंश्च (आ) १६२.४८
मद्युक्तसारं सिन्धुर्य (आ) १७०.४
मद्युहा चारारहं च (आ) १६६.१२
मध्यपीठोत्तरं या (प्रे) ३३.३१

मध्यमा च भवेदग्निः (आ) ६७.१०
मध्यमद्वयंमध्यस्त्यं (आ) १५२.७
मध्यमो युष्मदीद प्रोक्तः (आ) २०५.२१
मध्यमह्ने दुर्लभंस्नानं (उ) २६.६६
मध्ये कृतमहाप्रश्न- (प्रे) ३२.८३
मध्येगदाकृती रेखा नाभि (आ) ४५.१७
मध्येतृतीयां विग्यस्य (प्रे) ८.१६
मध्येस्त्रिणावृतो वर्षो (आ) ५५.१
मध्ये नवपदे ब्रह्मा (आ) ४६.६
मध्येन्नुपाष्टुरमतीव (आ) ७८.३
मध्ये पद्मं तथायुक्त- (आ) १६७.६
मध्ये पितामहं पूज्य (प्रे) २७.४७
मध्येपीठं श्रीनिवासं च (उ) २४.८२
मध्ये बीजद्वयं न्यस्य (आ) ११.७
मद्याज्यपिप्लीचूर्णं (आ) १७७.४२
मद्याज्यं गुडतम्रं च (आ) १८४.१६
मद्याज्यसंख्यं सिक्कं (आ) १७७.५७
मद्यक्षतिं तथा गात्रे (प्रे) ४०.५२
मनः शिलापत्रकं च (आ) १८.५६
मनः शिलांमरी चैस्तु (आ) १७१.१५

मनः शिलाविडंगानि (आ) १७१.१८
मनः शिला शंख चूर्णं (आ) १८२.१०
मनसश्चेन्द्रियाणां च (आ) २३८.६
मनसैर्बहू मामस्तौतु (प्रे) ७.२८
मनसोऽभीप्सितं प्राप्य (आ) ४४.१५
मनस्तन्मयतां याति (आ) २३५.३५
मनस्तापं न कुर्वीत (आ) १११.२३
मनुजानां हिता ताक्ष्यं (प्रे) ३०.४८
मनुः स्वरोचिषश्चाय (आ) ८७.५५
मनोऽनुकूलाः प्रमदा (आ) १०६.४४
मनोधर्मविहीनश्च (आ) १४.६
मनोधातिघोरणाख्यात् (आ) ४४.११
मनोमनी अघोरा च तथा (आ) २१.५
मनोमनीयजेदेताः (आ) २३.२०
मनोबुद्धिरहङ्कार (आ) २३४.३२
मनोबुद्धिरहङ्कार मयश्च (आ) २३७.८
मनोभिमानीनाव्या (उ) ५.१४
मनोभिमानी ह्यादो (उ) ५.१२
मनो मम हृषीकेशोविह्वल (आ) १६४.५
मनोरमां भानुमतीं (आ) ६.२३

मनोभयि मानवी च समः (उ) ७.२८	मन्त्रैर्होमस्तथा वाय्वैः (अ) ६.६७	ममावतारपर्यंतं चरित्वा (उ) २७.३४	मरीचशुण्डिकुटजत्वक् (आ) १८५.२६	मस्तके तिष्ठतीशानो (प्रै) ३०.३३
नोवाक्कायजं दोषं (आ) ३६.३	मन्त्रैस्तु विविधं सारैः (आ) ५०.२७	ममेति मूलं दुःखस्य (आ) २२६.२	मरीचसारं जीरकस्यापि (उ) १४.१३	महतः श्रेयसो मूलं (अ) २२७.२
मनोवाक्कायजान् (प्रै) ११.११	मन्थनैः साधनैरेवं (अ) ६.६६	ममो यमो वैश्वदेवो (आ) २०६.१८	मरीचिमथ्यगिरसो (आ) ५.३	महता पुण्ययोगेन मानुष्यं (प्रै) ५.१०६
मनोविरहितं तद्वन्मनोधर्म- (आ) १६.७	मन्दमारुत संयोगै (प्रै) ३३.२३	मया ते कथितं पतिन् (अ) ६.१४४	मरीचिमथ्यगिरसा (आ) ८७.२	महता महता दीनो (आ) १५०.१४
मनोस्तु दक्षपुत्रस्य (आ) ८७.४६	मन्दस्तोष्णोऽथ विषमः (आ) १६८.३६	मया तेऽयं समाख्यातो (अ) ४.१६६	मरीचेः कथ्यपस्तस्माद (आ) १४३.२	महतीऽपिडिका नीला (आ) १५६.२६
मनोहरश्चातुर्विनं (आ) १६०.२३	मन्दाक्रान्ताधिपद्ममर्मै (आ) २०६.३१	मया न दत्तं न हुतं (अ) ५.१०८	मरुतीऽविवक्षितस्यापि (आ) १३८.६	सह्यो बह्मवायू च जज्ञाते (उ) ४.१२
मनोहरायां शिणिरः (आ) ६.३३	मन्दार्को च कुजः पष्ठे (आ) ६१.१५	मया न दत्तं न हुतं (अ) १५.६०	मरीचिरथ्यं गिरसो (आ) १३५.५	महत्तत्त्वसमृत्ता उपादानं (उ) ४.७१
मन्त्रजापिसहस्रैश्चः (आ) २२७.१२	मन्येऽकिञ्चत्करं सर्वं (अ) ४.११६	मया न दृष्टा न नता न (प्रै) ४८.२७	मर्मसुच्छिद्यमानेषु (आ) १५०.१८	महत्तत्त्वस्य चत्वारो (उ) ४.६४
मन्त्रद्युम्नावतारः स (उ) २८.२३	मन्ये ध्यायसितं यस्मात् (आ) २.४	मया न मुक्तं पतिसग- (अ) १५.६३	मर्मामुसारी बीसर्पः (आ) १६३.११	महत्तत्त्वस्वरूपस्य (उ) ४.१४
मन्त्रद्युम्नावतारोभूत् (उ) २८.२०	मन्वाद्योनन्त संख्या (उ) ५.२५	मया प्रोक्तं वै मुक्थ्यं (अ) ४७.४५	मलप्रवृत्तिस्त्वल्पाः (आ) १४७.४२	महत्तत्त्वत्पंचगुणैरधिकं (उ) १०.१४
मन्त्रध्यान तौ गर्भौ (आ) ४६.३४	मन्वादीनां च नेतारः (आ) ८६.५३	मया विलोकितां सर्वं (प्रै) १.२४	मलरोधं स्वरक्षं (आ) १६६.८	महत्तत्त्वादिमा अदाविद्र (उ) ५.११
मन्त्रन्यासं गुरुः कृत्वाततः (आ) ४८.४	मम नाम्ना गयागोर्वा (आ) ८४.३५	मया विवाहोऽग्रहायं (उ) २१.३२	मनापकर्षणार्थाय (आ) २१३.११३	महत्तत्त्वाहृद्यगुणैरधिकं (उ) १०.१३
मन्त्रन्यासंततः कुर्यात्- (आ) ११.५	मम पुत्र पिता रक्त्वो (आ) ८४.४१	मया साधं सदगुणं (उ) २८.१४८	मलिनं श्राद्धसंज्ञानं (प्रै) ३५.३३	महत्तत्त्वे प्रविष्टं च यदज्ञ (उ) ४.४०
मन्त्रं च मे देहि निदानमूर्ते (उ) २५.२२	मम माता च विनता (आ) २.५०	मया स्वाहु सदा भुक्तं (प्रै) २२.४०	मलिनाश्चाधोमुखाश्च (प्रै) ५.६	महत्या च त्रिया युक्तं (अ) ६.३६
मन्त्रः श्रीभगवत्याश्च (आ) ३८.६	मम सन्निधिमार्गेण (अ) ७.३०	मयूरमेघपातो च अहो- (आ) १०७.३८	मलैर्द्विदिशभिः किट्टं (अ) ३२.५०	महद्भिरायुराख्यातं (आ) ६५.१०
मन्त्रानष्ट महाबीडं (उ) २८.१६	मम स्वाधो हृदिनिव्यं (उ) २.५६	मयूरं कधिरेणैव जीवं (आ) १७७.८२	मशकाः सोऽथच्छिन्नोऽष्टो (प्रै) २.७६	महाकालः स्मृतो (आ) २०४.५७
मन्त्रानि पवित्राणि (आ) ४२.१७	मम स्वेदसमुद्भूतास्तिला- (प्रै) २.१६	मरणादपि पापात्मागतः (आ) १५५.८	मसर्मंदलेखा स्याद् (आ) २०६.३	महाकालस्य वै मूलं (आ) १६१.६
मन्त्रेणानेन तस्मिन् (आ) १७७.८४	मम स्वेद समुद्भूतास्तिला (अ) २६.१५	मरिसंघाटम्यां मरिसंघं (उ) २८.६०	मसुरिका सर्पपिका (आ) १५६.१३	महाकेशो च कावेरी (आ) ८१.११
मन्त्रेण प्रेतदहनमसारं (उ) १४.४५	ममाद्य गात्रं पावित्रं (उ) २५.३०	मरिचं त्रिवृतं कुष्ठं (आ) १६२.२६	मसूरी विह्वली शष्पा (आ) २०४.४६	महाकौशिकमंथव (आ) १३४.१
मन्त्रैरेभिर्महादेव तन्मत्रं (आ) ३१.१४	ममापि परमाश्चर्य्यं (अ) ६.१११	मरिचं शृंगेरं च (आ) १८३.१	मसूरो मधुरः शीतः (आ) १६६.८	महाकौश्यासमायासा- (आ) ८३.७३

महागतिर्महाकृति- (आ) १५.१७	महाभोजो बृष्णि- (आ) १३६.३८	महोपते च भद्रवृद्धि (उ) १२.१०६	मांसस्यमभिवर्कं च (आ) १२८.१४	मातृकं वृतुक्तं चैव यव (अं) ४.६७
महाउवाकस्तत्कृष्णो (आ) ५७.५	महामनोजातितिलोः (आ) १३६.७१	महेन्द्रोमध्यसंस्वस्तु (आ) २००.३	मात्रशरोऽपिन पदा (अं) ४६.२५	मातृकाश्च गणाश्चादौ (आ) १८.१८
महाउवाकीदृष्टिनरं (अं) ३.५६	महामना महाभाषा (आ) १३६.७०	महेरणाय चक्षुसे ! इन्द्र (आ) २१७.११	माणवकं भातलगात्मो (आ) २०६.४	मातृणां चैव देवीनां (आ) ११४.४
महात्मनां वैश्विदां (उ) २३.२५	महामांसंभिमधुरादयवा (आ) ३८.१०	(महेष्टवरः) पञ्चवक्त्रो (आ) ४५.३२	माण्डव्याश्च तुवाराश्च (आ) ५५.१८	मातृणां पूजनं कार्यं (अं) १४.२३
महादानानि दत्त्वा च (अं) ३८.२५	महामातेन-त्रिमधुगन्धेन (आ) ३८.६	महोदधौ सरिति वा (आ) ६८.७	ता तत्र त्वं महाभाग मम (उ) २६.८	मातृत्वं नै पदिस्यंस्वपि (उ) २६.१३
महादानानिदेयानि (अं) ४०.६२	महामुष्टितिकोटीचय (आ) १७२.१८	महोषधामृतामृतचन्दनो (आ) १७०.६	मातरं भगिनीं भाव्यां (अं) २२.१४	मातृभ्यः दत्तयेत्पुत्रं (अं) ४५.३१
महादानेषु दत्तेषु (अं) १६.३	महामृदा हि सर्वेषां (आ) २२.४	महामुष्टिभक्तममताम (उ) १२.११०	मातरं भगिनीं भाव्यां (अं) २२.७२	मातृवत्परदारैषु (आ) १.१.१२
महादेवं पूजयित्वा च (उ) २८.१२८	महारोगैर्भूता ये च (अं) २२.६	मांसं गुधं पटंभिवन् (आ) १०४.७	माता पितामही चैव (आ) ८४.४६	मातृभ्रातृषु पुत्र्येण (अं) ४५.२६
महादेवीं पूजयन्वाप (उ) २८.६४	महारोगोपपत्तो च गृहीते (अं) ३६.८	मांसलक्षिकं सुलोभ्याः (आ) ६५.२२	मातापित्रोः पालकत्वं (उ) २६.१५	मातृभ्रातृषु विभ्राणाम (अं) ४२.३२
महाधनी च धर्मज्ञ (अं) ३४.१०६	महारोगोपपत्तो च गृहीते (अं) ३६.८	मांसलुब्धो यथा मत्स्यो (अं) ४६.५१	माता भ्राता पिता पुत्रः (अं) ५.१२२	माथावृत्तानि चोक्तानि (आ) २०८.१८
महानदी ब्रह्मसरोऽस्तयो (आ) ८५.२३	महारोम्णः स्वर्लोमा (आ) १३८.५१	मांसलैश्च धनोपेता (आ) ६५.४४	मातामहानामप्येवं (आ) ६६.१०	मात्रास्त्वधा दुहिषा (आ) ११४.६
महानदी रसबर्हा सुष्टवा (आ) ८२.१०	महालक्ष्मीं चाष्टलक्ष्मीं (उ) २८.६१	मांसान्कुरानप नादौ (आ) १५६.३	माता शत्रुः पिता (आ) ११५.८०	मातरस्यादिपि जारस्यो (अं) ४६.१७
महाप्रभातमा महिनी (आ) ८६.४६	महालक्ष्मीमातरश्च (आ) ४५.३३	मांसार्चयामञ्जा सधिरैः (उ) ७६.७	माता यदि भवेत्लक्ष्मीः (आ) ११३.१७	मा देहि एष्वयंमनुत्तमं (उ) २५.१८
महापराधाः संतिलोके (उ) २.६०	महालक्ष्म्याः स्वरूपं च (उ) १६.१	मां नरा येऽत्रमम्यन्ते (अं) ७७.६	मातामहकुले ये च गति (आ) ८५.४	मानमेवं विधं प्रोक्तं (आ) २०४.७६
महापातक जान् धोरान् (अं) २.६०	महावक्त्रा महावंध्या (अं) ३.३५	मां पाहि नित्यं भगवान् (उ) ७७.७	मातृकुलसंस्वैव (आ) १६२.१७	मानवश्चमनुश्चैव (सा) १५.३६
महापापसमाचारो भर्ता (अं) ३८.३२	महावक्त्रो महाप्रा (आ) १५.३६	मां पाहि नित्यं स्मरन्निद (उ) २५.१०	मातृकुलसंस्तुतं (आ) १७६.८	मानसाग्नाचिकादापान् (उ) २४.७६
महापापोपापाम्यां (आ) १०५.४१	महावीर्यो महाप्रणो (आ) १५.३४	मां रक्षस्वार्जित सदा (आ) १३.१०	मातृकुलसंस्तुतं मांसीनां (आ) २०१.१५	मानुषत्वं वशुत्वं च (अं) २.५८
महापुण्यप्रावेण (अं) १६.१६	महाशालि परं वृथं (आ) १६६.२	माघ कालमुनयोर्मध्ये (आ) १२४.२	मातृकुलस्य नियोजं (आ) १८४.३७	मानुषत्वं लभेत् कस्मात् (अं) ११.१
महाप्रभावविबुधैर्म (आ) ६८.१५	महासारं धर्मकाम (आ) २४१.६	माघमासे शुक्लपक्षे (आ) १२७.१	मानुषः शतजीवीति (अं) २४.१०	मानुषः शतरीरे तु (अं) ३४.६१
महाबलो बाह्वनस्त्रं (आ) २.५४	महाहृदे च कोशिक्यां (आ) ८३.५५	माघे नटेष्वरायाश्च (आ) ११७.३	मातृकुलस्य बीजानि (आ) १७८.२७	

मानुवेव कृतं कर्म (श्रं) १७.२	मायी सदा मामिभूत्पस्त- (उ) ३.३७	मासूरस्परसंगुह्यं (आ) १८२.११	माह्वं नवनीतश्च (आ) १७८.२४	मिश्रितं चापि पक्षीन्द्र न (उ) ४.३७
मानुष्यं प्राप्यते कुण्डो (प्र) १.८१	मायूरेण च ह्येण धात- (आ) ८७.५८	मार्थं मांस तथा सर्पिः (आ) १७१.१०	माह्वं नवनीतश्च (आ) १६०.१६	मिश्रितं भवति छात्रा (उ) ४.५३
मानुष्यं भारते षष्ठीं (श्रं) १८.४	मास्तस्तेसारांश्च शृणु (उ) १६.६६	माघस्य विदलान्येव (आ) २०२.२५	माह्वेण पुरीषेण वेष्टि (आ) १६०.२१	मिश्रितं मोहताम्रं तु (श्रं) २६.१४
मानुष्यं यः समासाद्य (श्रं) १२.१२	मार्कण्डेयं तथा ज्ञेयं (आ) २२३.१६	मासमयेऽत्रिरात्रं (श्रं) ३४.६६	माह्वेनै वारुणे वात्रे (आ) २००.६	मिश्रितं लोहितान्मिथ (श्रं) २.१५
मानुष्यं लभ्यते (श्रं) १५.८६	मार्कण्डेयेष्वरं दृष्टवा (आ) ८३.१०	मासद्वये तु सञ्जाते (श्रं) ३२.३६	माह्वेवरी च मे पूजां (आ) ४०.१	मिश्रीभावास्तमस्मानां (आ) १४६.२०
मानो हि मूलमर्थस्य (आ) ११५.१२	मार्गरोक्षी मार्दवकृतस (आ) १७३.११	मासमात्र प्रयोगेण (आ) १८७.१४	माह्वेवरी च सावित्री (आ) २१७.७	मिश्रः पितृादिभिस्तद्वत् (आ) १६७.५२
माग्धाता चक्रवर्त्तसि (आ) १२५.१	मार्गशीर्षं तथा शुक्ल- (आ) १२६.१६	मासषष्मासवर्षेभ्यु (श्रं) ५.५३	माह्वेवरी चोत्तरे च (आ) ५६.११	मिष्टान्नदाता चरितार्ति (श्रं) ४८.४१
माघाता नहुषोऽबरीष (उ) २४.११	मार्गशीर्षेऽस्ति पक्षे (आ) ११७.१	मासस्यानंतरं वीज्रत्व- (उ) १४२.१	मितं विपार्कं च हितं (आ) ६६.१७	मिष्ठानं भोजनं देयं (श्रं) २४.४४
माघाता नहुषोऽबरीष (उ) २५.५८	मार्गं धैर्यानि दुःखानि (श्रं) १५.७८	मासाक्षौ प्रतिपासञ्च (श्रं) ५.५२	मितश्च समितश्चैव (आ) ६.६७	मुकुटं वनमालां च (आ) २८.१३
माग्धातेतो गृहस्थस्य (आ) ६६.२२	मार्गं जगन्मयानं (श्रं) २०.२७	मासिकं पिण्डमश्नानि (श्रं) ५.६६	मित्रं च मे बहुधनं तस्य (श्रं) ७.६३	मुकुन्दकुन्दो मोनश्च (आ) ५३.२
मांसलम्बिकं सुखी स्या- (आ) ६५.२२	मार्गे हि गच्छमानस्तु (श्रं) ११.२२	मासि पादपदे वीज्रत्व- (उ) १४.३५	मित्रान्मित्रवदेव च (आ) ८७.५०	मुक्तसंनं महेशानं सर्वेश्व (आ) ६१.५
मांसलम्बो यथा मतस्यो (श्रं) ४६.५१	मार्गोपजीव्यच्छायायुत (आ) २१३.२६	मासि भाद्रपदे शुक्ला (आ) १३६.५	मित्रादीनां यत्कुलं द्रव्य- (उ) २१.२०	मुक्तिदा मुक्त्यामेका (श्रं) ४६.८६
मांसलम्ब्य धनोऽपेता (आ) ६५.५४	मार्जेनाग्मञ्जनैर्मन्त्रैः (आ) २१३.११५	मासि वै वशा मे प्राप्ते (श्रं) १६.४०	मितैर्हृदिः केवावाच्यो (उ) २२.७५	मुक्तिं प्रयान्ति ते (प्र) २१.४
मांसां कुरानपानादो (आ) १५६.३	मार्जेयद्रुमांगानि हव (आ) २१४.१०	मासे वैकाशे पूर्णे पुरे (श्रं) ५.११६	मित्रोऽभिस्तक्षको रक्षा (आ) ५८.१०	मुक्तिं याप्ति कथं (श्रं) २१.१
मांसास्त्रिमञ्जराभिरीः (उ) ७.६७	मार्जारोधानकुलपशु (आ) १०५.३५	मासे तु यस्मिन्कस्मिन् (आ) १२६.२३	मित्रोऽविस्तृष्टा यका- (आ) १५६.३०	मुक्तिरष्टांग विज्ञानात् (आ) ४६.३०
मायुर्हिम्न नृपेऽयत्र (श्रं) ६.६४	मार्जारपल्लं विष्टा (आ) १७७.८७	मासैकेन महादेव (आ) २०२.२०	मित्राह्वारविह्वारं (आ) १६४.१	मुक्तिसाधनमृतं च ब्रह्मि (उ) १.१६
माया च गुह्यविद्या च (आ) २३.३४	मार्जारपक्षो व्याघ्राणः (आ) २०१.३	मासेदिसंभवमीचाद्यैः (आ) १७२.३१	मित्रेभ्ये च पञ्च स्तुष्य- (आ) ६२.२	मुक्तिरहेनुभवाद्यन्तमजस (आ) २२८.१
मायां मयीयां ज्ञान शस्त्रेण (उ) २६.१७	मासलो पुष्पवलयो (आ) १७६.१५	मास्यष्टमे दुःखे तु (श्रं) ५.३०	मित्रवस्फुस्तु परस्मै (आ) २०५.१६	मुक्नो हि मित्रदे वद (आ) १७७.८८
मायाऽविचारसिद्धैव (आ) २३६.१६	मालाधरो महादेवो (आ) १५.३३	माह्वं नवनीतञ्च (आ) १८०.७	मित्रावलोकानान्मिश्र- (आ) ५३.१४	मुखं प्रक्षालने कालेमाधर्षं (उ) २६.४१
मायाविष्टस्यवा जीवो (आ) २३६.३०	मालाविद्याधरो स्पष्टवा (आ) ८६.३०	माह्वं नवनीतश्च अश्व- (आ) १६०.३	मिश्र कपोल्युपाधिस्तु (उ) २.२२	मुखं च दृष्टवा नमनं च (उ) २३.४२

मुखमंगः स्वरोदीनो (आ) ११५.७७	मुनिप्रसादादाराधयदेवदेवं (आ) ६.२	मूल कृच्छ्रमधस्ताच्च (आ) १६०.२८	मूर्ते वा स्थण्डिले वापि (आ) १८.१५	मूलं ह्येत जयन्त्वाश्च (आ) १७७.७१
मुखरोगे तु त्रिफला- (आ) १७१.४६	मुनिभिश्चरिता घर्मा (आ) २२३.१	मूत्रक्षयं सरुदाहं जन- (आ) १५८.३८	मूर्द्धभागाद्विषयस्य तं (आ) २.२८	मूलरूपे तु नास्त्येव (उ) १२.४६
मुखशोथो जलातृप्तिर- (आ) १५४.११	मुनिश्च दुत्तुभिश्चैव (आ) ५६.१३	मूत्रधारणशीलस्य (आ) १६.२७	मूर्द्धाभव तया मृत्नि (आ) ४८.८६	मूलरूपा ह्यतो ज्ञेयो (उ) २.६
मुखादग्निश्च संजज्ञे तं (आ) २.२७	मुनिस्तुतो मुनिर्लभो महा- (आ) १५.३५	मूत्रस्तयोरप्यनिलाद्राहो (आ) १६०.२४	मूर्धमधुरसाज्ञेया (आ) २०४.१८	मूलस्य च हरेर्मया लक्ष्मी (उ) १६.४
मुखप्राणाधिष्ठितं स्थान- (उ) २४.७३	मुनीनां च पतिश्चैव (आ) १५.२८	मूत्रविन्दुं तुल्यगम्यं- (आ) १५८.३५	मूलकं तुरिकापूर्यं (आ) १००.१३	मूलेऽर्कः श्वर्गं चन्द्रः (आ) ५६.३८
मुख्यसंगश्चतुर्थस्तु (आ) ४.१६	मुनीनां शृण्वतां मध्ये (आ) ३.२	मूत्रं सपित्तं सकर्क (आ) १५८.७	मूलकं स्विद्यमन्दमो (आ) १७६.३	मूलेष्वंशावतारेषु रुद्रा- (उ) १२.१०८
मुखचक्षुः शृणुसंहर्षाद्ये (आ) २२७.४	मुनीनां शृण्वतां मध्ये (आ) २४१.६	मूत्रयेत्सिकतामेही (आ) १५६.२४	मूलकस्य तु बीजानि (आ) १६०.१८	मूल्यं दद्याद् व्यपस्थापि (प्रे) १४.३७
मुण्डनं चोपवासश्च सर्वं (आ) ८४.४	मुने स्तोत्रं प्रवक्ष्यामि (आ) २३४.४	मूलवर्णादिभेदेन भेदो (आ) १५६.२०	मूलस्तु काकजंघाया (आ) १८५.१६	मूल्यं न वा ह्यादिति (आ) ६६.१८
मुण्डपृष्ठं तु पर्वं स्मिन्- (आ) ८३.२	मुने मया कृतो धर्मो (प्रे) ६.८	मूत्रसंगंश्च कण्डू- (आ) १५८.२१	मूलमूला दमे प्रोक्ताः (प्रे) ३३.३५	मूल्यं प्रकल्पमेवै (आ) ७६.८
मुण्डपृष्ठे महाचण्डी (आ) ८६.१८	मुने मया कृतो धर्मो (प्रे) ६.८	मूलाघातः प्रमेहश्च (आ) १५८.४	मूलमंत्रं जपेद्वापि (आ) ३१.३१	मूल्यं वैदव्यं सणेरिव गतितं (आ) ७४.५
मुण्डपृष्ठे सिग्निस्तस्मात् (आ) ८६.५	मुमुक्षावय संजाते (आ) २४०.१७	मूत्राण्यावातान्ते कृच्छ्र- (आ) १५८.५	मूलमंत्रं महादेवहयवीर- (आ) ३४.३	मूल्यरूप परीक्षा कृद्भवेद् (आ) ११२.५
मुण्डीत्वश्च वचा मुस्तं (आ) १८२.१४	मुष्टिद्वयमथोत्तान (आ) ११.३३	मूत्रोसर्गं सविच्छिन्नं (आ) १५८.३१	मूलमंत्रं समस्तं तु (आ) ३१.४	मूल्येनापि लिखित्वापि (आ) ६८.५५
मुद्गपणीक्षुद्रसहा माषप- (आ) २०४.७	मुष्टिद्वयमथोत्तान (आ) ११.३४	मूर्च्छागिर्व्यो पदेन (आ) १०८.४	मूलमंत्रं वै कुप्यंजजप (आ) ४०.१६	मूलको धाम्यहारी (प्रे) २.६८
मुद्गपणीक्षुद्रसहा माषप- (आ) २०४.७	मुष्णात्यग्नि ततः सर्वं (आ) १५६.२३	मूर्च्छान्निषो जयेद्यस्तु (आ) ११२.२३	मूलमन्त्रेण वैश्यासं (आ) ३३.३	मूलायामध्यगं कृत्वा रसं (आ) १८४.१८
मुद्गपणीक्षुद्रसहा माषप- (आ) २०४.७	मुस्त्या दशमूलेन (आ) १७४.१६	मूर्च्छनात्पतनद्वयं (प्रे) १.५३	मूलं मोक्षुरकस्यैव चर्वि (आ) १८६.२	मूलरूपं स मारिचं (आ) १४३.१६
मुद्गपणीक्षुद्रसहा माषप- (आ) २०४.७	मुस्तपर्वटकद्विष्य मृग- (आ) १७०.१३	मूर्च्छाग्निहामिदो (आ) १६३.१८	मूलं च काकजंघाया (आ) १७७.६५	मूलव्याधश्च शब्दश्च (आ) ६.३६
मुद्गपणीक्षुद्रसहा माषप- (आ) २०४.७	मुद्गर्गं भवसत्येव (प्रे) ३.८४	मूर्च्छादाह प्रशमनः (आ) १७३.४	मूलं तु काकजंघाया (आ) १७७.४७	मूलस्य कस्यचित्कुप्ति (प्रे) ६.१३
मुद्गपणीक्षुद्रसहा माषप- (आ) २०४.७	मुद्गर्गं मपि योधायेन (आ) २३०.६	मूर्च्छाशिखिर्बिष्टस्मः (आ) १५७.२०	मूलं नागरमानीतं सक्षीरं (आ) १७०.५३	मूगो धतिविघातारी (आ) ५.८
मुद्गपणीक्षुद्रसहा माषप- (आ) २०४.७	मूको वागमी भवेदेव (उ) २६.३४	मूर्ति वदाति योर्मत्यः (उ) २६.११३	मूलं पयं वितोदेन (आ) १८६.१०	मूगादि कम संप्राप्य (आ) १२४.५
मुद्गपणीक्षुद्रसहा माषप- (आ) २०४.७	मूलकृच्छ्रो दूषकस्तु (प्रे) २.७७	मूर्त्तिर्नास्ति कल्पमाप्नोति (उ) २६.८१	मूलं शुक्ल बृहत्यास्तु (आ) १६.३०	मूगास्त्रिचलापुण्याश्च (आ) ६१.१२

मृगोत्थमदग्धेन (उ) २५.६
मृगोर्धताविधातारो (आ) ५.८
मृज्जलाभ्यां स्मृतं (आ) २१३.३८
मृतकस्य मुग्धा ब्राह्म (अ) ३४.२६
मृतः परेर्जह्नु क्षत्रजः (आ) २२६.८
मृतपाषाण शिलारुद्ध (आ) ७२.६
मृतभ्रष्टाभयालेपात्रि (आ) १७१.५६
मृतमुद्गिष्य दातव्यं (अ) ५.४७
मृतस्थाने शवो नाम (अ) १५.३२
मृतस्य कादशाहे तु (अ) ४६.२३
मृतस्यैव तु यद्वान् परोक्ष (अ) ५७.३८
मृतस्यैव पुनः कुर्यात् (अ) २६.६६
मृतस्योत्क्रान्तिसमयात्पट (अ) १५.३०
मृता दन्तन्तरं तस्य ध्रुवं (अ) ५.४३
मृता दुर्मरणाद्यं च ये (अ) ६.३१
मृतानामपि जन्तूनां (अ) १०.६
मृतानां कः सुतो दद्याद् (अ) ३४.७२
मृतानां यत्र जन्तूनां (अ) ६.६१
मृता माता पिता लिष्टे (अ) ३४.१४४
मृताश्च पुरुषाः स्वामिन् (अ) १०.१०

मृत्तिकानां सहस्रेण (आ) ११३.४०
मृत्तिकाभिस्तु दर्शनां (अ) ५.४६
मृत्तिका पश्चिमे दद्याद् (आ) ४२.१३
मृत्तिका रोचनां गन्धान् (आ) १००.५
मृत्तिका स्नान काले तु (उ) २६.४८
मृत्तिर्यस्य विधानेन (अ) १.६५
मृते जन्मनि पक्षीन्द्र (अ) ३६.२
मृतेन शुध्यते स्मृतिः (आ) १०७.२२
मृते पितर्यन्वमध्ये (अ) ३४.१३४
मृते पितर्यन्वमध्ये (अ) ३४.१४१
मृते बासे कथं कुर्यात् (अ) २४.३४
मृतेभर्त्तरि या नारी (अ) ३४.११६
मृते भर्त्तरि या नारी (अ) ४.६५
मृतेषु वाय जातेषु बाह्य- (आ) ५०.८४
मृतो दान प्रमावेण (अ) २४.३३
मृतोद्देशेन यत्किञ्चिद्दीयते (अ) १८.२६
मृतोद्देशेन यो दद्यादुदपार्श्वं (अ) १८.२१
मृतोद्देशेन यो यदाञ्जल (अ) ३१.२०
मृतो बानरतां याति (अ) ४६.१८
मृतो विष्णुपुरं याति न (अ) ३८.७

मृत्यु काले क्षिपेद्दर्मान् (अ) २.२७
मृत्युं जयो गणो लक्ष्मी (आ) ६६.२३
मृत्युः शरीरगोचरं (अ) ३६.३४
मृत्युश्चिचपिटनासे स्थान- (आ) ६५.६५
मृत्यवष्टकमिद पुण्यं (आ) २३३.६
मृत्युकोष्ठ पित्तं खरो (आ) १७२.३८
मृत्युरोमा समा लम्बा (आ) ६५.६
मृत्युश्चलोऽवलम्बी (आ) १६२.४
मृत्युस्थोद्गलनादेव मुक्ताः (अ) ४६.६६
मृद्वन्तिना पचेदेतद् (आ) १७४.२३
मृन्मयी वह्नि क्षोणी (आ) १६५.५
मृन्मये पत्रजे बापि (अ) ५.७
मृत्लिप्तमस्सपुटमध्य (आ) ६६.३६
मेढ्रं बामन्ते चैव सुतार्क (आ) ६५.११
मेघातिविद्युतिश्चैव (आ) ८७.३६
मेघावो वाक्पटुः पात्रः (आ) ११२.७
मेरुमन्दरयात्रोऽपि (आ) २३०.४१
मेघ अंगारकक्षेत्रं वृषः (आ) ६०.७
मेघमृशैर्यवाभ्यां (आ) १७६.१४
मेघ लने यवेद्वन्द्या वृषे (आ) ६२.५

मेहकृच्छ्र जिरोजाऽय (आ) १५६.४१
मेहस्तुदकमेहेन किं (आ) १५६.२१
मैत्रभूषमन् राधा वषेऽय (आ) ५६.६
मैथूनं पुरुषो गच्छेत् (आ) १८०.३
मैथुने चैव संग्रामे (आ) ६७.१५
मैथुनेन ततः सुष्टि (आ) ६१.५
मैनाकञ्जनयामास गोरी (आ) ५.२१
मोक्षद्वाराय धर्मावनिर्मा (आ) ३२.३९
मोक्षं गच्छन्ति तत्त्वज्ञा (अ) ४६.११६
मोक्षं देहि महादेवात्त्वद् (उ) ११.१६
मोक्षाधिकारिणामेव (उ) ११.११
मोक्षाधिकारिणो ये तु (उ) १२.७१
मोक्षोऽध्यात्म समा (आ) १५.१२३
मोक्षोदायम्यः स बोक्ता (उ) १.५
मोहकृत्वा च दुष्टानां (आ) १५.७१
मोहज्ञानप्रदाताः प्राप्यु (अ) २.५०
मोहाति विनिष्टं यदि (अ) ४८.२३
मोहाद्यो नै पुत्रयेदेव (उ) २४.४४
मोहितं विविधगर्विः (अ) ६.८१
मौक्तिकं स्तनयोभूधि (अ) ४.१४६

मौनारित्यं महारमान् (आ) ८३.१०
मौल्येन ये कथयेयुः (उ) २०.३६
मौल्येन वेदाध्ययनं (उ) २०.३७
म्रियन्ते चात्यययमः (अ) ६.५८
म्रियमाणः स च ग्राह (आ) १४३.२०
म्रियमाणस्य किं कृत्यं (अ) ३२.८४
म्रियमाणस्य किं कृत्यं (अ) १.६७
म्लेच्छ तुम्यविभवेन (अ) १२.७
य
यं काममभिध्यायेत् (अ) ११.६
यं रं वं लमिति कायशुद्धि (आ) १२.२
यं वाक्पण्येवमुतामयेषु (आ) २.१६
यः आतुरः सन् सग्यासं (अ) ३६.६
य इदं शृणुयाम्भर्यो (अ) ४६.१२४
य एको भाग उद्दिष्ट (उ) ४.२८
य एतत्सर्वं मिलितं (उ) २२.६
य एव सेवते निधं श्रद्धा (उ) २६.२८
य एव लोके गरिष्ठता (उ) २.४३
यः करोति वृषोत्सर्गं (आ) ८३.६८

यः कश्चिद्विषयतो धर्मम् (अ) १४.४७	यजमानां भवेदेको (त्रे) ३५.६	यथायं सत्यं नाद्याह् (आ) ६६.३४	यत्किंचित्सुकुत्से (अ) २३०.४२	यत्र तल विधातव्यं (आ) ४७.३३
यः कश्चिद्वैषयतो (आ) २२७.१६	यजेष्वन्धकृत्वापुन्यं यः (आ) १२६.२१	यजं चकरोत्स एषोऽपि (आ) ६.१६	यत्किंचित्सुकुत्से (आ) ११२.२४	यत्र ते पूर्ववीचीपाता (आ) १४४.२६
यः कश्चिद्विषयमानुषे (अ) १७.२१	यजेतसवधिकर्तुमेष्यति (आ) ६६.३४	यजं यंजति केचिन् (उ) १.६	यत्किंचित्सिक्तयोः कर्म (आ) २३.२७	यत्र पिरासाभाचोऽं (त्रे) ३४.४६
यः कृष्णपुत्रः प्रद्युम्नः (उ) २.२६	यजेत नाश्विनो नोत्तं (आ) २८.३४	यजोपासकस्य च धारोऽत्र (उ) २६.३४	यत्किंचिद् दृश्यते देवः (आ) २३४.२७	यत्र पीडास्त्वया (त्रे) ३२.११
यसाख्या जङ्गमाज्याः (आ) ४.२६	यजेत्सपां रं दीप्तां (आ) २३.६	यजोपवीतो कुर्वीत (त्रे) ४४.१४	यकृतं यकस्त्विर्यामि (आ) २३.६२	यत्र माह्वेरी धारा (आ) ३८.४६
यः क्षात्रियो बाहुवलेन (अ) ४८.७	यजेष्वस्युद्यदा सर्वात्मिन्- (आ) २३.१२	यजोपासितो सत्सिन्ना (त्रे) ४४.४	यत् कृत् वि मनुष्येभ्यः (त्रे) ३८.३४	यत्र लोभसत्त्वा कोभो (त्रे) २२.६०
यः क्षात्रियेहेतुन् विहाय (अ) ४८.११	यजेष्वधुनयाम्यां कलं (आ) १२६.४	यतः कलिश्चाधिकः (उ) १६.४८	यत्पुण्ड्रैःक्षितिधामिः (आ) ६८.३६	यत्र स्नेहो मयं तनू (आ) १३.२६
यः क्षात्रियेपरितेजः (आ) १३०.२४	यजेष्वधुनयाम्यां (आ) १२६.११	यतः पश्यन्ति सत् ततः (त्रे) ७.४३	यत्प्राज्ञाविश्वं परं प्रोक्तं (आ) ६४.४१	यत्राविश्वतो दमप्यते (आ) ६४.२२
यज्यतः प्रव्याप्यहूर्यं (आ) १३८.४	येजेन्मनीं वृत्ताधीश्वर (आ) १२३.४	यतः प्रकृतिरूपायां (उ) ४.२०	यत् नायाति वैषम्यं (आ) ६६.४१	यत्रालो जायते प्राणी (त्रे) ३४.१०४
यज्यन्तं यत् पुण्यं च (उ) ६.२०	यजिज्जिह्वेऽहिराजवे (उ) ७.३६	यतः प्रवृत्तिभूतानां (आ) २२.३३	यत्तु पापानामन्यं च (आ) ४६.६	यत्रालेते मुक्तिरतः साक्षाद्भो (त्रे) ६.६३
यज्यन्तः मन्तः प्रतापं (आ) ७१.१४	यजिज्जिह्वेते क्षगमयि (आ) ११४.३३	यतस्ततोऽध्वनामाजरी (अ) २.७८	यत्तु तत्पुण्यं युक्तं च (आ) ६८.३८	यत्रालेतेतदुपतेः साक्षाद्भो (आ) ८६.७७
यज्यन्तः राजा च यस्या (आ) ११३.१३	यज्ज्या नातपतिः श्रीमता (त्रे) २०.६	यतीनां यत्किंचिनां (आ) ४६.२८	यत्तु जगत्सर्वं युक्तं संश्रियते (आ) ७.३६	यत्संश्रियतेऽपि सत्यमन्यो (आ) १०.१७
यज्ज्वाणो मोक्षते पुनस्तत्त्वम् (त्रे) ३०.१०	यज्ज्यानाः कर्तुमन्यानां (आ) २२७.१८	यतेकिमभव्यं स्नानं (आ) २१३.६०	यत्तु जसमाहं सुसमिद तेजा (उ) ७.३८	यथा कश्चिज्चित् कर्त्तव्यं (त्रे) ६.१४
यज्ज्वाणोऽनन्तं प्राज्ञस्तं (आ) ४४.२	यज्ज्यानां विद्यावानां (आ) २२४.२७	यतो देहेत्ये व मादुर (उ) ४४.४६	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यं (आ) १०.६६
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.२६	यज्ज्वाणस्य यदानं (त्रे) ३४.१३७	यतो ह्येते समुत्पन्ने (त्रे) ४४.७३	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यानां (आ) १०.७७
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.२७	यज्ज्वाणं पापेपयानं (आ) ८२.८	यतो नास्ति ततो वायु (उ) १६.४४	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यानां (आ) १०.७७
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.२८	यज्ज्वाणं पापेपयानं (आ) ८२.८	यतो नो बापुदेवेको (उ) १६.२८	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यानां (आ) १०.७७
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.२९	यज्ज्वाणं पापेपयानं (आ) ८२.८	यतो हि मर्याः पानोति (त्रे) १०.७४	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यानां (आ) १०.७७
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.३०	यज्ज्वाणं पापेपयानं (आ) ८२.८	यतो हि स्थितो बाम्य- (उ) १६.२४	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यानां (आ) १०.७७
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.३१	यज्ज्वाणं पापेपयानं (आ) ८२.८	यतो हि स्थितो बाम्य- (उ) १६.२४	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यानां (आ) १०.७७
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.३२	यज्ज्वाणं पापेपयानं (आ) ८२.८	यतो हि स्थितो बाम्य- (उ) १६.२४	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यानां (आ) १०.७७
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.३३	यज्ज्वाणं पापेपयानं (आ) ८२.८	यतो हि स्थितो बाम्य- (उ) १६.२४	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यानां (आ) १०.७७
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.३४	यज्ज्वाणं पापेपयानं (आ) ८२.८	यतो हि स्थितो बाम्य- (उ) १६.२४	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यानां (आ) १०.७७
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.३५	यज्ज्वाणं पापेपयानं (आ) ८२.८	यतो हि स्थितो बाम्य- (उ) १६.२४	यद्वया ह्युपायानि (त्रे) ६.६६	यथा कश्चिज्चित्पुण्यानां (आ) १०.७७
यज्ज्वाणं तज्जुदेवजोऽं (आ) ४६.३६	यज्ज्वाणं पापेपयानं (आ) ८२.८	यतो हि स्थितो बाम्य- (उ) १६.२४	यद्वया ह्युपायानि (त्रे)	

पद्मानिपायनाकनक- (आ)	२३०.१७	यथा पूर्वतस्तु कम शुभं (आ)	११३.५६	यथासुखं वाप्यता (आ)	२१८.२०	यदा दद्यात्सः ६मतोया (उ)	२.४७	यदाहीमो विज्जामुदरेव (उ)	२८७.७
यथाशिरमोस्तसिप्रसन्नः (आ)	२२९.२३	यथा प्रसन्नो बन्धनश्चैव (उ)	२०६.६	यथासुखात्तत्र प्रवरो जनात्नो (उ)	१.७२	यदा न्यंतं किन्तु वन्यमयम्र (उ)	२.३७	यदि गर्भो विपद्यत (प्रे)	२४.३६
यथाशिरमश्चक्षिः कर्णं (आ)	२३०.१६	यथा प्राप्तस्वो बलिर्नृवं (आ)	२२०.५१	यथास्तित विषयोभनः (उ)	१.३७	यदानापि कृत्यमोयं (आ)	२०७.४	यदि गर्भो विपद्यत (आ)	१०७.१६
यथा सुप्रतिः मनकं (आ)	२३०.१६	यथा मम शुभावाति (प्रे)	६.५१	यथा स्वानि संसंयं (आ)	१४७.६	यदा पंचमयं मीमंयं (उ)	२२.१३१	यदि ते श्रवणं श्रदा (प्रे)	२२२.२२
यथा च पद्मरागाणां (आ)	७२.६	यथा मयाच्छेतेयं तथा (उ)	२८.१६	नथाई कीर्त्तनीयोऽप्य तथा (आ)	२५७	यदा ते यममूर्तैश्च (उ)	२८.११४	यदिवं परमं गोप्यं हृदि (उ)	११.८३
यथाभूयः त्वं परतः (आ)	१३७.११	यथा मूतेन तुत्तस्य (प्रे)	४६.८६	नथाई देवदेवानां श्री (आ)	२.५६	यदा ते यममूर्तैश्च (उ)	२८.११७	यदिप्रज्ञातस्य महागुणस्य (आ)	७३.११
यथा तारागणाः सख्यं (प्रे)	३४.६८	यथा यथा कृतं कर्म (प्रे)	१६.१६	यद्येकमेममिगना (आ)	२३६.४२	यदा पाप्मोस्त मागुष्यं (प्रे)	२४.२४४	यदि प्रसन्नोऽस्मि मत्तं (उ)	२४.१७
यथा तु सख्यः स्युर्नृत्तं (आ)	११३.२८	यथा यथा पुत्रं पुत्र (आ)	११५.५३	यद्येवं मूलं च तथावारो (उ)	६.३६	यदा पुण्यं प्रसन्नं हि भव (प्रे)	२.७	यदि लोभान्मन्य यच्छति (प्रे)	३६.३१
यथा तुणजलोकेति (प्रे)	१.४	यथा हि पुष्यः कृत्वाणो (आ)	११५.५३	यद्येवं सुदिपुद्गलपुष्को (उ)	१६.१३	यदा पुण्यं प्रसन्नं हि भव (प्रे)	३४.३०	यदि बोद्धाभिमित्रमनृतं (आ)	६६.३०
यथाशिरं तथा देवेभ्यस्तं (आ)	३१.१८	यथा यथा हि पुष्यवाल्क्यं (आ)	११५.५३	यद्येवं सुप्रसन्नो किञ्चिन्न (आ)	२०.२२	यदा प्रकाशते ह्यारामा (आ)	२३७.६	यदि स्वातन्त्र्यापवादविषय (आ)	४०.७०
यथा त्वयिजगन्मया (आ)	२३४.४८	यथा रामो नयेच्छ्री (आ)	४२.३४	यद्यस्ति प्रागुक्तं प्रविष्टम्	१०८.२२	यदा मांसो न विज्ञातो (प्रे)	५४.१६	यदि च खमपते सत् योग्यं (आ)	६८.४४
यथादीनस्तस्यभयो (आ)	२३७.७	यथा वहाया सलणं (उ)	२२.३	यद्यस्ति प्रागुक्तं प्रविष्टम्	१०८.२२	यदा मांसो न विज्ञातो (प्रे)	५४.१६	यदि यमिष्यं विहीनः (आ)	१०.१२२
यथादीपाच्छतगुणा (उ)	१६.१२	यथा सलं तु जलपुं (आ)	३७.८	यदा कर्मसु काम्येभ्य (आ)	२२३.२५	यदा रात्रौ वीज्यवागीनो (उ)	२२.५	यद्योच्छेच्छास्त्रोतीं प्रीति (आ)	११४.५
यथा धृष्टेन दोषेण यथा (आ)	४५.६	यथा लक्ष्मणोऽयं चैव (उ)	२२.२	यदाचर ह्यसुप्रसन्नस्तदा (आ)	६७.४	यदा लोभस्त्वसन्नोभो (आ)	२८२.४६	यद्योच्छेत्सुगन्धार्थ (आ)	११५.११
यथा धनवत्सुखं यथा (आ)	५४.५२	यथा लोभस्तस्यैव (आ)	२६.६	यदा च संक्रम्यतामुद्गर्हः (आ)	२००.६	यदा विज्ञानाति हरे मुरारो (उ)	१२.२३	यद्युक्तं स्वस्वरूपं च तय (आ)	२.५५
यथा मम सुखं सुखं (प्रे)	५४.५२	यथा लोभस्तस्यैव (आ)	२६.६	यदा ता यममूर्तैश्च (उ)	२८.१२५	यदाविभो सलजगन्मया (आ)	२२.२२	यदुक्तं ब्राह्मणा पुण्यमयम्र (प्रे)	२२.२२
यथा न कृष्णस्यमं (प्रे)	३५.८१	यथा लोभस्तस्यैव (आ)	२६.६	यदा ततो यममूर्तैश्च (उ)	२८.१२५	यदा सर्वे विमुच्यन्ते (आ)	२२६.१२	यद्युक्तं द्विजातीनां (आ)	६५.५५
यथाकालादोत्पन्नस्य (आ)	२२५.५२	यथा सद्यः कुलीनं (प्रे)	५४.२६	यदा ता यममूर्तैश्च (उ)	२८.१२७	यदाहारा भस्त्रते (प्रे)	१०.११	यद्युक्तो यो जनाति (आ)	२४.१.६६
यथा पश्यन्त मां व्यसः (आ)	२.३२	यथा यथागुणस्तथा (आ)	२४.१.१५	यदा त्वयस्तत्प्रातः (प्रे)	५४.२२	यदा हि कारं वांति (उ)	११.३१	यदुक्तं तेन नाराः खदिगं (उ)	२४.१.६६
यथा पुण्यमा लोके (प्रे)	१५.५०	यथा सर्वजं भगवान्तरमनी (उ)	५.५१	यदा त्वयस्तत्प्रातः (प्रे)	५४.५	यदा हि मोते प्रणयगोपे (उ)	२-२६	यदुक्तं तदतिक्रान्तं (आ)	११.६.६३

यहीयते हु पात्रेभ्यस्तद्दानं (आ) ५१.४	यन्नामधेय श्वगानु- (उ) ७.३३	यमभायां दयामला हु (उ) ५.५१	ययुनां च महादेवी शंख- (आ) ३४.१८	यवायैस्तु तिलैः कारयैः (आ) ६६.१५
यद्गृहं शर्करा जःता (आ) १६.१८	यन्नामार्थविचारणेपि (उ) ७.४१	यमं विनिर्ममे पृथ्वाऽऽ- (उ) १३.३०	यमेन यं धितास्ते वै (प्रै) १८.३५	यवास्तिलाश्वगन्धा च (आ) १८२.५
यद्दलं परं प्राप्यं (आ) २३०.१२	यन्निशायां तथा प्रातर्वनं (प्रै) ३०.५०	यमलार्जनभेता च (आ) १५.६४	यमेन यमदूर्तश्च (प्रै) २५.१५	यवास्तिलाः सैन्धवं (आ) १७६.१७
यद्देवभ्यो यत्प्रतुभ्यः (प्रै) २६.६०	यमयाद्य कुतं पुण्यं (आ) १२४.१८	यमला वेगिनो हिवका (आ) १५१.८	यमोऽपि तं नञ् उन्मुखे (उ) २०.८	यवीनरो द्विमोदस्य (आ) १४०.१४
यद्ब्रह्मा च न जानी- (उ) ११.४२	यमया श्रद्धया दत्तं (आ) १२४.२१	यमलं कः कियन्मान- (प्रै) ३१.१	यमोऽपि विजयामात्रं (आ) १३२.१६	यवीनरो बृहद्भानुः (आ) १४०.१६
यद्भुतारो हरि भक्ता (उ) १६.३६	यन्माषकाढं न ततो (आ) ६६-२७	यमलोकं न पश्यति (प्रै) १४.३२	यमोऽहं नियमो रुद्रा (आ) २.४८	यः शिवः स हरिर्ब्रह्मा (आ) २३.३५
यद्यज्ञानं तस्य सत्यं न (उ) ११.३६	यः पठेच्छृणुयाद्वापि (आ) २३२.२३	यमलोकं वमत्येते (प्रै) ३२.१२४	यमोद्देयो तिलाल्लोहं (प्रै) ४.१३१	यः शूद्रोऽपि छटसंस्पृष्टं (आ) २२२.२
यद्यत्करोत्येव सदैव (उ) ६.३७	यः पठेत्तत्प रया भक्त्या (आ) ३३.१६	यमश्च नियमः पार्थ (आ) २३८.१	यया विष्णुमयं सर्व्वं- (प्रै) ६.८६	यद्योवायै ततो दद्यादर्थ्यं (आ) १३१.१०
यद्यत्स्पर्शतिहस्तेन यच्च (आ) ३५.११	यः पित्तरोमी सेवे त (आ) १६१.१६	यमसूक्तं किमर्थं च (प्रै) १.३४	ययुर्विराटनगरं गुप्त- (आ) १४५.२१	यः शोभो बहिरन्तश्च (आ) १६०.३
यद्यद्यस्योपजीज्यं (प्रै) २५.१४	यः पिबत्यन्नपानानि (आ) १६०.३५	यमसूक्तं किमर्थं च (प्रै) २८.१४	ययुस्तेन चरत्यस्ता (उ) १७.३०	यश्चेदं श्रृणुयाम्भार्यो (प्रै) ८६.१३६
यद्यपि पाप्मन्यां भक्ष्यं (प्रै) ७.६०	यः पुमान्मृष्युनं गच्छन्ना- (आ) १८०.६	यमस्य कारणं वै च (आ) १५.५५	य लक्ष्मणा पूर्वं सर्व्वं स्वर्गद्व (उ) २२.१	यश्चैव वेहं प्रविशेऽद्भुत (उ) २४.७६
यद्यपि विशीर्णं कोटिः (आ) ६८.५१	यः प्रायश्चर्य्यमशेष (आ) २३४.६५	यमस्य देवस्य च वाग (उ) २४-६३	यवकोलकुलत्वानां (आ) १६६.६०	यष्टीमधुकुयुक्तेन (आ) १७०.७३
यद्यप्य श्रोत्रियं श्राद्धं (आ) ८६.७४	यमकं च गजच्छाया- (प्रै) ३४.१३६	यमस्यानंतरं चदं (उ) १३.३१	यवधान्यानि संहृत्य (आ) २२५.१८	यष्टी यष्टयाह्वयं प्रोक्तं (आ) २०४.२७
यद्यस्य यादृशं पात्रं (प्रै) ३३.६	यमञ्च यमदंताश्च (प्रै) ६.६	यमस्यां कुशहस्तो वै (प्रै) ५.८६	यवपिष्टं तथा मति मधु (प्रै) ४.१४३	यः संसारे सदा द्रव्ढः (आ) २३२.२
यद्योग्यतानुसारेण (उ) १६.५०	यमदूता महाशैलाः (प्रै) ४.२३	यमस्यैवानुजः सौरिधत्त (प्रै) १६.२२	यवभस्म विशृङ्ख (आ) १८८.६	यः सर्वपाप मुक्षतोऽपि (आ) ५२.२३
यद्यन्नैस्तुरा व्यासः (आ) २४१.७	यमदूता महाशैलाः (प्रै) ३१.२१	यमानुसानुसत्येन (प्रै) ३.२४	यवश्यामाकभोजी (आ) १७०.६०	यस्तत्र भुक्ते पक्वानं (आ) २२२.८
यदा तद्वर्णं वारक्यं (प्रै) ४६.२६	यमदूता महारोद्राः (प्रै) १८-२२	यमाय त्वाष्टमे शौर्यं (प्रै) ४०.२६	यवसर्पपद्वन्विच (प्रै) २८.१५	यस्तन्मसूचं कलशे (उ) २८.१३६
यदा यस्मिन्दिने दानं (प्रै) ५.२२	यमदूतं महापातः (प्रै) ३३.३४	यमाय धर्मराजाय मृत्यवे (आ) ५२.१७	यवसर्पपद्वन्विच (प्रै) १.३५	यस्तीर्थं सम्मुखो गुप्ता (प्रै) ३६.१४
यदीर्षमाद्यत् हरिः स्वयं (उ) ३.१३	यमदूतो दितं वाक्यं (प्रै) १६.६	यमद्विषय ददात्यन्तं (प्रै) ११.४	यवानो चित्रकं धान्यं (आ) १६२.२४	यस्तु दुर्मिषवेलायामग्ना (आ) ५१.३४
यने दत्तेन दानेन सर्व्वं (प्रै) २.३०	यमद्वारे महाधोरे श्रुत्वा (प्रै) ४७.३०	यमुद्दिष्य निमज्जेत (आ) २१३.१२५	यवानो घन्यकाजाज्यः (आ) १६६.३२	यस्तु पुच्छति तत्रस्थः (आ) ६७.३८

यस्तु प्रव्रजितज्जातो (प्रे) २५.४२
 यस्तु विश्वमनाद्यन्त (आ) २३२.११
 यस्त्वहंकारवाग्मापी (प्रे) ४७.२०
 यस्त्वात्मरतिरेव स्यान्नि (आ) ४६.१५
 यः स्मरेत्पुण्डरीकाक्षं स (आ) २१७.२
 यस्मादन्नरसाः सर्वे (प्रे) २.३१
 यस्मादस्य गिरेः पुण्यं (उ) २६.३६
 यस्मादुत्कृष्टो हरिरत्र (उ) २८.४६
 यस्माद्वैकान्तिनः (आ) २२७.१४
 यस्माद्दुर्ध्वं चोर्वरितं वै (उ) १८.५६
 यस्मिञ्जनाः कामिनः (आ) २२३.२८
 यस्मिन्करे शंखचक्रादि (उ) २२.१०
 यस्मिन्कस्मिन्कृतेकार्य्य (आ) ११४.२४
 यस्मिन् गृहे देवमहोत्सव (उ) २६.४४
 यस्मिन् गृहे च लिखित (आ) ८६.८२
 यस्मिन् श्रान्ते आगवर्तं न (उ) २०.२६
 यस्मिन्द्विने न सेव्यते (प्रे) २४.१८
 यस्मिन् द्विने मुतो (प्रे) ३४.६३
 यस्मिन्द्विने श्रवणं (उ) २०.२५
 यस्मिन्नेषो न संमानं (आ) १०६.२०

यस्मिन्द्वेषो मृगः कृष्णस्त- (आ) ६३.३
 यस्मिन्नखाः संति रक्ताः (उ) २२.६
 यस्मिन्नक्षे वनेन्द्रानुस्त- (आ) ६०.१८
 यस्मिन्भक्तिद्विजेषेष्ठ (आ) २२७.२४
 यस्मिन्म्यस्तमतिर्न (आ) २३०.४४
 यस्मिंस्लोकाः स्फुरन्तीमे (आ) २.२१
 यस्मिन्वयसि परकाले (आ) ११३.२२
 यस्मिं शंकु समाख्यातो (आ) १३८.२८
 यस्य कस्य तु पुण्यस्य (आ) ११४.३८
 यस्य कालेन नो यथाद्रि- (प्रे) २.३५
 यस्य त्रिवर्गमुद्यानि (आ) ११५.३६
 यस्य पाणितलेरेखा (आ) ६३.१६
 यस्य पुनाश्च मृद्याश्च (आ) ११०.२०
 यस्य पुंसश्च मर्य्यं (प्रे) ३५.१३
 यस्य बालस्य तिलकः (आ) २०२.१७
 यस्य ब्रह्मानि संलीनं (आ) २३५.३४
 यस्य भार्या गुणज्ञ च (आ) १०८.२४
 यस्य भार्य्या विरूपाक्षी (आ) १०८.२२
 यस्य भार्य्या भ्रिताम्य- (आ) १०८.२३
 यस्य यस्य हि यो भाव- (आ) १०६.१३

यस्य यावांश्चविशवास (आ) २३०.५३
 यस्य लज्जालुकामूलं (आ) १८६.८
 यस्य वर्णस्य मृयस्त्वा- (आ) ७२.१८
 यस्य विष्णोर्छद्वा भवितः (आ) २३४.४६
 यस्य सत्यञ्च शीचञ्च (आ) ११३.३६
 यस्य संयतान्येतानि (आ) २३५.१०
 यस्य सर्वाभेदे विष्णो (आ) २३४.५८
 यस्य हस्ती च पादौ (आ) ११३.४१
 यस्या अनामिकाङ्गुष्ठी (आ) ६४.११
 यस्या गमनमात्रेण भूमि (आ) ६४.१२
 यस्याग्रतस्तथा पृष्ठे (आ) २३०.२४
 यस्याधरे रक्षितमा त्वस्ति (उ) २२.८
 यस्याः पाणितले रेखा (आ) ६४.६
 यस्यापास्तस्य मिश्रणि (आ) १११.१७
 यस्यास्तु कुञ्चितः केना (आ) ६४.१
 यस्यातु रोमणौ पाश्वरौ (आ) ६४.४
 यस्याः स्वभर्तुं योगकाले (उ) १७.३५
 यस्याकदेशः सतजावभा- (आ) ६८.२६
 यस्याेतानि न दानानि (प्रे) ३४.१३१
 यस्याेतानि न दीप्यते (प्रे) २७.३१

यस्योच्छ्वाससदृच पवनः (आ) २.२४
 या ओषधीति मंत्रेण (आ) ४८.५२
 यागान्ते कपिलादद्यादा- (आ) ४८.१००
 या गृह्णाति नरः सा (प्रे) १०.८६
 या च काञ्चनवर्णाभा (आ) ६४.२
 याचते यः परं स्वप्ने (प्रे) २३.११
 याजनं कुस्ते नित्यमतीतो (उ) १६.३३
 याजनाध्ययने शुद्धे (आ) २१३.११
 याज्ञवल्क्यं तमस्कृत्य (आ) ६३.२
 याज्ञवाल्क्येन यत्पूर्वं धर्मं (आ) ६३.१
 याति देहञ्च नाशेयं (आ) १४७.६५
 यातुधामाः पिशाचाश्च (प्रे) २.११
 यादृक्चित्तप्रतीतिः (प्रे) ३८.१५
 यान शरया ग्यो भारवाम् (आ) ५२.२५
 यानि कानि न दानानि (प्रे) १३.१६
 यानि चाग्यानि भूतानि (प्रे) १.५४
 यानि यानि च दानानि (प्रे) ३३.१२
 यानि यानि च भूतानि (प्रे) ३४.७
 यान्पूर्वंसंगम्य वृणोन्ति (उ) २०.२२
 या पूर्वकाले यज्ञालिगस्य (उ) २६.६

या पूर्वसर्गे दक्ष पुत्री सती (उ) २८.१
 या पूर्वसर्गे नलसंज्ञस्य श्रीदे (उ) २०.१
 या पूर्वसर्गे सोमपुत्री बभूव (उ) २३.६
 याः कलिनीति मंत्रेण (आ) ४८.४६
 यामस्यान्तरं चानं (उ) १४.२५
 यामाद्वं सन्धिसंस्थां च (आ) १६.६
 या मोक्षितकानामिह (आ) ६६.४
 याम्यनैर्ह्यत्योर्मध्ये (प्रे) ३३.१५
 याम्यं सोऽत्रिपुरं तमेन्द्रशवर्नं (प्रे) ५.६५
 याम्यं सोऽत्रिपुरं (प्रे) १५.८२
 याम्यां तल्लव मर्षि विष्णोः (आ) १३.३
 याम्यां वै कृष्णरूपा तु (आ) ४८.१५
 यां यां गोनिमवाप्नोति (प्रे) ४६.६
 या रेवती रे व तस्यैव (उ) २८.८
 या लक्ष्मी सर्वभूताना (प्रे) ३०.५३
 यावच्च पीत्यं मुक्तं (उ) २७.१२
 यावच्छुश्रूष्यं नैव ताव- (उ) २७.६
 यावच्चान्मो मूले पत्यौ (प्रे) ४.६६
 यावज्जीवं कृतं पापं (आ) ५१.१४
 यावज्जानं वासुदेवस्य (उ) १२.३४

यावतः कुष्ठे जलुः (त्रे)	४६.४६	यावन्नोमनसः स्वैर्यं (त्रे)	४६.६७	यूषी च बृहती जाती (आ)	२१३.४६	ये च ते जति ये जैते (आ)	८६.४६	येनाजिताश्च योऽप्येते (आ)	१११.२१
यावत्कर्मणि दीप्यन्ते (त्रे)	४६.६५	या वाये निर्जले देशे (त्रे)	३८.३७	युभिष्ठिरः समाश्वास्य (आ)	१४५.३६	ये च होमजपस्नान (आ)	२२१.७	ये नृणांसा दुरात्मानः (आ)	१२७.२७
यावत्काम्यसपर्यां वैन (उ)	१६.३७	या वै तवेष्ट भगवन् (उ)	६.४८	युधिष्ठिरस्मैत बभूव पत्नी (उ)	२६.२५	ये चाप्यकुनचुडास्तु (आ)	८४.४४	ये नैव जायते प्रलोयनं व (त्रे)	२२.२०
यावत्कासं तीर्थयात्रां (उ)	२३.२०	या सा वैतरणी नाम (त्रे)	४७.२	युधिष्ठिरोऽपि धर्मस्मा (आ)	१४५.१६	ये चास्माकं कुले जाता (आ)	२१५.८	ये पदस्वध्व मित्राणि (आ)	११५.७२
यावत्तिष्ठित दे होऽयं (त्रे)	४६.२६	मासोपवासनं विशोधितं (त्रे)	१५.६४	युधिष्ठिरो भीमपार्थो (आ)	१३६.५५	ये जीवा भुवि जीवन्ति (त्रे)	२२.५१	ये वाग्धवत्सवाग्धवा वा (आ)	८५.१६
यावत्पण्डो तु पुच्छायां (आ)	६७.२६	या स्त्री सवर्णा संयुद्धा (त्रे)	३८.२६	युधिष्ठिरो भीमसेनो (आ)	१४५.६	ये त पुण्यकृतस्तत्र (त्रे)	५.१५१	ये बालभावात्न पठन्ति (आ)	१०६.४८
यावत्स्नेहं मयि मातः (उ)	२६.१०	यास्यति ते परालोकका- (त्रे)	१४.५८	युवनाशवाच्च मानघाता (आ)	१३८.२४	ये तु रावणमंगाया जाव (आ)	७०.१४	ये बालभावे न पठन्ति (आ)	१०६.५०
यावत्स्वस्थं गरीरं हि (त्रे)	१३.२२	यातं रात्रा पुरा दृष्टा (त्रे)	१०.४८	युवनाशवोऽभ्यवचवाद्वा (आ)	१३८.२१	ये तो लोके सुस्त्रियः (उ)	१६.३१	ये भवत्या विवक्षा विष्णो (उ)	७.६४
यावत्स्वस्थमिदं (त्रे)	१३.२५	युवतं प्रक्षालनं कर्तुं मा- (आ)	८८.१४	युवाश्च सर्वपान् ब्रूवर्तः (त्रे)	३४.२४	ये दग्धा ये स्वदग्धाश्च (त्रे)	२८.३१	ये मध्वतीर्ये स्नातुमिच्छं (उ)	२६.४७
यावदावाति सदनं (त्रे)	६.५४	युष्माकं स्याद्धारिणहा (आ)	८२.१३	युष्माभिर्नोपविष्टो (त्रे)	५.११४	ये देव युर्वणि भित्तु- (आ)	८६.३८	ये मर्त्यलोके निवसन्ति (त्रे)	४८.१
यावद्देहाभिमानश्च (त्रे)	४६.६६	युवतं लोभमवैरीरैश्चूर्णं (आ)	१६०.२४	येऽर्था धमेण ते सत्या (आ)	११३.३५	ये देवयाना परमात्मा- (उ)	२४.३६	ये मे कुले सुप्तपिण्डाः (आ)	८५.१६
यावद्भयः प्रमाणाब्धं (त्रे)	३१.२	युवतं संस्थानगुणं (आ)	१७१.१३	ये कम्बवः शार्गं मुखा- (आ)	६६.९	ये देवासश्चतुर्थं तु समुद्रं (त्रे)	४०.२८	ये मे पितृकुले जाताः (आ)	८५.१८
यावद्भयस्य द्वौ पादौ (आ)	६८.६	युवतोऽहि गुरुवाक्येन (त्रे)	२२.२५	३ कर्करिच्छिद्रमलो (आ)	७०.१८	ये नमन्ति जगद्योनि (आ)	२३०.४७	ये यं प्रेतसिता कृपाता (आ)	८६.१
यावद्भयसहस्राणि न (त्रे)	३.२६	युवत्सा सर्वास्मानात्मानं (आ)	२.१६	ये कुर्वन्ति हरेस्तत्त्वविचारं (उ)	३.६	ये नमस्यन्ति गोविन्दं (त्रे)	१४.५७	ये ये देवा विषयेषु (उ)	१२.२५
यावद्भयसहस्राणि न (त्रे)	३.५८	युगमीमांशकितनो भवेत् (आ)	६५.४८	ये केचिदस्य तस्या (त्रे)	२०.४७	ये न येन यथा यद्वपुः (आ)	१११.१८	ये ये यदुः पुत्रमित्राधिकीयव (उ)	२१.१६
यावन्नं च कमेयनिं (आ)	७२.११	युग्मानि युग भूतानि (आ)	१२८.१६	ये केचिदर्थं तस्येन (त्रे)	१०.१	ये नराः पाप संयुक्तास्ते (त्रे)	३१.१	ये वायुर्तीर्थं विसृजति (उ)	२६.४८
यावन्तो ज्ञातवः पित्र्याः (आ)	८१.७०	युग्मानवेने तथा पितृ (आ)	६६.६	ये केचिद्वैतरूपेण वसन्ते (आ)	८५.१७	येन वैधियमाणेन दृष्टा- (त्रे)	६.६०	ये विजयन्ति ते सर्वे (उ)	४.२५
यावत्पुत्राणि जीवन्ति (त्रे)	३१.६	युग्मास्तु पुत्रा जायन्ते (त्रे)	१३२.१२	ये खङ्गमासेन गुरुरीमोऽयं (आ)	८६.३३	ये नामका ज्ञानवन्तः सुम (उ)	२४.४३	ये वैष्णवा वैष्णवदास (उ)	२६.४६
यावत्पुत्राणि जीवन्ति (त्रे)	३१.६	युज्यते वेष्टनं वायोरा- (त्रे)	४६.१७	ये गतं ब्रह्मणः स्थानं (आ)	२२४.८	ये नाचनेन वै लोको (आ)	१२६.१		
यावत्पुत्राणि जीवन्ति (त्रे)	३४.३३	युद्धाद्यैः साहसैस्तैः (आ)	१४६.१०						

येषां बिह्वार्ये हरिनामैव (उ) २०.११
येषां तु नरके घोरे (मे) १८.३४
येषां प्रवर्त्तने नास्ति (आ) २३४.५७
येषां वे जायते चिह्न (मे) २०.३६
येषां हुतेऽग्नी हविषा च (आ) ८६.३२
येनं श्रुतं भागवतं पुराणं (उ) २०.२७
ये नान्तानि चोक्तानि (मे) २.४८
योऽपीत्य विधिबद्धं दान् (आ) ४६.७
योऽन्तास्तिराठनसो (आ) २२८.३
योऽयं नावं गर्ज वापि (मे) ३१.१६
योऽयं ददाति विप्राय (मे) ४.२८
योऽप्याभ्यासं प्रकुर्वन्तः (आ) २३४.४६
योऽप्याभ्यासरतो निप्य (आ) ४६.१४
योगाभ्यासे सदा युक्तः (मे) २२.२६
योगाय योगपतये योगेभ्यः (आ) १३१.१४
योगारम्भे हरिं श्रुतं (आ) २३८.१४
योगिनामसु स्थानं (आ) ६.२६
योगिनां कथिता घोषा (आ) २३४.३६
योगिना हृदये स्थित्वा (उ) १६.४६
योगो च त्रिविधो यो (आ) ४६.१८

यो गङ्गातीर्त्विघ्नं घेर (आ) १६८.५२
योगेन स्वय्यपितया च (उ) ८.८
योगितामनतिक्रम्य (उ) ११.४३
योजननवयविस्तारदेहो (मे) १५.२१
योजनानां तु तस्यास्त (आ) ५८.३
योजनानां प्रमाणेन (आ) ५४.४
योजनानां सहस्रं यो (मे) ३.३२
योजनानां सहस्रं वे (मे) ३३.१७
योजनानां सद्गुणाणि (आ) ५६.१६
योज्यानि च पृथोग्धोष (आ) १५६.१०
योजनानां सहस्राणि (मे) ३.११
योजनानां सहस्रे द्वे (मे) ३.५
यो देवानामद्य आकार (उ) २१.२५
यो धर्ममोक्षोत्तमान (मे) ४८.४०
यो ध्रुवाणि परित्यज्य (आ) ११०.१
यो न कामान् संरंभान् (मे) २.४६
यो न सर्वेष्वरे भक्तस्त (आ) २२७.१७
योनिं प्रवेशमायाति नात्र (आ) २०२.५
योग्यस्तरेषु जायेत (मे) ३५.१४
यो बीजभूतः पुरुषाद्य (उ) १५.२

यो मूत्रयेत् तन्मेहं (आ) १५६.३६
यो मुखरूपो भगवन्ततो (उ) १४.२
योयं वदति लोकेऽस्मि (मे) १७.१४
यो येन संवसत्येषां (मे) २.६४
यो यो हि निर्मितः पूर्वं (मे) १७.१०
यो रामप्राता भरतः (उ) २८.३०
यो वसिष्ठानंतरजो मरौचि (उ) ७.४८
यो वा तीर्थं बाहू संजो (उ) २६.१०२
यो वात्समीह न गुरो (आ) ११५.३५
यो वा त्वणीयान्परमस्य (उ) ३.४७
यो वा भक्त्या स्मरणं (उ) २६.१८
यो वासुदेवस्तु स एव (उ) १५.३
यो वाहने तुरगे चोप (उ) २३.२४
यो वा हरिस्तु भगवान् (उ) ५.५७
योधितः पुरुषस्यापि (मे) ५.७८
यो गोद्विष्टं स्वकं वत्सं (आ) २०३.१
योधेयो च द्विष्टिभ्या (आ) १०४.३६
योवने तिमिराण्यधश्च (मे) २४.२८
र
रं राहुं कं यजेत्केतुं (आ) २३.१३

रं विद्यतां च पूर्वार्दी (आ) २३.१०
रक्त चन्दनं मञ्जिष्ठा (आ) १७७.३८
रक्तताम्रासितः पित्राभू- (आ) १६०.८
रक्तपित्तं करास्तीक्ष्णा- (आ) १६६.५४
रक्तपित्तं ज्वरोन्माद्यो (आ) १६६.७
रक्तपित्तहृदा वृष्या (आ) १६६.५३
रक्तमंगारकं चैव (आ) ३६.१२
रक्तमंगे निहन्त्यागु (आ) १६७.१८
रक्तं पल्लवतं ताड्यं (मे) ३२.५४
रक्तवाहिनिशिरास्थान (आ) १६५.६
रक्तं वृद्धिरमाध्येऽयं (आ) १६०.३०
रक्तस्य दशमे दष्टे आतुरा (मे) ४३.४
रक्तं स्नावस्य नाशः (आ) २०२.१२
रक्ताधरं रक्ततालुं (उ) २२.४७
रक्तं पित्तं हरेत्तीतो (आ) १६०.२७
रक्तः शुक्लरतया रक्तः (आ) १०१.४
रक्ता भवति गायत्री (आ) ३६.११
रक्तवृते सदाहातिस्त्वं (आ) १६०.३३
रक्तासिक्तास्फोटिक्ता (आ) १५६.३०
रक्तेक्षणत्वं सततं (आ) १५४.१४

रक्ते घोषोऽतिरक्तो- (आ) १६७.१४
रक्तोत्पलस्य वै कम्बं (आ) २०२.११
रक्तो हरिर्नरैः पूज्यो (आ) २२३.६
रक्षणायाजं नादेशच (आ) १४४.५
रक्षाविधानं सुमहद्विधाय (आ) ५६.१३
रक्षांसि भूतान्य सुरां (आ) ८६.३६
रक्षेच्चसर्वं दारयान (मे) ४६.१८
रक्षो भूतपिशाचिभ्यः (आ) ८६.४२
रक्षो राज्ये च संस्थाप्य (आ) १४२.१४
रघोरजस्ततो जातो (आ) १४३.३
रजकञ्चर्म कारवच (मे) १२.६
रजकानाञ्चर्मीलुप (आ) २२२.६
रजनी कदली क्षार (आ) १८४.१
रजनी द्वे विपञ्चैव (आ) १८३.१६
रजः प्रधानं यत्तत्त्वं (उ) ४.१३
रजः प्राचूर्णश्राजसनीतो (उ) १.५४
रजसा तमसो वृत्ति (आ) २२६.१८
रजसाजं समुत्पन्नो (उ) १६.१८
रजस्तमः स्वमोहोत्- (आ) ३६.६
रजस्तम्यैकभागेन प्रविष्ट (उ) ४.५१

रजस्वलासुखास्वादः (आ) १०५.८	रनसैः स्याद्वलमुखी नो (आ) २०६.५	रसाञ्जनं भृंगराजं (आ) १७१.६३	रागेण विगतश्चैव (आ) १५.१०३	राज्ये परोक्षितं स्थाप्य (आ) १४५.३८
रजा रसा रतिः पाल्या (आ) २१.४	रनो भसो चन्द्रवत्सं (आ) २०६.१३	रसाञ्जनं हरीतकयाः (आ) १८६.६	राजहर्तुं को पदं पूर्व (आ) ४६.३६	राज्ञः प्रविश्य राजानं (प्र) ७.८६
रजो भागात्मको देहोः (उ) ४.६५	रमणं चक्रतुः सम्यक् (उ) १७.४६	रसात्मक उदानश्च (उ) ५.४४	राजपुत्री चाश्वयुजे (आ) १२०.६	राज्ञां युद्धेषु यज्ञादौ (आ) २२२.३४
रजो माश्रं तनु गृह्य (आ) ४-२८	रमणं चक्रुर्वता अतो (उ) १७.४५	रसादि शोषणाच्छोषो (आ) १५२.४	राजप्रसादात्तमहाशतः (प्र) ७.७३	राज्ञां वंशान् प्रवक्ष्यामि (आ) १३८.१
रजोः राशिस्थित्वेवं (उ) ४.२६	रमायाः संति विप्रदं (उ) १६.१४	रसान्पोषस्करयुतं गृहं (प्र) ४.३३	राजयक्ष्मा क्षयः शोषो (आ) १५२.२	राज्ञीं गत्वा भवेद्दुःखी (प्र) ४६.२४
रजो वि वजितश्चैव (आ) १५.१०४	रमाभयात्स्मितरां (उ) २४.४६	रसास्वभावो भक्षणं (उ) २८.८०	राजभयो विभ्राति वत्सा (आ) २१३.६८	राज्ञो वत्सा तु यद्भागं (आ) १०७.६
रजा वृद्धि स्थापनञ्च (आ) १६७.४३	रमेश मां पति चतुर्मुखं (उ) २४.१२	रसैः शुष्कैश्च संपर्श- (आ) १६२.३६	राजयक्ष्ममदिसम्पुतिः (प्र) ६.६०	शरयाः स्निग्धो समी (आ) ६५.६२
रजोसोपेक्षया सत्त्वं शाश्व (उ) ४.६८	रमेश लोकेश जगन्निवास (उ) १२.१५	रसो गन्धरसो दोलेसर्ज (आ) २०४.७६	राजविं बाह्याणीः कार्यं (आ) १०८.११	राशो च दक्षिणं कुप्यति (आ) २१३.२७
रज्जुच्छेदाश्रुपातं च (प्र) ४.१६०	रम्भातुतीयो वक्ष्ये च (आ) १२०.१	रसोदधि रसे विद्या- (प्र) ३२.११६	राजवर्द्धास्तुमुक्तिश्च (आ) १३८.१०	राशौ च सार्धं तं (आ) १८४.२३
रज्जवेत्कुङ्कुमाद्यैस्तु (आ) ४२.१०	रवि पादे पिण्डदानात् (आ) ८३.५८	रसो नममधुनासाय- (आ) १७१.११	राजसूयस्तत्तत्रैव कृः (आ) १४५.१५	राशौ जागरणं कुर्वन् (आ) १२५.७
रणकोटि महावष्ट्यान् (प्र) ७.१६०	रविसंक्रमनात्सरो (आ) १२८.१५	रसो न सैन्धवं वापि (आ) २०१.१०	राजसूयाश्वमेध्याभ्यां (आ) ८४.१८	राशौ जागरणं कृत्वा (आ) ४३.३०
रतिनार ऋतेयोश्च (आ) १४०.४	रवेर्दशा दुःखदा स्याद् (आ) ६०.३	रसो ह्यस्य न रक्ताय (आ) १५२.२२	राजायनकर्म मोचं (आ) १६६.२८	राशौ दिवा सुरमुरोन्नमि (आ) १६.८
रतिप्रीतिकामदेवान् (आ) १६८.६	रश्मिरनो रजश्छाया (आ) ६७.८	रहस्यं परमं गुह्यं (आ) ३१.३२	राजाधिदेवो शूराश्च (आ) १३६.५४	रामकृष्णादितेषु श्रतरस्य (उ) १२.६४
रतिमुक्तमनं गं च (आ) ११७.१३	रसनेन्द्रियाच्च वरुणं (उ) १३.३५	रहितं रजसा नित्यं (आ) ६१.६	राजाधिदेव्यां जज्ञाते (आ) १३६.५७	रामचक्रो वक्षरेवः श्यामो (आ) ४५.२५
रत्नदो रत्नहस्तां च (आ) १५.४३	रसपूर्वविज्ञानेषु रसाग्नि (आ) ६२.४	राक्षसांश्च महाकायान् (आ) १४३.४३	राजा न तप्तो घन (आ) १०६.४२	रामतीर्थे नरः स्नात्वा (आ) ८३.७१
रत्नागवं समकुटं हेम (आ) २३.१.७	रसरक्ताश्रयः साध्यो (आ) १४७.८४	राक्षसेषु निशाचेषु (आ) १६४.२५	राजानश्च प्रजाभिधाः (आ) २२३.२६	रामतीर्थे नराः स्नात्वा (आ) ८३.३७
रत्नानंतरजो वक्षः स्तो तु (उ) ७.१३	रसहर्षः शिखरिणी (आ) २०६.२६	राग द्वेष समाकारं (प्र) ३१.३६	राजान्ते वासिद्यायेभ्यः (आ) ६६.३६	रामपूतोऽस्मि हनुमान् (आ) १४३-३६
रथमार्गं गयातीर्थं दृष्ट्वा (आ) ८३.७	रसत्वं सर्वैर्मोमसोरो (आ) २०६.३३	रागद्वेबादि युक्तानां (आ) ११३.५८	राज्यञ्च तुणत्वयक्त्वा (आ) १४३.११	रामस्य तु वियोगेन (आ) १४३.१२
रथं द्विजातये दत्त्वा (प्र) ४.३०	रसवीर्यं विपाकानामा- (आ) १६८.२२	रागद्वेषानुत्तकोधलोम (आ) २२४.१२	राज्यं पालयते नित्यं (आ) १४१.२	रामस्य सेवां कर्तुं सा (उ) १८.१०
रथीनश्च तत्पुत्रो (आ) १३८.१८	रसश्चैव पण्डितेन (आ) २०२.२७	रागद्वेषो तथा लज्जा (प्र) ३२.३६	राज्यं श्रीर्ब्रह्मापाप्ता (आ) ११५.५६	रामस्यैवात्मनादाय (प्र) १०.३७

रामात्कुणलवौ जातो (आ) १३८.३६	राहुं वायव्यदेशे तु (आ) ३६.१३	रुद्रो तु गिरौयस्मान्नाम्ना (प्र) ७.७६	रुद्रिराग्रे पतन्त्येते (प्र) ३.६८	रेखाभिर्बहुभिः क्लेशं (आ) ६४.५
रामन्मतेवालिसंज्ञं पतो (उ) २८.५२	राहोर्दक्षाराज्यनाशव्याधि (आ) ६०.६	रुद्रवण्डाप्रवण्डा च (आ) १३३.१२	रुप्यादि कुप्याह्वात् (आ) ५३.४	रेतो विष्मूतपानाच्च (आ) १०५.२६
रामायणमतो वक्ष्ये श्रुतं (आ) १४३.१	राहोश्चदसंनेस्तान् (आ) २१३.१२०	रुद्रजारीधर्मरतो (प्र) २०.१६	रुद्रो भयकपितांगः (उ) १८.३५	रेवती युवगदियसे कृषीष्ठा (प्र) ६.६६
रामेण रंतु सर्वदावाक्यो (उ) २८.६	रिपुनास्त्वदन्ते नित्यमतः (उ) २८.३३	रुद्रपादं नरं स्पृष्ट्वा न (आ) ८४.२६	रुद्रो रुद्रा भयकपितांगो (उ) १८.४५	रेवतां श्रोयुताश्रीश्च (उ) २८.१२
रामेश्वरं गदालोलं (आ) ८३.१७	रिपून्ध्याप्यप्रदाताद्यैः (आ) १०५.४०	रुद्र पुत्रस्य ते पुत्रान् (आ) ८७.४५	रुद्रा कृष्णस्त्रगादित्वं (आ) १६०.४३	रेवन्तपुत्राद्गोमाश्रयाश्च (आ) २०१.६
रामेश्वरं नरोत्तमा (आ) ८६.३२	रिपोः पुत्रस्तथा श्रोमान् (आ) ६.४	रुद्र तुत्रावमुत्सृजि (आ) ५.७	रुक्षन्ते शशयाऽव्याग्नि- (आ) १७३.२६	रेवन्तं पुत्रायित्वाय (आ) ८६.२३
रामेश्वरं परं तोर्यं (आ) ८१.६	रुषपादविषमन्यस्ते (आ) १६६.५०	रुद्र पुरुष सूक्तं च (आ) ४८.६१	रुक्षतीक्ष्णवरा शान्तैर्वनं (आ) १५१.३	रैवतश्चाक्षुषश्चैव तथा (उ) ५.४७
रामोऽपिचित्रकूटाच्च (आ) १४३.१५	रुमश्चपुष्टुरुमश्च (आ) १३६.३०	रुद्रं मुध्नसिमास्तम्भ (आ) २१३.४४	रुक्षदुर्बलयोवति नादा (आ) १५८.३४	रैवतो रैवतस्यापि रैवता (आ) १३८.१६
रामोऽपि प्रेषयामास (आ) १४३.१८	रुमिमां सत्यभामा च (उ) १६.१३	रुद्ररूपो च कल्याणे (आ) ४.१२	रुक्षं सफेनधच्छं च गृहीतं (आ) १५७.७	रैवतेष्टस्तवाभीमो वामदेवो (उ) ५.३१
रामोभवतः पितृभानु (आ) १४३.५	रुमिमां सत्यभामा च (आ) २८.११	रुद्र लंगलिकामूलं (आ) १८८.२	रुक्षायामाकृतनुं संखे (आ) १५५.२१	रोगध्नं युधिष्ठं चापि (आ) २०१.२८
रावणस्य गृहे सीता (आ) १४२.१७	रुमिमां सत्यभामा च (आ) १३६.६२	रुद्रस्याभ्यापराश्रयस्यास्तथा (उ) १०.३३	रुक्षः सवेदनः कृष्णः (आ) १६६.३६	रोगः पाप्माऽवरो श्याधि (आ) १४६.२
रावणि लक्ष्मणोऽच्छिन्न (आ) १४३.४६	रुमिमां सत्यभामा च (आ) १४४.८	रुद्रहे तुस्त्रिंशदातास्त्रि (आ) २३.४५	रुक्षोऽस्यार्हामिर्वायुविद् (आ) १५६.४७	रोगाद्विमुच्यते रोगी (आ) २३४.५४
रात्रिभूतं गुणानां तु (उ) ४.१७	रुमिमां सत्यभामा च (आ) १३६.६२	रुद्रोत्सथो हरिश्चैव वरं (उ) १७.२८	रुद्राभ्यामिदुरा कारास्तनु (आ) १६५.६	रोचनाकुं कुमेनैव (आ) ४३.२१
राशौभूतगुणानां तु (उ) ४.४८	रुमिमां सत्यभामा च (आ) १३६.६२	रुद्रासलवक्ष्णं वै मधु- (आ) २०२.२२	रुद्रिपक्षो ममाभीष्टो (प्र) ५.७३	रोचनान्धपुण्याणि (आ) १७८.१६
राशौभूतं तथा सर्वं (उ) ४.१६	रुमिमां सत्यभामा च (आ) १३६.६२	रुद्रावताराग्वक्ष्येह (उ) १८.१३	रुद्रिपक्षो ममाभीष्टो (प्र) ५.७३	रोणीं धृष्टा रोहिता (उ) ८६.२६
राशौभूतं रजे नैव (उ) ४.१८	रुमिमां सत्यभामा च (आ) १३६.६२	रुद्रावताराग्वक्ष्येह (उ) १८.१३	रुद्रिपक्षो ममाभीष्टो (प्र) ५.७३	रोचनं कृते कस्मादु- (उ) १८.३०
राशिभूतेषु तमसिभिर्भितं (उ) ४.३२	रुमिमां सत्यभामा च (आ) १३६.६२	रुद्रावताराग्वक्ष्येह (उ) १८.१३	रुद्रिपक्षो ममाभीष्टो (प्र) ५.७३	रोहितस्यं सतो गात्रमेव (प्र) ४.६८
राशिभूतेषु तमसिभिर्भितं (उ) ४.३३	रुमिमां सत्यभामा च (आ) १३६.६२	रुद्रावताराग्वक्ष्येह (उ) १८.१३	रुद्रिपक्षो ममाभीष्टो (प्र) ५.७३	रोहितस्यं सतो गात्रमेव (प्र) १५.१
राष्ट्रस्य शरणं राजा (आ) २३०.४६	रुमिमां सत्यभामा च (आ) १३६.६२	रुद्रावताराग्वक्ष्येह (उ) १८.१३	रुद्रिपक्षो ममाभीष्टो (प्र) ५.७३	रोधो वेगस्य वल्लूरम- (आ) १६२.२७
राहुकेतुर्ग्रहोद्ग्राहो (आ) १५.१४६	रुमिमां सत्यभामा च (आ) १३६.६२	रुद्रावताराग्वक्ष्येह (उ) १८.१३	रुद्रिपक्षो ममाभीष्टो (प्र) ५.७३	रोम्णां कीटस्तथा (प्र) ३२.५२

रोमक वातलं स्वातु (आ) १६६.३४
 रोमत्रयं वरिद्राणां रोगी (आ) ६३.६
 रोमहृषीऽसृजः काण्णयं (आ) १६४.१३
 रोमैर्कैकं रूपके स्याद्भूपानां (आ) ६३.५
 रोहिणीचन्द्र फार्योक्ता (उ) ५.५२
 रोहिणीवाङ्मूर्ध्नी च (आ) १७३.१६
 रोहितेभिर्भुक् प्रमि (आ) १०३.४
 रौच्यममिनकरं रूक्षं (आ) १६६.३७
 रौद्रे तु पुष्करद्वीपे (आ) ५७.४
 रौरवं नाम नरकं मुख्यं (त्रे) ३.४
 रौरवस्तेसमाख्यान (त्रे) ३.१०
 रौरवे चाध्वतामिर्लोकाल (आ) ८५.१०

स

सग संख्या वृत्त संख्या (आ) २१२.५
 सगद्विचक्रो रवतामः (आ) ४५.१५
 सगण यो विजानाति (उ) २६.६०
 सगणो लक्षणैश्चैव क्रमणो (उ) २२.७०
 सगणैरं कुशाद्यैश्च (आ) ६५.१०६
 सगणैश्चैकादशभिः पुष्कर (उ) २२.६३
 सगण्यं जनयेदेव पुत्रं (आ) ६५.२६

सक्षयेत्सखणोत्कर्षारं (आ) १५५.२४
 सक्षमणायं पंचदोषाः (उ) २२.३२
 सक्षमणेनानुकुलेन (आ) १४२.१५
 सक्षमणश्चायं सन्धुनो (आ) १४२.११
 सक्षमणो लक्षणश्चैव (आ) १५.४१
 (सक्षमीनारायणो) द्वाभ्यां (आ) ४५.२८
 सक्षमीपते चेति वर्तति (उ) २४.६०
 सक्षमीपते ब्रह्मपते मनोः (उ) ६.५१
 सक्षमीपते सर्वजगन्निवास (उ) ६.६
 सक्षमीश्चेतद्वीपाख्यं (उ) २४.६०
 सक्षमीयुतान परित्यज्य (त्रे) २६.५३
 सक्षमीस्तुष्टाव हरि (उ) ११.४
 सक्षमयावेशः किंचिदस्त्येव (उ) २३.३
 सक्षमयाश्चैव ज्ञानवैराग्य (उ) ६.७
 सङ्क्षेपव्यर्थेभ्यश्च भयमि (आ) १४३.४०
 संचनायासस्फोष्ण- (आ) १६७.३२
 संचयेच्छास्त्रश्रुतानि (आ) १११.२२
 सज्जा मे जायते तात (त्रे) २२.६२
 सज्जालोः शरपुष्पाया (आ) १८४.८
 सजीरितो वर्त्तमाने (आ) २०५.२२

सञ्जलाभः पितृन्देवान् (आ) २१३.६६
 सञ्जगाम्येव लभते (आ) ११३.५०
 सञ्जगामयामानवदेवतोगमा (त्रे) ४८.३०
 सञ्जं नैव च वेदेन (त्रे) ३४.२७
 सजित्यनेन जोषेन (आ) ११.३
 सज्जका स्तननागाश्च (आ) ५५.१६
 सलाटस्थं विश्वरूपं (आ) ४२.१८
 सलाटे कर्णयोरक्ष्णो- (आ) १००.६
 सलाटे वाहुतामिर्यं (उ) २२.३८
 सलाटे त्रीणि दीर्घा तु (उ) २२.४०
 सर्वगसारं शर्करायाश्च (उ) १४.१४
 सर्वगसारं शर्करायाश्च (उ) १४.१४
 सर्वगाशं तथापादे (आ) ११७.८
 सर्वगजलान्ता नद्यः स्त्री- (आ) ११५.५८
 सर्वगं च तदा देयं (त्रे) ४.१६
 सर्वगं तद्रसं दिव्यं सर्वं (त्रे) २६.३०
 सर्वगं तु तदा देयां (त्रे) २.३४
 सर्वगं त्रिकला कर्क- (आ) १७०.५७
 सर्वगं सुरदाश्च (आ) १६२.४४
 सर्वगं हरिताञ्च (आ) १=१.८

सवणादि न विक्रिया- (आ) १०६.२६
 सवणानि यवक्षार (आ) १७३.१०
 सवणेन नु संयुक्तं (आ) १८५.५
 सशुनाई कशियूणां (आ) १७१.४६
 साक्षा सर्वरसश्चैव (आ) १७७.८६
 सामस्तेषां जयस्तेषां (आ) २३०.२६
 सामुने बह्वो दोषास्ताऽन्ते (आ) ११५.६
 सालयेत् पञ्चवर्षाणि (आ) ११४.५६
 सालाप्रसेकोहस्तासं (आ) १४७.७
 सालामुत्रं तथा शुक्रं (त्रे) ३२.३७
 सलियाभावात्काचं लघु- (आ) ७३.१०
 सलीते परोक्षेऽस्मात्सि (आ) २०५.२४
 सल्लं पुष्टं नैव शर्म (उ) २६.१४
 सलगानां चैव स्वामित्वाद् (उ) २५.४३
 सत्प्यात्तु गोभयेभ्यं (त्रे) २६.७
 सत्प्यन्तिव कफः कण्ठं (आ) १५२.२६
 सत्प्रेष्वस्त्येव तिस्रोणि (आ) १५२.२३
 सीनस्वात्कार्यवैवर्ण्यं- (आ) १४७.५४
 सीलां करोति यो राजा (आ) १११.२६
 लुब्धमर्थप्रदानेन श्लाघ्य (आ) १०६.१०

लुकारो विश्रुता सेवं (आ) २०६.२
 लेखकः पाठकश्चैव (आ) ११२.१३
 लेपनाहुं वधारोश्च नैरि (आ) १६१.२२
 लपयित्वा तु रीरस्य- (आ) ५०.४३
 लेप्या तु गोमर्बं मू- (त्रे) २.८
 लेखिष्ठामानेचायव (त्रे) ३.३६
 लहो मुस्तविषयाश्च (आ) १७२.१६
 लोकचेष्टाप्रदत्तासं सुभ (उ) १६.२२
 लोक प्रसिद्धं स्यात्साध्य (आ) २४०.७
 लोकः प्रसीदेतामैवं (आ) १०५.३
 लोकयात्रा भयं लज्जा (आ) ११०.२७
 लोकानुवाद आचरणं परमा (उ) ७.६८
 लोकानुग्रहकृद्भिष्णुः (आ) ३२.५
 लोकाः पुण्या मयायां हि (आ) ८२.१४
 लोकांस्तोक्तयता लोके (त्रे) १.५८
 लोचनार्थमाश्रमं च्छन् (त्रे) १.२२
 लोछं कुंकुममञ्जिष्ठा (आ) १७७.३६
 लोछः सागवको धुष्ट- (आ) २०४.१०
 लोभ जालपरिच्छिन्न (त्रे) ३.१०२
 लोभ प्रमाद विषवासेः (आ) ११५.४४

लोभ मोहादयः पञ्च (प्रे) १५०
लोभ मोहादयः पञ्च (प्रे) २८.२८
लोभात् क्रोधः प्रभवति (आ) २२१.११
लोभेन विगतश्चैव (आ) १५.१०५
लोभो मोहः क्रोध एतै- (आ) २३५.६
लोह चूर्णतक्रीतं पाण्डु (आ) १८४.२६
लोहचूर्णाश्मचूर्णानि (प्रे) ४२.१७
लोहदानञ्च दातव्यं (प्रे) ३०.२४
लोहदानाद्यमस्तुष्येद्धर्मं (प्रे) ३०.१४
लोहदारुमयैः पाशैः (प्रे) १२.२०
लोहदारुमयैः पाशैः पुमा (प्रे) ४६.४८
लोहं लवणकार्पासं (प्रे) १६.४
लोहितो न हितो मत्स्य (आ) १४८.६
लौकिकध्यवहारोयं (उ) ३.६
लोह चूर्णं समायुक्तं (आ) १८५.२०

व

वंचतवीशे सदा पूज्य (आ) १६७.४०
वंशदिनेत्रं कुर्वीत षडष्ट (आ) १७२.४१
वन्णादीन् पालयामास (आ) १४२.१
वंशानुचरितयस्मात्तं (आ) २.२६
वंशाधिनी च वंशान् (आ) ८६.३८

वक्तुः स्याद द्विगुणं पुण्यं (उ) १.६६
वक्त्रं नाद्यान्नसौ (आ) २०८.१०
वक्त्रेण लाञ्छितं वायु- (आ) २३.३८
वक्त्रकेशा च या कन्या (आ) ६४.३
वक्त्रचक्रयुतश्चेत्स्यात् (उ) २६.१२६
वक्त्रत्वं नास्ति योगस्य (उ) १६.३४
वक्त्रे त्रोऽस्ति भयदो दर्शनं (प्रे) १५.२२
वक्त्रं नक्त्रं चक्रपातेन (प्रे) ७.२६
वक्त्री करोति वक्त्रं च (आ) १६६.३३
वक्त्रे अमुत्तमांगे अःन्यसेद्वै (आ) १६.२५
वक्षोभिर्विषमैनिः स्वः (आ) ६५.३३
वक्षणा नाहितः पायुव- (आ) १५६.४०
वक्ष्यामि पीडास्ना (प्रे) ६.५७
वक्ष्यामि मंत्रं परमादरेण (उ) २५.२४
वक्ष्येऽमच्युतस्तोत्रं शृणु (आ) २३४.१
वक्ष्ये गणादिकाः पूजाः (आ) २४.१
वक्ष्ये ज्वरनिदानं हि (आ) १४७.१
वक्ष्ये तत्परमं गुह्यं (आ) २०.१
वक्ष्ये प्रतिपादादीनि (आ) १२६.१
वक्ष्ये प्रमाणसंस्थाने (आ) ५८.१

वक्ष्ये मदात्ययादेशच (आ) १५५.१
वक्ष्ये मनोर्भविष्यस्य (आ) ८७.३३
वक्ष्ये वायुजयं देवि (आ) २००.१
वक्ष्ये विशेषं वैश्वदेवे (उ) १४.१७
वक्ष्ये सङ्करजात्यादि (आ) ६६.१
वक्ष्ये साङ्गं महायोगं (आ) २२६.१
वक्ष्येह मित्रं विदायाः (उ) २०.२१
वक्ष्ये ह सारान्पुनरन्यान् (उ) १४.१६
वचामांसी च बित्वञ्च (आ) १८०.१
वचोपकुञ्चिकाजाती (आ) १७२.२
वक्त्रातेः पद्मपत्रामै- (आ) ६५.६७
वक्त्रपाणिं च नैऋत्यां (आ) १६.१६
वक्त्रं चक्रं तथान्यच्च (आ) ४७.३१
वक्त्रं मुक्तामणयः सपद्म- (आ) ६८.६
वक्त्रं वा कुरुविन्दं वा (आ) ६०.२७
वक्त्रं शक्तिं तथा दण्डं (आ) ३४.४६
वक्त्रस्य यत्तण्डलसंख्य- (आ) ७०.३३
वक्त्राणि मुक्ताः सन्त्यन्ये (आ) ७१.२३
वक्त्रादिन्यायुधान्येव (आ) ११.२६
वक्त्राब्जहल चिह्नौ च (आ) ६५.६४

वक्त्रे तां वैपरीत्येन सूरयः (आ) ६८.४८
वक्त्रेषु वर्णयुक्त्या (आ) ६८.२०
वक्त्रैर्वक्त्रं विलिखितनान्येन (आ) ६८.४६
वक्त्रिचताशेष वित्तैस्तै (प्रे) ४६.५०
वटनिम्बशमीनाञ्च- (आ) १६१.२१
वटप्ररोहसदृशाः गुञ्जा (आ) १५६.४४
वटरोहांकुरो रुद्रतण्डुल (आ) १८५.२४
वटारोहिणवृक्षस्य (आ) २४१.२२
वटुकं दुर्गं विघ्नराजो (आ) २४.६
वणिक्कुसीदं दद्याद्यो (आ) २१३.६७
वणिक् कृष्यादि वैश्ये (आ) १०७.६
वणिक्प्रमादी भृतकश्च (आ) ११५.१६
वत्स कस्मात्त्वया पुण्यो (आ) ८८.४
वत्स कातिविषाविश्व- (आ) १७०.१६
वत्सतथ्यः प्रदापयेत् (प्रे) १४.५५
वत्सरानंतरं वीन्द्रनिःसारं (उ) १४.२८
वत्सव्यूहात्ततः सूर्यः (आ) १४१.६
वत्स्यस्य स्तनपाने च (उ) २६.४७
वदतस्तिष्ठतोऽन्यद्वा- (आ) २३०.३३
वदनं वलयाकारं प्रमाणं (उ) २६.७१

वदन्ति ये असुरा मूर्धरूपा (उ) ३.२६
वदिष्यति समग्रं ते (प्रे) ६.४६
वध बन्धविनिर्मुक्तश्च- (आ) ८६.१८
वन बन्धुनिरामित्रः (आ) ८७.१८
वनमालाधरः शृङ्गः समांसो (आ) ६२.७
वनमालाभिसंयुक्तं (उ) २६.८६
वनमाला मुखयुतमर्धनं (उ) २६.६५
वनमाला यथा देव (आ) ४३.४१
वनं जगाम गहनं (प्रे) ६.७
वनस्पतीनां च पतिर- (आ) १५.२३
वनस्य तस्य सध्वंस्य (प्रे) २७.१५
वनद्वनान्तरं निन्युर्वंदीनद (प्रे) ६.३२
वनेऽपि दोषाः प्रभवन्ति (आ) ११३.६
वनेऽपि सिंहा न नमन्ति (आ) ११५.१४
वने तु बिजने तत्र (प्रे) ७.५५
वन्दनी हृदयासक्तात्सार्द्धं (आ) ११.२८
वन्ध्यागर्भं करो पीता (आ) १८५.३४
वन्ध्यापि लभते पुत्रं (आ) २४१.३६
वपनं मेखला दण्डो (आ) २२२.५८
वपुष्माञ्छात्मलस्येश- (आ) ५६.५

वयमापो वयं पुष्पवी वयं (आ) ३०.४३	वरो वरेण्यो वरदस्तुष्टिद(आ) ८६.४५	वयं वृत्तिन्तु योऽरथाद् (मे) ३८.२३	वसिष्ठस्यानंरं तु (उ) १३.४५	वहेत्यतिपदाद्ये च (आ) २००.४
वयं ते तत् कामाय (मे) १६.२६	वर्षः पितृकाम्बद्धान् (आ) १६१.३०	वरातिवयं कांस्थयान् (उ) २८.६३	वसुभ्यस्त्वामहं विप्र (मे) ८.१७	वह्निस्तु तुवंसोर्वाणे (आ) १३६.६५
वयं हेम वयं धान्यं (मे) ३०.४४	वर्जयन् क्षुद्रसंवादमदुष्ट- (आ) १०८.३	वर्षेद्वये समाप्तिवच (आ) १२६.१२	वसुराजो यासुहं वै (आ) २४१.३३	वह्नेरप्यवरा नित्यं किंचित् (उ) ७.७४
वरदोऽहं सदा तस्य (मे) १४.५१	वर्जयेत्स्वराय्यादि न (आ) ६६.६०	वयं यावत् क्रिया कार्यां (मे) २६.३४	वमुद्वद्वदिनिमुनाः (मे) १०.२२	वह्नीो वधश्चायुर्बुद्धि (आ) ४६.३३
वर प्रदाय शान्ताय (आ) २३.२६	वर्जयेद्यस्तकाष्ठेनु (आ) २१३.५२	वयं भूवानया वापि (आ) १७४.१५	वमुक्तेदैवचविरतिर्मुदित (आ) २०६.१४	वाकुली सोमराजो च (आ) २०४.५५
वरमेकाप्यपहृता न तु (मे) ४२.१०	वर्णं दोत्युपपन्नं हिमनि (आ) ७०.३४	वर्षागानं वेद विदे च (मे) ४८.४३	वसेत्स्वन्नरके घोरे दिनानि (आ) ६६.७३	वाकाणि पावनपायुश्च (उ) ५.१०
वरं वरयभद्रं ते वरदो (उ) १६.६१	वर्णं स्थाति विभुत्वाद्य- (आ) ७१.१६	वर्षागानं वेद विदे च (मे) ४८.४३	वस्तु तैजसकं प्राज्ञो (आ) २३६.१६	वाक्पाणिपादं वायुश्च (आ) २४०.३
वरं विन्ध्यटिष्या (आ) ११३.११	वर्णाधिषयं मुस्तं च (आ) ७०.१७	वलयो दुःशुभिः पद्मो (आ) ४७.२८	वस्तु प्रावरणे श्रेष्ठो (आ) ५६.१७	वाक्पाणिपादवापयस्यं (आ) ६६.२३
वरं हि नरके वासो न (आ) १०६.३	वर्णानाञ्चैव सर्वेषां (मे) ६.५०	वल्कलैः साधिनं निप्त (आ) १७५.१८	वस्तु यज्ञोपवीतानि (मे) ४०.३७	वाक्पाण्ड्योनिवर्धन (मे) ४६.७५
वरयेत्कुलजां प्राज्ञो- (आ) ११०.५	वर्णानुयायिनस्तेषा (आ) ७०.१५	वल्गुनी गृहगोधा वा (मे) २६.५७	वस्तु ययं च दातव्यं (मे) १५.११	वाक्पञ्चानं भवेज्ज्ञानादहं (आ) २३६.२
वरव्याजेन पशुतां याचितः (आ) ६८.२	वर्णाश्च चत्वार इह (मे) ४८.२०	वल्मीकं मय्नालञ्च (आ) ११३.७	वस्त्राणि मुकुटं घंटा (आ) ८६.१५	वाक्पञ्चानं भास्वी तु (उ) १.८८
वराहमुत्तिष्ठानं तुषाल- (उ) २६.७०	वर्णाश्रमविरुद्धानि (मे) ३.७३	वयं गमति कारिण (मे) ६.८३	वस्त्राणि लोहखंरानि (मे) ८.२२	वाक्पञ्चानं भवेज्ज्ञानादहं (आ) २३६.३
वराहरूपो भगवान् (मे) ६.१२०	वर्णाश्रमाचारवता पुरुषेण (आ) २२६.७	वशादन्त्यन्ता वेनि (आ) २०४.८५	वस्त्राणां प्रणियम्येव नरं (आ) ६६.४४	वाक्पञ्चानं भास्वी तु (उ) १.८८
वराहं वामनं विष्णुं (आ) २३३.३	वर्णाश्रमादि धर्माश्च (आ) ३.३	वशयश्च पुत्रोऽयं करो (आ) ११५.२०	वस्त्राणां प्राकृति कृत्वा (मे) ४.१७५	वाक्पञ्चानं भास्वी तु (उ) १.८८
वराहायनमः पादो (आ) १२७.१५	वर्णनं तद्विरोधोममयु (आ) ७५.२	वसन्ते षोडश समाः (आ) ८६.७६	वस्त्रेणाच्छादयित्वा तु (आ) ४८.५७	वाक्पञ्चानं भास्वी तु (उ) १.८८
वराहो रक्षतु जले (आ) १६४.१०	वर्णोऽञ्जलयया कान्ध्या (आ) ७१.१७	वसन्ते षोडश समाः (आ) ८६.७६	वस्त्रेणाच्छादयेत् तान् तु (मे) ३७.१४	वाक्पञ्चानं भास्वी तु (उ) १.८८
वरिष्ठश्च गरिष्ठश्च (आ) ८७.३४	वर्णोऽञ्जलयया कान्ध्या (आ) ७१.१७	वसन्ते षोडश समाः (आ) ८६.७६	वस्त्रेणाच्छादयेत् तान् तु (मे) ३७.१४	वाक्पञ्चानं भास्वी तु (उ) १.८८
वरुणफलस्यरसं करेण (आ) २०३.४	वर्णोऽञ्जलयया कान्ध्या (आ) ७१.१७	वसन्ते षोडश समाः (आ) ८६.७६	वस्त्रेणाच्छादयेत् तान् तु (मे) ३७.१४	वाक्पञ्चानं भास्वी तु (उ) १.८८
वरुणात्पादहीनाश्च (उ) ७.४४	वर्णोऽञ्जलयया कान्ध्या (आ) ७१.१७	वसन्ते षोडश समाः (आ) ८६.७६	वस्त्रेणाच्छादयेत् तान् तु (मे) ३७.१४	वाक्पञ्चानं भास्वी तु (उ) १.८८
वरुणो वशिष्ठो रम्भा (आ) ५८.११	वर्णोऽञ्जलयया कान्ध्या (आ) ७१.१७	वसन्ते षोडश समाः (आ) ८६.७६	वस्त्रेणाच्छादयेत् तान् तु (मे) ३७.१४	वाक्पञ्चानं भास्वी तु (उ) १.८८

श्रीगरुडमहापुराणम् : : श्लोकोक्तसूचिका

बाचं बागीश्वरीं पुष्टिं (आ) २१४.३८
बाचश्च कारणतद्वत्पायो (आ) १५.५४
बाचा विहितसायनं (आ) ११५.५०
बाचैव यत्कृतं कर्म (प्र) १८.३
बाध्यतामिदमुज्जातः (आ) ६६.२५
बाध्यादिभिः संयुतैव (उ) १६.१००
बाजिवारणवीहानां (आ) ११०.१५
बाजे बाजे इति प्रीत्या (आ) ६६.२८
बाणाष्टनवकेषु स्यात्तला- (आ) २०८.१४
बाणोति सज्जकावीरं (उ) १६.८२
बाणो विजानाति हरे- (उ) १६.२१
बात इत्यभिधिचाराय (आ) ४८.१८
बातकुण्डलिकेत्येवमुत्रं (आ) १५८.२७
बातपित्तहरो रक्षो (आ) १६६.५२
बातपित्ताग्निवत्पित्तं (आ) १३३.८
बातपित्ते श्रणे व्याधौ (आ) २०१.२६
बातरश्मिनिदानं ते वक्ष्ये (आ) १६७.१
बातरश्मिनिदानं काला- (आ) १७०.४०
बात व्याधिनिदानं ते (आ) १६६.१
बातव्याध्यश्मरीकुण्डः (आ) १५७.२६

बातशूलस्य चैव (आ) १७७.४०
बातशोणितसंशोधो (आ) १६६.४६
बातश्लेष्मोज्ज्वाः श्लेष्म- (आ) १६४.६
बातास्तिपात्कफानुष्णा (आ) १५४.८
बाताद्रुक्षारणं पिप्पला- (आ) १६४.३७
बाताधिकेऽधिकं तत्र (आ) १६७.१२
बातानुलोम दीप्तान्ते- (आ) १७३.३२
बातानुलोमनीलध्वीपेया (आ) १६६.५५
बातामिश्रतं कृच्छानां (आ) १५६.५३
बातेन शून्यतादयस्य (आ) १५४.२
बातोऽष्टधापृथग्दोषैः (आ) १६०.३३
बातोऽस्वणास्तस्य (आ) १६०.३७
बाद्यं गीतं च नृत्यं च (आ) १८.१०
बाधप्रस्थाश्रमवक्ष्ये (आ) १०२.१
बाधप्रस्थो ब्रह्मचारी (आ) १०२.२
बाधो कप तदागानामा- (प्र) ३८.२६
बाधोक्तवतशान्ति (प्र) २२.४
बाध्यां कृते गवां गोष्ठे (प्र) ४१.३
बाध्यादीनां त्रयाणां च (उ) १.८७
बामदक्षिणातोयुक्तावाङ् (आ) १८.२३

बामदक्षिणसंस्थाश्च (आ) २००.२
बामनासापुटेनैव (आ) ३४.२८
बामपाश्वर्यस्थितः प्लोहा (आ) १६१.२४
बामपाश्वर्येन स्वपिति (आ) ४६.३०
बामाक्षिमज्जनं जिह्वा (आ) १६८.५४
बामाक्ष्यो निर्भमे संजा (उ) १३.३४
बामानं दक्षिणानेच (आ) १७८.१८
बामाचार समो बाधुर्नामते (आ) ६७.३०
बामादेवो प्रतिष्ठा च (आ) २३.४१
बामावर्त्तं निम्नमर्त्यं (आ) ६४.११४
बामेन गमनं श्रेष्ठं सर्वं (आ) २००.८
बामेन वामिका प्रोक्षता (आ) ६७.२६
बामेनैव परावृत्य (आ) २१८.२५
बायोः प्रतीकं यदि (उ) १.३४
बायवीयां तनुं याति (प्र) १०.८६
बायवकोणे भवितुपूर्वं (उ) २४.८४
बायव्यां रक्ष मां देव (आ) १३.६
बायव्यां सर्वपं दद्यात् (आ) ४२.१४
बायव्या उदरं गृह्य (आ) १८२.१३
बायुः कट्याभितः (आ) १६६.४३

बायु कोणे ज्ञानधराय (आ) १६८.५
बायुः खे खञ्ज भूतादौ (आ) २२४.११
बायुनीर्यं च तत्प्रोवर्त्तं (उ) २६.४५
बायुना कण्ठरुद्धं न (आ) १४७.१६
बायुना भ्रमणात्राणां ये (आ) १७४.११
बायुभूतः क्षुधाविष्ट (प्र) १६.१
बायुभूताः प्रवाञ्छन्ति (प्र) १०.५२
बायुश्चक्षुस्तथा श्रोत्रं (आ) १५.८४
बायुमुत्पादमास वत्सगन्तरे (उ) १३.६
बायुर्नखान्द्वैत्यपते गुहोत्वा (आ) ७५.१
बायुः शान्तो लघुः (आ) १६८.१६
बायुश्चात्र सरकृच्छरं (आ) १६१.१६
बायुः सर्वगतः सृष्टः (प्र) १७.८
बायुस्ततो निवार्यते (आ) १५७.१२
बायोर्नन्तरं बाणोष्णम् (उ) २.४६
बायोरावरणं बासो (आ) १६७.३०
बायो ऋचात्मकै प्राणै (आ) १६७.१६
बायो बायुश्च विपतित्व (आ) १४१.१४
बाय्वग्न्याग्निं च द्रुपं (प्र) ५.८३
बारवः पदममुद्रां (आ) ३६.८

बारहो चैव माहेन्द्रो (आ) १३४.५
बारिद्वस्तुपित्तमाप्ति (आ) ५१.२२
बारिपिष्टं वक्ष्यते (आ) १७७.३७
बारिद्वयं निलाकाशैर्वृतं (आ) ५७.६
बारणं नावगाहं च (आ) ५०.१२
बारणं श्वपणं चैव तव (आ) ५६.२४
बारणैश्च श्वपणैश्च तव (आ) ८७.३८
बारदं वये रक्षते पुत्रो (आ) ६५.३१
बारिपकं पिष्टमाभाति (प्र) ५.१४३
बारिनामा वानस्पृ (उ) २८.२२
बारिनामा कृपिणा (उ) २८.२७
बारिस्वरसं वृत्ते (आ) १७१.६६
बारिनामहितं शुद्धं सर्वदोष- (आ) ६१.७
बारिस्वरं यथा ध्वजं (आ) ५६.८
बारिनी परिधारयति (प्र) ३२.८६
बारिनामं निपतयति (आ) १७१.३५
बारिनि जीर्णानि यथा (प्र) १०.८४
बारिनि जीर्णानि यथा (प्र) १८.४२
बारिनामं विद्यमानाया- (आ) १७०.१२
बारिनामः खण्डमभ्युत्तः (आ) ७०.२७

वासुकिः शंखपालश्च (आ) १६७.१२	विकर्मा जायते प्रेतो (प्र) २०.४२	विज्ञातदुष्कृति सहस्र (आ) २२८.२०	वितथस्य सुनोमम् (आ) १४०.६	विद्याधरश्चोपसेनो (उ) ६.४
वासुकिस्तक्षकश्चैव (आ) १२६.२८	विकलेऽपि कृते श्राद्धे (आ) ८६.८०	विज्ञानरहितः प्राणः (आ) २३७.३	वित्तिकवाविरितनुं भद्रा (उ) २५.५४	विद्यानाम कुरुपरुष- (आ) ११५.८१
वासुदेवस्तच्छायाभाति (आ) २३०.३१	विकारे भोजने दुग्धं (आ) २०१.२१	विज्ञाय जावत्प्राश्च (उ) २८.१४	वित्तिलुत्तमाचो स्या (उ) २५.३७	विद्यापहागो मयः (आ) २२५.३३
वासुदेवं गुरुं नरवागर्णं (आ) २०७.१	विकारैः विलम्बते (आ) १५५.१८	विज्ञाया कटुका निवृत्ता (आ) २०४.२०	विद्यस्थस्तु पचेत्पक्व (आ) १७४.२४	विद्यां पुत्रं द्रव्यजातं (उ) २५.२१
वासुदेवं जगन्नाथं (आ) ३२.१३	विकाशिविशदं मद्यं (आ) १५५.२	विज्ञं गन्धपाषाण (आ) १७६.६	विद्यर्मा च शतद्रव्यमद्य (उ) ५५.११	विद्यार्थं लभते क्षेत्रं (आ) २४१.३८
वासुदेवं हृषीकेशं (आ) १३१.११	विक्रमो दण्ड हस्तश्च (आ) १५.११७	विज्ञं त्रिकलाचूर्णं (आ) १७०.३३	विद्यारी कन्दवद्वृत्ता (आ) १५६.३२	विद्यावृत्तवते देयं मूलं (प्र) ३७.१६
वासुदेवस्य भायानुमाया (उ) १६.६	विघ्नेनो विष्णुरित्येते (आ) ४३.१२	विज्ञं भद्र मुस्तञ्च (आ) १७६.१०	विद्यारी कन्दस्वर्गसं (आ) १७२.१३	विद्यां शिल्प भूतिः (आ) २१३.१००
वासुदेवस्य यक्षचक्रं (आ) १६४.२४	विचारणेन विभजेत् (आ) १६७.५०	विज्ञं किमन्यः (आ) २०४.१६	विद्याह्वाले भूततस्य (आ) १६७.५	विद्या सरस्वती प्राच्यं (आ) ८६.२४
वासुदेवाख्यतत्त्वेनं हुत्वा (आ) १२.६	विचरन्ति कथं लोके (प्र) २०.३	विज्ञं मधुकं पाठं (आ) १८४.१४	विदूरस्य सुतस्याथ (आ) १३६.५१	विद्यां विजह्य वञ्च (आ) १४३.४४
वासुदेवास्तमुत्पन्नो (उ) १६.१६	विचार्यैवमुमाद्या भारत्याः (उ) १७.१७	विज्ञं त्रिकला कृष्णा (आ) १७१.२३	विदूरस्य सुतस्यात् (आ) १४०.३१	विद्युत्सर्पविपोद्गे (आ) १६४.२७
वासुदेवे मनोयस्य जप (आ) २३०.२५	विचिन्तानगरे तत्रविचित्रो (प्र) ५.१२०	विज्ञं गङ्गा मराजादि (आ) १७२.२८	विद्याकिं प्रमालक्ष्मी (आ) २४१.२	विद्यान्मयकवजादि (आ) २०.१०
वासुदेवो जगद्धाता ध्येयो (आ) ६२.१६	विचित्रां रक्षयेत् पूजा (आ) १३३.१६	विज्ञं गलोह चूर्ण-तु (आ) १७२.२७	विद्या कुन्ती निकुम्भा (आ) २०४.४७	विद्वध्विहीहृद्गो- (आ) १६७.५५
वासुदेवो जगन्नाथो (आ) १४.३	विचित्रां रक्षयेत् पूजा (आ) १३३.१६	विज्ञं गङ्गा कुण्डलिनी (आ) १७१.१६	विद्याघातो ह्यनभ्यासः (आ) १०६.२६	विद्वधश्च भवेत्तत्र (आ) १६८.२०
वासुदेवो ध्रुवः शुद्धः (आ) ३२.४	विचित्रवर्णं विशुद्ध (आ) ६६.२१	विज्ञं भद्रमूलविष्टम् (आ) १६५.१४	विद्याघातो ह्यनभ्यासः (आ) १०६.२६	विद्वद्भां हेमवीलश्च (आ) ५६.१०
वासोदश्वन्तः सार्वभौम (आ) ५१.२४	विच्छिन्तितो च वंशस्य (आ) ६५.५	विज्ञं भद्रमूलविष्टम् (आ) १६५.१४	विद्याघातो ह्यनभ्यासः (आ) १०६.२६	विद्वद्भां हेमवीलश्च (आ) ५६.१०
वास्तवं ये विज्ञानेति (उ) ११.३०	विच्छिन्नदुःखस्य तदाधि- (उ) ६.३४	विज्ञं भद्रमूलविष्टम् (आ) १६५.१४	विद्याघातो ह्यनभ्यासः (आ) १०६.२६	विद्वद्भां हेमवीलश्च (आ) ५६.१०
वास्तुं संक्षेपतो बध्यते (आ) ४६.१	विच्छिन्नदुःखस्य तदाधि- (उ) ६.३४	विज्ञं भद्रमूलविष्टम् (आ) १६५.१४	विद्याघातो ह्यनभ्यासः (आ) १०६.२६	विद्वद्भां हेमवीलश्च (आ) ५६.१०
वास्तोष्पतिति मन्त्रेण (आ) ४८.३५	विच्छिन्नदुःखस्य तदाधि- (उ) ६.३४	विज्ञं भद्रमूलविष्टम् (आ) १६५.१४	विद्याघातो ह्यनभ्यासः (आ) १०६.२६	विद्वद्भां हेमवीलश्च (आ) ५६.१०
विकर्मं कुरुते यस्तु (प्र) १३.१४	विच्छिन्नदुःखस्य तदाधि- (उ) ६.३४	विज्ञं भद्रमूलविष्टम् (आ) १६५.१४	विद्याघातो ह्यनभ्यासः (आ) १०६.२६	विद्वद्भां हेमवीलश्च (आ) ५६.१०
विकर्मणः प्रभावेण (प्र) १८.२८	विच्छिन्नदुःखस्य तदाधि- (उ) ६.३४	विज्ञं भद्रमूलविष्टम् (आ) १६५.१४	विद्याघातो ह्यनभ्यासः (आ) १०६.२६	विद्वद्भां हेमवीलश्च (आ) ५६.१०

विधिना कुलेते यस्तु (श्रं) ३५.१०	विन्यस्य तानि वृत्तानि (श्रं) ४०.४६	विप्रेम्यश्च कृतात्मर (आ) २२७.८	विमोहे पतते गुरे (श्रं) ३.६१	विवाहर्भोजोपिचसेयुः (उ) २७.११८
विधिना चतुरैरलमेको (श्रं) ४५.२	विगत्यष्टं लेकरेखा (आ) ६३.१२	विप्रेनियमनः कारयः (श्रं) ३५.२२	विरक्त इन्द्रियाचम्भः (श्रं) ६.४६	विवाहर्नैव कुर्वीत (श्रं) २६.११
विष्णु इव शोभाचिरा (आ) २३७.४	विश्वपुरः स्थलेदद्याद (श्रं) ४०.४७	विप्रोवाक्वर्षा देवो (श्रं) २१.६	विरजस्तु महातीर्थं (आ) ८१.१७	विवाहोस्सज्जन्तं याजं (श्रं) ४१.२
विद्वतिः सप्तमी तासां (आ) ५.८६	विपस्नास्ते तु विकिर- (श्रं) १०.६५	विप्रोविप्रेण संस्पृष्ट (आ) २२२.३	विराज तरयं नास्ति (उ) १०.२४	विवाहोस्सकपर्वं धु (आ) १०७.२६
विद्वया सन्निधौमपि (श्रं) ३२.८६	विपरीतरतिः कामः (आ) ११४.७	विषकलेवच पृथक् (श्रं) ३४.१३०	विरजान'तरं विप्रं' (उ) १०.४३	विधिर्भूतनि योगेभ्य (श्रं) ६.४७
विद्वयादावेवानुगतो (आ) २०५.२३	विपरीतास्मानकं स्याद्- (आ) २१०.५	विमवे दानवक्रितश्च (श्रं) २४.४५	विराजस्तज्ञां भागो (उ) १३.२७	विमोहो देवभीशास्तु (आ) १३८.५०
विनतागस्तु पृथो द्वौ (आ) ६.५६	विपरीतैः परप्रेष्या निद्रं (आ) ६५.३०	विभागैःकुस्य ये (आ) १५७.२८	विराजतमरे राजा (श्रं) ६.५	श्रिदिशाकच खर्गने (आ) १३८.८
विनत्यस्वर्गपि भावेषु (श्रं) ६.६८	विपरीतो निरायस्तु (आ) १५७.१४	विभुं प्रभुं विद्वद्वरं (आ) २३४.६६	विरिचिर्नैव ताकं तु (उ) १०.२२	विवेक प्रवर्धं गृह्यं यथा (श्रं) ६.८२
विनस्य मूर्ध्नि ततोयं (आ) ५०.५१	विषः पञ्चशतं जप्यं (आ) २२२.३२	विभ्राजः मुकुतेः पुत्रो (आ) १४०.१३	विरुद्धं वर्जयेत्कमप्रेत (आ) ६६.४१	विशारदो वनाध्यक्षः (आ) १५.१०६
विना दयां तीर्थयात्रा (उ) २३.२८	विषयोविषवह्नुयोगश्च (आ) ११४.४५	विभ्राजित्यनु वाकेन (आ) २१४.३५	विरुद्धयोगचानयोः सर्वं (उ) ३.३४	विशालं जनपांभातं (आ) १३८.१२
विनादेहेन कस्यापि पुत्र (श्रं) ४६.१७	विषः सन्तप्तकः (श्रं) ७.३	विभ्राजित्यनु वाकेन (आ) २१४.३५	विरुद्धयोगचानयोः सर्वं (उ) ३.३४	विशाला करवीरञ्च (आ) १६२.२७
विनायकं मूलिकायं (आ) १२६.२४	विप्रस्य ब्राह्मणो माय्यां (श्रं) २८.३४	विभ्राजित्यनु वाकेन (आ) २१४.३५	विरुद्धयोगचानयोः सर्वं (उ) ३.३४	विशालाक्षीं दमकीरवेने (आ) १२०.४
विनायकं पुराणं च बृहद् (उ) १.६७	विप्रस्य शंखकुमुद (आ) ६८.२२	विभ्राजित्यनु वाकेन (आ) २१४.३५	विरुद्धयोगचानयोः सर्वं (उ) ३.३४	विशालानां परं ब्रह्म' (उ) ४.४७
विनायकं मूलिकायं (आ) १२६.२४	विप्रस्य शंखकुमुद (आ) ६८.२२	विभ्राजित्यनु वाकेन (आ) २१४.३५	विरुद्धयोगचानयोः सर्वं (उ) ३.३४	विशालोऽवधभाक्षीयं (आ) ८४.३६
विनायको प्लष्टष्टस्य (आ) १००.१	विप्राणां भूषणं विद्या (आ) ११३.१३	विमलोत्कषिणी ज्ञाना (आ) ३४.२३	विरुद्ध योगचानयोः सर्वं (आ) २३५.८८	विशित्वा बोधयामासतदा (उ) ५.६
विनायकनयाः देव (आ) २३५.४	विप्राणां भूषणं विद्या (आ) ११३.१३	विमानं च तथा ब्रह्म (आ) ४७.२७	विरुद्ध योगचानयोः सर्वं (आ) २३५.८८	विशित्वा भानकरवाद् (उ) २५.४१
विनिष्पन्न समाधिस्तु (आ) २३०.१५	विप्राणां भूषणं विद्या (आ) ११३.१३	विमानवरमाकूटः सेव्य (श्रं) ३४.८६	विरुद्ध योगचानयोः सर्वं (आ) २३५.८८	विशित्वा वैदुषं प्राप्नो (उ) १७.३
विनिष्पन्नमित् भवत्या (आ) २३४.४६	विप्राणां भूषणं विद्या (आ) ११३.१३	विमानवरमाकूटः सेव्य (श्रं) ३४.८६	विरुद्ध योगचानयोः सर्वं (आ) २३५.८८	विशुद्धं च विक रस्यं (आ) ४३.३३
विनीतत्वाविनीतत्वे (श्रं) ७.६६	विप्राणां भूषणं विद्या (आ) ११३.१३	विमानवरमाकूटः सेव्य (श्रं) ३४.८६	विरुद्ध योगचानयोः सर्वं (आ) २३५.८८	विशुद्धं निर्ममं शान्तं (श्रं) ६.१११
विन्द्यश्च परिवाजश्च (आ) ५५.८	विप्राणां भूषणं विद्या (आ) ११३.१३	विमानवरमाकूटः सेव्य (श्रं) ३४.८६	विरुद्ध योगचानयोः सर्वं (आ) २३५.८८	विशुद्धः सर्वपापेभ्यो (श्रं) ३५.१६
विन्द्योत्तरजवे विजान (आ) ३०.१४	विप्राणां भूषणं विद्या (आ) ११३.१३	विमानवरमाकूटः सेव्य (श्रं) ३४.८६	विरुद्ध योगचानयोः सर्वं (आ) २३५.८८	

विशुद्धगाम्भारी मूलं (आ) १६०.१७	विश्वाय विश्वेश्वराय (आ) १३१.३	विषवन् तु जानीयात्सं (आ) ६७.१७	विष्णुं बुद्धिरिति श्रोतं (उ) १६.४४	विष्णुं लोके स वै याति (मे) २.२८
विशुद्धं चैव मुक्ताग्रं (आ) १५८.२८	विश्वामित्रं भूरुद्राजः पत्नं (आ) ५८.१५	विषशीतापहो मंत्रवर्जितः (मे) १४.५	विष्णुं ब्रह्मादिरूपाणां (उ) ४.६	विष्णुं गन्धाय चक्राय (आ) ३३.१५
विशुद्धास्यो मुहुः शू (आ) १५०.१०	विश्वामित्रप्रतिपन्नातां (मे) ४७.११	विषादप्यमृतं ग्राह्यम (आ) ११०.८	विष्णुं भक्तिं प्रवक्ष्यामि (आ) २२७.१	विष्णुं तेषां देवानां (आ) ४३.२
विशेषतो ह्युत्तमुणा- (उ) १२.१६	विश्वेन रहितं तद्वत् (आ) ६१.१२	विषाहं हव हनानां च (आ) १०६.१६	विष्णुं भक्तियस्य (आ) २३०.३७	विष्णुं सर्व्वान्तेजाश्च (आ) ८७.४७
विशेषात्तत्र गरुडदेवस्त (उ) १०.४६	विश्वेभ्यो देवेभ्यः (आ) २१८.१०	विषान्मूषांतिसारश्च (आ) १४७.२८	विष्णुं भक्तोऽति तेजस्वी (मे) ६.२६	विष्णुं स्वतरो रम्भा (आ) ५८.१६
विशेषात्त्वण वामं तेन (मे) २६.३२	विश्वो विश्वभूताराध्यो (आ) ८६.४३	विषम्भे घटिकाः पञ्च (आ) ५६.४२	विष्णुं मुद्गिष्य दातव्या (मे) ४.१५१	विष्णुं स्थाने मुक्तं (मे) ३२.११८
विश्वे काष्ठचयने तथा (मे) ४.४६	विषजः सविषप्राणि (आ) १६२.३८	विष्टम्भि काञ्च (आ) १८२.२१	विष्णुं न पुत्रपिपत्ति (आ) २२३.३५	विष्णुं स्वर्णमयः वाय्वो (मे) ४०.३२
विश्वे काष्ठचयने तथा (मे) १५.३१	विषं गोष्ठी दरिद्र (आ) ११४.२६	विष्टरेणस्पृष्टव्यान्याम- (आ) ४८.२६	विष्णुं यमं च सम्पूज्य (मे) ४४.७	विष्णोर्मान्त्रियस्यं स्तोत्रं (आ) ४५.३१
विश्वे भूत संशोध्यं (मे) ५.६८	विषं तु चरुघृष्टस्यं (उ) ४.३८	विष्टादेवो पीडयमानं (उ) २८.१३५	विष्णुं संस्मरतः सा मे (आ) २२७.१६	विष्णोः कथात्वा बर (उ) २०.३२
विश्वे भूत संशोध्यं (मे) ४.५१	विषं नृणां चित्तयेत् (आ) १६१.१६	विष्णवे वासुदेवाय (आ) ३१.२५	विष्णुं हरि भूततत्त्वे (उ) १६.२५	विष्णोर्मन्त्रे हस्तपादा (उ) २४.१८
विश्वदेवास्तु विश्वायाः (आ) ६.२७	विषमाक्षरपादं वा पञ्च (आ) २११.६	विष्णवे बुद्धिकार्यं च (आ) ४३.८	विष्णुं मानन्दमद्वैतं (आ) २२८.२	विष्णोः राज्ञामुत्तरेण- (उ) ११.५०
विश्वभूत्यामदेवेन्द्रो (आ) ८७.४	विषमाधुपधानाञ्च (आ) १६६.३१	विष्णवे श्रीधराय (उ) २४.१११	विष्णुं मानन्दमद्वैतं (आ) २२८.२	विष्णोः रात्रौ त्वारं (आ) २१.४.२६
विश्वरूपं तमेवैकमति (आ) २३५.३८	विषमैर्धनहीताश्च व (आ) ६५.५५	विष्णावे ब्रह्मशब्दो (उ) २.३५	विष्णुं मुद्गिष्य दातव्या (मे) ४०.६०	विष्णोः रात्रौ त्वारं (आ) २१.४.२६
विश्वरूपं बन्धितोर्थं (मे) ६.७३	विषमृद्धि न व्रजेच्च (आ) १६.३१	विष्णुक्रान्तात्मलमोष (आ) १८६.१६	विष्णुं रूप द्विज श्रेष्ठ (मे) ४७.३१	विष्णोः रात्रौ त्वारं (आ) २१.४.२६
विश्वमिन्द्र ऋषिस्त्वेव (उ) ७.७२	विषमे वेगवती सागः (आ) २१०.३	विष्णुं जिष्णु पयनामं (आ) २.१५	विष्णुं रूपरेखातं वारि (आ) २२४.५	विष्णोः रात्रौ त्वारं (आ) २१.४.२६
विश्वामित्र सुतायैव (आ) १४५.४३	विषमो विषमारम्भः (आ) १४७.५६	विष्णुं देहं समुत्पन्नो (मे) ४.१५	विष्णुं रेखादमी गोता (मे) २६.२४	विष्णोः रात्रौ त्वारं (आ) २१.४.२६
विश्वामित्रस्य यज्ञं (आ) १४३.६	विषमो विषमारम्भः (आ) १४७.५६	विष्णुं देहं समुत्पन्नो (मे) २.३२	विष्णुं रेखादमी गोता (मे) २६.२४	विष्णोः रात्रौ त्वारं (आ) २१.४.२६
विश्वामित्रदेवरात (आ) १३६.८	विषमो विषमारम्भः (आ) १४७.५६	विष्णुं देहं समुत्पन्नो (मे) २.३२	विष्णुं रेखादमी गोता (मे) २६.२४	विष्णोः रात्रौ त्वारं (आ) २१.४.२६
विश्वामित्रो भूगुरोर्वं (उ) २४.३०	विषमो विषमारम्भः (आ) १४७.५६	विष्णुं देहं समुत्पन्नो (मे) २.३२	विष्णुं रेखादमी गोता (मे) २६.२४	विष्णोः रात्रौ त्वारं (आ) २१.४.२६
विश्वामित्रो वसिष्ठो (उ) ५.२४	विषमो विषमारम्भः (आ) १४७.५६	विष्णुं देहं समुत्पन्नो (मे) २.३२	विष्णुं रेखादमी गोता (मे) २६.२४	विष्णोः रात्रौ त्वारं (आ) २१.४.२६

श्रीगण्डमहापुराणम् : श्लोकानुक्रमणी

विष्णवादिविष्णुपट्यन्ता (श्रे) ५.३८	विस्फोटपिटिका पाप (आ) १६४.२७	वृषादनी छिन्नकटा (आ) २०४.३३	वृषिचका श्रम्यता काली (आ) २०४.६	वृष्णश्च निवृत्तिः पुत्रो (आ) १३६.३३
विष्वक्सेन मर्षशाग्या (आ) १२६.६	विसंभाज्जिष्टमेहेच (आ) १५६.३	वृषाम्लं कफवातघ्नं (आ) १६६.२०	वृषणस्य मयुः पुत्रो (आ) १३६.२६	वृष्यञ्च मयुरं सपि- (आ) १६६.४५
विष्वक्सेनं ततः प्राच्यं (आ) ४३.३८	विलंसयत्य घोवात् (आ) १५७.४	वत् रजो रजो पादे (आ) २०६.३५	वृषध्वजः जनाः पाया (आ) ५५.१३	वेङ्कटी नाम तत्रैव देवी (श्रे) ६.६८
विष्वक्सेनं ततो देव (आ) ३४.४७	विहाय तत्पुत्रं प्रेतो (श्रे) १६.३६	वृत् स्तम्भसहस्रेषु (श्रे) ३३.१६	वृषभं पञ्चकल्याणं (श्रे) ६.१६	वेकटेवास्य नैवेद्यं सदा (उ) २७.३७
विष्वक्सेनं विना सर्वे (उ) ५.४१	विहाय मोञ्जी दिवसे (उ) २८.६२	वृत् मात्रा विनावर्णता (आ) २०८.१५	वृषभारोहणं स्वपने (श्रे) २३.८	वैग कृत्वा विषं गदवा- (आ) १४७.६६
विष्वक्सेनानंतरं तु (उ) १३.४६	विहाय सन्ध्याप्रणतं म (आ) ५०.२४	वृतात् चक्रशाकच (उ) १४.४३	वृषयज्ञमपश्यन्तो (श्रे) ६.१२६	वेणुस्त्रीपुनं कुम्भाश्च (आ) ६०.१३
विष्वक्सेनो महाभागो (उ) १३.४७	विहितस्याननुष्ठानान् (आ) १०५.१	वृत्ता ननौ सगीगः (आ) २०६.१२	वृषस्थाने गर्जं वृष्ट्वा (आ) १६६.२३	वेतनं यत् सिपेयम् (श्रे) ४४.५
विष्वक्सेनो वत्सुपुत्रो (उ) ५.२८	विहिता करणानर्थो न (आ) ८८.२१	वृत्ति करं परं ज्ञानं पा (उ) ११.२६	वृषस्थानेध्वजं वृष्ट्वा (आ) १६६.२०	वेतानानां पतिश्चैव (आ) १५.३१
विष्णुभक्ते ह्यन्नवीम्नागो (आ) ४३.३	विश्लेष्यमाव चि (आ) २०५.११	वृत्तो वृत्तापतश्चान्यो (आ) ४७.२३	वृषस्थाने वृषदृष्ट्वा (आ) १६६.२२	वेत्ता अग्निकर्म चैव (आ) १५.१२४
वसंजो ऽव रवेगात्तः (आ) १४७.८५	वीभत्स दारुणं रूपं (श्रे) १५.१६	वृषा कृतसंयावपायसा (आ) ६६.७०	वृषस्थाने स्थिते सिंहे (आ) १६६.२१	वेद एव द्विजातीनां निः (आ) ६४.२६
विसर्जयति मानुष्ये (श्रे) १०.२६	वीरपंचाननाख्यात (श्रे) ६.१२३	वृषा वृष्टिः समुद्रस्य (आ) ११५.६५	वृषस्य मृगमयस्यैव (आ) १८४.२२	वेदश्रुतिं तथाचार्यं (आ) ६६.५५
विसर्जितोऽथ मरतो (आ) १४३.१४	वीरहा च बृहदीरो (आ) १५.७	वृषा श्राद्धं विजनीया (श्रे) २५.४१	वृषे कुम्भे चतुर्धौ च (आ) ५६.३४	वेदने वदने देवि सीता- (उ) २६.६८
विसर्पां दिनदिमान्ते व (आ) १६३.१	वीरेष्वरं कालमुने तु (आ) ११७.४	वृद्धं प्रभातामहृष्य तथा (आ) ८४.४७	वृषोत्सर्गं प्रकुञ्चीत (श्रे) ४१.१	वेदमार्गं च सांक्रुत्यै (आ) ३७.५
विसृज्य ताञ्च तं देहं (उ) १७.२६	वीर्यं स्वरूपं ब्रूहि मे (उ) ३.१२	वृद्धात्तानां समायेवः (आ) ६६.२६	वृषोत्सर्गसं कश्चित् (श्रे) ६.१३०	वेदमार्गानुसरणं लज्जा (श्रे) ७.६०
विस्तृताकृतिपर्व्यस्तं (आ) १६४.१४	वीर्यस्वरूपी भगवान् (उ) ३.१५	वृद्धाः स्त्रियो नव स (आ) ११४.२५	वृषोत्सर्गस्य पुण्येन (श्रे) १८.८	वेदपुण्या हृदयेन प्राप्ता- (आ) ४८.६०
विस्तरेण प्रवक्ष्यामि (आ) ३०.१	वृकाद्याह्वनयोऽमृञ्च (आ) १३८.३०	वृद्धि श्राद्धं प्रवक्ष्यामि (आ) २१६.२	वृषोत्सर्गादिकं कर्म (श्रे) २५.१६	वेदविरुद्धं ददज्ज्ञानं (आ) ५१.२६
विस्तीर्णं च समस्तेषां (आ) २३.४६	वृक्षं गुरुमलता वीक्ष (आ) १०५.३७	वृद्धोऽहं साम्प्रतं को मे (आ) ८८.२५	वृषोत्सर्गादिकं कृत्वा (श्रे) १३.१३	वेद वेदांग तत्त्वज्ञो जप (आ) ११२.१२
विस्तीर्णवांसं मुञ्चं (आ) १५८.१०	वृक्षच्छाया तत्रास्ति (श्रे) ३३.६	वृन्ताकं वृषणस्तु (श्रे) ४.१५४	वृषोत्सर्गादिवृत्ता (श्रे) २२.१०	वेद व्रतं वामदेव्यं ज्येष्ठ- (आ) ४८.६२
विस्तीर्णैरश्वैकविधां (उ) २२.१५	वृक्षं क्षीणफलं त्यजन्ति (आ) १०६.६	वृषंक्षेपस्तु कर्णस्य (आ) १३६.७८	वृषोत्सर्गादिनाम्पत् (श्रे) ५.४२	वेदशास्त्रान्वेषोऽरि (श्रे) ४६.७२
विस्फोटकानि रवतञ्च (आ) १६२.४०	वृक्षस्तु रोपितो येन (श्रे) ३४.४	वृषिचकाकारमस्त्यस्तु (उ) २२.४२	वृषोत्सर्गो यदि भवेत् (श्रे) ६.६३	वेद श्रीवैदेवाहृष्य (आ) ८७.२६

वेदस्याध्वयम् पूर्वं (आ)	२१३.७६	वेद्यः मुख्येव विद्वद्भ्यः (आ)	१६०.४२	वैराग्यमेवं प्रकरोत्येव (उ)	२६.१५	वैश्वानरः प्रतिपदि (आ)	११६.३	व्याघ्रेण महत्तरण्ये (अं)	७.८७
वेदाक्षराणि यावन्ति (उ)	२.५५	वेद्या न जानाति कुतस्तस्ये(उ)	१२.८	वैरिणा सहसन्धाय (आ)	११४.४८	वैष्णवाः स्युर्महात्मान (आ)	१३६.१५	व्याघ्रिभिः क्षीणदेहस्य (आ)	१५१.१४
वेदागमपुराणज्ञः परमार्थं (अं)	४६.७३	वैकल्पमिन्द्रियाणां च (अं)	२.४१	वैवस्वतमुहे यानं (अं)	५.८१	वैष्णवेन तु योगेन परं (आ)	४८.६७	व्यानाख्य वायुहीनं वै (आ)	१६.६
वेदांगं वेत्ता वेदेशो (आ)	१५.६	वैकारिक स्तुतीयस्तु (आ)	४.१५	वैवस्वतपुरं याति (अं)	५.८७	व्यक्तं विष्णुस्तथाऽव्यक्तं (आ)	४.५	व्यानोऽतिममस्तान्-(आ)	१६७.२२-
वेदानध्यसतेनैव (अं)	२४.११	वैकारिकस्तामसश्च तैजस (उ)	५.६	वैवस्वतमनुदेवं स्तुत्वा (उ)	७.७०	व्यंकटा इति संप्रोक्तास्ते-(उ)	२५.४५	व्यापकत्वात्कथं याति (आ)	२३६.१३
वेदानानीय मन्वादीम् (आ)	१४२.३	वैकारिकस्यतो रुद्रो (उ)	५.७	वैवस्वतः षोडशभिभिः (उ)	२३.२७	व्यजनग्राम वस्त्रादी- (आ)	४८.१०१	व्यापकस्तु तत्त्वपूर्वं (आ)	१६७.१६
वेदान्तं ज्ञातरुदीय- (आ)	२३८.१०	वैकुण्ठो मणिस्त्वाभ एक-(आ)	५५.२४	वैवस्वताय कालाय (अं)	८.२६	व्यञ्जनानि विचित्राणि (अं)	१३.२०	व्यापकायनमः कुक्षौ (आ)	१३६.६
वेदान्तं सांख्य सिद्धांतं (आ)	२३५.१	वैकुण्ठोऽभ्यः स दुःसाध्यः(आ)	१४७.३७	वैवास्ते कर्णिकारैश्च (आ)	१२०.६	व्यञ्जनानि विचित्राणि (अं)	३४.८	व्यापन्नमद्यपानीय (आ)	१४६.२१
वेदाभिमानिनी वींद्र (उ)	१६.१०	वैखानसमुत्तिष्ठार्तैः (अं)	७.४	वैशाख्या षोडशास्यां तु (आ)	५१.१२	व्यञ्जनात्तो विसर्गान्तो (आ)	२०७.३	व्याप्तो हरिश्चेत्कथमात्र (उ)	२४.६७
वेदाभ्यासं ततः कुर्यात् (आ)	५०.१५	वैचित्र्य स्योत्तरं प्रगने (अं)	२.५६	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.८८	व्यतीपाते च परिधे (आ)	५६.४३	व्यापामं च व्यवधायं च (आ)	१३६.४
वेदार्थं यज्ञशस्त्राणि (आ)	२१३.७७	वैणाभिगस्तवाद्धं प्य-(आ)	६६.६१	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्यत्यये कर्मणां साम्यं (आ)	६६.७	व्यालश्राही यथा व्यालं (अं)	४.६२
वेदार्थं विज्येष्टसामा (आ)	६६.४	वैतरण्याश्चोत्तरतस्- (आ)	८३.४८	वैशेषिकां घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्यंशः शल्पश्च बलवान् (आ)	६.५४	व्यालं वल्लिविषयमात्र (आ)	६८.३३
वेदाः स्थानानि विद्यानां (आ)	६३.४	वैदिशं नाम नगरं (अं)	२७.२४	वैशेषिकां घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्यभिचाराद्गोशु द्विर्गमं (आ)	६५.२०	व्याली कण्ठ प्रदेशा- (आ)	१०८.२७
वेदाहमेतं पुरुषं चिद्रूपं (आ)	२३६.६	वैदिशं नाम नगरं (अं)	६.४१	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्य (वे) मिन्द्रियादिकं (उ)	२५.३६	व्यास उत्पादयामास (आ)	१४०.३७
वेदाहो ते वेदयं तीति देव (उ)	१२.१८	वैद्ययं पुष्पपाणां कर्कते(आ)	७३.१	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्यर्थं व्यर्थं तस्य चाहर्गंतं (उ)	२३.२६	व्यासपुत्रः णकः प्रोचतो (उ)	१८.२१
वेदिमध्यास्त्वमुद्धृता (उ)	१६.६८	वैद्यतो मानसश्चैव (आ)	५६.६	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्यवहाररूपा सत्यताचेत्- (उ)	३.२६	व्याससामादिष्वेक- (उ)	१२.६३
वेदिमध्यास्त्वमुद्धृता (उ)	१७.३३	वैद्यायकं महातीर्थं (आ)	८१.८	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्यसनैर्द्रव्यमात्राः (अं)	२०.२६	व्यासाद्या मुनयः सर्वे (आ)	२२८.११
वेदो तल प्रकल्प्या (अं)	४.५८	वैद्यीतकं शाखोटकं मूलं(आ)	१७८.४	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्याघ्रीव तिष्ठति (आ)	१११.१०	व्योम्नो यत्तुमुर्धरेवं (उ)	१०.११
वेदोत्पत्त्यं समं पाठे श्रवणे(उ)	१.६५	वैराग्यनालं तत्कन्दो (आ)	२३५.४२	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्याघ्री तु बृहती कृष्ण (आ)	२०४.५	व्योषं कटुमयं विद्यात्-(आ)	२०४.१३
वेदोभ्योऽस्य त्वयंतश्च- (उ)	१.६७	वैराग्यमयं वैश्वयंमाने-(आ)	१४.२०	वैशेषिकं घनं दृष्टं (आ)	२१३.६०	व्याघ्री वास्ते जरा (अं)	४६.२४	व्योषशिष्टं मूलकं देव-(आ)	१७३.१२

श्रीगणेशमहापुराणम् : श्लोकानुक्रमणी

१०१

अजतः संयमयो (वे) ४६.१२५
अजतस्तत्र मार्गे तु तत्र (त्रे) ५.१२३
अजन्तेवं प्रलपते (त्रे) ५.१०५
अजन्तेवं त्रिलपते (त्रे) ५.११
अजन्तेवं त्रिलपते (त्रे) ५.११८
अजन्तेवं त्रिलपते (त्रे) ५.१२१
अजन्तेवं त्रिलपते (त्रे) ५.१३६
अजन्तेवं त्रिलपते (त्रे) १८.४१
अजन्तेवं त्रिलपते (त्रे) ५.१२८
अजन्तेवं त्रिलपते (त्रे) २०.३.५
अजानामभिर्भक्तं शूलं (आ) १३५.१२
अजं कुण्डेषु खज्जेषु (आ) २०.१.२५
अजं तोषादिकं सर्वं (त्रे) ४७.४३
अजपुष्पं प्रभावेण (आ) १३२.२१
अजं कैवल्यशामनम् (आ) ११८.१
अजं ततो पवासार्थं (आ) १२२.१
अजानां निर्वहं देवं तु (त्रे) २५.२३
अजानि कालिके वक्ष्ये (आ) १२३.१
अजानि व्यास वक्ष्यामि (आ) ११६.१

अजानि व्यास वक्ष्यामि (आ) १२८.१
अजो द्वादश संभोज्य (आ) १२४.२३
अजं दर्शितवर्षं च (त्रे) १६.५३
अकटः परिवृत्तोऽयमानी (आ) १४४.३
अकृन्मांसस्य वस्तेभ्य (आ) १५८.२४
अकृत्यश्चैव पूर्वो (आ) ३२.२६
अभिततो दक्षिणां दद्या (आ) १३२.२७
अभिततयं विद्यालाभं (त्रे) ३२.३०
अभित मुद्राभ्यानि (आ) ३८.५
अभित हस्ताभितो (आ) ३८.१४
अभितेनापि नमस्कारः (आ) २२८.४
अकरण्यं सर्वं च (आ) १५.८५
अकुराप न तेष्वास्ति (आ) ५४.११
अकुरुदेन्दुधवलं (आ) ३४.११
अक्षयं दानितो चान्यो (आ) ३८.१३
अक्षयचक्रगदा पद्मं मुसलं (आ) २८.१२
अक्षयचक्रगदापद्मं च (आ) ३३.५
अक्षयचक्रगदापद्मं च (आ) २३८.१५
अक्षयचक्रगदापद्मो (हस्तः) (आ) ४५.२
अक्षयचक्रं देवं (आ) २३३.२

अक्ष नाभि-वचा-कुण्ड (आ) २०२.१८
अक्षः पद्मं च शङ्खं च (आ) १६६.१४
अक्षं पुष्पोन्मु पुष्पेण (आ) १८३.८
अक्षं बस्थान्न गोफलि (आ) १६२.३१
अक्षं वर्णं पाण्डरं च (आ) ३५.१०
अक्षः श्रुतिनखः शंखो (आ) २०४.७८
अक्षं श्वेतो महापद्मः (आ) ६.६१
अक्षायपद्मविद्यामज- (आ) ६५.४६
अक्षायजवीजद्वारा- (आ) १७२.१६
अक्षायजमृद्धां कविचित्र (आ) ७७.३
अक्षिनीं सुकुमारीं च (आ) २०४.४८
अक्षं खड्गं श्यवाताम्रे (त्रे) ४.१२५
अक्षं वा साधुपात्रं (त्रे) ४.१२६
अक्षं वाताम्रेपात्रं वा (त्रे) ४०.३६
अक्षीं भार्यां देवराजस्य (उ) २८.५१
अक्षीं रतिरत्नानिद्वस्तया (उ) ५.१६
अक्षयाद्या द्रौपदीहेतुना (उ) १७.४२
अक्षयममतातां त्वन्नुजां (उ) १२.४१
अक्षयममि ब्रह्मवं (उ) १०.३२
अक्षय्याद्वदन्तं यत (आ) १८.४

अक्षयिचक्र सहस्रानन्द (आ) १३६.३६
अक्षयिचक्रं तु ब्रह्मणी (उ) ११.७
अक्षयिचक्रं वदन्तं वा (त्रे) ४.१३६
अक्षयिचक्रं देवदास मांशो (आ) १७४.६
अक्षयिचक्रं सौम्यचक्रं (आ) १६१.१८
अक्षयिचक्रं च जाती च (आ) १७३.२५
अक्षयिचक्रं रण्डमूलचक्रं- (आ) १७१.६५
अक्षं जीवितमस्यल्पं (त्रे) ४६.३०
अक्षं जीवितमस्यल्पं (आ) ११५.२७
अक्षयोजनविस्तीर्णं (आ) १४३.३०
अक्षयिः कश्यपो ज्ञेयो (उ) ७.१०
अक्षयं दिव्यदेहं (आ) १८७.७
अक्षयं हरिः शंते (आ) २२४.१२
अक्षयपान्तरं च सर्वेषां (उ) १२.७६
अक्षयं समायुक्तो मेरुः (आ) ४७.३६
अक्षायजनी यदा पक्षिनां (त्रे) ५.२५
अक्षायजो निरमिषो (आ) ८७.४२
अक्षायजो ह्यस्यमेवदन्तं (आ) १४१.१
अक्षयं च कुक्षेभिर्यथा (आ) ६५.४३
अक्षयिचक्रं सन्निः (आ) १०.६४

अक्षायजो विद्वान् च (आ) १७३.२३
अक्षायजो युद्धया वा (आ) १७४.१४
अक्षयं इति विख्यातः (उ) २८.३६
अक्षयं मे ह्ययाद्रामो (आ) १६५.१८
अक्षयिचक्रं प्रियं (आ) ११०.२०
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) ५६.३७
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) ६०.५
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) १०६.४६
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) १५६.२५
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) १६७.५३
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) ६०.२
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) १४०.३४
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) १४५.५
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) ४८.१४
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) ६६.१८
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) ७१.१८
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) ५६.१८
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) १५.६५
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) १३५.१६
अक्षयिचक्रं वज्रचक्रं (आ) १०.६४

[illegible]

शिाल्पनः कारयोवैद्या (आ) १०७.१६
 शिबनाम्नो द्विजस्यैव (उ) १६७.२३
 शिबकोजं ततो दद्या (आ) १६७.२८
 शिबरात्रिपतं बध्ने (आ) १२५.१
 शिवस्य वरसर्चनान्यव- (उ) १६.७३
 शिवाङ्कानिततः पदचाट् (आ) १६७.५१
 शिवात्मकं पूर्णं वै (आ) २०२.२३
 शिवार्चनं प्रवक्ष्यामि (आ) २२.१
 शिवार्चनं प्रवक्ष्यामि (आ) २३.१
 शिवोदात्ता शिवो भोक्ता (आ) २३.२८
 शिवुधारैश्च मकरैर्बन्ध (अ) ५७.५
 शिवुरावन्तजनना (अ) २५.८
 शिव्यानद्यापयामास (आ) २२३.१२
 शीघ्रगः पशुवशश्च (अ) २२.५७
 शीघ्रं गच्छति विप्रं ज (अ) २२.५१
 शीघ्रं गच्छति विप्रं (अ) २२.५२
 शीघ्रं च प्रतिबुध्येत (आ) १५५.२५
 शीघ्रं सं च मया भ्राता (अ) ७७.७५
 शीघ्रस्तु पद्मवर्णान् (आ) १३८.५६
 शीतप्रियत्वं गन्तालु (आ) १५६.३७

शीतवातातपहरमपि (अ) ३८.२७
 शीतस्तम्भ स्वेददाहान् (आ) १५७.११
 शीतां किमां प्रयुज्यतीत (आ) १७०.७५
 शीतासंः क्षुधितः सोऽय (अ) १६.४५
 शीतासंश्च तवस्कारः (आ) २०६.३
 शीतासंस्तत्र बध्न्ते (अ) ३.१८
 शीतोदकसमामुन्तं (आ) १७७.५८
 शीतोष्णं ब्रह्मसंशुद्ध- (आ) १६६.५५
 शीतोष्णं लवणं वीर्यं (आ) १६८.२३
 शीतोष्णं शंकुकव्यान- (अ) १५.७७
 शीर्षमार्णं रिवाङ्गैस्तु (आ) १६२.६
 शीलं कुर्म नैव न चैव (आ) ११३.५२
 शुक्रजिह्वा यकृत्खण्ड (आ) ११६.३६
 शुक्रवर्णामकण्ठत्वं (आ) १५२.२५
 शुक्रो शुकानजनयदुल्को (आ) ६.५७
 शुक्लवृद्धं नाति निकृष्ट- (आ) ६६.२५
 शुक्लोदकान् पशिमगान् (आ) ६.५८
 शुक्लचन्द्रो हि जन्मस्थो (आ) ६१.१३
 शुक्ल प्रवृत्तिरदोषः (आ) १४७.७६
 शुक्लभोगितयो सान्ये (अ) ३२.२३

शुक्लभोगित संबंधो (उ) १६.७६
 शुक्ल भोगित संयोगे (अ) ३२.२०
 शुक्लश्च मुक्तिरीटी च (आ) १५.८६
 शुक्लभाबो भ्रमो मूर्च्छा (आ) १६८.५०
 शुक्ले च रेवती श्रेष्ठा (आ) ५६.५५
 शुक्ल कीलालपाशैव (आ) २०६.२०
 शुक्लकृष्णावभौ पक्षौ (आ) ८३.५२
 शुक्लपक्षे तथा कृष्ण (आ) २१३.६४
 शुक्लां वरदाशसुत्र (आ) २४.१०
 शुक्लाम्बरधरो नोचकेन- (आ) ६६.३७
 शुभताः शंखावजनिभाः (आ) १७६.२
 शुभलाष्टभ्यां पोषमासे (आ) १३२.२
 शुभलाष्टभ्यामाश्वयुजे (आ) १३३.३
 शुभसंरण्डस्य मूलेन (आ) १७७.१६
 शुचिं मोक्षितं तोयं (आ) ६७.७
 शुचिद्वयो बुधिमार्गश्च (आ) १४१.२
 शुचिदिग्दो महादरयो (आ) ८७.६२
 शुचिभूत्वा क्षो निवासं च (उ) २५.३
 शुचिदिप्रो दद्याहेन (आ) २२२-३३
 शुण्ठी गोक्षुरकवाच (आ) १७०.४२

शुण्ठी च शर्करा चैव (आ) १८१.६
 शुण्ठीचूर्णं यवज्जारयुक्तं (आ) १८६.१३
 शुण्ठीपिप्पलि चूर्णं तु (आ) १७७.३६
 शुण्ठ्या च बन्धितं (आ) १८६.१४
 शुद्धः प्रकाशरूपश्च (आ) १५.११
 शुद्धभावस्तदाजायतु (आ) २४०.२२
 शुद्धं तथा शीहिनीवार (उ) १४.१००
 शुद्धं ततो विमलवस्त्र- (आ) ६६.३७
 शुद्धधातु कृतः पक्षः (आ) १६६.३६
 शुद्ध सत्त्वात्मको देहो (उ) ४.६६
 शुद्धिं सम्पाद्यकतं व्यं (अ) ४.१५८
 शुद्धं त्रिवर्णं स्नात- (आ) ५२.७
 शुद्धोदयो बाहुल्यश्च (आ) १४१.८
 शुद्धशुद्धया ज्वरः कालं (आ) १५७.५०
 शुद्ध्येतद्भस्मना कांस्यं (आ) २२२.२५
 शुद्ध्येच्छाऽद्रायाद्विप्रः (आ) २२२.४८
 शुद्ध्येमासेन वै शुद्धो (आ) ५०.८६
 शुनः स्थान स्थिते सिंहे (आ) १६६.१७
 शुनः स्थाने गर्वं दृष्ट्वा (आ) १६६.१६
 शुनः स्थाने ध्वजं (आ) १६६.१६

शुनः स्थाने वृषं दृष्ट्वा (आ) १६६.१८
 शुनीर्ऽस्य कण्ठवर्द्धं हि (आ) २०३.२
 शुभकृच्छोभनः क्रोधो (आ) ६६.१२
 शुभं वा यदि वा पापं (अ) १२.२७
 शुभाशुभं तु यत्कर्म (अ) १६.४६
 शुभाशुभफलैस्ताव्यं (अ) ४६.७
 शुभाशुभात्यर्कः प्रेतस्त (अ) १०.३
 शुभेलम्ने मुहूर्तं वा (अ) १४.२०
 शुभ्यं देव द्विजातीनां (आ) ४६.४
 शुक्ल कण्ठो मुहुश्चैव (आ) १४०.१६
 शुक्ल कर्णास्त्रकण्ठवं (आ) १४६.३
 शुक्ल कासागमादीधो (आ) १६१.१४
 शुक्लमूर्तं नारिकेल (उ) १४.२३
 शुक्लमूल कण्ठोनां (आ) १७६.६
 शुक्लमूलकण्ठोनां (आ) १६२.१३
 शुक्लमूलकण्ठोनां (आ) १६२.१५
 शुक्लं मांसं पयो नित्यं (आ) ११४.३४
 शुक्लं मांसं स्थियो (आ) ११४.३०
 शुक्लं समस्तवर्णं वा (आ) १५.८४
 शुक्लाग्राविभेदाश्च (आ) १५६.५

शुक्लीनस्या विमुक्कैरथ (आ) ६५.१६	शूलं वाट्यगतं मन्त्र्य (आ) २०.२०	शृणु रुद्र ! प्रवक्ष्यामि (आ) ४.२	शोभायन्तरास्तासां दश (उ) ५.१३	शौनकीयं नीति मारं (आ) ११५.८३
शुकवीवासमन्वाथच (आ) १७७.४६	शूलं गृहीत्वा हस्तेना घाम्य (आ) २०.५	शृणु रुद्र ! हरेध्यातं सं (आ) १६.२	शोभायहं दशगुणं विहीना (उ) ६.५२	शौनकेनैव मुक्तस्तु (उ) २.२
शुद्धभाजनभोक्तायः (आ) २३२.२७	शूलं मुनिद्रता बोधः (आ) १५६.१२	शृणु रुद्र भद्रं बेकटेभ्यः (उ) २५.२६	शोभादेष्टव्यं वातानंदः (उ) १८.७७	शमवानवाप्तिभूतेभ्यः (प्रै) ३५.३४
शुद्धं वपुः प्राप्यः यथास्कर (प्रै) ४८.१५	शूले सङ्के पुस्तके वा (आ) १३३.६	शृणु रुद्र वचनं सत्यं (प्रै) १७.४	शोभास्त्वंदो रुद्र एते (उ) २.५०	श्यामत्वमंगविश्लेष (आ) १६८.६
शुद्धं वा भवणद्रुक्तं (आ) २३०.४६	शृंगवेरं चित्रकुटं (आ) १४२.१२	शृणु सत्यमिव ताक्षं (प्रै) २१.१३	शोषो मे निर्मलं ज्ञानं (आ) १६४.१५	श्यामाककोरदोदन्ता (आ) १७३.३३
शुद्धस्तु ब्राह्मणीगत्वा (आ) २२५.२२	शृणु चाहारमन्माकं (प्रै) २२.५४	शृणु सुत ! प्रवक्ष्यामि (आ) २.५	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.३
शुद्धस्य द्विजशुश्रूषा (आ) २१३.१३	शृणु ताक्ष्यं परं गृह्यं (प्रै) ३०.१	शृणु सूर्यस्य रुद्रत्वं (आ) ३६.२	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धादीनां कथं कुर्यात् (प्रै) २५.६	शृणु ताक्ष्यं परं गौम्यं (प्रै) ४.१०४	शृणोति पतिं चाहूँ ल (प्रै) १७.२६	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धादयोषणं वैश्या (आ) ६६.५	शृणु ताक्ष्यं परं गौम्यं (प्रै) ४०.४	शृणोति सततं ब्रह्मा न (उ) ११.४१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धानीतिः कृतं कर्म (प्रै) ४.५७	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) १५.२	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धान्तेन तु भुक्तेन (प्रै) २२.६८	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) ४६.५	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धानां करणो वैशादि (आ) ६६.३	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) ३४.१	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धान्तेन विरतेन व (आ) ११६.३	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) ३४.१	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धो गच्छति सर्वत्र (प्रै) ३४.२०	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) ३४.१	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धानां ग्रामदेवानां (आ) १५२.१३	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) ३४.१	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धत्वमुक्तं मुमुक्षु (आ) ११२.१८	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) ३४.१	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धः स्वात्महिषशीलः (आ) ६५.३५	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) ३४.१	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धं वातो न बाधाम् (आ) ११४.४४	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) ३४.१	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धगुल्फो च विष्णुव (आ) १६८.४२	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) ३४.१	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८
शुद्धचर्चपीडयमानश्च (आ) १६७.३६	शृणु ताक्ष्यं प्रवक्ष्यामि (प्रै) ३४.१	शृण्वन्तु मुनयोऽपि मां (आ) ६५.१	शोषां रुद्रो वीरं एतैश्च (उ) १६.२२	श्यामाकः शोषणैरुक्षो (आ) १६६.४८

श्रीगुरुडमहापुराणम् : श्लोकांशुक्रमणौ

१०५

आढकर्त्रा तु यचेकः (प्र) १०.२७
 आढकृच्च स्वपुष्ट्यायां (आ) ८३.३८
 आढत्रयं प्रकुर्वीत (प्रै) ४५.३०
 आढ तस्य कथं कार्यं (प्रै) २५.३३
 आढं तु नवदेवस्य (आ) ८४.२४
 आढं प्रतिरुचिष्वेव (आ) ६६.३
 आढं हि वायुरूपेण (प्रै) १०.६
 अद्धानि नवर्षेभ्यो तृतीया (प्रै) ५.७०
 अद्धानिषोडशैतानि (प्रै) २८.२४
 आढी कुमार धारयामः (आ) ८३.७५
 आढी च धेनुकारण्ये (आ) ८३.३०
 आढी तत्र तृतीयायां (आ) ८३.४७
 आढी रामहृदे ब्रह्मलोकं (आ) ८३.२८
 आढं न परदत्तेन गतः (प्रै) २७.६५
 आढेषु यदमं भक्त्या (आ) ८६.७२
 अन्तःसंवह्न रोगिण्युणं (आ) ६८.११
 आवरणं कार्बीरं कामभवे (आ) ११.७६
 अस्त्राणि नैतानि मनुष्य (उ) १.५६
 अयं पुष्टि च गच्छे (आ) १२६.८
 ओक्तामः शान्तिकामो (आ) १०.११

श्रीकृष्णमूर्तिष्व गदाधर (उ) २५.४८
 श्रीलण्डतुलसी काष्ठ (प्रै) १५.१४
 श्रीदेवी शान्तिदेवी च (आ) १३६.४६
 (श्रीधरः) पाञ्चरेखोऽप्या (आ) ४५.२०
 श्रीधरं रुद्रकोणेषु (आ) ८.१६
 श्रीधराय मुहूर्तद्वत्कंठ (आ) १३६.८
 श्रीधरोऽप्याव ढेरं रात्रे (आ) १६६.१३
 श्रीधर्मपुत्रस्य नैसिष्ठभूतिः (उ) २५.५०
 श्रीनिवासः किमर्थं वै (उ) २६.१
 श्रीनिवासस्य तीर्थस्य (उ) २६.६१
 श्रीनिवासस्य तीर्थस्मिन् (उ) २६.४४
 श्रीनिवासस्य तीर्थस्य (उ) २६.५६
 श्रीनिवासस्य नैष्ठिक्ये (उ) २६.१११
 श्रीनिवासस्य पुत्रां च (उ) २६.६०
 श्रीनिवासस्य वामे तु (उ) २४.१०२
 श्रीनिवासात्परो देवो (उ) २७.३६
 श्रीनिवासाय देवाय (आ) ३०.१५
 श्रीब्रह्मरुद्रदिव्योक्त्यां (उ) २४.१७
 श्रीमृदगादि रूपाणां तथा (उ) २.२५
 श्रीमृष्टदेशोप्रादुरासी (उ) २६.२१

श्रीरस्तं वाग्स्वधियति (आ) २३.१७
 श्रीराम संस्मृतिर्नैव (उ) २६.५०
 श्रीरि त्याक्या द्दिरा (उ) २८.३
 श्रीवत्सकोस्तुमयुतं (आ) ३१.१०
 श्रीवत्सकोस्तुमयुतो (आ) ६२.६
 श्रीवत्सविद्युमालाद्वया (उ) २६.१२८
 श्रीवत्सं कोस्तुर्भूमाणां (आ) ३४.४२
 श्रीवत्समन्त्रमं गतश्रीमि (उ) १२.१३
 श्रीवत्साङ्ग जगद्धाम (आ) १३१.१
 श्रीवत्साभायमान्ताय (आ) ३०.१६
 श्रीव्यंकटेशस्य नृसिंह (उ) ५.४७
 श्रीस्वमितोयं सम्मया (उ) २४.८०
 श्रीस्वामिपुष्करिण्याश्च (उ) २६.३८
 श्रीसुक्लं पावमायं च (आ) ४८.६०
 श्रीह्रीं महावह्मन्मयम् (आ) १०.१
 श्रुतदेव्यां दत्तवक्रोजं (आ) १३६.५६
 श्रुतं ज्योतेन जित्वा मु (आ) १४१.१०
 श्रुतं धर्मं बलं धैर्यं (आ) २२१.२
 श्रुतं मे महादास्यमां (प्रै) ७.१
 श्रुतामया दवास्मिन् (प्रै) ४६.१

श्रुतिस्मृति पुराणेषु (प्रै) २०.३१
 श्रुतिः स्मृति सदाचारो (आ) १०.७२
 श्रुतिस्मृत्युक्तमाचारं (आ) ६६.५७
 श्रुतेः प्रत्यक्षनस्तार्थ्यं (प्रै) १०.११
 श्रुतो मनीरयसुतो (आ) १३८.३३
 श्रुत्वाऽत्रवीर्यं रत्नं ह्या (आ) ८१.३१
 श्रुत्वा तत्त्वानां धारणानं (उ) २०.४५
 श्रुत्वा तत्त्वानां धारणा (उ) २०.४६
 श्रुत्वा तत्त्वानां निर्णयं (उ) २०.४४
 श्रुत्वा दानानि देवानि (प्रै) ४६.१३३
 श्रुत्वा च देवो गच्छे (प्रै) ४८.३
 श्रुत्वा वणिज्मयाशोभं (आ) ८४.३६
 श्रुत्वा वाच्यं धनिकं (प्रै) ६.१३२
 श्रुत्वा विपश्चिद्राज्यं (प्रै) ६.१२८
 श्रुत्वा पुराणं देवस्य (आ) १२७.१८
 श्रुत्वा सुराक्ष्य विष्णोः (आ) २३२.२२
 श्रुयते हि पुरा वत्स (प्रै) २२.२२
 श्रुयतेऽस्माद्यपि तथा (प्रै) ३.४६
 श्रुयतां वतये चैव (आ) ३०.१७
 श्रोतादीनि न पथ्यति (आ) २२७.५

श्रोत्रस्वक् चक्षुषी (प्रै) ३२.४२
 श्रोत्रस्वभावो लोकज्ञानो (उ) २८.७६
 श्रोतादीन्द्रिय बाधं च (आ) १६६.१०
 श्रोत्रा श्रोत्रनियमता (आ) १५.१३४
 श्रोत्रे वदन्वा संल पु (आ) १८३.१२
 श्रुपादिपुत्रां प्रवक्ष्यामि (आ) १०.१
 श्लक्ष्णा दीर्घा च विज्ञेया (आ) ६५.५६
 श्लिष्टां मुर्ध्ना कान्त्या (आ) ६३.२
 श्लेष्मण्यश्च विहृत् कान्त्या (आ) १५.५.१४
 श्लेष्मण्यः स्निग्धता नैव (आ) १५.६.१६
 श्लेष्मणा पथवते तुल्ये (आ) १५.७.२५
 श्लेष्मणा धृदयं पथवते (आ) १५.४.५
 श्लेष्मण्युक्तपुरो धीर्यं (प्रै) २२.५५
 श्लेष्मण्यश्च पथवते (प्रै) ३२.५६
 श्लेष्मण्यं ब्रूतमुश्रानः (आ) १५.०.१७
 श्लेष्मणाश्रया च सर्वा (आ) १५.८
 श्लेष्मणाश्रुयिका स्थेरो (आ) २१३.३६
 श्लेष्मणाश्च वाग्धर्ममुक्तं (प्रै) १५.४
 श्लेष्मण्यश्च पथवते (आ) १५.६.३८
 श्लोकाचारं पठित्वा (आ) २४१.३५

श्वः काव्यंमद्य कुर्वीत (अ) ४६.४१
 श्वक्रोष्टुगर्दभोलुकसाम (आ) ६६.४१
 श्वपथश्च श्वपथेभ्यश्च (आ) ५०.७२
 श्वश्रुगालादि संस्पृष्टा (अ) ४०.७
 श्वश्रुश्वश्रुयोः कुप्यति (आ) ६५.२६
 श्वादिदष्टस्तु गायत्र्या (आ) १०७.३१
 श्वासकासपिपासास्य (आ) १६१.२६
 श्वासकासातिसाराणी (आ) १६२.२८
 श्वासकासातिसारास्य (आ) १६३.१६
 श्वासकासात्न नाश्रुयं (आ) १७३.५
 श्वासप्रश्वासरोधश्च (आ) १६०.१४
 श्वेतकाचसमं तारं (आ) ६६.३८
 श्वेतकोकिलासमूलं (आ) १८६.११
 श्वेतद्वीपनिवासी चं (आ) १६४.१२
 श्वेतद्वीपपुरी माया (आ) ८१.७
 श्वेतपथसनासीना (आ) २१७.१०
 श्वेतपराजितामूलं (आ) १६०.१४
 श्वेतपराजितामूलं (आ) १८५.२७
 श्वेतं श्वित्प्रभं तारं कूर्पणं (आ) ३५.६
 श्वेतवर्णां समुद्दिष्टा (आ) २१३.७०

श्वेतापराजितापत्रं (आ) १७७.७०
 श्वेतापराजितापुष्परसे- (आ) १८६.१
 श्वेतापराजितामूलं पिष्टं (आ) १७८.७
 श्वेतापराजितामूलं पिष्टं (आ) १८८.६
 श्वेताकर्णपुष्पं विधिना (आ) १८६.४
 ख
 खटकर्णाभिद्यते मंत्रश्चतुः (आ) ११४.५४
 खटकोटि शुद्धममलं (आ) ६८.३१
 खटचत्वारोऽनिलात्ते च (आ) १५६.२
 खटत्रिशच्च चतुर्विंशद्- (आ) ४३.१८
 खटत्रिशान्मात्रकः श्रेष्ठः (आ) २३५.२४
 खटसप्तमेकटो गृह्यमुरु (अ) १५.७१
 खटसुताश्चमहासत्त्वास्ता (उ) ६.५६
 खडगादिप्रकारेणपुजनं (आ) १८.१११
 खड्गैस्ततः कुर्वति (आ) ११.६
 खड्गोतिसहस्राणि (अ) १५.३
 खड्गोतिसहस्राणियोजनां (अ) ३३.३
 खडादित्यैः दशाभ्यासोमे (आ) ६०.१
 खट्पुनस्तश्चतुर्ह्रस्वास्तः (आ) ६५.८७

खट्पुनश्चोष्ठा वचा ज्ञेया (आ) २०४.१५
 खड्गदशोनमहाकृते पतिताः (अ) ४६.७१
 खट्भिः पर्जन्यः स्वाहा (आ) १३३.७
 खट्पुनो विन्यस्य सिद्धार्थं (आ) ४८.६५
 खट्मिश्रच देवगंधर्वाः (उ) २२.३०
 खण्डाः कलाहरणे (आ) २२५.३०
 खण्माससमय वर्षं वा (आ) ११२.२२
 खण्मासाच्छूद्रहावेत- (आ) १०५.३४
 खण्मासं ब्राह्मणः शुष्येयुष्मे (अ) १३३.११
 खट्गुणैः सतिता युक्ता (उ) २२.६७
 खट्गतिरसिहस्राणि (उ) १.८
 खट्गिकन्या रूपयुक्ता द्वे (आ) ६.२१
 खट्गिकरशोर्धेत्वात्तस्या (आ) ६६.३४
 खट्गिर्गतिरसहस्राणि (आ) ५.१६
 खट्गिस्तीर्थसहस्राणि (आ) २३०.३
 खट्गमभेरपत्यत्वं ततः (आ) १.१६
 खट्गं चतुराङ्गच्छुद्धिः (आ) १०७.१४
 खट्गेनाद्यो महामन्त्रो (आ) २२.३
 खट्ग्यां च कर्कटे भये (आ) १६.३
 खट्ग्यां चैव चतुर्दश्यामि (आ) ५६.१२

खाड कौशिकमिदं पिंडं (अ) ३२.३२
 खाटकौशिको ह्ययं कायः (अ) ३.६७
 खोडश कोटि विस्तीर्णं (आ) २३.५१
 खोडशलोऽचनपुति (आ) २०८.१२
 खोडशास्त्री सहस्राणि (आ) १४४.७
 खोडशाद्याः प्रवातव्या (अ) ३७.१०
 खोडशात् निशाः स्त्रीणां (अ) ३२.१३
 खोडशानङ्गक्रीडा मा (आ) २०८.१७
 खोडशैः कोष्ठकेस्तत्र (आ) ८.२
 खीतनञ्चैव सस्वेद- (आ) १६०.४४
 खीबनं दधतपित्तस्य (आ) १४७.१६
 खीवनासृक्शुक्लमूत्र- (आ) ६६.४१
 खीवेत्कण्ठेन रुजता (आ) १४६.१२
 स
 सन्यास कुर्वते यस्तु (अ) ३६.३
 सन्यासी चैव सन्यास (आ) १५.१११
 सन्यस्य प्रकृतिं चापि (आ) २३५.१७
 सन्यासस्थानं निःश्वासं (अ) २.६५
 सन्निश्चैस्तेष्वेवैवापि (आ) २४१.१०
 संवत्सरकृतां युजां (आ) ४२.२

संवत्सरमये कृत्स्नं काल- (आ) ५८.४
 संवत्सरानन्तरं तु अविति (उ) १३.४२
 संवत्सरानन्तरं तु (उ) १३.१०
 संवत्सरे तु सम्पूर्णं (अ) २६.८
 संविभेदा च कालश्च (आ) १५.७०
 संवृत्तिश्च ललाटश्च (आ) ६५.७६
 संशुल्को वाण्डुस्तथो (आ) ६५.४
 संसार चक्रमणेनैव देव (उ) ७.१६
 संसार चक्रं वक्ष्ये (आ) २२५.२
 संसार चक्रं भ्रमतश्च नित्यं (उ) ७.२३
 संसारजमुखासाकल ब्रह्मज्ञो (अ) ४६.६४
 संसार बन्धनात्कोऽपि (आ) २३२.१८
 संसार बन्धनान्मृषित (आ) २३२.१७
 संसार मोहनाशाय शाब्द (अ) ४६.८१
 संसार विष वक्षस्य द्वे (आ) २२७.३२
 संसार साधरे घोरे (आ) ३२.३७
 संसार सागरादोरा- (आ) १५.१
 संसारे बाधतमसि सर्वत्र (उ) १२.८२
 संसारोच्छिन्तिहेतुश्च (आ) २१३.६
 संवत्स्रजपणिविद्यो देवः (आ) १६८.२६

संस्तुतिनिगान् संसर्गं (आ) १५६.४३	सकलमृनिभिराष (आ) २३४.६०	सखीभार्गकुमारोषु (आ) १०५.६	संख्या बिकल्प प्राधान्य (आ) १४६.१०	संजायते रज्ज्वाञ्च (त्रे) ३५.४२
संस्तुष्टेषु हि दोषेषु (आ) १४८.१६	सकलीकरणं कुप्ययाद्वा (आ) १६.१४	सगन्धस्य हरिद्रायाः (आ) १७८.२१	संगन सतिता स्नानं बुध (आ) १३६.६	संज्ञासामुद्रश्च आध्याता (त्रे) ७.८६
संस्काराश्रयम चाटुम (उ) १६-६६	स कालिब्यां पूर्णि मायां (त्रे) ६.७२	सगुहं दधिवातज्म (आ) १६६.६१	संगुहा विडान्काकस्य (आ) १७७.७४	सतक बद्रीमूलं गतं (आ) १७७.१०
संस्तभ्य जनयेत्पुत्रं (आ) १६७.५	सकालनगरं हित्वा (त्रे) ६.१३४	सगुडाः पञ्च पथ्याश्च (आ) १७०.३६	संगः सदादुर्जनानां मुपारे (उ) २१.२२	सतक धर्मं बहुला (आ) १०८.२०
संहृतं चास्फुटिताम् (आ) ६५.१०	सकाञ्चिकं जपापुण्यपूर्णं (आ) १७२.६	सगो समे घो नगणा (आ) २१०.४	सङ्घातलोहतोदं च (त्रे) १८.३२	सतत निश्चयि त्रिंश (आ) १४७.४६
संहारश्चैव भालाञ्जो (त्रे) ३.६५	सकुषाभाणि चैत्रादो (आ) ११८.५	संकरस्य गृहेवीड (उ) १६.१०१	सच कृत्वा विलम्बेन (त्रे) ७.५१	सतत वैधव्यदेवादि न (आ) २२२.४०
संहितामन्त्रिताम्ये (आ) ४२.१६	स कुप्यदिदं शौचं तु (आ) २१३.३४	संकर्षणः सप्तमोऽभ (आ) १३६.६१	सचक्रं शङ्खाञ्जगदो (पाषवः) (आ) ४५.१	सततं श्रवणाद्यस्य (त्रे) २२.३१
संज्ञावपुत्र आमुष्मान् (आ) ६.४५	सङ्कृत् पीडितमन्येन दुष्टं (त्रे) १६७.३६	संकर्षणाञ्चगच्छ जयामां (उ) १६.२१	सचञ्चरीरकं व्योधा (आ) १७०.६१	स तत्रवटवृक्षाये (त्रे) ७.१५
स एव दतः स्मभूद् (उ) १५.१३	सकृत्प्रदीयते कन्याहरस्तां (आ) ६५.१५	सङ्कषणादिविजानि (आ) ११.२२	सञ्छुटविट्सववयो (आ) १०५.१४	स तदास्वनिश रत्नमभा- (आ) ७१.२
स एव संश्लेष्य वेदबैश्व (उ) १५.१४	सकृदमवाताद्वेन नम्भवंत (त्रे) ३५.४०	संक्षणादिभिर्देन तव (आ) २३४.४४	सजलं तिलतैलं च (आ) १७७.६६	स तस्यापापनोदायं (आ) ५२.१३
स एव विष्णुः स (उ) १५.१५	सकृदुच्चरितं येन हरि (आ) ११४.३	संकर्षणादि रूपेस्तु (उ) २८.४०	सजीवति गुणा यस्य (आ) १०८.१७	स तत्कलमवाप्नोति (आ) ८४.२७
स एव विष्णुः समभूद् (उ) १५.११	सकृदुक्तस्तु मृतेषा (आ) ५८.३०	सङ्कल्पा च मुहूर्तां च (आ) ६.२५	सजो सलो च प्रथमे (आ) २११.४	सतीनो वस्तु लक्ष्म्व (आ) २०४.७१
स एव विष्णुः सुकरत्नं (उ) १५.६	सकृदुष्टञ्च यो मित्रं (आ) ११०.१०	संस्तोत्रेण तयैवास्ति (उ) ११.५७	सज्जनानसौम्यरूपेण (उ) २६.२	स तु तत्पदमाप्नोति स हि (आ) ४४.८
स एव संक्षेपनामधेयः (उ) १५.४	सकृदाश्वाय च प्रादात् (आ) ६.२४	संकीर्णद्वारकः सोऽप्यादय (आ) ४५.२२	सञ्चितं क्रतुशतैर्न (आ) १०६.२६	सत्पददाहृजस्त्वेषो (आ) १६२.३४
स एवः स्यन्धरमाणु (उ) ३.४०	सकितः सुनोके सुकृतं (आ) १०८.२८	संकास्तीनां सहस्राणि (त्रे) १४.५४	सञ्चितं निहितं (आ) १०६.२३	स तेन घनुयावोरः (आ) १४५.१७
स एवेद्रावनाशेभूदरि (उ) २८.२५	सकृत्यावकमिभ्रायो (आ) १२१.६	संकातो यानि धामानि (त्रे) ४२.२०	सञ्चितयामि सततं तव (उ) ७.१७	सततं वगन्तव्याञ्च (आ) १७७.२३
सकृद्विष्टिको ध्यावा (आ) १६४.१८	सकृद्व्यधीन प्रयुयतिः (आ) १६६.१७	संकास्यादिषु कालेषु (आ) ४१.३१	सञ्चितयामि जनिषु तव (उ) ७.८	सतोद्वेषेभूदरं नील (आ) १६१.१४
सकण्डूरं क्रपाद्वरस्त (आ) १६४.३८	ससारमधुरस्निग्धो (आ) १६६.१०	संक्षेपसमीतकस्तम्भः (आ) १६०.६	सञ्चितयामि गृहरेवन्दन (उ) ७.११	सत्तावकल्पनं काले (आ) २६६.३६
सकदाधिष्ठनं श्रीरो (त्रे) ६.९	ससीरं मक्षितं कुपस्ति- (आ) १८७.२	संख्याद्विरद्वं केषु नून्यं (आ) २१२.३	सञ्चितये भगवतश्चरणोद (उ) ७.१४	सत्त्वं च मिश्रितं शैवं (उ) ४.२७
स कदाचिन् महाबाहु (त्रे) २७.८	सखा स च मत्संगे (त्रे) ७.६५	संख्यानुगणनं नाय यस्य (उ) १०.४४	संजामातीत्येव संजाम- (उ) २६.२७	सत्त्वं देवानुपाद्रायमिमं (आ) ८८.७

सत्यं रुक्मस्तमयैव (आ) ३४.२१	सत्यं बृहि सुरर्षेष्ठः (अ) २६.१	सदा मोरोहने काले (उ) २६.४२	सदीर्घः सशिरश्छिद्रो (आ) ४५.१६	सद्युषः सुहोमो (आ) १४०.२६
सत्यभुतः सुतपसांशो- (आ) १३६.३७	सत्यं भूतहितं वाक्म- (आ) ४६.३१	सदाचित्तं समासवत् (आ) २३०.३६	सशस्त्रचक्राब्जगदं (आ) ४५.१२	सद्योनिर्द्धतश्चैव (अ) २४.२६
सत्यर्षोदशभागीरुच (उ) ४.५२	सत्यं मनोरमाः कामाः (आ) १११.६	सदा जायी सदा होमी (अ) ४२.२२	सदुष्ठा च तिराज्जेण (आ) १६१.११	मद्यनोनिर्द्धनो वापि (अ) २४.५
सत्त्वाधमे मात्स्यकीर्षे (उ) १.५२	सत्यं वात्पमूर्तं वापि (अ) २१.२१	सदा त्वदोषं शविष्येयं (उ) १२.६	सद्युशास्तव्यतापयथा (आ) २०५.२६	सद्यो हि तपस्वी च (आ) ११४.२१
सत्त्वाधो बहुलोयस्मा (उ) ४.७६	सत्यं सत्यं पुनः सत्यं (अ) ३४.१४५	सदा दुःखातुरा एव न (अ) ४६.४	सदेवाणांपतिश्चैव (आ) १५.२१	सध्या नमाग्री भगवान् (आ) २३१.१०
सत्त्वाभिमानिनीश्रीस्तु (उ) ४.२	सत्यं सत्यं पुनः सत्यं (उ) १०.५५	सदा पिता शुक्यपिता (उ) २६.१४	सदीर्घः पंचदशभि (उ) २२.५८	सनातनोऽप्ययोमेव्यः (आ) ६२.११
सत्त्वाच प्रकृतास्तेन (आ) २८.७	सत्यं सर्वाचारहीनं (आ) ६१.६	सदाभुर्धो सदाकोश निज (अ) ४७.१६	सद ब्राह्मणान्वंदयेत् (उ) २४.४०	सन्ततः सतनोऽप्येषु (आ) १४७.४४
सत्त्वेनलोकावधेयं धितुं (उ) ४.५	सत्यरथो समरपात् (आ) १३८.५६	सदा मुक्तसमूहानापीश- (उ) २५.४२	सद्भार्वाः सत्युक्तादुर्लभा (उ) १६.४३	सन्तति दुःस्थे नैव (अ) २०.२१
सत्त्वोद्दिष्टस्तु मूढतः (आ) ४.२४	सत्यं शौचं मतः शौचं (आ) ११३.३८	सदा मुक्तं जङ्गवेयं च (उ) २८.१२४	सद्भावेन हि तुष्यन्ति (आ) १०६.११	सन्तःसकोद्भिजः किंचिद् (अ) ७.१३
सत्त्वाश्रये विष्णुबुद्ध्या (उ) १८.६२	सत्यस्यः सत्यसङ्कुर्वः (आ) १५.१६	सदा मुक्तो हरि काली (उ) २६.१४६	सदिग्धः संघं प्रकुर्वीत (आ) १०८.२	सन्तःसहाटकमयं पंदकं (अ) २८.२
सत्तकं कुशमलं वा (आ) १८४.३१	सत्यस्याष्टो कला ज्ञेयाः (आ) ४०.८	सदा सद्गो त्रिपुरस्यांघ्र (उ) १८.२६	सदिभगतीतं सततं (आ) ११३.२	सन्तःसहाटकमयं तु (अ) २७.५७
सत्यकैतुः सुनीतस्य (आ) १३६.१३	सत्या नाम्यस्तथा (आ) २०६.२१	सदा वा नैव वा मित्रा (आ) १४७.१३	सद्यः कृतं नमनं न (उ) २०.१५	सन्तर्पयत्पुण्यं नैव (आ) ६४.२८
सत्यदानं परोयस्तु (अ) ६.४७	सत्यानां शृणुनामानि शीघ्रः (उ) ५.२६	सदाशिव इति स्वाध्या- (उ) १८.१४	सद्यः पञ्चवर्षं दासा (आ) ११४.३१	सन्तर्प्येतुष्टैः स्वमनो (उ) १.२५
सत्यपालश्च सन्नामः (आ) १५.१७	सत्येन रक्षते धर्मो (आ) ११३.१०	सदाशिव महायैतं पद्या (आ) २४.५	सद्यः स्मृतिः समुत्पन्ना (अ) ७.४२	सन्तः सुकृतिनो मर्त्या (अ) ११.६
सत्यमेव न संदेहो नित्या (उ) १६.७६	सत्संगश्च तिवेकश्च (अ) ४६.५७	सदाशिवश्चिखान्तस्थं (आ) १४७.५१	सद्योजातं भाद्रपदे (आ) ११७.१०	सताऽप्यनेस्तम्भसूत्रा- (उ) २८.१३७
सत्यं दमस्तपः शौचं (आ) २३१.२४	सत्संगाज्ञानामासाच (उ) २६.४२	सदाशिवश्चिखान्तस्थं (आ) १४७.५१	सद्योजातस्य बाह्मणभनेन (आ) २१.२	सन्तानं श्रेष्ठनीचरं (आ) ४६.११
सत्यदानं दयाश्लोभो (आ) २१३.५	सद्गणिगाश्च सति लासित- (अ) ८.१२	सदा स्मरति वैवीर्यं (उ) १६.२६	सद्यो देहान्तरं याति (अ) ४६.११६	सन्तानार्थं तु कृष्णेन (उ) १२.६५
सत्यं पुण्यवतां देव (अ) ४६.२	सदृशस्य उपेतश्चेदाहित (आ) १०६.३	सदाहृक्कलेदरुजं (आ) १६४.२५	सद्यो विसम्भतो वा किं (अ) १.६८	सन्तापनाशनोऽप्यभ्यो (आ) ६२.२४
सत्यं पुनः प्रख्यामि (अ) ३७.३	स ददशं तदा गुल्मेर (अ) ७.७	सदाहृक्कलेदरुजं (आ) १४७.३२	सद्यो विसम्भतो वा किं (अ) १.६८	सन्तिलप्यते मृतेकोऽपि (अ) १६.२४
सत्यं ब्रूयात्प्रियं ब्रूयान् (आ) २३८.४	सदाकर्षतु विष्णुश्च (आ) १६४.१३	सदाहरेर्जं तं श्रेष्ठः ततः (आ) १२३.३	सद्विचार कुदारेण (आ) २३६.३	सन्तिष्ठमाने यमभूता (उ) २८.१२१

संतिष्ठमाने यमदूतैश्च (उ) २८.१३३	सन्नपि ब्रह्मा तस्मात्खं (आ) २४०.१	सपिण्डीकरणं वक्ष्ये पूर्वं (आ) २२०.१	ऽप्यप्यो यमसंज्ञेभ्यो (प्र) ८.२८	सवित्वाः कफविस (आ) १६६.१२
संतिष्ठमाने यमदूतैश्च (उ) २८.१४२	स पञ्चधा पृथग्दोषै (आ) १६२.८	सपिण्डीकरणं श्राद्धं (आ) २२०.१०	सप्तमी पूजयेद् वि (आ) १३७.१४	सर्बोर्जवापि निर्वायं (आ) २३५.११
संतोषं च तथा तुष्टिलोभं (आ) ५.३२	स पण्डितो यो ह्यगुर (आ) ११४.१८	सपिण्डीकरणाद्दृष्टं (प्र) ५.७६	सप्तमी सोमपुर्ण (आ) ५६.२८	स ब्रह्मदेवः नव (उ) २८.१४१
संतोषं परमं प्राप्य (प्र) ६.८८	सपनमध्येऽपि कृताचि (आ) ७०.३१	सपिण्डीकरणे वृत्ते (प्र) २६.३२	सप्तमेष्टातिथेः पुत्राः (आ) ५६.१	स भर्त्सितं भुक्तस्त (प्र) २१.१२
संतोषस्तपसा क्षान्तिरस (आ) २२६.१३	सपन्तीकाय मगुज्य (प्र) ३४.७८	सपिण्डे कृते वस्त (प्र) २६.३१	सप्तमे मासि सम्प्राप्ते (प्र) १६.३६	स भुक्त्वा विषयान् (प्र) ६.१२२
सत्येव पक्षीन्द्र वदामन्यतु (उ) २२.५	सपन्त्यो यदि बह्वयः (प्र) ३४.११४	सपिण्डैर्वा सगोत्रैर्वा (प्र) ६.५२	सप्तमोपचयावस्थ (आ) ६१.१	स भूत्थो यो विधेय (आ) १०८.१६
संदग्ः कृष्णसूत्रश्च (आ) ५७.७	स पातालं भुवंस्वर्गं (प्र) १.१०	सपुत्रस्य न कर्त्तव्य (प्र) २६.१६	सप्तरात्रात्प्रायन्ते (आ) १७९.१	सभक्तश्राश्च भोगादया (आ) ६५.२४
सन्नेहो मे महान्नष्टो (प्र) ४६.११८	स परियहाय श्री विष्णोः (उ) २४.११६	संप्तगोदावरं तीर्थं (आ) ८१.२८	सप्तवीणां तद्गुर्वैत (उ) २७.३२	समधर्मा हि मर्त्यवस्ती (आ) ११४.१७
सन्निहानं द्विजं निम्नु । (प्र) ६.३७	स पार्थक्यार्द्रमसेन (उ) २८.१२६	सप्तजन्मनि हे विष्णो (आ) ११८.३	सप्तलक्षणसंयुक्ता गंधर्वा (उ) २२.६६	समष्टाज्यपयोमिश्र (आ) २०२.२६
संदोहवदहश्चते वै प्रकाशो (उ) २४.११	सपिच्छं समिरुद्धं च (आ) १५८.६	सप्त तालाविनिमिच्छ (आ) १४३.२५	सप्तलक्षणैकैणा (प्र) ३२.५३	समये दीक्षितः क्षिप्रो (आ) ६.१
सन्ध्याकर्ममावसाने तु (आ) २१३.६४	सपिण्डत्वे कुतो याति (प्र) २६.२	सप्ततिस्तु सहस्राणि (आ) ५७.१	सप्तविंशतिस सोमस्य (आ) ६.४२	समर्थेयामास महा (उ) १२.१४
संध्याकाले तु विन्यस्य (आ) ३६.१४	सपिण्डनं किमर्थं च (प्र) १.४२	सप्तसंख्या वसिष्ठाद्या (उ) ७.७३	सप्तसंख्या उरसि च (आ) १४७.५०	समर्थं शालिबोर्जं पीतं (आ) २०३.६
सन्ध्यागजितनिघातं (आ) ६६.४८	सपिण्डनं किमर्थं च (प्र) २८.३०	सप्तसंख्या द्विरेखा तु (आ) ६३.१३	सप्ताधि कैविकाति (उ) २२.२४	समस्तस्मृतिगास्त्रज (आ) ११२.६
सन्ध्यां कृत्वा प्रयत्नेन (आ) ८३.१२	सपिण्डः समवेदादौ (प्र) ३५.७	सप्तत्वांशः कोकिल (आ) २०६.३२	सप्ताधिकीवर्षाति (उ) २२.४८	समस्य पालनं कार्यं (आ) १६८.३७
सन्ध्याविधि प्रवक्ष्यामि (आ) ३६.१	सपिण्डीकरणं कार्यं (प्र) ३४.११०	सप्तदश दिनाग्येको (प्र) १६.२	सप्तपिण्वाः सप्त कुला (उ) २५.५७	समागमो दुर्घट एव (उ) २४.१३५
सन्धिसमंस्तु जायते (आ) १५६.२७	सपिण्डीकरणं कुर्याद (आ) २२०.२	सप्तधान्यं क्षितिर्माव (प्र) १४.४४	सप्तपिण्वाः सप्त कुला (उ) २५.५७	समागमो दुर्घट एव (उ) २४.१३५
सन्तिष्ठमानसूदा च (आ) ५.२६	सपिण्डीकरणं कृत्वा (प्र) २६.३३	सप्तधान्यं क्षितिर्माव (प्र) १४.४४	सप्तपिण्वाः सप्त कुला (उ) २५.५७	समागमो दुर्घट एव (उ) २४.१३५
सन्निपातसमुत्थाश्च (आ) १६३.७	सपिण्डीकरणं चैव तृतीया (प्र) ५.४६	सप्तधान्यं क्षितिर्माव (प्र) १४.४४	सप्तपिण्वाः सप्त कुला (उ) २५.५७	समागमो दुर्घट एव (उ) २४.१३५
सन्निपातेन मनसः (आ) १५३.२	सपिण्डीकरणं जति (प्र) १०.१	सप्तधान्यं क्षितिर्माव (प्र) १४.४४	सप्तपिण्वाः सप्त कुला (उ) २५.५७	समागमो दुर्घट एव (उ) २४.१३५

समासैर्भोजनैः स्निग्धैः (आ) १०६.३५
समानेऽतिक्रियाञ्जत्व (आ) १६७.४६
समापित ब्रह्मचर्यो (आ) ८५.२
समाप्ते शयनं दद्याद्गृहं (आ) १२६.८
समाख्युर्गर्नयति (आ) ५८.२६
समासभ्यासभावाद्धि पराणां (उ) १.८४
समाः सहस्राणि च सप्त (त्रे) ३६.३७
समासाः षट् समाख्या (आ) २०६.११
समीपे त्वनिघारेति (आ) ८३.७४
सः सुवतः कथ्यते (आ) २३५.४७
समुद्धरति तस्मिन्सा (प्र) ४.१३२
समुद्राख्यैश्चतुर्भिश्च (आ) ४८.५०
समुद्राश्चैव विन्यस्य (आ) ४८.४८
समुद्राः सरितः सर्वा (आ) ८२.१६
समुद्रोक्तं प्रवक्ष्यामि नर (आ) ६५.१
समुन्नतं शिशुमथो (उ) २२.१३
समुन्नतं शिशुमथो (आ) १८.१४
समुलफलपत्राया (आ) १७०.२८
सम्बोधने च निभादवृक्ते (आ) २०५.३
संपत्स्यते नात्रविचार्य (उ) २८.१

संपूज्यमानो लोकैस्तु (आ) ६१.२
सम्पदैश्चयं महात्म्यैः (आ) २२६.६
सम्पूज्य विधिवद् (त्रे) २७.५६
सम्पूर्णरूपाः कफपित (आ) १५६.३६
सम्पूर्णं तु ततो वर्षे (त्रे) ५.१४१
संप्राप्य चोत्तिष्ठ्य (आ) ७०.२५
सम्भवति कथं प्रेताः (त्रे) २२.१
सम्भवेपुस्तथा ताडयं (प्र) ३१.३५
सम्भिन्नमश्लेषम् संश्लिष्टं (आ) १५७.२७
संभृते सद्भिर्भो भुंक्ते (आ) ११५.५०
संभोज्य ब्रह्मणान् (त्रे) १७.२९
संभोज्यातिथिभूत्याश्च (आ) ६६.१६
समं सन्ध्यान्पानेन (आ) १५१.४
संपूज्य चोपलियाय (प्र) ४.६२
संपूज्य चोपलियाय (त्रे) १५.४९
संभोज्यांशुमतेन (आ) २१३.३६
सन्मिश्रण लक्षणोऽयं (आ) १६८.३५
सम्भवन्नवतृसंगो (उ) १७.२५
सम्यक् प्रकुर्वन्नेतानि (उ) २६.६६
सम्यक् भवति पशोन्द्र (उ) ४.४२

सम्यक् सृष्टं स्थापयतं (उ) ६.५
सम्यग्विचयेदरहितं (त्रे) २.२
सम्यग्विचयेदरहितं (प्र) २६.२
सम्भवः स्वानसंकाशा (त्रे) ४६.२६
स यति परमं लोकं (उ) २६.११७
स याप्यस्तमकः साधयो (आ) १५०.११
सरस्वतः परिहृन्तश्च (आ) १५६.१८
सरस्वतमति दुर्गन्धं (आ) १५७.६
सरस्वेवं विलपते (त्रे) ५.१३४
सरभामलकं वृद्धं (आ) १६६.२२
सरपूफल्मुकावेरो गंडकी (उ) २४.३३
सरसं सप्तपर्णे च सा स्या (आ) १६२.२
सरस्वतीं दृष्टव्यो (प्र) ६.७४
सरस्वतीं च सायाह्ने (आ) ८३.१३
सरस्वतीं वा संसेव्य (आ) १०५.२२
सरस्वतीं वस्तरासंबभूव (उ) २.४८
सरितः सागराश्चैव (प्र) २.३६
सरितां च पतिश्चैव (आ) १५.३०
सरोष्टमागमात्सुगान् (त्रे) ८.७
सर्गश्च प्रतिसर्गश्च (आ) २.३६

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च (आ) ४.१
सर्गश्च प्रतिसर्गश्च (आ) २२३.१४
सर्गाधिकृष्टाश्चैव (आ) ४६.१
सर्जस्ताः सिक्ककं च (आ) १७७.५६
सज्जज्जुं नाम्नातकाश्च (प्र) ७.६
सर्पः कृपे मजः स्कन्धे (आ) ११३.३३
सर्पं घाराविभिर्भैरव्य (आ) २३६.२६
सर्पाणां कारणं वैव (आ) १५.९१
संपीड्य प्राप्तं मृत्युनाम (त्रे) १३.८
सगोपश द्रिद्राः स्यु (आ) ६५.२३
सर्वे एकपिने मन्माजी (आ) २३२.६
सर्वे एव हि सोक्ष्णे (आ) २२१.१०
सर्वकायप्रदा विधां (आ) १६५.१
सर्वकाम प्रदा खेष्टा (आ) ३२.४१
सर्वं कुष्ठेषु वमनं (आ) १७१.१३
सर्वगोप्ता सर्वनिष्ठः (आ) १४.१५
सर्वं गोप्य सर्वहन्तुं (आ) ६१.१३
सर्वको लक्षणं सर्वदो (आ) १४७.१२
सर्वज्वरेषु प्रथमं कार्यं (आ) १७५.२
सर्वजं निर्गुणं शुद्धमा (आ) २३४.४०

सर्वत्ररूपस्य हि ते सुरारैः (उ) ३३२
सर्वज्ञानाग्न्यहं भाम्ना (आ) २.४६
सर्वतोर्षानि यस्यामि संगा (आ) ८१.१
सर्वत्र तोये मर्त्यं (आ) १११.१०
सर्वत्र मृकलस्त्वधिकोऽप्य (उ) १.२२
सर्वं चैष्टकविभावाग्र्यं (उ) २६.२१
सर्वथा विकृति ज्ञाने (आ) १४७.४०
सर्वदं सर्वं सर्वं सर्वं (आ) २.१३
सर्वदाऽऽमोचनायुक्तस्तेन (उ) ११.४६
सर्वदाव्यविमिश्रं च (उ) ४.२४
सर्वदूषणदुष्टाश्च (आ) १६१.२१
सर्वदुष्टं तथा मूर्तं सूक्ष्मं (आ) ६१.११
सर्वदोष हरं हृद्यं (आ) १६६.१७
सर्वपर्वस्थिहृत्प्रापी (आ) १५६.२७
सर्वपाप विनिर्मुक्तो न (आ) ५१.१७
सर्वपाप विनिर्मुक्तो (आ) ३६.१६
सर्वपापव्याप्येव भुक्ति (आ) ६६.८
सर्वदूषयश्च सुवर्धः सर्वः (आ) १५.१४
सर्वप्रकृति भूतेभ्य (आ) ४७.१४
सर्वबीजभूते विशा (आ) १२७.१४

सर्वभूतहृदिस्थं वै (आ)	१६.४	सर्वसत्त्वदयानुत्वं (आ)	२२१.१५	सर्वाश्चतुष्टयदानहृत्वा (आ)	१०७.३६	सर्वेषामिन्द्रियाणां तु (आ)	२३५.२६	सर्वं भूतान्तरात्मानं (प्र)	१०.६०
मर्वभूतेषु विश्वासः (आ)	११४.२३	सर्वः सर्वानु तिथिषु (आ)	१३७.१६	सर्वापराधाद्ग्रहितं दानमानं (उ)	२.६१	सर्वेषामुत्तमति यः (उ)	१२.८१	सर्वं मर्माणि पण्डेन (प्र)	५.३६
सर्वमन्त्राभिमानित्वात् (उ)	१६.८६	मर्वस्वदानं विधिबल (आ)	५२.१४	सर्वाभिस्तु गिरः (आ)	२१३.४१	सर्वेषामेवजन्तूनां (प्र)	१२.६	सर्वं विजानाति हि (प्र)	४८.२२
सर्वमन्त्रोपधिमणेर्यन्म (आ)	७१.१०	सर्वसिद्धि प्रदस्यान्ते (आ)	१६७.५	सर्वारम्भ परित्यागो (आ)	२१३.१६	सर्वेषामेव शौचानामन- (आ)	११३.३७	सर्वं माक्यातवांस्तात (प्र)	४६.१२०
सर्वमहंति शुद्धात्मा (आ)	२१३.५४	सर्वस्व जगतोद्याम (आ)	१५.१३	सर्वारामं परित्यज्य (आ)	१०३.३	सर्वेषां पुत्रहीनानां (प्र)	३४.१३३	सर्वं मेतदर्थवेण (प्र)	२४.७
सर्वं ध्यात्वेति संपुज्य (आ)	११.२७	सर्वस्थं वा वेदविदे (आ)	५२.६	सर्वाथं सर्वमाप्नोति (आ)	८६.३७	सर्वेषु तत्प्रकोपो हि (आ)	१५४.६	सर्वं मेतद्धि कथितं (प्र)	२६.६३
सर्वं नु सत्यं यदि मिथ्या (उ)	२८.६३	सर्वहेतु विषयैस्तु (आ)	१६२.२३	सर्वानकारसं युक्तस्वकारु (आ)	६२.१४	सर्वेषु नाभिर्धर्मेषु (आ)	८.८	सर्वं लोक हितायामि (प्र)	४०.१२
सर्वं परमशं दुःख (आ)	११३.६१	सर्वं ह्येतन्नस्वरं चैव (उ)	२३.६	सर्वावतारिष्वपि विद्यमानं (उ)	१६.१६	सर्वेष्वपि सिद्धीष्वपि (आ)	१६४.७	सर्वं विघ्नानि सत्यज्य (प्र)	२१.११
सर्वं यद्भूतिर्योऽवेति (आ)	८१.२६	सर्वकारं रसादीनां (आ)	१४७.४७	सर्वेऽपि विधातिविधं (आ)	१६७.४८	सर्वोत्कृष्टं केनच च (उ)	१०.५६	सर्वं विमध्यन्तगतवो (आ)	२०७.२
सर्वं वितरसं शोकक्रोधा (आ)	१५३.३	सर्वाकृति स्त्रिभिर्दोषै- (आ)	१५५.२६	सर्वं क्षयान्ता नितयाः (आ)	११५.६०	सर्वोत्तमो विष्णुरेवास्ति (उ)	२८.६२	सर्वेऽपि यमसूताश्च (प्र)	३०.११
सर्वव्यर्थं वेषणवानां (उ)	२०.२६	सर्वाङ्गगुमागतं सामं (आ)	१६७.२८	सर्वं गुणैः शतयुगाः (उ)	१६.६	सर्वोत्तमो हृत्तिकः सर्वव (उ)	२१.२४	सर्वेषां पश्यतामिव (प्र)	१२.२३
सर्वं शरीरजातं च (आ)	२४०.८	सर्वोक्तं गुमागतं सामं (आ)	१६७.२८	सर्वं तिष्ठान्ति सर्वस्मि (आ)	२०६.२६	सर्वोपधिमुत्तं प्रेतं (प्र)	४.१४६	सर्वेषां पुत्रहीनानां (प्र)	२६.२७
सर्वं शरीरजातं च (आ)	२४०.८	सर्वोक्तं गुमागतं सामं (आ)	१६७.२८	सर्वं ते मधु मेहाख्या (आ)	१५६.६	सर्वोपधिः सर्वगर्ध (आ)	१००.४	सर्वोपहारयुक्तानि (प्र)	३१.१०
सर्वरत्नाकारा भूमि (आ)	२१३.८४	सर्वोक्तिं विलिखेद्वर्ण (आ)	६८.४७	सर्वेऽपि सप्ताहारा (आ)	२१३.२१	सर्वं कर्म विधानेन (प्र)	४.१२१	सर्वोपधिसंतिमिथं (प्र)	४.११७
सर्वरोगनिदानञ्चवक्ष्ये (आ)	१४६.१	सर्वोक्तं नमः पादो- (आ)	१३६.१०	सर्वेऽपि विधातिविधं (आ)	१६७.४८	सर्वं कर्म वि- केन (प्र)	४०.२१	सर्वोपधिसंतिमिथं (प्र)	४.११७
सर्वरोगहरं सिद्धं योग (आ)	१६८.१	सर्वोक्तं नमः पादो- (आ)	१३६.१०	सर्वं भवन्तु सप्ताहा मम (आ)	१३०.५	सर्वं क्रियापरिभ्रष्टो (प्र)	२०.१७	सर्वोपधिसंतिमिथं (प्र)	४.११७
सर्वलोक हितायामि (आ)	३१.२८	सर्वोक्तं नमः पादो- (आ)	१३६.१०	सर्वेऽपि विधातिविधं (आ)	१६७.४८	सर्वं लोचं कलं मेऽद्य (प्र)	६.११४	सर्वोपधिसंतिमिथं (प्र)	४.११७
सर्वलोकहितेषां च (आ)	६२.१५	सर्वोक्तं नमः पादो- (आ)	१३६.१०	सर्वेऽपि विधातिविधं (आ)	१६७.४८	सर्वं लोचं कलं मेऽद्य (प्र)	६.११४	सर्वोपधिसंतिमिथं (प्र)	४.११७
सर्ववेदाभि मानित्वात् (उ)	१६.८६	सर्वोक्तं नमः पादो- (आ)	१३६.१०	सर्वेऽपि विधातिविधं (आ)	१६७.४८	सर्वं लोचं कलं मेऽद्य (प्र)	६.११४	सर्वोपधिसंतिमिथं (प्र)	४.११७
सर्वव्याधि हरं वक्ष्ये (आ)	१६४.१	सर्वोक्तं नमः पादो- (आ)	१३६.१०	सर्वेऽपि विधातिविधं (आ)	१६७.४८	सर्वं लोचं कलं मेऽद्य (प्र)	६.११४	सर्वोपधिसंतिमिथं (प्र)	४.११७
सर्वव्याधि हरञ्चैव (आ)	३१.६	सर्वोक्तं नमः पादो- (आ)	१३६.१०	सर्वेऽपि विधातिविधं (आ)	१६७.४८	सर्वं लोचं कलं मेऽद्य (प्र)	६.११४	सर्वोपधिसंतिमिथं (प्र)	४.११७

सामुद्रं सैन्धवंक्षारी (आ) १६१.८	सावित्री वा जपेद्विद्वांस्तवा (आ) ५०.४७	सितारुणहरिद्राभा नोल- (आ) ११.३७	सीसकं तु भवेत्प्रैतं त्वय (प्रै) ४०.३३	सुखस्य दुःखस्य (प्रै) १५.८६
साम्प्रतं साग्निके (प्रै) ३४.११२	सा नै विल्लं विष्णुपादार- (उ) २३.१२	सिद्धसेनेषु तीर्थेषु (आ) २१३.१४६	सुकधमल नवरंछैः सवतं (उ) १६.३३	सुखस्यानन्तरं दुःखं (आ) ११३.६२
साम्यस्वापच तर्षयोवितर्नं (उ) ५.२३	साधुणी कलुषे रक्ते (आ) १४७.१४	सिद्धयोगस्यज्जन्नेह (आ) १०३.५	सुकुमाराद्दुष्टं कैतु (आ) १३६.१४	सुख स्वरूप बायोधच (उ) १६.८७
साम्यावस्था गुणाकृता (आ) २३५.२०	सारथी या न मर्दं (आ) ११५.५५	सिद्धानां कारणं चैव (आ) १५.५८	सुकुमारी कुमारी च (आ) ५६.१७	सुखहर्षादिकं किञ्चि- (उ) १६.५६
साम्यावस्थागुणानां च (उ) ४.३६	सा हानिस्तन्महाच्छिद्रं (आ) २३०.२२	सिद्धानां प्रीति जननं (आ) ८४.६	सुकृतं दुष्कृतं वापि (प्र) १५.४	सुखास्तुप्रस्य सततं (आ) ५०.५
सार्यकाले श्रीनिवातेस्य (उ) २५.२८	सिहस्थानं गजं दृष्ट्वा (आ) १६६.१५	सिद्धार्थकं वचा हिपु (आ) १६३.३	सुकृतस्य प्रभावेण (प्रै) ४६.१	सुखी पुत्रसमायुक्तः स (आ) ६३.११
सायमग्निश्च मत्स्युत्तवा (आ) ३६.४	सिहस्थाने ध्वजं (आ) १६६.१२	सिद्धिं षट् द्विर्घतिलैर्मौ- (आ) २१.३	सुकृतस्य प्रभावेण (प्रै) ४७.३७	सुखोत्कर्षैश्च सर्वेय (प्रै) ३७.६
सायुधा धावमानाश्च (प्रै) १८.२३	सिहस्थाने वृषं दृष्ट्वा (आ) १६६.१४	सिद्धिर्भवतु मे नित्यं (आ) १६४.२३	सुकृतादुल्लसो भोग- (प्रै) ३२.१२६	सुखोदय स्तथा नन्दः (आ) ५६.२
सारजाद्याः शठश्चैव (आ) १३६.५६	सिहस्थाने स्थिते सिद्धे (आ) १६६.१३	सिद्धिः स्वाभाविको ह्य (आ) ५५.४	सुकृतः शक्नोति चैव मञ्जुघोषा (उ) ६.७	सुखोपलब्ध्यश्च सदा (सा) ७३.१३
सारः सारप्रियः सौर (आ) १५.६५	सिहासन महादिव्यं (प्रै) ६.३८	सिद्धिश्चरं च सपुत्र्य (आ) ८६.३४	सुकृतरैः संयुतं स्वर्णाचिह्नं (उ) २६.५४	सुगन्धम मल जीतं (प्रै) ६.१७
सारास्तारतरं तत्त्वं (आ) २.१२	सिहास्य वृषवासा- (आ) २०४.५२	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकोमलं श्री तुलस्यास्त (उ) १८.५४	सुगन्तव पञ्चमव (आ) २०६.६
सारास्तारतरं व्यास (आ) ८२.१	सिहास्य वृषवासा- (आ) २०४.५२	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकोमलं श्री तुलस्यास्त (उ) १८.५४	सुगन्तव पञ्चमव (आ) २०६.६
सारा हि लोकेषु भवेत् (प्रै) ४८.१६	सिद्धिं च वृषिके षट् च सार (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकोमलं श्री तुलस्यास्त (उ) १८.५४	सुगन्तव पञ्चमव (आ) २०६.६
सारिखण्डगदाब्जाय (आ) ४५.८	सिद्धिं च वृषिके षट् च सार (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकोमलं श्री तुलस्यास्त (उ) १८.५४	सुगन्तव पञ्चमव (आ) २०६.६
सार्द्धं मासं तु वैश्यस्य (प्रै) ४०.१३	सिद्धिं च वृषिके षट् च सार (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकोमलं श्री तुलस्यास्त (उ) १८.५४	सुगन्तव पञ्चमव (आ) २०६.६
साङ्गानुप्रमाणेन (आ) १५६.६	सिद्धिं च वृषिके षट् च सार (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकोमलं श्री तुलस्यास्त (उ) १८.५४	सुगन्तव पञ्चमव (आ) २०६.६
सार्वर्षं क्रमिपाण्डुधनं (आ) १६६.५८	सिद्धिं च वृषिके षट् च सार (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकोमलं श्री तुलस्यास्त (उ) १८.५४	सुगन्तव पञ्चमव (आ) २०६.६
सार्वर्षीया ययाकोने (आ) ८३.६३	सिद्धिं च वृषिके षट् च सार (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकोमलं श्री तुलस्यास्त (उ) १८.५४	सुगन्तव पञ्चमव (आ) २०६.६
सार्वर्षे वापि काम्ययि (आ) ११३.४	सिद्धिं च वृषिके षट् च सार (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकोमलं श्री तुलस्यास्त (उ) १८.५४	सुगन्तव पञ्चमव (आ) २०६.६
सावित्री पतिता द्वास्या (आ) ६४.२४	सिद्धिं च वृषिके षट् च सार (आ) ६२.३	सिद्धोदाहरणं वक्ष्ये (आ) २०६.१	सुकोमलं श्री तुलस्यास्त (उ) १८.५४	सुगन्तव पञ्चमव (आ) २०६.६

सुदर्शनं सहस्रारं दक्षिणे (आ) ११.२३
 सुदर्शनश्च परमः प्रद्युम्नः (उ) २८.३४
 सुदर्शनस्य चक्रस्य (आ) ३३.२
 सुदर्शनस्य पूजां मे (आ) ३३.१
 सुदर्शनस्या मूलं तु (आ) १७७.८५
 सदासस्य च सोदासो (आ) १३८.३५
 सुदिग्यज्ञास्थापयित्वा (उ) २६.२३
 सुदुर्लभं तस्य भूतेश्वर (उ) २३.१७
 सुदर्लभो वामुकीर्णं शिषको (उ) २६.५२
 सुद्योर्बह्नीतः पुत्रः (आ) १४०.२
 सुद्याच हरितालश्च (आ) १८१.६
 सुधोतः प्रसूतः सिन्धुः (आ) १६६.५७
 सुनन्दकः कुकुद्भद्र (आ) २०४.४१
 सुनयाद्वति हयस्तु (आ) १३८.५६
 सुनामपाशं हि गले च (उ) २८.१०४
 सुनासिकं सुदुर्लभं (उ) १८.४४
 सुनेवः क्षेत्रवृत्तिश्च (आ) ८७.५५
 सुन्दरेण च रूपेण प्रविष्टो (उ) १७.४०
 सुपर्णः कृतजिह्वीव (आ) १४१.७
 सुपर्णं ऋणु वक्ष्यामि (त्रे) ६.२

सुपर्णी च महापर्णी (आ) १५.४८
 सुपान कर्तव्यं च पान (उ) २६.६१
 सुपाश्वत्सु ज्यो जातः (आ) १३८.५५
 सुपिष्टायाः प्रदातव्यः (आ) २०१.२७
 सुपीडनं सर्वदा मत्तुं वर्गे (उ) २६.२३
 सुपुष्पगंधा नापिता ते (उ) २१.१०
 सुपुरा वै कापुरुषाः (आ) ११५.३८
 सुप्रिङ्गन्तं पदं क्वातं (आ) २०४.२
 सुप्त्वा वर्षं सहस्रं स (आ) २२४.६
 सुप्यते तुल्य इव (आ) १४६.१७
 सुप्रीतास्ते कथं श्रेताः (त्रे) २२.२
 सुवाहूगूर सेनो च (आ) १३८.४०
 सुषैखादीन् गजमुड (उ) २८.८६
 सुमतिः सुबलो नीतो (आ) १४१.११
 सुमासलं कथं धूमं (आ) ६५.१०३
 सुमित्राणो दशरथाज्जातो (उ) १८.६
 सुयज्ञश्चैव आश्रयो (उ) ७.१२
 सुरमाद्यं द्वितीयं च (आ) ११.३५
 सुरसो वीजकश्चैव (आ) २०४.३५
 सुराणां च प्रतिश्रेष्ठः (आ) १५.२७

सुराणां सुरभोग्याश्च (उ) १७.४७
 सुरापः स्वणहारी च (आ) १०४.५३
 सुरापी व्याधिताद्वेष्टी (आ) ६५.२१
 सुराप्यस्पातम धातिन्यो (आ) १०६.७
 सुरासुरनिहन्त्रं च सर्वं (आ) ३४.५२
 सुरासुराणामुद्विग्नं (आ) १.२४
 सुरासुराच्चिता यत्र गणा (त्रे) १.१३
 सुरेज्यः पुरतः कार्प्यो (आ) ४६.१४
 सुललितं भूषणं (उ) २१.६
 सुवर्णं चित्रं वसतं वसानं (उ) २५.५
 सुवर्णं द्वय माहृत्य मूर्ति (त्रे) २७.४४
 सुवर्णं भार निष्पल (त्रे) ४.१३३
 सुवर्णं मणि मुक्तादि (त्रे) ३४.६
 सुवर्णं मुखरो तोरमारभ्य (उ) २६.२५
 सुवर्णं वर्णं वाक्चैव (आ) १५.४६
 सुवर्णो मुनया यस्तु (आ) ७३.१७
 सुवृष्टी कृष्णिनायश्च (प्र) २०.२६
 सुवेलावस्थितश्चैव (आ) १४३.४१
 सुवैषं पुरुषं दृष्ट्वा (आ) १०६.३७
 सुगंधं सुगदा व्याप्सुते (आ) ४५.६

सुमान्तेष्व पुरुषातो (आ) १४०.१८
 सुभावं नित्यं सत्पुत्राणामि (उ) २३.७
 सुसंगकाले स्वास्थियश्चैव (उ) २६.६३
 सुसत्तमं परमं श्रीनिवासं (उ) २३.४४
 सुसमानि चास्त्राणि (आ) ११२.२१
 सुसमाहितचिन्तेन (आ) १८५.७
 सुसूक्ष्मरूपश्च सदा (उ) १६.१५
 सुहृज्जनैः पुत्रभिश्चादि (उ) २३.२१
 सुहृत्स्वजन वन्धुनं (आ) १०६.१३
 सुकुरे ब्रह्मा मज्जेत् (त्रे) ३.५६
 सुक्ष्मात्सूक्ष्म ज्वरेष्वेषु (आ) १४६.६४
 सुक्ष्मेण रूपेण च कारणं (उ) ३.३०
 सुक्ष्मैलापिप्लवी कुष्ठत् (आ) १७४.६
 सुचितं सर आगत्य (त्रे) ८.१६
 सूचिता बह्वो ज्ञेन (त्रे) २२.४३
 सूचीक्रकचक्रातः (त्रे) ७.१७
 सूक्तानां विधि ब्रूहि (त्रे) ३६.१
 सूक्तान्ते ततः पुनः (त्रे) ३५.२४
 सूतच्छ्रुत्वा शौनकस्तु (आ) २४१.४३
 सूतजानासि सकलं वस्तु (त्रे) १.३

सूतजानासि सर्वं त्वं (आ) १.६
 सूतं पौराणिकं शान्तं (आ) १.३
 सूताया हृच्छिरोवस्ति (आ) १७२.११
 सूतिकायां मृतायानु (त्रे) ४.१७२
 सूतिवातेः समाकृष्टः (त्रे) ३२.३३
 सूत्रमीधं रत्नमर्षं वस्त्रं (आ) ४८.३१
 सूत्रनाम्नस्तथा वायोः (उ) १७.५
 सुपस्य सारं परमान्तस्य (उ) १४.१२
 सूर्यं कोटि प्रतीकाशं (आ) ३४.५६
 सूर्यं क्षेत्रं भवेत्सिंहः (आ) ६०.८
 सूर्यं पुत्रो दहेत्पत्नी (आ) ५६.३२
 सूर्यः शिवो गणो देवो (आ) ८.१.३३
 सूर्यः सोमो मंगलश्च (आ) १०.१.२
 सूर्यस्य कथिता पुजा (आ) ३६.२२
 सूर्यस्य कथितो वंश (आ) १३६.१
 सूर्यादि परिवारेण (आ) ६.७३
 सूर्यादि पूजनं ब्रूहि कृतं (आ) ७.१
 सूर्यादि पूजां वक्ष्यामि (आ) ७.२
 सूर्यादि शिवदुर्गा श्री (आ) २०.१.३६
 सूर्यवित्तं विधातव्यं (आ) १७१.६७

सुयेषु द्वादशस्वको (उ)	५.२६	सेवनात्कृतपिण्डानां (आ)	८१.३	सापान देशे यः पुराणं (उ)	२४.३	सोष्माणो ब्रवती लोष्ण (आ)	१५६.३७	स्कावं पापं वामनं वे (उ)	१.५३
सुय्यद्भुव्योमि वल्लो (आ)	२३५.२	सेवादिकं प्रविहायैव (उ)	२८.११०	सोपानभूतं मोक्षस्य (मे)	४६.१५	सोहं हि कर्मकरणे निरतः (उ)	७.६६	स्तनयोहं दि कण्ठांष्ठ (आ)	३५.७
सुय्योदये नास्ति यथा (उ)	१२.४०	सेवां कर्तुं विच्छतो (उ)	१८.२७	सोपानानां महिमानं च (उ)	२४.५	सोकरं मयुरा यम निस्वं (मे)	६.६४	स्तने समये दुःखं वा (आ)	१६०.२१
सुय्योदये मृतिस्तस्य (आ)	१४२.२३	सेवति अपि सदा तपिह्य- (मे)	३६.१६	सोपानानां शतायत (उ)	२३.४७	सोदामिनी विस्फुरिताभि (आ)	६८.५२	स्तनोः सरोभावशुभो (आ)	६५.१८
सुय्याय वायुना तत्र (मे)	६.१६	सेह कोत्तिमवाग्नोति (आ)	६५.२३	सोपास्य पताकस्तु (आ)	५८.२५	सोभाग्यं धनुषि स्याच्च (आ)	६२.७	स्तन्याभाव पयश्छाय (आ)	१७२.१५
सुय्यं ब्रह्मन्निषाद्येवान (उ)	१३.२	सैनापत्य गौर्ययुद्धं (आ)	६२.१७	सोभाजनं पवरसं (आ)	१७७.१	सोभांजनस्य मूलं च (आ)	१७७.५०	स्तम्भनाशोपणं स्वप्नः (आ)	१६६.१६
सुय्यं कर्तुं गुणान्वीद (उ)	१६.५	सोऽति सारोऽतिसरणा- (आ)	१५७.१६	सोमकुण्डे नरः स्नात्वा (आ)	८३.७६	सोमनस्यमस्तु अस्त्वि- (आ)	२१८.२६	स्तम्भमयी तनुं वाचं (आ)	१५१.६
सुय्यं कर्तुं मनो दधे (उ)	१३.४	संघवञ्च महादेव (आ)	१८५.१६	सोमयह्यै सूर्यसमागमेपि (मे)	४८.२६	सोराष्ट्री मृत्तिकाक्षारं (आ)	२०४.६३	स्तुतः प्रीतो भवति वे (आ)	५३.१०
सुय्यं कृता स्वया पुर्व (उ)	१०.४८	संघवं कृण्वलवणं (आ)	१८०.५	सोमघास्मिन्तृणान् (आ)	८६.५७	सोरि प्रकाशे च ययैव (उ)	१२३.५	स्तुतं तु वृजितं मेऽव (आ)	२३४.५०
सुय्यं प्रलयययैव (उ)	१०.५२	संघवं रजनी दे च (आ)	१७७.६	सोमनाथं समम्बध्यं (आ)	८६.३१	सोवर्चलं यवक्षारं (आ)	१७६.७	स्तुति स्मरणं पुत्रादि- (आ)	२३८.११
सुय्यं संहार कर्त्तुं च (आ)	१२.३३	संघवं च वचा हिम (आ)	१७६.१२	सोममीशान मेवं वे (आ)	३४.४५	सोवर्चलं यवक्षारं (आ)	१६२.१५	स्तुत्या नृणां स्थिताः (उ)	६.२३
सुय्यो जाते स्वीकृतो (उ)	२.४	संघवं श्रूयणं चैव (आ)	१८२.२५	सोमराजस्य बीजानि (आ)	१६०.१४	सोवर्चलं विबन्धन्- (आ)	१६६.३३	स्तुत्या तेन ज्ञानतस्व (उ)	२४.२३
सुय्यो प्रलयकोशेपि (उ)	४.२६	संघवं रजनी दे च (आ)	१७७.८	सोमवारे चतुर्थ्या च (आ)	१२६.२०	सोवर्चलं संघवञ्च (आ)	१७०.१८	स्तुत्या ध्यायेत्स्वहृदये (आ)	३१.३०
सुय्यं ताश्व न (आ)	२१०.१६	संघवं श्रूयणं चैव (आ)	१८२.२५	सोमः शूचं दशो ताशां (आ)	६५.१६	सोवर्णं रोप्य ताश्रं च (आ)	४२.३	स्तुतोत्तं चानया स्तुत्या (आ)	३१.२४
सुय्यं नुवराव्याश्व (आ)	४.३१	संघवं श्रूयणं चैव (आ)	१८२.२५	सोमस्य पुत्री पूर्वस्य (उ)	२३.१	सोवर्णं शक्तितो नाम ततो (मे)	४४.२८	स्तुतोत्तं चानया स्तुत्या (आ)	३१.२४
सुय्यं नुवराव्याश्व (आ)	४.३१	संघवं श्रूयणं चैव (आ)	१८२.२५	सोमस्य भगवान्वन्धं (आ)	६.३२	सोवर्णं राजते ताश्रं (आ)	४३.१३	स्तुतुं देव चोर्वो विष्णु (उ)	१८.५७
सुय्यं नुवराव्याश्व (आ)	४.३१	संघवं श्रूयणं चैव (आ)	१८२.२५	सोमस्य ये दक्षिण्ये (आ)	८६.३१	सोवीर पंच प्रस्यं च (आ)	१६२.४६	स्तोयी सर्वं वेद विदे (आ)	२२९.५३
सुय्यं नुवराव्याश्व (आ)	४.३१	संघवं श्रूयणं चैव (आ)	१८२.२५	सोमं विरिण्यादि समस्त (उ)	१५.७	स्कन्धा बिम्बजभाभिश्च (आ)	१२३.६	स्तौमस्य तुलिनसंपात- (आ)	१६८.१२
सुय्यं नुवराव्याश्व (आ)	४.३१	संघवं श्रूयणं चैव (आ)	१८२.२५	सोमं वरमान वसति (उ)	१८.१६	स्कंधाः सुपुष्पाः सकलाश्च (आ)	१८.४	स्तौतुं गुणास्तय हरे (उ)	६.५४
सुय्यं नुवराव्याश्व (आ)	४.३१	संघवं श्रूयणं चैव (आ)	१८२.२५	सोमं मेतु तु विजं यस्त्वं (उ)	१८.११	स्कन्धास्थिते घनपति (आ)	६०.२३	स्तौतुं सुमुखं विमतोऽपि (उ)	७.२७

स्तोत्रं तत्सं प्रथक्यामि (आ) २३३.१	स्त्रीविष भूतस्त्रीरूपे (उ) ३.२२	स्थानस्थितस्य पद्यस्य (आ) ११५.७१	स्थिरचित्तः स्वरः सूक्ष्म (आ) १६८.३४	स्थानमानेन यत्राणु (प्रो) ६.७६
स्तोत्रं ध्वज संप्रतिष्ठा (आ) ८६.७३	स्त्रीभिर्मर्तुर्बन्धः (आ) ६५.२४	स्थानस्थितानि पुज्यन्ते (आ) ११५.७३	स्थिरनीलाकणशिरा (आ) १६१.३२	स्थानमेव क्रिया (आ) २१३.११४
स्तोत्रेणानेन च नरो (आ) ८६.७०	स्त्रीमद्यमांस प्रियता (आ) १५२.११	स्थानाच्युतममुक्तं वा (आ) १५८.१७	स्थिरा विदारिमग्धा (आ) २०४.२	स्थानयोनोपवासिण्या (आ) १०५.५६
स्तोत्रेणानेन यः (आ) २३४.५१	स्त्रीयुगतः शिष्टरे (आ) १७२.३३	स्थानाच्छ्रुतं मृगयतः (आ) १५८.३३	स्थूलजंघो यदा रामः (आ) ११३.२६	स्थानं कुक्षं यथामार्यं (उ) २६.१३४
स्तोत्रेस्तुष्टाप पक्षीस (मे) ७.६८	स्त्रीरजः पतितं मध्ये (आ) २२२.४७	स्थानाम्यनेकानि कृतानि (मे) ४८.८	स्थूलवेष्टेन्द्रियाश्चिरया (आ) १६७.५१	स्थानं कुर्यात्ततो वर्त्त (आ) ३१.१६
स्थितः पुनस्तु मे (प्र) ४.१३०	स्त्री राज्ञाः सौमया (आ) ५६.१७	स्थानेध्वे प्रयोक्तव्या (आ) ११०.११	स्थूलनिगो द्रिदाः स्यू (आ) ६३.१०	स्थानं कुर्वति ये तम तेषां (उ) २६.३६
स्थित्या दह्यन्त शयने (मे) ३४.६२	स्त्री रूपस्माद् बह्वजं (उ) ३.१८	स्थापनं तुष्टदमनं द्वयमेव (उ) १६.७४	स्थूलागुलीभिनिः स्वाः (आ) ६५.४०	स्थानं कृत्वा तत्र तीर्थं च (उ) २४.७२
स्थित्या स्त्रियश्च संयोग (उ) ३.२०	स्त्री रूपवाग्यदि न स्यात् (उ) ३.१७	स्थापयित्वा चिताभूमौ (मे) ४.५६	स्थूलैर्यव्यायामसंतोषैः (आ) १६८.२६	स्थानं कृत्वा शेषतीर्थं (उ) २६.१२४
स्त्रियोऽप्यनेन मार्गेण (प्र) २.८६	स्त्रीरूपाणां नमन कार्यं (उ) २४.१०१	स्थापयेत् पुरुषं हेमं (मे) ३४.८५	स्तातप्रियोक्तवास्तयात् (मे) १०.३५	स्थानं दानं जपो होम (प्र) ३५.४५
स्त्रियोऽप्यन्वत्तं कर्तुं (आ) १३२.१४	स्त्री रूपेभ्यो नमनं कार्यं (च) २४.६६	स्थापयेद्ग्रहवर्णानि (आ) १०१.५	स्तात्वा कनखले तीर्थं स (आ) ८१.३०	स्थानं यः कुस्ते ह्यत्र सा (उ) २७.२४
स्त्रियो नश्यन्ति रूपेण (आ) ११५.७	स्त्रीरूपेभ्यो नमनं कार्यं (उ) २४.१००	स्थाप्यं गृहप्रवेशाश्च (आ) ६२.१६	स्तात्वाचातोऽर्चयित्वा तु (आ) १३६.११	स्थानं वर्त्तं तथा चार्त्तं (आ) ३२.२६
स्त्रिजिनश्चाप्रतो गच्छेत् (प्र) ३४.२३	स्त्री रोगादि चिकित्सा (आ) १७२.१	स्थावराः क्रमयन्वाजाः (मे) ४६.११	स्तात्वा देवान्पितृवृक्षैव (आ) ६६.११	स्तामाचमनज्वेयु रक्षा (आ) ७१.२५
स्त्रीणामपि विशेषेण (मे) १३.३	स्त्रीशुद्ध पतितानां तु (आ) १२८.३	स्थितानि तान्यसा- (आ) १५६.५४	स्तात्वा पीत्वाभुते सुप्ते (आ) ६७.६	स्थाने चरितमित्येत् (आ) २१३.१४३
स्त्रीणां कुर्वीदेश्च कलो- (उ) १६.४१	स्त्रीषु गम्यासु सन्तः (आ) ६५.७३	स्थिता विप्रास्तदाश्रया (मे) ८२.१२	स्तात्वा प्रेताशिलादो तु (आ) ८५.१	स्थानेन क्षुधिता प्राप्ति (मे) ३२.६५
स्त्रीणां गर्भं विनाशः (प्र) २०.२४	स्त्रीषु राजानि सपत्न्यु (आ) ११४.४६	स्थितिरस्यस्य पादस्य (मे) १०.७६	स्तात्वायोम्यच्यगृह्णी- (आ) १२१.५	स्तायान्नदोष गुदसुशोचं (आ) ५०.३
स्त्रीणां द्विगुण आहारः (आ) १०६.३३	स्थिण्डले पूजयेद्देवं (आ) ३३१.७	स्थिते पाश्वर्चं च शम्भोर्धे (आ) १५२.१५	स्तात्वावैव वाससो घोरि (आ) २१४.३०	स्तायबद्धास्थिरार्थं (प्र) २७.१७
स्त्रीणां सम शिरः (आ) ६५.१०४	स्थूलयोर्द्वयसं तदयमाग (उ) २६.८४	स्थितौ तत्र निमित्तं च (उ) ३.२१	स्थानकाले स्मरेद्विष्णु (आ) ५०.४४	स्तिथ्यकदम्ब लवण (आ) १५४.१६
स्त्रीयोषा विरूपासु (आ) ६५.१२१	स्थले स्थले एव मेवापि (उ) २४.६	स्थित्वा कुण्डसमीपेऽय (आ) ४८.५६	स्थानमनघ प्रदानेन (आ) ३४.२६	स्तिथ्य प्रसन्न वनप्रत्वं (आ) १४६.१८
स्त्रीपुंसयोः प्रसङ्गेन (प्र) ४६.३०	स्थानमैन्द्रं क्षत्रियाणां (आ) ४६.२५	स्थित्वा चैव तथाकाशे (प्र) १७.१६	स्थानदानोपचारेण (उ) १.१५	स्तिथ्या विष्णुद्धाः समरा- (आ) ७५.३
स्त्रीपुंसयोः सहैकत्वं (प्र) २६.३	स्थानं सप्तज्मीणां च (आ) ४.३८	स्थित्वा चैव परे तत्त्वे (आ) ४८.५६	स्थानमन्वैवर्तैर्नर्ममजिनं (आ) ६४.६	स्तिथ्योऽसितो मेच (आ) १६३.२०

स्निग्धोन्नतो ताम्रनखो (आ) ६४.१४
स्नेहञ्च तत्समं क्षीरं (आ) १६८.५०
स्नेह प्रदिग्धः प्रतिभाति (भा) ७०.२४
स्नेहस्वेदावनभ्यस्व (आ) १६०.३६
स्नेहोत्थरावः खलिताक्षर (उ) ६.११
स्पर्धागवाक्षकोपेतो (आ) ४७.३६
स्पर्शतत्त्वाभिमानीतु (उ) ५.४३
स्पर्शं गवां चैव सदानृणां (उ) २६.४३
स्पर्शकाहारसंगदि (आ) १६४.४१
स्पष्ट दोष मलङ्कार वज्रं (आ) ६८.४१
स्पष्ट स्वरूपेण यथा (उ) १६.२०
स्पृष्ट्वा नत्वा नारसिंह (आ) ८६.२६
स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा हरि (उ) १८.४२
स्फुटिताग्नि विशीर्ण (आ) ६८.२८
स्फोटः शीथज्वररुजा (आ) १६३.२३
स्मं स्मं मणिबन्धाय नमः (आ) २६.२
स्मरणं विस्मृतार्थस्य (आ) २३६.१६
स्मात्स्नं लोकानजयच्छीतेन (प्रे) ६.५३
स्मितेकूपे गण्डयोश्च (आ) ६५.११६
स्मृतं तेषां तु यत्स्थानं (आ) ४६.२७

स्मृतेश्चाङ्गिरसः पुत्रा (आ) ५.१२
स्मृत्यर्थकर्मणि तथा (आ) २०५.१६
स्मृत्यस्तत्र प्रयान्त्यस्थ (प्रे) ३२.६३
स्मृत्वा स्मृत्वा वासुदेवस्य (उ) १८.६०
स्यात्कृष्णतारकाक्षाणां (आ) ६५.७०
स्यादन्नं वार्षिकं यस्य (आ) ६६.३१
स्यादुशीरं मृणालञ्च (आ) २०४.३१
स्यान्मणि गुणनिकरो (या) २०६.२६
स्रंसनी कफवातघ्नी (आ) १६६.२३
स्रवत्येष दिवारात्रो (आ) २१३.५५
स्रवन्ति सहसा रक्तं (आ) १५६.४५
स्रष्टाघाताविमुविष्णुः (आ) १६३.३
स्रोतस्तु सकफतेन (आ) ५४.१५
स्रोतोमुखेषु रुद्धेषु (आ) १५२.२०
स्वकर्म धर्माजित (आ) १०६.४३
स्वकर्म ब्रुद्धस्य तदा (प्रे) ४६.३३
स्वकुलं र्षडये त्येतः (प्रे) २०.१५
स्वखंडितशरीरन्तु (प्रे) ७.२४
स्वगोत्रघातकश्चैव (प्रे) २०.४०
स्वगोत्रेऽप्य शुचिस्ता (प्रे) २६.१२

स्वजात्युचितवाक्येन (प्रे) ६.२१
स्वतंत्रतन्द्रालनसता (आ) १६१.६
स्वतंत्रः स्वाश्रयेदुष्टः (आ) १६०.४०
स्वदत्तं परदत्तं वा (प्रे) १४.३३
स्वदत्तां परदत्तां वा यो (प्रे) ४२.१५
स्वदंष्ट्राग्रे स्थापयित्वा (उ) २६.३२
स्वदारनिरतश्चैवस्त्रियो (आ) ६५.२७
स्वदारभोगेकेवलां (उ) १२.३१
स्वदेहधनदारादिनिरता (प्रे) ४६.५५
स्वधर्मणः सुतपसोहरितो (आ) ८७.५२
स्वधर्मणोवोद्ध्वंगति (प्रे) ४६.३५
स्वधार्जितसंज्ञकस्त- (आ) १३६.४०
स्वधान्ताः सर्वपितरः (आ) २३.४
स्वधावाचनमाशीश्च (प्रे) ४.४६
स्वनरः स्वागताज्जज्ञे (आ) १३८.५७
स्वपुत्रस्वकलत्राणि (प्रे) २३.४
स्वपुरुषभिवीक्ष्य (आ) २२७.२५
स्वप्नमधेत्ये पक्षीन्द्र (प्रे) २३.१०
स्वप्नं सुषुप्तिः करणो- (आ) २४०.१५
स्वप्नाध्यायोमेमंयस्तु (प्रे) २१.३४

स्वप्नान्पश्यत्यसौ (आ) २३५.१३
स्वप्नेऽपिनाम स्पशतो- (आ) २२८.१३
स्वप्नेऽसम्बद्धवाक्यादि (आ) १५५.२२
स्वप्ने नरी हि नगडैर्- (प्रे) २३.६
स्वप्नेनेवाभिभवतिन (आ) १५५.१३
स्वप्नेयोभुज्यमानस्य (प्रे) २३.७
स्वप्ने सत्यं परिज्ञाय (प्रे) २१.७
स्वप्रकाशं निराकारं (आ) ४४.४
स्वप्रश्नोत्तराद्धान्तमेवं (प्रे) ४६.११७
स्ववीजंमूर्तिरूपन्तु (आ) १६७.३६
स्वभक्तवर्यं प्रविहाय (उ) २८.१३२
स्वभोगभार्यासत्य (उ) १२.२६
स्ववेश्म पुनरागत्य (प्रे) २०.८
स्वयमेव तु यो दत्त्वा (प्रे) ४२.११
स्वयं च शून्य हृदयः (प्रे) १६.३८
स्वयं चान्यमना भूत्वा (आ) २.५६
स्वयं ज्योतिरनाद्यन्तो (प्रे) ४६.७
स्वयंवरे मित्रविदा राज्ञां (उ) २०.५०
स्वयं स्वस्येन यदत्तं (प्रे) १८.१४
स्वयं हरिद्रा हारिद्रं (आ) १६२.४

स्वयोनिमध्यच्छवितुल्य- (आ) ६६.५
स्वरसेन च द्वर्वायाः (आ) १७१.३१
स्वरात्खं वृषमगज (आ) २०६.२८
स्वरूपाऽद्यमा ज्ञेया (उ) २६.४
स्वरूपा ह्यस्वरूपाश्च (उ) ११.२३
स्वरूपेरममाणं तमीश्वरं (प्रे) १.२१
स्वरेवं जुहुयादनो (आ) ३७.६
स्वर्गं गतो च पितरोऽन्नतं (आ) १३२.१८
स्वर्गं जीवा सुखं याति (प्रे) ३०.३८
स्वर्गस्थं नरकस्थं (प्रे) ३०.३६
स्वर्गाच्च नरकात्यक्तः (आ) २२५.६
स्वर्गादीनां च कर्ताहं (आ) २.४३
स्वर्गेऽपि दुःखमतुले (प्रे) ३२.७५
स्वर्णचारेः कुमिः कीय्युः (आ) १०४.२
स्वर्णरेखा समायुक्तः (उ) २६.६७
स्वर्णशृंगीरोप्यखुश (प्रे) ४७.२६
स्वर्णपिप्पल पात्रेणवत्सो (आ) ६८.७
स्वर्णहारीद्विजोराज्ञे (आ) १०५.२७
स्वर्धुन्याः परमाप्नोति (आ) ४४.६
स्वल्पायुषो बहु (लघु) (आ) ६५.१११

स्वल्पेनापि हि जित्तेन (श्रे) १४.१०	स्वाद्गम्ललवणास्तिगध (आ) १६८.६	स्वायम्भुवाद्या मुनयोर्हृरि (आ) ६१.१	हत्वाक्षं राक्षसांश्चन्यान् (आ) १४३.३५	हरितस्य सुतश्च (आ) १३८.२६
स्वल्पाद्गुपि बस्त्राञ्च (श्रे) २५.१३	स्वाधीनवृत्ते साफल्यं (आ) ११५.३७	स्वायम्भुवो मनुर्वेवः (आ) ५.२३	हत्वा स राक्षसं सीता (आ) १४२.१३	हरितालं शंखं चूर्णं (आ) १८१.७
स्ववाचा वदतेयस्तु (श्रे) २३.६	स्वाध्यायमन्वहं कुप्यन्नि (आ) ६६.१५	स्वाहाकारो मंत्ररूपभि (उ) २६.३०	हनस्तम्मः स तेन (आ) १६६.२६	हरितालं यवक्षारं पत्राणि (आ) १७६.१
स्ववामहस्ते वेणुपात्रं (उ) २८.६५	स्वाध्याययुक्तो होमेन (श्रे) २२.२३	स्वाहानंतरजो ङोवो (उ) ५.५४	हनुमांश्च तदा जज्ञे (उ) १६.६२	हरिद्राक्षैकवारञ्चस्तुही (आ) १८६.१०
स्ववामहस्ते वेणुपात्रं (उ) २८.११२	स्वाध्यायवाग्व्यानशीलः (आ) १०२.४	स्वाहा विनिर्ममे ब्रह्मा (उ) १३.३६	हनुर्यस्यानुनतं चास्ति (उ) २२.७	हरिद्राक्षुच्छलवणं (आ) १७३.२१
स्ववृत्तिहरणं यच्च (श्रे) २०.३३	स्वाध्यायः स्वात्मं वजाय (आ) ४६.३३	स्वाहोच्चारणतो देवान् (आ) ८८.६	हन्तिस्वित्तम साध्वं च (आ) १७१.२६	हरिद्राभेदवर्णाश्रित (आ) १४७.७६
स्वशास्त्र विहितैः प्रान्ते (आ) ४८.५४	स्वाध्यायाग्निमुत्तस्यागो (आ) १०५.१७	स्वेच्छया ताड्यमरणं (श्रे) ४४.१	हन्तीयं सुकृता येया (आ) १६६.५६	हरिद्रा मलयं रास्ना (आ) १७१.१७
स्वशास्त्र विहितैर्विधिभिः (आ) ४८.७५	स्वान्ते मे दुर्धरापीडा (श्रे) १.५६	स्वेदस्तापश्चयथवः (आ) १६४.३३	हयगन्धा च मञ्जिष्ठा (आ) १८५.१८	हरिद्रादाक्षिण्यं (आ) १७१.५५
स्वशास्त्र विहितैर्विधिभिः (आ) ४८.८५	स्वाभिज्ञानञ्च मेदेहि (आ) १४३.३३	स्वेदस्तम्मं यदा तस्य (आ) १६६.२१	हयप्रसिद्धे देवस्य पूजनं (आ) ३४.२	हरिद्रा हरितालश्च (आ) १६०.१३
स्वस्ति वाच्यं ततो (आ) ६६.२४	स्वामाहुनिमघाच्येषु (आ) ४८.७८	स्वेदस्तम्मं यदा तस्य (आ) १६६.२१	हयप्रसिद्धे देवस्य पूजनं (आ) ३४.२	हरितालमिहोत्तं तु मुखं (उ) १४.३७
स्वस्तीत्येव तथाशयं (श्रे) ८.२०	स्वामिद्रोहकरा मित्र (श्रे) २७.४०	स्वेदेहमपि जीवोऽयं (श्रे) ४६.४५	हयप्रसिद्धे देवस्य पूजनं (आ) २०१.१	हरिप्रसादज्ज्ञानमनुत्तमं (उ) २४.२७
स्वस्त्वस्य तु यद्योद्विष्ट (आ) २१३.३५	स्वामिन्केनापि ते दृष्टा (श्रे) १०.३१	स्वेदेज्वलु संरुद्धे (आ) १६१.४२	हरत्तमपि लोभेन (श्रे) ४२.७	हरिप्रसातो साधना संति (उ) २०.२३
स्वस्त्वानाञ्चलितश्चासौ (श्रे) ३०.२१	स्वामिन् परावर रमेष्ट (उ) १६.५८	स्वेन कर्मविपाकेन (श्रे) ५.६४	हरत्तमपि लोभेन (श्रे) ४२.७	हरिप्रोक्तिकराग्न्यान्वक्ष्ये (उ) २२.६८
स्वस्त्वावस्थे ण गेरेऽज (श्रे) १६.३०	स्वामिन् पुष्करिणी चैव (उ) २५.५५	स्वे स्वे कर्ममण्डिरतः (आ) १०.६२	हरत्तमपि लोभेन (श्रे) ४२.७	हरिप्रोक्तिकरो नित्यं पुष्कर (उ) २६.३७
स्वस्तिमन्त्रेयते यस्मात् (उ) २५.४०	स्वामी पुष्करिणी चैव (उ) २५.५५	स्वे स्वे कर्ममण्डिरतः (आ) २३०.६	हरत्तमपि लोभेन (श्रे) ४२.७	हरि मायति दंशास्त्रं (श्रे) १.१६
स्वस्त्ववर्णभ्रमाचार (श्रे) ४६.५८	स्वामी पुष्करिणी स्नानं (उ) २६.१३१	स्वे स्वे कर्ममण्डिरतः (आ) २३०.६	हरत्तमपि लोभेन (श्रे) ४२.७	हरि गुहं ह्यनुसुख्यं (उ) २८.१४७
स्वस्ती च वाग्देवस्या (आ) ४६.५	स्वामी पुष्करिणी स्नानं (उ) २६.१३१	स्वे स्वे कर्ममण्डिरतः (आ) २३०.६	हरत्तमपि लोभेन (श्रे) ४२.७	हरि दशपत वापि अपरो (उ) १६.४६
स्वात्स्वरूपं प्रविजा (आ) १६.१८	स्वामी पुष्करिणी स्नानं (उ) २६.१३१	स्वे स्वे कर्ममण्डिरतः (आ) २३०.६	हरत्तमपि लोभेन (श्रे) ४२.७	हरि नारायणं सम्पक् (उ) ६.२
स्वाद्वैकैन्दरिणा (आ) ५६.२०	स्वामी पुष्करिणी स्नानं (उ) २६.१३१	स्वे स्वे कर्ममण्डिरतः (आ) २३०.६	हरत्तमपि लोभेन (श्रे) ४२.७	हरि यजेत् विषयवपस्यायी (आ) १२२.५
स्वाद्वैकैन्दरिणा (आ) ५६.२०	स्वामी पुष्करिणी स्नानं (उ) २६.१३१	स्वे स्वे कर्ममण्डिरतः (आ) २३०.६	हरत्तमपि लोभेन (श्रे) ४२.७	हरि विनायकं न भजस्व (उ) २८.१०७
स्वाद्वैकैन्दरिणा (आ) ५६.२०	स्वामी पुष्करिणी स्नानं (उ) २६.१३१	स्वे स्वे कर्ममण्डिरतः (आ) २३०.६	हरत्तमपि लोभेन (श्रे) ४२.७	हरि विनायकं न भजस्व (उ) २८.१०७

हरि विना आरपि देवाकाले (उ) २.२५	हरेः प्रणमत्वितितयत् (उ) २०.५	हविर्दुग्धं कुलपुङ्गव (आ) ११.७	हस्ते बद्धं काश्रुक्तं (आ) १८६.१५	हृषिकष्य वसणं वधये (आ) ६०.१५
हरिः संस्थाय देहाज्जे (आ) २३५.४४	हरेः सुवृत्तार्वाजामागुज (उ) २८.१०१	हविष्याणं शुभं मुद्रां (मि) ४.१२२	हस्ते बद्धा नाशवेज्जे (आ) ६८.४०	हृषिकारोपितं नागिज्ज (आ) १११.१
हरिर्वच यतोऽप्योसा (उ) १.८०	हरेः प्रीत्यर्थं स्वलोको (उ) १२.५	हविष्याणं शुभं मुद्रां (मि) ४०.२२	हस्ते लांगनिकावध (आ) ७७.७८	हृषिकारोपितं कृपिज्ज (आ) १६७.५०
हरिर्भागीरथी निप्रतिप्रति (मि) ७७.४६	हरे मुहुरे मुहुरे ह्योहोभा (उ) २.९४	हविष्याणं शुभं मुद्रां (मि) ६६.३७	हस्ती च सा र्वाकावध (उ) २२.३१	हृषिकारोपितं यथा तो(आ) १२१.५५
हरिर्मन्वातपण्याह (आ) ८८.१	हरेरन्तस्तृणापां स्त्रीरूपाणां (उ) ३.२३	हस्येन तवित्ता देवाः (मि) २२.२६	हस्ती च विष्णोर्गृह (उ) २३.१३	हृष्टिः सुमुक्तकण्ठीनिः (आ) १६२.९१
हरित्यर्थास्तेवके एव (उ) १.८५४	हरेर्गुणान्मन्त्रिणोऽव (उ) १६.१७	हस्तवद्धं पलाशय (आ) १८६.५	हो न पन्तः सार्व भान्तस्ततः (आ) ३२.५	हृष्टिः सैर्यवसंयुतः (आ) २०.१३१
हरिर्वज्रं वधव्यामि (आ) १४.५४	हरेर्नामागम्य पूर्व गुणतं (उ) २०.४७	हस्तिर्वात एव द्यूमायु (आ) १५३.३८	हो हृष्टिरोऽहं विजा (आ) २३.४७	हृष्टिः सो वधसं गुणैः (आ) १८.२६
हरिश्चाक्रयोर्यत्र महायुद्धं (आ) १४.४६	हरेर्विजयं न कातिं (उ) ६.३८	हस्तावपि पञ्च अङ्गानि (आ) ५६.११	हो प्रातः पुंस्त ततेति (मि) ७७.४७	हृष्टिः सो वनेनं (आ) १८.४.२२
हरिः स प्रथमं वदः (आ) १.१४	हरेः श्रुत्वास्वलोद्ध ब्रह्मा (आ) २३.१	हस्ताविनामप्युद्वर्तयं (मि) २८.२६	हो नानु पुत्रायाज्यैः (मि) ३.८८	हृष्टिनामु पदेष्टा (हि) १०.४.२२
हरीतकीरजा मृगु (आ) १७०.२६	हरेः श्रुत्वा हो गरीः (आ) ७७.१	हस्ताविनामप्युद्वर्तयं (मि) २८.२६	हारिष्ट मूलेनेत्रसं गुणं (आ) १६२.१७	हृष्टिनामु पदेष्टा (हि) १०.४.२२
हरीतकीकपायेण मृदुत्वा (आ) १७६.९	हरेः सार्वनामागम्यवृद्ध (उ) १.८५	हस्तावपि पञ्च अङ्गानि (आ) ५६.११	हारिष्ट हरीतलवज्ज (आ) १६२.११	हृष्टिनामु पदेष्टा (हि) १०.४.२२
हरीतकीं कुष्ठवर्ण (आ) २०.१०	हरेः रस्त्रुज न विजानाति (उ) २.२७	हस्तिर्गणपालसय्य (आ) १७०.६४	हारिष्टयं सर्वपापु (आ) १६०.४५	हृष्टिनामिनिपाय (आ) १६६.८
हरीतकी गवां मूर्धं स्तै (आ) ३०.१.३२	हरेः स्वरूपे च तया प्रपञ्चा (उ) १.२४	हस्तिर्गणपालसय्य (आ) १७०.६४	हारिष्टयं सर्वपापु (आ) १६०.४५	हृष्टिनामिनिपाय (आ) १६६.८
हरीतकी अभयनाम (आ) १७०.२२	हरी स्मेहयुतत्वाच्च (उ) १६.८८	हस्तिनाः पुष्पमिडवज्ज (आ) १४०.६	हारिष्टयं सर्वपापु (आ) १६०.४५	हृष्टिनामिनिपाय (आ) १६६.८
हरीतकीय व आरुपिण्य (आ) १७०.५०	हरीयणप्रहसितं नागस्तम्ब (उ) २०.१३	हस्तिनामः श्वाजमुग्ध (आ) १६५.५	हारिष्टयं सर्वपापु (आ) १६०.४५	हृष्टिनामिनिपाय (आ) १६६.८
हरीतकीय भवो र्दुग्धोये (आ) १८.१२	हय्यंघासुच निगुमो (आ) २०.१३	हस्तेऽज्जगुहो गुह्ये (आ) ६६.४४	हारिष्टयं सर्वपापु (आ) १६०.४५	हृष्टिनामिनिपाय (आ) १६६.८
हरीतकी शुभ चरो (आ) १८२.६	हय्यंघासु च भूजती (आ) १६८.४६	हस्ते उ वद्रेषाः सुत्थानि (उ) २२.२३	हारिष्टयं सर्वपापु (आ) १६०.४५	हृष्टिनामिनिपाय (आ) १६६.८
हरीतकी सममुद्रा मधुना (आ) १८२.३	हय्यंघासु च भूजती (आ) १६८.४६	हस्तेन परित्याज्यायं (आ) २२.३१	हारिष्टयं सर्वपापु (आ) १६०.४५	हृष्टिनामिनिपाय (आ) १६६.८
हरेः कथयेद्वेदः देव देवः (आ) २.३३	हस्तवत्तुवार्धव्युत्सव (आ) २०६.१५	हस्तेन परित्याज्यायं (आ) २२.३१	हारिष्टयं सर्वपापु (आ) १६०.४५	हृष्टिनामिनिपाय (आ) १६६.८
हरेः बद्धा हलमार्गान् (उ) १६.६३	हस्तवत्तुवार्धव्युत्सव (आ) २०६.१५	हस्तेन परित्याज्यायं (आ) २२.३१	हारिष्टयं सर्वपापु (आ) १६०.४५	हृष्टिनामिनिपाय (आ) १६६.८
	हस्तवत्तुवार्धव्युत्सव (आ) २०६.१५	हस्तेन परित्याज्यायं (आ) २२.३१	हारिष्टयं सर्वपापु (आ) १६०.४५	हृष्टिनामिनिपाय (आ) १६६.८

हृत्पथं समिपरायण (आ) २१३.७५	हृत्पथमध्ये पुरुषं (आ) २३३.११	हृषीकेशाय महते (आ) १६५.४	होमद्वय्याणि वाक्ये (आ) ४८.२३
हिरण्मालः स्वयं दैत्यो (उ) २६.५	हृत्वाज्यज्यन्त्रं मार्जनि (आ) २२५.२५	हृष्टमनि पिपराः श्रुत्वा (अ) १०.२५	होमं युक्त्याद्युपाभिषत् (उ) १५.२२
हिरण्यकेशो मातरं ब्राह्म (उ) २२.६	हृदयं मयतेस्तस्यान (आ) १५७.७	हृष्टये कृत्यामो यय (आ) १६६.२५	होमं कृत्यामो यय (आ) ४२.१५
हीनकल्पं न कुर्वति सति (आ) ६६.३३	हृदयं संयते चान (आ) १५५.७	हृष्टं लिगं मार्दवं (उ) २२.६	होमयेदश्नबोलेन एवं (आ) २२.१६
हीन जातो प्रमोदते (अ) २६.७	हृदयार्थीनं पूवति (आ) ११.२	हे कृष्ण हे माघरा सास्त्यां (उ) ३.४१	होमाश्च रसया विप्रः (आ) २०.३१
हीनमात्र्या क सम्प्रभो (अ) २०.२८	हृदयार्थं नवशक्यो न (आ) २५.३	हे लक्षण सगर्गाद (आ) १६.८	होमो देवी वनिर्भो गो (आ) २३.१४
हीनमृदु जिहिरद्वे भी (आ) १६२.७	हृदिकं कल्पयोज्ञातुं (आ) १३६.५२	हे लुप शङ्ख सगर्गाद (आ) १६.८	हृष्टं वत्तं वत्तुं (उ) २६.१०४
हीन युक्तेन संलग्नं (आ) १०६.१६	हृदिकं कल्पयोज्ञातुं (आ) १३६.५२	हे व्याधि विपर्ययतं (आ) १६.७	हृष्टो अस्त्युष्ट्युष्टं न (आ) ५८.५
हीनवर्ण बलोत्साहो (आ) १५६.४६	हृदि पर्षं विधानेन (आ) १६७.५४	हेवाहिकारस्यार्थवर्णनं (आ) १५६.२	ह्रींकारं सविस्मयञ्च (आ) १८५.४
होमैरमुक्त्युक्तो नैव (आ) १११.३	हृदि पाणि तले देहे (आ) १८.७	हे पाथं शीर्षं वज्रकन्या (उ) २१.२६	ह्रींकारश्च शिवः श्वले (आ) २०.४
होमभूषणमादाय दानवश्च (आ) ७८.१	हृदि स्थितः स समभा (आ) २३५.१४	हेमदातामृत्सुं स्वयं (अ) ३०.६	ह्रीं ह्रीं भिवृत्त्युत्ति कला (आ) २५.५
होतृणां वा समारूढा (अ) २६.३८	हृदो गादि निदानं नैव (आ) १५५.१	हेमतेन दाहशालाग्रणि (आ) ८६.७८	ह्रीं वयसं नशीलश्च (आ) १५.६६
होतृष्व सहस्र मेकैकं देवं (आ) ४८.८३	हृदो गो मुखशोभा (आ) १६७.५६	हेमकृत्पातं पातं सलात्तु (आ) २२.७	
होचलं पावतं शूलञ्च (आ) १६२.१०	हृदो गो मुखशोभा (आ) १६७.५६	हेमशर्भो यो यार्कः रीयं (आ) ६८.५	
हृतमात्रं गये ते तु (अ) २७.३६	हृदो गो मुखशोभा (आ) १६७.५६	हेमाधि प्रतिपदाः युद्धः (आ) ७५.३	
हृत्साधिकां यमनिता (आ) ६५.१	हृदो गो मुखशोभा (आ) १६७.५६	हेमार्भं नासंसाधिमन्त्रे (आ) २०.४	
हृते काष्ठे च हारीते (आ) २२५.२७	हृदो गो मुखशोभा (आ) १६७.५६	हेमस्तदयेगुप बहु (अ) ७८.१	
हृत्कण्ठ तालुगामितु (आ) ६५.८	हृदो गो मुखशोभा (आ) १६७.५६	हेम मातंगं सौराष्ट्रः (आ) ६८.५	
हृत्कण्ठ रोधः सम्भोहि (आ) १५५.१७	हृदो गो मुखशोभा (आ) १६७.५६	हेमं यवनीयश्च च भक्षणं (उ) २६५.५८	
हृत्पथ कपिनामपथे (आ) ४४.१२	हृदो गो मुखशोभा (आ) १६७.५६	होतव्यं मधुसूतिर्यथा (आ) १०.१०	
	हृदो गो मुखशोभा (आ) १६७.५६	होमकर्मणि वीतेषां (आ) १३.५	

॥ इति शुभम् ॥

